

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

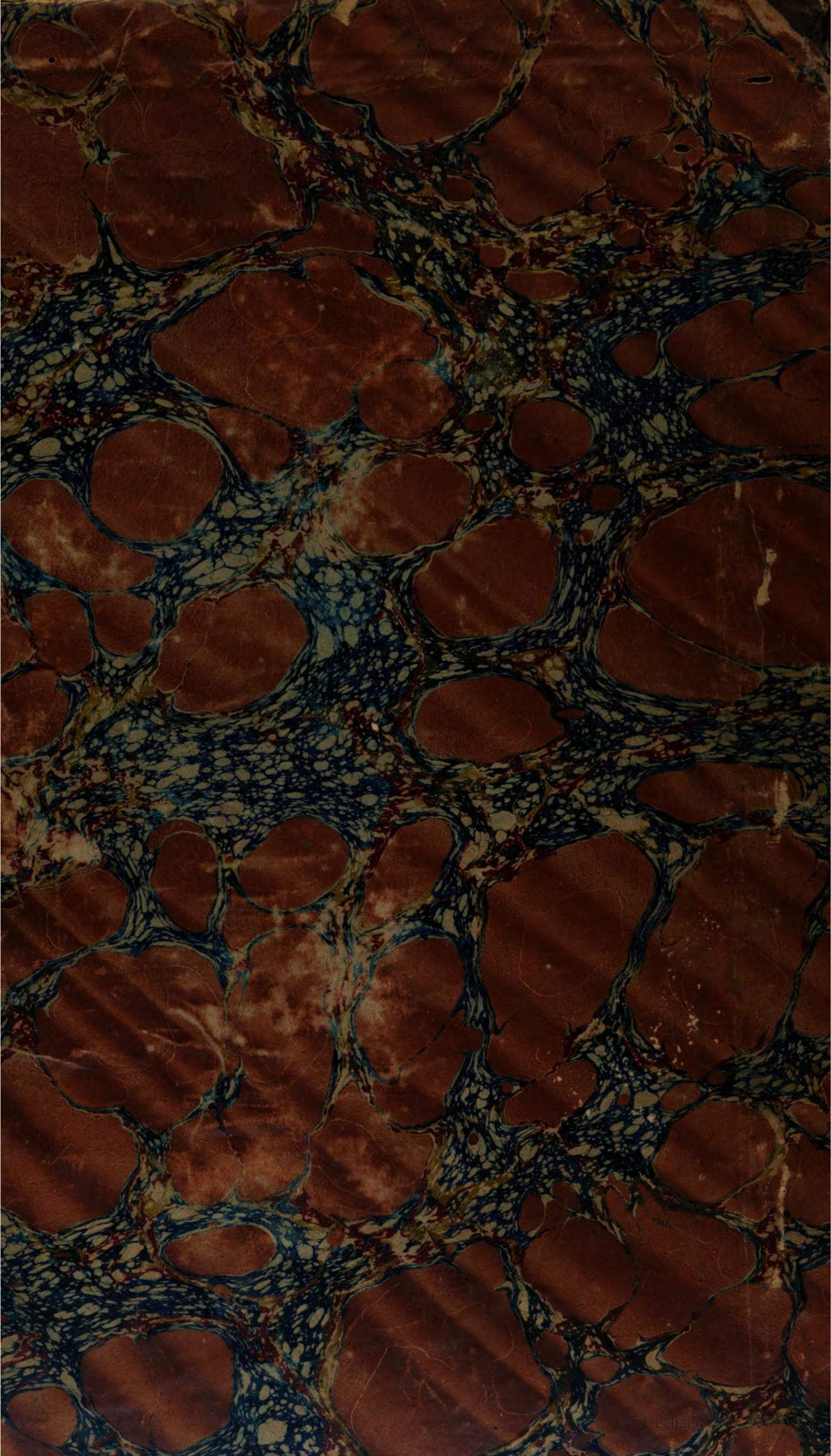
Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

BIB. DOM.
LAVAL. S. J.

TH 122/1

BIB. DOM.
LAVAL. S. J.

TH 122/1

fr' Eust. de Saixia Ver. Gen. manu
285.

+ 1316

PRIMVS TOMVS

OPERV M D. AEGIDI II ROMANI

BITVRICENSIS ARCHIEPISCOPI, ORDINIS

FRATRVM EREMITARVM

SANCTI AVGVSTINI.

Ad viam dicitur Romae Rube: et rix: le Brix.

Librorum hoc volumine contentorum Catalogum mox
versa Pagina indicabit

ROMAE

Apud Antonium Bladum.

M D L V.

AEGIDI OPERA HOC VOLV,
MINE CONTENTA.

In Epistolam B. Pauli Apostoli ad Romanos Comment.

In Cantica canticorum. Commentarii.

1554 - In cap. Firmiter credimus, extra de summa Trinitate et fide catholica: & in
cap. Cum Marthæ, extra de Celebratione missarum, Expositio.

In Orationem dominicam, & Salutationem angelicam, Explanatio.

Tractatus de Corpore Christi.

Tractatus de distinctione Articulorum fidei.

Tractatus de Arca Noe.

1554 Liber de Renunciatione Papæ.

Tractatus de Charaktere.

Determinatio, Quomodo Reges circa bona ad coronā pertinētia possunt
liberalitatis opera exercere.

Liber Contra Exemptos.

Tractatus de diuina influentia in Beatos.

Tractatus de laudibus diuinæ sapientiæ.

Tractatus de deuiatione malorum culpæ à verbo.

Tractatus de prædestinatione, præscientia, Paradiso, et Inferno.

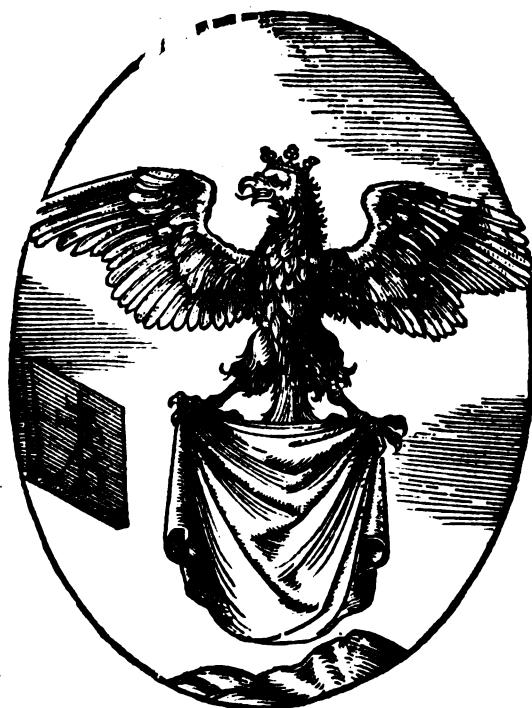
Tractatus de peccato originali.

1554 Theorematum quinquaginta de Corpore Christi.

Hexameron, siue de Mundo sex diebus condito.

AE GIDI
ROMANI ARCHIEPISCOPI
BITVRICENSIS, ORDINIS FRATRVM ERE
MITARVM SANCTI AVGUSTINI,
IN EPISTOLAM B.PAVLI APOSTOLI AD ROMA
NOS COMMENTARII, NVNC PR
MVM IN LVCEM EDITI.

Cum ample & copioso indice.

ROMAE
Apud Antonium Bladum.

M D L V.

Quamuís in sacrís librís, quos nosse laboras,
Pluríma fint lector clausa, et opaca tibi,
Inuigilare tamen studio ne define sancto,
Vt moueant animum dona morata tuum.
Gratior est fructus, quem spes productior edit,
Vltro obiectorum vilius est precium.
Oblectant adoperta etiam mysteria mentem,
Qui dedit, vt quæras, addet vt inuenias.

R E V E R E N D I S S . B T A M P L I S S . S . R . E . C A R D I N A L I S A N C T A B
Crucis D. Marcello Ceruino Ordinis fratum Eremitarum
S. Augustini Protectori Vigilantiss. Frater Christo-
phorus Patauinus eiusdem Ordinis
Prior Generalis.
S. P. D.

EGIDIUS patria Romanus Augustinianus Ordinis Eremita & Archiepiscopus Bituricensis ob summam doctrinam & ingenii perspicuitatem fundatissimus doctor appellari meruit, fuit ille diu Thomae Aquinatis temporibus, eiusdemque auditor optimus. Multa ille volumina ingenii & eruditionis suae monumenta nobis reliquit; quorum quaedam partim dialectica, partim philosophica, partim theologica iam pridem in lucem edita fuerunt: que tamen vel librariorū incuria, vel eorū, à quibus impressa sunt, negligentia, partim quod exemplaria integra non extabant, parum emendata in lucem emissā sunt. Cum vero quæplura alia aliqua eiusdem auctoris volumina extaret præclara illa quidē, sed nunq̄ antea impressa, vel quia in nostris bibliothecis desiderabantur, vel quoniam propter Ordinis nostri paupertatem cōmodè imprimi non poterant, visum est mihi, cum Reuerēdiis. Archieps Salernitanus magister Hieronymus Seripandus præcessor meus Ordinis constitutiones reformari curasset, et illas impressoribus dandas esse constituisset, idque quo fieri commodius posset, aureos nummos centum septuaginta impressoribus proposuisset, quam quidem pecuniam ex his libris per vniuersum ordinem distribuendis exigēdam, eidem Ordini pro aliis doctorum nostrorum libris imprimentis conferri debere censuit, cui ut pro aliis ad Ordinis dignitatem spectantibus ab eo gestis, ita pro tanto hoc munere & liberalitate Augustinianus ordo semper illi gratias aget ac debebit, Visum (inquam) mihi est, qui Dei gratia & patrum suffragiis in eius locum successi, ad eos libros, quos Doctores nostri compoſuerunt, impressoribus dandos, animum & diligentiam adhibere. Cumque multa et a multis Ordinis nostri clarissimis viris egregie scripta Volumina habeamus, cum non omnia edī possent, illud mihi faciendum visum est, ut eius, qui vetustior, & meo iudicio aliis doctior est, elucubrationes in lucem edendas curarem, ne tantus Vir in tenebris lateret, qui non solum se, verum etiam Ordinem nostrum illustrauit. Curaui autem edenda non solum ea, quæ nunq̄ antea fuerant edita, sed etiam multa ex his, quæ impressa quidem erant, sed ita manca & mutilata, ita mendis vbiique referta, ut intelligi non possent; deerant enim non tantum verba, sed sententiae prorsus integræ. illa igitur restituta, & quam maxime potuit mendis purgata, in lucem dari curauit. Ut vero scias quos Aegidiū libros nunc primum committimus, eorum nomina hic posui, Habet in hoc volume super epistolam Pauli ad Romanos egregiam explanationem. De Summa Trinitate & fide Catholica super capitulo Firmiter credimus, de celebratione missarum super capitulo Cum Marthæ, De charactere, De donatione rerum stabilium a regibus ipsi ecclesiæ, Super Canticis canticorum, De Renunciatione Papæ, & Contra exemptos, & alia mul-

ta. Cum autem mecum cogitarem cuinam potissimum tam egregium
& fructuosum Opus dedicarem, nemo mihi occurrit, cui hoc magis
conuenire videretur, quam tu Cardinalis optime, qui omnium bona-
rum artium cultor es, omni genere literarum eruditus, doctorumq; ho-
minum amator ardentissimus; itaq; semper operam dedisti, vt quicunq;
libri ad christianæ Reipublicæ utilitatem pertinerent, illi exirent in lus-
cem, & veritatis patrocinium tuerentur. Tuā opera Arnobius auctor ve-
tustissimus, Nicolaus pontifex qui primus eo nomine dictus fuit, Inno-
centius tertius, ex Græcis vero Chrysostomus in psalmos, Theodoritus
contra hæreses, Ioannes Damascenus de Imaginibus, in eruditorum ma-
nibus nunc habentur, et cum magna omnium utilitate leguntur. hæc
quidem faciunt, vt quiuis tibi iure optimo debeat, & veterum aucto-
rum libros tanq; eorum patrono dedicare studeat. mihi vero tanto ma-
gis id faciendum fuit, quod nostræ Augustinianæ familiæ vigilantissi-
mum Protectorem te præstas. Accipe igitur Illustriss. antistes Domini
Aegidii Romani Augustiniani ordinis Viri sub tua protectione positi au-
ctoris certè clarissimi Vigilias sub tuo nomine editas: quæ cum mul-
tum utilitatis in se contineant, non sub modio latere, sed super candelas
brum ponî iure debent, eius enim Viri doctrina sancta & catholica sem-
per fuit, nam cum maxima pietate & doctrina excelluerit, non nisi bona
tum loquendo, tum scribendo de tam bono cordis sui thesauro profer-
re potuit. Quod si hoc tibi gratum, vt spero, fuisse cognouero, ad ca-
teros Aegidii nostri libros imprimentos me excitabis. Quinetiam alio-
rum Ordinis Augustiniani lucubrations multa doctrina refertissimas
imprimendas curabo. multi enim sunt qui hactenus in tenebris delite-
scunt. Ne igitur tot & tanti patres scribendi labore sine multorum uti-
litate suscepisse videantur, ad eosdem illustrandos animum & operam
omnem conferam, id enim semper optauī. Quamobrem gratias Deo
optimo quam maximas ago, qui mihi præter voluntatem, huius mune-
ris in quo sum, auctoritatem etiam addidit, vt quod antea cupiebam, id
ipsum nunc commodè facere possim. Bene vale. R O M AE.

•

INDEX RERVM INSIGNIORVM

in banc expositionem.

Primus numerus Paginam, secundus Columnam indicat.

A

B R A H A M factus est heres mā
di, & quomodo. 29. 2. b.

Abrabae promissio, Gen. cap. 12, res
ferenda est ad eternam hereditatem. 55. 3. b

Abraham an fuerit infirmatus in sua
de de promissionibus sibi factis. 31. 3. d

Accipere personam quid sit. 6. 1. 2. c

Adam quomodo fui forma Christi. 35. 4. b

Adam licet plura peccata commiserit, primū tñ peccatum fuit
illud, quod directe nocuit humano generi. 37. 1. c

Adam persona infecta infecta naturā, nos econtrario infici,
cimur: natura n. infecta inficit personā. 26. 2. c

Adæ peccatum fuit magnū intensiue et extensiue. 34. 2. b

Adæ morbus per solam Christi iustitiam potuit esse sana-
tus. 35. 4. d. et inde.

Aegidius prius composuerat Tractatū de Peccato ori-
ginali, & exponeret Epistolam Pauli ad Rom. 28. 4. b.
et. 6. 3. 2. a (32. 1. a)

Aegidius pollicetur Tractatū de rationibus seminalibus.

Aegidius scripsicerat super primum Sent. quādo edidit Cō-
mē. in Epist. Pauli ad Rom. 6. 3. 1. b

Afflictiones. 53. 1. b.

Agens vniuersale perse debet intendere vniuersale bonū.

Amicitia ex ibrībus cognoscitur. 9. 3. c (6. 3. 1. b)

Angelorum, Archangelorum, & Virtutum Ordines quo-
modo distinguantur. 53. 3. d

Angeli inferiores imediate administrant Mundū. 53. 3. b

Angeli dicuntur nostri proximi, non Dæmones, & Cur-

Angeli an sunt nostri pares? 54. 2. a. (84. 2. d)

Anima, quæ est media inter corporalia & Deum, pōt,
tripliciter considerari. 32. 3. a. et. 33. 1. a

Anima nostra est quasi quoddam speculum. 75. 4. d.

Aīe motus scđm Platōnē est quasi coeli motus. 45. 2. c

Anima est inter summum bonum & paruum, hoc est, inter
Deum & carnem. 46. 1. a

Anima est par angelo natura & gratia. 54. 2. b

Apostolus cur se seruū vocat, cū Christus suos, nō seruos,
sed amicos nominat. 6. 4. b. vide Paulus. (9. 2. p.)

Apostolus an iurauerit, cū dixit, Tertius est mihi Deus.

Appetitus & intellectus officia. 39. 3. c. d

Appetitus duplex, unus sequens cognitionē, aliis naturam.

Appetitus sensitivi depravantia. 84. 1. a (52. 2. b)

Approbatio apud Deum non est propter prerogatiā
generis. 55. 2. d. et inde

Approvalis & reprobationis in vniuersali possumus
affignare rationem & causam. 59. 2. b

Argumentum tripliciter sumitur. 5. 2. d

Argumenta quandoq; peccant in materia, quandoq; in for-
ma, quandoq; per unū difficultates solui. 2. 4. d

Augustini distinctio q; aliud est credere Deum, aliud

Deo, aliud in Deum, quō intelligenda. 28. 2. a

Augustinus ponit rationem seminalē loco priuationis in
(nature. 31. 4. c)

B

Barbarum esse, quid sit? & utrum aliquis sit simpliciter
Barbarus. 10. 1. b

Baptismus antiquitus fiebat in noīe X̄pi, et cur. 38. 4. d

Baptismi efficacia. 38. 1. b. et col. 3. b

Baptismus assimilat nos Christo morienti, & in sepulcro
iacenti. 38. 1. c. d. et col. 2. c. d

Baptismus tollit inflectionem formalē, nō causalē. 48. 3. d

Beatiudo firmiter et fiducialiter ē expectāda. 50. 2. d

Beatus in spe fuit Stephanus nō in re, qn̄ vidit gloriā Dei,
& Iesum et cœl. & cur. 54. 7. c

in Beatis apparet misericordia & iustitia. 72. 3. b

Būdicere et maledicere contingit tripliciter. 79. 3. a. b

Bonorum tria sunt genera. 20. 4. a

Bonum partic. non intenditur ab agente vniuersali, nisi in
ordine ad bonum vniuersale. 6. 3. 1. b

Bonorum ipsiū & spūalium proprietas. 20. 3. b

Boni opis et motus naturalis accommodata cōpatio. 83. 2. a

Boni cur dicuntur spiritu Dei agi, triplici via ostenduntur.
50. 1. b

Boni extranei sene malis filijs preponendi. 56. 4. c. d

C

Cæcitas intellectus ut paena, & ut culpa. 70. 4. a

Ceremonialia ad quāmor fuerunt instituta. 26. 1. a

Caro nostra quomodo nutrita. 49. 1. a

• **Caro** christi num fuerit infecta corruptione p̄t? 48. 3. c

Cause agentes & mouentes, finis et efficiens. 53. 2. d

Charitas duplex. 33. 2. c. et 53. 4. d

in Charitate tria sunt consideranda. 84. 3. a

Charitas quomodo dicitur forma Virtutum. 28. 1. c. d

Christi nominis interpretatio. 6. 2. b

Christus fuit missus ad omnes, sed principaliter ad Iudeos.

Christum debemus induere, & quō. 84. 1. c (10. 2. d)

Christus finis legis, et charitas, sed aliter et aliter. 64. 3. d

Christus quid nobis profuit? 33. 4. b

Christus est minister & auctor gratiae, et quō. 35. 2. d

in Christo sex sunt notabiliter attendēda, que per ipsum
nos hereditamus. 37. 3. c

Christi iustitie commendatio. 34. 1. d

Christi doctrine addi pōt quām ad declarationē. 2. 2. a

Christus cur dicitur Primogenitus. 52. 1. c

Christus interpellat pro nobis, & quō. 52. 4. b

Christus secundum diuinitatem est à solo pare, secundum

āiam à tota Trinitate, scđm carnē ex Iudeis est. 55. 2. c

Christus cur dicitur missus in similitudinē carnis p̄t, &

damnasse peccatum de peccato. 47. 2. d. et 48. 3. a

Christus quō Iudeis est lapis offensionis et petra scandali.

† (61. 2. a)

- Christi caro fuit passibilis et mortalis sicut et nostra quātum ad rem habitam, sed non quantum ad modum habent di. 4.8. 3. a. b.
- Christi passio tollit peccata p̄terita & futura, & quāmodo. 3.9. 1. c. d.
- Christi gratia an plus profuit, q̄i nocuerit peccatum Adæ. 3.6. 4. d.
- Christus dei filius conceditur esse factus, & quō. 6.4. c. d.
- Christus num possit dici minor patre, vel etiam minor sez ipso. 7. 1. a.
- Christus cur dicitur factus ex semine David. 7. 1. c. d.
- Christus num possit dici creatura. 7. 2. a.
- Christus num possit dici p̄destinatus secundū q̄ homo. 7. 3. a. et. 8. 1. c. d. num in eo q̄ Deus. 7. 3. c. et. 8. 1. c.
- Christus num in eo q̄ hō sit Dei filius, et si Deus. 7. 4. b.
- Christus num secundū q̄ homo sit Persona. 8. 1. a.
- Christus num incepit esse. 8. 1. b.
- Christus num conuixerit penitentes. 3. g. 1. a.
- Christianus aliquis si existimat cibum aliquem immundum esse & vescitur, fit illi ob conscientiam immundus. 8.7. 4. c.
- Christianus num faciens contra conscientiam, faciat contra fidem. 9.0. 2. a.
- Christianus sustinēdo imbecillitates infirmorum duo debet facere. 9.1. 2. d.
- Christianus quō aliū in bonū promouere debet. 9.2. 2. a.
- Christianus an liceat maledicere. 7.9. 2. d. an iudicare. 8.6. 1. c.
- Christianus num liceat obseruare dies et tpa. 8.7. 2. a.
- Christianus num liceat propter scādalu[m] fratris dimittere licita. 8.9. 1. b. c. et col. 4. d.
- Christianus an liceat in hoc mundo iustitiam expetere de inimicis. 7.9. 3. d.
- Christianus quomodo se debeat babere ad inimicos. 7.8. 2. d. & inde.
- Christianus num debeat interpellare ad Deum aduersus aliquem. 6.9. 1. b. (9.8. 1. d.)
- Christiani num debeant se implicare negotijs secularibus. Christiani debent p̄testatibus cuiuscunq; Principis esse subiecti. 8.0. 2. a. et. 8.1. 1. c. et col. 3. b.
- Christiani omnes debent ex charitate fraterna inuicem curam habere, P̄relati ex officio. 9.2. 2. c.
- Ciborum distinētio sc̄m legem mosaiam. 8.5. 2. a.
- Ciborum usus in casu potest esse illicitus. 8.9. 4. b.
- Circuncisio cur fuit data Iudaico populo. 2.8. 3. d.
- Circuncisio quo tempore fiebat. 3.0. 2. a.
- Circuncisio quid significabat. 3.0. 2. d.
- Circuncisio virum iustificabat. 2.6. 1. c.
- Circuncisio iuxta tria tempora interdū fuit viua, interdū mortua, aliquando mortifera. 1.9. 3. d.
- Circuncisio cur mutata fuerit in Baptismū. 2.8. 4. b.
- Clerici num teneātur ad solutionē Tributorū. 8.4. 1. d.
- Cœlū an sine labore iplearit statuta sibi spacia. 5.4. 1. a.
- Cœlum naturali appetitu appetit quiescere à suo motu, licet contrariū. 1.2. Met. 4.4. sentiat Arist. 5.4. 1. c.
- Cœlum post iudicium nō mouebitur. 5.0. 3. a. et. 5.4. 1. b.
- Cognitio praktica Dei necessaria ē Christiano. 1.5. 3. b.
- Concupiscentia quadrupliciter accipitur. 3.9. 2. b.
- Concupiscentia p̄t dici macula, et cur. 4.8. 2. d.
- Concupiscentia ante baptismū culpa est & poena, post ba-
- ptismum poena tantum non culpa. 2.9. 3. b.
- Concupiscentiam esse peccatum num possimus sine lege cognoscere? 4.4. 1. a.
- Conscientia vtrū nos ligat, dato q̄ sit erronea. 8.8. 4. b.
- Consentiendo peccatis num morte digni sumus. 1.4. 4. c.
- Consilium tria importat. 7.5. 1. b.
- Confuetudo dicitur natura. 7.2. 2. d.
- Contrariorū vnum potest aliud per accidens augmen-
tare. 4.3. 2. d. (1.4. 1. b.)
- in Conuersando contingit quis peccare quadrupliciter.
ad Correctionem fraternā qui tenentur. 1.4. 4. c.
- Corpus mortuum propter peccatum. 4.8. 1. d.
- Corpora cœlestia an cum labore operentur. 5.4. 1. a.
- Corpora cœlestia post resurrectionem erūt in meliori sta-
tu q̄ nunc 5.4. 1. b.
- Creatura nulla potest nos à Dei charitate separare.
5.2. 2. d. & inde. (5.4. 2. c.)
- Creatura aliqua an possit fieri à Magis vel Dæmonibus.
- Creatura quomodo manuducunt in cognitionem Dei.
1.2. 1. d. & inde.
- Creaturae oēs expectat Iudicij dī, et cur. 5.0. 1. et. 2. a.
- Credere quid sit? 6.0. 3. c.
- Credere Dcū, Deo, et in Dcū, quō distinguuntur. 2.8. 2. a.
- Credentes in Christo num confundi possint? 6.6. 2. a.

D

- Dæmones an possint facere creaturā aliquā. 5.4. 2. c.
- Dæmonis proprium est seducere. 4.3. 3. b.
- ī Dānatis apparet dei misericordia et iustitia. 7.3. 3. b.
- Damnati an possint se de Deo conqueri? 6.3. 2. a.
- Decalogi explicatio. 1.8.4. c. et. 8.2. 2. d. & inde.
- in Delectatione, si sit morosa, potest esse peccatum morta-
le, licet non consentiat in opus. 4.1. 1. d.
- Deus est principalis auctor scripture sacre. 1.3. a.
- Deus quomodo dicitur patiens, longanimes, benignus, &
bonus. 1.5. 2. d.
- Deus aliqua facit per rationes semindes, aliqua per obes-
dientiales. 3.2. 1. b.
- in Deo an cadat Consilium? 7.5. 1. a.
- Deus num solus sit aeternus? 1.0.0. 2. a.
- Deo omnia an sint præsentia? 2.2. 2. b.
- Dei lex est, Infima in sup̄ma per media reducere. 5.3. 3. b.
- Dei scientia est causa rerum. 6.0. 3. d.
- in Deo duplex est sciētia, speculativa, et practica. 6.0. 3. d.
- Deus non diligit coacta servititia. 4.0. 2. c.
- Deus in statu priori an plus fecerit Iudeo quam Græco.
- Deus vtrū impletat oīa promissa sua. 2.2. 1. c. (2.3. 4. c.)
- Deus simul cū filio dedit nobis oīa, et quō, 5.2. 3. d.
- Deus facit hoc propter hoc, quō est intelligēdū. 5.7. 1. b.
- Dei p̄destinatione, electione, et proposito, sumus saluati.
5.4. 3. c. et inde.
- Deus quomodo tradidit impios in reprobum sensum. 1.4.
2. c. & col. 4. a.
- Deus quō dicitur indurare. 5.8. 2. c.
- Deus nos p̄destinando, proponit nobis gratiam confers-
re, opera nostra dirigere, & gloriam nobis dare. 5.7.
4. c. & inde.
- Deus multas confert gratias propter bonorum societatem.
9.5. 3. c.

Dei

IN D E X.

Dei misericordia appetit in Beatis, et in Dñatis. 72. 3.b
 Deus pót boiū malas voluntates scđm suū bñplacitū in
 bonū conuertere, quātūcunq; sunt induratae. 72. 2.a
 Deus non est iniquus aliquos approbando, & aliquos rea
 probando, et cur. 57. 3.c. & inde. et. 61. 2.b.d
 Deū an deceat aliquos approbare, et aliquos reprobare?
 63. 1.b
 Deus an aliquos ab æterno eligat, quia scit eos bona fas
 Eturos? 61. 3.c
 Deus an sit acceptator personarum? 61. 2.c
 Dei filius interpellat pro nobis, & quomodo. 52. 4.b
 Dies et nox in scriptura sacra sumuntur multipliciter.
 83. 3. b
 Dilectio nostra erga proximū quatuor tēre debet. 77. 3.b
 Diligere semper tenemur. 82. 1.a. & inde.
 Diliges proximū tuū sicut teipsum. 84. 2.d
 Diligētibus Deū oīa cooperātur i bonū. 51. 3.c. et. 52. 2.b
 Diuina essentia quo dicatur inuisibilis. 12. 1.b
 Diuina præscientia seu predestinatione non tollit secundas
 causas nec à rebus contingentiam. 63. 2.b
 Doctrinæ cbristi addi pót qm ad declarationē. 2. 2.a
 Dolor contingit ex diuisione continui, vt Medicis tradunt.
 (54.4.c)

B

Ecclesia nos ligat sub peccato mortali. 90. 1.c
 Ecclesia ordo exposcit, vt pro Rectori suo ab ecclesia fiat
 ora: 10. 96. 2.d
 Enoch et Heliæ prædicatione circa finē mundi conuer
 tetur Israel. 73. 2.a
 Epistola ad Rom. cur primo loco posita. 6. 3. d. et. 13. 1.c.
 Epistola ad Hebreos quare nō italatur noīe Pauli. 3.1.a
 Error in intellectu potest contingere per accidentis in
 accipiendo sub. 46. 2.a (56. 2.b)
 Errores circa approbationē et reprobationem tolluntur.
 Erronea conscientia utrū nos ligare possit? 88. 4.b
 Errane maxime qui credunt multum se vel parentes dilig
 gere, cum sibi vel consanguineis dant magnam parē nus
 misnatum vel bonorum temporalium. 56. 4.d
 Eua sola peccante, adhuc peccatum introiit in mass
 dum. 35. 3.a
 Euangeliū nobilitas & commendatio. 6. 3. a. & inde
 Enangeliū cur superaddita est doctrina Epistolæ. 2. 2. a
 Euangeliū legem adimpler, & quomodo. 25. 4.c

F

Fama tripliciter denigratur. 13. 4.d
 Fides est ex auditu, & ex diuina infusione. 67. 4.b
 Fides duplex, formata & informis. 66. 2.d
 Fidei processus. 83. 2.c
 Fidem non suscipientes non possunt se per ignorantia exc
 usare. 66. 4.c. & inde.
 Fides ad triad comparatur. 28. 2.b.c
 Fides sola an sit sufficiens causa ad salutem. 28. 1.c. An
 iustificat. 35. 1.d
 Fideles num debeat assistere alicui in negotijs secula
 ribus. 98. 1.d
 Fideles nū debeant alicui esse subiecti. 81. 3.b
 Finis ponit necessitatē ijs que sunt ad fīgē. 21. 2.d

Fœminæ v̄sus. 14. 3.b

Fomes peccati dicitur lex, & cur. 45. 4.b

Forma, non se habet ut mouens & agens propriè, licet pos
 sit esse ratio agendi & mouendi. 53. 2.d

G

Gentiles quomodo poterant habere notitiam de Deo. ij.
 2.a. & col. 4.b. & inde.
 Gentes non habentes legem quomodo naturaliter ea que
 legis sunt faciunt. 14. 4.d
 Genes excellentiori modo peruenierunt ad cognitionem
 Dei, qđ antea peruenissent Iudei. 94. 1.b
 Glorie adeptio habet p cā operū bonitatē. 57. 2.d
 Græcorum ecclesiæ faciebant collectas pro sanctis Iudeis
 qui erant in Ierusalem. 95. 1.d
 Gratiae minister & auctor, Christus est. 35. 2.d
 Gratiae effectus. 55. 2.a
 Gratia quo se habet ad hominē, ne peccet. 14. 2.d
 Gratia perficit naturam. 31. 2.d
 Grata dei se hēt ad nos, sicut sessor ad equū. 40. 2.d
 Gratia est remedium congruens euāgelico statui. 40. 1.e
 Gratia licet simpliciter non cadat sub merito, augmentum
 tñ gratiae pōt mereri. 17. 4.a. et. 35. 2.c
 Gratia facta per Christum an in plures abundauit, qđ im
 perfictio facta per Adam. 36. 4.d
 Gratiae multæ conseruntur pp bonoq; societate. 95. 3.c

H

Habitus infusi precedunt actus, sed acquisiti sequuntur.
 Hereditas. 49. 4.a (17. 4.c)
 Hæreticorū & peruersorū boiū male artes. 23. 2.c
 Hō mendax dicitur in scripturis, et quo. 22. 3.a (2.c)
 Hōs nō est via eius in alib; meritorij. 39. 4.a.b. et 46.
 Hō nō in quocūq; statu fuit venūdatus pēlō. 44. 4.b
 Homo interior, & homo exterior vicissim pugnantes qui
 sint. 45. 1.a. et col. 3.c
 • Homo habet appetitus & motores contrarios. 45. 2.c
 Homo sine gratia si facit aliquid de genere bonorum, non
 est Deo gratum. 46. 2.c
 in Homine quatuor sunt, quorū duo se tenent ex parte raz
 ionis, & duo ex parte sensualitatis. 46. 3.a
 Homo in omnibus operibus tam naturæ, tam gratiae, orga
 num Dei est 49. 1.c
 Homo ad perfectiones gratuitas non potest se sufficienter
 disponere. 49. 1.c
 Hominis carnalis disceptatio circa prædestinationem.
 58. 3.d. et. 63. 2.d
 Homines decipiuntur maxime, cum credunt multum pare
 tes diligere, quando eis dant magnam partem numismas
 tum vel bonorum temporalium. 56. 4.d
 Homo non pōt conqueri de Deo, si non saluat. 58. 3.c.
 et col. 4.b & inde, et. 59. 2.c. et. 63. 2.a
 Homo si sibi ipsi relinquatur, semper declinat ad malum.
 76. 3.c.d
 Homo non potest se per ignorantiam excusare, si non sus
 cipit fidem Christi 66. 4.c. & inde.
 Homo quomodo debet se habere ad Deum. 75. 2.d quo
 modo ad proximum. 76. 4.c

Homo an cogatur ad peccandum 4. i. 2. a
 Homo verum scdm legem mentis velu bona. 45. 4. d
 Ho an scire possit se esse in charitate. 5. o. 1. d. et 94. 1. c
 Homo num sit par angelo? 5. 4. 2. b
 Homine an sit fruendum. 96. 1. c
 Homo aliquis bns conscientia expedit saluti sue fure
 ri, num si furetur peccet mortaliter. 89. 1. a
 Homines boni, quantcumq; iusti sint, habent aliquos impe
 tus concupisibilis, nisi habeant speciale priuilegium, ut
 babuit B. Virgo. 46. 3. b
 Honore inuicem praeuenire demus, et quo. 78. 1. c. et ide
 Humanitas christi fuit nostrae salutis organu. 35. 2. d
 Humanu genus quo in Adam dicitur peccare. 35. 3. d

I

per Iesum Christu fiet finale Iudicium, et cur. 17. 3. a
 Imago dei in boie per peccatum amittitur, et quo. 76. 4. a
 Imperius primi, qui non sunt in potestate nostra, possunt
 dici maculae, et cur. 48. 2. d
 Indulgentiarum emanatio. 60. 4. a
 Induratio aliquorum est scdm diuinu proposu. 58. 2. a
 in Inferno erit differentia qm ad pnmn sensus, num dam
 mi, et cur. 19. 4. d (90. 2. b)
 Infideles num in omnibus suis actionibus peccent.
 Iniquitas nostra viru comendet diuinu iustitiu. 12. 3. b
 Intellectus et appetitus officia. 36. 3. c.d
 Intellectus agentis lumen quod clarum erat in statu Inno
 centiae, in statu naturae lapsu est obnebraiu. 46. 1. d
 Intellectus pot errare per accidens i accipiendo sub. 46. 2. a
 Ira Dei que est. 10. 4. d
 Isaac generatio an fuerit contra naturam. 31. 4. b
 Iudei ex lege quinq; prerogatiua habent. 18. 2. d
 Iudei cur fuit data circuncisio. 28. 3. d
 Iudei interdu in scriptura sacra dicuntur filii et semen
 Abrahae, interdum non filii et no pertinere ad semen,
 cur. 56. 1. a
 Iudei an cognoverint Christu? 67. 4. b
 Iudei spaliter appellantur populus Dei, et cur. 68. 1. d
 Iudeus et gentilis steriles oleaster. 72. 2. d. et col. 4. c
 Iudaeoru delictu fuit occasionaliter causa salutis Gentibus
 tripliciter. 70. 1. 4. a. et 71. 4. a. et 73. 1. d (et inde:
 Iudei circa finem mundi conuertitur et salvi fient. 73. 2. a
 Iudiciu vniuersale ab omnibus creaturis expellatur, et
 cur. 50. 1. et 2. a
 in Iudicio num reddet unus pro alio rationem? 87. 2. d
 Iuramentum quo sit faciendum. 9. 2. b
 Iuramentu an licet exposcere. 9. 2. d
 Iuramentum quando faciendum su. 54. 4. d
 Ius naturale nonnunq; tollitur interdu mutari non pos
 test. 43. 1. c. et inde.
 Iustificatorum tria sunt genera. 32. 3. b
 Iustus an debeat contristari, cu aliquid ei accidit? 56. 4. a
 Iustitia fidei nos verè iustificat. 64. 4. b. et inde
 Iustificabaturne Iudei pp circucisionem? 26. 1. c
 Iustificatio est per fidem, et per gratiam, sed aliter et
 aliter. 37. 1. d
 Iustitiam non fieri ex propriis operibus multis rationibus
 probatur. 61. 1. a. et inde. et 69. 1. a. et col. 2. a
 de Iustificatione. 17. 3. c. et 35. 1. d. et inde.

L

(20. 1. b)
 Legis ipso tripliciter pot dici ex natura. 18. 1. a. et
 Lex in scripturis sanctis tribus modis accipitur. 23. 4. b
 Lex q; no iustificat sep: ronibus monstratur. 24. 3. c
 Lex mosaica dicitur lex factoru, lex euangelica dicitur
 iustitiae et gratiae et cur. 25. 3. b. et 39. 4. d. et inde.
 Lex per fidem adimplevit quantum ad ceremonialia et
 moralia, et quomodo. 25. 4. b
 Lex quo facit cognoscere pcam, cu peccata fuerint cogn
 ta ante legem. 26. 2. a
 Legis scriptae et legis fidei discrimen. 28. 1. a
 Lex deficit a fide tripliciter. 29. 2. a
 Lex peccatum Adae curare non potuit. 34. 3. a
 Lex occulte peruenit, et quomodo. 36. 3. d
 Lex fecit abundare delitum, et quo. 36. 4. a (42. 2. c. d)
 Lex Moysus cessauit et non cessauit, et vetusta et noua.
 Lex quo dicitur causare peccatum 42. 3. c. et inde.
 Legem no esse malam multis ronibus ostendit. 42. 3. b. et ide.
 Legis praevaricatio est quasi oium peccatorum commissio.
 43. 1. d. et 44. 1. c
 Lex fuit quidam gladius datus nobis, per quem debemus:
 bellare contra Diabolum. 4. 3. 2. d
 Leges aliquae sunt de iure naturali semper et ubiq; simpli
 citer et absolute, vt que fundantur in principijs agibili
 um: quedam sunt de iure naturali semp que fundantur
 imediate in conclusionibus, que ex illis principijs babet
 ortum. 43. 1. c. d. et inde
 Legis commendatio. 44. 2. b. et inde (moralium. 44. 2. c)
 Lex continet tria gna pcepta, ceremonialia, iudicialia, et
 Lex operatur ad mortem, et no ad mortem, et quo. 44. 2. d
 Legem esse bonam multipliciter ostendit. 44. 3. b
 Lex mentis nisi adiuvetur per gratiam superatur et tra
 bitur a lege membrorum. 45. 4. a (1. a)
 Legem quadruplicem innuit apostolus, cap. 7.) 45. 4. d. et 47.
 Lex mentis viru semp approbat legem Dei. 45. 4. d
 Legis finis est christus et charitas, sed alter ordinatur ad
 alium. 64. 3. d
 Legem implere semper tenetur. 82. 2. a. et inde
 Lex Xpi excedit omnes alias leges, et cur. 46. 4. d
 Legis Xpi effectus et fructus. 47. 1. b. et inde, et 48.
 Legis euangelice felicitas 60. 2. a (1. a. et inde.
 Legalia obseruare qm est pcam, et qm no. 85. 4. c. et ide.
 in Libidinoso actu tria sunt considerada. 14. 2. c
 Licitu nū sunt pp scandalu fratris dimittenda? 89. 1. b
 Lumen romis per pcam fuit obtenebratum, non extinctu.
 (46. 1. d)

M

Magicis artibus nū possit fieri creature aliqua? 54. 2. c
 Magi Pharaonis fecerunt equu cu duobus pedibus. 54. 3. a
 Maleagere formalius est in eo quod agitur contra con
 scientiam, qd ex eo qd est opus malum. 89. 3. d
 Maledicere sicut et bndicere contingit tripliciter. 79. 3. a.b
 Mali an agantur spiritu Dei. 50. 1. b
 Mali ordinatur ad bonu electorum, et quo. 59. 2. a
 Malu no agit nisi rone boni, in quo fundatur. 36. 1. a
 Malum nobis latenter insidiatur tanq; sur. 45. 3. b
 Martyrem non facit poena, sed causa. 53. 2. a
 Mater Christi mdata fuit vt persona, et vt natura. 48. 4. a
 Mater

Mater Christi sanctificata fuit in vtero, & extra vteru, cum fuit ab angelo nunciata ibidem.
 Memoria & obliuio quo accipiendae sunt de Deo. 9. 2. a
 Mel et ronē à lege Dei aliquā dispare cōtingit. 46. 1. c
 Mentis lex vnde est & vult bonū, & non pot id sine grazia perficere. 46. 2. b
 Metaphysica sc̄iētia quo differat à sacra Pagina. 1. 3. b
 Miracula vera non facit qui mendaciū dicit, et falsam doctrinam docet. 67. 4. c
 Miracula non sunt testimonia vitæ, sed doctrinæ. 66. 3. a
 Misericordia Dei sc̄d in efficientia est generalis quantum ad genera singulorum, sed secundum sufficientiam est generalis et quantum ad singulos generum. 59. 3. d
 Misericordia & iustitia apparent in Beatis, & in Dam-
 Modus vitandi peccata, 39. 2. a (natis. 72. 3. b)
 Morbus pot est magnus intensus & extensus. 34. 2. a
 Mors quo p Adæ p̄l̄m intravit in mundū. 35. 3. b
 Mors Christi an fuit quid maius q̄i Resurrectio. 54. 2. c
 Motus primi qui non sunt in potestate nostra, pot dici maculæ, & cur. 36. 2. c. et. 48. 2. d (54. 1. b)
 Motus primi mobilis post diē Iulij cessabit. 50. 3. a. et
 Mundus immediate administratur per inferiores an-
 gelos. 53. 3. b

N

Natura humana in Verbo num possit dici prædestina-
 ta. 7. 4. a. et. 8. 1. d
 Natura nostra utrum gratiae sit contraria. 31. 2. c
 in Natura sunt rationes seminales et obediētales. 31. 4. b
 Natura dicitur de mul:is. 72. 2. d
 Naturale ius mutari pot. 43. 1. c. et inde.
 Necesitas sumitur ex fine. 2. 2. d
 Necesitas duplex simpliciter & conditionata, seu consequentia, et consequentia. 41. 2. a. b (98. 1. d)
 Negocij secularibus num debeat se implicare christiani?
 Nemo vera miracula facit qui mendaciū dicit & fal-
 sum doctrinam docet. 67. 4. c (83. 3. b)
 Nox & dies in scriptura sacra sumuntur multipliciter.
 Numero septenario vniuersitas designatur millenario
 perfectio. 68. 3. c. et. 69. 1. c

O

Officium monentis & redarguentis. 92. 4. b
 Omnia sunt præsentia Deo. 22. 2. b.
 in Opero bono quocunq; duo sunt necessaria. 10. 3. d
 Opera legis an iustificant. 17. 3. c
 Opera legis sunt naturaliter, licet oporteat ibi concurreat re gratiam. 18. 1. a. et. 20. 1. b
 Operibus præcedentibus gratia no meremur gratia, sed postquam habemus gratiam, per opera nostra possimus mereri augmentum gratiae et iustitiae. 30. 2. c. et. 57. 2. d et. 60. 4. c
 in Operibus gratiae magis agimur q̄o agamus. 49. 1. d
 Opera nostra sive interiora sive exteriora diriguntur à Deo. 58. 1. c
 Operibus nostris præuisus num Deus nos eligat? 61. 3. c
 num reprobatibidem. col. 4. b
 Opera nostra bona, que sunt secundaria cā nostra salutis, no excluduntur à diuina prædestinatione. 53. 2. d

Operibus possimus mereri salutem & gloriā. 69. 2. a
 Opera fidei nos verè saluante. 64. 4. b. & inde.
 Opera mala non sunt principalis causa nostre reproba-
 tionis. 61. 4. d. et. 62. 1. b
 Opera carnalia tria mala faciunt. 84. 4. a
 Oratio in ecclesia pro suo Restore. 96. 2. d
 Organa dei sumus in omnibus operibus cum naturæ cum
 gratiae. 49. 1. c (4. c. vide Peccatum.
 Originale peccatum infert solum paenam damni. 19.
 Originale peccatum sex noībus noīari consuevit. 28. 2. d
 Originale p̄l̄m vtrū per circūcisiō tolleretur. 28. 3. c
 Originalis iustitia fuit donum supernaturale, et cur dicis-
 tur iustitia, et cur originalis. 35. 3. b

P

Papa si facit aliquid in ecclesia, diciter id fecisse eccl̄ia
 Paradisi locus. 1. 2. c (eccl̄ia, et cur. 45. 2. d
 Parentes debent suis filiis bona exempla, salubria pre-
 cepta, & documenta. 14. 1. d
 Parentes liberati ab originali culpa num generent filium
 ab originali peccato liberum? 30. 3. b
 Parvuli de lege noua num sint melioris conditionis q̄i
 fuerint illi de lege naturæ. 30. 3. d
 Parvuli cum nulla habeant merita, cur eis debetur pres-
 um aeternum. 60. 4. a
 Patres veteris testamenti quo detinebantur in limbo.
 Paulus commendatur. 1. 2. b (26. 2. c
 de Pauli nomine diuersæ sententie. 6. 1. c. & inde
 Paulus quo dicit, Cōcupiscentiā nesciebā et cœ. cū Philoso-
 phus ipsam esse p̄l̄m cognoverit. 44. 1. a. et. 46. 1. d
 Paulus quomodo in. 7. cap. inquit, Sine lege mortuum erat.
 peccatum. & in cap. 5. dit, Vsq; ad legem. n. peccatum
 erat in mundo. 44. 1. d
 Paulus quomodo dicit, Ut viuorum & mortuorum domiz-
 netur. cum dicat Christus, Matib. 22. Non est autem Deus
 mortuorum, sed viuentium. 87. 2. b
 Pauli apparet cōtradiccio de Circūcisiōe soluitur. 19. 3. d
 Paulus cuius hominis personam induat, cum ait, Non enim
 quod volo bonum etcœ. 46. 2. d
 Paulus an coactus receperit gratiam. 60. 3. a
 Paulus defert eleemosynam sanctis pauperibus qui erant
 in Hierusalem. 95. 1. d (96. 2. d
 Paulus exposcebat orationes Romanoꝝ tripli de causa.
 Passio Christi fuit remedium lgenerale sc̄d in efficientia
 quantum ad genera singulorum, sed sc̄d in sufficientia
 quantum ad singulos generum. 59. 3. d
 Pax duplex, secundum Deū, & sc̄d in mundū. 32. 3. d
 Peccatum seu præuitas perpetratur aut commissione,
 aut omissione, q̄ut consenfu. 13. 3. b
 Peccata bestialitatis. 1. 2. 3. a
 Peccare contra diuinam sciētiā quid su. 13. 2. d
 Peccatum pot est p̄l̄m & poena peccati. 14. 3. a
 Peccata in spiritum sc̄m quo accipiuntur, et quot sunt ge-
 nera, et cur dicuntur irremissibilia. 16. 1. c. et col. 3.
 Peccatorum omnium summa. 13. 4. c
 P̄l̄m utrum cōmendet diuinam iustitiam. 22. 3. b
 Peccati in natura processus. 26. 2. c. et. 41. 1. c. d
 P̄l̄m originale cū su vnum, cur dicitur iniq;ates, 28. 2. d
 Peccati initium an fuerit mulier vel vir? 35. 3. a

Petm utrasset i mudi et si sola mulier peccauisset. 35.3.a
 Petm Adie p sola Christi iustitiam potuit auferri. 35.1.b
 Peccatum abundauit per legem, et quomodo. 36.4.a
 Peccata omnia tam praesentia quam præterita et futura num ablata sint per Christum. 39.1.d
 Peccata præterita licet non sint actu, remanent in quantum ad habitum vitiisum, et quantum ad reatum. 39.1.b.c
 Peccata quo vitare debemus. 39.2.a. et inde.
 Peccatum dicit ad mortem dupliciter. 40.2.a
 Peccatum nos in seruitutem redigit, deturpat, et ad mortem perducit. 40.4.b
 Petm in eerdum sumitur p mala actioe quæ agimus, nunquam pro eo quod inducit nos ad peccandum, ut profomite, et pro Diabolo 43.3.a
 Peccatum ante legem viuebat et erat mortuum, et quo. 44.1.d
 in Peccato tria sunt, auersio, conuersio, et reatus. 47.4.b
 Peccatum veniale dicitur macula, et cur. 48.2.d
 Petm que n couersando contingunt, enumeratur. 14.1.b
 Peccati grauitas tollit gratiam et multum de babilitate ad gratiam. 70.4.b
 Peccatum non tollat imaginem Dei in nomine? 76.4.a
 Peccata dicuntur opera tenebrarum, et cur. 48.3.b
 Perfectio duplex, status et personæ. 23.4.d. et inde.
 Perfectiones naturales, deo mouente, aut possumus a nobis acquirere, aut nos possumus ad illas sufficenter disponere; sed ad gratuitas non possumus nec hoc nec illud.
 Personarum acceptio. 61.2.c (46,1.c.d)
 Personarum distinctione arguere ex creaturis sufficenter non possumus. 64.3.c
 Petrus primus inter Apostolos predicauit Romanis. 9.4.
 a. et 94.4.c. et inde.
 Platonis opinio de motu animæ. 45.2.c (19,4.d)
 Pœna danni in Inferno eadē in oibus, sed non pœna sensus.
 Penalitates voluntariae assumpsi Christus similes nostris, quas ex necessitate conerabimus. 39.1.b
 Pœnas non est nisi a Deo. 80.1.a. et inde. et 81.3.d
 Potestati resistere num peccatum sit? 81.2.b
 Prædestination quid sit? 7.2.c. et quot modis accipiantur. 51.4.d. et inde,
 Prædestinationis errores tolluntur. 56.2.b.c
 in prædestinationis materia quinq; consideranda. 57.1.c
 Prædestinationis ratio in vniuersali assignatur, non in particulari. 57.1.d. et 58.3.c. et 59.1.c. et inde.
 Prædestinationis effectus, infusio gratiae, et adeptio glosse. 57.2.d
 Prædestinationis effectus redditur ratio et cā. 60.4.c
 Prædestination non tollit a rebus contingentia, non lib. arb. non secundas causas. 63.2.b
 Prædestination iuvantur per preces sanctorum, ut fiat de eis quod Deus disposuit. 64.2.d (67.3.b)
 Prædestinatus an possit damnari, et Præscitus saluari.
 Prædestinationis sp̄tū ad diuinū pposū, non rōnē, sed admirationem assignare contingit. 73.1.a
 de Prædestinatione. 61.2.c. et inde per totā lectionem.
 Promissio Abrahæ Gen.12. referenda est ad æternam hereditatem. 55.3.b
 Prophetarum dicta virū imponant necessitatē? 67.3.b
 Propositio hæc, Deus facit hoc propter hoc, exponitur.
 Proximus nostrus quis sit? 84.2.c. (57.1.b)
 Proximus tribus modis offendit potest. 13.3.c

Q

R

Ratio seminalis quid sit secundum Augustinum. 31.4.c.d
 et 32.1.a
 Ratio nonunq; per accidens discordat à lege Dei. 46.1.c
 Ratio per peccatum fuit obtenebrata. 46.1.d
 Ratio quare vult bonum, et tñ id non potest sine gratia consequi. 46.2.b
 Reges et principes num peccant in accipiendo tributa à Clericis? 84.2.b
 Reges tenentur dare magis tributa Clericis, et eccliuero, et cur. 84.2.a.b
 Res quælibet tripliciter considerari potest. 12.3.c
 Resistere potestati num peccatum sit? 81.2.b
 Resurreccio Christi an fuerit qd maius, et mors eius. 54.
 Resurrectionis nostræ necessitas. 48.2.c (2.c)
 Romani colebant Deos omnium Prouinciarum, et cur. 34.a
 Romanorum fides annunciabatur in vniuerso Mundo, et (quo. 9.1.b)

S

Sacramento, veteris legis et nouæ differētia. 26.1.c
 Sacra pagina est scientia. 1.1.c
 Sacrae paginae causæ. 1.3.a. et inde.
 Salus ex gratia, damnatio ex iustitia. 58.3.c
 Salus nostra aliquo modo ex operibus. 69.2.a
 Salutatio cur in epistolis præmittatur. 53.d. et inde.
 Sanctorum præces quomodo iuvant prædestinationem nostram. 64.2.d (inde.)
 Scandalum fratris num debemus dimittere licita? 89.1.6.c
 Scientia Dei quo est causa rerum. 60.3.d
 Signa expressa diuine filiationis. 50.d
 Similitudo magna est inter ea quæ videmus in gratuitis et in naturalibus. 62.1.d. et artificialibus. ibidem. col. 2.d
 Socratis politia, ut oes mulieres coes essent. 44.1.b
 ad Solutionem tributorum num tenentur Clerici? 84.1.d
 Spes est media inter præsumptionem et disperationem.
 Spes an sit de non visu? 54.1.c (51.1.a)
 Spiritus sanctus cur dicitur, Testimonium reddere spiritui nostro. 49.3.b
 Spiritus sanctus quo dicitur scrutari corda. 51.3.b.c
 Spiritus sanctus oia in nobis couerit in bonum. 51.3.d
 Status hominis triplex, Innocentie, Naturæ corruptæ, et
 Naturæ per Christum reparatae. 44.4.b
 in Statu Euangeli omnes sumus pares. 24.2.b
 in Statu gratiae tria requiruntur. 83.4.a
 Stephanus vidit gloriam Dei, sed non gloriam propria, quam sperabat. 54.1.c
 Subditi qualiter debeant suis superioribus obedire. 79.4.
 (b. et inde.)

T

Tempus triplex quantum ad obseruationem legalium. 85.4.c
 Timoris munus. 34.4.c
 Timoris quatuor sunt genera. 49.2.d
 Transitus de fide in fidem, septem modis esse dicitur.
 10.3.b

Velle

INDEX.

V

Velle triplex, vitijs rationis, & gratiae. 4. s. 2. a. et inde.
 Velle bonum quare per rationem possumus, per quam non
 possumus id sine gratia perficere. 4. 6. 2. b
 Velle & eligere differunt. a. 5. 6. 4. b
 Venires cur calidores in byeme p̄ estate. 4. 3. 4. d
 Virgo maria non solum fuit purgata vi persona, sed etiam
 vt natura. 4. 8. 4. a
 Virtus quid sit? 3. 5. 2. b
 Virtutibus possumus male vi materialiter non formaliter.

2. 2. 3. c. et. 3. 5. 2. c
 Virtus est circa bonum & difficile. 4. 1. 2. c.
 Virtutū forma est charitas, & quomodo. 2. 8. 1. c
 Virtutes dicuntur opera lucis, & cur. 8. 4. 3. c
 Vita omnis Infidelium num su peccatum? 9. 0. 2. b
 Vitijs p̄ accidentis et materialiter p̄t esse bona. 2. 2. 3. c. d.
 Vocatio duplex, interius & exterius. 5. 1. 4. a. et. 5. 2.
 2. b. et. 5. 4. 2. a. et. 6. 0. 3. d
 Voluntas & appetitus mouent omnia membra ad actus
 suos. 4. 2. 2. a
 Volupiates carnis tria mala faciunt. 8. 4. 4. a

LECTORI S.

Priusquam ad Tomi buius Lectionem accingaris admonendum te duximus Candide lector, vt errata
 Typographorum prout in unoquoq; Tractatu post indicem emendata sunt, suis queq; locis
 emendanda cures. Quae enim in hoc Comment. occurserunt, sic reponito.

Pag. Col. Lin.	
5. 4. 6. 7. nobis	vobis
18. 2. 8. cordi nostris	cordis nostri
18. 3. 9. nostri	nostri
22. 3. 5. 5. virtute	virtutes
24. 3. 5. 4. sumitur	sumuntur
26. 3. 2. 3. offensionem	offensionem
28. 3. 3. 6. est, p̄œna post baptismū, et pœna est & poena, post baptismum poena	poena, post baptismum poena
31. 1. 3. 8. promissas	promissus
32. 1. 6. 7. erit	erat
37. 2. 1. 8. effici	efficit.
38. 1. 2. 8. more	morte
40. 3. 5. peccata	peccato
48. 2. 6. 3. vñiliter	vñuersaliter
49. 2. 4. 6. qui	per
49. 3. 5. 5. cœpatiēdo	compatiēdo
50. 3. 1. primo.	primo, ait,
51. 1. 4. 2. vñiliter	vñuersaliter
54. 1. 3. 6. appetunt	appetit
54. 2. 6. 4. incremētū	incrementorum
59. 2. 3. 7. ostendetur paenitētiā	ostendit potentiam
60. 4. 3. 8. gratia	gloria
61. 1. 5. 3. illi non	illi ex p̄prijs opibus non

Pag. Col. Lin.	
61. 3. 7. 1. futuros	facturos
61. 4. 2. futurus	facturos
61. 4. 6. conuertuntur	consequuntur
61. 4. 3. 3. sagitta	sagittam
63. 2. 1. conquerere	conqueri
63. 3. 1. 4. malas	malis
64. 1. 5. 1. eam n̄do crede: sic implebant eam sic poena, post baptismum poena	implendo credebant
64. 2. 1. 6. quia	qui
65. 3. 3. 8. ponet	ponit
65. 4. 3. 5. saluabitur	saluabimur
66. 1. 4. 0. audiant	audient
66. 1. 4. 1. potuerunt	poterunt
66. 2. 3. 4. predicātes	predicantis
66. 4. 2. 8. audimus	audiū
67. 3. 4. 3. ambulat	ambulet
68. 1. 2. repuleo	repulit
68. 1. 3. 2. rationomā	rationem
68. 1. 3. 8. mala	male
69. 3. 1. adime electio	salus facta
70. 1. 3. 2. facta	facta
70. 2. 4. 6. sunt	sunt
72. 1. 1. 8. si	sis

P R A E F A T I O.

D. AGIDII COLVMNÆ ROMANI
Ordinis Fratrum Eremitarum sancti Augustini, in
Epistolam Pauli Apostoli ad Romanos
Commentarius.

A' R. mo Patre M. Chriſtophoro Patauino,
Priore generali, emendata & illuſtrata.

E N O C H P L A C V I T
Deo, & translatus est in Paradisum, ut det gentibus sapientiam. Autoritas proposita legitur Ecclesiast. in illo capitulo quod sic incipit: Laudemus vires gloriosos, & parētes nostrōs in generatione sua. Si ergo viri gloriosi & parentes laudi sunt, Apostolus Paulus, cuius epistolarum expositionem intendimus, est maximè laudandus, quia ipse maximè fuit vir gloriōsus, & spiritalis parens noster, quia nos spiritualiter peperit, nos spiritualiter genuit, cum nos spiritualem doctrinam docuit & instruxit. Verba itaq; proposita dicta in laudem & commendationem Enoch competenter assimi possunt in laudem & cōmendationem apostoli Pauli, quod sic declaratur. Nam si diligenter aspicimus, maximā pars canonis Bibliae videtur esse de singularibus gentibus, & de particularibus actibus: sed cum particularium non sit scientia negl definitio, vt dicitur. vii. Metaphy. videtur posse argui sacram Paginam, quæ in canone Bibliae principaliiter continetur, non esse scientiam. Si est scientia, est in intellectu, & intellectus principaliter, & per se, & recto aspectu non fertur in particulare, sed in vniuersale: particularium gestorum impossibile est esse directe à scientiā, sed sensus ipse est particulariū discretiuus. Itaq;, vt sustineamus sacram Paginam esse scientiam, oportet particularia negotia in sacra pagina contenta, aliqua ratione Vniuersaliter induere. Inde est quod communiter dicitur, singulares personas in sacra pagina memoratas, per quandam signationem, Vniuersalis rationem habere. Ut Job, in quo eminenter commendatur patientia, significat vniuersaliter quemlibet patientem: & Abraam, cuius fides abundantius cōmendatur, fidem quemlibet representat. Secundum hoc ergo, quantò plures conditions aliquius singularis personæ in canone Bibliae introductae competunt ali cui, tanto ille per huiusmodi personam competentius significatur: & quia, quicquid autoritate proposita de Enoch enarratur, dignè & competenter de apostolo Paulo exponere possumus, ut exponemus Epistolas Pauli, ad commendationem eius congrè proponitur autoritas supradicta. Dicatum est in autoritate prefata, quod Enoch Deo placuit, & fuit in Paradisum translatus, ut daret gentibus sapientiam. Videtur igitur apostolus Paulus per Enoch significari; nam ipse maximè Deo placuit, qui non acquieuit carni & sanguini, ut posset diuina mandata explere, iuxta id, quod ipse de se ipso ait Galatis: Cum autem placuit ei, qui me segregauit ex vtero matris meæ, id est, ex vtero Synagoge, & vocauit per gratiam suā, ut reuelaret filiū suum in me, ut euangelizarem illum in Gentibus: continuo non acquieci carni & sanguini. Rursus idem Apostolus Paulus fuit in Paradisum translatus, secundum id, quod ipse de se ipso ait: secunda ad Corinthios Epistola: Et scio huiusmodi hominem (sive in corpore, sive extra corpus, nescio: Deus scit) quoniam raptus fuit in Paradisum: & audiuit arcana verba, quæ non licet homini loqui. Et idem Apostolus constitutus est, ut det gentibus sapientiam, specialiter, ut ipse de se ipso ait, est doctor Gentium ordinatus, iuxta id quod ait Galatis:

Eccles. 44.

Tex. 53.

Gal. I.

Cor. 12.

Gala.

A Creditum est mihi Euangelium præputii, id est, Gentium, sicut Petro circuncisionis, id est, Iudeorū (& sequitur) quod qui operatus est Petro in Apostolatum circuncisionis, operatus est & mihi inter gentes. Benè ergo dicendum est, autoritatē omnino esse ad propositū, & apostolum Paulum omnino esse designatum per Henoch, qui Deo placuit, & in Paradisum translatus est, ut gentibus sapientiam daret. Cum igitur ista autoritas cōferre videatur negotio quod habemus præ manibus, & cum dictum sit, quod exponere intendimus epistolæ Pauli, quæ sunt pars doctrinæ sacrae, & cum prius exponenda sit epistola ad Romanos, oportet præfatam autoritatem ad quatuor deseruire. Nam primo dicta autoritas adaptatur ad cōmendationem B. Pauli: secundò adaptabitur vniuersaliter ad totam scripturā sacram: tertio adaptabitur vniuersaliter ad epistolæ, quas habemus præ manibus: quarto autē adaptari posse特 specialiter ad epistolam ad Romanos, quæ est primordialiter exponenda. Deseruit primo supradicta autoritas cōmendationi B. Pauli: in qua, ad eius cōmendationem & laudem, Quatuor denotantnr, videlicet, vber fructificatio, diuina dilectio, excellēs sublimatio, & sapientialis imbutio vel repletio. Primum verò, cum dicitur, Henoch: secundum, cum subiungitur, placuit Deo: tertium, cū adneatur, & translatus est in Paradisum: quartum, cum subinfertur, ut det gentibus sapientiam. Primo ergo in B. Paulo notatur vber fructificatio, ex eo, quod significatus est per Henoch. Nam Henoch, interpretatur dedicatio vel ædificatio: tunc autem spiritualiter ædificamus, cum secundum spiritu vberè fructificamus. hanc autem vberem fructificationem spiritualē potissimè habuit B. Paulus, qui omnia prætermisit, ut Christum lucifaceret. Vnde ipse de se ipso ait ad Philipp. Omnia arbitror ut stercore, ut Christum lucifaciam. Secundò in eo fuit diuina dilectio, ex eo, quod Deo placuit: nam Deo placens necessario à Deo diligitur. Hanc autem diuinam dilectionem potissimè alsequutus est B. Paulus, quæ dominus IESVS Christus, Vas electionis appellauit, dicens Ananias: Vade quoniam Vas electionis est mihi iste, ut portet nos meo meum coram Gentibus, & Regibus, & filiis Israel. Fuit n. B. Paulus vas diuinæ electionis, quia fuit plesnus diuinæ dilectionis. Quare sicut ex eo, q; dicitur Henoch, denotatur vber fructificatio, sic ex eo quod subditur (Placuit Deo) denotatur in ipso diuina dilectio: sed ex eo quod subinfertur (translatus est in Paradisum) describitur in Paulo extellens sublimatio: Creditur n. Paradisus esse in loco eminenti, vbi perturbatio temporum & ventorum non videtur habere potestiam, nec efficaciam. Hic autem paradisus significat illam Dei visionem, ad quā quandiu quis admittitur, est adeo sublimatus, quod perturbationem non sentit. Hanc autem sublimationem habuit Apostolus Paulus; nam ipse de se ipso ait secunda ad Corint. Se raptum vñq; ad tertium coelum, id est, vñq; ad cognitionem Dei tatis, ut exponit glo. Augustini ibidem. Quartò in B. Paulo denotatur sapientialis imbutio, cum ultimò subinfertur, (Vt det gentibus sapientiam) Nam sicut non bene calefacit quod habet calorem, sed quod habet, calorem fortē & eminentem, sic nō competenter dat aliis sapientiam, qui est superficialiter sapientes, sed qui est sapientia complectus. Hanc autem sapientiale repulsionem potissimè a postolus Paulus habuit: nam adeo multitudine literarū pollebat, ut à nesciētibus & ignorantibus quæ Dei sunt, propter literarum multitudinē reputaretur insanus, iuxta illud, quod Actorum libro legitur: Festus magna voce dixit, Insanis Paule; multæ te literæ ad insaniam conuertunt. Et Paulus, Non insanio (inquit) optime Festo: sed veritatis & sobrietatis verba loquor. Deseruit itaq; autoritas nominata cōmendationi B. Pauli, & toti doctrinæ sacrae: nam in tota scriptura sacra sunt quatuor consideranda, videlicet, causa efficiēs, finalis, formalis, & materialis. In illis qua

Philip. 3.

Act. 9.

Paradisus.

2. Cor. 12.

Act. 26.

A

P R A E F A T I O.

tuor in autoritate notatis cōgrē describūtur omnes causæ. Causa efficiens describitur, in vberi fructificatione. Finalis, in diuina dilectione. Materialis, in excellēti sublimatione. Formalis, in sapientiali repletione.

Causa enim efficiens doctrinæ sacre specialiter & principaliter est ipse D E V S, à quo est omnis vber fructificatio, iuxta illud Ecclesiastici: *Omnis sapientia à domino Deo est: specialiter tamen scriptura, iuxta illud Augustini in principio secundi de Trinitate: Substantia Dei, siue per scripturam eius siue per creaturam (cognoscitur). Et sequitur post pauca: qui & illam, (id est, scripturam) inspiravit: & istam, (scilicet creaturam) creavit. Deus ergo ipse est principalis autor scripture sacra per uberen fructificationem, cuius signum est, quod si ei fuerimus cōiuncti vberitatem fructificamus, & ab eo se moti omnino arescamus.* Vnde dominus Iudas discipulis dicebat: *Sicut palmes non potest ferre fructum à semetipso, nisi manserit in vite: sic nec vos, nisi in me manseritis.* Sine n. co non possumus fructificare, quare in vberi fructificatione notatur causa efficiens: sed in diuina dilectione notatur causa finalis: nam finis totius doctrinæ sacre est dilectio. Vnde Augustinus in quodam tractatu de laudibus charitatis ait: *Et in eo, quod non intelligis, charitas latet. Ille itaq; tenet & quod patet & quod latet in diuinis sermonibus, qui charitatem tenet in moribus.* Pater itaq;, quod sicut in vberi fructificatione describitur causa efficiens, sic in diuina dilectione significatur causa finalis, sed in excellēti sublimatione denotatur causa materialis. Est n. differentia inter scripturam sacram & scripturas alias, quia in scripturis aliis videtur materia esse sensibile quoddam, & per consequens aliquid vnum. Cum n. omnis scriptura humana incipiat à s̄elū, oportet quae libet talem scientiā esse de sensibilibus, vel habere sensibilia partem sui: Metaphy. enim, quae inter scientias humanas altior reputatur, habet sensibilia partē sui: sacra verò scriptura nec est de sensibilibus principaliter, nec habet sensibilia partem sui subiecti, sed de ipso Deo est, tanquā de subiecto: verè igitur scripture sacra habet excellentem subleuationem quantū ad causam materialem. De hac ergo potest intelligi quod dicitur Ecclesiastici, *Ego in altissimis habito. Alter enim scientia dato quod aliquo modo habitent in altis, hec sola in altissimis commoratur.* Ultimò scriptura sacra habet sapientialem imbutiōnem, quantum ad causam formalem: nam scriptura sacra omnes imbut, omnes replet, quia non solum magnis, sed etiam paruis se adaptat. Modus quidem procedendi in sacra scriptura, qui pertinet ad causam formalem, ē, ut omnes repleat & vt non solum magnis sed etiā paruis coadaptat: & ideo, ut omnibus se coadaptare possit, ut non solum magnos sed etiam paruos repleat, nullius generis verba vitat. Vnde Aug. 1. de Trin. ait, quod sacra scriptura etiam paruulis congruens nullius generis verba vitat. Patet itaq; illa quatuor, quae in præfata autoritate dignabātur, videlicet, vber fructificatio, diuina dilectio, excellens sublimatio, sapientialis repletio competenter aptari ad quatuor causas totius sacrae scripturæ, quia vber fructificatio designat causam efficiētem, diuina dilectio causam finalē, excellens sublimatio materialem, & sapientialis repletio formalē.

Habito quomodo autoritas prænominata deseruit commendationi apostoli Pauli, & toti scripturæ sacre, secundum ordinem prætaxatum: restat videre, quomo do deseruerat vniuersaliter epistolis, quas habemus præmanibus. Sciendum ergo, secundum quod Magister ait in glossis, quod Epistolæ Pauli videntur in quatuor excellere, in fidei assertione, gratiae commendatione, spei sublimatione, & scripturarum profundatione. Ipse n. Paulus in suis epistolis excellenter fidem afferuit, gratiam commendauit, spem sublimauit, & in scripturis se profundauit. Hæc autem quatuor competenter des-

gnantur in autoritate proposita. Nam pro ut fidē assē ruit, fuit Henoch: prout gratiam commendauit, Deo placuit: prout spem sublimauit, Translatus est in Paradisum: sed prout se in scripturis profundauit, Dedit genibus sapientiam. Fuit n. Paulus Henoch in fidei assertione, Henoch n. interpretatur ædificatio, fide autem ædificatio crescit, iuxta illud in prima ad Corinth. Fudamentum enim aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, quod est Christus I E S U S. Fuit igitur Paulus apostolus Henoch, id est, ædificatio in fidei assertione: Deo autem placuit, in gratiæ commendatione, nihil enim tam placet Deo quam quod gratiam eius cōmendemus. Hoc autem maximè faciebat ille qui totum esse spirituale suum dixit esse ex gratia, iuxta illud prima ad Corinth. Gratia Dei sum id quod sum, & gratia eius in me vacua non fuit. sed in illis spem sublimauit, eo quod fuit in Paradisum translatus. Ipse n. nullis præcedentibus meritis in tantum à Deo gratia præuentus, & in tantum est à Deo dilectus, ut ad tantam excellentiam perueniret, quod fuerit in Paradisum translatus, quod fuerit raptus usq; ad tertium coelum, id est, usq; ad Dei visionem. Cuius ergo spes non subleuat: Quis est qui desperare debeat, videns persecutorem ecclesie Dei ad tantam excellentiam sublimatum? Quartò præfatus Paulus Gentibus sapientiam dedit in scripturarum profundatione. Nam ideo nos sapientiam docuit, quia se in diuinis sermonibus profundauit. De hac autem profundatione loquitur Hieronymus in Prologo Galeato, dicens: Paulus apostolus ad pedes Gamalielis legem Moysi & prophetas didicisse gloriat, ut armatus spiritualibus telis doceret confidenter.

Ostendo quomodo autoritas p̄assumpta deseruit cōmēdationi totius scripturæ sacrae, & vniuersaliter epistolis eius. Restat vltimo ostendere, quomodo deseruit epistolæ ad Romanos, quae primo proponitur exposita. Ad cuius evidentiam, aduertendum, quod, ut tagitur in vno prologorum, Apostolus motus fuit ad scribendum epistolam ad Romanos, quoniam inter Romanos cōuersti fuerant aliqui ex Gentibus, & aliqui ex Iudeis, inter quos oriebatur rixa: quia se Gentiles Iudeis, & Iudei le Gentibus præferebant, quos volēs Paulus ad pacem & concordiam reducere, ostendit, quod neutri debeant se iactare, ita quod nec Iudei, nec Gentiles debent gloriari se suis meritis ad fidem venisse, quia et isti & illi fuerant obnoxii peccatis. Declarat etiam quod populus iudaicus non poterat se præferre propter legem, quia eam nō custodiebat. Manifestat insuper quod Gentiles non se poterant per ignorantiam excusare, quia eos ad colendum creatorum naturalis ratio instruebat. His declaratis, omnino dissentio sedari debet. Nam si neutri poterant gloriari de meritis, ut riguerant obnoxii peccatis, populus iudaicus non se poterat præferre propter legem, quia eam nō custodiebat, gentiles verò non se poterant excusare per ignorantiam, quia eos naturalis ratio instruebat, non habebat vnde isti illi, uel illi istis se deberent præferre, nec habebant vnde vni contra alios deberent in aliquo gloriarī. Hæc autem quatuor competenter adaptantur ad illa quatuor, quae in autoritate proposita notabantur. Nam non gloriari de meritis pertinet ad vberem fructificationem: recognoscere se obnoxium pertinet ad diuinam dilectionem: non se præferre per legē non custoditam, facit ad diuinam sublimationem: nō se excusare per ignorantiam, pertinet ad sapientiale repletionem. Primo de non gloriari de meritis pertinet ad vberem fructificationem: nam ille vberitatem fructificat, qui non superbit, nec gloriatur de meritis, sed se humiliat, & de gratia confidit, quia Deus, ut dicitur in Canonica Iacobi, superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Secundo recognoscere se obnoxii peccato, pertinet ad diuinam dilectionem: exemplum n. habemus de

Cap. 1.

In proemio.

Ioan. 15.

Cap. 24.

Cap. 1.

Cap. 3.

Cap. 15.

de Pharisæo & Publicano: Nam Pharisæus, non reconoscens peccatum suum, sed se de suis operibus iactans, reprobatus est: Publicanus vero, stans à longe, & suum peccatum confitens, obtinuit diuinam dilectionem, & descendit iustificatus ab illo. Tertio non se preferre propter legem non custoditam, facit ad excellente sublimationem: nam tunc aliquis ad bonum inducitur & sublinatur, quando cognoscit, & experitur, quod non prodedit legem scire, nisi legem obseruet. Quarto, non se excusare per ignorantiam pertinet ad sapientiam repletionem, quia oportet aliquam sapientiam habere, & esse aliquo modo sapientia repletum eum, qui non potest se per ignorantiam excusare. Quinque ergo declarata sunt circa autoritatem propositam. Nā primo ostensum est quod illa autoritas est ad propositum. Secundo declarabatur quod illa autoritas deseruit commendationem Pauli. Tertio quod deseruit toti scripturæ factæ. Quarto, quod deseruit vniuersaliter Epistolas, quas habemus præ manibus. Quinto & ultimo declaratum est præfata autortatem specialiter deseruire Epistolæ ad Romanos, quæ primo proponitur exponenda. Huius ad expositionem literæ accedamus.

Prologus generalis.

Rimum queritur: quare post euangelia, quæ supplementum legis sunt, & in quibus nobis exempla & præcepta viuendi plenissime digesta sunt, voluerit apostolus has epistolas ad singulas ecclesiæ destinare. Hac autem causa factum videtur, ut s. initia nascætis ecclesiæ nouis causis exilientibus præuenire, & vt præsentia atq[ue] orientia resécaret vitia, & post futuras excluderet quæstiones, exemplo prophetarum, qui post editam legem Moysi, in qua omnia dei mandata legebatur: nihilominus tamen doctrina sua rediuia semper populi compressere peccata: & propter exemplum viuendi, libros ad nostram etiam memoriam transmiserunt.

Vt dicebatur, ad expositionem litteræ accedendum est, sed antequam accedamus ad expositionem textus, sunt prius Prologi exponendi. Præmittuntur autem epistolis Pauli quatuor prologi, quorum duo deseruit vniuersaliter omnibus epistolis, duo autē specialiter deseruire videntur epistolæ ad Romanos. Verū quia duo prologi qui deseruit vniuersaliter omnibus epistolis, sunt quodam modo unus prologus, ne superflui sermones fiant, duos tantum prologos exponemus. Quotum unus vniuersaliter deseruit omnibus epistolis, qui sic incipit: Primū queritur, quare post euangelia &c. alter specialiter deseruit epistolæ ad Romanos, qui sic incipit: Romani sunt qui ex Iudæis &c.

Primus prologus diuiditur in ptes quatuor, secundū quod in eo quatuor quæstiōes mouentur ad quatuor causas pertinentes. nā primo mouetur ibi quæstio de necessitate epistolarum, quod pertinet ad causam finalem: secundū de numero, quod pertinet ad materialem: tertio de autore, quod pertinet ad efficientem: quarto de ordine, quod pertinet ad formalem. Secunda ibi: Deinde queritur &c. Tertia ibi: Epistola fane, quæ ad Hebreos &c. Quarta ibi: Motet autē quodam quare &c. Circa primum tria facit, quia primo proponitur quæstio: secundo subiungitur propositæ quæstionis solutioni: tertio subiungitur solutioni, exemplum prophetarum.

Arum. Secunda ibi: Hac autem causa factum &c. Tertia ibi: Exemplo prophetarū. Dicit ergo quod primo queritur, quare post Euangelia, quæ sunt supplementum legis, in quibus nobis exempla, & præcepta viuendi plenissime digesta sunt, voluerit Apostolus has epistolas ad singulas ecclesiæ destinare. Notandum autem vim questionis huius in hoc confitete, quod cum in Euangeliis, quæ sunt supplementum legis, plenissime tradatur præcepta & exempla viuendi, superfluum videtur ipsiis euangelii epistolas addicisse. Cur igitur doctrinæ euangelicæ superaddita est doctrina epistolarum: vel superfluent epistolæ, vel sunt euangelia diminuta? Notandum etiam quod euangelia dicuntur supplementum legis, iuxta id quod Dominus ait: Nolite putare quoniam veni soluere legem, aut prophetas: non enim veniam soluere legem sed adimplere. Deinde cum dicit: Hac autē causa factum est.) subiungit propositæ quæstioni solutionem dicens: Quod hac autem causa factum videtur, ut s. initia nascætis ecclesiæ, nouis causis existentibus, præuenire, & vt præsentia atq[ue] orientia resécaret vitia, & post futuras excluderet quæstiones. Notandum autem quod tota forma viuendi subiecta est libero arbitrio: & inde est quod aliqui eligunt viuere uno modo aliqui altero: et inde est etiā quod eadē verba uno modo proposita non mouent animum aliqui, alio verò modo prolatæ mouent animum eius: inde est etiā quod quia intellectus noster per verba aliter & aliter prolatæ, aliter & aliter dubitat & assentit, quantuncunq[ue] sententia in epistolis contenta non discordet ab euangelica sententia. Tamē quia non eadem verba nec eodem modo dicitur hoc & illud, quantuncunq[ue] euangelica exempla & præcepta viuendi plenissime continentur: iuuantur tamen per epistolas propter alium modum eloquentiae ibi contentum, & ad recte viuendum, & ad quæstiones soluendas. Non ergo fuit superfluum post euangelia epistolas condere. Notandum etiam quod non est ex insufficiencia doctrinæ quod ibi ad expositionem & declarationem addi posse. Quantuncunq[ue] ergo sit completa doctrina euangelica, potest per epistolas, quantum ad viuendi formam, ad declarationem & expositionem superaddi, & quia per talia dicta iuuantur ad bene viuendum, & ad quæstiones soluendas. Soluta est quæstio quod non fuit superfluum post euangelia, apostolicam tradidisse doctrinam. Deinde cum dicit: Exempla prophetarum. Manifestat solutionem propositam per exemplum dicens, quod hoc factum est ex exemplo prophetarū, qui post editam legem Moysi, in qua omnia mandata Dei legabantur, nihilominus tamen ipsi prophetæ sua doctrina rediuia, id est sua doctrina resuulcent, semper populi compressere peccata: & propter exemplum viuendi, libros ad nostram etiam memoriam transmiserunt. Notandum autem vim Questionis huius in hec confitete, quod sicut post legem Moysi non superfluit doctrina, prophetarum, per quam reprimuntur peccata populi & in memoria haberetur formæ viuendi, sic post legem euangelicam non superfluit apostolica disciplina. Dubitaret forte aliquis ad quam causam reducatur haec quæstio, quæ mota est de necessitate doctrinæ epistolarum. Dicerendum quod ut antea dicebatur, querere an sit necessaria doctrina epistolarum, pertinet ad causam finalē: quod duplice via declarare possumus. prima sicut patet. Nam filius ponit necessitatem iis quæ sunt ad finem: semper ergo, cum queritur utrum aliquid sit necessarium, possimus rationem reddere ex fine: ut si queratur, quare certam necessitate est esse ferream & dentatam: huius necessitatis causa reddetur ex fine, ut quia facta est ad secundum duram. sic & in proposito ex fine, propter quem sunt editæ epistole, possimus huius rationem reddere, quare necessitate fuit epistolas condere. Quære utræcumque de necessitate alicuius doctrinæ, ad finalem causam pertinere videtur. Secunda uia ad hoc id est ex hoc sumitur, quod illud dicitur superfluum, quod est, per se va-

Part. 1.

Match. 5. b

2. Phys. c. 8.

P R O L O G V S

num, illud autem est vanum quod caret fine. querere A ergo utrum aliquid sit superfluum vel necessarium, est querere utrum careat vel non careat fine. quare proposita quæstio de necessitate epistolarum in causam finali reducitur: quod declarare volebamus. Deinde cù dicit.

Deinde Quæritur, Cur non amplius 2.Pars. quam decem epistolas ad ecclesiæ scripsit: decem sunt enim cum ea quæ dicitur ad hebreos: nā reliquæ qua tuor ad discipulos specialiter sunt porreæ. Ut ostenderet nouum non discrepare a veteri testamento, & se contra legem non facere Moysi, ad numerum primorum decalogi mandatorum suas epistolas destinavit: & quot ille preceptis a Pharaone instituit liberatos, totidem hic epistolis a diaboli & idolatriæ seruitute edocet acquisitos. Nā & duas tabulas lapideas duoru testamētorū figura habuisse viri eruditissimi tradiderūt. Proposita quæstione de necessitate epistolarum, quod pertinet ad causam finali, proponit quæstionē de numero earū, quod pertinet ad causam materialē: circa quod tria facit, quia primo proponit h̄mōi quæstio. Secundo subiungit quæstionis solutio. Tertio annē situr solutionis manifestatio. Secunda ibi: Ut ostenderet nouū.) Tertia ibi: Nā & duas tabulas.) Dicit ergo, deinde quæritur, cur non amplius quā decē epistolas ad ecclesiæ scripsit. Decem enim sunt epistolæ cū illa quæ dicitur ad Hebreos: Nam reliquæ qua tuor ad discipulos specialiter sunt porreæ. Notandum autem epistolas Pauli vniuerlaliter esse quatuordecim, quarum quatuor scribuntur ad discipulos, & decem ad ecclesiæ, computata epistola ad Hebreos. Est ergo quæstio, quare sunt tantum decem epistolæ ad ecclesiæ destinatæ. Deinde cum dicit: Ut ostenderet nouum.) Soluit propositam quæstionem dicens, q̄ ideo Apostolus tantum decem epistolas destinavit, ut ostenderet nouum testamentum non discrepare à veteri: & ut ostenderet, se nō facere contra legem Moysi; ideo ad numerum primorum mandatorum decalogi suas epistolas ordinavit. Quot ergo preceptis instruxit liberatos à Pharaone, totidem epistolis Paulus edocet acquisitos à seruitute Diaboli & Idolatriæ. Est ergo vis solutionis huius, q̄ ideo tantum decem epistolas ad ecclesiæ ordinavit, ut ostenderet nouum testamentum non discrepare à veteri: & ut ostenderet se non facere contra legem Moysi, in qua sunt tantum decem precepta ordinata. Deinde cum dicit: Nam & duas tabulas.) Manifestat huiusmodi solutionem, vel manifestat quod in solutione supposuerat. Supposuerat enim in solutione data, testamentum nouum esse conforme veteri, & illa duo testamēta habere aliquam adinuicem connexionem: quod manifestat ex hoc, quia duæ tabule lapideæ, que simul datæ fuerant, duo testamēta significabant; quod esse non posset, q̄ p̄ duas tabulas simul datas significaretur duo testamēta, nisi illa duo testamēta aliquā connexiōnē ad se inuice obtinerent. Dubitaret forte aliquis, cū adducta sit ratio, quā sunt decē epistolæ ad ecclesiæ; quæ ratio haberī possit, quare sunt tñ̄m quatuor epistolæ ad speciales personas? Dicendum q̄ Origenes, ut recitat magister in glossis, ex hac causa, videlicet propter concordiam noui & veteris testamenti, reddit rationem, quare sunt decem ad ecclesiæ, & quatuor ad personas, dicens: Sciendum est verò, q̄ quatuordecim scripsit epistolas Apostolus; decem ad ecclesiæ, & quatuor ad personas, sib⁹ huius mysterii insinuatiōe, ut sci

licet in hoc opere, utriusq; testamenti summa monstraetur. Nam vt idem Origenes subdit, denarium nāq; numerum vetus testamentum significat; quaternarius vero, noui testamenti nota est. ideo itaq; decem & quatuor scriptit, ut utrig; legi se consentire insinuaret, atq; emulorū calumniam dilueret, ipsum legis Dei p̄ Moysem date destructorem fore calumniantium. Ulterius forte dubitaret aliquis, ad quā causam reducitur quæstio de numero epistolarum. Dicendum, q̄ ut dicebatur, reducitur ad causam materialē. Nam in qualibet scientia ipsa sc̄ita & numerus scitorum pertinent ad materialē: modus uero tradendi eam, & ordo dicendorum pertinet ad formam. Deinde cum dicit.

Epistolā Sanè quæ esse ad hebreos 3.Pars. scribitur, quidam Pauli non esse contendunt, eo q̄ non sit eius nomine titulata, & propter sermonis stilicq; distantiam: sed aut Barnabæ iusta Tertullianū, aut Lucæ iuxta quosdam, vel certe Clemētis discipuli apostolorum & episcopi Romanz Ecclesiaz post apostolos ordinati. Quibus respondendum est: si propterea Pauli non erit quia eius nō habet nomen, ergo nec alio cuius erit, quia nullius nomine titulatur. Quod si inconueniens absurdūq; est: ipfius magis esse credenda est, quæ tanto doctrinæ suæ fulget eloquio. Sed quoniam apud hebreorum ecclesiæ quasi destructor legis falsa suspitione habebatur, voluit tacito nomine de figuris legis & veritate Christi reddere rationem: ne odium nominis fronte prælati vtilitatem excluderet lectionis. Nō est sane mirum si eloquētior videatur in proprio, i. hebreo, quā in peregrino. i. in græco, quo ceteræ epistolæ sunt scriptæ, sermone.

Posita quæstione de necessitate epistolarum, quod pertinet ad causam finali: & de numero, quod pertinet ad causam materialē. Hic, ut dicebatur, mouetur quæstio de Autore, quod pertinet ad efficientem. Circa quod duo facit, primo ponit huiusmodi quæstio: secundo subiungit dictæ quæstionis solutio, ibi: Quibus respondendum est.) Dicit ergo, q̄ Epistolam sane, quæ scribitur ad Hebreos, quidam affirmant, & contendunt, non esse Pauli, eo q̄ nō sit eius nomine titulata, & propter sermonis stilicq; distantiam: sed dicunt eam esse aut Barnabæ iuxta Tertullianum, aut Lucæ iuxta quosdā alios vel certe Clemētis discipuli Apostolorum, & episcopi Rom. ecclesiez post Apostolos ordinati. Notandum autem duas difficultates tactas esse, quare hęc epistola nō sit Pauli: quarum una est, quia non est intitulata ei: altera vero est, quia valde distat tam in sermone quā in stilo hęc epistola ab aliis epistolis Pauli. Deinde cum dicit: Quibus respondendum est.) Ponit dictę quæstionis solutionem, Ad cuius evidentiam, sciendum, q̄ aliquā do argumenta peccant in materia, & recipiūt falsa: alii quādo peccat in forma, & recipiūt multiplicia: aliquādo vero nec proprie peccant in materia nec in forma, sed nō sunt ad propositū, & nō cocludūt intentū: sed petunt sibi quasdā difficultates solvi. Tale autē est argumentū nunc adductū. Nā arguere, epistolā ad Hebreos nō est intitulata Paulo, ergo nō est Pauli, nō responde arguitur intētu: nā si bene argueretur, cū nō sit intitulata alicui, nō est alicuius. Non ergo arguit hęc ratiō

ratio epistolam illam non esse Pauli, sed petit sibi soli ut hanc difficultatem: Quare apostolus non intitulauerit sibi hanc epistolam ad Hebreos, sicut aliquas: & quare in epistola illa habuerit excellentiorem stilum, & excellentiorem modum loquendi, quam in aliis. Ideo ratio non concludit intentum, sed petit sibi duas difficultates solui. Ideo autor in soluendo rationem illam tria facit, quia primò ostendit eam non concludere intentum. Secundò soluit difficultatem illam: Quare Apostolus suum nomen tacuit. Tertiò soluit difficultatem aliam: Quare in ea eloquentiorem stilum habuevit. Secundù ibi: Sed quoniam apud Hebreos.) Tertia ibi: Non est sane mirum.) Dicit ergo, quibus respondendum est, si propere epistola ad Hebreos, non erit Pauli, quia eius non habet nomen; ergo nec alicius erit, quia nullius nomine intitulatur. Quid si in convenies absurdum, est, φ illa epistola non sit alicius, sed oportet eam alicius esse, p̄suis Pauli magis credēda est esse, quia tanto doctrine sue fulget eloquio. Deinde cū dicit: Sed quoniam.) Soluit difficultate illā, quā epistola illa nō intitular noīe Pauli, dicens quoniam Paulus apud ecclesias Hebreorū, quadā falsa suscipiōe, qua si destructor legis habebatur, voluit tacito nomine in illā epistola de figuris legis, & de veritate Christi reddere rationē, ne odiū nominis frōte prælati, id est, ne nomē, qd Iudei in fronte odio se prefererant, vtilitatē excluderet lectionis. Notandum autem, Paulum nō fuisse destructorem legis, quia non fuisse imitatus magistrū suū Christum, qui non venit soluere legem, sed adimplere: tamen quia Iudei male intelligebant legem, & ipse Paulus inuehebatur contra malum illum intellectum, quem habebant de lege, suspicabantur Iudei ipsū esse destructorem legis. Deinde cum dicit: Non est sane mirum.) Soluit aliam difficultatem: Quare Paulus in illā epistola tenuit eloquentiorem stilum, dicens, φ sane non est mirum, si Paulus videatur eloquentior in sermone proprio, id est in Hebreo, qd in peregrino, id est in Greco, quo sermone greco ceterae epistole scriptae sunt. Quia ergo epistolam ad Hebreos scripta in proprio sermone, ceteras autem scripta in Greco, ideo in ea eloquentior apparuit. Deinde cum dicit.

Par. 4.

Mouet Etiam quosdam, quare Roma notum epistola in primo sit posita, cum eam non primo scriptam ratio manifestet. Nam hanc se proficiscētem Hierosolymam scripsisse testatur, cum corinthios & alios iam ante, vt ministerium, quod secum portaturus erat, colligerent, litteris adhortatus sit. Vnde & intelligi quidam volunt ita omnes epistolas ordinatas, vt prima poneretur, quamvis posterior fuerit destinata, vt per singulas epistolas gradibus ad perfectiora veniretur. Romanorum nāq pleriq tam rudes erant, vt non intelligerent dei se gratia & non suis meritis esse saluatos: & ob hoc duo inter se populi confligarent. Idcirco illos indigere afferit corrigi, vicia gentilitatis priora commemorās. Corinthiis autem iam dicit scientiæ gratiā esse concessam, & non tam omnes increpat quā cur peccantes non increpauerunt, resphendit, sicut ait: Auditur inter vos fornicatio: Et iterum Congregatis vobis cum meo spiritu, tradere huiusmodi satanæ. In

Ico. 5. a.
ibidem. 3. b.

A secunda vero laudantur, & vt magis ac magis proficiant commonentur. Galathæ vero iam nullius criminis arguuntur, nisi hoc tatum φ callidissimis pseudo apostolis considerunt. Ephesii sane nulla reprehensione, sed multa laude sunt digni: quia fidem apostolicam seruauerunt. Philipenses etiā multo magis collaudantur, qui nec audire quidem falsos apostolos voluerunt. Thessalonicenses nibilominus in duabus epistolis omni laude prosequitur: eo φ non solum fidem inconcussam seruauerint veritatis: sed etiam in persecutione ciuium fuerint constantes inuenti. Colloſſenses autē tales erāt ut cum ab apostolo uisi corporaliter non fuissent, haec laude digni haberent: Et si corpore inquit absens sum, sed spiritu vobiscum sum, gaudens & videns ordinem vestrum. De hebreis vero quid dicendum est, quorū Thessalonicenses qui plurimū laudati sunt imitatores facti esse dicuntur, sicut ipse ait: Et vos fratres imitatores facti estis ecclesias eum dei, qd sunt in iudea. Eadem enim passi estis & vos a contribubis vestris, quæ & illi a iudeis. Apud ipsos quoq hebreos eadē commemorat dicens: Nam & vincitis cō passi estis: & rapinam botiorum vestrorum cum gaudio suscepistis, cognoscentes vos habere meliorem & manētem substantiā.

2. Tef. 2.

Colo. 3. a

i. Tef. 2. c

Heb. 10. 6

B Mouet questionem de ordine epistolarum, quod pertinet ad causam formalem. Circa quod duo facit, quia primo mouet huiusmodi questionem. Secundo, subiungit questionis solutionem, ibi: Vnde intelligi volunt) Dicit ergo, φ mouet etiam quosdā dubitatio quedā, videlicet, Quare epistola Romanorum in primo sit posita loco, cum ratio manifestet eam primò non esse scriptam. Nam hanc epistolam ad Rom. testatur apostolus se proficiscētem Hierosolymam scripsisse, cū Corinthios & alios iam antea adhortatus sit litteris, id est, per literas, ut colligerent ministerium, quod secum Apostolus portaturus erat. Notandum autem, qd, vt ait Apostolus ad Rom. Cupiditatem habeo veniendi ad vos Romi ex multis iam precedentibus annis: sed cū in Hispaniā proficiēti cōpero, φ præteriens videam vos, & à vobis deducar illuc, si vobis primū ex parte fructus fuero. Nunc igitur proficiāt in Hierusalem ministerare sanctis. Ergo cum Apostolus scripsit epistolā ad Ro. proficiscēbatur Hierusalē, sed cū antea de finauerit alias epistolas, nō fuit epistola ad Ro. prius scripta: sed si nō fuit prius scripta ratiōabiliter queritur, quā in ordine epistolarū sit prius posita. Deinde cū dicit: Vnde intelligi volunt.) Soluit questionē motā, circa quod duo facit, quia primo ponit huius solutionem. Secundo subiungit solutionis explicationem, ibi. Romanorum nāq.) Dicit ergo φ intelligi volunt quidā ita omnes epistolas ordinatas esse: ut prima posneretur epistola ad Rom. quamvis fuerit posterior definita, ut per singulas epistolas gradibus ad perfectiora veniretur. Notandum autem epistolam ad Rom. esse prius positam omnibus aliis, fuit tamen posterior ordinata, & si nō omnibus aliis epistolis, saltē pluris

A iii

bus aliis. Notandum & vim solutioinis huius in hoc. A. confiserit, qd epistole Pauli sic tunc ordinatur; qd se habent quasi quidam gradus perfectionis; & quia si voluimus gradatum ad perfectionem tendere, oportet semper de minus perfecto ad magis perfectum non ergo ponitur prior quod fuit prior destinata, nec ponitur posterior quod posterior sed quanto erant imperfectiores illi, ad quos destinabatur epistola, tanto epistola illa obtinet priorem locum, quanto autem perfectiores, tanto posteriores: & quia tunc temporis Romani erat imperfectiores alii, ad quos sunt aliae epistole destinatae, ceu illa epistola primum locum. Deinde cum dicit: Romanorum namq; Explicat vel exponit huiusmodi solutionem. Circa quod tria facit, quia prima dicit, Romanos esse tunc rudiores & imperfectiores, alii. Secundo exequitur de omnibus alius epistolis ostendes, qd secundum majorē & minorē pfectiōne sunt ordinatae. Tertio specialiter inquit, quid cōfēndū sit de Epistola ad Hebreos. Secunda ibi: Corinthiis autem. Tertia ibi: De Hebreis vero quid dicendum est. Dicit ergo, qd Romanorū nāq; pleriq; tā rudes erāt, ut non intelligeret se Dei gratia, sed suis meritis salvatores: & ob hoc cōflictaret, idest, cōcenderent duo populi inter se. Idecirco Apostolus, commemorans priora vita gentilitatis, illos indigere assert confitit, iuxta illud ad Romi primo: Desidero n. videre vos, ut aliquid impariāt vobis gratiā spiritualis ad confirmandū vos. Quia ergo à rudiōribus & imperfectiorib; est incipiendū, ut ad majora & perfectiora tendamus, prior ponitur epistola ad Romanos, qui quātum ad ea, quod Dei sunt (ut dicitur) erant tunc temporis rudiōres. Deinde cū dicit: Corinthiis autem. Afferit secundum hunc modū perfectiōnis esse ordinatas epistolas aliquas, ut Corinthiis, cū eis primo scriptis, aliq; d pfectiōnis habebāt: cum autem secundo eis scriptis, perfectiores existebant quām prius. Epheſi vero fuerunt perfectiores Corinthiis. Philippienses perfectiores Ephesiis; & sic per ordinem, prout sunt epistolae ordinatae: semper epistola posterior posita fuit, quia perfectioribus destinata. Posset ergo hēc pars diuidi in tot partes, quot sunt epistolae ad ecclesiās destinatae, quod in exequendo patebunt. Primo ergo ait, Corinthiis iam scientiē gratia esse confessam, iuxta illud primum ad Corinth. 1. Quoniam facti estis in illo, in omni verbo, & in omni scientiē (& subdit) non tam omnes Corinthios increpat, quā cur peccantes non increpauerint reprehēdit, sicut ait: Auditur inter uōs fornicatio. Et iterum: Congregatis vobis cū meo spiritu, tradere huiusmodi Sarang in interitū carnis. Notandum autem Corinthios fuisse perfectiores Romanis: nam Romani erant tunc rudes, & erant reprehensibiles de virtute gentilitatis. Corinthiū vero iā erant affecti donum scientiē, & non reprehenduntur ab Apostolo de peccatis quod ipsi fecerint, sed reprehenduntur eo quod peccantem non increpauerint. Notandum etiam ut tangitur prima ad Corinth. 5, ubi dicitur: Auditur inter vos fornicatio; & talis fornicatio, qualis nec inter gentes, ita ut uxorem patris sui aliquis habeat. Et quia talem sic fornicantem aliquo modo tollerauerant Corinthii, ideo reprehendit eos apostolus. Et ideo ait talem hominem esse tradendum Satanae, non in interitū spiritus, sed in interitū carnis. Ideo, & in eodem capite, subditur: Congregatis nobis & meo spiritu, cum uirtute domini nostri I E S V Christi tradere huiusmodi hominem Satana in interitū carnis, ut spiritus saluus sit. Deinde cum dicit: In secunda vero laudantur, Ostendit qd Corinthii, cum secundo eis scriptis Apostolus, erāt perfectiores quām prius. Ideo ait qd in secunda vero epistola laudatur Corinthii, & ut magis ac magis proficiant, admonentur. Galatea vero erant perfectiores Corinthiis: (ideo subdit) qd Galatea nullus criminis arguuntur, nisi huius tantum, qd calidissimis Pseudoapostolis crediderunt, iuxta illud

ad Galatas. 1. O sc̄afati Galatea, quis vos fascinavit nā obedire veritati. Ephesi vero erat adhuc pfectiōres. Id eo ait, qd Ephesi laude nulla reprehensione, sed multa laude sunt digni, quia fidē Apostolicā seruauerunt, iuxta illud Ephes. 1. Et uos cū audissetis verbū veritatis, euāgeliū salutis vestre: in quo & credētes signati esis spiritu promissionis sancto. Philippenses vero adhuc pfectiōres existebat. Ideo subdit: Philippenses multo magis collaudūtur, quā nec audire quidē falsos apostolos valuerūt, iuxta illud ad Philipp. 1. Tantū dignē euangelio Christi cōuersamini, ut audijā de vobis, quia statim in uno spiritu, vnaanimē, collaborātes in fide Euāgeliū. (& sequitur) in nullo terreamini ab aduersariis vestris. Colonienses vero adhuc perfectiores erāt omnīdās suā predictis. Ideo subdit: Colonienses autē tales erāt, ut, cū ab Apostola corporaliter vīsi non fuissent, hac laude digni habētur. Et si corpore, inquit, absens sum, sed spiritu vobis sum gaudens, & videns ordinem vestrū; secundum quod habetur ad Coloss. 2. Thessalonicenses vero etiam perfectiores erant omnibus Philippensis, Ideo ait: Thessalonicenses nihilominus in duabus epistolis omni laude prosequitur, eo qd non solum fidē inconcussam seruauerūt veritatis, sed et in persecutione ciuium fuerint constantes inuenti. Patientes. n. Thessalonicenses a suis conciūibus & contribuēbus tribulationem sustinuerant, iuxta illud i. Thess. 2. Vos n. imitatores facti esis frātres ecclesiarū, quae sunt in Iudea, in Christo Iesu: quia eadem passi esis, & vos a contribuēibus vestris, sicut & ipsi à Iudeis. Notandum ergo, secundum ea quae hic traduntur, sic ordinatas esse epistolās, qd semper epistole destinatae perfectiōrib; posteriorē locum teneant. Deinde ultimo cū dicit: De Hebreis vero quid dicendum est. Oportet cā uersos de Iudeis fuisse perfectiores omnibus alii, ideo epistola ad Hebreos posterior ordinatur. Quod autem sic perfecti fuerint, qui tunc ex Iudeis cōuersi erāt, declaratur, dicens: Quid de Hebreis dicendum est (quasi si dicat, qd illi perfectiores erant ceteris) quorum Thessalonicenses qui primum laudati sunt, imitatores facti esse dicuntur: sicut Paulus ait, Et vos frātres imitatores facti esis ecclesiarū Dei, quae sunt in Iudea: eadē enim passi esis, & vos à contribuēibus vestris, quae et illi à Iudeis, ut habetur prima ad Thess. 2. Apud iplos quae Iudeos eadem commemorat dicens, Nam & vīcis compassi esis, & rapinam bonorum vestrorū cū gaudio suscepisti, cognoscentes vos habere meliorē & manentem substantiam. Notandum autem qd Thessalonicenses sic sic laudandi sunt, quia imitabantur Iudeos; & si etiam ipsi Iudei eodem modo laudati sunt de compassionē, quia compatiebantur viñctis, & de patientia, quia patienter tolerabant eos, qui deprepredabantur iplos, & accipiebant eorum substantiam; perfectiores erant Iudei tunc conuersi ceteris alii. Quare secundum ea quae hic tradūtur, omnīn ordo epistolarum videtur sumptus esse secundum ordinem perfectionē ut epistola ad Romanos prima, quia Romanū (ut dicebatur) erant tunc rudiōres; & epistola ad Hebreos sit ultima, quia Iudei tunc conuersi erant perfectiores: inter medię etiā epistole, ut patet per habita, secundum maiorem et minorem perfectionē ordinantur.

Prologus Specialis.

Romanī sunt, qui ex iudeis & gentibus crediderunt. Hi suo perba contentione volebant se alterutrū superponere. Nā iudei dicebāt, Nos sumus populus dei quos ab initio dilexit & sicut nos

circuncisit ex genere Abraam sancta descēdimus ex stirpe & notus retro apud Iudeā fātū Deus, nos de Aegypto signis dei & virtutibus liberati, mare sicco pertransiimus pede, cum inimicos nostros gravissimi fuerūt, & quasi filii suis cœlestē pao bulū magistravit. Nos dīc noctuq; in colōna nō nobis ignisq; præcessisse nobis in inuiō iter ostēderet. Atq; vt cetera eius circa nos immēla beneficia tagcamus; nos soli digni fuimus dei legem accipere, & vocem dei loquenter audire, eiusq; cognoscere voluntatem. In qua lege nobis promisus est Christus, ad quos etiam ipse se vepisse testatus ē dicens. Non veni nisi ad oves quæ perticerāt domus israel, cum vos canes potius quam homines appellauerit. Equūne ergo est ut idola hodie deserentes quibus ab initio descrivisti nobis comparemīti; & nō potius in proselytorum locum ex legis autoritate & coniunctudine deputemīti. Et hoc ipsum non merēbamīti, nūsi quia larga semper dei clementia voluit vos ad nostram imitacionem admittere. Gentes etiam econtrario repondebant. Quanto enim majora erga vos dei beneficia narraveritis, tanto maioris vos criminis reos esse monstrabitis. Semper nō his omnibus extitistis ingratii. Nā ipsi sedib; quibus aridum mare transiisse, iudebat is atē idola quæ fecistis: & ipso ore quo pau loante ob necem aduersariorum domino cātaueratis, simulacra uobis fieri poposcistis, illis oculis quibus venerando deum in tuis be uel igne conspicere solebatis, simulacra ituebamīti. Māna quoq; vobis fastidio fuit, & semper in deserto contra dominum murmurastis, ad Aegyptū vnde vos manu valida eiecerat redire cupientes. Quid plura? Ita patres vestri crebra prouocatione dominiū iritauerunt ut omnes in Eremo morerentur, nēc plus ex senioribus eorum quā duo homines terrā repromissionis intratēt. Sed quid antiqua replicamus, cum etiam si illa minime fecissetis, de hoc solo nemo uos dignos venia iudicaret, qd dominum Christum prophetarum semper vobis vaçibus repromissum nō solum suscipere noluistis, sed etiam morte pessima peremistis? Quem ut nos cognouimus statim credidimus, cū nobis de eo antea non fuerit prædicatum. Vnde probatur qd idolis seruimus, nō obstitutioni spēntis, sed ignorantia deputan-

A dum. Qui enim cognitum illico sequimur olim vt sc̄i sequeremur, si anteā cognouissimus. Sic autem vos de generis nobilitate factatis, quāsi non morū imitatio magis qd carnalis nativitas filios vos faciat esse sanctorum. Deniq; Esau & Ismael cum de stirpe sint Abrahā, minime tamē in filios reputantur.

B Expositus prologo, qui defensit universaliter omnibus Epistolis, expōnemus istam & huic prologum qui specialiter defensit epistolę ad Romanos. Traditur autē in hoc prologo quid mouerit Apostolum ad scribendū epistolam ad Romanos. Quia enim iacet Roma nos conuersos ad fidem, aliqui erant Iudei, & aliqui Gentiles, erat magna contentio & rixa inter eos, quia Iudei Gentibus, et Gentiles Iudeis se mutuo preferebant; quod videns Apostolus scriptit epistolam ad Romanos, redicens eos ad concordia et pacem, ostendens qd neutri debeant se iactare, neutri alii debeant se superferre. Totus ergo iste Prologus dividitur in duas partes: quia primō ostenditur quomodo Iudei & Gentes ad iniiciem contendebant. Secundo declaratur quomodo Apostolus hāc contentionem cernens, eos ad concordiam reuocabat, ibi: His taliter altercantibus. Circa primum duo facit, quia ponitq; primo Iudeorum & Gentium contentio: Secundo subiungitur illius contentionis explicatio, ibi: Nam Iudei dicebant, Dicit ergo qd Romani ad quos scriptit Apostolus sunt illi, qui ex Iudeis & Gentibus crediderunt; Hi videlicet Iudei quam Gentiles quadam superba contentio ne volebant se alterutrum superponere. Deinde cura dicit: Nam et Iudei.) Explicat & ostendit qualiter huiusmodi rixa & contentio nascebatur. Circa quod duo facit, quia primō ostendit quomodo Iudei se iactabant & quomodo ex illa iactantia se Gentibus preferebāt. Secundo declarat, quomodo Gentes Iudeos iacepabant, & quomodo ad illas iactantas respondebāt, ibi: Gentes autem e contrario respondebant.) Circa primum duo facit, quia primo ostendit quomodo Iudei se iactabant; secundo quomodo ex illa iactantia se Gentibus preponabant, ibi: Aequum ne ergo est.) Circa primum tria facit, secundum qd Iudei tripliciter se iactabant. Iacobāt enim se Iudei primo de Dei dilectione, quia eos Deus, ut dicebant, amplius dilexit. Secundo de tempora lium bonorum donatione, quia Deus eis maiora bona temporalia tribuit. Tertio se iactabant de spirituā lium bonorum collatione, quia eis Deus maiora bona spiritualia contulit. Secunda ibi: Nos de Aegypto fignis.) Tertia ibi. Atq; vt cetera eius.) Ad eundētiā pri mae partis sciendum qd Iudei se iactabant de dilectione Dei tripliciter. Sed, quantum ad præfens spectat, colligitur qd aliquis ab aliquo diligitor, primo si faciat ipsum de sua familiā: secundo si det ei sua arma & sua insignia; tertio si ei reuelet sua secreta, & sua iudicia. Isto triplici modo se iactabant Iudei de Dei dilectione. Primo quia dicebāt qd erāt populus peculiariis: per hoc videbātur esse de sua familiā. Ideo ait, qd Iudei dicebāt, Nos summus populus Dei, quos Deus ab initio dilexit & fecit, iuxta illud Deut. 7. Te elegit dominus Deus tuus, ut sis ei populus peculiariis, præ cunctis populis qui sunt super terram. Secundo se iactabant de Dei dilectione, quia portabant eius insignia, quia erant circū eius: nam circumcisio fuit quoddam insigne signaculum à deo Abrahā datum. Et quātum ad hoc subdit quid dicebant Iudei. Nos circumcisit ex genere Abraam, ex stirpe sancta descendimus. Tertio se iactabant Iudei de Dei dilectione, quia nota erant eis diuina secreta, & quantum ad hoc dicitur, Notus tantum apud Iudeam

Deus. Dicitur. a. Deus nōs Iudeis qui regnauit eis. scipium & lectricta sua, iuxta illud Ps. 147. Nō fecit taliter omni natione, & iudicia sua non manifestauit eis. Ia stabat se ergo Iudei de Dei dilectione, tū quia erāt populus precularis & erant de Dei famula: tū quia erāt circumcis & portabant diuina insignia: tum etia quia nōtus in Iudea Deus, & reuelata erāt eis diuina iudiciorum. Deinde cū dicit: Nos de Aegypto.) post ostendit quā modo Iudei se iactabant de Dei dilectione, quia eos plementē dilexit: ostendit nūc quomodo se iactabant de temporalium bonorum acceptance, quia Deus eis temporalia bona excellenter tribuit. Ad cuius euidentiam, sciendū est inter alia temporalia bona: quantum ad praeſentia fuerat, triplacia sunt, que homines reputare cōsueuerunt. Primum est inimicis devincere. Secundum est in necessariis non deficere. Tertium est in itinere non errare. Iudei itaq; volentes se iactare; qd Deus temporaliter eis malora beneficia dederat, primo se iactabant, qd inimicos superauerant. Et quanto ad hoc ait: Nos de Aegypto signis Dei & virtutibus liberati mare p̄transiuiimus siccō pede, cum inimicos nostros gratissimi fluctus inuoluerent, iuxta illud Exodi. 14. Ingredi sunt filii Israēl per medium maris siccō. Et sequitur in eodem cap. qd fugientibus Aegyptiis occurreret aqua, & inuoluit eos dominus in mediis fluctibus. Secūdo se iactabant se Iudei, qd non permisit eos Deus in necessariis virtualibus deficere, & quātum ad hoc subdit Nobis Māna pluit dominus indefero, & quasi filii suis nobis cœlestē pabulum ministravit, iuxta illud Exodi. 16. vbi de Mānna dicitur, Iste est panis, qd dedit nobis dominus ad vescendum. Tertio se iactabant Iudei, qd dominus ductor eorum fuit, & non permisit eos in via errare: & quantū ad hoc ait, Nos die noctis Deus in columnā nubis, ignisq; p̄cessit, ut nobis in inuio tet ostenderet, iuxta illud Exodi. 13. Dominus autem precedebat eos ad ostendendam viam per diem in columna nubis, & per noctem in columna ignis. Deinde cum dicit: Atq; ut cetera.) Ostendit quomodo Iudei se iactabant de spiritualium bonorum acceptance, dicentes qd Deus eis magna bona spiritualia dederat: & quantum ad hoc tripliciter se iactabant, primo quia Deus eis legem dederat, per quam poterant in spiritualia bona redire, & quantum ad hoc ait, Nos soli digni fuimus legem dei accipere, ut habetur Exodi. 10. Secūdo se iactabat qd vocem Dei audierant, ut possent spiritualia bona cognoscere, & quantum ad hoc subdit: Digni fuimus vocem Dei loquentis audire, eiusq; cognoscere voluntatem, iuxta illud Exodi. o. Cunctus autē populus audiebat voces & lampades, & sonitum buccinæ, montemq; sumantem. Tertio se iactabant qd Christus in lege promissus, ad eos specialiter missus fuit, ut eis spiritualia bona donaret: & quantum ad hoc ait, qd in lege nobis promissus est Christus, ad quos & se venisse ipse testatus est, dicens, Non ueni nisi ad oues, que perierunt domus Israel, cum vos canes potius quām oues appellauerit. Notandum autem qd in lege reprobmissus est Christus, iuxta illud Deut. 18. Prophetam de gente tua & de fratribus tuis sicut me suscitabit tibi dominus deus tuus. Notandum etiam qd dominus specialiter testatur se venisse ad oues, que perierunt domus Israel, iuxta illud Mathei. 15. non sum missus nisi ad oues que perierunt domus Israel. Notandum etiam qd dominus Gentiles visus est appellare canes, iuxta illud Mathei. 15. Non est bonum sumire panem de manu sacerdotum, id est Iudeorum, & mittere Canibus, id est Gentibus. Deinde cū dicit: Aequum ne est.) Postquā ostendit quomodo se iactabant Iudei, nūc ostendit quomodo ex illa iactantia se Gentibus preferabant dicens: Aequum ne est ergo qd vos gentiles nūc in procinctu deserentes Idola, quibus ab initio deseruitis comparemuni, id est & quemini nobis, & non potius ex autoritate legis & consuetudine noui deputemuni in locuta

A. **Proselytorum:** quasi dicentes qd vos Gentiles debetis comparari ad nos sicut Proselyti olim comparabatur ad filios Abram. Addebat etiam Iudei contra ipsos Gentiles, dicentes, qd hoc ipsum qd nōtis nostri Proselyti, non merebamini, nisi qd larga Dei clementia semper vobis vos ad nostram imitationem admittere. Notandum autem tēm qd Proselytus dicebat ille, qui ex novo erat convertitus ex gentibus ad fidem Iudeorum. Taliis autem inter Iudeos non merebantur esse principales, sed debebant esse Iudeorum imitator & allector. Sic ergo Iudei arguere volebant contra Gentiles, qd ipsi dō fidē Christi si conuersi non debebant nec principales, nec sequales, sed quasi debebant esse Proselyti & imitatores eorum. Et hoc ipsum qd essent sic Proselyti, vt dicebant Iudei, Gentes non merebantur: sed ex larga Dei clementia, qd tales essent, erat eis collatum.

Deinde cum dicit: Gentes etiam e contrario respondebant.) Ostendit quomodo respondebant Gentiles ad huiusmodi Iudeorum iactantas, & quomodo eos increpabant. Circa quod tria facit, quia primum ostendit quomodo Gentiles respondebant, & Iudeos increpabant. Secundo declarat quomodo ex huiusmodi increpatione Gentiles se excusabant. Tertio manifestat quomodo Gentiles cūdam tacite objectioni respondebant. Secunda ibi: Quē ut nos cognouimus.) Tertia ibi: Si autem vos de gentilis nobilitate.) Circa primum tria facit, secundum qd Gentiles Iudeos triplaciter increpabant, nam primo increpabant eos de voluntate ingratā, secundo de poena infictā, tertio de malitia perpetrata. Secunda ibi: Quid plura: ita patres vestri.) Tertia ibi: Sed quid antiqua replicamus.) Continuetur autem sic: Iudei se sic de Dei beneficiis iactabant: sed Gentes e contrario respondebant, & eos increpabant, dicentes: Quanto maiora erga vos beneficia narraveritis, tanto maioris criminis regos vos esse monstraribitis. Nam semper vos Iudei his omnibus beneficiis extitistis ingratū: nam ipsi pedibus, quibus aridum mare transistis, ludebatis ante Idola, que fecistis, iuxta illud Exodi. 32. Sedit populus manducare & bibere, & surrexit ludere. Et ipso ore, quo paulo ante ob nec aduersariorū Dominio cantaueratis, simulacra vobis fieri poposcistis, iuxta illud Exodi. 32. Vident autem populus qd descendendi moram fecisset de monte Moysēs, congregatus aduersus Aaron, ait: Surge fac nobis Deos, qui nos praecedant. (Et sequitur) illis eisdem oculis, quibus Deum in veneranda nube, & venerando igne, conspicere solebatis, simulacra intuebamini, iuxta illud qd inducebatis populum ad intuenda Idola, dicentes, Hi sunt Dii tui, Israēl, qui eduxerunt te de terra Aegypti. (Et sequitur:) Manna quoq; vobis fastidio fuit, & semper contra Dominum in deserto murmurasti, iuxta illud Numeri, vndecimo: Quis dabit nobis ad vescendum carnes? Recordarunt pilicium, quos comedebamus in Aegypto gratis: in mentem nobis veniunt cum cumeres, & pepones, porrigi, & cēpe, & allia. Anima nostra arida ē, nihil aliud relcipiunt oculi nostri nisi Mā. Fastidit enim erant de Manna, & murmurantes contra Deum, de cibariis aliis saturari cupiebant. (Sequitur in littera:) Ad Aegyptum, vnde vos manu valida Domini electerat, redire cupientes, iuxta illud numeri. 14. Nonne melius est reverti in Aegyptum? Deinde cū dicit: Quid plura?) Postquam Gentiles increpauerunt Iudeos de voluntate ingratā, increpat eos nūc de poena eis à Deo inflata, dicentes: Quid plura: ita patres vestri crebra prouocatione Dominum irritauerut, vt omnes in Eremo morerentur: nec plus ex senioribus eorum, quām duo homines terram reprobmissionis intrarent. Notandum autem qd hi duo, qui intrauerunt terram reprobmissionis fuerunt Caleb & Iosue, iuxta illud Numeri. 26. Praedixerat enim dominus qd omnes morerentur in solitudine; nullusq; remansit ex eis, nisi Caleb filius Iephone, & Iosue filius Nun. Deinde cum dicit:

Proselytus

Ex. 32.

dicit: Sed quid antiqua.) Ostendit quomodo Gentiles increpabant Iudeos, non solum ex volūtate ingra ta, & ex poena inflicta, sed etiam ex malitia perpetra ta, dicens, & dicebat Gentiles cōtra Iudeos: Quid anti qua replicamus? Cum & si illa nūnīmē fecissemus, de hoc solo, nemo vos dignos venia iudicaret, & Christū Dō minum, vobis semper Prophetarū vocibus reprobis sum, non solum suscipere nolūstis, sed & morte pessima, idest, turpissima peremistis, idest, condemnatis, iuxta illud Sapientiæ. 2. Morte turpissima condemnes mus eum. Notandum autem vim, rationis Gentilium in hoc confitente, & quanto maiora beneficia à Deo receperant, tanto peiores esse monstrabantur, tū quia semper ingrati fuerant, tum quia Deus eis maximam poenam inflixerat, tum etiam, quia in condemnando Christum, maximam culpam perpetrauerant. Deinde cum dicit: Quem vt nos cognouimus.) Ostendo, quo modo Gentiles Iudeos increpabant, ostendit nunc quo modo Gentiles se ipsos excusabant. Dicebant enim Gentiles, ipsum Christū vt nos cognouimus statim credidimus, cum nobis de eo, idest, de Christo antea non fuerit prædicatum: Vnde probatur, & si Idolis seruimus, non est deputandā obstinationi mentis, sed ignoratiæ. Nam nos Gentiles, qui Christum illico, idest, statim sequimur, olim utiq; lequeremur, si antea cognoscemus. Deinde cum dicit: Si autem vos de generis nobilitate.) Ostendo quomodo Gentiles Iudeos increpabant, & quomodo se excusabant, ostendit nunc quo modo cuidam obiectioni tacite respōdebant. Possebant enim Iudei dicere: saltem in hoc sumus p̄stantiores & meliores vobis, quia sumus Abrahæ filii. Ad quod Gentiles respondebant, dicentes: Si autem vos Iudei de generis nobilitate iactatis, quasi non morū imitatio magis quam carnalis nativitas filios uos faciat sanctos: deniq; Esau & Iacob, cum de stirpe sint Abrahæ, minus tamen inter filios reputantur. Notandum autem, & non secundum carnem, sed secundum spiritum accipienda est generatio Abrahæ. Vnde dictū est Abrahæ, Gen. 21. In Isaac vocabitur tibi semen. Non ergo in Esau nec in Iacob, quia illi secundum carnem filii erant, nec figurabant spiritualem generationem, sicut significabat Isaac. Deinde cum dicit.

His taliter altercibus: apostolus se metuit quæstiones vt neutrū eorum sua iustitia salutem meruisse confirmet, ambos vero populos & scienter & grauiter deliquisse. Iudeos quidem & per præuaricationē legis deum in honorauerint, gentes vero & cū cognitū d' creatura creatorē vt Deū debuerint venerari, gloriā eius in manufacta mutauerint simulacra. Utrosq; etiā similiter ueniam cōsecutos, æquales esse veracissima ratiōē d' monstrat, præsertim cū in eadem lege prædictum sit, & iudeos & gentes ad Christi fidem vocandos esse ostendat. Quāobrem vi cissim eos humilians, ad pacem & concordiam cohortatur.

Postq; ostensum est quomodo Gētiles & Iudei ad iniūcūm contendebant, hic ostendit, quomodo Apostolus eos ad pacem & concordiam reuocabat. Circa quod duo facit, quia primo ostendit, & Apostolus probat neutrū esse superiores. Secundo probat utrosq; esse pares; ex quibus duobus pax & concordia generari debet. Nam si tanta contentio erat, quia alteri se alteris præferebant, ostendo, & neutrū sunt superiores, & q;

vtrig; sunt pares, cessabit materia litigii. Secunda pars incipit ibi: vtrosq; etiā.) Ostendit autem neutrū es se superiores quadrupliciter, primo quia neutri poterant gloriari de meritis, secundo quia vtrig; erant subditi peccatis, tertio quia Iudei legem præuaricauerūt, quarto quia Gentiles potius creaturam q; creatorem coluerunt. Secunda pars incipit ibi: Vtrosq; etiā similiter.) Ostendit ergo primo neutrū alteris esse superiores, quia neutrū possit gloriari de meritis: & quārum ad hoc ait His. l. Iudeis & Gētibus taliter alter cantibus, Apostolus se medium interponens, ita partium dirimit quæstiones, vt ipse Apostolus confirmet neutrū eorum sua iustitia meruisse salutem: ergo neutrū erant superiores, quia neutrū poterant gloriari de meritis. Secundo, neutrū erāt superiores, quia vtrig; grauiter deliquerant, & vtrig; erāt subditi peccatis: & quantum ad hoc subdit: Ambos verò populos, idest, Iudeos & Gentiles assertit Apostolus & scienter & grauiter delinquisse. Tertio, non erat ibi superioritas, quārum ad Iudeos, quia legem præuaricauerant: & quantum ad hoc ait, & Iudei quidem per præuaricationem legis Dominum in honorauerint. Quarto, ostendit, & non est ibi superioritas, quantum ad Gentiles, quia ipsi potius creaturam q; creatorem coluerunt: & quantum ad hoc ait, Gentes verò, & cum Creatorem cognitum de creatura, idest, ex creatura & per creaturam debuerint ut Deum venerari, gloriam creatoris mutauerint in simulacra manufacta, iuxta illud ad Rom. primo: Mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & vos lucrum, & quadrupedum, & serpentium. Deinde cum dicit: Utrosq; etiā similiter.) Ostendo quomodo Apostolus reuocat Iudeos & Gentiles ad concordiam, & non debeant se iactare quia neutrū sunt superiores; ostendit & non debeant se iactare, quia vtrig; sunt pares: Quod dupliciter probat, primo, quia sunt similiter veniam consecuti; secundo, quia sunt ad eandem fidem Christi vocati. Continuetur autem sic, non solū probat Apostolus Iudeos & Gentiles pacem habere, quia neutrū sunt superiores; sed etiā, vt pacem habeat, demonstrat verissima ratione utrosq; esse æquales, & similiter veniam consecutos. Et prælertim utrosq; probat esse primo æquales, cum ostendit in eadem lege prædictū esse Iudeos & Gentes ad fidē xpī uocados: & quia ad eandē fidē vocati sunt, & similiter sunt venia consedit, neutrū sunt superiores, sed vtrig; sunt pares. Quā obre ergo Apostolus viciūm eos, idest, tam Iudeos, quam Gētiles humiliās, ipsos ad pacem & concordiam cohortatur.

A R G U M E N T U M :

ROMANI sunt in partibus Italiz. Hi præuenti sunt à falsis Apostolis: & sub nomine domini nostri Iesu Christi in legem & Prophetas erant inducti. Hos reuocat Apostolus ad veram, et euangelicā fidē, scribens eis à Corinþo.

Expeditis prologis, restat exponere argumentum. Ad cuius evidentiam sciendum & Argumentum secundū Hugonem tripliciter potest sumi. Vno modo sumitur, ut sumunt Logici: & sic argumentum, ut dicit Boetius in primo Topicorum Cic. est ratio rei dubiq; faciens fidem. Secundo modo sumitur Argumentum, vt auctores Tragēdiarū, & Comœdiarū facientes Poemata & versus in laudem & vituperium, quedam fictitia proponebant, & illa fictitia Argumenta vocabant. Vnde & Hugo ait, & res ficta dicitur Argumentū. His

A D R O M A N O S .

duobus modis p̄em̄sis , Tertio modo Argumentū, A vt ait Hugo, idem sonat, quod opus peruium, in quo tota materia sequentis operis p̄elabatur, & sic sumitur hoc Argumentum, quia in his breuibus verbis p̄elabatur materia in quadam generalitate totius Epistolæ ad Rom. secundum hoc ergo dicitur Argumentū quasi Argutum, id est, callidum inuentum: Num argutia idem est quod astuta & calliditas. Secundum hoc ergo exponēda est litera Argumenti, q̄o Romani sunt in partibus Italiz. Hi præuenti sunt à falsis propheticis; quia eis primo Pseudopropheṭe p̄edicauerant. Et sub nomine Domini nostri Iesu Christi in legem & prophetas erant inducti. Hos, supple, adiuicem contendentes & rixantes, vocat Epistola ad veram & euā gelicam fidem, & per cōsequens ad concordiam & pācem, scribens eis hanc epistolam à Corinþo. Dubitas ret forte aliquis, quia uidetur h̄c esse discordia in testu huiusmodi Argumenti, cum in aliquibus libris cōtineatur q̄ scriptis hanc epistolam à Corinþo, in aliis quibus vero, q̄ ab Athenis. Dicendum q̄ Magister h̄c questionem mouet in glossis, assignans discordiam inter Aymonem et Origene. d. Aymonē dicere, Apostolum scripsisse h̄c epistolā ab Athenis, Origenes verò à Corinþo: quam discordiam sic magister cōcordat, dicens, q̄ Apostolus partem huius Epistolæ scriptis Athenis, sed Corinþi perfecti ipsam, & eam Romanis destinauit. Ergo quantum ad intentionem Epistolæ missa est ab Athenis, sed quantum ad cōplementum missa est à Corinþo.

B gis in fine q̄ in principio, quia falso & bonum finis le sunt ea quæ vltimo expetuntur, ad quæ alia ordinantur. Secundū hoc ergo & Apostolus Paulus illa ea dē bona, quæ optat Romanis in principio huius epistolæ, dicens, Gratia vobis & pax à Deo patre nostro, optat & circa finem, dicens, Gratia dñi nři Iesu christi sit cum omnibus vobis, amen. Quod si dicatur, ideo salutationem p̄mittendam esse, nō propter hoc principaliter, vt bonum aliquod optetur ei, cui epistola destinatur; quia hoc in qualibet parte epistolæ fieri posset, & maxime in fine fieri deberet: sed propter hoc salutatio in epistola p̄mittitur, vt capetur beniuolētia cui epistola destinatur, qua captata, ille placidus verba luscipiat. Sed si sic dicimus, non differet salutatio ab exordio, nam in exordio debet captari beniuolētia, vel laudari persona, vel aliquid aliud tale debet agi, quod proposito negotio cōpetat. Sed, cum epistola cōtineat salutationem, exordium, narrationem & cetera talia, oportet cuilibet horum aliiquid proprium assignare, ad quod institutum sit. Scie dū ergo, q̄ in epistolis ita videtur se habere salutatio, sicut Titulus in libris. Possunt. n. ex vna & eadem re plures utilitates assignari, oportet tamen dare vnum aliquid ad quod sit principaliter instituta. Possumus enim ex salutatione beniuolētiam captare, vel personam commendare, vel aliqua huiusmodi tacere, nō tamen videtur ad hoc principaliter instituta salutatio, sed exordium. Oportebat enim Epistolam habere titulum & intitulatam esse: & quia per modum salutationis videbatur hoc competentius fieri, vt persona mittens & haberet quasi salutans, persona missa quasi salutata: inde factum est, q̄ salutatio in epistola Tituli locum acciperet: sicut enim aliquando intitulatur liber ab eo qui fecit illū, vt liber Porphyrii, quia ab eo sit editus: aliquando ab eo propter quem est factus, vt Timaeus, qui editus à Platone, à Timaeo eius discipulo nomen accepit: sic & epistolam oportet alicui intitulatam esse. Intitulatur enim nomine mittentis, & nomine illius cui sit missio: & quia h̄ec nomina in salutatione exprimuntur, bene dictū est, q̄ salutatio titulo conrespondet. Secundum hoc itaq; declarare possumus qualiter accipiendae sunt partes, in quas diuisa est epistola ad Romanos. Nam sicut in aliis libris, quatuor per ordinem se habent, sic illa quatuor possumus ad quatuor partes huius epistolæ adaptare in libris bene ordinatis, primo ponitur Titulus, secundo ponitur proemium, tertio executio vel Tractatus, quarto & vltimo ponitur Epilogus. Sic, cū in hac epistola (vt dictum est) cōtineantur quatuor, videlicet, Salutatio, Gratiarum actio, Romanorum inquietatio vel litigiorum sedatio, & Epistolæ consu[m]atio, si bene considereremus quæ dicuntur h̄mōi quatuor, illis quatuor cōrespōdet. Nā salutatio se habet loco Tituli, gratiarum actio (ut apparebit) se habet loco Proemii, Romanorum increpatio vel litigiorum sedatio se habet loco Tractatus & sicut executio negotii, consu[m]atio verò epistolæ se tenet loco Epilogi. Partes autem, ubi incipiunt, sunt supra assignatae. Prima ergo pars huius epistolæ est salutatio, quæ se habet loco Tituli. Secundum hoc ergo possumus partem primam duplicitē diuidere, primo vt est salutatio, secundo vt tenet locum tituli: prout autem est salutatio, vt cōmuniiter ponitur, pars prima diuiditur in tres partes, quia primo ponitur persona salutans, secundo ponuntur personæ salutatæ, & tertio ponitur salutationis forma. Secunda ibi: Omnibus qui sunt Romæ.) Tertia ibi: Gratia nobis & pax.) Verum, quia h̄ec salutatio & in fine epistolæ sit, vt cuilibet reddatur quod suum est, & vt finis & principium sint distincta omnino, videtur congruum diuidere hanc salutationem, prout supplet intitulationis vicem. Propter quod scindum, gl̄ice alij epistolæ communiter in

LECTIO PRIMA.

CAP. I.

A V L V S Seruus
I E S V Christi, vo-
catus Apostolus, se-
gregatus in Euange-
lium Dei: quod an-
te promiserat p̄ Pro-
phetas suos in scri-
pturis sanctis de filio suo.

O M N E S Epistole Pauli, quarum expositionem intēdimus, secundum communem diuidendi modum, diuidere possumus in tres partes, secundū tres linguas quibus scriptis. Scriptis enim Latinis, Græcis, & Hebreis. Prima pars continet viram epistolam, videlicet, ad Romanos. Secunda pars continet duodecim epistolæ: duodecim enim sunt epistolæ distincae Græcis. Tertia autem pars, in qua scribitur Hebreis, una epistolam continet. Sunt enim in numero quatuordecim epistolæ: vna Latinis, duodecim Græcis, & vna Hebreis. Prætermis aliis epistolis, diuidamus epistolam ad Romanos, quā possumus diuidere in quatuor partes: quia primo ponitur Salutatio: secundo subiungitur Gratiarum actio: tertio subinfertur Romanorum increpatio: & quarto concluditur Epistolæ consu[m]atio. Secunda ibi: Primum quidem gratias ago.) Tertia ibi: Reuelatur enim ira Dei.) Quarta ibi, in fine epistolæ: Et autem qui potest confirmare.)

Primo ergo, ut videamus qualiter Epistola sit competenter diuisa, videndum est, Quare fuit necesse in Epistolis salutationem p̄mittere, & quomodo partes aliae sunt acceptæ. Ad quod aliquis forte responderet, ideo consuetum esse q̄ in epistolis salutatio p̄mittatur, ut destinans epistolam optet aliquam salutem vel aliquod bonum ei cui epistola est directa. Sed secundum hoc non videretur q̄ magis deberet ponit salutatio in principio quam in fine, immo forte mas-

titulentur à duobus, videlicet, à persona mittente, & à persona cui sit missio; hæc autem intitulatur à quæ tuor: nam Apostolus græcè idem sonat quod missus latinè. oportet ergo hanc epistolam Pauli intitulari & à persona Pauli, quæ mittit: & à negotio propter quod mittitur: & à Dei filio à quo mittitur: & à populo Romano quorum se vocat Apostolum, & ad quæ hæc epistola mittitur. Hæc itaq; salutatio, quæ tenet locū Tituli, est quadrifariam diuisa. Nam primo describitur persona Pauli quæ mittit, secundo negotium propter quod mittitur, tertio Dei filius à quo mittitur, quarto & vltimo describuntur ipsi Romani ad quos est hæc epistola destinata. Secunda ibi. Quod ante promiserat.) Tertia ibi: Qui factus est ex semine.) Quarta vero ibi, Omnibus qui sunt Romæ.)

Primo ergo describitur persona Pauli, quæ secundum quod Magister innuit, quadrupliciter commendatur. Primo a nominis nobilitate, cum dicitur, Paulus: est enim Paulus nomen nobile & laudabile. Secundo commendatur à conditione dignitate, cum subiungitur, Seruus Iesu christi: nam, cum seruire Deo regnare sit, valde est digna & laudabilis hæc cōdītio tantum domini esse seruum. Tertio commendatur eius persona ab auctoritate cum adnectitur, Vocatus apostolum, & esse eius missum, & esse legatum eius. Quarto & vltimo commendatur ab officiū sublimitate, & hoc cum subinfertur, Segregatus in euangelium Dei: Segregatus enim erat in Dei euangelium Gentibus prædicandus, in quo officiū sublimitas denotatur. Notandum autem ꝑ aliquando contingit aliqua nomina esse inuenta in una lingua, quibus vtuntur alia linguae. nec oportet illa nomina eam etymologiam habere in una lingua quam habent in alia: secundū hoc ergo, Paulus, vt ait Magister, est nomen origine & invenzione hebraicum, nihilominis & alia linguae vtur hoc nomine: quod nomen in alia & alia lingua sicut & aliam etymologiam habet. Nam Paulus hebraicè secundum Hierony in libro hebraicorum nominum, idem sonat quod Mirabilis vel electus. Græcè autem idem sonat quod Quietus. Latine idem quod Modicus. Sonat enim Paulus quasi Paulum, quod remissive est dictum. Notandum etiam, ꝑ de nomine Pauli sunt diuersæ sententiae apud Santos. Nam Beda, Augustinus, & Aymo videntur velle sibi nomen mutasse, ita ꝑ ante conuerzionem (vt aiunt) vocabatur Saulus, post conuerzionem vero mutauit sibi nomen, & vocatus est Paulus: & hoc nota Magister in glosis, ꝑ hoc ecclesia iam in consuetudinem duxit, vt quos cathedra Petri sublimat, nomina eis mutet. Hieronymus vero videntur innuere ꝑ nomen non sit immutatum, sed additum: nam secundum eum vñq; ad tempora conuerzionis vocatus est Saulus, post conuerzionem vero, quia conuertit Sergium Paulum virum prudentem, vt habetur Act. 13. ideo ab eo quem superauit & ad fidem conuertit, sumpsi sibi nomine, & vocatus est Paulus. Sicut ergo Africanus sic vocatus est, quia Africam deuicit, eodem modo Paulus sic vocatus est, quia Sergium Paulum ad fidem conuertit. Origenes vero tertiam videntur tenere sententiam, dicens hoc nomen nec fuisse immutatum, nec additum, sed, vt ait, semper fuit binominis, ita ꝑ ante conuerzionem vocabatur Saulus & Paulus, & post conuerzionem etiam vtroq; nomine vocatus est, iuxta illud Act. 23. Saulus autem qui & Paulus. Tamē ad intelligentiam intentionis Origenis est aduertendū, ꝑ licet ante conuerzionem & post, nominetur vtroq; nomine, differenter tamen, quia ante conuerzionem magis erat in vñsu hoc nomen Saulus, & magis nominabatur illo nomine: post conuerzionem vero magis fuit in vñsu hoc nomen Paulus, & magis fuit hoc nomine nominatus. Notandum etiam ꝑ licet tam Beda ꝑ Augustinus & Aymo videntur hanc tenere sententiam, ꝑ ei nomen

A fuisse mutatum, tamen alia & alia ratione videntur hoc dicere. Nam secundum triplicem etymologiam Pauli, quia interpretatur Electus, Modicus, & Quietus, videntur procedere trium doctorum sanctorum sententiae. Beda enim videntur inniti ex eo quod Paulus interpretatur electus, vt ante conuerzionem vocatus sit Saulus à Saule persecutore: post conuerzionem vero vocatus sit Paulus, eo ꝑ fuerit Dei sanctus & electus. Augustinus autem videntur inniti eo ꝑ Paulus interpretatur Modicus & humilis. Vnde ait ꝑ Apostolus ex Saule factus est Paulus, quia ex superbo factus est modicus & humilis. Aymo videntur inniti, prout Paulus interpretatur quietus, & Saulus inquietudo, dicens, ꝑ ex Saule qui interpretatur inquietudo vel tentatio, Apostolus dicit se esse Paulum, id est, quietū, vt qui prius aliis tentationes inferebat, postea tentationes sit passus. Notandum etiam ꝑ ait, Seruus Iesu christi. Nam Iesus idem est quod Salvator, Christus idem est quod Vnctus oleo spiritus sancti, id est, plenaritatem gratiae eius. Secundū hoc ergo, duo hæc nomina, Iesus Christus, possunt referri ad duas naturas existentes in ipso, vt Iesus, id est, Salvator referatur ad Deum, in eo ꝑ Deus, à quo principaliter nostra dependet salus. Christus autem, id est, Vnctus referatur ad ipsum in eo ꝑ Homo. Dicit ergo Paulus se seruum Iesu christi, & complexus est simul ista duo nomina (vt Magister innuit, dupliciter potest intelligi, primo vt intelligatur, vocatus fuisse Apostolus à Deo, secundo vt intelligatur ab hominibus. Fuit enim Paulus vocatus Apostolus à Deo, quia ipse, vt ait glosa, non à se videntis, tanquam fibimur honorem sumeret, sed à deo vocatus est Apostolus, id est, ad Apostolatum, quod concordat cum eo quod dicitur ad Hebreos 5. Nec quisquam sumat sibi honorem, sed qui vocatur à Deo, tā quā Aaron. Apostolus ergo non à se sumpsi sibi honorem, sed à Deo vocatus est ad munus apostolicum. Secundo modo dicitur vocatus Apostolus ab hominibus, non ꝑ homines contulerint sibi Apostolatum, sed quia per quandam excellentiam et per quandam antonomasiā homines vocabant & vocant ipsum Apostolum. Vnde cū dicitur Apostolus, intelligitur de Paulo, sicut cum dicitur Urbs intelligitur Roma. Notandum etiam ꝑ secundum glosam, hoc quod dicitur, Segregatus in euangelium dei, dupliciter potest intelligi, primo vt intelligatur segregatus ab vtero Synagoge & doctrina scribari & pharisæorum. Nam segregatus ab vtero matris luce, id est, à Synagoga & doctrina scribari & pharisæorum, in Euangelium Dei prædicandum & annunciatum. Segregatur enim quis ab uno opere vt faciat aliud, & ab una doctrina vt intendat alteram: sic segregatus est Apostolus ab vtero Synagoge, vt vacaret doctrina euangelicæ, iuxta illud ad Galatas 1. Cum autem placuit ei qui me segregauit ex vtero matris meæ, & vocauit me ꝑ gloriam suam, vt reuelaret filium suum in me, vt euangelizarem illum in gentibus continuo non acqueui carni & sanguini. Secundo potest intelligi segregatus, id est, à grege Apostolorum separatus non mente sed corpore. Vnde spiritus sanctus ait, Act. 13. Segregate mihi Barnabam & Saulum in opus, ad quod assumpti eos. Prima expeditio est Ambrosii. Secunda Aymonis. Deinde cum dicit, Quod ante promiserat per prophetas. Postquam descripta est persona quæ mittitur, in parte ista, vt dicebatur, describitur opus pro-

AD ROMANOS.

pter quod mittitur: quod opus secundum Magistrum A quadrupliciter commendatur. Primo à temporis antiquitate. Secundo à promittentis fidelitate. Tertio à testium veritate. Quarto à materiae dignitate: nam, vt ait Magister, nemo rem vileni magnis precursoribus prenuntiat: sic etiā possumus dicere, φ nemo rem vileni diu ante per magna tempora promittit. Probat ergo Euangelium esse quid altum. Primo ex temporis antiquitate, quia per magna tempora ante est promissum. Secundo ex promittentis fidelitate, quia deus ipse illud promisit. Tertio ex testū veritate quia per prophetas in scripturis sanctis euangelium est promissum. Quarto describitur nobilitas euangeli ex materiae dignitate, quia istud euangelium non est de re vili, neq; de vili materia: sed est de re dignissima, idest, de Dei filio. Hęc autem quatuor, à quibus euangelium nobilitatem sortitur, in littera per ordinem denotantur. Nam temporis antiquitas notatur, cum dicitur (Ante) quasi dicat, φ diu ante per longa tempora præfiguratum est Euangelium. Secundo notatur promittentis fidelitas, cum dicit. (Quod promisit.) Nam Deus ipse est, qui hoc promisit, qui mentiri non potest. Tertio ad commendationem euangeli describitur testium veritas, cum subiungitur. Per prophetas suos in scripturis sanctis. Quasi dicat, φ Euangelium, ad quod prædicandum sum segregatus, non solum est quid excellens & notabile ex temporis antiquitate, quia ante est figuratum, & ex promittentis fidelitate, quia Deus ipsum promisit: sed etiam est quid excellens & notabile ex tantorum testium veritate, quia per prophetas in scripturis sanctis ipsum euangelium est re promissum. Quarto describitur nobilitas euangeli ex materiae dignitate, cum subiungatur. (De filio suo.) quasi dicat, φ hoc euangelium est excellens & arduum, quia est de re nobilissima, vt de filio suo, idest, de Dei filio. Notandum etiam, vt Magister innuit, tanta est excellentia euangeli, quod ne obliuioni daretur, voluit ipsum Deus promittere per Prophetas suos in scripturis sanctis, quę mentiri non possunt. Notandum etiam φ ex omnibus dictis valde commendatur Apostolus, nam si ipse est seruus Iesu Christi, & est vocatus ad Apostolatum, & est segregatus ad tantum opus facendum, vt est prædicare euangelium, quod euangelium est de re tam dignissima, quia de Dei filio, magna erat dignitas & auctoritas ipsius Pauli. Deinde eum dicit. (Qui factus est ei ex semine.) Postquam descripta est persona Pauli quę mittitur, & descriptum est Euangelium, pro quo mittitur: hic describitur persona ipsius Iesu Christi, à quo mittitur, quę, vt Magister ait, quadrupliciter commendatur: tamen propter faciliorem literę intellectum dicamus φ commendatur à tribus. Primo ab originis dignitate. Secundo à deitatis virtute. Tertio ab excellenti liberalitate. Primum videlicet originis nobilitas notatur, cum dicitur, (Qui factus est ei ex semine David secundum carnem.) Secundum, videlicet, deitatis virtuositas habetur, cum dicitur, (Qui prædestinatur est filius dei in uirtute et cetera.) Tertium vero, yi delicit excellē liberalitas notatur cum subiungatur, (Per quem accepimus gratiam & apostolatum.) Com mendat ergo primo in Christo generis nobilitatem, cum dicit. Qui factus est ei ex semine David secundum carnem. Secundum carnem enim Christus factus est ei, idest, Deo patri, quia factus est ad honorem eius, quia factus est ad nomen eius clarificandum. Item factus fuit ex semine David, quia B. virgo Maria fuit ex stirpe David, de qua opere spiritus sancti caro dominica est formata.

Posset hic aliquis primo dubitare, quare epistola ad Rom. sit prius posita. Dicendum φ præter rationem illam tactam in prologo, videlicet φ epistolæ sunt ordinata secundum maiorem & minorem perfec-

tionem repartam in illis ad quos epistolę mittebantur, tangit Magister etiam has tres alias rationes. quarum una videtur esse Origenis, secunda Aymonis, tercia Hieronymi. Origenes vero videtur hanc assignare rōnē, φ inter ceteras epistolæ ad Rom. est diffīcilius, ideo primatum obtinuit, vt in principio poneatur: propter quod aduertendum, φ licet epistola ad Hebreos quadam facundia sermonis resplendeat, vt videatur quadam eloquentia epistolæ alias superare, epistola tamen ad Rom. est alius difficilior. Secundam rationem tangit Aymon, dicens epistolam hanc in principio esse positam propter Romanorum dignitatem. Ait. n. φ Romani interpretantur sublimes vel tonantes, quia illo tempore quo Apostolus eis hanc epistolam misit, cunctis dominabantur gentibus: ideoq; sublimiores erant. Epistola ergo ad eos missa, ratione sublimitatis eorum, erat cæteris præponenda. Tertiam autem videtur tangere rationem Hieronymus, dicens, φ ideo prima hęc epistola ponitur, quia primum gradum erroris destruit, videlicet Superbię, omnium malorum radicem. Ergo tum ex parte epistole, quia difficilior: tum ex parte Romanorum, quia sublimiores: tum etiam ex parte superbie, quę potissimum in hac epistola reprehenditur, quę est omnis peccati initium, debuit hęc epistola esse caput & principium omnium aliarum.

Vlterius dubitat hic Magister, Cur hic Apostolus se seruum vocet, cum dicat dñs Ioan. 15. Iam non discam vos seruos, sed amicos. & apostolus ad Rom. 8. Non enim accepistis spiritum seruitutis iterū in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum. Dicendum φ hec obieccio soluitur à Magistro per distinctionem, dicés, φ duplex est seruitus timoris & pœni, & est seruitus amoris filialis. Paulus vero vocat se seruum non seruitute timoris seruus, sed amoris filialis.

Vlterius autem dubitat magister, Vtrum Christus dei filius possit dici factus. Dicendum φ dei filius non incepit esse simpliciter, sed incepit esse homo. Ipse enim secundum quod Deus fecit tempus: Et quia dei filius est patri coeternus, & non incepit esse simpliciter, incepit tamen esse homo, verba illa quę dicunt, incepere esse simpliciter, sunt à Dei filio remouenda: Vnde falsum ē φ dei filius sit factus, iuxta illud Aug. supra Ioan. trād. 1. & habetur hoc in glōsa. Christus Dei verbum nec fieri cum omnibus posset, per quem facta sunt omnia: neq; ante omnia factus est, vt per eum omnia fierent. Simpliciter ergo dei filius non est factus. Ea tamen quę non dicunt incepere esse simpliciter sed incepere esse, non est inconueniens attribuere Dei filio: & quia esse factum secundum carnem, & esse factum hominem non est esse factum simpliciter, dicimus Dei filium esse factum hominem et esse factum ex semine Davi d secundum carnem & cætera huiusmodi.

Vlterius dubitat Magister, Quomodo possit conce di φ dei filius sit factus secundum carnem: nam quod non currit non bene currit: & quod non est factum, non videtur secundum carnem factum. Dicendum, hanc etiam questionem magister soluit, dicens, φ cū factum dicimus de carne, illa factio non semper referatur ad creatorem, sed aliqui referri pōt ad creaturam: pōt aut dici deus factus nō per factiōnē, quę sit in ipso, sed quę est in creatura. Quotienscumq; ergo aliqua propositio dicit Deū factū, si ex sensu propositionis habetur, φ illa factio sit in creatore, est propositio illa neganda: sed si habetur φ illa factio sit in creatura, pōt illa propositio admitti, iuxta illud psal. 89. Dñe refugiu factus est nobis. Deus. n. pōt fieri nobis refugiu, nō p factiōnē vel p mutationē quę sit in ipso, sed per eam quę est in nobis. Sic & dei filius dicitur factus homo non per factiōnem vel mutationem quę sit in

A sit in diuina natura, sed quae est in humana substantia: mutatio enim per illam factionem importata non est accipienda secundum naturam diuinam, sed secundum carnem assumptam.

Vlterius autem dubitat magister. Vtrum secundū talem factionem posset dici minor parte, vel etiam minor se ipso. Dicendum q̄ Magister hanc questionē soluit per Aug. in primo de Trinit. q̄ Christus factus est minor se ipso, quia sic accepit formam serui, vt non amitteret formam Dei. Ad huius autem solutionis evidentiam, sciendū, q̄ non sic factus fuit Deus homo, sicut dicimus q̄ aqua facta est aer. Nam cum asqua sit aer non remanet aqua, nam si remaneret aqua tunc corpus illud simul esset aqua & aer: & per conse quens esset simul calidum & frigidū, densum & rarū & illud corpus, vt esset aqua, esset densius se ipso, q̄ vt esset aer. Sic & in proposito q̄ Deus sic factus est homo, q̄ remansit Deus, & simul fuit deus & homo: simul fuit in unum diues & pauper, diues ratione diuisitatis, & pauper ratione humanitatis: simul fuit magnus & parvus, magnus ratione deitatis, & parvus ratione humanitatis. Secundum hoc ergo, vt erat homo, erat minor se ipso prout erat Deus. Sed si dicatur hoc est impossibile, q̄ aqua manens aqua fiat aer, & queratur q̄ adducatur exemplum in rebus possibilibus, & non in impossibilibus, dici potest, q̄ sicut id est vniuersale & particolare, quia eadem natura, quae consideratur sine conditionibus, materie est vniuersalis, quae considerata cum conditionibus est particula ris. Propter quod sequitur q̄ eadem natura aliter & aliter considerata sit prius & posterius. Se ipsa: prius, vt est vniuersalis: posterior, vt est particolare. Sic & in proposito, quia eadem persona est Deus & homo, se quitur q̄ eadem persona sit maior & minor se ipsa, maior vt est deus, minor vt est homo: sed si filius exinanuit se ipsum, id est, minor em fecit se ipsum se ipso formam serui accipiens, sequitur q̄ si vt homo est minor se ipso, q̄ sit etiam minor patre, quod declarare volebamus.

Vlterius dubitat magister, Quare magis dicatur ex semine David factus, q̄ natus. Dicendum, Magistrum ad hanc questionem sic respondere, quia aliud est fieri, aliud est nasci: unde & alio loco Apostolus inquit, Christum non natum, sed factum ex muliere. aliud ergo significavit in hoc dicto. Nam quia non humano-lemine coagulata est caro domini in utero virginis, sed virtute spiritussandi effecta, ideo dicit Apostolus factum non natū, quia aliud ē ex admixto. Lemine & coagulato sanguine generari, & aliud est non per cōmixturem, sed per virtutem spiritussandi fieri. Post sunt enim homines generare filios, sed non facere. Apostolus ergo vt ostenderet nomine modo esse generatum ex virili semine, magis dicit factum ex muliere, q̄ natū, quamvis vtrumq; coaccedi possit.

Vlterius autem dubitat Magister q̄ cū facta sit res promissio Habrae sicuti & David, quare dicat Apostolus christum factū potius ex semine David, quā ex semine Habrae. dicendō q̄, vt Magister ait, volens apostolus commendare gratiam, maluit christum dicere factū ex semine David, qui criminosus erat, quā ex semine Habrae qui iustus fuit.

Vlterius autem dubitat magister, cū dicatur christus conceptus de spiritu sancto, & non natus ex virili semine, quomodo dicatur hic ab Apostolo christum esse factū ex semine David. Dicendum: q̄, vt magister innuit, Christus non fuit conceptus ex virili semine, tamen quia caro virginis descēdit ex semine David & facta est ex virili semine, dicitur christus factus esse ex semine David, non immediate q̄ factus sit christus ex virili semine, sed mediate, quia virtute spiritussandi formatus est ex carne virginis, quae ex virili semine concepera erat.

B Vlterius autem dubitat Magister, vtrum Dei filius possit dici creatura. Dicendum q̄ illud, quod simpliciter loquendo est creatura, est simpliciter factum: Dei autem filius (vt probat Magister) non est simpliciter creatura, vt probat per Augustinum super Ioan. trax statu. i. quia non est simpliciter factus, cum per ipsum facta sint omnia. Vnde non debet concedi simpliciter q̄ christus sit creatura, posset tamen forte concedi secundum quosdam cum additione, Christus est creatura in eo q̄ homo.

LECTIO SECUNDA

C VI praedestinatus est filius Dei in virtute, secundum spiritū sanctificationis, ex resurrectione mortuorum IESV Christi Domini nostri, per quem accepimus gratiam & apostolatum ad obediendum fidei in omnibus gentibus pro nomine eius, in quibus esitis & vos vocati IESV Christi: omnibus qui sunt Romæ dilectis Dei, vocatis sanctis, gratia vobis et pax a Deo patre, & domino nostro IESV Christo.

Anteq̄ veniamus ad expositionem litteræ, circa lectionem istam sunt aliqua dubitanda. Primo enim querendum est, quid sit Praedestinatio. Secundo quid redum est, an Christus sit praedestinatus in eo q̄ homo. Tertio an sit praedestinatus in eo q̄ Deus. Quarto, an ipsa natura humana in verbo in se accepta possit dici praedestinata. Quinto, an Christus in eo q̄ homo sit Persona. Septimo & vltimo, an Christus incepit esse.

Ad primum, cum queratur, Quid sit praedestinatio, Respondeat Magister in glossa, fundans solutionem suam ex dictis Aug. in lib. de Prædest. Sanctorū. lib. 1. cap. 10. dicens, q̄ praedestinatio est preparatio gratiae, q̄ ab eterno Deus homini christo, & cūtis quos præcivit conformes fieri imaginis filii sui, bona sine meritis præparauit. Ad huius solutionis intellectum, sciendum q̄ praedestinare idem est quod prius & ab eterno destinare, hoc est, mittere, idem est enim destinare quod mittere: dicimus enim talenū tali suum nuntium destinasse, id est, mississe. Debemus enim imaginari, q̄ sicut sagitta destinatur & mittitur a sagittante in signum tanquam in finem & in terminum, sic res et specialiter rationales creature destinantur, id est, mittenuntur & diriguntur a Deo in suum finem & in suum terminum: & sicut modū creature rationales actualiter dirigitur & destinantur in suū finem, sic Deus ab eterno in se ipso prævidens totū istum ordinē, in se ipso preordinavit, & prædictexit omnes saluandos in suū finē, quia elegit nos in ipso ante mundi constitutionem: modū ergo ab ipso Deo dirigimur & destinamur in terminum nobis cōpetentem, sed ab æterno secundum diuinum propositorum & ordinationem prædestinabamur & præmittebamur in finem. Si ergo sciuerimus quid est ista destinatio, & quid est ista missio, qua nunc actualiter in suū tendimus, scire poterimus quid est illa praedestinatio & illa præmissio per quam ab eterno secundum diuinum propositorum in finem dirigebamur: constat autem q̄ gratia impellit nos & facit nos in finē redere, sicut impulsio arcus facit sagittam in signum ire. Nam sicut sagitta per se ipsam, non potest in finē tendere nisi impellatur ab arcu, sic nec anima potest ire in debitum finem nisi perficiatur a gracia. Destinare ergo nos, & actualiter nos diriger in finem, est conferre nobis actualiter gratiam.

AD ROMANOS.

HPrædestinare autem nos, est secundū diuinā proposi-
tum nos eternaliter in finem dirigere, hoc est, Deum
secundum suum sanctum propositum nobis ab eter-
no gratiam preparare. Quia bene dictum est ꝑ præ-
destinatio est gratiæ preparatio, quā ab eterno deus
homini Christo, & cunctis quos præscivit conformes
sieri imagini filii sui bona sine meritis præparauit.

Secundo dubitabatur, an Christus possit dici præ-
destinatus secundum ꝑ homo. Dicendum ꝑ Christus
fuit simul deus & Homo; & ꝑ fuerit deus & homo nō
habuit à natura, sed ex gratia, non ex gratia adoptio-
nis, sed vniōnis, vt Magister ait in glosa. Quare sicut
nos sumus prædestinati, & preparatur nobis gratia,
et sumus filii adoptiui per gratiæ adoptionis, sic chris-
tus dicitur prædestinatus in eo ꝑ homo, quia secun-
dum ꝑ homo factus fuit filius naturalis per gratiam
vniōnis: magis ergo claret prædestinatio & præpara-
tio gratiæ in Christo homine ꝑ in nobis, quia maius
est sine præcedentibus meritis esse filium naturalem
per gratiam vniōnis, ꝑ esse filios adoptiuos per graci-
am adoptionis. Christus itaq., cum sit idem Deus &
homo, oportet ꝑ sicut verbum est dei filius naturalis,
ita homo ille, qui dicit eandem personam cum ver-
bo, oportet ꝑ sit Dei filius naturalis. Christus ergo vt
est verbum & vt est deus, est dei filius naturalis, & natura
liter, quia scdm ꝑ hmo habet hoc ex natura: Sed chri-
stus vt est hō est Dei filius naturalis, sed hoc nō habet
naturaliter & ex natura, sed ex gratia. Nam in tantū
homo ille est filius naturalis in quantum est Deus, &
inquitum est eadem persona cum illo, quod est filius
naturalis secundum ꝑ homo, licet sit Deus, hoc non
est naturaliter, sed per gratiam vniōnis, per quam na-
tura humana coniuncta est verbo in vnitate personæ.
Hoc est ergo quod Magister ait, ꝑ sicut Christus in
quantum est Deus naturaliter habet vt sit naturalis
Dei filius & sit Deus: ita in quantum homo per gratiæ
habet, vt sit idem dei filius naturalis. Præparatio ergo
illius gratiæ per quam vnitæ est humana natura Ver-
bo, & ꝑ quā factū est ꝑ homo sit deus, & ꝑ sit dei filius
naturalis, dicitur esse prædestinatio respectu christi: si
cuit præparatio gratiæ adoptionis, quæ facit nos dei fi-
lios adoptiuos, dicitur prædestinatio respectu nostrorum.

Tertio querebatur, vtrum christus dicatur præde-
stinatus in eo ꝑ deus. Dicendum, ꝑ prædestinatio est
præparatio gratiæ vt antea dicebatur. Prædestinatio
ergo, quācum ad præsens spectat, duo importat, vide
licet, prioritatem & respectum ad gratiam. Vbi ergo
non potest esse prioritas, nec habet fieri per gratiam,
sunt prædestinatione non cadit: filius autem dei, secun-
dum ꝑ deus est eternus, & nihil potest esse prius illo.
Igitur in eo ꝑ Deus simpliciter loquendo non potest
esse prædestinatus, vt sit Dei filius. Vnde Aug. super
Ioan. & habetur hoc in glosa, ait, Recte quippe dicitur
filius dei non prædestinatus secundum id quod est
verbum dei, deus apud deum (& subdit) vt quid iam
prædestinaretur cum iam esset, qui erat sine inicio sine
termino sp vñus. Illud aut̄, vt ait, prædestinatu erat
vt qd nōdū erat, sic suo tpe fieret, quemadmodum
ante tempora prædestinatum erat vt fieret. Secundo,
vt dicebatur, prædestinatio sumitur respectu gratiæ,
nam ad illud proprie dicimus prædestinari quod al-
sequimur gratia non natura: quod satis dat intellige-
re Aug. cum prædestinationem esse preparationem
gratiæ diffiniuit. Dei filius ergo in eo ꝑ deus, tū quia
secundum quod huiusmodi est eternus, tum etiā quia
secundum quod huiusmodi non est dei filius gratia
sed natura, directe & simpliciter sub prædestinatione
nō cadit. Ex his aut̄ patere pōt ꝑ licet christus secun-
dum ꝑ deus sub prædestinatione non cadat, quia eter-
nus, & quia sic acceptus nullo modo est dei filius graci-
a, sed natura: tamen in eo quod homo prædestina-
tus dici debet, tum quia non fuit semper homo, tum

A quia licet homo ille sit deus, & sit dei filius naturalis,
tamen secundum ꝑ homo non habet quod sit deus,
neqꝫ ꝑ sit dei filius naturalis natura, sed gratia, non
gratia adoptionis, sed vniōnis: non enim est naturale
negi per naturam ꝑ homo sit deus, & ꝑ homo sit dei
filius naturalis, sed per gratiam vniōnis, qua natura
humana est coniuncta verbo in vnitate personæ, ope-
ra spiritus sancti. Aduertendum tamen ꝑ licet dñe
ste & simpliciter christus, in eo ꝑ deus, non possit dici
prædestinatus vt esset dei filius, quia hoc ab eterno
fuit, tñ quātū ad notitiam & manifestationē cōcedi pōt
ꝫ in eo ꝑ Deus, nō vt esset dei filius, sed vt innotesceret,
qua licet semper fuerit, non tamen sp innotuit.

Quarto querebatur, an ipsa natura humana in
verbo possit dici prædestinata. Dicendum ꝑ tam Aug.
ꝫ hymo afferunt humanam naturam in verbo præ-
destinatam esse vt esset dei filius, idest, vt esset vnitæ
dei filio. Nam quia illa natura absqꝫ præcedentibus
meritis præordinata est ab eterno, vt per gratiæ vniō-
nis coniungeretur in vnitate Personæ, eam sic esse
prædestinatam, idest, sic esse præuisam negare nō pos-
sumus. Vnde Aug. & inducitur hoc in glosa, ait. Prede-
stinata est ipsa natura humana tanta & tam excellē &
summa, vt quō attoleretur altius nō haberet. Et Aug-
mo ait, ꝑ humanitas verbi prædestinata est & præor-
dinata sine suis meritis, vt esset dei filius, idest, vt iuns-
ta esset illi in vnitate personæ.

Quinto querebatur, vtrum Christus in eo ꝑ homo
sit dei filius, & sit deus, & arguit magister ꝑ sic. Nam,
quod est prædestinatum postqꝫ est opere adimplatum,
potest dici illud esse: vt si prædestinatum est me futurum
beatum, cum erit hoc opere adimplatum, dici
poterit ꝑ sum beatus: sed christus secundum ꝑ homo
prædestinatus est ꝑ sit deus, & quod sit dei filius, cum
illa prædestinatio & illa præordinationis sit iam opere
adimplata, restat ꝑ christus secundum ꝑ homo dici
possit dei filius & ꝑ sit deus. Dicendum ꝑ Magister in
littera distinguit de hac conditione, (secundū ꝑ,) cū
dicitur, Christus secundum ꝑ homo est deus: ly secundū ꝑ,
vel potest denotare conditionem naturæ hu-
manæ: & tunc est falsa, ꝑ Christus secundum ꝑ homo,
idest, secundum quod habet naturam humanam est
deus, & est dei filius: Nam secundum humanam na-
turam non habet ꝑ sit deus, & ꝑ sit dei filius, sed ꝑ
sit homo, & ꝑ sit hominis filius: nam sicut accipiendo
ex Patre diuinam naturam, est ab eterno deus & dei
filius, sic accipiendo in tempore humanam naturam
ex Matre factus est homo & hominis filius. Quare si
ly secundum quod homo, dicat conditionem huma-
nae naturæ, negatur: sed si dicat vnitatem personæ, re-
cipitur. Nam sicut in eo quod verbum est deus & dei fi-
lius, ita cum eadem persona sit hominis & verbi, secundū ꝑ,
quod homo, idest, secundum illam personam que
est homo quæ non est alia à persona verbi, est deus, &
dei filius. Quod autem arguebatur, quia secundū quod
homo est prædestinatus vt sit dei filius. Dici debet,
quod ly secundum quod homo, potest referri ad præ-
destinatum, vel ad esse: Si referatur ad prædestinatum
est indubitanter vera, quia christus directe nō est præ-
destinatus in eo quod deus, sed in eo quod homo, quia in eo ꝑ
deus non est dei filius ex prædestinatione, sed ex origi-
ne naturali. Sed si secundū quod homo nō determinet
prædestinationem secundum esse, vt sit sensus, prædesti-
natum esse, vt Christus secundum quod homo sit deus,
tunc distinguendum est, vt antea dicebatur, quia si ly
secundum, dicat conditionem naturæ, falsum est, quia
secundum humanam naturam non est deus: si vnitatem
Personæ, vera est, quia secundum illam personam,
que est homo, habet christus ꝑ sit deus, cum sit vna &
eadem

A eadem persona quē est deus & homo, ut est per habita manifestum.

Sexto querebatur, an christus secundum quod homo sit Persona. Dicendum quod non inuenimus in creaturis aliquid, quod per omnem modum repre sentet illam tantissimam unionem. Inter cetera tamen istud est valde simile, quod sicut anima totalis & caro unus est homo, ita deus & homo unus est christus. Debemus ergo imaginari quod caro si non esset coniuncta anime, per se existaret & faceret quadam suam hypostasim & suū quoddam suppositū: coniuncta autem anime non facit per se suppositum, sed sic una persona hominis subsistens in duabus substantiis, videlicet, in anima & carne. Sic si humanitas christi non fuisset assumpta à verbo, fecisset per se quandam suam hypostasim & quandam personam; assumpta autem à verbo non fecit per se personam, sed sustenta ta fuit in persona verbū: & christus, tunc secundum unam & eandem personam, videlicet, secundum personam verbi eternam dictus est subsistere in duabus naturis, videlicet, in natura humana & natura diuina, & est verus deus & verus homo: & quia humanitas verbi non fecit personam, sed subsistente est in persona verbi, ut magister innue in glosa, sequitur q̄ christus secundum quod homo sit persona, est potius negandum quam concedendum.

Septimo & ultimo querebatur, vtrum christus, vel homo ille incepit esse. Dicendum quod secundum magistrum in glosa, in huiusmodi locutionibus sine adiectione declarationis nihil respondere potest. Vnde si queratur, vtrum ille homo incepit esse, dici debet, quod homo ille est deus; & in eo quod homo incepit esse, & in eo quod deus est eternus, & esse non ceperit.

His visis ad expositionem litterę accedamus. Cōtinuitur ergo sic pars ista ad precedentem, q̄ postquam commendauit christum à generis nobilitate, quia secundum carnem est ex semine David, in parte ista commendat ipsum à deitatis potentia & virtute, dicens, quod ipse christus est, qui prædestinatus est dei filius in virtute, quē manifestatur secundum spiritum sanctificationis, & manifestatur etiam ex resurrectione mortuorum domini nostri Iesu christi. Notandum autem quod, ut patet per habita, christum prædestinatum esse filium dei tribus modis potest intelligi, primo ut intelligatur de eo in eo quod homo, & tunc est sensus, Christus secundum quod homo nullus præcedentibus meritis per gratiam vniuersi prædestinatus est, & sit deus, & vt sit Dei filius naturalis. Secundo modo potest exponi de christo etiam secundum quod est deus, non quantum ad esse simpliciter, sed quantum ad manifestationem: & tunc erit sensus, christus secundum quod deus prædestinatus est, idest, est ab eterno prestatus, vt sit, idest, vt manifestetur dei filius, natura lis esse. Tertio modo potest exponi de ipsa natura humana in verbo, vt sit sensus, q̄ humana natura prædestinata est per gratiā vniuersi, vt sit dei filius, idest, vt in unitate personae, dei filio sit coniuncta. Distinet autem iste tertius modus à duobus prioribus, quia hec prædestination refertur & exponitur de natura; in duobus autem prioribus exponebatur de supposito. Notandum etiam quod tribus modis, quantum ad præfens spectat, manifestatur prædestinatum esse sic dei filium. Primo, quia spiritus sanctus suam incarnationem operatus est & fecit, iuxta illud Mat. 1. Quod in ea natum est de spiritu sancto est. Secundo hoc manifestatur per spiritum qui super eum descendit & manit iuxta illud Ioan. 1. Super quem videris spiritum descendenter & manente super eum, hic est qui baptizat. Tertio manifestatur per spiritum sanctum, quem discipulis suis dedit. Notandum etiam quod hoc idem, videlicet, quod Christus sit prædestinatus

dei filius, manifestatus est ex resurrectione mortuorum, primo quia ipse resurrexit personaliter: secundo quia alios fecit resurgere corporaliter, quia multa corpora sanctorum resurrexerunt cum eo et introierunt in sanctam ciuitatem: tertio quia fecit nos resurgere spiritualiter, dimittiēdo nobis peccata nostra. Hoc viso, exponatur & continuetur sic littera: christus secundum quod homo prædestinatus est vt sit dei filius non adoptiuus, sed quod sit filius in virtute, idest, in eadem virtute & eadem potentia cum patre: & vt sit filius naturalis, sicut videtur exponere Aug. in expositione huius epistolæ inchoate, & habetur in gloria. Vel christus secundum quod deus prædestinatus est, vt sit, idest, vt innotescat & manifestetur esse dei filius in virtute, idest, in eadem virtute & potentia cum patre. Vel sic, christus prædestinatus est, idest, humana natura prædestinata & præordinata est, vt sit dei filius, idest, vt sit dei filio iuncta in virtute, idest, in eadem virtute diuinitatis cum patre, secundum spiritum sanctificationis, idest, christum esse prædestinatum potest manifestari, vel potest videri, secundum gloriam, secundum spiritum sanctificationis, idest, secundum spiritum sanctificantem. Nam spiritus sanctificans, qui operatus est conceptionem christi, & spiritus sanctificans qui super ipsum descendit, & spiritus sanctificans, quē discipulis suis dedit, sufficienter manifestat christum fuisse dei filium, & fuisse sic prædestinatum. Rursum hoc manifestatur ex resurrectione domini nostri Iesu Christi, resurrectione dico mortuorum, idest, propter resurrexit à mortuis personaliter. Vel hoc manifestatur ex resurrectione mortuorum, quos ipse resuscitavit corporaliter, qui mortui sunt domini nostri Iesu christi, idest, sunt ex parte domini nostri Iesu christi, & sunt pertinentes ad dominum nostrum Iesum christum. Vel hoc manifestatur ex resurrectione mortuorum, quos ipse continue resuscitat spiritualiter, eorum peccata remittendo, qui mortui sunt domini nostri Iesu christi, idest, pertinentes ad dominum nostrum Iesum christum. Christum ergo esse sic dei filium, & sic prædestinatum, manifestatur per spiritum sanctificantem, qui suam incarnationem fecit, & super eum descendit, & discipulis suis dedit: & manifestatur etiam ex resurrectione mortuorum inquantum ipse resurrexit à mortuis personaliter, & fecit alios resurgere corporaliter, & facit nos cōtinue resurgere spiritualiter.

Deinde cum dicit, Per quē accepimus gratiam, Postq̄ apostolus commendauit christum à generis nobilitate, quia ex seniore David factus: & à divinitatis virtute, quia prædestinatus est dei filius. In parte ista commendat ipsum ab excellenti liberalitate, dicens, (per quē) christum tangit per summē liberalēm (accepimus gratiam) quantum ad peccatorum veniam (& apostolatum) quantum ad auctoritatis excellentiam, (ad obediēdum fidei in omnibus gentibus) idest, vt faciamus omnes gentes obedire fidei, quantum ad prædicationis efficaciam, & hoc (pro nomine eius) idest, pro nomine christi dilatando & magnificando (in quibus) idest, inter quas gētes (eis & vos) Romanum tam suū dei quā gentiles (vocati dñi nostri Iesu christi) idest, vocati à domino nostro Iesu christo: ponit enim genetiuus pro ablativo more Gregorii, vt ait glosa, q̄ ablativo parent. vel (eis) vocati domini nostri Iesu christi idest, vt sitis domini nostri Iesu christi, tangit populus eius, & tangit pertinentes ad ipsum. Notandum autem q̄ Paulus quantum sit de se fecit omnes gentes obedire fidei, quia efficaciter eis prædicauit vel scripsit vel verbo, vt fidei obedirent. Si autem ei aliqui non obedierunt hoc fuit ex eorum nequitia. Notandum etiam quod, cum Apolotulus idem sonet, quod quasi dei missus, aut dei nunciū, vel dei legatus, prius dicit Apolotulus se accepisse gratiam, idest, peccatorū veniam, quā apolotatum, idest, auctoritatis excellēt.

AD ROMANOS.

tiā, quia nullus digne habet tantam autoritatis excellentiam, & nullus est digne dei nuntius, vel dei legatus, nisi prius adeptus sit gratiam, id est, peccatorum veniam. Deinde cum dicit, Omnibus, qui sunt Romæ.) Ut dicebatur, describuntur personæ ad quas ista epistola destinatur. Est autem vñ, huc locutio spensiua. Continuetur autem sic ego Paulus, qui sum tantus dei nuncius, qui sum seruus Iesu Christi, sum vocatus apostolus, sum segregatus in euangelium dei; ego etiam, qui sum ad tantum assumptus officium, quia sum assumptus ad euangelium dei prædicandū, quod euangelium ante propter temporis antiquitatem promiserat deus secundum suam fidelitatem per prophetas suos in scripturis sanctis, quantum ad testimoniū virtutem: quod euangelium est de filio suo, qui habet tantam excellentiam & dignitatem. Ego etiam qui sum à tanto domino destinatus, quia destinatus sum à domino Iesu Christo, in quo est generis nobilitas, quia secundum carnem est ex semine David factus: in quo deitatis virtuositas, quia est dei filius predestinatus: in quo est tanta liberalitas, quia per ipsum acceptimus gratiam & apostolatum. Ego videlicet, qui talis sum, omnibus, qui sunt Romæ tam Iudeis quam Gentilibus dilectis dei, id est, dilectis à Deo, vocatis sanctis, opto supplex pro vobis gratia, id est, peccatorum remissio; & pax, id est, dei reconciliatio à deo patre nostro, qui potest eam dare: & à domino nostro Iesu Christo, à quo habent omnia bona procedere. Notandum autem quod Apostolus volens trahere Romanos ad amorem dei in hac salutatione, tria tangit circa ipsos Romanos, videlicet dei benignitatem, eius largitatem, & ipsius auctoritatē. Dei benignitas tangit cū dicit, Omnibus qui sunt Romæ dilectis dei vocatis sanctis. Non enim ait omnibus diligentibus deum, sed dilectis dei, quia non dicendum est de nobis, tanquam prius dilexerimus eum, sed quia prius ipse dilexit nos, ut dicitur. 1 Joan. 4. In quo ostenditur benignitas ipsius dei, qui prius diligit nos quam nos diligamus ipsum, etiam ait vocantis sanctis nam, non quia sancti sumus ideo vocat nos, sed quia vocat nos, ideo sancti sumus, ut vult Ambrosius, & habetur in glosa. In quo etiam magis dei benignitas demonstratur. Secundo tangit apostolus dei largitatem cū dicit, Gratiavobis & pax. Nā est magna dei largitas, qui gratiam, id est, peccatorum remissionem, & pacem id est, suam reconciliationem dare nobis assidue est paratus. Tertio tangit Apostolus dei auctoritatem cum dicit, A deo patre nostro, & domino Iesu Christo. Per cuius auctoritatem, ut supplendum est, omnia ista sunt. Notandum etiam quod ubi alii in suis salutationibus consueuerunt dicere, pro talis tali salutē, dicit Apostolus, loco salutis, gratia vobis & pax, ut magister innuit in glosa. Notandum etiam quod magister dubitat, quare Apostolus fecerit mentionem de deo patre, & de domino nostro Iesu Christo, & nihil tetigerit de spiritu sancto. Ad quod respondet auctoritas Aymonis, quod de spiritu sancto mentionem non fecit, quia ipsum spiritum sanctum in suis donis comprehendit, notatur ergo in hac salutatione tota trinitas, videlicet spiritus sanctus, cum dicitur, gratia & pax; & deus pater, cum subiungitur, à deo patre; & etiam filius, cum subiungitur, & à domino Iesu Christo.

LECTIO TERTIA.

Ritum quidem gratias ago
Deo meo per Iesum Christum
pro omnibus vobis, quia si
des vestra annuntiatur in uniuerso mundo.

A Polquā posita est salutatio, quæ se habet loco tuli, in parte ista, ut dicebatur, positur congratulatio, vel gratiarū actio, quæ se habet loco procemī. Ad cuius evidentiam sciendum, quod, ut ait Philoſophus tertio Rheticorum, oportet locum facere in auditore futura orationi. Quod maxime intelligendum est, cum oratio apprehenditur ut contraria. Nā sicut inconueniens est velle inducere formam in materia, nisi materia disponatur ad formæ susceptionē, ita inconueniens est velle inducere aliquem sermonē in corde auditoris, nisi auditor ille disponatur ad illius verbi susceptionem: & quia quilibet naturaliter odit increpationes, necesse fuit apostolum, volentem increpare Romanos, prius disponere eos ad sui sermonis susceptionē. Ideo ait magister in glosa, & sum pra est ab Ambroſio hic, quod Apostolus gratias agendo, & congratulando Romanis, prius eos lenit, quibus scribit, quia postea est eos grauiter increpatuſ. Apostolus ergo volens postea increpare Romanos de litigiis quæ habebāt, ne habeant exosam doctrinam suam, in hac parte disponit eos ad suam doctrinam libenter suscipiendam, ostendens multiplici ratione, quod suam doctrinam debeant libenter suscipere, & quod doctrinæ eius debeant acquiescere. Circa quod septem facit, secundum quod septem rationibus probat intentum. Nam primo probat gratias ex eo quod eorum fide, & de eorum bono agit, tias deo, & habet inde gaudium & letitiam. Secundo probat ex eo quod eorum habet memoriam. Tertio quia ipsorum vult habere presentiam. Quarto ex eo quod vult eos docere doctrinam gratuitam & spirituali. Quinto quia vult eos docere doctrinam fruſtiferam & vtilem. Sexto quia vult eos docere doctrinam vtilem, communem & generalem. Septimo & vltimo ostendit hoc idem, videlicet, quod eius doctrinam libenter suscipiant, quia vult eos docere doctrinam veram, virtuosam, & inerubescibilem. Hæc autem septem rationes sic se habent, quia primæ tres sumuntur ex parte Pauli, qui Romanos docere debebat: se quentes vero quatuor sumuntur ex parte doctrinae euangelice, quam Romanis tradere intendebat. Secunda ratio incipit ibi, Tertius est mihi deus. Tertia ibi, Obscurus si quomodo. Quarta ibi, Desidero emi videre vos. Quinta ibi, Nolo enim vos ignorare. Sexta ibi, Grecis ac Barbaris. Septima ibi, Non enim erubesco euangelium.

D In prima parte intedit talem rationem, Quis cungo primum gratias agit deo per Iesum Christum pro omnibus vobis de bono vestro & de fide vestra, quæ annuntiatur in uniuerso mundo, ille diligit vos, & illius doctrinam debetis libenter audire: ego sum huiusmodi, ergo & cetera. De hac autem ratione posuit virtutem medii, dicens, Primum quidem gratias ago deo meo per Iesum Christum, à quo cuncta bona procedunt, pro omnibus vobis, quia fides vestra annuntiatur uniuerso mundo. Tunc ergo est supplenda ratio, quod cum ego sic gaudeam de fide vestra & de bono vestro, meam doctrinam debetis libenter audire. Notandum autem quod Apostolus principaliiter gratias agit propter fidem Romanorum tripli ratione. Primo, ut ostendat à deo cuncta bona procedere. Secundo, ut ostendat se Romanos principaliiter diligere. Tertio, ut ostendat commune bonum ceteris præferendum esse. Secundum primum modum exponenda est littera Primum) id est, principaliter (Gratias ago deo) quia debemus sibi incipere à gratiarum actione, & principaliter de omnibus bonis debemus gratias agere, quia nihil boni à nobis possumus, sed totum à deo accipimus. Quantum autem ad secundum modum exponenda est littera Primum) id est, principaliter (gratias ago deo meo) pro vobis Romanis, tanquam pro eis, quos præcipue diligo, quibus volo.

volo praecepue anticari. Secundum autem tertium modum est litera exponenda, Primum quidem idest, principaliter (gratias ago; Deo mea pro vobis) quia ex vobis consecutum est commune bonum (quia fides vestra annunciatur in vniuerso mundo) & quia commune bonum est cæteris praeservendum; pro tanto, bonum est, primum & principali ter gratias agere. Notandum etiam, quod secundum Aug. in Psal. 49. & alibi pluries, & habetur in glosa. Gratias deo agere est sentire omnia à deo data esse, & pro eo laudare corde, voce, & opere. Notandum etiam quod dicit, gratias ago deo meo, quia licet sic unus deus omnium dator, tamen specialiter dicitur deus iustorum per gratiam, & Apoñolorum per specialem electionem, & specialiter erat Pauli, quia cum quodam singulari modo elegerat, & eum in vas electionis acceperat. Vnde, Origenes ait, quod hec vox, deo meo, non potest esse nisi sanctorum & iustorum: mali autem non habent unde sibi appropriet, sed instantium deus dicitur eorum, in quantum vniuersaliter tam eos q. alia per creationem ad esse produxit.

Dubitaret forte aliquis quare addidit apostolus Gratias ago deo meo per Iesum christum. Dicendum quod secundum Aug. lib. lxxiiii. quæst. q. 6., Filius est operativa potentia patris. Sicut ergo quilibet per suam potentiam operatur, sic quia pater per filium cuncta bona agit, dicitur filius operata potètia eius. Ut ergo ostenderet Apostolus omnia bona esse à patre per filium, hoc bonum, quod est, gratias agere, dixit se per Iesum christum facere, qui est dei & hominum mediator.

Vterius forte dubitaret aliquis. Quomodo fides Romanorum annunciatur in vniuerso mundo. Dicendum quod glosa tria in Romanis nota, secundum quæ dignum erat quod à Romanis in altos deruratur proficiens. Nam primo in Romanis erat, ut glosa ait, capitulæ auctoritas, secundo fuit in eis multiplex bonitas. Vnde glosa ait, & erant disciplina mirabiles boni operis cupidi, studiis magis agendi quam loquendi: dignum ergo erat, quod fides talium in alio tum redundaret proficiens. Tertio fuit in eis confide di facilitas. Vnde glosa ait, & est Ambrosii, quod non laudat apostolus hanc Romanorum, tanquam per se stam, sed laudat facilitatem credendi, quia auditu auxilis crediderunt. Dignum ergo erat, si caput facilitet crediderat, quod membra ad fidem faciliter declinarentur. Deinde cum dicit.

Testis enim mihi est deus, cui seruio in spiritu meo in euangelio filii eius, quod sine intermissione memoriam vestri facio semper in orationibus meis.

Adducit secundam rationem sumptim ex eo quod eorum habet memoriam. Formatur autem sic. Quaecunque, teste deo, sine intermissione, memoriam vestri facit in orationibus suis, ille amat vos, & doctrinam eius vos Romani debetis libenter audire: sed ego, testis est mihi deus, cui seruio in spiritu meo in euangelio filii eius, sine intermissione memoriam vestri facio in orationibus meis: ergo diligo vos & meam doctrinam debetis libenter audire. De hac autem ratione ponit virtutem mediæ, dicit ait, Testis enim mihi est deus, cui seruio in spiritu meo idest, in voluntate mea. Vnde cui seruio non in carnalibus obseruantis, sed (in spiritu meo) idest, in spiritualibus bonis, vt fide, spe, & charitate, & hoc in euangelio eius, quod predico, quod annuncio. Deus ergo, cui sic spirituus inter seruio, testis est mihi, quod sine intermissione memoriam vestri facio semper in orationibus meis. Tunc ergo est supplenda ratio, quod cum ego vos sic diligam, sic vos in memoriam habeam, meam do-

Affrinam debetis libenter audire. Notandum autem quod apostolus semper in orationibus, quotienscumque orabat, (sine intermissione) idest, non prætermittendo aliquam horam canoniam vel constitutam, in qua non faceret (memoriam) Romanorum. Quod dicitur exponit glosa, vel quia in qualibet tali hora constituta Romanorum memor erat, vel quia per quam libet talem orationem deum faciebat memorem Romanorum. Notandum etiam quod memoria & oblitus, & huiusmodi passiones animæ accipiendæ sunt de Deo, non secundum mutabilitatem mentis, sed secundum efficientiam operis, ut dicatur, deus memor nostri, cū nobis bona dat, oblitus vero, cū dare cessat.

Dubitat hic magister, vtrum Apostolus iurauent, cum dicit, Testis est mihi deus. Dicendum quod secundum quoddam Apostolus hic non iurat, quia non dicit, Per deum, sed, Testis est mihi deus: sed his oblationibus est per Aug. in de fermo Domini in monte lib. i. sic dicentes, Ridiculum est putare hoc, si dicas; Per deum, iuras, testis est mihi deus, non iuras; quid enim per deum, nisi testis est mihi deus, aut quod est testis mihi deus, nisi per deum? Iurauit ergo hic Apostolus, ut melius sibi creditur quod dicturus erat, ut habetur in glosa.

Vterius autem posset quis dubitare. Quomodo iuramentum sit faciendum. Dicendum quod secundum Aug. de fermo domini in monte lib. i. & habetur in glosa. Iuramentum est aliud prohibitum, aliud sursum, & aliud indulatum. Prohibitum est dicere falsum, sursum dicere verum, indultum est verum cum iuramento firmare. Quia omnia innuit dominus, Matth. 5. Sit sermo vester, est est, non non. Quod autem his abundantius est, à malo est. Cum ergo dixit, sit sermo vester est est, sua est dicere verum: eum addit, Non non, prohibuit dicere falsum: cum verò vterius addidit, Quod autem his abundantius est à malo est, indulxit veritatem eum iuramento sumere. Non enim erit, ut Aug. dicit, quod abundantius est malum est, sed à male est. Non enim tu facis malum qui iuras, sed hoc est à male alterius, qui tibi non credit, nisi tu iures. Dicendo enim de eo quod est, est: de eo quod nō, non, cognitum est, quod auditor crederet, si autem non credit, & vterius queris, & iuramentum expolie, nō est quod tu facias malum, sed à male est. Ita causa ergo necessaria, ut creditur redditus, iurare non est malum. Vnde Aug. ait, & inducitur hoc in glosa, quod iuramentum est faciendum in necessariis, cum pigri sunt homines credere quod eis est utile: & quia pigri erant Romani ad credendum verba apostoli, quæ verba erat, iurauit apostolus, Testis est mihi deus.

Vterius autem forte dubitaret aliquis, dato quod liqueat iuramentum facere in causa necessaria, vtrum liqueat iuramentum exposcere. Dicendum quod hanc questionem sic Aug. determinat, quod multuni inter se exigere iuramentum, si non illum iurare falsum vel non, quia si nescit, & ideo dicit iurá mihi, ut ei scides sit, humana tentatio est. Vnde Aug. non assertit hoc esse peccatum, sed assertit hoc non esse peccatum, quia potest & bene & niale fieri. Sed si scis ipsum hoc esse, & cogis illum iurare, cum scias ipsum peccare, ut ait Aug. homicida es. Exposcere ergo iuramentum, non ut facias hominem peccare, sed ut certifices eis de veritate, non semper est à male culpæ: Et quod dicit deus (q. amplius à male est) exponendum est, est à male infirmitatis & poenæ. Est enim hoc à male infirmitatis auditoris, quia ei veritas non est nota; & veritatem ignorare quoddam malum est. Vnde Aug. non est iuratio bona, id est, appetenda: non tamen est mala, id est, prohibita, licet sic à male infirmitatis eorum quibus aliquid dicitur. Non ergo ait Aug. quod exposcere iuramentum sit à male cu pæ, sed à male infirmitatis eius, cui iuramentum sit, qui in hac parte

Iuramentum;

AD ROMANOS.

dicitur. infirmus, id est, non firmus, quia non est in veritate firmatus, & firmam veritatem ignorat; ideo iuramentum exposcit ut in veritate firmetur. deinde cum dicit.

Obscrans, si quo modo tandem aliquando prosperum iter habeam in voluntate dei veniendo ad vos.

Ponit tertiam rationem sumptam ex eo quod desiderabat ire ad Romanos & volebat eorum habere presentiam. Formatur autem sic, Quicunque obscurat si quo modo tandem aliquando, ut prosperum iter habeat in voluntate dei veniendo ad vos ut vestram habeat presentiam eius presentia, eum debetis libenter audire: ego sum huiusmodi, ergo & cetera. De hac autem ratione ponit virtutem medi. legatur autem sic littera, Dico quod vos Romani debetis meam doctrinam libenter audire, quia ego pro vobis sum (obscuras) id est, per sacra adiuvans (si quo modo) id est, si aliquo modo (tandem). i.e. post longa desideria (aliquando) ut hyeme vel aestate (prosperum iter habeam in voluntate dei veniendo ad vos) suppone, ut vos videam, ut de vobis gaudem, ut de vestra vestram presentia recreari. Tunc ergo est supplex ratio, quod cum sic sit, meam doctrinam debetis libenter audire. Notandum autem, magnam affectionem ostendere se Paulum habere ad Romanos, qui obsecrabat, id est, per sacra iurabat, & deum suppliciter execrabat, ut haberet prosperum iter veniendo ad eos. Notandum etiam quod ait, voluntate dei, quia mala sunt deo permittente, bona autem deo volete, & quia Apostolus bonum habebat propositum, postulabat prosperum inter secundum diuinam voluntatem, non secundum diuinam permissionem. Notandum etiam quod omnes tres rationes, ut Romani suscipiant benigne increpationes Pauli, & doctrinam eius, sumptae sunt ex parte ipsius Pauli, nam quilibet diligens suscipit, & benignus audit (increpationes & doctrinam amici). Quod autem aliquis sit dilector & amicus aliorum, quantum ad presentem spectat, ex his colligitur, primo si de bono eorum gratias agat deo, & habeat inde gaudium & letitiam, quod fecit Paulus in ratione prima. Secundo si ipsum habeat memoriam, quod fecit in ratione secunda. Tertio si ad illos vult ire, ut per illorum presentiam recreetur, quod factum est in hac ratione tertia. Deinde cum dicit.

Desidero n. videre vos, ut aliquid impertiari vobis gratiae spiritualis ad confirmandos vos, id est, simul consolari in vobis, per eam, quae inuicem est, fidem vestram atque meam.

Ponit quartam rationem sumptam ex parte doctrinae euangelice, in quantum est doctrina gratuita & spiritualis. Formatur autem sic, Quicunque desiderat videre vos ut partiatur & det vobis aliquam spiritualis gratiam, id est, aliquam gratuitam & spiritualem doctrinam ad confirmandum vos, & ut consolamini inuicem per huiusmodi doctrinam, & per huiusmodi fidem, illius documenta debetis diligenter audire: ego sum huiusmodi, ergo & cetera. De hac autem ratione ponit virtutem medi, dicens. Desiderio enim videre vos, ut aliquid vobis impertiari gratiae spiritualis) id est, ut vos particeps faciam euangelicas doctrinas, quae est spiritualis gratia, id est, quae est gratuitum & spirituale donum, & beneficium: & ad confirmandos vos, id est, simul consolari in vobis: vel ut habet alia littera, (id est ut simul consolamur in vobis, per fidem quae est inuicem vestram atque meam). Tunc enim est supplenda ratio, quod cum ego velim vobis tradere doctrinam sic gratuitam, sic spiritualem, sic consolam

A toriam, mihi debetis credere, & me debetis libenter audire. Notandum autem quod Apostolus, ut inuita gloria, desiderabat videre Romanos, quia ea quae scribuntur possunt peruerso accipi, ideo desiderabat eos videre, & praesens esse cum eis, ut exponeret eis doctrinam euangelicam, quae est gratuita & spiritualis in illo sensu & in illa interpretatione, in qua scribebat. Notandum autem quod ait ad confirmandum vos, quia Romani iam fidem acceperant a Petro, quae fidem nolebat apostolus mutare, sed volebat eos per spiritualem gratiam, id est, per spiritualem doctrinam in illa fide confirmare, ut in ore duorum testium scilicet Petri prius praedicantis, & Pauli postea affirmantis staret omne verbum, & quod eis praedictum erat firmius haberetur. Notandum etiam quod ait ad confirmandum vos, id est, simul consolari in vobis, vel secundum aliam literam, ut consolamur vobiscum, quia, ut gloria dicit, Confirmatio Romanorum ita erat grata apostolo, quod Romanos confirmari, erat apostoli consolari in eis. Notandum etiam quod subdit, Per eam fidem, quae est inuicem vestram atque meam, ut ostendat non esse aliam fidem apostolorum praedicationis, & apostolorum creditum, iuxta illud Eph. Vnde dominus, una fides, unum baptisma. Deinde cum dicit.

Petrus primò predicauit Rome.

Cap. 4.

Nolo autem vos ignorare fratres, quia sapientia propensi venire ad vos, & prohibitus sum usque adhuc, ut aliquem fructum habeam in vobis, sicut & in ceteris gentibus.

Adducit quintam rationem ex eo quod doctrina Pauli non solum erat gratuita & spiritualis, sed etiam erat fructifera & utilis. Formatur autem sic, Quicunque vult fructum in vobis Romanis sicut in ceteris gentibus & vult vos docere fructiferam & utilern doctrinam, illum debetis libenter audire: sed ego Paulus, licet sum prohibitus usque adhuc, proposui tamē venire ad vos, ut talia vos docerem: ergo meam doctrinam debetis libenter audire. De hac autem ratione ponit virtutem medi, dicens, Nolo n. vos ignorare fratres, & sapientia propensi venire ad vos, & prohibitus sum usque adhuc. i.e. ad presentem tempus. licet ergo sum ita prohibitus, propuli tamē venire (ut aliquem fructum habeam in vobis, sicut in ceteris gentibus) id est, ut vos per aduentum meum & per doctrinam meam fructificaretis sicut & ceterae gentes. Vel aliter, ut per aduentum meum (habeam in vobis fructum) id est, premium & meritum, sicut in ceteris gentibus. Tunc ergo est supplenda ratio, & cum ego vos docere velim doctrinam tamē vobis tamē fructuolam tamē meritoriam, me debetis libenter audire. Notandum autem quod aduentus Pauli ad duo profecisset, quia fecisset fructificare Romanos & ex hoc ipse Paulus meruisset, & habuisset inde fructum: ideo desiderabat ire ad eos, ut haberet fructum in eis, id est, ut Romanii fructificarent per aduentum eius. Vel ad litteram, ut haberet fructum in eis, i.e. ut ipse Paulus haberet fructum & meritum cuncto ad eos, & predicando eis. Deinde cum dicit.

Gracis & Barbaris, sapientibus & insipientibus debitor sum: ita quod in me promptum est & vobis, qui Romæ estis, euangelizare.

Adducit sextam rationem sumptam ex eo quod doctrina Pauli erat generalis, communis, & omnibus debita. Formatur autem ratio sic, Quicunque vult vos Romanos docere doctrinam communem & generalem, debetam gracis, Barbaris, sapientibus, insipientibus, & ceteris omnibus: & quicunque promptus est vobis Romanis talia euangelizare, eius doctrinam debetis libenter

fibenter audire: ego sum huiusmodi ergo & cetera. De hac autem ratione ponit virtutem medi, dicens, quod(Graecis ac Barbaris) id est, habentibus legem, & carentibus lege(sapientibus & insipientibus debitor sum) id est, doctrina mea, quae est doctrina euangelica, est doctrina generalis & est debita omnibus, & ego propter illam doctrinam omnibus sum debitor: & ita sum debitor omnibus propter doctrinam euangelicam(quod in me promptum est) id est, ego paratus sum(vobis, qui estis Romani euangelizare) id est, paratus omnes vos Romanos docere illam doctrinam euangelicam, quae est communis & generalis & omnibus debita. Tunc ergo est supplenda ratio, qd cum mea doctrina sit sic communis, sic generalis, sic omnibus debita, eam debetis libenter audire. Notandum autem quod, ut in glosa dicitur, & sumptus est ab Ambroso, Promptior est quis ad rem sibi creditam, si illi multos videat consentire: eo ergo ipso qd doctrina Pauli erat sic communis, sic contentanea multis, lessiebantur & disponebantur Romani, ut doctrinæ illi citius assentirent. Notandum etiam qd secundum Ambrosium, Apostolus se dicit missum ad omnes gentes, & debitorem omnium gentium, in respectu autem Romanorum dicit se esse promptum: quia Romani erant caput mundi, ideo eorum conuersio erat magis optanda.

Dubitaret forte aliquis. Quid est esse Barbarum: & vtrum aliquis sit simpliciter Barbarus. Dicendum qd Barbarus idem est quod extraneus: conuenit autem aliquem esse extraneum hoc, & aliquem esse extraneum simpliciter. Quicunq; enim non intelligitur ab aliquo est barbarus & extraneus ei, à quo non intelligitur, iuxta illud Corinth. Si ego nesciuero virtutem vos ei ero ei cui loquor barbarus, & qui loquitur mihi barbarus. Quilibet ergo potest esse barbarus huic, quia non intelligitur ab illo. Sed ille est barbarus simpliciter, qui non intelligitur à se ipso: huiusmodi autem sunt homines ratione non vtentes. Per Graecos ergo intelligit apostolus homines vigentes subtilitate sapientie, & acumine rationis, quia Graeci sapientiam querunt. Per Barbaros autem intelligit homines non vtentes ratione, nec viventes secundum naturalem legem. Ideo ait Aymo, & habetur in glosa, qd Graecos præposuit, quia ab eis omnis philosophia humana exordium sumpsit. Barbaros vero eos dicit, quia quasi ex leges sunt, id est, secundum legem rationis non vivunt: qd dictum concordat cū eo qd habetur à Philosopho in principio Politicono, qui ait Graecos debere Barbaris dñari, quia id est esse natura barbarum & seruum. Natura enim seruus est, qui à ratione deficit, talis enim natura est seruus quia expedit ei qd ab alio adiuvetur, quia nescit se ipsum dirigere. Cū ergo simpliciter Barbarus sit ille, qui à se ipso est extraneus, & qui se ipsum non intelligit, & qui ipsum rationis non habet, cum talis sit naturaliter seruus; idem est esse natura barbarum & seruum. Graeci ergo id est sapientes debent barbaris dominari. Aduentendum ergo qd sic exponenda est litera apostoli, Debitor sum Graecis ac Barbaris, sapientibus & insipientibus, ita qd sapientibus & insipientibus sit expositio eius quod dixerat, ut sit sensus, sum debitor Graecis, id est, sapientibus: & Barbaris, id est, insipientibus. Vel aliter, ut glosa tangit, quia inter ipsos Graecos erant aliqui magis sapientes, aliqui minus: & inter ipsos barbaros aliqui magis sapientes, aliqui minus, propter quod ait Apostolus, qd debitor est Graecis ac Barbaris, & debitor est sapientibus & insipientibus, & debitor est vniuersaliter omnibus Graecis tam eis qui magis sapienti quam eis qui minus: & debitor est vniuersaliter omnibus Barbaris tam eis qui videntur aliquid sapere inter eos, quam eis qui sunt magis insipientes. Deinde cum dicit,

Non enim erubesco euangeliū. Virtus enim Dei est, in salutem omni credenti Iudeo primum & Graeco.

Adducit septimam & ultimam rationem, sumpeam ex eo qd doctrina Pauli erat virtuosa, vera, & inerubescibilis. Circa quod duo facit, quia primo ponit huiusmodi rationem, secundo quedam quae proposuerat declarat ibi, Iustitia em dei. Intendit ergo talem rationem, Quicunq; vult vos docere doctrinam inerubescibilem & virtuosam, illam debetis libenter audire: sed doctrina mea, quae est doctrina euangelica est inerubescibilis & virtuosa, ergo debetis eam libenter audire. De hac autem ratione ponit virtutem mei, dices, Non erubesco euangeliū. i. doctrina mea que est doctrina euangelica, non est doctrina falsa & erubescibilis, sed est doctrina vera & virtuosa (qd est quae dā virtus Dei). i.e. est quedam virtus diuinitus nobis proposita(in salutem) id est, ordinata in salutem omni credenti(Iudeo primum & Graeco). Tunc ergo supplaenda ratio, qd cum talis sit doctrina mea, eam debetis libenter audire. Notandum autem qd sicut prime tres rōnes sumptus sunt ex parte Pauli, quibus Romanos docere solebat, quia ostendit Paulus triplici ratione sic esse se Romanorum dilectorem, ut Romani eius doctrinam libenter suscipieren: sic haec quatuor rationes sequentes sumptus sunt ex parte doctrinae euangelicae. Proponitur enim haec doctrina esse talis, qd eam Romani debent benigne suscipere. Nam primo proponitur haec doctrina esse gratuita & spirituosa, quod factum fuit in ratione quarta. Secundo fruſtfera & utilis, quod factum fuit in quinta. Tertio proponitur esse communis & generalis, quod factum fuit in sexta. Quarto haec doctrina proponitur esse virtuosa & inerubescibilis, quod factum fuit in ratione septima: & quia ad talia quilibet debet avide inclinari tam ex parte Pauli docentia, quam ex parte doctrinæ traditæ, disponuntur Romani, ut huiusmodi doctrinam libenter suscipiant. Notandum autem qd doctrina euangelica non est res erubescibilis, quia non continet falsa. Est dei virtus, quia dei virtutem annūciat, & ad fidem inquit. Est in salutem omni credenti, quia iustificat, & à secunda morte liberat. Quę omnia ex glosa haberi possunt. Notandum etiam qd hoc quod ait, Iudeo primum & Graeco, dupliciter potest exposui, ut glosa tangit, primo in vituperium Iudeorum, ut dicatur magis indigere medico qui magis infirmatur. Iudei ergo magis indigebant euangelio, quia magis infirmabantur, nam non solum in se leduti erant, sed etiam alios seducebant. Secundo modo hoc potest exponi, ut non solum exponatur in iudeorum vituperium, quod euangelium sit in salutem Iudeo prium, id est, maxime tanquam magis indigenti & tanquam magis infirmo: sed etiam exponatur in iudeorum laudem, nam euangelium debet esse in salute(primum) id est principaliter Iudeo, deinde Graeco id est gentili: quia christus ad Iudeos est principaliter destinatus iuxta illud Matth. Non sum missus nisi ad oves quae perierant doras Israel. Christus enim fuit missus ad omnes, tamen dicit se missum ad Iudeos principaliter, quia per leges & prophetas instrudi, promptiores debebant esse ad euangelium suscipiendum, quamvis fuerint ex sua malitia tardiores. Ultimo cura dicit.

Iustitia enim dei in eo revelatur ex fide in fidem, sicut scriptum est, Iustus auctor ex fide viuit.

Quedam, quae supposuerat, declarat: dixerat enim quod euangelium est virtus dei, & qd est in salutem omni credenti, continuetur ergo sic. Benedictum est quod euangelium est virtus dei, (quia iustitia dei) qua

A D R O M A N O S :

apparet iustus in promissione (iustitia Dei) qua gratia iustificat impium (reuelatur in eo) id est, in euangelio. Hæc iustitia in veteri testamento figurabatur occulte, sed in euangelio reuelatur aperte. RENE ergo dictum est, quod euangeliū est virtus Dei, (cum iustitia dei reueletur in ipso) & hoc (ex fide in fidem) hoc est, ex fide dei promittentis in fidem hominis credentis, ex qua fide, supple, homo viuit, & saluatur per fidem, que videlicet est in euangelio reuelata. Notandum etiam quod in Habacuc, unde sumpta sunt ista verba, non sic iacet textus, ut introducit apostolus, sed ibi sic iacet litera. Iustus autem in fide sua viuet. Quod, ut dicitur in glosa, duplicitate potest contingere. Primo, quia apostolus hoc sumpsit à translatione Septuaginta, que discordat à nostra. Vel, ut ostenderet se loqui eodem spiritu quo propheta loquebatur, ideo verba dimisit & sensum retinuit. Notandum etiam quod, ut in glosa tangitur, septem modis dicitur esse transitus de fide in fidem. Primo ex fide dei promittentis in fidem hominis credentis. Secundo est transitus ex fide veteris testamenti, ubi colebatur deus unus, in fidem noui, ubi colitur deus trinus. Tertio est transitus ex fide vniuersi articuli in fidem alterius articuli. Quarto est transitus ex fide primi aduentus, qui fuit in carnem, in fidem secundi aduentus, qui erit ad iudicium. Quinto est transitus ex fide primæ resurrectionis, que est in anima, cum resurgit à peccato, in fidem secundæ resurrectionis, que erit in corporibus, cum resurrexerit mortui. Sexto est transitus ex fide prophetarum seminantium, in fidem apostolorum metentium. Septimo & ultimo est transitus ex fide spei, quia nunc speramus, in fidem rei, quia tunc tenebimus, & quia omnia ista faciunt ad nostram iustificationem, & ad nostram vitam & salutem, ex tali transitu ex fide in fidem dicuntur vivere & saluari.

Cap. 2.

LECTIO QVARTA.

Euelatur enim ira dei de cœlo super omnē impietatem, & iniustitiam hominum eorum qui veritatem dei in iniustitia detinent.

Posita salutatio, que se haber loco tituli: & posita gratiarum actione, que se habebat loco proemii. In parte ista tangitur de litigiorum sedatione, que se habet loco tractatus, & loco executionis negotii. Intentio enim Pauli in hac epistola est sedare illa litigia Romanorum, que inter gentiles & iudeos exortaverant: & quia ex nunc incipit hoc facere, dicitur hæc pars se habere loco tractatus, & loco executionis negotii. Dividitur autem hæc pars in partes duas, quia primo apostolus litigia Romanorum sedat, & eos ad pacem & concordiam prouocat. Secundo eos iam sedatos & ad pacem & concordiam reuocatos, & ut in bonis moribus recte viuant, instruit & inclinat. Secunda ibi in principio. 11. cap. Obsecro uos itaq. fratres per misericordiam dei. Circa primum duo facit, secundum quod duo sunt necessaria in quolibet bono opere: Nam primo est expellenda forma opposita, secundo est plantanda & introducenda proposita; sic enim natura agit, quia primo expellit formam oppositam, & eam expellendo formam propositam introducit. Sic etiam ars facit, ut si per artem debeat angulare fieri rotundum, primo à corpore illo expelliatur per artem angulostas tanquam forma opposita, & introducitur ibi rotunditas tanquam proposita. Sic etiam & in moribus est faciendum, quia primo sunt extirpanda vitia, postea sunt inserenda virtutes. Primo ergo sunt litigia sedanda, que se habent ut vitia

A & ut forma opposita, secundo est pax & concordia introducenda, que se habet ut virtus & forma proposita. Primo ergo apostolus remouet à Romanis litigii materiam, in quo expellit formam oppositam; secundo eos prouocat ad pacem & concordiam, in quo inducit formam propositam. Secunda ibi, In principio. 5. cap. Iustificati igitur per fidem, pacem habeamus.) Ad euidentiam primæ partis sciendū quod materia omnium iurgiorum & litigiorum videtur esse superbia & iustitia, nā inter superbos semper sunt iurgia: abscondere ergo materiam litigii à gentilibus & iudeis est tollere & remouere iactantias vtrorumque: si enim sufficienter ostendatur & declaretur, quod nec gentes nec iudei habent unde se iacent, & unde gloriantur, sufficienter absconduntur litigia vtrorumque. Volendo ergo Apostolus tollere materiam litigii inter eos, duo facit, quia primo reprehendit & increpat iactantias gentilium, secundo reprehendit & increpat iactantias iudeorum, ibi ante mediū. 2. cap. Non enim est acceptio personarum. Rursus ad euidentiam primæ partis est notandum quod Gentiles tripliciter se iactabant. Nam primo iudeos increpabant & iudicabant quasi essent meliores eis. Secundo de Idolatria & excusabant, quasi hoc egissent non ex obstinatione, sed ignorantia mentis. Tertio de moribus se iactabant, quasi non fuissent sub peccatis. Hec autem tria in prologo huius epistolæ describuntur. Cum ergo tres iactantias haberent gentiles, volens apostolus omnem materiam litigii & elationis tollere, has tres iactantias reprehendit & increpat. Tria itaq. facit, primo ostendit, quod Gentiles non possunt se excusare de Idolatria per ignorantiam, quia eos naturalis ratio instruebat, & deus eis reuelabat. Secundo ostendit quod non poterant se gentiles preferre in moribus, quia sub peccatis grauibus existebat. Tertio declarat quod non debent iudeos iudicare, quia iudicando alios, id est, iudeos, se ipsos iudicabant. Secunda ibi, Propter quod tradidit illos deus in desideria. Tertia ibi, Propter quod inexcusabilis est homo omnis qui iudicas.

Prima pars, que est presentis lectionis, in qua Apostolus tollit iactantias Gentilium quod non possunt se excusare de Idolatria per ignorantiam, quia eos naturalis ratio instruebat, diuiditur in tres partes. Nam primo ostendit quod Gentiles peccauerunt per Idolatriam. Secundo declarat quod non poterant se excusare per ignorantiam. Tertio manifestat quod ex hoc incurserunt in magnam poenam & magnam miseriariam. Secunda ibi, Quia quod notum est dei. Tertia ibi, Et obscuratum est insipiens cor eorum. Continuetur autem sic. Dicebatur supra quod euangelium est virtus dei in salutem omni credenti: sed sicut est in salutem omni credenti, sic supplendum est, quod est in damnationem omni non credenti. Quod autem euangelium sit in damnationem omni non credenti, pater, (quia reuelatur) supple, in ipso vel per ipsum euangelium, (ira dei de celo) id est, illa ira dei que pandetur de celo (super omnem impietatem & iniustitiam) id est, super omnem Idolatriam que antonomatice est impietas & iniustitia. Per euangelium ergo reuelatur & docetur illa ira, que pandetur de celo super Idolatriam (eorum hominum) id est, gentilium (qui veritatē dei in iniustitia detinent). In quibus verbis ostendit apostolus gentiles per idolatriam peccasse, & eos graviter per diuinam iram puniendos esse. Notandum autem quod hec ira dei secundum Augustinum 15. de civilitate, & habetur in glosa, sunitur pro poena; quia quotiescumque ira dei legitur, non perturbatio assumi est intelligenda, sed accipienda est ira pro iudicio, quo irrogatur poena pro peccato. Notandum etiam quod ira Dei de celo potest intelligi dupliciter, primo ut intelligatur ira dei venturi de celo ad iudicium, iuxta illud Matth. Amodo vis debitum

Cap. 25.

debitis filium hominis sedētem à dextris virtutis dei & venientem in nubibus cœli: tunc enim ira dei venientis de cœlo, id est in nubibus cœli pædetur super omnem impietatem & super omnem idolatriam. Secundo modo potest intelligi de cœlo materiali: nam ipsum cœlum materiale nobis annūciat Deū creator rem, propter quod ex ipso cœlo materiali panditur & reuelatur qualis ira Dei & qualis poena descendere debeat super ipsos idolatras & super ipsos impios iuxta illud Luc. 13. Hypocrite, facie cœli & terrę nostras probare: hoc autem tempus quomodo non probatis? Si enim scimus iudicare facie cœli debemus in ducere quale est tempus in quo sumus, & quē in hoc tempore debeamus colere & adorare. Notandum etiam, quod, quia in euangelio reuelatur & in euangeliō docetur, quomodo tam ex venturo iudicio cum dominus venerit in nubibus cœli, quām etiam ex ipso cœlo materiali ostenditur vobis ventura ira Dei super impietatem & iniustitiam, bene dictum est, & reuelatur in euangelio illa ira dei de cœlo, quę pandetur super impietatem & iniustitiam. Notandum etiam quod impietas & iniustitia sic possunt accipi, vt impietas dicatur peccatum contra fidem, iniustitia contra mores. Vel impietas dicatur peccatum in Deum, in iniustitia in homines. Vel possumus aliter dicere, vt exponendo tangebatur, quę tam per impietatem quam per iniustitiam datur intelligi Idolatria: nam pietas est Dei cultus. Idolatria ergo, quę cultum debitum creatori dat creature, impietas antonomatice nominatur. Justitia vero vnicuius, quod suum est reddit: Idolatria verò quę honorem Dei creature impedit antimaticē iniustitia dicitur. Cū ergo hic de Idolatria gentilium agatur, competenter tam per impietatem & per iniustitiam in hoc loco Idolatria designatur. Notandum etiam, quod, vt glosa tangit, non ait super omnes impios, & super omnes iniustos, sed super omnem impietatem & iniustitiam, quia cum vnius impii possint esse multe impietas, & vnius iniusti multe iniustitez, ira Dei non solum reuelabitur super impium sed etiam super quamlibet impietatem & super quamlibet iniustitiam. Notandum etiam quod idolatria, veri Dei, id est, veram de Deo cognitionem retinent in iniustitia, id est, in opere malo & in Idolatria; habet enim rationem per quam possunt cognoscere verum Deum, & ipsi per iniustitiam & per opus malum colunt falsos Deos. Vel possumus dicere, hoc referendum esse ad gentiles Philosophos, qui cum haberent deo veram cognitionem ipsi manentes in iniustitia, tenebant illam veritatem & illam veram cognitionem, & non pandebant eam populo vt non colerent falsos Deos, sed ipsi vna cum populo impendebant Idolis Dei cultum. Dein de cum dicit.

Quia quod notum est Dei, manifestum est in illis, Deus enim illis manifestauit.

Postquam apostolus probauit gentiles peccasse per idolatriam, In parte ista, vt dicebatur, ostedit eos non posse se excusare per ignorantiam. Circa quod tria facit, quia primo eos Deum cognouisse declarat, Secundo, quid de Deo cognoverunt, demonstrat. Tertio, ex his eos esse inexcusabiles concludit & probat. Secunda ibi, Inuisibilia enim ipsius.) Tertia ibi, Ita vt sint inexcusabiles.) Continuetur autem sic, bene dictum est quod ira Dei debet de cœlo reuelari & pandi super omnem impietatem & iniustitiam ipsorum gentium: & etiam bene dictum est: quod gentiles veritatem, id est, veram Dei cognitionem detinent in iniustitia, (quia quod notum est Dei) id est, quod notum est de Deo, (manifestum est in illis: Deus enim illis reuelauit). Notandum autem quod gentiles & maxime saepientes inter eos, quod notum erat de Deo, manifes-

A stum erat illis, & Deus eis reuelauerat: & ipsi non agebant secundum notitiam eis à deo datam, sed idola colebant & detinebant veritatem, id est, veram de Deo cognitionem in iniustitia, id est in opere iniusto & in idolatria. Notandum etiam quod secundum glosam ait, Quod notum est Dei) id est, quod notum est de deo (manifestum est in illis) quia non omnia, quę sunt Dei, manifesta erant gentilibus: sed ea (quę nota erat Dei) id est, ea, quę ductu rationes sciri poterant de Deo, (manifesta erant illis) id est gentilibus. Notandum etiam quod duo ait apostolus determinando de Dei cognitione, quam gentiles habebant. Nam primo ait, Quod notum est Dei, manifestum est in illis. Secundo, Deus enim eis reuelauit. Quia a duplicitate gentiles habebant notitiam de Deo, primo propter lumen rationis eis naturaliter inditum, & quātum ad hoc ait, (Quod notum est de Deo manifestū est in illis.) Secundo habebant notitiam de Deo non solum propter lumen naturaliter inditum, sed etiam propter opus manifestū factum: & quantum ad hoc ait, (Deus eis reuelauit) id est, propter opera sua magnifica eis manifestauit. Fecit enim Deus opus ita magnificentum, vt Ambrosius ait, quod suum opificem sui visibilitate manifestauit. Propter hoc enim opus magnifice factum Deus qui natura est inuisibilis à visibilibus sciri potest. Notandum etiam quod non ait, quod notum est Dei manifestum est illis, sed manifestum est in illis, quia cum Deus in ipsis gentilibus & in mentibus eorum indiderit lumen rationis, (Quod notum est Dei) id est, quod ductu rationis notum est de deo, non solum manifestum est illis id est gentilibus, sed etiam manifestum est in illis) quia in eorum mentibus erat impressum, & per lumen rationis erat in eis naturaliter inditum quod ductu rationis de Deo sciri poterat. Deinde cum dicit.

Inuisibilia enim ipsius à creatura mundi, per ea quę facta sunt intellecta conspiciuntur; sempiterna quoq; eius virtus & diuinitas: ita vt sint inexcusabiles. Quia cū cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt: sed euauerunt in cogitationibus suis.

Postquam ostendit Paulus, quod Deum gentes cognoscabant, ait quid de Deo cognoscabant, dicens, quod inuisibilia enim ipsius dei) id est, diuina essentia: (& sempiterna quoq; virtus eius) id est, diuina potentia: (& diuinitas) id est, diuina bonitas, & diuina influentia (à creatura mundi) id est, ab homine, qui per quandam excellentiam dicitur creatura mundi: (per ea quę facta sunt) id est, per hæc magnifica opera, quę videmus, (intellecta conspiciuntur). Notandum quod in qualibet re est tria considerare scilicet substantiam sive essentiam, virtutem sive potentiam, & actionem sive operationem. Apostolus ergo quia dixerat, Quod notum erat de Deo, manifestum erat gentilibus: vel quia dixerat, Gentiles deum cognouisse, hic declarat quid de Deo cognoverant, dicens, quod cognoverunt (inuisibilia ipsius) id est, diuinam substantiam: (& virtutem eius) id est, diuinam potentiam: (& diuinitatem) id est, diuinam bonitatem & diuinam influentiam: & quia influere quoddam opus est, cognoscendo diuinam bonitatem & diuinam influentiam, cognoverunt non solum diuinam substantiam & potentiam, sed etiam diuinam operationem. Notandum etiam quod alio modo exponitur iste textus, vt non referatur ad essentialia, sed ad personalia: & ita erit sensus, (Inuisibilia enim ipsius) id est, Patris, qui speciali modo dicitur inuisibilis; quia non sic apparuit in creatura visibili, vt filius & spiritus sanctus: (& sempiterna quoq; virtus eius) id est filius: (& diuinitas) id est, spiritus sanctus: (à crea-

A D R O M A N O S .

2.pars.c.

tura mundi) id est, ab homine, qui per quandam etas cellentiam dicitur creatura mundi: vel (a creatura mundi) id est, per ea quae facta sunt a creatione mundi, & a constitutione mundi, id est, per haec magnifica opera, que videmus, (intellecta conspicuntur); Quales autem expositiones habeant veritatem, & quomodo in his est congrua adaptatio in disputationibus apparebit. Deinde cum dicit. Ita ut sit in excusabilis) Postquam ostendit, quod gentiles Deum cognoscebant, & declaravit quid deo cognoscebant: in parte ista concludit, quod de sua Idolatria excusationem non habebant. Continuetur autem sic (Ita) gentiles Deum cognoverunt, & talia de ipso agnoverunt (ut sit inexcusabilis) id est, quod de sua Idolatria excusationem habere non possint. Et bene dico, quod gentiles sunt de sua idolatria inexcusabiles, (quia cum cognosuerint Deum, non sicut deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, sed euauerunt in cogitationibus suis). Notandum autem quod si debite volumus nos habere erga deum, tria in nobis habere debemus. Primo quod deo debitum honor referamus. Secundo, ut omnia nostra bona a deo recognoscamus. Tertio, ut nihil boni nobis attribuamus. Gentiles autem Idolatrias dediti circa omnia ista deficiebat. Nam ipsi, (cum deum cognosuerint, non sicut deum glorificauerunt) quia ei debitum honorem non reddiderunt (nec etiam gratias egerunt) quia bona, quae habebant a Deo non cognoverunt, (sed in suis cogitationibus euauerunt) quia sibi illa bona attribuerunt, ac si illa bona a se ipsis habuissent. Deinde cum dicit.

Et obscuratum est insipiens cor eorum;
dicentes. n. se esse sapientes, stulti facti sunt.
Et mutauerunt gloriam incorruptibilis
Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & voluctum, & quadrupedum, & serpentium.

Ponitur tertia pars principalis huius lectionis, in qua, postquam apostolus ostendit quod gentiles peccauerunt per idolatriam, & probavit quod non poterant se excusare per ignorantiam, concludit quod gentiles ex eorum peccato consecuti sunt peccatum etiatis. Circa quod duo facit, quia primo proponit quod intendit. Secundo quod dixerat manifestat & probat ibi, Et mutauerunt gloriam.) Continuetur autem sic, Gentiles peccauerunt per idolatriam, & non potuerunt se excusare per ignorantiam, quia non peccauerunt directe & proprie per ignorantiam, sed magis peccauerunt per elationem & superbiam: & quia superbia habet cor hominis excusare & heberare, ideo consecuti sunt gentiles hanc iniuriam: (& obscuratum) id est, hebetatum est (cor eorum: dicentes se esse sapientes) in humanis, & in his quae sunt mundi, (stulti facti sunt) in diuinis, & in his quae sunt dei. Deinde, cum dicit, Et mutauerunt gloriam & certera. manifestat quod dixerat, ostendens quantam obscuritatem, & quantam hebetudinem cordis incurserant. Nam magna est hebetudo mentis, quod quis credit homines esse Deos: adhuc maior est hebetudo quod credit aues deos esse: adhuc est hebetudo maior si credit quadrupedes, quia quadrupedes sunt terrestres res aibis: adhuc maior est hebetudo si creditur serpentes esse Deos, quia serpentes sunt magis terrestres ceteris supradictis. Et quia gentiles Romani omnia haec colebant pro Diis, maxime erat cor eorum insipiens & obscuratum. Continuetur ergo sic, bene dico quod obscuratum & hebetatum est cor Romanorum gentilium, quia ipsi (mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, voluctum, quadrupedum, & serpentium) quod sine magna hebetudine & obscuritate cordis

A esse non potuit. Notandum autem quod si homines, volvres, & quadrupedes non sunt dii, multo magis imagines representantes non sunt dii: rursus si fuerint aliquae similitudines illarum imaginum, multominus erunt dii. Magna ergo est hebetudo mentis colere homines vel volvres aut alia aialia tamquam deos: adhuc etiam maior est hebetudo colere imagines eorum quamquam deos, quia res plus habet de veritate quam eius imago: adhuc etiam maior est hebetudo colere similitudines imaginum tanquam deos. Nam sicut imagines deficiunt a rebus, ita si fuerint aliquae figurae ad similitudinem imaginum deficerent illae similitudines ab imaginibus, plus est de veritate in imaginibus quam in illis similitudinibus. Notandum etiam quod Romani ut captarent benivolentiam omnium, cum aliquam provinciam debellabant, dicebant se magis velle dominari amore quam timore, & dicebant quod volebant esse eorum amici, & quod volebant colere eisdem deos quos prius colebant. Vnde statim omnium idolorum & omnium imaginum existentium in provincia illa faciebant fieri quasdam figurae & similitudines, & illas portabant Romani, & colebant eas tanquam Deos. Itaque Romani gentiles non solum colebant imagines hominum vel volvrum vel animalium tamquam deos, sed etiam colebant similitudines imaginum: Quod sine magna obscuritate & hebetudine mentis, ut dicunt est, esse non poterat.

Ad evidentiam autem dictorum quedam dubitanda occurunt. Nam primo dubitatur de eo quod magister ait in glossa, quod per mundi fabricam potuerunt gentiles cognoscere deum solum esse adorandum, & solum esse diligendum. Haec autem dubitatio est utilis ad intelligendum textum apostoli. Nam apostolus idolatras gentiles appellat ipsos & iniustos. Impii enim erant, quia summe diligendum non summe diligebant: magna quidem iniustitas est non diligere maximum diligendum: iniusti enim erant, quia non adorabant maximum adorandum. Cum enim adoratio & latria sit quidam cultus Deo debitus, magna iniustitia est non adorare deum, & non colere ipsum, & non redire ei honorem debitum. Oritur ergo questio necessaria ad intellectum litterarum, quomodo gentiles per mundi fabricam & rationis ductu poterant cognoscere deum solum adorandum & solum diligendum. Dicendum quod sicut est in causis efficientibus, sic est suo modo in finalibus. Nam sicut omnes causae efficientes secundae & intermediae mouent in virtute efficientis primi, sic omnes fines particulares & intermedii mouent in virtute finis ultimi. In Deo ergo, in quantum est efficientis primum, reseruantur summa potentia & summa maiestas, quia in virtute eius mouet omnia agentia: in eodem etiam deo in quantum est ultimus finis, reseruantur summa bonitas, quia in virtute eius mouent omnes fines alii. Quare si rationis ductu possumus cognoscere deum esse primum efficientem, & habere summam potentiam & maiestatem: & si per hanc mundi fabricam & per hos effectus possumus cognoscere ipsum esse finem ultimum & habere summam bonitatem, quia ratione maiestatis debetur ei adoratio, ratione bonitatis dilectio, ipse solus adorandus, ipse solus colendus, diligendus. Dicitur enim solus diligendus dupliciter, vel quia solus diligendus summe, vel dicitur solus diligendus non per respectum ad aliud, sed diligendus enim sunt diligenda per respectum ad ipsum. Sic etiam dicitur adorandus solus, vel adoratione summa & adoratione latræ, vel est adorandus solus id est non per respectum ad aliud, quia non habet ab alio principio quod adoretur & honoretur. Alia autem si quid excellentia habent ab ipso habent.

Ulterius autem dubitatur de eo quod Magister ait, quod deus fecit opus, quod opificem sui visibilitate manifestauit, ut per creatum in creatum posset sciri: valeat

Romani colebant deos omnium Provinciarum.

valet enim hoc ad intellectum literę. Nam isto modo (quod nō est Dei) id est deo manifestum est genti libus, & deus illis reuelauit. Nam opus fecit quod manifestauit opificem, per quod opus tanquam per creatum deuenimus in cognitionem dei increati, ut gloria tangit. Quæritur ergo quomodo hoc habeat veritatem, cum Deus sit certior ceteris entibus, sicut lux est manifestior ceteris coloribus. Dicendum quod ex exemplum adductum satis dilucidat veritatē: videremus enim se habere natura increata ad naturas creatas sicut lux ad colores. Nam sicut color non dicit lucem in sua puritate, sed color est quædam lux opaca & quædam lux obumbrata, sic ceterae creature non sunt lux in ipsa puritate, sed sunt lux obumbrata & opacata. Natura ergo diuina in se considerata est certior & manifestior ceteris entibus, sicut lux est manifestior coloribus omnibus: tamen non est inconueniens, ut communiter ponitur, quod sit incertior quo ad nos. Nam sicut lux solis non potest intueri ab oculo nocte, sic intellectus noster qui operatur ad manifestissima in natura, sicut oculus nocte ad lucem diei, non potest immediate ferri in manifestissima in natura: sed cum nostra cognitio incipiat a sensu, prius festinatur in hęc sensibilia, & per ista ad intelligibilia manuducimur. Hęc ergo creata sunt certiora non in se, sed quo ad nos; & per hęc deuenimus in cognitionem dei: qui licet sit certior in se, non est certior in nobis.

Vlterius dubitatur de hoc quod ait Apostolus, Invisibilia enim eius, id est diuina essentia, vt exponit magister. Quæritur quo modo diuina essentia dicatur invisibilis. Dicendum quod hęc questio duplēm dubitationem trahit, primo qualiter diuina essentia dicatur invisibilis, secundo quare dicatur invisibilia in plurali. Dicendum quod visus ponitur pro omni sensu. Dicitur ergo diuina essentia invisibilis, quia est simplex & imparticipabilis & sensu non capitur. Vlcurunt autem invisibilia in plurali propter multitudinem per sectionum in ea existentium, & quia multis modis representatur in creaturis. Licet ergo diuina essentia in se una sit, tamen quia multis modis in creaturis representatur, hic vbi agitur de cognitione Dei per creaturas, competenter diuina essentia pluraliter dicta est invisibilia. Quare autem dicitur Persona patris invisibilis in expositione literę tangebatur: dicebatur enim quod pater non sit apparuit in specie visibili sicut filius & spiritus sanctus, ideo speciali modo dicitur invisibilis. Sed pater invisibilis pluraliter dici potest propter pluralitatem notionum existentium in ipsis: in eo enim sunt plures notiones quam in filio & spiritu sancto.

Vlterius dubitatur quomodo hęc expositiō habeat veritatē, videlicet, quod per invisibilia intelligatur Pater, per virtutem filii, per diuinitatem spiritus sancti: secundum hanc expositionem videtur quod Gentiles Trinitatem cognoverint. Constat autem quod rationis ductu cognitionem trinitatis habere nō possuerint. Dicendum quod ad hoc soluit magister per verba Augustini, dicens, quod illas tres personas non discuntur intellexisse, quod eas distingue, veraciter, & propriè intellexerint, sed quia cognoverunt esse in deo illa tria, videlicet, potentiam, sapientiam, & bonitatem: quae illis tribus personis in sacra scriptura frequenter distindū & specialiter solent attribui, quas dicat, quod gentiles Philosophi non cognoverunt trinitatem per propria, sed per appropriata.

Vlterius autem dubitatur de eo quod magister ait videlicet quod per cœlum & terras, & alias creaturas quas perpetuas esse intellexerunt, Deum eternum mente conspexerunt. Videretur enim quod oppositum & maxime contradictorium arguat aliud contradictorum. Creaturæ ergo, quae non sunt æternæ, quantumcumque sunt perpetuae, eternitatem creatoris non possunt

A arguere nec probare. Dicendum quod ex creaturis, vt magister ait, & nos probare possumus Deum esse eternum. Nam si creatura est temporalis & esse coepit, oportet quod aliquod aliud agens præcesserit creaturam, quod eam ad esse perduxerit. Nam cum nihil se ipsum ad esse perducatur, oportet semper actum præcedere potentiam, vt probatur in nono Meth. tex. 13. Nam si actus non precederet potentiam, quantumcumque entia possint esse, nunq̄ tamen essent, quia non esset aliquid actu quod faceret ea poterit, actu entia. Renē ergo dictum est quod si creaturæ esse coeperit, aliquid aliud fuit prius actu, quod eas ad esse produxit. Tum quero de illo agere, vtrum esse coepit an non? quod si esse coepit, aliquid aliud præcessit, quod ipsum produxit ad esse, & quia non est abire in infinitum, oportet quod rei temporalis sit causa æterna, quod probare volebamus. Quod autem dicebatur, quod unum oppositorum non arguit aliud: dicendum quod immo, quia negatio arguit affirmationem, & potentia arguit actum, & temporale eternum. Vel possumus dicere quod tempore arguit eternum non ratione oppositionis, sed ratione dependentiae, quam habet ad ipsum.

Vlterius autem dubitatur de eo quod magister ait, videlicet, quod ex creaturis possumus conspicere Deum immēlum esse. Hoc autem videtur falsum, quia creature non sunt immēla, sed limitatae: ex esse autem limitata non videtur quod possit argui esse immēla. Dicendum quod creature quantuncumque sint certis limitibus circumscripsi, sufficienter tamen arguitur ex eis Deum immēlum esse. Nam semper esse participatum arguit esse purum, sicut potentia arguit actum: Omne enim esse participatum est esse in potentia, esse autem purum est esse in actu. Cum enim omne esse participatum sit esse ab aliquo, quia nō est deuenire in infinitum, oportet deuenire ad esse purum, quod non sit ab aliquo: creature ergo, quia habent esse participatum & receptum in aliquo, habent esse limitatum & finitum: Deus autem, qui habet esse purum non in aliquo receptum, non habet esse contraria nec particularizatum, sed infinitum. Cum ergo ostenditur sit quod ex esse participato arguitur esse purum, sufficienter probatum est quod ex esse limitato creaturas ostenditur Deum esse immēlum & infinitum.

D Vlterius autem dubitaret aliquis, quia magister distinguuit tria genera visionum, videlicet, corporalem, imaginariam, & intellectualem: & ait quod de tertio genere visionis est ista visio, de qua loquitur hic Apostolus: Ergo philosophi viderunt Deum secundum tertium genus visionis: sed tertium genus visionis dicitur tertium cœlum ad quod fuit raptus Paulus, ergo philosophi viderunt Deum sicut & Paulus. Dicendum quod secundum tertium genus visionis, id est, intellectualter videre Deum est dupliciter, vel per essentiam, vel per effectus. Per essentiam videt Paulus, per effectus viderunt philosophi & gentiles. Visio ergo Pauli appellata fuit cœlum, quod videre per essentiam alius est celatum & occultatum. Philosophi ergo & si possunt dici peruenisse ad tertium genus visionis, quia Deum per effectum intellectualiter cōspexerunt, non tamen dicuntur rapti ad tertium cœlum, quia Deum per essentiam non viderunt.

LECTIO QVINTA.

Ropter quod tradidit illos Deus in desideria cordis eorum in immunditiam, vt contumeliis afficiat corpora sua in semetipsis.

AD ROMANOS.

Cap. 1.

Postquam apostolus repressit iactantias gentilium, & se de Idolatria non poterant excusare per ignorantiam mentis, quia eos naturalis ratio instruebat. In parte ista reprimet eorum iactantias, quod non possunt se iactare de moribus, quia sub peccatis gravibus existebant. Ad cuius euidentiam sciendum secundum Philosophum in 7 libro Ethi. Est dare quamdam virtutem, quam appellamus heroicam idest excellentem & diuinam. Alię ergo virtutes politice faciunt homines bonos secundum modum communem hominum sed heroicam facit hominem bonum ultra modum hominum: dicuntur. n. hic heroicis qui sunt quasi Dei, & sunt boni ultra modum humanum. Vnde idem Aristot. ponit exemplum dicens, ut Homerus introduxit Priamum referentem de Hectore qui adeo erat bonus, quod non videbatur filius hominis mortalis, sed Dei. Sed sicut est dare quandam virtutem quae appellatur heroicā, quae facit hominem bonum ultra modum humanum, ita etiam, ut dicitur ibidem, est dare quoddam vitium, quod bestialitas est, quae facit hominem malum ultra modum humanum. Distinguunt ergo virtutes in virtutem heroicam, & virtutes alias: & virtus possunt diuidi in bestialitatem & in prauitates alias. Dicuntur autem bestialitates, quae sunt adeo virtus contra naturam, & ea ipsa natura horret, cuiusmodi est bibere sanguinem humanum, comedere carnes humanas, vel etiam quod masculi cum masculis coeant, vel etiam foeminae foeminas polluant & cetera huiusmodi, quae adeo abominabilia sunt quod ea statim natura abhorreat. De huiusmodi autem bestialitatibus recitat Philosophus. 7. Ethic. de his, q̄ comedebant hepatica matrum; de aliis, qui morabantur in insula Ponti, qui prestatabant sibi filios in coniuvium, & plures tales bestialitates in exemplum adducuntur ibidem. Ad praesens tamen sufficiat scire coitum masculinū cum masculis, & foemīnum cum foemīnis bestialitatem esse. Apostolus itaq; omnes volens reprimere iactantias Romanorum gentilium, duplicititer ostendit, & non poterant gloriari de moribus, primo quia regnauerant in eis bestialitates, secundo quia regnauerant in eis aliae prauitates ibi. Et sicut non probauerunt & cetera. Circa primum duo facit, nam primo apostolus quantum vitium sit bestialitas declarat, secundo q̄ in eis regnauerat bestialitas manifestat ibi. Nam foeminae eorum.) In declarando quantum vitium sit bestialitas tria facit, secundum q̄ quelibet res potest tripliciter considerari, videlicet, secundum se, secundum suam causam, & secundum suum effectum. Bestialitas autem secundum se est quedam maxima malitia. Causa autem bestialitatis est diuina desertio; nam quia nos Deum deserimus, & Deus nos deserit sic prolapsos in tantum vitium. Effectus autem bestialitatis est non solum poena sed etiam ignominiosa & pudibunda infamia. In declarando itaq; quantum vitium sit bestialitas, primo ostendit quanta sit bestialitas masculina, secundo quae sit bestialitatis causa, tertio quām pudibunda sit bestialitatis infamia. Secunda ibi, Qui commutauerūt veritatem. Tertia ibi, Propterea tradidit illos Deus in passiones ignominiae.

Ostendit ergo primo quanta sit bestialitatis malitia, dicens, Propter quod idest, propter hoc, quod gentiles seruerunt idolis (tradidit illos Deus) illi pessimam vitam, & in pessimas bestialitates, & in peccata contra naturam, quia tradidit Deus in desideria corpora eorum in immunditia, ut cōtumeliis afficiant corpora sua in semetip̄is. Notandum quod magna est malitia eorum, qui sunt bestiales; nam tales primo peccant contra naturam generis, secundo contra naturam speciei, tertio contra naturam individui. ea enim quae sunt secundum naturam generis ut est cōiunctio maris & foeminae, quam coniunctionem cetera animalia sequuntur, non sunt talia secundum desideria-

A cordis nostri, idest, secundum desideria à corde nostro inuenta: sed magis sunt secundum desideria à natura instigata & impulsa. Eo ergo ipso quod ait Apostolus huiusmodi vitium non esse à natura instigatum, sed secundum desideria cordis inuentum, ostendit ipsum esse contra naturam generis. Rursus quia ratio semper dicit ea quae sunt munda & pulchra, cum homo quantum ad esse specificum sit rationalis, eo ipso quod apostolus appellavit hoc vitium (immunditiam) dixit ipsum esse contra naturam speciei. Sed ex eo quod luditur, (vt contumelias afficiant corpora sua) idest, corpora individua quae habent, dicit hoc vitium esse contra naturam individui. Per hęc ergo verbā ab apostolo tacta describitur quanta sit huiusmodi bestialitatis malitia, quia est contra naturam generis, speciei, & individui. Notandum etiam q̄ ait (vt contumelias afficiant corpora sua in semetip̄is) quia per huiusmodi vitium & bestialitatem fit turpitudine & contumelia in semetip̄is, idest, in eodem genere, & in eodem sexu, ut exponit gloea, quia masculi in masculis, & foeminae in foeminae. Deinde cum dicit,

Qui commutauerunt veritatem Dei in mendacium: & coluerunt & seruierunt creaturā, potius quām creatori, qui est benedictus in secula. Amen.

Ostendo, quanta sit bestialitatis malitia, ostendit quae sit bestialitatis causa. Est. n. huius bestialitatis cā desertio Dei, quae est valde periculosa; nam quia nos Deum deseruimus, Deus derelit nos, & ab eo deserti fit tāta precipitatio. Continuetur ergo sic, ipsi gentiles sic erant virtus infecti, cuius infectionis causa erat, (qui) idest, quia (commutauerūt veritatem Dei) idest, Deum verum (in mendacium) idest, in Deos falsos & mendaces. Et quia Deum deseruerunt, (& coluerunt & seruierunt creaturā potius q̄ creatori, qui est bene dictus in secula seculorum. Amē.) Ideo (lupplle) Deus deseruit eos, & in tantum precipitum sunt prolapsi. Notandum autem quodlibet Idolum est quidam falsus Deus, nam vniuersusq; rei dispositio in veritate, est sua dispositio in entitate, ut dicitur. 2. Metaph. tex. 4. Sicut ergo res se haber ad esse, sic ad veritatem: vbi ergo nō est diuina entitas, nec diuina veritas. Idola itaq; quia nō habebant in se diuinam naturam, nec diuinā entitatem, nec per cōsequens diuinam veritatem: non erant veri, sed falsi & mendaces Dei. Colentes itaq; creaturam pro creatori, & idolum pro vero Deo, mutant veritatem, idest verum deum in mendacium, quia colebant mendacem & falsum deum pro vero Deo. Notandum etiam quod Deus dicitur benedictus in secula seculorum, quia sine fine est super omnia exaltatus. Deinde cum dicit,

Propterea tradidit illos Deus in passiones ignominiae. Nam foeminae eorum immutauerūt naturalem vsum in eum vsum qui est contra naturam. Similiter autem & masculi, reliquo naturali vſu foeminae, exarserunt in desideriis suis inuicem masculi in masculos turpitudinem operantes. Et mercedem, quam oportuit, erroris sui in se metiūs recipientes.

Ostendo, quanta sit huiusmodi bestialitatis malitia, & quae sit huiusmodi bestialitatis causa: ostendit quām pudibunda sit huiusmodi bestialitatis infamia, dicens, (propterea) idest, videlicet quia deum deseruerunt & creaturā potius seruerunt quām creatori, (tradidit illos Deus in passiones ignominiae) idest, in vespertines carnis non nominandas. Dicitur enim ignominia, ut

nia, vt Aymo ait, quasi in omnia, id est, sine nomine, quia A est sine nomine dignitatis: est enim huiusmodi bestialitatis pudibunda infamia, quia est voluptas ignominiosa, id est, non nominanda. Deinde cum dicit, Nam foeminae eorum.) Postquam ostendit quārum sit hoc bestialitatis vitium, in parte ista declarat gentilem populum huic bestialitati fuisse subiectum. Continetur ergo sic, vt ostensum est, tantum est hoc bestialitatis vitium, vt merito vos gentiles non possitis excusare de moribus, quum his bestialitatibus vos constet esse subiectos: quod etiam gentiles tam secundū foeminas quām secundum masculos fuerint huic bestiali vitio subiecti, pater, (quia foeminae eorum). i. gentilium (immutauerunt) vel, vt habet alia litera, (commutauerunt) naturalē vīsum in eum vīsum, qui est cōtra naturā: quia inter gētiles erant foemine cū formis turpitudinē perpetrantes. Similiter autem & masculi reliquo naturali vīsu foeminae exarserunt in desideriis suis, in uicem masculi in masculos turpitudinem operantes: & mercedem, quam oportuit, erroris sui, in semetip̄is recipientes). Notandum q̄ ex errore gentilium, & quia colebant creaturā potiusquām creatorē consecuti sunt hanc mercedem in semetip̄is id est in eis est hēc poena inflata vt contumeliis afficiant corpora sua. Ideo in litera dicitur quod (mercedem, quam oportuit, erroris eorum) id est mercedem illam & pœnam illam, quam merebantur habere ex errore eorum fuerunt (recipients in semetip̄is,) quia ex hoc consecutum est vt in semetip̄is recipere hanc mercedem & hanc pœnam, vt contumeliis afficerent corpora sua. Notandum quod, vt glosa tangit, Deus non dicitur aliquem tradere in malum impetrando malitiam, sed non tribuendo gratiam. Gentiles igitur Deum deserebant colendo idola, iusto igitur Dei iudicio factum est vt propter errorem eos rum quia Deum deserebant, quod deus eos deseret, quos deferendo, iusto iudicio dei factum est, vt ex errore eorum in tantum precipitum deuenirent, & vt in semetip̄is mercedem huius cōtumelie reciperent. Notandum etiam quod circa ea quae hic de gentilibus Romanis dicuntur quatuor sunt attendenda ad Romanorum excusationem. Primo quia non scribitur gentilibus quales nūc erant, sed quales prius erāt: nam controversia inter iudicos & gentiles non direc̄te oriebatur de statu in quo erāt, sed de statu in quo fuerant. Secundo attendendū est, quia, q̄ hic apostolus ait, non oportet referre ad gentiles omnes, sed ad gentiles aliquos: nā & gētiles iudeos increpabāt de pluribus vitiis, ad quæ virtus nō oēs iudei declinauerāt, sicut ad virtū de quo reprehendūtur hic gentiles nō oportet gentiles quoslibet declinasse. Tertio est attendendum, quia epistola quae ad Romanos intitulatur, nō solum fuit missa ad eos, qui solum erant in ciuitate Romana, sed ad omnes alios adiacentes: sed à Romanis nomen sumpsit quasi ab illis qui inter eos excellētores erant: vnde non oportet Romanostales fuisse, sed sufficiat quod aliqui audientes tales fuerint. Quartò est insuper aduertendum, quia hic non est quæstio de patria sed de gente: cum enim dicebant gentiles iudeis, ante Idola saltatīs, non oportebat quod aliqui ex iudeis existentes in ciuitate Romana hoc fecerint, sed sufficiebat quod aliqui existentes ex Iudeorum genere hoc fecerint. Sic cum in hac epistola aliquid dicitur contra gentiles Romanos, non oportebat aliquos ex gentilibus Romanis tales esse, sed sufficiebat de genere gentilium, & de eorum gente aliquos tales fuisse repertos. Deinde cum dicit,

Et sicut non probauerunt deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobum sensum, vt faciant ea, quae non conueniunt.

Postquam apostolus ostendit, quod gentiles non poterant se iactare de moribus, quia in eis regnauerat pessimæ bestialitates. In parte ista ostendit, quod se iactare non possunt, quia in eis regnauerant aliæ prauitatis. Circa quod duo facit, quia primo quae sit illarum prauitatum causa declarat, secundū quod in gentilibus regnauerunt tales prauitates manifestat & narrat ibi, Repletos omni iniuitate.) Continetur ergo sic, verē gentiles non possunt se iactare de moribus, quia in eis non solum regnauerunt bestialitates, sed etiam aliæ prauitates. Causa fuit, quia (sicut non probauerunt) id est non putauerunt, vt exponit glosa, (deum habere in notitia) id est Deū habere in cognitione, quia non putauerunt Deum cognoscere supra eorum peccata. Ideo (tradidit eos in reprobū sensum) id est in reprobam notitiam, vt nihil probum intelligent, & (vt faciant que non conueniunt), supple rationi. Notandum autem est diligenter, Apostolum valde subtiliter procedere in hac parte, in eo quod non eandem causam assignat, quare gentiles incurrerent bestialitates, & quare incurrerant alias prauitates, nā quia mutauerunt veritatem Dei in mendacium, incurrerunt in bestialitates: quia verò nō probauerunt, i. non putauerunt Deum habere in notitia, id est quod Deus cognosceret super eorum peccata, ideo incurrerunt alias prauitates. Ad cuius euidentiam est sciendum quod bestialitates sunt peccata contra naturam, sed aliæ prauitates non dicuntur sic absoluто nomine peccata contra naturam, sed sunt peccata contra scientiam & contra rationem, quia sunt contra id quod recta ratio dicit. Gentiles ergo quia peccabant contra naturam diuinam, quia mutauerunt veritatem Dei in mendacium & attribuerunt naturam diuinam idolo, ideo iusto iudicio Dei factū est quod sicut contra naturam diuinam peccauerūt, sic subtraheretur eis diuina gratia; per quam subtrahionem in peccata contra naturam labi possent. Rursus gentiles non solum peccauerunt contra diuinam naturam attribuendo diuinam naturam idolo, sed etiam peccauerunt contra diuinum intellectum & contra diuinam scientiam non credendo quod deus intelligeret nec haberet notitiam peccatorum eorū. quare sicut peccauerunt contra diuinam scientiam, sic rectum fuit quod laberentur in peccata, quae peccata essent contra rectam scientiam, & quae essent secundum reprobū sensum, & quae rationi recte nullatenus conuenirent. Congruē ergo apostolus cum determinauit de peccatis contra naturam dixit gentiles sic peccasse, quia peccauerunt contra diuinam naturam, & mutauerunt veritatem dei in mendacium: hic autem quia vult determinare de prauitibus factis secundum reprobū sensum, vel de prauitibus quae non conueniunt recte rationi nec recte scientiam, ait gentiles sic esse traditos in reprobū sensum & vt faciant quae non conueniunt recte scientiam nec recte rationi: quia nō probauerunt. i. non putauerunt deū habere in notitiam. i. Deum cognoscere, supple corū peccata. Notandum etiam quod peccare contra diuinam scientiam contingit dupliciter. Primo si nō credamus Deum habere notitiam nostrorum factorum & nostrorum peccatorum: sic peccabant illi de quibus dicitur Job. 21. qui dicebant quod Deus quasi per caliginem iudicat, nec merita considerat, sed circa cardines coeli perambulat. Secundo peccatur contra diuinam scientiam, si eius scientiam à nobis abuicias mus, & scientiam suarum viarum nolumus; secundum quem modū peccabant illi de quibus dicitur Job. 21. quod dixerunt Deo, recede à nobis, scientiam viarum tuarum nolumus. Gentiles ergo, vt glosa exposuit, vt rogo modo non probauerunt Deum habere in notitiam, primo quia non putauerunt Deum habere notitiam peccatorum suorum: secundo peccauerunt C

Epistola haec
cur sub titulo
ad Romanos
inscribitur.

AD ROMANOS.

contra Dei scientiam, quia non probauerunt habere in se ipsis Deum in notitia, ut Deum cognoscerent, & vt Dei vias sequerentur: & quia sic vtroq; modo peccauerunt contra Dei scientiam, traditi sunt in res probum sensum, vt non agant secundum sensum probum, secundum cognitionem debitam: & traditi sunt, vt faciant quae non conueniunt rationi. Notandum etiam quod cum dicimus bestialitates esse contra naturam, sed alias prauitates esse contra rectam rationem & contra rectam scientiam, non sic intelligendū est, quin etiam bestialitates sint contra rationem rectam, sed quia bestialitates grauiora peccata sunt à grauiori nomen acceperunt, & dicta sunt peccata contra naturam. Deinde cum dicit.

Repletos omni iniuitate, malitia, fornicatione.

Postquam offendit, quae sit causa harum prauitatum, quae non conueniunt rationi: In parte ista ostendit apostolus in gentilibus prauitates eiusmodi regnauisse. Ad cuius evidentiam sciendum quod omnis prauitas non conueniens rationi: vel perpetratur per commissione quia sit quod non debet: vel per omissionem, quia non fit quod debet: vel perpetratur per consensum quia consentit cui non debet. Tria ergo facit apostolus, secundum quod haec tria genera prauitatum ostendit gentilem populum incuruisse. Nam primo ostendit gentiles forefecisse per peccatum commissoris. Secundo ostendit eos deliquesce, per peccatum omissionis. Tertio per peccatum consensus. Secunda ibi, Parentibus non obedientes. Tertia ibi, Qui cum iustitiam Dei. A devidentiam primae partis sciendum est per peccata bestialitatis magis forefaciebant gentiles in ipsis: sed per alias prauitates quae hic narratur magis peccabant gentiles, quia forefaciebant in alium vt in proximum. Forefacere autem in alium, vt innuit Philosophus in principio secundi Rhet. contingit, vel quia forefacimus in ipsum, aut in ea quae sunt ipsius, aut in ea quae non continentur. Forefacimus autem in ipsum proximum, quando forefacimus in personam propriam. In ea autem, quae sunt ipsius, forefacimus duplicitate, quia ipsius proximi sunt duo videlicet persona coniuncta vt vxor vel soror: & etiam res possessa: itaq; forefacimus in ea quae sunt proximi sive forefacimus in rem possessam, sive in personam coniunctam. Rursus in ea quae non continentur possumus etiam forefacere duplicitate, primo si forefacimus in eius famam, quia forte denigramus eam: secundo si forefaciamus in conuersationem debitam, quia contumeliose & superbe conuersamus cum ipso. Quinq; ergo modis possunt aliqui forefacere in proximum. Primo si forefaciunt in personam coniunctam. Secundo si in re possessam. Tertio si in propriā psonā Quarto si in famam. Quinto si in conuersationem debitam. Apostolus igitur in numerando peccata commissoris quinq; facit, secundum quod ostendit Gentiles omnibus his quinq; modis forefecisse. Secunda ibi, Auaritia, nequitia. Tertia ibi, Homicidiis, contentionē. Quarta ibi, Susurrones, detractores. Quinta ibi, Contumeliosos superbos. Primo ergo ostendit apostolus Gentiles forefecisse in alios quantum ad personam coniunctam, vt circa sorores vel uxores circa quas contingit forefacere primo corde circa eas nequiter cogitando, secundo ore de eis maliciose verba tractando, tertio opere cum ipsis actualiter forniscando. Hec autem tria per ordinem tanguntur in litera C. Continetur autem sic, Ita tradidit Deus gentiles in reprobum sensum, gentiles dico (repletos omni iniuitate), quia corde circa personas coniunctas, proximorum venerea nequiter cogitabant: repletos (malitia) quia circa has personas verba malitiosa tractabant; repletos etiam (fornicatione) quia cū dictis per-

A sonis se actu & opere commiscebant. Per fornicationem, vt ait glōsa, intelligitur omnis actus carnalis commissoris, præter legitimū concubitū. Deinde cum dicit.

Auaritia, nequitia, plenos inuidia,

Tangit quomodo gentiles forefaciebant in res possessas aliorum. Circa quas etiam contingit tripliciter forefacere, primo per avaritiam eas male recipiendo: secundo per nequitiam eas violenter usurpando: tertio per inuidiam de bonis aliorum dolendo & infundiando: & ideo ait ipsos gentiles esse repletos (avaritia), quia res aliorum male retinebant; & etiam fuisse repletos (nequitia), quia bona aliorum nequiter usurpabant: & (plenos inuidia), quia dolebant de bonis aliorum, & circa eos insidias tendebant. Deinde cum dicit.

Homicidiis, contentionē, dolo, malitiate.

Ostendit, quomodo gentiles forefaciebant circa alios, non solum quantum ad personam coniunctam & rem possessam, sed etiam quantum ad personam propriam: circa quam contingit quadrupliciter forefacere. Primo per homicidium personam aliorum voluntate vel opere ledendo: secundo per contentionē & per verba garrulosa & per furiam le ad homicidium disponendo: tertio per dolum & per fraudem homicidiū procurando: quarto per malignitatem & per certam maliciam homicidium petractando. Ideo ait, eosdem gentiles esse plenos contentionē: quia per contentionē & per verba garrulosa & per furiam se ad homicidium disponebant. Plenos dolo, quia per dolum & fraudem homicidia pertractabant. Plenos malignitate, quia per malignitatem et per certam maliciam homicidia procurabant. Notandum autem quod quadrupliciter ad homicidium quis trahitur. Primo propter offenditam receptam, quia forte alius forefecit, ideo eius mortem procurat, & efficietur homicida voluntate vel opere. Secundo hoc contingit propter furiam accensam, vt quia forte inter eos fuerunt contentiones vel verba garrulosa, ideo alius in furiam accensus ad homicidium disponitur. Tertio propter acquirendum dominium, vel propter acquirendam pecuniam, vel propter acquirendam aliquam possessam rem potest contingere: & tunc si procuretur homicidium latenter & per fraudem, dicitur fieri per dolum; sed si procuretur manifeste dimicando, dicitur fieri per malignitatem. Haec ergo quatuor respondent illis quatuor in litera tactis. Vel possumus dicere quod aliqui non propter iniuriam vel offenditam receptam, nec propter contentionē & furiam accensam, nec propter dolum vel fraudem, acquirendam rem putant: sed ex certa malitia & ex malignitate, quia placet eis effusio sanguinis, ideo homicidium procurant. Norandum etiam quod licet omnibus istis modis possint fieri aliqui homicidae, tamen quia magis videamus homines fieri homicidas voluntate vel opere propter iniuriam receptam quam propter alia, ideo tales specialiter dicuntur pleni homicidiis; alii autem dicuntur contentiosi, dolosi vel maligni, vt est per habita manifestum. Notandum etiam quod apostolus ait, plenos homicidiis in plurali, quia (vt glōsa tangit) pluribus modis potest committi homicidium, voluntate videlicet, & opere. Deinde cum dicit.

Susurrones, detractores, Deo odibiles,

Ostendit, quomodo gentiles forefaciebant contra aliorum famam. Circa quam (quantum ad praesens spectat) contingit tripliciter forefacere. Primo clam de aliis male dicendo. Secundo aparte aliis mala imponendo. Tertio aliorum bona negando. Ideo ait ipsos

Ipsos etiam gentiles peccasse contra aliorum famam, & fuisse (fusurones) quia clam de aliis male dicebant: fuisse etiam (detractores), quia aperte aliis mala imponebant: fuisse etiam (Deo obiles), quia aliorum bona negabant, & ea in malum conuertebant. Notandum etiam quod specialiter dicuntur Deo odibiles, qui aliorum bona negant: nam qui de aliis male dicunt sunt clam siue aperte, hominem infamant: sed qui aliorum bona negant quemadmodum faciebant Iudei negantes bona opera Christi, & dicentes quod in Beelzebub principe demoniorum evicti Demona: isti non solum hominem infamant, sed Deum blasphemant, quia negantes bona à Deo concessa, specialiter videntur impugnare gratiam spiritus sancti: ideo tales dicuntur specialiter Deo odibiles. Deinde cum dicit.

Contumeliosos, superbos, elatos, inuentores malorum.

Ostendit, quoniam gentiles forefaciebant conuersationem debitam, quia non debite conuersabantur. Circa hanc autem conuersationem contingit quadrupliciter forefacere. Primo contra pares, cum eis contumeliosè & cum iurgiis conuersando. Secundo contra inferiores, cum eis superbe viuendo. Tertio contra superiores, cum eis elate se habendo. Quarto contra omnes, de eis mala inueniendo. Ideo ait ipsos gentiles fuisse (contumeliosos), quia non debite conuersantes circa pares, se turpiter & contumeliosè gerebant. Fuisse (superbos), quia minores despiciebant. fuisse (elatos), quia superiores non sustinebant. Fuisse (inuentores malorum) quia omne genus mali contra omnes verbo vel opere pertractabant. Notandum autem quod stat vnum & idem opus potest esse à diuersis virtutibus, ut ire ad bellum potest esse opus iustitiae legalis, quia forte hoc lex præcipit, vel potest esse opus fortitudinis, quia ad hoc fortitudo impingit: sic vnum & idem opus potest esse à diuersis vitiis, ut contumeliosè viuere, de aliis mala inuenire, potest esse opus in famam & etiam non conuersationis debite: nam qui talia agit vel facit, quia intendit alios infamare, vel forte hoc non facit quod intendat alios infamare, sed quia non est assuetus ad conuersationem debitam, nescit debite conuersari, & ignorat quae & qualia de sceleris sint dicenda. Notandum etiam quod secundum gloriam, superbii sunt in honoribus, vt illi qui sunt superbi, vt hic de superbia loquimur, qui sunt importunes inferioribus, & volunt ab eis nimium honorari. Illi sunt elati, vt in gloria probatur; qui nolunt pati priorem id est superiorum. Superbia ergo est hic referenda ad inferiores, elatio ad superiores, contumelias ad pares, inuentio malorum ad omnes. Deinde cum dicit.

Parentibus non obedientes, insipientes, incompositos.

Postquam ostendit gentiles peccasse peccatis commissionis. Hic ostendit nos facte fecisse & peccasse peccatis omissionis. Circa quod duo facit, nam primo ostendit, quod gentiles peccabant circa parentes: secundo ostendit, quonodo gentiles peccabant circa homines alios ibi, Sine affectione. Ad evidentiam propter partem felendum, quod parentes debent suis filiis anima, quia prima debent eis dare salubria precepta, & faciant eos bonos & bene obedientes. Secundo debent eis dare salubria documenta, vt faciant eos astutos & sagittarios. Tertio debent eis dare bona exempla ut faciant eos compositos & bene se gerentes. Circa haec autem omnia peccabat gentiles, ideo ait eos (gentibus) non fuisse (obedientes) quia non sequerantur eorum salubria precepta. Dicit etiam eos fuisse insipientes, quia siuorum parentum non retinebant scripta documenta. Tertio ait eos fuisse (incompositos)

tos), quia siuorum parentum non sequebantur debita exempla. Notandum etiam quod incompositus dicitur quantum ad gestus, vt ille dicitur incompositus, qui nescit se bene gerere, quia vadit propulsu pectori, extenso collo, elevatis humeris, vel quia aliquos alios prauos gestus habet. Ad huiusmodi autem bonos gestus habendos debent nos parentes per bona exempla inducere, quia in se ipsis debent esse compositi & bonos gestus habere et per bona exempla sua, vt tales simus, debent nos prouocare. Deinde cum dicit.

Sine affectione, absq[ue] foedere, sine misericordia.

Ostendo, quonodo peccabant gentiles circa parentes omittendo eorum salubria precepta, eorum bona documenta, & ipsorum bona exempla. Ostendit, quonodo peccabant per omissionem circa homines alios, dicens, Eos fuisse (sine affectione) quantum ad superiores, quia eos non diligebant: (absq[ue] foedere) quantum ad pares, quia eis societatem & pactum non feruabant: (sine misericordia) quantum ad inferiores, quia eis non compatiebantur, & cum ipsis misericordiam non agebant. Deinde cum dicit.

Qui cum iustitiam Dei cognouissent, non intellexerunt, quoniam qui talia agunt digni sunt morte: non solum qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus.

Ostendo, gentiles peccasse peccato commissionis & omissionis: ostendit eos peccasse peccatis cōsensu, dicens, quod gentiles (qui) xum, dudu rationis, (iustitiam Dei cognouissent (non intellexerunt)) id est intellectu noluerunt, (quod qui agunt talia) id est qui agunt supradicta peccata, vt qui agunt supradictas bestialitates, vel qui agunt alias nunc narratas prauitates (digni sunt morte) eterna, (no solum qui faciunt ea, sed etiam qui consentiunt facientibus). Et quia gentiles utroq[ue] modo peccabant faciendo & consentiendo, per omnem modum erant digni morte: & de moribus non poterant se iactare.

Ad evidenter autem dictorum dubitatur prima de eo quod Apostolus dicit, Tradidit illos Deus in desideria cordis eorum in immunditia, vt contumelias afficiant corpora sua. Constat autem quod ite post desideria cordis, operari immunditas, contumelias afficiere corpora sua, peccatum est: Deus autem est intentator malorum, & nulli est causa peccandi. Ergo esse non potest quod Deus tradidit gentiles ad talia peragenda. Dicendum quod nulli est causa peccati, per se impariēdo culpam: dicitur tamen aliquos intudicare & tradere in peccatum per accidens, subtrahendo gratiam. Debemus enim imaginari quod quando

Dammodo se habet gratia ad hominem se peccet, sicut se habet frenum ad equum ne precipitetur. Sic etiam ergo subtrahit frēno, amoto retinaculo, equus de leui precipitatur: sic subtrahit gratia homo de leui ruit: homine quidem peccante iuste inuoluitur tenebris, & deseritur à luce gratiae. Nam sicut aliquo se auertente à sole statim obtenebratur, & perde lumen: sic per peccatum homine se auertente à vero lumen, statim inuoluitur tenebris, & perdit spirituale lumen, quo perdit, quasi comprehensus à tenebris, nescit quo vadat: & quasi perdit frēno & amissio retinaculo, faciliter precipitatur. Illius ergo precipitū deus est causa non per te sed per accidens, non malitiam imparienda, sed hominem per gratiam descrendo, quem iuste deserit, quia ab eo deseritur: iuste enim Deus auertitur ab homine quia homo per peccatum auertit se ab ipso. Debemus ergo imaginari, vt Aug. ait super Psal. & habetur hoc in gloria. Quod inter primum peccatum apostatis & vitiam penam ignis eternam, media quae sunt, & peccata sunt & pena. Primum enim peccatum

Contra Iulia.
lib. 5. cap. 3.

AD ROMANOS:

primi Angeli apostolantis ita fuit peccatum quod non fuit poena, quia non precessit aliud peccatum, cuius poena esset. Ultima autem poena ignis eterni non proprie est culpa, sed poena tantum. Media autem peccata possunt esse peccata, & poena peccati, & causa peccati. Nam si considerentur illa in se, peccata sunt: sed si referantur ad peccata precedentia possunt esse poena peccati: nam propter peccata precedentia infligitur homini hec poena, & scilicet deseritur a gratia, per quam desertionem incidit in peccatum sequens. Si vero referatur ad peccata sequentia, sic possunt esse causa peccati, quia secundum Gregorium in Moral. & habetur in glossa, Peccatum natus quod conscientia non diluitur, suo pondere mox ad aliud trahit. Vnde sit, ut non solum peccatum sit, sed etiam causa peccati. Patet ergo qualiter peccata se habent ad inuicem, & qualiter Deus dicitur tradere in peccatum.

Vlterius autem dubitaret aliquis de eo quod apostolus ait, quod masculi relictio naturali vnu foeminæ ex quo sumpsit occasionem Julianus hereticus dicens, quemlibet vsum foeminæ esse naturalem, & fornicationem non esse peccatum. Queritur ergo quomodo vnu foeminæ dicatur naturalis. Dicendum quod secundum Augustinum in libro de libero arbitrio, Omne vitium in tantum peccatum est, in quantum contra naturam est: nam omne vitium naturam vulnerat & ad bonum inhabilitat: quicquid autem nature nocet, contra naturam est: oportet igitur omne vitium contra naturam esse. Rursum omne vitium est contra naturalem legem & contra dictamen naturalis rationis, quare omne tale oportet contra naturam esse: fornicatio ergo contra naturam est, & vnu foeminæ, praeter concubitum legitimum, innaturalis est. Dicitur tamen vnu foeminæ non simpliciter sed respectu naturalis: quia respectu alterius vnu, qui antonomastice dicitur contra naturam, dicimus vsum foeminæ naturalem esse. Possumus autem quantum ad presentis spectat triplicem assignare rationem, quare vnu foeminæ coparatus ad alium vsum indicibilem, dicatur naturalis, eo quod ille alius vnu sit antonomastice, contra naturam. Sunt autem in actu libidinoso tria confideranda, videlicet, personæ agentes, actus exercitus, & prolis suscepcta ex tali actu, ex quibus tribus patet actum indicibilem esse contra naturam per antonomasticam: fornicationem vero & vnu foeminæ fornicarium, esse naturalem non simpliciter sed in respectu naturalis: non contra naturam prolis simPLICITER, vnu nullo modo ex tali vnu potest proles suscipi: vnu vero fornicarius non contra naturam prolis simPLICITER, quia potest ex tali vnu procreari proles: est tamen contra naturam prolis huius, quia proles ex tali actu suscepcta est in legitima, & per se loquendo de ea non adhibetur tanta cura sicut si esset exconiugio procreata. Secundo hoc idem patet, si consideretur ipse actus: nam actus fornicarius non est actus illicitus quantum ad substantiam actus: sed est illicitus quantum ad circumstantias: sit enim ille actus cum foemina, sed non sit cum ea foemina cum qua debet, quia non sit cum coniuge propria. Sed actus alius est omnino contra naturam, quia nullo modo potest bene fieri. Vnde Augustinus contra Julianum, de hac questione disputans, ait, quod Apostolus vnu illu appellauit naturalem vnde natura humana potest nascendo subfistere, quia sit in membris ad hoc cauatis. Naturale ergo est fornicatio non simpliciter sed respectu, quia sit in membris ad hoc cauatis: alius autem vnu non quantum ad debitas circumstantias est naturalis, quia non sit modo debito: nec quantum ad substantiam actus est naturalis, quia non sit in membris ad hoc a natura ordinatis. Tertio hoc idem patet per comparationem ad ipsos agentes: nam vnu fornicationis est

A contra natura, non contra natura generis quia ut plurimi alii aialia sic agunt, & quilibet mas cu quilibet fomina: est tñ contra natura speciei, quia rō recta, p quā reprimitur hō in specie, dicitur & non quilibet cu quilibet, sed quilibet cu propria. Alius tñ vnu in nomine bilis, est non solū contra natura speciei, quia rō recta dicitur cōtrariū, sed ēt contra natura generis, qd alia animalia non sic agunt. Antonomaticè igitur huc vnu ēt contra naturam, fornicatio vero non simpliciter sed per respectu ad hūc vnu dicitur naturalis. Apostolus vero volens de hoc bestiali vitio agere per respectu ad hoc vitium, dixit vnu fornicatio naturale.

Vlterius forte dubitaret aliquis de eo quod apostolus ait, quod tradidit illos Deus in reprobum sensum: quod exponens glossa ait, quod sic traditos in reprobum sensum sua cæcitas à veritatis lumine funditus excludit. dubitatur ergo quomodo gentiles sunt à talij lumine funditus exclusi. Dicendum quod secundum quosdam excludi funditus à vero lumine dupliciter est, vel quo ad illuminationem naturalem, & sic nullus excluditur: vel quo ad gratuitam, & hoc dupliciter, vel actu & sic excluduntur infideles: vel habitur & sic nullus excluditur in vita presenti. Sed hoc non est propriæ dictum quod infideles non excludant à gratuito lumine habitu, cum non habeant habitus gratuitos, nisi forte vellemus appellare habitum quandam possibilitatem: & tunc cum de nemine sit desperandum quandiu est in vita presenti, à nullo quantumcumq; infidelis, est omnis salutis possibility excludenda. Ut igitur soluamus planius, dicamus quod dupliciter destruitur arbor: primo per amputationem stipitis: secundo per euulsionem radicis. Amputato ergo stipite, remanet fundamentum, quia remanet radix: sed euulsa radice, nullum remanet fundamentum. Sic etiam in proprio, cum tollitur charitas tollitur spirituale fundamentum: sed cū tollitur fides, illud edificiū funditus extirpatur: & quia gentiles carēt fide, dicuntur funditus exclusi à lumine veritatis, quia carēt habitu fidei, qd est totius lumen gratuitū, & totius spiritualis edificiū fundamentū.

Vlterius autem dubitaret aliquis de eo quod ait Apostolus quod Qui consentiunt facientibus digni sunt morte. Dubitatur ergo utrum consentiendo peccatis, morte digni simus. Videtur quod non, quia secundum Magistrum in glossa & suppletum est ab Ambroso, Consentire est tacere, cum possis redarguere: ergo quicunq; videtur aliquem peccantem, si taceat, peccat. Dicendum quod ad correctionem & ad increpationem aliqui tenentur ex officio, ut Prelati: aliqui tenentur ex charitate fraternali, ut alii. Illi autem qui tenentur ex charitate fraternali videntes alios peccantes, si credant quod fiant inde meliores, tenentur eos redarguere: si autem probabiliter credant qd peccates eos non audiant, & quod non fiant inde meliores sed peiores, non tenentur. Prelati vero, ad quos spectat ex officio sic agere, debet habe re curam gregis, nec debet tacere cu p̄t redarguere.

LECTIO SEXTA.

Propter quod inexcusabilis es: ob homo omnis qui iudicas in quo eam iudicas alterum, te ipsum condemnasti eadem enim agis, quæ iudicas.

Hæc pars secundum Magistrum in litera potest referri tam ad Iudeos quam etiam ad gentiles: nam utriq; iudicabant alios de illis eisdem vitiis, quibus erant inuoluti, nam si Iudei increpabant Gentiles de Idolatria, et ipsi fuerunt idolatri. Rursum si Gentili iudei increpabant Iudeos de prævaricatione legis, quia prævaricati

CAP. IL

preuaricati fuerant legem scriptam, & ipsi gentiles praeuaricati fuerant legem naturalem: sed licet sic sit & ad utrosq; referri posset, tamen quia haec litera infertur per modum conclusionis, & dicitur, Propter quod inexcusabilis es o homo: & cum conclusio se quatur ex præmissis, cum in præmissis reprehensi sint gentiles & non Iudei, videtur ex serie litera quod hec pars sit ad Gentiles specialiter referenda. Exponendo itaq; hanc partem specialiter de gentilibus conseruimus textum Apostoli sic: in precedentibus dicebatur videlicet quod postquam apostolus repressit iactantias gentilium quod non poterant se excusare de idolatria per ignorantiam nentis, quia eos naturalis ratio instruebat: & repressit etiam eorum iactantias, quod non poterant gloriari de moribus, quia sub peccatis graibus existebant: hic tertio, vt dicebatur, reprimis eorum iactantias, quia non debebant iudicare Iudeos, quia hoc faciendo se ipsos condemnabant. Circa quod duo facit, quia primo adducit quamplures rationes, ostendens quod gentiles non debeant alios iudicare. Secundo, quia in rationibus illis fecerat mentionem de retributione operum, ostendit quomodo spectat ad ipsum Deum uniusq; secundum sua opera retribuere, ibi, His quidem qui secundum patientiam.) Circa primum quinq; facit secundum quod quinq; rationes adducit ad probandum, quod gentiles non debeant alios iudicare. Nam primo hoc probat, quia hoc faciendo incurrerent condemnationis inexcusabilitatem. Secundo quia facient contra diuinum iudicium veritatem. Tertio quia hoc faciendo agerent contra diuinum iudicium auctoritatē. Quarto quia cōtempnēt diuinā patientiā & benignitatem. Quito & vltimo q; coaceruabāt sibi irā diuinī iudicij & acerbitatē. Secunda ibi, Scimus.n. qm iudicij. Tertia ibi, Existimas aut̄ o homo, Quarta ibi, An diuitias bonitatis. Quinta ibi, Secundū duritiam aut̄.

Ad evidentiā aut̄ primæ partis sciendum, q; eo ipso q; gentiles condemnabant Iudeos de illis virtutis, quibus erant inuoluti, erant inexcusabiles & condemnabant se ipsos, quia erant testes damnationis suæ. Formetur ergo sic ratio. Nullus sibi similibus peccatis existens debet alios iudicare ne sit inexcusabilis & ne se ipsum cōdenuerit: sed tu gentilis es in similibus peccatis & maioribus q; sint Iudei, ergo non debes eos iudicare ne sis inexcusabilis & ne te ipsum condemnnes. De hac aut̄ ratione non ponit nisi virtutem medii, videlicet q; gentiles, alios idest Iudeos iudicantes, erant inexcusabiles & se ipsos condemnabant. Continuetur ergo sic litera, Tu gentilis increpabas & iudicabas iudeos de idolatria, & tu idolatra existebas: iudicabas eos de preuaricatione legis, & tu naturalis legis præuaricator eras: iudicabas et̄ eos de moribus, & tu in peccatis graibus inuoluebas: pp qd ergo quia sic est, & non obseruabas te ab his, in quibus alios reprehendebas, (inexcusabilis es o homo) gentilis (omnis qui iudicas alterū). i. iudeū, (te ipsum condemnas: eadē al. agis que iudicas). Deinde cum dicit.

Scimus enim quoniam iudicium dei est secundum veritatem in eos qui talia agunt.

Adducit ad hoc idē aliā rationē sumptā ex parte diuinę veritatis. Nā si iudicij dei ēt̄ secundū apparentiā possit cōtingere q; alios iudicaret & reprehenderet alio de eodem criminē in quo existeret, nec pp hoc se ipsum cōdenueret, quia forte eius criminē nō esset ap̄ pares & notū. Sed cū iudicij dei sit scdm veritatē, ipsifibile est quin in simili p̄ctō existentes, simile iudicij nō incurrit. Velle. n. esse in simili p̄ctō & nolle incurtere i simile iudicij, ē velle agere cōtra diuinij iudicij veritatē. i. cōtra diuinij iudicij & equitatē. Formetur ergo sic rō, Nullus existens in similibus peccatis debet alios iudicare ne faciat cōtra diuinij iudicij veritatē;

A sed tu gentilis es in similibus peccatis & in maioribus q; iudei, ergo nō debes alios iudicare, quia hoc faciēdo agis cōtra diuini iudicij veritatē. De hac aut̄ rōne nō ponit nisi virtutē medii, dicens, (Scimus.n. qm ius dicū in eos). i. contra eos, (qui talia agūt), videlicet, q; iudicāt alios in peccatis similibus existentes secundā veritatē: oportet ergo tales qui alios iudicant vere à domino iudicari. Quare ne huiusmodi iudicij in currant, nō debent alios iudicare. Deinde cum dicit.

Existimas aut̄ hoc o homo qui iudicas eos qui talia agunt & facis ea, quia tu effugies iudicium Dei?

Adducit tertia rōne sumptā ex parte diuinę audito ritatis. Nā existens in simili criminē, si alio iudicat & cōdēnat, & nō credat illū iudicij icurrere cū iudicij derisit scdm veritatē & equitatē, oportet q; talis existimet deū imponētē esse & nō habere potestatē ad iudicādū. Nā cognita veritate criminis, si illi criminī nō reddatur iudicij debitū vel poena iusta: vel hoc est, quia iudex ille nō ē equus nec verus in iudicādo, vel quia nō habet autoritatē & potestatā in iudicia exercēdo: & quia deus est verus & equus iudex vt dictā est in rōne præhabita, putare posse effugere iudicij eius est credere ip̄m esse imponētē & nō habere auctoritatē ad iudicādū. Formetur ergo sic ratio. Nullus existens in similibus peccatis debet alios iudicare, quia nō poterit effugere diuinū iudicij & auctoritatē: led tu gentilis es in similibus & maioribus peccatis q; iudei, ergo nō debes eos iudicare, quia nō poteris effugere diuinū iudicij & auctoritatē. de hac aut̄ ratione nō ponit nisi virtutē medii, videlicet, q; alios iudicantes hoc mō nō possent diuinū iudicij effugere dicens, (existimas aut̄ hoc o homo qui iudicas eos qui talia agunt & facis ea, quia tu effugies iudicium dei?) quasi dicat, q; sic se habens nō debet alios iudicare, quia ip̄se diuinū iudicij non valebit effugere. Deinde cum dicit.

An diuitias bonitatis eiūs & patiētiae & longapimitatis cōtēnis? ignoras quoniam benignitas Dei ad poenitentiā te adducit?

Adducit ad hoc idē quartā rationē sumptā ex parte diuinę patiētē & benignitatis. Nā q; deus nō statim nos peccates punit, sed diu nos expectat, patiēs & longanimis est: quia vero p illā expectationē nobis facit vt ad poenitentiā nos adducat, benignus est: quia ergo sua peccata nō corrigit, sed aliena reprehendit, hanc dei patiētā & benignitatē, p quā deberet ad patiētā adduci, negligit & cōrēnit, cū per hoc ad patiētā nō adducatur, nec se ipsum corrigit, sed magis de se p̄sumēt alios reprehēdit. Formetur ergo sic ratio. Nullus in similibus peccatis existens, debet alios iudicare, quia hoc faciendo diuinā patientiā contēnit, & diuinā benignitatē ignoras. De hac aut̄ rōne nō ponit nisi virtutē medii, dices, (An), supple, tu gentilis iudicans alios & talia faciens (diuitias bonitatis eius). i. copiosam dei patiētā & longanimitatē (cōtēnis: ignoras). i. ignora te ostendis (quoniam benignitas dei ad penitentiā te adducit, (quasi dicat, q; si tu dei patiētā nō cōtēneres, si nō ignorares, sed diligēter attēderes, quoniam diuinā benignitas p suā sapientiā te ad penitentiā prouocat & adducit, tu alios nō iudicares, led primū te ip̄m corrigeres. Notādū aut̄ q; longanimitas differt à patiētā (vt vult. Origenes), & habetur i glosa) quia q; p suā perbiā & procaci mente peccat, per patientiam toleratur: qui verò per infirmitatem & non certa malitia peccat, p longanimitatē dicitur sustineri. Vel possumus dicere q; Deus est patiens, longanimis, benignus, & bonus. Patiēs est, inquitū offensam humiliiter tolerat.

A D R O M A N O S.

Longanimis est, prout de offensa illata nos diu exspectat. Bonus & benignus est, pro ut per huiusmodi expectationem nos ad poenitentiam inducit, & provocat. Qui ergo Deum se offendisse cognoscit & non se corrigit, sed alios increpat, despicit diuinam patientiam, quae eum humiliter tolerat: contemnit diuinam longanimitatem, qua eum diu expectat; ignorat diuinam bonitatem & diuinam benignitatem, quae ipsum ad poenitentiam prouocat, cum sic se habens non poeniteat, sed magis de se presumens, alios reprehendit. Notandum etiam quod ignorare idem est quod non sapere: sicut ergo animalis homo non sapit quae Dei sunt, quia homo malus & animalis non sapit, idest non habet saporem in rebus diuinis, sic in peccatis existens & alios iudicans ignorat, idest non sapit & non habet saporem in Dei benignitate. Ponitur ergo ignorantia non pro scientia speculativa, sed pro practica: nam in diuinis non habentes scientiam practicam & non operantes secundum Deum, dicuntur non sapere idest non habere saporem illum & dulcedinem illam, quae per diuinam opera degustatur. Deinde cum dicit,

Secundum autem duritiam tuam & impoenitens cor thesaurizas tibi iram in ire & reuelationis iusti iudicij Dei, qui redet vnicuique secundum opera eius. Iis quidem qui secundum patientiam boni operis gloriam & honorem & incorruptionem querunt vitam aeternam. Iis autem qui sunt ex contentione & qui non acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati, ira & indignatio, tribulatio & angustia in omnem animam hominis operantis malum Iudei primum & Graeci. Gloria autem & honor & pax omni operanti bonum Iudeo prius & Graeco.

Adducit adhoc idem quintam rationem, ostendens gentiles non debere iudicare Iudeos, quia hoc faciendo incurrit diuini iudicij iram & acerbitatem. Formetur ergo sic ratio. Nullus in similibus peccatis existens debet alios iudicare ne thesaurizet sibi diuini iudicij iram & acerbitatem; sed tu gentilis es in similibus peccatis & et in maioribus que iudei, ergo non debes alios iudicare ne thesaurizet tibi diuini iudicij iram & acerbitatem. De hac autem ratione ponit virtutem medii, videlicet, quod sic se habentes, quia efficiuntur impenitus, indurantur corde & thesaurizant sibi diuinam iram. Continuetur ergo sic, tu gentilis in similibus & in maioribus peccatis existens, eo ipso quod te non corrigis, sed alium iudicas, induraris corde & efficiens impenitus: (secundum ergo hanc tuam duritiam & cor impenitus thesaurizas) idest, cum uias (tibi iram) idest vindictam (in die ire & reuelationis iusti iudicij Dei, qui redet vnicuique secundum opera sua). Notandum autem quod diuinum iudicium dicunt dies reuelationis & ire, quia sicut in die omnia clare videntur, sic in iudicio que modo ignorantur reuelabuntur & clare apparebunt: ideo, ut magister ait, iudicium futurum appellabatur dies non tantum ratione temporis quantum ratione reuelationis, & manifestationis. Dicitur etiam dies illa dies ire, secundum Ambrosium, quantum ad peccatores, quibus Christus apparebit iratus.

Deinde cum dicit, Iis quidem qui secundum patientiam, &c. Quia in hac ratione ultima mentionem fecerat de retributione operum, determinat qualiter

A erit illa retributione. Circa quod tria facit, quia primo ostendit qualis erit retributione bonorum, secundo qualis erit retributione malorum, tertio quis erit retributionis ordo. Secunda ibi, iis autem qui sunt excontentione.) Tertia ibi, Gloria autem & honor.) Continuetur autem sic. Dictum est quod Deus reddet vnicuique secundum opera sua, & quia sic est, (iis quidem) idest illis (qui secundum patientiam) diuinam sunt (boni operis), idest, operari sunt bona opera, Deus reddet (gloriam) idest bona interiora, (& honorem) idest bona exteriora, (& incorruptionem) idest stabilitatem in utrisque: vel Deus reddet (gloriam) quo ad se, (& honorem) quoad alios, (& incorruptionem) idest stabilitatem quoad utrumque, & hoc querentibus (vita eternam). Notandum autem quod secundum Ambrosium & habetur in glosa, alia est illa gloria, et alter est ille honor qui habetur in presenti: quia gloria & honor in presenti frequenter amittitur, sed ibi stabiliter & incorruptionibiliter permanebunt, ideo ad hanc stabilitatem inserviendum addidit apostolus incorruptionem. Notandum etiam quod ad hoc quod bene agamus requiritur & opus bonum & intentio bona, ideo apostolus ait quod Deus dabit gloriam & honorem iis qui secundum diuinam patientiam, idest, qui bene sunt usi diuina patientia, sunt boni operis idest habent bona opera: & querentibus vitam aeternam, idest qui habent intentionem bonam, ut quia in opere suo non quequierint gloriam sed eternam vitam.

Deinde cum dicit, Iis autem qui sunt ex contentione, Determinat qualis erit retributione malorum, dicens, (Iis autem qui sunt ex contentione) idest qui inter se contendunt & litigant, sicut facitis vos Romani, (& qui non acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati, erit ira, indignatio, tribulatio & angustia in omnem animam operantis malum iudei primum & Graeci). Notandum autem quod Romani inter se contendebant, quia Iudei gentilibus & econuerso se preferebant litigiose. Rursus veritati non acquiescebant, quia doctrinam euangelicam, quae est doctrina veritatis & pacifica, litigantes quodam modo respuebant. Tertio credebant iniquitati, quia quodam modo de futuro iustio desperabant: nam si de illo iudicio plene firmi fuisse, non se inuicem iudicassent, sed diuinum iudicium expeditassent, sequentes doctrinam apostoli, secundum quem, non debemus ante tempus iudicare, quoad usque veniat qui illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium. Notandum etiam quod sicut iustis duo retribuentur, videlicet gloria quo ad se, & honor quo ad alios, sic & malis duo retribueretur, vide licet ira idest poena quoad se, & indignatio idest expiratio & vituperium quo ad alios: Nam sicut iudex honorificabit bonos, quia ei sicut dederunt bibere, & exurienti dederunt manducare; sic indignabitur contra malos & vituperabit eos, quia ei talia non fecerunt. Notandum etiam quod actio & passio sunt unus motus, & sunt in passo & non in agente: differunt tamen actio & passio, quia actio dicitur ut est ab agente passio vero ut recipitur in passo. Duo ergo retribuuntur damnatis videlicet poena & vituperium, sicut duo retribuentur iustis videlicet gloria & honor: sed illa poena ut est a Deo & ut est actio vocatur ira, ut recipitur in damnatis & ut est passio vocatur tribulatio; ita quod ira & tribulatio nominant damnatorum poenam aliter & aliter consideratam. Sic etiam & damnatorum vituperium ut erit a Deo & ut erit actio vocatur indignatio, ut recipietur in damnatis & ut est passio vocatur angustia; ita quod sicut ira & tribulatio nominabunt damnatorum poenam aliter & aliter consideratam, sic indignatio & angustia nominant damnatorum vituperium aliter & aliter acceptum. Notandum etiam quod sicut magis instrudus cum bene agit magis proficit ita cum ad malum se conuertit magis deficit: ideo dicitur

Cap. 2. citur in Ethicis, & decies milies plura mala faciet homo. **A.** malus est beatus: nam quia homo est magis instrutus & prudentior, plura mala potest ordinare & fare. Vnde & primo Politicorum scribitur & sicut homo perfectus virtutibus est animalium optimum, sic separatus a lege & iustitia est animalium pessimum. Quare si quanto aliquid est prudentius & magis instrutum tanto plus proficit in bono, & magis deficit, si se conuertat ad malum: sic quia erat magis instrutus iudex quasi gentilis, plus proficiebat si se conuertebat ad bonum, & plus deficiebat si se conuertebat ad malum. Ergo mala assignata erant in animam, id est, contra animam omnis operantis malum, sed Iudei primum tanquam magis instruti, & per consequens magis deficientes, si se ad malum conuertat: deinde Graeci, id est, Gentilis tanquam non sic instrutti & non sic deficientes.

Deinde cum dicit, Gloria autem & honor. Quia dixerat qualis sit ordo retributionis malorum, ostendit nunc qualis sit ordo retributionis bonorum. Continetur ergo sic, Dicitum est & ira, indignatio, tribulatio, & angustia erit in omnem animam operantis malum Iudei primum & graeci: (sed gloria & honor & pax erit omni operanti bonum, Iudeo primum & graeco) quasi dicat & sicut in operando malum Iudei quasi magis instruti, magis deficientes; ita in operando bonum, Iudei quasi magis instruti, magis proficiunt: ideo (primo) id est maxime & principaliter (Iudeo) tanquam magis proficiendi erit (gloria, honor, & pax) deinde autem (graeco) id est gentili. Notandum etiam & cum dicitur quod iudex tanquam magis instrutus magis debet proficere in bono, & per consequens magis deficere si conuertatur ad malum, intelligentium est secundum aptitudinem non secundum aetatem: potest enim contingere quod gentilis magis proficiat quam Iudeus: tamen iudex quia magis instrutus, & si non magis proficiat, magis tamen est aptus proficere. Notandum etiam & toto eius vobis superius ponebatur incorruptio, hic ponitur pax: est ergo sensus & gloria quantum ad se, & honor quantum ad alios, & pax id est stabilitas & tranquillitas in utroque erit omni operanti bonum, secundum hunc ordinem, & primum erit Iudeo, deinde Graeco id est gentili.

Ad intelligentiam autem dictorum contingit dubitare quedam, de quibus magister dubitat. Nam super illud (secundum duritiam tuam & cor impoenitentis) secundum magistrum notandum est. Qui durus est in malo & pertinax, de quo nec corde poenitet, in quo genere peccatorum (vt ipse innuit) notatur peccatum in Spiritum sanctum. Queritur ergo primo, Quomodo accipiuntur peccata in Spiritum sanctum. Dicendum & unus communis modus distinctionis est tam apud Theologos quam apud Philosophos. Distinxerunt enim philosophi, vt patet ex libro Ethicorum tria genera peccatorum dicentes, & omne peccatum vel est ex passione, vel ex ignorantia, vel ex electione. Theologi vero, licet per alia verba, in eandem includunt sententiam, dicentes, Omne peccatum vel esse ex infirmitate, vel ex ignorantia, vel ex certa malitia. Quod ergo Philosophi appellarunt peccare ex passione, Theologi dicunt ex infirmitate: & quod philosophi dicunt ex electione, Theologi dicunt ex certa malitia. Secundum hoc ergo dicamus & ille peccat ex passione & infirmitate, qui ex aliquo ardore carnis vel ex aliquo alio motu fortis inclinatus, quasi non potens resistere, ruit; ita & talis peccans quasi per infirmitatem & impotentiam dicitur peccare contra appropriatum Patris. Qui vero per ignorantiam peccat contra appropriatum Filii. Sed qui, peccat ex electione vel ex certa malitia dicitur peccare contra appropriatum Spiritus.

Vixitius forte dubitaret aliquis quomodo acci-

B. piuntur peccata in Spiritum sanctum. Dicendum & cōsueverunt distingui sex genera peccatorum in Spiritum sanctum, videlicet, Inuidia fraternalis gratiae, Impugnatio veritatis agnitae, Presumptio, Desperatio, Obscuratio & Finalis in poenitentia. Hac autem peccata sic accipiuntur, quia cum Spiritu sancto appropriatur benignitas, & ex diuina benignitate curemur a nostris spiritualibus vitiis, ea per quae curamur possunt appropriari spiritu sancto: in curatiōe autem tria sunt consideranda, videlicet, Medicina, Medicus, & Infirmitas. Secundum hoc ergo erunt sex genera peccatorum in spiritum sanctum: duo sumpta ex parte meae dicentes: duo ex parte medici: & duo ex parte infirmi. Medicamur autem per veritatem & gratiam; secundum hoc ergo erunt duo peccata ex parte medicinae: unum erit impugnatio veritatis agnitae, aliud erit inuidia vel inuidentia fraternalis gratiae. Sic ex parte medici sumuntur duo genera peccatorum; videlicet, presumptio & desperatio: quia vel creditur medicus ita misericors & non creditur iustus, & tunc homo presumit: vel creditur ita iustus & non misericors, & tunc homo desperat: desperatio ergo & presumptio sumuntur ex parte medici. Sed obstinatio, & finalis in poenitentia sumuntur ex parte infirmi; non sunt enim idem obstinatio & finalis in poenitentia quod presumptio & desperatione, sed hec duo sequuntur ex illis duobus: nam obstinatio sequitur ex presumptione, finalis in poenitentia ex desperatione; nam quia infirmus presumit de medico, ideo in peccatis induratur & obstinatur: si vero desperet de ipso, proponit finaliter non poenitentem. Obstinatio itaque, & finalis in poenitentia sumuntur ex parte infirmi, sicut presumptio & desperatione ex parte medici.

C. Viso autem quomodo accipitur peccatum in spiritum sanctum: & quae sunt huius generia peccatorum: dubitaret forte aliquis, sicut magister dubitat. Quare peccatum in spiritum sanctum dicatur in remissibile. Dicendum & circa hoc, vt magister recitat, sunt diversae opiniones. Nam quidam dicunt huiusmodi peccatum esse inremissibile, quia taliter peccantes vel non quam poenitentem possunt, vel saltem nunquam poenitent. Pro hac autem opinionem videntur facere tam dicta sanctorum quam etiam philosophorum. Nam Augustinus super Matthēum ait, quod tanta est labes illius, vt damnandi humilitatem libere non possunt. Etiā super Marcum ait, & taliter peccans dignus penitentie non potest. Pro hac etiam opinionem videtur facere dictum Philosophi, qui, 7. Ethicorum, peccante ex electione dicit impoenituum. Nam qui peccat ex passione & ex aliquo impetu animi, quia ille impetus & illa passio cito cessat, sequitur & passione cessante cessat voluntas agendi, & per consequens sic operantem poenitentem contingit: sic etiam peccantem ex ignorantia, cognita veritate delicti, contingit poenitentia: sed qui peccat ex habitu & ex certa malitia & ex electione dicitur impoenitius, quia habitus est difficilis mobilis: manente ergo habitu, manet voluntas male agendi, & per consequens non poenitet quia sic operatur. Alii vero dicunt, hoc peccatum est intemistabile, non quia nullo modo remitti non possit, sed quia difficile remittitur. Pro hac autem opinionem videtur facere Augustinus de verbis Domini, dicens, & quandiu quisque in hac carne vivit, non potest iudicari: nam de nullo, vt ait, desperandus est, quandiu paupertas Dei ad poenitentiam adducit. De nullo igitur secundum ipsum est desperandum quandiu est in presenti vita. Idem etiam Aug. de verbis Domini ait, & Deus conuertit in profundum maris, quia conuertit eos, qui erant desperatissimi. Vnde secundum eundem Augustinū, Ioannes i canonica sua caute loquens, non ait, dico vt non quis oret, sed non dico vt quis oret:

Cap. 2.

Cap. 10.

1. Joan. Cap. 5.

AD ROMANOS.

& subdit idem Aug. dicuntur tales non posse paenitentia, quia vix & difficile & raro paenitentia. Ut igitur inter has varietates appareat quid tenendum, scendum & peccatum in spiritum sanctum vel potest dicere genus peccati, vel circumstantiam. Si dicat genus peccati, sic est vera opinio magistri, & dicitur in remissibili, non in nullo modo possit remitti, sed quia difficulter remittitur: nam nullum est genus peccati quātūcūq; fiat ex certa malitia, vel ex habitu, de quo non possit quis paenitere: nam & si habitus sit difficile mobilis, non tam est impossibile mobilis. Secundum hoc ergo sunt intelligenda verba Ioannis, qui non asserit esse orandum. Vnde non ait, dico ut non quis oret, sed propter difficultatem remissionis dicit se non persuadere ut oremus: Vnde ait, non dico, id est, non persuadeo ut oremus. Sed si peccatum in spiritum sanctum non dicat genus peccati, sed circumstantiam, sic est vera alia opinio, quod est irremissibile, id est, & nullo modo remittitur, quia si peccatum sequetur nec circumstantia, videlicet, & finaliter non paeniteat, vel quod finaliter sit obstinatus, nunquam huiusmodi peccatum remittetur. De quolibet ergo genere peccati, quantuncunq; proponamus non paenitere, vel proponamus esse obstinati, paenitere tamen poterimus: sed si hec circumstantia, & finaliter non paeniteamus, sequetur peccatum nostrum: indubitanter verum est, huiusmodi peccatum nullo modo remitti.

Vterius autem forte dubitaret aliquis, ut magister dubitat, quomodo dicatur Deus reddere vnicuique secundum opera sua: nam Deus pro opere temporali & pro peccato temporaliter acto, tribuit eternam paenam: ergo non iuste nec secundum opus operatum paenam impedit. Dicendum & triplici via venari possumus pro peccato temporali iuste impendi eternam paenam. Prima via videtur ex parte personae diuinae, quā peccator offendit. Secunda ex parte personae peccantis, quae forefacit. Tertia ex parte offensis, quam committit. Prima via sic patet, nam persona diuina, quae offenditur, est infinita; igitur cum ex obiecto actu sumat speciem, oportet quamlibet offensam diuinam infinitam esse, & quodlibet peccatum mortale esse quodammodo infinitum, ex quo per ipsum offenditur infinitum bonum: dignum est autem infinita offensa retribuere infinitam paenam: non autem potest retribui infinita paena quantum ad acerbitudinem, quia tunc patiens non posset subsistere, retribuit autem infinitam paenam quantum ad durationem. Secunda via ad hoc idem sumitur ex parte personae offendit, nam quia persona offendens noluit a peccato recedere, iusto Dei iudicio sit, ut ipsum paena non deserat. Vnde in glosa dicitur, & ad disticti iudicis iustitiam pertinet ut nunquam careant supplicio, quorum mens in hac vita nunquam voluit carere peccato. Tertia via sumitur ex parte offensis quae committitur, nam nunquam pro offensa satisfit illi, cui forefactum est, nisi paena, quae pro offensa portatur, ei grata existat. Sic ut ergo nihil est album sine albedine, ita nihil est gratum sine gratia: paena ergo quam sustinent damnati in inferno est afflictiva, sed non est grata, quia non est gratia coniuncta, & quia non est grata, non est satisfactiva. Damnati ergo in inferno semper affliguntur, & semper tenentur ad satisfactionem, & quia nunquam satisfaciunt, ideo semper durabit eorum paena. Difficiliter est ergo inter existentes in inferno & in purgatorio, nam quia existentes in purgatorio decedunt in gratia, paena quam sustinent est Deo grata & satisfactoria, ideo cessat aliquando eorum paena: sed existentes in inferno sic affliguntur & eorum afflictio non est grata, quia non habent gratiam, & per consequens non est satisfactoria. Semper ergo tenentur ad satisfactionem, & nunquam possunt satisfacere, ideo affliguntur & affligentur in secula seculorum. Amen.

LECTIO SEPTIMA.

On est personarum accessio apud eum. Quicunque enim sine lege peccauerunt, sine lege & peribunt: & quicunque in lege peccaverunt, per legem iudicabuntur.

Sicut pars illa, Propter quod in excusabilis est homo, specialiter retorquenda videbatur ad gentiles ut fuit in superioribus declaratum; sic pars ista, quia non est personarum acceptio apud deum, specialiter videtur esse retorquenda ad Iudeos, quia Iudei videbantur habere unde se iactarent propter prerogativa generis & deus eorum personas acciperet. Exponendo igitur hanc partem de iudeis specialiter, dicemus & apostolus in praecedentibus remouit materiam litigii a gentilibus reprimendo iactantias gentium: in parte ista remouet materiam litigii a Iudeis reprimendo iactantias iudeorum. Circa quod tria facit, secundum & Iudei tripliciter se iactabant. Nam primo se iactabant Iudei de prerogativa generis ac si deus propter generis prerogativam eorum personas acciperet. Vnde dicebant, ut patet ex prologo, Nos sumus populi Dei, nos circuncisi ex genere Abraham, ex stirpe sancta descendimus. Secundo se iactabant de dignitate legis: vnde dicebant, ut patet ex eodem prologo, Atque ut eius cetera circa nos immensam beneficia raceamus, nos soli digni fuimus legem accipere. Tertio se iactabant de propriis meritis, dicentes, & soli digni fuerunt vocem dei loquentis audire, & eius cognoscere voluntatem. Ad reprimendam itaque has tres iactantias, primo, ut non se iacent de prerogativa generis, ostendit & deus personam hominis non accipit, nec acceptat. Secundo, ut non se iacent de dignitate legis, ostendit & legem non obserabant. Tertio, ut non se iacent de propriis meritis, ostendit & sub peccatis fuerunt, & lex eos non iustificabat. Secunda ibi. Si autem tu Iudeus cognominaris.) Tertia ibi. Quid igitur precellimus eos: nequaquam.) Prima pars in duas partes diuiditur, quia primo præmittitur haec conclusio, proponens & non est apud Deum personarum acceptio: secundo ad eam probada subiungitur materialis ratio ibi statim post, Quicunque enim sunt in lege.) Continuetur ergo sic. Dictum est & erit gloria, honor, & pax omni operanti bonum, Iudeo primum & deinde Greco id est gentili: & quia tu Iudeus primo ponens propter prerogativam generis assumpsis audaciam, & te iactas ac si per homini prerogativam deus personam tuam acciperet: sed malefacis, quia (apud deum non est acceptio personarum): quia deus secundum personas non iudicat, sed secundum merita; nec iudicat secundum generis prerogativam sed secundum bona opera, ut in glosa tangitur.

Deinde enim dicit. Quicunque enim Postquam ad reprehendendum Iudeorum iactantias proposita est haec conclusio, quod non est apud deum personarum acceptio. In parte ista ad hanc conclusionem probandam subiungitur materialis ratio. Circa quod quatuor facit, secundum & quatuor rationes adducit: nam primo probat hoc ex Dei equa sententia. Secundo ex lege scripta. Tertio ex lege naturaliter impressa. Quarto ex propria conscientia. Secunda ibi. Non enim auditores legis. Tertia ibi. Cum enim gentes quae legem. Quarta ibi. Testimonium reddente. Formatur autem sic prima ratio. Circa quoscum est Dei equa sententia, non est circa illos apud deum personarum acceptio: sed tam circa Iudeos quam circa gentiles, tam circa eos qui sunt sine lege quam circa

circa eos, qui habent legem, est Dei *qua* sententia, ergo circa nullos est apud Deum personarum acceptio. De hac autem ratione non ponit nisi virtutem medi, dicens, quod (quicunque enim sine lege peccauerunt sine lege peribunt, & quicunque in lege peccauerunt per legem iudicabuntur), quasi dicat quod tam circabentes legem quam circa carentes lege erit apud deum *qua* sententia, quia sicut peccabunt sic puniuntur: & quia sic est, circa nullos apud Deum erit acceptio personarum: quod probare volebamus. Notandum autem quod sine lege peccare est dupliciter, vel sine lege scripta, vel sine lege naturali, cum enim dicitur quod omnes sine lege peccauerunt sine lege peribunt, non est intelligentium de lege naturali, quia sine tali lege nulli peccant: sed intelligendum est de lege scripta, quia lex illa non fuit data omni populo, sed specialiter fuit data populo iudaico. Gentiles ergo, quibus non fuit data lex scripta, peccabant sine lege, non sine lege naturali, sed sine scripta, quae eis data non fuerat. Notandum etiam (vt Augustinus ait super psalterium, & recitat hic in gloria) qui data super hunc textum Apolloli errauerunt dicentes, aliter alterendum esse de habentibus legem, & de caritibus: quia habentes legem, si peccant, iudicabuntur, quia patientur penas purgatorias, ad ultimum tamen non peribunt: peccantes autem sine lege, peribunt. Sed hoc est contra veritatem, quia circa omnes erit Dei *qua* sententia, circa nullos erit apud Deum personarum acceptio: quibus sicut peccabit, sic puniatur: vnicuique enim reddet deus secundum opera sua. immo Iudei quasi magis instructi deum deserendo plus peccabat: nam, vt Dominus intuitus in euangelio, & habetur hic in gloria, Tolexabilius erit Sodome in iudicio quam Iudeis in Christum non creditibus, cum quia christus tot mirabilia ante eos fecit, tum etiam quod ante aduentum Christi Iudei tot predotati beneficiis fuerant: peccando ergo magis ingratiti erant, & magis deshebant subire damnationis iudicium. Deinde cum dicit,

Non enim auditores legis iusti sunt apud deum, sed factores legis iustificabuntur.

Adducit secundam rationem sumptus ex lege scripta. Ad cuius evidentiam aduertendum, quod Iudei se iactabant de acceptance personarum, & quod erant accepti apud Deum propter prerogatiuam generis, quia erant de gente sancta, & de gente habente legem: sed ex eo quod aliquis sit de gente sancta, vel ex eo quod sit de gente habente legem, non habet ex hoc propter legem implerat, nec ex legem obseruet: sed quod legem audiat, sed quod sit in lege deus: quod patet in Iudeis qui quamvis legem audiret non tam omnes obseruabant & faciebant legem. Quare si propter prerogatiuam generis, & ex eo quod est de gente habente legem, esset quis acceptus apud deum sufficeret ad iustificationem habere legem absque eo quod legem faceret & impleret: sed hoc est falsum, ergo & primum. Formetur ergo sic ratio: Circa quos non sufficit legem audire, nisi legem faciant & obseruent, circa illos propter prerogatiuam generis & propter legem scriptam, non est apud deum personarum acceptio, sed circa vos Iudeos non est iustificatio atque legem, nisi ex obseruatis: ergo propter prerogatiuam generis, & propter legem scriptam, non est circa vos apud deum personarum acceptio. De hac autem ratione non ponit nisi virtutem medi, videlicet, quod ad iustificationem non sufficit legem audire, sed obseruare, dicens, (Non enim auditores legis sunt apud deum, sed factores legis iustificabuntur). Deinde cum dicit,

Cum enim gentes, quae legem non habent, naturaliter ea qua legis sunt faciunt-

A eiusmodi legem non habentes ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis.

B Adducit ad hoc idem tertiam ratione sumptus ex lege naturali, sive ex lege impressa: & est hec ratio sumpta ex sensu contrario. Nam sicut argueretur, quod Deus non plus accipiebat propter prerogatiuam generis personas iudeorum quam gentilium, quia continebat Iudeos legem non obseruare: ita a sensu contrario arguitur, quod non plus accipiat personas istorum quam illorum: quia propter legem naturaliter impressam contingit gentiles legem facere & implere. Non ergo accipit Deus personas aliquorum, quia & Iudeos contingit esse prevaricatores legis scriptae, & damnari; & gentiles contingit facere opus legis impressae & iustificari. Formetur ergo sic ratio, si propter prerogatiuam generis & propter legem scriptam est apud Deum acceptio personarum, non habentes huiusmodi prerogatiuam, & non habentes huiusmodi legem scriptam, non possint implere legem, nec facere opus legis sed destruere consenserens, quia gentes quae legem non habent faciunt opus legis: destruunt ergo & antecedens, quod apud Deum non est acceptio personarum. Non ergo accipit Deus personas iudeorum, nec propter legem scriptam, nec propter generis prerogatiuam. De hac autem ratione non ponit nisi virtutem medi, videlicet, quae gentes quae legem non habent, possunt ea qua legem sunt facere. Ideo ait, (cum gentes quae non habent legem) scriptam, naturaliter ea qua legis sunt faciunt: & non habentes legem eiusmodi, iudeum scriptam, ipsi sibi sunt lex, qui implentes legem ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis. Tunc ergo est supponenda ratio, quod cum sic sit, & cum non habentes legem possint legem implere, sequitur quod propter legem scriptam, vel propter huiusmodi alias prerogatiuas, Deus personas hominum non acceptat. Deinde cum dicit,

Testimonium reddente illis conscientia ipsorum, & inter se inuidem cogitationum accusantium, aut etiam defendantium in die cum iudicabit Deus occulta hominum secundum euangelium meum per Iesum Christum.

D Adducit quartam rationem sumptus ad hoc idem ex conscientia propria. Nam propter illud erit persona accepta Deo, vel Deo gratia, in finali iudicio excusabit: & propter illud erit persona iniqua a Deo exclusa & Deo non grata quod in finali iudicio inexcusat: sed propter illud quod excusat bonos & inexcusat malos: ergo ex prerogatiua generis & ex legem scriptam non est apud Deum acceptio personarum. Formetur ergo sic ratio: Propter illud quod in finali iudicio absque conscientia boni operis non excusat, non est apud Deum acceptio personarum: sed propter generis & lex scriptae absque conscientia boni operis non excusat: immo propria conscientia erit illud quod excusat bonos & inexcusat malos: ergo propter legem scriptam, & prerogatiuam generis, non est apud Deum acceptio personarum. De hac autem ratione non ponit nisi virtutem medi, videlicet, quod propria conscientia erit illud quod excusat bonos & inexcusat malos. Continuetur ergo sic: Atqui ea, quae legis sunt faciunt, aliqui autem non faciunt quae sunt legis, (testimonium reddente illis conscientia ipsorum), in qua conscientia erit multitudine (cogitationum), cogitationum dico (inter se inuidem) excus-

A D · R O M A N O S .

santum), quantum ad eos qui non faciunt quae sunt legis: at etiam cogitationum (defendentium), quantum ad eos qui faciunt quae sunt legis: & hoc (in die) Iudicii, (cum iudicauerit Deus occulta homini per Iesum christum, secundum euangelium meum) id est mihi reuelatum: vel (secundum euangelium meum) id est secundum euangelium ad quod sum segregatus ad praedicandum Propria ergo conscientia excusat in finali iudicio, non prærogativa generis. Tunc ergo est supplenditatio, quod cum sic sit, propter huiusmodi prærogativam non est apud Ucum accessio personatum. Nonandum autem quod finale iudicium fieri per Iesum Christum, quia pater omne iudicium dedit filio. Deitas enim non apparebit in iudicio omnibus, sed filius in humanitate apparebit omnibus, & omnes iudicabit: ita tamen quod bonis apparebit recte & blandus, malis vero terribilis & iratus. Nonandum autem quod iudicium fieri per Iesum Christum manifestatur & declaratur per euangelium, quod apostolus praedicat. Ideo ait apostolus quod se secundum euangelium meum, supple, certificatur & declaratur iudicium sic secundum esse per Iesum christum.

Ad intelligentiam autem dictorum contingit tripliciter dubitare. Primo enim queritur de isto verbo Apostoli, Non enim auditores legis iustificantur apud Deum, sed factores legis iustificantur. Videatur enim ex hoc concludi, quod operibus nostris sit iustificatio nostra. Secundo dubitatur de eo quod ibidem dicitur, Gentes, quae legem non habent naturaliter ea quae legis sunt faciunt. Ex quo videtur concludi, quod ex operibus naturalibus possumus legem implere. Tertio dubitatur de eo quod in litera dicitur, Eiusmodi gentes non habentes legem, ipsi sibi sunt lex; qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis. Ex hoc videatur concludi legem scriptam fuisse superflua & vana, cum per legem naturaliter impressa possimus legem scriptam implere.

Dubitatur ergo primo, Vtrum factores legis iustificantur? Et videtur quod non, quia iustitia est per gratiam, vel non est sine gratia: Nam nunquam est aliquis iustus nisi sit Deo caritus, gratia autem si debetur nobis, non ex operibus, quia quod ex operibus redditur non est gratia, sed debitum. Ideo dicitur ad Rom. 1, 17. Si autem gratia Dei iam non ex operibus, alioquin gratia tam non est gratia. Non ergo videtur esse bene dictum, quod factores legis iustificantur, quia ex operibus factis & ex operibus nostris non dependet iustitia nostra. Dicendum quod iustificatio potest intelligi duplenter, vel secundum iustitiam per quam iusti sumus, vel per iustitiam per quam in Dei iusto iudicio iudicabimur, & premiabimur. Rursus est diliigeretur nonandum quicquid apostoli Paulus non loquitur de Parvulis sed de adultis: nam adulti ea quae legis sunt faciunt, non autem parvuli carent ratione vestri. Ut ergo saluemus dictum apostoli dicentes quod factores legis iustificantur, dicamus quod secundum literalem sensum videtur hoc esse dictum non de iustitia quae in ipso nobis a Deo tribuitur, sed de iustitia quae in iusto dei iudicio reuelabitur, quod patet ex ipso serie textus. Nam cum prius dixisset, quod factores legis iustificantur, & gentes, quae legem non habent, naturaliter ea quae legis sunt faciunt. Postea dixit testimonium redditore illis conscientia ipsorum, cogitationum inter se inuicem accusantium, aut etiam defendantium, in die cum iudicauerit Deus occulta hominum. Sic ergo exponendo dictum apostoli, non habet salutem quod dicitur. Nam in illo iudicio, reuelabitur iustitia secundum bona, vel mala opera, quae quisque in corde suo gerit, reddit enim tunc Deus uincit, ut supra dicebatur, secundum opera sua. Talem ergo iustitiam ex operibus causari, & esse

A ex operibus retributam, non est inconveniens. Factores ergo legis in iudicio iustificantur, id est, iusti premitur, quia tunc secundum ea quae fecit, & secundum sua opera, unicuique reddetur. Sed si velimus dictum apostoli adaptare ad presentem iustitiam, dicemus quod factores legis iustificantur, & ex nostris operibus fieri iusti, si loquimur de iustificatione secundum quam iusti sunt magis iusti, non est inconveniens talis iustitiam esse ex operibus. Nam licet gratia & iustitia non simpliciter cadant sub merito, augmentum tamen gratiae prout quis de grato fit magis gratus, & augmentum iustitiae prout quis de iusto fit magis iustus, sub merito cadit. Possumus enim per gratiam nobis datum mereri augmentum gratiae, & per iustitiam nobis collatum augmentum iustitiae prometeri. Sed si loquimur de iustitia per quam quis ex non iusto fit iustus, tunc habet veritatem quod Magister ait, & quod Augustinus dicit, quod directe loquendo, **B** factores legis non iustificantur. Nam ex nostris factis & ex nostris operibus non possumus fieri sic iusti, quod ex non iustis sumus iusti; quia tunc prima gratia & prima iustitia caderet sub merito, quod esse non potest, nam nihil est meritorum nisi per gratiam. Si ergo posset quis sibi mereri primam gratiam, tunc ante primam gratiam haberet gratiam, quod est inconveniens. Opera ergo nostra non directe & principaliter faciunt ut nos habeamus primam gratiam, sed ex Dei benigna liberalitate contingit quod ab aliis precedentibus meritis, nobis suam gratiam tribuat: indirecte tamen & aliqualiter faciunt opera nostra ad habendum primam gratiam: nam cum nobis Deus suam gratiam infundit, non cogit liberum arbitrium, prout quod possumus illi gratiae rebellarere: coadiutores ergo Dei sumus, & qui creavit nos sine nobis, non iustificat nos sine nobis id est sine nostro affectu. Cum ergo dicitur quod factores legis iustificantur, & quod ex operibus nostris iustificabimur, si intelligitur de iustificatione prout in iusto iudicio Dei fieri nobis iusta retributio, verum est quod dicitur, quia tunc uincit iustitia secundum opera sua. Si vides intelligatur de iustificatione prout in iustitia augmentamur, sic etiam verum quod dicitur, quia possumus per gratiam nobis infusam, & per operem in gratia facta, augmentum gratiae prometeri, & amplius in iustitia augmentari. Sed si intelligatur non de iustitia retributio que erit in iudicio, nec de iustitia augmentatione cum quis de iusto sit magis iustus, sed de iustitia aequalitate cum quis de non iusto sit iustus, & recte ex operibus nostris non meremur tantum iustitiam, quia licet in habitibus politicos, quia bona facinus boni sumus, quia illi habitus causantur ex actibus in habitibus tamen infusis, quia boni sumus bona facimus, illi enim habitus procedunt a nos. Secundum hoc ergo ait Augustinus in de Spiritu & litera & habetur hoc in gloria, quod non ita intelligendu est quod ante erant factores legis, & postea iustificabantur, sed ut factores iustificatione procedant. Directe ergo talis iustificatione non causatur ex operibus nostris, aliqualiter tamen opera nostra faciunt ad eam iustificationem, quia loquendo de iustitia adultorum, de qua hic loquimur, nunquam iustificantur, amoro, obice, & remota rebelliore, iustitia præbeamus assentum. Patet ergo qualiter factores legis iustificantur, & qualiter ex operibus nostris iustitia redditur: secundum tamen seriem litteralem, quod hic dicitur: videtur referendum esse ad futurum iudicium: secundum quem modum exponendi verba hic adducta, dubietatem non videtur habere,

Secundo dubitatur quomodo Gentes, quae legem non habent naturaliter ea quae legis sunt faciunt, nam cum sine gratia non possimus iustitiam impletare, & a peccatis cruce regnatur, non possumus facere quae

De iustificatione.

quæ sunt legis. Dicendunt quod cum dicitur, Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt, non intendit apostolus excludere gratiam. Nam secundum Augustinum & habetur in glosa, Per gratiam naturaliter sunt ea quæ sunt legis, nō quod per naturam homen negata sit gratia, sed potius per gratiam sit reparata natura. Ut ergo videamus quomodo dicantur opera legis fieri naturaliter, cum tamen ibi oporteat concurrere gratiam, sciendum quod hoc tripliciter declarare possumus. Prima via sumitur, ut natura comparatur ad gratiam. Secunda, ut comparatur ad culpam. Tertia, ut comparatur ad diuinam causam. Prima via sic patet: nam secundum philosophum in 2. de Anima, Ad actionem non solum facit forma, sed etiam materia & subiectum, ut non solum sanamur sanitatem sed etiam corpore, quod est sanitatis subiectum: & non solum scimus scientiam, sed etiam animam, quæ est subiectum scientie. Nam eo ipso quod forma non habet per se esse, sed requirit propriam materiam & proprium subiectum, cum res sicut se habet ad esse sic se habet ad agere: sicut forma non habet per se esse, sed ad sui esse requirit materiam & subiectum; sic non habet per se agere, sed ad sui actionem aliquid facit subiectum & materia. Nam ut dicebatur eo ipso quod scientia fundatur in anima, omnis illa actio quæ est à scientia est etiam & ab anima, in qua scientia habet esse: sic eo ipso quod gratia non habet per se esse, sed fundatur in natura, actio, quæ est à gratia, est etiam à natura. Naturaliter ergo dicuntur facere quæ sunt legis, quia licet hoc sit à gratia, est etiam à natura, quæ est per gratiam reparata. Secunda via sumitur ad hoc idem, non solum eo quod natura comparatur ad gratiam, sed etiam ut comparatur ad culpam. Nam illud est naturaliter & secundum naturam, quod naturam perficit & exaltat: illud verò est naturæ contrarium & non est secundum naturam, quod naturæ nocet & eam vulnerat: & quia virtus est naturæ contrarium, gratia verò naturam perficit & exaltat, opera virtutis sunt contra naturam: sed opera Deo grata & opera per gratiam facta possunt dici naturaliter facta, quia naturam perficiunt & exaltant. Tertia via ad hoc idem sumitur ex eo quod natura comparatur ad suam superiorum causam, nam secundum commentatorem, fluxus & refluxus Maris est naturalis, quod est a causa superiori, ut à luna, quæ naturaliter aquis & omnibus inferioribus dominatur: eo enim ipso quod inferiora sunt naturaliter subiecta superioribus, quæ sunt inferiora à superioribus naturaliter esse dicuntur. Sic quia gratia est in natura à Deo, tanquam à superiori causa: quæ sunt à gratia, natura existente, possunt dici naturaliter facta, quia eo ipso quod natura anima, est naturaliter deo subiecta, quicquid operatur anima per diuinum influxum, cui naturaliter subiectur, quodā modo dicitur illud naturaliter operari. In omnibus ergo his attendenda est regula Augustini, Quod dicuntur talia naturaliter facta, non quod per hæc gratia excludatur: sed pro tanto naturaliter facta esse dicuntur, vel quia natura ad hoc aliquid operatur, ut probabat prima via: vel quia natura per hæc perficitur, ut probabat secunda via: vel quia naturaliter influxi subiectur, ut probabat hæc tertia.

Tertio dubitatur, quomodo non habentes legem, ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis. Dicendum quod, ut magister ait in glosa, Gentes non habentes scriptam legem, nec legem mosaicam, hoc modo ostendunt opus legis scriptum, id est, firmiter scriptum in cordibus suis, id est, in mentibus eorum, dum illa opera laudant, quæ lex mosaica iubet, & damnant quæ lex illa prohibet. Ad cuius evidentiam sciendum, quod in lege Mosaica quedam erant ceremonialia, quædam moralia: precepta quidem ceremonialia non

A erant de iure naturali, sed moralia. Vnde in glosa tagitur, Lex naturalis est, Nemini iniuriam facere, Nihil alienū surripere, A' fraude & perjurio abstinere, Alie no coniugio non infidiari, & cetera talia, quæ continentur in præceptis Decalogi. Per legem ergo naturali, adiuuāte gratia, possimus legem scriptam implere. Nam ille idem Deus, cuius digito scripta est in tabulis lapideis lex mosaica, i tabulis cordi nostris legem voluit imprimere naturalem. Quare per naturam legem, adiuuāte gratia, implendo quæ lex mosaica imperabat, ostendimus opus legis esse in cordibus nostris scriptum. Nec tamen propter hoc superfluit lex mosaica, quia præcepta moralia, quantumcumque sunt de iure naturali, clarius tamen cernere possunt per legem mosaicam, adiuuante lumine rationis & gratia, quam per legem naturaliter impressam, lege mosaica circumscripta.

B

LECTIO OCTAVA.

I autem tu Iudeus cognominaris, & requiescis in lege, & gloriaris in Deo, & nostri voluntatem eius & probas utiliora instructus per legem:

C Repressit Iudeorum iactantiam, quod non debebant se iactare de prærogatiua generis, quasi ex hoc essent Deo accepti, quia Deus personas eorum non accipiebat. In parte ista reprimit eorum iactalias, quod non se iactent de dignitate legis, quia legem minime obserabant. Circa quod tria facit. Quia primo eos de prævaricatione legis increpat. Secundo quod propter legem prævaricatam & non obseruatam non debent se gentibus præferre. Tertio (ne crederetur legem molaicam nullam utilitatem attulisse) utilitates quas illa lex attulit manifestat. Secunda ibi, Circunsilio quidem prodest.) Tertia ibi, in principio tertii cap. Quid ergo amplius est Iudeo.)Increpando autem Iudeos de prævaricatione legis tria facit. Nam primo narrat quinq; prærogatiwas, quas Iudei ex lege habebant. Secundo narrat quinq; iactalias & quinq; præsumptiones, quas Iudei ex illis quinq; prærogatiuis accipiebant. Tertio narrat quinq; increpationes ex eo quod iudei non recte se habebant, & legem non obserabant. Secunda ibi, Confidis te ipsum ducem.) Tertia ibi, Qui ergo alium doces.)

D Ad evidenter primæ partis sciendum quod Iudei ex lege quasi quinq; prærogatiwas habebant. Prima erat generis sublimatio, Secunda, conscientiae confirmatione. Tertia veritatis agnitione. Quarta erroris & idolatriæ deuitatione. Quinta, operum discretione. Iudei ergo primo, quia erant de populo habente legem, dicebatur esse de stirpe sancta, & dicebantur habere generis prærogatiuam & sublimationem: ipsa enim lex faciebat ad generis sublimationem. Secundo, faciebat ad conscientiae confirmationem: nam gentes legem non habentes vacillabant in conscientia, nescientes quid tenendum esset, & qualiter se deberent habere. Sed lex mosaica sua documenta exhibens faciebat ad conscientiae robur, & ad cordis confirmationem: stabiliebatur enim cor Iudeorum per legis præcepta. Tertio, faciebat lex ad veritatis agnitionem pp veritatē quā docebat. Quarto, faciebat ad erroris & idolatriæ deuitationem propter errores & Idola, quæ respuebat. Quinto, faciebat ad operum discretionem, quia quæ opera essent eligenda, discernere instruebat.

A D R O M A N O S.

Hæ autem quinq; prærogatiuæ per ordinem in priua parte tanguntur. Legatur ergo sic litera. Si autem tu) instructus per legem (cognominaris Iudeus) idest habes generis sublimationem: Iudei enim quantum ad excellentiam spiritualem videbantur habere genetis prærogatiuā ex sublimatione (& in lege) idest per legem (requiescis) habendo conscientiæ firmitatem & quietationem (& gloriari in Deo) idest in diuina veritate habendo veritatis cognitionem (& nostri voluntatem eius) idest voluntatem dei quantum ad erroris & Idolatriæ deuitationem (& probas utiliora) idest de utilibus scis utiliora opera eligere, habendo operum notitiam & discretionem. Deinde cum dicit,

Confidis te ipsum esse lucem cæcorum,
lumen eorum, qui in tenebris sunt, eruditorem insipientium, magistrum in fantium, habentē formā scientiæ & veritatis in lege.

Narrat & ostendit, quomodo Iudei ex quinq; prærogatiuis tactis ad quinq; presumptiones & iactatiis mouebantur: nam quia habebant generis sublimationem, & quia erant de stirpe sancta, quasi per exempla parentū instruti cōfidebant se esse duces coecorum. id est duces eorū q; p exēpla parentū non erant sic instruti, sed vt coeci neficiabant quid agerent. Secundo, quia quiescebant in lege, & habebant conscientiæ quietationem; cōfidebant se esse lumen eorum, qui in tenebris sunt, idest qui non sunt in conscientia quietati & confirmati. Tertio, quia gloriabantur in Deo, & habebant diuinæ veritatis agnitionem confidebant se esse eruditores insipientiū, idest eorum, qui nō erat in diuina veritate instruti & solliciti. Quarto, quia noscebant Dei voluntatem quantum ad erroris & idola triæ deuitationem, confidebant, idest presumebant se esse magistros infantium, idest eorum, qui erant ab erroribus & idolatria reuocati. Quinto, quia sciebāt utiliora opera eligere confidebant in lege, idest secundum legem habere formam scientiæ & veritatis, utiliora opera non solum sciendo & cognoscendo, sed secundum veritatem opere adimplendo. His visis facile est literam legere. Continuetur ergo sic. Tu instructus per legem propter primā prærogatiuā, quia cognominaris Iudeus & habes generis sublimationē per exempla parentum instrutus, (confidis) idest presumis (te esse ducem coecorum) idest eorum, qui non habent hanc prærogatiuam, & nō sunt per exempla parentum edociti: per secundam autem prærogatiuā, quia in lege requiescis, habendo conscientiæ quietationem (confidis) idest presumis (te esse lumen eorum, qui in tenebris sunt) idest qui in conscientia vacillabant. Secundum ergo prætaxatum modum singulæ presumptiones prærogatiuis singulis adaptetur. Nostandum autem q; ad bene operandum duo requiruntur, primo bona opera cognoscere, deinde ea secundum veritatem opere adimplere. Iudei ergo iactando se de operum discretione, iactabant se (in lege) idest per legem (habere formam scientiæ) in quantum bona opera cognoscebant (& veritatis) in quantum ea opera secundum virtutem, vt dicebant, opere adimplabant. Deinde cum dicit,

Qui ergo alium doces, te ipsum non do ces. Qui prædicas non furandum, furaris. Qui dicis non mechandum, meharis. Qui abominaris idola, sacrilegium facis. Qui in lege gloriari, per præuaricationē legis deum inhonoras.

Ponit quinq; increpationes quinq; prærogatiuis & quinq; presumptionibus respondentes. Circa quod duo facit, quia primo facit quod dictum est: secundo,

A quod supposuerat per auctoritatem scripturæ sacre manifestat, & probat ibi, Nomen enim Dei per vos & cetera. Cōtinuetur ergo sic. Tu qui cognominaris Iudeus, & habes generis sublimationem & per exempla parentum instructus confidis te esse ducem cæcorum, volendo alios edocere, primò increpandus es, quia te ipsum primum edocere debebas, ideo ait, Qui alium doces te ipsum non doces. Rursum, quia Iudeus requiescebat in lege, & erat in conscientia solidatus, debebat quod corde sentiebat & ore prædicabat, opere adimplere. Ergo erat secundo increpandus, quod præuaricabatur opera legis, in quibus requiescebat, ideo subdit, Tu qui prædicas nou furandum idest qui requiescens in lege furtum & alia, quæ lex prohibet, detestando, (furaris) ea opere adimplendo. Tertio, quia iudei gloriabantur in deo diuinam veritatem cognoscendo, erant increpandi, quia mechabantur, idest fornicabantur à Deo, ab eo corde & opere recedendo, ideo subdit, Tu qui gloriari in Deo & (qui dicis non mechandum) idest à Deo non esse recedendum, (meharis) idest à Deo recedis, & fornicaris. Sicut enim prius nomine furti intelligebatur omnis recessus à lege, sic hic nomine mechiae intelligitur omnis fornicatio spiritualis & omnis recessus à Deo. Quarto, quia Iudei noscebant dei voluntatem, quod erant errores & idolatria detestanda, non debebant Idola sequi, nec debebant facere sacrilegia, ideo subdit, Iudeus noscens dei voluntatem, quod sunt idola detestanda, (abominaris idola, & sacrilegium facis) cultum Dei idolis exhibendo. Quinto, quia iudei probabant, idest confidebant per legem utiliora opera eligere, non debebant legem præuaricari, ideo ait, quod tu Iudeus (qui gloriari in lege) dicens te per legem instructū utiliora eligere, (per præuaricationem legis Deum inhonoras). Notandum autem quod in istis quinq; increpationibus quasi tanguntur omnia genera peccatorum. Nam omnis peccans vel peccat in se ipsum, vel in proximum, vel in deum. Peccatum autem in seipsum tangitur in prima increpatione, cum quis alium docet, se ipsum non docet. Peccatum vero in proximum tangitur in increpatione secunda, cum quis prædicat q; nō est furandum, furatur: vt nomine furti omnis leprosus in proximū intelligatur. Peccatum autem in deum intelligitur in aliis increpationibus tribus. Nam circa Deum tripliciter forefacimus: primo, cum ipsum recte non colimus: secundo, cum cultum eius, idolis exhibemus: tertio, cum nō men eius in uanum assumimus. Hæc erant præcepta prime tabule: vnum de sanctificatione sabbati: per sanctificationem enim sabbati intelligitur quod debemus vacare circa spūalia, & eū debite colere. Aliud præceptū fuit q; debemus idola spernere. Et est aliud præceptū prime tabule, q; nō debemus periurare, nec debemus nomē Dei in uanū assumere. Hæc aut̄ tria, q; quæ peccamus in Deū, in tribus icrepationibus ultimis describuntur. Nam nomine mechiae possumus intelligere fornicationem spiritualem, secundum quām à Deo recedimus, & sabbata non sanctificamus, & ipsum non recte colimus. Nomine vero sacrilegii possumus intelligere peccatum in Deum, secundum q; idola nō spernimus, sed eis cultum dei debitum exhibemus. Per hoc q; inhonoramus Deum, possumus intelligere peccatum periurii, cum nomen Dei in uanum assuumus. Notandum etiam iudeos circa omnia hæc increpandos esse: nam ipsi peccabant in se, quia se non docebant: peccabant in proximum, quia furando cū lēdebant: peccabant in Deum, quia mechando, idest fornicando spiritualiter, eum debite non colebant: peccabant per sacrilegium, quia cultum idolis exhibebant: peccabant præuaricando legem, & inhonorando Deum, quia nomen Dei in uanum assumbat. Notandum etiam quod non honorare deum potissime dicitur

D

dicitur prævaricatio legis, quia lex potissimum ordinat nos ad deum. Notandum etiam quod Magister nomine furti intelligit furari debitum sensum legis: & nomine moechie intelligit veritatem de christo in lege contam à lege tollere. Sed exponere ut dictum est (ut videtur) magis itur ad literalem sensum. Deinde cum dicit.

Nomen n. Dei per vos blasphematur inter gentes, sicut scriptum est.

Quoddam, quod supposuerat, probat per auctoritatem scripture. Continuetur ergo sic. Bene dico quod inhonoratis, sicut scriptum est, id est sicut testatur auctoritas scripture, ubi dicitur, quod nomen dei per vos iudeos blasphematur inter gentes. Notandum autem quod Apostolus hic loquitur Iudeis legem scientibus & ideo non allegatvbi scriptum sit hæc auctoritas: tam si scire volumus ubi scriptum sit hoc, habetur Isaïe cap. 52. vbi dicitur Tota die nomen meum blasphematur. Vel ut gloria tangit, hoc scriptum est in Ezechiele cap. 36, vbi nos habemus, Ingressi sunt ad gentes, ad quas introierunt & polluerunt nomen sanctum meum litera L X X. habet, Nomen meum per vos blasphematum est in gentibus. Notandum etiam quod tripliciter potest intelligi, quod iudei Deum inhonorabant, & nomen dei blasphemabant inter gentes. Primo, quia forte iudei inter gentes periuria exercerant, & nomen Dei in vanum assuebant. Secundo, quia iudei propter eorum peccata multotiens debellabantur à gentibus: gentes autem eos debellantes non attribuebant Iudeorum peccatis, sed credebat se propria virtute hoc fecisse, & Deum Iudeorum superasse: & quia hoc vergebant in Dei iniuriam, & in Dei blasphemiam, exponendum est (per vos) id est propter peccata vestra, propter quæ tradebamini gentibus, inter gentes blasphematum est nomen Dei: quia credebant gentes non propter Iudeorum peccata deum tradidisse eos, sed propria virtute estimabant iudeos superasse, & credebant quod Dii, quos ipsi colebant superassent Deum illum quem iudei adorabant: quod sine blasphemia esse non poterat. Tertio, propter iudeos blasphematum est nomen Dei inter gentes, quia gentibus propter prædicationem euangelii Christum credere incipientibus iudei dissuadere videbantur christum non esse dicendum Deum: quod in Dei vergebant blasphemiam. Deinde cum dicit.

Circuncisio quidem prodest, si legem obserues.

Postquam iudeos increpauerat quod legem prævaricabantur, & eam non obseruabant, in parte ista (vt dicebatur) ostendit quod propter huiusmodi legem non obseruatam, non debebant gentibus se preferre. Propter quod quatuor facit, secundum quod quatuor rationibus hoc declarat. Nam si iudei volebant propter aliquid se preferre gentibus, oportebat quod illud esset proficuum: quia propter illud quod est iniuriale, nullus debet se preferre. Secundo oportebat, quod illud non esset gentilitati equatum: quia per id quod iudei equabantur gentibus, non poterant gentibus se preferre. Tertio oportebat, quod illud esset gentilitati præpositum, non suppositum: nam per illud, quod nos gentilitati non præponit sed quodammodo supponit, non possumus gentibus nos preferre. Quarto oportebat, quod illud per quod iudei se voluissent preferre gentibus, esset a deo laudatum & acceptum: quia per id quod deus nec laudat nec acceptat, non debet aliquis se preferre. Cum ergo lex non obseruata primo sit non proficia, secundo sit quodammodo gentilitati equata, tertio sit quodammodo gentilitati supposita, quarto non sit à Deo laudata: propter has quatuor rationes, per legem non

A obseruatam non debebant iudei gentibus se preferre. Hę autem quatuor rationes secundum hunc ordinem in littera denotantur. Secunda ratio incipit ibi. (Si autem prævaricatio.) Tertia ibi. (Si igitur præputium) Quarta ibi. (Non enim quę in manifesto.) Formetur autem prima rō sic, Propter illud quod non est proficiuum, nullus debet gentibus se preferre, sed Circuncisio & alia contenta in lege vobis iudeis non obseruantibus legem, non sunt proficia: ergo propter talia non debetis gentibus vos preferre. De hac autem ratione non ponit nisi virtutem medii, videlicet, quod circuncisio non prodest, nisi legem obserues. Et quod dictum est de circuncisione, intelligendum est de quo liber alio in lege contento. Ideo ait Circuncisio qui do prodest, si legem obserues: sed, supple, si talia non obserues, ea tibi proficia esse non possunt. Deinde cum dicit.

B Si autem prævaricator legis sis, circuncisio tua præputium facta est.

Adducit secundam rationem, quia lex non obseruata non solum non est proficia, ut tangebat ratio prima, sed etiam est gentilitati equata, ut tangit hæc ratio secunda. Formetur ergo sic ratio, Per illud quod vos gentilitati adæquat, non debetis vos o iudei gentibus preferre: sed lex non obseruata gentilitati vos adæquat, ergo per eam non debetis gentibus vos preferre. De hac autem ratione non ponit nisi virtutem medii, videlicet, quod lex prævaricata id est non obseruata facit ut circuncisio sit facta præputium id est sit ad equata præputio id est gentilitati. Ideo ait si autem tu iudeus prævaricator sis legis, circuncisio tua id est circuncisio quam passus es in carne tua, est facta præputium id est non plus valet quam præputium, hoc est non plus valet quam gentilitas, si est gentilitati equata. Deinde cum dicit.

C Si igitur præputium iusticias legis custodiat, nonne præputium illius in circumcisionem reputabitur? et iudicabit id quod ex natura est præputium legem columante, qui per literam & circumcisionem prævaricator es legis.

D Adducit ad hoc idem tertiam rationem, ostendens, quod lex non obseruata, non solum est gentilitati equata, sed est quodammodo gentilitati supposita. Nam gentilis implendo legem sibi naturaliter impressam dignè præponitur, dignè iudicat Iudeum non obseruantem legem scriptam: propter quod lex non obseruata præponebat iudeos gentibus, & si non omnibus saltem præponebat eos gentibus implentibus naturalem legem. Formetur ergo sic ratio, Nullus debet se preferre gentibus propter id quod est quodammodo gentilitati suppositum: sed, o iudei, lex, quam non obseruatis, vos quodammodo gentilitati supponit; ergo per legem, quam non obseruatis, non debetis gentibus vos preferre. De hac autem ratione non ponit nisi virtutem medii, ideo ait, (Si igitur præputium) id est gentilis (custodiat iusticias legis) id est implet legem (nonne præputium illius) id est gentilitas eius (reputabitur in circumcisionem?) Et quod est præputium id est ille qui est gentilis (ex natura) id est ex sua naturali prole, vel ex suo naturali genere (consimans legem) id est implendo legem, & faciendo mandata legis, (iudicabit te) o iudee, id est præponetur tibi, qui per literā legis scriptę & circumcisionē, supple, es edocitus: et tamen prævaricator es legis. Notandum autem quod cum dicimus gentile posse consumare & implere legem, non excludimus diuinam gratiam, sed intelligimus quod ille qui natura est gentilis, id est qui secundum naturalem originem processit a gentilibus

D

A D R O M A N O S .

parentibus, adiuuante diuina gratia, potest implere legem, quā implendo, iudicabit, id est, præponetur ius deo, qui præuaricator legis est, quantumcum ille iudeus secundum naturalem originem procererit ex parentibus circuncisis. Deinde cum dicit.

Non enim qui in manifesto iudeus est nec quæ in manifesto in carne est circuncisio: sed qui in abscondito iudeus est, & circuncisio cordis in spiritu non litera: cuius laus nō ex hominibus, sed ex Deo est.

Adducit ad hoc idem quartam & ultimam rationem, ostendens quod iudei, propter legem, quam non obseruabant, non debebat gentibus se preferre eo g̃ lex non obseruata non sit à Deo laudata, quia nō est ei placita nec accepta. Ad cuius eidemtamen, sciendum quod ille qui est circuncisus in carne & est de genere iudeorum habendo legem, si legem non obseruet quamus sit iudeus in manifesto & apud homines, nō est tamē iudeus in occulto & in corde & apud deum: poterit ergo talis esse laus apud homines sed non apud deum. Et quia nullus debet se preferre gentibus propter id quod potest esse laudatum apud homines si non sit laudatum apud deum, ideo, vt dicebatur, propter legem non obseruatam non debent iudei gentibus se preferre. Formetur ergo sic ratio. Nullus debet se preferre gentibus propter id quod non est à deo laudatum, nec est ei placitum, nec acceptum: sed lex non obseruata, non est à deo laudata, nec est placita nec accepta: ergo pp eā nō debetis gentibus vos preferre. De hac autem ratione, non ponit nisi virtutem medii, ideo ait, Non enim, supple, est à deo laudatus nec apud deum acceptus qui est iudeus in manifesto, vt puta quia est iudeus nomine vel natione, nec est apud deum laudata circuncisio, quæ est manifesta in carne, sed qui est iudeus in abscondito & in corde est, supple, à Deo acceptus: & circuncisio cordis in spiritu, id est per spiritum sanctum facta, nō litera, id est non tñ secundum legem literam adimpletam, supple, talis circuncisio est apud deum accepta, cuius circuncisionis laus est non ex hominibus, sed ex Deo. Notandum autem quod circuncidere idem est quod vindicare resarcire. Hæc autem circuncisio in carne siebat cultro lapideo, per literam legis hoc mandantem & iubentem: sed in corde siebat: & fit circuncisio mediæ, te diuina gratia per spiritum sanctum eam dantem & infundentem. Circuncisio ergo facta in carne per literam legis sine circuncisione facta in corde per spiritum sanctum, nō est deo placita nec accepta. Notandum etiam quod homo intueretur faciem: Deus autem intueretur cor, quia circuncisio prout in corde consistit, nisi per exteriora pateat, nō potest hominibus esse nota, & per consequens per talem circuncisionem non est laus ex hominibus, sed ex Deo, vt in litera dicitur.

Ad intelligentiam autem dictorum, primo dubitatur, vt magister dubitat in glo. ait enim apostolus, q̃ circuncisio quidem prodest si legem obserueris: cuius contrarium scribitur ad Galatas. 5. vbi dicitur, si circuncidimini, Christus vobis nihil prodest. Dicendum quod circa circuncisionem & circa alia legalia consueverunt distingui tria tempora. Vnum in quo fuerunt viua, aliud in quo mortua: & tertium in quo mortifera: viua fuerunt usq; ad passionem christi: ita quod circuncisio obseruanti legem proderat, & erat remedium contra originale peccatum. Mortua autem fuerunt, secundum quod Aug. videtur velle, a passione christi usq; ad plenam diuulgationem euangelii: post plenam autem diuulgationem non solum fuerunt mortua, sed etiam mortifera: est autem differentia inter mortuum & mortiferum, vt dicatur mortuum

A quod non prodest & quod non dat vitam: mortiferū vero quod non solum non prodest & non dat vitam, sed etiam obest & confert mortem. Statim ergo post passionem legalia fuerunt mortua, quia non erant proficia: sed post plenam euangelii diuulgationem, non solum, non fuerunt proficia, sed etiam fuerunt mortifera & nocia. Secundum hoc itaq; post diuulgationem euangelii dicit apostolus ad Galat. si circuncidimini, Christum vobis nihil prodest: quia ex tunc circuncisio non solum erat mortua, sed mortifera, quia ponens ei fidem, peccabat mortaliter: posset aliquis circuncidi propter aliquam determinata causam, vt propter morbum, vel propter aliquid aliud: sic etiam posset quis abstinere propter hmoi causas à carnibus porcinis, a quibus vetus lex prohibebat: sed si quis hoc faceret volens obseruare cærenias legis, credens per talia saluari, esset ei mortiferum & grauiter peccaret. Aduertendum tamen q̃ inter doctores videtur esse controværsiam quidam volunt, quod statim post passionem, legalia non solum fuerunt mortua & non fuerunt proficia, sed et fuerunt mortifera & nocia. Alii vero tenent & comuniū dicitur, vt superius dicebatur, quod statim post passionem fuerunt mortua & non fuerunt proficia: sed post plenam euangelii diuulgationem incepserunt esse mortifera & nocia. Quod vero arguitur quod apostolus sibi contradicat, cum dicit, circuncisionem prodelle obseruant legem: ad galatas vero velit, Circuncidenti se, Christum non prodelle, vt patet per habita, & vt ait glosa, intelligendum hoc est secundum statum diuersorum temporum: nam secundum statum veteris olim profuit circuncisio: tempore autem, postquam veritas est exhibita, id est postquam veritas est diuulgata, non mō non prodest circuncisio, sed obest.

C Secundo dubitatur de eo quod ait Apostolus, scilicet quod si præuaricator legis sis, circuncisio tua præputium facta est: quod exponens glosa ait, facta est circuncisio præputium, quia non plus prodest quam præputium. Sed hoc videtur falsum, cum circuncisio fuerit remedium contra originale peccatum, & non præputium. Dicendum quod originale peccatum nō inferebat poenam sensus sed poenam damni: decedentes enim in originali peccato, tantum habebunt poenam damni, quia carebunt diuina visione, sed nō habebunt poenam sensus, quia nō cruciabuntur igne: sed decedentes in actuali, habebunt utramque poenam. Sed quia poena originalis peccati tota clauditur in poena peccati actualis, non obseruans legem, & decedens in peccato actuali, quātumcumq; per circuncisio nem sit mundatus ab originali, illa circuncisio non plus valet ad salutem quam præputium, quia ita carebit visione diuina sic circuncisus, sicut si haberet præputium. Est ergo diligenter notandum quod in priuatione non est dare magis & minus: vnde non dicitur unus homo magis mortuus quam alius: & in parentibus visu non est unus magis cœcus quam alius: in inferno itaq; erit differentia quantum ad poenam sensus, quia unus magis cruciabitur quam alius, sed non erit quantum ad poenam damni, quia unus non magis priuabitur visione diuina quam alius. Ergo circuncisio non obseruanti legem non prodest, quia non minus priuabitur visione diuina & non minus habebit poenam damni circuncisus & mundatus à peccato originali si non obserueret legem & decedet in peccato mortali, quam si haberet præputium, & non esset à peccato originali mundatus.

Vltierius forte dubitaret aliquis, de eo quod in litera dicitur, quod præputium est legem consumans ex natura: quod exponens Magister ait, q̃ præputium, id est gentilis est consumans, id est perficiens legem, credendo in christum in lege promissum: (ex natura), quia)

quia hoc est ei ex natura. Sed contra credere enim in Christum non est ex natura, sed ex fide & gratia. Dicendum quod dictum est ex natura potius copulari cum hoc quod dico preputium, ut exponebatur in legendo literam; & tunc non erit dubium in litera apostoli: erit enim sensus quod ille qui est preputium ex natura, id est ille qui est gentilis ex naturali origine, consumans legem, iudicabit iudeum. Sed si hoc quod dico (ex natura) componatur cum hac dictione consumans, ut sit sensus, quod preputium id est gentilis est consumans, id est perficiens legem ex natura, tunc dubium est quod dicitur, quia ut dicebatur credere in Christum & implere legem non est ex natura, sed ex gratia. Sed ad hoc soluendum valet quod in lectione præhabita querebatur. Nam sicut gentes, quae legem non habent, naturaliter ea quae legis sunt faciunt: sic credere in Christum & consumare legem dicitur esse ex natura siue náliter: in talibus enim ut supra dicebatur non excludimus gratiam. Impletio itaque legis trahit potest dici esse naturaliter & ex natura. Nam vel est hoc à natura, quia est hoc à Deo & à causa superiori, cui naturaliter subiectum; vel hoc est natura litter & secundum naturam, quia in hoc nostra natura perficitur: vel est naturaliter & secundum naturam, quia adiuuante gratia, in hoc natura cooperatur, ut superius lucidius dicebamus.

LECTIO IX.

CAP. III.

Vid ergo amplius est iudeo? aut quae utilitas circuncisionis? Multū per omnem modum. Primum quidem, quia credita sunt illis clavis Dei. Quid em si quidam illorum non crediderunt? Nunquid incredulitas illorum fidem Dei euacuavit? Absit. Est aut Deus verax, ois aut homo mendax, sicut scriptum est: Ut iusti ficeris in sermonibus tuis & vincas cum iudicaris.

Quia apostolus superius dixerat, quod iudei propter legem, quam non obseruabant, non debebant se preferre gentibus: & quia dixerat quod non est personarum acceptio apud Deum: & etiam quod Iudeus carnalis fit gentilis, & gentilis spiritualis fit iudeus: ne aliquis ex hoc crederet quod nulla esset utilitas legis & circumcisionis: ex quo iudeus habens legem & circumcisionem carnaliter viuat fit gentilis, & gentilis fit iudeus, ostendit quanta sit utilitas legis & circumcisionis. circa quod duo facit, primo facit quod dictum est: secundo remouet quandam alium errorem, qui videbatur habere originem ex prædictis. Secunda ibi, (si autem iniquitas nostra.)

Circa primum tria facit, quia primo ponit questionem & annexit solutionem: secundo dictæ solutioni subiungit manifestationem: tertio, solutioni manifestatio infinita: infert roborationem & confirmationem. Secunda ibi (primum quidem:) Tertia ibi, (quid enim si quidam.) Continuetur ergo sic. Dictum est quod iudeus carnaliter viuens fit gentilis: & gentilis spiritualiter viuens & legem consumans, fit iudeus. & quia sic est, quid ergo

A amplius est iudeo, suple quam græco, id est quam gentili: aut quae utilitas circumcisionis: & soluit ad hanc questionem dicens, quod multum quidem per omnem modum est utilitas legis & circumcisionis, & multum quidem per omnem modum est amplius iudeo quam græco. Posset autem ex his talis formari ratio, propter utilia multum & per omnem modum, quae tradita sunt iudeo & non græco, multum & per omnem modum est melius & amplius iudeo quam græco: sed lex circumcisionis, quae sunt utilia multum & per omnem modum, tradidit iudeo & non græco: ergo propter legem & circumcisionem multum & per omnem modum est melius & amplius iudeo quam græco. De hac autem ratione non ponit nisi virtutem mediæ, vis delicit, quod propter legem & circumcisionem, quae sunt tradita iudeo & non græco, multum & per omnem modum est melius & amplius iudeo quam græco.

B Ad evidentiam autem huius partis si volumus procedere secundum intentionem apostoli, est diligenter notandum, quod illud idem quod tenendum est de lege & circumcisione quodammodo tenendum est & circa alia bona, ut circa intellectum, circa ingenium circa naturalem industriam, circa sanitatem & circa fortitudinem naturalem corporalem. Nam ingenium intellectus, & naturalis industria in se bona sunt, & habenti ea simpliciter utilia sunt: tamen male utenti bus eis non sunt utilia, sed nocua. Simpliciter enim & absolute loquendo, bonum est homini habere subtilem intellectum, perspicax ingenium, & naturalem industriam: tamen si habens ista, utitur eis in malam partem, cum plura mala fecere possit habendo ista, quam si eis careret, male utenti bonum esset quod eis careret. Sicut aqua (ut ponit exemplum philosophus in Ethic.) in se quidem bonum est, tamen quando aqua suffocat, non est opus bibere; & ad opus suffocatorum expediret quod aqua non esset in vniuerso. Sicut ergo aqua quid bonum est, & est utilis simpliciter, suffocatis tamen non est utilis: ita cum quis male utitur industria naturali, & cum per eam suffocatur & inducitur ad male agendum, bonum esset ei, qui talis est, quod tales industrias non haberet: habens ergo intellectum & industrias, si bene utatur eis, est melior alius; & si male, peior alius. Nihilominus tamen intellectus & industria simpliciter bona sunt & habenti ea simpliciter melius & amplius existit, quam si careret illis: & quod dictum est de intellectu & industria, aliquo modo adaptari posset ad robur & sanitatem: nam si homo fortis & fanus velit esse bonus potest facere plura bona quam alius; & sive velit esse malus, potest facere plura mala. Sic & in proposito, lex ipsa, & circumcisione in se bona erant, & habenti ea simpliciter & per omnem modum utilia erant: & male utenti legem, ut ei qui legem preuaricabat & non obseruabat eam, lex & legalia non erant proficia, sed nocua; nam preuaricator legis magis peccabat, legem habendo & eam legem preuaricando, quam si legem non habuisset. Iudeus ergo si bonus erat, quia erat per legem instructus, rationabiliter debebat esse melior alius: Sed si malus, debebat esse peior.

D Errat itaque dicens, legem non esse simpliciter bonam; & errat etiam dicens quod lex sit adeo bona, quod non obseruant proficiat: propter quod iudei non poterant se iactare de legis dignitate, si eam non obseruabant, ut in superioribus probabatur: nec etiam dicendum est legem non esse bonam & utiliem ut in hac lectione probatur. Sed lex est sancta, & mandatum sanctum, & bonum: & iudeo habenti legem erat amplius & melius quam græco, & multum quidem & per omnem modum.

E Deinde cum dicit, (Primum quidem) Postquam proposita est questio & questionis solutio: hic subiungit

D ii

A D R O M A N O S.

Psal. 148.

lib. Aug. 1.
Ret. c. 9.

tur solutionis manifestatio. Continuetur ergo sic, Quæsumus est quid sit amplius iudeo quam græco, & quæ sit utilitas circumcisionis: & solutum est atq; responsum, quod multum quidem & per omnem modum est amplius & melius iudeo quam græco: nam (primum quidem) idest principaliter & per omnem modum est melius iudeo habenti legem, quam græco, (quia eloqua Dei) idest lex & prophetæ, per quæ intelligerent futuram redemptionem, sunt tradita illis: nam ut dicitur in Psal. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis. Notandum autem Magistrū in glosa sic introducere istam partem quod dicat posse esse aliquid vtile, vel quantum ad temporalia, vel quantum ad spiritualia. Iudeo ergo habenti legem, vtile fuit per omnem modum & quantum ad temporalia, quia dedit eis Dominus terram fluentem latte & melle: & quantum ad spiritualia, quia (vt dices batur) non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis: habere ergo legem & circumcisionem fuit iudeis vtile multum & per omnem modum. Notandum etiam q; vt magister continuat, prætermittens apostolus de minoribus bonis, idest de temporalibus, exemplum dedit de bonis præcipuis, idest de spiritualibus, vt de eloquii Dei, vt sit sensus. Melius est iudeo quam græco, multum & per omnem modum, quia melius est ei quantum ad spiritualia & temporalia (& primum) idest præcipue melius est eis quantum ad spiritualia, quia eloqua Dei credita sunt illis. Notandum etiam quod hæc pars possit aliter introduci, vt dicamus cum August. bona temporalia esse bona particulariter & quodammodo: bona vero spiritualia sunt quodammodo bona per omnem modum: nam bona corporalia non sunt delectabilia simpliciter, sed semper habent aliquam tristitiam & aliquam anxietatem annexam: bona vero spiritualia sunt quodammodo bona per omnem modum. Rursus bona corporalia sunt bona sensibilia & hæc sunt bona particularia; sed bona spiritualia sunt bona intellectualia, & ex hoc sunt bona simpliciter & vniuersaliter; quia sensus est particularis, intellectus vniuersalis, vt in alia scientia declaratur. Huic etiā veritati attestatur quod ait Deus natus primo de diuinis nominibus, quod intelligibilis sunt incomprehensibilia sensibus. Nam sicut totum non capitur à parte, & vniuersale non capitur à particulari; sic intelligibile non potest à sensibili comprehendiri. Ex his igitur patet quomodo lex & circumcisione fuerunt vtiles simpliciter & per omnem modum, quia de se & direkte ordinabant ad spirituale bonum, in quo saluatur utilitas omnimoda & multa. Notandum etiam sic formandā esse hanc rationem, Illud per quod perficitur aliquid spiritualiter est bonum primum, idest principaliter & per omnem modum: sed per legem & circumcisionem perficiebantur iudei spiritualiter, quia eloqua Dei credita erant illis, ergo lex & circumcisione erant bona simpliciter & per omnem modum. Quare manifestata est solutio per prehabita, videlicet quod multum & per omnem modum per legem & circumcisionem erat melius & amplius iudeo quam græco, quia lex & circumcisione perficiebat eos spiritualiter, & faciebat eis credita eloqua dei. De hac autem ratione, non ponit nisi virtutem medii, videlicet, quod propter legem & circumcisionem (primum) idest principaliter & per omnem modum, est amplius & melius iudeo quam græco, quia ex hoc perficiuntur spiritualiter, quia sunt eis credita eloqua Dei.

Deinde cum dicit (Quid enim si quidam.) Positam posita est quæstio quid est amplius iudeo quam græco, & posita est huius quæstionis solutio,

A quod est ei amplius & multum & per omnem modum: & posita est huius solutionis manifestatio: quia eloqua Dei credita sunt illis. In parte ista ponitur manifestatæ solutionis confirmatio & corroboratio. Ad cuius evidentiam sciendum quod secundum August. tria sunt genera bonorum: quia quædam sunt bona minima; quædam media: & quædam maxima. Distinguntur etiam bona, quia quædam sunt corporalia, quædam spiritualia: & spiritualia etiam distinguntur, quia quædam sunt naturaliter innata ut potentiae animæ, & industria naturalis, & cætera talia; & quædam sunt gratuita & diuinitus infusa, ut virtutes, & dona, & alia spiritualia bona nobis à deo concessa. Bona ergo corporalia sunt bona minima: bona autem spiritualia naturaliter innata sunt bona media: sed bona spiritualia gratuita diuinitus infusa & à deo nobis concessa, sunt bona maxima. Confirmare ergo solutionem superius datam, & ostendere quos modo iudeis erat amplius & melius multum & per omnem modum, est declarare & probare, quomodo habere fidem & esse credita eloqua dei, erat bonum maximum simpliciter & per omnem modum. Notandum etiam quod prætermis mediis bonis, quia illa sunt naturaliter innata, dicere possumus quod maxima bona, cuiusmodi sunt bona spiritualia gratuita, quæ sunt quodammodo bona simpliciter & per omnem modum, differunt ab aliis bonis minimis, cuiusmodi sunt bona temporalia & exteriora dupliciter: primò quia bona hæc minima possunt accipi per aliorum malitiam: secundo, quia possunt tolli per tribunitis fallaciam: contingit enim plures quod bona corporalia quis perdit non propter peccatum proprium, sed propter aliorum malitiam: sed bona spiritualia & promissiones diuinas non possumus perdere per aliorum malitiam. Rursus bona hæc corporalia possunt amitti per tribunitis fallaciam: nam quia homines possunt talia bona conferre, & omnis homo mendax, contingit propter fallaciam hominum perdere talia bona, quantumcumque sint nobis ab hominibus promissa. Sed quia bona spiritualia tribuntur ab ipso Deo, qui est ipsa veritas, & falli non potest, ideo non possunt perdi per tribunitis fallaciam. Volendo ergo apostolus ostendere bona, quæ sequebantur iudei ex lege & circumcisione, esse bona spiritualia, & esse bona multum & per omnem modum. Tria facit: quia primò probat illa bona esse talia, quia non poterant perdi per aliorum malitiam: secundo, quia non poterant perdi per tribunitis fallaciam: tertio quod dixerat manifestat per scripturam sacram. Secunda ibi: (Est autem Deus verax). Tertia ibi: (sicut scriptum est). In prima parte intendit talem rationem, Illud, quod non potest perdi per aliorum malitiam, est bonum spirituale & est bonum multum & per omnem modum: sed fidem Dei, quam sequebantur iudei habentes legem & circumcisionem, non poterant perdere per aliorum malitiam: huiusmodi ergo bonum erat spirituale, & erat bonum multum & per omnem modum. De hac ratione non ponit nisi virtutem mediæ, videlicet, quod fides Dei, quam habebant iudei per legem & circumcisionem, non euacuabatur nec tollebatur per aliorum incredulitatem, nec per aliorum malitiam. Ideo ait. Quid est si quidam eorum, idest iudeorum non crediderint? nunquid corum incredulitas & eorum malitia euacuavit fidem dei? Absit. Notandum autem q; per fidem dei possumus intelligere duo: vel dei fidelitatem, vel iudeorum credulitatem: nā ipsa dei fidelitas secundū quā fideliter adimplebat quæ

2.lib. de libe
ro arb.ca. 19.

quæ in lege promiserat, potest dici fides Dei: incredulitas ergo aliorum non evacuabat hanc Dei fidem, id est hanc Dei fidelitatem: quia quantuncunq; atq; qui iudeorum mali essent, bonis tamen & obseruantibus legem, Deus fideliter obseruabat quæ in lege promiserat. Alio modo per fidem Dei possimus intelligere non fidelitatem dei, sed fidem quam habebant iudei de Deo: hanc autem fidem, quam habebant boni de Deo, nō poterant amittere per aliorum malitiam, ita q; incredulitas aliorum hanc fidem evacuare non poterat, vtroque autem modo exponitur hic textus in glo.

Deinde cum dicit. (Est autem Deus verax.) Adducit secundam rationem: formatur autem sic ratio. Illud, quod non potest amitti per tribuentis fallaciā, est bonum multum & per omnem modum: sed fides Dei, id est dei fidelitas: vel fides Dei, id est fides, quam habuerunt iudei de Deo, non poterat amitti per tribuentis fallaciā: ergo huiusmodi fides erat bonum multum & per omnem modum. De hac autem ratione non ponit nisi virtutem mediū. Ideo ait, Est autem Deus verax: omnis autem homo vendax. Tunc ergo supplendus est textus, quod bonum illud diuinum, quod conseq̄uebatur iudei per legem & circuncisionem, erat bonum multum & per omnem modum: quia non poterat perdi per tribuentis fallaciā, cum Deus, tribuens huiusmodi bonum, sit verax & in eo nulla sit fallacia. Notandum autem, quod homo est mendax, quia fallit & fallitur: deus est verax, quia nec fallit nec fallitur. Homo vero, quia fallit & decipit, multa promittit que non obseruat: quia vero fallitur & decipitur, non solum non obseruat & non dat quæ promisit, sed etiam multo tamen iniuste reaccipit quæ dedit: Deus autem, qui est verax & non fallit, fideliter obseruat quæ promisit: Ideo propter aliquorum malitiam non dimittet quin fideliter obseruet que in lege promisit. Quia vero non fallitur, nunquam iniuste retrahet sua bona, quæ est suis fidelibus elargitus: nunquam ergo subtrahet fidem, & alia spiritu tualia bona a suis fidelibus. Homo vero, quia mendax est & quia in iudicando fallitur, perdit ipsum cum impio: & propter malitiam aliquorum malorum infert damna multis bonis. Ad hoc autem corroborandum valet quod dixit Abraam Domino, Gen. 18. Absit à te, vt rem hanc facias, et occidas iustum cum impio, fiatq; iustus, sicut impius, nō est hoc tuum, qui iudicas omnem terram. Notandum etiam quod hoc dictum, quod Deus est verax, sumulcum hoc quod est noua ratio ad probandum propositum, est etiam confirmatio prædictorū: ham ideo non evacuabitur dei fides propter aliquorum incredulitatem & malitiam, quia Deus est verax, & nec fallit, nec fallitur.

Deinde cum dicit, Scut scriptum est) quod dixerat manifestat per scripturam sacram. Continuetur ergo sic, bene dictum est quod Deus est verax sicut scriptum est per prophetam, vt iustificeris in sermonibus tuis. quasi dicat, Ita verax es tu deus, vt iustificeris, id est vt iustus appareas in omnibus sermonibus tuis: & vincas dum iudicaris, id est cum de iustitia ad alios compararis. Ad evidentiam huius textus duo sunt declaranda: nam primo videndum est quomodo hæc litera in se sit exposita: secundo quomodo sit ad propositum adaptanda. Exponitur autem hæc litera quadrupliciter, secundum quam quadruplicem expositionem sumuntur ex ea quatuor rationes, congruentes proposito. Deus enim vincit, id est superat & excellit, cum iudicatur, id est cum de iustitia ad alios comparatur quadrupliciter, secundum quadruplicem iustitiam, quam exercet: nam primò superat & vincit in promissis implendis: secundo in misericordiis faciendis: tertio in rebus gubernandis: & quartò in iudiciis exequendis. Secundum ergo iustitiam, per quam promissa implet, exponatur sic litera, Ego Dauid tibi soli peccavi, & malum coram te feci in adulterio & homicidio, vt tu o Deus (intendo filium ex stirpe mea sicut promisi) in sermonibus tuis iustificeris, id est iustus esse sola iustitia non meis meritis comproberis: & vincas in implendo promissa, cum iudicaris, id est cum de iustitia ad alios compararis. Si enim David nō peccasset, & Deus suū filiū de stirpe iudaica misisset, videretur forte hoc fuisse factum per merita David: sed illo peccante & Deo nihilo hoc faciente, apparet non ex meritis David, sed ex Dei iustitia hoc factum esse, secundum quam voluit implere promissa. Secundo modo exponitur quantum ad misericordias, quas exercet; & tunc sic continuetur hic textus ad psalmum unde sumitur: Dauid enim predixerat, A peccato meo munda me domine, quasi dicat, Ideo munda me, vt iustificeris, id est vt iustus & verax comproberis in sermonibus tuis de venia, quam promisisti peccatori: dixisti enim, quacunq; hora ingemuerit peccator, omnium iniquitatum eius non recordabor. Hoc ergo faciendo vincas, id est excelles & superes cum iudicaris, id est cum de iustitia, videlicet de habenda venia quam promisisti peccatori, ad alios compararis, quia nullus est qui sic exhibeat promissam veniam, sicut tu. Tertio modo exponitur de rebus gubernandis: iudicatur enim deus ab hominibus dicentibus, Domine sic debes facere, sic debes gubernare mundum, quia deberes exaltare bonos & deprimere malos: ipse tamen quicquid facit, est optima ratione factum: nos sumus ergo qui peccamus, qui non recte gubernanda gubernamus: ipse enim omnia recte facit. Dicit ergo Psal. Ego tibi soli peccavi, & alii tibi soli peccant, non recte regendo, nec recte gubernando res sibi commissas: tu adeo iustus es, vt duni ego & alii tibi peccamus, tu solus iustificeris, id est iustus appareas in omnibus sermonibus tuis, id est in omnibus promissis tuis, in quibus promisisti perpetuum tuum regnum regere & gubernare: & vincas, id est superes, cum iudicaris, id est cum de iustitia ad alios compararis. Quarto modo exponitur de iudiciis faciendis: nam illi soli peccatur, qui solus est iustus iudex: nam contra iniquum iudicem non peccatur proprie, cum ipse sit in eadem sententia cum reo, sed peccatur contra iustum iudicem. Ideo ait David, Tibi soli peccavi. quasi dicat, tu solus es iustus iudex, cui soli peccatur, immo adeo iustus es vt iustificeris, id est vt iustus & verax comproberis in omnibus sermonibus tuis, id est in omnibus iudiciis tuis: & vincas, id est superes & excelles cum iudicaris, id est cum de faciendis iudiciis ad alios compararis. Deus ergo, quæ promisit filium suum mittere, promisit peccatoribus veniam dare: suum est, nos regere & gubernare, ad ipsum spectat iudicia facere, quia in omnibus his iustus & verax comparatur: ideo secundum hæc quatuor, Deus vincit cum iudicatur, id est cum de iustitia ad alios comparatur.

Hoc viso, secundum has quatuor expositiones, possunt sumi quatuor rationes, videlicet quod deus adeo verax est quod incredulitas aliquorum iudiciorū nō evacuabit fidem Dei quantum ad alios. Prima ratio sumitur quantum ad promissa implenda: nam si Deus adeo verax est q; propter peccatum proptimum David, non evacuabit fidem suam & promissionem suam de filio mittendo: ergo multo minus propter malitiam aliorum malorum evacuabit promissionē sicut circa bonos. Formetur autem sic ratio: quicunq; adeo verax est q; propter peccata propria alicuius non evacuat sua promissa, non evacuabit ea propter

D iii

AD ROMANOS.

nequitiam aliorum, sed Deus adeò verax est ꝑ propter peccata propria David non euacuauit sua promissa; ergo nō euacuauit ea propter nequitiam aliorum: incredulitas ergo aliorum iudicorum nō euacuauit fidem Dei circa alios. Secunda ratio sumitur quantum ad misericordias faciendas: formatur autē sic, Quicunqꝫ ipſi peccatori vt promisisti paratus es veniam dare, nullo modo propter aliorum peccata nobis non peccantibus sua bona retrahet; incredulitas ergo aliorum & nequitie ipsorum non euacuauit fidem Dei circa alios nō peccantes. Tertia ratio sumitur, quantum ad res gubernandas: formatur autem sic, quicunqꝫ omnia recte gubernat, nō perdit iustum cum impiō, nec propter aliorum peccata subtrahit à non peccantibus sua bona: sed Deus adeò verax est & adeò iustificatur in sermonibus suis vt omnia iuste gubernet: ergo non perdet iustum cum impiō, & propter aliorum peccata non subtrahet à non peccantibus sua bona: incredulitas ergo aliquorum iudeorum non euacuauit fidem Dei, & promissio nem Dei, & alia bona Dei circa alios non peccantes. Quarta ratio sumitur quantum ad iudicia facienda: formatur ergo sic, Quicunqꝫ verè iudicat, nō perdit iustum cum impiō, & propter aliorum peccata non subtrahet à non peccantibus sua bona: sed deus adeò verax est vt iustificetur in omnibus suis sermonibus, & in omnibus suis iudiciis: ergo non perdet iustum cum impiō, & propter aliorum peccata non retrahet a non peccantibus sua bona; incredulitas ergo aliquorum iudeorum non euacuauit fidem Dei circa alios non peccantes.

Summatum ergo intentio lectionis huius in hoc cōsistit, quod propter legem & circuncisionem, multum quidem & per omnem modum erat amplius Iudeo quām Græco: quia iudei, habentes legem & circuncisionem, consecuti fuerant hoc spirituale bonum, quod erat amplius et magnum per omnem modum, videlicet quod eloquita Dei credita erant illis, in quibus eloquii reducebantur dei promissa & dei fidess: quod spirituale bonum fuit adeò amplius & adeò multum per omnem modum, quod non poterat tolli per aliorum nequitiam: quia incredulitas & nequitia aliquorum non euacuauit fidem Dei circa alios. Rursus hoc bonum adeò tantum fuit quod nō poterat tolli per tribuentis fallaciā: nam culus est huiusmodi bona tribuere & huiusmodi promissa implere adeò verax est, quod sicut scriptum est, Iustificatur in omnibus suis sermonibus, & in omnibus suis promissis, & vincit, idest excellit & superat, dum iudicatur, idest cum de iustitia ad alios comparatur.

LECTIO X.

I autem iniquitas nostra, iustitiam Dei commēdat, quid dicemus? Nunquid iniquus est Deus: qui infert iram? secundum hominem dico. Absit: alioquin quomodo iudicabit Deus hunc mundum? Si enim veritas Dei in meo mendacio abundauit in gloriam ipsius, quid adhuc & ego tanquam peccator iudicor, & non (sicut blasphemamur, & sicut aiunt quidam nos dicere) faciamus mala, vt veniant bona?

A quorum damnatio iusta est.

Hæc autem pars, vt patet ex habitis, potest habere orum ex litera immediate præcedente: nam si soli deo peccamus, vt ipse iustificetur in sermonibus suis, vide tur quod peccatum nostrum & iniquitas nostra faciat ad Dei iustificationem: quia ex peccato nostro vi detur dei iustitia commendari. Secundo potest hæc pars referri ad statum gentilium: vt sicut ex statu iudeorū oriebatur hic error quod non esset utilis lex, & quod nulla esset utilitas circumcisionis; sic ex statu gentilium, in quibus superabundauit iniquitas, oritur hic error quod iniquitas nostra dei iustitiam commendet: nam si in gentilibus vbi superabundauit iniquitas non superabundat & gratia, videtur quod facienda sint mala vt veniant bona: & videtur quod nostra iniquitas commendet dei iustitiam, per quam iustitia promisit quod quacunqꝫ hora ingemuerit peccator, omnium iniquitatum eius non recordabor. Alter itaqꝫ potest hæc pars continuari ad præcedentia: primo sic, quia postquam apostolus removit errorem, qui oriebatur ex statu iudeorum, ꝑ lex non esset utilis, & nulla esset utilitas circumcisionis: in parte ista removet errorem possibilem q̄t̄ri ex statu gentilium quod iniquitas nostra Dei iustitiam commendaret. Secundo potest continuari sic, quod cum prius habitum sit, quod cum soli Deo peccemus vt ipse iustificetur, idest vt ipse iustus appareat, videtur quod nostra iniquitas Dei iustitiam extollat, & Dei iustitiam commēdabilem reddat: ergo duo facit apostolus, quia primo præmittit hunc errorem: secundo subiungit huius erroris improbationem, ibi (quid dicemus). Dicit ergo, si aut̄ (supple) ita est vt quidam dicunt quod iniquitas nostra dei iustitiam commendet, & dicit quod non est ita.

C Deinde cum dicit (quid dicemus?) Improbat hunc errorem, circa quod tria facit, secundum quod tres rationes adducit ad propositum. Secunda sibi, si est veritas Dei (Tertia ibi. Et non sicut blasphemamur). In prima parte intendit talem rationem. Illud, quod est puniendum, Dei iustitiam non commendat: sed nostra iniquitas est punienda: ergo dei iustitiam non commendat, impossibile enim esset quod Deus nos puniret pro bono opere & pro eo quod suam iustitiam commendaret. De hac autem ratione non ponit nisi virtutem mediī, videlicet ꝑ Deus non est iniquus, qui infert iram, idest qui punit iniquitates nostras: quia si Deus esset iniquus, non posset hunc mundum iuste iudicare: si ergo iuste iudicat mundum & nō est iniquus in inferendo iram, idest in puniendo iniquitatem nostram: & quia sic est, sequitur quod nostra iniquitas Dei iustitiam non commendet. Ideo ait quid dicemus? nunquid iniquus est Deus, qui infert iram? idest qui infert poenā, idest qui punit iniquitatem nostram (Absit, secundum hominem Dico) quasi diceret quod hæc quæstio, utrum Deus sit iniquus, est secundum hominem, idest intelligentiam hominis carnalis. (alioquin) idest si Deus esset iniquus (quomodo iudicabit hunc mundum?) quasi diceret quod non posset hunc mundum iuste iudicare, si iniquus esset: quia equitas est vna de principaliibus conditionibus, quæ requiruntur in iudice: tunc ergo supplenda est ratio, quod si Deus iuste iudicat mundum & non est iniquus, & iuste punit iniquitatem nostram, sequitur quod iniquitas nostra, Dei iustitiam non commendet.

Deinde cum dicit, (Si enim veritas Dei,) Adducit ad hoc idem secundam rationem. Formatur autem sic, Nullus deber iudicari peccator pro eo quod dei iustitiam commendet: sed propter meum mendacium, et in mea iniquitate commēdatur dei iustitia: ergo propter meum mendacium & iniquitatem non debeo iudicari tanquam peccator. De hac autem ratione non ponit nisi virtutem mediī. Ideo ait, si veritas Dei) idest si iustitia

si iustitia Dei abundauit in gloriam ipsius) id est aperebit gloriōsior (in meo mendacio) id est propter meum mendacium & propter meam iniqitatem, (quid adhuc & ego tanquam peccator iudicor (q.d.) quod si iniqitas mea facit ad gloriam diuinæ veritatis & commendat Diuinam iustitiam, non deberem ego propter iniqitatem iudicari peccator: sed hoc est falsum: ergo & primum: cum ergo ego iudicor peccator propter iniqitatem, sequitur quod iniqitas non commendat diuinam iustitiam, nec faciat ad gloriam diuinæ veritatis.

Deinde cum dicit, (Et non sicut blasphemamur.) Addit tertiani rationem. Formetur autem sic, illud quod non est faciendum, Dei iustitiam non commendat: sed iniqitas non est facienda, si & mala non sunt facie da ergo iniqitates nostra & mala nostra Dei iustitiam non commendant. De hac autem ratione non potest nisi virtutem medi: Ideo ait, Et non sicut blasphemamur) id est non est ita sicut nobis per blasphemiam imponitur, (& sicut aiunt quidam nos dicere: faciamus mala ut veniant bona: quorum damnatio ista est) nam non sunt facienda mala: & iuste damnant qui dicunt mala facienda esse. Notandum autem quia apostolus dixerat, Vbi abundauit delictum, ibi superabundauit & gratia, ut habebitur infra cap. 5. Ex hoc ergo credebat aliqui apostolum dixisse mala esse facienda, ut venirent bona: & superabundaret gratia. Dicebant enim ex hoc quod quanto maiora mala faciemus, tanto ampliora bona a Deo recipiemus: quia hoc placet Deo, ut faciamus mala ad hoc, ut ipse appareat iustus, & nos peccatores. Ex hoc ergo oriebatur error, ut dicebatur, qd nostra iniqitas, Dei iustitiam commendaret.

Dubitaret forte aliquis de lectione praecedenti, vbi dictum est qd Deus est verax: quod exponens Magister ait, Deum esse veracem, implendo promissa. Quenatur ergo, Vtr uero Deus impletat oia promissa sua: & videtur quod non: quia Leuit. 26. Dixit dominus filii Israhel egrediētibus de Egypto, dabo pacem in finibus vestris, dormietis & non erit qui excitet vos, auferam malas bestias, & gladius non transibit terminos vestros. Constat aut hoc promissum, non fuisse nisi obseruatum: quia post illum egressum multa mala perpetrati sunt, & multas captiuitates sustinuerunt. Rursum non solum in bonis sed etiam in malis deus honor seruat quicquid dicit. Nam ut habetur. 4. Regum. 20. cum egrotauit Ezechias, venit ad eum Isaias filius Amos, dixitq ei, Hec dicit dominus, dispone domum tuę, quia morieris & non viues) & tamen non ita fatus est & non fuit mortuus, sed fuerūt ei additi: quin decim anni, ut ibidem dicitur. Dicendum quod, ut conformemur nos dictis glossa, dicere possumus quod duplice de causa potest contingere, quod aliquis non obliteret promissa, primo ex defectu in sapientia: nam quia alicui non ita nota sunt conditions futurae sicut praesentes, ex hoc defectu, quem haber in scientia, contingit multo ipsis eum promittere aliqua in praesenti, quae obseruare renuit in futuro. Secundo potest hoc contingere ex defectu in natura: nam quia habemus naturam mutabilem, & habemus naturam pronom ad deceptions & fallacias & ad alia mala, ideo multo ipsis promittimus quae non obseruamus, vel, quia mutamus propositum, vel quia hoc non promisimus vt impleremus, sed vt alium deciperemus. Sed si in nobis non esset aliquis defectus in sapientia ut qd nobis ita essent nota futura sicut presentia: & si non habemus defectum in natura, ut qd natura nostra non esset prona ad malum & non esset mutabilis, quicquid promitteremus, impleremus. Has autem duas rationes tangit magister in glo. volens probare deum esse veracem: nam primo ostendit quod apud eum non est defectus in sapientia: cum ait qd apud ipsum nihil

A est futurum, sed omnia sunt sibi presentia. Secundo ait qd non est defectus in eo in natura: & hoc cum subiungit quod ipse immutabilis perseverat. Propter argumenta tamen sciendum quod Deum promittere aliquid est dupliciter, vel simpliciter & absolute; vel sub conditione & comminatore, quod promittit simpliciter & absolute, omnino adimpler. Sed quod promittit sub conditione & comminatore, non oportet qd adimpleat, quod ergo dicebatur de autoritate Leuitici, dici debet illud promissum fuisse sub conditione. Vnde ibi dicitur, si in preceptis meis ambulas ueritis & mandata mea custodieris, dabo pacem in finibus vestris. Quod vero arguebatur de Ezechia, dici debet, Illud dictum fuisse comminatore. Et quia Ezechias fleuit fletu magno, exaudiuit deus orationem suam & pepercit sibi. Fuit ergo de eo sicut fuit de Ninive, ut habetur Ione. 3, ubi dicitur, adhuc quadraginta dies & Nine subuertetur: comminatore enim hoc dictum fuit, ut homines illi a suis prauis viis desisterent: ideo ibidem dicitur, vidit Deus opera eorum, quia conuersi sunt de via sua mala, & miserrus est super malitiam, quam loquitur fuerat eis, & non fecit.

Vlterius forte dubitaret aliquis de eo quod nunc dictum est, & Magister tangit in glo. videlicet, quod apud deum nihil est futurum. Propter quod videtur velle Magister, Deo omnia esse presentia. Sed contra, si Deus futura respiceret, ut presentia, non aliter cognosceret futura, quam presentia: ergo non distingueret inter praesens & futurum: falleretur ergo in sui cognitione: quod nefas est dicere. Dicendum quod ut alibi diffusus diximus, oportet ex natura rei considerare qualiter res illa cognoscatur: ex natura ergo diuina oportet nos scire qualiter deus intelligat, & qualiter ipse cognoscatur. Videmus autem hanc differentiam esse inter deum & creaturam: quia natura diuina non determinatur per esse, sed est ipsum esse: omnis autem alia natura determinatur per aliud esse, & non est ipsum esse. Sicut ergo natura diuina non indiget determinari pere esse, sic & res, quae cognoscuntur a deo, non oportet quod determinantur per esse omnis autem alia creatura sicut habet naturam determinatam per esse, sic non cognoscit res nisi determinantur in esse, vel in se ut cum sunt presentes, vel in suis causis ut cum sunt necessarie futura: ergo contingencia, quia ex eo quod sunt futura, non sunt futura in se, ex eo quod sunt contingentia non sunt determinata in suis causis, & creatura directe sciri non possunt. Si ergo creatura quelibet cognoscit entia secundum modum determinatum & ut determinatur ad esse, cum non ita sint determinata ad esse non entia, sicut entia, nullam creatura secundum quod huiusmodi est, sic cognoscit non entia, sicut entia: nec sic cognoscit ea que non sunt sicut ea que sunt. Solus autem Deus, qui non habet determinatum esse & non habet naturam determinatam ad esse, in illo suo est tanquam in esse insitudo omnia simul reluent, & non oportet res determinari per esse ad hoc qd sint a Deo cognitae: hec ipse sicut oia simul videt tantum entia: quam non entia, ita cognoscit non entia sicut entia iuxta illud ad Rom. 4, qui vocat ea que sunt tanquam ea que non sunt: non ergo aliter cognoscit futura que non sunt quam presentia que sunt. hoc est ait Augustinus de trinitate cap. 3. Quia ergo deus scivit, res creavit: non quia creauit: scivit, nec aliter scivit creata quam treuanda. Deus ergo scit futurum esse futurum, & praesens esse presentia & omnia distincte cognoscit, sed dicuntur ei, omnia esse presentia quia omnia simul uno intuitu videt: & quia non minus cognoscit res cum sunt futurae quam cum presentia aliter eveniunt: nam nihil ex adventu rerum diuinæ sapientie accrescit, ut innuit Augustinus de trinitate cap. 3.

Vlterius forte dubitaret aliquis, quomodo verum

1. Sent. d. 2. 3.
princ. 1. q. 1.
& alibi.

AD ROMANOS.

fit quod Omnis homo sit mendax. Dicendum ḡ ad hoc Magister respondet in glo. q̄ omnis homo est mendax, quia non habet vere esse naturę, in qua est conditus. Hęc autem solutio vt intelligatur, sciendum ḡ Deus fecit hominem rectum, vt dicitur ecclesiastes. 4. Fuit enim creatus homo in quadam rectitudine: pri mordio enim creationis suę accepit rectitudinemquādam, quę vocabatur originalis iustitia, per quam originalem iustitiam omnes vires inferiores erant subditæ rationi, vt nihil in eis insurgeret nisi vt ratio dictaret. Homines autē peccante & ab hac rectitudine obliquo, ex hac obliquatione de facili mentitur, vel est admēdaciū pronus. Ex hac obliquatione ergo, omnis homo est mendax; quia obliquatus est ab illo vero esse naturę, in quo accepit originalem iustitiam. Cum enim obliquatio à vero esse & à recto esse sit quoddā mendacium, omnis homo dicitur esse mendax: vt dicitur omnis homo mendax, quia ex illa obliquatione & ex originalis iustitiae amissione, prōni sunt sensus hominis ad malum, iuxta illud gen. 3. sensus enim & cogitatio humani cordis in malum prōni sunt ab adolescentia sua. Et quia sic sunt prōni sensus hominū ad malum, omnis homo (nisi sit per gratiam confirmatus) est mendax, vel quia actualiter mentitur, vel quia ex suis sensibus, vel ex sua sensualitate, nascitur pronus ad mentiendum. Ex hoc ergo: apparet, chris tūm non esse in hac sententiam, cum dicitur omnis homo mendax: tum quia ipse non fuit purus homo, tum quia ipse non fuit obliquatus à rectitudine: sed habuit originalem iustitiam, per quam inferiores vires erant subditæ rationi.

Vlterius autem forte dubitaret aliquis circa lectio nem præsentem, vtrum iniquitas nostra commendet Diuinam iustitiam: & videtur quod sic, quia secundum Augu. in Enchi. Malum bene ordinatum & suo loco positum, eminentius cōmendat bona, vt magis plāceant & laudabiliora sint. Dicendum ḡ, per se loquendo, sicut virtutes faciunt ad decorum & ornatum, sic per se loquendo virtus faciunt ad quendam indecorum & quendam inornatum: & sicut virtutibus formaliter non possumus male vti, sic nec virtus formaliter possumus bene vti: quia virtutes existentes in nobis, per se semper impellunt nos ad bona: ita virtus, si in nobis existat, semper impellunt nos ad malum: materialiter tamen & per accidens possumus virtutibus male vti, cum de virtutibus superbimus: sic materialiter & per accidens possumus virtus bene vti, cum virtus detestatur. Cum ergo virtutibus male vtimur, de bono elici mus malum: & econtra rō cum malis bene vtimur, ex malis elicimus bonum. Hoc ergo modo Deus bene vtitur malis nostris puniendo ea, & eliciendo ex eis hoc bonum quod est ordo iustitiae: sicut ergo si quis quereret, vtrum virtutes facerent ad indecorum & inornatum: statim responderetur quod per se non, sed per accidens: & statim diceretur ḡ ipsae virtute de se semper faciunt ad decorum & ornatum, abusus tamen virtutum faciunt ad indecorum & inornatum. Sic & in proposito, dicemus ḡ virtus non faciunt ad decorum vniuersi, nec commendant bona, nec comendant Diuinam iustitiam per se, sed per accidens: ipsa enim virtus de se semper faciunt ad indecorum & inornatum: ordo tamen iustitiae, & bonum ḡ Deus elicit ex nostris malis, facit ad decorum vniuersi, & commendat diuinam iustitiam. Ideo Aug. ait ḡ malum bene ordinatum cōmendat bona, ac si diceret, non ipsum malum secundum se, sed ipsum bene ordinatum, id est bonum quod est ordo iustitiae, qui ex malis elicitor facit ad commendationem boni per se. Ergo mala sunt fugienda & non sunt facienda, quia per se non faciunt ad decorum, sed ad indecorum.

Vlterius forte dubitaret aliquis, de eo ḡ in litera dicitur, Nunquid iniquius est Deus, qui infert iram?

A quod exponens Magister ait, Deum non esse iniquum, quia non decet eum esse propitium iniustitiae & ini quitati. Sed cōtra est quod dicitur Iohannes. 2. Benignus, & misericors est, & præstabilis est super malitiam. Dicendum ḡ Deum esse propitium iniustitiae & præstabilis luper malitiam potest intelligi dupliciter: vel quia ipse sit iniustitiae fautor, & sic negatur à Magistro in glōsa: vel ḡ sit pronus ad miserēdum iniquis, & sic cōceditur in Iohanne.

LECTIO XI.

Vid ergo? Præcellimus eos? Nequaquam. Causati enim sumus Iudeos & Græcos omnes sub peccato esse, sicut scriptū est: quia Psal. 13.

non est iustus quis quam, non est intelligens, non est requiriens Deum. Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt: non est qui faciat bonum, non est usq; ad unum. Sepulchrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant, venenum aspidum sub labiis eorum. Quorum os maledictione & amaritudine plenum est: Veloci pedes eorum ad effusidēdum sanguinem. Cōtritio & infelicitas in viis eorum, & viam pacis non cognoverunt: non est timor Dei ante oculos eorum. Scimus autem, quoniam quæcunque lex loquitur, iis qui in lege sunt, loquitur: vt omne os obstruatur, et subditus fiat omnis mundus Deo.

Postquam apostolus reprehensit iudeorum iactantias quod non deberent se preferre gentibus propter generis prærogatiuam, quia Deus personam hominū non accipiebat: & ḡ non deberent se preferre eis propter dignitatem legis, quia legem ipsi non observabant. In parte ista, vt dicebatur, reprimit iudeorum iactantas ḡ non debeant se iactare de meritis: & non debeant se ex hoc præferre gentibus: tum quia sub peccatis existebant: tum etiam quia lex eos non iustificabat: sic enim Augustinus, vt habetur in glōsa, hanc partem introducit, dicens, Apostolum in his verbis contentionem & item dirimere ortam inter iudeos & Gentiles: quia illi, id est iudei, tanquam ex meritis operum legis, sibi esse redditum euangelii præmium arbitrabantur: ideo ne per huiusmodi merita credant iudei se gentiles præcellere, ostendit ḡ ex huiusmodi meritis gloriari non debent: tum quia, vt dicebat, utrīq; in peccatis existebat: tum etiam quia lex eos non iustificabat. Duo ergo facit, quia primo præmittitur probanda conclusio. Secundo ad eam ostendendam subiungitur multiplex ratio, ibi (causati enim sumus.) Continuetur ergo sic. Dictum est ḡ multum quidem & per omniem modū propter legem & circumscriptionem est amplius iudeo quam græco: sed quid igitur? Nunquid propter merita operum legis nos iudei in statu euangeli & in statu gratiae præcellimus eos, id est gentiles: nequaquam.

Deinde cum dicit, (causati enim sumus) Ad hanc conclusionem

elusionem probandam adducit apostolus multiplicem rationem: circa quod duo facit, secundum quod duplicitate ostendit quod iudei propter merita operum legis, in statu gratiae non præcellunt gentes, & non debent ex hoc gentibus se præferre; nam primo ostendit hoc ex eo quod sub peccatis variis existebant. Secundò, ex hoc quod eos lex non iustificabat, ibi, (quoniam ex operibus legis non iustificabitur.) Circa primum duo facit, quia primus probat conclusionem propositionem per rationem. Secundo per scripturæ sacræ attestationem & confirmationem, ibi (sicut scriptum est.) In prima parte intendit talem rationem: quicunque sunt similes gentibus in peccatis, propter merita non præcellunt gentes, & propter merita non debent gentibus se præferre: sed vos iudei etsi similes gentibus in peccatis ergo propter merita non præcellitis gentes, & propter merita non debetis gentibus vos præferre. De hac autem ratione non ponit nisi virtutem mediū: ideo ait, causati enim sumus, id est argumentati sumus & pluribus rationibus ostendimus, iudeos atque grecos omnes sub peccato esse: quare si iudei erant sub peccato sicut & greci, id est sicut gentiles, non habebant unde gloriarentur de meritis, nec propter merita operum legis poterant gentibus se preferre. Notandum autem, apostolum supra fuisse causatum, id est fuisse argumentatum, id est arguisse & ostendisse tam iudeos quam gentiles fuisse sub peccato: ostenderat iudeos fuisse sub peccato propter prævaricationem legis scriptæ: ostenderat etiam gentiles sub peccato extitisse propter prævaricationem legis naturaliter impressæ.

Deinde cum dicit (Sicut scriptum est). Adducit scripturæ sacræ attestationem & confirmationem, ostendens quod scriptura sacra testatur & confirmat. Ad cuius evidentiam sciendum, quod sicut supra reprehenderat gentiles, dices eos fuisse repletos omni iniquitate, malitia fornicatione, avaritia, nequitia, & ceteris talibus visis: ita nunc tanquam bonus arbiter medius reprehedit iudeos, dicens eos non esse intelligentes, non requiri Deum, omnes declinare simul, esse inutiles, non facere bonum, habere os tanquam sepulchrum patens, habere linguas dolosas, & habere ceteras huiusmodi malitias & iniquitates. In tota ista parte intendit talem rationem, Quaecunque lex loquitur, de iudeis qui in lege sunt loquitur: sed lex omnia ista peccata loquitur: ergo de Iudeis omnia huiusmodi peccata loquitur: ergo vos Iudei eratis sub omnibus istis peccatis: ergo debet os vestrum obstrui & obmutescere, & non debetis gentibus vos præferre. In hac autem ratione sic procedit: quia primus ponit minorem, ostendens quod lex omnia ista peccata loquitur: secundo ponit maiorem, videlicet quod quaecunque lex loquitur etsi, id est, Iudeis qui in lege sunt, loquitur: tertio infert in tentam conclusionem, videlicet quod cum iudei in totis peccatis existentes, debet eorum os obstrui & obmutescere, debent esse Deo subditi, & non debent gentibus, se præferre. Secunda ibi, scimus autem quaecunque lex loquitur.) Tertia ibi, (vt omne os obstruantur.) In ponendo autem minorem, & in narrando peccata quae narrantur in lege, tria facit, secundum quod tria est considerare in peccatis, videlicet, omissionem, cōmissionem, & poenam debitam obligationem. Homo enim primus potest peccare per omissionem: secundo per commissionem: tertio peccando incurrit poenam debitam obligationem. Quare primus narrat apostolus, quomodo peccabant iudei per omissionem, secundo quomodo peccabant per commissionem, tertio quomodo incurribant poenam debitam obligationem. Secunda ibi, (sepulchrum patens est guatur eorum.) Circa primum duo facit secundum quod omittendo & per omissionem quis duplicitate potest peccare, videlicet,

A circa fidem, & circa mores. Primo ergo ostendit, quomodo iudei peccabant omittendo circa fidem & circa credenda: secundo quomodo peccabant circa mores & circa agenda, ibi, (Omnis declinauerunt.) Ad evidentiam autem primæ partis sciendum, quod circa credenda potest quis peccare omittendo tripliciter: primo si non sit iustificatus per fidem & omittat in Deum credere: secundo si non sit illuminatus per scripturam & omittat deum intelligere: tertio si non inuestiget deum per creaturam & omittat deum requirere. Continuetur ergo sic, bene dico quod iudei erant sub peccatis, sicut scriptum est, quia non est ex iudeis quisquam iustus, id est, per fidem iustificatus, ut velit in Deum credere. Non est intelligens Deum per scripturas, ut velit ipsum cognoscere. Non est requirens Deum per creaturas, ut velit in ipsum tendere, & ei seruire.

B Deinde cum dicit (omnes declinauerunt.) Ostendit quomodo iudei peccabant circa mores & circa agenda: circa quae omittebant tripliciter: primo quia declinabant a deo & auerterebant se ab ipso; secundo quia erant inutiles proximo: tertio quia non erant boni sibi ipsis. Continuetur ergo sic, Ipsi iudei non solum peccabant omittendo circa ea quae sunt fidei & circa credenda: sed etiam omittendo circa mores & circa agenda: nam omnes simul declinauerunt a deo, inutiles facti sunt proximo, non est qui faciat bonum sibi ipsis vel in se ipso, non est usq; ad unum, id est, non est etiam unus, ut exponit gloria: vel non est usq; ad unum exclusus, id est usq; ad christum, qui excludendus est ab hac sententia: nam christus, ut dicit gloria, tantum bonum facit in se, & in suis.

C Deinde cum dicit, (sepulchrum patens.) ostendit quomodo iudei peccabant committendo. Propter quod sciendum quod sicut omittendo contingit peccare duplicitate, videlicet contra fidem & contra credenda, & contra mores & contra agenda: sic & committendo his duobus modis peccare contingit. Ideo duo facit: nam primus ostendit, quomodo iudei peccabant committendo contra fidem & contra credenda: secundo quomodo peccabant contra mores & contra agenda, ibi, (quorum os maledictione.) Ad evidentiam primæ partis sciendum quod quis vellet aliquem a fide auertere, si statim aperto ore diceret sibi mala, ille non crederet: Ideo tales sic peruersi primus suam malitiam palliant in vestimentis ouium & sanctorum ostendendo. Secundo dolosa loquantur, alios decipiendo. Tertio postquam decepti sunt, tunc eos subtrahunt & petuerunt, aperte mala loquendo. Omnibus autem his modis peccabant iudei: nam de christo & de fide aperte mala dicebant: & credentes, dolose decipere volebant: tertio per quandam simulationem suam malitiam palliabant. Ideo ait, sepulchrum patens est guttura eorum, aperte mala dicendo: linguis suis dolose agebant, alios dolose & fraudulenter decipere volendo: venenum aspidum sub labiis eorum, per quandam simulationem suam malitiam palliando. Notandum autem quod sicut David ante per longa tempora prophetauit quod fuit tempore passionis de christo adimplesum cum dixit, Diviserunt sibi vestimenta mea & super vestem meam miserunt sortem: sic per longa tempora ante pronunciavit quod fuit tempore christi & tempore euangelicæ doctrinæ adimplesum: tunc enim sepulchrum iudeorum de christo & de fide christiana fuit patens, aperte mala dicendo: tunc linguis suis dolose agebant, a fide christi fraudulenter auertere volendo: tunc fuit venenum aspidum sub labiis eorum, & hoc peruerso opere per quandam simulationem suam malitiam palliando. Notandum etiam quod qui sanctitatem simulando alios a fide peruerunt, nequitia eorum est quasi venenum aspidum, quia est venenum iusnabile: quia ut plurimum contingit quod qui sunt peruersi

Peruersorum
fraus.

D

A D R O M A N O S .

Sub specie sanctitatis, firmius adhaerent illi peruerſioſ.

ni, & raro eos sanari contingit.
Deinde cum dicit, (Quorum os maledictione) oſteſ diꝝ quomodo iudei peccabant committendo cōtra mores & contra agenda: circa quod quantum ad preſens ſpectat tripluſter peccatur: primo aliis contumelias dicendo: ſecundo eis poenias comminando: tercio ipſi corporalem leſionem procurando & facere volendo: nam multi aliis contumelias dicunt, qui eis poenias non comminuantur: multi aliis poenias comminuantur, qui eis corporales leſiones non procurant facere: ſed tunc videtur eſſe completa malitia, quando poſquam contumelias dixerunt & in minas prorupperunt, q̄ eis corporalem leſionem facere procurant & facere volunt. Continuetur ergo ſic, iudei non ſolum peccabant committendo contra fidem & contra credenda, ſed etiam peccabant contra mores & contra agenda. Nam ipſi iudei erant illi quorum os erat plenum maledictione, aliis contumelias dicendo: & erat plenum amaritudine, aliis minas inferendo: & erant velociſ pedes eorum ad effundēdū ſanguinem, corporalem leſionem aliis facere procurando & facere volendo. Notandum autem q̄, vt in gloſa tangitur, omnia hęc poſſunt referri ad christum, in quo maxime reprimitur iudeorum iactantia, cum ipſi contra ſanctum ſanctorum, contra christum caput noſtrum, contra illum innocentem habuerunt os plenum maledictione, ei contumelias dicendo: & plenum amaritudine, ei amaras minas inferendo: fuerunt eius pedes velociſ ad effundēdū ſanguinem, eius mortem volendo & procurando. Notandum autem q̄ pedes noſtri interiores & pedes animae ſunt affectiones eius & defideria ipſius: nam ſicut corpus per ſuos pedes pergit ad determinatum ſitum, ſic anima per suas affeſtiones & defideria vadit ad determinatum finē. Illi ergo dicuntur habere pedes velociſ, id est, affectiones velociſ ad effundēdū ſanguinem, qui velociter affedat, defiderat, & procurat ſanguinis effuſionem.

Deinde cū dicit, (Contritio & infelicitas.) Poſquā oſtentit quomodo iudei peccabant per omissionem & commiſſione: in parte iſta oſtēdit, quomodo propter eorum peccata incurrerant debite poenę obliagationem: circa quod duo facit: quia primo narrat eorum debitam poenam: ſecundo ſubiungit illius debite poenę cauſam, ibi, (et viam pacis). Continuetur ergo ſic. Ipſi iudei ſic peccabant & omittendo & committendo, & contra fidem & contra mores: & quia ſic eſt, contritio, id est temporalis poena: & infelicitas, id est eterna damnatio erit in eorum viis, id est in eoru[m] operibus. q.d. q̄ pro eorum viis & pro eorum malis actibus debetur eis duplex poena, temporalis & eterna. Notandum autem quod quia iudei ſic peccauerunt in christum, & effuderunt ſanguinem innocentem, primò ex hoc fuerunt puniti temporaliter, quia fuerunt contriti, & attriti, & afflitti per Titum & Vespafianum. Secundo fuerunt facti infelices eternaliter, quia qui noluerunt ab illa cordis nequitia defulere, ad inferni supplicia descenderunt.

Deinde cum dicit, (Et viam pacis.) Declarat huius poenę cauſam. Ad cuius euidentiam ſciendum, quod aliud eſt peccare, & viam pacis non cognoscere: & aliud eſt per dei timorem nolle ſe à tali via auertere. Nam cum homines peccant, deus aliquid eos conterit temporaliter, ut ſe corrigan: ſed si obſtinati perſiſtant, tunc iusto Dei iudicio ſint eternaliter infelices. Legatur enim ſic litera: & ſupple, quia iudei viam pacis, id est christum: vel viam pacis, id est viam redam non cognouerunt, ſed peccauerunt: ideo, ſupple, ſunt contriti temporaliter: & quia nō eſt timor dei ante oculos eoru[m], vt per timorem illum ſe à ſua via retraherent ſed in ſua nequitia obſtinati permanerunt, ideo facti ſunt

A ſupple aeternaliter infelices. Referantur haec duæ ad alia duo ſuperius tacta, et dicatur quod contritio, id est temporalis poena fuit in iudeis, quia viam pacis non cognouerunt, id est cognoscere noluerunt: & infelicitas, id est damnatio eterna fuit in viis eoru[m], quia non habebant timorem Dei ante oculos, vt per huiusmodi timorem retraherentur, ſed obſtinati in viis nequitii permanenti.

Deinde cum dicit, (Scimus autem) Posita minori, & narratis peccatis, quae continentur in lege: in parte iſta, vt dicebatur, apostolus ponit maiorem ſue ratio niſ, dicens, Scimus autem, qm̄ quacunq[ue] lex loquitur: hiſ, id est iudeis, & de iudeis qui in lege ſunt, loquitur, tunc ergo formetur ratio ut ante formabatur, videlicet quod quicunq[ue] lex loquitur, de iudeis, qui in lege ſunt, loquitur: ſed lex omnia praefata peccata loquitur: ergo omnia illa peccata lex loquitur in iudeis: non ergo iudei, cum fuerint tot peccatis ſubiecti, debent ſe iactare, ſed eorum os obſtruiri & obmutescere, & debent eſſe deo subditi. Notandum autem quod vt magiſter ait in gloſa, aliquando lex accipitur laſge pro toto veteri teſtamento: & ſic que ſcripta ſunt in Psalmitis ſcripta ſunt in lege: & hoc modo accipitur hic lex: nam peccata enumerata hoc modo ſcripta ſunt in lege, quia ſcripta ſunt in psalmis. Aliquando accipitur pro quicunq[ue] libris Moysi: & ſic lex diuiditur contra Psalmitos et contra prophetas, ſecundum quem modum loquitur Dominus lucæ vītimo. Necelle eſt impleri omnia, que ſcripta ſunt in lege Moysi & prophetis & psalmis de me. Poſſimus autem & tertium modum addere, et dicere quod adhuc accipitur lex magis ſtrictè pro ceremoniis, & legalibus obſtruatiis, ſecundum quem modum loquetur Apostolus in leſtione ſequenti, dicens q̄ ex operibus legis, id est ex ceremonialibus obſeruantis in lege contenti, non iuſtificabitur omnis caro.

C Deinde cum dicit (vt omne os obſtruatur.) Poſt quā p̄missit minorem, quia narrauit peccata in lege contenta: et addidit maiorem, quia oportet illa peccata eſſe intelligenda de iudeis, qui ſub lege viuerunt: in parte iſta infert intentam conclusionem, vt iudei ſub tot peccatis existentes obmutescant, & non ſe iactent. Continuetur ergo ſic, tot peccata ſunt narrata, & oſtenſum eſt illa peccata eſſe intelligenda de iudeis: et quia ſic eſt, ſupple, poſſimus hanc conclusionem in ferre, vt omne os obſtruatur, id est vt nullus ſe iactet: ſed omne os obmutescat non ſolum gentilium, ſed etiam iudeorum: et omnis mundus, id est omnis homo non tantum gentilis reus de impietate legis naturalis, ſed etiam iudeus reus de impietate et transgressione legis scriptæ, fiat ſubditus Deo, & non iactet ſe altius p̄ferendo.

Dubitaret forte aliquis de eo quod apostolus ait in principio lectionis, dicens, Quid igitur p̄ceſſimus eos: ne quaquam. q.d. quod iudei, gentiles non p̄ceſſunt, cuius contrarium habitum fuit supra: dicebatur enim amplius eſt iudeo quam gr̄co. Que ritur ergo. Vtrum in ſtatu priori plus fecerit deus iudeo quam gr̄co? Et videtur quod non: quia ſupra dictum eſt quod non eſt personarū acceptio apud deū: et ibidem dicitur quod iudeus potest fieri gentilis, ſi legem non obſerueret: et gentilis fit iudeus, ſi legem implearat. Ergo ſecundum ſtatum priorem iudeus poterat eſſe perfectior gentili: & e contra. In contrarium eſt Magiſter in gloſa, qui vult ſecundum ſtatum priori, amplius eſſe factum iudeo quam gr̄co. Dicendum, diuīnendum eſſe de perfectione: quia eſt quædā perfectio ſtatus, vt patet in religiōſis & laicis: & in p̄ficiatis & ſubditis: nam ſecundum ſtatum, quilibet p̄ficiatus eſt perfectior ſubdito: et quilibet religiōſus perfectior laico: nam quilibet p̄ficiatus eſt in ſtatu, qui requirit maiorem perfectionem, quam ſtatus ſubditi: et quilibet

Ιοſephus li. 7.
de bello iud.

quilibet religiosus est in statu, qui requirit maiorem perfectionem, quam status laici. Sed quantum ad perfectionem personalem contingit aliquos religiosos esse imperfectiores multis laicis, et quos subditos esse imperfectiores multis prelati. Et quod dictum est de diversis statibus existentibus in eadem lege, intellegi potest de diversis statibus existentibus sub alia et alia lege: nam status legis scriptæ perfectior est statu legis naturæ, & status legis gratiæ perfectior est statu legis scriptæ: quantum ergo ad perfectionem status, qui sunt sub lege gratiæ, et sub lege euangeli, perfectiores sunt eis, qui fuerunt sub lege scriptæ, et qui fuerunt in veteri testamento. Sed quantum ad perfectiores neni personalem plures in veteri testamento fuerunt perfectiores multis, qui sunt in novo: et etiam e conuerso. Per hoc ergo soluitur proposita quæstio: quia quantum ad perfectionem status iudei, qui erant sub lege scriptæ, secundum statum illum perfectiores erat gentilibus viuentibus sub lege naturæ. Sed quantum ad perfectionem personalem contingebat aliquos ex iudeis perfectiores esse aliquibus ex gentibus: et etiam econuerso. Cum ergo ait apostolus, quod multum quidem per omnem modum est amplius iudeo quam græco, etiam hoc secundum priorem statum, ut exponit magister, intelligendum est, non de perfectione personali, sed de perfectione status: cum etiam idem apostolus ait quod non est apud Deum acceptio personarum. Et quod iudeus carnalis sit gentilis, et gentilis spiritualis sit vere iudeus, intelligendum est de perfectione personali, secundum quam et iudei gentiles, et gentiles iudeos poterant superare.

Vlterius forte dubitaret aliquis. Vtrum quantum ad statum gratiæ, & quantum ad legem euangeli iudei superent gentiles: vel e cōuerso. Et videtur quod iudei non superent gentiles per hoc quod apostolus ait, Quid igitur præcellimus eos: nequaquam. Quod exponendum est, vt dicebatur, de statu gratiæ, secundum quem statum videtur velle apostolus quod iudei nequaquam præcellant gentiles. Præterea Magister plane dicit in glosa quod in statu gratiæ non plus sit iudeo quam gentili, sed sunt pares. In contrariū est quod dicebatur supra primo capitulo quod Euangelium est virtus Dei in salutem omni credenti, iudeo primū et græco: ergo in statu euangeli salus primò debetur iudeo, deinde græco idest gentili. Dicendum quod sicut supra distinguebamus duplēm perfectionem, vnam secundum statum, aliam personali: ita & in proposito distinguere possumus. Secundum ergo priorem statum, cum iudei & gentiles non essent sub eodem statu nec sub eadem lege, sed hi erat sub lege scriptæ, illi sub lege naturæ: perfectior erat status iudeorum quam gentilium, vt dicebatur: nam secundum statum hi perfectiores erant illis. Sed cum in lege gratiæ tam iudei quam gentiles conuersti ad fidem christi sint sub eodem statu gratiæ, sub eadem lege euangeli, quantum ad statum oportet eos pares esse, vt Magister in glosa dicit, et vt apostolus ait iudeos secundum statum gentiles non præcelles re. Sed si loquamur de perfectione personali, tunc est distinguendum: quia vel loquimur secundum necessitatem, vel secundum idoneitatem: secundum necessitatem quidem non erat necesse hos esse perfectiores illis, nec e conuerso: poterant enim secundum perfectionem personalem in statu euangeli aliqui ex iudeis esse perfectiores aliquibus ex gentilibus: & e conuerso. Sed si loquamur secundum idoneitatem, licet secundum vocationem euangeli ad eundem statum vocati sint iudei & gentes, tamen iudei habebant quamdam idoneitatem, eo quod erant magis instructi, vt essent perfectiores illis. Vnde Magister in glosa super illo verbo, Gloria autem, & honor, & pax omni opere

A ranti bonum, iudeo primū, et græco, ait. Iudeo primū, idest maximè, vt quia melius instructus melius operatur Græco, idest gentili.

Vlterius forte dubitaret aliquis, Vtrum iudei, cum essent secundum idoneitatem aliquam perfectiores gentilibus in statu euangeli, ex hoc haberent vnde gentibus se preferrent? Et videtur quod sic: quia ex quo potiores erant, se eis preferre poterant. In contrarium est apostolus, qui vocans eos ad cōcordiam, ostendit eos pares esse. Dicendum quod cum gratia non sit propriis meritis, quia tunc gratia non esset gratis data nec esset gratia, nullus debet de gratia se iactare, nec debet fieri elatus de gratia sibi facta: sed debet humilium se habere, et esse deo magis subditus, à quo nouit se gratiam recepisse: nam nullus debet se iactare de eo quod non habet ex se. In statu ergo euā gelii hoc est cōmune, quod nihil habemus ex nobis: nam cum hic nihil acquiratur ex meritis, sed totum ex gratia, oportet quantum ad hoc in huiusmodi statu singulos pares esse; nulli ergo habent in hoc statu vnde se iacent, vnde se aliis preferre possint, sed quanto in hoc statu sunt aliqui potiores, tanto congruit eos humiliores esse. Vlsum est ergo, quomodo secundum priorem statum erant iudei potiores gentilibus, & declaratum est quomodo non erant gentibus potiores. Rursus & in statu euangeli declaratum est quomodo secundum perfectionem status viuunt sunt pares, & quomodo secundum personalem perfectionem non quantum ad necessitatem, sed quantum ad quamdam idoneitatem, eo quod melius instructi, sunt iudei gentibus potiores: ex quibus distinctionibus omnis controversia textus de facili remouetur. Est etiam insuper præostensum, quomodo in statu euangeli nulli debeant super alios se preferre, secundum quā ostensionem inter iudeos & gentes materia omnis litigii rescatur.

C Vlterius dubitaret forte aliquis de eo quod in lites ra dicitur, Non est qui faciat bonum, non est vñq ad vnum) quod videtur esse falsum: nam multi ex iudeis boni fuerunt, vt ponitur exemplum de Gamaliel, & etiam de pluribus aliis exemplificari posset. Dicendum quod cum dicitur (non est qui faciat bonum, non est vñq ad vnum) ly (Vñq) potest terminari inclusiū, vel exclusiū. Si autem terminatur inclusiū vt omnes in claudantur in hac sententia, vt non sit qui faciat bonum, non sit vñq ad vnum, idest nullus: tunc exponendum est non de iudeis simpliciter, sed de iudeis carnaliter viuentibus: constat enim nullum talen bene facere. Si vero ly (Vñq) teneatur exclusiū vt sit sñlus non est qui faciat bonum, non est vñq ad vnum exclusiū, idest vñq ad christum, qui excludendus est ab hac sententia: tunc non habet calumniam quod dicitur: nam solus christus bonum facit in se, & in suis membris. Si est ergo, cū dicimus, solus sortis est hoc: ergo manus vel pes sortis non est hoc: non valet: quia divisione exclusiū non excludit aliqua membra ab aliis quod. Sic non valet solus christus bene facit, ergo membra eius non bene faciunt. Gamaliel ergo & quicunque alius si bonum facit, hoc facit in quantum fuit membrum christi venturi, vel in quantum fuit membrum media toris, qui promissus fuerat in lege, vt duceret populum israel, idest vt redeineret humanum genus.

D Vlterius forte dubitaret aliquis de eo quod dicit Apostolus, quæcūq; lex loquitur, his, qui in lege sunt, loquitur: hoc autem apparet esse falsum: nam multa in lege dicuntur de ipsis gentilibus. Dicendum quod secundum glosam facile est soluere quod queritur: nā cum dicitur, Quæcūq; lex loquitur) exponendum est secundum glosam in hoc loco, ita quod secundum glosam quicquid in hoc loco dicitur, vel quicquid dicitur in hac parte præsenti, totum intelligendum est de iudeis. Sed sic soluendo quæstionem propositam, vis

A&. 5.

A D R O M A N O S.

deretur apostolus petere quod est in principio, & vis deretur probare idem per idem: esset enim sensus, quæcumq; lex hic loquitur, de iudæis loquitur: sed hic hæc peccata loquitur, ergo hæc peccata de iudæis loquitur. Probaretur autem hec peccata intelligenda esse de iudæis, per hoc quid hæc peccata intelligenda sunt de iudæis. Vel supponeret apostolus peccata vel narrata intelligenda esse de iudæis: quod deberet probare. Vel ergo probaretur idem per idem: vel supponeretur quod deberet probari. Semper ergo petetur quod est in principio. Propter quod sciendum, quid quæcumq; lex loquitur, simpliciter & absolute intelligenda sunt de his quæ sunt in lege, sed quæ loquitur descendendo ad speciales personas, intelligenda sunt de illis personis, ad quas descédit: & quia peccata hic narrata dicuntur simpliciter & absolute, & non est ibi descensus nec ex precedentibus nec ex sequentibus ad personas Gentium, oportet ea intelligi de iudæis.

LECTIO XII.

Voniam ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram illo. Per legem enim cognitio peccati,

Ut dicebatur supra, apostolus intendit reprimere iactantias iudæorum quid non debeant gloriari de meritis propter duo: primo quia sub peccatis existebant: secundo, quia eos lex non iustificabat. Expedita ergo prima parte, & ostensio quid iudei sub peccatis existebant: in parte ista intendit aggredi partem secundam, ostendens quid eos lex non iustificabat: circa quod duo facit, secundum quid dupliciter probat in tentum: nam quid lex non iustificaret iudeos primò probat quantum ad ipsam legem: secundò quantum ad Abraam qui præcessit legem, ibi, in principio quarti cap. (Quid ergo dicemus inuenisse Abraam.) Circa primum septem facit, secundum quid septem rationes adducit ad ostendendum quid lex secundum se non iustificat. Poteſt enim lex comparari ad septem: primo ad id, quod docebat, & instruebat; quia docebat nos cognoscere peccatum. Secundo ad id quod figurabat, quia significabat & figurabat Dei iustitiam & misericordiam. Tertiò quantum ad id quod promittebat, quia promittebat christum, secundum cuius fidem omnes salvi fiebant. Quartò comparari potest lex ad id quod causabat, quia non causabat amorem & gratiam, sed magis causabat timorem & minabatur poenam. Quinto ad imperfectionem quam efficibat, quia neminem ad perfectum adduxit lex. Sextò comparari potest ad opus, quod iubebat. Septimo & ultimo ad populum quem respiciebat, secundum quæ modum lex illa erat particularis & contrafacta, quia non fuit data omni populo, sed cuidam. Ex his septem, sumitur septem rationes ad propositum: nam primò quid non iustificet, ostendit ex legis instructione: secundò ex legis significatione: tertio ex legis promissione: quarto ex legis causatione: quinto ex legis imperfectione: sexto ex legis operatione: septimo ex legis particularitate & contradictione. Secunda ibi (nunc autem secundum legem) Tertia ibi: (iustitia autem dei est per fidem.) Quarta ibi (non est enim distinctione.) Quinta ibi: (vbi est ergo gloriatio tua?) Sexta ibi (arbitramur enim iustificari.) Septima ibi, (an iudeorū Deus tantum?)

Ad evidentiam autem primæ partis sciendū, quid lex dando cognitionem peccati & prohibendo peccatum (quia non conferebat gratiam per quam

A posset peccatum vitari) magis incitabat ad concupiscentiam, quam iustificaret, iuxta illud quod habebitur infra. Peccatum non cognoui nisi per legem. Et sequitur ibi, occasione autem accepta, peccatum per mandatum, operatum est in me omnem concupiscentiam. Ex ipsa ergo instructione legis, & ex ipsa cognitione, quam dabat de peccato, non iustificabat, sed magis ad concupiscentiam incitabat. Formetur ergo sic ratio, Quicquid nō plus facit nisi quod dat cognitionem de peccato, non iustificat, sed ad concupiscentiam incitat: lex est huiusmodi: ergo &c. de hac autem ratione nō ponit nisi virtutem mediū, videlicet, quid ex operibus legis non est iustitia, quia per legem non est nisi cognitio peccati. Continuetur ergo sic litera: benè dico quid omnis mundus, id est omnis homo, non solum gentilis, sed etiam iudeus debet esse subditus Deo. Quid autem iudeus debeat esse Deo subditus, pater, quia ex operibus legis non habet unde glorietur, (quoniā ex operibus legis non iustificabitur omnis caro) id est omnis homo carnaliter viuens (coram illo) id est coram deo (quia per legem est cognitio peccati) id est lex non plus facit nisi quod prohibendo facit cognoscere peccatum: quid faciendo, ut patet, non iustificat, sed ad concupiscentiam incitat. Deinde cum dicit.

Nunc autem sine lege iustitia dei manifestata est, testificata à lege & prophetis.

Adducit secundam rationem sumptam ex legis significatione. Nam id quid testificatur & figurat iustificationem nostram, nos non iustificat, quia quod figurat aliquid, non est illud quod figurat, & aliud est veritas, & aliud est figura: in lege ergo Moysæ figuratur veritas & gratia: sed per iustum christum veritas & gratia facta est. Formetur ergo sic ratio, Quod testificatur & manifestat & significat dei iustitiam, nos non iustificat: lex & prophetæ testificabantur, manifestabant, & significabant dei iustitiam: ergo talia nos non iustificabant. De hac autem ratione non ponit nisi virtutem mediū. Continuetur ergo sic: benè dictū est, quid ex operibus legis non fuit iustitia: sed (nunc autem) id est in aduentu christi (dei iustitiae) id est dei misericordia per quā iustificamur (sine lege) id est sine legis auxilio, data est: quæ dei iustitiae (est manifestata & testificata à lege & prophetis) q.d. quid nunc in aduentu christi facta est veritas iustificationis, sed i lege & prophetis huiusmodi iustificatio fuit antea manifestata & testificata, id est figurata & prænunciata: & quia sic est, lex non iustificabat, sed iustificationem significabat & prænunciabat: ordinabatur enim lex ad euangelium, sicut figura ad veritatem: tunc ergo figurabatur iustificatio, quæ tempore gratiæ vere est adimplenda. Notandum autem, quid hic dei iustitiae appellatur dei misericordia per quam iustificamur: quæ misericordia ideo est iustitiae appellata, quia antea fuit promissa, non autem redditæ: vere ergo iustitia dici potest, quia cum dei promissum redditur, dei iustitia dicitur, vt August. ait, & habetur in glosa. Deinde cum dicit.

Iustitia autem Dei per fidem I E S V C H R I S T I in omnes & super omnes, qui credunt in eum.

Adducit ad hoc idem tertiam rationem sumptam ex parte christi, quem lex promittebat: nam per christum in lege promissum, & per fidem eius, quæ est in omnes & super omnes, est Dei iustitia, per quam iustificamur: non est ergo huiusmodi iustitia per legem, quia lex non est in omnes & super omnes, qui credunt in christum, sed specialiter fuit data iudaico populo. Formetur ergo sic ratio, Illud per quod est dei iustitia & per quod iustificamur, est in omnes & super omnes, qui credunt in christum: lex non est in omnes tales

A est in omnes tales & super omnes: ergo per legem nō est dei iustitia nec per legem iustificamur. de hac autē ratione non ponit nisi virtutem mediū, videlicet quod illud id est fides Iesu Christi, per quam fidem Iesu Christi est dei iustitia, est in omnes & sup omnes. Ideo autem iustitia autem dei supple, per quam iustificamur (est in omnes & super omnes qui credunt in eum). Tāc ergo est supplenda ratio, quod cum lex non sit in omnes & super omnes, id est lex non iustificat. Notandum autem quod iustitia dei dicitur esse in omnes per fidem Iesu Christi, quia omnes tenentur credere in Christum, & omnes tenentur ad fidem euangeli: & est hæc iustitia super omnes, quia desuper à Deo collata est. Sed lex Mosayca non erat in omnes, quia non omnes tenebatur ad illam legem: nec erat super omnes, quia desuper à Deo non fuit omnibus lex illa collata: sed specialiter, ut dicebatur, fuit tributa iudeis. Deinde cum dicit.

Non enim est distinctio: omnes enim peccauerunt, & egent gloria Dei, iustificati gratis per gratiam, per redemptionem, quæ est in Christo Iesu: quem proposuit deus propitiatorem per fidem in sanguine ipsius ad ostensionem iustitiae suæ propter remissionem praecedentium delictorum in substantiatione Dei, ad ostensionem iustitiae eius in hoc tempore: ut sit ipse iustus & iustificans eū, qui ex fide est Iesu Christi.

Adducit quartam rationem sumptam ex legis curatione, vel ex legis causalitate. Ad cuius evidentiam sciendum, quod si lex posset causare iustificationem nostram, & per opera legis possemus iustificari, cum non iustificemur nisi per gratiam, tunc gratia caderet sub merito, & possemus gratiam mereri: quod falsum est. Formetur ergo sic ratio, Quicunq[ue] iustificatur per legem & per opera legis, iustificatur ex meritis: sed omnes tam iudei quam gentiles peccauerunt, & nullus iustificatur ex meritis, sed per Christum & per gratiam; ergo nullus iustificatur per legem, & per legis opera. De hac autem ratione valde diffuse ponit solum virtutem mediū, videlicet, quod omnes peccauerunt, & omnes sunt iustificati gratis, non per merita, sed per gratiam, & per Iesum Christum redemptorem nostrum, qui est iustus in se, & iustificans alios. Ideo ait (Non enim est distinctio) iudei & gentilis: omnes enim peccauerunt) quia ex uno peccatore id est ex Adam omnes nati sunt (& egent dei gloria) id est Dei iustitia sine dei misericordia, per quam iustificamur, quæ dicitur dei gloria, quia per hoc deus appareret gloriosus: si ergo omnes peccauerunt & indigent dei gloria, id est dei indulgentia, & peccatorum venia, vnde deus gloriosus appareret: quia ergo sic est, omnes sunt iustificati gratis) non meritis, nec per legem; ut supplet gloria (sed per gratiam) ipsius dei, & (per redemptionem, quæ est in Christo) I E S V: quem deus Pater proposuit) id est palam omnibus posuit (propitiatorem) id est misericordem reconciliatorem, & hoc (per fidem in sanguine ipsius) id est per fidem passionis eius: vel (per fidem in sanguine) id est per fidem & sanguinem: nam nos reconciliamur per fidem, qua creditur in Christum, et per sanguinem, id est per passionem, quæ substatuit Christus: sic ergo reconciliavit nos Christus (ad ostensionem iustitiae suæ) id est ut ostenderet se veracem & iustum in promissis, ut scilicet nos à peccatis liberaret, sicut ante promiserat: et hoc supple non solum (per remissionem delictorum) hominum praesentium, sed etiam per remissionem delictorum homi-

num (praecedentium): venit enim Christus ut sanaret delicta omnium hominum tam praesentium & futurorum, quam praecedentium & praeteritorum: nam visus ad eos, qui erant in limbo extendit se reconciliatio sua. Vel potest exponi alter, ut non referatur ad homines praecedentes & praesentes; sed ad ipsa delicta praecedentia et sequentia, ut sit sensus: hoc est factum non solum per remissionem delictorum praesentium, id est propter delicta praesentia sed etiam propter remissionem delictorum praecedentium, id est propter delicta praecedentia: & hoc (in substantiatione dei) Vel quantum ad homines praecedentes, per diuinam misericordiam sunt in limbo substantiati & reservati usque ad passionem Christi, per quam sunt liberati. Vel (in substantiatione dei) quantum ad delicta praecedentia, quæ sunt deo substantiante, id est Deo substantiente, et patiente, & non statim puniente. Ita ergo factum est ad (ostensionem iustitiae) quia nos iustificati (in hoc tempore) gratia, (ut sit ipse iustus) in reddendo promissa (et sit iustificas) id est iustum faciens (eum qui ex fide Iesu Christi) id est ut iustum faciat non eum qui ex lege, sed qui credit in Christum. Ex omnibus his ergo apparet, iustificationem nostram esse ex gratia, & per Iesum Christum, per quem deus pater ostendit potentiam suam in hoc tempore, tam quantum ad delicta hominum praesentium, quam quantum praecedentium: vel tam quantum ad delicta praecedentia, quam etiam praesentia. Et quia iustificati sumus ex gratia non ex meritis, non sumus iustificati ex lege nec legis operibus. Deinde cum dicit.

Vbi est ergo gloriatio tua? Exclusa est, per quam legem! Factorum! Non. Sed per legem fidei.

Adducit ad hoc idem quintam rationem sumptam ex legis imperfectione. Ad cuius evidentiam sciendum quod lex, quantum ad praesens spectat, dicitur imperfecta, quia non est in lege Mosaica gloriamandum, sed gloriamandum est in lege fidei & in fide Christi: lex ergo Mosaica non expellebat gloriam vitiosam, quia vana erat gloriatio de operibus legis: et non conferebat gloriam veram, quia non gloriamandum in huiusmodi operibus. Secundum hoc ergo potest litera hæc duplum exponi, ut gloria tangit, primo de gloriatio sine vitiosa, sic o Iudee (vbi est gloriatio tua) vana et vitiosa (exclusa est) id est expulsa est, & abolita est, ne possint gloriari & superbire (per quam legem) supple est exclusa (factorum) id est ne exclusa & expulsa per legem factorum sine per legem Mosaycam (non sed per legem fidei) secundum hanc ergo expositionem formetur sic ratio, Quod est ita imperfectum, quod non excludit nec expellit gloriam vitiosam, non iustificabat: sed lex Mosaica sic imperfecta: Ma era quod non excludebat nec expellet gloriam vitiosam: ergo non iustificabat. De hac autem ratione non ponit nisi virtutem mediū, videlicet, gloria iustiæ iudiciorum non excluditur, id est non expellitur per legem factorum, sed per legem fidei. Alio modo exponitur de gloriatio vera: nam excludere est equiuocum ad expellere, & ad specificare sine ad manifestare & ad facere apparere: nam cum aliquis excludit aliquos, ab aliis separat eos, & per consequens manifestat & specificat illos: secundum enim proprietatem vocabuli, excludere idem sonat, quod inchoare extra mittere. Christus ergo, in quo est gloriamandum, intra legis litera tenebatur inclusus: sed per legem euangelicam ab illa clausura est exclusus, quia est extra illam clausuram positus, cum sit iam nobis expressè reuelatus: excludere ergo idem est quod extra clausuram ponere, & manifestare & exprimere. Potest ergo exponi quod dictum est, de gloriatio vera: & exit sensus, o Iudee (vbi est gloriatio tua) id est

A D R O M A N O S .

vbi debes verè gloriari: hæc gloriatio tua verè est exclusa) id est extra clausuram posita, & est manus festata, & expressa: ostensum est enim quod non debes gloriari in cæremoniis legis, sed in his, quæ sunt christi: sed hæc gloriatio (per quæ legem) est exclusa: id est extra clausuram posita: non per legem (factorum sed per legem fidei) nam vt dictum est, hæc gloriatio per legis literam tenebatur inclusa, sed per legem euæ gelicam est exclusa, id est extra clausuram posita, & est manifestata, & expressa. Secundum hoc ergo sic fortunabitur ratio. Illud per quod non est vere gloriandum & per quod nō exprimitur, nec manifestatur gloriatio vera, nos non iustificat: sed per legem factorum nō est gloriandum, & per huiusmodi legem non manifestatur, nec excluditur gloriatio vera: ergo huiusmodi lex non iustificat. De hac autem ratione non ponit nisi virtutem medii, videlicet, p̄ vera gloriatio nō est exclusa, id est non est extra clausuram posita, nec est expressa per legem factorum, sed per legem fidei. Notandum autem quod lex Mosayca dicitur lex factorum, vt gloria tangit, quia ibi præcipiebantur facta, & iubebantur opera, sed non dabatur gratia: sed lex christi, & lex euangelica dicitur lex fidei, lex iustitiae, & lex gratiae, quia & si huiusmodi lex opera iuberet, credendo tamen imperat vt opera fiant, & per sacramenta huius legis præstatur gratia, vt illa opera perficiantur. Deinde cum dicit.

Arbitramur enim hominem iustificari per fidem sine operibus legis.

Adducit sextam rationem sumptam ex legis opere. Ad cuius evidentiâ sciendum quod legis opera vel præcedunt iustificationem, vel sequuntur. Si præcedunt, nunquam iustificant: quia illa opera non sunt meritaria. Si autem sequuntur, tunc iam iustificatus est. Per fidem ergo, quæ per dilectionem operatur, est iustificatio nostra: non autem per legis operationem: immo si volumus magis propriæ loqui, cum lex illa fuerit lex timoris & lex fidei sit lex amoris, dicimus quod opera sequentia iustificatione, sunt magis opera fidei, quæ operatur per dilectionem & per amorem: sed opera præcedentia sunt magis opera legis, quæ operatur per comminationem, & per timorem. Vnde & gloria dicit, hoc esse intelligendum de operibus præcedentibus, non sequentibus. Formetur ergo sic ratio. Ex operibus præcedentibus iustificationem nullus iustificatur: sed opera legis sunt huiusmodi, ergo per legis opera nullus iustificatur. De hac autem ratione non ponit nisi virtutem medii, videlicet, quod homo iustificatur per fidem, nō per opera legis. Ideo ait (Arbitramur enim hominem iustificari per fidem) quæ supple operatur per dilectionem & amorem (sive operibus legis) quæ supple opera sunt magis facta per comminationem & per timorem, vt gloria innuit. Notandum autem hanc rationem sextam esse declaratiōnēm quartæ rationis: dicebatur enim ibi quod per gratiam dei & per Iesum Christum, quem deus posuit propitiatorem, sumus iustificati: hic autem hoc idem declaratur, quod non per opera legis, nec per nostra merita, sed per fidem christi iustificatur homo. Deinde cum dicit.

An iudeorum deus tantum? Nonne & gentium? immo & gentium. Quoniam qui dem unus est Deus, qui iustificat circumciōnem ex fide, & præputium per fidem.

Adducit se primam & ultimam rationem: intendit enim apostolus quod cum Deus non solum sit iustificator & creator iudeorum sed gentilium, & cum deus iustificet non solum iudeos, sed gentiles, oportet iustitiam esse per id quod est commune vtrig, & quia lex particulariter erat data populo iudaico, & non gen-

A tili, ex ipsa particularitate legis arguitur quod opera legis non iustificabant, & quod per huiusmodi opera non erat iustitia. Formetur ergo sic ratio. Per id est iustitia per quod iustificantur tam iudei quam gentes, sed per fidem iustificantur Iudei & gentes, ergo per fidem erit iustitia & nō per legis opera: de hac ratione non ponit nisi virtutem medii, videlicet, quod Deus est tam creator quam iustificator, tam iudeorū quam gentium, quod per fidem iustificat tam iudeos quam gentes: ideo ait an iudeorum Deus tantum est supplex creator & iustificator, nonne & genitum, immo & gentium scilicet est creator & iustificator: quod autem sic sit patet, quoniam unus est Deus qui iustificat circumcisōnem id est iudeos ex fide, & qui iustificat præputium id est gentiles per fidem. Notandum autem quod vt glor. tangit quod hic ingt apostolus ex fide & per fidem, non est dictum ad aliquam differentiam significationis tanq; aliud sit ex fide & aliud p fidē, sed dictū est ad varietatē locutiōis, vt ex varietate verborum pulchrior sit locutionis stilus. Deinde cum dicit.

Legem ergo destruimus per fidē? Absit. Sed legem statuimus.

Remouet & absolvit quandam tacitam quæstiōnē, Posset enim quis dubitare & querere quod cum Paulus ita cōmendet fidem, quia dicit totam iustificationem nostram esse per fidem, & etiam dicit quod ex operibus legis nō iustificatur omnis caro: quod ex hoc paulus legem destrueret. Ideo ait, legem ergo destruimus per fidem quam cōmendamus & extollimus? Absit, sed legem statuimus. q.d. quod fidem cōmendando legem non destruit, sed statuit, non evacuat sed adimplēt iuxta illud Matth. 6. non veni legem soluere sed adimplēre. Notandum quod lex quædam continebat ceremonialia, quædam moralia: per fidem ergo euangelicam lex adimplētur quantum ad ceremonialia & moralia: quantum ad ceremonialia quidem quia illa erant figura euangelicæ veritatis. adimplētur ergo illa ceremonialia per fidem euangelicam sicut per veritatem adimplētur figura. Rursus per fidem adimplētur lex quādū ad moralia, quia quod minus in moralibus continebatur, est in euangelio adimplētū. Notandum etiam quod si volumus bene intelligere qualiter euangelium legem nō evacuet sed adimplētū, unā ginari debemus unum puerum esse sub duobus pédagogis, vel sub duobus doctoribus. Primus autem doctor vel primus pedagogus libenter velle quod nulla pars diei ludaret, sed semper velle quod ut libus rebus vacaret, videns tamen proutatem pueri ad ludendum permittit ei quod aliqua hora diei ludat. Venit autem secundus pedagogus & secundus doctor & inhibet pueru vt nulla hora die i ludat, tunc iste secundus non evacuat mandata primi, sed adimplētū. Sic & in proposito lex permisit libellum repudiū, christus autem precepit vt nullo modo vxorem dimitteret excepta fornicationis causa, in quo non soluit legem sed adimplēvit, quia hoc lex libenter precepisset: sed videns Iudeorū malitiam & duritatem cordis eorum & cognoscens eos esse pronos ad homicidium, ne vi in proprias uxores occiderent, permisit vt eis darent libellum repudiū. Rursus lex dicit nō occides, in quo prohibuit manuum exteriōrem actum: sed euangelii clamat vt habetur Mar. 5. omnis qui irascitur fratri suo reus erit iudicio: in quo non solum prohibetur manus & actus exterior, sed prohibetur manus & actus interior: in hoc ergo non soluitur lex, sed adimplētur, quia & lex libenter prohibuisset actum interiore, sed videns iudeorum prauitatem & nequitiam exteriōrem inhibuit actum.

Dubitaret forte aliquis de eo quod apostolus ait quod ex operibus legis non iustificabatur omnis caro. Nam quicunque sunt iusti viuentes sub lege videtur iustificari

tur iustificari ex operibus legis. Sed Moyses & multi alii boni fuerunt iusti, viuentes sub lege, ergo fuerunt iustificati ex operibus legis. Dicendum quod ut Magister ait & sumptum est ab Aug. in de spiritu & littera opera legis dicuntur quae cu lege sunt instituta, & ordinata ut erant opera ceremonialia & figurata, quae nunquam valuerunt conscientiam mundare etiam si cum charitate & deuotione fieren ut ibidem dicitur: causa autem quare non iustificabant est, ut Magister ait, quia opera illa non fuerunt instituta in iustificatione nisi autem quereratur ad quid fuerunt instituta, dicens possumus ea fuisse instituta ad quatuor. Primo ad futurorum figuraionem quia illa ceremonialia erat figura euangelicae veritatis. Secundo instituta sunt ad proprię intrimitatis ostensionem, dicebant ergo iudei superientes de se ipsis, non deest qui impleat, sed deest qui iubeat. Tertio instituta fuerunt ad carnis dominationem, erant enim illa ceremonialia tantum onus quod ita domabant carnem quod ea portare non posserant iuxta illud Petri act. capit. 15. quid tentatis imponere iugum super ceruicem discipulorum, quod neque nos neque patres nostri portare potuimus? Quarto fuerunt instituta ad idolatrie deuitationem, nam quia tunc homines erant valde proni ad dolastriam & in molandum sacrificia idolis voluit deus ut obseruarentur huiusmodi ceremonialia & offerentur ei holocausta, ut per tale exercitium circa ceremonialia, & per huiusmodi oblationem holocaustorum retraherentur homines ne offerrent idolis holocausta. Quod vero obiicitur de Moysi & aliis bonis, dicitur debet quod iusti fuerunt ut Magister ait non ex operibus legis: vel dicere possumus ut communiter dicitur quod aliud est iustificari ex opere operante, & aliud ex opere operato: opera ergo ceremonialia legis, secundum quod erant opera operata, id est in levi considerabantur non iustificabant: sed ex opere operantis ut quia quis deuote se exercitabat circa ea, faciebant occasionaliter non directe, sed ipsa deuotio & ipsius opus operantis faciebat ad iustificationem, opus ergo ceremonialia exterius operatum directe ad iustificationem non faciebat, nam sacramenta veteris legis erant sacramenta egena, & opera illa ceremonialia egena erant quia figurabant iustificationem sed non faciebant, sed sacramenta nouae legis sunt quedam vasa gratiae, & sunt sacramenta plena, & id efficiunt quod figurant.

Vlaterius forte dubitaret aliquis de ipsa circuncisione que erat quoddam opus legis, utrum iustificaret: videtur quod non per apostolum hic dicentem quod ex operibus legis non iustificabitur omnis caro. in contrariu est Gregorius in moralibus & habet in glo. lectionis sequentis, qui ait, quod apud nos valet aqua baptismi hoc egit apud veteres vel pro maiori bus virtus sacrificii, vel pro his qui de stirpe Abrahæ prodierunt mysterium circumcisionis, circuncisio ergo in his qui erant de stirpe habrae supplebat vicem baptismi, sed baptismus nunc valet ad iustificationem, ergo & tunc valebat circuncisio. Dicendum quod ut apostolus ait ex operibus legis non iustificari omnem carnem ut Magister exponit in glo. & sumptum est ab Aug. in de spiritu & litera, opera legis dicuntur quae cum lege sunt instituta & ordinata ut erant opera ceremonialia & figuratoria, secundum hoc non est dubium quod queritur quia secundum hunc modum loquendi circuncisio non est opus legale quia non incepit cum lege sed fuit ante legem instituta, fuit enim circuncisio data Habrae in preceptum, sed lex fuit data Moysi: vel possumus dicere quod ex fide & per fidem mediatoris est per se & proprie iustificatio, ut per fidem propria in adultis, per fidem parentum in parvulis, sine fide enim impossibile placere deo: & fides ergo faceret ad iustificationem hoc fuit per se, quia fuit semper

A apud omnes: sed quod circuncisio faceret ad iustificationem hoc non fuit semper & apud omnes: cum ergo dicitur circuncisio non facit ad iustificationem quia opera legalia non iustificant, vel possumus dicere quod circuncisio non est opus legale quia non incepit cum lege sed ante legem, vel possumus dicere quod circuncisio non iustificabat per omnem modum quia non iustificabat semper & apud omnes, secundum quem modum loquitur apostolus in cap. 4. quod circuncisio fuit data Abrahæ in signum iustitiae fidei, nam circuncisio non iustificant habraam, sed ipse antea iustificatus est & in signum iustitiae fidei fuit ei circuncisio data.

B Vlaterius forte dubitaret aliquis de eo quod apostolus ait, quod per legem est cognitio peccati: videtur hoc autem esse falsum, quia peccata fuerunt cognita ante legem. Nam Ioseph, ut habetur gen. 37. ac causauit fratres suos apud patrem crimen pessimo, & gen. 42. cum adhuc non esset data lex, dixerunt fratres Ioseph, merito hoc patimur quia peccauimus in fratrem nostrum. Dicendum quod eo ipso quod deus dedit nobis lumen rationis quod lumen philosophus appellat intellectum agentem, in quo lumine sunt nota omnia principia tam agibilium quam speculabilium, impressit nobis quendam legem naturalem per quam cognoscemus quid agendum & quid non agendum, verum quia huiusmodi lumen per peccatum est obscuratum & obtenebratum non sufficit tale lumen ad plene cognoscendum quae sunt peccata & non peccata, cum ergo ait apostolus, quod per legem est cognitio peccati ut exponit Magister in glo. & sumptu est ab Aymone, non tamen hoc ait apostolus quod peccata ait legi prorsus nesciretur, sed ideo dicuntur peccata cognosci p legi quia quodam cognita sunt peccata quae antea ignorabantur esse peccata, & p legi quodam peccata cognita sunt grauiora esse q antea putarentur.

C Vlaterius forte dubitaret aliquis ut Magister in glo. dubitat de eo quod apostolus ait, christum proposuit esse a Deo parte propitiatorem propter remissionem delictorum non solum hominum presentium sed etiam hominum precedentium aduentum christi qui homines erant in substantiatione Dei: id est in resurrectione dei quia deus reseruabat eos in limbo ad remissionem iustitie eius id est ut ostenderet iustitiam suam in hoc tempore id est in aduentu christi: queritur ergo quomodo illi detinebantur in limbo, cum essent purgati & iustificati per fidem & penitentiam: Dicendum quod Adam peccante fuit infecta eius persona. Persona autem Ade infecta, infecit & naturam, & quia natura Ade fuit infecta quicquid ex Adam naturaliter ortum fuit oportuit infectum esse, inde est quod omnes in iniurias concepti sumus, omnes nascimur natura filii ire, omnes generamus infecti originali peccato, ita quod omnes filii Ade nascuntur infecti, & quantum ad naturam & quantum ad personam, sicut & ipse Adam per peccatum utroque modo infectus fuit, differenter tamen quia Adam infectus fuit propria voluntate, & quia agere & velle pertinet ad personam & ad suppositum, ita in Adam fuit ordo infectionis quod persona infecta infecit naturam: nos autem, qui naturali origine infectionem contrahimus, & contrario inficiemus, ita quod natura infecta personam inficit: quicquid autem sit de hoc & quocunq; ordine sit ita infectio: utrumq; tamquam est in nobis infectum per originale peccatum, tam videlicet natura quam persona: & quia omnis infectio praefat impedimentum ad introitum celestis regni, in hominibus precedentibus aduentum christi erat duplex impedimentum ne intrarent celestem patriam: unum per infectionem naturæ, quia tota natura infecta erat per Adam peccantem, in quo erat quodammodo tota humana natura, cum ex ipso deberec totum humanum

AD ROMANOS.

genus naturaliter nasci: secundum impedimentum erat infelix personæ. Per fidem ergo & pro penitentia collebatur impedimentum personæ ante aduentum Christi, sed per passionem fuit sublatum impedimentum naturæ: nam natura humana & etiam qualibet natura specifica est quodammodo infinita, cum de se videatur quodammodo posse reseruari in infinitis individuis: quare conformatum erat esse infinita persona, per cuius passionem remoueretur huiusmodi naturæ impedimentum: huc iusmodi autem fuit persona Christi: nullus autem puri hominis poterat esse infinita persona, propter quod nullus puri hominis passio poterat naturæ impedimentum remouere: præcedentes vero aduentum Christi si quantumcumque essent purgati, per fidem & penitentiam, quia ex hoc erat sublatum solum impedimentum personæ, non ingrediebantur celestem patriam sed reseruabantur in limbo usq; ad passionem Christi, per cuius passionem fuit sublatum impedimentum naturæ. Cum ergo Deus promiserit mittere filium suum qui nos redumeret, & huiusmodi impedimentum remoueret, fuerunt homines præcedentes aduentum Christi in sublentatione Dei, id est in resurrectione dei ad offensionem iustitie suæ in hoc tempore: nam illi ad hoc fuerunt a deo reseruati in limbo, ut in hoc tempore, id est ut in aduentu Christi ostenderet iustitiam suam, id est manifestaret & adimpleret hanc promissio nis sua, quod Christus eos redumeret, & quod eos de illo carcere extraheret, & quod impedimentum naturæ remoueret, ut libere deo fruerentur, & reuelata facie deum vident, & libere ianuam paradisi intrarent.

LECTIO XIII.

CAPITULUM

Vid ergo dicemus inuenisse Abram patrem nostrum secundum carnem?

Si enim Abram ex operibus iustificatus est, habet gloriam, sed non a pud Deum.

Apostolus (ut dicebatur) volens reprimere iudeorum iactantiam, credentium se iustificatos fuisse ex operibus legis, & ex meritis operum legis redditum ei esse euangeli premium: probauit in præcedenti parte quod lex eos non iustificabat, & quod ex operibus legis non erat iustitia ex parte ipsius legis. In hac parte ostendit hoc idem ex parte ipsius Abram, qui præcessit legem.

Ad cuius evidentiā sciendum quod Habraam credendo deo est iustificatus, iuxta illud Gen. 19. Credisit Abram deo, & reputatum est illi ad iustitiam. Secundo per fidem iustificatus, est pater multarum gentium constitutus, iuxta illud Gen. 14. Erisq; pater multarum gentium, nec ultra vocabitur nomine tuum Abram, sed appellaberis Abraham, quia patrem multarum gentium constituā te. Tertio ei tanquam patri multarum gentium est facta recompensatio de hereditate æterna, iuxta illud Gen. 22. Benedic tibi, & multiplicabo semen tuum, sicut stellas coeli (& sequitur) benedicentur in semine tuo omnes reges vel (ut habet alia litera) omnes gentes. Quia benedictio intelligenda est quantum ad æternum premium. In hac autem benedictione, ei, & filii suis, & aliis suis fidelibus, qui imitarentur Abram, facta fuit promissio æternæ hereditatis. Ut ergo diuidamus hoc capitulum, ut glosa videtur innuere, dicamus quod illud idem, per quod est Habraæ iustitia collata, est ei paternalis

A dignitas tributa, & est ei promissio de æterna hereditate facta. Quare si ex operibus legis fuisse Habraam iustificatus, tunc per opera legis fuisse Habraæ iustitia collata, & per illa eadem opera fuisse paternalis dignitas tributa, & per huiusmodi opera fuisse ei promissio de æterna hereditate facta. Voleus ergo Apostolus ex ipso Habraam patre nostro ostendere, quod lex non iustificabat, tria facit: nam primo ostendit quod per opera legis non fuit Habraæ iustitia collata: secundo declarat quod per legis opera non fuit paternalis dignitas tributa: tertio manifestat quod per huiusmodi opera non fuit recompensatio de æterna hereditate facta. Posset autem ex omnibus talis ratio formari. Per illud idem, quod Habraam fuit iustificatus, fuit ei iustitia collata, & paternalis dignitas tributa, & promissio de æterna hereditate facta: sed per legem non fuit Habraæ iustitia collata, nec paternalis dignitas tributa, nec promissio de æterna hereditate facta: ergo non fuit per legem iustificatus. Hæc ergo tria per ordinem declaratur. Secunda ibi (vt sit pater omnium credentium) Tertia ibi, (non est per legem promissio facta) Circa primum lex facit secundum quod sex rationes adducit ad probandum quod per opera legis non habet esse iustitia. Secunda ibi (quid enim scriptura dicit.) Tertia ibi, (ei aurem qui operatur) Quarta ibi, (sicut & David dicit) Quinta ibi (beatitudo ergo hæc) Sexta ibi, (et signum accessit circumcisio)

In prima parte ait, Si secundum carnem, id est, si secundum opera carnalia est Abram iustificatus, (habet gloriam, sed non apud deum). Hoc autem secundum gloriam potest exponi & de gloria vera, & gloria putativa: si exponatur de gloria vana & putativa, quæ est apud homines, fiet inde ratio ostensiua: sed si exponatur de gloria vera, ratio idem fiet ad impossibile. Ergo ad gloriam putativam & vanam sic formabitur ratio. Per quæcumque quis non habet gloriam veram & apud deum, sed magis habet gloriam vanam apud se & apud alios homines, per illa non est iustificatio: sed si per opera legis Habraam habuisset gloriam, hoc non fuisse apud Deum, sed magis apud se & apud alios homines: ergo per huiusmodi opera non est iustificatio. De hac autem ratione non ponit nisi virtutem mediæ. Continuetur ergo sic litera, bene dico quod ex operibus legis non est iustitia: quia (quid dicemus) Habraam patrem nostrum inuenisse secundum carnem) id est secundum carnalia opera, & secundum carnales obseruantias legis, (nam si Habraam est iustificatus ex operibus legis) id est carnalibus obseruantibus (habet gloriam, sed non apud deum). Id est ex hoc non habuisset gloriam veram & apud deum, sed (supple) habuisset ex hoc gloriam vanam & apud homines: tunc ergo complenda est ratio quod illud, quod non dat gloriam apud Deum, non iustificat; opera legis sunt huiusmodi, ergo non iustificant. Secundo modo legitur litera de gloria vera: & tunc formanda est ratio ad impossibile, quæ sic formatur. Qui ex operibus legis iustificatur, habet gloriam veram, non à deo sed à se; sed Abram secundum rem ex operibus legis est iustificatus, ergo habet veram gloriam non à deo, sed à se: hoc autem est impossibile quod aliquis possit habere veram gloriam non à deo, sed à se, ergo est impossibile illud unde hoc sequitur, videlicet, quod Habraam ex operibus legis iustificatus sit. Hoc etiam modo exponendo literam, de hac ratione non ponit apostolus nisi virtutem mediæ, dicens, Quid ergo dicimus Habraam patrem nostrum inuenisse secundum carnem, id est secundum carnales obseruantias legis: si enim Habraam iustificatus est ex operibus legis, & ex carnalibus obseruantibus, habet gloriam scilicet eternam, & gloriam veram, sed non apud deum, id est sed non à Deo, sed (supple) à se, & ex propriis meritis: tunc ergo

tunc ergo est supplenda ratio, quod cum hoc sit impossibile, impossibile est eum ex operis legis iustificatum esse. Notandum autem quod aliud est iustificari hominem ex operibus, aliud iustificari ex fide & ex gratia: quia qui iustificatur ex fide & ex gratia, iustificatus est apud Deum, & a Deo sed qui iustificatur ex operibus & maxime ex operibus legis, quae sunt opera facta ex timore, cuiusmodi sunt opera praecedentia iustificationem, & gratiam: qui sic iustificatus est, iustificatur a seipso, & ex propriis meritis: & quia impossibile est hominem sic iustificari, ex operibus legis non conatur esse iustitiam. Deinde cum dicit.

Gen. 15.

Quid enim scriptura dicit? credidit Habraam deo, & reputatum est illi ad iustitiam.

Adducit ad hoc idem secundam rationem: formetur autem sic, Quicunque iustificatur ex ipsa credulitate & ex ipsa fide, non iustificatur ex operibus legis: sed Habraam iustificatus est ex ipsa credulitate & ex ipsa fide: ergo non est iustificatus ex operibus legis. De hac autem ratione, sicut consuetum est, non ponit nisi virtutem mediæ: ideo ait, **Quid enim scriptura dicit credidit Habraam deo, & ex ipsa credulitate & ex ipsa fide (supple) reputatum est illi ad iustitiam, & reputatus est iustus apud Deum: fuit enim hoc Habraam sufficiens causa salutis, ut glosa dicit, & non solum Habraem sed et alii potest esse sufficiens causa salutis.** Tunc ergo est supplenda ratio, quod cum fides formata, de qua hic loquitur apostolus, sit sufficiens causa salutis ex operibus legis non est iustitia. Deinde cum dicte.

Ei autem, qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. Ei vero, qui non operatur, creditur autem in eum, qui iustificat impium, reputatur fides eius ad iustitiam secundum propositum gratiae dei.

Adducit ad hoc idem tertiam rationem sumptam ex ipsis operibus: sed ipsa opera possunt dupliciter accipi, primo pro operibus quibuscumque: secundo pro operibus praecedentibus gratiam vel praecedentibusdem formatam. Secundum hoc itaque dupliciter potest formari ratio: ostensio, & ad impossibile: nam si legatur litera de operibus quibuscumque, fiet ratio ostensio: sed si legatur de operibus praecedentibus gratiam & fidem formatam, fiet ratio dicens ad impossibile. Primo modo formabitur sic ratio, Sine quibuscumque potest quis iustificari, illa per se non iustificant: sed sine operibus legis potest quis iustificari, ergo opera legis per se non iustificant, de hac autem ratione, sicut solitus est, ponit solam virtutem mediæ sub hac forma, Qui potest operari requiritur ut operetur: sed qui non habet tempus operandi, ad iustificationem sufficit sola fides: sed si allicui, ut ei qui non habet tempus operandi, potest sola fides sufficere ad iustificationem, sequitur quod aliquis ex sola fide sine operibus possit iustificari: & quia sic est, opera per se non iustificant, sed gratia & fides, sine qua impossibile est placere Deo. Ideo ait, Et autem qui operatur, id est ei qui habet tempus operandi, merces non reputabitur, id est merces non dabitur secundum gratiam fidei tantum, sed secundum debitum operacionis suæ: sed ei qui non operatur, id est qui non habet tempus operandi, credenti autem in eum qui iustificat impium, id est si credit in christum, qui gratis peccata ipsius dimittit, fides eius, id est sola fides sine operibus reputabitur ad iustitiam secundum propositum gratiae dei, id est secundum dei gratiant omnibus praepositoram & expositam: quia deus quantum est de se omnibus suam gratiam exponit, & omnibus est para-

A tus suam gratiam dare. Vell secundam propositum gratiae dei, id est secundum quod deus per gratiam longe ante proposuit sic salvare credentes. Notandum autem quod illa per se faciunt aliquid tale, sine quibus non potest illud fieri tale; ut albedo per se dealbat, quia sine albedine nihil potest fieri album: si ergo per se opera iustificant, sine operibus nullus iustificari potest: sed sine operibus quis iustificari potest, ut ille qui habet fidem & non habet tempus operandi: ergo opera per se non iustificant. Secundo modo potest legi hæc litera de operibus praecedentibus gratiam, & fidem formatam: & tunc fiet ratio dicens ad impossibile. Formetur autem sic, Quicunque iustificantur ex operibus legis non iustificantur secundum gratiam, sed secundum debitum; sed secundum debitum, o Judge, aliquis potest iustificari ex operibus legis, ergo aliquis iustificabitur non secundum gratiam, sed secundum debitum: sed hoc est impossibile, ergo & primum erit etiam impossibile, videlicet, quod aliquis iustificetur ex operibus legis. Formando autem sic rationem propositam, huius rationis ponit apostolus in litera virtutem mediæ, videlicet, quod si ei, qui operatur carnalia opera legis, imputatur ad mercedem & ad iustitiam, hoc non erit secundum gratiam, sed secundum debitum: & quia impossibile est ex propriis meritis & ex merito habere mercedem, & reputari iustum, impossibile est ex operibus legis iustificari; immo si nulla opera legis operetur, dum tamen credit in christum, iustificari poterit. Ideo ait quod ei autem qui operatur (supple) opera legis, sed si ex talibus operibus creditur iustificari, merces. Iustitia non imputabitur secundum gratiam sed secundum debitum: & quia hoc est impossibile, impossibile est ex operibus legis iustificari: immo si nulla opera ceremonialia & carnalia operetur legis, dum tamen credit in christum, poterit iustificari. Ideo ait ei autem qui non operatur huiusmodi opera carnalia legis, credenti in eum, id est in christum qui iustificat impium, reputabitur fides eius absque operibus legis ad iustitiam secundum propositum gratiae Dei. Exponatur autem hic litera ut ante exponebatur. Deinde cum dicit.

Sicut & David dicit beatitudinem hominis cui deus accepto fert iustitiam sine operibus. Beati quorum remissæ sunt iniuriae, & quorum recta sunt peccata. Beatus vir, cui non imputauit Dominus peccatum.

Adducit ad hoc idem quartam rationem sumptam ex auctoritate David. Circa quod duo facit, quia primo ponit huiusmodi rationem, secundo adducit ipsa verba David ad rationis adductæ probationem ibi (Beati quorum). Formetur autem sic ratio, Quicunque ex accepto dei, id est, ex dei beneplacito, siue ex dei gratia, habet iustitiam, non iustificantur ex operibus legis: sed homo ex dei accepto, id est, ex Dei, beneplacito, siue ex Dei gratia, habet iustitiam: ergo non iustificantur ex operibus legis. Habraam ergo & quilibet alius homo ex operibus legis non est iustificatus. De hac autem ratione non ponit nisi virtutem mediæ. Continuetur ergo sic, Benedictum est quod ex operibus legis non est iustitia, sed ex dei accepto, & ex dei gratia, sicut David dicit beatitudinem hominis (supple) esse hic & in futuro, cui Deus accessit, id est ex accepto tempore, & ex beneplacito suo, & ex sua gratia fert iustitiam, id est, quem Deus iustificat sine operibus praecedentibus. Et tunc ergo est supplenda ratio, quod si sic fit, iustitia habet esse sine operibus legis. Notandum autem quod acceptum temporis potest accipi specialiter pro tempore aduentus christi, quod specialiter fuit tempus gratiae, & tempus ves-

E III

A D R O M A N O S.

nie: vel potest accipi indifferenter pro quocunq; tem
pore ingemuerit peccator: quia quocunq; tempore
peccator ingemiscit. Deus hoc acceptat, & iustificat
eum, non propter opera legis, nec propter opera
precedentia, sed propter beneplacitum gratiae suæ.
Deinde cum dicit, Beati quorum.) Posita ratione sum
pta ex autoritate David, hic adducit verba ipsius. Da
uid ad dictæ rationis probationem: continuetur ero
go sic littera: bene dictum est quod David ait beatitudi
nem esse hominis non ex operibus, sed quia deus
ex suo accepto & ex suo beneplacito fert ei iustitiam:
& quod sic sit, patet: nam ipse David ait, Beati sunt il
li, quorum iniuriae sunt remissæ, supple, à Deo: &
quorū testa sunt peccata, supple, à Deo: & beatus vir,
cui non imputauit Dominus peccatum. Totum ergo
hoc est a Deo, & à dei accepto, & ex Dei beneplacito,
non ex operibus. Notandum autem Prophetam hic
tria tangere, videlicet iniuriae remitti, peccata ter
gi & peccatum non imputari: quæ tria possunt du
pliciter adaptari: primo sic: quia in peccato tria pos
sumus considerare: nam aliqui peccant fidem deferen
do: secundo peccare possunt bonos mores prævaric
ando: tertio ex huiusmodi peccatis punientur, obli
gationem penæ incurriendo. Secundum hanc autem
adaptationem exponet sic litera, Beati quorum re
missæ sunt iniuriae, quantum ad fidei desertionem:
& beati quorum testa sunt peccata, quantum ad mos
rum prævaricationem: & beatus vir cui non imputauit
Dominus peccatum, quantum ad penæ obligatio
nem. Alio modo potest hæc adaptatio fieri, sic, quia
est dare triplex peccatum, videlicet originale, actua
le graue, & actuale leue: beati ergo quorum remissæ
sunt iniuriae, quantum ad peccatum originale: &
beati quorum testa sunt peccata, quantum ad pecca
ta actualia grauia: & beatus vir cui non imputauit do
minus peccatum, quantum ad actualia levia. Notan
dum etiam quod iniurias peccati originalis dicitur
remitti, quia licet tollatur quantum ad culpam, non
tamen tollitur quantum ad somitem: fomes ergo
peccati & concupiscentia, quam incurrimus ex origi
nali peccato, non totaliter tollitur per baptismum
& gratiam, sed remittitur & debilitatur. Deinde cum
dicit.

Beatitudo ergo hæc in circuncisione
tantum manet, an etiam in præputio? Dicio
mus enim quia reputata est Habraæ fides
ad iustitiam. Quomodo ergo reputata est?
in circuncisione, an in præputio? Non in
circuncisione, sed in præputio.

Adducit ad hoc idem quintam rationem: formetur
sic, Cuiuscumq; imputatur iustitia non in circuncisione
& in lege, sed in præputio, & ante circuncisionem, &
ante legem, non iustificatur ex operibus legis: sed Ha
braæ fides reputata est ad iustitiam, non in circunci
sione & in lege, sed in præputio, & ante circuncisio
nem, & ante legem; ergo Habraam non est iustificatus
ex operibus legis. Ideo ait, Beatitudo ergo hæc, id est,
hæc iustitia & hæc beatitudo, quæ fuit in Habraam,
in circuncisione tantum manet, an in præputio? Dicio
mus enim, id est nos scientes legem, dicimus quod Ha
braæ reputata est fides ad iustitiam. Quomodo repu
tata est, supple, ei fides ad iustitiam: in circuncisione,
an in præputio? non in circuncisione, sed ante circun
cisionem & in præputio: nam prius fuit Habraam iusti
ficiatus, & postea fuit circuncisus. Tunc ergo est sup
plenda ratio, quod cum ante circuncisionem, & mul
to magis ante legem, fuerit Habraam iustificatus, ius
titia illa non fuit ex circuncisione nec ex lege. No
tandum autem quod iustitia collata Habraæ à deo
non fuit in circuncisione, sed in præputio, primo

A quia huiusmodi iustitia fuit ei collata tempore præ
putii, ante circuncisionem & ante legem: secundo di
citur illa iustitia non fuisse in circuncisione sed in præ
putio, quia Habraam ex huiusmodi iustitia non solum
debebat fieri pater circuncisionis, id est Iudeorum,
sed etiam præputii, id est Gentium: est enim Habraam
ex hoc factus pater omnium fidelium & omnium cre
dientium, siue illi credentes fuerint Indœ, siue Gentis
les: ergo cum quia illa iustitia data fuit habraæ tem
pore præputii, tum etiam quia ex hominibus iustitia non
solum debebat fieri pater circuncisionis, sed etiam
præputii, arguere possumus Habraam illam iustitiam
non esse adeptum ex circuncisione, nec ex lege, quæ
specialiter respiciebat Iudeos, sed adeptus est huius
modi iustitiam ex fide, quæ respicit omnes. Deinde
cum dicit.

**Et signum accepit circuncisionis, si
gnaculum iustitiae fidei, quæ est in præ
putio.**

Adducit sextam rationem: formetur autem sic, Il
lud, quod signum fuit iustificationis, non iustificauit:
sed in Habraam circuncisio signum fuit iustificatio
nis, ergo eum non iustificauit. Hoc est ergo quod ait,
Habraam accepit signum circuncisionis, id est accepit
circuncisionem in signum, quod signum fit quasi signa
culum iustitiae fidei, quæ est in præputio, id est quæ ius
titia fidei collata est Habraæ tempore præputii. Cir
cuncisio ergo quia fuit signum & fuit signaculum ius
titiae fidei in Habraam, non iustificauit ipsum: quia
quod est signum iustitiae, non iustificat. Notandum au
tem quod signum propriæ sumptum diuiditur cōtra
causam, quia causa est prior eius cuius est cā vel tem
pore, vel natura: signum autem ē contrario semper
est posterius eo, cuius est signum, vel natura, vel tem
pore, accipendo hic signū pro eo quod est signum tā
tum: quod est sic signum alicuius, non facit illud nec
est causa illius, vnde quod est signum iustificationis,
non iustificat: circuncisio itaq; quia fuit data Habraæ
vt esset tantum signum iustificationis, non iustificauit
ipsum, sed prius fuit iustus quām esset circuncisus.
Notandum etiam quod circuncisio respectu iustitiae
Habraæ non solum fuit signum, sed etiam expressum
signaculum: quia sicut homo in circuncisione expos
tiatur carne libidinis, sic, vt dicitur in glosa, per iusti
tiam expoliatur quis sordibus prioris nativitatis. No
tandum etiam quod per signaculum possumus expos
nere non pro espresso signo, sed pro celato mysterio
vt dicamus circuncisio non lolum esse signum re
presentationis iustitiae, sed etiam esse signaculum,
id est esse quoddam signatum & secretum mysterium
iustitiae fidei; nam, ut Magister ait in glosa, circuncisio
fuit iustitiae octava die ad designandum hoc secretū
mysterium diuinę iustitiae, quod post finem septē dies
rum seculi, quia totum seculum currit per septem
dies: vel post finem septimæ etatis, vt in octava etate
circuncidetur, & auferetur à nobis omnis vetustas cul
pæ & penæ. Notandum etiam quod hæc litera cum
hoc quod est ratio principalis, quia si circuncisio fuit
signum iustificationis, non iustificauit, est etiam, vt in
glosa tangitur, responsio ad tacitam questionem.
Posset enim aliquis querere, cum Habraam fuerit iu
stificatus antequam fuerit circuncisus, ad quid fuit pos
tea circuncisus: ad quod responderet apostolus, quod
circuncisus fuit, vt circuncisio illa esset signum & etiā
signaculum, id est esset expressum signum, & expressè
representaret iustitiam fidei, quæ est in præputio, id est
iustitiam fidei, quæ fuit data Habraæ tempore præ
putii.

Dubitaret forte aliquis de eo quod Apostolus ait,
si Habraam iustificatus est ex operibus legis, habet
gloriam, sed non apud Deum; & Magister in glosa ait,
quod

quod faciens legem habet gloriam, quia non morietur: tamen non habet gloriam apud Deum, quia non est hoc ei meritorium. Videtur autem hoc esse falsum: quia ut communiter arguitur, ipsum bonum obediens est quid meritorium: sed qui agit opera legis, facit opus obedientiae, ergo est ei meritorium. Dicendum quod, ut antea dicebatur, haec est differentia inter legem scriptam & legem fidei: quia lex scripta erat lex timoris, sed lex fidei est lex amoris; lex ergo scripta operabatur per timorem & comminationem, sed fides est quae per dilectionem operatur, & maxime fides format, de qua hic loquimur. Opera ergo procedentia iustificationem, quia non sunt ex charitate & ex dilectione, videntur esse magis opera legis: sed opera conscientia iustificationem, videntur esse magis opera fidei, quae per dilectionem operatur. Cum ergo ad fugiendam poenam sufficiat non transgredi mandata: ad merendam autem gloriam requiratur gratia, sine qua nihil est gratum: si quis facit opera legis, licet ex hoc non moriatur, id est non demeretur, quia ex hoc non meretur poenam, tamen nisi habeat gratiam non glorificabitur apud Deum, nec habebit veram gloriam, quia sine gratia gloriam mereri non possumus, qualitercunq; caueas tibi a peccato vel ex timore vel ex amore sufficit ad fugiendam poenam: sed ad merendam gloriam non sufficit cauere a malo, & facere bonum ex timore, nisi hoc fiat excharitate, & ex amore. Ex operibus ergo legis sine gratia possemus forte effugere poenam, sed non possemus mereri gloriam: immo, si recte loqui volumus, sicut non habentes gratiam possumus effugere hoc peccatum vel illud, sed non possumus effugere omne peccatum: sic per legem sine adiutorio gratiae possumus effugere hanc poenam debitam huic peccato vel illam debitam illi, non tamen possumus effugere omnem penam, sicut non possumus effugere omne peccatum. In quantum ergo causamus nos ab aliquo peccato per legem sine adiutorio gratiae, effugimus poenam debitam huic peccato, sed ex hoc non meremur gloriam. Quod vero argumentatur de obedientia: dici debet quod licet obedientia effugiamus, ne debetur nobis poena, tamen nisi habeamus gratiam, & obediamus non ex timore, sed ex amore, non meremur gloriam veram, licet forte possumus mereri aliquam gloriam.

Vlterius forte dubitaret aliquis de eo quod Apostolus ait, & sumptum est Gen. cap. 15, quod creditur Habraam Deo, & reputatum est illi ad iustitiam: quod glosa expicens, ait, quod sola fides est sufficiens causa iustitiae ad salutem. Sed hoc videtur falsum: quia multi ex fidelibus damnabuntur. Dicendum quod imaginari debemus charitatem se habere ad fidem, sicut lux ad colorem: quia sicut color non potest agere nec mouere medium sine luce, sic nec fides potest agere opus meritorium sine charitate: propter quod consueverunt naturales dicere quod lux est forma coloris: nam cum agere sit à forma, eo ipso quod lux dat colori ut agat & quod moueat visum, dicitur coloris forma: sic etiam eo ipso quod charitas dat fidei quod agat opera meritoria, & quod sicut actus sit meritorius, quod sine charitate fieri non posset, dicitur esse charitas quasi forma fidei: quia sicut colores sine luce sunt informes, coniuncti autem cum luce sunt coniuncti sive formae: sic fides sine charitate dicitur informis, coniuncta vero charitati dicitur formata. Cum ergo dicitur quod sola fides est sufficiens causa salutis: non est intelligendum de fide informi, quae est sine charitate, sed de formata, quae est charitati coniuncta: huiusmodi autem fides formata, si non adsit tempus operandi ut in expositione literæ dicebatur, per se sine operibus est sufficiens causa salutis: sed si adsit tempus operandi & non operetur, peccatum incurrit, & eo ipso fides, quae erat viua & formata, efficitur mortua & ins-

A formis, quia ut dicitur Iac. cap. 2. Fides sine operibus: id est cum haberet tempus operandi & non operatur, mortua est. Cum vero arguitur quod multi habentes fidem damnabuntur: verum est de habentibus fidem informem: sed nullus damnabitur habens fidem formatam.

Vlterius forte dubitaret aliquis de eo quod in litera dicitur, quod ei qui non operatur, credenti autem in eum, qui iustificat impium, reputabitur fides eius ad iustitiam. Super quem locum tam Bede quam Augustini recitatur haec distinctio, quod aliud est credere in Deum, aliud deo, aliud in Deum. Nam credere deum est credere deum esse: credere deo, est credere vera esse, quae à deo dicuntur: sed credere in deum, est credere per amorem in eum tendere. Cum ergo fides sit unus habitus, & unius habitus sit unus actus, non videtur quod omnia ista possimus fidei attribuere. Dicendum quod, quantum ad praesens spectat, habitus ad tria potest comparari: videlicet, ad materiam, circa quam versatur; ad actum, quem operatur: & ad habitus, quibus coniungitur: ut liberalitas tanquam ad materiam, circa quam versatur, comparatur ad numismata & ad ea quae possunt numismate mensurari: quantum vero ad actum, comparatur ad sumptum facere: quantum vero ad habitum, cui adiungitur, comparatur ad magnanimitates, vel ad alios habitus, quibus est coniuncta. Secundum autem haec tria, aliter & aliter de liberalitate loquendum est: nam ut liberalitas comparatur ad materiam, vult tempore debito munisima habere, & adesse; ut comparatur ad actum proprium, vult delectabiliter sumptum facere, quia hoc est cuiuslibet virtutis delectatio, vel saltet non tristari in proprio actu: sed ut comparatur ad magnanimitatem, cui adiungitur, competit liberaliti honorifice expendere. Tria ergo competunt liberalitatibus, circa munisimata versari. Iunctum delectabiliter facere, & honorificè expendere: sed hoc est aliter & aliter. Sic & in proposito, fides ad tria comparari potest, videlicet ad proprium obiectū, circa quod versatur: ad proprium actum, quem operatur: & ad habitum charitatis, cui adiungitur. Proprium autem obiectum fidei, est veritas prima Deus ipse: secundum hoc ergo fides credit deo, & credit deum esse. Actus autem, quae fides operatur, est credere deo: nā iste est proprius actus fidei in se considerate, credere deo, i.e. credere vera esse, quae a deo dicuntur: respicit enim fides tanquam proprium actum credere primam veritati propter se & super omnia. Sed tertio prout comparatur fides ad habitum charitatis, cui adiungitur, sic competit fidei credere in Deum, id est credendo, in eum per dilectionem tendere. Illa ergo tria competit fidei, sed aliter & aliter: quia credere Deum competit ei ratione obiectū, circa quod versatur: credere deo ratione actus, quem operatur: sed credere in deum ei competit ratione charitatis, cui adiungitur.

Vlterius forte dubitaret aliquis de eo quod in litera dicitur: Beati quorum remissæ sunt iniquitates. Quod, secundum unum modum exponendi, intelligitur de peccato originali. Sed contra: cum peccatum originale non sit nisi unum, non deberet dici iniquitates in plurali: quantum ergo ad originale peccatum, non remittuntur homini iniquitates, sed iniquitas. Dicendum quod & si peccatum originale unum sit, tamen propter diuersas proprietates, & propter diuersas comparationes plura sortitur vocabula: propter quam pluralitatem, vocabulorum, & pluralitem comparationum, huiusmodi peccatum nominatum est, & dictum iniquitates: nominatur autem in glosa nominibus pluribus. Possumus autem dicere quod sex nominibus huiusmodi peccatum nominari consuevit: dicitur enim peccatum originale: langor nature, tyrannus, lex membrorum, concupiscentia, & somes peccati. Hec autem sex vocabula sortitur propter sex,

Psal. 77. de cognitione vere
vitæ ca. 22.

Charitas quo modo est forma virtutum.

AD ROMANOS.

ad quæ comparari potest: nam huiusmodi peccatum A comparari potest ad parentes, a quibus emanat: ad naturam, quam inhabilitat: ad rationem, quam obnubilat: ad vires animæ, quas inordinat: ad poenam, quam causat: ad culpam, ad quam inclinat. Prout ergo comparatur ad parentes, à quibus emanat, sic dicitur originale peccatum, quasi peccatum à parentibus ex origine traductum, & contractum. Secundo prout comparatur ad naturam, quam ad bonum inhabilitat, sic dicitur naturæ languor: quia homines inhabiles sunt ad bona opera per agenda. Tertio prout comparatur ad rationem, quam obnubilat, sic potest dici tyrannus: est enim hæc differentia inter tyrrannum & Regem, quia Res regit liberos, & vult habere cives ut liberos: tyrrannus vero, ut seruos: cum ergo ille sit naturaliter seruus qui deficit in intellectu, vt ex Politicis haberi potest, quicquid nos facit in intelligendo deficere & nostram rationem obnubilat, rediut nos in seruitutem, & potest vocari tyrranus, secundum quem modum loquendi licet quodlibet peccatum possit dici tyrranus, potissimum tamen peccatum originale, secundum quod in corruptione & in libidine nascimur, per quam nativitatem obscuratur lumen intellectus, & ratio obumbratur, tyrranni nomen accepit. Quarto prout huiusmodi peccatum comparatur ad vires, quas inordinat: quia facit vires inferiores rebellare rationi, dicitur lex membrorum, iuxta illud infra cap. 7. Video aliam legem in membris meis repugnare legi mentis meæ. Quinto prout comparatur ad poenam, quam causat dicitur concupiscentia: nam huiusmodi concupiscentia est poena inficta per originale peccatum: & si ante baptismum habeat rationem culpe, post baptismum vero habet rationem poenæ tantum, iuxta illud Aug. & habetur in glosa, Concupiscentia vel concupiscentia ante baptismum culpa est, poena post baptismum, & poena tantum, & non culpa. Sexto prout huiusmodi peccatum comparatur ad culpam, ad quam inclinat, dicitur fomes peccati: quia hoc est esse fontem peccati, facere prouos ad culpam, & inclinare ad peccatum.

Vterius forte dubitaret aliquis de hoc peccato originali, Vtrum per circumcisionem tolleretur? Dicendum quod nunquam alicui in aliquo statu fuit clausa via salutis: attamen huiusmodi via fuit minus determinata in statu nature, & magis determinata in lege scripta, & adhuc magis determinata in lege gratiæ. Nam in lege nature, salvabantur parvuli in fide parentum: adulti per sacrificia: sed non erat determinatum qualiter, sed quilibet pro libero suo arbitrio voluntatis, sicut deus sibi inspirabat, sic in recognitionem propriæ seruitutis Deo sacrificia offerebat. In lege vero scripta fuit magis determinatum remedium pro originali peccato: quia data fuit ad hoc circumcisione. In lege autem gratiæ magis determinatum est remedium: quia datus est baptismus: baptismus autem est determinatum remedium in omnibus, quia omnes hoc modo ab originali liberantur: nam sine baptismo fluminis, vel flaminis aut sanguinis, non est remissio originalis peccati: circumcisione vero non erat determinatum remedium in omnibus, sed soli mares circuncidebatur. In lege ergo naturæ remedium pro originali in parvulis fuit fides parentum, in adultis sacrificia: in lege vero scripta circumcisione: in lege gratiæ baptismus. Ad haec veritatem roborandam vallet auctoritas Gregorii in moralibus allegata, videlicet, quod apud nos valet aqua baptismi, hoc egit apud veteres pro parvulis sola fides, pro maioribus virtus sacrificii, pro iis vero qui de stirpe Habraæ prodierunt, mysterium circumcisionis.

Vterius forte dubitaret aliquis, cur Populo Iudeo fuit data circumcisione. Dicendum quod, vt Magister

tangit in glosa, quinque causæ fuit circumcisione data: primo propter meritum obedientiæ, nam Habraam in hoc deo obediendo, apud deum meruit & ei placuit. Secundo data fuit in signum fidei: nam illa circumcisione facta in carne Habraæ significabat in eo fidem, per quam erat ab istis terrenis separatus & circulus, iuxta illud quod habetur in lectione hodierna, quod Habraam accepit circumcisionem tanquam signaculum iustitiae fidei eius. Tertio data fuit circumcisione in signum distinctionis, vt scilicet populus Habraæ ab aliis nationibus distingueretur: & ratio, nabiliter quia de hoc populo nasciturus erat messias, per quem sit spiritualis circumcisione electorum. Quarto data fuit circumcisione in documentum castitatis: quia sit in membro, in quo solet dominari libido. Quinto data fuit in remedium originalis peccati: quia quod nunc apud nos facit baptismus, hoc fecit apud iudæos circumcisione. Quod si alicui esset curæ de remedio originalis peccati vteriora scire, quæ hic tanguntur, in quodam nostro tractatu quæ septem capitulis secundum septem literas proprii nominis distincti, poterit plura conspicere. Et quia ibi est hoc diffusius pertradatum, & de originali peccato unde nomen accepit ille tractatus, est ibi sermo laetus, volumus hic breuius pertransire.

Vterius forte dubitaret aliquis, vt Magister in glosa dubitat, Quare fuerit mutata circumcisione in baptismum. Dicendum quod baptismus, vt tacitum est, nunc in tempore legis gratiæ est remedium contra originale peccatum, sicut in tempore legis scriptæ erat circumcisione: tam cum tempus gratiæ sit tempus plenitudinis, & lex fidei sit vniuersalior, plenior, & efficacior, quam lex scripta, dignum fuit quod circumcisione mutaretur in baptismum: quia baptismus est remedium vniuersalium, pleniorum, & efficaciorum: est enim remedium vniuersalium, quia circumcisione non erat remedium nisi quo ad mares, & quo ad eos, qui erant de stirpe Iudaæitica, sed baptismus est remedium quo ad omnes. Rursus hoc remedium est plenius: quia hic confertur plenior gratia. Tertio hoc remedium est efficacius, quia baptizati si non habeant aliud impedimentum, statim ad coelum euolant, & fruuntur diuina visione. Sed in prioribus temporibus circumcisione non statim euolabant ad coelum, nec statim fruabantur diuina visione, sed ibant ad limbum, sive ad finum Habraæ.

LECTIO XIV.

T sit pater omnium credentium per præputium, vt resputetur & illis ad iustitiam.

D Postquam apostolus ad reprimendum Iudeorum iactantiam glorianum & iactantiam de lege, ostendit quod patri nostro Habraæ non fuit per legem tributa iustitia: in parte ista, vt dicebatur, ostendit quod non fuit ei per legem paternalis dignitas collata. Fuit autem Habraam, quantum ad præsens spectat, dupliciter pater noster: primo quantum ad fidem & quo ad credenda: Secundo quantum ad mores & quo ad agenda: ipse enim fuit exemplar fidei, & morum: ipsum etiam tamquam patrem utrummodo imitari debemus. Duo ergo facit: nam primo ostendit quod Habraæ non fuit collata paternalis dignitas per legem, quantum ad fidem & quo ad credenda. Secundo declarat quod per legem non fuit ei collata paternalis dignitas, quantum ad mores & quo ad agenda, ibi (Et sic pater circumcisionis.) In prima parte talem rationem intendit, quod fuit collatum habraæ

Abrahæ tempore preputii & ante legem, non fuit ei collatum per legem: sed paternitas credentium, id est paternitas fidei quantum ad credenda fuit collata habraæ tempore præputii & ante legem ergo non fuit ei collata per legem. De hac autem ratione posnit solam virtutem mediū. Continuetur ergo sic litera: dictum est quod tempore præputii, habraam habuit ex fide iustitiam: quod ideo factum est quod tempore præputii habuerit iustitiam (vt ipse sit) id est ut ostendatur esse (per præputium) id est per fidem & iustitiam, quæ fuit ei collata tempore præputii (pater omnium credentium) id est pater fidei quo ad omnes credentes, (vt & illis) id est ut & credentibus imitanti bus habraam (reputetur) ipsum credere & ipsa fides (ad iustitiam) sicut, supple, fuit reputata ipsi habraæ. Tunc ergo est supplenda ratio, quod si per præputium, id est tempore præputii, quod fuit ante circumcisionem & ante legem, fuit Habraam pater credentium, habuit paternitatem non per legem sed per fidem. Notandum autem quod dicitur Habraam pater fidei quo ad nos credentes, quia exemplo eius mouemur & incitamus ad credendum, & quod moxi & incitati generatur fides in cordibus nostris, qua fide generata reputatur nobis ad iustitiam, id est reputamus iusti per huiusmodi fidem, sicut & habraam per fidem iustus reputatus fuit. Notandum etiam quod (sicut) denotat similicrus dinem, & non equalitatem: non ergo oportet quod habendo fidem formiam, de qua hic loquimur, sumus, equales in iustitia ipsi Abrahæ, sed sumus ei similes. Notandum quod sicut filii naturales dicuntur his iusmodi, quia similantur patri in natura: sic Habraam est pater credentium, & credentes secundum credulitatem sunt filii Habraæ, quia in fide & credulitate, si similantur ei. Deinde cum dicit,

Et sit pater circumcisionis, non iis tantum, qui sunt ex circumcisione: sed & iis, qui sectantur vestigia fidei, quæ est in præputio patris nostri Abrahæ.

Ostendit quod habraæ non fuit collata per legem paternalis dignitas quo ad mores & quo ad agenda. Formetur autem sic ratio. Qui est pater circumcisionis iustorum, id est qui est pater quantum ad mores & quantum ad agenda, non solum respectu iudeorum, sed respectu gentium, non est factus pater per legem quæ specialiter respicit iudeos, sed est factus pater per fidem, quæ respicit etiam gentes: sed Habraam est huiusmodi ergo &cetera. Continuetur ergo sic. Dictum est Habraam fuisse iustum tempore præputii, vt sit pater credentium quantum ad fidem, & supple, fuit sic iustus (vt sit pater circumcisionis) supple, sp. ritualis, id est ut sit pater circumcisionis vestitorum, id est morum & quo ad agenda, (non iis tantum qui sunt ex circumcisione) carnali, id est non tantum iudei: (sed) vt sit pater (iis) id est omnibus credentibus (qui sectantur vestigia fidei patris nostri habraæ, quæ est in præputio) id est quæ fuit ei collata tempore præputii. Tunc ergo est supplenda ratio, quod si habraam est pater circumcisionis spiritualis, id est morum non solum quantum ad iudeos, sed etiam quo ad omnes credentes, qui sectantur vestigia fidei suæ, consequens est quod ipse non sit factus pater per legem, quæ specialiter respicit iudeos, sed per fidem, quæ respicit omnes credentes, & omnes sectantes vestigia fidei eius. Deinde cum dicit,

Nō enim per legem promissio Abrahæ, aut semini eius ut heres esset mundi: sed per iustitiam fidei.

Ostendo quod Habraæ non fuit collata paternalis dignitas, nec iustitia per legem: in parte ita ostendit

A quod per legem non fuit ei promissio facta, sed per fidem. Sciendum ergo quod lex, quantum ad præsens spectat, tripliciter deficit à fide. Primo quia est fide posterior: nam prius habraam credit, & reputatus est ei ad iustitiam; & postea, ut dicitur ad Galatas, post quadragesimos & trintacos annos facta est lex: quod intelligendum est, ut glosa dicit, à promissione facta habraæ. Secundo lex est fide imperfectior, quia lex ita peccatum ostendebat & docebat, quod auxilium non dabant ut vitaretur: sed fides formata, de qua hic loquimur, præbet auxilium ad vitanda peccata. Tertio lex est fide particularior: quia lex data fuit solum populo iudaico, & ad eam tenebantur iudicii tangentia: led ad fidem tenentur omnes volentes salvi fieri, qd sine fine de impossibile est placere deo, ut dicitur ad Heb. 11. Tria ergo facit, secundum quod hoc triplici modo ostendit promissionem de eterna hereditate non esse facta. Habraæ per legem, sed per fidem: nam primo ostendit hoc ex legis posterioritate: secundo ex legis imperfectibilitate: tertio ex legis particularitate. Secunda ibi (si enim qui ex lege) Tertia ibi (nō enim qui ex lege.) In prima parte intendit talem rationem. Quod factum est habraæ ante legem, non est factum per legem: sed promissio de hereditate eterna est facta habraæ ante legem: ergo non est facta per legem, sed per fidem, quæ processit legem. Ideo ait, Non enim per legem promissio facta est habraæ, aut semini eius ut heredes essent mundi, quia nondum lex erat, ut glossa supplet, sed facta, & et per iustitiam fidei, quæ, supplet, processit legem. Notandum autem quod habraam non per legem, sed per iustitiam fidei factus est heres mundi: quia de qualibet parte mundi, & de qualibet natione aliqui imitantur eum, ut exemplo eius habeant hereditatem eternam. In semine autem suo, id est, in christo factus est heres mundi, quia christus est heres, id est Dominus mundi, iuxta illud Psal. Da ho tibi hereditatem quam & cetera. Deinde cum dicit,

Si enim qui ex lege heredes sunt: exinanita est fides, abolita est promissio. Lex enim iram operatur.

Ostendit per legem nō esse factam huiusmodi promissionem propter imperfectiōnem ipsius legis: propter quod tria facit: quia primo ponit huiusmodi rationem: secundo subiungit rationis probationem & declarationem: tertio inferit intentam conclusionem. Secunda ibi (vbi enim non est lex.) Tertia ibi (ideo ex fide.)

Ad evidētiā autem prime partis sciendū, quod benefacientes erunt filii regni & habebunt hereditatem eternam: malefacientes vero erunt filii perditionis, & habebunt penam eternam. Lex ergo, quia operatur iram, & occasionaliter incitat nos ad delinquendum, non facit nos filios regni, sed magis secundum hoc facit filios perditionis: non quia lex sit sancta & bona, sed magis hoc est occasionaliter & ex parte nostra, quia peccatum, occasione accepta per mandatum legis, seducit nos & occidit nos ut habebimus infra septimo. Si ergo per legem esset promissio, cum talis promissio non possit impleri, quia neminem ad perfectum perduxit lex, & ex lege non est iustitia, exinanita esset fides Habraæ, vel etiam fides cuiuscunq; credentis, per quam creditur talem promissionem impletari, & etiam abolita esset talis promissio, quia nunquam impletetur. Formetur ergo sic ratio, per illud quod operatur iram, & quod inducit & inclinat nos ad delinquendum, non ut promissio de hereditate eterna, quia tunc fides de tali promissione esset exinanita, & huiusmodi promissio esset abolita, id est inexpleta: sed lex operatur iram, & inducit, & incitat nos ad delinquendum: ergo per legem non est facta hui-

A D. R O M A N O S.

Iusmodi promissio. Hoc est ergo quod ait, quod si qui sunt ex lege, sunt heredes, id est, si per legem facta est promissio de hereditate: exinanita est fides, id est euacuata est fides per quam creditur talem promissio ne impleri, & aboluta, id est explerta esset talis promissio, quia hoc posito, nulli possent heredes fieri, cuius causa est, quia lex operatur iram, quia incitat ad deslinquendum, & ad peccandum, quod faciendo non facit nos filios regni, nec heredes, sed facit nos filios perditionis. Notandum autem quod cum fides, quam habuit Habraam de hereditate eterna, & quam habent omnes fideles, non possit exinaniri, & euacuari, quia inuitur veritati prima: & cum promissio facta de illa hereditate non possit aboleri & expleri, quia facta est per os dei, & per veritatem primam, impossibile est quod talis promissio sit facta per legem, quia cum per legem non possimus hereditatem obtinere, exinanita esset fides de tali hereditate, & aboluta esset talis promissio, quod est impossibile. Notandum etiam quod cum lex non conferret gratiam, & hereditas eterna non possit obtinendi sine gratia, per legem non poterat fieri talis promissio: quia tunc promitteretur hereditas per aliud, per quod obtinendi non posset. Notandum etiam quod apostolus ad magis exasperandum negocium, & ad magis concludendum intentum, non solum ait legem non conferre gratiam, sed dicit operari iram, per quod manifestius apparet quod per eam hereditas eterna obtinendi non possit, & per consequens per legem non est facta promissio de eterna hereditate. Notandum etiam quod si bene attenderemus verba Pauli, quasi quorundam ibi verba, tot sunt rationes: nam ex eo quod dicitur, Exinanita est fides). posset formari una ratio sic, per illud non est facta promissio de hereditate eterna, per quod exinanitur fides de eterna hereditate: sed per talem legem exinanitur fides de hereditate eterna: ergo per eam non est facta huiusmodi promissio. Rursus ex eo quod subditur. Aboluta est promissio) posset alia ratio formari sic, Per illud non est promissio de hereditate eterna, per quod talis promissio est aboluta, & non potest expleri, sed per legem aboluta est promissio, ergo per eam talis promissio non est facta. Vterius ex eo quod subditur, (lex enim iram operatur) posset alia ratio sic formari. Per illud quod operatur iram non sit promissio de eterna hereditate: sed lex operatur iram: ergo et cetera. Notandum etiam quod hec tria, videlicet operari iram, promissionem esse abolitam, & fidem esse exinanitam, se habent per ordinem: nam ex eo quod lex operatur iram, ideo facit promissionem esse abolitam, id est facit promissionem non posse expleri: quia incurtere iram de te est oppositum ad eternam hereditatem: quod ergo facit te incurtere dei iram, non potest tibi promittere eternam hereditatem, sed facit quod talis promissio sit aboluta, & quod sit inexpleta, & quod ad te non perueniat. Rursus quod lex facit promissionem esse abolitam, ideo facit fidem exinanitam, quia frustra creditur aliquid & speratur, quod obtinendi non potest, quare si per legem promissio de eterna hereditate est aboluta & non potest expleri, sequitur quod fides de tali hereditate sit exinanita, & quod spes de huiusmodi hereditate sit euacuata. Tota ergo haec series textus est demonstrata, & per causam: ut quare lex euacuat fidem vel spem de hereditate eterna: quia facit promissionem abolitam, id est quia huiusmodi promissionem non potest explere. Et quare non potest huiusmodi promissionem explere: quia operatur iram, & facit nos occasionaliter incurtere diuinam offenditam. Deinde cum dicit.

Vbi enim non est lex: nec praeuaricatio.

A Probat quod dixerat, vel declarat rationem propositam: dixerat enim quod lex operatur iram; quod declarat ex hoc, quia facit nos praeuaricari mandata, quae praeuaricando incurrimus dei iram: transformetur ergo sic ratio. Quicquid facit nos praeuaricari diuina mandata, operatur in nobis diuinam iram: lex est huiusmodi: ergo &c. De hac autem ratione non ponit nisi virtutem medi, dicens. Vbi enim non est lex, nec praeuaricatio. q.d. quod ex lege habet esse praeuaricatio, & lex facit nos praeuaricari, & per consequens operatur iram, & facit nos incurrire diuinam offenditam. Notandum autem quod per legem est praeuaricatio tripliciter: primo si praeuaricationis significatio consideratur: secundo quia homo per legem ad praeuaricationem incitatur: certio quia per legem praeuaricatio augmentatur. Num si consideremus praeuaricationis significacionem, ut Magister tangit in glossa, peccare contra legem est praeuaricatio: nam, ut ait apostolus, ut in glossa dicitur, Vbi non est lex, ibi non est iniquitas sed non est praeuaricatio, quia peccata hominum non habentium legem, non dicuntur praeuaricationes, sed iniquitates: sed peccata habentium legem, praeuaricationes dici possunt. Secundo lex operatur praeuaricationem, quia cum ostendat peccatum & non dat auxilium ad resistendum, occasionaliter incitat concupiscentiam ad praeuaricandam. Tertio dicitur lex praeuaricationem facere, quia praeuaricatione augmentat, quia habentes legem, faciendo contra ipsam, augmentatur praeuaricatio, & magis peccant, quam si legem non haberent. Deinde cum dicitur,

Ideo ex fide, ut secundum gratiam firmata sit promissio omni semini?

Concludit conclusionem intentam, videlicet, quod per fidem debet esse firma promissio de hereditate eterna, non per legem: posset autem sic formari ratio, Per illud esse debet firma promissio de hereditate eterna, per quod possumus consequi eternam hereditatem: sed per fidem secundum gratiam possumus hoc consequi: ergo per fidem secundum gratiam debet esse firma talis promissio. Continuetur ergo sic litera. Dicitum est quod per legem non est facta promissio de hereditate eterna, quia lex non potest talem promissionem explorare, non potest talem hereditatem dare: sed quia fides per gratiam hoc potest facere, ideo ex fide (supple) est talis hereditas expectanda, ut secundum gratiam (supple) fidei sit firma promissio secundum Abraham, id est omni credenti, & omni qui imitatur Abraham. Notandum autem quod ait (ex fide ut secundum gratiam sit firma promissio) quia fides informis non potest nobis tribuere eternam hereditatem, sed fides cum gratia: & fides cum gratia, & fides formata est illud quod nos facit filios regni, & quod nos ordinat ad eternam hereditatem. Deinde cum dicit,

Non ei qui ex lege est solum, sed & ei qui ex fide est Abraham, qui pater est omnium nostrum, sicut scriptum est, Quia patrem multarum gentium posui te ante deum cui credidisti, qui vivificat mortuos, & vocat ea quae non sunt, tanquam ea quae sunt.

Ostendit ex legis particularite, promissionem huiusmodi non esse ex lege factam. Ad cuius evidentiā sciendum quod promissio ista non est facta solum iudeis, sed est facta omnibus credentibus, siue sint iudei, siue sint gentiles. Secundo haec promissio est facta Abraham, non ut est pater iudeorum tantum, sed ut est pater gentium, & ut est pater omnium credentium.

Tertio

Tertio hęc promissio facta est à deo ; qui non solum vocat iudeos ad fidem, sed etiam vocat gentes, & vocat omnes. Secundum hoc ergo possent formari tres rationes ad propositum: apostolus tamen gratia breuitatis omnia ista tria media in viuum coniungit. Ut ergo conformemur litterę apostoli, ex omnibus istis tribus mediis conflabitur una talis ratio. Illa promissio quę facta est omnibus credentibus, tam iudeis, quam gentilibus, & quę facta est Abrahę ut est pater omnium credentium, non solum iudeorū, sed etiam gentium, & quę facta est à Deo qui non solum vocat iudeos, sed gentes, non est facta per legem, quę specialiter respicit iudeos, sed facta est per fidem quę respicit omnes: sed promissio de eterna hæreditate est huiusmodi, ergo &c. de hac autem ratione ponit virtutem omnium horum trium mediorum. Continetur ergo sic, benedictum est quod per legem non est facta talis promissio, quia huiusmodi promissio non est facta solum ei qui est ex lege idest iudeo, sed etiam est facta ei qui est ex fide Abrahę, idest, qui sequitur fidem Abrahę, hoc est facta omni credenti idest tam iudeo quam gentili, idest est facta Abrahę ut est pater omnium nostrum, idest omnium credentium. Facta est ergo promissio omni qui est ex fide Abrahę, & facta est ipsi Abrahę qui est pater, idest ut pater omnium nostrum idest omnium credentium non solum iudeorum, sed etiam gentium, sicut scriptum est Gen. 17: quia patrem multarum gentium posui te ante deum, cui deo credidi de promissione tibi facta. Qui deus promissionē faciens, sicut fecit promissionem omnibus, & sicut constituit Abraham patrem omnium, sic vocat omnes, si cut ait, quod vivificat mortuos, idest iudeos: & vocat ea quę non sunt, idest gentes, tanquam ea quę sunt, idest iudeos: vocat ergo omnes, tam iudeos quam gentes. Tunc ergo supplenda est ratio, quod si hęc promissio facta est omnibus, facta est Abrahę, ut est pater omnium, facta est à Deo, qui vocat omnes, non sicut facta per legem, quę fuit specialis iudeis, sed per fidem, quę est communis omnibus. Notandum autem quod aliud est esse mortuum, aliud est non esse: nam mortuus licet non sit secundum formam, quia caret vita, tamen est secundum materiam, in qua fundabatur forma, & in qua habebat esse vita, quia est secundum corpus, in quo erat anima, & viuebat per animam: sic enim dicitur homo mortuus, non quod anima moriatur, sed quia definit esse coniunctum, & remanet ipsum corpus mortuum: in quo erat anima, & quod viuebat per animam. Illud autem non est, quod non est secundum materiam, nec secundum formam. Iudei ergo peccatores dicebantur mortui, non tamen dicebantur non esse: quia licet per peccatum amitterent charitatem, & spiritualem vitam, poterat tamen eis remanere fides informis. Cum ergo fides sit fundamentum spiritualis ædificii, ratione huius aliquid videbatur esse, ratione cuius non dicebantur non entes, sed mortui. gentes vero quia nihil habebant de spirituali ædificio, nec fidem, nec charitatem, nec fundamentum nec aliquid tale, ideo dici debent non entes: ideo ait, quod deus secundum gratiam vocat ea quę non sunt, idest gentes, tanquam ea quę sunt, idest tanquam iudeos, qui videbantur aliquid esse. vel aliter illud dicitur mortuum quod prius vixit, quod autem nunquam vixit, non potest dici mortuum, sed potest dici non esse: iudei ergo, qui aliquando vixerant, cum peccabant poterant dici mortui: gentes vero quę nunquam vixerant, in peccatis existentes, poterant dici non entes. Notandum etiam quod hic textus secundum glosam potest referri vel ad iudeos & gentes ut dictum est, vel ad diuinam predestinationem, ut quia deus omnia in se disposuit, vocat ea quę non sunt, ac si essent, quia sunt apud ipsum disposita.

Ad intelligētiā aut̄ dictorū, quia in litera lectionis

A huius sit méto de circūcisione cōtingit aliq̄ de circūcisione dubitare. Circa quę dubitatur primo, quo tpe Fiebat circuncisio? Ad q̄ respondet Magister in gloſa quod siebat octaua die. Sed contra, nam secundum Gregorium, quę facit apud nos baptismus, faciebat apud filios Israel circuncisio: sed cum timetur de morte infantis acceleratur apud nos baptismus, ergo cū apud iudeos timebatur de morte pueri, accelerabatur circuncisio. Præterea contingebat aliquos nasci in sabbato: quare si octaua die debebat fieri circuncisio, fuisse facta sequenti sabbato: sed in sabbato nullum opus fieri debebat, ergo &c. Dicendum quod sicut loquimur de lege, sic loquendum est de sacramentis, quibus vtebantur existentes in illa lege. Cum ergo lex mosayca esset lex particularis, circuncisio licet non incepisset cum lege sed ante legem, tamen quia vtebantur ea existentes sub illa lege, non erat sacramentum vniuersale, sed particulare, vnde non erat remedium nisi quantum ad mares, non quantum ad foeminas: de foemini autem iudeorum videbatur illo lud idem esse iudicium, quod erat de existentibus in lege naturę, videlicet, quod pro mulieribus parvulus erat remedium fides, & sacrificia. hoc idem Possimus dicere de maribus ante octauum diem. Voluerunt tandem quidam dicere quod cum timebatur de morte pueri, accelerabatur circuncisio: sed cum illud remedium non esset vniuersale sed particulare, non video necessitatē opinionis huius: sicut ergo foemine saluabatur sine circuncisione, quia præceptū huiusmodi non se extendebat ad foeminas, sic dici potest quod parvuli ante octauum diem si contigisset eos decedere, potuissent saluari per fidem parentum, vel per aliqua sacrificia pro eis oblata an octauum diem, q̄a pceptū de circuncisione ad tempus illud se non extendebat. Quod verò arguebatur, quod tunc contigisset alius quando circuncisionem fieri in sabbato. Dici debet, vt communiter dicitur, opus seruile non debebat fieri tali die, sed opus spirituale, & diuinum fieri non prohibebatur: exēplum habemus à christo, qui cum factus esset sub lege, multos sanauit in sabbato.

B Vtterius forte dubitaret aliquis de circuncisione Abrahę, quam Magister in gloſa dicit ei fuisse datam vt per obedientiam mandati placeret Deo. Sed contra: ipse prius deo placebat, & ante fuit iustificatus, quam circuncisus, ergo &c. Dicendum quod ratio nō arguit propositum, sed oppositum; quia nunquam possumus per aliqua placere Deo, nisi prius iustificati sumus. Nam cum idem sit aliquid esse placitum deo, & ei esse gratum, & impossibile sit quod faciamus opera deo grata, & meritoria, nisi sumus in gratia, impossibile est facere opus deo gratum, & deo placens, nisi sumus in gratia, & per consequens nisi scimus iusti: opera ergo non faciunt hominem de non iusto iustum, & de non placente placentem, quia tunc per opera nostra possemus mereri gratiam & iustitiam: quod est impossibile: tamen per opera potest quis fieri de placente magis placens, & de iusto magis iustus, quia postquam habemus gratiam & iustitiam, per opera nostra possumus mereri augmentum gratiae & iustitiae. Hoc ergo modo data fuit circuncisio Abrahę, ut per obedientiam præcepti, deo placeret: non vt de nō uo placeret, sed vt amplius placeret.

C Vtterius forte dubitaret aliquis, quid significabat circuncisio? Ad quod responderet Magister in gloſa, quod duę sunt res illius sacramenti, idest duę res significabuntur per illud sacramentum, scilicet ablutione originalis culpe, & circuncisio à peccatis in presenti & circuncisio ab omni pollutione in futuro. Sed hoc videtur esse falsum: quia vnius sacramenti videtur esse una res significata, ergo &c. Dicendum quod sicut videmus in corporalibus, ita in spiritualibus arbitrii possumus. Videmus enim quod vnius motus vnu-

AD ROMANOS.

est terminus per se primus & immediate, tamen media te vnius motus possunt esse plures termini: ut alteratio tanquam ad terminum immediatum, ordinatur ad formam accidentalem; tamen quia omnis passio mgis facta abicit a substantia, per nimiam alteratio nem non solum tollitur forma accidentalis, sed substantialis, ut per calefactionem summam, & superexcedentem inducit forma caloris superexcedens, tamen inducta forma caloris super excedente, inducitur forma ignis: ita quod vna & eadem calefactio, si sit superexcedens, inducit formam accidentalem ut formam caloris, & formam substantiale ut formam ignis: sed hoc non est eodem modo, quia calefactio immediate ordinatur ad formam caloris & ad formam accidentalem, mediate vero potest ordinari ad formam substantiale, vel etiam ad aliquid formam altam preter formam caloris. Sic etiam in proposito, circuncisio immediate ordinatur ad deletionem culpe originis, ita quod haec res erat huius sacramenti principaliter & primo, ablato originalis culpe: ex consequenti vero res huius sacramenti erat circuncisio a vitiis in presenti, & ab omni pollutione in futuro.

Vlterius forte dubitaret aliquis de ipso Baptismo, qui in lege noua facit quod faciebat circuncisio in veteri. Et est questio, quam Magister tangit in glosa lectionis precedentis, Vtrum cum parentes sint baptizati, & sint liberati ab originali culpa, generent filium ab originali peccato liberum. Ad quod respondet Magister in glosa, quod baptizatus generat secundum carnem filium, qui trahit peccatum originis, a quo ipse iam liber erat. Sed hoc videtur falsum: quia cum ipse non habeat originale peccatum, non videtur quod possit inficere filium per originalem culpam. Dicendum quod hic triplex distinctio potest fieri: primo sic, quia aliquid est tale formaliter, aliquid vero virtualiter & causaliter: ut ignis est calidus formaliter, sol vero causaliter & effectu: vt ergo autem modo contingit aliquid causaliter, & ab eo quod est calidum formaliter ut ab igne, & ab eo quod est calidum effectu, ut a sole. Sic & in proposito, licet parentes baptizati non habeant in se peccatum originale formaliter quia sunt ab illo mundati: habent tamen causaliter, unde possint prolem inficere. Alio modo potest distingui sic, quod aliud est mundari aliquid ut est aliquid in se, & aliud ut est principium alterius. Vides mus enim quod granum mundatum & excusum a palea, facit & generat granum cum palea; quia ut aliquid in se, est mundatum a palea, non ut est principium alterius: ita quod in ipso reservatur quedam ratio seminalis, unde ex eo consurgit granum paleatum: sic & in proposito, licet parentes baptizati, sint mundati ab originali ut sunt quedam persone in se, non tamen sunt mundati ab originali ut sunt principium filiorum immo in ei regnat quedam libido, & quedam concupiscentia, unde filii generati ex ipsis originalem trahunt noxam, ut Magister tangit in glosa lectionis precedentis. Tertio modo potest distingui sic, quia parentes sunt nati, & renati: sunt nati ex Adam carnaliter, sunt renati per christum spiritualiter. Ut sunt nati ex Adam carnaliter, contraxerunt originalem noxam; ut sunt renati per christum, sunt ab huius noxa absoluti. Constat autem quod parentes non generant ut sunt renati spiritualiter, & ut sunt a noxa absoluti, sed generant ut sunt nati carnaliter, & ut contraxerunt noxam peccati: & quia non generant ut sunt renati & ut sunt mundati, non generant prolem, mundam sed generant prolem immundam, quia generant unde carnaliter nati, & infecti sunt.

Vlterius forte dubitaret aliquis: & videtur quod nos de lege noua sumus conditionis peioris, quam fuerint illi de lege naturae. Nam parvulus eorum sufficiens sola fides parentum ut dictum est, nobis autem non

A sufficit sine baptismo, ergo &c. Dicendum quod secundum philosophum in libro celi & mundi, Quae per pauciora opera acquirunt finem suum, nobiliora sunt: sed hoc intelligendum est quando fines sunt partes, ut qui per pauciora opera potest acquirere sanitatem, melioris conditionis est eo, qui per plura opera acquitit eam: sed hoc intelligendum est si per sanitatem virtus, quia qui maiorem sanitatem potest acquirere per plura opera, esset conditionis melioris, non peioris. Sic & in proposito, si esset per gratia quae conferunt parvulis per baptismum, & quae conferebatur in lege naturae per fidem parentum, ratio prefata concluderet: sed quia tanto est maior gratia, quae confertur nunc per baptismum, quam tunc per fidem parentum, quod si parvuli indigent nunc baptizari, melioris conditionis sunt, non peioris.

2.celi.lect.6.3.

LECTIO. XV.

B

C

D

Vi contra spem in spem credidit, ut fieret pater multorum gentium, secundum quod dictum est ei. Sic erit secundum tuum sicut stellae caeli, & arena maris.

Postquam apostolus ostendit quod Abraham non per legem, sed per fidem, est iustitiam, paternitatem & reprobationem adeptus. In parte ista, ut Magister ait in glosa, commendat fidem habraq ut alii illum imitentur. Secundum hoc ergo dividitur hec pars in duo, quia primo fides ipsius habraq commendatur, & cundo eius fides commendata in exemplum nobis proponitur ibi. (Ideo reputatum.)

Sciendum autem, quod tunc est aliquis commendabilis secundum fidem, quando credit totaliter firmiter, & perseveranter: nam aliqui credunt sed non simpliciter & totaliter, quia non credunt omnia, sed aliqua, ut forte credunt ea quae repugnant consuetudini naturali, quae autem sunt contraria, non credunt: tales quidem non credunt simpliciter & totaliter, sed quodammodo, & aliqualiter. Secundo aliqui forte credunt totaliter, quia forte credunt omnia quae sibi proponuntur: tamen non credit firmiter, quia in credendo vacillant. Tertio aliqui credunt totaliter & firmiter, sed non credit perseveranter, sed ad tempus credit & ad tempus recedunt: ita quod per temporis dilationem in fide hesitant, & a fide retrahuntur. Abraham vero quia credit simpliciter, firmiter, & perseveranter, ideo in commendando fidem eius, tria facit, secundum quod hec tria probat. Secunda ibi, (& non infirmatus est in fide.) Tertia ibi (in reprobationem etiam dei.) In prima parte potest sic formari ratio. Qui non solum credit naturae consueta, sed etiam credit ea quae sunt contra spem, & consuetudinem naturae, credit simpliciter & totaliter: sed Abraham credit ea quae sunt contra spem, & contra consuetudinem naturae: ergo credit simpliciter, & totaliter. De hac ratione ponit virtutem medi, videlicet, quod credit ea quae erant contra spem naturalem, id est contra consuetudinem naturae. Legatur ergo litera. Benè dico quod Abraham est commendabilis secundum fidem, & quod credit simpliciter, & totaliter: qui, id est quia contra spem naturalem, & contra consuetudinem naturalem credit: spe id est per spem diuinam, vel per spem quam habebat in Deo, ut fieret pater multarum gentium, sicut dictum

March. 13.

sicut dictum est ei Gen. 22. sic erit semen tuum sicut stellæ celi & sicut arenæ maris, id est, ut gloria exponit, innumerabiles erunt boni, qui ex te nascetur, qui intelliguntur per stellas, ratione illuminationis: & etiam innumerabiles erunt mali, qui intelliguntur per aenam ratione instruositatis. Notandum autem quod in ecclesia sunt aliqui fideles boni, qui significantur per stellas, & aliqui male viventes & non fructificantes, qui significantur per arenam. Nam si in ecclesia triphas non habeat nisi bonos ecclesias, tamen haec militans assimilatur sagene missæ in mari, ex oī genere plenum congregant. Deinde cum dicit

Et non infirmatus est in fide, nec considerauit corpus suum emortuum, cum iam ferè centum esset annorum: & emortuam vuluam Saræ.

Ostendit Abraham credidisse firmiter, nam Ille credit firmiter, qui propter quæcumq; repugnantia non infirmatur in fide, nec diffidit: Abraham fuit huiusmodi: ergo credebat firmiter. De hac autem ratione ponit virtutem medii, videlicet, quod Abraham propter repugnantia quæ videbat in se, qui erat ferè centum annorum, & propter repugnantia quæ videbat in Sarra, quia emortua vulua eius, non diffidebat, nec fuit infirmatus in fide, immo firmiter credidit, ut fieret pater multarum gentium, sicut sibi promissum fuerat. Legatur ergo littera. Ita credidit Abraham firmiter, quod postea non est infirmatus in fide, nec considerauit corpus suum emortuum ab opere generandi, cū iam fere centum annorum esset: & etiam non considerauit è mortuam vuluam Saræ, quia ei iam defecerant muliebria: et tum etiam propter sterilitatem, tū etiam propter senectutem, inepta erat ad generationem. Habram ergo hæc non considerans, & de his non curans, non infirmatus est in fide, sed firmiter deo credidit. Notandum autem secundum Ambrosium, & habetur in gloria quod Isaac contra naturam generationis humanæ fuit promissas, quia hic fuit in signum filii dei, contra naturam, & rationem humanam ex homine, id est ex virgine nascituri. Deinde cum dicit.

In repromotione etiam Dei non hæsi- tavit diffidentia, sed confortatus est fide dans gloriam Deo: plenissime sciens quia quæcumq; promisit Deus, potens est & facere.

Ostendo quod Abraham credidit simpliciter, & firmiter: ostendit quod credidit perseveranter, quia propter dilationem temporis non hæsitauit, nec est in aliquo diffisus. Formetur ergo sic ratio. Quicunq; propter dilationem temporis non hæsitauit in fide, nec diffidit, credit perseveranter: Abraam fuit huiusmodi, ergo credebat perseveranter. De hac autem ratione ponit virtutem medii, videlicet, cum Abraham esset facta repromotione, in qua repromotione continebatur quædam dilatio temporis, prout habetur Gen. cap. 18. vbi Angelus dixit ei. Reuertens veniam ad te tempore isto, vita comite, & habebit filium Sarra vxor tua. Propter hanc dilationem temporis, sic perseverenter Abraham credit, ut non hæsitaret, sed magis confortaretur, credens ut sic fieret. Ideo ait, In repromotione etiam dei non hæsitauit Abraam diffidentia, id est per diffidentiam (supple) propter dilationem temporis, sed confortatus est fide, dans gloriam deo, id est per fidei constantiam dedit gloriam deo: plenissime sciens: quia quæcumq; promisit Deus, potens est & facere: nam, ut gloria tangit, Deus ita potest leviter facere, ut potest leviter promittere. Deinde cum dicit.

A Ideo & reputatum est illi ad iustitiam. Non est autem scriptum tantum propter ipsum, quia reputatum est illi ad iustitiam, sed & propter nos, a quibus reputabitur credentibus in eum: qui suscitauit Iesum Christum Dominum nostrum à mortuis: qui traditus est propter delista nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram.

B Hæc est pars diuisa contra totum praecedens, in qua postquam apostolus fidem Abrahæ commendauit, hic ad ipsum imitandum nos inducit. Intendit autem talem rationem, Quicquid non solum Abrahæ reputatum est ad iustitiam, sed etiam reputabitur & nobis si erimus filii Abrahæ, & si credemus in christum, illud debemus sequi, & imitari: sed fides Abrahæ est huiusmodi: ergo debemus illam fidem sequi, & imitari. De hac autem ratione non ponit nisi virtutem medii, vis delicer quod fides Abrahæ est reputata ad iustitiam, & reputabitur nobis, si fuerimus filii eius, & si credemus in Deum. Tunc ergo est supplenda ratio, quod quia sic est, debemus in eum credere, & fidem Abrahæ sequi, & imitari. Continuetur ergo sic, Dictum est q; Abraham credidit simpliciter, firmiter, & perseveranter: & ideo quia sic est, reputatum est illi ad iustitiam; id est ex hoc reputatus est iustus: & subdit, quod non est tantum scriptum propter ipsum Abraham, quia reputatum est illi ad iustitiam, sed etiam propter nos omnes, quibus reputabitur ad iustitiam, sequentibus nobis Abraham, credentibus in eum, id est in deum, si cut credidit Abraham: qui deus suscitauit Dominum nostrum Iesum christum à mortuis, qui christus traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram. Notandum autem quod cum dicitur, quod christus traditus est propter delicta nostra tollenda, & resurrexit propter iustificationem nostram, ut iustitia vivamus: non est hoc dictum propter causam, sed propter significationem, & figuram: nam, ut gloria tangit, utræque videlicet, tam mors christi, quam resurrectio, nostra peccata tollunt, & etiam nos iustificant: sed tantum mors christi specialiter significat meritum, & mortem veteris vitæ, cui veteri vite moriendo, peccata dimittimus: resurrectio vero eius specialiter figurat, & significat nove vite inchoationem, quam inchoando, iustitiam vivimus.

Dubitaret forte aliquis de eo quod apostolus ait in principio lectionis, videlicet quod Abraham contra spem in spem credit: quod exponendum est q; contra spem naturæ, credit spem gratiæ. Sed contra gratia non contrariatur naturæ, nec tollit naturam, sed perficit: ergo nec spes gratiæ, contrariatur spei naturæ. Dicendum quod sicut materia per se considerata non contrariatur formæ, immo materia ut est disposita, est formæ consona & proportionata: tamen materia ut est cum priuatione, & ut est disposita, & ut est coniuncta contraria formæ, habet repugnantiam ad formam. Sic & in proposito, natura in se derelicta, est indisposita ad gratiam: tamen natura per Diuinum auxilium eleuata, efficitur disposita. Primo ergo modo dicitur natura propter sui indispositionem habere repugnantiam ad gratiam: sed secundo modo considerata, & ut est per Diuinum auxilium eleuata, efficitur disposita, & gratia non contrariatur, sed per gratiam perficitur. Secundum hoc ergo dicemus q; illud quod sperabat Abrahæ, videlicet quod fieret lex men suum sicut stellæ celi, erat contra spem naturæ, quia natura eius, & uxoris eius, in se considerata, cum essent inepti ad gratiam, ad hoc non poterat: tamen natura illa per diuinum auxilium, & per diuinam gra-

F

AD ROMANOS.

tiam adiuta, poterat hoc perficere. Et quia quod post natura per gratiam, est attribuendum gratiae, non naturae, ideo spes illa per quam Abraham creditit se futurum patrem, erat naturae in se consideratae contraria, sed naturae adiutio per gratiam, vel ipsi gratiae erat consona: ideo dicitur Abraham credidisse contra spem naturae in se consideratam; creditit tamen spe idest per spem gratiae, vel per spem naturae non in se acceptam, sed per gratiam adiuuat.

Vlterius forte dubitaret aliquis de eo quod in litera dicitur. Et erit semen tuum sicut stellae caeli: quod glosa exponus, ait. Innumerabiles erunt boni, qui ex te nascentur. Hoc autem videtur esse falsum: quia determinatus & certus est numerus apud deum electorum: ut sapientie. 11. dicitur. Omnia in sapientia, & numero & pondere dispositi sunt. Nihil ergo sit innumerabile. Dicendum quod sicut distinguimus de aliis rebus, sic & de innumerabili distinguere possumus. Vnde sicut dicitur aliquid intangibile, & inuisibile, vel secundum alias negationes, sic potest dici & innumerabile. Immo quia innumerabile videtur infinitum importare, distinguemus ergo de innumerabili, ut distinguit Philoso. 3. phys. de infinito. Nam uno modo dicitur aliquid esse infinitum & impertransibile, quod nullo modo habet terminum nequit finire: sicut est illud quod est simpliciter infinitum. Alio modo dicitur infinitum, quod de difficulti transitur: sicut una via valde longa dicitur infinita, quia de difficulti transitur & finitur. Tertio modo dicitur infinitum, quod propter obstatum oppositum, non potest pertransiri & finiri: sicut via maris est infinita, quia propter aquam, quem est quasi quoddam obstatum oppositum, pertransiri non potest. Primo modo nihil est infinitum actu, quia nihil est actu, quod careat omni fine & omni termino, loquendo de termino quantitatis continuae, vel de termino quantitatis discrete: quia nullum continuum est infinitum actu, & nullus numerus est actu infinitus: si autem est dare tale aliquid sic infinitum, hoc non erit actu, sed erit secundum dei cognitionem: secundum quem modum loquendi, loquitur Aug. de Cuiitate dei, quod infinite species numerorum, quos rum non est numerus, non sunt apud Deum, cuius sapientia non est numerus. Secundo autem, & tertio modo reperitur aliquid infinitum, & innumerabile in rebus creatis. Sic ergo electi sunt infiniti & innumerabiles, vel quia non possimus eos numerare, vel quia nescimus eos, & sic, est ibi quoddam obstatum oppositum, vel delictum ignorantia, quam habemus de eis, ut eos numerare non possimus. Vel dicuntur innumerabiles, quia sunt in magna multitudine, ita quod de facili numerari non possent, iuxta illud Apoca. Post haec vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat. Et ex hoc patet solutio ad obiectum.

Vlterius forte dubitaret aliquis de eo quod in litera dicitur, Abraham non est infirmatus in fide, nec considerauit corpus suum esse emortuum cum iam serucentum esset annorum, nec considerauit emortuam esse vulnus Saræ. Sed hoc est falsum; quia Gen. 17. cum deus dixit ad Abram, ex Sara dabo tibi filium: si sit Abram in corde suo, dicens, Putasne centenario nasceretur filius: & Sara nonagenaria pariet: Ergo abraham fuit infirmatus in fidem, & visus est dubitare. Dicendum quod hoc duplicitate potest solui, & secundum quamlibet solutionem, dicemus Abraham nullatenus in fide fuisse infirmatum, nec in fide sive in promissione dei dubitasse. Primo sic, ut dicatur Abraham credidisse deum fuisse locutum mystice & significative: vnde non dubitauit sic esse, ut Deus loquebatur; sed forte dubitabat qualiter diuina promissio intelligenda esset: & ideo Gen. dixit Abraham ad deum, Utinam Ismael viuat coram te. Quasi dicat, sic est forte intelligenda promissio tua, & referenda sit ad

A Ismaelem, ut Ismael viuat coram te, & sit in gensem magnam. Vnde ibidem sequitur, quomodo deus hunc intellectum, & hunc sensum verborum reprobavit cum dixit, Sara vxor tua pariet tibi filium: & super Ismael quoque exaudiui te, q.d. promissio mea non est referenda ad Ismaelem, sed ad Saram. Secundo modo potest solui, ut hoc non sit dictum dubitatu; sed admiratiue: ut dicetet Abraham. Nunquid centenario nascetur filius: quasi diceret, Domine hoc est valde magnum, & valde mirabile, quod mihi vis facere: non sum dignus tanto bono, sed sufficit mihi quod Ismael viuat coram te. Quicunque autem modo soluat, patet eum in fide non fuisse infirmatum, nec dubitasse de dei promissione: ex ipsa enim serie textus possumus colligere Abraham non dubitasse de Dei promissione. Sed Sara vxor sua de hoc dubitauit: nam, ut habetur Genesis. 17. risit Abraham de promissione sibi facta, dicens, Putasne centenario nascetur filius: Similiter Gene. 18. legitur Saram etiam risisse, & dissidente. Potquam confessui, & dominus meus vetulus est, volupcat operam dabo: Abraham vero de risu non fuit reprehensus, sed fuit reprehensa Sara: per quod satis intelligitur, quod Abraham, qui reprehensione non meruit, de dei promissione non dubitauit: Sara autem, quia de dei promissione dubitauit, meritò reprehensa fuit.

Vlterius forte dubitaret aliquis de generatione ipsius Isaac, quam dicit glosa fuisse contra naturam. Hoc autem videtur esse falsum: quia quod generatur opere naturali, est naturale: generatio autem Isaac facta fuit opere naturali, quia per commutationem maris & foeminae ergo fuit naturalis. Dicendum quod, quantum ad praesens spectat, dicere possumus, quod in natura sunt rationes seminales, & obedientiales. De rationibus autem seminalibus loquitur Aug. 3. de Trinit. dicens, quod sicut Matres grauidæ sunt feminibus, sic iste mundus plenus est causis nescientium. Vnde subdit, quod ea quæ in secreto naturæ abdita continentur, per accidentes causas foris explicitantur. Quicquid ergo sit ex ipsis naturis, & ex ista materia corporali naturaliter, totum ibidem secundum seminales rationes continebatur. Quid sunt autem istæ rationes seminales, Vtrum sint quedam inchoatiæ formarum, ut aliqui dicere voluerint, vel sint virtutes actiæ, vel passiæ in materia, vel sint ipsæ priuationes, & ipsæ aptitudines in materia existentes, quia non est despicienda priuatione, & aptitudo in materia, ut Plato fuit congrue in primo phys. reprehensus: sed ipsa priuatione, & ipsa aptitudo ad formam, habet aliquam rationem principii respectu naturalium, ut in primo phys. diffusus declaratur: ita quod forte Augustinus, qui de rationibus seminalibus est locutus, idem intellexit per rationes seminales, quod intellexit philosophus per illas aptitudines, & per illas priuationes, quas in materia ponens supra Platonem eas inuenisse se gloriatur: secundum quem modum dices, remus quod sicut secundum philosophum principia in natura sunt materia, forma, & priuatione: sic secundum Augustinum principia in natura sunt materia, forma, & ratio seminalis. Videtur tamen esse secundum hunc modum loquendi magis propriæ, & directæ fuisse locatum Augustinum quam philosophum. Et quia si idem intellexit ille per priuationem, quod hic per seminalem rationem, tamen priuatione magis nominat illum ordinem, quem habet materia ad formam, quam ad carentiam: ratio vero seminalis magis nominat ordinem illum quantum ad aptitudinem, & proportionem: & quia aptitudo, & proportio magis habet rationem principii, quam carentia, decentius locus est Augustinus, dicens rationem seminalem habere rationem principii, quam philosophus, qui loco huius principii assumptus priuationem. Quicquid tamen?

Cap.8.

D lib. 9. de gen. ad lit. cap. 18.

Et philosophus per illas aptitudines, & per illas priuationes, quas in materia ponens supra Platonem eas invenisse se gloriatur: secundum quem modum dices, remus quod sicut secundum philosophum principia in natura sunt materia, forma, & priuatione: sic secundum Augustinum principia in natura sunt materia, forma, & ratio seminalis. Videtur tamen esse secundum hunc modum loquendi magis propriæ, & directæ fuisse locatum Augustinum quam philosophum. Et quia si idem intellexit ille per priuationem, quod hic per seminalem rationem, tamen priuatione magis nominat illum ordinem, quem habet materia ad formam, quam ad carentiam: ratio vero seminalis magis nominat ordinem illum quantum ad aptitudinem, & proportionem: & quia aptitudo, & proportio magis habet rationem principii, quam carentia, decentius locus est Augustinus, dicens rationem seminalem habere rationem principii, quam philosophus, qui loco huius principii assumptus priuationem. Quicquid tamen?

Lib. 12.c. 18.

Cap.7.

Cap.17.

men sit de hoc; quia de ista materia deo præstante & vita comite, intendimus diffusus loqui, non determinate afferentes, quid importet ratio seminalis, utrum in choatiua formarum, vel virtutes actiua, & passiuas, vel ipsas aptitudines ad formam existentes in materia dicamus. Illæ sunt rationes seminales, quibus mediantibus, per agentia naturalia, de ipsa materia aliud quid naturaliter potest educari. Et quia sic est: præter istas rationes seminales, quibus mediantibus obedit natura agenti naturali, & causis secundis, oportet dare aliquas rationes, quas sancti vocant obedientiales, quibus mediantibus, obediatur natura agenti Diuino, & cause primæ. Nam cum deus possit aliqua facere in materia & de materia, quæ non potest agens naturale, oportet illa nō fieri secundum rationes seminales quia rationes illæ omnino sunt subditæ agentibus naturalibus: sed, ut sancti cōiter ponunt, talia, ad quæ nō potest agere naturale, sicut nō scdm rōnes seminales, sed secundū obedientiales. Dicuntur aut̄ hæc rōnes obedientiales, quia Deus indidit ipsi materiæ, ut et obediatur in multis, in quibus nō obedit naturali agenti. Has aptitudines, secundū quas est materia subdita deo, & nō naturali agenti, non valentes sancti eas congruentius explicare, obedientiales rationes appellauerunt. Manifeste ergo apparet quod cum materia & tota natura corporalis, sit magis subdita Deo, quam agenti corporali, plura possunt fieri per rationes obedientiales, secundum quas est natura subdita deo, quam per rationes seminales, secundum quas materia naturalibus agentibus est submissa. Advertendum tamen, quod alii qua facere deum per rationes obedientiales, quæ nō potest natura per seminales, tripliciter esse contingit. Vel quia illud nullo modo potest natura, sicut virginem parere sine apertione claustrorum. Vel quia illud potest natura sed non in hoc, sicut cæcū videre, generat enim natura videntem, sed illum eundem qui cæcū effectus est, natura videntem non potest facere: potest igitur natura in hunc effectum, qui est videre, sed nō potest hunc effectum facere in hoc individuo, qui effectus est cæcū. Tertio, contingit quod natura potest in hunc effectum, & potest hunc effectum facere in hoc individuo, sed non potest hunc effectum facere hoc modo, quo facit deus; sicut legitur Matth. 8. quod cum Iesus vidisset Socrum Petri fabricitatem, tetigit manum eius, & dimisit eam febris, & surrexit & ministranit eis. Natura itaq; potest in hunc effectum, qui est sanare, & potest hunc effectum facere in hoc individuo, quod infirmatur: sed non potest hunc effectum facere, quod statim post dimensionem febris surgat febricitans, & ministret, & agat opera sanis. Cum ergo queritur, qualis fuit generatio Isaac: patet quod illa generatio non fuit secundum rationes seminales, nec secundum naturam: sed fuit secundum rationes obedientiales, in qua potest agens diuinum, & non naturale. Si queratur, quo illorum modorum generatus sit Isaac: patet quod generatio illa non pertinet ad primum modum, in quem natura nullo modo potest, cum natura posset in generationem hominis. (Nam quantumcumq; anima creatur à Deo, tamen quia natura potest corpus disponere, ad susceptionem animæ rationalis, generatio hominis non est miraculosa, sed naturalis.) Pertinet tamen hic modus ad secundum modum, secundum quem dicimus quod natura potest in hunc effectum, sed nō in hoc individuo, q; licet natura posset in generationem hominis, non potest in huiusmodi generationem in hoc individuo, ut ex homine senes cuiusmodi erit Abrahā, & ex foemina vetula & sterili cuiusmodi erat Sara. Quod vero oblitiebatur, Isaac generatum fuisse ex opere naturæ, ut ex communitate seminum, & ex coniunctione maris & foeminae: dici debet quod non propter hoc

A fuit natus simpliciter naturaliter; quia illud naturale opus non sufficeret ad generationem Isaac sine diuino auxilio supra naturam parentum, materiam disponente.

L E C T I O . XVI.

C A P . V .

Vtificati igitur ex fide, pacem habeamus ad deū, per dominum nostrum Iesum christum: per quem habemus accessum per fidem, in gratiam istam: in qua stamus: & gloriamur in spe gloriae filiorum dei.

Vt dicebatur, apostolus in hac epistola intendit Romanos & Gentiles ad fidem concueritos, ad inuidem litigantes, ad concordiam reducere: nunquam tamquam aliqui ad concordiam reducuntur, nisi litigia deserant, & pacificè viuant. Postquam autem apostolus tam à Iudeis, quam à Gentilibus materiam litigii removit: in parte ista eos ad pacem habendam inclinat, & inducit. Verum quia, sicut in Politicis traditur, non sufficit leges condere, nisi leges obseruētur: sic dicere possumus, quod non sufficit homines ad pacem inducere, nisi pacem illam obseruent, & nisi in illa pace permaneant. Duo ergo facit: quia primo inducit rationes ut pacem habeant: secundo inducit eos, ut in huiusmodi pace permaneant, & persistant, ibi in principio sexti cap. (Quid ergo dicemus, permanebimus in peccato?)

Ad evidenter primæ partis, sciendum, quod, ut ait Dionyfius. 4. cap. de diuinis nominibus, amorem, siue naturalem, siue animalem, siue humannum, siue angelicum, siue diuinum, ymaginem qualidam dicimus eis le virtutem. Intentio ergo apostoli est, quod, cum nos sumus reconciliati per christum ipsi deo, debemus pacem habere vñanimes ad deum, & secundum deum. Sic ut ergo duo, qui sunt vñiti vni, debet esse vñiti in alter se, ut sine amici vnius, & eiusdem: sic & nos quia sumus reconciliati Deo, & sumus facti anci vnius & eiusdem, quia sumus facti amici Dei, debemus esse vni inter nos ad inuidem, ad deum, & secundum Deum. Tota ergo ratio, per quam ntitur apostolus quod debeamus habere pacem per christum ad inuidem, ad Deum, & secundum deum, est eis eo quod sumus reconciliati per christum ipsi Deo. In determinando autem de hac reconciliatione, duo facit: quia primo ostendit quomodo christus nos reconciliavit: secundo declarat, quomodo nos reconciliare potuit, ibi circa medium cap. (Propterea sicut per vnum hominem.) Circa primum tria facit: quia primo ostendit, quomodo christus nos reconciliavit: secundo declarat, quid pro nobis reconciliandis sustinuit: tertio manifestat, quid pro nobis reconciliandis tribuit. Secunda ibi (ut quid enim christus.) Tertia ibi (quoniam si tamen adhuc peccatores.) In ostendendo quidem, quomodo christus nos reconciliavit, tria facit, secundum quod christus in reconciliando nos, tria fecit opposita his quæ sunt in peccato, debemus enim imaginari, quod anima est media inter hæc corporalia, & deum; pro Anima

P u

AD ROMANOS.

per quod potest anima tripliciter considerari, primo ut est aliquid in se; secundo ad comparatur ad haec corporalia, quibus est superior; tertio ut comparatur ad deum, quo est inferior. Anima ergo per peccatum primo in se inficitur, & iustificatur: secundo temporalibus siue corporalibus annexatur, & obligatur: tertio a Deo & ab eterna hereditate avertitur, & obliquatur. Christus autem nos reconciliando, e contrario tria facit: nam primo nos mundauit, & iustificauit: secundo ab ipsis corporalibus nos seiuinxit & separauit: tertio in eterna hereditate nos stabilituit, & solidauit. Quae tria apostolus facit, quia primo probat quod debemus pacem habere a Deum per Christum, quia Christus nos iustificauit: secundo quia nos a corporalibus separauit: tertio quia nos in eterna hereditate solidauit. Secunda ibi (Non solum autem.) Tertia ibi (Spes autem non confundit.)

In prima parte intendit talen rationem. Per illum per quem sumus a Deo iustificati, debemus unanimitatem adiuicem pacem habere: sed per ipsum Christum sumus a Deo iustificati: ergo per ipsum Christum debemus ad deum, & secundum deum pacem habere. Hoc est ergo quod ait (Iustificati ergo) supple, non ex lege, sed (ex fide, pacem habeamus ad deum) quam pacem, ut supplet gloria, non habetis vos Romani, dum ad inuicem litigatis. Et subdit quod hanc pacem debemus habere (per dominum Iesum Christum,) per quem supple, sumus iustificati: & (per quem accessum habemus per fidem in gratiam istam, in qua stamus, & gloriamur in spe gloriae filiorum dei.) Notandum autem quod hic tanguntur tria genera iustificationis: nam quidam sunt incipientes, quidam perficietes, quidam perfecti. Incipientes dicuntur per fidem habere accessum, id est habere introitum ad Deum. Perfectes vero, spe eternae hereditatis erexit, dicuntur in gratia stare. Perfecti vero, afflidi cupientes esse: cum Christo in caelesti patria, gloriantur in spe gloriae filiorum dei, id est sanctorum, vel Angelorum, ut gloria exponi. Et quia omnia habemus per Christum, iustificati sumus per ipsum: siue habemus accessum ad ipsum iustificati sumus per ipsum, siue habemus accessum ad ipsum, & sumus incipientes: siue sumus in gratia, & sumus perficietes: siue gloriemur in spe gloriae filiorum Dei, & sumus perfecti. Notandum etiam quod ut alias diximus, fere quot sunt verba in Paulo, tot sunt rationes: nam licet ex hoc toto textu formauerimus rationes quatuor, quarum prima sumitur ex eo quod sumus iustificati: secunda ex eo quod habemus accessum per fidem, tercua ex eo quod sumus in gratia: quarta ex eo quod gloriamur in spe. Prima talis, per illum, per quem sumus iustificati, debemus ad inuicem, ad deum, id est secundum deum pacem habere: per dominum nostrum Iesum Christum sumus huiusmodi, ergo &c. Secunda talis, per illum, per quem habemus accessum ad fidem in istam gratiam, debemus ad inuicem secundum deum pacem habere: per dominum Iesum Christum sumus huiusmodi, ergo &c. Sic etiam formari possunt alterius duas rationes sic, per illum per quem habemus gratiam in qua stamus, & per illum per quam gloriamur in spe gloriae, debemus ad inuicem pacem habere secundum deum: per Iesum Christum sumus huiusmodi, ergo &c. Notandum etiam quod habere pacem ad deum, potest intelligi dupliciter. Primo sic, quia debemus pacem habere ad deum, i.e. cum deo, cum quo habentes pacem, habebimus pacem inter nos, & non litigabimus, sicut Romani litigabant. Secundo sic, quod debemus pacem habere ad deum id est secundum Deum, quia secundum gloriam duplex est pax. Una, quae est secundum deum, & secundum quam concordamus cum moribus probis, & litigamus cum vitiis. Alia est pax huius mundi, quae est

A amica vitiis, & Deo displaceat. Apostolus ergo volens Romanos ad pacem inducere, ait, quod debent habere pacem, non quamlibet, quia non debent habere pacem huius mundi, quae est amica vitiis, sed debent habere pacem ad deum, id est secundum deum, ut concordent cum moribus probis, & litigent cum vitiis. Deinde cum dicit,

Non solum autem, sed & gloriamur in tribulationibus, scientes quod tribulatio patientiam operatur: patientia autem probationem: probatio vero spem.

B Ostendit quomodo non solum per Christum sumus iustificati, sed et sumus ab his temporalibus separati. Propter quod secundum quod sicut membra corporis secundum sunt corpori coniuncta, nimis affliguntur cum illa leduntur: sic quandiu sumus ipsis corporalibus per amorem, & affectionem coniuncti & uniti, nimis affligimur si in eis lesuram patimur: sed quando sumus per Christum ab ipsis corporalibus seu temporalibus separati, tunc si tribulamur, vel si ledamur in ipsis rebus sensibilibus, non solum non affligimur, immo gloriamur, & laetamur, considerantes, nobis ex hoc preparari premium eternae hereditatis. Formetur sic ratio, Quicunque gloriantur in tribulationibus, considerantes premium eternae hereditatis, sunt quasi homines divini, & sunt ab ipsis terrenis & sensibilibus separati: sed nos per Christum non solum sumus iustificati, sed gloriamur in tribulationibus, considerantes premium eternae hereditatis: ergo per ipsum efficiuntur quasi Divini, & quasi homines ab ipsis terrenis & corporalibus separati. De hac autem ratione ponit Iohannes virtutem medit dicens, Non solum iustificati sumus per Christum, & gloriamur sperantes gloriam filiorum dei, sed etiam (supple) per gratiam Christi eleuati, & ab ipsis temporalibus separati, gloriamur in tribulationibus: id est letamur, si pressuram patimur in hoc mundo (cientes quod tribulatio operatur patientiam, patientia autem operatur tribulationem) id est purgationem (probatio vero) id est purgatio operatur (spem) id est operatur in nobis expectationem futurae gloriae. Notandum autem quod quicunque exercitatur congrue circa aliquam materiam, acquirit habitum vel virtutem vel saltem virtutis suum, illi materiae competenter: ut quia materia, circa quam versatur ars citharizandi, est cithara, qui congregata exercet circa citharam, acquit actionem citharizandi, & efficitur expeditus & promptus in usu huius artis, id est in actu citharizationis. Sic & in proposito, quia materia virtutis patientiae sunt tribulationes & pressurae huius mundi, qui circa has tribulationes congregata exercitat, augmentatur in eo virtus patientiae, & efficitur patientior, efficitur enim ex hoc promptior ad agendum opera virtutis huius. Bene ergo dictum est, quod tribulatio, id est debite se habere in tribulationibus, est id, quod in nobis patientiam operatur. Notandum etiam quod patientia operatur probationem, id est purgationem: nam quanto patientiores sumus in tribulationibus, & quanto minus de tribulationibus curamus, & quanto res sensibiles minus diligimus, tanto minus affligimur, cum in eis lesuras & tribulationes patimur: et ergo patientes in huiusmodi tribulationibus, est non curare, non amare, non affici circa ista sensibilia & terrena: & quia infectione & spurcitia, quam contrahit anima, est ex eo quod afficitur circa haec bona vana & exteriora, cum per patientiam abstrahitur ab isto amore, & ab ita affectione vanorum, consequens est quod ab his, quae eam insciunt & deturpant

deturpant, separatur. Et quia ex hoc maxime res purgatur, si ab insufficientibus & purgantibus separetur, patientia ab ipsis separans animam, dicitur operari probationem; id est purgationem eius. Ex hoc autem maxime apparet, quomodo quicquid hic dicitar, est quasi totum referendum ad christum, per quem ab ipsis infectionibus & ab ipsis terrenis & sensibilibus separamur; à quibus separati, non affigimur cum ledi mur & tribulamur, sed considerantes expectacionem eternae hereditatis in his pressuris & tribulationibus gloriamur. Notandum etiam, quod probatio id est purgatio operatur spem id est expectationem eternae hereditatis, quia cum anima sit in medio constituta inter hec bona sensibilia & avana, & illa que sunt bona vera & aeterna: cum anima afficiatur ad vanam, res trahitur ab eternis. Et sicut res, existens inter duos terminos, cum adynum terminum accedit, ab alio termino elongatur: unde maxime conuenit, quod cum a vanis terrahatur et elongatur, ad eterna afficiatur & accedat. & quia quilibet expectat id ad quod afficitur & ad quod se videt redere & appropinquare, purgando separando, & elegando animi ab his infectionibus vanis, faciendo eam redere & appropinquare ad eterna, facit & operatur, quod anima illa bona speret & expectet. Notandum etiam quod ex his quatuor, quae tanta sunt, quae facit in nobis christus reconciliando nos deo patri, videlicet, quia facit nos in tribulationibus glorianti, facit nos patientes esse, facit nos purgatos & probato esse, facit nos sperantes & expectantes eterna bona: possent accipi quatuor media, ex quibus formari possent quatuor rationes, quod prætermis, litigii, deberemus pacem vnamiter habere ad dominum. Sed breuitatis causa, ex omnibus his mediis una rationem complebimus, quae formabitur sic. Per illum per quem in tribulationibus gloriamur, patientes efficiuntur, purgantur, & eternam beatitudinem expectamus, debemus, prætermis litigii, vnamiter adinuicem habere pacem: sed per christum consequimur omnia ista, ergo debemus per christum, prætermis litigii, vnamiter adinuicem pacem habere ad dominum. Deinde cum dicit.

Spes autem non confundit, quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis.

Ostendit quomodo per christum non solum expectamus aeternam beatitudinem, sed in hac spe per ipsum certificamur & solidamur. Formetur autem sic ratio, Cuicunq; datum est tantum pignus, quantum valet aeterna hereditas, ille certificatur, & solidatur christi aeterna hereditate, sed nobis per christum reconciliatus, datum est tantum pignus, quantum valet aeterna hereditas, quia datus est spiritus sanctus, ergo iustificati per Christum certificamur & solidamur. De hac autem ratione ponit virtutem medi. Continuetur ergo sic, Non solum christus nos iustificauit, faciendo nos habere accessum per fidem, & faciendo nos in gratia stare, & non solum per christum a temporalibus etiam separamur, quia per ipsum in tribulationibus gloriamur & aeternam hereditatem expectamus, sed etiam per christum in hac expectatione solidamur & firmamur. Ideo ait, quod (spes autem non confundit) id est spes ista, quam habemus per Christum de aeterna hereditate, non confundit nos. I. non decipit nos, nec faciet nos erubescere, immo certi sumus, quod huiusmodi spes implebitur, (quia charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis.) Tunc supplenda est ratio, quod si deus habet tantam charitatem ad nos, & dedit nobis tantum pignus, quantum est spiritus sanctus, mas-

A nifestum est, quod ista spes nostra de aeterna hereditate, non confundit nos, nec decipit nos, nec potest esse vana, immo omnino certum est, quod implebitur. Notandum autem, quod duo porti sunt, quae faciunt promissa inutilabiliter permanere: primum est amor intensus: secundum pignus impensum. Vtrung; autem nos certificat de promissione diuina et de spe hereditatis aeternae: videlicet tam dilectio promittentis, quia charitas dei diffusa est in cordibus nostris, quam etiam pignus exhibetur, quia spiritus sanctus datus est nobis quasi pignus hereditatis aeternae: Iuxta illud secundum ad corinth, Deus est qui signavit nos & dedit pignus spiritus in cordibus nostris. Notandum etiam, quod eti; una sit bonitas trium personarum, non tamen est plus de bonitate in omnibus his tribus personis, quam in una persona tantum: & quia diuina bonitas est hereditas nobis promissa qua sciemur, cum non sit plus de bonitate in omnibus tribus personis quam in altera tantum, ex quo ipse spiritus sanctus datus est nobis, in quo tota diuina bonitas reseruat, sufficiens pignus accepimus pro promissione nobis facta, & pro hereditate aeterna. Notandum etiam, quod fides nostra apud gentes multa reputabatur, credentes nem nostrum sine hereditate esse, & existimantes nos non posse obtinere id quod speramus, Edeo in persona illorum dicitur Sap. 5. Hi sunt quos aliquando habuimus in desilium & ipsi similitudinem improprieti, nos insensati vitam illorum extimabantus insaniam, & finem illorum sine honore: quomodo ergo computati sunt inter filios dei, & inter sanctos: sors illorum est: Hinc ergo est quod ait Apostolus, quod spes non confundit, id est ista expectatio nostra non confundet nos, nec faciet nos erubescere, nec fiet de nobis quod credebant illi insensati, videlicet quod esset finis nostra sine honore, & quod non possideremus hereditatem aeternam, & quod non sit sors nostra inter sanctos. Notandum etiam, quod charitatem dei diffundi in cordibus nostris potest intelligi dupliciter, vt glosa exponit: primo de charitate, qua diligimus deum: & tunc est sensus, Charitas dei, id est virtus charitatis, quia diligimus deum: vel ipse actus dilectionis sive ipsa dilectio, est diffusa, id est large effusa in cordibus nostris, non a nobis sed per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Alio modo potest exponi de ipsa charitate, qua deus nos diligit, vt dicatur, quod spes nostra non confundet nos nec facit nos erubescere, quia charitas diffusa est, id est dilatata est erga nos, & hoc per spiritum sanctum, qui datus est nobis in cordibus nostris. Tunc sequitur illa pars.

Vt quid enim christus cum adhuc infirmi essemus, secundum tempus pro impiis mortuus est.

In qua postquam ostendit quomodo Christus nos reconciliavit, declarat quid pro nobis Christus sustinuit: propter quod sciendum, quod si aliquis pro nobis aliquid sustinuit tripliciter debemus moueri in amorem eius: primo, si illud, quod sustinuit fuit grande & arduum: secundo, si fuit raro aut nunquam factum: tertio, si fuit magna dilectionis & charitatis indicium. Ideo tria facit, quia primo declarat, quod illud, quod pro nobis Christus sustinuit, fuit grande & arduum, quia pro nobis mortuus est: secundo, quod fuit raro aut nunquam factum, videlicet quod aliquis pro impiis & inimicis moreretur: tertio quod fuit magna charitatis indicium, quia in hoc erga nos

Cap. 1.

A D R O M A N O S.

suam charitatem commendauit. Secunda ibi (vix enim pro iusto) Tertia ibi: Commendat autem)

In prima parte potest sic formari ratio. Quicunq; tam grande & tam arduum sustinuit pro nobis quod pro nobis impiis mortuus est, illum debemus omnes diligere, & in illo sine litigio debemus omnes adiuuitem pacem habere, sed christus pro nobis impiis mortuus est ergo christum debemus omnes diligere, & in christo sine litigio debemus omnes adiuuitem pacem habere. De hac autem ratione hoi ponit nisi virtutem medi. Continueret ergo sic dictum est, quia sum ex fide per christum iustificati, debemus tios fratrem diligere, & debemus nos per christum iustificati pacem habere ad deum, quia si hoc non esset, & non perciperemus hanc dilectionem, & hanc pacem & huius iustificationis fructum (vt quid enimi) id est ad quid christus cum adhuc essemus infirmi per peccatum secundum tempus id est per triduum tantum quia tercia die resurrexit pro nobis (impiis mortuus est) quia dicit iustus est, nobis mors Christi, si haec pacem, & hanc dilectionem & huius iustificationis fratrem non perciperemus. tunc ergo est suppleta ratio, quod quia Christus tamen pro nobis fecit, quia pro nobis mortuus est vt nos iustificaret, ne perdamus huius iustificationis fructum debemus ipsum diligere, & in ipso pacem adiuuitem habere. Deinde cum dicit.

Vix enim pro iusto quis moritur: nam pro bono forsitan quis audeat mori.

Ostendit φ id, quod christus sustinuit, non solum fuit grande & arduum, sed etiam fuit raro aut nuncquam factum. Formetur ergo sic ratio, Quicunq; sustinuit pro nobis aliquid, quod fuit raro aut nuncquam factum, illum debemus omnes diligere & in illo debemus ab aliis litigio nos omnes adiuuitem pacem habere, sed christus pro nobis impiis mortuus est, quod fuit raro aut nuncquam factum, quod aliquis pro impiis mortuus est: ergo christum debemus omnes diligere & in christo ab aliis litigio debemus nos omnes amare iustificantes, & ad ipsum, & per ipsum pacem habere. De hac autem ratione ponit virtutem medi, dicens, Quod vix pro iusto id est pro dilectione iusti (quis moritur: nam pro bono) id est pro iusto (forte quis) id est aliquis (audeat mori): sed supple vt dictum est, christus non solum mortuus est pro iustis & bonis, immo pro nobis malis & impiis: tunc ergo suppleta est ratio, quod cum vix & difficulter inueniatur alius quis, qui velit mori pro bono, raro immo nuncquam facit, quod christus fecit, videlicet quod voluit mori pro impiis. Notandum autem, quod haec litera dupliciter in glosa legitur: primo eo modo quo legitra est, videlicet, quod idem accipiat pro bono & iusto: secundo, vt per bonum intelligamus hominem viuentem in innocentia, sicut parvuli, vel viuentem in simplicitate, sicut sunt ducentes vitam solitariam: per iustum vero intelligamus hominem exercitatum in operibus virtutum. Et licet sic acceptus iustus sit melior bono, vt bonus accipiat prout dictum est, tamen quia iustus propter exercitium virtutum oportet quod malos increpauerit, & plures reprehenderit propter haec severitatem, quam habet annexam exercitium virtutum, non sic forte se exponerent homines ad moriendum pro huiusmodi iusto, sicut forte se exponerent ad moriendum pro bono, id est, pro simili, & innocente. Ideo ait quod (pro bono forte quis audeat mori) id est difficile & magnum est mori pro bono: pro iusto autem, vix quis moritur, quia maius est mori pro iusto: sed supple, mori pro impiis, quod christus fecit pro nobis, fuit magnum & inauditum. Deinde cum dicit.

Commendat autem charitatem suam

deus in nobis.

Ostendit quod id, quod christus pro nobis sustinuit, fuit magna charitatis indicium. Formetur sic ratio. Quicunq; sustinuit pro nobis illud, quod fuit magna charitatis & dilectionis indicium, illum debemus nos omnes diligere, & in illo debemus nos omnes amare, & ad illum debemus unanimitate pacem habere, sed christus pro nobis impiis mortuus est, quod fuit magna charitatis & dilectionis indicium, illum igitur debemus nos omnes diligere, in illo nos omnes amare, & ad illum pacem unanimiter habere. De hac autem ratione ponit virtutem medi, videlicet quod christus in hoc quod protobis impiis mortuus est, fuit magna dilectionis indicium, quia in hoc deus erga nos iustam charitatem commendauit. Ideo ait quod (deus commendat) id est commendabilem & laudabilem ostendit (suam charitatem in nobis) id est erga nos ex eo, supplex, quod christus pro nobis impiis mortuus est. Tunc ergo est suppleta ratio, quod si per christum manifestata est diuina dilectio erga nos, omnino debemus christum diligere, & in ipso adiuuitem pacem habere. Deinde cum dicit.

Quoniam si cum adhuc peccatores esse mus secundum tempus christus pro nobis mortuus est, multo igitur magis nunc iusti sicut in sanguine ipsius salvi erimus ab ira per ipsum.

Ostendit quid nobis proficit christus: circa quod tria facit secundum quod, quantum ad presentis spei, tripli ceterum christus nobis profuit Nam primo per christum ab eterna poena liberamur. Secundo per ipsum ad eternam vitam, & ad eternam hereditatem inducimur. Tertio propter eum, propter spem eternae vita & eternam hereditatis latamur & gloriamur. Secunda ibi (si enim cum inimici essemus) Tertia ibi. Non solum autem, Ad evidentiam autem partis primae sciendum, quod, vt glosa tangit, magis est pro peccato mori & peccatum tollere, quam iam iustos & iam mundatos salvare, & eos a poena eterna liberare: quare si per christum sumus a peccato liberati & iustificati, multo magis per ipsum salvabimur ab eterna poena. Formetur autem sic ratio, per cuiuscumque mortem & per cuiuscumque sanguinem, id est per cuiuscumque passionem sumus a peccato iustificati, per illum erimus ab ira, id est ab eterna poena liberati: per christum sumus iustificati, ergo per illum erimus ab ira, id est ab eterna poena liberati. De hac autem ratione ponit virtutem medi, dicens. Quoniam si cum ad huc peccatores essemus christus pro nobis mortuus est, multo magis ergo iustificati nunc in sanguine ipsius, id est per mortem & passionem eius, salvi erimus, id est liberabimur per ipsum ab ira, id est a poena eterna. Deinde cum dicit.

Si enim cum inimici essemus, reconciliati sumus deo per mortem filii eius: multo magis reconciliati, salvi erimus in vita ipsius.

Ostendit quomodo per christum obtinebimus eternam vitam, id est eternam salutem: pp quod sciendum, quod, vt glosa tangit, ille, qui mortuus potuit nos iustificare, certum est quod vivus poterit nos salvare, id est poterit nobis eternam vitam, & eternam salutem dare. Formetur sic ratio, Quicunq; per suam mortem potuit nos iustificare, multo magis in sua vita, id est per suam vitam poterit nos salvare, id est poterit nobis eternam vitam & salutem dare: sed christus per suam mortem potuit nos iustificare, ergo per suam vitam multo magis poterit nos salvare, & nobis eternam vitam

nam vitam, & eternam salutem dare. De hac autem ratione ponit virtutem mediæ videlicet, quod si christus mortuus nos iustificauit, resurgens a mortuis & viuetos saluabit. Ideo ait, quod si cum iniuncti essemus (sumus reconciliati deo) id est iustificati per mortalem filii eius, id est per mortem christi, (multo magis nos reconciliati) & iustificati, (in vita ipsius) id est per vitam ipsius, secundum quam a mortuis resurrexit, (saluari mus), id est eternam salutem, & eternam vitam habebimus. Deinde cum dicit,

Non solum autem, sed & gloriamur in deo per dominum nostrum Iesum christum, quem nunc reconciliationem accepimus.

Ostendit quomodo per christum gloriamur & lætamur propter hanc eternam salutem, & propter hanc eternam hereditatem quam speramus per ipsum habete. Formetur ergo sic ratio, per quocunq; salui erimus in futuro, in eo sperantes, per ipsum nunc gloriatur & lætamur, sed per christum salvi erimus in futuro, ergo in christo sperantes, nunc gloriatur & lætamur. De hac autem ratione ponit virtutem mediæ diecias, non solum autem supple, saluerimus per christum, sed & supple, sperantes autem de hac salute, id est gaudemus & lætamur non in nobis, sed (in deo) non per nos, sed (per Iesum christum dominum nostrum, per quem nunc reconciliationem accepimus) id est per quem nunc sumus reconciliati deo. Ex his autem tribus, quæ per christum adipisciuntur, possent tria media accipi ad ostendendum quod relictis litigii, pacem ad dominum habeamus. Sed breuitatis causa ex omnibus his tribus mediis confletur & formetur una talis ratio, Per quocunq; peccatum eternam fugimus, & salutem eternam adipisciuntur in futuro, & de spe eternæ hereditatis gloriamur in presenti, per illum debemus pacem adiuicem ad dominum habere, sed per christum omnia hac cosequimur, ergo per christum debemus pacem ad iuicem habere. Patet ergo, quod tam ex eo, quod christus nos reconciliavit, quam ex eo quod pro nobis sustinuit, quam etiam pro illo quod nobis profuit, semper habetur conclusio intenta, videlicet, quod relictis litigii, per christum habeamus pacem ad dominum, & secundum dominum.

LECTIO XVII.

Ropterea sicut per unum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors: ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccauerunt.

Postquam apostolus ostendit, quomodo christus nos reconciliavit: in parte ita declarat, quomodo nos reconciliare potuit. Intentio ergo huius partis, est commendare iustitiam christi, & excellentiam mediæ nostri, per quam potuit nos reconciliare & sanare. Si quis velleret laudare aliquem medicum, quia sanasset aliquem magnum morbum, tria deberet facere: primo deberet ostendere, quam magnus extiterit ille morbus: secundo quod morbus ille per alium curatus non fuerit. Tertio declarare deberet, quomodo morbus ille per illum medicum excellenter curari posuerit. Tria ergo facit apostolus, quia primo os

A ostendit, quod magnus fuerit morbus per adam induitus. Secundo declarat, quomodo morbus ille non rotuit esse curatus per legem. Tertio manifestat, quo modo morbus ille per dominum nostrum iustum christum potuit esse curatus & sanatus, secunda ibi: Usque ad legem enim peccatum. (Tertia ibi: sed non sicut delictum.) Posset autem ex his omnibus una talis ratio formari ad propositum principale, Quicunq; de magno morbo incurabili per alium nos potuit liberae, per illum amissis litigis, debemus adiuicere, ad dominum & secundum dominum pacem habere: sed christus est huiusmodi, ergo per illum debemus adiuicem pacem habere.

Ad evidenter ratione partis, ibi agitur de magnitudine morbi, ostendendum quod morbus aliquis magnus dicitur: duplicit ex: primo intensius si inducat magnum damnum, ut puta quod inducat mortem: secundo potest esse magnus extensus, ut si multos occidat siue multos mortificat. Duo ergo facit, quia primo ostendit peccatum. Adeo fuisse magnū intensius, quia induxit mortem: secundo quod fuit magnū extensus, quia mors illa se extendit ad multos & ad omnes, ibi. Et ita in omnibus homines. (In prima parte intendit talen rationem, Per quocunq; intrauit peccatum in mundum, per illum intrauit mors; sed per unum hominem, ut per adam peccatum intrauit in mundum, ergo per illum intrauit mors. Magnum ergo fuit peccatum. Adeo, quod induxit tantum damnatum, ut per ipsum mors intrauit in mundum. De hac autem ratione non ponit nisi virtutem mediæ, dicens, quod (propterea sicut per unum hominem peccatum intrauit in hunc mundum, & per peccatum intrauit mors). Causa autem, quare Adam tantum damnatum fecit, quod inducit mortem, est, quia induxit peccatum, & inducendo peccatum, induxit mortem. Notandum autem quod ista duo, videlicet, mors, & peccatum, comparantur ad Adam similiter & non similiter, sicut quod, quia sicut per Adam peccatum intrauit in mundum, ita per ipsum intrauit & mors: non similiter: quidem, quia unum illorum fuit causa alterius, nam peccatum fuit causa mortis non eodemmodo. Ideo in littera dicitur, sicut per unum hominem (ut per, sicut) denotatur similitudo, per (per unum hominem) causalitas. Utrumque ergo fuit ab Adam, sed unum per aliud, quia unum fuit causa alterius, ut peccatum causa mortis. Notandum etiam littera pauli sic esse connexam, ut cum hoc quod est ibi ratio principalis, sit etiam conexio ad superiora. Unde sic connectitur hæc littera ad præcedentem: dictum est enim quod per christum omnes nos sumus iustificati, & iustificati per ipsum salvabimur, & habebimus vitam. Propterea ergo quia ita est, sicut per unum hominem, ut per christum iustificamur, & per iustificationem habemus vitam: sic per unum hominem, ut per adam, peccamus & per peccatum habemus mortem.

D Deinde cum dicit, Et ita in omnes, ostendit: quatus fuerit huiusmodi morbus & huiusmodi peccatum & damnū extensius, ostendens, quod deriuatur ad omnes. Formetur autem sic ratio. In quocunq; omnes peccauerunt, per id mors peruenit ad omnes, sed in Adam, & in eius peccato omnes homines peccauerunt, ergo per Adam, & eius peccatum peruenit mors ad omnes. De hac autem ratione ponit conclusionem, cum sua probatione, dicens, Et ita supple, per Adam, (in omnes homines mors pertransiit.) Ita est concilium, (in quo) scilicet adam, vel (in quo) id est in eius peccato (omnes peccauerunt.) Ita est probatio. Nam ideo per Adam mors in omnes pertransiit, quia in ipso & in peccato eius omnes peccauerunt: eo enim peccate, omnes nos nascimur peccatores. Magnum itaque fuit peccatum eius non solum intensius, sed etiam extensius, quia mortem, id est necessitatem moriendo induxit in

AD ROMANOS.

Homines. Deinde cum dicit.

Vsq ad legem enim, peccatum erat in mundo: peccatum autem non imputabatur, cum lex non esset: Sed regnauit mors ab Adam, vsq ad Moisen: etiam in eos, qui non peccauerunt, in similitudinem prævaricationis Adæ, qui est forma futuri.

Ostendit quod: istud magnum damnum et istud magnum peccatum inducit per Adam lex non curauit vel curare non potuit. Circa quod tria facit, secundum quod tres rationes adducit ad propositum. Secunda ibi: Sed regnauit mors.) Tertia ibi: Etiam in eos, qui non peccauerunt,) In prima parte intendit talem rationem, Quicquid dat solum cognitionem peccati vel facit cognoscere quod deus punit peccatum, non tollit peccatum, sed vsq ad illud inclusuē habet esse peccatum; ex autem solum facit cognoscere peccatum vel solum facit cognoscere quod deus punit peccatum: ergo lex non tollit peccatum, sed vsq ad legem inclusuē habet esse peccatum. Dico inclusuē, quia tempus legis includitur sub tempore peccati, cum lex peccatum non tolleret. De hac autem ratione ponit conclusionem cum sua probatione, dicens, quod vsq ad legem enim, peccatum erat in mundo. Ista est conclusio, videlicet, quod vsq ad legem inclusuē fuit peccatum, ita quod lex includebatur sub tempore peccati, & non tollebat peccatum. Et subdit Peccatum autem non imputabatur cum lex non esset. Ista autem est probatio conclusionis præmissæ, videlicet, quod lex non plus faciebat, nisi quod peccatum offendebat: faciebat enim quod peccatum puniretur, id quod cognosceretur, vel quod putaretur id quod puniendum crederetur: & quia non plus faciebat, ideo peccatum non tollebat, sed vsq ad legem peccatum erat in mundo, id est in hominie, ut exponit glosa. Notandum autem quod ante legem, cum lex non erat, peccatum non puniabatur, id est non sic cognoscetur, sicut cognitum fuit lege aduentiente: vel alio modo, ut exponit glosa, non puniabatur, id est non reputabatur, quia tunc homines non reputantes peccatum, non sic cauebant sibi, nec credebant deum multum offendì, cum non esset lex quæ peccatum prohiberet. Igitur ut in expositione litteræ tangatur, lex fecit ut peccatum putaretur, id est ut cognosceretur; vel ut putaretur, id est ut reputaretur & verè crederetur esse aliquid magnum, quod esset dei offensuum, & quod esset à deo puniendum: & quia lex non plus faciebat, & gratiam non dabant, ideo peccatum non tollebat, sed vsq ad legem peccatum erat in mundo.

Deinde cum dicit. Sed regnauit mors) ponit secundam rationem, quod lex peccatum non tollebat. Formetur autem sic, In quo cuncti statu mors regnabat, status ille peccatum non tollebat, sed in statu legis mors regnabat, ergo lex peccatum non tollebat. De hac autem ratione non ponit nisi virtutem mediæ, dicens, quod regnauit mors ab adam, vsq ad moisen) id est vsq ad legem, quæ per moisen fuit data. Dicitur autem, vsq ad legem regnasse mors, ut glosa exponit, quia nec ipsa lex potuit mortis regnum auferre. Notandum autem quod, ut in glosa tangitur, mortem regnasse vsq ad moisen: vel vsq ad legem, pot exponi tripliciter: primo de morte naturæ, secundo de morte culpæ: tertio, de priuatione gloriæ. Primo ergo modo dicitur mors regnasse tempore legis, non quod tunc morerentur homines & non modo, sed quia tunc magis timebant mortem quam modò. Nam cum tempus legis non ita firmaret & solidaret homines in spe

A æternæ vitæ, sicut facit tempus plenitudinis & tèpus aduentus christi, sicut tempus gratiæ, hoc tempus, quā tum ex de se propter spem vitæ futuræ, facit ut non ipsa mors regnet, id est ut non ita timeatur. Et quia peccator magis debet timere mortem, quam iustus, ex hoc ipso quod tempore legis mors regnabat, arguere possumus quod lex peccatum non tollebat, quia ut ractum est, peccator debet timere mortem, iustus autem, cum perfectus sit in iustitia, dicit, Cupio dissoluui & esse cum christo. Secundo modo exponitur de morte culpæ, ut dicatur quod mors culpæ, siue mors animæ regnauit vsq ad moisen, id est vsq ad legem, quæ lex huiusmodi mortem non auferebat: sic exponendo hanc literam de morte culpæ patet quod, si lex huiusmodi mortem non auferabat, peccatum non tollebat. Tertio modo exponitur de priuatione gloriæ, ut dicatur, mors, id est priuatione gloriæ, & clausio regni cœlestis, regnauit vsq ad legem, quia lex huiusmodi ianuam cœlestem aperire non poterat: omnes enim præcedentes patres ibant ad Limbum & nullus poterat intrare ianuam paradisi. Cum ergo clausio cœlestis patria facta sit per peccatum: quod non aperit cœlestem patriam, supple, non tollit peccatum. Secundum hoc ergo sic formabitur ratio, per quem cuncti statu regnabat mors, & non aperiebatur cœlestis ianua, status ille non tollebat peccatum, huiusmodi fuit status legis, ergo non tollebat peccatum. Notandum autem quod præter has tres expositiones, secundum quas exposuimus morte regnasse vsq ad legem inclusuē, exponitur quarto modo hic textus: ut dicamus, mortem regnasse vsq ad legem exclusuē, ita quod in statu legis mors non regnauit. Secundum hoc ergo dicemus quod ante peccatum mors non imputabatur, id est non reputabatur, nec credebatur ex hoc deum offendì. Et ideo mors vsq ad legem regnebat, quia homines secure peccabat. Adueniente enim lege, mors non regnabat, quia homines ex timore legis non ita secure peccabant. Lex ergo erat remedium non quod iustificaret, sed quod aliquo modo se ex timore ad iustitiam prepararet, nam cum lex illa esset lex timoris, patet sic esse, ut dictum est, quod timor non iustificat, sed aliquo modo ad iustitiam disponit & preparat. Posset autem ex his formari ratio, Quicunque status facit non regnare mortem, non ex eo quod status ille iustificat, sed quia per timorem ad iustitiam preparat, status ille peccatum non tollit; huiusmodi fuit status legis, ergo status ille non iustificat sed per timorem disponit ad iustitiam.

Deinde cù dicit. Etiam in eos qui non peccauerunt,) Adducit secundum rationem quod lex peccatum non tollit. Formetur autem sic ratio, In quocunq statu mors regnat in omnes, non solù in peccantes, per tale peccatum, status ille peccatum non tollit: huiusmodi fuit status legis, ergo non tollebat peccatum. De hac autem ratione ponit solù virtutem mediæ, dicens, Quod(etiæ) supple, tèpore legis regnauit mors in eos, qui non peccauerunt in similitudinem prævaricationis Adæ, qui est forma, id est similitudo (futuri), id est christi, qui erat futurus, id est venturus tèpore legis. Et tunc est supplex ratio, quod cù mors regnaret tèpore legis, lex peccatum non tollebat. Notandum autem, quod si volumus per quandam appropriationem loqui, dicemus has tres rationes, per quas probat apostolus, legé peccatum non tollere, appropriandas esse morti culpæ, morti naturæ, & morti geenne. ut dicamus per primam rationem ostendit, legé peccatum non tollere, quia vsq ad Legem erat peccatum, id est mors culpæ: per secundam rationem hoc idem ostenditur, quod lex peccatum non tollat, quia vsq ad moisen, id est vsq ad legem mors verè regnabat, quia homo secundum statum illum plusquam in statu gratiæ mori timebat: per tertiam rationem ostendit etiam, legem peccatum non tollere, quia tunc mors

Timoris mutus

A mors, id est priuatio æternæ vite, tam in eos qui præuaricabantur, quam in alios regnabat, quia nulli casu letem patriam intrare valebant. Notandum etiam quod ratio secunda, est fulcimentum rationis primæ: nam ideo peccatum erat usq; ad legem, quia usq; ad legem regnabat. Ratio vero tertia est fulcimentum secundæ rationis; nam ideo usq; ad legem mors regnabat, quia huiusmodi mors in omnes pertransibat, et in eos qui non fuerant præuaricati: posset enim alius quis dicere, mortem culpe, vel mortem clausonis causa festis regni regnasse tempore legis, sed in præuaricatores tantu& in adultos: quod remouens apostolus ait, quod in eos, qui non præuaricauerunt peccato præuaricationis ut in paruulos huiusmodi mors regnabat. Notandum etiam, ut magister testatur, quod quidam textus habent (etiam & non) unde in textu communī dicitur, (etiam in eos qui non peccauerunt.) Quidam autem textus habent (etiam in eos qui peccauerunt.) Quidam textus non habent (etiam) nec (non) in eos qui peccauerunt. Secundum hoc autem datur quadruplex expositio. Quia in textu habente tam (etiam) quam (non) ut dicatur, Etiam in eos qui non peccauerunt exponetur, ut expositum est, videlicet, quod mors regnauit in omnes usq; ad legem in eos, id est in paruulos, qui non peccauerunt, in similitudinem præuaricationis adæ, id est qui non habent actua le peccatum. Si vero in textu non sit (non) ut dicatur quod mors pertransit etiam in eos, qui peccauerunt, tunc exponitur dupliciter, de paruulis & de adultis. Nam paruuli peccauerunt, non quod habeant peccata aduale, sed quod de peccatore nascitur similiter peccatores. Similiter etiam exponitur de adultis, ut dicatur, quod mors pertransiuit in eos; id est in adultos, qui peccauerunt in similitudinem præuaricatoris Adæ, id est qui habent peccatum actuale, sicut & Adam habuit. Tertia litera non habet nec (etiam) nec (non): & tunc est sensus, quod mors pertransiuit in omnes, & maxime in eos qui peccauerunt in similitudinem præuaricationis adæ, quia adulti præuaricatores existentes, potissimum sunt illi, in quibus regnat mors. Prima litera, quæ habet tam (etiam), quam (non) dicitur esse Augustini. Secunda, quæ habet (etiam), & non habet (non) dicitur esse Ambrosii. Tertia, quæ non habet (etiam) nec (non). ut dicitur, inuenitur in coditione græcorum. Qualiter cumque exponatur, semper possumus concludere propositum, ut quia tempore legis, semper in adultis, siue in paruulis, siue in viris, regnabat mors culpe, quia lex illa non iustificabat: regnabat mors naturalis, quia tunc homines, plusquam in statu gratiae, mortem naturalem timebant, vel time se debebant regnabat mors æternæ vite, quia lex illa esse lestem ianuam non aperiebat. Cum ergo ex omnibus his concludi possit quod lex illa peccatum non tollebat, bene dictum est quod qualitercumque exponitur, semper habetur intentum. Quoniam ergo precedens lectio prolixior fuit in textu, distulimus quæstiones usq; ad lectionem presentem: hic ergo tam de lectione prece denti, quam de presenti, quæstiones mouebimus.

Dubitatur ergo primo de eo quod dicebatur in lectione precedentem, iustificari igitur ex fide. Videtur autem quod per fidem non iustificamur. Nam per id iustificamus, propter quod sit virtus ingressus, sed secundum Ambrosium, egressus virtus operatur virtutis ingressum, egressus ergo igitur nos iustificat, & non fides. Dicendum, quod iustificationis nostræ possumus assignare quadruplicem causam: siue rationem, videlicet, formalem, materialem, efficientem, & finaliem. Materialiter iustificamur per dispositionem animæ: & quia anima disponitur ad uitium dimittendo, vita, iustificationis nostra per egressum vitii est tanquam per causam: materialem, siue tanquam per dispositionem animæ, & sic exponitur Ambrosius. Formaliter autem iustificamur, per introductionem for-

me, siue per infusionem virtutis & gratiae, quæ forma litter nos iustificat: & sic loquitur Paulus, dicens, Nos esse iustificatos ex fide, non ex fide quacunq;, sed ex fide formata, per quam formaliter iustificamur. Tertio iustificamur efficienter, per Dominum qui nobis virtutes infundit. Quarto iustificamur finaliter, per æternam gloriam, ad quam iustificatione nostra finaliter ordinatur. Cum ergo dicitur, iustificamur per egressum vitii, ergo non iustificamur per fidem, patet quod iustificamur per vitium, sed aliter, & aliter.

Vterius forte dubitaret aliquis, de eo quod glosa ait, ubi exponitur, iustificati ex fide. Dicitur enim ibi, quod hic ait apostolus, nos iustificari ex fide: qui super dixit, nos iustificari gratis, & per gratiam: quod ideo dixit, ut glosa ait, ne ipsa tides reputaretur superba. Sed contra: supurbia pertinet ad vitium: quare si fides posset esse superba, virtus posset esse vicia; & unum oppositorum praedicaretur de alio: quod est inconveniens. Præterea Augustinus vult quod virtute non male utatur, dices, quod virtus est bona qualitas mentis, quia nemo male utitur, quam deus in nobis sine nobis operatur. Hoc idem vult philosophus, ultimo primi Rhetoricorum, dices, quod omnibus bonis possumus ferre male uti, exceptis virtutibus: quare virtutes non possunt esse vicia, nec superba, ut contingat eis male uti. Dicendum quod per alia bona possumus habere quod agamus, sed per virtutes habemus quod bene agamus: per ingenium enim, & per industriam naturalem, & per cetera huiusmodi bona habemus, quod inueniamus diuersas vias, diuersa conilia, diuersos modos agendi: ille tamen visus, illa conilia, possunt esse bona & mala, possunt enim esse ordinata ad bonum & ad malum finem. Sed opera virtutum & actus, qui à virtutibus egrediuntur, semper sunt ordinati ad bonum finem, ita quod formaliter nunquam conuenit virtutibus male uti, materialiter autem possumus virtutibus male uti, quia possumus de virtutibus superbire: sed id superbire non erit actus virtutis, nec egredietur formaliter à virtute, sed à voluntate viciata. Patet ergo quod fides & aliae virtutes possunt esse superba, & quomodo non. Ne ergo superbiremus de fide, credendo, quod per solam hanc sine gratia iustificari possumus, Apostolus iustificationem non semper attribuit fidei, sed aliquando attribuit eam gratiae.

Vterius forte dubitaret aliquis de eo quod glosa exponens, iustificamur per fidem & per gratiam, ait quod gratia meretur augeri, & aucta meretur perfici. Sed contra, cum augmentum gratiae pertineat ad gratiam, si possemus mereri augmentum gratiae, possemus mereri gratiam: & tunc gratia non esset gratia, nec esset gratia data. Dicendum, quod anquid habemamus gratiam, eam mereri non possumus: sed postquam habemus gratiam, possumus mereri gratiae augmentum: igitur gratiae augmentum non meretur nisi per gratiam. Cum ergo quicquid datur nobis per gratiam, possit dici gratia datum, ipsum augmentum gratiae, referendo ad suum principium, scilicet: confitetur ex gratia.

Vterius forte dubitaret aliquis de eo quod in litera dicitur, quod pacem habemus per dominum Iesum Christum: quod glosa exponens, dicit, ipsum esse ministerum gratiae. Sed contrarium ipse sic autor gratiae, non est minister gratiae. Dicendum quod, sum per passionem Christi sumus consequenti iustificationem & gratiam, & ipse de filius passus sit non in dilectate & vt deus, sed in humanitate & vt est homo, ipsa humanitas Christi fuit quoddam organum nostre redemptionis, & mediante carne possibili Christus nos redemit. Christus ergo licet in quantum deus sit autor gratiae, in quantum autem homo fuit minister gratiae, ut comiungeret possemus.

AD ROMANOS.

Postquam dubitauimus de pertinentibus ad lectio nem precedentem, dubitare possumus de pertinentibus ad praesentem. Primo ergo queritur de eo quod dicitur, & per unum hominem peccantum intravit in mundum, & per peccatum mors. Hoc autem videtur falsum, quia principium peccandi videtur fuisse mulier, non homo. Dicendum, quod ut Augustinus ait 12. de Trinitate. cap. 12. illum eundem modum, quem videmus in nobis, fuit in peccato primorum parentum. Nam ibi primo Serpens persuasit: Mulier co-mediat: & Viro dedit. Sic in nobis est sensualitas, quae se habet ut serpens: ratio inferior, quae se habet ut mulier; & ratio superior, quae se habet ut vir. Sensualitas persuadet, ratio inferior comedat cum delectatur, sed gustat vir, id est ratio superior cum per consensem consumatur peccatum. Peccatum est ab omnibus his tribus, sed consumatio est à ratione superiori: ita quod peccatum intraret in mundum, & omnes nasceremur natura filii tristis, licet fuisse aliquomodo à serpente & à muliere: consumatio tamen fuit à viro: & sic patet solutio ad obiectum.

Vlterius forte dubitaret aliquis de eo quod hic dicitur, quod per peccatum intravit mors: quomodo hoc habeat veritatem. Dicendum quod Adæ data fuit originalis iustitia, quæ fuit donum quoddam supernaturale, per quam originalem iustitiam omnia inferiora superioribus subdita erant: dicebatur enim esse iustitia quædam, id est quædam æqualitas, quia quodammodo æquum est, ut inferiora superioribus sint subiecta: dicebatur etiam hæc iustitia esse originalis, quia licet non esset naturaliter habita sed supernaturaliter collata; erat tamen per Adam per originem in posteros transfundenda, quia non fuit hoc donum collatum Adæ tanquam singularis persona, sed prout erat totius humanæ generationis principium. Cū ergo corpus sit inferius anima, & vires inferiores sint inferiores ratione, nihil insurgebat in inferioribus virtibus, quod repugnaret rationi, & per huiusmodi iustitiam nihil insurgebat in corpore, quod repugnaret animæ. Et quia ex hoc conlurgit omnis corruptio, ex eo quod in materia insurgunt dispositiones repugnantes formæ, cum anima sit forma corporis, si nihil insurgeret in corpore repugnans animæ, & si corpus semper esset dispositum ut requirit sua anima & sua forma, nunquam homo moreretur nec corruperetur, quia per originalem iustitiam potuit Adam vitare mortem, & se continuare in vita. Sed amissa originali iustitia per peccatum, fracta fuit illa catena, ruptum fuit illud ligamen, quod omnia inferiora superioribus subdebandit, & statim incepit concupiscentia, & vires inferiores rationi rebellare ceperunt: statim incepit corpus rebellare animæ, & incepunt incorpore insurgere inæqualitates humorum, & aliæ indispositiones repugnantes animæ sive formæ. Et ideo post peccatum licet statim non fuerit mortuus, statim tamen habuit necessitatē moriendi. Per peccatum ergo Adæ intravit mors in mundum: quia per peccatum eius sublatæ fuit originalis iustitia, per cuius sublationem inducta fuit necessitas moriendi.

Vlterius forte dubitaret aliquis, Quomodo in Adæ & in eius peccato nos omnes peccauimus. Dicendum quod si volemus imaginari, qualiter per peccatum Adæ puniuntur, & quomodo peccatum eius imputatur nobis, imaginem Regem aliquem dedisse castrum alii cui militi, quod castrum per successionem hereditatis: deberet a suis heredibus possideri, quo posito: si miles forefaceret contra regem, iuste tolleretur ab eo castrum, in quo damnificarentur filii. Si ergo queratur verum filii peccauerint: plana est responsio, quod si consideretur illi filii in se, non puniuntur per subtractionem castrum, quia non debebatur illis castrum illud; secundum se: sic etiam huiusmodi filii in se consideras-

A ti non peccant: sed ut sunt membra patris, per quae debet ad eos castrum deriuari, sic puniuntur per subtractionem castrum. Et quia non puniuntur nisi ut sunt membra patris, sufficit eos peccasse in parente; nam qui puniuntur ut est aliquid in se requiritur ut per se & per suam voluntatem prævaricauerit: sed qui puniuntur ut est aliquid alterius, & ut pertinet ad alterum, sufficit & peccauerit per alterum, & per voluntatem alterius. Sic & in proposito, cum originalis iustitia sit bonum quoddam supernaturale, filii Adæ carentes huiusmodi iustitia, in se considerati, non puniuntur, quia non debebatur eis talis iustitia ex natura: sed considerati ut sunt membra Adæ, sic puniuntur, quia carent illa iustitia, quæ ab Adam in ipsos transfundit debebat. Et quia puniuntur, ut referuntur ad Adam, si punitioni debet respondere peccatum, non oportet quod parvuli peccent in se & per voluntatem eorum, sed sufficit quod peccauerint in Adam & per voluntatem eius. Benè ergo dictum est, In quos omnes peccauerunt, quia in Adam & in peccato eius, omnes peccasse dicimus, quia eo peccante, omnes nasciuntur peccatores.

C Vlterius forte dubitaret aliquis, quomodo Adam fuit forma futuri, id est christi. Dicendum quod, ut magister tangit in glossa, Adam fuit forma futuri, id est christi, quadrupliciter: primo ut similitudo sit à contrario, quia sicut in christo omnes vivificantur, ita in adam, è contrario omnes moriuntur. Secundo dicitur Adam forma christi, quia sicut adam sine coitu est à deo factus: ita christus ex virgine sine coitu, spiritu sancto cooperante, processit. Tertio, Adam dicitur pater omnium secundum carnem, ita christus est pater omnium secundum fidem. Quarto adam est forma christi, quia sicut ex latere Adæ dormientis, assumppta est coda, vnde facta est Eua: sic ex latere christi dormientis in cruce, profluxerunt sacramenta, scilicet aqua ablutionis, & sanguis redemptiois, per quæ formatur, perficitur, & saluat Ecclesia, id est saluat fidei multitudine.

LECTIO. XVIII.

Ed non sicut delictum, ita & donum: si enim vnius delicto multi mortui sunt, multo magis gratia dei & donum, in gratia vnius hominis Iesu christi, in plures abundauit.

Postquam ostensum est quantus fuerit morbus per adam inductus, & declaratum est quod huiusmodi morbus per legem non potuit esse curatus: in parte ista, ut dicebatur, ostendit quomodo huiusmodi morbus, per huiusmodi christi iustitiam, & per eius gratiam, potuit esse sanatus & liberatus: circa quod sex facit, secundum quod sex rationibus probat intentum: probat enim iustitiam factam per christum comparari ad sex. Primo ad suam bonitatem, quia illa iustitia haberet rationem bonitatis. Secundo comparari potest ad suum effectum. Tertio ad suam plurificationem & diffusio-nem, quia bonum est diffusuum & sui plurificationem. Quarto ad suam causam. Quinto ad suum obiectum. Sexto ad tempus in quo est facta. Secunda ratio incipit ibi (& non sicut per viuum.) Tertia ibi (si enim in vnius delicto.) Quarta ibi: Igitur per viuum. Quinta ibi (sicut enim per inobedientiam) Sexta ibi: lex au-

tem

tem subintravit.)

Ad evidentiam primæ partis sciendum, quod malum non agit nisi ratione boni, in quo fundatur. Nam malum secundum se, non est effectuum sed defectuum, si autem est effectuum, hoc est ratione boni, in quo fundatur. ipsum autem secundum se non est existens, nec est de numero existentium, hoc est quod ait Deus natus in capite quarto de diuinis nominibus, quod malum, secundum quod est malum, negat est existens, nec existentium, effectuum autem est propter bonum: bene ergo dictum est quod plus potest bonum quam malum: cum malum non agat nisi de virtute boni. Quare si peccatum Adæ potuit nos inficere, & iniustificare, gratia Christi, quæ habet ratione boni, & quæ plus potest, multo magis poterit reficere & iustificare: ex ipsa ergo bonitate gratiae Christi, & iustificatione eius, probatur intentum. Formetur ergo sic ratio, Quoscumq[ue] delictum vnius potuit inficere & etiam in iustificare, multo magis gratia, iustitia, & donū vnius, videlicet, Christi, potuit nos reficere & iustificare: sed delictum vnius adē potuit omnes inficere & iniustificare: ergo gratia Christi multo magis poterit omnes reficere & iustificare. De hac autem ratione ponit virtutem mediæ, dicens, quod non sicut delictum, ita & donum, quasi dicat donum Christi non est sicut delictum Adæ, quia plus potuit, quam illud delictum: quia bonum plus potest, quam malum. & quia sic est, si vnius, scilicet Adæ delicto, multi ut omnes posteri mortui sunt, multo magis gratia dei & donū dei, in gratia. I. p. gratiā vnius hominis Iesu Christi, abundauit in plures id est abūdāter iustificauit vel iustificare potuit plures, quia oēs sic mortui p[ro] Adā, p[ro] christum iustificari possunt. Notādū autē quod, ut glosa ait, per gratiam Christi intelligit perfectionem virtutum, quæ sunt in Christo homine, qui Christus, per suam bonitatem, de sua plenitudine nobis omnibus tribuit. Notādū etiam quod ait glosa, & est Haymonis, quod cum ait apostolus, Gratia Christi abundauit in plures, ibi (plures) non tenetur comparatiue: ut sit sensus, quod plures iustificantur per Christum, quam inficiantur per Adam: sed ly (plures) habet rationē positiū & absoluū: & erit sensus, quia gratia abundauit in plures, id est in multis, quia in omnes nos. Notandum etiam, quod gratia Christi abundauit in multis id est in omnes: & si non efficienter quia non omnes de illa percipiunt, tamen abundauit in omnes sufficienter quia sufficit ad redēptionem omnium. Deinde cum dicit.

Et non sicut per vnum peccatum ita & donum, nam iudicium ex uno in condemnationem: gratia autem ex multis delictis in iustificationem.

Adducit secundam rationem, quod Christus potuit nos omnes iustificare, sumptam ex parte effectus gratiae, nam vnum fuit delictum adē quod omnibus imputatur, & per quod omnes nascimur natura filii irae: sed gratia Christi, nō solum potest in remissionē vnius delicti, sed etiam in remissionem omnium delictorū. Formetur ergo sic ratio, Quoscumq[ue] vnum delictum Adæ potuit iustificare & inficere, multò magis gratia Christi, quæ delet multa delicta, potuit iustificare & reficere; sed vnum delictum adē potuit nos omnes in iustificare & inficere: ergo multo magis gratia Christi potest nos omnes iustificare & reficere. De hac autem ratione ponit virtutem mediæ, dicens, Quod non sicut per vnum peccatum, ita, supple, & donum, id est per donum, imo plus sic per donum & per gratiam Christi quam per peccatum: nam iudicium in condemnationem est ex uno delicto adē: gratia autem Christi est in iustificationem ex multis delictis, quia iustificat multa delicta: iustificat enim originale, & actuale, & potest

A multa actualia tollere; ex ipso ergo effectu gratiae Christi, videlicet quod potest tollere multa delicta, patet quod si summum delictum ade multos potuit condemnare: multo magis gratia Christi, quæ multa potest delere delicta, poterit omnes nos iustificare. Deinde cum dicit.

Si enim vnius delicto, mors regnauit per vnum: multo magis abundantiam gratiae & donationis & iustitiae accipientes, in vita regnabunt per vnum Iesum Christum.

Probat hoc ex parte purificationis, diffusionis, & abundantiae ipsius Gratiae Christi. Nam cum malum sit quid defectuum, gratia & omne bonum sit quid diffusuum & quid abundans, ex ipsa abundantia, & ex ipsa diffusione gratiae probare possumus, quod quoicumque infecit delictum ade, quod fuit quid defectuum, poterit iustificare gratia Christi, quæ est quid abundans & quid diffusuum. Formetur ergo sic ratio. In quoicumque regnat mors per delictum vnius ade, quod fuit quid defectuum, potest regnare vita per gratiam Christi, quæ est quid abundans & quid diffusuum: sed in omne regnauit huiusmodi mors, ergo in omne regnabit vita gratiae Iesu Christi. De hac autem ratione ponit virtutem mediæ dicens, Quod si enim in delicto vnius ade mors regnauit, id est transfusa in omnes homines per vnum id est per Adam: multo magis omnes accipientes abundantiam gratiae, & abundantiam donationis, & iustitiae Christi, regnabunt per vnum Iesum Christum in vita, & vivificabuntur, & iustificabuntur per ipsum. Deinde cum dicit.

Igitur sicut per vnius delictum in omnes homines in condemnationem: sic et per vnius iustitiam, in omnes homines in iustificationem vitæ.

Adducit quartam rationem sumptam ex parte causa: nam causa iniustificationis nostræ fuit adam qui fuit primus homo: sed causa iustificationis nostræ fuit Christus qui est deus & homo: quia si delictum vnius, qui erat purus homo, potuit omnes nos condemnare, iustitia Christi, qui est deus & homo, potuit nos iustificare. Formetur ergo sic ratio. Quoscumq[ue] potuit condemnare delictum ade qui fuit purus homo, potest iustificare iustitia Christi qui est deus & homo: sed omnes homines potuit ade delictum condemnare: ergo omnes poterit iustitia Christi iustificare. De hac autem ratione ponit virtutem mediæ, dicens, Igitur sicut per delictum vnius, id est adē, qui, supple, fuit purus homo, in omnes homines, supple processit dei sententia in condemnationem; sic & per iustitiam vnius id est Christi, qui, supple, est deus & homo, in omnes homines, supple, procedet diuina dispensatio in vita iustificationem. Deinde cum dicit.

Sicut enim per inobedientiam vnius hominis, peccatores constituti sunt multi: ita & per vnius obediētionem, iusti constituentur multi.

Adducit quintam rationem sumptam ex parte obiecti: nam inobedientia & iniustitia adē fuit respectu huiusmodi obiecti, videlicet respectu pomorum vetiti: sed iustitia & obediētia Christi fuit respectu mortis, quia factus est obediens patri usq[ue] ad mortem, mortem autem crucis, ut dicitur ad philipenses Cap. 2. Cōstat autem quod mors est finis omnium terribilium, ut dicitur, tertio Ethicorum Cap. 4. & mors crucis erat valde ignominiosa: maior ergo fuit iustitia & obediētia Christi, quæ fuit respectu tam ignominiosæ mortis,

AD ROMANOS.

quām fuerit iniustitia & inobedientia Adg, quā fuit res pumi vetiri. Supposito, hanc obedientiam esse maiorem illa inobedientia, arguat sūc. Quoscumq; potuit inobedientia vnius hominis, idest adg, peccatores constituere, potest obediētia vnius homini, idest christi, iustos facere: sed omnes nos potuit illa inobedientia peccatores constituerē: ergo & nos omnes potest christi obedientia iustos facere. De hac autem ratione ponit virtutem medii, dicens. Quod sicut enim per inobedientiam vnius hominis, idest adg, multi peccatores constituti sunt, quia omnes nos per illam inobedientiam peccatores sumus facti: ita & per obedientiam vnius hominis, idest christi, iusti constitutuntur multi: quia omnes nos per huiusmodi obedientiam possimus iusti fieri. Deinde cum dicit:

Lex autē subintravit, vt abundaret de lictum. Vbi autem abundauit delictum, superabundauit & gratia. vt sicut regnauit peccatum in mortem: ita & gratia regnet per iustitiam in vitam æternam per Iesum christum dominum nostrum.

Adducit sextam rationem, sumptam ex parte temporis, in quo est huiusmodi iustitia facta & perpetrata: sicut n. videmus in morbo corporali, sic & in spirituali arbitrari possumus. Videmus em q̄ tūc est tps cū rādi corporalē morbū, qñ morbus cognoscitur, & qñ infirmus humiliatur & medicorū mādatis subiicitur, & qñ infirmitas aggrauatur: quodcumq; istorum deficiat, videtur haberi rationabilis excusatio, ne curetur morbus. Primo enim si morbus non cognoscitur, non videtur curā fienda, quia non esset curatio artificialis, sed casualis & incognita. Secundo, si infirmus non humilietur & nolit obtemperare mandatis medici, frustra intenderetur curationi morbi. Tertio, si non esset morbus periculosus, & non aggrauatur infirmitas, forte non expediret intendere curatio ni morbi. Sed cum omnia ista concurrent tam circa morbum corporalem, quām circa morbum spiritualem, expedit curationi intendere. Et quia lex mosaica faciebat vt peccatum cognosceretur: secundo faciebat q̄ homo humiliaretur, videns se nō posse omnia adimplere, quā lex imperabat: tertio, propter transgressionem legis, faciebat quōd peccatum aggrauatur: dignum ergo erat quōd post tempus legis esset tēpus plenitudinis, & intenderetur curationi morbi. Formetur ergo sic ratio, in quocumq; tempore peccatum abundantanter cognoscitur, homo per peccatum abundantanter humiliatur, & peccatum abundantanter aggrauatur, dignum est quōd post illud tempus fiat cū ratio & iustificatio, & postquam sic abundantanter delictū quōd postea superabundauit & gratia: sed tempore legis peccatum cognoscetur, homo per peccatum humiliabatur, & peccatum aggrauabatur, ergo congruum erat quōd post tempus legis, idest tēpore christi, fieret iustificatio: & postquam sic per legem abundantanter delictū, congruum erat vt per christum abundantaret et gratia. De hac autem ratione ponit virtutem medii dicens. Quōd lex subintravit, idest latenter intravit vt delictum abundantaret, idest vt abundantanter delictum cognosceretur, & vt homo per delictum abundantanter humiliaretur, & vt delictum abundantanter aggrauaretur: sed vbi, idest postquam abundantanter delictum, per legem, supple: per christum abundantanter & gratia: vel vbi, idest in nobis peccatoribus vbi per legem abundantauit delictum, per christum superabundauit & gratia: & sicut ante regnauit peccatum in mortem, ita per iesum christum dominum nostrum regnet & gratia per iustitiam in vitam æternam. Notandum autē, quod lex subintravit, idest latenter intravit dupliciter: primo quia non fuit data omni populo: secundo,

A quia non fuit data in loco publico, sed fuit data in deserto. Notandum etiam, vt tactum est, per legem abundantauit delictum tripliciter, quorū duo modi sunt accipiendi causaliter, tertius vero modus est accipiens concomitanter & consequitivē. Primo lex intravit vt delictum abundantaret, idest vt abundantius cognosceretur: sic exponendo causaliter & finaliter, verum est, quod dicitur, quōd propter hoc fuit data lex vt peccatum abundantaret, idest vt abundantius cognosceretur. Secundo fuit data lex vt peccatum abundantaret, idest vt homo per peccatum abundantius humiliaretur; sic etiam exponendo causaliter & finaliter, verum est, quod dicitur quōd propter hoc fuit data lex vt homo non solum confiteretur suam ignorantiam, eo quod lex ficeret hominem peccatum cognoscere, sed etiam fuit data lex vt homo humiliaretur, & cognosceret suam impotentiam, videns se non posse perficere & implere. Tertio lex intravit vt delictum abundantaret, idest vt abundantanter ageretur & cresceret: sed hoc non est verum causaliter & finaliter: non enim fuit intentio legis latoris dare legem vt homines induceret ad peccatum: qui a tunc lex non esset sancta & mandatum non esset sanctum & bonum: tamen consequitivē & concomitatū verum est, quia ex proibitione legis incitati sunt homines ad concupiscentiam; & ita occasionaliter per legem abundantauit delictum, & augmentatum est peccatum. Notandum etiā, quod sicut post dispositionem materiæ congrue inducit forma, ita postquam nos disposuit ad iustificationem, expediebat medicum querere: congruum enim fuit, vt per christum tempore plenitudinis fieret (per legem sic nos disponentem) iustificatio nostra. Notandum etiam, vim rationis in hoc consistere, quēd post abundantiam delicti congruum est medicinam conferre: ergo vbi, idest postquam per legem, illo triplici modo, vt expositum est, abundantauit delictum, & C augmentatus est morbus, congruum fuit vt & per Iesum superabundaret & gratia & conferretur medicina: ergo ex ipso tempore ex quo facto fuit per christum nostra iustificatio, argere possumus, quōd sic oportuit fieri, & sic congruebat vt fieret iustificatio nostra. Notandum etiam, quōd haec ratio sexta, differt a quinq; præcedentibus rationibus: nam quinq; primæ rationes ostendunt, quōd christus potuit nos reconciliare: haec autem ratio sexta probat quōd fuit decens & congruum, christum haec facere: congruum enim erat non ex parte iniquitatis nostre, sed ex parte pie tatis diuinæ, quōd postquam per legem sic abundantauit delictum, postea per christum superabundaret & gratia.

Dubitaret forte aliquis de eo quod ait apostolus circa principium lectionis, dicens: quōd si vnius delicto multi mortui sunt, multo magis gratia dei, & dominum in gratia vnius hominis Iesu christi, abandonauit in plures, ex quo videtur sequi, quōd in plures abundant grātia facta per christum, quam imperfectio facta per Adam: constat autem hoc esse fallsum, quia omnes insciuntur per Adam, & non omnes iustificantur per christum. Dicendum, quōd ad hoc possumus tripliciter respondere. Primo vt in legendō litteram dicebatur, videlicet quōd li(plures) non se teneat comparative, sed idem valeat, quod multi: consuetudo enim loquendi est, quōd cum voluerimus dicere aliquos ēsse multos, dicimus illos esse plures. Secundum hoc itaq; erit sensus: quōd sicut vnius delicto multi mortui sunt, ita gratia christi multi iustificati sunt, quia gratia christi abundantauit in plures idest in multos. Secundo potuit solui, vt li(plures) teneatur comparative, sed non dicat pluralitatem suppositorum, sed manierum, quia licet per christum non sint plura supposita humana iustificata, quām per Adam infecta, tamen plures manieres hominum iustificantur per christum

LECTIO XIX.

Vid ergo dicemus? C A P. VI.
permanebimus in
peccato , vt gratia
abundet? absit. Qui
enim mortui su
mus peccato , quo
modo adhuc viue
mus in illo?

B Ut dicebatur non sufficir homines ad pacem indu
cere, nisi in illa pace permaneant & perfistant : ideo
postquam apostolus ostendit supra. 5.Cap . quod di
missis litigis deberemus ad dominum pacem habere:
in parte ista ostendit quomodo possumus in pace ista
durare & persistere . Ad cuius euidentiam sciendum,
quod peccatum, huiusmodi pacem tollit. Lex mosay
ca quae fuit lex tumoris, occasionaliter ad huiusmodi
pacem tollendam inducit : sed lex christi quae est lex
amoris, huiusmodi pacem causat & effici. Quare si amo
tis litigis, pacem ad dominum habere volumus, debe
mus primo a peccato esse liberari , cum peccatum
hanc pacem tollat. Secundo decens est , quod simus à
lege Moysi absoluti, cum huiusmodi lex ad hanc pa
ce tollendā inclinet & inducat. Tertio expedit quod
simus sub lege amoris , & gratiae collocati, cum lex
gratiae, huiusmodi pacem causet & efficiat . Ideo tria
facit. Nam primo ostendit in hoc. 6.cap. quomodo su
mus à peccato liberati. In. 7. vero Cap. quomodo su
mus à lege absoluti. In. 8. Cap. narrat quomodo su
mus sub lege gratiae & amoris collocati. Secunda ibi.
C An ignoratis fratres scientibus enim legem loquor.)
Tertia ibi, Nihil ergo nunc damnationis) Vel possu
mus aliter dicere & melius quod in primis quatuor
cap. removit apostolus à Romanis litigii materiam.
In quinto vero cap. induxit eos ad pacem & concors
diam. Ab hoc vero capite sexto vñq; ad duodecimum
inducit eos ad pacis & concordiae perseverantiam.

D Ad cuius euidentiam sciendum, quod, quantum ad
præsens spectat, quoniam sunt, p q̄ potuerint roma
ni à concordia recedere, & in ea non perseverare. Pri
mum est quod sibi iniucem peccata imponebant. Iecū
do vero quia Iudei sede lege iactabant. tertio quidem
quia litigando vñq; a lege spiritus & à charitate res
cedebant. quarto autem quia ex ipsis meritis, & pro
priis operibus se saluatos existimabant. Ideo quatuor
facit, quia primo, ne à pace recedant, sibi iniucem pec
cata in ponendo: ostendit in hoc sexto cap. quod sint
à peccato liberati. secundo, ne à pace recedant, se de le
ge iactando, ostendit in septimo Cap. q̄ sunt à lege abso
luti. tertio ne recedat à pace, lege spiritus & charitatem
dimittendo: ostendit in octavo Cap. q̄ sunt in charitate
dei & sub lege spiritus collocati. quarto ne à pace de
cident, de prærogatiua generis, aut de propriis meri
tiis, vel de propriis operibus se iactando, & per hoc
saluatos se esse credendo: ostendit nono Cap. vñq; ad
duodecimum: quod non propter generis prærogatiua
nem, nec propter propria merita: sed per dei præde
stimationem, & per dei electionem, & per diuinū pro
positum sunt saluati. secunda pars incipit ibi: in Prin
cipio septimi capituli, An ignoratis fratres.) tertia ibi,
in principio octauii capituli, Nihil ergo.) quarta ibi in
principio noni Cap. Veritatem dico.)

Intentio ergo in hac cap. est quod non debeamus
à pace recedere, nobis peccata imponendo: quia
suntus à peccato liberati.

E Propter quod norandum, quod in ostendendo qua
liter sumus à peccato liberati , & quod non debemus

G

A sum , quam inficiantur per Adam: nam per Adam non inficiuntur nisi parvuli per peccatum originale : sed adulti ut adulti sunt, non directe inficiuntur per Adam, sed si inficiuntur, hoc est per peccatum proprium & actuale : peccatum vero ad inficit parvulos per originem, sed peccatum proprium inficit adultos per propriam voluntatem. Christus ergo qui per suam gratiam, non solum iustificat parvulos, & tollit peccatum originale, sed etiam iustificat adultos & tollit peccatum actuale, plures iustificat christi, quā inficiat Adam, ut dicebatur, non quantum ad pluralitatem suppositorum, sed manerierum. Ter tio modo soluitur etiam pro ut licet (plures) tenetur cō parative, ut dicamus , plures iustificari per christum, quā infici per Adam, non quātum ad efficientiam, sed quantum ad sufficientiam, non enim plures efficiuntur iusti per christum, quā inficiantur per Adam: tamen iustitia christi sufficit ad plures iustificandos, quā peccatum Adæ ad inficiendos . Nam peccatum Adæ non potest inficere nisi procedentes ex adam: sed si essent multi alii mundi , in quibus essent homines non procedentes ex adam, sufficeret passio christi ad redē mēdos & hos & illos: infinita enim erat persona quae patiebatur. non ergo possent tot mundi , nec tot modis infici, ad quos redimendos non sufficeret passio christi.

B Utterius forte dubitaret aliquis de eo quod in litera dicitur, videlicet quod iudicium est ex uno delito in condemnationem. Constat autem quod quia Adam peccauit, ideo condemnatur: sed ipse non peccauit uno peccato, sed multis, ergo non propter unum peccatum tamen sed pro multis condemnatur. Dicendum quod ex hoc, peccatum Adæ nobis damnum intulit, & nos condemnat, quia propter peccatum eius priuamur iustitia originali, quam teneremur habere nisi ab hoc peccato in baptismo absoluermur. Accepit enim Adam, ut dicebatur, illam originalem iustitiam, non ut erat quedam singularis persona, sed ut erat totius humanæ generationis principium, & ut debebat eam in omnes transfundere: & quia nemo dat, quod non habet, perdente Adam illam iustitiam per peccatum, oportuit & nos illā perdere. Per primū ergo peccatum perdidit Adam illam iustitiam, qui si postea alia peccata cōmisit, illa peccata sequentia, originale iustitiam subtrahere non potuerunt, quia Adam iam illam perdiderait. Primum ergo peccatum Adæ tollens originalem iustitiam ab Adam, nobis imputatur, & nos damnificauit: alia autem peccata postea, si qua cōmisit, nobis non directe nocuerunt: & ideo dicitur per unum delictum in condemnationem, quia per unum peccatum fuit sublata originalis iustitia, quae sublata, in iniuriantibus concipiuntur, & iniusti has scimus.

C Utterius forte dubitaret aliquis de eo quod in litera sequitur, quod gratia ex multis delictis est in iustificationem. Sed contra: dicebatur supra quod iustificamur ex fide, ergo falsum est quod iustificemur per gratiam. Dicendum quod non est inconveniens idem at tribui diuersis, aliter & aliter. Iustificatio ergo nostra est per fidem & gratiam, sed non eodem modo . Nam sicut in esse natura, per essentiam sumus, & per potentiam agimus: sic & spiritualiter oportet dare aliquid, quod det nobis spirituale esse: & aliquid quod informet potentias, ut possimus spiritualia opera agere. Gratia ergo dat nobis spirituale esse, iuxta illud primum ad Corint. Cap. 15. Gratia dei sum id quod sum. Ipsum enim esse spirituale per gratiam habemus. Sed virtutes informant & perficiunt potentias animæ, ut spiritualiter agamus, & maxime loquendo de fide formata. Iustificamur ergo & spirituales sumus, tam per gratiam, quam per fidem: sed aliter & aliter.

AD ROMANOS.

Cap. 6.

ad peccatum redire, nec in peccato permanere, tria facit: quia primo mouet questionem, & soluit, utrum debeamus in peccato permanere: secundo per multas rationes declarat, quod à peccato liberati, non debemus in peccato perfistere nec ad peccatum redire: tertio narrat quomodo possimus peccata vitare. Secunda ibi, statim post: q. enim mortui sumus). Tertia ibi, in principio lectionis futuræ, Non ergo regnat peccatum.) Continuetur ergo sic, dicebatur in fine præcedentis capituli, vbi abundauit delictum superabundauit & gratia: & quia sic est: quid ergo dicemus; permanebimus in peccato ut gratia abundet? absit, suppone, ut hoc dicamus. Notandum autem, ut Augustinus in libro de spiritu & littera nota, & adducitur hic a glossa: non enim peccantis merito, sed subuenientis auxilio superabundauit gratia, vbi abundauit delictum; quia si esset ex merito peccati abundantia gratiae, esset in peccato permanendum ut gratia abundaret, sed cum hoc non sit ex peccati merito, sed ex diuino auxilio, si volumus quod gratia abundet, non est in peccato permanendum, sed ad diuinum auxilium recurrentem. Notandum autem quod, sicut dictum est, textus apostoli sic continuatur ad præcedentia, & causa ut plurimum, est ibi ratio ad propositum principale. propter quod, hic textus sic continuatur ad textum immediate præcedentem, quia non est permanendum in peccato ut abundet gratia, quod causa est ibi ratio ad propositum principale, quia si nos Romani non permanebimus in peccato, habebimus pacem ad inicium, & ad dominum: de quo in hac episo la principaliter agitur.

Deinde cum dicit: Qui enim mortui sumus) Adducit multiplicem rationem, quod non debeamus ad peccatum redire, nec in peccato permanere, intendens quod cum sumus per christum à peccato liberati, nullatenus fas est rursus ad peccatum redire: propter quod sciendum, quod circa christum quantum ad præsens spectat sex sunt notabiliter attendenda. Nâ primo ipse mortuus fuit, secundo sepultus fuit, tertio resurrexit, quarto post resurrectionem, crucis vulnera in proprio corpore portauit & ea Thomæ & aliis apostolis ostendit, quinto ad cœlos ascendit, sexto immortaliter viuit, quod mors ei ultra dominari non potest. Sic nos quantum ad præsens spectat, sex per christum hereditamus sive habere possumus. Nâ primo p. christi à peccato liberati, habemus vitæ veteris desertionem, peccatorum plenam absolutionem, vitæ nouæ inchoationem, formis debilitationem, cœlestis gloriæ expectationem, & perseverantem iustificationem. Sex autem hæc, illa lex notant & representant, & sunt ad illa lex referenda. Nam veteris vitæ desertio, referenda est ad christum mortentem, quia cum vitam veterem deserimus, christum mortentem, qui hanc mortalem vitam deseruit, imitamur: plena autem absolutione peccatorum, tam a poena quam a culpa, referenda est ad christum in sepulchro iacentem, ut sicut ille in sepulchro iacens quiescebat: sic nos per plenam absolutionem, reddimur quiescentes, ut dicamus ex hoc, sumus consepulti cum christo in morte, id est in peccatorum absolutionem, ut gloria exponit. Tertio nouæ vitæ inchoatio referenda est ad christum resurgentem; ut sicut ille resurgendo nouâ vitam inchoauit, sic nos de serentes veterem vitam peccati, novo modo viuamus iustitiae. Quarto formis debilitatione referenda est ad christum iam resurgentem, & vulnera in proprio corpore portantem: nam nos postquam cum christo resurgimus, & postquam nouam vitam inchoamus, debemus cruci esse affixi per formis debilitationem; nam licet ille somes non totaliter per baptismum extirpetur, tamen debilitatur & crucifigitur. Quinto cœlestis gloriæ expectatio, referenda est ad christi ascensionem, ut sicut ille ad cœlum ascedit, sic nos per spem

A & expectationem, ad cœlestem patriam, & ad cœlestem vitam tendamus. Sexto perseverans iustificatio referenda est ad christum immortaliter viuentem: ut sicut christus non ultra morietur, sed quod viuit, viuit deo: sic nos mortui peccato non ultra ad peccatum redamus, sed pleueremus in iustitia, & viuamus deo. Secundum ergo hæc sex, quæ sunt in nobis, referenda ad illa sex, quæ sunt in christo: possunt in littera accipi sex rationes, quod non debemus in peccato perfistere, nec ad peccatum redire. Prima ergo ratio sumitur ex vitæ veteris desertione, quæ referenda est ad christum morientem: secunda explena peccatorum absolutione, quæ referenda est ad christum in sepulchro iacentem: tercia ex vitæ nouæ inchoatione, quæ referenda est ad christum resurgentem: quarta ex formis debilitate, quæ referenda est ad christum post resurrectionem, crucis vulnera incorpore portantem o & stendentem: quinta, ex cœlestis vitæ expectatione, quæ referenda est ad christum in cœlos ascendentem: sexta autem & ultima ratio, quod non debemus ad peccatum redire nec in peccato perfistere, sumenda est ex perseveranti iustificatione, quæ referenda est ad christum immortaliter viuentem. Secunda ratio incipit ibi: An ignoratis fratres.) Tertia ibi: ut quomodo christus resurrexit.) Quartâ ibi: Hoc sciētes.) Quinta ibi, qui enim mortuus est,) Sexta ibi: scientes quod christus.

C In prima parte intendit talem rationem, quicunque mortui sunt in peccato, non debent ultra viuere in peccato, nec debent ultra redire ad peccatum: sed nos per christum in baptismo sumus mortui peccato: & iam deseruimus veterem vitam: non ergo debemus viuere ultra in peccato, nec debemus ultra redire ad veterem vitam. De hac autem ratione ponit virtutem mediæ, dicens. Qui enim mortui sumus peccato, supple dimittendo veterem vitam, quomodo adhuc viuemus in illo, id est in peccato: id est quomodo redibimus ad veterem vitam? quasi diceret, non ultra in peccato viuere debemus. Notandum autem, quod mori peccato hic, est vitam veterem dimittere: in quo imitamur christum morientem. Intentione ergo apostoli est, quod sicut christus nunquam rediit ad vitam illam mortalem, quam dimisit per mortem, sed resurrexit & incepit viuere immortaliter & impossibiliter: sic nos, qui moriendo peccato imitamur christum morientem, nunquam debemus ad illam vitam veterem redire ultra, quam vitam veterem dimittimus moriendo peccato. Deinde cum dicit,

D An ignoratis fratres, quia quicunque baptizati sumus in christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus? consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem.

Ponit secundam rationem sumptam ex peccatorum absolutione: in quo consolamur Christo, & imitamur christum in sepulchro iacentem. Formetur autem sic ratio, quicunque sunt baptizati, id est quicunque sunt a peccato liberati in morte christi, & quicunque sunt consepulti cum christo per baptismum in morte, id est in absolutionem peccatorum, supple non debet solum ultra peccato viuere, sed nec debet ultra redire ad peccata redire: nos sumus huiusmodi, ergo non debemus in peccato viuere, nec ad peccatum ultra redire. De hac autem ratione ponit virtutem mediæ, dicens: quod nos sumus baptizati in morte christi, & quod consepulti sumus in christo, in absolutionem peccatorum. Ideo ait, An ignoratus fratres, quia quicunque sumus baptizati, id est a peccatis liberati in christo Iesu, baptizati sumus in morte illius, id est in similitudinem mortis christi baptizamus

Si baptizamur, quia per baptismum commorimur cum christo; & sumus consepulti cum christo in mortem, id est in absolutionem peccatorum, ut exponit gloria. Notandum autem, quod cum sepultura non fiat nisi mortuis, qui sepelitur cum aliquo, oportet quod commoratur cum illo: quia si per baptismum consolamur cum christo, oportet quod per baptismum, commoriamur cum eo. Volens ergo apostolus probare, quod sumus baptizati in morte christi, id est per baptismum commorimur cum christo, & assimilamur christo morienti, probat ex hoc quia, per baptismum consolamur cum christo, & assimilamur christo in sepulchro iacenti. Notandum etiam, quod nos sumus baptizati in christo Iesu, id est in initio trone christi Iesu, ut gloria exponit: cum enim christus iustitia tuerit baptismum, iuxta illud Matthaei vultum Cap. euntes ergo docete omnes gentes baptizantes eos, in nomine patris, & filii, et spiritus sancti: nullus recte baptizatur, nisi baptizetur in christo Iesu, id est nisi baptizetur in baptismino, quem instituit christus Iesus. Vt sumus baptizati in christo Iesu, id est in operatione christi Iesu, quia christus operatur baptismum nostrum, & baptizat nos interioriter, sacerdos autem baptizat nos exterioriter. Notandum etiam, quod nos sumus baptizati in morte christi, duplicitate: vt exponebatur, quia in baptismino commorimur cum christo, & assimilamur christo morienti. Vt sumus baptizati in morte christi, quia baptizatus in morte christi efficaciam habet. Sumus ergo baptizati, id est a peccato purificati in morte, id est per mortem christi, quia christus moriendo lapit nos a peccatis nostris in sanguine suo. Notandum autem quod in baptismino consolamur cum christo, qui a vetus homo noster & peccatum nostrum totaliter consolatur, id est totaliter a nobis tollitur, & totaliter absoluimus a peccato, tanquam a culpa, quam a pena: ita quod baptizatus nisi accederet suds, quicunq; peccata haberet, si tunc moreretur, statim euolaret ad celum. Ideo per baptismum dicimus sepeliri in mortem, id est in peccatorum absolutionem, quia ibi totaliter peccatum moritur, id est totaliter a peccato absoluimus. Notandum etiam duas rationes esse factas: quarum: prima vita habet a morte christi, ut quia mortui sumus peccato, & quia mortui sumus cum christo vitam veterem dimicendo, non debemus vterius ad peccatum redire. Alio ratio, vita habet a sepultura eius, ut quia non solum mortui sumus cum christo per baptismum, & sumus a vita veteri liberati, sed quia per baptismum sumus consolunti cum eo, quia sumus a peccatis penitus absoluti, non ergo debemus vterius ad peccata redire. Notandum etiam, quod cum baptismus fiat in aqua, & ex latere corporis christi mortui non solum fluxerit sanguis, sed etiam aqua, in baptismino representatur mors christi, & baptismus assimilat nos christo morienti, rursus quia in baptismino puer immersitur, & quod in aqua sepelitur, assimilatur per baptismum christo, in sepulchro iacenti. Vnde communiter ponitur, quod convenientius sic baptismus per immersionem, quam per aspergionem: quamvis causa necessitatis, quando multi sunt baptizandi, possit per aspergionem fieri. Deinde cum dicit.

Vt quomodo christus resurrexit a mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate vite ambulemus.

Ponit tertiam rationem sumptam ex nouae vite inchoatione, in qua imitamur christum resurgentem, circa quod duo facit, quia primo ponit huiusmodi rationem: secundo subiungit rationis declarationem: ibi: si enim complantati. Formetur autem sic ratio: Quicunq; imitatur christum resurgentem & ambulat in nouitate vite, non debent ad peccata redire: nos

per baptismum imitamur christum resurgentem, & ambulamus in nouitate vite, ergo non debemus ad peccata redire. De hac ratione ponit virtutem medii. Continuetur sic litera. Benè dico quod nos sumus peccato mortui, & non debemus vterius peccato viues te, ut hoc faciendo, quomodo christus resurrexit a mortuis per gloriam patris, ita & nos, supple, resurgamus a mortuis, id est a malis operibus, & a vita, & ambulemus in nouitate vite per iustitiam fideli. Notandum etiam, quod christus resurrexit a mortuis per gloriam patris, id est per Verbum patris carnis unitum, nam per omnia operatur per Verbum: igitur per gloriam patris, id est per verbū patris, per quā facta sunt ola, facta fuit resurrectio, & quia sic est; bene dictū est, christus resurrexisse a mortuis per gloriam patris, id est per Verbum patris, ut expōnit gloria. Dicitur aut̄ Verbum patris, gloria patris: quia si gloria patris est filius sapientia, verbum patris, quod est ipsa sapientia patris, gloria dici debet. Vt possūmus dicere, christum resurrexisse a mortuis per gloriam patris, id est per gloriam & laudem patris manifestandam, & ostendendam. Deinde cum dicite.

Si enim complantati facti sumus similiitudini mortis eius: simul & resurrectionis erimus.

Declarat quod dixerat, ostendens quod per baptismum assimilamur christo resurgentem: ita quod sicut ipse resurrexit a mortuis, & sicut ipse deposita vetustate, resurrexit nouus: ita & nos per baptismum, deposita veteri vita, ambulamus in nouitate vite. Ratio autem, per quam probat apostolus, quare p baptismū assimilamur christo resurgentem, est ex eo quod per baptismum assimilamur christo morienti. Formetur ergo sic huiusmodi ratio, quicunq; per baptismum sunt complantati similitudini mortis christi, & assimilantur christo morienti, illi per baptismum, erant complantati similitudini resurrectionis christi, & assimilabuntur christo resurgentem: nos sumus huiusmodi, ergo p baptismū assimilamur christo resurgentem. De hoc autem ratione ponit virtutem mediū, dicens. Si enim sumus complantati, supple, per baptismum similitudini mortis eius, id est christi, quia per baptismum assimilamur christo morienti; sumul & resurrectionis erimus, id est simul erimus complantati similitudini resurrectionis, quia per baptismum assimilamur christo resurgentem. Notandum autem, quod planta propter radices, quas mittit in terra, firmiter adhaeret ubi est plantata: nos ergo per baptismum complantamur similitudini mortis & resurrectionis eius, quia debemus firmiter adhaerere isti similitudini, videlicet, quod commorientes cum christo, & dimissa vita veteri, consurgamus cum christo, & ambulemus in vita nouitate. Notandum etiam, quod baptismus assimilat nos christo morienti, christo in sepulchro iacenti, & etiam resurgentem. Nam in baptismino primò aqua preparatur: secundo ter in aqua immersatur: tertio ab aqua eleuator. Aquaz ergo preparatio, ut dicebatur representat christi mortem & passionem, ex cuius latere aqua fluxit: pueri in aqua imersio, significat christi sepulturam: sed pueri ab aqua eleuator, representat christi resurrectionem. Deinde cum dicit.

Hoc scientes quia vetus homo noster simul crucifixus est, ut destruatur corpus peccati, ut ultra non seruiamus peccato.

Adducit quartam rationem sumptam ex somnis debilitate. Formetur autem sic, quicunq; habent veterem hominem crucifixum, & somitem peccati debilitatum, totaliter debent peccatum destruere, & non debent vterius seruire peccato: sed nos per baptismū habemus sic veterem hominem crucifixum, sic somnis

AD ROMANOS.

tem peccati debilitatum ergo totaliter debemus peccatum destruere & non debemus vterius peccato servire. In hac autem ratione sic procedit: quia primo posuitur virtus medi, in qua stat virtualiter omnis ratio, cum dicit. Hoc scientes, qui avetus homo noster, id est veteres agtus vel vetus consuetudo: iste ergo homo vetus est simul cum Christo crucifixus, id est simul cum Christo in baptismo per crucifixionem debilitatus: hic ergo est virtus medi, & hic est virtualiter ratio, sicut debemus cauere a peccatis, quia vetus homo noster est per crucifixionem Christi debilitatus. quod vero subditur, Ut destruatur corpus peccati, id est ut destruatur tota congeries peccatorum, vt ultra non seruiamus peccato) est huiusmodi rationis conclusio: hoc enim intendit apostolus concludere, ut destruatur peccatum & non seruiamus peccato, cum fomes peccati nostri cum Christo sit crucifixus. Notandum autem, quod omnis multitudo est quasi quoddam corpus: sicut enim dicitur esse alicubi totum corpus, vbi sunt omnia membra, sic vbi est tota multitudo & omnes partes multitudinis, totum corpus illius multitudinis esse dicitur: sic etiam qui habet omnes libros iuris, dicitur habere totum corpus iuris. Eodem modo & in proposito, cum destruantur omnia peccata, dicitur destrui totum corpus peccati. Notandum etiam, quod sicut Christus post resurrectionem, vulnera crucis in proprio corpore portauit, & ostendit: sic nos resurgent per baptismum, vetus homo noster simul cum Christo crucifigitur: quia per crucifixionem Christi, fomes peccati in nobis licet non totaliter ligetur & extirpetur, tamen aliqualiter ligatur & debilitatur. ratio ergo ista sumpta est ex somnis crucifixione sue debilitate; quae referenda est ad Christum crucis vulnera in proprio corpore portantem. Deinde cum dicit.

C Si autem mortui sumus cum Christo credimus quia simul cum Christo vivemus.

Ponit quintam rationem sumptam ex cœlestis vita expectatione, quæ referenda est ad Christum in celos ascendentem. Formetur autem sic: Quicunque sunt mortui peccato & sunt iustificati, & sunt mortui cum Christo, & credunt, id est firmiter sperant simul cum Christo vivere, propter hoc habentes huiusmodi cœlestis vitæ expectationem firmam, non debent ad peccata redire: nos sumus huiusmodi, ergo et cetera. De hac autem ratione ponit virtutem medi, dicens, Quod qui mortuus est peccato, iustificatus est a peccato: si ergo nos sumus mortui cum Christo, id est si sumus mortui peccato, sicut Christus semel mortuus est, & ex hoc sumus iustificati, credimus, id est, firmiter speramus, quia simul vivemus cum eo, id est ascendemus ad ipsum, & habebimus vitam eternam cum Christo. & tunc est supplenda ratio, quod si nos sic mortificati, & sic iustificati credimus, id est firmiter speramus cum Christo vivere, propter hanc firmam expectationem, ne spes nostra frustretur, non debemus ad peccata redire. Notandum autem, quod haec ratio quinta, loquens de vita, quam habemus cum Christo, differt a ratione tertia, vbi fit mentio de nouitate vita, in qua habemus ambulare: quia ibi loquitur apostolus de vita gratiae, hic autem de vita gloria. Deinde cum dicit.

Scientes quod Christus resurgens a mortuis iam non moritur: mors illi ultra non dominabitur. Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel: quod autem vivit vivit deo. Ita & vos existimate, vos mortuos quidem esse peccato: viuentes autem

A deo in Christo Iesu.

Adducit sextam & ultimam rationem sumptam ex perseveranti iustificatione, quæ referenda est ad Christum immortaliter viuentem. Formetur autem sic: Quicunque debent imitari Christum immortaliter viuentem, debent in iustitia perseverare, & non debent vterius ad peccata redire: nos sumus huiusmodi, ergo debemus perseverare in iustitia, & non ad peccata redire. est autem uis rationis huiusmodi quod sicut mortuus est Christus & immortaliter viuit deo: sic nos semel mortui peccato, perseveremur in iustificatione, & immortaliter viuamus iustitias. In hac autem ratione sic procedit: quia primo ostendit quod Christus semel mortuus, immortaliter viuit: secundo subdit, quod nos in hoc debemus imitari Christum, videlicet, quod morientes peccato, viuamus deo. Secunda ibi. Ita & vos dicit ergo, scientes, id est confiderantes & aduertentes quod Christus resurgens a mortuis, jam non moritur, quia non partetur vterius carnis dissolutione, & mors illi ultra non dominabitur: quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel, & ab aliis viuit deo. Notandum autem Christus dicit semel mortuus, quia non est mortuus morte culpe, sed est mortuus morte poene, id est morte penitentia: sua tamen vita & similes mors duplum nostram mortem delevit, liberando nos a morte culpe, & a morte poene gehennalis. Notandum etiam, quod Christus dicitur mortuus peccato duplenter: primo enim mortuus est peccato, id est pro peccato nostro tollendo: Secundo mortuus est peccato, id est carni, in qua erat similitudo peccati; nam mortuus est peccato, quia mortuus est secundum carnem similem carni peccatri, ut glosa exponit: quod autem nunc viuit, viuit deo, id est viuit eterniter & feliciter, ad similitudinem dei patris.

Deinde cum dicit. Ita & vos. Ostendit quod in hoc debemus imitari Christum, videlicet quod morientes peccato, viuamus deo, dicens, Ita & vos Romani existimate vos mortuos quidem peccato esse viuentes autem deo, id est ad honorem & laudem dei; & hoc in Christo Iesu domino nostro, id est ad similitudinem domini nostri Iesu Christi: Vel in Christo domino nostro, id est per Iesum Christum dominum nostrum, & per operationem eius. Notandum autem, quod nos debemus mori peccato in Christo Iesu domino nostro, id est ad similitudinem Iesu Christi domini nostri: quia sicut ipse semel mortuus est, & semper viuit: ita in nobis peccatum moriatur, quia non debemus peccatum iterare, ut oporteat iterum peccatum mori & tolli: sed semel peccato mortui, semper viuamus iustitiae.

Dubitaret forte aliquis de eo quod in litera dicitur. Quia quicunque baptizati sumus in Christo Iesu in morte ipsius baptizati sumus. quod exponens glossa ait, Nos baptizatos esse in Christo Iesu, id est in institutione Christi Iesu. Sed constat, ut dicebatur exposuendo litteram, Christus Iesus instituit baptismum fieri in nomine Trinitatis: si ergo omnes baptizati sunt secundum hanc institutionem, sequitur quod omnes baptizati sunt nomine Trinitatis: sed hoc est falsum, quia antiquitus siebat baptismus in nomine Christi, iuxta illud Adoratum, & penitentiam agere, & baptizetur unusquisque vestrum, in nomine Iesu Christi, in remissionem peccatorum vestrorum, & accipietis donum Spiritus sancti. Dicendum quod aliud est, quod est de lege coi: & aliud quod est ex dei dispensatione speciali. Quantum est enim de lege communis, forma baptismi est illa, quam Christus tradidit, videlicet in nomine Trinitatis: tamen ex dei dispensatione speciali, ut nomen Christi habetur in reverentia, in primitiva ecclesia, siebat in nomine Christi, in quo nomine implicite dabatur intelligi.

intelligi Trinitas. Nam christus idem est, quod vnguis Latine, in quo datur intelligi pater vngens, filius unus & spiritus sanctus, q. erat vnde, qua vngebatur.

Vlterius forte dubitaret aliquis de eo, quod in litera dicitur, quod Complantati sumus similitudini mortis christi: Vbi glosa loquens de morte eius, ait christum vixisse tanquam vetus homo in vetustate, à primo homine contracta, non secundum culpam, sed secundum poenam: hoc ergo modo christus mortuus est, quia accepit corpus passibile, corpus penalitati subiectum. De hac ergo penalitate queritur, quomodo in eo fuerit: & videtur, quod fuerit contracta per verba glosa. Sed contra christus huiusmodi penalitates non contraxit, sed voluntarie accepit, iuxta illud Isaie cap. 18. oblatus est, quia ipse voluit. Dicendum quod christus has penalitates non ex necessitate contraxit, sed voluntarie assumpsit. quod ergo ait glosa, christum vixisse in vetustate secundum poenam à primo homine contractam, dici debet quod pena contracta est à primo homine in nos, qui nascimur natura filii ire: non est autem contracta huiusmodi poena in christum, tamen christum vixisse in vetustate secundum penam contractam dicitur, quia voluntarie assumpsit penalitatem similem penalitati, quam nos ex necessitate contrahimus.

Vlterius forte dubitaret aliquis de eo, quod in litera dicitur, quod Mortuus est peccato, id est pro peccato tollendo: sustinuit enim, vt in glosa dicitur, peccata nostra presentia, præterita, et futura. Sed contra: nihil tollitur, quod non est, sed præteritum & futurum non sunt: ergo non sunt ablata per christum præterita & futura peccata. Dicendum quod licet præterita peccata non sint actu, quia cum quis defensit peccare cessat actus peccandi, sicut cum cessat mouens cessat motus: remanent tamen peccata quantum ad infectionem, id est quantum ad habitum virtutis, quia licet actus transeat, habitus tamen remanent. Manent etiam peccata quantum ad reatum, id est quantum ad obligationem ad poenam. Mors ergo christi, & maxime prout operatur in sacramento baptismi, tollit præterita peccata & quantum ad culpam, id est quantum ad diuinam offendit: & quantum ad habitum virtutis: & etiam quantum ad reatum, vt quantum ad obligationem ad penam; quia sicut dicebatur, si baptizatus tunc decederet, statim euolaret. De peccatis autem futuris dicere possumus, quod mors christi, illa tollit duplicitate: primo quantum ad sufficientiam; quia tanta fuit vis passionis Christi, quia non solum sufficit ad tollenda peccata prætentia, & præterita: sed etiam & futura; quia nunquam poterunt in futurum tot peccata fieri, quod possint evacuare virtutem passionis christi, sed semper sufficiens erit passio christi ad omnium peccata tollenda. Vel discere possumus, quod licet peccata futura non sint in se, tñ quārum

ad suam radicem, & quantum ad somitem iam erant: passio ergo christi aliquo modo tollit peccata futura, in quantū per passionē illam crucis gitur & debilitatur somes peccati.

L E C T I O . X X .

Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, vt obediatis concupiscentiis eius,

A Postquam apostolus ostendit, quod non debemus in peccato permanere: in parte ista declarat quomodo possumus peccatum vitare. Circa quod tria facit: primo docet nos peccata vitare: secundo ostendit quod non debemus peccato obedire: tertio narrat quod debemus iustitiae seruire. Secunda, ibi: Quid ergo peccabimus.) Tertia ibi. Humanum disce.) Circa primum quatuor facit, secundū quod quadrupliciter nos docet peccata vitare. Nam primo docet hoc non obediendo concupiscentiis: secundo non exhibendo membra nostra operibus malis: tertio obediendo iussi onibus diuinis: quarto existendo sub gratia, & non sub operibus legis. Secunda ibi: sed nego exhibeat.) Tertia ibi. sed exhibete vos.) Quarta ibi: Peccatum enim in vobis.

In prima parte intendit talem rationem, Quicunque vult vitare peccata, non debet obedire concupiscentiis: vos debetis vitare p̄tā ergo &c. De hac autē rōne ponit virtutē medii, dices. Nō ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, vt obediatis concupiscentiis eius, quasi dicat, q̄ si vultis peccatum non regnare in vobis, nō obediatis concupiscentiis peccati. Notandum autē quod hæc est maxima cautela, quam hic docet nos apostolus, ad vitandum peccata, videlicet quod statim resistamus, & in ipso initio cum incipimus concupiscre, vt priusquam perpetretur opus, concupiscentiis non obediamus. Notandum etiam, quod, vt Magister in glosa ait, Concupiscentia, quantum ad præsens spectat, quadrupliciter accipitur, est enim hic ordo in nobis, quod primo est in nobis somes peccati, qui est quedam habilitas ad concupiscentium: secundo insurgunt in nobis primi motus ad concupiscentium: tertio ex illis primis motibus, aliquando oriuntur delectationes concupiscebiles: quarto aliquā ex ipsis delectationibus ḡnatur cōsensus, quia multotiens cōsensus timus concupiscentiis illis. Concupiscentia igitur primo pōt̄ nōare ipsum somit, vel ipsam habilitatē ad concupiscentiū, secundo nōare pōt̄ ipsos impetus, & ipsos motus omnino primos, q̄ ingerunt, vt concupiscamus: tertio potest dicere ipsas delectationes concupiscebiles: quarto & ultimo nomine concupiscentiae intellegere possumus ipsum consensum, secundum, quem concupiscentiis assentimus. Notandum etiam, quod somitem & habilitatem concupisendi, non totaliter possumus à nobis expellere: motus vero concupiscebiles omnino primos, vt glosa tangit, non est in potestate nostra vitare: sed illis motibus sic & ingerentibus possumus non delectari, & repellere eos, & possumus non consentire eis, & abominari illos. Hoc ergo documentum apostolis, quod si volumus peccatum non regnare in nobis debemus non obedire concupiscentiis: intelligendum est, quantum ad tertiam & quartam acceptiōnem concupiscentiæ, quia debemus non delectari, & non consentire concupiscentiis prauis: quantum autem ad motus omnino primos, qui non sunt in potestate nostra, non est hoc documentum referendum, vt in glosa innuitur. Notandum autem quod non ait apostolus, Nulli motus concupiscebiles insurgant in vobis, sed ait, Non obediatis concupiscentiis, & non regnet peccatum in vestro mortali corpore: quia tunc incipimus obedire concupiscentiis, & tunc peccatum incipit regnare, & dominari in nobis, quando incipimus delectari in huiusmodi concupiscebilibus, vel quando (quod peius est) consentimus eis. Notandum etiam, quod ait: In vestro mortali corpore: quia huiusmodi concupiscentiæ maximè insurgunt ex parte sensualitatis, quæ est virtus organica, & tenet se ex parte corporis mortalitatis: ergo uno modo, quod dixit Apostolus, potest exponi quod sit dictum ad causam ostendendum: alio modo potest exponi, vt sit dictum nō ad causam

D concupiscentiæ, quia debemus non delectari, & non consentire concupiscentiis prauis: quantum autem ad motus omnino primos, qui non sunt in potestate nostra, non est hoc documentum referendum, vt in glosa innuitur. Notandum autem quod non ait apostolus, Nulli motus concupiscebiles insurgant in vobis, sed ait, Non obediatis concupiscentiis, & non regnet peccatum in vestro mortali corpore: quia tunc incipimus obedire concupiscentiis, & tunc peccatum incipit regnare, & dominari in nobis, quando incipimus delectari in huiusmodi concupiscebilibus, vel quando (quod peius est) consentimus eis. Notandum etiam, quod ait: In vestro mortali corpore: quia huiusmodi concupiscentiæ maximè insurgunt ex parte sensualitatis, quæ est virtus organica, & tenet se ex parte corporis mortalitatis: ergo uno modo, quod dixit Apostolus, potest exponi quod sit dictum ad causam ostendendum: alio modo potest exponi, vt sit dictum nō ad causam

AD ROMANOS.

offendendam, sed ad nos allicendos in bono: vt sit sensus, non regnet peccatum in vestro mortali corpore, id est in vestro corpore, quod nunc est mortale sed in futuro fiet immortale, vt glosa exponit: tertio modo potest exponi, vt sit hoc dictum, ad nos referendum & retrahendum à malo: & tunc erit sensus, vt glosa exponit, & non regnet peccatum in vestro mortali corpore, id est non regnet & non dominetur peccatum, per cuius regnum & dominium, erit vestrum corpus mortale in æternum, quia æternis ignibus exponetur: sicut ergo, cum audiuimus corpus vestrum, quod nunc est mortale, fiet postea immortale, allicimus in bono: sic cum audiuimus quod regnando peccatum in nobis, corpus nostrum exponetur æternæ morti, retrahimur à malo. Deinde cum dicit.

Sed neq; exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato.

Ponit secundum documentum ad vitandum peccatum, ex quo formetur sic ratio. Quicunq; volunt vitare peccatum, non debent membra sua facere arma iniquitatis & exhibere ea peccato: sed vos debetis velle vitare peccatum; ergo non debetis membra vestra facere arma iniquitatis, & exhibere ea peccato. Continuetur autem sic. Si vultis, quod peccatum non regnet in corpore vestro, & vultis vitare peccatum, non solum non obediatis concupiscentiis, sed etiam nec membravestra tanquam arma iniquitatis exhibeatis, id est habilia faciat peccato, id est cōcupiscentiæ. Notandum autem duo documenta data esse ad vindicta peccata, vnum ut non obediamus concupiscentiæ, aliud ut membra nostra tanquam arma iniquitatis non exhibeamus, id est nō habili faciamus peccato concupiscentiæ. Hæc autem duo documenta distingui possunt: primo ut referatur primum documentum ad sensus: aliud ad delectationem. Si ergo nec cōsentia mus concupiscentiis, ut dixit documentum primum: nec delectemur in eis, nec habiles nos faciamus ad eas, ut dixit hoc documentum secundum, poterimus vitare peccata. Notandum etiam, illa duo documenta posse aliter distingui, ut vnum referatur ad actum interiore, aliud ad exteriorem: vt sit sensus, si vultis vitare peccata, & quod peccatum non regnet in vobis, non obediatis concupiscentiis quantum ad actum interiore; nec membra vestra tanquam arma iniquitatis exhibeatis, id est habilia faciat peccato concupiscentiæ, id est ad peccatum concupiscentiæ per perpetrandum, quantum ad actum exteriorem. Notandum etiam, quod possunt hæc duo documenta tertio modo distingui: vt vnum referatur ad appetitum; reliquum ad intellectum. Nam per appetitum, cuius est imperare motum, obediimus illecebris; per intellectū vero, cuius est dirigere & inuenire vias & motus ad perpetrandum mala, membra nostra tanquam arma iniquitatis exhibemus id est habilia præbemus peccato concupiscentiæ. Vnde Philosophus. 1. Politicoru dicit, Hominē malum propter intellectum habere se uissima arma ad nocendum: quot enim vias & quot uersutias adiuuenit intellectus ad faciendum mala, tot arma iniquitatis fabricat. Secundum, hoc ergo exponetur littera, si vultis peccatum non regnare in vobis, non obediatis concupiscentiis obtemperando eis per appetitum, nec membra vestra tanquam arma iniquitatis exhibeatis peccato, id est ad faciendum peccatum, adiuueniendo ad peccatum perpetrandum diuersas vias, & diuersas versutias per intellectum. Deinde cum dicit.

Sed exhibete vos deo: tanquam ex mortuis viuentes: & membra vestra, arma iustitiae deo.

A Dat tertium documentum ad vitandum peccatum, videlicet quod debemus obtemperare diuinis motibus, & diuinis iussionibus. Posset autem sic formari ratio. Quicunq; volunt vitare peccatum, debent se ipsos exhibere deo, & debent membra sua exhibere deo tanquam arma iustitiae: sed vos debetis velle vitare peccatum, ergo deberis hoc agere. Continuetur ergo, si vultis peccatum non regnare in vobis, non solum non obediatis concupiscentiis, & membra vestra tanquam arma iniquitatis exhibeatis peccato: sed exhibete vos deo, tanquam illos, quos fecit viuentes ex mortuis, & supple, si nō potestis opere implere quod bonum est, membra vestra, id est faltem membra vestra & vires vestras exhibete deo, vt sit arma iustitiae, id est ut per ea impleteur iustitia. Notandum autem quod non est hominis via eius: quod omnino verum est in operibus diuinis, & in actibus meritoris: in his enim non est hominis via eius, quia non est in potestate hominis se dirigere per hanc viam: in talibus enim magis agimus & ducimur à diuino spiritu, quam agamus & ducamus nos ipsos: sed qui aguntur à dei spiritu, hi inter dei filios computantur, iuxta illud infra ad Rom. 8. Quicunq; spiritu dei aguntur, filii sunt dei. Magnum ergo documentum est istud ut possimus peccata vitare, vt cognoscamus quod per nos ipsos nō possumus repellere concupiscentias omnes, & non possumus membra nostra per nos ipsos vlli exhibere peccato. sed hoc faciemus, si exhibeamus nos ipsos deo, à quo debemus agi, duci, & dirigi: & membra non à nobis principaliter, nec per nos, sed à deo & per deum exhibeamus ut sint arma iustitiae, & per ea iustitia impletur. Notandum etiam, si aliquis reduceret aliquę de morte ad vitam, & uiuiscaret eum, ille sic uiuiscatus non esset sui ipsius, sed esset eius qui uiuiscasset eum: & non deberet uiuere sibi ipsi, sed deberet uiuere ei, qui uiuiscavit eum: totū ergo deberet exhibere illi & nihil retinere sibi. Apostolus itaq; ostendes quod nos totaliter debemus exhibere deo, ait. Quod sumus uiuentes ex mortuis, quasi diceret, exhibete vos deo, qui fecit vos de mortuis uiuentes. Notandum etiam, quod mortuus non potest se alicui exhibere, quia nō est ei sensus nec motus. Cum ergo eramus mortui, nō poteramus nos exhibere deo, quia non poteramus agere opera diuina, nec opera deo grata: nunc autem uiuiscati per ipsum, possumus nos exhibere deo, quia iam sumus uiui, & debemus nos exhibere sibi, quia ipse nos uiuiscavit. Deinde cum dicit.

Peccatum enim in vobis non dominabitur: non enim sub lege estis, sed sub gratia.

D Dat quartum documentum, quomodo possumus vitare peccatum, quia sumus sub gratia, non sub operibus legis. Formetur sic ratio. Quicunq; est sub gratia & non sub c̄remoniis legis, non dominatur ei peccatum, & potest vitare peccatum: vos estis huius modi. ergo potestis vitare peccatum. De hac autem ratione ponit virtutem mediū, dicens, Peccatum non dominabitur in vobis, potestis vitare omne peccatum, quia non estis sub lege, sed sub gratia. Notandum etiam, quod ut s̄pē s̄p̄ius dictum est, quia lex peccatum ostendebat, & ad vitandum peccatum auxilium non præbebat, ex lege non erat iustitia, & per legem non poterant peccata vitari, sed per gratiam quę est auxilium ad vitandum peccatum, & quę nos iustificat. Vt ergo apostolus doceat nos, quomodo possumus peccata vitare, ait, quod non sumus sub lege, sed sub gratia. Notandum etiam, quod qui vult peccata vitare, nihil debet sibi attribuere, sed totum debet imputare gratiæ: quia si aliquid vellet sibi attribuere, cum nihil a se habeat, statim superbiret, & à gratia caderet. Ex omnibus his quatuor documentis potest formari una ratio talis

ratio talis sufficiens. Quicung non sub propriis meritis, nec per propriam virtutem, sed sub gratia & per gratiam exhibentes se ipsos deo, et non exhibent membra sua peccato, & non obediunt concupiscentiis, faciliter possunt vitare peccata: sed vere credentes & conuersi ad christum, sunt huiusmodi: ergo tales faciliter possunt vitare peccata. Deinde cum dicit.

Quid ergo? Peccabimus: quoniam non sumus sub lege, sed sub gratia? Absit.

Postquam ostendit, quomodo debemus peccata vitare: declarat quod non debemus peccato obediire. Circa quod duo facit: quia primo praemittitur intenta conclusio: secundo ad illam conclusionem probandam subiungitur multiplex ratio, ibi: An nescitis. Dicit ergo peccabimus quoniam sub lege non sumus, sed sub gratia: absit. quasi diceret, non debemus propter hoc peccato obediire, nec obtemperare. haec est ergo intenta conclusio, quod peccato non obedimus, nec est peccato obediendum. Notandum autem hanc litteram dupliciter posse continuari ad praecedentia, ut glosa innuit: primo, ut gratia nobis daret peccandi fiduciam: videmus enim aliquos, quando multum sunt in amore alicuius, ex quadam confidencia non curant facere aliquid, quod displiceat illi. Secundum haec ergo sic continetur littera. Quid ergo quoniam nos non sumus sub lege sed sub gratia, propter hanc confidentiam quia iam sumus a deo dilecti, & deo grati, peccabimus: absit. Secundo modo potest continari, ut dimissio legis imputaretur nobis ad peccatum & ad noxam: nam cum lex fuerit quodam opus diuinum, videtur quod dimittere legem, non potuerit esse peccato: ideo ait. Quid ergo, quoniam non sumus sub lege sed sub gratia, id est, quia iam dimisimus legem, & translati sumus ad gratiam, peccabimus: id est imputabitur nobis ad peccatum, & sic legem dimisimus: absit. Notandum etiam, quod lex erat remedium imperfectum, quale congruebat illi tempori: sed gratia est remedium perfectum, quale congruit tempori isti. Quod vtrum factum est secundum diuinam dispensationem. Nam sicut bonus medicus, alia & alia, alio & alio tempore exhibet inservi: sic deus tanquam bonus medicus pro re nostri infirmitati competebat, secundum alium & alium statum, alia & alia voluit praebere medicamenta. Quare cum dimittere imperfectum & ire ad perfectum, non debeat imputari ad peccatum: non esse sub lege & ire ad gratiam non peccabimus, nec imputabitur nobis ac peccatum. Deinde cum dicit,

An nescitis, quoniam cui exhibitis vos seruos ad obediendum: serui estis eius cui obeditis, siue peccati ad mortem, siue obedientis ad iustitiam.

Postquam proposita est conclusio quod existentes sub gratia non peccamus, id est non obedimus peccato, & non debemus peccato obediire propter seruitutem, quam incurrimus: secundo probat hoc propter libertatem quam acquirimus ibi. Gratias autem deo. In prima parte intendit talem rationem Quicung obedit peccato, efficitur seruus peccati: sed nullus debet velle esse peccati seruus, ergo nullus debet obediire peccato. De hac autem ratione ponit virtutem mediū dicēs, quod homo seruus est illi cui obedit ut si obedit peccato est seruus peccati; si obedit iustitiae, est seruus iustitiae, ideo ait, An nescitis quoniam cui exhibitis, id est affectatis vos esse seruos ad obediendum consentiendo vel operando, serui estis eius, cui obeditis, id est congruum est esse serui eius cui obeditis, id est congruum est esse serui eius cui sic obediire affectatis: & hoc siue peccati ducentis ad mortem, siue obedientis, id est obediens, id est ducentis ad iu-

A ritiam: quasi diceret quod si obtemperatis diuine obedientiae quae dicit ad iustitiam, eritis serui iustitiae: si vero obtemperatis peccato quod dicit ad mortem, eritis serui peccati. Tunc ergo est supplenda ratio: quod non in curratis hanc seruitutem, non debetis obediire peccato. Notandum autem, quod peccatum dicit ad mortem dupliciter, vel quia dicit ad mortem eternam, eo quod peccati stipendia mors sit: vel quia dicit ad peccatum mortale, quia unum peccatum mortale cum per paenitentiam non diluitur, mox suo pondere ad aliud trahit. Notandum etiam, quod diuina obedientia dicit ad iustitiam, quia ipsum obedire deo, quædam iustitia est: est enim obedientia pars iustitiae: obediendo ergo ducimur ad iustitiam, quia augmentatur in nobis iustitia: vel ducimur ad iustitiam, id est ad vitam eternam, quam possumus mereri per gratiam obediendo deo: & quia quodam modo iustum est dare alteri quod meruit, ipsa vita eterna quæ non nisi iustis dabitur, quædam iustitia dici potest. Deinde cum dicit,

Gratias autem deo; quod fuistis serui peccati, obeditis autem ex corde, in eam formam doctrinæ, in quam traditi estis. Liberati autem à peccato, serui facti estis iustitiae.

B Ostendit quod non debemus obediire peccato, propter libertatem, quam acquirimus. Formetur autem sic ratio, Quicung liberatus est à peccato, & factus est seruus iustitiae, non debet ultra peccato obediens: sed gratias ago deo meo, & vos fuisti serui peccati, nunc autem secundum formam & doctrinam vobis traditam iustitiae obedientes, estis liberati à peccato, & facti serui iustitiae: ergo non debetis ultra peccato obediire. De hac autem ratione ponit virtutem mediū, dicens, Gratias autem ago deo, quod fuisti, supple, aliquando serui peccati, Sed nunc, supple, obeditis ex corde in eam formam doctrinæ, ut secundum doctrinam euangelicam, secundum quam doctrinam euangelicam, & in quam doctrinam euangelicam traditi estis, supple, à gratia: & quia liberati autem à peccato, serui facti estis, supple, iustitiae, quasi diceret, & quia sic obediuiimus ex corde secundum doctrinam euangelicam, ideo liberati estis à peccato: quia peccatum, nisi velitis, non dominabitur in vobis: & serui facti estis iustitiae, consentiendo, & operando secundum illam: tunc ergo est supplenda ratio, quod cum sitis serui facti iustitiae, & liberati à peccato, non debetis ultra peccato. Notandum autem quod deus non diligit coacta seruitutem, ideo ait obediuitis ex corde, id est non coakte, non ex timore, sed ex corde, ex voluntate, & dilectione. Notandum etiam, quod ut dicetur infra, 1. 2. cap. rationale sit obsequium vestrum: non ergo sufficit obediire ex corde, nisi obediamus rationabiliter: obediimus autem rationabiliter, quando obediimus secundum formam doctrinæ nobis traditam, ut secundum doctrinam euangelicam, in quam doctrinam traditi sumus per diuinam gratiam. Notandum etiam quod gratia dei, se habet ad nos, sicut lessor aequalis, & sicut pedagogus tradit puerum ad scholas libi competentes: sic per gratiam inclinamur ad bonam viam, & traditi sumus ad debitam formam doctrinæ, ut ad doctrinam euangelicam, cui doctrinæ seruiendo ex corde, liberamur à peccato, & sumus serui iustitiae. Notandum etiam, & quilibet tenetur seruire illi domino, cui seruus factus est, & non ei à cuius dominio liberatus est; quia si nos obediendo ex corde doctrinæ euangelicæ, in quam traditi sumus per diuinam gratiam, & liberati sumus à peccato & sumus serui iustitiae: tenemur obediire iustitiae, cuius serui facti sumus, & non peccato, à cuius

C D

AD ROMANOS.

dominio liberati sumus. Deinde cum dicit.

Humanum dico, propter infirmitatem carnis vestrae.

Postquam ostendit, quomodo debemus peccata vitare, & quod non debemus peccata obedire: hic, ut dicatur, ostendit quod debemus iustitiae seruire. Circa quod quatuor facit, secundum quod quatuor rationibus probat intentum: nam primo probat hoc ex praecepti facilitate. Secundo, ex seruendi similitudine. Tertio probat hoc ex peccati damnatione. Quarto ex iustitiae utilitate. Secunda ibi, Sicut enim exhibuistiis. 3. ibi, cum enim serui essetis. 4. ibi nunc autem liberati. In prima parte intendit talem rationem, Quicunq; praecepta sunt humana, & non continent magnam difficultatem, secundum illa praecepta debetis seruire: sed praecepta iustitiae, quae ego trado vobis, sunt huiusmodi: ergo secundum illa praecepta iustitiae debetis seruire. De hac autem ratione ponit virtute medi, dicens, Humanum, id est aliquid leue & secundum modum humanum dico, id est praeceptio vobis proper infirmitatem carnis vestre, id est quia caro vestra infirma est, & non potest portare onerosa, ideo praeceptio vobis aliquid leue & humanum, tunc ergo est supplenda ratio, quod cum praeceptis humanis & leuis sit obediendum, praeceptis meis iustitiae, quae sunt huiusmodi, seruire & obedire debetis. Deinde cum dicit.

Sicut enim exhibuistiis membra vestra seruire immundiciae & iniquitati ad iniquitatem: ita nunc exhibete membra vestra seruire iustitiae, in sanctificationem.

Adducit secundam rationem, quod debeamus seruire iustitiae, sumptam ex seruendi similitudine. Postmetur autem sic ratio, Quicunq; prius fuit seruus iniquitatis, & postea est factus seruus iustitiae, sicut prius exhibuit membra sua seruire immundiciam, & iniquitati ad iniquitatem: ita postea debet exhibere membra sua seruire in sanctificationem: vos fuitis huiusmodi: ergo debetis exhibere membra vestra seruire iustitiae. De hac autem ratione ponit hoc simile, in quo fundatur intentio apostoli, videlicet quod sicut romani prius seruerunt iniquitati & in mundiciam, ita nunc seruant iustitiae. ideo ait, sicut enim exhibuistiis prius, id est voluntate duce præparatis membra vestra seruire immundiciam quantum ad peccata carnalia, & iniquitati quantum ad peccata spiritualia: vel seruire immundiciam quantum ad turpitudines exterius perpetratas, & iniquitati quantum ad nequitias interius cogitatas, ad iniquitatem, supple, consummandam & perficiendam, quia ita, id est sumiliter nunc sitis liberati à peccato, exhibete, id est præparate membra vestra seruire iustitiae, ducenti in sanctificationem. quasi dicat, quod sicut prius nullus timor vos coegit ad peccandum, sed voluntas libido vos induxit: sic modo ad iustitiae viendum non metus supplicii vos urget, sed dilectio & charitas vos inducat. Notandum etiam, quod secunda ratio, est expositua rationis præcedens. Dixerat enim apostolus, quod propter infirmitatem carnis dicere volebat, id est præcipere aliquid humanum, id est aliquid leue, & aliquid proportionatum humanæ infirmitati. ideo ait quod sicut exhibuistiis membra vestra seruire immundiciam & iniquitati, ita exhibete ad seruendum iustitiae, quasi diceret plus deberetis seruire iustitiae quam iniquitati: & ego deberem præcipere vobis, quod plus deberetis seruire huic quam illi, sed ego propter infirmitatem carnis, & vobis condicere infirmitati vestre, volo quod sicut exhibuistiis, id est (& si non plus) saltem, quantum exhibuistiis membra vestra seruire immundiciam, exhibeatis ea seruire iustitiae. Deinde cum dicit.

A Cum enim serui essetis peccati, liberi fuitis iustitiae. Quem ergo fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis? Nam finis illorum, mors est.

Adducit tertiam rationem, quod debemus seruire iustitiae non peccato, sumptam ex damnositate peccati. Infert enim nobis peccatum tria damna. Nam primo nos in seruitutem redigit. Secundo nos deturpat et inficit. Tertio nos ad mortem perducit, possit autem ex quolibet istorum formari: una ratio: sed propter breuitatem ex omnibus his tribus mediis, conficitur una talis ratio. Quicquid nos in seruitutem redigit, inficit & ad mortem perducit, non est seruendū ei, sed eius opposito: peccatum autem est huiusmodi, ergo non est seruendum peccato sed iustitiae eius opposita. De hac autem ratione ponit virtutem horum trium mediorum, videlicet quod peccatum nos in seruitutem redigit, nos deturpat & inficit, & ad mortem perducit: ostendit ergo primo quod peccatum nos in seruitutem redigit, dicens, Cum enim serui essetis peccati, id est cum peccatum dorminaretur vobis, & redigeret vos in seruitutem, fuitis liberi iustitiae, id est fuitis liberati à dominio iustitiae, quia non seruiebatis iustitiae, peccatum ergo nos in seruitutem redigebat, quia liberati à dominio iustitiae, peccato seruiebamus. Secundum peccatum nos deturpabat & inficiebat. ideo subdit, quem ergo fructum habuistiis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis: quasi diceret quod nihil habetis de peccato nisi erubesciam, id est nisi turpitudinem, infectionem, & immunditiam, quia de talibus quisque erubescit. Tertium peccatum nos ad mortem perducit. ideo ait, nam finis illorum, id est finis peccatorum, est mors eterna, tunc supplenda est ratio, quod cum peccatum vos in seruitutem redigat, quia fuitis serui peccati: cum etiam vos immundetis & inficiatis, quia nullum frumentum inde habetis, nisi erubescientiam, id est nisi infectionem & immunditiam: cum etiam tertio vos ad mortem perducat, quia finis illorum mors est: nullo modo debetis seruire peccato, cum vobis tota damnatio inferat: sed debetis seruire iustitiae tanquam eius opposito. Notandum autem, quod cum hoc sit esse seruum, carere ratione & seipsum nescire dirigere: peccatum per quod à ratione deviamus, & nescimus nos ipsos dirigere, nos in seruitutem redigit. ille enim est naturaliter seruus, qui nesciens seipsum dirigere, expedit ei, ut ab alio dirigatur. Quicquid enim rationem obsecrat, impedit intellectum nostrum, ne clarè videat qualiter dirigendissimus: & quia peccatum obnubilat intellectum, redigit nos in seruitutem; quia non sinit nos videre qualiter nos ipsos dirigere valeamus. Deinde cum dicit.

D Nunc vero liberati à peccato, serui auctoritate facti deo, habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem vero vitæ æternæ. Stipendia enim peccati, mors: gratia autem dei, vita æterna in Christo Iesu domino nostro.

Adducit quartam & ultimam rationem sumptam ex iustitiae utilitate. Nam sicut peccatum tripliciter nos damnicat, quia nos in seruitutem redigit, nos inficit, & nos ad mortem perducit: sic è contrario iustitia, quantum ad presentem spectat, in nobis triplicem utilitatem affert: quia primo, nos à peccati seruitute liberat: secundum, nos purificat & sanctificat: & tertium, nos ad vitam eternam ordinat. Causa ergo breuitatis, ex omnibus his tribus mediis, conficitur una talis ratio ad propositum. Quicquid nos à peccato liberat, nos sanctificat, & nos ad vitam eternam ordinat, illi debemus

mus nos seruire: iustitia est huiusmodi, ergo iustitia debemus nos seruire. De hac autem ratione ponit virtutem medi, ostendens quod omnia ista faciat in nobis iustitia, ideo ait, Nunc autem per iustitiam supple, liberati à peccato, serui facti estis deo, quasi diceret, quod iustitia faciens vos seruos dei, à peccatis seruitur te vos liberat, & subdit. Habetis in hac praesenti vita fructum vestrum in sanctificationem, id est virtutum consumationem, quasi diceret quod iustitia non solus vos à peccato liberat, sed etiam sanctificat, & subdit, finem, supple, habetis vitam eternam, quia iustitia vos ad vitam eternam ordinat. sequitur autem ad confirmationem dictorum, Stipendia enim peccati, mors: quia illud, quod meremur habere pro peccato, mors est: est enim mors finis malorum: sed vita aeterna, est finis bonorum. ideo subdit Gratia autem dei, id est per gratiam dei iuste vivendo, vita eterna, supple, datur vobis, & hoc in christo Iesu domino nostro, id est per Christum Iesum dominum nostrum, tunc ergo est supplenda ratio, ut cum iustitia sic nos à peccato liberet, sic nos sanctificet, sic nos ad vitam eternam ordinet, ei debemus seruire. Notandum autem, quod ait stipendia peccati, mors: nam stipendum est illud quod debito redditur: dicitur enim stipendum, ut gloria inuit, quasi ad stipitem pendens: sunt enim stipendia ea quae dabantur militibus, de publico erario: & quia pecunia illa militibus sic tradita non numerabatur, sed ponderabatur, ideo dicebatur stipendum, quasi in stipite ponderatum, & ad stipitem pendens. Cum ergo stipendum sit id quod debito redditur, mors quae debite redditur pro peccato, stipendia peccati dicitur. Sed vita eterna, quae nobis per dei gratiam tribuitur, à gratia nobis conferri dicitur.

Dubitaret forte aliquis de eo quod in litera dicitur, quod non debemus obedire concupiscentiis, quod magister exponens ait, quod per hoc non prohibet primos motus, quia illi non sunt in potestate nostra: sed prohibet delectationem & consilium, quia non debemus delectari, nec consentire concupiscentiis. Tunc ergo arguo, Aut hic inhibetur peccatum mortale, aut veniale: si veniale, tunc ergo inhibentur primi motus, cum et ibi possit esse veniale peccatum: si mortale, ergo delectari est peccatum mortale. Sed contra delectari pertinet ad rationem inferiorem, consilium ad superiorem ut satis innuit Aug. 12. de Trinitate, cap. 12. cum ergo non sit peccatum mortale, nisi ratio superior comedat, non erit ibi peccatum mortale, nisi sit ibi consensus. Dicendum quod, ut supra tetigimus, & sumptum est ab Aug. 12. de Trinitate, Cap. 12. sicut in peccato primorum parentum fuit serpens, mulier, & vir: sic in nobis est sensualitas, quae se habet ut serpens: ratio inferior, quae se habet ut mulier: & ratio superior, quae se habet ut vir. Suggestere igitur pertinet ad sensualitatem: delectari ad rationem inferiorem: consentire & consumare opus, pertinet ad rationem superiori. nam ibi serpens suggestus: mulier delectata dedit pomum viro: vir iniquitatem consumavit. In primis ergo motibus, & potest imputari sensualitatem, mortale peccatum esse non potest: in delectatione etiam, quae solum imputatur rationi inferiori & non superiori, non est mortale peccatum, quia tunc damnaretur ratio inferior sine superiori: quod esse non potest. Ideo meritò dubitatur, quomodo in delectatione, in qua dubitatur non solum peccare ratio inferior sine superiori, potest esse peccatum mortale. Scindum, quod non quæcumque delectatio est peccatum mortale, sed delectatio si sit morosa, & si huiusmodi si ne frēno delectetur in cogiendo turpia (dato quod non consilientia in opus, ut plane magister determinat) potest esse peccatum mortale, & ibi non solum dicitur peccare mulier, id est ratio inferior, sed vir id est ratio superior: nam cum viri sit cohibere uxorem ad

A rationem partium superiorium pertinet cohære in feriorem ne effrenate delectetur cogitando turpia ipsa ergo effrenis delectatio imputatur viro, & rationi superiori, in quantum non cohære inferiorem. Secundo imputatur ei, quia cum consentire, ad rationem superiori pertineat, licet effrenis delectatio possit esse sine consensu in opus, non tamen potest esse sine consensu in delectatione: & quia hoc imputatur rationi superiori, potest ibi esse peccatum mortale.

B Vterius forte dubitaret aliquis de eo quod in litera dicitur, videlicet quod serui estis eius, cui obediatis quod glosa exponens ait. Quod ei quadam necessitate seruire cogimur. Sed contra nullus cogitur ad peccandum, ergo &c. Dicendum quod, ut innuit philosophus in 2. Perihermenias, duplex est necessitas: est enim quadam necessitas simpliciter, & est quadam necessitas conditionata: sicut omne quod est, quidam est, neceesse est esse. Sic ergo cum quis currat, dum currit, neceesse est ut currat. Sic cum quis obedit peccato, dum ei obedire, neceesse est ut ei seruirat. Vnde Magister non ait, & cogamur ad sic seruendum ex necessitate simpliciter, sed ex necessitate quadam, id est ex necessitate conditionata. Vel potest aliter distinguui, quod duplex est necessitas, videlicet consequentis, & consequentiae: ut solem oriri, est necessarium necessitate consequentiae: quia hoc consequens videlicet, oriri de necessitate, comitatur solem: sed hominem currentem neceesse est moueri, non est de necessitate consequentiae: quia motus non de necessitate conuenit homini: sed est ibi necessitas consequentiae, quia est ista consequentia necessaria. Si currat, mouetur. Sic & in proposito, est ibi necessitas consequentiae: nam licet non de necessitate seruamus peccato, & non sit ibi necessitas consequentiae, est tamen ibi necessitas consequentiae, quia si obedimus, neceesse est seruire. Potest & tertio modo distingui: cum S A E P B propinquum sit ei, quod est sensus propter propinquitatem ergo, quam habet consuetudo ad necessitatem multotiens ipsa consuetudo C est appellata necessitas. de hac autem necessitate loquitur magister. Vnde ait, serui eius estis, id est ex quadam necessitate cogimini seruire, quam necessitatem in portat consuetudo. Tunc non habet dubium quod dicitur, quia licet non simpliciter, tamen ex quadam consuetudine, aliqualiter necessitamus ad seruendum peccato.

D Vterius forte dubitaret aliquis de eo quod in litera dicitur, Humanum dico, id est aliquid leue præcioso, ut glosa exponit. Sed contra: Angusta est via, quæ ducit ad vitam. Rurum sicut dicitur in Ethicis, Virtus est circa bonum & difficile. Cum ergo præcipit eis opera virtuosa, difficile aliquid præcipiebat, & non leue. Dicendum, quod duplex est facile: simpliciter, & in respectu: & duplex est iustitia, indulta, & consumata. Quantum ad iustitiam consumatam, pertinet plus seruire iustitiae post conuersationem, quam seruerimus iniquitati ante conuersationem. tamen Apostolus vos lens condescendere infirmati eorum indulgebat eis, & ad minus sic, id est tantum quantum exhibuerunt membra sua ad seruendum iniquitati, exhibeant ea ad seruendum iustitiae. Hoc ergo non fuit de iustitia consumata, sed de indulta. Cum ergo

E go hoc onus sit leue respectu iustitiae consumata, dicebat apostolus se dicere. i.e. præcipere aliquid leue & humanum. i. aliud quod humanum immitati indulsum.

LECTIO. XXI.

CAP. VII.

N ignoratis fratres (scientibus enim legem, loquor) quia lex in homine dominatur quanto tempore viuit? Nā quā sub viro est mulier, viuente viro alligata est legi: si autem mortuus fuerit vir eius, soluta est à lege viri.

Vt dicebatur, intentio est apostoli inducere Romanos, vt ad se inuicem, & ad deum pacem habere debent: & quia peccatum hanc pacem evacuat, lex autem mosayca ad peccandum inducit & per consequens ad hanc pacem evanquam inducit & inclinat: si ergo volumus in hujusmodi pace persistere, debemus, eis à peccato liberari, & debemus esse à lege absoluti. Igitur postquam apostolus ostendit, quod non debemus ad peccatum redire, & quod sumus à peccato liberati: in parte ista declarat, quomodo non debemus ad peccatum redire, quia sumus à lege absoluti. Posset autem hæc pars alterius introduci, quod cū inter Romanos essent conuersti aliqui ex iudeis, & alii qui ex gentibus, ad inuicem pacem non habebat, sed adiuvicem litigabant, tum quia sibi inuicem peccata imponabant, & quia de lege iudei glorabatur. Ne ergo propter legem, de qua iudei se extollebant, non haberent ad inuicem pacem: ostendit apostolus quod sumus à peccato per legem gratiæ liberati: quod factum fuit in præcedenti cap. & quod per eandem legem sumus à lege mosayca absoluti: quod fieri in hoc capitulo, quod premanibus habemus. Ad cuius evidentiam sciendum, quod aliqua sunt mala, & illa sunt excusanda: aliqua indifferentia, & illa sunt excusanda: aliqua sunt bona, & illa sunt commendanda. Vel alter possimus distinguere, quod mala aliqua sunt inculpanda: aliqua videntur mala & non sunt, & illa sunt excusanda: aliqua vero videntur mala, & non solum non sunt mala, sed etiam sunt bona: & illa non solum sunt excusanda, sed sunt commendanda: huiusmodi autem erat lex, quia cum occasionaliter inclinaret ad peccandum, aliquam apparentiam habebat ut esset mala. Verum quia lex non solum erat non mala, sed etiam erat bona, non solum erat excusanda, sed etiam commendanda. Ideo tria facit: nam primò, quod modo sumus à lege absoluti, declarat. Secundo, ne credatur lex esse mala, legem excusat. Tertio, vt ostendat legem esse bonam, eam laudat & commendat. Secunda ibi. Quid ergo dicemus?) Tertia ibi: lex itaq; sancta.) Circa primum tria facit, secundum quod ostendit tripli lege evanquata esse. Nā primo ostendit hoc per quandam similitudinem. Secundo ostendit per veteris status damnificationem. Tertio, per noui status fructificationem. Secunda ibi, Cum enim essemus.) Tertia ibi, Nunc autem soluti sumus.) Ad evidentiam primæ partis sciendum, quod intentio apostoli est probare per simile, quod sumus à lege Mosayca absolti, & quod sumus sub lege alterius, idest sub lege christi collocati. Ideo tria facit, quia primò probat per simile quomodo sumus à lege Mosayca liberati. Secundò probat per simile, quomodo sumus sub lege altera collocati. Tertio huiusmodi similitudines adaptat ad propositum. Secunda ibi, Igitur viuente viro) Tertia ibi, Itaq; fratres.)

A Circa primum duo facit, secundum quod duplex simile adducit ad ostendendum nos esse à lege absoltos. Nam primo probat hoc per legem ciuilem: secundo per legem maritalem ibi, Namq; sub viro.) In prima parte intendit talem rationem, sicut se habent ciues ad legem ciuilem sub qua sunt, sic se habebant habentes legem Mosaycam ad illam legem sub qua erat: sed lex ciuilis dominatur in homine quanto tempore viuit, idest quanto tempore habet vigorem & auctoritatem: ergo & lex mosayca tamdiu dominata fuit, quamdiu vixit lex illa, idest quamdiu habuit vigorem & auctoritatem. Tunc ergo supplendum est, cum cessauerit vigor & auctoritas legis per aduentum legis euangelice, sicut cessat figura per aduentum veritatis, non dominatur vobis vñterius lex, sed sumus à lege absoluti. De hac autem ratione ponit virtutem mediæ, dicens, vobis Romanis scientibus legem loquor, quia vos estis conditores legum ciuilium: An ignoratis fratres, idest non debetis ignorare, sed debetis scire, cum sitis conditores legum: debetis enim scire, quia lex dominatur in homine, & tenetur homo obseruare legem, quanto tempore illa lex viuit, idest quanto tempore habet vigorem & auctoritatem. Tunc ergo si supplenda ratio, quod cum quantum ad hoc sit simile de lege Mosayca & aliis legibus, sicut cessante vigore illarum legum sumus ab ipsis legibus absoluti: sic quia iam pér euangelium cessauit vigor & auctoritas legis mosayce, sumus à lege huiusmodi absoluti. Notandum autem, quod cum Principum sit leges condere, Romani, qui tunc dominabantur toti mundo, conditores legum dici merebantur: eorum ergo erat scire leges. Ideo apostolus loquitur eis tanquam scientibus legem, ostendens per simile in aliis legibus, legem Mosaycam evanquatam esse. Notandum autem, quod secundum hunc modum expónendi quod dictum est, expositur de lege crux: potest tamen expōni, vt gloria tangit, de lege Mosayca, vt loquatur apostolus iudeis scientibus legem illam, dicens, Vobis enim iudeis scientibus legem loquor, An ignoratis fratres, idest non debetis ignorare, quia lex illa Mosayca dominatur in homine, & homo tenetur ad obseruationem illius legis, quanto tempore lex illa viuit, idest quanto tempore habet vigorem & auctoritatem: sed quia nunc cessauit, supple, vigor ille propter aduentum Euangeli, sumus à lege huiusmodi absoluti.

D Deinde cum dicit, Namque sub viro) ostendit quod sumus à lege Mosayca absoluti per simile, quod vides mus in lege maritali. formetur autem sic ratio, Sicut se habet mulier existens sub viro ad legem viri, ita se habebant existentes sub lege Mosayca ad legem illam sed mortuo viro soluta est mulier à lege viri: ergo à simili nō vñterius viuēte lege, & nō habete vigorem & statū, quod factū est nūc tpe euangelii, absoluti sumus ab illa lege. Ideo ait. Nā mulier, quā est sub viro, viuē viro, alligata est legi viri: si autem mortuus fuerit vir eius, soluta ē à lege viri. Sic in proposito, supple, lege Mosayca viuēte & habete vigorem & statū, alligabatur populus iudaicus illi legi; sed illa lege cessante & non habente vigorem & statū, quod nunc factū est, non viuētius ad lege huiusmodi alligatur. Deinde cum dicit,

Igitur viuente viro, vocabitur adultera si fuerit cum alio viro: si autem fuerit mortuus vir eius, liberata est à lege viri, vt non sit adultera si fuerit cum alio viro. Itaq; fratres mei, & vos mortificati estis legi per corpus christi, vt sitis alterius qui ex mortuis resurrexit, vt fructificetis Deo. Cum enim essemus in carne, passiones peccatorum, quæ per legem erant, operabantur in mem-

in membris nostris, ut fructificaret morti.

ostendit, quod non solum sumus à lege Mosaica ab soluti sed etiam possumus collocari sub lege altera, & sumus sub lege altera collocati: quod probat per simile quod videmus in lege maritali, dicens, Igitur viuente viro, vocabitur mulier adultera si fuerit cum viro altero: sed si mortuus fuerit vir eius, liberata est à lege viri, ut mulier non sit adultera si fuerit cum altero viro, quia potest alium virum accipere, iuxta illud. 1. ad Corinth. Cap. 7. Quod si dormierit vir eius, liberata est à lege, ut cui voluerit, nubat tantum in domino. Tunc ergo est supplenda ratio, Quod si est mortuo viro, potest mulier alium virum accipere: sic lege Mosaicā non habente ulterius statum, nō solum sumus absoluti ab illa lege, sed etiā possumus sub alia lege collocari, & sumus sub lege alia colloca ti, quia sub lege christi.

Deinde cum dicit, Itaq; fratres.) adaptat hoc ad propositum, dicens, Itaq; supple, iuxta hanc similitudinem, fratres mei, & vos mortificati estis legi, quia non vltius tenemini ad figurās & ad ceremonias illas: & hoc per corpus christi, id est per mysterium incarnationis: vel per corpus christi, id est per completionem veritatis: habuit enim se lex illa, sicut umbra: quia sicut adueniente corpore, cessat umbra: ita per corpus christi, & per mysterium incarnationis, & per aduentum christi cessauit lex. Et subdit, Ut scis & vos altius, id est ut scis christi, quasi diceret non solum estis à lege absoluti, sed etiam estis sub altera lege collocati, quia collocati estis sub lege christi, qui resurrexit à mortuis: & hoc ut fructificetis deo, qui prius fructifica batis morti, faciendo mortis opera. Notandum autem, quod ait, Itaq; fratres mei,) quia licet conuersi essent adchristum fratres eius, specialiter tamen Iudei propter congnationem carnis fratres eius erant: & quia Iudei specialiter tenebantur ad obseruationem legis, ideo specialiter eis loquitur, dicens, Itaq; fratres mei). Notandum etiam, quod duo sunt quae trahunt ut velimus vivere sub lege alicuius domini, vel alicuius principis: primum est dominantis vel principiantis dignitas & auctoritas: quia quanto maioris dignitatis & auctoritatis est princeps ille, tanto minus deditnamur sub eo esse. Secundum est, noster fructus & utilitas: quia quanto magis fructificamur sub aliquo domino, & maiorem utilitatem inde consequimur, tanto magis trahimur ut velimus esse sub illo. Apostolus ergo volebat nos trahere ut velimus esse sub christo, & velimus militare sub lege eius, duo facit: nam prima tangit christi dignitatem & auctoritatem, cum ait, Qui ex mortuis resurrexit: hoc enim fuit magna dignitatis, & auctoritatis, posse à mortuis resurgere. Secundo tangit nostrum fructum & utilitatem, cum subiungit, Ut fructificetis deo, quasi diceret, bene debetis esse altius, id est christi, cum quia ipse est tanto auctoritatis, quod ex mortuis resurrexit, cum etiam quia inde habebitis fructum & utilitatem, quia deo fructificabitis.

Deinde cum dicit, Cum enim essemus.) postquam probauit legem cessasse & euacuaram esse per similitudinem, ostendit hoc idem per illius fructus damnificationem, formetur autem sic ratio, Per quemcumque statum augebantur passiones peccatorum in membris nostris, & fructificabamus morti, status ille per aduentum gratiae, & per aduentum christi, debet esse euacuatus: sed huiusmodi erat status legis: ergo erat per legem gratiae euacuandus. De hac autem ratione ponit virtutem mediū, dicens, Cum enim essemus in carne, id est cum tempore legis faceremus opera carnis, & viheremus carnaliter, passiones peccatorum, id est concupiscentiae & concupiscentiae peccatorum, quae per legem, supple, erant cognitae & augmentatae, illae passiones sic augmentatae per legem operabantur in membris

A nostris, id est ducebant membra nostra ad mala opera ut fructificarent morti, id est faceret opera digna morte eterna, tunc ergo est supplenda ratio quod si per legem passiones peccatorum sic operabantur, & ducebant membra nostra, ut huiusmodi membra fructificarent morti, dignum erat quod huiusmodi lex sic damnificans, sic nos mortificans, cessaret aduentente vita, & aduentente gratia. Notandum autem quod voluntas & appetitus mouent omnia membra ad actus suos secundum ergo concupiscentias, & secundum passiones animarum, quas habemus, mouentur membra ad agendum: & quia per legem augmentabantur in nobis passiones peccatorum & concupiscentiae peruerse, consequens erat, quod concupiscentiae illarum, & passiones illarum operarentur in membris nostris, mouendo & ducentio ea taliter, ut membra sic fructificarent morte, id est agerent opera digna morte. Deinde cum dicit,

Nunc autem soluti sumus à lege mortis in qua detinebamur; ita ut seruiamus in nouitate spiritus, & non in vetustate litterarum.

Adducit tertiam rationem, quod lex cessauerit, sumptam ex nouitate status, & ex fructificatione huius statutus, in quo sumus. Formetur autem sic, Quicunque seruiunt & fructificant in nouitate spiritus, & non in vetustate litterarum, illi sunt à lege absoluti, nos sumus huiusmodi: ergo sumus à lege absoluti. Ideo ait, nunc soluti sumus à lege mortis, id est alego Mosaicā, quae est causa mortis, & quae est causa peccati, in qua lege detinebamur prius: ita ut seruiamus in nouitate spiritus, non in vetustate litterarum, quasi diceret, quod causa, quare sic sumus absoluti à lege illa, est quia seruimus in nouitate spiritus. Quod ergo sumus a lege absoluti, hoc se habet ut conclusio. Secundum quod seruimus in nouitate spiritus, hoc se habet quasi illius conclusionis causa & ratio. Formetur autem ratio ista, si cut antea formabatur. Notandum autem quod ait, soluti sumus à lege mortis, in qua detinebamur; quia sicut proprium est captiuorum detineri; ita populus ille, viuens sub lege Mosaicā, quasi captiuus tenebatur, quia per legem illam, non poterat vitare seruitutem peccati. Notandum autem, quod seruire in nouitate spiritus non in vetustate litterarum, dupliciter potest exponi. Primo sic, ut seruiamus in nouitate spiritus, id est in operibus noui hominis, & hoc secundum spiritum, quia spiritualiter debemus seruire in operibus christi, qui dicitur nouus homo; non autem seruire debemus in vetustate litterarum, id est in operibus veteris legis. Secundo potest exponi, & quasi in idem reddit. debemus seruire in nouitate spiritus, id est in nouitate spiritualis intelligentiae, non in vetustate litterarum, id est vetustate literalis obseruantiae. Notandum etiam, quod lex Mosaicā cessauit, & non cessauit: & est vetusta, & noua. Nam quantum ad ceremonias, secundum litteralem obseruantiam, ut quod deberent sic offerre agnum, & quod deberent agnum sic comedere, & quantum ad talia, lex Mosaicā est vetusta, & cessauit: sed quantum ad spiritualem intelligentiam, ut quantum ad illud, quod intelligebatur per illum agnum, quia ex hoc dabatur intelligi Christus: & quantum ad intellectum secundum alias ceremonias, ex quibus spiritualiter figurabatur in lege Mosaicā lex noua, non cessauit, immo hoc modo dicitur semper noua, quia dabat intelligere nouā legem. Benè ergo dico quod dicimus est, quod debemus seruire in nouitate spiritus, id est in nouitate spiritualis intelligentiae, non autem in vetustate litterarum, id est in vetustate ceremonialis & literalis obseruantiae, iuxta illud ad Corinth. 3. littera enim occidit, spiritus autem viuis facit.

AD ROMANOS.

LECTIO. XXII.

Exo. 20.
Deus. 5.

Vid ergo dicemus?
lex peccatum est!
abslit. sed peccatum
non cognoui , nisi
per legem: nam cō-
cupiscentiam ne-
sciebam nisi lex di-
ceret , Non concu-
pisces. Occasione autem accepta, peccatum
per mādatum operatum est in me omnem
concupiscentiam . Sine lege enim pecca-
tum mortuum erat. Ego autem viuebam fi-
ne lege aliquando. Sed cum venisset man-
datus, peccatum reuixit. Ego autem mor-
tuus sum: & inuentum est , mihi manda-
tum, quod erat ad vitam, hoc esse ad mor-
tem. Nam peccatum , occasione accepta
per mandatum , seduxit me : & per illud
occidit.

Ostendo legem euacuatam esse, quia ex hoc videtur
lex esse mala : ne forte ex hoc crederetur mala esse,
ideo, vt dicebatur, hic legem excusat, ostendens eam
non esse peccatum, nec esse malum . Ad cuius eviden-
tiā, scindū, quod non excusat rationabiliter,
nisi quod fortè potest videri & reddi malum esse, non
tamen est malum. Sunt autem sex, quæ glosa diffusè &
intricatè tangit, propter quæ lex videtur esse mala,
quia per accidens propter illa lex videtur quod pec-
catum inducat: non tamen est mala, quia propter illa
per se peccatum non inducit, sed magis peccata refre-
nat. Primo enim, lex videtur inducere ad peccatum
propter peccati ostensionem . Nam eo ipso quod
lex ostendit tibi quid est peccatum ante conspectum
tuum , & facit tibi imaginationem , & memoriam de
peccato, qua facta, propter corruptionem appetitus
nostrī, facilius ad peccandum inclinamur . Nam sicut
ex ostensione mulieris, vel ex ostensione alicuius con-
cupisibilis, facilius inclinamur ad concupiscentiā
sic ex ostensione peccati, & facta imaginatione de pec-
cato, propter corruptionem nostram incitamus ad
peccandum. Sed lex ostendendo peccatum licet face-
ret malum per accidens, faciebat tamen bonum per
se, quia docebat peccatum vitare, cum malum non
possit vitari nisi cognitum . Secundo lex videbatur
causare peccatum, propter peccatorum debilē refrē-
nationem, nam ipse cōcupiscentiæ peccatorum sunt
quasi quidam impetus, & quidam motus animi. Vide-
mus enim in impetu & in motu aquæ, quod si aqua ha-
beat liberum cursum, non ita abundat, sicut si habet
aliquid frenum, & aliquod retinaculum: nam cum ali-
qua aqua retinetur, si id retinaculum sit debile, abun-
dat aqua, & inflatur, & frāgit retinaculum illud, & es-
ficit maius damnū quam si liberum cursum haberet.
Sic, vt glosa tāgit, homo ante legem libere peccabat,
& motus & impetus & concupiscentiæ animi quasi ha-
bebant liberum cursum; sed veniente lege, quasi pos-
to obice, incepérunt abundare concupiscentiæ: & quia
obex ille & frenum illud, quod lex dabat, non erat
perfecte efficac̄, quia lex gratiam non præbebat: vo-
lendo se homo restringere, incepérunt concupiscentiæ
abundare, & fracto freno & retinaculo, maiorem
læsuram inferebant quam ante: sed hoc licet esset ma-

A lūm per accidens propter corruptionem nostrā, erat
tamen bonum per se, quia ponere obicem contra cō-
cupiscentias, bonum est. Tertio videtur lex inducere
peccatum propter prævaricationis additionem: nam
ante legem homo simpliciter peccabat, sed post legē
homo malum faciendo, non solum peccauit, sed etiā
peccato prævaricationem addidit, quia fecit contra
legem quæ peccatum prohibuit: sed hoc licet sit ma-
lum per accidens, est tamen bonum per se, quia bonū
est prohibere peccata . Quartò lex videtur causare
peccatum propter conatum nostrum propter legis
inhibitionem: quia, vt Aug. ait & habetur in glosa, talis
est carnalitas nostra, vt ardentius desideret prohi-
bita. Quod forte dupliči de causa contingit: primo
quia homo habet animalium generosum, & naturaliter
intendit in aliquid excellens & arduum: & quia ali-
quid eo ipso quod est prohibitum, videtur aliquo
modo arduum & excellens, ardenter contra prohibi-
ta agitur. Vel forte hoc contingit, quia, vt dicitur se-
cundo Rhetoricorum, Concupiscentia est eius quod
abest. Et quia eo ipso quod aliquid prohibetur, vides-
tur abesse & elongari à nobis, ideo magis concupiscit
ur. Sed hoc licet sit malum secundum accidens, quia
propter corruptionem nostram, ex ipsa inhibitione
incitamus ad peccandum: est tamen bonum per se,
quia bonum est inhibere peccatum. Quintò lex vide-
tur causare peccatum, propter peccati reputationē:
quia homines ante legem & si peccatum cognosce-
bant, tamen parum aut nihil peccatum appræcieban-
tur vel reputabant, quia nō credebant peccatum pu-
niendū esse: sed adueniētate lege, & prohibētate peccatum,
hō magis peccare timuit & magis reputauit peccatum.
Secundum hoc ergo posset dici lex causare pec-
cata, quia causauit & fecit, quod homo appræciaret
& reputaret peccatum: sed hoc non est malum,
immo est bonū, quod homo peccare timeat, & quod
credat & reputet quod peccare sit magnum malum.
Sextò lex videbatur inducere peccatum, propter dia-
boli infidiationem: nam, vt ait Ambrosius & habetur
in glosa, Diabolus videns legem in hominis auxilium
datam esse, magis instituit, & magis infidius est ei. Lex
ergo bona erat, licet per accidens ex infidiatione Dia-
boli posset inducere hominem ad peccandum . Cum
ergo omnibus his causis sex, lex videatur mala, & nor-
sit mala: quantum ad omnia ista indiget excusatione.
Verū quia aliquam istarum caularum Apostolus
videtur simul cōnectere, diuidemus hanc partem, vbi
legem excusat, in partes quatuor: quia primò excusat
legem quantum ad peccati ostensionem: secundò ex-
cusat eam, quantum ad peccatorum refrēnationem,
& quantum ad prævaricationis additionem: tertio
quantum ad conatum nostrum contra legis inhibi-
tionem: quartò & ultimum quantum ad diaboli infidia-
tionem. Secunda ibi, occasione autem accepta.) Tertia
ibi, Sine lege enim.) Quarta ibi, Et inueniū est mihi.) In
prima parte intendit talem rationem, quicquid
facit cognoscere peccatum, & ostendit peccatum, lis-
cit forte faciat malum per accidens, illud tamen non
est malum, nec est peccatum, immo est bonum, quia doc-
et vitare peccatum: lex est huiusmodi, ergo lex non
est mala. De hac autem ratione ponit virtutem medi-
tū, videlicet quod lex non est peccatum: sed docet co-
gnoscere, & ostendit peccatum. Ideo ait, quid ergo di-
mus: lex peccatum est? absit. sed peccatum non cognoscit,
nisi per legem. Lex ergo non est peccatum, sed
ostendit & facit cognoscere peccatum . Quod autem
lex faciat cognoscere peccatum, patet. Nam concu-
piscentiam nesciebam esse peccatum; & non credebam
esse peccatum tam graue, nisi lex diceret. Non concu-
pisces. Notandum autem, quod, vt dicitur in glosa, ad
probādum per legem cognosci peccatum, elegit apo-
stolus quod est generale peccatum. Cōcupiscentiā,
vnde omnia

Vnde omnia mala veniunt. Bona ergo est lex secundā. Aug. quē dum concupiscentiam prohibet, omnia mala prohibet. Norandum autem, quod cum ait concupiscentiam nesciebam: hoc non ait in persona sua, & pro se: sed qui ait generalem causam, loquitur enim in persona cuiuscunq;, vt in glosa innuitur.

Deinde cum dicit. Occasione autem accepta,) excusat legem quantum ad peccatorum refrenationem, & quantum ad praevaricationis additionem: ideo duplē legitur hæc litera. Quantum ergo ad primum modū formabitur sic ratio. Per cuiuscunq; mandatum, siue per cuiuscunq; refrenationem, peccatum, accepta occasione, operatur om̄ne concupiscentia, illud ē bonū: ergo lex licet faciat malū per accidens, tamen est bona per se, quia inhibet & refrenat peccata. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Repetatur ergo quæstio prius facta, & legatur sic littera. Quid ergo dicemus: lex est peccatum? Absit. sed per mandatū, supple, legis, quod scilicet inhibet & refrenat peccata, occasione accepta, idest occasionaliter & per accidens, peccatum operatum est in me om̄ne concupiscentiam, idest multitudinem & cumulationem omnium concupiscentiarum. Lex ergo bona est, quia mandat cauere peccata; sed occasionaliter & per accidens malum facit, quia ex hoc multiplicantur concupiscentiae. Notandum autem secundum hanc expositionem per om̄ne concupiscentiam intelligimus multitudinem concupiscentiarum, vt dicamus sicut superius dicebamus: quod sicut aqua propter oppositum obiciem, non habens liberum cursum, magis inflatur, & multiplicatur: sic propter mandatum legis, quasi propter quandam obicem oppositum, volens se homo restringere a concupiscentiis, magis sunt concupiscentiae multiplicatæ: ergo peccatum, idest fomes peccati, & inclinatio ad peccandum, vt glosa exponit, occasione accepta propter mandatum legis, quasi propter quandam obicem, & quasi propter quoddam frenum oppositum, operatum est in om̄ne concupiscentiam, idest multitudinem concupiscentiarum: tunc est superplenda ratio: quia mandat & docet cauendas, & refreshandas esse concupiscentias, per accidens tamen facit malum, quia ex hoc occasionaliter concupiscentiae augmentantur. Secundo modo potest legi hæc littera quantum ad praevaricationis additionem, vt etiā glosa tangit, quia ante legem non erat om̄nia concupiscentia, idest non erat om̄ne peccatum: quia non erat peccatum quantum ad praevaricationem legis: ergo propter hoc factum est, quod propter mandatum legis, operabantur homines om̄ne concupiscentiam, idest, om̄ne peccata: quia non solum operabatur in se peccata, sed etiam operabantur peccata prævaricationis, quia legem prævaricabant. Secundum hōe ergo formabitur sic ratio. Per cuiuscunq; mandatum, fomes peccati sive inclinatio ad peccandum operatur prævaricationem, & per consequē videtur operari om̄ne concupiscentiam; illud licet faciat malum occasionaliter & per accidens, per se tamen est bonum, quia peccata prohibet: sed mandatum legis, & per prohibitionem eius, peccatum, occasione accepta, operatur prævaricationem, & videtur operari om̄ne concupiscentiam: ergo lex licet videatur operari malum occasionaliter & per accidens, per se tamen est bona, quia peccata prohibet. De hac autem ratione ponit virtutem medii littera: legatur ut prius. Notandum autem, quod iustitia legalis, vt vult Philo sophus. & ethicorum, quodammodo est om̄nia virtus, quia lex præcipit om̄niā virtutem. Prævaricari ergo legem est quasi committere om̄ne peccatum, & operari om̄ne concupiscentiam. Lex ergo bona est, quia prohibet op̄ne peccatum; sed occasionaliter facit malum, in quantum per mandatum eius, peccatum, idest, fomes peccati operatur, idest disponit & inclinat.

uat ad operandum om̄nem prævaricationem, & per consequē om̄nem concupiscentiam.

Deinde cum dicit, sine lege enim.) excusat legem quantum ad conatum nostrum contra legis inhibitionem, & etiam quantum ad peccati reputationem. Secundum hoc autem dupliciter legetur littera. secundum ergo primum modū sic formabitur ratio, Illud, quod prohibendo facit reuiuiscere peccatum, & occidit, licet faciat malum per accidens, est tamen quid bonum per se, quia peccata, prohibet: lex est huiusmodi, ergo est bona secundum i.e. De hac autem ratione ponit virtutem medii, videlicet quod homo ante legem non ita peccabat, sicut post legem: sed lege adueniente, & peccatum prohibente, peccatum reuiuixit, & homo mortuus est. lex ergo bona erat, quia peccatum inhibebat: sed per accidens faciebat malum, in quantum per inhibitionem legis homo incitatatur ad peccandum, & moriebatur, idest peccabat mortuus. Repetatur quæstio superius posita, & legatur sic littera. Quid ergo dicemus: lex est peccatum? Absit. immo siue per lege enim peccatum mortuum erat, idest non ita vinebat peccatum sine lege, idest ante legem, sicut post legem. & sequitur, Ego autem aliqui sine lege, vt ante legem vinebam, idest non eram ita mortuus nec ita peccabam mortaliter, sicut post legem: sed cum venissem mandatum legis, quod supple, peccata prohibebat, peccatum reuiuixit, idest augmentatum est: ego autem mortuus sum, idest magis mortaliter peccavi. Tunc ergo est suppla ratio, quod cum mandatum legis veniens, peccata prohibeat: lex est bona per se, licet faciat malum per accidens, quia conatur contra legis inhibitionem: & peccatum reuiuiscit & augmentatur: & mortui sumus magis quam essemus tempore ante legem. Secundo modo potest exponi hæc littera, quantum ad peccati reputationem. Tunc formetur sic ratio. Quicquid facit reputare peccatum, illud est bonum per se, licet videatur facere malum per accidens: sed lex facit reputare peccatum, ergo lex est bona per se, licet videatur facere malum per accidens. De hac autem ratione ponit virtutem medii, videlicet quod ante legem non reputabatur peccatum, & homines non credebant nec apprecepabant peccatum esse tantam offendit, quanta erat: ideo ait quod sine lege enim peccatum mortuum erat, idest non reputabatur: ego autem aliqui sine lege, idest aliquo tempore ante legem vinebam, idest credebam me vivere, quia non reputabam peccatum: sed cum venissem mandatum legis peccatum reuiuit, idest cœpit peccatum apparere, & coepit peccatum reputari: ego autem mortuus sum, idest cognoui me mortuum esse. Et tunc est suppla ratio, illud quod facit reputari peccatum licet videatur malum, tamē per se bonum est, quia prohibet peccata cœdere: lex est huiusmodi, ergo licet malum videatur, secundum se bona est.

Deinde cum dicit, Et inuentum est mihi.) excusat legem quantum ad diaboli insidiationē, propter quod sciendum, quod lex fuit quidam gladius datus nobis, p. quē debebamus bellare cora diabolū: sed diabolus per illum eundem gladium bellauit contra nos, & occidit nos. Formetur autem sic ratio, Quicquid nobis datur ad defendendam vitam nostram, dato quod illo male trahatur, & illud sit nobis ad mortem, licet illud sit malum per accidens est tamen bonum per se: lex est huiusmodi, ergo lex per se est bona. De hac autem ratione ponit virtutem medii: repetatur ergo quæstio superius posita & legatur sic littera. Quid ergo dicemus: lex peccatum est? Absit. sed & mandatum legis, quod erat mihi ad vitam, inuentum est hoc esse ad mortem. Nam peccatum, idest Diabolus, vt glosa exponit, occasione accepta, seduxit me, & per illud mandatum occidit me, quasi diceret, quod mandatum legis fuit mihi datum ad vitam tuendam & defendendam.

AD ROMANOS.

dam, & fuit mihi datum quasi quidam gladius, cum A quo debebam pugnare cum diabolo: sed diabolus accepit mihi illum euudem gladium, per quem debebam me tueri, occidit me: & inuentum est mihi esse datum ad mortem, quod erat mihi datum ad vitam. Notandum autem quod per peccatum possumus intelligere illam malam operationem, quam agimus: & illud, quod inducit nos ad peccandum. Rursus illud, quod inducit nos ad peccandum, est tam fomes peccati quam diabolus. Vnde, quod superius dicebatur, peccatum operatum est in me omnem concupiscentiam; & quod hic dicitur, peccatum, occasione accepta, occidit me: possumus intelligere tam de fomite, quam de diabolo, ut exponit glosa: nam utrumque operatur in nobis concupiscentias, & utrumque occidit nos. Tamen si volumus distinguere inter hoc dictum, & illud, competentius fieri videtur, ut illud (per peccatum, quod operatur in nobis omnem concupiscentiam) intelligamus fomitem: & hoc quod (per peccatum occidit nos) intelligamus diabolum. Notandum quod hoc quod ultimo dicitur, Et per illud seduxit me, potest dupliciter exponi: primo ut hoc quod dico (illud) referatur ad mandatum, ut dicebatur in exponendo literam: ut sit sensus, per illud idem mandatum, per quod debebam me tueri, diabolus occidit me. Vel hoc quod dico (illud) potest referri ad seductionem: ut sit sensus, peccatum, id est, diabolus seduxit me, & per illud, id est per illam eandem seductionem, occidit me. Notandum etiam, quod hoc (per peccatum) recte videretur intelligere diabolum, quia seducere, propriè est rei insidiatis, & intelligentis: Vnde diabolus nos seduxit, quia intelligens vias nostras, insidiatur nobis. Sed fomes peccati operatur in nobis concupiscentiam, quia à fomite omnis concupiscentia ortum sumit. Benè ergo dictum est, quod superius, ubi sit mentio de peccato: quod operatur concupiscentias, debemus intelligere fomitem: hic autem, ubi loquitur de peccato quod nos seduxit, congrue diabolus designari potest.

Dubitaret forte aliquis de eo quod in littera praecedentis lectionis dicebatur. Lex dominatur in homine quanto tempore vivit, id est quanto tempore habet statum) quod glosa exponit de lege naturae. Sed lex naturae est semper et ubique, & semper habet statum suum: ergo non sumus à lege per christum liberati. Dicendum, quod ad legem naturae pertinere possunt prima principia agibilium, quae semper sunt in suo rebore, & semper in suo statu, sicut est hoc principium: Quod tibi non vis, ali ne feceris: istud enim principium in agibilibus, est illud, ad quod omnia alia rediuntur. Videlicet ergo se hoc habet in agibilibus, sicut in speculabilibus se habet. De quolibet affirmatio vel negatio, vera est. Quae ergo sunt sic principia agibilium, nunquam mutantur, & sunt semper & ubique sed conclusiones, quae eliciuntur ex his principiis, licet pro maiori parte veritatem habeant, in casu tamen mutari possunt. Vnde ad legem naturalem pertinet, ut depositum reddendum: & tamen in easu, ut putari si furiosus depositisset gladium, non deberet sibi reddi gladius ille, tempore furiae. Dicendum ergo quod ad legem naturalem pertinet principia agibilium, & conclusiones deriuare ab illis principiis: & licet principia maneat in suo rigore, conclusiones tamen in casu mutari possunt. Vnde quod hic dicitur de lege naturali, quod durat quādū habet statum, intelligendū est non de principiis agibilium, sed de cōclusionib; quae eliciuntur ex his principiis: ut hoc principium: Quod tibi non vis, ali ne feceris non mutatur. Sed si ex hoc principio eliceretur hæc conclusio, Quod debet depositum redderi, quia velles tu, quod tibi tuum depositum redderetur, potest hoc mutari, quia in casu, non semper est reddendum.

Vlterius forte dubitaret aliquis, quod glosa loquens de lege naturali, ait quod non per omnes sui partes ab omnibus recipitur & obseruatur. Sed contra: si naturale est, quod est semper & ubique, oportet quod ab omnibus obseruetur, vel ab omnibus iudicetur obseruandum: nam sicut ignis semper comburit & ubique: ita & quod est de lege naturali est semper & ubique, ut inuit philosophus. *s. ethicorum.* Dicendum, quod, ut inuit philosophus in eodem libro, licet sit naturale homini esse dextrum, sunt tamen aliqui homines abs dextri: vnde possumus dicere, quod non omnia sunt naturaliter uniformia, quia aliter est naturale homini habere cor, & aliter est naturale esse dextrum: nam nullus reperitur homo sine corde: reperiuntur tamen plures homines abdextri. Quod ergo est naturale, vel est semper & ubique simpliciter & absolute, quia semper & ubique ignis comburit: vel naturale est non simpliciter absolute, sed per relationem ad causam, ut plantam pullulare, hominem esse dextrum, est naturale, non tamen semper & ubique simpliciter & absolute, sed per relationem ad alias causas: nam causa pullulationis nisi impediatur, planta pullulat: & nisi sit alii quod impedimentum in homine, semper est dexter. Sicut ergo distinguimus de aliis rebus naturalibus, quod aliqua sunt naturalia semper & ubique simpliciter & absolute, aliqua vero semper & ubique, sed non simpliciter & absolute, sed per relationem ad alias causas: & quae sunt sic naturalia possunt impediiri: sic leges aliquæ sunt de iure naturali, & sunt semper & ubique simpliciter & absolute, ut illæ quae immediate fundantur in principio agibiliū: ut si lex diceret deum esse colendum, vel si tibi diceret, quod tibi non vis, alii ne feceris: hoc esset tenendum semper & ubique simpliciter & absolute, quia haec sunt principia nostrarum actionū, & ex his regulari debent omnes actiones nostræ. Sed aliquæ leges sunt de iure naturali, & sunt semper & ubique, non simpliciter & absolute, sed per relationem ad causam: sicut sunt leges, quae non immediate fundantur in principio agibiliū, sed fundantur in conclusionibus, quae ex illis principiis habent ortum: talia enim sunt semper & ubique, non simpliciter & absolute, sed per relationem ad causam. Vnde propter rationale impedimentum cause, potest derogari legibus huiusmodi, & in casu tales leges tenendæ non sunt: immo propter alia & alia in dispositione patris, possunt in aliis & aliis partibus, leges contrarie promulgari. Ideo ait Magister in glosa, & sumpta ex ab Ambroſio, quod licet lex generalis sit, non tamen per omnes sui partes ab omnibus recipitur, & obseruatur. Secundum hoc ergo est intentio apostoli, quod sicut lex naturalis potest aliquando non habere statum. & vigorē, & tunc soluti sunt homines à lege illa; sic lex nostra dominabatur homini, & potissimum populo: ita dico quādū fuit in suo vigore & in suo statu: sed adueniente lege euangelica, cessavit lex illa habens statum & vigorē: propter quod cationabilitate fuit solutus populus, à lege illa.

Vlterius forte dubitaret aliquis, de eo quod in littera dicitur, quod Passiones peccatorum erant augmentata, ut glosa supplet. Sed contra: vnum contrarium non augmentat aliud: sed lex contrariatur peccato; quia lex est sancta, & mandatum legis est sanctum, & bonus, ut in sequenti lectione dicetur: ergo lex non auger peccatum. Dicendum quod vnum contrarium non augmentat aliud per se, sed per accidens, in quantum per calefactionem aqua rarefit, quia calefacta, circius subierat frigus ibi, & circius congelatur: sicut etiam & in hyeme sunt calidiores ventres, quam estate, quia restictis corporis propter frigus extrinsecus, calor naturalis interior fortius congregatur: & apertis portis inestate propter calorem

Cap. II.

pter calorem extrinsecum, naturalis calor exalat; vt. A
nq[ue] sit ita potens ad digerendum cibum. Per accidens
ergo vaues contraria operatur aliud, sicut frigus
comburi vineas, & calor facit ad congelationem aquas.
Sed & lex per accidens concupiscentias augmentabat
sed per se eas inhibebat, vt. paret ex illa sex causa h[ab]e
stur a signatis.

Circum praesentem fictionem contingit dubitare, &
primo de eo quod in littera dicitur. Concupiscentiam
desciebant esse peccatum, nisi lex diceret. Non concu
pisces. Sed contra: Philos. 14. 2. Politiorum vult, quod
defrenandae sunt concupiscentiae vitiorum: & in tertio
Heb. 10. 14. vixuperans concupiscentiam, sit. Infatia
b[ea]lis est concupiscentia appetitus. Cun ergo ipse fuc
tit genitus, & non vixerit sub lege Mosayca: absq[ue] le
ge cognovit concupiscentiam esse peccatum. Dicere
dum quod ante legem cognoscerebatur, concupiscentia
non est peccatum. Vnde Philos. 2. polit. repreheno
dit policiam Socratis ordinantem ciuitatem, vt omnes
emulentes communis essent: dicebat enim quod si om
nes communis essent, essent q[ui] communis filii: om
nes ergo iuniores diligenter antiquiores, vt patres &
anti quiiores si, vires, vt filios, & esset maxima vaues
& maximus amor in ciuitate. Verum quia si quilibet
accidebat ad quamlibet accidebat quod filius accide
bat ad maiorem suam, quod sit, malde turpe, & vere
horribile, ordinavit Socratis, quod Rector ciuitatis
diligentem curam habebet, ne filii ad matres accedes
sem: nor tamen indicando eis quod ille essent matres
eorum, ne speciali amore diligenter illas plusquam
alios sed oculum inhibebet eis, ne ad illas accederent:
quod Atilia reprehendit, dicens quod in talibus non
solum est reprehendendus astus talis, sed etiam mala
concupiscentia. Cum ergo non indicaretur filius, quod
illorum matres essent, licet impeditetur, ne cum illis
mala agerent, non tamquam impeditetur, ne eas eadē
cognoscantur. Quare cognovit, diligendum, ipsam con
cupiscentiam: malam, cognitam, fuisse, esse, peccatum
ab ipso: propterea quod possunt has quatuor actiones
soluerem, sicut solueramus hyperbus: quatuorque de pe
ccato: nam si quis lex fecit, cognoscere peccatum, non
quod nullum peccatum cognoscatur, autem legem,
sed quia lex multa peccata fecit, cognita, quatuor
actiones: iurata impugna, vellet fecit, ea: grauiora repri
miti, quae: mala reputabatur: sic & plures concupi
scientes operantes, suis pars legem esse, peccata &
reputata sunt esse grauiora peccata, quam ante repre
sentantur.

Viterius forte dubitaret, aliquis, quod si de pecca
tum occazione accepta per mandatum, operatum est
omnem concupiscentiam. Dicendum quod in explica
tione littera tangebatur, quod aliquid in iustitia legis
potest dici omnis virtus, quia lex praecepit omnem
virtutem: non tamen legis potest dici omnis vice, quia om
ne vice legi contrariatur. cu ergo per mandatum legis, eo
quod prohibito concupiscentiam augeat, & eo quod
temporaliter in veterem & incisim per diluvium
ad mandatum ad quamlibet transgressionem legis, &
per consequens occisionaliter ad quodlibet peccato,
& ad quamlibet concupiscentiam, inde dictum est, de
peccato in defensione peccati, occisione accepta per
mandatum legis, operatum est in fine omniem concu
piscentiam.

Viterius forte dubitaret, aliquis de eo quod in
littera diciliter, quod sine lege, id est ante legem, mo
rtem estat peccatum. Sed contra: Et quod excepitur
supra. / Vt ergo legem nullum erit peccatum in mun
do. Dicendum quod ante legem peccatum v[er]ebatur, &
erat mortalis; nunc remanserit nullus / V[er]ebatur enim
tunc peccatum, quia homines tunc libelius peccabat,
sed est mortale, quia homines tunc non regu
nit. /

A b[ea]lis peccatis v[er]ebatur erga peccatis in se, sed erat mor
tum quantum ad reputationem hominum. Vel alis
set, ante legem peccatum v[er]ebatur simpliciter, sed erat
mortuum in respectu; quia cum lex augmentasset con
cupiscentiam, & augmentasset occasionaliter peccas
tum, videbatur peccatum magis regnare post legem
quam ante legem.

LECTIO. XXIII.

Taq[ue] lex qui
dem sancta, &
mandatum san
ctum et iustum
& bonum.

Quod ergo bo
num est, mihi
factum est mors?

Absit!

Postquam apostolus excusat superius legem quod
non est mala, in parte ista commendat eam quod est bo
na. Circa quod tria facit: quia primò premat legis
commendationem: secundo circa bonitatem legis
moet quandam questionem: tertio ad ostendendum
legem bonam esse, adducit multiplicem rationem. Se
cunda ibi, Quod ergo bonum. Tertia ibi, Sed pecca
tum ut appareat. Continuetur sic, vt patet per habi
ta: lex est ad vitam ordinata, bona iubet, mala prohibi
bet, fecit peccatum agnoscere. itaq[ue] quia sic est lex, est
quidem sancta, id est sancta & honesta docens: vel est
sancta, id est sanam doctrinam exhibens: & mandatum
legis est sanctum iustum & bonum. Notandum autem
quod mandatum legis est sanctum in se: est iusto
ritate, id est iusta: in comparatione ad nos: est bonum, id est
vitae ad vitam eternam in comparatione ad finem,
quem intendimus. Vel possumus dicere, quod in tege
quodam erant praecepta ceremonia, sicut de eis
aghi, de immolatione turfurum & columbarum: que
dam erant iudicia, vt oculum pro oculo, dentem
pro dente: quodam erant praecepta moralia, vt non
occides, non molechaberis. Mandatum ergo legis erant
sancta quantum ad ceremonias, que linea significat
vita: erant iusta quantum ad iudicia, quae iustitiam
& vigorem iuris pretendebant: erant bona quantum
ad moralia, quia h[ab]ebat bonis moribus instruebatur.
Vel quia sanctis formulis ex parte habuit in re
spectu ad aliud bonitas in ordine ad Deum, a quo omi
nis honestas procedit. Mandatum legis erat sanctum,
propter ostendit hominem in se: erat iustum, propter
ordinabat hominem ad proximum: sed erat bonum
propter ordinabat hominem ad deum.

Einde enim dicit: Quod ergo bonum est? Circa vo
litionem legis: modus: quandam questionem, dicens,
quod ergo bonum est, id est quod est bonum, & quod
cum est bonum, est lex: quod est quodam bonum,
quod est lex non operatur nisi mortali. Notandum
autem quod lex per se docet cognoscere peccatum, &
prohibere peccatum: sed peccatum non tollens pecca
tum ex hac inhibitione occasione accepta, inclusus nos
ad peccandum ergo tollens peccatum operatur in nobis
mortem: lex non operatur eam nisi occisionaliter &
per accidentem. Et hoc potest solui contoversiu, quae
apparet in textu: quia videtur aliquando velle opera
re in nobis mortem: hic autem videtur hoc negare:
quod vtrumq[ue] verum est, r[ati]onem causat & per se non
operatur mortem, immo operatur ad vitam: occasio
nalter autem & per accidentem videtur operari: ad mor
tem. Notandum etiam quod vtrumq[ue] dici potest, vide
h[ab]et, legem operari ad mortem, & non operari. Si que

H. ii

AD ROMANOS.

ratur quid horā vētius sit: plana sit responsio. Nam cū A peccato lex per se operetur ad vitam & non ad mortem, per accidens vero & occasionaliter operetur ad mortem tanto verius est legem non operari ad mortem q̄ operari, quia quod est per se est potius eo quod est per accidens: immo: absolute & simpliciter dici potest legem non operari ad mortem: qd aut̄ operetur ad morte, no ei sic simpliciter cōcedendum. Deinde cū dicit-

Sed peccatum vt appareat peccatum, per bonū operatum est mihi morte, vt fiat supra modum peccans peccatum per mandatum.

Præmissa legis commendatione, & circa bonitatem legis mora quæcunq̄ one quadā, in parte ista, ad probandum legē esse bonā, adducit multiplicē rationes. Circa qd duo facit, quia primo facit quod dictum est secundo, quia mentitionē fecerat de lege carnis, & de lege mentis, ostendit quod in modo ille duas leges se ad inuicem habent, ibi, V; deo autem aliam legem.) Cœra primum sex facit, secundum quod sex rationes, adducit ad ostendendum legem esse bonam, & commendandā. Num primo probat legem esse bonam, ex eo quod peccatum cognoscere doceat, & ostendat. Secundo ex eo quod est à spiritu sancto, & nos spiritualiter nutrit. Tertio ostendit legem esse bonam, quia cum lege rationis concordat. Quarto, ex eo quod à lege sensu- tatis discordat. Quinto, quod nos volentes beneficere, iuuat. Sexto et ultimo, ex eo quod spiritualiter nos delectat. Secunda ibi, scimus enim quod lex) Tertia ibi, Quod enim operor.) Quarta ibi, hunc autem non ego, Quinta ibi, Inuenio ergo.) Sexta ibi, Cognoscitur enim). In prima parte intendit talēm rationem, Quicquid facit nobis peccatum appareat, & docet nos peccatum cognoscere, illud est bonū, & quicquid operatur in nobis morte, illud est malū. Sed lex facit nobis apparere bonū, & facit nos peccatum cognoscere, s̄ formes aut̄ peccati ex illa mortitia operatur in nobis mortem; ergo lex est bona, sed formes peccati est quid malū. De hac aut̄ ratione ponit virtute medi. Continguntur aut̄ sic littera. Absit, quod lex faciat in nobis mortem (sed per bonū) id est per legem, quia est quid bonū; supple, que lex data est (vt appareat) id est, cognoscatur (peccatum); sic ergo per legem, & ex hac ergo nostra, quam dabit lex (per mandatum), id est per legem sic mandante & sic præcipiente, (peccatum) id est formes peccati (sicut supra modum peccans) id est faciens nos peccare. Tunc ergo est supplendū ratio, quod lex bona est, que facit nobis peccatum appareare; sed formes peccati, est quid malum; qui ex mandato legis, occasione accepit, facit nos supra modum peccare, id est augmetat peccatum nostrum, & operatur in nobis mortem. Notandum aut̄, qd quod dicitur in litera (Vt apparet) potest referri ad legem, quia fecit apparere peccatum, ut rangebat in expiacione ligere: vel potest referri ad om̄item peccati, ut sit sensus, quod lex non operatur mortem; (sed peccatum) id est formes peccati, ut appareat peccatum, id est ut appareat causa peccati (per bonū), id est per legem (operatum, est mihi mortem), & hoc (ut per mandatum) id est per legem mandante & præcipiente, (peccatum), id est formes peccati (sicut supra modum peccans), id est faciat supra modum peccare. Quicquid modo expiatur littera, patet quod lex non est mala, cum ipsa non operetur mortem: sed formes peccati est mala, qui occasione accepit per legem, mortem operatur. Deinde cum dicit,

Scimus enim quia lex spiritualis est; ego autem carnalis sum, & au[n]datus

A peccato. Adducit secundam rationem quod lex sit bona, sumptuosa quod sit à spiritu sancto, & nos spiritu taliter nutritur. Tertiarū autem sic, Quicquid est spiritualis, id est quicquid est à spiritu sancto, & nos spiritualiter nutrit, illud est bonum, & ab illo non procedit peccatum, quod autem est carnale, ab eo peccatum procedit: sed lex est spiritualis, id est à spiritu sancto est, & nos spiritualiter nutrit, ego autem carnalis sum & peccato venundatus: ergo lex est bona, & à lege non procedit peccatum, sed à me, qui carnalis sum, peccatum procedere dicitur. De hac autem ratione ponit virtute medi, dicens, Scimus, quod lex spiritualis est, id est à spiritu sancto data est: vel est ipsi ratio, quia nos spiritualiter nutrit, ego autem sum carnalis id est habeo somitem & concupiscentiam ex carne mortuacum, propter quam sum impotens resiste diabolo, propter quod sum venundatus peccato. Tunc ergo est supplendū ratio, quod cum lex sit spiritualis, ego autem carnalis & peccato venundatus non procedit peccatum à lege, quia sponte eius, sed à me, quia sum carnalis. Non autem venientia quod, ut gloria sit, ex culpa primi hominis, qui pro delegatione cibi venit ē & omnes a nos rendit, omnes sumus peccato vendici, ut non possimus peccato resistere. Mortuum etiam, quod possimus distinguere triplicem statum, videlicet, statum innocentium statum Natura corrupta: & statum Naturæ per gratiam reparatae. In statu innocentie, homo non erit vendicatus peccato, quia potest omnia peccata vitare. In statu naturæ corrupte, donec reparatus per gratiam Christi, dicitur homo peccato venundatus, qd universaliter omnia peccata vitare ab potest. Quis ergo liberabit nos de corpore mortis nūis, ut nō sumus à peccato redempti, ut possimus omnia peccata vitare? & etiam ut possimus in bonum persolvere gratia dei per dominum nostrum Iesum Christum enfrumenti, ut circa finem letitiae habebit utrumque secundum eam, quod intelligi totam hanc letitiam legi duplicitatem, videlicet de homine peccatore, & de homine iustō: ut quod dicit apostolus, Ego autem carnalis sum) possit intelligi de homine peccatore de iusto, ita quod apostolus in verbis illius, hucus vel illius personam induat. Sed quid interīcō amēhant legi rationem? & illam, in disputationibus dicentes, sicut faciat auctoritate hanc litteram exponere. Deinde tunc dicte.

Quod enim operor, non intelligo? non enim quod volo bonum hoc ago, sed quod vidi malum, illud facio. Si autem quod

D hōlo, illud facio: conscientia legi quoniam bona est. Adducit tertiam rationem quod lex sit bona, sumptuosa quod ex eo quod legi rationis concordat, vel ex eo quod à lege rationis commendatur, formatur, exponit. Quicquid non approbat opera contraria legi, illud legi concordat & legi comprehendit: sed si legi rationis bona approbat opera contraria legi; ergo ratio legi concordat, & legem commendat, & dicit legem esse bonam. De hac autem ratione ponit virtute medi: (quod enim operor,) sequendum: hominem supple extiorem. Vel (quod operor) supple contrarium legi, (non intelligo,) id est non approbo supple secundum hominem interiorum. Non enim quod volo hoc ago, sed maius quod odii illud facio, quasi dicat, quod agendo contra legem, & operando secundum hominem exsercio riorem

riorem, non ago quod volo secundum rationem, sed ago quod nolo & quod displicet rationi; & subdit, si autem quod nolo illud facio, consentio legi quoniam bona est, hec est autem tota virtus mediæ videlicet quod si ratio non vult opus quod est legi contrarij, & quod est secundum hominem exteriorem, eo ipso approbat legem & consentit quod bona sit lex. Notandum autem quod in hoc sunt duo, videlicet sensualitas & ratio, vel est ibi duplex velle, velle rationis & velle sensualitatis: sensu-
litas dicitur homo exterior, ratio homo interior: homo exterior talis velle dicitur velle sensualitatis prout est quantum est de se ut inclinetur ad vitium: homo interior, talis velle dicitur velle rationis, vel velle naturæ quantum est de se videtur velle bonum, sed impotens est ut bonum faciat, vel in bono proficiat, nisi per gratiam adiutoriæ. Ergo apostolus volens commendare legem, & ostendere legem esse bonam, aliqui induit personam hominis carnalis & hominis exterioris dicens: lex quidem spiritualis est, ego autem carnalis sum. Aliquando vero induit personam rationis, vel hominis interioris dicens, quod enim operor supple contra legem non intelligo: id est non approbo secundum rationem & secundum hominem interiorum. Notandum etiam quod corporis quod ratio non intelligit & non approbat opera contraria legi, & non vult ea sed odit illa, ex hoc ipso concordat cum lege, et commendat eam & consentit legi quoniam bona est. Deinde cum dicit,

Nunc autem iam non ego operor illud,
sed quod habitat in me peccatum.

Ponit quartam rationem quod lex sit bona, summa ex eo quod discordat à peccato id est à somnis peccati, & à lege virtutis. Circa quod duo facit, quia primo facit quod dictum est: secundo quod supposuerat probat, ibi. Scio n. In prima parte intendit talis rationem. Quodcumque operatur contra peccatum & legem virtutis, illud est bonum; sed lex operatur contra peccatum & legem virtutis ergo est quid bonum. De hac autem ratione ponit virtutem mediæ, dicens, Nunc autem iam non operor illud, supple quod est contra legem, sed peccatum, id est somes peccati, vel lex carnis, vel lex virtutis, quod habitat in me, supple, operatur illud. Tunc ergo est supplenda ratio, quod cum peccatum operetur contra legem, illud quod operatur contra peccatum, est quid bonum sequitur ergo, lex sit quid bonum. Deinde cum dicit,

Scio enim quia non habitat in me peccatum, hoc est, in carne mea, bonum. Nam velle adiacet mihi perficere autem bonum non inuenio.

Quoddam, quod supposuerat probat: dixerat enim quod non agit bonum quod vult secundum velle rationis, vel secundum velle naturæ: sed magis agit quod dicit secundum: tale velle. Ideo probat, quomodo possit hoc contingere, quod ipse velit bonum, & ramen non posse illud bonum perficere. Circa quod tria facit: quia, primo ostendit quod velle naturæ vel velle rationis, non posse perficere opus bonum. Secundum declarat quod huiusmodi velle, trahitur à velle virtutis in opus malum. Tertio manifestat quod opus malum, in quod trahitur, non est propriè à velle naturæ, sed magis est à velle virtutis & à peccato. Secunda ibi, Non enim quod nolo. Tertia ibi, si autem quod nolo. Continuetur autem sic: bene dico quod non ago quod volo: & quia per velle meum, non possum perficere opus bonum, quia ego scio quod non habitar in me, hoc est, in carne mea) id est in meo homine sensibili, vel in mea sensualitate (bonum) id est bonus habitus, per quæ inclinetur ad bonum: (nam velle mihi adiacet, perficere autem bonum non inuenio.)

A quasi dicat, quod propter id quod habitat in carne id est, propter somitem peccati & corruptionem virtutis, velle naturæ est impotens, quod non potest per facere bonum opus. Notandum autem secundum Ambrosium, & habetur in glosa, quod bona sunt quæ iubet lex ideo ut vere quilibet amet, & velit facere illa: sed deest virtus perficiendi. Notandum secundum eundem, quod homo ideo est presus dominatione peccati, ut non possit ire quod velit, nec audeat potestati eius resistere. Notandum etiam secundum glosam, & sumptuosa, ad Ambrosium. Triplex est velle: velle virtutis, quod potest dici velle sensualitatis: velle rationis, quod potest dici velle naturæ; & velle gratiarum. Velle autem naturæ sive velle rationis per se impotens est, nec palmam meretur, immo vincitur, atque trahitur à velle virtutis, nisi velle gratiarum subueniat, quæ velle virtutis fugat, & velle naturæ liberat. Intentio ergo est apostoli, quod licet secundum naturam & rationem bonum velit, non tamen operaret illud, quia huiusmodi velle ei adiacet, id est iuxta carnem iacet, & quiescit, & impotens est per se surgere ad beatitudinem operandum: & quia illud velle sic superatur à carne, & sic est impotens, ideo subdit, Perficere autem bonum non inuenio: quasi dicat per illud velle non inuenio quod possum in bonum perficere, nisi sum à gratia adiutorius. Deinde cum dicit,

Non enim quod volo bonum hoc facio: sed quod nolo malum, hoc ago. Si autem quod nolo, illud facio: iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.

Ostendit quod velle naturæ trahitur à velle virtutis in opus malum, dicens, Non enim facio hoc homini, quod volo, supple, secundum velle naturæ, sed, supple, superatus à velle virtutis, vel superatus à concupiscentia & à somniis, ago hoc malum, quod nolo.

Deinde cum dicit, Si autem quod nolo ostendit quod huiusmodi malum in quod trahitur, non est propriè à velle naturæ: sed magis est à velle virtutis & à peccato, dicens, Si autem quod nolo, illud facio: iam non ego operor illud, supple, sed velle naturæ secundum quod habitat in me peccatum, id est somes peccati; vel carnalis concupiscentia operatur scilicet illud. Notandum quod, ut dicitur in tertio de Anima, In nobis sunt appetitus contrarii, & sunt in nobis motores contrarii: sensus & ratio, & vnum motus, ut aliud sicut sphaera spheram, vel sicut rotam: est enim anima motus secundum Platonem, ut recitat in primo de anima, quasi scilicet motus. Sic ergo in coelo sphaera reuelavit alia: sic in anima unus appetitus trahit alium, & vnum velle trahit: aliud velle: vel velle concupiscentiae trahit velle naturæ vel rationis: nam nisi inuenimur à gratia, operetur nos superari à virtute. Notandum etiam quod quando in aliquo loco plura coexistunt, semper totani congruentius denominantur à superiori parte, & congruentius dicitur quod rotum, sit pars superior qd inferior: ut quia Papa est superior in ecclesia, quod facit Papa dicitur tota ecclesia facere: & quia in homine superior pars est intellectus, homo magis dicitur intellectus quam sensus: & quia ratio est superior sensualitate, magis dicitur homo ratio, quam sensualitas. Secundum hoc ergo potest exponi dictum apostoli quod magis se nominat intellectum qd sensum. Ideo cum bonum placeat rationi, quia semper ad optimam deprecatur ratio, ut dicitur, 3. ethi: & cum malum rationi displaceat, apostolus induens personam rationis conquerens de eo quod superatur à velle virtutis, ait, Non enim quod volo bonum, hoc facio; sed malum

AD ROMANOS.

quod nolo, hoc ago. Notandum etiam, quod hoc post legi de homine iusto & iniusto, quod ipse non operatur bonum, quod vult; sed malum, quod non vult; & quod huiusmodi malum iam non ipse operatur illud, sed quod habitat in eo peccatum, id est fomes peccati. Sed quomodo hoc sit, & quomodo hoc tam de iusto quam de iniusto intelligi possit, in disputationibus apparebit. Deinde cum dicit.

Inuenio igitur legem volenti mihi facere bonum, quoniam mihi malum adiacet.

Adducit quintam rationem quod lex sit bona, sumptam ex eo quod iuuat volentem facere bonum. Formetur autem sic, Quicquid adiuuat, faciet, & afficit volenti facere bonum, illud est quid bonum: lex est huiusmodi, ergo est quid bonum. De hac autem ratione ponit virtutem medi, dicens. Inuenio igitur legem utilis & adiutricem, ut gloria supplet, volens mihi facere bonum, quoniam mihi malum adiacet. Tunc ergo ex supra dicta ratio, quod si lex est utilis & adiutrix volenti facere bonum, ergo ipsa est quid bonum. Notandum autem, quod, ut patet per habitu, licet velimus secundum velle naturae, non tamen possumus illud bonum perficere, immo adiacet id est circa nos facit, & nobis est propinquum malum, à quo trahimur; ideo ait, Mihi volenti facere bonum; sed supple non potest: supple est utilis, & lex parata est me iuuare: propter quod concluditur, legem bonam esse. Notandum etiam, quod sicut fures, & illi, qui infidianter nobis, dicuntur adiacere, id est iuxta nos facere, & latenter nobis infidiari: sic malum iuxta nos facit, & latenter nobis infidiatur; unde Ambr. ait, & habet in gloria: Malum est proprie, infidians ratione, & adiacet in carne, quasi ad ianuas animae: ideo cogit a liud facere, quam velit homo, & lex. Deinde cum dicit.

Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominem.

Adducit sextam & ultimam rationem quod sit lex bona: sumptam ex eo quod nos secundum interiorem hominem, & spiritualiter nos condelectat. Formetur autem sic, Cuiuscunque condelector secundum interiorem hominem illud est bonum, sed legi condelector secundum interiorem hominem, ergo est quid bonum. De hac autem ratione ponit virtutem medi, dicens, Condelector enim legi dei secundum interiorem hominem. Notandum etiam quod interior homo, ut illa gloria tangitur, est ratio vel animus, quem apostolus condelectari dicit hic, quae à lege traduntur: ex quo sequitur legem esse bonam quae interiorem hominem condelectat. Deinde cum dicit:

Video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & capiuantem me in lege peccati, quae est in membris meis. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Iesum christum dominum nostrum. Igitur ego ipse mente seruo legi Dei: caro autem legi peccati.

Quia mentionem fecerat de homine carnali, per quem datur intelligi lex membrorum vel lex carnis: & etiam quia mentionem fecerat de homine interiori, per quem datur intelligi lex rationis vel lex mentalis: ostendit quomodo haec duæ leges se ad inuicem habent. Circa quod duo facit: quia primo ostendit quod lex membrorum repugnat legi mentis, & quod captiuat nos in legem peccati: secundo ostendit, quod per gratiam christi possumus ab huiusmodi captiuitate liberari: tertio, epilogat circa determinata. Secunda:

A ibi, Infelix ego homo. Tertia ibi, Igitur ego ipse.) Continetur sic. Ego secundum interiorem hominem, id est secundum legem mentis, condelector legi dei: sed video in membris meis aliam legem repugnare legi mentis meæ: & secundum hanc repugnantiam video me captiuantem, vel me captiuum ducentem, ut habet alia littera, in lege peccati, quae est in membris meis. Notandum autem, quod cum lex membrorum & lex utilis, nisi adiuuemur per gratiam, superet & trahat legem mentis, & velle naturæ: per hanc pugnam, quae est inter legem membrorum & legem mentis, captiuamur, ut seruamus legi peccati: quae lex peccati est in membris nostris, id est in carne nostra. Notandum etiam, quod in membris nostris est lex peccati, ut gloria dicit, quia in oculo est fomes peccati ad concupiscendum, in manu ad operandum. Vel aliter, cum sensualitas vel appetitus sit virtus organica, oportet quod fundatur in carne: & quia ex hoc potissimum sumit originem lex peccati, dicitur huiusmodi lex esse in membris nostris, quia est in carne nostra. Notandum etiam, quod iste fomes peccati, per quem repugnatur menti, dicitur lex, ut vult Aug. in de verbis apostoli, & habet in gloria: quia omne, quod ad iustitiam pertinet, lex dici potest. Cum ergo in statu innocentiae mens hominis noluisse subesse superiori ut Deo, iuxta legem sanctum est ut vires inferiores & sensualitas repugnent sub superiori ut menti; & quia sic iuste sanctum est, istud quod repugnat legi mentis, lex dici potest. Unde vocata est lex membrorum, cui legi consentiendo, & secundum quam operando, & consummationem operandi habendo, captiuamur à lege peccati, quae est in membris, id est in carne: quia dominatur in nobis huiusmodi lex, que tanto periculose nobiscum certat, quanto vicinior nobis est, & quanto familiarior: quia nulla peior pestis, quam familiaris inimicus.

C Deinde cum dicit, Infelix ego,) Ostendit quod ab hac captiuitate & ab hoc domino potest per gratiam liberari. Continetur ergo sic, Ego sic captiuus ducor, sic lex carnis mihi dominatur; infelix ego homo, supple, sum. Et quia sum infelix, quis me liberabit à corpore mortis huius; id est de dominio carnis, in qua est mors. Gratia autem dei me potest liberare, per Iesum christum dominum nostrum, per quem remissionem peccatorum accipimus. Non ergo lex Mosayca, non vires propriæ, nos liberant ab hoc domino; sed gratia dei per Iesum christum. Notandum autem, quod cum non nostris meritis, sed per dei gratiam, & per dei misericordiam, christus incarnatus fit, per quem redimimur à peccato, ideo dictum est, quod gratia dei per Iesum christum à lege peccati vel à peccati dominio liberamur. Notandum autem, quod, ut in gloria tangitur, apostolus in verbis supra scriptis innuit quadam platem legem: videlicet legem membrorum, legem mentis, legem Mosayca, & legem fidei vel gratiae. Lex ergo membrorum repugnat legi mentis, & captiuos nos dicit in lege peccati, à qua captiuitate non potest nos liberare lex Mosayca, sed lex gratiae.

D Ultimo cù dicit Igitur ego ipse.) Epilogat circa determinata. Continetur ergo sic, Dic tu est, & secundum interiorem hominem condelector legi dei: sed secundum legem membrorum. Secundum carnem captiuor in lege peccati, quia hec lex carnis me captiuat, & facit me seruire peccato: igitur quia sic est, ego ipse mente seruo legi dei, carne autem seruo legi peccati: mente nangs consentio & approbo, carne autem concupisco, & peccato seruo, ut gloria tangit.

Dubitaret forte aliquis, Vtrum lex mentis semper approbet legem dei; & Vtrum homo secundum legem mentis velit bona. Et videtur quod non. Nam lex mentis videtur lex naturalis, vel videtur cognitio nobis naturaliter inserta: sed secundum cognitionem nobis valiter infinita, non omnia peccata cognoscimus: nam per legem

Adagium.

per legem scriptam est cogitio peccati, ut dicebatur supernis. Si ergo lex scripta facit nos cognoscere peccatum, & faciebat nos vitare mala: lex mentis vel lex rationis non videbatur ad hoc esse sufficiens. Præterea aliqui colunt Idola, & credunt ex hoc secundum mentem suam se obsequiū praestare deo: ergo non semper legi Dei concordat lex mentis. Præterea nusquam est consuetudinum peccatum per solam suggestionem sensualitatis immo oportet quod ratio inferior delebetur, ratio superior consentiat: quare si contingit ipsam obsertere rebus illecebris, non semper lex mentis est bona, nec semper secundum legem mentis approbamus diuinam legem. In contrarium est Apostolus. Dicendum quod sicut in speculabilibus quædam se habent ut principia; quædam se habent ut conclusiones sic in intellectu prædicto & in operabilibus, est dare quasdam vniuersitatis & maximas, quæ se habent ut principia: ex quibus regulamur in agendis, sicut per principia speculabiliæ regulamur in speculandis. Et sicut principia speculabiliæ sunt quæ locis sunt in domo, quæ natius ignorat, ut vult. Commentator supra principium secundi Metaph. & sicut statim huiusmodi principia speculabiliæ, ut de quolibet affirmatio vel negatio est vera, & quod omne totum est maius sua parte, & cetera talia ita se offerunt intellectui ut quilibet nisi assentietur, & quilibet duæ tamen intelligat quid dicitur per nomen ea probat auditus & agibilibus sunt quædam principia vniuersitatis; ut quod deus est honorandus, quod non est furandum, quod nemini est iniuriandum, & quod tibi non vis alius ne feceris, & alia huiusmodi, circa quæ non cadit error. Et quia huiusmodi principia vniuersitatis in operabilibus, dicuntur leges & regulæ agendorum, cum non alia præcipiant hec lex mentis & lex dei benedictum est quod ait Apostolus quod Secundum legem mentis consentit legi dei, quoniam bona est. Et tamen diligenter considerandum ut facultas solvantur obiecta quæ facta sunt, & quæ fieri possunt, quod licet lex mentis: quamcumque sit de se semper approbat diuinam legem quoniam bona est, & licet ratio quantum est de se tempore deprecetur ad optimam: per accidens tamen contingit aliquid: mentem discrepare à lege dei, & contingit tamen aliquatenus fieri illa, qd lex ipsa precipiat: qd per accidens triplici de causa configurit, primo propter peccatum obtenebans: secundo propter contumaciam: tertio propter inclinansem concupiscentiam. Primum sic patet: nam licet teste Propheta super nos, id est in superiori parte animæ mortali, sit signatum & imprimatum quoddam lumen, in quo lumine cetera talia nota esse debent: tamen illud lumen, ut alias teriginosus, aliquomodo est obscuratum & obtenebratum propter peccatum; erat enim huiusmodi lumen clarissimum in statu innocentie, quamvis in statu naturæ lapsi: quia sicut in aqua obscurata & obtenebrata est impedimentum, neclare appareant facies intuentum in ea; & sicut in speculo obsecutum, non sic reluent quæ ipsi speculo sunt obiecta: sic in ipso lumine rationis, ut in ipso lumine intellectus agitis, nobis diuinitus impresso, per peccatum obscurato, non ita reluent regulæ agendorum. Et per hoc patet solatio ad obiectum primum: nam per legem est cognitio peccati, non quod nullum peccatum esset cognitum ante legem, sed quia lex multa peccata nos docuit: quæ propter lumen rationis obtenebratum, ignota erant. Ad secundum autem dicitur: erant per accidens; quod sic declaratur: nā contingit nos syllogizare, discurrere, & arguere in agendis, sicut in speculandis: nam sicut in speculandis argumentum, omne totum est maius sua parte, hoc est totum, ergo est maius; sic in agendis arguimus, Deus est colendus, hic est deus, ergo est colendus. Cum ergo in huiusmodi discursu & syllogizatione con-

Atingat accipere sub: in accipiendo sub: per accidentis potest error contingere. Primum ergo propositionem, quæ continet vim legis, videlicet quod deus est colendus, eandem accipiunt fideles & infideles, quare lex mentis concordat legi dei. Sed in accipiendo errant infideles, & non fideles dicet enim infidelis, Deus est colendus, Idolum est deus, ergo Idolum est colendum. Lex ergo mentis concordat legi dei; sed per accidentis propter contingentem errorem in accipiendo sub, potest hec ab illa discordare. Ad tertium autem dicitur quod per accidentis sic contingit: nam optimos viros per veritatem concupiscentia, ut dicitur. 3. Polit. ratio ergo dicitur unum, sed propter peruersam concupiscentiam pervertitur & trahitur ad aliad. Lex ergo mentis concordat legi dei, sed per accidentis propter annexam concupiscentiam trahit et consentiat his quæ legi contrariantur.

Ulterius forte dubitaret aliquis de eo quod in littera dicitur, Velle mihi adiacet, perficere autem bonum non invenio. Queritur ergo, quare possumus per rationem & per legem mentis bonum velle, per quam ratione possumus bonum perficere sine gratia. Dicendum, quod debemus imaginari quod sanitas animi plus superat opera nostra, quam sanitas corporis superat potionem & slobocrias, vel alia per quæ habet induci. Sed si quereretur, vtrum homo velleret potionem, patet quod vult, & non vult: vult quidem propter et inducit sanitatem; non vult autem prout est: considerata amaritudini; per quam amaritudinem multi dimittunt potionem, & eam non suscipiunt; talibus ergo velle potionem adiacet, sed quod eam suscipiat, non inueniunt. Sic & opera bona sunt volita, & non volita: sunt volita in se: non sunt volita quidem ratione negligentes, quam habent annexam: in vniuersali ergo ut considerantur in se sine particularibus conditionibus, sine grauedine, & sine aliis, quibus sunt annexa, sunt volita; in particulari vero prout comunguntur his conditionibus aggrauantibus, non sunt volita. Et quia actiones sunt particularium, & quia particularia magis sunt non volita quam volita, & potio est in talibus sensualitas, quæ inducit nos ad mala particulariter, quam sit mens ostendendo nobis vniuersaliter quid est malum: nisi ergo iuueniatur per gratiam & superemus has difficultates & has particulares conditiones aggrauantes, non possumus omnia precepta implere, nec omnia peccata vitare; & si faciamus alia quid, quod sit de genere bonorum, non erit meritorum, nec erit deo gratum. Velle ergo secundum mentem adiacet, id est iuxta nos iacet, quia impotens est, & non potest in opus surgere: nisi refrenetur concupiscentia, quæ nos particulariter trahit: nā vniuersale iudicium, impotens est ad operandum, nisi applicetur ad particularia opus: & quia per concupiscentiam applicatur ad particularia, ut dictum est, in hac parte potest: est concupiscentia quam sit ratio, nisi per gratiam sit adiuta.

Ulterius forte dubitaret aliquis de quo homine loquitur apostolus, secundus hominis personam induat, cù ait. Non enim quod in deo bonum hoc ago, sed quod odio malum illud facio. Et cum subdit, iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Et cù ulterius ait, Velle adiacet mihi, perficere autem bonum non in venio: Et illud quod intra annexatur. Video aliam legem in membris meis, repugnarem legi. invenit me, & captivitatem me, vel, ut alia littera habet, captuum me ducentem in legem peccati. Omnia hec dicuntur ne in persona hominis iusti, vel peccatoris. Et dicit ne ea Apostolus, ut induit personam viri iusti vel hominis peccatoris. Dicendum, Magistrum in gloriam circa hoc magnam difficultatem facere, exponentem totam hanc litteram dupliciter: primū de homine peccatore, & postea de iusto. Sed non oportet litteram,

reiterare, sed sufficiat ostendere quomodo intelligi
valeat de istro & quo viso, facile exit litteram ad
veritatem exponeundi modum applicare. Propter quod
sciendum, quod quantum ad presentem spectat, in ho-
mene quantu[m] est, possunt, quodrum duo se servent ex
parte rationis, & duo ex parte sensualitatis. Ex parte
rationis, se tenet ipsum rationis iudicium, & ipsum
opus secundum huiusmodi iudicium: perpetratum.
Ex parte sensualitatis se tenent ipsi concupiscentes
impetus, vel ipsi concupiscentes motus, & ipsis opera-
tiones secundum huiusmodi impetus, & secundum
huiusmodi motus facte. In recto ergo iudicio ratio-
nis conuenient, vel conuenire possunt boni, & mali,
quia quantuncunq[ue] peruersi, & quantuncunq[ue] mali re-
murmurant in quod male agunt, & in quo recte iude-
cant. Rursum in habendo impetus & motus concupis-
centes, conuenient tam boni quam mali, quia quam
tuncq[ue] iusti, non haberent hoc ex speciali priuile-
gio, sicut habuit beata Virgo, habent aliquos motus,
& aliquos impetus concupiscentes: differunt tamen
a malis, quia boni agunt secundum rectum iudicium
rationis, mali autem operantur secundum motum &
impetus concupiscentes. Boni ergo habent duo secundum
rationem & unum secundum sensualitatem: ha-
bent enim rectum iudicium rationis, & opera sequen-
tia iudicium illud: ex parte vero sensualitatis habent
impetus & motus, sed non habent opera, quia non co-
sentiant motibus sensualibus, sed iudicio rationis.
Mali vero econvenio, habent duo secundum sensuali-
tatem, & unum secundum iudicium rationis: nam se-
cundum sensualitatem non solum habent impetus
qui possunt dici priuimi motus, sed etiam habent opera
secundum illos motus: ex parte vero rationis licet
possint habere rectum iudicium speculatiuum, habent
tamen opera discordantia à iudicio illo. Secundum
hoc ergo possunt expouere omnia verba apostoli:
nam cum dicit Egocarnalis sum, venundatus peccato-
to, si intelligatur de homine peccatore, ille est carnalis
& peccato venundatus, quia habet malos impetus,
& operatur, et consentit secundum malos impetus illos.
Si intelligatur de homine iusto, ille est carnalis, &
venundatus peccato, non ergo consentit malis moti-
bus, sed quia habet impetus sensualitatis, quos impetus
contingit nobis habere propter peccatum primi
parentis. Quod vero subdit, Non enim quod volo bonum
hoc ago, sed quod odi malum illud facio, si in-
telligatur de homine peccatore, cum peccator possit
habere rectum iudicium rationis, erit sensus, non enim
ago bonum quod volo secundum rectum iudicium
rationis, & secundum legem scripturam, sed ago malum,
quod repugnat tali legi. Si vero intelligatur de homi-
ne iusto, tunc operari extendere nomen actionis, &
nomen operis, ut quod ipsi impetus dicatur: quidam
actus, & quedam actiones: nam cum omnis motus sit
quidam actus, ipsi primi motus, & ipsi impetus, quidam
actus, & quedam actiones dici possunt. Secundum hoc
ergo erit sensus, ego quantuncunq[ue] iustus, ego, id est ha-
beo quosdam actus, & quosdam impetus, quos nolo
secundum legem scripturam, & secundum rationem iudicium,
immo odio eos. Quod vero viterius sit, nam non ego
operor illud, sed quod habitat in me peccatum, pla-
na est expostio, nam tam bonus quam malus, non
operatur secundum rectum iudicium rationis, sed secun-
dum somitem peccata: differenter tamen opera-
tur malum iustus, & iniustus; quia iustus dicitur hoc
operari solum quantum ad impetus, non quantum
ad consensum, in quo est veniale peccatum, non mortali-
tale; immo si bene refugentur huiusmodi impetus, plus
est ibi de merito, quam de demerito: iniustus vero ope-
ratur malum quantum ad impetus, & quantum ad con-
sensum. Quod vero subditur, Velle mihi adiacet, per-
ficere autem docum non inuenio) si intelligatur hoc:

A de iusto, referemus hoc ad ipsos impetus, & ipsos mo-
tus primos, quos iustus vellet omnes odire, & nullos
tales vellet habere: sed hoc non potest perficere, pos-
t etiam quilibet talium motum vitare singulariter,
sed non potest omnes vitare universaliter. Si vero in-
telligatur hoc de homine iusto, referetur tam ad im-
petus, quam ad consensum, & dicemus, quod vellet ra-
tionis, & velle naturae adiacet id est iuxta ipsum facere,
ut non possit surgere, & ut sit impotens ut bonum pet-
ficiat, immo trahitur à formite spiritu, ut habeat malos
impetus, & ut illis consentiat, nam malus homo non
adiutus per gratiam, non solum non potest vitare
omnia peccata venialia, immo non potest vitare omni-
nia mortalia. Quod vero viterius additur, Vide
alio legi in membris meis, repugnantem legi mentis
mea, & captiuantem me in lege peccati) plana est ex-
positio nam cum tam malus impetus, quam malus
christus repugnat legi mentis, si intelligatur de homine
iusto, erit sensus quid in membris videret legem quam
dam id est formite peccati, & quo oriuntur impetus re-
pugnantes legi mentis, secundum quos impetus, cap-
tuantur in lege peccati: quia quedam captiuitas, &
quedam miseria est, quod non possumus hos impetus
vitare, quos propter originalē infitiam vitavimus
in statu innocentiae. Si vero intelligatur de homine
iusto, plana est quod dicitur: nam ille non
solus habet malos impetus, sed etiam ille consentit;
per quem consensum captiuatur in lege peccati, & fa-
cit contra legem mentis.

LECTIO. XXIII.

Nihil ergo nunc damnationis est CAP. VIII.
bis qui sunt in christo Iesu, qui
non secundum carnem ambulant.
Postquam apostolus inquit Romanos, tam Iudeo, quam Gentiles, quod debent ad inducere pacem
habere, & in pace habita permanere, quia erant a pe-
nitento liberati, & quia erant à lege mosaica absolti.
In parte ista ostendit hoc idem ex eo quod sub lege
christi id est sub lege amoris, & gratiae collecti sunt.
Posset autem ex toto tali capitulo una talis formari
ratio. Quicunque non ambulant secundum carnem, &
sunt sub lege spiritus, & sub lege amoris, & gratiae col-
lecti, debent adiuicere pacem habere, vos estis huius
modi, ergo &c. Nihil enim est rati effectuum pacis, &
concordie, sicut lex spiritus, & lex amoris, ergo po-
terat apostolus melius sedare Romanorum litigia, &
melius eis inducere ad pacem, & concordiam, quia
ostenderet eos collocatos sub lege amoris & spiritus. Pro-
pter quod si cedam & aliud est sub aliqua lege esse, & aliud
sub ea debere esse, & aliud sub ea perpetualliter esse
se debere: nam aliqui sunt sub aliqua lege, sub qua
non debent esse, & illi qui carnaliter vivunt, et sunt
sub lege carnis: aliqui vero possent & sub aliqua lege,
sub qua debent esse, sed non perpetualliter esse, ut populi
Iudaicus qui erat sub lege mosaica, & debebat
sub ea lege esse, sed non debebat perpetualliter sub ea
esse, quia per legem christi liberandi erant ab ea legi.
Sed lex christi excedit omnes huiusmodi leges: nam
sub legi christi sumus, & sub huiusmodi lege debemus
mortales, & sub ea debemus perpetualliter esse. Ideo
tristitia facit: nam primo offendit nos sub legi spiritus, &
sobria lege christi esse: secundo declarat quod sub tali de-
bemus esse lege: tertio manifestat, quod sub tali lege
debemus inseparabiliter & perpetualliter esse. Secunda:
ibi Ergo fratres spiritui debitores sumus) Tertia: ibi
Quis ergo separabit nos à charitate christi.
Ad evidentiam primae partis sciendum, quod non
plene potest sciri qualiter sub lege spiritus, & sub lege
christi

christi simus, nisi sciremus qualis sit lex spiritus, & qualis sit lex christi. Rursus qui bene diffinit, contraria configuratur, ut dicitur 6. Top. coruni: nam unum cōtrarium facit ad cognitionem alterius. ergo si volamus scire, qualis sit lex christi, non est inutile scire quā liter nos debemus habere ad legem carnis quā contrariatur legi christi. tria ergo facit, nam primum ostendit qualis sit lex christi: secundo declarat qualiter debemus nos habere ad legem carnis, quā contrariatur legi christi: tertio aut nos non esse sub lege carnis, sed sub lege spiritus sive sub lege xp̄i. Secunda ibi. Quē enim secundum carnem? Tertia ibi. Vos autem in carne nō esatis. Rursus sciendum est quāquor esse leges: est enim, lex carnis vel lex peccati, quā nos maculat: et est lex naturae vel lex mentis, quam licet bonus velit, tamen nisi iuvetur per gratiam, non habet q̄ bonū perficiat: & est lex mōsaica, quā licet malum retinet & ostendit, tamen per seūnō iustificat: & est lex christi vel lex spiritus, quā legem mōsaicam adimpleret, & iustificaret. Hęc autem christi lex sic comparatur ad tres praecepta: quia lex christi sive lex spiritus legem mentis sanat, ut nō damnationis habeat: à lege peccati liberat: legem mōsaicam adimpleret: & nos iustificat. In declarando ergo qualis sit lex christi, in qua colloca in summa, tria facit: Quia a primo ostendit quod h̄mōi legem mentis sanat, ut nō damnationis habeat: secundo declarat, quod à lege peccati, liberat: tertio narrat q̄ legem mōsaicam adimpleret, & nos iustificat. Secunda ibi. Lex enim spiritus? Tertia, ibi. Nam quod impole. In prima parte int̄dicat talem rationem, Quę rurq; lex nihil damnationis haberet, ita lex legem mis̄is gubernat, et sanat: sed qui sunt in christo Iesu, & non ambulant secundum carnem, nihil damnationis habent, ergo lex christi mentem gubernat, & sanat. De hac autem ratione ponit virtutem mediū. Continuetur autem sic littera. Beh̄ dico q̄ mente seruio, legi dei, & quod lex diuina mentem sanat, & gubernat. Et quia sic est, nihil ergo nunc damnationis est, his qui sunt in christo Iesu, qui non secundum carnem ambulant. Proest autem inter continuari h̄c littera & forte melius sic: bene dico q̄ lex mōsaica inuitatur p̄ gratiā est iusta, quia lex mens byzœū repugnat legi mentis, per quā repugnatiā infirmatur & cōperatur. Itemq; q̄ ipsa iusta sit de capiūtate, neq; ex damnem, possimus liberari per gratiam dei, & peccatum nostrum: & quia sic est, Nihil ergo damnationis est his qui sunt in christo Iesu, id est qui sunt in lege christi Iesu, qui non secundum carnem ambulant. Id est quod legi carni non obediunt. Tunc ergo supplenda est ratio, quod quia lex christi nōt̄ damnationis haberet, ideo legem mentis gubernat, & sanat. Notandum est, quod quid sit lege christi & sine gratia homo infelix efficitur, & vider quid in seipso lex carnis repugnat legi mentis, ex qua repugnatiā efficitur ad fidei mortali, ut damnabiliter peccet, & quia gratia, & lex christi ab hoc nos liberat, bene dictum est, q̄ nihil damnationis est his qui sunt in christo Iesu, & quod lex christi ab hac damnatione mentem nostram, & legem mentis, nos eripiēdo, adiuuat, & cōfusat. Deinde cū dicit,

Lex enim spiritus vita in christo Iesu, liberavit me à lege peccati, & mortis.

Offendit quid lex christi non solum mentem vel legem mentis adiuuat & confortat, sed etiam q̄ legi peccati & mortis nos liberat. Fōmetur autem sic ratio, Lex vita à lege peccati & mortis nos liberat, sed lex christi est lex vita, ergo etc. De hac autem ratione ponit virtutem mediū, dicens; Lex est spiritus vita, in christo Iesu, id est lex quae est in christo Iesu, est lex spiritus, & lex vita: & quia sic est, h̄mōi lex liberabit me à lege peccati, & mortis, id est liberabit me à consensu, & operatione peccati, quae est causa mortis; Mōsaga-

A dīc autem quid non liberatus quis à frigore, nisi per calorem, & non liberatur à morte, nisi per vitam, q̄q; ergo ipso q̄ lex quae est in christo Iesu, est lex spiritus et lex vita, per h̄mōi legē liberantur à lege peccati, & mortis. Notandum etiam q̄ hic per legem peccati et mortis. Magister intelligit tam ipsū peccatum, quam legem mōsaicam, quae erat occasionaliter ea peccati, & mortis, dicens, quid ab utroq; videlicet tam à peccato, quam à lege mōsaica liberantur per legem christi; tamē cōmpterentur est ut dicamus quid lex christi, quia nihil damnationis habet, legem mentis iuuat & confortat: quia vero h̄mōi lex, est lex spiritus, & lex vita, ideo à lege peccati, & mortis nos liberat. Rursus quia lex illa, ut patebit, adimpleret legem Mōsaicam, & facit quid impole erat illi legi, ideo nos iustificat. Deinde cum dicit,

Nam quod impole erat legi, in qua inserviabatur per carnem, deus filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carnem, ut iustificatio legis impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum.

Comparat legem christi ad legem Mōsaicam ostendens quid lex christi facit quod impossibile erat illi legi, & adimpleret illam legem, & ideo nos iustificat. Fōmetur autem sic ratio. Quęcumq; lex facit quod impossibile erat legi Mōsaicæ, & adimpleret illam legem, ita lex nos iustificat: lex christi est h̄mōi, ergo etc. De hac autem ratione ponit virtutem mediū, dicens. Nam (supple) lex christi nos iustificat, quod impossibile erat legi Mōsaicæ, id est in qua iustificatione lex Mōsaica infirmabatur, id est impotens reddiebatur, quia lex illa nos iustificare non poterat: & quia lex illa nos non iustificabat, deus pater, personaliter filium suum mittens, id est visibile factens, in similitudine carnis peccati missus eum: & in carne christi, id est per carnem christi, de peccato damnauit peccatum: ut iustificatio legis, id est ut iustitia, quam lex mōsaica promiscebatur, & perficeret non valebat, completebatur, id est consummabatur in nobis; qui habemus legem christi, per quam eam habendo & obseruando non secundum carnem ambulamus: quia non facimus opera carnis, sed ambulamus secundum spiritum, qui & spiritualiter regimur; non post concupiscentias omnes. Notandum quatenus quid lex mōsaica nullum p̄ficiat, sed sicut gratia non conferret p̄ficiantem legem, nullum p̄ficiuerat minimum p̄ficiantem: lex ergo christi legem Mōsaicam adimpleret, quia facit nos obseverare, & facit nos habere illam iustitiam, quae p̄cipiebatur in legi, & per legem p̄ficiuntur, & habebunt p̄ficiare. Notandum etiam q̄ christus nullus est in similitudinem carnis peccati, quod ibonadūmplicat carnem peccati, sed allumpfit carnem passibilēm, & mortalem, h̄mōi carnem nostram, quae p̄dēt̄ dicti carni peccati, id est caro maculata, in qua id est carnis peccati. Notandum etiam q̄ hoc quod dicitur de peccato damnabat peccatum) exponitur tripliciter: primo de Diabolis secundū de somite peccati: tertio de culpa, sive de acto peccati. Christus ergo misit in similitudinem carnis peccati, damnante peccatum, id est dominus Diabolus, de peccato in carnē, id est pro peccato facto in carnē q̄h̄mōi; propter peccatum enim quod commisit Diabolus in carne christi, quia p̄ficiens mortem h̄mōi, h̄mōi fuit diabolus ex hoc damnatus, id est sententiarus, ut perderet quod tenet: ut quia mortem christi innocentis procurabat, in quo de iure potestem non habebat, h̄mōi perdidit homines quos tenebat, in quibus suam potestiam exercens. Ergo christus dominauit peccatum, id est de peccato

AD ROMANOS.

**tō factō in carne eius, id est pro peccato; quod com
mittit diabolus in corpus eius. Secundo modo exponi
tur de formite peccati: ut dicatur, quod Christus diminuit
peccatum de peccato, id est debilitavit formē peccati
procedentē de peccato. Adē: diminuit dico in carne
Christi, cum qui vetus homo noster, id est formes pecca
tri nostri crucifixus est. debilitatus est, ut supra osteh
datur. Tertio modo exponetur de ipso opere
peccati, id est de ipsa culpa, ut dicatur quod cōstitutus in
carne de peccato, id est factus hostia pro peccato, dam
nauit peccatum, id est deteuit omnem culpam, & om
ne delictum. Deinde cūm dicit.**

**Qui enim secundum carnem sunt, quae
carnis sunt sapiunt: qui vero secundum spi
ritum sunt, quae sunt spiritus sentiunt.**

Ostendit quālis sit lex Christi. Ostendit qualiter nos
debemus habere ad legem carnis, quae contrariatur
legi Christi: nam primo nō debemus carnales esse: secū
do non debemus carnaliter sapere: tertio nō debe
mus carnaliter agere. Habet enim leuitaria per or
dinem: nam primo homo ex ipsa natura peccata, quia na
scitur natura filius ira, dicitur carnalis esse: secundo
ex eo quod carnalis est, incipit carnaliter sapere, id est
circa carnalia esse attentes & intenti ex eo quod car
nalita meditatur, prorumpit in carnalia opera, & inci
pic carnaliter agere. Gratia autem Christi ab omnibus
his carnalibus nos purgat: purgat em̄ nos ne carnali
ter sentiamus, quia somitem peccati debilitat: purgat
nos ne actualiter agamus, quia ab actuali culpa nō
mudat, & ne in actu peccati procedamus, nos p̄seruat.
Tria ergo facit secundum quod tria hæc manifestat & probat.
Nam prudētia carnis. Tertia, ibi. Qui enim in carne, Ma
prima pars intendit talem rationem, Quicunq; nolunt sapere,
id est nolunt esse attenti & intenti circa ea quae sunt
carnis, sed circa ea quae sunt spiritus, non debent esse
secundum carnem, sed secundum spiritum: sed vos Re
mani, vel vos quicunq; credentes, non debetis sapere,
id est non debetis esse intenti circa ea quae sunt carnis,
sed circa ea quae sunt spiritus ergo &c. De hac autem
ratione ponit virtutem mediū, dicens, Qui enim secun
dum carnem sunt, sapiunt, id est sunt intenti, & atten
ti, & curiosi, quātā ad ea quae sunt carnis, & vero secundum
spiritū, sentiunt solliciti circa ea quae sunt sp̄itu.
Tunc ergo supplēda est ratio, quod ne vos sapiatis ea quae
sunt carnis, & ne sis solliciti circa talia, non debetis
carnales esse. Notandum autem quod sicut sc̄im, cum re
generamur per baptismum, sumus spirituates: ita sc̄im
cum generamur à nostris parentibus, nascimur
carnales. Voleas ergo apostolus nos trahere ad baptis
mi gratiam, ait, quod non debemus carnales esse.
Deinde cum dicit,

**Nam prudētia carnis mors est, pruden
tia autem spiritus vita & pax: quoniam fa
pientia carnis inimica est deo, legi enim
Dei non est subiecta, nec enim potest.**

Ostendit quod debemus carnaliter sapere: suppos
uerat enim in ratione præcedenti, quod non debem
us carnales esse, ne carnaliter sapiamus; in partē
ista, quod nō debemus carnaliter sapere ostendit, decla
rat quātā mala consequamur, si carnaliter sapiamus.
Formetur autem sic ratio, Per quicunq; prudētia
mortem incurrimus, & deo inimici sumus, & à deo au
tertiū, illa prudētia est despicienda, & vitanda
sed prudētia carnis est huiusmodi, ergo &c. Hæc au
tem ratio continet in se quātā tria media, secundum
tria quae facit nobis prudētia carnis. Continuetur aut

A tem sic litera. Bēne dico quod non debemus carnaliter
sapere, sed spiritualiter, quia prudētia carnis mors
est, id est carnaliter sapiens est dignus eterna morte:
sed debemus spiritualiter sapere, quia prudētia spi
ritus est vita, & pax, id est vita pacifica, vel est vita,
quia est causa vita: & est pax, quia est mentis tranquili
tatis. Ergo ipsa causa, quare non debemus carnaliter
sapere, est, quia huiusmodi sapientia mors est. Alia au
tem causa, quare non debemus carnaliter sapere, est,
quoniam sapientia carnis inimica est deo. Est etiam
tertia causa, quare huiusmodi sapientia est vitanda,
quia legi dei talis sapientia non est subiecta, nec pos
test esse subiecta. Notandum autem quod duplex est sapientia, pra
dicta & speculativa; non prohibetur hic sapientia specu
lativa, sed practica per quod quis carnalibus intedit. Vnde
sapientia hic sumpta, magis dicitur à sapore, quod à sapore
prohibetur carnaliter sapere, habere saporem, &
delectationem in rebus carnalibus. Notandum etiam quod
in peccato tria sunt, auerſio, conuersio, & reatus: homo
est peccans, auerſit se à bono incommutabili, & ex hoc
nō est Deo subiectus; conuersus etiam se ad bonum ap
positum, & ad bonum commutabile, & ex hoc effici
tur deo inimicus: incurrit inde reatus, id est obliga
tionem ad penam, poena autem debita peccato, est
mors, iuxta illud sapientia: 6. Stipendia enim peccati
mors. Sapere ergo carnaliter, id est habere saporem, &
delectationem in rebus carnalibus, & sollicitari circa
talia, tria mala facit: nā huiusmodi sapientia est mor
tatione reatus: est inimica deo ratione conuersione
non est deo subiecta ratione auerſionis. Notandum
etiam quod cum tria mala faciat sapientia carnis, ex
quolibet horum trium posset formari una ratio, &
non debemus carnaliter sapere: tamen breuitate
causa ex omnibus his tribus inediis conflatur una ra
tio, quod ne incurramus mortem, ne simus inimici
deo, ne simus à deo auerſi, nequaquam carnaliter
sapientias. Notandum etiam quod sapientia carnis non est subiecta legi dei, nec esse potest non
quia ipsa caro, ut naturam nominatur, possit subiici legi
dei, sed ut nominatur vitium per se loquendo, legi
dei subiecti non potest, ut Magister in glossa tangit; &
sumptum est ab Augustino in verbis apostoli. Den
de com dicit.

**Qui enim in carne sunt, deo placere nō
possunt.**

Ostendit quod nō debemus carnaliter agere. Form
etur autem sic ratio, Quicunq; volunt deo placere
non debent carnaliter agere: vos debetis velle deo pla
cere, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem
mediū, dicens, Qui enim in carne sunt, & qui carnaliter
agunt, vel qui post concupiscentias carnis vadunt, &
exponit. Glossa, deo placere non possunt. Tunc ergo
est supplēda ratio, si vos vultis deo placere, non debetis
esse in carne, nec carnaliter agere. Deinde cūm
dicatur, non debemus carnaliter agere, non posse dicitur.

Vos aut in carne non estis sed in spiritu.
Ostendo quālis sit lex Christi, & qualiter nos debem
us habere ad legem carnis, quae contrariatur legi
Christi: ostendit nos esse in spiritu, non in carne, quae
contrariatur legi Christi. Ceterum quod duo facta, quia
primo facit quod dicitur est, secundum ostendit, quod
virtutes concomitantur ex eo quod sumus in spiritu, &
ex eo quod sumus sub lege Christi. Secundum dicitur, si car
men (spiritus dei). Continuetur autem sic, Dicitur est
quod qui sunt in carne, deo placere non possunt: sed
vos Romani, cum conuersi sitis ad fidem, iam non
estis in carne, & faciatis opera carnis, sed estis in spiritu
quia circa spiritualia debetis esse intenti. Posset au
tem ex hoc talis formari ratio, Quicunq; sunt conuer
si ad fidem, ut tales sunt, iam non sunt in carne, sed in
spiritu: vos estis huiusmodi, ergo et cetera. Deinde
cum

cum dicit.

Si tamen spiritus dei habitat in vobis. Si quis autem spiritum christi non habet, hic non est eius.

Ostendit quas utilitates consequuntur ex eo quod sunt in spiritu. Crea quod tria facit: quia primo ostendit, quod tales existentes, christo incorporantur, & efficiuntur membra christi: secundo quod in praesenti iustificabuntur & efficieruntur iusti: tertio declarat quod in futuro a mortuis suscitabuntur, & efficientur immortales. Secunda ibi. Si autem christus? Tertia ibi. Quod si spiritus eius. In prima parte intendit talem rationem. Per quancunq; rem in nobis habitantem christo incorporamur, & efficiemur membra christi, in illa re debemus esse: sed per spiritum in nobis habitantem, christo incorporamur, & efficiemur membra christi ergo debemus in spiritu esse. De hac ratione posuit virtutem medii. Continuetur ergo sic litera, Benè dico quod estis in spiritu, si tamen spiritus christi habitat in vobis, quo inhabitante efficiemini membra christi: quia si quis spiritus christi non habet, hic non est eius, id est non est membrum eius. Tunc ergo suppleatur sic ratio, Non habentes in se spiritum dei, non sunt membra christi, ergo si habebitis christi spiritum & fueritis in spiritu, efficiemini membrum eius. Notandum autem quod videtur haec ratio arguere a positione cōsequēntis. Nam non valet ratio facta, videlicet, Qui non habet spiritum dei, non est membrum christi ergo qui habet spiritum dei, est membrum christi. Sed dicendum quod hec est materia cōuertibilis, & ideo possunt arguere tam a positione cōsequēntis, quam a destruētione antecedentis. Vnde qui habet spiritum in se habitantem, ille est membrum christi: & è conuerso, Qui est membrum christi (nisi sit membrum putridū, vel abscissum) habet in se spiritum in habitantem. Vna ergo utilitas, quam consequitur, si sumus in spiritu, est, quia efficiemur membra christi. Deinde cum dicit.

Si autem christus in vobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus vero viuit propter iustificationem.

Ponit utilitatem secundam, videlicet si christus habitat in nobis, & si sumus in spiritu, licet oporteat nos mori corpore, tamen viuimus spiritu, & iustificamur. Ideo ait, Si autem christus in vobis est, si vos estis sub lege christi: & si spiritus christi habitat in vobis, corpus vestrum mortuum est, id est habet necessitatē morientis propter peccatum: sed spiritus, id est anima, viuit propter iustificationem. Posset autem ex hoc talis formati ratio. Per quicunque viuimus secundum animam est iustificamur, illam debemus habere in nobis, & in illo permanere: sed illam moriamur corpore, per christum tamen secundum animam viuimus, & iustificamur: ergo christum debemus habere in nobis, & in christo permanete. Notandum autem quod hoc quod ait, Corpus mortuum est propter peccatum, potest exponi tripliter, ut glosa tangit. Primo modo exponitur de corpore, quod est pars compositi, sic, Corpus mortua est propter peccatum, id est quantum corpus habeat necessitate moriendo propter peccatum. Adeo, debemus tamen consolari, quia si christus habitat in nobis, viuit spiritus, id est anima propter iustificationem. Secundum modo exponitur etiam de corpore, quod est pars compositi, non solum propter nostram consolacionem, ut dicebat expositor prima, sed etiam propter peccati iustificationem, ut sit sensus, Corpus mortuum est propter peccatum, id est habet necessitatem moriendo: et quia sic est, & oportet nos mori, debemus facere quod christus habet in nobis, & quod viuat spiritus propter iustificationem.

A rationem. Tertio modo exponitur propt̄ corpus dicit totum coniunctum, ut sit sensus, Licet corpus, id est homo sit, id est fuerit mortuum quidem propter peccatum; si tamen christus est in nobis, spiritus noster, qui prius fuerat mortuus, viuit in praesenti propter iustificationem. Notandum etiam quod ait apostolus sub conditione, (si tamen spiritus dei habitat in vobis) quia, ut dicit Augustinus, ideo ambi loquitur, quia Romani ad legem fidem nodum perfecte inducti erat, sed spes erat proficiendi. Quare ut inciter eos ut magis proficiant, sub conditione eis loquitur, dicens, Si spiritus dei habitat in vobis, efficiemini membrum christi, & spiritu viuens propter iustificationem. Deinde cum dicit.

Quod si spiritus eius, qui suscitauit Iesum a mortuis, habitat in vobis: qui suscitauit Iesum christum a mortuis, viuiscabit & mortalia corpora vestra, propter inhabitantem spiritum eius in vobis.

Assignat tertiam utilitatem, videlicet, quod si eritis in spiritu, & spiritus habitauerit in nobis, non solletemus iustificabimur in praesenti, sed etiam suscitabimur a mortuis in futuro. Formetur autem sic ratio, In qui buscunq; habitat spiritus dei patris, qui suscitauit Iesum christum a mortuis, illi propter huiusmodi spiritum inhabitantem, erunt a mortuis suscitati: vos estis huiusmodi, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem medii, dicens, quod si spiritus eius, id est dei patris, qui deus pater suscitauit Iesum christum a mortuis, habitat in vobis, consequens est, quod deus pater qui suscitauit Iesum christum a mortuis, propter spiritum eius inhabitantem in vobis, viuiscabit. faciet viua, & immortalia, & impassibilia, mortalia corpora vestra.

Notandum autem quod ut habetur 1. ad Cor. 15. oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem. Hoc ergo modo deus patet qui suscitauit Iesum christum a mortuis, per spiritum inhabitantem in vobis, viuiscabit mortalia corpora nostra: quia corpora nostra, quae de sua natura sunt mortalia & passibilia, sic iustificabuntur quod sicut immortalia & impassibilia. Notandum autem vim rationis in hoc considerare. Quia monstrum est, si resurgent caput, & non resurgent membra. Si ergo christus caput nostrum resurrexit, nos, qui propter spiritum inhabitantem sumus membra christi, propter huiusmodi spiritum in habitantem resurget genus in gloria, sicut et christus resurrexit.

Dubitaret forte aliquis, de eo quod apostolus ait, Nihil damnationis est lis qui sit in christo Iesu, quod glossa exponeat ait, quod talibus, si ex carnis malitia sunt, non tamen obliunt. Sed contra aut loquitur Magister de peccato mortali, aut veniali: si de mortali, constat quod illud non maculat animam: si de mortali, constat quod illud obesumculare autem, & non obesse, videtur impossibile. Dicendum quod ipsi primi motus & ipsi primi impetus, qui non sunt in potestate nostra, aliquatenus turpitudinem habent annos: tamen si illis resistamus, plus niemur, & demeremur, iuxta Iacob. 4. Omne gaudium exiliante fratre, cum in variis tentationes incidentur. Et Beatus vir, qui suffert tentationem: quoniam cum probarus fuerit, accipiet coronam vitæ. Ipsi ergo primi motus, quos fideles non possunt utliteritate, maculae dicti possunt ratione aliquius turpitudinis annexi; & dicitur non obesse, quia si eis bene resistatur, magis est ibi meritum, & demeritum. Quod vero argueatur quod peccatum veniale non maculat animam. Dicendum quod non maculat simpliciter: tamen aliquo modo potest dici macula, quia aliqualiter disponit ad maculandum.

AD ROMANOS.

Vlterius forte dubitabit aliquis de eo quod apostolus ait, quod Misit filium suum in similitudinem carnis peccati. Quod glōsa exponens, ait. Filius dei ip̄siss est, non in carnem peccatricem, sed in similem, propter passibilitatem, & mortalitatem. Ergo christus quantum ad passibilitatem & mortalitatem, fuit similius nobis. Sed contra: Nos passibilitatem & mortalitatem de necessitate contrahimus, ipse vero h̄ac voluntarie assumpsit: ergo &c. Dicendum quod in omnibus considerandus est inodus, & res: & aliquando est similitudo solum quantum ad rem habitam, aliquando vero quantum ad rem, & modum. Inter passibilitatem & mortalitatem christi, & nostram, fuit similitudo quam ad rem habitam, & non quantum ad modum habendi. Fuit enim caro christi passibilis & mortalis, & nostra est passibilis & mortalis; sed huiusmodi passibilitatem & mortalitatem, ut tangebatur, non secundum modum habuit christus, & nos habemus: quia ipse hoc voluntarie assumpsit, nos de necessitate contrahimus. Igitur inter nos & alios homines secunda passibilitatem & mortalitatem, est similitudo quantum ad rem habitam, & quantum ad modum habendi; quia omnes sumus passibiles, & mortales, & omnes has mactulas de necessitate contrahimus. Inter christum vero, & nos, fuit similitudo, non quantum ad modum habendi, sed quantum ad rem habitam. Dicamus ergo quod per unum hominem, peccatum intravit in mundum, & per peccatum mors, ut dicebatur supra cap. 5. Si per peccatum introducta est mors, omnis ergo caro mortalis videtur esse et peccatrix. Christus ergo licet non assumpsit carnem peccatricem, quia inventus est inter mortuos liber: tamen eo ipso quod assumpsit carnem mortalem, assumpsit carnem similem peccati.

Vlterius forte dubitabit aliquis, quia videtur christus assumpsisse non solum similitudinem carnis peccati, sed etiam carnem peccatricem, & maculatam. Nam quantuncunq; beata Virgo, christū nō libidinie, sed gratia conceperit, ut vult. Augustinus, & habent in glōsa: non tamen propter hoc videtur sufficiens argui, carnem christi non fuisse maculatam & infectā corruptione peccati: quia si tota massa carnis nostre, in Adam corrupta fuit, qualitercum p̄x parentes proximos concipiātur, ex quo concipiuntur de massa corrupta, oportet nos corruptos esse. Dicendum quod de quolibet modo habendi, possumus distinguere dupliciter: quia: quicquid habetur, vel habetur virtualiter tantum, vel habetur formaliter tantum, vel vtroq; modo: vt sol habet calorem virtualiter tantum, quia potest calefacere, ipse tamen in se formaliter non est calidus. Si quid autem esset ita remissus calidum, quod non posset alia caleficere, vel si possibile esset, quod aliquid haberet aliquam qualitatem, sed eundum quam non posset sibi similem generare, illud esset ita formaliter tale, quod causaliter & virtualiter tale dici non posset. Ignis vero, & ea quae habent caliditatem perfectam, cum unumquodque perfectum sit, cum potest sibi simile generare, sunt calidae tam formaliter, quia in se habent calorem, quam etiam virtualiter quia possunt caleficere. Secundum hoc ergo dicamus, quod Adam, & ab Adam procedentes, sunt infecti, & formaliter, & causaliter: formaliter quidem, quia in se habent infectionem, causaliter vero, quia, alios infectos generant. Inde est quod si in ecclesia essent duo baptizati, & unus tolleret infectionem formalem, & purgaret hominem in se, alius tolleret infectionem causalem, ita ut purgaret eum secundum quod est causa filiorum & non faceret filios infectos: qui genantur ex sic baptizatis, non essent vltierius baptizandi. Verum quia non est nisi unus baptizatus in ecclesia, & ille purgat hominem ne sit infectus formaliter, non autem purgat ipsum ab infectione causalī ne faciat.

Alios infectos, filii baptizatorum sunt vltierius baptizandi. Sed licet non sit nisi unus baptizatus in ecclesia, beata tamen Virgo his sanctificata fuit, semel in utero, & semel extra uterum. Cum ergo fuit in utero sanctificata, fuit purgata persona, & fuit mundata ne esset infecta formaliter: sed in sanctificatione extra uterum, cum fuit ab Angelo nuntiata, & concepit Dei filium, non solum in ea fomes fuit ligatus, sed etiam extinxitus: non solum fuit purgata eius persona, sed etiam natura non solum fuit mundata ne esset infecta formaliter, sed etiam mundata fuit ab omni infectione causali. Adeò enim mundata fuit, ut quicquid ex ea nasceretur, infectum esse non posset. Christus ergo licet non caruerit omni passibilitate, tamen quia natus fuit ex virgine sic sanctificata, caruit omni infectione peccati, ut nec originale, nec actuale peccatum habebat. Quantuncunq; ergo Adam fuerit infectus, & qui nascuntur ex eo infecti sint, christus propter superuenientem spiritum sanctum, virginem mundantem, & sanctificantem, nullam infectionem peccati suscep-

LECTIO. XXV.

Rgo fratres spiritui debitores sumus non carni, ut secundum carnē vivamus, si enim secundum carnem vixeritis, morietismini: si autē spiritu facta carnis mortificaueritis, vinetis.

Postquam apostolus ostendit quod sub lege christi, & sub iudeo spiritus sumus, quia non sumus in carne, sed in spiritu. In parte ista declarat quod spiritu debitores sumus, & qd sub lege spiritus esse debemus, sumus enim debitores spiritui, non carni. Circa quod duo facit: quia primo facit quod dictum est: secundo quia mentionem fecerat de expectatione beatitudinis, ostendit & declarat, quod beatitudinem eternam firmiter expectare debemus. Secunda pars incipit ibi, ubi praesens lectio terminabitur (Vanitatē enim creatura subiecta est.) Circa primum septem facit secundum quod septem rationes adducit ad ostendendum quod sumus debitores spiritui et quod sub lege spiritus esse debemus. Nam primo probat hoc ex spirituali viuificatione: secundo ex divini spiritus agitatione: tertio ex spiritu sancti datione: quarto ex spiritu sancti testificatione: quinto ex hereditatis aeternae adoptione: sexto ex inseparabili glorificatione: septimo & ultimo, probat hoc idem ex eterna beatitudine expectatione. Secunda vero incipit ibi, Quicunque enim (Tertia ibi, Non enim accepistis.) Quarta ibi, Ipse enim spiritus (Quinta ibi, Si autem filii.) Sexta ibi, Exultum enim (Septima ibi, Nam expectatio crevit.) Prima ergo ratio sumitur ex spirituali viuificatione, formetur sic. Quicunque secundum carnem viuentem moriuntur, secundum autem spiritum, facta carnis mortificatione, viuant, illi sunt debitores spiritui, & non carni, & debent esse sub lege spiritus, & non sub lege carnis, ut secundum carnem viuant: nos sumus huiusmodi: ergo nos debitores sumus spiritui, & non carni, ut secundum carnem viuamus. Hoc est ergo quod ait, Ergo fratres debitores sumus, id est obediens debemus spiritui, id est ratione vel spiritu, id est spirituali legi, & non carni, ut viuamus secundum

Amus secundum carnem , id est secundum voluptatem carnis. Hec est conclusio probanda. Quæ deinde probatur ex eo quod subditur. Si enim secundum carnem vixeritis, moriemini, quia ex voluptatibus carnis nesciunt visia, quæ ordinant nos ad mortem: si autem spiritu, id est spiritu dei, vel spiritu sancto, facta carnis mortificaueritis, id est penitus abieceritis, viuetis hic per iustitiam, & in futuro per gloriam. Tunc ergo est supplenda ratio, quæ per carnem moriamur, & per spiritum viuamus, debemus obedire spiritui, & non carni. Notandum autem quod secundum Glosam non debemus viuere secundum carnem, id est secundum voluptatem carnis, quia licet caro sit nutrienda, & sint ei necessaria ministranda, quia creatura dei est, tamen non est voluente nutrienda, ne propter huiusmodi voluptates ad vitia tracti, auertamur a deo. Notandum etiam quod, ut Glosa tangit, tota Trinitas unus deus, est quoddam summe bonum: anima vero est magnum bonum, sed non summum: caro quidem nec est bonum summum, nec magnum, sed paruum. Anima ergo est inter summum bonum, & paruum, quia est inter deum, & carnem, quia est inferior deo, & superior carne: & quia homo debet obedire superiori, & non inferiori, debet anima obedire spiritui diuino, ut secundum deum viuat, & non carni ut viuat secundum delectationes carnis. Deinde cum dicit.

Quicunq; enim spiritu dei aguntur, ii filii dei sunt.

Ponit secundam rationem sumptam ex diuini spiritus agitatione: nam eo ipso quod diuinis spiritus nos agitat, nos dirigit, & mouet ad bene operandum, sumus debitores, & obedire debemus diuino spiritui, & non carni. Formetur autem sic ratio, Quicunque enim spiritu dei aguntur, ii filii dei sunt: & ex hoc (supple) sunt debitores spiritui, & non carni: vos etsi huiusmodi, ergo etsi debitores spiritui, & non carni. De hac autem ratione ponit virtutem medii: & litera plana est, ut patet. Notandum autem quod tam in opere naturæ quam etiam in opere gratiae, & in vita spirituali, sumus organa dei; & oportet quod dirigantur a deo, & deus dirigit, & mouet naturam totam, ut dicitur in libro de bona Fortuna: ab hoc principio depender coesum, & natura, ut dicitur in. 12. Metaphy. Sed aliter dirigimus & mouemur a deo in hoc opere & in illo: quia per naturam concessam nobis, perfectiones naturales vel possumus ex nobis acquirere, vel possumus ad illas nos sufficienter disponere. Sed ad perfectiones gratitatis non sicut: quia nec possumus illas ex nobis acquirere, nec possumus ad illas nos sufficienter disponere. Se cundum tales, non perfectiones non possumus sufficienter cogitate aliiquid ex nobis quasi a nobis, sed tota sufficiencia nostra a deo est. In talibus enim taliter nos habemus, sicut se habet martellus ad ea quæ sunt artis: quia sicut a martello non potest progredi aliqd opus artis nisi agitur a fabro, ita quod martellus in huiusmodi opere, magis agitur quam agat; sic in operibus gratiae, tuhisi possumus nisi diuino spiritu agitati, & moti. In talibus ergo cum magis agimur quam agamus, ideo apostolus signanter non ait, qui spiritu dei agunt, sed qui spiritu dei aguntur, ii filii dei sunt. Notandum etiam quod in vita spirituali nihil a nobis possumus, & in tali vita magis agimur quam agamus, multum sumus debitores diuino spiritui, si hmoi spiritu agitati & moti, filii dei sumus. Valde ergo ratio apostoli est firma & valida: qui ex diuini spiritus agitatione, & ex eo quod ex spiritu dei agimur & sumus filii dei, vult probare nos esse diuino spiritui debitores. Notandum etiam quod hec ratio ex diuina agitatione sumpta, addit supra primam, sumptam ex viuificatione, quia plus est sic agi, vel agitari, quam simpliciter viuificari: viuiscamur enim & secundum naturalem vitam, in qua ex

natura agimus: sed in vita spirituali (ut dictum est) magis agimus & agamus. Ut ergo insinuet, quatum sumus Deo debitores, declarat quale sit vivere spirituale, ostendens quod secundum tale vivere nihil sumus nobis, sed totaliter sumus deo, & quod nihil agimus a nobis, sed totaliter agimus a deo. Multum ergo sumus diuino spiritui debitores, & multum debemus ei obediere, in cuius potestate sic sumus. Dixit ergo prima ratio quod per diuinum spiritum, spiritualiter viuimus: sed haec plus dicit, quia ostendit quale sit spirituale viure; quia huiusmodi vivere, est a spiritu dei agi, & filios dei fieri. Deinde cum dicit.

Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum dei, in quo clamamus Abba Pater.

Adducit tertiam rationem sumptam ex spiritus sancti acceptance. Formetur autem sic, Quicunque accepérunt spiritū adoptionis filiorum, in quo clamamus Abba Pater, illi sunt multum debitores spiritui: sed vos non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus Abba Pater, ergo vos etsi multum debitores spiritui. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic litera, Benè dico quod vos etsi multum debitores spiritui, quia non accepistis iterum (ut olim in lege) spiritum seruitutis in timore, id est spiritum, qui vos inuitos timore poenitentia faciat, sicut fiebat olim in lege mosaica: sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, id est acceptis spiritum sanctum dantem nobis gratiam, per quam filii adoptiui sumus: in quo, id est per quem spiritum sanctum, nos non ingrati de beneficio nobis facto, clamamus Abba Pater. Notandum autem quod, ut magister ait in glosa, caendum est, ne ex eo quod ait spiritum seruitutis, & spiritum adoptionis filiorum, diuersum intelligas spiritum: nam unus & idem est, qui fuit spiritus timoris in lege mosaica, & nunc est spiritus adoptionis filiorum, & spiritus amoris in lege fidei. Vnde Augustinus in libro Questionum Exodi, & habetur in glosa, Unus & idem spiritus est, sed propter diuersa opera dissimiliter appellatur, ut Aegypti fuit spiritus iræ, quibus aqua dissipata nocuit: filius Israel non fuit spiritus iræ, quibus aq; dissipata prouicit. Similiter iste id est spiritus Iudeis fuit spiritus timoris, quibus q; legem timor erat incusus: nunc autem est spiritus libertatis & amoris ius, quibus opere gratitatis & regenerationis operatur, in vitam eternam, & hoc non per timorem formidando peccatum, sed per electionem amando iustitiam. Notandum etiam duos esse timores, ut hic insinuat, quorum uterque est a spiritu sancto: unus est seruile, in quo quamvis Deo credatur, non tamen in deum: & si bonum fiat, non tamen bene: quia sic timens, inuitus & timore poenitentia facit bonum: constat autem quod nemo inuitus bene facit, & si bonum fit quod facit, ut vult Augustinus in libro sententiarum Prospere, & habetur in glosa. Secundus timor dicitur castus & filialis, qui stat simul cum charitate perfecta. Primus timor fuit in lege mosaica, secundus in lege fidei. Notandum quod preter timore naturalem (ut distinguitur in glosa, & sumptum est ab Augustino in libro sententiarum Prospere) sunt quatuor timores: unus qui dicitur mundanus, qui malus est, & non est a deo: secundus dicitur seruile, qui bonus est & a deo, sed non sufficiens: tertius dicitur initialis, qui stat cum charitate inchoata, qui bonus est, & a deo, & est sufficiens, sed non est perfectus: quartus dicitur castus, qui potest esse in charitate perfecta, qui bonus est & a deo, & non solum est sufficiens, sed potest esse perfectus. Notandum etiam quod Abba in hebreo sermone idem est quod Pater latine; nos ergo non

Quæst. 55.

Timoris. 4.
sunt genera.

AD ROMANOS.

clamore labiorum, sed intus in corde clamamus in auctoribus dei Abba pater. Vt rursum autem posuit, hebreis cum, & latine: vt significet plures populos, & plures parietes, in unum angularem lapidem conuenisse. Notandum etiam hanc tertiam rationem per additionem se habere ad alias: nam in hac ostenditur & non solum multum tenemur spiritui diuino, sed & etiam plus tenemur ei, & maior gratia sit nobis facta, quam fuerit facta illis de veteri testamento: nam illis in lege mos saica fuit datus spiritus timoris, nobis autem est datus spiritus adoptionis, & amoris. Deinde cum dicit.

Ipse enim spiritus testimonium reddit spiritui nostro quod sumus filii dei.

Adducit quartam rationem, sumptam ex spiritus sancti testimoniacione. Formetur autem sic. Quibuscumque ipse spiritus testimonium reddit & sunt filii dei, illi sunt multum debitores spiritui, & debent spiritui obedire: sed ipse spiritus reddit testimonium spiritui nostro quod sumus filii dei, ergo multum sumus debitores spiritui & debemus spiritui obedire. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic litera. Benè dico & nos sumus debitores spiritui, quia ipse spiritus sanctus tantum bonum facit nobis, & reddit testimonium spiritui nostro, id est facit spiritum nostrum, & mentem nostram recognoscere & sumus filii dei. Notandum autem quod (vt glosa tangit) licet tota Trinitas reddat testimonium spiritui nostro, id est faciat recognoscere spiritum nostrum, & sumus de societate sanctorum, & quod sumus filii dei, tamen quia hoc est opus benignitatis, & pietatis, attribuitur spiritui sancto, & dicitur spiritus sanctus hoc facere. Notandum etiam quod testes sunt quedam argumenta facientia fidem de re dubia: quæcumque ergo persona certificata de aliqua re, & facit te præcognoscere eam, quasi potest dici illius rei testis: & quia spiritus sanctus per dona sua, & per suam gratiam illuminando & vivificando spiritum nostrum, id est mentem nostram, dat ei aliquam certitudinem, & facit eum recognoscere & sumus filii dei, ideo dicitur de hac re testimonium perhibere. Notandum etiam hanc rationem se habere per additionem ad rationes factas; nam non solum debitores sumus spiritui sancto, & debemus ei obedire, quia est testis tanti boni, & facit mentem nostram recognoscere tantum bonum, & nos sumus filii dei, & quod sumus filii tanti patris, vt probat ratio quarta, & non solum per creationem, vt sunt omnes: sed quod sumus filii per adoptionem, vt sunt specialiter sancti. Deinde cum dicit.

Si autem filii: & heredes, heredes quidem dei, coheredes autem christi: si tamen compatimur, vt conglorificemur.

Ponit quintam rationem, sumptam ex eternæ hereditatis adoptione. Formetur autem sic, Per quæcumque sumus heredes dei, & coheredes christi, illi sumus multum debitores, & debemus illi obedire: sed compatiendo cum christo per spiritum sanctum sumus filii dei, & adipiscimur æternam hereditatem, quia sumus heredes dei, coheredes autem christi: ergo multum sumus debitores spiritui sancto, & multum debemus ei obedire. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic. Dicendum est quod per spiritum sanctum redditur menti nostræ verum testimonium & sumus filii dei, si autem filii & heredes: si autem per spiritum sanctum sumus vere filii, & redditur verum testimonium & sumus filii, erimus per spiritum sanctum heredes: sed heredes quidem erimus dei, coheredes autem christi, si tamen compatimur, id est si ad similitudinem christi patimur, vt & simul cum christo glorificemur. Tunc est supplenda ratio, & si compatiendo cum christo, tantum bonum consequimur per spiri-

A tum sanctum quod simul glorificabimur cum christo & erimus heredes quidem dei, coheredes autem christi: multum sumus debitores spiritui, per quem tantam hereditatem possimus adiisci. Notandum autem quod, vt magister tangit in glosa, Christus est hereditas suorum, & nos sumus hereditas eius iuxta illud, Dabo tibi gentes hereditatem tuam. Ipse enim christus erit noster, & nos erimus eius. Sic etiam deus erit hereditas nostra, iuxta illud psalmi, Dominus pars hereditatis meæ: et nos erimus hereditas eius, iuxta illud, Hereditas mea Israel in te gloriarob: ipse enim deus erit noster, & nos erimus eius. Hereditas tamen de qua loquitur hic apostolus, est ipsa diuina fruitio, & ipsa eterna beatitudo: erimus ergo heredes dei, quia adipiscemur illam eternam gloriam: erimus quidem coheredes christi, quia compatiendo, id est ad similitudinem eius patiente, simul glorificabimur cum eo. Notandum etiam quod cum copati cum christo, & simul glorificari cum eo, & esse coheredes eius, conferatur nobis per spiritum sanctum, per quem confertur nobis & sumus filii dei, multum sumus spiritui debitores, & quem consequimur, vel possumus consequi tantum bonum. Deinde cum dicit.

Plat. 2.
Psal. 15.
Isa. 19.

Existimo quod non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis.

Ponit sextam rationem, sumptam ex inestimabili glorificatione. Formetur autem ratio sic, Per quæcumque reuelabitur in nobis tam inestimabilis gloria, ad quam non sunt condignæ passiones huius temporis, illi sumus multum debitores: sed per spiritum sanctum reuelabitur in nobis futura gloria, ad quam non sunt condigne passiones huius temporis: ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic, Benè dico & nos sumus multum debitores spiritui, quia existimo & passiones huius temporis, id est istæ passiones temporales, & momentaneæ, non sunt dignæ, id est non sunt sufficientes ad promerendum futuram gloriam, quæ reuelabitur, id est manifestabitur in nobis. Tunc ergo est supplenda ratio, & cum per spiritum sanctum possimus mereri tantam gloriam, multum sumus spiritui debitores. Notandum autem quod ait, Ad futuram gloriam, quæ reuelabitur, quia illa gloria tanta est, vt testatur Isaías, & Oculis non vidit, Deus absq; te, quæ præparasti expectantes te. Nondum enim apparet quod erimus, sed in futuro reuelabitur in nobis, quanta sit illa gloria. Deinde cum dicit.

Cap. 64. b

Nam expectatio creaturæ, reuelationem filiorum Dei expectat.

D Ponit septimam & ultimam rationem, sumptam ex beatitudinis expectatione. Formetur autem sic, Per quæcumque reuelabitur in nobis diuina filiatione & diuina beatitudo, quam tota creatura expectat, illi sumus multum debitores: sed per spiritum sanctum sicut nobis hoc, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic, Benè dico quod nos sumus spiritui debitores: nam expectatio creaturæ, exceptat reuelationem filiorum dei, id est expectat quod in nobis reueletur diuina filiatione, & diuina beatitudo. Tunc ergo est supplenda ratio, & cum hoc fieri debet appropriate per spiritum sanctum, multum sumus debitores spiritui, per quem reuelabitur in nobis tantum bonum, quod tota creatura dicitur expectare. Notandum autem quod licet sumus filii dei, tamen nondum apparet quod erimus: ideo filiatione hæc reuelabitur, id est manifestabitur, & apparebit, & nobis eterna beatitudo conferetur. Notandum etiam quod tota creatura expectat hæc reuelationem, quia tota creatura quodammodo

darniōdō meliorabitur tūc, & purgabitur: erit enim tūc lux lunę sicut lux solis: erit n. tūc cœlā nouā, et terra noua: dicet n. tūc qui sedebit in throno, Ecce noua facio omnia: quia cœlū & oīa elemēta tunc innouabū tur, & meliorabuntur: omnia n. ista transibunt, nō quā tū ad substantiā, sed quātū ad qualitatē & figurā, quia præterit figura huius mūdi. Notādū etiā q̄ sicut primē quatuor rationes se habebant per additionē, & p ordi nē: sic he tres sequētes p ordinē se habent. Nam quinta ratio ostendit q̄ nos sumus debitores spiritui, quia p ipsum cōsequimur diuinā hæreditatem. Sexta vero ratio arguit illā hæreditatē esse inestimabilē, ad quā nō sunt cōdignæ passiones. Hæc autē septima ostendit illā beatitudinē esse tantā, quia tota creatura eā expēctat. Multū ergo tēnemur, & sumus debitores spiritui, quia p ipm cōsequimur diuinā hæreditatē, inestimabile gloriā, & beatitudinem, à creatura vlt̄ expēctata.

Dubitaret forte aliquis de eo qd apostolus ait: Qui spiritu dei agitūt, hi filii dei sunt. Videtur. n. q̄ nō sūl filii dei, & nō sūl boni, sed etiā mali agātur spiritu dei: nā oīs motus reducuntur in mouētē primā, cū. n. agi sit qddā mouēti, sicut vniuersa creatura à deo mouētur, ita à Deo agitur & agitatur. Dicēdū q̄ triplicē via declarare possumus, quare boni dicuntur sp̄s dei agi, & nō mali. Prima via sumitur ex pte naturæ operatiō: secūda ex parte gratiæ specialiter dirigētis: & tertia, ex parte oppositi, vt ex parte malitiae deficiētis. Prima via sic patet: nā licet ipsa natura sit à deo, tñ, quia operatur, naturalia nō dicūtur esse supra nrm̄ possē: responsu ergo talīū operationū nō sola dicemus agi, sed agere: ad talia. n. opera p naturā nō sūl sumus in potētia passiuā, sed ēt in potētia actiuā: agitur ex parte ipsius naturæ operatiō, que est ratio & principiū omni operū, nō sūl dicimur agi, sed etiā agere. Secūda via sumitur ex parte gratiæ specialiter dirigētis. Nā sicut deus dicitur esse in omnibus gnāliter, in sanctis tñ per gratiā dicitur esse aliquo mō specialiter: sic in omni opere naturæ dicitur agere, quia cōiter tota natura dependet ab ipso: sed in operibus gratiosis, speciali modo se habet, vt agens, & dirigenſ. Et ideo licet oīs tā boni quām mali possint dici sūl filii secūdū quādā generale rationē filiationis, vt quia sunt filii p creationē: specialiter tñ boni sunt filii per gratiam, & quodā speciali modō dicūtur à deo agi, & dirigi. Propter hac ergo specialē rōnē dictū est, q̄ qui spiritu dei agitūt sūl filii dei sunt. Tertia via sumitur ex parte malitiae deficiētis: nā in omni opere quicquid est ibi a fortiori, reducitur ad primū agens: quod vero est ibi defectus, nō habet cām efficiente, sed deficiente. Mali ergo non dūcuntur à deo agi, quia nō diriguntur secūdū regulas eternas: immo pp malitia quā exercent, que nō habet cām efficiente, sed deficiente, deficiēt ab illius regulis. Boni vero dicuntur à deo agi, quia diriguntur, & aguntur, & regulantur secūdū regulas eternas, & diuinas.

Vlt̄erius forte dubitaret aliquis de eo qd apostolus ait, Ipse sp̄s testimoniū reddit spiritui nostro. vt gloſa exponit mentē nostrā recognoscere. q̄ scimus filii dei. Sed cōtra nemo licet vtrū odio vel amore dignus sit; ergo &c. Dicēdū q̄ homo nō pōt̄ scire certū dinaliter. Vtrū sit in gratia vel nō, dicēt apostolo. Ni hil mihi cōscius sum: led. non in hoc iustificatus sum. Posset. n. aliquid peccatum latere in nobis, qd per obliuionem à mente effet elapsum; propter quod iusto iudicio dei, si deus veler agere secundum severitatem iudicii, condemnari deberemus. Sed licet homo hoc non possit scire, certitudinaliter, potest tamen scire per probabiles conjecturas: vt si homo habet consciētiam mortalis peccati, vt si sapient ei verba diuina, si libenter audit sermones dei, si est intentus ad opera spiritualia, si sit sollicitus cōtra bonum proximi sui: ex talibus enim, que sunt expressa figura diuinæ filiationis, possumus percipere nos esse dei filios adoptiūos.

A Cū ergo à spiritu sancto sit q̄ nolimus habete cōsciām peccati mortalis, q̄ sapiat nobis diuina verba, & cetera talia, possumus dicere q̄ sp̄s sc̄tū operādo in nobis hæc opera, reddit testimoniū sp̄i nostri, & facit recognoscere mētē nřam, q̄ sumus filii dei. Hoc ēt est qd dic̄tur. i. Jo. 4. In hoc cognoscimus qm̄ in eo manemus & ipse in nobis: qm̄ ipse de spiritu suo dedit nobis.

B Vlt̄erius forte habitaret aliquis de eo qd in litera dicitur, Expectatio creature, expectat re uelationē filiorū dei. Quō hoc possit intelligi. Dicendum q̄ Magister in gloſa ait, & sumptū est ab Aug. 93. questionū, Hoc cap. obscurū est, quia nescitur (vt ait) quid hic Apostolus appellet creature. Vnde magister exponit hic creature primo oīm hominē: secundo exponit specialiter hoīes bonos, oīdēns qm̄ tales expectat re uelationē filiorū dei. Possumus tñ dicere, q̄ hic p creature intelligitur creatura vlt̄, vel quasi vniuersaliter quia totus mūdus meliorabitur, vt in exponēdo dicebatur: et quia quodlibet nāliter diligit meliorationē sui, dicitur creatura hoc expectare, eo q̄ tota debeat meliorari. Quod si queratur q̄ cū expectare nō sit nisi habētiū desideriū, quō elemēta hoc expectare possint? Dici pōt̄, quodlicet in talibus nō sit desideriū aiale, est tñ desideriū nāle: sicut dicimus qd terra siccadesiderat aq̄, & qd salices desiderat fluēta fluviorū: nam appetitus, vel desideriū nihil videtur esse aliud, nisi qdā in cōnatiō sequēs formā. Cū ergo duplex sit forma, vna p cognitionē apprehēs, & alia nāliter unpreſta, duplex erit appetitus, vnuſ sequēs cognitionē, & alius nālis se quēs nāmenā sicut hō desiderat balneū pp formā balnei, nā quā apprehendit, sic grauiā nāliter esse deorsum desiderat pp formā gravis, quā nāliter i ū habet. Expetatio ergo, desideriū, & appetitus & cetera talia possunt cōpetere rebus inanimatis secūdū q̄ nāliter dicuntur desiderare, & appetere. Hoc ergo modo oīs creature desiderias meliorationē sui, dicitur expedire re uelationē filiorū dei: quia, vt dictū est, tunc tota creatura, vel quasi tota innouabitur, & meliorabitur.

L E C T I O . X X V I .

Anitati. n. creature subiecta est, nō volens, sed propter etiū qui subiecit eam in spe: quia & ipsa creature liberabitur à seruitute corruptionis, in libertatē gloriæ filiorū dei. Scimus. n. q̄ omnis creature in gemiscit, & parturit vlt̄ adhuc.

D Quia superius apostolus mentionē fecerat de expectatione beatitudinis, dicēs quod expectatio creature expectat re uelationē filiorū dei: ideo in parte hac agit de hac expectatione, inducēs nos q̄ hīmoi beatitudinē debemus considerare & fiducialiter expectare. Est. n. hāc pars valde necessaria, quia pp desideriū filii, oīa sūnt feuita: vt pp desideriū sanitatis, nō curatur de amaritudo potionis. Ut ergo aplūs inducat nos ad desideriū etiū eternā gloriā, oīdit q̄ illā beatitudinē debemus firmiter & fiducialiter expectare. Circa qd duo facit, secūdū qd hoc dupliciter oīdit, & probat: nā primo probat ex parte creature expectatiū; secūdū ex parte auxiliantis, ibi. Similiter autē & sp̄s adiuuat.) Circa primū tria facit, secūdū q̄ ex parte creature tripliciter probat q̄ debemus beatitudinē illā fiducialiter & certitudinaliter expectare: nā primo probat hoc ex parte creature expectatiū; secūdū ex parte apostoli expectatiū specialiter: tertio ex parte spei expectantis patienter, Secūda ibi. Nō sūl aut illa.) Tertia ibi. Spe. n. salui facti sumus.)

Ad euidētā āt primē p̄tis sciēdū qd nāc q̄si tota creature subiecta ē vanitati, mutabilitati, & per cōsequēs corruptioni, q̄ oīs mutatio nōnulla mōrē est. Vnde

AD ROMANOS.

Augustinus primo de Trinitate ca. primo. Immortalis est incommutabilitas, eo ipso quod est subiecta mutabilitati, et subiecta aliqualiter corruptioni. Ab hac autem mutabilitate liberabitur creatura in die Iudicis, quia tunc cœlum quiesceret: tunc non erit amplius tempestus, quia cessabit motus primi mobilis: tunc elementa non alterabuntur. Cessabit ergo huiusmodi transmutatione, et liberabitur creatura ab huiusmodi mutabilitate, siue ab hominum corruptione. Merito ergo creatura ingemiscit, parturit, et desiderat, quod veniat beatitudo illa, ut liberetur ab huiusmodi vanitate, et ab huiusmodi mutabilitate. Poteft autem sic formari ratio, Quicquid est subiectum vanitatis et mutabilitatis, a qua sperat liberari per aduentum gloriae filiorum dei, ingemiscit et parturit. i. cum desiderio expectat usque adhuc. i. usque veniat illa gloria & illa beatitudo: creatura est huiusmodi, ergo expectat usque adhuc, id est usque ad aduentum huius gloriae, siue usque veniat huiusmodi beatitudo, igitur beatitudo nostra a creatura est universaliter expectata. De hac autem ratione ponit virtutem mediæ, dicens, Vanitatis enim, id est mutabilitati creatura subiecta est, non volens, sed propter eum qui subiecit eam in spe: nam creatura a deo subiicitur. isti spei, quod debet liberari ab hac vanitate et ab hac mutabilitate: ideo subdit. Et ipsa creatura liberabitur a seruitute corruptionis, id est mutabilitatis, et hoc in libertatem, hoc est in aduentu libertatis, vel per aduentementem libertatem gloriae filiorum dei: et quia sic est creatura subiecta vanitati et mutabilitati, a qua debet liberari per aduentum gloriae filiorum dei, ingenuiscit et parturit: scimus enim quod omnis creatura ingemiscit, et parturit, id est cum ingenti desiderio desiderat et expectat usque adhuc. i. usque ad aduentum huius gloriae. Est ergo gloria nostra, et beatitudo nostra, a creatura universaliter expectata. Tunc ergo est supplenda ratio, quod cum universaliter desiderium creature non possit esse vanum, et oporteat impleri, fiducialiter debemus, expectare beatitudinem nostram, et reuelationem gloriae nostre, quia ingemiscit et parturit universaliter creatura. Notandum autem quod hic ingemiscere et parturire, ponitur similitudinaria pro uenienti desiderio: nam sicut gementes, et parturientes, vehementer desiderant libera ri a statu in quo sunt, sic omnis creatura ingemiscit et parturit usque ad aduentum gloriae nostræ: quia tunc innouabitur, et meliorabitur, ideo vehementer desiderat ad illum statum peruenire, et ab isto statu liberari. Norandum etiam quod Magister hanc literam exponit de homine, dicens ipsum esse antonomasticæ creaturæ, quia communicat cum omni creatura: competentius tamè videtur haec litera exponi de creatura universaliter, quia sequens litera exponetur de hominibus, ut de apostolis specialiter. Deinde cum dicit.

DNon solum autem illa, sed et nos ipsi primitias spiritus habentes, et ipsis intra nos geminus, adoptionem filiorum dei, exspectantes redemptionem corporis nostri.

Ponit secundam rationem, sumptam ex desiderio apostolorum expectantiū spâliter. Formetur autem sic ratio. Quicquid gemimus et desideramus nos apostoli habentes primitias spiritus, illud est firmiter et fiducialiter exspectandum: sed adoptionem filiorum dei, et redemptionem corporis nostri, et illam beatitudinem eternam gemimus, et desideramus nos apostoli habentes primitias spiritus, ergo hominum beatitudo est firmiter et fiducialiter expectanda. De hac autem ratione ponit virtutem mediæ, dicens. Non solum illa, i. non solum creatura vel ingemiscit et parturit et cum vehementi desiderio expectat usque adhuc. i. usque ad aduentum huius beatitudinis nostræ: sed nos ipsi apostoli habentes primitias spiritus. i. abundantius et prius habentes spiritum sanctum, ipsis inquam, tales nos existentes, intra nos

Bgemimus, i. vehementer desideramus adoptionem filiorum dei, exspectantes redemptionem corporis. i. vehementer desideramus beatitudinem illam, per quam resuelabitur adoptio nostra, et redimetur corpus nostrum à mortalitate. Tunc ergo est supplenda ratio, quod cum nostrum desiderium non possit esse vanum, hominum beatitudo est firmiter et fiducialiter expectanda. Notandum autem quod quia nihil est in natura vanum et ociosum, ideo debet naturale desiderium adimpleri, quia opus naturæ est opus intelligentiae, et tota natura dirigitur a Deo primo principio, in quo est nullus defectus. Cum ergo per seculius dirigerentur a deo apostoli accipientes primicias spiritus, et desiderium naturale non potest esse vanum sed oportet adimpleri: multo magis desiderium apostolorum non frustabitur, et non erit vanitatis subiectum. Reuelatio ergo adoptionis filiorum dei, et redemptio corporis nostri, & cetera talia, ad beatitudinem pertinentia, sunt firmiter et fiducialiter expectanda, cum ipsis apostoli hoc cum ingenti desiderio expectarent. Deinde cum dicit.

CSpe enim salui facti sumus. Spes autem, quæ videtur, non est spes. Nam quod videt quis, quid sperat? Si autem quod non video sumus, speramus, per patientiam expectamus.

Adducit tertiam rationem, sumptam ex parte spesi exactatis patienter. Ad cuius evidentiâ sciendum, quod eo ipso quod spes est de non visibilibus, magis meremur expectando, et probatur patientia nostra ex hominum expectatione. Posset sic formari ratio. Per quicquid expectamus salutem, et beatitudinem nostram patienter, per illud meremur, et per illud salui sumus, et beatificamur, et per illud hominum beatitudo est firmiter, et fiducialiter expectanda: sed cum spes sit de non visibilibus, per spem expectamus patienter: ergo per spem meremur, et per spem salui facti sumus, et per consequentes hominum spem, salutem, et beatitudinem debemus firmiter et fiducialiter expectare. De hac autem ratione ponit virtutem mediæ, dicens. Spe salui facti sumus. quasi diceret, quod merito spesi saluamur, et spe beatitudinem firmiter expectamus, quia spes est de non visibilibus. Ideo subdit, spes autem, quæ videtur, non est spes. Nam quod videt quis, non sperat. Sed si quod non videntius speramus, per patientiam exspectamus. quasi diceret, quod eo ipso quod spes est de non visibilibus, facit nos mereri, et facit nos patienter expectare. Tunc ergo est supplenda ratio, quod cum spes faciat nos sic mereri, et sic faciat nos patienter expectare, spe salui facti sumus, et per spem debemus salutem, et beatitudinem firmiter et fiducialiter expectare. Notandum autem quod ait, Spe salui facti sumus: quia ne creditur per saluamur a nobis, ut glosa inuit, ait quod spe salui facti sumus, ut det intelligere per saluamur ab alio, ut a deo: nam cum nihil fiat a seipso, fas est pre-supponit aliū factorē. Notandum etiam quod sicut ipsis sum non apparere fidei, facit ad meritum, quia fides non habet meritum, ubi humana ratio prebet experimentum: ita eo ipso quod spes est de non visibilibus, facit ad meritum, quia per spem meremur: et quia per illud per quod meremur beatitudinem, debemus ea fiducialiter expectare, eo ipso quod spes est de non visibilibus et de non apparentibus, est per eam beatitudo fiducialiter expectanda. Notandum etiam quod non probatur patientia in caritatem mali, nec in adepitione boni: sed e contrario, probatur patientia in ablatione seu dilatione boni, et in superuentione malorum: eo ergo ipso quod spes est de non visibilibus, et nondum habemus bonum quod speramus, probatur in hoc patientiam nostram, et facit nos spes patienter expectare, et per consequentes facit nos mereri. Merito ergo per spem, tanquam per illud quod facit ad meritum nostrum, debemus beatitudinem fiducialiter expectare. Notandum etiam quod posset haec litera apostoli duplum legi, et spes habebit eandem conclusionem: quod salus et beatitudo nostra sit fiducialiter expectanda nam

nam primo, ut dictum est, cum spes sit de non visis, A operatur in nobis patientiam, & facit nos materi, & per consequens facit nos fiducialiter expectare. Secundo modo potest legi sic, & videtur magis literalis expositio, ut dicat apostolus quod salvi facti sumus in spe, non in re. Nam cum spes sit de non visis, quia quod videt non sperat, non habemus in re beatitudinem eternam, quia nondum videmus eam, sed habemus eam in spe unde debemus eam patienter expectare. Secundum hoc ergo sic formabitur ratio. Quicquid habemus in spe, licet non habeamus in re, debemus illud patienter & fiducialiter expectare: sed salutem, & beatitudinem nostram, iam habemus in spe, licet non habeamus eam in re, quia spes est de non visis, & de non habitu: ergo huiusmodi beatitudinem debemus patienter & fiducialiter expectare. Notandum etiam quod spes est media inter presumptionem, & desperationem: presumentes enim, indebitate volunt habere quod cupiunt: desperantes etiam, indebitate ab eterna beatitudine refutant. sed sperantes, debite in illam beatitudinem tendunt. Vult ergo apostolus quod eo quod non presumentes, sed sperantes, habemus illam fakutem, & illam beatitudinem, debemus patienter & fiducialiter eam tenere, quamvis nondum habeamus eam in re, quia spes est de non visis, & de non habitu. Deinde cum dicit.

Similiter autem & spiritus adiuuat infirmitatem nostram.

Manudicit nos, ut sumus firmi & stabiles, prestolantes illam beatitudinem, non solum ex parte creaturae expectantibus, sed etiam ex parte dei auxiliantis. Circa quod facit tria: quia primo roborat & confirmat nos, ex eo quod spiritus sanctus nos adiuuat, & ex eo quod omnia nobis in bonum conuerteret. Secundo confirmat nos, & consolidat in hac spe, & in hac fide, ex eo quod patet nos defendit. Tertio ex eo quod pro nobis filius interpellat. Secunda ibi, Quid ergo dicimus.) Tertia ibi, Christus Iesus qui mortuus est.) Est ergo intentio apostoli, quod debemus illam beatitudinem fiducialiter expectare, & quod debemus in hac parte in spe, & in hac fide firmi & solidi permanere, cum quia tota creatura illam beatitudinem utiliter expectat: cum quia apostoli primicias spiritus accipientes, tam ingentem desiderio cupiant: cum etiam quia spes patienter & debite in illam beatitudinem tendat: cum etiam utrumque hic debemus firmi permanere, ex eo quod spiritus sanctus nos adiuuat, & omnia nobis in bonum converterat, & ex eo quod pater nos iuuat, & defendit, & ex eo quod pro nobis filius interpellat. Prima ergo potest in qua apostolus nos in spe solidat eternam beatitudinem, & confirmat, eo quod spiritus sanctus nos adiuuat & omnia nobis in bonum converterat, dividitur in partes duas: quia primo ostendit quomodo spiritus sanctus nos adiuuat: secundo declarat quomodo nobis omnia in bonum converterat. ibi. Scimus autem quoniam diligitibus deum.) Prima pars diuiditur in tres secundum quod spiritus sanctus tribus modis nos adiuuat, & secundum quod tribus modis potest quis retrahiri ne in illam eternam beatitudinem debite tendat. Nam primo potest quis impediri a debita profecutione, & ne debite tendar in beatitudinem eternam propter defectum irascibilis, ut si hanc irascibilem infirmam habeat, & in bonum tam arduum nullatenus tendere audeat. Secundo potest impeditri si hanc rationalem potentiam exceperat habeat: & in tantum bona tendere nesciat. Tertio, impeditri si hanc concupiscentibilibus pueram habeat ut contraria bona cupiat. Hoc ergo tripli modo nos iuuat spiritus sanctus: primo ex eo quod nostram irascibilem adiuuat: secundo ex eo quod nostram rationalem, & nostram mentem, quo debeat orare, doceat: tertio ex eo quod nostram concupiscentiale debet

gat. Secundum ibi, Nam quid oremus.) Tertia ibi. Qui autem scrutatur.) In prima parte intendit talis ratione. Quorūcunq; infirmatur irascibilis, spiritus sanctus adiuuat, illi debet in spe eternae beatitudinis solidari: sed nostram infirmitatem, id est nostram infirmam irascibilem spiritus sanctus adiuuat, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtute medi. Continuetur autem sic litera. Non solū tota creatura nos adiuuat, ut sumus firmi, & solidi in spe eternae beatitudinis, eo quod tota creatura hanc beatitudinem expectat, sed similiter & spiritus sanctus nostra infirmitate adiuuat, nostram irascibilem, ut in hac fide, & in hac spe firmemur, & iusta demur. Tunc ergo est supplenda ratio, quod cum spiritus sanctus nostra infirma irascibile adiuuat, habentes tantum auxilium, debemus in spe, & in fide eternae beatitudinis, solidari. Deinde cum dicit.

Nam quid oremus (sicut oportet) nescimus. Sed ipse spiritus postulat pro nobis gemitis inenarrabilibus.

Ponit secundum auxilium quod nobis spiritus sanctus prestat, videlicet, quod nostra ratione, & mente docet, & illuminat, ut sciat qualiter postulare debeat. Formetur autem sic ratio, Quorūcunq; mente spiritus sanctus docet, & illuminat, ut faciat eos inenarrabilibus gemitis postulare eternam beatitudinem, illi debent, in fide, & spe eternae beatitudinis solidari, et non debent a charitate dei in perpetuum separari: nos sumus huiusmodi, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtute medi. Continuetur autem sic, Spiritus sanctus non solū nos iuuat, quia illuminat nostram infirmitatem, id est nostram irascibilem, sed & nos iuuat, quia illuminat nostram infirmitatem rationalem: nam quid oremus (sicut oportet) nescimus: nostra enim mens & nostra ratio sibi derelicta, ita excepsa est, quod nescimus quid nos oporteat orare, & quid oporteat nos orare. poteris sed ipse spiritus docet nos, ipse spiritus postulat pro nobis, id est docet, & facit nos postulare gemitis inenarrabilibus. i. desiderio inenarrabili & facie enim nos inenarrabiliter. i. plusquam dici possit, gemitus, & desiderare illud celeste bonum, & illa cælestem patriam. Tunc ergo est supplenda ratio, quod cum habemus tantum doctorem, tantum postulatorem, debemus in huiusmodi fide, & in huiusmodi spe eternae patris firmiter solidari, ut a dei charitate nullatenus separaremus. Notandum autem quod secundum gloriam, & sumptum est ab Augustino contra Maximum, hec Lib. 2. cap. Apostolus ut sit puerum locutionis. Tropo, ut sicut dicitur frigus pigrum, quia pigrum facit, sic dicitur hic spiritus postulare: ho quod ipse aliquo indiget, sed quia ipse nos postulare docet, & postulare facit. Notandum etiam quod hoc dicitur, Gemitis inenarrabilibus, potest referri ad nos postulantes, quia adiuuant spiritu sancto, inenarrabiliter. i. plusquam dici possit, gemitus beatitudine sua. Vel potest referri, ut gloria tagit, ad rem postulatam. i. ad beatitudinem eternam, quia inenarrabilis est, debemus gemitis inenarrabilibus postulare. Notandum etiam quod gloria tam superiore partem, quam ultam, exponit de oratione, dicens, quod spiritus sanctus adiuuat infirmitatem nostram, orationem nostram infirmam, docet, & faciens nos orare, sicut oportet. Sed ut completius numerestur auxilia nobis a spiritu sancto, tributa, melius est, ut prima pars referatur ad irascibilem, cuius infirmitatem adiuuat: & hæc pars ad rationalem, cuius exercitatum illuminat. Deinde cum dicit,

Qui autem scrutatur corda scit quid desideret spiritus, quia secundum deum postulat pro sanctis.

Ponit tertium auxilium quod nobis dat spiritus sanctus, videlicet quia nostra concupiscentiale dirigit, & ad bonum ordinat, ut

AD ROMANOS.

faciat nos ea, quæ secundum deum sunt, postulare. Formetur autem sic ratio, Quoscunq; spiritus i[n]clusus facit ea quæ secundum deum sunt postulare, ipsorum corda scrutatur, & eorum desideria approbat, & per consequens eorum concupisibilis dicit, & ad bonum ordinat: sed spiritus sanctus facit ea quæ secundum deum sunt postulare, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem mediū. Continetur sic littera, non solum spiritus sanctus adiuuat nostram trascibilem, & docet nostram rationalem, sed etiam ipse est qui scrutatur corda nostra; & subdit, quod spiritus idest spiritus sanctus scit quid desiderat, idest quid sit desiderandum, & quid nos desiderare faciat, quia postulat pro sanctis, idest sanctos postulare facit secundum deum. quod deus vult, & id quod est secundum deū. Tunc ergo est supplenda ratio, quod cum spiritus sanctus faciat nos postulare ea quæ sunt secundum deū, ipse dirigit cor nostrum, & dirigit concupisibilem nostram. Notandum autem quod concupisibilis nostra, & cor nostrum sibi ipsi relatum si non esset per spiritus sancti gratiam adiuuat, nō quereret ea quæ sunt secundum deum, nec postularet consenteant faliuti, sed magis saluti contraria: eo ergo ipso quod spiritus sanctus facit nos postulare ea quæ sunt secundum deum, ipse cor nostrum disponit in bonum, & concupisibilem nostram in bonum dirigit. Notandum etiam quod si spiritus sanctus nesciret cor nostrum in bonum dirigere, ex dupli causa posset contingere: primo si ignoraret cordis latebras, & nesciret quid homo in corde haberet: secundo si quid desiderandum esset, ignoraret: ideo apostolus ait, q[uod] spiritus scrutatur corda, & q[uod] spiritus sanctus scit quid desideret. quid desiderandum sit, vel quid cor desiderare debeat. Quare si spiritus sanctus ipsum cor scrutatur, & ipsum cor nouit, & quid desiderandum sit nouit, potest ipsum cor, & ipsum concupisibilem dirigere, ut desideret quæ desideranda sunt: & quia desideranda sunt quæ sunt secundum deum, ideo quæ sunt secundum deum facit nos postulare. Notandum etiam q[uod], vt ait glosa, scrutari dicitur spiritus corda, non quia querens q[uod] nesciat, sed quia n[on] est occultum quod non sciat: nam qui veller aliquem discipulum dirigere, oportet q[uod] ipse videret quid esset faciendum, & vtrum discipulus illud faceret. Spiritus ergo sanctus potest cor dirigere, quia scit quæ sunt desideranda, & vides, & scrutatur ipsum cor interius, vtrum illa desideret. Deinde cum dicit.

Scimus autem quoniam diligentibus deum, omnia cooperantur in bonum, iis, qui secundum propositum vocati sunt sancti.

Postquam ostendit quomodo debentis solidari in spe æternæ beatitudinis, & in charitate dei, eo quod spiritus sanctus nos adiuuat. In parte ista ostendit hoc idem ex eo quod spiritus sanctus omnia in nobis in bonum conuertit. Circa quod duo facit, quia primo proponit quod intendit: secundo quod dixerat probat, ibi, Nam quos presciuit. In prima parte intendit talem rationem, Quibuscunq; omnia per spiritum sanctum cooperantur in bonum, illi debent firmiter sperare eternam salutem, & hereditatem: sed diligenter deum, his qui secundum dei propositum vocati sunt sancti, omnia cooperantur in bonum, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem mediū. Continuetur autem sic litera, Benè dico q[uod] nos diligentes deum & vocati sancti, spe salvi facti sumus, id est firmiter habemus in spe eternam salutem, & eternam hereditatem: quoniam nos maiores & nos doctores sumus, & testimonium perhibemus, quoniam diligenter deum, his qui secundum propositum vocati sunt sancti, per spiritum sanctum omnia cooperantur in bonum, id est omnia iuvant nos ad consequendū bonū.

A æternū, & ad consequendā æternā hereditatem. Nos igitur deum diligentes, & diuinæ charitati adhærentes, firmiter illud æternū bonū, & illam æternā salutem, ad quod omnia nobis cooperantur, expectare debemus. Notandum autem q[uod] nos vocati sumus sancti, id est ad habendā sanitatem dupliciter, p[ro] prædications exterius, vel in corde interius: hoc est secundum suum propositum, id est secundū suā prescientiā, vel secundū suū beneplacitū, vel secundū nostrū meritū. Notandum etiam q[uod] illius est omnia dirigere, qui omnia nouit: nam qui omnia dirigere vellet, & nō omnia sciret, casualiter benefaceret. Igitur spiritus sanctus, cuius est omnia noſſe, est omnia dirigere, & ipse p[ro] omnia in bonum conuertere. Habendo ergo talem adiutorem, per quem omnia iuvant nos ad consequendū bonū æternū (nisi ex nequitia nostra procedat) firmiter sperare debemus, q[uod] per adiutorium eius possimus confequi bonum illud. Deinde cum dicit.

Nam quos presciuit: & prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui: vt ipse sit primogenitus in multis fratribus.

Probat quod dixerat; circa quod quatuor facit, secundum quod ex quadruplici beneficio ostendit quo per spiritum sanctum omnia nobis conuertuntur in bonum. Nam primo ostendit hoc p[ro] beneficium prædestinationis, prout deus essentialiter diligit. Secundo ostendit hoc ex beneficio vocationalis, prout nos deus ad fidem vocat & trahit. Tertio p[ro] beneficium iustificationis, prout nobis deus per gratiā peccata remittit. Quarto per beneficium magnificationis, prout deus magnis generibus virtutum, magnos nos facit. Secunda ibi, Quos autem prædestinavit Tertia ibi, Quos vocavit. Quarta ibi, Quos autem iustificavit. In prima parte intendit talem rationem, Quicunq; sunt à deo prædestinati, ut conformes fiant filii eius, ut sic ipse primogenitus in multis fratribus, illis omnia cooperantur in bonum: id est illos quos deus presciuit id est quos ante sciuit, & ante cognovit, ut secundum suum propositum vocarentur sancti, tales scilicet prædestinavit conformes fieri imaginis filii eius, ut sic fratres in multis fratribus primogenitus: ergo talibus per spiritum sanctum omnia cooperantur in bonum. De hac autem ratione ponit virtutem mediū. Continuetur autem sic, Benè dico q[uod] omnia cooperantur in bonum his, qui secundum propositum vocati sunt sancti: nam quos deus presciuit, id est ante cognovit, & illos quos ante propositum vocare sanctos (vt Glosa tangit) illos scilicet quos sic presciuit, & sic proposuit vocare sanctos, prædestinavit conformes fieri imaginis filii eius, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. Tunc ergo est supplenda ratio, q[uod] si illi qui secundum dei præscientiam, & dei propositum vocati sunt sancti, sunt prædestinati, cum prædestinatis omnia cooperantur in bonum, ergo his qui secundum dei propositum vocati sunt sancti, omnia cooperantur in bonum. Notandum autem q[uod] prædestinare idem est quod prædirigeremus sicut nunc boni actu diriguntur, & destinantur in vitam eternam, sic ab eterno deus in seipso, secundum suam sanctam præscientiam, & secundum propositum, prædirexit, & prædestinavit in eternam vitam; & quia diuinæ prædestinationis, & diuinæ propositi, nihil potest obviare, ideo ea quæ videntur aduersari diuinæ prædestinationi, & quæ videtur aduersari electis, deus conuertit in bonum, ita quod prædestinatis omnia cooperantur in bonum: cum ergo quos deus proprieat, id est quos propositum vocare sanctos, sunt prædestinati, consequens est q[uod] his qui secundum propositum vocati sunt sancti, omnia cooperantur in bonum. Notandum etiam q[uod] prædestinatio, vt glosa tangit, proprie est, prout deus ab eterno secundum suum propositum, preparauit electis gratiam

gratiam in presenti, & gloriam in futuro. Alio modo accipitur prædestinatione non pro eterna electione, sed pro ipsa collatione gratiae in presenti, per quam ordinamur ad gloriam. Utroque modo potest exponi quod in litera dicitur: nam si exponatur de prædestinatione proprie, tunc erit sensus, quos prædestinavit, id est quibus ab eterno secundum suum propositum gratiam in presenti, & gloriam in futuro preparauit, illos scilicet preseculit, id est loge ante quam essent sciuit, & proposuit vocare sanctos. Secundum hoc ergo anterioritas, que denotatur in præscientia, non est referenda ad prædestinationem, ut quod ante sit præscientia diuina, quam prædestinatione, sed referenda est ad personas prædestinatas quia longe ante fuit haec præscientia, & hoc diuinum propositum, quam essemus nos, qui prædestinati sumus. Secundo modo legitur pro ipsa collatione gratiae: & tunc est sensus, quos prædestinavit, id est illos qui per apposita gratiam ad credendum duxit, & ad gloriam ordinavit, illos scilicet prescivit, id est longe ante sciuit, & longe ante proposuit vocare sanctos. Sic ergo accipiendo prædestinationem, non pro ipso eterno proposito, sed pro ipsa temporali collatione gratiae, haec anterioritas, quam denotat præscientia, non sola referri potest ad personas prædestinatas sed ad ipsum prædestinationem, quia diuina præscientia loge an fuit, quod esset prædestinatione sic accepta. Notandum, et quod hoc quod dicit, (Imaginis filii eius) accipies da est locutio intransiue; ut sit sensus, imaginis filii eius, id est filii, qui est imago eius: est enim filius imago patris, iuxta illud Sap. Cap. 7. quod est speculum sine macula dei maiestatis, & imago bonitatis I. ius. Huius enim filii, qui est imago patris, sumus prædestinati, fieri conformati in puritate vita in præsenti, & postea in beatitudine in futuro. Notandum etiam quod christus dicitur primogenitus, quia competit ei iura primogeniturae: nam ipse primo in eo hereditatem perceperit, etiam in eo quod nomen, quia ante passionem eius, omnes sancti ibant ad limbum, & nullus præsecurabatur deo, nec percipiebat illam diuinam hereditatem tenus ad animam christi ab instanti sua conceptionis facta perfecte fruens, & comprehendens. Rursus, quando per christum fuit aperta ianua caelstis, bene fuit huc hereditas alii distributa: & quia haec sunt iura primogeniturae, hereditatem primo accipere & eam alii distribuere, dicitur christus primogenitus in multis fratribus, id est in omnibus electis. Vel aliter ipse est primogenitus secundum diuinitatem, quia ante omnem creaturam est, non factus, sed genitus. Est etiam primogenitus secundum humanitatem, quia primo factus peccato natus, primo impassibilis resurrexit: quae omnia ex gloria haberi possent. Deinde cum dicit,

Quos autem prædestinavit: hos & vocavit. Et quos vocavit: hos & iustificauit. Quos autem iustificauit: illos & magnificauit.

Ospendit quomodo his qui secundum propositum vocati sunt sancti, omnia cooperantur in bonum, tam ex beneficio prædestinationis, ut probauit secunda ratio facta, quam etiam ex aliis sequentibus beneficiis, vi probant rationes sequentes. Et licet possint formari tres rationes secundum tria beneficia, quod hic tanguntur, ut in assignando partes dicebatur: causa tamen breuitatis ex omnibus his tribus viva talis ratio coherendi potest. Quicunque sunt a deo per fidem interius vocati, per gratiam a peccatis iustificati, per virtutes magnificati, illis omnia cooperantur in bonum: sed quos deus prædestinavit, id est quos deus secundum suum propositum vocavit sanctos, illos per fidem interius vocavit, per gratiam iustificauit, per virtutes magnificauit: ergo talibus vocatis sanctis omnia cooperantur in bonum. De hac autem ratione ponit

A virtutem medi. Continuetur autem sic litera, bene dicto & diligentibus deo, & vocatis sanctis, omnia cooperantur in bonum, quia quos ab eterno prædestinavit diligendo, & secundum suum sanctum propositum vocatione, hos & vocavit interius ad fidem adducendo: & quos sic vocavit, hos & iustificauit per gratiam peccata remittendo: quos autem iustificauit, illos & magnificauit virtutibus ampliando. Tunc eit supplenda ratio, cum vocatis per fidem, iustificatis per gratiam, ampliatis per virtutes, omnia cooperentur in bonum, quia prædestinati, & secundum sanctum propositum sancti vocati sunt, his ergo talibus omnia cooperantur in bonum. Notandum autem quod cum quatuor tanta sint videlicet, prædestinatione, vocatio, iustificatio, & magnificatio: si accipiat prædestinatione proprium, unum horum est a deo, videlicet prædestinatione: reliqua autem tria sunt in nobis, ut gloria tangit. Notandum etiam ut in gloria tangitur duplex est vocatio, una per predicatorum exterius, & haec potest esse communis bonis & malis, de qua dictum est, Multi sunt vocati, pauci vero electi. Alia est vocatio per fidem formatam interius, de qua hic dicitur, quos autem prædestinavit, hos & vocavit. Notandum etiam ut gloria tangit, deus duplum magnificat suos primos hic in presenti eos virtutibus ampliando: secundo in futuro ipsos eternaliter remunerando. Utroque autem modo deus prædestinatos magnificat, quia hic virtutibus eos ampliat, et in futuro eternaliter remunerat. Notandum etiam quod diligentibus deum, & vocatis sanctis, omnia cooperantur in bonum, quia non existentes prædestinatur: si sint aduersi, vocatur si peccatores, iustificantur: si moriuntur, magnificantur. Mois ergo, aduersio, & talia omnia cooperantur in bonum. Notandum etiam quod non ex hominum merito, sed ex sancta dei prædestinatione, & ex sancto proposito, sancti dei omnia cooperantur in bonum. Nam deus sanctos suos, ut gloria tangit, consolatur prosperis, exercitat aduersis: nam si sancti infirmatur, hoc eis operatur in bonum, quia eorum exercetur humilitas: si affliguntur, exercetur patientia: si eis contradicuntur, exercetur sapientia: si odio habentur, exercitur charitas & benivolentia: usque adeo, ut gloria tangat, & sumpta est ab Augustino de Corredione & gratia, talibus deus omnia cooperatur in bonum, ut si quae eorum deuenient, & cadant, hoc ipsum eis proficiat, ut humiliores redeant, doctiores surgant, exultare cum tremore discant. Notandum etiam quod sicut aduersis malis, & depresso pro iustitia bona operatur in malis, quia male utuntur: sic econuerso, vocatis per fidem iustificatis per gratiam, magnificatis per virtutes, omnia etiam mala cooperantur in bonum, quia bene utuntur malis; talibus enim tam bona, quam mala proficiunt: nam mundus est eis in despectum, virtutes in adiutorium, corpus christi in viaticum, omnis scriptura in documentum, prospera in solarium, aduersa in exercitum, iustitia in exemplum, mali in compunctionem, peccata propria in humiliacionem. Vult ergo apostolus quod cum diligentibus deum sint sic per fidem vocati, sic iustificati, sic magnificati, cum talibus omnia cooperentur in bonum, quia omnibus bene utuntur, consequens est quod diligenteribus deo ola cooperentur in bonum; quod probare volebamus. Notandum etiam quod hic essent aliqua dubitanda, sed propter prolixitatem textus, usque in secundum lectio non dubitamus differimus.

Cap. 9.

D adiutoriorum, corpus christi in viaticum, omnis scriptura in documentum, prospera in solarium, aduersa in exercitum, iustitia in exemplum, mali in compunctionem, peccata propria in humiliacionem. Vult ergo apostolus quod cum diligentibus deum sint sic per fidem vocati, sic iustificati, sic magnificati, cum talibus omnia cooperentur in bonum, quia omnibus bene utuntur, consequens est quod diligenteribus deo ola cooperentur in bonum; quod probare volebamus. Notandum etiam quod hic essent aliqua dubitanda, sed propter prolixitatem textus, usque in secundum lectio non dubitamus differimus.

Notandum etiam quod diligenteribus deo ola cooperentur in bonum; quod probare volebamus.

LECTIO. XXVII.

Vid ergo dicemus ad hæc? si deus pro nobis, quis contra nos?

Postquam apostolus ostendit quomodo spiritus sanctus nos adiuuat: & quomodo omnia in bonum nostrum ordinat.

In parte ista ostendit, quomodo deus pater oia adiuuantia nobis præbeat: & omnia nocua repellat. Circa quod duo facit; quia primo proponit quod intendit: secundo probat propositum, ibi, Qui etiam proprio filio.) Continuetur ergo sic, Quid ergo diceimus ad hæc, id est ad ista tanta beneficia? quasi dicat, si bene confidremus beneficia nobis exhibita, nullus potest nobis nocere, nullus potest à dei charitate nos separare, nullus poterit nos à fide & spe eterne hæreditatis euellere: immo si deus pro nobis paratus est adiuuanta præbère, quis contra nos (supple) poterit nocua inferre? Deinde cum dicit,

Qui etiam proprio filio non perpercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum: quō non etiam cū illo oia nobis donauit?

Probat quod dixerat: circa quod duo facit, quia primo ostendit quomodo deus pater paratus est omnia proficia nobis donare & præbere; secundo quomodo paratus sit omnia nocua excludere, & remouere, ibi, Quis accusabit?) Formetur autem sic ratio, C Quicunq; pro aliquibus suo proprio filio non pepercit, sed pro omnibus illis tradidit illum, multo magis simul cū ipso filio omnia proficia dabit eis: sed deus pater proprio filio non peperit, sed pro omnibus nobis tradidit illum, ergo multo magis cum ipso filio omnia nobis adiuuantia & omnia proficia donauit. De hæc autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic littera, Benè dico quòd deus pater est, & ipse pater paratus e oia proficia donaret: nā si pro nobis, deus pater est ille qui proprio filio suo, illo suo consubstantiali non peperit, sed pro nobis omnibus tradidit istum morti, quomodo non etiam cum illo donauit nobis omnia proficia & omnia bona? Arguit ergo per locum à maiori: nam secundum Augustinum in lib. questionum euangelii & habetur in glosa, minus est nobis omnia donare, quām nostri causa filium morti tradere; si ergo pater ipsum filium pro nobis tradidit, multo magis omnia proficia, & omnia ad salutem necessaria nobis donauit. Notandum autem ipse pater donando nobis filium, donauit nobis omnia: quia dat nobis iustitiam in praesenti, & paratus est nobis dare vitam eternam in futuro. Vel aliter, vt etiam glosa tangit, simul cum filio dantur nobis omnia, quia dantur nobis superiora. Nam superiora, vt deus trinitas, datur nobis ad fruendum: equalia verò, vt angeli, dantur nobis ad coniuvendum: sed inferiora, vt corpus, dantur nobis ad dominandum. Notandum etiam ipse cum dicimus hic auxilium esse à deo patre, alibi à spiritu sancto, non est dubitandum quin quodlibet auxilium sit à tota trinitate, quia trinitas sunt opera trinitatis, sicut est individualis substantia, vt vult Damasc., lib. cap. 14. sed hoc dictum est per quādam appropriationem: nam quādam possunt appropriari deo patri, quādam filio, quādam spiritui sancto. Deinde cum dicit,

Quis accusabit aduersus electos dei? Deus qui iustificat. Quis est qui cōdēnet?

A Proposuerat enim apostolus si deus pro nobis quis contra nos? igitur ostendo, quomodo deus pater est pro nobis, q; dat oia proficia, & oia bona: declarat, quis poterit esse contra nos? cum deus pater auferat, & excludat omnia aduersaria, & omnia nocua. Formetur autem sic ratio, Quoscunq; deus pater iustifica uit, nullus est qui eos accuset nec condemnent: sed deus pater nos iustificat, ergo nullus nos accusat vel condemnat. Accusationes ergo & condemnationes, & cetera nocua, remouet à nobis deus pater. Continetur autem sic litera, quis contra nos? quasi dicat, nullus nam deus est qui iustificat ipsos electos; & quia sic est, quis accusabit aduersus electos christi? & q; est qui condemnnet nos? quasi dicat, nullus. Si enim deus nos iustificat, & confort nobis vitam, nullus est qui possit nos accusare, vel qui possit nos condemnare, id est, qui possit nobis conferre mortem, vt glosa exponit. Deinde cum dicit,

Christus Iesus qui mortuus est, immo qui & resurrexit, qui est ad dexteram dei, qui etiam interpellat pro nobis.

Ostendit quomodo nos adiuuat filius, quia pro nobis interpellat. Formetur autem sic ratio, Quicunq; pro nobis est mortuus, resurrexit, & ad celos ascedit, ille pro nobis interpellat: sed christus pro nobis hoc sustinuit, ergo ipse pro nobis interpellat. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continetur autem sic littera, Nullus potest nobis nocere: & nequaquam de eterna hereditate debenius dissidere, & nullatenus à charitate dei debemus recedere: quia ipse spiritus nos adiuuat, ipse pater pro nobis pugnat, ipse filius pro nobis interpellat. Ideo ait q; christus Iesus qui mortuus est, immo qui & resurrexit, & qui est dexterā dei, ipse est qui interpellat pro nobis. Notandum autem q; plus est pro nobis nōrū, & pro nobis tanta facere, & resurgere, & ad celos ascendere, quām pro nobis interpellare, & intercedere, si ergo christus illa facit pro nobis, multo magis faciet istud. Notandum etiam q; si christus, teste apostolo, in omnibus exaudiens est pro sua reverentia, postquam habemus tantum interpellantem, tantū intercessorem, cum omni fiducia possumus ad patrem accedere. Notandum etiam q; christus pro nobis mortuus est, vt nos reconciliaret, resurrexit, vt nos resuscitaret, ad celum ascendit, vt nos ad celum eleverat. Notandum etiam q; christus interpellat pro nobis, vt glosa tangit, non voce, sed miseratione. Nam cum continue humanitatem, quam assumpsit, & graue genus mortis quod substinuit, paterno vultu offerat vt nobis misereatur, dicitur pro nobis continue interpellare. Deinde cum dicit,

D Quis ergo nos separabit à charitate christi? tribulatio? an angustia? an famæ? an nuditas? an periculum? an persecutio? an gladius?

Hæc est tertia pars, diuisa contra totum capitulum. Dicebatur enim, ipse apostolus in hoc capitulo, tria ostendere intendebat, videlicet, nos sub lege christi esse: sub lege christi deberet esse: & sub huiusmodi lege debere perpetuiter esse, & nequaquam debere separari à charitate christi. Expeditis ergo duabus partibus, hic exequitur de tertia parte. Circa quod duo facit: quia primo ostendit ipse nihil nos à charitate christi separare potest, ibi, Certus sum. n. Circa primū tria facit: quia primo ostendit ipse nulle passiones electos à christo separat: secundo declarat ipse omnes passiones pro christo electi tolerant: tertio ostendit ipse omnes passiones, electi per christum superant. Secunda ibi, Sicut scriptū est. Tertia ibi, Sed in his omnibus. In prima parte intendit talem rōnem, Quoscunq; tribulatio, angustia

angustia, persecutio, fames, nuditas, periculum, aut gladius, à charitate christi non separant, illos nulla passio à charitate christi separabit; sed nos nullæ tales passiones à charitate christi separant, ergo nulla passio à charitate christi separabit. De hac autem ratione ponit virtutem mediū. Continuetur autem sic litera, Cum nos habeamus tot auxilia, quia habemus spiritum sanctum auxiliantem, patrem nos defendentem, filium pro nobis interpellantem; ita cum ita simus radicati, & fundati in lege spiritus & in charitate christi, quis ergo, id est, quæ passio separabit nos à charitate christi, tribulatio? an angustia? an persecutio? an periculum? quasi diceret: anglarius? si pp. aliq. passionem deberemus separari à charitate christi, separeremur propter aliquid horum dictorum; sed propter nihil tale separamur, ergo nos nulla passio separabit. Notandum autem, passiones hic enumeratas, duplexer distingui posse: quia passiones, quæ nobis possunt timorem incutere ut separaremur à charitate christi, non possunt respicere tempus præteritum, quia passio præterita non affligit. Talia ergo quæ affligunt, vel respiunt malum futurum, vel præsens; si futurum, sic sunt primæ tres passiones, videlicet tribulatio, angustia, persecutio: si præsens, sic sunt aliæ quatuor passiones sequentes. Primæ autem tres passiones sic distinguuntur; quia quantum ad malum futurum primo homo persecutionem patitur: secundo tribulatur: ultimo angustiatur. Persecutionem enim patitur quis, cum sibi malum aliquid videret imminere: tribulatur vero, cum per varias vias in mente cogitat quomodo possit illud malum effugere, distrahitur & turbatur. Angustiatur, quando deficiunt sibi viæ, & angustiatur ex fuga, videntes quod non potest malum fugere, quin illud patiatur. Igitur propter persecutionem, homo malum immunere sibi apprehendit: propter tribulationem in mente turbatur, & quomodo possit illud malum fugere, diuersas vias singit: sed propter angustiam, angustiatur sibi viæ, & illud malum posse effugere non credit. Aliæ autem quatuor passiones respiciunt tempus præsens, quæ sic distinguuntur: quia quicunque patitur aliquid, vel hoc est per subtractionem proficiunt, vel per illationem nocui: si per subtractionem proficiunt, vel hoc est quia subtrahit alimentum, quod debet reficere interius, & sic est famæ: vel quia subtrahitur indumentum, quod debet tegere exterius, et sic est nuditas. Si vero per illationem nocui, aut hoc est in præparatione, & sic est periculum, quod idem est quod apparatus mortis, ut dicit gloria: aut hoc est in actuali executione, & sic est gladius, id est mors, ut gloria exponit. Ad has ergo passiones, quasi omnes passiones & omnes afflictiones adduci possunt: quare si illæ passiones nos à charitate christi non separant, nos nulla passio separabit. Deinde cum dicit:

Sicut scriptum est, Quia propter te mortificamur tota die: estimati sumus sicut oves occisionis.

Ostendit quod non solum propter has passiones à christo non separamur, sed pro christo omnes has toleramus. Propter quod sciendum, qd mors est finis omnium terribilium, ut dicitur tertio Ethicorum: qui ergo pro christo mortificatur & occiditur, quasi omnia terribilia, & omnes passiones pro christo patitur. Formetur autem sic ratio. Quicunque pro christo mortificantur, & occiduntur, quodammodo omnes has passiones, & omnes afflictiones tolerant patienter: nos sumus huiusmodi, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem mediū. Continuetur autem sic, non solum propter has passiones à christo non separamur, sed has propter ipsum toleramus. Sicut scriptum est, quia propter te mortificamur tota die, id est quia tibi inseparabiliter adhæremus, mortificamur, id est variis

A tormentis, passionibus, & afflictionibus affligimur, tota die, id est in tota vita: estimati sumus sicut oves occisionis, id est sicut oves morbi de, quæ ad nihil aliud valent, nisi ut occidentur. Notandum autem qd hic apostolus duo tangit, primo afflictionem sanctorum, cum dicit, propter te mortificamur tota die: secundo tangit crudelitatem tyrannorum, cum subdit, estimati sumus sicut oves occisionis. qd. ita sunt crudeles tyranni erga nos, ita sine misericordia se habent ad nos, sicut se haberent ad oves morbias, quæ sunt dignæ occisione. Notandum etiam qd ut gloria ait, & sumpta est ab Augustino in sermone de natali martirium. Martyrem non facit poena, sed causa: ideo ait propter te, ut notet cùm, sine qua corona non redditur martyrii. Notandum etiam quod, ut gloria tangit, quod p. hæc verba potest apostolus respondere cuidam facit questioni: posset enim quis dicere apostolo, Tu apostole dicas quod propter has passiones non separaris à charitate christi: sed diceret aduersarius, ideo hoc contingit, quia has passiones non patetis. Ad quod respondet apostolus quod immo patimur, & toieramus, sicut scriptum est, Quia propter te mortificamur tota die &c. Deinde cum dicit.

Psal. 43.

Sed in his omnibus superamus, propter eum qui dilexit nos.

Ostendit quod omnes has passiones propter christum superamus. Formetur autem sic ratio, Quicunque à deo diliguntur, omnes huiusmodi passiones superant: nos à deo diligimus, ergo omnes passiones huiusmodi superamus. De hac autem ratione ponit virtutem mediū, dicens, quod in his omnibus (supple) tribulationibus, & tormentis positi, superamus, id est, superiores efficimur; & hoc non pp nos, sed propter eum, qui t. fecit nos, cuius beneficium superat vniuersa. Notandum autem quod passiones, & tribulations, quæ anima in mundo patitur, sustinet eas propter coniunctionem, quam habet ad corpus. Nam separata anima à corpore, tyranni huius mundi nihil in ea possent. Cū ergo anima iusti verius sit vbi amat, quam vbi animat: & secundum nobiliorem partem, ut secundus mente sit coniuncta deo, quam vniuit corpori: propter vniōnē quā habet ad deum, & propter eum, qui diligit eam, modicum reputat corporales afflictiones. Homines ergo mundani, qui totaliter circa corporalia sunt affecti, propter corporales passiones, & propter tyrannicas periculationes deiiciuntur, & deuincuntur, & eas superare non possunt. Deinde cum dicit,

Certus sum enim, quia neq. mors, neq. vita.

D Ostendit quod sancti dei & electi, non solum à charitate christi non separantur, sed etiam ab ea separari non possunt. Ad cuius evidentiam sciendum quod cum quatuor sint causæ, materia non se habet ut agens & mouens, sed magis se habet ut id quod motui, & transformationi subiicitur: forma etiam non se habet ut mouens, & ut agens propriæ, licet possit esse ratio agendi & mouendi. Duæ ergo à philosophis & à sapientibus assignatae sunt causæ agentes & mouentes: videlicet, finis & efficiens. Quomodo autem hec diuersa mode moueant, non est præsentis speculacionis. Apostolus ergo, volens ostendere qd non possumus separari à charitate dei, duo facit. Nam primo ostendit hoc ex parte causæ finalis: secundo ex parte efficientis, ibi, Neg. angeli.) Propter primum sciendum quod quilibet constituit sibi finem, adipisci bonum & carere malum. Si ergo ex parte causæ finalis posset nos aliquis separare à charitate christi, vel hoc esset vita, id est bonum aliquod nobis promissum, cui vellemus esse coniunctum: vel hoc esset mors, id est, malum aliquod nobis co-

AD ROMANOS.

minatum, à quo vellemus esse separati. Formetur autem sic ratio, Quoscumque nego mors, id est nullum malum eis communatum: nec vita, id est nec aliquod bonum eis promissum, potest eos separare à charitate christi, nec aliquod aliud eos poterit separare: sed sicut & electi sunt huiusmodi, ergo. De hac autem ratione ponit virtutem mediū dicens, Certus sum enim quod neque mors, id est neque quodcumque malum quod nobis promittunt, poterit scilicet nos separare à charitate dei. Deinde cum dicit,

Neque angeli, neque principatus, neque virtutes.

Ostendit quod non possumus separari à charitate, ex parte cause efficientis, probans quod nulla creatura poterit hoc efficere. Creatura autem, quantum ad præsens spectat, tripartita est, quia quedam est spiritualis, quedam corporalis, quedam ex utraque composita. Ideo tria facit: quia primo ostendit quod non potest nos separare creatura spiritualis: secundo nec corporalis: tertio quod non ex utraque composita. Secunda ibi, Neque instantia. Tertia ibi, Neque fortitudo. Ad evidentiam primæ partis sciendum quod secundum Dionysium in de angelica hierarchia, lex diuinatatis est, insimilis in suprema, per media reducebitur: semper enim infima supremorum, attingunt suprema inferorum. Mundus ergo inmediatae administratur per inferiores angelos, ita quod præceptum diuinum à summo deorsum currens per superiores ordines, ad inferiores defertur, donec tandem ad hanc cognitionem veniens, opere compleatur, ut dicit Hugo in commento sup. 5. cap. angelicæ hierarchie. Angelii ergo superiores illuminant inferiores, inferiores vero illuminant nos, & mittuntur ad nos. Si ergo per aliquos angelos possemus separari à charitate dei, hoc esset per angelos inferioris hierarchie, qui iuxta nos conuersantur, & ad nos mittuntur: quare si illi non possunt nos separare, nec aliqui alii: sunt autem in inferiori hierarchia tres ordines, videlicet angelii, principatus, & virtutes. Formetur autem sic ratio, Quicunque non separantur à charitate dei, nec per angelos, nec per archangelos, nec per virtutes, qui mittuntur ad nos & conuersantur inter nos, nec per aliquos alios angelos poterit separari: nos sumus huiusmodi, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem mediū dicens, quod neque angeli, neque principatus, id est archangeli, nec virtutes poterunt nos scilicet separare à charitate dei. Notandum autem quod hic principatus, non accipitur prout est Ordo medius hierarchie, sed prout est ordo infimus hierarchie: id est enim hic sonat principatus, quod archangeli. Nam archangelus dicitur ab archos, qui est princeps: recte igitur principatus archangeli dici possunt. Vnde magister in glosa dicit quod per angelos intellegitur ordo minor, per principatus ordo medius, per virtutes ordo maior. Notandum etiam quod secundum Dionysium, virtutes nominant medium ordinem secundum hierarchie: Sed secundum Gregorium nominant primum & supremum ordinem infimam hierarchie. Secundum Gregorium ergo dicemus quod in infima hierarchia sunt virtutes tanquam ordo maior, archangeli tanquam ordo medius, angelii tanquam ordo minor; qui sic distinguuntur, quia virtutum est facere mirabilia, archangelorum vero nuntiare maiora, angelorum autem nuntiare minora. Deinde cum dicit,

Neque instantia, neque futura.

Ostendit quod nos non possumus separare à charitate dei corporalia, quia si talia possent nos separare, vel essent præsentia, vel essent futura: præterita vero, cum esse desierint, non habent potentiam separandi. Formetur autem sic ratio. Quoscumque neque corporalia præsentia, neque ventura, possunt separare à charitate

dei, nec aliqua alia corporalia eos poterunt separare: nos sumus huiusmodi, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem mediū dicens, quod neque instantia, id est neque corporalia præsentia: neque futura. i. corporalia ventura, poterunt scilicet separare à charitate dei. Notandum autem quod cum dicimus quod nihil potest nos separare à charitate dei, intelligendum est nisi velimus: quia non potest in nobis in hoc inferri violentia, nec habemus hostem qui possit vincere, nisi videntes. Deinde cum dicit,

Neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia, poterit nos separare à charitate dei, quæ est in christo Iesu domino nostro.

B Ostendit quod à charitate christi nos non potest separare homo, qui est creatura ex utraque substantia, i. ex spirituali & corporali composita. Propter quod sciendum, quod si homo potest nos separare à charitate christi, vel hoc esset quia nos teneret per potentiam; vel quia nos induceret per sapientiam: vel quia nos aliceret per humanam prosperitatem, vel per diuinitatem gloriam. Formetur autem sic ratio, Quicunque non possunt separari à charitate christi, nec per humanam potentiam, nec per humanam sapientiam, nec per humanas diuitias, vel per humanam gloriam, nullo modo possunt per hominem separari: nos sumus huiusmodi, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem mediū dicens, quod neque fortitudo, i. humana potètia, neque altitudo, id est prosperitas, siue diuinitas humanæ, siue humana gloria: neque profundum, humana scilicet sapientia: neque creatura alia poterit nos separare à charitate dei, quæ est in christo Iesu domino nostro. Notandum autem quod cum enumerata sint omnia genera creaturarum, quod quecumque creatura, vel est spiritualis, vel est corporalis, vel ex utraque composita, quod si nulla talis potest nos separare à charitate dei, ergo nec aliud, id est nec aliqua creatura poterit nos separare à charitate dei. Notandum autem Magistrum aliter introducere hanc partem, dicens, quod nec creature nominatae, nec creatura alia, nec creatura noua contra naturam facta, poterit nos separare à charitate dei. Notandum etiam quod hoc quod dictum est, (altitudo, & profundus,) quod ex posuimus quod referuntur ad homines, possunt ratiōne secundum magistrum referri ad diabolum, vel ad mundum: ut dicamus quod non solum homo per suam altitudinem, & per suum profundum, non potest nos separare à charitate dei, sed etiam diabolus per suam altitudinem, & si promitterat nobis omnia regna mundi, & per suam profundum, ut si comminetur nobis possessio inferni, poterit nos separare ab huiusmodi charitate. Sic etiam mundus, per suam altitudinem, id est per suam prosperitatem, & per suum profundum, ut per suam aduersitatem, ab hac charitate nos non poterit separare. Notandum etiam quod charitas dei, quæ est in christo Iesu, potest intelligi de charitate qua nos diligimus deum, ut sit sensus, quod nihil potest nos separare à charitate dei, id est à charitate qua diligimus deum; quæ est in christo Iesu, quia per ipsum huiusmodi charitas deriuatur ad nos. Secundo modo potest exponi de charitate, qua deus nos diligit, ut sit sensus, nihil potest nos separare à charitate dei, id est à charitate qua diligit nos deus, quæ charitas est in christo Iesu, id est manifestata, & ostensa in christo Iesu: nam in hoc deus suam charitatem, quæ habet erga nos, maxime manifestauit, quando christum Iesum unigenitum filium suum, pro nobis tradidit. Hanc etiam charitatem in seipso christus ostendit, quando seipsum pro nobis obtulit; quod faciendo maiorem charitatem erga nos quasi ostendere non potuit, quia, ut ipse testatur, Maiorem charitatem nemo habet

haber et cetera.

Circa lectionem tam hæc, quam præcedentem, sunt aliqua dubitanda. Nam primo dubitatur de eo, quod apostolus ait, Omnis creatura ingemiscit & parturit vix adhuc: quod exponens magister ait, q̄ omnis creatura dicitur ingemiscere, & parturire, quia cum labore operatur. Sed contra: corpora celestia sunt imparsibilia, cuius contrarium plane affterit magister, dicens quod sol & luna non sine labore implent. i. peragunt statuta sibi spatia. Dicendum q̄ laboriosum idem sonat quod improportionatum, secundum quem modum loquitur philosophus in. 2. de celo & mundo, dicens, q̄ si una stella adderetur superiori orbi, motor eius moueret cum labore, & pena, id est mobile non esset proportionatum motori: quare quanto aliquid sit magis consentaneum rei, magis videtur ei esse proportionatum: iste status deterior, quia non est ita consentaneus rei, describitur esse laboriosus, respectu status melioris: & quia in meliori statu erunt corpora super celestia post resurrectionem, quam nunc, quia non mouebuntur, & erunt lucidiora, ideo status iste laboriosus esse describitur. Quod si adhuc de propositione dubitatur, dicamus quod sicut animalia mouentur, & cū sunt in termino, quiescent: sic terminus motus caelestis, est impletio numeri electorum: quamdiu ergo non erit impletus electorum numerus, mouebitur celum: illo autem completo, cessabit motus. Anima ergo caelestia cū mouentur, dicuntur esse in actu laborioso. Et quia vellet esse in termino, & q̄a nō possunt cessare à motu, eo qd motus ille nō fiat p̄ virtutes organicas, naturali: q̄ appetitu vellent illa corpora esse intermino & q̄ cōpletus esset numerus electorū, vt haberent perfectiorem statum: & idēo ingemiscit & parturit, & dicitur celeste corpus cū labore operari, nō quia nō possit in eo continuari motus, sed quia naturali appetitu appetit quiescere ab illo motu, non obstante q̄ Philosophus contrarium sentiat in. 1. Metaphy. dicens, Intelligentiam esse in optima dispositio ne vt moueat, & per cōsequens coelum esse in optima dispositione vt. moueat: cuius opinionē in opere, qd de Generatione edidimus, variis improbaūmus viii.

Vlterius forte dubitaret aliquis de hoc quod apostolus ait. Spes, que videtur, non est spes. Contra, Att. 7. Stephanus vidit gloriam dei, & tamen gloriam sperabat, quia adhuc erat in statu viatoris. Dicendum q̄ spes est de pertinentibus ad se, & non proprie de pertinentibus ad alios. Stephanus ergo aliud vidit, & aliud sperauit: vidit enim gloriam dei, & vidit Iesum stantem a dextris virtutis dei, sed non vidit gloriam propriam, quia nondum erat beatus. sperabat ergo quod non habebat, & erat beatus in spe, non in re.

Vlterius forte dubitaret aliquis de hoc quod in litera dicitur, quia illos quos præscivit: & prædestinavit. Sed contrapräscientia diuidit ex opposito prædestinationem, ergo præsciti non sunt prædestinati. Dicendum q̄ quando aliquid non habet nomen proprium, retinet sibi nomen commune: vt proprium dicitur de Proprio, et de Diffinitione, vt patet per philosophiam in lib. Topicorum: tamen quia diffinition habuit nomen proprium, propria passio retinuit sibi nomen commune & appellata est proprium, cum tamen ipsa diffinition sit quid proprium, quia est propria diffinition. Sic & in proposito, deus præscivit & saluādos, & damnatos: tamen quia saluandi habent propriū nomen, & dicuntur prædestinati: damnandi retinues sunt sibi nomen commune, & vocati sunt præsciti: cōsuni ergo nomine & ipsi prædestinati sunt præsciti. Apostolus, non loquitur de præscientia vt diuiditur ex opposito contra prædestinationem: sed vt secundum commune nomen, ipsi prædestinati præsciti dici possunt.

Vlterius forte dubitaret aliquis de hoc quod apostolus ait, Quos vocauit: hos & iustificauit. quod glosa exponens, ait, q̄ intelligitur de interiori vocatione, qua impleretur prædestinatio. Sed contra: multi vocantur interiori, habentes bonam fidem, & veram charitatem, à qua cadunt, quia non sunt prædestinati, sed præsciti. Dicendum autem quod secundum interiorē vocationem, aliqui vocantur solum ad præsentem iustitiam, aliqui ad æternam gloriam: non loquitur glosa de vocatione solum ad præsentem iustitiam, sed de ea quæ est ad æternam gloriam, quam non habent nisi prædestinati.

A stolus ait, Quos vocauit: hos & iustificauit. quod glosa exponens, ait, q̄ intelligitur de interiori vocatione, qua impleretur prædestinatio. Sed contra: multi vocantur interiori, habentes bonam fidem, & veram charitatem, à qua cadunt, quia non sunt prædestinati, sed præsciti. Dicendum autem quod secundum interiorē vocationem, aliqui vocantur solum ad præsentem iustitiam, aliqui ad æternam gloriam: non loquitur glosa de vocatione solum ad præsentem iustitiam, sed de ea quæ est ad æternam gloriam, quam non habent nisi prædestinati.

B Vlterius forte dubitaret aliquis circa lectionem præsentem, de hoc, quod apostolus dicit, Deus omnia nobis donauit. Vbi glosa dicit quod donauit nobis superiora ad fruendum, vt se ipsum: paria ad conuiendum, vt angelos: sunt ergo angeli pares nostri. Sed contra: intellectus humanus nascitur sicut tabula rasa, & tenet infimum gradum in genere substantiarum separatarum, ergo &c. Dicendum quod homo est par angelico natura, & gratia: natura quidem non speciei, sed generis: & quia in genere sunt multi gradus, & latent analogie in generibus (vt potest patere ex septimo Physicorum, & secundo Posteriorum) non est inconveniens angelum, & animam esse sic pares, & tamen anima tenere infimum gradum in genere substantiarum separatarum. Sunt etiam pares gratia: quia homines afflumentur ad choros angelorum, & erunt sicut angelii dei.

Vlterius forte dubitaret aliquis de hoc quod in litera dicitur, Christus mortuus est, & resurrexit. Glosa exponens ait, Christum esse mortuum pro nobis, & quod maius est resurrexit: ergo resurreccio christi fuit maius quid, quam mors eius. Sed contra: per mortem christi mundus fuit redemptus, non autem per resurrectionem, ergo &c. Dicendum quod aliquid potest esse maius aliquo multipliciter: mors ergo fuit quid maius quantum ad ostensionem dilectionis, quia maiorem charitatem nemo habet vt animam suam posset quis pro amicis suis. etiam fuit quid maius quantum ad meritum. Sed resurreccio fuit quid maius quantum ad dignitatem, & miraculum: quia homines naturaliter moriuntur, sed supra naturam est, quod resurget.

D Vlterius forte dubitaret aliquis de hoc quod in litera dicitur, Neg angelī, neg principatus, neg alia creatura: quod exponens glosa ait, q̄ per aliam creaturam, intelligitur creatura aliqua de novo facta, sicut fecerunt magi Pharaonis: vt sit sensus, quod nec creatura facta, ne aliqua de nouo fienda, potest nos separare à charitate dei. Vbi videtur magister velle, q̄ Magi potuerunt nouam creaturam facere, quod falsum est. Dicendum quod nihil possunt nec boni, nec malii angelii de novo creare: sed quicquid faciunt, operantur adhibendo semina & coniungendo actiua passiū, vt vult August. 3. de Trinitate cap. 8. vnde ait, Sicut nec parentes dicemus creatorē hominum, nec agricultas creatorē frugum, quamvis eorum extrinsecus adhibitis motibus ista creanda dei virtus interioris operetur: ita non solum malos, sed nec bonos angelos fas est putare creatorē, si pro subtilitate sui sensus & corporis, semina rerum istarum nobis occultiora nōuerunt, & ea per cōgruas tēperationes elemētorū latenter spargunt, atq̄ ita gignendarum resū, & accelerandorū incremētū præbent actiones. Simpliciter ergo nec magi Pharaonis, nec aliqui angelii possunt nouas creaturas producere: videntur tamen noua facere dupliciter. Primo quantum ad apparentiam: nā quia ignoramus virtutes rerum, & non percipimus latētia semina quæ apponunt, videtur nobis quod noua faciant, quæ noua simpliciter efficerē non possint. Secundo videntur facere noua quantum ad modum existendi: nam sicut multotiens natura facit puls-

Tex. 7. 1.

Cap. 32.

Celū post iudi-
cium non mo-
uebitur.

Tex. 44.

Quæst. 20.

2. Cap. 4.

AD ROMANOS.

lum cum quatuor pedibus, vel manum cum sex digitiis, sic angelii siue boni siue mali, per adhibitionem seminum, possunt talia monstra facere. Vnde & gloria videtur dicere, quod magi Pharaonis fecerunt equum cum duobus pedibus.

LECTIO. XXVIII.

CAP. IX.

Eritatem dico vobis in christo Iesu, non mentior, testimonium mihi perhibente conscientia mea in spiritu sancto, quoniam tristitia mihi magna est & continuus dolor cordi meo. Optabam enim ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis.

Vt dicebatur, non sufficit aliquos ad pacem inducere, nisi illi in pace persistant, & perseverent. Et ideo apostolus postquam in primis quatuor capitulis à Romanis materiam litigii removit: & in quinto cap. eos ad pacem induxit: & ne à pace recedant sibi iniucem pectorata imponendo, ostendit in sexto cap. quod sunt à pectorato liberati: & etiam de peccato liberati, se de lege iactando, ostendit in septimo cap. quod sunt à lege absoluti: sic etiam ne à pace recedant, legem spiritus & charitatem dimittendo, ostendit in octavo cap. quod sunt in charitate dei, & sub lege spiritus collocati. Hinc ne à pace recedant se à prerogativa generis, vel de propriis meritis iactando, ostendit ab hoc non capitulo ultra, quod non per generis prerogativam, nec per propria merita, sed per dei prædestinationem, & per dei electionem, & per diuinum propositum, sunt salutati. Inscriptio ergo apostoli ab hoc cap. usque ad cap. duos decimum est ostendere, quod non recedant Romani à vera pace, & à vera concordia, de prerogativa generis, (vt faciebant Iudei) vel de propriis meritis, (vt faciebant Gentiles) se iactando. Ostendens quod non sit faslus propter generis prerogativam, nec propter propria opera, siue propter propria merita: sed propter diuinam prædestinationem, & sanctum eius propositum, contingit homines saluos fieri. Duo ergo facit: quia primo præmittit suam intentionem, ostendens quod non propter prerogativam generis, nec propter propria merita, sed propter sanctum dei propositum, homines sunt approbati, vel reprobati; & sunt prædestinati, vel præsciti. Secundo, huius approbationis, vel prædestinationis, pro ut est possibile, venatur & inquit causam & rationem, ibi, Quid ergo dices tu? Circa primum duo facit: quia primo ostendit, quod deus nos non approbat nos propter generis prerogativam, quia multi ex Iudeis habentes prerogativam generis, sunt à domino reprobati. Secundo, declarat quod deus nos non approbat propter propria opera, vel propter merita, quia Jacob & Esau priusquam nati fuissent, & antequam aliquid boni vel mali egissent, unus est approbatus, & reliquus reprobatus. Secundum, ibi, Non solam autem illa: sed & Rebecca.)

Ad eum deatiam autem primum partis sciendum quod cum apostolus debebat hoc dicere contra Iudeos, ostendens multos ex Iudeis reprobatos esse, & non propter prerogativam generis approbamus, vel salvamus à domino: ideo, si crederent talia dicere, eo quod haberet Iudeos odio, & cum quodam speciali modo esset: pse apostolus Gérum, hoc Capitulum incipit à Iudeorum compassione, ostendens se Iudeos diligere

A non odire, dicens se de eorum perditione compati & dolere. Prima ergo dividitur in partes tres: quia primo de reprobatione Iudeorum ostendit se dolere, & habere inde compassionem: secundo huius compassionis assignat multiplice rationem: tertio, cum Iudei sint reprobati, habentes prerogativam generis, ostendit quod non propter prerogativam generis contingit esse salutem, vel approbationem. Nam propter huiusmodi di prerogativam deus nos non saluat nec approbat immo multos huiusmodi existentes praescit, & reprobatur. Secunda ibi, Qui sunt cognati mei.) Tertia ibi, Nō autem quod exciderit verbum.)

In prima parte intendit talem rationem, Quicunque secundum veritatem, perhibente testimonium conscientia in spiritu sancto, optat anathema esse à christo Iesu pro fratribus suis, id est pro reprobatione fratum suorum, illi pro huiusmodi reprobatione est cordi suo magna angustia, & continuus dolor: ego apostolus sum huiusmodi: ergo ego non odio fratres meos Iudeos, immo compatiens eis, & pro ipsis est cordi meo magna angustia & continuus dolor. De hac autem ratione ponit conclusionem, & virtutem mediæ. Continuetur sic litera, grauitate locutus sum contra Iudeos, & adhuc contra eos debeo multa loqui, sed hoc non est ex inimicitia vel ex odio, immo ex dilectione, quia compatiens perditioni ipsorum. Ideo ait. Veritatem dico in christo Iesu, qui est ipsa veritas, cui non potest subesse falsitas, non mentior, testimonium perhibente conscientia mea, conscientia dico fundata in spiritu sancto: nam & ipse spiritus sanctus testis est, quoniam magna est mihi tristitia, id est magnus est mihi stupor mentis, & continuus dolor cordi meo (supple) pro reprobatione fratum meorum. Hæc est conclusio probanda, videlicet quod compatitur & dolet pro fratribus suis. Et C subdit, Optabam enim ipse ego, id est optarem, si esse posset, esse anathema, id est esse separatus à christo pro fratribus meis (supple) saluandis, & reconciliandis. Hæc est virtus mediæ. Et hæc est probatio conclusionis assumptæ: nam ex hoc probatur quod ipse dolet de suorum fratum reprobatione, quia ipse optaret, si fieri posset, esse ad tempus anathema à christo, ad hoc quod fratres sui essent approbati, & reconciliati cum christo; quod non esset, nisi de eorum perditione dolebat. Notandum autem quod stupor contingit ex in operatione rei: ista enim est res valde inopinata, quod gens sancta, populus acquisitionis, cuiusmodi erat populus iudaicus, sit nunc a domino reprobatus. Ideo dicit apostolus, quod est ei de hoc tristitia magna, id est stupor mentis magnus, vt gloria exponit. Notandum etiam quod, vt medici tradunt, dolor contingit ex divisione continui: & quia Iudei sic erat continuati apostolo, & sic connexi secundum carnem, ideo ait, quod per eorum separationem, quia reprobati sunt à domino, licet non omnes reprobati fuerint, tamen quia multi reprobati erant, merito ait apostolus quod erat ei continuus dolor, quia quasi incidebant apostolo membra sua, & caro propria, cum separabatur ab iis qui erant fratres eius secundum carnem. Notandum etiam quod secundum Augustinum, in sermone domini in monte, iuramentum est faciendum in necessariis, cum pigris sunt homines credere quod est eis utile: & quia Iudei pigris erant credere quod apostolus compateretur eis, & quod dolet de eorum perditione, ideo tot iuramentis affatur quod veritatem dicit in christo Iesu: & quod licet forte videatur Iudeis quod mentiatur exteriorius, affatur tamē quod non mentitur, perhibente ei testimonium conscientia sua in spiritu sancto, quem huius rei testem inuocat, quod ipse tristatur & dolet de perditione ipsorum. Notandum etiam quod hoc quod dicitur, Optabam anathema esse à christo, secundum gloriam tripliciter legitur: primo ut hoc sit dictum per ostensionem, ut exponatur

vt exponatur sicut exposuimus: vt sit sensus, optabam, id est optime, si fieri posset, ad tempus in hac vita, vel etiam post mortem, pro fratribus meis saluandis, & reconciliandis (quasi dicat) ita diligenter fratres meos, quod ut ipsi essent coniuncti christo, ego vellem ad tempus separari ab ipso. Duobus etiam aliis modis potest exponi pro tempore ante conversionem; ita quod uno modo exponatur pro legis defensione: alio modo pro proprii delicti compassione. Primo modo exponitur sic, ita eram zelator frarum meorum, id est ita zelabam defendere legem, quam tenebant fratres mei, quod pro defendendis fratribus, id est pro defendenda lege, optabam anathema esse a christo Iesu: in quo apostolus insinuat amorem, quem habebat ad Iudeos. Secundo modo exponitur pro proprii delicti iustitia & dolore (quasi dicat) ego tristor & de delicto meo proprio, quo in tantum peccavi, & in tantum deliqui, & optabam anathema esse a christo Iesu pro fratribus meis (supple) retrahendis a fide christi. Persequebatur enim apostolus ecclesiam, & volebat aliquos ex Iudeis, vel aliquos fratres suos iam ad fidem convertos, a fide retrahere; & quia sic erat anathema, & separatus a christo, vt fratres suos inde separare vellent, ideo de hoc dolet & continue tristatur, in quo magnus zelum habuisse ad Iudeos se ostendit, licet zelus ille non esset secundum scientiam. Deinde cum dicit.

Qui sunt Cognati mei secundum carnem, qui sunt Israelitas.

Posita compassione, subiungit illius compassionis multiplicem rationem: circa quod tria facit, quia primo assignat rationem ex parte naturae, secundo ex parte gratiae, tertio ex parte christi, qui est autor virtutis, tam naturae, quam gratiae. Secunda ibi, Quorum adoptio. (Tertia ibi, Quorum patres.) In prima parte intendit talē rationem, Quicunq; sunt de gente alicuius, et cognati eius secundum carnem, pro perditione illorum ille debet naturaliter dolere: Sed Iudei sunt Israelites, sunt de gente mea, sunt mei cognati secundum carnem: ergo pro perditione illorum dedeo naturaliter dolere. Ex parte ergo ipsius naturae assignata est ratio, quare apostolus perditioni Iudeorum compatitur. Ideo ait, Qui sunt cognati mei secundum carnem, qui sunt Israelites, id est sunt de gente mea. Tunc ergo est supplenda ratio, quod cum tales sint, pro perditione illorum dedeo naturaliter dolere. Deinde cum dicit.

Quorum adoptio est filiorum, & gloria, & testamentum, & legislatio, & obsequium, & promissa.

Assignat rationem ex parte gratiae. Formetur autem sic ratio. Quibuscumq; facta est tanta gratia quod ipso rum erat adoptio filiorum dei, & gloria, & testamentum & legislatio, & obsequium, & promissa, pro perditione illorum est maxime dolendum: Iudei erant huius modi, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem mediū. Continuetur autem sic litera, Bene dico & pro perditione Iudeorum est mihi magna angustia & continuus dolor, non solum ratione naturae, quia sunt mei cognati secundum carnem, sed etiam ratione gratiae, quia eis fuit facta tanta gratia: nam ipsi erant, quorum est adoptio filiorum dei, ipsi dicebantur olim filii adoptivi, iuxta illud exodi. 4. Primogenitus meus Israel. Ipsorum erat & gloria, iuxta illud Deut. 7. Elegit te dominus deus tuus, vt sis ei populus peculiaris, quod redundabat in magnam Iudeorum gloriam. Et eorum erat testamentum, id est, testamentum nouum, iuxta illud Jerem. 31. Ecce dies veniunt, dicit dominus, & confirmabo super domum Israel, & super domum Iuda, testamentum meum. Ipsorum erat legislatio, quia eis data fuit lex: & obsequium, id est diuinus

A cultus: & promissa: quia eis fuerunt facta promissio nes. Tunc ergo est supplenda ratio, quod cum tot gratiae fuissent facta Iudeis, maxime dolendum est de eorum perditione. Notandum autem quod gratia duplicitate potest considerari: primo in se, secundo quanto ad suos effectus. Possumus autem assignare, quantum ad praesens spectat, tres effectus gratiae: quia gratia hominem sublevat: eum ab aliis distinguit & separat: & ipsum in spe æternæ hereditatis solidat & confirmat. Secundum hoc ergo potest assignari sufficiencia predicationum. Nam ex eo quod dicitur, Iudeorum erat adoptio filiorum dei, tangitur ipsa gratia in se, quae formaliter facit dei filios adoptivos. Ex eo vero quod subditur, Et gloria, tangitur effectus gratiae, quantum ad magnificationem & sublimationem. Sed ex eo quod subditur, Et testamentum, & legislatio, & obsequium, tangitur effectus gratiae quantum ad distinctionem. Hæc autem est triple: nam una distinctio gratiae dei ab alia, est, quae habetur in adventu christi, quam figuratur testamentum: & alia distinctio, quae habetur ante adventum, quam significat legislatio: & tertia distinctio, quae habetur in utroq;, & significatur per obsequium, id est p. dei cultu; nam diuinus cultus tam in legie veteri, quam in testamento novo, dei populum ab alio separabat. Ultimo autem cum ait, Et promissa, tangitur effectus gratiae quantum ad æternæ hereditatis solidam expectationem: quia quod à deo promittitur, firmius & solidius expectatur. Deinde cum dicit.

Quorum patres, ex quibus est christus secundum carnem, qui est super omnia deus benedictus in secula, Amen.

Assignat rationem, quare compatiendum sit Iudeis ratione ipsius christi, qui est autor tam gratiae, quam naturae. Formetur autem sic ratio, Quoruncumq; sunt patres, ex quibus est christus secundum carnem, qui est super omnia benedictus in secula, de perditione illorum est maxime dolendum: Iudei sunt hinc: ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem mediū. Continuetur autem sic litera, Bene dico & de perditione Iudeorum est maxime dolendum, quorum est tanta prerogativa: nam ipsi sunt illi, quorum sunt patres antea qui. I. Patriarchæ, ex quibus patribus christus est (supple) natus secundum carnem, qui christus est deus super omnia benedictus in secula, Amen. Tunc ergo est etiæ supplenda ratio quod cum tanta fuerit Iudeorum prerogativa, quod ex patribus eorum natus est christus, de perditione eorum maxime est dolendum. Notandum autem quod ex patribus Iudeorum dicit esse christum secundum carnem: quia secundum diuinitatem est à solo patre; secundum animam est à tota Trinitate: secundum carnem est ex Iudeis. Notandum etiam quod ad insinuandum maiorem Iudeorum prerogativam, tangitur hic natura christi, videlicet, natura humilitatis, cum dicitur, quod ex patribus Iudeorum est secundum carnem: & tangitur natura deitatis, cum subiungitur, quod est super omnia deus benedictus in secula: Et quia beatus erat ille qui sumpsit originem à Iudeis, vel qui natus est ex Iudeis, quia erat deus & homo, magna erat Iudeorum prerogativa. Deinde cum dicit.

Non autem quod exciderit verbum dei.

Postquam ostendit apostolus quod dolet de Iudeorum perditione. In parte ista exequitur de intento, ostendens quod propter prerogatiuam generis, non est approbatio: quia multi Iudei sunt reprobati, & non sunt filii reprobationis, quamvis haberint tantam generis prerogatiuam. Circa quod tria facit, secundum quod in reprobatione diuina tria est ibi considerare. Nam primo est ibi considerare verbum dei, per quod facta est reprobatio: secundo ipsum Abraham,

AD ROMANOS.

cui facta est reprobatio: & tertio est ibi considerare ipsum Isaiae, in quo facta est reprobatio, iuxta illud Gen. 21. In Isaac vocabitur tibi semen. Omnes ergo Iudeos non esse approbatos, & quod per prerogatiuam generis non sunt Iudei filii reprobationis, primo probat hoc ex parte verbi diuini, per quod facta est reprobatio: secundo ex parte Abraham, cui facta est reprobatio: tertio ex parte Isaac, in quo, ut dicebatur, reprobatio fuit facta. Secunda ibi, Non enim omnes.) Tertia ibi, Sed in Isaac.) In prima parte intedit ralem rationem. Propter quorundam reprobationem non excidit verbum dei, nec euacuatur diuina promissio, illi scdm qd hmoi no sunt approbati, nec sunt filii reprobationis: sed pp reprobatione Iudeorum no excidit verbum dei, nec est euacuata diuina promissio ergo Iudei pp prerogatiuam gnis sunt approbati, nec sunt filii reprobationis. De hac autem ratione ponit virtutem mea, Cointinetur autem sic Isa. Benè dico quod doleo de Iudeorum reprobatione; tu ipsi habuerit tanta gnis progravia: sed (no aut). i. no id verum est (supple) pp hmoi reprobatione (quod exciderit verbū dei). i. quod irrita & euacuata sit diuina promissio. Tunc ergo est supplenda ratio, quod si multi ex Iudeis habentes generis prerogatiuam sunt reprobati, nec tamen propter hoc est euacuata diuina promissio, consequens est quod propter prerogatiuam generis non fiat approbatio, & habentes generis prerogatiuam, secundum quod huiusmodi non sunt filii reprobationis. Notandum autem quod Abraham fuit facta reprobatio, Gen. cap. 12. cum dominus dixit ei, In te benedicentur vniuersae cognationes terrae. Sed quia benedictio haec referenda est ad aeternam hereditatem: nulli ergo reprobati, qui ab hac hereditate deviant, sunt filii reprobationis. Quare si multi ex Iudeis, habentes prerogatiuam, sunt reprobati, vel non omnes habentes prerogatiuam generis, sunt filii reprobationis, vel oportet nos incidere in hoc maximum inconveniens, quod multi filii reprobationis sunt reprobati, & non consequuntur aeternam hereditatem: quo posito, excidisset verbum dei; esset enim irrita promissio diuina, cum multi filii reprobationis secundum hoc non consequantur hereditatem promissam. Cum ergo impossibile sit verbum diuinum excidere, quia celum & terra transibunt, verba autem diuina non preteribunt: immo unum iota, nec unus apes preteribit a promissione diuina, quin omnia fiant: omnes itaq; electi, & omnes filii reprobationis, consequentur hereditatem aeternam, eis promissam. Et quia non omnes habentes prerogatiuam generis, consequuntur hereditatem, non omnes tales sunt dicendi approbati, vel esse filii reprobationis. Tota ergo virtus huius rationis in hoc consistit, quod promissio diuina non potest excidere, & cum multi habentes prerogatiuam generis sint reprobati, & ab aeterna hereditate exciderint, patet quod excidisset diuina promissio, & esset euacuata, si propter solam prerogatiuam generis esset approbatio. Non ergo omnes huiusmodi prerogatiuam habentes, sunt filii reprobationis. Notandum etiam, quod cum apostolus intendat ostendere multos ex Iudeis esse reprobatos, & quod propter prerogatiuam generis non est diuina approbatio, ut dicebatur, valde expediens fuit incipere hoc Capitulum a copassione: expediebat. n. quod apostolus diceret se dolere de Iudeorum reprobatione, ne ipsi Iudei suscipiantur, quod non pp amore veritatis, sed propter odium quod apostolus haberet ad eos, in hmoi verba proruppe ret. Notandum est quod eo ipso quod verbū dei non excidit. i. eo ipso quod diuina promissio non potest esse exinanita, & non potest remanere inexplerta, multi ex Iudeis saluantur, quia multi eorum sunt electi, & sunt filii reprobationis. Ideo ut gloria tangit, licet sit dolendum pro his qui reprobarunt, et tamen consolatio pro his, qui sunt filii reprobationis, sumenda; quia saluantur illi, cum verbum dei non possit excidere. Deinde cum dicit.

Non. n. oes qui sunt ex Israel, i. sunt Israe litæ: neq; qui semé sunt Abraham, oes filii.

Adducit secundam rationem, quod prerogatiua generis non sufficiat ad salutem, & non sufficiat quod aliqui sint filii reprobationis. Sumitur autem haec ratio ex ipso Abraham, cui facta est reprobatio. Formetur autem sic. Quicunq; sunt filii reprobationis, sunt Israelitæ, & sunt filii Abraham. i. sunt imitatores eius: sed non oes Iudei habentes prerogatiuam generis, qui sunt ex Israel qui sunt semé Abraham, sunt Israelitæ, nec oes sunt filii Abraham, nec imitatores eius: ergo non omnes habentes prerogatiuam generis sunt filii reprobationis, & per consequens prerogatiua generis non sufficit ad salutem. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continetur autem sic. Benè dico quod est dos lendum de reprobatione Iudeorum habentium prerogatiuam generis, quod prerogatiua non sufficit eis ad salutem: quod patet ex ipso Abraham, cui facta fuit reprobatio, quem deberent imitari, si vellent salvati, & si vellent esse filii reprobationis: ipsi autem quia non imitantur eum, ideo aut. Non enim omnes qui sunt ex Israel, sunt Israelitæ: id est, non omnes tales pertinent ad Irael, nec omnes sunt imitatores Iraelis, nec omnes tales sunt imitatores Iacob patriarchæ, qui vocatus fuit Israel, (nec omnes qui sunt semen Abrahæ) id est, nec omnes habentes prerogatiuam generis, & qui sunt ex Abraham, sunt filii Abraham, quia non omnes sunt imitatores eius. Tunc ergo est supplenda ratio, quod si non omnes, habentes prerogatiuam generis, sunt Israelitæ, nec omnes sunt filii, id est, imitatores Abraham, cui facta est reprobatio, non omnes habentes huiusmodi prerogatiuam sunt filii reprobationis, & per consequens hmoi prerogatiua non sufficit ad salutem. Notandum autem quod cum hoc quod pars est ratio principalis ad propositionem, est etiam confirmation prioris. Dixerat enim quod licet multi ex Iudeis sint reprobati, non tamen per hoc excidit diuinum verbum, nec est euacuata diuina promissio: quia huiusmodi promissio non est facta nisi veris Israelitis, & iis qui sunt filii & imitatores Abraham. Et quia non omnes Iudei sunt huiusmodi, non omnes sunt approbati nec omnes sunt filii reprobationis. Non ergo est idem esse Iudei, & habere prerogatiuam gnis: vel esse filii reprobationis, vel esse a deo approbati. Prerogatiua igitur generis non est sufficiens ad salutem. Deinde cum dicit.

Sed in Isaac vocabitur tibi semen, id est, non qui filii carnis, hi filii dei: sed qui filii sunt promissionis, estimantur in semine.

Probat hoc idem, videlicet, quod prerogativa generis non sufficit ad salutem, ex parte ipsius Isaac, in quo facta fuit reprobatio, vel qui fuit filius reprobationis. Circa quod duo facit: quia primo facit quod dictum est: secundo quod supposuit probat ibi, Promissionis enim verbum.) Formetur ratio. Quicunq; sunt filii carnis, & non sunt filii reprobationis, sicut fuit Isaac, illi secundum quod huiusmodi non sunt filii dei, nec sunt a deo approbati: sed Iudei propter prerogatiuam generis sunt filii carnis, & non sunt filii reprobationis sicut fuit Isaac: ergo Iudei propter prerogatiuam generis non sunt filii dei, nec sunt a deo approbati: ergo sola prerogatiua generis facit nos Iudeos scdm carnem, sed non facit nos Iudeos spiritualiter. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continetur autem sic litera, Benè dico quod non omnes Iudei sunt filii Abraham, vt habetur Gen. 21. In Isaac vocabitur tibi semen. Semen quod Abraham dicitur ee Isaac: illi quod sunt filii Abraham, qui sunt filii Isaac. Et subdit expositionem eius quod dixerat (Id est, non qui filii carnis, hi sunt filii dei, sed qui sunt filii reprobationis) sicut fuit Isaac, (estimantur in semine) id est, estimantur pertinere ad semen Abraham.

Tunc

Tunc ergo est supplenda ratio, quod Iudei quantum cung habent generis prærogatiuam, non tamen sunt filii dei oes nec oes sunt à deo approbati, nec oes repudiat esse in semine, id est pertinere ad semen Abrahæ. Notandum autem quod aliquando Iudei dicuntur esse filii Abrahæ, aliquando dicuntur non filii: & aliquando dicuntur semen Abrahæ: aliquando dicuntur non pertinere ad semen. Nam omnes sunt filii Abrahæ secundum carnalem propagationem, non autem omnes sunt filii per imitationem: sicut etiam omnes sunt semen Abrahæ secundum carnalem generationem, sed non omnes pertinent ad semen Abrahæ secundum dei promissionem. Deinde cum dicit.

Gen. 18.b.

Promissionis enim verbum hoc est, Secundum hoc tempus veniam, & erit Saræ filius.

Quod supposuerat probat: ostendit enim Isaac esse filium repromissionis, quod in ratione præmissa supponebatur. Formetur autem sic ratio, Quicunque secundum verbum promissionis diuinæ nascitur, ille est filius repromissionis: sed Isaac fuit huiusmodi, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic litera, Bene dico quod Isaac fuit filius repromissionis: nam promissionis verbum supra quod fuit natus Isaac, est hoc, Secundum hoc tempus veniam, & erit Saræ filius, ut habetur Gen. 18. Tunc est supplenda ratio, quod cū Isaac sit natus secundum verbum promissionis diuinæ, oportet quod ipse fuerit promissionis filius. Notandum autem quod cum promissum fuerit Abrahæ, quod ex Sara daret ei dominus filium, cui benedicturus esset, ut habetur Gen. 17. oportuit propter hanc promissionem diuinam Isaac fici natum, esse filium promissionis, & esse à deo electum. Notandum etiam quod auctoritas quæ hic introducitur ab apostolo, legitur Gen. 17. & 18. sed non iacent sic verba. Nam cap. 17. scribitur, Pactum verò meum statuam ad Isaac, quem pariet tibi Sara, tempore isto in anno altero. Gen. a.ūt. 18. legitur, Reuertesvenia ad te tempore isto vita comite, & habebit filium Sara vxor tua. Vtrobis ergo est eadem sententia cum eo, quod hic ab apostolo introducitur: sed non sunt peritus eadem verba. Deinde cum dicit.

Gen. 25.

Non solum autem illa, sed & Rebecca ex uno concubitu habens, Isaac patris nostri. Cum enim nondum nati fuissent, aut aliquid boni egissent aut mali, ut secundum electionem propositum dei maneret, non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei, Quia maior seruiet minori.

Ostendo ex promissione facta Abrahæ vel Saræ, quod non est approbatio, vel reprobatio diuina propter generis prærogatiuam, quia multi ex Iudeis habentes generis prærogatiuam, sunt à deo reprobati. In parte ista ostenditur ex promissione facta Rebecca, quod non est approbatio, vel reprobatio diuina, propter propria opera, vel propter propria merita, cum Esau & Jacob antequam aliquid, ut dicebatur, egissent, vnu sit approbatus, & reliquus reprobatus. Circa quod duo facit, secundum quod hoc dupliciter ostendit. Primo enim hoc ostendit, propter hoc quod dictum fuit ante eorum nativitatem. Secundo per id quod dictum fuit post eorum mortem, ibi, Sicut scriptum est. In prima parte intendit talern rationem, Quicunque ex eodem concubitu sunt nati, & antequam agant aliquid boni vel mali, vnu eorum approbatur, alter reprobatur, ilorum approbatio vel reprobatio non est ex eorum

A operibus nec ex propriis meritis, sed est secundum dei electionem & secundum diuinum propositum & secundum eius vocationem: Iacob & Esau sunt huiusmodi, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem mediæ. Continuetur autem sic litera, Non solum autem illa, scilicet, Sara habuit promissionem, sed & Rebecca habuit promissionem, habens (supple) duos filios ex uno concubitu Isaac patris nostri. Qui duo filii, videlicet, Iacob & Esau, cum nondum nati fuissent nec alii quid egissent boni aut mali, ut secundum electionem, id est secundum gratiam per quam deus nos elegit, maneret, id est impleretur, vel impleri intelligeretur dei propositum, non ex precedentibus meritis, sed ex vocatione, vel (vt habet alia litera) ex vocante, id est, ex gratia vocantis, siue ex gratia vocationis, dictum est ei, id est, dictum est Rebecca. Quia maior seruiet minori, id est, maior erit reprobatus, & minor approbatus. Tunc ergo est supplenda ratio, quia Isaac & Esau priusquam boni vel mali aliquid egissent, vnu est approbatus, & alter reprobatus; nullus approbatur vel reprobatur propter bona vel mala opera, sed omnis approbatio nostra, est ex diuina electione, & ex diuino proposito, & ex diuinavocatione. Notandum autem quod circa nostram approbationem vel reprobationem fuit triplex error. Vnus error fuit Mathematicorum, dicentium, quod ex diuersa constillatione, contingit aliquos approbari vel reprobari. Hunc autem errorum excludit apostolus cum ait, Iacob & Esau ex eodem concubitu natos. Non autem nati fuerunt sub alia, & alia constillatione: & tamen maior seruierit minori, & vnu approbatus, & alter reprobatus. Alter error eorum est qui dicunt, quod approbatio vel reprobatio haberet ortum ex diuersitate parentum: ut ideo hic est bonus & approbatus, quia est ex parentibus bonis: ille malus & reprobatus, quia est ex parentibus malis. Hic etiam error eliditur, quia Iacob & Esau ex eisdem parentibus, & eodem tempore nati fuerunt: si enim alios, & alios parentes habuissent, potuisset contingere, quod vnu fuisset ex parentibus bonis, & alius ex malis. Rursus, si alio, & alio tempore, nati fuissent, quia contingit eisdem parentes vno tempore esse bonos, & alio, malos: potuisset forte contingere huiusmodi diuersitas ex malitia, vel ex bonitate parentum. Rebus autem sic se habentibus, nullummodo hoc contingere potuit. Tertius error fuit, qui impunitur Origeni, videlicet, quod in alia vita fuerunt animæ prius in celo conuerlatæ, & secundum bona vel mala quæ egerrunt in illa vita, sunt aliqui approbati, & aliqui reprobati. Hic error etiam eliditur ex eo quod hic dicitur, quod cum nihil boni vel mali egissent, vnu est approbatus, & alius reprobatus. Est ergo intentio apostoli (principaliter loquendo) quod non ex prærogatiua generis, non ex diuersitate constillationis, non ex bonitate vel malitia parentum, non ex propriis meritis: sed ex diuina electione, contingit aliquos approbatos esse. Notandum etiam quod, ut glorificat, cum dicit, sit facta promissio, via Abrahæ siue Saræ, & altera Rebecca: ex prima promissione arguitur, quod principaliter loquendo nullus saluat, & nullus est approbatus ex prærogatiua generis: ex secunda vero promissione ostenditur, quod nullus saluat, vel nullus est approbatus ex diuersitate operum vel ex propriis meritis. Notandum etiam quod, ut dicitur, Metaphys. idem est causa diuersorum, ut nauta per presentiam est causa salutis, per absentiam est causa naufragii. Sic deus approbat, gratiam tribuendo: non autem reprobat impartiendo malitiam, sed non dando gram. Ergo secundum gram aliqui approbantur, ut illi quibus grā datur: & alii reprobantur, ut illi, quibus nō datur. Notandum est quod, ut dicitur Gen. 25. cū Rebecca duos haberet in utero filios, et illi ad inuicem luctam

Errores circa
approb. & reprob.
pro. tolluntur.

In Periarchi.

Tex. 2.
Et 2. Phys. 30

AD ROMANOS.

facerent, Rebecca consuluit deum: tunc à domino di
ctum est ei, id est dictum est Rebeccæ, quod illi duo fu-
lii, quos habebat in utero, duos significabant popu-
los, addens quod populus populum superabit, &
quod maior seruiet minori. Notandum etiam quod,
ut in glossa tangitur, hoc quod dico Maior seruiet mi-
nor, potest referri vel ad ipsas personas Esau & Ia-
cob. & tunc erit sensus, maior seruiet minori, id est,
Esau seruiet Jacob. Vel potest referri ad populos, qui
ex eis debebant descendere: & tunc erit sensus, maior
seruiet minori, id est Idumæi, qui descendedent ex Esau
(ut glossa tangit) subditi erunt filii Israhel, qui i descent
erent ex Jacob. Tangitur autem hæc historia. 2. Reg.
cap. 8. vbi dicitur. Facta est vniuersa Idumæa seruies
David. Notandum etiam, maior, id est, Esau seruuit mi-
nor, id est Jacob, ut glossa tangit, persequendo ipsum:
fuit aut illa persecutio ei ad iterum, quia ex hoc,
ipse Jacob merebatur. Deinde cum dicit.

Malach. 1.

**Sicut scriptum est, Jacob dilexi, Esau
autem odio habui.**

Ostendit Jacob approbatum, & Esau reprobatum, per id quod scriptum est in Malachia. Formetur aus-
tem sic ratio, Quicunq[ue] ex æterna dei præscientia
diligitur, vel odio habetur, hic non ex propriis
meritis est: sed scriptum est Malachie. 1. Dicit deo
minus (supple) secundum suam æternam præsci-
entiam, et dilexi Jacob, Esau autem Odio habui. Er-
go hoc non fuit ex propriis meritis. De hac aus-
tem ratione ponit virtutem mediæ. Continuetur aus-
tem sic littera, Benè dico quod Jacob secundum
dei præscientiam est approbatus, & Esau repro-
batus: quod patet non solum ex eo quod scriptum
est Gen. cap. 25. sed etiam patet hoc per Malas-
chiam prophetam, sicut scriptum est Malachie
primo, Jacob dilexi, Esau odio habui. Notandum
autem quod auctoritas introducta de Gen. quod
maior seruiet minori, dicta fuit ante illorum na-
tivitatem, non autem ante nativitatem in utero,
quia iam nati erant in utero, & ad inuidem lucta-
uerunt: sed ante nativitatem ex utero, quia tam
Esau quam Jacob ad hoc maternus uteru[m] & ma-
terna viscera continebant. Sed quod dictum est in
Malachia, dictum est post eorum mortem: quia Ma-
lachia propheta fuit longe post illos. Notandum
etiam quod licet Malachia propheta fuerit longe
post Esau & Jacob, tamen inspiratus à domino,
prophetauit de approbatione & reprobatione illo-
rum, quam, antequam mererentur vel demereren-
tur, Deus præscivit. Vnde glossa ait, & sumpta
est ab Ambrosio in exponendo hanc auctoritatem
Prophetæ, quod deus alterum elegit præscientia,
& alterum spreuit: & in illo, quem elegit, proposi-
tum dei manet, id est impletur, quod ita sit ut
præscivit; & in illo, quem spreuit, similiter manet
dei propositum, quia ita evenit ut præscivit. No-
tandum etiam quod utramq[ue] auctoritas potest refer-
ri ad dei præscientiam, ut in exponendo tangebas-
tur. Vel possumus dicere (ut glossa innuit) quod
auctoritas Gen. videlicet, Maior seruiet minori, res-
ferenda est ad dei præscientiam, quia illud fuit dis-
cendum ante eorum nativitatem: sed illud de Ma-
lachia referri potest ad diuinum iudicium, quod fu-
cut deus æternaliter præscivit, ita temporaliter even-
it, & ita deus iudicat: nam sicut deus æternaliter
vidit, ita Jacob dilexit, ei ex tempore gratiam infun-
dendo: & Esau odio habuit, ipsum ex tempore con-
demnando.

Dubitaret forte aliquis de eo quod in littera dis-
citur, Est mihi tristitia magna, & continuus dolor
cordi meo. Sed contra: Proverb. 12. Non contristas

Abit iustum quicquid ei acciderit. Dicendum quod
per se loquendo, contrariorum contraria sunt cau-
se. Sicut ergo accidit dilectio ex coniunctione conuenientis cuni conuenienti, sic accidit dolor & tristitia
ex eorum separatione: qui ergo habent appetitum
infestum, & afficiuntur ad ista temporalia, tristans-
tur ex separatione bonorum temporalium: habentes
autem appetitum rectum, & affectum ad bona eterna-
na, tristatur, si aliquo modo, vel in se, vel in aliis,
quaes ad ipsum pertinent, videret imminentem pericu-
lum, ut ab æterno bono valeant separari. Quic-
quid ergo iusto acciderit, quantum ad separationem
bonorum temporalium, secundum quod huiusmodi
est, non contristabit ipsum, quia iustus erga talia
non afficitur. Apostolus ergo non tristabat de separa-
tione bonorum temporalium: sed dolebat, quia vide-
bat iudeos cognatos suos, & qui pertinebant ad
ipsum secundum carnem, separari à dei charitate, &
à dulcedine æternorum.

Vterius forte dubitaret aliquis de eo quod in littera
ra dicitur, Optarem enim ipse ego esse anathema
(id est, esse separatus à christo Iesu) pro fratribus meis.
Sed contra: non separatur quis à christo, nisi propter
peccatum mortale: optabat ergo apostolus committere
peccatum mortale, quod est inconveniens. Di-
cendum quod (ut dicitur in tertio Ethicorum) diffe-
renzia est inter velle, & eligere: quia voluntas potest
esse impossibilem, posset enim quis optare, & ve-
le quod volaret, vel quod a iquid aliud haberet quod
esset contrarium humanæ naturæ: sed electio non po-
test esse nisi possibilium, nullius enim eligeret vola-
re, vel aliquid aliud de numero impossibilium. Non
ergo ait apostolus eligebam anathema esse, sed opta-
bam, id est, optarem, si esset possibile. Secundum hoc
ergo exponemus textum apostoli, quod non loqui-
tur de separatione culpabilis, sed de poenali: voluisse
enim apostolus, si fuisset possibile, sine sua culpa
sustinere hanc poenam, quod in hac vita, vel etiam
post mortem, non eternaliter, sed ad tempus fu-
set separatus à christo Iesu, pro fratribus suis recon-
ciliandi, & saluandi. Si ergo dicatur quod sit impos-
sibile separationem poenalem sine separatiōe culpa-
bili: solutum est per tam dicta: quia eligere licet non
sit possibilium, optare tamen & velle potest esse im-
possibilium. Ideo, ut dicebatur, exponendum est ver-
bum Optabam, ac si diceret Optarem, si fieri posset.

Vterius forte dubitaret aliquis de eo quod in littera
ra dicitur, Qui sunt cognati mei secundum carnem:
quod glossa exponens ait, quod ideo sunt amplius iu-
uandi. Sed contra: Ambrosius vult quod boni extra-
nei sunt malis filii præponendi. Dicendum quod, ut
dicitur Cant. 2. Introduxit me rex in cellam vinariam,
ordinavit in me charitatem. Cum enim quis intro-
ducitur in cellam vinariam, id est, in suavitatem diles-
tionis, debet habere ordinatam charitatem, quia
ceteris paribus plus debet curare de bono & salute
sui, quam aliorum: & ceteris paribus, plus debet
esse intentus circa bona notorum, & circa bonum
suum consanguineorum, quam aliorum: qui
enim suorum, & maxime domesticorum curam
non haber, fidem negavit, & est infidelis deterior, ut
habetur prima ad Timotheum. 4. Aduertendum ta-
men, homines circa hoc decipi maxime, reputantes
bonum quod non est bonum: credunt enim multum
se, vel parentes diligere, cum sibi, vel suis consan-
guineis dant magnam partem numismatum, vel tem-
poralium bonorum, sicut temporibus nostris vidiu-
mus in pluribus accidisse. Sed hoc faciendo, magis
eos odiunt, quam diligunt: quia per collationem
taliū bonorum vidimus eos retrahi à posterioribus bo-
nis. Vnde philosophus in Ethicis ait, quod mali plus
se odiunt

Cap. 5.

se odiunt, quam diligent, quia recipiendo bona sensibilia, perdunt bona intelligibilia. Ceteris ergo paribus, etiam ex charitate sunt plus diligendi cognati, quam non cognati: secus enim esset, si non essent pares, ut si non cognati essent meliores, ut glosa Ambrusii innuit.

L E C T I O . XXVIII.

Vid ergo dice o
mus? Nunquid ini
quitas apud deum?
Absit.

Postquam apostolus ostendit quod non propter prerogativam generis, non ex praecedentibus meritis, sunt aliqui praeficti, vel praedestinationis, vel electi. In parte ista (ut dicebatur) huius praedestinationis, vel electionis (pro ut possibile est) rationem & causam querit & inuestigat. Ad cuius evidentiam sciendum, quod licet nihil temporale possit esse causa eterni, & licet diuina bonitatis non debeamus causam querere, eo quod ipsa sit causa omnium aliorum: ipsorum tamen diuinorum effectuum possumus causam querere & inuestigare, unus enim effectus diuinus potest esse causa alterius. Dicemus enim, deus facit hoc propter hoc, secundum quem modum loquendi non sit sensus, quod ipsius voluntatis diuinæ sit alia causa: nec est sensus quod deus propter aliam causam agat quam propter se ipsum, iuxta illud Prover. 16. vniuersa propter semetipsum operatus est dominus. sed sensus est, deus facit hoc propter hoc, id est, hic effectus diuinus factus est propter hunc effectum diuinum. Et hoc viso, dicamus quod circa prædestinationis materiam sunt consideranda quinque: personæ prædestinatae: prædestinationis effectus: & ipsa prædestinatione. Rursus personæ prædestinatae possunt considerari dupliciter, in particulari, & in vniuersali. Circa prædestinationem ergo quomodo possit assignari causa & ratio, quantum ad præsens spectat, posset esse quadruplex questio. Primo quomodo possit assignari causa vel ratio in hac materia, quantum ad personas prædestinatas, pro ut particulariter considerantur. Secundo modo, pro ut vniuersaliter accipiuntur. Tertio modo, quomodo possit assignari causa vel ratio, quantum ad prædestinationis effectum. Quarto, quomodo, quantum ad diuinum propositum, quod est ipsa prædestinatione. Primo enim quantum ad personas prædestinatas in particulari, rationem non possumus assignare, nisi diuinam voluntatem: sed in vniuersali possumus assignare rationem, Vniuersi pulchritudinem vel speciositatem, sicut patet per simile in aliis rebus. Ut si ex confimilibus lapidibus fieret partes, & quereretur quare aliqui lapides sunt superius, alii sunt inferius: in vniuersali assignaremus rationem & causam, dicentes hoc esse, ut compleatur edificium, quia non posset compleri partes hinc alias qui essent superiores, & aliqui inferiores. Sed si quereretur in particulari, quare illi sunt superiores: per se loquendo non possit assignare causam, nisi voluntatem artificis: posset enim partes æquè bene stare, si multi ex lapidibus, qui sunt inferius, essent superius, & è conuerso. Sic etiam cum ex eadem malla vitri fiant vas in honorem, ut cyphus: & vas in contumeliam, ut vrinalia: si quereretur ratio in vniuersali, quare sunt vasa haec & illa: responderetur, quia ciues indigent his et illis. Artifices ergo vasorum, cum intendant satisfacere indigentiam ciuium, videntes ciues indigere vroq; genere vasorum, faciunt vasa aliqua in honorem, aliqua in contumeliam: sed si quereretur in particulari, quare ex hac parte vitri facie vas in honorem, ex illa vero in contumeliam: per se loquendo, non esset assignare causam nisi voluntatem artificis, ut quia sic voluit artifex: potuisset enim equè bene ex illo eodem vitro, ex quo fuit factum vas in contumeliam ut vrinale, fieri vas in honorē ut cyathus, et è conuerso. Sic et in proposito, si quereretur in vniuersali, quare aliqui saluantur, aliqui reprobantur: dicemus hoc esse, ut vniuersum speciosum sit, & ut manifestetur ibi diuina iustitia & diuina misericordia: si enim omnes saluantur, non sic appareret diuina iustitia: & si omnes damnantur, non sic eluceceret diuina misericordia. Et quia ex manifestatione diuinæ iustitiae & diuinæ misericordiae, Vniuersum redditur pulchrum magis et p amplius speciosum, ideo ut vniuersum sit decorum, & ut manifestetur diuina iustitia, & diuina misericordia, aliqui saluantur, et aliqui reprobantur. Quare si personæ prædestinatae in vniuersali considerentur, possumus assignare causam salvationis, et reprobationis aliquorum, manifestatio nem diuinæ misericordiae, & iustitiae. Sed si fiat quæstio in particulari, quare hi saluantur, & reprobantur: & si quereretur, quare prævidit istis se gratiam appositorū, illis autem gratiam non daturum: per se non assignabimus causam, nisi artificis voluntatem: dicemus enim ideo sic esse, quia cui vult miseretur, & quem vult indurat. Vnde Augustinus exponens, illud Ioannis, Nemo potest venire ad me, nisi pater, qui misit me, traxerit illum, ait, Quare hunc trahat, illum autem non trahat, noli considerare, si non vis errare. Idem enim Augustinus ad Sixtum, et habetur in glosa, ait, Constat itaque quod nullus liberatur nisi gratitudo misericordia: & nullus damnatur, nisi equisima iustitia: sed cur potius humectum liberet, vel non liberet, scrutetur qui potest tam magnum profundum iudiciorum dei, versus tamen caueat præcipitum. Idem etiam Augustinus in de verbis Apostoli, & habetur in glosa, quare illum liberet, & non illum, nolo ut à me queras, homo sum, profundum nimis esse aduerto, non pentero, sed expavesco, non scrutor, in scrutabilia enim sunt iudicia eius. In vniuersali ergo prædestinatos rum & reprobatorum rationem possumus assignare, diuinæ scilicet iustitiae & misericordiae manifestabilitatem: sed in particulari, quare hunc liberet & non illum, quare hi trahantur & non illi, inscrutabile est, non assignabimus rationem huius, nisi diuinam voluntatem. Viso quomodo possumus assignare causam & rationem prædestinationis, quantum ad prædestinatas personas: restat videre quō possumus assignare huiusmodi rationem & causam, quantum ad prædestinationis effectum. Assignantur autem communiter duo præcipui prædestinationis effectus, videlicet infusio gratiae, et adeptio gloriae. Quantum ad infusionem gratiae, ex ipsis operibus nostris non possumus assignare causalitatem: quia opera nostra non sunt causa, quare nobis infundatur gratia, cum gratia sub merito non possit cadere. Sed quantum ad adepctionem gloriae, possumus assignare pro causa operum bonitatem: quia licet opera præcedentia gratiam non possint gratiam mereri, bona tamen opera facta in gratia gloriae promerentur. Ostensio quā assignatur & ratio & cā prædestinationis, q̄tu ad prædestinatas personas, & quantū ad prædestinationis effectū: restat

Serm.7.

meliam, vt vrinalia: si quereretur ratio in vniuersali, quare sunt vasa haec & illa: responderetur, quia ciues indigent his et illis. Artifices ergo vasorum, cum intendant satisfacere indigentiam ciuium, videntes ciues indigere vroq; genere vasorum, faciunt vasa aliqua in honorem, aliqua in contumeliam: sed si quereretur in particulari, quare ex hac parte vitri facie vas in honorem, ex illa vero in contumeliam: per se loquendo, non esset assignare causam nisi voluntatem artificis, ut quia sic voluit artifex: potuisset enim equè bene ex illo eodem vitro, ex quo fuit factum vas in contumeliam ut vrinale, fieri vas in honorē ut cyathus, et è conuerso. Sic et in proposito, si quereretur in vniuersali, quare aliqui saluantur, aliqui reprobantur: dicemus hoc esse, ut vniuersum speciosum sit, & ut manifestetur ibi diuina iustitia & diuina misericordia: si enim omnes saluantur, non sic appareret diuina iustitia: & si omnes damnantur, non sic eluceceret diuina misericordia. Et quia ex manifestatione diuinæ iustitiae & diuinæ misericordiae, Vniuersum redditur pulchrum magis et p amplius speciosum, ideo ut vniuersum sit decorum, & ut manifestetur diuina iustitia, & diuina misericordia, aliqui saluantur, et aliqui reprobantur. Quare si personæ prædestinatae in vniuersali considerentur, possumus assignare causam salvationis, et reprobationis aliquorum, manifestatio nem diuinæ misericordiae, & iustitiae. Sed si fiat quæstio in particulari, quare hi saluantur, & reprobantur: & si quereretur, quare prævidit istis se gratiam appositorū, illis autem gratiam non daturum: per se non assignabimus causam, nisi artificis voluntatem: dicemus enim ideo sic esse, quia cui vult miseretur, & quem vult indurat. Vnde Augustinus exponens, illud Ioannis, Nemo potest venire ad me, nisi pater, qui misit me, traxerit illum, ait, Quare hunc trahat, illum autem non trahat, noli considerare, si non vis errare. Idem enim Augustinus ad Sixtum, et habetur in glosa, ait, Constat itaque quod nullus liberatur nisi gratitudo misericordia: & nullus damnatur, nisi equisima iustitia: sed cur potius humectum liberet, vel non liberet, scrutetur qui potest tam magnum profundum iudiciorum dei, versus tamen caueat præcipitum. Idem etiam Augustinus in de verbis Apostoli, & habetur in glosa, quare illum liberet, & non illum, nolo ut à me queras, homo sum, profundum nimis esse aduerto, non pentero, sed expavesco, non scrutor, in scrutabilia enim sunt iudicia eius. In vniuersali ergo prædestinatos rum & reprobatorum rationem possumus assignare, diuinæ scilicet iustitiae & misericordiae manifestabilitatem: sed in particulari, quare hunc liberet & non illum, quare hi trahantur & non illi, inscrutabile est, non assignabimus rationem huius, nisi diuinam voluntatem. Viso quomodo possumus assignare causam & rationem prædestinationis, quantum ad prædestinatas personas: restat videre quō possumus assignare huiusmodi rationem & causam, quantum ad prædestinationis effectum. Assignantur autem communiter duo præcipui prædestinationis effectus, videlicet infusio gratiae, et adeptio gloriae. Quantum ad infusionem gratiae, ex ipsis operibus nostris non possumus assignare causalitatem: quia opera nostra non sunt causa, quare nobis infundatur gratia, cum gratia sub merito non possit cadere. Sed quantum ad adepctionem gloriae, possumus assignare pro causa operum bonitatem: quia licet opera præcedentia gratiam non possint gratiam mereri, bona tamen opera facta in gratia gloriae promerentur. Ostensio quā assignatur & ratio & cā prædestinationis, q̄tu ad prædestinatas personas, & quantū ad prædestinationis effectū: restat

K iii

AD ROMANOS.

Cap. 36.

ostendere quomodo possit declarari huius causa & ratio quantum ad ipsam predestinationem, vel quantum ad predestinationis propositum. Circa quod secundum, quod quantum ad diuinum propositum, predestinatione non habet rationem, sed admirationem: hoc enim (vt Augustinus ait in de spiritu & littera) est in abdito & in profundo iudiciorum dei, cu ad hoc peruenitur, & cum de hoc ratio queratur: vt quare deus sic voluit & quare sic proposuit, non est rationem redendam, sed est admirandum, & stupendum. Ex omnibus tamen his colligitur talis veritas, qd predestinationis quantum ad predestinationes personas, in particulari habet diuinum beneplacitum & diuinam voluntatem: in universaliter habet pro causa, in universaliter speciositatem. Quantum ad predestinationis effectum & quantum ad infusionem gratiae, ex nostris operibus non possumus reddere causam. Sed quantum ad adoptionem glorie, pro causa reddere possumus nostrorum operum bonitatem. Sed si vltius predestinationis queratur causa & ratio, no quantum ad predestinationes personas, nec quantum ad predestinationis effectum, sed quantum ad predestinationis propositum: dicemus quod predestinationis ex hac parte non habet rationem & causam, sed habet stuporem & admirationem. His itaq prelibatis, apostolus, sicut possibile est, volens assignare rationem & causam predestinationis, tria facit: quia primo ostendit, quomodo possit assignari huiusmodi causa & ratio, quantum ad predestinationes personas. Secundo quomodo hoc fieri possit quantum ad predestinationis effectum. Tertio inquirit quomodo hoc habeat, quantum ad predestinationis propositum. Secunda, ibi, Quid ergo dices tuus: quod gentes quae non sectabantur iustitiam.) Tertia, ibi, circa finem cap. i. vbi ait Nolo enim vos ignorare fratres mysterium hoc.) Circa primum duo facit: quia primo inquirit, quomodo possit assignari causa & ratio predestinationis, & quantum ad predestinationes personas in particulari. Secundo declarat, quomodo hoc fieri possit in universaliter, ibi, Quod si deus volens ostendere tam suam.)

In hac autem lectione ostendit apostolus, qd deus no est iniquus, aliquos approbando, & aliquos reprobando: & quod huiusmodi approbatio, & reprobatio, ex diuina voluntate dependet. Declarat etiam in hac lectione, quod non licet nobis disceptare, & inquirere, quare deus sic agat, & quare deus vult sic facere: declarat etiam quod licitum est deo sic facere, & licet ei aliquos approbare, & aliquos reprobare, sicut licet figura ex eadem massa, alia vasa in honore, & alia in contemptum facere. Diuiditur autem tota hæc lectio in partes tres: quia primo ostendit quod deus non est iniquus, & tamen secundum suam voluntatem & beneplacitum, electos approbat, & prescelitos reprobatur & indurat. Secundò declarat, quod de hoc disceptare, & rationem querere, nobis non competit. Tertio manifestat, quod hoc Deo facere licet. Secunda, ibi, Dicit itaq mihi.) Tertia, ibi, An non habet potestatem.) Circa primum duo facit: quia primo ostendit, qd deus aliquos approbando, ex hoc apud se nullam habet iniquitatem. Secundo declarat, qd omnia haec, videlicet, tam approbationem aliquorum, quam etiam reprobationem aliorum, Deus exercet & facit secundum suum beneplacitum, & secundum suam voluntatem, ibi, Moysi enim dicit.) Continuetur ergo sic litera, Dicatum est quod sine viliis precedentibus meritis, secundum dei electionem, & secundum dei propositum, Iacob est approbatus, & Esau reprobatus: igitur quia sic est quod deus absq; precedentibus meritis, secundum suum beneplacitum, & secundum suam voluntatem, aliquos approbat, & aliquos reprobatur; Quid ergo dicemus? Nunquid iniquitas est apud deum, vnu approbando, & alterum reprobando? Absit. Notam

A dum autem quod inferius assignabitur ratio ab apostolo, quare propter hoc non sit iniquitas apud deum: ostendetur enim inferius quod licet deo sic, secundum suam voluntatem, aliquos approbare, & aliquos reprobare, sicut licet figulo ex eadem massa, aliqua vasa in honorem, & aliqua vasa in contemptum, facere. Notandum etiam, quod deus iusto iudicio posset omnes reprobare, cum omnes simus in peccatis geniti, & omnes de massa infecta peccati. Quicunque ergo reprobantur, hoc est iustitia: sed si aliqui salvantur, hoc est supererogationis, & gratiae, siue misericordie. Vnde Ambrosius, & habetur in glossa, ait, Non enim est iniurias deus, quod unum dilexit, & alterum odiuit, quia hunc, id est, Jacob per misericordiam elegit: illum, scilicet Esau per iustitiam reprobavit. Et quia non est iniquum misericordiam facere, nec est iniquum iustitiam exercere, non erit iniquitas apud deum, si aliquos approbar, & aliquos reprobant. Deinde cum dicit,

B Moysi enim dixit, Miserebor cuius misereor.

Premesso quod non est iniquitas apud deum si aliquos approbat, & aliquos reprobant: ostendit quod haec, videlicet, tam approbationem bonorum, quam indurationem & reprobationem malorum, secundum suam voluntatem faciat: ostendit enim quod sicut vult & sibi placet, sic aliquos eligit & approbat, alios quo vero reprobat & indurat: dicebatur n. qd predestinationis qd ad predestinationes personas in particulari non habet tam nisi diuinum propositum & diuinam voluntatem: & quia in hac lectione (vt dicebatur) agitur de causa predestinationis, quantum ad predestinationes personas in particulari, ideo hic ostendit quod deus absq; iniquitate elegit & reprobat secundum suam voluntatem. Circa quod tria facit: quia primo ostendit quod secundum diuinam voluntatem & propositum, contingit esse bonorum electionem: secundo declarat quod per huiusmodi voluntatem & propositum, contingit esse malorum reprobationem: tertio concludit intentionem conclusionem. Secunda ibi, Dicit enim scriptura, Tertia, ibi, Ergo cuius vult.) Ad evidentiam primæ partis, sciendum, quod deus nos predestinando, proponit nobis gratiam conferre, opera nostra dirigere, & gloriam nobis dare. Apostolus ergo volens declarare haec omnia esse secundum diuinam voluntatem & propositum, tria facit: quia primo ostendit, quod secundum diuinam voluntatem & propositum est gratia infusionis. Secundo, quod ex hoc erit gloriae collatio. Tertio manifestat quod ex hoc sit operum directio. Secunda ibi, Et misericordiam praestabo.) Tertia, ibi, Igitur non volentis.) Formetur ergo sic ratio, Quicunque sicut ab eterno prescivit & disposuit, sic miserebitur, & gratiam infundit, ex illius proposito & beneplacito habet esse nostra electio, & gratia infusionis: deus est huiusmodi, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem mediæ. Continuetur autem sic litera, Benè dico quod non est iniquus deus, si proponat & disponat approbare hos, & non alios, quia hoc non procedit ex iniquitate, sed ex misericordia. Dicit enim Moysi, Miserebor scilicet illius, id est, miserebor vocando, eligendo, & gratiam apponendo, cuius misereor, vel (vt habet alia litera) cui misertus sum, id est, cuius proponui & disposui misericordi. Tunc ergo supplenda est ratio, qd si deus misereretur, & vocat, & gratiam infundit, cui miserebitur, id est, cui ab eterno proponit, & disposuit misericordia: ergo nostra electio, & gratia infusionis habet esse secundum diuinam dispositionem, & secundum eius beneplacitum. Notandum autem, quod illud quod dicitur, dicatum esse Moysi, in libro Exodi 23. non sic iacet verba, sed sic, Miserebor cui volero, & clemens ero in quem mihi placuerit. In quibus verbis expressius habetur,

betur, quod hoc sit secundum dei voluntatem, & bene placitum. Deinde cum dicit.

Et misericordiam praestabo cuius mifecor.

Ostendit quod non solum quantum ad infusionem gratiae, sed etiam quantum ad collationem gloriae, a deo secundum suum beneplacitum eligimus, & approbamus. Formetur autem sic ratio, Quicunque sicut ab eterno presciuit & disposuit, sic miseretur & gloria tribuet, ex illius beneplacito & voluntate habet esse nostra electio, & gloriae collatio: deus est homo, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem mediū dicens, Et misericordiam praestabo, id est, vitam eternam & gloriam dabo cuius miserebor, id est, illi, cui ab eterno proposui misereri. Tunc ergo est supplaenda ratio, quia deus illis gloriam dat, quibus ab eterno proposuit & disposuit gloriam conferre, non solum diuina electio quantum ad gratiae preparationem in presenti, sed etiam quantum ad gloriae collationem in futuro, habet esse dei beneplacito, & diuina voluntate. Notandum autem, quod hec duo, quae hic dicuntur, videlicet, Miserebor cui voluero, quod exponendum est de infusione gratiae: & Misericordiam praestabo cuius miserebor, quod exponi potest de collatione gloriae: satis inveniuntur, Exo. cap. 23, quia cum ibi dicitur, Miserebor cui voluero, exponi potest, id est, cui proposui gratiam conferre: quod vero ibi scribitur, Clemens ero in quem mihi placuerit, id est, cui disposui gloriam dare. Notandum etiam, quod (vt Ambrosius ait) haec verba expoundingo miserebor cuius voluero, id est, illius miserebor vocando, & gratiam apponendo, cuius praesciutus eram quod ei misericordiam daturus essem. Sic etiam expoluit, Misericordiam praestabo, cui misericordiam praestero, id est, illi misericordiam dabo & gloriam quem facio post errorem toto corde ad me reuersurum. Deinde cum dicit.

Igitur non volentis, neque currentis, sed miserentis est dei.

Ostendit quod ex ipsa dei misericordia, & ex ipso dei beneplacito, diriguntur, & perficiuntur opera nostra. Est enim duplex opus, unum interius ut velle, & aliud exterius. Vtrumque autem horum a deo dirigitur & perficitur in electis. Formetur autem sic ratio, Quicunque non possunt bene velle, id est, bene operari interius, nec bene currere, id est, bene operari exterius, sed totum hoc est dei miserentis. Id est dei misericordia dependet & a dei beneplacito, illi eliguntur & in opere diriguntur secundum diuinam voluntatem & secundum diuinum placitum: nos sumus huiusmodi, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem mediū. Continuerit autem sic litera, Deus miseretur cuius disposuit misereri, & misericordiam praestat cui disposuit misericordiam praestare: igitur quia sic est, non est volentis (supple) velle bonum meritorie & operari bene interiorius, nec currentis (supple) est currere, id est operari bene exterius, sed hoc miserentis est dei. Tunc ergo est supplaenda ratio, quia si velle, & currere, & operari bene exteriorius, totum dependet ex dei misericordia et ex dei beneplacito; ergo nos eligimus, & in opere dirigimus secundum diuinam voluntatem, & secundum eius beneplacitum. Notandum autem quod circa electos & circa illos, quorum deus disposuit misereri, est tria considerare: primo, vt boni sint per gratiam: secundo, vt bene agant per opera meritoria: tertio, vt bona aspergantur per gloriam. Et quia omnia haec sunt in nobis secundum diuinam dispositionem & secundum beneplacitum, ideo quod aliqui sint electi & approbati, ex diuina misericordia & eius beneplacito habetur esse. Notandum etiam quod sicut per viam peruenitur ad terminum localem, ita per opera meritoria possu-

A mus peruenire ad finem intentum, ipsum enim operari, est quoddam currere. Et quia non est hominis via eius, & quia a domino gressus hominis diriguntur, ideo non est currentis currere, sed hoc miserentis, est dei: sic etiam non est volentis velle, quia ut habetur Phil. 2. Deus est, qui operatur in nobis velle, & perficiere, pro bona voluntate. Deinde cum dicit.

Dicit enim scriptura Pharaoni, Quia in hoc ipsum excitaui te, vt ostendam in te virtutem meam: & vt annuntietur nomen meum in vniuersa terra. Exo. 9.

B Ostendit quod secundum diuinam voluntatem & eius beneplacitum, contingit esse aliquorum indurationem & reprobationem: quod patet exemplo Pharaonis: nam sicut ipse cui vult misereatur & quem vult eligit, ita quem vult indurat & quem vult reprobatur. Formetur autem sic ratio, Quicunque secundum suum beneplacitum deus reseruar, suscitare, vel excitar, vt induretur, & vt ex induratione exerceat deus virtutem suam in eo, & vt annuntietur nomen dei in vniuersa terra, ille secundum dei dispositionem & secundum eius beneplacitum induratur & reprobatur: Pharao autem fuit huiusmodi, ergo secundum eius dispositionem, & secundum eius voluntatem fuit induratus, & reprobatus. De hac autem ratione ponit virtutem mediū. Continuerit autem sic litera, Non solus aliquis eligatur, & reprobetur hoc contingit secundum dei dispositionem & secundum dei voluntatem, sed etiam quod aliquis induretur et reprobetur, hoc est secundum dei dispositionem et secundum dei voluntatem: quod patet in Pharaone. Dicit enim scriptura Pharaoni, i. de Pharaone, Quia in hoc ipsum excitaui te, i. volui te excitare per signa manifesta (supple) vt fieres durior, & vt indurare cor tuum, vt ostendam virtutem meam in te, et vt annuntietur nomen meum in te in vniuersa terra. Tunc ergo est supplēda ratio, quia si deus excitaui Pharaonem vt induraretur, per quam indurationem exercet virtutem suam in eo, & annuntiatum nomen dei in vniuersa terra, patet quod sicut quem vult eligit, ita quem vult indurat. Notandum autem, quod auctoritas hic dicta habetur Exo. 9, sub his verbis, vbi dictum est Pharaoni, Idcirco posui te, vt ostendam in te fortitudinem meam, et narraret nomen meum in omnibus terra. Notandum etiam quod deus dicitur indurare, vt plures dictum est, non impariendo malitiam, sed nondum grariam, quod iusto iudicio dei fit. Sed quare hanc iustitiam exerceat in isto & non in alio, in particulari non possumus reddere causam, nisi diuinam voluntatem, sicut ponebatur exemplum de pariete, quod quia hi lapides sunt superius, illi inferius, per se loquendo sola voluntate artificis cām possumus assignare. Non tandem etiam quod (vt glossa tangit) hic est triplex litera. Una litera habet excitaui te: alia, reseruaui te: tercia, suscitauit te. Erat autem Pharao in malitia sopitus, excaecatus enim fuit per signa diuina; ille cum deberet fieri melior, factus est peior, & induratum est cor eius, quod ex iusto iudicio dei factum fuit: nam qui in soldibus est, sordecat adhuc: iusto enim dei iudicio fit, quod qui non vult a sua malitia poenitere, quod ex hoc in aliud peccatum trahatur, & durior, & deterior fiat. Alia littera habet, reseruaui te. Nam ipse Pharao non solum est a domino excitatus, quia erat in malitia sopitus sed etiam a deo reseruatus, quia erat morte dignus. Deus enim, cum esset Pharao dignus morte, reseruauit ipsum ad vitam per aliquod tempus, vt ostenderet signa sua in eo, ex qua refutatione, & ex quorum signorum ostensione, cum deberet fieri melior & deberet poenitere, ipse non poenitendo incidit in aliud peccatum, & factus est peior, et durior: quia peccatum, quod per poenitentiam non diluitur, mox quo pondere in aliud trahit. Est etiam tercia littera, suscitauit te. Sed hoc

Virtutem
Ocumeniū
interpretatur
lōganimitate.

D Apoc. 22.

B. Greg. super
Ezech. ho. 11.

AD ROMANOS.

quasi in eadem sententiam incidit, quia reseruare alii quem ad vitam, qui sit dignus morte, est quasi suscitare ipsum à morte. Notandum etiam quod si Pharaonem dimisisset populum, non fuissent tot signa facta, & virtus diuina nō fuisset ita manifestata, & nomen dei nō fuisset sic annuntiatum in vniuersa terra: ergo ex induratione cordis Pharaonis deus, q̄ nouit ex malis bona eligere, elicit inde & eduxit hoc bonum, quod ostendit in Pharaone virtutem suam, & magnificatum est nomen eius in vniuersa terra. Deinde cum dicit.

Ergo cuius vult miseretur: & quem vult indurat.

Concludit intentam conclusionem: ex antedictis enim sequitur haec conclusio. Formetur autem sic ratio. Quicunq; secundum suam dispositionem & suum beneplacitum, quos vult eligit, gratiam infundendo, gloriam preparando, & opera dirigendo: et quos vult reprobatur, gratiam non tribuendo, ille est cuius est misereri, & indurare: deus est huiusmodi ut patet per habita, ergo deus cuius vult miseretur, & quem vult indurat. Ideo ait, ergo (supple) quia sic est, quod deus sic approbat, & reprobatur secundum suam voluntatem, cuius vult miseretur ex gratia & gratuito, & quem vult indurat iusto iudicio. Notandum autem quod, ut Magister ait in glossa & sumptum est ab Augustino ad Sextum, si queramus meritum obdurationis, & misericordiae: obdurationis meritum inuenimus, misericordiae vero meritum non inuenimus: quia nullum est misericordiae meritum, ne gratia euacuerit: meritum autem obdurationis est peccatum: totius massa damnationis. Quisquis ergo obduratus est, noscat se obduratum debite: quisquis autem adiutus est, noscat se gratia adiutum. Notandum etiam quod propter massam infectam ex qua nascimur, omnes sumus in terra prostrati: deus autem aliquos ex nobis subleuat gratiam tribuendo: alios non subleuat, eos in peccatis relinquent, & grām non dando. Qui ergo salvantur, hoc est ex gratia: qui vero damnantur, est ex iustitia. Verum quia his dat gratiam, & nō aliis: hoc est ex voluntate diuina. Et quia dando dicitur misereri, & non dando dicitur indurare, cum hoc totum ex sua voluntate dependeat(ut in questionibus lucidius ostendetur) ideo dictum est. Cuius vult miseretur: & quem vult indurat. Deinde cum dicit.

Dicis itaq; mihi, Quid adhuc queritur? Voluntati enim eius quis resistit?

Ostendo quod deus miseretur & indurat prout vult; ostendit quod non competit, nec contingit de hoc disceptare, nec de hoc debent in cordibus nostris questiones insurgere. Propter quod sciendum, quod in cordibus humanis (quia videtur hoc totum procedere ex dei voluntate) triplex quæstio oriri potest. Vna quæstio est, quod non debemus studere esse boni. Alia, quod non debemus studere benefacere. Tertia, quod non debemus nobis ad peccatum aliquid imputari: nam si totum est ex dei eterno proposito, & ex dei eterna dispositione, quare studeo esse bonus: nam si deus disposuit, bonus ero. Rursus quare studeo benefacere: nam qualiter Deus disposuit, taliter operabor. Ulterius, quare Deus conqueritur de homine, & quare ei imputat aliquid ad peccatum: nam talis homo est, quem deus esse disposuit. Ita carnales homines arguunt: ita inter se disceptat, & disputat. Apostolus ergo volens inhibere huiusmodi disputationem & disceptationem, duo facit: quia primo proponit quod intendit: secundo probat propositum. Vel primo ponit huiusmodi disceptatio nem: secundo quod non debemus sic disceptare et sic disputare, adducit contrariam rationem, ibi, O homo

A tu quis est.) Continuetur autem sic, dictum est quod deus cui vult miseretur, & quem vult indurat, & quod omnia eveniunt sicut dispositum: cum ergo ita sit, Dicis itaq; mihi, tu homo carnalis, Quid adhuc queritur, id est, quare ab aliquo queritur, ut studeat benefacere? Vel quid adhuc queritur. i. quare deus conqueritur de nobis, cum peccamus? & quare imputat nobis alio quid ad peccatum: hoc enim est ex voluntate sua, cui non possumus resistere. Ideo ait, Voluntati enim eius quis resistit? quasi diceret, sic arguit homo carnalis, quod quia voluntati diuine nullus potest resistere, & deus cuius vult miseretur, & quem vult indurat: ideo quid, id est, quare queritur, q̄ homo sit bonus, vel quod bene faciat? & quare deus queritur de homine, et imputat ei aliquid ad peccatum? quasi diceret, Non deberet. Deinde cum dicit.

O homo, tu quis es qui respondeas deo? Nunquid dicit figuratum ei qui se finxit, Quid me fecisti sic?

Quod non debemus sic disceptare adducit contra rationem. Formetur autem sic ratio. Sicut se habet figuratum ad sigillum, ita nos habemus ad deum: sed figuratum non disceptat cum figulo, quare ipsum tale fecerit: ergo nec nos debemus nec possumus disceptare cum deo, quare sic disposuerit, & ordinauerit. Ideo ait, O homo, tu quis es qui respondeas Deo? Nunquid dicit figuratum ei qui se finxit, id est, ei à quo factum est, Quid me fecisti sic: ergo per locum à simili, nec tu debes dicere, Quid me fecisti sic? & quare sic ordinasti? Notandum autem quod, secundum Ambrosium, ut habetur in glossa, magna indignitas est, & præsumptio; hominem contradicere Deo, iniquum iusto, malum bono, imperitum perfecto, infirmum forti, mortalem inmortali, serum domino, creatorēm creatori. Notandum etiam quod secundum Augustinum in verbis apostoli, & habetur in glossa, si loqui possit pecus, & dicere deo, Quare me fecisti pecudem, cum istum feceris hominem? nonne iuste dices, o pecus, tu quis es, qui respódeas deo? Sic & in proposito, si deus dat gratiam illi, cum à te, & à quolibet homine, iuste possit gratia subtrahi, tu quis es qui de dei iustitia conquereris: non possumus ergo de deo conqueri, nec deo respondere: attamen de his omnibus, in quibus diffusus est tractandum. Deinde cum dicit.

An non habet potestatem sigillus Iusti ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud verò in contumeliam.

Ostendo quod non licet nobis de hoc disceptare, probat quod licet deo sic disponere & sic facere. Formetur autem sic ratio. Sicut se habet lutum ad sigillum, sic nos habemus ad deum: sed licet figulo ex eadem massa lutu facere aliud vas in honorem, aliud in contumeliam: ergo licet Deo ex eadem massa humana alium eligere, & alium reprobare. De hac ratione ponit virtutem medi, dicens, An non habet potestatem sigillus luti, id est, qui operatur de luto, nonne licet fabri, & habet iustum potestatem ex eadem massa lutu facere aliud vas quod est in honorem, aliud in contumeliam? ergo et à simili, iustum potestatem habet deus ex eadem massa humana alium eligere, & alium reprobare. Notandum autem quod si deus secundum suum beneplacitum operatur, & licet ei sic facere, ergo non est iniquus. Tota ergo haec lectio est probatio eius quod in principio proponebatur, videlicet, quod nō est iniquus deus unum eligendo, & alium reprobando. Notandum etiam quod exemplum apostoli valde decisus est ex parte materiæ lutæ, de qua proponitur sigillus operari. Nā sicut lutū totū ē infectū & infelios nō habet à se non à figulo: sic tota massa humani generis est infecta, & infectionem illam nō habet à deo, sed ex suo

ex suo vicio est corrupta. Et si figulus consideraret vili tatem lutis, iuste omnia vasa ex eo facta faceret in contumeliam: sic considerata infestatione humanæ malitiae, iuste omnes posset reprobare. Quod ergo aliquos approberet, & eligat, hoc est ex eius benignitate. Notandum etiam quod hoc simile non solum est ad propositum ex parte materie, sed etiam ex parte opificis. Nam sicut quod figulus faciat aliqua vasa in honore, & aliqua in contumeliam ex eadem massa, potest assignari ratio in vniuersali, sed in particulari (ut dices batur) non est aliqua ratio, nisi voluntas artificis: sic et in proposito, quod aliqui approbentur, & alii qui reprobentur, potest assignari ratio in vniuersali, sed in particulari, quare hi, & non illi, per se non assignatur ratio, nisi voluntas opificis. Notandum etiam quod hic essent aliqua dubitanda, sed propter prolixitatem expositionis textus, illa usq; in finem capituli differemus.

LECTIO. XXX.

Vid si Deus volens ostendere iram, & notam facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa iræ apta in interitum, ut ostenderet diuitias gloriae suæ in vasa misericordia, quæ preparauit in gloriam.

Soluta prima quæstione, quomodo in tam ardua & excellenti materia, quantum ad personas prædestinatas, potest reddi causa vel ratio, ut considerentur particulariter: quia in talibus debemus assignare causam & rationem, diuinam voluntatem, dicentes quod cuius vult miseretur, & quem vult indurat. In parte ista vult soluere secundam quæstionem, quomodo possimus assignare rationem et causam, quantum ad personas prædestinatas, prout vniuersaliter accipiuntur: quia huiusmodi rationem & causam assignare possimus diuinæ iustitiae & misericordiae manifestabilitatem: vniuersaliter enim loquendo, quare aliqui damnantur, & aliqui saluantur, est, ut manifestetur diuina iustitia, & ostendatur eius misericordia. Sed in particulari, quare hi, & non illi, non est causa directè, & per se loquendo, nisi voluntas artificis, ut quia deus sic voluit, & dispoluit. Declarat ergo quomodo assignanda sit ratio in vniuersali. Circa quod duo facit: quia primo facit quod est dictum: secundo ne conqueramur de misericordia dei, diuinam misericordiam commendat & laudat. Vel possimus vniuersaliter dicere & quasi in id reddit, dicentes quod Apostolus in hac parte duo facit: quia primo ostendit quod deus agit rōubabiliter: scđo quod agit misericorditer, ibi, Quos & vocavit.) In prima parte intedit talē rōne, Quicunq; aliquos reprobat, & aliquos eligit, ut in reprobis ostendat suū irā & suam iustitiam, in electis vero ostendat suam gloriam misericordiam, ille rationabiliter agit: deus est huiusmodi, ergo &c. Ideo ait, Quod si deus (super ple) aliquos reprobat, volens ostendere iram suam idest eternā pœnā, quæ iuste redditur malis; & volens notam facere potentiam suam in electis, sustinuit in multa patientia vasa iræ apta in interitum, idest, malos morte, ut ostenderet diuitias gloriae, idest, copiosam & gloriosam misericordiam suam, in vasa

A misericordiæ, idest, in electis quæ vasa, idest, quos electos præparauit in gloriam. Notandum autem quod ipsi mali ordinantur ad bonum electorum: nam quis cunq; malus est, vel ideo sublinetur, secundum Augustinum, ut corrigatur: vel ut per eū bonus exerceatur. Ipsa ergo vasa iræ apta in interitum, idest, ipsi mali cū essent statim digni morte, sustinentur tamen in multa patientia propter electos, ut electi per ipsos malos, & in hoc seculo, sint magis exercitati: & in futuro, cōparatione illorum, magis appareant glorioſi. Notandum etiam quod ex hoc potest patere expofitio textus: nam deus sustinet malos propter electos dupliciter: Primo, ut per malos ostendat potentiam suam in vasa misericordiæ, & hoc in praesenti seculo, ubi per malos, bonos purgat, in quo maxime declaratur diuina possibilia: qui nouit malis vti ad bonum, ut ad purgationem bonorum. Secundo deus sustinet malos, non solum ut ostendat potentiam suam in praesenti per malos purgando bonos, sed ut ostendat diuitias gloriae suæ in futuro, faciendo apparere ad comparationem malorum bonos esse amplius glorioſos. Notandum etiam quod ait Deum sublinere in multa patientia vasa apta in interitum, in quo maxime refulgat diuina iustitia: nam si mali digni interitu referuntur ut poeniteant & nō penitent, magis apparet quod in futuro postea damnantur iuste. Notandum etiam quod (ut saepe saepius dictum est) in vniuersali possimus assignare rationem & causam, quare aliqui reprobantur, aliqui eliguntur: quod (ut dicebatur) ideo contingit, ut manifestetur diuina iustitia in reprobis, & diuina misericordia in electis. Quantum ad reprobos, duplex iustitia: una quæ erit in futuro, quia deus ibi iram ostendet: alia in praesenti, quia deus hos malos in multa patientia sustinet: iustus enim damnabitur in futuro, qui sustinetur in multa patientia in praesenti. Sic etiam erga bonos tangitur duplex misericordia: una in praesenti, ubi ostendetur poenitentiam suam, per malos purgando bonos: & alia in futuro, ubi ostendet diuitias gloriae suæ, faciendo bonos copiosius & per amplius glorioſos. Vt ergo enim modo deus misericorditer agit circa electos: et quia hic vult ostendere potentiam suam, eos purgando: & quia in futuro vult ostendere diuitias suas, eos glorificando. Deinde cum dicit,

Quos & vocavit, non solum ex Iudeis, sed etiam ex Gentibus.

Ostendo quod deus agit rationabiliter: declarat quod agit misericorditer, ostendens quod nullus potest de dei misericordia conqueri, nullus potest dei misericordiam accusare. Sunt autem sex, quantum ad praesens spectat, propter quæ aliquis conqueritur de misericordia eius, & propter quæ quis retrahitur, ne ad misericordiam illâ accedat. Primum est, si mia illa sit particularata et contracta, & non se extendet, et non sit parata extendere se ad omnes. Secundo, si misericordia illa non sit larga & sufficiens, & non sit parata extendere se ad inimicos, & odientes. Tertio, si nō sit manifesta, & nō sit patens, & euidentis. Quartò, si sit ardua, et dura, & non se flectat ad personas viles, & debiles. Quinto, si multa requirat, & non sit ad habendum facilis, sed sit multis difficultates continens. Sexto, si sit remissa, et non sit auxilia præbens. Apostolus ergo volens diuinam misericordiam ostendere, & volens claudere ora loquentium, ne de diuina misericordia conquerantur: ostendit quod diuina misericordia, est generalis, & sufficiens, est patens, & est nobis condescendens, est facilitatem continens, & est auxilia præbens. Tria autem istorum inducuntur propter Gēt̄iles: reliqua vero propter Iudeos. Videbantur enim gentiles a deo esse remoti, dei esse inimici, & dei esse ignari. Ne ergo primo gentiles se excusat, quod nollent ac-

In Psal. 63.

AD ROMANOS.

cedere ad dei misericordiam propter remotionem, & propter distantiam: ostendit Apostolus diuinam misericordiam esse generalem, & quod parata est se extenderet ad quantuncunque remotos, & ad omnes. Secundo, ne gentiles se excusent propter inimicitiam, dicentes, Nos sumus inimici dei, non poterimus misericordiam eius consequi: ostendit secundo quod misericordia illa est larga, & sufficiens, & parata est se extendere ad inimicos, & odientes. Tertio ne getiles se excusarent propter ignorantiam, dicentes quod dei misericordiam non possumus consequi, quia huiusmodi misericordia non est nota & euidentis: ostendit apostolus quod diuina misericordia est nota, & patens. Sic etiam & Iudei tripliciter se possent excusare: primo propter eorum imbecillitatem: secundo propter legis difficultatem: tertio, propter auxilii parentiam, & defectibilitatem. Possent enim dicere Iudei, Maiores nostri, Pontifices, & Pharisei contradicunt Euangelio: nos qui reliquias & sumus residui, sumus debiles, viles, non poterimus huiusmodi misericordiam consequi. Ad hanc tollendam obiectionem, ait Apostolus quod diuina misericordia est flexibilis usque ad reliquias, est usque ad personas viles condescendens. Secundò se possent excusare Iudei propter legis difficultatem, dicentes, quod ipsam legem Mosaicam obseruare non poterant propter difficultatem: ideo forte dicerent quod nec euangelicam legem obseruare possent. Adhoc autem tollendum, ait Apostolus quod misericordia Christi, & doctrina euangelica, est quid abreuians, & quid facilatatem habens. Tertio se forte excusarent Iudei propter auxilii parentiam, & defectibilitatem. Ad remouendam ergo hanc obiectionem, ostendit quod misericordia Christi est prompta, relinquens nobis semen, & auxilia prebens. Ideo apostolus Dei misericordiam sex modis laudat, & commendat: tripliciter propter Gentiles: & tripliciter propter Iudeos. Nam primo ostendit quod huiusmodi misericordia est generalis, & est parata se extendere ad remotos, & ad omnes. Secundò quod est larga, & sufficiens, & parata se extendere ad inimicos, & odientes. Tertio quod est manifesta, & patens, & parata se extendere ad ignorantes. Quartò, quod est plausibilis, & flexibilis, & parata se extendere ad personas relictas, & impotentes. Quinto quod huiusmodi misericordia, & doctrina Christi, est abreuians, & facilatatem habens. Sextò & ultimò, quod est prompta, & auxilia prebens. Secunda, ibi, Sicut in Osee dicitur.) Tertia, ibi, Et erit in loco. Quarta ibi, I facias autem clamatus. Quinta ibi, Verbum enim consumans. Sexta, ibi, Et sicut predixit Isaia. In prima ergo parte intendit ostendere quod misericordia dei est generalis, & est parata se extendere ad remotos, & ad omnes: diuina misericordia est huiusmodi, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem mediū. Continuet autem sic. Dictum est quod deus vasa misericordiae, id est, electos preparauit in gloriam: (quos) scilicet electos, & secundum suam misericordiam, & vocavit, non solum ex Iudeis, sed etiam ex Gentibus. Tunc ergo est supplenda ratio, quod si dei misericordia est parata se extendere, non solum ad Iudeos, sed etiam ad Gentiles, ergo est generalis, quia se extendit ad remotos, & parata est se extendere ad omnes. Notandum autem quod misericordia dei secundum efficientiam est generalis, quantum ad genera singulorum: sed quantum ad sufficientiam, est generalis etiam, quantum ad singulos generum. Efficienter enim se extendit huiusmodi misericordia ad genera singulorum, quia de qualibet genere, & qualibet ritu, aliqui salvi sunt. Sed secundum sufficientiam est generalis, quantum ad omnes, & quantum ad singulos generum: nam licet omnes

Aenes non efficiantur salvi, misericordia tamen dei sufficiens est ad saluandum omnes, & quantum est de se, parata est ad omnes se extendere. Deinde cum dicit.

Sicut in Osee dicit, Vocabo non plebem meam, plebem meam: & non dilectam, dilectam: & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam.

Ostendit quod huiusmodi misericordia est larga & sufficiens, parata se extendere ad inimicos, & odientes. Formetur autem sic ratio, Per quancunq; misericordiam non plebs dei vocatur plebs dei, & plebs non dilecta vocatur dilecta, & plebs non misericordiam consecuta, illa misericordia est larga & sufficiens, & extendit se ad inimicos & ad odientes: misericordia dei est huiusmodi, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem mediū. Continuetur sic litera. Benè dico, quod misericordia dei se extendit usque ad gentes & usque ad eos qui erant inimici iustitiae, qui non apprehendebant hanc iustitiam, sicut dicitur in Osee (vt habetur Osee. 1.) vocabo non plebem meam, plebe meam: & non dilectam meam, dilectam meam & non misericordiam consecutam, miām consecutā. Tunc ergo est supplenda sic ratio, quod si huiusmodi sit, misericordia est larga & sufficiens, & extendit se ad inimicos & odientes. Notandum autem quod tribus carebant Gentiles in statu gentilitatis, quae consecuti sunt per misericordiam dei: nam primo non erant plebs dei, quia carebant fide: secundò non erant plebs dilecta, quia carebāt charitate: tertio non erant plebs, quae esset misericordiam consecuta, quia non ordinabantur ad gloriam, & secundum quod huiusmodi carebant spe eternæ hereditatis. Ideo ait, Non plebem meam id est, Gentes quae prius non cognoscēbant me per fidem, (vocabo plebem meam) ut per fidem me cognoscant: (& non dilectam meam) id est, gentilitatem, quae carebat charitate, (vocabo dilectam meam) ut ex charitate & dilectione seruari: (& non misericordiam consecutam) id est, gentilitatem, quae non ordinabatur ut conquereretur misericordiam gloriaz zeteraz, & non habebat spem eternæ hereditatis, ordinabatur, ut consequeretur misericordiam eternæ gloriaz. Deinde cum dicit.

Et erit in loco ubi dictum est eis, Non plebs mea vos: ibi vocabuntur filii dei viui.

Adducit tertiam rationem, ostendens quod misericordia dei est patens & euidentis, quod extendit se ad ignorantes. Ad cuius euidentiam sciendum, quod illud est patenter & euidenter tale, vel quod est vniuersaliter tale, vel quod est tale in loco contrario: ut tunc ignis, vel quodcumque aliud corpus esset patenter calidum, quando calefaceret vniuersaliter, vel quando calefaceret in loco contrario & in loco frigido: cum ergo Gentiles vniuersaliter in toto mundo, dicti sint misericordiam consecuti, vel etiam in loco contrario ut in Iudea sic sunt appellati, manifesta & patens est misericordia dei erga Gentiles, & huiusmodi misericordia se extendit usque ad ignorantes, id est, usque ad Gentiles, quae ignorabant deum. Formetur autem sic ratio, Per quancunq; misericordiam Gentiles ignorantes deum vniuersaliter in toto mundo, vel in loco contrario ut in Iudea appellati sint misericordiam consecuti, & vocati filii dei, illa misericordia, per quam sic vocati sunt, est euidentis & patens, & extendit se usque ad ignorantes: huiusmodi autem est misericordia dei etiam erga gentes, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem mediū, dicens. Et erit in loco, id est, in toto mundo vniuersaliter, ut exponit glosa: vel erit in loco contrario ut in Iudea, ibi vocabuntur Gentiles

Cap. 2.

Gentiles filii dei. Tunc ergo est supplenda ratio, quod si in toto mundo vocabatur Gentiles non plebs dei, et postea ibi, id est, in toto mundo vocati sunt filii dei, vel in loco contrario ut in Iudea, vbi gentiles vocabantur non plebs dei, ibi, id est, in eodem loco vocati sunt postea filii dei; & quia sic est, multum est euidentis, & manifesta, misericordia Dei. Deinde cum dicit.

Esaia autem clamat pro Israel, Si fuerit numerus filiorum Israel tanquam arena maris, reliquiae saluæ sicut.

Adducit quartam rationem, ostendens quod misericordia dei est plicabilis & flexibilis & electi se visq ad reliquias Iudeorum, id est, visq ad personas paucas, & viles. Formetur autem sic ratio, Quocunq misericordia extendit se ad reliquias filiorum Israel, id est, visq ad personas paucas & debiles, illa misericordia est plicabilis & flexibilis: huiusmodi autem est misericordia dei, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continetur autem sic litera, sic cothurne dauimus per tres rationes præmissas misericordia dei quantum ad gentiles; restat ergo commendare eam quantum ad Iudeos, quam possumus commendare auctoritate Esaie. Ideo ait, Esaia autem clamat pro Israel, Si fuerit numerus filiorum Israel tanquam arena maris, (reliquiae) id est, illi qui relinquuntur ab aliis, qui sunt viles & pauci: vel (reliquiae) id est, illi qui relinquuntur circa finem mundi, (saluæ sicut.) Tunc ergo est supplenda ratio, quod multum est plicabilis & flexibilis misericordia dei, cum ad personas huiusmodi se extendat. Notandum autem quod maiores Iudeorum, ut Scribæ, & Pharisei, maxime sunt auersi à misericordia dei: & quia maiores sunt auersi, & etiam quia maior pars est sic auersa, ideo illi qui relinquuntur, dicuntur esse viles & pauci. Notandum etiam quod filii Israel comparantur arenæ maris, ut glosa tangit, quia sunt steriles à gratia fidei, & à fructu boni operis. Deinde cum dicit.

Verbum enim consumans, & abbrevians in æquitate: quia verbum breuiatum faciet dominus super terram.

Ostendit quod misericordia facta per christum non solum est plicabilis & flexibilis, sed etiam facilis & difficultatem tollens. Formetur autem sic ratio, Quocunq doctrina, & quocunq misericordia, est abbrevians, consumans, & æquans, illa est facilis & difficultatem tollens: sed verbum dei, doctrina euangelica, misericordia dei, est huiusmodi, ergo est facilis & difficultatem tollens. Continetur autem sic litera, Benè dico quod res liquæ filiorum Israel saluæ sicut: & quia licet eos lex non possit salvare, saluabit tamen eos verbum Euangeli, quæ est misericordia Christi. Ideo ait, Verbum id est verbum euangeli (consumans) id est, legem perficiens, (& abbrevians) id est, omnia ad christum, & dilectionem terminans, faciet (supple) dominus, in (æquitate) id est, in equalitate (quia dominus) id est, christus super terram existens faciet verbum abbreviatum: quoniam misericordia nunc est facilis, & difficultatem remouens. Notandum autem quod verbum euangeli est consumans ratione perfectionis: est abbrevians ratione dilectionis: est in æquitate ratione refecationis. Consumans est rōne perfectiois, quia per euangeliū lex consumatur & adimpletur. Abbrevians est ratione dilectionis, quia in Euangelio nihil aliud quam dilectione radicaliter precipitur: non potest esse brevius verbum, nec brevior doctrina quam ea qua in uno verbo, id est, in dilectione completur. Rursus huiusmodi verbum est in æquitate, ratione refecationis: quia lex fuit verbum prolixum, quia continebat non solum moralia, sed etiam ceremonialia: sed Euangeliū est verbum equum, quia tantum con-

A tener, quantum debet: nam moralia complet, ceremonialia refecat. Notandum etiam quod hic tangitur triplex causa facilitatis legis Euangelice, & per oppositum tangitur triplex causa difficultatis legis Mosaice. Nam lex Mosaica est difficultis ad sustinendum, & ad eiendum quæ iubebat, primo ratione imperfectionis, quia ut possemus facere quæ iubebat, auxilium & gratiam non praedabat. Secundo erat difficultis ratione timoris, quia quicunque ex timore aliquid facit, illud difficeretur toleratur. Tertio erat difficultis ratione prolixitatis, quia precepta ceremonialia grauia & importabilia iubebat. Lex autem euangeliū primo est facilis, quia est consumans ratione perfectionis: est enim haec lex consumans & perfecta, præbens auxilia, ut possumus implere quæ imperat. Secundo huiusmodi lex est facilis, quia est abbrevians ratione dilectionis: in dilectione enim totum breuiter continetur quod in Euangeliū mandatur: & quia haec lex est lex amoris, & in amore breuiter comprehenditur, ideo dicitur facilis, quia difficultia & ferè impossibilia, facilita & dulcia facit amorem: est enim onus amore suave, & iugum dilectione leue. Tertio huiusmodi lex est facilis, quia est æquans ratione refecationis: est enim hoc verbum equale, non prolixum; refecantur enim in Euangeliū omnes ille prolixitates, & omnes illæ ceremoniae, quæ erant onera grauia, & importabilia: ideo lex euangeliū est facilis, quia reducit omnia ad equalitatem, & illa onera grauia & importabilia tollit, & refecat. Notandum etiam quod dominus antequam fieret homo, dedit verbum prolixum, ut legem Mosaicam: sed dominus minus veniens super terram, id est factus homo, quia cum fuit homo factus, super terram venit, quia tunc in terris visus est & cum hominibus conuersatus est: dominus ergo sic super terram veniens, fecit verbū abbreviatum quia dedit verbum legem euangelicam, que est verbū consumans, æquans, & abbrevians. Deinde cum dicit.

Et sicut prædictit Esaia, Nisi dominus fabbaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti essemus, & sicut Gomorrah similes fuissimus.

D Adducit sextam rationem, quod misericordia dei non est remissa, sed est auxilia præbens, quia per huiusmodi misericordiam datum est nobis semen, in quo est maxima virtus, semen enim est maximum virtute, id est sit minimum quantitate: hoc autem semen est ipse christus, vel est ipsum euangeliū, vel sunt ipsi apostoli, ut exponit Gloria: ista enim sunt magna auxilia ad salutem. Formetur autem sic ratio, Per quocunq misericordiam relinquitur & datur nobis semen per quod saluamur, illa non est remissa, sed est magna auxilia præbens: huiusmodi autem est misericordia dei, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem medi. Continetur autem sic, Misericordia dei non solum est plicabilis & nobis condescendens, non solum est abbrevians & difficultatem tollens, sed etiam est prompta & auxilia præbens, sicut predixit Esaia, ut habetur sui lib. cap. 1. Nisi dominus fabbaoth, id est, dominus exercituum reliquisset nobis semen, id est, euangeliū: vel reliquisset nobis semen, id est, christum, qui fructum virtutis protulit: vel nisi reliquisset nobis semen, id est, nisi reliquisset nobis reliquias Iudeorum saluandas, ut apostolos, & alios bonos, per quos quasi per quoddam semen crevit seges christi: sicut Sodoma fuissimus, & sicut Gomorrah fuissimus similes, nisi nobis tanta auxilia data essent. Tunc ergo est supplenda ratio, & cum tot auxilia dentur nobis per misericordiam dei, sequitur quod huiusmodi misericordia non sit remissa, sed auxilia præbens. Notandum autem quod Sodoma interpretatur muta, & significat peccatum contra legem, per quod sumus muti ad confiterendum nomen

AD ROMANOS.

christi. Gomorrah interpretatur aspera, & significat peccatum contra mores, per quod sine gratia existentes sumus asperi & sumus ipsius vittorum operti. Ni si ergo dominus reliquisset nobis semen, fuissemus sicut Sodoma peccando contra fidem: & fuissemus sicut Gomorrah, peccando contra mores: perissemus ergo, nisi deus tantum semen, & tanta auxilia nobis tribuisset.

Dubitaret forte aliquis de eo quod apostolus ait, Ut ostenderet diuitias suas in vala misericordie. Quia Glosa exponens, quomodo deus in vala misericordie ostendit copiosam & gloriolam misericordiam suam, ait, Quidam sunt quibus uer gratiā appropit deus, ut Elau, & Pharaoni: alii autem infert, quād coactis ut apostolo paulo. Sed contra: Deo non placent seruitia coacta. Prēterea Augustinus in lib. sententiārum Prospexit, ut Nemo iuitus benefacit. Dicendum quod

(vt distinguunt Philosophus tertio Ethicorum) quedam sunt simpliciter voluntaria, quedam sunt simpliciter inuoluntaria, quedam verā mixta: nam prouincere merces in mari, ne nauis patiatur naufragium, dicitur esse quid mixtum: habet enim aliquid de voluntario quia volunt prouincere, ut saluentur: & aliquid de inuoluntario, quia displiceret eis proprias res amittere: tamē (vt ibidem probatur) licet hæc actio sit mixta, plus est tamen voluntaria, quād inuoluntaria: nam in ipsis hominibus existentibus in mari, est mouere brachia, & capere res, & prouincere eas: si ergo non esset hoc plus voluntarium, quād inuoluntarium, non acciperent res proprias ad prouincendum eas: timore ergo mortis inducuntur, ut prouinciant res proprias: non tamen simipliciter coguntur, immo voluntarie mouent membra ad capiendum res illas, ut ipsas prouinciant: vnde in talibus est aliquid simile coactiōi, non tamen est proprie coactio. Sic & in proposito, fuit aliquid simile coactio C. in quantum Paulus timore perterritus, motus fuit ad credendum, non tñ ibi fuit proprie coactio. Nam et si cetera q̄ possit nōles, credere tñ (de credere fidei loquendo) nō pōt quis, nisi volens. Nā in diffinitione ipsius credere intercipitur voluntas est. n. credere, cū vobuntare assentire. Et quia diffinitione est essentiale diffinitio, essentiale est ipsi credere, ut volendo assentiamus; quia (vt dicebatur) licet esset ibi aliquid simile coactio ni, quia inductus est timore ad credendum; non tamen fuit simpliciter coactio, quia volens credit: nihil est enim magis in potestate nostra, quād velle, vel non velle. Quod ergo volendo facimus, ad illud non direcē cogimur.

Vlterius forte dubitaret aliquis de eodem verbo Apostoli, Nam glosa exponens ipsum verbum apostoli, quomodo deus ostendit diuitias gloriae suæ, ait, q̄ de iustitia iudicat deus, non de prescientia: & quod dei iustitia, non dei prescientia causa est, quare aliquis sit dignus apud deum vita eterna. Sed contra: scientia dei causat res, scientia nostra causatur à rebus, ut dicit Cōment. 12. Metaphy. in illo cap. Sententia patrum; ergo dei prescientia omnia ista causat, & facit. Dicendum q̄ (vt communiter distinguitur) duplex est scientia, speculativa, & practica: scientia speculativa non est causa rerum, quia tunc simul fierent opposita: speculatione enim per rectum cognoscitur rectum & obliquum, iuxta illud Philosophi. 1. de Anima, Redum est iudex sui, & obliqui. Sed scientia practica est causa rerum, per quā determinatur opus fiendū. Cum Glosa ergo ait, quod dei prescientia non est causa, quare aliquis sit dignus vita eterna: loquitur de scientia ut sumitur speculativa, cuius modi est scientia simplicis notitiae: non autem loquitur de scientia practica, quæ est scientia approbationis.

Vlterius forte dubitaret aliquis de illo verbo apostoli, Quos & vocavit. Nam magister exponens, quomodo deus vocat, ait, q̄ vocat secundum gratiam, nō

A secundum debitum: dam & parvulis subuenit, quorū nulla merita dicī possunt: & maiores præuenit, vt habere aliqua merita bona possint. Sed contra: si parvuli nulla merita habent, eis non deberetur vita eternæ præmium: debetur eis huiusmodi præmium, ergo habent aliquod meritum. Dicendum q̄ tantum fuit meritum christi, quod propter huiusmodi meritum, totū humanū genus non solum potest redimi, sed etiam infinitus thesaurus ex hoc collatus est Ecclesiæ: vnde facit ecclesia (cū videt expedire) indulgentias. Parvuli ergo licet non habeant merita propria, tamen quia per baptismum sunt conceputi cum christo, comitantur eis meritum christi: & ex huiusmodi merito digni sunt vita eterna.

Vnde indulgentie manat,

Cap. 20.

Credere.

Com. 510.

Tex. 850.

Vid ergo dicemus! Quod gentes quæ non sectabantur iustitiam, apprehendunt iustitiam: iustitiam autem, quæ ex fide est.

Postquam superius determinauit apostolus, quomodo in tam ardua materia possit assignari ratio et cā quantum ad prædestinationis personas. In parte ista ostendit, quomodo possit ibi assignari ratio, & causa quantum ad prædestinationis effectum. Sunt autem quantum ad præsens spes (q̄) duo prædestinationis effectus, videlicet, Infusio gratiae, & Adeptio gloriae. Illi enim sunt prædestinati, quibus deus scdm suū sanctum propositum præparauit gratiam in præsenti, & gloriam in futuro. Per opera autem nostra (vt supra dicebatur) non possumus reddere rationem et causam quantum ad prædestinationis effectum: Plana est solutio: quia, cum duo sint effectus prædestinationis, infusio gratiae, & adeptio gloriae, ex operibus præcedentibus non potest reddi ratio, quantum ad nostram iustificationem, vel quantum ad gratiae infusionem: sed ex operibus in fide & gratia factis, potest reddi ratio, quantum ad gratiae adeptionem. Apostolus ergo volens ostendat quomodo opera nostra se habent ad prædestinationis effectum, duo facit: quia primo ostendit quomodo se habent opera nostra ad iustificationem nostram, & ad infusionem gratiae: secundo declarat quomodo se habent opera nostra ad adeptionem gloriae, & ad salutem illam eternam, ibi, in principio decimi capituli, Fratres voluntas quidem.) Circa primum tria facit secundum quod tripliciter ostendit quod quantum ad huc effectum prædestinationis, qui est iustificationem vel gratiae infusionem, non potest reddi ratio ex operibus nostris: quia opera iustificationem præcedentia, iustificationem nostram & gratiae infusionem mereri non possunt. Primo enim probat hoc ex gentium vocatione: Secundò ex ludorum reprobatione: tertio ex christi offensione. Secunda, ibi, Israel vero.) Tertia, ibi, Offenserunt enim.)

In prima parte intendit talem rationem, Quicunq̄ non stando

non sectando iustitiam, veram iustitiam apprehendit, illi non ex operibus efficiuntur iusti; Gentiles sunt huiusmodi, ergo Gentiles non ex operibus efficiuntur iusti: & per consequens ex operibus non est iustitia, nec ex operibus nostris est iustitia gratiae. De hac autem ratione ponit virtutem medi. Continuetur ergo sic, disstum est quod Gentiles sunt vocati, & iustificati: & quod Gentiles, qui non erant plebs dei, nec erant plebs dilecta, vocati sunt plebs dei, plebs dilecta; & quia sic est, quid ergo dicimus? quod gentes quae non sectabantur iustitiam, id est, quae non faciebant opera legis, appres benderunt iustitiam; non iustitiam qualencunq;, sed iustitiam quae est ex fide, id est, iustitiam veram. Tunc ergo est supplenda ratio, quod si gentiles non sectando iustitiam, & non faciendo opera legis, sunt iustificati, ergo non sunt iustificati ex operibus: & per consequens ex operibus non est iustitia. Deinde cum dicit.

Israel verò sectando legem iustitiae, in legem iusticie non peruenit. Quare? Quia nō ex fide: sed quasi ex operibus.

Probat hoc idem, videlicet, quod ex operibus non sit iustitia, ex Iudeorum reprobatione. Formetur autem sic ratio, Quicunque, sectando legem iustitiae, volendo iustificari ex operibus non per fidem, non peruenit in legem iustitiae, per illos sufficenter ostenditur quod nō est iustificatio ex operibus: Israel est huiusmodi, ergo per Israel sufficenter ostenditur quod ex operibus nō est iustificatio. De hac autem ratione ponit virtutem medi, dicens, quod Israel sectando legem, id est, opera legis faciendo, in legem iustitiae non peruenit: quare? quia nō ex fide quererebat iustitiam, sed quasi ex operibus quae rebat iustificari. Tunc ergo est supplenda ratio, quod si Israel volens iustificari non ex fide sed ex operibus, & sectando legem iustitiae, id est, sectando opera legis, non peruenit in legem iustitiae, id est, non potuit apprehendere iustitiam verā, sufficenter datur intelligi, & per opera nostra non est iustitia, quia Israel sectando huiusmodi opera veram iustitiam non potuit consuequi. Notandum autem (vt dicebatur supra cap. 3.) ex operibus legis non iustificatur omnis caro: & quia ex operibus legis non est iustitia, & per propria nostra merita nō possimus iustificari nec mereri gratiam, ideo Israel volens iustificari nō ex fide sed ex suis operibus & ex propriis meritis, in verā iustitiae nō potuit puenire. Et quia sic est, sufficieret datur intelligi, & ex propriis operibus non habet esse iustitia. Deinde cum dicit.

Offederūt. n. in lapide offensionis sicut scri

Il. 28. d. & 8. c.
I. Pe. 2. b.

ptū ē. Eccepono i Siō lapide offensionis, & petra scādali: & oīs q̄ credit i eū, nō cōfundet. Ostendit hoc idem, videlicet, quod ex operibus nō est iustitia, ex christi offensione. Formetur aut sic rō, Quibus cū christus in quē qui crediderit nō cōfunditur, est lapis offensionis & petra scādali, illi nō iustificatur: sed Israel volens iustificari ex propriis meritis, christus, qui oīs credētes iustificat, fuit lapis offensionis & petra scādali, ergo Israel ex propriis operibus nō est iustificatus: & per cōsequēs p̄ propria opa nō est iustitia. De hac autē rōne ponit virtutem medi. Continuetur aut sic, Benè dico quod Israel volens iustificari nō ex fide sed ex propriis operibus, nō peruenit in legē iustitiae, & nō potuit iustificari, quia hoc faciēdo offendit i lapide offensionis, i. in christi, qui fuit eis lapis offensionis, sicut scriptū est. Esa. 2. 8. Ecce, quasi euīderet (pono in Sion). i. in Iudeis (lapide offensionis, & petra scādali). i. christū, qui erit vobis Iudeis lapis offensionis, & petra scādali: (& oīs qui credit in eum nō cōfundetur.) Tūc ḡ est supplēdārō, quod si Israel volēdo iustificari nō ex fide sed ex operibus, offendērūt in christi, qui oīs credētes iustificat, & christus fuit eis lapis offensionis, & petra scādali: patet quod ex propriis opibus iustificari nō poterit: & p̄ cōsequēs ex propriis opibus nō est iustificatio. Notādū autē,

A φ pīlō, i quē oīs credētes nō cōfundūtur: & p̄ illō, q̄ tu sicut oīs credētes in se, oportet nos iustificari: Iudei ergo offendētes in christi, sicut offendebāt in eū, sic nō iustificātur: & qa offendebāt in eū, volēdo iustificari p̄ propria opa, ideo p̄ propria opa iustificari nō poterit & p̄ cōsequēs ex propriis operibus nō est iustitia. Notādū et̄, q̄ sicut si eēt lapis in via positus, in lapide illū offendēret, & alliderēt pedes suos nō recte incedētes: sic christus fuit lapis in via positus, in quē lapide offendērūt Iudei, & alliderēt se ipsos ad illū lapide, eo q̄ nō debēt incedebāt. Notādū et̄, q̄ xps ē lapis offensionis ipsis Iudeis, & erit eis petra scādali: sed lapis offensionis fuit in pītī: petra scādali erit in Iudicio futuro. Nā sicut parvus lapillus in via, q̄a nō cauetur & nō curatur de eo pp̄ paruitatē eius, iō multoties hmoī lapis ē lapis offensionis, & offendit & allidit pedes, sic xps latēs in humilitate carnis nō est agnitus, ideo offendērūt in illum Iudei, & sunt fracti & allisi: ita q̄ in hoc seculo fuit xps Iudeis lapis offensionis v̄l lapis allisionis, sed in futuro erit petra scādali. Scādalu dicitur obex vel obstaculū i via positiū. Iudei ḡ in hoc seculo nō recte incedētes, in futuro inueniēt xpm tāq̄ eis obstaculū, & erit eis obex & petra scādali. Notādū et̄, q̄ scdm gloīam exponit ut hoc idē alfr, vt fiat differētia inter petrā, & lapide, vt dīcatur petra an pītōne, lapis post pītōne: xps ergo ante passionē fuit petra, post passionē fuit lapis, q̄a ibi fuit politus, vbi infirmatis nā depositus. Christus ergo an passionē fuit Iudeis petra scādali, q̄a illo tpe scādali sunt in eū Iudei, iracētes, & idignātes, eo q̄ filii Dei se faceret: sed fuit lapis offensionis in passione qm̄ Iudei tūc in eū maxime offendērūt, & execēti sunt.

C Ad euīderiā autē dīctorū dubitatur, Vtrū sit iniquus deus aliquos approbādo? Et v̄l q̄ sic: quia q̄ pares sunt pariter tractari debēt, nō. n. est cōquā paria impariter p̄ tractare, et si nō est cōquā, ergo est iniquū: cū ergo oīs de eadē massa & oīs simus quodā modo pares, iniquus v̄l deus, si nos impariter p̄ tractat, & aliquos nrm eligat, & nō alias. In cōtrariū est Apls, dicens, Nō eē iniquū deū, si miseretur cui miserabitur, & misam pīstetur cui misam pīstabit. Dicēdū q̄ si est aliq̄ cā pp̄ q̄ videtur deus iniquus, aliquos eligēdo, & aliquos approbando, hæc est, quia videtur apud ipm ex hoc eē acceptio plonarū: q̄ re si probare poterimus q̄ faciēdo hoc, nō accipit p̄ sona, nō poterit ex hoc iniquus hēri. Propter q̄d scīēdū, & accipere plonarū, est cōsiderare in psona qd nō est cōsiderādū: vt si q̄s debēs distribuere ecclīastica bñficia deberet cōsiderare i psonis bñficiādīs bonitatē morū, magnitudinē scīētē. Si verò cōsidereret alia nō cōsiderāda, vt propinquitatē carnī, fauorē psonē: dicetur ille talis plonarū acceptor. Et vt appareat quo hoc nomē originē sūpserit, Notādū q̄ in plona pītē esse cōditionēs pītēs negotio, de quo agitur: & cōditionēs iper pītēs. Cōditionēs autē pītēs dicūtur cōditionēs negotii: cōditionēs impertinētes, dicūtur cōditionēs psonē. Vputa si in iudicio agatur de hēreditate cōferenda, cōditionē pītēs, est q̄ si filius defuncti: cōditionē ipertēs, q̄sī amicus Iudicis. Iudei ḡ debet cōsiderare cōditionē pītētē. i. cōditionē negotii: nō autē cōditionēm impertinētē, que dicitur cōditionē psonē. Quia si iudei velit cōferre hēreditatē alicui, nō q̄a si filius defuncti, sed q̄a si amicus eius dicetur psonē acceptor: q̄a cōsiderabit nō cōditionē negotii, sed conditionē personē. Hoc viso, patet q̄ nō pōt eē plonarū acceptor in his q̄ exmera gra tribuūtur, q̄a i talibus nihil p̄ cōsiderari, qd nō sit cōsiderādī: nā talia sicut q̄s pōt tribuere vt vult, sic ad ea cōsiderāda, pōt cōsiderare que vult. Cū ḡ deus ex sua mera liberalitate tribuat nobis sua bona, pōt ea tribuere vt vult, & qbus vult, & hoc faciēdo nō est iniquus, & apud ipsum nō est acceptio personarū.

D Vlterius forte dubitaret aliquis, Vtrū deus sit iniquus, aliquos reprobando? Et videtur quod sic: quia heet possit pares impariter pertractare in distribuendo dona, quia (vt dictum est) illa dona ex mera libera

De acceptio
ne plonarum.

AD ROMANOS.

litate tribuit: tamen videtur omnino esse iniquum, in infligendo poenam, & pares impariter pertractando: quare, cum antequam nati essemus, omnino eramus pares, iniquus videtur fuisse deus, ita reprobare hos, & non alios: & ita praescire hos ad poenam, & non illos. Dicendum quod haec quæstio ex prehabitis est soluta: nam si nos nasceremur ex massa pura, & ex gente non infecta, forte non inneniretur via ad eundem, quin dignum esset quod deus omnes approbat; & quod iniquum esset, si aliquos approbarer. Cum ergo sit è contrario, quia omnes nascimur ex massa luctuosa, & ex radice apostatica, si nullus inde liberaretur, nullus posset deo conqueri. Vnde Augustinus in enchiridion & habitum fuit supra in Glosa, ait, Vniuersum quippe genus humanum tam iusto dei iudicio in apostatica radice damnatum est, vt si nullus inde liberaretur, nullus posset vituperare dei iustitiam. Quod ergo aliquorum miseretur, hoc est ex sua misericordia, & ex sua bonitate: quod aut aliquos reprobat & aliquos indurat. i.e. indurare permittit, hoc est ex nulla iniquitate, sed ex sua iustitia. Vnde Augustinus in eodem enchiridion, Misericordia ex magna bonitate, & indurat nulla iniquitate. In hanc etiam eandem sententiam incidit idem Augustinus, super Ioannem, cum ait, Tota enim natura in ipsa radice vitiata, diuino iudicio, diuinæ damnationis est subiecta, & merito peccati, vniuersa damnata. Cum ergo id supplicii recipienti vasa iræ, quod omnibus debebatur, & ab illo liberarentur vasa misericordiæ, in altero æquitas, in altero misericordia per spicula est. Quod vero dicebatur: quia iniquum est infligendo poenas, & pares impariter pertractare. Dici debet, quod verum esset, si non omnibus illis deberetur poena: & quia totum humanum genus est infectum, iusto dei iudicio, omnes damnari possent: quod ergo aliqui non damnantur, hoc non est iniquitas sed misericordia: quicunque vero damnatur, hoc non est iniquitas, sed iustitia.

3. Ulterius forte dubitaret aliquis, Vtrum ex operibus nostris possit assignari causa æternæ electionis, vt dicamus quod deus hos ab æterno elegit, quia scit eos bona facturos: Et videtur quod sic per illud Ambrosii, qui exponens Miserebor cuius misertus ero, ait, Eius miserebor, cuius præscius eram quod misericordiam datus essem, sciens conuerterum illum, & permanentium apud me. Ex operibus ergo nostris, que deus in sua præscientia præscivit, potest ratio affinari, quare deus hunc approbauerit, & proposuerit eius misericordiæ. Præterea idem Ambrosius exponens, Misericordia pœtabo cui mihi pœttero, ait, Ei mihi dabo, quæ præsciuisti post errorē recto corde reuersurū ad me: ergo bona opera nostra, quæ deus habet in sua præscientia, sunt causa, quare nos eligat. Dicendum quod secundum quosdam, ideo opera nostra non sunt causa æternæ electionis, quia temporale non potest esse causa æterni. Sed hoc non sufficit: quia licet opera nostra sint in tempore facta, sunt tamen ab æterno præscita. De quibus Augustinus ad Sextum loquens, & habetur supra in Glosa, super illo verbo, Nunquid iniquitas apud deum, ait, Nemo dicat deum, quia futura opera præuidebat, alterum elegisse, alterum reprobasse. Propter quod sciendum, quod sicut scientia dei causat scitam, ita voluntas dei causat scitam, non. n. quia res sunt ideo Deus scit eas; sed è contraria, sicut et quia deus proponit nobis dare gratiam, non sumus bona opera facturi; non aut quia sumus bona opera facturi, ideo deus nos prædestinavit, vel nobis propuluit gratiam se daturū. Cum ergo queritur, Vtrum opera nostra bona, prout sunt à Deo præscita, sunt aliquo modo ratio & causa æternæ electionis? patet et non: nam non quia deus præscit nos bona futuros, ideo nos prædestinat, & proponit nobis gratiam dare: sed magis, è contrario

A quia nos prædestinat & proponit gratiam dare, ideo præscit nos bona futurus. Quod ergo arguebatur de Ambrofio quod deus miseretur, id est, proponit misericordiæ ei, quem præscit bona facturum, vel ei quem scit ad se recto corde reuersurum: dici debet, quod ista se conuertuntur. Quem deus prædestinat, illum præscit bona facturum, & è conuercio, Illum quem deus prædestinat, & cui proponit gratiam dare, concomitantur hoc, quod ille sit bona facturus, & quod deus præscit illum bona facturum: tamen (vt patet per habita) ipsa bona opera factura non sunt causa diuinæ prædestinationis vel diuini propositi, sed econtra diuinum propositum & diuina prædestinationis, est causa bonorum operum futurorum. Verba ergo Ambrosii non sunt intelligenda causaliter, sed concomitante.

B Ulterius forte dubitaret aliquis vtrum ex parte operum nostrorum, possimus assignare rationem & causam æternæ reprobationis: vt ideo deus æternaliter nos reprobet, quia scit nos mala facturos, vñ quia scit futuros nos malos. Et videtur quod sic: quia Augustinus ab Bonifacium, & habetur in Glosa, super illo verbo, An non habet potestatem, ait, Hæc massa (ex qua sumus) si esset ita media, vt quemadmodum nihil boni ita nec mali, aliquid mereretur, non frustra videretur iniquitas, vt ex ea fierent vasa in contumeliam. Quare ergo possint ex ea aliqui reprobari, est infectione, & peccatum, & prauitas existens in illa massa. In contrarium est auctoritas prius tacta Aug. ad Sextū, qd nemo dicat deū, quia futura opera præuidebat, alterum elegisse, & alterum reprobasse. Dicendum qd vñ primæ facie dicendum est, qd sicut reprobatur lignum propter tortuositatem, ne fiat inde sagitta, quia illa tortuositas & illa obliquitas impedit sagittam, nec recte in signum tenderet: sic peccatum humanæ massæ, vel peccatum personale, quod deus præscit, impedit ne aliquos eligat, vel qd aliquos prædestinat ad æternā vitam: quia huiusmodi peccatum videtur portare impedimentum illi prædestinationis. C Sed licet sic videatur, non est sic ab soluere loquendū: nam si artifex, qui ex ligno operatur sagittam, posset (si vellit) omnem tortuositatem à ligno remouere, & si omnia sibi famularerentur (ad nutū), vt faciliter posset à ligno omnem obliquitatem tollere, non posset esse tortuositas principalis causa, quare ex ligno tortuoso segittas non faceret. Possemus enim dicere, quod artifex ille, vt suam æquitatem seruaret, nunquam alii quod reprobaret, nisi præsciret illum tortuosum fore: tamen tortuositas non esset per se & principalis causa reprobationis, cum positum sit quod artifex ille posset solo nutu sine omni difficultate omnem tortuositatem à ligno tollere. Sic & in proposito: deus, vt suam æquitatem seruaret, nunquam alii quos reprobat, nisi quos præscit mala facturos, vel quos præscit de massa apostatica & infecta nascituros: attamen huiusmodi peccata & infections, vt sunt à deo præscita, non sunt principalis causa, quare Deus nos reprobet: quia posset deus omnem talem infectionem tollere, omnem voluntatem immutare, & in bonum conuertere, iuxta illud Augustini in Ench. Quis porro tam impie descipiat, vt dicat Deum malas hominum voluntates quas voluerit, quando voluerit, vbi voluerit, in bonum non posse conuertere? Dicamus ergo, quod quoscunq; deus prædestinat, illos præscit bona opera facturos, tamen illa bona, vt sunt à deo præscita, non sunt causa diuinæ prædestinationis: nā (vt dicebatur) nō qd præscit bona facturos, ideo prædestinat, sed è conuercio quia pœtitur, & proponit misericordiæ, ideo præscit bona facturos. Sic et quoscunq; reprobat, scit eos mala opera facturos: illa tñ opera non sunt principalis causa diuinæ reprobationis, quia posset deus omnem voluntatem in bonum conuertere; nec et hmoi mala opera sunt causata à deo reprobate, sicut bona sunt causata à deo prædestinata: quia

Cap. 199.

Tract. 53.

Ep. 105.

4.

Ep. 106.

Cap. 98.

tem; quia deus per se loquendo, nullo modo est causa; A deficiens, sed efficiens: malum autem non habet causam efficientem, sed deficientem. Sed si queratur qualiter huiusmodi mala opera, ut sunt à deo præscita, se habent ad diuinam reprobationem, cum non sint causa, nec causata. Dici debet quòd mala opera licet non sint causa reprobationis directa & principalis, possunt tamē aliquo modo dici causa sine qua non; quia deus nunquam aliquos reprobaret, nisi eos futuros malos præsciret. Et per hoc patet solutio ad obiectum, quia nisi massa esset apostatica, non fierent inde vasa in contumeliam.

4. Ulterius forte dubitaret aliquis, Vtrum temporalis vocationis, vel temporalis obdurationis, possimus causam assignare ex parte operum nostrorum? Et videtur quòd sic: quia cuius vult miseretur, & quem vult inducat: cum ergo induratio dicat quid temporale, vides tur quòd ipsius indurationis temporalis non possimus assignare causam, nisi diuinam voluntatem. Præterea, secundum Apostolum simile videtur esse de misericordia, & de reprobatione: sed ipsius misericordia non possumus assignare causam opera nostra, nec ipsius ergo obdurationis. Dicendum ḡ non est simile de temporali vocatione, & de temporali induratione: quia licet temporalis vocationis, quæ sit per gratiam, non possumus assignare directè causam ex parte operum nostrorum, cum gratia non cadat sub merito: ipsius tamen obdurationis possumus assignare causam, peccata nostra. Vnde Augustinus ad Sextum, & habetur in Glosa, super illo verbo, Cuius vult miseretur, ait, Si querimus meritum obdurationis, & misericordia: obdurationis meritum inuenimus, misericordia vero non, quia nullum est misericordia meritum, ne gratia euacuetur, quæ gratis datur, non meritis redditur: meritum autem obdurationis est peccatum totius massæ damnatæ. Propter argumenta tamen sciendum, quòd deus obdurat, & iste obdurate. Sed deus obdurat, non ḡ malitiam impertitur, sed quòd gratiam non impartitur: iste tamen obdurate propter malitiam, quam exercet. Simpliciter ergo & absolute loquendo, iste obdurate propter peccatum: cum non est simpliciter & absolute concedendum, quòd deus obduret propter peccatum, cum posset ipsum peccatum tollere, & ipsam voluntatem in bonum conuertere. Et quia potest, & non facit, dicitur quòd cuius vult miseretur, & quem vult indurat: si cuditicebamus de artifice, qui posset tortuositatem à ligno remouere, & tamen multa ligna tortuosa res probat. Simpliciter ergo loquendo, quantum est ex parte ligni, ipsum lignum reprobaretur propter tortuositatem: sed quantum est ex parte artificis, non simpliciter hoc cōcedemus, quia ipse propter hoc reprobaret, cum posset ipsam tortuositatem tollere. Inde est ergo quòd aliquando inuenimus etiam de temporali obduratione, quòd deus quos vult indurat, quia posset, si vellet, omnem voluntatem in bonum conuertere. Aduertendum tamen quòd non est simile de iustificatione, & induratione: quia nec iste iustificatur propter bona opera sua, nec eum deus iustificat propter huiusmodi opera; sed totum est ex dei misericordia. Sed ex parte obdurationis, iste obdurate propter sua mala merita, licet deus obduret ipsum pp suam iustitiam. Et licet dicatur deus obdurare, quia vult, quia potest ipsum peccatum tollere, & voluntatem in bonum conuertere, & non velit. Et si queritur, quare non vult: & quomodo non vult? Sicut possumus in tanta materia loqui, hoc per sequentes quæstiones clarius ostenderetur.

5. Ulterius forte dubitaret aliquis, Vtrum sit aliqua similitudo inter ea quæ videmus in naturalibus, & ea quæ aspicimus in gratuitis. Dicendum quod licet

non sit per omnem modum simile de direccione naturalium, prout deus dirigit res naturales in propriis fines: & de direccione gratuitorum, prout deus dirigit nos & prædestinat in vitam eternam; tamen magna similitudo est inter hoc, et illud; quia sicut deus dedit naturas rebus, & quantum est de se, dirigit in bonum finem, tamen propter corruptionem aliquam in semine plantæ, vel in semine animalium, vel in aliis quæ re naturali, sit deviatio à fine, & contingunt mōstra in natura. Sic & in propposito: deus dedit hominibus liberum arbitrium, & quantum est de se, quemlibet dirigit in bonum: tamen propter corruptionem aliquam in appetitu, sit deviatio à fine, & non confes-
quimur illud bonum, ad quod deus nos dirigit. Si-
cū ergo in naturalibus posset deus facere, quod semper naturalia consequerentur finem suum, & quod nullum monstrum contingat in natura: sic posset deus in gratuitis omnem voluntatem immutare in bonum, ita ut nullus deviaret à fine: attamen, quia deus et deum sic administrare res, vt earum proprios cursus eas agere sinat; ita ex quo dedit deus liberum arbitrium homini, decet deum sic nos in bonum dirigere, vt liberè nostros curios agere sinat. Et sicut in naturalibus aliquando contingit miraculum, vt cum immutatur ordo nature, vt cum cæcus visum recipit, vel cum mortuus resurgit: sic & in huiusmodi gratuitis contingit aliquando aliquid quod est simile miraculo in natura, vt cum deus aliquem, quasi coactum, inducit ad bonum, sicut dicebatur supra de apostolo Paulo. Quare sicut si res naturales vellent disputare cum deo, & diceret aliquid quod esset in natura monstrum, vtputa si nasceretur equus cum duobus pedibus, si ille equus deo diceret, Quare me fecisti sic? responderet Deus, Ego dedi naturam rebus, & omnes res quantum est ex me direxi in bonum, & in suos fines: tamen quia naturæ sunt dif. & similes, in multis seminibus corruptiones contingunt, ex qua corruptione, tu equus natus es cum duobus pedibus, & defecisti. Ego autem deus, qui bonus sum, potui omnes huiusmodi corruptiones à seminibus remouere, sed non decet me, qui naturam dedi naturalibus rebus, motu proprios impedire; sed sic volo administrare res vt earum proprios cursus eas agere sinam. Diceret ergo deus in tantum huiusmodi monstrum sunt à me volita, in quantum permisit corruptiones fieri in seminibus, & in quantum hominibus corruptiones potui impedire, sed nolui quia volui naturas rerum proprios cursus peragere. Sic et in propposito, si diceret quis, quare ego sum damnatus? quare non consequetus vitam eternam? Responderet deus, ego dedi liberum arbitrium hominibus, quantum est ex me, omnes homines direxi in bonum; tamen propter corruptionem factam in voluntate, vel in libero arbitrio, facta est deviatio à tali fine; & tu non consecutus es vitam eternam. Ego autem, qui sum essentialiter bonus, licet potuisse talem corruptionem à libero arbitrio remouere, tamen nolui; sed sic volui administrare res vt eas suos cursus agere sinem. Talia ergo in tantum sunt à me volita, in quantum sunt à me permitta, & in quantum potuerunt à me impediri, & non sunt impedita. Quare autem hæc ipse impedire nolui; quia (vt saepe sibi dictum est) proprios cursus eorum nolui impedire, nisi forte ex miraculo in natura, vel ex aliquo, quod est simile miraculo in gratuitis, vt cum aliquo quasi coactum ad fidem adduxit.

Ulterius forte dubitaret aliquis, dato eē magnā filii 6. tudiñ inter ea quæ videmus in gratuitis, & in naturalibus, Vtrū sit aliqua similitudo inter ea quæ videmus in gratuitis, & artificialibus: Dicendum ēt ḡ & in artificialibus possumus adducere filie: sed si volumus in artificialibus filie

Augu.7.di cis
uit.dei cap.30

AD ROMANOS.

esse quasi omnino ad propositum, imaginemur alii quem sagittantem sagittare multas sagittas, quae sagittæ habent liberum arbitrium, ille ergo sagittator omnes illas sagittas in signum dirigat, multæ tamen illarum sagittarum propter liberum arbitrium ab huiusmodi direktione se auertant. Hoc posito, quæcunq; sagitte in signum pergunt, hoc est ex sagittante eas impellente, quæcunq; à signo deviant, hoc est ex propria malitia & ex libero arbitrio se auertent. Sic & in proposito: quia sicut per impulsione arcus omnes sagittæ diriguntur in signum, sic per gratiam omnes prædestinati impelluntur in vitam æternam. Deus ergo, quantum est de se, paratus est omnes dirigere; paratus est omnes nos in uitam eternam impellere; paratus est omnibus gratiam dare. Sed nos propter liberum arbitrium (in adultis), licet propter peccatum primi parentis (in parvulis) ab ista impulsione desuimus. Quicunque ergo salvantur, hoc est ex diuina misericordia, & ex diuino impulsu: quicunque vero damnantur, hoc est ex dei iustitia, & ex eorum peccato. Est enim in hac materia diligenter aduentendum, quando homo loquitur de eterna vocatione, electione, vel de æterna reprobatione: vel quando loquitur de temporali iustificatione, & de temporali obduratione, vel de temporali reprobatione. Debemus enim imaginari, quod sicut nunc boni actualiter destinantur & impelluntur in vitam eternam: & sicut mali per liberum arbitrium ab huiusmodi impulsu se auertunt & deviant: sic Deus ab eterno in seipso, ante mundi constitutionem, bonos in vitam eternam præimpellebat & predirigebat: & futuros malos se ab huiusmodi impulsu auersuros preuidebat. Qui ergo ab huiusmodi impulsu se non debebant auertere & se nunc non auertunt, nunc destinantur & mittuntur per diuinum impulsum in vitam eternam: ab eterno autem Deus prædestinavit & præmisit in hunc finem secundum diuinum propositum. Qui autem se debebat auertere & qui nunc se auertunt, nunc sunt actualiter indurati & dicuntur ab eterno reprobati. De electis ergo non est quæstio, quin ipsi per diuinam misericordiam saluentur, & per propria opera futura, quæ deus præuidit, (vt supra diffusius dicebatur) non quia sic à deo sunt prædestinati, sed magis econtra. Nam (vt dicebatur) non quia erant bona facturi, ideo deus eos prædestinavit & saluare proposuit; sed e conuerso, quia deus eos prædestinavit & saluare proposuit, ideo erant bona opera facturi. Sed de malis videtur esse dubitatio exorta, vtrum propter mala opera, quæ deus præuidit eos facturos, eos reprobauerit. Nam licet nunc quilibet actualiter reprobetur, propter infectionem massæ humanae, vt patet in illis parvulis, quibus non subuenitur per meritum christi, cuiusmodi sunt parvuli non baptizati: vel propter peccata propria, quæ sunt superaddita, vt patet in adultis, qui ab impulsu gratie se auertunt: non tamen debemus simpliciter concedere, quod deus ab eterno reprobauerit, quia præuidit huiusmodi infectionem vel huiusmodi auersionem: nam tunc esset simpliciter & directe huiusmodi infectio vel auersio tota causa reprobationis eternæ, quando non posset huiusmodi infectiones tollere, nec posset huiusmodi auersiones in bonum immutare. Cum ergo hoc voluerit permittere, & noluerit impedire, totum ad diuinam voluntatem est referendum, vt dicamus quod quos voluit elegit, & quos noluit reservabuit. Quare autem vult tales defectus permettere, & non vult, cum possit, omnes huiusmodi obliquitates impedire: alio modo declaratum est per simile in naturalibus, & per simile in artificialibus: & per ea quæ dicentur in sequentibus questionibus, clarius ostendetur. Ad præsens autem scire

A sufficiat, quod peccata prævisa, vel infectio à deo præscita, non est simpliciter causa, quare deus omnes hos reprobet, cum possit omnem huiusmodi infectionem tollere, omnem malam voluntatem in bonam convertere. Poscent tamen alio modo talia dici causa sine qua non; quia deus nullos reprobat, quos nesciat mala facturos, vel de infecta massa nascituros.

Vtterius forte dubitaret aliquis, vtrum simile sit de æterna reprobatione, & de temporali obduratione. Et videtur quod sic: quia sicut in temporali obduratione est duo considerare, quia est considerandus iste qui induratur, & deus qui indurat: sic in æterna reprobatione considerandus est iste qui secundum dei præscientiam reprobatur, & deus qui reprobat. Et sicut in temporali indurazione iste induratur propter peccata propria, & propter infectionem massa, de qua nascitur. (Non est tamen dicendum quod principalis causa, quare deus induret & indurare permittat, sit peccatum proprium vel infectio massa de qua oritur, cum sepe lepius dictum sit, quod deus posset infectionem massæ tollere, & voluntatem à peccato auertere, & in bonum commutare: ita quod aliter respondendum est, quare iste induratur, & quare deus ipsum indurat vel indurari permittat. Nam iste induratur, propter massæ de qua nascitur infectionem, vel propter propriam auersionem: Deus autem ipsum indurat vel indurari permittit, non propter hoc per omnem modum, cum possit omnia hæc removere & tollere: sed dicemus cum Apostolo, quod cui vult miseretur misericordiam cum eo agendo, & quem vult indurat iustitiam in ipso exercendo: vel cui vult miseretur gratiam tribuendo, & quem vult indurat non tribuendo malitiam, sed non exibendo gratiam. Sic etiam in proposito, vt videtur, se habet; quia & de æterna reprobatione (vt videtur) aliter loquendum est, quare iste à deo æternaliter reprobatur, & quare ipsum deus æternaliter reprobat: nam nisi deus præciret hos minem de infecta massa nasciturn, vel ab impulsu gratia se auersurum, nunquam hic reprobaret à deo, vt satis innuit Augustinus ad Bonifacium. Ergo (vt videtur) cum queritur, quare hic reprobatur: respondendum est, quia deus præcitat ipsum mala facturum, vel præcitat ipsum de infecta massa nasciturn. Sed si queratur, quare deus ipsum reprobat: non dicemus, quod ita sit principalis & tota causa, cum deus possit omnia hæc tollere: sed dicemus, quod antequam boni vel mali aliquid agamus, non ex operibus, sed secundum electionem diuinam, & secundum diuinum propositum, & secundum dei vocationem, dictum est, hos elegi, hos autem reprobaui: posset enim eos iuste reprobare, sed propter suam benignitatem vult per misericordiam aliquos eligere, & per iustitiam aliquos reservare.) Ergo, vt videtur, simile est de temporali indurazione, & de æterna reprobatione. Dicendum quod licet sint multa verba dicta ad declarationem veritatis, & licet ex dictis possit magis veritas elucidari, non tamen dicendum est quod sic omnino simile de reprobatione æterna, & de temporali induratione: quia aliter loquendum est de iustitia absoluta, & de iustitia ordinata: & aliter loquendum, prout deus omnia in seipso disponuit ab eterno, & prout secundum illam dispositionem omnia peragit: quia prout in seipso omnia essentialiter disponuit, hoc magis pertinet ad suum beneplacitum & ad suam voluntatem, licet hæc voluntas iniqua vel iniusta esse non possit: sed prout omnia temporaliter secundum suos cursus dirigit, hoc

Resp.

git, hoc alio modo respicit rerum aptitudinem et cōmoditatem. Altera ergo reprobatio magis referenda est ad diuinum propositum & ad eius voluntatem quae iusta est, quia non solum aliquos sed omnes etiam si vellet iuste reprobare posset: temporalis autem induratio magis referenda est ad propriam prauitatem: vel in paruulis, temporalis reprobatio referenda est ad massę humanae infelicitatem. Sic ergo magis proprie videtur loquendum esse, & sic ista videntur ad appranda: licet scriptura sacra non solum eternam reprobationem, sed etiam temporalem indurationem, ad diuinam voluntatem aliquando referat: quod ideo verum est, quia cum deus possit omnes has prauitates impetrare, vult tamen hęc mala permettere, sciens quod possit de malis bona elicere.

8. Ulterius forte, dato quod deus possit iuste aliquos reprobare, quia non solum aliquos sed et omnes reprobare posset si vellet, dubitaret aliquis, Vtrū deceat eū sic facere, quod aliquos approbet, aliquos reprobet: alios quos eligat, aliquos p̄ficiat. Dicendum quod agens vlt̄re (vt in quibusdam nostris editionibus theologicis diffusis dicimus) per se debet intendere vniuersale bonum: si autem intendat particolare bonum, hoc est ut illud particolare bonum redundat in bonum commune: sed si particolare bonum redundaret in malum commune, non spectaret ad agens vniuersale, tale particolare bonum intendere. Ex hoc ergo potest patere solutio quæstionis, per simile quod videmus in aliis nam si quodlibet membrum esset oculus, esset melius quodlibet membrum, positio quod oculus sit nobilissimum membrorum: totum autem corpus esset inde peius, quia corpus sic compactum, cuius omnia membra essent oculi, solum videret, non autem audiret, nec aliis sensibus viceretur. Ad illud ergo agens, quod intendenter habere curam totius corporis, si spectaret facere quod omnia membra essent oculi, licet (vt diceatur) ex hoc quodlibet membrum esset inde melius, totum autem corpus esset inde peius. Sic & si quilibet color esset albus, quilibet color esset inde melior, & quilibet color esset pulchrior: tota tamen figura, quae debet constare ex coloribus variis, esset inde turpior: nam niger color bene ordinatur, & iuxta alios ponitur eminentius, quoniam dat alii ut magis placeant, & laudabiliores sint. Non ergo spectaret ad pictorem qui deber habere curam totius picture, facere quod omnes colores essent albi, etiam si posset. Non bene argueret qui diceret, color albus est colorum pulcher rimus, ergo pictor, si vult facere figuram pulchram, debet eam facere totam albam: quia varietas colorum magis picturem venustat & eam pulchriorem reddit, quam si existat tota alba. Sic & in proposito: si quilibet saluaretur, quilibet esset inde melius, totum tamen vniuersum non esset ita pulchrum, quia non refugeret ibi ita diuina iustitia: quia (vt ait Augustinus in Ench.) malum benè ordinatum & suo loco positum, eminentius commendat bona, ut magis placeant, & laudabiliora sint. Non spectat ergo ad deum, qui potest ex malis bona elicere, omnia mala impetrare, licet posset, si vellet: immo spectat ad ipsum permittere aliqua mala fieri, ut pulchrius sit vniuersum, & vt in vniuerso non solum manifestetur sua misericordia in beatificatione bonorum, sed etiam manifestetur sua iustitia in reprobatione & in damnatione malorum. Vult ergo deus aliquos damnari, & alios quos saluari, vt ostendat suam iram, id est, suam iustitiam in vasa iræ apta in interitum, id est, in malos: & vt ostendat diuitias gloriae suæ, id est copiosam gloriam suam & misericordiam in vasa misericordie, id est, in bonos. Sed quare hos in particulari vult saluari, hos vero damnari, noli considerare, si non vis errare.

9. Ulterius forte dubitaret aliquis, vtrum illi qui

A damnantur possint se de Deo conquerere? Dicendum quod mali qui damnantur, non possunt deo conqueri, immo debent se deo laudare: nam non loquendo de paruulis, quia de eis secus est, cum non habeant poenam sensus, vt in tractatu nostro de Peccato originali diffusus diximus, & mansuetus diximus, quod non habent paruuli unde deo possint conqueri, immo de ipso se laudare possunt: loquendo tamen de adultis, vbi difficultas esse videtur, dicere possumus quod hi non solum deo non debent conqueri, immo de ipso se debent laudare: nam pie debemus credere quod nullus adulatus est, si ficeret totum quod in se esset, quin deus ostenderet ei viam veritatis, & quin ei suam misericordiam tribueret, & quin saluaretur. Debent ergo damnati se laudare deo, quod Deus eis multotiens inspiravit bonum, & ipsi semper dura certe vice se auerterunt ab illo. De seip̄s ergo conquerantur, quia non fecerunt totum quod in eis fuit: deo autem se commendent, quia eos multotiens congregare voluit, sicut gallina congregat suos pullos sub ala, & noluerunt: immo semper sua malitia resistiterunt.

B Ulterius forte dubitaret aliquis, Vtrum debeamus studere benefacere, & vtrum nobis debeat immputari, si mali sumus? Et videtur quod non: quia si deus praeuidit istum damnandum, damnabitur: si saluandum, saluabitur. Prædicto ergo quid prodest benefacere, si ultimò damnabitur? & prædicto quid obest male facere, si ultimò saluabitur? Dicendum quod haec quæstio duos errores implicat. Primum, quod diuina præscientia sic necessitatem imponat rebus, vt à nobis liberum arbitrium tollat: quod falsum est. Nam licet diuina præscientia non tollit à rebus contingentiam suam, immo quæ contingencia contingere debeat, contingenter contingunt; & quæ de necessitate sunt, de necessitate euentient: sicut ponit exemplum Boethius in libro de Consolatione philosophica, quod oculus non fallitur si videat hominem currere, & videat solem oriri; & tamen homo currit contingenter, sol de necessitate oritur. Quare cum diuina prouidencia non tollat contingentiam à rebus, & etiam non tollat liberum arbitrium à rebus et ab omnibus, si ergo peccas, libere peccas, & nullus te cogit ad peccandum: ergo ex tua culpa damnaris; & tibi imputandum est, si peccas, & si non studes bona facere. Secundum proposita quæstio errorem implicat: quia credit quod diuina præscientia, vel diuina prædestination, secundas causas excludat: quod falsum est. Nam deus præuidit istum saluandum, quod debebat multa bona facere; & si peccabat debebat poenitentie, & ad ultimum debebat in charitate mori. Ipsa enim opera nostra bona, quæ sunt secundaria causa salutis nostræ, non excluduntur à diuina prædestinatione. Quare si sic præuisus est iste saluandus, quia debet multa bona facere; si illa bona non faciat, non saluabitur. Quilibet ergo debet studere esse bonus, vt bonam faciat prædestinationem suam. Sic etiam præuidit istum damnandum, quia debebat multa mala facere, & de ipsis non poenitentie. Quare si illa mala non faciat, saluabitur: immo quod dicendum est de salvatione & damnatione, veritatem habet & de quolibet negotio. Nam sicut præuidit deus quod debebam saluari, ita præuidit quod debebam comedere. Præuidit tamen hoc modo, quod debebam mihi querere cibum, debebam me ponere ad mensam. Sicut ego derisione essem dignus, si dicere quod deus præuidit quod debebam comedere, igitur hoc oportet impli: un oportet ergo ire ne ad mensam,

Lib. 5. proli
vlt.

AD ROMANOS.

Nec oportet me cibum querere, sed veniet per se ipsum, & intrabit os meum: si sic dicerem, quilibet me derideret, et diceret, deus prauidit quod deberes comedere, sed hoc modo, quod debetas ad mensum ire, quod debetas hoc et hoc facere: quod si non facias, non manducabis. Sic et in proposito: deridens est qui dicit, Non oportet me benefacere, si sum preius saluatoris, saluabor. Inimo dicendum quod est sic loquendum, quod debes studere benefacere, quia praeius es saluari: sed per hunc modum, quod debes multa bona opera, si: quae si non operaberis, non saluaberis. Nullus ergo debet se retrahere, quoniam bonum faciat: et quilibet debet sibi cauere, ne male agat: quia nos bona facientes et a malas abstinentes, habebimus vitam aeternam, et fruemur ipso Deo, qui est super omnia benedictus, Amen.

LECTIO. XXXII.

CAP. X.

Rartes, voluutas
quidem cordis mei
& obsecratio ad
deum fit pro illis
in salutem.

Vt dicebatur duo
sunt principiū praeceptū
nationis effectus, videlicet,
infusio gratiae, quae
est nostra iustificatio in praesenti: & adeptio glos-
iae, quae erit nostra salutio, et nostra beatificatio in
futuro. Volens ergo apostolus inquirere, utrum ex
operibus nostris possumus assignare rationem & causam
quantum ad praedestinationis effectum, probat
quod non potest assignari ratio ex operibus quantum
ad infusionem gratiae, quia opera precedentia gra-
tiam, non possunt gratiam promereri: sed potest assi-
gnari huiusmodi ratio quantum ad adeptiōem glos-
iae, quia opera facta in fide, et in gratia, salutem et glo-
riam promerentur. Continuabitur ergo sic haec pars
ad precedentem, quod postquam probauit apostolus
quod ex operibus precedentibus fidem non possumus
mereri iustitiam & gratiam: in parte ista declarat quod
ex operibus fidei, vel ex operibus factis in fide, possumus
salutem & gloriam promereri. Dividitur autem
huiusmodi pars in partes duas. Nam primo compatis-
tur Iudeis, qui deuiant a veritate fidei, et ostendit
quod operibus fidei possumus salutem acquirere. Se-
cundo ne videatur in partem Gentium declinare eo
quod erat gentium apostolus, ostendit quod Gentes
erga Iudeos non debeant se iactare, nec debeat se pres-
ferre. Secunda pars incipit ibi, in principio undecimi
capituli. Dico ergo nunquid repulit? Circa primum
duo facit: quia primo de perditione Iudeorum a fide
deuiantium, se habere compassionem declarat. Secun-
do quod per opera fidei possumus salutem consequi,
manifestat, ibi, Quae autem ex fide est.) Circa primum
tertia facit: quia primo circa Iudeos ait se habere com-
passionem. Secundo huiusmodi compassionis subiun-
git rationem. Tertio quod Iudei non essent in statu
saluandorum, & quod non consequerentur veram ius-
titium, adducit probationem multiplicem. Secunda
ibi, Testimonium enim perhibeo.) Tertia ibi, ignoran-
tes enim.)

In prima parte ergo intendit ostendere quod com-
patitur Iudei, & dolet de eorum perditione. Forme-
tur autem sic ratio, Quicunque voluntate, id est, deside-
rio cordis, & obsecratione, id est, oratione, & adiura-
tione oris intercedit ad deum pro Iudeis in salutem,

A id est ut saluentur, ille compatitur Iudeis, et dolet de eorum perditione: ego sum huiusmodi, ergo et cert. De hac autem ratione ponit virtutem mediū. Continuetur autem sic, Dictum est quod Israel in legē iustitiae non peruenit, & quod offendit in lapidem offensionis: & quia sic est, et Israel deuiauit a via fidei, & a via veritatis, compatitur eorum perditioni. Ideo ait, Fratres, voluntas quidem cordis mei, id est, voluntas vera, & verum desiderium ex intimo cordis procedens, et obsecratio, cum adiuratione oratio fit a me ad deum pro illis. pro Iudeis in salutem, id est ut saluentur. Tunc est supplicia ratio, quod cum ego sic ex corde velim sic obsecrare, id est suplicare, vel sic per sacra adiurare pro Iudeis ut saluentur: patet quod ego compatior eis, & doleo de eorum perditione. Notandum autem quod aliqui ex Iudeis erant conuersi, sed maior pars in sua peruersione remanserat. Potest ergo haec vox apostoli esse, quod dicat fratres ad Iudeos conuersos, pro Iudeis auersis: ut sit sensus, o Fratres, o Iudei conuersi, ego sic supplico ad deum pro illis, id est pro Iudeis auersis. In quo apostolus dicit, quod non ex odio erga Iudeos sed ex charitate loquitur, cum eos fratres apellat. Notandum etiam quod obsecrare, ut superius dicebatur, est per sacra adiurare: ut si quis diceret ad christum, Adiuro te domine Iesu christe per mortem tuam, per passiōnem tuam, per resurrectionem tuam, et per alia sacra opera tua, ut hoc et hoc debeas mihi facere. Ille sic loquens, obsecraret, quia per sacra adiuraret. Sic ergo faciebat apostolus, quia adeo salutem Iudeorum desiderabat, & per huiusmodi salutem Deum per sacra adiurabat. Notandum etiam (vt glosa ait, & suntpum est ab Augustino in de Verbis apostoli) eo ipso quod apostolus deprecabatur pro non credentibus ut credant, pro auersis ut conuertantur, dat intelligere quod hoc non ex meritis, sed ex dei gratia fiat. Deinde cum dicit.

B C Testimonium enim perhibeo illis quod
simulationem quidem dei habent, sed non
secundum scientiam.

Posita compassionē, subiungit compassionis rationem. Formetur autem sic ratio, Quicunque habent zelum dei & simulationem circadiuinā, & peccant per ignorantiam, pro illis potissimum est orandum: Iudei sunt huiusmodi, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem mediū. Continuetur ergo sic littera, bene dicto quod ego obsecro pro Iudeis, ut saluentur, & rationabile est ut sic fiat, quia testimonium perhibeo illis simulationem, id est zelum quidem Dei habentes non secundum scientiam: id est, zelus ille est indiscretus, arbitrantur enim obsequium se praestare deo, ignorantes quid faciant. Tunc ergo est supplicia ratio, quod cum sit sic, iustum est orare pro illis. Notandum autem quod (vt glosa tangit, & sumptum est ab Ambrosio.) Scribe & Pharisē ex inuidia mouebantur contra christum, led alia plebs mouebatur ex errore: vnde Petrus dicebat in Actibus, Scio, fratres, quod per ignorantiam hoc egistis. Apostolus ergo dicit hic, orandum esse pro illis, qui habebant zelum dei, non secundum scientiam, id est, pro illis qui per ignorantiam peccabant seu delinquebant. Notandum etiam (vt glosa tangit) quod apostolus Paulus aliquando fuit similes illis: vnde ipse de se ipso testatur, Misericordiam consecutus sum, quoniam ignorans feci. Videns ergo apostolus ex iis, quae in te ipso expertus fuerat, multos ex Iudeis habere zelum dei, non secundum scientiam, & peccare per ignorantiam, compatitur eis, & innuit iustum esse, pro illis orare. Deinde cum dicit,

D E Ignorantes enim iustitiam dei, & suam
querentes statueri: iustitiae dei non sunt
subiecti.

Io. 16.21

A. 3.

Timoth. 1.

Ostensa

Ostensa circa Iudeos: sui compassione, & adducta ratione: quod Iudei non essent in statu saluandorum, & quod deuiant a vera iustitia, adducit multiplicem probationem. Circa quod tria facit, secundum quod hoc tripliciter probat. Nam primo probat hoc ex eo quod suam iustitiam statuere volebant. Secundo ex eo quod christum, qui est finis legis, & qui iustificat omnes credentes, ignorabant: et quia eum ignorabant non recipiebant. Tertiò probat hoc ex eo quod lex eos non iustificabat, & vitam æternam non prepebat. Secunda, ibi, Finis enim legis.) Tertia, ibi, Moyses. n. script. In prima parte intendit talen rationem, Quicunq; ignorant dei iustitiam, id est, quicunq; ignorant fidem dei sue fidem christi per quam iustificamur, & suam iustitiam querunt statuere, illi deuiant a via fidei & a vera iustitia, & iustitiae dei non sunt subiecti: Iudei sunt huiusmodi, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem mediū. Continuetur ergo sic littera, Multi ex Iudeis habent zelum dei non secundum scientiam, & peccant per ignorantiam, quia ipsi (ignorantes dei iustitiam), id est ignorantes fidem christi, quae est à deo, & quae nos iustificat, (& suam) iustitiam (querentes) id est, volentes (statuere: iustitiae dei non sunt subiecti.) Tunc ergo est supplenda ratio, quod quia sic est, compatiens dum est eis quod non iustificantur, quia deuiant a via fidei, & a vera iustitia. Deinde cum dicit,

Finis enim legis, christus: ad iustitiam omni credenti.

Adducit secundam rationem quod Iudei non iustificantur, & deuiant a vera fide, & a vera iustitia: quae ratio sumatur ex eo quod ignorabant, & non recipiebant christum, qui est finis legis, & est dator iustitiae omni credenti. Formetur autem sic, Quicunq; ignorant, & non recipiunt christum, qui est finis legis, & est dator iustitiae omni credenti, illi non iustificantur, & deuiant a vera fide, & a vera iustitia: Iudei sunt huiusmodi, ergo &c. De hac ratione ponit virtutem mediū. Continuetur autem sic littera, Benè dico quod Iudei sunt ignorantis dei iustitiam, quia ignorant christum, qui est finis legis, ad iustitiam omni credenti, id est, qui est dator iustitiae omni credenti: ex fide ergo christi est iustitia, non ex lege. Tunc est ratio supplenda, quod cum Iudei ignorent hanc Dei iustitiam, ignorent christum, qui est finis legis, & qui est dator iustitiae omni credenti, ipsi non iustificantur, sed deuiant & a vera fide & a vera iustitia. Notandum autem quod Iudei per carnales obseruantias, & per præcepta legis, quae propriis legis viribus crescebant, debat implere posse, non querebant iustitiam fidei, sed propriam iustitiam querebant statuere. Nam licet lex a deo data esset, tamen quia ipsi credebant propriis viribus posse legem implere, & eam non credentes sic implebant esse iusti ex propriis viribus, per propria merita querebant iustificari: volebant enim (ut glossa ait) quod propria merita præcederent grām, & per propria merita volebant habere iustitiam. Et quia ignorabant iustitiam dei, & propriam iustitiam querebant: ideo a vera fide, & a vera iustitia cecidere, & iustitiae dei non fuere subiecti. Notandum autem quod christus dicitur finis legis tripliciter. Primo, quia Cæteronialia terminauit. Secundo, quia moralia suppleuit. Tertiò, quia legalia in se ipso pertulit. Terminauit enim cæteronialia, quia nunc per aduentum christi sumus ab illis cæteronialis, & ab illis obseruantis absoluti. Suppleuit moralia, quia ubi lex quantum ad moralia præcepta minus dixit, christus illa adimplevit, iuxta illud Matthæi, Non veni legem soluere, sed adimplere. Pertulit in se ipso legalia, quia ipse in se ipso legem obseruavit: fuit n. circuiculus, fuit in templo presentatus, & alia, quae lex præcipiebat, voluit obseruare. Deinde cum dicit,

Moyses enim scripsit, quoniā iustitiam

A quæ ex lege est, Qui fecerit homo, viuet in ea.

Ostendit Iudeos non esse in statu saluandorum, & dicit eos a vera fide & a vera iustitia declinasse, quia lex non iustificabat, nec dabant salutem æternam, sed temporalem. Formetur autem sic ratio Quæcumq; lex dat virtutem temporalem, facientes iustitiam illius legis, nec verè iustificantur, nec obtinebunt æternam salutem: sed lex Mosaica dabant vitam temporalem, ergo Iudei facientes iustitiam illius legis, non vere iustificantur, nec ex hoc poterant obtinere æternam salutem. De hac autem ratione ponit virtutem mediū. Continuetur autem sic, Benè dico quod Iudei ignorant dei iustitiam, & quod ipsi Iudei non sunt in statu salutis vere, Moyses enim scripsit, quoniā iustitiam quæ ex lege est, homo quia fecerit, in ea (supple) iustitia, id est, per eam iustitiam viuet, id est, non punietur poena legali: v. viuet vita naturæ, id est, non punitur punitione mortis. Tunc est supplenda ratio, quod si sic lex dabant iustitiam temporalem, facientes iustitiam illius legis non verè iustificantur, nec ex hoc obtinebant salutem æternam. Notandum autem differentiam inter legem veterem, & legem nouam: quia ibi promittebantur bona temporalia, iuxta illud Isaiae, Si volueritis & audieritis me, bona terra comedetis: Hic autem promittuntur bona æternia, iuxta illud Matthæi, Pœnitentiam agite, apobrobinquabit regnum celorum. Rursus in illa lege habebat comminatio de morte corporali, iuxta illud Isaiae, Quod si nolueritis, & me ad iracundiam prouocaueritis, gladius deuorabit vos. Sed in lege nova fit cōminatio de morte spirituali, & de morte æternæ: vnde Dominus dicebat, Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere: sed potius illum timere, qui corpus & animam potest mittere in gehennam ignis. Non obseruantes ergo legem mosaicam, occidebantur corporaliter: quia sic erat præceptum in lege, Maleficos non patieris viues te. Obseruantes autem legem illam, non occidebantur corporaliter, sed reserabuntur ad vitam, iuxta illud Leuiticii, Custodite leges meas atque iudicia, quæ faciens homo viuet in eis. Notandum etiam quod cum lex Mosaica (vt taedium est) diceretur dare vitam temporalem, quia obseruantes eam non occidebantur: patet quod facientes iustitiam illius legis, non vere iustificantur, nec ex hoc salutem æternam obtinere poterant.

Dubitaret forte aliquis de eo quod Apostolus ait, quod obsecrabit ad deum pro illis, id est, pro Iudeis, ad salutem, id est, ut saluaretur. Sed contra: sciebat eos esse reprobos, & per consequens præscitos: frustra ergo obsecrabat. Dicendum quod apostolus in generali sciebat multos ex Iudeis esse præscitos, sed nesciebat in speciali qui essent illi. Nam multi tunc, cum apostolus hanc epistolam scripsit, erant ex Iudeis reprobos, qui postea sunt conuersi, & erant prædestinati ut derarent finaliter benefacere: & quia preces sanctorum iuvant prædestinationem nostram, non quod mutant diuinum propositum, ut quod per preces sanctorum Deus mutetur, & aliter faciat quam propositum: sed iuvant prædestinati per preces sanctorum, ut fiat de eis quod deus dispositum. Nam sicut dicimus per preces Stephaniani profuerunt Pauli; sic dicere possumus, per fortē preces Pauli profuerere multis ex Iudeis ut per forte muliti ex Iudeis sic præuisi, debebant saluari, auxiliantibus eis precibus Pauli. Non ergo frustra obsecrabat, nec in vanum orabat.

Vtterius forte dubitaret aliquis de eo quod apostolus ait, quod Iudei habebant emulacionem dei, sed non secundum scientiam: quod glossa exponens, ait, Illa emulatio, siue ille zelus dei non erat secundum scientiam, quia stultus erat: nam stultum est patrem confu-

Mat. 5.0

Leui. 18.2.
Exech. 20.2.b.

Leu. 18.vbi dicitur, custode leges mea atque iudicia, quæ facies homo viuet in eis.

Esa. 1.

Matth. 5.

Esa. 1.

Matth. 10.

Exo. 22.

Leui. 18.

Aet. 7.

AD ROMANOS.

teri, & filium negare. Sed contra: Iudei ergo confitebantur patrem: quod falso est, cum non confiterentur distinctionem personarum. Vicendum quod ad hoc quidam respondent, dicentes, quod glosa accusat hic patrem essentialiter, non notionaliter. Sed contra: pater essentialiter sumptus non dicitur relative ad filium, sed ad creaturam: non ergo stultum esset considerari patrem essentialiter, & tamen negare filium: sed forte stultum esset considerari patrem sic patrem, & negare creaturam, cum ostensum sit, patrem sic sumptum relative non dici ad filium, sed ad creaturam. Sed ad hoc ipsi respondent: dicunt enim, q̄ omnis paternitas est à prima paternitate: nam primo intelligitur q̄ dicitur pater notionaliter vel personaliter; secundò quod persona patris referatur ad filium; & postea intelligimus quod pater dicitur essentialiter, secundum q̄ tota Trinitas refertur ad creaturam, & secundum quod tota Trinitas dicitur pater creature. Vnde apostolus ad Ephesios ait, Flecto genua mea ad patrem domini nostri Iesu christi, ex quo omnis paternitas in celo & in terra nominatur. Ergo à paternitate sumpta personaliter, secundum q̄ persona patris est pater domini nostri Iesu christi, sumitur omnis alia paternitas. Hoc posito, arguatur sic. Iudei non confitebantur patrem esse prout paternitas sumitur essentialiter, quia confitebantur ipsum esse patrem creaturæ: sed paternitas sumpta essentialiter presupponit paternitatem sumptam personaliter: ergo confitebantur ipsum esse patrem prout sumitur paternitas personaliter vel notionaliter: sed paternitas sic sumpta dicitur relative ad filium: ergo stulti erant, concedendo sic patrem, & negando filium. Sed licet hoc videatur subtiliter disertum, modicum tamen habet stabilitatis: quia si ex paternitate essentialiter sumpta possemus arguere sufficienter paternitatem personaliter acceptam, tunc ex creaturis possemus sufficienter arguere distinctionem personarum: quod falso est. Nam licet non possimus intelligere, quod aliqua creatura procedat à deo, nisi quia deus sit intelligens & sit volens, quia deus per intellectum & voluntatem omnia produxit in eis: tamè quod ex illo intelligere procedat verbum realiter distinctum ab intelligenti, & q̄ ex illo velle producatur amor realiter distinctus ab amante: hoc probare non possumus, sed fides catholica tenet. Deus ergo per suū intelligere et per suum velle, omnia creata produxit in esse. Et supposito, q̄ per illud intelligere procedat verbum realiter distinctum ab intelligenti: verbum illud erit ratio omnis emanationis: & mediante illo verbo, omnia verba producentur. Sed si verbum est ratio & causa productionis creaturæ, relatio, quam habet pater ad verbum, erit ratio & causa unctionis, quam habet ad creaturam. Quare cum relatio, quam habet ad verbum, sit paternitas sumpta personaliter: relatio, quam habet ad creaturam, sit paternitas sumpta essentialiter. Verè est q̄ à paternitate sumpta personaliter, omnis paternitas in celo & in terra nominatur. Sed licet hæc sit veritas, hanc tamen veritatem non possumus probare, nisi supposita hac veritate fidei, vis delicer, quod per intelligere patris significatur Verbum realiter distinctum à patre, per quod facta sunt omnia. Sed quia Iudei non multum curarent supponere catholicas veritates, per hoc contra eos inniti non possumus: quia ipsi tales veritates non recipiunt. Propter hoc possumus dicere, quod cum in lege eorum multa essent scripta de Patre, prout paternitas sumebatur personaliter, stulti erant, confitendo legem, et per consequens, confitendo patrem, & negando filium.

Vlterius forte dubitaret aliquis de eo quod apostolus ait, Finis enim legis, christus. Sed contra: prima ad Timotheum, Finis præcepti est charitas: nō ergo christus. Dicendum quod non est inconveniens eiusdem esse plures finis: cum tamen unus finis ordinetur ad

Eph. 3.

Timoth. 1.

A alium: ut deambulationis post cenam possunt esse duo fines, videlicet, calefactio stomachi & sanitas corporis: sed calefactio stomachi ordinatur ad sanitatem corporis. Sic præceptorum legalium finis est charitas, & etiam unus est christus: sed unus istorum ordinatur ad alium: quia charitas nostra & dilectio, quam lex vetus figurabat, & lex noua imperat, ordinatur ad christum.

LECTIO. XXXIII.

B

Vx autem ex fide Detr. 30.c.
est iustitia, sic dicitur
ne dixeris in corde
tuo, Quis ascendit
in cælum? id est chri-
stum deducere.

Postquam apostolus ostendit, q̄ iustitia legis veram salutem non tribuebat: in parte ista declarat, q̄ iustitia fidei nos vere iustificat, & opera fidei nos vere salvant. Circa quod duo facit: quia primo ostendit q̄ iustitia fidei salvat credentes: secundo declarat q̄ huiusmodi iustitia reddit inexcusabiles non credentes, ibi, Sed non omnes obediunt. Circa primum duo facit: quia primo ostendit quod iustitia fidei credentes salvat: secundo declarat qualiter hoc esse contingat, ibi, Corde enim creditur. Circa primum tria facit, secundum q̄ tripliciter probat q̄ iustitia fidei salvat: nā primo probat hoc ex bonorum sublimatione: secundo ex malorum depressione: tertio ex scripturæ sacræ attestatione. Secunda, ibi, Aut quis descendit. Tertia, ibi, Sed quid dicit scriptura.

In prima parte intendit talem rationem, Quęcumq; iustitia, si obserueretur, nos ducit ad cælum, illa nos salvat & beatificat: iustitia fidei est huiusmodi, ergo illa nos salvat, & beatificat. De hac ratione ponit virtutē medii. Continuetur autem sic. Iustitia legis faciebat viuere hominem corporaliter, sed iustitia quae est ex fide facit hominem ad cælum ascendere, & salvat ipsum eternaliter. Ideo ait, Iustitia autem, quæ est ex fide, sic dicitur: ne dixeris in corde tuo, Quis (supple) obseruans hanc iustitiam, ascendit in cælum: quasi dicaret q̄ nullo modo debemus dubitare in corde, quin ex iustitia fidei ascēdamus in cælum. Ideo ne dicas hoc, q̄ nullus ascendat in cælum ex hac iustitia: quia hoc idem est ac si dicas, Christum deducere. Quasi dicat, quod hoc discendo, christum deducimus, id est, christum deorsum ducimus, & ipsum ascendisse negamus. Tunc ergo est supplēda ratio, q̄ si ex iustitia fidei ascendimus in cælum, & si iustitia fidei sic sublimat bonos: ex ipsa bonorum sive iustorum sublimatione patet, q̄ ex iustitia fidei est vera salus. Notandum q̄ hæc littera, Quę autem ex fide iustitia est, sic dicitur. Potesit dupliciter legi: primo q̄ intelligatur hoc de scriptura sacra, vt sit sensus, q̄ iustitia, id est, de iustitia quæ ex fide est, sic dicit (supple) scriptura sacra. Ne dixeris in corde tuo, Quis ascendet in cælum? prohibet enim scriptura sacra quod nō debeas cogitare in corde tuo de iustitia fidei, q̄ nullus per eam ascendet in cælum. Quod autem hoc dicat scriptura sacra, patet per illud quod habetur Deuteronomii, vbi dicitur, Mandatum hoc quod ego tibi præcipio hodie, non supra te est, nec in celo situm, ut possis dicere, Quis nostrum valeat in cœlum ascēdere, ut deferat illud, id est, verbum fidei ad nos. Verba ergo illa Deuteronomii debent sic intelligi, q̄ non prius in cœlum ascēdimus, & postea suscipimus verbum fidei: sed verbum

Deut. 30.

sed verbum fidei est prope nos, & est possum in corde nostro; per quod verbum possumus in cælum ascendere. Secundo modo potest intelligi hæc littera de ipsa iustitia fidei: vt sit sensus, quæ est ex fide, sic dicit, & sic alioquitur quemcumque hominem fidelem, Ne dixeris in corde tuo, id est, ne cogites, Quis ascendit in cælum. Prohibet enim iustitia fidei cogitare quod nullus per huiusmodi iustitiam in cælum ascendet: quia hoc cogitare est christum deducere, id est, est christum deorsum ducere. Notandum etiam quod caput est coniunctum membris: singula ergo membra non possunt in cælum ascendere, nisi christus, qui est caput nostrum, illuc ascendat. Dicere ergo, quod per iustitiam fidei, per quam sumus membra christi, non ascendimus in cælum. hoc est christum deducere, id est, christum deorsum ducere: & est negare ipsum ascendisse. Tunc ergo est supplenda ratio, quod cum inconveniens sit christum detrahere, & negare ipsum ascendisse, inconveniens est etiam dicere, quod per iustitiam fidei non ascendamus in cælum, & quod per iustitiam fidei non saluemur. Quod enim per iustitiam fidei saluemur, & in cælum ascendamus, testatur tam scriptura sacra, quam etiam fides in corde infusa. Notandum autem quod hæc littera, Quis ascendit in cælum: potest exponi dupliciter, & de capite, & de membris: quia non debes cogitare in corde tuo, quod christus non ascenderit, nec quod membra non ascendant. Nam quocunq; cogitas, christum detrahis, id est, christum deorsum trahis, & negas ipsum ascendisse; quia si non ascendit caput, planum est quod non ascendet christus cum ipse sit caput. Rursus, si non ascendunt membra, negamus christum ascendisse, cum membra habeant coniunctionem ad caput. Deinde cum dicit.

Aut quis descendet in abyssum? hoc est Christum à mortuis reuocare.

Ostendo quod iustitia fidei saluat, quia facit obseruentes eam in cælum ascendere: in parte ista ostendit, quod huiusmodi iustitia saluat, quia facit non obseruentes descendere in abyssum. Formetur autem sic ratio, Quæcumque iustitia non obseruentes facit descendere in abyssum, cum oppositorum oppositæ sint rationes, illa iustitia obseruentes saluat, & facit nos, & eos ascendere in cælum: iustitia fidei est huiusmodi, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem mediæ. Continetur autem sic, dictum est quod non debes dicere in corde tuo de obseruantibus iustitiam fidei, Quis ascendit in cælum: aut non debes dicere in corde tuo, Quis (supple) non obseruantibus huiusmodi iustitiam descendet in abyssum, id est, in infernum: quia hoc est christum ex mortuis reuocare. Tunc ergo est supplenda ratio, quod si iustitia fidei non obseruata damnat, & facit non obseruentes in abyssum descendere; ergo huiusmodi iustitia saluat, & facit obseruentes in cælum ascendere. Eo ergo ipso quod aliqui descendunt in infernum, vt non obseruentes iustitiam fidei: & alii qui ascendunt in cælum, vt obseruentes iustitiam illam: arguere possumus, quod huiusmodi iustitia det salutem. Notandum autem, quod (vt dicebatur) oppositorum oppositæ sunt causæ, & quod idem potest esse causa oppositorum, aliter tñ & aliter sumptū: vt nauta per pñtiā est causa salutis, per absentia naufragii. Quicquid ergo per absentiam causat naufragium, per presentiam causat salutem. Eo ergo ipso quod iustitia fidei absens & non obseruata, demergit in abyssum & damnat: illa præsens & obseruata, subleuat in cælum & saluat. Notandum etiam, quod christus mortuus est, vt nos redimeret, ne damnaremur: & mortuus est, vt ad inferna descenderet, & sanctos patres ibi existentes, inde secum adduceret. Si ergo nullus pro iustitia non obseruata ad abyssum descenderet, ad quid ergo christus mortuus esset, vt à nobis peccatum tolleret, & no-

A bis suam gratiam daret ut faceret nos suam iustitiam obseruare? Frustra ergo esset mors eius, ex quo prope cato & iustitia non obseruata, nullus ad inferna descenderet. Rursus si non obseruentes iustitiam ad inferna non descederent, multo magis sancti patres illuc non descenderent: & si sancti patres non descenderent ad inferna, ad quod ḡ christus mortuus esset, & ad inferna descenderet, & inde sanctos patres secum adduceret? Dicere ergo quod nullus ad abyssum descendit, est christum ex mortuis reuocare, id est, inutilem facere mortem christi: & est ponere christum mortuum non fuisse. Notandum etiam quod sicut prima littera, Quis ascendit in cælum?) potest exponi de christo: vt sit sensus, quod non debes cogitare christum in cælum non ascendisse: sic hæc sequens littera, Aur, quis descendit in abyssum,) potest exponi de christo, quia non debemus cogitare christum ad infernos non uiuisse, vt gloria tangit. Melius tamen videtur & congruentius, vt præcedens litera exponatur de obseruantibus iustitiam fidei: vt sit sensus, quod non debemus cogitare, quod nullus obseruans iustitiam talam, in cælum ascendit. Et sequens littera exponatur de non obseruantibus huiusmodi iustitiam; vt sit sensus, quod non debemus cogitare, quod nullus non obseruans huiusmodi iustitiam, in abyssum vadat: quæ explicationem etiam tangit gloria, & secundum quam explicationem formatæ sunt rationes. Deinde cum dicit,

Sed quid dicit scriptura? Prope est verbum in ore tuo, & in corde tuo. hoc est verbum fidei, quod prædicamus. Quia si confitearis in ore tuo dominum Iesum, & in corde tuo credideris, quod deus illum scitauit à mortuis: saluus eris.

C Probat hoc idem, vi delicit, quod fides nos saluet ex scriptura sacra attestatione. Formetur autem sic ratio. Quocunq; verbum salutiferum est propè in ore tuo & in corde tuo, per illud verbum oportet te salvati, sed (vt testatur scriptura sacra) verbum fidei salutiferum, est sic propè in ore tuo, & in corde tuo: ergo per verbum fidei oportet te salvati, & per fidem salvus eris. De hac autem ratione ponit virtutem mediæ. Continetur sic littera. Bene dico ḡ iustitia fidei nos saluat, & per fidem salvamur: quod patet non solum per bonorum in cælum ascensionem, & ex malorum in abyssum demersionem, sed & patet per scripturæ sacrae attestatione hoc idem. Ideo ait, sed quid dicit scriptura? Propè est verbum in ore tuo ad confitendum, & in corde tuo ad credendum. Et subdit, exponens huiusmodi verbum, quod Hoc, id est, verbum illud, de quo loquitur scriptura sacra, est verbum fidei, quod prædicamus. Quia si confitearis in ore tuo dominum nostrum Iesum christum, & in corde tuo credideris, & deus pater illum excitauit vel suscitauit à mortuis: saluus eris. Tunc ergo est supplenda sic ratio, Quod si sic est propinquum verbum fidei per quod salvamur, oportet nos per fidem saluos fieri. Notandum autem quod aliud est esse calidum, & aliud est calefacere: nam calidum non calefacit, nisi appropinquatum sit passivo, quod postea calefieri. Sic etiam aliud est esse salutiferum, & aliud est salvare: nam salutiferum non saluat, nisi sit appropinquatum ei quod potest saluari. Ut ergo apostolus verbum fidei, quod est verbum salutiferum, ostenderet quod nos saluet, ait, ḡ huiusmodi verbum est prope in ore nro & in corde nostro. Notandum est quod verba veteris legis longe erant a nobis: quia non erat consona nobis: non erant nobis proportionata, cum essent iugum & onus, quod nec nos, nec patres nostri, portare potuimus. sed verba euangelica, verba fidei, sunt propè in ore ad confitendum, prope in corde ad credendum. Sunt etiam hæc nobis propinquæ, quia sunt nobis consona, sunt nobis proportionata, sunt

AD ROMANOS.

Ieuia, sunt suavia ad portandum. Iuxta illud, lugum enim meum suave est, & onus meum leue. Verba enim veteris legis propter sui longinquitatem, & improprietatem, non sic nobis erant salutifera, ut verba legis nouae. Notandum etiam quod lex nova potissimum differt a lege veteri in iis quae pertinent ad christum: quia lex veteri hoc figurabat, quod lex nova expresse clamat. Igitur per verbum possumus intelligere, vel ipsum Christum, qui est Verbum patris: vel prædicationem factam de christo, sive doctrinam euangelicam, quam Christus traddidit. Et quia haec sic sunt referenda ad christum, ideo apostolus ait, Si confitearis in ore tuo dominum Iesum, & in corde tuo credideris, quod deus scripsit eum a mortuis: saluus eris. Notandum quod haec scriptura sacra, que sic dicit, verbum esse proprie nos, habetur Deuteronomio, vbi, dicitur, Mandatum hoc, quod ego præcipio tibi, non supra te est, nec procul possumus &c. Et sequitur, Sed iuxta te est sermo validus, in ore tuo & in corde tuo, ut facias illum. Deinde cum dicit,

Corde enim creditur ad iustitiam: ore autem confessio fit ad salutem.

Ostendo quod iustitia fidei saluat: ostendit qualiter hoc esse contingat. Circa quod tria facit: quia primo ostendit quod homini iustitia te saluat, si confitearis ea integraliter. Secundo declarat quod homini iustitia te saluat, quia est parata saluare oes generaliter. Tertio manifestat quod huiusmodi iustitia te saluat, quia parata est saluare omnes copiose, & perfectibiliter. Secunda, ibi, Dicit enim scriptura. (Tertia, ibi, Non enim distinctio.) In prima parte intendit talen rationem, illa iustitia per quam corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem, si debeat te saluare, oportet quod confitearis eam corde et ore, interiori & exteriori, & oportet quod confitearis eam totaliter & integraliter: huiusmodi autem est iustitia fidei; ergo si vis per eam saluus fieri, oportet ipsam totaliter confiteri. De hac autem ratione ponet virtutem mediæ. Continuetur autem sic littera, Bene dico, quod si tu vis saluus esse, oportet quod tu confitearis in ore tuo dominum Iesum, & quod in corde tuo credas oportet enim quod totaliter & integraliter confitearis hanc fidem, si vis saluari, quia corde creditur ad iustitiam, id est, ad iustificationem habendam; ore autem confessio fit ad salutem, id est, ad salutis perfectionem: nam imperfecta est fides, & non sufficit ad salutem, si quis non confiteatur eam ore, cum adest tempus et opportunitas confidendi. Tunc ergo est supplenda ratio, quod si oportet ad salutem, fidem confiteri corde interiori, ore exteriori, oportet eam confiteri totaliter & integraliter. Notandum autem quod corde creditur ad iustitiam, quia per fidem homo iustificatur; sed illam iustitiam homo perdit, & non peruenit ad salutem, nisi cum adest tempus, eam ore confiteatur. Vnde Augustinus in libro Cœtra mendacium, & habetur in glosa, ait, Non incassum est additum, ore autem confessio fit ad salutem. Nonne penè omnes, qui Christum coram persecutoribus negauerunt, quod de illo credebant, corde tenuerunt & tamen ore non confitendo, perirent, nisi qui penitentia reuixerunt? Deinde cum dicit.

Dicit enim scriptura, Omnis qui credit in illum, non confundetur.

Ostendo qualiter fides saluat, quia saluat, si confiteatur eam integraliter: ostendit qualiter fides saluat, quia parata est saluare generaliter. Intendit autem talen rationem, Per quicunq; fidem quicunq; credit non confunditur, illa fides saluat generaliter: sed per fidem christi quicunq; credit in illum non confunditur: ergo fides christi saluat generaliter. De hac autem ra-

Actione ponit virtutem mediæ. Continuetur autem sic, dictum est quod hoc modo saluat fides, si confiteamus corde et ore, id est, si confiteamus integraliter: est etiam modus saluationis fidei, quia parata est saluare generaliter: & quod sic patet, quia dicit scriptura, Omnis qui credit in illum, id est, in christum, non confundetur. Tunc ergo est supplenda ratio, quod cum per fidem christi, omnis qui credit in illum non confundatur, fides christi saluat generaliter. Notandum autem quod haec scriptura, & haec auctoritas sumpta est ab Isaia secundum aliam litteram. Tamen nostra littera non sicut habet: non enim habemus in nostra littera, Omnis qui credit in eum, non confundetur: sed habemus, Omnis qui credit in eum, non festinet. In quo datur intelligi, quod credulitas haec est discreta et rationalis, & per consequens quod est salubris. Est enim consuetudo, quod cum quis discrete & rationabiliter vult incedere, ait, Non festines. Deinde cum dicit,

Non enim est distinctio Iudei & Graeci. Nam idem dominus omnium, diues in omnes qui inuocant illum. Omnis enim qui cuncti inuocauerit nomen domini: saluus erit.

Ostendit quod huiusmodi fides parata est saluare copiose & abundanter. Circa quod tria facit: quia primo facit quod dictum est: secundo quoddam quod supposuerat manifestat: tertio, ad confirmandum proposatum, adducit auctoritatem sacre scripturae. Secunda, ibi, Quomodo ergo inuocabunt. (Tertia, ibi, Sicut scriptum est.) In prima parte intendit talen rationem, Per fidem illius, qui est dominus omnium tam Iudeorum, quam Gentium, & qui est diues, id est, copiosus & abundans in omnes qui inuocant illum, & per fidem illius, cuius nomen quicunque inuocauerit, saluus erit: per fidem illius saluabitur copiose & abundanter: sed homini est fides dei, vel hoc est fides christi: ergo quod homini fidem saluabimur copiose & abundanter. De hac auctoritate ponit virtutem mediæ. Continuetur sic littera, Bene dico, quod fides christi saluat generaliter, quia omnis qui credit in illum non confundetur: etiam huiusmodi fides saluat copiose & abundanter: quia non est distinctio Iudei & Graeci. Nam idem est dominus omnium, diues, id est, copiosus & abundans in omnes qui inuocant illum. Immo sic est copiosus & abundans in omnes quod omnis quicunque inuocauerit nomen eius. quicunque inuocauerit filium patris, qui est nomen eius & verbum eius: vel quicunque inuocauerit nomine domini. quicunque debite orauerit ad dominum, saluus erit. Tunc ergo est supplenda ratio, quod huiusmodi sit fides christi, cum huiusmodi sit fides dei: quia est fides eius, qui est diues, id est, copiosus & abundans in omnes: sequitur quod huiusmodi fides saluat copiose, & abundanter. Notandum autem quod haec auctoritas, (Omnis quicunque inuocauerit nomen domini: saluus erit.) scribitur Iesu lis. a. Glosa tamen intitulat hanc auctoritatem Isaie, vbi non est scripta sub istis verbis; tamen Isaie quasi habetur eadem sententia, vbi dicitur, Et omnem qui inuocat nomen meum, in gloriam meam creauit eum, forsan ei eum, & feci eum. Notandum etiam quod in fidem est tria considerare, videlicet, eos a quibus creditur: eum in quem creditur: & fidem per quam creditur. Secundum hoc ergo tangitur in littera triplex abundantia & triplex copiositas: una ex parte horum a quibus creditur, quia ita est copiosa & abundans ista fides, quod omnes tenentur ad eam tam Iudei, quam Graeci, quia in hoc non est distinctio Iudei & Graeci. Iudei & Gettis, sed omnes ad hanc fidem tenentur. Secunda copiositas tangitur ex parte eius in quem creditur, quia id est dominus omnium, diues, id est, copiosus & abundans in omnes qui inuocant illum, id est, in omnes qui erant.

Matth. 3.

Dent. 30.

Esa. 28.d.

Esa. 28.

Joel. 2.9.

Esa. 43.

Orant ad eum. Tertia copiositas & abundantia tangit ex parte fidei per quam creditur, quia ita est copiosa & abundans in omnes huiusmodi fides, quod omnis quicunque inuocauerit nomen domini, id est, solum quod inuocet nomen eius, saluus erit. Ecce magna largitas, magna copiositas, quod ad solam inuocatio nem salus datur. Deinde cum dicit.

Quomodo ergo inuocabunt in quem non crediderunt? Aut quomodo credent ei, quem non audierunt? Quomodo autem audient sine praedicante? Quomodo verò praedicabunt, nisi mittantur?

Quoddam quod supposuerat declarat & manifestat: dixerat enim quod omnis quicunque inuocauerit nomen domini, saluus erit. Declarat autem & manifestat, quomodo habeat fidem huiusmodi inuocatio, ostendens quod habet fidem per missionem Apostolorum: nam ex hoc inducimur ad inuocandum, quia apostoli ad nos missi sunt. Intendit autem talen rationem, Quicunque non possunt inuocare nisi credant, non possunt credere nisi audiant, non possunt audire nisi praediscantur, non potest eis praedicari nisi mittantur adeos apostoli & praedicatorum, oportet, si illi debent inuocare nomen domini, & inuocent per praedicatorum & apostolorum missionem: nos sumus huiusmodi, ergo si debemus nomen domini inuocare, oportet quod inuocemus per praedicatorum & apostolorum missionem. De hac autem ratione ponit virtutem mediæ. Continetur ergo sic littera, Bene dictum est, quod omnis qui inuocauerit nomen domini, saluus erit: sed si queratur, quomodo fiat huiusmodi inuocatio; dici potest, quod fit per praedicatorum vel apostolorum missionem: quod autem sic fiat, patet, quia quomodo ergo, vel quomodo autem, ut habet alia littera, inuocabunt in quem non crediderunt: non enim possumus inuocare vel orare vel deprecari aliquem nisi credamus & habeamus spem in illo. Aut quomodo credent ei, quem non audierunt: non enim possumus sperare de aliquo, de quo non audiuius fieri mentionem. & subdit, Quomodo autem audiant sine praedicante: quasi dicat, non potuerunt audire nisi aliquis eis praedicauerit, & ait, Quomodo vero praedicabunt nisi mittantur: quasi dicat, quod non erunt veri apostoli nec veri praedicatorum nisi missi. Tunc ergo est supplenda ratio, quod quia non possunt inuocare nisi credant, nec credere nisi audiatur, nec audire nisi eis praedicetur, nec eis praedicari nisi mittantur ad eos apostoli & praedicatorum: ergo de primo ad ultimum, modus per quem debent inuocare, est per prædicationem apostolorum & praedicatorum: quod probare volebamus. Notandum autem quod (ut dicitur in Elenchis) omne quod quis nouit, aut discens aut inueniens nouit: inuentioni autem maxime deseruit visus, quia plures differentias rerum demonstrat, ut dicitur in primo Methaphysicæ discipline autem maxime deseruit auditus, quia (ut dicitur) ille solus est sensus disciplinabilis. Cum ergo ea quæ sunt fidei sunt supra rationem, non possumus scire ea inueniendo, sed scimus ea addiscendo & audiendo. Ideo bene dictum est, quod non credent ei quem non audierunt. Notandum etiam quod duplex est auditus: interior, secundum quem loquitur nobis spiritus sanctus; & exterior secundum quem loquuntur nobis praedicatorum. Et licet in aliis de lege speciali forte potuit sufficere solus auditus interior, tamen quantum est de lege communis, ut hic loquitur apostolus, ut instruamur in fide, requiritur auditus exterior, ut instruamur & doceamur per praedicatorum. Ideo bene dictum est, quod non audient, id est, non erunt docti & instructi ad ea quæ sunt fidei, quantum est de lege communis, sine praedicatione, id est nisi instruantur per praedicatorum & apostolos.

A Tunc ergo est supplenda ratio, quod cum nulli rite & debite praedicent nisi mittantur, ideo bene dictum est, quod requiritur, quantum est de lege communis, missio apostolorum & praedicatorum, si debeamus nomen domini inuocare. Deinde cum dicit.

Sicut scriptum est, Quam speciosi predictores euangelizantium pacem, euangelizantium bona. Isa. 52.
Nahum. 1. d.

B Confirmat propositum per auctoritatem sacre scripturae ostendens per sacram paginam, quod à domino fit missio praedicatorum, & eorum qui euangelizant pacem, & bona. Formetur autem sic ratio, Quicquid est pulchrum & speciosum, est à domino: sed teste scriptura sacra, pedes, id est, missiones, & aduentus euangelizantium bona, & euangelizantium pacem, sunt pulchri & speciosi: ergo huiusmodi aduentus, & huiusmodi missiones sunt à domino. De hac autem ratione ponit virtutem mediæ. Continetur autem sic littera, Non possumus inuocare, quantum est de lege communis, nisi mittantur ad nos praedicatorum, & euangelizatores: sed huiusmodi missiones praedicantium, & euangelizantium, sunt à domino, sicut scriptum est, Quam speciosi pedes, id est, quam speciosi aduentus sunt, & quam speciosae sunt missiones euangelizantium pacem, id est, euangelizantium reconciliationem, & iustificationem in presenti: & euangelizantium bona, id est, euangelizantium bona æterna, & premia æterna in futuro. Tunc ergo est supplenda ratio, quod cum omne speciosum sit à domino, huiusmodi aduentus & huiusmodi missiones sunt à domino. Notandum autem quod huiusmodi auctoritas scripturae, sumpta est Isaie. 52 vbi non sunt omnino hæc verba, sed ibi dicitur. Quā pulchri pedes super montes annuntiantis & praedicatorum pacem, & annunciatris bonum, praedicantis salutem.

C Dubitaret forte aliquis de illo verbo apostoli, Omnis qui credit in eum non confundetur. Sed contra: mali christiani habent fidem & credunt, & tamen, nisi à malitia deficiant, confundentur. Dicendum, quod (ut dicitur supra) aliud est credere deo, & aliud est credere deum, & aliud est credere in deum: quam divisionem etiam Augustinus facit. Credere autem in deum (ut Augustinus ait) est credendo diligere, & credendo in eum ire: & quia hoc modo non credunt mali christiani, ideo confundentur. Signanter ergo in littera non dicitur, Qui crediderit ei, vel qui crediderit illum: sed Qui crediderit in illum, non confundetur.

D Vltius forte dubitaret aliquis de eo quod dicitur in littera, Quomodo credent ei, quem non audierunt: glossa uno modo exponit, dicens, quod non possumus credere ei, quæ non audiuius interius vel exterius: gaſi nulla sit facta nobis mentio exterius, vel nulla sit facta inspiratio interius, non possumus credere. Alio modo exponit glossa, quod non possumus credere ei, quem non audiuius, id est, ei cui non obediuius. Sed contra: multi sunt mali christiani, qui non obediunt deo, & tamen credunt. Dicendum quod (ut dicitur) duplex est fides: formata, & informis. Fides autem formata, semper est cum charitate cununcta: informis autem, est à charitate separata. Qui ergo non obedit deo, non credit nisi formata, licet possit credere fidei informi.

E Vltius forte dubitaret aliquis de eo quod apostolus ait, Quomodo praedicabunt nisi mittantur: quod glossa expponens ait, quod si alii non recipit questionem, quia non sunt veri apostoli nisi missi, nec praedicabunt nisi mittantur: quod si praedicarent non missi, nulla signa virtutum illis testimonium perhiberent. Sed contra: multi venient dicentes, Domine in nomine tuo demonia elecimus: quibus respondebitur, Nescio vos. Ergo multi, qui non sunt missi, habebunt signa virtutum, perhibentia eis testimonium. Dicendum quod mira-

AD ROMANOS.

cula non sunt testimonia vita, sed doctrina; repertum est aliquoties, quod male viuentes, miracula fecerint: sed nunquam repertum est, quod miracula fecerint mendacia prædicantes. Et quia veritas à quoque discatur, à spiritu sancto est: ipsi mali, in quantum vera dicitur, possunt dici à deo missi. Unde gloria sit, & sumpta est ab Augustino, quod pseudoprophetas & benè nunciantes, id est, vera dicentes, misit deus, qui nouit in bono malis ut.

A referente: quare ibi quodam modo est duplex auditus, & quodammodo unus auditus, quia eadem propheta retinet, quae ei dominus inspiravit. Vult ergo dicere Isaías, quis credit auditui nostro. i. quis credit itis quae à te inspirante audiimus; vel quis credit auditui nostro, id est, quis credit itis quae nos inspirati dicimus, & retulimus: quasi dicat, pauci: & quia pauci sunt tales, & quia multi sunt non credentes, multi sunt Euangelio non obediētes. Deinde cum dicit,

L E C T I O. XXXIII.

Ed non omnes obediunt Euangeliō.

Postquam apostolus ostendit superius, quod iustitia fidei saluat credentes: in parte ista declarat (ut dicebatur) quod modo per huiusmodi iustitiam redditur in excusabiles non credentes. Circa quod duo facit: quia primo ostendit quod multi fidem non suscipiunt. Secundo declarat, quod non suscipientes fidem, per ignorantiam se excusare non possunt, ibi, Sed dico, nunquid non audierunt. Circa primum tria facit: quia primo proponit quod intendit: secundo quod dixerat, per auctoritatem Isaiae declarat: tertio ex his quae dixerat, qualiter habeat esse fidem, arguit & concludit. Secunda, ibi, Isaías enim dicit. Tertia ibi, Ergo fides ex auditu. In prima parte intendet talem rationem, Quicquid non obediunt euangeliō, illi fidem non suscipiunt: sed non omnes obediunt euangeliō, ergo non omnes fidem suscipiunt. De hac autem ratione ponit virtutem mediū, vel minorem tantum. Continuetur autem sic, Disputum est quod omnes credentes fidem saluat: quia omnes qui credit in illum non confundetur: tamen quia non omnes credunt, non omnes fidem suscipiunt. Ideo ait, sed non omnes obediunt euangeliō. Tunc ergo est supplenda ratio, quod cum non obediētes euangeliō, fidem non suscipiant: sed non omnes obediunt, ergo non omnes fidem suscipiunt. Deinde cum dicit,

Isaías enim dicit, Domine, quis credit auditui nostro?

Quod dixerat declarat per auctoritatem scripturę sacre, quod multi euangeliō non obediunt. Formetur autem sic ratio, Quicquid non credunt auditui prophetarum & apostolorum, illi euangeliō non obediunt: sed multi sunt huiusmodi, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem mediū. Continuetur sic, Bene dico quod non omnes obediunt euangeliō: quia Isaías dicit ut habetur Isaie 53. Domine quis credit auditui nostro? Quasi dicat, quod credunt pauci auditui nostro. i. auditui prophetarum & apostolorum. Tunc ergo est supplenda ratio, quod si non credentes auditui prophetarum & apostolorum, non obediunt euangeliō, cum multi sint tales, multi non obediunt euangeliō. Notandum autem quod apostolus volens probare multos non obedire euangeliō, specialiter inducit auctoritatem Isaiae, quia inter ceteros, ipse est Euangeliī pronunciator apertior: quare qui non credunt auditui Isaiae, qui sic Euangeliī historiam visus est cūdenter texere, planum est illos euangeliō non obediēre. Notandum etiam quod duplex est auditus: unus prophetarum, & alter populi: nam prophetae audiunt à deo inspirante, & populus audit à propheta inspirato

Ergo fides, ex auditu: auditus autem per verbum christi.

Ex his quae dixerat, arguit, & concludit, qualiter habeat esse fides. Propter quod sciendum est, quod (ut dicebatur supra) non credent ei, quem non audierunt; & non audient, nisi mittantur prædicatores & apostoli. Ad credere ergo requiritur audire, & requiritur quod mittantur prædicatores & apostoli ad prædicandum verbum christi. Formetur autem sic ratio, Quicquid facit nos credere, illud est per auditum & per verbum christi; sed fides facit nos credere, ergo fides est ex auditu, & auditus per verbum christi, id est, per apostolos & prædicatores missos ad prædicandum verbum christi. De hac autem ratione ponit solam conclusionem. Cōtinuetur autē sic, dictum est quod non credimus nisi audiāmus & non audiāmus nisi mittātur nobis apostoli & p̄ditatores nūciantes nobis verbū christi; & quia sic est, si queratur qualiter habeat esse fides, dicemus quod fides est ex audiāmus: auditus autem ille est per verbū christi, i.e. p̄ predicatorum & apostolos nūciantes verbum christi. Non tandem quod, ut glōsa tangit, non per nostra merita est iste auditus, sed per verbum christi, id est, per gratiam christi mittentis nobis prædicatores & doctores verbi euangelizantes: quod verbum euangelicum, est verbū christi. Deinde cum dicit,

Sed dico, Nunquid non audierunt? Et quidem in omnem terram exiuit sonus eorum: & in fines orbis terrarum: & in fines orbis verba eorum.

Psal. 18.2.

Ostendo, quod multi fidem non suscipiunt: ostendit quod non suscipientes, scilicet per ignorantiam excusare non possunt. Circa quod duo facit: quia primo ostendit de omnibus generaliter. Secundo de Iudeis specialiter, ibi, (Sed dico, nunquid Israel.) In prima parte intendit talem rationem, Quicquid in omnem terram est auditus, & in fines orbis terrarum est diuulgatum, circa illud nulli se possunt per ignorantiam excusare: sed fides christiana in omnem terram per apostolos est audita, quia in omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terrarum, est huiusmodi fides diuulgata: quia in fines orbis terrarum verba eorum exiuerunt: ergo circa hanc fidem nulli se excusare possunt per ignorantiam. De hac autem ratione, ponit virtutem mediū. Continuetur sic, dictum est quod fides est ex auditu: & quia sic est, cū fides christiana vbiq; sit audita, nulli non suscipientes eam, possunt se excusare, dicentes, Non audiūmus christianam fidem: & quidē, vel (ut haber alia littera) equidē. i. certe (supple) audire. Ideo subdit, In omnē terrā exiuit sonus eorum, id est, fama apostolorum: & in fines orbis terrarum exiere verba eorum, id est, apostolorum. Tunc ergo est supplenda ratio, quod si in omnem terram sonus christianus fidei per apostolos est auditus, & verba apostolorum circa fidem christianam in fines orbis terrarum sunt diuulgata, circa fidem christianam suscipiendam nulli se possunt per ignorantiam excusare. Notandum autem quod hoc dico (In omnē terram) potest referri ad terras propinquas, & ad Iudeos. Quod vero subditur (Et in fines orbis terrarum), potest referri ad terras remotas, & ad gentiles: ut sit sensus, quod fides christiana est audita in omnem terram propinquam, & inter Iudeos: & etiam diuulgata in fines orbis terrarum, & in omnē

omnem terrā remotam, & inter gentes. Notandum etiam quod sonus potest esse non significatiuus: sed verba dicuntur voces significatiuēs. Ideo signāter dicitur, quod in oēm terram propinquā & inter Iudeos exiuit sonus apostolorū: quia Iudei noluere per intellectum attendere ad illa verba, & noluere ea suscipere sed in fines orbis terre et ad terras remotas, & inter gentiles, non solum exiuit sonus eorum, sed exiuererat verba: quia gentiles ea perceperunt, & prædicationes apostolorū suscepserunt. Notandum etiam quod cum dicitur, In omnem terram exiuit sonus eorum, licet non esset adhuc factum, cū David ista verba protulit, quia nondum erat apostoli: tamen propter certitudinem, ponitur præteritū pro futuro. Notandum etiam quod cum dicitur, In omnem terram exiuit sonus eorū, vt glōsa tangit, non est hoc referendū ad apostolos solum, sed ad apostolos & ad alios prædicatores, qui apostolorum vestigia sunt sequuti. Deinde cum dicit.

Sed dico, Nunquid Israel non cognoscit? Primus Moyses dixit, Ego ad emulatorem vos adducam in non gentem, in gentem insipientem, in iram vos mittam.

Ostendit specialiter de Iudeis, quod non se possunt per ignorantiam excusare. Circa quod tria facit secundū & tres rationes adducit ad propositum. Secunda ibi, Isaias aut audet.) Tertia, ibi, Ad Israel aut. Ad evidētiā primā partis, sciendū, quod nullus emulatur, vel inuidet, vel designatur contra aliquos, de aliquo bono nisi cognoscat illud bonum. Formetur ergo sic ratio, Quicunq; emulantur & ad iram mouentur erga gentes, quia cōuersi sunt ad fidem, illi bonum fidei cognoscunt, & erga fidem non se possunt per ignorantiam excusare; Iudei sunt homī, ergo &c. De hac aut ratione ponit virtutem mediū. Continuetur aut sic, dictū est de omnibus generaliter, quod non se possunt per ignorantiam excusare, sed dicēdū eit hic de Iudeis specialiter. Ideo ait, Sed dico, Nunquid Israel non cognovit? id est, nunquid Israel potest se excusare per ignorantiam, dūm non cognovisse? immo cognovit, & non potest se excusare. Ideo subdit, quod primus Moyses dixit, Ego vos Iudeos adducā. i. adduci permittam (ad emulationē). i. ad inuidiam in non gentem). i. contra gentiles. i. permittam quod inuidateis gentilibus de eorū conuersione: (& mittā uos in iram). i. permittam uos iracui (in gentem insipientem). i. contra gentiles iam conuersos ad fidem; qui gentiles dicebantur ḡes insipientis, quia dūm non cognoscibant. Tūc ergo est supplēda ratio, quod si sic p̄dixit de vobis Moyses, quod debeatis emulari & moueri ad iram contra gentiles conuersos ad fidem: & nunc in vobis adimpletur, quia inuidetis, & mouemini ad iram contra gentiles, ad fidem conuersos: cum non sit inuidia, nec motus ad iram de re incognita, ergo non potestis vos excusare per ignorantiam, quin fama fidei ad vos peruenire. Notandum aut quod Moyses dicitur primus (vt glōsa tangit) vel quia fuit primus. i. maximus inter Iudeos, iuxta illud Deuteronomii, Nō surrexit ultra in Israel sicut Moyses. Vel dicitur primus, quod priusq; alii, hanc veritatem prorulit de Iudeis. Primus ergo Moyses dicit. i. anteq; ali hanc veritatem de vobis annuntiat. Notandum et quod hec auctoritas que hic inducitur, accepta est Deuteronomii 32. secundū litterā lxx. Nostra tñ litera non sic habet, immo ibi dicitur, Ego prouocabo eos, in eo quod non est populus, & in gentem stultā irritabo illos. Sed haec nostra litera ad eundem intellectum referri potest, ut sit sensus, Ego prouocabo. i. permittā eos prouocari, & ad inuidia moueri, in eo quod non est populus. i. contra id quod non est populus. i. contra gentes, qui proprie non erant populus, cum non haberent le-

A gem; & irritabo eos. i. permittā irritari & ad irā moueri in gentem stultā. i. contra gentē stultā. i. contra gentiles, qui erant gens stulta, quia dūm non cognoscabant. Tunc ergo est supplēda ratio sicut prius, quod si de vobis est sic prophetatū, & nunc in vobis actualiter adimpletur, quod sic prouocamini & sic mouemini ad iram contra gentiles cōuersos ad fidem, qui gentiles propriē non reputabantur populus, & vocabantur gens stulta: ergo si petuerit ad vos fama fidei, & non suscipitis fidē, non potestis vos per ignorantiam excusare. Notandum etiam quod ex hoc potest patere intellectus literę nostrę, cum dicitur, Ego ad emulationē vos adducam in non gentē. i. contra non gentē, hoc est, contra gentiles, qui non sunt gens: dicuntur n. gentiles, non gens, quia non erat populus, cū non viuerent sub lege: unde nostra litera habet, non populus. Vel possint dici gentiles, non gens; quia licet prius essent gentes, quia gentiliter viuebant, nunc aut ad fidem iam conuersi, non sunt gens, quia gentiliter non viuunt. Deinde cum dicit.

Isaias autem audet, & dicit, Inuentus sum à non quærentibus me, palam apparui iis qui me non interrogabant.

C Adducit secundam rationem, quod Israel non potest se excusare per ignorantiam. Formetur aut sic ratio, Quicquid est ita magnum quod inueniri non potest à quærentibus, & palam appetet iis, qui non interrogant circa illud, quærentes & instructi non possunt se per ignorantiam excusare; sed ego christus inuenitus sum à Gentilibus non me quæretibus, & palam apparui iis. i. Gentilibus, qui me non interrogabant: ergo vos Iudei qui estis instructi, qui quæritis me in lege, circa me & circa legē meam non potestis vos per ignorantiam excusare. De hac aut ratione ponit virtute mediū. Continuetur autem sic, bene dico quod vos Iudei si non suscipitis legē christi, non potestis vos per ignorantiam excusare, quia Isaias etiam audet, & dicit, loquens in persona christi. Inuentus sum à non quærentibus me. i. ego christus sponte me obtuli Gentilibus, qui per se me non quærebant: & palam. i. in manifesto apparui iis. i. Gentilibus, qui me non interrogabant. Tūc ergo est supplēda ratio, quod si gentiles me non interrogantes, & me non quærentes, me inueniunt, & me per fidem cognoscunt, vos Iudei qui estis instructi, & qui tota die legem quæritis & scrutamini, non potestis vos per ignorantiam excusare. Notandum autem quod ait, Isaias aut audet (vt glōsa tangit) quia licet videret Isaias sibi pœnā imminere, audebat tamen dicere cōtra Iudeos. Fuit. n. Isaias à Manasse secatus lignea ferra. Benè ergo Isaias audax erat, quod audebat aliquid dicere contra Iudeos, prævidens se sic moriturū, p̄p ea quae de Iudeis enuntiabat. Notandum est quod hec auctoritas Isaiæ hic inducta est secundum literā. lxx. nostra aut littera Isaiæ sic habet, Inuenierūt qui non quæsierunt me, dixi, Ecce ego, ecce ego, ad ḡetē quae nesciebat me, & quae non inuocabat nomē meū. Sed haec litera sacra potest exponi cū littera quā adducit apostolus: nā idem est. Inuenierunt qui non quæsierunt me, ac si diceres, Inuentus sum à non quærentibus me. Et idem est, Ecce ego, ecce ego ad gentem quae nesciebat me, & quae non inuocabat nomē meum, ac si diceres, Palam apparui iis, qui me non interrogabant. Deinde cum dicit.

Ad Israel autem dicit, Tota die expandi manus meas ad populum non credentem, & contradicentem mihi.

D Adducit tertiam rationem, quod Israel non potest se per ignorantiam excusare. Formetur autem sic ratio, Ad quicunq; christus tota die expandit manus suas ut cōuertatur ad ipsum, illi circa fidem christi non

AD ROMANOS.

possunt se per ignorantiam excusare: Iudei sunt huius modi, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem medi. Continuetur autem sic, Bene dico quod Israel non potest se per ignorantiam excusare, quia Isaías loquens in persona Christi, dicit ad Israel (vt habetur Isaie. 6.) Tota die expandi manus meas ad populum non credentem & contradicentem mihi. Tunc ergo est supplenda ratio, qd si Christus tota die expandit manus suas ad Iudeos, & ipsi semper contradicebant, & nolabant eum fūscipere, qd ipsi Iudei non possunt se per ignorantiam excusare, immo sunt de contradictione, & malitia increpandi. Notandum autem qd per manus possumus intelligere vel manus ad litteram, quia Christus per totum diem & per magnam partem diei, extendit manus suas in cruce, pro redemptione omnium, tam Iudeorum, qd aliorum: & ipsi Iudei non attē debant, & noluere fidem Christi fūscipere. Vel per manus possumus intelligere opera Christi, & affectiones eius: tunc erit sensus, qd Christus tota die, i. toto tempore, quo fuit conuerteratus cum Iudeis, extendit manus suas, i. fecit opera, & demonstravit affectiones suas circa Iudeos, vt conuerterentur: ipsi tamen noluere eū recipere, sed semper contradixerunt ei.

Dubitaret forte aliquis de eo quod magister hic in glossa dubitat. Quia si ita prophetauit Isaías de Iudeis dicens, Domine quis credit auditui nostro: et dicta Isaie oportet impleri: non ergo est Iudeis imputandū, cum necesse esset eos sic agere. Præterea, fortificatur in glossa quæstio: quia ibi dicitur qd in Euagelio Ioannis habetur, qd præterea Iudei non poterant credere, quia dixit Isaías de eis, qd exceptauit oculos eorum, & indurauit deus cor eorum; si ergo Iudei non poterant credere, non erat eis imputandum, nec erat culpa eorum si non credebant. Dicendum qd omnes hq quæstiones, Vtrum Iudei possint credere: & Vtrum possint cōuerti ad Christum, sunt ex eisdem cum his quæstionibus, Vtrum prædestinatus possit damnari; & Vtrum præcessus possit saluari. Ad quod possumus duplíciter respondere. Primo per fallaciam compositionis & divisionis: nam sed entem possibile est ambulare, & sedentem ambulare non est possibile. Nam in sensu composito, sedens non potest ambulare, quia impossibile est, quod si mul sedeat, & ambulat. In sensu autem diuisio, sedens potest ambulare: quia ille qui est modo sub sessione, potest esse postea sub ambulatione. Sic quodam modo se habet in proposito: nam prædestinatus in sensu cōposito, non potest damnari: nō enim possunt ista duo fūcere, qd sit prædestinatus, & damnatur. Sortes ergo in se consideratus potest saluari, & damnari; qui adiuina præscientia non potest falli, sicut dicebamus. At quia habet liberum arbitrium, potest bene & male facere sortes: vt stat sub prædestinatione, non potest damnari, quia diuina præscientia non potest falli (vt dicebamus) de sorte sedente. Nam sortes in se cōsideratus potest sedere, & currere: sed sortes vt est sedēs, & vt stat sub sessione, non potest esse qd simul sedeat, & currat. Vnde consuevit dici qd cum dicimus, sedentem ambulare est possibile: hec locutio potest esse de re, velde dicto. Si de re, tunc est vera: quia res illa & persona illa, quæ est sedens, potest ambulare. Si de dicto, tunc est falsa: quia hic dicitur de sorte, videlicet, sessio non potest sub esse ambulationi, videlicet, qd sedens existens sub sessione, ambulet. Sic & in proposito: prædestinatus potest damnari, si sit locutio de re, est vera: si de dicto, falsa. Bœsi

Isa. 53.3.

1. Sent. d. 40.

Lib. 5. profa. 6

A uerbalis, incorruptibilis. Et sicut eadem res, aliter & aliter considerata, potest esse vniuersalis, & particulas, corruptibilis & incorruptibilis: sic non est inconueniens, quod eadem res, aliter & aliter accepta, esse necessaria & contingens. Res ergo in se, sunt contingentes: & imputandum est hominibus, si male astant, si possint per liberum arbitrium bene, & male, facere: relate tamen res ad diuinam præscientiam vel ad prophetiam, vt rationes præhabite arguere, contrahunt quandam necessitatem, in quantum necesse est prophetiam impleri, & diuina præscientia non imponit necessitatem rebus, vt faciat ipsas res, in se consideratas, necessarias: sed imponit necessitatem rebus non simpliciter, sed conditionatam, quia non facit ipsas res in se & simpliciter consideratas necessarias, sed facit eas necessarias sub quādam conditione, vt ad diuinam præscientiam referuntur.

Vtterius forte dubitaret aliquis de eo quod dicitur in textu, quod fides est ex auditu. Sed contra: fides est ex diuina infusione, ergo et cetera. Dicendum quod non est inconueniens, idem ex plus pluribus causis, ex aliqua principali, & ex aliis bus administrantibus. Fides ergo est ex diuina infusione principaliter, sed nos coadiutores dei sumus: & prædicatores, exterius verbum dei annuntiantes, aliquo modo nos inducunt ad fidem suscepitionem. Fides ergo est ex auditu, et ex diuina infusione: sed aliter, & aliter, vt est per habita manifestum.

Vtterius forte dubitaret aliquis de eo quod in littera dicitur, Nunquid Israel non cognouit? Quod glossa exponens, ait, quod cognouit utiq. Sed contra est, quod apostolus ait, Si cognouissent, nunquid deum crucifixissent. Dicendum quod Iudei cognoverunt Christum, idest, debuere cognoscere: quia tot signa fecit inter eos: & per tota testimonia legis, & prophetarum, ostendebatur, quod ille erat Christus, quod nisi eos excecasset eorum malitia, ipsi si eum cognouissent. Vnde consuevit dici, quod Iudei non cognoverunt personam, cognoverunt tandem opera, quia videbant talia opera, qua probabant Christum esse talem, quem Christus se esse dicebat. Nunquam enim est visum à seculo, quod aliquis mendacium dicens, & fallam doctrinam docens, vera miracula fecerit. Sic ergo cognouere, quia cognoscere debuere, & propter opera inter eos facta, excusationem de hac ignorantia habere non potuere. Hoc ergo intendit apostolus, quod cum cognouissent opera, debuere cognoscere personam, quam si non cognouere, excusationem de huiusmodi ignorantia habere non potuere. Vel possumus dicere, quod maiores inter Iudeos, vt Scribe, & Pharisæi, cognouere esse Messiam, & esse illum, qui erat in lege promissus: sed non cognouere ipsum esse deum, nec credebant, quod ille, qui erat in lege promissus, deberet esse deus, nec deberet esse filius dei,

quia si hoc cognosuit, sent, nunquam dominum gloriae crucifixissent: sed crediderunt, quod deberet esse alias Propheta magnus.

Lection.

L E C T I O . X X X V .

C A P . XI .

Ico ergo , Nunquid re-
pulet deus populum
suum ? Absit . Nam &
ego Israelita sum , ex
sanguine Abraham , de
tribu Benjamin .

Quia apostolus multis au-
toritatibus confutauit Iudeos , & ostendit eos esse re-
pulsos , & gentiles esse vocatos , & admissos : ideo dices
batur , q̄ ne videretur declinare in partem gentium , eo
q̄ specialiter esset eorū apostolus , & ne Gentiles insul-
tarent contra Iudeos , eo q̄ Iudei erant repulsi & re-
probati , & ipsi erant admissi & vocati , ostendit q̄ gen-
tes erga Iudeos non debeant se iactare nec debeant
se præferre . Ideo in hoc undecimo capitulo ostendit
apostolus , q̄ gentiles non debeant insultare con-
tra Iudeos , propter Iudeorum reprobationem , nec
propter ipsorum vocationem . Circa quod duo facit ;
quia primo ostendit , q̄ gentiles insultare non debeant
contra Iudeos , propter Iudeorum reprobationem .
Secundo declarat , q̄ nō debeant insultare contra eos ,
pp ipsorum vocationem . Secunda , ibi , Quod si aliquis
ex ramis .) Circa primum tria facit , secundum q̄ tripli-
citer probat , q̄ gentiles non debeant insultare contra
Iudeos , propter eorum cæcitatem , vel propter eorum
reprobationem : nam primum probat ex eo q̄ huiusmo-
di cæcitas & reprobatio non est vñlissimū , ex eo q̄
hmoi cæcitas & reprobatio Iudeorum , est gentibus
vñlis : tertio , ex eo quod reparari est possibile . Secun-
da ibi , Ceteri vero excepcati sunt , sicut scriptum est .
Tertia , ibi , Quod si delibatio sancta est .)

In prima parte intendit talem rationem , Quis
cunḡ non sunt tales vniuersaliter , propter hoc non
debent aliqui , contra eos simpliciter insultare : sed
Iudei non sunt reprobati vniuersaliter , ergo proptes
hmoi reprobationem nō debent gentiles contra Iudeos
simpliciter insultare . Constat aut̄ q̄ mala facerent alii
qui si insultarent cōtrā gentē aliquā , dicentes , Vos es̄is
fornicarii , vel vos es̄is in tali criminē , si nō oēs es̄ent
tales : sic male faciebant gentiles , insultando contra Iu-
deos , & expobando eis , dicentes , Vos Iudei es̄is re-
probati . Tota ergo intentio apostoli in hac prima par-
te , est , ostendere reprobationē Iudeorum , non esse vni-
uersalē , & nō oēs Iudeos reprobatis esse . Circa qd quinque
que facit secundum q̄ quinq̄ rōnibus ostendit intentū . Nā
primo ostendit hoc ex parte ipius Pauli , qui fuit vñ
electionis . Secundo ostendit hoc ex parte diuinæ predefi-
nationis . Tertio ex parte diuinæ testificationis . Quarto
ex parte finalis vocationis . Quinto ex parte grati-
tē iustificationis . Secunda ibi . (non repulit deus .) Tercia
ibi . (an nescitis .) quarta ibi (Sic ergo & nunc .) quinta
ibi . (Si aut̄ gratia .) In prima parte intendit talem
rationem . De quoquā populo est aliquis approba-
tus , ille populus nō est vñl repobatus : sed de populo
Iudaico est aliquis approbatus , quia sum approbatus ;
vel electus ego Paulus , qui sum Israelita : ergo populus
Iudaicus non est vñl repobatus . De hac aut̄ rōne pos-
nit virtutem medi . Continuetur ergo sic : Dixi Israel
nō esse populum credentem , sed repulsum à deo ; nū
quid ḡ dico pp hoc , q̄ (supple) ex toto , & vñl repulit
deus populu suū , vel hæreditatē suā . Iudeos abit q̄
Iudei sunt vñl repulsi . Nam & ego Paulus Israelita sum
& ex semine Abrah̄ , de tribu Benjamin , & (supple) nō
sum repulsus , imo sum à deo electus , & in dei euāgeliū
segregatus . Tunc ergo suppleatur rō , q̄ si Paulus , qui
erat Iudeus , nō erat repulsus , ergo vñl populus Iudeus
nō est repobatus . Notandum aut̄ q̄ Iudeos specia-
liter appellat populu dei , vt gloſa tangit , & sumpta .

A est ab Ambrosio ; quia eis Deus multa bona contulit :
ideo apostolus voiens ostendere , q̄ deus nō repulit to-
taliter Iudeos , ait , q̄ non repulit populu suū , vel non
repulit hæreditatē suā , vt habet alia litera (supple)
totaliter , & vñl . Notandum ēt q̄ q̄tū ad presens spectat ,
tria sunt genera homī , qui possunt dici nō nāliter Iu-
dei . Nam primo non sunt nāliter Iudei , ipsi gentiles ,
gentiliter viuentes . Secundo non sunt naturaliter Iudei
ipsi Proselyti , qui ex gentibus ad legē Iudeorum cōuer-
tebantur : tales enim licet essent Iudei cōversatione , &
imitatione , tñ nō dicebantur Iudei nāliter , quia non
erant Iudei ex naturali origine , nec ex naturali propa-
gatione . Tertio poterat dici Iudei nō naturaliter , Is-
maelitæ pronati ex Ismaele , nā licet Ismael fuerit filius
abrah̄ , tñ quia nō fuit natus ex libera , sed de ancilla ,
ideo Ismaelitæ nō directè & naturaliter , pertinet ad
stirpē Iudaicā . Volens ergo apostolus ostendere q̄ ipse
fit vere , recte , & naturaliter Iudeus , tria tāgit , videlicet ,
q̄ est ex semine Abrah̄ , q̄ est Israelita , & q̄ est de tribu
Beniamini : vt per hoc , q̄ est ex semine Abrah̄ , detur in-
telligi , q̄ nō fuerit gentiliter viuens : quia verò
erat Israelita , & de Jacob nascens , datur intelligi , q̄ nō
erat proselytus ex gentilibus conuersus , sed secundum
rectā lineam erat de stirpe Iudaica nascens : quia vero
tertio subdit , q̄ erat de tribu Beniamini , datur intelligi
q̄ nō descendit ab Abraham per Ismaelem , nec fuit Is-
maelita , sed fuit de Isaac nascens . Notandum ēt , q̄ vñl
ostendit apostolus se esse de semine patriarcharū , oēs tres
patriarchas quasi tangit , vt per Ismaelem , intelligamus
Jacob : per Beniamini vero , Isaac , quia Beniamini
ex Isaac processit , non ex Ismaele . Ipse ergo apostolus
fuit ex semine Abrah̄ , quia processit ex Abrahā : fuit
Israelita , quia processit ex Jacob : fuit de tribu Benia-
min , quia processit ex Isaac . Deinde cum dicit .

Nō repulit deus plebē suā , quā presciuit .

Adducit secundā rationē sumptā ex parte diuinæ
predestinationis . Formetur aut̄ sic ratio : in quoquā
populo est dare plebē aliq . i. aliq . societate , & aliquam
gentem predestinat , ille populus nō est totaliter re-
pulsi ; sed inter Iudeos , est aliqua plebs predestinata ,
ergo Iudei nō sunt totaliter repulsi . De hac aut̄ ratio-
ne nō ponit nisi virtutē medi . Continuetur aut̄ sic ;
Bene dico q̄ deus nō repulit populu suū . Iudeos , tota-
liter , & ex toto : quia inter ipsos Iudeos , sunt plures
predestinati , qui nō sunt repulsi . Ideo ait , q̄ deus nō re-
pulit plebem suā , quā presciuit . i. quā predestinavit ,
ponitur hic prescire , p̄o predestinare , vt gloſa ait ,
quasi dicat q̄ inter ipsos Iudeos , est aliqua plebs , quae
est predestinata , & inter eos sunt plures predestinati .
Tunc ergo est supplēda ratio , q̄ cū sit sic , & cū plures
ex Iudeis sint predestinati , non sunt totaliter repulsi .
Deinde cum dicit .

At nescitis in Helia , quid dicit scriptu-
ra , quēadmodū interpellat deum aduersum
Israel ! Dñe prophetas tuos occiderūt , & al-
taria tua suffocerunt : & ego reliquias sum-
solus , & querunt animam meam . Sed quid di-
cit illi diuinū responsū ? Reliqui mihi se-
ptem millia virorum , qui non curuauerunt
genua ante Baal . 3.Re.19.

Adducit tertīā rationē sumptā ex parte diuinæ tes-
tificationis . Formetur aut̄ sic rō . In quoquā populo est
dare aliquā magnā multitudinē bonorū , & profectos
rō ille populus nō est totaliter reprobatus , sed in po-
pulo Iudeorū est dare magnā multitudinē bonorū &
perfectionē , quia vt dñs testificatur , reliqui imhi de ip-
sis septem millia virorum , qui non incuruauerunt ge-
nua sua ante Baal , ergo populus Iudaicus nō est
totaliter reprobatus . De hac autem ratione ponit

M ii

AD ROMANOS.

virtutem mediū. Continuetur sic. Bene dico q̄ popūlū suū deus nō repulit (anno sc̄itū, quid dicit scriptura.) id est, quid dicit liber Regum (in Helia). i. vbi loquitur de Helia (quemadmodū interpellat deum aduersum Israēlēm: Domine prophetas tuos occiderunt, & altaria tua suffoderunt). i.ā fundamēto euerterunt (& ego relictus sum solus, & querunt animā mēā) quasi dicat q̄ sic dicebat Helias cōtra Iezabel vxorem Acab. (Sed quid dicit scriptura, illi dixisse responsum diuinum, Rejici qui mihi). i. per gratiā referuauit mihi. (Septem milia virorum). i. oes bonos, qui nō curuauerūt genua sua ante Baal.) Tunc est supplēda ratio, q̄ si Helias se cre debat solum relictum: & tñ nō erat relictus solus, quia multi alii prēter ipsum erāt boni, quia reliquerat deus tot milia virorum, qui non incuruauerūt genua sua ante Baal. Quia ergo sic est, populus Iudaicus non est totaliter reprobatus. Notandum aut̄ q̄ hæc historia tangit tertio regū, vbi dicitur, q̄ cū Iezabel vxor Acab perseuereret prophetas dñi, & potissimum perseueretur Heliā. Heliā fugiens à facie eius, iuit ad montem dei Oreb; & cū veniāt illuc, mansit in quadam spelunca, & ecce sermo dñi ad eum, dixitq̄ illi. Quid hic agis Heliā? Et ille respondit, zelo zelatus pro dño deo exercituum, quia filii Israēl dereliquerunt pactum dñi, alataria tua dñe destruxerunt, prophetas tuos occiderunt gladio, & derelictus sum ego solus, & querunt animā meā, vt auſtant eam. i. querunt me occidere, & tollere à me vitam. Cui respondit dñs q̄ reliquerat sibi septem milia virorum in Israēl, quorum genua nō sunt curuata corā Baal. Nō ergo Helias tunc temporis relictus solus erat, vt vacaret diuino cultui; immo multi alii vacabant illi cultui, & multi alii erant boni, qui non incuruauerūt genua sua an Baal. Tunc ergo est supplēda rō, q̄ cū sic testificaretur dñs de Iudeis, q̄ reliquerat sibi tot milia virorum, ex ipsa diuina testificatione apparet, q̄ Iudaicus populus nō est totaliter reprobatus. Notandum etiam q̄ posset hic formari quædam ratio, per locū à minori, q̄ si tempore legis mōsaice, tot milia virorum fuerunt boni, & non fuerunt reprobati, ergo multo magis tempore gratiæ, multi ex Iudeis sunt boni, & non sunt totaliter reprobati onus nes. Notandum q̄ cum dicitur, reliqui mihi septem milia virorum: hmoi numerus, vt glosa exponit, intell̄endus est mystice, vt per septem intelligatur vniuersitas, quia septimo die completa sunt omnia: rursus septem diebus, cursus vniuersus præsentis vitæ peragitur: per septenarium ergo competenter vniuersitas designatur. Per milenariū vero denotatur pfectio. Quod vero dñs ait, quod reliquit sibi septem milia virorum, intelligendum est, q̄ reliqueret sibi vniuersos perfitos, & vniuersos bonos. Deinde cum dicit,

Sic ergo & in hoc tempore reliquiæ secundum electionem gratiæ dei saluæ factæ sunt.

Adducit quartam rationem sumptam ex parte finalis vocationis: nam omni tempore, ex omnī natione, vocantur ali qui ad diuinum cultum ergo & nunc tempore gratiæ, licet nos sumus in ultima ètate, & in fine temporum, quia nos sumus illi, in quos fines temporum deuenerunt: nihilominus tamen in hoc fine tenorū populi si non omnes Iudei, tñ quædam reliquiæ Iudeorum sunt vocatæ ad fidem. Formetur autem sic ratio: In quo cung. tpe reliquiæ aliquius populi, secundū electionem gratiæ dei saluæ factæ sunt, ille populus non est totaliter reprobatus: sed in hoc tempore gratiæ, reliquiæ Iudeorum secundum electionem gratiæ dei, saluæ factæ sunt: ergo iste populus non est totaliter reprobatus. De hac autem ratione ponit virtutem mediū. Continuetur sic, dictum est quod tempore legis mōsaice, reliquit sibi dominus septem nullā virorum,

A (Sic ergo nūc in hoc tempore.) id est, in tempore gratiæ, reliquit sibi dominus de Israēl multa virorum, & magnam vniuersitatem bonorum (in hoc tempore, reliquiæ secundum electionem, gratiæ dei,) id est, illæ personæ, quas reliquit sibi dominus, secundum suam electionem, & secundum suam gratiam, (saluæ factæ sunt) vel (saluæ fient), vt habet alia litera. Tūc ergo est supplēda ratio, q̄ cum sic sit Iudaicus populus, non est totaliter reprobatus. Notandum autem q̄ si tempore legis mōsaice, erant multi boni ex Iudeis, ita & tempore euangelii ex Iudeis esse pñt multi boni, dato q̄ nos nesciamus eos: ideo supra dixit, An nescitis: quā dicat, Vos gentiles non debetis insultare contra Iudeos, dicendo eos reprobatos esse, quia nescitis, qui, & quod, ex Iudeis sunt boni, & reprobati. Nec mirum, quia & Helias hoc nesciebat, immo cum crederet se solum relictum, accepit diuinum responsum q̄ dominus reliquerat sibi non solum eum, sed etiam multis alios bonos: sic & hoc tempore reliquit sibi dominus multos ex Iudeis, quæ reliquiæ saluæ fient. Non ergo est simpliciter contra Iudeos insultandū, dicendo eos reprobatos esse. Notandum etiam, q̄ hæc litera, sic, & nūc, & in hoc tempore, vt glosa tangit, potest notare duplēm similitudinem: vnam quantum ad latentiam vt sit sensus, quod sicut tempore legis mōsaice, fuerunt ex Iudeis multi boni, licet hoc lateret Heliam, & sic etiam & nūc sunt multi boni qui latent nos. Secundū potest esse similitudo quantū ad gratiam, vt sit sensus, q̄ si tempore legis mōsaice dñs reliquit sibi, i. referuas ut sibi per gratiam multos bonos. sic. i. similiter & in hoc tpe, per eandem gratiæ, reliquiæ, i. illæ personæ ex Iudeis, quas dominus sibi reliquit, & referuauit secundum electionem gratiæ suæ, saluæ fient. Deinde cum dicit.

Si autem gratiam non ex operibus!
C **Alioquin gratia iam non est gratia. Quid ergo? Quod querebat Israēl, hoc non est cōsecutus; electio autem consecuta est.**

Adducit quintā rationem sumptam ex parte gratiæ iustificationis. Ad cuius evidentiam sciendū, q̄ nos sibi salus nō ē ex operibus, sed ex gratia. Illi ergo Iudei, qui voluerunt iustificari ex operibus & propriis viribus, non sunt consecuti salutem, sed sunt repulsi, & reprobati. Alii vero qui ex electione & diuina gratia voluerūt hoc consequi, illi sunt approbati. Et quia multi ex Iudeis fuerūt & sunt tales, nō omnes sunt reprobati, immo multi sunt approbati. Formetur autē sic ratio: In quo cung. populo sunt plures volentes cōsequi salutē, nō ex propriis viribus, nec ex propriis operibus, sed ex gratia, in illo populo sunt plures approbati, & ille populus nō est totaliter reprobatus: populus Iudaicus ē hmoi: ergo &c. In hac autem ratione sic procedit, quia primo ait, q̄ salus nō ē ex operibus sed ex gratia. Secundo ex hoc concludit, q̄ ex Israēl pars nō est consecuta salutē, quia volebant ex operibus iustificari: pars aut̄ est salutē consecuta, vt illi qui ex electione, iustitiā per gratiā fidei receperūt. Et quia pars Iudeorum est consecuta huiusmodi gratiæ iustificationē & pars non, ex ipsa gratuita iustificatione, quam pars Iudeorū est consecuta, pater, q̄ populus Iudaicus non est totaliter reprobatus. Continuetur ergo sic littera: (Si autem gratia saluæ facta sunt, (ergo nō ex operibus, alioquin gratia, iam non est gratia,) & quia sic est (Quid ergo) dicendum est: (Quod Israēl querebat) Supple, ex operibus, (hoc non est consecutus) id est, illi qui voluerunt ex propriis operibus saluari, non sunt saluati: (electio autem,) id est, electi, qui per gratiam, iustitiam fidei receperunt, huiusmodi electio, & huiusmodi plebs electa. (consecuta est,) supple, salutem. Tunc ergo est supplēda ratio q̄ cum de populo Iudaico pars sit reprobata, & non sit salutem

tem consecuta, ut illi qui propriis viribus, & operibus, saluari volebant: pars autem sit approbata, & salutem consecuta, ut illi, qui sunt electi, & gratia immersi; ergo populus iudaicus non est totaliter reprobatus. Notandum autem, quod id quod est ex gratia, non est ex operibus. Si ergo salus est ex gratia, non est ex gratia & ex operibus. Dato ergo per impossibile, quod salus sit ex gratia, & ex operibus, tunc idem esset ex gratia & non ex gratia, quia in quantum esset operibus, non esset ex gratia. Et si idem esset ex gratia, & non ex gratia, tunc idem esset gratia, & non gratia: nam gratia esset in quantum esset ex gratia, non autem esset gratia, in quantum esset ex operibus, sed esset quid debitum, sed si idem esset gratia & non gratia, tunc gratia non esset gratia. Intentio ergo apostoli est, quod non potest esse ex operibus, & ex gratia: quia hoc posito, idem esset gratia, & non gratia: ideo ait, quod si salus nostra esset ex gratia, iam non ex operibus: alioquin, si diceres quod nostra salus esset ex gratia, & esset ex operibus, tunc unum et idem esset gratia, & non gratia: ergo gratia iam non est gratia, quod est inconveniens. Notandum est quod quicquid redditur ex gratia, gratia dici potest; ergo salus nostra quædam gratia est. Rursus ut dictum est, si salus redditur ex operibus, ergo est debitum, & est non gratia. Formetur ergo sic syllogismus, quem philosophus appellat in prioribus syllogismum expositorum: salus nostra est quæda gratia & ex gratia redditur, & ista eadem salus secundum te, est non gratia, quia secundum te redditur ex operibus, ergo gratia est non gratia.

Dubitaret forte aliquis de eo, quod apostolus ait, *Hilias interpellat deum aduersum Israel. Sed certa Macrhei quinto. Diligit enim inimicos vestros beneficium, qui oderunt vos, & orate pro persequitur, & calumniantibus vos ergo non debet nisi interpellare deum aduersus Israel, quam cunctis persecutionem patetetur ab eo. Die etiam, quod interpellare ad deum adderis, ut quos non debet huiusmodi, & ut puniatur: possumus latentes hoc facere zelo iustitiae & ut contingatur: sic autem interpellabat Hilias dicens testio Regum decimo nostro, ubi hæc verba etiæ in unius zelatus sum pro deo deo exercitu, quipm detulerat pax domini filii Israel, altaria tua destruxerunt, prophetae occiderunt. Ergo zelo iustitiae impunebatur, non capiatur vindicta. Secundum dicitur coram aliis quidam: Utterius forte dubitaret aliquis de eo, quod in littera dicitur, Reliquam septem milia virorum: quod glorificari expones, atque oes bonos, quia per septem (vt ait) vii. Veritas designatur in missione perfectio: Ergo si per septem milia intelliguntur oes boni, & per eundem milie harum intelliguntur oes perfecti, ergo oes boni sunt perfecti: quod falso est. Dicendum est, quod philosophus in quarto Metaphysico, perfectio dicuntur: uno modo, quod non habet aliquam partem extra se, illud est, perfectio quæcumque ad eam, quæ quidam appellant perfectionem, sufficiens. Nā quicunque dicitur sicut quod esset nec cellularum ad iustitiam, ille non esset iustus ut in deo virtus de necessitate requiritur ad iustitiam, sed dicitur ab alijs pars huius iustitie, ut possit etiæ sibi aliqua iustus iustus non esset. Secundo modo dicitur perfectio, quæcum ad dignitatem bonitatis, ut ei habet illud in excelsu, ut dicitur pfectus medicus, qui in quodam excelsu habet notitia artis medicinae, & homini perfectio ab alijs bus appellata est perfectio abundantie. Tertio modo dicitur perfectio, in quo habent esse perfectiones omnes genitum: & ista est perfectio primi principii, videlicet dei: & ista perfectio potest dici vni excellentie. Cu ergo quæritur, utrum oes perfecti sine boni dici debet, & oes sunt perfecti perfectione sufficientie, pater autem suum perfecti perfectione abundantie, solus aut deus est perfectus perfectione vniuersalis superexcellente.*

Ulterius forte dubitaret aliquis, de eo quod in littera

Ara dicitur, Si autem gratia salvi facti sunt, iam non ex operibus. Sed contra, nā licet non possimus mereri gratiam, non possumus tñ mereri salutem, & gloriam, ut in precedentibus dicebatur. Dicendum quod hic apostolus loquitur de operibus legis, & de illis ceremonialibus obseruatiis, secundum quas non iustificabitur ois caro, ut dicebatur supra, 3. cap. Vel possumus dicere, quod cum non possimus mereri salutem, nisi per opera facta in gratia, salus nostra licet sit aliquo modo ex operibus, est tñ principaliter ex gratia. Vult ergo apostolus dicere, quod ex operibus nostris principaliter salus esse non potest, quia tunc illa salus esset gratia, in quantum esset ex gratia: & non esset gratia, in quantum esset principaliter ex operibus: idem esset ergo gratia, & non gratia: quo posito, gratia iam non est gratia, quod est impossibile. Est ergo diligenter notwithstanding, quod nulla propositio est verior, qd illa, in qua idem de seipso prædicatur: ergo per locum ab oppositis, nulla fallitur, qd in illa in qua idem à se ipso remouetur: vobis ergo apostolus ducere ad impossibile, ponentes salutem esse principaliter ex operibus, non potuit ad maius impossibile ducere, qd per gratia, non esset gratia & quod idem de se ipso negaretur,

Boetius in pd.
cap. de subst.

L E C T I O . XXXVI.

Eteri vero exercitati sunt: sicut scriptum est: Dedit illis deus spiritum compunctionis: oculos, ut non videant & dantes, ut non audiant vobis in horum diernum dies.

Bonapartem apostolus ostendit, quod gentiles non debent insultare contra iudicem eorum cœptum, & reprobationem, quia homines cœptum, & homines reprobat, non erat vobis. In parte nostra, qd ipso hoc non debent insultare, quia homines cœptum, & homines reprobat, non est vobis. Cis est qd duo faciunt, quia prædicto ostendit, quod iudicet iusti sunt obiectati, secundo declarat quod homines cœptum, & homines exercitatio est vobis genitibus. Secundum dicitur. (Dico ergo inquit.) Ad evidenter primæ partis, secundum, quod si est aliquis pote tripliciter illuminari sit dignus & iustus, est aliquæ tripliciter exercitari. Primum, quis pote illuminari per doctores doctrinam. Secundo per scripture, intellegentia. Tertio per propria industrian. Videamus, n. alij quos illuminari, quia doctores diligenter audiunt. Secundo, aliqui illuminari possunt, quia scripturas diligenter legunt. Tertiis quibus p. propria industria, ad intellectum multum venit ipsa surgunt. Hoc est, ut tripli modi digni est aliquæ amperari. Primum, si erga doctorem, non debite se habuerint. Secundo, si laicæ pagina non debite intellexerint. Tertio, si propria industria proprie non vbi sunt. A postolos ergo, volens assurgere ratione, & cam quæcum multi ex iudeis sunt exercitantes, facit, secundum tripliciter hoc ostendit: Nā primo ostendit, hoc quia erga suum doctorem, ierga christum non debite se habuerint. Secundo, quia scripturæ laicæ non debite intellexerint, vel non debite intelligere voluerint. Tertio, quia industria propria male vbi fuerint. Secunda ibi. (Ex. David dicit.) Tertia ibi. (Obscurerunt oculi eorum.) In prima parte intendit, tales rationem. Quicunq; habuerint, & habent spiritum compunctionis, & spiritu iniustiae erga suum doctorem, & erga christum, illi dignum est quod sint participantes cœci, & peribacantes, indisciplinabiles. Iudicandi sunt huiusmodi, ergo &c. De hac autem ratio ne ponit virtutem mediæ. Continetur autem sic,

M. iii

AD ROMANOS.

Dicitur est quod electi electi ex Iudeis, cōsecuti sunt iuris iustitiam easteri sunt exēgeati quia credere noluerūt dicitur in Christi immo supple inuidēbant ei, (sicut scriptum est,) Isaiae 6, (dedit illis deus spiritum compunctionis,) id est, permisit eos deus habere malā voluntātem, & mentem inuidētēm, qua inuidērent Christo, & quia sic est, (dedit illis deus oculos, ut nō videat,) id est vt sint excecati, (& aures ut non audiant,) id est, sint in disciplinabiles, & hoc (vñ) ad hodiernum diem, id est vt sint pertinaciter tales. Et ergo vis rationis huius, cum Iudei haberent spiritum compunctionis, id est, spiritum inuidē contra Christum facti sunt cęci, & indisciplinabiles, pertinaciter vñ in hodiernum diem. Notandum quod hæc auctoritas assumpta ab apostolo habetur Isaie sub eadem sententia, sed non sub his verbis, sed ibi dicitur. Exēcta cor populi huius & aures eius aggraua, & oculos eius claudē ne forte videat oculis suis, & auribus suis audiāt. Notandum etiam quod duo sunt sensus maxime deseruientes doctrinæ: sensus visus, qui deseruit inuentioni prout aliquis inuenit aliqua per se, & auditus, qui deseruit discipline, prout aliquis alius addiscit aliqua per alium. Iudei ergo qui habuerunt spiritum compunctionis, id est, spiritum inuidē, vt exponit Aymon, contra Christum, dignum fuit & essent excecati, vt non haberent oculos ad videndum aliqua per se, & etiam quod fierent indisciplinabiles, & non haberent aures ad audiendum, vel ad descendū aliqua per alios, & hoc vñ in hodiernum diem: in quo datur intelligi, quod licet vñ nunc pertinaces fuerint possint tamen adhuc conuerti, nec est de eis simpliciter desperandum. Deinde cum dicit,

B. David dicit, Fiat mensa eorum coram ipmis in laqueum, & in captionem, & in scandalum, & in retributionem illis,

Adducit secundum Rōnē, quare sint excecati, & reprobati, quia scripturā sacram non intellexerunt. Ad cuius euidentiam sciendum, q̄ cum quis nolit intelligere scripturam sacram, vt bene agat exēcatum, & quatuor mala incurrit: sicut fuit populus iudeus, qui noluit intelligere scripturam: ex qua cęcitate, est ille populus quatuor mala consequutus. Nam primo ex hoc illo populus est illaqueatus, vt ad veritatem non accedat. Secundo est captiuatus, vt à seruitute nō recedat. Tertio est scandalizatus, vt vituperium, & opprobriū sentiat. Quarto fuit ei retributio, vt poenam eternam incurrat. Formetur ergo sic ratio: Quicunq; non bene utuntur mensa coram eis posita, id est scriptura, eis duabus data, dignum est quod ex hoc ita exēcatetur, quod illa scriptura, & illa mensa fiat eis in laqueum ne possint ad veritatem accedere: & in captionem, ne possint à falsitate recedere: & in scandalum, vt vituperium, & opprobrium valeant sentire: & in retributionem ne illis, vt poenam eternam ex hoc digni sint habere. Iudei fuit huiusmodi, ergo dignum est, quod ipsi sint sic excecati quod ipsi possint omnia mala ista incurrire. De hac autem ratione ponit virtutem medi. Contumelias ergo sic: Dicitur quod Iudei sunt excecati quia Christo inuidērunt, etiam excecati sunt, quia scripturam sacram, quasi mensam coram eis positam, & eis diuinitus datam, recte intelligere noluerunt, unde (& David de eis dicit, Fiat mensa eorum,) id est, scriptura sacra, quæ dicitur eorum, id est, Iudeorum, quia eis ante alios, ē oblata h̄mōi mensa (corā eis) posita, quā noluerunt intelligere, supple, excēder eis, vt sit eis (in laqueum) vt ad veritatem non accedant, (& in captionem), vt à falsitate non recedant, (& in scandalum) vt ex hoc dedecus, & vituperium sentiant (& si illis in retributionem) vt ex hoc retribuatur eis, vt poenam eternam incurrant. Est ergo vis rationis huius, quod ideo Iudei tantam cęcitatēm, & cor mala incurserint quia mensam, id est, scripturam sacram coram eis pos-

A sitam bene intelligere noluerunt. Notandum autem quod glosa exponit hanc literam vt per mensam intellegatur malitia; et tunc erit sensus, Fiat eorum mensa,) id est eorum malitia ab eis exorta, in qua delectantur, quasi in mensa, quæ mensa est (coram ipsis,) huiusmodi itaq; mensa, & huiusmodi malitia, fiat eis (in laqueum,) vt eos à bono impedit; (et in captionem,) vt eos in malo detineat; (et in scandalum,) vt eos de peccato, in peccatum ruere faciat; (et in retributionē illis,) vt eos in damnationem mittat. Notandum etiam, quod exponitur a glosa, de mensa, id est, scriptura sacra, aliter q̄ nos exposuimus. Secundum glosam enim est sensus, (Fiat mensa eorum, ideo scriptura sacra, que est eis ante alios oblata, quæ mensa est (coram ipsis,) quia delectantur in ea, id est in scriptura legis quantū ad carnales obseruantias huiusmodi mensa, in qua se delectantur (fiat eis in laqueum) erroris, & in captiuitatem, & in scandalū, & in retributionem.) Nam ipsi erando, & sacram paginam non intelligendo, & Christū occidendo, fuit eis in captionem, quia à Romanis propter hoc capti fuerunt; fuit eis in scandalum, quia ex hoc dedecus & vituperium incurrerunt; fuit etiam eis in retributionē quia ex hoc eternam poenam quasi suam retributionem habere debuerunt. Prima tamen expositio magis videtur concordare cum serie, litera. Deinde cum dicit,

Obscurēntur oculi eorum ne uideant, & dorsum eorum semper incurua.

Adducit tertia rationem, quod ipsi sunt excecati, quia ipsi propria industria male vñ fuerunt. Ad cuius euidentiam sciendum, q̄ qui male utuntur industria propria, & intellectu excecatur, & in affectu depravat. Formetur autem sic ratio: Quicunq; non bene utuntur industria, & intelligentia eis à deo concessa, illi intellectu excecatur, et habent oculos obscuratos, et in affectu depravantur, & habent dorsum incuruatū Iudei sunt huiusmodi, ergo ipsi sunt sic excecati, et sic damnati. De hac autem ratione ponit virtutem medie. Continuetur autem sic: Dicatum est quod Iudei sunt excecati, quia Christo inuidērunt et quia scripturā sacram, quæ erat quadam mensa coram eis posita, & duas unius eis data, debite intelligere noluerunt: sed ruris fuit tertio excecati, et depravati, quia industria, & intelligentia à deo eis concessa, male vñ fuerunt: et quia noluerunt bene vt haec industria, & hac intelligentia eis diuinitus concessa, ideo dicatum est per prophetam, (Obscurēntur oculi eorum,) id est, excecati eorum intercessus, (et dorsum eorū semper incurua,) id est, depravetur eorum affectus. Vnde et glosa ait, et per oculos hic, ratio designatur; et per dorsum liberatum arbitrii decessus. Et ergo vis rationis huius, quod ipsi Iudei sic sunt obscurati, & sic incurvati, quia supple, intelligentia, & industria eis diuinitus concessa, bene vñ noluerunt. Deinde cum dicit,

Dico ergo Numquid sic offendērunt, vt caderent? Absit! Sed illorum delicto, salva est gentibus, vt illos emulentur.

Ostendo quomodo populus Iudaicus est excecatus, & quia est culpabilis: in parte ista, ne gentes insultent contra Iudeos, declarat, q̄ Iudeorum culpa est utilis. Circa quod duo facit, quia primo ostendit, quod utilis fuit Iudeorum casus, & Iudeorum excecatio. Secundo declarat, q̄ esset valde utilis eorum conuersio, ibi, (Quod si delictum.) In prima parte intendit talem rationem. Propter quorūcumq; casum, et propter quorūcumq; delictū est status facta gentibus, vt illos emulentur, ille casus et illud delictum est vtile, et propter hoc non debent gentes contra sic cadentes, et contra sic delinquentes ullatenus insultare: Iudei sunt huiusmodi ergo illorum casus, et illorum delictum, fuit qđ vtile, et

Vtile, et propter hoc gentiles contra Iudeos non debent vilatenus insultare. De hac autem ratione ponit virtutem medi. Continuetur autem sic. Dictum est, quod Iudei sic excecati fuerunt, sic offendunt: tamen eorum offensio et eorum casus fuit vtilis. Ideo ait. (Dico ergo) Iudeos sic cecidisse sic offendit: sed (Nungd sic offendunt ut caderent) sine vita vtilitate, ita q̄ eorum casus, & eorum delictum non fuerit in aliquo vtile? (Absit. Sed illorū delicto salus gentibus facta est, vt illos emulentur.) Tunc est supplenda ratio: quod postq̄ tanta vtilitas collacta est gentibus, propter Iudeorum delictum, quia ex hoc eis occasionaliter salus facta est, ergo propter hoc gentiles contra Iudeos non debent vilatenus insultare. Notandum autem quod delictum Iudeorum fuit causa salutis gentibus tripliciter. Primo, quia propter eorum delictum illata fuit mors christi, propter quam mortem nos redempti sumus. Secundo, delictum Iudeorum fuit occasionaliter causa salutis gentibus, quia Iudei propter eorum delictum, apostolos repellentes, ex hoc consequeruntur est, vt apostoli conuerteret se ad gentes, iuxta illud auctorū: 3. vobis oportebat primum loqui verbum dei: sed quoniā repellitis illud, & indignos vos iudicatis aeternae vitae, ecce conuertimur ad gentes. Tertio fuit eorum delictum occasionaliter ea salutis gentibus, quia pp eorum delictum, quo occiderunt christum, yustati sunt à Romanis & dispergi sunt per mundum, in testimonium quod non sicut sunt prophetiae, quas apostoli de christo gentibus expresserunt. Notandum etiam, quod hec littera (vt illos emulentur) potest referri, vel ad Iudeos, vel ad gentes, potest enim esse sensus, quod propter Iudeorum delictum facta est gentibus, ut Iudei emulentur gentes, vel conuerso. Si sit sensus, ut Iudei emulentur gentes, hoc potest esse dupliciter, quia intelligitur, vel de Iudeis conuersi, vel de non conuersi. Si de non conuersis, tunc erit sensus, quod propter delictum Iudeorum, salus facta est gentibus, ut Iudei non conuersi emulentur illos, id est, iniudeant, & habeant odio Gentiles. Si vere exponatur de Iudeis conuersis, tunc erit sensus, pp delictum Iudearū, est salus facta gentibus, ut Iudei conuersi emulentur illos, immitetur gentiles. Alio modo exponi est conuerso, vt sit sensus, quod Gentiles emulentur Iudeos: & tunc, vel exponetur de Iudeis conuersis, vel de non conuersis: si de conuersis, tunc erit sensus, quod hoc modo propter delictum Iudeorum, salus gentibus facta est, ut ipsi apostoli conuerteret se ad gentes, gentes emulentur, immitentur Iudeos conuersos. Si vero exponatur de Iudeis non conuersis, tunc erit sensus, quod propter delictum Iudeorum, salus gentibus facta est, ut ipsi gentiles emulentur, & indigneretur contra Iudeos non conuersos. Quatuor q̄ modis potest exponi illa litera, duabus modis, prout Iudei emulantur gentes: & duabus modis, prout est ē conuerso. qualitercum, itaque exponatur huiusmodi emulatio, ex quo propter delictum Iudeorum salus gentibus facta est, non debent gentiles contra Iudeos delinquentes insultare, ex quo delicto tantā vtilitatem sicut affecuti. Notandum etiam quod non est inconveniens, quod Iudei conuersi emulentur contra gentiles conuersos, & etiam quod isti immitentur illos, quia in aliis alterutri poterant alterutros superare. Deinde cum dicit.

Quod si delictum illorum diuitiae sunt mundi.

Ostendo quod fuit vtilis Iudeorum conuersio, ostendit quod esset valde vtilis eorum conuersio. Circa quod quatuor facit, secundum quod quatuor rationes adducit ad propositum. Secunda ibi. (Et diminutio eorum.) Tertia ibi (vobis enim dico.) Quarta ibi. (si enim amissio.) In prima parte intendit talem rationem. Bonum sunt magis ordinabilia in vtilitatem gentium, & in

A in diuitias mundi q̄ malasq̄ delictū, & auersionem Bis dorum, deus ordinavit in salutem gentium, & in diuitias mundi: ergo multo magis eorum conuersionem, & eorum proficuum, in huiusmodi vtilitatem & in huiusmodi diuitias ordinabit. De hac autem ratione ponit virtutem medi, dicens. (Quod si delictum eorum) Iudeorum (sunt diuitiae mundi) hoc est, si medius, id est si Gentiles sunt ditati propter Iudeorum delictū, supple multo magis ditabuntur in spiritualibus bonis, propter Iudeorum proficuum: nam si vtilis fuit Gentibus Iudeorum conuersio, multo magis erit eis vtilis eorum conuersio. Deinde cum dicit.

Et diminutio eorum diuitiae gentium quanto magis plenitudo eorum.

Adducit secundum rationem. Formetur autem sic ratio. De quacumq; gente, paucorum conuersio est diuitiae, & vtilitas gentium, multo magis illorū plena conuersio, erit diuitiae, & erit vutilitas Gentium: sed conuersio paucorum Iudeorum, id est, conuersio apostolorū et aliorum discipulorum christi fuit magna diuitiae, et magnavutilitas Gentium: ergo multo magis plena conuersio Iudeorum esset magna diuitiae, & magna vutilitas Gentium. De hac autem ratione ponit virtutem medi, dicens. (Et diminutio eorum,) id est si diminutus numerus Iudeorum, hoc est, pauci conuersi ex eis, sunt (diuitiae,) id est vutilitas gentium, quanto magis plenitudo, id est plena conuersio Iudeorum, quæ erit in fine mundi, vt glosa ait, supple, erit diuitiae mundi; & vutilitas gentium. Deinde cum dicit.

C Vobis enim dico gentibus. Quandiu quidem ego sum Gentium Apostolus, ministerium meum honorificabo, si quomodo ad emulandum prouocem carne meam & saluos faciam aliquos ex illis.

D Adducit tertiam rationem, q̄ esset valde vutilis Iudeorum conuersio. Formetur aut sic: Pro quibuscumq; ego Paulus qui sum specialiter apostolus gentiū, volo meū ministerium honorificare, ampliare, vt si quō ad emulandum prouocem eos, ut saluos faciam aliquos ex illis, illorū conuersio ē valde vutilis. Huiusmodi aut sunt Iudei: Ergo Iudeorum conuersio, esset valde vutilis. De hac aut ratione ponit virtutem medi. Continetur aut sic: Bene dico q̄ plenitudo. i. plena conuersio Iudeorum, esset diuitiae mundi, & esset diuitiae gentiū, & esset valde vutilis: & quia sic est, (vobis dico gentibus,) qui estis mihi specialiter commissi, Quandiu sunt gentium apostolus, ministerium meum honorificabo. i. ampliabo: quasi dicat, licet ego specialiter sum gentium apostolus, volo tamen istud ministerium honorificare id est ampliare, vslg ad Iudeos, si possim aliquos conuertere ex illis, Ideo ait, ego honorificabo. i. ampliabo huiusmodi ministerium, (si quomodo prouocem). i. prouocare possim (carinem meam), i. Iudeos (ad emulandum) i. ad imitandum me, & ad suscipiēdam sdem christi, & hoc faciendo, (saluos faciam aliquos ex illi.) Tunc ergo est supplenda ratio, q̄ si apostolus sic voles bat laborare, vt prouocaret Iudeos ad emulandum & ad imitandum ipsum, & vt conuerteret eos, & saluos faceret aliquos ex illis: ergo Iudeorum conuersio, erat valde vutilis, quia nisi pro re valde fructuosa & vutilis, noluissest apostolus ha laborare. Deinde cum dicit.

Si enim amissio eorum reconciliatio est mundi: quæ assumptio, nisi vita ex mortuis?

Adducit quartam rationem, q̄ Iudeorum conuersio esset valde vutilis. Ad cuius euidentiam sciendum quod semper illud quod est per se, est potius eo quod est per accidens, & semper illud quod est per causam, est

AD ROMANOS.

potius eo quod est per occasionem: malum autem, & de
lictum, & auerio aliquorum per se, non possunt facere
ad decorum vniuersi, & ad reconciliationem mundi
di, sed per accidens, & occasionaliter, sed bonum, & co-
uerio eorum, per se, & causaliter, possunt facere ad de-
corem vniuersi, & ad iustificationem mundi. Quare si
Iudeorum amissio, i. perditio, est reconciliatio mundi,
multo magis eorum assumptio, i. eorum conuersio,
erit valde utilis, & vita ex mortuis, erit valde utilis, &
esse poterit iustificatio mortuorum. Iudei sunt huius
modi, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem
medii. Continuetur ergo sic litera, Bene dico, quod
ego volo laborare pro conuersione Iudeorum, & pro
eorum conuerso esset valde utilis, quia (si amissio enim
eorum,) id est infidelitas, & auerio Iudeorum (est re-
ctificatio mundi,) quae erit assumptio. i. quid erit eos
rum conuersio (nisi vita ex mortuis,) id est, nisi iustifica-
tio mortuorum, hoc est, erit iustificatio gentium, quae
prius mortuas putabantur. Tunc ergo est supplenda
ratio, quod cum sic sit, valde erit utilis conuersio Iude-
orum. Deinde cum dicit:

Quod si delibatio sancta est: & massa.

Ostendo quod utilis sit Iudeorum auerio, & decla-
rato quod utilis esset eorum conuersio. In parte ista
manifestat, quod sit possibile eorum reparatio. Circa
quod duo facit, secundum quod duas rationes adducit
ad propositum. Primo probat hoc exemplo Aposto-
lorum. Secundo, exemplo patriarcharum. Secunda ibi. (Ec-
si radix.) Ad evidenter primae partis, scidetur, quod
eiusdem naturae est totum & pars, ut si una scintilla va-
dit superius, totus ignis est captus natus superius ire: & si
una gleba terrae vadit inferius & tota terra pot. infes-
tius ire. Ipsi ergo apostoli fuerunt quedam delibatio
& quedam degustatio, & quedam gleba separata de
massa Iudeorum, nam sicut modicum vinum separa-
tum a toto dolio, dicitur quedam degustatio illius do-
lii, ita apostoli, & alii discipuli separati a massa Iudeo-
rum, dicuntur quasi quedam degustatio illius massa. Formetur ergo sic ratio: Qualiscumque est pars, tale po-
test esse totum, & qualiscumque est delibatio, talis pot.
esse tota massa. Sed delibatio Iudeorum est sancta. i.
illi pauci qui assumpti sunt de Iudeis, ut apostoli, &
alii discipuli christi, sunt sancti. Ergo & massa, i. genus
Iudaicum potest esse sanctum. De hac autem ratione
ponit virtutem medi, dicens (quod si delibatio est san-
cta, & massa) potest esse sancta. Notandum autem, ut
glosa ait, & sumpta est ab Ambrosio, quod delibatio
est parua assumptio de aliqua re ad experimentum totius
rei, ut parum de cibo, vel parum de vino, ad experimen-
tum totius cibi, vel torius vini, dicitur delibatio illius:
sic delibatio, illud modicum quod acceptum fuit de
massa Iudaica, ut apostoli, & alii discipuli: quia pe-
hos paucos assumptos possumus habere aliquod ex-
perimentum de tota massa: ideo istud assumptum dici-
tur delibatio ipsius massa Iudaicae. Cum ergo delib-
atio & massa sint eiusdem substantiae (ut glosa ait) ex
quo haec delibatio est sancta, sequitur quod haec
massa sancta esse possit: & quia sic est, non est irrepara-
bilis Iudeorum casus, cum sanctificari possint. Deinde
cum dicit:

Et si radix sancta, & rami.

Adducit secundum rationem ex parte patriarcharum. Formetur autem sic: Qualiscumque est radix tales
possunt esse rami: sed radix Iudeorum, & patriarchae
sunt rami sancti: ergo & rami. i. ipsi Iudei possunt sancti
sciri: non ergo est irreparabilis eorum casus. De hac
autem ratione ponit virtutem medi, dicens, (& si rad-
ix sancta). i. patriarchae, qui sunt radix Iudeorum
sunt sancti, (& rami), id est, Iudei, supple, potuerunt
esse sancti; non ergo est insolubile contra Iudeos
propter eorum casum, cum quia huiusmodi casus, no-

A fuit utilis, tum quia fuit utilis, tum quia est reparabilis.

Dubitaret forte aliquis de illo verbo apostoli. Ceteri vero excecati sunt. Quod glosa exponens (& est
Augustini in de predestinatione sanctorum) ait, Exce-
cati enim sunt, quia credere noluerunt. Sed contra,
quia enim excecati sunt, ideo noluerunt credere, &
enim non sufficiunt excecati, credissent: quare si cæci-
tas est causa incredulitatis, incredulitas non erit causa
cæcitatis: non ergo excecati sunt, quia credere nolue-
runt. Dicendum quod duplex cæcitas, vel cæcitas, duo
bus modis potest sumi, uno modo ut est culpa, alio
modo ut est pena. Ut est culpa, sic est ipsa infidelitas, de-
hac non loquitur modo. Ut autem est pena, sic causatur
ab infidelitate, nam ex hoc quod aliquis est infidelis, &
non vult credere, iusto dei iudicio excecatur in intel-
lectu, & de hac cæcitate loquitur glosa, dices, quod ex-
cecati sunt, quia credere noluerunt.

Vlterius forte dubitaret aliquis de eodem verbo ap-
postoli, Ceteri Iudeorum excecati sunt super quo
glosa ait, & est Ambrosi: Qui cum enim cum intellectu
sister, noluit credere, id debet consequi, ne de cetero
possit credere. Sed contra: credere est voluntatis. Pro-
terea, quādū sumus in vita ista, non est de aliquo de-
sperandum; ergo nullus est qui non possit credere. Di-
cendum quod peccatum cum hoc quod tollit gratiam,
etiam facit nos inhabiles ad bonum gratia, & quanto
plura peccata facimus, tanto magis inhabiles sumus
etiam quanto magis peccatum grauius est, tanto magis
inhabiles nos reddit. Unde sic se habent peccata
ad tollendam gratiam, sicut se habent paries ad tollendū
lumen: nam si inter oculū & lumē esset paries quātūcū
subtilis, esset sufficiens ad tollendū lumen totaliter, tñ
quanto grossior esset paries, tanto magis oculus ille
redderetur inhabilis ad videndum lumen illud: nam si
non posset oculus ille videre lumen nisi aperte paries
te quia difficultas est tollere parietem grossum, quām
cūnem, inhabilior redditur oculus ad videndum lumen,
si interponatur paries grossus, quām tenuis. Sic
& si multi paries ibi interponerentur, adhuc oculus
ille ad videndum lumen illud, inhabilior redderetur.
Sic & in proposito, minime peccatum mortale suffi-
ciat tollendam gratiam, tamē quanto peccatum est
grauius, tanto homo inhabilior redditur ut relinqueat
et recuperet gratiam: sic etiam si plura peccata com-
mitteret, adhuc inhabilior redderetur. Ipsa ergo
grauitas peccati, & ipsa multitudine peccatorum, non
solum tollit gratiam, sed etiam multum tollit de habili-
tate & possibilitate ad gratiam obtinendam. Volens
ergo apostolus innuere quanta sit labes, & quanta sit
grauitas peccati infidelitatis, ait, quod cum quis intel-
ligit, & non vult credere, id debet consequi, ne de cetero
possit credere, quasi dicat, quod peccatum infideles
caris multum tollit de habilitate & possibilitate, ne de
cetero possit credere, & ne de cetero possit. i. vix pos-
sit esse in gratia. Exponendum est ergo (ut non pos-
sit). i. vix possit, quia huiusmodi peccatum multum de-
habilitate, & possibilitate tollit.

Vlterius forte dubitaret aliquis de eo quod, in lite-
ra dicitur: Si radix sancta, & rami sunt. Sed contra,
patriarchae fuerunt sancti, & tamen multi eorum filii
fuerunt mali. Dicendum quod non loquitur apostolus
hic de actualitate, sed de possibilite. Nam cum rad-
ix, & rami sint quodammodo eiusdem naturae, non
potest esse quod radix sit sancta, & tamen imponibile
sit ramos esse bonos: vult ergo apostolus dicere quod
ex quo radix est sancta, quod rami possunt esse bō-
ni. Iudei ergo descendentes ex patriarchis, qui sunt
quasi quidam rami procedentes ex radice, possunt
esse sancti, & possunt cohereri: ideo ut dicebas
sunt, non est irreparabilis, eorum casus. Possu-
mus & aliter solvere, ut sit argumentum à signo, quia
signum secundum philosophorum quod debeant esse
boni,

boni quia quos genuere boni: & quia patriarchæ boni fuerunt & radix bona fuit, signum est quod debeant esse boni Iudei: non ergo omnino desperandum est de eis q̄ nō possit recuperari eorum casus. Potest etiam tertio modo solui, ut a quibusdam soluitur, q̄ rami aridi non sunt rami simpliciter sed secundum quid: cū ergo mali filii quantumcumq; descenderint ex radice sancta, & ex semine patriarcharum, quia sunt rami aridi, non sunt rami simpliciter, & ideo non sunt sancti.

L E C T I O . X X X V I I .

Vnde si aliqui ex ramis fracti sunt, tu autem cum oleaster es, insertus es in illis.

Postquam apostolus repressit gentilium iactanciam, ne gloriarentur contra Iudeos, ex eo quod

Iudei erant repulsi, & reprobati. In parte ista ostendit quod non debent gloriari aduersus gentiles, ex eo q̄ ipsi gentiles sunt admissi, & aduocati. Propter quod sciendum, quod vt patere potest per habita, non omnes Iudei auersti erant, immo aliqui erant approbati, & erant quasi rami stantes, aliqui autem erant rami fracti, & cadentes. Duo ergo facit, quia primo ostendit quod gentiles non debeant se extollere, nec se iactare contra iudeos, qui erant approbati, & erant rami stantes. Secundo declarat q̄ non debeant hoc facere contra Iudeos, qui erant rami fracti & cadentes, ibi. (Dicis ergo fracti sunt.) Ad evidentiam primæ partes, sciendum, q̄ populus gentilis ad Iudeos approbatos & stantes, tripliciter comparatur. Nam primo comparatur ad eos; sicut ramus adventitius ad eum qui est ramus naturalis. Secundo comparatur, sicut ad illos unde humorem suscipit. Tertio comparantur ad eos, sicut ad illos, quibus nihil influit. Vnde volens ostendere, q̄ populus gentilis, contra Iudeos, & maxime contra Iudeos approbatos & stantes, non debet insultare, tria facit, secundum q̄ triplici modo probat intentum. Nam primo probat hoc, ex eo quod gentilis, respectu Iudeorum stantium, est ramus innaturalis. Secundo probat hoc ex eo quod ab eis humor, & pinguedinem suscipit. Tertio ex eo, quod eis nihil influit. Secunda ibi. (Et socius radicis) Tertia ibi. (Quod si gloriari.) In prima parte intendit talem rationem. Ex quacunq; oliua sunt rami fracti, & loco illorum sunt alii rami inserti, rami adventiti & inserti, contra ramos naturales, & potissimum contra ramos stantes, & non fractos, gloriari non debent: Gentiles sunt huiusmodi: ergo contra Iudeos, & potissimum contra Iudeos approbatos & stantes, gloriari non debent. De hac autem ratione ponit virtutem mediæ. Ideo ait. (q̄ si alii qui ex ramis) supple, naturalibus (sunt fracti,) id est, sunt à promulgatione eterna hereditatis absclusi, (tu autem) gentilis (cum esses oleaster,) id est, cū esses natura liter sterilis, & amarus, (insertus es). i. non tuo merito, sed dei misericordia, & aliena operatione, coniunctus es (in illis,) id est, in loco illorum ramorum fractorum. Tunc ergo est supplenda ratio, quod cum tu gentilis sis ramus innaturalis, & sis insertus loco ramorum fractorum, contra ramos naturales, & potissimum contra ramos stantes, & nō fractos, gloriari non debes. Notandum q̄ rami naturales arboris, naturaliter sunt coniuncti proprio stipiti, sed rami inserti, quod coniunguntur radici & stipiti, non habent ex naturali origine,

A sed ex aliena operatione. Gentiles ergo, quia nō erant rami nāles sed erant rami inserti, q̄ coniungeretur bona oliua nō habebant ex se, sed habebat ex aliena operatione; & q̄ ex eo qd quis habet ab alio, nō debet contraria aliquos gloriari, propter huiusmodi insertionē gentiles nec contra iudeos, nec contra alios gloriari debent. Deinde cum dicit.

Et socius radicis, & pinguedinis oliuae factus es, noli gloriari aduersus ramos.

Adducit secundam rationem, quod gentiles contra iudeos gloriari non debeant, & maxime contra iudeos stantes, quia ab eis humor, & pinguedinem suscipiebant. Formetur autem sic ratio: Quicunq; suscipit hunc morem, & pinguedinem à radice, & à pinguedine oliuae, id est, populi iudaici, ille aduersus ramos, id est, aduersus iudeos, & maxime contra iudeos stantes, a quibus hoc suscipit, gloriari non debet: tu gentilis es huiusmodi: ergo &c. De hac ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic litera: Bene dico, q̄ tu gentilis es oleaster, & es insertus in illis, id est, in loco illos rum ramorum fractorum, & hoc modo (es factus socius radicis), scilicet, patriarcharum, & prophetarum (et factus es socius pinguedinis, id est, apostolorum, qui p̄ omnibus habet pinguedinem spiritus; factus es dico, socius pinguedinis, & radicis oliue). s. populi iudaici: & quia sic est, (noli gloriari aduersus Iudeos,) & maxime contra iudeos stantes, à quibus tantam pinguedinem, & fructum suscipis. Notandum autem, quod licet huiusmodi populi iudaici sint fracti rami, tamē non est euulta radix, nec sunt fractio[n]es rami: illa ergo oliua, q̄ significat populum iudaicum, vt glosa tangit, & est Augustini, putata est, & non amputata est: cōtra ergo talem oliuam, & contra talem populum, gentiles insultare non debent. Notandum etiam, q̄ apostolus libere alludit verbis prophetarum, & verbis veteris testamenti: vnde populum iudaicum appellat oliuam pinguem, quia huiusmodi populus oliua vbera & pulchra, est appellatus, iuxta illud Hieremias; Oliuā vberem, pulcrā, fructiferā, speciosā, vocavit dominus nomen tuum. Deinde cum dicit.

Cere. 20
Quod si gloriari: non tu radicem portas, sed radix te.

D Adducit tertiam rationem, sumptam ex eo, quod populus gentilis nihil influit populo iudaico. Formetur autem sic: Quicunq; alicui populo nihil dat, sed magis suscipit ab illo, contra illum populum gloriari non debet: sed tu gentilis non portas radicem, & nihil das radici, id est, nihil das populo iudaico, sed magis radix portat te, id est, populus iudaicus magis dat & influit tibi: ergo tu contra iudeos, & potissimum contra iudeos stantes, gloriari non debes. De hac autem ratione ponit virtutem mediæ. Continuetur autem sic litera: Bene dico, q̄ tu gentilis non debes gloriari aduersus ramos, id est, aduersus Iudeos, (q̄ si gloriari) supple, non bene facis, quia (non tu radicem portas, sed radix te,) hoc est, vt glosa exponit, gens illa nihil habet à te, sed tu habes ab ea; tu non portas eam, sed illa portat te. Tunc ergo est supplenda ratio, quod cū sic sit, tu gentilis contra iudeos gloriari non debes. Deinde cum dicit.

Dicis ergo, Fracti sunt rami, vt ego inserar.

Ad huius partis evidentiam sciendum, quod rationes facte, magis evidentur arguere de ipsa radice, & de ramis stantibus, quia ille populus à ramis stantibus, & à radice, suscipit pinguedinem, & humor. Rursus huiusmodi radix portat gentilem populum: rami autem fracti, non influunt in populum gentilem, nec portant ipsum. Ne ergo obiicerent gentiles, dicentes, quod līcet non debeamus gloriari, contra radicem huius

AD ROMANOS.

olius, id est, populi Iudaici, id est, patriarcharum; & his
ceteri non debeamus gloriari contra pinguedinem, id est,
contra apostolos, nec contra ramos stantes, possumus
tamen gloriari contra ramos fractos: instatur eorum
obediensi, quod etiam contra ramos fractos gloriari
non debent. Propter quod, ut dicebatur, potest sic con-
tinuari haec pars ad precedentem, qd postq; apostolus
ostendit qd gentiles non debent gloriari contra ramos
stantes, id est contra Iudeos fidèles, in parte ista decla-
rat, qd non debeant insultare contra ramos fractos. i.
contra Iudeos incredulos. Circa quod duo facit, quia
primo p̄mittit gentium obiectionem. Secundo cō-
tra illam obiectionem, subiungit multiplicem ratio-
nem ibi (Bene: propter.) Arguebant autem sic genti-
les, Quicunq; rami sunt fracti, ut nos inseramus, contra
illos ramos fractos possumus gloriari: sed Iudei quasi
quidam rami sunt fracti, ut nos inseramus: ergo con-
tra eos sic fractos possumus gloriari. De hac autem
obiectione ponit virtutem medii. Continuetur autem
sic litera (Dicit ergo,) id est, tu gentilis sic respondes
dictis meis, (fracti sunt rami,) quasi dicat, ego nō pos-
sum gloriari contra ramos stantes, nec contra radicē,
nec contra pinguedinem, sed quia fracti sunt rami, ut
ego uulnerar, ergo saltem contra hos ramos fractos, los
eo quorum ego sum insertus, supple, possum, vel des-
beo gloriari. Deinde cum dicit,

Bene: propter incredulitatē fracti sunt
tu autem fides.

Remouet huiusmodi obiectionem, adducens cōtra
eā multiplicē rationem. Ad cuius euidentiam sciendū
qd gentiles in sua obiectione duo tangebant, videlicet
ramorum fractionem, & eorum insertionem: ideo
ad remouendam eorum obiectionē, & ad ostendendū
qd etiam contra ramos fractos non debeant gloriari,
duo facit. Nā primo ostendit qd nō debeat sic gloriari
propter eorū insertionem. Secundo qd non debeant
hoc facere propter ramorū fractionem, ibi. (Sed & il-
li.) Ad euidentiam primæ partis sciendum, qd circa in-
sertionem gentium, quantum ad præsens spectat, qua-
tuor sunt consideranda. Nam primo consideranda est
ipsa fides, per quam gentiles sunt inserti. Secundo con-
siderandi sunt ipsi gentiles, qui sunt inserti. Tertio co-
derandi sunt ipsi rami fracti, id est ipsi increduli, loco
quorum sunt inserti. Quarto consideranda est ipsa di-
uina bonitas vel ipsa diuina clemētia, per quam sunt
inserti. Ideo quatuor facit, secundum quod his qua-
tuor rationib; declarat, quod gentiles propter
suę insertionē contra ramos fractos, id est contra
Iudeos incredulos, insultare non debent. Nam
primo probat hoc ex parte fidei, qua sunt inserti. Se-
condo ex parte ipsorum gentilium, qui sunt inserti. Tertiū
ex parte ramorū fractorum, loco quoruſ sunt
inserti. Quarto ex parte diuinæ bonitatis, per quam
sunt inserti. Secunda ibi. (Noli altum sapere.) Tertia,
ibi. (Si enim deus naturalib;.) Quarta ibi. (vide ergo
bonitatem.) In prima parte intendit talem rationem:
Quicunq; stat, & est insertus alicubi non per se sed per
aliud, ut per fidem & per gratiam, ille propter huius-
modi statum, & propter huiusmodi insertionem, non
debet contra aliquos gloriari: tu gentilis es huiusmo-
di, ergo propter hoc non debes contra ramos fractos,
nec contra aliquos gloriari. De hac autem ratione po-
nit virtutem medii. Ideo ait. (Bene: propter incredulita-
tem) fracti sunt quasi dicat, Bene uerū est, quod Iudei,
naturales rami, propter incredulitatem sunt fracti: sed
quod tu gentilis addis, ut ego uulnerar, illud non est cau-
sa efficiens quare sunt fracti: sed fracti sunt propter eo-
rum incredulitatem, id est, suo vicio, ut Ambrobus ex-
ponit. (Tu autem fide stas,) quasi dicat, ip. sicut Iudei
sunt fracti sua incredulitate & suo vicio, sic tu stas non
tuo merito, imo stas fide, & dei beneficio, ut exponit

A Augustinus in de questionibus noui & veteris testamē-
ti. Tunc ergo est supplenda ratio, qd cum tu gentilis
stas, & sis insertus non tuo merito, sed fide, & dei benefi-
cio, cum hoc non sit ex te tu non debes ex hoc ad-
uersus ramos etiam fractos, nec etiam aduersus alios
quos gloriari. Notandum autem quod cum dicitur,
delicto Iudeorum, salus gentibus facta est, vel cum dici-
tur delictum Iudeorum, diuitiae sunt mundi, & diuitiae
gentium, & ceteræ tales locutiones: si intelligantur per
se, & causaliter sunt falsæ, sed si intelligentur occasio-
naliter, & consequentiæ, veræ sunt. Nam ex delicto Iudeorum,
& ex fractione eorum, data est occasio aposto-
lis, ut recederent a Iudeis, & prædicarent gentibus: &
quia ad eorum prædicationem gentes conuerse sunt,
& sunt insertæ in bonam oiuam, ideo occasione
Iudeorum, hoc consecutum est, qd facta sit salus genti-
bus, & fractione Iudeorum occasionaliter hoc conse-
cutum, quod gentes insertæ sunt, & ad fidem admis-
si. Deinde cum dicit,

B Noli altum sapere: sed time.

Adducit secundam rationem, sumptam ex ipsis ges-
tilibus qui sunt inserti. Formetur autem sic: Qui
cunque nolunt se exponere periculo, non debent
se extollere, id est, non debent se aduersus aliquos
iactare, sed debent se humiliare. Sed vos gentiles
non debetis velle exponere periculo: ergo et cetera.
Ideo ait: (Noli altum sapere,) id est oī tu gentilis, noli
te extollere, nec contra ramos fractos, id est, contra Iude-
os incredulos, nec contra aliquos: quia (supple) hoc
faciendo periculo te exponis. (sed time,) id est, sed te
humilia ne frangaris per superbiam, sicut fracti sunt
Iudei per incredulitatem. Notandum autem qd apo-
stolus alludit in his verbis metaphore positi de arbore;
consueverunt enim rami in altum eleuati, de leui a
vento frangi: rami vero circa terram stantes non sic
timent iactantiam venti; ideo apostolus ait, (Noli al-
tum sapere). i. noli in altum te extollere, iactando tē
contra aliquos, nec exponas te periculo, ne frangaris
vento superbie; sed magis time, & te humilia, ut possis
huiusmodi fractionem effugere. Deinde cum dicit,

C Si enim deus naturalibus ramis non pe-
percit: ne forte nec tibi parcat.

Adducit tertiam rationem, sumptam ex parte ipsis
rum ramorum naturalium, qui sunt fracti. For-
metur autem sic: Quicunq; non parcit ramis natu-
ralibus, signum est qd nō parcit ramis aliunde insertis,
vel ramis venientibus aliunde. Sed deus ipsis Iudeis,
ipsi ramis naturalibus non pepercit. Ergo signum ea
quod non parcet tibi oī gentilis, qui es ramus aduentus
tuis. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Con-
tinuetur autem sic: Bene dico qd tu gentilis non debes
altuni sapere, non debes tē contra aliquos te extollere,
(si enim deus ramis naturalibus). i. ipsis Iudeis, qui sunt
rami naturales propter prærogatiwas patrum, (nō pe-
percit,) sed fracti sunt rami illi; (ne forte uel tibi par-
cat: nā si ramis naturales fracti sunt propter increduli-
atem, & deus eis nō pepercit sed permisit eos frangi;
planiū est, qd si superbiant ramii aduentiis, nō parcet
illis, sed permettit quod frangantur. Notandum autem
quod inter cetera quæ oī deus, est superbia. Vnde
specialiter dictum est quod superbis deus resistit: plau-
strum est ergo quod si tales essent gentiles, & nolent ab
hoc desistere, quod deus eis nō parcet, sed permettit
quod frangantur. Deinde cum dicit,

D Vide ergo bonitatem & severitatem dei
in eos quidem qui ceciderunt, severitatemq;
in te autem bonitatem dei, si permanseris in
bonitate, alioquin & tu excideris.

Adducit quartam rationem, sumptam ex parte diu-
nae bonitatis.

nis, per quam gentiles sunt in bonam oliuam inserti. Formetur autem sic: Quicunq; videt diuinam seueritatem in delinquentes, & diuinam bonitatem in se humiliantes, ille non debet delinquere, nec debet se extollere, sed debet in humilitate, & in bonitate manere, ne incidat in dei seueritatem, & per eam excidatur, frangatur, & cadat. Sed tu gentilis vides hęc: ergo & cetera. De hac autem ratione ponit virtutem medię. Continuetur autem sic, Benè dico quod tu gentilis nō debes te extollere. (Sed vide ergo, & considera bonitatem, & seueritatem dei: in eos qui frati sunt, & cæcis derunt, saueritatem: in te autem, qui voluisti obedire, vide bonitatem dei, si permanseris in hac bonitate, & in hac humilitate, alioquin & tu gentilis excideris. i. se peraberis à radice, in qua insertus es. Est ergo vis ratio nis huius, quod sicut Iudei delinquendo, sentiunt seueritatem diuinam, & sunt à radice separati, etiam sic & tu gentilis multo magis, cum si ramus aduentitus, senties diuinam seueritatem, et excideris, & frangeris à radice in qua insertus es, nisi velis in humilitate persistere. Deinde cum dicit.

Sed & illi, si non permanserint in incredulitate, inferentur.

Ostendo quomodo gentiles non debent gloriari cōtra ramos fractos, propter ipsorum gentilium insertionem: in parte ista, ut dicebatur, ostendit φ non debant gloriari contra eos, propter ipsorum ramorum fractionem, declarans, quod licet aliqui ex Iudeis sint fracti, possunt tamen iterum inserti, propter quod non est contra eos gloriandum. Ad cuius evidentiam scendum, quod Iudei increduli, qui sunt rami fracti, quantum ad præsens spectat, ad tria possunt comparari, vis delicet ad incredulitatem, propter quam sunt fracti: ad deum quem deserterunt sunt fracti: & ad ipsos gentiles, qui loco eorum sunt inserti: ideo tria facit, secundum quod tripliciter ostendit, non esse gloriandum contra Iudeos qui sunt rami fracti, & sunt increduli, eo quod possunt iterum inserti, & reparari. Nam primo ostendit hoc ex parte incredulitatis, per quā sunt fracti. Secundo ex parte diuinæ potentie p̄ quam possunt esse reparati. Tertio, ostendit hoc idem, ex parte ipsorum gentilium, qui loco eorum sunt inserti. Secunda ibi, (Potens est enim deus.) Tertia ibi, (Nam si tu ex naturali.) In prima parte intendit talen rationem: Quicunq; per incredulitatem sunt fracti, & à bona radice separati, illi si in illa incredulitate non permanserint, possunt iterum inserti, & reparari, propter quod non est contra eos gloriandum: sed Iudei sunt huiusmodi: ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem medię. Continuetur autem sic, Dicitur est, quod si tu gentilis non permanseris in humilitate, & bonitate, quod excideris, & frangeris; sed (supple) & econverso, & illi, idest Iudei, si non permanserint in incredulitate, inferentur, & reparabuntur. Tunc ergo est supplenda ratio, cum hoc possit fieri, quod ab incredulitate recedant, possunt inserti, & reparari: non ergo sunt despiciendi, nec contra eos est gloriandum. Deinde cum dicit.

Potens est enim deus iterū inserere illos.

Adducit secundam rationem, sumptam ex parte diuinæ potentie, qua possunt reparari. Formetur autem sic. Quicunq; deum deserendo sunt à vera radice fracti & separati, possunt per dei potētiā inserti, & reparari, Iudei sunt huiusmodi, ergo &c. Iudei igitur non sunt despiciendi, quantuncq; sunt rami fracti, & quantumcung; sunt increduli, cum possint per diuinam potentiam reparari. De hac autem ratione, ponit virtutem medię. Continuetur sic, Benè dico quod tu gentilis non debes despicer Iudeos, licet sint rami fracti, quia possunt inserti & reparari, nam (potens est enim deus, iterum inserere illos,) & iterum reparare eos. No

A tandem autem secundum Augustinum in Enchiridio, quod potest deus hominum malas voluntates, quas voluerit, & quando voluerit, & ubi voluerit, in bonum conuertere, cum voluntati eius nihil resistat. Potens est ergo deus iterum reparare Iudeos, & iterum conuerte re eos, quantuncq; sunt indurati, quia ut dicitur Matthei. 3. Potens est deus, de lapidibus istis suscitare filios Abraham. Deinde cum dicit.

Nam si tu ex naturali excisus ex oleastro, & contra naturā insertus es in bonam oliuam, quanto magis hi qui secundum naturam inserentur suę oliuz?

Adducit tertiam rationem, sumptam ex parte ipsorum gentilium, qui loco eorum sunt inserti. Formetur autem sic: Inquacunq; oliua possunt inserti rami in naturales & ex oleastro incisi, multo magis in illa oliua poterunt inserti rami naturales. Sed in oliua fructifera, & in radice patriarcharum, inserti sunt gentiles, qui sunt rami innaturales, ex oleastro incisi. Ergo multo magis inserti ibi poterunt Iudei, qui sunt rami naturales ex illa radice excisi. De hac autem ratione ponit virtutem medię. Continuetur autem sic, Benè dico quod iudei poterunt iterum inserti in bonam oliuam, & quod deus iterum poterit eos inserere. (Nam si tu gentilis es excisus ex oleastro). i. ex ritu gentilium sterili (oleastro dico naturali), quia ille ritus sic sterilia & infruitulosus sibi naturaliter erat, tu ergo excisus (contra naturam). i. contra naturalem viam, (insertus es in bonam oliuam,) idest, in radice patriarcharum, & in pinguedine apostolorum; quia sic est, (quanto magis hi Iudei, qui sunt secundum naturā). i. qui sunt rami naturales, qui sunt docti in cultu, & in dei lege (inserentur suę oliuz). i. vñiri poterunt suo populo? Quasi dicat multo magis. Tunc ergo est supplenda ratio, quod cum sic sit, non sunt despiciendi Iudei, nec est gloriandum aduersus eos, quantuncq; sunt rami fracti, quantuncq; sunt increduli, cum sit possibilis eorum reparatio.

Dubitaret forte aliquis de eo quod in litera dicitur, Tu cum oleaster es: Quod glosa exponens, ait, Steriles, & amarus. Sed contra: non videtur quod in his differat gentilis à Iudeo, φ gentilis sit oleaster & sit amarus naturaliter, & non Iudeus: quia sicut dicitur ad Ephesios. 2. Eramus natura filii iræ, sicut & cæteris ergo et Iudei, de quibus ibi apostolus loquitur sunt natura filii iræ sicut et cæteri. Dicendum quod natura per se, & primo, dicitur de forma ut probat philo sophus. 2. Physicorum, & quinto metaphysicæ: secundum hoc ergo, ipsa generatio dicitur natura, quia est via in formam: & etiam ipsa consuetudo dici potest natura, ex eo quod est consequens formam, quia secundum formam naturalem, vel secundum formam habitualē, siue secundum habitum quem acquisiuit, dicimus aliquem habere tales consuetudinē vel habere tales mores. Nec est hoc longe à vulgari eloquio. Dicimus enim de aliquo, Hæc est natura eius ita facit: qñ habet tales mores: vel qñ habet tales oīue tuidinē. Sed si ad hoc alijs nō quietcūt, & vñteriore rationem querit, quare ipsa consuetudo & ipsi mores, possint dici natura, hanc vñteriore rationem tangit philosophus in Rhetoricis, dicens, quod Consuetudo dicitur natura, quia est valde propinquæ naturæ. Nam natura est semper, consuetudo s̄pē, quod est valde propinquum ei quod est semper; ideo consuetudo est valde propinquæ naturæ, & propter hanc propinquitatem, ipsa consuetudo & ipsi mores alicius, natura eius appellari possunt. Dicitur etiam natura de ipsa naturali generatione. Hoc viso, dicamus, quod gentiles erant oleaster, & erant naturaliter steriles. Primo quantum ad naturalem generationem, quia nascebatur in

AD ROMANOS.

peccato originali: secundo quantum ad parentum cōfuetudinem, sive quantum ad parentum imitationem; quia nascebantur de parentibus habentibus mores, & consuetudines corruptas, quos imitando, mercabantur dici steriles oleaster. Iudei autem erant oleaster & erat natura filii irē vno modo quantum ad naturalem generationem, quia nascebantur in peccato originali, sicut & cæteri, sed erant sancti & erant oiliq̄ fructifere quantum ad parentum imitationem, quia nascebantur ex parentibus habentibus mores & consuetudines sanctas: & quia ipsa consuetudo quedam natura est, ratione huius consuetudinis, quæ proponebatur filius in exemplum, dicebantur Iudei nati ex talibus parentibus rami naturales, & dicebantur rami sancti, gens sancta, & populus acquisitionis. Secundum hoc patet solatio ad obiectionem, quia non est inconveniens Iudeos vno modo esse filios irē, vt quantum ad naturalem generationem: alio modo esse ramos naturales & sanctos, quantum ad parentum imitationem, quod de genitibus non possumus dicere, qui utroq; modo erant steriles oleaster.

Vtterius forte dubitaret aliquis de eo quod in litera dicitur. Vide in eos qui ceciderunt dei leuitatē, in te autem bonitatem dei. Sed contra, in omni opere domini, est misericordia, & veritas: ergo in omni opere eius, est misericordia, & leueritas, vt referatur bonitas ad misericordiam, veritas ad leueritatem & iustitiam. Dicendum q̄ hæc duo, bonitas, & leueritas, vel misericordia & veritas, sunt in omni opere domini, iuxta illud psalmi, misericordia, & veritas obviauerunt sibi. In ipsis enim damnatis est iustitia, iniquatum affliguntur: est ibi misericordia iniquatum citra condignum puniuntur. Sic & in beatis est misericordia, quia per gratiam obtinuerunt qd habent. Et quia non sunt condigne passiones huius temporis ad futurā gloriam que reuelabitur in nobis, semper deus in bonis remunerat ultra condignum, sicut & in malis, punit citra. Omnia autem hæc in bonis ostendunt dei misericordiā: nam q̄ ex gratia consequantur gloriam, & quod retribuantur eis ultra condignum, totū ad misericordiā pertinet: est ergo in beatis dei misericordia: rursus in eis apparet diuina iustitia, in quantum ex bonis operibus, quæ gesserunt, redditur eis eterna merces. Sed licet ita sit, q̄ in omnibus dei operibus, appareat dei misericordia, & dei iustitiae, in aliquibus tamen magis apparet dei misericordia, & dei bonitas, vt in saluatis, & bonis: in aliquibus vero magis relucet dei iustitia, & dei leueritas, vt in damnatis, & in malis: & quia sic est, ideo distinguit apostolus inter hæc duo, videlicet, inter leueritatem & bonitatem, sive inter misericordiam & iustitiam, non quia hæc sint in omni opere, sed quia in filiis electionis magis relucet dei misericordia, in filiis diuinitatis magis dei iustitia.

Vtterius forte dubitaret aliquis de eo quod in litera dicitur, Tu ex naturali excusis oleastro, insertus es contra naturam in bonam oliuam: queritur quomodo hoc sit contra naturam, q̄ oleaster inseratur in oliuam bonam. Dicendum q̄ hoc verbum est parabolicum, & mixtum: quia vnum dicitur, & aliud intelligitur. Nam hic apostolus loquitur de oleastro, & dat intelligere populum gentilem: fit hic locutio de oliuā, & intelligitur populus Iudaicus, vel intelligitur radix patriarcharum, vel fides apostolorum, cui insertus est populus gentilis. In verbis autem parabolicis, est duo considerare, quod dicitur, & propter quod dicitur: igitur si bene questionem volumus dissoluere, videndum est, quomodo id quod hic dicitur. i. quomodo oleaster, ad literam, contra naturam inseratur in bonā oliuam. Secundo videndum, quomodo id propter quod dicitur. i. quomodo populus gentilis, propter quem est hæc parabola assumpta, insertus est in bona oliuam. i. in radice in patriarcharum, & fidem apostolo

A rum. Propter quod sciendum, quod vt glosa tangit, & est Aymonis, naturale est, vt surculum, idest, ramū bōnæ arboris inseramus, in truncum malæ, non surculum malæ, in truncum bonæ. Cum enim ramus magis sit propinquus fructui, quā truncus, illud quod est propinquus fructui, debet esse melius, ad hoc quod fructus sit sapidior, & suauior: & ideo in mala arbore inseritur bonus ramus, quia humor ex mala arbore proueniens, ex quo transit per bonum ramū, indulcoratur & facit suauem fructum. Sicq; apparet per simile, si aqua transeat per terram lutosam, & terram nitidam, & faciat fontem, melius est quod terra propinquā fonti sit nitida, quam lutsa: quia si aqua prius transit per terram lutosam, & postea transit per terram nitidam & mundam, ibi purificatur, ita q̄ quando peruenierit ad fontem, faciat fontem clarum, & nitidum: sed si conuerso contingere, q̄ aqua prius transiret per terram nitidam, et postea per terram lutosam, ibi inficeretur, ita quod quando perueniret ad fontem, faceret fontem turbidum, & infectum. Sic & in proposito, si truncus sit malus, & ramus sit bonus, humor primo transiens per truncū, & postea per ramū, indulcoratur in ramo, & vt dicebatur, facit fructum suauem, & dulcem. Sed si ē conuerso contingere, quod truncus esset bonus, & ramus malus, humor transiens per truncum, inficeretur in ramo, & non faceret fructum adeo suauem, & bonum: & quia homines ex arboribus volunt finaliter bonos fructus, ideo consuetum est, quod in malo truncō, inseratur bonus ramus, nō ē conuerso, et quia consuetudo est altera natura, ideo quod consuetum est, dicitur naturale esse. Est ergo naturale & consuetum, q̄ oliua inseratur in oleastro. i. bonus ramus inseratur in malo truncō: si autem ē conuerso fiat, vt q̄ oleaster inseratur in bonā oliuam, contra naturam. i. contra consuetudinem erit. Patet ergo ad litteram, oleastrum contra naturam in bonam oliuam inseri.

D Vtterius forte dubitaret aliquis, dato verum esse quantum ad id quod dicitur, & intelligendo ad literā verba apostoli, q̄ contra naturam sit, oleastrum in bonam oliuam inléri, quomodo est contra naturam, q̄ gentilis, qui intelligitur per oleastrum, inseratur in bonam oliuam. i. in radicem patriarcharum, & in fidem apostolorum. Dicendum quod ex quæstione superius posita, patet, q̄ gentiles dupliciter sunt naturæ filii irē. Primo quantum ad naturalem generationem, quia nascentur in peccato originali. Secundo quantum ad naturalem imitationem, quia naturale est filios imitari patentes: ipsi autē nascentur ex parentibus habentibus mores, & consuetudines corruptas, & quia sic natura sunt, dupliciter sunt filii irē: ideo dupliciter sunt oleaster, & dupliciter naturaliter habent obstaculum, ad recipiēdā fidem, & gratiam: & quia sic est, contra naturā est eis quod inserantur in bonam oliuam, idest in pingue dinem, & in fidem apostolorum, & in radicē patriarcharum.

LECTIO. XXXVIII.

Olo enim vos ignosce fratres mysterium hoc, vt non sitis vobis ipsis sapientes.

Postquam apostolus incepit declarare de praedestinatione, & aliqualiter ab hac materia visus est digredi: hic regreditur ad intentum

intentum, offendens & prædestinationis, quācum ad prædestinationis propositum, non habet rationem, sed admirationem. Hoc ergo apostolus intendit in hac parte, quomodo diuini propositi, non rationem, sed admirationem assignare contingit, circa quod duo facit. Primo ne gentiles contra Iudeos de eorum reprobatione gloriarentur, narrat diuinum propositum, & diuinam voluntatem, erga populum Iudaicum. Secundo huiusmodi diuini propositi, & huiusmodi diuinæ voluntatis, non assignat rationem, sed admirationē, ibi. (Conclusit enim deus.) Circa primum tria facit, quia cum ipse sit specialiter apostolus gentilium, Primo gentes ad tantum mysterium cognoscendum inducit, & prouocat. Secundo huiusmodi diuinum mysterium, & huiusmodi diuinum propositum circa Iudeos narrat. Tertio, quod dixerat, per plures rationes manifestat, & probat. Secunda ibi. (Quia cœcitas.) Tertia ibi. (Sicut scriptum est.) In prima parte intendit talem rationem. Quicunq; est aliorum apostolus ne illi de sua sapientia præsumant, debet illos instruere, ne ignorent diuinum mysterium. Sed ego sum vester apostolus: ergo ne confidetis de sapientia vestra, debo vos instruere, vt non ignoretis diuinum mysterium. De hac autem ratione ponit virtutem mediæ. Continuetur autem sic litera. Dictum est, quod ego sum apostolus gentium, & quia sic est, teneor docere gentes, Ideo ait, (Nolo enim ignorare fratres,) id est, vos gentiles, quorum ego sum apostolus, (hoc mysterium,) id est, hoc occultū dei iudicium (vt non sitis vobis ipsis sapientes,) id est, vt nō præsumatis de sapientia vestra, nam per huiusmodi sapientiam vestram, & per ingenium vestrum, hoc mysterium discutere non potestis. Deinde cum dicit.

Quia cœcitas ex parte contingit in Israel, donec plenitudo gentium intraret: & sic omnis Israel saluus fieret.

Postquam apostolus prouocauit gentiles, vt velint diuinum mysterium, & diuinum propositum cognoscere, hic incipit huiusmodi mysterium, & huiusmodi propositum enarrare. Est autem huiusmodi mysterium, & huiusmodi propositum, qd Iudei sunt conuertendi, & ad fidem reuocandi, & quia deus proponit eos reuocare, qd erit circa finem mundi, ideo gentiles non debent eos despicere, nec debent aduersus eos insultare. Pormetur autem sic ratio: In quocunq; populo cœcitas contingit ex parte, donec plenitudo gentium intraret, vt postea omnis ille populus saluus fiat, huiusmodi populus, non est despiciendus, cum ad ultimum sit conuertendus, & reuocandus. Sed huiusmodi est populus Iudaicus, & Israelicus: Ergo ille populus nō est despiciendus, cum sit ad ultimum conuertendus. De hac autem ratione punit virtutem mediæ. Continuetur autem sic: Dixi, quia nolēbā vos ignorare diuinum mysterium, sed (supple) huiusmodi diuinum propositum, & huiusmodi diuinum mysterium, qd nolo vos ignorare, est, (quia cœcitas) non est ex natura, sed ex eorum culpa (contingit in Israel, & hoc ex parte,) quia non omnes sunt excœci, donec plenitudo gentium intraret (& sic,) id est, postquam plenitudo gentium intrauerit (omnis Israel saluus erit.) Tūc ergo est superplenda ratio, qd cum Israel sic sit saluandus, & conuertendus, vos gentiles non debetis ipsum despicere. Notandum autem qd sicut rami fracti sunt, vt populus gentilis infereretur, nō quod fractio ramorum, nec quod delictum Iudeorū esset causa, quare infereretur populus gentilis, & vocaretur ad fidem, sed quia occasionaliter, ex delicto Iudeorum, & ex eorum fractione, consequutum est, qd gentibus sit salus facta: sic cœcitas cœcidit in Israel, vt plenitudo gentium intraret, non quod cœcitas illorum, esset causa introitus gentium, sed quia ex eorum cœcitate occasionaliter hoc consequutum

A est, qd plenitudo gentium intraret. Notandum etiam qd non debemus unum ignorari sic hoc esse factum, quod populus Israelicus clauderet viam, ne possit populus gentilis ad fidem intrare, ita quod oporteret aliquos ex Iudeis & repellere, & saltem ex parte in Israel cœcitas contingere, vt possit gentilis populus intrare: sed intelligendum est, qd ex cœcitate in Israel, consequutum est, qd intraret plenitudo gentium, quia occasionaliter, propter illam cœcitatem, gentes citius sunt conuertendam si Iudei voluerent succipere dei verbum, illis plus fuisset prædicatum, & postea gentibus, sed illis repelletibus euangelium, itatim apostoli conuertentur se ad gentes, ita quod anticipata est salus gentium, & plenitudo gentium propter huiusmodi cœcitatem citius intravit. Notandum etiam, quod post plenum introitum gentium circa finem mundi, omnis Israel saluus erit, qd vt glosa tangit, in illo tempore, veniet Enoch, & Helias, ad quorum prædicationem, conuertetur Israel, & saluus erit. Illi videlicet, Enoch, & Helias, erunt illi duo testes, de quibus dicitur in Apocalipsi, Et dabo duobus meis testibus, & prophetabunt. Notandum et quod apostolus in hac parte, tria tangit. Primo præsentem Iudeorum exæcutionem, cum dicit quia cœcitas ex parte contingit in Israel. Secundo tangit gentium vocationem, cum subiungit, Donec plenitudo gentium intret. Tertio tangit Iudeorum futuram conuersionem, cum subiungit, Et sic omnis Israel saluus erit. Notandum etiam, quod saepè sibi dicitur est, ferè quot sunt particulae in Paulo, tot sunt ibi argumenta, & rationes: Nam ex his tribus, possent tres rationes formari, quare gentiles contra Iudeos insultare non debent, nam si cœcitas contingit in Israel ex parte, non ex toto, ergo non debent gentiles contra Iudeos insultare, cum populus Iudaicus non sit totaliter exæcatus. Rursus si hoc factum est, quod plenitudo gentium intraret, ergo gentiles non debent impropere ludeis, cum ex hoc habeant fructum, & utilitatem. Tertio si sic, omnis Israel saluus erit, non debent gentiles insultare contra Iudeos, cum sint ipsis ad ultimum illuminandi, & debeant huiusmodi cœcitatem deponere. Deinde cum dicit,

Sicut scriptum est, Veniet ex Sion, qui eripiat, & auerterat impietatem à Iacob. Et hoc illis a me testamentum, cum abstulerō peccata eorum.

D Probat quod dixerat: dixerat. n. qd Israel ad ultimum est saluandus, & conuertendus. Propter quod quatuor facit, secundum quod quadrupliciter hoc probat. Nā primo hoc ex sacra scripture testificatione. Secundo ex sanctorum patrum promulgatione. Tertio ex diuini propositi inuariatione. Quarto ex quadam similitudinaria manuductio ne. Secunda ibi. (Secundum euangeliū quidem.) Tertia ibi. (sive penitentia.) Quarta ibi. (sicut enim aliquando.) In prima parte intendit talem rationem: Quod scriptum est per scripturam sacram, & firmatum per testamentum, & per promissionem firmam, id oportet impleri: sed qd auerteratur & eripiat impietas à Iacob, & auferantur peccata eorum, hoc scriptum est per scripturam sacram, & firmatum per testamentum, & per promissionem firmam; ergo hoc oportet impleri. ex ipsa ergo testificatione sacrae scripture patet, quod Israel aliquando conuertetur, & aliquando auferetur impietas ab ipso. De hac autem ratione, ponit virtutem mediæ. Continuetur autem sic, Bene dico quod Israel saluus tiet, sicut scriptū est Isaiae. 59. (veniet) supple, secundum carnem, (ex Sion,) id est de Iudeis, natus est christus secundum carnem, veniet dico, (qui auerterat, & eripiat impietatem,) id est infidelitatem (à Iacob) id est, à Iudeis. (Et hoc

N

AD ROMANOS.

illis erit a me testamentum, id est, hæc erit a me firma promissio, quia ego ipse faciam quod promisi, & subdit quando hoc fieri dicens cum abstulerem, id est, cum remittere peccata eorum) hoc erit, ut gloria tangit in fine mundi, quando prædicatione Enoch, & Heliae converterunt Iudei ad christum. Tunc ergo est suppleta ratio, si christus qui secundum carnem natus est de Iudeis, secundum testamentum, & secundum firmam promissiōnem, debet eripere & auertere impietas tem à Iacob, & hoc in fine mundi, quando per prædicationem Henoch & Eliae auferentur peccata eorum ergo Israel aliquando conuertetur, & aliquando saluus fiet: propter quod non est despiciendus, nec est contra illum insultandum. Notandum autem quod hæc auctoritas, sumpta ex Isaia 59. capitulo, est secundum translationem lxx. nostra autem littera sic habet. Et venerit Sion redemptor, & eis qui redeunt ab iniustitate in Iacob, dicit Dominus. Hoc foedus meum cum eis. Sed hæc nostra littera satis incidit in intentionem Apostoli, cum ibi dicatur, quod hoc sit foedus domini, quod debet redimere ab iniustitate Iacob. Notandum etiam quod gloria distinguit inter eripere, & auertere: quia christus veniens de Sion, id est, nascens de Iudeis secundum carnem, nunc eripit, id est, violenter tollit impietatem à Iacob, quia nunc quasi cum quadam uia conuertuntur Iudei, vnde pauci ex eis ad nos veniunt: sed in fine mundi auertet, id est, voluntarie tollit impietatem à Iacob, quia tunc faciliter tolletur ab Israel impietas, tunc enim Iudei quasi universaliter faciliter conuertentur. Deinde cum dicit.

Secundum euangelium quidem, inimici propter vos: secundum electionem autem charissimi propter patres.

Adduc secundam rationem, sumptam ex sanctiorum patrum promissione. Formetur autem sic, Quicunq; sunt electi, id est, sunt dilecti, & charissimi propter patres, id est, propter promissiones factas patribus, illi quantuncunq; propter gentes nunc sunt inimici euangeli, aliquando tamen conuertentur, & aliquando salui fient, propter quod non sunt tales despiciendi: Iudei sunt huiusmodi, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem medi. Continuetur autem sic. Bene dicō & Israel saluus fiet: quia (secundum euangelium quidem, inimici sunt) supple, nunc propter vos, id est, propter gentes: (secundum electionem autem, charissimi propter patres.) quasi diceret q; licet modo sine inimici euangeli propter gentes, tamen præuisi sunt quod debent esse charissimi, implebitur in fine mundi, quando quasi omnes Iudei conuertentur, & quando quasi omnis Israel saluus fiet. Tunc ergo est suppleta ratio, quod licet Iudei sint modo inimici euangeli, tamen quia promissiones factas patribus oportet impleri, aliquando Iudei erunt charissimi, & conuertentur, & salui fient. Notandum autem quod in litera tanguntur duæ causæ cœcitat: una, euangelicas prædicationis odium: altera inuidia conuersationis gentium. Ideo ait, q; sunt inimici euangeli propter vos, id est, propter gentes, quibus inuident. Notandum etiam q; in litera tanguntur duæ causæ conuersationis: una diuina electio: altera patribus facta promissio. Ideo ait, secundum electionem autem, charissimi propter patres. Tum ergo propter diuinam electionem, tum etiā propter patribus factam promissiōnem præuisum est, q; Iudei debent aliquando esse charissimi: quia promissio (vt dictum est) implebitur in fine mundi. Notandum etiam quod hoc quod dicitur, Inimici autem euangeli propter vos (id est propter gentes) dupliciter potest exponi. Primo, vt exponatur propter gentes, id est, de-

A inuidia, quam habent de conuersatione gentium. Secundo modo potest exponi propter gentes, id est propter utilitatem gentium. Nam Iudei sunt inimici propter gentes, id est, propter utilitatem gentium, quia (vt lepe dictum est) ex inimicitia quam habent ad euangelium Iudei, & ex delicto Iudeorum, evenit magna utilitas Gentibus, quia ex hoc Apostoli conuerterunt se ad gentes, & facta est salus eis. Deinde cum dicit.

Sine poenitentia enim sunt dona, & voluntatio dei.

Adduc tertiam rationem, sumptam ex diuini propositi inuariatione. Formetur autem sic, Quicunq; non variatur nec penitet de eo quod proposuit illius promissiones, & illius vocationem oportet impleri: Deus est huiusmodi, ergo promissiones illas, quas fecit Deus patribus de vocatione, oportet impleri. De hac autem ratione ponit virtutem medi. Continuetur autem sic, Bene dico & aliquando erunt charissimi secundum electionem, & propter patres, id est, propter promissiones factas patribus, quia (dona) id est, promissiones (& vocatio), id est, electio dei sunt sine poenitentia, id est, sine variatione propositi: quia deus nunquam penitet, & nunquam variatur à suo proposito, quin velit adimplere suas electiones, et promissiones. Tunc ergo est suppleta ratio, q; si Iudei sunt præuisi esse charissimi secundum dei electionem, & secundum factas patribus promissiones, cum hæc in deo sint sine pgn. tensa, & sine variatione propositi, oportet hæc aliquando impleri: aliquando itaq; Iudei erunt charissimi, & aliquando conuertentur. Notandum autem quod hec expositio quam dedimus, quam etiam tangit gloria, licet omnino videatur esse secundum mentem Apostoli, attamen gloria tripliciter hunc textum exponit: primo de poenitentia dei: secundo de poenitentia nostra interiori: tertio de poenitentia nostra exteriori. Primo modo continuabitur hæc litera ad hoc quod dicitur (propter patres) vt sit sensus, Bene dico quod Iudei erant charissimi, & q; salui fient propter patres. i. propter promissiones factas patribus, quia dona, & vocatio dei. i. promissiones dei, & eius electio, sunt sine penitentia, quia deus nō penitet de eo quod promisit: & quia sic est, implebit has promissiones quas fecit patribus, & aliquando saluabit, & conuertet Iudeos. Secundo modo exponitur non de poenitentia dei, sed de poenitentia nostra interiori: & secundum hoc continuabitur hæc litera ad hoc quod supra dicebatur (secundum electionem) vt sit sensus, quod Iudei non secundam poenitentiam interiorum, nec secundum propria merita, sed secundum electionem diuinam, & secundum dei misericordiam, salui fient. Quod autem oporteat Iudeos, & alios saluandos, saluos fieri secundum electionem, non per poenitentiam precedentem patet, quia dona dei gratuita, & vocatio diuina, sunt sine poenitentia interiorum precedente. Nam si pp' poenitentiam interiorum precedentem daretur nobis poenitentia gratuita, tunc gratia caderet sub merito, & per consequens, gratia non esset gratia: gratis enim datur nobis gratia, non propter poenitentiam precedentem, nec propter aliqua alia opera precedentia. Tertio modo legitur hæc litera de poenitentia exteriori: & tunc continuabitur ad id quo superius dixerat (veniet ex Sion qui auertat impietatem à Iacob) hoc pacto. Ne ergo aliquis diceret, quod nunq; Iudei conuertentur, nec quod nunq; veniat aliquis vel veniet, qui auferat impietatem ab eis, cum non videamus eos affligi per aliquam poenitentiam exteriorum. Ad hoc respondebat Apostolus, q; licet Iudei nō plangent exteriorum, & non affligantur per aliquam poenitentiam exteriorum, poterunt tamen conuerti: quia dona, & vocatio dei, sunt sine poenitentia exteriori. Vnde Ambrosius ait, Gratia dei in baptismo noui requirit genitum, vel plandum,

planctum, vel aliud opus exterius, sed solum fidem, & cordis contritionem, & omnia gratis condonat. Non ergo dicamus, non videmus Iudeos dolere de eo quod fecerunt, ergo nunquam conuertentur, quia subito poterit venire contritio, & absq; exteriori planctu, & poenitentia, poterunt vocari, & poterunt consequi gratuita dona dei. Deinde cum dicit.

Sicut enim aliquando & vos non credistis deo, nunc autem misericordiam consecuti estis propter incredulitatem illorum: ita & isti nunc non crediderunt in vestram misericordiam, vt & ipsi misericordiam consequantur.

Adducit quartam rationem quod poterunt Iudei conuerti: sumitur autem hec ratio per simile quod videntur in gentilibus, unde potest dici haec ratio quedam similitudinaria manuductio. Formetur autem sic, sicut Gentiles cum erant increduli se habebant ad dei misericordiam consequendam, ita & Iudei qui nunc sunt increduli se habent ut dei misericordiam consequantur: sed gentiles cum essent prius increduli potuerunt diuinam misericordiam consequi, & sunt diuinam misericordiam consecuti: ergo esse poterit & erit quod Iudei, qui nunc sunt increduli, aliquando diuinam misericordiam consequantur. De hac autem ratione ponit virtutem medi. Continuetur autem sic, Benè dico, q; Iudei poterunt aliquā conuerti, & poterūt aliquā misericordiam cōsequi, & et aliquando misericordiam consequentur: quia (sicut aliquando & vos) gentiles (non credidistis deo, nunc autem propter incredulitatem eorum,) id est, Iudeorum (estis misericordiam consecutis & isti). Iudei (nunc non crediderunt in nostram misericordiam). i. non crediderunt ut haberent & obtinérēt illam misericordiam, & illam grām, & illā fidē, quę vobis data est, (vt & ipsi) humiliati (misericordiam consequantur.) Notandum autem quod sicut occasio nāliter propter incredulitatem Iudeorum gentiles sunt misericordiam consecuti, sic Iudei occasionaliter non credendo in misericordiam, quę facta est gentibus, immo inuidentes illi misericordiā, misericordiā consequentur: nam incredulitas Iudeorum non fuit causa, quare gentes misericordiam consequentur, tamen (vt s̄pē s̄pē dictum est) quia propter incredulitatem Iudeorum Apostoli repulsi sunt ab eis, & conuersi sunt ad gentes, occasionaliter factum est, vt Gentes, propter iudeorum incredulitatem, sint misericordiam consecutæ. Sic etiam in proposito, quod Iudei non credant in misericordiam quę facta est gentibus, & quod inuident misericordiæ, non potest esse causa, quare misericordiā consequantur: tamen ex eo quod nanc non credunt illi misericordiæ, & quia inuident ei, ex hoc, instantे tempore conuersionis, humiliores sient: & cum erant iam conuersi, humiliores erunt, cognoscendo eorum delictum. Occasionaliter ergo, ex eo quod non credunt nanc in misericordiam factam gentibus, & quia inuident illi, operabitur ad salutem eis, quia (vt dictum est) humiliores ex hoc erunt. Vnde glōla hoc exponens, ait, Iudei non crediderunt in misericordiam gentium, vt ipsi Iudei humiliati, vna cum Gentibus misericordiam consequerentur. Deinde cum dicit.

Conclusit enim deus omnia in incredulitate, vt omnium misereatur.

Ostendo quale sit diuinum propositum tam circa conuersionem gentium, quam Iudeorum: in parte ista declarat, quod istius diuinū propositi non est assignare rationem, sed admirationem. Circa quod tria facit: quia primo præmittit quandam diuinam sententiam,

A quę diuina sententia magnam profunditatem & magnum stuporem prætendit & manifestat: secundò propter illam profunditatem & propter illum stuporem admirat & exclamat: tertio illius admirationis & exclamatio nis rationem assignat. Secunda, ibi, O' altitudo diuinarum.) Tertia, ibi, Quis enim cognovit.) In prima parte formetur sic ratio, Quicunq; Dominus vel principans omnia in incredulitate concludit, vt omnium misereatur, illius domini vel principiantis sententia magna profunditatem & magnum stupore continet; Deus est huiusmodi, ergo &c. De hac autē ratione ponit virtutem medi. Continuetur autem sic, Gentiles (vt dictum est) prius increduli, postea crediderunt: & Iudei, nunc increduli, postea credent: hoc enim est valde mirandum & stupendum: nam (conclusit deus omnia in incredulitate, vt omnium misereatur): (conclusit) id est, permisit concludi (omnia), id est, tam Iudeos, quam gentes (in incredulitate), id est, in infidelitate, (vt omnium misereatur) tam Iudeorum, quam Gentium. Tunc ergo est supplenda ratio, quod cum sit, haec sententia magnam profunditatem & magnum stuporem continet. Notandum autem quod cum Deus genus humanum multis modis saluare possit, valde stupendum et admirandum est (vt innuit Augustinus in de spiritu & litera, & habetur in glossa) quare hoc modo nos salvare voluit, vt permetteret prius omnia in incredulitate concludi, vt postea omnium misereatur. Norandum etiam hanc dei sententiam, magnam profunditatem & magnum stuporem continere, tum quia quibusdam in dignis gratia datur, tum quia ab aliis etiam indignis gratia denegatur; ad quos quia ex parte diuini propo si rationem assignare non possumus, admireremur, & exclamemus cum Apostolo, dicentes. O' altitudo diuinarum &c. Deinde cum dicit.

C O altitudo diuinarum sapientiæ & sciencie dei: quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius?

Posita diuina sententia, quę magnam profunditatē & stuporem prætendebat: in parte ista propter illam profunditatem admiratur & exclamat. Formetur autem sic ratio, Quicunq; diuinæ scientiæ & sapientiæ altitudinem non potest cognoscere, & iudicia eius non potest comprehendere, & diuinæ vias non potest inuestigare, ille diuini propositi, & diuini secreti, non debet rationem assignare, sed debet admirari & exclamare: sed nos sumus huiusmodi, ergo non debemus diuinæ propositi rationem inquirere, sed debemus admirari & exclamare. De hac autem ratione ponit virtutem medi. Continuetur autem sic, Dictum est quod omnia deus in incredulitate cōclusit, vt omnium misereatur: sed cum huiusmodi diuini propositi, quare deus sic propositus, & sic voluit, & sic disposuit, assignare rationem non possumus. Ideo exclamemus, & dicamus, o' altitudo diuinarum, id est, o profunditas abundantia & copiositas (sapientiæ & scientiæ dei) quasi dicat, q; valde profunda et copiosa est diuina cognitio: (quam incomprehensibilia sunt iudicia eius,) id est, valde incomprehensibilis est diuina dispositio: (& inuestigabiles viæ eius) id est, valde inuestigabilis est diuina executio. Tunc ergo est supplenda ratio, q; si sic profunda & copiosa est diuina cognitio, sic incomprehensibilis dispositio, sic inuestigabilis diuina executio, consequens est, quod diuini propositi non possumus assignare rationem, sed admirationem. Notandum autem quod haec tria se habent per ordinem, videlicet, Cognitio, Dispositio, Executio. Nam cum aliquis principatur & habet aliquos regere, primo habet in se sapientiam & cognitionem: posteā secundum illam sapientiam disponit & iudicat, qualiter debeat alios regere; vltimò tunc dis posuit & iudicavit, sic exequitur & eos regit & gubernat. Deus autem omnia haec habet modo altissimo:

AD ROMANOS.

Anna primo est profunda & copiosa sua scientia & sua sapientia, id est, sua cognitio: secundo sunt profunda sua iudicia, per quae iudicat & disponit res gubernandas, unde est incomprehensibilis sua dispositio: tertio sunt inuestigabiles viæ per quas exequitur, propter quod inuestigabilis est sua executio. Notandum etiam quod diuitiae in quadam copiositate sonant: ille enim est diues in aliquibus, qui est copiosus in illis, ut poteſt patere in pluribus locis lib. Rhetoricorum. Dicitur ergo altitudo diuinitati sapientie & scientie dei, quia est magna profunditas magnæ abundantiae & copiositatis illius sapientiae & illius scientiae. Notandum etiam quod sapientia est de diuinis, scientia de humanis, ut vult Augustinus. 1. de Trinitate, cap. 19. Cum ergo Deus profunde & copiose cognoscat tam diuina quam humana, dicitur magna esse altitudo sapientiae & scientiae illius. Notandum etiam quod aliquando inuestigare idem sonat quod quasi intus ire, vel quasi per vestigia pergere: aliquando idem sonat inuestigare, quod non vestigare, vel quod non per vestigia ire: & sic sumitur hoc loco, cum dicitur, inuestigabiles viæ eius. Viæ enim diuinæ sunt inuestigabiles, id est, sunt non vestigabiles: vel sunt inuestigales, quia non sunt per vestigia comprehensibles; iuxta illud Iob, Forstæ vestigia dei comprehendes, & vobis ad perfectum, Omnipotentem represies: quasi dicat, non poteris hoc facere. Deinde cum dicit:

Quis enim cognovit sensum domini?

Præmissa admiratione: hic incipit assignare rationem illius admirationis. Circa quod tria facit, secundum quod tria in admiratione contigerant, quorum hic assignat rationem. Primo ostendit quod est alta & copioſa diuina sapientia, & diuina scientia, id est, diuina cognitio. Secundo declarat, quod sunt incomprehensibilia diuina iudicia: i. quod est incomprehensibilis diuina dispositio. Tertio manifestat quod sunt inuestigabiles diuinæ viæ: i. quod est inuestigabilis eius executio. Secunda, ibi, Aut quis consiliarius. Tertia ibi, Aut quis prior. In prima parte intendit talis rationem, Cuiuscunq; sensus, i. cuiuscunq; sapientia & scientia, propter sui profunditatem, non potest cognosci, illius sapientia & scientia est alta & copiosa: Deus est huiusmodi, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem mediæ. Continuetur autem sic, Benè dico quod est magna altitudo sapientiae & scientiae dei, quia (quis cognovit sensum domini) i. domini sapientiam & scientiam: quasi dicat, Nullus. Tunc est supplenda ratio, q; cum domini sensus, i. domini sapientia & scientia sit tanta, quod nullus potest eam cognoscere, pater, quod magnam est altitudine, & magna est copiositas sapientie & scientie eius. Deinde cum dicit,

Aut quis consiliarius eius fuit?

Ostendit quod sunt incomprehensibilia iudicia eius vel quod est incomprehensibilis eius dispositio. Formetur autem sic ratio, Quicunq; non habet alium consiliarium, sed omnia disponit secundum consilium voluntatis suæ, & secundum altitudinem sapientie suæ, illius iudicia sunt incomprehensibilia, & eius dispositio nes sunt incomprehensibiles. Deus est huiusmodi ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem mediæ. Continuetur autem sic, Benè dico quod sunt incomprehensibilia iudicia dei, quia (Quis consiliarius eius fuit?) quasi dicat Nullus. Tunc ergo est supplenda ratio, q; cū nullus fuerit dei consiliarius aut nullus fuerit eius secretarius, oportet quod sint incomprehensibilia iudicia eius. Notandum autem, q; si quis vellet, scire secreta alicuius, oporteret quod vel ille cognosceret sensum eius, vel quicquid ille cogitaret ille cognosceret, vel quod ipse esset secretarius & consiliarius eius: & quia nullus cognovit sensum domini. i. nullus cognovit cogitationes eius, nec consiliarius eius fuit, secreta

2.cap.14.

Iob.11.b.

1fa.4.o.d.

Asunt iudicia eius: & quod ipse in se faciendo dispositio, scire non possumus, nisi in quantum per suam misericordiam vult ipse nobis aliqua reuelare. Deinde cum dicit .

Aut quis prior dedit illi: & retribuetur ei? Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia: ipsi honor & gloria in secula seculorum. Amen.

1.cor.2.

Adducit tertiam rationem, ostendens q; nō solù est alta sapientia & scientia dei, q; nullus cognovit sensum domini: & non solum sunt incomprehensibilia iudicia eius, quia nullus consiliarius eius fuit: sed etiam sunt inuestigabiles viæ eius, quia nullus prior dedit illi. Ad cuius evidentiam sciendum, quod si aliquis, qui prior esset deo, tribueret ei qualiter deus deberet agere quæ sunt agenda, et per quas vias deberet exequi quæ sunt exequenda, forte viæ ille essent inuestigabiles: sed cum totum sit ab ipso, quoniam ex Ipso, & p Ipsum, & in Ipso sunt omnia, nullo modo possumus eius vias inuestigare, nisi ipse in quantum per suam misericordiam vult nobis aliqua reuelare. Formetur autem sic ratio, Qui cung; non habet aliquem priore, qui det ei virtutem qualiter agat, vel tribuat ei qualiter operetur, sed postius ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia, illius viæ sunt inuestigabiles: huiusmodi autem est Deus, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem mediæ. Continuetur autem sic, Benè dico quod inuestigabiles sunt viæ eius, quoniam (quis prior dedit illi,) id est, dedit deo (supple) qualiter agat, & qualiter res gubernet, & per quas vias debet incedere in gubernando res: (et retribuitur ei,) id est, reddetur ei de hoc merces: quasi dicat, Nullus hoc deo dedit: immo omnia sunt ab ipso. Ideo subdit, Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia. Et quia si nullus prior dedit illi, sed omnia sunt ex ipso, ipsi debetur honor, et gloria in secula seculorum. Amen. Tunc ergo est supplenda ratio, quod cum nullus prior dederit Deo per quas vias debeat res gubernare, immo totum sit ex ipso, & per ipsum, & in ipso, oportet esse inuestigabiles vias eius. Notandum autem, quod ex eo quod aliquis est pater aliorum, et ex eo quod alia sunt ex ipso, debetur ei honor, iuxta illud Malachie, Si ergo pater ego sum, vbi est enim honor meus? Sed ex eo quod aliquis ea quæ habet non accepit ab alio priore, debetur ei gloria, iuxta illud. 1. Cor. Si autem acceperis, quid gloriaris quasi non acceperis: quasi dicat, si non acceperis ab alio priore posses gloriari. Cum ergo apostolus duo dixisset deo, videlicet q; nullus prior ei dedit, & q; omnia sunt ex ipso, duo concludit de eo, videlicet q; debetur honor & gloria: honor in quantum omnia sunt ex ipso, & ipse est pater omnium: gloria in quantum quæ habet non accepit ab alio priore & nullus prior ei dedit. Notandum etiam q; glossa hanc literam sic videtur introducere, quod per ea quæ prædictum, arguat quod iudicia dei super salutem generis humani sunt supra sensum & cognitionem nostram; sed in parte ista intendit ostendere, q; sunt supra meritum. Ad cuius evidentiam sciendum, quod ex hoc meremur, in quantum fidem & bona opera nostra Deo offerimus: sed in hoc ipse præuenit nos, nos autem non præuenimus eum, iuxta illud. 1. Joan. 4. non quasi nos dilexerimus deum sed quoniam ipse prior dilexit nos. Non ergo ex nostris meritis possumus inuestigari, & iudicari dei de iustificatione nostra sunt supra meritum. Ideo ait, (quis prior dedit illi) supple, fidem, & bona opera (& retribuetur ei) ex hoc merces: quasi dicat, nullus potest de propriis meritis gloriari, & nullus potest dicere, quod ei debeat merces, quia prior deo dederit, id est, obtulerit deo fidem, & sua bona opera, immo nihil est à nobis prior et principaliter, sed totum est à deo: quos

Cap.16.

Cap.4.

miam ex ipso , & per ipsum , & in ipso omnia sunt: et quia totum est à deo, ideo non nobis, sed ei ex hoc debet esse honor, & gloria in secula seculorum . Amen. Notandum etiam, quod omnia sunt ex ipso , & per ipsum , & in ipso: nam omnia sunt ex ipso tanquam ex causa efficiente , & per potentiam quæ appropriatur Patri : omnia sunt per ipsum tanquam per causam exemplarem, & disponentem, et per sapientiam quæ appropriatur Filio : omnia sunt in ipso tanquam in causa finali , & in conservante, & tanquam in eius bonitate, quæ appropriatur Spiritui sancto.

Dubitare forte aliquis de eo quod in litera dicitur, Aut quis consiliarius eius fuit? quod glosa exponens, ait, Vnigenitus est patris consiliarius; de quo scriptum est, Vocabitur nomen eius magni consilii Angelus. Sed contra: videtur quod nullus sit dei consiliarius , & quod in deo non cadat consilium: quia secundum Damascenum consiliari est naturæ ignorantis, sed in deo non cadit ignorantia, ergo ei non competit consiliari . Dicendum quod consilium, quantum ad praesens spectat, tria videtur importare, videlicet, cognitionem inquisitam, cognitionem firmam, & cognitionem secretam . Nam ideo consilium, quia ignoramus, quid agere debeamus: & ideo per consilium inquirimus quid agendum . Rursum consilium videtur importare cognitionem firmam, quia postquam consiliati sumus, firmiter adhæremus, quod sic agere debemus. Tertiò consilium importat cognitionem secretam, quia illa dicuntur esse sub consilio, quæ alii non sunt nota. Cum ergo queritur, Vtrum in Deo cadat consilium. Dici debet, quod si consilium dicat cognitionem inquisitam, quia hoc est naturæ ignorantis, in Deo non cadit consilium . Sed si consilium dicat cognitionem firmam, & secretam, in deo maxime cadit consilium; quia ipse maxime firmus in suo proprio, & maxime secreta sunt eius iudicia . Sic ergo dei filius est consiliarius patris, quia est secretarius , & sunt ei nota omnia secreta ipsius.

Vlterius forte dubitaret aliquis, vt magister in glossa tangit, quare Apostolus ait magis, (ex ipso esse) quam (de ipso esse). Dicendum autem secundum glossam, quod non idem penitus significat (ex ipso) quod de ipso: nam (esse ex ipso) se habet in plus, quam (esse de ipso) ex ipso enim sunt cælum , & terra, quia ipse fecit ea: non autem sunt de ipso, quia sunt de substantia sua . Vnde glossa ponit exemplum, quod si aliquis homo gignat filium, & faciat domum: ex ipso est filius, & ex ipso est dominus: sed filius ita est ex ipso, quod est de substantia eius: dominus autem ita esset ex ipso, quod non esset de ipso, quia non esset de substantia eius, sed esset de terra, & de lignis . Cum ergo Apostolus hic loquatur de vniuersali progressu rerum à primo Principio, competentius hic dicitur omnia ex ipso esse, quam de ipso: immo falsum est quod omnia sint de ipso , cum joia non sint de diuina substantia.

Vlterius forte dubitaret aliquis de eo quod Apostolus ait, Ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia.) quod glossa exponens, ait, Hoc non esse confuse accipendum . Et sumpta est hæc glossa ab August. in lib. de Trinit. qui ait, omnia esse ex ipso pp patrem, per ipsum propter filium, in ipso propter spiritum sanctum . Sed contra: etiam glossa super eodem loco, & sumpta est ab Aug. in lib. de Trinit ait, non intelligas sic omnia esse ex patre, vt neges omnia esse ex filio vel ex spiritu sancto, immo omnia sunt ex patre, et propter patrem, & in patre: similiter & de filio, & de spiritu sancto dici potest . Videtur q̄ in his verbis sit aperta contradic̄tio: quia primò dicit hoc (ex ipso , et per ipsum , & in ipso) non esse confuse accipendum sed adaptadū esse tribus personis: & postea dicit, quod omnia hæc tria de una persona concedi possunt . Dicendum quod non est inconveniens, vt per hæc tria

A insinuetur distinctio personarum, & tamen omnia tria competant vnicuiq personæ: nam cum omnia sint ex ipso propter potentiam, & per ipsum propter sapientiam, & in ipso propter bonitatem, sicut potentia appropriatur patri, sapientia filio, bonitas spiritui sancto: sic ex ipso appropriatur patri, per ipsum filio, in ipsum spiritu sancto: & sicut in vnaquacum persona sunt hæc tria, quia in patre est potentia, sapientia, & bonitas: sic de qualibet persona possunt dici hæc tria. Vnde omnia possunt dici esse ex patre, per patrem, & in patrem, et de filio, & de spiritu sancto dici potest . Ad formam autem arguendi, sciendum, quod non est inconveniens esse idem commune, & speciale, aliter & aliter acceptum: vt potentia propriæ sumpta est vna communis omnibus tribus, tamen propter appropriationem specialiter dicitur potentia conuenire patri: sic & sapientia est vna communis omnibus, & tamen propter aliquam specialem rationem appropriatur specialiter filio, non quod magis competit sapientia filio q̄ patri, sed quia cum filius procedat per modum intellectus, sapientia habet quandam similitudinem cum proprio filii: sic & bonitas appropriatur spiritu sancto, quia cum ipse procedat per modum amoris, & amare sit idem quod velle bonum, bonitas habet quandam similitudinem cum proprio spiritu sancti, vnde appropriatur ei: quare sicut potentia, sapientia, bonitas, quæ sunt communia tribus, distinctim tamen tribus personis appropriari possunt: sic ex ipso , per ipsum, & in ipso sunt communia tribus, distinctim tamen tribus personis appropriari possunt.

C

L E C T I O . XXXIX.

Bleco itaq̄ vos fr̄o CAP. XIL
tres per misericordiam dei, vt exhibeat
corpora vestra hostiam viuentem,
sanctam, deo placentem, rationabile obse
gium vestrum.

Postquam Apostolus Romanos in se discordes ad pacem & concordiam induxit: in parte ista iam pacificatos, in moribus & in fide instruit. Circa quod duo facit, quia primò instruit eos, veritatem annuntiando: secundò instruit eos, quasdas personas immutabiles in exemplum proponendo, ibi, in 16. cap. Cōmendo aut vobis Phœben.) Circa primum tria facit, secundum quod eos tripliciter instruit, veritatem annuntiando: nā primò instruit omnes generaliter, qualiter ad deū, & ad proximū debeat se habere; secundo instruit minorēs specialiter, quomodo debeat maioribus obediēre; tertio instruit maiores principaliter, quō debeatē minores, & infirmiores suscipere. Secunda pars incipit in principio. 13. cap. Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit.) Tertia in principio. 14. cap. Infirmitum aut in fide afflumite.) Circa primum tria facit, secundum quod tria documenta danda sunt omnibus generaliter: nā oēs gnaliter debet se debite habere primo ad deum: secundo ad proximos bonos, vt ad amicos: tertio, ad proximos malos, vt ad inimicos. Secunda ibi, Habentes donationes.) Tertia ibi, Benedicite per sequentibus vos.) Ad deum autem conuenit nos habere dupliciter, secundum q̄ duo ab eo accepimus, corpus, videlicet, & animam, utrumq; ei offerre debet

N iii

AD ROMANOS.

mus : debemus. n. offerre corpus, carnem nostram domi
mando: secundo debemus ei offerre animam, deuote &
fideliter viuendo : ideo circa primum duo facit : nam
primò obsecrat & offeramus & exibeamus deo corpo
ra nostra, carnem nostram debite domando : secundo
offeramus animam, fideliter viuendo.

Circa primum quinq[ue] facit, secundum quod quinq[ue]
requirantur, si volumus corpora nostra debite offerre
deo, carnem nostram debite domando . Nam primo
debemus carnem nostram à virtutis separare : secundo
debemus eam ad bona opera ordinare : tertio debes
mus in his perseverare; quartu[m] debemus propter bonam intentionem facere: quinto debemus in iis discre
tionem habere, quia debemus castigare & domare car
nem, & non mortificare nec occidere. Continuetur au
tem sic litera, ita vos Romanos ad pacem adduxi ; et
quia iam pacificati estis volo vos in fide, & in mori
bus instruere. Ideo (obsecro). i. rogo (vos fratres per
misericordiam dei), id est, per apostolatum mihi à deo
misericorditer commissum . Vel (obsecro) vos per mis
ericordiam Dei). i. per misericordiam vobis à deo fa
ctam, (vt exhibeatis), i. offeratis (corpora vestra). i. car
nem vestram, vt (hostiam) ipsam carnem à virtutis separa
do: & offeratis eam, vt hostiam (sanctam) in huiusmodi
bonitatem firmiter perseverando : et vt hostiam (deo
placentem) hoc bona & recta intentione faciendo: (ra
tionabile sit obsequium vestrum) omnibus his ratios
nem, & discretionem habendo . Notandum autem &
Apostolus vult huiusmodi obsecratione propter
tria: propter propriam utilitatem primo, quia inferio
rum est obsecrare, iuxta illud Proverbiorum, Semper
cum obsecrationibus loquitur pauper : secundo pro
pter conuertendi facilitatem, quia cum hominis ani
mus sit generosus, facilius dicitur, quam trahatur: ter
tio propter Romanorum dignitatem, nam quia Ro
mani erant caput mundi, erant magis per obsecratio
nem, quam per communionem inducendi , quia ses
niores non sunt increpandi sed obsecrandi, iuxta illud
1. Timoth. 5. Seniores ne increpaueris, sed obsecra
vt patres . Notandum etiam quod per hoc quod dicit,
quod corpora nostra offeramus tanquam hostiam, da
tur intelligi, quod carnem nostram debeamus à virtutis
separare: nam sicut res illa, que debet offerri vt hostia,
separatur ab aliis rebus mundanis, & deo dedicatur:
sic carnem nostram tunc offerimus vt hostiam, quando
separamus ipsam à virtutis mundi huius, et eam domino
dedicamus. Notandum etiam, quod eo quod subdit,
quod debemus corpora nostra offerre non solum vt
hostiam sed vt hostiam viuentem, datur intelligi, quod
carnem nostram non solù debemus à virtutis separare,
sed etiam debemus eam ad bona opera ordinare: nā il
lud est viuunt, qd habet sensum & motum, iuxta illud
1. de Anima, vbi distinguitur animatum à nō aliato, sens
u et motu. Tunc ergo caro nostra est hostia viua, quā
do sentiendo dulcedinem spiritualium bonorum,
mouemus membra corporis nostri, & ordinamus car
nem nostram ad operationes bonas. Notandum etiam
quod (sanctum) dicitur, quia sanctum, & firmatum. tunc
ergo carnem nostram offerimus vt hostiam viuentem,
et sanctam, quando ipsam non solum à virtutis retrahi
mus, & ad bona opera ordinamus, sed etiam in hoc fir
miter perseveramus. Notandum etiam quod finis est il
lud quod per se & primo placet, cetera autem deside
ratur et placet in ordine ad finem: vnde et Philosophus
1. Pol. vult quod finis appetatur in infinitum, cetera
vero in ordine ad finem. Et quia placentia primo et
per se competit fini, tunc carnem nostram offerimus
vt hostiam deo placentem, quando facimus hoc pro
pter bonum finem, & propter bonam intentionem.
Notandum etiam quod Ratio est illa quae ponit me
dium in rebus, vnde & virtutes sunt habitus electionis
existentes in medietate secundum rationem: et quia ra

A tio est illa que discreta precipit, et quae moderatur
res, & inuenit medium inter superfluum & diminutum
non sufficit offerre carnem nostram vt hostiam, doma
do eam et castigando, & à virtutis separando, nisi huius
modi obsequium sit rationabile, id est, nisi sit cum ra
tione & discretione factum, ita & huiusmodi domatio,
& oblatio, non sit nimis superflua, nec nimis diminuta,
sed sit moderata, & discreta, vt recta ratio iudicabit.
Notandum etiam quod de his omnibus posset una tas
tas ratio formari. Quicunque volunt corpora sua debite
exhibere et offerre, debent offerre ea vt hostiam viuen
tem, sanctam, deo placentem, & vt rationabile sit obse
quiun eorum: sed vos Romani cum habeatis corpora
vestra à Deo, debetis deo illa debite offerre: ergo de
betis offerre illa vt hostiam viuentem, et ceterum. Deinde
cum dicit.

B Et nolite conformari huic seculo: sed re
formamini in nouitate sensus vestri, vt pro
betis quae sit voluntas dei bona, & benepla
cens, & perfecta.

Ostendit qualiter debeamus deo offerre animam,
sancte viuendo, et fideliter sentiendo. Circa quod duo
facit, quia primò ostendit, quomodo debeamus sancte
vivere. Secundo declarat, quomodo debeamus fidelis
ter sentire, et sobrie sapere, ibi. Dico enim per gratiam. In prima parte intendit talem rationem, Quicunque
vult probare. i. gustare & experiri quae sit voluntas dei
bona, beneplacens, & perfecta, debet animam suam o
re deo, et non debet conformari huic seculo, sed debet
conformari in nouitate mentis: sed vos debetis velle
probare quae sit voluntas dei bona, beneplacens, & per
fecta: ergo debetis animam vestram offerre deo, et non
debetis conformari huic seculo, sed reformari in nou
itate mentis. De hac autem ratione ponit virtutem
medii. Continuetur autem sic, dictum est quod debetis
exhibere. i. offerre corpora vestra deo, et debetis ei of
ferre animam: & quia sic est (nolite conformari huic se
culo). i. nolite accipere formam concupiscentiae secu
laris, (sed reformamini). i. cū essetis deformati in Adā,
nunc reformamini, id est, renouamini, (in nouitate sen
sus vestri). i. mentis vestre: vel (reformamini). i. de die
in diem, & iterum formamini ad imaginem dei, ad
quam formati es: reformamini dico (vt probetis)
id est, experimento discatis quae sit voluntas dei bo
na, beneplacens, & perfecta. Notandum autem
quod sicut prima ratio supponens quod deberemus
corpora nostra offerre deo, declarat modum per
quem debemus ea offerre, quia debemus ea offerre vt
hostiam viuentem, sanctam, &c. sic hec ratio supponens
quod debemus offerre deo etiam animas, declarat mo
dum per quem debemus offerre illas, quia debemus
offerre eas non conformando nos huic seculo, sed re
formando in nouitate mentis nostrae. causa autem, qua
se debemus sic reformari, est, vt probemus quae sit vo
luntas dei bona, beneplacens, & perfecta. Notandum
etiam quod anima est quasi quoddam speculum: ideo
habetur in 3. de Anima, & anima est quodammodo
omnia, quia suscipit in se species omnium aliorum: si
cū speculum suscipit in se similitudines aliarum rerū.
Speculi autem natura est, quod ad quae se conuertit,
illis se conformat, & illorum similitudinem suscipit:
quibuscumque igitur speculum se offert, et ad quicunque
se conuertit, illis se conformatur: sic et anima si se offe
rat, & si se der rebus secularibus, conformatur illis; si
autem se offerat rebus diuinis, reformatur & decora
tur secundum illas. Volens ergo Apostolus ostendere,
quod debemus animam nostram offerre deo, ait, quod
non debemus conformari huic seculo, sed reformari,
id est, iterum formari. i. fieri formosi & pulchri in nou
itate mentis nostrae. Notandum etiam, quod animalis
homo

Pro. 18.

i. Eth. cap. 1.

Cap. 6.

Tex. 18.

i. Cor. 2.

A de An. 104. homo non sapit ea quæ dei sunt: sicut enim lingua cū est affecta aliquo humore prauo non sapiunt ei quæ sunt vere dulcia, et quæ sunt vere delectabilia: ita anima cum conformatur huic seculo, et cum est affecta rebus terrenis, non probat. i. non gustat. i. non habet saporē in rebus spiritualibus, quæ sunt secundū dei voluntatem bonam, beneplacentem, & perfectam: vt ergo huicmodi bona spiritualia gustemus, & habeamus in eis saporem, non debemus huic seculo conformari. Notandum etiam quod hoc quod hic dicitur, Nolite conformari huic seculo, sed reformamini in nouitate sensus vestri.) accipiendo demonstrationem large, est demonstrationis conclusio: quod verò subditur, Ut probetis quæ sit voluntas dei, &c. est quasi demonstrationis principium: quia propter hoc non debemus conformari huic seculo, vt possimus probare. i. vt possimus gustare, et habere saporem in his quæ sunt secundum dei voluntatem. Si vō aggetur simul, erit qua si tota demonstratio positione differens. Notandum etiam, & quando cibus sapit gustui, tunc est bonus: quādo autem magis placet, tunc est beneplacens: quando verò optime sapit, tunc est perfectus. Quamdiu ergo sumus huic seculo conformes, spiritualia quæ sunt secundū dei voluntate, nobis saptūt, & iō nō videtur bona: nec magis nobis sapiunt, & ideo non videntur nobis beneplacentia: et multomagis non optime sapiunt, et ideo non videntur nobis perfecta. Sed quando retrahimur incipimus ab istis secularibus, tunc gustamus & probamus quod voluntas dei est bona: quando autem magis prohincimur et retrahimur, tunc probamus & voluntas dei est beneplacens: sed quando iam sumus perfecti, jam probamus et experimur & dei voluntas. i. bona spiritualia quæ sunt secundum dei voluntatem, sunt suauissima & perfecta. Est ergo intentio Apostoli & debemus reformari. i. debemus iterum & iterum de bono in melius formari. i. formosissime esse; et debemus de bono in melius proficere, vt nobis incipientibus appareat voluntas dei bona, proficientibus appareat beneplacens, nobis autem iam perfectis appareat suauissima et perfecta. Vel aliter, nam hominibus malis, et his qui sunt conformes huic seculo primo non sapiunt ea quæ sunt bona secundum naturam, quia virtus contra naturam est, & ipsi à restitudine deuiant: secundo non sapiunt ei bona gratia, quia ipsi à gratia se elongant: tertio non sapiunt ei bona gloria, quia ipsi ad illa bona se non ordinant. Nos ergo non debemus conformari huic seculo, vt probemus quæ sit voluntas dei bona, quantum ad bona natura: beneplacens quantum ad bona gratia: perfecta, quantum ad bona gloria. Tunc enim ab istis secularibus recedendo, omnia incipient nobis sapere, vel in re quantum ad bona natura et gratia, vel in spe quantum ad bonam gloriam. Deinde cum dicit.

Dico enim per gratiam quæ data est mihi, omnibus qui sunt inter vos, Non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem.

Otentio quomodo debemus offerre deo anima nostram sancte viuendo: in parte ista declarat, quomodo debemus ei animam offerre fideliter sentiendo, & sobrie sapiendo. Ad cuius evidentiam sciendum & si homo non presumeret de suo sensu, & vellet sobrie sapere, & nollet excedere mensuram sapientiae sibi diuinitur collat, nec mensuram gratuitorum donorum sibi diuinitus infusorum, semper fideliter sentiret & nunquam à fide deuiare: eum enim qui talis esset, spiritus sancti ignis cōbureret, iuxta illud quod figuraliter dictum est de agno pascali, Si quid autem residui fuerit, igne comburetiis. Apostolus ergo volens nos a superstitione retrahere, & ad sobrietatem inducere, tria facit: quia

primò, quod debemus sobrie sapere, declarat: secundo secundum quam mensuram fit ista accipienda sobrietas manifestat: tertio, quod dixerat, per simile probat. Secunda, ibi. Et vnicuique. Tertia ibi. Sicut enim. In prima parte intendit talem rationem, Quicunq; in diuinis mysteriis non vult presumptuosus esse, & non vult de suo sensu confidere, non debet plus sapere, quam oportet sapere, sed debet sapere ad sobrietatem: sed (supple) vos Romani non debetis in talibus superstitioni esse, non debetis de vobis ipsis confidere, ergo non debetis plus sapere quam oportet sapere sapere, sed ad sobrietatem. Hoc ergo est quod ait (dico enim per gratiam) supple, apostolatus. I. dico in auctoritate apostolica (quæ data est mihi, omnibus qui sunt inter vos) supple, in diuinis mysteriis, & in diuinis rebus: (non plus sapere quam oportet sapere sed sapere ad sobrietatem). i. ad mensuram & fine presumptione, quasi diceret quod si vultis in diuinis rebus habere mensuram, & non vultis esse presumptuosi, non debetis plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem, & non debetis transgredi limites vobis prefixos. Notandum autem hoc Apostoli preceptum (vt globa tangit) transgressi sunt Heretici: & quia non omnes Romani erant tales, ideo non dicit Apostolus, omnibus vobis, sed omnibus qui inter vos sunt. i. qui inter vos tales sunt. Deinde cum dicit.

Et vnicuique, sicut deus diuisit mensuram fidei.

Ostendit secundum quam mensuram accipienda sit ista sobrietas. Formetur autem sic ratio, cuicunq; deus diuisit mensuram fidei, et mensuram aliorum bonorum, secundum illam mensuram est sobrie sapiendum: sed vnicuique diuisit deus mensuram fidei, & mensuram aliorum spiritualium bonorum: ergo ab unoq; secundum illam mensuram est sobrie sapiendum. De hac auctoritate ponit virtutem medit. Continuetur autem sic, Bene dico & est sobrie sapiendum, quia (& vnicuique, sicut diuisit deus mensuram fidei) sic, supple, secundum illam mensuram, sobrie sapiat. Notandum autem & sibi Christo datus est spiritus. i. data sunt spiritualia dona non ad mensuram, iuxta illud Ioannis, non enim ad mensuram dat deus spiritum. Ceteris autem hominibus data sunt spiritualia dona ad mensuram, & nulli concessa sunt omnia, vel nulli concessus est vclus omnium, sed forte aliquis haber gratiam exhortandi, aliquis dicendi, aliquis vero alias prophetandi. Secundum ergo illam gratiam sibi concessam in iis que dei sunt, debet sobrie sapere, & debet se sobrie instruere. Notandum etiam & per mensuram fidei possumus intelligere omnia dona spiritualia à Deo secundum mensuram concessa nobis: omnia enim huiusmodi di dona sunt ad fidei edificationem, vel sunt ad fidei utilitatem, iuxta illud primæ Corint. 12, vnicuique autem datur manifestatio spiritus ad utilitatem. Vel per mensuram fidei possumus intelligere ad literam, ipsam fidem: quæ nobis, sicut & alia dona, ad mensuram conceditur. Hanc ergo mensuram sequendo, debemus sobrie sapere, & non debemus de nostro sensu confidere. Notandum etiam & bene dicit (diuisit deus) quia nulli conceduntur omnia huiusmodi spiritualia dona, sed diuisiones gratiarum sunt: idem auctem spiritus, est qui operatur omnia in omnibus. Deinde cum dicit.

Sicut enim in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent: ita multi vnum corpus sumus in christo, singuli autem alterius membrum.

AD ROMANOS.

Quod dixerat probat per simile: ostendit enim per simile in corpore naturali, quod huiusmodi dona spiritualia diuersa sunt & non omnibus omnia concessa. Formetur autem sic ratio, sicut se habent membra corporis naturalis ad corpus naturale, ita se habent membra corporis mystici ad corpus mysticum: sed membra corporis naturalis non habent eundem adum, sed habent diuersa officia: ergo & membra corporis mystici non habent eundem vnum donorum, sed sunt eis diuisim dona concessa. De hac autem ratione ponit virtutem mediū. Continuetur autem sic, Renè dī eo, q̄ deus diuisit mensuram fidei, id est, secundum quādam mensuram diuisit suis fidelibus sua dona, quae faciunt ad cōdificationem fidei: quia sicut in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra nō eundem actum habent, id est, non habent idem officia: ita multi fideles sumus in christo vnum corpus mysticum, singuli autem sumus membra, ita quod alter est alterius membrum, subueniens alterius necessitatē. Notandum autem quod si membrum vnum haberet omnia officia, vnum membrum non esset alterius, non esset ordinatum ad utilitatem alterius: sed quia diuisa sunt officia membrorum, ideo vnum indiget alio, vt oculus indigeret manu ut purgetur ab ea, & manus indigeret oculo ut dirigeret ab ipso. Sic et in proposito, si quilibet fidelium haberet omnes gratias, nullus indigeret alio: eo ergo ipso q̄ sumus singuli membra, & vnum est membrum alterius, id est, subueniens indigentia alterius, datur sufficier intelligi, q̄ diuisiones gratiarum sunt, & quod huiusmodi gratias gratis datas deus suis fidelibus diuisim concessit. Notandum etiam quod tria tangit de corpore naturali, quae adaptat ad corpus mysticum, videlicet, corporis unitatem, cum dicit, sicut enim in uno corpore: membrorum pluralitatem, cum subiungit, multa membra habemus: officiorum diuersitatem, cum subinfert, omnia autem membra non eundem actuhabent. Sic & in corpore mystico tria sunt, videlicet, pluralitas membrorum, cum dicit, ita multi sumus: unitas ecclesie & hoc cum subiungit, vnum corpus in christo: gratiarum diuisibilitas vel officiorum pluralitas, cum subinfert, singuli autem alter alterius membra: nam ideo sunt singuli membra, quia quilibet est membrum alterius: quilibet est subueniens indigentia alterius, quia huiusmodi gratiae diuisim sunt fidelibus concessae, ita q̄ vnu altero indigeat.

Dubitaret forte aliquis de eo quod Apostolus ait, Nolite conformari huic seculo: quod glossa expōns, ait, quod in nostra manu est, i.e. q̄ in nostra potestate est conformare huic seculo, & non conformari, i.e. accipere formam corporalis concupiscentia, & non accipere. Sed contra: supra dicebatur cap. 8. Velle mihi adiaceat, id est impotens iacet: perficere autem nō insuenio. Dicendum, q̄ nos si nobis ipsi relinquamur, semper declinamus ad illecebra, & conformamur secularibus rebus, propter quod adgeneratur in nobis forma, & habitus secularis concupiscentia: sed tamen per auxilium diuinum possumus hæc vitare. Verum quia deus quantum est de se semper est paratus, ideo dicitur hoc esse in potestate nostra: quia vtinam ita essemus parati facere quod in nobis est, sicut deus paratus est facere quod in se est.

Vlterius forte dubitaret aliquis, quomodo differūt reformari in nouitate sensus, et in nouitate mentis. Dicendum q̄ ex eo quod conformamur huic seculo, senescimus & inueterascimus; ex eo quod conformamur diuinis, innouamur in mente, & renouatur ut aquila iuuentus nostra: quod sic declaratur. Nā illud quod est nouum, est propinquum suo principio: illud vero quod est antiquum est à suo principio elongatum: & ideo dicimus, q̄ vnu antiquum longius est à suo torculari quam nouum. Cum ergo conformando nos se-

Acularibus, elongemur à nostro principio, quia elongamur à deo: conformando autem nos diuinis, nostro principio propinquamus, gratia, quae conformat nos diuinis, dicitur nos renouare, et peccatum facit nos se nescire, quod secularibus nos conformat.

Vlterius forte dubitaret aliquis de illo verbo Apostoli. Sed reformamini. quod glossa expōns ait, q̄ in Adam fuimus deformati, vbi partim amissa est imago dei. Sed contra: cum homo sit factus naturaliter ad imaginem dei, oportet q̄ quandiu durat natura, tam diu duret imago. Dicendum q̄ sicut aliquando in naturalibus ipsa lineamenta dicuntur imago, aliquando dicuntur imago lineamenta cum colore apposito lineamentis illis: sic aliquando anima dicitur imago dei secundum ipsas potentias, aliquando dicitur anima imago secundum potentias cum habitibus superius: et quia peccatum non tollit potentias sed tollit habitus, aliquando dicitur imago amitti ut quantum ad habitus: aliquando autem dicitur non amitti ut quantum ad potentias. Vnde Augustinus. 13. de Trinitate aliquando vult q̄ nulla deformitas tollat imaginem, aliquando vult q̄ peccatum tollat imaginem: imago enim potest ab anima tolli & non potest tolli, potest tolli quantum ad habitus gratuitos, non potest tolli quantum ad potentias naturales.

LECTIO. XXX.

Abentes igitur donationes, secundum gratiam quae data est nobis, differentes.

Postquam Apostolus ostendit, qualiter debemus nos habere ad deum in parte ista declarat, qualiter debemus nos habere ad proximos. & primo (vt dicebatur) declarat, qualiter debemus nos habere ad amicos & ad proximos bonos: secundo, qualiter ad proximos malos & inimicos, ibi, Benedicite perséquentibus vobis. Circa primum duo facit: quia primo concludit ex habitu, q̄ vnu membrum alteri subueniat: secundo, conclusionem illam multipliciter manifessat, ibi, Siue prophetam. In prima parte intendit talem rationem, Quicunque secundum gratiam habent differentes donationes, debent sibi multipliciter subuenire: sed nos (vt patet ex habitu) secundum gratiam quae data est nobis, habemus differentes donationes: ergo debemus nobis (supple) multipliciter subuenire, & debemus vnu alteri seruire. Modus autem, secundum quem proximi debent habere se adiuntem, est, vt habentes differentes donationes, secundum gratiam ei datam, sint alter alterius membra, & sibi in uicem seruant & subueniant. Continuetur sic litera, dictum est q̄ sumus singuli membra: et quia sic est, (habentes igitur donationes differentes). i.e. differentia donationis secundum gratiam quae data est nobis) supple, nobis in uicem subueniamus, & singuli sint alter alterius membra. Notandum autem, quod sicut supra dicebatur, Sicut in uno corpore naturali si quodlibet membrum haberet omnia officia, vnu nō indigeret alio: sic in corpore mystico, quia non quilibet fidelis habet omnes gratias, sed secundum gratiam habemus differentes donationes, id est, differentia dona: ideo vnu indiget alio, & sumus alter alterius membra, & oportet vt nobis in uicem subueniamus. Deinde cum dicit,

Siue

Sive prophetiam secundum rationem fidei, sive ministerium in ministrando, sive qui dicet in doctrina, qui exhortatur in exhortando.

Quod dixerat declarat & manifestat, ostendens quo modo secundum has differentes donationes debemus esse alter alterius membra. i. debemus nobis in uicem subuenire. Circa quod duo facit, quia primo ostendit quomodo debemus nobis in uicem subuenire quantum ad bona magis spiritualia: secundo quantum ad bona magis communia. Secunda, ibi, Qui retribuit.) Ad eius dentiam primę partis sciendum, q̄ inter dona spirituālia, quædam circuncernunt res diuinās, quædam res humanas. Rursus inter bona sive inter dona, quæ circuncernunt res diuinās, quoddā est donum quod pertinet ad donorum cognitionem, vt prophetia: quod dā vero pertinet ad diuinorum administrationem, vt administrare ecclesiastica sacramenta. Rursus inter huiusmodi spiritualia dona, quæ circuncernunt res humanas, quoddam respicit cognitionem speculatiūam, vt doctrinā quoddam vero respicit cognitionem prædicā, vt exhortatio. Est ergo intentio Apostoli quod secundum gratiam tibi datam, & secundum donum tibi à deo concessum, debes proximo tuo seruire: vt si habes donum prophetie, quæ respicit diuinorum cognitionem, debes seruire ad proximorum utilitatem, eis prophanando: si vero habeas donum administrationis diuinorum, debes seruire, sacramenta ministrando: uterius si concessum sit tibi donum quantum ad humana secundum cognitionem speculatiūam, debes seruire docendo; si vero secundum cognitionem prædicā, debes seruire exhortando. Ex omnibus ergo his confertur vna talis ratio, Quicunq̄ habent donum alii quod à deo concessum, debent secundum illud donū suis proximis ad utilitatem ecclesie deseruire: sed prophetantes, admīnistrantes, docentes, & exhortantes habent dona sibi diuinitus concessa: ergo debent secundū illa suis proximis ad utilitatem ecclesie deseruire. De hac autem ratione ponit (vt solet) virtutem mediū. Cōtinuetur autem sic litera, dictum est q̄ secundum gratiam nobis datam habentes differentes donationes, debemus esse alter alterius membra, & debemus nobis in uicem subuenire: sed quia sic est, sive simus habentes prophetiam, idest, reuelationem futurorum, vel quos rumlibet occultorum, secundum rationem fidei, idest, vt exigit auditorum fides: si ergo talem prophetiam habuerimus (supple) simus membra aliorum, & debemus aliis seruire prophanando. Sive ministerium, idest, si habuerimus ministerium ecclesiasticum, sicut habent Presbyteri, in ministrando (supple) debemus aliis seruire, & debemus esse aliorum membra, eis sacramenta ecclesiastica ministrando. Sive ille qui docet, idest, ille qui habet gratiam docendi (supple) sit membrum aliorum & seruat aliis in doctrina, idest, in cognitione speculatiua. Qui exhortatur, idest, qui habet gratiam exhortandi & docendi præcē, debet esse in exhortando, idest, debet aliis seruire exhortando & in moribus instruendo. Notandum autem secundum glossam, & est Ambrosii, A postolus in enumeratione gratiarum & donorum, incipitur a prophetia, quia prophetia est prima probatio, quod fides nostra sit rationalis, nam credentes, accepto spiritu, prophetabant. Benè ergo dictū est, sive prophetia secundū rationē fidei: quia prophetia data est, vt exigit ratio fidei auditorum. Vel discitur esse prophetia secundum rationem fidei, quia prophetia data est, vt habeatur aliqua ratio & aliqua probatio, q̄ fides nostra rationalis existat. Notandum etiam, q̄ aliud est docere hominem in veritate, aliud est exhortare ipsum in bonitate, & instruere ipsum in moribus: nam vnum pertinet ad cognitionem magis

A speculatiūam, aliud vero, magis ad practicā: & quia aliqui habent gratiam docendi speculatiūe, qui nō habent gratiam exhortādi practicē, ideo distinguit Apo stolus inter illa. Notandum etiam, q̄ prophetare, sacra menta administrare, docere, & exhortari, sunt magis dona & gratias speciales: alia verò, quæ enumerabun tur, sunt magis dona & gratias communes. Deinde cū dicit.

Qui tribuit in simplicitate, qui præfēt in solicitudine, qui miseretur in hilaritate.

B Postquam Apostolus ostendit, quomodo debeamus esse alter alterius membra, & quomodo debeamus proximis subuenire, quantum ad dona & gratias magis speciales: in parte ista ostendit, quantum ad dona & gratias magis communes. Circa quod duo facit: quia primo ostendit hoc magis in generali. Secundo magis in speciali, ibi, Dilectio sine simulatione.) Ad euidentiam primę partis sciendum, q̄ homines generāliter tripliciter penuriam pati possunt: primo in exteriori substantia, quia non habent rerum copiam, vt possint vivere: secundo possunt pati defectum in sapientia, quia nesciunt seipso gubernare et derigere: tertio possunt pati defectum in virtute et in potentia, quia non possunt se auxiliari, & non possunt prohibitiuis resistere. Patientes ergo defectui in exteriori substantia, indigent q̄ eis quis in simplicitate bona tri buat: patientes vero defectui in sapientia, indigent q̄ eos quis solicite gubernet & regat: sed patientes defectui in virtute & in potentia, indigent q̄ quis hilariter eorum misereatur et subueniat. Ex omnibus ergo his formabitur vna talis ratio, Quicunq̄ habent aliquod donum à Deo concessum, debent secundum illud donū suis proximis subuenire: sed q̄ aliquis possit tristiuere in simplicitate his qui indigent exteriori substantia, & q̄ aliquis possit sollicitē dirigere, & præesse eis qui deficiunt in cognitione & in sapientia, & q̄ aliquis possit misereri & auxilia præbere iis qui carent fortitudine et potentia, est donum dei: ergo pollentes talibus, debent secundum hanc suis proximis subuenire. De hac autem ratione ponit virtutem mediū. Continetur ergo sic littera, Benè dico q̄ nos debemus esse alter alterius membra, proximis nostris subueniēdo: & quia sic est, (qui tribuit). i. qui habet gratiā q̄ possit tribuere et subuenire iis qui carent exteriori substantia (supple) tri buat in simplicitate: (qui præfēt) idest qui habet gratiam q̄ possit præesse, & q̄ possit gubernare & dirigere eos qui carent cognitione & sapientia, (supple) præfēt & dirigat (in solicitudine) idest, solicite: (qui miseretur). i. qui habet gratiā q̄ possit misereri, & q̄ possit auxiliari qui carent fortitudine & potentia, (supple) misereatur, & auxilietur (in hilaritate). i. hilariter. Notandum autem q̄ huiusmodi dona quæ hic narrantur, vt habere gratiam tribuendi, vel dirigendi, vel misere di, sunt dona vel gratias magis communes, quām sunt gratias superius tacē: tamen de ipsis donis vel de ipsis gratiis quæ sunt sic communes, potest determinari magis in generali & magis in speciali, vel magis confusè & magis distinctè. Nunc ergo Apostolus magis in generali ostendit, qualiter debeamus secundum has gratias proximis subuenire; sed postea magis distinctè determinabitur, qualiter subueniendum sit proximo, & debeamus ergo ipsum nos habere. Notandum etiam q̄ quidam tribuunt, sed non tribuunt in simplicitate: quod dupliciter contingit: primo, cum quis ex suo da to aliquid mali intendit, quasi donis homines ad male alliciens: secundo, cum quis ex modico intendit multo maiora acquirere ab iis quibus dat. Quidam verò tribuunt, & tribuunt in simplicitate, qui in tribuendo habent intentionem rectam & simplicem; nihilq;

AD ROMANOS.

mali per huiusmodi dationem intendunt, & à solo deo qui remunerat est bonorum omnium premium expectant, & non ab iis quibus dederunt. Vel aliter, vt exponit glōsa, & in idēm reddit: nam quidam tribuunt duplicitē, quia intendunt ex huiusmodi tributione non solum gloriam eternam & veram, sed etiam præsentem & temporalem: nos autem debemus tribuere in simplicitate, quia debemus intendere unicum & simplicem finem, videlicet, vitam eternam: tunc enim accedit nobis quod dicitur Pro. 13, Simplicitas iustorū dirigit illos. Qualiter autem duo sint intelligentia, videlicet, quomodo debeamus præfere & dirigere alios in sollicitudine, & quomodo debeamus misereri in hilaritate, non habet dubium. Deinde cum dicit,

Dilectio sine simulatione: odientes malum, adhærentes bono, charitatem fraternalis inuicem diligentes.

Ostendit magis distincte, quomodo debeamus esse alterius membrum, & quomodo debeamus proximo subvenire. Circa quod duo facit: quia primò ostendit quomodo debeamus nos metipso ordinare ad bonū proximi, quantum ad affectum interiorem: secundo declarat, quomodo debeamus intendere bonum eius, quantum ad affectum exteriorem, ibi, Honore inuicē.) Ad euidētiā primæ partis scīdū φ si scīdū interiorem affectum volumus intēdere bonum proximi, quātū ad p̄fēs spectat, dilectio nostra & affectus noſter quatuor in ſe habere debet. Nam debemus diligere & affici ad proximum primò veraciter: secundo rationabiliter: tertio perseveranter: & quarto generaliter. Nam quidam ſunt amici simulati qui non ſeruunt niſi ad oculum, & iſi non diligunt veraciter, ſed diligunt cū simulatione. Quidam vero ſunt amici dediti carnalitati qui etiam coſentiant amicis invitiis et in illecebris, et iſi diligunt malum proximi et non diligunt ipſum rationabiliter, quia ſic diligendi ſunt homines, vt eriores eorum non diligentur. Tertio quidam ſunt amici dediti vanitati qui nō diligunt proximū p̄g bonū virutis, & tales nō adh̄rēt bono & nō diligunt pſeuſeranter, quia ſola dilectio honesti, & ſola dilectio propter bonum virtutis eſt illa quę eſt durabilis & firma. Quartò quidam ſunt amici partialitati qui diligunt alium ad hoc φ ille efficiatur alterius inimicus: tales non diligunt generaliter, nec diligunt charitatem fraternalis, immo magis ſeminent discordiam inter fratres. Ex omnibus hiſ formabitur vna talis ratio, Quicunq; ha‐bent aliqua dona à Deo confeſſa, debent ſecundum illa dona bonum intendere proximorū: ſed φ aliqui ſu‐ne simulatione & veraciter, et φ aliqui odiant malum & diligunt rationabiliter, & φ aliqui adh̄rēant bono & diligunt perseveranter, & φ aliqui diligat charitatem fraternalis & diligat gñaliter, ita ſunt dona dei: ergo ſcdū hm̄oi, & ſecūdū hanc regūlā debemus bonū intendere proximorum. De hac autem ratione ponit virtutem mediū. Continuetur autem ſic, Bene dico φ debemus eſſe alter alterius membrum, & quod debemus diligere proximum, et bonum intendere eius: ita tamen quod ſit (dilectio sine simulatione). i. φ diligamus vera citer; φ ſimus (odientes malum) & non diligamus in hominibus vitia, ſed diligamus eos rationabiliter; ſimus (adhærentes bono). i. diligamus in hominibus virtutes et diligamus eos perseveranter; ſimus (diligentes inuicem charitatem fraternalis). i. diligamus φ fratres habeant charitatem ad inuicem, et φ diligamus proximos generaliter. Deinde cum dicit,

Honore inuicem p̄uenientes. Sollicitudine non pigri: ſpiritu feruentes: domino ſeruientes: ſpe gaudentes. In tribulacione patientes: orationi instantes: necessitatō

A h̄us sanctorum communicantes: hospitalitatem ſectantes.

Oſtendit quomodo debeamus eſſe alter alterius membrum, & quomodo debeamus intendere bonum proximi: quantum ad exteriorem affectum. Circa quod tria facit ſecundum quod diſtinguitur à ſapientibus triplex bonum, videlicet, Honorabile, Vtile, & Deleſtabile. Primo ergo oſtendit quomodo debeamus erga proximum bonum honorabile intendere: ſecundo, quomodo bonum vtile: tertio, quomodo bonum deleſtabile. Secunda ibi, ſollicitudine.) Tertia, ibi, In tribulatione.) In prima parte intendit talem rationem, Quicunq; haſtent aliquod donum à Deo confeſſum, ſecundum illud donum debent eſſe membrum proximi, & debemus eius honorem diligere. Continuetur ergo ſic litera, Dicūt eſt quod debemus eſſe alter alterius membrum, & quod debemus bonum proximorum diligere, & quia inter cetera bona exteriora honor eſt maximum bonorum ſecundum Philoſophum in Ethicis: ergo ſi ſic eſt, ſic ſi ſi in uicem honore p̄uenientes), i. mutuo honore vos p̄uenientis. Notandum autem quod honor debet eſſe mutuus, contra quosdam, qui volunt honorari, & non honorare: ſecundo honor debet eſſe gratutius, contra quosdam, qui niſi honorarentur prius, nunquam alios honore p̄uenient: ideo Apoſtoli ait, honore inuicem, vt ſit honor mutuus: ſubdit p̄uenientes, vt ſit honor gratutius, vt antequam honoreris à proximo, p̄ueniaceum et honores illum.

C Deinde cum dicit, ſollicitudine.) Oſtendit quomodo debeamus erga proximum bonum vtile. Circa quod quatuor ſunt consideranda: quia cum quis vult intendere alicius utilitatem, debet primo exteriū ſollicitudinem habere: ſecundo in mente debet eſſe attenitus, et debet interius ſeruere, quia niſi ſit attenitus interius, & ſollicitus exteriū, nunquam benefaciēt: tertio debet in hoc rectam intentionem habere, quia in hoc debet ſeruire domino, non mundo, debet enim hoc facere propter p̄mium eternum, non propter commodum temporale: quarto debet ſe habere circa hęc gaudenter, & hilariter gerere, quia niſi quis hilariter obsequatur, quaſi nihil appetiatur eius obsequiū: huiusmodi autē gaudium debet habere propter ſpēm eternę hereditatis, quam idem expectat. Ex omnibus ergo hiſ ſolletur vna ratio, Quicunq; haſtent aliquod donum à Deo confeſſum, ſecundum illud donum debet ſubſeruire proximo, & de eius utilitate intendere: ſed φ qui circa utilitatem proximi non ſit piger exte‐rius ſollicitudinem habendo, ſit attenitus in mente interius in ſpiritu ſeruendo, habeat rectam intentionem non mundo ſed domino ſeruiendo, et vterius quod hoc operetur gaudenter et hilariter de ſpē & de mercede quā idem expectat gaudendo, eſt donum dei: ergo ſecundum hunc modum debemus proximo ſubſeruire, et debemus eius utilitatem intendere. Continetur autem ſic, dicitur eſt φ debemus eſſe alter alterius membrum, et φ debemus intendere bonum proximi et eius utilitatem: et quia ſic eſt, ergo in intendendo utilitatem proximi ſimus (ſollicitudine non pigri.) id est, habeamus ſollicitudinem in opere exteriō: (ſimus ſpiritu ſeruentes). i. habeamus ſollicitudinem et ſeruorem in mente, & in ſpiritu interiori: (ſimus domino ſeruientes). i. habeamus ſollicitudinem in intentione; & hoc facientes intendamus ſeruire domino, non mundo: ſimus etiam (ſpe gaudentes). i. habeamus gaudentem & hilaritatem in executione, vt huiusmodi utilitate proximi gaudentes, hilariter exequamur propter ſpēm eternę hereditatis, & propter mercedē quam in de expectamus.

7. Pol. cap. 1.

de expectamus.

Deinde gum dicit, In tribulatione.) Ostendit quomodo circa proximum debemus intendere bonum delesabile. Dupliciter autem impeditur delectatio quantum ad praesens spectat, videlicet, propter tribulacionem quam quis habet in corde, vel propter afflictionem quam habet in corpore: et quia tribulatur in corde, delectatur cum quis ei compatitur, cum pro eo ad dominium oratio porrigitur: ideo tribulato in corde debemus subuenire in tribulacione compatiendo, et pro eo orationi instando. Rursus afflictio in corpore vel contingit propter defectum alimenti interius, & tunc est subueniendum ei bona communicanda: vel contingit huiusmodi afflictio proper defectum cooperimenti exterius, & tunc est proximo subueniendum ipsum in hospitio receptando. Ex omnibus ergo his formatur via talis ratio, Secundum donum nobis concessum, debemus proximo subuenire, quantum ad ea que possunt ei tribulacione inferre, & quae possunt ipsum affigere: sed & quis tribulato in corde compatitur, et pro eo oret; et afflictio in corpore bona sua comunicet, et eum in hospitio receptet, est donum dei, & est a Deo sibi concessum quod possit haec facere: ergo debemus secundum haec proximo subuenire. Continetur ergo sic litera, dictum est quod debemus esse alter alterius membrum, & per consequens dictum est, quod debemus proximo tribulato in corde, vel afflictio in corpore subuenire: & quia sic est, sumus (patientes). i. compatiens (in tribulacione) supple, proximi; & sumus (orationi instantes) ut ab eo collatur illa turbatio, quā habet in mente aut in corde: & sumus (necessitatibus sanctorum communicantes) supple, nostra bona, quando (supple) ipsos sanctos, & ipsos proximos nostros videmus affligi in corpore propter defectum alimenti interius: et sumus (hospitalitate lectantes). i. sumus sanctos, & proximos nostros in hospitio recipientes, quando videmus eos affligi propter cooperimenti defectum exterius.

Dubitaret forte aliquis de eo quod in litera dicitur Honore inuicem praeuentient. Videtur enim & Apostolus praeceperat impossibile: quia cum unus alium preuenit honore, ille, qui est praeuentus, non potest eum preuenire, à quo praeuentus est: quia tunc esset simul praeuentus, & non praeuentus. Dicendum & ita praeuentio dupliciter potest fieri, et in preparatione animi, & in opere sive in executione negotii: de preparatione autem animi non haberet dubium, quod possint aliqui duo se mutuo praeuenire honore, nam quilibet priusquam cogite ab alio honorem recipere, potest proponere in corde suo ei honorem facere. Tunc ergo hoc posito, quilibet secundum animi preparationem alium honore praeueniet. Dubium est ergo de opere, utrum secundum opus exterius possint se aliqui duo mutuo praeuenire honore. Ad quod dici potest, & sicut aliqui duo possunt esse meliores se ipsis, ita & unus est melior alio, & è conuerso, non tamen secundum eundem modum, sed unus est melior quantum ad usum viiis virtutis, aliis autem est melior quantum ad usum alterius: sic et de honore: nam cum honor sit exhibitus reuerentia in testimonium virtutis, unus potest alium praesuare in testimonio virtutis viiis, & aliis in testimonio alterius; ita & unus antequam honoretur ab alio de opere virtutis viiis, poterit in hoc honorare eum: & aliis de opere alterius virtutis, poterit honorare ipsum, antequam honoretur ab ipsis: & sic honore mutuo se praeuent. Vel possumus dicere, & quilibet, in quantum in se est, debet honore alium praeuenire: quod si fiat quod in se est, & contingat ipsum praeueniri priusquam praeueniat, impletum quod iubet Apostolus, postquam fecit quod in se fuit.

Vlterius forte dubitaret aliquis, quia non videtur esse verum quod debeamus nos mutuo honore prae-

A nire, & & debeamus nos inuicem honorare, quia subditi debent honorare prelatos & revereri eos, non auctem videtur, quod esse debeat è conuerso. Dicendum quod nomine honoris non solum intelligitur exhibitio reverentie, sed etiam subuentio necessariorum. Vnde cum dicitur Exodi, honora patrem tuum, & matrem tuam: non solum intelligitur solū quantum ad reverentiam exhibendam, sed etiam quantum ad necessitatem tribuendam, ut patet ex Matthi Euanglio, vbi dominus reprehendit Phariseos, ex eo quod inducebant pueros, ut patrem & matrem non honorarent, quia inducebant eos ut suis parentibus necessaria subtrahearent. Subditi ergo debent honorare Prelatos, eis reverentiam exhibendo. Prelati vero subditos, eis influendo & necessaria procurando. Vel possumus dicere, & in tantum nobis debetur honor et reverentia, in quantum est in nobis aliquid diuinum. Subditi ergo debent honorare Prelatos, in quantum sunt Vicarii dei: et Prelati possunt revereri & honorare subditos, in quantum vident eos ad imaginem dei, & in quantum vident in eis resplentes gratias, et dona dei.

Vlterius forte dubitaret aliquis de eo quod Apostolus ait (honore inuicem praeuentient) ibi enim glossa ait, & non est fraternus amor, nisi mutuis se praeueniant obsequios. Sed contra, multos diligimus, quibus non obsequimur. Dicendum quod secundum Philosopham 2. Rhet. amare idem est quod velle bonum. Si ergo volumus bonum alium, & cum adest tempus et opportunitas non operamur illud, voluntas repudatur facta, & non est ibi fraternitas, & verus amor. Quia ergo dicit glossa, & non est fraternus amor inter alios quos, nisi illi duo mutuis se praeuent obsequios, intelligendum est, si adest tempus & opportunitas obsequendi.

Exo. 10.

Cap. 15.

Cap. 4.

L E C T I O. X L I.

E nedicite perse-
quentibus vos:
benedicite, & no-
lite maledicere.

D Postquam Apostolus ostendit, qualiter nos debeamus esse membra christi, & qualiter nos debeamus habere ad amicos. In parte ista declarat (ut dicebatur) qualiter debeamus esse membra christi, & qualiter debeamus nos habere ad inimicos: precepit enim dominus (ut habetur Matthi. 5.) diligite inimicos vestros; benefacite his qui oderunt vos, & orate pro persequentibus & calumniis vestris vos. Si ergo volumus esse membra christi, et volemus eius precepta implere, debeamus charitatem nostram etiam vobis ad inimicos extendere: & quia charitas quaedam amicitia est, possumus dicere, quantum ad praesens spectat, & tria sunt de ratione charitatis, sicut tria sunt de ratione amicitiae, videlicet, Benevolentia, Concordia, & Beneficentia. qui enim amici sunt, sibi ipsis bona volunt, inter se & inuicem concordant: quia (ut dicitur in. 9. Ethicorum) Amicorum est idem velle, & idem nolle, & sibi ipsis bona faciunt et procurant. Volens ergo Apostolus ostendere, qualiter extendenda sit charitas vestra ad inimicos, tria facit: quia primo ostendit, quomodo ad eos debeamus habere benevolentiam: secundo declarat, qualiter cum eis debeamus habere concordiam: tertio manifestat, qualiter circa eos debeamus habere beneficentiam. Sesquida, ibi, Gaudete cum gaudientibus.) Tertia, ibi Nulli

Cap. 8.

AD ROMANOS.

malum pro malo.) Ad evidētiām p̄m̄e partis scien-
dūm, quod idem est alicui bonum velle, quod ei bona
optare: et quia hic Apostolus inducit nos, ut per-
sequentiōbus nos benedicamus, idest, bona orem
mus, vel bona optemus, vt glosa exponit, patet
quod ex verbis suis Apostolus inducit nos ad bene-
uolentiam inimicorum. Formetur ergo sic ratio: Qui
cūq; volunt esse membra Christi, debent benedicere,
idest debent bona orare pro persequentiōbus eos: sed
vos Romani iam estis effecti membra Christi. Ergo et
cetera. Continuetur ergo sic littera, Dicitum est, quod
nos multi vnum corpus sumus in Christo & singuli su-
mus membra Christi: & quia sic est, cum Christus praece-
perit, Orate pro persequentiōbus vos; (Benedicite), i.e.
. bona orate (pro persequentiōbus vos). Benedicite ergo
eis: & nolite maledicere.) Notandum autem quod mul-
ti sunt qui pro aliquibus bona orant, sed non per-
seuerant in illa oratione. Rursus multi forte per-
seuerant orando bona pro aliquibus, & dicendo
bona pro eis, sed inter illa bona immiscent aliqua
mala: dicunt enim aliqui orantes quod talis bonum
haberet nisi esset tali malitia maculatus: vel dicunt
talis habet talem bonitatem, sed est tali vicio pollutus.
Multi ergo vel non perseuerant in orando vel dicen-
do bona, vel si perseuerant, admiscent ibi aliqua mala.
Ideo ait apostolus, Benedicite persequentiōbus vos, be-
nedicite iterū, & iterū benedicite, & perseuerate in
dicendo bona; & nolite maledicere, idest, nolite ibi ad-
miscent aliqua mala. Notandum etiam quod potest littera
aliter exponi: quia benedicere, potest esse corde,
vel ore, vel opere: ideo apostolus ait, (Benedicite per-
sequentiōbus vos) supple corde: & sequitur, (Benedicite)
supple, ore, & subdit (nolite maledicere) supple, ope-
re. Deinde cum dicit.

**Gaudere cum gaudentibus, flere cum
fletentibus. Id ipsum inuicem sentientes.**

Ostensio quomodo ad inimicos debemus habere be-
neuolentiam, declarat, quomodo cum eis debemus ha-
bere concordiam. Circa quod duo facit, quia primo
inducit nos & persuader quod ad inimicos habeamus
ea quae sunt ad concordiam inducta. Secundo dis-
suadet ab iis que sunt concordiae prohibitiua, ibi, Non
alta sapientes.) Ad evidētiām p̄m̄e partis scien-
dūm quod quantum ad pr̄sens spectat, tria sunt quae ad
concordiam aliorum maximē nos inducunt. Pr̄mū
est similitas lētitiae, quando in prosperis simul cum eis
gaudemus. Secundum est paritas tristitiae, quando in
aduersis periculis cum eis flemus & dolemus. Tertium
est vnitas secundum finem, quando ipsis in suis volun-
tatiōbus consentimus. Formetur ergo sic ratio, Quicūq;
sunt membra Christi debent concordare etiam cum
inimicis, ita quod quantum recta ratio dicit, debent
cum eis congaudere in prosperis, condolere in aduer-
sis, consentire in volitis: led vos Romani iam estis mem-
bra Christi effecti, Ergo et cetera. Continuetur sic lite-
ra, Dicitum est quod sumus membra Christi, debemus er-
go ipsis inimicos diligere, & cum ipsis inimicis cōcor-
dere: & quia sic est (etiam cum ipsis inimicis gaudenti-
bus debemus gaudere) eis in prosperis congaudehdos
(et cum fletentibus debemus flere,) eis in aduersis con-
dolendo: (& id ipsum inuicem debemus esse sentientes.)
eis in volitis consentiendo. Deinde cum dicit.

**Non alta sapientes: sed humilibus con-
sentientes. Nolite esse prudentes apud vos
metip̄sos.**

Dissuadet ea quae sunt concordiae prohibitiua, vel
quod idem est, dissuadet ea quae sunt ad discordiam in-
ducta. Hęc autem quantum ad pr̄sens spectat, duo
sunt, videlicet, propria excellentia, & pertinax senten-
cia. Nam cum quis querit propriam excellentiam, de-

A facilis propter huiusmodi superbiam habet discordia
& iurgia, iuxta illud Prover. i. 3. Inter superbos semper
sunt iurgia. Secundum, quod maximē est inductuum di-
scordiae, est pertinax sententia: nam cum aliquis est pru-
dens apud semetip̄sum, & est pertinax in suo sensu, de-
leui discordat ab aliis, contra quos dicitur Isa. 5. Vz
qui sapientes estis in oculis vestris, & coram vobis met-
ip̄s prudentes. Formetur ergo sic ratio: Quicūq; vo-
lunt esse membra Christi, & volunt cum aliis concorda-
re, non debent alta sapere, sed debent humilibus con-
sentire, ne discordent ab aliis propriam excellentiam
querendo, non debent esse prudentes apud semetip̄sos,
ne discordent ab eis pertinaciter suę sententia & suo
sensu adh̄rendo: sed vos Romani iam estis effecti me-
bra Christi, ergo ne ab aliis discordetis, debetis ab istis
huiusmodi precauere. Continuetur ergo sic. Dicitum
est quod nos sumus membra Christi, & non debemus ab
aliis discordare: & quia sic est. Non sumus alta sapien-
tes, idest, non queramus inordinate propriam excelsi-
tatem, & non sumus imitatores superborum; (sed si-
mus humilibus consentientes, idest, amplectamur abie-
cta, & sumus imitatores humilium.) (Nolite esse prude-
tes apud vos metip̄sos) vt scilicet de vestro sensu tan-
tum, & de vestra sapientia cōfidatis. Tunc ergo est sup-
plenda ratio, quod si hęc documenta tenebimus, vel si
vos Romani ista tenebitis documenta, vitabitis quae
sunt ad discordiam inducta. Notandum autem q̄
ait, (Non alta sapientes, sed humilibus consentientes,) quia secundū glossam non sufficit in ore loqui humili-
tatem, vel verbo non alta dicere, sicut facit hypocrita,
qui solum lingua foris singit humilitatem, & intus am-
pleteatur vanitatem: sed oportet quod in corde non al-
ta sapiamus, & quod in mente humilibus cōsentiamus,
ad hoc quod veram humilitatem habere possimus.
Deinde cum dicit.

**C Nulli malum pro malo reddentes. Proui-
dentes bona non tantum corām Deo, sed
etiam corām omnibus hominibus. Si tieri
potest, quod ex vobis est, cum omnibus ho-
minibus pacem habentes. Non vomestip̄s-
os defendantes charissimi, sed date lo-
cum iræ.**

Ostensio quomodo charitas nostra se debet extendere
ad inimicos, quia debemus eis bona velle, & quomodo
debemus cum eis concordare: in parte ista des-
clarat, quomodo debemus eis benefacere. Circa quod
duo facit: quia primo facit quod dictum est. Secundū
probat quod dixerat, ibi, Scriptum est. n.) Ad evidētiām
p̄m̄e partis scien-
dūm quod sicut ipsum non fa-
cere bonum est quoddam malum, ita non facere ma-
lum est quoddam bonum. Dicit ergo, debemus nos
habere circa inimicos, bene: videlicet, non facien-
do eis mala, & faciendo eis bona. Facere autem ma-
la, est vel per modum vltionis, sicut illi qui procurant
altorum mala vt se vindicent: vel per modum defensio-
nis, sicut illi qui alios vulnerant vt se defendant. Rur-
sus bona facere contingit dupliciter, vel exterius non
scandalizando, sed eis bona procurando; vel interius
in mente eos non perturbando, sed cum eis pacem ha-
bendo. Omnia autem hęc iubet apostolus. Primo, q̄
non reddamus malum pro malo per modum vltionis.
Secundo, quod debeamus prouidere bona non solum
coram Deo, sed etiam coram hominibus, ne demus eis
materiam exterioris scandali, & turbationis. Tertio,
quod, si fieri potest, quantum in nobis est, debeamus
cum omnibus pacem habere, ne demus eis materiam
mentalium turbationis. Et quartū, quod non debemus
nos defendere, ne inferamus eis mala per modum de-
fensionis. Ex omnibus tamen his formetur vna talis ra-
tio, Quicūq; sunt membra Christi, debent omnia hęc
erga suos

A erga suos proximos, & erga suos inimicos facere: sed vos Romani iam estis effecti membra Christi; ergo debetis omnia haec quae marrata sunt, erga egestos inimicos facere. Hoc est ergo quod ait. Continuetur ergo sic litera, dictum est quod nos sumus membra Christi: non igitur nostris proximi, & etiam nostris inimicis debemus facere mala, nec per modum vltionis, nec per modum defensionis: immo debemus eis facere bona, eis bona procurando, & cum eis pacem habendo. Quia ergo sic est (nulli malum pro malo reddentes,) id est, nulli malum pro malo debetis reddere per modum vltionis, sed debetis esse (prudentes bona non tantum coram Deo,) id est, in lecreto cordis, (sed etiam coram omnibus hominibus:) et ne detis eis malitiam exterioris scandalis, vel exterioris offensionis, non debetis homines exterius perturbare, immo si fieri potest, quod ex vobis est, id est, quantum in vobis est, cum omnibus hominibus sitis (pacem habentes.) quasi diceret, quod non solum debetis prouidere bona coram hominibus, ne ipsos exterius scandalizetis: sed etiam si fieri potest, quam in vobis est, debetis habere pacem cum eis, ne ipsos interius perturbetis. Et subdit, (Non vos metipios defendantes charissimi, sed date locum irae,) quasi diceret, non solum non debetis inimicis vestris malum pro malo reddere per modum vltionis, sed non debetis vosmetipos defendere, id est, non debetis iis malum retinere per modum defensionis, sed charissimi date locum irae, id est, seruare haec ad diuinam iram, & ad diuinum iudicium. Vel date locum irae aduersariorum, ut non defendantes vos, permittatis facere aduersarios quod volunt. Notandum autem quod ait (si fieri potest, quod ex vobis est cum omnibus hominibus pacem habentes,) in quibus duo tangit, quod primo pacem habemus si fieri potest: nam sunt aliqui nolentes nos bisco pacem habere, nisi eorum prauis voluntatibus consentiamus: quia hoc non poterit fieri, non debemus hoc modo pacem habere, nec hoc modo pacem velle. Hanc enim pacem non venit Dominus mittere in terram, ut ipse ait. Rursus ait, quantum in vobis est, quasi diceret quod licet hoc sit difficile, tamen quantum in vobis est, debetis hoc facere, iuxta illud Psalmi, Cum iis qui oderunt pacem, eram pacificus. Deinde cum dicit,

B Scriptum est enim, Nisi vindictam: & ego retribuam, dicit Dominus.

Probat quod dixerat: dixerat. n. q. non debemus inimicis reddere mala, & quod debemus coram eis prout dare bona. Tria ergo specialiter facit: quia primo probat de non reddendo malum: secundo specialiter probat de retribuendo bono: tertio probat communiter de utroq. Secunda ibi, Si esurierit. Tertia, ibi, Noli vinci à malo. In prima parte intendit talem rationem, Cuicunq; competit vindictam facere, & retribuerre, & iudicium exercere, ei sunt iudicium et vindicta reseranda: sed Deo competit vindictam facere, et iudicium exercere: ergo non spectat ad nos malum pro bono reddere, nec ad nos spectat nos defendere, sed Deo sunt talia reseranda. Hoc est ergo quod ait. Continuetur autem sic, Bene dictum est, nulli malum pro malo reddatis, et vos metipios non defendantis, quia (scriptum est, nisi vindictam) iupple, debetis reseruare (et ego retribuam,) id est, ego vindicabo, vel vindicabor (dicit Dominus.) Tunc ergo est supplenda ratio, quod cum sic sit, non debemus nos talia exercere, sed domino sunt talia reseranda. Notandum autem quod au^D gloritas hic allegata scripta est Deuter. 32. secundum aliam literam; nostra autem litera sic habet, Mea est vltio, & ego retribuam eis in tempore. Deinde cum dicit,

C Sed si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sit, potum da illi. hoc enim faciens,

carbones ignis congeres super caput eius. Prover. 25.

Ostendit specialiter de non retribuendo bono. Foretur autem sic ratio, Quicunq; vult super caput inimici eius, id est, super mentem inimici eius congregare carbones ignis, id est, inducere amorem charitatis, debet ei benetacere, & debet ipsum inimicum cibare eius rientem, & potare sicutem sed vos Romani, cum sitis iam membra Christi, debetis velle super caput inimici vestri, id est, super mentem eius inducere amorem charitatis: ergo debetis inimico vestro benefacere, & debetis inimicum vestrum cibare esurientem, & potare sicutem. Hoc est ergo quod ait. Continuetur autem sic, Bene dico, quod non solum non debemus reddere malum, sed debemus prouidere bona, et retribuere bona inimicis nostris: ideo dicit (si e. surierit inimicus tuus ciba illum, & si sit potum da illi. hoc enim faciens, carbo ignis,) id est, seruorem charitatis (congeres super caput eius,) id est, congregabis super mentem ipsum, quasi si diceret, quod si uis inimicum tuum induceret ad amorem charitatis, non debes ei retribuere malum, sed debes reddere bonum, ut debes ipsum pascer sicutem, ut per huiusmodi beneficia ipsum accendas, & attrahas ad charitatis dilectionem. Notandum autem quod verba hic inducta scripta sunt Prover. 25. vbi dicitur, Si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitierit da ei aquam bibere: prunas enim congregabis super caput eius. Notandum autem quod aliqui voluerunt exponere de igne eterno, dicentes, quod debemus benefacere inimicus, ut penam ignis eternam congreges super caput eius: sed hoc esset contra ordinem charitatis. Dicamus ergo quod hic loquitur apostolus de illo igne, quem venit Dominus mittere in terram: & quia supremum in anima est mens, ideo dicitur mens esse caput. Debemus ergo benefaciendo inimico attrahere ipsum ad amorem charitatis, & congregare super caput eius, id est, super mentem eius carbones ignis, id est, seruorem charitatis. Deinde cum dicit,

Noli vinci à malo: sed vince in bono malum.

Ostendo quod non est reddendum malum, & quod est retribuendum bonum: in parte ista declarat conciunctum quod est faciendum utrumq;. Ad cuius evidentiā est sciendum quod si calidum bellaret contra frigidum, si frigidum calescet, tunc vinceret calidum: & e contra, si calidum infrigidaretur, a frigido vinceretur. Nihil ergo est aliud, vinci hoc ab hoc, nisi hoc trahi ad naturam huius: ut si calidum trahatur ad naturam frigidi, vincitur ab eo; sic e conuerso. Ergo in proposito, nihil est aliud, malum vinci à deo, nisi malum trahi ad naturam boni & fieri bonū; & e conuerso, nihil est aliud bonum vinci à malo, nisi quod bonum peruerteretur, & malum fiat. Nos ergo ne peruerteremus & siamus mali, & ne vinciamur à malo, non debemus malum pro malo reddere, sed debemus bonum pro malo retribueremus: hoc enim faciendo, non vincemus à malo, quia malum non trahet nos ad modum suum: sed magis in bono vincimus malum, quia inducemus inimicum ad amorem charitatis, & trahemus ipsum ad modum nostrum. Formetur ergo sic ratio, Quicunq; non vult vinci à malo, sed vult vincere in bono malum, non debet inimicis malefacere, ne ipse malus fiat, & ne ipse vincatur à malo, sed debet inimico bona retribuere, ut trahat ipsum ad bonum, & ut vincat in bono malum: vos autem Romani debetis hoc velle: ergo debetis taliter vos habere. De hac autem ratione ponit virtutem mediū, dicens, Noli vinci à malo: sed vince in bono malum.

Dubitaret forte aliquis de eo quod in littera dicitur, (Benedicite persequenteribus vos, benedicte & no-

Inimici malignitas benignitate excusat.

March. 4.

Psal. 189.

Deut. 32.

AD ROMANOS.

Cap. 27.

Lib. 3.

Pal. 108.

Rite maledicere.) Sed contra; in sacra pagina inuenis multas maledictiones, iuxta illud Deuter. Maledictus homo q. facit sculptile, & rñdebit ois populus, Amen. ergo videtur quod omnis populus debeat maledicere malis. Dicendum quod finis in moralibus se habet quasi forma in naturalibus: vt sicut naturalia ex forma sortiuntur esse, sic & moralia ex fine sortiuntur speciem. Vnde Philosophus vult in Ethicis, quod qui furatur vt moechetur, non est fur, sed moechus, quia finaliter intendit moechiam, non furtum. Cum ergo si finis in moralibus speciem imponat, recurrentum est ad finem, & ad intentionem, secundum quam talia fieri habent. Dicendum ergo quod maledicere inimicis, potest bene & male fieri. Propter quod sciendum, quod maledicere, sicut & benedicere, tripliciter esse contingit: optando, & nunciando, & imperando. Nam ipsum optare in corde, quoddam dicere est. Nam sicut ex verbis formatis in ore habet esse locutio oris, sic ex verbis formatis in corde habet esse locutio cordis. Runsum, ipsum enunciare, quoddam loqui est. Et etiam imperare aliquid vt fiat, ad locutionem pertinet. Quos cungo istorum modorum contingat maledicere, potest bene & male fieri. Nam si maledicis optando, suppone propter odium vel vindictam, quia agis sub ratione mali, & non intendis rectum finem, illicitum est. Si vero maledicas optando volens inimicos & homines malos, aliquam aduersitatem habere, vt illa aduersitate percussi conuertantur ad bonum, potest hoc bene fieri, & licitum esse. Sic etiam si maledicis inimicis enunciando, si hoc agis vt detrahas, quia agis sub intentione mali, illicitum est. Si vero hoc agis non detrahendo, sed necessariam veritatem enunciando & predicendo, contingit bene fieri, & licitum esse, secundum quem modum propheta David multa mala contra malos enumerauit, iuxta illud, Fiat dies eius pauci, et episcopatus eius accipiat alter. Quod ideo dictum est, vt necessaria veritas praedicaretur, nam necessaria mala malis eueniunt, nisi a malis auertatur. Eodem est modo maledicere imperando, vt communiter ponitur, potest bene & male fieri. Nam si hoc fiat propter iustitiam exercendam, quemadmodum iudex imperando transgressoribus maledicit, et imperat transgressoribus mala fieri, contingit vt bene fiat, & potest licitum esse. Sed si imperando quis maledicit propter suam voluntatem fatiandam, & propter suum odium explendum, quod habet erga illum cui imperando maledicit, illicitum est, cum agat hoc sub ratione mali.

Vterius forte dubitaret aliquis de eo quod Apostolus ait (Id ipsum inuicem cōsentientes) qualiter cōlens tire, & cuius sententiae concordia amicitia generet: & cuius sententiae discordia amicitia tollat. Dicendum quod amor est in voluntate: cum ergo duplex sit scientia, alia speculativa, alia practica, concordare in scientia speculativa, vt quod aliqui duo idem sentiant in naturalibus, vel habeant eandem opinionem in geometris, per se non facit ad amicitiam, quia hoc est solum in speculatione, non est in voluntate nostra sic & sic opinari, & sic sentire, sed hoc est ex necessitate rationis, vel ex necessitate demonstrationis ad hoc cogentis: si autem in talibus est amicitia vel inimicitia, hoc est per accidens, in quantum aliqui non ratione inquirent veritatis, sed sicut hodie multi sunt q. ratione positionis sua pertinaciter defendendae afficiuntur ad opinionem aliquam, & inimicantur non tenentibus opinionem illam. Alia est scientia circa agenda: & quia talis scientia habet contrarietatem voluntatum et animorum, si sic diversa et contraria, facit ad amicitiam, cum est ibi concordia: et ad inimicitiam, cum discordant.

Vterius forte dubitaret aliquis de illo verbo apostoli (Date locum iræ) id est, seruare hoc ad Diuinum iudicium: non videtur ergo quod liceat nobis in hoc

A mundo iustitiam expetere de inimicis nostris. Dicendum quod p. irâ & Dei iudicium potest intelligi etiam iustitia, quae fit in hoc mundo per superiores potestates: nam non est potestas nisi à Deo, & princeps minister Dei est, vindicta in iram ei qui malum agit: ita quod dare locum irâ & non defendere nos, potest intelligi tripliciter. Primo si demus locum ire aduersariorum ut permittamus eos facere quod volunt, sicut martyres faciebant. Secundo si demus locum iræ, id est, si hoc reseruamus ad Praelatum, vel ad Regem, vel ad alium qui præstet: quia quicunque præstet est Dei Minister vindicta in iram (sicut dicitur in cap. 13.) quod alii quando facere, non causa odii, sed propter reprimendam eorum malitiam, licet à Praelatis et à Regibus de malis iustitiam postulare. Tertio modo potest intelligi quod sit locus dande ire, quia sunt talia reseruanda finali iudicio, quia qui hic non puniuntur, ibi Dei iudicio punientur.

LECTIO.

XLII.

Mnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit.

Postquam Apostolus in moribus generaliter instruit omnes qualiter debeant se habere; in parte ista instruit specialiter inferiores, qualiter debeant suis superioribus obedire.

Circa quod duo facit, quia primo facit quod dictum est. Secundo remouet quodam cauillationem, vel solvit quodam dubitationem, quae ex his quae dixerat posset habere ortu, ibi, vbi lectio terminabitur. Nemini quicquam debetatis. Circa primum duo facit, quia primo proponit conclusionem probandam, secundo eam declarat & probat, ibi. Non est enim potestas. Est ergo conclusio quod intendit probare apostolus, quod nos debemus superioribus obedire; ideo ait, Omnis anima id est, omnis homo, vel omnis persona humana potestatibus sublimioribus subdita sit, id est, suis superioribus obediatur. Notandum autem (vt glossa tangit) hoc capitulum introductum esse, quia videbatur quibusdam quod mali Domini, & maxime infideles, bonis christianis non possint præesse, ita quod boni christiani non tenebantur obediare malis principibus: immo (quod plus est) volebant quod si boni sint principes christiani, partes sunt aliis fideliibus, ita quod eis non tenentur obediens: quam opinionem erroneam evacuat apostolus, dices, quod (Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit) siue enim boni, siue mali sint principes nostri, in iis quae non sunt contra Deum obediens debemus. Notandum etiam quod ait (Omnis anima) vbi est locutio per synedochem, ponitur enim pars pro toto, videlicet, anima pro homine, vnde omnis anima, expensum est omnis homo: non tamen irrationaliter dissum est, quia volens apostolus ostendere quod huiusmodi obedientia debet esse ex anima, & ex voluntate, ait, Omnis anima &c. Notandum etiam quod debemus obediare tam bonis praefatis quam malis: quia si bonus est praefatus, est gubernator & nutritor noster. Si vero malus, est tentator noster. Ut ergo obediendum est, vt glossa tangit: bono quidem, vt gubernationem accipiamus ab eo: malo vero obediimus, vt per tentaciones appetimus in ipso. Notandum etiam quod per hoc quod dicit, quod sublimioribus potestatibus subditi simus,

In Regula.

sumus, ut glosa innuit, tangit modum obediendi, & causam. Modum quidem, quia in hoc obediere debemus eis, ut sublimiores sunt: si ergo aliquid precepissent contra Deum, non esset eis obediendum, quia in hoc nequaquam sunt sublimiores, iuxta illud Augustini, Timore coram Deo, praelatus substractus sit pedibus vestris. Rursum ibi potest notari causa obediendi: nam causa quare est sublimioribus obediendum, est, quia sublimiores sunt. Deinde cum dicit.

Non est enim potestas, nisi à Deo.

Premissa conclusione, hic multipliciter probat eā. Circa quod duo facit, quia primo ad eam probandā adducit multiplicem rationem: secundo probat eam per signum, ibi, Ideo enim & tributa.) Circa primum ostendit, secundum quod octo rationes adducit ad propositum, ostendens quod debemus superioribus obediere. Nam primo probat hoc ex potestatis sublimitate. Secundo, ex potestatis ordinabilitate. Tertio, ex potestatis benignitate, quia ei non est resistendum. Quarto, ex nostra damnabilitate, quam incurrimus, si potestati resistamus. Quinto probat hoc idem ex nostra utilitate quam adipiscimur, si potestatibus subiiciamur. Sexto, ex nostra laude quam consequimur, si potestatibus obediamus. Septimo probat hoc idem ex iudicaria potestate quam exercet in nobis ille qui praest, si ei non obsequiamur. Octauo & ultimo probat superioribus obediendum esse, ex ipsa nostra conscientia & ex ipsa nostra mente: que, si recta sit, dicit quod debemus superioribus obediere. Secunda, ibi, Quae autem sunt à Deo) Tertia, ibi, Itaq; qui resistit.) Quarta, ibi, Qui resistunt.) Quinta, ibi, Nam principes.) Sexta, ibi, Vis autem non timere.) Septima, ibi, Si autem male feceris.) Octaua, ibi, Ideoq; necessificati.)

In prima parte intendit talem rationem, His quae sunt à Deo non est resistendum, sed non est potestas nisi à Deo, ergo potestati non est resistendum, sed est ei obediendum. De hac autem ratione ponit virtutem mediū. Continuetur autem sic, Bene dico quod debemus subiici potestatibus, quia (non est potestas nisi à Deo.) Tunc ergo est supplenda ratio, quod cum his qui sunt à Deo non sit resistendum, non debemus resistere potestati, sed debemus ei subiici & obediere. Notandum autem quod hęc propositio quam inducit Apostolus, quod (non est potestas nisi à Deo) quasi est per se nota: quia cum aliquid dicitur de superioribus & inferioribus, oportet (per se loquendo) quod deriuatur ex superioribus ad inferiora, & per superiora illud in inferioribus existat. Vt si motus reperiatur in superclestibus, & in inferioribus: dicemus quod non est motus hic inferiori, qui non sit à motibus superclestibus deriuatus. Sic quia potestas reperiatur in Deo tanquam in superiori, & in creaturis tanquam in inferioribus: dicemus quod non est potentia in creaturis, quae non sit à dei potentia deriuata: immo tanto verius est quod omnis potestas à Deo est, quantum quod omnis motus est à cœli motu, & tanto magis subiicitur creatura Deo, quam activa & passiva supercelstibus sint subiecta. Notandum autem quod illud quod hic diximus de potentia, veritatem habet de quolibet alio quod reperiatur in creatore & creature: vt si sapientia reperiatur in utroq; non est sapientia nisi à Deo, iuxta illud Eccl. 1. Omnis sapientia à domino deo est. Et sic paternitas si reperiatur in deo, & in creatura, non est paternitas in creatura quae non sit à paternitate illa, iuxta illud Eph. 3. quod ab eo omnis paternitas in celo & in terra nominatur. Notandum etiam quod secundum Aug. super Gen. & habetur in glo. nocendi voluntas potest esse ab hominis animo, potestas autem non est nisi à Deo. Notandum etiam, quod improbi & mali Domini potestatē quam habent, à Deo habent, iuxta illud quod Dominus p[ro]p[ter]e

lato dixit, Non haberes in me potestatem, nisi tibi de super datum esset. Vnde Augustin De natura boni, & Ioh. 19. habetur in glosa, ait, quod iniustum non est quod improbi Domini accipiant nocēdi potestatē, ut bonorum patientia probetur, & malorum iniquitas puniatur. Deinde cum dicit.

Quae autem sunt à Deo, ordinata sunt.

Probat hoc idem ex potestatis ordinabilitate. Debemus enim potestati obediere non solum quia potestas est quid altum & sublime, & quid à Deo derivatum, sed etiam quia potestas est res per diuinam sapientiam ordinata & disposita. Formetur ergo sic ratio, Iis quae sunt ordinata à Deo non debemus resistere, immo debemus talibus obediere; sed potestas cum sit à Deo, est res ordinata & sapienter disposita ergo non debemus potestati resistere, sed debemus ei obediere. De hac autem

B ratione ponit virtutem mediū. Continuetur ergo sic: Bene dico quod potestatibus sublimioribus debemus esse subiecti, quia que sunt à Deo ordinata, sunt rationabiliter disposita; sed potestas, ut dictum est, est à deo: ergo est res ordinata, & res rationabiliter disposita. Tunc ergo est supplenda ratio, quod cum rebus ordinatis & rationabiliter dispositis debeamus obsequi & obediere, potestati quae est res ordinata & rationabiliter disposita, debemus obsequi & obediere. Notandum autem quicquid agit, agit per modum suę naturę: cum ergo deus sit naturę intellectualis, oportet quod ipse agat per modum sapientie & intellectus: quicquid ergo facit, facit in intellectu & sapientia, iuxta illud Psalmi, Qui fecit celos in Intellectu. Et etiam in alio loco dicitur, Omnia in sapientia fecisti. Quare si quicquid agit agit in sapientia, & sapientis sit ordinare, vt dicitur. I. Meraphy. ergo quicquid est à Deo, est ordinatum, & rationabiliter dispositum. Hæc ergo C ratio secunda sumit fundatum ex ratione prima, ut quia non est potestas nisi à Deo, vt dicebat ratio prima, ideo oportet quod potestas sit quid ordinatum, ut dicit hæc ratio secunda: & quia rebus ordinatis & sapienter dispositis non est resistendum sed obediendum ideo potestati non debemus resistere sed obediere. Deinde cum dicit.

Itaq; qui resistit potestati: Dei ordinatio, ni resistit.

Adducit tertiam rationem sumptam ex potestatis bonitate. Formetur autem sic, Quicquid est tantæ bonitatis quod ei non potest resisti nisi resistatur Diuina ordinationi, ei non est resistendum sed obediendum sed in potestate ita relucet diuina bonitas & diuina iustitia quod ei non potest resisti nisi resistatur diuina ordinationi: ergo potestati non est resistendum sed obediendum. De hac autem ratione ponit virtutem mediū. Continuetur autem sic, Itaq; bene dico quod debemus potestatibus sublimioribus esse subiecti, quia qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit. Tunc ergo est sic supplenda ratio, quod si in potestate ita relucet diuina bonitas & iustitia quod non possumus potestati resistere nisi Dei ordinationi resistamus, non est potestati resistendum sed obediendum. Notandum autem quod sicut secunda ratio fundatur in prima, quia ex hoc potestas erat res ordinata quia erat à Deo; sic hæc ratio tertia fundatur in ratione secunda & prima, quia si potestas est à Deo, & potestas est res ordinata, sequitur quod qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit: ideo præmissis illis duabus propositionibus, quod potestas sit à deo, & quod sit res ordinata, inferit Apostolus per modū concusionis, dicens, Itaq; qui potestati resistit, dei ordinationi resistit. Notandum etiam quod in ordine vniuersi maxime re

AD ROMANOS.

Tex. 52.

lucet diuina bonitas, quia in vniuerso post bonum duciis siue post bonum diuinum, non est tantum bonum, sicut est bonum ordinis, ut potest patere ex Philos. n. 12. Met. vbi bonum diuinum appropriat ducis bonitati, & bonum totius vniuersi appropriat bonitati ordinis. Cum ergo sit sic, si in potestate maxime relucet bonum ordinis, quia non possumus potestati resistere nisi Dei ordinationi resistamus, sequitur quod in potestate maxime relucet diuina bonitas: ex ipsa ergo bonitate quae relucet in potestate patet quod non est potestati resistendum, ut ratio arguebat. Deinde cum dicit.

Qui autem resistunt: ipsi sibi damnationem acquirunt.

Adducit quartam rationem sumptā ex nostra damnatione quam incurrimus si potestati resistimus. Formetur autem sic, Quicunq; non possunt potestati resistere nisi damnationem acquirant, illi non debent potestati resistere sed obedire: sed nos non possumus potestati resistere nisi nobis damnationem acquiramus; ergo non debemus ei resistere sed obedire. De hac autem ratione ponit virtutē mediū. Continuetur sic, bene dico quod potestati resistere non debemus, sed debemus ei esse subiecti: quia qui potestati resistunt ipsi sibi damnationem acquirunt. Tunc ergo supplenda est ratio, quod cum sic sit, non est potestati resistendum sed obedendum. Notādū autem quod cum dicitur (qui potestati resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt) potest intelligi vel de damnatione eterna, quam meretur qui potestatibus (in eo quod debent) nolunt esse subiecti, sicut habemus exemplum de Dathan & sociis suis, qui cum nollent obedire potestati Moysi, descendebat in infernum viuentes, & terra absorbut eos & deglutivit, ut dicitur Numeri. 16. Alio modo potest intelligi de damnatione illa, quam inferunt Reges & principes, sibi non obedientibus: iuxta illud Pro. 20. sicut rugitus leonis, ita & terror Regis: qui prouocat eum, peccat in animam suam, id est, contra vitam suam: quia qui talis est, à Rege occiditur. De utraq; autem damnatione pollimus intelligere quod hic dicitur: sed melius est quod intelligamus hic de damnatione eterna quae infertur à Deo, quam de damnatione alia quae infertur p. ipsis Principes: quia de hmōi dānātōe, ab ipsiis principibus illata septima ratio specialē faciet mētionē. Ut ergo distinguamus rationē septimā ab hac ratione quarta, possumus dicere qd̄ hic loquitur de damnatione eterna à Deo illata, in septima verò ratione loquetur de damnatione & de poena à principibus preparata. Deinde cum dicit.

Nam principes non sunt timori boni operis, sed mali.

Ponit quintam rationē sumptā ex nostra vtilitate. Formetur autem sic, Quicunq; sunt instituti nō pp timore bonorū, sed pp timore malorū, illi sunt instituti propter nrām vtilitatē, ut inducant nos ad bona, & retrahant nos à malis, & per consequens, eis est obediendū. Principes sunt hmōi: ergo principibus est obediendū. De hac autem ratione ponit virtutē mediū. Continuetur autem sic, Bene dico quod sublimioribns potestatis, id est, principibus debemus esse subiecti, & eis debemus obedire, (Nam principes nō sunt) supple, instituti (timori) id est, pp timorem (boni operis). i.eorū qui bene operantur, (led mali) id est, sunt instituti pp timorem mali operis. i.eorū qui male operantur. Tunc ergo est supplenda ratio, qd̄ cū sic sit; instituti sunt propter nrām vtilitatē: ergo debemus ei obedire. Notandum aut̄ qd̄ nil est utilius, & nil melius quam hoīeni restrahī a viciis, & attrahi ad virtutes: ergo ipso qd̄ principes instituti sunt pp timorem malorū, non propter

A timorem honorū, patet eos esse institutos pp nrām vtilitatē, ut scilicet inducāt nos ad bonū, & ut incutiant nobis timorē, ne declinemus ad malū; & quia sic est, ex pedit nobis, ut obediamus illis. Notādū ēt qd̄ principes siue boni siue mali sint, bonis prosunt. Nā si bonus est princeps, nō punit bonū, sed diligit; si vō sit malus nō nocet bono, sed purgat ipsum, ut glōsa tangit. Deinde cum dicit.

Vis autem non timere potestatem! Bonū fac: & habebis laudem ex illa. Dei enim minister est tibi in bonum.

Adducit sextam rationem sumptā ex laude quā cōsequimur si potestati obediamus. Formetur autem sic, Quicunq; ei minister dei pp bonū tuum & propter laudem tuā si bene facies & si ei obedies, illi tu debes obedere: sed princeps & ille qui p̄f̄est est hmōi: ergo tu debes ei obedire. De hac aut̄ ratione ponit virtutē medii. Continuetur aut̄ sic: Bene dico qd̄ principes maleficientibns sunt ad timorē, sed benefacientibns sunt ad laudem: & quia sic est, (Vis aut̄ nō timere potestatē benefac, & habebis laudem ex illa). i.e. ex potestate illa: & subdit qd̄ potestas, i.e. ille qui p̄f̄est, (Dei est minister in bonū tibi), i.e. in bonum tuū. Tunc ergo est supplenda ratio, qd̄ si benefacias, potestas p̄f̄est in bonū tuū tibi, & in laudē tuam: & ideo debes benefacere, & debes subesse potestati, ut ex hoc laudem & bonū possis acquirere. Notandum aut̄ qd̄ hēc ratio sexta sumit fundamētum ex quinta: nam quia principes sunt pp timorem malorum nō bonorū, ut dicebat ratio quinta, ideo benefaciendo non timebimus principes, nec timebimus potestate, sed habebimus laudem ex illa. Nam Reges & Dūces, & hmōi principes (vt innuitur, 1.Petri. 2.) instituti sunt ad vindictam malorū, laudem verò bonorū. Nos tandem aut̄ qd̄ siue malus, siue bonus sit ille qui p̄f̄est, si tu subes ei, benefacis, & est tibi ad bonū, & ad laudem: nam si bonus est p̄f̄atus cui subes, & tu benefacis, est tibi ad laudem causaliter, quia obediendo ei mereris: vel est tibi ad laudem causaliter, quia ipsa potestas & ipsa p̄f̄atus ex hoc te laudat. Si verò iniqua sic potestas, habebis laudem ex illa occasionaliter, quia erit tibi materia maioris coronæ, & habebis inde ex hoc maiorem coronā à deo: mali. n. p̄f̄atus (vt dictum est) bonis nō nocent, sed eos purgant. Tunc ergo plana est ratio, qd̄ si tu bene facis, & subes p̄f̄atus siue bono siue malo, est tibi ad laudem vel ad bonū, vel causaliter vel occasionaliter: & quia sic est, debes bene facere, & bene faciendo debes libenter velle potestati subesse, ut haberas laudem ex illa. Deinde cum dicit.

Si aut̄ maleficeris: time. non. n. sine causa gladium portat . Dei enim minister est: vindex in iram dei, ei qui malum agit.

Adducit septimā rōnē sumptā ex ipsa iudicaria potestate. Formetur aut̄ sic: Quicunq; portat gladiū. i. qui p̄t in nobis exercere iudicariā potestatē, & est minister dei, vindex in iram, ei qui male agit, illi debemus obedire: sed princeps, & ille qd̄ habet potestatē, est hmōi: ergo debemus ei obedire. De hac aut̄ rōne ponit virtutē mediū. Continuetur aut̄ sic, Bene dico qd̄ principes sunt timore mali operis. i. sunt ad timorē eis qui male agunt; & quia sic est (si aut̄ maleficeris: time. non. n. sine causa portat gladiū), i. habet iudicariā potestatē. (dei. n. minister ē, vindex in irā dei). i. ad vindicādā offensa dei; vel (est vindex in irā dei). i. est minister ad ostēdēdā vindictā dei (ei). i. cōtra eū (qd̄ male agit.) Tunc qd̄ ē supplēdārō, qd̄ cū p̄f̄atus habeat gladiū. i. iudicariā potestatē quā p̄t in nos exercere, & pp ministerū quo fungit, quia ē dei minister, ei obedire debemus. Notādū aut̄ qd̄ intēctio legislatoris, ut probat Philosophus i Politicis, esse debet, ut iducat hoīes ad virtutē: qd̄ principes quo cū ē leges cōdere, vel quorū est scđm leges cōditas iudicare,

Acte, hic male facientes puniunt, & punitio quæ sit hic in præsenti per principes de malis, designat & repræsentat illam ultimam punctionem, vel illud finale iudicium quod fiet per summum principem de perueris. Dicit ergo, Princeps est dei minister, vindex illi iram Dei, vel quia hic punit forefacientes contra deum, vel quia punitio sua illam finalem sententiam figurat et reprezentat. Deinde cum dicit,

Ideoq; necessitati subditi estote: non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam.

Adducit ostauam & ultimam rationem, sumptam ex ipsa conscientia, & ex ipsa necessitate: quæ hoc dicat, quod debemus superioribus obedire. Formetur autem sic, Quicquid dictat recta conscientia, illud debemus facere; sed recta conscientia dictat ut superioribus obediamus, ergo non solum propter iram vitandam, sed etiam propter conscientiam dictantem, debemus subditi esse potestatis, & superioribus obedire. De hac autem ratione ponit virtutem mediæ. Continetur autem sic, dictum est quod potestas portat gladiū, id est, iudicariam potestatem, & quod est minister Dei, vindex in iram, (ideog; quia sic est (necessitati) id est, huic necessaria ordinationi (subditi estote: non solum propter iram) principis, vel propter iram Dei vitandam (sed etiam propter conscientiam) quæ hoc ostendit & dictat. Tunc ergo est supplenda ratio, quod, cum hoc conscientia dicit, debemus superioribus obedire. Notandum autem quod ordo potestatis, est ordo necessarius: nam quidam sunt adeo boni quod solo amore honesti inducuntur ad beneficendum: quidam tamen propter increpationes parentum & amicorum inducuntur ut beneficiant: aliqui vero sunt adeo peruersi quod nec amore honesti, nec propter increpatiōnes aliorum inducuntur ad bonum: ideo (ut probat Philosophus in Ethicis) necesse fuit leges condere coaſtiuam habentes potentiam, ut qui nec amore honesti nec propter increpationes aliorum, saltem timore poene retraherentur à malo. Necessarium ergo fuit ut essent principes, ut essent habentes iudicariam potestatem. Huit ergo necessitati, & huic necessaria ordinationi, ait Apostolus quod debemus esse subditi. Norā dum etiam q; est alia ratio, quare fuit necessarium dominium, & principatum esse: nam sicut homines quanto sunt robustiores corpore, tanto, si non videant, magis indigent ductore, quia magis leduntur si inueniāt obicē: sic homines deficientes in intellectu, quanto magis pollent viribus, tanto magis indigent principante, ut eos dirigit & intruat, qualiter agere debeant. Cū ergo non oēs sint tantæ sapientiæ, q; se sciant regere, non solū pp malitiā voluntatis, sed etiam propter ignoratiā intellectus, necesse fuit instituere principes, & prelatos, qui nos dirigerent & gubernarent: & quia recta conscientia ordinem prælationis, qui est ordo necessarius, ostendit & dictat, ideo nō solū pp iram vitandā, sed etiam pp conscientiā hoc dictantem, potestatis superioribus debemus esse subditi. Deinde cū dicit,

Ideo enim, & tributa præstatis. Ministri enim dei sunt in hoc ipsum seruientes.

Postquam probauit per rationem q; debemus potestatis superioribus esse subditi; hic probat hoc id est per signum: nā in signum huius subjectionis eis tributa reddimus & præstamus. Duo ergo facit: quia primo ostendit q; in signum huius subjectionis reddimus tributa principibus. Secūdo, quia fecerat mentionē quo debemus tributa reddere, deo gratia huius art, q; omnibus sua debita sunt reddenda, ibi, Reddite ergo omnibus debita. In prima parte intendit talem rationē, Quibuscumq; tributa præstamus, signum est q; eis debemus esse subditi: sed principibus, qui sunt ministri Dei

Bnobis in hoc seruientes, tributa præstamus: ergo signum est, q; eis debemus esse subditi. De hac autem ratione ponit virtutem mediæ. Continuetur autem sic, Benè dico q; sublimioribus potestatis est obediendum & debemus esse subditi, qd nō solū patet pp multiplices ratios superius tactas, sed etiam pater hoc id est per signum: Nam (ideo & tributa præstatis,) supple, in signum subjectionis. Nam ipsi principes (ministri dei sunt in hoc ipsum) id est pp hoc ipsum (seruientes.) Tunc ergo est supplenda ratio q; cū principibus, & cum superioribus potestatis tributa præstamus, signum est q; eis debemus esse subditi. Notandum autem q; ait tributa præstatis, nō dicit datus, quia hoc est quasi quoddam præstitū quod tribuitur principi, quia ex hoc ipso nobis redditum est: nam si ciues seruant principi dādo ei tributa, & princeps seruit ciuib; eos defendendo, & de eis vigilem curam habēdo. Nam quilibet debet viuere de eo cui seruit, ut qui altario seruit de altario viuit; sic princeps qui seruit communī bono, dignum est q; de tributis, & communib; sumptibus viuat, iuxta illud primæ ad cor. 9. Quis pascit gregem, & de lacte eius nō biberet? Principes ergo qui paſcant, regunt, & gubernāt ciues, de lacte ciuili & de tributis eorum tanquam de propriis stipendiis viuere debent. Notandum ēt q; hoc quod dicit, (Ministri enim dei sunt in hoc ipsum) id est, pp hoc ipsum (seruientes,) dupliciter potest exponi, vt gloriantur. Vel quia in hoc ipsum, id est, pp hoc ipsum, hoc est pp ipsa tributa nos sumus seruientes principibus q; sunt ministri Dei. Vel quia principes q; sunt ministri Dei, sunt seruientes nobis in hoc ipso. I. pp hoc ipsum, hoc ē pp ipsa tributa. Nam vtrung; verū est, ipsa enim datio tributorum signum est seruitus & subditi onis: ergo ex hoc ipso q; damus tributa, dicimus seruire principibus. Rursus quia principes recipiendo tributa seruunt ciuib; & eos defendendo & eorum vigilem curam habendo, ideo principes qui sunt ministri Dei (hoc ipsum) id est propter ipsa tributa supple sunt (seruientes) ciuib;. Ergo hoc ipsum, id est, propter hoc ipsum, vel pp ipsa tributa, & ciues seruunt principibus, & principes ciuib;. Deinde cum dicit,

Reddite ergo omnibus debita. Cui tributum, tributum: cui vestigal, vestigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem.

Quia mentionem fecerat q; tributa debemus reddere nostris superioribus, ideo ex hoc concludit q; omnibus sua debita sunt reddenda, dicens, (Reddite ergo omnibus debita,) vt (cui tributum) debetis, (tributum) supple reddite: (cui vestigal) reddatis (vestigal, cui timorem, timore, cui honore honorem.) Omnibus ergo sunt sua debita reddenda. Notandum autem q; tributum dicitur qd soluit regio: vestigal qd soluit singularis persona: vt qd soluit mercator, vel qd soluunt transentes qui soluunt pedagia pp res quas vehunt & portant: & dicitur vestigal stipendiū qd datur dñs qn per patrias vehuntur. Vel dicitur tributū qd domi soluit. vestigal vero qd ad domū vehitur & portatur. Omnia hęc glorificat & innuit, & oia hęc gna stipendiū datur dñs. Nā aliqñ tota regio soluit stipedia, & illud est propriæ tributū: aliqñ soluit stipendia dño trāseunti & eundi p. viā, sicut dicunt prelati accipere prodationes qn visitat ecclesiæ: vel soluuntur stipendia à trāseuntibus sicut illi q soluunt pedagia: tale aut stipendiū qd soluitur dño q p patriā portatur & vehitur, vel qd soluit trāseantes pp res quas portat & vehuntur dicitur vestigal. Rursus eit aliud stipendiū qd nō datur dño nisi dñs vadat, vel mittat ad domū stipendiarii, & tale stipendiū potest dici tributū. Aliqñ stipendiarius portat & vehit stipendiū vestigal ad domū dñi & rale dicitur vestigal. Notandum etiā quod omnia hęc debemus principibus, tributum, vestigal, timorem, & honorem. Nam principes debent habere curam ciuili, tam corporum, quam animarum

AD ROMANOS.

Habent enim curam corporum in quantum bona corporalia salvant & protegunt, tam in ciuitate quam etiam extra ciuitatem: ut in viis, nec intra ciuitatem, nec extra debent permittere boni principes quod aliquis damnicetur & depreducatur. Rursum habent curam animarum, quia intentio legislatoris est (ut dictum est) inducere ciues ad virtutes & retrahere a vitiis, quod licet non sit tanta cura animarum quanta est illius qui sacramenta spiritualia administrat, tam aliquid cura animarum est portare gladium & habere iudiciam potestatem ad laudem bonorum & ad inducendum homines ad virtutes, & vindictam malorum, id est retrahendo a vitiis. Princeps ergo ut habet curam temporalium in ciuitate, & non permittit aliquem in ciuitate damnicari debetur ei tributum; prout vero habet curam animarum & non permittit extra ciuitatem aliquem expoliari, debetur ei vestigal, id est pedagium quod pro viis soluitur: prout autem inducit ciues ad virtutes debetur ei honor, quod exhibitio reuerentiae in testimoniu virtutis: nam ipse princeps maxime debet esse virtuosus & maxime debetur ei honor qui debet alios inducere ad virtutem. Ultimo prout retrahit ciues a vitiis & a malis operibus debetur principi timor, quia princeps est timori mali operis, id est, est in visuorem male operantibus, ut est per habita manifestum,

Dubitaret forte aliquis de illo verbo Apostoli, (Omnis anima potestatis sublimioribus subditur sit,) videtur enim quod fideles non debeant alicui esse subiecti, quia dicitur Ioh. 8. si filii vos liberauerit, vere liberi eritis: fideles ergo qui per christum liberati sunt, vere sunt liberi, non ergo tenentur alicui seruire. Dicendum quod ut communiter dicitur, libertas ista quam per christum consecuti sumus, est libertas spiritualis, per quam liberamur a peccato & morte, iuxta illud, quod habitum est supra cap. 8. Lex. n. vita in christo Iesu liberauit me de lege peccati & mortis: sed propter carnem & propter fornicationem peccati in ea existentem, licet in baptismino debilitetur non tam totaliter tollitur: & ideo remanemus obnoxii seruituti, & propter hunc fornicationem indigemus principante. Tangebant enim in notabilibus duas causas, quare ordo principatus erat necessarius: una causa erat ex parte malitiae in affectu, quia multi propter malitiam ad quam inclinantur, non se corrigerent nisi per leges habentes coactum potentiam, & per principem habentem gladium & iudiciam potestatem. Secunda causa erat ex parte ignorantiae in intellectu, quia multi nescirent se dirigere, ideo praefato & principe dirigente indigent. Propter ergo fornicationem peccati qui inclinat ad malitiam in affectu, per quam incurrimus cecidit in intellectu, debemus subiici prælationi & potestati. Quandiu ergo regnat hic fomes de quo ait apostolus supra. 7. Carne autem seruio legi peccati: indigemus principante & corrigente. Sed post resurrectionem quando creatura liberabitur a seruitute corruptionis in libertatem glorie filiorum Dei, ut habitum est supra. 8. tunc non indigebimus tali prælatione, nec indigebimus tali principatu iuxta illud cor. 15. Cum tradiderit christus regnum Deo patri, cum euacauerit omnem principatum, potestem, & virtutem: talia enim tunc euacabantur, non enim tunc erant huiusmodi principatus & homini prælations ut nunc existunt.

Vlterius forte dubitaret aliquis de illo verbo Apostoli, Non est potestas nisi a Deo, cuius contrarium habetur Osee. 8. ubi dicitur, Ipsi regnauerunt & non ex me, Principes extiterunt & non cognoui. Præterea, si omnis potestas esset a Deo, ergo potestia peccandi esset ab eo, quod est inconveniens. Dicendum quod quilibet potentia secundum se considerata, bona, & a Deo est: unde & paulus. 3. Topicorum ait quod potentiae malorum bona sunt. Debemus enim imaginari quod

A sicut per eandem artem possumus loqui congruum cu artem imitamur, & incongruum cum ab arte deuimus; sic eadem potentia possumus bene agere cum illa potentia bene utimur, & possumus male facere cum illa potentia abutimur. Hoc enim est ferè commune omnibus bonis, ut dicitur. 1. Rhetoricorum, quod possimus eis bene & male vti. Bona enim est sanitas, licet quis possit sanitatem abutiri, & possit multa mala facere existens sanus, quod non posset facere si esset infirmus; & bona est potentia visua, licet quis possit multa mala facere videntis, quod non posset si cecus esset. Et bonus similiter est principatus, & est a Deo potentia principatus, licet quis posset multa mala facere existens princeps, quod non posset si principatu careret. Si ergo consideremus ipsam potestatem in se, bona est; sed modus acquisitionis & vius eius potest bene & male fieri; nam quidam ingerunt se & usurpant principatum, contra quos dicitur Hebr. 5. Nec quisquam sumit sibi honorem, supple, debite, sed qui vocatur a Deo tanquam Aaron. Et per hoc patet solutio ad primum, quia cum dicitur Osee. 8. Ipsi regnauerunt non ex me: intelligitur quod indebet usurpauerunt regnum sibi, vel male vii sunt eo. Vt enim potestatis potest esse bonus & malus, sicut & acquisitionis. Per hoc patet solutio ad secundum, quia potestas peccandi bona est, sed vius illius peccantis malus est: quia cum debemus illa potentia vti ad bonum, abutimur ea & peccamus: per ipsam eandem enim potentiam visuam, potentia possumus bene vti, & tunc est potentia bene agendi; & possumus male vti, & tunc est potentia peccandi: ipsa ergo potentia bona est, sed abusus malus est.

Vlterius forte dubitaret aliquis de illo verbo Apostoli, Qui resistunt potestati, sibi damnationem acquirent. Sed contra: Martyres non obedierunt principatus, & ex hoc non acquisierunt damnationem, sed fidelitatem. Dicendum quod si consideratur mens Apostoli non est contrarium quod dicitur. dixerat enim quod quae sunt a Deo, sunt ordinata: potestati ergo, ut est a deo & ut est ordinata, qui resistit, sibi damnationem acquirit: sed si non fit ordinata & maxime si fit contra Deum, qui ei resistit, non damnationem, sed saluationem meretur. Nam, ut glossa ponit exemplum, si videmus in rebus humanis quod Imperator est supra Proconsulem, Proconsul supra Exactorem vel Procuratorem: si ergo Exactor vel Procurator præcipiat contra iussionem Proconsulis, obedire debemus proconsuli, non Exactori: & si Proconsul præcipiat contra Imperatoriam maiestatem, recta ratio dicitur obediendum esse Imperatori, non Proconsuli. Sic & in proposito: si Imperator vel quicunque princeps contra iussionem diuinam edictum faciat, obediamus deo non homini, & dicemus quod obedire oportet deo magis quam hominibus. Martyres ergo sic faciendo, coronam meruerunt: & per hoc patet solutio ad obiectum.

LECTIO. XLIII.

Emini quicquam de beatis: nisi, Ut inueni cem diligatis.

Postquam Apostolus dicit omnia debita reddenda esse: ne quis crederet quodlibet debitum esse reddendum ut non viles rius teneremur ad illud, ideo Apostolus in parte sua ostendit quod est aliud debitum, & huiusmodi est debitum dilectionis: quod debitum ita redditur, quod semper detinet hominem debitem.

Rorē. Alia n. debita cū exoluūtur , ab illis absoluimur, sed hoc debitum semper debemus soluere , nec possumus esse ab hoc debito absolti. Duo ergo facit : quia primo proponit quod intendit: secundo declarat et probat propositum, ibi, Qui enim diligit proximum.) In prima parte intendit talem rationem: Quicung debent omnibus sua debita reddere, ad nullum debitum debent velle teneri nisi ad debitum dilectionis, quia se debet inuicē diligere: sed vt dictū ē, vos debetis oībus sua debita reddere ḡ nō debetis ad aliud debitū teneri nisi ad debitū dilectionis, quia debetis vos inuicem diligere. Hoc est ergo quod ait. Continuetur autem sic, Dicitum est, quod debetis omnibus sua debita reddere, igitur (nemini quicquam debeat), id est, ita persolūte debita vestra, vt non teneamini ad illa, & vt alteri sitis debitores. Et subdit, Nisi, vt inuicem diligatis. i. debitum dilectionis sic persoluite, vt semper teneamini ad illud, & vt semper sitis debitores eius . Notandum autem quod amor procedit ab amante & tendit in a matum, sicut debitum procedit à debente & protendit in illum cui debetur : quare cum hoc sit debitum reddere, & procedat debitum à debente & tendat in illum cui debetur, sic hoc est debitum dilectionis reddere, & procedat amor ab amante & tendat in personam illā quae amat: & quia semper tenemur amorem nostrū dirigere in alium , nunquam possumus hoc debitum totiens persoluerre, quin semper teneamur ad illud. No tandem autem q̄ triplex potest esse ratio, quare alii quod debitum non possit totiens persolui, quin semper teneamur ad illud: Primo propter rem debitam: secundo propter causam debendi: tertio propter modum exoluendi & reddendi. Primum sic pater: nā si res debita esset tāta, & tu nō posses reddere equialēs, semper debes debitum persoluerre, & nunqñā posses debitum euacuare, quia non posses ad equalitatem pertingere, secundum quem modum loquitur Philos opus in Ethicis, q̄ Deo, Parentibus, & Magistris nō possumus reddere equialens. Sic & in proposito: cum debemus diligere proximum propter deum, cui nō possumus reddere equialens, non possumus totiens istud debitum exoluere, quin semper & assidue obligemur ad soluendum. Secunda ratio ad hoc idem potest sumi ex causa debendi: nam causa propter quam obligamur ad diligendum proximum est similitudo nature, vel gratiae, & quia ista causa semper manet, semper obligamur ad debitum persolendum. Tertia ratio sumi potest ex modo soluendi, nam illud quod in soluendo non euacuatur sed augmentatur, per solutionem eius non soluimur à debito soluendi, sed magis ad hoc debitum obligamur: charitas est hīmōl, vt glossa ḥtāgit, quia quanto plus diligimus, & magis hoc debitū soluimus, magis augmentatur dilectio charitatis; & quia charitas in soluendo multiplicatur, ideo semper debemus velle obligari ad hoc debitum, & semper debemus hoc debitum persoluerre, vt soluta charitas & redditā, magis ac magis suscipiat incrementum . Deinde cum dicit.

Qui enim diligit proximum, legem implevit.

Probat qd dixerat: circa qd duo facit, quia primo facit qd dictū ē, secūdo qd dictū fuerat, probat ibi, nā nō adulterabis.) In prima parte intēdit talem rationem: Quicung semper tenentur ad impletionem legis, semper tenentur ad debitum dilectionis, cum dilectio sit legis impletio: sed semper omnes fideles tenentur ad impletionem legis, ergo omnes fideles semper tenentur ad debitum dilectionis. De hac aut ratione ponit virtutem mediū. Continuetur aut sic, Benedico quod debetis vos inuicem diligere & semper debetis teneri ad debitum dilectionis, quia (qui diligit proximum, legem implevit.) Tunc ergo supplenda est ratio, quod

A si dilectio proximi est impletio legis, cum semper tenemur ad hoc debitum quod debemus implere legē, semper tenebimur ad hoc quod debemus diligere proximum. Deinde cum dicit,

Nam, Non adulterabis, Non occides,
Non furaberis, Non falsum testimonium dices, Non concupisces, & si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur, Diliges proximum tuum sicut te ipsum.

Exo.20.
Deut.5.

B Probat quod supposuerat. Supposuerat enim quod dilectio esset legis impletio, & per hoc probabat quod semper tenemur ad debitum impletionis legis. In parte ergo ista hoc declarat & manifestat; ostendens, quomodo dilectio sit legis impletio. Ad cuius evidētiā est sciendum, quod lex continet aliqua præcepta negotiata per quæ dissuaderet nobis mala vt ea abiiciamus: & continet aliqua præcepta affirmatiua per quæ persuaderet nobis bona vt illa faciamus. Tria ergo facit: q̄a primo ostendit, quomodo dilectio est impletio legis quantum ad præcepta negatiua vt fugiamus & abiiciamus opera mala: secundo declarat, quomodo dilectio est legis impletio quantum ad præcepta affirmatiua vt faciamus opera bona: tertio, quia mentionem fecerat de factione boni & vitatione mali, ex his quæ dixerat exhortatur & concludit, quomodo debeamus vivere & abiicere opera mala, & operari & facere bona. Secunda ibi, Et hæc scientes:) Tertia ibi, Abiiciamus ergo opera tenebrarum.) In ostendendo autem, quomodo dilectio est impletio legis quantum ad præcepta negatiua, tria facit: quia primo ostendit hoc inductione. Secundo ostendit hoc syllogismo. Tertio concludit intentum. Secunda ibi, Dilectio proximi.) Tertia ibi, Plenitudo ergo legis.) In prima parte intendit talem rationem: per quicquid adimplentur & instauratur præcepta legis, illud est impletio legis: sed inducendo in omnia præcepta legis, patet & impleantur per dilectionem; nam, Non adulterabis, Non occides, Non falsum testimonium dices, Non concupisces rem proximi tui: & si quod aliud mandatum sit) datum per Moysen vel per legem (instauratur), i. continetur & impletur (in hoc verbo). i. in hoc mandato, quod Moyses fecit, Lesuit. 19. (Diliges proximum tuum sicut te ipsum.) Tunc ergo est supplenda ratio, quod si in dilectione continetur & impletur omne præceptum legis, ergo dilectio est legis impletio. Notandum autem q̄ hæc præcepta hic posita, sic distinguuntur; quia si tu facis contra proximum, vel hoc est cogitatione, vel locutione, vel opere. Et si foreficeris opere, vel hoc est in personam coniunctam, ideo dictum est, Non adulterabis, vt nomine adulterii intelligatur omnis vsus illicitus genitalium membrorum. Vel foreficeris in personam propriam; ideo ad hoc intelligendum dicitur, Non occides, vt nomine occisionis detur intelligi prohiberi vulneratio proximi & percussio eius, & omnis offensa facta in persona illius. Rursum potest forefacere in proximum & pere non solum in personam coniunctam vel in personam propriam, sed etiam in rem possessam: & quantā ad hoc dictum est, Non furaberis, vt nomine furti detur intelligi omnis contractio rei alienae, inuito domino. Sed vltterius, quia quis potest forefacere in proximum non solum opere sed & locutione, ideo dictum est, Non falsum testimonium dices, vt nomine falsi testimoniū intelligatur omnis sermo leſiuſ proximi, siue

AD ROMANOS.

hoc sit in iudicio, siue extra iudicium, siue fit per modum detractionis, siue per modum contumelie. Rursus quia quis potest forefacere concupiscentio & cogitando, ideo dictum est, Non concupisces rem proximi tui, ut nomine concupiscentiae intelligatur prohiberi quod non debes concupiscere Proximi rem possestam, ut agrum aut vineam: nec rem coniunctam, ut vxorem, sororem aut filiam. Notandum etiam, quod si tu diligenter proximum, nullo modo tu velles eum offendere: & quia haec omnia praecepta, quae nominata sunt, prohibent offendam proximi, ideo bene dictum est, quod dilectio est impletio legis, quia qui diligit proximum, omnia haec mandata adimpleret, & omnia haec mandata obseruat. Notandum autem, quod secundum quosdam Apostolus hic intendit inducere tam in praecepta negatiua, quam affirmativa: intendens quod omnia haec praecepta impletur per dilectionem proximi. Sed quia specialis ratio fieri de praeceptis affirmatiuis, per quae iubemur operari bona, dicamus quod hic apostolus intendit, quomodo per dilectionem proximi impletur lex, quantum ad praecepta negatiua, per quae prohibemur, ut non facias mala. Quod autem sic sit, patet ex ipsa litera apostoli: nam in ratione facta, quae est per inductionem, non sit mentio nisi de praeceptis negatiuis: & in ratione sequenti, quae est per syllogismum, non sit mentio de bono quod inferunt praecepta affirmativa, sed de malo quod prohibent negatiua. Quare plane patet hoc Apostolum specialiter hic intendere, quomodo dilectio est impletio legis, quantum ad praecepta negatiua: sed infra fieri specialis ratio, quomodo dilectio est impletio legis quantum ad praecepta affirmativa. Dein de cum dicit.

**Dilectio proximi, malum non operatur.
Plenitudo ergo legis, est dilectio.**

Probat hoc idem syllogismo. Permetitur autem sic: Quicunq; abstinet ab omni malo proximi, ille adimpleret praecepta legis, cum praecepta legalia ad hoc tendant, ut proximo non inferatur offensa: sed qui diligit proximum abstinet ab omni malo proximi, ergo dilectio proximi adimpleret praecepta legis. De hac autem ratione ponit virtutem meditum cum sua conclusione. Continuetur autem sic: Benè dico quod qui proximum diligit legem implevit, quia (dilectio proximi) id est, ille qui diligit proximum (malum non operatur) id est, cauer & abstinet ab omni malo proximi. Tūc ergo est supplenda ratio, quod cum praecepta legis inhibeant, ne quis operetur malum contra proximum, si diliges proximum hoc adimpleret, quia non operatur contra ipsum, pater, quod diligens proximum adimpleret legem: & quia sic est, concludit Apostolus conclusionem integratam et declaratam tam per inductionem, quam per syllogismum, dicens, quod (Plenitudo legis, est dilectio). Notandum autem quod Apostolus volens ostendere quod semper tenemur ad debitum dilectionis proximi quia semper tenemur ad debitum impletionis legis, prius probauit hoc per praecepta negatiua quam per affirmativa: quia efficacius hanc conclusionem intentam concludit per praecepta negatiua quam affirmativa. Ad cuius evidentiam sciendum quod praecepta negatiua sunt vniuersaliora affirmatiua, & quantum ad tempus, & quantum ad personas. Quantum ad tempus quidem, quia obligat semper & ad semper: omni enim tempore vel qualibet hora, & in qualibet puncto, teneris impletre praecepta negatiua, videlicet, quod non debes furari, non debes moechari, & quod debes cauere a ceteris talibus. Sed praecepta affirmativa obligant semper pro loco & tempore, sed non obligant ad semper: non enim qualibet tempore, nec qualibet hora teneris honorare parates, sed

A teneris ad hoc semper, quando adest locus vel oportunitas. Rursus praecepta negatiua sunt vniuersaliora quantum ad personas, quia tu nullum debes offendere, sed durum esset quod omnibus seruires. Ergo praecepta negatiua teneris adimplere quo ad omnes, sed affirmatiua nullus esset sufficiens, vt possit ad omnes homines adimplere, quia nullus vnu homo possit omnes homines honorare, nec omnibus benefacere. Notandum etiam quod (vt saepe dictum est) praecepta negatiua prohibent mala fieri: affirmatiua persuadet bona facere: & quia quicunq; diligit aliquem cauet a malo eius, & si adest locus & oportunitas paratus est illi benefacere, per dilectionem non solum adimplentur praecepta negatiua per quae cauentur mala, sed etiam adimplentur praecepta affirmatiua per quae sunt bona. Notandum etiam quod si ex impletione praeceptorum affirmatiuorum vellemus arguere quod tenemur ad debitum dilectionis reddendum, cum praecepta affirmativa non debeamus adimplere omni tempore, nec ad omnes personas, sed solum quando adest tempus & oportunitas, & solum ad illas personas adimplere tenemur ad quas debita oportunitas se offert seruendi, ex huiusmodi praeceptis affirmatiuis non tenemur semper & ad semper soluendum debitum dilectionis, cum non teneamus implere huiusmodi praecepta semper & ad semper & ad omnes personas: sed cum praecepta negatiua teneamus seruare semper & ad semper & ad omnes personas, semper & ad semper & ad omnes personas tenemur reddere debitum dilectionis. Est ergo intentio Apostoli, quod cum semper & ad semper non teneatis furari cuilibet, nec falsum testimonium reddere, nihil mali facere, cum hoc adimplreas diligendo, semper & ad semper & ad omnes personas teneatis ad debitum dilectionis: immo si nec est hora, nec est punctus in quo possis absoluiri ab impletione horum mandatorum, nec est hora in quo possis esse absolutus a debito dilectionis, semper enim illud debitum debes soluere & semper ad illud debitum remanes obligatus. Bene ergo dictum est quod nemini quicquam debeatis, nisi quod inuicem diligatis. Es ergo obligatus semper & ad semper ad debitum dilectionis, ut adimplreas praecepta negatiua: & es obligatus semper & ad semper, sed obligatus es tantum pro loco & tempore ad huiusmodi debitum, ut adimplreas praecepta affirmatiua.

L E C T I O . XLIII.

T hoc scientes
tempus, quia hora est iam nos de somno surgere.

Oftenso, quomodo dilectio est impletio legis quantum ad praecepta affirmativa quia facit nos bona facere. Propter quod sciendus est tempus ḡe & euangelii, proprius est tempus dilectionis ideo saepe scriptus dictum est quod hec breuis est differētia inter legem & euangelium, timor & amor. Si ergo tempus gratiae & tempus euangelii est tempus in quo debemus surgere a somno pigritia, & a somno vitiōrum & esse solliciti & operari, constat quod tempus dilectionis est huiusmodi tempus quod facit nos bene agere, & facit praecepta affirmatiua impletre: dilectio ḡ non finit nos esse

A nos esse infecundos, sed facit nos surgere, & facit nos esse sollicitos, & facit nos bona facere. Sed si dilectio non solum facit nos non operari mala, sed facit nos surgere & operari bona, patet quod dilectio non solum est plenitudo legis quantum ad præcepta negatiua, per quæ mala dissuadentur & vitantur, sed etiam est dilectio plenitudo legis quantum ad affirmatiua, per quæ per suademur ut surgamus & faciamus bona. Duo ergo facit, quia primo proponit quod intendit: secundo probat propositum, ibi, Nunc autem propior.) In prima parte intendit talem rationem, Per quicquid est hora & opportunitas de somno surgere ut operemur bona, per illud est impletio legis quantum ad præcepta affirmatiua per quæ iubemur bona facere. Dilectio est huiusmodi, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem medi. Continuetur autem sic. Dictum est quod dilectio non operatur malum, id est, per dilectionem est impletio legis quantum ad præcepta negatiua, (& hoc scientes), id est, super hoc debetis scire & aduertere, quia (supple) propter dilectionem, vel propter (tempus) dilectionis (hora) id est, oportunitas est (surgere de somno) id est, surgere de corpore & de negligentia bene operando: debemus enim somnum id est, pigritiam dimittere, & surgere, id est, bona facere. Tunc ergo est supplenda ratio, quod si propter hoc tempus, quod est tempus euâgelii, vel quod est tempus gratiae vel dilectionis, est hora de somno surgere, id est, datur nobis comoditas & opportunitas ut dimissio somno & pigritia, surgamus & bona operemur, ergo dilectio impellit nos ad bona agere: propter quod dilectio est impletio non solum quantum ad præcepta negatiua per quæ docemur mala fugere, sed etiam quantum ad affirmatiua per quæ inuitamur de somno surgere, & iubemur bona facere. Notandum autem quod in sacra pagina multipliciter accipitur Somnus: alio quando accipitur somnus pro somno naturæ, qui est quies virtutum animalium, de quo dicitur Io. 1. Si dormit saluus erit. Ali quando accipitur pro somno mortis, iuxta illud, i. Thess. 4. Nolumus vos ignorare de dormientibus. Tertio accipitur somnus pro somno gratiae vel gloriae, iuxta illud Psal. 4. In pace in id ipsum dormiam & requiescam. Quarto accipitur pro somno contemplationis, iuxta illud Cant. 5. Ego dormio, & cor meum vigilat. Quinto accipitur somnus pro somno culpe, iuxta illud Eph. 5. Surge qui dormis, & exurge a mortuis, & illuminabit te christus. Sexto accipitur somnus pro somno pigritiae, iuxta illud Prover. 6. Usquequo piger dormis: quando consurges ex somno tuo? Cum ergo hic dicitur quod nunc quod est tempus dilectionis, est hora de somno surgere, non intelligitur de somno, primis modis quatuor, dicto: sed inrelligatur de dicto, ultimis duobus modis, videlicet, de somno culpe & pigritiae, à quo debemus surgere & benefacere. Et quia dilectio dat nobis oportunitatem & incitat nos ad sic surgendum & ad sic bene agendum, bene dictum est quod dilectio totaliter est legis impletio quantum ad omnia genera præceptorum; quâcum ad negatiua, quia facit nos mala fugere; quantum ad affirmatiua, quia facit nos surgere de somno & bona facere. Deinde cum dicit.

Nunc autem propior est nostra salus quam cum credidimus.

Probat quod dixerat, ostendens quod per hoc tempus, quod est tempus dilectionis, debemus incitari ut de somno surgamus & bona faciamus, & per confessus præcepta impleamus. Ad cuius evidentiam sciendum, quod vitium est contra naturam & contra dictamen naturalis rationis, et è conuerso opera virtutum sunt perficiencia naturam & sunt secundum dictamen naturalis intelligentiae & naturalis rationis. Bene ergo operari, possumus dicere quod assimilatur

B motui secundum naturam; mala autem agere, representat motu cōtra naturam. Nā sicut p motu naturali res tēdunt ad debitum terminum & ad locum in quo saluat, per motum autem innaturalem ē contrario; sic per bona tendimus ad debitum finem & ad salutem, per mala autem opera ad finem indebitum & ad mortem. Notandum etiam est, quod quâcum ad præsens spectat, duo sunt quæ faciunt rem expeditam in motu naturali, vis delictum, finis propinquatio, & impedimentorum remotione. Nam motus violentus licet sit in principio fortis & in fine debilis, naturalis autem est cōtrario, in principio debilis & in fine fortis: quanto ergo graue plus appropinquat ad terram, tanto velocius & expeditius mouetur: ipsa ergo appropinquatio ad finem facit ad expeditiorem motum. Rursus ad hoc facit etiam remotione impedimentorum, quia quanto magis remouetur impedimenta, tanto expeditior erit motus. Apostolus ergo volens ostendere quod hoc tempus quod est tempus dilectionis & gratiae, sit hora, id est, sit opportunitas & sit expediens de somno surgere, & expedite & sollicite bona facere; duo facit, secundum quod dupliciter hoc probat. Nam primo probat hoc ex finis appropinquatione. Secundo ex impedimentorum remotione, ibi, Nox precessit.) In prima parte intendit talem rationem, Tunc est hora & opportunitas & expediens de somno surgere & sollicite & expedite bona facere, quâdo appropinquatur noster finis & nostra salus, sed nunc id est, hoc tempore quod est tempus dilectionis & gratiae, est propior nostra salus & propinquior nostra salus quam cum credidimus, ergo nunc est hora & maxime est expediens de somno surgere, & expedite & sollicite bona facere. De hac autem ratione ponit minorem in qua est tota vis rationis & tota virtus medi. Continetur autem sic: Bene dico quod modo quod est tempus dilectionis & gratiae expedit nos de somno surgere, quia (nunc propior est nostra salus, quam cum credidimus) Tunc est supplenda ratio, quod si appropinquatio ad glutem & ad finem facit nos expeditos ad bene operari & ad bene facere, nunc in quo est talis appropinquatio, expedit de somno surgere & expedit bona facere. Notandum autem quod principium fidei, & principium credulitatis nostræ potest accipi tripliciter. Primo quantum ad totum statum ecclesiæ. Secundo quantum ad fidem informem. Tertio quantum ad fidem incipientium. Est enim hic ordo, quod primo crediderunt Patriarchæ & Prophetæ; & illi qui fuerunt tempore legis Mosaicæ; nunc autem credimus nos qui sumus tempore legis Euangelicæ. Rursus in uno & eodem homine contingit, quod prius habet fidem informem, & postea contetur & incipit habere fidem formatam. Ulterius cum habet fidem formatam, incipit habere charitatem, & prius habet eam imperfectam, & postea bene operando in ea perficitur & habet eam perfectam. Secundum hoc ergo tripliciter habet exponi, Nunc propior est nostra salus quam cum credidimus. Primo, quia christus, est nostra salus, vel ipsa beatitudo nostra, est propria quia nunc tempore legis Euangelicæ quam cum credidimus, id est, tempore legis Mosaicæ. Secundo potest exponi, cum sumus in statu incipientium habentium charitatem licet imperfectam, propinquior est nostra salus, id est, cum habeamus fidem formatam, est propria quia quam à principio cum credidimus, & cum habemus fidem informem. Vel tertio, cum sumus in statu perfectorum, propinquior est nostra salus quam cum credidimus, id est, quam à principio credulitatis nostræ cum fuimus in statu incipientium. Notandum etiam quod cum tempus legis Euangelicæ sit magis tempus dilectionis quam tempus præcedens; & cum homo habens fidem formatam sit magis in charitate quam habens fidem informem, que fides non est charitati coniuncta; & rursus cum homo existens in statu perfectorum, haec beat maiorem charitatem quam existens in statu incipi-

AD ROMANOS.

pientium, huiusmodi appropinquatio ad salutem & ad finem, ad charitatem est referenda, quae facit nos expeditos in agendo, quia facit nos saluti & fini appropinquare. Notandum etiam quod dictum est, Nunc est propinquior nostra salus quam cum credidimus, Magister etiam exponit dicens, quod nunc est propinquior nostra salus quam cum credidimus; quia forte sumus propinquiores morti quam credamus. Deinde cum dicit,

Nox præcessit: dies autem appropinquavit.

Ostendo quod hoc tempore, quod est tempus dilectionis & gratiae, debemus de somno surgere & expedite benefacere, quia huiusmodi tempus facit nos saluti appropinquare; ostendit hoc idem ex eo quod huiusmodi tempus habet impedimenta remouere. Formetur autem sic ratio. Quandocum tolluntur impedimenta & dantur nobis auxilia ad bene agendum, tunc debemus de somno surgere & debemus esse expediti & solliciti ad benefacere; sed nunc nox præcessit, idest, impeditamenta sunt amota; dies appropinquavit, idest, ad bene operandum nobis auxilia sunt tributa, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem mediæ. Continetur autem sic: Benè dico quod hora est nos de somno surgere & eē sollicitos ad bene agere, quia (nox præcessit) idest, amota vel debilitata sunt impedimenta: (dies appropinquavit, quia data sunt nobis auxilia & iuventuta, & data est nobis gratia). Tūc ergo est supplenda ratio, quod cum sic sit, debemus surgere & bene agere. Notandum autem quod nox tripliciter potest accipi. Primo pro toto tempore vita presentis, in quo tenebris ignorantiae involvuntur. Secundo accipi potest pro tempore legis Mosaicæ, ubi quasi per modum noctis & per modum umbrae, & per modum obscurum, parabolicè figurabatur veritas. Tertio potest accipi nox pro quo cunq; homine existente in culpa. Sic et tribus modis potest accipi dies, vel pro statu praesenti, vel pro statu legis euangelicæ, vel pro quocunq; homine existente in gratia. Secundum hoc ergo exponetur litera, quod cum (Nox præcessit,) quia iam præteriuit tempus legis Mosaicæ, quia recessit tempus culpa, quia iam non appetemus præsentem vitam, (Dies autem appropinquavit,) quia iam venit tempus plenitudinis, idest, tempus Euangelicæ legis, iam collata est nobis gratia, iam spreta hac vita transitoria debemus inhærente, & totaliter anhelare ad eternam uitam. (Præcessit ergo nox,) idest, vetus homo, & culpa. Præcessit nox idest, vetus testamentum, & umbra. Præcessit nox) quia recessit ille status infidelitatis, in quo erat in pretio hæc vita transitoria, quæ meretur nomen noctis: quia ergo sic est, quod nox sic præcessit, (Dies autem) idest, Gratia, Euangeliū, & Beatus (appropinquavit,) debemus à somno surgere, debemus esse solliciti ad bene facere. Notandum etiā quod cum in omnibus his debeat intelligi charitas, quia charitas est, quæ facit nos fini appropinquare, quæ habet nostrum, idest, impedimenta remouere, & habet diem, idest, iuventuta præbere: potest, quod dilectio non solum est impletio legis quantum ad precepta negativa, quia facit nos à malo præcauere, sed etiam est impletio quantum ad affirmativa, quia per finis appropinquationem, & per impedimentorum remotionem facit nos bona facere. Deinde cum dicit,

Abiiciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis. Sicut in die, honestè ambulemus.

Ex his quæ dixerat hortatur & concludit, quomodo debemus vitare & abiicere opera mala, & operari & facere bona: circa quod duo facit, quia primo facit quod dictum est; secundo manifestat quod dixerat, ibi, Non in comeditionibus. Continetur autem sic, Dicatum

A est quod nox præcessit: dies autem appropinquauit. (ergo) quia sic est (abiiciamus opera tenebrarum) idest, opera mala & vitia, quæ per tenebras defunguntur, (& induamur arma lucis, idest, virtutes, quæ sunt arma quæ exigit lux, idest fides. Et sicut in die), sicut exigit tempus fidei, & claritas virtutum (honestè ambulemus.) Notandum autem quod in statu gratiae tria sunt requisita, videlicet, virtus fugere, virtutes habere, & secundum illas virtutes agere. Hæc autem tria tāgit Apostolus: nam cū ait (abiiciamus opera tenebrarum) dat intelligere quod debemus virtutem fugere: cum subdit (induamur arma lucis) innuit quod debemus virtutes habere: cum vero ulterius ait (sicut in die, honestè ambulemus), pretendit quod secundum illas virtutes non debemus esse ociosi, sed debemus secundum eas sicut in die, idest, sicut exigit dies, hoc est, sicut exigit tempus fidei, & virtutum claritas, opera virtuosa facere. Notandum etiam quod honestum idem est, quod honoris status. Dies ḡ ad duo deseruit, videlicet, ad honestatem, idest, ad honoris statum, quia in die vult homo esse formatus & honorifice stare: in nocte autem non curat, quia nullus eum videt. Secundo, dies deseruit ad ambulandum, & ad omnia opera facienda: nam tempus noctis quia luce caret, non est operationibus congruum. Sic etiam & virtutes ad hęc duo deseruit, videlicet, ad honestatem, idest, ad ornatum & ad honoris statum: & ad ambulandum, idest, ad bona opera faciendum. Ideo habendo arma lucis, & habendo virtutes, debemus sicut in die, honestè ambulare: & quia debemus esse per virtutes ornati, & bona opera facere, idem dicit.

Non in comeditionibus & ebrietatis, non in cubilibus & impudicitiis, non in contentione & zimulatione.

Vbi exponit quod dixerat & manifestat: tria autem dixerat. Primo, quod debemus abiicere opera tenebrarum. Secundo, quod debemus induere arma lucis. Tertio, quod sicut in die, debemus honeste ambulare. Ideo tria facit: quia primo ostendit, quomodo debemus opera tenebrarum abiicere: secundo declarat, quomodo debemus arma lucis induere: tertio manifestat, quomodo debemus sicut in die, honeste ambulare. Secunda, ibi, (sed induimini.) Tertia ibi, Et carnis curam.) In prima parte intendit talem rationem: Quicunq; volūt opera tenebrarum abiicere, non debent ambulare in comeditionibus & ebrietatis, non in cubilibus & impudicitiis, nō in contentione & zimulatione: sed discutum est, quod vos debetis opera tenebrarum abiicere, ergo non debetis in talibus ambulare. de hac autē ratione ponit virtutem mediæ. Continetur autem sic: Dixi vobis quod debemus opera tenebrarum abiicere, quod si quereris qualiter possimus hoc facere, ecce expono vobis, quia si volumus abiicere opera tenebrarum, non ambulemus, supple, (in comeditionibus) in superfluis comeditionibus (& ebrietatis), idest, in superfluis porationibus: (non in cubilibus) idest, non in uenereis preparationibus, (nō in impudicitiis), idest, in luxuriosis actibus, (non in contentione) nos in uincē preferendo, (non in zimulatione) bonis aliorum inuidendo. Tunc ergo est supplenda ratio, quod si in his non ambulabimus, abiiciemus opera tenebrarum. Notandum autem quod potissimum obnubilatur ratio propter depravationem appetitus sensitivi, quia passiones carnis (si fortes sint) rationem percutient, vt dicunt tertio Ethicorum. Cum ergo opera tenebrarum sint illa quæ rationem obnubilat, si volumus abiicere opera tenebrarum, debemus cauere ea quæ appetitum sensituum depravant: huiusmodi autem sunt comeditiones, ebrietates, & alia hic enumerata. Notandum etiam quod appetitus sensitivus distinguitur in duo, in concupiscibilem & irascibilem. Quare si vitare volumus

Cap. 10

Mus depravantia appetitum sensituum, oportet nos vitare tam depravantia concupiscentiam, quam irascibilem. Concupiscentialis autem depravatur per gulam, & luxuriam. Circa gulam peccatur dupliciter, quia per nimiam comeditionem: & quantum ad hoc ait, Non in comedationibus: vel per nimiam potionem, & quantum ad hoc subdit, Et ebrietatibus. Sic etiam circa venerea dupliciter peccatur; nam quis peccat se ad venerea praeparando, & quantum ad hoc ait, Non in cubilibus: possunt enim intelligi cubilia lecti preparati ad luxuriam. Vnde dicitur Proverb. 7. in plena metrifica, Aspergi cubile meum myrrha, & aloë, & cina momo. Vel aliter, ut per cubile intelligamus superfluam quietem, quae etiam est præparatio ad luxuriam, nam hoc dicitur fuisse peccatum Sodomæ, otium, & abundantia panis. Secundo peccatur circa venerea non solum in cubilibus quantum ad venereorum præparationem, sed etiam impudicitia. Dedit enim venereis, de cunctis impudicis, quia non cauerit illud, quod maxime est pudendum, & maxime confusione dignum. nam cæteræ tales delectationes sunt circa ea in quibus com municamus cum bestiis, ideo sunt confusione dignæ. Irascibilis etiam depravatur dupliciter. Nam irascibilis semper vult tendere in arduum: volendo aut in arduum tendere, dupliciter peccamus. Primo nos aliis præferendo, & quantum ad hoc, ait, & non debemus ambulare in contentione. Secundo circa hoc peccatur aliorum bonis inuidendo, & quantum ad hoc subdit, quod non debemus ambulare in emulatione. Deinde cum subdit.

Sed induimini dominum Iesum christum.

Ostendit quomodo debemus induere arma lucis. Formetur autem sic ratio. Quicunque volunt induere arma lucis, debent induere dominum Iesum christum: sed dictum est, quod vos induamini arma lucis, ergo in duamini dominum Iesum christum. Continuetur ergo sic, Dictum est, quod vos debetis abiicere opera tenerarum, & indui arma lucis: ergo non ambularis in comedationibus, quia hoc faciendo abiicetis opera tenerarum (sed induamini dominum Iesum christum) quia sic vos habendo, induemini arma lucis. Notandum autem quod nos debemus induere dominum Iesum christum dupliciter. Primo per sacramentorum susceptionem, iuxta illud ad Galat. 3. Quicunque enim in christo baptizati estis, christi induistis. Secundo debemus christum induere per imitationem, iuxta illud ad Colo. 3. expolianteis vos veterem hominem cum actibus suis, & induite nouum. Deinde cum dicit.

Et carnis cura ne feceritis in desideris.

Declarat totum, videlicet, sicut in die debemus honestè ambulare. Formetur autem sic ratio, Quicunque volunt honestè ambulare sicut in die, id est, sicut exigit dies, hoc est, sicut exigit claritas virtutum, non debet ambulare in desideriis carnis: vos estis huiusmodi, ergo &c. Continuetur ergo sic, Dictum est quod ambulemus honeste sicut in die, id est, sicut exigit virtutum claritas ergo quia sic est, ne feceritis cura in desideriis carnis, secundum quod in desideriis & vos luperatibus carnis curam facere non debemus; sed sumenda sunt alimenta quasi medicamenta, ut dicit glossa & sumpta est ab Aug. in lib. Confessionum.

Dubitaret forte aliquis de pertinentibus ad h[ab]entem lectionem, & primo de illo verbo Apostoli, Nemini quicquam debeatis. Quod glossa exponit, quod omnibus sua debita sunt soluenda. Circa quod queritur, utrum ad solutionem debitorum, & maxime ad solutionem tributorum teneantur Clerici. Dicendum quod ex priuilegiis principum, etiam apud gentiles, clerici vacantes diuinis operibus non tenebantur principibus ad soluenda tributa: quod equum est & consonum

A rationi, quod si principibus debentur tributa, & vacantes circa commune bonum modo humano, cum modus humanus non sufficiat ad gubernandum commune bonum nisi per Diuum auxilium adiuvetur, vacantes diuinis, & fundentes preces ad Deum pro communis bono, quod Reges possint bene regere & gubernare, compensant Regibus si in aliud laborant pro eis: immo non solum recompensant, sed etiam supererogant quia modus diuinus est in supplementum modi humani: propter quo plus faciunt clerici vacantes Diuinis pro Regibus, quam Reges pro ipsis. & ideo magis tententur Reges dare tributa Clericis, quam e conuerso. Dicendum est enim, quod labor clericorum non solum est recompensatio Regibus quantum ad eorum laborem, sed etiam est supererogatio; quia (ut dicebam) plus faciunt clerici pro eis quam e conuerso. Igitur ex eo quod est ibi recompensatio, absoluuntur clerici à tributo: ex eo quod est ibi supererogatio debentur eis Decime, & debentur eis Tributa. Hoc est ergo quod dicitur Gen. 47. qd Joseph subiecit Pharaoni tota terram Aegypti, præter terram Sacerdotum, quæ a Rege tradita fuerat eis, quibus Sacerdotibus & statua cibaria ex horreis publicis prebebantur. Pro ut ergo terra Sacerdotalis non erat subiecta illi conditioni, absoluta erat à tributo: prout vero ex horreis publicis eis cibaria prebebantur, eis debebantur tributa.

C Vterius forte dubitaret aliquis, Utrum Reges & principes peccent, in accipiendo huiusmodi Tributæ Dicendum quod circa hoc possint Reges & principes dupliciter peccare. Primo si sic pascant tributa accipiendo, quod non pascant nec gubernent populum circa eorum bonum intendendo: contra quos dicitur Ezech. 34. Vt pastoribus Israel, qd pascabant se ipsis: (et subdit contra tales pastores) lac comedebatis, & lanis operiebamini, & quod crassum erat occidebatis: gressum autem meum nō pascebatis. Quod infirmum fuit non consolidasti, & quod egrotum non sanasti. Secundo peccant circa hoc, si ultra debitum modum & cum violentia accipiunt talia tributa. nā aliqui principes sunt ita exactores, & ita spoliant populum, quod non sufficit eis accipere quod iustum est, nisi extoriente eos: contra quos dicitur Michæl. 3. Audite principes, qui violenter tollitis pelles eorum, & subdit, qd huiusmodi principes sunt qui comedierunt carnem populi mei, & pellem eorum desuper extorauerunt.

D Vterius forte dubitaret aliquis de illo verbo Apostoli, Diliges proximum tuum, sicut te ipsum. Circa quod queritur, quis sit noster proximus? Dicendum quod hanc questionem determinat Dominus, Lucæ. 10. vbi per similitudinem eius qui incidit in latrones, dicit illum fuisse proximum qui fecit ei misericordia. Et quia proximus est relatiuum equiparantem, sicut proximus ille qui facit misericordia, est etiam proximus ille qui suscipit, quia non est possibile, quod aliquid sit proximus alicuius, nisi alter sit proximus sibi. Secundum hoc ergo nos sumus proximi omnibus hominibus, quia omnibus loco & tempore debemus misericordiam impetrare, & ab eis cum necesse fuerit debemus misericordiam suscipere. Sic etiam sumus proximi omnibus Angelis, & omnibus iis qui sunt in vita æterna: quia ipsi nobis loco & tempore misericordiam impendunt, & pro nobis ad Deum intercedunt, & nos ab eis huiusmodi misericordias accipimus. Demones autem non sunt in hoc ordine, nec sunt proximi dicendi, sed inimici & hostes dici debent.

Vterius forte dubitaret aliquis, quomodo debet intelligi, Diliges proximum tuum, sicut te ipsum. Dicendum quod ibi (sicut) vt communiter ponitur horat similitudinem, non equalitatem: non enim hoc vult ordinata charitas (quam commendat sponsa in Canticis cantorum secundo, cum ait, Introduxit me Rex incella vinariam, id est, in abundantiam contemplationis, &

AD ROMANOS.

in plenitudinem dictionis: & ordinavit in me charis. A tatem) & homo diligat alios quantum se, immo plus, debet diligere salutem suam, quam alicuius alterius. Denotat ergo ibi (sicut) similitudinem attenditur autem haec similitudo ut communiter ponitur quantum ad tria, secundum quod tria consideranda sunt in charitate. Est enim considerandus charitatis finis, charitatis modus, & charitatis effectus. Debes diligere proximum tuum sicut te ipsum, quia propter eundem finem: quia sicut te diligis propter deum & ad vitam eternam, ita & proximum tuum debes diligere propter deum & vitam eternam. Secundo hic similitudo attenditur, quantum ad dilectionis modum: quia sicut te diligis, quia vis tibi bonum; ita debes diligere proximum, quia debes ei velle bonum. Nam qui diligit proximum propter utilitatem quam inde expectat, vel propter dilectionem quam habet ex societate eius, non diligit proximum, quod velit ei bonum, sed magis diligit ipsum propter utilitatem suam, vel propter aliquod aliud compandum quod habet ex ipso. Tertio attendenda est haec similitudo, quantum ad dilectionis effectum: quia sicut aliquis diligit se ipsum, quia subuenit suę necessitatē, ita debet diligere proximum, quia charitatis effectum debet exercere circa ipsum, & debet suę necessitati (cum se offert, opportunitas) subuenire.

Vlterius forte dubitaret aliquis de pertinentibus ad praesentem lesionem, & dubitatur primo de illo verbo Apostoli, Abiiciamus opera tenebrarum, quod glossa exponit, id est, mala opera vel peccata. Queritur ergo, quomodo peccata dicantur opera tenebrarum? Dicendum quod secundum glossam peccata propter tria dicuntur opera tenebrarum. Primo, quia de tenebris ignorantia venient, nam omnis manus est aliquo modo ignorans. De hac autem ignorantia, & de hac stultitia dicitur Ecclesiasticus. 2. Vidi quod tantum proceder sapietia stultiam, id est, bonitas malitiam, quantum differt lux à tenebris. Secundo peccata dicuntur opera tenebrarum, quia in tenebris sunt, & peccatores obseruant tenebras, ut peccata committant: iuxta illud Iob. 24. Oculus adulteri obseruat caliginem, dicens, Non videbit me oculus. Tertio peccata dicuntur opera tenebrarum, quia finaliter ad tenebras perducunt: iuxta illud Matth. 22. Ligatis manibus & pedibus eius, mittite eū in tenebras exteriores; ibi erit fletus, & stridor dentium.

Vlterius forte dubitaret aliquis de eo quod in litera dicitur, Et induamini arma lucis, id est, virtutes, & glossa exponit. Quæritur ergo, quomodo virtutes dicuntur arma lucis. Dicendum quod virtutes dicuntur arma lucis propter quinque. Primo, quia nos muniāt & tuerintur: secundum hoc dixit Philosophia Boethio, quod talia ei contulerat arma, quod deinceps non poterat, nisi prius abieceret illa. De hac autem armatura dicitur Eph. vlt. Induite vos armaturam Dei, ut possitis stare aduersus infidias diaboli. Secundo virtutes dicuntur arma lucis: quia lumine rationis decorantur; est enim virtus (ut dicitur. 2. Ethicorum) habitus elestius in medietate consistens, in medietate scilicet, ut recta ratio iudicabit. De hac autem luce potest intelligi quod dicitur Prover. 10. Lustrorum autem semita quasi lux splendens. Tertio virtutes dicuntur arma lucis, quia in luce excentur: iuxta illud Ioan. 3. Qui autem facit veritatem, venit ad lucem, ut manifestetur opera eius. Quarto virtutes dicuntur arma lucis, quia per eas alii illuminantur: iuxta illud Mat. 6. Luceat lux vestra cora hominibus, ut videantur opera vestra bona. Quinto virtutes dicuntur arma lucis, quia homines habentes virtutes, finaliter ad lucem & ad gloriam perducuntur iuxta illud Prover. 4. Lustrorum autem semita procedit & crescit usq; ad perfectam Diem, id est, usq; ad perfectam lucem, & gloriam.

Vlterius forte dubitaret aliquis, quomodo non es-

A ciendo curam in desideriis carnis, dicuntur sicut in die honeste ambulare. Dicendum, quod voluptates carnis, & opera carnalia, quantum ad præsens spectat, tria mala faciunt. Primo, quia non sunt sicut in die, sed sunt sicut in nocte, cecant rationem, & tollunt intelligentię claritatem. Secundo, quia non sunt honeste, detur pant famam & tollunt pudicitię venustatem. Tertio, quia per illa non ambulamus immo depravatur affectus, sumus inepti ad bene agendum, unde tollunt bene operandi habilitatem. E contrario, abstinentia à tali bus tribuit enim nobis intelligentię claritatem, & voluntatis ordinabilitatem, & bene operandi habilitatem. Igitur non dando curam desideriis carnis, erimus sicut in die, propter intelligentię claritatem: honeste, propter famam honestatem: & ambulabimus, id est, erimus expediti ad bene agendum, quia habebimus voluntatem ordinatam, & habebimus bene operandi habilitatem.

LECTIO XLV.

CAP. XIII.

Nfirmum autem in fide, assumente non in disceptationibus cogitationum.

Postquam Apostolus uniuersaliter instruxit omnes, quo modo debeant se habere; & in 13. cap. instruxit specialiter inferiores, quomodo debeant superiорibus obedire. In hoc autem. 14. cap. usq; ad. 16. vt superius dicebatur, instruit principaliter maiores & perfectiores, quomodo circa minores & inferiores se debeant regere. Circa quod tria facit: quia primo ostendit, quod perfectiores, eos, qui sunt imperfecti, non debeant temerari iudicare. Secundo declarat, quod non debeant eos offendere & scandalizare. Tertio probat, quod debeant eos suscipere, & sustentare, & in bona promouere. Secunda ibi, circa medium huius cap. Sed hoc iudicare magis, ne ponatis offendiculum.) Tertia, ibi, in principio. 15. cap. Debemus autem nos.) Circa primum duo facit: quia primo præmittit suam admonitionem. Secundo subiungit admonitionis expositionem ibi, Alius enim credit.) In prima parte potest sic formari ratio. In quocunq; populo sunt aliqui infirmiores & aliqui infimi, qui firmiores sunt debent infirmos assister, & non debent de eorum occultis & cogitationibus disceptare, id est, non debent eos de talibus temere iudicare, sed inter vos Romanos sunt aliqui firmiores & aliqui infimi: ergo qui firmiores sunt debent infirmos assidere, & non debent cum eis de eorum occultis & cogitationibus disceptare, nec debent de talibus temerarie iudicare. De hac autem ratione ponit virtutem mediæ. Continuetur autem sic, Usq; nunc instruimus generaliter omnes, & docuimus specialiter minores: modo volumus vos perfectiores & firmiores docere & erudire. Vos ergo firmiores infirmum in fide afflimate, id est, ad sanandum sumite, & compatimini eis: non in disceptationibus cogitationum, id est, non in disceptando, nec litigando cum eis de cogitationibus occultis, eos de talibus temerarie iudicando. Deinde cum dicit,

Alius enim credit se manducare omnia;
Qui autem infirmus est, olus manducat.

Præmissa

Lib. 1. profa.
2. de Phil. col.

Cap. 6.

Præmissa admonitione, qualiter firmiores ad infirmos debeant se habere: in parte ista subiungit illius ad monitionis expositionem. Ad cuius evidentiam sciendum, quod inter Romanos erant aliqui conuersti ex ludeis, aliqui ex gentibus. Constat autem, qd Iudei secundum ritum legis Mosaicæ, inter cibos & inter tempora distinguebant; quia aliqui cibi apud eos erat liciti, alii qui vero prohibiti. Rursus, aliquibus temporibus erat aliqua licita, quæ alii temporibus erant illicita. Vnde certis temporibus præcipiebatur Iudeis, qd deberent animas suas affligere: iuxta illud Leuit. 23. Decimo die mensis huius septimi, dies expiationum erit celeberrimus, & vocabitur sanctus: affligitisq; animas vestras in eo. Secundum hoc itaq; qui secundum ritum Mosaicæ legis volebat obseruare distinctionem ciborum & diversitatem temporum, videbantur infirmi in fide, quia ex hoc videbatur sibi quod lex Euangelica non sufficeret ad salutem, nisi simul cum euangelica lege obseruaremus legales ceremonias. Est tamen diligenter considerandum, quod licet obseruatio legis euangelicæ per amplius & perfectius sit sufficiens ad salutem, tamen qui obseruaret distinctiones ciborum, & faceret distinctionem in temporibus, & nesciret quæ conscientia faceret, de huiusmodi cogitationibus occultis non esset temerarie iudicandus: & maxime iudicadus non esset, quandiu illum ritum sustineret ecclesia. Sed de hoc in disputationibus plenius dicetur. Nunc autem scire sufficit, quod intentio Apostoli est, qd Romaniani non debent se inuicem temerarie iudicare, nec debent de occultis cogitationibus disceptare & litigare nec quantum ad distinctionem ciborum, nec quantum ad obseruationem temporum. Hanc monitionem ergo factam, videlicet, quod de occultis cogitationibus non debeant disceptare, id est, quod non debeant se temerarie iudicare, duplixer exponit, ostendens, quod non debeant se temerarie iudicare quantum ad obseruationem ciborum, & diversitatem temporum. secunda, ibi, Nam alius iudicat inter diem & diem.) Circa primum duo facit: quia primo assiguat materiam, vnde poterant Romani inter se inuicem temerarie iudicare: secundo ostendit, quod propter talia non debeant se temerarie iudicare, nec debeant se temerarie spernere, ibi, Is qui manducat.) In prima parte, potest sic formari ratio, In quocunq; populo aliis se credit, omnia manducare, id est, inter cibaria non distinguunt, sed credit licite omnia posse sumi, aliis videtur infirmus distinguens inter cibaria, ei consulendum est olus manducare in populo illo: ergo vbi est talis distinctione & talis diversitas, videtur posse oriri materia vnde possint se temerarie iudicare. Sed vos Romanos estis huiusmodi: Ergo inter vos Romanos potest oriri materia, vnde possitis vos inuicem temerarie iudicare. De hac autem ratione ponit virtutem mediæ. Continuetur autem sic; Dixi vobis, qd non debetis de occultis cogitationibus disceptare, id est, quod non debetis vos inuicem temerarie iudicare: quod ideo dixi, quia inter vos Romanos (as Jius enim credit se omnia manducare) id est, non discepunt inter cibos, sed omnia humanis vibus dedita credit se posse licite manducare, aliis, supple, est infirmus, vel videtur infirmus, faciens distinctionem secundum legales obseruantias inter cibos. Ideo subdit: (qui autem infirmus est) id est, qui talis est, quod vult secundum legales obseruantias distinctionem facere inter cibos, (olus manducet) id est, permittatur ei manducare olus, inter quod legalis obseruantia non distinguunt. Tunc ergo est supplenda ratio, quod si alias inter vos non facit distinctionem inter cibos, aliis autem infirmus est, aut saltene videtur infirmus esse, distinctionem faciens inter cibos, propter hoc inter vos posset litigii materia exoriri: ergo propter hoc possetis vos inuicem temerarie iudicare, ideo moneo vos, ne propter hoc de occultis cogitationibus vos inuicem disceptetis, nec

A etiam propter hoc vos inuicem temerarie iudicetis. Notandum autem quod secundum legem Mosaicam, vt gloria tangit, quantum ad cibos erat distinctio, cum quantum ad volatilia, quia aliquas aues comedebant, aliquas respuebant: tum quantum ad aquatica, quia aliquos pisces reputabant mundos, aliquos immundos: tum etiam quantum ad animalia terrestria, inter quæ Iudei aliqua reputabant munda, aliqua immunda. Sed quantum ad olera, & quantum ad fructus arborum, non erat distinctio quantum ad legales obseruantias. Vult ergo Apostolus dicere, quod si quis esset infirmus in fide, vel videretur esse infirmus, volens circa distinctionem ciborum obseruare legales obseruantias, ille talis manducet olera, inter quæ legalis obseruantia non distinguunt. Notandum etiam, quod quicunq; vellet obseruare legales obseruantias, si faceret hoc, quia crederet, quod obseruatio legis euangelicæ absq; ceremoniis legalibus non esset sufficiens ad salutem, vere esset infirmus in fide & non recte crederet: tamè si faceret propter aliam causam, licet non esset infirmus in fide, prætenderet tamen in superficie & in apparentia qd infirmus esset. Et quia de occultis cogitationibus non est disceptandum, nec est in talibus temerarie iudicandum, nisi sciatur causa, & qua intentione quis huiusmodi distinctionem faciat, ideo ille non est ex hoc temere spernendus, nec est temere iudicandus. Notandum etiam quod Magister in glossa hunc textum Apostoli, Qui infirmus est olus manducet) aliter exponit, dicens, qd qui infirmus est, id est, qui pronus est ad casum, & qui facile impetu libidinis sternitur, manducet olus, id est, comedat tenuos & aridos cibos, qui non sunt fomentum virtutiorum: & abstineat a cibis libidinosis, cuiusmodi sunt crassitudo carnium, epule delectiose, quibus corpus ad libidinem prouocatur. Prima tamen expositio de distinctione ciborum secundum legales obseruantias, magis videtur redere ad metu Apolloni. Deinde cu dicit.

Is qui manducat, non manducantem non spernat, & qui non manducat, manducantem non iudicet.

D Assignata materia, vnde Romani poterant se inuicem temerarie iudicare: in parte ista ostendit, quod propter hoc de scipis non debeant temerari iudicare. Circa quod duo facit, quia primo præmittit suam intentionem: secundo ad suam intentionem probandum adducit multiplicem rationem, ibi (Deus auct illum.) In prima parte formatur sic ratio, In quocunq; populo virus manducat, id est, inter cibos non distinguunt, alter vero non manducat, id est, inter cibos distinctionem facit, ne temerarium iudicium incurrit, non debent se inuicem iudicare, nec debent se inuicem condemnare. Vos Romanis estis huiusmodi: ergo, &c. Hoc est ergo quod ait. Continuetur autem sic litera, dictum est, quod inter vos Romanos alius quidem omnia manducat, id est, inter cibos non distinguunt: aliis vero infirmus est, vel saltē videtur in fide infirmus esse, quia iuxta ceremonias legis inter cibos distinctionem facit, cui consulebatur manducare olera, inter quæ legis obseruantia non distinguunt: quia ergo sic est, & talis diversitas est inter vos Romanos, ideo (is qui manducat), id est, non distinguunt inter cibos, (non spernat non manducantem) id est, non spernat distinctionem facientem: (& qui non manducat) id est, qui non manducat omnes cibos indifferenter, sed inter cibos distinctionem facit, (non iudicet manducantem) id est, non iudicet qui credit omnia posse licite manducare, distinctionem non faciens inter cibos. Notandum autem quod pericula est succurrendum. Vnde Apostolus primo monuit, qd Romanii non deberent de occultis cogitationibus litigare. Secundo exposuit vnde posset materia litigii oriiri, ostendens quod unus credebat omnia posse licite manducare, aliis vero secundum legales obseruantias

AD ROMANOS.

volebat distinctionem facere inter cibos. Propter hanc ergo diueritatem poterat inter eos litigii, vel temerarii iudicii, sive temerarie condemnationis materia exoriri. Ideo hic tertio monet Apostolus ne propter hoc temerarie se iudicent, nec temerarie se condemnent. Notandum etiam quod ut glossa tangit, & sumpta est ab Aug. in de sermone Domini in monte) De manifestis enim, & non de occultis iudicandum est: sed ea quae dubium est quo animo fiant, in meliorem partem interpretetur. Romani ergo de distinctione ciborum non debebant se iudicare, cum illa bono animo fieri possent. Deinde cum dicit.

Deus autem illum assumpsit.

Premissa monitione, quod non debeant se inuicem iudicare: in parte ista ad probandum quod dixerat, adducit multiplicem rationem. Circa quod quatuor facit, secundum quod quadrupliciter probat intentum. Nam primo probat hoc ex fidei dignitate. Secundo ex hominis imbecillitate. Tertio ex diuina autoritate. Quarto ex reparandi possibilitate. Secunda ibi: (Tu qui es.) Tertia ibi (suo domino.) Quarta ibi (Stabit autem) In prima parte intendit talem rationem, Quicunque assumptus est a Deo ad fidei dignitatem, propter distinctionem ciborum non debet ab altero iudicari: sed quislibet vestrum assumptus est ad huiusmodi fidei dignitatem, ergo propter distinctionem ciborum nullus debet ab altero iudicari. De hac autem ratione ponit virtutem mediū. Continuetur autem sic, Bene dico ꝑ qui manducat, non manducantem non spernat: & qui manducat, manducantem non iudicet: quia (Deus autem illum) idest, tam manducantem, quam non manducantem (assumpsit) idest, ad fidem vocavit, ut glossa exposuit. Tunc ergo est supplenda ratio, quod si tam manducans, quam non manducans vocatur ad tantam dignitatem, quanta est dignitas fidei, nemo debet ab altero iudicari temerarie. Deinde cum dicit.

Tu quis es, qui iudicas alienum seruum? C

Ponit secundam rationem sumptam ex hominis imbecillitate. Formetur autem sic: Quicunque non habet autoritatem super alium, non spectat ad eum, illum iudicare: sed tu homo qui imbecillus es, non habes auctoritatem super alienum seruum, nam sive sit manducans, sive non manducans, non est tuus, sed Dei seruus, nec habes auctoritatem super ipsum: ergo non spectat ad te, illum iudicare. De hac autem ratione ponit virtutem mediū. Continuetur sic, Bene dico quod tu non debes alium iudicare, quia tu homo quis es, idest, cuius es valentiae, qui iudicas, idest, qui dandas alienum seruum? Tunc ergo est supplenda ratio, ꝑ cu tam manducans, quam non manducans sit alienus seruus, tu homo qui imbecillus es, & nullius es valentiae, & qui non habes auctoritatem super eum, ipsum iudicare non debes. Deinde cum dicit.

Suo domino stat, aut cadit.

Ponit tertiam rationem, sumptam ex Diuina auctoritate. Formetur autem sic: Quicunque est Dei seruus, stat aut cadit suo Domino, idest, stat, aut cadit non iudicio alterius, sed iudicio sui Domini, idest, Dei iudicio iudicandus: sed tam manducans, quam non manducans, est Dei seruus: ergo tam iste quam ille, qui stat, aut cadit, non alterius, sed Dei iudicio iudicandus: quasi diceret, Deus est ille qui habet iudicare, vtrum manducans vel non manducans stet, vel cadat: vtrum iste, vel ille, bene vel male agat. Tu autem homo, qui nullius es valentiae, hoc iudicare non debes. De hac autem ratione ponit virtutem mediū. Continuetur autem sic, Bene dico, quod tu non debes iudicare nec manducantem nec non manducantem: quia (suo domino stat, aut cadit,) idest, tam manducans, quam non manducans, stat, aut cadit suo domino, idest, auctoritate sui domini iudicandus. Ergo tum ex hominis imbecillitate, qui non habet auctoritatem super alienum seruum: tum ex Dei auctoritate,

A ritate, qui habet illam iudicariam potestatem, patet, quod non debemus alium iudicare. Deinde cu dicit.

Stabit autem potens est enim Deus statuere illum.

Adducit quartam rationem, sumptam ex reparandi possibilitate. Formetur autem sic, Quicunque potest iterum stare, & quemcumque potens est deus iterum statueret, ille non est finaliter despiciendus, nec est temerarie iudicandus, etiam si cadat: sed tam manducans quam non manducans potest iterum stare, & Deus potens est statuere illum: ergo si talis cadat, non est finaliter despiciendus, nec est temerarie iudicandus. De hac autem ratione ponit virtutem mediū. Continuetur autem sic, Bene dico ꝑ tam manducans quam non manducans, non est finaliter despiciendus, nec est temerarie iudicandus: quia (stabit autem) idest, tam manducans, quam non manducans potest stare, idest, poterit resurgere etiam si cadat: nam (potest est enim deus statuere illum). Notandum autem, quod si videmus aliquem etiam manifeste cadentem, non debemus ipsum desplicere, temerarie iudicando de ipso, ꝑ nunquam resurget: sed magis debemus presumere de ipso, ꝑ iterum stabit: debemus enim aduertere non fragilitatem humanam, sed magis bonitatem diuinam, quae potest est iterum illum statuere: Potest enim in illum ingredi spiritus Dei, vt dicat quod dicitur Ezech. 2. Egredius est in me spiritus, & statuit me supra pedes meos. Notandum etiam, quod hoc videtur esse dictum in persona praedestinorum, qui cum cadunt iterum surgunt, & iterum deus statuit illos: in quorum persona potest intelligi esse dictum quod dicitur Michæl. Cap. 7. O inimica mea ne leteris superme, quia cecidi: consurgam, idest, iterum refurgam.

Dubitaret forte aliquis, quia videtur Apostolus inconuenienter agere, ꝑ infirmus in lege permittat abstinerere a cibis vetitis in lege, & consulit eis ꝑ manducent olera inter quae non distinguunt legalis sententia: nam modo si quis vellet hoc facere, Ecclesia non sustinet. Dicendum ꝑ, vt communiter ponitur, triplex distinguitur tempus, vt supra tetriginus. Primum ante passionem: secundum post passionem, ante euangelii plenam diuulgationem: tertium vero post passionem, & post euangelii plenam diuulgationem. Ante passionem quidem legalia erant viua. Post passionem vero, ante euangelii plenam diuulgationem, fuerunt mortua, sed nondum fuerunt mortifera: mortua enim erant, quia non prouderant obseruant: sed nondum fuerunt mortifera, quia non inferebant mortem ea facienti, immopermittebatur Iudeis tunc conuersis legalia obliterare: & pro tali tempore loquitur Apostolus. Tertium autem tempus fuit post plenam euangelii diuulgationem: & tunc legalia non solum fuerunt mortua, sed etiam mortifera: nam nunc post plenam euangelii diuulgationem nullo modo permitteret ecclesia, ꝑ aliquis fidelis Christianus, legis mosacæ cæremonias obseruaret, nā hoc obseruanti esset mortiferum, nec posset eas quis obseruare, nisi incurreret morte, & nisi peccaret mortaliter.

Vltius forte dubitaret aliquis de illo tempore intermedio, quod dicitur fuisse post passionem ante euangelii plenam diuulgationem: qua conscientia potest statuere legalia, & non esset in peccatum mortale. Dicendum quod si statim post passionem fuisse legalia prohibita, & cæremoniales obseruantiz inhibita, tanquam mortiferæ, potuisset aggenerari suspicio, quod illæ cæremoniaz fuissent per se male, & quod non fuissent datæ à bono Deo: & ideo ad hoc remouendū permisum fuit, quod etiam post passionem per aliquas tempus, vt ante euangelii plenam diuulgationem, possent à Iudeis conuersis legalia obseruari. Tunc ergo temporis obseruantes huiusmodi cæremonias, secundum aliam & aliam intentionem, aliter erat de ipsis iudicandum: nam sic se habentes poterant esse simpliciter

pliciter infideles, & poterant esse infirmi in fide, & pos terant esse simpliciter fideles & in fide firmi. Nā si ideo tunc temporis aliquis obseruasset cærenonias illas, quia firmiter credidisset, quod nullo modo sufficeret ad salutem obseruantia legis euangelicæ sine obserua tis illis, & sic huic opinioni firmiter adherere volui set, quod etiam si ecclesia vellet contrarium determis nare, quod ipse non assentiret, infidelis fuisset. Si vero illas obseruaret, quia ad eas haberet aliqualiter oculum, dato quod non essent illa necessaria ad salutem, quandiu ecclesia illas obseruantias tolerabat, ille tas sis non esset simpliciter infidelis: esset tamē aliqualiter infirmus in fide: quia si in fide esset omnino firmus, statim omnia dimitteret, & adhæreret christo. Talem ergo infirmum in fide debemus assumere, idest, ad sanan dum sumere, cui ante plenam diuulgationem euangelii permittitur legalia obseruare. Sed si hoc faceret, nō quod ad illas obseruantias haberet oculum confiden tia, nec hoc faceret quod esset paratus statim illas dimitte re; sed ideo hoc ageret, ut ostenderet illa non fuisse per se mala, sed fuisse a bono deo data, nec esset infidelis, nec esset infirmus in fide. Sed nunc post plenam diuulgationem euangelii, non posset quis bona intentione legalia omnia obseruare. Quantum autem ad aliquam partem, ut non comedere carnes porcinas, non quia vellet obseruare cærenonias legis, sed quia forte non sperarent, vel quia non essent sanæ sibi, vel etiam quia eū nimis habeant de pinguedine ad venerea incitant, posset quis à talibus abstinere: ad omnia tamen legalia obseruanda, bona intentio dari non posset. Immo, si recte loqui volumus, obseruantiae legis per se & secundum quod huiusmodi, ut quod creditur esse necessaria ad salutem, nec in parte nec in toto obseruari debent. Ostensum est ergo, qualiter tunc poterant legalia obseruari: & declaratum, quia nunc obseruari non debent, & potissimum cum hęc sint iam ab ecclesia determinata.

Vlterius forte dubitaret aliquis de eo quod in litera dicitur, Tu quis es, qui iudicas alienum seruum? Ergo videtur, quod ex hoc, nullus debet alterum iudicare. Dicendum quod intantum iudicium hominis est licet cum, inquantum agit autoritate diuinitus concessa, nam tunc magis est iudicium dei quam hominis, iusta illud Deut. 1. Audite illos, & quod iustum est iudicare (& sequitur) Dei iudicium est. Sed si quis velit ultra ille lud, quod à Deo cōceditur, iudicare, temerarium esset iudicium: non est autem homini cōcessum intueri cor, sed faciem adeo potest iudicare manifesta, non occulta ut gloſſa ait. Et quia homo est seruus ei cuius iurisdi ctionis subicitur, nullo modo subest homini quātum ad occultas cogitationes cordium. Quicunq; ergo de talibus vult iudicare, quantęcum sit autoritatis, sive sit Re, sive Papa, iudicat alienum seruum, quia iudicat hominem in illo, in quo non est sibi seruus: ideo statim posset sibi dici, Tu qui es? idest, cuius es valētig, & cuius es scientia, qui vis iudicare occulte cordium? In hoc enim homo stat, aut cadit, idest, bene vel male agit domino, idest, non secundum tuum, sed secundum dominii iudicium iudicandus.

L E C T I O X L V I .

At aliis iudicat in ter diem & diē, aliis aut iudicat omne diē.

Postquam Apostolus ostendit, quod nō debemus nos inuicem temerarie iudicare pro distinctionem ciborum. In parte ita declarat, quod nō debemus nos inuicem teme

A rarie iudicare propter diuersitatem temporum. Circa quod duo facit: quia primo ostendit, quod inter Romanos ratione diuersitatis temporū, videbatur esse materia, quod possent inter se inuicem litigare. Secundo per plures rationes ostendit, quod pp hoc non debent se inuicem temerarie iudicare, ibi, (Vnusquisq; in suo sensu.) In prima parte formetur sic ratio, in quoctū populo alius iudicat diem inter diem, distinguit inter tempora, alius vero iudicat oēm diem. Inter tempora non distinguuntur (supple) inter eos videtur ēē materia vnde possent ad inuicem litigare: vos Romani estis hmōi: ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem mediū. Continuetur aut sic, Dicū est quod inter vos videbatur esse materia vnde possent pp diuersitatem ciborum ad inuicem litigare, quia alius credit omnia liceat se posse manducare, alius vero inter cibaria distinguit: sic etiam inter vos videtur esse materia vnde litigare possitis nō solum pp diuersitatem ciborum, sed etiā pp distinctionem temporū. (nam alius) supple, distinguis inter tempora & inter dies, (iudicat diem) esse eligendum in absititia interpositum supple (inter diem & diem. Alius aut) supple, non distinguis inter tempora & dies, (iudicat omnem diem) supple, abstinentiam, vel omnem diem esse edendum. Tunc ergo est supplenda ratio, quod quia videbatur inter Romanos esse hmōi diuersitas, propter hanc diuersitatē, quia sic diuersimode sentiebant, qualiter esset in temporibus abstinentia facienda, videbantur habere materiam vnde possent ad inuicem litigare. Notandum autem quod ut supra dicebatur, periculū est succurrēdū. Vident ergo Apostolus, quod sic Romani diuersimode de abstinentia sentirent, & vident quod ex hoc posset oriiri materia vnde possent ad inuicem litigare, ideo primo præmittit hanc diuersitatem inter eos existente, ut poitea ostendat quod pp hoc non debeant ad inuicem contendere, nec debeat se innicem temerarie iudicare. Deinde cum subdit,

Vnusquisq; in suo sensu abundet.

Ostendit quod pp hmōi diuersitatem nō debeant se inuicem iudicare. Circa quod septem facit, secundū quod septem rationibus probat intentū. Nam primo probat hoc ex propriis cōscientiis testificatione. Secundo ex gratiarū actione. Tertio, ex Diuina regulatione. Quartio, ex recta intentione. Quinto ex nostra conditione. Sexto ex finali iudicatione, quae erit in finali iudicio. Septimo & vltimo probat hoc idē ex propria rōne, quā vnlusquisq; pro se redet deo. Secunda ibi. (Qui sapit diē.) Tertia, ibi (Nemo n. veſtrū.) Quarta ibi (Sue. n. vi. viii. viii. viii. viii.) Tu autem q; iudicas. Septima ibi (Iacq; vnlusquisq;) In prima parte potest sic formari ratio, Quodcumq; pōt debite fieri nō est pro illo quis temerarie iudicadus, sed est testimonio suo cōscientiæ dismittendus: sed quantum ad abstinentiā distinguere inter diē & diē, vel iudicare oēm diē, pōt debite fieri: g; &c. De hac autem ratione ponit virtutem mediū. Continuetur aut sic, Dicū est quod alius iudicat diē inter diem, vel iudicat oēm diē, & quia pōt vtrūq; debite fieri ut gloſſa dicit, supple, ideo (in suo sensu vnlusquisq; abundet). In vnlusquisq; scdm sua cōscientia, vel secundū suū cōsilii res linquuntur, & in hoc abundare præmittatur. q.d. talia abundantē proprii sensus. et cōtimonio propriæ cōscientiæ dimittantur. Notandum autem secundum Ambroſium, & habetur in gloſſa in talibus est aliquis suo sensu & suo consilio dimittendus, ne scandalum p̄s̄s̄ a charitate quez est mater omnium virtutum recedat. Deinde cum dicit,

Qui sapit diē, domino sapit. Et qui manducat, domino manducat. gratias em̄ agit Deo. Et qui non manducat, dñō non manducat: & gratias agit Deo.

AD ROMANOS.

Adducit secundam rationem sumptam ex gratiarum actione. Formetur aut sic: quicunq; sua opera facit ad dei laudē, & reddit deo gratiarū actiones, nō est pro talibus temerarie iudicandus: sed tā ille qui distinguit in ter diē, q̄ ille qui dicit edendum oēm diem, q̄ etiam ille qui afferit esse abstinentū ab aliquibus cibariis oēm diem, facit hoc ad Dei laudem, & reddit inde Deo gratiarum actiones: ergo nullus talis est pro talibus temerarie iudicandus. Continuetur aut sic, Bene dico q̄ pp hmōi diuersitatē quā diximus, non est aliquis temerarie iudicandus, quia (qui sapit diem), i. qui sentit, & qui iudicat abstinentū esse interpolati, distinguendo inter diem, & diem, (sapit Dño). i. sapit hoc, & iudicat hoc ad honorem & laudem Dei, credens ex hoc Deo placere, (et qui manducat, manducat Dño), id est, ad honore & laudem Dñi: & quod Dño māducatur, patet, (gratias em̄ agit deo,) supple pro omnibus creaturis quibus subſtētatur & pascitur: & subdit q̄ (& qui nō māducatur), i. qui abstinet, (Domino) idem ad laudem & honore dñi (nō manducat; & gratias agit Deo) supple pro collata sibi abstinentia; & quia potens est abstinere, gratias inde agit Deo. Tunc ergo est supplenda ratio, q̄ cū hēc sic fiant in Dei laudem, nō est inde aliquis temere iudicandus. Notādū aut q̄ pro eodē habet hic Apostolus quā tum ad propositū spectat, fieri vel posse fieri: nā q̄ alius quis nō temerarie iudicetur, sufficit q̄ faciat opus in dei laudem, vel q̄ faciat opus q̄ possit fieri in dei laudē, quia dubia in meliorem partem sunt interpretanda: quia cū facio opus quod possibile est fieri i dei laudē, & cum pōt quis consurgere in debitam gratiarum actionē, interpretandū est q̄ sic fiat, & nullus est pp hoc temerarie iudicandus. Deinde cum dicit.

Nemo enim nostrum sibi viuit, & nemo sibi moritur.

Adducit tertiam rationē sumptā ex diuina regulazione. Formetur aut sic: Quicunq; nec viuit virtutibus nec moritur vitiis sibi. i. secundū suā regulā nec secundū regulā humanā, sed secundū regulā diuinā, ille siue non edat, siue distinguat inter diem & interpolati abstineat siue non distinguat, sed cōtinuā abstinentiā faciat, ille nō est ab homine temerari iudicandus, sed est diuino iudicio dimittendus: quilibet aut nostrū est hmōi, ergo &c. De hac aut rōne ponit virtutē medii. Continuetur aut sic, Bene dico q̄ pp edere vel nō edere nullus est ab hole temerari iudicandus, sed est dñi iudicio dimittendus: quia (nemo enim nostrū viuit) virtutibus (sibi). i. secundū suā regulā & secundū suā legē, (& nemo moritur) vitiis (sibi). i. secundū suā regulā & legē. Tunc ergo est supplenda ratio, q̄ cū hoc nō fiat secundū regulā & legē humānā, sed magis secundū regulā & legē Diuinā, in talibus nō est quis ab homine temerarie iudicandus, sed est Dei iudicio dimittendus. Notādū aut q̄ leges & regule scripte in pergamenō possunt scribi ab hoie; sed lex scripta in corde, scribitur à solo deo. Deus. n. signādo super nos. i. signando in superiori parte rationis nostrę lumē rationis, siue luwen intellectus agentis, ostēdit nobis quid bonū & quid malū, & imprestit nobis leges & regulas, per quas dirigeremur tā in agibilibus quam in speculabilibus. Notādū insuper q̄ cū regulas cordis & legē cōsciētię habeamus à Deo impressam, in rebus occultis quā non mensurantur regula humana sed diuina, glibet q̄ moritur vitiis, vel viuit virtutibus, Diuino iudicio iudicatur, nō humana sententia temere condēnatur: Deus. n. est ille qui intuetur cor, & qui videt singula qua intentione quis faciat. Deinde cū dicit.

Siue enim viuimus, Domino viuimus: siue morimur, domino morimur.

Adducit quartam rationē sumptam ex restā intentione. Formetur aut sic, Quicunq; siue viuat virtutibus siue moriatur vitiis viuit vel moritur dñi. i. viuit vel moritur finaliter intendēdo dñm, & finaliter agendo

A propter dñm, ille habet restā intentionē, & siue edat, siue nō edat, non est temerarie iudicandus: nos sumus hmōi, ergo &c. De hac aut ratione ponit virtutē mes dñi. Continuetur aut sic, Bene dico, q̄ pp etiū nō sumus temerarie iudicādi: quia (siue n. viuimus) virtutibus (vt viuimus dñi). i. viuimus finaliter intendēdo dñm; (siue morimur) vitiis (morimur dñi). i. morimur finaliter intendēdo dñm: & q̄a in nostris operibus intendimus finaliter dñm, nō sumus temerarie iudicandi. Notādū aut, vt supra dicebatur, in omnibus his querendum est non quid habet, sed quid fieri possit: & quia siue edamus, siue nō edamus, possumus viuere virtutibus, & mori vitiis, & possumus i omnibus his finaliter querere dñm, ideo non sumus in talibus temerarie iudicandi. Notādū ēt q̄ glossa tam hic quod hic dicitur, q̄ quod in ratione præcedenti dicebatur, exponit dupliciter, videlicet, de vita, vel de morte spirituali, prout viuimus virtutibus, & morimur vitiis, vt expostum est: & de morte & vita corporali, dicens, q̄ nemo moritur corporaliter, nec viuit sibi. i. ad laudē sibi, sed viuimus viuimus, siue morimur viuimus & morimur dñi. i. ad laudē dñi: & quia sic totū sumus cōditi ad laudē ipsius dñi, nō sumus totū liter ab aliquo iudicandi. Deinde cum dicit.

Siue ergo viuimus, siue morimur, domini sumus. In hoc enim christus mortuus est & resurrexit: vt & viuorum, & mortuorum dominetur.

C Adducit quintā rōnē sumptam ex nostra fructitate & ex nostra intentione: nā nō solum sumus instituti & cōditi ad agendū gratias dñi, vt ostendebat ratio secunda: & nō solum in nostris operibus debemus regulari diuina lege & Diuina regula, vt ostendebat rō tertia: & nō solum in omnibus nostris actibus debemus habere rectam intentionem & finaliter querere dñm, vt ostendebat ratio quarta: sed etiam sumus serui emptitii, & ipsius dñi, vt ostendit hēc ratio quinta. Formetur aut sic, Quicunq; siue viuant, siue moriantur, sunt serui emptitii ipsius Christi, illi siue edant, siue non edant, non sunt ab aliquo temere iudicādi, sed iudicandi sunt à Christo, quork; sunt serui emptitii: sed nos siue viuimus, siue morimur, sumus dñi serui emptitii, quia dñs Iesus Christus moriendo, & resurgendo, nos emū: ergo sumus à Christo, & nō ab alio iudicādi. De hac aut ratione ponit virtutē medii. Continuetur aut sic, Bene dico q̄ siue edamus, siue non edamus, nō sumus ab alio iudicandi: quia (siue ergo viuimus, siue morimur, sumus dñi). i. sumus possessa ipsius dñi, & sumus serui emptitii ipsius Dñi Christi Iesu. Quod aut sic sit, & q̄ ipse Christus sit ita dñs noster, patet, quia (in hoc n. mortuus est, & resurrexit: vt viuori, & mortuori dominetur.) Tanc ergo est supplenda ratio, q̄ si & viui, & mortui, sumus domini Iesu Christi serui, debemus ab eo & nō ab alio iudicari. Notādū aut, q̄ quia Christus morte nostram moriendo destruit, & vitam resurgentē reparauit, quia mortuus est pp peccata nostra per quā morimur; & resurrexit pp iustificationē nostra per quā viuimus, ideo omnium dominari debet. Ideo dicitur secunda ad Corint. cap. quinto, Qui viuant iam nō sibi viuan, sed ei qui pro ipsius mortuus est, & resurrexit. Notādū ēt q̄ vt gloria tangit, quod hic dicitur pōt intelligi ad literam, & morakter. Ad literā, quia pro nobis est mortuus, & pro nobis resurrexit: ideo ad literam nos totaliter erit, pro nobis tanta faciendo, totaliter sumus sui serui, & siue mortuū sumus, siue viui, sub eius Domini sumus. Alio modo potest intelligi mystice, non de morte & vita naturali, sed de morte & de vita spirituali, vt sit sensus. Quod siue moriamur peccatis, siue viuamus virtutibus, sumus serui Christi; quia Christus mortuus est pp peccata nostra, vt faceret nos peccatis morti, & resurrexit propter iustificationem nostram, vt faceret

ut ficeret nos virtutibus vivere: & quia sic est, per omnem modum sui sumus. non ergo debemus ab alio temere iudicari. Deinde cum dicit.

Tu autem quid iudicas fratrem tuum? aut tu quare spenis fratrem tuum? Omnes enim stabimus ante tribunal Christi. scriptum est enim, Viuo ego dicit Dominus, quoniam mihi flectetur omne genu: & omnis lingua confitebitur deo.

Ponit sextam rationem sumptam ex finali iudicio. Formetur autem sic, Quæcumque spectant specialiter ad finale iudicium, illa non sunt temere iudicanda: sed edere, & non edere, qua intentione fiant, & cetera talia que sunt nobis occulta, spectant specialiter ad finale iudicium: ergo illa non sunt hic temere iudicanda. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic. Bene dico, quod edere, & non edere, qua intentione fiant, & cetera talia que sunt nobis occulta, & que possunt bene fieri, tu non debes temere iudicare, ideo ait. (Tu autem quid iudicas fratrem tuum) supple, non manducantem? (aut tu quare spenis fratrem tuum) supple, manducantem? quasi diceret, Tu non debes ita facere: quia (omnes enim stabimus) ante tribunal Christi, id est, ante eius iudicariam potestatem. tunc ergo manifestabuntur talia, qua intentione fiant. tunc etiam manifestabuntur omnia occulta. quia scriptum est (vivio ego dicit Dominus,) id est, per memetipsum viuentem iuro dicit Dominus (quoniam mihi flectetur omne genu,) id est, flectetur omnis potestas (& confitebitur omnis lingua,) id est, pandetur omnis conscientia, & omne occultum. Tunc ergo est supplenda ratio, quod cum sic sit, & cum ad finale iudicium reseruanda sint omnia occulta, ea que possunt bene fieri cuiusmodi est edere vel non edere, qua intentione fiant, & cetera talia que sunt occulta, non sunt hic temere iudicanda: sed sunt ad finale iudicium reseruanda, iuxta illud primum ad Cor. 4. Itaq; nolite ante tempus iudicare quousque veniat dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit confilia cordium. Notandum autem quod authoritas hic adducta scribitur I&g. 4.5. sed non sub his verbis, sed ibi dicitur In memetipso iurauit, quia mihi curuabitur omne genu, & iurabit omnis lingua. Notandum etiam quod in hoc quod dico, (Viuo ego dicit dominus) species iuramenti est; nam ut dicitur Hebr. 6. Homines per maiorem se iurant. Deus autem, qui neminem habuit per quem iuraret, maiorem, iuravit per semetipsum. cum ergo ipse sit fons vitae, vt dicitur in psalmo, nihil est aliud (viuo ego dicit dominus) nisi per me viuentem iuro. Deinde cum dicit.

Itaq; vnuſquisq; nostrum pro se rationem reddet deo. Non ergo amplius inuicem iudicemus.

Adducit septimam & vltimam rationem sumptam ex eo quod vnuſquisq; pro se & non pro alio redditurus est in Iudicio rationem. Formetur autem sic, Quis cungo pro se & non pro alio redditurus est in iudicio ratione propriam, ille debet se potius quam alium iudicare: sed vnuſquisq; nostruſ est homoi, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic, bene dico q; in non edere, vel in edere, vel in quoque alio non debemus alios temere iudicare, quia vnuſquisq; nostrum pro se & non pro alio reddit Deo rationem: & quia sic est, debet se potius iudicare quam alius. Ideo concludit conclusionem intentam, Non ergo amplius inuicem iudicemus. i. vnuſ non iudicet temere alium, sed quilibet iudicet se ipsum, quia (supple) quilibet pro se ipso, non pro alio redditurus est rōnē.

Dubitaret forte aliquis de eo qd Apostolus ait, Qui sapit diem, dñs sapit. vbi glossa exponit, q; distinguere

A inter diem & diem, fit domino. i. ad honorem Domini. cuius contrarium dicitur Galat. 4. dies obseruatis, & menses, & tempora, & annos. Timeo vobis, ne sine causa laborauerim in vobis. Dicendum q; obseruare Dies & tempora, uno modo pot est superstitionis, sicut faciebat Galatæ, qui volebant forte post plenam diuulgationem euangeliū Iudaizare. Vel sicut faciunt multi qui secundum modū Mathematicorū cōsiderantes cursus syderum, & credentes cursum illum imponi necesse sitatem libero arbitrio, obseruant puncta & horas in suis actibus, vt omnia secundum gradum ascendentis operari velint. Tertio modo pot est esse obseruatio temporū, pp deuotionē: sicut Christiani faciunt, qui obseruat speciales sanctorū Vigilias, & specialia tempora ab Ecclesia statuta. Modus ergo Mathematicus semper fuit reprehensibilis. Modus autem Iudaicus de obseruatione temporū, secundū ceremonias legis ante passionem Christi, fuit laudabilis: post passionem ante plenam diuulgationem euangeliū, vt patet per habita, Iudeis qui tunc conuerterebantur erat tolerabilis: nunc vero post diuulgationem euangeliū, est damnabilis. Sed modus Christianorū est salubris & cōmendabilis. Apostolus ergo, qui dicit, q; qui diem sapit. i. qui inter dies distinguit, Domino sapit, intelligit vel de obseruatione temporū ante plenam euangeliū diuulgationē secundum modū Iudaicum qui tunc ab ecclesia tolerabatur, vel intelligit de obseruatione temporū secundū deuotionem, quod nunc in ecclesia iubetur.

C Vtterius forte dubitaret aliquis de illo verbo Apostoli, Vt & viuorū, & mortuorum dominetur. Sed contra: dicitur Matth. 22. Non est autem deus mortuorum, sed viuentium. Dicendum q; aliter loquitur dñs, quām hic loquatur Apostolus: ibi enim loquitur contra Saduceos negantes Resurrectionem, secundum quem modum sequeretur q; homo moreretur tam secundum animam quām secundum corpus. ibi enim vult ostendere Dominus q; homo non moritur secundum animam: & ex hoc probat resurrectionem esse. Nam si anima naturaliter est coniuncta corpori, & violenter separatur à corpore, cum nullum violentum sit perpetuum, non remanebit anima per infinitum tempus separata à corpore, sed iterum corpori consiungetur, & erit resurrectio mortuorum. Negat igitur ibi Dominus mortem animarum, vt probet resurrectionem corporū. Hic autem Apostolus non loquitur de morte animarum, sed de morte corporum. Deus ergo est dñs tam viuentium secundū corpus, quām etiam mortuorum: sed non est Deus mortuorum secundum animam, quia nullus anima moritur, loquendo de morte vt hic loquimur prout est idem quod corruptio: est enim quelibet anima humana immortalis. i. in corruptibilis, cum sit quēdam spiritualis substantia.

D Vtterius forte dubitaret aliquis de eo q; in litera disicitur, Itaq; vnuſquisq; nostrum pro se rationē reddet deo. Vbi videtur velle, q; in Iudicio non reddet vnuſ pro alio rationem. Sed contra: dicitur Heb. vltimo, Obedite Pr̄positis vestris, & subiacete eis. ipsi enim p̄ vigilant quasi rationē pro animabus vestris reddituri. Dicendum q; propriè loquendo in Iudicio quilibet pro se ipso rationē reddet. Vnde Pr̄lati: si rationē reddet pro aliis, i. pro animabus sibi cōmissis, hoc erit, pro ut circa alias illas nō debite se habuere, nec eas bene rexerūt: & ideo si proprie loqui volumus magis. Pr̄lati rōnē reddēt de malis suis actibus, & de malo suo regimine quod exercuerunt circa animas & circa suos subditos, quām reddat rationē de suis subditis, vel de animabus eorū. Quod ex eo patet, q; si pr̄lati faciat qd in se est, dato q; iubedit eorū pereant, nihil pp hoc damnationis adueniet, iuxta illud Ezech. 3. Si autem annuncia eiis impia, & ille non fuerit conuersus ab impietate sua & a via sua impia, ipse quidem in iniuitate sua morietur, tu autem animam tuam liberasti.

AD ROMANOS.

LECTIO XLVII.

Ed hoc iudicate magis, ne ponatis offendiculum fratri vel scandalum.

Postquam Apostolus instruxit maiores & infirmiores in fide, ut non debant infirmos & minores iudicare. In parte ista, ut dicebatur, offendit quod non debant eos offendere & scandalizare. Ad cuius evidentiam sciendum, & principali causa, quare Apostolus visus est hoc capitulum inducere, fuit diueritas, quā videbat inter Romanos ad fidem conuersos, quorum aliqui erant Iudei, aliqui erant Gentiles. Nam Iudei quantuncunq; ad fidem esse sent conuersi, aliquam tamen inclinationem habebant adhuc ad ceremonias legis, & scandalizabantur si alii fideles omnino illas ceremonias transgredirentur & cōdemnarent. Ex hoc ergo duplex litigium oriebatut: pri mō, quia gentiles iudicabāt Iudeos & codēhabāt, ex eo qd illas ceremonias obseruare volebant: secundo Iudei offendebatur & scandalizabantur, idētes & Gentiles; illas ceremonias non obseruabant, sed cibos secundum legem immundos & veritos comedebant: Secundum hoc ergo Iudei habentes aliqualem inclinationem ad ceremonias legis, merebantur dici infirmi in fide: quia si bene fuissent firmi, solam obseruantiam euangelicam fuissent amplexi, & legis ceremonias omisissent. Apostolus itaq; utriq; periculo volens occurrere, primo monet firmiores in fide, quod propter huiusmodi obseruātias legis non debeant alios iudicare & condemnare: non enim debebant Iudeos condemnare gentiles, si aliquas ceremonias obseruabant, tum quia nesciebant quo animo id agerent, nā forte hoc non siebant vt spem ponerent in ceremoniis legis, sed ideo eas obseruabant vt ostenderent eas non fuisse per se malas, sed fuisse a bono Deo datas: tum etiam dato quod obseruantes ceremonias haberent ibi aliqualem oculum & ponenter ibi aliqualem spem, non tamen propter hoc erant iudicandi & condemnandi, quamdiu ab Ecclesia tolerabatur. Secundo monet Apostolus firmiores in fide, ut nō solum non iudicent Iudeos huiusmodi ceremonias obseruantes, sed etiam qd non scandalizent eos, si à multis cibis in lege veritis eos videant abstinere, ne Iudei conuersi, qui iam erant fratres in fide, possent scandalizari, quia non est bonum propter escam perdere fratrem suum. Duo ergo facit: quia primo proponit quod intendit: secundo manifestat quod dixerat ibi. Si enim propter cibum.)

Circa primum duo facit: quia primo agit quod firmiores in fide non debeant alios offendere & scandalizare: secundo declarat, quale erat illud propter quod huiusmodi scandalum oriebatur, quod erat quid mundum & quid licitum per se poterat tamen esse immundum & illicitum per accidens. Secunda, ibi, Scio & confido.)

In prima parte intendit talē rationem, Quicunq; non iudicat alios, sed magis iudicat se ipsum, ille non ponit scandalum nec offendiculum fratri suo; sed vos Romani debetis esse huius modi, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem mediū. Continuetur autē sic, Dicitum est, quod non debetis alios iudicare, sed magis (supple) vos ipsos hoc, idest, secundum hoc, ut scilicet, ne ponatis offendiculum vel scandalum fratri vestro. Est ergo vis rationis huius, quod si Romani nō iudicarent alios, sed magis iudicarent se ipsos, non pone-

A rent scandalum aut offendiculum fratri suo. Notandum autem quod offendiculum, & scandalum sic possunt dēstingui: quia offendiculum dici potest, quicquid retardat viam alterius: sed scandalum est illud, quod viam impedit. Nos ergo nō debemus ponere offendiculum fratri nostro, quia non debemus ipsum retardare à bonis, & via iustitiae; nec debemus ei facere scandalum, quia non debemus ipsum inclinare ad mala, nec impedire ipsum à via rectitudinis. Sic exponendo, scandalū est peius quām offendiculum: quia peius est aliquem impidere ad mala inclinando, quām retardare nō promouendo ad bona. Notandum etiam quod scandalū sumptum est ad similitudinem lapidis existentis in via: quia sicut ille lapis dat occasionem ruinæ pergentibus per viam materialem, sic scandalū spiritualiter dat occasionem ruinæ pergentibus in viam iustitiae. Vnde consuevit sic scandalum diffiniri, Scandalum est, fastum vel dictum minus rectum, præbens alii occasionem ruinæ. Notandum etiā quod ponit offendiculum p occasionem ruinæ, & scandalum per contristaculum, dicens, quod fratri nostro non debemus ponere offendiculum, idest, facere aliquid unde ruat, vel unde pereat: nec debemus ei facere scandalum, quia non debemus ipsum contristari: secundum hoc ergo, scandalum est minus malum quām offendiculum. Deinde cum dicit.

Scandalū qd;

Scio, & confido in Domino Iesu, quia nihil commune per ipsum: nisi ei qui existimat quid commune esse, illi communione est.

Ostendit quale est illud propter quod huiusmodi scandalum oriebatur, dicens qd secundum se erat licitū per accidens & in casu poterat esse illicitum. Oriebatur enim hoc scandalum propter esum ciborum prohibitorum in lege, à quibus abstinebant Iudei, & comedebant Gentiles: illi autem cibi secundum se erant liciti & mundi, in casu autem poterant esse illiciti & immundi. Formetur autem sic ratio, Quicquid est mundus secundum se, sed est immundum habenti conscientiam de illo, illud est immundum per accidens, & in casu sed cibi propter quos oriebantur scandalū Iudeorū sunt huiusmodi, ergo &c. Continuetur autem sic litera, Propter cibum in lege vetitum scandalizabantur Iudei, qui cibus erat secundum se mundus, licet esset immundus habentibus conscientiam de illo. Ideo ait, Scio & confido in Domino Iesu, quia nihil est commune, idest, nihil est immundus (per ipsum), idest, propter ipsum omnes cibi sunt mundi; (nisi ei qui existimat quid commune esse) idest, qui existimat aliquem cibum esse immundum, (illi commune est) propter conscientiam quam habet est ille cibus ei immundus. Notandum autem, qd conscientia erronea ligat: qui ergo habet conscientiam quod debeat abstinere ab aliquibus cibis, & illi sint immundi, peccat, si ab illis non abstineat. Cibi ergo in se sunt mundi, possunt tamen esse immundi in calu ratione conscientiae, quæ hoc dicit, vel ratio ne scandalū quod inde oritur. Notandum etiam hic commune idem sonat qd immundum; sic etiam accipitur Act. 10. vbi Petrus ait, Nunquam manducai omne cōniune, idest, immundum. Causa autem, quare cōmune sit idem quod immundum, sumpta est, ut glossa tangit vel à modo loquendi Iudeorum: nam vasa deo dedita sunt sancta & munda, alia autem vasa respectu illorum sunt immunda: secundum hoc ergo inoleuit, quod cōmunia dicerent immunda. Vel possumus dicere & credere magis ad propositum, quod hoc sumptum est à modo loquendi Iudeorum, qui cibos quibus ipsi vtebantur, vocabant mundos: alios vero, quibus vtebantur communiter Gentiles, vocabant immundos. & inde sumptum est, quod cibus communis dictus est cibus immundus. Notandum etiam, quod de immunditia ciborum, est

Si quis existimat cibū alii quem immundum esse & ve scitur, sit illi ob conscientiā immundus.

Iudei quicqd aut edere aut attrectare il lis nō licebat, Commune no minabat.

rum, est duplex modus loquendi. **A**thus fuit Manichæos sum, qui dicebant res malas & immundas ex ipsa creatione, ponentes corporalia creata à malo Deo. Alius fuit modus loquendi Iudeorum dicentium cibos aliquos esse immundos propter ceremonias legis. Per ipsum ergo christum, per quæ creata sunt omnia, sunt cibi mundi, contra modum loquendi Manichæorum: quia ex quo per christum facta sunt omnia, facta sunt à bono Deo, non à malo. Rursus per christum, per quæ absoluti sumus à ceremoniis, sunt cibi mundi, contra modum loquendi Iudeorum. Ideo ait Apostolus, q̄ scit, & confidit in domino Iesu, q̄ nihil est commune, idest, nullus cibus est immundus: & hoc per ipsum, idest, propter omnia createm, contra Manichæos: & propter ipsum nos à ceremoniis absolucentem, contra Iudeos. Deinde cum dicit.

B Si enim propter cibum frater tuus contristatur, iam non secundum charitatem ambulas.

Probat quod dixerat: duo enim dixerat, nam primum dixerat, quod non debemus offendere & scandalizare fratrem: secundo dixerat, quod cibus ille propter quæ scandalum oriebatur, secundum se erat mundus & licitus, in casu autem poterat esse illicitus & immundus. Ideo duo facit, secundum quod hæc duo probat; nam primum probat primum, secundo secundum. Secunda, ibi, Omnia quidem muuda.)

Circa primum sex facit, secundum quod sex rationibus probat intentum, ostendens quod propter cibum non debemus fratrem scandalizare & offendere. Primo probat hoc ex charitatis læsione, quia hoc faciendo charitas læditur. Secundo, ex christi despictione, quia hoc faciendo christus despicitur. Tertio, ex fidei aut famæ maculatione, quia ex hoc fides nostra & fama maculatur vel blasphematur. Quarto, ex regni cælestis acquisitione, quia sine tali esca regnum cælestis acquiritur. Quinto probat hoc, ex pacis sectatione, quia non scandalizando fratrem, pacis vestigia sectamur. Sexto & ultimo probat hoc, ex Diuini operis destructione, quia hoc faciendo Diuinum opus destruitur. Secunda ibi (Noli cibo.) Tertia ibi (Non ergo blasphemetur.) Quarta ibi (non est enim regnum.) Quinta ibi (Itaque pacis.) Sexta ibi (noli propter escam.)

In prima parte intendit talen rationem, Quicunq; magis diligit quod est minus diligendum quam quod est magis, ut qui magis diligit cibum qui est minus diligendus quam fratrem qui est magis diligendus, ille non ambulat secundum viam charitatis; sed tu qui propter cibum contristas aut scandalizas fratrem es huius modi, ergo non ambulas secundum viam charitatis. De hac autem ratione ponit minorem cum sua conclusione. Continuetur autem sic, bene dico q̄ tu nō debes scandalizare & offendere fratrem, & maximè tam propter modicam rem vt propter cibum, quia si propter cibum tuum frater tuus contristatur aut scandalizatur, iam non secundum charitatem ambulas: ergo vt ne a charitate deuies, debes potius a cibo abstinere, quam fratrem tuum scandalizare. Notandum autem, q̄ (vt patet) ante plenam diuulgationem euangelii non iusticiebat Apostolo, quod Gentiles non iudicarent, nec condemnarent Iudeos, si abstinebant à cibis in lege veritis, sed etiam volebat q̄ ipsi met gentiles descendenter Iudeos, & ad tempus abstinerent ab his iustummodi cibis, ne scandalizarent eos, quos scandalizando, deuabant a via charitatis, vt probavit ratio iam facta: & etiam ex huiusmodi scandalizatione despiciatur christus, blasphemabatur fides, & siebant alia que probabunt rationes sequentes. Deinde cum dicit.

C Noli cibo tuo illum perdere, pro quo christus mortuus est.

D Adducit ad hoc idem secundam rationem, sumptā ex christi dispectione. Formetur autem sic, ille qui pro magno pretio est redemptus, non est pro cibo scandalizandus: sed frater tuus magno pretio est redemptus, quia christi sanguine est redemptus: ergo ne despiciatur christus, qui pro eo mortuus est, & qui eum suo sanguine redemit, non est pro cibo scandalizandus. De hac autem ratione ponit virtutem mediū. Continuetur autem sic, bene dico quod si Iudeus iam conuersus, qui est frater tuus, scandalizatur de cibo tuo, quia non abstinēs à cibo in lege vetito, tu debes potius à cibo abstinere, quam eum scandalizare: quia noli cibo, idest propter talem cibum perdere, idest, contristare vel scandalizare illum, idest, fratrem tuum, pro quo christus mortuus est, idest, qui frater tuus tanto pretio, qui more christi, & eius sanguine est redemptus. Deinde cum dicit.

E Non ergo blasphemetur bonū nostrum.

Adducit tertiam rationem, sumptā ex fidei blasphematione, vel ex famæ maculatione. Propter quod scimus, quod quando Iudei conuersi videbant gentiles & alios fideles comedere sic indifferenter omne genus carnium, & nō abstinere à cibis in lege vetitis, scandalizabantur, & dicebant fidem illam, quam suscepserant, esse voracitatem ciborum: propter quod per eos blasphemabatur fides, & per hoc videbatur maculari fama aliorum fidelium. Formetur sic ratio, illud propter quod bonum nostrum, idest, fides & fama nostra blasphematur & maculatur, non est faciendū: sed scandalizando fratres nostros, idest, Iudeos iam conuersos, fides nostra & fama nostra blasphematur & maculatur, ergo non est faciendum, immo non sunt scandalizādi, sed potius a tali cibo abstinendum: de hac autem ratione ponit virtutem mediū. Continuetur autem sic, bene dico q̄ propter cibum non debes fratrem tuum scandalizare, quia non est, propter tam modicū, blasphemandum bonum nostrum, idest, fides & fama nostra. Deinde cum dicit.

F Non est enim regnum Dei esca, & potus: sed iustitia, & pax, & gaudium in spirito sancto.

Adducit quartam rationem, sumptam ex regni causis acquisitione. Circa quod duo facit: quia primo facit quod dictum est: secundo quod supposuerat, probat, ibi, (Qui enim in hoc.) In prima parte potest sic formari ratio, sine quocunq; potest haberi regnum Dei, propter illud non est frater scandalizandus: sed sine escis in lege veritatis potest haberi regnum Dei, ergo propter hoc non est frater scandalizandus. De hac autem ratione ponit virtutem mediū. Continuetur autem sic, bene dico, q̄ non propter escum, nec propter potum, nec propter aliquid tale, non est frater scandalizandus: quia nō est regnum Dei esca, & potus. i. nō acquiritur regnum dei pp escam & potum, sed regnum Dei ē iustitia, & pax, & gaudium in spiritu sancto. regnum acquiritur p ista, non per potum & escam. Tunc ergo est supplenda ratio, quod cum per vsum cibi, & potus, non acquiratur regnum dei, sed magis acquiratur per iustitiam, pacem, & gaudium in spiritu sancto, magis est ab escis abstinendum, quam sic propter hoc fratrem scandalizare. Notandum autem quod regnum & beatitudo nostra non potest esse in exterioribus bonis, vt satis probat Philo sophus in Ethicis: non enim esse potest, quod tu sis beatus per aliud bonum, quod non sit in te. Rursus cum regnum & beatitudo nostra sit maius bonum, quod nobis possit aduenire, oportet quod ponatur in potiori bono nostro; & quia anima est potior corpore, regnum dei & beatitudo non sunt ponenda in bonis corporis, sed in bonis animarum. bona ergo corporalia, vt cibus, & potus, & talia in tantum pertinent ad regnum dei, vel

Li. I. ca. 7. & 8.

AD ROMANOS.

ad eius oppositum, in quantum per ea ordinatur vel deordinatur noster interior appetitus. Pax ergo, iustitia, & gaudium, quae sunt bona mentis, & bona animae, possunt pertinere ad regnum Dei, & ad beatitudinem nostram, de talibus enim est principaliter curandum sed de cibis, & potu, & aliis exterioribus rebus, & de aliis bonis corporis, intantum curandum est, in quantum ordinantur ad ista. Itaque propter escam, & potum, quae non sunt regnum dei, frater scandalizari non debet. Notandum autem, quod haec tria, iustitia, pax, & gaudium, sic distinguuntur: ut dicamus, quod per haec acquiritur regnum dei, per quae quis ordinatur ad se ipsum, ad proximum, & ad deum; quia qui ad omnia haec debite se habet, impossibile est quod non perget ad regnum dei. Ad proximum autem ordinatur quis per iustitiam, & maxime ut est virtus communis: iustitia enim est, reddere vnicuique quod suum est, quae postea generaliter sumpta totum ordinem ad proximum continet. Nam si reddamus proximo quicquid debemus, & quicquid decet nos reddere, optime nos habemus ad illum. Per pacem ordinatur quis debite ad se ipsum: quia tunc est optima pax in homine, quando omnia eius subdita sunt rationi. Per gaudium vero possumus intelligere ordinem ad deum, nam gaudium in spiritu sancto est spiritualis deuotio, & iustitia de Divinis donis, per quae quis debite ordinatur ad deum. Possent autem & aliter distingui haec tria: sed nobis non sit cura. Deinde cum dicit:

Qui enim in hoc seruit christo, placet deo, & probatus est hominibus.

Probat quod dixerat, ostendens quod iustitia, pax, & gaudium sunt regnum dei. Formetur autem sic ratio, Quicunq; seruit christo, placet deo, & probatus hominibus, ille meretur regnum Dei: sed per iustitiam, pacem, & gaudium in spiritu sancto, est quis huiusmodi: ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem mediū. Continuetur autem sic, benè dico & regnum Dei non est cibus, & potus; sed iustitia, pax, & gaudium: quia qui seruit christo in hoc, id est, in pace, iustitia, & gaudio in spiritu sancto, ille placet Deo, & probatus est hominibus, id est, est approbatus apud homines. Tunc ergo est supplenda ratio, quod cum sic sit, per hoc acquiritur regnum dei. Notandum autem quod (ut glossa tangit) distinguenda sunt haec duo, Placet Deo, & Probat est hominibus: ut dicamus, quod per gaudium in spiritu sancto, id est, per deuotionem spirituali, & per diuinam dona, quis placet Deo, quia per haec potissimum ordinatur ad deum. Sed per iustitiam, & pacem est probatus apud homines: quia per hoc, est approbatus apud se, & apud alios. Apud se approbatur per pacem: nam tunc homo maxime approbat seipsum, quando habet pacem in seipso, aut quando omnia sua rationi subduntur: quam pacem, propter conscientiae remorsum, mali non habent. Vnde & Philosophius in Ethicis ait, quod mali ad societatem aliorum configunt, & in seipsis non gaudent. Per iustitiam vero quis approbatur apud alios, ut apud proximos. Et quia sic Deo placet, & a se & ab aliis hominibus approbatur, meretur regnum dei. Bene ergo dictum est, quod iustitia, pax, & gaudium, sunt regnum dei. Deinde cum subdit,

Itaq; quae pacis sunt, sectemur: & quae edificationis sunt, inuicem custodiamus.

Adducit quintam rationem, sumptam ex pacis sectatione. Formetur autem sic. Quicunq; quae pacis sunt vult sectari, & quae edificationis sunt vult custodiare, non debet pro cibo suo fratrem suum scandalizare: nos debemus hoc sectari, & hoc custodire: ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem mediū, dicens. Itaq; ea quae pacis sunt, sectemur, non faciendo proximo mala: & quae edificationis sunt inuicem custodiamus, faciendo pro-

A ximo bona. Tunc ergo est supplenda ratio, quod si nos habebimus, pro cibo non scandalizabimus proximum, & pro esca non perdemus ipsum. Deinde cum dicit.

Noli propter escam destruere opus Dei!

Adducit sextam & ultimam rationem, sumptam ex divini operis destructione. Propter quod sciendum, quod licet omnia sint opera dei, tamen speciali quodam modo fides, & virtutes, propter sui excellentiam, dicuntur diuinum opus: operatur enim Deus in suis fidelibus virtutes, & fidem, qui ergo proximum scandalizat, dat occasionem, & proximus recedat a fide, & a virtutibus, & ab aliis spiritualibus bonis, que Deus operatur in ipso. Igitur scandalizans alium, quodam modo destruit diuinum opus. Formetur autem sic ratio: Nullus id quod est diuinum opus debet destruere propter escam; sed scandalizans alium videtur destruere diuinum opus ergo nullus debet alium scandalizare propter escam. De hac autem ratione ponit virtutem mediū, dicens. Noli propter escam destruere in proximo opus dei, id est, fidem, & alias virtutes, que in ipso operatur deus. quasi diceret noli propter escam scandalizare proximum, propter quod scandalum recipiat materiam, ut recedat a fide, propter quem recessum defruantur in proximum bona spiritualia, que sunt opus Dei.

Dubitaret forte aliquis de isto verbo Apostoli, Quae existimat quid commune, id est, qui existimat cibum atque quem esse immundum, illi cibus est communis, id est, non immundus. Quæritur, utrum conscientia nos ligat, dato quod sit erronea: Et videtur quod sic per verba Apostoli hic inducta, qui vult quod cibus, qui de se non est immundus, habenti inde conscientiam sit immundus. In contrarium est: quia contrariorum contrarii sunt effectus: sed rectum & erroneum opponuntur in opposito: Igitur si recta conscientia ligat, erronea non ligabit. Dicendum quod Anima nascitur sicut tabula rasa, in qua nihil est pictum; mediante tamen lumine intellectus agentis, suscipit anima apud se species & similitudines rerum: ita tamen quod illæ species & illæ similitudines non sunt in voluntate, sed sunt in intellectu possibili. Inclinatur autem voluntas secundum illas species apprehensiones, sicut inclinatur graue secundum suam formam. Quare sicut motus elementorum suscipit speciem à forma elementi, ita quod habentium oppositas formas sunt oppositi motus: sic & motus voluntatis suscipit speciem ab apprehensione intellectus ita & si intellectus aliquid apprehendat tanquam caudum & tanquam malum, si in illud tendat voluntas, oportet motum illum voluntatis peccatum esse. Quare conscientia siue sit recta, siue sit erronea, nos ligabit: quia secundum conscientiam & existimationem nostram sumunt speciem motus voluntatis nostræ, eo quod non moueat voluntas secundum apprehensionem formam. Quod si adhuc dubitatur, quomodo conscientia erronea ligat, plana est ratio: quia si conscientia tibi dicit, hoc non esse faciendum, ut dicas tibi hunc cibum esse immundum, & non esse comedendum: quia de se est mundus & licitus, si tu illum cibum comedis, cum velis face re contra dictamen conscientie, non appetiens peccatum, immo uis peccare; cum ergo sufficiat ad peccatum, quod quis peccare velit, faciens contra conscientiam, dato quod bonum sit quod facit, tamen quia intendit & vult malum facere, peccat. Quod vero arguebatur, quia recta conscientia ligat, ergo erronea non ligat: Dicendum, & non valet: non enim si album colorat, ergo nigrum non colorat; quia colorare non conuenit albo in eo quod albū, nec conuenit ei ut distinguitur à nigro; sed conuenit ei in eo quod color, & ut conuenit cum nigro, & ideo sicut conuenit albo, de necessitate conuenit & nigro: ut ergo enim color tam albus quam niger habet subiectum proprium colorare. Sic & in proposito;

proposito: ligare non competit conscientiae recte, in eo quod est recta, & in eo quod distinguitur ab erronea: sed competit ei, in eo quod conscientia, & in eo quod conuenit cum illa. Igitur si conscientia in eo quod huiusmodi ligat, sicut color in eo quod colorat: sicut omni colori tam albo quam nigro competit colorare, sic omni conscientiae tam recte quam erronee competit ligare.

Vlterius dubitaret aliquis, Vtrum conscientia non qualitercung; erronea, sed de peccato mortali, quod sit expediens ad salutem, liget: vt vtrum aliquis habes conscientiam, & expedit saluti sua furari: si furetur, peccet mortaliter. Videtur quod non: quia plus ligat lex diuina quam conscientia propria: sed lex diuina dicit, Non furandum, ergo conscientia propria non ligabit, vt furetur. Præterea, si conscientia talis ligaret, tunc esset quis perplexus: nam si furaretur, peccaret: & si non furaretur, peccaret. Dicendum quod conscientia talis ligat: nam credis & expedit saluti tua furari; & furari non vis, non vis facere expedientia saluti: ergo vis peccare, & volendo peccare, peccas. Quod vero obiiciebatur, quod plus ligat lex Dei, quam conscientia propria. Dici debet, quod conscientia propria non ligat nisi ratione diuinæ legis: nam in tantum tu habes conscientiam de aliquo, in quantum credis esse contra diuinam legem. Quod vero tunc arguebatur, quod tunc esset aliquis perplexus. Dici debet, quod ille non est perplexus simpliciter, cum possit hic perplexionem vitare, debet enim, qui sic se habet, erroneam conscientiam depone re, & tunc perplexionem vitabit.

Vlterius forte dubitaret aliquis de illo verbo Apostoli. Si enim propter cibum frater tuus contristatur aut scandalizatur, iam non secundum charitatem ambulas. Videtur enim secundum sententiam Apostoli, quod licita sunt propter scandalum fratris dimittenda; si de beo dimittere escam, quam licet mihi sumere, propter fratris scandalum. Igitur secundum hoc, esset à matre monio & à carnis abstinentia, cum quidam haereticis hoc condemnent. Dicendum, quod non solum à malo, sed etiam à specie mali abstinentia est: iuxta illud apostoli. 1. ad Thess. vltimo, ab omni specie mali abstinete vos. Quandiu ergo aliqui ab ecclesia tolerantur in aliquo quod non est malum sed habet speciem mali, & tu eos in illo scandalizas, & si illud quod agis non est malum, tamen propter fratris scandalum, habet speciem mali. Iudei ergo quandiu tolerabatur ab ecclesia in observatione legalium: qui in hoc scandalizabant eos licet agerent ea quae non erant mala, faciebant tamen illa quae propter scandalum proximi, babebant speciem mali. Et quia est à talibus abstinentia, ideo quandiu ecclesia hunc ritum sustinebat, Iudei propter escam non erant scandalizandi, sed toleranda erat eorum in firmitate ante plenam diuulgationem Euangeli. Quod vero dicitur de haereticis, non est simile: quia ea quae haereticis negant, iam sunt per Ecclesiam determinata, ideo non oportet quod talia sunt propter scandalum dimittenda.

L E C T I O. X L V I I I .

Mnia quidem munda sunt: sed malum est homini, qui per offendiculum manducat.

Vt dicebatur Apostolus duo proposuerat declaranda: nam primo declarandum erat, quod pro-

A pter cibum non erat frater offendendus nec scandalizandus: secundo dicebatur esse declarandum, quod cibus ille in lege prohibitus licet esset mundus & licitus in se, poterat tamen esse illicitus & immundus in casu & per accidens. Declarato quod primo, quia multis rationibus est ostensum propter cibum fratrem non esse scandalizandum in parte ista declaratur secundum, videlicet, quod cibus ille qui erat in lege licitus in se, poterat tamen esse illicitus per accidens & in casu. Quod dupliciter esse contingit: primo propter scandalum proximi: secundo propter conscientiam comedentis. Nam si tu proximum scandalizas, propter proximum debes à cibo illo abstinere. Secundo, si habes conscientiam, & expedit saluti tua, quod sit à cibo abstinendum, debes à cibo huiusmodi abstinere. Duo ergo facit: quia primo ostendit cibum aliquem posse esse illicitum propter scandalum proximi. Secundo ostendit hoc idem propter conscientiam comedentis, ibi, Beatus qui non iudicat.)

Circa primum tria facit: quia primo premittunt suam rationem: secundo subiungit rationis declarationem: tertio remouet quandam cauillationem. Secunda, ibi, Bonum est non manducare. (Tertia, ibi, Tu fidem habes.) In prima parte intendit talem rationem, Quocunq; sunt munda in se, sunt tamen inmundum propter scandalum & offendiculum fratris, illa sunt mala per accidens & in casu: sed omnes cibi, & omnia quae veniunt in usum humanum, sunt huiusmodi: ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem medii, dicens, Omnia quidem (supple) creata, & omnia, quae veniunt in usum humanum, sunt munda, id est, sunt bona, iuxta illud Gen. 1. Videlicet deus cuncta quae fecerat, & erant valde bona. Sed malum est homini, qui manducat per offendiculum, id est, propter offendiculum proximi. Tunc ergo est supplenda ratio, quod cum sic sit, cibi secundum se sunt mundi & boni, sunt autem immundi & mali in casu & per accidens ratione offenditionis proximi. Malum est ergo homini, qui comedit per offendiculum, id est, qui comedit eo modo, quo offenditur alius. Deinde cum dicit,

Bonum est non manducare carnem & non bibere vinum, neque in quo frater tuus offenditur, aut scandalizatur, aut infirmatur.

Premissa ratione, subiungit rationis declarationem dixerat enim, quod malum est manducare per offendiculum: hic autem hoc declarat. Formetur autem sic ratio, Quocunq; fratrem tuum scandalizas, à quo potes licuisse abstinere, debes illud non agere: sed si comedere carnes, & bibere vinum, & quocunq; aliud, à quo potes licuisse abstinere, fratrem tuum scandalizas: ergo debes non comedere carnes, nec bibere vinum, nec facere aliquid aliud tale, quod fratrem tuum scandalizare possit. Continuetur autem sic, bene dico, quod malum est homini, qui comedit per offendiculum, id est, qui comedit eo modo, vt offendatur proximus: quia bonum est non manducare carnem, & non bibere vinum (supple) si frater tuus inde scandalizatur. Et subdit, Neque est (supple) bonum facere aliquid aliud in quo frater tuus offenditur, aut scandalizatur, aut infirmatur. Notandum autem quod cum dicitur ab omnibus talibus abstinentia esse propter scandalum proximi, intellegendum est si illa talia sic se habeant, quod possimus ab eis licite abstinere: huiusmodi aut erant omnes cibi in lege vetiti. Rursus autem, & comedere carnium, & portatio vini, ab initio non fuerunt inuenta ad vitam humanam sustentandam, iuxta illud Ecclesiastici. 29. In initium vite hominis, Aqua & Panis. Vlterius abstinetur ab istis retrahit à malo, quia retrahit à luxuria, iuxta illud Eph. 5. Nolite inebriari vino, in quo est luxuria. Etiam huiusmodi abstinentia inducit ad bonum,

AD ROMANOS.

juxta illud Eccl. 2. Cogitau in corde meo abstrahere à vino carnem meam , vt animum meum transferrem ad sapientiam. Ergo quia licite possumus à talibus abstinere, immo quia metiri possumus à talibus abstinendo, in casu propter fratris scandalum bonum est à talibus abstinere. Deinde cum dicit.

Tu autem fidem, quam habes penes teo metipsum, habe coram deo.

Posita ratione , & subiuncta rationis declaratione: hic remouet quandam cauillationem, quæ ex habitis posset habere ortum. Posserenim quis dicere, ꝑcum si des mea hoc teneat, ꝑ ego propter fidem christi quam suscepisti sum absolutus à ceremoniis legis , ad fidem meam manifestandā debeo illas ceremonias vitare, & à cibis in lege vetitis nō abstinere. Ad qd respōdet Apostolus, ꝑ sufficit hanc fidem in corde habere , & coram deo. Vnde non oportebat tunc temporis huiusmodi fidem per opera explicare. Formetur autem sic ratio; illud quod sufficit tenere penes seipsum in corde, & coram Deo, nō oportet per opera explicare: fides de eis ciborum est huiusmodi, vel saltem erat huiusmodi, quā Apostolus loquebatur: ergo non oportebat huiusmodi fidem per opera explicare . De hac autem ratione ponit virtutem mediū, dicens. Tu autem fidem(supple), qua credis te absolutum à ceremoniis legis , & credis omnia esse munda, & omnia esse licita(habes penes teo metipsum). i. habeas eam in corde penes temetipsum & (habe) huiusmodi fidem coram Deo, idest, sufficit ꝑ huiusmodi fidem in corde teneas, & ꝑ eam coram deo habeas: non oportet autem ꝑ ipsam opere manifestes. Deinde cum dicit.

Beatus qui non iudicat se metipsum in eo quod probat.

Assignat alium casum, in quo pōt esse malum ciborum vius, videlicet, propter remorsum conscientię co-medentis. Circa quod tria facit: quia primo quandam veritatem narrat: secundo ex ipsa veritate narrata suā intentionem probat: tertio quoddam quod supposuit etat declarat. Secunda, ibi, Qui autem discernit.) Tertia, ibi, Quia non est ex fide.) Veritas, quam primo narrat, est, ꝑ bonum est facere quod conscientia probat, idest, approbat. Formetur autem sic , bonum est facere illud, in quo quis faciendo est beatus: sed qui non iudicat seipsum, idest, ille qui non habet remorsum cōsciētię, in eo quod probat, idest, in quo approbat, est beatus: ergo talia facere est bonum. De hac ratione ponit virtutem mediū, dicens beatus qui seipsum non iudicat idest non condemnat, in eo quod probat, idest, in eo quod secundum conscientiam approbat. quasi diceret quod beatus est, qui contra conscientiam non agit. Tunc ergo est supplenda ratio, ꝑ cum sic sit, contra conscientiam non est agendum. Notandum autem, ꝑ ad construendum multa requiruntur: ad destruendum autem unum solum sufficit. Ad hoc ergo, vt bona agamus, requiritur, & quod opus sit bonum, & ꝑ sit bona intentione factum. sed ad hoc ꝑ sit malum quod agitur, sufficit, quod sit malum opus, vel quod sit mala intentione factum. Notandum etiam ꝑ in male agere, formidius est in eo quod agitur contra conscientiam, quam ex eo ꝑ est opus malum. Qui ergo non agit contra conscientiam, est beatus quantum ad hoc, quia non est contra conscientiam faciendum, quia non potest quis agere contra conscientiam, nisi peccet: non tamen est beatus simpliciter, nisi conscientia illa sit recta , quia non sufficit habere intentionem bonam, & non agere contra conscientiam, nisi opus, quod agit, sit de genere bonorum. Deinde cum dicit.

Qui autem discernit, si manducauerit, is damnatus est.

Ex veritate proposita probat intentum ; ostendens

A vsum ciborum esse malum, si sit contra conscientiam manducantis. Formetur aurem sic ratio, Qui agit contra conscientiam peccat, & est damnatus: sed qui discernit cibos, si ex eis manducauerit, agit contra conscientiam: ergo peccat, & est damnatus. De hac ratione ponit virtutem mediū. Continuetur autem sic, bene dico, quod beatus est qui non agit contra conscientiam, & qui agit contra eam est damnatus: & quia sic est, qui autem discernit(supple) in cibos aliquos mundos, & alios quos immūdos, si manducauerit(supple) de immūdis, & fecerit contra conscientiam, is damnatus est. Notandum autem, ꝑ in omnibus considerandum est id, quod est per se. Veritas ergo, quam præmisit Apostolus, vera est per se, videlicet, ꝑ qui non facit contra conscientiam, est beatus. sed si aliquis male agens , non faciat contra conscientiam, non ratione, qua non facit contra conscientiam, peccat , sed ex eo peccat, ꝑ opus, quod agit, ē de genere malorū. Rursum, veritas illa proposita cum hoc ꝑ est vera per se, quia non facere contra conscientiam, per se est bonum , licet per accidens possit esse malum, est etiam sufficiens ad propositum: nam propter hoc inducta est ab Apostolo, vt ostēdar, peccare , & damnari esse contra conscientiam agentem. quod nulli dubium est, verum esse: nam & si per accidens potest esse falsum , ꝑ faciens secundum conscientiam sit beatus, nullo tamen modo potest falsificari, quin faciens contra conscientiam sit damnatus. Notandum etiam duplicitem esse casum assignatum, in quo v̄s ciborum potest illicitus esse. Vnus si sit cum scando proximi. Alius si sit contra conscientiam co-medentis. Primus casus tunc temporis pertinebat ad gentiles, qui cum scando iudeorum vtebantur cibis in lege vetitis . Secundus pertinet ad Iudeos, quibus dictabatur conscientia, quod deberent à cibis veritis abstinere. Deinde cum dicit.

C Quia non est ex fide. omne autem, quod non est ex fide, peccatum est.

D Declarat quod dixerat: dixerat enim, ꝑ qui facit contra conscientiam est damnatus. huius autem rationem assignat, & hanc veritatem declarat ex eo ꝑ sic agens facit contra fidem. Formetur autem sic ratio , omne quod non est ex fide est peccatum, & quicunq; agit cōtra fidem peccat & est damnatus: sed agens contra conscientiam est huiusmodi: ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem mediū. Continuetur autem sic, bene dico ꝑ qui agit contra conscientiam damnatus est, quia non est ex fide, idest, ideo est damnatus, quia sic agens non agit ex fide, immo agit contra fidem. Ideo subdit, Omne autem quod non est ex fide, idest, omne quod est contra fidem, peccatum est. Tunc ergo est sup plenda ratio, ꝑ cum agere contra cōscientia sit agere contra fidem, oportet omne tale peccatum esse. Notandum autem ꝑ gloria fidem dupliciter hic accipit. primo pro ipsa cōsciētię. Secundo pro ipsa fide ad litterā. Sed secundum primum modum probatur idem per idem: probatur enim ꝑ est damnatus, qui agit contra conscientiam. Secundo mōdo, accipitur hic fides pro ipsa fide ad litteram. & tunc procedit ratio, vt in expōsitione literā diximus. Secundum hoc ergo dicemus ꝑ qui cibos comedit contra conscientiam est damnatus, eo ꝑ facit contra fidem: agere enim contra conscientiam, est agere contra id quod credit: agere autem contra id quod credit, est agere contra fidem : ergo agere contra conscientiam, est agere contra fidem.

Dubitaret forte aliquis de illo verbo Apostoli, Malum est homini, qui per offendiculū manducat. Ergo videtur, quod propter scandalum proximos rum sit à licitis abstinendum. nam si licet nobis cibum in lege vetitum sumere , & debemus ab hoc abstinere propter scandalum proximi, sunt ergo licita propter proximi scandalum dimittenda. Sed si sic esset, tunc pa ri ratione

Matt. 18. si ratione non possemus nostra repetere in iudicio, si inde scandalizaretur proximus. Dicendum, quod disanguinatio est de scandalio proximi, utrum proueniat ex ignorantia, vel ex certa malitia. Quia si prouenit ex ignorantia, abstinendum est a licitis propter scandalum proximorum, dum tamen illa licita non sint necessaria ad salutem, huiusmodi enim scandalum docuit nos vitare christus, cum dixit, Videte ne contemnatis vnum de pusillis his. Sed si huiusmodi scandalum non prouenit ex ignorantia, nec etiam ex infirmitate, sed magis ex certa malitia, tunc non oportet cauere a licitis propter huiusmodi scandalum. Vnde dominus docuit propter huiusmodi scandalum veritatē dimittendam non esse; nam scandalizatis phariseis dixit, finite illos, cęci sunt, & duces cęcorum. Aduertendum est tamen circa scandalum pusillorum, quia propter huiusmodi scandalum debet homo vsum licitorum diffire, quo usq; sit ei redditus ratio, per quam huiusmodi scandalum amoueri possit. q; si adhuc ratione redditus scandalum durat, iam non videtur scandalum procedere ex ignorantia vel ex infirmitate, sed ex certa malitia. Censendum est ergo de tali scādalo phariseorum: propter scandalū enim illud iam non tenemur prætermittere licita. Vnde diligenter considerandum est hūc modū tenuisse Ecclesiam in observatione cæremotiarum legalium. Nam vsg; ad plenam diuulgationem euangeliū, tolerabat Iudeos conversos, suas cæremoniae obseruare: nā vsg; ad tempus illud sufficienter poterant instrui Iudei, & sufficienter poterant eis ratio assignari, q; illę cæremoniae nō erat nisi figuræ noui Testamenti: & quia adueniente veritate, decebat cessare figuræ, ceſſauerunt illę cæremoniae, et absolti sumus ab illis, nec ē in talibus spes ponēda. Post plenam diuulgationem euangeliū, & post veritatis redditam rationem, si voluissent Iudei in observatione legalium persistere, & voluissent scandalizari de non obseruantibus cæremoniae legis, iam hoc scandalum procederet non ex ignorantia vel ex infirmitate, sed ex certa malitia. Ideo non erant in hoc vterius tolerandi.

Matt. 19. Vterius forte dubitaret aliquis de illo verbo Apololi, Tu fidem habes: penes temetipsum habe coram Deo. Videtur enim in his quae sunt fidei, non sufficit habere fidem in corde penes temetipsum, nec sufficit habere eam coram deo tantum, nisi & habeat eam coram hominibus, vt eam ore confiteatur, iuxta illud quod supra dicebatur, Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Dicendum, q; refert loqui de iis quae sunt fidei, vtrum sint determinata ab ecclesia, vel non? quia si determinata sunt, non sufficit corde tenere, nisi loco & tempore exprimatur ore, quā tumcung scandalum oriatur: non est enim in talibus doctrinę veritas propter scandalum dimittenda. Sed si illa non sunt per fidem determinata, non oportet huiusmodi fidem manifestare cum scandalio proximorū. Sic autem est in proposito: quia Iudeis cōuersis ante plenam diuulgationem euangeliū, tolerabantur a eccliesia ceremonialia obseruare: & tunc temporis nondum determinatum erat per ecclesiam, vtrum licet eis hoc facere, tunc ergo cum Iudeorum scādalo fidem huiusmodi propalare non oportebat. Aduertendum tamen, quod inter sapientiores, & maiores, & inter eos qui habuissent de fide determinare, cōgruisset hoc dicere: sed inter infirmos in fide, & inter ignorantes, non requirebatur cum eorum scādalo prout pere in huiusmodi veritatem. Aduertendum est tamen, q; in talibus non oportet fidem manifestare executione operum, sed sufficit eam pandere confessione verborum, vt appareat in Matrimonio, q; non licet ipsum damnare: nec tamen oportet omnes in ecclesia Matrimonium contrahere, sed sufficit hoc ore confiteri. Sic & in proposito, sufficit confiteri nullum vsum ciborū

A secundum se esse illicitum, non tamen oportet omnibus cibis vti, immo bonū est a multis cibis abstinere.

Vterius forte dubitaret aliquis de illo verbo Apololi, Is damnatus est, quia non est ex fide. Quæritur ergo, quomodo faciens contra conscientiam, faciat contra fidem. Dicendum, q; sicut in speculabilibus ex intellectu, qui est habitus principiorum, sequitur scientia, quae est habitus conclusionum: sic ex fide, per quam credimus Articulos, qui sunt quasi principia, habet ordinum conscientia, quę continet quasi conclusiones. vt si fide tenemus, q; est unus Deus, ex hoc conscientiam habemus ponere plures. Fide tenemus, q; non debemus Deum offendere: ex ista regula quam fides proponit, quasi ex quadam vniuersali maxima, sequitur haec conclusio, q; comedere cibum, vel quicquid aliud agere, quod credamus Deo offendit, faciendum non esse. Ex huiusmodi ergo reguli, sequitur q; tu habeas conscientiam facere contra illas. Quare sicut quod est contra conscientiam, est contra intellectum, id est, quod est contra habitum conclusionum, est contra habitum principiorum: sic quod est contra conscientiam, est contra id quod credimus, & est contra fidem. Vel possumus dicere, q; duplex est fides: informis, & formata. Quod ergo est contra conscientiam, & si non est contra fidem informem, quia potest quis contra conscientiam agere, & tamen fidem informem habere; est tamen contra fidem formatam, quia impossibile est, q; agens contra conscientiam, habeat formatam fidem.

Vterius forte dubitaret aliquis de illo verbo Apololi, Omne quod non est ex fide, peccatum est. quod glossa exponens, ait, Omnis infidelium vita, est peccatum. Videtur ergo ex hoc, q; quicquid agant infides, peccant: ergo colendo vineas, construendo domos, faciendo eleemosynas, subueniendo oppressis, peccant; quod est durum dicere. Dicendum quod omnis vita infidelium vt infideles sunt, peccatum est; ex hoc enim sunt infideles, in quantum credunt falsos Deos. quies quid ergo agunt ad honorem falsorum deorum, peccant. Vnde si eleemosynas dent, subueniant opressis, vt seruiant falsis Deis, licet opera sint bona, tamen quia intentio est mala, peccant. Attamen si infidelis hoc faceret, non vt seruaret falsis deis sed ex quadam pietate naturali, licet non mereretur, quia caret gratia: attamen non peccaret, quia nō esset ibi malum opus, nec mala intentio. Est ergo diligenter considerandum, q; in bonis Christianis nihil est damnationis, iuxta illud supra, Nihil ergo nunc damnatio nis est iis qui sunt in Christo Iesu. Et quia sic est, tota vita bonorum fidelium, est meritoria, in quantum ad dei gloriam ordinatur. Nam non solum in aliis, sed etiam ad ea ad quae inclinamur ex natura, mereri possimus: iuxta illud. 1. Cor. 10. siue ergo manducatis, siue bibatis, vel aliud quid faciatis, omnia in gloriam dei facite. Sed de infidelibus non est sic: nam licet in nobis non sit aliquid damnationis, non tamen in eis nihil est bonitatis; immo simul cum malo infidelitatis, est bonum natura. quare, vt dicebatur, si infidelis ex naturali pietate, vel ex naturali industria inveniatur vt bonum agat, non peccat.

Omnis ergo vita infidelium infideliter facta, & ad honorem falsorum deos rum relata, est peccatum; non tamen quocunq; modo accipiendo tota vita infidelium est peccatum, vt est per habita manifestum.

AD ROMANOS.

LECTIO: XLIX.

**Ebemus autem nos fir
miores imbecillitates
infirorum sustinere,
& non nobis placere.**

Postquam Apostolus instruxit firmiores in fide & maiores, quod non debeant condemnare nec scandalizare minores & infirmiores in fide: in parte ista, ut dicebatur, instruit eos, quod debeat ipsos sustinere, & suscipere. Ad cuius evidentiam sciendum, & circa proximum nos debemus habere dupliciter, primo, declinando mala. Secundo, faciendo bonum. In prima ergo parte instruxit Apostolus maiores & firmiores, mala minorum declinare. In parte ista instruit eos, bona eorum facere dupliciter. Poterat autem maiores circa minores mala committere, primo eos condemnando & iudicando, sicut faciebant gentiles qui iudeos conuersos de suis ceremoniis iudicabant & condemnabant. Secundo poterant erga eos malefacere, ipsos scandalizando & offendendo. Et sicut maiores & firmiores in fide erga infirmos poterant dupliciter facere mala, sic poterant dupliciter facere bona, videlicet eos, substendendo ne caderent, & eos suscipiendo, ut promouerentur ad bona, & proficerent. Aduertendum tamen, & omnia haec non semper differunt opere, sed sufficit & differant intentione: nam aliud est lapidem vel quocumque aliquid graue impellere deorsum ut ruat, & aliud est ipsum sustinere ne cadat. Sic aliud est infirmos in fide scandalizare, & ipsos impellere ad ruinam: & aliud est ipsum sustinere ne ruant. nam si non impellas ut ruant, declinas malum: si sustines ut non cadant, facis bonum. Gentiles tunc temporis ante plenam diuulgationem euangelii si abstinebant a cibis in lege veritatis ut non impellerent iudeos ad malum, hoc pertinebat ad vitandum scandalum, & ad declinandum malum: sed si hoc faciebant non solum ut impellerent ad ruinam, sed etiam ut sustinerent eos ne caderent, hoc pertinebat ad operationem boni: plus est enim sustinere aliquem ne cadat, quam ipsum non impellere ad ruinam. Igitur, ut patet per habita, non scandalizare differt a non condemnare vel non iudicare: quia plus importat non scandalizare, quam non condemnare. Nam ad hoc quod gentiles non scandalizarent iudeos tunc conuersos, oportebat & ipsi abstinerent a cibis in lege veritatis. Sed ad hoc quod non iudicarent vel non condemnarent eos, sufficiebat quod gentiles non profiterentur nec assererent iudeos sic abstinentes agere contra salutem. Rursus nunc est ostensum, & substernere & sustinere se habet in plus, quam non scandalizare: sic etiam non promouere in bonum se habet in plus, quam sustinere vel substernere: nam ille qui graue mouet superius, non solum sustinet ipsum ne cadat, sed etiam ipsum ad altiora impellit. Itaque dicere possimus, & non scandalizare, non iudicare, sustinere, & in bonum promouere, sic se habent, quod semper postterius habetur per additionem ad prius. quia non scandalizare se habet in plus, quam non iudicare: sustinere in plus quam non scandalizare: & in bonum promouere, in plus quam sustinere. Rursus, hec sic se habent, quod prima duo, videlicet, non iudicare, & non scandalizare, ut patet per habita, pertinent ad declinationem mali: secunda vero duo, scilicet, sustinere, & in bonum promouere, pertinent ad operationem boni.

Postquam ergo Apostolus instruxit firmiores in fide, quantum ad prima duo, quae dicunt declinationem

A mali: in parte ista instruit eos, quantum ad alia duo, quae pertinent ad operationem boni. Dividitur ergo hoc capitulum in tres partes; quia primo Apostolus instruit firmiores in fide, & debeant infirmos substantiare & sustinere: secundo instruit eos, & debeant eos suscipere, & in bonum promouere: tertio, ne Apostolus in crepetur a Romanis, inquit circa Romanos suam innocentiam ostendere, & suam excusationem facere. Secunda, ibi, Propter quod suscipite. Tertia, ibi, Ceterus sum frater.

B Ad evidentiam autem primae partis, scidum, quod sicut in edificio materiali requiruntur aliqui lapides firmiores & duriores sustinentes totum edificium neutruat: sic & in edificio spirituali & in ecclesia, illi, qui sunt firmiores & magis probati in fide, debent alios sustinere ne cadant. sed hoc non potest fieri sine diuina auxilio, & sine diuina subuentione: quia nisi Deus auxiliaretur nobis, & nisi per suam gratiam subveniret, non solum alios sustinere non possemus, sed etiam nos ipsi rueremus. Tria ergo facit: quia primo circa substantiationem infirorum praemittit suam intentionem: secundo ad hoc probandum subiungit multiplicem rationem: tertio, ut hoc fieri possit, implorat diuinum auxilium, & diuinam subuentiōnem. Secunda, ibi, (Vnusquisque vestrum.) Tertia, ibi, (Deus autem patientiae.

C In prima parte intendit talē rationē, in omni edificio firmiora & stabiliora debent infirma & imbecilla sustinere: sed in spirituali edificio nos sumus firmiores: ergo non debemus solum de nobis placere, sed debemus imbecillitates infirorum sustinere. Hoc est ergo, quod ait. Continuetur autem sic, Non solum nos firmiores debemus non contemnere infirmos, eos condemnando & iudicando: & non solum non debemus eos ad malum prouocare, ipsos scandalizando: (sed debemus nos firmiores imbecillitates infirorum sustinere) eis compatiendo (& non nobis placere) id est, non solum debemus nobis placere, nostra volita faciendo, & nostra voluntati solum obediendo. Notandum autem, quod secundum Ambrosium, & habetur in glossa, ille dicitur sibi placere, qui ita facit quod sibi videtur bonum, ut non curet siue placeat siue non placeat proximo. Deinde cum dicit,

D **Vnusquisque vestrum proximo suo placeat in bonum, ad edificationem.**

Probat quod dixerat, ostendens multiplici ratione, quod non solum debemus nobis placere, sed etiam debemus alios supportare. Circa quod tripli facit, secundum quod tripliciter hoc probat. Primo probat hoc ex charitatis lectione. Secundo ex christi imitatione. Tertio ex scripture sacre testificatione. Secunda, ibi, (Etenim christus.) Tertia, ibi, (Quocumque enim scripta.) In prima parte intendit talē rationē, quicunque vult secundum charitatem incedere, debet proximo suo placere in bonum ad edificationem: sed vunusquisque debet studere charitati, & secundum charitatem incedere, ergo vunusquisque debet proximo suo placere ad edificationem. Hoc est ergo quod ait. Continuetur autem sic, bene dico quod non solum debemus nobis placere, sed vunusquisque nostrū (supple)charitati studens, ut supplet glossa, & secundū viam charitatis incedēs, proximo suo placeat in bonum ad edificationem. Notandum autem, in loquendo placentia hominibus, contingit dupliciter peccare. Primo si loquamus mala, secundum quod dicitur Isa. 30. Nolite aspicere nobis ea quae recta sunt: loquimini nobis placentia. Ideo ait, vunusquisque placeat proximo suo in bonum, id est, ad id quod est bonum & rectum, ita quod sit opus bonum. Secundo contingit circa hoc peccare propter malam intentionem, ut si homo hoc faciat propter hominū fauorem, & propter hominū laudem, & propter hoc ait, ad

Psal. 68. ait, ad **ædificationem**, ut sit **intentio bona**. Ad bene **A** ergo a **zendum**, requiritur **opus bonum**, & **intentio bona**. Deinde cum dicit.

Etenim christus non sibi placuit: sed si-
cūt scriptum est, **Improperia improperan-**
tium tibi, ceciderunt super me.

Adducit ad hoc idem secundam rationem sumptā
ex christi imitatione. Formetur autem sic, **Omnis chri-**
sti actio nostra est instruō, vt illud faciamus; sed chri-
stus non solum placuit sibi, sed **improperia**, & aliorū
peccata in se portauit: ergo nec nos debemus solum
placere nobis, sed debemus proximos supportare.
Hoc est ergo quod ait. Continuetur autem sic, **bene di-**
co, quod nos non debemus solum placere nobis: quia
(etenim christus non sibi placuit tantum; sed sicut scri-
ptum est, **Improperia improperantium tibi,** idest, peccata
aliorum ceciderunt super me, idest, ego portauit:
tunc enim quæ non rapuit exsoluebat. Tunc ergo est **B**
supplenda ratio, quod si christus mortuus est propter
peccata nostra, quæ sunt **improperia diuina**, & no-
solum placuit sibi, sed voluit mori pro nobis: & nos no-
solum debemus placere nobis, sed debemus afflictio-
nem sustinere pro proximis. Notandum autem **¶** in his
verbis loquitur dei filius Deo patri, vt dicatur, **Impro-**
peria improperantium tibi, ceciderunt super me. Quod
dupliciter potest exponi. primo de omnibus peccatis:
quia omnia peccata nostra christus in corpore suo
portauit, **juxta illud Isa. 53.** Verè languores nostros
ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Et sic pros-
cedebat ratio facta. vt sicut Christus nobis cōpatiens,
non solum sibi placuit, sed omnia peccata nostra, quæ
sunt diuina **improperia**, moriendo in se portauit: sic
nos non solum debemus nobis placere, sed debemus
aliorum infirmitates supportare. Secundo modo pos-
test exponi de peccatis Iudeorum. vt dicamus **¶** **im-**
properia & detractiones Iudeorum improperantium
tibi, idest, blasphemantiū te propter sua mala opera,
ceciderunt super me: & quia ex hoc procurauerunt
mortem meam, quia voluntatem tuam eis propone-
bam, & eorum mala opera redarguebam. Hoc autem
satis significavit dominus, cum ait, **Oderunt me, & pa-**
trem meuni. Deinde cum dicit.

Quæcunq; scripta sunt, ad nostrā
doctrinā scripta sunt: vt per patientiam
& consolationem scripturarum, spem ha-
beamus.

Adducit tertiam rationem, sumptam **ex scripturas**
sum constructione. Ad cuius evidentiam sciendum, **¶**
christus pro nobis omnibus voluit pati, & nos omnes
quantum in se erat consolatus fuit. Ea ergo, quæ scri-
pta sunt de patientia christi, quam habuit in patiendo
pro nobis, & de consolatione eius, qua consolatus est
nos, scripta sunt ad nostrā doctrinā: vt nos exem-
plo eius discamus pati pro proximis, & secundū quod
possibile est consolemur eos, & hoc faciendo habeas-
mus spem & consolabimur à christo: nam qui consol-
lantur christi membra, spem habeant & consolabun-
tur à Christo capite. Formetur ergo sic ratio, quæcunq;
per scripturā sacram de christo scripta sunt ad nostra
doctrinā, illa debemus facere & operari, vt spem ha-
beamus remunerari, & consolari a christo: sed per scri-
pturam scriptum est de patientia christi, quam habuit
in patiendo pro nobis, & de consolatione eius, qua
consolatus est nos: ergo hoc debemus facere & opera-
ri, quia debemus aliis compati, & alias consolari, vt
spem habeamus remunerari, & consolari a christo. Hoc
est ergo quod ait. Continuetur autem sic, **bene dico quod**
no debemus nobis placere, sed debemus placere pro-
ximis, compatiendo eis, & consolando ipsos: quia sic

nos docet scriptura sacra, vt in hoc imitemur christū.
nam quæcunq; scripta sunt (supple) de christo in diuis
uinis literis, ad nostrā doctrinā scripta sunt: vt per
patientiam & consolationem scripturarum, idest, per
patientiam & consolationem, quam scripturæ conti-
nent de christo & de aliis sanctis (supple) instruti & do-
cti, spem habeamus, scilicet, quod ipsi consolabimur, si
fuerimus in aduersis. quasi diceret quod si nos fueri-
mus instruti & docti de patientia & consolatione,
quam scripturæ continent de christo & de aliis sanctis,
vt scilicet discamus compati aliis & consolari eos, vt
christus & alii sancti fecerunt, spem habebimus, quod
& ipsi consolabimur. Tunc ergo est supplenda ratio, **¶**
cum sic sit, debemus agere hoc & operari, & non debe-
mus solum nobis placere, sed debemus infirmitates
proximorum sustinere & supportare, compatiendo
eis, & consolando ipsos. Notandum autem, quod quæ-
cunq; scripta sunt, ad nostrā doctrinā scripta sunt,
sunt enim libri quasi secunda memoria, vt posteriores
homines ex eis accipiāt documentum & disciplinam:
frustra enim hæc redigerentur in scripturis, nisi pro-
pter utilitatem posteriorum, iuxta illud. 2. Timoth. 3.
Omnis enim scriptura diuinitus inspirata, utilis est ad
docendum, ad arguendum, ad corripiendum, & ad eru-
diendum. Deinde cum dicit.

Deus autem patientiæ & solatii, det vos
bis idipsum sapere in alterutrum secun-
dum Iesum christum: vt vñanimes, vno
ore honorificetis deum & patrem domini
nostri Iesu Christi.

Quia, vt dicebatur, sic sustinere infirmitates alios
rum, & sic compati eis, & consolari ipsos, non possumus
sine diuino auxilio, & eius subuentione: ideo hic
C Apostolus, vt hæc hant, implorat diuinum auxilium, &
diuinam subuentiōnem Ideo ait, Deus autem, qui est
dator patientiæ & solatii, det vobis idipsum sapere in
alterutrum, vt scilicet vñus alteri patienter compatia-
tur, & vñus alium consolatur, & hoc secundum Iesum
christum: vt vñanimes, vno ore honorificetis deum &
patrem domini nostri Iesu christi. Notandum autem,
quod ad hoc quod vni membro compatiat aliud
membrum, & ad hoc quod bonum & consolatio vnius
membri radundet in bonum & consolationem alterius,
oportet **¶** illa membra habeant ad se inuicem
unitatem: & quia fidelium debet esse eadem mens, &
idem sapere, ideo vno paciente aliis compatitur, &
vñus alium consolatur. Apostolus ergo orat, vt idem
sapiamus, vt vnum sapiendo & eandem mentem has-
bendo, vñus alterum sustineat, ei compatiendo, & ipsi
sum consolando. Notandum etiam, quod quia sustinē-
do imbecillitates infirmorum, duo debemus facere, vñ
delicet, ei compati, & eos consolari, ideo Apostolus
duo orat: videlicet, **¶** deus sit dator nobis patientiæ, &
aliis compatiendo, eorum infirmitates patienter sup-
portemus: & orat **¶** deus sit nobis dator solatii, vt aliis
consolationem & solatium tribuamus. Notandum etiam
quod, vt dicebatur, ad bene agere requiruntur duo, vi-
delicet, bonum opus, & bona intētio. Ideo ait, Det vo-
bis idem sapere in alterutrum secundum Iesum chris-
tum, vt scilicet opus sit bonum, & subdit, Vt vñanimes,
vno ore honorificetis Deum, & etiam intentio
sit bona: nam quæ sunt secundū Iesum, sunt bona
opera: & quæ sunt in honorem dei, sunt bona intētio.
Notandum est, quod ait, vt vñanimes, vno ore:
quia tā interius in mente & in corde, quā exterior in
ore, debemus quæ agimus lucere in honorem dei. No-
tandum etiam, quod licet Deus sit Pater omniū per crea-
tionem, & sit pater sanctorum per adoptionem, spe-
cialiter tamen est pater Iesu christi per specialem gene-
rationem: est enim christus filius Dei patris natura, nō

Q

AD ROMANOS.

adoptione. Et quia sic est, ut speciali modo proponatur nobis imitandus, ait, quod debemus honorare deum & Patrem domini nostri Iesu christi, id est, qui singulari modo est pater Domini nostri Iesu christi, quem (supple) Dominum nostrum Iesum christum imitari debemus. Deinde cum dicit.

Propter quod suscipite inuicem: sicut & Christus suscepit vos in honorem Dei.

Postquam ostendit, quomodo debemus proximos susciperne, ne cadant hic declarat, quomodo debemus eos suscipere, & in bonum promouere, ut proficiantur propter quod sciendum, quod sicut non possumus infirmitates proximorum susciperne sine diuino auxilio, sic multo magis non possumus ipsos in bonum promouere sine diuina subuertione. Ideo circa susceptio nem proximorum, tria facit; quia primo premitte suam intentionem: secundo ad eam probandum adducit multiplicem rationem: tertio, ut hoc fieri possit, implorat diuinum auxilium, & diuinam subuertionem. Secunda ibi (Dico enim Iesum christum.) Tertia, ibi (Deus autem spei.) In prima parte intendit talem rationem, Quicunq; volunt imitari christum, debent alias suscipere, & eos in bonum promouere in honorem dei, sicut christus suscepit nos, & promovit nos in Dei honorem: sed omnes nos debemus esse imitatores christi: ergo &c. Hoc est ergo quod ait. Continuetur sic, Dicimus est quod nos debemus christum imitari, propter quod ergo quia sic est, suscipite inuicem, id est, fratribus suscipiant infirmos, eos in bonum promouendo, & hoc (supple) in honorem dei: sicut christus suscepit nos, & promovit nos in bonum, in honorem dei. Notandum quod christus suscepit nos in honorem Dei, quia omnia referebat in honorem patris, iuxta illud Ioan. 8. Honorifico patrem meum, & vos in honore mei. Sic & nos debemus alias suscipere, & in bonum promouere, in honorem dei. Deinde cum dicit.

Dico enim Iesum Christum, ministrum fuisse Circuncisionis propter tveritatem Dei, ad confirmandas promissiones patrum.

Manifestat quod dixerat, ostendens christum nos omnes suscepisse, & in bonum promovisse. Circa quod duo facit: quia primo probat de Iudeis. Secundo de Genti bus, ibi (gentes autem.) In prima parte intendit talem rationem, Quicunq; est minister circuncisionis propter veritatem dei ad confirmandas promissiones patrum, ille est specialis susceptor & promotor Iudeorum: christus est huiusmodi: ergo &c. De hac autem ratione posuit virtutem mediū. Continuetur autem sic, bene dico quod christus suscepit nos: nam ipse fuit susceptor Iudeorum. Ideo ait, Dico enim Iesum christum fuisse ministru, id est, fuisse predicatorem circuncisionis, id est, Iudeorum, specialiter enim ipse predicauit & euangelizauit Iudeis, propter veritatem dei, ad confirmandas promissiones patrum, id est, ut Deus verus esset in se, & ut appareret verus in promissis, implendo promissa patribus Iudeorum. Notandum etiam quod licet Christus venerit pro salute omnium, tamen quia personaliter exhibuit se Iudeis, & corporaliter inter eos fuit conuersatus, specialiter dicitur minister circuncisionis, id est, euangelizator Iudeorum, & specialiter dicitur missus ad oves, quae perierunt domus Israel. Notandum etiam quod quia promissiones facte fuerunt patribus Iudeorum de christo, quia facta fuit promissio Abrahæ, iuxta illud Gen. 22. In semine tuo benedicentur omnes Reges terræ. & ad David etiam, Psal. 131. dictum est, De fructu ventris tui ponam super sedem meam. Quia sic est, ideo christus missus ad Iudeos fuit promissum fuerat patribus eorum, ostendit deum esse veracem, & confirmavit, id est, implevit

A promissiones factas patribus. Deinde cum dicit.

Gentes autem super misericordia, honore Deum.

Ostendit gentes etiam esse susceptas à christo. Circa quod quinque facit, secundum quod hoc quinque modis probat. Primo probat, ex gentium conuersione. Secundo, ex gentium confessione. Tertio, ex gentium aduinatione. Quarto, ex gentium deuotione. Quinto ex gentium gubernatione. Secunda ibi (sicut scriptum est.) Tertia ibi, (Et iterum dicit.) Quarta ibi (Et iterum laudate.) Quinta ibi (& rursus Isaías ait.) In prima parte intendit talem rationem, Quicunq; debent honorificare deum super misericordia facta, illi sunt suscepti à christo: gentes sunt huiusmodi, ergo &c. Hoc est ergo quod ait. Continuetur autem sic, Non solum Iudei sunt suscepti à christo, sed etiam gentes: quod autem sic sit, patet quod gentes super misericordia sibi facta, quia conuersi sunt, debent honorare deum. Tūc ergo est supplenda ratio, quod cum talis misericordia non potuisset ei fieri, nisi per christum, quia nemo venit ad patrem nisi per filium, oportet gentes a christo esse susceptas. Notandum autem quod dicit gentes super misericordia honorare Deum: quia non fuit facta pro missio gentibus, sicut Iudeis. & ideo in conuersione gentium potissimum apparuit misericordia dei: super hac autem misericordia facta gentibus, debent gentes honorare deum. Deinde cum dicit.

Sicut scriptum est, Propterea confitebor tibi in gentibus domine, & nomini tuo cantabo.

Probat hoc idem ex gentium confessione. Formetur autem sic ratio, Quicunq; per christum constitutur deo, & nomini eius cantant Canticum laudis, illi sunt à christo suscepti: gentiles sunt huiusmodi, ergo &c. Continuetur autem sic, bene dico quod christus suscepit nos, & quod gentes sunt susceptas à christo, sicut scriptum est in Psal. 17. Propterea confitebor tibi in gentibus, id est, faciam quod gentes consteantur tibi & nomini tuo cantabo, id est, ego christus faciam quod gentes nomini tuo cantent, id est, euidenter te magnificant. Tunc ergo est supplenda ratio, quod si christus fecit quod gentes considerentur deo, & si christus fecit quod gentes cantarent nomini diuino, id est, fecit quod gentes euidenter magnificant diuinum nomē: quia hoc non potuerint gentes facere, nisi fuissent à christo suscepti, & nisi fuissent in christi protectione recepti, ergo fuerunt suscepti & recepti à christo. Notandum autem quod ait confitebor, & cantabo; ut vnum pertineat ad confessionem interiorum in corde, aliud ad euidentem confessionem exterius in opere vel ore. Nam corde, ore, & opere, a peccatis recedendo, deum consideri debemus, eius legem approbando, & ipsius mandata sequendo. Deinde cum dicit,

Et iterum dicit, Lætamini gentes cum plebe eius.

Adducit tertiam rationem, sumptam ex gentium aduinatione. Formetur autem sic, Quicunq; adunatur cum plebe diuina, & sunt populus dei, illi sunt suscepti a christo, quia nemo potest ire ad patrem, nisi per filium: gentiles sunt huiusmodi, ergo &c. Hoc est ergo quod ait. Continuetur autem sic, bene dico quod gentes sunt susceptas à christo: quia & iterum dicit alia scripta, Lætamini gentes cum plebe eius, id est, Iudeis, qui sunt plebs dei, lætamini, scilicet, cum eis, qui estis vnum cum illis, & estis inserti in bonam olitiam, & estis adunati, & facti locii, & radices pinguedinis. Tunc ergo est supplenda ratio, quod si gentes sic facta sunt populus dei, cum hoc fieri non potuerit, nisi per christum, ergo gentes sunt susceptas à christo. Notandum autem quod

quod auctoritas hic inducta secundum glossam suscep-
ta est ab Isaia, & potest sumi ab Isaia 6, vbi nos habemus,
Exultabo in Ierusalem, & gaudebo in populo
meo. Christus enim exaltatus in Ierusalem quantum ad
Iudeos conquerens, & gaudet in populo suo quantum
ad Gentiles, qui sunt Iudeis adiuncti, & factus est unus
Dei populus cum illis. Vt secundum Bedam suscep-
tit huc auctoritas Deut. 32. ubi nos habemus. Laudat
et gentes populum eius. Nam in hoc gens laudat popu-
lum Dei, in quantum adiuncte sunt Divino popu-
lo. Deinde cum dicit.

Bal. 116.

**Et iterum, Laudate omnes gentes Domini-
num: & magnificate eum omnes po-
puli.**

Adducit quartam rationem, sumptam ex gentium
deuotione. Formetur autem sic: Quicunque lau-
dant Dominum, & magnificant ipsum, sicut & christo
suscepit gentes bona similitudo est ergo &c. Hoc est ergo
quod ait. Continuetur autem sic bene dico quod gen-
tes sunt a christo susceptae: quia si iterum scriptura di-
cit, quia scriptum est in Psalmo. Laudate omnes gen-
tes dominum & magnificate eum omnes populi, non
solum Iudei, sed etiam gentes. Tunc ergo est supposi-
da ratio, quod si gentes laudare Dominum laude des-
criptionis, & si omnes populi non solum Iudei, sed et
gentiles magnificant Dominum magnificencia exalta-
tum; cum hoc fieri non possit, nisi gentes essent a
christo suscepti, ergo &c. Non ergo possunt gentiles
vere deum laudare, & ipsum debere exaltare, & magni-
ficium praedicare, nisi essent a christo suscep-
tas. Deinde cum dicit.

Ila. ii. C.

**Et rufus Isaias ait. Erit radix Iesse: & qui
exurget regere gentes, in eum gentes spe-
rabunt.**

Adducit quintam rationem, radicem ex gentium
gubernatione. Formetur autem sic: Quicunque a christo
reguntur & in christo sperant, illi sunt suscepti a christo.
Non gentiles sunt huiusmodi ergo &c. Hoc est quod
dit. Continuetur autem sic, bene dico quod gentes sunt
a christo suscepti, quia si iterum Isaias ait, ut habetur
in libro radix Iesse, & populus, ex hac radice procedet
ille qui exurget regere gentes per fidem, & per op-
erationem, & in eum gentes sperabunt. Tunc ergo est sup-
plendaratio, quia hoc scriptum posset nisi gentes es-
sent a christo suscep- & essent sub eius regimine &
protectione recepti, ergo &c. Notandum est, quod fuit
Pater David, qui fuit binominus: vocatus enim fuit
Iesse & Ioseph. Virgo autem Maria de qua parus est christus
fuit de stirpe David. Secundum hoc ergo dicendum
est, Iesse fuit radix, David fuit arbor. B. Maria fuit ramus. Christus fuit fructus qui procepsit ex radice Iesse,
ex arbore David, & ex ramo Mariae. Iste autem sic ex his
gens, & secundum carnem huiusmodi originem ducus
succedit regere gentes, utra illud Psalmi, Dabo tibi
gentes hereditatem tuam. Regendo autem gentes &
convertiscendo eas ad te, gentes, sperauerunt in ipso
sum. Ex quia hoc fieri non posset nisi fuisse a christo
suscep- & ergo habetur principialis conclusio, quia
christus suscepit gentes & receperit eas sub suo regimine,
& sub sua protectione: propter quod gentes sic sus-
cep- & speraverunt in christum. Deinde cum dicit.

**Deus autem spes noster, vos omnes gau-
dio, & pace in credendo: ut abundetis spe,
& virtute spiritus sancti.**

Quia dixerat & debet esse iustum nos suscipere, si
cui christus suscepit nos cum hoc fieri non possit sine
auxilio diuino & eius subventione, ideo ut hoc fiat
subiungit diuinum auxilium & diuinam adiutorianam.
Propter quod sciendum, quod hoc quod debitis vnu-

a liture suscipias, & vnu alium in bonum promoveas,
quantum ad praelatos spectat, quia quo requiruntur, vnu
delicet charitatis abundantia, fidei concordia, eterna
hereditatis confidentia, & exterioris operationis effi-
cacia. Nam si homo non abundaret in charitate, quia
charitas Dei est illa qua nos urget & stimulat ad agen-
dum bonum proximi, non suscipiet alium debite, &
non esset debite intentus, ut ipsum ad bonum primo
ueret ergo requiratur ibi charitatis abundantia. Secun-
do requiritur fidei unitas vel fidei concordia, nam illi
qui habent eandem fidem, & sunt sub una lege, magis se
in unicum souent, & magis se in unicem pronouent ad
bonum. Tertio requiratur ibi eterna hereditatis con-
fidentia, quia nisi speraremus de eterna hereditate, &
nisi haberemus confidentiam de haereditate illa, non
essemus ita solliciti ad promouendum nos ad bonum
& ad suscipiendum nos ad inunicem. Quarto ad hoc re-
quisitur operis efficacia, quia si in operando essemus
sepidi, & non essemus efficaces & robusti, non possemus
implere quod hic iubetur. Apostolus ergo in hac sua
oratione haec quatuor tangit, dicens, Deus autem spei
id est, a quo omnia bona sunt speranda, (repleat vos
omni gaudio,) id est, omni latetia spirituali quantum
ad charitatis abundantiam, & replete vos (pace) id est,
concordia (in credendo) quantum ad fidei unitatem &
concordiam; ut abundetis spe id est, ut suis certi de
eterna beatitudine, quantum ad eternam hereditatis
spem & confidentiam, (et) ut abundetis virtute spiritus
sancti) quantum ad operis efficaciam, quia sive virtute
illius nullum est opus efficax. Notandum autem, quod
cum Apostolus oraret pro hoc quadruplici bono, vnu
delicet, pro charitatis abundantia, fidei concordia, &
pro aliis bonis iam dicit, premisimus hoc verbum, deus
autem spei aham non oramus pro aliquibus bonis nisi
apud eundam quo sunt bona speranda. & quia a deo
sunt omnia speranda, ideo ait deus autem spei, id est,
deus a quo cetera bona speranda sunt, det vobis hoc
bonum, ut replete vos gaudio & pace in credendo: &
det vobis alia bona que sequuntur.

Dubitaret forte aliquis de illis verbis Apostoli, quod
debemus imbecillitates infirmorum sustinere, & non
nobis placere, quod glossa exponens, ait, Debemus in-
unicem curam habere. Sed contra: habere curam est Pre-
latorum, non aegrotum. proximus debet habere cura
alterius, sicut sic Prelatus. Dicendum, quod vnum habere
curam alterius, potest intelligi dupliciter, vel ex offi-
cio & auctoritate omnibus, vel ex charitate fraternali:
primo modo habent anglati, secundo modo habent
omnes. Unde ergo duplitem modum videmus in corpo-
re naturali, & caput dirigit membra, & membra le iuic-
souent & adiuvantur. Et si Prelatus tanquam caput dei-
bet subiectorum habere curam, & ipsius subiecti tanquam
eiusdem capitis membra, debent le iuicere adiuvare.

Vterius forte dubitaret aliquis de eo quod in lite
si dicitur, vnu quisque vestrum proximo suo placeat.
Sed contra: ad Gal. 1. Si adhuc hominibus placet, chri-
sti seruit non est illi. Dicendum, quod omnis crea-
tura est quod bonum, sed non est finis bonum in crea-
tura: ideo est diligenda, sed non est ibi pomeritus finis.
sicut ergo volumus bonum proximo, sic ei placere de-
bemus. nam ipsa complacentia ex benevolentia sumit
ortum: constat autem quod secundum rectum amo-
rem charitatis nos diligimus proximum, non propter
fauorem humanum, nec propter aliquod aliud con-
transitorium, sed propter deum. sic etiam & placere
debemus proximo propter deum.

Vterius forte dubitaret aliquis de eo quod Apo-
stolus ait, Gentes autem super misericordia honorare
deum. Videretur ergo velle, quod in susceptione Iudeorum
fuerit veritas: quia dicit christum tuisse ministrum
circumcisiois propter veritatem: sed in susceptione
Gentium fuerit misericordia, quia ait, Gentes hono-

Q. II

imp. 116

rare deum super misericordia, id est, propter misericordiam eis factam. Sed contra vniuersitatem veritatis domini misericordia & veritas, ergo tam in ministratio-circumcisione, id est, tam in susceptione Iudeorum, quod erat in conuersione Gentium, apparuit utrumque dilectio, misericordia & veritas. Dicendum quod propter hoc quod suscepit Iudeorum scribitur veritatis non excluditur misericordiam & ipse Apostolus de gente Iudeorum fuerat, & dicit se misericordiam consecutum. Et per hoc etiam quod conuersio gentium ascribatur misericordie, non excluditur inde veritas, nam idem Apostolus loquens ad Ephe. 3. de conuersione gentium, ait, Misi autem omnium sanctorum minima data est hec gratia, in gentibus euangelizare inuestigabiles diuinitas christi, & illuminare omnes, quae sit dispensatio sacramenti absconditi a seculis in Deo. Si ergo conuersio Gentium fuit sacramentum absconditum a seculis in deo, hoc ipsum ad Diuinam veritatem pertinebat, quod hoc sicum sacramentum absconditum, & hoc suum propositum de falso iudicium gentium admiserat. Verum quia promissiones facte sunt Iudeis & non Gentibus; propter promissiones illa suscepit Iudeorum ascribitur veritas, quia ex hoc Deus verax apparuit in promissis. Conuersio autem Gentium misericordie attribuitur, quia ei promissio non est falsa. Advertendum tamen, quod in sacra pagina sunt multe promissiones factae de Gentibus, rursum illud Isa. 54. Lauda steriles quae non paris. Et ibidem dicitur, Quoniam mulki filii Desertorum, magis quam eius quae habet virium. Tametsi haec prophetiae & promissiones sint de Gentibus, non tamen factae sunt Gentibus: quia Prophete haec dicentes & si prophetabant de Gentibus, non tamen prophetabant Gentibus, sed Iudeis, ita quod ut pater, Gentibus non fuit falsa promissio; ideo eorum conuersio ascribitur misericordie. Iudeorum sero suscepit, quae est facta promissio, ascribitur veritatis.

LECTIO L.

Ertus sum autem fratres mei & ego ipse de vobis, quoniam & ipsi pleni estis dilectione, repleti omni scientia, ita ut possitis alterum monere.

Postquam Apostolus premisit suas instructiones in parte ista subiungit debitas excusationes. Proutque quod sciendum, quod de duobus forte in simili fuisse Romanos quod possent. Apostolum inculpare primo, quia eos increpauerat; potuisse enim forte Romani sic dicere, Nos sumus sic perfecti in scientia & in aliis bonis, quod sufficiet, possumus nos ipsos corrigeri, non oportet quod alius nos increpet. Secundo Romani potuerint inculpare Apostolum quod ad eos tantum ire tardauerat; ideo duo facit, quia primo excusat se de increpatione, quia Romanos redarguerat; secundum, do excusat se de tardatione, quia ad eos ire tantum dimulcerat; ibi (Propter quod & impediabar.) Circa primum duo facit, quia erga increpationem primo remouet causam fidam; secundo subiungit causas veras, ibi (Audacius autem scripsi vobis ex parte, id est de scriptura mea ex parte vos monitis reprehendi.) Postea ad ea formata fatus, Quisunque ex parte vos monet & reprehendit, ille audacter potest vobis responderi & defensionem agere, sicut inquit (In vobis audacius scripsit) Alius autem hoc dicens (ex parte) ut gloria tangit, tripliciter potest exponi. Primo, ut hoc referatur ad Romanos. Scdo, ut hoc referatur ad letitibetes. Tercio, ut hoc referatur ad epistolam Hec. A tria sunt in epistola considerata, videlicet Persona scribentis, Persona scripta, Persona dei scribentis. Si ergo hoc quod dicitur (in parte) referatur ad ipsos Romanos quibus scribendatur, erit similis quod hunc inter vos Romanos sent aliqui

A fuisse aliquos sufficientes ad hoc faciendum, quia dum est dicere in aliqua magna congregacione nulli esse sufficientes viros ad monendum & ad redarguendum delinquentes. Hanc ergo causam ficticiam quae videatur redidere in culpari Apostoli, in hac parte prima Apostolus removet, intendens talen rationem, Quis cunctus certus est quod inter vos Romanos sunt aliqui pleni dilectione, & repleti omni scientia, ut possint monere & redarguere, ille non reprehendit vos, quia credit in omnibus vobis esse insufficientiam; ego Apostolus sum huiusmodi, ergo &c. De hac autem ratione post ut virtutem medi, Continetur autem sic, ego Apostolus redargui vos Romanos de contemptione, monui vos de alterutra lustreptione, sed hoc non feci ut crederem nullos ex vobis esse sufficientes ad monendum & redargendum, immo (& ego ipse fratres mei certus sum autem de vobis, qui & ipsi id est, aliqui ex vobis ipsi sunt tales, & ceteri pleni dilectione) qui velitis bonum & repleti omni scientia, qui possitis bonum cognoscere, ita ut possitis alterutrum monere. Tunc ergo est supplex ratio, quod si ego Apostolus rectus sum, quod vos ipsi dicitis, quod inter vos ipsos Romanos sit aliqui hoc pleni dilectione & scientia, ut possitis alterutrum, id est, vos ipsos monere; quia vos monui & redargui, non sciuimus quod crederem in omnibus vobis insufficientiam esse. Notandum autem quod tangit Apostolus quae requirantur in monente & redarguente, videlicet, dilectione & scientia. Dilectione quia dicit, ut non ex odio vel ira hoc faciat. Ideo dicitur ad Galatas 6. Vos qui spiritualis es, instruite humerosi in spiritu lenitatis. Secundo ad hoc requiratur scientia, unde supra dicebatur, Testimonium enim perhibeo illis, quod emulatio quemquidem dei habent, non secundum scientiam. Multi enim videntur habere zelum, sed non secundum scientiam, nec semper tangunt. Ideo duo tangit, quod inter vos Romanos etiam sunt qui pleni dilectione & scientia. Notandum etiam quod aut repleti omni scientia, quae (ut gloria tangit), aliqui etant inter eos repleti scientia noui & veteris testimenti, & quia alii litera non sunt litera respectu. Divinarum scientiarum nouum & vetus testamentum, quae si omnem scientiam habere dicuntur. Notandum etiam quod (ut gloria tangit) Apostolus hic laudat Romanos, ut per hanc laudent eos ad meliora, provocans quia (ut Ambrosius ait) qui enim vider se laudari, laberat, ut vera sint quae dicuntur. Deinde cum dicit, quod

B Audacius autem scripsi vobis fratres ex parte.

C Exclusa ratione ficta, quare Apostolus Romanos monuerat & redarguerat in parte ista subiungit debitas excusationes & causas veras, quare hoc fecerat. Circa quod dicitur, quia primo praemittit suam conclusionem, secundo ad eam probandam subiungit mortis placita rationem, (Tangit in memoriam.) Consideratur autem sic littera, Ego Apostolus non redargui & monui vos, quia non credere alios inter vos esse sufficientes ad hoc averendum (sed suppone) propterea causas & proprias rationes alias infra subiungit. Circa datus autem fratris scripsi vobis ex parte, id est de scriptura mea ex parte vos monitis reprehendi. Postea ad ea formata fatus, Quisunque ex parte vos monet & reprehendit, ille audacter potest vobis responderi & defensionem agere, sicut inquit (In vobis audacius scripsit) Alius autem hoc dicens (ex parte) ut gloria tangit, tripliciter potest exponi. Primo, ut hoc referatur ad Romanos. Scdo, ut hoc referatur ad letitibetes. Tercio, ut hoc referatur ad epistolam Hec. A tria sunt in epistola considerata, videlicet Persona scribentis, Persona scripta, Persona dei scribentis. Si ergo hoc quod dicitur (in parte) referatur ad ipsos Romanos quibus scribendatur, erit similis quod hunc inter vos Romanos sent aliqui

Sent aliqui perfecti, quos redarguendo videretur forte Apostolus fuisse culpabilis & fuisse præsumptuosus, erant tamen inter eos aliqui imperfecti, indigentes du ra correctione. ideo ait, Audacius scripsi vobis, incre pando vos ex parte, id est, partem, hoc est, propter alia quem vestrum, qui hoc indigebat. Si vero hoc quod dicitur (ex parte) referatur ad personam scribentem, id est, ad Apostolum, tunc erit sensus, ego Apostolus audacius scripsi vobis ex parte, id est, ex parte ecclesie fidelium quæ mecum sunt, quasi diceret, & si ego video re præsumptuosus, si ex parte mea vos reprehendes rem tamen quia vos reprehendo ex parte ecclesie, & ex parte fidelium qui mecum sunt, ideo audacius vos scripsi. Tertio si hoc referatur ad epistolam, erit sensus, le ego reprehendissem per totam epistolam, for te haberetis materiam conquerendi: sed quia in ali qua parte epistole vos collaudauit, in aliqua parte vos reprehendi patet, & non processit ex odio, sed ex zelo, & ideo reprehendens vos non ex tota epistola sed ex parte epistole, audacius vobis scripsi. Notandum autem quod ex omnibus posset talis formari ratio, Quicunq; vos Romanos reprehendit non ex omnibus sed ex parte, id est, aliquem inter vos: & quicunq; reprehedit vos non ex tota epistola, sed ex parte epistole: & non ex se ipso, sed ex parte ecclesie, ille potest audacter vobis scribere: ego sum huiusmodi, ergo audacius vobis scripsi. Deinde cum dicit,

Tanquam in memoriam vos reducens.

Præmissa hac conclusione, & eis audacter scripsit: in parte ista ad hanc conclusionem probandam adducit multiplicem rationem. Circa quod octo facit, secundum quod octo rationibus hoc probat. nam primo probat hoc ex suaui monitione: secundo ex authoritatis commissione: tertio ex sui officii magnifica tione: quarto ex utilitatis consecutione: quinto ex christi adhesione: sexto ex sui officii debita executione: septimo ex euidenti fructificatione: octauo & ultimo ex alieni fundamenti repulsione. Secunda ibi, (propter gratiam.) Tertia, ibi (vt sim minister christi.) Quarta, ibi (vt fiat oblatio.) Quinta, ibi (habeo igitur gloriam) Sexta ibi (in obedientiam gentium.) Septima, ibi (ita ut ab Hierusalem.) Octaua & ultima, ibi (sic autem pre dictauit.) In prima parte intendit talem rationem, Ille qui vos reprehendit tanquam in memoriam vos reducens, ille leuiter & suauiter vos monet, & ille potest audacius vobis scribere: ego sum huiusmodi, ergo audacius vobis scripsi. Da hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic, bene dico quod audacius vobis scripsi, quia hoc feci, tanquam in memoriā vos reducens, & tanquam suauiter vos monens. Notandum autem, quod unus modus latentis & suavis re prehensionis est, cum quis sic alium reprehendit, dicēs, Ego reduco tibi ad memoriam, quod sic & sic debeas te habere. Unde hic modus inoleuit, vt quando inferiores maiores inciperant, hoc modo reprehensionis extuluntur. Hunc modum se tenuisse Apostolus testatur, cum ait, Scripsi vobis, tanquam in memoriam vos reducens, id est, tanquam faciens vos memores, ac si diceret quod mea monitio, & mea epistola magis fuit per modum redargitionis, quam per modum reprehensionis; & quia hic modus monitionis est suavis, ex ipsa monitionis suavitate potui vobis audacius scribere. Deinde cum dicit,

Propter gratiam, quæ data est mihi à Deo.

Adducit secundam rationem, sumptam ex authoritatis commissione. Formetur autem sic, Quicunq; mo net & reprehendit alios propter gratiam sibi datam à Deo, id est, propter authoritatem & propter officium à Deo commissum, ille potest eis reprehensiones & monitiones audacius scribere: ego sum huiusmodi, ergo

A reprehensiones & monitiones audacius scripsi. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic, bene dico & ego reprehendendo & monendo audacius vobis scripsi, quia hoc feci propter gratiam, quæ data est mihi à Deo, id est, propter Apostolatum, & propter officium & propter authoritatem mihi à Deo commissam. Notandum autem quod cum quis habet authoritatem & officium super alios, si eos inscrepat & reprehendit, cum officium & authoritas ipsi sum cogat, audacter debet hoc facere: & subditi debet hoc minus male ferre. Deinde cum dicit,

Vt sim minister Christi Iesu in Gentibus sanctificans Euangeliū dei.

Adducit tertiam rationem, sumptam ex sui officii magnificatione. Formetur autem sic, Quicunq; scribē do aliquibus, scribit eis vt minister christi, & vt ostendens euangeliū sanctum, & vt magnificans suum officium, ille potest audacius scribere: ego Apostolus sum huiusmodi, ergo audacius vobis scripsi. De hac autem ratione ponit virtutem medii, Continuetur autem sic, Quantumcunq; ego Apostolus per meam epistolam vos reprehenderim & redarguerim, tamen audacius vobis scripsi, quia hoc feci vt sum minister Christi Iesu sanctificans, id est, sanctum ostendens euangeliū dei in Gentibus, id est, inter gentes. Tunc ergo est supplenda ratio, & cum hoc faciendo magnificauerim officium meum, ne tantum bonum perderetur, potui vobis audacius scribere. Notandum autem, quod (vt glossa tan git) Apostolus sanctificauit, id est, sanctum esse, ostendit euangeliū bona operatione, & miraculorum perpetratione: nam propter bona opera quæ faciebat, & propter miracula quæ faciebat, ostendebat doctrinā suam esse veram, & ostendebat euangeliū quod præcabat, esse sanctum: & quia taliserat Apostolus, & innotescere poterat Romanis quod talis esset, ideo poterat eis audacius scribere. Deinde cum dicit,

Vt fiat oblatio gentium accepta, & sanctificata in Spiritu sancto.

Adducit quartam rationem, sumptam ex utilitatis consecutione: nam propter utilitatem quæ perueniebat Gentibus, & quam consequebantur Romani propter doctrinā Apostoli, poterat eis audacius scribere. Formetur autem sic ratio, Quicunq; per suam doctrinā assertantem utilitatē Gentibus, vt per eam Gentes siant oblate, & acceptae, & sanctificatae in spiritu sancto, ille potest Romanis, & omnibus Gentibus audacius scribere: ego sum huiusmodi, ergo audacius vobis scripsi. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic, bene dico & ego Apostolus vobis Romanis audacius scripsi, & audacter vobis euangelizō veritatem, quia hoc facio, vt oblatio gentium, oblatio Romanorū & aliorū Gentium fiat accepta, supple, deo p̄fidei acceptance & perfectione: & hīmōi oblatio sit sanctificata. hoc facio vt hīmōi gētes, quas ego deo offero sint sanctificatae p̄ suā operationē bonā: & hoc in spūlancto, sine quo nō est gratia, nō est aliquid opus bonum. Tunc ergo est supplenda ratio, & cum tanta utilitas vobis proueniat ex mea doctrina, possum audacius vobis scribere. Deinde cum dicit,

Habeo igitur gloriam in Christo Iesu ad Deum. Non enim audeo aliquid loqui eorum quæ per me non efficit Christus.

Adducit quintam rationem, sumptam ex Christi ad hēsione. Formetur autem sic, Quicunq; de doctrina sua querit per Christū diuinā gloriam, & nō audet aliquid loqui nisi ea quæ p̄ ipsum efficit Christus, ille secundū illam doctrinā potest quibuslungs audacius scribere: ego Apostolus sum hīmōi, & audacius vobis scripsi. De hac autem ratione ponit virtutem medii. Continuetur autem sic, bene dico & ego sum minister christi, & p̄ frā

AD ROMANOS.

Gum quem ego facio, facio propter gratiam quam data est mihi a Deo: & quia sic homini gloriam & huiusmodi fructum nolo ad me referre, sed ad Iesum Christum cuius sum minister, & ad deum a quo data est mihi gratia, ideo ait, Habeo igitur gloriam laboris mei in christo Iesu, id est, per christum Iesum cuius sum minister, gloriam dico referendam ad Deum a quo data est mihi gratia: & bene dic quod gloria laboris mei & frumentus quem ego facio, est per christum: (nam non enim audeo aliquid loqui eorum quae per me non efficit Christus.) quasi diceret, ego non facio sicut Pseudo apostoli, qui non sunt vere ministri Christi, sed tanquam verus minister Christi nihil refero ad me ipsum, sed solum loquor ea quae per me efficit Christus, id est, quae quid ego facio, & omnem fructum quem ego exerceo, non refero ad me ipsum. Hoc dico, quod illum fructum & illam gloriam per me, id est, ministerio meo efficit Christus, & totum hoc refero ad Christum. Et tunc est supplexa ratio, quod cum sic sit, potui vobis audacter scribere. Notandum autem, quod riulus qui non est coniunctus fonte, potest desiccare ab aqua: & doctrina qua non est coniuncta sapientia, potest desiccare a veritate. & quia fons sapientiae est verbum dei in excelsis, ut dicitur Eccl. 1. qui non est coniunctus Christo qui est Dei verbum & sapientiae fons, de leui ruit, unde nec potest audacter scribere, nec audacter euangelizare. & quia Apostolus omnia ad gloriam dei referebat, nihil loquebatur nisi ea quae per ipsum efficiebat Christus, ipse fuit quidam riulus coniunctus fonte sapientiae, ideo desiccare non poterat in doctrina, nec in scribendo, nec in pronunciando: & quia sic erat, bene sequitur per Romanos, & aliis Gentibus audacter scripsit. Deinde cum dicit,

In obedientia Gentium, verbo & factis, in virtute signorum & prodigiorum, in virtute spiritus sancti.

Adducit sextam rationem, sumptam ex debita & efficacitate officii executione. Ad cuius evidenter sciendū, & maxime tunc temporis in primordio inchoantis ecclesie, ad hoc quod officium predicatoris esset efficax, quings requirebantur. Primo doctrinæ fecunditas. Secundo virtus claritas. Tertio signorum multiplicitas. Quarto, Prodigiæ operositas. Et quinto, spiritus sancti interius operantis virtuositas: quia frustra laborat exterior lingua predicatoris, nisi ad interioris gratia saluatoris. Primo enim qui non est doctrina fecundus frustra predicit: Iuxta illud, si intellectus est tibi, respondere proximo tuo: si autem, sit digitus tuus super os tuum. Secundo, euangelizator debet esse vita præclarus; quia cuius vita despiciuntur, restat ut eius prædictio cõdemnetur. Ulterius, in primitiva ecclesia euangelizator debebat esse signorum, & prodigiæ operans: quia tunc temporis, nisi signa & prodigia viderentur non credebant. Quinto requirebatur ibi, quod spiritus sanctus intus esset operans, ut esset per habita manifestum. Vbi omnia haec concurrunt, poterat audacter scribere, & audacter euangelizare. Formetur sic ratio, Quicunque per doctrinam, quam in eo efficit Christus, vult ut gentes ad obedientiam vertantur verbo & factis in virtute signorum & prodigiæ, & in virtute spiritus sancti, ille potest audacter scribere & euangelizare: ego sum huiusmodi, quod potui audacter hoc facere. De hac ratione ponit tantum virtutem mediū. Continuetur autem sic, bene dico, quod ego audacius scripsi & euangelizavi, quia ea quae per me, id est, ministerio meo efficit Christus, supplex, efficit illa & in obedientia gentium, id est, ut gentes obedient euangelio, quasi dicat quod euangelium quod exercebam, erat, ut gentes euangelio obedirent. Et subdit, & hoc effici verbo, id est, doctrinæ fecunditate: & factis, id est, virtus & boni operis claritate: & in virtute signorum & prodigiis

Arum, id est, signorum & prodigiæ operositate: & in virtute spiritus sancti interius operante & adiuuante. Tunc ergo est supplenda ratio, quia tanta efficacia erat in executione officii apostolatus mei, audacter poteram scribere & euangelizare. Notandum autem, quod signa possunt dici miracula minora, prodigia vero miracula maiora. dicitur enim prodigium, quasi excellens signum. Et quia apostolus induxit gentes ad obediendum euangelio, faciendo miracula maiora & minoria, i.e. circa dicit se fecisse in virtute signorum & prodigiæ. Deinde cum dicit,

Ita ut ab Ierusalem per circumitum, usque ad Illyricum repleuerim euangelium Christi.

B Adducit septimam rationem, sumptam ex evidenti fructificatione. Formetur autem sic, Quicunque ita evidenter fructificat, quod ab Ierusalem per circumitum usque ad mare Illyricum repleuerit euangelium Christi, ille potest audacius scribere & euangelizare: ego sum huiusmodi, ergo &c. De hac ratione ponit tantum virtutem mediū. Continuetur autem sic, bene dico, quod ego audacius scripsi & euangelizavi, quia ita euvidetur (supplex) fructificavi, quod ab Ierusalem per circumitum, usque ad Illyricum mare, quod dicitur esse mare Adriaticum, vel mare Graecorum, quod est ex opposita parte Italie situm, repleuerim, id est, plene prædicauerim euangelium Christi. Tunc ergo est supplenda ratio, cum ex his apparet tanta evidenter fructus, tanta virtus spiritus sancti, possum audacter scribere & euangelizare. Notandum autem quod ait (per circumitum) quia forte aliquis putaret, quod solum eundo per rectam linneam euangelizauerit: quod excludens, ait (per circumitum) id est, cuicunque, & vndeque per partes illas repleteuit, id est, plene euangelium Christi prædicauit. Deinde cum dicit,

Sic autem prædicauit euangelium hoc, non ubi nominatus est Christus, ne super alienum fundamentum ædificarem.

D Adducit octauam & ultimam rationem, sumptam ex alieni fundamenti ædificatione. Circa quod duo facit: primo, n. facit quod dictum est: scilicet quod supposuerat probat per scripturam faciat, ibi, (sicut dictum est.) In prima parte intendit talem rationem. Ille qui non vult ædificare super arenam, nec super alienum fundamētum, id est, super fundamētum extraneum cuiusmodi erat fundamenum Pseudoapostolorum, sed tanquam sapientia architector, vult debitum fundamentum ponere, ille potest secure scribere & euangelizare: sed ego sum huiusmodi, ergo &c. De hac autem ratione ponit tantum virtutem mediū. Continuetur autem sic, dictum est, quod ego sic per circumitum repleui, id est, plene prædicauit euangelium Christi: sed hoc sic feci, & sic prædicauit Euangelium, vbi non nominatus est Christus: & hoc, ne super alienum fundamentum prædicarem. Tunc ergo est supplenda ratio, quod cum si sit, possum audacter scribere, & euangelizare. Notandum quod hoc quod dicit, Ne super alienum fundamentum prædicarem potest duplicititer exponi. Primo propter Pseudoapostolos, nam sciens apostolus eos sub nomine Christi multa falsa docere, & Christum aliter quod oportet annunciare, solitus erat eos præuenire, & veritatem integrè tradere, vbi nondum Christus nominatus erat. Et sic erit sensus ego quidem ita nixus sum prædicare Christi euangelium ipsi qui Christum ipsum non agnoscabant, ne super alienum fundamentum prædicarem, id est, super hæreticorum doctrinam, quae aliena est à veritate fidei fundamento: quia falsorum doctorum errores postea velle corrigere, difficile est & maximus laboris: nā apud eos si debeat bonum ædificium fieri, oportet fundamentum illud hæreticorum primò radicibus extirpari. Secundo

ri. Secundo modo legitur de bonis Apostolis, vt dicat apostolus se nolle ædificare super fundamentum aliorum apostolorum, non quia non faceret hoc, si cotigisset, id est, si expediisset, & si oportunum fuisset: vnde si non fecit hoc forte apud Græcos, scilicet, q̄ prædicauerit super alienum fundamentum, Romanis tamen prædicauit post prædicationem Petri. In eum ergo poterat esse bonum sic ædificare super alienū fundationem, sed simpliciter quia nulla erat messis, & multi conuertendi erant, ob id videbatur sibi magis expedire, primū fundamentum iacere. Deinde cum dicit.

Ela. 66.

Sed sicut scriptum est, Quoniam quibus non est annunciatum de eo, videbunt: & qui non audierunt de eo, intelligent.

Quod dixerat confirmat testimonio scripture sane. Continuetur autem sic, bene dico, q̄ prædicauit euangelium, vbi non nominatus est christus, sicut scriptum est, Quoniam quibus non est annunciatum de eo, id est, de christo, ip̄i videbunt, id est credent: & qui non audierunt, supple, prius de christo, intelligent, supple, prædicationem meam esse veram. Tunc ergo sup̄plenda est litera, q̄ si illi, quibus non est annunciatum, & qui non audierunt prædicari de christo, intellexerūt prædicationem meam veram esse, ergo prædicauit vbi non nominatus est christus. Notandum autem q̄ auctoritas hæc inducta legitur Isa. vlt. vbi habet, Et annūtiabunt gloriam meam Gentibus, qui non audierunt de me, & non viderunt gloriam meam. Notandum etiam q̄ in his verbis ostendit propheta, q̄ Gentes excellētiori modo peruenient ad cognitionem dei quam peruenissent antea Iudei: nā duplex est sensus discipuli, visus, & auditus: & dupliciter venimus in cognitionem veritatis. Iudei ergo, in cognitione diuina non tam protocerunt antea, sicut gentes protocerunt postea: quia non viderunt mysteria, que Prophetæ nuntiaverunt: gentes autem hæc viderūt. Ideo inquit, Quibus non est nuntiatum de christo, videbunt, supple, quod non viderunt Iudei. Secundò Gentes habuerūt excellentiorem cognitionem non solum quantum ad res vias, sed etiam quantum ad verba intellecta: quia omnia in figura contingebant illis. verba enim prophética, quæ erant de futuro, non ita poterant bene intelligere Iudei, sicut intellexerunt Gentiles: nam hæc de præterito ip̄i intelligebant. Et ideo quantum ad hoc subdit, Et qui non audierunt, intelligent, supple, quod non intellexerunt Iudei.

Dubitaret forte aliquis de illo verbo apostoli, Certus sum autem fratres, quoniam pleni estis dilectione.) nam nullus potest esse certior de aliquo, quam de se ipso: sed de ipso nescit homo, vtrum odio, vel amore dignus sit, vt dicitur Eccles. 9. ergo &c. Dicendum, quod in dilectione diuina est tria considerare, videlicet, charitatis habitum, charitatis actum, & acceptiōnem diuinam. Si ergo possumus scire nos habere charitatem, vt communitur ponitur, vel hoc esset ex parte diuinæ acceptiōnis, & sic nullo modo hoc sci re possumus, nisi per reuelationē: nullus enim cognoscit sensum domini, & nullus consiliarius eius fuit: ideo quid acceptet, & quid non acceptet, cum non sumus eius secretarii, nec eius consiliarii, scire non possumus, nisi ipse per suam misericordiam hoc nobis reuelare dignetur. Secundo ex parte ipsius habitus, & ita non possumus certitudinaliter scire nos habere charitatem: quia in cognitionem habitus deuenimus p̄ actus: potest enim homo scire, vtrum ipse diligat proximum, vel non diligat: sed vtrum ille actus dilectionis procedat ex habitu charitatis, vel ex aliqua pietate naturali, vel ex aliquo alio habitu acquisito, scire non potest: quia tanta potest esse similitudo inter actum dilectionis procedere ex aliis causis, & actū procedere ex habi-

A tu charitatis, q̄ nos inter hūc & illū certitudinaliter non sumus sufficiētes discernere. Possumus q̄ scire, q̄ diligimus, & q̄ volumus bonū, sed vtrū illud velle sit merito rū, & vtrū procedat ex habitu charitatis, certitudinaliter scire nō possumus. Tertiō ex parte ipsius actus, ēt nō possumus esse certi: quia sicut in cognitione habitus deuenimus per actus, sic & in cognitionem actus deuenimus p̄ objecta: & sicut poterat esse similis actus qui procedebat ex charitate & ex aliis causis, & ob id dicebamus, q̄ ex ipsiis actibus nō poteramus certitudinaliter scire nos habere habitū charitatis: sic q̄a poterat esse idœbile in quod tendimus per actū procedente ex actu charitatis, & per actum procedentem ex aliis causis, ideo nec ex parte actus, nec ex parte habitus, nec ex parte acceptiōnis diuinæ, possumus scire, an amore, aut odio dignissimus. Nam si aliquis diligit deū & in eum tendit p̄r dilectionem, nescit tamen quid sit iste actus dilectionis, & an procedat ex dictamine naturalis rationis, vel ex habitu charitatis ergo de ipso nō possumus esse certi. Possumus tamen habere coniecturas multum probabiles: vt si libenter audimus verba dei, si libentur vacamus spiritualibus bonis, & similibus. Secundum hęc igitur tripliciter respondemus ad questionem propositi. Nam cum dicit apostolus se esse certum, Romanos esse plenos dilectione: forte hoc dicebat, quia per reuelationem habebat aliquos tales esse: ita q̄ ex parte diuinæ acceptiōnis poterat hoc sci re, quia forte ei reuelatum fuerat. Secundo possumus respondere, q̄ poterat hoc scire ex parte habitus, cū ipse dicat, vos esse plenos dilectione, vnde gloria expōnens ait, q̄ Romani erant pleni dilectione, qua voles bant alii bonum. potest autem quis scire q̄ in eo est dilectio, qua vult bonum: sed vtrum illa dilectio, sit habitus charitatis, scire non potest. Tertio possumus respondere, q̄ hoc poterat scire ex parte ipsius actus: nā agnoscens eorum misericordiam erga proximos quæ effectus est charitatis, persuadere sibi poterat Romanos plenos eē dilectione: & tūc cum dicit, Certus sum) certitudo illa sonabit idem quod probabilis coniectura: & tunc non habet difficultatem quod queritur.

Vlterius forte dubitaret aliquis, vtrū homo certior possit esse de alio, quam de se ipso. Et videtur q̄ sic: quia apostolus dicit hic se esse certum, q̄ aliqui ex Romanis erant pleni dilectione, & tamen, vt dicebatur, homo de seipso hoc scire non potest. Dicendum, q̄ sci re de alio an sit in charitate, vel hoc est in generali sub modo confuso, vel in particulari sub modo signato. Si in particulari et sub modo signato, nunq̄ quis ita bene scit de alio, sicut de seipso: quia si hæc notitia est per coniecturam, plures coniecturas potest quis habere de seipso, q̄ de alio. Si autem hoc scit per reuelationem, credere debemus, q̄ si alicui reuelatur de salute alterius, q̄ magis reuelatur ei de salute propria. Sed si loquamur in generali & sub modo confuso, forte non esset inconveniens aliquem maiorem certitudinem habere de aliquo, quam de seipso, vt puta in uno magno populo, in una magna congregatiōne, q̄ sunt ibi aliqui boni, licet nesciamus in speciali discernerere qui sunt illi. Et secundum hoc potest haberi solutio ad dictum apostoli: quia certus erat, q̄ in rebus Romanis erant aliqui pleni dilectione, & erant existentes in charitate. sic quilibet debet esse certus, q̄ in una magna cōgregatione sunt multi tales, licet in particulari, qui sunt illi, scire non possumus.

Vlterius forte dubitaret aliquis de eo qđ ap̄ls ait, Repleti omni scientia. Contra: Scientia non replet, immo inflat, vt dicitur. 1. Cor. 8. Dicendum q̄ Scientia sine charitate inflat, vt ip̄sem in eodem loco habet: sed Scientia informata charitate non inflat, immo replet & ædificat.

C

AD ROMANOS.

LECTIO.

L I.

Ropter quod & impediebar plurimum venire ad vos: & prohibitus sum vsc⁹ adhuc.

Postquam Apostolus excusauit se, quod Romanos reprehenderat: in parte ista se excusat, & eos visitare tantum tardauerat. Circa quod tria facit: quia circa visitationem Romanorum primo ostendit, & eius propositum non est immutatum: secundo declarat, & ad præsens rationabiliter suum propositum est dilatum: tertio ex his quæ dixerat concludet, quando huiusmodi erit propositum adimpletum. Secunda ibi. Nunc igitur proficiscar in Ierusalem.) Tertia ibi. Hoc igitur cum consumauero.) Circa primum quatuor facit, secundum & quadrupliciter eius propositum circa Romanorum visitationem probat immutatum non esse. Nam primo ostendit hoc ex rationabili impedimento. Secundo ex dicti propositi duratione. Tertio ex implendi affectione. Quarto ex fructificandi gaudio, & lœtificatione. Secunda, ibi. Nunc vero vterius.) Tertia, ibi. Nunc in Hispaniam.) Quarta, ibi. Et auobis deducar.)

Ad euidentiam autem primæ partis sciendum, & rationale impedimentum licet faciat quod bonum propositum differatur, non tamen facit & auferatur: propoñens enim bonum facere, si rationali impedimento retardetur a proposito illo, non tamen propter hoc, ab huiusmodi proposito remouetur. Formetur sic ratio, quicunque à bono proposito rationali impedimento impeditur non propter hoc ab illo bono proposito remouetur: sed ego propter rationale impedimentum, vt propter prædicationem euangelii, impediebat plurimum ab hoc bono proposito, quod habebam veniendi ad vos, & prohibitus sum vsc⁹ adhuc ergo non propter hoc ab huiusmodi proposito sum remotus. De hac ratione ponit virtutem mediū. Continuetur autem sic. Dictum est, & ego sic per circuitum repleui, sic prædicau: propter quod, idest, propter quam prædicationem impediebar plurimum venire ad vos, & prohibitus sum vsc⁹ adhuc. Tunc ergo est supplenda ratio, & cum istud fuerit rationale impedimentum, sum excusandus: quia meum propositum licet ex hoc sit dilatum, non tamen est sublatum. Deinde cum dicit.

Nunc vero vterius locum non habens in his regionibus, cupiditatem habens veniendi ad vos ex multis iam præcedētibus annis.

Adducit secundam rationem sumptam ex sui propositi duratione. Formetur sic ratio, Quicunque expedit remotionem impedimentorum, & ex multis annis in suo proposito perdurat: ille non est à suo proposito immutatus: sed ego sublato impedimento & nō habens vterius causam remanendi in his regionibus, ex multis annis cupiditatem habui veniendi ad vos, idest, multis annis in hoc proposito perduraui: ergo nō sum ab hoc proposito immutatus, sed sum merito excusandus. De hac ratione ponit virtutem mediū. Continuetur autem sic, bene dico & s̄p̄e proposui venire ad vos, & propter prædicationem euangelii prohibitus sum vsc⁹ adhuc: sed nunc, quia sic per circuitum euangelium prædicau, non habens vterius locum,

A idest, non habens vterius causam in his regionibus (supple) remanendi: cupiditatem autem habens, idest, voluntatem habeo veniendi ad vos ex multis iam præcedētibus annis. Tunc ergo est supplenda ratio, & cum ego semper hunc diem expectauerim, & tolleretur impedimentum ad vos veniendi, & cum multis annis hāc cupiditatem habuerim, & in hoc proposito perdurauerim, merito sum excusandus, & non sum à meo proposito immutatus. Notandum autem & tam ratio prima sumpta ex rationabili impeditione, quām etiam hēc ratio sumpta ex sui propositi duratione, concludit Apostolus & est excusandus si distulit ire ad Romanos: & concludit etiam quod nō est a suo proposito immutatus, licet fuerit ab impletione dicti propositi impeditus. Notandum etiam & Apostolus (vt glossa innuit) volens excludere pseudos apostolos, & timens ne illi eum in prædicando partes illas preuenirent, rationabiliter distulit ire ad Romanos, volens prius per circuitum replere partes illas prædicatione euangelii: quo fact⁹, non habens vterius locum, idest, non habens vterius causam remanandi in partibus illis, proponebat ire ad Romanos: quod propositum habuerat multis iam præcedētibus annis. Deinde cum dicit.

Cum in Hispaniam proficisci coepero, spero quod præteriens videam vos,

Adducit tertiam rationem sumptam ex adimplendi suum propositum desiderio & affectione. Formetur autem sic, Quicunque vult & desiderat suum propositum adimplere, & vult per vos transire, & vos videre, & visitare, ille non est à suo proposito immutatus: sed ego cum in Hispaniam proficisci coepero, spero & præteriens, idest, transiens per vos videam & visitem vos: ergo cum velim hoc meum propositum adimplere, non sum ab hoc meo proposito immutatus. De hac autem ratione ponit minorem, ybi est tota vis rationis, & tota virtus mediū. Continuetur autem sic, bene dico & ex multis annis cupiditatem habui veniendi ad vos, & in hoc proposito perduraui, & non sum ab hoc proposito immutatus, immo volo hoc propositum adimplere: volo autem ipsum adimplere hoc modo, quia cum in Hispaniam coepero proficisci, spero & præteriens idest, transiens per vos Romanos, videam vos, idest, visitem vos. Notandum autem & Romanis erat præcatum per Petrum, & erant docti per epistolam Pauli, ideo non indigebant, & Paulus, eos personalitet vñans, tantam moram faceret: & ideo ait, spero & ego videam præteriens, idest, trans eundo: quia non indigetis, & ego apud vos longam moram facia. Et vt glossa ait, præteriens videbo vos, quia non indigetis longa mora: attamen interea vos præteriens videbo, ne me à cæteris negotiis retardetis. Deinde cum dicit,

D Et a vobis deducat illuc, si vobis primum ex parte fruitus fuero.

Adducit quartam rationem sumptam ex fructificatione gaudio, & lœtificatione: non enim erat apostolus à suo proposito immutatus, quin vellet ire ad Romanos immo volebat ire ad eos, vt faceret eos fructificare, de qua fructificatione gaudebat, & lœtificabatur. Formetur autem sic ratio, Quicunque vult a vobis deduci in Hispaniam, vt per vos veniens, & vos visitans, vobis fruatur, idest, gaudeat, & letetur de fructu vestro, ille à proposito vos visitandi nō est immutatus, immo vult huiusmodi propositum adimplere: ego sum huiusmodi, ergo &c. De hac autem ratione ponit virtutem mediū. Continuetur autem sic, Bene dico & habeo: cupiditatem ex multis annis vos videre, & non sum ab hoc proposito immutatus, immo volo hoc propositum adimplere, quia ego ibo in Hispaniam, & veniam per vobis, (et à vobis deducar illuc,) idest, in Hispaniam à vobis)

vobis, id est, ita taliter q[uod] vobis primum ex parte frui
tus fuero. Id est, de fructu letatus fuero. Tunc ergo est
supplenda ratio, q[uod] cum ego veniens ad vos intendam
sic vobis frui, & de vestro fructu gaudere, non sum a
meo proposito immutatus, sed ipsum desidero adim-
plere. Notandum autem q[uod] dicit, deducatur illuc, id est,
in Hispaniam, quod dupliciter potest intelligi: uno modo,
q[uod] referatur ad Romanorum dominium: alio modo,
q[uod] referatur ad Romanorum affectum. Secundum
primum modum erit sensus, A vobis, id est, per vos Ro-
manos deducatur illuc, id est, in Hispaniam, quasi detex-
teret, vos estis principes mundi, & Hispania vobis tribu-
taria est: & quia sic est ideo a vobis, id est, per auxilium
vestrum, potero illuc pergere, & illuc deduci. Si vero
referatur ad Romanorum affectum, tunc sic legetur
litera, Ego Paulus cum ibo in Hispaniam & transibo
q[uod] vos, & secundum vestrum affectum & beneficium, inter vos
moram contraham: & quia sic erit, a vobis, id est, secun-
dum vestrum arbitrium, deducatur illuc, id est, in Hispa-
niam, quasi diceret, ego illuc ibo, quando placebit vo-
bis. Vnde Origenes ait, quod Apostolus Romanorum
erga se nuncit affectum, cum moram inter Romanos,
secundum Romanorum arbitriam collocat, ut dicatur
se ab eis deducendus: & tunc deducendus, cum animo
Romanorum satisficerit. Notandum est quod id
quod afferat vobis ex parte primum fructus fuero) tri-
pliciter potest expandi. Primo, ut referatur ad Roma-
nos, inter quos aliqui erant domini, & aliqui malitez
parte autem bonorum poterat frui, id est, de eorum
fructu gaudere sed ex parte malorum non poterat
frui, quia non poterat de eorum fructu gaudere, im-
mo debebat de eorum damno dolere: Ergo ex parte
poterat fructus non ex eorum quia non omnes domini erant.
Vel si volumus hoc quod ostimes (ex parte,) referre
ad malos, & ad discordes, cum erit sensus, q[uod] Apostolus
veniens ad Romanos antequam tecedit ad eis, sen-
tulus eius clam ex parte illa, quae extirpata, & tunc est dia-
scors: quia intendebat perfluum aduentum, Nam par-
tem conseruare, & facere bonam, quod faciendo, vo-
lebat eis frui, id est, volebat gaudere de eorum fructu.
Alio modo potest expandi, ut (ex parte) non referatur
ad Romanos, sed ad tempus, dictabatur ante q[uod] prius
inter apostolos Petrus predicante Romanis: q[uod] qua-
rantus Apostolus eis predicauerat, non indigebant
magna instructione, nec indigebant q[uod] Paulus inter
ipsos magnam moram contrahaveret, sed dicebatur, q[uod]
Paulus per eum in Hispaniam, et Hispaniam volebat eos videre.
Sic et dicit aliung, q[uod] ex parte temporis, id est, per alius
quarantum temporis, volebat sistiri; id est, volebat
preferentiam, ut discorū fructus gaudere. Deinde dicitur,

Nunc igitur proficisci in Hierusalem
ministrare sanctis. Probaveris. a Macedo-
nia, &c Achaea collatione aliquam facere in
pauperes Iudeos, qui sunt in Hierusalem,
Placitum est & debitosque eorum.

Postquam ostendit Apostolus, q̄ propositum lumen erga Romanos visitandos non est immutatum; in parte instapectat, quare hoc propositum suum non obstat non adimpletur. ostendens q̄ ratione altero huiusmodi propositum adhuc differtur. Citea quod duo faciunt, quia primo facit quod dicunt est. secundo quoddam quod supp̄soluerat probat; ibi Nam si spiritus talium. Ad evidenter primā partē sciendum, q̄ Apostolus proponerat ut scire Romanos, tamen rationabilitate volebat hanc visitationem diffidere, donec sanctis, qui erant in Hierusalem, deferret collectas, quas ecclesie Graecorum fecerant pro illis. Pocet autem sic facilius ratiō. Quicquid vult visitare sanctos, qui sunt in Hierusalem, et vult eis deferre libbos sumptus & illas collectas, quas ecclesie Graecorum fecerat.

& voluerunt, et debuerunt facere pro illis ille rationabiliter potest differre visitationem vestram: sed o Romanus, ego sum huiusmodi, et volo hoc ministerium facere, ergo visitationem vestram ad praesens possum ratiobabiliter differre. Continuetur autem sic. Ego Apostolus propono vos Romanos visitare, sed ad praesens oportet hoc meum propositum dilatationem habere. Ideo ait, q(nunc igitur) luppile, antequa veniam ad vos Romanos (proficisci in Hierusalem ministrare sanctis,) qui sunt ibidem, & subdit cuiusmodi visitatione vult facere illis sanctis dicens, q(Macedonia, et Achaia), id est, illae ecclesie Graecorum (probauerunt enim,) id est approbauerunt (et quam collationem,) id est, alii quā collectam facere, id est, aliquam pecuniam colligere (in pauperes sanctorum,) id est, in pauperes de numero sanctorum (qui sunt in Hierusalem.) et subdit, quo modo hanc collectam fecerunt, dicens, q(eis,) id est, illis ecclesias (placuit) supple, illam collectam facere (et debitores sunt eorum,) id est, illorum sanctorum: tenebatis enim pro dictis sanctis illas collectas facere. Tunc ergo est luppella ratio, q(cū) Apostolus haberet tantum negotium facere, q(debet) illas collectas deferre sanctis, & ministrare eis, rationabiliter poterat Romanorum visitationem differre. Notandum autem, q(fidatio) debet esse accepta deo, debet fieri hilariter, iuxta illud, 1. Cor. 9. Hilariter enim datur, diligit deus. Ideo hic ait Apostolus, placuit eis, i.hilariter hinc collectam pro sanctis facere voluerunt, et fecerunt. & ideo magis meruerunt. Notandum, q(ludic) à principio conuersti, & editis possessionibus eorum, de pretio qd iude accesserat, cōtiter viuebat: cū ergo detecti essent illis facultates, et maxime quā magna fame imminentia, proposuerunt Christiani ex detersis partibus mundi de suis facultatibus subuenire illis sanctis habitatibus in Iudea. Propter hoc ergo ministerium peragedū, & ut ministraret illis gleegnosynā illā, quā aliquip Graecorum ecclesie pro sanctis illis collegarāt, volebat Apostolus ad tempus Romanorum visitationē dittus. Deinde cū dicit.

Nam si spiritualium eorum participes facti sunt Gentiles, debent & in carnalibus ministrare illis, i.e. non in spiritualibus, sed in carnalibus.

Postquam Apostolus ostendit, q(stim) i.propositum de visitando Romanis rationabiliter est dilatari. In parte ista declarat, q(m) sua ratione fuerit suppeditata. Suppoluerat enim Christiani sibi qui collectas fecerat pro sanctis, qui erant in Hierusalem, debitores erant illorum sanctorum, q(pro) probat, intendens talē rationē. Quocunq; sunt participes bonorum spiritualium, generantur, et debent actis in carnalibus, i.e. temporalibus ministrare; sed gentiles sunt homines ergo &c. De hac ratione ponit vir tēmedi. Cōquuntur ait sic, Bene dico, q(Christiani) factēt collectas profici, q(sunt) in Hierusalē sit debitor res eorum: (Nā si genitiles) i.e. Christiani illi, q(prius erat genitiles, & adū sicut conuersti sunt facti participes eorum). Iudiciorū (spiritualium bonorum, debent) i.e. tenetur (eis). Iudiciorū (spiritualium bonorum, debent) i.e. tenetur (eis). Iudiciorū (spiritualium bonorum, debent) i.e. tenetur (eis). Si milis et finia habetur. 1. Cor. 9. vbi dicitur, si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est qd nos carnalia regnem metamus. Notandum autem, q(lactans) existentes in Hierusalē ministrare spiritualia gentibus, & faciliter gentes participes spiritualium bonorum, p̄tia et diligenter dupliciter: vel teneat generis, vel rōm. p̄sp̄rā. Ratione quidē generis, quia gentiles a genere Iudeorū habuere multa spiritualia bona: q(ut) dicebatur supra cap. 1. iudiciorū populus getilis oleum uer esset, contra nām insertus est in bouā alia, & focus fatus ē radicus, & pinguedinis. Vel pōt hoc intelligi ē qm ad p̄sogat: q(a) ad litterā illi Iudiciorū, q(erat) in Hierusalē, miserat Getibus Predicatores, & ita fecerat eos spiritualia bonorum participes: non ergo erat mirū si Graci, qui ab aliis sanctis Iudeis spiritualia bona recipiebant, eiā temporalia emperabant. Deinde cum dicit,

Hoc igitur cum consumauero, & assignauero eis fructum hunc per vos profici scar in Hispaniam.

Ex his quæ dixerat, concludit, quando erit hoc suum propositum adimpletum. Circa quod duo facit. Primo ostendit, quando poterit hoc suum propositum adimpletum: secundo declarat, quem fructum, & quam utilitatem, ex eius visitatione Romani portrunt consequi, & habere, ibi, Scio autem quoniam veniens.) Posset ratio sic formari, Quandocunq; impedimentum est remotum, debet esse bonum propositum adimpletum: sed cum consumauero hoc opus, hor ministerium, & cum assignauero hanc fructum, hanc eleemosynam factam, tunc (supple) erit remotum impedimentum, tunc ego profici scar per vos in Hispaniam, & visitabo vos, & tunc erit hoc meum propositum adimpletum. Contingetur aurem sic, Ita oportet me ministriare sanctis, antequam ad vos profici scar (Igitur, cum consumauero hoc), id est, cum perfecto hoc opus administrationis (Et assignauero eis,) id est, illis sanctis, hunc, fructum). Hanc eleemosynam, & hanc collectam, quam volunt ecclesias Graecorum facere pro eis, tunc (profici scar per vos in Hispaniam,) id est, tunc veniam ad vos, & visitabo vos, & per vos profici scar in Hispaniam: & tunc erit huiusmodi meum propositum adimpletum. Deinde cum dicit,

Scio autem quoniam veniens ad vos, in abundantia benedictionis Christi yes-
niam.

Ostendo quæ eius visitationis propositum non est immutatum, & declarato quando erit huiusmodi propositum adimpletum: in parte ista declarat quantum fructum Romanorum genus erit secutum. Circa quod tria facit. Primo ostendit quæ Romani propter suam visitationem habebunt magna fructus: secundo exposcit a Romanis orationis suffragium: testio implorat pro eis Diuinum auxilium. Secunda, ibi, Obsecro vos fratres. Tertia ibi, Deus autem pacis. In prima parte intendit talen rationem, Quicunque veniet ad vos in abundantia benedictionis Christi, ex ihesu aduentu, ex illius visitatione habebit magna fructus: ego sum huiusmodi, ergo & c. Ideo scio autem quoniam veniens ad vos, veniam in abundantia benedictionis Christi. Tunc ergo est supplenda ratio, quæcum sic sit, ex meo aduentu, et ex mea visitatione habebitis magnum fructum. Nonandum autem quæ propter societatem. Exemplum habemus de Jacob, qui cum Laban domino benedixit illi laban, propter ipsum, iuxta illud Gen. 30, quod dixit Jacob ipse laban, Mō dicum habuisti antequam ventre ad te, ad te dices, effe illus es benedixi, tibi deus ad introitum meum. Similiter etiam modo ad introitum pauli Deus benedictus erat Romanis. Ideo ut levetur ad tantam abundantiam benedictionis Christi. Deinde cum dicit,

Obsecro ergo vos fratres per dominum nostrum Iesum Christum, & per charitatem sancti spiritus, vt adiuuetis me in orationibus vestris nomine ad deum, vt liberer ab infidelibus qui sunt in Iudea,

Explicat à Romanis orationis suffragium. Vbi sciendum quæ apostolus Paulus tripliciter potest considerari. Primo considerant poterat quantum ad personam propriam, cui populus infidelium, & maxime populus Iudaicus mirabiliter infidelabatur, & mirabiliter inuidiebat. Secundo potest considerari quantum ad negotiorum quod agebat presentialiter, ut quia sanctis,

qui sunt in Hierusalem, ministrare cupiebat. Tertio considerari poterat quantum ad id quod in futuro facere sperabat, ut quia Romani visitare volebat. Secundum hoc ergo triplex suffragium postulabat: & secundum hoc, haec pars diuiditur in tres partes. Primo ratione personæ propriæ postulabat orationis suffragium, ut si sua persona ab infidelibus liberata, Secundo ratione negotiorum, quod presentialiter agebat; ut quia sanctis ministrare volebat, & eis oblationem, & eleemosynam deferebat, postulat orationis suffragium, ut sit ab illis sanctis illa eleemosyna, & illa oblatione acceptata. Tertio quantum ad negotiorum, quod in futuro agere volebat, ut quia ad Romanos se iturum sperabat, postulat orationis suffragium, & huius aduentus, & sua itineratio ad Romanos ut cum Romanorum gaudio. Secunda, ibi, Et obsequii mei.) Tertia, ibi, Ut veniam ad vos. In prima parte posset sic formari ratio, Quicunque minister Christi, & quicunque per charitatem membris Christi est coniunctus, si videat sibi inuidiari, & insidiari ab infidelibus, debet obsecrare alios fidèles, & alios Christianos per Iesum Christum, cuius est minister, & per charitatem sancti spiritus, per quam est eis coniunctus, ut per eorum orationes solent ab infidelibus liberari: ego sum huiusmodi, ergo &c. Cetero nuerit sic, dico quæ ego volo profici scar in Hierusalem, ut ministrem sancti, & ut deferam eis collectam, quam pro eis fecerunt Graecorum ecclesias: cum ergo debet hoc iter facere, & cognoscam mihi inuidiari ab infidelibus Iudeis, ideo obsecro vos fratres per dominum nostrum Iesum Christum, cui & familiariuntur, (et per charitatem spiritus sancti, per quam coniungimur,) ut adiuuetis me in orationibus vestris, addecent, id est apud deum, ut liberer ab infidelibus qui sunt in Iudea, id est, ab infidelibus Iudeis. Nonandum autem quæ apostolus videns se utilem, petebat orationis suffragium, ut liberaretur ab infidelibus, ne illo itinere quod habebat facere eius per sonam offendirent. Hoc sus, quia portabat pecuniam, & eleemosynam quam vos lebat dare sanctis, petebat orationis suffragium, ut liberaretur ab infidelibus, ne sibi in illo tempore pecuniam illam acciperent, per cuius pecunia, similiorem defraudarentur sancti illi à desiderio suo, id est à libratione quam expetabant. Deinde cum dicit,

Et obsequi mei oblatione accepta habet in Hierusalem sanctis.

Potest orationis suffragium, quæcum ad negotiorum quod presentialiter agebat, ut eleemosyna, quæcum poterat, effe sanctis accepta. Potest autem sic formari ratio, Quicunque in aliquo negotio potest impeditiri, debet exposcere orationis suffragium, ut sua exequatio sit accepta: sed ego volens ministrare sanctis pollium in meo obsequio, impeditiri, & debeo expondere orationem suffragium, ut sanctis illis huiusmodi obsequio, ut huiusmodi oblatione sit accepta. Contingetur autem sic, ego peto orationis suffragium, ut liberer ab infidelibus qui oblatione obsequi mei, id est eleemosyna, quia obsequio, & ministrando sanctis deferebam, poterat effe non accepta sanctis illis tripliciter. Primo ex parte ipsius eleemosynæ, prout à Paulus illam perdidit in via, ut si infideles depredari possent ipsum. Secundo, hoc poterat contingere ex parte ipsorum sanctorum, recipiunt eleemosynæ, ut pura uero post eleemosynæ recessione, non surrexisse i diuinastades, & in tuis gratiarum actiones. Vnoquæ modo poscebat Paulus orationis suffragium ut scilicet illa oblatione, & illa eleemosyna sit accepta sanctis illis, quæ eam non surrepserent infideles, & quæ excepisse illius eleemosynæ illas aspergerent.

surgerent in gratiarum actiones, & in diuinis laudes. A Notandum etiam quod ex hoc potest patere series textus: quia Apostolus volebat liberari ab Infidelibus, ne impedirentiter suum, & ne ei surriperent, vel subtraherent eleemosynam, quam portabat, per cuius itineris impeditio, vel eleemosynę ubraktionem Sancti illi defraudaretur ab eleemosyna illa, et fieret eis illa eleemosyna per consequens non accepta. Deinde cum dicit.

Vt veniam ad vos in gaudio per voluntatem dei: & refrigerarer vobis.

Petit orationis suffragium, quantum ad negotium, quod agere sperabat: vt quia ad Romanos ire volebat postulabat, ut huiusmodi aduentus & intineratio posset esse cum Romanorum gaudio, et cum eorum refrigerio perpetrata. Formetur sic ratio, Quicquid vult venire ad aliquos, vt debite vadat ad eos, & vt possit gaudere cum eis in prosperitatibus, & refrigerari, id est, cōsolaris cum ipsis in aduersitatibus, debet vt hoc fiat exposcere orationis suffragium: ego sum huiusmodi, ergo vt hoc fiat exposcere orationis suffragium. Continetur autem sic, O fratres mei, ego obsecraui vos, vt adiuaretis me in orationibus, vt liberer ab infidelibus, & oratio mea sit accepta a sanctis. Etiam obsecro vt iuuemtis me in orationibus, vt debite ad vos veniam, vt scilicet per voluntatem dei veniam ad vos in gaudio: & quantum ad prosperitates refrigerarer vobis, id est, vt possim vobis refrigerari, & vt possim vos confortari, si aliquas habuissetis aduersitates. Notandum autem quod deo volente sunt bona, sed deo permittente sunt mala. Igitur vt aduentus Pauli ad Romanos esset bonus & non malus, dicit se per dei voluntatem ire velle. Deinde cum dicit.

Deus autem pacis sit cum omnibus vobis. Amen.

Implorat pro eis diuinū auxilium. Nam quia Apostolus adhuc absens erat, nec poterat eos praesentialiter consolari, optat eis optimum consolatorem, dicens, Deus autem pacis, id est, qui est pacis dator & consolationis tributor, sit cum omnibus vobis, vos pacificando, & consolando. Subdit autem ad consolidationem dictorum, A M E N, id est, Fiat, Fiat.

Dubitaret forte aliquis de eo quod apostolus ait, Si vobis primum ex parte fruitus fuero. Contra, Augustinus de Doctrina Christiana in principio inquit, Tres sunt quibus fruendum est. Et idem in eodem ait, Illis rebus fruendum est, quae nos beatos faciunt. Huiusmodi autem sunt Pater, Filius, et Spiritus sanctus. Non ergo fruendum est hominibus. Dicendum quod secundum Augustinum ibidem, homine non est fruendum in se, vt in eo finis constituantur: homine tamen in Deo est fruendum, iuxta illud, Ita frater ego te fruar in domino. Cum enim hoc sit, non homine in se fruimur, sed magis Deo in homine fruimur. Subintelligendum est ergo, si vobis primum fruitus fuero in Domino. Vel possumus dicere quod hoc quod ibi additur, ex parte, sufficienter questionem soluit: vt det intelligere, quod illud quo quis fruatur simpliciter fruatur in se; sed quo quis non fruatur simpliciter sed ex parte, non fruatur eo in se sed in alio. Sed quia apostolus dixerat quod volebat frui Romanis ex parte, dabat intelligere quod nolebat eis in se, sed in alio, vt in Domino. Frui autem homine in domino, vt dicebatur, non proprius est frui homine, sed magis est frui Deo in homine.

Vlterius forte dubitaret aliquis de eo quod Apostolus ait, Proficiscar p̄ vos in Hispaniā. Videtur autem falsum dixisse, quia nunq̄ in Hispaniā iuit; sed Ierusalē captus fuit, & inde Romā vinculatus ductus est, iuxta illud quod habetur Act. vltimo, Vinctus ab Ierosolymis traditus sum in manus Romanorum. Ibi autem Romæ sumul

cum Petro occisus est. Dicendum quod secundū quoddam in Hispaniam iuit. Nam cum venit Romam, ut dicitur Actorum vltimo, permisum est Paulo permanere cum custodiente se milite: propter quod à quibusdam dicitur quod per biennium sic mansit, & in illo spatio intermedio in Hispaniam iuit. Sed quia hoc est voluntarium et non per sacram scripturam approbatum, pari facilitate contemnitur, qua probatur. Vnde possumus dicere quod verba illa Apostoli, Per uos in Hispaniam proficiscar, non insinuant Apostoli aduentum, sed magis Apostoli propositum: non enim mens tiebatur, quia sic facere proponebat, sed aliis occupatus diuino consilio non sic egit. Hoc etiā modo se excusat. 2. Cor. 1. q̄ ad eos non iuerat sicut promises rat, dicens, Cum ergo hoc voluisse, nunc quid leuitate vius sum: aut quae cogito, secundum carnem cogito, ut sit apud me, E S T & N O N. Quasi diceret, q̄ immunis est à leuitate, quia nō leuitate vius est & carnalitate, q̄ a nō secundū carnē cogitabat, ut apud eum esset, esset et non, id est, inconstantia promissionis: sed iusta de causa detentus prætermisit facere quod promiserat. Hoc etiam modo soluit Gelasius Papa (et habetur in Decreto, cau. 2. quest. 1. cap. Beatus Paulus) dicens, Beatus Paulus apostolus non ideo (quod absit) felicissime credendus est, aut sibi exitisse contrarius, quoniam cum ad Hispanos se promisisset iturum, dispositione diuina maioribus occupatus ex causis (id est, propter rationabiles causas) implere non potuit quod promisit: quantum enim ipsius voluntatis interfuit, hoc pronunciavit, quod reuera voluisse efficere. Simile habemus de beato Petro, ut in eodem Decreto habemus, qui cū dixisset, Non laubis mihi pedes in æternum: non propter hoc dicitur felicissime, si diuina voluntate astrinxit non tantum pedes sed etiam manus & caput obstructit ad laudandum.

C Vlterius forte dubitaret aliquis: quia cum Apostolus esset plenus spiritu propheticō, videtur quod debuit hoc præcīre, q̄ diuina dispositione impediū debebat: non ergo debuit hoc prouinciare. Dicendum quod & ista questione mouetur in Decreto eiusdem causa quitione & capitulo, vbi dicitur quod quantum ad diuinū secreta cōsiliū liceret esset spiritu dei plenus, non potuit omnia superna ut homo agnoscere. Simile etiam habemus de Bliseo, qui accedens filio mortuo Sunamitis, dicit, Dos minus celauit à me, & non indicauit mihi. Nesciens ergo Paulus in hoc diuinum consilium, promisit quod quantum est in se volebat facere, non tamen illud implevit diuina dispositione præuentus.

D Vlterius forte dubitaret aliquis de eo quod Apostolus ait, Obsecro vos fratres vt adiuuetis me in orationibus vestris. Viderur quod Paulus esset minoris meriti quam Romani, cum vellet Romanos pro se intercedere in orationibus suis. Dicendum quod vt glossa tangit, hoc non fecit Paulus ad hoc quod esset minoris meriti: sed triplici de causa dicere possumus bene factum fuisse q̄ orationes Romanorum exposcebat. Primo, propter ordinem seruandum. Secundo, propter exemplum dandum. Tertio, propter meritum acquirendum. Propter ordinem enim seruandum, quia ordo ecclesie hoc exposcit, vt pro Rectore suo ab ecclesia fiat oratio. Sic et adhuc hoc seruat ecclesia, q̄ pro Pontifice qui oibus præfet vlt, p̄ ecclesiam orationes fiant. Secundo hoc fieri debet pp̄ exemplū dandum: in hoc enim datur exemplū q̄ multi paruſaciūt vnū magnū: ideo imple est preces multorum non exaudiri, vt et glossa tangit: & ideo bonū est multitudinis orationē exposcerē. Tertio hoc debet fieri propter multum acquirendum, quia dum multi erant, multi gratias agunt, & multi merentur. Ideo vt Apostolus prouocaret Romanos ad merendū et ad gratias agendū, bonū fuit ab eis orationē expolscere.

Eisdem cau. q. & cap.

AD ROMANOS.

LECTIO.

LII.

CAP. XVI.

Omnimodo autem vobis Phoeben sororem nostram, quae est in ministerio ecclesiae quae est Cenchreis.

Postquam Apostolus instruxit Romanos ratione, viam bonam eis & rationabilem ostendendo: hic instruit eos exemplo, eis personas quasdam commendabiles proponendo. Hunc autem continuationis modum videtur tenere glossa, que dicit q[uo]d in hoc Capitulo multos proponit Apostolus, quibus Romani debeant credere. Ergo vult hic eos eorum exemplo instruere. Ad cuius evidentiam sciendum q[uo]d quantum ad præfens spectat, tamen ratione quam exemplo ad tria sumus inducendi; scilicet, quod debeamus mala fugere, & quod debeamus in hoc perseverare. Ideo hoc capitulum ultimum, ubi Apostolus vult Romanos exemplo instruere, dividitur in tres partes: quia primo proponit eis exempla quomodo debemus bona facere: secundo, quomodo mala fugere: tertio, quomodo in his perseverare. Secunda ibi, Rogo autem vos. Tertia, ibi, Salutat vos Timotheus.)

In prima parte hoc modo per exempla inducit Romanos ut bona faciant, quia proponit eis quasdam personas commendabiles, quas imitando bona faciet. Circa quod duo facit: quia primo proponit quasdam personas magis notas notitia speciali: secundo proponit quasdam personas magis sibi notas quadam fama & quadam notitia generali, ibi, Salutate Appellem.)

Circa primum tria facit, quia personæ illæ sibi magis specialiter note in triplici gradu si habebant: nam quasdam personæ erant sibi sic speciales ratione collati beneficij: quasdam autem propter excellens etiam spiritualis meriti: quasdam vero propter amicis, etiam familiaris confortii. Secunda pars incipit, ibi, Salutate Ephnetum.) Tertia, ibi, Salutate Ampliatum.)

Circa primum duo facit, quia illæ personæ, quæ erant Paulo speciales ratione collati beneficij, in dubi gradu se habebant: quia huiusmodi collatum beneficium vel erat collatum generaliter, vel erat collatum Paula specialiter: primo enim commendat Phoeben: quæ ministraverat, & beneficium contulerat multis generaliter: secundo mittit, ut salutent Priscam & Aquilam, quæ magnum beneficium contulerant apostolo Paulo specialiter, ibi, Salutate Priscam ex Aquilam.)

Circa primum tria facit: quia narrat primo personam pro qua rogat: secundo describit negotium, pro quo rogat: tertio affixat causam, quare rogat. Secunda, ibi, Ut ea suscipiatis.) Tertia, ibi, Et n. ipsa quoq[ue].)

Dicit ergo primo, Commendo autem vobis) idest, commendabilem vobis ostendo (Phoeben sororem nostram) vel, ut habet alia litera, sororem meam:) sororem, scilicet, in fide: (quæ est in ministerio ecclesiae quæ est Cenchreis. Notandum autem q[uo]d sicut Apostolus omnes viros fideles appellabat fratres: sic omnes fœminas sibi coniunctas in fide vocabat sorores. Notandum etiam q[uo]d Cenchree est proprium nomen loci, & dicitur esse porticus quidam, in illo ergo loco & in illo portico dicitur ibi fuisse Phoeben mulierem illâ, quæ erat ditissima, & nobilissima. Et quia de sua substantia substantabat ecclesiam, ut quia substantabat ibi quandam multitudinem fideliū: ideo dicitur mulier

A illa esse in ministerio ecclesiae quæ est Cenchreis, quia ministrabat ecclesiae, idest multitudini fideliū ibi existenti. Notandum etiam quod Apostolus in his verbis commendat Phoeben mulierem dupliciter. Primo, à Christiana religione, quia dicit eam esse suam sororem, dicit eam esse christianam & coniunctam in fide sibi. Secundo commendat ab hospitalitate sectione, quia se tabatur hospitalitatem & ministrabat ecclesiae, idest, multitudini fideliū quæ erat Cenchreis. Deinde cum dicit.

Vt eam suscipiatis in Domino dignet † sati, sanctis: & assistatis ei in quocunq[ue] negotio vestri indiguerit.

Describit negotium pro quo orat. Continuetur autem sic, Commendaui vobis Phoeben sororem nostram, quam propter hoc commendau, (vt eam suscipiatis in Domino) vel amore domini (digne sanctis,) idest, sicut dignum est sanctos suscipi. Vt, vt quidam codices habent (suscipiatis eam digne sati) idest, honeste & honorifice. Et subdit, Et assistatis ei), quasi diceret, non solum recipiatis eam digne & honorifice, sed assistatis ei, idest, auxiliemini ei (in quocunq[ue] negotio indiguerit vestri) idest, auxilio vestro. Notandum autem, quod praedicta mulier iuerat Romanam ut moram faceret, quia ibi forte habebat aliqua expedire, ut quia forte habebat aliquid facere in curia Cæsariorum: et quia Roma non habebat aliquam propriam mansionem, duobus indigebat, videlicet, q[uo]d Romani eam in hospitio suscipiarent, & quantum ad hoc ait, Ut eam suscipiatis in Domino. Secundo indigebat ut in negocio quod habebat expedire, Romani assisterent: & quantum ad hoc subdit, Et assistatis ei in quocunq[ue] negotio. Simile autem huius habemus de Eliseo. 4. Reg. 4. qui dixit Sunamit, Quid vis faciam: nunquid habes negotium, & vis ut loquar regi, siue principi militiae pro te? Dicitur etiam à multis, q[uo]d per hanc mulierem Phoeben Apostolus Paulus ad Romanos hanc Epistolam destinavit. Deinde cum dicit.

Et enim ipsa quoq[ue] astitit multis, & mihi ipsi.

Affixat causam, quare rogat. Continuetur autem sic, Bene dico q[uo]d vos debetis suscipere digne sanctis, id est, digne sicut competit sanctis, & debetis ei assistere: & causa huius est, quia (etenim ipsa quoq[ue] astitit) vel beneficio contulit (multis) fideliibus, vel multis sanctis. (& mihi.) Notandum autem q[uo]d qui recipit prophetam in nomine prophetæ, mercedem prophetæ accipiet: ergo qui recipit sanctos sub nomine sanctitatis, debet & ipse sancte suscipi. Et quia praedicta mulier hospitalitatem se tabatur, & sanctis ministrabat: debebat digne suscipi sicut competit sanctis, ut suscipiatur, quia suscipientes debebant se habere tanquam sancti, & eam debebant tractare tanquam sanctam. Deinde cum dicit,

Salutate † Priscam & Aquilam adiutores meos in Christo Iesu, qui pro anima mea suas cœrues supposuerunt.

Tangit personas, quæ erat sibi speciales ratione beneficij, ei specialiter collati. Circa quod tria facit: quia primo dicit huiusmodi Personas esse salutandas: secundo subdit à cunctis ecclesiis gentium esse eis gratias agendas: tertio ait personas illorum domesticas esse etiam salutandas. Secunda, ibi, Quibus non solus ego.) Tertia, ibi, Et domesticam.)

Dicit ergo, (Salutate Priscam (vel, ut habet alia litera, Priscillam & Aquilam) qui fuit vir eius, adiutores meos in Christo Iesu) idest, in prædicatione Christi Iesu (qui pro anima mea, suas cœrues supposuerunt.) Notandum autem q[uo]d Apostolus hic duo narrat de Prisca & Aquila. Primum, quantum ad officii executionem quia

(Ad. 18. quia iuuerat ipsum in exētione officii suicerat enim officium Pauli, ut prædicando, Gentes ad fidem conuerteret, & eas in fide confirmaret. Hec autem fecerunt isti duo. Vnde glossa ait, & est Ambroſii, Aquila vir Priscillæ est, quos non ocoſe Romanū veniſſe manifestum est. Secundo commendat quantum ad perſecutionum ſuſceptionem, quia hi perſecutiones paſſi sunt pro Apoſtolo Paulo, quia pro anima eius, idest, pro vita Pauli liberanda, suas ceruices poluerāt, idest, ſe morti expoſuerunt. Vnde glossa ait, q̄ hoc in tantū laudat, ut pericula pati pro eo non abnueret. Paulus enim ita erat exodus Iudeis q̄ multo tamen infidiabantur morti eius: pro quo liberando Prisca & Aquila ſe morti exponere non renuerunt. Deinde cum dicit,

Quibus non ſolus ego gratias ago, ſed & cunctæ ecclesiæ Gentium.

Oſtendit q̄ p̄fatae perſone non ſolum ſunt ſalutandæ, ſed etiam à cunctis ecclesiis gentium ſunt gratiae agende, & referenda. Ideo ait, (quibus) ſcilicet, Prisca & Aquila (non ſolus ego gratias ago, ſed & cunctæ ecclesiæ gentium) ſupple, tenentur eis gratias referre. Notandum autem q̄ Paulus ſpecialiter erat apollo gentium: & quia vita eius utilis erat cunctis ecclesiis gentium, Prisca & Aquila, qui pro vita eius tuendæ ſe morti expoſuerunt, cunctæ ecclesiæ gentium gratias reſerve debabant. Deinde cum dicit,

Et domesticam eccliam eorum.

Oſtendit q̄ p̄fatae perſone non ſolum ſunt ſalutandæ, & non ſolum ſunt eis gratiae referenda, ſed etiam amore eorum perſone eis domesticæ ſunt ſalutandæ. Ideo ait, (Et) ſupple, ſalutate (domesticam eorum eccliam) idest, domesticam eorum familiam. Notandum autem q̄ omnes perſone, quas Apoſtulus mandat ſalutandas, erant Romæ: & quia Prisca & Aquila tunc Romani iuerant, & forte aliquam domesticam familiam ſecum duxerat, ideo dicit eorum domesticam eccliam, ac domesticam familiam ſalutandam. Deinde cum dicit,

Salutare Ephnetum dilectum mihi: qui est primiuitus Afra in Christo Iesu.

Tangit perſonas ſalutandas, quæ erant ſibi ſpeciales ratione excellentiæ ſpiritualis p̄mii. Excellentia autem in ſpirituali p̄mio, quantum ad p̄fens ſpectat, quis potest habere tripliciter. Primo, ſi ad ſulci piendam idem fit primiuitus. Secundo, ſi aliorum in bono fit exhortatiuſ. Tertio, ſi fit multarum gratiarum habiriuiſ. Ideo tria facit: quia primo dicit ſalutandum eſſe Ephnetum, qui in Asia in ſuſcipiendo fide pri mitiuſ fuerat. Secundo dicit ſalutandam eſſe Mariam, quæ ad exhortationem Romanorum, & ad bonum eorum ſatum multum laborauerat. Tertio dicit ſalutandum eſſe Andronicum & Iuliam, quorum quilibet multas gratias habebat, & poffessor multarum gratiarum fuerat. Secunda, ibi, Salutate Mariam.) Tertia, ibi, Salutate Andronicum.) Dicit ergo primo, Salutare Ephnetum dilectū mihi, qui est primiuitus Afra in Christo Iesu, idest, qui primus in Asia creditit in Christum Iesum. Deinde cum dicit,

Salutate Mariam, quæ multum laborauit in vobis.

Dicit ſalutandam eſſe Mariam, quæ pro exhortatione Romanorum, & pro eorum bono ſatum multum labo rauerat. Ideo ait, Salutate Mariam, quæ multum labo rauit in vobis, idest, pro vobis laborauit enim hęc mul tum pro Romanis, ipſos exhortando, & ad bonum ſatum per ſe & per alios inducendo. Notandum autem, vt glossa tangit, q̄ Maria quæ inducitur, fuit illa quæ int̄mauit Apoſtolo, quomodo Romani ſe inuicem diſcordabant: & quomodo Iudei contra Gentiles, & e conuerſo, inter ſe inuicem litigabat. Ideo motus Ado

A tolus ſcripsit hanc epistolam, ut eos ad concordiam re uocaret. Et quia hoc fecerat, ita Maria dicitur pro Romanis multum laboraffe. Deinde cum dicit,

Salutate Andronicum & Iuliam cognatos & concaptiuos meos: qui ſunt nobiles in Apoſtolis, qui & ante me fuerunt in Christo.

Dicit ſalutandos eſſe Andronicum & Iuliam, quorū quilibet habebat multas p̄rogatiuas. Ideo ait, Salutate Andronicum & Iuliam cognatos meos. In quo oſtendit eos fuſſe Iudeos, cum eos cognatos vocat. Et ſubdit, Et concaptiuos: quia cauſa ſidei paſſi fuerūt captiuitatē. Qui ſunt nobiles in Apoſtolis, idest, qui ſunt famosi & honorabiles inter p̄dicatores. Qui & ante me fuerunt in Christo, idest, qui ante me fuerunt ad Chriſtum conuerſi. Notandum q̄ Apoſtulus Paulus nos viros honorabiles à quadruplici p̄rogatiua co mendant. Primo enim commendat eos à generis dignitate, quia erant cognati ſui, idest, erant ex genere Iudeorum, qui fuerunt gens sancta, populus acquisitiōnis. Secundo commendat eos à paſſionis pro chriſto ſuſcepitibilitate, quia dicit eos concaptiuos ſuos: nam pro Chriſto, ſicut & Paulus, captiuitatē ſuſcepit. Tertio commendat eos ab officiū nobilitate, cum ſubdit, qui ſunt nobiles in Apoſtolis, idest, inter Apoſtulos & p̄dicatorēt: erant enim iſi inter Apoſtulos & p̄dicatores, nobiles: quia erant p̄dicatores famosi & honorabiles. Quarto commendat eos à temporis ariquetate, cum ait, qui, & ante me fuerunt in Chriſto, idest, fuerunt conuerſi ad Chriſtum: ſuſcepit enim iſi prius fidem Chriſti, q̄ ſuſcipiēt Apoſtulus Paulus. Deinde cum dicit,

Salutate Ampliatum dilectissimum mihi in Domino. Salutate Vrbanum adiutoriem noſtrum in chriſto Iesu, & Stachyn dilectum meum.

Tangit perſonas quæ erant ſibi ſpeciales ratione familiaris conſortii. Familiare autem conſortium, quantum ad p̄fens ſpectat, tripliciter eſſe potest. Primo quantum ad dilectionis oſtentationem: vt ſi oſtentant ſibi dilectionis ſigna, videntur inter ſe habere familiare conſortium. Secundo hoc potest contingere quantum ad operis executionem: vt ſi ſe inuicem iuuent in operibus exequendis, videntur inter ſe inuicem familiare habere conſortium. Tertio hoc potest contingere quātum ad priuatam & domesticam conuerſationem: quia ſi inter ſe inuicem priuatè & domesticè conuerſantur, videntur etiam inter ſe inuicem conſortium familiare habere. Ideo tria facit: quia dicit: primo ſalutandum eſſe Ampliatum, qui erat ſibi amicus, vt ait glossa: ha buerat enim forte apollo Paulus multa, cum eo ſigna dilectionis. Secundo dicit ſalutandum eſſe Vrbanum, qui erat ſibi amicus quantum ad opera exequenda. Tertio dicit ſalutandum eſſe Stachyn, quem dicit dilectum ſuum, quia forte habuerat cum eo conuerſationem priuatam & domesticam. Secunda, ibi, Salutate Vrbanum.) Tertia, ibi, Et Stachyn.)

Dicit ergo primo, Salutate Ampliatum dilectissimum mihi in Domino. Quod forte ideo dicit, quia ſpi ritualiter & ſecundum Deum habuerant inter ſe multa dilectionis ſigna. Secundo ſubdit, Salutate Vrbanus adiutorem meum in Chriſto, idest, qui fuit particeps operis, & socius meus in Chriſto, idest, in exhortatione fidei, & in aliis quæ ordinant ad Chriſtum. In quo oſte dit q̄ ad ipsum habuit familiare conſortium non ſolum quantum ad dilectionis ſigna, ſed etiam quantum ad exequenda opera. Tertio ait, Et Stachyn, idest, & ſalutare Stachyn dilectum meum, idest, qui eſt meus amicus proprius, vt exponit glossa. In quo oſtentat, quod

Hos fuſſe ex numero. lxx. nonnulli tra duar,

AD ROMANOS.

ad ipsum habuit familiare confortium in cōuersatione priuata & domeſtīca. Nam dilectionis signa ostendit pōlunt ad omnes amicos generaliter, sed cōuersatio priuata habenda est cum amicis propriis, ſpecialiter. Deinde cum dicit.

Salutate Apellem probum in Christo.
Salutate eos qui sunt ex Aristoboli domo.
Salutate Herodionem cognatum meum.
Salutate eos qui sunt ex Narcissi domo, qui sunt in Domino.

Proponit personas salutandas, quae non erant notitia ſpeciali, ſed forte habebat eas notitas miasgis quadam fama, & quadam notitia generali. Vnde glossa ſuper hoc verbo, Salutate Apellem, dicit quod Apelles erat inuentus fidelis & probatus in christo, & ſi non eſſet amicus Iuui, id est amicus Pauli. In quo datur intelligi, quod ex nunc incipit apostolus narrare personas quae ſibi non erant adeo ſpeciales, ſed magis ex bonitate famae: et ex his quae de illis augdierat, illas personas salutari mandat. Ad cuius euidentiam sciendum, quod aliquem commendare, & alii quem mandare salutandum propter bonam famam quae de ipso inoleuit, potest, quantum ad preſens ſpectat, quadrupliciter contingere. Primo propter virtutam operationem. Secundo, propter spiritualem ſollicitudinem & laborem. Tertio, propter ſacrorum promotionem. Quarto, propter familiarem & domesticam conuertationem: ſunt enim aliqui virtutum operibus refulgentes, qui forte non ſunt adeo ſolliciti ut expediret: aliqui vero & ſi ſolliciti ſunt, & libenter laborant, non ſunt tamen ad ſacra pronoti, vt poſſint spiritualia miniftrare. Rurſus, & qui hoc habent, forte neſciunt (vt expediret) familiariter & domesticè conuersari. Quatuor ergo facit: quia primo dicit salutandas eſſe personas, quas commendat de virtuosa operatione. Secundo dicit salutandas eſſe personas, quas commendat de spirituali ſollicitudine & labore. Tertio dicit salutandum Rhuphum, quem commendat de ſacrorum promotione. Quarto dicit quosdam alios salutandos, quos commendat de ſancta & domesticā conuertatione. Secunda, ibi, Salutate Tryphenam.) Tertia, ibi, Salutate Rhuphum. Quarta, ibi, Salutate Asyncritum.)

Adeudentiam autem partis prime ſcendum quod alii quem laudari propter virtuosa operationem quas dupliciter contingit. Primo, ſi ſit probatus, & fidelis inuentus in ſe. Secundo, ſi alios ad fidem adducat. Tertio, ſi adductos doceat. Quarto, ſi adductos & doctos conſirmet. Ideo cum proponit quosdam personas nobis salutandas, de quibus inoleuit bona fama propter fructuosa operationem, quatuor facit. Primo mandat salutari Apellem, qui in ſe approbatuſ & fidelis inuentus erat. Secundo mandat salutari domum & familiam Aristoboli, qui Aristobolus alios ad fidem adducebat. Tertio mandat salutari Herodionem, qui alios doceare volet. Quarto mandat salutari eos qui ſunt de domo Narcissi, qui Narcissus alios in fide conſirmeat ſtus debat. Secunda ibi, Salutate eos. Tertia, ibi, Salutate Herodionem.) Quarta, ibi, Salutate eos.) Dicit ergo, Salutate Apellem probum in Christo, id est, qui in ſe eſt approbatuſ & fidelis inuentus in Christo. Deinde ait, Salutate eos qui ſunt ex Aristoboli domo. Iste Aristobolus, vt glossa ait, ſolebat cōgregare fratres in Christo: vnde alios ad fidem inducebat. Dicit autem salutandos eos qui ſunt de domo eius, id est, familiam ſuam: quia ipſe Aristobolus forte propter aliquam rationabilem cauam tunc temporis non erat Romæ. Et ideo cum ipſe abſens eſſet, loco ſalutationis eius dicit eſſe ſalutare

A tandem familiam ſuam, & eos qui ſunt de domo eius. Deinde dicit, Salutate Herodionem cognatum meum. In quo ipſe designat, ipsum Herodianum fuſſe Iudeum: quia omnes Iudeos ſuos cognatos appellat, & qd iſte Iudeus fuerat quaſi magis doctus, alios instruere volet. Deinde dicit, Salutate eos qui ſunt de domo Nasciſſi, qui ſunt in Domino. Notandum autem qd iſte Nasciſſus, vt glossa tangit, fuit quidam presbyter, qui per reginando sanctos fratres conſirmebat. Ergo ſicut Apelles in ſe probatus exiſtebat, & ſicut Aristobolus alios ad fidem adducebat, & ſicut Herodio quia Iudeus fuerat alios instruere volet: ſic Narciſſus alios conſirmebat. In quibus illi gradus operationum virtuoforum deſignatur, de quibus in diuina ſcience fecimus mentionem. Notandum etiam, qd in domo Nasciſſi forte erant aliqui qui non erant in Domino, & qui erant infideles. Et ideo mandat A poſtolus ſalutari eos de domo Nasciſſi qui ſunt in Domino, id est, qd ſunt fideles. Deinde cum dicit.

Salutate Tryphenam & Tryphosam, quae laborant in Domino. Salutate Persidem charifimam, quae multum laborauit in Domino.

Proponit nobis personas salutandas, de quibus inoleuit bona fama propter spiritualem ſollicitudinem & laborem. Sunt autem haec personae, quas ſic ſalutari mandat, tres: videlicet, Triphenam, Tryphosam, & Persidem. Ideo ait, Salutate Tryphenam, & Tryphosam, quae laborant in Domino, id est, in ministerio ſanctorum, & in miniftrando ſanctis. Et subdit, Salutate Persidem charifimam meam, quae multum laborauit in Domino, id est, in ſeruicio Domini, & in ministerio ſanctorum. Notandum autem qd hic Persidem charifimam vocat: qd dat intelligere qd hec plus laborauit in Domino, quae Tryphenam, & Tryphosam, vt glossa tangit. Deinde cum dicit.

Salutate Rhuphum electum in Domino, & matrem eius & meam.

Mandat ſalutari Rhuphum, de quo inoleuit bona fama propter ſacrorum promotionem. Fuit autem hic Rhuphus, vt glossa tangit, promotus ad agendas res Domini, quia promotus erat ad ſacerdotium. Ideo ait, Salutate Rhuphum in Domino, electum. In Domino in ſacerdotem. Et subdit, Et matrem eius & meam. Mater enim ipſius Rhuphi erat tam mater Rhuphi, quam A poſtoli: ſed Rhuphi erat mater carne, quia eum carne genuerat; ſed A poſtoli erat mater beneficio, quia ei forte multa beneficia fecerat. Deinde cum dicit.

Salutate Asyncritum, Phlegontem, Hermanen, Patrobam, Herman: & qui cum eis ſunt fratres.

Mandat ſalutari quosdam personas, quae videntur commendare propter ſanctam & domesticam conuertationem. Circa quod quatuor facit: quia primo mandat ſalutari personas quae videntur commendandæ propter conuertationem domesticam. Secundo, quae videntur commendandæ propter conuertationem ſanctam. Tertio dat modum per quem ſunt huiusmodi personas ſalutandæ. Quarto & vltimo, vt Romanos ad hoc inducat quod ſcilicet ſalutent personas illas quas dixerat ſalutandas, ostendit quod & aliae ecclesiæ eis ſalutem mittunt;. Secunda, ibi, Salutate Philologon.) Tertia, ibi, Salutate inuicem.) Quarta, ibi, Salutant vos.)

Salutate

Dicit ergo, Salutare A syncretum, Phlegontem, Her
men, Patrobam, Herman: & qui cum eis sunt fratres.
Hos autem omnes salutat simul, quia sciebat eos con
iunctos in christiana amicitia, & sciebat eos inuicem
habere conuersationem domesticam. Ideo ait, Et qui
cum eis sunt, fratres, idest, qui fraternam & dome
cam adiuicem conuersationem habent. Deinde cum
dicit.

Salutate Philologon & Iuliam, Nereum
& sororem eius, & Olympiadem: & omnes
qui cum eis sunt, sanctos.

Mandat salutari quasdam personas quae videnteur
commendande propter conuersationem sanctam.
Ideo ait, Salutate Philologon & Iuliam, Nereum & so
rorem eius, & Olympiadem: & omnes qui cum eis sunt
sanctos. Hos etiam simul salutari mandat, quia simul
adiuicem sancte conuerfabantur. Ideo dicit, Et omnes
qui cum eis sunt sanctos, idest, qui sancte & debite con
versantur. Deinde cum dicit.

Salutare inuicem in osculo sancto.

Dat modum quod se salutare debent, dicens, Saluta
re inuicem in osculo sancto, idest, hoc modo saluta
re debet, in osculo sancto, in osculo pacis, in osculo
religioso: non in osculo carnali, vel venero. Vnde
ad huc seruat hoc Ecclesia, quod in magnis solenni
tibus fideles sibi inuicem osculantur, tribuentes sibi
inuicem osculum pacis, & osculum sanctum. Deinde
cum dicit.

Salutant vos omnes Ecclesiae Christi.

Vt inducat Romanos quod debeant salutare per
sonas illas quas dixerat salutandas, ostendit quod & aliae
Ecclesiae eos salutant. Continuetur autem sic, Bene dis
co & vos Romani deberitis salutare personas illas quas
vobis salutandas esse scripturam ad hoc moveri debes
tis exemplo aliorum qui vos salutat. Ideo ait, Salutat
vos omnes Ecclesiae Christi. Quasi diceret, quod omnes
ecclesiae Christi, idest, omnes congregations fidelium
qua sunt in partibus istis in quibus ego existo, omnes
scilicet huiusmodi ecclesiae vos salutant.

Dubitaret forte aliquis de eo quod Apostolus ait, sa
lute Priscam & Aquilam. Videtur quod ordinem
prepostorum teneat: nam cum Aquila fuerit vir Prisca
que alio nomine vocata est Priscilla, prius debuit pos
nere virum, quam mulierem: nam sic dictum fuit mu
lieri, Gen. 3. Sub viri potestate eris. Dicendum quod si
cuit dicitur ad Coloss. 3. Expoliantes vos veterem ho
minem cum vestibus suis, & induentes nouum. Vbi non
est masculus neq; foemina. In christo enim Iesu nec
est masculus neq; foemina. Qui ergo maioris deuotio
nis, ille secundum ordinem charitatis prior est. In hoc
ergo loco vbi ponuntur personae commendabiles
quas imitari debemus, qui maioris deuotionis exis
tit, prior poni debebat: et quia forte Prisca maioris
deuotionis erat quam Aquila vir eius, ideo prius
est posita.

Vlterius forte dubitaret aliquis de eo quod Apo
stolus ait, quia mandat Romanis quod assistant Phoe
bi in omni negotio. Sed contra; ad Thessal. 4. dicitur,
Rogamus vos fratres, vt abundetis magis: & operam
detis, vt quieti sitis, & vt vestrum negocium agatis.
Non ergo debemus nos intromittere de negocio alieno,
sed debemus esse quieti, & agere negotium nostrum.
Praterea, illa mulierem Phoeben dicunt aliqui venisse
se Romam, quia habebat expedire aliquid in curia
Caesaris. Non videtur autem conueniens quod milia
stantes Deo implicit se negotiis secularibus: et per
consequens non videbatur conueniens quod fideles
assisterent mulieri illi in talibus negotiis. Dicendum

A quod assistere negotiis alienis potest esse dupliciter.
Vno modo seculariter propter fauorem hominum,
& laudem humanam: & haec modo non conuenit Chri
sti fidelibus, secundum hunc modum debet intelligi
illud verbum Apostoli, Nemio militans Deo impli
cer se negotiis secularibus. Alio modo potest quis as
sistere alienis negotiis ex pietate, puta propter auxi
lium indigentium, et miserorum: & hoc est religiosus:
iuxta illud Iacobi, Religio munda et immaculata
apud Deum & patrem, haec est, Visitare pupilos &
viduas in tribulatione eorum. Per hanc ergo visita
tionem debemus intelligere omne assistere, & omne
consilium, quod possimus talibus secundum Deum
exhibere. Item, per pupilos & viduas, debemus in
telligere omnes personas impotentes, quibus debes
mus assistere secundum ordinem charitatis. Hoc mo
do ut diximus, volebat assistere Eliseus Sunaniti, vo
lens pro ea loqui Regi vel Principi militiae, ut habe
tur 4. Reg. 4.

Vlterius forte dubitaret aliquis de eo quod Apo
stolus ait, Salutare eos qui sunt ex Narcissi domo
qui sunt in Domino. Vbi dictum fuit quod in fami
lia ipsius Narcissi erant aliqui qui erant in Domino
et erant fideles, aliqui qui non erant in Domino et
non erant fideles: Apostolus ergo mandat salutari qui
erant in domo & qui erant fideles. Sed contra: dicitur
Matthaei, 5. Si salutaueritis fratres vestros tantum,
quid amplius faciatis? & Ethnici hoc faciunt? Vi
detur ergo velle ibi Dominus quod fratres & non fra
tres, inimicos et amicos salutare debemus. Dicendum
quod hic Apostolus non loquitur de salutatione quo
cunq; modo: sed hic mandat salutari personas ap
probatas & commendabiles, quas nobis proponit in
exemplum, ut eas imitari debeamus: et quia huiusmo
di non sunt infideles, ideo non sunt secundum hunc
modum, & secundum hunc ordinem salutandi.

2.Tim.2.

Cap.1.

L E C T I O . L III.

Ogo autem vos fra
tres, vt obseruetis
eos qui dissensiones
et offendicula pre
ter doctrinam quam
uos didicistis, fa
ciunt: & declinate
ab illis. Huiusmodi
enim Christo domino nostro non seruiunt,
sed suo ventri.

Vt dicebatur, Apostolus prius volebat nos docere
et instruere per exempla, proponendo quasdam per
sonas commendabiles, quas sequendo, possimus bona
facere. Secundo volebat nos instruere per exempla,
proponendo nobis personas detectabiles, à quibus ca
uendo, possemus mala fugere. Expedita igitur prima
parte: hic agitur de secunda. Circa quod tria facit,
quia primo mandat quod declinemus & vitemus tal
ium conuersationem: secundo docet nos cognoscere
eorum deceptionem: tertio doceat nos superare et
vincere eorum versutiam & insidiationem. Secunda,
ibi, Et per dulces sermones.) Tertia, ibi, gaudeto igit
tur in vobis.)

In ostendendo autem quomodo debeamus eos vita
re & declinare, tria facit. Nam cum malum non possit

R ii

AD ROMAONOS.

vitati nisi cognitum, ideo qui tales sunt diligenter obseruare & cognoscere rogat et insinuat. Secundo, eos iam notos & cognitos declinare & vitatem subet et mandat. Tertio huius declinationis causam & rationem tagit & manifestat. Secunda ibi, Et declinate.) Tertia, ibi, Huiusmodi enim.)

Ad euidem primae partis sciendum, quod etante quidam ad fidem conuersti, ut gloriantur, qui praedicabant legalia esse obseruanda, ex quorum prædicatione oriebantur dissensiones, quia aliqui eis adhærebat, aliqui in fide vera perfistebant. Ex his autem dissensionibus oriebantur offendicula, quia sic inter se Romanis dissidentibus alteri alteros contemnebant, & per consequens scandalizabant, & offendebant. Apostolus ergo tales mandat obseruari, id est, diligenter agnoscere, ut cauti possint vitari: idem est enim obseruare quod diligenter aduertere & considerare. Continuetur autem sic, ita propensi vobis bonos, quos debetis imitari: etiam propono vobis malos, à quibus debetis cauere, & quos debetis diligenter obseruare & cognoscere. & quia sic est, Rogo autem vos fratres, ut obseruetis, id est, ut discernatis, & diligenter consideretis eos qui præter doctrinam veram quam vos didicistis à veris Apostolis, faciunt dissensiones & offendicula, id est, prædicant legalia obseruanda, ex qua prædicatione inter vos dissensiones, & offendicula, id est, scandala oriuntur.

Deinde cum dicit, Et declinate ab illis. Docet hos Pseudoapostolos cognitos declinare. Continuetur autem sic, dixi vobis ut obseruetis eos qui tales sunt, obseruetis, dico, & declinate ab illis, id est, eorum doctrinam, & consortia fugiatis. Quasi dicaret, quod ideo vobis & eos obseruetis & cognoscatis, ut eis cognitis, possitis ab eorum doctrina, & consorts declinare.

Deinde cum dicit, Huiusmodi enim &c. Assignat rationem & causam; quare tales debeamus vitare, & declinare. Continuetur autem sic, bñ dico quod debetis declinare ab illis q talia docet; q tales sunt, Christo dño nō seruunt. nō prædicat pp gloriam Christi, sed (supple) seruant suo ventri, prædicant pp questu, & propter lucrum, & vt suum ventrem implicant. Notandum autem quod sectæ pseudoprædicantium, & pseudo apostolorum à principio videntur fuisse invenientes propter questum & pp lucrum. Nam licet quidam ignorantes scripturam sacra, & qui nūq yiderunt literas talibus sedis immobiliter adhærent: infestis tñ illis continentur aliqua non solum hdei, sed etiam rationi contradictionia. Ideo primi inuentores magis nisi sunt sic dicentes, ut alios seducerent, & vt alios mungerent, & vt alii quid extorquerent, qd sic crederent. Deinde cū dicit,

Er per dulces sermones & benedictiones seducunt corda innocentium. Vestræ enim obedientia, in omni loco diuulgata est.

Postquam Apostolus adiunxit quod debemus vitare eas, qui conuerterentur: in parte ista, ut dicebatur, docet cognoscere eorum deceptionem. Propter qd sciendū, quod deceptio dupl'r causari pot: primo ex parte decipientis, si sciat bene blandiri, & bene sanctitatem simulare: secundū ex parte decepti, si pronus sit de facili credere & faciliter assentire. Ideo duo facit, quia primo docet nos Romanos cognoscere deceptionem illorum ex parte decipientium, secundo ex parte deceptorum, ibi, Vestræ enim obedientia.) Continuetur autem sic, bene dico quod illi sunt deceptores, & qd prædicant præter doctrinam veram, quā didicistis: & vt possitis cognoscere eorum deceptionem, debetis aduertere diligenter qd & per dulces sermones, sanctitatem, simulando, & per benedictiones alii benedicendo applaudunt, & blandiendo seducunt corda innocentium. i. imperitorum, iuxta illud Pro. 14. Innocens credit omni verbo.

Deinde cum dicit, Vestræ enim obedientia &c. Do-

A set cognoscere eorum deceptionem ex parte deceptorum. Nam Romani faciliter decipiabantur quia erant prout ad faciliter credere, & ad de facili assentire. Continuetur autem sic, bene dico quod illi nituntur vos decipere, & vt vos possitis cognoscere eorum deceptionem, considerate mollietè vestræ, & vestræ facilitatē ad assentientem, nam tanta est vestra molles, qd obediētia. i. qd vestra molles & facilitas ad credendū diuulgata est in omni loco. i. vbiq; terrarum. Notandum autem quod hic Apostolus timet duplex periculum: unum ex parte Romanorum, quia erant obedientes, i. erant de facili ducibles ad obediendum & ad credendum p̄suasionibus aliorum, secundum periculum timer ex parte aliarū gentium, quia quod Romani faciebant, de facili diuulgabatur ad alios, & de facili alii inde sumebant: exēplum, sicut quod faciunt domini de facili trahitur ad regulam aliorū. Romanorū ergo deceptio poterat esse, sā, pp quā gentes alias dectionem incurserent. Verung; aut periculū in suis verbis tangit Apostolus, nam primo tangit Romanorum periculum, cum dicte eos obedientes, i. de facili credentes. Secundo innuit periculum aliorum, cum subiungit, & hoc diuulgatur in omni loco. Deinde cū dicit,

Gaudeo igitur in vobis. sed volo vos sapientes esse in bono & simplices in malo.

Postq; docuit nos tales deceptores vitare, & eorum deceptionem cognoscere; hic docet nos eorum deceptions & inuidias vitare, superare, & vincere. Circa qd duo facit: qd primo docet nos eorum versutias & simulationes superare & vincere, nos cautos reddendo: secundo docet hoc, diuinum auxilium implorando, ibi, Deus autem pacis.) In prima parte docet nos horum versutiam vincere, nos cautos reddendo. Continuetur autem sic, dicitur est qd vos eis faciles ad obediendum: & quia sic est, gaudeo igitur in vobis. i. gaudeo de bono vestro sed volo vos esse cautos, & volo vos esse sapientes in bono, ut eis firmiter adhæreatis: & volo vos esse simplices in malo, ut a malo declinetis. Tunc ergo est superplēda litera, qd si sic eritis cauti, de facili poteritis istorum deceptions & versutias superare. Notandum autem quod facilitas credendi in bono est bona, in malo est mala: & ideo gaudet Apostolus de facilitate credendi Romanorū, non simili, sed sub conditione. Nam sic vult eos esse faciles ad credendum, qd sicut sapientes in bono, ei cito adhærendo, & inseparabiliter inhærendo: & sicut simplices in malo, ad ipsum nullō modo decisiōnando, iuxta illud Matthæi. i. o. Estote prudentes: sicut serpentes, bono firmiter adhærendo: & simplices sicut columbae, ad malum nullatenus declinando. Deinde cū dicit,

Deus autem pacis cōterat Satanam sub pedibus vestris velociter. Gratia dñi nostri Iesu Christi vobiscum.

Ad superandum aliorū versutias, non sufficit habere propriā industriā, & propriā cautionem: ideo ut hoc fieri possit, pronittit apostolis diuinū auxiliū, & diuinā subuentiōnem. Continuetur autem sic, dixi qd ad superandum istorum deceptorū versutias deberetis habere industriā & cautionē: & quia vestra cautella non sufficiet, scitote qd deus adhuc præstabit vobis suum auxilium & suam subuentiōnem. Ideo ait, (deus autem pacis). i. qui est pacis auctor & dator, cōteret satanā). i. diabolū, qui per istos Pseudo aplos, vos conatur decipere: (sub pedibus vestris) ita ut vobis nocere nō possint. & hoc (velociter) quia in adūetu meo, interim igitur ut hoc fiat (gratia dñi nostri Iesu Christi) quæ sufficit ad nos tuendū & defendendum, sit (vobiscum) ut vos tueatur & vos defendat. Notandum autem quod sicut in præcedenti Capitulo dixerat qd sciebat se ad eos iturum in abundantia benedictionis, attamen quia non ita cito ibat,

ibar, ne in illo tempore intermedio possent deficere, ora-
vit ꝑ deas pacis esset cū oibus eis: ita et hic quasi eas
sem filiam profert, dicit ꝑ velociter. i. in aduentu suo,
quia operabat ad eos velociter ire. Tunc ergo in illo
aduentu, quando ibit ad Romanos in abuhtantia be-
neficiōnis, deus conteret Satanam sub pedibus eos
rum. i. Romanorū. Veritati ne in illo tpe intermedio,
ante q̄ ipse iret ad Romanos, possent Romani supera-
ti ab inimicis, orat ꝑ gratia dñi nostri Iesu Christi sit cū
eis, per quam possent suos æmulos superaret. Deinde
cum dicit.

Salutat vos Timotheus adiutor meus: &
Lucius, & Iason, & Sosipater cognati mei.
Saluto vos ego Tertius, qui scripsi ep̄stolam
in domino. Salutat vos Caius hospes
meus, & vniuersa ecclesia. Salutat vos E-
rastus arcarius Ciuitatis, & Quartus fra-
ter. Gratia domini nostri Iesu Christi cum
omnibus vobis, Amen.

Hæc est tercia pars hucus Capituli, in qua (post q̄
Apollotus proponuit nobis exempla sequenda vt de-
beremus bona facere, & exempla vitanda vt deberemus
mala fugere) proponit nobis exempla ad perseueran-
tiā in dñia, vt debeamus in bonis perseuerare:
et intendit talē rationē secundū glossam, vbi tot et ta-
ti gaudet de bono vestro, & vbi tot et tati vos salutant
& cōfortant, debetis in illo bono perseuerare: sed multi
vos salutat & cōfortat, quia salutat & cōfortat vos Ti-
motheus, qui est adiutor meus, & habet specialem di-
gnitatem: vos salutant & cōfortant & Lucius et Iason,
& Sos., qui est pater & senior & antiquior, qui omnes
sunt cognati mei. i. sunt Iudei, et habent generis nobis
litatem. Saluto vos etiam. i. conforto in domino ego
Tertius, qui se scripsi ep̄stolam, quasi diceret, q̄ salutat
vos quidam scriptor meus, qui vocatur Tertius, qui
scripsit hanc ep̄lam, qui habet meorum secretorum nos-
titiam & p̄spicuitatem. Salutat et cōfortat vos Caius
hospes meus, qui habet hospitandi & alia bona faciā
di promptitudinem & largitatem. Salutat vos & con-
fortat vniuersa Ecclesia. i. vniuersa multitudo fidelium
quæ mecum est, quæ habet gratiarum multiplicitatēm.
Salutat et cōfortat vos Erasmus arcarius ciuitatis, et
Quartus frater. i. salutat & cōfortat vos quidam qui
vocatur Quartus frater, et dicitur frater pp̄ fideli p̄
ptitudinem & affabilitatem. & supple, Saluto & confor-
to vos ego Paulus, quia ore & oblecto, & gratia dñi
nostri Iesu Christi sit cura omnibus vobis, Amen. Tunc
ergo est suppleta rō, cū oēs prefati vos salutent et cō-
fortent, cū ego Paulus orem et op̄e, & gratia dñi no-
stri Iesu Christi sit cū oibus vobis, quia tot sumus qui
vos salutamus, vos confortamus, qui vestrum bonum
eupimus & optamus, omnino debet malum incessan-
ter fugere, et in bono persistere & perseuerare. Notandum
aut ꝑ alii ponuntur in tercia persona, vnde dicitur,
Salutat vos Timotheus, salutat vos Caius: sed qui-
dam qui vocatur Tertius ponitur in prima persona,
vnde dicitur, saluto vos ego Tertius: et at enim iste, qui
vocabatur Tertius, scriptor Pauli: et quia illi, qui scri-
psit ep̄lam, videtur ep̄lam destinare, posuit se in prima
persona, et dixit, saluto vos ego Tertius in dñi. i. ego
qui vocor Tertius, qui scripsi ep̄lam. Notandum et ꝑ me
Timotheus, de quo hic aplus facit mēt̄ionē, fuit coad-
iutor Pauli: vnde dicitur. i. cor. 4. Misi ad vos Timo-
theum qui est filius meus charissimus & fidelis in dñi:
qui vos commonefacit vias meas, quae sunt in Chris-
to Iesu. Notandum et ꝑ iste Caius, de quo hic agitur, est
ille, cui Ioannes scripsit tertia Ep̄lam canonica, quæ sic i-
cipit, Senior Caio charissimo. Notandum et ꝑ Erasmus qui
dicitur arcarius ciuitatis, dupliciter pot̄ intelligi: pr̄

mo ut dicitur archarius ab archos, quia erat princeps
ciuitatis: vel melius (vt dicit glossa) dicitur arcarius ab
arcā, quasi custos arcē, quia custodiebat arcā, vbi pos-
nebantur census tributorū, et vestigalium. Vnde quia
erat quasi dispensator ciuitatis, dictus est arcarius. Nos
rāndū et ꝑ iste qui dicitur Quartus frater, est proprii
nōmē: erat enim quidam qui vocabatur Quartus. Sicut
etiam Tertius, vt dicitur, propriū nōmen erat; nā qui
dā fuit qui vocabatur Tertius, et erat scriptor & no-
tarius Pauli, vt supra p̄diximus. Deinde cum dicit.

Ei autem qui potens est vos confirmare
iuxta euangelium meum & p̄dicationem
Iesu Christi, secundum reuelationem my-
sterii, temporibus æternis taciti quod nūc
patefactum est per scripturas prophetar-
um.

Hæc est quarta pars principalis totius Ep̄stole. Dicitur. L. 1.
cebatur enim ꝑ sicut in aliis libris primo p̄mittitur
Titulus, postea ponitur Proemium, tertio ponitur
Tractatus, & quarto Epilogus: sic in hac ep̄stola pri-
mo p̄missa fuit Salutatio, quæ se habuit loco Titus
si: postea subsequuta fuit Gratiarum actio quæ se ha-
buit loco Proemii, dicebatur enim ꝑ proemium ad
hoc institutum est, vt p̄paretur animus auditoris ad
suscipiendā doctrinā lequentē. Ap̄ls in parte illa p̄
parauit animū Romanorū vt suā doctrinā reciperet,
ideo pars illa vt dicebatur se habebat loco Proemii.
Tertio facta fuit narratio, quæ se habuit loco Tracta-
tus vel loco executionis negotii. Hic quarto ponitur
Ep̄stole consumatio, quæ se habet loco Epilogi. Ad
cuius evidentiā aduentendū ꝑ Philosophi in suis li-
bris gloriantes de se ip̄sis, et ea quæ dixerant sibi attri-
buentes, sic voluerunt suos h̄bros perficere, vt eorum
Epilogi soli cōtineret quandā breuem recapitulatio-
nem dictorū: aplus verò tanq̄ vas electionis, dei spiritu
illustratus, recognoscēs se à Deo habere veritates quas
dixerat, sic voluit Epilogum facere, vt in dei laudem &
gloriam, suam ep̄stolam consumaret. Propter quod
pars, quæ dicitur se habere loco Epilogi, p̄t diuidi in
tres partes quia pr̄vio aplus p̄mittit quandam ep̄
logationem: sc̄undo eius qđ dixerat, subiungit quan-
dam expositionē, sine quandā declarationē: tertio suā
ep̄lam cōsumat et finit in dei laudem & glorificatio-
nē. Secunda, ibi, Secundum p̄ceptū dei.) Tertia, ibi,
(cui honor.) Ad evidentiā partis prime sc̄iedit ꝑ qua
si tota ep̄stola principaliter tria videtur cōtinere. Nā
Romani dissentiebant et a se inuicē discordabāt, quan-
rum ad p̄fessū spectat, pp̄ tria. Primo, quia Iudei Gen-
tiles cōtemnebant, se de lege iactando, dicentes, Nos so-
li digni sumus dei legem accipere. Secundo, quia Gen-
tiles Iudeos despiciebant, ip̄los de peccato increpa-
do, dicentes, Eos eisdem pedibus, quibus mare transiue-
runt, corā Idolis saltasse & lusisse. Tertio, quia vtriq̄ se
de propriis meritis extollebant, & se sic esse saluatos
gloriando. Contra aut̄ hæc tria, tria remedia sunt ad-
hibita. Nā ꝑ nō contemnāt, se de lege gloriando, ostendit
q̄ sumus p̄ legem euangelicam à lege mōsaica ab-
soluti. Secundo, ne cōtemnāt, sibi peccata imponēdo,
declarat̄ fuit ꝑ p̄t Iesum Christum sumus à peccato
liberati. Tertio ne cōtemnerent, se de propriis meritis
extollendo, ostendebat̄ ꝑ non per propria merita
sed per diuinum p̄bositū sumus salutē consequuti. Et
quia ep̄stola ad hoc principaliter facta fuit, vt sedari-
tur litigia Romanorum, ideo quasi epilogando hæc
tria sub quadam breuitate videtur apostolus recollis-
gere, dicens, Bi aut̄ qui potens est vos confirmare) sup-
ple, suplico & preces porrigo ꝑ vos cōfirmet: (& hoc
iuxta euangelium meum). i. iuxta euangelium mihi à
deo reuelatum, per qđ, supple, euangelium effis à lege
absoluti, ne vlt̄erius contennatis, vos de lege gloriantur.

AD ROMANOS.

do: & confirmet vos, supple, iuxta prædicationem Iesu Christi.) p quæ estis à peccato liberati, ne vterius contemnatis, vobis peccata imponendo: & hoc (secundum reuelationem mysterii). i. diuinū propositū, & diuinæ sententia mysterii dico (taciti). i. celati (temporibus æternis, qd) mysteriū, & qd diuinū propositū (quæ patet factum est p scripturas prophetarū) p quod, supple, mysterium, & p quod, supple, diuinū propositū, vos estis saluati (ve vterius tōrēnatis), vos de proprie mesritis extollendo. Notandum aut̄ q Epilogi prophetarū continent recapitulatiōne p modum simplicis eloqui, sed hic Epilogus continet recapitulationē p modum cuiusdam orationis, & p modis cuiusdam pii desiderii. Vl detur. n. mens esse apli, q sicut Romani detinebantur in discordia quia aliqui se de lege iactabāt, & quia sibi iniucē peccata iponebāt, & quia se iniucē de propriis meritis extollebāt sic orat hic apostolus q deus q potens est cōfirmet eos (supple) in pace, & in concordia, & hoc iuxta euangelium p quod sunt à lege absoluti, & iuxta prædicationē Iesu Christi p quā sunt à peccato liberati, & secundū reuelationē diuini mysterii. i. diuinæ predestinationis & diuinū propositū p quod sunt ad salutē ordinati: & quia in hoc est principalis intērio epistolæ vt Romani prætermis sit litijs in pace confirmetur, & perseveret, & persistat, ideo p hęc verba tacta habetur quasi quiddā brevis epilogatio, & quędā brevis recapitulatio predictorū. Notandum est q ait, Iuxta euangeliū, & prædicationē Iesu Christi) quia ipsum euangeliū, quod christus reuelauit Paulo, fuit prædicationē Iesu Christi, quia ipse christus euangeliū prædicauit, iuxta illud Matth. 4. Circuiebat Iesus totā Galileam, docens in synagogis eorū, & prædicas euangeliū regni. Istud et euangelium dicitur Pauli, quia christus, ipsum Paulο reuelauit. Vnde Paulus nec ab homine, nec per hominē dicit se dicuisse illud. Notandum est q dicit, Secundum reuelationē mysterii, temporibus æternis taciti: quia hoc mysteriū, & hoc diuinū propositū, p quod Gentes sunt cōfirmatae & saluatae, fuit celatum p tempora eterna. i. per tempora illa quæ fuerūt ante christi incarnationē, quę dicūtur eterna ob eorū diuturnitatē. vel per tempora eterna intelliguntur illa diuina spatha quæ fuerunt ante mudi cōstitutionē, & dicūtur & sunt ipsa eternitas: & recte p tempora eterna designari potest eternitas, quia ipsa est oīum temporum cōcūtua. In hū iusmodi enim temporibus eternis, in hīmōi eternitate hoc mysteriū. hoc diuinū propositū fuit celatum & clausum, quia elegit nos in seipso ab eterno ante mundi cōstitutionē. Notandum est q hoc mysteriū per quod sumus cōfirmati & saluati, vel potest dici ipsa christi incarnationē, quę fuit tacita temporibus eternis, quia nō fuit ante plene cognita: vel melius hoc mysteriū sic tacitū & sic celatum pōt dici ipsum diuinū propositū p quod gentes sunt saluatae, qd concordat cū illo verbo apostoli ad Ephesios. 3. Mihi aut̄ oīum sanctiorū minimo, data est gratia hęc, in Gentibus euangelizare inuestigari diuitias christi, & illuminare oēs, quae sit dispensatio sacramenti absconditi à seculis in deo. Ipsa ergo illuminatio Gentium, & ipsum diuinū propositū, p quod propositū ab eterno in seipso gentes saluare, et quiddā sacramētum absconditi in deo à seculis: quod oīo cōcordat cū eo quod hic dicitur, qd nihil est aliud mysteriū tacitū temporibus eternis, qd et crāmetūm absconditum in deo à seculis. Notandum est q ait, Quod nūc patefactū est: quia licet per precedētiā tempora hoc diuinū propositū de saluandis gentibus, non esset ita notum: nūc aut̄ p̄æter rei euentū, & quia iam est hoc opere adimpletum q gentes sunt ad christum conuerse, ideo hoc mysteriū dicitur nūc esse patefactū. Notandum est q dicit hoc patefactūm esse (per scripturas prophetarū) quia scripturæ prophetarū multa præixerunt de salute Gentium: sed tunç illæ scripturæ propheticæ nō plene intelligebantur.

A Nunc vero tu pp̄ rei euentū, quia iam est opere adimpletum: tū ēt pp̄ illum summum magistrū nostrū Iesum Christum, qui hoc manifestauit, & qui aperuit sensum apostolis, vt intelligeret scripturam, per quorum apostolorum doctrinā sumus de hoc mysterio & de hac salute gentium edoti, plene illæ scripturæ intelliguntur. Ideo hoc mysteriū dicitur per scripturas prophetarum nūc esse patefactū, quia scripturæ illæ propheticæ hoc mysteriū continent, nūc sunt agniti & intellegēt, iuxta illud ad Ephes. 3. Hoc aliis generationibus non est agnūtum. i. aliae generationes hoc non cognoverunt, sicut nūc est reuelatum sanctis apostolis, esse gētes coheredes & particeps promissionis eius in christo Iesu. Deinde cum dicit,

B Secundum præceptum eterni dei ad obediētiām fidei in cunctis gentibus cogniti soli sapienti deo per Iesum Christum.

C Declarat quod dixerat. Propter qd sciendum q̄ cīca hoc diuinum consilium quasi tria tergit apostolus quia dixit ipsum esse mysterium: dixit ipsum esse tacitum temporibus æternis: & dixit ipsum esse nūc patefactū. Mysterium m. fuit quia erat latitans cōtentū continēbas. n. illud diuinum & filium & illud diuinū propositū, q̄o gentes erant saluandæ et sanctificandæ. Fuit celatum temporibus æternis, quia vñq ad hęc tempora soli deo fuit plene cognitum. Est autem nūc patefactū, quia secundum diuinam dispositionem p Iesum Christum mediatorem nostrum est omnibus reuelatum. Ideo in declarando quod dixerat quasi tria tangit. Nam primo tangit, q̄o est hoc mysterium patefactū, secundum præceptum dei per Iesum Christum, quasi dicat, quod hoc mysterium nūc est patefactū, secundum præceptum dei eterni. i. secundum dispositionem eterni dei: et hoc per Iesum Christum, quia deus ab eterno sic disponit q̄ per Iesum ista patefactio, et ista reuelatio fieret. Secundo tangit, q̄o hoc diuinum propositū debet dici mysterium, quia est sanctitatis contentū, et continent Gentium sanctitatem. Ideo subdit, ad obediētiām. i. ad obediēndē fidei in cunctis gentibus. Etiam hoc diuinum propositū continens gentium sanctitatem. Ideo dicit esse ipsum patefactū ad obediētiām in cunctis gentibus. i. vt cunctæ gentes sanctificantur et obediāt. Tertio tagit, q̄o fuit hoc mysterium celatum, dicens, cogniti soli sapienti deo. quasi diceret, q̄ hīmōi reuelatio nō est reuelatio mysterii cogniti. i. quod est cogniti soli sapienti deo. Notandum autem, q̄ cum hoc diuinum consilium de salute gentium ante tempora fuerit cogitatum soli sapienti deo, patet q̄ fuit temporibus eternis cela tum: sed cum nūc secundum diuinum præceptum, et secundum diuinam dispositionem, et per Iesum Christum sit patefactū, patet q̄ nūc est reuelatum; sed cū hoc diuinum consilium sit celatum, et sit reuelatum, sit, vt gentes sanctificantur et fidei obediāt, patet q̄ diuinum consilium metet nomen mysterii, quia est ad sanctitatem ordinatum. ergo per hęc verba lequentia, declarata fuit verba præmissa. Ultimum cum dicit,

D Cui sit honor & gloria in secula seculorum, Amen.

E Finit et consummat Epistolam suam in Dei laudem et glorificationem. Continuetur autem sic. Dicatum est q̄ supplicandum est ei qui potest vos confirmare, q̄ vos confirmet, cui sit honor, id est, plena reverentia: & gloria, id est, clara cum laude lætitia, et hoc in secula seculorum, Amen, i. sine fine. Notandum est q̄ hoc quod dicitur Per Iesum Christum) nō debet copulari cum hoc quod dicitur, Soli sapienti deo) vt sit sensus, q̄ Deus sit sapiens per Iesum Christum, quia cum in Diuinis idem sit sapere & esse, sicut Deus pater non habet q̄ sit per

gium, ita non habet & sit sapiens per ipsum: sed copulandum est vel ad id quod superius dicebatur, secundum præceptum dei eterni, ut sit sensus & hoc mysticum est patefactum secundum præceptum dei eterni per Iesum christum, quia ab æterno deus sic disposuit et voluit, ut p Iesum christum pateficeret. Vel hoc quod dico, Per Iesum christum copulandum est ad textum sequentem. vt sit sensus, & supplicandum est ei qui potest vos confirmare, & vos confirmet, cui ei per Iesum christum est honor & gloria. Dicitur autem Deo patri esse honor & gloria per Iesum christum, quia christus clarificauit nomen suum, & fecit deo claram cum laude notitiam, quod idem est quod gloria, vt glossa tangit. Ipse etiam christus non solum clarificauit patrem faciendo de eo claram cum laude notitiam, sed etiam honorauit ipsum, iuxta illud Ioannis. 8. honorifico patrem meum & vos in honora fatis me. Notandum etiam, & communiter in textu est C V I, & tunc exponendum est, vt exponebatur. Sed si non sit ibi C V I, sed sic iacet textus, Per Iesum christum sit honor & gloria) tunc est plenior constructio, erit enim sensus, & ei qui potest vos confirmare, ei, scilicet, sit honor & gloria in seculorum, Amen.

Dubitaret forte aliquis de illo verbo apostoli, Mysterii taciti temporibus eternis. Dicebatur enim & per tempora eterna poterat intelligi ipsa eternitas. Sed contra: tempus est quid diuisibile, quia est numerus applicatus ad continuum, quia est numerus motus; est enim quantitas discreta per se, & continua per aliud, vt per motum, sed qualcumque quantitas sit, diuisibile est. Cum ergo eternitas sit quid indiuisibile, non potest significari per tempora eterna. Dicendum & sicut se habet deus ad cetera entia, sic se habet mensura diuini esse ad mensuram ceterorum entium: sed deus continet cetera entia; ergo eternitas, quae est mensura diuini esse, continet omnes alias mensuras, & quia tempus & eum & ceterae huiusmodi mensurae ab eternitate continentur, & in eternitate clauduntur: ideo potest dici eternitas tempora eterna, in quantum est totum tempus contentiu. Sicut ergo Deus dicitur celsior celo, profundior inferno, longior terra, latior mari, vt dicitur Job. 11. non quia ipse deus in se sit extensus sed quia ubiq; est & omnia ista continet & gubernat: sic eternitas dicitur omnia tempora, non quia in se

A sit extensa, sed quia est omnium temporum contentiva: fuit enim ante omnia tempora, & erit post omnia tempora.

Vlterius forte dubitaret aliquis de eo quod apostolus ait, secundum præceptum eterni dei, quod glossa exponens, videtur vele, & solus Deus sit eternus. Sed contra: dicitur ignis Inferni eternus, iuxta illud, Ite maledicti in ignem eternum: & dicitur poena inferni eterna, non ergo solus deus. Dicendum, & eternum idem est quod extra terminos. Cum ergo omnis creatura sit certis limitibus circumscripta, nulla creatura est proprie eterna: potest tamen participare aliquas conditio[n]es eternitatis, vt dicitur ignis Inferni eternus, non & sit propriè eternus, sed quia participiat hanc conditionem eternitatis, quia carebit fine. Vnde glossa ait, & sumpta est ab Augustino inde natura boni, Solus deus propriè eternus dicitur: ignis autem dicitur eternus, & poena eterna, sed non sicut deus: pro tanto hec eterna dicuntur, quia fine carebunt.

B Vlterius forte dubitaret aliquis de eo quod ait, Soli sapienti deo. Dicendum & quidam voluerunt & tenerent ibi personaliter, & quod staret ibi pro persona patris: dicentes secundum suum errorem phantasticum, solum patrem esse vere sapientem: sed hoc omnino est error, vt negemus solum esse omnino sapientem, cum dicatur, 1. Cor. 1. & christus est Dei virtus, & Dei sapientia. Ideo possumus dicere, quod ly Deus tenet personas liter essentialiter, & stat ibi pro tota Trinitate. Vnde non dixit Apostolus, soli sapienti patri, sed soli sapienti Deo, quod si ramen sic dixisset soli sapienti patri, vt glossa innuit, non excluderetur inde filius: sicut cum dicitur, Nemo nouit patrem nisi filius, non excluditur inde pater, quia tunc pater non nosceret se ipsum, quod est absurdum dicere: nam cum sapientia & notitia & cetera talia in deo sint essentialia, & cum una sit essentia trium personarum, propter earum summas simplicitatem non possunt haec attribui vni personæ quod excludantur ibi reliquæ. Quorum autem est summa simplicitas, eorum & una sapientia, una bonditas, una delectatio, unum gaudium eternum: quo gaudio gaudere, qua delectatione delectari, qua beatitate frui, concedat Dominus Iesus Christus, qui cum Patre, & Spiritu sancto est unus Deus benedictus, in secula seculorum. Amen.

In Epistolam Beati Pauli ad Romanos Commentariorum

D. Aegidii Columni Romani, Ordinis Fratrum Eremitarum Sancti Augustini,
Doctoris fundatissimi,

F I N I S.

**I N L I B R V M
SOLOMONIS QVI CANTICA
CANTICORVM INSCRIBITVR**

**COMMENTARIA D. AEGIDI^{II}
ROMANI, BITVRICENSIS ARCHIEPISCOPI,
ET AQVITANIAE PRIMATIS, ORDIS
NIS FRATRVM EREMITARVM
S A N C T I A V G V S T I N I,**

**Nunc opera Fratris Augustini de Monte
Ilcino, in lucem edita.**

**ROMAE apud Antonium Bladum. Impressorem
Apostolicum. M D L V.**

БИБЛІОГРАФІЯ

СИСТЕМА ПОДДЕРЖАНИЯ

Digitized by srujanika@gmail.com

СИДИ САМЫХ РЕДКОСТИЙ И МАМОЙ
САМЫХ РЕДКОСТИЙ НА МАРИУСА ТА
САМЫХ РЕДКОСТИЙ МАЧТАЯ ЗИ
САМЫХ РЕДКОСТИЙ БОРИСА

Chlorophyll A and Chlorophyll B

D. AEGIDIJI ROMANI BITVRI:

CENSIS ARCHIEPISCOPI, ET AQVITANIAE

PRIMATIS, ORDINIS FRATRVM EREMI:

tarum Sancti Augustini, In Librum Salomonis qui Can-
tica Cantorum inscribitur Commentarii,
nunc in lucem editi.

PROLOGVS.

ONE T VOX TVA
in auribus meis: vox.n.
tua dulcis, & facies tua
decora.) In principio cu-
iuslibet libri, quantā ad
p̄f̄sens spectat, duo sunt
notanda. Primo, quid sit
libri titulus. Secundo quae
sunt causæ operis. Prædi-
cta autē authoritas quae
legitur Cant. 2. aliter &

aliter exposta, nobis vtrq; insinuat. Nam si verba dis-
tæ authoritatis sint sponsi ad sponsam.i. Christi ad ec-
clesiam: tūc declarant nobis libri titulum. Si vero in-
telligantur de Christo dicta: manifestant nobis causas
operis. Intitulatur abt Liber iste Cantica cantorum,
vt ex glossa haberi potest. Cantus tamen, qui in hoc li-
bro docetur, non est corporalis seu sensibilis: sed ma-
gis intellectualis, & secundum spiritum. Dicimus enim
duo esse genera verborum, interiora, & exteriora: siue
sensibilia, & intellectualia, vt patet per Augst. 1. f. de
Ciuitate dei, vbi ipsas cogitationes cordis locutiones
appellat. Sicut ergo in locutionibus exterioribus se-
cundum melodiam, & proportionem prolatis, resul-
tat cantus sensibilis: ita in locutionibus interioribus,
& etiam affectionibus secundum proportionem, & or-
dinem debitum ad deum directis, resultat quedam me-
lodia sp̄nialis, & quidam cantus intelligibilis. Nō enim
sic debemus restringere nomē cantus, vt solum in sen-
sibilibus vocibus esse habeat. Nam Boetius in Musica
sua ostendit musicam proportionē aliquo modo cir-
ca omnia: in quantum singula secundum melodiam per
quandam proportionem sunt condita, sicut & Aug.
in. 6. Musica, extendit numeros musicales ad actiones
animæ. Nam secundum quinq; genera numerorū quae
ipse distinguit in. 5. cap. dicti libri: vt secundum nume-
ros iudiciales, progressores, occurrentes, recordabiles,
consoniales, saluat actiones ipsius animæ: immo cu ip-
sa visitata locutio admittat, ut manifeste dictum cantis
cum appelleret, secundum quem modum geometræ los
qui conlueuerunt: vt cum aliquid geometricè proba-
re volunt, dicunt sicut cantat talis propositio: si in il-
la propositione manifeste illud profertur. Quia ergo
deo omne cor patet, & omnis voluntas loquitur: & co-
gitationes, & affectiones voluntatis non discidunt à
melodia & à proportionibus, qua & secundum quas
attenditur operatio virtuosa; quoddam canticum di-
ci possunt. Tale est Canticum quod hic cātatur. Quia
hic exprimitur debitæ affectiones, & cogitationes cu-
iuscumq; animæ sanctæ, vel etiam totius ecclesiæ; secun-
dum quas intendit gustare diuinam dulcedinem, & ha-
bere sui sponsi confortium. Et si volumus secundum
quandam adaptationem loqui, dicere possumus deum
habere duas aures; vnam iræ, aliam pietatis: secundum
auram iræ, audit clamorem, secundum quem modum

dixit ad Cain, Vox sanguinis fratris tui clamat ad me Gen. 4.
de terra. Secundum autem pietatis dicitur audire
cantilenas, i.e. affectiones, cogitationes, orationes, desiræ
deuaratarum mentium: & quia suave est illi. si deo
audire tales cātus, & delectatur in animabus sanctis si-
cū bonus p̄ in bonis filiis: ideo inuitans animam lan-
dam, siue totam ecclesiam ad sic cantandum, ait. (Sonet
vox tua in auribus meis.) & subdit causam. (vox.n.
tua dulcis, & facies tua decora.) His enim duabus cau-
sus appetitur cantus alicuius. Primo propter se, videli-
cer, qn cantus est dulcis, & suavis. Secundo ratione can-
tantis, vt si habeat decoram faciem: nā cui placet vul-
lus cantantis, verisimile est q̄ magis delectetur in cātu.
Vtq; enim modo delectatur Christus in anima san-
ctæ. si rōne ipsius cantus, videlicet propter bonitatem
affectionum, & cogitationum: & rōne ipsius gratiæ. Nā
gratia dei in essentia, animæ existens, reddit animæ bos-
nam, & opera eius deo grata. Patet ergo q̄ si verba præ-
dicta sunt sponsi ad sponsam, designat titulum huius
libri qui dicitur Cantica cantorum, quia excellenti
modo hic talis melodia insinuat. Consiueit enim ges-
nitius pluraliter appositus nosatiuo, denotare excel-
lentiam: vt rex regum, & dominus dominantium. Sed
si prædicta verba volumus exponere vt sint verba ec-
clesie loquentis ad christum: designat nobis causas hu-
ius operis, licet series literæ contradicere videatur. Ex
quo tamen à veritate fidei non discedat, non est talis
expositio repellenda: quia in sacra pagina non solum
assignatur sensus literalis, qui semper est continuus: sed
etiam mysticus, quem non oportet esse contrarium. Se-
cundū hoc ergo dicamus, q̄ causa materialis, & efficiēs
notatur, cū dicitur (Sonet vox tua in auribus meis.)
Formalis, cum dicitur (vox enim tua dulcis.) Finalis,
cum annexitur (& facies tua decora.) Sponsus & spon-
sa, i.e. christus & ecclesia, siue christus & anima sancta, est
materia huius libri, vt glossa tangit. Quod si sponsa di-
cit sponso, Sonet vox tua in auribus meis, causam ma-
teriale habemus, & etiam efficiēs: quia sponsus ip-
se qui est verus deus, cum hoc q̄ est subiectum siue ma-
teria doctrinae sacræ, est etiam principaliter causa effi-
cientis huius scientiæ. De causa vero instrumentalis non
sit nobis cura: quia huiusmodi causæ se habent respe-
ctu doctrinæ sicut instrumenta, & sicut penna: iuxta il-
lud Psal. Lingua mea calamus scribæ. Sicut ergo sup-
stitionis esset, cū quereret de authore aliculus libri;
querere cum qua penna scriptus fuisset liber: sic quo-
dammodo superstitionis videtur, q̄ aliquis sit multæ
solicitus inquirere causas instrumentales scripturæ la-
cra. Nam si constat de veritate q̄ liber sit à spiritulan-
do, non est magna cura adhibenda ad inueniendum au-
thorem alium. Quod si tamen alicui videatur de hoc
adhibenda cura, dicimus q̄ Salomon fuit talis causa
huius libri. Qui (secundum q̄ glossa tangit) fuit trino-
mius: & secundum numerum nominum, tres edidit lis-
bros. Datus enim fuit Salomon, i.e. pacificus: Idida, i.e. di-
lectus: & Ecclesiastes, i.e. concionator. Secundum enim q̄
Canticū pro
fuit pacificus, edidit librū Proverbiorum. Secundum Idida.
A a

Tit. Psal. 44.

D. AEGIDI ROMANI

¶ fuit concionator, edidit librum Ecclesiasten. Capsa autem formalis habetur cum subiungitur. (Vox tua dulcis.) Consuevit enim distingui duplex forma scilicet forma tractandi, quæ est modus agendi: & forma tractatus, quæ est ordinatio capitulo adiuicem: Modus autem agendi in aliis scientiis est approbatius, & improbatius. In doctrina vero sacra, potissimum in caseone esse videtur inspiratiuus, id est reuelatiuus: quia magis talis textus innititur reuelationi quam probatio. Modus autem in isto libro specialiter videtur esse affectiuus, desideratiuus, & contemplatiuus. Vnde & glossa tenet quod modus huius libri est officiarius quali desiderio membra capiti adhaerat, & ei placere contendat: & quali affectione sponsus ecclesiam diligit. Vnde modus agendi huius libri conuenienter notatur per hunc dulcedinem, cum dicit, (Vox tua dulcis,) quia complacencia, affectio, & desiderium, quandam dulcedinem amoris important. Ex hoc etiam potest haberi forma tractatus, quæ talis debet esse, qualiter requirit modus agendi: immo quia ipse ordo capitulo adiuicem bene intellectus animam demulceret & delectaret, non inconuenienter forma tractatus per dulcedinem intelligitur. Causa vero finalis habetur cum subiungitur. (Facies tua decora.) Est igitur finis huius libri, ut glossa tangit, dilectio secundum quam sponsa delectatur: & cum hoc potissimum sit propter decorum faciei sponsi, conuenienter finis insinuatur cum dicitur (Facies tua decora.) Dubitaret forte aliquis, cum in tota sacra pagina finis sit dilectio, quomodo differenter dilectio dei est finis huius libri, & totius doctrinae sacrae. Et utrum propter hoc quod finis huius scientiarum est opus, an practica scientia dici possit. Ad horum evidentiam est notandum, quod sicut in tota philosophia naturali finis est cognoscere corpus mobile in quantum mobile, in libris autem partialibus huiusmodi finis contrahitur, ut in libro Physicorum non intenditur cognitio corporis mobilis quocummodo, sed cognitio talis corporis simpliciter non contrahendo ad hoc, vel ad illud: in libro vero de generatione intenditur talis cognitio ut contrafacta, ut est corpus mobile ad formam: in libro vero de Cœlo, ad situ: & sic in aliis libris modo contracto intenditur cognitio talis corporis. Eodem modo & in doctrina ecclesiastica, dilectio dei in universaliter sumpta intenditur quocummodo manuducatur ad taleni dilectionem: sed in specialibus libris specificatur talis intentio: ut in Genesi prout ad eam deducimus considerando diuinam potentiam: quia ibi ostenditur, quomodo deus cœlum, & terram, & omnia de nullo produxit in esse. In hoc autem libro specialiter manuducimus ad diuinam dilectionem, considerando diuinam benignitatem, & meditando quanta affectio christus sponsam suam diligit, & quanto desiderio moueri debet anima sancta ad gustandum dulcedinem diuinam. Quæ si bene aduertimus, non inconuenienter finis huius libri assignatur dilectio dei, licet etiam hoc sit finis totius doctrinae sacrae: speciali enim modo liber iste prouocat nos ad dilectionem dei, & proximi. Ad secundum quæstum dicendum quod haec scientia dicitur dei dilecta, vel affectua, ut manifeste probauimus in questionibus super primum sententiarum. Et si propter hoc aliquis vellet eam appellare practicam, quia dilectio est quoddam opus, sententiam teneat, linguam corrigat. Nam scientia practica principaliiter ordinatur ad opus exteriorius: ideo scientia politice practicæ nominantur: & polities, i. bonitas dependet ex operibus nostris. Nam secundum Philosophum, Quia bona facimus, boni sumus: & ex similibus actibus generantur similes habitus. Bonitas vero spirituam quia non dependet ex operibus exterioribus, immo ex habitu charitatis, & eius opibus: sacra pagina quæ ad talementum ordinatur, practica dici non debet. Sicut ergo scia quæ ordinatur ad speculationem non

A dicitur practica, licet speculari sit quoddam opus, sed suscipit normę ex speculatione, & dicitur speculativa: sic & theologia quæ ordinatur ad affectionem sive dilectionem charitatis, quia huiusmodi opera non sunt exterioria, ab eis debet denominari specialiter theologia, & debet dici affectiva, vel dilectiva, & non practica. His vissim accedamus ad expositionem litterarum.

LECTIO. I.

CAP. I.

Sculetur me osculo
oris sui.

Intentio principalis huius opis est exprimere musta desideria inter sponsum & sponsam, sive inter christum & ecclesiam. Et quia secundum alium & alium statum, alia & alia sunt desideria, ideo secundum diuersos status ecclesiae oportet nos hunc librum diuidere. Ecclesia enim potest tripliciter considerari. Primo, quantum ad statum primitiuum. Secundo, quantum ad statum rami facti. Nam iudei sunt excepti, & gentiles sunt admissi: iuxta illud Rom. 11. Tu quidem scilicet gentilis cum oleaster es, insertus es in illis. I. ramis bonae oliuae, & socius radicis, & pinguedinis bonae oliuae factus es. Rursum potest considerari quantum ad statum ultimum, quando Iudei omnes saluerint: quia tunc temporis si fuerit numerus filiorum Israël sicut arena maris residui saluerint. Et quia non est dare extrema sine medio, ideo preter statum primum, & ultimum, est dare medium. Hos autem tres status quod dammodo tangit Apostolus Rom. 11. cum ait, Quia coecitas venit in Israël ex parte. Et hoc quantum ad statum primitiuum. Donec plenitudo gentium intret. quantum ad statum medium secundum quod ecclesia proficit, & quasi vniuersaliter gentes sunt conuerse. Et subdit: quod tunc omnis Israël saluus erit: quācum ad statum ultimum quando Iudei plene conuertentur ad christum, quod erit in fine seculi. Secundū hos tres status liber iste diuiditur in tres partes. Quia primo describuntur iuncta desideria inter christum & ecclesiam secundum quod ecclesia fuit in statu primitiuo. Secundo describuntur talia desideria quantum ad statum medium. Tertio quantum ad statum ultimum. Secunda pars est ibi. (Enī lectulum Salomonis sexaginta &c.) ultra medium tertii capituli. Tertia pars est ibi (Descenti in hortum meum.) circa finem sexti capituli. Prima pars diuiditur in duas, secundum quod desideria primitiuæ ecclesiae dupliciter distingui possunt. Quantum ad adoptionem boni, & quantum ad fugam mali. Primo ergo Salomon describit desideria sponsæ, id est ecclesiae sive animæ sanctæ secundum quod desiderat adipisci diuinas dulcedines, & sponsi sui christi degustationes. Secundo ponit desideria eius, secundum quod desiderat fugere exteriores tribulationes. Secunda ibi (nigra sum sed formosa.) Prima diuiditur in duas, quia primo ponitur sponsæ desiderium. Secundo quia ad obtinendum quod desiderat non potest per se sponsa sufficere, implorat diuinum auxilium. Secunda ibi (trahe me post te.) Prima pars diuiditur in tres partes. Quia primo ponitur sponsæ desiderium. Secundo subditur desiderii causa sive ratio. Tertio ex ratione assignata concludit sponsum suum naturaliter desideratum esse. Secunda ibi (quia meliora.) Tertia ibi (ideo adolescentula.) Est autem tale desiderium ecclesiae quod desiderat osculari osculo oris dei, id est, adipisci de dulcedine & gratia ipsius. Debet ergo optime legi ista litera (osculetur) id est, utinam oscularetur me

In prologo
q. vltima.

2. Eth. cap. I.

Cap. 26. tur me deus pater (osculo oris sui) ita & deus pater sit osculans: filius sit os: & spiritus sanctus sit osculum. Dicitur autem filius os patris, in quantum est verbum eius, & manifestatius ipsius. Spiritus autem sanctus dicitur osculum: quia sicut in osculo procedit corpora illis spiritus ab osculante per os: sic spiritus sanctus procedit etiam a patre procedendo a filio, cum filius hoc habeat a patre quod spiritus sanctum. Ideo Aug. 15. lib. de Trinitate dicit spiritum sanctum principalem procedere a patre. Desiderat ergo gustare dulcedinem gratiae, quae appropriatur spiritui sancto, participando eius bona, & suam gratiam. Deinde cum dicit:

Quia meliora sunt vbera tua vino, frater grantia vnguentis optimis. Oleum effusum nomen tuum: ideo adolescentulæ dilexunt te.

Affignat causam & rationem desiderii sui. Quod an' quam exponamus, triplex nobis occurrit dubitatio literalis. Primo, quia videtur textus hic dissolutus esse: cu prius ecclesia locuta fuerit in persona tertia dicens, Osculetur me &c. postea assignando causam, locuta est deo in persona secunda subdœs. Quia meliora sunt vbera tua. Secundo etiam apparebat textus dissolutus, & inconveniens ratio: quia cum sponsa desideret osculum, si vellet assignare causam desiderii sui, deberet commendare labia per quæ sit osculum, non vbera. Tertio vis detur inconveniens huiusmodi dicti: quia sponsa consueverunt habere vbera, non sponsi. Cum ergo in predicta locutione sponsa loquatur ad sponsum, non vis detur competens quod laudat vbera eius. Respondeo dicendum quod primam dubitationem soluit glossa dicens, quod sponsa loquitur more amantis: qui praferuore dilectionis loquendo, ordinem non valeret servare: ideo aliquando loquitur in tertia persona, aliquando in secunda. Possimus etiam aliter dicere, quod sponsa primordio sue locutionis loquitur in tertia persona, quia non audet tantum dominum in principio alloqui in secunda persona. Sed petitione facta, cognoscens se talia desiderare non posse sine diuina gratia, iuxta illud quod habetur. 1. Corinth. 3, non & sufficienes simus cogitare aliqd à nobis quasi ex nobis, sed sufficiencia nostra ex deo est: ideo confusa de dei auxilio, quæ primo proposuerat deo sua desideria in tertia persona dicens (osculetur me &c.) in assignando rationem desiderii alloquitur ipsum in secunda persona, subdœs (quia meliora sunt vbera tua.) Secunda dubitatio sic soluitur, quia secundum Dionysium primo de Diuinis nominibus, Intelligibilia sunt incomprehensibilia à sensibus: ideo per vnum sensibile non expresse manifesterunt intelligibile: sed multa sensibilitas expressius vnum intelligibile notificant. Ut ergo detur intelligi osculum à sponsa quæsumus non sive carnale, sed spirituale (in quo non tantum honestas labiorum, sed etiam vberum, & aliorum sensibilium multorum, per abundantius comprehenditur) in laudando sponsa prædictum osculum, laudat sponsa vbera, non labia. Tertia dubitatio soluitur sic a glossa: quia ideo tribuit sponsa sposo vbera, ut ostendat se loqui figuratiue. Aliter etiam potest solvi: quia non est simile de matrimonio carnali, & spirituali: nam in matrimonio carnali sponsa dat dotes sposo, sed in spirituali contrariū est, quia sponsus, id est, christus donat animam: & propterea in huiusmodi matrimonio vbera principalius competunt sposo. His visis est notwithstanding quod assignare rationem vel causam, qua alius quid sit desideratum, est ostendere illud esse bonum, quia secundum Philosophum in principio libri Ethicorum, & in primo Rhetoricæ, Bonum est quod omnia appetunt. Et quia bona spiritualia innoscent per corporalia, ideo sponsa ostendendo dulcedinem osculi spon-

A si, siue bonitatem diuinæ dulcedinis, commendat eam tripliciter. Primo ex eo quod reficit gustum, quod notatur cu dicitur. (Quia meliora sunt ubera tua vino.) Secundo ex eo quod reficit odoratum, quod notatur cum subiungitur (Fragrantia, vnguentis optimis.) Tertio, quia delectat tactum, quod notatur cum additur (Oleum effusum nomen tuum.) Ad intelligētiā dictorum notandum est, quod dulcedo quam ecclesia sponsa christi adipisci desiderat, potissimum habetur secundum contemplatiā vitam. Vita autem contemplativa secundum quod de ea locuti sunt Theologi, Apostoli, & Philosophi, & Epicuri, non accipitur vniiformiter. Nam Philosophi finem contemplationis ponunt in sapere: ideo in 10. Ethicorum, vbi declaratur de felicitate, ostendit operationem per actionem perfectam secundum speculationem, esse huiusmodi felicitatem. Nam speculari in sapientia secundum Metaphysicum est summa felicitas, quam posuerunt Philosophi: ideo Philosophus in 10. Ethicorum, vobis talem felicitatem summè extollere, ostendit eam maxime delectabilem, dicens, Philosophia videtur habere delectationes mirabiles puritate, & firmitate. Sed contemplatio, ut de ea loquuntur Theologi, magis consistit in sapere quam in sapere: & magis consistit in dilectione, & dulcedine, quam in contemplatione. Et si inuenitur studium literarum aliquando pertinere ad contemplatiā vitam secundum Theologos, hoc est quantum per huiusmodi studiū manuducimur in amorem dei. Si ergo ad hoc studeat aliquis ut sciat, non ut adficeret, & in dilectione dei proficiat: cognoscat se vivere vita contemplatiā secundum Philosophos, & non secundum Theologos. Si ergo de huiusmodi contemplationibus secundum sensibilia loqui volumus per quandam adaptationem, dicere possumus vitam contemplatiā Philosopherum reficere auditum, & visum: spiritualem autem contemplationem Theologorum reficere gustum, odoratum, & tactum. Nam licet omnes sensus nobis ad cognitionem deseruant: potissimum tamen auditus & visus nobis famulantur ad scientiam. Nam secundum Philosophum omne quod quis nouit, aut discens, aut inueniens nouit. Auditus ergo qui est sensus disciplinabilis secundum Philosophum primo Metaphysicæ deseruit ad scientiam quæ habetur per doctrinam, & ut scimus discentes. vobis autem qui plures differentias rerum demonstrat (ut in eodem primo Metaphysicæ dicitur) deseruit nobis ad scientiam quæ habetur per inventionem, & ut inuenientes eam nouimus. Ideo contemplatio philosophica quæ consistit in sapere, apparet (si considerentur predicta) quod potissimum reficit auditum, & visum. Contemplatio vero spiritualis que consistit in sapere, & secundum quam est vita nostra, habet reficere gustum, odoratum, & tactum, quæ magis nobis deseruiunt ad necessitatem vitae. Vnde cum beatitudo Philosopherum consistat in intellectu, beatitudo vero spiritualis completiue & consummatiue consistat in voluntate, ut suo loco poterit declarari: & cum cogitationes mentis dicantur locutio-nes, & visiones, ut plane dicit Augustinus de Trinitate, non tamen proprie dicuntur gustationes, & odorationes, & tactus, quia talia magis videtur tenere se ex parte voluntatis: satis apparent bene esse dictum quod possumus supra, contemplationem philosophicæ reficere auditum & visum: spiritualem vero gustum, odoratum, & tactum. Vobis ergo sponsa commendare contemplationem spiritualem, non philosophicæ, aut. (Meliora sunt vbera tua vino &c.) In quibus verbis tangit tria genera hominum existentium in ecclesia, quos aliquo modo reficit diuina dulcedo. Nam in quantum vbera sponsi, id est, voluptas dulcedinis eius melior vno dicitur, id est, omni sapore corporali, perficiuntur perfecti, qui talem dulcedinem nituntur gurgare. Prout vero huiusmodi vbera sunt fragrantia vnguentis op-

Cap. 8.

Cōtemplatio christiana magis consistit in dilectione q̄ in cognitione.

Cap. 11.

D. AEGIDI ROMANI

2. de Aia, 17.

timis, id est, omnibus odoribus sensibilibus, reficiuntur proficientes, qui ad talem dulcedinem mouentur per odoratum. Sed ut nomen christi est oleum effusum, propter sui molitatem, & pinguedinem electans tactum, super cetera reficiuntur incipientes, qui se habent ad modum habentium solum tactum secundum spiritualem vitam. Nam sicut tactus est illud quo resicitur sensibilis vita in infirmo, quia animal secundum Philosophum est animal secundum tactum, quia talis vita sine tactu remanere non potest: hinc incipientes participant spiritualem vitam in infirmis: propter quod videntur habere solum tactum secundum talem vitam: sed cum proficere sit ratione profectus, odoratum acquirunt secundum quod mouetur ad odorem dulcedinis. Cum vero perfecti sunt, plene in Christo deluantur & dulcedinem eius gustant. Deinde cum dicit. (ideo adolescentulæ) infert ex dictis sponsum christum esse vniuersaliter dilectum in ecclesia: Et continuitur sic textus, O domine Iesu Christe qui es omnia in omnibus conformando te omnibus. perfectis, proficiens, & incipientibus, omnibus secundum suum modum tuas dulcedines tribuens. Et quia omnibus sic te conformatas, (ideo adolescentulæ) id est incipientes (dilexerunt te.) Vult ergo arguere sponsa per locum à minori. Nam si adolescentulæ, id est, incipientes, de quibus minus videtur, diligunt christum, sequitur quod christus in ecclesia sit vniuersaliter dilectus. Et notandum quod ista conclusio (ideo adolescentulæ &c.) duplicitate potest continuari. Primo quod sequatur ex omnibus supradictis: secundum quem modum est exppositum. Secundo quod sequatur ex immediate suscipitis, ut quia nomen christi est oleum effusum, id est reficit incipientes, ut est exppositum, (ideo adolescentulæ) per quas intelliguntur incipientes, dilegerunt te. Dicuntur autem adolescentulæ incipientes, ut patet per glossam, quia adolescentulæ sunt uestitæ per culpam, sed nouellæ per gratiam. Semper autem per locum à minori concluditur, christum esse vniuersaliter dilectum.

LECTIO. II.

TRAHE ME POST TE.

Postquam sponsa expressit suum desiderium, scilicet quod dulcedinem Christi adipisci volebat: videns per seipsum non posse obtinere suum desiderium, in parte ista implorat diuinum auxilium. Et dividitur pars ista in partes duas: quia in postulando auxilium, primo ponitur sponsa petitio: secundo, sponsi exaudiatio, ibi introduxit me rex. Circa primum duo facit: quia primo sponsa implorat diuinum auxilium: secundo confitetur ipsum esse suave, & validum. Primum habetur, cum dicitur (Trahe me post te.) Secundum, cum subditur (Curremus in odorem vnguentorum tuorum.) Continuetur ergo sic, Domine Iesu christe video quod ex te non possum ad te venire, nec tuam dulcedinem gustare: ideo tuum auxilium implorando, rogo (trahe me post te.) Nam secundum quod Christus dicebat Ioannis. 6. Nemo potest ventre ad me, nisi pater qui misit me traxerit illum. Et quia induisa sunt opera Trinitatis, ut dicit Augustinus primo de Trinitate capitulo. 3. & Damascenus libro tertio capitulo. 18. ideo sicut nullus accedit ad christum sponsum nisi pater eum trahat: ita nullus accedit ad christum sponsum nisi christus eum trahat.

A hat. Bene ergo dicit sponsa, id est, ecclesia, sponsa suo christo, Trahe me post te. Deinde cum dicit.

CURREMUS IN ODOREM VNGVENTORUM TUORUM.

Sponsa confitetur auxilium christi esse suave, & validum. Continuetur autem sic, non ad insipientiam dico, Trahe me post te: quia tuus tractus est suavis, & validus: quia si tu me traxeris non solum mouebor qualitercum, sed etiam curram (in odorem vnguentorum tuorum) id est, velociter mouebor: dummodo possim suauiter odorare virtutem, & dona tua. Notandum autem quod cum sponsa dicit se cursuram ad transum christi, confitetur eius tractus non esse violentus sed suauus, nam currere est voluntate moueri. Rursum confitetur talem tractum esse fortem: quia in cursu notatur velocitas motus, quae sine magna virtute esse non potest. Nec mirum si christus trahit suauiter, & fortiter: quia christus est dei virtus, & dei sapientia, secundum Apostolum. 1. ad Corinthi. Et sapientia (ut legitur Sap. 8.) attingit a fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Et notandum quod sponsa cum postulat se trahi, nominat se in singulari. dicens Trahe me post te. Cum dicit huius tractui se obedire, nominat se in plurali dicens, Curremus in odore &c. Cuius ratio est, quia deus quantum est de se, uno modo trahit: quia secundum Dionysium. 4. capitulo de Diuinis nominibus, sicut Sol non ratiocinans, neque pre eligens, immittit radios suos sensibiles: sic deus immittit radios suos intelligibiles. Non tamē trahimur uno modo, quia licet deus uno modo se habeat ad omnia, non tamē se habent omnia uniformiter ad ipsum: quia eadem influentia diversimode recipitur in creaturis. Quomodo autem intelligendum sit dictum Dionysii, & quomodo deus se habeat ad omnia uniformiter, alibi declaravimus. Deinde cum dicit.

INTRODUXIT ME REX IN CELLARIA SUA.

Ponitur quomodo sponsus exaudiat petitiones sue sponsæ. Et circa hoc sponsa tria ostendit: quia primo dicit se ad dulcedinem quam petierat esse introductam: secundo bonum quod desiderauerat gaudet se esse adcepit: tertio fatetur se circa illud bonum non esse exceptam. Primum cum dicitur (Introduxit me rex) Secundum cum annexatur (exultabimus.) Tertium cum subinfertur (Memores uberum) Continuetur autem sic. Non in vanum petii diuinum auxilium: quia sponsus meus qui est christus, rex regum, & dominus dominantium, respiciens humilem petitionem meam, (introduxit me in cellararia sua) id est, in dulcedinem suam, dando mihi gratiam suam. Dicitur autem gratia cellararia in plurali, quia ab ea fluunt & deriuantur singulæ virtutes spirituales, perficientes diuersas potentias: & secundum diuersas virtutes diuersarum potentiarum, diuersimode letantur, & gaudemus in domino. Et perfecti secundum tales virtutes deriuatas a gratia, quos dammodo potamus vina spiritualis latitudine diuersis cellariis. Deinde cum dicit.

EXULTABIMUS & LETABIMUR IN TE.

Ostendit sponsam, bonum, quod desiderabat. S. ipsius deum, esse adeptam. Nam secundum modum intelligenti, prius perficiuntur secundum gratiam diuinam, & postea perfecti per gratiam, adipiscimur ipsum ad quem gratia nos ordinat: ideo introduxi per gratiam in spiritualem latitudinem (exultabimus, & letabimur in te.) Notandum autem quod vniuersaliter omnes homines appetunt beatitudinem, diuersificant autem in particulari: quia quidam ponunt felicitatem in vescere, quidam in diuitiis, & sic de aliis in quibus non est vera beatitudo: quia non delectantur in ipso summo, & vero bono, sed in quadam participatione eius, in quantum omnia participant pulchro, & bono. Gratia

Ethic. ca. 8.

zia vero divina facit nos posse fonsicitatem in summo, & vero bono, & non in alio: ideo signanter dicit (exultabimus & lætabimur in te,) qui es summum, & verum bonum. Deinde cum dicit.

Memores vberum tuorum super vinum. Recti diligunt te.

Ostendit se circa bonum quod desiderauerat nō esse deceptam. Ad cuius evidentiam notandum hanc esse differentiam inter sensibilia, & intellectualia bona: quia sensibilia bona, antequam habeantur, reputantur magna: habita autem vilescent. vt potest haberis ab Augustino in lib. de Doctrina christiana, & à Philosopho in primo Ethicorum. Propter quod quilibet inuenie se deceptum, cum adipiscitur sensibilia bona: quia nō reputat ea tanta bona, postquam habet, quanta credebat. Sed in intellectualibus bonis nō sic se habet: quia habita, maiora reputantur, & potissima, & praeципue sumimum bonum quod deus est. Causa autem, quare bona sensibilia per modicum tempus delectant, & quod non inueniuntur tanta bona sicut credebantur, affognari potest: quia huiusmodi bona non sunt delectabilia secundū se, & quod delectent hoc est ratione habentium appetitū corruptum: quia vt vnuquisq; est, talis sibi finis videtur, vt dicitur in. 3. Ethicoru. Et quia homī appetitus seruat naturam vt transmutabilem, ideo facta mutatione in natura, quæ prius erant delectabilia, postea non sunt. Vnde dicit Philosophus. i. Rhetor. in Tractatu de Disceptatione, quod transmutatione est delectabile: quia in ipsa natura sit transmutatione. In bonis autem dei vel diuinis non sic se habet: nam talia bona secundum se sunt appetibilia: & ideo delectabilia secundum se, quia ea desideramus secundum illud quod in nobis est supremum & optimum: vnde etiam desiderando ea distrahimur ab huiusmodi varietatibus: propter quod talia adepta nunquam habentur in fastu: immo semper inueniuntur esse maiora bona, quam crederentur ante. Continuetur ergo sic litera (Nos memores vberum tuorum) id est, memores quod diximus de vberibus, quod sunt meliora vno: non sumus decepti circa tale sententiam, quia recti, id est, illi qui recte sapiunt, diligunt te super vinum. Bene poterat dicere ista spōla (postquam introducta erat in cellaria sponsi, & gustauerat dulcedinem eius) id quod dixit regina ſaba regi Salomonis: quæ (vt habetur. 2. Paral. 9.) cum audisset famam Salomonis, venit tentare eum. Et cum locuta est ei quæcumq; erat in corde suo, & postquam expoluit ei Salomon oia quæ proposuerat, nec tuit verbū quod posset regem latere: vident sapientiam Salomonis, non erat p̄t stupore in ea spiritus: dixitq; regi, Verus est sermo quæ audieram in terra mea de virtutib; tuis. Notandum autem q; sponsa prius loquitur in singulari, dicens (introduxit me,) postea in plurali, cum lubd̄it, (Exultabimus & lætabimur in te, memores vberū &c.) quod propter eandem causam cōtigit, quam superius assignauimus. Post & alia causa assignari: quia sponsa quæ vnum pertinet, multis modis, & multis communicatum, & cōmunicandum inuenit: in quibus, & pro quibus gaudes, dicit, Exultabimus & lætabimur &c.)

LECTIO. III.

Igra sum, sed formosa, fīliz Hierusalem, sicut tabernacula Cedar: sicut pelles Salomonis.

Postquam posita sunt desideria sponsæ, secundum quæ desiderabat adipisci diuinam dulcedinem, sive diuinā bona. Hic pos-

A nunc desideria eius, secundum quæ desiderabat fugere tribulationes, & mala. Ad intelligentiam autem descendorum, notandum, sponsam christi esse ecclesiam. Ecclesia autem dupliciter potest accipi. Primo pro tota congregatio fidelium. Secundo pro ipsis Praelatis: quia quando aliquod nomen conuenit toti cōgregationi, tale nomen dicitur de superiori parte totius. Sicut videmus q; hoc nomen homo, est nomen totius coniuncti: tamen quia intellectua pars in homine est superior, nuncupamus hominem etiam illam partem Superiorē quæ dicitur intellectua: quia quæ facit homo secundum intellectum, dicitur facere per seipsum: propter quod Philosophus in. 9. Ethicorum dicit. hominem esse magis intellectum, quam sensum. Sic etiam quia nomen ecclesiæ dicitur de tota congregatio fidelium, pralati qui supremum gradum in ecclesia tenuerunt dicuntur Ecclesie. Et quod pralati faciunt, dicitur ecclesia facere. Et dñs de eo qui noluit audire vñd, aut duos, aut tres, ait, Dic ecclesiæ, i. prælati, secundūnum Matth. 18.

B modum exponendi. Sic ergo accipiendo ecclesiæ pro ipsis praelatis, melius poterimus continuare seriem literar. Hoc viso, sciendum est praelatos propter curā quā habent dupliciter turbari. Primo exterius, propter illeatas tribulationes. Secundo interius, quia interiores tribulationes aliquā mentem intantum distrahant, q; si post tribulationem quis ad mentē velit regredi, inueniat se non posse percipere illam dulcedinem quam prius perceperat. Salomon ergo in narrando tribulationes eccl esiae i. prælatorum, duo facit. Quia primo exteriores tribulationes narrat. Secundo interiores distinctiones, ibi (In lechulo meo quæsiu queni diligit anima mea.) in principio secundi capituli. Propter primum notandum q; ecclesia primitiva de qua nunc agitur (vt patet ex textu) habebat quatuor genera tribulationum: & quantum ad duo, conueniebat cum ecclie moderna: quantum ad alia duo, differebat. Nam ecclie moderna sive praelati temporis huius, duplicititer turbantur. Primo ex administratione filiorū: ad ministrantes enim non facile est sine turbatione esse, vt habetur. 2. Corint. 1. cap. Turbatur ex infidiliō hæreticoru: quia adhuc hodie regnant multi falsi christiani. Has autem duas tribulationes habebat primitiva ecclesia: nam praelati tunc temporis habebant curam subditorum & hæretici infidilabatur eis. Habebat etiam illa ecclesia duo genera turbationum quæ non habet ista: quia tunc temporis cōter christiani, & maxime prælati impugnabantur à Iudeis, & Gentibus, à quibus non impugnatur modis nō enim impugnatur à gentibus, q; plenitudo Gentium iam intravit ecclias: nec ipugnatur à Iudeis, q; nō sunt illius autoritatis sup xpianos, cuius erat tūc. Duo ergo facit Salomon: q; primo narrat turbationes primitivæ ecclesiæ, in quibus differebat ab ista. Secundo illas etiam in quibus conueniebat cum ista, ibi, in principio secundi capituli. Ego flos capi. PPrima pars diuiditur in duas partes: quia primo narrat sponsa huiusmodi turbationem. Secundo perit christi subuentiōem, ibi (Indica mihi quem diligit anima mea.) Turbatio autem quam habuit primitiva ecclesia differens à moderna erat stimulatio Gentium, & impugnatio Iudeorum. Ideo circa primā duo facit. Quia primo instruitur ecclesia quod modo turbabatur ex gentiliū stimulazione. Secundo, quomodo impugnabatur ex Iudeorū vexatione, ibi (filii matris meæ.) Prima pars diuiditur in duas. Quia primo ponitur gentilium impugnatio. Secundo ex illa impugnatione subinfertur filiorum instruō, ibi (Nolite me considerare.) Propter primū, notandum q; impugnatio ecclesiæ facit ad eius pulchritudinem: ideo ecclesia narrando turbationem quā patiebatur à gentilibus, narrat etiam pulchritudinem suam. Continetur sic litera, (O filia Hierusalem,) quarum curā hēre debeo, ego ecclesia mater vestra sum nigra, sicut

C

D

D. AEGIDIUS ROMANI

Gen. 16. tabernacula Cedar: sed sum formosa, sicut pelles Salomonis. Cedar fuit secundus filius Iismaelis (ut dicitur Gen. 2.5.) & fuit profugus super terram, sicut Iismael pater suus, cui dictum fuerat, Hic erit ferus homo: manus eius contra omnes, & manus omnium contra eum. Ideo Cedar quasi habitus odio ab omnibus gentibus, non morabatur inter gentes, sed morabatur extra tentorium, cuius tabernacula ratione pluviae denigrata erant. Sic ecclesia despecta a gentibus, inter eos absque turbatione manere non poterat, ut glossa videtur tangere: in quo notatur turbatio quae ecclesia primitiva patiebatur a gentibus: & licet sic esset nigra propter turbationes illatas exterius, attamen interiorius (formosa sum, sicut pelles Salomonis,) quae fuerunt rubricatae ex quibus fecit tabernaculum, sicut glossa tangit: vel ex quibus texit arcam domini, in quo notatur formositas secundum charitatem. Deinde cum dicit.

Area dei positata i medio pel lii. 2. Reg. 7.2

Nolite me considerare quod fusca sim, quia decoloravit me Sol.

Postquam ecclesia narravit turbationem suam: nunc ex turbatione illata conuertit se ad instruendum filios suos, & confirmandum eos, dicens, O filiae Hierusalem, nolite considerare me quod fusca sim: quia sol i. christus decoloravit me. Denigravit me. Dicitur autem christus denigrasse ecclesiam primitivam: quia fuit causa finalis sue denigrationis, in quantum propter Christum denigrata erat, sentiendo turbationes illatas a gentibus. Intendit ergo ecclesia instruere filios suos per talē rationem: quia intentio & consideratio principalis non est ponenda in iis quae sunt ad finem, sed in ipso fine: sed turbationes mundi sunt ea per quae venimus ad christum, Christus est finis noster. Cum ergo turbamur propter christum, non debemus considerare nec curare de ipsis turbationibus, sed tota intentio nostra debet posse in christo, propter quem talia sustinemus. Deinde cum sequitur.

Fili matris meæ pugnauerunt contra me, posuerunt me custodem in vineis: vineam meam non custodiui.

Posita illa parte in qua ecclesia narravit turbationes Gentium: narrat stimulationes Iudeorum. Ad cuius evidentiam notandum est q. Iudei, persecundo apostolos & christianos qui erant in hierusalem, fecerunt qd christiani conuerterent se ad gentes, iuxta illud Act. 1.3. Ecce conuertimur ad gentes. Et conuertendo se ad gentes, facti fuerunt custodes vinearum i. gentium: propter quod saltem occasionaliter Iudei ecclesiam primitivam custodem fecerunt in vineis gentium, expellendo eam de hierusalē. Propter quod apostoli custodiendo gentes, non custodierunt hierusalē quae erat quasi vinea propria ipsorum. In numerando ergo ecclesia turbationes Iudeorum tria tangit. Primo narrat personas impugnantes eam, cum dicit (filii matris meæ). Iudei pugnauerunt contra me. Fuit enim synagoga quasi mater nostra: quia ab ea aliquo modo profecit ecclesia. Et quia Iudei erant filii synagogæ, ideo ecclesia vocat eos filios matris suæ. Secundo ponit turbationis excessum, cum subdit (posuerunt me custodem in vineis) quia tantus fuit excessus stirbarionis, qd christiani non valentes stare in hierusalem, conuerterunt se ad Gentes, quarum facti sunt custodes. Tertio ponit impugnationis effectum cum subinfertur (vineam meam non custodiui) quia ex hoc secutum est, ut res linquerent hierusalem. Deinde cum dicit,

Indica mihi quem diligit anima mea, vbi pascas, vbi cubes in meridie.

Videns ecclesiam se habere tot turbationes, petit christi auxilium, & subventionem: & diuiditur in partes duas: quia primo sponsus petitio ponitur siue quæstio, secundo subiungitur quæstii ratio, ibi (ne vagari

incipiam.) Continuetur sic: o mi sponsa domine Iesu christe (quæ diligit anima mea,) tu vides me tot tribulationibus circumuentam: & quia sine te non possum eas fugere, ergo (indica mihi vbi pascas, ubi cubes in meridie.) Volebas ecclesia scire dominum christi, qd a domus eā in qua pacimur, & requiescimus. & sciebat christum non esse vagabundum. Immo quicunq; ad dominum suā iret eum querere, & ad eum recurrere in suis tribulationibus, sciebat quod eum semper inueniret paratus, & promptus. Ideo dixit (indica mihi vbi cubes in meridie). Homines cubat in nocte, Christus autem in meridie cubat, & in plena luce: quia ipse est deus verus, qd est vera lux, & in eo tenebrae non sunt vitæ. Deinde cū dicit. **Ioan. 1.**

Ne vagari incipiam post greges sodalium tuorum.

Assignat rationem quæstii: nam ideo ecclesia in suis tribulationibus recurrit ad christum, ne vagari incipiat post sodales christi. Dicuntur autem sodales christi heretici, qui nolunt esse imitatores, sed socii & sodales ipsius, in quantum propria docere cupiunt, & esse magistri, ut christus fuit. Deinde cum dicit,

Si ignoras te o pulcherrima inter mulieres.

Ponitur christi responsio. Ad cuius evidentiam est sciendum, quod sponsa increpanda erat dupliciter. Primo ex quæstione quam fecerat, cum dixit (indica mihi vbi pascas,) videbatur enim velle querere, deū abs sentem, nam in seipsa debebat eum querere: video quantum ad quæstionem quam fecerat, increpanda erat de ignorantia sed quantum ad quæstionis rationem quodam modo increpanda erat de dissidentia: videbatur enim dubitare num christus semper esset præsens eam adiuuans, cum dicebat, Ne vagari incipiam! Diuiditur ergo hæc pars in duas: quia primo christus increpat sponsam de ignorantia: secundo ne diffidat, narrat quæ mala eam sequuntur ex tali ignorantia, ibi (Egredere & abi.) Dicit ergo (o pulcherrima inter omnes mulieres,) ideo queris me absentem, & dicas, Vbi pascas, vbi cubes) id est, quia ignoras te: nam si te cognosceres, quereres me in te ipsa. Notandum quod nominat ecclesiam pulcherrimam: quia deus querendus est in anima, ut anima est imago eius: & quia de tali ignorantia eam increpat, ideo appellat eam pulcherrimam: quia ut est imago dei, pulcherrima est. Consequenter cum dicit,

Egredere, & abi post vestigia gregum tuorum: & pasce hædos tuos iuxta tabernacula pastorum.

Narrat mala, quæ sequuntur ipsam ex tali ignorantia: & dicit duo. Primum, est cœcitas intellectus. Secundum, est malitia affectus. Continuetur sic: quia tu pulcherrima inter mulieres, si te ignoras, (Egredere & abi,) id est egredieris, & abiabis (post vestigia gregum,) id est, dogmata, & exempla hereticorum. Nam de illis gregibus nunc loquitur, de quibus supra dixerat, Ne vagari incipiam post greges sodalium tuorum, id est, post hæreticos, ut dictum fuit: in quo notatur ignorantia intellectus: (& pasce) id est, pasces (hædos tuos) id est, carnalia desideria tua adimplebis. Nā hædus est animal foetidum, in quo notantur carnales motus. Et hoc (iuxta tabernacula pastorum) quia tu ibis post carnalia desideria, sicut & alii carnales vadunt, qui intelliguntur per pastores hædorū. Deinde cum dicit,

Equitatui meo in curribus Pharaonis assimilaui te amica mea.

Quia

EXPLICAT. IN CANT. CANTICOR.

5

Quia sponsa videbatur diffidere:ne diffidat, sed plene confidat de christo, narrat beneficia quæ ei contulit. Et circa hoc duo facit. Primo narrat beneficium quod ei contulit respectu inimicorum quos suppeditauit. Secundo narrat beneficia quæ ei contulit respectu maiorum bonorum quæ acquisiuit, ibi (pulchre sunt genæ tuæ.) Continuetur sic, O (amica mea) non diffidas, quia ego (assimilavi te equitatu meo.) id est populo Israelitico, qui fuit meus populus pecularis, quem tanquam equum possidebam & regebam. Iti ergo populo te assimilavi (in curribus Pharaonitis:) quia sicut currus Pharaonis & equites eius fuerunt submersi in mari rubro, ut habetur Exod. 14. Ita dæmones te infestantes, qui intelliguntur per currus Pharaonis, ego conculcabo & deprimam. Deinde cum dicit.

Pulchrae sunt genæ tuæ sicut turturis.

Tangit bona quæ ei contulit, cum quibus ad maiora proficeret potuit: & enumerat tria bona maxie nesciaria quæ ei contulit. Primo charitatem. Secundo fidem, ibi (collum tuum.) Tertio spem, ibi (murenas aureas.) Continuetur sic, Non solum de me debes confidere, quia tuos depreffis inimicos, sed etiam quia contuli tibi multa bona ad merendum. Dedi enim tibi virtutem charitatis, qua me actorem, & factorem diligentes: de qua dicit (pulchrae sunt genæ tuæ) id est affectiones tuæ, (sicut turturis.) Turtur est aīal valde dilectiuim, & postquam perdidit socium, alium renuit. In quo notatur ardor charitatis. Deinde cum dicit.

Collum tuum sicut monilia.

Ostendit q̄ ei contulit fidem. Et continuetur sic, Non solum dedi charitatem, quia feci q̄ genæ tuæ essent sicut turturis, sed etiam contuli tibi fidem, quia collum tuum, id est, tides tua, per quam mihi capiti iungenis, sicut per collum caput iungitur corpori, feci (sicut monilia) id est, sicut ornamentum non habens exteriorem amictum: quia purum, & solum deum tenes in pectore. Deinde cum dicit.

Murenas aureas faciemus tibi, vermiculatas argento.

Ostendit q̄ ei contulit spem. Spes autem est respectu præmii eterni. Hmōi autem præmium est duplex, vide lucet, essentiale, ut gaudium de bono increate: & accidentale, videlicet, de bono creato. Et vtrūq; tangit dicens, (nos faciemus tibi murenas aureas) i.e. intundemus tibi spem respectu præmii essentialis. Nam præmium essentiale communis nomine dicitur aurea, sicut accidentale dicitur aureola: huiusmodi aurea sive præmium essentiale, dicitur murenula, quæ est catenula coniungens ornamentum colli intus, diuersis coloribus colorata: ergo præmium essentiale, est unus deus. Attamen secundum diueritatem meritorum, & illo deo non omnes habebunt par gaudium, quod declarat dominus, Ioan. 13. In domo patris mei mansiones multæ sunt. Huiusmodi autem murenula aurea erit vermiculata argento, propter additionem præmii accidentalis: quia sicut argentum deficit ab auro, sic præmium accidentale deficit à substanciali. Dicitur autem huiusmodi præmium accidentale vermiculatum propter diueritatem eius: quia non idem præmium accidentale habebunt omnes. Notandum autem quod signanter, cum loquitur de spe præmii, dicit (faciemus:) quia spes respicit futurum tempus. Deinde cum dicit.

Dum esset Rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum.

Ponitur correctio sponsæ. Et quia dupliciter erat increpata. scilicet de ignorantia, & de dissidentia: ideo duo facit. Primo enim ostendit sponsa se non diffidere, sed

A confidere: vnde quasi correpta de dissidentia, confitetur beneficia sibi facta. Secundo quasi correpta de ignorantia, confitetur se non debere deum querere absens tem sed presentem. Secunda ibi (leculus noster floridus.) Propter primum notandum q̄ secundum Philo sophum primo Rhetoricorū, Differetia est inter correctionem, & peruvindationem: quia correctio siue castigatione, est gratia patiētis, ut bonus fiat: sed peruvindatio est gratia facientis, ut sanetur. Ideo cū aliquis corrigitur, si propter correctiones melioratur, & acquiescit corrigenti, deber commendari, & laudari, ut in correctione sua maneat. Dividitur ergo pars ista i partes duas:

quia primo quantum ad dissidentiam ponitur sponsæ correctio. Secundo eiusdem commendatio, ibi (Ecce tu pulchra es amica mea.) Correctio autem sponsæ quantum ad dissidentiam consistit in beneficiorū recognoscione, quia confitetur auxilia sibi facta. Huiusmodi au-

tem Cap. 11.

tem auxilia (ut dictum fuit) fuerunt quatuor, quæ de christo notabiliter predicantur. Nam oppressio inimicorum potest appropriari incarnationi. Licet n. per passionem princeps huius mundi sit electus foras: hoc non fuit nisi quia homo ille qui patiebatur deus erat, & quia in incarnatione deus factus fuit hō. Ideo inimici corum oppressio non incongrue incarnationi attrahitur. Donum autem charitatis potest appropriari passioni: quia maiorem charitatem nemo habet quam ut ponat animam suam quis pro amicis suis. Donum autem fidei potest appropriari resurrectioni: quia christo passo omnes apostoli titubauerūt. Ipse vero resurrectus confirmavit eos in fide: quia post passionem suam præbuit semiperlum viuum in multis argumentis per dies quadraginta apparet eis, & loquens de regno dei: ut dicitur Act. 1. Spes autem potest appropriari ascensioni, & missioni sp̄i sancti: quia christus ascendens misit ecclesiae suæ spiritum sanctum, quem accipientes habent pignus hereditatis æternæ: propter quod solidata fuit spes respectu præmiorum æternorum. Quatuor ergo facit sponsa, secundum q̄ quatuor beneficia confitetur. Nam primo confitetur incarnationem, per quam inimici deprimitur. Secundo passionem, qua charitas christi ostenditur. Tertio resurrectionem, per quam fides nostra confirmatur. Quarto & ultimo constitutus sp̄i sancti missionem, per quam spes nostra robatur. Secunda ibi (fasciculus myrræ.) Tertia ibi, (Botrus cypr.) quarta ibi, (in vineis Engaddi.) Dicit ergo (dum esset rex in accubitu suo) id est in sinu pris, in quo quiescebat: (Nardus mea) i.e. humilitas mea. Nardus enim est herba modica, & odorifera: & significat humilitatem quæ dedit odorem, quando filius respiens humilitatem ecclesiae suæ incarnatus est. Deinde cum dicit.

Ioan. 15.

Fasciculus myrræ dilectus meus mihi, inter vbera mea commorabitur.

Confitetur passionem dicens, (dilectus meus est mihi fasciculus myrræ.) Myrra secundum glossam, est arbor Arabie altitudinis cubitorum quinq; cuius gutta est viridis & amara: vnde significat passionem christi. Hęc autem passio, fuit (fasciculus myrræ.) Fasciculus dicit quid congregatum: & est nomen diminutiuū. Sic christus per passionem reputabatur diminutus. Isa. 53. Non erat ei species neq; decor. Et sequitur, Vñ nec reputauimus eñ. Rursum in eo fuit congregatio myrræ, i.e. amaritudinis propter multas passiones & opprobria quæ sustinuit. Et ad literam datum fuit ei in passione myrratum vinum. Et quia tantum bonum christus contulit sponsæ quod voluit pro ea pati, & mori: ideo sponsa hæc recognoscens subdit, quod talis dilectus suus inter vbera commorabitur, id est, inter intellectum & voluntatem: quia nihil vult sapere quod ei displiceat, & nihil vult amare, quod ipse abhorreat. Deinde cum dicit.

Matth. 27.

D. AEGIDI II ROMANI

Botrus Cypri , dilectus meus mihi .

Confiteatur Resurrectionem, dicens Botrus cypri, dilectus meus mihi. i. valde dulcis, & suauis, & iocundus. Cyprus n. est quædam insula, cuius botri sive vase faciunt optimum vinum. Et quia vinum iætitiat eorū hominis, ideo hic intelligitur resurrectione: quia vīsō dōmino post resurrectionem, gauisi sunt discipuli, Ioan.

20. Deinde cum dicit,

In vineis Engaddi .

Confiteatur spiritus sancti missionē. Continuetur sic, Tu dilectus meus non solum es botrus Cypri, lætitians animam per resurrectionem: sed etiā es mihi botrus in vineis Engaddi. i. es mihi botrus balsami: quia secundum glossam in Engaddi sunt arbores balsami, crescentes in modum vinearum: vnde significat missio nem spiritus sancti, quia dona sp̄s sancti suscipimus perunctionem chrismati, quod cōficitur ex balsamo, & oleo. Deinde cum dicit.

Ecce tu pulchra es amica mea : ecce tu pulchra es , oculi tui columbarum .

Ponit sponsæ commendatio. Et diuiditur in partes duas, quia primo christus sponsam commendat. Et quia totum bonum nostrum à christo est, sponsa hoc recognoscens, secundo hanc commendationē ad christum refert & ordinat. ibi (ecce tu pulcher es.) Continuetur sic, Omnis pulchritudo tua ex eo est & acquiescet motionibus meis: & dicit bis (ecce tu pulchra) vt ostendat eam pulchrā & interius, & exterius, in opere, & intētione: ideo subdit (oculi tui columbarum.) Duo enim oculi mei sunt opus, & intentio. Columba enim est animal fœcundum, & simplex. Tunc enim habemus oculos columbarum, quando opus nostrum est fœcundum ratione bonitatis, & intentio nostra est simplex ratione rectitudinis. Deinde cum dicit.

Ecce tu pulcher es dilecte mi, & decorus.

Ordinat sponsa pulchritudinem suam in christum. Continuetur sic, Tu dilecte mi dixisti mihi (Ecce tu pulchra es amica mea: ecce tu pulchra es.) quia nihil habeo quod nō acceperim à te, ideo nolo gloriari quasi non acceperim. Confiteor & omnis pulchritudo mea est à pulchritudine tua. Illa ergo duplex pulchritudo, quam dixisti esse in me, per amplius & perfectius reseruatur in te: propter qđ dilecte mi ecce tu pulcher es, & decorus. Deinde cum dicit.

Lectulus noster floridus :

Ostendit, sponsa se esse correptam de eius ignoratiā: & confiteatur se habere deum præsentem, & non absenter. Quæsi erat enim sponsa à christo vbi pasceretur, vbi cubaret: propter quod dupliciter ignorabat. Ideo duo facit: quia, primo confiteor & palpitatur in seipsa: secundo & cubat in se ipsa, ibi (Tigna domorum nostrarum.) Continuetur sic, Dilecte mi ego quasi ignorans quærebam vbi pasceres, modo cognosco & pasces in me ipsa: nam tu pasces inter flores: iuxta illud quod habetur infra, qui pasceris inter lilia. (quia lectulus n̄t floridus est) ideo in meo lecto. i. in mea mensa, sive in mea conscientia pasceris. Deinde cum dicit.

Tigna domorum nostrarum cedrina, laquearia nostra cupressina .

Confiteatur & cubat in seipsa. Nam requies christi est vbi sunt dona & virtutes sp̄s sancti. Continuetur ergo sic, Non solum mi dilecte cōfiteor & tu pasceris in me, quia lectulus noster floridus: sed etiam cubas in me (q̄a tigna domorum nostrarum) i. mentis, & conscientiae nostræ sive potentiarū nostrarum, sunt (cedrina) propter virtutes sp̄s sancti: & (laquearia cupressina) propter eius dona. Tigna enim domus, dicuntur ligna erecta in capite coniuncta: & significant virtutes sp̄s sancti, quae sunt in diuersis potentis: cōiunguntur tamen

A in capite in quantum fluunt à diuina gratia, quæ est in essentia animæ in qua potentiae radicantur. Huiusmodi autem virtutes dicuntur cedrinae propter incorruptionem. Laquearia autem dicuntur ligna coniungentia ipsa tigna, vnde immediatus laquearia adherent lateribus ex quibus tegitur domus, quām faciant ipsa tigna, propter quod dicta sunt laquearia: vnde significant dona sp̄s sancti quibus mouemur à spiritu sancto. Nam secundum tales motus, virtutes in nobis stant magis firmæ. Huiusmodi vero laquearia sunt compressa, propter odorem: quia spargunt odorem usq; ad spiritum sanctum.

LECTIO. III.

Go flos campi . CAP. II.

B

Postquam descriptæ sunt turbatioes quas patiebatur ecclia primi, vt differebat a moderna. Hic narrat turbatioes quas patiebatur, vt conueniebat cum ea. Huiusmodi autem turbationes sunt duæ. Administratio filiorum: & infidatio hereticorum. Diuiditur autem pars ista in duas partes: quia primo ponit imitatio christi secundum & inuitat ecclesiam ad flores producendum sive procusrandum, & ad hereticos capiendum. Secundo ponit famulatio sponsæ, quæ propria est ad christo obedientem, ibi (dilectus meus mihi.) Prima diuiditur in duas partes: quia in prima christus inuitat ecclesiam, vt procurat filios: secundo vt capiat hereticos, ibi (capite vobis vulpeculas.) Prima in duas: quia primo inuitat ecclesiam ad officium suscipiendum: secundo ad officium exequendum, ibi (vox dilecti mei.) Propter primum, notandum & primo christus inuitat ecclesiam ad ministrandum filiis, & habendam curam de eis. Secundo, videns sponsa & non est bonum repellere monitionem sponsi, non renget sponso innuens le assentire monitionibus eius: sed conuertit se ad filios, declarans quō intelligendum sit susceptum officium, ibi (sicut malus.) Tertio christus hmoi declaracionem confirmat, ibi (ad iuro vos.) Prima pars diuiditur in partes tres, secundum & tripliciter inuitat ecclesiam vt ministeret filii, & eorum curam habeat. Nam primo inuitat ecclesiam ratione exempli. Secundo ratione præmii, ibi (vt liliū.) Tertio ratione meriti, ibi (sicut lilyum inter spinas.) Continuetur sic. Tu amica mea turbaris per Gentiles: D quia nigra es sicut tabernacula Cedar: turbaris etiam per Iudeos, quia filii matris tuæ pugnauerunt contra te. Sed ultra hęc oportet te tribulatioes sustinere propter administrationem filiorum: ad quod debes induci exēplo meo, quia ego sum flos campi. Non enim sum flos anguli: sed in campo existes, posui animam meam pro ouibus meis. Sic & tu exemplo meo debes hoc facere. Deinde cum dicit.

Et lilyum conuallium .

Ostendit-hoc idem ratione præthii. Continuetur sic: Non solum amica mea debes ponere animam tuā pro filiis tuis, habendo curam de eis, vt sis flos campi sicut ego: sed debes etiam hoc facere, cōsiderando quia ego sum lilyum conuallium, sive decor & præmium humile. ideo si te humiliaueris ad hoc faciendum: habebis à me mercedem & præmium. Deinde cum dicit.

Sicut lilyum inter spinas, sic amica mea inter filias .

Ostendit hoc idem ratione meriti. Est enim modus loquendi

In fine. 2. cap.

Ioan. 10:

loquendi, & si aliquis vellere habere aliquem in amicū, & diceret eo audiētē. Si aliquis vult esse amicus meus debet esse purus sicut aurum. Ille autem si esset sensatus intelligeret & oportet eum esse talem si veller esse amicus eius. Sic loquitur christus ecclesiæ, cum ait (sic ut liliū iter spinas; sic amica mea inter filias.) Ideo tu sponsa si vis esse amica mea oportet & tu exponas te spinis, i. c. tribulationibus, propter filios tuos: & purgeris, siue affligaris propter huiusmodi spinas, quia per hoc mereberis. In quo inuitat eam ad suscipiendū osculum ratione meriti. Deinde cum dicit.

Sicut malus inter ligna syluarum: sic dilectus meus inter filios. Sub umbra illius quem desideraueram, sed: & fructus eius dulcis gutturi meo.

Declarat ecclesia filii suis, qualiter se debeant habere in suscep̄to officio. Vult enim ostendere quod prius debet intendere sibi, postea aliis. Et hoc ostendit dupli ratione. Primo ex differentia vitæ actiua ad contemplationem. Secundo ex ordine charitatis. Prima ratio talis est, Vita contemplativa melior est quam vita actiua, iuxta illud domini qui dixit Mariam elegisse optimam partem, quia elegit vitam contemplatiuam. Sed ad maius bonum prius est intendendū. Cum ergo prelatus per vitam contemplatiuam, magis intendat sibi, per vitam vero actiua magis videatur intendere subditis, prius debet intendere sibi quam suis subditis. Secunda ratio sumitur ex ordine charitatis. Nam charitatis ordinata fertur in bonum. Et quia quodlibet bonum magis reseruatur ubi est totum, quam ubi est secundum partem, ideo bonum nostrum magis reseruatur in deo ubi est totum, quam ubi est secundum partem. Item quelibet res magis reseruatur in se, quam in suo simili: ideo magis debemus diligere deum quam nos ipsos, & nos quam proximum: ergo prelatus ex ordine charitatis prius debet diligere, & intendere bonum sibi, quam subditis. In ponendo autem istas rationes sic procedit: quia proponit media siue virtutes rationum. Secundo ex ipsis mediis arguit, ibi (fulcite me floribus.) Prima pars dividitur in duas, secundum & duo media proponit. Nam primo ponit medium ex dulcedine contemplationis. Secundo ex ordine charitatis, ibi (introduxit me rex.) Est ergo medium primum, & sponsus est summe bonus, & ipsa sedet sub umbra illius. I. sponsi sui: & gustauit de fructu eius, in quo sensit magnam dulcedinem: ideo ait, & (sicut malus inter ligna syluarum) id est sylvestria: non & ipse sit sylvestris, sed comparatione: sicut omnia sunt arida, & ipse solus viridis: sic omnia ligna sunt sylvestria, & ipse solus domesticus, & summe bonus, & summe delectabilis, & desiderabilis: (sic dilectus meus inter filios). I. inter alios iustos est summe desiderabilis, quia cuncti sancti sunt quasi alieni a deo in comparatione ad christum: quia non sunt filii naturales, ut ipse. Et quia talis est sponsus suus, ideo subdit, & (sub umbra illius) id est sponsi mei, quam umbram desiderabam, sed: (& fructus eius dulcis gutturi meo.) Tunc enim sedemus sub umbra christi, quando ardor libidinis nos non erit. Et tunc fructus eius est dulcis gutturi nostro, quando relinquētes terrena, delectamur diuinæ gratiæ. Deinde cum dicit.

Introduxit me Rex in cellam vinariam, ordinavit in me charitatem.

Ponit secundum medium ex ordine charitatis, dicens, (rex) id est christus (introduxit me in cellam vinariam) id est, in libertatem spiritualis lætitiae, quæ designatur per vinum: (& ordinavit in me charitatem) id est cœculit mihi charitatem ordinatam. Deinde cum dicit.

Fulcite me floribus, stipate me malis:

A quia amore langueo.

Arguit ex mediis supradictis & prius debet prelatus intendere sibi, quam aliis. Et duo facit, secundum quod duo fuerunt media assigurata. Primo ergo arguit ex primo medio. Secundo ex secundo, ibi (leua eius.) Continuetur sic, Dictum fuit quod dulcedo dilecti mei est valde suavis, & ideo primo querenda: propter quod ob ille Hierusalem ante quam ego intendam vobis, (Fulcite me floribus, stipate ne malis) id est permittite me esse fulcitam floribus, non impediendo delectationem meam, quam habeo de christo, qui est flos. Et permittratis me esse stipatam malis, non impediens dulcedinem meam, quam habeo de dilecto meo, qui est malus. Et subdit causam (quia amore lagaeo.) Notandum autem quod superioris christus nominatus est in singulari, flos & malus: hic autem in plurali nominat ipsum dicens, (fulcite me floribus, stipate me malus;) quia, bonitas, & dulcedo in christo est una. Cum autem derivatur ad nos, multiplicatur, & diversificatur secundum diversa dona gratiarum. Item notandum quod aliquis dicitur facere ex eo, quod permittit illud, vel non impedit fieri. Et in isto modo loquitur ecclesia filii suis quod ornent eam floribus, & stipent eam malis, id est stipibus malorum eam circumdant: quia petit ab eis quod eam sic stipatam, & fulcitam permittant, non impediendo ipsam: cum ex suauitate odoris, siue ex dulcedine contemplationis, debeat prius intendere sibi, quam aliis filii. Deinde cum dicit.

Leua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.

Arguit hoc idem ex secundo medio: & continuetur sic, Sicut ex dulcedine contemplationis, sic ex ordine charitatis, prius debeo mihi intendere per vitam contemplatiuam, quam vobis per vitam actiua: (ergo leua eius) id est sinistra christi, quæ denotat vitam actiua, erit (sub capite meo) id est secundario intenta: (& dextera illius) id est vita contemplativa, per quam intendo mihi (amplexabitur me) id est erit lumen per caput meum: quia erit ad quod primo intendam. Quia primo intendam mihi, & postea vobis. Deinde cum dicit.

Adiuro vos filiæ Hierusalē per capreas, ceruosq; camporum, ne suscitetis, neque euigilare faciatis dilectam, donec ipsa velet.

Ponitur confirmatio predictæ declarationis. Sic n. declarauerat sponsa susceptum officium, quia volebat prius intendere sibi & habere dexteram christi super se, & postea volebat intendere filii, & habere sinistram sub capite, & nolebat quod filii sui impidirent eam a dulcedine contemplationis. Ideo christus volebat hoc confirmare ait, (O filie Hierusalem,) quisbus sponsa mea praest, (adiuro) id est obsecro, & rogo. Nam licet possim præcipere, volo rogare (vos per capras, ceruosq; camporum) id est propter prelatos, siue propter ecclesiæ doctores, qui sunt capreæ, quæ debent subtiliter videre quid expediat subditis: & sunt cerui camporum, qui debent sollicite currere ad subditorum defectum. Propter huiusmodi prelatos, propter sponsam meam, (rogo vos, ne suscitetis, nec euigilare faciatis) ipsam (dilectam) a somno contemplationis, donec ipsa

velit) quia prius debet intendere pro se, & pro dulcedine dura, & postea actionibus vestris.

D. AEGIDIUS ROMANI

LECTIO. V.

O X dilecti mei , ecce
iste venit saliens in mō
tibus,transiliēs colles.

Postquam sponsus inuita
uit eccliam ad officium su
scipendum,vt susciperet cu
ram filiorum : in parte ista
inuitat ipsam ad tale offi
cium exequendum. Et circa
hoc duo facit : quia primo

christus ad tale officium exequendum ecclesiam inui
tat. Secundo huiusmodi officium declarat, ibi (surge
amica mea, speciosa.) Prima diuiditur in tres partes,
secundum quod christus tripliciter inuitat ecclesiam
ad dictum officium exequendum: quia primo inuitat
eam ex parte sua. Secundo ex parte auditorum, ibi (en
dilectus meus.) Tertio ex parte auxiliorum, ibi (Vox
turturis.) Circa primum,notandum,quod prelatus in
exequendo officium tibi commissum (quantū ad pra
sens) tria debet facere . Nam primo, ad supplendum
subditorum defectum, debet velociter currere. Secun
do, ad talem defectum cognoscendum, debet perspicac
iter & ardenter intendere . Tertio, debet suos subdis
tos diligenter instruere. Et quia haec omnia facit chris
tus, ideo prelatus ex parte ipsius christi, & exēplo ip
sius motus, debet circa subditos suos sic se habere. Pos
set ergo sic formari ratio, Omnis christi actio est pr
latorum instructio: & licet sit instructio omnium chris
tianorum, est tamen potissimum instructio prelatorum.
Sed christus ad subueniendum filii velociter currit,
eorum defectum perspicaciter & ardenter perspergit,
& eos fideliter instruit: ergo & tu Ecclesia, tu sponsa
mea, tu prelate, qui per sponsam & ecclesiam designas
ris, debes hoc facere. De hac autem ratione non ponis
tur nisi mediū. Ideo diuiditur pars ista in partes tres,
secundum quod mediū trahit. Nam primo ostenditur,
quod christus ad subueniendum nobis velociter cur
rit. Secundo, quod defectus nostros perspicaciter & ar
denter perspergit, ibi (Similis est dilectus meus.) Tertio
quod nos fideliter & utiliter istruit, ibi (En ipse stat.)
Dicit ergo primo (Vox dilecti mei) supple, auditur in
me. Ipsiā. audiebat in seipso vocem dilecti sui: iuxta il
lud, Audiam quid loquatur in me dominus deus . Et
quia locutio interior quædam visio dici potest (vt dis
cit Aug. 15. de Trinitate) ideo si sponsa audiebat in
seipso dilectum suum, aliquo modo videbat ipsum: &
videns ipsum, admirata de velocitate eius, & de solici
tudine ipsius, dicebat (Ecce venit saliens in montibus
transiliēs colles) id est angelos, patriarchas, reges, pro
phetas: de quorum semine descendit christus. In quo
notatur magna & sollicita velocitas christi ad subue
niendum nobis. Qui transiens angelos, venit in mun
dum, descendens ex semine patriarcharum, regum, &
prophetarum, vt nostro defectui subueniret. Quare aut
angeli montes, patriarchæ & reges, colles dici possint,
de facili pater, si considerentur altitudines angelorum,
patriarcharum, & regum. Deinde cum dicit.

Psal. 84.

Cap. 11.

**Similis est dilectus meus caprea hinnu
log ceruorum.**

Ostenditur quomodo christus defectus nostros ardē
ter & perspicaciter intuetur. Et continuetur sic, Nō so
lum audiui dilectum meum loquentem in me , & au
diendo ipsum: & vidi quod transiliuit angelos, patriar
chas, & reges, & venit ad nos: sed etiam vidi, quod dile
ctus meus similis est capre⁹ defectus nostros subtiliter
videndo: quia secundum glossam caprea subtiliter vis

A det. Rursum (similis est himulo ceruorum,) defectus
nostros subtiliter considerando. Hinnulus enim secun
dum glossam agiliter currit. vnde potest designari ex
cellentia amoris christi. Nam per amorem ferimur quos
cung ferimus, iuxta illud Augustini. i. Cōfessionum,
Pondus meum, amor meus eo feror, quo cūq feror. Et
si multus sit amor , per ipsum agiliter & velociter fe
rimur. Deinde cum dicit.

En ipse stat post parietem nostrum , re
spiciens per fenestras , prospiciens per can
cellos . En dilectus meus loquitur mihi ,
Surge propera amica mea , columba mea,
formosa mea , & veni .

B Ostenditur quod Christus nos fideliter & utiliter in
struit. vnde adhuc verba ista sunt verba sponsæ viden
tis quod christus (stat post parietem nostrum) id est post
carnem nostram, paratus ad nos docēdum fideliter &
utiliter. Et stans post (parietem nostrum , & respiciens
per fenestras) id est, per dicta prophetarum, exponēdo
nobis illa: sunt enim dicta prophetarum magis ænig
matica, quā ea quæ scribuntur in lege: ideo talia dis
ta designantur (per cancellos.) Dicla vero legalia,
quæ sunt magis aperta, designantur (per fenestras): &
tunc est supplenda ratio. Quia tu sponsa videns me di
lectum sic fecisse & habuisse diligentem curam filiorum:
mei exemplo mota debes diligenter exequi officium
tibi commissum ex parte auditorum . Et circa hoc duo
facit. Quia primo ponitur blanda christi intentio. Se
cundo subiungitur etiam visitationis ratio, ibi (Iam
enim hyems abiit.) Dicit n. sponsa (En dilectus meus
loquitur mihi,) & ait (Surge propera amica mea) pro
pter charitatem : (columba mea) propter simplici
tatem: (formosa mea) propter imaginis diuinæ digni
tatem: (propera) scilicet (& veni) exequendo offi
cium tibi commissum , habendo curam filiorum tuos
rum . Deinde cum dicit.

C **Iam enim hyems transit, imber abiit, &**
recessit .

D Ponit rationem ad hoc ex parte auditorum, & intē
dit talem rationem, Quando materia est disposita tūc
est operandum, & tunc est inducēda in eam, forma des
bita: sed auditores & filii tui sunt nunc dispositi ad au
diendum motionibus tuis: ergo debes surgere, & pros
perare, & exequi officium tibi commissum circa eos .
De ista ratione ponit solum medium, ostendens audi
tores esse dispositos. Et duo facit, secundum quod dis
positio duplicitate potest accipi & attendi . Nam pri
mo ostendit auditores esse dispositos ex contraria
ad motione. Secundo ex propositorum inductione, ibi
(Flores apparuerunt.) Continuetur sic, Bene dico ꝑ
debēs surgere & ministrare filii tuis: quia (hyems iam
transit) id est congelatio infidelitatis, que intelligitur
per hyemem secundū glossam, recessit à filiis tuis: pro
pter quod filii tui habent dispositum affectum ad obe
diendum. (Imber abiit & recessit) id est, malitia inter
peratice & voluptuositatis abiit & recessit: propter qđ
filii tui habent dispositum affectum ad obedientiū do
ctrinæ tuæ. Per imbrex enim qui est humidus intelli
gitur voluptuositas: quia sicut humidum vnde cur
rit, & non bene terminatur in termino proprio: sic vo
luptuosus secundum quālibet passionem currunt, & nō
bene terminātur iudicio rationis: quod debet esse eos
rum frēnum, & terminus. Deinde cum dicit.

E **Flores apparuerunt in terra nostra, tem
pus putationis aduenit .**

Ostendit auditores esse dispositos ex parte cōdīcio
num propositarum. Et continuetur sic, Bene dico ꝑ
tu debes surgere: quia auditores & filii tui non solum
sunt dispositi , quia paraſi sunt ad dimittendum , vel
etiam

Matth. 28.

etiam dimiserunt conditiones contrarias: sed etiā vis
demus iam apparere in eis conditiones conuenientes
& congruas. vnde (flores) idest, initia bonorum ope-
rum, vt exponit glossa, (apparuerunt in terra nostra)
idest, in filiis nostris: quos quasi terram debemus arare,
& colere. (tempus putationis aduenit:) quia sunt in
prompta dispositione ad gaudium, vel ad germinan-
dum. Notandum q̄ nos dominus filios suos appellat
terram suam: quia quod vni ex minimis sit, sibi repu-
tat fore factū . In quo eius magna benignitas designa-
tur. Deinde cum dicit.

Vox turritis audit a in terra nostra.

Adducit rationem ex parte multorum auxiliorū . Intendit autem talem rationem, Tūc homo debet sur-
gere ad operandum, quādo videt sibi adeste multa au-
xilia, per quē potest consequi quod intēdit: quia tu
sponsa mea habes multa auxilia te auxiliantia ad mis-
tristram filii tuis: ideo debes surgere & ministrare
eis exequēdo officium tibi commissum. De ista autem
ratione ponit solum virtutem medii, notans auxilia
quae habet ecclesia. Et circa hoc tria facit, secūdum q̄
talia auxilia tria sunt, yidelicet, auxilium diuinum, &
humanum. Humanum autem duplex. scilicet Gentilium, &
Iudeorum, quia aliqui ex Iudeis conuersi erant &
ad adiuuandū ecclesiā parati erāt. & aliq̄ cōuersi erāt
de Gētilibus ad hoc idē parati. Primo ergo narrat au-
xilium diuinum, cum dicit (Vox turritis) idest, vox
spiritus sancti vt glossa exponit (audita est in terra nos-
tra.) Nam ipse sp̄s sanctus postulat pro nobis gemis-
tibus inenarrabilibus, vt dicitur ad Rom. 8. Et quia tā-
sum auxilium habes, ideo non debes pigritare ad sur-
gendum. Secundo cum dicit.

Ficus protulit grossos suos :

Ostendit hoc idem ex parte auxilii Iudeorum . Et
continuetur sic, Bene dico q̄ tu debes surgere: quia fi-
cus hoc est synagoga, quae consuevit esse ficus propter
dulcedinē diuini cultus, (protulit grossos suos) idest,
protulit ficus suas: quae licet nō sint maturæ omnino,
sed sint grosse: tamen prompti sunt & parati ad te au-
xiliandum. Potest etiam hoc legi aliter, sed tūc muta-
tur, exponēdo proferre, pro proliicere, & abiūcere, sic,
Synagoga (protulit) idest, proiecit (grossos suos) idest,
immaturitatē sicuum suarū: quia iam habet aliquas
ficus maturas promptas ad terminandum. Potest enim
dici grossus & grossi fructus: quia parent in sicu anī ma-
turitatē. Deinde cum dicit.

Vineæ florentes dederūt odorem suum .

Ostendit tertio hoc idem ex parte gentilium . Nam
ecclesia debet surgere & exequi officium sibi commis-
sum: quia (Vineæ florentes dederunt odorem suū .) &
quia iam aliqui ex eis parati sunt ad te iuuādū. Nulla
igitur tibi remanet excusatio quare tu nō debebas sur-
gere & hēre diligēte curam filiorū . Deinde cū dicit.

**Surge amica mea , speciosa mea , & ve-
ni columba mea in foraminibus petræ , in
caverna macerizæ .**

Declarat christus ecclesiæ huiusmodi officium exes-
quendum. Et duo facit. Quia primo ostendit, ad quid
ecclesia debeat exequi officium sibi commissum, & ad
quid debeat inducece filios suos. Secūdū ostendit, q̄uo
filios suos ad illud introducere debeat, ibi (Ostende
mihi faciem.) Dicit ergo (tu amica mea) propter char-
itatē (speciosa mea) propter cordis simplicitatem
(surge, & veni in foraminibus petræ) idest, in vulneris
bus Christi: quia secundum Apostol. ad Corinth. 10.
Pētra autem erat christus. Tūc enim venimus in for-
aminibus petræ, quando auditores inducimus ad confi-
derationem passionis christi . Debet etiam ecclesia ves-
nire (in caverna macerizæ:) quia debet filios suos indu-
cere ad veritatem fidei. Nam secundum glossam, mace-

A tria, est congeries lapidum cōpositorum in muro sine
* cémento. Sic fides nostra articulos & sententias cō-
tinet sine * cémento rationis. Et ideo cām colligare
non potest. Attamen oēs articuli colliguntur in vna:
quia vel pertinent ad diuinitatem, vel ad humanitatem
christi: & diuinitas & humanitas plenē fuerunt in vna
hypostasi christi. iō singulariter dicit (in cauerna ma-
cerizæ .) Nam cauerna significat locum iūm & caūm:
quia humiliter debemus suscipere veritatem fidei, & ca-
ptiuare intellectum nostrum in obsequiū christi. Pro-
pter quod appetit ad quid debeat ecclesia suscipere
curam filiorum, quia ad duo. Primo, vt īducat eos ad
meditandam passionem christi, de qua dicit Chrys. in
quodam sermone de passione christi, q̄ crux christi est
philosophia christianorum: vt sic recolendo acerbita-
tem passionis christi, non vadat post lascivias suas: in
quo notatur bonitatis affectus . Secūdū debet eos in-
ducere ad veritatem fidei, ne vadat post errores suos:
in quo notatur bonitatis intellectus. Deinde cū dicit.

C Crux christi ē
philosophia
christianorū.

**Ostende mihi faciem tuam , sonet vox
tua in auribus meis . Vox enim tua dulcis,
& facies tua decora .**

Ostendit, quomodo ecclesia siue prēlatus possit in-
ducere filios suos ad ea quae dicta sunt. Ad cuius euide-
tiā notandum q̄ prēlatus duplicitē debet inducere
subditos suos ad bonum, exemplo, scilicet, & verbo:
iuxta illud Act. 1. Cœpit Iēsus facere & postea docere.
Et inquit prēlatus dat bonum exemplum subditis
suis, inducit eos ad bonum & ad bonitatis effectū siue
ad foramina petræ: quia inducit eos vt cōsiderent pas-
sionem christi, & non vadant post affectiones malas. Sic
faciebat Apost. 1. ad Corinth. 11. Imitatores mei esto-
te, sicut & ego christi. In quantum vero prēdicat eis, in-
ducit eos ad veritatem fidei, siue ad cauernā macerizæ:
quia ostendit eis quid sit credendum, & quid non cre-
dendum. Nam etiū verbo inducitur quis ad bonos mo-
res, hoc est in quantum prēdicatio prēsupponit bonā
vitam prēdicatoris: quia vt dicit Gregorius, Cuius vi-
ta despicitur, restat vt eius prēdicatio contemnatur.
Vnde appetit q̄ ea quae dicuntur consonant eis quae
prius dixerat. Dicit dominus ipsi Ecclesiæ vel prēlato
(Ostende mihi faciem tuam) idest, ostende filii meis,
quos tibi commisi, faciem tuam. i. bonum exemplum
de te bñ viuendo. Dicitur autē ipsum bonū exemplum
Facies: quia sicut facies est in aperto, ita bona opera
prēlatorum debent esse in aperto, vt inducant filios
suos ad bonum: iuxta illud Matth. 5. Sic luceat lux ve-
stra coram hominibus, vt videant opera vestra bona,
& glorificant patrem vestrum qui in cœlis est. Et addit
(Sonet vox tua in auribus meis) idest, filii mei tibi cō-
misi audiant vocem prēdicationis tuæ. Quod enim ec-
clesia facit filii suis sibi commissis, christus reputat su-
bi factum. Addit autem easam eius quod dixerat, dis-
cens (Vox enim tua dulcis,) quando proponis filii
mei verbum: (& facies tua decora,) quando tribuis
eis bonum exemplum. Deinde cum dicit.

**Capite nobis vulpes paruulas quæ demol-
liunt vineas . Nam vinea nostra floruit .**

Inuitat Christus ecclesiam ad hēreticos extirpādos:
& quatuor tangit. Nam primo dicit hēreticos ca-
piendos, cum ait (Capite nobis vulpes) propter frau-
dulentiam, quia latenter insidiantur doctrinæ sa-
næ. Secūndo affigat tempus captionis, cum ait
(paruulas:) quia quando hēretici incipiunt pullu-
lare & lunt paruuli, tunc sunt capiendi. i. sunt cōuni-
candi per doctrinam sanam: quia postquam cōfirma-
ti sunt in errore suo, non ita de facili conuertuntur.
Vel sunt capiendi ad literam: quia sunt tollendi de
medio, he ecclesiam destruant. Et ideo tertio subdit ca-
ptionis rationem, cum ait (que demoliriunt vineas .)

Bb

D. AEGIDIUS ROMANI

Nam capiendi sunt propter damna quae inferunt: quia ecclesiam destruit. Quarto addit commoditatē damnificandi, cum subdit (Nam vīnea nostra floruit.) Est enim haec causa, quare hæretici habent commoditatē ad damnificandum: quia vīnea, id est, ecclesia est in flore: qd potissimum verificabatur in ecclesia primitua, de qua sapientia loquitur. Poterit verificari adhuc quātū ad eos qui non sunt in fide solidari. Deinde cum dicit.

Dilectus meus mihi, & ego illi.

Postquam posita est multiplex christi imitatio: hic (vt dicebatur) ponitur ecclīza famulatio. Et diu datur pars ista in tres partes. Quia primo ponitur ecclīza famulatio. Secundo subditur famulationis ratio, ibi (Qui pascitur inter lilia.) Tertio, ne ecclesia in talī famulatu possit deficere, imploratur ab ea christi subuentio, ibi (Reuertere, fili's esto.) Continetur sic. (Dilectus meus mihi) supple, loquitur, vt meis filiis administrarem & vt hæreticos capiā, (& ego illi) supple, sum parata obedire: i quo noratur eius famulatio. Deinde cū dicit.

Qui pascitur inter lilia, donec aspiret dies, & inclinentur umbrae.

Assignat rationem suā famulationis. Est enim christo obediendum: quia obediētes ei sunt Iesu habētes candorem munditiae. Continuetur autem sic, iō sponso meo obediō volo, quia ipse est, (qui pascitur inter lilia) id est, inter mundas mentes sibi famulantes: propter quod, ut munda sim, semp illi obediō uolo (donec inclinentur umbrae) id est, donec cesseret enigmatica cognitio, quae est in hac vita: (& aspiret) id est, illucscat (dies) scilicet aeternitatis: in quo designat qd qui semp desiderat mundus esse, semper debet christo obediēre. Nam (supple) si semp pascitur inter lilia, & diligit mūdas mentes, quamdiu durat præsens vita, multomagis hoc vult in futura vita: ita qd ly (donec) ibi teneatur inclusus, non exclusus. Deinde cum dicit.

Reuertere: similis esto, dilecte mi, causa prez, hinnuloꝝ ceruorum super montes Bethel.

* Bethel

Implorat ecclesia christi auxilium & subuentione, ut ei possit assidue famulari. Et continetur sic, Tu dilecte mi (qui habitas super montes Bethel) id est, super angelos. Retha enim interpretatur domus dei: vel habitas culum dei. Vnde montes Bethel significant eos qui in domo dei tenent altum gradum. Tu autem dilecte mi, qui es super eos, (reuertere) id est, si per aliquam negligentiam contingat me ad te diuerti: tu tamen resuerte ad me, me adiuuādo, vt ad te redeam, & tecum maneam. (Et similis esto caprez) quae habet acutum visum, nos tristis misericorditer aspicio. Et etiam (esto similis hinnulo ceruorum,) qui mouetur agiliter. ita tu meis defectibus, ne ultra procedant, succurre velociter.

LECTIO. VI.

CAP. III.

N lectulo meo per noctem quæ siui quem diligit anima mea. Quæsiui illum, & non inueni. Sicut dictum est supra, ecclesia respōcta filiorum dupli citer turbatur. Primo quantum ad exteriores tur-

A dationes. Secundo quantum ad interiores distractio-nes. Finita parte illa ubi egit de exterioribus tribulationibus: nunc determinat de interioribus distractiōnibus. Et diuiditur pars ista in tres partes.) Primo ponatur huiusmodi distractio. Secundo subiungitur Christi compassio, ibi (Adiuro vos.) Tertio impo-nitur finis isti Tractati, in quo determinatur de pri-mitiua ecclesia: vñ subiungitur dicta ecclīza cōmenda-tio, ibi (Quæ est ista.) Distractio autē ecclīza sive Prelati sic esse habet: quia ipse exteriorēs sollicitudines quibus curā filiorum gerit, ta eū occupant, qd qn vult redire ad cōscientiam, multotiens inuenit se deficere ab illa dulcedine quā prius hébat: vñ querit i lectulo suo christi, & non inuenit. Et qd cung. hoc ei contingit, debet surgere, & eum querere per vicos & plateas ciuitatis. i. per omnia desideria & opera quæ fecit, & quæ cōcupiuit, utrum aliquid concupierit vel egerit qd christo displicerit, propter qd sentiat se distractum in cōscientia. Et cum hoc agit, vigiles ciuitatis. i. vanę cogitationes inueniunt iplum: quas debet pertransire, quia in talibus cogitationib⁹ non inueniunt christus. Et talibus pertransitis, ipse inuenit christum. Et hēc quia se habent per ordinem, ideo pars ista diuiditur in partes quatuor. Quia primo ponitur ad cōscientiā reuersio. Secundo ponitur christi inquisitio, ibi (Surgam & circuibo.) Tertio variarum cogitationum currentiū oculū, ibi (inueniēt me vigiles.) Quarto christi inuenitio, ibi (paululum cum pertransirem eas.) Continetur sic, Ego prelatus vel ecclesia post administrationem & vitam actiūam volens redire ad dulcedinem contemplationis, (in lectulo o meo) id est, in cōscientia mea (quæsiui per noctem) id est, tempore congruo, videlicet, tempore silentii, cuiusmodi est tēpus noctis, (quæsiui quem diligit anima mea: quæsiui illū, & nou inueni,) quia inueni me distractum & perturbatum in cōscientia mea propter exteriorēs occupationes. In quo habetur ad cōscientiam reuersio: * quonodo prelatus post actionem redit ad cōscientiam, ut ibi christum inueniat. Deinde cum dicit,

Surgam, & circuibo ciuitatem: per vi-cos & plateas queram quem diligit anima mea.

Ponitur sponsa inquisitio ad inueniendū. Et continetur sic. Rediens ad cōscientiā meam quæsiui christum, & non inueni: vnde vt eum inueniā, adhuc quæram, (Surgam, & circuibo ciuitatē) id est, per attentā considerationem perquiram cōscientiam meam: (& per vicos, & plateas). i. per omnia dicta desiderata & facta quæ egī, dixi, & concupiui, utrum aliquid egerim quod displicerit sibi: & sic faciendo (quæram quæ diligit anima mea) i. christum. Nam si quis post actionē non potest redire ad dulcedinem contemplationis, debet cogitare qd forte in aliquo deliquerit, propter quod solitam dulcedinem non sentit. Et ideo debet ciuitatē id est, cōscientiam totaliter scrutari. Notandum autē cōscientiam esse lectulum in quo christus requiescit: quia stratum coangustatum est, quia non potest iacere nisi vnuſ. L. Christus, vel Diabolus. Ifa. 38. Coangustum est stratum, vt aliter decidat, & pallium breue vtrungs operire non potest. Sed si consideremus cōscientiam & cor nostrum quantum ad genera peccatorum quæ ibi esse possunt, sic est ciuitas distincta per vicos & plateas, id est, per delicta maiora & per minora. Deinde cum dicit,

Quæsiui illum, & non inueni. Inueni-nerunt me vigiles, qui custodiunt ciuitatem, Num quem diligit anima mea vidistis?

Ponitur

Ponitur vanarum cogitationum occupatio. Contingetur sic, Ad conscientiam meam redii, christum per plateas & vicos quæsiui: (quæsiui illum, & non inueni.) & est causa quare non inueni, quia (vigiles ciuitatis) idest, vanæ cogitationes (quæ custodiunt ciuitatem, inuenierunt me,) ideo eis occupata, christum non inueni: quia vix possumus dicere unum Pater noster, quin vanæ cogitationes nos non inueniant, quare tales cogitationes dicuntur vigiles ciuitatis, quia semper sunt parati ad capiendum & occupandum nos. Sed quando tales vigiles seu cogitationes occupant nos, debemus eas derelinquere: quia in talibus cogitationibus non inuenitur christus. Ideo ironice talibus vigilibus dicitur (numquid vidisti) christum, (quem diligit anima mea?) Deinde cum dicit.

Paululum cum pertransisset eos, inveni quem diligit anima mea.

Ponitur primo christi inuentio. Secundo eius apprehensio, ibi (Tenui eum.) Continetur sic, Ita inuenierunt me vanæ cogitationes, seu vigiles ciuitatis. Sed cum pertransisset eas, scilicet, derelinquento, (inueni) christum, (quem diligit anima mea.) Sciat enim quilibet, quod si ad conscientiam suam tedit, & eam diligenter inquirit, & vanas cogitationes dimittit, & his peraditis, christum inuenit. Deinde cum dicit.

Tenui eum, nec dimittam, donec introducam illum in domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ.

Ponitur christi apprehensio. Et ostendit primo se apprehendisse fortiter, cum dicit (tenui eum.) quasi dicat non qualitercū, recepi ipsum, sed fortiter apprehendi ipsum, tenendo illum. Secundo ostendit quod eum apprehendit perseveranter, cum subdit (nec dimittam,) quasi dicat incessanter tenebo ipsum. Tertio innuit quod apprehendit eum utiliter, cum subinsert (donec introducam illum in domum matris meæ,) quantum ad maiores: (& in cubiculum genitricis meæ,) quantum ad minores. Sic debet facere ecclesia qualibet bona mater, & postquam inuenit christum, debet cum tenere, & non dimittere, donec introducat eum in corda filiorum matitorum, qui sunt domus matris sue. et domus gratiarum gratia est mater omnium, cum ab ea habeamus esse proprium. Dicuntur n. maiores filii ecclesie, domus gratiae: quia plus habent de gratia. Sic etiam debet ecclesia introducere christum in corda filiorum minorum, qui dicuntur cubiculum genitricis. Cubiculum gratiae: quia minus habent de gratia. Cubiculum enim est dos, mūcula parua. Notandum autem quod ecclesia non intendit christum introducere in maiores & in minores, quia christum non habeat, quia sic non essent domus & habitaculum gratiae: sed ut ipsa in contemplatione gaudeat de donis gratiae maiorum atque minorum. Potest etiam intelligi ut per talem introductionem aliqui sint domus gratiae, & sic maiores: & aliqui habitaculum, & sic minores. Deinde cum dicit.

Adiuro vos filia Hierusalē per capreas, ceruosq; camporum, ne fulciteis, nec euigilate faciatis dilectam, donec ipsa velit.

Ponitur christi compassio. Nam uidens christus ecclesiam sive prelatum per exteriores occupationes alii quando distrahi in conscientia ei cōpatiens ait, (Adiuro uos) idest, obsecro (filii hierusalem,) quarum cum habeat prelatus,) per capreas, ceruosq; camporum,) idest, per ipsos prelatos, ut supra positum est, (ne fulciteis) à somno cōtemplationis, (nec euigilate faciatis) à quiete dulcedinis (dilectam) ecclesiam, (donec ipsa velit.) Notandum autem: bis adiurasse filias hierusalē, ne euigilate faciant à somno cōtemplationis ecclesia matrem eorū: quia duplū p̄mit errare subditi circa eam prelati. Primo si crederet quod prelati primo debet

A rent intendere eis, & sibi: propter hoc dictū fuit primū (adiuro). Secundo si crederet quod postquam prelatus incepit intendere eis, & non deberet redire ad contemplationem, intendendo sibi: & propter hoc christus secundo filias hierusalem adiurat, ut permittant matrem suam in contemplatione persistere. Deinde cum dicit.

Quæ est ista quæ ascendit per desertum, sicut virgula fumi ex aromatibus myrræ, & thuris: & vniuersi pulueris pigmentarii?

Volens iponere finē huic Tractatu, in quo describitur status primitius ecclesie, & quia laus est potissimum in fine canenda: ideo imponit finē tractatu in commendatione ecclesie primitivæ quintupliciter. Primo ab ascensione, est enim laudabile ascendere, & quantū ad hoc, admirans, ait. Quæ est ista quæ ascendit? Secundo commendat at loco ascensus, cū subdit (per desertum.) Nā si laudabile est ascendere qualitercū, laudabilius tamen ascendere per desertum, vbi sunt spinæ, & impeditiuæ: quia summa laudis est, bene cōuerlari in medio nationis præceps & peruersæ. Tertio commendat eam à modo ascendendi, cum ait (sicut virgula fumi.) Virgula, a. fumi est ecclesia agilis ad ascensum, licet sit nigra & obscura. Sic ecclesia primitiva obscura erat exterior: erat tamen agilis & cœcta interior. Quarto commendat eam à carnis mortificatione, cum ait (ex aromatibus myrræ.) Myrra enim amara est, & significat mortificationem carnis, ut dicit glossa. Fumus ergo, cui assimilatur ecclesia, surgit ex aromatibus myrræ, quia deo placere nititur cum carni mortificatione. Gal. 5. Qui sunt christi, carnem suā crucifixerunt cum vitio & concupiscentiis. Quinto commendat eam ab orationis desuotione, & virtutum plenitudine, cum dicit (& thuris & vniuersi pulueris pigmentarii,) ut glossa exponit. Ita ut odor thuris referatur ad orationem: vniuersitas vero pulueris aromatici, ad plenitudinem virtutum.

L E C T I O. VII.

N lectulum Salomonis sexaginta fortis ambiunt ex fortissimis Israel.

Finito tractatu, in quo determinatur de ecclesia primitiva. Hic incipit tractatus, in quo determinatur de ecclesia moderna. Et sicut in primo tractatu primo describatur ecclesia primitiva, & postea finiebatur dictus tractatus ī laudem ecclesie, cum dicebatur, (Quæ est ista quæ ascendit?) sic in parte ista primo describitur status ecclesie modernæ: secundo finitur tractatus eius ī laude ipsius, ibi (Quæ est ista quæ progreditur) circa finē. c. 6. Prima psalmus dicit in partes duas: quia primo describitur pars ecclesie quanto ad eius diuersitatē: secundo quantū ad eius veritatē, ibi (pulchra es amica mea,) circa principium sexti capituli. Prima pars diuiditur in duas: quia primo describitur status ecclesie quantum ad vitam contemplatiām: secundo quantū ad uitā actiūam, ibi (Ego dormio, & cor meū vigilat.) Prima pars diuiditur in partes duas: quia primo describitur ea quae requiruntur ad contemplationem: secundo vidēs ecclesia per se ipsam non posse in ipsis persistere, implorat christi subventionem, ibi (veniat dilectus meus) in principio. 5. cap. Contemplativa autem vita tria debet habere. Nam primo debet conuerti ad deum: secundo debet relinquare mundum: tertio debet patienter sustinere tentationes. Ideo pars ista diuiditur in partes tres: quia primo ostenditur ecclesia ad christum conuersio. Secundo quod ei conuenit mundi derelictio, ibi (Quām pulchra es) in principio quarti capituli. Tertio quod ei cōgruit temptationum toleratio, ibi (quām pulchræ sunt mammæ tuæ,) ultra medietatem dicti capituli.

D. AEGIDIUS ROMANI

A Propter primum, notandum quod totum bonum quod est in ecclesia quantum ad incipientes & proficientes, & perfectos, totum est a christo: & ideo dignum est ut convertamur ad ipsum, a quo carita bona habemus. Potest ergo sic formari ratione, Quilibet ad illos debet conuersari, a quo habet omnia sua bona: sed ecclesia omnia sua bona habet a christo: ergo ad ipsum debet conuersari. In ista ratione sic procedit: quia primo ostendit christum omnibus sua bona contulisse ecclesiam propter filias Hierusalem: secundo ex hoc concludit quod ipsa filiae Sion convertantur ad christum, ibi (Egredimini filiae Sion, & videte.) Prima pars diuiditur in tres partes: quia primo ostendit esse a christo bona incipientium, & hoc sub figura leculi, ibi (Lechulum Salomonis.) Secundo ostendit esse ab eo bona proficientium, & hoc sub figura ferculii, ibi (Ferculum sibi fecit.) Tertio ostendit esse ab eo bona perfectorum, & hoc sub metaphora reclinatorii aurei, ibi (reclinatorium aureum. Notandum autem, incipientes in ecclesia potissimum indigere custodiis, ne diabolus & malae tentationes eos inuidant, & quasi imbecilles supererint: propter quod apparuit maxima benignitas christi, & quod ipse multum diligit bonum incipientium, quoniam dignatur eis dare custodes. Et quia tria sunt genera hominum custodientium, ideo diuiditur pars ista in partes tres. Quia primo ostendit hominem incipientes esse custoditos per annunciantes veritatem doctrinam, ibi (Omnes tenentes gladios.) Secundo per annunciantes veritatem iustitiae, ibi (vniuersi usque ensis. Continuetur sic, Primitiva ecclesia multum vexata fuit, sed modera nam ecclesiam videnuit esse in tranquillitate, quia (en) pro ecce ipsorum de quibus minus videtur, videmus esse (Lechulum Salomonis:) quia in eis quiescit christus. Et hominem lechulum (ambiuunt), i.e. custodiunt (sexaginta fortis ex fortissimis Israel). i.e. annunciantes veritatem iustitiae: quia fortes & non molles per tentationes debent esse qui volunt praedicare de mortibus. Et notandum quod numerus istorum custodum, scilicet numerus sexagenarius, non coperit officio. Nam sexagenarius numerus constituitur ex senario duoto per denarium, per quod intelligitur veritas iustitiae hoc modo: quia vetere & iustitiae iustitia si per sex dies quibus operari debemus, i.e. per totum tempore iustitiae, quod intelligitur per numerum senarium qui est numerus perfectus, obseruamus decem precepta decalogi. Signanter autem est notandum quod Salomon incipiens tractare de moderna ecclesia, incipit a lectulo, i.e. a quiete: quia iam cessauit persecutio. Deinde cum dicit.

Omnes tenentes gladios, & ad bella doctissimi.

Ostendit hominem incipientes esse custoditos per annunciantes veritatem doctrinam, & continuetur sic. Hominem fortis non solum sunt sexaginta secundum quod annunciant veritatem iustitiae, sed (omnes sunt ad bella doctissimi, tenentes gladios) doctrinam sacrarum iuxta illud Eph. vi. 10. Et gladium spiritus quod est verbu dei. Deinde cum dicit.

Vniuersi usque ensis super femur suum propter timores nocturnos.

Ostendit quod incipientes custodiuntur per eos qui annunciant veritatem iustitiae. Nam non sufficit quod aliquis praedicet de fide annunciant veritatem doctrinam: sed oportet eum annunciare veritatem iustitiae esse, ut faciat quod dicit, & credat quod docet: quia iustum est ut alius quis talis sit in se, quemadmodum praedicat alium debere esse. Ideo praedicatorum qui debent custodire lectulum Salomonis, siue incipientes, debent tenere ensim non in ore tantum ut dicant & non faciant, (sed vniuersi usque ensis) debet esse (super femur suum,) costringendo femora sua, viuendo caste, & obseruando quod predicant. Addit autem causam quare lectulum suum christus vult sic custodiiri, cum subdit, (propter timores nocturnos) id est, propter impugnations diabolicas, & alias tentationes malas. Deinde cum dicit.

B Ferculum fecit sibi rex Salomon de lignis Libani. Columnas eius fecit argenteas.

Ostendit bonum proficiens esse a christo. Ad cuius evidentiam notandum, quod incipientes dicuntur leculi, quia in eis quiescit christus: non tamen sunt ferculum, quia non ferunt christum ad alios, generando ipsum in cordibus aliorum. Proficientes autem sunt ferculum, i.e. portatorum: quia christum portant & defterunt viis ad alios. Tanguntur autem tria bona proficientium: quorum primus sumitur in ordine ad deum, quod notatur, cum dicit, (ferculum fecit sibi rex Salomon) scilicet, ordinatum ad seipsum, qui est verus deus. Secundo tanguntur bonum quod habent proficientes in ordine ad seipsum, cum subdit, (de lignis libani) id est, de lignis albis: quia in seipsis debent esse mundi. Tertio tanguntur bonum quod habent in ordine ad proximos, cum subdit, (Columnas fecit argenteas.) Nam qui sunt proficientes debent habere columnas argenteas, alios sustentando, & eis veritatem annunciando: quod notatur per argentum, quod est metallum sonorum. Deinde cum dicit.

Reclinatorium aureum, ascensum purpureum, media charitate construit, propter filias Hierusalem.

Describit perfectos. Ad cuius evidentiam notandum quod ferculum dicitur in quo aliquid portatur, & dicitur a fero fers, quia quiescetem fert. Reclinatorium autem est suprema pars huius sedis, in qua reclinator & quiescit caput sedentis: unde per reclinatorium designatur perfecti: qui tenent supremum gradum in ecclesia. Bonum autem istorum describitur tripliciter. Primo quantum ad statum quem tenent, quia altum & clarum siue splendidum: quod notatur, cum dicitur, (Reclinatorium aureum.) Secundo describitur quantum ad viam per quam ad talum statum ascendunt, cum dicitur (ascensum eius purpureum.) Purpura enim ex sanguine pisces coquuntur, unde gl. infra. 8. cap. ait, Concha maris ferro circumcisae lachrymas purpurei colos emittunt, quibus collectis tinctura purpurei colos efficitur: unde praesignant passionem christi ratione effusionis sanguinis: quae passio est via deueniendi ad statum perfectum, quia incidentes per eam perfectiores statum acquirunt. Tertio describitur perfectorum bonum, quantum ad virtutem per quam moti sunt ad talum statum, cum ait, (Media charitate construit:) quia charitas est virtus media, per quam constratum siue constitutum est huiusmodi reclinatorium, in quantum virtute eius, perfecti ascendunt ad talum statum. Addit autem causam quare hominem ordo est in ecclesia cum ait, (propter filias hierusalem:) quia propter nos christus pati uoluit, & ecclesiam suam ordinavit, & diversis perfectionibus dotauit. Deinde cum dicit.

Egredimini filiae Sion, & videte regem Salomonem in diademate, quo coronauit illum mater sua in die despilationis illius, & in die laetitiae cordis eius.

Concluditur ex habitis quod existentes in ecclesia, & possimmo prelati debeant conuersari ad christum. Nam si tanta bona christus contulit ecclesiam, propter eos qui sunt in ecclesia, dignum est existentes in ecclesia conuersti ad ipsum: ideo ait (O filiae Sion, egredimini, & vide te regem Salomonem in diademate, quo coronauit eum mater sua) id est, conuertimini ad christum, & considerate passionem eius, non tantum in mente, sed in mentis affectu. In qua, scilicet, mater sua, scilicet, synagoga coronauit eum diademate: quia ad literam coronauerunt iudei in passione christum corona spinarum: que licet ex eorum praevaricatione christo impedita fuerit ad confusione, tamen secundum veritatem titulus.

Caudus est referens maiestatis honorem: quia propter hoc deus eum exaltauit &c. Ideo affixus est titulus crucis. (Ioan. i. 9.) Rex iudeorum. quod fuit in die desponsationis illius. i. christi, quia in passione sua vniuit sibi ecclesiam dans sanguinem suum in precium, & introdicens latronem in paradisum, Luc. 2. 3. (Et in die iustitiae cordis eius) id est, synagoge, quia ad literam Iudei & synagoga gaudebant & lætabantur de passione christi.

LECTIO. VIII.

CAP. IIII.

Vâm pulchra es ami
ca mea, quâm pul
chra es!

Posquam ostésum est q̄ existentes in ecclesia debet conuerti ad chrisfum. Hic ostendit q̄ debet relinque re mundū: nec est pp hoc puerio ordinis: q̄a licet via generationis prius sit relinquere mundū, quâm adhædere deo: via tamen perfectionis & complementi prius est adhædere deo. Ita in bono formalitus est. conuerti ad ipsum. Diuiditur autem hæc pars in partes tres, secundum quod tripliciter ostenditur, q̄ ecclesia debet relinquere mundū. Nam primo hoc ostenditur ex statu ecclesiæ: secundo ex fine eius: tertio ex dilectione quā habet christus ad ipsam. Secunda, ibi, (coronaberis de capite.) Tertia, ibi, (vulnerasti cor meum. In prima parte intendit talem rationem, Ille cuius status requirit totalem pulchritudinem, debet se auertere ab immunditia, ne contrahat sordes, & derogetur suo statu: sed status ecclesiæ requirit totalem pulchritudinem: ergo debet se auertere à mundo, ubi est immunditia, ne coquinetur. In hac autem ratione sic procedit, quia primo ostendit ecclesiam quantum ad omnia sua debere habere pulchritudinem. Secundo ex hoc infert q̄ statu ecclesiæ requirit pulchritudinem totalem, ibi (vadim ad montem myrræ.) Tertio ostendit ex habitis q̄ ecclesia debet recedere à mundo, ibi (veni de libano.) Propter primum, notandum quod in quolibet tria requiruntur. Substantia, virtus, & operatio. In ostendo vero statum ecclesiæ debere quantum ad omnia requirere pulchritudinem, tria facit: quia primo hoc commendat, & ostendit de substantia. Secundo de virtute, ibi (oculi tui.) Tertio de operatione, ibi (capilli tui.) Dicit ergo (quâm pulchra es amica mea,) quantum ad substantiam interiorem: (quâm pulchra es;) quantum ad exteriorem: quia in quolibet homine est duplex homo, exterior, & interior: duplex substantia spiritualis & corporalis. Primitiva ecclesia fuit formosa interius, sed nigra exterior: vnde ad differentiam illius ecclesiæ, moderna ecclesia dicitur pulchra interius & exterior: quia cessauerunt persecutio[n]es Gentilium, & iudeorum. Deinde cum dicit,

Oculi tui columbarum, absque eo quod intrinsecus latet.

Ostendit ecclesiam requirere pulchritudinem quantum ad virtutem, siue quantum ad potentias: vnde ait, (Oculi tui) id est, intellectus & affectiones sunt (columbarum). i. habentes simplicitatem & rectitudinem, ut columbae, (absq; eo qd intrinsecus latet). i. absq; actionibus intellectus & affectus, quæ latent intrinsecus: quia non sunt træsentes in exteriorē materiam. Vult. n. discere q̄ pp pulchritudinem actionū, de qua statim dicitur, habet ecclesia pulchritudinem oculorum. i. potentiarum vel virtutum. Dicuntur. n. potentiaz vel virtutes animaz, vt intellectus & affectus, oculi eius: quia oculus est illud quo mediante tendimus in aliquid vt in finem: quod fit per intellectum & affectum. per intellectum, inquitum

dirigit in finem per affectum, inquitum inclinat in ipsum. Hmoi autem oculi sunt columbarū: quādo intellectus est simplex & rectus. i. sine plica erroris & affectus, sine plica malitiae. Deinde cum dicit,

Capilli tui sicut greges capraturum, quæ ascenderunt de monte Galaad.

Ostendit eam habere pulchritudinem quantū ad operationes. Et duo facit: quia primo ostendit hoc quantū ad operationes affectus: secundo quantū ad operationes intellectus, ibi (dentes tui.) Dicit ergo (capilli tui) id est, affectiones tuæ, quæ dicuntur capilli, quia radicantur in suprema parte animali, sunt (sicut greges capraturum, quæ ascenderunt de monte Galaad.) In quo tritangit. Primo q̄ affectiones debent esse greges: q̄a debent esse congregatæ non sparse, cuiusmodi sunt affectiones malorum, quæ querunt bona sparsa & partcularia. Secundo, debent esse capraturum in altū pastum. Tertio, debet ascendere de monte Galaad, q̄ interpretatur acerius testimonii: quia ad literā, moderna ecclesia, & quelibet sancta aia de qua nunc agitur, ascepdit cogitationibus suis in monte Galaad. id est acerius testimonii. s. in exempla quæ præcesserunt, & in altitudinē testimonii scripturarum. Deinde cum dicit,

Dentes tui, sicut greges tonsarum, quæ ascenderunt de lauacro. Omnes gemellis foetibus, & sterilis non est inter eas.

D Describit pulchritudinem actionum intellectualium & facit quinq; secundum q̄ hmoi actiones quinq; modis possunt accipi. Primo ostendit quales debent esse hmoi actiones, vt sunt in intellectu. Secundo, quales debent esse, ut significantur p verba, ibi (sicut vitta coccinea.) Tertio, ut implentur p opera, ibi (sicut fragmē.) Quartto, ut ordinantur ad confusione aduersariorū, ibi (sicut turris.) Quinto, ut ordinantur ad documentaparticularium, ibi (duo ubera tua.) Dicit ergo (dentes tui.) id est cogitationes intellectus, quæ dicuntur dentes: q̄a sicut per dentes frangitur qd est vnitum, ita hō per intellectum qd intelligit uno conceptu frangit alius per plures conceptus: vii Diony. c. 25. Ecclesiastice hierarchie, dicit angelos superiores dentes: quia qd intelligit uno conceptu, diuidunt in inferiores p plures conceptus. Hmoi autem dentes siue conceptus esse debet (sicut greges tonsarū, quæ ascendent de lauacro:) quia debet esse tonsa a lana terrena: & debet ascendere de lauacro propter munditiā: & debent esse hmoi conceptus cum gemellis foetibus) pp consilia & precepta: & inter illas conceptiones non debet esse sterilis, quia debent promereri aliquem fructum. Deinde cum dicit,

Sicut vitta coccinea labia tua, & eloquium tuum dulce.

D Ostendit quale debet esse eloquiu[m] exprimens hmoi cogitationes, & tangit duo secundū q̄ eloquium duō habere debet. Primo debet esse moderatum: & quantum ad hoc dicit (labia tua sicut vitta coccinea:) quiq; sicut vitta capillōs tenet, sic eloquium moderatum tenet veram sententiam. Hæc autem vitta debet esse coccinea, q̄a crocus habet colorem rubrum: & verba contemplativa debent esse potissimum de passione christi. Secundo eloquium debet esse ordinatum & compositum, & quantum ad hoc ait (eloquiu[m] tuu[m] dulce:) iuxta illud Proverb. 16. Fauus mellis verba cōposita. Deinde cū dicit,

Sicut fragmen mali punici, ita genaz tuu[m], absque eo quod intrinsecus latet.

Ostendit quales debent esse operationes intellectus, vt adimplentur per opera. Nam talia debet esse opera q̄ r̄ideant interioribus affectionibus & exterioribus, quia nō debemus h̄ere fictam lauditatem: deo ait, (genaz tuu[m],) id est, opera tua, quæ sunt in apto sicut genaz,

D. AEGIDI ROMANI

Sunt (sicut fragmen mali punici) idest sicut malum punicum fractum. In fractura tale appetet, quale erat interior. Sic opera nostra tales nos debent ostendere, quales sumus. Est autem malum punicum, malum granatum: quod quando frangitur, apparent in eo grana rubra plura. Sic etiam ex una charitate plura bona opera debent procedere. Et quia simul cum pulchritudine exteriori debet adesse pulchritudo interior, id additur absque eo quod intrinsecus latet.) Deinde cum dicit.

Sicut turris David collum tuum, quae edificata est cum propugnaculis. Millæ clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium.

Ostendit quales sunt huiusmodi conceptus ut ordinantur ad resistendum aduersariis, dicens (collum tuum) idest doctrina tua, & boni conceptus tui, per quos iungitis mihi capiti, sicut per collum caput vnitur corpori. Huiusmodi autem collum est (sicut turris David, quae edificata est cum propugnaculis,) quia sufficiens est ad repellendum omnes impugnationes aduersariorum. ideo addit (mille clypei) idest perfectus numerus auctoritatum (pendent ex ea, & omnis armatura fortium.) Authoritatibus enim, & articulis fidei munitur fides nostra, quasi per quosdam clypeos noti in lumine diuino, (in quo est omnis armatura fortium:) quia quicquid virtutis est in omni intellectu, per amplius & perfectius continetur in lumine diuino. Deinde cum dicit,

Duo vbera tua, sicut duo hinnuli capreæ gemelli, qui pascuntur in liliis, donec aspirat dies, & inclinentur umbræ.

Determinat de operationibus intellectus ut ordinatur ad instructionem parvorum: & tangit quatuor. Nam actiones intellectus sive doctrina primo debet esse proportionata auditoribus parvulis: ideo dicit (duo vbera tua:) quia parvuli non possunt masticare duram, sicut vbera: iuxta illud Corinth. 3. Tanquam parvulis in Christo lac dedi vobis potum, non escam. Et dicit (duo vbera) propter duo testamenta, vel propter sensum literalem quem significant voces, & mysticum quem significant res. Secundo, haec doctrina debet esse charitativa, quia doctor debet docere ardenter: id subdit (sicut duo hinnuli capreæ gemelli:) in quo designatur geminatio charitatis. Tertio, doctor debet docere regulariter, quia debet docere secundum ordinem sacrae scripturae: ideo subditur (qui pascuntur in liliis) idest in candore diuinorum scripturarum, quia secundum quod est in sacra scriptura, sic alios docere debemus. Quarto, perseveranter: id addit (donec inclinetur umbra) idest, donec cessent ænigmata, quod tempus est totius vite presentis: (& aspirat dies). Sæternitatis, quod erit in futura vita, ubi non indigebimus eam doctrinam qua indigemus modo. Deinde cum dicit,

Vadam ad montem myrræ, & ad collem thuris. Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te.

Concludit ex habitis statum ecclesie requirere talè pulchritudinem, & continuetur sic, dixi o ecclesia te esse pulchram secundum omnia tua: ideo (vadam ad montem myrræ) idest, ad te quae es mons myrræ, propter carnis mortificationem. (& ad collem turris) idest, ad te quae es collis turris, propter assiduum & multiplicem orationem. & supple, dicam (tota pulchra es amica mea, & macula non est in te.) Nam si ecclesia secundum omnia sua requirit pulchritudinem, pulchritudo sua debet esse totalis. Est autem diligenter notandum quod pulchritudo dicta de ecclesia non debet referri ad actualem actum ut talis sit, sed ad statum, non quia talis sit, sed quia talis debet esse, ut semper proficere debeat: propter quod oportet eam mundum relinquere. Deinde cum dicit,

Veni de libano sponsa mea, veni de libano, veni.

Inset ex habitis quod debet relinquere mundum, & continuetur sic, -Habitum est quod status tuus requirit totalē pulchritudinem sponsa mea: ergo ne inficiaris a mundo, (veni de libano) .i. veni de mundo, & recede de mundo, (veni de libano, veni.) Dicit autem ter (Veni) propter fidem Trinitatis, ad quam alios inducere debet, ut dicit glossa. Vel quia derelinqui mundus non potest nisi pater educat sua potentia, Psal. Eduxit Israhel de medio eius in manu potenti & brachio extento. Et nisi filius dirigat sua sapientia, Sap. 10. Eduxit illum sapientia, i. primum hominem cum omnibus saluandis a delito suo a quo nullus potest duci, nisi educatur de mundo, Iacob. 4. Qui voluerit amicus esse huius seculi, iniamicus dei constituetur: nisi spiritus sanctus attrahat sua beatitatem & clementiam, Isaiae. 63. Spiritus domini ductor eius fuit. Vel ter dicit, (veni) quia sicut peccamus cogitatione, locutione, & operi: ita his tribus ad christum ire debemus. Dicitur autem mundus libanus, i. candus per contrarium, quia in eo non est candor: sicut lucus quia caret luce, & piscina quia caret piscibus; sic dicitur mundus quia caret munditia. Deinde cum dicit,

Coronaberis de capite Amana, de vertice Sanir, & Hermon, de cubilibus Leonum, de montibus Pardorum.

Adducit istam rationem ad hoc sumptam ex fine, & intendit talem rationem. Homo debet relinquere ille lud, quo relitto potest adipisci suam coronam & suum finem: sed si tu relinquas mundum, coronaberis: ergo debes mundum relinquere. De ista ratione non ponit plus, nisi quod si relinquat, coronabitur. Et ut intelligatur verba eius, norandum quod mundus quadrupliciter inficit. Primo inficit irascibilem per timorositatem: secundo inficit concupiscentiam per intemperantiam & forditatem: tertio inficit voluntatem per iniustitiam: quanto inficit intellectum speculatum, per infidelitatem. Ideo ait (coronaberis de capite Amana) idest, de mundo, relinquendo timoritatem, quae inficit irascibilem. Amana enim interpretatur coangustatus, & significat mundum, qui se ipsum coangustat & comprimit. Iterum (coronaberis de vertice Sanir) idest, de foeditate & intemperantia, relinquendo ipsam, quia inficit concupiscentiam. Nam Sanir secundum glossam idem est quod fœtor. Iterum (coronaberis de vertice Hermon), i. de iniustitia relinquendo ipsam, quia inficit appetitum intellectus, sive voluntatem. Interpretatur enim Hermon anathematizatio sive diuinitus a deo, quod maxime sit per iniustitiam, & potissimum vt est vitium generale. Iterum (coronaberis) si veneris (de cubilibus leonum) idest de improvidentia, quae inficit intellectum prædictum. Nam differt homo a bestiis ferociis, quia est animal politicum per mansuetudinem, quam non habet animalia ferocia, quae intelliguntur per leones, quod non refrinant motus suos per prudentiam, sicut homo. Iterum (coronaberis de montibus Pardorum) i. de infidelitate, quae inficit intellectum speculatum. Hæretici enim & infideles infidiatur ut Pardi. & supplendum est, delinquendo hoc, perfekte relinquere mundum. Et quia non coronaberis nisi ista relinquas, debes perfekte mundum relinquere ut coroneris. Deinde cum dicit,

Vulnerasti cor meum soror mea sponsa, vulnerasti cor meum in uno oculoru tuo, & in uno crine colli tui.

Ponit tertiam rationem sumptam ex amore diuino. Congruum enim est ut amantes nos amemus: & quia christus nos maxime diligit, debemus eum diligere. Cum ergo non possimus eius amoris inhaerere nisi mundum relinquamus, debemus mundum relinquere. De ista rōne non

non ponit nisi medium, videlicet, & christus maxime nos diligit. Hoc est ergo quod a se solo (soror mea) propter nature conformitatem, (sponsa mea) propter fidem (vulnerasti cor meum) sagitta amoris (in uno oculorum tuorum) idest, in uinitate cogitationum tuarum, (& in uno crine colli tui) idest, in uinitate affectionum tuarum. Nam per oculos per quos conspiciimus debemus intelligere actiones intellectus: quia tunc placent deo, quando sunt uinitae per fidem, (per capillos) ut supra dicebatur, debemus intelligere affectiones, quae tunc placent deo, cum sunt uinitae per charitatem, & per alias perfectiones affectus: & quia tale uinitatem habere non possumus nisi mundum relinquamus, debemus mundum relinquere.

A ditorum. & ideo subdit, (pulchriora sunt ubera tua vino) idest doctrina tua praeualeat doctrinae philosophorum, quae non temperat se proportioni audiens, sed conficit in quadam austerioritate & excellentia verbi, carens ponderositate sententie. Ideo huiusmodi doctrina dicitur vinum non lac, quia caret dulcedine. Secundo vincit nos diabolus, si inueniat nos denudatos virtutibus. & quantum ad hoc subditur, (& odor vnguentorum tuorum) idest, fama virtutum spirituallium, ut glossa exponit, (super omnia aromata) idest, superat omnem humanam scientiam: propter quod splendens est, non debes timere ne diabolus te vincat decipiendo. Deinde cum dicit.

Fauus distillans labia tua sponsa, mel & lac sub lingua tua. Et odor vestimentorum tuorum, sicut odor thuris.

Ostendit ecclesiam superare impugnationem mundanam. Nam maxime mundum superamus (quia cum diuidatur inter fideles & infideles) si fidelibus effundimus doctrinam, & eam celamus infidelibus, ne capiant nos in verbo. Ideo ait, (fauus distillans labia tua) quantum ad infideles, quibus non debes communicare dulcedinem doctrinæ sacræ, sed tenere eam sub lingua tua. Deinde cum dicit, (odor vestimentorum tuorum). i.e. odor carnis tuæ: est enim caro quasi quoddam vestimentum animæ, cuius odor est (sicut odor thuris.) Thus enim cum igne crematur, redolent: sic caro continentia platiuorum cum tentationibus stimulatur, eam vincunt cum continentia, redolent, & merentur. Ex quibus haberi potest & ecclesia, ut respicit vitam contemplativam, potest superare tentationes carnis. Deinde cum dicit.

Hortus conclusus soror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus.

Infert & omnes tentationes vniuersaliter potest superare, & continetur sic, Tu ecclesia (ut ostensum est) superare potes omnes tentationes diaboli, mundi, & carnis: igitur tu es (hortus conclusus soror mea sponsa, tu es hortus conclusus) & dicit bis hortus conclusus: quia tentationes mundi, & carnis non possunt intrare ad ipsam. Addit etiam & iest (fons signatus:) quia etiam tentationes diaboli non possunt ad eam ingredi. Est igitur ecclesia hortus conclusus, inquantum continet poma munda à spurciis carnis. Est hortus conclusus, inquantum continet poma vera nō lophistica vanitatibus mundi. Est fons signatus, inquantum continet aquas dulces non amaricatas per versuras diaboli. Deinde cum dicit.

Emissiones tuæ paradisus malorum punicorum cum pomorum fructibus.

Ostendit ecclesiam, ut respicit contemplatiuos, de facili posse superare tentationes singulas. Nam minima gratia sufficit ad superandum omnes tentationes. Si igitur quis habeat gratiam superabundantem de facili eas superabit. Gratia superabundans in hoc cognoscitur, inquantum alios inducit ad gratiam. Nam perfectum est unumquodcumque potest sibi similem generare. Ostendere ergo ecclesiam de facili posse superare tentationes singulas, est ostendere & deriuaciones gratiarum prout fluunt ab ecclesia ad suas filias sunt sufficietes ad superandum tentationes singulas. deriuantur enim dona gratiarum diuinarum à perfectioribus ad imperfectos, nō & perfecti ipsam gratiam causent, sed à solo deo ipsa gratia cauatur: sed quia per predicationes & bona opera & exempla perfecti ducunt imperfectos ad gratiam suscipiendam: & ulterius ali quando per suas orationes gratiam impetrant, & misstrando sacramenta aliquid efficiunt in illa, quo facto, nisi quis praebat obicem, gratia suscipit. Duo ergo facit. Nam primo ostendit & per huius deriuaciones potest.

Vam pulchrae sunt mammæ tuæ soror mea sponsa. Pulchriora sunt ubera tua vino, & odor unguentorum tuorum super omnia aromata.

Superius ostensum est ecclesiam præcipue, ut respicit statum contemplatiuorum debere cōuerti ad christum propter suscep̄tam ab eo bonitatem, & debere resuñere mundum, ne per ipsum contrahat foeditatem. Hic ostendit eam debere sufferre tentationes, ut adipiscatur finem, & mereatur ampliorem bonitatem. Et intendit talern rationē, Quicunq[ue] potest de facilis aliquas turbationes sufferre, si per eas potest cōsequi finem & augmentum in bono ut talia adipiscatur, debet sufferre libenter: sed ecclesia potissimum ut respicit statum contemplatiuum potest de seu tentationes ferre, & cū per eas mereatur finem & augeatur in bono, debet eas patienter sufferre. In hac ratione sic procedit. Primo ostendit, & viri contemplatiui possunt omnes tentationes de facili vincere. Secundo ex hoc concludit, & vult eos permittere tentari, ut ex hoc adipiscantur finis & gloriam, ibi, (surge Aquilo.) Prima pars diuiditur in duas: quia primo ostendit viros contemplatiuos tentationes vincere: secundo ostendit quod hoc possunt de facili, ibi, (emissiones tuæ.) Prima diuiditur in duas: quia primo ostendit de quolibet genere tentationum, quod possunt ipsas vincere: secundo ex hoc cōcludit quod vniuersaliter potest ecclesia ut respicit statum contemplatiuorum omnem tentationem superare, ibi (Hortus conclusus soror mea.) Prima pars diuiditur in tres partes secundum quod sunt tria genera tentationum. Nam primo ostendit ecclesiam posse superare tentationes diaboli: secundo ostendit vincere tentationes mundi, ibi, (fauus distillans.) tertio ostendit eam posse superare carnis tentationes, ibi, (& odor uestimentorum.) Circa primum notandum q[uod] diabolus duplicit nos vincit. Primo decipiendo nos, cum se transformat in angelum lucis. Et contra hoc ualeat doctrina quam maxime habent viri contemplatiui: quia separati a mundo magis percipiunt diuinum influxum. Nam Philosophus in lib. de bona Fortuna, ostendit aliquos simplices esse bene fortunatos, quia amoti à sensibilibus magis percipiunt de cognitione substantiarum separatarum & dei: sicut ceci non intenti visibilibus, magis memorantur. Et quantum ad hoc ait (O soror mea sponsa, quā pulchrae sunt mammæ tuæ) i.e. quā pulchra est doctrina tua, quae dicitur mammæ & ubera, quia se contemperat secundum proportionem quæ

quodlibet genus tentationis superari: secundo ex hoc concludit quod vniuersaliter omnes tentationes superare possit: ibi (fons hortorum.) Circa primum tria facit. quia primo ostendit quod per tales deriuationes possunt superari tentationes mundi. secundo, quod diaboli, ibi (cypri cum nardo.) tertio quod carnis, ibi, (myrra & aloë,) dicit ergo (emissiones tuæ.) id est dona gratiarum deriuata a te ad alios sunt (paradisi malorum punicorum.) id est, illarum arborum (cum fructibus pomorum) id est, cum fructibus dictarum arborum. Fructus enim malorum punicorum habet corticem asperum, sed intus habent grana rubea: & significat doctrinam ecclesiasticam, cuius sensus committitur his qui sunt intra ipsam: exterioribus autem monstrat cortex tantum. Vnde pars ista respondeat illi parti vbi dicebatur supra (fauus distillans labia tua, mel & lac sub lingua sua.) Sicut ergo per illa verba ostendebatur ecclesia possit superare impugnationem mundi: sic per ista habetur quod per dona gratiarum deriuata ab ecclesia ad filios, possunt alios superare. Deinde cum dicit,

* Cyprī cum nardo , nardus & crocus ,
* *Cafia* t fistula , & cinnamomum cum vniuersis
lignis Libani .

Ostendit per tales emisſiones posſe ſuperare diaboli tentationes. Legitur ergo ſic. (emisſiones tuæ hō ſolum ſunt paradiſus malorum, ſed etiam huiusmodi emisſiones ſunt emisſiones (cypri.) Cyprus enim ſecundum gloſſam arbor est aromatica habens ſemen candidi. & potest significare perfectionē intellectus ſpeculatiui, quia huiusmodi intellectus eſt candidus, qui illuminatur lumine fidet, vel lumine intellectus. agentis. Ex quo appetat q̄ hoc nomen cyprus eſt equivoqueum ad insulam, & arborem. Et hīmodi emisſiones ſunt (nardo.) Nardus enim eſt herba redolens & calida, vnde potest significare perfectionem affectus, quia dat intelligere charitatē, vt dicit gloſſa. Huiusmodi emisſiones, non ſolū ſunt nardus, ſed etiam (crocus). Crocus enim eſt aurei coloris, & potest significare prudenciam, cui deſeruit eubulia, ad quam pertinet dare conſilium lucidum & mundum. Prudencia autem eſt in intellectu praktico. Vnde significat perfectionem intellectus praktici. Sunt etiam huiusmodi emisſiones (ſiftula & cinnamonum) per quæ deſignantur perfectiōes irascibilis & concupiſcibilis. Nam cinnamonum habet virtutem ſuam extra in cortice, & significat perfectionem irascibilis, quæ perficitur fortitudine que coſtituit in aggrediendo. Cauſia autem habet bonitatē ſuā interius, & significat perfectionem concupiſcibilis, que perficitur per temperantiam: cuius bonitas videtur conſistere intrinſecus, quia bonitas magis eſt in retrahendo quam in aggrediendo. habet enim quodammodo modum contrariū fortitudini. Et inde eſt q̄ inſenſibilitas, quæ dicit defecum, minus opponitur teperantie, quam intemperantia. & audacia, quæ dicit excesum, minus opponitur fortitudini quam timiditas, vt dicitur. 2. Ethic. Et huiusmodi emisſiones ſunt cū univerſis lignis Libani, i. cū omnibus aliis perfectionibus deſignatis per ligna Libani, ratione candoris & munilitate. Et qui habet perfectum intellectu ſpeculatiuum practicum, & irascibilem & concupiſcibilem, & alias perfections debitas, potest reſiſtere diabolo. Ideo per hec dicta etiam intelligitur q̄ emisſiones ſponſe poſſunt ſuperare etiam diabolicas tentationes. vnde ita pars cordat cum illa parte superiori, q̄ vbera ſponſe, erat pulchriora vino, qua relpciunt intellectum. Et odor vnguentorum erat ſuper omnia aromata ratione virtutum rerpicientium potentias alias. Verū etiam per illa. Scyprum, & nardum, poſſimus intelligere perfections potentiarum, per quas ſuperamus diabolum. Neinde cum dicit.

Myrrha & aloë, cum omnibus primis

vigentis.

Ostendit quomodo per tales emmissiones superantur tentationes carnis: quia sunt (myrrha & aloë). i. conservant à putrefactione. & hoc (cum omnibus vnguentis primis). i. cum omnibus vnguentis præcipuis conservantibus à putrefactione. myrrha etiam à putrefactione conseruat, ut dicit glossa. Et aloë etiam hoc facit, licet non tantum, ut in glossa dicitur. Et etiam vnguenta præcipua habent hoc efficere. Et quia vitado. tentationes potissimum conservant à corruptione, ideo per hoc datur intelligi, propter derivationes predicas superantur tentationes carnis. Deinde cum dicit.

Fons hortorum: puteus aquarum vi-
uentium, quæ fluunt impetu de Libano.

Concludit q[uod] vniuersaliter tentationes omnium superantur. Ideo ait q[uod] huiusmodi emissiones sunt fons hortorum, in quantum valent ad producendum fructus majorum punicorum, resistendo temptationibus mundi. Sunt etiam (puteus aquarum viventium:) quia a qua quas continent non possunt mortificari per tentationes diaboli: & huiusmodi aquæ sunt (qua fluit impetu de libano) id est, de candore: quia non maculantur immunditia carnis. Deinde cum dicit,

**Surge Aquilo, & ueni Auster et perfleant
hortum meum, & fluent aromata eius.**

Coheludit christus q[uo]d vult permittere tentari sponsam, vt ex hoc mereatur finem & gloriam. C[on]tinuetur ergo sic, Tu sponsa potes sustinere omnes tentationes, & potes eas sustinere de facili, cum ipse deriuaciones, & dona gratiarum deriuata ad alios) hoc possunt. Ideo (surge Aquilo, & veni Auster) id est, volo permittere q[uo]d surgant diuersa genera tentationum : & (perficit) id est, stimulent (hortum meum) id est, spontan[em] meam, (& fluent aromata illius:) quia per tales stimulaciones tu mereberis, & redolebis congruo modo. Aquilo enim est ventus frigidus: Auster vero est ventus calidus: & significant omnia genera tentationum, & omnia quae possunt inclinare ad malum. Quia quicunq[ue] male agit, vel hoc facit ex timore infrigidante: vel ex amore male inflammante.

* perla
* illius

CAP.V.

Eniat dilectus meus
in hortum suum, ut co-
medat fructum pomo-
rum suorum.

Quoniam videtur sp̄s̄la
per sc̄iplam non posse ad
deum conuerti, & mundum
relinquere, & tentationes to
lerare; ideo conuertit se ad
auxilium, & subuentio[n]em;
in duas. quia primo ponis
ndo subiungitur ch̄risti respon
neum.) Cōtinuetur autē sic,
ut ut cōuertar ad ipsum re
lineam tentationes, & q̄ hoc
video) innixa meo auxilio
d talia. Et si dicit hoc me pol
hoc verum esse per eius auxi
lius meus veniat in hortum
quæ sum hortus eius, yr co
ceptione recipiat (fructum
ia cognosco, & cū gratiarum
fructum quem ego facio, po
m cogitationum, affectionū,
me ipsa non facio; sed eius
auxilio;

EXPLICAT. IN CANT. CANTICOR.

auxilio: ideo non sum mea, sed sua. Deinde cum dicit. A citur ecclesia in plurali comedere, & bibere.

Veni in hortum meum soror mea spōsa.

Ponitur christi responso. Duo autem notanda posuit sponsa in petitione sua. Primum quod auxilium a christo petebat. Secundum quod bona sua ab ipso recognoscebat. Christus autem respondendo sponsa suae, tria facit. Primo ostendit quod petitionem praeuenit. Secundo bona sponsae a se esse consentit, ibi (messui myrrham meam.) Tertio eam ad secure contemplandum inducit, ibi (comedite amici.) Et continuetur sic, Tu sponsa mea petis a me auxilium ut veniam in te, quae es hortus conclusus: petitionem tuam iam praeueni. hoc est quod ait, (soror mea sponsa veni in hortum meum,) ut (veni) sit temporis præteriti, unde est sensus. Ego iam veni in hortum meum, præueniendo petitionem tuam, paratus ad auxilium tuum. Posset autem legi (veni) sit imperatiui modi: sed quia non bene continuaretur præcedentibus, ideo de tali sensu non est nobis ad præsens curandum. Deinde cum dicit.

Messui myrrham meam cum aromatis bus meis. Comedi fauum meum cum melle meo, & bibi vinum meum cum lac meo.

Ostendit christus quomodo assentit bona spōsa esse a seipso. unde continuetur sic, Tu sponsa mea times, ne deficias in certaminibus: ne timeas, quia ego (messui) id est, secuvi vel recollegi (myrrham meam) id est, te, quae es myrrha mea propter carnis mortificationem, secundum quam poterunt tentationes vitare. & hoc (cum aromatibus meis:) quia, ut tacitum fuit, suscitando tentationes, ex te fluebat aromata prout mereberis fine, & gloriam. Dicitur enim christus metete myrram cum aromatibus, in quantum sponsa hoc facit, vincendo tentaciones auxilio suo. In quo christus assentit quod hoc bonus quod est tentationes vincere, sponsa non habet a seipso, sed a christo. Postea subdit, comedi fauum meum cum melle meo) id est, & conuerteris ad me, secundum quam conuersione gustas contemplationis dulcediu[m] nera. (bibi vinum cum lacte meo) id est, feci & tu biberes vinum cum lacte meo,) & relinqueres mundum: quem relinquendo, biberes vinum propter spūalem lētitiam: & biberes lac propter candorem & mūditiam. Ex quo apparet christum confiteri, sponsam non solū habere ab ipso quod tentationes vincit, sed etiam habere ab ipso quod cōuertitur ad ipsum, & reliquit mundum. Et notandum quia causa prima ei plus influens in suum causatum, quam causa secundaria: si sponsa metit myrram vincendo tentationes, & comedit fauum cum melle conuertendo se ad deum, & biberit vinum cum lacte relinquendo mundum: si hoc facit inuocato auxilio christi, qui est caput ecclesie & principium, per amplius & perfectius dicitur christus hoc facere. Deinde cum dicit.

Comedite amici, & bibite, & inebriamini charissimi.

Hortatur ecclesiam ad secure contemplandum: ideo ait vos (amici) mei, quia ego semper sum vobiscum absq[ue] trepidatione, (comedite) spūale dulcedinem, (bibite vinum) spūalis lētitiae, & inebriamini charissimi) ebrietate spūis, in contemplationis dulcedine p̄fendo. Notandum autem quod christus prius locutus est Ecclesia in singulari, cum dixit (veni in hortum meum soror mea sponsa:) nunc autem loquitur ei in plurali, dicens (comedite amici.) Cuius ratio est: quia licet ecclesia in comparatione ad christum, cuius est spōsa, sit una, quia unus sponsi debet esse una sponsa: tamen quia dulcedo christi non uniformiter recipitur in tota ecclesia, quia dulcedo contemplationis, aliquando in uno causatur ex maiestate: aliquando in alio, ex pieitate, in alio ex sapientia profundiitate: propter hoc di-

LECTIO. XI.

Go dormio, & cor meū vigilat.

Postquam descriptus est status ecclie modernæ quantum ad contemplationem. Hic describitur quantum ad actionem, sive quantum ad filiorū ministracionem. Et notandum, chris- tūm sic hortari ecclesiam ad contemplandum, & tamen eam inuitat ad filii ministrandum, & iō dixit (comedite amici & inebriamini charissimi,) in quo hortatur ecclesiam ad contemplationem. Hic autem tanquam bonus sponsus habens curam filiorum, eam inuitat ad ministrandum filiis. Et dividitur pars ista in duas. Quia primo ponitur ecclesie contemplatio. Secundo subiungitur christi exhortatio, secundum quam inuitat ecclesiam surgere a contemplatione ad actionem, ibi (Vox dilecti mei.) Contemplatio ecclie designatur, cum dicitur (Ego dormio, & cor meū vigilat.) Viri enim contemplatiui dicuntur dormire, quia quiescent a sensibilibus exterioribus: tamē secundum cor vigilant, quia magis sunt apti ad percipiendum ineritiebus inspirationes, & divinos influxus. Quia ut superius tacitum est, sicut cœci non intenti visibilibus, melius memorantur: sic viri cōtemplatiui non intenti exterioribus, magis percipiunt interiores inspirationes. Deinde cum dicit.

Vox dilecti mei pulsantis, Aperi mihi soror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea.

Ponitur christi in uitatio. Et dividitur pars ista in partes duas. Quia primo ponitur huiusmodi invitatio. Secundo ponitur sponsae excusatio, ibi (expoliavi me.) Circa primum duo facit. Quia primo ponitur prædicta in uitatio. Secundo subiungitur in uitationis ratio, ibi (caput meum.) Continuetur sic, me existente in contemplatione, audita est in me (vox dilecti mei) id est, vox christi pulsantis, & dicentis (o soror mea,) propter naturam cōformitatem, (amica mea,) propter charitatem, (columba mea,) propter cordis simplicitatem, (surge) a statu contemplationis, (aperi mihi,) prædicando filiis meis, aperiendo corda eorum, ut possim intrare ad eos. Notandum autem quod ecclesia per viam actiuan exercendo predicationis officium, duplíciter aperit christo in ipsis fidelibus: quia quod vni ex minimis meis fecisti (dicit christus) mihi fecisti. Rursum etiam ipsis christo aperimus, quando per prædicationem cor alicuius aperitur, per quam apertio nem ipse christus intrat ad illum. Deinde cum dicit.

Matth. 25.

Quia caput meum plenum est rore, & cincinni mei guttis noctium.

Affignat rationem dictæ in uitationis. Rogo sponsa mea ut mihi aperias, prædicando fidei veritatē, & moralium honestatem: (quia caput meum) id est, intellectus meus (plenum est rore) infidelitatis: (& cincinni mei) id est capilli, sive affectiones meæ, sunt (plena guttis noctium) id est, frigiditatem, & obscuritatem peccatorū, quæ per noctes intelliguntur ratione priuationis, quæ est essentialis cuiuslibet malitiae: & quæ qui male agit, odit lucem. Notandum autem quod intellectus potest dici caput, & voluntas potest dici caput. Voluntas enim dicitur caput ratione dominii, secundum quem modum

Ioan. 3.

D. AEGIDIUS ROMANI

qui dominatur aliis, caput eorum esse dicitur. Quia ergo voluntas in regno animæ dominari videtur, quia cæteræ potentiae exent in actiones suas secundum imperium voluntatis, ideo voluntas dicitur caput. Si vero nos consideremus caput prout in eo vigeat cognitio & sensus, & quia cætera membra diriguntur in actiones suas per caput (cū dirigere sit intellectus & rationis,) sic ratio & intellectus merentur nomen capitum. Propter quod non est inconveniens quod per caput intelligatur intellectus, & per capillos radicatos in capite, designetur affectiones radicatae in voluntate: cum non solum intellectus, sed etiam voluntas possit dici caput. Deinde cum dicit.

Expoliaui me tunica mea, quomodo induar illa? Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos?

Ponitur sponsæ excusatio, & diuiditur in partes tres: quia primo ponitur huiusmodi excusatio. Sed subditur christi attractio, ibi (dilectus meus.) Tertio per huiusmodi attractionem ponitur sponsæ famulatio, ibi (surrexi ut aperirem.) Continuetur autem sic, Tu dileceste mihi inuitas mea ut habeam curam filiorum, ut à statu contemplationis propter quem dimisi temporalia, redeam ad statum actionis secundum quem de temporalibus curâ habueram. (sed ego expoliaui me tunica mea) idest, dimisi ista temporalia, (quomodo induar illa,) idest, quomodo reuertar ad habendum item curam curam temporalium? quasi diceret, graue est miseri. (Laui pedes meos) idest, affectiones meas, quæ dicuntur pedes, quia secundum eas venitur ad te: huiusmodi affectiones laui, quia non solum dimisi temporalia, sed etiam dimisi voluntatem habendi ea, (quomodo inquinabo illos?) idest, quomodo inquinabo pedes meos. i. affectiones meas volendo iterum habere curam temporalium? Deinde cum dicit.

Dilectus meus misit manum suam per foramen, & venter meus intremuit ad tactum eius.

Ponitur christi attractio. Nam licet sponsa se excusaret, tamen tanta fuit potentia christi & virtute sua eam attraxit, voluntatem suam inclinando, ut velit habere curam filiorum. Continuetur sic, Ego sponsa me excusabam ne redirem ad actiua vitam, (sed dilectus meus) christus, qui est potentia infinita, (misit manum suam per foramen) idest, p intellectu, vel affectu: quia intellectus, vel etiam affectus sunt quasi quædam foramina, & rimulae, per quas ad nos christus ingreditur: (et ad tactum eius) idest, ad istam immisionem virtutis, secundum quam me christus tetigit, (venter meus) idest, mollior pars in me (intremuit) idest, p timore obstupuit, non audens renuere quod sponsus vult. Quasi diceret, tanta fuit virtus christi, & non solum fortiores partes animæ fuerunt paratae ad obediendum christo, sed etiam debiliores. Deinde cum dicit.

Surrexi, ut aperirem dilecto meo. Manus meæ stillauerunt myrrham, & digitæ mei pleni sunt myrra probatissima.

Quia, ut dictum est, tanta fuit virtus christi, & totam sponsam conuertit ad suam voluntatem. Ideo hic ponitur sponsæ confessio, & officii ad quod inuitata fuit deuota suscepio. s. curæ filiorum. Et quia ut superius tagebatur ex administratione filiorum circa exteriores, rati distractio in mente, ideo duo facit: quia primo ponitur sponsæ famulatio: secundo additur mentis distractio, ibi (peſſulum oſti mei.) Continuetur sic, Ita sponsus attraxit me, vnde non volens vel valens resistere ei, (surrexi) à contemplatione, (ut aperirem dilecto meo)

A per predicationem: & non solum aperui ei predicando verbo, sed etiam predicando exemplo. Ideo subditur, (manus meæ,) idest, op rationes meæ (stillauerunt myrrham,) idest, carnis mortificationem, quæ per myrrham intelligitur, ut superius dictum est, inquantu alio quando exemplo mearum operationum moti, egerunt poenitentiam mortificando carnem suam: quia sic alios debemus inducere ad poenitentiam, & etiam nobis penitentiam seruare debemus. Ideo subdit, (& digitæ meæ pleni myrrha probatissima.) quasi diceret, manus meæ stillauerunt myrrham: quia alii quasdam stillas, & guttas percepérunt poenitentie meæ, portando in carne sua: (sed digitæ mei) idest, diuersæ operationes meæ, quæ dicuntur digitæ propter distinctionem, ut glossa tangit, remanserunt (pleni myrrha probatissima:) qæ excellentiorem penitentiam in corpore meo portavii, quam aliis ostenderem. Deinde cum dicit.

Pessulum oſti mei aperui dilecto meo: et ille declinauerat, atque transierat,

Narrat sponsa mentis suæ distractionem. Et notandum quod quando homo est mente distractus, & non potest gustare illam dulcedinem, quam prius sentit, debet reuerti ad intimam cordis sui, inquirendo christum, discutiendo cogitationes & affectiones: & quia in tali inquisitione & discussione occupatur homo aliquando vanis & variis cogitationibus, quæ dicuntur vigiles curitatis, debet hinc uanas cogitationes abiicere, & christum diligenter inquirere: & si non potest ipsum per se ipsum inuenire, debet aliorum auxilium exposcere. Secundum hunc ordinem pars ista diuiditur in partes quatuor. Quia primo ponitur mentis distractio. Secundo additur duplex christi inquisitio, ibi (anima mea.) Tertio innuitur vanarum cogitationum occupatio, ibi, inuenientur. Quarto suffragii inquisitio, ibi (adiuveros.) Continuetur sic, ego sponsa postquam aperueram oſtium alijs predicando, & intenta fueram circa alios rum profectum, volui intendere profectui meo, redendum ad statum contemplationis: propter quod aperui dilecto meo, idest, christo (peſſulum oſti mei.) peſſulum dicimus vobis, cum quo oſtium clauditur. Potest hoc significare curam temporalium, quam debet prælatus ad tempus remouere a ſe, ut possit redire ad contemplationem, aperiendo oſtium suum christo. Verum quia propter temporalium curam ut plurimum prælatus distrahitur secundum mentem, & christum non inuenit, ait, (at ille) idest, christus (declinauerat, atque transierat:) quia distracta in mente, non inueni sponsum meum christum, ut volebam. Deinde cum dicit.

Anima mea liquefacta est ut dilectus locutus est. Quæſiui, & non inueni illumine vocavi, & non respondit mihi.

Ponitur christi inquisitio. Notandum autem, & cum à statu actionis quis ad contemplationem reddit, si christum non inuenit ut vult inter cætera quæ stimulat ipsum ut christum quærat, est memoria priuatæ dulcedinis. Nam cū homo sentit se aliquando in oratione gressu diuinam dulcedinem, si postea ad orationem rediens noui potest tantam sentire dulcedinem quantum prius, ex memoria talis dulcedinis stimulatur ad discutiendum tales suas cogitationes & affectiones, utrum secundum eas displiceret christo, ut possit inuenire causam, quare nunc non possit sentire illam dulcedinem, quam prius senserat: ideo ait (anima mea liquefacta est) propter dulcedinem contemplationis (ut dilectus locutus est) idest, quando dilectus in oratione loquebatur mihi, & ego ibi. Et quia talem liquefactionem modo non sentio, rediens ad conscientiam christum non inueni: vnde memorata dictæ dulcedinis (quæſiui) christum, discutiendo cogitationes intellectus: (& non inueni)

ueni illum : vocavi eum) per desideria affectus, (& non A respondit mihi.) Deinde cum dicit.

Inuenerunt me custodes, qui circuierunt ciuitatem. Percusserunt me, & vulnerauero runt me : tulerunt pallium meum mihi custodes murorum.

Postquam narravit christi inquisitionem, & non intentionem: narrat variarum cogitationum occupationem. Ad cuius euidentiam notandum ecclesia primituam habuisse aliquo modo maiores turbations, & aliquo modo minores, quam moderna. Nam quantum ad persecutionem plus turbabatur illa quam ista : quia modò cessauerunt feuities tyrannorum. Sed quantum ad distractiōnēm plus turbatur ista quam illa: quia modo ecclesia maximis diuitiis est dotata, ideo plus distractitur interius propter curam temporalium q̄ distracta fuerit primituā ecclesia. Ideo superius quando narrabatur distractio ecclesie primituā simpliciter dicitur q̄ in lectulo suo quæfuit christum. Hic autē dicendum est (pessulum ostii mei aperui dilecto meo:) quia ad literam curae temporalium faciunt quoddam obstatum, & pessulum in ostio mentis, qd oportet amovere, si christum inuenire volumus. Rursum ibi dices batur, (quæfui illum, & non inueni.) Hic autem dicitur q̄ Iponius declinavit atq̄ trahuit, & q̄ quæfuit, & non inuenit, vocavit eum, & non respondit. In quo ostendit se ecclesia moderna esse magis elongatam à christo, quam fuerit primituā. Tertio, ibi dicebatur simpliciter q̄ inuenerunt spōsam vigiles qui custodiabant ciuitatem. Hic autem dicitur (inuenerunt me custodes, qui circuierunt ciuitatem,) inuenerunt me variae cogitationes. hmoi variae cogitationes (percusserunt me, vulnerauerunt me, & tulerunt pallium meum mihi,) quæ cogitationes sunt (custodes murorum.) In quo ostendit moderna ecclesia se magis inuolvi vanis cogitationibus, quam fuerit primituā: quod etiā defugiat, quia primituā ecclesia per seipsum iuueniebat: vnde dicebat (paululum cum pertransiſsem eos inueni quem diligit anima mea.) Hic autē ecclesia moderna, vt possit christū inuenire exposcit auxilium filiorum, cum dicit (adiuro vos filiæ hierusalem.) Notandum autem bene, q̄ cogitationes sive vigiles ciuitatis non percutiunt, quando eis damus adiutum: nos vulnerant, quādo in eis delestamur: sed nobis accipiunt pallium expoliando nos virtutibus & donis, quando eis consentimus. Deinde cum dicit.

Adiuro vos filiæ Hierusalem, si inuenieritis dilectum meum, vt nuncietis ei,
Quia amore langueo.

Sponsa vt possit inuenire christū, exposcit auxiliū filiarum: hæc autem petitio est ad profectum ecclesiæ, & ad profectum filiarū. Ad profectum ecclesiæ in quantum propter preces filiarum Iponius aliqua bona largitur ecclesiæ. Ad profectum filiarū est, quia propter adiutoriū matris mouentur filii vt ardenterū christum quærant. Ideo duo facit: quia primo ponitur hūijsmodi adiutoriū: secundo subiungitur ardenterū filiarum inquisitiō, ibi (qualis est dilectus tuus.) Continuetur sic, O filiæ hierusalem, quia propter uos cām vestram suscepi, ex qua cura, distracta conscientia, quæfui christum sponsum meum, & non inueni: ideo (adiuro uos,) obsecro uos, si inuenieritis dilectum meū,) quia forte in orationibus vestris loquitur vobis) quia non esis tantum intenta exterioribus: qui nō loquitur mihi, eo quod sum magis intenta vobis. si ergo cōtingat hoc, rogo (vt nuncietis ei, quia amore lagueo) id est, propter amorem deficio; volo in amore eius rapi, & dulcedineq; contemplationis eius sentire, & non valeo, sed deficio.

LECTIO. XII:

Valis est dilectus tuus ex dilecto, ò pulcherrima mulierum?

In parte ista ponitur filiarum ardens inquisitio. Et dividitur pars ista in partes duas: quia primo filia hierusalem inquirunt a matre sua, i. ab ecclesia, qualis sit christus spōsus eius, vt cognoscant eius bonitatem: secundo querunt vbi sit, vt habeant eius societatem, ibi (Quo abiit dilectus tuus.) Habent autem se hæ duæ quæstiones per ordinem: quia prius est cognoscere quare aliquid sit, vt cognoscens eius bonitatem eam desideret, eius desiderio motus secundo querit vbi sit eius bonitas, vt eam adipisci valeat. Prima pars dividitur in partes tres. Quia primo querit qualis sit christus secundum diuinitatem, ibi (qualis est dilectus tuus ex dilecto.) Secundo querit qualis est christus secundum humanitatem, ibi (qualis est dilectus tuus.) Tertio assignat rationē quæstionum factarum, ibi (quia sic adiurasti nos.) Continuetur sic, ò sponsa christi (ò pulcherrima mulierum,) qualis est dilectus tuus ex dilecto.) Nam pater nō est dilectus ex dilecto, quia à nullo: spiritus sanctus est dilectus ex dilectis, quia à pluribus vt a patre & filio: solus autem filius est dilectus ex dilecto. Deinde cum dicit,

Qualis est dilectus tuus?

Querit qualis est christus secundum humanitatem: vnde non addit ibi (ex dilecto.) quia sicut nascendo secundum diuinam naturam est sine matre: sic quodā modo nascendo secundum humānam naturam est sine patre. Nam cum filius debeat esse similis patri in natura: cum nullus homo fuerit pater christi, dicere possumus aliquo modo christum secundum q̄ homo nō habuisse patrem. Deinde cum dicit,

Quia sic adiurasti nos?

Assignat causam dictatum quæstionum. Continetur sic, Ideo querimus qualis sit dilectus tuus vel sponsus secundum diuinitatem: & qualis sit secundum humānitatem, quia tu mouisti desiderium nostrum ad hoc: quia sicut adiurasti nos, sic nos obsecrasti. Deinde cum dicit,

Dilectus meus candidus & rubicundus, electus ex millibus.

Ponitur spōsa r̄atio, in qua facit quatuor. Quia primo ostendit qualis sit christus secundum diuinitatem. Secundo qualis sit secundum humanitatem, ibi (caput eius aureum.) Tertio qualis sit secundum utrāq, ibi (species eius ut libani.) Quarto epilogat dicta ibi (talis est dilectus meus.) Declarat ergo primo qualis sit christus secundum diuinitatem. Christus enim secundum diuinitatem triplē potest considerari vel declarari. Primo in comparatione ad patrem: secundo in cōparatione ad spiritum sanctum: tertio in comparatione ad nos. Prout autem comparatur ad patrem, est genitus ab eo, & procedit per modum intellectus, & dicitur lux & candor: & quantū ad hoc ait (dilectus meus ean didus.) prout vero comparatur ad spōm sanctum, sic spirat ignem amoris: & quantum ad hoc subdit (& r̄ubicundus) amore charitatis, & amoris procedentis ab ipso. Prout vero comparatur ad nos, ipse est filius naturalis, nos autem adoptiui: ideo subdit (electus ex millibus.) Deinde cum dicit,

Caput eius aurum optimum.

Ostendit qualis sit christus secundum humanitatem: & duo facit. Quia primo ostendit qualis sit christus in

D. AEGIDIUS ROMANI

Consecundo qualis sit in suis membris, ibi (comæ eius). Christus autem secundum humanitatem est caput nostrum, quia caput debet esse eiusdem naturæ cum membris: quod non competit christo secundum diuinitatem, sed secundum humanitatem. Hoc autem caput est aereum optimum, quia contagione peccati non fuit masculatum, nam in omnes secundum communem legem nascentes transit originale peccatum præterquam in christum, qui noui cõmuni lege concupiscentia, sed de virginine spiritu sancto conceptus est, & natus. Dinde cum dicit.

Comæ eius sicut elatae palmarum, nigrae quasi coruus.

Declarat qualis sit christus secundum membra eius. Membra autem christi duplè possunt dividiri. Secundum materiam doctrinæ, & virtutem. Duo ergo facit. Nam primo declarat membra christi ratione doctrinæ: secundum ratione diuersitatis vitæ, ibi (manus eius.) Differentia autem doctrinæ in membris christi est quadruplex. quæ primo sunt apostoli: secundù propter qui magis præcul viderunt christum quam apostoli: tertio sunt doctores qui accipientes dicta apostolorum & prophetarum docent: quarto & ultimo sunt predicatori, qui ut audiunt a doctoribus sic referunt populo. Quatuor ergo facit: quia primo declarat quæ sunt apostoli, ibi (Comæ eius) Secundo, quæ sunt prophetæ, ibi (oculi eius.) Tertio, quæ sunt doctores, ibi (genæ illius.) Quarto, quæ sunt predicatori, ibi (labia eius) Dicit ergo primo (comæ eius) id est, apostoli, qui dicuntur come vel capilli, quia immediate adhaerent christo capiti, (sicut elatae palmarum:) quia eteræ sunt superius huiusmodi comæ, id est, apostoli, sicut palmæ: vñ sunt ad modum elatae palmarum, vel Elatae palmarum, sunt quedam arbores ad modum palmarum, & sunt aromaticæ: & significant apostolos propter odorē bonæ famæ. Vnde alia translatio, ut dicit glossa, habet (crines eius abietes,) ita & per abietes intelligamus arbores aromaticas, non illas vnde ædificia sunt. Et addidit quod huiusmodi comæ sunt (nigre quasi coruus,) quod potest esse dictum ratione persecutionis, quam passa fuit ecclesia tempore apostolorum. Deinde cum dicit.

Oculi eius sicut columbae, super riuulos aquarum, quæ lacte sunt lotæ, & resident iuxta fluenta plenissima.

Ostendit quæ sunt prophetæ qui dicuntur oculi ratione visionis: iuxta illud. 1. Regum. 9. Qui enim dicit prophetæ hodie, olim dicebatur vidēs. Hi (oculi) sunt (columbae super riuos aquarum) propter ænigmatisam cognitionem. Nam sicut columbae iuxta fluenta aquarum vident in aquis speciem ancipitris venientis: sic prophetæ in aquis per ænigmata videbant insidias diaboli, & præcauenda populo annunciatabant. Addit autem q̄ h̄ (columbae sunt lotæ lacte) propter munditiam. Nam licet cognitio prophetarum esset ænigmatica, etat tamen munda ab omni cogitatione erroris: & subdit (et resident iuxta fluenta plenissima) ratione revelationis. Quod enim viderunt prophetæ, habuerunt per inspirationem diuinam, in quo sunt fluenta plenissima scripturarum. Deinde cum dicit.

Genæ illius sicut areolæ aromatum confitæ à pigmentariis.

Ostendit quæ sunt doctores dicens (Genæ illius) id est, doctores qui sunt genæ masticantes cibum doctrinæ. he autem genæ sunt (sicut areolæ) id est, parue areæ (aromaticæ) quia in doctoribus quasi in quibusdam paruis areis scripturarum aromata triturantur, & confringuntur: in quantum doctores ea quæ sunt in sacro canone, quasi in magna area, docent alios secundum modum eis proportionatum: & h̄mōi parue areæ sunt

A fructuæ suæ (confite) i.e. constitutæ & ordinatae (à pigmentariis) id est, à prophetis & apostolis, à quibus accipientes doctrinam, alios docent. Dicuntur autem apostoli & prophetæ pigmentarii rōne plenitudinis scientiarum. Deinde cum dicit.

Labia eius lilia distillantia myrrham primam.

Ostendit quæ sunt predicatori, dicens (Labia eius) id est, predicatori qui sunt labia referentia quæ a doctoribus audierunt. h̄c (labia) sunt (distillantia myrram) id est, prædicantia voluntariam paupertatē, vel voluntariam poenitentiam, quæ dicitur myrrha rōne amaritudinis. & dicit (myrrham primam) quia ad literam ex arbusta myrræ fluit quedam gutta nel quidam liquor sp̄ote, & huiusmodi liquor dicitur prima myrrha, & significat poenitentiam voluntariam. Et postq̄ defixit talis liquor fluere a dicta arbusta, inciditur, & fluit inde ratione incisionis aliis liquor, qui dicitur myrrha secunda, quæ non est adeo electa. Deinde cum dicit.

B Manus illius tornatiles aureæ, plena hyacinthis.

Declarat membra christi ut distinguuntur secundum veritatem vitæ: quod est tripliciter. quia quidam sunt actiui, quidam contemplatiui, quidam vero habent vtrāq; uitam, ut prælati. Ideo tria facit. Primo describit actiui. secundo contemplatiui, ibi (veter eius.) tertio prælatos, ibi (crura illius.) Dicit ergo prior (manus eius) id est, actiui, qui dicitur manus, quæ sunt principale instrumentum ad agendum, vel operandum: & sunt (tornatiles) ad operandum faciliter bona, rotundum enim est facile mobile: & sunt aureæ, quia non sufficit ut ea siant quæ sunt de genere bonorum, nisi siant ex habitu charitatis, quæ designatur per aurum quod habet colorem rubeum & ignitum. Rursum h̄c (manus) sunt plena hyacinthis, propter rectam intentionem, quæ requiritur ad quodlibet opus bonū. Hyacinthus enim est lapis pretiosus habens colorem coelestem, & significant rectitudinem intentionis, quia sursum ad celum Trinitatis debemus intentionem nostram erigere in quolibet bono opere. Deinde cum dicit

Veter eius eburneus, distinctus saphiris.

Ostendit quæ sunt contemplatiui, dicens (venter eius) id est, contemplatiui, qui sunt venter plenus spirituali cibo, quia ipse potissimum repletur spirituali dulcedine. hic enim (venter est eburneus) ratione munditiae, quia ipsi maxime sunt separati a terrenis conquis nationibus hominum. Et huiusmodi venter est (distinctus) id est, artificialiter cœlatus, (saphiris,) propter diuinam adhesionem. Saphirus est enim lapis preciosus habens colorem coelestem, sicut hyacinthus: quod maxime & potissimum competit contemplatiui: igitur maxime adhærent supremo cibo. Deinde cum dicit.

D Crura illius columnæ marmoreæ, quæ fundatæ sunt super bases aureas.

Declarat quæ sunt prælati, dicens (Crura illius) id est, prælati, qui dicuntur crura, quia alios portant. h̄c (crura) sunt (columnæ) propter rectitudinem. sunt (marmoreæ) propter firmitatem. sunt fundatæ super bases aureas propter charitatem. vnde si inueniantur prælati carentes iñis, magis sunt crura diaboli, q̄ sunt crura christi. Deinde cum dicit.

Species eius ut Libani, electus ut cedar. Guttur illius suauissimum, & totus desiderabilis. Talis est dilectus meus, & ipse est amicus meus, filiæ Hierusalem.

Ostendit qualis sit christus secundum humanitatem & diuinitatem simul. & tangit tria quæ competunt ei secundum vtrāq; naturam. Primum est speciositas: nam in quantum

Psal. 4.2. in quantum homo est speciosus, iuxta illud Psal. Spes A ciōsus formia p̄filiis hominum. In quantum deus est speciosus: quia est splendor gloria, Heb. 1. & quia est vera sapientia, de qua Sap. 7. Est speciosior sole, & super omnem stellarum dispositionem. Secundum, quod competit ei, est incorruptibilitas, & hoc etiā ut est homo, iuxta illud Psal. Non dabis sanctum tuum videre corruptionem, & in quantum deus etiam ut est vera sapientia, Sap. 6. Clara enim & nunquam marcescit sapientia. Tertium, quod competit ei secundum humanitatem & diuinitatem, est dulcedo & suavitatis: quia homo in coelesti patria ingredietur contemplando diuinitatem, & egredietur contemplando christi humanitatem, & utrobī pascua inueniet, i. plenam suavitatis refectionem. Hæc autem tria tanguntur in parte ista. Nam speciositas tangitur, cum dicatur (species eius ut libani) id est, pulchritudo eius clara & lucida. Incorruptibilitas, cum subiungitur (electus ut cedri). Cedrus enim dicitur arbor imputribilis. Suavitatis aurea manifestatur, cum subinfertur (gutur illius suauissimum) id est, dulcedo eius suauissima. ideo additur ꝑ est (totus desiderabilis) secundum humanitatem & diuinitatem. Et concludit (talis est dilectus meus) ad se attrahens amorem meum: (& ipse est amicus meus) impatiens mihi amorem suum.

Psal. 15. spondet ad illam qua dicitur, quod declinavit, vel quod descendit dilectus tuus: ubi quereretur de eius humilitate. In dando autem suam r̄missionem tria facit, quia primo dat suam r̄missionem. Secundo subiungit rationis r̄missionem, ibi (ut pascatur.) Tertio ostendit se ad christum habere veram dilectionem, ibi (ego dilectus meo.) Continuetur sic, Vos filiae Hierusalem quæsivisti à me quod abiit dilectus meus, quæsivisti etiam a me quod descendit, ad questionem primam non r̄ideo, quia non possum ad secundam questionem r̄dēns, dico ꝑ (dilectus meus descendit in hortum suum ad areolam aromatum). i. descendit in ecclesiam, quæ est hortus suus, ad areolam, i. ad beatam Virginem, quæ fuit area pœna aromatibus virtutum & donorum, assumendo carnem in ipsa, secundum quam carnem conuersatus est mecum, quæ sum hortus in ecclesia sua. Deinde subiungit rationis r̄missionem cū dicit, (ut pascatur in hortis) id est, ut delectetur in bonis operibus tuis, ut dicit gloriosus ad bonum promouendo (& colligat lilia) id est, electos, ad suum beneplacitum congregando. Deinde cum dicit.

B Ego dilecto meo, & dilectus meus mihi, qui pascitur inter lilia.

Ostendit se veram dilectionem habere ad christum, dicens, (ego dilecto meo). Slocum receptionis ego p̄paro in me, ut glo. supplet: & dilectus meus mihi (p̄parat apud se locum receptionis meæ, ut ille (qui pascitur inter lilia) id est, inter māda desideria, sit in me, & ego in eo. In quo ostendit se ad christum verā habere dilectionem & christus verā, ad eam: quia qui manet in charitate in deo manet, & deus in eo. I. Ioan. ꝑ. Deinde cum dicit.

Pulchra es amica mea, suavis & decora sicut Hierusalem.

Determinat de ecclesiæ unitate, vel removet quandam questionem quæ posset oriiri ex prædictis. Dicatum est enim in ecclesia esse diversos status, quia aliqui sūt incipientes, aliqui proficiētes, aliqui perfecti. Rursum dicatum est quod ad eundem statum multa requiruntur: quia secundum quēlibet statum, est dare aliquale pulchritudinem substantiæ, virtutis, & operationis. Ecce in operationibus, maxime est dare multiplicem diuersitatem. & quia tanta diuersitas est in ecclesia, vult christus ostendere suam sponsam esse vnam, cuius unitas propter talēm diuersitatem non tollitur. Ecce duo facit: quod primo repetit ea quæ in ecclesia videntur facere diuersitatem: secundo ostendit hoc non impedire ecclesiæ unitatem, ibi (vna est columba mea.) Prima pars dicitur in duas, secundum quod duοvidetur impedire ecclesiæ unitatem: videlicet, diuersitas eorum quæ requiruntur ad quēlibet statum: secundo diuersitas ipsorum statuum, ibi (sexaginta sunt reginae.) Prima dividitur in partes tres, secundum ꝑ ad quēlibet statum tria requiruntur. S. pulchritudo substantiæ, virtutis, & operationis. Et hæc omnia quodāmodo sunt tacta superius. Ideo reiterare ista est quodāmodo repetere quæ superius fuerūt tacta. Primo ergo narrat pulchritudinem quam requirit ecclesia quantum ad substantiam. Secundo quantum ad virtutem, ibi (terribilis ut castrorum.) Tertio quantum ad operationem, ibi (capilli.) Dicit ergo (pulchra es amica mea,) quantū ad substantiam exteriorem, (suavis & decora sicut Hierusalem: id est, sicut ecclesia primitiva, quantum ad substantiam interiorem: quia illa ecclesia formosa, & pulchra erat interius, licet nigra esset exteriūs propter persecutionem. Nunc autem cessauit persecutio, & idcirco exteriūs est pulchra. Deinde cum dicit.

Terribilis ut castrorum acies ordinata. Auerte oculos tuos a me, quia ipsi me auolare fecerunt.

Cc

VO abiit dilectus tuus ò pulcherrima mulierū? quo declinavit dilectus tuus & queremus cū tecum?

Consequuntur quæsierunt filiae Hierusalem quatis esset dilectus ecclesia ut eum cognoscerent: hic querunt ubi sit ut eius habeat societatem. Dividitur autem haec pars in duas, quia primo ponitur dicta questione: secundo subiungitur sponsa responsio, ibi (dilectus meus descendit.) Circa primum, notandum quod christus secundum diuinitatem abit & leuat a nobis: secundū vero humanitatem descendit & declinat ad nos. In prima ergo parte tria tanguntur, quia primo queritur ubi sit christus secundum diuinitatem. Secundo queritur ubi sit secundū humanitatem, cum dicit, (quo declinavit dilectus tuus.) Tertio assignatur vtriusq; ratio, cum subinfertur, (& queremus eum tecum,) quasi dicat, ob hoc volumus scire ubi sit, ut habeamus eius societatem. Deinde cum dicit.

Dilectus meus descendit in hortum suum ad areolam aromatum, ut ibi pascatur in hortis, & lilia colligat.

Ponitur sponsa responsio. Ad cuius evidentiā non tandem ꝑ Vbi cuiuslibet rei acceptum proprium, non competit ei secundum naturam inquitum h̄mō: nam natura, ut natura est, non habet Vbi, nec ꝑ sit in loco sed si Vbi accipiat large, sic Vbi cuiuslibet naturæ sunt propria principia diffinientia ipsam. dicuntur. n. talia ipsum Vbi naturæ, quia sicut nihil est de re extra suum Vbi, sic nihil est de re extra sua principia. Sed accipiendo ipsum christum secundum diuinitatem non clauditur aliquid Vbi, quia natura eius diuina est infinita nullis limitibus circōscripta. Secundum humanitatem vero cōpetit sibi aliquid Vbi, cum eius humanitas sit finita, & intra principia sua species sit clausa. Et ideo sponsa non r̄det ad questionem illam, Quod abiit dilectus tuus; ubi queritur de diuinitate. Sed res

D. AEGIDIUS ROMANI

Ostendit eam habere pulchritudinem, quantum ad virtutem. Et quia pulchritudo est per diuinas inspirationes, ideo dicit tollendas esse rationes, quod facit, ibi, (Auerte oculos tuos.) Dicit ergo quod ecclesia propter magnitudinem & excellētem pulchritudinem est terribilis ut ordinata acies castrorum, quę aduersarios non timet propter potentiam quam habet ex diuino auxilio, & eius inspiratione. Deinde cum dicit, (auerte oculos tuos) idest, tolle rationes secundū quas vis me inquirere : quia (ipsi oculi) idest, rationes tuę (fecerunt me auolare,) eo quod deficit ipsę rationes ab inquisitione mea: quod cōcordat cum eo quod habetur in Psalmo, Accedet homo ad cor altum, & exaltabitur deus: quia quanto deum per rationes naturales inuestigare volumus, tanto magis recedit a nobis. Bonae autem sunt rationes ad fidem defendendam. Ad fidem autem probandam sunt tollendae. Quod ergo sumus terribiles ad fidem aſtrendam & defendendam per sapientiam diuinam & miracula, hoc habemus ex gratia & inspiratione diuina, p̄cipue. Deinde cum dicit.

Capilli tui sicut grec caprarum , quę appetuerunt de Galaad .

Narrat primo pulchritudinem quam habet ex operationibus affectus: secundo quam habet ex operationibus intellectus, ibi (sicut cortex.) Dicit ergo (capilli tui) idest, affectiones tuę sunt (sicut grec capras rum, quę apparuerunt) vel (descenderūt de Galaad.) exponatur ut superius est expositum. Deinde cū dicit.

Dentes tui sicut greges ouium: quę ascenderūt de lauacro, omnes gemellis foetibus & steriliis non est in eis .

Narrat pulchritudinem ex parte operationum intellectuarum, dicens, (tui dentes) sunt (sicut greges ouium) supple, consarum, (quę ascenderunt de lauacro, omnes gemellis foetibus, & steriliis non est in eis.) hoc etiam expositum est superius. Deinde cum dicit.

Sicut cortex mali punici , sic genę tux absq; occultis tuis .

Repetit pulchritudinem operū, dicens, (genę tux) idest operationes exteriores, sunt (sicut cortex mali punici,) continens mala rubra, idest, seruorem charitatis (absq; occultis tuis) idest, absq; eo quod intrinsecus later. Quia non solum es pulchra quantum ad exteriora, sed etiam quantum ad interiora. Deinde cū dicit.

Sexaginta sunt reginæ, & octoginta cōcubinæ , & adolescentularum non est numerus .

Narrat diuersitatem ecclesie ex parte status. Status autem diuersitatis potest multipliciter accipi. Primo ex diuersitate contemplationis & sic distinguuntur: quia quidam sunt incipientes, quidam proficientes, quidam perfecti. Vel ex parte vite, quia quidam sunt actiui, quidam cōtemplati. Vel ex parte fructus: quia quidam faciunt fructum centesimum ut virgines, quidam sexagesimum ut viduae, quidam trecessimum ut coniugatus. Et hanc diuersitatem describit: ideo ait (reginæ) hoc est, virgines quę optime se rexerunt, (sunt sexaginta) idest, in numero parvo & excellenti. Sexaginta, cū hoc quod est numerus parvus, est tamen numerus superabundans: quia partes eius simul sumptuē reddūt plurimum totum: & designant statum virginalem, quia virgines comparative sunt paucæ, & in fructu excellunt alios. (Concubinæ autem) idest, viduae, quę dicuntur cōcubinæ, quia habuerunt aliquando virum alium, quām christum. hæ autem (concubinæ sunt octoginta,) qui est numerus maior quantitate sexaginta, & minor virtute: quia non est numerus ita superabundans, si cō-

A fiderentur eius partes aliquotæ: & designat statum via dualē, in quo sunt plures, quām in statu virginali, sed non faciunt tantum fructum. (adolescentularum) idest, imperfectorum, siue viuentium in statu coniugali, (non est numerus) quia tales quantitate excellunt alios, sed virtute deficiunt ab eis. Potest autem per ea quae dicta sunt diuersitas ecclesie aliter assignari: sed de hoc nihil ad præsens, quia continuationem excluseremus. Deinde cum dicit.

Vna est columba mea, perfecta mea: vna est matri suę, electa genitrici suę .

Ostendit ista non impedire ecclesie unitatem: & duo facit, secundum quod duo variata sunt, quę videntur impedire huiusmodi unitatem. Primo enim ostendit quod huiusmodi unitas non impeditur ex diuersitate eorum quę requiruntur ad quemlibet statum: secundo quod non impedit eam diuersitas statut, ibi (viderunt eam.) Propter primum, notandum quod ecclesia universalis est quadrupliciter unita. Primo in fide: quia una est fides omnium. Secundo in charitate: quia una unita colum amoris ois qui sunt in ecclesia connectit. Tertio in gratia quę potest dici mater nostra: quia ab ea habemus esse spirituale. Quarto unitur ecclesia in fine: quia omnes tendimus ad coelestem Hierusalem, quę potest dici genitrix nostra: quia eam imitari debemus, ut filii imitantur genitricem suam: Continuetur sic, Habitum est quod tanta diuersitas est in ecclesia, quia in quolibet statu i tota universalis ecclesia, est dare pulchritudinem substantiae, virtutis, & operationis: & est dare tantam diuersitatem operum: non tam propter hoc tollitur ecclesie unitas: quia omnia istavniuntur per fidem, vniuntur in charitate, in gratia, in fine. Et si per haec vniuntur ea quę sunt diuersarum personarum: multo magis vniuntur substantia, virtus, & operatio, quę ad unam personam pertinere possunt. Et hoc est quod ait, (vna est columba) propter fidem unitatem, quę designatur in columba, quę est animal simplex, sic fides ecclesie simplex est sine plica erroris, & etiam quia simpliciter adhæremus iis quę sunt fidei, cum eis non adhæreamus propter fidem discursum. & subditur (vna est perfecta mea) propter charitatem, quia charitas est vinculum perfectionis. & addit (vna est matris suę) ratione gratiae, à qua sicut a matre habemus esse spirituale: (electa genitricis suę) propter unitatem finis: quia substantiam nostram, virtutem, & operationem, & totum quod est in nobis, est secundum measuram fidei: & ordinem charitatis, & perfectione gratie ordinare debemus ad illam coelestem Hierusalem, quam quasi genitricem imitari debemus. Deinde cum dicit.

Viderunt eam filiæ, & beatissimam prædicauerunt: reginæ & concubinæ laudauerunt eam .

Potquā ostendit unitatem ecclesie non impedi propter diuersitatem substantiae, virtutis, & operationis, concorrentium ad quemlibet statum, & existentium in qualibet persona & in qualibet membro ecclesie: hic ostendit huiusmodi unitatem non impedi propter diuersitatem statuum vel etiam personarum. & hoc sic, Nam extra ecclesiam in nullo statu est salus, ut aliqua persona saluetur nisi intra unitatem ecclesie: ideo reginæ, & concubinæ, filiæ vel adolescentulæ, & omnes qui sunt in ecclesia, cuiuslibet status, cuiuscunq; conditionis existant, intantum saluantur, inquantu laudant, & approbat, & beatissimam predicant unam catholicam ecclesiam fide & charitate unitam: & ideo licet diuersi status sint, vna tamen est ecclesia, in qua omnes isti status saluantur. hoc est ergo quod ait (filii vel adolescentulæ viderunt eam) idest, viderunt ecclesiam fide & charitate unitam, & beatissimam

mam prædicauerunt eam,) approbando huiusmodi vnitatem : sic etiam (regine & concubina laudauerunt eam) idest vnitatem eius. Per filias autem, & concubinas, & reginas intelliguntur diuersi status ecclesiæ, requirentes diuersitatem personarum, ut superius fuit expressum. Deinde cum dicit.

Quæ est ista, quæ progreditur vt aurora consurgens : pulchra vt luna, electa vt Sol, terribilis vt castrorum acies ordinata?

Finit tractatum ecclesiæ modernæ in laude eius, disceps (quæ est ista, quæ progreditur vt aurora consurgens.) Nam ecclæsa primitiva ascendebat per desertum vt virgula fumi, propter persecutionem tyrannorum : ecclæsa vero moderna progreditur (vt aurora consurgens :) quia cessauit pœctio, & appropinquauit dies, & haec ecclæsa (est pulchra vt luna) propter fidem: quia quæ fide cognoscimus, videmus quasi in lumine lunæ, quia ea non clare apprehendimus: (elesta vt sol) ratione spei, secundum quam eleuatur ad desiderium coelestis Hierusalem : quæ ratione claritas potest dici sol. Est (terribilis vt ordinata acies castrorum) propter charitatem, quam habentes terramus diabolum : quia vnitatem & pacem tenemus in terris, & deo humiliter subiecti sumus, qd ipse renuit tenere in cœlis.

LECTIO. XI. III.

Escendi in hortum meum, vt viderem poma conuallium, & inspicerem si floruisse set vinea, & germinassent mala punica.

Vt dictum fuit superius, totus iste liber diuiditur in partes tres, secundum tres status ecclesiæ: executis duabus partibus, restat exequi de tertio statu, vt de statu ultima ecclæsa. Et quia in primo statu fracti fuerunt rami, quia Iudei communiter deseruerunt christum: in secundo statu, vt in moderna ecclæsa plenitudo intravit gentium : sed in tertio statu, in ultimis seculis omnis Israel saluus erit, vt superius factum est. Determinare ergo de ultimo statu ecclæsa est determinare de conuersione Iudeorum vel synagogæ. Diuiditur autem haec pars in partes duas: quia primo determinatur de conuersione synagogæ: secundo inuitatur ecclæsa, vt curam habeat de synagoga iam conuersa, ibi (sub arbore malo.) Prima pars diuiditur in duas. Nam sicut determinabatur de statu ecclæsa primitiva quid primo describatur status eius, & postea finiebatur tractatus ille in laude eius cum dicebatur (quæ est ista quæ ascendit per desertum.) Et similiter cum tractabatur de ecclæsa moderna primo describatur status eius, & postea terminabatur in eius laude vbi dictum est (quæ est ista quæ progressit quasi aurora.) Sic modo, primo describitur conuersio synagogæ: secundo terminatur iste tractatus de conuersione ipsius in laudem eius, ibi (quæ est ista quæ descendit de deserto.) Prædicta pars diuiditur in tres partes: quia primo christus ad cognoscendam suam incarnationem synagogam excitat. Secundo synagoga extirata per christum per ignorantiam se excusat, ibi (Nesciuit anima mea.) Tertio christus synagogam, ignorantiam cognoscentem, ad misericordia reuocat, ibi, (Reuertere reuertere.) Circa primum, notandum quod sicut terminato statu ecclæsa primitiva incipiebat

A tur] status modernæ ecclæsa a quiete, cum dicebatur (En leculum Salomonis.) vt daretur intelligi qd iam celauerat persecutio. Sic modò cum determinatur de conuersione Iudeorum, incipit tractatus a descensu, cum dicitur (descendit in hortum meum:) quia spes speciali modo christus descendit propter Iudeos, iuxta il lud, Non sum missus nisi ad oves &c. Continuetur sic, **March. 15.** O synagoga tu totiens persistit descendenter, & saluare te. Certe ego (descendit in hortum meum) idest, in ecclæsa meam, vel etiam in te, que eras hortus meus assumendo carnem. Et hoc feci, vt oculo misericordiae viderem (poma conuallium) idest, statum actiuorum, qui dicuntur poma conuallium que sunt in infimo statu. Et inspicerem oculo pieatis (si floruisse vinea), i.e. si floruerint contemplati qui dicuntur flores vineæ propter odorem bonarum orationum. & (viderem si germinassent mala punica) idest, prælati, qui dicuntur mala punica, quia utræque vitam habere debent contemplati, & actiuam. Ideo designantur per mala punica, quæ interius habent grana rubra designantia feruorem vite contemplatiæ. Exterius vero habet cornicem asperum designantem turbationem vite actiue. Sic ergo descendit vt omnium statum inspicerem, & secundum statum omnium iuuarem, & adunarem, nisi præbussem obicem. Deinde cum dicit.

Nesciuit anima mea conturbauit me propter quadrigas Aminadab.

Synagoga per ignorantiam se excusat. Et continetur sic, Tu domine mi saluator meus dicas te descendisse, & carnem assumisse, vt me iuuares. (Nesciui). i.e. ignorauit qd tu es ille qui venturus erat: nunquam enim te crucifixisse, si te deu gloria credidisse. Causa autem quia exceccata fui, extitit, quia (anima mea) idest, animalitas & sensualitas mea, siue plebs mea (conturbauit me,) non absentiendo monitionibus tuis. Et hoc (propter quadrigas Aminadab). i.e. propter scribas, & phariseos persuadentes plebi, vt non crederem tibi, sed te crucifigerem. Scribæ enim & pharisei dicebant quadrigæ, quia populum portabant & ducebant. Et haec quadrigæ Aminadab, quod interpretatur populus meus spontaneus, quia secundum voluntatem eorum populum ducebant. Deinde cum dicit.

Reuertere reuertere Sulamitis: reuertere, reuertere vt intueamur te.

Christus synagogam ad se reuocat: & duo facit. quia primo ponitur huiusmodi reuocatio: secundo, subiungitur reuocationis ratio, ibi (quid videbis in Sulamite.) Continuetur sic: ex quo tu synagoga vel Sulamitis captiuitatem miseris & coecitatem tuæ recognoscis, & vides animalitatem tuam, (Reuertere,) relinquendo coecitatem intellectus, (Reuertete Sulamitis,) reslinquendo animalitatem, & prauitatem affectus, (Reuertere,) adhærendo veritati, intendendo bonitati. & hoc (vt intueamur te) oculo misericordiae, miseriendo tui. Deinde cum dicit.

LECTIO. XV.

Vid videbis in Suo CAP. VII.
lamite, nisi choros
castrorum?

Affixat hmoi conuersionis rationem: & intendit talem rationem. Qui libet debet conuersti ad illu, a quo habet totum bonum suum & tota pulchritudinem suam: sed præmissum est quid tu synagoga a me christo debes

D. AEGIDIUS ROMANI

Simiſ.

habete totam pulchritudinem tuam : ergo ad christum conuersti debes . In hac ratione sic procedit: quia primo narratur synagoga pulchritudo praeuisa a deo. Secundo ostenditur quod huiusmodi pulchritudinem debet consequi synagoga per christum, ibi (dixi ascendam in palmam.) Tertio synagoga his dictis assentit, ibi (dignum dilecto meo . Quarto ad christum se cōuertit, ibi (ego dilecto meo .) Circa primum duo facit : quia primo narrat pulchritudinem ecclesie synagogae in speciali & diffuse : secundo repetit eius pulchritudinem in generali & succincte, ibi (quam pulchra .) In narrando autem pulchritudinem synagogae in speciali , ostendit ipsam pulcherrimam quantum ad omnia sua . Nam sicut pulchritudo anime consistit in perfectione virtutum & donorum, que ornant concupiscibilem & irascibilem, intellectum praecicum & speculatum, & voluntatem: sic synagoge talis pulchritudo praeuisa erat, quam debebat consequi per christum. Et quia homini perfectiones quedam respiciunt potentias alligatas organo, quædam non alligatas: ideo pars ista ubi determinatur de homini pulchritudine dividitur in duas partes : quia primo determinat de pulchritudine dicta per comparationem ad affectiones potentiarum organo alligatarum : secundo per comparationem ad potentias organo non alligatas, ibi (duo vbera tua.) Potentiae autem alligatae sunt duæ. Irascibilis, & concupiscibilis. Primo ergo ait de pulchritudine prout respicit irascibilem: secundo ut respicit concupiscibilem, ibi (iunctura feminum tuorum .) Irascibilis autem potentiae perfectio sive pulchritudo, est fortitudo, secundum quam resistimus aduersariis, & aggredimur eos . Primo ergo determinat de fortitudine seu de perfectione irascibilis, in quantum aduersario resistimus: secundo inquantum ipsum inuadimus, & victoriam obtainemus, ibi (quam pulchri sunt .) Continuetur sic, Synagoga nunc est Sulamitis. i. captaua captiuitate miseriae. Sed si consideremus eam secundum pulchritudinem a deo sibi præuisam, sic est tota pulchra. Nam pulchra est quantum ad irascibilem, in quantum præuisa est ei perfectio irascibilis, per quam possit aduersariis resistere : ideo ait, (quid videbis in Sulamite) propter rationem tactam, (nisi choros castorum) idest, munitiones fortes, per quas potest resistere aduersarius : quasi diceret, nihil debile . Deinde cum dicit.

Quam pulchri sunt gressus tui in calicamentis, filia principis .

Ostendit eam posse aduersarium inuadere, & superare. Et continuetur sic. Non solum præuisum est quod tu synagoga possis aduersariis resistere, sed etiam quod possis ipsos inuadere & superare. ideo (filia principis). i. o synagoga, que præuisa es esse filia mea, qui sum princeps regum terræ, (quam pulchri sunt gressus tui), i. quam pulchri sunt processus & operationes tuæ, secundum quas aduersarium aggrederis & inuadis: non sunt nudæ, sed sunt ordinate & calciatæ. i. informatæ charitate : quia totum corpus nostrum & omnia nostra vestit & ornat, inquantum est forma & perfectio omnium virtutum & omnium operationum nostrarum: & quælibet operatio sumit perfectionem a charitate. Et ideo prout operationes nostræ dicuntur gressus, calciat eas charitas, prout vero sunt operationes manuum, charitas eas cirotecat, ut liceat secundum metaphoram sic loqui, Deinde cum dicit.

Iuncturæ feminum tuorum, sicut monilia quæ fabricata sunt manu artificis .

Determinat de pulchritudine eius ut respicit concupiscibilem. Circa concupiscibile autem contingit tripliciter peccare. Nam quidam sunt molles, quidam incontinentes, quidam intemperati. Molles sunt illi, qui

A modica tentatione vincuntur. Incontinentes sunt illi, qui non modica tentatione viacuntur, sed multis temptationibus stimulati, cadunt: vnde molles ne sciunt pugnam, quia scilicet non pugnauerunt: quod ipsum non men designat. Incontinentes autem pugnam experuntur: sed pugna deuicti se non continent. Nam si nullam pugnam experientur non essent incontinentes: tam non esset cum quo certarent. Intemperati autem sunt illi qui iam acquisierunt habitum inclinantem ad venerea: ideo talibus est delectabile male agere, & peccant ex electione: vnde laetantur cum maleficerint, & exultant in rebus pessimis. hec autem omnia patere possunt ex. 7. Ethic. Et quia totiens multiplicatur unus opusitorum, quotiens multiplicatur & reliquum: sicut contingit tripliciter circa concupiscibile errare, ita contingit tripliciter benefacere. Nam quidam homines sunt perseverantes, quidam continentes, quidam temperati. Perseverantes autem sunt illi qui non tentantur, nec cadunt, vnde sunt contrarii molibus, qui sine temptationibus cadunt. Continentes sunt illi qui molesti persistunt, nec cadunt: hi sunt contrarii incontinentibus. Temperati autem sunt quibus delectabile est benefacere: habent enim appetitum castitatem, & sunt perfecti per habitum inclinantem ad bonum. In narrando autem pulchritudinem & perfectionem synagogæ præuisam a deo ex parte concupiscibilis tria facit: quia primo narrat ut respicit temperantiam. Secundo ut respicit continentiam, ibi (umbilicus tuus .) Tertio ut respicit perseverantiæ, ibi (venter tuus .) Continuetur sic, O synagoga non solum est tibi pulchritudo quantum ad irascibilem, sed etiam quantum ad concupiscibilem: quia secundum præuisum diuinam (iuncturam feminum tuorum est sicut monilia :) quia sunt clausa femina tua, & nullo modo aperta. Et hec (sicut monilia que sunt fabricata manu artificis) id est, manu mea, qui sum ille faber & artifex q. fabricatus sum auctor & solem. Cum ergo secundum actus venereos aperiuntur femina mulieris, ostenditur synagogæ præuisam perfectam castitatem, cum dicitur femina tua esse sicut monilia: quia sunt ornamenta, quibus diuisa clauduntur: & quia perfecta castitas designatur per res perantiam per ea quæ dicta sunt. Notandum autem quod hoc femur femoris est virorum: sed hoc femen feminis, est mulierum: quia synagoga induit personam mulierem, & non femorum. Iterum notandum quod ait sicut monilia. Monile autem est fibula, quam mulieres portant ad pectus, & claudunt vestimenta ante pectus: in quo datur intelligi, quod castitas a qua commendatur synagoga, non solum nescit apertiorum carnis, sed et nescit diuisionem cordis: nam perfecta castitas requirit integratatem carnis, & mentis. Iterum notandum quod homini monilia (sunt fabricata manu artificis) id est, manu dei: quia temperantia, a qua laudatur, non est aegrita, sed infusa. Deinde cum dicit,

Vmbilicus tuus crater tornatilis, nunquam indigens poculis .

Commendat eam a continentia. Vmbilicus enim est illud ubi vigerit luxuria in mulieribus: sicut dicit Gregorius quod luxuria viris est in lumbis: Fecimur autem in lib. 32. vmbilico. Hic vmbilicus synagogæ secundum præuisum diuinam, est (crater tornatilis) propter rectam voluntatem, (nunquam indigens poculis) id est, nunquam carens poculis doctrinae sacræ propter intellectus perspicacitatem. Incontinentes enim propter incontinentiam duo mala contrahit: contrahit enim malitiam in affectu: vnde non est (crater tornatilis), quia non est agilis ad bonâ operationem: vel non est crater tornatilis, quia non habet rectam intentionem, cum non agat permanentem vitam quæ per craterem tornatilem significatur, in quo rône rotunditatis non est principium nec finis. Contrahit

Cap. 1. & 2.

Contrahit etiam egestatem intellectus. Nam propter passiones obsecratus non obseruat leges bonas, nec documenta doctrinæ sacræ. Deinde cum dicit.

Venter tuus sicut aceruuſ tritici, valoſ latus liliis.

Commendat eam à perseverantia. Venter est pars molior mulieris. Sed secundum præfisionem diuinam, Venter synagogæ carebit molitie, & habebit vim persistens & sustentantis. Vnde secundum talem præfisionem venter synagogæ erit (aceruuſ tritici.) triticum. alii roborantur & sustentantur. In quo datur intelligi ꝑ secundum præfisionem diuinam synagoga debet adipisci tantam perseverantiam vel tantam persistentiā quod non solum ipsa non caderet, sed etiam alios sustentabit ne cadant. Quod ad literam sic erit in finibus seculorum, quando Israel vniuersaliter conuerteret ad christum, quia multi tunc erunt firmiores in fide & moribus. Et hic (venter tuus erit vallatus liliis) propter munditiam, quia per perseverantiam oppositam molitiei vitatur carnis spurcitia. Deinde cū dicit.

Ro.21. & Il.4.

LECTIO: XVI.

Vo vbera tua , sicut
duo hinnuli gemelli
capreꝝ .

Postquam narrata est pulchritudo, quam deus præuidit synagogæ quantum ad potentias organo alligatas. Hic i partē ista narratur pulchritudine præuisfa ei quantum ad potentias organo non alligatas. Haec autem potentiae sunt duas. Intellectus, & affectus: & intellectus dividitur in speculativum, & practicum. Tria ergo facit, quia primo narrat pulchritudinem ut respicit intellectum speculativum. Secundo, ut respicit intellectum practicum, ibi (oculi tui.) Tertio, ut respicit appetitum intellectuum, ibi (caput tuum.) Prima dividitur in duas, quia in intellectu speculativo sunt scientia, & fides. Primo ergo narrat pulchritudinem ut respicit scientiam & doctrinam: secundo ut respicit fidem, ibi (collum tuum.) Legatur sic litera, secundum præfisionem diuinam (duo vbera tua) idest, scientia & doctrina: quæ dicuntur duo vbera propter duo testamenta continentia quasi ubera lacr., dulcedinem doctrinæ. Haec autem vbera, vel eius scientia & doctrina sunt (sicut duo hinnuli capreꝝ gemelli.) hinnuli enim sunt agiles, & capreꝝ acute vivent: & designant doctrinam sacram, secundum quam, & de facili, inuenimus quid sit verum: & videmus acute, & subtiliter iudicamus ipsam veritatem. & hi duo hinnuli capreꝝ dicuntur duo capreꝝ propter duplēm sensum, literalē, & mysticū: & sunt (gemelli,) quia hi duo sensus semper sese vident & concomitantur, cum in qualibet parte doctrinæ sacræ hi duo sensus aliquatenus assignari possint. Deinde cum dicit.

Collum tuum sicut turris eburnea .

Narrat pulchritudinem sibi præuisam ex parte fidei, dicens, (collum tuum) idest, fides præuisa tibi: quæ dicitur collum, quia per eam debes viri capiti mihi, sicut per collum caput viri corpori. Hoc autem collum fidei, est sicut turris tōne defensionis. Nam licet fides non possit probari, potest tamen defendi: & haec (turris est eburnea) idest, clara & solida non habens ad mixtionem erroris. Deinde cum dicit.

Oculi tui sicut piscinæ in Hesbon, quæ sunt in porta filiæ multitudinis .

Commendat ipsam quantum ad intellectum practi-

cum. Ad intellectum vero practicum, quantum ad praesens, duo pertinere videntur. Primum est diuidicare. Nam & prudentia, quæ etiam honorū morum videtur esse iudicativa & præceptiva, est ut in subiecto in intellectu practico: secundum ꝑ pertinet ad hunc intellectum practicum est discernere spūs, & potissimum prout per homī suggestur nobis contraria bonorum morum: quia non debemus omni spūi credere, sed probare spūs, an ex deo fint. Duo ergo facit, primo eam commendat quantum ad doctrinam morū: secundo quantum ad discretionem spirituum, ibi (nasus tuus.) dicit ergo (oculi tui) idest, cogitationes tuę, per quas iudas mores bonos à malis, sunt (sicut piscinæ in Hesbon.) Hesbon. n. dicitur fuisse quædam ciuitas Sehon regis ultra Iordanem, quam ceperunt filii Israel, in cuius portis erant piscinæ, quibus potabatur multitudo populi. Talis est doctrina morum in ecclesia: quia eam multitudo populi, i. omnes christiani veri portant, & ad quam inuitatur omnes, Ioan. 7. Si quis fit veniat ad me & bibat. & Isa. 55. Oés fitientes venite ad aquas. Vnde subditur ꝑ (hæ piscinæ sunt in porta filiæ multitudinis) idest, in porta plena multitudinis. Filius. n. vel filia in scriptura sacra aliquando plenitudinem significat, lux et illud Isa. 5. Vinea facta est dilecta Iacob, n. filio olei, in cornu abundanti & pleno olei. Et etiā ipsum usitatum eloquium habet hoc: dicitur. n. aliquis filius denariorum, si denariis abūdat. Deinde cū dicit.

Nasus tuus sicut turris Libani , quæ respicit contra Damascum .

Commendat eam à discretione spirituum, dicens, (nasus tuus) idest, discretio tua, per quā discernis bonus spūs à malis, est (sicut turris Libani). i. turris clara, non deturpata deceptione diaboli: & hæc turris (respicit contra Damascum). i. contra diabolum. Damascus enim interpretatur potus sanguinis, & significat diabolum, qui fitiens sanguinem nostrum, tanquam leo rugiens, circuit querens quem deuoret. i. Petri ultimus. Deinde cum dicit.

Caput tuum ut Carmelus :

Commendat eam quantum ad appetitum intellectuum: in quo duo considerare possumus. ꝑ potentiam, & actum. Dupliciter ergo commendat eam. primo quantum ad ipsam uoluntatem: secundo quātum ad actus eius, ibi (& come capitis.) Dicit ergo (caput tuum). i. voluntas quæ potest dici caput, ut superius ostensum est, est sicut (Carmelus,) qui est mons altus: quia non tedit in terrena, sed in cœlestia. Carmelus. n. interpretatur scientia circumcisio: quia debemus assuefacere nos ad hæc appetitū circumcisum à terrenis. Deinde cū dicit.

Et comæ capitis tui , sicut purpura regis iuncta canalibus .

Commendat eam ab actibus ipsius voluntatis, dicens (Come capitis tui). i. actus & affectiones tuę quæ radicantur in uoluntate, cui competit nomē capitis, ut dictum est. Hæ affectiones sunt (sicut purpura regis iuncta canalibus:) quia semper sunt coniunctæ passionibus christi. Purpura enim tingitur de sanguine pisces: quia conchæ maris, ut dictum est superius & glossa tagit, ferro circumcisæ lachrymas purpurei coloris emittunt. Et hæc purpura potest significare carnem christi, quæ fuit rubricata sanguine eius. Et forte ad literam, quando purpura tingitur, ponitur in canalibus, per quæ deriuatur sanguis ille ad ipsam purpuram, propter hoc quādū purpurea iuncta est canalibus, non est verisimile quod colorem possit amittere, cum per talem coniunctionem illum colorem acquirat. Debent ergo affectiones nostræ esse sicut purpura regis, propter memoriam passionis christi. Et debent esse iunctæ canalibus: quia illam rubricationem & pulchritudinem, quam acquirunt ex memoria passionis christi, nunquam debent amittere. Deinde cum dicit.

Cc iii

Fides non potest probari, sed defendi.

D. AEGIDIUS ROMANI

Quām pulchra es, & quām decora cha-
rissima in deliciis.

Repetit in generali & succincte quae in speciali testi
gerat. Ois. n. pulchritudo assignata ad tria pōt reduci
quia vel pertinet ad contemplationē, vel actionem, vel
instructionē. Tria ergo facit, quia primo commendat
eam quantum ad vitam contemplatiūam. Secundo,
quantum ad actiūam, ibi (statura tua.) Tertio, quantum
ad instructionem & doctrinam, ibi (vbera tua.) Dicit
ergo tu synagoga secundum prēmissionem meam chas-
rissima in deliciis, in dulcedine cōtemplationis (quām
pulchra es) exterius, (& decora) interius. vel (quām
pulchra es) quantum ad potentias organo alligatas,
(& quām decora) quantum ad non alligatas. Deinde
cum dicit.

Statura tua assimilata est palmæ.

Commendat eam quantum ad vitam actiūam, di-
cens, (statura tua) idest, vita actiūa, secundum quam
itas, & non inclinaris ad illicita, (assimilata est palmæ)
idest, certamini: quia talis vita temper videtur esse in
bello. i. in motu. vnde designatur per Marcham quæ
solicita erat, & turbabatur circa plurima. Deinde cum
dicit.

Et vbera tua, botris.

Commendat eam quantum ad doctrinam vel quan-
tum ad instructionem, dicens (& vbera tua) idest, do-
ctrina tua, supple, sunt assimilata (botris:) quia sicut
in botris est vinum in promptu, sic doctrina tua habet
in promptu ut proferat pocula scripturarum. Deinde
de cum dicit.

Dixi, Ascendam in palmam, & appre-
hendam fructus eius: & erunt vbera tua si-
cuit botri vineæ: & odor oris tui sicut odor
malorum: guttur tuum sicut vinum optio-
thum.

Sequitur illa pars, in qua postquam narravit pul-
chritudinem praeuisam synagogę, ostendit ꝑ per chris-
tum debet illam pulchritudinem adipisci. Sed notan-
dum ꝑ pulchritudo assignata & narrata de synagoga
non est intelligenda secundum actualem existentiam,
cum illa verba sint ad ipsam synagogam nondum ple-
ne conuersa: sed intelligenda secundum prēmissionem
diuinam. ꝑ prēsum est ei à deo ꝑ ipsa per christum
debet habere talem pulchritudinem: & ideo debet ad
ipsum conuerti. Continuetur sic, O synagoga praeuisa
est tibi pulchritudo prædicta, sed eam debes adipisci
per me. Nam ego (dixi, Ascendam in palmam) idest,
in crucem, quæ dicitur palma ratione victorie. Vcl ad
literam! (vt glossa videtur tangere) crux dicitur pal-
ma: quia pars eius fuit de palma. (& apprehendam fru-
ctus eius) idest, fructus crucis. Et exponit qui sunt hu-
iusti modi fructus, dicens (& erunt ubera tua sicut bo-
tri vineæ) idest, unus fructus erit ꝑ vbera tua, idest, do-
ctrina tua erit borri vineæ: & hoc propter pulchritu-
dinem, quam deus præuidit synagogę ex instructione,
vel doctrina. Et erit fructus crucis ex ascensiū meo in
crucem odoris: vnde sequitur (sicut odor malorum)
propter bonitatem famæ quæ respicit conuersationē
& vitam actiūam, & etiam propter ascensum in cruce,
(guttur tuum) idest, dulcedo contemplationis tue
erit (sicut uinum optimum) propter copiam spūas
lis lætitiae. Ex quo appetet maxime quod per ascen-
sionem christi in cruce synagoga debet adipisci pul-
chritudinem quantum ad doctrinam, & quantum ad
vitam actiūam, & quantum ad contemplatiūam: & qā
totā pulchritudo sibi prēuisa respicit aliquod dictio-
rum trium, clare patet quod concludere dicebamus,
quod synagoga totam pulchritudinem sibi prēuisam
à deo adipisci debet per christum. Deinde cum dicit.

Luc. 10.

Dignum dilecto meo ad potandum, la-
biis, & dentibus illius ad ruminandum.

Ponitur confessio synagogę, secundum quam con-
sentit pulchritudinem prædictam debere adipisci per
christum. Et continuetur sic, Tu domine Iesu christe
dicas ꝑ per passionem tuam & per ascēsum in crūcem
debeo consequi dictam pulchritudinem: confiteor ꝑ
vinum illud. i. passio illa per quam debeo consequi præ-
dicta, est (dignum) idest, est congruum & competens
(dilecto meo ad potandum.) quia nullius alterius
passio esset sufficiens ad impetrāndam mihi tantā pul-
chritudinem, nisi passio tua, & passio membrorū tuo-
rum, in quantum passio illorum agit in virtute passio-
nis tue. ideo addit ꝑ huiusmodi vinum est dignum
(ad ruminandum labii, & dentibus illius) idest, labiis,
& dentibus christi: quia per passionem membrorum
christi ecclesia adepta est multam pulchritudinem: quæ
pulchritudo extendit se usq; ad synagogam, quando
in fine temporum cōuertetur ad christum. Quod aut
passio christi possit dici potus, patet per id quod dicitur
Matth. 26. Pater mi si non potest hic calix transire
nisi bibam illum, fiat voluntas tua. Notandum autem
ꝑ christus dicitur potuisse passionē, sed membra chris-
ti, videlicet, dētes & labia, vt apostoli & alii sancti, pas-
sionem christi ruminauerunt. Quia secundum rōnem
etiam superiorem non adeo acceptabant passionem
ut christus: propter quod aliquo modo facilius suic
christo pati, quām aliis sanctis. Et ideo dicitur christus
suam passionem potuisse: alii vero sancti dicuntur ru-
minasse, vt videtur tangere glossa. Deinde cum dicit,

Ego dilecto meo, & ad me cōuersio eius.

Ponitur conuersio synagogę: & diuiditur pars ista
in duas: quia primo synagoga cognoscens tantam pul-
chritudinem se debere adipisci per christum, se cōuer-
tit ad ipsum: secundo ad hoc petit subuentiōnē. & au-
xiliū, ibi (veni dilecte mi.) Notandum autem ꝑ ad
continuationem textus, oportet partem illam ab illo
loco (quid videbis in Sulamite,) usq; ad locum illum
(dixi ascendam,) exponere de pulchritudine quam
deus præuidit synagogę: & alia postea exponere ut di-
ctum est. Sed in exponendo dicta verba de pulchritu-
dine prēuisa synagogę utrum debeat exponi de pul-
chritudine quantum ad irascibilem & concupiscibile
ut tangebatur: vel quantum ad omnia membra syna-
gogę, vt per oculi intelligentiaꝑ prædicatores, per cas-
put vero prælati: vel alio modo, dummodo litera sit
adaptata, non variat cōtinuationem. Et quod dictum
est de expositione huius partis, intelligendū est de mul-
tis expositionibus superioris assignatis. Nos autem se-
cundum modulum intelligentiaꝑ nobis diuinitus das-
tum adaptations apertiores fecimus, & aliquas factas
recitauimus, vt nobis visum est secundum totalem li-
terā seriem expedire. Continuetur autē sic litera, Ego.
synagoga video quod non possum consequi pulchri-
tudinem mihi à deo prēuisam nisi per christum, ideo
dilecto meo, idest, ad dilectum meum me conuerto, &
rogo ꝑ ad me sit conuersio eius.

LECTIO. XVII.

Veni dilecte mi, egre-
diamnr in agrum.
Postquam synagoga ad
christum se conuertit: hic
suū auxiliū & subuentio-
nem petit. Et duo facit: qā
primo petit subuentiōnem.
secundo recognoscit & cō-
suetetur eius incarnationem,
ibi (Quis mihi der te fratre
meum.) Circa primū tria facit. quia primo petit chris-
ti sub-

A si subuentionem. Secundo ponit subuentionis specifcationem, ibi (videamus si floruit.) Tertio ad dictam subuentionem suscipiendam ostendit Iudeorum dispositionem, ibi (dabo tibi vbera mea.) In petendo autem subuentionem christi tria facit. Primo petit q̄ christus subueniat proportionaliter. Secundo q̄ ei subueniat perseveranter, ibi (commoremur in vineis.) Tertio q̄ ei subueniat solicite, & ardenter, ibi (mane surgamus.) Continuetur autem sic , per te dilecte mi oportet me consequi pulchritudinem meam Ideo ut (dilecte mi veni,) auxiliando mihi, & (egrediamur in agum) id est, ad Iudeos, qui sunt ager incultus. Et dicit, quia Iudei adhuc paruuli in fide non possunt ingredi ad te, & ascendere: iō oportet q̄ tu egrediaris condescendendo eis , in quo petit auxilium proportionaliter. Deinde cum dicit.

#villis Commoremur in t vineis .

Petit huiusmodi auxilium perseveranter. Continueatur autem sic. Non sufficit dilecte mi q̄ egrediamur in agrum. i. in ipsis Iudeos proportionaliter adiuuando, B sed oportet quod commoremur in vineis. i. in Iudeis qui sunt vineæ & quasi campestres, & ideo non cultæ: vnde oportet quod (commoremur in vineis,) hos p̄s ueranter adiuuando. Deinde cum dicit.

Mane surgamus ad vineas .

Petit h̄mōi auxilium sibi fieri solicite, & ardenter. Vnde ait, (surgamus mane) id est, tempestive, non p̄ gritemus, sed ardenter, & solicite (surgamus ad vineas) id est, ad Iudeos, iuuando eos, qui prius fuerunt vinea tua, & adhuc redire uolunt, ut vinea tua sint. Deinde cum dicit.

Videamus si floruit vinea , si flores fructus parturiunt , si floruerunt mala punica .

Specificat auxilium & subuentionem. Ad cuius eidem notandum quod bonitas nostra, quantum ad p̄fens speciat, videtur consistere in tribus, videlicet, in bonis cogitationibus quæ se tenent ex parte intellectus, & in bonis affectionibus quæ se tenent ex parte affectus, & in operationibus quæ se tenent ex parte effectus. Bonitas cogitationum quæ per flores intelliguntur, ex bona voluntate dependet: similiter bonitas exteriorum operationum: quia cogitationes etiā intelligentiæ intellectuæ quas homo habet sine voluntate recta, non placent, & sunt flores sine fructu. Similiter operationes exteriores sine bona voluntate non conualescunt, sed sunt fructus inutiles, quia merito carent; nihil enim est meritorium nisi secundum quod à voluntate procedit. Operationes autem exteriores per mala punica designantur, in quibus sunt grana multiplicata. Nam quod intellectu percipitur interius, exteriorius per diuersitatem operum designatur: aliquando quod simpliciter est in corde, multipliciter multiplicatur in opere, & explicatur. In specificando ergo christi, auxilium tria tangit. Nam primo petit quod christus ei subueniat, mouendo corda Iudeorum ad bene cogitandum: ideo ait (videamus) oculo misericordie. Legò & tu cooperando multipliciter, (si vinea floruit) id est, si intellectus profert bonas cogitationes. Secundo petit q̄ moueat affectum ad bene uolendum: ideo subdit, (& videamus si flores parturiunt fructus) id est, si per bonas operationes producuntur bonæ affectiones, quod te auxiliante necesse est hoc fieri. Tertio petit q̄ christus moueat Iudeos ad bene operandū exteriorius: ideo ait, (videamus si floruerunt mala punica) id est, bonæ operationes: quod te auxiliante sit. Nil autem obstat quod per flores & fructus, bonæ cogitationes, & bona opera designantur, quia fructus sunt ad cibum, & bonis affectionibus cibamur: sicut dicitur Ecclasiast. i. Cibauit illum pane vite & intellectus. Et bo-

nis operationibus similiter, iuxta iHud Psalm Labores manuum tuarum quia manducabis, beatus eris. Recte bonæ cogitationes sunt flores qui precedunt fructus bonarum affectionum, & operationum. Rursum hęc tria possunt comparari ad prēmium: & sic cū prae dicta omnia. sc. cogitationes, affectiones, & operationes, precedat, possunt dici flores premii, quod dicitur fructus, iuxta illud psalmi. Cum dederit dilectis suis somnū; ecce hereditas domini filii merces fructus vētris. Quod autem operationes singulariter possint dici flores, apparet, quia primum procedens ab arbore cū odore, sunt flores. Odorem autem bonæ famæ ad distinctionem aliorum, homo habet ex bonitate operationum, non cogitationum vel affectionum, quæ non apparent. Recte ergo per flores malorum punicorum dehincantur bonæ operationes, quæ debent esse cum successu incremento, vel profectu, vt sunt mala punica florentia: quia alia sunt in actu, alia in partu, alia in re, alia in flore. Deinde cum dicit.

Ibi dabo tibi vbera mea .

Postquam petit auxilium christi, & in quo auxilia tur Iudeis in speciali. sc. ad bene cogitandum, bñ volendum, & bene operandum: hic ostendit Iudeos esse dispositos ad tale auxilium recipiendum. Et tria facit, secundum q̄ triplex auxilium nominavit. Primo ostendit eos esse dispositos ex parte intellectus. Secundo ex parte affectus, ibi (Mandragoræ .) Tertio ex parte exteriorum operum, ibi (omnia poma.) Continuetur sic: ideo peto dilecte mi quod tu uenias in vineā meā, quia (ibi dabo tibi ubera mea) id est, Iudeos meos, hoc est, charissimos propter patres, qui dicuntur vbera propter dispositionem ad suscipiendum lac doctrine tue. Nam sicut vbera proprie sunt receptaculum lactis: sic ipsi propter dispositionem intellectus erunt proprie receptaculum doctrine tue, que est lac ratione candoris, & nutritiæ virtutis, vbi nullus est error admixtus. Deinde cum dicit.

C Mandragoræ dederunt odorem in portis nostris .

Ostendit eos dispositos ex parte affectus, siue voluntatis. Vnde continuatur sic. Non solum dilecte mi Iudei sunt dispositi ex parte intellectus, sed etiā ex parte affectus. Nam (mandragoræ) id est, iudei (dederunt odorem suum) propter bonitatem desideriorum, & propter dispositionem affectus. dederunt, dico, odorem, & hoc (in portis meis) id est, in introitu ad nos: quia volunt cōuerti, & intrare ad nos: ad te principali, & ad me ecclesiam ex consequenti, inquantu per me sicut per matrem deriuanda sunt dona gratiarum, vel sacramenta à te ad illos. Notandum quod mādrasgora est herba cuius radix habet membra quasi hominis, non tamen caput: vnde significat Iudeos, quia nūc sine capite sunt, sed in fine ad predicationem & odorem ecclesie spirabunt & ipsi desideria, vt iungantur christi capiti. Deinde cum dicit.

D Omnia poma noua & vetera , dilecte mi , seruauit tibi .

Ostendit Iudeos esse dispositos quantum ad bonitatem exteriorum operum. vnde ait, (O dilecte mi) ego (seruauit tibi) id est, tuz prouidentiæ credidi (oia poma noua) scilicet, quando essent colligenda, & quos modo conseruanda: vnde & addit, Et (vetera.) quæ diceret, sola prouidentia gratiæ tuæ habet, quādo coligi debent Iudei, & quomodo conseruari, qui dono tuæ gratiæ collecti erunt poma noua , & vetera.

Quia secundum exempla & testimonia
prima noui & veteris testamenti
satagent operari .

D. AEGIDI DI ROMANI

LECTIO. XVIII.

CAP. VIII.

Vis mibi det te fratre meum, suggestum vbera matris meæ?

Hic recognoscit & confitetur christi incarnationem. Quatuor facit. Primo assumpsit fiduciam de christo propter carnem assumptam, petit ab ipso doctrinæ eius percipere veritatem. Secundo postulat dulcedinem eius gustare suavitatem, ibi (ut inueniam te. Tertio, petit vitare opprobrium quod priscis temporibus passa fuerat propter coecitatem, ibi (et iam me.) Quarto desiderat christum tenere propter filiorum utilitatem, ibi (& apprehendam te.) Continuetur sic. Ut me docens mihi frater factus es: ideo (quis mihi det te fratrem meum, suggestum vbera matris meæ) id est, exponentem mihi legem, & scripturam sacram, quæ est quasi mater mea. Ille enim qui suggestum lac, quod lacet in vbera, exterius trahit. Hoc fecit christus, qui lac, & dulcedinem, quæ latebat in lege diuina, traxit exterius in apertum, Luc. viii. Interpretabatur illis in omnibus scripturis, incipiens a Moysi, & omnibus prophetis. Habere ergo christum suggestum vbera legis, est habere ipsum doctorem & magistrum legis. Notandum autem quod licet nos omnes possimus vocare christum fratrem nostrum ratione humanitatis assumptæ, species liter tam synagoga potest ipsum fratrem appellare, quia de iudeis natus est. Deinde cum dicit.

Vt inueniam te solum foris, & deosculer te.

Petit synagoga gustare christi suavitatem. Continuetur sic. Domine Iesu christe non solum peto ut suggestum vbera matris docendo me: sed peto (ut inueniam te foris) id est, non clausum in lege, neque latente in sinu prisci: sed foris in humana natura, secundum quam es frater meus: & sic te cognoscendo & diligendo (deosculer te,) percipiendo a te dulcedinis suavitatem. Deinde cum dicit.

Et iam me nemo despiciat.

Petit vitare opprobrium quod passa est lapsis temporibus propter coecitatem: unde ait. (Et nemo me iam despiciat.) quasi dicat vobis nunc despacta fui quasi cœca, eo quod redemptorem meum te non cognoui: sed iam quia te cognosco, peto quod nemo me despiciat, improprio pristina coecitatem. Deinde cum dicit.

Apprehendam te, & ducam in domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ.

Ostendit se velle tenere christum propter filiorum utilitatem. Dividitur autem haec pars in quatuor. Primo synagoga istam utilitatem influat. Secundo quæsis sit ista utilitas manifestat, ibi (ibi docebis me.) Tertio, quia ex hoc videbatur synagoga suscepisse curam filiorum, qualiter sit cura habenda, declarat, ibi (leua eius sub capite meo.) Quarto & ultimo ponit dictum christi, quia hinc declarationem approbat, ibi (adiutor vos filiaz.) Continuetur sic. Non solum dilecte mi volo te habere foris ut te deosculer, percipiendo tuam suavitatem: sed etiam volo te habere ad filiorum meorum utilitatem: unde peto ut permittas quod (apprehendam te,) & sic (ducam te in domum matris meæ) id est, in corda illorum qui plus sciunt de lege, quæ item reputo quasi matrem, cuius mandata quasi mīris feruare debeo. Et etiam (ducam te in cubiculum genitricis meæ), id est, in corda filiorum qui minus sciunt

A de lege, quam reputo matrem & genitricem meam. Dominus enim amplioris spatii est, quam cubiculum. Vnde corda illorum qui per amplius & perfectius sciunt legem sunt donus legis, vel matris synagogæ. Illi autem sunt cubiculum legis, vel genitricis synagogæ, qui minus sciunt de lege. Posset etiam secundum alia adaptatio nem intelligi, quod illi qui plus sciunt de lege sunt cubiculum, quæ sciunt clausa & obscura legis: per dominum autem, qui minus sciunt de lege, videlicet, qui sciunt solum ea quæ sunt in aperto, & quæ quilibet de facilis visuere potest. Sed de hoc non est vis, quia continuatio nem non variat. Deinde cum dicit.

Ibi me docebis, & dabo tibi poculum ex vino condito, & mustum malorum granatorum meorum.

Ostendit qualis sit ista utilitas filiorum, si in corda eorum inducatur christus. Et assignat triplicem utilitatem. Prima est illuminatio intellectus. Secunda insinuatio affectus. Tertia est bonitas operum, vel promovatio effectus. Intellectus vero illuminatio tangitur cum dicitur (ibi me docebis,) si introduxero in corda filiorum meorum illuminando intellectum eorum, quæ aliter doceri non possent. Quod enim sit filii suis, synagoga quasi bona mater reputat sibi factum: & ideo dicit (ibi me docebis.) Inflammatione autem affectus tangit cum dicit (& dabo tibi poculum ex vino condito) id est, post talē illuminationem intellectus, filii non ingratia dabunt tibi poculum. I. affectum inflammatum, & desiderium, (ex vino condito) id est, ex abundancia letitiae spiritualis, vel ex dulcedine gratiarum, & suavitate contemplationis. bonitate in operum tangit, cum dicit (& mustum malorum meorum granatorum). I. opera exteriora, quæ dicuntur mustum, quia sicut tale mustum exprimitur de grana mali granati, sic opera exteriora bona de puro corde & charitate perfecta. Et cor potest dici malum granatum, quia continet ipsas affectiones quasi grana parua rubricata, & decorata per charitatem: hoc tibi dabo christe munus acceptum. Haec igitur sunt utilitates, propter quas desidero christe te venire in corda filiorum meorum. I. ut illumines intellectum eorum, inflames affectum, multuplices effectum. Deinde cum dicit.

Leua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.

Quia ex eo quod petierat synagoga tenere christum ad utilitatem filiorum, videbatur ex hoc ipsorum filiorum habere eum: hic declarat quomodo haec cura sit intelligenda. Haec autem declaratio in hoc consistit, quod synagoga, vel ecclesia, vel prelatus, qui per predicta intelligi potest, prius debet intendere sibi per vitam contemplatiuam, & postea subditis per actiuam: ideo ait synagoga ecclesia, vel prelatus (leua eius) id est, serva christi, per quam intelligitur vita actiuam, erit (sub capite meo) id est secundario intenta, (& dextera illius) id est, vita contemplatiua, per quam intendo michi, (amplexabitur me). I. erit super me, & cooperiet me, quia primo intendam michi, postea uobis. Deinde cum dicit.

Adiuro vos filiaz Hierusalem, ne suscitatis, neque euigilare faciatis dilectam, donec ipsa velit.

Confirmat christus quod synagoga declarauerat, dicens (filiaz hierusalem adiuro vos, obsecro vos, (ne suscitatis) à quiete, (nec euigilare faciatis) à somno contemplationis (dilectam meam) id est, synagogam matrem nostram: quæ michi est dilecta, quia ad me conuerse: (donec ipsa velit,) cum prius obeat intendere sibi, postea vobis. Deinde cum dicit.

Quæ est ista, quæ ascendit de deserto, deo licii affluens, innixa super dilectum suum?

Sequitur

Sequitur illa pars in qua finitur tractatus de cōuersione, & est finis in laude eius. Qui quadrupliciter commendat. Primo ab ascensu. Nam ascendere ad dēū est laudabile, & etiam mirabile: ideo admirative ait (quæ est ista, quæ ascendit.) Secundo commendat eam a loco ascensionis vnde ascendit, cum dicit (de deserto) idest, de spinis tribulationum, & de tribulis afflictionū. Nam in primitiva ecclesia fuerunt magnæ tribulationes & persecutions, & maiores erunt in ultima. Idcirco quia laudauit ecclesiam modernam, non laudauit eam quasi ascendentem de deserto, vel per desertū: sed quasi autoram consurgentem. Tertio commendatur ecclesia ultima ab ornatu, cū dicitur (deliciis affluēs) idest, ornata bonis desideriis, & bonis operibus, ut gloriatur exponere. Quarto, & ultimo commendatur a modo ascendendi, cu dicitur (innixa super dilectionem suum) idest, super christum, cuius virtute ascēdit: propter quod commendabilis est ipsa ecclesia, quia magna gloria est sequi dominum suum: sed maior inniti ei, quia maioris charitatis est signū, sicut de beato Iohā Ecclesiast. 23. Iohā 13. ne euāgelistā dicitur, quod recubuit super peccatum dñi.

LECTIO. XIX.

V B arbore malo suscita ui te. Ibi corrupta est mater tua, ibi violata ē genitrix tua.

Superius determinatum est de conuersione synagogæ. In parte ista iuitatur ecclesia ad habendam curam, & ad p̄ebendum auxilium synagoge iam conuersæ. Et dividitur hęc pars in tres partes. Primo christus reducit ad memoriam ecclesie suū beneficium, & subuentiōnem. Secundo ex hoc rependi sibi petit perpetuā dilectionem, ibi (pone me ut signaculum.) Tertio, ex ipsa dilectione quam ecclesia tenetur habere ad christum, iuitat ipsam ad synagogam iuandam, ibi (soror nostra patruula.) Reducit ergo christus ad memoriam ecclesie Gentium beneficium quod sibi contulit, dicens, (sub arbore malo,) i.e. sub cruce, quæ dicitur arbor malus, vel quia ad literā fuit ibi de malo, vel quia arbor crucis fuit fructifera, sicut arbor quæ dicitur malus: sub cruce ergo vel sub tali arbore (suscitauit te.) Jerat enim ecclesia Gentium mortua, sed suscipiendo beneficium crucis, reuixit. Dat autem modū quomodo suscitatuit ecclesiam Gentium, dicens (ibi) scilicet (sub arbore malo,) siue sub cruce (corrupta est mater tua) idest, idolatria, quam sequebaris ut matrem. Secundū quā eras ceca (ibi visulata est genitrix tua) idest, accepta est a te malitia tua, quam imitabarīs ut genitricem. Secūdum quā eras depravata in affectu. Deinde cum dicit.

Pone me ut signaculum super cor tuum, ut signaculum super brachium tuum.

Petit per perpetuam dilectionem. Et duo facit: primo exposcit p̄dictum dilectionem: secundo ad hoc inducit multiplicem rationem, ibi (Quia fortis est.) Continuetur sic, Tu ecclesia Gentium suscitata es a me per passionem crucis, quia per talem passionem ego removi errorem idolatriæ a tuo intellectu, & malitiam a tuo affectu. ergo quia tamen bonum contuli tibi, (pone me ut signaculum super cor tuum,) diligendo me perpe-

A tuo, non volendo aliquid mihi contrarium: nec debes operari aliquid quod mihi displaceat. Ita ꝑ per signaculum cordis debemus intelligere impressam dilectionem, per quam vnum fiat anima cum deo, ei inseparabiliter adh̄redō. Et per signaculum brachii, bona operationem exteriōrem: quia brachium est extra. Deinde cum dicit.

Quia fortis est ut mors, dilectio: dura sicut infernus, æmulatio.

Addig. " eius quod dixerat multiplicem rationem, Ad cuius euidentiam notandum ꝑ vna ratio propter quam debemus deo perpetuam dilectionem, sumitur ex beneficiis nobis collatis. Et hanc terigit supra, cum dixit, Sub arbore malo suscitaui te. Alia ratio sumitur ex ipsa dilectione. Nam quia deus nos dilexit, congruum est ꝑ nos eum diligamus. Habuit autem christi dilectio ad nos quatuor conditiones, secundum quas sumi possunt quatuor rationes, propter quas ei debemus perpetuam dilectionem. Prima ratio sumitur ex dilectionis immensitate. Secunda ex dilectionis eius utilitate, ibi (Lāpades eius.) Tertia ex dilectionis eius firmitate vel stabilitate, ibi (aque multæ non potuerunt extinguere charitatem.) Quarta ex dilectionis eius preciositate, ibi (si dederit homo.) Prima ratio talis est, Quilibet debet perpetuam dilectionem ad eum qui diligit eum in immensum & supra modum: sed oꝫ ecclesia ego christus dilexi te in immensum, ergo mihi debes, ut grata sis, perpetuam dilectionem. De hac rōne ponit solum medium. L. ꝑ christus dilexit ualde ecclesiam, vnde continuatur sic litera, O ecclesia de iure debes me ponere ut signaculum super cor tuum, & super brachium tuū, ut perpetuo me diligas, & nihil contra me opereris: quia dilectio, quam habui ad te, est, & fuit excellens, & immensa: (est enim fortis ut mors;) quæ ad literam tanta fuit, ꝑ mors separauit animam a corpore, quando mori volui pro amore tuo, ut vias. Etiam (æmulatio) idest, excessus amoris, quem habui ad te, fuit (dura sicut infernus:) qā dolores, quos amore tui sustinui, similes fuerunt doloribus interni. Nam dolori meo non potuerunt dolores super terrā comparari, iuxta illud quod habetur Trenorum. 1. O vos omnes qui transitis per viam, venite, & videte, si eff dolor, sicut dolor meus. Deinde cum dicit.

Lampades eius, lampades ignis, atque flammarum.

Adducit ad hoc secundam rationem, quæ talis est. Quilibet debet amorem perpetuum ei, de cuius amore cōsecutus est magnam utilitatem: sed tu ecclesia de amore, quem habui & habeo ad te, consecuta es magnam utilitatem: ergo &c. De hac ratione ponit solum medium. Cōtinuetur sic, Bene dico ꝑ debes perpetuo me diligere: quia (lampades eius) idest, dilectionis, quæ habeo & habui, sunt, sup̄ples, lāpades ualde utiles: sunt enim lampades eius lēnis, quæ purgauerunt tuum intellectum, & inflammarunt tuum affectum ad omne bonum: & sunt (lampades flammarum,) inquantū illā luminauerunt tuum intellectum ad omne verum necessarium: de dilectione enim, quam christus habuit ad nos, consequimur perfectionem intellectus, & affectus quibus in hac vita hominibus nihil est utilius. Deinde cum dicit.

Aque multæ non potuerunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam.

Adducit ad hoc tertiam rationem, quæ talis est, Qui libet debet perpetuam dilectionem ei, qui diligit eum perpetuo & perseueranter: sed oꝫ ecclesia ego dilexi te perpetuo, & perseueranter: ergo &c. De hac ratione ponit solum medium. Continuetur sic litera. O ecclesia de iure debes me perpetuo diligere, quia perpetuo & perseueranter te dilexi: qd̄ appetet, quia (aque multæ)

D. AEGIDIJI ROMANI

idest, tribulationes multæ, quantum ad quantitatē nū
merosam, & quātum ad magnitudinē pœnosam, (non
potuerunt extingueare charitatem, nec flumina) quan-
tum ad impetuositatem, (obruent illam) scilicet cha-
ritatem, qua te dilexi, & diligo. Deinde cum dicit.

**Si dederit homo omnem substantiam
domus suæ pro dilectione, quasi nihil de-
spiciet eam.**

Ponit ad hoc quartam rationem quæ talis est, Quili-
bet debet amorem ei perpetuū, qui diligit eum amo-
re charo & precioso: tali amore, ecclesia, te dilexi, era-
go &c. De hac ratione ponit solum medium. Continues-
tur sic litera, ò ecclesia de iure debes me diligere per-
petuo: quia amore valde charo, & precioso dilexi te.
Fuit enim amor meus adeò preciosus, (si homo de-
derit omnem substantiam domus suæ pro dilectione,) quæ
quam habui, & habeo ad te, non poterit æquo pondere
adæquare precio dilectionis: immo si bene conside-
rabit (quasi nihil despiciet,) & computabit illam
substantiam respectu dilectionis meæ, cui nihil terres-
tium potest comparari, cum incoparabiliter illud ex-
cedat. Deinde cum dicit.

**Soror nostra parua, & ubera non ha-
bet. Quid faciemus sorori nostræ in die
quando alloquenda est?**

Ex dilectione, quam ecclesia debet habere ad chris-
tum, christus inuitat eam, ut subueniat synagogæ iam
conuersæ. Notandum autem, qd nō sine causa christus
assignauerit tot rationes: ad ostendendum qd ecclesia
debet eum valde diligere: nā si ex tali dilectione chris-
tus intēdit inducere ecclesiam qd amore sui in ultimis
seculis subueniat synagogæ conuersæ, quia tunc erit
magna persecutio, non sicut superfluum assignare ratios
nes predicas. Dividitur autem pars ista in partes tres.
quia primo ponitur christi in uitatio. Secundo subiun-
gitur predictæ in uitationis specificatio, ibi (si murus
est.) Tertio additur ecclesiæ respōsio, ibi (ego murus.)
Intendit autem in uitando talem rationem, Quicunq
diligit multum aliquem, debet amore illius subuenire
omnibus illis, qui habent affinitatem, & coniunctionem
ad illum: sed tu ecclesia debes mihi magnum amorem,
vt ostensum est: ergo debes subuenire synagogæ, quæ
mihi attinet, & est mihi coniuncta, quia est soror mea.
Et debet subuentio operiosius fieri, quando indigentia
plus requirit. Et sic erit de synagoga in fine tempo-
rum: propter quod dicit (soror nostra,) mea affinitas
te carni, tua spūali: quia ad eandem gratiam colligen-
da. Et sic debes charitatiem moueri, quia mihi coniuncta
& coniungenda tibi. Ad hoc etiam moueri debes
ex eius indigentia, quia (parua) idest, de novo con-
uersa, & ideo indiget confirmatione. (& ubera) idest, do-
ctores (nō habet) de se, nec habere potest extra se: pro-
pter quod indiget tua instruētio, vt per te nutritur
laetitia doctrinæ. Huic in uitationi contentiens ecclesia
de auxilio synagogæ ferendo, doceri petita a sponso.
& magistro, dicens, (quid faciemus sorori nostræ in die
quando alloquenda est) de sui erroris correptione:
quasi diceret, quod auxilium fiet ei. Deinde cum dicit.

**Si murus est, ædificemus super eum
propugnacula argentea. Sin autem, sed
ostium est, compingamus illud tabulis ce-
drinis.**

Respondet christus questioni, & specificat quod au-
xilium synagogæ, debeat impendi. Ad cuius evidentiā
notandum est qd sicut in esse naturę prius aliquid acci-
pit quo posuit subsistere in forma acquisita, & hoc pri-
mo competit ei a principio suę generationis: & postea
accipit qd secundum formā illam possit sibi simile pro-
ducere, quia non competit nisi qd est iam perfecta, qd

A vnumquodq tunc est perfectum, qd potest sibi simile 7. Phyltex. 18
generare. Sic in esse spūali prius accipit homo qd sit
in dono sibi cœlitus infuso; & tunc dicitur murus, quia
habet qd sit non qd alios adducat. Et postea qd est per-
fectus secundum donum illud, accipit qd alios manuducit
ad christum: & tunc dicitur ostium, quia alios ad chris-
tum pōt introduce. Hoc viso, cotinuetur sic litera,
Tu ecclesia interrogas & vis a me doceri quod auxiliū
debeat synagogæ dari: hoc specifico, & dico, qd (si est
murus), i. in esse spūali nondum perfecta, quia non ha-
bet unde alios ad me introducere possit, sed tantū ut
sit, ut firmius & constantius perseueret, (ædificemus)
ego principaliter, & tu secundario mihi cooperando
(super eum). s. dictum murum (propugnacula argen-
tea), i. sententias diuinæ eloquii firmas, & lucidas, sicut
argentum est firmum & lucidum: quibus fide & dilectione
corda firmantur, iuxta illud Psalmi, Confirma me in
verbis tuis. Quibus vitantur hereticorum, & demoni
tentationes. (Sin autem), i. si nō est murus, (sed ostium)
idest, si ita iam perfecta est synagoga, ut possint pereā
alii ad me int̄duci, (compingamus illud tabulis ce-
drinis). i. ita ornemus sanctorum testimoniorum, & exemplis,
vt decore cōuersationis, & bono odore famę, alii
facilius per tale ostium inducantur venire ad me. De-
inde cum dicit.

Ego murus: & ubera mea sicut turris.

Ponitur ecclesiæ responsio. Et dividitur hæc pars in
duas partes. Primo ecclesia in sua rñsōe fatetur se pa-
ratam & promptam ad subueniendum synagogæ. Se-
cundo ex hoc synagoga consurgens in amore ecclesiæ
confitetur eam a christo esse deriuatam, & ab illa esse
custoditam, & conseruatam, ibi (ex quo facta sum.) Con-
tinuetur sic, Ego ecclesia inuitata a te dñe Iesu christe
de subueniendo synagogæ, sive sit murus, sive sit ostium,
dico qd amore tui sum parata subuenire non solū sy-
nagogæ in quantum est ostium, in quantum habet esse
perfectum, quia hoc nō esset magnum sed leue: immo
secundum qd est murus, i. haber esse imperfectum, para-
ta sum non solum edificare (propugnacula argentea)
bonorum diuinorum, sed etiā dare me ipsam murum
ad confirmationem suam, iuxta illud. 2. Corinth. 1. 2.
Ego ipse impendar, & superimpendar pro animabus
vestrīs. Hoc est ergo quod ait (Ego) pro synagoga co-
firmado volo esse (murus), i. dare meipsam (et ex hoc
(ubera mea)) doctrina mea, erunt (sicut turris:) quia
per omnia ipsa clarior, & altior, & efficacior ad de-
pendendum apparebit doctrina. Deinde cum dicit.

**Ex quo facta sunt coram eo quasi pa-
cem reperiens. Vineæ fuit pacifico, in ea
qua habet populos.**

Videns synagoga dilectionem ecclesiæ ad ipsam, ga-
ex amore dei parata erat pro sua confirmatione dare.
seipsum, consurgit in amorem eius: & quæ prius appel-
labat ecclesiam adulterā, ultimam, & a deo alienā, con-
fiteatur nunc esse veram sponsam christi, & ab eo deriu-
atam, & conseruatam. Dividitur aut̄ hæc pars i duas
partes: quia primo ponitur synagogæ ecclesia talis
confessio: secundo ne videatur imperfecta dicta syna-
gogæ confessio, ponitur christi suppletio, ibi (vinea
mea.) Prima dividitur in duas. primo synagoga con-
fiteatur ecclesiam a christo deriuatam: secundo con-
fiteatur eam a christo, custoditam, & conseruatam, ibi
(tradidit eam.) Prima pars continuetur sic, Ego syna-
goga olim ex odio quod habui ad te non cognos-
ses nec reputans eum esse verum deū, excœcata in in-
tellectu, ex quo etiam ecclesiam odio habui, non crea-
dens eam veram vineam christi: (sed ex quo facta sum
coram eo), i. christo (quasi) expressius dictū. i. pro cer-
to (pacem reperiens,) per illuminationem fidelis, & remis-
sionem peccatorum, corrigo errorem meum, & culpam
meam, & qd ecclesia est vera sponsa christi confiteor: pro-
clusus

Psal. 218.

cuius amore parata est exponere se totam ut pro me salutem que est in christo possim consequi. unde vere ore & corde confiteor quod ipsa est vera sponsa christi: & (fuit vinea pacifico) idest, christo, q pacem attulit mundo, (in ea) supple, fide, (que habet populos:) idest in fide catholica, quod idem est quod unius universalis, idest, populorum multorum. Notandum etiam quod non dicit in ea fide, s. quam habent populi, sed que habet populos: quia quodlibet bonum diuinum magis habet nos quam nos habeamus ipsum, inquit, tum huiusmodi dona respectu honorum operum sunt principaliora, quam liberum nostrum arbitrium. Deinde cum dicit.

Tradidit eam custodibus, vir affert pro fructu eius mille argenteos.

Ostendit ecclesiam a christo custodiam, & cōsetuam, dicēs. Bene dico quod ecclesia fuit vinea ipsi christo: quia christus (tradidit eam custodibus) idest, angelis apostolis, & praelatis, quorum qualibet praelatus (vir) idest habens vires in operando in ista vinea, corde fideli (affert) ipsi christo) mille argenteos,) idest, totum tribuit christo, quod sequitur de fructu eius, sive sit temporale, sive spirituale. Deinde cum dicit.

Vinea mea coram me est. Mille tui pacifici & ducenti his qui custodiunt fructus eius.

Quia male ab aliquibus predicta confessio posset intelligi, christus in hac parte supplet confessionem synagogae. Et circa hoc duo facit: primo supplet dictam confessionem: secundo ex dilectione, quam habet synagogam ad ecclesiam, inuitat ecclesiam ad subuentio-
nem synagogae, ibi (que habitas in hortis.) Dupliciter autem posset alicui videri defectus in predicta synagogae confessione, primo in custodia assignatione, quia dixerat quod christus (tradidit eam custodibus,) posset aliquis intelligere christum eam dereliquisse: ad hoc excludendum supplet christus, vinea mea coram me est.) quasi diceret, sic tradidi ecclesiam meam custodiandam aliis, quod etiam per me ipsum immediate habui curam eius, cum sim verus deus omnia immediate conferans. Secundo in fructu assignatione, quia dixerat (vir affert pro fructu eius mille argenteos,) cum in ecclesia nomine viri possint actui intelligi, posset ex hoc videri alicui quod soli actui in ecclesia frustificarent: ideo dominus supplet hanc confessionem, ostendens quod etiam contemplatiui in ecclesia fructificant. Et ideo subdit, o ecclesia (pacifici tui) idest, contemplatiui, qui dicuntur pacifici, quia sunt ab implicatiōnibus secularibus que turbant abstracti, sī (inquam) tales sunt (mille) idest, perfecto fructui respondentes. Dicatum est supra quod (vir affert pro fructu eius mille argenteos, & mille sunt pacifici) idest, contemplatiui, numero & fructu perfecti. Sed quia ad perfectio-
nem vite oportet non solum habere vitam contem-
platiuam, sed etiam actuam ad curā aliorū, tamen

A magis est meritum in contemplatione, quam in actione: & ideo postquam dicit (mille pacifici tui,) subdit (& ducenti qui custodiunt fructus) idest, merita ecclēsiae: ubi maior numerus germinatur. Centenarius, qui etiam germinatus ad ultimum numerorum limitē qui est mille, non peruenit: quia licet vita contemplativa sit meriti amplioris, tamen actua simul & contemplativa meretur pluribus modis. unde super illud (dicens &c.) dicit g. interlinearis: Duplex meretur premiū, qui, & se tuetur, & alios lucratur. Deinde cum dicit.

Que habitas in hortis, amici auscultant, fac me audire vocem tuam.

Christus inuitat ecclesiam ad subueniendum synagogae ex eo quod synagoga eā diligit. Et circa hoc duo facit: primo ponitur eius inuitatio: secundo ecclēsiae responsio, ibi (fuge dilecte mi.) Continetur sic, Vt si nunc induxi te o ecclēsia ad subueniendum synagogae ex amore meo. Cū ergo ipsa synagoga te diligat, quod appetat, quia confessio est te ecclēsiam esse veram (spon-
sam, & vineam meam, huiusmodi amicitia que una con-
fessione, dilectione, & fide, facta est tecum in me, debet te mouere ad subueniendum ei: & hoc est quod ait, Tu ecclēsia (que habitas in hortis) in spiritualibus deliciis, (amici) idest, Iudei, qui iam facti sunt amici tui, quia fideles mei (auscultant) idest, parati sunt & (expectant te) audire, a te doceri: & desiderant verbum cordis, dicentes (fac) o ecclēsia (me) synagogam; tibi fide & charitate sociaram, (audire vocem tuam) scilicet, in prædicatione. Potest etiam hoc accipi ut sit verbum christi inuitans ecclēsiam, ut doceat synagogam & dicit me audire, q̄a reputat sibi fieri quod sit alius propter ipsum. Ultimo autem cum dicit.

Fuge dilecte mi, & assimilare capre, hinc nullos ceruorum super montes aromatū.

Ponitur ecclēsiae responsio, que est, quod tanquam bona sponsa optat ad tempus a christo separari, non ab eius fidei amore, sed ab eius suavitate, hoc est a contemplationis dulcedine ad tempus cadere, ut possit, Iudei iam conuersi, & sic facti fratribus, intendeare per informationem morum, & doctrinæ: ideo ait, (Tu dilecte mi) idest, tu christe, qui habitas super montes aromatum proper altitudinem deputationis, & odorem bonae conuerstationis, & sancte operationis, (fugge) idest, mihi contemplationis dulcedinem subtrahe, ut possim commodius instructioni & informationi lumen dorum vacare: tamen nolo quod hoc sit perpetuo, sed solum ad tempus: ideo ait, (& assimilare capre,) videndo meos defectus, & quam sis mihi in contemplatione necessarius, (assimilare) etiam (hinc nulo ceruorum,) ut ad me agiliter per contemplationem redeas, reg mihi cum delectabili contemplatione infundas. Quod in praesenti vita secundum statū viatorum, & in futura per apertam visionem comprehensorum, dignetur christus operari in nobis: qui cum patre, & spiritu sancto vivit, & regnat per omnia secula seculorum. Amen.

F I N I S.

FORMULARVM SPIRITUALIS INTELLIGENTIAE, que in Canticis canticorum continentur, Index.

Primus numerus Paginam, secundus Columnam indicat.

- A** Ger notat Iudeos. 16.1.a
Aqua notant tribulationes. 17.3.a
Aquilo & Auster significat omnia genera tentationis, & quicquid potest inclinare ad malum. 10.4.c
Arbor malus notat crucem christi. 17.1.c
Cancellus mystice significat dicta Prophetarum. 6.4.b
Capilli notant affectiones. 9.2.a & 10.1.a&. 15.2.c
Capre & cerui mystice significant Prelatos & doctores ecclesie. 6.2.d, & 8.1.d&. 15.1.c. Designantque excellentiam amoris christi. col.4.2& 9.3.c
Caput nominat christum secundum humanitatem. 12.3.a
Caput significat intellectu & voluntatem. 11.2.d&. 15.2.c
Casia significat temperantia. 10.3.c
Cauerna maceriaz mystice significat veritatem fidei. 7.1.d
Cella vinaria mystice significat ubertatem spiritualis letitiae. 6.1.d
Cellaria mystice significat gratiam. 3.4.c
Clypei notant authoritates scripturarum. 9.3.b
Collum mystice significat fidem. 5.1.c & 15.1.d
Collum significat bonam doctrinam, & bonos conceptrus. 9.3.a
Columbarum oculi mystice significant opus bonum, & intentionem rectam. 5.3.b, & 9.1.d&. 12.3.c
Comae capitis christi sunt membra christi. 12.3.a
Crucis significat prudentialia. 10.3.c
Crura nominantur prelati. 12.4.d
Damascus significat diabolum. 15.2.b
Dentes designant cogitationes intellectus. 9.2.c
Dentes & labia notant apostolos & alios sanctos. 15.4.b
Desertum notat afflictionem. 17.1.a
Dextra mystice significat vitam contemplatiuam, & leua vitam actiuam. 6.2.c, & 16.4.c
Digitus significat operationem. 11.4.a
Facies notat bonum exemplum. 7.2.c
Filius in scriptura sacra aliqui plenitudinem significat. 15.2.b
Ficus mystice significat synagogam. 7.1.c
Filius nominatur Iudeus. 4.3.d
Flores designant initia bonorum operum. 7.1.a
Flos mystice significat christum & ecclesiam. 5.4.d
Flores notant bona affectiones. 16.1.d
Foramen nominatur intellectus & affectus. 11.3.c
Foramina petrae mystice significant vulnera christi. 7.1.d
Frater dicitur christus. 16.3.b
Genae notant affectiones. 5.1.b, Opera aperta. 9.2.d, & doctores. 12.3.d
Gladius mystice significat doctrinam sacram. 8.3.d
Greges dicuntur Hæretici. 4.4.d
Hedus notat carnis desideria. 4.4.d
Hortus coclusus, sons signatus nominatur ecclesia. 10.1.c
Hortus notat ecclesiam. 14.1.a
Hyems designat infidelitatem. 6.4.d
Imber designat malitiam intemperantia & voluptuositas. 6.4.d
Abia & dentes notant christi mebra. 15.4.b
Leptalus mystice significat mente sive conscientiam. 5.3.d, & 7.4.b
Leо notat illum qui non refrrenat motus suos per prudentialiam. 9.4.d
Leua aut sinistra mystice significat vitam actiuam, & dextra contemplatiuam. 6.2.c, & 16.4.c
Libanus notat Mundum. 24.2.a
Lilium conuallium significat christum, qui est decor & premiu humi lium. 5.4.d
Lilia mystice significat mundas mentes. 7.3.b, & 9.3.f
Malus mystice significat christum. 6.1.c
Mala punica significant doctrinam ecclesiasticam. 10.3.a
Mala punica notant bonas operationes. 16.1.d, notant prelatos. 14.2.a
Malu granatum notatur cor. 16.4.c
Mammæ significant doctrinam sacrascripturæ. 10.1.d
Mædragora significat Iudeos. 16.1.c
Manus notant operationem. 11.4.a, & 12.2.a
Mater de scriptura sacra. 16.3.b
Mater nominatur synagoga. 4.2.d, & 8.4.d
Meridies mystice significat christum. 4.4.a
Monilia mystice notant illos qui purum & solum Deum tenent in pectore. 5.1.c
Montes mystice significat angelos. 6.3.d, & 7.3.c
Murenulla vermiculata argento mystice significat premium essentiale cum additione premii accidentalis. 5.1.d
Mustum dicuntur opera exteriora. 16.4.b
Myrra significat passionem Christi. 5.2.d, & mortificationem carnis. 8.2.b, & 9.3.d
Nardus mystice significat humilitatem. 5.2.c
Nardus, herba redolens, signifi cat charitatem. 10.3.b
Nasus notat discretionem. 15.2.b
Numerus sexagenarius copet officio. 10.8.3.c
Oculti notat cogitationes. 15.2.a
Oculi animæ sunt intellectus & affectus. 9.1.d
Os mystice significat filium patris, id est christum dominum. 3.1.a
Osculum mystice significat spiritum sanctum. 3.1.a
PAlma notat certamen. 15.3.b item, cruce m. ibidem.c
Paradisus notatur ecclesia. 10.3.a
Pardus significat infidelem. 9.4.d
Paries mystice significat carnem sive humanitatem. 6.4.b
Pelles Salomonis mystice significat ecclesiam primitiuan. 4.3.a
Pessulum ostii significat curam corporalium. 11.4.c
Pharao notat Diabolum. 5.1.a
Potus notat passionem christi. 15.4.b
Purpura mystice significat carnem christi. 15.2.d
Rex in accubitu suo notat filium in finu patris. 5.2.c, & 6.1.d
Salomon notat Christum. 8.4.d
Sapphirus significat i ecclesia contemplatiuos. 12.4.c
Socii & sodales christi nominantur hæretici. 4.4.b
Sol significat Christum. 4.3.b
Spinæ mystice significant tribulationes. 6.1.a
TAbenacula Cedar mystice significat ecclesi primitiuam. 4.3.a
Timores nocturni designant impugnaciones diabolicas. 8.3.d
Triticus notat perseverantiam seu persistentiam. 15.1.a
Tunica significat ista tlpalia. 11.3.b
Turtur mystice significat ardorem charitatis. 5.1.b
Uera significat Iudeos. 16.2.b
Uera notant duo testamēta, vel sensum literalē quē significant voces, & mysticū quē significant res. 9.3.c&, 15.1.c&, 17.4.c
Uera mystice significat dulcedine. 3.2.d
Vestimenta significat carnem. 10.2.b
Vinea sevilla notat iudeos. 16.1.b
Vinea mystice significat Hierusalē. 4.3.d
Vinea florens notat intellectu proferente bonas cogitationes. 16.1.d
Vineæ florentes designant populum gentilem. 7.1.c
Vinum notat abundantiam spiritualis letitiae. 16.4.b
Vox turturis mystice significat auxilium spiritus sancti. 7.1.b
Vulpes notant hæreticos. 7.2.d
Finis Tabulæ.

D. FRATRIS AEGIDI^I COLVMNAE ROMANI,

ARCHIEPISCOPI BITVRICENSIS ET AQVITANIAE

primatis, ordinis fratrum Eremitarum sancti Augustini
doctoris clarissimi,

Expositio IN CAP. FIRMITER CREDIMVS,
extra de summa Trinitate et fide catholica:

ET IN CAP. C VM MARTHAE,

*extra de Celebration missarum,
copiosa et dilucida, atque*

Nunc primum in lucem edita,

*Cum rerum & uerborum in hac
expositione memorabilium*

Indice.

M. FABIANO GENVENS^I CORRECTORE.

*Summam rerum, quæ hoc opere tractantur,
versa docebit pagina.*

R O M AE

*per Antonium Bladum Impressorem Apostolicum,
Anno Salutis humanæ M D L I I I I.*

Pontificatus S. D. N. I V L I I III. Anno V.

S V M M A C A P I T A A B A E G I D I O
bis duabus Decretalibus exposita.

In Cap. Firmiter credimus.

De Deo quoad eius attributa essentialia & personalia.

De Redemptione humani generis.

De Sacramentis in genere.

De Baptismo & Eucharistia in specie.

In prima parte cap. Cum Marthæ.

Cur in canone Missæ additum est, Mysterium fidei: cum Euāgelistæ referentes formam uerborū à Christo traditam, nullam mentionem de Mysterio fidei faciant. Et additum est, Eleuatis oculis in cœlum: cum de elevatione oculorum in euangelio nihil habeatur. Et in consecratione sanguinis, cum dicitur, Hic est calix sanguinis mei noui & æterni testamenti, additum est, æternu: cum in Euangelio non dicatur noui et æterni, sed noui testamenti tantum. 7.4.d.

Quomodo uera Christi caro est sub speciebus hostiæ, cum Christus loquens de hoc sacramento, dicat: verba, quæ ego locutus sum uobis, spiritus & uita sunt. 10.3.d.

Quomodo Christus incipiat esse sub specie panis. iij. 2.c.

Quomodo possibile est, totum illud corpus, quod in cruce pependit, in tam modica hostia contineri; cum sit tan-
te magnitudinis, & maius à minori contineri non possit. ij. 2.d.

Quomodo Christus simul esse possit in cœlo & in pluribus altaribus. ij. 4.b.

In secunda parte.

Quod aqua, quæ de Christi latere emanauit, fuit uera aqua, non phlegma, ut opinati sunt nonnulli. 12.4.c.

Quomodo aqua cum uino in sanguinem conuertatur. 13.2.a.

Quomodo uinum post consecrationem in calicem appositum circumfunditur sanguini, et sanguinem ipsum non madefacit. 14.2.d.

Quoniam pacto uerba consecrationis exponenda sint. 16.1.b.

In tertia parte.

solutur dubitatio circa Orationem secretam B. Leonis, Annue nobis etcæt. cum in antiquis et modernis co-
dicibus immutata uideatur. Et multa dicuntur de intercessione Sanctorū, et orationibus pro defunctis.

EX F. AMBROSIO CORANO PRIORE

GENERALI ORDINIS FRATRVM

BREMITARVM SANCTI

AVGVSTINI,

Librorum Aegidij Romani series.

 X uiris doctis & eruditis, post unionem diuum hominem fratrem AEGIDIUM ROMANUM de regione Columnæ in primo loco ponimus, quoniam licet multi alij ante ipsum fuerint uiri doctissimi, iste tamen primus fuit, qui doctoratus suscepit insignia, & ad illustrandam humanam atq; diuinam sapientiam animum appulerit. scripsit namq; libros & multos & recondita eruditione refertos. sed solum eos dicam, qui ad meam peruererunt notitiam.

In Dialecticis.

In Artem ueterem Comment.

In libros priorum Comment.

In libros posteriorum præclarissimus Comment.

cuius gratia Rex Anglorum multa Ordini in tota Anglia loca construxit.

In libros Elenchorum sophistorum Comment.

De Medio demonstrationis Tractatus.

In philosophia.

In libros Physicorum Comment.

In libros de Generatione & corrup. Comment.

In libros de Anima Comment.

In Parua naturalia Comment.

In librum de Causis Comment.

De Formatione corporis humani lib.

De Reginime Principum egregium uolumen ad Philippum Pulchrum christianissimum Regem Francorum, ubi omnē Philosophiam moralem complexus est.

De Gratiarum actione ad Bonifacium. viij. Pont. Max.

In libros Rhetoricorum Comment.

In libros Ethicorum, Politicorum, Oeconomicorum Comēt.

De Differentia Ethicorum, Politicorum, & Rhetoricorum Tractatus.

In 12. libros Metaphysicorum egregia Comment.

In eosdem libros Quæstiones disputabiles.

Theorematum de esse & essentia.

De erroribus Philosophorum lib.

De Primo principio, seu de esse & essentia Quest.

De intellectu possibili lib.

De Pluralitate formarum lib.

De Materia Cœli lib.

. In Theologia.

In Exameron lib. 2.

In totum Canonem Bibliæ, & sufficientiam librorum, & excellentiam sacre scripture Tract.

In librum Canticorum Comment.

In Epistolam ad Romanos Comment.

In Epistolas ad Corinthios Comment.

In Epistolas canonicas inceptus Comment.

In illud Canonice Ioannis: Omne quod est in mundo etcæter interpretatio.

In Psal. Eructauit cor meum uerbum bonum, de divina Sapientia tractatus digniss.

In Euangelium Ioannis Tractatus. 2.

Sermones ad clerum & ad populum.

In primum sententiarum uolumen unum.

In secundum Sententiarum uolumina. 2.

In Tertium sententiarum uolumen unum.

De corpore Christi Theorematum.

De Charaktere tractatus.

De Paradiso & inferno lib.

De subiecto Theologie Tractatus.

De Articulis fidei lib.

De peccato originali Tract.

De Prædestinatione & præscientia lib.

De Diuina influentia in Beatos Tract.

De Cognitionibus Angelorum lib.

De Motu Angelorum lib.

De Compositione Angelorum lib.

De Mensura Angelorum lib.

De Resurrectione quæstiones.

Quodlibeta sex.

Compendium Theologie.

Contra expōnem Petri Ioannis de Narbona super Apocalyp. ex mandato Beatis. Bonifacij. viij

In ius canonicum de summa Trinitate & fide Catholicæ C. Firmiter, et C. Damnamus: et super decretale cū Marthæ, de Celeb. misericordiæ expositio.

De Renunciatione Papæ Tract.

De Ecclesiastica potestate lib. 3. in uno uolum.

Contra Exemptos lib.

Contra impugnantes S. Thomam Defensorium.

Contra hereticos librum, quem Terrens fulmen appellauit.

AA ij

EX IOANNE TRITTENHEIMIO ABBATE

SPANHEIMENSE.

AEGIDIUS de Roma, Ordinis fratrum Eremitarum s. Augustini Prior generalis, ac deinde Bitu
ricensis Archiepiscopus, beati Thomae Aquinatis quondam auditor, vir in diuinis scripturis eruditissi
mus, & in Philosophia Aristotelica nulli suo tempore secundus, ingenio subtilis, sermone scholasticus, uita
& conuersatione deuotus. scripsit multa & pene infinita opuscula, de quibus ad manus nostras pauca
peruenerunt.

In officium Missæ lib.¹⁴

Epiſtolæ notabiles.

Claruit sub Rodulpho imperatore, anno Domini M. C C L X X X. hæc præfatus Abbas.

Alia quoq; multa edidit, quæ ad nos cispenninos non uenerunt: nam & studium & tempus suum ferè
totum Lutetiae Parisiorum, & in alijs Galliæ partibus, cum Christianissimo Rege Francorum, & in cele-
berrimis Parisiorum Gymnasys consumpsit. De quo profectò non tantum librorum admiranda est multitu-
do, quantum sui acumen ingenij, & tenacissimæ memoriae donum stupendum, quod in tot tantisq; eius dis-
citis in nullo unquam sibi ipse est aduersatus, nihilq; reprehensione aut retractatione dignum pronunciauit: no
enim tum hoc, tum illud, ut pleriq; faciunt, sed semper idem affuerauit. Pectus in soluendis Quæſtionibus
habuit amplissimum fundamenta irrefragabilia, rerum exquitor diligentissimus, in dicendo singularis: et
quidem ita clarus, ut hic omnis humanæ & diuinæ sapientiæ ex omnibus doctoribus scholasticis solus ar-
cana dilucidasse uideatur. Qui ob eius singularem sanctimoniam & doctrinam, Francorū Regi carissimus
semper fuit: tandemq; per Bonifacium. VIII. Pont. Max. in Archiepiscopum Bituricensis ecclesiæ, et Prima
tem Aquitaniæ solemniter consecratus est: Cardinalium quoq; Sanctæ Romanae Ecclesiæ coetui fuit adscri-
ptus, sed matura morte minime diuulgatus.

RERVM ET VERBORVM IN HAC EXPOSIT

TIONE MEMORABILIVM

INDEX.

Primus numerus paginam: secundus columnam indicat.

A

- A**BBAS Ioachim contra Petrum Lombardum de unitate Trinitatis. 4.4.a.
Abbas Ioachim Florentini monasterij excusū institutor. 7.1.b.
Accidentium naturaliter non est mixtio, licet in sacramento altaris miraculosè fieri possit. 14.1.a.
Accidentia in resolutione remouētur primo ab ipso re. 14.3.a.
Accidentia in consecratione duobus modis subiecti: mutare dicuntur. 14.4.c.
Accidentia de subiecto in subiectū naturaliter transmigrare non possunt. 15.1.d.
Aegidius requisitus a Dominis & amicis exposuit decretalem de canone Missæ. 7.3.a.
Aegidius composuit theorematā de corpore Christi ante expositionem Decret. de summa Trinitate & de canone Missæ. 13.4.c.
Aeg. composuit Quodl. 1. et 2. ante expōnem Decret. de celeb. Missæ. ij.4.b.
Affirmationes de Deo sunt incomplacē, negationes ueritatis. 1.3.a.
Agens diuinum et naturale quō differunt. ij.1.c.
Almaricij dogma condonatur. 7.2.b.
Anima et caro constituant unā naturā tertiam. 3.2.a.
Anime decedentes sunt in triplex differētia. 17.1.b.
Anime in purgatorio nō decedunt cum aliqua culpa mortali, sed ueniali et obligatione ad poenā. 17.3.a.
Aqua uera exiuit de latere christi, nō pblegma. 12. 14. diet. 15.1.b.
Aqua in scripturis sanctis populi repræsentantur. 15.3.c.
Aqua in sacramento altaris coramficitur uino, & cur. 15.4.a. et 16.2.a.
Aqua cum uino in calice mixtio potest esse ueritas & figura, & quomodo. 13.1.b.
Aqua si non apponcretur uino; in sola uino posset fieri sacramentum. 15.4.b.
Aqua sub forma proprietō est de ueritate humanae naturae. 15.3.a.
Argumentū à simili uisimū est, & cur. 6.4.d.
Aristotelis error. 2.2.c.
Augustinus uidetur uelle, q̄ memoriam, intelligētias, et uoluntas sint idem quod eſſentia animæ. 6.2.c.

B

- B**aptismus à quocūq; (etiam heretico) in casu cœſitatis potest dari. 4.2.b.
Baptismus Apostolorum tempore confabebatur in invocatiōne Christi, & cur. 4.2.d.
Baptismi materia est aqua, & cur. 4.2.d.
Baptismus directe & principaliter contra origines le peccatum. 4.3.a.
Baptismo rite collato omnia peccata quoad calpā et poenam dimittuntur. 4.3.a.
Beatorum orationibus indigemus, et cur. 16.3.d.
Beatorum priuilegium duplex, essentiale & acciden-

C

- C**arū Christi, quæ in altari sumuntur, est spiritus & uita, & quomodo. ij.2.a.
Catholica assertio de identitate diuinæ essentiae cum personis. 5.3.d. et 6. usq; ad finē. 2. par.
Christi: unio in natura quomodo sit facta. 2.2.a.
Christus descendit ad inferos in Anima, & resurrexit in carne. 3.3.d.
Christus in ecclesia est sacerdos et sacrificium. 3.4.b
Christus multa dixit; que in nullo Evangeliorum est memorantur. 8.4.a.
Christus in sacramento totus est sub utraq; specie, sed non eodem modo. 4.1.b. et 14.1.c.
Christus sub specie panis & uini significat corpus Christi mysticum. 4.2.a.
Christus quomodo incipit esse sub speciebus hostiarum. ij.2.c. et col. 3.d.
Christus modo oppositio est in eccl. dominib; hostiis, et quomodo. ij.2.b. et 5.2.c. (bus. 4.3.a.)
Christi corporis cibis quō differt à cibis corporalibus Christiani et fideles recipiuntur per fidem, sunt una eccl. catholica, per charitatem uero sunt unum regnum. 5.2.c.

- C**hristianū perfectio est renunciare propria. 5.1.b.
Communia aliqua toti Trinitati possunt speciali causa uni personæ appropriari. 3.1.b.
Conuersio in sacramento altaris est opposita conuer- uersioni naturali, & quomodo. 13.4.d.
Conuersio panis in uerum christi corpus: et uini in uerum sanguinem, speciali modo appellatur Transubstantiatio, & cur. 9.3.d. et ij.1.d.

INDEX

Corpus Christi quomodo incipiat esse sub speciebus panis. 4.2.c.

Corpus Christi ex iunctu sacramenti est solum sub speciebus panis, & sanguis sub speciebus uini: ex concomitantia uero naturali sub speciebus panis est sanguis, & sub speciebus uini est corpus. 4.1.c. et 14.1.c.

Corpus Christi uerum est in cibo localiter, et in pluribus hostiis idem simul sacramentaliter, et quomodo. 4.4.a.d.

Corpus Christi in hostia significat corpus Christi mysticum. 4.2.a.

Creature omnis composita. 1.3.d.

Creature esse differt ab essentia, & virtus a substantia. 1.3.d.

Creature si essent ab essentia diuina separatae ad nihilum tenderent. 6.2.a.

Cruis Christi se habuit ut altare ipsi Christi. 3.4.c.

D

Deus secundum B. Anselmum, est quicquid meum est esse quam non esse. 1.2.d.

Deus est infinitorum nominum, & cur. 1.2.d.

Deus est suum esse & sua uirtus. 1.4.a.

Deum esse substantiam, improprie dicitur. 1.3.c.

Deus solus uere est. 1.3.c.

Deus simpliciter et omnino simplex est; creature omnis composita. 1.3.d.

Dei essentia in quatuor differt ab essentia nostra. 2.1.a.

Deus quatuor ab initio temporis creauit, tempus, coelum empyrium, Angelum, et materiam. 2.2.d.

Deus prout tempora requirebant humano generi tribuit salutaria. 2.4.c.d.

Deus trinus & unus ab anima nostra representatur, & quomodo. 6.2.b.

Deus praedicatur de homine, & quomodo. 3.2.d.

Diabolus creatus fuit bonus. 2.3.b.

Diaboli lapsus eur irreparabilis fuit. 2.3.d.

Distinctio in diuinis non est per absoluta, sed per relata. 6.1.a.

E

Eccllesia est universalis, non synagoga, & cur. 3.4.b

Ecclesiæ catholicæ ordinatio. 3.3.d.

Ecclesiæ Romana est cunctorum fidelium mater et magistra. 7.1.a. et col. 3.d.

Ecclesiæ catholicæ decreta prætermittentes, graui ter peccant. 8.1.a.

Ecclesiæ quoad formam uerborum consecrationis per

ipso apostolos fuit edicta. 9.2.b.

Eccllesia, cum dicit, sub accidentibus uini latere corpus, accipit corpus, ut sanguis quoddam corpus dici potest. 14.2.b.

Effectus incarnationis Iesu Christi. 3.3.b.

Errore Aristoteles mundi principio. 2.2.c.

Errore Manichæorū de rerū principio. 2.2.b. et 10.2.b

Errore quorundam de Diaboli malitia. 2.3.b.

Errore quorundam hæreticorū de Christi anima. 3.1.d.

Errore Tatiani, & Encratitarum circa matrimonium. 4.3.c.

Errore hereticorum dicentium in sacramento altaris non esse uera carne, sed mystice. 10.3.d. 10. Octo capitulo nostro tempore.

Errore Armeniorum quorundam de aqua illa, que de Christi latere emanauit. 12.4.d.

Errore medicorum de aqua cum miscetur uino. 13.1.d.

Erroris Ioachimi de unitate essentiae confutatio. 5.3. usq; ad finem. 2.par.

Esse differt ab essentia in creaturis. 1.3.d.

Essentia diuina ut essentia non generat, neque genera tur: non spiratur, neque spiratur, & cur. 4.4.c.

Essentialia dicuntur de qualibet persona diuina singulariter, & de omnibus non pluraliter. 5.3.d.

Evangeliæ secundum simplicem ueritatem scripturam de Christo. 9.2.c.

Evangeliu fuit datum omni genti. 3.4.a.

Eucharistia. 3.4.d.

Eucharistie sacramentum perficit unitatis mysterium. 4.1.a.

Eucharistia cur uobis proponitur sub speciebus passus. & uini. 4.1.b.

Eucharistia in sacramento quid est signum tantum res tantum, res & signum. 4.1.d. et 12.3.c.

Eucharistia animam Deo contingit, neque spiritualiter reficit. 9.4.a.

Eucharistia est signum maxime dilectionis Dei erga nos. 15.3.d.

Eucharistia in sacramento aqua miscetur uino, & cur. 15.4.a.

Fides catholica est ratio, & aliæ scientie innititur lumini humano. 1.2.a.

Fideles ut uniuntur per fidem sunt una eccllesia catholicæ, ut uero uniuntur per charitatem sunt unum regnum. 5.2.c.

Filius est uerbum Patris. 1.4.c.

Filius in diuinis generatur per intellectum. 1.4.a.

Filius semper absq; initio & fine est ex patre nascens. 2.1.a.

forma

INDEX

Forma uerborum in canone Missæ tradita in tribus
differt à forma uerborū tradita in euang. 8.3.a.
Forma uerborum consecrationis ab apostolis tradit
ta.9.2.b.
Fructus et utilitas ex eucharistia dignè sūpta.9.4.a.

G

Generatio, quam filius accepit à patre, est intel
lectualis, non materialis.1.4.a
Generatio causatur à tempore per accidens. 9. 4.d.

H

Hæreticus propriè est ille, in cuius intellectu
est error, & in uoluntate pertinacia circa ea
quaे sunt fidei, 7.2.
Homo congruè restauratus, et cur.2.3.d
Homo est Deus, uera est propositio, & quo.3.2.d.
Hominis ad redemptionem quatuor concurrunt, &
qua.2.3.d.

Hostiae fractione non frangitur corpus Christi, sicut
speciei uini sumptione non diuiditur Christi san
guis.13.4.b.
Humores quatuor in humano corpore.15.2.c.

I

IDiomatum communicatio quare, & quomodo fuit
in Christo.3.2.c.
Incarnationis Iesu Christi modus.3.1.c.d.
Incarnationis Iesu Christi effectus.3.3.b.
Iudaico populo solum, non omni genti fuit data lex
Mosis.3.4.a.
Iacobini abbatis error de essentia Trinitatis.4.4.b
a. et 5.col.1.2.3.

L

Lex Moysis iudeis solum tradita, Euangelium
omni creature.3.4.a.
Lex dicit nos ad Christum.2.3.d.
Lex euāglica in quo differat à lege Mosaica.3.4.a

M

Manichei dicebant nouum testamentum debet
re aliquando cessare.10.2.b.
Manichei errauerunt circa opus creationis. 2.2.c.
Maiores cause à sede Petri sunt decidendæ. 7.3.d.
Modus incarnationis Iesu Christi.3.1.c.d.

N

Negationes in diuinis sunt uere, affirmations
autem incompatib.1.3.a.
Natura una tertia cōflatur ex anima et carne.3.2.a

O

Omnia indigent Deo auctore et conservatore.
6.2.a.
Opera trinitatis indiuisa, & cur.2.4.d.

Opiniones de forma uerborum eucharistie sacra
mentum confientium.8.2.d. (13.2.a
Opiniones de aqua apposita uino in calice.12.4.d. et
Opus sapientis duplex, determinare ueritatem, &
explodere falsitatem.1.1.a.

Orationes pro ijs, qui sunt in Inferno, sunt uiuorum
consolationes.17.1.d.

Orationes, quaे fiunt pro sanctis, sunt gratiarum
actiones, ut supra.

Ordo seruandus in narrando alicuius sententiam et
positionem.4.3.d.

Origo personarum diuinarum causa est earundem
distinctionis.1.1.b.

P

Pater sicut intelligendo se generat filium, sic pa
ter & filius diligendo se producunt spiritum
sanctum.1.4.c.

Pater & filius spirant spiritum sanctum in eo q
unum principium eius.1.4.d.

Pater, & filius, & spiritus sanctus coæquales, Om
nipotentes, & coæterni.3.1. et 2.

Pater filius, & spiritus sunt una res omnino.6.3.d.

Paupertas facit ad uitæ perfectionem, et quo.9.1.a.
Peccat grauerter qui decreta ecclesiae catholicae præ
termittunt.8.1.a

Perfetto in creatura attribuitur Deo per positio
nem, imperfectio per remotionem.1.2.c

Personarum diuinarum originem sequitur earun
dem distinctio.1.1.b

Petri sedes est in topo terrarum orbe omnium aliarū
sedium prima, & iudex.7.2.b. et col.3.d

Petrus apostolorum princeps addidit, enim, uerbis
consecrationis panis.8.1.b

Poenitentiam D. Hieronymus appellat secundam tas
bulam, & cur.4.3.a

Poenitentia ordinatur directe cōtra peccatum actua
le.4.3.a

Priora in compositione sunt posteriora in resolutio
ne.14.2.d

Propositio hæc Homo est Deus, uera est, & quo
modo.3.2.d

Q

Quantitas sola de se est extensa & occupat lo
cum, cetera per quantitatem.ij.3.a

Quantitas corporis Christi in hostia est modo indis
uisibilis.ij.3.c

R

Ratio, & pater & filius et spiritus sunt una
res omnino.6.3.d

INDEX

Ratio erronea fallit aut quia assumit falsa, aut multiplicia. 10.4.c
 Redemptio hominis facta fuit legislatione, christi incarnatione, ecclesiae catholicae ordinatione, & sacramentorum institutione. 2.3.d
 Res relate in diuinis sunt tres, res absoluta una, que non ponit in numerum cum eis. 5.4.d
 Res cum corruptitur perdit primo accidentia propria, deinde substantiam; cum generatur, econtra. 14.3.a
 Romana ecclesia est cunctorum fidelium mater & magistra. 7.2.a

Sacerdos solum potest eucharistiae sacramentum confidere. 4.1.b. et 8.1.c
 sacerdos in persona Christi profert uerba consecrationis. 8.1.c.d
 sacerdotis intentio ad consecrationem requiritur. 15.3.a
 sacerdos quid confecisset si in triduo mortis Christi confecisset. 4.1.c. et 14.1.d
 sacerdos intendet celebrare secundam missam, post sumptionem sanguinis non debet digitorum lossum sumere. 13.3.c
 sacerdos debet apponere modicum de aqua in calice, sufficiunt tres stillae, & cur. 15.4.c
 sacerdos conficeret, peccaret tamen, si aquam uino nan apponeret. 15.4.b
 sacramenta sunt animae medicamina. 2.4.a
 sacramenta ecclesiae sunt septem. 3.4.d
 in sacramentis est aliquid assignare quod est signum tantum, quod est res tantum, quod est signum et res. 4.1.d
 sanguis Christi communi uocabulo potest appellari corpus. 14.2.a
 sanctorum orationibus indigemus, et cur. 16.3.d
 sanctorum premium duplex, essentiale & accidentale. 16.4.b
 sapientis munus. 1.1.a
 scientia theologica in duabus excedit alias scientias. 1.1.d. et col. 2.a
 scripturae sacrae aliquid potest addere, & quomodo. 7.4.b
 spiritus sanctus est amor patris et filii. 1.4.c
 spiritus sanctus a patre & filio aequaliter procedit, & quomodo. 1.4.d
 spiritus sanctus semper absq; initio & fine est pariter a patre & filio procedens. 2.1.a

sabstantia non ita propriè sicut essentia dicitur de Deo, & cur. 1.3.c
 sabstantia rei tota uirtute diuina potest in totam conuerti alterius rei substantiam. ij.1.d
 substantia corporalis, que de se est indivisibilis, ut comparatur ad locum mediante quantitate, est ibi modo divisibilis. ij.2.a

Tempus per se corruptit, si autem generat, per accidens est. 9.4.d
 testamentum uetus ut figura, nouum ut ueritas. 10.1.d
 testamentum uetus transitorium, quoad coemorialia & figuram, non quoad moralia & ueritatem. 10.2.c
 testamentum uetus promittebat temporalia, nouum aeterna. 9.4.d
 testamentum nouum dicitur aeternum, et cur. 9.4.c. et 10. eol. 1. et 2.
 testamenti uerbum in scripturis sanctis interdum pro promissione accipitur. 10.2.d
 testamentum ultimum, sicut & prima donatio uatum tenet, & cur. 10.1.b.c
 theologia excedit alias scientias, quantum ad firmitatem adhesionis, & quantum ad exclusiōem erroris. 1.1.d. et col. 2.a
 Trinitatis opera indivisa, & cur. 2.4.d
 Trinitas quoad essentiam indivisa, quoad personales proprietates discrete. 2.4.b
 Trinitas tota quomodo operata est filii incarnationem. 3.1.a
Verbum diuinum in quo differt a uerbo nostro. 1.4.b
 verbum diuinum non fuit unitu humanitati christi in unitate naturae, sed in unitate personae. 3.2.a
 verba consecrationis quedam fuit de congruitate, quedam de necessitate. 7.4.d. et 8.2.d
 verbâ de forma sacramenti euchar. sunt significativa & effectiva. 8.1.b. et 16.1.c
 verba consecrationis expôntur. 16.1.b
 vinum post consecrationem appositum in calice, nec in sanguine trahit, nec misceatur sanguini. 13.4.c
 virginitas melior est quam matrimonium. 4.9.c
 Unio christi in natura humana quo facta sit. 3.2.a
 unum & idem potest esse ueritas & figura. 10.4.d. et 12.1.d. et col. 2 per totum.
 utilitas sacramenti eucharistiae. 2.4.a

INDEX LOCORVM SACRAE SCRITVRÆ AB
Acgidio passim his duabus decretalibus expositorum.

- Gen.1.a In principio Deus creauit cœlum & terram.2.2.d
 Gen.1.d Videlicet Deus, curia, quæ fecerat. & erant ualde bona.2.3.b
 3.Reg.22.a Populus meus, & populus tuus unum sunt.5.1.d
 Psal.148. Dixit, & facta sunt.8.1.c
 Eccles.24.c Qui elucidant me, uitam æternam habebunt.7.4.c
 Isa.32.d Beati qui seminant super aquas.15.3.c
 Ezech.10.c Quasi sit rota in medio rotæ.10.1.d
 Matth.5.g Estote perfecti, sicut & pater uestræ cœlestis perfectus est.6.4.b
 Matth.19.c Si uis perfectus es, uade & uende etcæ.9.1.a
 Matth.26.d Tristis est anima mea usq; ad mortem.3.1.d
 Matth.28.d Euntes ergo, docete omnes gentes, baptizantes etcæ.3.4.a
 Mar.15.d Videns autem Centurio, qui ex aduerso stabant, quia sic clamans expirasset, ait: Verè hic homo filius Dei erat.5.3.a
 Ioan.6.g Verba, quæ ego locutus sum uobis, spiritus & uita sunt.10.3.d
 Ioan.8.f Ille homicida erat ab initio, & in ueritate non stetit.2.3.c
 Ioan.10.f Pater quod dedit mihi maius est omnibus.6.3.b
 Ioan.16.b Multa habeo uobis dicere, sed non potestis portare modò.2.4.d
 Ioan.17.b.c Ut sint unum, sicut & nos unum sumus.5.1.d
 Ioan.21.d Sunt autem & alia multa, quæ fecit Iesus, quæ etcæ.8.4.a
 Act.2.f. et 10.g Baptizetur unusquisq; uestrum in nomine Iesu Christi.4.2.d
 Act.4.f Multitudinis credentium erat cor unum, & anima mea.5.1.c
 Rom.1.a Segregatus in euangelium Dei.9.1.a
 Rom.12.a Omnes unum corpus sumus in Christo.5.1.c, et ij.3.b
 1.Cor.3.b Qui plantat & qui rigat unum sunt.5.1.c
 1.Cor.6.d Qui adhaeret Deo, unus spiritus est cum illo.5.1.c
 1.Cor.7.g Qui matrimonio iungit uirginem suam, beneficit: & qui non iungit, melius facit.4.3.c
 1.Cor.10.a Petra autem erat christus.10.3.d.
 1.Cor.14.c Qui manducat & bibit indigne, iudicium sibi etcæ.4.2.c
 1.Cor.14.f Quotienscunq; māducabitis panē hūc et calicē bibeatis, morte domini annūciabitis.15.3.d.
 1.Cor.13.b Charitas non querit quæ sua sunt.9.1.b
 Gal.1.c Cum autem placuit ei qui me segregauit ex utero matris meæ.9.1.d
 Heb.9.c Semetipsum obtulit immaculatum Deo uiuenti.3.4.c
 Iac.1.a Apud quem non est transmutatio nec uicissitudinis obumbratio.1.4.d
 1.Ioan.5.b Tres sunt qui testimonium dant in coelo: pater etcæ.5.2.a
 Apoc.22.d Si quis apposuerit adhæc, apponet Deus super illum plagas scriptas in libro isto.7.4.b.

BRRATA, QVAB COLLIGENDO INDICE
 deprehendimus, sic restituenda.

B.R.R.

pag.	col.	lin.	
1.	2.	20.	distinctionem, personarum
1.	3.	22.	sic, est
2.	2.	23.	Manichei
2.	3.	34.	veritate, non
2.	2.	48.	empireum
2.	4.	35.	proto
4.	1.	34.	motuus
2.	3.	58.	pedagogus
4.	2.	4.	misticum
5.	3.	8.	existens
8.	1.	11.	dicere, ly enim
8.	4.	glos.	Philosophica
8.	4.	20.	libros
9.	2.	4.	fuit, ab
9.	3.	13.	in esse
9.	4.	11.	hmōi, sacramento
10.	1.	57.	uterus
10.	2.	44.	continebat
10.	2.	46.	ceremonialia
10.	3.	20.	imma, cescibilem
Numer.		sequentis pag.	
11.	2.	9.	phantasticam
12.	1.	46.	cum
12.	4.	30.	scolasticos
12.	4.	48.	phlegma
13.	1.	13.	lo quebatur
13.	3.	29.	maneret
14.	1.	6.	ampullofa

REST.

distinctionem personarum
sic est
Manichei
veritate non
empyrium
proto
mortuus
pædagogus
mysticum
existens
dicere ly enim
Philosophica
libros
fuit ab
inesse
hmōi sacramēto
uterus
continebat
ceremonialia
immarcescibilem
ij.
phantasticam
cum
scolasticos
phlegma
lo quebatur
maneret
ampullofa

E X P O S I T I O . D . A E G I D I I
Romani, Archiepiscopi Bituricensis, ordinis
fratrum Eremitarum s. Augusti, super
cap. firmiter de sum. Trinit. et fid.
catho. accuratissime castigata, et
in lucem primo edita,
Magistro Fabiano de Genua correctore.

I R M I T E R Credimus, &c.
 Hæc Decretalis intitulatur de summa Trinitate & fide catho. & dicitur fuisse edita a Domino Innocentio Papa Tertio in generali Concilio. Innocentius ergo tertius in hac decretali duo facit, quia primo determinat veritatē. Secundo remouet errores. Est. n. duplex opus sapientis, videlicet non metiri de quibus nouit in determinando veritatem, & manifestare mentientē, in destruendo errores. Secū da pars īcipit ibi, (Damnamus. ergo & reprobus.) Circa primū tria facit, secundū q̄ tria sunt determinanda circa summam trinitatē & fidem catholicā. Nā quicquid est determinandum de summa trinitate & fide catholica, vel pertinet ad ipsam trinitatem in se, vel pertinet ad opus creationis, vel ad opus recreatiōis. Primo ergo determinat de summa trinitate in se. Secundo determinat, de opere creationis. Tertio de ope re creationis. Seqūda ibi, (Vnū vniuersorū principium.) Tertia ibi, (Diabolus enim et alii demones.) Ad euidētiā autē primæ partis, sciendū q̄ in diuinis nō posset esse vnitatis essentiæ, & trinitatis personarū, nisi esset origo personarum. Nam nīl vna persona oriretur ab altera, non esset distinctio personarum: ait enim Damascenus: lib. 1. de Orthodoxa fide cap. 2. Pātrem & Filium & spiritum sanctum vnum idemq; esse; præter innascentiam, nascētiā, atq; processiō nem. Duo ergo facit, quia primo determinat de ipsa veritate, & vnitate diuinę essentię. Secundo de ipsa personarum origine. ibi (pater a nullo) Dicit ergo q̄ firmiter credimus & simpliciter cōfitemur, qvnuſ ſolus eſt veruſ deuſ, eternuſ, immensuſ, incommutabilis, incomprehensibilis, omnipotens, et ineffabilis. Pater, et filius, & Spiritus sanctus, tres quidem personæ, ſed vna eſſentia, ſubſtantia, ſeu natura, ſimplex omnino. Notandum q̄ ea quæ traduntur in fide catholica (quantū ad p̄ſens ſpectat) in duobus excedunt ea quæ traduntur in aliis ſcientiis, videlicet in firmitate adhæſionis, & in exclusione erroris. Nā licet tradita in aliis ſcientiis videantur conſentanea his, quæ ex ſenſib⁹ oriuntur, firmius tamē adhæremus fidei catholicae, q̄ adhæreamus qui buſcūq; traditiſ in aliis ſcientiis. Nō enim vnuſ ſidelis p̄mitteret ſibi amputari caput, pro aliquo dicto in aliis ſcientiis, ſicut p̄mitteret pro aliquo articulo fidei catholicae. Secundo fides catholica excedit alias ſcientias in exclusione erroris: quia

CATHOLICA.

(ve plurimū) in ſciētiis humanit⁹ traditiſ, ſimul cum veritate admifcentur falſitatiſ & erroreſ: ſed a fide catholica excluditur omnis error, & eſt ratio, quia alia ſciētiæ innituntur lumini humano, ſed hæc ſcientia eſt diuinitus inspirata & innititur lumini diuino, quod falli non potest.

Ideo ait: Firmiter credimus, quia fidei catholicae Qua de cauſa debemus firmiter adhæſere, & ſimpliciter, ideſt bis que ſunt ſi ſine plica erroris conſiteri: quia (vt tactum eſt) dei, firmiter fides catholica excedit alias ſcientias non ſolum adhæſionis, ſed etiā quan- & nō traditiſ tum ad exclusionem erroris. Notandum etiam alijs ſcientijs.

q̄ illa quæ ſunt in illa ſumma trinitate, quaſt ad tria reducuntur quia vel pertinet ad eſſentiæ vni- tate, vel ad personarum distinctionē, vel ad plu- ralitatē attributorum. In litera ergo primo tan- gunt ea quæ pertinent ad pluralitatem attribu- torum, cū dicitur, q̄ eſt vnuſ ſolus Deus, æter- nus, immensus, etc. Secundo tangunt ea quæ pertinet ad diſtinctionē, personarū, cum ſub- iungitur q̄ ille veruſ Deus eſt Pater, Filius, & Spiritus sanctus. Tertio tangunt ea quæ per- tinent ad vnitatem eſſentiæ, cum ſubinfertur, q̄ eſt ibi vna eſſentia, vna ſubſtantia, vna natura, ſimplex omnino. Notandum etiam, q̄ quicquid perfectionis eſt in creatura, totum attribuimus deo per poſitionē, vt ſi perfectionis eſt in crea- turā q̄ ſit bona, iusta, ſapiens, dicimus Deū eſſe bonum, iuſtuſ ſapiētem. Quæ vero ſunt in crea- turis, & denotant imperfectionem, illa deo attri- buimus, nō per poſitionē, ſed per remotionē: vt ſi imperfectionis eſt, q̄ creatura ſit temporalis, ſit cōmensurabilis & comprehensibilis, iſta deo attribuimus per remotionem, & dicimus, Deus non eſt temporalis ſed æternus, non eſt cōmensu- rabilis, ſed immensus, non eſt comprehēſibilis, ſed incomprehēſibilis. Notandum etiam q̄ Deo debent attribui, nō ſolū perfectiones quæ ſunt in creaturis, ſed etiā perfectiones quæ poſſunt eiſ in eſſe: nam omnis perfectio quæ excogitari poſteſt, nobilissimē & excellentissimē in Deo re- ſeruatur. Secundo etiam à Deo remouendæ ſunt non ſolū imperfectiones, quæ ſunt in creaturis, ſed etiā imperfectiones quæ ei poſ- ſet in eſſe: quia in Deo nulla eſt imperfectio. Deus enim, fm Beatum Anſelmuſ, eſt quicquid me- lius eſt eſſe q̄ non eſſe: quia ei cōpetit omnis per- fectione. Siç etiam dicere poſſuimus, q̄ Deus non eſt quicq; melius non eſſe q̄ eſſe: quia ei nul- la competit imperfectio, vt ſi melius eſt nō eſſe cōmensurabilem q̄ eſſe: Deus non eſt cōmensu- ralis quia immensus eſt. Et ſi melius eſt non eſſe temporalement q̄ eſſe: Deus non eſt temporalis, ſed æternus. Igitur cum perfectiones quæ ſunt in creaturis, & quæ etiā in eſſe poſſunt, ſint inſi- tæ, inſinuata poterunt Deo attribui, ſecundū poſi- tionem, quantū ad perfectiones: & inſinuata poſſunt ei attribui ſecundū remotionē, quantum ad imperfectiones. Ideo Dioniſiuſ cap. 12. de Dioniſ. lib. de diuinis nominibus ait, q̄ laudare debemus eum diuini, nom. cap.

Anſelmuſ mo-
no. cap. 17.

DE SUMMA

TRINITATE

qui est infinitus noster. In ita itaq; tanguntur aliqua attributa diuina, cum dī qd' Deus est immensus, incomprensibilis, & cetera huius, nō tñ tangunt oia attributa qd' (vt dictū est), ista sunt quodāmodo infinita. Notandum etiam qd' licet Deo attribuamus aliqua positivē, quia dicimus ipsum esse bonū, sapientē, & iustū, & aliqua ne-

Dionisi lib. de
caelis Hierar.
cap. 2.

*Qua de causa
negationes de
Deo sunt verae,
affirmationes
autem sunt ins
compatibiles.*

*Augustin. 7. de
de Tri. cap. 5.*

*Solus Deus re
re est.*

Cap. 40.

*August. 7. de
trin. cap. 5.*

*Solus Deus est
omnino simplex.*

qui est in infinito noster. In ita itaq; tanguntur aliqua attributa diuina, cum dī qd' Deus est immensus, incomprensibilis, & cetera huius, nō tñ tangunt oia attributa qd' (vt dictū est), ista sunt quodāmodo infinita. Notandum etiam qd' licet Deo attribuamus aliqua positivē, quia dicimus ipsum esse bonū, sapientē, & iustū, & aliqua ne-

non est compositio essentiae & esse: quia Deus est suum esse. Non est ibi compositio virtutis & substantiae: quia Deus est sua virtus. Nō est ibi compositio accidentis & subiecti: quia in Deo nihil est per accidēs. Vt habetur ab August. in pluribus locis in. s. de Trinitate. Merito ergo trin. cap. 2. 3. natura diuina diciē esse omnino simplex. Des 4. et. s.

inde cū dicit. (Pater a nullo) determinat de personarū origine dicens, qd' pater a nullo est, filius autē est a patre solo, sed spiritus sanctus est pariter ab utroq; absq; initio: quia pater generās, filius nascens, spiritus sanctus procedens, sunt consubstantiales, & coequales, & omnipotētes & coeterni. Notandum autē qd' gñatio quam filius accepit a patre, est intellectualis & non materialis. Nam pater intelligendo se, gignit in seipso conceptum quendam, qui conceptus dicitur verbum, & verbū illud gignitur de scientia patris. Sicut etiam in nobis ipsis cum aliquid intelligimus, formamus in nobis ipsis conceptum aliquem qui dicitur verbum. Differt tamen verbū nostrum a verbo diuino, quia verbū nostrum non semper gignitur de nostra scientia, sed alii quando gignitur ex ignorātia. Quia multa dicimus quē ignoramus: vt vult August. 15. de Trini. Sed verbū dei semper generatur de scientia Dei. Nō ergo intelligas qd' filius nascens ex patre, sit aliquid materialiter productum, sed aliquid generatum intellectualiter. Ita qd' filius patris, nihil aliud est qd' verbū patris, ex eius scientia nascens. Notandum etiam qd' sicut pater intelligendo se, generat in se quendam conceptū, & quoddam verbum, quod dicitur filius eius, ita pater & filius diligēdo se, producunt quēdam amorem qui diciē spiritus sanctus. Quare sicut filius est verbum patris, ita spiritus sanctus est amor patris & filii. Pater ergo, quia non accipit esse ab alio, dicitur esse a nullo. Filius vero quia est verbum patris, & accipit esse a patre diciē esse a patre solo, vel diciē esse a patre nascens. Sed spiritus sanctus qui est amor patris & filii, & alius amor procedens a patre & filio, dicitur esse procedens pariter ab utroq;. Notandum etiā qd' facie da est vis in eo qd' dicitur, pariter, idest equaliter. Quare spiritus sanctus a patre & filio aequaliter procedat. August. 5. de Trini. cap. 14.

Sicut p̄ & filius spirant spūm sanctū, nō in eo qd' plura, sed in eo qd' vnu principiū eius, iuxta illud Aug. 5. de Trini. Sicut p̄ & filius per comparationē ad creaturam relatiū dicuntur, creator & unus Deus, sic relatiū ad spūm sanctū vnu principiū. Et sic p̄ & filius spirant spiritū sicut nō in eo qd' diuersi, nec in eo qd' sint plura principia, sed in eo qd' sint vnu principiū. Oportet ergo qd' spūs sicut pcedat pariter ab utroq;. Notandum etiam qd' differt verbū diuinum a verbo nostro, & amor diuinus ab amore nostro, quia nos non semper intelligimus, nec semper diligimus, sed Deus qui omnino est immutabilis, apud quem non est transmutatio nec vicissitudinis obumbratio, semper intelligit, & semper diligit. Jacob. cap. 1.

diligit. Semper ergo est ibi verbum, quod gignitur ex intelligere patris, & semper est ibi amor, qui procedit ex patre & filio. Filius ergo qui est verbum patris, semper ab origine initio & fine est ex patre nascens, & Spiritus sanctus qui est amor patris & filii, semper ab origine initio et fine est procedens patiter ab utroque. Notandum etiam quod substantia dei vel essentia dei (quantum spectat ad praesens) differunt a substantia nostra vel absentia nostra in quatuor. Primo differunt, quia quicquid est in Deo, est idem quod substantia Dei, sed quicquid est in nobis, non est idem quod substantia nostra. Scientia ergo Dei, est idem quod substantia eius, & diligere ipsum Dei, est idem quod substantia eius, sed nostrum scire, & nostrum diligere, non sunt idem quod substantia nostra. Verbum ergo nostrum, & amor noster, non sunt consubstantiales nobis: quia nostrum intelligere ex quo procedit verbum nostrum, & nostrum diligere ex quo procedit amor noster, non sunt idem quod substantia nostra. Sed filius qui est verbum patris, & spiritus sanctus qui est amor eius, sunt consubstantiales Deo: quia in deo scire & diligere sunt idem quod substantia eius.

Secunda differentia inter Dei substantiam et nostram substantiam est, quia substantia dei est omnino simplex, sed nostra non est omnino simplex. Substantia ergo Dei quia omnino simplex est, non habet partem, et partem, filius ergo et spiritus sanctus, qui sunt patris consubstantiales, et habent eandem substantiam cum patre, oportet quod ei tota substantia patris comunicetur, cum ibi propter simplicitatem non sit pars nisi pars dare. Filius ergo et spiritus sanctus sunt coequales patri, quia propter simplicitatem, quae est in deo, cuilibet communicat pater totam substantiam, et totam virtutem suam. Licet ergo, verbum nostrum, et amor noster, possint dici non coequales nobis, filius tamen, qui est verbum patris, et spiritus sanctus, qui est amor patris et filii, sibi coequales sunt. Tertia differentia inter substantiam nostram, et substantiam dei est, quia substantia nostra est imperfecta, et in se non habet omnem potentiam et omnem virtutem, sed substantia dei est omnino perfecta, et in ea reseruantur omnis potentia, et omnis virtus. Est enim substantia diuina ipsum esse, in quo reseruantur omne esse, et per consequens omni posse: et quia filio, et per consequens spiritui sancto, communicat pater totam diuinam essentiam, cum in illa substantia habeat esse omnis potentia, et omnis virtus, oportet quod filius et spiritus sanctus sint omnipotentes sicut et pater, quia habent eandem diuinam essentiam, et totam illam essentiam, quam habet pater. Licet ergo, verbum nostrum et amor noster, non habeant omnem potentiam, filius tamen qui est verbum patris, et spiritus sanctus qui est amor eius, habet omnipotentiam. Quarta differentia est, quia substantia nostra est temporalis et mutabilis, substantia vero diuina est

Quatuor differentiae inter
Dei substantiam
& nostram.
prima.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

æterna & immutabilis. Verbum ergo nostrum & amor noster non habent æternitatem: sed filius, qui est verbum patris, & spiritus sanctus, qui est amor eius, oportet quod sint coæterni patri, quia pater eis comunicat substantiam suam, quam est in cœnaturabilis & æterna. Ex his ergo quatuor differentias, quas habet diuina substantia ad nostram substantiam, verificantur de filio, & de Spiritu sancto, illa quatuor quae dicuntur in litera, videlicet quod sunt consubstantiales, & coæquales, omnipotentes & coæterni, Deinde cum dicit, (Vnum vniuersorum principium.) Determinat de opere creationis dicens, quod ille unus verus Deus, triinus in personis, & unus in substantia, est vnum vniuersorum principium, creator omnium visibilium & invisibilium, spiritualium & corporalium, qui sua omnipotenti virtute simul ab initio temporis utramque de nihilo condidit creaturam, spiritualem & corporalem, angelicam et humanam, hanc enim, humanam scilicet, ex corpore & spiritu constitutam. Non error Manichaei, quia non posuerunt vnum principium vniuersorum, sed dixerunt duo esse principia. Vnum quidem ex quo procedebant bona, alterum vero ex quo mala procederent. Voluerunt etiam quod visibilium corporalia, & spiritualium non esset vnum principium, sed duos Deos afferebant esse, & duo principia: ab uno quorum procedebant haec visibilia corporalia, ab alio vero procedebant invisibilia & spiritualia. Hic ergo error destruitur, ex eo quod in litera dicit, quod Cofutatio error est vnum vniuersorum principium, creator omnium, visibilium, & invisibilium, spiritualium & corporalium. Notandum etiam quod circa productionem rerum errauerunt philosophi dicentes: Mundi Error physiologum esse ab æterno, affertentes etiam ex nihilo primum de mundi nihil fieri posse. Hic autem error eneruat, per principio. hoc quod hic affertur, mundum esse temporale, & ex nihilo creatum. Vnde scribitur, quod sua omnipotenti virtute simul ab initio temporis, utramque rerum de nihilo condidit creaturam. Non ergo mundus est ab æterno, sed ab initio temporis est creatus, non ex preexistenti materia, sed ex nihilo est in esse productus. Notandum etiam quod secundum Bedam, & habetur in glossa super gene. in principio. Quatuor sunt quae creavit Deus ab initio temporis, videlicet tempus, celum empireum angelus, & materia. Nam in principio, id est in creatu ratione, in principio, creavit deus celum, i.e. celum empireum simul. & tertam, i.e. hanc materiam corporalem, & quia Gen. 1. celum empireum statim cum factum fuit (secundum Bedam) mox sanctis angelis est repletum. Illa quatuor fuerunt simul facta, videlicet celum empireum, tempus, & materia corporalis et Angelus: et quia sic est, ideo hic dicitur, quod simul ab initio temporis Deus de nihilo utramque condidit naturam, spiritualem & corporalem, angelicam, & mundanam. Nam (ut tactum est) natura angelica, & hec materia corporalis, simul

A ii

cum tempore habent esse, & sunt creata. Notā dum etiā q̄ distinguendo opera creationis se- cundum opera sex dierum, vt sicut litera in principio geneseos, homo nō fuit factus ab ini- cio temporis, sed fuit factus sexta die. Prius ergo fuit facta spiritualis & corporalis substantia, & deinde facta fuit substantia humana, ex cor- pore et anima, sive ex corpore & spiritu consti- tuta. Deinde cum dicit (diabolus enim) determi- nat de opere recreationis, sive (quod idem est) de opere redemptionis humanarū. Redemptio autē humana lapsus presupponit, nam quia homo lapsus erat per peccatum, ideo indigebat redempcione, homo autem lapsus est ex sugge- stione diaboli. Duo ergo facit: quia primo de- terminat quomodo fuit lapsus ex diabolica sug- gestione. Secundo determinat de hominis re- paratione & redemptio, ibi. (Hęc sancta Trini- tatis) dicit ergo, q̄ diabolus et alii demones, a deo quidem natura creati sunt boni, sed ipsi per se (idest voluntate propria) facti sunt mali. Ho- mo vero diabolica suggestione peccauit. Notā dum autē quosdam errasse dicentes diabolum ab initio creatum fuisse malum, sed hoc est con- tra veritatem, quia, vt dicitur Geneseos Primo. Vidi Deus cuncta quae fecerat, et erant valde bona. Vnūquodq; enim opus diuinum in se ac- ceptum, bonum est, cuncta autem simul sumis- pta, sunt valde bona. Diabolus ergo creatus fuit bonus, nec peccauit in illo instanti in quo fuit creatus, sed creditur modicam morulā fuisse inter creationē et lapsum. Vnde dñs Ioan. 8. de diabolo loquens ait, q̄ ille homicida erat ab initio et in veritate, non stetit. Non dicit q̄ in veritate non fuerit quia bonus aliquādo fuit, tamen in bonitate et veritate non perdurauit, nec sterit, quia quasi statim post creationē pe- cauit. Notandum etiam quod quia homo pec- cauit per alium, cōgruū fuit quod per alium re- stauraretur, ideo lapsus hominis fuit reparabili, diabolus vero qui nō peccauit per alium, sed per se, ideo dicitur non fuisse congruum quod per alium repararetur, nee per se potuit repa- ri, ideo lapsus eius fuit irreparabilis. Vnū Dama scenus lib. secundo, sic ait: Scire oportet quo- niam quod est hominibus mors, hoc Angelis est lapsus, post casum enim nō est Angelis pe- nitentiae locus, vt neq; post mortē hominibus. Deinde cū dicit. (Hęc sancta Trinitas,) in par- te ista, vt dicebatur, determinat de hominis re- demptione. Ad hominis autem redemptionem (quantum ad præsens spectat) quatuor cōcur- runt, videlicet, legis datio, Christi incarnatione, ecclesiæ catholice ordinatio, sacramentorum ins- titutio. Legis enim datio faciebat ad nostram redempcionem, quia lex manuducebat nos ad Christū per quem redempti sumus: iuxta illud, Lex pedagogus noster fuit in Christo, vt ex si- de iustificemur. Christi incarnatione facit ad no- strā redēptionē, quia Christus incarnatus nos

Error quorū
dam de diaboli
malitia.
Gen. 1.
Erroris confu-
satio.

Ioan. 8.

Cur lapsus bo-
minis fuerit re-
parabilis.
Cur lapsus dia-
boli fuerit irre-
parabilis.
De orthodoxa
fide.

Dam. lib. 2.
cap. 4.

Ad hominis re-
demptionē qua-
tuor cōcurrūt.

redemit. Ecclesiæ catholice ordinatio facit ad Gal. 2. nostram redempcionem, quia extra ecclesiā ca- Sacra- menta tholicam non est salus. Sacramentorum institu- sūt animæ me- tio facit ad nostram redempcionem, quia per dicamenta. sacramenta quasi per quedam medicamēta spi- riualem sanitatem recipimus. Quatuor ergo fas- tit, Quia primo determinat de legis datione. Se- cundo de Christi incarnatione. Tertio de cat- holicæ ecclesiæ ordinatione. Quarto de sacra- mentorum institutione: Secunda ibi. (Et tandem vnigenitus,) Tertia ibi. (Vna vero est fidelium.) Quarta ibi. (Cuius corpus et sanguis,) Dicit ergo quod hęc sancta Trinitas secundum cōmu- nem essentiam, individua, et secundum perso- nales pprietates discreta, primo per Moysen et sanctos prophetas, aliisq; famulos suos, iux- ta ordinatissimam dispositionē temporum, hu- mano generi doctrinam tribuit salutarem. Nos tandem etiam quod cum in diuinis sit in effi- cacia unitas, in personis vero distinctio, & alienas, ideo dictum est quod sancta Trinitas secundi cōmunem essentiam est individua, sed secundi personales proprietas discreta, sive distincta. Notandum quod accipiendo large nomen les- gis, possumus intelligere nomine legis, totam doctrinam traditam in veteri testamento. Ideo cum hic agitur de legis datione, sit mentio de doctrina tradita per Moysen, & sanctos pro- phetas, & per alios Dei famulos, de quibus fit mentio in veteri testamento. Notandum etiam quod bonus medicus secundum aliam, & aliam dispositionem infirmi, dat alia & alia medicamēta: Sic Deus tanquam bonus medicus, & bonus pater, secundum conditionem humano generis, propter peccatum prothoparētum egrotatiū iuxta ordinatissimam dispositionem temporū, idest, pr̄ ut tempora requirebant, humano ge- neri tribuit doctrinā salutarem. Ita quod secun- dum alia, & alia tempora (prout videbat nos alii ter, & aliter dispositos) nos alia, & alia docuit. Vnde dominus suis discipulis dicebat, multa ha- beo vobis dicere, sed non potestis portare mo- do. Tāquam ergo bonus docto, suum sermo- nem temperabat, prout auditorum dispositio requirebat. Deinde cum dicit. (Et tandem vn- igenitus,) Determinat de Christi incarnatione: Circa quod tria facit. Quia primo determinat de incarnationis causa. Secundo de incarnationis modo. Tertio de incarnationis effectu. Secūda ibi. (Verus hō factus,) Tertia ibi. (Qui etiā pro salute humani gñis,) Continueat ergo sic. Deus tanq; bonus pater secundū ordinatissimā dispositionē temporū, humano generi doctrinā tribuit salutarem & tandem quando ve- nit plenitudo temporis, i.e. qñ venit tempus grasi- tæ, vnigenitus dei filius I E S V S Xps a tota Trinitate est cōiter incarnatus, ex Maria semper virgine Spiritus sancti cooperatione cōceptus. quare trinitas Notandum autē quod indiuisa sunt opera tri- tis opera sine nitatis, eo quod trium psonarū est indiuisa vo- luntas,

Damas. lib. 3. luntas, & indiuisa substantia, ut vult Damascenus, in libro tertio. Licet ergo solus filius sit incarnatus, illam tamen incarnationem operata est tota trinitas: ut vult August. de trinitate. lib. 1. doxa cap. 14.

Aug. lib. 1. de trin. cap. 5. Bene ergo dictum est yngenitus Dei filius I E S V S Christus à tota trinitate est cō muniter incarnatus. Ponitur autem circa hoc, exemplum: Ut si duæ puellæ induant tertiam, ita tamen quod tertia cooperetur ad huiusmodi inductionem. Secundum hoc, una sola esset induita, sed oēs illæ tres puellæ efficerent illam inductionem: sic & in proposito, Pater, & spiritus sanctus induerunt filium humanā carnem, ita tamen quod filius induit etiam seipsum carnem. Tota ergo trinitas operata est filii Dei incarnationem, solus tamen Dei filius est incarnatus. Notandum etiam, quod ea quæ sunt cōmunia toti trinitati, ex aliqua causa speciali possunt etiam alicui vni personæ appropriari, ut licet potentia, sapientia, & bonitas, sint cōmunia omnibus tribus personis, potentia tamē appropria tur patri, sapientia filio, bonitas vero spiritui sancto. Sic & in proposito, licet tota trinitas opera ta sit incarnationē, attamen opus incarnationis, eo quod fuit opus ad benignitatem pertinens, appropriatur spiritui sancto. Hoc est ergo quod ait: quod I E S V S Christus à tota trinitate cōmuniter incarnatus est: sed tamen per quandā appropriationē, cooperatione spiritus sancti est conceptus ex Maria virginē. Tota ergo trinitas cōmuniter cooperata est illam conceptionem, & illam incarnationem, sed per quandā appropriationē, & quodam modo speciali, dicitur hoc fuisse factū cooperatione spiritus sancti. Deinde cum dicit, (verus homo fatus.) Determinat de modo incarnationis: Circa quod tria sunt attendenda. Nam primo fuit ibi verē humanitatis assumptio, & quantum ad hoc dicit (quod est verus homo factus quia ex anima rationali & humana carne cōpositus.) Secundo fuit ibi non in natura, sed in persona, vnio: & quantum ad hoc sic ait (una in duabus naturis persona, viam vitæ manifestius demonstrauit.) Fuit etiam ibi idiomatum cōmunicatio, ita quod ipsi christo, dei filio, aliqua competebant secundū deitatem, aliqua vero secundū humanitatem. Et quantū ad hoc subdit. (Qui cum, secundū diuinitatem, sit immortalis, & impassibilis, idem ipse secundū humanitatē, factus est mortal, & passibilis.) Notandum autem quodam hęreticos errasse, dicentes christū nō habuisse animam, sed quod deitas fuerit ibi loco anima. Secundum istos. n. quod in aliis hominibus faciebat caro, & anima, hoc in christo fecit caro, & diuinitas. Hęc autē positio stare non potest: quia si christus nō habuisset animā, nō fuisset verus homo, & tamē ipse de seipso testatus est, se habere animā, dicens: Tūc est anima mea usq; ad mortem. Iste ergo error destruitur cum dicitur: Verus homo factus, ex anima rationali, & hu-

Cōda toti trinitati, aliqua speciali cā possunt alicui vni persona ne appropriari.

Error quorū dā hereticorū de christī aia.

Erroris cōfusatio. Matth. 26.

mana carne cōpositus. Notandum etiā qđ in xpo. Nota de vniōe nō fuit facta vnio in natura, ita qđ natura huius inter Deū & mana nō fuit cōuersa in diuinā: nec natura diuina creaturā facta fuit cōuersa in humanā nec ēt ex illis duabus in Christo. naturis, videlicet ex humanitate, & diuinitate, cōflata fuit aliqua tercia natura. Nō, n. possumus dicere, qđ sicut ex anima & carne cōflat vna tercia natura, quę dicitur humanitas, sic ex diuinitate & humilitate conflata fuit aliqua vna natura, ga tunc Deitas non diceret naturā perfectam. Nā quicquid alteri appositum constituit tertium, habet rationem partis, & imperfecti, quod de deitate Quicquid aliter excogitare omnino nefas est. Nullo ergo modo appositū cōdo fuit facta vnio in natura, quia nullo modo fuit tertium habet accipere in Christo vna naturam cōmunem, sed rōnem pars facta fuit vnio in persona, quia in vna persona et imperfecti. sona verbi vnitā fuit duplex natura, diuina, scilicet, & humana. Ideo ait: Quod christus est vna persona in duabus naturis. Notandum etiam quod multifariē multisq; modis, per multas metaphorās, & figurās, atq; enigmata loquutus est olim deus patribus veteris testamenti, in prophetis, idest, per prophetas, sed nos Heb. 1. uissime his diebus claret, & aperte loquitur est nobis in filio, idest, per filium. Ex quia filius vias vitae in omnibus prophetis nobis demonstrauit, ideo hic in litera dicitur: Quod ipse Christus homo factus nobis viam vitae manifestius demonstrauit. Notandum etiam quod in Christo fuit cōmunicatio idiomatum, quæ cōmunicatio sic intelligitur. Quia quę erant hominis Quo ērare deo attribuuntur, quia ipse deus patiebatur, in Christo fuit ipse dei filius mortuus fuit, ipse Dei filius natus idiomatum est, ex Maria virginē, & fuit eleuatus in cruce cōficatio. Constat autem quod pati, mori, nasci ex Iohann. iij. muliere, leuari in cruce, non sunt Dei, secundum quod Deus, sed magis sunt hominis, in eo quod homo. Dicebatur enim filius hominis, etiam ante ascensionem, esse in celo, iuxta illud quod habetur Iohann. iii. Nemo ascendit in celum, nisi qui descendit de celo filius hominis qui est in celo. Loquebatur enim dominus de filio hominis, qui erat in terra, & dicebat se esse in celo, quod ei non poterat competere, in eo quod homo, sed in eo quod Deus. Quid plura! Tali fuit vnio illa quod fecit Deum hominem, & hominem Deum. Nō autem potuit esse maior cōmunicatio idiomatum quā quod homo prae dicetur de Deo. Ita quod hoc idioma, & hoc nomen, & hoc vocabulū homo Deo attribuatur, & dicatur Deus homo, & Deus prædicetur de homine, quia hoc idioma, & hoc nomen, & hoc vocabulū Deus, attribuebatur homini, & dicebatur homo Deus. Notandum etiam, quod si in eodem supposito esset musica, & ars ædificativa tunc musicus esset ædificator, & eodem verso: Etsi in eodem pomo esset color & sapor, tunc coloratum esset sapidum, & sapidum coloratum. Et tunc si idem esset musicus, & ædificator, quā essent musici competenter ædificatores.

ri, ita quod ædificator posset cantare, & quæ essent ædificatoris competenter musico, ita qđ musicus posset ædificare. Sic in proposito. Nam quia in eodem supposito verbi, & eadem persona Christi, erat natura diuina, & natura humana, idem erat homo & Deus, & quæ erant hominis, poterant deo attribui, & quæ Dei erant, poterant homini attribui. Idem ergo fuit passibilis & impassibilis, idem mortal, & immortal. Idem ergo dei filius, qui erat impassibilis, & immortalis, secundum deitatem, assumendo carnem, factus est passibilis, & mortal, secundū humanitatem. Hoc est ergo quod dicitur in litera: quod dei filius, qui cum secundum divinitatem sit immortalis & impassibilis, idem ipse secundum humanitatem factus est mortal & passibilis. Deinde cum dicit. (Qui pro salute generis humani.) Determinat de incarnationis effectu. Potest autem dici incarnationis effectus, quicquid ad incarnationem consecutum est, vel in posterum sequetur. Christo autem assumente carnem, sequitur quod ipse, pro salute humani generis, fuit passus, & in ligno crucis fuit mortuus, descendit ad inferos, resurrexit à mortuis, & ascendit ad celos. Rursum, eo incarnato, sequitur in posterum, quod ipse in fine sæculi veniat, iudicaturus viuos & mortuos, & redditurus vnicuique mercedem secundum opera sua. Hoc est ergo quod ait, (quod Christus assumens carnē pro salute humani generis in ligno crucis passus est, & mortuus, descendit ad inferos, tertia die resurrexit à mortuis, & ascendit in celum.) Et exposuit se qualiter descenderit ad inferos, & qualiter resurrexit à mortuis, & qualiter ascendit in celum, dicens: Quod (descendit in anima, & resurrexit in carne, & ascēdit pariter in utroq.) Et subdit, (in fine seculi venturus est iudicare viuos & mortuos, & redditurus singulis secundum opera sua tam reprobis, quam electis, qui omnes, tam reprobis quam electi resurgent cum suis propriis corporibus, quæ nunc gestant, ut recipiant in illis & eisdem corporibus, quæ nunc habent secundum opera sua, siue bona fuenter, siue mala.) Et addit (illi, idest reprobis, cum diabolo accipient perpetuam penam, Christus nō de Et isti, idest electi, cum Christo accipient gloriam sempiternam.) Notandum autem quod ros in carne, cum in illo triduo mortis caro Christi iacuerit sed in anima in sepulchro, Christus non descendit ad inferos in carne, sed resurrexit in carne, ne, quia secundum carnem mortuus erat, ascēdit tamen in celum, secundum utrumq; videlicet tam in anima, quam in carne. Deinde cum dicit. (Vna vero est.) Determinat de ecclesiæ catholice ordinatione sic dicens. (Vna vero est fidelium vniuersalis ecclesia extra quam nullus omnino saluatur, in qua idem ipse I E S V S Christus est sacerdos & sacrificium.) Notandum autem quod lex noua differt à lege veteri.

ri, vel lex euangelica differt à lege Mosaica, nō solum quia illa fuit lex timoris, hæc autem lex gratiæ & amoris, sed etiam differt, quia illa fuit quodammodo particularis, sed hæc debet dici, lex vniuersalis. Nam lex illa fuit data solum populo Iudaico, sed hæc data est omnigeniti, id est, omni populo, iuxta illud quod habetur Matthœi vltimo cap. Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filii, & spiritus sancti. Et Marci vltimo: Euntes in mundum vniuersum prædicate euangelium omni creaturæ, qui crediderit & baptizatus fuerit saluus erit, qui vero non crediderit condēnabitur. Synagoga ergo quæ constituta fuit per legem Mosaicam non merebatur dici vniuersalis, sed ecclesia quæ constituta est per legem euangelicam, & fluxit ex latere Christi, meretur dici vniuersalis, quia ad euangelium omnes tenentur. Huic enim quicunq; non crediderit condennabitur. Ista ergo est vniuersalis ecclesia, quia extra ipsam nullus salvatur. Notandum autem quod in hac ecclesia idem Christus est sacerdos, & sacrificium, nam ipse idem in cena corpus suum consecrat, & ipse idem discipulis suis tradidit eis se ipsum in cibum. In quantum ergo ipsem corpus proprium consecrat, merebatur dici sacerdos, quia hoc est officium sacerdotis, corpus Christi consacrare. Prout vero seipsum tradidit in cibum, merebatur dici sacrificium, vel aliter. Ipse in cruce pro redēptione humani generis seipsum deo patri obtulit: iuxta illud quod habetur ad Hebreos. 9. Semetipsum obtulit immaculatum Deo viuenti. Idem ergo fuit offerens & oblatum. Crux igitur Christi se habuit ut altare, super quod offerebatur sacrificium, Christus autem, in quantum fuit offerens, se habuit ut sacerdos, in quantum vero fuit oblatus, se habuit ut sacrificium. Et quia idem erat offerens & oblatus, idem Christus erat sacerdos, & sacrificium. Deinde cum dicit. (Cuius corpus & sanguis.) Determinat de institutione sacramentorum, siue de sacramentis. Sunt autem in ecclesia septem sacramenta instituta. Verūtamen, quia de his sacramentis dicendum restat, ideo de his hic succinctè pertransit, nec de omnibus his facit mentionem, sed solum de quatuor, alia vero pertransundo prætermittit. Tantum n. aliqua pertinentia ad Eucharistiam, aliqua pertinentia ad baptismum, aliqua pertinentia ad penitentiam, aliqua vero tangit pertinentia ad matrimonium. Secundum ergo quatuor facit, secundum quod tangit aliqua pertinentia ad quatuor sacramenta. Secunda pars ibi. (Sacramentum vero baptismi.) Tertia ibi. (Et si post susceptionem.) Quarta ibi. (Non solum autem, &c.) Dicit ergo, quod corpus Christi & sanguis eius in sacramento altaris sub speciebus panis & vini veraciter continentur, & transubstantiantur panis in corpus, & vinum in sanguinem.

sanguinem potestate diuina. Nam hoc nō potest fieri naturaliter, sed oportet quod potestas te, & virtute diuina panis transubstantietur in corpus, & vinum in sanguinem. Addit autem quod (hoc fit, ut ad perficiendum misterium vni

In sacramento altaris myste- rium unitatis perficitur.

tatis, accipiamus ipsi de suo, quod accepit ipse de nostro.) Nam ipse nascendo accepit corpus & carnem nostrā, & nos in altari accipimus corpus & sanguinem eius. Perficitur ergo in hoc

misterium unitatis, quia ipse unitus fuit nobis nascendo, & carnem assumendo, nos autem sibi ynimur ipsum sacramentaliter sumendo.

Subdit autem quae sit virtus huius sacramenti, & quis possit hoc sacramentum confidere, dicens, (istud sacramentum nemo potest confidere, nisi sacerdos, qui rite fuerit ordinatus secundum claves ecclesie, quas IESVS christus concessit apostolis, eorumque successoribus.)

Notandum autem quod sacramentum Eucharistiae nobis proponitur sub specie duplice, videlicet sub specie panis, & vini: ex quo datur intelligi nobis, quod sicut ex cibo & potu est perfecta refectio corporalis, sic in hoc sacramento

deuotē & debitē sumpto, & suscepito, est perfecta refectio spiritualis. Notandum est aut̄ quod totus Christus est sub utraque specie, ita quod sub specie panis est corpus Christi, & sanguis eius, & anima eius: et totus Christus est sub spe-

cie vini, non tamen enim modo. Quia sub specie panis, ex vi sacra non est ibi, nisi corpus Christi tamen. Quod aut̄ ibi sit sanguis & anima, hoc est ex naturali concomitantia, inquantū illi corpori sanguis &

Totus Christus est sub utraque specie non tamē eodem modo.

Quid sacerdos conficeret, si in triduo mortis Christi conficeret.

anima naturaliter sunt coniuncta. Sed si quis conficeret in illo triduo quoniam Christus fuit motuus, quia tunc anima fuit separata a carne, & sanguis a corpore, conficeret corpus sine anima, & si totus sanguis emanauit ab illo corpore, conficeret cor-

pus sine sanguine. Sicut etiam sub specie vini est sanguis tantum ex vi sacramenti, nam illud dici-

tur esse sub specie vini, ex vi sacramenti, in quod conuertitur vini substantia, & illud dicitur esse sub specie panis, in quod conuertitur panis sub-

stantia. Et quia substantia vini non conuertitur in corpus, nec in animam, sed in sanguinem tan-

tum, sub specie vini ex vi sacramenti est tunc sanguis. Sic etiam sub specie panis, ex vi sacra-

menti, non est ibi sanguis, sed est corpus tantum, quia in solum corpus conuertitur panis sub-

stantia. Quod autem dicitur quod sub specie vini est non solum sanguis, sed corpus & anima, hoc non est ex vi sacramenti, sed ex conco-

mitantia naturali, videlicet, inquantū illi san-

guini corpus & anima naturaliter sunt coniun-

cta. Notandum etiam quod in omnibus sacra-

mentis est aliquid assignare, quod est signum tantum, aliquid quod est signum & res, aliquid

quod est res tantum. Ut signum tantum in hoc

etiam, quid res est corpus Christi verum, res tantum, est & signum.

Christi mysticum corpus. Species ergo panis,

sub qua est corpus Christi verum, est signum das intelligere illud corpus. Corpus autē Christi verum significat congregationem fidelium, quae est corpus Christi mysticū. Nam sicut corpus Christi verum conficitur ex pane, qui fit ex multis granis, sic corpus Christi mysticū, quod est congregatio Christianorum, constituitur ex multis fidelibus. Species ergo panis est signum tantum, quia dat intelligere corpus Christi verum. Corpus autē Christi verum est res & signum. Res n. est respectu speciei panis, sub qua representatur, signum aut̄ est respectu corporis mystici quod representat. Corpus autē Christi mysticum quod in hoc sacramento representatur, per corpus Christi verum, est res tantum. Corpus et sanguis. Notandum etiam quod differt hic cibus genis Christi benedictus a quolibet alio cibo corporali. Nā gne supra non alii cibi conuertuntur in cibatum, hic autē cibus in cibatum converteruntur, sed magis cibatus consistuntur, sed cibum in hunc cibum. Nā si sumis corpus Christi, batum in seipso Christus nō conuertitur in te, sed magis tu converteris in ipsum, inquantū dignè sumēdo corpus Christi efficeris membrum eius: per dignā n. sumptionē hīmōi beatissimi corporis efficiuntur membra Christi. Notandum est quod sicut monstruum esset, & contra naturā, quod aliquid nō vivens corporaliter, manducaret cibum aliquem corporalē, ita monstruosum est, & contra naturā, quod non vivens spiritualiter sumat hunc sanctum cibum spiritalem. Qui n. hoc sacrum manducat, & bibit indignē, iudicium sibi manducat & bibit.

Deinde cū dicit (Sacrum vero baptismi.) Deter- Prima cor. 11 minat de sacramento baptismi, dicens: (Sacrum vero baptismi quod ad Dei inuocationē, & sanctae ac indiuiduæ trinitatis, v. 3, patris & filii, & Hēc est de cō-

spūs sancti consecrat in aqua, tam parvulis, q. se. di. 4. cap. adultis.) Materia igitur huius sacri est aqua, mi-

nister aut̄ huius sacramenti (in casu. s. necessitas) pōt esse glibet vir, & quālibet mulier. Ideo

subdit quod hoc sacrum a quocunque, v. 3, yiro, vel a quacunque muliere, in forma ecclesiæ ritus collatum, p̄ficit ad salutē. Notandum aut̄ quod recta

forma baptismi est recta inuocatio. s. Trinitatis. Hoc modo: Ego te baptizo in nomine p̄ris, & filii, & spūs sancti. Attamē in primitua ecclesia ad hoc quod nomē Christi h̄eretur in notitia & reuerēria, conferebat baptismus in nomine Christi.

Et ut cōiter dī & ponit, hoc non siebat irratio-

nabiliter, quia in Christo, qui idē sonat quod vñctus dātur intelligi tres diuinæ personæ, v. 3. P̄t vngēs, si-

lius vñctus, & spūs sanctus, qui erat vñctio, qua

vñgebat. Notandum est quod quia baptismus est ecclasiæ sacramentum, & quia oēs indigemus hoc sacro,

ideo dīs accepit cōm materiam in qua fieret. I.

aqua, quae est elementum valde cōm, & accepit mi-

nistrum cōm, v. 3, quālibet virum, & quālibet mu-

lierē, quia (ut tactū est) a quocunque recte fuerit

prolapsus fuerit in peccatum, potest per verā pēnitentiam reparari. Notandum autem quod

Hierony. tomo primo epistola de virginitate seruanda.

pēnitentia, secundum Hieronymum est secunda tabula post naufragium: prima enim tabula est baptismus, quia directe, & principaliter or-

dinatur contra originale peccatum, secunda ve-

rō tabula est pēnitentia, quia ordinatur contra

peccatum actuale. Vel possumus dicere, quod

baptismus est quasi nauis, quia totaliter nos libe-

rat à malo, nam si quis (quotquot peccata fecis-

set) nō fūctus accedit ad baptismum, omnia pec-

cata sibi totaliter dimituntur, & quārum ad pē-

culpā et pēnā nam, & quantum ad culpam, ita quod si more-

dimituntur de retur statim euolaret ad cēlum: sed pēnitentia

non est sic, imo requirit gemitum & planctum,

ideo non se habet quasi nauis, sed magis se ha-

bet quasi tabula. Contingit enim quandoq; ali-

quem pati naufragium in mari, ad cuius manus

si perueniat aliqua tabula, poterit per tabulam

illam effugere maris periculum, licet cum labo

re & pēna. Sic si quis post baptismū patiat nau-

fragium. i. incidit in peccatum, debet recurrere

ad tabulam pēnitentiae, per quam possit conse-

qui salutem, & ad portum peruenire. Oportet

tamen hoc fieri, & hanc tabulam capere cū pē-

na & dolore, cum gemitu v; & & planctu. Dein

de cum dicit. (Nō solum autem.) Determinat

de sacramento matrimonii. Dicens, (non solum

virgines & continentes, verum etiam coniuga-

ti placentes Deo per fidem rectam & bonā ope-

rationem ad æternam merentur beatitudinem

peruenire.) Notandum autem quosdam hæ-

reticos matrimonium dānasce dicentes vitam cōs-

iugalem non esse licitam. Contra quos aposto-

stolus ait: Qui matrimonio iungit virginem

suam bene facit, & qui non iungit melius facit.

Non est ergo matrimonium dāandum, sed di-

cendum est, quod bonum est matrimonii, sed

melior est virginitas, bonū est nubere, sed me-

lius contñere, & virginitatem seruare.

Hæresis de ma-

trimonio.

Confutatio.

Prīme cor. 7.

Matrimoniū
bonum est, sed
maiōr virginis
tas.

DAMNA MVS ergo, & reproba-
bamus.) Postquam enim dominus
Papa in præcedenti parte
circa summam trinitatem, & fidē
catholicam determinauit veritā-
tem, in parte ista, vt dicebat,
excludit falsitates & errores, circa quod duo fas-
cit, secūdum quod duos errores excludit. Nam
primo excludit errorem Ioachim. Secūdo ex-
cludit & reprobat errorem Almaricii. ibi. (Re-
probamus etiam & condēnamus.) Circa pri-
mū tria facit. Quia primo ponit pōnem ipsius
Ioachim. Secūdo illam positionem reprobat,
Tertio damnat omnes defendantes, vel appro-
bantes positionem illam. Secunda ibi. (Nos au-
tem sacro approbante.) Tertia ibi. (Si quis er-
go sententiam, vel doctrinam.) Circa positio-

nē aut̄ quālibet tria sunt cōsiderāda. Nā primo
positio est narrāda. Secūdo est exponēda, & de-
claranda. Tertiō vero est pbanda, & cōfirmāda.
Circa primū ergo tria facit, qā primo ostendit
quō Ioachim suā pōnem ponebat. Scđo oñdit
quō dictus Ioachim suā positionē declarabat,
& exponebat. Tertiō vero oñdit quō prefatus
Ioachim suā positionē pbabat, & defendebat.
Secunda ibi. (Quāuis cōcedat.) Tertia ibi. (Ad
hanc autem sentētiā. Dicit ergo: Damnamus

& reprobamus libellum, seu tractatum quem
Abbas Ioachim edidit contra magistrum Pe-
trum Lombardum de vnitate, seu essentia trini-
tatis, appellans ipsum hereticum & insanum, p
eo quod dictus Petrus Lombardus dixit in suis
sententiis, quod quādam summa res est pater,
& filius, & spūs sanctus, & illa non est ge-
nerans, neq; genita, neq; procedens. Vnde asse-
rit Ioachim quod ille Petrus Lombardus non
magis trinitatem, quam quaternitatem in deo
astruebat, videlicet tres diuinæ psonas, & illam
cōem essentiam, quasi quartam manifeste pro-
teſtans. Asserebat. n. dictus Ioachim, quōd nulla
res est, nec essentia, nec substantia, nec natura,
quæ sit pater, & filius, & spūs sanctus. Notandum
aut̄ quod fides catholica indubitanter tenet, qđ
p̄, filius, & spūs sanctus sunt vna essentia, vna
substantia, vna natura. In diuinis ergo est distin-
ctio in personis, sed non est distinctio in substā-
tia: immo oēs illæ tres psonæ sunt vna essentia,
vna natura, fm quod tener fides catholica. Hoc
magister Petrus Lombardus in suis sententiis
asserit & defendit. Notandum ēt qđ oportet nos
ponere qđ illa essentia, quæ est cōis tribus psonis
(fm quod hmōi) nō est generans, neq; ge-
nita, neq; pcedens. Nam si diuina essentia) fm
quod hmōi) esset generans, dici non posset qđ
filius esset illa essentia, cum generare filio nō cō-
petat. Rursus si illa essentia esset genita, p̄ non
esset illa essentia, cum generari non cōpetat pa-
tri. Sic ēt si illa essentia esset procedens, vel esset
spirata, dici nō posset qđ p̄, neq; filius esset illa
essentia cum nec patri, nec filio competat quod
spirent. Notandum ēt quod hoc idem pōt alis-
ter declarari. Nam in diuinis est aliqd distin-
ctum, & aliqd indistinctum, aliqd cōicabile, &
aliqd incōicabile. Tanquam quid cōmunicabili-
cōmunicabile, & indistinctum, est ibi essentia, quæ est cō-
munis tribus personis: tanquam aut̄ indistinctum
& incōmunicabile, est ibi persona. Quare si nō
est distinctio in essentia, sed est distinctio in psonis,
ea quæ notant distinctionem (fm quod hu-
iūmodi) non conueniunt essentiaz, sed psonis.
Et quia origines personarum, cuiusmodi sunt
esse generans, esse genitum, esse procedens, de-
notant distinctionem in diuinis, talia essentiaz
nō poterunt cōpetere, sed personis. Aliqua era-
go persona est ibi generans, vt p̄, aliqua geni-
ta, & filius, aliqua procedens, vt spūs sanctus.
Notandum etiam Abbatem Ioachim in hoc

Diuina effe-
tia secundū q
bmōi, nō gene-
rat neq; gene-
ratur, non sp̄i-
rat neq; sp̄i-
tar.

Error Ioachim
errasse,

Error Ioachim errasse, quia non credebat quod pre, & filius, & spiritus sanctus possent esse vna natura, vel vna essentia, quae non esset generans, neque genita, nec procedens. Dicebat, non quod si in diuinis est vna res, quae est generans, vt pater, & vna res, quae est genita, vt filius, & vna res, quae est procedens, vt spiritus sanctus, & vna summa res, quae nec est generans, nec genita, nec procedens, vt diuina essentia, vel natura, ergo in diuinis sunt quatuor res. Non ergo (vt dicebat Ioachim) est trinitas in diuinis, sed est ibi quaternitas. Et quia ponere quaternitatem in diuinis est haereticum & insanum, ideo praefatus Ioachim appellabat magistrum Petru Lombardu haereticu & insanu. Sed quod argumentum ipsius Ioachim, non cōcludat & quod dictum magistri Petri sit verum & cathodicu, aliqualiter potest appearare per habita, & per sequentia apparebit. Deinde cum dicit. (Quāuis concedat.) Ostendit quomodo Ioachim suam positionem exponebat, & declarabat. Cōcedebat enim Ioachim quod tres personae diuinæ sunt vna essentia, & exponebat se qualiter intelligebat quod tres personæ essent vna essentia, dicens quod tres personæ non erant vna essentia vere realiter; sed erant vna essentia per quandam collectionem, sicut multi homines sunt unus populus. Hoc est ergo quod ait: Quāuis dictus Ioachim concedat, quod pre, & filius, & spiritus sanctus sint vna essentia, vna substantia, vnaque natura, verum unitatem huiusmodi non veram, & propriam, sed quasi collectiua, & similitudinariæ esse fatetur. Quemadmodum dicuntur multi homines unus populus, & multi fideles vna ecclesia, iuxta illud, Multitudinis credētum erat cor

A&c.4. **Prime cor.6.** vnum, & anima vna: & Qui adhæret deo vnum spiritus est cum illo: Item, Qui plantat, & qui rigat vnum sunt: **Prime cor.3.** Omnes vnum corpus sumus in Christo. Rursus in libro Regum Populus meus, & populus tuus vnum sunt. Notandum autem quod sicut multi homines non potest esse aliquid vnu realiter, & vere, sicut omnis credentes non possunt habere vnum corpus realiter & vere, & sicut adhærens deo non efficitur vnu spiritus cum ipso deo, secundu veritatem, & sicut duas personæ quartu vna sit plantans, et altera sit rigans, non sunt vnum quid secundum rei veritatem, & sicut duo populi non sunt aliquid vnum realiter & vere, sic per ista similia Ioachim suam positionem declarabat, & exponebat, afferens tres diuinæ personas esse vnam essentiam, non propriè, & realiter, & vere, sed per quandam similitudinem, & collectionem. Deinde cum dicit (ad hanc sententiam suam.) Ostendit quomodo Ioachim suam positionem & sententiam probabat, & astruebat dicens. (Ad hac autem suam sententiam astruendam, illud potissimum verbum induxit,) quod Christus de fidelibus inquit in euangelio: Volo patet vt sint vnum in nobis, sicut & nos vnum su-

mus, vt sint consummati in vnum. Non enim (vt ait Ioachim) fideles Christi sunt vnu*i. quædā* vna res, quæ cōmuni sit omnibus, sed hoc modo sunt vnum, idest vna ecclesia propter catholicæ fidei unitatem, & tandem vnum regnum, propter unionē indissolubilis charitatis. Ad duxit autem adhuc aliam probationem sic dicit: **Secunda.** cens (quemadmodu in canonica epistola Ioannis legitur, quod tres sunt qui testimoniu dant in celo, pater, & filius, & spiritus sanctus, & hi tres vnum sunt, statimque subiungitur: Et tres sunt qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua, & sanguis, & hi tres vnum sunt: Sicut in quibusdam codicibus inuenitur.) Notandum autem duas esse rationes factas, quarum prima talis est: Dominus rogabat quod nos essemus vnum, sicut & ipsæ tres personæ vnum sunt, sed nos non sumus vnum, quod sumus vna res, vel vna natura, vel vna essentia realiter, & secundum rei veritatem, ergo nec ipsæ tres personæ diuinæ sunt vnum, scilicet vna natura, vel vna essentia realiter, & secundum se veritatem. Si ergo illæ tres personæ dicuntur vnum, hoc est per quâdam collectionem, vel per quâdam amoris adhæsionem, vel per aliquam aliam similitudinem, vt in superioribus tangebatur. Secunda ratio talis est. In Iohanne legitur, quod tres sunt qui testimoniantur in celo, pater, verbum, & spiritus sanctus, & hi tres vnum sunt, etiam statim subiungitur, quod tres sunt qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua, & sanguis, sed spiritus aqua & sanguis, non sunt vnum, ita quod sint vna res, secundum rem, & veritatem, ergo nec tres diuinæ personæ sunt vna essentia secundum rem & veritatem. Qualiter autem haec soluedæ sint, in sequentibus apparebit. Notandum etiæ fideles ut vnu quod sicut videmus membra eiusdem corporis diuersimode colligari, quia per nervos, & per uestimenta, per cartilagine, & iuncturas, sic fideles qui sunt sua catholicæ, membra Christi diuersimode vniuntur, & colliguntur, per fidem, & charitate. In quantum colliguntur per fidem, dicuntur vna ecclesia catholica esse. i. vna multitudo vniuersalis: nam ad fidem tenendam, & habendam, omnis vniuersaliter testentur. In quantum vero fideles vniuntur per charitatem, dicuntur esse vnum regnum: nam per charitatem sumus filii regni, & per charitatem regnum, iuxta illud quod ait August. 15. de Trin. Augu. 15. de cōmēdans charitatem, vbi sic ait: Nullū est isto Trin. cap. 18. dei dono excellētius, solum est quod diuidit inter filios regni æterni, & filios perditionis æternæ. Notandum est quod spiritus, aqua, & sanguis testimoniu dant in terra, ista. non testificantur quod Christus erat aliquid aliud plusquam homo, & non erat plusquam homo: nam inauditum est, quod ex corpore humano exeat sanguis & aqua. In Spiritus, aqua, & de igitur dabatur intelligi quod ille non erat plusquam homo. Rursus testimoniu præbet in terra, sto testantur & non solum sanguis & aqua, sed etiam spiritus fuerit aliquid plusquam homo, idest clamor illæ & vox illa magna, quam plusquam homo.

Christus emittebat spiritum. Inde Mar
Mar. ultimo. q̄ vñimo dicitur: Videns autem centurio, qui
ex aduerso stabantur, quia sic clamans expirasset,
ait, Verè hic homo filius dei erat. Consueuerunt enim homines, & maxime cum moriun-
tur per effusionem sanguinis, instantum debili-
tari, quod vix loqui possint: I E S V S ergo
quia existens prope mortem clamans expira-
uit, dabatur intelligi quod non erat purus ho-
mo. Spiritus ergo, aqua, & sanguis de Christo
testimonium dant in terra. Et ista tria sunt vñū,
idest sunt ordinata ad aliquid vnum, idest ad
reddendum testimonium de hac vna re, video-
licet quod non erat purus homo. Volebat igitur
arguere Ioachim, quod si tres personæ di-
uinæ, quæ dant testimonium in celo, sunt vnum
sicut spiritus, aqua, et sanguis, cum ista non sint
ita vnum, quod sunt vna res, & vna essentia secundum
rem, & veritatem: Ergo nec tres diuinæ
personæ erunt vna res, & vna essentia secundum
rem, & veritatem: Notandum etiam
quod communiter habetur in textu, Tres sunt
qui testimonium dant in terra: Spiritus aqua &
sanguis, sed quod postea additur, & hi tres vñū
sunt, non habent omnes codices, ideo in litera
dicitur, quod hoc in quibusdam codicibus res
peritur. Deinde cum dicit. (Nos autem sacro)
Reprobat huiusmodi positionem. Circa quod
duo facit. Quia primo ponit positionem catho-
licam, quæ est contraria ei quam Ioachim asse-
rebat. Secundo solvit rationes & argumenta,
per quæ Ioachim suam positionem confirma-
bat. Ibi. (Cum ergo veritas pro fidelibus.) In
ponendo aut positionem catholicam, tria facit.
Quia primo ponit eā, Secundo eam declarat,
Tertio eam probat & confirmat. Secunda ibi.
(Quæ sola est vniuersorum principium.) Ter-
tia ibi. (pater enim ab æterno.) Dicit ergo. (nos
autem facio approbante concilio. credimus &
cōfitemur cum Petro, quod vna quædam summa
res est, incomprehensibilis quidem, & inef-
fabilis. Quæ veraciter est pater & filius & spiri-
tus sanctus. Tres simul personæ, ac signatim
rū de idēitate quælibet earūdem. Et ideo in deo solummodo
diuinæ essentiæ Trinitas est, non quaternitas, quia quælibet
earū personis. trium personarum est illa res, videlicet substan-
tia, essentia, seu natura diuina.) Notandum aus-
de Tri. cap. 8. tem quod regula est August. libro de Trinitate.
Quod essentialia dicuntur de qualibet diuinæ
persona singulariter, & de omnibus nō plu-
raliter, vt sapientia nominat quid essentialia, di-
cimus. n. quod p̄ est sapientia, filius est sapien-
tia, & spiritus sanctus est sapientia, omnes ta-
men tres personæ diuinæ simul sumptæ, non
sunt pluraliter tres sapientiae, sed vna sapientia.
Et quia nihil magis dicitur essentialiter, quam
substantia, essentia, vel natura, & pater est sub-
stantia, essentia, & natura, similiter & filius est es-
sentia vel natura, & spiritus sanctus est essentia
& natura, igitur omnes tres personæ diuinæ pa-

ter, & filius, & spiritus sanctus, non sunt plura-
liter tres essentiæ, nec tres naturæ, sed vna subs-
tantia, vna essentia, vna natura. Ideo dicitur
in litera, quod haec tres simul personæ, ac signa-
tim quælibet earundem, est vna quædam summa
res incomprehensibilis, vt vna substantia
vna natura, vna essentia. Ista enim tria, es-
sentia, substantia, natura, dicuntur de qualibet
persona diuina signatim, & singulariter, & de
omnibus simul non pluraliter, vt ostensum
est per iam dicta. Notandum etiam errorem
Ioachim in hoc extitisse, quod volebat iudica-
re de diuinis personis, se cundum illud quod vi-
debat in psonis humanis: vel etiam in aliis crea-
turis. Videbat enim quod illud quod prædicabatur
de pluribus humanis personis, plurificabatur
secundum plurificationem illarum perso-
narum, vt si homo prædicatur de Sorte & Pla-
to, Sortes & Plato nō sunt vñus homo, nec
vna res, si autem dicuntur vñus homo, hoc est
per quandam collectionem, vel per quandam
participationem speciei, iuxta illud porphyrii,
participatiōe enim speciei plures homines sunt Porphy. lib.
vñus hō, & sic homo qui est sp̄s, plurificatur se vniuersalium,
cundum plurificationem personarum huma- cap. de specie.
narum, & animal quod est genus, plurificatur
secundum plurificationem suarum specierum,
& inferiorum. Dicimus enim quod sortes est
homo, & Plato est homo, Sortes tamen & PLA-
to non sunt vñus homo, sed plures homines,
sic etiam dicimus, quod leo est animal, & capra
est animal, leo tñ & capra nō sunt vñs animal
sed plura animalia. In diuinis autem nō est sic,
nam pater est deus, & filius est deus, Pater tamen
& filius, non sunt duo dñi, sed vñus deus. Sic pa-
ter est essentia, & filius est essentia, pater tamen
& filius, non sunt plures essentiæ, sed vna essen-
tia. Intelligentem est etiam quod August. 7. de
Trinitate, probat quod diuinæ essentia respon- Aug. 7. de tri.
situ diuinarum personarum nō se habet vt ges cap. 6.
nus, nec vt species, quia tam genus quam spe-
cies, vt tam animal quam homo, plurificatur
plurificatione suorum inferiorum, sed essentia
diuina non plurificatur plurificatione diuinæ
earū personarū, quia & si sunt plures personæ diuinae
nō sunt plures essentiæ, sed vna essentia.
Quamuis ergo plures personæ humanæ non
sunt vñus homo, nec vna res, nec vna essentia
secundum rem, & veritatem, omnes tamen tres
personæ diuinæ sunt vñus deus, vna res, vna
essentia secundum rem, & veritatem. In hoc er- In diuinis sunt
go aperte vera est positio Petri Lombardi, & tres res relatae
catholica, & positio Ioachim falsa & heretica. & vna res ab
Notandum etiam quod tres personæ diuinæ soluta que nō
sunt tres res, & vna res, aliter tamen, & aliter, q̄a ponit in nomine
sunt tres res relatae, vel tres res relativa sūptæ, rū cum eis.
sed sunt vna res essentialiter, & vna res absolute Boetius lib. de
sumpta. Nam secundū Boetium in suo libello. Tri. & vñta
In diuinis sunt tantum duo prædicamenta, sub- te Dei ad Sy-
stantia, videlicet, & relatio, ita tamen vt substan- macum.
tia

tia contineat unitatem, relatio vero multiplicet trinitatem. Nam in diuinis (secundum essentia-
lia & secundum absoluta) est unitas, & indistin-
ctio, sed (secundum personas , & proprietates
personales) est ibi pluralitas & distinctio . Vn-
de August. 15. de trinitate, sic ait : Verbum dei
patris, unigenitus dei filius, per omnia patris si-
milis , & æqualis , est hoc omnino quod pater,
non tū pater, quia iste filius, illæ pater. Cū ergo
filius & pater non dicant quid absolutum , sed
quid relativum, in diuinis nō est distinctio per
absoluta, sed per relata. Notandum etiam , quod
diuina essentia non ponit in numerū cum per-
sonis, non enim possumus dicere, quod diuina
essentia & pater sint duæ res , nec possumus di-
cere, quod diuina essentia & tres personæ sint
quatuor res . Nā cum diuina essentia sit eadem
res quod quelibet persona, ipsa nō ponit in nu-
merum cum aliqua personarū. Nam idem cum
eodem non ponit in numerum, nec facit nume-
rum. Nam sicut non dicitur quod sortes & ho-
mo sint duæ res , eo quod homo qui est in sor-
tes, & qui prædicatur de sorte, est idem quod sor-
tes, & non ponit in numerum cum sorte, sic di-
uina essentia, quæ prædicatur de diuinis perso-
nis, & quæ est in tribus personis , non ponit in
numerum cum eis, quia eadē est cum qualibet
earū. T res ergo diuinæ personæ , & una essen-
tia non sunt quatuor res , nec ipsa diuina essen-
tia est quarta res distincta à diuinis personis, sed
est idem quod quelibet illarum. Ideo dicitur in
litera quod in deo est solummodo trinitas , & nō
quaternitas, quia quælibet illarū trium persona-
rum est illa summa res, videlicet diuina substan-
tia, vel natura. Deinde cum dicit (Quæ sola est
vniuersorum principium) declarat & exponit
hanc positionem catholicam, & veram, ostendens
vnam quandam esse summam rem, videlicet di-
uina essentiam, quæ non gignit, neque gigni-
tur, nec procedit, sed est pater qui generat , &
filius qui gignitur, & spiritus sanctus qui proce-
dit. Secundum quod magister Petrus Lombar-
dus in suis sententiis catholicis afferebat . Hoc
est ergo quod ait , quod sola diuina essentia , &
natura, est vniuersoru m principium, præter quod
aliud inueniri non potest, & illa res non est ge-
nerans, neq; genita, nec procedens , sed est pater
qui generat filium, & filius qui gignitur, & spiri-
tus sanctus qui procedit , vt distinctiones sint
in personis, & unitas in natura. Et ostédit quo-
modo est in essentia unitas, & in personis distin-
ctio, dicens: Quod licet sit alius pater, (supple
personaliter,) & alius filius , alius spiritus sanctus,
non tamē aliud, sed id quod est pater , est filius,
& spiritus sanctus, idem omnino, vt secundū or-
thodoxam, & catholicam , idest rectam & vni-
uersalem fidem consubstantiales esse credant,
idest credatur esse idem secundū substantiam
& naturam. Notandum autem quod præter
diuina naturam, & essentiam, quæ est vniuer-

sorum principium, nihil aliud inueniri potest.
Quia secundū August. super Genesim: Sicut om-
nia indigent Deo auctore, ita indigent Deo con-
seruator. Et quia nihil potest coſeruari in esse, Nihil pot est
nisi per diuinam essentiam, nihil potest inueni-
ſeparatum a dia-
rī quod sit, præter ipsam diuinam essentiam, vel
substantiam, idest quod sit separatum, & remotum
ab ipsa, quia si aliqua creatura (etiam in momen-
to) esset præter deum, vel præter diuinam essen-
tiam, idest esset à deo, vel ab essentia diuina sepa-
rata, statim in nihilum tenderet. Notandum etiā
quod si volumus intelligere quomodo tres di-
uinae personæ sint vna essentia diuina, intelli-
gamus quā hæc tria, memoria, videlicet, intelli-
gentia, & uoluntas, se habent ad animam. Nam
sicut hæc tria in vna animæ essentia sūt, sic tres
diuinae personæ sunt in vna diuina essentia. Si-
cut ergo memoria nō est intelligentia, nec intel-
ligentia est uoluntas, sic pater non est filius, nec
filius est spiritus sanctus. Et sicut vna anima est
quæ meminit, intelligit, & uult, sic vna diuina es-
sentia est quæ est pater, & filius, & spiritus san-
ctus. Anima ergo repræsentat diuinam essen-
tiam, quia sicut in vna anima sunt hæc tria, ita
sunt in vna diuina essentia sunt tres personæ. Memo-
ria autem representat patrem, intelligentia filiū,
voluntas vero spiritum sanctum. Nam sicut à
patre habet esse filius, & à patre & filio spiritus
sanctus, sic à memoria habet esse intelligentia, et
ab utrisq; habet esse uoluntas. Notandum etiā
quod tunc esset quasi valde simile , si memoria,
intelligentia, & uoluntas non essent animæ ac-
cidētia, sed essent idem quod essentia animæ, se-
cundum quod uerba Augustini decimo de tri-
nitate, sonare uidentur, Vbi sic ait: Hæc igit̄ tria, Augst. 10. de
memoria, intelligentia, & uoluntas, quoniam nō tri. cap. 11.
sunt tres uitæ, sed una uita, nec tres mentes , sed
una mens, consequenter utique nec tres substâ-
tiæ sunt, sed una substâtia. Et subdit quod uita,
mens, & substâtia, non dicuntur relativæ , sed
ad seipſas. Memoria uero, intelligentia, & uolun-
tas relativæ dicuntur. Viderur enim Augustinus
uelle, quod memoria, intelligentia, & uoluntas,
sint idem quod essentia animæ, & quod non dif-
ferant ab essentia animæ, nisi in quantum essen-
tia animæ dicit aliquid absolutum & in se , me-
moria uero dicit aliquid relatum ad memorabi-
lia, intelligentia uero ad intelligibilia , uoluntas
autem ad uolubilia. Secundum hoc igit̄ essen-
tia animæ (ut consideratur in se , & absolute)
nec meminit, nec intelligit, nec uult, sed, ut refer-
tur ad memorabilia , meminit, ut refertur ad
intelligibilia, intelligit, ut refertur ad uolubilia,
uult. Dicamus ergo sequendo hunc modum,
quod sicut essentia animæ, in se & absolute cō-
ſiderata , nec meminit, nec intelligit, nec uult,
& tamen essentia animæ est memoria quæ me-
mimit, & intelligentia quæ intelligit, & uoluntas,
quæ uult, sic & diuina essentia , in se & absolu-
te considerata, nec gignit, nec gignitur, neque

Augst. 15. de
trin. cap. 14.

Solutio prime
rōnis Iacobim.

Augst. super
Gen. ad literā.
lib. 9.

procedit, & tamen ipsa diuina essentia est pater qui gignit, & diuina essentia est filius, qui gignitur, & diuina essentia est spiritus sanctus, qui procedit, ut plane dicitur in litera. Notandum etiam quod licet sit difficile intelligere diuinam essentiam non generare, & ipsam diuinam essentiam esse patrem, qui generat, attamen in creaturis reperimus simile. Nam species predicatur de individualibus, dicimus enim quod Sortes est homo, & quod homo est species, & tamen non valet quod Sortes sit species: sic diuina essentia est pater, & pater generat, non tamen possumus inferre quod diuina essentia generet. Sicut ergo sortes non est species, sed sortes est homo, qui est species, sic diuina essentia non generat, sed diuina essentia est pater, qui generat, & diuina essentia non gignitur, sed diuina essentia est filius, qui gignitur, & diuina essentia non procedit, sed diuina essentia est spiritus sanctus, qui procedit. Diuina ergo essentia, nec gignit, nec gignitur, nec procedit, quia dicit aliquid absolute & in se: predicatur tamen diuina essentia de tribus personis, & est ipsis tres personae, quibus competit gignere, gigni, & procedere. Deinde cum dicit: (Pater enim ab eterno,) Hanc positionem roborat et affirmat dicens, quod hec tres personae, licet different personaliter, sunt tamen idem secundum substantiam dicens: Pater enim ab eterno filium generando, suam substantiam ei dedit, iuxta quod ipse filius testatur dicens. Pater quod dedit mihi manus est omnibus: at si diceret Pater dedit mihi suam substantiam, & suam essentiam, quemadmodum alibi veritas ait: Eostre perfecti, sicut & Mat. v.

10.2.

Rō quare pāter, filius et spiritus sanctus sunt unum ratione. Notandum autem vim rationis huius in hoc consistere, quod pater suam substantiam comunicat filio, quia generat filium de sua substantia. Vel ergo pater dat filio totam substantiam suam, vel partem: non potest dici, quod det sibi partem, quia illa substantia est omnino simplex, non habens partem & partē. Dat ergo sibi totam, vel ergo pater ita dat filio totam substantiam suam, quod non retineat eam sibi, vel totam dat, & totam retinet, non potest dici quod pater ita det substantiam totam filio, quod non retineat eam sibi, quia tunc pater desineret esse substantia, ex quo totā amitteret substantiam suam, & per

consequens desineret esse: quod esset absurdissimum. Relinquitur ergo quod pater totam substantiam suā quā dedit filio, totam illam eandē etiam sibi retineat. Habent ergo eandē substantiam, & eandem essentiam, pater & filius: & quod dictum est de patre respectu filii, intelligendum est de patre & filio, respectu spiritus sancti. Nam sicut pater generando filium cōmunicat ei eandem substantiam, quā habet, & est una & eadē substantia patris, & filii, sic pater, & filius spirando spiritum sanctum, cōmunicant ei eandē substantiam, quam hinc, & illam eandem totam sibi retinent, & ita est una & eadem substantia trium personarū, & sunt una res, & una substantia tres diuine personae. Deinde cum dicit: (Cum ergo veritas.) Soluit rationes & argumenta, per quæ Ioachim suam positionem affirmabat dicens. Cum ergo veritas pro suis fidelibus orat ad patrem: Volo, inquit, pater, ut ipsi sint una in nobis, sicut & nos unum sumus. Hoc nomen una non accipitur secundum eandem rationem, prout dicit unitatem in personis diuinis, & prout dicit unitatem in christifidelibus. Quia prout in ipsis fidelibus accipitur, dicit unitatem in charitate & gratia, ita quod sit ibi unio charitatis & gratiae. In personis vero diuinis accipitur unum ut attendatur idemperitatis unitas in natura, quemadmodum alibi veritas ait: Estote perfecti, sicut & pater vester celestis perfectus est. Orat ergo christus, ut simus perfecti sicut & pater, & tamen constat quod impossibile est, quod uniuocè & secundum eadē rationem dicatur perfectio de nobis, et de deo patre, quia deo patri competit perfectio per naturam, nostra autē perfectio est per gratiam. Ideo subdit in litera, quod hoc dictum est, ac si manifestius diceret: Estote perfecti, perfectio est gratia, sicut pater vester celestis perfectus est, perfectione nature. Utraq; enim perfectio suo modo est intelligenda, quia inter creatorē & creature non potest tanta similitudo notari, quin inter eos maior sit dissimilitudo notanda. Notandum autem quod inter omnia argumenta, argumentum à simili est vilissimum, quia nunquam est similitudo per oēm modum, quia si per oēm modum esset simile, iam non esset simile, sed esset idem, & maximè vile est argumentum à simili in similitudine, quod est inter deum & creaturā, quia ut tangitur in litera, inter creatorē & creature, non potest tanta similitudo notari, quin inter eos maior sit dissimilitudo notanda. Cum ergo dicitur, quod orabat Christus, quod nos essemus unum sicut ipse & pater unum sunt, non oportet quod illud sicut, sit per omnem modum simile, nec quod unitas quod est in nobis, sit per omnem modum eadem cum unitate, quod est inter patrem & filium, quia pater & filius sunt unum in substantia, & natura, nos autem sumus unum in charitate & gratia. Quod autē addebat Ioachim, quod pāter, & filius, & spiritus sanctus sunt unum, sicut spiritus, aqua, & sanguis, sunt unum, idest

Argumentum
à simili est vi-
lissimum, et que-
re.

Solutio additio-
nes Ioaachim

ideſt vniuntur in hoc, & dant hoc vnum testiſmonium, quia christus non fuit purus homo. Quantum ergo ad hoc eſt ſimile, non autem quantū ad illud ad quod deducebat ioachim, volens per hoc oſtendere, quod tres personæ diuinæ non ſint vna ſubſtātia, nec vna res, ſicut ſpiritus, aqua, & ſanguis non ſunt vna ſubſtantia, nec vna eſſentia, nec vna res. Deinde cum dicit. (Siquis igitur,) Damnat omnes tenentes ſentiam ioachim. Circa quod duo facit. Quia primo facit quod dictum eſt. Secūdo ex eo quod ioachim errauit, non vult. D. Papa quod derogetur illi monaſterio cuius erat Abbas. Ibi. (in nullo tamen). Dicit ergo. (Siquis igitur ſentiam, vel doctrinam p̄fati ioachim, in hac parte, defendere, vel approbare p̄fumperit, tāquam h̄ereticus ab omnibus habeatur.) Dein de cum dicit. (In nullo tamen.) Oſtendit quod ppter errorem ioachim non vult derogare iuſtituto, & obſeruantia illius monaſterii, cui datus ioachim p̄rērat, dicens: In nullo tamen propter hoc (ideſt ppter errorem ioachim) florentino monaſterio, cuius ipſe ioachim exſtitit iuſtitutor, volumus derogari, quoniam ibi & regularis eſt iuſtitutio, & obſeruantia ſalutis. Licet ergo Abbas ioachim in hoc errauerit, tamen quia ipſe in ſuo monaſterio bonas iuſtitutions, & regulares fecit obſeruantias, nō vult D. Papa quod ppter errorem ſuum derogetur illi monaſterio, & tollantur illæ iuſtitutions, & illæ obſeruantiae, quæ bonæ erant & regulares. Et maximè, ut ait. D. Papa, cū ipſe ioachim nobis omnia ſcripta ſua aſſignari mandauerit apofſtolicæ ſedis iudicio approbanda, ſeu etiam corrigenda, dictans epiftolam, quam ppter manu ſubſcripsit, in qua firmiter coſtituit illam fidem tenere quam Romana tenet eccleſia, quæ (diſponente domino) cunctorum fidelium mater eſt, & magistra. Notandum autem quod licet ioachim errauerit in his quæ ſunt fidei, non tamē propter hoc dicēdū eſt quod fuerit proprie &

vere h̄ereticus, quia ad hoc qđ aliquis ſit vere h̄ereticus, nō ſufficit qđ in eius intellectu ſit error, 24. q. 3. c. diſ in attinentibus ad fidē, ſed etiam requiritur qđ circa talem errorem ſit pertinacia in eius volun- 24. q. 3. c. diſ
tate. Quæ quidem pertinacia non videtur fuifte in ipſo ioachim, quia, ut dicit in litera, ipſe per epiftolam ſuam omnia ſcripta ſua aſſignari mandauit apofſolicę ſedis iudicio approbadā, ſeu etiam corrīgendā. Firmiter conſitendo ſe illam fidem tenere, quā Romana tenet eccleſia. Et quia etiam ipſe ioachim Romana eccleſia ſe ſubiecit, Dñs Papa vult bonas obſeruantias, 9. q. 3. c. alio rū. c. cūlta per mūdū. Diſlin.
quas ipſe ioachim iuſtituit, obſeruari, & in nul- lo vult eis derogari. Sciendum eſt etiam quod Romana eccleſia eſt cunctorum fidelium maſter & magistra, quia Petri ſedes in toto terrarū orbe eſt omnium aliarum ſedium prima, & cun- 40. c. ſi papa Debaptiſm. c. maiores.
ctorum aliorum iudex, & ideo ad ipſam pertinet de omnibus iudicare & p̄fertum circa ea quæ ſunt fidei, & quæ pro vniuersali ſtatu eccleſie conſeruando vel augendo conſerue vident. Deinde cum dicit. (Reprobamus etiam.) Reſ probat, & cōdēnat doctrinam Almaricii cuius dogma non ſolum eſt h̄ereticum, ſed etiā iuſtanum, dicens. (Reprobamus etiam, & condēna- mus peruerſiſſimū dogma impii Almaricii. Cu- ius mentem, ſic pater mendacii excecauit, ut eius doctrina non tam h̄eretica, qđ inſana ſit cenſenda.) His ergo erroribus atq; aliis per dominum I E S V M Chriſtum a nostris mentibus excuſis in æterna patria illam Dei veram veritatē, reuelata facie, ſpeculari poſſumus. Quod nobis p̄ſtare dignetur dominus noster I E S V S Chriſtus Dei filius, qui cum patre & ſpiritu ſancto eſt vnu Deus Benedictus, in ſecula ſeculo rum. Amen. Finis.

Explicit expositio ſuper capitulum firmiter de Summa trinitate & fide catholica edita a. D. Aegidio Romano, Bituricensi archiepiscopo ordinis fratrum heremitarum S. Auguſtini.

B

EXPOSITIO. D. AEGIDI

Romani, Archiepiscopi Bituricensis, ordinis
fratrum Eremitarum.s. August. super
cap.cum Marthæ, de Celeb.Missarum,
hactenus nondum impressa.
Magistro Fabiano de Genua correctore.

V M Marthæ, & infra, quæsiuisti), etc. Post expositiōnem illius decretales, quæ sic incipit. (Firmiter credimus). Quæ de fide catholica, & summa trinitate intitulat, requisitus à dominis & amicis, proposui hāc decretalem de canone missæ exponere, quam Innocentius tertius Archiepiscopo Lugdunensi dicitur transmisſe. Ad cuius evidentiam aduentum est. Quod circa canonem missæ, & circa ea ea quæ sunt canonii admixta, quantū ad praesens spectat, posset aliquis tripliciter dubitare. Primo de additione. Secundo de conuersione. Tertio vero de mutatione. Nam formæ verborum à christo traditæ aliquid videt esse additū. Et cum illa forma verborum in euangeliis contineatur, dubium est, quare, secundum illa verba Canonis missæ, illi formæ aliqua sint addita, & aliqua sint admixta, quæ in Euangeliis minime continentur. Secunda dubitatio oritur de ipsa conuersione. Nam per verba à sacerdote rite prolatæ, cōuertitur substantia panis, in verū corpus christi, & substantia vini, in verū sanguinem eius. De substantia autē panis & vini in quid conuertatur, non videt esse ambiguum, sed de substantia aquæ, quæ vino apponitur. Vtrum scilicet ipsa aqua secundum substantiam suam remaneat intransmutata, vel in quid conuertatur, dubium esse videt. Tertia dubitatio colligitur, quia circa secretas quæ ad canonē ordinant, & maximè circa secretam, quæ a Sancto Leone fuit edita, est aliquid immutatum. Archiepiscopus igitur Lugdunensis de omnibus his dubitans, sedem Petri ad quam pertinet maiores causas, & præsertim articulos fidei, & ea quæ ad articulos ordinant, decidere, consuluit, ne in ipsis vterius vacillaret. Igitur secundum has tres dubitationes, tota hāc decretalis principaliter dividitur in partes tres. Primo enim præmittitur & soluitur quæstio de additione. Secundo de aquæ conuersione. Tertio de secretæ immutatione. Secunda ibi, (Quæsiuisti ēt, vtrum aqua.) Tertia ibi, (Tertio loco fraternitas tua requisiuit.) Circa primum tria facit, quia primo de additione formæ quæstionem præmittit. Secundo eam soluit. Tertio ex solutione, intentā veritatē concludit. Secunda ibi, (Sane multa tam de verbis.) Tertia ibi, (Credimus ergo quod forma,

Maiores causa
a sede Petri
sunt decidēda
Rub. de baptiſ
mo.c., maiores.

In proponendo autē quæstionem de additione formæ, tria facit. Quia prius hāc quæstionem proponit. Secundo qōnem propositam, & expositam fortificat. Secunda ibi, (Cum enim in euangelio.) Tertia ibi, (Vnde cum non euangelista.) Dicit ergo, (Cum Marthæ, & infra, Quæsiuisti, quæ sit forma verborum, quam ipse christus expressit, cum in corpus & sanguinem suum partem transubstantiavit, & vinum, illud in Canone missæ, quo ecclesia vtitur generalis adiecerit, quod nullus euangelistarū legitur expressisse.) Notandum autē quod cum non conuertatur panis in corpus, & vinum in sanguinem, nisi virtute verborum, quæ christus nobis tradidit, & cum illa forma verborū sit ab euangelistis expressa, valde mirabile videt, quod illi verborum formæ, aliquid addatur, vel admisceatur, de quo euangelistæ mentionē non faciant. Notandum etiā, quod cum in libro Apocalipsis sic continetur: Si quis apposuerit ad hēc, (id est ad ea quæ scripta sunt in sacro Canone bibliæ) apponet deus super illum plagas scriptas in libro isto. Videat igitur quod sacræ scripturæ non sit aliquid addendum, vel apponendū. Ideo recte dubitabat archiepiscopus Lugdunensis, videns quod in Canone missæ aliquid continebatur, præter id quod euangelistæ dixerunt. Notandum autē quod aliquid addi scripturæ sacræ potest fieri sane, & prauē. Nā addere aliquid contrarium, & ad depravationē, est prauum, & facienti sic, addet sup illum dñis plagas pessimas. Sed addere aliquid expositoriū, & ad elucidationem, est bonū, & meritorium, & sic facientes non consequentur plagam pessimā. Iuxta illud ecclesiastici: Qui elucidant me, vitā eternam habebunt. Deinde cum dicit. (Cum enim in euangelio exponit qōnem propositam, ostendens quid sit illud quod additur in canone missæ, quod nullus euangelistarū expressit dicens, (Cum n. in euangelio sic legatur: Accipiens calicem gratias agens bñdixit, & dedit discipulis suis dicens: Bibite ex hoc oēs. Hic est enim sanguis meus noui testamēti, qui pro vobis, & p multis effundetur in remissionem peccatorum. In canone missæ sermo iste, videlicet, mysterium fidei, verbis ipsis interpositus inuenitur.) Notandum autem quod cum euangelistæ referentes formam verborum à christo traditam, nullam mentionem faciant de mysterio fidei: oritur qō, quare in canone missæ sit additum & interpositū. Notandum etiā quod aliquid esse de forma cōuersationis, potest intelligi dupliciter, videlicet, de conrū duplicitate, vel de necessitate. De necessitate autem dicitur illud esse de forma cōuersationis, sine quo non sit conuersio. Vnde de forma cōuersationis panis, sunt quatuor verba tantum, videlicet, Hoc est corpus meum. Quia si aliquod istorū verborum prætermitteret non esset sacramentum, & non fieret conuersio panis in corpus.

Apocalip. cap.
vltimo.

Duobus modis
aliquid addi
potest sacre
scripture.

Ecclesi. 24.

Matth. 26.

Aliquid est de
forma verborū
duplicitate
potest intelligi.

Si autem solum ista verba à sacerdote proferantur cum intentione conficiendi, vt cōmuniter ponitur, fieret conuersio panis in corpus christi, & virtute illorū verborū, sub speciebus illis, sub quibus erat vera substantia panis, inciperet esse vera substantia corporis christi. De cōgruitate vero est quodāmodo totum illud de forma, quod ordinavit ecclesia esse dicendum. In se est ergo quod cum sacerdos cōficit, ait: Hoc est enim corpus meum. Et qui prætermitteret dicere. Ly enim, grauiter peccaret, cum ecclesia sic ordinauerit siue statuerit. Notandum etiam quod cum in euangelio vbi hec verborum forma recitatur, non sit ibi enim, sed simpliciter dicitur, hoc est corpus meum, colligit quod ly enim, non sit de forma quantū ad necessitatem, sed quantū ad cōgruitatem. Dicitur autē quod beatus Petrus hoc addiderit. Notandum etiam quod verba illa, quæ sunt de forma, nō solum sunt significatiua, sed etiam factiua, & effectiua. Nam cum à sacerdote cum intentione conficiendi dicitur, hoc est enim corpus meum, non solum per hec verba significatur quod ibi sit corpus Christi, sed etiam virtute horum verborū efficitur, quod ibi sit corpus hīmōi. Notandum etiam quod proferre verba, vt sunt significatiua, est hominis vt homo. Nam ex institutione nostra habent verba qđ significant. Cuiuslibet ergo hominis, vt homo, est proferre verba, vt sunt significatiua rerum, sed proferre verba vt sunt factiua, & effectiua non est hominis vt homo, sed vt homo innititur diuinæ virtuti, & vt est ei supernaturaliter aliqua virtus, vel potētia diuinitus collata. Nam de deo dictum est, quod suum dicere est suū facere. Iuxta illud Psalmi: Dixit & facta sunt. Quod ergo in persona christi dicendo hæc verba, hoc est n. corpus meū, ita fiat, & ita efficiatur, non potest hoc esse p̄ humanam potentiam, quia homini nō competit, quod suum dicere sit suum facere, nec quod dicat & facta sint, sed per diuinam potentiam homini diuinitus collatam. Quæ sanè potentia, est tantum sacerdotalis, & per sacramentū ordinis, imprimitur à Deo in animā sacerdotis, qui fm claves ecclesiæ rite fuerit ordinatus. Et quia soli sacerdotes habent characterem sacerdotalem, babēt p̄iātem soli sacerdotes hīt potestatem cōficiendi. Alii conficiendi eu ergo homines p̄iāt proferre illa verba, vt sunt charistiæsæra aliquid significatiua, sed non vt sunt effectiua. Nam non sacerdos illa verba proferens, per ea poterit aliquid significare, nihil tamen faciet, & nihil conficiet. Sed illa verba à sacerdote prolatā (vt dictum est) non solum sunt significatiua, sed etiam effectiua, & factiua. Notandum etiam quod ly enim (vt dicebatur) licet non sit de forma quantum ad necessitatem, est tamen quantum ad congruitatem. Quod dupliciter potest ostendi. Primo quia sic statuit sacrosancta ecclesia, cōgruitate. Secundo quia (vt dictum est) verba illa non citur. Solum sunt significatiua, sed etiam causatiua, &

factiua. Congruè igitur dī: Hoc est enim corpus meum, & cōgruitate additur, ly enim quæ est coniunctio causalis. Vt ergo sciremus quid est addi formæ verborum, de quo in decretali fit mentio, ostendimus, quid est esse de forma, & quid non est esse de forma. Et declarauimus quomodo aliquid esse de forma dupliciter potest intelligi & exponi. Deinde cum dicit. (Vñ cum non euangelista.) Questionem propositam & expositam fortificat dices. (Vnde cum nō euangelista christum hoc dixisse testetur, miraris qđ aliquis assuerare tētauerit, eum aliquid plus dixisse, quam aliquis euangelistarū affereret,) & subdit. (Verum si formam ipsius canonis inspicias diligenter, præter hoc de quo tua fraternitas requisivit, alia duo videlicet, eleuat̄ oculis in celum, & æterni testamēti, poteris in ipso canone reperire, quæ in textu euangelico nō leguntur. Notandum autē quod hæc quæstio proposita dupliciter potest fortificari. Primo enim eo ipso quod euangelistæ nō faciunt mentionē de mysterio fidei, valde dubium est, quis fuerit tantæ audaciæ quod præsumperit dicere christum in tradēdo formam huius sacramēti fecisse mentionem de mysterio fidei. Secundo fortificat. Quia in canone missæ dicit quod xps, eleuatis oculis in celum, protulerit illa verba, quæ sunt de forma sacramēti, cum tamē de eleuatione oculorum in euangelo nihil habeat. Rursus in confectione sanguinis dicit. Hic est calix sanguinis mei noui & æterni testamēti, cum tamē in euangelo nō dicatur noui & æterni testamēti, sed noui testamēti tm̄. Omnia ergo hec quoniam propositam fortificant, quare videlicet hæc interponantur in canone missæ, de quibus non fit mentio in euangelo. Notandum autē quod accipiendo esse de forma, illud quod est de necessitate, sine quo non fit sacramentū, dicere possumus quod in verbis in canone missæ expressis, aliquid est de forma, aliquid vero antecedens formā, aliquid autem consequens formam, & aliquid interpositum formæ. Nam de forma sacramenti (quantū ad confectionē corporis, vt dicebatur) est solum, hoc est corpus meum. Verba ergo præcedētia videlicet, eleuatis oculis in celum, sunt antecedētia formā, verba autē sequentia videlicet, hæc quotienscumque feceritis, etc. sunt cōsequētia formam. Verbū vero interpositum, est ly, enim. Hoc igitur adverbium, enim, est interpositum formæ. Notandum etiam quod de forma cōfectionis corporis, nō sunt opiniones inter doctores, oēs enim concidunt, quod de forma huius sacramenti (quantū ad confectionē corporis) est: Hoc est corpus meum. Sed de forma confectionis sanguinis, sunt duo modi dicendi. Nam quidam dicunt, quod solum hoc est de forma. Hic est calix sanguinis mei, aiunt enim, quod sicut quantum ad confectionem corporis, qñ sacerdos cū intentione conficiendi solum hæc verba dicit, Hoc est

Graniter peccant qui eccl̄ie catholicæ de cōficiētate p̄iātem

Verba quæ sunt de forma sacramēti non solum sunt significatiua, sed et effectiua.
Psal. 148.

Soli sacerdotes habent characterem sacerdotalem, babēt p̄iātem soli sacerdotes hīt potestatem cōficiendi. Alii conficiendi eu ergo homines p̄iāt proferre illa verba, vt sunt charistiæsæra aliquid significatiua, sed non vt sunt effectiua. Nam non sacerdos illa verba proferens, per ea poterit aliquid significare, nihil tamen faciet, & nihil conficiet. Sed illa verba à sacerdote prolatā (vt dictum est) non solum sunt significatiua, sed etiam effectiua, & factiua. Notandum etiam quod ly enim (vt dicebatur) licet non sit de forma quantum ad necessitatem, est tamen quantum ad congruitatem. Quod dupliciter potest ostendi. Primo quia sic statuit sacrosancta ecclesia, cōgruitate. Secundo quia (vt dictum est) verba illa non citur. Solum sunt significatiua, sed etiam causatiua, &

In confectione corporis ebris cōgruitate. Ostendit. Primo quia sic statuit sacrosancta ecclesia, cōgruitate. Secundo quia (vt dictum est) verba illa non citur. Solum sunt significatiua, sed etiam causatiua, &

corpus meum, incipit sub speciebus panis esse corpus christi, ita quantū ad confectionem sanguinis, si solum hæc verba dicat: Hic est calix sanguinis mei, sub speciebus illius vini, sup quo hæc verba dicuntur, statim incipit esse verus sanguis christi. Quidam vero volunt totū hoc esse de forma, videlicet: Hic est calix sanguinis mei noui & æterni testamēti mysterium fidei, q̄ pro yobis, & pro multis effundet, in remissione peccatorum. Dicunt. n. quod nisi hoc totum dicat, non conficitur sanguis christi. Notandum etiā quod (vt potest patere per iam dicta) hæc forma verborū tradita in canone missæ, in tribus differt à forma verborum tradita in euangelio. Primo quia in canone missæ dī, christum protulisse ista verba: Eleuatis oculis in celū, de quo in nullo euāgeliorum aliquid tangitur. Secundo quia in canone missæ dicit: Hic est calix sanguinis mei noui, & æterni testamenti, in nullo autem euangeliorum habet, noui & æterni testamenti, sed noui testamenti tantum. Tertio quia in canone missæ additū, mysterium fidei, de quo in nullo euangeliorū sit mentio. Tres ergo additiones facit canon missæ supra textū euāgelio rū. Quartū vna est de eleuatiōe oculorū. Scđa de eternitate testamēti. Tertia de mysterio fidei.

„ S A N E' multa etc.) vt dicebat, hic so ulit quæ stiones & dubitationes ortas ex huiusmodi additionibus. Circa quod duo facit. Quia primo facit quod dictum est. Secundo remouet errorē qui posset habere ortum ex dictis, ibi. (Ex eo autem verbo.) Circa primū tria facit, secundum quod tres dubitationes soluit. Nā primo soluit dubitationem ortā ex additione tertia, vi delictet, ex mysterio fidei. Secundo ortam ex additione prima, videlicet, ex eleuatione oculorū. Tertio ex additione secunda, videlicet, ex æternitate testamenti. Secūda ibi. (Cæterum ea quæ adduntur). Tertia ibi. (Cæterum sicut superius.) Notandum autem quod hic ordo videt esse præposterus, cum primo soluatur dubitatio orta ex additione tertia, quā ex additionibus aliis. Est tamen necessario cōmutatus. Quia descendat istam compositum Innocentius, vt satisfaceret dubitationi Archiepiscopi Lugdunēsis. Ille autem Archiepiscopus non dubitauit, nec Apostolicam sedem consuluit, nisi de tertia additione, scilicet de mysterio fidei. Admirabatur enim quod in canone missæ in forma verborū, per quam sanguis christi conficitur, addat mysterium fidei, de quo in nullo euangeliorum sit mentio. Sed D. Papa volens eius dubitationem fortificare & ampliare, vt eā postea validius solueret, ait in canone missæ esse additiones alias, præter additionē illam, de qua Archiepiscopus dubitabat. Primo ergo soluitur dubitatio orta ex additione tertia, quia de ea specialiter sedes apostolica per prefatum Archiepiscopum fuit requisita. In soluēdo ergo hanc dubitationem tria facit, secundum quod tripliciter soluit eam:

*Forma verbo
rumin canone
missæ tradita,
in tribus dif-
fert a forma
verborū tradi-
ta i euāglio.*

Nam primo soluit ipsam per ea quæ dicit Paulus in actibus Apostolorū. Secundo per ea quæ scripsit in epistola ad Corinthios. Tertio p ea, per quæ ipsi euangelistarē se mutuo suppleuerunt. Secūda ibi, (Nullus etiam horum expressus.) Tertia ibi. (Ipsi etiam euangelistarē.) Notandum autem ut magis pateat solutio dubitatis adductæ, quod ratio Archiepiscopi, & dubitatio eius procedebat ex falsis. Intendebat enim sic arguere. Si additio facta in canone missæ de fidei mysterio esset vera, fieret de ea mentio in aliquo euangeliorum, sed in nullo euangeliorum sit mentio aliqua de mysterio fidei, ergo, etc. Soluere itaq hanc dubitationem est ostendere multa fecisse, & dixisse I E S V M quæ in nullo euangeliorum cōmemorantur. Iuxta illud Ioannis: Sunt autē & alia multa, quæ fecit I E, *Ioan. viii.*

S V S, quæ si scribātur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos, qui scribēdi sunt, liberos. Hoc est ergo quod ait. (Sancti multa tam de verbis, quam de factis dominicis inuenimus ab euangelistis omissa, quæ apostoli vel suppleuisse verbo, vel facto expressisse leguntur. Paulus enim in actibus Apostolorum sic ait: Meminisse nos oportet verbi dñi Iesu, q dixit, Beatus est dare quam accipere. Hoc nullus quatuor euangelistarum descripsit.) Notandum autem vim solutionis huius in hoc consistere. Quod sicut I E S V S Christus protulit hæc verba, beatius est dare, quam accipere, & tamen nullus euangelistarum illa recitat, sed omittit, & tamē ea suppleuit apostolus, sic quod additur in canone missæ de mysterio fidei, verè fuit à christo prolatum, sed euangelistis non facientibus de hoc mentionem aliquam, quod illi omiserunt, apostoli suppleuerunt. Notandum *Omnis christi etiā quod sicut Christus aliqua docuit facto, & actio nostra ē exemplo, quia omnis christi actio nostra est in instruē structio, ipsa enim facta christi, & non solum verba, nos instruunt, qualis debeamus nos gerere in agendis, docuit ergo christus verbo & facto, sic & Apostoli verba & facta christi ab euangelistis omissa, potuerunt supplere verbo, et facta christi vel exprimere facto.* Notandum etiam, quod ab euangelistis beatitudo repellit a se omnem indigentiam, et omessa potuerunt includit in se non solum sufficientiam, sed etiam rurunt supplere quandam redundantiam, & plenitudinem. Nam verbo vel ex secundū Boetium: Beatitudo est status omnium primere factio. bonorū aggregatione perfectus. Et philosophus Boetius lib. 3. primo Ethicoru ait: Quod felicitas est terminus de Pbisica con operatorū, perfectum & per se sufficiens bonū. sol. prosa. 2. Non ergo esset beatitudo status omnium bonorum aggregatione perfectus, nec perfectū, *ca. 7.* nec per se sufficiens bonum, nisi haberet in se, ne dum sufficientiam, sed etiam plenitudinem, & redundantiam. Cum ergo indigentia sit recipere, habentium vero plenitudinem sit dare, bene dictum est, quod beatius est dare quam accipere. Notandum etiam quod ex hoc verbo videtur sequi derogari paupertati. Nam ex eo videtur sequi quod

Matth. 5. quod nō sit euangelizanda, & prædicanda pauperas, cum pauperes non possint dare, sed diuites. Dicendum ergo quod paupertas non facit ad perfectionem vitæ, nisi spiritu Dei sit. Dicitur enim pauperes beati, non quoctus modo, sed pauperes spiritu: qui, scilicet, spiritu dei ducti, ut christi perfectius sequantur, renuntiant oibus quæ possident, effecti pauperes quantu ad bona temporalia, diuites vero, quantum ad bona spiritualia. Quare tanto sunt beatiores alii, quanto spūalia sunt temporalibus potiora. Notandum etiam quod ex hoc aliqui dubitauerunt, quasi renuntiare facit ad perfectionem iuxta illud,

Matth. 19. Matth. 19. Si vis perfectus esse, vade & vende omnia, quæ habes, &c. & hoc est; ut quidā dicunt, qm̄ habere p̄priū facit ad imperfectionem, quia homines intenti tēporalib⁹, non possunt sic libere circa spūalia vacare. Sed contra hoc obliūcitur à quibusdā. Quia, ut dicunt, hoc esset verum, si aliquis haberet diuitias in excessu, quoniam si multus esset excessus diuinitat⁹, forte reaquereret tantam curam quod impediret contemplationis otium. Hoc etiam modo, aiunt, contingere si aliquis nihil penitus haberet, & esset pauper in excessu, quia si multus sit paupertatis excessus, forte requireret tantam curam, ut inveneriat victus, ad sustentationem corporis, qđ prestatib⁹ impedimentū ne libere vacaret circa diuinam. Propter quod dīci posse, quod habere proprium, facit ad imperfectionem charitatis. Quia de charitate, aīs Apostolus, quod nō querit quæ sua sunt, quod August. expōnens ait: Quia cōmuniā proprijs antepopū. Habere igitur in cōmuni facit ad perfectionem. Virtus autem habere in cōmuni aliquo modo, per se, actionem impedit, & declarare qđ, & qualiter, & a quo impeditur, vel nō impeditur pfectio, non patitur, p̄nis opus. Deinde cum dicit, (Nullus etiam eorum,) Soluit prædictam dubitatio, nem, per illud quod apostolus scripsit de Christo dicens, Nullus autem eorum (id est euangeli, starum) expressit de Christo, dicens, Deinde viñsus est plusquam quingentis fratribus simul, qđ inde viñsus est Iacobo, nouissime autem quā ab origine, viñsus est & mihi, () Nonandum autem viñsa solutionis huius eandem esse cum p̄cedenti. Est enim sicut supplenda hēc solutio, quod sicut illa visio, secundum quā christus post suā resurrectionem viñsus est plusquam quingentis fratribus simul, vera fuit, & tamen non recte ab aliis, quo euangeliistarum, sed apostoli, quod illi omiserant, suppleuerit, sicut verbum illud de misericordia fidei, quod yideretur esse additum in canonice missa, vere fuit a christo prolatum. Sed euans, gelisti de hoc nō facientibus mentionem, quod illi omiserunt, suppleuerunt apostoli. Notandum etiam apostolū se vocare ab origine, qđ violentia quadam segregatus fuit ab utero matris, tuis sue, id est synagoge. Sicut ipse, de seipso, scripsit ad Galatas: Cum autem placuisse, q̄ me,

segregauit ex utero matris meae. Sic etiam expo Rom. 1. nēdum est, cum se dicit segregatum in euangelium dei, quia violentia quadam, & quasi quodam terrore segregatus fuit, ab utero m̄ris suæ, in hoc opus, ut prædicaret euangelium dei. Cū ergo abortiuſ fētus cum quadam violentia se paretur ab utero matris, merito Paulus se nominat abortiuſ. Deinde cum dicit, (Vnde cum ipsi etiam euangelistæ leguntur inter se mutuo suppleuisse, quæ ab eorū aliquo, vel ab aliquoibus sunt omissa. Vnde cum tres euangelistæ posuerunt, Hoc est corpus meū, solus Lucas adiecit, quod pro vobis tradet. Et cum Matthēus, et Marcus dicant pro multis, Lucas dicit pro vobis, Matthēus autē in remissionem peccatorū adiunxit.) Est ergo vis rationis huius. Quod si unus euāgelista supplet id qđ alius omisit, illud de mysterio fidei, qđ in canone missæ dī ab euāgelistis omissum, potuerunt supplēre ap̄l. Potuerint et hoc suppleuisse aliqui alii sancti viri, si eis reuelatum fuisset. Tamē omnino credendum est, totam illam verborū formam, in canone missæ positam, tam in confectione corporis, quam sanguinis, fuisse a christo plata; & postea per ipsos apostolos de tota illa forma ecclēsiam fuisse edocētam. Ita quod illud quod euāgelistæ omiserant, ap̄l supplererunt. Notandum autē, quod qđ testimoniū vñ esse fictum, qñ oēs testes sicut cōcordant, qđ nihil dicit unus, quod nō dicat alius, quia vnū & idem factum, a multis vīsum, cū postea enarratur, nō ēm̄ factā, sed ēm̄ simplicē veritatem, aliqd ab uno omittitur, qđ ab alio suppletur: immo nunquam aliquod factum si complete narrari potest, vel de gestis, vel de circūstantiis, quin aliquid omittatur. Diuinā igitur dispensatione factum est, quod si alii quid omisit unus, suppleret alius, & etiā quod multa ab omnibus sint omessa, ut appareat eos signū ex diuinā dispensatione factum, sed secundū, simplicē veritatem. Deinde cum dicit, (Catecumenorum ea quæ adduntur, Soluit dubitationē orationis oculorum elevatione dicens.) Ceterum ea quæ adduntur in canone missæ, (supple de elevatione oculorū,) possunt ex aliis locis euāgelistis corroborari. Iohannes enim suscrationem Lazarī describens, Iesum sursum oculos leuasse afferit, & dixisse: Pater gratias ago tibi, quoniam audisti me. Ergo, si tunc in celum oculos leuauit ad patrem, cum ad corpus exanimē animaret Lazarī, reuocauit, probabilius esse videt, quod tunc oculos leuauerit ad patrem in celum, cum panem, & vinum in corpus, & sanguinem p̄sum cōmutauit.) Notandum autē vim rationis huius in hoc consistere, quod quāvis euāgelistæ non narrant Christum oculos eleuasse in celum, qñ protulit illa verba, per quæ sit transsubstanciatio panis in corpore, & vini in sanguinem, sed hoc enarreret in canone missæ: possunt rite samē ex aliis locis euāgelisti p̄bare sic esse, ut in canone missæ dicitur. Quia ex euāgeliū B iii

Prime co. 15 August. in regula babere in cōmuni facit ad perfectionem.

Prime co. 15 Soluit prædictam dubitacionem, per illud quod apostolus scripsit de Christo dicens, Nullus autem eorum (id est euangeli, starum) expressit de Christo, dicens, Deinde viñsus est plusquam quingentis fratribus simul, qđ inde viñsus est Iacobo, nouissime autem quā ab origine, viñsus est & mihi, () Nonandum autem viñsa solutionis huius eandem esse cum p̄cedenti. Est enim sicut supplenda hēc solutio, quod sicut illa visio, secundum quā christus post suā resurrectionem viñsus est plusquam quingentis fratribus simul, vera fuit, & tamen non recte ab aliis, quo euangeliistarum, sed apostoli, quod illi omiserant, suppleuerit, sicut verbum illud de misericordia fidei, quod yideretur esse additum in canonice missa, vere fuit a christo prolatum. Sed euans, gelisti de hoc nō facientibus mentionem, quod illi omiserunt, suppleuerunt apostoli. Notandum etiam apostolū se vocare ab origine, qđ violentia quadam segregatus fuit ab utero matris, tuis sue, id est synagoge. Sicut ipse, de seipso, scripsit ad Galatas: Cum autem placuisse, q̄ me,

Ioannis sic habetur, quod Christus eleuauerit oculos in celum, cum Lazarum suscitauit. Credere igitur debemus, quod etiam leuauerit oculos in celum, cum panem & vinum in corpus & sanguinem commutauit. Notandum etiam quod haec ratio, prima facie, non videatur habere veritatem, quia non est manifestum & clarum quare potius debuerit Christus oculos leuare in celum, cum panem & vinum convertit in corpus proprium, & sanguinem, quam cum Lazarum suscitauit. Scendum ergo quod dominus Papa intendit arguere per

2. Top. cap. 4
loc. 35.

locum a minori sic. Si illud quod minus videatur in esse inest, & id quod magis, sed minus videatur inesse quod Christus debuerit oculos leuare in celum in suscitatione Lazari, quam in hac beata conuersione, ergo si eleuauit tunc, multo magis & nunc. Christus itaque proferens verba illa per quae sit ista beata conuersio, protulit ea, eleuatis oculis in celum ad deum patrem omnipotentem, quia uis euangelia non faciant aliquam mentionem. Notandum est quod cum dominus Iesus Christus omnem potestatem quam habebat accepit a patre, dignum est, quod tam in resurrectione Lazari, quam in panis transubstantiatione in corpus, & vini in sanguinem, eleuauerit oculos suos in celum, ad deum patrem omnipotentem, a quo totum acceperat. In his enim quae requirunt magnam potentiam debent oculi eleuari ad deum patrem omnipotentem, cuius est magna conferre potentiam, & cuius est magnalia operari. Notandum etiam quod triplici via venari possumus, quare in faciendo hanc beatam conuersionem, probabilius est Christum eleuasse oculos in celum, quam in resurrectione Lazari. Prima via sumitur ex huius conuersonis modo. Secunda ex huius conuersonis termino. Tertia ex huius conuersonis fructu.

Modus autem huius beatae conuersonis hic est, quod tota substantia panis converterit in totam substantiam veri corporis, & tota substantia vini in totam substantiam sanguinis Christi. Et inde est quod haec conuersio speciali modo vocatur transubstantiatio. Sed modus resuscitationis Lazarus non fuit sic, sed anima redeunte ad proprium corpus, corpus illud quod erat exanimata, & sine anima, & sub forma mortui, factum fuit animatum, & sub forma viui. Licet non quod libet istorum fieri non potuerit, nisi per potentiam diuinam, tamen quoniam maius est, & magis remotum ab operibus naturae, totum transubstantiare in totum, quam facere quod corpus, quod est sub priuatione, & sub forma mortui fiat sub forma viui, cum Christus eleuauerit oculos in celum in suscitatione Lazari, credibile est quod eleuauerit etiam eos in confectione huius beneficiti sacramenti. Secunda via sumitur ex huius conuersonis termino. Nam terminus ille ad quem venit anima Lazarus in resurrectione fuit corpus ipsius, quod non erat deificatum, nec trinitati coniunctum, sed haec conuersio terminat ad

verum corpus Christi, quod est diuinitati coniunctum. Quia ergo Christus eleuauit oculos in celum ad deum, in reducendo animam Lazarus ad eius corpus, quod non est deitati unitum, credibile est quod multo magis hoc fecerit, in conuertendo panis substancialis, in corpus proprium, quod est diuinitati coniunctum. Tertia via patet ex huius conuersonis fructu. Nam fructus corporalis resuscitationis fuit vita corporalis, sive vita corporis, sed fructus & utilitas, quae sequitur ex hominim, sacramento, digne sumpto, est vita spiritualis, sive vita anime. Per hoc enim sacramentum, anima deo coniungitur, a quo mirabiliter perficitur. Igitur si Christus eleuauit oculos in celum ad deum, in resuscitatione Lazarus, per quam anima coniungebatur corpori, quod perficiebat, credibile est quod multo magis hoc fecerit in confectione huius sacramenti, per quod anima coniungitur deo, a quo spiritualiter & supernaturaliter perficitur. Deinde cum dicit. (Ceterum sicut superius,) soluit terram dubitationem ortam ex hac additione. (et " eterni.) Et ostendit competenter dici noui, & aeterni testamenti. Circa quod tria facit, secundum quod tres rationes adducit. Secunda ibi. (vel ut utram alia ratione.) Tertia ibi. (Præterea non solum.) Prima ratio talis est. In veteri testamento promittebantur temporalia, in novo vero promittuntur eterna, ergo nouum testamentum dicitur eternum, & competenter dicitur noui & aeterni testamenti. Hoc est ergo quod ait. (Ceterum, sicut superius est expressum, cum in textu euangelico ponatur noui testamenti, hic, (id est in canone missa,) interponitur, & eterni, (supple, hoc competenter est factum.) (Nam vetus testamentum, quod hiccorum & vitulorum, fuit sanguine dedicatum, id est consecratum, temporalia, promittebat, nouum autem, quod est Christi sanguine consecratum, promittit eterna. Et ideo testamentum illud fuit vetus, & transitorium, hoc autem nouum est de aeterno.) Notandum autem quod vetus testamentum temporalia promittebat, iuxta illud Esaie: Si volueritis & audieritis me, bona terra comedetis. Sed in nouo testamento promittuntur eterna. Vnde Ioannes præcursor Christi statim cum prædicare cepit, promittebat non regnum terrenum, quod est temporale, sed celeste, quod est aeternum, iuxta illud in euangelio: Venit Iohannes 4. Pbi. 1. c. nes baptista prædicans in deserto iudeorum, & dicens, penitentiam agite, appropinquabit enim regnum celorum. Notandum etiam secundum philosophum, quod nec bonum, nec nouum factum est in tempore. Quoniam tempus per se corruptum est, si autem generat, hoc est per accidens, in quantum corruptio unius est generatio. Primo de Ge. alterius. Sic etiam tempus per se intueratur, si autem et cor. 17. tem innotescit hoc est per accidens, in quantum non est. 18. uia veteribus succedit. Et inde est, quod quantum Testamentum aliud plus subiacet temporis, & plus habet sanguine Christi.

de

cōfēratū qua de tempore, plus est vetus ; quanto autem nō
mōr rōnibus uius est, tanto minus habet de tempore, & mi-
nus temporis est subiectum. Testamentum era
Prima quia nō

guine christi, & quod non subiaceat tēpori, nec
temporalia promittit, non est vetus & tempora-
le, sed est nouum & æternum. Deinde cum dis-
» cit. (Vel vt vtamur.) Adducit secundam ratio-
nem, quare nouū testamentum dī æternum.
Nam illud est æternum, quod est firmū, & sta-
bile. Cum ergo nouum testamētum sit stabili-
tum, & confirmatū in morte Christi, vere hoc
testamentum, quia ultimum, dici potest nouū,
» & æternum. Hoc est ergo quod ait. (Vel vñ
» vtamur alia ratione, vnde nouum, id est ultimum
» esse describitur inde æternum, id est perpetuum
» comprobatur, nouissimum etenim hominis te-
» stamentum immobile perseverat, quia testato-
» ris obitu confirmatur. Iuxta quod Apostolus:
» Testamentum in morte afferit confirmatū, alio
» quin non valet dum vixerit qui testatur.) No-
tandum autē quod testamentū, & donatio hñc
conditions oppositas. Nam si sit donatio legi-
tima, prima donatio tenet, & posterior non va-
let. Ex quo enim aliquis legitime donauit alia
quid, nō potest iterum dare illud de nouo. An-
tiqua ergo donatio est firma & stabilis, noua ve-
ro est instabilis & infirma. Sed in testamento nō

Heb. 9.

Tantū prima
donatio, et tan-
tū ultimum testa-
mentum tenet, et
qua de causa.

Secunda quia
vltimū.

Tertia quia ve-
ro perpetuum, & æternum. Notandum etiam ve-

Eze. cap. 11
Ezechielis, quod videlicet vidi rotam in medio ro-

sic nouum testamentum representabatur in ve-
teri, quasi rota in rotā. Quare sicut, aduenien-
te veritate, cessat figura, & adueniente luce, ces-
sat umbra, sic nouo testamento adueniente, ces-
sauit umbra & figura ceremonialium veteris te-
stamenti. Intrare ergo in sancta, cum sanguine
hircorum, aut vitulorum, quod siebat a ponti-
fice in veteri testamento, cessauit adueniente no-

uo. Quia animalia illa significabant christum, Heb. 9.

qui assistens pontifex futurorū bonorum, non
per sanguinem hircorum, & vitulorum, vel per
proprium sanguinem introiuit semel in sancta,
æterna redēptione inuenta. Transitorium est
itaq; vetus testamentum, quia cessauerunt ille fi-
guræ, per quas dabatur intelligi veritas, que cō-
tinetur in nouo testamento. Notandum etiam
quosdam errasse, sicut fuit quādam Manicheo Error secta
rum secta, dicentium, nouum testamentum des- Manicheorum
bere aliquando deficere, siue cessare. Dicebant
enim quod adhuc debet esse tertium testamen-
tum. Nam secundum eos, testamentum vetus, est
testamentum patris, testamentum autem nouum, est
testamentum filii. Ut ergo aiunt, ad-
huc debet esse tertium testamentum, videlicet
spiritus sancti. Quare sicut adueniente testamē-
to nouo (vt dicunt) cessauit vetus, quod fuit te-
stamentum patris, sic cum adueniet testamentū
spiritus sancti, cessabit testamentum nouum, qđ
est testamentum filii. Secundū hos igitur, testa-
mentum nouum non est testamentū æternum,
& quod dī in canone missæ, noui & æterni tes-
tamenti, non est competenter dictum. Sed con- Cōtra errorē.
siderata veritate sacræ scripturæ, hi pro tanto
errant pro quanto distinctio noui & veteris te-
stamenti non accipitur secundum distinctionem
diuinarum psonarum, sed secundū quod distin-
guitur veritas, & figura. Quia nouum testamē-
tum se habet vt veritas, vetus vero se habet vt
figura huius veritatis. Quare cum figura cedes
se debeat propter aduentum veritatis, veritas nō
debet cedere propter aduentum cuiuscūq; al-
terius, vetus testamentum dicitur transitorium,
nouum vero æternum. Transitorium ergo erat
vetus testamentum, non secundū quod conti-
bat moralia, & veritatem, videlicet quo ad rem
præceptam, sed secundum quod continebat ce-
rimonialia, & figuram. Deinde cum dicit. (Præ-
terea non solum.) Adducit tertiam rōnem, per
quam probat nouum testamentum esse æternū,
dicens. (Præterea.) Supple tertia ratione oñdi
potest quare nouum testamentum dicatur æter-
num, quia non solum scriptura, sed etiam pro-
missio dicitur testamentum. Iuxta quod apo- »

stolus ipse scribit: Ideo noui testamenti media » Heb. 9.

tor est, vt reprobationem accipiāt, qui voca- »

ti sunt æternæ hæreditatis. Sic ergo debet intel- »

ligi quod in ipso canone reperitur: Hic est n. »

sanguis meus noui & eterni testamēti, id est, no- »

nāz ac æternāz promissionis. l. confirmator. Si- »

cut dominus reprobuit: Qui manducat (ins »

l.)

Veritas nō ce- dit propter ad-

numentum cuius- cūq; alterius.

Quo vetus tes- tamentū fues-

rit transitorū.

»

»

»

»

»

»

»

»

»

»

»

»

»

»

»

»

»

quiens) meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam.) Notandum autem quod testamentum nouum uno modo potest dici ipsa scriptura, ut testamentum vetus, alio vero modo potest dici ipsa promissio. Duę ergo primae rationes probant testameatum nouum debere dici testamentum æternum, prout testamentum accipitur pro ipsa scriptura. Sed hæc tertia ratio probat hoc idem, prout testamentum accipitur pro ipsa promissione. Notandum est hanc tertiam rationem sic procedere. Quod cū sanguis christi, dignè sumptus cōfirmet nos de illa promissione illius hæreditatis æternæ, iuxta illam Salvatoris sententiam, quod qui sanguinē eius biberit, & carnem eius comedit habebit vitam æternam, in canone missæ dignè dicitur, quod sanguis Christi est noui, & æterni testamenti, quia est sanguis nouæ & æternæ promissionis. Sanguis enim ille cōfirmat nobis promissionē & hæreditatem nouam & æternam, id est immaterialib[us] & perpetuam.

» Ex eo autem verbo &c.) postquam dominus Papa soluit dubitationes ortas ex additionibus in canone missæ: In parte ista, ut dicebat, removet quandam errorem, qui ex prædictis videat habere ortum. Circa quod duo facit: Quia primo narrat errorem illum. Secundo docet illud errorem soluere, & vitare. Ibi. (Sed tales ex eo laqueum.) Dicit ergo. (Ex eo autem verbo de quo mouet tua fraternitas qōnem videlicet mystérium fidei, munimentum erroris quidam trahere putauerunt dicentes, in sacramento altaris non esse corporis Christi, & sanguinis veritatem, sed imaginem tantum, & speciem, & figuram, pro eo quod scriptura interdum cōmemorat id quod in altari suscipitur esse sacramentum, & mysterium, & exemplum.) Notandum autem quod cum dominus noster I E S V S Christus in euangelio diceret. Nisi manducaueritis carnem filii hominis & biberitis eius sanguinem non habebitis vitam in vobis, multi ex discipulis suis hoc audientes, existimantes Christi carnem sic manducandam esse, sicut manducamus carnes in macello venditas, scandalizati sunt dicentes: durus est hic sermo &c. Christus autem videns eorum scandalum, ait eis: Verbaque ego loquuntur sum vobis, spiritus & vita sunt. Ex hoc ergo aliqui credentes, non verè & ad literam, sed solum mysticè intelligenda esse verba Christi, capitulo dixit carnem suam esse manducandam, dixerunt in sacramento altaris non esse veram carnem Christi, sed solum mysticè & figuratiue. Dicunt enim quod sicut petra illa in deserto, quam Moyses percutiens in aquas prorupit, non erat verè Christus, sed Christum figurabat, sic in hostia consecrata non est vera Christi caro, sed ibi caro eius solummodo figuratur, & representatur.

Numeri. 20. Prime cor. 10 Addunt autem isti ad sui erroris fulcimentum, quod sicutum Christus de hoc sacramento loqueretur, dixit: Verba quæ ego loquutus sum

vobis spiritus & vita sunt, nobis datur intelligi quod verba illa non verè & ad literam, sed spiritualiter & mystice sint intelligenda: sic etiā quia, ut hic dicitur, illud quod in altari suscipitur, scriptura interdum cōmemorat esse sacramentum, mysterium, & exemplum. Dicunt ergo quod hæc omnia non ad literam, sed figuratiue & mysticè sunt intelligenda. Sed quod hi errant & qualiter huiusmodi error sit soluendus, hic in sequentibus apparebit. Nam non figuratiue tantum, sed vere & ad literam illa est eadem caro Christi formata ex purissimis sanguinibus beatæ Mariæ virginis, quæ etiam peperit in cruce, à Christi fidelibus sumitur in altari. Deinde cum dicit. (Sed ex eo laqueum.) Docet soluere huiusmodi errorum. Ad cuius evidentiam sciendum est. Quod oīs rō erronea vel fallit, & decipit, quia peccat in materia, & tunc assumit falsa, vel quia peccat in forma, & tunc non illogizat, sed assumit multiplicia. Et sicut duplex potest esse peccatum in arguendo, sic conuenit esse duplē solutio modum in respondendo. Nam cum ratio assumit falsa & peccat in materia, tunc soluenda est instando & interimendo propositiones assumptas. Cum autem assumit multiplicia, & peccat in forma, tunc soluenda est dicendo, & distinguendo propositiones illas. Quia ergo hæc ratio erronea, per quam isti conabantur ostenderé nō veram Christi carnem esse in altari, p[ro]cedebat ex falsis, & assumebat multiplicia, utroq[ue] modo soluenda est. Conuenit ergo soluere ratione hanc erroneam, & instando quod assumat falsa, & distinguendo, quod assumat multiplicia. Duo ergo facit secundū quod dupliciter soluit huiusmodi ratione. Primo ergo soluit eam instando, ostendens quod assumit falsa. Secundo distinguendo, ostendens quod assumit multiplicia. Ibi. (Dicitur tamen.) Circa primum duo facit, quia primo soluit prædictū errorem instando. Secundo soluit instantiam declarando. Ibi. (Mors Christi, &c.) Dicit ergo sic. (Sed tales ex eo laqueum erroris incurruunt, " quod nec auctoritatē scripture conuenienter intelligunt, nec sacramenta Dei suscipiunt reue[n]ter. Si enim quia figura est sacramentū altaris, veritas esse negant, ergo nec mors, nec resurrectione Christi cum figura sit, veritas est credēda. Siquidem morte, & resurrectione Christi similitudinem, & imaginem esse Apostolus mani festati Christus, inquiens, mortuus est pro delicto nostris, & resurrexit propter iustificationem nostram, Apostoloni etiam p[ri]nceps Petrus ait: in epistola sua scribit: Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum ut sequamini vestigia eius.) Tunc ergo supplenda est litera quod sicut mors Christi veritas est & figura, sic illud Vnu et id est quod suscipitur in altari potest esse veritas, & figura. Notandum autem prædictum errorem soluendo, quia assumebat falsa. Nam cum dicebatur aliud quod suscipit in altari est figura

Conclusio casu bolicorum.

Quarta quia promittit æternam.

Iean. 6.

Error bæretis corum.

Rom. 6.

festati Christus, inquiens, mortuus est pro delicto nostris, & resurrexit propter iustificationem nostram, Apostoloni etiam p[ri]nceps Petrus ait:

Pri. co. 15

Resur. Christi cum figura sit, veritas est credēda. Siquidem morte, & resurrectione Christi

Rom. 4.

Similariter, & imaginem esse Apostolus mani festati Christus, inquiens, mortuus est pro delicto

Prime Pe

in epistola sua scribit: Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum ut sequamini vestigia eius.) Tunc ergo supplenda est litera quod

tri. 2.

sicut mors Christi veritas est & figura, sic illud Vnu et id est

veritas & figura.

Notandum autem prædictum errorem soluendo, quia assumebat falsa. Nam

cum dicebatur aliud quod suscipit in altari est

figura

Mors & res sumus instare dicendo falsum est, & nō bene a surrectio chri guitar, quia, vt patet, mors christi est figura mortis sancta figura tis nostræ. Significat enim quod nos debemus spulas mortis mori peccato. Et resurrectio christi fuit figura & resurrec̄tionis, & iustificationis nostræ. Significatio nis nostræ. cat enim quod nos mortui peccato, resurgamus & viuimus iustitie, & tamen christus veræ mortuus est & resurrexit. Quapropter sicut falsus argueret dicens, mors, & resurrectio Christi sunt exemplum & figura, ergo non est ibi veritas, & Christus non est vere mortuus, nec vere resurrexit, sic falso arguit, qui sic ait, illud quod suscipitur in altari est sacramētum, & exēplum, & mysterium, ergo nō est ibi veritas, nec est ibi vera caro Christi. Deinde cum dicit: (sic ergo tam mors Christi quam eius resurrectio est exemplum, vt & nos peccato mortui, iustitie iam viuamus. Quare si non fuit veritas, quia fuit exemplum, ergo nec vere mortuus fuit Christus, nec vere à mortuis resurrexit. Sed absit à fidelium cordibus error iste, cum propheta de ipso testetur, Esiae. 53. quod vere languores nostros ipse tulit, & dolor res nostros ipse portauit,) Notandum autem quod, cap. 3. loc. 43 vt dicitur sexto Topicorū, omnis passio magis facta abiicit à substantia. Vbi ergo est vera passio, & verus dolor, si illa passio magis fiat, oportet esse ibi veram mortem. Quare sicut Christus verè passus est, quia verè dolores nostros ipse portauit, cum dolores eius fuerint maximi, quia non fuit dolor, sicut dolor suus, oportuit ad illos huiusmodi veros dolores, sequi et verā mortem. Notandum etiam quod vera Christi caro diuina virtute est in altari sub speciebus panis.

Differentia in ter Deum & agentia naturæ, non pōt totam rem producere, sed quodlibet tale agens præsupponit materiam, in quam agat. Et quia quodlibet naturale agens, præsupponit materiam, nō plus se extendit actio naturæ nisi quod pōt materiā quæ est sub una forma, facere sub alia forma. Sicut ergo natura nō pōt rem totam producere, sed præsupponit materiā, sic nō potest aliquam rem totam transubstantiare in aliam, sed pōt materiam expoliare una forma, & induere alia. Sed Deus, cuius est totum producere, & qui in agendo nihil præsupponit, pōt totam unam rem transubstantiare, & conuertere in totam rem aliam. Virtute ergo diuina fieri potest, & sit quod tota substantia panis conuertatur in totam substantiam corporis Christi. Prolatis ergo illis sacris verbis à sacerdote, sit quod sub speciebus hostiæ, sub quibus erat tota substantia illius panis, habeat esse tota substantia corporis Christi, & tota substantia carnis eius. Cum ergo Christus, loquens de hoc sacramento, diceret discipulis suis: Verba quæ locutus sum vobis spiritus & vita sunt, non est intelligendum hoc dictum esse

quod non verè ad literam ibi sit caro Christi, ut quidam dicebant, sed quia caro eius, quæ in altari sumitur, est spiritus & vita, quia est vita spiritus. Si quæ in alta ritualis, & vita animæ, non vita corporis, & est in altaria sumitur sit cibus mentis, non ventris. Notandum etiam spūs & vita. quod aliqui nō desistunt, sed impugnant verā Christi carnem non esse in altari, dicentes. Id quod à fidelibus in altari sumitur non esse verū corpus Christi. Aiunt. n. secundū suam fantasti cam opinionem, quod ex quo, vt dicitur, continue Christi caro à fidelibus in altari sumitur, si corpus eius fuisset tantæ quantitatis, quantæ est unus mons, per continuam sumptionem de fuisset esse. Sed hi ex hoc errant, quia modū quo caro Christi à fidelibus sumitur non intelliguntur. Non enim sic corpus Christi à fidelibus manducatur, sicut manducatur caro, quæ venditur in macello, quia de huiusmodi carne, unus sumit unam partem, & aliis aliam, & sic per continuā sumptionem, consumitur. Corpus autem Christi nō sic per frustra sumitur, sed quilibet fidelium ipsum totum sumit. Et licet hoc verū sit, auget tamen quoniam difficultatem. Quia si quilibet sumit ipsum totum, non solum debuit iam desinere esse, sed postquam unus ipsum totum sumpsit, non videt quod aliquid eius aliis remaneat ad sumendum. Sciendum ergo quod (vt infra clarius ostendetur,) Christus nō incipit esse sub speciebus hostiæ per localem motū, quod scilicet descendat de celo, & ingrediatur hostiam, sed incipit esse sub speciebus hostiæ per transubstantiationem panis in eius corpus. Sicut ergo si la chribili incipiat panis conuertetur in aurum, facta conuersione, esse sub specie non esset amplius lapis, sed aurum, sic quia transubstantia panis conuertitur in corpus Christi, facta conuersione, nō est amplius ibi substantia panis. Sed sub illis speciebus, sub quibus prius erat substantia panis, sub illis postea habet esse corpus Christi. Totum ergo corpus Christi à fidelibus sumitur. Et quia virtute diuina semper fieri potest talis conuersio semper à Christi fidibus sumi potest corpus Christi. Nec oportet quod præfatum corpus esse destinat per humerum sumptionem. Notandum etiam quod aliqui non desinunt impugnare, verum, & totum corpus Christi esse in hostia. Aiunt enim. Cum corpus Christi sit tantæ magnitudinis, & maius a minori contineri non possit, impossibile est totum illud corpus, quod in cruce pependit, in tam modica hostia contineri. Auget etiam questionis difficultatem. Quia non solum totum corpus Christi est in tota hostia, verum etiam, secundū catholicam veritatem, totum est in qualibet parte hostiæ, ita quod fracta hostia, non frangitur corpus Christi, sed totum huiusmodi corpus in singulis hostiæ partibus reseruatur. Sed sicut errabant, qui ne sciebant quomodo corpus Christi in hostia à fidelibus sumitur, ita hi errant qui ignorant, sed cūdum quem modum corpus Christi in hostia continetur. Sciendum ergo quod à philosophis

Sola quantitas de se est extensa, & de se occupat locum, cetera vero alia extenduntur et locum occupant mediane quantitate.

diuersa praedicamenta, & diuersa rerum genera distinguntur, videlicet substantia, qualitas, qualitas, &c. Sola autem quantitas est illa que de se est extensa, & de se occupat locum, cetera vero alia extenduntur et locum occupant, mediane quantitate. Substantia ergo corporalis, quae cuncte sit illa, de se est indivisibilis, tamen quod paratur ad locum mediante quantitate, habet esse in loco modo divisibili. Quare si econuerteretur contingere, quod quantitas esset alicubi mediante substantia, cum substantia sit de se quid indivisibile, oporteret ibi quantitatem illam modo indivisibili existere. Hoc viso aduertendum, quod licet idem corpus christi, quod est in celo, sit in hostia, non tamen hic & ibi est eodem modo, immo modo opposito est hic & ibi. Quia in celo est substantia illius corporis mediante quantitate, & quia qualitas quid divisibile est, ideo est ibi modo divisibili, & occupat ibi tantum locum, quantum est ipse. Sed in hostia consecrata est qualitas christi mediante substantia, & quia substantia de se est indivisibilis, ideo tota qualitas corporis christi est in hostia modo indivisibili.

Totum christi corpus est in tota hostia, & totum in qualibet parte hostie, & qua de causa.

Tota qualitas corporis Christi est in hostia, & est in hostia mediante substantia et est ibi modo indivisibili. Et quia sic est, non est inconveniens in modica hostia, & etiam in parte modicæ hostie, totum corpus christi, & totam eius quantitatē integræ contineri. Notandum etiam adhuc homines non quiescere. Nam videatur esse dubium, quomodo christus hoc modo opposito sit in hostia, & in celo. Non enim clarum est, nec manifestum, quod in celo sit substantia eius, mediante quantitate, in hostia vero sit eius qualitas, mediante substantia. Propter quod sciendū quod si christus per motum localem haberet esse in hostia, ita quod descendens de celo hostiam ingredieretur, sicut ipse motu locali ascendit in celum, eodem modo esset in celo, & in hostia, & non esset possibile hanc rationem soluere. Non tamen sic est, sed ipse christus localiter motus ad celum ascendit, & est in celo localiter, & quia res est in loco per quantitatem suam, substantia corporis christi, est in celo per quantitatem immediate. Sed, vt dicebat, christus est in hostia, non quia motus localiter hostiam ingrediatur, sed quia panis substantia, conuertitur in substantia corporis eius. Cum ergo sit christus in hostia per huiusmodi venerabilem transubstantiationem, & per huiusmodi conuersionem sanctissimam, ex vi sacramenti & per se & primo, erit in hostia illud in quod sit conuersio. Et quia substantia panis non conuertitur in quantitatē corporis christi, nec in aliquod accidens eius, sed conuertitur in substantiam corporis illius, per se & primo ex vi sacramenti, in hostia erit sola substantia corporis christi. Quantitas vero, & cetera accidentia eius erunt ibi per substantiam, & mediante substantiam, in quam est conuersio facta. Declaratum est ergo quod quarebatur, vis delicti, quod quamvis illud idem corpus christi quod est in celo, sit in hostia: est tamen aliter &

aliter hic & ibi. Quia in celo est substantia mediante quantitate, & est ibi substantia modo divisibili. In hostia vero ubi est quantitas mediana substantia, est ibi qualitas modo indivisibili, & quia sic est, ut dicebatur, in modica hostia, & in modica parte hostie, potest esse integrum corpus christus. Notandum etiam ex hoc declaratum esse illa communem distinctionem videlicet, quod corpus christi est in celo localiter, in altaria vero sacramentaliter. Quod non ideo dictum Verum corpus est, quod in celo sit vere, in hostia vero figura christi est in tunc tantum, immo utrobius realiter, & veraciter est idem christus. sed quia corpus christi est et in hostia saepe in celo medianibus dimensionibus propriis, sacramentaliter. ideo ibi dicitur esse localiter: in hostia vero ubi est medianibus dimensionibus panis, cum ipse dimensiones panis, & ipsa species panis sub qua est corpus christi habeat rationem sacramenti, ut infra patet, dicitur christus esse in altari non localiter, sed sacramentaliter. Notandum etiam quod adhuc animus hominis non quiescit, sed dicit impossibile esse, quod illud idem corpus, quod est in celo sit etiam in altari, cum unum & idem in diuersis locis simul & semel esse non possit. Sciendum ergo quod, ut alibi diffusius dictum est, sicut res est in specie per naturam, sic est in loco per quantitatem. Quare sicut impossibile est per eandem naturam idem sit in rā, sic est in loco diuersis speciebus, sic impossibile est, quod per eam per qualitas eandem quantitatem, & per easdem dimensiones idem sit in diuersis locis. Tamen si esset possibile quod unum & idem haberet diuersas naturas, ut si homo haberet naturam humanam, & leoninam, oporteret ipsum esse in diuersis speciebus, ut in specie hominis, & leonis. Et sicut per aliam & aliam naturam conuenit aliqd esse in alia, & in alia specie, sic per alias, & alias dimensiones eadē res potest esse alibi & alibi. Corpus ergo christi, vel substantia illius corporis, mediante eisdem dimensionibus, ut medianibus propriis dimensionibus est in celo tantum, in altari vero est non mediante dimensionibus propriis, sed mediante dimensionibus dimensionibus panis. Quia cum in altari sit per conuersationem substantia panis in ipsum, oportet quod ubi erat panis ibi sit corpus christi. Per illas ergo & easdem dimensiones panis, & mediante illis & eisdem dimensionibus panis, facta conuersione, in altari est corpus christi, ante quam conuersione in eodem altari erat panis substantia. Est itaque corpus christi in celo & in altari, sed in celo est meum corpus christi, mediante dimensionibus propriis, in altari vero simul & secundum mediante dimensionibus dimensionibus panis, sic etiam mel sit in celo, idem corpus christi potest esse, & est, simul & se lo in altari, & mel in diuersis altariis, non tamen mediante dimensionibus aliis dimensionibus eiusdem panis, nec eiusdem taribus, hostie, sed per has dimensiones huius hostie, est in hoc altari, per alias vero est in alio altari. Non ergo localiter per dimensiones proprias, sed sacramentaliter, & per dimensiones hostie,

per

Epilogus.

Prima difficultas.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

per alias, & alias dimensiones in alio, & in alio altari esse potest.

Notandum itaq; per modum epilogi quatuor difficultates circa corpus Christi esse solutas. Prima difficultas est, quomodo potest tota substantia panis in totum corpus Christi transubstantiari & conuerti. Et hæc sic soluta est. Quia sicut deus potest totam rem producere, ita potest unam rem totam, ut totam substantiam panis, in aliam rem, ut in corpus Christi, totaliter conuertere. Secunda difficultas est, quare per continuam sumptionem Eucharistie non deficiat corpus Christi. Quæ sic soluta est. Quia, ut dictum est, Christus nō est in hostia quia de cœlo descendat, & hostiam ingrediatur, sed est in hostia, quia sine eius descensu, panis substantia in corpus eius conuertitur. Cum ergo diuina virtute continuè fieri possit talis conuersio, continuè possumus sumere Eucharistiam, & nō deficiet corpus Christi. Tertia autē difficultas est quo nam pacto tam magna quantitas (sicut est quantitas corporis Christi) possit in tam modica hostia contineri, hæc autem sic soluta fuit.

Quia (ut dictum est) in hostia non est substantia corporis Christi mediante quantitate, sed eō verso est ibi quantitas mediante substantia, & quia substantia, de se, non dicit aliquid extensem, nec quid diuibile, erit in hostia tota quantitas corporis Christi modo indiuibile, & modo nō extenso. Et quia sic est, in modica hostia, & etiā in modica parte hostie, poterit tota corporis Christi quantitas contineri. Quarta difficultas fuit, quomodo possit Christus simul esse alibi, & alibi, puta in celo, & in altari, similiter in hoc altari, & in illo alio altari. Hoc autē solutum est. Quia non est inconueniens unum & idem esse alibi & alibi, nō tamen per easdem dimensiones, sed per alias & alias dimensiones.

Christus ergo est in celo per dimensiones proprias, in hoc vero altari per dimensiones huius panis, & in alio altari, per dimensiones alterius panis. Et quia hoc est per alias, & alias dimensiones, verum corpus Christi esse in hostia, sufficienter impugnari nō potest, si modum quem fides catholica ponit, cum diligentia meditemur.

Deinde tam dicit. (Dicitur tamen mysterium.) Postquam soluit errorem dicētum verum corpus Christi non esse in altari instando, in parte ista soluit hoc idem distinguendo. Nam cum dicatur, illud quod sumitur in altari est figura, ergo non est veritas. Soluendum est instando, dicens quod falso est. Non enim valet, quod si est figura nō sit veritas, quia potest esse simul veritas & figura! Nam, ut patebit, in hoc sacramento aliquid est figura tantum, aliquid veritas tantum, aliquid simul veritas est figura. Soluenda est etiam huiusmodi obiectio erronea distinguendo, quomodo sit figura, & quomodo sit veritas, ostendendo quod aliter est veritas, aliter vero figura. Tria ergo facit. Quia primo ostens,

dit quod in hoc sacramento aliud est figura, & mysterium, aliud vero res & veritas. Secundo docet distinguere inter hæc tria, quæ sunt in hoc sacramento. Tertio quia improbando hunc errorum digressionem fecerat à principali questione proposita, regreditur ad propositum, & concludit solutionem questionis illius, quæ à principio quærebatur. Secunda ibi. (Distinguē dum est.) Tertia ibi. (Credimus igit.) Dicit ergo, quod hoc sacramentum dicitur mysterium fidei, quoniam aliud ibi creditur quam cernat, & aliud cernitur quæ credatur. Cernitur species panis & vini, & creditur veritas carnis & sanguinis Christi, ac virtus unitatis & charitatis. Ergo est ibi mysterium, & veritas, figura, & res, aliter tamen & aliter, quæ mysterium & figura est ibi, quantum ad illud quod cernitur, veritas vero & res, quantum ad illud quod creditur. Deinde cum dicit. (Distinguē dum est tamē.) Distinguit inter tria quæ in hoc sacramento habent esse, dicens. (Distinguens dum est tamē) subtiliter inter tria quæ sunt in hoc sacramento discreta, videlicet formam visibilē, veritatem corporis (i.e. corpus Christi verum) & virtutem vel unitatem spiritualem, (id est corpus Christi mysticum). Est ergo in hoc sacramento forma panis & vini, veritas carnis, & sanguinis, (id est corpus Christi verum,) virtus unitatis & charitatis, (id est corpus Christi mysticum,) primum, (id est forma panis & vini,) est sacramentum, & non res, secundum, (id est corpus Christi verum) est sacramentum & res, tertium, (id est corpus Christi mysticum) est res, & non sacramentum) & addit, (sed primum (id est species panis & vini,) est sacramentum geminæ rei, (id est res presentata, & figurat geminā rem, videlicet corpus Christi verum, & corpus Christi mysticum.) Secundum (id est corpus Christi verum) est sacramentum unius, & alterius res existit. Tertium vero (id est corpus Christi mysticum,) est res generis sacramenti. Notandum autem, quod mysterium, sacramentum, signum, figura, similitudo, & imago, hic pro eodem accipiuntur. Nā species panis & vini, sub quibus continetur Christus in altari, dicuntur esse mysterium, in quantum occulte & sub quoddam velamine dant nobis intelligere Christum. Dicuntur etiam sacramenta, in quantum sacra & sancta significant, & signant ipsum Christum, quia sacramentum est sacrae rei signum. Sunt etiam signum & figura, put Christum figurant, & representant. Sunt imago & similitudo, prout ipsum congrue & conuenienter ostendunt, & demonstrant. Nam res per suam similitudinem conuenienter ostenditur, & per suam imaginem congrue demonstratur. Itaque sacramentum, mysterium, figura, & unumquodque tale nihil aliud est quam quoddam signum, quo aliud representatur, res vero & veritas est illud quod per huiusmodi signum representantur. Notandum autem quod sicut nunquam unum & idem respectu eiusdem est causa, & causatum,

contingit tamen aliquid esse causam vnius, & causatum alterius. Sic namquam idem, secundum idem, & respectu eiusdem, est signum & signatum, vel est signum & res: contingit tamen aliquid esse sacramentum, & signum respectu unius, & esse rem & veritatem respectu alterius. Sicut ergo in vniuerso aliquid est causa tantum, aliquid autem causatum tantum, aliquid vero simul causa & causatum, sic in huiusmodi sacramento aliquid est signum tantum, aliquid signatum tantum, aliquid vero signum & signatum. Vel per alia verba, aliquid est sacramentum tantum, aliquid res tantum, aliquid vero, res & sacramentum. Dicitur etiam & tertio modo, quod aliquid est figura tantum, aliquid veritas tantum, aliquid vero veritas, & figura. Notandum etiam quod in hoc sacramento sunt tria consideranda, videlicet species panis & vini, corpus christi verum, & corpus christi mysticum, idest ecclesia, vel multitudo fidelium, quae per corpus christi verum figuratur. Nam secundum apostolum, christi fides les dicuntur membra christi. Sicut ergo diuersa membra corporalia, corporaliter vnitae, faciunt corpus christi verum, sic christi fideles per charitatem, & spiritualiter coniuncti, faciunt vnum corpus christi mysticum: Multi enim, ut ait apostolus, vnum corpus sumus in Christo. Vno ergo membrorum in corpore christi vero, mystice figurat, & representat vniونem fidelium in corpore Christi mystico. Inde est quod corpus christi mysticum dicitur virtus unitatis & charitatis, quia per virtutem charitatis membra huius corporis vniuntur, & congregantur. Notandum est quod cum tria sint in hoc sacramento consideranda, videlicet, species visibilis panis & vini, corpus christi verum, & virtus charitatis & unitatis, idest corpus christi mysticum, quod per virtutem charitatis unitur, species panis & vini est signum ipsum, vel est sacramentum, & significat, ac representat duo. Representat n. corpus christi verum, inquantum continet ipsum. Representat est corpus christi mysticum, prout habet aliquam similitudinem cum eo. Non species panis & vini exterior habet similitudinem cum corpore Christi mystico. Quia sicut ex diuersis vinarum granis vinum confluunt, & ex diuersis granis frumenti unus panis efficitur, sic ex diuersis, & multis fidelibus constituitur ecclesia, & efficit corpus christi mysticum. Erit ergo species panis & vini sacramentum, idest signum sacramentum vnius rei, idest corporis christi veri, & mystici. Corpus autem christi verum est figura & signatum, vel est sacramentum & res, sed est sacramentum vnius rei, videlicet corporis christi mystici, quod representat, & figurat, & est res alterius, quia est res respectu speciei panis & vini, per quam representatur & figuratur. Tertium vero videlicet corpus christi mysticum, est signatum tantum, vel est res tantum. Sed est res gemini sacramenti, quia signatur & figuratur per duo, videlicet per speciem panis & vini, exterius exhibi-

In sacramento altaris spes patni & vini, corpus christi verum & corpus christi mysticum sunt considerata. Prima cor. 6.

Rom. 12.

Quid in sacra mēto eucharistie sit sacramentum, quid res tantum, quid vero sacramentum et res. Quid in sacra mēto eucharistie sit sacramentum, quid res tantum, quid vero sacramentum et res.

tam, & per corpus christi verum, sub illis speciebus contentum. Ultimo cum dicit. (Credimus ergo,) concludit solutionem questionis principalis superius positæ, videlicet qualiter sit rationabiliter posita illa verborum forma, quæ traditur in canone missæ dicens. (Credimus igitur quod formam verborum sicut in canone repetit, & à Christo apostoli, & ab ipsis eorum (idest apostolorum) acceperint successores.)

SECUNDA PARS.

V E S I V I S T I B T I A M vtrum aqua &c.) In parte ista, ut dicitur, soluit dubitationem ortam de conuersione aquæ. Circa quod tria facit. Quia primo narrat dubitationem. Secundo opiniones recitat, circa propositam questionem. Tertio vero ex illis opinionibus narratis, eligit probabilem. Secunda ibi. (Super hoc autem.) Tertia ibi. (Quod inde conuincitur,) Narrat ergo primo dubitationem ortam de conuersione aquæ dicens. (Quæslisti etiam vtrum aqua cum vino in sanguinem conuertatur.) Deinde cum dicit. (Sup hoc autem,) Circa dubitationem propositam secundum quod tres opiniones recitat tria facit. Secunda ibi. (Alii vero tenent.) Tertia ibi. (Præterea potest dici.) Dicit ergo primo. (Super hoc autem opiniones apud scolasticos variantur. Aliibus enim videtur quod cum de latere christi duo præcipua fluxerint sacramenta, redemptionis in sanguine, ac regenerationis in aqua, in illa duo, (videlicet in sanguiné & aqua), quæ fluxerunt de latere christi) diuina virtute mutantur vinum & aqua quæ commiscentur in calice, ut in hoc sacramento plene sit veritas & figura.) Notandum autem quod cum duo fluxerint de latere christi, videlicet, sanguis & aqua, & haec duo miscentur in calice, videlicet vinum, & aqua, aliqualem habet apparentiam quod haec duo, quæ commiscentur in calice conuertantur in illa duo, quæ fluxerunt de latere Christi, videlicet vinum in sanguinem, quod inde fluxit, et aqua in aquam, quæ ex christi latere emanauit. Notandum etiam quosdam dixisse de christi latere non fluxisse veram aquam, sed aliquem humorum quorum morem aqueum, ut flegma, vel aliquid tale. Mox uebantur forte isti, quia cum qualibet pars mixta sit mixta, & de compositione corporis mixti non possit esse aliquod elementum purum, non videbatur istis possibile, quod de corpore illo aqua vera & pura emanare potuerit. Notandum insuper hanc opinionem esse falsam. Quod duplaci via venari possumus. Quarum una colligitur ex necessitate scripturæ sacræ. Altera vero ex admiratione Ioannis. Prima ratio tangit in illa decretali, quæ sic incipit. (In quadam nostra decretali epistola.) ubi sic dicitur. Tres sunt qui testimonium dant in terra videlicet spiritus, quem

Error Armes
niorum quorum
dā de aqua illa
la que de Christi latere emanat.

Primo de gen.
et cor. s. c. 86
Cofutatio ers
roris.

Rub. de celeb.
missarum.

Ioan. 19. quem Christus tradidit inclinato capite, & sanguis, & aqua, quæ emanauerunt de latere eius. Sicut igitur fuit vera anima rationalis, & verus spiritus, quæ Christus tradidit, & verus sanguis, quia ab eo exiuit, sic fuit & vera aqua, quæ de eius latere emanauit. Et cum Christus sit veritas, à veritate debet esse omnis fallacia penitus aliena. Rursus si non fuisset aqua, sed flegma, quod de latere salvatoris exiuit, Ioannes qui vidit & veritati testimonium perhibuit, profecto non aquam, sed flegma dixisset. Secunda via ad hoc idem sumitur ex admiratione Ioannis, quæ tan-

Theophil. su- git quidam doctor nomine Theophilactus dicens, posset forte quis calviosè dicere, quod aliqua virtus vitalis erat in Christi corpore, & ideo sanguis exiuit: aqua vero emanans in expugnabile signum fuit. Si ergo Ioannes tanta admiratio lo quebat de emanatione aquæ ex latere Christi, si fuisset flegma, quod emanauit, forte non fuisset mirabile, sed quod aqua emanauerit, hoc fuit valde mirabile, & inexpugnabile signum. Notandum etiam, quod ponendo vinum & aquam quæ cōmiserentur in calice, conuertunt illa duo, quæ fluxerunt de latere Christi, videtur in hoc sacramento, esse veritas & figura. Veritas quidem quia hoc posito, vere hæc duo conuertuntur in illa, & vere sub speciebus eorum duorum, quæ habent esse in calice sunt illa duo quæ fluxerunt: figura vero, quia per hæc duo illa duo representantur & figurantur. Ad hoc autem confirmandum valet illud dictum Theophila. Et sic dicentes. Erubescant, ergo illi qui in scris mysteriis viuum non limphant, videntur enim non credere, quod aqua de Christi latere fluxerint. Ex his ergo opinio prima videbitur probabilis, non tamen est vera, ut infra patebit. Deinde cum dicit. (Alii vero tenent.) Recitat

opinionem secundam dicens. (Alii vero tenent) quod aqua cum vino transubstantiatur in sanguinem, cum aqua in vinum transeat, mista vino, licet physici contrarii affuerent, qui aquam à vino per artificium posse separari.) Notandum autem hanc opinionem secundam differre à prima, quia hæc ponit aquam in calice vino mistam naturaliter conuerti in vinum, & postea totum illud quod est in calice, miraculosè in sanguinem transubstantiari. Hæc autem opinio est vera & catholica. Notandum etiam

Error medico quod huic opinioni veræ & catholice, dictum medicorum aliquo modo obuiare videbitur, dicunt enim, quod cum aqua miscetur vino, non trahit in vinum, nec in vinum conuertitur, quia quodam artificio potest à vino separari. Sed hæc

Cofutatio erro- opinio medicorum falsa est. Nam aqua illa, quæ miscetur vino, cum per actionem vini corrum-
9. met. i.c. 10. patur, quia actius & passius debite appropinquatis necesse est ipsa agere, & pati, per artificium separari non potest, licet possit separari aliquis liquor, qui videtur aqua. Nam non solum de vi-

& rubeo, liquorem aliquem albū, qui aqua clarissima videbitur, per artificium separari videmus. Deinde cum dicit. (Præterea potest dici.) Posnit opinionem tertiam dicēs.) Præterea potest dici quod aqua nō transit in sanguinem, sed remanet prioris vini accidentibus circūfusa. Ita videlicet quod aqua vini saporem assumit. Nos tandem autem has opiniones tres sic differre. Quia hæc tertia ponit quod aqua, quæ in calice Tres opiniones miscetur cum vino, non transmutatur secundum substantiam, sed alteratur secundum saporem, de aqua apposita nō in calice, & secundum accidentia, quia immixta vino, videtur, quæ inter se ni saporem assumit. Sed prima & secunda possunt aquam secundum suam substantiam transmutari, aliter tamen, & aliter. Quia prima possunt, quod aqua posita in calice transmutatur in aquam illam, quæ de latere Christi fluxit, sicut vinum transubstantiatur in sanguinem. Secunda vero, ut dicebatur, ait, quod aqua posita in calice naturaliter conuertitur in vinum, & postea totum illud mixtum, quod resultat ex vino & aqua miraculose transubstantiatur in sanguinem. Secundum ergo hanc opinionem nihil covertitur in aquam, quæ de latere Christi fluxit, sed in sanguinem tantum. Deinde cum dicit. (Quod inde conuincitur.) Posita dubitatione, & narratis circa eam opinionibus, illas opiniones declarat, & manifestat. Circa quod tria facit. Quia primo declarat opinionem tertiam, quæ plus habet de improbabilitate. Secundo declarat primam, quæ magis accedit ad probabilitatem. Tertio declarat opinionem secundam, ostendens quod sit potior, & probabilior ceteris. Secunda ibi. (Sed nec inconueniens creditur.) Tertia ibi. (Verum inter opiniones predictas.) Notandum quod nihil refert qualisunque ordo teneatur in opinionibus narrandis, in declarandis vero, & in manifestandis illis, est hic ordinis tenendus. Quia primo declaranda est opinio magis improbabilis, quia maiori indiget declaratione. Secundo declaranda est opinio quæ magis accedit ad probabilitatem, quia nō eget tantam declarationem. Ultimo declaranda est opinio potior & probabilior, quia minori eget declaracione. Cum itaque inter opiniones assignatas, tercia opinio sit magis improbabilis, opinio vero prima ad probabilitatem magis aliqualiter accedit, secunda vero opinio sit potentior & probabilior ceteris, ideo in declarando, primo declarat tertiam questionem, secundo primam, ultimo vero secundam. Ad evidentiam primæ partis, sciendum quod tercia opinio de aqua in calice posita, duo ponit. Primo enim ait, quod aqua illa non transmutatur secundum substantiam. Secundo inquit, quod aqua illa alteratur secundum saporem, & secundum accidentia. Ideo duo facit. Quia primo ostendit, quomodo intelligi possit, quod aqua in calice posita, non transmutetur secundum substantiam. Secundo declarat quomodo sit

C

intelligibile quod aqua illa alteretur secundum saporem, & secundum accidentia ibi.
 » (Ipsa tamen accidentia.) continuetur autem
 » sic. Bene dico, quod (aqua vino apposita non
 » transit in sanguinem, sed manet in transmutata secundum substantiam. Quod sic esse inde
 » conuincit. Quia si post calicis consecratio-
 » nem, aliud vinum mittatur in calicem, illud qui
 » dem non transit in sanguinem, nec sanguini co-
 » miscetur, sed accidentibus prioris vini comi-
 » tum, corpori quod sub eis latet vndeque circun-
 » funditur, non madidans circumfusum. (Notan-

Contra tertiam dum autem tertiam hanc opinionem repugna
opinionem de re tam naturalibus argumentationibus, quam
transmutatione catholicae veritati. Dicit enim haec positio, qd
aque in calicem posita manet intransmutata se-
cundum substantiam, & non conuertitur in san-
guinem. Prout enim dicit illam aquam manere
intransmutatam, secundum substantiam, repu-
gnat naturalibus argumentis, quia ponere mo-

dicum passiuui coniungi magno actiuo, & non
corrumpi passiuum est omnino contra naturam.

Primo de Ge. Cum ergo in calice secundum consuetudinem
et cor. t.c.47. ecclesie, modicum aquae apponatur multo vi-

uo, dicere illam aquam non corrumpi secundum
substantiam, est repugnare naturalibus argumen-
tis, & his quae a sensibus oriuntur. Secundo, hoc
idem repugnat catholicae veritati. Quia si aqua
in calicem apposita manere intransmutata, se-
cundum substantiam, & non conuertetur in san-
guinem, celebrans primam missam in die nata-
lis domini, secundam, nec tertiam postea celebra-
re deberet, quia tunc non esset ieiunus. Inde er-
go est quod sacerdos intendens celebrare secun-
dam missam, post sumptionem sanguinis, nec
digitorum lotione, nec aliquem alium liquorē
sumit. Quare si sacerdos sumendo sanguinem,
etiam sumeret aquam, non in sanguinem conuer-
tam, nec secundum substantiam transmutatam,
non posset ulterius illa die celebrare, quia non
esset ieiunus, quod repugnat consuetudini ec-
clesie, & veritati catholicae. Notandum etiam
quod hoc modo haec opinio tertia declaratur
in litera, quia si post consecrationem vinum ap-
ponitur in calicem, illud vinum non conuertit
in sanguinem, sed alteratur secundum acciden-
tia prioris vini, quibus accidentibus commiscet:
sic ante consecrationem aqua apposita in cali-
cem, non conuertitur in vinum, nec in sanguine-
nem transubstantiatur, sed alteratur secundum
vini accidentia, quibus commiscetur. Ex his ergo
tertia opinio loquens de aqua apposita in cali-
cem ante consecrationem, assumit aliquam pba-
bilitatem quod aqua illa non conuertatur in san-
guinem nec secundum substantiam transmute-
tur. Notandum etiam quod quicquid dicit hic
de vino apposito in calicem, post consecratio-
nem, verum est: sed falsum est ex hoc arguere
quod aqua in calicem ante consecrationem ap-
posita, non transmutetur secundum substan-

tiam, nec conuertatur in sanguinem. Quia cum Responso a:
vinum non conuertatur in sanguinem nisi sa- rōne p opinio
cerdos cum intentione co*sciendi* dicat illa ver- ne tercia.
ba, Hic est calix sanguinis mei etc. si post conse-
crationem, postquam vinum est conuersum in
sanguinem, ponatur aliud vinum in calicem,
quia in huiusmodi appositione non repetuntur
verba illa, per quae vinum transubstantiatur in
sanguinem, vinum illud apposatum non conuer-
tetur in sanguinem, nec erit secundum substan-
tiam transmutatum. Ex hoc ergo velle argue-
re quod aqua ante consecrationem in vino ap-
posita, non transmutetur secundum substantiam,
sicut nec vinum post consecrationem apposi-
tum, falsum est, & absurdum. Notandum etiam
quod sicut corpus christi est sub specie panis,
sicut sanguis eius est sub specie vini. Sicut ergo di-
uidendo hostiam, non dividitur corpus Christi,
& totum corpus Christi est in tota hostia,
& est totum in qualibet parte hostie, sicut nunquam
diuiditur sanguis eius. Quia facta conuer- Qua de cā in
stone, totus christi sanguis est in toto vino, & sumptione spēi
totus in qualibet parte vini. Nunquam ergo per vini nō dividatur
vini diuisionem diuiditur sanguis christi, sicut tur xpi sanguis,
nec per fractionem hostie frangitur coro sicut nec per
pus christi. Quare, cum nunquam duo corpo fractionem bo-
ra commisceantur, nisi quodlibet diuidatur, & stie frangitur
separetur, per partes, & iuxta partem vnius sit corpus christi.
pars alterius quia (ut dictum est) sanguis Christi,
ut habet esse sub specie vini, non potest in par-
tes diuidi, sed semper sub qualibet parte rema-
net. totus sanguis, impossibile est illi sanguini
aliquid commisceri. Quare bene dictum est qd
vinum post consecrationem apposatum in cali- In theorem. de
cem, nec in sanguinem transit, nec miscetur san- de corp. christi
guini. Notandum etiam quod, ut alibi diffusus
diximus, haec benedicta conuersio est omnino
opposita transmutationi naturali, Nam in trans- 7. met. t.c.7.
mutatione naturali semper aliqua substantia est
comune subiectum remanens sub utroq; termi-
no. Hoc enim modo fit transmutatio naturalis, Conuersio in sa-
quia illa & eadem substantia, ut illa & eadem ma- craneto euache
teria, vel illud idem subiectum quod prius erat ristue est oīo
sub forma vna, postea est sub forma alia. In opposita coner-
hac autem conuersione manent accidentia tan- fioni naturali-
tum, quia sub illis & eisdem accidentibus, sub qui-
bus erat panis substantia, est postea substantia
corporis christi: & sub illis & eisdem accidenti-
bus, sub quibus erat vini substantia, est postea
substantia sanguinis. Accidentia itaq; panis, fa-
cta conuersione, diuina virtute habent esse si-
ne subiecto, & sub eis quasi sub quodam velas-
mine, habet esse substantia corporis christi. Et
quod dictum est de pane respectu corporis, in-
telligendum est de vino respectu sanguinis, qd
facta conuersione vini substantia non manet,
sed transubstantiatur in sanguinem, manent ta-
men vini accidentia, sub quibus est sanguis chri-
sti. Si autem post consecrationem vinum appo-
natur in calicem, illud quidem vinum, vt dices
batur,

batur, non transit in sanguinem, nec sanguini miscetur, sed commiscetur tantummodo accidentibus vini prioris, sub quibus continetur verus sanguis. Notandum etiam quod hic deficit regula philosophorum tractantium de mixtione, & per ampulosa verba dicentium, accidentium non esse cōmixtionem, vt patet ex ultimo capite primi de generatione, sed hi, secundum suam intentionem, vera dicunt. Nam cum miscibilia prius intelligentur habere esse separatum, & per se, & postea adunatur, & habent esse coniunctum & unum, quicquid nō potest habere esse per se, non potest alteri cōmiseri. Et quia accidentia nō possunt naturaliter esse per se, & sine subiecto, naturaliter loquendo, bene dictum est quod accidentium non est mixtio.

Sed quia in hoc sacramento accidentia vini miraculose sunt sine subiecto, sub quibus accidentibus est christi sanguis, ipsis accidentibus vini potest aliquid commiseri. Et ideo si post consecrationem vinum ponatur in calicem, vinum sic appositum non miscetur sanguini, eo quod sanguis ibi remanet indiusus, sed cōmiserit accidentibus prioris vini, sub quibus latet sanguis, quia huiusmodi accidentia, per vinum sic appositum, diuiduntur. Notandum etiam quod, ut superius dicebatur, ex vi sacramenti & per se, sub specie panis est corpus tantum, & sub specie vini est sanguis tantum. Nam illud ex vi sacramenti est sub specie panis, in quod conuertitur panis substantia: & quia panis substantia solum conuertitur in corpus christi, & nihil de tali substantia conuertitur in sanguinem, sub specie panis, ex vi sacramenti, est corpus tantum.

Tamen quia illud corpus est naturaliter cōiunctum anima, & sanguini, licet substantia panis non conuertatur, nec in animam, nec in sanguinem, ex vi sacramenti, & ex naturali concomitantia, consequenter sub eisdem speciebus panis, simul est sanguis, anima, & totus christus.

Si sacerdos in triduo mortis cōfecis sub spē patris suisset corpus tantum, & sanguis tantum.

Vnde, ut cōmuniter ponitur, qui confecisset in illo triduo, cum Christus iacebat mortuus, qñ anima erat separata à corpore, confecisset corpus sine anima, nec tunc totus Christus fuisset sub specie panis. Tūc etiam confecisset corpus sine sanguine, si in passione per vulnera totus sanguis fuit à corpore separatus. Quod ergo dicitum est de specie panis respectu corporis, intelligendum est de specie vini, respectu sanguinis. Nam sicut ex vi sacramenti sub specie panis est corpus tantum, ex naturali vero cōcomitantia est ibi sanguis, anima, & totus christus: sic sub specie vini, ex vi sacramenti, est sanguis tantum, quia in sanguinem conuertitur vini substantia: sed ex naturali concomitantia, est ibi corpus, anima, & totus christus. Tam itaq; sub specie panis, quam vini, est totus christus, non ex vi sacramenti, sed ex concomitantia naturali. Notandum etiam quod ex hoc potest haberi intellectus litterarum, cum loquitur de corpore quod latet sub

accidentibus prioris vini. Nam corpus, vt ad præsens spectat, duplíciter potest accipi, uno modo generaliter, & sic omne palpabile est corpus, & hoc modo ipse sanguis est corpus quod dam, cum ipse sanguis sit palpabilis: alio modo specialiter, & vt distinguitur contra sanguinem, & sic sanguis non est corpus, licet contingat sanguinem corpori sic accepto, naturaliter esse coniunctum. Facta ergo conuersione sumendo corpus generaliter, sub accidentibus vini latet corpus, quia latet ibi sanguis, qui communis vocabulo potest nōcupari corpus. Si vero accipiat corpus specialiter, sic etiam sub accidentibus vini latet corpus, ex naturali tamen concomitantia, quia, vt dictum est, ex naturali concomitantia sub huiusmodi accidentibus est sanguis, corpus, anima, & totus christus. Ad uertendum tamen quod licet qualitercūque accipiatur corpus, verum sit, sub accidentibus vini latere corpus, intentio tamen ecclesiæ esse videtur, accipere corpus generaliter, prout sanguis quoddam corpus dici potest: secundum quem modum loquendi, sub accidentibus vini latet corpus, quia latet ibi sanguis, in quem vini substantia est conuersa. Notandum etiā quod cum hostia contineat corpus christi, si quid cōtineret hostiam, contineret etiam corpus Christi, quod latet in hostia. Et ideo si aliquis liquor funderetur circa hostiam, vel speciem panis cōsecrati, per cōsequens funderetur circa corpus Christi, quod latet in hostia. Ergo & à simili, si vinum post consecrationem ponatur in calicem, quia vinum illud funditur circa spēm prioris vini, sub qua latet sanguis christi, consequēs est, quod huiusmodi vinum appositum vndique circūfundat̄ corpori, idest sanguini, quod latet sub eis, idest sub accidentibus prioris vini. Notandum etiam quod huiusmodi vinū post consecrationem appositum, non solum circūfundit̄ ipsi corpori, quod est sub accidentibus vini. Nam sub huiusmodi accidentibus, vt dictum est, non solum latet sanguis, sed ex concomitantia latet ibi etiam corpus, & anima, & totus christus. Notandum etiam quod licet vinum post consecrationem appositum in calice circūfundatur sanguini, idest, licet fundatur circa sanguinē, quia funditur circa accidentia prioris vini sanguinē continentia, atamen illud vinum sic appositum non madidat circūfusum, idest nō humectat, non alterat ipsum sanguinem, qui est circūfusus tali modo, vel, quod idem est, non madidat, nec humectat, nec alterat ipsum sanguinem, circa quem funditur tale vinum. Ad intelligendū autem quomodo vinum post consecrationem in calicem appositum, circūfundit̄ sanguini, Quæ in cōpos sanguinem tamen non madidat, nec humectat, scilicet sunt prior est diligenter aduertendum, quod secundum rā, in resolutione vīsum tam naturæ quam artis, ea quæ sunt in cōposito posse, positione priora, sunt in resolutione posteriores rīora.

C ii

ra. Videmus enim in arte quod in compositione domus prius sit fundamentum, & ultimo tecum, si tamen debeat domus ordinatè resolui, prius tollitur tecum, & ultimo fundamentum. Sic etiam in qualibet re naturali. substantia prior est accidente, si tamen debeat resolui & corrumpi, prius tolletur accidens, & ultimo substantia: ut si debeat corrupti aqua, per actionem alii cuius agentis naturalis, puta ignis, prius remouebuntur accidentia aquæ, calefiet enim aqua, & remouebitur ab ea frigiditas, & rarefiet, & remouebitur ab ea densitas eius, ultimo vero remouebitur ab ea quidditas & substantia ipsius. Quicquid ergo sit de compositione, de resolutione tamen eius, hoc est naturaliter tenendū, quod prius remoueantur accidentia ab ipsa re, & prius res perdat propria accidentia, ultimo vero perdat propriam quidditatem & substantiam. Cum autem christi sanguis sit sub accidentibus vini hoc modo, quia prius est ibi substantia sanguinis, & mediante substantia sunt ibi accidentia sua propria, si sanguini existenti sub accidentibus vini, prout ibi existit, posset accidere transmutatio aliqua, prius contingeret ibi transmutatio in substantia, & ultimo contingeret accidentia transmutari. Nam si non sunt ibi accidentia sanguinis, nisi mediante substantia, secundum illum modum, secundum quem in sacramento altaris ponitur esse sanguis, non posset transmutatio accidere in accidentibus propriis ipsius sanguinis, nisi prius quiditas & substantia sanguinis esset transmutata. Et quia hoc est contra ordinem naturalem, quod prius fiat transmutatio in substantia quam in accidentibus, vinum post consecrationem in calice appositum, secundum naturalem actionem (quia de tali loquimur) non poterit sanguinem transmutare, & alterare, quia inadefacere, & humectare, est quoddam transmutare & alterare. Vinum ergo post consecrationem in calicem quantumcumque circa sanguinem appositum, quia futunditur circa accidentia prioris vini sanguinem continentia, impossibile est quod humectet vel madidet, vel alteret circunsuum. Multo minus igitur madidare, vel alterare poterit corpus christi, quod est sub specie vi ni, cum non sit ibi ex vi sacramento, sed ex naturali concomitantia. Quare si per id, quod latet sub accidentibus prioris vini, vellemus intelligere corpus christi, & non sanguinem, planum esset, quod hoc corpus per vinum appositi, nec madeficeri, nec alterari posset. Declarata sunt igitur illa quinq; quæ tanguntur in litera, videlicet: Quod si post consecrationem vinum posatur in calicem, primo vinum illud non transit in sanguinem. Secundo, vinum illud nequaquam sanguini commiscetur. Tertio, licet vinum illud non commisceatur sanguini, commiscetur tamen accidentibus prioris vini, sub quibus sanguis velatur & latet. Quarto, quod hoc vinum circumfunditur sanguini illi quod latet sub acci-

dentibus illis. Quinto & ultimo, vinum sic appositorum, licet circumfundatur sanguini, tamen non humectat, nec madidat, nec alterat sanguinem circumfundum, idest sanguinem circa quem funditur. Deinde cum dicit. (Ipsa tamen accidentia.) Declarat quomodo, secundum tertiam opinionem, aqua ante consecrationem in calicem apposita alteretur quantum ad accidentia. Vbi sic ait. (Ipsa tamē accidentia vinum appositum videntur afficere, quia si aqua fuerit apposita vini saporem assumit. Contingit igitur accidentia mutare subiectum, sicut & subiectum contingit accidentia permutare. Cedit quippe natura miraculo, & virtus supra consuetudinem operatur.) Notandum autem quod si post consecrationem vinum vel aqua apponatur in calice, hoc appositum omnino alteratur, & afficitur secundum accidentia vini prioris, sub quibus sanguis christi velatur & latet. Ex his ergo opinio illa videtur aliquo modo vera, probabilis, & apparens, dicens, aquam ante consecrationem appositam, non transmutari secundum substantiam, sed secundum accidentia alterari, cum vinum post consecrationem appositorum, non transmutetur secundum substantiam, sed sit secundum accidentia alteratum. Sed tamen non est simile, quod pro simili adducitur, quia post consecrationem miraculose est in calice sanguis, in quem nec vinum, nec aliquis liquor non potest naturaliter conuerti: sed ante consecrationem in calice habet esse vinum. Cum autem multum vini modicum aquæ ad se naturaliter attrahat, & conuertat, illud modicum aquæ, quod ante consecrationem in calice ponitur, naturaliter in vinum transit, & postea illud vinum totum sic mixtum, per verba a sacerdote prolatæ, virtute diuina, & miraculose in christi sanguinem transmutat. Notandum autem, quod in consecratione, accidentia panis & vini duobus modis subiectum mutare dicuntur. Vno quidem modo, non quod ipsa accidentia alii subiecto inhærent, nec quod aliud subiectum formaliter informent, sed quia miraculose sine subiecto existentia, proprium subiectum, substantiam videlicet, panis & vini, derelinquent. Alio vero modo dicuntur mutare subiectum, quia si post consecrationem aliud vinum apponatur in calicem, accidentia prioris vini, sub quibus latet verus christi sanguis, alterant vinum eis appositi, & ab eodem vino alterantur, cum ex veraq; parte eodem afficiantur sapore, odore, colore, &c. quæ tamen ab inuicem subiecto differunt. Notandum etiam quod secundum expositionem tertiam, accipiēdo mutare pro derelinquere, sic est continua da hæc litera ad præcedentem. Dixerat enim supra, vinum post consecrationem appositum, non commisceri sanguini, sed commisceri accidentibus prioris vini. Cum ergo, ut dicebatur superius, impossibile sit aliquid commisceri accidentibus, nisi accidentia subiectum suū derelinquant, & habeant

In consecratione
accidentia
duobus modis
subiectum mu-
tare dicuntur.

Epilogus.
Primum.
Secundum.
Tertium.

Quartum.

» & habeant per se esse, ideo ait. (Quod sicut cō
» tingit subiectum naturaliter mutare, (idest, de-
» relinquere) accidentia ita in hoc sacramēto mi-
» raculote contingit accidentia mutare, (idest, de-
» relinquere) subiectum, & esse sine subiecto. Hic
» ergo natura cedit miraculo, quia hoc non na-
» turaliter, sed miraculosē fieri potest, & virtus di-
» uina hic operatur supra consuetudinem, (idest,
» supra solitum naturę cursum.) Notandum etiā
» quod secundum expositionem secundā, accipiē-
» do mutare pro transmutare, & alterare, sic con-
» tinuanda est hæc litera. Dixerat enim quod ac-
» cidentia prioris vini videntur afficer, idest, trās-
» mutare, & alterare vinum appositum, & quia
» impossibile est quod accidentia per se alterent,
» aut per se alteretur, nisi habeant per se esse, ideo
» ait, quod cedit natura miraculo, quia accidentia
» prioris vini, sub quibus est sanguis christi, mira-
» culosē habent per se esse, & habēdo per se esse,
» possunt alterare, & alterari. Miraculosē itaq;
» hic contingit accidentia prioris vini mutare,
» idest, transmutare, & alterare vinum appositū.
» Similiter & transmutari, & alterari ab eodem vi-
» no apposto. Notandum etiā quod posset for-
» te quis huic literę dare tertium intellectum, sa-
» tis consonum superficie verborum, & satis con-
» sonū continuationi textus, vt diceremus, quod
» sicut subiectum mutat accidentia, quia subiectū
» naturaliter prius est sub hoc accidēte, & postea
» sub alio, sic miraculosē accidentia subiectū mu-
» tarent, videlicet, quod prius essent in hoc subie-
» cto, & postea in alio. Hoc aut̄ superficialiter fa-
» tis est literæ cōsonum, & satis videtur continua-
» ri ad p̄cedentia, cum habitum sit, quod acci-
» dentia prioris vini videantur afficer vinum po-
» stea appositum, vt dicatur quod accidentia prio-
» ris vini, idest, quæ, vt in subiecto, erant in priori
» vino, afficiant vinū appositum, idest, vt postea
» sint in ipso vino apposto, vt in subiecto. Qua-
» re sicut subiectum mutat accidentia, quia vadit
» de accidente in accidens, sic & ipsa accidentia mu-
» tant subiectum, quia vadunt de subiecto in sub-
» jectum. Sed hæc expositio, nullo modo est ad-
» mittenda. Nam non est quæstio quid Deus pos-
» sit facere, sed quid in hoc sacramento faciat. In

*Accidentia de hoc enim sacramento, diuina virtute sit, quod subiecto in su-
» bietū natura nis habeat esse per se, & sine fine subiecto, & de-
» relinquant subiectum proprium, non tamen sit
» grare nō pos-
» sunt.*

proprium, insit alteri subiecto. Similiter vino
transubstantiato in sanguinem, accidentia vini
sunt sine subiecto proprio, non tamē sit quod
accidentia illa insint alteri subiecto, sed qđ per
se existant. Accidentia ergo prioris vini vinum
appositum afficiunt, nō quod ei insint, nec qđ
transmutentur in ipsum, sed illa accidentia vi-
num appositū ita afficiunt, quia ipsum alterant,
& transmutant. Sic etiam, si aqua ibi apponere-
tur, vini saporem assumeret, non quod sapor,

qui prius erat in vino, postea esset in aqua &
iret à subiecto in subiectum, sed quia accidēta
prioris vini afficerent, idest transmutarent & al-
terarent aquā appositam, per quam alteratio-
nem, huiusmodi aqua vini saporem assumeret.
Deinde cum dicit. (Sed nec inconueniens.) Post
quam ostendit opinionem tertiam, dicentem as-
quam in calice appositam non transmutari se-
cundum substantiam, sed alterari secundū acci-
dēta, habere aliquam probabilitatē, hic osten-
dit idem de opinione prima, Ostendens quod
opinio prima, dicens aquam in calice appositā,
non manere secundum substantiam, sed trans-
mutari in aquā illam, quæ ex christi latere ema-
nauit, sit etiam probabilis, & apparens. Vnde
sic ait: (Sed nec inconueniens creditur, aut ab-
surdum, si aqua in corpore christi esse credat, »
» cum legatur de ipsius corpore processisse.) & »
» tunc supplenda est litera, quod si in illo corpo- »
» re non solum est sanguis, sed etiam aqua, pro- »
» babile videtur, quod sicut vinum in calicem ap- »
» positum conuertitur in sanguinem christi, sic »
» aqua ibi apposta conuertatur in aquam, quæ »
» in illo corpore habet esse. Notandum autem »
» quod aqua illa, quæ de christi corpore emana- »
» uit, vt dicitur in hac eadem Rub. cap. In qua- »
» dam nostra epistola: quadrupliciter esse potuit, »
» quia vel fuit naturalis, vel fuit ibi miraculosē ad- »
» ducta, vel fuit de nouo creata, vel fuit de cōpo- »
» nentibus resoluta, sicut in decretali illa videtur »
» magis approbari, ubi ista uerba tanguntur. Quia »
» cum quatuor humores sint in humano corpo- »
» re, videlicet, sanguis, colera, flegma, & malenco- »
» lia, & quatuor elementa, istis quatuor humoris »
» bus dominantia: ex quibus isti humores sunt cō- »
» positi, videlicet ignis, qui dominatur in colera, »
» Aer, qui in sanguine, aqua, quæ in flegma, ter- »
» ra, quæ in malencolia. Christus, ut ostenderet »
» se habere uerum corpus, protulit vnum uerū »
» humorem ex elementis compositum, uidelicet »
» sanguinem, & unum uerum elementum, ex alia »
» qua parte ex istis humoribus resolutum, videli- »
» cet aquam. Notandum etiā quod sicut tertia »
» opinio, dicens aquā post uinum in calicem ap- »
» positam non transmutari secundum substans- »
» tiā, aliquo modo erat apparentis & probabilis, »
» non tamen erat uera; sic ista opinio prima dices »
» vinum trāsmutari in sanguinem christi, & aquā »
» transmutari in aquam illam quæ ex eius sangui- »
» ne emanauit, licet habeat aliquam apparentem »
» probabilitatem, non tamen est uera. Quod du- »
» pliū via declarare possumus. Primo ex parte »
» ueritatis rei. Secundo ex parte formæ uerborū. »
» Prima uia sic patet. Nam sicut inter quatuor »
» assignatos probabilius modus est hic, ueram, s. »
» aquam ex christi corpore emanasse, quæ de cō- »
» ponentibus ex aliqua parte fuit resoluta. Cum Prime ratio. »
» autem uera aqua sit resoluta, uel etiam quoctūg- »
» alio modo in corpore illo extitisset, ut haberet »
» esse sub forma elementi, & sub forma propria,

In humanocor-
» pore sunt qua-
» tur humores,
» quibus quatuor
» elemēta ex q̄s
» bus cōponuntur
» dominanter.

Cōfutatio pri-
» me opinonis
» de aque con-
» seruante.

Aqua sub for^s non sit de veritate humanæ naturæ, quia tunc ^{ma propria nō} in corpore quolibet humano esset huiusmodi est de veritate vera aqua, non videtur esse hæc opinio concessa humanae naturæ. Quia tunc in hoc sacramento aliquid re.

Secunda.

conuerteretur in aliud quod (vt huius est) ad veritatem humanæ naturæ pertinere non pōt. Secunda via ad hoc idem, sumitur ex forma uerborum. Nam cum uirtute diuina, & per verba cum intentione conficiendi à sacerdote prolatæ, fiat conuersio, & transubstantiatio in hoc sacramento, impossibile, & absurdum est fieri cōuerstionem, & transubstantiationē in aliquid, de quo in forma verborum nulla fit mentio. Et quia secundum formam verborum in canone traditam, & à christo expressam, solum fit mētio de transubstantiatione in corpus, cum dicit hoc est corpus meum, & in sanguinem, cum subiungitur, hic est calix sanguinis mei, quamvis omnino credendum sit, veram aquam ex illo corpore emanasse, in illam tamen aquam non fit transubstantiatio, nec econuersio, quia huic formæ uerborum non sonat. Quicquid ergo sit de ratione prima, hæc tamen ratio secunda arguit & concludit.

V E R V M inter opiniones, &c.) Hic, vt dicebatur, declarat opinionem secundam, ostendens eam inter omnes probabiliorē esse, & postiorem. Circa quod duo facit. Quia primo fas sit quod dictum est. Secūdo declarat quod super posuerat. Ibi. (per hoc enim.) Dicit ergo. (Verum inter opiones prædictas, illa, (opinio vide licet secunda,) probabilior iudicatur, quæ affert aquam cum vino in sanguinem trāsmutari, & ut expressius eluceat proprietas sacramenti. Nā

Apoc. 17. » cum aquæ multæ sint populi multi, iuxta quod *Ezai. 32.* » alibi legitur: Beati qui seminant super aquas,

» ideo vino aqua unitur, ut christo populus adu- » netur.) Notandum autē quod aquæ propter Aque propriæ suam pluralitatem, & multitudinem represe- suā multitudis tant ipsum populum, vel ipsa membra Christi, nē populu res Nam licet christus unus sit, membra tamen eius presentant: sunt plura & multa. Beati ergo sunt, qui seminant super aquas, videlicet, beati sunt, qui suū labore, & suum semen seminant supra membra

Sacramētū en bra christi. Notandum quod hoc sacramētum charitiae est si fuit maximē dilectionis signum. Quia hoc fuit gnum maximē maxime dilectionis argumētum, quod christus dilectionis & nobis seipsum in cibum dederit. Et quia aqua passionis xp̄i. figurat ipsum populum, vel ipsa christi membra, hæc aqua vno unitur, ut detur intelligi, quod per hoc sacramentum per charitatem, & dilectionem populus christo, & membra suo capiti coniunguntur. Hoc etiam sacramentum, est signum passionis christi. Nam secundum sententiam apostoli, quotienscumq; hoc facimus, mortem domini annuntiamus. Iccirco in hoc sacra- mento est notabiliter considerandum, qđ sanguis conficitur per se, & corpus per se, & hoc enim sit in signum passionis christi, quia ibi fuit sanguis à corpore separatus. Nā licet sub utraq;

Prime cor.

specie sit totus christus, attamen ex vi sacramen- ti, sub specie vini est sanguis tantum, & sub spe- cie panis est corpus tantum. Notandum etiam in altaris sacrum in hoc sacramento aquam cōmisceri vino propter tria. Primo in signum conformatiōnis. Secundo in signum passionis. Tertio in signum dilectionis. Primo enim appositiō aquæ in vi- num est signum conformatiōnis. Significat n. quod hoc faciendo, christo cōformamur. Credibile enim est, quod cum ibi ultra mare sint vi- na fortia & potentia, uinum quod christus bis bebat, & quod habebat in calice, & quod transubstantiavit in sanguinem, esset uinum aqua mixtum. Nos ergo in hoc uolentes christo conformati, aquam in calicem ponimus. Secundo hoc sit in signum passionis, quia cum ex latere *Iom. 19.* I E S V Christi sanguis & aqua emanauerit, ut representemus passionem eius, ponimus in calicem non solum uinum, sed etiam aquam. Tertio hoc sit in signum dilectionis. Nam, ut dicunt in litera, aqua uino mixta, significat quod membra christi capiti coniunguntur: Et quam *Et si sacerdos* uis si non apponetur aqua, in solo uino posse conficeret, pect fieri sacramentum, licet peccaret sic faciens. *caret tamen si* Debet tamen apponi modicum de aqua, quia *aqua uino non* appositiō aque fit propter quandam representationem. *apponere.* Ad talē autem representationem faciendam, sufficit tantum tres guttas aquæ vel circa quantitatē huiusmodi, apponere. Nos tamē etiam quod hæc secunda opinio dices aquam in calicem apposita naturaliter transmutare in vinum, & postea totum uirtute diuina supernaturaliter conuertatur in sanguinem, est potior & melior quam opiniones aliæ. Imo hæc est uera & alię nō sunt ueræ, propter tria quæ saluanda sunt, & saluantur secundū hanc opinionem, & non secundū alias. Saluatur. n. *Probatio qd tā* hoc posito, necessitas naturalis actionis, veritas *tum secūda opi* transubstantiationis, & proprietas significatio*nio de aque cō*nis. Primum sic patet. Nam necessitas naturalis *versione, sit: ue* actionis requirit, quod si modicum passū posse *ra.* natura iuxta multum actiui, statim in actuum *Prima rō.* transeat, & statim actuum conuertat passuum in se. Ut si modicum stupor, vel modicum alte *Primo de Ge.* rius combustibilis, ponatur iuxta magnā ignē, *i.e. 47.* statim illud cōbustibile ignitur, & in ignem cōuertitur. Sic etiam si modicum aquæ ponat in multo uino, statim aqua illa conuertetur in vi- num, & statim uinum aquam illam in se conuer- tit. Quare cum secunda opinio hæc ponat, & dicat, saluat necessitatem naturalis actionis, quā tamen nec tertia opinio, nec prima saluare posse. Nam tertia opinio contrarium plane asserit, dicens, quod aqua in calicem apposita non corruptitur, nec transmutatur secundum substan- tiā, sed alteratur solum secundum accidētia. Sic etiam prima opinio contrariā asserit, siue astruit dicens, aquam in calice appositam, non cōuerti in vinum, nec in sanguinem, sed in illā aquam, quæ de latere domini emanauit. Sed cū in

in consecratione vini à sacerdote nulla penitus mentio fiat de aqua, sed rātummodo de sanguine, impossibile & absurdum videtur, quod fiat conuersio in aquam de qua in forma verborum consecrationis nulla omnino sit mentio. Negat etiam hæc opinio prima necessitatē naturalis actionis, dicens, tam modicum aquæ tanto tempore stare cum multo vino absq; eo qd in vinum transeat, & quod secundum substantiam corrumpatur. Ut ergo saluetur necessitas naturalis actionis, tenēdū est aquam illam naturaliter conuerti in vinum, & postea totum su-

Qua de causa monēdi sint sacerdotes & in consecratione sanguinis modicū aquæ apud ponant ī calice Secunda.
Quo nā pacto verba cōsecratio nis exponēda sunt,

pernaturaliter in sanguinē pertransire. Et ideo monēdi sunt sacerdotes, quod valde modicum apponant de aqua, ad hoc ut facilius in vinum conuertatur. Nam tantum posset ibi apponi de aqua, quod non fieret sacrificium, nec esset in calice sanguis christi. Secunda via ad ostendendū secundam opinionem esse potiorem & veram, sumitur ex veritate transubstantiationis. Veritas autem transubstantiationis accipienda est secundum formam verborum, ut cum dicitur, hoc est corpus meum, exponendum est sic. Hoc idest quod continetur sub hoc, vel quod continet sub his speciebus, videlicet, sub speciebus panis, est corpus meum. Ita quod verba illa non solū sunt significativa, sed etiam factiva, quia virtutē illorum verborum sit, quod tota illa substantia panis, quæ continetur in hostia, super qua hæc verba dicuntur, conuertatur in corpus christi. Ita quod nihil remanet de substantia contēta in hostia, vel contenta sub speciebus illius panis, quod non conuertatur in corpus christi. Sic etiam, cum dicitur sup calicem, hic est calix sanguinis mei, sic est exponēdū. Hic, idest quod continetur hic, uel quod continetur in hoc calice, siue qd continetur sub speciebus existenti bus in hoc calice, est sanguis meus. Nam virtus illorum uerborum sit, quod tota substantia, quæ est in calice, uel sub speciebus existentibus in calice, transubstantietur in sanguinem christi. Hanc autem ueritatem transubstantiationis saluat secunda opinio dicens, aquam in calice appositam in uinum transire, & postea totū illud quod est in calice uirtute diuina transubstantia ri in sanguinem. Tertia autem opinio dicens, aquam in calicem appositam non transmutari secundum substantiam, & etiam prima opinio dicens, aquam non transmutari in vinum, nec conuerti in sanguinem, saluare nō potest hanc ueritatem expressam per uerba à sacerdote pro lata, secundum quæ tota illa substantia, quæ est in calice, conuertitur in sanguinem. Ideo ualde periculosum est, ponere transubstantiationem illam aliter fieri, quam sonet forma verborum quam christus expressit, & quam nobis apostoli tradiderunt. Et quia sic fieri transubstantiationem, saluat solū. secunda opinio, & non prima nec tertia. Solum illa à fidelibus est tenenda.

Tertia uia ad declarandum secundam opinio-

nem esse ueram sumitur ex proprietate signifi- Ideo in calice cationis. Nam ideo uera aqua uino unitur, ut vera aqua vis significetur quod membra christi capiti suo cō no unitur vi si iunguntur. Cum ergo nec prima, nec tertia op̄i gnificetur qd̄ nio ponat, aquam in calicem appositam perfe membra chris tī capiti suo prietate significationis deficiunt. Hæc ergo tres coniunguntur. viæ sunt ostensiuæ probantes opinionem secundādam esse ueram, non tertiam, nec primam. Pos set autem adduci quarta uia probans hoc idem, ad impossibile deducendo. Nam si quantūcūg Quarta. modica aqua multo uino in calicē apposita in uinum non transit, sed uel manet intransmutata, secundum substantiam, ut dicit opinio ter tia, uel transubstantiatur in aquam, quæ de la tere christi emanauit, ut dicit opinio prima, sic ergo à simili, si modicum uinū cum multa aqua poneretur in calicem huiusmodi uinum, secun dum substantiam, non corrumpetur ab illa aqua, sed posset conuerti in sanguinem, qui fluxit de latere christi, sicut modica aqua multo vi no uinita potest conuerti in illam aquam, quæ ex illo latere emanauit. Quantūcūg itaq; in ca licem poneretur de aqua, posset esse ibi sacri fium, quod nullus sane mētis diceret, & quod est inconueniens, & absurdum. Deinde cum di cit. (Per hoc enim quod suscepit.) Declarat qd̄ dixerat, ostēdens quod nos suscipientes hoc sa cramentum nostro capiti iungimur, & vñimur. Quam coniunctionem aqua in calice vino vni ta figurat, & repreſenta. Unde sic ait. (Per hoc) enim quod ipse christus suscepit de nostro, (qd̄ videlicet accepit carnē nostram, & naturam no stram,) & accepimus ipsi de suo, (sumendo scili) et carnem suam & sanguinem suum.) Tam in solubili nexu coniungimur, ut, (ipse dei filius) qui est uenum cum patre per ineffabilem unitas tem, (idest per unitatem naturæ & substantiæ,) fiat nobiscum uenum per admirabilem uionē, (idest per unitatē dilectionis & gratiæ,) ac per hoc, (quod sumus unum cum patre, & etiam cū spiritu sancto, unde ipse idem christus inquit in euangelio.) pater sancte serua eos quos dedisti mihi, ut sint unum sicut & nos, (videlicet uenum) sumus. Et quia christus uolebat nō solum apostolos esse sic uenum, sed etiā & omnes alias cre dituros per apostolos, subiunxit. (non pro his) (i. apostolis) rogo tantum, sed pro eis qui crea dituri sunt in me per verbum eorum, ut & ipsi, (sic credituri,) in nobis uenum sint & (ipsi sic) credentibus, & fidei postea sic ampliata) mun dus credat quia tu me misisti.) Notandum quod licet apostolis credentibus non statim mundo iuonuit christum fuisse missum à Deo patre, ta men apostolis prædicantibus, & aliis credenti bus, & fidei ampliata, hoc mundo innotuit, & mundus credidit, idest gentes crediderunt christum esse uerū dei filium & à deo p̄e missum.

TER TIA PARS.

TERTIO loco fraternitas tua etc.)
 Soluta dubitatione ex additione
 formæ, & ex conuersione aquæ,
 hic tertio loco, ut dicebatur, sol
 uitur dubitatio ex mutatione se
 crete. Et maxime soluitur dubitum de eo quod mu
 tatum est in secreta oratione sancti Leonis. Cir
 ca quod. D. Innocentius duo facit, quia primo
 narrat huiusmodi dubitationem. Secundo du
 bitationi subiungit solutionem Ibi. (Super quo
 respondemus.) Dicit ergo. (Tertio loco frater
 nitas tua requisuit, quare fuerit mutatum, quod
 in secreta beati Leonis secundum antiquiores
 codices continetur sic, videlicet: Annue nobis
 domine, ut animæ famuli tui Leonis hæc prospic
 oblatio, cum in modernis sacrametariis habeat
 tur, Annue nobis quæsumus domine, ut inters
 cessione beati Leonis hæc nobis p̄sit oblatio.)
 Notandum autem quod pro quolibet sancto
 cuius missa cantatur, vel cuius cōmemoratio in
 missa celebratur, tres orationes dicuntur, qua
 rum duæ dicuntur alte, & tertia dicitur secrete
 & sub silentio. Et inde est, quod huiusmodi ora
 tio secrete dicitur, eo quod submissa voce, &
 sub silentio proferatur. Dubitabat ergo Archi
 episcopus Lugdunensis circa secretam beati Leo
 nis, eo quod huiusmodi secreta sit immutata, qā
 in antiquis & modernis codicibus aliter & aliter
 continetur. Deinde cum dicit. (Super quo res
 pondemus,) ponitur dubitationis solutio. Cir
 ca quod tria facit. Quia primo assignatur pro
 babilis, & sufficiens causa, quare facta sit talis
 immutatio. Secundo (ad sustinendum antiquos
 codices) adducitur specialis ratio. Tertio de ora
 tionibus quæ fiunt pro valde bonis, & pro aliis
 defunctis, subinsertur quædam generalis distin
 ctio. Secunda ibi. (Licet plerique reputent.)
 Tertia ibi. (Verum utrum in hoc articulo.) Di
 cit ergo. Super quo (id est super qua dubitatio
 ne) respondemus, quod cum sanctæ scripturæ
 dicat auctoritas, quod iniuriam facit martyri, q
 orat pro martyre. Idem est ratione cōsimili de
 sanctis aliis. Sciendum quia sancti orationibus
 nostris non indigent, pro eo quod, cū sint per
 fecte beati, omnia eis ad vota succedit: sed nos
 potius eorum orationibus indigemus, quos cū
 miseri simus, vnde mala nostra perturbans,
 inde est quod cū in plerisque orationibus con
 tinetur, prospic, vel proficiat talis oblatio huic
 sancto, vel illi, exponendum ad gloriam, & ho
 norem. Vnde ita debet intelligi, ut oblatio, vel
 oratio illa, ad hoc prospic, quod sanctus ille ma
 gis ac magis à fidelibus glorificetur in terris:
 non autē intelligenda est ut illius sancti essent
 ialis præmium augeatur in celis. Notandum au
 tem quod cum antiqui codices dicerent ut ob
 latio prodesset animæ beati Leonis, ne ex hoc
 sumeretur errandi occasio: & crederetur quod

sancti ad summum essentiale præmium consequen
 dum, vel augendum nostris orationibus indi
 geant, in modernis codicibus mutatum est, &
 non dicitur quod oblatio prospic animæ beati Leo
 nis, sed quod intercessione ipsius beati Leonis
 illa oblatio prospic nobis. Probabilis ergo & suf
 ficiens causa huius mutationis est sic assignanda,
 quod facta est talis mutatio, ut errandi occasio
 tolleretur. Notandum etiam quod licet secun
 dum antiquiores codices de beato Leone ha
 beatur secreta, quæ male intellecta det erran
 di occasionem, tamen (si bene intelligitur) ve
 ritatem habet, ut exponatur secundum quod li
 tera dicit, videlicet, ut à christi fidelibus magis
 ac magis glorificetur in terris, non (ut dicebatur)
 quod suum essentiale præmium augeatur in ce
 lis. Deinde cum dicit. Licet plerique. Adducit
 speciale rationem dicens, (licet plerique repu
 tent nō indignum sanctorum gloriam vñq ad
 iudicium augmentari: & ideo ecclesiam interim
 sane posse augmentum glorificationis eorum
 id est sanctorum optare.) Notandum autem du
 plex esse præmium sanctorum, vnum videlicet ^{Sanctorum præ}
 essentiale, alterum vero accidentale. Præmium ^{mum duplex,}
 autem essentiale dicitur gaudium quod habent ^{vñ, essentiale,}
 de obiecto in creato, id est, de deo: & quia hoc ^{et accidentale.}
 præmium respondet radici charitatis, cum san
 cti non sint vñterius in statu merendi, & eorum
 charitas sit in termino, in termino sunt quantū
 ad essentiale gloriam, & eorum essentiale præ
 miū directè non augetur. Aliud autē est præ
 miū accidentale, & hoc est gaudium quod ha
 bent de societate sanctorum, vel de quocūq
 alio obiecto creato: hoc autem gaudium dices
 re possumus quod augeatur vñq ad diem iudicii
 cū, cum semper continuè aliqui ad celum euo
 lent, & sanctorum societas vñq ad diem iudicii
 augmetetur: nam sicut vñū lignum, quod cum
 multis aliis lignis comburitur, non minus im
 mo magis comburitur, sic etiam quilibet beas
 tus non minus immo magis gaudet associatus
 cum aliis beatis gaudendo de bonis illorum, cū
 ardenti ardeat charitate: & quia qlibet beatorū
 gaudet de bonis alterius beati, quanto plures
 beatificantur, tanto magis gaudent. Quare si
 (ut dicebatur) vñq in diem iudicii semper aliqui
 ad celum ascendunt, & volant, ut augeatur san
 ctorum societas, oportet ex hoc gaudium cu
 iuscunq; beati (quod dī accidentale præmium)
 augmentari. Notandum etiam ex hoc posse sa
 mi speciale rationem quomodo veritatem ha
 beat illa secreta quæ de beato Leone in antiquis ^{Dubius modis}
 codicibus scribatur. Vbi dicebatur quod oblatio accidentale
 tio illa sancto Leonii prodesset, oblationem etiæ præmium bee
 go aliquam, aut orationem alicui sancto pro
 desse, sic potest intelligi, non solum ut ille san
 torum augeatur.
 Etus magis à fidelibus glorificetur in terris, sed
 etiam ut magis gaudeat in celis, non quantū ad
 essentiale gaudium, quod est de obiecto increa
 to, sed quantum ad accidentale quod est gau
 dium

dium de societate beatorum, vel de aliquo alio obiecto creato. Nam & ipsa bonorum societas, non est bonum increatum, sed creatum. Hoc ergo modo debemus orare, ut oblatio p̄sit sancto, vt nos per illam orationem trahamur ad celum, & scimus de societate sanctorum, qua societate augmentata, gaudium illius sancti, vel illorum sanctorum, cuius vel quorum in missa cōmemorationem facimus, augmentabitur. Notandum etiam idem esse orationem, vel oblationem sic prodesse sancto (vt dicunt antiqui codices) & orationem illam vel oblationē, per intercessionem illius sancti prodesse nobis (vt in modernis codicibus continetur,) quia nihil magis proficuum nobis optare possumus, quācumquod efficiamur de societate sanctorū, & augmentemus societatem illam, qua augmentata, augmentabitur gaudium accidentale cuiuscumque aliorum sanctorū. Quapropter (si bene & subtiliter veritatem aspicimus) moderni, & antiqui codices in hac parte quodammodo sententia alter idem dicunt. Deinde cum dicit. Verum, etc. ponit quādam generalē distinctionēm, quāe tradita est ab Augustino in suo Enchiridio, dices.

Aug. in Encb. ad Lauren » illa distinctio, qua docetur quod defunctorum tū, ca. 110 » alii sunt valde boni, alii sunt valde mali, alii mediocriter boni, alii mediocriter mali. Vnde sūt ex hac vita in triplici fūt differe rentia. » bonis, actiones sunt gratiarū, pro valde malis, consolationes viuorum.) Expiationes vero p̄tentia. » mediocriter bonis, & propitiations pro mēs » diocriter malis.) Vtrum ergo hæc distinctio lo » cum habeat in hoc articulo, & in hac dubitatio » ne quam quāe fluisti, tua discretio inuestiget.

Notandum autem quod ea quāe fiunt pro valde bonis idest p̄ sanctis sunt gratiarum actiones. Nam in solēnitatibus sanctorū in his, quāe in ecclesia de sanctis dicimus non oramus pro eis, sed laudamus deum, & benedicimus deo, & ei gratias agimus, quod sancti per eius auxiliū

Quo orationes ad tantam gloriam peruererint. Ex hac autem nostra, p̄ his distinctione patet quod sancti non egent orationes qui ex hac via in solēnitatibus nostris. Et per hæc distinctionem soluta decesserunt potest dubitatio proposita. Ut ergo. D. Papa diversimode p̄ excitaret mentem Archiepiscopi Lugdunensis, ficiant.

ait, quod vtrum hæc distinctio locum habeat in hoc articulo, idest vtrum per hæc distinctionē soluta possit dubitatio, quam ipse ei proposuerat, eius discretio inuestiget. Notandum etiam quod ea quāe fiunt pro valde malis, idest pro eis qui sunt in inferno, sunt viuorum consolationes. Quia licet ea, quāe fiunt in ecclesia pro dñnatis non prosint eis, amici tamen eorum, & consanguinei, qui viuunt, gaudent, & consolantur, viventes pro eis fieri tales solēnitates, quia nesciunt

Opinio quorū eos damnatos esse. Notandum etiam apud aliud de medio quos esse dubium, qui vocētur mediocriter boni etiā, & mediocriter mali. Dicūt enim quidā illos esse mediocriter malos, qui habent multa peccata.

cata venialia, mediocriter vero bonos, qui pauca. Sed quoniam vt hic inferius patebit, idē sunt mediocriter boni, & mediocriter mali, licet alio, & alio modo. Quia alia, & alia ratione, sic & sic nuncupantur. Ideo aliqui alii dixerunt qđ mediocriter boni sunt illi, qui decedunt in venialibus. Mediocriter vero mali sunt, qui decedunt in mortalibus, leuibus tamen. Valde autem mali sunt, qui decedunt in mortalibus, sed graui bus. Sed hoc nō potest stare, quia cum omnes

decedentes, in quibuscumq; mortalibus decedant, ad infernum descendant, & ea quāe fiunt in ecclesia pro mediocriter malis, sint propitiations, posset esse aliqua propitiatio his q; sunt in inferno, & eorum pena diminui posset, et ad ultimū totaliter diminui, & penitus tolli, quod est inconueniens.

Nec valet quod quidam dicunt eorum penam diminui, non secundū eandem quantitatem, sed secundum eandē proportionem, videlicet, si hæc oratio tollit medietatē penae, alia oratio æque sancta non tollit alterā medietatem, sed tollit medietatem illius meditationis, & aliam medietatem residui, & sic de aliis. Secundum ergo hunc modum, pena damnatorum non poterit penitus tolli. Quoniam cū semper aliquid de pena remaneat, nunquam damnatus poterit saluari: Sed hoc est absurdum

ceteris paribus, oratio æque sancta non habeat æqualem fructum, & æqualem efficaciam. Quapropter si una oratio remouet medietatem penae, alia oratio æque sanctam non bēre equam alteram medietatem remouebit. Propter quod ille, qui erat damnatus, erit totaliter expiatus, & totaliter à pena solutus. Immo, si bene veritatem consideramus, ille per huiusmodi prius misericordiam factam, & per huiusmodi penae primam motionem, esset magis dispositus ad aliam misericordiam suscipiēdam. Sicut ille, qui est aliquantulum calefactus, & est aliquantulum ab eo amota frigiditas, magis est dispositus, ad vteriorem calorem suscipiendum, vt scilicet celerius, & facilius ab eo frigiditas repellatur. Igitur quia oratio secunda facta, post misericordiam prius impensam, inuenit subiectum magis dispositum ad misericordiam suscipiendam, si prima oratio remouit penae meditationem, secunda oratio, æque sancta, alteram meditationem multo fortius & penitus remouebit, & ita ille erit ab omni pena penitus solutus. Qđ si est absurdum, absurdæ sunt opiniones præcedentes. Immo, cum existentes in inferno sint diuisi à nobis, & non habeant charitatem, quāe est vinculum perfectionis, & per quā sit cōmunicatio bonorum operum, nihil quod sit à nobis pro eis, prodest illis. Notandum insuper, vt magis veritas pateat, quod sicut omnes qui sunt in inferno possunt dici valde mali, licet aliqui sunt aliis peiores, & nō omnes sunt pares, sic omnes qui sunt in purgatorio possunt dici, & mediocriter boni, & mediocriter mali, licet nō oēs

In malo, culpa & reatus sunt consideranda. pares existant. Ad cuius evidentiam sciendum, quod in malo sunt duo consideranda, videlicet culpa, & reatus, id est obligatio ad peñam. San

habent gratiam, & non gloriam. Licet ergo hⁱ Qu^o exiffens idem sint mediocriter boni, & mediocriter ma^{tes in purgatorio} li, hoc est aliter, & aliter, quia existentes in purgatorio dicuntur mediocriter mali, ppter ob^{lio snt medio criter mali &} ligationem ad peñam. Quæ autem fiunt p^{er} eis, boni, ut tales sunt, dicuntur propitiationes, ut talem peñam euadant, & eorum peña evacuetur. Dicuntur vero mediocriter boni, prout nondum habent gloriam, & quæ fiunt pro eis, ut tales sunt, vocantur expiations, id est purgationes, ut scilicet gloria eorum consumetur. Ad quam gloriā nos perducat dominus noster IESVS Christus, qui cum patre, & spiritu sancto est unus Deus, benedictus in secula seculorum. Amen.

Explicit expositio. D. Aegidii Romani Archi episcopi Bituricēsis, Ordinis Fratrum Eremitarum Sancti Augustini, super cap. Cum Marthæ. De celeb. miss.

IN SACROSANTAM ORA
TIONEM DOMINICAM, ET SALV-
TATIONEM ANGELICAM, SIMPLEX

*et catholica explanatio D. Aegidij Romani,
Archiepiscopi Bituricensis, Ordinis
fratrū Eremitarum S. Augustini:
nunc opera fratri Augustini
de Monte Ilcino in lus-
cem edita.*

Eiusdē Autoris, Tractatus de Corpore Christi,
de Distinctione Articulorum fidei, de Arca Noe.

Cum rerum maximè memorabilium indice.

ROMAE

Per Antonium Bladum impreß. Apost.

M D L V.

INDEX RERUM INSIGNIORVM

Primus numerus Paginam, secundus Columnam indicat.

A

Bieſtio ſui ſignum eſt bumilitas. 1. 3.a.b
Abrabæ quare nomen mutatum. 10. 3.b
Abſtentia orationi eſt copula. 1. 3.b
Abundantia charitatis in Maria. 9. 3.c.d
Abundantia luminositatis in

Maria. 9. 2.d. & inde.

Adam omnium cōmuniſ pater. 3. 1.d. & inde (7.4.a)
Adam quia magis Euam audiuit q̄ deum quæ mala incurrit
Admonitiones diuinæ obſeruandæ ne reddamur indigni paſtero nomine. 3. 1.a.b
ad Adorandum deum omnium bonorum auſtorem quomodo eleuemur. 3. 3.c.d
Adoratur Iefus latrīa, Maria hyperdulia, & sancti adorans nr adoratione dulia. 9. 1.d. et. 2.a
Adorari quando voluerint angeli ab hominibus, & quando non. 10. 4.a.b
Aegidius ſcripsit ſuper primo ſententiārum antequam expoſeret orationem dominicam. 5. 1.b
Aegidius exponit quandam Gloſam ſuper Decretalem Fidei miter credimus de Fide catolica. 19. 1.b
Aegidij oratio ante Communionem dicenda. 17.d
Amaritudo triplex. 9. 4.d. et. 10. 1.a.b
Amen, quomodo intelligatur. 7. 2.b
Amicitia dei Marīe collata. 9. 1.d
Angelus ſecundum naturam eſt homine nobilior. 7. 4.d
Angelus homini comparatur tripliciter. 6. 4.c.d
Angeli ante incarnationem christi permittebant ſe ab hominibus adorari, non autem poſt incarnationē. 10. 4.a.b
Angeli poſt incarnationem christi ſe reputant conſeruos noſtrōs. 10. 4.a
Angelus quare Mariam ſalutauit. 10. 4.b
Angelus quare tacuit nomen proprium Virginis, & Ecclesia exprefſit. 10. 3.a.b.c. & inde
Angeli laudauerunt virginem Mariam. 12. 4.d
Animalia existentia in arca Noe figurabant naturas quæ in christo reperiebantur, & quomodo. 19. 1.d. & inde
Apostoli ediderunt articulos fidei. 18. 2.d
Apostolorum tribulatio. 10. 2.c
Appropinquando deo appropinquabit nobis. 4. 4.a
Appropinquatio regni gloriæ propter tria deſideratur à ſanctis. 4. 3.c (6.4.c
Aqua benedictæ asperſione dimittuntur peccata venialia.
Arbitrium humānum dimittens et confiliū tentat deū. 6. 3.a
Arcæ Noe deſcriptio. 19. 3.c. & inde
Arcæ Noe mensura habetur mensura humani corporis, & quomodo. 19. 3.c
Articulus quid ſit. 17. 4.a. et. 18. 2.b
Articulus vnde deriuetur, 17. 3.c. et inde
Articulorum numerus qualiter ſit accipiendoſ. 17. 4. et inde
Articuli fidei in quo lumine cognoscātur. 17. 4.b. & inde

Auaritia & opulentia diuidunt nos à christo. 3. 2.d
Auaritia Diabolus regnat in hominibus. 4. 3.b
Aue, ſine ve, & culpa. 7. 3.d
Augustini pulcherrima ſententia de bumilitate virginis Marīe. 8. 4.d
Auctoritates ſacré paginæ loquuntur de ſacramento eucbariſtice quantum ad quinq. 15. 3.c
Auxilio dei & ſanctorum egemus omni tempore, maxime autem ſub vitæ finem. 15. 4.c
Auxilijs beata virginis oēs homines muniuntur. ij. 2.c

B

Baptiſmus. 14. 2.b
Benedicuntur qui. 13. 3.d
Benediſtione ſummi Pontificis dimittitur pēlā uenialia. 6. 4.c
Benediſtiones christi fructus uentris Marīe, in virginis commendationem ueniunt. 13. 4.b
Benediſtiones in Marīa ſpāliter tres. 12. 3.d. & inde
Benediſtus fructus uentris Marīe quæ nobis attulit. 13. 2.a.b
Benediſta uirgo Marīa, quia benedictus fructus uentris ſui, non è contra. 13. 1.c
Benediſta in mulieribus cur dicta uirgo Marīa. 12. 3.c
Beneficium gratiæ ad noſtrā dignitatē. 4. 4.a
Beneficium & meritum & deſiderium, nobis orantibus creſcent. 1. 2.a
Benevolentia captiæ à celeſti curia ponitur modus. 1. 4.b.c
Benignitas dei & liberalitas. 5. 3.c
Benignitatis affectio. 5. 2.b
Bernardi pulchra ſententia de Marīa ſtella maris. 9. 4.b
Bona omnia deſcendunt nobis à deo. 3. 3.c
Bonorum ſpiritualium tria genera. 3. 4.c.d
Bonorum genera in quibus conſiſtit gratia ſunt tria. 3. 4.c
Bona opera. 13. 3.d
Brevis oratio nobis eſt data à christo propter tria. 1. 4.d
Brevis oratio in fide et deuotione facta penetrat cœlū. 2. 1.b

C

Cauſe ad orandum inducentes quatuor. 1. col. 1.c
Ceffatio à bonis operibus facit nos incurrire in maledictionē dei. 13. 3.c.d
Charitatis abundantia in Marīa. 9. 3.c.d
Charitas mutua iſinuatur, cū deus dicitur, pater noſter. 3. 1.c
Christi nomē pp tria dicitur oleum effufum. 9. 2.1.b
Christus neq; totus de deo neq; totus de uirgine, licet totus ſit dei & virginis. 12. 2.c
in Christo natura duplicitate potest accipi. 19. 1.c
Christi duplex natura figurata fuīt in arca Noe, & quomodo. 16. 1.d. & inde
Christus frater noſter. 3. 2.b
Christus dicitur cœlum. 5. 3.a
Christus quæ nobis bona attulerit. 13. 2.c.d. & inde
Christus nobis attulit veram dei ſimilitudinem, pulchritudinem, & ſalutem. 13. 2.a.b
Christus qui cunctos fanare venerat non debuit virgini mari
†† ij

INDEX.

- dolorem inferre. 8. 2.c.d
 Christus à nobis benedicendus ut suam benedictionem accipiamus. 1. 3.4.a
 Christus simpliciter dicitur est benedictus non comparative ut virgo Maria. 1. 3.1.d
 Christus tripliciter nos saluat. 1. 4. 2.a.b
 Christi & sanctorum merita sub ecclesiæ clauibus. 7. 2.a
 Christus orando, orandi nobis exemplum dedit. 1. 2.b. & orare docuit. 1. 4.b
 Christus in Euangelio informat orationem, & docet nos modum orandi. 1. 2.b
 Christus propter tria docuit nos breuem orationem. 1. 4.d. &. 2. 1.a
 Christo quæ regna ostendit Diabolus. 4. 3.b
 Christi gratiam & salutem, quo applicamus nobis. 1. 4. 3.a
 Christi corpus verum, formatum ex sanguinibus virginis, quæ in cruce pependit, contineri in sacramento Eucaristiae, ostendunt multæ auctoritates sacræ paginæ. 1. 5. 3.d
 Christi corpus licet ad hunc usum conficiatur, ut manducetur & bibatur, remanet tamen tandem in altari, quandiu conservantur ibi accidentia panis & vini, quamvis nemo sit qui eo in manducando utatur. 1. 6. 3.d
 Cibus temporalis non per se, sed appeti debet in ordine ad vitam æternam. 1. 3.d
 Circumstantia orationis qualis esse debeat. 1. 3.a
 Cælum unde dicitur. 3. 3.a
 Cælum, sumus nos. 3. 4.a. & est synderis, et christus. 5. 3.a
 Cœli intelliguntur cœlestes viri. 3. 3.b
 in Cœlis deus dicitur habitare propter tria. 3. 3.a.b
 ad Cœlestem vitam seständam quomodo eleuemur. 3. 3.c
 Cognitio dei tripliciter à nobis haberi potest. 4. 1.d
 Cognitio veritatis. 5. 2.c
 Cognitio peccatorum humilitatis signum. 1. 3.a.b
 Cognitio nostræ indigentie necessaria in oratione. 1. 5.1.c
 Cognoscunt nos sancti etiam in particuliari. 1. 4.4.d
 Colimus & recognoscimus deum per orationem. 1. col. 1.c
 Comunitas nostra cum christo à pluribus potest diuidi quæ sunt fugienda. 3. 2.d
 Concupiscentia est babilitas ad peccandum. 8. 1.d
 Concupiscentia secundum communem legem est in omnibus hominibus. 8. 2.a
 Concupiscentia diabolus regnat in hominibus. 4. 3.b
 Concupiscentia in virgine aut fuit ligata, aut extincta penitus. 8. 2.b
 Conditio in oratione semper seruanda, ut ad voluntatem dei referatur. 1. 4.a
 Conditio omnium petitionum nostrorum quæ. 4. 4.b.c
 Conditio bonæ voluntatis. 5. 2.b.
 in Confessione liberamur à purgatorio, & quō. 7. 1.b. et. 2.a
 Confidentialia in deo patre habenda. 2. 2.d
 Confirmationis sacramentum. 1. 4. 2.b.c
 Consilium humanum dimittens tentat deum. 6. 3.a
 Contritio est signum humilitatis. 1. 3.a
 Contritione liberamur a pena æterna quæ mutatur in temporalem. 7. 1.b
 Conuenientia vitæ nostræ cum vita christi, dei nomen sanctificatur in nobis. 4. 1.c
 Controversia pulchra scripturæ de gratiæ plenitudine, doceissimè dissoluitur. ij. 3.a. & inde
 Corde honoratur nomen dei. 4. 1.a
 Cordis munditia dei nomen in nobis sanctificatur. 4. 1.b
 Corpus christi verum contineri in sacramento Eucaristiae, sacra scriptura docet. 1. 5. 3.d
 Corpus christi in altari tandem remanet, quandiu ibi conservantur accidentia panis vel vini, licet nemo in manducando utatur sacramento, et cur. 1. 6. 3. & inde
 Corporis christi visione dimittuntur peccata uenialia. 6. 4.c
 Corpus humanum proportionatum est secundum mensuram aræ Noe. 1. 9. 3.c
 Clavum virtute quomodo à purgatorio liberemur. 7. 1.b
 Clemencia eius à quo petimus quomodo emolliatur. 4. 4.d
 Creauit deus primo essentias, deinde potentias. ij. 2.a
 Creatura nulla est honorata & salutata ab Angelis ante incarnationem christi. 8. 1.a
 Credenda omnia roborantur per articulos fidei, sicut in scientiis humanis conclusiones roborantur per sua principia. 1. 7. 3.c.d
 Culpa appellatur debitum. 5. 4.a
 Cultus deo debitus nos ad orandum inducit. 1. col. 1.c
 Cupiditas excludenda est, quæ in plures annos recedit. 5. 3.d

D

- Debita dicuntur peccata. 5. 4.d
 Debita multa detinent nos ligatos. 6. 1.a.b.c
 Debita quæ debemus deo, proximo, et nobis. 6. 4.b.c
 Desiderium humani status nos ad orandum inducit. 1. col. 1.d
 Desiderium nostrorum recognitio. 5. 2.a
 Deprecationis & orationis differentia. 5. 4.c
 Desiderium orantis. 3. 3.c. et. 4. 3. d (3. 1.a
 Desperatio promissæ salutis facit nos indignos dei filiatione.
 Deus bonorum omnium auctor. 3. 3.d
 Deus creauit primo essentias deinde potentias. ij. 2.a
 Deus, Maria & sancti dicuntur lux, aliter tamen & alicet, 9. 2.d. & inde
 Deus quomodo dicitur esse in celis. 3. 3.a.b
 Dei cognitio & notitia tripliciter à nobis haberi potest. 4. 1.d
 Deus cognoscitur in triplici lumine. 1. 7. 4.b
 Deus vult a nobis orari propter tria. 1. col. 1.c
 Deus est fidelis, & ideo exaudit nos orantes ad eum. 1. 2.c
 Deus docet nos uirilia. 1. 4.d
 Deus dat omnia bona nobis, naturæ, et gratiæ. 1. col. 1.c
 Deus est in omnibus creaturis suis, & quomodo. 3. 3.b. & 1. 2. 2.d. & inde
 Deus pater, filius, & spiritus sanctus cum virgine. 1. 2. 1.d & 2. per totum.
 Deus ita recreat, quomodo nos creauit. ij. 2.a
 Deum colimus & recognoscimus per orationem. 1. col. 1.c
 Deus pluribus modis nos tentat. 6. 3.c
 Deum tentamus pluribus modis. 6. 2.a
 Deus dat nobis omnem panem. 5. 4.a
 Dei voluntate nemini dubitandum propter tria. 5. 1.a
 Diabolus quæ regna ostendit christo. 4. 3.b
 Diabolus quomodo nos tentat. 6. 3.c
 Diabolus superatur oratione. 2. 1.c
 Diabolus tripliciter in hominibus regnat. 4. 3.b
 Diabolus propter abudatiæ malitiæ vocatur perniciosus. 7. 2.b
 Differentia orationis & depreciationis. 5. 4.c
 Ignorans hominis quō innoescit nobis & in quibus. 3. 3.b.c
 Dimittere debemus faciliter, totaliter, et promptius. 6. 1. 2.a
 Dispositio

INDEX.

Dispositio quanta requiratur ut quis dignè possit sacramen-
tum suscipere. 17. 1.c
Dispositio contraria est ab ieiēda ut orans iustè petat. 1. 3.d
Diuinus cultus nos ad orandum inducit. 1. col. 1.c
Diuinæ admonitiones obseruandæ ne reddamur indigni pa-
terno nomine. 3. 1.a.b
Dominica m orationem dicens quomodo non peccat licet non
dimittat debitoribus. 6. 2.b.c
Dominica oratione dimittuntur peccata uenialia. 6. 4.c
Domus diuinæ uerbi Maria, et qualis. ij. 3. d.c

B

Ecclæsia dispensatrix meritorum christi & sanctorū. 7. 2.a
Ecclæsia pñs designatur per Arcā Noe. 19. 4.a. et inde.
Ecclæsia quare expressit nomen proprium virginis, quod tas-
cuit Angelus. 10. 3.a.b. & inde. 14. 4.a
Ecclæsia dimittit debitoribus suis, & orat pro illis. 6. 2.b
Efficacia orationis christi ex breuitate cognoscitur. 2. 1.b
Eleemosyna orationi est copulanda. 1. 3.b
Essentialia & communia in diuinis, possunt personis appro-
bisci spirituale à gratia. ij. 2.a (priari. 2.4.a)
Eua consentiendo diabolo contraxit culpam & meritum pœ-
næ. 7. 4.a
Eua quæ nobis attulerit mala suo fructu. 13. 2.b.c
Euangelium quo nos ad orandum inducat. 1. 2.b
Eucharistia sacramentum. 14. 2.c
Eucharistia, vide sacramentum.
Exæcatio Israel. 10. 2.b
Excusari nullus potest de ignorantia orationis, quia est bres-
uis. 1. 4.d. & inde.
Exrema uultio. 14. 2.d

P

Fallacia petitionum quomodo cauenda. 4. 4.d
Fiat voluntas tua, propter tria debet ponи in omnibus peticio-
nibus nostris. 4. 4.d. & inde.
Fide debemus muniri contra temptationem. 6. 4.b
Fidei articulorum consideratio. 17. 3.a. & inde
Fides Mariæ in tribus excessit fidē omniū uiatorū. 8. 3.a.b
Fides virginis omnem veritatem comprehendit. 8. 3.a
Figura aliquot virginitatis Mariæ. 8. 1.b
Filius dicitur pater noster ratione redemptionis. 2. 4.b
Filius quo cum virgine. 12. 1.d. et. 2. per totam.
Filij unius patris & coelestis, & remoti terreni, omnes sus-
mus. 3. 1.c.d
Filij debent honorare patrem. Confidere in patre, Erubescere si sunt degeneres. 2. 2.d
Filij dei quomodo facti sumus. 3. 2.b
Filiationis diuinæ septem modis indigni fieri possumus.
2. 4.b.c.d
Finis unus ad quem omnes tendimus. 3. 1.c. et angeli. 7. 4.d
Fomes peccati quinq; nominibus appellatur. 8. 1.c
Fraternitas nostra cum christo à pluribus potest diuidi quæ
à nobis sunt fugienda. 3. 2.c
Frater noster christus, et nos fratres eius. 3. 2.b
Fruclius ventris Mariæ triplici ratione dicitur benedictus. 13
2.a. & inde.
Fruclium Mariæ qui benedixerunt. 13. 4.a. & inde

Fruclius Euæ non benedictus, sed maledictus est, & quæ ma-
la nobis attulerit. 13. 2.b.c
Fruclius multiplex orationis inducit nos ad orandum. 1. 2.c.
Fruclius orationis pro uiuis & mortuis. 1. 2.c. et.d

G

Gratia proprie intelligitur res omnis dei beneficio natura-
superaddita. 10. 4.c
Gratia tripliciter capitur. 10. 4.a.b.c
Gratia gratum faciens quæ sit, & quid faciat. ij. 1.b
Gratia confessi in tribus, & que. 3. 4.c
Gratia dat nobis esse & vivere spiritualiter. ij. 2.a
Gratia plenitudo dicitur multis modis. ij. 3.c. & inde.
Gratia plenitudo in Maria quomodo. ij. 2.b.c.d
Gratia prius recipitur in essentia, deinde in potentia. ij. 2.a
Gregorij sententia notabilis. 6. 1.c

H

Heredes dei sumus. 3. 2.b
Homines dicuntur cœlum, & terra. 5. 3.a
Homo ex priuilegio est maior Angelis. 7. 4.c.d
Homines oës in ira nascuntur dei, Adæ, et Euæ culpa. 7. 4.b
Hoiles oës per christi incarnationem quo sublimati sunt. 10. 4.a
Homines oës muniuntur auxilijs beatæ virginis. ij. 2.c
Homines nō habent materiam superbiæ ex quo cūq; patre. 3. 1.d
Homines pluribus modis nos tetant. 6. 3.a
Homines docent nos in multis nocuia. 1. 4.d
in Hominibus tripliciter regnat Diabolus. 4. 3.b
Homo sepiè modis potest indignus fieri filiatione dei. 2. 4.b.c.d
Honor proximo factus, fit deo. 3. 4.a
Hostis vires superantur verbo dei. 2. 1.c
Humanus status est in multis miseriis, in multis periculis, &
in multis dubiis, jō oportet ad deū recurrere. 1.col. 1.d
Humilitatis propriæ quo ad moneamur. 3. 3.c.d
Humilitas in virgine tripliciter commendari potest. 8. 4.a
Humilitatis tria sunt signa. 1. 3.a

I

Ihesus lætitias, corroborat, & sanat, seu saluat. 14. 1.c.d
Imago dei, ad hominis facit dignitatem. 3. 2.b
Imitatio sanctorū necessaria ut orent ipsi pro nobis. 15. 2.a
Imitatio prauitatis diabolicæ indignos nos reddit dei filiatione. 2. 4.d
Importunitatis tria sunt signa. 1. 3.b.c
Inferni malum est pessimum ppter tria. 6. 4.d
Infernum non erit si tollatur voluntas propria. 4. 4.d
Infirma proximi non esse abominanda. 3. 3.d
Instantia orationis quid. 1. 3.c
Innocandi sunt à nobis sancti in patria existentes. 15. 1.b
Ira iudicis verbo dei & oratione placatur. 2. 1.c
Iudex quæ faciet in extremo iudicio. 4. 3.d
Iustitiae regnum. 4. 3.b.c
Iusta sunt petenda in oratione. 1. 3.d

L

Lacrymæ orationi sunt copulanda. 1. 3.b

INDEX.

Languor naturæ. 8. 1. d
 Latria solus deus adoratur, sancti vero dulia, Maria vero hyperdulia. 9. 1. d. et. 2. a
 Laudabile est, bū cōuersari in medio gñationis prauæ. 10. 1. d
 Lex membrorum. 8. 1. d
 Liberalitas dei. 5. 3. c
 Liberi arbitrii bonus vsus regritur vt saluari possimus. 5. 1. d
 Libido & concupiscentia in Maria, nulla. 8. 1. c
 Liberari petimus à tentatione pugnae, consciæ propriæ infirmitatis. 6. 3. c (12. 4. c)
 Laudata & honorata fuit virgo Maria, & propter quæ.
 Longanimitas dei. 2. 3. d
 Lux dicitur deo, & de sanctis, aliter tamen & aliter. 9. 2. d. et. 3. a. b (9. 3. c. d)
 Lucis abundantia quam de Mariæ accipimus plenitudine.

M

Mala quæ à nobis amoueri cupimus ad tria genera reducuntur. 5. 4. c. et. 15. 2. b
 Malum paenæ est triplex. 6. 4. d
 Maledictionem tripliciter incurrimus. 13. 3. b
 Mādatorū dei obseruatio regritur vt saluari possimus. 5. 2. a
 Mariæ nomen, vide, Nomen.
 Maria, uide uirgo.
 Maria figurata in ueteri testamento. 8. 1. b
 Maria est singulariter illuminata & maris stella specialiter dicta propter perfectionem super oēs sanctos. 9. 2. d. et. 4. a
 Maria aliter gratia plena, & aliter Deum secum habuit q̄; sancti. ij. 2. b. et. 3. a. et inde. et. 12. 3. b
 Maria cum maiorem habeat charitatem q̄; alijs sancti, orat pro nobis, et est à nobis maxime inuocada. 15. 1. b. et. 9. 4. a
 Maria quomodo mare amarum dicatur. 9. 4. d. & inde
 Maria specialiter tres accepit benedictiones, et quas. 12. 3. d
 Maria uouit deo suam virginitatem, de qua laudari meruit propter tria. 8. 1. b. et. 3. d
 Maria triplici ratione dicitur sancta. 14. 3. b. c. et inde.
 Maria cum gaudio & sine omni pena partuuit propter tria. 8. 2. c
 Maria adoratur adorattione hyperdulia. 9. 1. d. et inde.
 Maria qua grata plena intelligatur ab angelo. 10. 4. c. et inde
 Maria dicitur Domina propter tria. 9. 4. b. c. d
 Maria quare su appellata Benedicta in Mulieribus. 12. 3. c
 Maria domus diuini verbi suffulta septem colunis. ij. 3. c
 Mater dei quare dicta est virgo Maria. 14. 4. a. b
 Matrimonij sacramentum. 14. 2. d
 Meritū, beneficium, et desideriū, nobis orantibus, crescūt. 1. 2. a
 Merita christi & sanctorum sub clauibus ecclesie. 7. 2. a
 Misericordia dei quomodo postulatur. 5. 4. d
 Morbus mentis & corporis verbo dei sanatur. 2. 1. c
 Multiloquium subirabit devotionem orationis. 1. 4. d
 Mundi malum, à quo multiplex miseriarum modus nobis cōtingit. 7. 1. b
 Muniri quo debeamus contra temptationem. 6. 4. a. b

N

Nascimur omnes filii iræ culpa primoru parentum. 7. 4. b
 Natura in christo dupliciter potest accipi, simpliciter, & quo dammodo. 19. 1. c

Natura humana qualiter per christi incarnationem sublimata est. 10. 4. a
 Necessaria nobis in ecclesia militanti sunt tria que continent oratio dominica. 1. 4. b. c
 Necessaria omnia ad salutem continentur in oratione dominica. 2. 1. d
 Noe vna cum cæteris qui intrauerunt in arcam, mundè & sanctè se te nebant. 19. 2. c
 Nomen dei tripliciter sanctificatur in nobis. 4. 1. a. b. et. 2. a
 Nomen patris dupliciter capitur essentialiter & personaliter. 2. 3. d
 Nomen christi propter tria dicitur oleum effusum. 9. 2. a. b
 in Nomine christi quicquid petimus à patre accipiemus, & in nomine Virginis. 9. 1. a. b
 Nominis Iesu triplex fructus. 9. 2. a. b. et. 14. 1. b. c
 Nomen Mariæ quomodo interpretetur. 9. 2. b
 in Nomine Mariæ oē genu flebitur vt in noīe Iesu. 9. 1. d
 Nomen virginis post nomen christi est super omne nomen quod tripliciter probatur. 9. 1. b. c. d
 Nomen virginis Mariæ cum nomine christi semper in ore nostro resonare debet. 9. 1. a
 Nomen virginis dicitur oleum effusum, ut nōmē sponsi. 9. 2. a
 in Nomine Mariæ oīa ejiciuntur aduersa, ut in noīe Iesu. 9. 1. c
 Nomen proprium virginis in salutiōdo quare Angelus tacuit & ecclesia expressit. 10. 3. a. b. & inde
 Nominis mutatio, ut Abrabæ, Petri, & religiosorum, quid adumbret. 10. 3. a. b
 Nos ipsos vilifacere non debemus. 3. 4. a
 Notitia dei tripliciter à nobis haberri potest. 4. 1. d

O

Obedientiā deo quo profitemur in nostris petitionibus. 4. 4. d
 Obex non ponendus misericordiae dei. 5. 2. a (5. 2. a
 Obseruatio mandatorum dei requiritur vt saluari possimus.
 Occulta dei non scrutanda. 3. 3. d
 Oleū effusum dicitar nōmē virginis ut nōmē sponsi. 9. 2. a
 Oleo sp̄ilicer ut consueuimus propter tria. 13. 4. d. et inde.
 Omnibus omnia est facta Maria. 9. 3. d
 Opera bona non facere facit nos incurrire in maledictionē dei. 13. 3. c. d
 Opera supererogationis sub clauibus ecclesie. 7. 2. a
 Oratio est fidelis nuntius ad deū. 1. 2. c. et sciuū cōtra diabo
 Orans vt iustè orat debet tria facere. 1. 3. d (lum. d
 Oratio debet esse burnilis. 1. 3. a. breuis. 1. 4. d
 Orationis & depreciationis differentia. 5. 4. c
 Orationis quatuor cause. 1. col. 1. c
 Orationis fructus pro viuis & mortuis 1. 2. c. et. d (1. 3. b
 Orationi copulari debent, eleemosyna abstinentia et lacrymæ
 Oratio & præsertim dominica, maxime est necessaria ad salutem. fo. 1. col. 1.
 Oratio dominica fidelis & omni acceptione digna. 2. 2. b
 Oratio dominica omnia continent ad salutem necessaria. 1. 4. b. c. et. 2. 2. d (1. 4. d
 Oratio dominica cōmendatur ab aubore. 1. 4. b. et à breuitate.
 Oratione dominica dimicuntur peccata uenialia. 6. 4. c
 Oratio dominica cōmendatur à virtuositate. 2. 1. b. c. & à compendiositate. 2. 1. d
 Oratio D. Aegidij ante Communionem dicenda. 17. d
 Orationes quas docent nos hoīes, in multis nocuæ esse p̄nt. (1. 4. d

INDEX.

Orans, deum sibi, & se deo constituit debitorem. 6. 2. a

Orari vult deus propter tria, 1. col. 1. c

Ordo sacer. 14. 2. c

P

Panis multiplex quotidie necessarius. 5. 4. a. b

Panis quare petatur super substantialis. 5. 3. d

Papæ benedictione dimittuntur peccata uenialia. 6. 4. c

Pater capitur essentialiter & personaliter primo conuenit omnibus personis, secundo modo cōpetit soli patri. 2. 3. d

Patris nomen potest appropriari omni personæ diuinæ. 2. 4. b

Patres tres, omnes habemus. 3. 1. d

Peccata dicuntur debita. 5. 4. d

Peccata, morbus sunt animæ nostræ. 14. 3. a

Peccata mortalia dicuntur lignum, uenialia ex carne dicuntur fœnum; uenialia spiritualia dicuntur filium. 7. 1. a

Peccata uenialia duplicita. 7. 1. a. & quo dimittuntur. 6. 4. c

Peccata uenialia, & quorum non recordemur, dimittuntur per sumptionem sacramenti eucharistiae. 16. 3. a

Peccatum originale est radix pessima ex qua oriuntur omnia mala. 8. 1. d

Petitio ut iusta sit debet habere tria. 1. 3. d. Et quomodo uitanda fallacia in petendo. 4. 4. d

Petentes in nomine christi, et Mariae accipiemus. 9. 1. a. b

Petitiones tres primæ quare fiant in tertia persona. 4. 2. c. d

Petro nomen quare mutatum. 10. 3. a. b

Petrus ecclesiæ cath. caput. 10. 3. b

Philosophi cognoverunt Deum, & quomodo. 17. 4. c

Plenitudo gratiae captur multis modis. 5. 3. c. & inde

Poenitentiae sacramentum. 14. 2. c

Pœna æterna remittitur & in temporalem mutatur per contritionem. 7. 1. b

Præparatio quanta requiratur ad susceptionem sacramenti Eucharistiae. 17. 1. c

Principia Theologiae sunt articuli fidei. 17. 3. c

Principiis primis ignoratis necessario & ars ignoratur, scitis autem non scitur ars. 6. 3. a

Promissum duplex generale in baptismo, & speciale in uoto. 6. 1. b

Proximi nostri infirma non esse abominanda. 3. 3. d

Pulchritudo interna & externa in Maria. 5. 1. c. d

Purgatorij malum est grauissimum & quare. 6. 4. d. et inde in Purgatorio que cremabuntur, & quomodo. 7. 1. a
a Purgatorio liberamur in confessione uirtute clauium, etc.

(7. 1. b)

Q

Quæ est ista quæ ascendit, etc. Cant. 3. exponitur diligentissime. 10. 1. d

Quærimus liberari à triplici malo. 15. 2. b.

Quare filius dei voluit dici I E S V S. 13. 4. d

ad Quærenda celestia quo eleuemur. 3. 3. c

Quotidie nos vocat christus, & quo. 13. 3. 4. b

Quotidie virginem salutare debemus. 7. 3. d

R

Rebellio paternæ voluntatis facit nos indignos filiatione dei.

Recognitio defectuum nostrorum. 5. 2. a (2. 4. c)

in Recreatione quomodo procedat deus. ij. 2. a

Regnum dei triplex. 4. 3. a. b. c

Regnum dei ante omnia est quærendum. 1. 4. a

Regni gloriæ appropinquationem desiderant sancti propter tria. 4. 3. c.

Regni dei quo reges sumus. 4. 2. d. & inde

Regna quæ diabolus christo ostendit. 4. 3. b

Regnat Diabolus tripliciter in hominibus. 4. 3. b

Religiosi venientes ad religionis statum, cur mutent nomina.

10. 3. b

Retrabunt nos, multa ab obseruantia voluntatis dei. 5. 2. b

Retributio æternitatis. 5. 2. c

Reuerentia deo patri habenda. 2. 2. d

S

Sacerdos quomodo in confessione nos liberet à purgatorio.

7. 1. b. et. 2. a

Sacra pagina loquitur de sacramento Eucb. quantu ad quinq; 15. 3. c

Sacrae paginae principia sunt articuli fidei. 17. 3. c

Sacramenta Euangelica septem, & quæ, & quando sunt instituta. 14. 2. b. & inde

Sacramenta ecclesiæ fluxerunt ex latere Christi. 19. 4. b

Sacramentum Eucharistiae varia sortitur vocabula, & cur. 15. 4. b

Sacramentum Eucharistiae varijs figuris in veteri Testamento fuit figuratum. 15. 4. d

Sacramentum Eucharistiae tandiu remanet, quandiu accidentia panis & vini possunt conseruari. 16. 4. a

Sacramenti Eucharistiae vsus. 16. 3. a

Sacramenti eucharistiae multiplex assignatur effectus. 16. 2. a

Sacramentum eucharistiae multa nobis representat. 16. 2. a

Salus duplex corporalis & spūalis. 14. 1. d

Saluatores alio modo dicti sunt in veteri testamento qui sunt nominati nomine Iesus, alio modo Christus. 14. 1. d. & 2. a. & inde

Salutatio Angelica quot partes habet, & à quibus fuerit facta. 7. 3. c

Sanctificatio nominis dei neq; nostrum tantum neq; dei solum est opus, sed nostrum & dei. 4. 2. c. d

Sanctum interpetratur tripliciter. 14. 3. c. & inde

Sanctorum redemptio quomodo in arca per duas naturas facta est. 19. 2. b

Sanctorum animæ cognoscunt particularia in hoc modo existentia. 14. 4. d

Sancti efflagitant et orant pro nobis. 6. 1. d. et. 15. 1. a

Sancti in patria à nobis sunt inuocandi. 15. 1. b

Sancti omnes habent gratiam & deum secum, aliter tamen & aliter. ij. 3. d. et. 12. 3. a

Sancti & angeli dicuntur lux, & quo. 9. 2. d. et. 3. a. b

Sancti non omnes equaliter cognoscunt deum, neq; equaliter diligunt. 12. 3. a

Sanctorum merita sub Ecclesiæ clauibus. 7. 2. a

Sancti Dulia adorantur. 9. 2. a

Sanctificatio nostra hodie facta est modica, polluta, & deserita. 4. 1. c

Scandalia multa, per meum, & tuum. 3. 2. d

Scriptura sacra aperte tradit, Verum Christi corpus conditi in sacramento eucharistiae. 15. 3. d

INDEX.

Sentio patientiae muniri debemus contra tentationem. 6.4.b
Spiritus sanctus dicitur pater noster rōne prouisionis. 2.4.b
Spiritus sancti nomen quo sanctificatur in nobis. 4.2.a
Superbia, ira, et inuidia, diuidunt fraternitatem nostram cum christo. 3.2.d
Symbolum articulorum ediderunt duodecim apostoli. 18.2.d
Synderesis dicitur cœlum. 5.3.a

T

Tedium nostræ pigritiae ostenditur. 4.3.d
Temeritatis vitium quo deprimatur in nobis. 3.3.d
Templum dei nos sumus. 3.4.a
Tentatio via est exercendæ virtutis. 6.4.c
Tentatio triplex. 6.2.d
Tentamus deum pluribus modis. 6.2.a
Tentamur a Deo, et ab hominibus pluribus modis. 6.3.a.b.c
Tentatio sine qua præsens vita non ducitur est nobis innata. 6.4.b.c
Terra omnes sumus respectu Angelorum. 5.3.a
Trinitas tota cum virgine benedicta, & quomodo. 12.2.d
 et. 2. per totum.
Tribulatio Apostolorum. 10.2.c
Tyrannus. 3.1.d

V

Ve triplex, sine quo fuit Maria. 8.1.a
Verbo dei sanatur mens & corpus: vincitur hostis, placatur
 ira iudicis. 2.1.c
Veritatis cognitio. 5.2.e

Virginitatis status omnibus est perfectior. 8.3.d
Virginitatem seruare ex uoto, est maius meritum q; seruare
 ex præcepto. 8.3.d
Virgo Maria quare dicitur virgula sumi. 10.2.a
Virgo Maria orat pro nobis. 9.4.a
Virgo Maria priuilegio dei victoriam reportauit de antis
 quo serpente. 7.4.b.c
Virgin Maria fuit in utero sanctificata. 7.4.b.
Virgo Maria Angelis fuit dignior. 7.4.c
Virgo Maria corpus suum ieiunis & multiplicibus disciplinis
 attenuauit. 10.1.c.d
Virgo Maria semper fuit uirgo, et non habuit parem. 8.4.a
Virtus triplex verbi Dei. 2.1.c
Vncio extremo. 14.2.d
Vocantes quotidie christus. 13.3.a.b
Voluntas dei simplicissima. 5.1.b
Voluntas dei duplex beneplaciti, & signi. 5.1..b
Voluntas beneplaciti, alia antecedens, alia cōsequēs. 5.1.b
Voluntas dei est efficacior ad impletum quod vult, q; crea-
 ta voluntas. 5.1.a
Voluntate dei nemini est dubitandum propter tria. 5.1.a
 ad Voluntatem diuinā execundā multa nos incitant. 5.2.b
Voluntas dei perfecte non implebitur à nobis nisi in patria.
 5.2.c
Voluntas nostra frequenter curia. 4.4.c
Voluntas propria si tollatur non erit infernus. 4.4.d
Voluntas nostra erit penitus domina, etc. quando erimus in
 patria. 5.2.d
Vota reddenda. 6.1.b
Votum, uniuersale, & particulare. 6.1.b
Venit virgo Maria virginitatem. 8.1.b. et. 3.d.

PINIS.

E R R O R E S

Pagina . 2. Col . 3. Lin . 43. Lege. Secundum , istius patris largitatem, et munificentiam secundum illud Iacobi, etc.
 Item pag. 16. col. 4. lin. 50. vbi est i.n. lege, si.n.
 Alios errores, si occurrent, corrigat pius lector.

D. AEGIDIUS COLUMNI

Romani, Bituricensis Archiepiscopi, et Primatis Aquitaniae, Ordinis fratrum Eremitarum sancti Augustini, doctoris clarissimi,

Expositio in Orationem Dominicam,

A fratre Augustino de Monte Icino emendata & edita.

B

PROLOGVS.

PORT BT semp orare, & non deficere: Luc. 1. 8. Inter oia necessaria ad salutem, teste Christo in verbis propositis, maxime necessaria est oratio, & praeferunt oratio Dominicana, quā habemus pre manibus ex-

ponendam. Circa quam orationis necessitatē, tria consideranda nobis occurunt. Primum de causa inducente ad orationem. Secundum de forma circumstantiæ orationis. Tertium, de materia contesta in oratione Dominicana, videlicet Pater noster, qui es in celis, etc. Quantum ad primum, notandum quod quatuor causæ debent nos inducere ad orandum. Prima est, diuinus cultus: per orationē. n. colimus & recognoscimus deum: vnde Esaiæ. 8. Nunquid non populus à deo suo requiret visionē pro viuis ac mortuis? Quasi dicat: Sic voluit ipse vt oraremus propterea. Primo, vt ab ipso omne donum recognoscatur: Iacobi. 1. Omne datum optimum, & donum perfectum, de sursum est descendens à patre luminum. Ipse n. solus est qui dat bona naturæ, & bona fortunæ: bona gratiæ, & bona gloriæ. Secundo, vt cum ipse bonum dederit, gratias habeatur, & melius custodiatur: Ioā. 5. Ecce sanus factus es: iam noli peccare, ne deterrias tibi aliquid contingat. Tertio vt ad ipsum frequentius recurramus. 1. Thess. s. Sine intermissione orate. Psal. 89. Dñe refugium factus es nobis à generatione in generationē. ¶ Secunda causa quæ nos inducere ad orandum, est humanus status, & defectus. Cum enim simus in multis miseriis, secundum illud Job. 1. 3. H̄mo natus de muliere breui viuens tempore, respleteur multis miseriis. Item in multis periculis. 2. Cor. 1. Periculis fluminum, periculis latronū, periculis ex genere, etc. Item in multis dubiis Job. 37. Nos quippe inuoluitur tenebris: Ideo nos omnes, oportet in cunctis recurrere ad deū

A vt eius auxiliā impetremus. 2. Par. 20. Cū ignō ramus quid agere debeamus, hoc solum habes mus restui, vt oculos nostros dirigamus ad te. Iacobi. 1. Si quis autem vestrum indiget sapiētia, postulet a deo qui dat omnibus affluēter, & nō improperat. Dum n. oramus, crescit desideriū, secundum illud Psal. 38. Concaluit cor meum intra me, & in meditatiō mea exardescet ignis. Crescit secundo etiam meritum, iuxta illud Psal mi. 34. Oratio mea in sinu meo cōuertetur: quia meritū orationis, redit in sinum orantis pro remuneratiōnem. Tertio crescit & beneficiū, Luc. 1. 1. Surget, & dabit illi quotquot habet necessarios. ¶ Tertia causa quæ nos inducere debet ad orandum, est textus Euangelicus, in quo primo legitur quod Xpcs multotiens orauit: in quo nobis orandi exēplū praebuit. Vnde dicitur, quia erat per noctans in oratiōe, Luc. 6. Et Ioan. 1. 3. dicebat, Exemplū, n. dedi vobis vt quēadmodum ego scripsi, ita & vos faciatis. Secundo, quia ipse in Euangelio inuitat ad petendum, & orandum: Ioan. 1. 6. Vero modo non petistis quicque in nomine meo, petite, & accipietis, vt gaudiū vestrum sit plenū. Et Luc. 21. Vigilate itaque omni tēpore orantes. Tertio ideo Euangelium inducit nos ad orandum, quia Christus in eo informat, vel notificat orationis modū, Matth. 6. Cum oraueritis, non eritis sicut hypocritæ, etc. Constat autē ex his quæ diximus, quod libēter dabit, & abundantiter, & celeriter, qui suo exemplo, suo verbo, & modi notificatione, sic studiose nos incitat ad orandum. ¶ Quarta causa quæ nos ad orandum inducit, est multiplex orationis fructus, qui triplex assignari potest. Primus in ordine ad deū qui est fides, & ideo exaudit orationem si dirigatur ad eū. Vnde Tobie. 1. Quando orabas cum lachrymis, & sepeliebas mortuos, & derelinquebas pridium tuum, & mortuos abscondebas per diem in domo tua, & nocte sepeliebas eos, ego obtuli orationem tuā domino. Vnde pater quia oratio est fidelis nuntius ad deum. Secundus orationis fructus est in comparatione ad proximū, in quauncque necessitate sit constitutus, siue sit viuus, siue mortuus. Iacobi. 5. Orate pro inuicem ut saluemini. 2. Mac. 1. 2. Sancti ergo, & salubris est cogitatio pro defunctis exorare, vt a peccatis soluantur. Tertius fructus orationis sumitur in comparatione ad Diabolum, quia oratio est scutū & telum contra diabolum. Vnde psal. 34. Ego autem, cum mihi molesti essent, induebar cilicio: humiliabam in ieiunio animam meam, & oratio mea in sinu meo conuertetur. Et. 1. Pet. 5. Sobrium estote, & vigilate, supple, in orationibus; quia aduersarius vester diabolus tanque leo rugiens circuit quærens quem deuoret, cui resistite fortes in fide. Et Matth. 26. Vigilate, & orate, vt non intretis in tentationē. ¶ Viso quæ sint causæ quæ nos ad orandum inducunt, quod principaliter proposuimus declarandum, restat videre secūdo quæ debet esse forma circumstan-

A

tria orationis. Ad cuius intellectum est notandum, quod quadrupliciter debet circumstare forma orationis, ad hoc quod oratio sit efficax. Prima autem orationis circumstantia est profunda humilitas. Eccl. 35. Oratio humiliatis se nubes penetrabit, & donec propinquet non consolabitur, & non discedet, donec altissimus aspiciat. Humilitatis autem tria sunt signa. Primum, abiectione sui. Secundum, contritio peccatoris. Tertium vero, est peccati cognitio. Huiusmodi vero signa omnia ponuntur per ordinem in Evangelio secundum Lucam, quando in cap. 18. de Publicano sic dicitur. Publicanus a longe stans, nolebat nec oculos ad celum levare, sed percutiebat pectus suum dicens: Deus propitius esto mihi peccatori. In eo non quod dicitur quia a longe stabat, & oculos ad celum levare nolebat, notatur abiectione sui. In eo autem quod percutiebat pectus suum, & dicebat, Propitius esto mihi peccatori, peccatorum cognitio denotatur, & de ipsis vera cordis contritio. Secunda orationis circumstantia, est debita copulatio. Debet nam copulari orationi eleemosyna, abstinentia, & lacrymæ, secundum

Tob. 12. illud Tobiae: Bona est oratio cum ieiunio, & eleemosyna, magis quam thesauros auri recondere, etc. Et illud Iohelis. 2. Conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, & fletu, & plantu, etc. Tertia circumstantia orationis est, importuna expostulatio, cuius importunitatis tria sunt signa. Primum signum est orationis frequetia: Esaiæ. 23. Bene cane, frequenta canticum, ut memoria tui sit. Secundum signum est orationis puerantia: Luc. ii. Si perseverauerit pulsans, dico vobis, & si non dabit illi surgens eum quod amicus eius sit, propter improbitatem tamen eius, surget, & dabit illi quotquot habet necessarios. Tertium importunitatis signum, est instantia orationis, quando sicut mens concordat cum voce: secundum illud Pauli. 1. Cor. 14. Orabo spiritu, orabo & mente. Et Psal. 62. Sicut in te anima mea quam multipliciter tibi & caro mea. Et ideo dicitur Luc. ii. Pulsate & aperietur vobis: quod facere debemus non solum ore, sed & mente pulsando. Quarta & ultima circumstantia orationis est digna & iusta petitio: quod fit, si ille qui orat, tria facit. Primum, ut ipse, aut ille pro quo orat, non habeat contrariam dispositionem: secundum quod dicitur Ioan. 9. Scimus quia peccatores deus non audit: & hoc est, quia petunt pro se ipsis retinendo contraria dispositionem gratiarum, cuiusmodi sunt ipsa peccata. Quod vero non sit iusta petitio si pro aliis orient, in quibus contraria dispositio inuenitur, patet per illud quod habet Ier. 7. 11. et. 14. Noli orare pro populo hoc, & ne assumas pro eis laudem, & orationem: quia non exaudiam, etc. Secundum quod requirit ad iustum petitionem est, quod illud quod petitur, habeat iustum rationem, iuxta illud quod a quodam dicitur, Quod iustum est petitio, & quod videat honestum. Quod autem iuste & rationabiliter a

A nobis ante omnia dicitur esse petendum, Christus declarauit his verbis: Matth. 7. Primus quod regnum Dei, & oia adiicientur vobis. De quibusdam vero qui neque regnum dei querunt, neque ea que iustum rationem habent, dicit Iacobi. 4. Petitis, & non accipitis, eo quod male petatis. Tertio, ut petitio orantis habeat rationem, requiritur ut debita obseruetur conditio, ita ut in omni oratione dicatur: Veritatem non mea, sed tua voluntas fiat. His alis iusta & rationabilis efficitur oratio nostra, & volat ad Deum, & requiescit in finu eius, secundum illud Psal. 14. Quis dabit mihi penitus ut colubæ, & volabo, & requiescam? Postquam vidimus principaliter quae sunt causæ orationis, & secundo declarauimus formæ orationis circumstantias, restat declarare, materiam contestâ in oratione Dominica, quod tertio loco diximus faciendum. Circa quod, est diligenter notandum quod Apostolus Rom. 8. dicit. Nam quid oremus sicut oportet, nescimus. Et ideo Christus verus Magister docuit nos orare, Matth. 6. dices: Sic orabis: Pater noster qui es in celis, etc. Quae oratio multipliciter commendatur. Primo ab auctore, quia ore Christi condita est. Et ideo potest dicere haec oratio illud Eccl. 24. Ego ex ore altissimi prodiui. Continet autem tria haec oratio, quae nobis in militâ ecclesia constitutis sunt necessaria. Primo continet modum captandi benevolentiam celestis curia, deum patrem salvando. Secundo docet modum narrandi indigentiam nostram orando. Tertio tradit modum instandi, perseveranter orationem frequentando. Primo, voluit deus pater docere modum salutationis, quam misit per angelum Luc. i. Ave gratia plena, etc. Vbi salutatur regina a rege coeli. Secundo, & tertio, Deus filius voluit docere nos modum narrandi indigentiam nostram orando, & importune instare desiderata quaerendo, in illo Psalmo in quo dicit frequenter, Miserere mei deus, etc. Et ista tria sunt quae faciunt orationem perfectam. Aliæ autem orationes factæ ab hominibus, non sunt tantæ auctoritatis. Gal. 1. Non enim ab homine accepi illud, neque didici, sed per Iesum Christum, & Deum patrem. Quod & de Dominica oratione quam

B exponere intendimus, congruentissime potest intelligi, secundum quod ab apostolo Paulo de Evangelio est dictum. Nam quae docent nos homines, in multis possunt esse nociva; quae autem docet nos deus, cuiusmodi est oratio proposita, non ciua esse non possunt: sed omnia proficia: iuxta illud Esaiæ, Ego dominus docens te utilia. Secundo commendatur ista oratio à breuitate, Matth. 6. Orantes nolite multum loqui. Ipsum enim multiloquium cum aliquando subtrahat deuotionem orationis quae debet esse in corde orantis, merito in oratione prohibetur. Docuit autem Christus breuem orationem, propter tria. Primo propter hoc voluit orationem esse breuem, ut à scientia, & eius frequentia, nullus excusaretur. Psal. 50.

C

D Ia. 43.

saretur. De qua oratione merito illud dici pos-
test quod Moyses de lege dixit Deuteron. 30.
& Paulus dixit de Euangelio Rom. decimo.
Mandatum, scilicet orationis, quod hodie pre-
cipio tibi, non est supra te, neque procul pos-
sum, ut possis dicere: Quis nostrum valet ad
celum ascendere ut ferat illud ad nos, ut audias-
mus atque opere compleamus; neque trans mare
positum ut causeris, & dicas: quis e nobis pote-
rit mare transfretare, & illud ad nos usque defer-
re, ut possimus audire & facere quod prece-
ptum est? Sed iuxta te est sermo in ore tuo, &
in corde tuo, ut facias illum. Secunda causa
breuitatis orationis Dominicæ fuit, ut effica-
cior cognosceretur oratio in desiderio, si in spi-
tu & veritate fiat, secundum illud Ioan. quas-
to. Eos qui adorant eum, in spiritu & verita-
te oportet adorare, quam in multitudine ver-
borum. Brevis enim oratio in fide & cum des-
uotione facta, penetrat celum. Tertia caus-
a quare breuem orationem docuit nos Chris-
tus, fuit, ut auctoris sapientia commendares-
tur, qui in tam paucis verbis comprehendit om-
nia necessaria nobis, ut patebit in expositione.
Et ideo conuenit huic orationi quod legitur
de Mana, Sapient. 16. Deseruiens vniuersitatem
voluntati, ad quod quisque volebat, conuer-
tatur. Tertio commendatur à virtuositate.
Nam si virtus aliqua est in herbis, in lapidibus,
& in verbis, maxima est in verbis Christi, secun-
dum illud Psal. 67. Ecce dabit vocis tuae vocem
virtutis. Triplicem enim habet virtutem, ver-
bum Dei. Primo habet specialem virtutem ad
saluandum morbum mentis & corporis, iuxta
illud Sapient. 16. Tuus domine sermo sanat
omnia. Secundo ad superandas vires hostis,
secunda Cor. 10. Arma militia nostra non sunt
carnalia, sed potentia deo ad destructionem mu-
nitionum. Et. 2. Petri. 2. Vigilate, scilicet, in ora-
tione, quia aduersarius vester diabolus etiam cui
resistite fortes in fide. Vnde unus sanctus Pa-
ter dixit, Sicut serpens ligatur incantatione,
ita diabolus oratione. Tertio habet virtutem
ad placidam iram iudicis, Lucæ tertio. Pater pec-
caui in celum, & coram te, etc. Vnde sequitur
quod pater placatus, venit obuiam ei, & cecidit
ad collum eius, & osculatus est eum. Hinc
Hieronymus, Oratio dominum lenit, lacryma
pungit. Quarto & ultimo commendatur à
compendiosisate. Nam sub compendio eius
(ut supra diximus, & inferius dicitur) con-
tentur omnia necessaria ad salutem, & quantu-
m ad consequentem omnium spiritualium
bonorum, & quantum ad prouisionem om-
nium necessariorum corporalium, & quantu-
m ad amotionem omnium corporalium &
spiritualium malorum contrariorum: adeo ut
de hac oratione congruentissime dici possit il-
lud Rom. nono. Verbum breuiatum fecit
Dominus super terram. His prælibatis, de cau-

A sis orationis, quantum ad primum: de circuns-
tantius formæ orandi quantum ad secundum,
& de dispositiōne materiæ in oratione Domini-
nica quantum ad tertium, secundum quod à
principio proposueramus: restat ut accedamus
ad expositionem literæ.

EXPOSITIO ORATIONIS DOMINICÆ.

A T E R. Hæc oratio
Dominica diuiditur in
duas partes principales, scilicet, in proemiu-
m, & in orationem.
In prima parte captat
qui orat benevolentia
patris celestis p ipsius
invocatione: in secun-
da efflagitat gratiam omnium quæ nobis ad sa-
lutem sunt necessaria, & eorum instanter que-
rit confirmationem. Secunda ibi (Sanctifices-
tur nomen tuum.) Fidelis ergo oratio, & om-
ni acceptance digna, vbi sic reuerenter inuoca-
mus Deum, & sic sufficienter postulamus ne-
cessaria bona, & instanter quærimus supple-
mentum, & confirmationem illorum. Vnde le-
gitur Hebrei. 14. Tribue sermonem composi-
tum in ore meo ut placeant verba mea in con-
spectu regis. Hic est ille sermo compitus, cui
iussa verba in conspectu regis celestis placitura
confidimus. Circa primum vbi captat benevo-
lentiam, tria facit. Primo cum dicit (Pater)
ponit originale principium vniuersæ creatu-
ræ, quia ut ait Apostolus Eph. quarto, ab ipso
omnis paternitas in celo, & in terra nomina-
tur. Secundo ponit speciale principium crea-
turæ rationalis, ibi: (Noster) iuxta illud Ma-
lach. secundo. Nunquid non unus pater omnium
nostrum? Tertio ponit incomprehensibile
mysterium celestis naturæ, ibi, cum ait (Qui es
in celis.) Dicit ergo (Pater) In quo tria con-
siderare debemus. Primo debemus considera-
re reuerentiam quam ei debemus. Malach. pri-
mo. Si ego pater sum, vbi est honor meus? Exo-
di, vigesimo. Honora patrem tuum. Secundo
debemus considerare confidentiam quam ha-
bere possumus recipiendi omnia oratione illa
quæ dulcescit paterno nomine, & omnium pe-
nitentiarum impenetrandarum recipere
fiduciam in precibus. Matth. septimo. Si vos
cum fitis mali nostis bona data dare filii ve-
stris, quanto magis pater vester celestis dabit
spiritum bonum potentibus se? Tertio consi-
derare debemus erubescientiam quam habere
possumus quia sumus filii degenerantes à tali
patre, iuxta illud Lucæ, ~~etiam~~: Non sum di-
gnus vocari filius tuus: quia scilicet degeneras,

A ii

Lviij

15

ui à morib⁹ & virtutib⁹ tuis. Vnde merito de nobis intelligi potest quērela domini in Psalmo dicentis, Filii alieni mentiti sunt mihi, filii alieni inueterati sunt, & claudicauerunt à semitis suis. Iuxta autem hæc tria quæ diximus consideranda, quando dicimus (Pater.) sunt alia tria cognoscenda. Primum in hoc quod dicimus, Pater, recognoscimus suam causalitatem, secundum illud Deuteron. 32. Nunquid non ipse est pater tuus, qui fecit te quantum ad corpus, creauit te quantum ad animam, possedit te quantum ad utrumq;. Secundo, in hoc exprimimus suam pietatem, quæ omnibus generationibus nota fuit. Hinc Hieremias. 3. Tu autem fornicata es cum amatoribus multis, tamē reuertere ad me dicit Dominus, leua oculos tuos in directum, & vide ubi non prostrata sis. In viis sedebas expectans eos quasi latro insidians in solitudine, & polluisti terram in fornicationibus tuis, & in malitia tuis. Quamobrem prohibitæ sunt stillæ pluuiarum, & serotinus hymber non fuit. Frons mulieris meretricis facta est tibi, noluisti erubescere. Ergo saltem admodum voca me, pater meus, dux virginitatis meæ tu es. Nunquid irasceris in perpetuum, aut perseverabis in finem? Et Esaiæ. 49. Nunquid obliuisci potest mulier infantem suum, vt non misereatur filio uteri sui? Et si illa oblitera fuerit, ego tamē non obliuiscar tui. Ecce in manibus meis descripsi te, muri tui coram oculis meis semper. Tertio ostendimus bonam nostram voluntatem qua volumus esse filii huius patris, secundum illud Hierem. tertio, ubi nobis præcepit, vt ipsum vocemus patrem si filii eius esse volumus. Vnde ait, Patrem vocabis me, & post me ingredi non cessabis. Et ad Ephesios quinto dicitur, Estote imitatores dei sicut filii charissimi, etcet. Possimus autem si volumus & addere alia tria, quæ possumus considerare quando dicimus (Pater) Primum, istius patris prouidentiam, iuxta illud Sapietiae, quartodecimo. Tua autem, Pater, prouidentia ab initio cuncta gubernat, etcet. Secundum illud Iacobiprimo, Omne datum optimum, & donum perfectum de sursum est descendens a patre luminum. Tertium, benignitatem, & longanimitatem, quæ nos patienter ad penitentiam reuerti expectat, iuxta illud Rom. secundo, Ignoras quod benignitas dei ad penitentiam te adducit. Ad maiorem tamē evidentiā dictorum est notandum, quod hoc nomen (Pater) capitur duobus modis, essentialiter, & personaliter. Si capiatur essentialiter, quando dicimus Pater, est inuocatio totius individuæ Trinitatis, & non alicuius personæ diuinæ, quia sicut unus tantum est deus, iuxta illud Deuteron. sexto Dominus deus uester, Deus unus est: ita & omnium nostrum est unus pater essentialiter, secundum illud Matth. vigesimotertio, Unus est enim pater ve

A ster qui in celis est. Si vero teneatur personaliter, est inuocatio primæ personæ diuinæ, quia proprie prima persona in trinitate, est pater filii dei per naturam: quem inuocamus specialiter sicut principium totius Trinitatis, & unius statis: secundum illud Ephesiorū tertio. A quo omnis paternitas in celo & in terra nominatur. Notandum secundo, quod omnia communia & essentialia in diuinis, licet omnibus & singulis diuinis personis æqualiter conueniant, possunt tamen aliquando alicui diuinæ personæ appropriari. Vnde (Pater) si essentialiter capiatur, licet omnibus & singulis personis diuinis conueniat, appropriari tamē potest unus cuius personæ diuinæ, & quilibet persona diuina per appropriationem potest dici (Pater.) Primo, Deus pater qui prima est in diuinis persona, appropriate dicitur (Pater noster) ratione adoptionis, quia vt dicitur Eph. pti. mo, Vocauit nos in regnum filii dilectionis suæ. Dicitur etiam filius (Pater noster) ratione redemptionis; de quo dicitur Esaiæ. nono, Et vocabitur nomen eius pater futuri seculi. Spiritus sanctus etiam dicitur per appropriationem Pater noster, ratione prouisionis, secundum illud Hebr. duodecimo, Obtemperabimus patri spirituum, & viuemus. Sed est adhuc vterius notandum, quod septem modis quis indignus potest fieri patris istius nomine. Primo ex dissipazione propriæ hæreditatis. Luc. tertio, Iam non sum dignus vocari filius tuus. Et hoc dixit, postquam dissipauit omnem substantiam suam viuendo luxuriose, vt ibidē dicitur. Secundo ex rebellione paternæ voluntatis. Deuteron. vigesimoprimo, Si genuerit homo filium contumacem, & proteruum, qui non audierit patris ac matris imperium, & coactus obedire contempserit, apprehendent eum, & ducent eum ad seniores ciuitatis illius, & ad portam iudicij, dicentes ad eos: Filius noster iste, proteruus, & contumax est, monita nostra audire consemnit, commissationibus vacat, & luxuriaz, atq; conuiuiis; lapidibus eum obruet populus ciuitatis, & morietur, vt austeratis malum de medio vestrum, & vniuersus Israel audiens pertimescat. Tertio, ex ingratitude exhibitæ bonitatis. Esaiæ. primo, Filios enutriui & exaltaui, ipsi autem spreuerunt me, etc. Quarto, ex degeneratione ingenitæ dignitatis, secundum illud Psal. decimoseptimi. Filii alieni mentiti sunt mihi, filii alieni inueterati sunt, & claudicauerunt à semitis suis. Quinto ex imitatione diabolica prauitatis. Ioannis octauo. Vos ex patre diabolo estis, & desideria patris vestri vultis facere. Sexto, ex ostensione propriæ facultatis. Prover. ro. Filius sapiens, id est ille qui audit disciplinam patris, lætitias patrem suum: filius vero stultus, id est, ille qui non audit disciplinam patris, neq; recordatur legis matris suæ, sed in propria facultate confidit

Confidit (ut legitur Luc. 15. de filio prodigo , qui peregre profectus est in regionem longin- quam) mestitia est matri suæ. Septimo & vlti- mo redditur quis indignus patris istius nomi- ne , ex desperatione promissæ salutis. Eph. 5. Propter hoc venit ira Dei in filios dissidentes. Omnes isti qui se indignos faciunt nomine hu- ius patris, dicuntur filii confusionis. Prouerb. 10. Qui congregat in messe filius sapiens est, qui autem sterit estate, filius confusionis. Ne ergo reddamur indigni paterno nomine : ne filii confusionis dicantur & alieni : ne dicentes, (Pater noster) filii inueniamur domino men- tientes , debemus attendere & obseruare diui- nas admonitiones , iuxta illud, Pauli Heb. 10. Nos autem non sumus subtractionis filii in per- ditionem , sed fidei in acquisitionem animæ. Item & illud Esaiæ. 50. Attendite ad Abraham patrem vestrum . Et Ioannis. 8. Si filii Abrahæ estis , opera Abrahæ facite. Si deus pater ves- ter esset , diligenteris vtiq; me. Secunda cum dicit.

Noster. Ponit speciale principium creaturæ ra- tionalis, in quo verbo tria proponuntur con- sideranda. Primum recognoscimus commu- nem Dei prouidentiam respectu omnium fi- liorum eius : in qua dei prouidentia erga nos, admonemur de tribus quæ in nos inuicem exer- cere debemus. Primo , admonemur mutuae charitatis, quia fratres sumus, & ideo debemus cauere omnem seditionem. Gen. 13. Ne quæ- so sit iurgium inter me & te , & inter pastores meos & pastores tuos, fratres enim sumus. Se- cundo admonemur impendere omnem sans- cificationem fratribus , nobis auxilium exhiben- tibus , iuxta illud Prouerb. 18. Frater qui adiuuatur a fratre , quasi ciuitas firma , etcet. Deniq; ex eius communi prouidentia omnis- um filiorum, admonemur quod omnes tendi- mus ad eundem finem , & communem gloriam posse sionem . Psal. Ecce hæreditas Domini, filii merces , fructus ventris. Secundo princi- pali , admonemur in hoc propriæ humilitatis , quia omnes sumus filii vnius patris . Mas- lach. secundo, Nunquid non pater vnuis oms- nium nostrum? Nunquid non deus vnuis crea- uit nos ? Quare ergo despiciit vnuquisq; no- strum fratrem suum violans pactum patrum nostrarum ? Habemus enim tres patres, Deu- & Adam, patres communes omnium nostrum, & vnuquisq; proprium patrem habet a quo est genitus. Ex patre æterno, cuiusmodi est De- us , non habemus materiam superbiendi, quia pater est per gratiam. Romanorū octauo. Nō enim accepisti spiritum seruitutis iterum in tis- more, sed accepisti spiritum adoptionis filio- rum , in quo clamamus Abba pater. Si ergo accepisti , quid gloriaris quasi non acceperis? Item ex patre terreno communi , scilicet Adā, similiter non habemus materiam superbiendi:

A quia tu non aliter in eo fuisti, quam vilissimus rusticus ; quia (ut dicitur Sapient. decimo) Ipse primus formatus est a' Deo pater orbis terrarum , idest omnium hominum in terris. Et Romanorū quinto. Ex uno omnes in cōdénatio- nem. Deniq; ex patre proprio similiter non ha- bemus materiam superbiendi, quia vnuquisq; nostrum dicere potest illud Psal. 50. In iniqui- tatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea . Et Ephesi. secundo . Omnes nascimur filii iræ. Et ideo vana est gloria a' par- tu, & ab utero , & a conceptu , ut dicitur Osee nono. Ideo dicit Apostolus , secundus Corin. quarto. Vnus aduersus alterum non infletur.

B Tertio principaliter cum dicimus (Noster) ad- monemur propriæ dignitatis , quæ triplex est. prima ex magnitudine tanti fratri , quia Christus non confunditur nos fratres vocare, ut dis- citur Hebr. secundo . Et ideo dicendo , (Pater noster) cōnumerat se nobis, iuxta illud Gen. 45. Ego sum Ioseph frater vester. Licet enim ho- mo magnam dignitatem habuerit & honorem, quia factus fuit ad imaginem & similitudinem Dei, & quia accepit regnum super ceteras crea- turas , tamen ista fuit magna delectationis. & dignitatis supremæ, quod filii Dei vocaremur, & sumus, ut dicit. 1. Ioan. 3. Si autem filii , & he- redes, Romanorū octauo. Dedit enim eis po- statem filios dei fieri, Ioan. primo. Secunda di- gnitas, ex multitudine tantorum fratribus. Apo- calipsis sexto . Donec compleantur conserui eorum, & fratres eorum qui interficiendi sunt sicut & illi. Omnes enim sancti, præteriti, præ- sentes, & futuri, sunt fratres nostri, si filii dei su- mus. Matth. 12. Qui fecerit voluntatem patris mei qui in celis est , ille meus frater, soror, & ma- ter est. Tertia dignitas nostra est ex donatione tantæ hæreditatis. Psal. 15. Etenim hæreditas mea preclaræ est mihi. Prima Petri, primo. Qui regenerauit nos in spem viam per resurrectio- nem Iesu Christi ex mortuis in hæreditatem in- corruptibilem, & incontaminatam, & immarces- sibilem, conseruatam in celis. Est tamen nota- dum quod hanc fraternitatem, seu communida- tem dei, plura dividere possunt , quæ a nobis sunt fugienda. Primo, Superbia , seu Ira, vel Inuidia. Sap. decimo. Per Iram homicidii, fras- ternitas deperit . Secundo, Auaritia, vel Opu- lentia. Gen. 13. Nec poterat eos capere terra, ve- habitarent simul. Erat quippe substantia eorum multa , & nequibant habitare communiter. Ex meo enim & tuo , nascitur scandala. Actoriū 4. dicitur de bonis fratribus: Multitudinis autem credentium erat cor vnum , & anima una, nec quisquam eorum quæ possidebat , aliquid suum esse dicebat, sed erat illis omnia cōia. Tertio di- uidit hanc fraternitatē, malitia , iuxta illud Iob. 30. Frater fui Draconum, & socius Strutionū. Cum ergo dicendo , Pater noster , præcipue nobis commendetur charitas fraternitatis, ista

omnia quæ diuidunt fraternitatem, fugere des bemos in quantum possumus. Tertia ibi cum dicit.

Deus o[ste]ria i[st] in celum habitare

Qui es in celis. Ponit incomprehensibilem mystérium cœlestis naturæ. Vbi tria considerant. Primo, mysterium diuinitatis innuit. Secundo, desiderium nostræ mentis erigit. Tertio, vitium temeritatis deprimit. Circa primum notandum ꝑ Deus propter tria dicitur habitare in celis. Primo, propter altissimam maiestatem suā. Vnde in celis est. i. in occultis: dicitur. n. cœlum secundū Damasc. a Celo celas. T. im. vltimo, Lucē habitat inaccessibilem. Et Esaiæ. 45. Vere tu es Deus absconditus. Secundo, propter copiosissimam felicitatem. Vnde in celis est, quasi dicat in copiosissimo cellario, & apothecis omnium gratiarum. Rom. 10. Diues in omnes qui inuocant illum. Psal. 35. Inebriabuntur ab uertate domus tuæ, & torrente voluptatis potabis eos. Tertio, dicit esse in celis propter benignissimam sanctitatem suam. Licet enim ipse sit in omnibus creaturis suis per essentiam, per potentiam, & præsentiam: tñ ideo dicitur esse in celis, quia in eis miro modo relucet sapientia sua, iuxta illud Psal. 18. Cœli enarrat gloriam dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum. Specialiter tñ habitat in celis, idest, in cœlestibus uiris. Vnde Esaiæ. 66. vbi dicitur, Cœlum mihi sedes est, dicit alia litera: Anima iusti, sedes est sapientiae. Psal. 122. Ad te leuaui oculos meos qui habitas in celis, hoc est, in sanctis. Propter secundū est notandum, ꝑ desiderium nostræ mentis eleuatur tripliciter. Primo, ad quærenda celestia: Col. 3. Quæ sursum sunt quærite ubi Christus est in dextera dei sedens, quæ sursum sunt sapiente, non quæ super terram. Secundo, eleuat desiderium nostrum ad secundam vitam cœlestem: Leuit. 19. Estote sancti, quoniam ego sanctus sum dominus deus vester. Et Matt. 5. Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, & glorifcent patrem vestrum qui in celis est. Tertio, cum omnia vera bona ab illo nobis descendant, iuxta illud Iacobi. i. Omne datum optimum & donum perfectum de sursum est descendens a patre luminum: eleuamus ad ipsum, ut honor omnium auctorem, colendū, & adorandum in veritate, fm illud Ioan. 4. Spiritus est deus, & eos qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare. Quantum ad tertium est notandum, ꝑ qñ dicimus, (Qui es in celis,) propter tria in nobis deprimitur vitium temeritatis. Primo, vt non scrutemur occulta dei nostri. Prou. 25. Qui scrutator est maiestatis, opprimitur a gloria. Et Ecclesiastes. 5. Deus enim in celo, & tu super terrā, idcirco sicut pauci sermones tui. Secundo, vt non abomineris infirma proximi tui, quia in pauperibus & vilibus personis iustis, est deus. Esaiæ. 57. Excelsus & sublimis habitas æternitatem, & sanctum est nomen eius, in excelso, & in sancto habitans, &

A cum contrito, & humili spiritu, ut viuificet sp̄m humilium, & viuificet cor contritorum. Honorem ergo quem facis p̄ximo, facis deo: & ē conuerso, vituperium proximi, est dei. Matth. 25. Quod vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Tertio, vt nō vilificiamus nos ipsos, neq; inclinemur ad turpia peccata, quia sumus cœlum cōtinens deum. 2. Cor. 6. Vos estis templū dei viui. Et. 1. Cor. 3. Nescitis quia templum dei estis, & spiritus dei habitat in vobis? Si quis autem templum dei violauerit, disperdet illum deus. Temp̄lum n. dei sanctū est, quod estis vos. Et. 1. Cor. 6. Nescitis qm corpora vestra membra sunt Christi? Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis? Absit. An nescitis qm qui adhæret meretrici, vnum corpus efficitur? Brunt. n. inquit, duo in carne vna. Qui autem adhæret dñi, vnuus spiritus est.

Sanctificetur nomen tuum. Expedito proēmio in quo docuit in principio orationis nos captare benevolentiam patris celestis, hic incipit oratio ipsa, in qua docemur efflagitare gratiam oīum eorum quæ nobis ad salutem sunt necessaria. Postq; ergo homo oratus fecit paternam invocationem ad captandā benevolentiam, tam dulciter, tam breuiter, tam sapienter inuocans patrem, qui habet diligere nos, cuius est nrm curam gerere. in celis existente, qui potens est in oēs qui inuocant illum: consequenter orare incipiens, proponit suam petitionē ad impetrādam gratiam, dicens, (Sanctificetur nomen tuum.) Quæ gratia consistit in tribus. Primo, in adoratione bonorum omnium spiritualium. Secundo, in prouisione omnium necessariorum temporalium. Tertio, in remotione omnium malorum contrarij tam corporalium q; spiritualium. Igitur iuxta tria bonorum genera in quibus cōsistit gratia, in septem petitionibus quæ in hac oratione dominica continentur, tria facit. Primo efflagitat bona spiritualia. Secundo, quærit bona corporalia. Tertio petit a se remoueri omnia mala contraria tam corporalia q; spiritualia. Secunda ibi, (Panē nostrum quotidianum.) Tertia ibi, (Dimitte nobis debita nostra.) Circa primum in quo efflagitat bona spiritualia, est sciendū, ꝑ tria sunt bona talia spiritualia. Prima sunt in sanctificatione diuinitatis, de qua primo querit, cū dicit. (Sanctificetur nomen tuum.) Secunda cōsistit in approximatione æternæ gloriæ. Tertia in adimpletione diuinæ voluntatis. Omnia igitur hæc bona efflagitans ille qui orat, tria facit. In prima petitione quærit confirmationem gratiæ. In secunda, appropinquationem gratiæ. In tertia, obseruationē obedientiæ dei inter gratiam & gloriam. Secunda incipit ibi, (Adueniat regnum tuum.) Tertia ibi, (Fiat voluntas tua.) Prima petitio ad Patrem porrigitur, cuius nō men petimus in nobis sanctificari. Secunda porrigitur ad Filium, cuius regnum accelerari petimus nobis. Tertia ad Spiritum sanctum, cuius voluntatem

voluntatem impleri petimus a nobis. Quoniam ex ipso, id est, ex parte: per ipsum, id est per filium: & in ipso, id est, in spiritu sancto, sunt omnia, ut dicitur Rom. ii. Et Luc. ii. nobis præcipitur: Petite, scilicet, a Patre: quærите, scilicet, a filio: & pulsat, scilicet, ad spiritum sanctum. Quantum ergo ad primam petitionem quæ est (sanctificetur nomen tuum,) notandum, quod in hac petitione tria petimus secundum triplicem eius expositionem. Primo petimus gratiam honorificandi deum. Unde sic intelligitur: (sanctificetur,) id est, glorificatur a nobis deus, per suam gratiam. Esaïæ. 8. Do minum exercitum, ipsum sanctificate. Honoratur autem nomen eius tripliciter. Primo in corde per deuotionem, secundum illud Luc. i. Magnificat anima mea dominum. Secundo in ore per confessionem, iuxta illud Psal. 33. Semper laus eius in ore meo. Tertio in opere, per adificationem proximorum. Matth. 5. Sic luceat lux vestra cora hominibus, ut videant opera vestra bona, & glorificant patrem vestrum qui in celis est. Et quantum ad omnia haec tria dicitur. 1. Pet. 4. In omnibus honorificet deus per Iesum Christum. Et Esaïæ. 29. Sanctificabunt sanctum Iacob, & Deum Israel prædicabunt. Secundo petimus gratiam sanctificandi nomen dei in nobis, quod sit tripliciter. Primo, per mundiciam. 1. Thess. 4. Sciat unusquisque vestrum vas suum possidere in sanctificatione, & honore. Apoc. ultimo. Qui sanctus est, sanctificetur adhuc. Secundo per per-
manentiam. Ioan. 17. Sanctifica eos in veritate, id est, confirmatione. Psal. 67. Confirmationa hoc deus quod operatus es in nobis. Tertio per convenientiam ut vita nostra conueniat cum Christo. Exodi. 20. Non assumes nomen dei tui in vanum. Levit. ii. Sancti estote quoniam ego sanctus sum. Sed heu hodie facti sumus in sanctificatione modicæ: Ezech. ii. Ego eis in sanctificatione modicæ: quia soli, vel in verbis, vel in habitu. Secundo sumus facti in sanctificationem pollutam. Ezech. 28. In multitudine iniquitatum tuarum, & iniquitate negotiorum tuorum, polluisti sanctificationem tuam. Tertio in sanctificationem desertam. 1. Mach. 4. Ut vis derunt sanctificationem desertam, fleuerunt. Se cuncto principaliter petimus gratiam cognoscendi nomen eius, id est, perueniendi in claram notitiam ipsius dei. Quod sit tripliciter. Primo per donum sapientiae in lege & Evangelio: secundum illud quod petitur in Psal. 118. Reuelata oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua. Hoc quoniam petit Christus nobis. Ioan. 17. Sanctifica eos in veritate, quam scilicet agnoscant. Secundo per donum gratiae, in fide, & merito. Ezech. 36. Sanctificabo nomen meum magnum inter gentes, ut sciant quia ego dominus. Et Ioan. 14. Manifestabo ei me ipsum. Tertio per donum gloriarum in spe, & premio. Ezech. 20. Sanctificabor in vobis, & sciatis quia ego dominus, cum edukero vos ad terram Israel, id est, visionis dei. Tunc sanctus erit omnis qui scriptus est in Hierusalem, sicut

A dicitur in Esaïæ cap. 4. Notandum primo quod in nobis sanctificatur nomen patris, & filii, & spiritus sancti. Primo nomen patris, si sumus filii, Ioan. i. Dedit eis potestate, filios dei fieri his qui credunt in nomine eius. Secundo sanctificatur nomen filii si sumus fratres. Heb. 2. Non confundit, eos fratres vocare, dicens, Narrabo nomen tuum fratribus meis. Tertio denique sanctificatur in nobis nomen spiritus sancti. Gal. 6. Si spiritu viuimus, spiritu & ambulemus. Non efficiamur inanis gloriae cupidi inuicem prouocantes, inuicem inuidentes. Propter haec quæ dicta sunt, specialiter petimus gratiam confirmationis paterni nominis, quod inuocauimus, dicentes. (Pater noster), ut scimus filii. 1. Ioan. 3. Charissimi nunc filii dei sumus, & nondum apparuit quid erimus. Et ideo secundum istam expositionem petimus (ut sancti faciet nomen patris in nobis,) id est, ut apparere, & clarescat quod ipse est pater noster, & nos filii, quod perfecte non erit nisi in gloria. Hier. 3. Patrem vocabis me. Osee. 1. Et erit in loco ubi dicetur eis non populus meus vos, dicetur eis filii dei viuentis. Notandum secundo quod tres istae expositiones huius petitionis iam datae, sumuntur a triplici etymologia huius nominis, sanctus. Dicitur, n. primo, sanctus, quasi Agios, id est, sine terra. Unde eleuatus a terra dicitur sanctus: & sic sanctificat nomen dei, id est, exaltatur a nobis. Apoc. 4. Et requiem non habebant die ac nocte dicentia, Sanctus, sanctus, sanctus, etc. Psal. 33. Exaltemus nomen eius in id ipsum. Secundo, sanctus idem est quod mundus, & nomen dei sanctificatur in nobis, quando nos ipsos sanctificamus, & mundamus deo. Heb. 2. Qui n. sanctificat, & qui sanctificantur ex uno omnibus. Tertio & ultimo, sanctus dicitur firmus, quasi sanatus. Et sic sanctificatur nomen eius in nobis, quando confirmatur nomen eius in nobis per reuelationem veritatis. Ioan. 17. Ego pro eis sanctifico, id est, confirmo me ipsum. Notandum tertio, quod propter hoc in tercia persona ponuntur istae tres petitiones primæ, non autem in prima, neque in secunda. Primo quia non ex meritis, vel ex actibus nostris, est in nobis ista gracia, sed a deo solo. Vel non posuit secundo, in prima persona, quia non est opus nostrum tantum: neque in secunda, scilicet quasi per aliud, cum non sit opus alterius solum, ut Dei: sed in tercia persona ut utriusque opus necessarium ostenderetur, dei, scilicet, & nostrum. Secunda ibi cum dicit. Adueniat regnum tuum. Vbi consequenter post confirmationem gratiae, & adoptionis filiorum, per nomen patris in nobis sanatum & firmatum, querimus appropinquationem, & possessionem ejus ne gloriae, sicut illius summæ & felicissimæ rei quæ est hereditas filiorum. Rom. 8. Heredes quidem dei, coheredes vero Christi, si tamen compatimur. Et ideo petimus accelerationem regni hereditarii, quia per hoc sumus filii patris eterni, sumus reges sui regni. Apoc. 1. Fecit

nos regnum, & sacerdotes, deo & patri suo. Matth. 25. Percipite paratum vobis regnū. Ad uertendum tñ ad maiorem intelligentiam huius petitionis, q̄ licet hæc petitio principaliter intelligatur de appropinquatione, & possessione regni cœterni, nihilominus tñ potest intelligi de triplici regno. Primo, de regno gratiæ. Secundo, de regno iustitiae. Tertio, de regno felicitatis æternæ. ¶ Quantū ad primū, de regno gratiæ, petimus ut adueniat regnum gratiæ eius. i. q̄ ipse regnet in nobis per gratiam. Luc. ii. Profecto peruenit in vos regnū dei. Hoc autē regnū gratiæ ideo in nobis quæsumus aduenire, ut per ipsum liberemur à regno seu multiplici tyrannde diaboli. Regnat n̄ diabolus in hominibus tripliciter. In quibusdā enim regnat diabolus p̄ superbiam. Iob. 41. Ipse est rex super oēs filios superbie. In quibusdam vero regnat per concupiscentiam. Rom. 6. Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, ut seruatis concupiscentiis suis. Tertio in quibusdam regnat per avaritiam. i. Cor. 4. Iam diuites facti estis, si ne nobis regnatis. Hæc sunt illa regna quæ ostendit diabolus Christo: Matth. 4. Ostendit ei omnia regna mundi. Et ideo petimus liberari à regno istius tyranni, ut adueniat regnum christi. Luc. 17. Ecce enim regnū dei intra vos est. ¶ Secundo principaliter pōt intelligi hæc petitio de regno iustitiae, quod modo per regnū malitiae contemnitur. Vnde dī (Adueniat regnum tuum) idest, appareat iustitia regni tui. Psal. 2. Reges eos in virga ferrea, idest, iustitia inflexibili, sicut dicit glosa. ¶ Ultimo intelligit de regno gloriæ, de quo dicitur Luc. 19. Abiit, scilicet, Christus per ascensionē accipere sibi regnū, idest, regiam potestatem, & reuerti in fine mundi ad iudicium. Huius regni appropinquationem sancti desiderant propter tria. Propter maiestiam quæ ex crescere. Propter iustitiam quæ vile fecit. Et propter patientiæ quæ languescit. Apoc. 6. Usq̄quo sanctus & verus non iudicas, & nō vindicas sanguinem nřm de his qui habitat in terra? Psal. 93. Redde retributionē superbis. Cum aut̄ venerit hoc gloriæ regnū quod petimus, primo rex exiget rationem à seruis suis. Matth. 18. Simile est regnū celorum homini regi q̄ voluit rōne ponere cum seruis suis, etc. Secundo faciet disceptationem cum illis, Ioā. 3. Congregabo oēs gétes, & deducam eas in valle Iosaphat, & disceptabo cum eis ibi. Tertio, post factam disceptationem, eos qui bene operati fuerint, introduceret in regnū. Matth. 25. Venire ad possidendum paratum vobis regnū à constitutiōē mñdi, quia exuriui & dedistis mihi māducare, sitiui & dedistis mihi bibere, etc. Et sic in ista constitutiōē, primo exprimitur desideriū orationis: Psal. 41. Quomodo veniam, & apparebo ante faciem Domini? Psal. 83. Cōcupiscit & desicit anima mea in atria domini. Secundo ostendit secundum pigritiæ nostræ, qui ad velocitatem ve-

A niendi ad nos, regnum dei solicitamus. Vnde huius petitionis talis potest esse sensus: (Adueniat regnum tuum). i. cito veniat, solicite, & velo citer, quia nos ita pigri sumus, q̄ venire nō possumus, aut negligimus. Matth. 4. Pernitentiā agite, appropinquabit enim regnū celorum. Quia si appropinquamus deo, appropinquabit nos bis. Et ideo in Apoc. 21. Vidi ciuitatem sanctā Jerusalem nouam descendenter de celo à deo paratam sicut sponsam ornatam viro suo: quæ ideo dicitur descendens de celo, ut intelligatur quasi appropinquans ad cœpiēdos ciues suos. Tertio intelligitur beneficium gratiæ ad dignitatem nostram: secundum quam non despicit deus uilitatem nostram, sed vocavit nos in regnum filii delectionis suæ, in quo habemus redemptionem, & remissionem peccatorū, ut discitur ad Col. 1. Et ideo dicimus Adueniat regnum tuum, idest, nos seruos facias reges in regno tuo. Tertia ibi cum dicit. Fiat voluntas tua, sicut in celo, & in terra. Vbi conuenienter post confirmationem græ quam efflagitauimus in prima petitione, & post appropinquationem gloriarum, quā quæsumus in petitione secunda, petimus conformatiōē voluntatis nostræ, & voluntatis diuinæ: ut probemus quæ sit voluntas dei bona, beneplacens, & perfecta, ut dicitur Rom. 12. Exponitur autē illa petitio sicut & alię, tribus modis. Primo ut sit conditio omnīū petitionum nostrarū. Cum enim voluntas nostra frequenter distorta sit, curua, & prava, petimus ut in petitionibus nostris, non nostra voluntas fiat, sed dei: secundū qđ Christus in sua oratione docuit. Matth. 26. Veritatem non sicut ego volo, sed sicut tu. Pater si non pōt trāsire hic calix nisi bibam illum, fiat voluntas tua. In hac ergo petitione illa conditio intelligitur in omnībus petitionibus nostris obseruāda, scilicet, si expediatur, si contrariū non obſistat, secundum qđ dicitur. Iacobi. 4. Pro eo ut dicatis, si dominus voluerit, faciemus hoc, aut illud. Frequenter enim sensualitas mobet, voluntas appetit, ratio non discernit, & ideo. Eccl. 18. Fili post concupiscentias tuas non eas. Hæc autem conditio ponenda est in omnībus orationibus nřis propter tria. Primo ad cauendam fallaciam in petitione. Nam quid oremus nescimus, Rom. 8. Secundo ad profitendum obedientiā ex parte presentis, quæ propriam voluntatem nō habet. Vnde ait Bernar. Tollam propriam voluntatem, Ser. 3. de Reg. & infernus non erit. Psal. 72. In voluntate tua sur. deduxisti me. Rom. 7. Non quod volo bonum hoc ago. Tertio ad emolliendum clementiam ex parte eius à quo petimus, dum in eius beneplacito ponimus nos, & quācum possumus conformamus voluntatem nostram voluntati sue, & nō aliud voluntus q̄ quod deus vult nos velle. Et sic intelligitur illud quod supra dictum est. Rom. 12. Ut probetis quæ sit voluntas Dei bona, beneplacens, & perfecta. De voluntate enim

enim dei nemini dubitandum est, triplici de causa. Primo quia prior est ad miserendum, quod sumus soliti ad querendū auxilium suū. Ezech. 18. Nolo morte peccatoris dicit dñs, sed ut magis reuertatur & viuat. Non vult deus mortem nostrā, & non libenter ei offero vitam meam? Secundo nō debemus dubitare de bona dei voluntate, quia generalior est ad saluādū, & principalior, quod ab hominibus credat. 1. Timoth. 2. Qui vult oēs homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis peruenire. Tertio, quia efficacior est ad impletū quod vult, quod quæcunq; creatæ voluntas. Psal. 113. Omnia quæcunq; voluit fecit in celo, & in terra, & in omnibus abyssis. Ad clariorem tamen intelligentiā huius terrū, est diligenter notandum, quod est verum de voluntate beneplaciti, secundum qđ dñ Rom. 9. Nō est volentis neq; currentis, sed miserentis est dei. Dei enim voluntas, & si simplicissima sit, tñ das

1. fin. dist. 45 pliciter capit, ut diximus in qōnibus oīis sup q. vls.

Dist. 46. q. 1. primo sententiā: est. n. voluntas dei beneplaciti, & signi. Adhuc voluntas beneplaciti distinguitur, quia alia est antecedens, & alia cōsequēs. Voluntas signi est quæ cōtinetur in hoc versu: Præcipit, aut prohibet, permittit, consulit, implet. Respectu. n. pñtis implet bona, & permittit mala: respectu futuri, ad quod non oēs tenetur, cōsulit ea quæ sunt consiliorum, ut est relinquare omnia pp deum. Et ista voluntas nō semper consequitur effectum suū, quia deus aliqua præcipit voluntate signi quæ non vult fieri. à nobis, ut patet de imolatione Isaac, quam præcepit Abraham, Gen. 22. cum tñ non vellet illam, sed tantum fidem, & obedientiam Patriarchæ. Voluntas autē beneplaciti, quæ appellatur antecedens, est, quia vult deus. Secundū impositionem à se datam, bonū creaturæ suæ similitr, non cōcernendo nñl bonum naturæ: de qua suæ creaturæ non negat cōmunia auxilia necessaria ad consequendum finem suum. De hac voluntate antecedente loquitur Sapiens cum dicit Sap. 6. Aequaliter est illi cura de omnibus. Et de hac voluntate antecedente (cum solum capiatur ex parte dei, & tantū naturam respiciat & non personam, & auxilia generalia non aut particularia, neq; cōsecutionem finis, neq; opera nostra seu bonum vsum liberi arbitrii, quæ omnia sunt necessaria ad salutem) verissime dñ qđ nō semper cōsequitur finem suū: quod patet ex dicto Apostoli. 1. Tim. 2. Deus vult oēs homines saluos fieri: quod de voluntate antecedente intelligit: & patet qđ non oēs homines salvantur. Voluntas deniq; consequens est, qua Deus vult quæ vult, nō solum in generali, sed secundū omnes circumstantias: quia respicit non solum impositionem, sed etiam executionem ordinis: nō solum naturam, sed personā: non auxilla tñ cōmunia, sed etiam particularia: non ea tantum quæ sunt ex parte dei, sed etiā ea quæ requiruntur ex pte nostri ut saluari possimus: ut bonū vsum liberi

A arbitrii, & obseruationē mandatorum dei. Et hæc est voluntas, de qua dñ in Psalmo supra citato. 113. Omnia quæcunq; voluit fecit. Et de qua dicit Apost. Rom. 9. Voluntati eius quis resistet? Et de ista voluntate diuina dicimus (Fiat voluntas tua) de qua nullomodo nobis est dubitandum, nisi misericordia sua & beneficentia ponamus obicem. ¶ Secūdo, exponitur ista petitio ut sit recognitio omnium defectu nostrorum respectu voluntatis diuinæ. Vnde dicit orans: (Fiat voluntas tua) id est, fac me facere, & implere voluntatem tuam, quia per me ipsum nō possum absq; auxilio tuo. Ioā. 14. Sine me nihil potestis facere. Psal. 142. Doce me facere voluntatem tuam. Et ad hunc sensum dicit Apostolus

Rom. 7. Velle adiacet mihi, perficere autē nō inuenio. Notandum tamen, qđ licet multa sint quæ retrahunt nos ab impletione voluntatis diuinæ, siue sensualitas quæ attrahit, siue sensualitas quæ allicit, tñ multa sunt quæ debet nos inducere ad executionem illius. Et primū est subiectiōis necessitas, quia serui sumus, Luc. 17. Cū feceritis omnia quæ precepta sunt vobis, dicite serui iautiles sumus: quod debuimus facere secimur. Secundum est punitio cōquitatis, Luc. 12. Ille seruus qui cognovit voluntatem dñi sui, & nō properauit, & non fecit secundū voluntatē eius, vapulabit multis. Tertium est conditio bona voluntatis, Rom. 12. Quæ est bona, benesplacens, & perfecta. Quartū est affectio benignitatis, Matt. 5. Qui fecerit voluntatem patris mei, ille meus frater, soror, & mater. Quintū est cognitio veritatis: si quis voluerit facere voluntatem eius, cognosceret doctrina mea virtū ex deo sit, etc. Joan. 7. Sextum est adeptio puritatis. 1. Thess. 4. Hæc est voluntas dei, sanctificatio vestra. Septimū, & ultimum, est retributio cōternitatis, Matt. 7. Qui fecerit voluntatē patris mei qđ in celis est, ille introibit in regnum celorum. ¶ Tertio exponit petitio ista ut sit cōpletio omnium desiderabilium à nobis, sic (Fiat voluntas tua) id est, impletur voluntas tua in nobis, & de nobis perfecte: quod nō erit nisi qđ impletur in bonis desiderium nostrum, scilicet, post hanc vitam. Vnde prima petitio pertinet ad visio nē immediatam, qua sanctificabitur, id est, clara fiet notitia nominis dei: quia Joan. 17. dicitur: Hęc est vita æterna ut cognoscant te verum deū patrem, & quem misisti Iesum Christum. Secunda petitio pertinet ad apprehensionem securam, qđ adueniet regnum dei sine rebellione aliqua in nobis. Tertia pertinet ad consummatam fruitionem, cum fiet voluntas dei in nobis, & ex nobis, sicut ab Angelis. Tunc. n. voluntas nřa erit penitus domina oīum viriū inferiorū sine cōtradictione, penitus subiecta respectu superiorū sine rebellione: & penitus libera respectu omnium interiorum, & exteriorum. Gal. 5. Vos in libertate vocati estis fratres, etc. ¶ Quod aut̄ addit: (Sicut in celo, & in terra): Secundum oēs tres

Dist. 47. q. 1.

datas expositiones, semper intelligitur eodem modo. Tribus igitur modis potest exponi: Primo (sicut in celo, & in terra) id est, sicut fit in Angelis & ab Angelis, ita fit in nobis & a nobis, qui sumus tertia respectu illorum. Alter exponitur (sicut in celo) fit, id est in synderest quæ nunquam erat (ita fit in terra) id est in inferioribus viribus. Vel tertio aliter, & sic exponatur (sicut in celo) id est in Christo, qui est caput nostrum (ita fit in terra) id est, in Ecclesia, quæ est corpus eius mysticum: Et ideo. Ioā. 17. dicit Christus orans, Volo pater ut unum sint mecum, scilicet per confirmationem voluntatis, sicut ego & tu unum sumus. Deinde sequitur illa pars principalis. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. In qua una petizione, postquam in tribus praecedentibus quæ sunt bona omnia spiritualia, petit orans prouisionem omnium necessiorum temporalium. In pane. n. quotidiano intelligitur omne necessarium ad quotidianum victum, sive cibus, sive postus, sive vestitus, sive domus, sive sumptus, sive corporis valetudo, etc. Eccl. 29. Initium vitæ hominis, aqua & panis, & vestimentum, & dominus protegens turpitudinem. Sed attende singula verba huius petitionis. In hoc non quod dicitur, Panem, excluditur superfluitas quæ non est contenta pane. I. Tim. 6. Hibentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus. In hoc quod dicit (nostrum) excludit impropositatem: quia comedere panem non proprium, sicut est panis de rapina, peccatum est. Psal. 1. 27. Labores manuum tuarum quia manducabis, beatus es & bene tibi erit. Eph. 4. Qui surabatur, iam non furetur, magis autem laboret operando manibus suis quod bonum est. In eo quod addit (quotidianum) ostendit necessitatem, sine qua præsens vita non ducitur: quæ est indigens alimonij quotidianis: & ideo dictum est Eccl. 29. Initium vitæ necessarium homini est panis, & aqua, etc. In hoc quod dicit (Da) ostendit dei liberalitatem, & benignitatem, qui non vendit, sed gratis, & large donat. Iacobi. 1. Dat omnibus abundantiter, & non im properat. Eccl. 2. Cor. 9. Qui autem administrat semen seminanti, & panem ad manducandum præstabit, & multiplicabit semen vestrum, & augebit incrementa frugum iustitiae vestrae. Denique in eo quod addit (Hodie) excludit cupiditas, quæ in annos plurimos recondit, & congregat: secundum illud Lucæ. 12. Anima mea habes multa bona reposita in annos plurimos, etc. Matt. 6. Nolite solliciti esse in crastinum. Quod autem sum aliam literam dicitur (superstantialiem) ostendit quādam eius accidentalitatem: quia non debemus substantialiter, & per se appetere temporalem cibū, sed secundario & quasi accidentaliter, & hoc in ordine ad vitam eternam: sum illud Matth. 6. Quare ergo primū regnum dei, & iustitiam eius, & hęc omnia adiicietur vobis, quasi scilicet accidentalia. Potest autem hęc petitio etiam intelligi spiritualiter, & hoc tripliciter. Pri-

mo de pane sacramentali. Sáp. 16. Angelorum esca nutriuisti populum tuum, & paratum panem de celo prestatisti illis sine labore, omne delectamentum in se habitem, & omnis sapientis suauitas tem. Et hic panis nobis est quotidie necessarius, vnde viaticus dicitur, & ideo quotidie a nobis in hac petitione petendus. Secundo potest intelligi de pane spirituali, cuiusmodi est verbum Dei per quod nutritur anima. Matth. 4. Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore dei. Tertius autem istorum panum cor hominis confirmat, sum illud Psal. 103. Panis cor hominis confirmat. Et virtus a deo petere debemus: quia non solum ille est qui carnem suam dat nobis ad manducandum, iuxta illud Matt. 26. Accipite & traducate, Hoc est corpus meum: sed est etiam ille qui iuxta dictum Psal. 67. Dat verbum euangelizantibus virtute mukta. Tertio, potest etiam dici quod in hac petitione queramus nobis a deo panem eternalem, cuius gustus dabitur nobis in via, sed fructus & possesso habebitur in patria, & ex eius gusto & possessione beatterimus, sum illud Lucæ. 14. Beatus qui manducabit panem in regno Dei. Deinde sequitur illa pars. Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. In qua, postquam quæ sunt bona spiritualia nobis ad salutem necessaria, & hoc quantum ad tres primas petitiones: & efflagitatur omnia bona corporalia nobis necessaria in hac vita, & hoc quantum ad petitionem quartam: queritur & efflagitat remotionem omnium materialium corporalium & spiritualium. Et ideo post ista magis dicitur deprecatio, quod oratio: quia oratio est proprietate de bono adipiscendo: de malo vero amouendo, cuiusmodi pars ista dicitur, proprie deprecatio est dicenda. Notandum autem quod materia quæ a nobis amoueri cupimus, ad tria genera reducuntur, aut ad mala culpæ, aut ad mala pugnæ, aut ad mala penitentia. Et ut ab omnibus malis liberemur, tria facit orans in hac parte ultima orationis dominicae quæ deprecatio dicitur. Primo efflagitat liberari a malo culpæ in qua ta petitione. Secundo querit liberari a malo pugnæ. Tertio petit liberari a malo penitentia. Secunda incipit in principio sextæ petitionis, ibi (Ex ne nos inducas) Tertia incipit in principio petitiois septimæ & ultimæ, ibi (Sed libera) Quo ad primam istarum petitionum quæ est in ordine quinta, notandum quod primo manifestat culsum cum dicit (Debita nostra) Luc. 7. Duo debitores erant cuidam generatori, id est, anima, & corpus, Christo. Et unus debebat denarios quingentos, & alius quinquaginta: non habebat tibus illis unde redderet, donauit utrūque Rom. 8. Debitorum sumus non carni & sanguini, ut sum carnem vivamus, etc. Secundo postulat misericordiam, cum dicit (Dimittte nobis.) Matth. 18. Procidens autem seruus ille orabat eum dicens: Patientiam habe in me, & omnia reddam tibi. Misericordia

Misertus autem Dominus servi illius dimisit eum, & debitum dimisit ei. Tertio obligat se ad indulgentiam aliorum: vnde ait, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris, Matt. 6. Dimittite & dimittetur vobis. Matth. 18. Serue neque omne debitum dimisi tibi quoniam rogasti me. Nonne oportuit te misereri cohererui tui, sicut & ego tui misertus sum? Circa primum sciendum quod multa debita detinent nos ligatos. Primum est de commisso, sicut de beneficiis dei quae recepimus, siue de officiis dei, quae nobis credita suscepimus, Luc. 16, homo quidem erat diues, qui habebat villicum, & hic diffamatus est apud illum quasi dissipasset bona illius. Et vocauit illum & ait illi. Redde rationem villicationis tuae. Iam non poteris villicare. Secundum debitum est de promisso, siue generali in baptismo, siue speciali in voto. Psal. 49. Redde altissimo vota tua. Eccl. 5. Melius est non vovere, quam post vota, promissa non reddere. Tertium debitum est de amissione, siue in dimittendo, siue in committendo. Ecclesiastes ultimo: Cuncta quae sunt adducet deus in iudicium pro omni errato, siue bonum, siue malum sit. Vel possumus & aliter assignare debita quae nos tenent, vt sint ista, quod deo debemus reverentiam, & obedientiam timorem, honorem, & amorem. Mal. 1. Si ergo pater ego sum, ubi est honor meus? Et si dominus ego sum, ubi est timor meus? Proximo autem debemus benevolentiam affectus, & effectus, Rom. 13. Nemini quicquam debeat, nisi quod in uicem diligatis. Vl timo, nobis ipsis debemus prouidentiam contra carnem, mundum, & satanam. Vnde Paulus 1. Tim. 4. non solum dixit, Attende doctrinæ, sed prius dixerat, Attende tibi, etc. Circa secundum, notandum quod ista debita tenent nos sicut compedes, sicut febres, & sicut vepres. Primo tenent nos sicut compedes, iuxta illud Prou. 5. Iniquitates suæ capiunt impium, & funibus peccatorum suorum constringitur. Et ideo petimus quod dimittat disrumpendo compedes. Psal. 115. Dirupisti vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis. Psal. 123. Laqueus contrarius est, & nos liberati sumus. Secundo quia tenent nos sicut febris, ideo petimus quod dimittat, relaxando febres. Luc. 4. Imperauit febri, & dimisit illam. Tertio, cum teneant nos debita nostra quemadmodum vepres, ideo petimus ut dimittat nobis illa, vepres comburendo. Isaiae. 3. Spinæ congregatae igni comburentur. Hoc non solum petimus nos pro inuicem, ut comburantur in nobis vepres, relaxantur febres, & disrumpantur vincula sed efflagitant etiā sancti pro nobis, ad Christum dicentes, Matt. 5. Dimitte eā quia clamat post nos. Est tamen notandum quod sanctorum orationes pro nobis exaudiuntur, si eorum virtutes fuerimus imitati, & nos etiam cū ipsis non cessabimus pro nobis orare. Matt. 18. Omne debitum dimisi tibi quoniam rogasti me. Circa tertium est notandum, quod in hoc quod dicit, sicut & nos

A dimittimus, dicit glossa, quod orans, deum sibi constituit debitorem, & se deo. Et intelligendū est (sicut) id est, faciliter, sine multa instatia, vel emenda. Vel (sicut) hoc est, totaliter, ita ut neque in facie, neque in corde rancorem teneas. Vel (sicut) scilicet presentialiter, non in morte, non post vindictam, Eccl. 28. Homo homini seruat iram, & a deo querit medelam? Matt. 6. Si autem non dimiseritis hominibus, nec pater vester dimittet vobis peccata vestra. Notandum tamē, quod (sicut) non dicit, neque aequalitatem, neque totalem imitationem diuinæ pietatis, cum diuina pietas qua a Deo nobis remittunt debita nostra, in immensum nostram pietatem supereret, qua debitoribus nostris debita relaxamus. Sed dicit omnem possibilitatem conatus humani, quo diuinā pietatem debemus inquitum possumus, imitari. Dubitas forte aliquis circa istam petitionem, utrum existens in odio peccet illam dicendo. Et videt. Quod sic: quia cum in odio existat, & dicat se dimittere debitoribus suis, mentit deo, & qui deo mentitur, peccat, ergo etc. Dicendum quod existens in odio, dicendo hanc petitionem, licet non imperaret, non tamen peccat, si illam non dicit cū obice contrariae dispositionis, scilicet, in odio pertinaciter perseverando. Quod autem non peccat, duplice via patere potest. Prima via, quia dicit illam in persona ecclesie, quae Christum sponsum suum sequens dimittit debitoribus suis, & orat pro illis. Secunda via est, quia licet in odio oreret, & ex toto nota dimiserit inimicis suis, non propter hoc peccare dicitur orando, quia exceptum desiderium suum, licet imperfectum: quod desiderio ostendit quod ad statum talē venire vellet, quod ex toto & perfecte dimitteret. Et sic patet quomodo est ab his qui in odio existunt, sine peccato dici possit. Ponitur autem ista petitio rationabiliter immediate post petitionem necessariorum temporalium, & spiritualium: quia ex illis specialiter constituimur debitores, siue ad graviarum actiones, siue ad rationem donorum quae acceptimus si bene uis suum; siue propter faciles transgressiones & abusiones in eis. Secunda ibi cum dicit.

B Et ne nos inducas in temptationem. Est sexta petitio, in qua petit orans liberari a malo pugnare. Ad cuius intellectum est notandum quod triplex est tentatio. Prima, qua tentamus. Secunda, qua aliquando tentamur. Tertia est sine qua praesens vita non ducitur. Circa primam temptationem est secundum, quod pluribus modis contingit nos deum tentare; vel prouocando ipsum per contrarium actum; vel non credendo potestatem dei. Psal. 77. Tentauerunt deum, & sanctum Israel exacerbaverunt. Vel presumendo de se ad pretendit signum, Isaiae. 7. Non petam, & non tentabo dominum: licet Achaz ex diffidentia dixerit illa verba. Vel querendo experimentum de deo, an sit deus, Matt. 4. Non tentabis dominum deum tuum. Vel etiam dimittendo humanum co-

stium, & arbitrium, & exponendo se periculo & præcipio: secundum quem modum exponit illa auctoritas Matt. 4. non tentabis, etc expos nendo scilicet se præcipio: et noli esse sicut ille qui tentat dominum. Circa temptationem secundam est etiam sciendum, q̄ sicut in temptatione prima contingit nos tentare deum pluribus modis, ita & secunda temptatione pluribus modis nos a deo tentari contingit, & ab hominibus. Et primo potest hoc esse ad accipiendum experimentum in scibiliibus quo ad intellectum. Vel per uniuersalia principia artis, quibus ignoratis necessario ignoratur ars, sed scitis non necessario scit: sicut si quererem tentando aliquem de grammatica, quid est Nomen, acciperem ex communibus experimentis ignorantiae, non scientiae. Vel tamur etiam de scientia per propria, quibus scitis, necessario scitur ars: sicut si quererem de congruitate, & incongruitate orationis, & locutionis: & sic tentans, accipit experimentum scientiae, & ignorantiae: & de tali temptatione non loquimur hic. Est & tentatio ad accipiendum experimentum in operabilibus: & ista est ad sciendam qualitatem virtutis: cuiusmodi experimentum utile est ad humiliationem, si parua est virtus in homine, & creditur esse magna: & ad elevationem spei in deo, si magna est virtus in homine & creditur esse parua: & ad exercitationem vitae, & exempli quo ad alios. Et his modis tentat deus, vel per flagella vel alio modo, sicut tentauit Abraham, Tobiam, Iob, & alios huiusmodi. Tob. 12. Quia acceptus eras deo, necesse fuit ut tentatio probareret te. Psal. 25. Proba me deus, & tenta me, vtre res meos, & cor meum. ¶ Est & tentatio impellens ad illicitum, quando diabolus sub ratione boni apparentis nititur inclinare consensum voluntatis nostrae ad illicitum, vel per exteriora, vel interiora: de qua dicit Apostolus. 1. Tim 3. Ne forte tentauerit vos is qui tentat. Vnde de Gregor. Fidelis famulo dominus cunctas hostis callidi machinationes insinuat, omne quod opprimendo rapit, omne quod insidiando circuolat, omne quod desperando frangit, omne quod promittendo decipit. Ab hac temptatione quæ est pugnæ, petimus vel prohibitionem ne veniat, propriæ infirmitatis conscientiæ petebat Paulus, ut discederet ab eo stimulus carnis suæ, ut habetur. 2. Cor. 11. Vel cohibitionem cum venienti, iuxta illud. 1. Cor. 10. Fidelis autem deus qui non patietur vos tentari supra id quod potestis: sed faciet cum temptatione etiam prouentum, ut possitis sustinere. Vel subventionem & confortationem in pugna temptationis, iuxta illud Eph. 6. Confortamini in domino, & in potentia virutis eius, induite vos armaturam dei, ut possitis stare aduersus insidias diaboli, quoniam non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes & potestes, etc. Et Psal. 17. Diligā te domine fortitudo mea, dominus firmamentum meum, & refugium meum. Petimus

A ergo, non induci in temptationem id est, ne intus inducamur in temptationem, sicut in medium lassorum vel inimicorum. Psal. 31. Tu es refugium meum a tribulatione quæ circundedit me, exultatio mea erue me a circundantibus me. ¶ Vel potest aliter sic exponi, ut sit figurata locutio: (Ne nos inducas intentionem, id est, ne temptationem ducas in nos, ita q̄ tentatio veniat, sicut tentatio vulnerans cor nostrum. Psal. 90. Scuto circundabit te veritas eius, non timebis a timore nocturno. Vel ne inducamur a concupiscentia nostra in temptationem, ut abducamur a oratione. Iacobi. 1. Vnusquisq; n. tentatur a concupiscentia sua abstractus, & illectus. Et in his tribus modis intelligitur q̄ non inducat, id est, non permitat nos superari a temptatione. Cum autem deus immittit temptationem, muniri debemus primo per scutum patientie, iuxta illud Thren. 3. Dabis eis scutum cordis, laborem tuum, id est, dabis eis exemplum laboris tui, contra temptationem quam deus permittit. Secundo muniri debemus orando, & praecauendo, iuxta illud Matt. 27. Vigilate & orate, ut non intretis in temptationem. Tertio debemus muniri fide, resistendo. 1. Pet. 5. Resistite fortes in fide. ¶ Tertia tentatio est, sine qua præsens vita non ducitur, quæ, quæ est ex nobis innata, vitari non potest, ut non veniat. Et ideo Apostolus illam non prohibet ut in nobis non sit, ut habetur. 1. Cor. 10. Tentatio vos non apprehendat nisi humana. Quæ non sine fructu nobis a deo permittitur, quia est via excedens virtutis. Iudicium. 3. Haec sunt gætes quas dominus dereliquit ut erudiret in eis Ierusalæ, & omnes qui non nouerant bella Chananæorum, etc. Ita & de motibus temptationum dici potest. Aliquando vero nomine temptationis sine qua præsens vita non ducitur, ipsa peccata venialia intelliguntur. Et ista dimittuntur per orationem dominicam, vel per aspergitionem aquæ benedictæ, vel per benedictionem summi Pontificis, vel per visionem corporis Christi, & huiusmodi, ut dicit Augustinus. Tertia & ultima, ibi, cum dicit. Sed libera nos a malo. Vbi liberati a malo culpæ, & muniti contra malum pugnæ, petimus amissionem malorum penitæ. Circa quod est notandum, q̄ huiusmodi malum est triplex. Inferni, Purgatorii, & Mundi. ¶ Primum malum penitæ, ut inferni, est malum pessimum propter tria: primo propter eternitatem: secundo propter acerbitatem: tertio, propter multipliciter. De primo, Matth. 25. Ite maledicti in ignem æternum. De secundo, Matth. 13. Ibi erit fletus, & stridor dentium. De tertio, Psal. 10. Ignis, & sulphur, & spuma pelicularum pars calicis eorum. ¶ Secundum malum, ut malum Purgatorii, est grauissimum, quia est in proportionatum viribus nostris. Nullum enim malum est in mundo, quod illi comparari possit. Aut dicitur grauissimum, propter acerbatem, maxime cum agat in essentia animæ immediate.

diate. Quae eum sit simplex tota patitur secundum se totam, virtute diuinæ iustitiae iudicantis. Et in hac purgatorii pena cretabuntur lignum, fenum, stipula: sicut dicitur 2 Cor. 3. Vniuersusque opus quale sit ignis probabit. Lignum dicatur peccata mortalia recta hic per misericordiam, et quasi communia per contritionem: sed penitentia non perfecta, purgabuntur ibi. Fenum dicunt venialia suborientia ex carnalibus concupiscencis, sine quibus vita Christi non ducitur. Stipula vero dicatur peccata venialia spiritualia, sicut motus leues vanæ gloriae, vel iræ, & huiusmodi: quæ propter sui adherentiam, etiam cum habente charitatem, transirent. Psal. 65. Transiimus per ignem, & aquam, scilicet, purgatorii, & deduximus nos in refrigerium. Tertium est malum communissimum, scilicet, mundi, quo omnes inuoluntur, à quo prouenit nobis multiplex miseria: rum modus, iuxta illud Iob. 13. Homo natus de muliere brevi vivens tempore, repletur multis miseriis. A primo malo liberamur per confessionem, quia statim per contritionem & terna pena commutatur in temporalē, iuxta illud Psal. 84. Eruisti animam meam ex inferno inferiori. De secundo liberamur in confessione virtute clavium: si tamen arbitrium sacerdotis non erret in compensatione penae purgatoriæ in presentem: quam facit sacerdos ex auctoritate bonos

rum, & excellentium operum congregatorum ex meritis Christi, & aliorum sanctorum, qui fecerunt opera supererrogationis sub clavis ecclesiae, quasi in triclinio: secundum quem modum, suscitatum dedit Lazarum soluendum discipulis, ut haberetur Ioan. ii. Et Dan. 3. Eripuit nos ab inferis, & saluos nos fecit de manu mortis, & liberauit de medio ardoris flammæ. A tertio malo liberamur in morte, quando a miseria transimus ad gloriam, iuxta illud Rom. 8. Ipsa creatura liberabitur a servitute corruptiōnis in libertatem gloriae filiorum dei. Et Psal. 24. Libera deus Israel ex omnibus iniuratibus suis. Et Psal. 123. Laqueus contritus est, & nos liberati sumus. Notandum est autem quod litera Chrysostomi est (Libera nos a perniciose) secundum quem modum legendo, intelligitur ista petitio de Diabolo impugnante, qui propter abundantiam malitiae sic vocatur. Et secundum istam literam, videtur haec petitio dependere a precedente, quæ est de tentatione. Ultimo additur ab Ecclesia supplicibus votis.

Amen. Vbi confirmantur omnia quæ in hac oratione dominica sunt quæsta: & a deo querit ut in veritate omnia fiant. Dicitur ergo (Amen). Ita veraciter fiat, ita nobis concedat deus. Et in hoc terminatur sententia orationis Dominicæ, de qua sit laus domino nostro Iesu Christo.

F I N I S .

B

D. AEGIDIUS COLVMNII

Romani Bituricensis Archiepiscopi, et Primatis Aquitanie, Ordinis fratrum Eremitarum sancti Augustini, doctoris clarissimi,

Expositio in Salutationem Angelicam. videlicet, Ave Maria, Gratia plena.

Ab eodem fratre Augustino de
Monte Icino emendata
& edita.

V. Postquam exi posuimus orationem Dominicam, volumus etiam declarare salutationem angelicam, videlicet, Ave Maria; gratia plena. Quae diuidit in quatuor partes principales. Qua-

rum primam dixit Angelus, quoniam beatam virginem salutavit, ut legitur Luc. 1. Quae est illa (Ave gratia plena dominus tecum, benedicta tu in mulieribus.) Secundam fecit Ecclesia, scilicet, Maria, beatam Mariam proprio nomine salutando, quam non salutauit proprio nomine Angelus. Tertiā ptem fecit Elizabeth, ut Lucas. 1. h̄, & est illa: Et bene dictus fructus ventris tui. Quartam, & ultimam partem etiā addidit Ecclesia, ibi, cum dicit: Iesus, sancta Maria mater dei, ora pro nobis peccatoribus, nunc & semper, Amen. Quatuor ergo fiunt principaliter in ista salutatione. In prima parte salutatur virgo Maria. In secunda parte salutatur nominatum. In tertia, magnificatur à magnitudine fructus ventris sui. In quarta & ultima, tanq̄ aduocata & mediatrix peccatorum apud filium, inuocatur in auxilium nostrum. Circa primā partē, duo facit Angelus. Primo salutat ipsam virginem, illam cōmendando per amotionem oīum imperfectionum: quam & nos ipsius exemplum sequuti, quotidie salutare debemus. Secundo narrat illius priuilegia & gratias, per quas facta est digna, ut ab angelis salutetur, & honoretur. Secunda ibi, Gratia plena. Dicit ergo primo illam salutando (Ave) idest, sine vice, sine culpa, & absq̄ omni imperfectione. Ad cuius salutationis clariorem intelligentiam est notandum, quod Eua postq̄ transgressa est legem dei,

A & diabolo consulenti consenserit, & culpam continxit, & peccati maculam: & ideo non erat digna ut ab angelis salutaretur, cum domini omnium angelorum praeceptum violauerit: sed magis merebatur punitionem peccati sui, & audire a domino, & ab Angelis eius. Ve, & non Ave. Ita & Adam, quia magis Euam audire voluit q̄ deū, & fructum vetitum manducauit, dei & angelorum amicitiam perdidit, & non solum ab angelis non fuit salutatus & honoratus, sed sua culpa cum rotta posteritate de Paradiſo terrestri electus fuit, secundum illud Gen. 3. Emisit eum dominus de paradiſo voluptatis, ut operaretur terram, de qua sumptus est. Eiecitq̄ Adam, & collocauit aī paradiſum voluptatis Cherubim, & flammeū gladium, atq̄ versatile, ad custodiendam viam ligni vitae. Culpa etiā istorum est factum, ut oīes homines in ira dei nascerentur, iuxta illud Apostoli Eph. 2. Eramus natura filii ira. Et ideo non solum indigni ut salutaremur a deo, & ab angelis eius, sed propter illam culpam eramus digni cōminationibus, iuxta illud: Vnde vae habitantibus in terra. Et digni penitentia, secundum illud Apost. Rom. 5. Sicut per unum hominem peccatum introiuit in mundum in quo oīes peccaverunt, & per peccatum mors ita in oīes homines mors pertransiit. Stipendia. n. peccati, mors, ut dicitur Rom. 6. Virgo vero gloriolissima, cum singulari priuilegio dei quo fuit praewenta antiqua nasceretur (quia in utero fuit sanctificata, & ab omni peccato immunis facta) de illo antiquo serpente victoriam reportauerit, iuxta illud, Ipsa conteret caput tuum, inueta est digna, ut illam angelis salutarēt, & ut reginā celorum, ab omni peccato mundam, dei patris sponsam, filii matrem, habitaculum spiritus sancti, quoniam superchos angelorum exaltandam, honorarent. Vnde legitur apud Luc. 1. Et ingressus Angelus ad eā, dixit, Ave. In qua salutatione, tria cōmendātur in hac beata virgine. Primo, quia angelis fuit dignior, vñ ab illis est salutata, & honorata. Secundo, quia ita dignior fuit angelis, ut caruerit omniū inter alias mulieres. Tertio, quia quasi omnium virtutum facta erat triclinium. Circa primum notandum quod angelus homini poterat comparari tripliciter. Vel ratione finis & beatitudinis. & sic sunt æquales, quia homines assument ad gloriam angelorum, iuxta illud Lucas. 20. Qui digni habebuntur seculo illo, & resurrectione ex mortuis, neque nubent, neque ducent uxores, neque ultra mori poterunt: æquales. n. angelis sunt, & filii sunt dei, cum sint filii resurrectionis. Vel potest comparari secundum naturam: & sic angelus est nobilior, quia intellectus nō tenet infinitum gradum in genere intelligentiarum. Et de Christo fīm assumptam humanitatem naturā dicitur in Psal. 8. Minuisti eum paulominus ab angelis. Tertio modo poterat comparari quantū ad aliquas prærogatiwas, & gratias: & sic homo, & presertim beata virgo, omnibus angelis dicitur esse maiorem & maxime

& maxime quia ex speciali prærogatiua, ut dicit A Apost. Heb. 2. Nusq angelos apprehendit, sed semen Abrahæ apprehendit. Vnde patet q̄ me rito est ab Angelō salutata, & honorata, cū nū quā legatur q̄ antea alia creaturā angeli saluta uerint, & honorauerint, quia ipsa oibus creatu ris dignior est inuenta, cuius dignitates, & priui legia clarius apparebunt in prosequendo hāc salutationem Angelicā. *V*Circa scdm est notandum q̄ triplex est ve, sine quo fuit beata Virgo. Primum est, ve corruptionis & pudoris. Secundum est, ve concupiscentiæ & libidinis. Tertium est, ve penitatis partus. Et ab omnibus his ve, beatissima virgo fuit liberata. Primo fuit libera ta à ve corruptionis & pudoris, quæ per sexuū accidit cōmictionem, quia inuolatā semp tequit virginitatem ante partum, in partu, & post partum. *I*saiæ. 7. Ecce virgo concipiet & pariet filiū. Et *L*uc. 1. dixit beata virgo ad Angelum, Quo modo fiet istud qm̄ virū non cognosco? Et est subintelligendum, neq; me cogniturā voui. Et Angelus dixit ei: Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi; ideo qd̄ nasceretur ex te sanctum, vocabitur filius dei. Et ad Joseph. *M*att. 1. Quod. n. in ea natum est, de Spiritu sancto est. Hęc fuit tabula lapidea sine stylo scripta, *E*xod. 3. 2. Hęc virga Aaron germinas sine pluuiā, *N*um. 17. Hęc deniq; fuit porta illa de qua legitur Ezech. 44. Porta hęc clausa erit, & non aperietur, & vir non intrabit per eam, qm̄ dominus deus Israel ingressus est per eam, eritq; clausa principi. Secundo fuit libera ta à ve libidinis, & concupiscentiæ, seu ab omni peccati somite, quod oīum malorum est seminariū, iuxta illud *P*rou. 9. Sapientia ædificauit sibi domum, supple, singulariter illam purificas ab omni somite peccati, ut idonea esset habitaio cęlestis regis: quod nō esset, si venti peccatorum, & aquę iniquitatum irruere possent in domum illam, & ipsa posset peccare. Ad cuius intelligentiam clariorem est notandū, q̄ fomes pec cati à sanctis, vt patet per Augustinum in lib. *Aeg. de pto orig. cap. 1.*

de Baptismo parvulorum, quinq; nominibus appellatur. Primo dicit fomes peccati, vt est in nobis quædam corruptela, & pronitas ad peccandum. Secundo, concupiscentia, quia est habilitas ad cōcupiscendū quæ non conueniunt. Tertio dī lex membrorū, prout vires inferiores rebellauerunt superioribus: quibus caro vitetur contra spiritum. Quarto dī languor naturæ, p quanto primus homo fuit in naturalibus vulneratus, & illud vulnus trāstulit in posteros. Quinto dī tyrannus, quia hominem spoliauit gratuissim; tyranni nāc semper est spoliare sibi subiectos. Hęc autē omnia, vt secundo sūciātū dī, quia ex peccato originali tanq; ex radice pessima oriuntur, & peccatum originale, fm̄ cōm legem, cōm est omnibus filii Ade, fm̄ illud Apost. Per vñt hominē peccatum introiuit in mundum, in quo oīes peccauerūt; ideo in omnibus inueniuntur.

B filius Ade cōm̄ esse. In omnib; n. hominib; fm̄ legem cōm̄, sunt omnia ista, fomes peccati, concupiscentia, lex mēbrorū & carnis, languor naturæ, & tyrannus. In Christo aut, quia immunitas fuit ab omni peccato, sive actuali, sive originali (iuxta illud *I*oā. 14). Venit princeps mundi huius, & in me non haber quicq) nulla fuit possibilitas peccati, nullus fomes, nulla concupiscentia, aut languor, aut membrorū lex, vel ty rannus. Item in hac virgine benedicta, quia ab *Aeg. quodl.* omnibus actualibus peccatis fuit libera, & ab *6. q. 20.* originali in quo cōcepta fuerat, fuit in nativitate sanctificata, fm̄ illud *Cant. 4.* Tota pulchra es amica mea, & macula nō est in te: rōnabiliter dī, q̄ talia inuenta nō sunt, sed q̄ ipsa fuit libera ab omni ve, & spāliter à ve concupiscentiæ, & libidinis. Et hęc est cōis sanctorū sūciā, q̄ in hac virgine gloriola, peccati fomes, aut penitus extinctus, aut ligatus fuerit, ita vt nō posset illam inclinare cōtra rectum rōnalis iudiciū in quemq; peccati actum, vel leuem motum inordinatum, aut externū, aut internū. Vnde vere de ea dī *Cant. 6.* Pulchra es amica mea, quantum ad exteriora: & suavis, & decora sicut Ierusalem. i. sicut visio pacis, cuius pulchritudo ēt in confirmatione honorū consistit, quantū ad interiora, *y*. Tertio fuit libera à ve penitatis partus. Euq; enim post primā p̄eūaricationem dictum fuit. *G*en. 3. Multiplicabo grūmnas tuas, & conces p̄tus. In dolore paries filios. Hęc aut, vt dī *Luc. 2.* Peperit filium suū primogenitum, & vni genitum, cuius partus multiplicati non sunt: & pānis eū inuoluit, quia dñm in gaudio, & exultatione, absq; vllis doloribus partus, mundo genuit Saluatorem, & ipsum quem genuit, hilari ter adorauit. *V*Quod autem ipsum sine dolore genuerit, triplex causa assignari potest, vt prima sit ipsa proles: secunda, virgo ipsa parturiens: tertia, sumus nos, pro quibus dei filiū parturiuit. *V*Prima causa dī ipsa proles, quia credendū nō est q̄ ille qui cunctos sanare venerat, q̄ virginematri in sua nativitate dolorem inferret. Venit enim querere, & saluum facere qd̄ perierat, iuxta illud *Luc. 1. 9.* Ipse dolores nostros tulit, & languores nostros portauit, *I*saiæ. 33. *V*Secunda causa dī ipsa beata virgo, quia non erat rōnabile, q̄ quæ sine peccato concupiscentiæ genuit, dolorem in partu sentiret. *M*att. 1. Quod. n. in ea natū est, de spiritu sancto est. *V*Tertia causa dicimus nos, pro quibus illa peperit Salvatorem: quia sic fieri oīo r̄tebat, vt à nobis tolleret omnis tristitia suspicio, & semper gauderemus in illo, in cuius nativitate Magi, & Pastores gaudiū sūciātū sunt, & Angeli annunciauerunt gaudium in vniuerso mundo, iuxta illud *Luc. 2.* Ecce euangelizabo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo, quia natus est vobis Saluator mundi. *E*t *Phil. 4.* Gaudete in dñō semper, iterū dico gaudete. *V*Circa tertium in quo dī, q̄ ideo ab Angelis fuit salutata & honorata, ga

omnium virtutum triclinium inuenta est, triplex
virtus in hac virginie benedicta ad praesens commendari potest. Primo, virtus fidei. Secundo, virtus virginitatis. Tertio, virtus humilitatis. Circa primam virtutem dici potest quod fides virginis gloriosa sit in tribus excessit fidem omnium viatorum. Primo, quia fuit generalior. Secundo, fuit clarior. Tertio, fuit constantior. Et Primo fuit fides eius generalior fide omniu[m] viatorum, quia o[mn]is veritatem comprehendit. Vnde Hieronymus in sermone de Assumptione, de illa dicit: Ipsa est sola quae nos post deum confortat omni veritati. Et Ecclesia de ea canit, Gaudete Maria virgo, cunctas haereses sola internisti in universo mundo: quod dici non potest de alio viatore. Quid nam de veritate, & de deo non credebat, & cognoscebat, quae in se dei sapientiam latentem continebat, & primam omnium veritatem? Secundo ideo eius fides dominus clarius omnibus credenda cognovit per internam patris, & filii, & spiritus sancti instructionem. Omnia, nam credenda, & praesertim mysterium suum incarnationis, & humanae redemptionis, Christus in suo secretissimo pectore, sic aperuit, ut ei tandem nota essent, & sibi, & claram cognitionem. Vnde Lucas 1. Mariæ angelum interroganti, Quomodo fieri istud quoniam virum non cognosco? Redit Angelus: Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus Altissimi obtrahabit tibi. Id est, Pater, Filius, & Spiritus sanctus, ista omnia tibi facient clariora, quod cuiuscumque creature, etiam ipsius angelis sunt nota. Tertio fuit constantior in perseverando, quia in nullo vita suum momento titubauit in fide, iuxta illud. Ecclesiastes 1. Generatio praeterit, & terra vero in eternum stat. Generatio praeterit, i. plurimi Apostolorum desecerunt a fide, aut oes titubarunt in tempore passionis. Generatio aduenit, i. conuersi sunt ad fidem Ceturio, Latro, Magdalena & alii. Terra autem, i. Virgo Maria, quae terra appellatur, iuxta illud Psalmi 84. Benedixisti domine terram tuam: Et illud Isaiae 45. Aperiatur terra & germinet Salutarem; in eternum stat, quia fidem immobiliter retinet usque in finem vitæ suæ. Adeo ut merito ab Elizabeth de hac fide, gener aliorum, clariori, & firma, fuerit laudata, & commendata, & illud Lucas 1. Beata quae credidisti, vobis omnia, clare, absque dubio, & firmiter, sine titubatione, quia perficietur omnia quae dicta sunt tibi a domino. Secundo fuit in ea virtus virginitatis, de qua virginitate præterea laudari meretur. Primo quia perfectiore ita tum in quo deo seruire posset, elegit, iuxta illud Apostoli 1. Corinthus 7. Qui matrimonio iungit virginem suam, bene facit; & qui non iungit, melius facit. Secundo potest commendari ratione modi, quia voto votum, & conservauit dominum virginitatem suam, vnde maius meritum habet quam si ex precepto virginitatem seruasset. Vnde Lucas 1. dixit ad Angelum: Quomodo fieri istud quoniam virum non cognosco? i. neque cognosco, neque me cogniturum disposui? Et Matthaeus 19. Beati qui se castrauerunt propter regnum

A celorum. Et tertio, laudari meretur ratione perseuerantis exhibitionis, quia usque ad ultimum suum vietum, & corpore, & mente, virgo permanebat: cui non fuit par, neque visa est here sequentem, quae sine exemplo placuit domino nostro Iesu Christo. Et tertio principaliter, potest in ea laudari humilitas. Tripliciter, n. potest in ea laudari humilitas. Primo, quia fuit humilis in corde. Secundo, quia fuit humilis in verbis. Tertio, quia fuit humilis in operibus. Primo laudari potest de cordis humilitate, quia omnia sua bona ex corde cognovit se non habere ex propriis meritis, sed ex misericordia dei. Vnde dixit Lucas 1. Magnificat anima mea dominum, & exultauit spiritus meus in deo salutari meo, quia respexit humilitatem ancille suæ, ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes, etc. Vbi glossa dicit: Totum interioris animi affectum in agendis gratiarum laudibus offero: totum quod vivo: totum quod sentio: quod discerno, in eius magnitudine contemplan da, & eius preceptis obseruandis impendo, etc. Et Beda: Nihil suis meritis tribuit, quae totam suam magnitudinem ad illius donum referit, qui essentialiter potens, & magnus existens, fideles suos de paruis, atque infirmis, fortis consuevit fascere, atque magnos. Secundo, fuit humilis in verbis: & ita humilis, ut vobis inueniatur locuta, (ut ait Bernardus) de humilitate totus constat sermo. Locuta angelo eam ut dominum salutanti, ait: Ecce ancilla domini, fiat mihi secundum verbum tuum. Lucas 1. Dum quoque patrem magnificat, Elizabetha praesente, ait: Respexit humilitatem ancillæ suæ. Dum filius dolens queritur, sponsum suum se valde inferiori sibi anteponit. Ait nam Lucas 2. Pater tuus & ego dolentes queremus te. Dicit iterato in Cana Galileæ filium affatus pro vino, ut confusione nubentium præueniret rogatus ratus, non ut mater filio imperauit, non importunas preces porrexit, sed voluit humilis ancilla rogare non audens, tam defectum insinuat dicens, Iohannes 2. Vinum non habet. Tertio fuit humilis in operibus. Vnde legitur Lucas 1. Ut discessit angelus ab ea, abiit Maria in montana cum festinatione, in ciuitatem Iuda, & intravit in domum Zacharias, & salutauit Elizabeth, quod illa esset maior. Apud quam cum manserit quasi tribus mensibus, ut quae pro officio venerat (ut dicit Ambrosius super Luca) officio inhæreret, non est dubitan dum in illo tempore mundum dominam, vobis servitum, cum summa humilitate fuisset cognata suæ famulatam. Cum igitur corde, verbo, & opere fuerit humilis, congruissime cum Augustino dicere possumus: O vere Mariæ beata humilitas, quae deum hominibus peperit, vitam mortali bus dedit, celos innouauit, mundum purificauit, paradisum aperuit, & omnium animas fidelium ab inferis liberauit. O vere gloriosa Mariæ humilitas, quae porta celi efficit, scala dei constituit. Facta est certe Mariæ scala celestis, per quam Christus descendit ad terras. Deinde cum dicit:

M A R I A.

MARIA. Ponit scda pars principalis; quam se A
cit ecclesia & interponit inter verba angeli, an-
te completionem partis primæ. In qua, postq
in primo verbo salutationis angelieæ est cōmē-
data virgo Maria per amotionem omnium ma-
lorum ab ipso angelio: cōmendatur, & honorat
ab ecclesia ex nomine suo proprio, qd est (Ma-
ria). Quod nomen semper cum nomine filii sui
dñi nostri Iesu Christi, nobis in ore resonare
debet, quia sicut de nomine filii eius dicit ioh,

Ioel. 2. Qui inuocauerit nomen dñi, saluus erit: Ita &
de nomine huius Virginis gloriola, pie, & rō-
nabiliter credi debet. Si. n. in nomine filii dei qd
quid petimus accipiemus à patre, fū illud Ioā.
1. 6. Vsq modo nō petitis quicq in noīe meo,
petite, & accipietis; qd & in nomine beatæ vir-
ginis petendo, & illam, quæ mater est dei, pro-
prio nomine inuocando, & honorando, nō ac-
cipiemus? Hoc autem patere potest ex eo qd in
persona ipsius dñ Eccl. 24. In me omnis spes via-
tæ, & virtutis. Quod de ipsius nominis inuoca-
tione pōt intelligi. Hoc autē nomen, post no-
men filii sui cōuenientissimè dñ, qd sit nomen su-
per omne nomen, vt dñ Phil. 2. Quod tripliciter
p̄bare possumus. Primo rōne terribilitatis.
Secundo rōne dulcedinis. Tertio sibi ex-
hibita reuerentia, & venerationis. Primū dñ
hoc nomen Maria, post nomen filii sui, nomen
super omne nomen, rōne terribilitatis: qd sicut
in nomine tertibili, & tremendo Iesu extiuntur
Dēmonia, & aduersa omnia, fū illud Marci. 1. 6.
In nomine meo dēmonia extiēt, linguis loquē-
tur, nouis, serpentes tollent, & mortiferum syg-
biberint, nō eis nocebit, etcq. Ita & post hoc no-
men, in nomine beatæ Mariæ virginis omnia eū-
ciunt aduersa, neq aduersus eā portæ inferni
stare possunt, cum ipsa inferni principis caput,
(per eum quæra in corpore gessit) conteruerit,
iuxta illud quod dñ Gen. 3. Ipsa couterer caput
tuum. Et ita terrible est hoc Mariæ nomen, vt
dēmones illud sustinere non possint, sed ipsum
audiendo, cum tremore, & dolore clamāt illud
Canticorū. Terribilis vt castrotū acies ordi-
nata. Scđo dñ post nomen filii, nomen sup om-
ne nomen, rōne dulcedinis: quia materno noīe
nihil est dulcior. Vñ canit ecclesia de ipsius dul-
cedine, O clemens, O pia, O dulcis virgo Ma-

Cant. 2. ria. Et in Canticis dñ. Vox. n. tua dulcis. Quod si
dulcis est vox beatæ virginis, & cum dulcedine
auditur a nobis, qd non est dulce, & affectuos-

Serm. qd incipit sum nomen ipsius? Vnde dicit Bernardus: Sicut
Signū magnū. nomē Iesus est mel in ore, in aure melos, in cor
de iubilus; sic & nomen Mariæ. Tertio etiam
dñ super oē nomen, post nomen filii, rōne sibi
exhibita reuerentia, & venerationis: qd sicut in
noīe Iesu omne genu flectit, celestū, terrestriū,
& infernū, vt dñ Phil. 2. & omnes ipsum ador-
atione latraria colunt, & adorant; sic in nomine
Mariæ omne genu flectit, & omnes illam ador-
ant, & si non adoratione latraria, qua solus ador-

ratur Deus, adoratione tamen hyperdulia, cū
tamen sancti alii sola dulia venerētur adoratio-
ne. P̄ offusum etiam addere, qd sicut de nomis

Cant. 2.

sponsi legitur. Oleum effusum nomen tuum:
sic & nomen beatæ Virginis oleū effusum dici
pōt. Nomen. n. sponsi dñ oleum effusum pp tria,

primo qd ad similitudinē olei lucet. Scđo, quia pa-
scit. Tertio, quia vngit. P̄ tunc lucet prēdicatū,
iuxta illud Ioan. 1. Erat lux vera quæ illuminat

oēm hominē venientē in hunc mundū. Et Ioā.
8. Ego sum lux mundi. Scđo pascit in verbo, et
in sacro susceptum, fū illud Matt. 4. Nō in solo

pane viuit homo, sed in omni verbo qd p̄cedit
de ore dei. Et Ioā. 6. Ego sum panis viuus, qd de
celo descēdi, si quis trāducatur ex hoc pane,

B viuet in eternū. Tertio vngit inuocatū, & lenit,

Actorū. 4. Non est aliud nomen sub celo datū
hominibus in quo oporteat nos saluos fieri. Et

Ioel. 2. Quicq inuocauerit nomen dñi, hic sal-
uus erit. Sic & nomen virginis Mariæ oleū effu-
sum dñ: quia fū largissimā effusionem p̄ suū no-
men nobis cōcitant beneficia dei: qd melius ap-

pārebit si ipsius nominis interpretationes consi-
deremus. Interpretat. n. primo stella maris illua-
minans & illuminata. Scđo interpretatur domi-
na, Tertio, amarū mare. In quibus omnibus in-

terpretationibus appetat, qd nō nomen be-
nedictæ Virginis tanq oleum in nos effundat,
vt congruentissime oleum effusum sit dictum.

C Circa primam interpretationem est notādum,
qd cum stella sit à sole illuminata, & per lumen

susceptum à sole, sit illuminans alia, licet una ste-
lla: ita & si virgo Maria interpretetur stella

maris illuminatrix, & illuminata, vnam tamen
diximus interpretationem: quia ipsa est stella il-
luminata à Christo filio suo, qui est sol iustitiae,

vt canit de illo. Ecclesia: & illuminat peccato-
res, quia non solum ostendit eis Iesum, secun-
dum quod ab ea petit ecclesia; quando dicit,

Et Iesum benedictum fructum ventris tui nos-
bis post hoc exilium ostende: sed & mundo lus-
cem attulit, quando edidit Salvatorē. Cōmē-

datur autē in hac virginē, cum dñ stella maris, tri-
plex dignitas. Primo luminositatis abundan-
tia, quando dicit, illuminata. Secundo, abun-

D dantia charitatis, in eo quod dicitur illuminat-
rix. Tertio, excellentissima eius perfectio & glo-
ria super oēs sanctos, in eo qd noui quæcūq stel-
la dicitur, sed singulariter stella maris interpe-
tratur. Primo cōmendatur in illa abundantia

luminositatis in eo quod dicitur illuminata, qd
singulari gratia illuminata fuit maiori lumine qd
quæcūq alia creatura. Ad cuius euidentiā no-

tandum, qd deus dicitur lux, & sancti lux. Appel-
lantur, aliter tñ & aliter: quia deus dicitur lux tā-
tum illuminans, & nullo modo illuminata, fū

illud primę Ioā. 1. Deus lux est, & tenebræ in eo
nō sunt vllæ. Item, Erat lux vera, quæ illuminat

oēm hominē venientem in hunc mundū: sancti
vero & angeli licet dicant lux illuminans, dñ

etiam lux illuminata, quia a deo suscipiunt lumen suum. Vnde de Angelis legit Psal. 103. Quia cit angelos suos spūs, & ministros suos flāmam ignis. De hominibus autē dī (et præsertim de his in quibus splenduit lumen fidei cuiusmodi fuerunt Apostoli) Matt. 5. Vox esti lux mundi. Et ad Eph. 5. Eratis aliquid tenebre, hanc autem lux in dñō. Et. 2. Thes. 5. Oēs vos filii lucis estis & filii dei. Licet autē oēs angelī dei, & homines sancti dicant lux, & illuminati a deo: tñ vnuus angelus magis alio est illuminatus, & superiores sunt illuminati magis quantum inferiores. Simili modo & sancti: vnuus n. alio est clarior, & maius lumen accepit q̄ alius, iuxta illud Apostoli 1. Cor. 1. s. Differt stella a stella in claritate. Cum ergo dī in eo q̄ Maria interpretat illuminata, intelligit abundantia luminositatis in ea, hoc est uia ipsa est lux immediata ipsi summae & aeternae lucis & rōnabilit̄ debet credi q̄ lux sit dignior, purior, pulchrior, & abundantior, q̄ de quaenq; alia creatura dici possit. Ipsa n. est lux illa lucida, & leuis, de qua dicit Isaías 1. 9. Ecce dñs ascendas super nubem leuem, & ingredietur Aegypti, ingreditur in hunc mundum per eam assumptiōnem ex hac beatissima virgine. De ea etiam intellegit illud Apost. 1. Mulier anaicta Sole, & Luna sub pedibus eius, & in capite eius corona stellārum duodecim: & in utero habens. Ex quibus est manifestum quanta lucis abundancia illuminata fuerit, inferius a Sole & Luna, superius a stellis & angelis, & interius ab eo quem habebat in utero, qui (sicut illud Ioan. 1.) erat lux vera, quæ illuminat oēm hominē venientē in hunc mundum. Et iuxta illud Apost. 1. Tim. 6. lucem inhabitat inaccessibilem. & Secundo commendat in ea abundantia charitatis, in eo q̄ dī illuminatrix, quia sicut debet, q̄ sicut est illuminata super oēs creature, & mater est pietatis & misericordie, ita super oēs creature nobis misericorditer lumen influit. Vnde recte de ea potest interpretari illud Eccl. 24. Ego feci in cœlis ut ostiretur lumē iudecens: quia ipsa sua humilitate Christum veram lucē a cœlis in terram perduxit. Et quasi aurora valde rutilans (ut ecclesia canit) de se ipsa solem illum prodixit, & mundo partuit, qui illuminat omnia. Et sicut ex abundantia charitatis & gratiē dñi nostri Iesu Christi, & de plenitudine eius nos oēs accepimus gratiā pro gratia & abundantiorē lucem q̄ meruerimus: ita dicere possumus q̄ in eo q̄ Maria dicta est illuminatrix, tanta denotatur eius abundantia charitatis qua nos illuminat, ut de plenitudine & abundantia suæ lucis & grē oēs accipiamus.

Ser. de B. virg. Vñ Ber. dicit, Oibus oīa facta est, sapiētibus & inspiētibus copiosissima charitate debitricem. Se fecit, oibus misericordie sinum aperuit, ut de plenitudine illius accipiant vniuersit. Captiuus redēptionē, q̄ger curationē, tristis cōsolationē, peccator vniuersit, iustus grām, angelus letitiam etc., & Tertio, in ea q̄ singulardē stellā magis, denotat

A excellentissima eius perfectiō & gloria sup̄ dēs sanctos: quia ipsa post solem iustitiae Christum, prima est stella, & omnibus clarior, quæ in hoc mari magno & spaciose, in quo sunt reptilia: quorum non est numerus, necessario est super dēs alias eleuata: mitans est meritis, & illustrans Bern. hom. 2. exemplis: meritis super dēs, & orōnū suffragis, supra Missus. adiuuat labentes: & exemplis vitæ perfectissimæ dirigit deuiantes. Vnde Ecclesia canit; Cū ius vita gloriosam huc dedit seculo. Hanc suā ipsius excellentissimā perfectionē aperuit ipsa virgo benedicta ita suo Cantico, cum dixit Magnificat anima mea dñm, etcet. Quia fecit mihi magna qui potens est. Magna autem mihi fecit. B quam matrem nō tñ suam, sed totius seculi exhibuit, & talera fecit, ut tangat ad magnam dei & humanum mediaticem recurrerent vniuersit. De ista maris stella, illuminata a deo & illuminatrix eccl̄ nostra sic dicit Bern. Ipsam sequens, non dē uias: ipsam rogans, nō desperas: ipsa tenente, nō corrui: ipsa te protegente non metuis: ipsa dūce, non fatigaris: ipsa propitia, peruenis: & sic in te experieris q̄ merito dictum sit, & nomine virginis Maria. i. maris stellæ. & Secundo (vnde magis apparet q̄ nomen eius sit oleum effusum) Maria interpretat dominā. Primo, quia cum sit mater eius qui omniū dñs est, iuxta illud Psal. 23. Dñi est terra & plenitudo eius, etcet. Et illud He ster. 1. Dñe domine rex omnipotēs in ditione tua cuncta sunt posita, & non est qui tuæ possit resistere voluntati, si decreueris salutare Israēl. Tu fecisti cœlū & terram, & quicquid cœli ambitu cōtinetur, dñs vniuersorum es, etcet. Ipsa etiā omnium domina credi debet. Vnde ecclesia de ea dicit; Regina cœli, porta paradisi, dñs mundi pura. Secundo, dī domina, quia sicut deus in eo q̄ bonis nostris non egit, dī dñs noster, iuxta illud Psal. 30. Dixi dñs, deus meus es tu, quia bonorū meorū nō egis: ita illū nō egit nostris bonis, cum bonis omnibus sit plena, ut diceatur inferius. Tertio, ideo dī domina, quia nō solam mater est dñi omnium, & honorū nostros rū nō egit, sed quia tanq; domina, & totius mundi regina, bona plūtina nobis imperat, & largitur: & sicut in Psal. dieit Propheta Psal. 2. Domini regit me, & mihi decessit ita & de hac virginē benedicta confidete possimūs; quia si sub ipsius domino, & protectione manebimus, nihil nobis deesse poterit: quia nō solum in ecclesia viatorum, sed & in illa triumphanti, gratia filii, & meritorum suorū abundantia, maxima retinet potestatem: sicut illud Eccl. 24. Et in Ierusalem potestas mea: i. in Ecclesia, quæ est uisio pacis. & Tertio, interpretat virgo Maria, amarū mare, ex qua interpretatione patet, q̄ non men eius sit oleum effusum. Ad cuius intelligentiam est notandum; q̄ triplex est amaritudo. Prima est amaritudo peccati. Secunda: austritatis & terroris. Tertia est amaritudo pénitentialis: & luctus. Primum amaritudo est peccati & que cōsistit radix

Serm. Signum magnum apparet.

radix omnium amaritudinum, amaritudo amarissima dicitur. De hac amaritudine dicitur Ier. ii. Scito, et vide, quoniam marum est reliquie dampnum, post peccata scilicet ambulando. Et Eccl. 3. Melior est mors, quam vita amara. i. vivere in peccatis. Et ista amaritudo non debet intelligi in beata Virgine, cum deo interpretatur mare amarum: quia maris, i. peccati amaritudo in ipsa non fuit, ut supra diximus. Vnde Augustinus in lib. de natura & gratia, ait: Cum de peccatis agitur, de sancta virgine Maria nullam prorsus volo habere quoniam. Secunda amaritudo est austritatis & terroris, de qua amaritudine dicit Apostolus Col. 3. Viri diligite uxores vestras, & nolite amari esse ad illas. Hec amaritudo non est in virgine benedicta, ut ipsa respicit viatores, licet in ea sit, ut respicit demones. Vnde de ea possumus intelligere illud Cantus eorum. 4. Pulchra ut Luna, scilicet, viatoribus, ratione dulcediniis: electa ut Sol, scilicet, comprehensibilibus, ratione etiam dulcediniis: terribilis ut castrorum acies ordinata, scilicet, demonibus, ratione horroris, & terribilis aspectus. Vnde Bernardus declarans quod in ea talis amaritudo non inveniatur respectu viatorum, sic dicit: Nihil in ea austerum, nihil terribile, tota suavis est, omnibus offensibus lac & lanam. Tertia dicitur amaritudo penitentiae & luctus: de qua Proverbii 14. Cor. quod cognovit amaritudinem animae suae, in gaudio eius non misceretur alienus. Hanc amaritudinem habuit glorioissima Virgo, & propter istam, interpretata est amarum mare. Triplex autem penitentia & luctus amaritudo in ea fuit, propter quam effusum est nomen Mariæ in nobis. Fuit nam amara afflictione propria: amarior compassione aliena: amarissima propter mortem filii sui domini Iesu Christi. Primo fuit amara afflictione propria, quia & si caruerit omni peccato actuali, & anque nasceretur fuit ab originali sanctificata, non tamen caruit penitentibus corporalibus, & mentis, quibus natura humana propter originale peccatum subdita fuit: ut fame, siti, frigore, fatigatione, & morte. Possumus etiam addere quod his penitentibus non contenta, adhuc corpus suum sanctissimum, & sicut nullo spiritui repugnaret, tamen oronibus, ieiuniis, laboribus, vigilias, & multiplicibus disciplinis castigauit, & voluntaria paupertate, luctu, & abstinentiis, attenuauit. Vnde de ea possumus expone te illud Cantus. 3. Quae est ista quae ascendit super desertum sicut virgula fumi, ex aromatibus myrræ, & thuris, & universi pulueris pigmentarii? Vbi primo commendatur virgo Maria, ab ascensione rerum mundanarum contemplatione & affectu, ad contemplationem rerum celestium, cum deo: Quae est ista quae ascendit? Secundo commendatur a loco ascensus cum subdit, Per desertum: Cum nam laudabile sit qualitercumque ascendere, laudabilius est ascendere per desertum, vbi sunt spiritus, & alia impedientia. Vnde summa laudis est bene conuersari, ut fecit haec beatissima virgo, in medio nationis prauorum, plurimas spinarum.

A corporalium, & mentis, pernasitatum pectus calcans. Tertio commendatur quantum ad agilitatem ascendendi, cum additur: sicut virgula fumi. Dicit enim virgo Maria virgula fumi, quia licet fuerit nigra, & obscura amaritudine propriæ afflictionis, erat tamen agilis, & erecta ad diuinam. Quarto notatur quod amara fuerit ex penitentibus voluntate susceptis, ad carnis mortificationem, cum dicit: Ex Aromaticis mirræ. Vbi cum mirra amara sit, & significet carnis mortificationem, designatur quod fumus, cui assimilatur virgo Maria, surgit ex aromaticis mirræ, quia deo placere quæsivit cum carnis mortificatione. Gal. 5. Qui Christi sunt: carnem suam crucifixunt cum virtutis, & concupiscentiis. Quinto & ultimo, laudatur a plenitudine virtutum, quae significant in eo quod subdit, Et thuris, & universi pulueris pigmentarii. Secundo fuit amarior compassione aliena, & hoc triplici causa. Primo propter dilationem processus, causam ceteram humanæ generationis in se suscipiens: vnde cum aliis deum timentibus, & experimentantibus redemptions Israel, dicebat, Mitte dominum quem missurus es. Exodi. 4. Hinc Bernardus ad virginem, super Missus est, ait: Hoc est quod Hom. 4. quereras, quod gemebas, quod diebus & noctibus orando suspirabas. Secundo amarior fuit post filii sui ascensionem, propter exceptionem populi sui: vnde cunctorum qui excepti erant, salutis auida, poterat dicere illud Apostoli, Rom. 9. Tristitia mihi est magna, & dolor continuus cor domino. Optabam. n. ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei per carnem, qui sunt Israelites. Quod tam verius & rationabilius, potest intelligi de benedicta virginem, quam de Apostolo Paulo intelligatur, quanto magis ipsa charitate ardebat, & compassionis tenetatur amaritudinem. Tertio fuit amarior ex tribulatione, & persecutiōe Apostolorum, & aliorum sanctorum: & ex hac compassionis amaritudine, illis auxilium impetrabat a filio, & largiebatur eis. Et sicut Apostolus 1. Cor. 9. dicit: Omnibus omnia factus ut oves ficerem saluos: sic virgo sanctissima ex amaritudine compassionis omnibus misericordiam implorabat, omnibus offerre non cessabat auxilium suum. Quartus & ultimus fuit amarissima propter mortem filii sui domini nostri Iesu Christi, factum quod in Evangelio legitur, Ioā. 19. Stabat autem iuxta crucem Iesu mater eius, & doloribus plena, & omni amaritudine. Et ista est sententia ecclesiæ catholicæ dicentis: Stabat Mater dolorosa iuxta crucem lacrymosa, dum perideret filius. Vbi ad impletam fuit prophetia Simeonis Iesu dicentis, Luc. 2. Tuam ipsum animam, penetrabit gladius, scilicet, doloris, & afflictionis. Et sic patet quod hoc nomen Maria rationabilitate dicitur oleum effusum, propter largam effusionem beneficiorum dei, quae in nomine Mariæ donantur nobis, ut declarauimus in triplici ipsius dominis interpretatione. Dubitaret forte aliquis, ad maiorem declarationem falutationis angelicæ, quare

illud nomen, qđ Angelus in sua salutatione tacuit, dicendo, Ave gratia plena, Ecclesia interposuit dicens: Ave Maria, gratia plena, &c. Descendū qđ sicut Angelus non errauit (nō n. errare pñt qui in gratia per lumen gloriæ sunt confirmati) racendo ppterū virginis nomen: ita neq; peccat ecclesia, quæ (vt dñ. 1. T. 3.) coluna est, & firmamentū veritatis, proprio nomine Virginem benedictam salutando. Sed & angelus rōnabiliter nomen ipsius tacuit, & ecclesia rōnabili expressit. Ratio aut, quare Angelus tacuit nōmē virginis proprium, de facili pōt patet. Nam consuevit deus qñ nouum aliqd mysterium vult implere, & alicuius personæ statū mutare, & illam in statu eminentiori cōstituere, ipsius nōmē mutare, vt ex mutatione nominis, mutatione status intelligeret. Sic n. fecit cum Abram, ham voluit constituere patrem multarum gentium, illi nōmē mutauit, vt legitur Gen. 17. Nō ultra vocabitur nōmē tuum Abram, sed Abram appellaberis, quia patrem multarū gentiū constitui te. Sic fecit cum Petro, qñ eum voluit principem Apostolorū, & totius ecclesiæ catholice facere caput, iuxta illud Ioan. 1. Tu ex Simon filius Iohāna, & vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus. Ita & religiosi ad religionis statum accedentes, sibi nomina mutant, vt ex novo nomine admoneantur in novo illo & eminentissimo statu, nouam & celibem duçere vitam. Angelus ergo proprium nōmē ideo tacuit, & eam nouo nomine salutavit, yidelicer, gratia plena, vt per mutationē nominis, mutationē status illi significaret, & eminentiā. Qd. n. dñ (Gratia plena) nomen est dignitatis, & ppterū nominis Mariæ circulatio, ab Angelo expressum, & à deo pp nouitatem status, virginī semper benedictę impositū: iuxta illud Isaiæ. 6. 2. Vocabitur tibi nomen nouū, qđ os domini nominavimus. Ratio vero pp quam ecclesia ad nouum nōmen, addidit (Maria) & ipsum propriū nomen expressit; etiam de facili patet, si considerent diligenter quæ supra diximus. Dicimus n. inter cetera multa, duo quæ ad propositum faciunt. Primo diximus qđ Maria ut domina, & stella maris nobis est data, vt gratiæ ipsius plenitudo, suppleat in nobis. culpe defecta, & à miseria humi mundi nos ducat ad vitam. Secundo diximus qđ Gratia plena, vt in sequentibus clarius dicet, nomen est dignitatis: pp quod denotatur excellētia, & abundantia gratiæ in hac virgine. Ecclesia ergo ideo ad nouum nomen, addidit non men proprium, vt non solum per nōmen nouū, scilicet (Gratia plena) sanctissimæ illius virginis dignitatem recolamus, sed etiam vt per proprium suum ipsius nōmen eam inclinemus ad subueniendum nobis in necessitatibus nostris. Deinde cum dicit,

Gratia plena. Reuertitur ad primam partem salutationis angelicæ, in qua, postq; Angelus virginem salutavit illam cōmendando per amotio-

A tionem omnium imperfectionum, narrat ipfius priuilegia & grās, per quas facta est digna vt ab Angelis salutaretur, & honoraretur. Ad cuius evidentiam est notandum, qđ ex particulari dei priuilegio, per carnis nostræ assumptionē, tota natura humana, & oēs homines sunt quodammodo mirabiliter sublimati, ita vt post filii dei incarnationem, oēs Angeli se reputent cōseruos nostros, quia licet ante incarnationē permittentes angeli se adorate ab hominibus, vt patet in Dan. cap. 10. Qui cecidit in faciem suā, & adorauit angelum loquentem ei: post incarnationem tñ, hoc non est permisum. Nam vt legi in Apocalipſi. 19. et. 22. Ioānes hoc volens facere, est prohibitus ab Angelo dicente sibi: Vide ne feceris, conseruus n. tuus sum, & frātrū tuos rum. Hoc priuilegio & gratia singulatæ, virginē glorioſam salutat & cōmendat Angelus, illam tanq; dominā honorando, cūm dicit (Gratia plena) vbi tria facit. Primo illam cōmendat de plenitudine gratiæ in generali. Secundo, in specia li illam cōmendat qđ habeat deum secum. Terzo qđ inter mulieres sit specialit̄ à dñs bñdicta. Secunda ibi (Dñs secum) Tertia ibi (Benedicta tu in mulieribus). Dicit ergo, Gratia plena). i. ideo tibi reuerentiam facio, & te saluto, quia ob status tui mutationem, & pp illam sublimitatem, ad quam te dñs ordinavit vt sis mater filii eius, nouo hoc vocaris nomine, qđ os dñi nominavimus: & non solum vocaris, sed gratia es plena! Ad cuius intelligentiam primo est notandum: qđ Aeg. 2. secundum gratia tripliciter pōt accipi, aut cōr̄er, aut ptoꝝ fin. 26. prie, aut ppriūsime. Primo modo gratia cōr̄er sumpita, capitur pro omnibus quæ naturaliter creaturæ acceperunt à deo. Omnia n. quæ naturaliter à deo accepimus, cum per dei dilectionem (qua nos diligit, iuxta illud Sapientiæ. 11. Diligis omnia quæ sūt, & nihil odisti eorū quæ fecisti) acceperimus; & cuoi ea quæ per dilectionem dantur, gratis dentur, quædam gratiæ dici possunt. Et secundum istam intelligentiam non debent intelligi verba Angeli; quia tunc in nullo laudata esset, & honorata virgo Maria super alius creaturis, quæ omnes in naturalibus, valde bona sunt dictæ, secundum illud Gen. 1. Vidēt deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. s. quantum ad naturam. Secundo modo dñ gratia propriæ pro aliqua re naturæ nostræ dei beneficio superaddita, quæ cum sit super naturam nostram, à nobis per naturam acquiri non potest, vt sunt omnia bñficia gratiæ data. Vt verbi grā, qđ aliquis sciat statim log lingua extranea, præphetare, sapienter & sciencie loqui, miracula facere, etc. Quæ omnia nobis à deo gratiæ donantur, iuxta illud Apost. Rom. 12. Habentes donationes sūm grā quæ data est nobis differt: sive prophetiam, sive rōnem fidei, sive quæ docet in doctrina: sive ministerium in ministrando, etc. Et illud; 1. Cor. 12. Aliū quidem per spiritum datur sermo sapientiæ, alii sermo sciæ-

Aeg. de pñt orig. cap. vii.

tæ secundum eundem spūm, etcet. Hæc autē omnia operatur vnuſ atq; idem spūs, diuidens singulis prout vult. Neq; fm hāc ſententiā verba Angeli debent exponi, quia cum iſta grā naſture ſuperaddita, ſit cōis & bonis & malis, vt de prophetia, & de potestate eiiciendi dæmonia in euangelio ſecundū Mattheūm Chriſtus declarat, dicens, Multi dicent mihi in illa die, domine domine, nonne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo dæmonia eieciimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus? Et tunc cōſitebor illis, quia nunq; noui vos. Discedite a me omnes qui operamini iniquitatem. Neq; fuſ per impios cōmendare ab angelo beata virgo, neq; cōuincere ab illo rationabiliter fuſſet ſalutata, & honorata. Tertio, gratia dī ppriuſia mē, quæ non ſolum ſuperat noſtræ naturæ vires, & gratis à deo nobis donatur: ſed & dei noſ amicos conſtituit, & dī gratia gratum faciens. Et de iſta gratia dī in euangelio Ioā. 5. Lex per Moysēm data eſt, grā & veritas, per Ieſum Chriſtum facta eſt. Et Rom. 7. Quis me liberabit de corpore mortis huius? grā dei per Ieſum Chriſtum, etc. Et de iſta gratia intelligitur ab angelo virgo Maria laudata, & honorata. Fuit n. magna gratia q̄ ſine noſtris meritis, quæ nulla haſbere poteramus antequā eſſemus, nobis dederit dona naturalia. Maior fuit q̄ nobis dederit doña naturæ noſtræ ſuperaddita, quæ per naturam nō poſſumus adipisci. Sed illa eſt maxima gratia, quæ dei amicos, & deo gratos nos facit: & de hac maxima gratia loquēs angelus ad beatam virginem, dicit (Gratia plena) non naturæ libus tantum potentiis, & virtutibus, nō ſolum donis naturæ ſuperadditis, & gratis à deo tibi conſeffis quæ per naturam habere non poteras, diues es facta, ſed & gratia gratum faciente, per quam dei amica conſtituta es, plena inueniſti, ita vt de te illa vox ſponsi in Canticis cant. 4. intelligi poſſit, cum dī. Quām pulchra es amica mea, q̄ pulchra es. Vbi tria notantur quæ in virginē glorioſa cōmendauit angelus, cum dixit (gratia plena) & quæ ipla per gratiam fuerat conſecuta. Prima per gratiam cōſecuta fuit pulchritudinem internam, quæ intelligitur q̄n dicit ſponsus, Pulchra es. f. quantum ad interiora. Actorum. 1. 5. Fidei, fidei gratia, & charitatis feruore, purificans corda. Secundo per eandē gratiam, illam cōmendat angelus q̄ acceperit amicitiā dei, quod declarat ſpōſus cum ſubdit: Amica mea. Sapient. 7. Amicos dei, & prophetas cōſtituit. Ioan. 1. 5. Iam non dicam vos ſeruos, ſed amicos. Tertio cōmendatur de pulchritudine exteriori, quæ in sanctitate conſiſtit cōuerſationis, quam cōuerſationis sanctitatem donat nobis deus per ſuam gratiam. 2. Cor. 1. In grā dei conuerſati ſumus in hoc mundo. Et hāc ipſius exteriorem pulchritudinem denotauit ſpōſus, cum ſubdidit, q̄ pulchra es amica mea. f. in sanctitate viæ, & in puritate, & ſeconditate exte-

A næ conuerſationis. Notandum ſecundo q̄ gra‐
tia cum nobis det eſſe & viuere ſpūaliter, iuxta illud Apoſtoli. 1. Cor. 1. 5. Gratia dei ſum id qđ ſum: & eſſe respiciat eſſentiam, fm ſententiā Au‐
gustini, ſicut poſſe respicit potentiam: rōnabiliter ponitur tanq; in ſubiecto principali in eſſen‐
tia animæ, deinde per redundantiam recipit in
potentius & in toto corpoře: & Deus, ſicut pri‐
us in creatione creauit naturam, & eſſentias re‐
rum, deinde potentias, virtutes, & accidentia ea‐
rum: ſic in recreatione quæ fit per beneficium grā‐
gratum facientis, prius perficit eſſentia animæ p̄
gratiam, deinde perficit potentias eius. Ratio‐
nabiliter ergo diximus q̄ in verbis angeli quan‐
do'ait (Gratia plena) primo intelligitur interior
pulchritudo quam accepit virgo benedicta per
recreationē animæ: deinde intelligitur amica fa‐
cta, & pulchra etiā in exterioribus: quia ad eſſe ſpūale, ſequitur amicitia dei, & ex ſpūalis gratię
redundantia, non ſolum ſequitur q̄ perficiant
potentiae, ſed etiā q̄ perfectas exerceant operatio‐
nes ſuas: vñ apparet etiā exterior pulchritudo.
Notandum tertio: q̄ angelus non ſimpliter dixit
in Maria gratiam inueniri, ſed (Gratia plena)
quia in ea omnis gratię plenitudo inueniebat.
Vnde non ſolum fuit plena grā quantum ad ani‐
mam, quia omne peccatum vitavit ex toto cor‐
de, iuxta illud. Cant. 4. Tota pulchra es amica
mea, & macula non eſt in te; & virtutes oēs ha‐
buit: Non ſolum fuit gratia plena quantum ad
corpus, pp redundantiam animæ, quia ex fiduci
redundantia, quā in corde habuit, fm illud Matt.
1. Inuenia eſt in vtero hñs de ſpūsancto: Neq;
ſolū dicta eſt gratia plena per refuſionem gra‐
tia in oēs homines, iuxta illud Cant. 4. Mille
clyppei p̄dēnt ex ea: omnis armatura fortium:
quia eius glorioſe virginis auxiliis & gratiis, mu‐
niunt tanq; ſub tutiſſimis clyppeis oēs homineſ::
& in ipſa eſt omnis armatura fortium, & ab ipſa
ſuſcipiunt oēs. Et fm hanc eandem ſententiam
dicitur de ea Eccl. 24. In me omnis ſpes viæ, &
virtutis. Sed triplex in ea inueniunt excellentiſſi‐
ma grā plenitudo, vt omnis talis plenitudo ſit
in anima, omnis talis redundant in corpus, & re‐
fundatur in oēs homines, ſi obicem nō poſit
contraria dispositionis, & Primo igitur dī gra‐
tia plena, non particulariter, ſed vniuersaliter:
quia ceteris sanctis, & etiā ipſis angelis nō omnes
gratię datarunt ſunt, iuxta illud Apoſtoli. 1. Cor.
1. 2. dicentis, q̄ vnuſ atq; idem ſpū ſuiderit ſingu‐
la ſingulis prout vult: & nō dicit q̄ ſuiderat om‐
nia omnibus. Maria autem dī gratia plena, quia
ei ſunt datarunt omnes gratię, fm illud Eccl. 24. In
me omnis gratia viæ & veritatis. Et hāc eſt ſen‐
tentia Hieronymi, in ſermone cui eſt principiū,
Cogit. Dicit. n. Bene Maria dī gratia plena,
quia ceteris qđem per partes datur, Mariæ ve‐
ro ſe ſimul inſudit gratię plenitudo. Et inſtra,
Nihil virtutis, nihil ſpeciositatis, nihil caſtitatis,
nihil candoris & gloriarum, quod ex ea non reſi‐

plendeat. Secundo dicitur gratia plena, quia ei data est gratia secundum totius subiecti capacitatem, non autem ad mensuram, ut datur ceteris ab ea. De aliis. n. dicitur Rom. 1. 2. Vnicuique diuinitus deus mensuram fidei. De hac autem benedicta virginie legitur Prover. vlt. Multae filiae congregauerunt sibi diuitias, tu sola supergressa es universitas. Nam ceterae habuerunt gratiarum gradum, ista autem habuit fontem gratiarum. Unde Augustinus in quodam sermone dicit: Quid dignius aut sanctius hac virginem in humani generis semine potuit exoriri, cuius nullus patriarchatus, nullus antiquorum sequentium patrum, nullus omnino hominum poterit comparari? Nec mirum si haec admirabilis virgo cunctorum celitudinem transcendit mortaliū, cum ipsa est excellat merita angelorum. Et Hieronymus. Et in patribus, & Prophetis, gratia fuisse creditur, tamen non eatenus pleha. In Maria vero totius gratiae quae in Christo est, plenitudo venit, quia aliter & aliter, ut dicemus. Tertio habuit plenitudinem gratiae, secundum perseverantiam, & confirmationem. Unde alii non habent hanc gratiam secundum confirmationem, ut de multis sanctorum patere potest, qui post receptionem gratiae pecauerunt: ad quos dicitur in Apoc. 2. Memor esto itaque unde excideris, & age penitentiam, & prima opera fac. Maria autem habuit gratiae confirmationem, quia nunquam peccauit, aut a gratia cadere posuit. Unde de ea potest intelligi illud Prover. 9. Sapientia edificauit sibi domum, etc. Vbi cum talis domus, quae est virgo Maria, domus diuini verbi, & sapientiae dei, dicatur suffulta septem columnis, in quibus intelligitur plenitudo donorum spiritus sancti, & omnium virtutum, patet quia non solum gratiae plenitudinem accepit, sed & eius confirmationem ut nunquam caderet. Hanc autem plenitudinem gratiae, universitatem non mensuratam, & confirmatam, intellexit spiritus sanctus cum in eius persona dixit, Eccl. 24. In plenitudine sanctorum detentio mea. Dubitaret forte aliquis quoniam ab Angelo salutetur & honoretur virgo Maria hoc priuilegio, quia ipsa per misericordiam & praeceptis omnibus sit gratia plena, cum hoc ipsum priuilegium de plerisque sanctis legatur in sacra scriptura. Legitur. n. de Christo, Io. i. De plenitudine eius nos omnes acceperimus. Præterea, Exodi. 3. 1. Dicit dominus ad Moysen, de Bezel filio Huri, Implevi eum spiritu dei. Item, de timore deum dicitur Eccl. 1. 5. Implevit eum dominus spiritu sapientiae. Præterea, ille Angelus qui dixit Marie: Gratia plena, dixerat de Ioanne ad Zachariam patrem suum, Luc. 1. Spes sancto replebitur adhuc ex vetero matris sue. Et de Apostolis omnibus dicitur Actorum. 2. Repleti sunt omnes spiritu sancto. Et de Stephano legitur Act. 6. Stephanus autem plenus gratia & fortitudine. Et denique scribitur Act. 9. quod Ananias dixit ad Saulum: Saule frater, dominus misit me ad te, ut videas, & implearis spiritu sancto. Rudeo, dicendum quod aliqui, ut breuiter & faciliter se expediant de proposita difficultate, dicunt,

A quod multi sancti acceperunt a deo plenitudinem gratiae, quemadmodum accepit beata virgo, inter quos illos dicunt hanc plenitudinem gratiae acceptisse, qui in sacra scriptura sunt nominati, & in hoc non est laudata & commendata beata Maria super illos quantum ad plenitudinem gratiae in se. Quod si consideretur modus, & tempus in quo ei collata est ista gratiae plenitudo, merito super omnes sanctos, & est Angelos, est laudata tanquam de priuilegio singulari. Primo quantum ad modum, sola haec benedicta virgo habuit gratiae plenitudinem, quia ad statum matris dei assumenda erat. Secundo quantum ad tempus, quia gratiae receptionis plenitudinem a primo instanti sue conceptionis. Ceterorum autem sanctorum, & si aliqui spiritus, & gratia plenae sunt dicti, quod habuerunt cum illa coepti, nullus tamen habuit gratiam, & diuinitatem in se corporaliter habitantem, neque a primo instanti sue conceptionis fuit sanctificatus. Sed isti sic dicentes licet aliquam veritatem dicant, non tamen vadunt ad intentionem verborum Angelorum, neque eas laudes tribuit virginis sacratissime, quae in novo illo nomine tribuit ei Deus, & Angelus intellexit. Voluit. n. Angelus non solum eam commendare quod quantum ad modum & tempus receptionis gratiae ceteros sanctos superauit, sed etiam quod ipsam plenitudinem gratiae abundantiorē receperit, sine mensura, universalem, & omnino stabilem quantum ad animam, & quantum ad corpus, ut supra ex scriptura, & ex testimonio patrum declarauimus. Et secundum hunc modum exponendo, magis laudatur deus, & commendatur virgo Maria. Ut igitur eius laudes quantum possumus celebrare, aliter dicitur ad quoniam. Plenitudo. n. gratiae Aeg. in cap. 5. dicitur multis modis. Primo dicitur plenitudo sufficiens epist. ad Rom. 12. 3. 4. Tertio, dicitur plenitudo sufficientia, quia tanta esse intelligitur quia sufficiat ad salvacionem. Secundo, dicitur plenitudo redundantiae in aliis; quod intelligitur de his qui in aliquo officio Ecclesiae sunt constituti, & habent curam animarum, qui tunc dicuntur pleni gratia, quando tantam habent gratiam per quam salvare possunt, & per redundantiam gratiae possunt suum officium exercere, & sibi commissos ad salvacionem inducere. Tertio, dicitur plenitudo excellentiae, quod intelligitur quoniam aliquis non solum habet gratiam per quam possit salvare, & gratiam redundantiam, ut alios suae gratiae participes faciat, sed tantam habet, ut non sit capax maioris gratiae receptionis in tali statu. Quarto, est plenitudo causalis, & affluentiae, & est illa, per quam non solum quispiam excellit alios omnes, sed etiam est in omnibus aliis causans ipsam gratiam, & illam largiens. Quinto & ultimo, dicitur plenitudo excelens & eminentiae, quae sua immensitate neque declarari potest, neque sub ratione sua infinita a nobis intelligi. His prelibatis, & in hunc modum dispositis, singula adaptando ad ea que in obiectiōibus dicebantur, simul solvit quoniam, & responderetur ad obiecta. Prima plenitudo est communis omnibus iustis, & sanctis: quia sancti esse non possent, nisi tanta

tanta gratia replerentur, quae illis sufficeret ad salutem: & de tali plenitudine intelligitur illud Eccl. 15. Impleuit eum dñs spiritu sapientie, & intellectus: si tamen exponatur de omni timente Deum, ut litera videtur innuere. Similiter & de ista plenitudine intelligitur quod legitur de Tabita, Actoriū 9. q̄ erat plena bonis opibus, & eleemosynis. Secunda plenitudo est eorū q̄ in officio aliquo ecclesiastico sunt constituti: & de ista plenitudine intelliguntur quæ dicta sunt de Ioanne Baptista, Luc. 1. de Apost. Acto. 2. de Stephano, Actoriū 6. Et de Paulo, Actorum 9. De tertia plenitudine intelligitur verbum Angelii, quæ solius fuit virginis Mariæ, cuius plenitudo excellebat omnī purarum creaturarū plenitudinem, vt iam dictum est. Quarta plenitudo est Christi hominis, quem cum dederit Deus caput super omnē ecclesiam, vt dicit Paulus Eph. 1. tanquā caput decebat habere plenitudinem gratiæ, & illam causare, & influere in omnia membra. Et de hac plenitudine intelligitur quod habetur Iohann. 1. Vidimus gloriam eius, gloriam quasi vñigeniti à patre, plenū gratiæ, & veritatis. Et post aliqua additur. Et de plenitudine eius nos oēs accepimus gratiam p̄ gratia. Quinta est solius dei, cuius magnitudinis nō est finis, vt dñ in Psal. 144. Ex quo omnia, p̄ quē omnia, in quo omnia, vt dicit Apost. Rom. ii. Ex q̄bus patet q̄ licet scriptura in pluribus sanctis cōmenderet plenitudinem gratiæ, tñ plenitudo gratiæ excellētis iuxta totam capacitatē creaturæ in hoc mundo existentis, soli virginis bñdī et̄ conuenit, & ita recte in eius gloriam, & honorem, angelus illam super oēs sanctos exaltando, dixit in sua salutatione: Ave gratia plena. Secunda ibi cum dicit.

Dominus tecum. Postq̄ cōmendauit virginem gloriosam de plenitudine grāe in gñali, cōmēdat eam in speciali, non noua aliqua addendo, sed prius inclusa declarando. Et duo facit, scđm q̄ duplēcēt gratiam spālem in ea cōmendat. Primo cōmendat eam, quia dñm habeat secum. Secundo, q̄ sit benedicta in mulieribus. Dicit ergo: Dñs tecum. i. ideo te honoro, ideo tibi reuerentiam facio, quia cum sis gratia excellentissima plena, hæc tibi præcipua gratia data est, q̄a dominus est magis tecum, q̄ mecum, aut cum quacunq; alia creatura. Ad cuius intellectū est sciendum q̄ tota trinitas erat cum virgine bñdicta. Erat n. cum hac benedicta virgine, dñs pater, dñs filius, & dñs spiritus sanctus. Pater erat cū illa tanq; sponsus, cum qua matrimoniu per verba de p̄fensi cōtraxit, qñ illa respondit ad Angelum, & cor direxit in deum dicens: Luc. 1. Ecce ancilla dñi fiat mihi scđm verbum tuū. Filius erat, cum ea tanq; filius eius ex eius vtero nascitur, iuxta illud Angeli Luc. 1. Ideo quod nascitur ex te sanctum, vocabitur filius dei. Ultimo, spiritus sanctus erat cum illa tanq; in suo templo s̄m illud Luc. 1. Sp̄s sanctus superueniet in te,

A & virtus altissimi obumbrabit tibi. Et iuxta illud Ecclesiæ, Templū domini, sacrarium Sp̄s sancti. Vnde patet q̄ rationabiliter dixit Angelus ei. (Dñs tecum). i. magis tecum q̄ mecum, aut cū quacunq; alia creatura: quia nullius creaturæ, nec etiam angelorum est hoc priuilegium, vt sit sponsa patris, mater filii, & templum Sp̄s sancti operantis filii dei incar nationem. Heb. 2. Nusq; enim angelos apprehendit, sed semen Abrahæ apprehendit. Non. n. ex cuiuscq; mulieris vterro carnem assumens, sed ex hac sanctissima virgine tantū. Et ista est sententia Bernardi cum dicit: legimus in actibus Apostolorū Stephanum plenum gratia, & Apostolos plenos fuisse Sp̄s sancto: sed longe dissimiliter Maria. Alioquin, nec in illo habitauit plenitudo diuinitatis corporaliter, quemadmodum in Maria. Et infra: Nec tantum dñs filius tecum, quē carne tua insiduis, sed & dñs Spiritus sanctus de quo concipis: & dñs pater qui genuit quem concipis. Pater inq; tecum, quia filium suum facit tuū. Filius tecum, qui ad condendum in te mirabile factamentum miro modo, & sibi reserat genitale secretum, & tibi seruat virginalē signaculū. Sp̄s sanctus tecum, qui cum patre & filio tuum sanctificat vterum. Fuit autem dñs cum virgine tripli citer. Primo in corde & mente: secundo in opere: tertio in corpore. Primo q̄ in ea fuerit in corde & mente, habuit cōē cum omnibus iustis ut dicit Bern. Tertio q̄ eum habuit in ope, etiam fuit cōē cum omnibus sanctis, iuxta illud 1. Cor. 12. Idem vero deus qui operat omnia in omnibus. Secundo aut modo, q̄ eum habuerit in vtero corporaliter, qñ inuenta est in vterro habens de Spiritu sancto, vt dñ Matth. 1. a deo illi fuit speciale, vt merito sit ipsa sola ab angelo salutata, & vt mater dñi omnium Angelorum honorata: & ei solum est dictum: Dñs tecum. Vere priuilegium singulare, vt filius dei carnem sibi iungeret virginis, ac si de sua, virginis substâlia vnum Christum efficeret, vel potius vnum Christus fieret: qui & si nec totus deo, nec totus de virgine: totus tñ dei, & totus virginis esset: nec duo filii, sed vnum vtriusq; filius, & dei, & virginis. Ad maio rem tñ intelligētiam dictorū est adhuc sciendū, q̄ Deus dñ esse in creaturis quinq; modis. Primo p̄ præsentiam. Secundo per potentiam. Tertio per essentiam. Quarto per gratiam adoptionis. Quinto per gratiam vñionis. Primo, secundo, & tertio modis, dñ esse in omnibus rebus creatis, scđm illud Isa. 6. Plena est omnis terra gloria eius. Et illud Psal. 138. Si ascēdero in celum tu illuc es, si descendēdero in infernum ades, si sumpsero, etc. Quinto modo est in solo Christo, qui (secundū illud Apostoli Phil. 2.) Non rapinam arbitratus est esse se equalem deo, sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens, etc. Et illud Ioannis. 1. Verbum, i. illud de quo dixerat prius, Et deus erat verbum, Caro factum est, i. per gratiā vñios.

nis personalis deus in hōle habuit in vnitate suppositi. Quarto autem modo est in omnibus sanctis. Aduertendum tñ q̄ iste modus magnā suscipit latitudinē, & in hoc modo plures modi assignari p̄nt. Nam sicut non oēs sancti & iusti æqualiter deum cognoscunt, sed aliqui cognoscunt magis, aliqui vero minus: ita nō oēs illum æqualiter diligunt, sed quidā magis, & quidā diligunt minus. Et sicut nō oēs æqualiter cognoscunt & diligunt, ita non est in oībus æqualiter per grām adoptionis, licet oēs per adoptionē filii dei sumus, iuxta illud Pauli Gal. 4. Cū venit plenitudo t̄pis, misit Deus filium suū, etc. vt in adoptionē filiorum dei reciperemur. Nam (vt supra diximus) aliqui h̄nt deum secuto, & eius grām, q̄tū sufficiat ad salutem. Aliqui ēt q̄tū ad offm̄ sibi cōmissum exequēdum sufficiat, & non solū ad consequendā salutem. Et oīum istorū, aliqui magis & aliqui minus fm̄ gradus accidētales ipsius grāe. Hęc autē virgo benedicta grā plena est dicta, quia excellētissimā; habuit grā plenitudinem in corde, corpore, & opere: & dicta est habere dñm secum, nō solum per potentiam, presentiam, & essentiā, vt est in oībus creaturis: & nō solum per grām cognitionis & amoris. vt est in oībus sanctis, sed modo excellentissimo quo potuit dñs esse in pura creatura. s. per gratiæ plenitudinē in mente, & per assumptionē carnis in vētre; adeo vt rōnabilit̄ sit ei ab angelo singulē dictum: Dñs tecum. Deinde cum vltimo dicit. Benedicta tu in mulieribus. Declarat q̄ inter alias gratias quas accepit sanctissima virgo, accepit bñdi cōfessionē. Dicit ergo, Benedicta tu. i. benedictione dñi, qui tecum est, sanctificata, & oībus maledictionibus libera, & singulis plena benedictionibus inueniris. Ut autē hoc magis appareat, addit. In mulieribus, vt illam inter mulieres insuerit benedictam per remotionem omnis Vḡ primæ illius maledictionis quæ omnibus mulieribus data fuit, Gen. 3. Multiplicabo erūnas tuas & cōceptus tuos. In dolore paries filios, etc. A quibus fuit immunis virgo Maria per dñi bñdiccionē, vt in præcedentibus declarauimus. Merito ergo ab angelo dñ benedicta in mulieribus, quæ omnium mulierum sustulit maledictionē, ita vt non amplius ad pēnā remanserint prædentium peccatorū, sed ad exercitium, & ad augmentum meritorum. Pōt etiam addi q̄ cum Angelus dixit (Benedicta tu) non solum virginem intellexerit ab omnibus Vḡ, & maledictionibus liberā, sed ēt omnibus repletam benedictionibus. Quæ & si multæ sint ita vt à nobis enarrari nō possint: q̄tū tñ ad p̄ns sufficiat, triplicem accepit benedictionē à dño. Prima, fuit benedictio fecunditatis. Secunda, fuit ipsius fecunditatis amplificatio. Tertia, fuit benedictio honoris & laudis. Circa primā benedictionē est notandum, q̄ in sterilitate manentes erant maledictæ, iuxta illud, Maledicta sterilis in Israel: non quia p̄ctū esset sterilitas, sed quia erat opprobrium

A hominum, tanq̄ inutilis & infructuosa, vt Ber. dicit super Missus est. Ab isto autē opprobrio per benedictionē fecunditatis libera fuit virgo Maria sua integritate per dñi benedictionem in illa seruata, adeo vt pr̄ter, & supra oēm ordinem naturę, & virgo integerima esset, & m̄ fēcunda. Quod Sp̄u sanctus nobis per os beatæ Elizabeth ostēdit cum dixit, Et vnde hoc mihi vt veniat m̄ dñi mei ad me? Vbi in eo q̄ dñ master, benedictio intelligit̄ fecunditatis: in eo vero q̄ additur, Dñi mei. i. Saluatoris mundi, integritas intelligitur virginitatis: quia qđ in ea natum est de Sp̄u sancto est, Matt. 1. sine omni cōmixtione virili. Notandum ēt pro benedictione scđa, q̄ virgo glorioſa vnum solum genuit filiū natum dñm n̄m Iesum Xpm̄. Sed sicut Abram̄ ham patriarcha p̄ vnicum filium suū Isaac, & p̄ semen benedictum fructum, huius sanctissimæ virginis, non per naturalē gn̄ationem, sed fm̄ sp̄ūm dictus est p̄ multarum gentiū, iuxta illud Gen. 17. Nō amplius appellaberis Abram, sed Abram̄, vt sīs p̄ multarum gentium. Et scđm illud Apost. Gal. 3. Abram̄ dict̄ sunt promissiones, & semini eius, nō dicit in seminibus quasi in multis, sed semini tuo qđ est Xps. Et postea dicit, Quicunq̄ in Christo baptizati estis, Xpm̄ induit̄, etc. Si autē vos christi, ergo Abram̄ semen estis, fm̄ promissionem h̄rdes. Et cap. 4. Nos autē fratres fm̄ Isaac promissionis filii sumus. Sic ista gloriosissima virgo p̄ vnicum filium Iesum Christum, facta est m̄ omnium credentium, & ita benedictio fecunditatis fuit in ea amplificata, non fm̄ carnis propagationem, sed scđm spiritus gn̄ationem. Vnde de ea pōt cōgruentius simē intelligi illud Eccl. 24. Ego m̄ pulchre dilectionis, timoris, magnitudinis, & sanctæ speci. Propter tertium sciendum q̄ ista virgo glorioſissima licet pp̄ suas virtutes & excellētissima merita, laudata fuerit & honorata: tñ maximū genus honoris & laudis ab omnibus accipere meruit pp̄ filium Iesum Xpm̄: q̄a sicut dicit sapiens Prou. 10. et. 14. q̄ filius sapiens lætitiat patrem suum: sic nō incōgruē dicere possumus, q̄ Xps virginis filius (in quo sunt oēs thesauri sapientiæ & scientiæ dei reconditi vt dñ Col. 2.) eam lætia ficiuit per illam benedictionē copiosissimā quā mundo attulit, iuxta illud Psal. 45. Fluminis impetus lætitiat ciuitatem dei; vnde ex impetu fluminis nō solum accepit plenitudinē omniū gratiarum, sed ēt benedictionē honoris & laudis. Primo. n. laudauerunt eā & honorauerunt angelī, q̄a Angelorum genuit restauratōrē: iuxta illud Eph. 1. Instaurauit omnia in Christo que in celis, & que in terris sunt. Dñ. n. Deus in Christo instaurasse quæ in celis sunt. i. angelos (vt diximus sup̄ epistola ad Eph.) quia numerum cōdientium Angelorum ex hominibus restituit, et euacuatas sedes impleuit. Scđo laudauerunt, & laudant eam homines, quia hominum genuit Salvatorem fm̄ illud Lucæ. 19. Venit. n. filius hominis

hominis quaretere, & saluum facere, qd perierat. Notandum vltius q cum Abrahē pmissū fuerit q multiplicandum esset semen eius (dicēdo Gen. 1. 3.) Faciam semen tuum sicut puluerē terrarū, etc. & q in semine suo benedicētur erant oēs gentes, Gen. 2. 3.) innuebarit q oēs iste benedictiones in semine suo erant implendā. i. benedictio fecunditatis, benedictio amplificationis filiorū per fidem, & benedictio laudis & honoris: quæ oēs in benedicta virgine intelliguntur impletæ per Xpm, cum dicit ei angelus, Benedicta tu. Notandum vltimo q de Abrahā legit Gen. 1. 2. Benedic tibi, Quantum ad fecunditatem, & fecunditatis ampliationē: quia multiplicabo semen tuū, & faciam te in gentem magnā, & eris benedictus. i. laudatus & honoratus ab aliis. Benedic meq benedicētibus tib⁹ etc. Vbi pater q benedictionum Abrahā pñt esse particeps qui ei benedicunt: qui autē illi maledicunt maledicunt. Ita & de hac benedicta virgine est tenendum, q qui illam blasphemauerit, & ei maledixerit, erit maledictus a filio: qui autē benedixit illi, benedicetur p filium suum, & accipies salutem æternam, fm illud qd in persona eius dī Eccl. 24. Qui elucidant me. i. qui me laudat, me honorat, & benedicunt, vitam æternā habebunt. Ut ergo benedictionū sanctissimæ virginis possimus esse participes, & in vita æterna regnare cum illa, non cessemus quotidie cū Angelō eam laudare, dicentes: Benedicta tu in mulieribus.

Benedictus fructus ventri tui. Ista est pars tenia principalis Angelicæ salutationis, quam in honorem & cōmendationem virginis benedictæ addidit beata Elizabeth, vt in principio diximus. In qua, postq angelus salutauit gloriosam virginem, nouo nomine, & pluribus priuilegiis illā cōmendando, & hoc quantum ad primam partem: & ecclesia illam salutauit & implorauit in auxilium suum nomine proprio, & hoc quantum ad partem secundā illam honorat & laudat Eli zabeth ex magnitudine fructus vētris sui, dicēs: Benedictus fructus vētris tuis. ideo ab Angelo bñdicta es appellata in mulieribus, quia est bñdictus fructus ventris tuis: nō quia tu benedicta, ideo benedictus fructus ventris tui, sed ideo tu benedicta, qd benedictus est fructus ventris tui, qd prouenit te in benedictionibus dulcedinis. Notandum est autē q Spōllandus per os beatæ Elizabeth, non dixit, Bñdictus fructus ventris tui, aut in mulieribus, aut in hominibus, aut in Angelis: sicut de beata virgine dixerat Angelus: Benedicta tu in mulieribus: vt nō in cōparatio ne hominum & angelorū benedictus intelligeretur, quemadmodum in cōparatione talū benedicta est appellata sanctissima virgo. Sed dictum est simpt, Benedictus fructus ventris tui, vt & simpt & absolute benedictus intelligeret, & sine alicuius cōparatione in infinitum benedictus appareret. Iuxta illud Apost. Rom. 9.

A Qui est super omnia deus benedictus in secula. Notandum secundo, qd eti multæ possint assūgnari rōnes, quare iste fructus virginis dictus sit benedictus, triplex tñ ad præsens assignabitur ratio. Prima ratio est, quia nobis portauit verā dei similitudinem, quæ ante per peccatum fuerat in hominibus obscurata. i. Ioan. 3. cū appaseruerit, similes ei erimus. Secunda ratio, quia verā nobis largitus est pulchritudinē, cum ansa per feditatem peccati facti essemus immundi oēs. Vnde ipse, qui speciosus est forma præ filii hominum, dixit Pet̄ro, Ioan. 1. 3. Si non lar uero te non habebis partem meū. Et Paulus de eo dicit Eph. 5. Scipsum traddidit pro ea, i. p ecclesia, vt illam sanctificaret, mundans eam la uacro aquæ in verbo vite: vt exhiberet ipse suis gloriosam ecclesiam, non hñtem maculā, ause rugam, aut aliquid hñmōi: sed vt sit sancta, & immaculata. Quod initiatue cōtingit iustis in hac vita: completive autē erit in patria. Tertia causa est, quia oēm attulit suavitatem, & salutem. Ioā. 6. Qui manducat meam carnē, habet vitā æternā. Fructus aurēm Euæ primæ matris omnium nostrum rōnabiliter non est dictus benedictus fructus, sed fructus scientiæ malitiae: quia per scientiam practicata fecit nos scire, & experiri omnia contraria his quæ accepimus per Christum benedictum fructum. Primo fecit nos dissimiles deo, & non solum de corporali paradiſo eiecti fuimus, sed (iuxta illud Luc. 1. 5) Per regre profectus est in regionem longinquā & nos in valle dissimilitudinis ambulantes, recessimus a deo saltuari nostro. Secundo per fructum Euæ facti sumus turpes, non solum quia nudos nos cognovimus, sed etiam quia cecidimus in feditatem peccati, ut vt unū sit quod dicit Job. 1. 5. Ecce Luna non splendet, & Stellæ non sunt mundæ in conspectu dei. Quanto magis homo putredo et filius hominis, vermis. Et illud Isaïe. 64. Et facti sumus ut immundi oēs nos, & quasi pauperes mestruat, vniuersæ iustitiae nostræ. Tertio, ex hoc fructu amaritudinem suscepimus dolorem, & mortem, fm qd illis fuerat dictum Gen. 2. In quacunq die comederas, morte morieris. etc. Vel possumus aliter dicere, qd ideo dictus est benedictus, primo, quia benedictus fuit in se a patre celesti gratiis omnibus plenus, fm qd dī. Ioan. 1. Vidimus gloriam eius gloriam quasi virginis a patre, plenum gratiarum, & veritatis. Eo in tantum fuit benedictus, & gratias, & benedictionibus plenus, vt in illo posuerit deus benedictiones omnium nostrū. Vnde Paulus Eph. 1. Benedictus deus & pater domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spirituali in cœlestibus in Christo. Secundo, qd benedictiones nostræ, quas in ipso posuit p̄, ad nos portauit, fm qd Abrahē promissum fuerat, Gen. 2. 3. In semine tuo benedicētur omnes gentes. Et ideo hic benedictus fructus, voluit maledictus reputari, & in cruce pendere, vt be-

C

nedictionem nobis donaret, & liberaret a mai-
ledictione iuxta illud Gal. 3. Christus nos rede-
mit de maledicto legis factus pro nobis maledi-
ctum. i. fustinuit supplicium pro nostris peccau-
tis, quod supplicium ideo de maledictum, quia
scriptum est: Deut. 21. Maledictus omnis qui
pendet in ligno. Pena n. quā pro nobis est passa
fus, venit ex maledictione. Et ita pro nobis fas-
cetus est maledictus, vt. Apostolus addit. ut nos a
maledictione liberaret, & benedictionē Abra-
ham i. illam quā dictum est, Gen. 22. In semine
tuo benediceo, oēs gentes: accipiantur per fa-
dem. Tertio dictus est benedictus, quia cum no-
bis per dei benedictionem mereuerit regnum cœ-
lorum, tanquā a dōno benedictos quōd id vobis
erat ad possessionem illius Regni; Matt. 25. Ve-
nire benedicti patris mei ad possidendum para-
tum vobis regnum a constitutione mundi. Et tū
die Iudicii ad illam eternam benedictionem &
perpetuam gloriam oēs assumer. Ad plaridem
tū intelligensiam dictorū, vt scimus quomodo
huius fructus benedicti benedictionē habere pos-
simus, est notandum, qđ explicitē in eūtīmū ma-
ledictionē dei. Primo per incredulitatem Chri-
sti verbum nō audiendo, & illi non assentiendo;
Deut. 18. Qui autem verba eius i. Christi, qui
loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego
vltor existam. Et Marc. 16. Qui non crediderit
cōdemnabitur. Secundo per silentium a laude, &
confessione; Gen. 12. Maledicā maledicentibus
tibi. Et Matt. 10. Qui negauerit me coram homi-
nibus, negabo & ego eum coram p̄te meo
qui in celis est. Tertio, incurritus in maledic-
tionē dei ppter cessationē a bonis operibus;
Deut. 28. Si audire nolueris vocēm dñi dei tui,
vt custodias & facias omnīa mandata eius & cœ-
risonias quas ego p̄ceptio tibi hodie, venient
super te omnes maledictiones istae, etc. Et cap.
27. Maledictus omnis qui non permanet in ser-
monibus legis huius, nec eos opere perficit, &
dicet omnis populus. Amen. Evidetur tripliciter
incurritus in maledictionē dei ut iam decla-
ravimus, ita & tribus modis possumus huius fru-
ctus benedicti benedictionem accipere. Primo
per fidem. Gal. 3. Qui ex fide sunt, benedicentur
cum fidei Abraham. Et post aliqua: Conclusa
scriptura omnia sub peccato, vt promissio ex fide
Iesu Christi daretur credentibus. Secundo p̄
confessionē & laudem. Gen. 12. Benedicā
benedicentibus tibi; qui benedixerit tibi, erit ille
benedictus. Matt. 10. Qui confitebitur me cora-
ram hominibus, confitebor & ego eum coram
patre meo qui est in celis. Tertio per opera bo-
na, obseruando p̄ceptia. Ioan. 13. Beati eritis
si feceritis ea. Et Matt. 25. Benedictos, & haere-
des benedictionis ad possidendum regnum appelle-
bat eos qui bona egerunt, dicendo: Venite be-
dicti patris mei ad possidendum paratum vobis
regnum a constitutione mundi, quia exurui, &
dedisti mihi māducare: stiui, & dedisti mihi bi-

A bere, etc. Hic est ille fructus cui benedixit pa-
ter, Prouer. 10. Benedictio domini super caput
iusti. Eph. 1. Benedicetus deus & pater domini
nostrī Iesu Christi qui Benedixit nos in omni
benedictione spāli in celestibus ih. Christo, etc.;
Hil benedixerunt Angelii; Apoc. x. Benedictio
& claritas & sapientia & gratiarum actio, ho-
nor, virtus, & fortitudo deo nostro in secula sa-
culorum, Amen. Benedixit Simeon: Luc. 2. Be-
nedixit deū Simeon, & dixit, Nūc dimittis seruū
tuum domine, etc. Benedixerunt populi: Ioan.
3. Benedictus qui venit in nomine domini. Ig-
tur ut benedictionē eius accipiatur, nos illū
quod benedicatus, de quo ecclesia canit, qđ sol-
uens maledictionem dedit benedictionē, & con-
fundens mortem donauit nobis vitam sempiterno-
nam. Hac autē omnia quae exposuitus in lau-
dē benedicti fructus sanctissimæ virginis, in vir-
ginis cōmendationem debent intelligi; qđ bea-
ta Elizabeth intelligere ostendit, cum non solum
& simili dixerit Benedictus fructus, sed ipsam
virginem exaltādo addidit: Ventrī tui. In hoc
enī maxime cōmendatur Maria, qđ nouā na-
rem, neqđ equalē, sed in infinitum, se ipsa mei-
liorem genuit filium: a eius benedictionis abun-
dantia, super omnes creaturas benedictionibus
est repleta. Ad honorem igitur filii, & ad cōmē-
dationem matris, cum beata Elizabeth quotidie
debemus dicere: Benedictus fructus ventris tui.
IBS VS. Ista est quarta, & ultima pars Angelis
cōf salutationis, quam addidit Ecclesia: in qua,
postqđ Angelus virginem nouo nomine saluta-
uit quoad primam partem, & Ecclesia salutavit
illam nomine proprio quo ad partem secundā,
& Elizabeth eam cōmendauit per benedictum
fructum ventris sui quoad partem tertiam ecclē-
sia catholica illam tanqđ reginam, aduocatam, de
mediatrix nostram apud Deum, inuocat in
auxilium nostrum. Et duo facit, quia primo spe-
cificat proprium nomen fructus benedicti, ven-
tris virginis Mariæ. Secundo ipsum virginem im-
plorat in auxilium. Secunda ibi sancta Maria.)
Dicit ergo, I B S V S. i. merito v̄ beata Eliza-
beth, fructus ventris tui sanctissimæ virginis,
dictus est benedictus: quia talis fructus est Iesus,
per quem oēs & benedicimur, & saluamur. Ad
cuius intellectum est notandum, qđ benedictus
fructus Mariæ virginis voluit proprio nomine
dici; I B S V S, vt nobis non solum innotesceret
ipsum esse fructum benedictum, sed etiam vt ex
intelligentia ipsius cognosceremus de suo no-
mine verum esse quod legitur Cant. 1. Oleum
est tuum nomen tuum: propter multa beneficia
quaē a deo in benedicto hoc nomine concedit
tur hominibus. Quę nobis facile patere potes-
runt, si oleum v̄sum, cui hoc sanctissimū nomē cō-
paratur, cōsideremus. Oleo, n. & si pp multa, spe-
cialiter tū ppter tria, vii cōsueuimus. Primo, cā
voluptatis & deliciarum. Scđo, & ad cōfirmāda
corporis mēbra, & ad vires recuperandas. Ter-
cio, ad

tio, ad medēda vulnera. Primo igit̄ vtimur oleo A cā voluptatis & deliriari, vt corpora sic inun-
ca habeant maiorē grām, s̄m q̄ legitur de Ius-
dīc̄tū. Et in Psal. 10. vnxit se myrto optimo. i. vnguēto myrti, vt ma-
iorem haberet grām ad capiendū illum in oculis. Et in Psal. dī, vt exhibaret faciem in oleo. Et
Psal. 44. Vnxit te deus deus tuus oleo lētisaz. Se-
cūdo vtimur oleo ad cōfirmandas vires corpo-
ris, & recuperandas, vt in athletis est manifestū,
qui anteq̄ p̄fidentur, inunguntur, vt robustio-
res euadant & firmiores: & post certamē, vngu-
tur iterum ad vires lassas restituendas. De virtū
confirmatione legit̄ in Psal. 108. Caro mea im-
mutata est. i. deteriorata, pp oleum. i. pp defectū
olei, quia multo tpe non sum vinctus ad corpo-
ris confirmationem. De uirū autē restauratione
legit̄. 2. Par. 18. de habitatoribus Samariæ, qui
ex ludęa captiui ducti fuerant, q̄ cum vestissent
eos, & refecissent cibo ac potu, vnxissentq; pp la-
borem, & adhibuerent eis curam; quicāq; am-
bulare non poterant, & erant in abecillo corpo-
re, imposuerūt eos iumentis, etc. Tertio, vtmur
ad medēda vulnera: iuxta illud Isaiae. 1. Vul-
nus, & liuor, & plaga tumens nō est circumliga-
ta, nec curata medicamine, nec fota oleo. Et Luc.
10. Samaritanus aut̄ infudit invulnera eius oleū
& viuū. Iuxta hunc triplicē olei vsum, triplicem
nominiis benedicti Iesu fructum, & effectū pos-
sumus declarare. Primo quia nos lētificat. Scđo
quia corroborat & restaurat. Tertio & ultimo,
medetur, & sanat. Primo ergo lētificat, s̄m illud
Angeli Luc. 2. Ecce. n. euāgelizo vobis gaudiū
magnum qđ erit omni populo: & cām gaudiū
sphdēs dicit. Quia natus est vobis hodie Salua-
tor, qui est Christus dñs. Ipse. n. lētificat iuuen-
tutem n̄am, vt legitur Psal. 42. Vnde et dī cō-
formiter in euāgeliō: Ioā. 20. Gaudiū sunt disci-
puli, viso dño. Secundo corroborat & restau-
rat: vnde de apostolis legitur, quia in hoc nomi-
ne corroborati, omnia superabant aduersa, iux-
ta illud Mar. 16. In nomine meo dæmonia eis
cident, etc. Et de omnibus qui vires amiserant, &
postea a domino sunt sanati, dici p̄t q̄ in hoc
nomine restaurati fuerunt, s̄m illud Petri, Act.
3. In nomine Iesu Christi Nazareni surge &
ambula: & apprehensa manu eius dextera, alle-
quuit eum, & protinus consolidatæ sunt bases
eius, & plantæ. Tertio medetur, & sanat: & ideo
dictus est Iesus. i. saluator, quia nos saluat. Vnde
Matth. 1. Vocabis nomen eius Iesum. Ipse. n.
Saluum faciet populum suum à peccatis eorū.
Luc. 19. Venit. n. filius hominis quædere & sal-
uūm facere quod perierat. Actorum. 4. Nō est
aliud nōmē sub celo datum hominibus, in quo
opereat nos saluos fieri. Notandum autem q̄
duplex est salus. vna particularis, alta vniuersalis.
Vel aliter, vna corporalis & sp̄ialis, alia sp̄ualis
& æterna. Christus autē non ideo Iesus est di-

Ctus, quia salutem tribuat particularē corporalē
& temporalē, sicut aliqui hoc nomine appellati
fuerunt in veteri testamento, qui huīus benedici-
ōi fructus fuerunt figura, vt patet de Iesu filio
Naue, quia temporalē salutē illi populo acqui-
sierunt: Sed ideo Iesus est dictus, quia salutē da-
turus erat spiritualem, & eternā. Et ideo signan-
ter dixit Angelus, Matth. 1. Saluum faciet popu-
lum suū peccatis eorum. Tripliciter vero pos-
pulum suum saluat à peccatis eorū. Primo mes-
dicinam salutarē p̄parando, quod fecit quan-
do sanctissima instituit sacramenta, quorū insti-
tutionem adūbrauit, Luc. 10. Samaritanus aus-
tē, etc. Et appropians alligauit vulnera eius, in-
fundēs oleum, & vinum, etc. Que omnia sacra
exierunt à latere dñi nostri Iesu Christi, & à sua
passione oēm efficaciam accepérunt, qñ (sicut
dicit Ioan. cap. 19.) unus militū lancea latus eius
aperuit, & cōtinuo exiuit sanguis & aqua. Sunt
autē sacramenta omnia septem, que à Christo
in medēda vulnerum n̄orum nobis sunt p̄p̄a-
rata, vt ex sacra scriptura est manifestū. Primum
est bapt̄mus, de quo Ioan. 3. Nisi quis renatus
fuerit ex aqua & sp̄u sancto, non intrabit in re-
gnum celorum. Scđm est confirmatio, de qua
Matth. 19. sub quadā figura dī. Tūc oblati sunt ei
paruuli, vt manus eis imponeret & oraret, etc.
Et cum imposuisset eis manus, abiit inde. Et in
actibus Apostolorū legitur, q̄ Apostoli impos-
uēbant manus super eos qui baptizati erant in
nomine dñi Iesu, & accipiebant sp̄ū sanctū.
Et de Paulo legitur Act. 19. q̄. Cum imposu-
isset illis manus, vñie Sp̄ū sanctū super eos. Ter-
tium est Ordo sacer, de quo Ioan. 20. Accipite
Sp̄ū sanctū, quorum remiseritis peccata, re-
mituntur eis, & quorū retinueritis retenta erūt:
vbi dedit eis auctoritatem ligandi & soluendi.
Et Matth. 26. Hoc facite in meā cōmemora-
tionem, vbi dedit illis auctoritatem conficiendi
sacrū Eucharistie. Quartum est p̄nitentia, de
qua dī Ioan. 20. Accipite Sp̄ū sanctū, quo-
rum remiseritis peccata remittuntur eis, de quos
rum retinueritis retenta etunt: vbi cum sacerdo-
tos instituantur iudices & arbiteri peccatorū, ma-
nifestum est quia iudicare, & recte absoluere nō
p̄nt, nisi cognoscāt omnia peccata, & grauita-
tem eorū: quare, qui ab eis absolui volunt, tenē-
tut illis denunciātē peccata sua in confessione.
Quintum est Sacros Eucharistie, quod. Ioā. 6.,
diffuse est p̄dicātū. Et Matth. 26. legitur institu-
tum, cum dī: Accipite & māducātē. Hoc est cor-
pus meus. Hoc facite in meā cōmemorationem.
Sextum est M. missarum, de quo Matth. 19. 10.
Quos deus coniunctis, homo nō separat, etc.
Septimum & ultimū est vñctio exēma, de qua
dī Marci. 6. q̄. A postoli vngebant oleo multos
egrotos, & sanabāntur. Et Iacob. 5. Infirmatur
quis in vobis! Inducat presbyteros Ecclesie, &
orient super eum, vngentes eū oleo in nomine
dñi, etc. Secundo sanat nos quotidie morbus ex-
C ii

Romani, Buricensis Archiepiscopi, et Primatis Aquitanie, Ordinis fratrum Eremitarum sancti Augustini, doctos ris clarissimi,

TRACTATUS DE CORPORE
CHRISTI,

Nunc in lucem editus.

Equis eius à Dominis & amicis, qui curis occupati nostra Theoremata de Corpore Christi legere nō pñt, vt sub brevi sermone & plano exponerē quę fm sacram scripturam sunt à nobis credenda de Corpore Xpi; & qđo in disponendo nos ipsos ad suscep-
tionem eius habere debeamus: proposui Tractatum cōponere, in quo ostendā quę de Cor-
pore Christi fm sacram paginam ponat fides catholica: et quomodo odo nos disponere oportet, vt Eucharistia sacram non ad iudicium sed ad Salutem suscipiamus. Ad cuius evidētiā aduer-
tendum est, qđ de sacro Eucharistie auctoritates sacre paginæ loquunt quantum ad quinq. vis-
delicet, qđum ad contentum, qđum ad figuram,
quantum ad significata in sacro, quantum ad effectū sacramenti, & quantum ad ysum illius. Ex parte autem suscipientium ipsum sacram, loquitur sacra Scriptura de dispōne faciēd: pp digna & salutare illius susceptione. Secundū ista sex quę nume-
xauimus, volumus facere sex in Tractatu isto de sacramento: quorūq. erunt ex parte sa-
cramenti, sextum vero ex parte ipitorum su-
scipientium. Primo tractabimus de contento in hoc sacramento, vt inde appearat veritas sacra-
menti. Secundo ostendemus, quomodo hoc sa-
cramentum in veteri testamento fuerit figuratum; Tertio declarabimus huius sacrameti significa-
ta. Quarto videbimus, qui sunt effectus ipsius. Quinto dicemus de vsu eius qđ sit. Et in his qnq. terminabitur summa eorum quę à nobis sunt credenda de sacro Eucharistie, fm sententiam sacrae scripturæ. Sexto & ultimo tractabimur de préparatione requisita ex parte nostri, vt diligenter cōmunicemus: & in hoc terminabitur Tractatus iste. Circa primū, est scīendum, qđ cōtentum in ipso sacramento, est verum corpus Christi, qđ formatum est ex sanguinibus Virginis, qđ de Virgine traxit, quod in cruce pependit, qđ fuit pro redēptione totius generis humani immo-
latum. Quod patere pōt multis auctoritatibus sacrae scripturæ. Dī. n. Matth. 26. Cenantibus

A autem eis, accepit 133 v spānehr; & benedixit ac fregit, deditq. discipulis suis, & ait, Accipite, & comedite. Hoc est corpus meum. Idem habet Mar. 14. Maaducantibus illis, accepit Iesu panem, & benedicens fregit, & dedit eis, & ait, Suscite, hoc est corpus meum. Legitur hoc idem Lucæ, 22. vbi dī. Et accepto pane, gratias egit, & fregit, & dedit eis, dices, Hoc est corpus meū, quod pro vobis tradetur: hoc facite in meā cōmemorationem. Et. 1. Cor. ii. dī. Ego. n. accepi a dño, quod & tradidi vobis: quoniam dñs Iesu in qua nocte tradebat, accepit panē, & gratias agens fregit, & dixit, Accipite & māducate: hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur, hoc facite in meā cōmemorationē. Et Ioā. 6. legit. **B** Caro mea est pro mundi vita. Quod debet in-
telligi nō solum de mandatione spirituali, &
de morte quam fm carnem assumptam passus
est dei filius, sed etiam fm mādicationem sacra-
mentalem, in qua nobis datur vera caro Iesu:
Christi. Ultimo habet. 1. Cor. 10. Calix benedi-
ctionis cui bñdicimus, nonne cōicatio sanguinis
Xpi est? Et panis quę frangimus, nōne cōicatio
corporis Christi est? Ex quibus patet absq. vlla
figura aut similitudine vel parabola qđ in hoc fa-
cramento continetur verum corpus Christi, vt
antea dicebamus. Ex hoc autē contento, sacrū
istud diuersa sortitur vocabula. Dicit. n. primo
Eucharistia, id est, bona gratia, in quantum conti-
net illum, de quo dī Eph. 5. obrulit se ipso sum
pro nobis oblationem, & hostiam deo in odo-
rem suavitatis. Secundo dī Synaxis i. adunatio,
vel cōgregatio, in quantum continet illud, de quo
dī Eph. 2. Ipse. n. est pax nostra, qui fecit veraq.
vnum. Et Ioan. 12. Christus moniterus erat: nō
sols pro gente, sed vt filios dei qui dispersi erās
cōgregaret in vnum. Tertio & ultimo dī. Via
ticum, in quantum cōtinet illum qui de seipso di-
cit, Ego sum via, veritas, & vita. Vnde & hoc fa-
cramentum instituit cum esset trāsturnus de hoo
mundo ad patrem, vt dī Ioan. 13. Vnde & qđ ex
hoc mundo transeunt, hoc cibo, quasi viatico
confortantur, scđm quod figuratiue legitut de
Elia. 3. Reg. 19. Ambulauit in fortitudine eibi
illus usq. ad montem Dei Horeb. Ex sacerdotē de
primo. Declarato quid cōtineat in hoc sacro,
& qđ ex contento, varia sortit vocabula, qđ pris-
mo loco diximus faciendū: volumus ostendere,
quomodo variū figuris in veteri Testamento
fuerit figuratum. Ad cuius evidētiā aduertē-
dum, qđ huius sacramenti diuersę figurę p̄ceſſe-
serunt, secundū qđ diuersimode considerari po-
test. Primo pōt considerari vt est oblatio quę-
dam: & vt sic, figuratum est in oblatione Melchi-
sedec, de quo dī Gen. 14. qđ obtulit panem & vi-
num: erat. n. sacerdos dei alissimi. Et ppter hoc
de Christo dī. Psal. 109. Tu es sacerdos in ēter-
num scđm ordinem Melchisedec. Figuratur et
vt oblatio quędā est, per omnes oblationes ves-
teris testamenti, quę oēs ordinabantur ad istā:
de

de qua dicitur Heb. 10. Una n. oblatione consumata in sempiternum sanctificator. Secundo consideratur ut hostia est sacrificium, & sic fuit prefiguratum in agno paschali, de quo dicitur Exodi. 12. Erat agnus absque macula, masculus anniculus, etcetera. (postea subditur) Immolabitque eum unus uersa multitudine filiorum Israel, etcetera. Et uniuersaliter omnia sacrificia veteris testamenti, unius huiusmodi sacrificii figurae fuerunt, sicut dicitur Col. 2. Quae sunt umbra futurorum. Et Hebr. 10. Umbram huius lex futurorum bonorum. Ter tio considerari potest in quantum est spiritualis cibus, & celestis: & ita prefiguratum est per Manna a domino datum filii Israhel in deserto, ut habetur Exodi. 16. & Num. 21. Hec autem figura sacramenti expressa est. Primo, quantum ad speciem, quia dicitur panis, iuxta illud Psalm. 77. Panem celi dedit eis, panem angelorum manducauit homo. Et dominus carnem suam panem dicit, iuxta illud quod habet Iohannes. 6. Panis quem ego dabo vobis, caro mea est pro mundi vita. Secundo, quantum ad originem. De hac n. figura dicitur Sapienziae. 16. Panem de celo prestitum ei sine labore, omne delectamentum in se habentem. De figurato vero dicitur Iohannes. 6. Ego sum panis viuus qui de celo descendit. Tertio quantum ad eos, quibus datur. Sicut n. Manna datum est filii Israhel post transiit maris Rubri, ita & iste spiritualis cibus non datur nisi post baptismum, cuius figura mare rubrum precessit, iuxta illud Apostoli 1. Corin. 10. Pates nostri oes sub nube fuerunt, & oes mare transferunt, & oes in Moysen baptizati sunt in nube & in mari. Et post haec verba subditur de figura huius sacramenti, Et oes eisdem escam spiritualem manducuerunt, & oes eundem potum spiritualem haberunt. Quarto, quantum ad murmurationem. Dicitur n. Num. 11. quod filii Israhel murmurauerunt de manna sibi exhibito, dicentes, Anima nostra arida est: nihil aliud respiciunt oculi nostri nisi manna. Simile habetur Iohannes. 6. Litigabant ergo iudei: ad iniuriam dicentes, Quomodo poteris carnem suam nobis dare ad manducandum? Quarto poteris considerari, in quantum hoc sacrum commissum est dispensationi sacerdotum, qui rite suae ordinati secundum claves ecclesiarum, quas Iesus Christus concessit apostolis, eorumque successoribus. Et secundum hunc modum fuit prefiguratum per panes propositionis, de quibus habetur Exodi. 15. Et pones super mensam panes propositionis in conspectu meo semper. De quibus panibus dicitur Mar. 2. quod non licet eis manducare nisi solis sacerdotibus. Quinto consideratur hoc sacrum, in quantum est spirituale viaticum: & ita fuit prefiguratum in pane, in cuius fortitudine ambulauit Elias usque ad montem dei Horeb. 3. Reg. 1. 9. Et sic patet de secundo, id est ostendo quoniam variis figuris fuit hoc sacrum prefiguratum in veteri testamento, & hoc quantum ad secundum: volumus videre tertium, videlicet, quae sunt significatae huius sacramenti. Ad cuius intel-

A ligentiam est sciendum, quod per hoc sacram diuersa nobis representantur. Primo dicitur quod est quoddam memoriale representans passionem Christi, & verum eius corpus inquantum continet ipsum. Vnde dicitur Lucas. 22. Hoc facite in mea commemorationem. Et. 1. Cor. 11. Quotiescumque manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem domini annunciatam donec veniat. Secundo representat corpus Christi mysticum & congregationem fidelium, prout habet aliquam similitudinem cum eo. Quia sicut ex diversis uariis granis vinum confluunt, & ex diversis granis frumenti unus panis efficitur: sic ex diversis & multis fidelibus constituitur ecclesia & efficitur corpus Christi mysticum, quod est congregatio Christianorum: iuxta illud Apostoli 1. Cor. 10. Unus panis, & unum corpus multi sumus, oes que de uno pane participamus: Tertio representat spiritualis refectionem, qua mens sancta spiritualibus donis reficitur. Hec autem reflectione primo consistit in contemplatione sapientiae. Vnde dicitur Propterea 9. Sapientia miscuit vinum, & posuit mensam suam. Ecclesiastes 1. 5. Cibabit illum pane vitae & intellectus, & aqua sapientiae salutaris potabit illum. Secundo consistit in amoris divinitati delestatione, de quo dicitur Cantus 1. Comedite amici, & bibite: & in ebriamini charissimam. Quartum representat futuram felicitatem. Vnde dicitur Lucas 22. Ego dispono vobis sicut disposuit mihi pater meus regnum, ut edatis & bibatis super mensam meam in regno meo, & sedeatris super thronos duodecim iudicantes duodecim tribus Israhel. Et Lucas 14. Beatus qui manducat panem in regno dei. Et Isaia 6. Ecce serui mei comedent, & vos esurietis. Et Psalmus 35. Inebriabuntur ab ubertate domus tuarum. Et Apocalypses 2. Vincenti dabo Manna ab initio conditum. Et ita est manifestum quod tertio loco diximus faciendum. Vnde quae significata habeat hoc sacrum, quoniam ad tertium, restat ut nunc videamus, secundum sacram scripturam, qui sunt effectus huius sacramenti: quod quarto loco proponebat declarandum. Propter quod est sciendum, quod sacramenti eucharistie multiplex assignatur effectus. Primus effectus est, quod per hoc sacram anima uiuiscat: vnde dicitur Iohannes. 6. Panis noster dei est qui de celo descendit, & dat vitam mundo. Et qui manducat hunc panem, uiuet in eternum. Secundus effectus est, quod per hoc sacram datur nobis gratia & virtutum augmentum, & multiplicatio, ut de eo figuratiter legatur Isaia 30. Panis frugum terrenus erit uberrimus, & pinguis. Tertiarius effectus est, quod per hoc sacram spiritualiter iucundamur: vnde figuratur de eo dicitur Genes. 4. 9. Aser pinguis panis eius, & prebebit delicias regum. Illas (in qua) delicias de quibus dicitur Job. 2. 1. Tunc super Omnipotentem delicias afflues, & eleuabis ad deum faciem tuam. Quartus effectus est, quod confirmat cor nostrum contra oes tentaciones. Vnde Psalmus 103. Panis cor hominis confirmat. Et Psalmus 22. Parasti in conspectu meo mensam, aduersus eos qui tribulant me. Quintus effectus est, quod per hoc sacram dimittunt pec-

cata & p̄cipue venialia, & quorū nō recorda-
mur. Vnde dñs dicit Matt. 26. Hic est.n. sanguis
meus qui p̄ vobis effundet in remissionē pecca-
torū. Et Heb. 9. Sanguis Xpi, qui p̄ Sp̄m sanctā
semetipsum obtulit immaculatū deo, emūdauit
cōscientiā n̄am ab operibus mortuis, ad seruē-
dum deo viuenti. Propter qđ dñ in Psal. 59. Po-
tasti nos vino cōpunctionis, etc. Et ita est manu-
festū qui sit effectus huius sacri, qđ quarto lo-
eo p̄ posuimus esse videndū. Ostensio qui sunt
effectus sacri, quod erat quartum p̄positū: nudo
declarare & māifestare oportet fm. S̄ciālācē
scripturę, qui sit v̄sus sacri eucharistie, vt quinto
& v̄lissimo loco à principio declarandū pponea-
bat: Circa qđ est notandū, q̄ v̄sus huius sacri in
manducādo, & bibendo cōsistit. Vñ dñ Ioā. 6.
Caro mea vere est cibus, & sanguis meus vere
est potus. Et Matt. 26. Accipite et comedite. Et
Mar. 14. Sumite. i. comedite. Et. i. Cor. ii. Atcipi-
te & manducate. Et ideo c̄eta, vel prandium, v̄l
cōuiuum noīatur in scripturis. Math. 22. Ecce
prandium meum paraui, etc. Luc. 14. Hō qdam
fecit c̄enam magnā, etc. Et Isa. 25. Et faciet dñs
exercitū omnibus pplis in mōte hoc conui-
uum pinguiū, cōuiuum vindemiat, conuiuiū
pinguiū medullatorū, cōuiuum vindemie des-
fecat. Sed si sic dicimus (qđ credimus bñ dcm)
occurrat nobis duo dubia. Primū, qa cum dcm
sit, v̄sum huius sacri cōsistere in māducādo & bi-
bendo; alijs forte posset sumere errandi mate-
riam & dicere, q̄ Xps in hostia nō debet adora-
ri: quia nō ad hunc v̄sum cōfici, sed vt mandu-
cetur. Scđa dubitatio est talis: quia si v̄sus & finis
sacri eucharistie est, vt manducet & bibat, v̄l q̄
aliquis posset dicere q̄ extra h̄c v̄sum ibi nō re-
maneat corpus Xpi: qđ esset error grauissimus.
Sed h̄c dubitationes de facilis soluuntur: & quia
solutio dubitationis primę trahit originē à solu-
tione dubitationis scđe, ideo primo dicemus ad
scđam qđnem, secundo soluemus ad primā. Nō
tandum est ergo q̄ duplice via venari possumus
Xpi corpus esse in sacro ēt extra v̄sum illius, ita
vt prima via sit ostēsua, scđa vero ducens ad im-
possibile. Propter primum est sciēdum, q̄ finis
est duplex quantā ad p̄n spectat, finis ḡnōnis,
& finis rei generat̄. Finis ḡnōnis dñ forma rei p̄
quam res ipsa recipit esse iuxta exigentia sua na-
turæ, & sine qua res esse non p̄t. Finis autē rei
ḡnatae, est ipsa actio rei, aut v̄sus illius, sine quo
p̄t res ipsa manere in suo esse, & pr̄sertim si sit
de numero p̄manentia, quoru m̄ neḡ esse, neq̄
actus primus dependet ab actione, aut ab actu
scđo, sed p̄t esse sine eo, vt dicit P̄hs in. 2. lib. de
anima. Cū ergo forma huius sacri, & finis eius
intrinsecus, qui est actus ipsius primus, sit verbū
dei, vt illud, Hoc est.n. corpus meū: & cū sacra
eucharistie sit de numero sacrorum quae habet
materiā p̄manentē: v̄sus autē sit actus ipsius se-
cundus, finis rei iam ḡnatae & extrinsecus; patet
quod nō depēdet suum esse, & sua perfectio ab

A actiōe & v̄su, & q̄ sine omni v̄su remanet sacrum
quādiū accidentia p̄anis & vini p̄nt cōseruari, &
per cōsequens q̄ extra oēm v̄sum remanet ibi
ex vi sacri Chrlti corporis, qđ formatū est ex sa-
guinibus virginis, & qđ pro redēptione huma-
næ ḡnis fuit immolatum. Adhuc hoc idē pbāt
p̄t nō solum via ostēsua q̄ corpus Xpi rema-
neat in sacro extra v̄sum in manducādo, sed ēt
vt dicebat via ducente ad impōle, & hoc dupli.
Primo si Xpi corpus nō ēt in sacro extra hunc
v̄sum, nō cōficeret sacram ex virtute passiōis xp̄i,
ex totali platione verbi et formę sacri, et ex int̄e-
tione ministri huius sacri yniētis verbō ad elā. u
dicentis verba cōslationis super panē qui idō
nea est materia ipsius, sed penderet ex int̄etione
& voluntate suscipientium; adeo vt qñ illi inten-
derent illum v̄sum sacri, & vellent sacram accipe-
re, sacram cōsiceretur, & esset ibi corpus Chrl-
ti: si autē nō intenderent, neq̄ accipere vellēt,
nō esset ibi corpus christi, & nō cōficeret sacram,
etiam si sacerdos dicat verba consecrationis sup
panē. Hoc autē est impōle, & fidei catholicę om-
nino aduersati quae ponit, q̄ virtute verborum
quae christus trāddidit, qñ dicta verba cum in-
tentione cōficiendi à sacerdote ritē ordinato di-
cunt, substantia panis in verum corpus christi
cōuertit, in illud, inq̄ corpus qđ formatum est
ex sanguinibus virginis, qđ in cruce pepēdit, qđ
fuit pro redēptione totius ḡnis humani īmolat-
um, vt ex superioribus dicitis patere potuit. Se-
cundo probat ēt via ducente ad impōle, & fun-
dat h̄ec secunda probatio in pbatione prima.
Si n. corpus christi nō esset in sacro extra v̄sum
in manducando, verbū dei nō esset forma sacri,
sed voluntas & cōsensus suscipientium. Itē non
sciret sacerdos qñ cōficiunt esset sacram, sed illi
tm̄ qui sunt suscepunti: h̄ec autē omnia sunt im-
possibilia: ergo corpus Christi fateri debemus
esse in sacro per virtutē verbi, licet interim nul-
lus in māducando vr̄at sacro. Nō ergo sequit,
vt arguunt rōnis ignari, Sacrum hoc est nobis
datum ad māducandum & bibendum, ergo non
est sacram extra hunc v̄sum: qa arguit à destruc-
ctione actus secundi ad destructionē actus pri-
mi: à destructionē & negationē actionis ad de-
structionē & negationē esse. Et postea patet ex
dictis q̄ duplex est finis, intrinsecus, & extrinsecus.
V̄sus sacri est finis illius extrinsecus, ad cuius
amotione nō sequit̄ remotio facit, dicet hoc se-
quat̄ ex remotiōe finis intrinsecus, n. à fac̄o ré-
moueret verbum, nō aliud esset sacram (vt dicit
August.,) q̄ elementum. Soluta dubitatione se-
cunda, volumus soluere ad primā, quā facile sed
temus si attendamus quae diximus in p̄cedēdē
bus. Declaraūmus, n. q̄ in hoc sacro tādiū cōci-
net verum Xpi corpus ex purissimis sanguinibus
virginis formatum, qđiū accidentia p̄anis & vini
p̄nt cōseruari, et si nullus esset qui eo vteretur in
māducādo. Qđ cum sc̄ sit, sequit̄, q̄ hoc sacra
semp̄ debeat adorari, & q̄ dānarent qui nollet
eucharistie

Eucharistie sacram adorare; cum ibi existat illud A idem, de quo scriptum est: Domini deum tuum adorabis. Et de filio, quod non est alius a propter sed idem Deus cum. 102. s. propter, dicitur: Oes hoies honorificet filium, sicut honorificant proximum. Et rursus, Et adoret eum omnes angeloi Dei. Et sic patet quod Christus in sacro sit adorandus.

In exposit. Et hec est sententia Augustini: Inuenio quoniam sine impietate adoret terra, sine impietate adoret scabellum pedum eius. Suscepit. non de terra terram, quia caro de terra est, et de carne Mariam carnem accipit. Et quia in ipsa carne hic ambulauit, et ipsam carnem manducandam nobis ad salutem dedit, nemo illam carnem manducat, nisi prius adorauerit. Insumentum est ergo quoniam adoret scabellum pedum domini, et non solum non peccemus adorando, sed peccemus B non adorando. Cum ergo dicebat, Christus datus est nobis in sacro ut manducemus a nobis, ergo ibi adorari non debet, non valet, sicut neque est valet, Christus venit in hunc mundum, ut quereretur & saluum faceretur quod perierat, ergo non debuit adorari in hoc mundo. Sed sicut in hoc mundo a multis adoratus est, quia per assumptionem carnis non desinit esse Deus, iuxta illud, Quod erat permanebat, et quod non erat assumptus, non obstat quod venerit quererere & saluum facere quod perierat: ita debet a nobis adorari in sacro, licet sit nobis datus ut manducemus, quia non desinit esse deus, immo ei dicere possumus, Tu autem idem ipse es, etcetera. Expeditis oibus illis quoniam secundum scripturam possumus declaranda ex parte sacri in se considerati, et solutis dubitationibus occurrentibus circa quantum restat videtur sextum quod possumus declarandum, scilicet que dispensatio requiratur ex parte nostra, ut digne sacrum hoc suscipiamus. Ad cuius evidentiem est nota domini, quod non possumus sufficienter nos ipsos ad susceptionem huius sacri disponere sine gratia dei, quem dignos nos facit, secundum illud Pauli 2. Cor. 3. Fiducia talis habemus per Christum ad deum, non quod sufficienter simus cogitare aliquid a nobis, quam ex nobis: sed sufficientia nostra ex Deo est, id est per gratiam Dei, quod et idoneos nos fecit ministros noui testamenti. Et ad Col. 1. Geras agentes Deo preci, qui dignos nos fecit in parte sororis sanctorum in lumine. Et ideo incipiemus recte nos disponere ad sumendum hoc sacrum, si nostra misericordia & dignitatem consideremus ex toto corde, continuem dicentes verba Canticorum, Domine non sum.

C

D

AD D. BVM PATR BM Ante communionem Precatio, Per D. Aegidium

Romanum, Ordinis fratrum Bremitarum S. Augustini.

Mnipoles, et misericors Deus, ecce accedo ad Sacramentum corporis, et sanguinis virginis filii tui domini nostri IESV Christi: accedo tamquam infirmus ad medicum vitam: mundus ad fontem misericordiae, et gratiae: cœcus ad lumen claritatis eternae: egenus ad Dominum caeli et terrae: nudus ad regem gloriae. Rogo ergo nunc, Pater æterne, immensæ largitatis tue abundantiam, ut mea digneris curare infirmitatem, lauare faecitatem, illuminare cœcitatem, ditare paupertatem, vestire nuditatem: ut IESUS M., filius tuus, panem angelorum, et Dominum dñeantem, regumque regem: tanta reverentia, tanto tremore ei timore, tan ta fide et puritate, tanta contritione et detractione, tali denique proposito ac humilitate suscipere merear, sicut expedit saluti ait meus. Da mibi quoniam Pater illius domini corporis, et sanguinis non solum suscipere sacramentum, sed et virtutem sacramentum. O miserrime Deus, da mibi sic suscipere corpus et sanguinem virginis filii tui domini nostri IESU Christi, ut corpori suo mystico incorporari, interque eius membra numerari merear. Fiat mibi dulcissime Deus hoc sacrosanctum corpus IESU Christi filii tui suavitatis et dulcedo ait meus; salus et securitas in omni temptatione; pax et gaudium in omni tribulatione; lumen et virtus in omni verbo et opere; solium et tutela finalis in morte. Cede mibi, Pater pie, dilectum filium tuum, quem nunc uelut accidentibus suscipere propone, revelata tandem facie exemplari in caelestibus. Qui tecum viuit, et regnat in unitate Spississimi Dei, per omnia seculorum. Amen.

D

D. AEGIDI^I COLVMNII A

Romani, Bituricensis Archiepiscopi, et Primas
tis Aquitaniae, Ordinis fratrum eremita-
rum sancti Augustini, docto-
ris clarissimi,

TRACTATVS DE DISTINCTIONE ARTICVLORVM FIDEI.

V&enistis de Articulis fidei ut aliqua sub cōpēdio, & sub facili stylo describeremus: propter quod ut horum articulorum notitia aliquatenus elucescat, ideo circa ipsos articulos, sub compendio, & sub facili stylo, aliqua describemus. Sciendum ergo, quod circa articulos fidei, quantum ad præsens spe-
ctat, quatuor consideranda occurunt. Primum est, vnde dicatur Articulus. Secundum est, quid sit Articulus. Tertium in quo lumine Articuli fidei cognoscatur. Quartum, quomodo vel qualiter sit accipiens numerus articulorum. De quibus breuiter per ordinem videamus. Propter primum sciendum, quod Articulus dicitur ab arto artas: quam derivationem duabus de causis as-
sumptis. Primo quia ipse articulus est quid artū, & indiuisibilis. Debemus enim imaginari quod sicut in aliis scientiis humanitatis inuentis conclusio-
nes reducuntur & resoluuntur in principia, principia autem sunt quod huiusmodi non reducuntur & resoluuntur in alia: sic in sacra pagina di-
uinitus inspirata, omnia credenda reducuntur & resoluuntur in ipsos articulos: ipsi vero articuli sunt quod huiusmodi non reducuntur nec resoluuntur in alia. Quare sicut in aliis scientiis, principia dicuntur esse minima in quantitate, & maxima in virtute: sic & in sacra pagina, ipsi articuli sunt minimi in quantitate, & maximi in virtute. Nam quilibet articulus in se est aliquo modo quid mi-
nimū, virtute tamē quilibet est quid maximū, eo
quod omnia credenda (ut dictum est) creduntur, & roborantur per ipsos articulos: ipsi vero articuli sunt quædam minima, quæ non reducuntur in alia, sed omnia alia reducuntur & resoluuntur in ipsa. Quare cum minimum, quod huiusmodi, sit quid artū & indiuisibile, bene dictum est, quod articulus uno modo dicitur, ab arto artas, quia ipse in se est quid minimum, quid artū, & quid indiuisibile. Alio modo dicitur articu-
lus ab arto artas, eo quod nos artas, & costringit ad credendum. Nō enim ea quæ sunt fidei sunt ple-
ne nota intellectui nostro, eo quod quādiu sumus in vita ista peregrinamur ad dominū: & cognoscere

scimus ea quæ sunt fidei, non clare, sed per spe-
culum, & in enigmate: quia non clare videmus
ea quæ sunt fidei, sed oportet in talibus artare, et
captiuare intellectum nostrum in obsequium
christi. Articulus igitur dicitur ab arto artas, eo quod ipsum ad credendum artamur. Vnde dicatur
articulus, de leui patere potest quid sit articulus. Po-
test enim articulus sic describi, Articulus est indi-
uisibilis veritas credendorum. Et cum diuinitus
& distinximus ipsa credenda, partes illæ ad quas
stat diuinitus, quæ non ulterius dividuntur, dicun-
tur articuli: quare oportet articulos esse quædam
indiuisibiles veritates. Verum quia non omnis
indiuisibilis veritas est articulus fidei, sed solum
indiuisibilis veritas credendorum, & pertinen-
tium ad salutem, ideo satis potest esse predicta
descriptio manifesta, videlicet, quod articulus est
indiuisibilis veritas credendorum. Sed tamen
hoc in sequentibus clarius patefiet. Ostendo unde
dicatur articulus, & quid sit secundum ordi-
nem prætaxatum, reliquum est ostendere, in quo
lumine articuli fidei cognoscantur. Sciendum
igitur, quod deus cognoscitur tripliciter, in tri-
plici lumine. Cognoscitur enim per creaturam,
per scripturam, & per essentiam: cognoscitur eti-
am in lumine intellectus agentis sive in lumine no-
bis naturaliter indito, & in lumine fidei, & in lu-
mine gloriae. Per creaturas ergo cognoscitur in
lumine intellectus agentis sive in lumine nobis
naturaliter indito. Per scripturas vero cognoscitur
in lumine fidei, quod non est nobis naturaliter in-
ditum. Sed per essentiam cognoscitur in lumine
gloriae. Primo enim modo, videlicet, per crea-
turam in lumine intellectus agentis cognoue-
runt deum Philosophi. Secundo per scriptu-
ras in lumine fidei, cognoverunt eum Theolo-
gi. Sed tertio modo per essentiam in lumine glo-
riae, cognoscunt ipsum sancti qui sunt in patria.
Si ergo scire cupimus in quo lumine cognos-
cuntur credenda, patet quod non cognoscuntur
in lumine intellectus agentis, sive in lumine
nobis naturaliter indito: quia tale lumen non
sufficit ad talia intelligenda. Rursus cum cogni-
tio credendorum, de qua loquimur ad præsens,
sit obscura & enigmatica, lumen vero gloriae
sit apertum & clarum, non est huiusmodi cogni-
tio in lumine gloriae. Relinquitur ergo quod
sit huiusmodi cognitio in lumine fidei. Patet ergo
in quo lumine articuli fidei cognoscuntur,
quia solum in lumine fidei. Restat ergo quarto
declarandum, quomodo vel qualiter sit accipien-
dus numerus articulorum fidei. Ad cuius noti-
tiā est sciendum, quod articuli fidei numero
sunt. xiiii. qui quidem sic distingui possunt. Nam
horum. vii. sunt pertinentes ad diuinitatem: &
vii. ad humanitatem. Septem autem pertinentes
ad diuinitatem sic acipiuntur: in diuinitate enim
consideranda est unitas essentiæ, & trinitas perso-
narum. Rursus in ipsis tribus personis, quædam
appropriantur personis. Circa diuinitatem igit̄
erunt.

erunt. vii. articuli: quatuor pertinentes ad uitam essentiam: & iii. pertinentes ad proprietas trium personarum. Est igitur primus articulus de ipsa diuina essentia, sive diuinitate essentiae diuinæ, cum dicitur. Credo in deum. Secundus autem articulus est de persona patris, cum dicitur, Patrem omnipotentem. Tertius vero est de persona filii, cum dicitur. Et in Iesum Christum filium eius unigenitum dominum nostrum. Quartus autem articulus est de persona Spiritus sancti, cum dicitur, Credo in Spiritum sanctum. Tres autem, sicut dictum est, pertinent ad propriata personarum. Quorum primus est de appropriato patris, cum dicitur, Creatorem celum, & terræ. Nam creatio innititur potentie: & ideo potest appropriari patri ratione potentie. Quatum ergo ad hoc dicitur, Creatorem celum, & terræ. Secundus vero articulus est de appropriato Spiritus sancti, cui ratione bonitatis potest appropriari peccatorum remissio, & sanctorum communio, & sanctitas catholicæ ecclesiæ: & ideo dicitur, Sanctam ecclesiam catholicam. Comunionem sanctorum. Remissionem peccatorum. Tertius articulus est de appropriato filii, cui, quia resurrexit in carne assumpta, potest appropriari resurrectio carnis, & vita æterna: quam plene habebimus post huiusmodi resurrectionem. Et quo ad hoc dicitur, Carnis resurrectionem, & Vitam æternam, Amen. Sic ergo possunt accipi septem articuli pertinentes ad diuinitatem, licet non eodem ordine ponantur in Credo. Possunt autem & alio modo distinguiri septem articuli pertinentes ad diuinitatem, ut unus articulus sit de diuina essentia: tres autem sint de tribus personis, videlicet, de patre, filio, & spiritu sancto: & tres sint de ipsis diuinis operibus: quorum primus est, peccatorum remissio: secundus est, mortuorum resurrectio: tertius est, premiorum retributio. Est igitur primus articulus de diuina essentia, cum dicitur, Credo in deum. Secundus de persona patris, cum dicitur, Patrem omnipotentem creatorem celum & terræ. Tertius est de persona filii, cum dicitur, Et in Iesum Christum filium eius unicum dominum nostrum. Quartus est, de persona Spiritus sancti, Cum dicitur Credo in spiritum sanctum. Quintus est, de opere diuino quod est peccatorum remissio, cum dicitur, Remissionem peccatorum. Sextus est de alio opere diuino, quod est mortuorum resurrectio, cum dicitur, Carnis resurrectionem. Septimus est de opere diuino, quod est æternæ mercédis retributio, cum dicitur, Vitam æternam, Amen. Aduertendum est autem, quod differt hec assignatio à prima, quia in illa de toto illo articulo (Carnis resurrectionem, vitam æternam) siebat unus articulus: hic autem sunt duo. Et in illa de toto illo articulo, Patrem omnipotentem creatorem etcetera, siebant duo articuli, quorum alter erat de persona patris, alter de appropriato patris: hic autem unus sit. Hec igitur assignatio diuidit ar-

A ticulum, qui erat ibi septimus: illa vero diuidit secundum articulum. Siue tamen sic fieri, siue non, semper assignantur septem articuli pertinentes ad diuinitatem. Septem autem alii ad humanitatem. Quorum primus est, de conceptione Christi, cum dicitur, Conceptus est de spiritu sancto. Secundus est, de nativitate Christi, cum dicitur, Natus ex Maria vergine. Tertius est de morte, passione, & sepultura Christi, cum dicitur, Passus sub Pontio Pilato: crucifixus, mortuus, & sepultus. Quartus est de eius descensu ad inferos, cum dicitur, Descendit ad inferos. Quintus est de eius resurrectione, cum dicitur, Tertia die resurrexit à mortuis. Sextus est de eius ascensione, cum dicitur, Ascedit in celum, sedet ad dexteram patris omnipotens. Septimus est de eius aduentu ad iudicium, cum dicitur, Et iterum veniturus est cum gloria iudicare viuos & mortuos. Iste ergo sunt articuli. Diuissimus enim, & distinctissimus ipsum Credo in. xiii. partes: quælibet autem istarum partium, remanet indiuisibilis: quia quælibet istarum per se est articulus, qui est indiuisibilis veritas credendorum, ut superius fuit patefactum. Aduertendum tamen, quod articulus est indiuisibilis veritas vel actu, quia non vterius diuiditur: vel potentia, quia non potest vterius dividiri. Nam dicitur unus articulus, Credo in deum. Et totum hoc dicitur unus alias articulus, Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, & sepultus. Quilibet ergo istorum est indiuisibilis veritas, quia unumquodque horum sub uno articulo collocatur. Alter tamen est indiuisibilis veritas: hic articulus, Credo in deum. Et alter iste, Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, etcetera. Nam iste articulus, Credo in deum, est indiuisibilis in actu, & in potentia. Actu, eo quod vterius non diuiditur: potentia vero, eo quod non potest vterius diuidi. Sed iste alias articulus, Passus sub Pontio Pilato, crucifixus etcetera, est quid in diuibile, quia Ecclesia non diuidit ipsum, sed totum hoc accipit pro uno articulo: posset tamen diuidi, & possent inde fieri tres articuli. Ita quod unus articulus esset de passione. Secundus de morte. Tertius vero de sepultura. Pater ergo qualiter articulus est indiuisibilis veritas: & unde dicatur articulus: & in quo lumine articulus cognoscatur: & quod sunt articuli, quia. xiii. Septem pertinentes ad diuinitatem, & septem pertinentes ad humanitatem. & etiam patet qualiter assumatur. Qui dāit autem distinguunt huiusmodi articulos in xiii. partes, iuxta numerum Apostolorum. Dis Marcellus scriunt enim quod Symbolū articulorum, quod continentur in Credo, ediderunt. xii. Apostoli, quos Rom. cōmemorūt quilibet dedit unam clausulam: quā clausula appellat Articulum: & quia ab Apostolis fuerunt. xii. Apostoli, ideo sunt. xii. Articuli. editū, ut inquit Hoc autem dictum, nostrum intellectum non Epiphanius. quietat. Nam si secundum hunc modum ponendi, vellemus accipere numerum articulorum, tunc si unus apostolus cōposuisset totum Cres-

TRACTATVS

do, non esset nisi unus articulus, ex quo numerus articulorum debet sumi secundum eos iuxta numerum Apostolorum, quod ridicule dici videtur. Prima igitur via eligibilior est, ut s. f. accipiat numerus articulorum secundum clausulas contentas in Credo, quarum aliquæ pertinent ad diuinitatem, & aliquæ ad humanitatem, ut est per habitum manifestum. Scilicet autem via non est ita eligibilis, ut s. f. accipiat numerus articulorum iuxta numerum apostolorum. Veritatem si oes articuli fidei ad. xii. Apostolorum reducerentur, ita quod essent xii. articuli, secundum quod sunt xii. Apostoli: tunc dicere possumus quod in Credo, numeratur unus articulus pertinens ad patrem. Sex, ad filium. Et quinq[ue] ad Spiritum sanctum. Quantum nam ad personam patris dicitur, Credo in deum patrem omnipotentem, creatum rem celi, & terræ. Sex vero pertinentes ad personam filii sic possint accipi, videlicet, quod unus est de persona filii quantum ad conceptionem, cum dicitur, Conceptus est de spiritu sancto. Secundus est de persona eiusdem quanti ad ipsius nativitatem, cum dicitur, Natus ex Maria virgine. Tertius autem est de passione, morte, & sepultura, cum dicitur, Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, & sepultus. Quartus vero est de eius descensu ad inferos, & de eius resurrectione, cum dicitur, Descendit ad inferos, tercia die resurrexit a mortuis. Quintus est de eius

A ascensione, cum dicatur, Ascendit ad celos, sedes ad dexteram dei patris omnipotentis. Sextus vero est de eius aduentu ad iudicium, cum dicatur, Inde venturus est iudicare viuos, & mortuos. Quinq[ue] autem pertinentes ad spiritum sanctum sic possunt accipi: quia primus est de ipsa persona spiritus sancti, cum dicitur, Credo in spiritum sanctum. Secundus vero est de opere eius, quo unit, & sanctificat ecclesiam, cum dicitur, Sanctam ecclesiam catholicam, communionem sanctorum. Tertius autem est de remissione peccatorum, cum dicitur, Remissionem peccatorum. Quartus vero est de resurrectione mortuorum, cum dicitur, Carnis resurrectionem. Quintus vero est de retributione mortuorum, cum dicitur, Vitam æternam. Nam omnia ista quatuor, ecclesiæ sanctificationem, peccatorum remissio, mortuorum resuscitatio, & vitam æternam retributio, possunt aliquo modo appropriari spiritui sancto. Erunt ergo secundum hoc xii. articuli fidei, quorum unus pertinet ad personam patris, sex ad personam filii, & quinq[ue] ad spiritum sanctum, ut est per habitum manifestum. Et hec de distinctione Articulorum fidei dicta sufficiat ad praesens. Laus sit Christo filio Dei unigenito, qui cum parre & spiritu sancto est unus Deus benedictus in secula.

F I N I S.

D. AEGIDIUS COLVMNII A

Romani, Bituricensis Archiepiscopi, et Primatis Aquitaniae, Ordinis fratrum Eremitarum sancti Augustini, doctoris clarissimi,

TRACTATVS DB ARCA NOE.

Glosa.

Voniam in Decretali firmiter credimus de fide catholica, super illo verbo. Vna in duas bus naturis persona: notatur in apparatu, Hoc fuit figuratum in arca Noe, vbi fuit sanctorum redemptio per duas naturas, quo ad opinionem, et veritatem. Quia ergo hoc dictum videtur obscurum, ideo quomodo intelligi debeat, quaesuisti. Scendum igitur, qd sic videtur litera construenda, Hoc, id est, quomodo fuit duplex natura in christo, figuratum fuit in arca Noe, vbi, id est in qua arca, vel per quam arcam, per duas naturas fuit sanctorum redemptio, quo ad opinionem, et veritatem, id est quo ad figuram, et veritatem: ipsum enim dictum figurative, non est dictum per expressionem veritatis: propter quod potest dici quid opinatum, et quid existimat, et quid relatum ad veritatem. Tria sunt igitur declaranda: primum quidem, quomodo sit duplex natura in christo, et quomodo hoc fuit figuratum in arca Noe: secundum videndum est, quomodo in arca Noe per duas naturas fuit facta sanctorum redemptio quo ad veritatem: tertium, quomodo hoc fuit quo ad opinionem, siue quo ad figuram. Propter primum sciendum, qd duplicitate natura in christo potest accipi, vel simpliciter, vel quodammodo. Simpliciter quidem fuit in Christo duplex natura: quia fuit in eo diuinitas, et humantitas. Sed quodammodo vel aliqualiter ex parte humantatis, fuit ibi alia et alia natura: vel fuit ibi natura aliter et aliter sumpta: quia fuit ibi ratio, et sensualitas, et ratio superior, et inferior, et irascibilis, et concupisibilis. Secundum hoc ergo dicemus etiam in arca Noe fuisse alienatatem, et diversitatem naturarum quadrupliciter. Primo quidem, quia fuit natura volatilium, et gressibilium. Natura etiam gressibilem fuit multiplex. Rationalis et sensibilis: quia erant ibi homines, et bestiae. Et rationalis etiam natura erat ibi masculina, et feminina. Sensibilis etiam natura distinguebatur in ferocem, et mitem: quia erant ibi animalia ferocia, et mitia. Possumus autem hanc quatuor ad predicta quatuor applicare et adaptare, ut dicamus, qd natura volatilis, quae est quasi caelestis, figurabat diuinitatem. Natura vero gressibilis, quae est quasi terrestris, figurabat humanitatem. Natura autem rationalis figurabat

rationem. Natura vero sensibilis, figurabat sensualitatem. Sed natura rationalis masculina figurabat rationem superiorē, feminina vero inferiorem. Nam inter rationem superiorē, et inferiorem (fm August. in lib. de Tri.) est quasi quoddam coniugium, sicut inter marem et feminā. Natura vero sensibilis ferox significabat irascibilem: mitis autem concupisibilem. Omnis igitur alienas naturarum animalium existentium in arca, referri potest ad alienatatem naturae in Christo secundum adaptationem iam factam: propter quod bene dictū est, qd (Hoc). i. quomodo fuit duplex natura in Christo, figuratum fuit in arca Noe. Declarato ergo primo, quomodo duplex natura in Christo, figurata fuit in arca Noe: volumus declarare secundum, qd. i. in arca Noe per duas naturas fuit sanctorum redemptio facta quo ad veritatem: quod potest quadrupliciter declarari. Primo quantum ad ipsas personas quae fuerunt in arca Noe: sedo quantum ad illos qui descenderunt ab illis: tertio quantum ad Christum qui assumpsit carnem ex eorum stirpe: quarto quantum ad alia quae fuerunt in arca. Propter primum est sciendum qd quantum ad ipsas personas quae fuerunt in arca Noe, vere per duas naturas. i. per naturam masculinam, et femininam, fuit in arca sanctorum redemptio. i. liberatio sanctorum quo ad veritatem: quia vere utræque natura liberata fuit per arcam. Propter quod scribitur Gen. 6. Noe vir iustus, atque perfectus fuit in generationibus suis. De Noe. n. non est dubium, qd iustus fuit quando intrauit in Arcam. Alii etiam tam masculi, qd feminæ, pro illo tempore quo fuerunt in arca, credibile est quod mundus et sancte se tenebant, unde quædam glosa super illo verbo, Ingressus est Noe, et filii eius, et uxori eius, et uxores, etc. dicit quod conuenienter scriptura cōmemorat, quod ingressi sunt masculi, et postea feminæ: quia tempus tunc non erat vacandi amplexibus: in quo datur intelligi, quod mundus, et sancti se debebant habere in arca. Quare sic quatuor masculi, et quatuor feminæ se habentes in arca, redempti et liberati sunt per arcam per veritatem: et quia sic fuit, bene dictum est, quod quantum ad duas naturas, facta est sanctorum redemptio, id est liberatio per arcam quo ad veritatem. Secundo hoc idem patet quantum ad illos, qui descendiderunt ab illis. Nam cum per illos paucos multiplicatum sit totum genus humandum, ex quo multi sunt sancti et electi sine omnibus figura: vere ad literam, in duabus naturis facta est redemptio, id est, facta est salus per arcam quo ad veritatem, quia vere fm utræque naturam, scilicet, masculinam, et femininam, sunt multi salvati, descendentes ab his qui fuerunt in arca Noe. Tertio, potest hoc verificari de Christo, assumente carnem de stirpe eorum, qui fuerunt in arca. Nam cum per solos illos sit totum genus humanum multiplicatum, dei filius qui post

diluuium venit in Virginem, carnē assumpst de stirpe eorum, qui fuerunt in arca, quo ad veritatem. Igitur per duas naturas preseruatas in arca, facta est sanctorum redēptio; qua median te natura masculina & feminina preseruata in arca, multiplicatum est genus humanū; vnde ins carnatus est dei filius, per quem sanctorum redēptio facta est. Quarto hoc idem patet, considerando animalia quae fuerunt in arca: nā ante Diluvium dicitur non fuisse eis carniū, sed post. Cum igitur ex alimento sumpto ex carnis bus animalium existentium in arca, vel aliorum animalium descendantium ex his, multa corpora sanctorum sint formata, materialiter saltem deseruerunt illa animalia ad formationem corporum existentium de numero electorum, qui sunt saluati & redempti. Vīo quomodo redēptio facta fuit per duas naturas existentes in arca quo ad veritatem, exponendo ut expositum estirestat ostendere, quomodo hoc sit quo ad opinionem. i. quo ad figuram. Cum enim in arca facta sit salus iustorum, quia Noe & plures alii iusti sunt saluati: & cum etiā per arcam figurata sit salus iustorum, bene dictum est quo ad veritatem, & opinionem sive figurā, quia in arca Noe facta fuit salus multorum. Sive redēptio sanctorum, qui secundū duplē naturam hñt esse in arca. Possemus autē omnia illa quatuor, quae primo adaptauimus ad christū, resumere: ostendentes quō alias naturarum existentium in arca, figurabat alietatem naturarum existentium in christo, per quem facta est redēptio sanctorū. Possimus tñ si volumus in ipsa arca designare quatuor, per quae designabat sanctorum redēptio. Primum erit ex magnitudine arcæ: scđm ex forma: tertium ex eius dispōne: quartū vero ex eius materia. Primum quidem sic patet. Nam magnitudo, sive longitudo arcæ, fuit trecentorum cubitorum: latitudo arcæ quinquaginta: & altitudo triginta. In quibus Augu. ait. 15.

Cap. 26. de Ciuit. dei, q̄ habetur mensura humani corporis. Erat. n. arca sexties longa, q̄ lata: & decies longa q̄ grossa: s̄m quem modum proportionis natum est corpus humanum bene dispositum. Magnitudo igitur arcæ hñs proportionem corporis humani, figurabat dei filium in humanitate venturum, per quem facta est sanctorum redēptio, vt ibidem innuit Aug. Secundo hoc idem patet ex forma arcæ. Erat. n. illa arca am-

A plain parte inferiori, & arca in superiori: ita q̄ in uno cubito consumabat, iuxta illud Gen. 6. in cubito consumabitis summātē eius. Quod satis designat p̄h̄tem ecclesiam, in qua est salus, & vbi est sanctorum redēptio: quae quidē eccl̄ia, inferius est ampla, superius verò strīcta & in uno cubito. i. in uno hoie christo cōsumatur. Vñ glo, ibidē dicit, q̄ Arca illa lata erat infētius, vbi erant bestiae: angusta aut superius, vbi erant homines: q̄a eccl̄ia, vbi bestiales homines tollerat, latius s̄num laxat: vbi rationales habet, ad summū ducitur: quia quāto sanctiores in eccl̄ia, tanto pauciores: & hoc vīc̄ ad vnum. qui est in summo, qui solus est sine corruptiōe, sanctus natus christus. Tertio hoc idem patet ex dispositione illius arcæ: erat in arca cēnacula, & tristē. i. illa arca erat bicamerata, & tricamerata, vt alia litera innuit. Et glosa dicit, quod etiam erat in illa arca ostium in latere. Quae omnia scđm Aug. 15. de Ciuit. dei. c. 26. vbi hanc materiam pertractat, sic intelligenda sunt, quia arca illa significabat eccl̄iam, quae est bicamerata, quia continet Iudeos conuersos, & Grecos, sive Iudeos & Gentiles. Est etiam tricamerata, quia ex tribus filiis Noe, multiplicatū est totum genus humanum, ex quo genere humano multi sunt conuersi ad fidem, de quibus facta est eccl̄ia. Ostium autem in latere, significabat apertōnē lateris in Christo (vt ibidem ait Aug.) vnde fluixerunt sacramenta eccl̄ie, vnde est introitus in eccl̄iam. Et quia per christum, & eccl̄iam, habet esse sanctorum redēptio, ideo ipsa arcæ dispositio sanctorum redēptionē significat. Quarto hoc idem patet ex materia ipsius, quia erat ex lignis leuigatis. i. quadratis, & bitumine conglutinatis: in quadratura autem lignorum s̄m glosam intelligit sanctorum cōstantia: quia quadratum ex omni parte firmum stat. Per glutinum autem intelligitur vinculum charitatis, quae perfectè sanctos vnit, & conglutinat. Et quia per constantiam, & charitatem, sumus participes redēptionis nostrę, cōsequens est quod materia arcæ sic leuigata, & conglutinata, sanctorum redēptionem figuret. Patet ergo q̄m per arcam cōrinentem duas naturas, habuit esse sanctorum redēptio quo ad veritatem ut declarabatur: & etiā quo ad opinionem. i. quo ad figuram, vt est per nunc habita manifestum. Ec hac de quæsto dicta sufficiant.

LXX.

F I N I S.

D. AEGIDIUS COLVMNAE ROMANI,

ARCHIEPISCOPI BITVRICENSIS, ET

Aquitaniae Primatis, Ordinis fratrum Eremitarum sancti
Augustini, doctoris clarissimi,

LIBER DE RENVNTIATIONE PAPAE.

Vbi uniuersi, qui in ecclesia sunt, Ordinis ac Dignitatis
gradus, patefiunt & illustrantur.

Eiusdem de Charactere Tractatus.

Eiusdem, Quomodo Reges & Principes circa bona ad Coronam pertinentia,
possunt liberalitatis opera exercere, Determinatio.

Nunc primùm in lucem editi.

ROMAE

Antonius Bladus excudebat.

XII. Cal. septemb.

M. D. L IIII.

CVR ET QVANDO SCRIPTVM
SIT HOC OPVS.

PHILIPPVS Pulcher Gallorum Rex in tantam discordiam cum Bonifacio VIII.
Pontifice maximo peruererat, ut suos proficiisci Romam, atq; illuc mittere pecuniam proibi
buerit: & conuocatis sacerdotibus et patritijs, iniurias quasdam à Bonifacio acceptas, ipsumq;
dolis et artibus occupauisse Pontificatum cōmemorauerit, denuncians se ad futuram sedem apo
stolicam (tunc n. sua opinione sedes vacauerat) appellare. Vnde grauiſſimæ ex hoc non sine
fidei et christianæ religionis incōmodo factiones nascebantur. Aliqui n. Bonifacium tanq; ve
rum Dei Vicarium amplectabantur. Nonnulli vero eum negligebant, dicentes ab eo deceptum
Cœlestinum vocc tanq; cœlitus missa per cannam ad eum facta, ut desereret Pontificatum, et
Bonifacium substitueret. Quidam etiam libris publicè editis persuadere conabantur, Papatum
minime renunciare posse. Aegidius itaq; volens animis labefactatis remedium aliquod affer
re, præsentem composuit de Renunciatione Papæ Tractatum. In quo omni studio contra eos
contendit, qui uerutis quibusdam argutijs, homines simplices seducentes, conabantur omnem à
subditis amouere obedientiam. Et postq; ostendit nihil suas valere ratiocinationes et argutias,
efficacibus rationibus, et exemplis concludit, & docet Cœlestinum renunciare potuisse: cum
statutum diuinum sit, quod Papa, videns se inceptum ad vigilantiam dominici gregis, possit
onus deponere, & ab hac absolui iurisdictione; ne ecclesia catholica, cuius caput ipse est, sua
langueret imprudentia. Obiterq; monstrat Bonifacium non illis dolis & artibus, sed instin
ctu diuino atq; opere fuisse Ordinis & dignitatis gradus aſſectum. Cuius rei fidem nobis
etiam præſtare poſſunt, quæ in Christiana Religione pro salute omnium peperit. Hic enim
Pontifex è quibusdam sanctionibus ab eo, & nonnullis alijs suis prædecessoribus Romanis
pontificibus editis, opera Gulielmi, Berengarij, & Richardi vſus, sextum Decretalium li
brum confecit, & quinq; libris, à Gregorio iam ordinatis, coniunxit. Ludouicum item Gallici
Regis sanguine natum, in diuorum numerum retulit. Centesimo quoq; anno Iobileum, quo plen
nam omnium delictorum remissionem visitantes limina Apostolorum consequerentur, post
Moysen primus obſeruari mandauit.

INDEX RERVM AC VERBORVM

insignium in Aegidij Romani de Renuntiatione Papæ libellum.

Primus numerus paginam, secundus columnam indicant.

A

A Bisoli à peccato seu culpa quid sit. 20. 2.d
Aeternitas quid sit. 24. 2.d. et inde
Anima post resurrectionem cur non poterit separari a corpore. 8. 2.c
in Anima separata remanet character quantum ad decorum & gloriam. 16. 1.c
Archiepiscopi potestas & officium. 13.4.c

B

Baptizare conuenit Sacerdoti ex officio, sed non solenniter sine opere episcopali. 15. 2.a. & inde
Baptismus ex opere operato confert gratiam, & imprimet characterem. 32. 3.a
Bona sunt in duplice differentia. 3. 2.b
Bonifacius viij. non occupauit pontificatum tot dolis & artibus, ut nonnulli commemorant. 29. 4.b

C

Cardinales & episcopi gerunt vices Apostolorum, sed diuersis rationibus. 17.4.d
Character secundū se quid importat. ij. 3.c. et 34. 1.c
Character in tribus solum sacramentis imprimitur, & cur. ij. 3.d. et 34. 2.d
Character in quo puncto imprimatur in quolibet ordine. 34. 3.d
Character superior potest imprimi sine inferiori. 12. 1.a et inde.
Characteris sacerdotalis perfectio imprimitur in ordine episcopali. 12. 1.d
Character non imprimitur, nec perfectio characteris ultra simplicem episcopum. 13.4.b
Character remanet in anima separata. 16. 1.c. et 28.4.b
Chrismata requirunt ad solennitatem baptismi, & consecrationem altaris. 12. 3.d
Charitas cur dicitur fuisse sapita in Petro non extineta, dum negauit Christum. 24.4.d
Christi sacerdotium secundum ordinem Melchisedec. 23. 3.d. et inde.
Christi remedium quomodo aeternum ut inquit Paulus, si mundus habuit initium, & habebit finem. 24. 1.a
Christus mortuus secundum carnem, non dicebatur mortuus quatum ad sacerdotium, et ad salutem nostram. 25. 1.a. et inde.
Confirmatio alicuius in aliqua dignitate potest esse visibilis & inuisibilis. 23. 1.c
Confiteri peccata sacerdoti cur tenetur. 20.4.a. et inde.
Coniugium quamvis bonum sit, melius tamen est a coniugio abstinere. 3. 3.d
Coniugium carnale in statu Innocentiae fuisset in officium, non in remedium. 14.4.d

Coniugium spirituale reperitur inter episcopum & ecclesiam. 14.4.b et quot modis habet esse: & quot modis potest solvi. 15. 3.a

Corporalibus solum non meremur, nec demeremur. 34. 1.d
Corpus Christi in sacramento, ex vi sacramenti est separatum à sanguine, & è conuerso. 28. 1.a
Creaturarum opere multa tolli possunt, que diuino opere fuerunt constituta. 17. 3.c

D

Dæmonum ac malorum hominum rabies. 22.4.d
Dei permissione aliquando res fiunt, aliquando diuina operatione. 7. 2.a. et 23. 2.a. et col. 3.c
à Deo est & volumus bonum. 8. 1.b et 20. 4.c
Deus in omnibus est generaliter per presentiam, essentiam, et potentiam: sed in his quae spectant ad salutem nostram est Deus specialiter. 4. 1.d
Deus non dat gratiam, nisi te ad ipsum per voluntatem conuerteret. 6. 2.a. et col. 3.d
Deus statuit & Papa renuntiare potest. 8. 3.a
Dignitatum ordo in ecclesia summis originem à Gentilibus, & cur. 12. 2.d et inde.
Dispositio ad gratiam fit gratia. 8. 1.b

E

Ecclesia formata est ex latere Christi dormientis in cruce. 27.3.c
Ecclesia assimilatur tunicae Christi inconfutili. 33.4.b
Ecclesia non potest exercere iudicium sanguinis. 38. 1.d et inde
ad Episcoporum creationem quatuor concurrunt. 6. 4.d et 21.4.d et 22. 3.a
Episcopus non potest pro libito renuntiare, sed solus Papa, & cur. 6.4.c et 16.2.b
in Episcopatu non imprimitur character, sed perfectio characteris. ij. 3.a et 12. 1.c
Episcopatus an sit Ordo. 12.4.a
Episcopus & sacerdos quomodo differant. ij. 4.d
Episcoporum ordines seu gradus. 13. 2.a. et 17. 2.a
Episcopus & ecclesia coniugium spirituale constituent, & quomodo. 14.4.b
Episcopus quilibet potest appellari summus sacerdos. 17. 1.a et inde.
Episcopus quis potest esse nullam habens iurisdictionem. 19. 3.c et 22. 3.d
Episcopi et Cardinales gerunt vices Apostolorum, aliter easmen & aliter. 17. 4.c
Episcopis & prælatis utilis exhortatio. 10. 1.c

Fidei articulum, Inde venturus est iudicare viuos & mortuos)exponit Aeg. 25. 1.a

* ij

INDE X.

Fides antiquorum & nostra, vna est & eadem. 23.4.d. et
25.1.c

G

Gratiam non dat Deus, nisi nos ad ipsum per voluntatem co-
merciamus. 6.2.a. et col.3.d

H

Homo unus potest aliquid operari in alio ad gratiae infusio-
nem. 8.1.d

I

Iuramentum & votum quomodo differant. 21.2.b
Iurisdictio non innicitur characteri, aut perfectioni characteres
ris. 14.2.a. 21.4.c. et 31.2.b

L

Lex quid sit. 22.4.c
in Lege scripta poterat quis saluari in genitilitate. 13.2.d
per Legem diuinam multa sunt, quae opere creaturarum tol-
li possunt. 18.2.a

M

Malum non habet causam efficientem, sed deficientem. 3.4.d
Matrimonium legitimum & perfectum, auctoritate papali
disjoui non potest. 10.1.b
Melchisedec cur sine patre & matre dicitur. 23.4.b

N

Necessitas duplex, consequentia & consequentis. 19.4.d

O

Obligatio quinq; modis sit. 18.3.b
Ordo sacer quid sit. 12.4.d
Ordines sacri in primitiva ecclesia dabantur per saltum.
12.1.a. et 35.4.a
Ordines minores cum suis actionibus. 34.4.b. & inde. Ordi-
nates sacri cum suis officijs. 35.1.c. & inde.
Ordinati ab episcopis sebismaticis an fusciant characterem.
15.4.c
Ordo dignitatum in ecclesia sumpsit originem a Gentilibus,
& cur. 12.d. & inde.

P

Pallium confertur Archiepiscopo, & cur. 13.4.c
Papa potest renuntiare non episcopus. 7.1.a.ij.1.d. 8.3.a
et 32.4.d
Papæ solius est iura condere. 9.1.b. et inde.
Papa non iudicatur a quoqua, nisi in haeresim esset lapsus.
10.4.d. & inde.
Papa haeticus non est papa. 30.1.a
Papa potest desinere esse papa, sed simplex pontifex non

potesit desinere esse simplex pontifex, 16.2.b
Papatu acquiritur solum plena iurisdictio potestatis.
14.2.a

Papa viuente, possunt ea quæ sunt papæ committi alijs qui
non sunt papa. 14.3.b

Papalis potestas perpetua est. 14.2.a

Patres nostri appellantur omnes illi qui intendunt salutis nos-
træ. 3.1.d

Peccatum seu culpa quid sit 20.2.d
in Petro, cur dicitur, fuit sapientia caritas, non extincta, dum
negavit Christum. 24.4.d

Potestas omnis praesertim ecclesiastica à Domino Deo est.
2.4.d. et inde.

Potestas excellentia, quam Christus sibi reservauit, confis-
tit in tribus. 20.3.c

Prælatus nullus secundum antiqua iura potest deponi iniurias
16.21.1.d

Q

Quæsita
Quomodo Christi sacerdotium dicitur non habere initium
neq; finem, cum mundus habuit initium, & habebit fi-
nem. 24.1.a

Si episcopatus sit Ordo. 12.4.a

Si ordinati ab episcopis sebismaticis vel haeticis recipiunt
characterem. 15.4.c

Si papa cedens possit adhuc dici summus pontifex. 17.2.a

Quomodo apostolus Heb. 7. volens constitutere differentiam
inter Leuiticum et Christi sacerdotium, inquit, in sacer-
dotio leuitico plures facti sunt sacerdotes: cum & sub
sacerdotio Christi plures siant quotidie sacerdotes.
27.3.d

Quomodo sacerdotium Christi dicitur immortale, si hoc fa-
ciendo eius mors commemoratur. 29.1.d

R

Reges seu principes bona regni tripliciter habere dicuntur.
36.3.d

Rex nullo modo potest propria auctoritate bona Ecclesie
accipere, quamvis virginis esset necessitas. 36.4.d.
37.4.b

Reges non possunt a se elongare bona immobilia quæ sunt
in regno quantum ad patrocinium & defensionem. 37.
2.d. et 38.2.a

Regni communitas cur excogitata. 37.2.c

S

Sacerdos & episcopus quomodo differunt. ij.4.d

Sacerdotes omnes aequales quoad Ordinem, non iurisdictio-
nem. 16.4.b. 27.1.a. 31.2.a

Sacerdos simplex baptizat, conficit corpus Christi, sed non
solemniter sine episcopo. 12.3.b. et inde.

Sacerdos potest esse episcopali dignitate praeditus, nullius tu-
men ecclesiæ episcopus. 19.3.c

Sacerdotes omnes sub sacerdotio Christi dicuntur unus &
idem sacerdos. 27.2.c. et inde.

Sacerdotes noui testamenti sunt immortales & quo. 29.1.c
in

INDEX

in Sacerdotio sunt gradus quantum ad ea quae sunt ordinis.

17.1.b

Sacerdotium Christi non habuit initium, neque habebit finem.

23.3.d et inde.

in Sacramento Eucharistie cur annuntiatur mors Christi.

27.4.d

in Statu generalitatis poterat esse salus. 13.2.d

T

Tempus et eternitas quomodo differunt. 25.4.a

V

Vinculum spirituale fortius est quam carnale, et quomodo.

9.3.d

Virtutes remanent in anima separata. 25.2.c

Virtutibus non formaliter, sed materialiter contingit aliquando male. 3.3.b

Voluntatis nostrae libertas. 8.1.c

Voluntas coacta est voluntas. 29.4.a. et 30.1.b.c

Volum quid sit. 20.1.a. et 21.2.b. et inde.

**Aliquot loci scripturæ sacre ab Aegidio passim
hoc libello expositi.**

- Iob. 12.e. Adducit consiliarios in stultum finem, & iudices in stuporem. 4.2.b
Iob. 36.a Deus potentes non abiicit, cum & ipse sit potens. 3.1.d
Prover. 1.a Intelligens, gubernacula possidebit. 22.1.b
Eccles. 1.a Omnis sapientia à Domino Deo est. 3.1.c
Isa. 26.b Omnia enim opera nostra operatus es nobis. 6.1.a
Ezech. 18.a Omnes animæ, meæ sunt. 6.1.a
Matth. 10.b Estote ergo prudentes, sicut serpentes. 33.4.d
Matth. 16.c Tibi dabo claves regni cœlorum. 17.4.c
Matth. 22.d Diliges proximum tuum sicut te ipsum. 9.4.c
Luc. 23.f Hodie mecum eris in paradiſo. 25.1.b
Ioan. 1.a Et sine ipso factum est nihil. 4.1.a et 6.3.c
Ioan. 15.a Sine me nihil potestis facere. 4.1.a
Rom. 13.a Non est potestas nisi à Deo. 3.4.d
Rom. 13.b Ideo n. et tributa præstatis: ministri. n. Dei sunt, in hoc ipsum servientes. 36.4.b.c
1. Cor. 7.g Qui matrimonio iungit virginem suam, bene facit: & qui non iungit, melius facit. 3.3.d
1. Cor. 9.b Nunquid de bobus cura est Deo? 4.2.b
1. Cor. 12.b Et quosdam posuit Deus in ecclesia, primum apostolor, secundo prophetas etc. 17.4.b
1. Cor. 13.b Charitas non querit quæ sua sunt. 9.4.d
Ephes. 5.a Estote ergo imitatores Dei sicut filij charissimi. 1.2.d
Ephes. 5.e Viri diligite uxores vestras, sicut Christus dilexit ecclesiam. 9.4.c
Philip. 3.d Nostra conuersatio in cœlis est. 15.1.a
Heb. 7. tocum ferè exponitur, à cap. 17. vñq; ad cap. 23.

**Decreti & Decretalium quidam canones
explicati.**

- Accusatio. cau. 2. q.7.) 17.1.d
Ad hoc. extra de auctor. & vsu pallij. 17.2.a
Ad honorem. extra de auct. & vsu pallij. 14.1.a
Electionem. dist. 79.) 21.1.c
Inter corporalia. extra de Transl. episcoporum. 8.3.b. et 14.4.b. et 16.1.b. et 19.3.c. et 22.3.d
Liberti. el. 2. Cau. 32.q.2.) 14.2.a
Licet. extra de electione et electi potestate. 30.3.d
Nisi. extra de auctor. & vsu pallij. 13.4.c
Non aut. Cau. 7.q.4.) 27.3.c. et 32.1.a. et 33.1.a. et b
Nunc autem. dist. 21.) 10.4.c et 33.1.c
Pudenda. 24 q.1.) 14.2.a
Quam periculosem. Cau. 7.q.1.) ij.1.d
Sicut vir. Cau. 7.q.1.) ij.1.c. 14.4.c. 21.1.d. 32.1.d
Sicut. dist. 40.) 12.1.a et 32.2.d
Si publicis. Cau. 22.q.4.) 20.1.c
Si transitus. dist. 79.) 21.1.c
Solicitude. dist. 52.) ij.4.c

Errata sic corrigē.

<i>Pa.</i>	<i>col.</i>	<i>lin.</i>	
4	3	4	<i>mortale</i>
7	2	14	<i>Sic</i>
7	3	ÿ	<i>pōt.</i>
7	3	41	<i>qua opantur</i>
8	4	9	<i>suum,</i>
8	4	12	<i>cedere. Ideo</i>
9	3	60	<i>cole</i>
9	4	3	<i>alia</i>
10	4	47	<i>grano</i>
12	4	47	<i>non</i>
15	1	1	<i>fumendæ</i>
29	3	31	<i>numerantim</i>
			<i>morale</i>
			<i>Si</i>
			<i>pōt</i>
			<i>opantur</i>
			<i>suum: sed</i>
			<i>cedere, ideo</i>
			<i>copulæ</i>
			<i>aliam</i>
			<i>granum</i>
			<i>nomen</i>
			<i>fumendæ</i>
			<i>numerantim</i>

D.FRATRIS AEGIDII COLUMNAE
Romani, Archiepiscopi Bituricensis, & pri-
matis Aquitanie, Ordinis fratrum
Eremitarum Sancti Augustini,
liber de Renunciatio-
ne Papae.

Cap. I. In quo est prologus huius libri, ubi ostenditur, quæ fuit necessitas componendi hunc librū, in quo agitur, Quod Papa renunciare potest.

NON ei placebit vecordia sua, & sicut tela aranearum fiducia eius. Quidam moderni temporis, de suo sensu nimis præsumentes, quasi dā rōnes sophísticas ad includēdum mentes fidelium ediderunt: exinde confidentes de sua vecordia in summum nostrum Pontificem Sanctissimum patrem dominum Bonifacium Papam viii. diuina prouidentia verum Dei Vicarium, ac Sacrosancte Romanæ & vniuersalis ecclesiæ sponsum legitimū impugnare sunt conati; contra quos in persona Dei dici potest verbum propositum, qđ legitur Job. 8. Non placebit ei (id est Deo) vecordia sua (id est insipientia sua) & sicut tela aranearum fiducia eius (id est cuiuslibet eorum). Dicitur enim esse vecordia, vel dicitur habere vecordiam, qui habet ve in corde, id est qui habet malum in corde. Itaque sicut in istis sensibilibus qui habent malum in oculis suis non bene vident quæ sunt sensibilia, sic qui habet vecordiam & qui habet malum in corde, non bene percipit quæ sunt intelligibilia. Et quia ex hoc dicitur quis insipient, quia habet obscuratum cor, & non bene percipit hominē intelligibilia, ipsa vecordia de qua tractatur in auctoritate proposita, insipientia dici potest. Vere ergo prædicti homines de sua vecordia sunt confisi, quando credentes rationes facere efficaces, tela aranearum est corū fiducia: quia aranearum telas texere coniunctur. De quibus dici potest quod dicitur Isaiae, Telas araneæ texuerunt. Omnis n. uerborum ordinatio, (quia si ordinate proferuntur verba sibi inuicem sunt cōnexa) textura quædam metu nuncupatur. Et exinde inoleuit, quod liber aliquis ubi ordinata & connexa sunt verba, textus esse dicitur. Sed textura hominē aliquādo est ferrea & quasi adamantina, secundū quē modum Proclus in de Diuina puidētia volens commendare Platonem, dicit, Plato adamantinus (ut est dicere) sermonibus nos cogit. Ille quidē cogit aliquos adamantinus sermonibus, qui rōnibus irrefragabilibus auditores cogit suis sermonibus consentire. Sed licet aliquando ita sit

A vt textura verborum possit dici ferrea vel adamantina, multotiens tñ uel ex malitia affectus intellectum excēcante, vel ex ignorantia rōnis mentem obscurante, verba prolata & rationes & consuetæ sunt, sicut telæ aranearum: quæ sic rumpuntur de facili, qđ inefficaces esse liquido decernantur. Verum quia quāuis aranearum tela sic scindatur faciliter, aliqua tñ animalia debilia quātumcunq; sint alis dotata, quibus super terram sunt apta nata efferri, aranearum etiam telis, vt visibiliter percipimus, capiuntur. Sic & multi hominē licet alas habeant rōnis, quibus haec terrena debent volatu transcendere, illas tamen alas habent tñ debiles, ut texturis verbis inualidis, & rōnibus debilibus capiantur: quæ telis aranearū similes esse cernuntur. Hinc ergo apparere potest, quæ fuit necessitas quæ nos mouit ad componendū Tractatum huiusmodi, vt soluetemus rationes quasdam, qđ sumus Pontifex renunciare non potest, factas per præfatos uiros de sua vecordia confidentes: in quo etiam Tractata obuiamus quibusdam aliis additamentis, quæ etiā super vecordia sunt fundata: nam omnia talia sunt telæ aranearum. Tamen quia debilita volatilia aliquando telis talibus inuoluuntur, bonum est telas disrumpere antedictas, vt cæteri Christiani tanquam vera membra summum præsulem dominum Boni facium suum caput legitimū recognoscant. Haec ergo vecordia, super qua quæque hominē sunt fundata, minime placet Deo: & qui tales telas ordiri vel texere sunt conati, non Diuino cōsilio, nec diuino spiritu mouebantur. Ipsi ergo sunt deserventes filii, quia deserunt summum Patrem & vias aliorum tenere fidelium contempserunt. Istis ergo sic habētibus Ve in corde & non facientibus secundum diuinum consiliū, nec ordinantibus telam secundum diuinum spiritum, dici potest quod dicit Isaiae. 30. Væ filii deserventes, dicit Dñs, vt faceretis cōsuum, & non ex me: & ordiremini telam, & non per spiritū meum. Isa. 30.4

Cap. II. Vbi agitur de ordine dicendorum.

Iixerunt Philosophi, Duplex esse opus sapientis in unaquacq; re, Non mentiri de quibus noctuit, veritatem asserendo: & mentientem manifestare posse, falsitatem destruendo: haec n. duo, veritatem asserere, & falsitatem destruere, sunt duo opera sapientis in omni negocio. Haec autem dicimus, non qđ simus illius demētia, quod inter sapientes nos connumerare velimus: dicimus tamē nos sapientiam diligere & quantū humana fragilitas sinit, sapientes imitari velle. Nec est arrogantiæ verbum qđ quis dicat se velle imitari sapientes, cū & Apostolus Paulus ad Eph. 5. ad imitandum Deum, qui est ipsa sapientia, Epb. 5.6 viriliter nos inducat, dicens, Estote ergo imita-

A

3. Bibic. c. 4

tores Dei, sicut filii charissimi. Et quia debemus in omni negocio sapientes pro viribus imitari, ideo in hoc tractatu, quem habemus præmaribus, in quo declarare intendimus, quod sumus pontifex potest suo officio, siue suæ iurisdictioni cedere, ut post cessionem destinat esse Papa. Nam volumus illud duplex opus sapientis prætractum pro viribus exercere, videlicet non mentiri de quibus nouimus, veritatem afferendo; & mentientes manifestare, falsitatem destruendo. Sed his dictis, ut habeamus ordinem dictorum, de quo agitur in hoc capitulo, oritur nobis rationalis quæstio, Quid prædictorum prius est faciens dum: ut Vtrum prius sit extirpanda falsitas, quam veritas declaretur: an potius econuerso. Huic autem q[uo]d vident[ur] satisfacere verba philosophi. Nam prius ait, quod opus sapientis est non mentiri de qua nouit veritatem: quod pertinet ad declarationem veritatis. Et postea subdit, quod opus sapientis est mentientes manifestare; quod pertinet ad extirpationem falsitatis. Igitur prius erit declaratio veritatis, quam extirpatio falsitatis. Sed ille modus prioritatis non satisfacit. Q[uo]d enim declarare veritatem est prius quam extirpare falsitatem: sed non oportet quod sit prius tempore, vel prius in executione, sed est prius in intentione: nam extirpatio falsitatis est propter seminare & inserere veritatem. Et quia declaratio veritatis in hoc negocio se habet ut finis, oportet quod hoc sit primus in nostra intentione, quia prius debet esse intentus finis, quam ea quae sunt ad nem. Vel si volumus loqui de prioritate sicut loquitur Augustinus. i. 2. Confess. ubi distinguit modos prioritatis, dicemus, quod declarare veritatem est prius electione, non tamen oportet quod sit prius tempore, vel prius in executione. Nam & flos præcedit fructum, & fructus florem, ut idem ibidem Augustinus tangit, quia flos præcedit fructum tempore & non executionem. natura quidem prius exequitur & prius facit flores & postea fructus; sed fructus præcedit florem electione, quia eligibilior est fructus flore. Vel possumus tertio dicere, quod declaratio veritatis est prius extirpatione falsitatis perfectione, quia hoc est perfectius quam illud. Igitur si philosophus enumerando prefigata sapientis opera, prius locutus est de assertione veritatis de destructione falsitatis, non propter hoc soluta est quæstio nostra, ut sciamus, quo ordine procedendum est in hoc Tractatu, utrum debeamus ipsum incipere a declaratione veritatis, & consumare ipsum in destructione falsitatis: vel potius econuerso. Nam si philosophus prius locutus est de declaratione veritatis, quod de destructione falsitatis, dicere possumus, quod illa prioritas referenda est ad prioritatem secundum intentionem, vel secundum electionem, vel secundum perfectionem: nam hoc est eligibilius & debet esse quid magis intentum. Sciendum ergo, quod hæc duo secundum modum accipiendi sunt sicut tpe, & secundum alium

A modum accipiendi p[ro]nti esse non sunt tpe. Sunt. n. sicut tpe, quia insertio veritatis, & amotio falsitatis servare habere ad intellectum, sicut inductio formæ propositæ, & expulsio formæ oppositæ habent se ad materiam: expellendo. n. formam oppositionam, a materia, inducimus in eam formam propositam & econuerso. Sic & in proposito, destruendo falsitatem, aliquomodo affirmamus veritatem & econuerso. Propter quod sic loquendo de his duobus operibus, erunt simul tempore. Sed si queratur, accipiendo haec duo opera, ut sunt simul tempore. Vtrum sit inter ea alijs prioritatis modus. Dici potest, quod ut tetigimus, idem est de veritate inserendi in animo & falsitate expellenda ab eo, & de forma proposita introducenda in materia & de opposita expellenda: qualiter illa sint simul tempore, tamen ordine, generatione, & natura se præcedunt. Dicimus enim quod unum præcedit aliud natura, id est naturali intelligentia & naturali origine siue naturali generatione. Simul, n. tempore facta fuerunt sol & splendor, quia statim cum fuit sol incepit splendere: tamen natura, id est naturali intelligentia sol præcessit suum splendorem. Naturale est. n. quod prius intelligamus solem esse factum, & postea intelligamus ipsum splendere. Sic etiam natura si origine vel naturali generatione sol præcedit splendorem: quia cum natura splendoris deriuat a natura solis, naturale est quod prius fuerit factio & genitio solis, & postea fuerit splendor ortus ab eo. Secundum hunc autem modum loqui. August. i. 2. Confess. quod sonus & cantus sunt simul tempore, sed sonus est prior cantu origine, cantores. n. prius emittunt sonum & cantant. Sed cum cantus sit modulatio soni, quia hoc est cantus sonus modulatus, cum modulatio sonis sit quædam proprietas eius, quia subiectum naturali origine & naturali intelligentia est prius sua proprietate, ideo dictum est, quod origine & generatione & etiam natura sonus præcedit cantum, licet sint simul tempore. Quæ si vellemus ad positionem aptare, dicemus, quod naturali origine & naturali intelligentia expulsio formæ oppositionis uno modo præcedit introductionem formæ propositæ, & alio modo econuerso. Sic & expulsio falsitatis ab animo secundum unum modum præcedit introductionem veritatis, & secundum alium modum aliud econuerso. Nam hæc expulsio & introductio formarum vel comparant ad materiam, quæ expoliata una formam introducit aliam: vel comparantur ad agens, qui introducendo unam formam, expellit aliam. Si ergo hæc duo comparantur ad materiam, quia forma proposita non potest esse in materia, nec potest habere locum in ea, nisi expellatur inde forma opposita, ideo quantum ad materiam primum est expulsio formæ oppositæ, quod introductio propositæ. Sed si hæc comparantur ad agens, quia cum agentis sit imprimerere, sic materia est recipere, & materia non potest recipere, nisi prius evanescat: ideo

ideo secundum naturalem nostram intelligen-
tiam primo evanescatur materia & expoliatur, q
introducatur & perficiatur. Sic cum agentis sic
imprimere, sic materia recipiendo perficitur, si-
c ut agens imprimendo perficit. Agens ergo, im-
primendo formā ppositā expellit oppositā: ma-
teria autē qā evanescat a forma opposita, iō induit
pposita: pp q respectu materię, prius est expo-
liari, q induit respectu autem agentis, prius est
induere, q expoliare. Sic & de veritate & falsita-
te, vt si sit falsitas sive error in animo, & aliquis
velit inde expellere falsitatem, quantum est ex par-
te animi prius est expellere falsitatē q inducat
veritas: sed quantum est ex parte agentis, cum
agens, siue doctor expellat falsitatem, inducen-
do veritatem, prius intellige, q agens veritatem
inducat, q quod falsitatē expellat. His itaq preli-
batis, patet qā loquendum est de prioritate &
posterioritate, prout haec duo sunt simul tēpo-
re. Sed possumus loqui de his duobus etiā, put
tempore p̄cedunt. Dicimus. n. q declaran-
do aliquid, duo sunt ibi fienda, videlicet, argu-
menta ad oppositum destruere, & argumenta
ad propositum construere. Et licet vtrūq facie-
do destruatur falsitas, & asseretur veritas, quia
& qui soluit argumēta opposita, falsitatem des-
truit & veritatem asserit, & etiā qui cōstruit ar-
gumenta pposita, quodāmodo. vtrūq facit:
attamen in destruendo argumenta opposita,
magis videmur extirpare falsitatem, in cōstruen-
do autem argumēta pposita, magis videmur
asserere veritatem. Hoc modo ergo veritatem
asserere, & falsitatem destruere p̄n se inaīem
tempore p̄cedere, quia p̄t quis primum ar-
gumenta opposita destruere, & postea propo-
sita construere, & p̄t etiam econuerso. In hoc
ergo stat Quæstio nostra principaliter, an sine
argumēta opposita per aduersarios facta prius
solvenda, vt destruatur falsitas; & postea sint ar-
gumenta pposita cōstruenda, vt asseratur ve-
ritas: vel fiendum sit econuerso. Aduertendum
itaq, q si instruendi per doctrinam aliquā non
efficiat ipsi infecti, nec infectiālētū, rōnabilis
ter possit dubitati à quo esset inchoandū. Vtrū
ab informatione veritatis argumenta pposita
construendo, vel ab expulsione falsitatis ar-
gumenta opposita dissoluendo. Sed si instruē-
di per doctrinam aliq, vel si compellendi ad cō-
fitendum aliquā veritatem sunt infecti, vel (q
peius est) si aliquos infecerunt, quia antīvius infe-
ctus nō recipit doctrinam, n̄l expulsa infectio-
ne, rebus sic se habentibus, primum est expel-
lēda falsitas, & infectio ab anima, dissoluendo
argumenta opposita: & postea inferenda est ve-
ritas, construendo & firmando argumenta pro-
posita, quia, vt vult Philosophus in Rhetori-
cis, Oportet facere locum futuræ orationi. Anī-
mus ergo falsitate plenus nō p̄t veritate reple-
ti, n̄l prius inde falsitas expellatur. Sicut vas
amaritudine plenum, non p̄t repleti duleedi-

A ne, nisi prius amaritudo inde evanescatur: vas
se, n. amaritudine replete, non est locus, vbi te-
cipiatur dulcedo. Si ergo volumus facere locū
dulcedini recipiendā, sunt inde prius amaritu-
dines repellendā. Sic cum est in anima error &
falsitas, non est ibi locus, vbi recipitur veritas,
nisi inde falsitas expellatur: quilibet. n. ab omni-
natur quodcuq contrarium. Ita prius ostendē-
dum est aduersario, quod sua dicta sint falsa, ve
ex hoc possit acquiescere veritati. Et si dicatur,
quod sic argentes vel satisfacientes nō credidit
corde quod proferunt ore: quod in hac mate-
teria credimus verum esse, vt & ipsi veritatis ad-
uersarii corde non credant, quod ore pronun-
ciant. Dicimus, quod tanto magis est cum eis
prius extirpanda falsitas & sunt dissoluenda eo
rum argumenta opposita quam sint construē-
da pposita, quia tales pertinaciores esse cōsue-
uerunt in eorum dictis q alii. His itaq omnibus
enarratis, hoc ordine procedemus in hoc tra-
ctatu, quia prius enarrabimus argumenta op-
posita huic veritati. Quod Papaā renunciare po-
test. Secundo illa argumenta opposita dissoluē-
mus. Tertio, quia aduersarii p̄tēr falsitatem,
quam asserunt, quod Papa renunciare non po-
test, aliq ua etiam alia plura superaddiderunt,
ideo illa superaddita enūciabimus. Quarto h̄is
supadditis obuiabimus: ex quibus omnibus de-
structur falsitas. Quinto & ultimo faciemus ar-
gumenta & rationes idoneas ad nostrum ppo-
situm. Quod Papa renunciare possit: ex quibus
declarabitur veritas. Quo facto, imponemus si-
nem h̄is n̄tis dictis, & cōsumabimus opus n̄m.

Cap. III. In quo ponuntur duodecim rationes, quas
faciunt aduersarij ueritatis, Quod Papa renun-
ciare non potest.

Dicitur itaq ordine dicendorū, volumus exequi hunc Tractatū
secundum p̄taxatū ordinem, secundum q̄ primo ponendā
sunt rationes, quas faciunt aduersarii nostri. Quartā prima sumitur ex eo quod. Prima
Papatus, vt dicunt; a solo Deo est: Sed quae a
Deo vel ab aliquo superiori committuntur, a nullō
possunt inferiori remoueri: & sic papalis po-
testas, quae a solo Deo committit, a nullō infes-
riori remoueri posse videt. Secunda ratiō sumi-
tur ex eo quia nullus potest auctoritatē vel di-
gnitatem aliquā auferre, quā conferre non po-
test: Sed auctoritatem papalem nullus conferre
potest, n̄l Deus, ergo neq; eam auferre: sed si
teneret renunciatio, aufereretur papalis po-
testas: Ergo renunciatio videā fieri nō posse. Ter Tertia
ratio, etiam Decretalis Inter corporalia, ex
prefessi innuit, quod depositio Episcoporū, trā-
statio eorum, & absolutio eorum per cessionem
soli Papæ est reserata: nec etiam ipsi Papæ cō-

A ii

DE RENUNTIATIONE

cederetur nisi inquitum Papa quodammodo Deus est, id est Dei Vicarius, ut patet ex textu; ergo remotio ipsius Papæ, quia Papatus omnes dignitates excellit, p nullum superiorem potest fieri. Nulla n. ratio capit q̄ Deus voluerit inferiores dignitates per ipsum Deum tñi, aut per eorum superiorum dignitatem tolli posse, nec per ipsum superiorem, nisi inquantu ipse superior scilicet Papa est Dei vicarius; et tamen vult ipsum Papatum, quæ est summa dignitas, quæ propriæ christi est, ne dum per inferiorem Deo, sed etiam per inferiorem seipsa dignitatē tolli posse. Et sic solus Deus videt tollere posse papatum, & nullus alter, sicut multipliciter videatur colligi ex textu prædictæ Decretalis.

Quarta

Quinta ratio sumitur ex eo, q̄ nec Papa nec tota creaturarum vniuersitas potest facere q̄ aliquis pontifex non sit pontifex; ergo multo magis non videt posse facere, q̄ summus pontifex non sit summus pontifex: nam minus est tollere simpliciter pontificem, q̄ summum Pontificem: ergo cum simplicem pontificem nullus potest tollere nisi Deus, nec summum pontificem vñ alius posse tollere nisi Deus. Quod fieret, si renunciare

Sexta

posset, ira q̄ valeret eius renunciatio. Sexta rō ex eo, q̄ papa non est Papa nisi per legem diuinam, & non per legē alicuius creature, nec omnium creaturarū simul: Ergo nullo modo videatur q̄ Papa possit eximi quod non sit Papa. Non n. Papa ex quo contentit & subiicit se legi sponsæ, potest esse non Papa per aliquā creaturā,

Septima

nec per omnes simul, vt videt. Septima ratio, ex eo quod nullus potest tollere votū alicuius, seu ab ipso absoluere, nisi ille qui est supra votum: sed papatus est quoddā votū maximū sup omnia vota: nā voul papa de facto ipsi Deo, quod curā habebit vniuersaliter gregis sui, totius, s. vniuersalis Ecclesiæ: & quod de ipsis redaret rōnem. Ergo ab isto, solus eum Deus absoluere posse videt. Ergo de papa nullo modo vñ fieri posse nō papa, nisi tantummodo a solo Deo aliqua rōne. Nullus n. alieno obligatus potest ab obligatione seipsum absoluere, qua tenetur obnoxius, maxime superiori obligatus: sed papa nullum habet superiorē nō Deum, & per papatū se Deo obligauit. Ergo a nullo vñ posse absolui nisi a Deo. Octava ratio, ex eo quod nullus videt seipsum posse absoluere; sed si valeret renuntiatio, videret quod seipsum posset absoluere.

Ottava

Nona

Decima

Nona ratio, ex eo quod papalis obligatio non vñ posse tolli nisi per maiorē potestatem q̄ papalis sit, sed nulla potentia creata est maior q̄ papalis: ergo fieri nō potest quod p. papa, nec per aliquid aliud, nisi per Deum, vt q̄ semel est papa, non sit semper papa, dum vñ, vñ videt. Decima ratio, ex eo quod nulla dignitas

A tas ecclesiastica post legitimam confirmationē potest tolli, nisi per eius superiorem; sed papa solus Deus est maior, ergo a solo Deo tolli posse vñ. Undecima ratio, ex eo quod Apostolus vult & probat sacerdotium christi esse in æternum: si adiungit in æternū in sacerdotem, sequitur ipsum esse sacerdotem in æternū: ergo nullo modo potest esse vita summi Pōtificis & summi sacerdotis sine summo sacerdotio, ergo renuntiare non potest vt vñ: & minus extraneum & rōne remotū apparet quod summus pontifex, qui est verus successor & vicarius Iesu Christi, qui est sacerdos in æternum, possit absolui alicuius, quam ab ipso Deo, & quādiu vixerit nō maneat summus pontifex, & quod aliquo modo potest esse vita summi sacerdotis sine summo sacerdotio, vt videt. Duodecima ratio, ex eo q̄ si diceretur, quod vita summi sacerdotis esse sine summo sacerdotio, argumentum Apostoli, ubi dicit, Secundū legem Mosaicam plures facti sunt sacerdotes &c. penitus nullum videtur esse, sed falsitatem contineret. Nam posset argui contra ipsum, Quare christus sempiternum habet sacerdotium. Rñdet Apostolus, eo quod manet in æternum. Dico tibi beate Apostole, Non est verum, quia potest in vita sua renuntiare, & sic non erit sacerdos amplius. Ex hac ergo positione, quod papa renuntiare potest, totius sacrae scripturae & verbi Apostoli falsitas sequi videretur; & ex multis aliis rōnabilibus & eidem cunctis causis, hoc ipsum, Verum Papa renuntiare possit, videtur verisimiliter & iustissime in dubitationē deduci. Hęc igitur sunt illæ duo decim rōnes, quas faciunt præfati aduersarii veritatis; Quod papa renuntiare non potest.

Cap. IIII. Vbi declaratur, quomodo omnis potestas & specialiter potestas ecclesiastica est a Deo.

Ræmissis rationibus aduersarios, rum secundū ordinē ante factū, consequens est, quod omnes rōnes dictas per singula personas habent. Habent autem rōnes illæ p magna parte hoc fundamentum. Quod quia potestas papalis est a Deo, ideo per solum Deum tolli potest. Et quia secundū philosophum, Vero verum consonat, falso autem cito dissonat verum; ratio, quæ verū dicit in aliqua materia, quanto magis pertractat illam materiam, tanto magis appetit dictum suum esse verū. Si autem falso dicat, pertractando veritatem, in materia illa cito veritas dissonabit falsitati, & cito apparebit poterit dictum illud esse falso. Ea pppter de potestate, Quomodo est a Deo, volumus speciale capitulo facere, vt veritate huius pertractata, clare apparere possit, quod licet potestas papalis sit a Deo, hoc tamen non obstante, papa renuntiare potest. Continet ergo hoc capitulo

tulum (ut pater) ex sua rubrica duo. Primū quidem est, quod omnis potestas est a Deo. Secundū quidem est, quod potestas Ecclesiastica quodā speciali modo dicitur esse a Deo. Propter primum sciendum, quod, quantū ad præsens spectat, quinque viis probare possumus, quod omnis potestas est a Deo, ut ex his viis habeamus materiam investigandi, quod multa sunt a Deo, quae possunt tolli operatione humana. Prima quidem via sumitur ex ipsa potestate. Secunda vero ex ipsis rebus, quibus innititur potestas. Tertia quidē ex ordine, quem videmus in potestatibus. Quarta autem ex causalitate, quae competit potestati. Quinta & ultima ex actibus vel ex operibus, ex quibus habet esse potestas. Prima autem via sic patet. Possumus n. dare quandā maximam generalem, quod qn̄ aliquid reperitur in superioribus & in inferioribus, illud repertum in superioribus est causa repertorum in inferioribus, ut puta si motus reperitur in cælestibus, tanquam in superioribus, & in istis aliis, tanquam in inferioribus, consequens est, quod motus cæli sit causa omnium aliorū motuum. Propter quod dicit. 8. Phys. Motus cæli est vita in entibus. Quia sicut viuum differt a non viuo, ex eo quod viuum mouetur, non viuum non mouetur, cum omnia mouantur propter motum cæli, ideo motus cæli, p. quem mouent omnia, erit quasi vita omnium. Et si hoc dictum, est dubium in creaturis prout comparatur ad creaturas, nullo autem modo dubium est prout creature comparant ad Deum, quia siquid reperitur in Deo & in creaturis, oportet quod id repertum in Deo sit causa repertorum in creaturis; ut si sapientia reperiatur in Deo & in creaturis, oportet quod sapientia reperta in Deo, sit causa cuiuscum sapientiae repartæ in creaturis. Secundum quē modum habet Ecclesiastici primo, Omnis sapientia a Domino Deo est. Et ibidem subdit, Fons sapientiae uerba Dei in excelis. Igitur si sapientia est in Deo, sive in excelis, oportet quod illa sapientia se habeat ut fons, a quo omnis alia sapientia deriuatur.

Eph. 3. c Secundū hunc etiam modū loquitur Apostolus ad Eph. 3. cum ait. Huius rei gratia flecto genua mea ad patrem Dñi nostri Iesu Christi, ex quo omnis paternitas in cælo & in terra nominatur. Vr. n. esse ratio Apostoli, quia est paternitas in diuinis, oportet quod ex illa paternitate esse habeat quæcunq; alia paternitas: sive paternitas illa sit in cælis quantū ad Angelos, qui sunt patres nostri inquantū intendunt saluti nostræ: sive sit in terris quantum ad homines, qui ut alios generant, vel ut alios regunt, sunt eorū patres. Si ergo potētia est in diuinis, quia Deus est summe omnipotēs, oportet quod ab illa potentia omnis alia potentia deriuatur. Secundū hunc itaq; modum potest exponi illud quod habetur Iob, 36. Deus potentes non abiicit, cum & ipse sit potens. Spectat n. ad quenlibet agen tem diligere opera sua, iuxta illud Sapientiæ yn

A decimo. Diligis n. omnia quæ sunt, & nihil odi Sap. 9. d sti eo rū quæ fecisti. Quia ergo omnia sunt opera Dei, omnia diliguntur a Deo inquantū sunt opera eius. Si ergo potentia reperitur in Deo, & in creaturis, oportet quod potentia creatura rum deriuata sit a potentia Dei. Exponatur ergo sic verbum, quod habet in Iob, quod cū Deus potēs sit, oportet quod a potentia eius sint omnes alii potentes: et quia nullus abiicit opera sua, consequens est, quod Deus potentes non abiicit, cum & ipse sit potens, a qua potentia omnis alia potentia deriuatur. Secunda via ad hoc idē Secunda via. sumitur ex ipsis rebus, quibus innititur ipsa potentia: hmoi autem res, quibus potentia innitit, sunt bona interiora & etiā bona exteriora. Nā per utraq; bona sumus potentes ad aliqua, ad quæ non essemus, si careremus illis bonis. Venamus n. bona interiora, quæcūq; sunt in nobis, sive sint bona corporalia, cuiusmodi sunt membra nostra: sive sint virtutes funditæ in corporalibus, sicut sunt potētiae motiuæ & sensitiæ, tam exteriores sicut sunt quinq; sensus, q̄ etiam interiores sicut sunt sensus cōmunitatis, imaginatio, aestimatio, memoria, & hmoi: sive sint potentiae nō organicas, sicut sunt intellectus & voluntas. Per oīa. n. illa bona, quæ sunt in nobis, sumus potentes, ad aliqua facienda, ut per membra multa facimus, quæ sine membris facere non possemus. Et per potentias motiuas & per sensitiwas exteriores, ut per visum, auditum, & hmoi multa possumus, quæ sine illis non possemus: sic per potentias sensitiwas interiores, ut per sensum cōmunitatis, & aestimatio, & memoriam multa operari possumus, quæ non possemus sine illis. Per potentias n. non organicas, ut per intellectum & rōnem, multa possumus, quæ non possemus sine illis. Philosophus in. 1. Politicorum 1. Polit. cap. 2 vocat intellectū & rōnem esse sequissima arma. Propter quod hominem perfectū virtute dicit esse animalium optimum, separatum autem a legi & iustitia dicit esse animalium pessimū, quia, ut ait, habet sequissima arma: habet n. intellectū & rōnem, quæ si vult conuertere ad bonū, erit optimus animalium, si ad malū erit pessimus. Fundatur ergo potentia nostra in bonis, quæ sunt in nobis. Fundatur etiam & in bonis, quæ sunt extra nos utputa in diuitiis, & in facultatibus. Multa n. possumus per facultates & per diuitias, quæ sine illis non possemus. In his ergo duobus generibus bonoru, ut in bonis exterioribus & interioribus, consistit omnis potētia nostra, vel etiam cuiuscumq; creaturæ. Quod si dicatur, quod etiam potentia nostra consistit in habendo amicos, in habendo subiectos. Constat, quod & hec reducuntur ad illa, quia si subditi vel amici non haberent bona exteriora vel interiora, in nullo essemus potentiores propter eos.

Si ergo omnis potentia nostra vel cuiuscumq; creaturæ fundit in bonis exterioribus vel interioribus, dubitare an omnis potentia sit a Deo,

DE RENVENTIATIONE

3. Top. c. 3. est dubitare an omnia bona sint a Deo. Cū ēr go certum sit omnia bona esse a Deo, certū est omnem potentiam esse ab ipso. Et ex hoc illa consideratio Topica dicit, Potentiam esse de genere bonorū, quia semper fundatur in aliquibus bonis. Omnis ergo potentia, ut diximus,

Potentia semper est a Deo, quia omnia bona sunt a Deo. Et exinde est bona, eius de sequitur, quod potentia semper sit bona, quia res autem usus an in quibus fundatur semper bona sunt: usus tamen ceps est.

Cap. 1. circa finem.

Aeg. in cap. 1. lib. 1. Rhet. hoc est cōcūm omnibus bonis (exceptis virtutibus) puta robore, sanitate, diuitiis, amicitia: talibus. n. quis p̄derit utens iuste, & nocebit, sup̄ ple, utens iniuste. Omnium. n. talium bonorum, per quae potentes sumus, usus p̄t esse bonus & non bonus. Ipsiis etiam virtutibus non formaliter, sed materialiter contingit aliquā male uti, ut puta quando de virtutibus superbimur. Forma liter. n. virtutibus semper bene utimur, quia virtutes de se semper inclinant ad bonum: sed materialiter accipiendo virtutes, nō prout per eas perfecti & informati agimus, sed prout sunt materia & obiectum nostræ cōsiderationis, & profit de eis possumus superbire, sic virtutibus possumus male uti. Ipsiis etiam bonis exterioribus, p̄ quae multotiens potentes sumus; bene & male uti possumus. Et quia loquendū est de potestate, sicut loquimur de rebus, super quibus fundatur potestas: sicut res semper sunt bona, sed easrum usus p̄t esse non bonus: sic potestas semper est bona, sed eius usus potest esse non bonus.

Non. n. vitiatur aurum, nec dī aurum esse non bonum, propter hoc quod aliquis eo male utitur.

Ideo dī in. 5. Ethicoru, Debemus orare quod diuitiae, quae sunt bona in se, sint bona nobis. Bonae. n. sunt diuitiae, sed sunt mala ei qui eis male utitur. Sic cū omnes res bona sint, sunt tñ mala, male utenti. Ita & potestas quelibet bona est, sed potest esse mala male utenti. Aduertendum tamen, quod licet res quelibet bona sint, multotiens bonum est abstinere a multis bonis, ut vacemus maioribus bonis. Et quis coniugium bonum sit, bonum est a connubio abstinere, ut virgines existentes magis possimus vacare diuinis. Ideo dicit Apostolus prima Cor. 7. Qui matrimonio iungit virginem suam, bene facit;

& qui non iungit, melius facit. Sic & de rebus temporalibus, licet ipsæ bona sint, abrenuntiare tñ eis ut possit quis liberius vacare diuinis, p̄t esse perfectioris meriti. Sic & potestates quantumcūq; bona sint, a multis tñ potestatibus abstine-

do, potest nobis esse ad meritum. Attamen ppter cōmune bonum p̄t multotiens esse maioris meriti se potestatis implicate, quod a potestatis abstinere. Sed de hac materia non oportet hic loqui diffusius. Sufficit. n. scire, quantum ad præfens spectat, quod potestas semper bona est & a Deo est, usus tamen potestatis potest esse non bonus. Aduertendum etiā, quod illud quod dictum est de usu potestatis, veritatem hēre potest de acquisitione potestatis. Nam licet res iste exteriores bona sint, eas tamen possumus aliis usurpare, & iniuste eas possidere: tñ propter iniustitiam nostram res non viciant, nec sunt malæ. Et quod dictum est de rebus, verum est de potestate, quod ipsa semper bona est, usus tamen & acquisitione eius potest esse non bonus. Tertia via sumitur ex ordine quod videmus in potestatibus. Vult. n. Deus quodā ordine gubernare uniuersum, ut inferiora regantur per superiora, & sint subdialecta superioribus: secundum quodā modum loquitur Aug. tertio de Trinitate, ubi ait, Voluntas Dei Cap. 4. est prima & summa causa omnium. Et ibidem vult, quod per voluntatem Dei quadam ordine regatur uniuersa creatura, ut corpora grauiora vel grossiora per subtiliora, & omnia corpora per spiritum. Si ergo sic est in regimine naturali, quod quodā ordine regat uniuersa creatura, ita quod creatura inferior regatur per superiorē, oportet sic esse in regimine hominum, & in regimine morali, ut subditi regantur per potestates sibi præsidentes, & potestas inferior per superiorē: in quo ordine maxime resulget divina sapientia & diuina bontas. Nati ordinare potissimum attribuit sapienti: nam ex hoc omnia in sapientia facta sunt, quia omnia per diuiniam sapientiam sunt congrue ordinata. Et inde est, quod sapientes philosophi dixerunt, duplex Bonum. s. bonum ducis & bonū ordinis, ut patet ex. 12. Metaphy. Dixerunt etiam quod post bonum ducis non est tantum bonum, sicut est bonum ordinis. Nam quod omnia ordinata sunt sub duce, hoc est magis bonum post bonū ducis: sic quod omnia ordinata sunt sub Deo, hoc est maius bonum post Diuinum bonū. Quod ergo hoc bonum ordinis, quod est tantum bonum, non sit a Deo, est inconveniens dicere. Et quia ex humī ordine quodā unum sit sub alio, sumitur ratio potestatis, ideo dicit omnis potestas esse a Deo. Propter quod & Apostolus ad Rom. 13. cum prius dixisset, quod nō est potestas nisi sit a Deo, statim subdit. Quæ autem a Deo sunt ordinata sunt. Vult ergo ex ipso ordine potestatum probare Apostolus, quod non sit potestas nisi a Deo. Quarta via ad hoc idem sumit ex causalitate, quae competit potestati. Nam potestas ut potestas est, est causa efficiens: si autem sit causa deficiens, hoc non est potestas ut potestas est & ut potentia, sed ut est in potentia: secundum quem modū loquitur Aug. 12. de Civitate Cap. 7. Dei cum ait, Nemo igitur querat efficientē causam

Tertia via.

Cap. 4.

Cap. 10. sec
Com. 52.

Rom. 13. 6

Quarta via.

Cap. 7.

Ioan. 1. 6
Sicut male voluntatis. Nō n. est efficiens, sed de-
ficiens. Vnde & ibidem vult, quod malum non
habeat causam efficientem, sed deficientem. Ex-
inde etiam est, quod tam Aug. quam Origenes
exponentes illud Ioannis. Et sine ipso factū est
nihil, dicunt hoc intelligendum esse de pecca-
to, quod secundum se nihil est, quia secundum
se non habet causam efficientem, sed deficientem.
Ex nobis n. est, quod deficiamus, sed ex ipso
deo est quod aliquid faciamus, iuxta illud, Sine
me nihil potestis facere. Omnes ergo cause effi-
cientes reducuntur in primum efficiens, & sunt
a primo efficiente, vt a Deo. Et quia potestas ut
diximus secundum q̄ h̄m̄i est causa efficiens,
consequens est, q̄ non est potestas nisi a Deo.

Quinta n. 2.

Via & ultima via sumitur ex actibus vel ex
operibus, ex quibus habet esse potestas. Et hæc
via potissime respicit ordinem potestatū in actis
bus humanis, vel in moralibus. Primaz. n. qua-
tuor viæ & ad naturalia & ad moralia adaptari
possunt. Nam ubi cinq; contingat potestas ex
actibus hominum, sive contingat ex actu gene-
rationis, ut in his quæ succedunt iure heredita-
rio, id est qui iure hereditario h̄nt aliquā potes-
tatem sive sit ex consensu ut in his quæ fiunt
per electionem, vel etiā dato, q̄ non sit potestas
legitima sed usurpata, ipsa potestas semper de ge-
nere bonorum est: licet forte possessor esset ma-
lus, vel male vteretur ea, vel nō legitimo modo
acquisiuitisset illam. Et quia, ut diximus, loquēdū
est de potestate, sicut loquimur de rebus, super
quibus fundatur h̄m̄i potestas. (Nam qui ha-
bet potestatem, vel habet eam, quia habet sub se
castra, ciuitates, & homines: vel quia habet diui-
tias artificiales, sicut sunt numismata: vel quia ha-
bet diuitias naturales, sicut sunt ea, quæ sunt in
substantiamentum corporis.) Qualiter cinq;
sumat h̄m̄i potestas, ipsa quidem bona erit, si-
cū & res bonæ sunt licet v̄sus, sive acquisitione re-
rum, vel potestas possit esse non bona. Quantū
cūq; n. furtive habeatur aurum, ipsum quidem
aurum bonū erit: licet modus h̄ndi, vel modus
v̄tendi, possit esse non bonus. Dicimus quidem
q̄ totus mundus regitur Diuina prouidentia: &
q̄ homo unus assumatur ad potestatē, vel assu-
matur alter, hoc est ex diuino opere, vel ex di-
uina permissione, ut ex hoc omnis potestas di-
catur esse a Deo. Ex hoc autem patere potest, q̄
proponebatur in Rubrica huius capituli, vñ
delicet quod omnis potestas est a Deo, & specia-
liter potestas ecclesiastica. Nam sicut dicimus de
rebus prout sunt a Deo, sic dicimus de modis
essendi, prout Deus est in rebus. Dicimus. n. q̄
per præsentia, essentiam, & potentiam est Deus
in rebus omnibus generaliter: sed in his, quæ
spectant ad salutem nostram, dicitur Deus esse
specialiter. Nam licet illis tribus modis sit Deus
in omnibus rebus generaliter, speciali tñ modo
est in omnibus Iustis per gratiam, in Beatis per
gloriā. Vnde dicitur Deus ad nos venire cum

A nobis suam dat gratiam: & a nobis recedere, cū
suam gratiam perdimus, Igitur q̄a deus speciali
modo dī esse in nobis quantum ad ea quæ spes
etant ad salutem nostram, ideo licet quadā pro
uidentia totum mundū regat generaliter, & de
toto vniuerso sit sibi curæ generaliter: quodam
tamen speciali modo curam gerit de Ecclesia
sua, & de hominibus saluandis, iuxta illud Pau-
li ad Corinth. Nungd de bobus cura est Deo? *1. Cor. 9. b*
Certum est quidem, q̄ Deus & de bobus & de
omnibus suis creaturis habet curam & prouide-
tiā: quia & si duo passeris alle veneunt, vñus *Matth. 10. 4*
tñ illorum non cadet super terram sine p̄re no-
stro, id est sine prouidentia patris nostri. De omo-
nibus ergo habet prouidentiā, sed illam curam
& illam prouidentiam, quā habet de sua Eccle-
sia & de nobis, non habet de aliis animalibus.
Et quia quandā speciale curā habet de nobis
& de ecclesia sua, ideo omnino est fatendum, q̄
nullus ad potestatem ecclesiasticā assumitur, si-
ne speciali diuino ope, vel sine speciali eius per-
missione. Et si aliquando, ut inquit Job, Addua-
Iob. 12. 4
cit cōsiliarios in stultum finem, & iudices in stu-
porem. Hoc sit, quia illi, qui debent consulere
de persona ecclesiastica eligendi, & qui debent
iudicare quę persona sit assumenda ad ecclesi-
sticum regimen, ducuntur in stultum finem q̄a
præficiunt hominem non idoneum, & non ha-
bentem sufficientem scientiā ad regendū. Omo-
nis ergo potestas est a Deo secundum quendā
modum generalem, & totus mundus regit diu-
na prouidentia, ut sine Dei prouidentia nullus
assumatur ad aliquod regimen, & sine ea nulli
competat habere aliquam potestatem. Quodā
enī spāli modo potestas ecclesiastica est a Deo,
quia quodam speciali modo Deus habet curā
& prouidentiā de Ecclesia sua & de nobis. Diu-
nitatiq; locuti sumus, quomodo omnis potestas
est a Deo, ut ex hoc habeamus viam ad soluen-
dum multa argumenta ad oppositum, quę fun-
data sunt super h̄m̄i fundamento.

*Cap. v. vbi declaratur, q̄ omnes illæ quinq; viæ,
quibus ostendebatur a Deo esse quamlibet potes-
tatem, possunt ad nostrum propositum adapta-
ri, uidelicet q̄ Papa renuntiare potest.*

Icer non sit nostra intentio prin-
cipalis declarare in hoc capitu-
lo, q̄ Papa renuntiare potest, q̄a
de hoc in sequētibus specialiter
prosequetur: tamen cum inten-
damus soluere rationes opposi-
tas volentes probare, quod Papa renuntiare
non possit, ideo volumus declarare, quod omo-
nis illæ quinq; viæ, per quas ostēdimus in præ-
cedēti capitulo omnem potestatem esse a Deo,
sunt ad nostrum propositum, et nō ad opposi-
tum. Ex illis quidem quinq; vñs erant quatuor

generales, ostendentes q̄ omnis potestas tam in regimine naturali, quam in morali est a deo. Quinta vero via specialiter videbatur respicere mortale negocium. Et quia rōnes aduersarios rum ex hoc fundamento, q̄ papalis potestas est a Deo, nos impugnare conantur, ideo ostende re volumus, q̄ tam primæ quatuor viæ generales, q̄ etiam quinta & ultima specialiter nostrū propositū, q̄ papa renuntiare pōt, arguunt & affirmāt. Erat quidem prima via sumpta ex parte ipsius potentie. Nam quicquid reperiit in deo & in creaturis, oportet, quod illud repertum in deo sit causa omnium repertorum in creaturis. & quia potentia reperiit in deo & in creaturis, ideo à potentia reperta in deo, erit omnis alia potentia. Arguit. n. illa ratio, q̄ non est potestas, quæ non sit a deo: sed nō arguit, q̄ opere creaturarum non possit potestas tolli, vel amoueri, vel desinere esse. Ista ergo propositio generalis, q̄ omnis potestas est a deo, vel omnis sapientia est a deo pp̄ prætaxatā regulā, quia a potentia in deo est omnis alia potentia, & a sapiētia in deo est omnis alia sapientia, & a perfectionibus in deo, sunt omnes aliæ perfectiones; ista quidem vniuersalīs regula non tollit operationem creaturarum, qñ ipse creature cooperant ad hmoī perfectiones: non sunt. n. superuacua opera diuinæ sapientiæ, nec sunt creaturæ otiosæ, vt possit haberi Sapientiæ. 14. Et quia in his, quæ sūt a deo, cooperant ipsæ creature, ideo sicut creaturæ cooperant ut illud fiat, sic operatiōe creaturarum fieri pōt ut illud non fiat. Prima ergo via, qua concludebatur in precedentī capitulo, q̄ omnis potestas est a deo, & quod papatus est a deo, sicut & alia bona sunt a deo, non obuiat dicto nostro, q̄ papa renuntiare potest: sed potius quantā ad præsens spectat, afferit dictū nostrū, quod renuntiare pōt: quia illud qđ sic est a deo, quod ad illud pñt cooperari creaturæ, creaturarum opere tolli potest, ut patet per præcha habita, quia quāuis papatus sit a deo, tñ quia ex eisdem cōtrario factis ut ex consensu eligentiti & ex assensu electi quod iste sit papa, sit de nō papa papa: & ex eisdem contrario modo factis ut quod eligentes consentiant quod papa tenet & sit nō papa & ipse assentiat, cessabit in eo papalis p̄t & fieri de papa non papa. Via ergo prima quod omnis potestia est a deo sumpta ex ipsa potentia, est pro nobis quod papa renuntiare potest. Erat autē scda via sumpta ex ipsiis rebus. Nā quia omnis potestas fundatur in aliis quibus rebus: sicut oēs res bonæ sunt & oēs res sunt a deo, sic omnis potestas est de genere bonorum & non est p̄t nisi a deo. Ex illa igit se cunda via non arguit quod non possint opere creaturarū amoueri potestates: nam & si p̄tates sunt a deo sicut & res, tñ ad productionem rerū aliquid cooperant creaturæ. Ille ergo res, ad quartā productionem aliquid cooperant creaturæ, nullum vñ incōueniens si opere creaturæ,

A rūm tolli possunt: vt si ad productionē pluiae operatur sol, vapores humidos eleuant, eadem occasione solis incōtrarium facta, vapores s. hu midos delicatē tollit pluia. Sic quia adhoc quod aliqua persona sit papa cooperantur homines ipsum eligendo, & cooperatur ipsam electioni de se factæ assentiendo: ideo sicut opera humana ad hoc cooperant, ita operibus humanis poterit hoc tolli. Ista ergo secunda via est pro nobis, quod papa renuntiare potest. Sed dices, Nunquid omnia, ad quæ operantur creaturæ, possunt opere creaturarū tolli? Dicemus q̄ si illa operatio nō excedit facultatem creaturæ, si potest opere creaturarū fieri, poterit ope creaturarum tolli. Nam licet destructa non possint semper refici, q̄a nō semp a priuatione ad habitum fit regressus: constructa tñ possunt destrui. Et si instantiam vñ habere in spiritualibus, apparet in sequentibus quod non est instantia, vbi creditur esse instantia: quia spiritualia, quæ sic pñt construi quæ non possunt destrui, hoc est, quia aliis corporalibus, quæ ad illa spiritualia cooperant aliquid, est collatum supra facultatē naturæ: sed de hoc in sequentibus clarius prossequemur. Nūc autē scire sufficit, quod si ex ipsis rebus volumus arguere omnē potestatē esse a deo, non pp̄ter hoc obuiatur dicto nostro, nec pp̄ter hoc cōcludit, quod papa renuntiare nō possit: sed potius, quod renuntiare potest. Erat tercia via, per quam venebamur oēm potestatē esse a deo, sumpta ex ipso ordine, quē videmus in potestatibus. Vult. n. deus, ut dicebatur, quod ordinē gubernare vniuersum, vt inferiora regantur per superiora. Iste etiam modus, quē videmus in regimine uniuersi, uoluit deus q̄ esset in regimine hominū, ut quod aliqui essent superiores, aliqui inferiores, aliqui essent subditis, aliqui prælati: ex quo ordine sumitur rō potestatis. Et quia ille ordo est a deo institutus & ordinatus tam in regimine rerum q̄ in regimine hominum, ideo, ut dicebatur, Apostolus signanter cum prius dixisset non est potestas nisi a deo: statim postea subdit, Quæ autem a deo sunt, ordinata sunt: ut ex ipso ordine, unde sumitur ratio potestatis, sufficienter appareat. q̄ nō est potestas nisi a deo. Sed ex illa uia nō obuiatur proposito nostrorū magis cōcludit p̄positū nřm, quod papa renuntiare pōt. Nam si ex ordine quē uidemus in rebus, arguimus omnē potestatē esse a deo: ad istum tñ ordinē ipse res cooperantur: ut si aer est supra aquam ordine naturali, tñ ad hoc quod hec materia, in qua est forma aeris, sit supra materiā in qua est forma aquæ, cooperantur corpora cęlestia & etiam ista inferiora: quia potest subtiliari aqua, & fieri inde aer, & ex hoc habebit superius: sic etiam potest aer ingrossari opere creaturarū & fieri inde aqua, & habebit inferiorius. Et quod dictum est de ordine rerū naturalium quod ope re naturæ sit hæc res superior & hæc inferior:

sic

Sic eodē opere in contrarium factō quod est superius fiet inferius, vt si actione naturali aqua subtiliter & fiat aer, qđ erat inferius fiet superius: sic eadē actione naturali incontrariū facta, vtputa, si aer ingrossetur, fiet aqua, & quod erat superius fiet inferius. Hoc ēt in regimine hominum veritatem habet. Nam & homines, si sit regimen secularē siue ecclesiasticā, possunt sibi præficere alios supra se ita qđ ad hūmōi regimen & ad hūs iusmodi potestatē cooperent ipsi homines, sibi aliquē præficiēdo: & cooperet ipse, qui est præfectus, hūmōi regimini assentiendo. Et vt descendamus ad p̄tātem papalem, licet hūmōi potestas fundet in quodam ordine, prout oēs aliū sunt inferiores & ipse est superior: ad hunc tñ ordinem cooperati sunt ipsi hoīes, videlicet ipsi electores consentiendo vt hic papa sit superior: cooperatus est ēt ipse electus, hūc superioritati de se factæ assentiendo. Sic ergo in naturalibus, opere naturæ fit inferius superius: & opere naturæ in contrarium factō, superius fit inferius. Ideo dictum est, nihil esse tam naturale qđ morale quod per eadem, per quæ sunt condita, in contrarium facta non destruatur: fm quem modum philosophus ait in. 2. Eth. Qđ ex eisdem virtus generatur & corruptitur: ex eisdem. n. vt ex operibus nostris incontrarium tamen factis, generantur virtutes & corruptiōnēs. Sic ex eisdem vt ex consensu eligentium & assensu electi incontrarium tñ factis, fiet & tolleretur p̄tā papalis. Vt si eligentes cōsentiant, & electus assentiat quod sit papa, erit in eo potestas papalis: sic ex eisdem incontrariū factis, vt si & eligentes renuntiationi consentiant, & qui fuerat electus renuntiat & assentiat qđ non sit papa, non erit amplius papa, & desinet esse in eo potestas papalis.

NOTA Immo plus credimus, quod si præficiētes aliquē in papam, nullo modo assentirent quod confitentur renuntiare, ipse tñ sic præfectus liberē & sponte renuntiare coram eis qui eum præfecerint, non vltierius esset papa. Quia non oportet qđ tot requirant ad destruendū quod ad construendū. Nam si ad construendū & ad hoc qđ aliquis sit papa requiritur vtrāq, & consensus præficientium, & assensus præfecti: non tamen oportet quod ambo concurrant ad destruendum, & ad hoc qđ præfectus nō vltierius sit papa, sed ex superabundanti est, quod ibi vtrūq occurrat.

Quinta vero via ad ostendendū oēm potestatē esse a deo sumebat ex causalitate, quæ competit potestati. Dicebatur. n. qđ potestas fm quod hūmōi est causa efficiens, nō deficiens. Nā si sit potestas deficiens, hoc non competit ei, vt est potestas vel vt est potentia, sed vt est impotētia. Posse. n. deficere non est posse, sed est non posse. Et quia oēs causæ efficientes reducuntur in causam efficiētem primā: & quod sint causæ, hoc hñt ex causa prima, consequens est, qđ oēs potestates reducant in p̄tātem primā; & quod sint potestates, hoc hñt per p̄tātem primā, vide-

A licet per potestatē diuinā: ideo concludere possumus, quod non est potestas nisi a deo. Sed ex hac via generali, quæ arguit de omni potestate quod sit a Deo, non concludit quod papa renuntiare non pōt, sed potius quod renuntiare potest. Nam quod hoc sit causa, & hoc causat ex opere naturæ contingere pōt: quia loquendo de causis agentibus, vt hic loquimur, ad causam spectat a ḡere, ad causatum verō pertinet su scipere actionē agentis. Sed quodlibet agēs agit vt est in actu, & agit per suam formam; & illud quod recipitur in passo ab agente, est forma vel perfectio aliqua, per quā passum assimilat agenti. Sed cum formā inducere in materia, & removere formā a materia, sit opus naturæ, quia naturale est ipsi materia vt est subiecta contrariis formis, quod possit expoliari una forma, & insidiū alia: ad opus naturæ reducere possumus, quod hæc sit causa & hoc sit causatum: vel quod hoc sit actuum & hoc passuum. Et quia quæ opere naturæ fiunt, per opus naturæ tolli p̄nct: ergo a simili potestas ecclesiastica, ad quam co-operatur opus humanum, opere humano tolli potest. Immo si volumus descendere ad summā potestatē in Ecclesiasticis, dicemus quod vt hoc sit multum & summe actuum, hoc autem multum passiuū, per opus naturæ fit contrario modo factū. Nā si materia, quæ est sub forma aeris, multū rarefiat & intendatur in calore, fiet inde ignis, qui est maxime actiuus: Si uero contrario modo fiat, vt puta si materia, quæ est sub forma ignis condenserit & remittatur in ea calor, fiet inde aer, qui est multū passiuus: ita quod opere naturæ contrario modo factæ, actiuū fiet passiuū & econuerso. Ex illa itaq via ḡnali p quā arguitur oēm potestatē esse a deo ex causalitate & actione rerū, patet quod per idem contrario modo factum, aliquid generat & corruptitur: vt si opere naturæ per rarefactionem generat ignis, opere naturæ per condensationem, quæ opponit rarefactioni, corruptetur ignis. Et quia ignis est summe actiuus, & summe habet potentiam agendi inter hæc inferiora, cōsequēs est, quod summa potentia agendi in istis inferiorib⁹ per idem contrario modo factū, generabit & destruetur. Qua pp si hoc volumus adaptare ad summā potestatē de regimine hominū, que dī potestas papalis, dicemus quod sicut potestates, quas videmus in rebus naturalibus sunt a deo, tñ quia ad potestates illas cooperatur natura, ideo tales p̄tātes sicut p̄nt per naturā fieri, sic opere naturæ contrario modo factæ possunt & corrupti & tolli, ita quod etiam summa potestas in hac sphera actiuorū & passiuorum per opus naturæ ḡnatur & tollitur: sic & p̄tās Ecclesiastica licet sit a deo, tñ quia ad hūmōi potestatē Ecclesiasticam cooperantur hoīes, cōsequens est, quod per opus humanū contrario modo factū possit talis potestas esse, & desinere esse ita quod

& summa potestas Ecclesiastica cuiusmodi est potestas papalis tolli poterit, si ex ipsis naturalibus volumus sumere exemplū, cum si ea, quæ videmus in naturalibus, volumus adaptare ad regimen hominū, & ad potestatē Ecclesiasticā. Dicemus ergo, q̄ potestas ecclesiastica, & etiam summa potestas, sicut est p̄t̄s papalis, qm̄ ad huiusmodi cooperant̄ homines, (vt sepius dictum est) quia cooperat̄ ibi consensus pr̄ficiētiū, & assensus pr̄fecti, ideo si hoc in contrariū fiat, tolletur a pr̄fecto in papam potestas illa, & ex tunc pr̄fectus homī non vlt̄rius habebit iuris dictionē papalē: vt si postea eligatur & pr̄ficiatur alius, non erunt duo capita, nec erit pp̄ hoc ecclesia monstruosa, quia primus, qui renuntiavit, desinit esse caput. Sed diceret aliquis nos insuoluere scientias sermonibus imperatis, quia dicet nos accipere fundamentū inualidū, cōtra qd multe instantiæ p̄nt̄ assignari, qm̄ non quicqđ sit opere humano p̄t̄ per opus humanū tolli. Est. n. instantia in matrimonio. Nam solus consensus facit matrimonium: si post consensum coniuges dissentiant, matrimonii vinculum nō tolletur. Est etiam instantia in impressione characteris, quia si in ordinibus sacris character imprimitur & ēt̄ in baptismo, & in confirmatione, per nullū opus humanum poterit homī chara & remoueri. P̄nt̄ etiam multæ aliæ instantiæ assignari quantū ad spiritualia, quæ facilius sūt, q̄ destruantur. Sed quia rōnes sequentes aliqua liter ista tangunt, ideo in prosequendo oīa ista soluentur. Ad p̄t̄s autem in tm̄ sit dictum, q̄ p̄ se est hæc propositio vera, videlicet, Quicquid opere humano fit, humano opere tolli p̄t̄. Si autem in aliquibus habet instantiam, hoc est q̄ aliquid aliud obuiat. Ideo, vt in prosequendo patet, oīs huiusmodi instantiæ non sunt contra n̄m propositum, quia in n̄o proposito nihil obuiat, vt in sequentibus capitulis clariss ostendetur. Ea pp̄ si ex cōsensu pr̄ficiētiū, & assensu pr̄fecti, pr̄ficitur quis in papam, his incontrarium factis, nō amplius erit papa, id est nō amplius habebit iurisdictionē papalem. Viso, q̄o illæ viæ quatuor gñiales, per quas arguit q̄ non est potestas nisi a Deo, non sunt cōtra nos, sed potius sunt pro nobis, quia ex qualibet earum cōcludere possumus, qd̄ papa renuntiare potest: volumus exequi de via quinta, prout sp̄l̄t adaptatur ad hanc materiam prout deus habet sp̄l̄m prouidentiam de sua ecclesia, & specialiter de capite Ecclesiæ, vt nullus pr̄ficiatur vt sit caput Ecclesiæ sine speciali dei opere, vel sine speciali eius permissione, vt ex hoc p̄t̄s papalis specialiter dicatur esse a deo. Nā si deus habet specialē curā de sua ecclesia; si assumptus ad talē regimen sit insufficiēs nec sciat ecclesiam gubernare, nonne quilibet existimare debet, qd̄ sit sp̄l̄s diuinus instictus, q̄ sic assumptus cedat, & aliis expertus & scientia preditus pr̄ficiatur in papam? Sed diceret aliquis, si deus habet spe-

A cialem curā de sua ecclesia & de capite ecclesiæ, q̄o fieri potest quod sic simplex pr̄ficeret in caput. Sed, vt diximus, potestas papalis specialiter est a deo, sed q̄ sit in hoc vel in illo, non est semp ex speciali diuino opere, sed esse potest ex speciali diuina permissione; ita quod semper est hæc potestas sp̄l̄ter a deo in hac persona, vel in illa, vel ex speciali eius opere, vel ex ipsius permissione speciali. Et si volumus assumptionem & cessionē Cœlestini adaptare ad hæc duo, assumptionē eius adaptabimus ad sp̄l̄m dei permissionem, & cessionē ad specialem eius operationem. In assumptione quidē refulgebat diuina permissione in cessione, diuina operatio. Qd̄ si tñ de his nesciremus reddere cām vel rōnem, dice remus cum August. 21. de Ciuitate Dei, qui ait, Fixam tñ rationem apud nos esse, nō sine rōne omnipotentē facere, vñ animus humanus infirmus rōnem nō potest reddere. Ergo si animus noster nesciret reddere rōnem, nullo tñ modo concedere debemus omnipotentē dñm aliquid sine rōne facere, vel sine rōne aliquid permettere. Nam & si permittit mala, hoc tñ facit, vt inde eliciat bona, iuxta illud August. in Enchiridion, Omnipotens non sineret mala fieri, nisi adeo omnipotens esset, q̄ posset de malis bona elicere. Immo si nulla eet alia ratio, quare deus illud permisit, hoc esset satis sufficiēs, quia tunc adimplatum est quod dñ. 1. Corinth. 1. Perdam sapientiam sapientiū, & prudentiā prudentium re 1/4.33.c. probabo. Quia. n. tanto tpe vacauerat ecclesia, quā vacationem qui habebant caput eligere fecerant, quia forte nimis de sua prudentia considerabant, congruum fuit, vt eorū reprobaret prudētia, & talē eligerent, de quo euidenter appareret, quod nesciret dei ecclesiam gubernare. Sed volens Christus cōpati Ecclesiæ sponsus fuit, nolens suam ecclesiam sub imperito gubernatore diu consistere, pie debemus credere, q̄ fuit eius speciale opus, & sp̄l̄s instictus q̄ sic assumptus renuntiaret & cederet.

Cap. VI. In quo soluitur ratio prima arguens q̄ non potest papa renuntiare vel cederere, quia papatus est a solo Deo.

Rguebatur superius contra renuntiationem papæ, qd̄ euipapatus sit a solo deo, & quæ a deo vel ab alio superiori cōmituntur, a nullo p̄nt̄ inferiori renuntiari: papatus qui a solo deo est, a nullo inferiori remoueri potest. Sed hæc ratio falsa quidem recipit quia peccat in materia, & non syllogizat quia peccat in forma. Distinguendum est ergo, quomodo p̄t̄s papalis est a deo solo, & quomodo nō est a solo deo. Nam si loquimur de homī potestate in se, dices mus omnia esse a solo deo, quia quis posset illā ptatem

Cœlestinus.

Cap. 5.
Multæ sūt que
nō recte agno
sci quenac.

potestatē dare hominib⁹, quod ligatus in terra, sit ligatus in celo; & solutus in terra, sit solutus in celo, nisi solus Deus: nam illa est tanta potestas quod solus Deus eam cōferre potest. Sed si consideratur hīmōi potestas prout est in hoc vel in illo, sic pro tanto est a solo deo, q̄a omnia opera nostra attribuenda sunt Deo, iuxta illud Isaiae, Omnia n̄ opera n̄a operatus es nobis.

Ips⁹ est n̄. qui operatur omnia in omnibus, & qui operat in nobis velle & perficere. Sed quæ sunt sic a solo deo, quia ei soli debet attribui omne opus n̄m, quia ab ipso est si operamur, a nobis est si in opere deficitus, nō excludit coope cooperatores.

Ipsi. n. soli hæc omnia sunt attribuenda, quia ipse solus in bonis nostris operibus est laudans nos tñ sumus cooperatores eius. Igitur si a solo deo est papa⁹tus, est tñ in hac persona vel in illa per cooperationē humana. Et quia ad talē p̄tatem habendam interuenit opus humānum, ideo opere humano desinere p̄t, quia cooperatione humana esse habuit. Exemplū autē habemus in naturalibus & in gratuitis. In naturalibus quidem de anima humana: in gratuitis vero de gratia. Nam quis dubitare p̄t quod anima humana est a solo deo? Nam anima humana immaterialis est, quia, ut dicit ille Boethius, Nulla spiritualis substantia, alicuius materiae inititur fundamento. Dato tñ quod anima humana haberet materiā partē sui, nō tñ sit ex materia p̄iacente, ita q̄ oporteat nō per creationē pducatur in esse: quæ autē non nisi per creationem pducuntur, a solo deo produci p̄nt, iuxta illud Ezechieli, Ōes animę, meę sunt: quia per creationē a solo deo anima in esse producitur.

Sed licet anima humana sit a solo deo, est tñ in hoc corpore per operationē naturae, ut p operationem virtutis, quæ est in semine, formantis membra, & deputantis humidū radicale in membris: quod faciendo disponit corpus ad susceptiōnem animę, ita q̄ humidū radicale deputat, est dispositio corporis, ut sit in eo anima: idem humidum factum impurū, disponit corpus, ut separat ab eo anima: hoc. n. modo morit hō, q̄a calor naturalis depascit humidū radicale, & consumit carnem n̄m. Istud tñ consumptum restauratur per cibū sive per alimentum, sed istud qd̄ restaurat nō est ita purum, sicut est illud qd̄ consumitur. Sicut si aliquis extraheret vīnū ab aliquo dolio, & poneret ibi aqua: totiens. n. posset hoc facere, q̄ esset vīnū ita aquosum, q̄ non posset facere vīni opus: Sic ēt in proposito semper consumitur illud quod est magis purum, & restauratur quod est minus: tñ ergo p̄t homo vivere, & totiens posset sic fieri, quod erit caro ita impura, q̄ non posset facere carnis opus: p̄q quod oportet animā recedere a corpore. Per idem ergo contrario modo se hīns infunditur anima corpori, & destinat esse in corpore: nā per humidū radicale purum in membris forma

A tis disponit corpus vt infundat illi anima, & deus infundit illi animam: & per idem humidū factum impurū disponit corpus, vt separetur inde anima. Exemplū etiam hēmus in gratuitis de gratia: nā nullus dubitare p̄t quin gratia sit a solo deo, tñ q̄ sit in hoc hoē vel in illo cooperatur ibi voluntas humana vt voluntas est, quæ suscipit gratiam. Nam nullus adultus p̄t suscipere grām nisi per voluntatē conuertat se ad deum, a quo est gratia: nam si deus creauit te sine te (loquendo de adultis) non iustificabit te Aug. de uer. sine te: oportet n. quod per voluntatē cōuer Ap. Ser. 15. tas ad deum, a quo est gratia, si uis suscipere gratiam. Nam sicut si vis illuminari, oportet quod te conuertas ad lumen: sic si vis habere gratiam, oportet q̄ te conuertas ad fontem gratiæ. Arguitur ergo sic, a solo deo est anima humana & a solo deo infunditur in hoc corpore, ergo nō nisi per solā virtutem diuinā potest separari ab hoc corpore. Constat q̄ istud argumentū est falsum: Peccat. n. in materia, quia falsa recipit & peccat in forma, quia non concludit vel nō syllogizat. Falsum qđem recipit, quia cō dicas quod anima humana est a solo deo, si intelligas q̄ ita sit a solo deo, & in se & in hoc corpore, q̄ nihil cooperatur ibi natura, falsum est: & quia aliter non concludit ratio p̄fata nisi sub hoc sensu q̄ anima humana ita sit a deo, & in se & in hoc corpore, quod ad hoc nihil operat Natura, ideo bene dictum est quod p̄dicta ratio falsa recipit, & peccat in materia. Rursus, ratio p̄fata non syllogizat vel non cōcludit, quia peccat in forma: nam cum dicit Anima humana a solo deo infunditur in hoc corpore, ergo non p̄t ab hoc corpore tolli ope Naturę, nec alio ope re q̄ diuino, ita quod nec calor naturalis potest per suam naturā tñ depascere humidū radicale, quod corruptat hominem, nec ad aliud poterit hominē permuttere, sed solum opere diuino poterit hoc fieri, patet falsum esse. Peccat. n. hæc ratio per accidens: accidit humanæ animæ vt infunditur huic corpori a solo deo, quod tollat ab hoc corpore opere naturae vel opere alio q̄ diuino, quia nō tollitur anima ab hoc corpore opere naturae prout infundiſ illi corpori a solo deo, sed prout illi infusioni cooperatur natura: nam si potest natura disponere corpus vt infundatur ei anima, p̄t sic natura trāmutare corpus & reddere ipsum. Sic indisponitum, quod ab eo separabitur anima. Accidit ergo animæ quod dictū est, quia hoc non competit ei prout a solo deo est infusa, sed prout illi infusioni alia sunt cooperata, si alia p̄nt cooperari vt huic corpori infundatur anima, poterunt etiam alia cooperari vt ab illo corpore ēt separetur anima: & quia accidens, vt hic de accidente loquimur, est una de. 13, fallaciis, cū ergo ōes illæ. 13, fallaciæ, de quibus agit in Elenchis, 2. Elench. non syllogizant nec concludunt & peccant in forma, cōsequens est quod p̄fata ratio, quæ

Isa. 16. b.

Dei nos sumus rationem n̄am, quia coadiutores dei sumus.

Ezech. 18. 6

peccat per fallaciam accidentis, non syllogizat A nec concludit & peccat in forma: quod declara te volebamus. Ostensum est itaq; quod rō ar- guens quod anima rōnalis, quae est infusa huic corpori, a solo deo est, non pōt ab illo corpore opere naturae vel alio opere q̄ diuino tolli vel separari, peccat in materia, quia falsa recipit: & peccat in forma, quia non arguit nec concludit nec syllogizat. Ideo per simile manifeste patet: quod ratio arguens quod quia p̄tā papalis est a solo deo, ideo non pōt opere humano ab ho- mine tolli, peccat in materia, quia falsa recipit, & peccat in forma, quia non syllogizat nec con- cludit. Nam si dicāt, quod p̄tā papalis sic est a solo deo in hoc homine, quia ad hoc quod ille homo sit papa, nihil cooperati sunt homi- nes, patet falso esse. Et quia h̄mōi ratio non concludit vniuersalē nisi sub hoc sensu, ideo bñ dictum est, quod falsa recipit & peccat in mate- ria: peccat. n. h̄mōi ratio per fallaciā accidentis: accidit. n. ip̄i potestati papali q̄ potest tolli per opus humanū in quantū est a deo, quia prout h̄mōi potestas est a deo non tollit per opus hu- manum, sed prout talis p̄tā est in hoc homine quod cooperantur ad hoc ipsum homines, po- terit per opus humanum tolli ab hoc homine vel desinere esse in illo homine. Erat autem ad hoc idem aliud exemplū de gratia: nā si dictus modus arguendi valeret, sequeret quod nun- quam per culpā nec per p̄ctū aliquā tolleretur gratia. Arguat ergo sic, A solo deo grā infun- ditur anima, ergo non nisi a deo gratia poterit remoueri ab anima, sed culpa & peccatum non sunt a deo, quia, vt supra tetigimus, omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. i. peccatum & culpa, s̄m quod plures sanctorum exponunt: culpa itaq; & peccatum, quae nō sunt a deo, non poterant tollere gratiam ab anima, quae a solo deo infundit anima. Constat quod & h̄c ratio, sicut & alia, falsa recipit & nō syllo- gizat: peccat. n. in materia & in forma: nam si sic esset grā a deo q̄ nihil ad eam h̄fidam coopera- retur h̄o, nō posset opere humano tolli ad qd nihil cooperari pōt opus humanū. Oportet er- go quod illa ratio, gratia est a solo deo, ergo non nisi opere diuino tollit, sub hoc sensu in- telligatur, quod ita sit gratia a solo deo; quod ad eam h̄fidam nihil cooperetur vel cooperari possit homo: s̄m quē modum est p̄positio fal- sa: pp quod p̄fata ratio falsa recipit & peccat in materia. Rursus non syllogizat & peccat in forma, quia peccat per fallaciam accidentis: accidit enim gratiae quod tollatur per voluntate no- stram se auertentem a deo prout h̄mōi gratia est a solo deo. Non. n. tollitur gratia ab homi- ne put a solo deo, sed put ad eam h̄fidam coo- perari pōt humana voluntas: eadē. n. voluntas contrario modo se h̄fis cooperabit: vt sit in nos- bis gratia, & vt p̄damus grām. Sicut idē homo aliter & aliter se h̄fis cooperari pōt ut illuminet

B si se conuerterat ad lumen, & vt obtenebret si se auertat a lumine: sic eadem voluntas coopera- bitur vt sit in nobis gratia si se cōuertat ad deū, qui est fons gratiae, & qui illuminat hominem p̄ gratiam, & cooperabitur vt perdamus gratiam. si se auertat a fonte gratiae. Quia igitur ad has bendam grām cooperatur homo si se conuer- tarat ad deū, sic contrario modo se h̄fis tollit ab eo gratia si se auertat a deo: sic & in proposito, quia, q̄ papalis potestas sit in homine, cooperā- tur p̄ficienes & etiā ipse p̄fectus assentien- do, si h̄c incontrarium fiant, desinit esse papalē potestas in homine illo. Est ergo diligenter notandū, quod, quantū ad p̄ns spectat, simile est de papatu vt est in hoc homine, & de gratia vt est in hac anima. Nam nō possumus per nos ipsos habere gratiam, quia (vt ait apostolus) Nō est volentis (velley) nec currentis (currere), sed miserentis est Dei. Non est. n. in potestate nrā, nisi iuaretur a deo; quod possimus conuerti ad ipsum: Ideo h̄i Iere. 3.1. Conuerte me & cōuer- tar. Nisi. n. deus nos conuertet, nō possemus conuerti ad ipsum: ipsum. n. velle nostrū si bo- num est & perfectū, operatur in nobis Deus, iuxta illud: Qui operatur in nobis velle & perficere. Possumus ergo per nos ipsos deficere & auertere nos a deo, sed non possumus per nos ipsos perficere & conuertere nos ad ipsum. Sic & in p̄posito, per se ipsum potest quis renuntiare papatu & nō esse papa, sed non sufficit q̄ assen- tiat papatu ad hoc quod sit papa: ad concur- dum. n. hoc quod aliquis sit Papa, duo oportet concurrere, vt supra tetigimus, assensum p̄fici- entiū, & assensum p̄fecti: sed ad hoc quod non sit papa, sufficit solus assensus p̄fecti q̄ assentiat renuntiare & quod renuntier, vt nō sit ulterius Papa. Est ēt notandū diligenter q̄ in aliis p̄fationibus inferioribus, vtpura in epis- copatibus, in Archiepiscopatibus non pōt quis pro libito renuntiare quod non teneat habere curam de grege sibi cōmisso, quia huic obuiat statutū superioris. Nec pp hoc infringit illa te- gula generalis, per eadē contrario modo facta res construitur & destruitur, vt si aliquis eligat in ep̄m per assensum eligentium, & assensum ele- git, & assensum metropolitani confirmantis eū, erit ille eps. Dato tñ quod omnia ista cōseratio modo fiant, vt quod eligentes & p̄fectus iam in ep̄m, & Metropolitanus contrario modo se habeant, ita q̄ omnibus eis placeat q̄ iste cedat, non pp hoc poterit cedere, quia eorum trans- latio, depositio, & concessio soli est Romano Pontifici reseruata, vt dī extra de translatione eorum Inter corporalia. Dedit. n. Romanus Pontifex in electoribus & Metropolitano. q̄ possiat ep̄m statuere, sed non dedit eis p̄atem quod possit eius cessionem excipere. Propter quod ad construendum ep̄m quatuor concursunt, videlicet assensus eligentium, assensus eis, ep̄m quā cuorū, assensus Metropolitanū cōfirmantis ipsam, concurrunt.

Ad creandum
&

& voluntas papæ de cuius voluntate est quod Me metropolitanus possit eum confirmare. Ideo nisi ad sit voluntas papæ, & nisi papa sit de hoc specialiter requisitus, Epis confirmatus non potest cedere. Sed cum papa nullum habeat superiorum, totum est in potestate sua: nullo. ni iure ligatur, cum possit cedere, quod vellet. Posset non cedendo peccare, & posset cedendo mereri. Si non viderit se utilem Ecclesiam, & ad fugiendum laborem & ut parceret carni suæ cederet, grauiter peccaret. Sed si videret se insufficientem ad gubernandum ecclesiam, & quod nollet bonum publicum sub ipsa langueret, si hoc modo cederet, multa mereretur. In potestate ergo sua est cedere: cum vult, & si cedat tenebitur eius cessione: sed caueat quod animo illud faciat. Sed diceret aliquis, Non posset etiam papa cedere, si vellet: quia sicut epis confirmatur per superiores, i.e. per papam, qui vel ipsum confirmat vel legem condidit qualiter debeat confirmari sine consensu papæ, ita quod non potest cedere: ita electio papalis confirmatur per deum, ita quod sine assensu diuino non potest cedere. Sed tales obiectiones sunt modici ponderis: nam haec diuina confirmatione non est aliud nisi quia, ex quo rite ipse potest esse papa, quia est a duabus partibus eligitum electus & acceptatus, si ipse assentiat electioni, deus confirmat, i.e. acceptat, quod factum est. Sic & in proposito, cum nulla iura possint papam ligare: sicut in potestate sua est assentire electioni & assumere illud onus, ita postquam assumpsit, in potestate sua est deponere huiusmodi onus, & renunciare illi oneri. Si enim appareret aliquid diuinum statutum quod papa renunciare non posset, sicut apparet papale statutum quod epis sine assensu papæ non potest cedere, certus esset quod romanus sancti superioris: papa renunciare non posset: quia etsi papa non habet superiorum hominem, loquendo de homine puro, habet tamen superiorum deum, vel habet superiorum Christum, qui non est homo: purus i.e. non est homo sed est homo & deus, cuius statutum legari potest. Sed nunquam Christus hoc statutum inquit possumus dicere quod est impossibile quod ipsi Christus hoc statuisse: eo non modo quod est impossibile, sed est impossibile legem, ita quasi est impossibile est, quod statuisse quod papa renunciare non posset iniqua, non est lex quod non potest cedere, qui manifeste esset insufficientem ad ecclesiam gubernandam. Quicunque non papa cederet, ex quo nullum statutum superiorum cum ligat, quod potest hoc factum generare, cessione sua, & non haberet utilius iurisdictionem papalem. Ex quia deus sic administrat res ut eas proprios cursus agere sinat, videlicet Angusti in de Cuius dei lib. viii. cap. xxx. cum iste sit proprius cursus rerum, quod qualibet potest proprio officium assumptionem depositare, nisi ad id factum superiori statuto prohibetur, nullam causam videtur, nullam rationem conspicimus, quare papa renunciare non posset, & quod deus non acceptet iuram renunciationis, eo ipso quod ipse sic

vult gubernare mundum, quod res suos proprios currit agere sinat. Norandum est quod in administratione rerum & in eo quod deus finit res agere suos cursus, aliquis sit diuina permissione, aliquis diuina operatione. In papa quidem duo sunt, de quibus locuti sumus, assumptione & cessione: non oportet tamen quod semper utramque sit diuina operatione. Sed aliquis unum est diuina permissione, aliud vero diuina operatione; aliquis potest esse econuerso. Si ergo assumat qui manifeste est insufficientem, hoc pertinet ad diuinam permissionem. Si autem talis cedat, videbitur pertinere ad diuinum instinctum & ad diuinam operationem. Sic autem esset econuerso, quod eligere, qui, secundum quod patitur humana fragilitas, esset manifeste sufficientem, & ille pro peccata nostra cederet, assumptione esset attribuenda diuino instinctui & diuinæ operationi: cessione vero diuinæ permissioni. Ex his autem revertamur unde venit sermo, dicentes contra aduersarios, qui forte per confirmationem, i.e. per acceptationem diuinam vellent se iungere: volentes ex hoc quod papa non potest cedere, quia ex quo assensit papatui, deus hoc accepit, rōne cuius nullatenus renuntiare potest. Sed quis esset illius demētia, qui diceret quod deus acceptaret assumptionem hominis manifeste insufficientem, & cessionem non acceptaret? Quis est esset illius demētia, qui diceret quod illud quod pro charitate factum est, contra charitatem militare non debet? Ex quod probatio publico factum est, debet contra bona publica militare? Cum ergo constitutio capituli pro bono publico facta sit, ea pro ista re caput quod non sit sufficientem ad hanc curam de membris, quis dicebat quod deus assumptionem talis capituli acceptaret, non autem acceptaret cessionem ipsius? Nonne ista ratio indicat, quod assumptione esset attribuenda diuinæ permissioni, cessione autem diuino instinctui & operationi? Propter quod tandem magis acceptaret Deus eius cessionem quam assumptionem, quanto ea quae sunt diuino instinctu & operatione, etiam viri procedere ex diuino beneplacito, quam quae sunt ex eius petrificatione. Concludamus ergo de diuina ceteris, quod si est papa insensus, siue fons, cum ad hoc nullum superiorum se obliget renuntiando, renunciare & cedere potest. Et si cedat aut renuntiet, tenebitur eius cessione & renuntiatione. Propter quod quoniam ad posse cedere vel renunciare, nulla est dicta: sed dicta esse potest ex parte dei, & ex parte cedentis. Ex parte quidem dei, quia si forte pro peccata nostra cederet qui esset in regnum nullis iuxta fragilitatem humanam, fieret ex diuina permissione; sed si cederet qui non esset sufficientem, fieret ex diuino instinctu & ex diuinâ operatione. Rursus potest esse differentia ex parte cedentis, quia si cedens hoc faciat, videns se non sufficientem, & timens ne bonum publicum sub ipso langueat, merebitur. Si autem hoc faciat non amans bonum publicum, sed voluntati laborum fugere, demerabitur, ut deus in diuina permissione.

Cap. VII. In quo solitum secunda ratio, & nullus nisi solus deus possit auctoritatem & papalem potestatem auferre, cum nullus nisi Deus possit eam conferre.

Rguunt aduersarii nostri (& vt diximus, in hac parte aduersarii veritatis) quod papa renuntias renon pot. Est. n. hæc eorum secunda ratio, quia nullus pot. auctoritatem & potestem aliquam auferre quam conferre non pot. Cum ergo auctoritatem papalem nullus conferre possit nisi deus, ergo (vt aiunt) neque eam auferre. Sed si teneret (vt dicunt) renunciatio papalis, auferret papalis potestas ea pp. concludunt quod papalis renuntiatio non vir fieri posse. Dicimus itaque quod hæc secunda ratio non vir aliud habere fundamento quam ratio prima. Arguebat quidem prima ratio, quod quia papalis pot est a solo deo, ideo a nullo inferiori remoueri pot. Et hæc secunda ratio hoc idem arguit, videlicet quod quia papalem potestatem nullus alius a deo potest conferre, ergo nullus alius pot auferre. Paret quidem, quod pp. illa duo exempla, per quae nos iuuabamus contra rationem primam, possumus nos sufficienter iuuare contra hanc rationem secundam. Dicimus. n. quod anima rationalis solus deus creare pot, & solus deus huic corpori infundere, & solus deus pot est huic corpori dare. Ergo si hunc modum arguendi, sic solus deus pot est animam humanam huic corpori dare, ergo solus ipse pot est eam ab hoc corpore separare. Enquem modum loquendis, homo non moritur naturaliter, nec pot morti violenter, sed solum opere diuino & miraculoso pot homo mori: quod quanta dementia sit hoc dicere, ex dictis clarius esse pot. Propterea quod vt prius dimissemus etiam nunc dicemus, quod licet anima humana a solo deo infunditur in hoc corpore, tamen ad hunc infusionem, qua operantur natura & artis natura quidem formando membra, & purificando humidum radicale in membris: artis quidem genitus Medicus est minister Naturæ, & potest in multis iuicare naturam, vt p industria artis in multe pregnante magis purifiet hunc humidum radicale in membris. Ideo sicut ad hunc infusionem ad disponendum foetum cooperatur Natura & potest cooperari humanum ingenium, vt ibi infundatur anima, quia non infundit nisi corpori disposito, sic quia anima non separat nisi a corpore indisposito, poterit animam a corpore separare natura & humanum ingenium: & omne illud pot corpus sic dispositum reddere, quod non pot ibi viterius anima remanere. Eodem modo arguemus de gratia: nam licet gratia sit in hac anima a solo deo, tamen quia deus non infundit gratiam nisi animæ dispositæ ad suscipiendam gratiam, ideo quicquid pot redire animam indispositam ad gratiam, pot est ab anima gratiam tollere.

re. Operæ ergo diuina infundit gratia, & p eam & per peccatum, quæ non sunt opera diuina, tollitur gratia. Concludit ergo ratio manifeste falsum, tam prima q secunda. Dicebat. n. prima quod illud quod a solo deo est, a nullo alio auferri potest. Dicebat autem ratio secunda quod id quod pot est solus deus conferre, nullus alius pot auferre. Sed manifeste patet falsum esse quod de naturam anima humana a solo deo infundit corpori, & eam solus deus confert corpori, tamen ope Naturæ & opere humano potest auferri a corpore. Et gratiam solus deus infundit animæ, & solus deus eam confert animæ: & tamen culpa & peccatum, quæ sunt opera nostra, eam tollunt ab anima, masque omnia ideo contingunt, quia & ad infusionem animæ & ad collationem gratiae, aliquid cooperantur vel cooperari pot est creaturæ, ideo opere creaturarum pot est tolli. Sic & in proprio studio, quanticunque papatus sit a solo deo, tamen quia ad hoc quod papatus sit in hoc homine vel in illo, cooperantur ipsi homines, ideo ope humano tolli pot. Idem ergo & eodem modo vir arguere ratio secunda & prima: pp quod soluta ratione prima, soluitur & secunda. Possimus tamen si volumus aliqualiter diversificare rationem hanc secundam a ratione prima, vt dicamus quod hæc ratio secunda sit supplementum rationis primæ. Nam non vales, si dicaf quod hoc est a solo deo & ad id nihil cooperata est creatura, ergo non potest corrupti ope creaturæ. Nam si deus nunc de nihilo crearet viuum animal, utputa viuum bos, tamen velut equum, ad productionem illius animalis nihil cooperaret creaturam, tam illi bos vel illi equus sic productus esset eiusdem speciei cuicunque bobus vel cuiusque aliis equis: quapropter animal sic productum nisi deus miraculose sustinet ipsum, posset occidi & posset mori senio, sicut & aliis equi vel boues, pp quod supplendum est illi et, & dicendum est, quod si hoc est a solo deo, ergo non pot tolli a creatura: supplendum est enim ibi, quod hec est a solo deo, sed vt ad illi vel ad simile illi non pot cooperari creator, quod non possit illud tolli ope creaturæ. Nam & si deus potest facere viuum equum, quantumcunque ad productionem illius equi nihil fuisset cooperata creatura, atque quia equus producitur vel produci potest ope creaturæ, ideo illi equus, sicut & aliis equis, corrupti potest operæ creaturæ. Dicebat ergo ratio prima, quod papatus non pot est conferri ab alio quam a deo, ita quod plus dicit hæc ratio secunda quam prima ratio dixit. Addit et hæc ratio secunda supra primam, quod papatus non quicquam modo est a solo deo, sed ita est a solo deo quod solus deus pot est conferre, sed licet aliqualiter diversificata sic ista ratio secunda a ratione prima, tamdem tandem solutio nem habet cum illa. Nam nec esse nec posse est petit animæ rationali vel gratia nisi a solo deo: nam sicut solus deus infundit animam huic corpori, & solus ipse potest eam conferre vel iusfondere

dere huic corpori sic etiam solus deus infundit gratiam huic animae, & solus ipse potest eam infundere huic animae. Sed ut potest patere ex habitis, licet in ipsam animam, & in ipsam gratiam non possit creature aliqua: atnam potest & facie ratione aliquid facere in hoc corpore, quia potest disponere ipsum ad susceptionem animae: pp. qd dicebat quod ad infusionem animae aliquid cooperatur creature, quia cooperat ibi virtus, quae est in semine: non quod homo virtus ipsam animam producat, nec homo virtus animam infundat in hoc corpore: sed aliquid cooperat talis virtus in tali corpore ut sit dispositum ad susceptionem animae, ratione cuius dispositionis dicitur cooperari ad hoc quod ibi anima infundatur.

Dispō ad grā Sed cum sic sit de anima, nunq̄ simile est de gratia, qd opere creature sit dispositio ad gratiam, non autē ipsa gratia. Dicemus ergo non esse omnino simile de anima infusa corpori, & de gratia infusa animae, quia dispositio ad animam est per operationem creature, ipsa tñ anima est a Deo: Non autē sic est de gratia, quia tam grā qd dispo-

Damas. lib. 2. c. 30. stio ad grām sunt a Deo. Vnde Damascenus lib. 2. cap. 30. dicit, qd virtus ex deo data est, & ipse est omnis boni principium & causa: & sine eius cooperatione & auxilio impossibile est bonum velle vel facere. Constat autē quod dispositio ad virtutem & ad grām est per nōm bonum velle. Et quia a deo est quod volumus bonum, oportet qd ab eo sit tam gratia qd dispositio ad gratiam. Sed licet nō sit per omnia simile de anima infusa corpori, & de gratia infusa animae, tñ quantū ad propositū spectat est potētia simile, quia sicut ad infusionem animae aliquid cooperat natura, ita ad infusionem gratiae aliquid cooperatur ipse homo, cum infunditur gratia, vel aliqd cooperari pnt ēt alii homines. Nam licet deus operetur in nobis velle & perficere, tñ in nostra potestate est vel sequi dñm vocantem ad virtutem, vel sequi Diabolū vocantem ad malitiam vt dicit Damascenus præfatis lib. et cap. Dicemus ergo cum Psalmista, Audiam quid loquacē in me Dñs deus. Multā n. nolunt audire illud quod loquitur in eis deus, & nolunt sequi diuinos instinctus. Aliqd ergo cooperamur ad infusionem grāe, quia sequimur vocationem diuinam. Sic ēt aliquid cooperari pnt ad hoc alii homines: nam cū unus homo inducit alium, vt bene faciat, & sequatur vocationem diuinam, cōsequēs est quod tam inductus prout sequitur vocatio nem diuinam, & etiā inducens aliquid cooperatur ad gratię infusionem. Reuertamur ergo ad porpositum & dicamus, qd licet hæc secunda rō aliquid superaddat primā, quia prima dicebat quod papatus est a solo deo, hęc autē secunda superaddit & dicit qd non solum papatus est a solo deo, sed non possit esse ab alio, & non potest ipsum papatum conferre alius qd solus deus: at cāmen eadem solutione & per eadē exēpla soluitur hæc secunda ratio, vt prima. Nam vt dixi-

A mus, Anima humana a solo deo infunditur corpori, & non potest nisi a solo deo infundi: & gratia a solo deo infunditur animae, & non potest nisi a solo deo infundi animae: tñ quia & ad hoc qd anima infundatur corpori, & gratia infundatur animae, aliquid cooperatur creature, ideo ope ratione creature anima potest separari a corpore, & gratia potest desinere esse in anima. Et quia nullus negare potest, quod papatus sit in isto vel in illo homine operatiō humana, quod est in eo per assensum, & præficientium, & per assensum præfecti, ideo his contrario modo se habent, desinere in ipso esse papalis p̄tās: quod maxime veritatem habet de potestate papali, cum nullum sit statutum superioris, & cum christus nunq̄ statuerit oppositū quod papa renuntiare nō possit. Sicut ergo diximus de corpore respectu animae & de anima respectu gratiae, sic dicemus de papa respectu p̄tās papalis: nam corpori dispositio infunditur ēt anima; & postq̄ infusa est ei anima, si contrario modo se habeat, & fiat indispositum, separabitur ab eo anima. Sic & anima si sequatur deū vocantē, & conuertat se ad deum, erit in ea gratia: & postq̄ habet gratiam, si contrario modo se habeat & auertat se a deo, desinere in ea esse gratia. Sic etiā se habet de potestate papali, si ritē electus consentiat electioni de se facte, erit papa, & habebit papalem potestatem: & postq̄ est papa, si contrario modo se habeat, & dissentiat & renuntiet papatui, desinat esse papa. i. non habebit ulterius p̄tām papalem. Cum n. nullū sit statutum ligans papam qd renuntiare non potest, & cum p̄tās papalis non magis sit a deo in hoc homine, qd anima humana in hoc corpore, vel qd grā in hac anima, qd potest mouere aduersarios huic veritati, cū clare videant qd corpore, postq̄ infusa est sibi anima, contrario modo se habēte, separetur ab eo anima: & anima, postq̄ infusa est gratia, contrario modo se habēte, desinat in ea esse grā? Quare papa postq̄ est papa, contrario modo se habente & eo renuntiantē papatui, desinat esse papa: & post resurrectionē quidem anima nō poterit separari a corpore, quia non poterit corpus fieri ita indispositum, quod separetur ab eo anima: Et anima beata non poterit grām perdere, quia ita conuersa est ad deum, quod non potest contrario modo se habere, nec potest peccare, nec potest se auertere a deo qd grām pdat: s. n. anima in p̄tā possit bñ & male facere sicut potest cū est in via, possit grām habere & habitū perdere. Quid ergo obstat, quare aīa post operationē bonā adipisci grām, per operationē malā desinat hēre grām, qd nō simili modo p̄fectus in papā per loquelam cōsentiendo electioni de se facte, sit papa; p̄ loquelā ēt renūtiando papatui desinat esse papa? Nullū sanius statutū incontrarium, nullam videmus rōnē ad oppositum, qd papa renuntiantē desinat esse papa. Verā quia

intellexus hominis non quiescit, volumus dices re, quod est diuinum statutum & quod deus statuit quod renuntiare potest, quia, ut diximus, Lib. 7. cap. 30 Augustinus dicit, quod sic deus administrat res, ut eas proprios cursus agere sinat. Statutum est ergo diuinum, quod deus sic administrat res, & pro ordo requirit & conditio rerum. Et quis ordo & conditio ecclesie hoc requirit, quod papa renuntiare possit, quia talis potest esse assumptus quod languet sub eo bonum publicum, ideo papa renuntiare potest. Non ergo dicere possumus quod sit diuinum statutum quod Papa renuntiare non possit, sed potius quod sit diuinum statutum quod renuntiare possit, cum hoc requirat ordo & conditio rerum.

Cap. VIII. In quo soluitur ratio tertia arguens
q[uod] papatus nullo modo potest tolli ab aliquo, quia cum sit suprema potestas, consequens est, q[uod] maior dignitas per minorem tolleretur.

Olutis duabus rationibus, volumus in hoc capitulo, soluere rationem tertiam. Arguuntur namque Decretalis illa extra de Translatio episcoporum cap. Inter corporalia, expressè innuit quod depositio episcoporum, translatio, & absolutio eorum post confirmationem, soli Papæ est reseruata. Immo in eadē decretali dicit, quod spirituale vinculum est fortius quam carnale: sed potius diuina potestate coniugium spirituale dissoluitur. Ex quo manifeste patet, quod si papa potest aliquem eum absoluere, vel si potest cessionem alicuius episcopi recipere, quia hoc faciendo spirituale coniugium separat, quia igitur ut dictum est hoc non sit nisi per potestatem diuinam, ideo ipse papa hoc non potest fare, nisi inquitur est vicarius dei. Arguat ergo sic, spirituale coniugium non potest separari nisi per diuinam potestatem, ergo cum inter papam & ecclesiam sit spirituale coniugium, consequens est ergo quod papa nullo modo renuntiare poterit, cum non quis alius dei vicarius, in cuius manibus possit cedere, ratione cuius dicitur per potestatem diuinam, i.e. per potestatem vicarii dei, hinc coniugium separari. Addunt autem isti volentes tradidere causas quoniam, ut quia forte quis diceret, quod etiam alii episcopi sunt vicarii Dei, propter quod papa potest renuntiare in manibus alterius episcopi. Ideo isti discunt, quod nulla ratio hoc capit, quod deus voluerit inferiores dignitates quam papatus, per ipsum deum, aut per dignitatem superiorum tolli posse: & tamen voluerit ipsum papatum, quae est summa dignitas, quae propriè est ipsius Christi, nedum per inferiorem deo, sed et per dignitates inferiores se ipsa, tolli posse. Aduertendum ergo, quod antequam soluamus rationem propositam, est diligenter notandum quod omnes haec tres rationes factae sunt hoc modo loquendi, quod papatus non

^t fortius i.e. dignius, inquit Glos. ibidem.

A potest renuntiare, quia non potest renouerire dicat prima ratio, nec auferri ve dicit secunda, nec tolli, ut dicit haec tertia, ab eo qui est papa, nisi pro solum deum. Sed cum omnia ista verbæ sonant in quandam violentiam, si ipsi vellent sic intelligere rationes factas: quod in usito summo pontifice non potest ab eo auferri papatus, non esset vice rius cum eis disputandū: concederemus quidē propositū suum, quia rationes viterius arguitur, videlicet quod papa renuntiare non potest: volunt. n. ex hoc concludere, quod etiam voluntarie papa non potest cedere. Ideo omnia praesata verba, videlicet, renoueri, auferri, & tolli papatum ab eo qui est papa, accepimus sub quādam significatione generali, pro quacumque renuntiatione, pro quacumque cessione, pro quocumque modo quo ille qui est papa, dum vivit, potest defensione esse papa. Aduertendum etiā, quod quia ratio quarta inferius postula ad hoc tangit, vbi dicitur quod summa virtus creata cuiusmodi est potestas papalis per nullam inferiorem virtutem creatam ut possit tolli, cum tolli sonet quid in violentiam, ideo in solutione dictar rationis intendimus hoc plenius declarare. His itaque prælibatis, dicemus, quod haec ratio tertia ut super duobus fundari. Quorum primū est, quod cum spirituale vinculum sit fortius quam carnale, cū inter papam & ecclesiam sit spirituale vinculum, siue spirituale coniugium, quia quod deus coniunxit, homo non separaret, nullus nisi deus poterit huiusmodi coniugium separare. Secundū autem fundamentum huius tertiae rationis est, quod nulla ratio capit quod deus voluerit quod cessio inferiorum dignitatum fiat in manibus superiorum: cessio vero ipsius papatus fiat in manibus ipsorum inferiorum, quia cum omnes aliae dignitates sint inferiores ipso papatu, consequens est, quod si papa potest cedere, quod cedat in manibus eorum qui sunt inferiores eo. Dissoluemus ergo primo hanc rationem, quantum ad hoc secundū fundamēnum: & postea dissoluemus eam, quantum ad fundamentum primum. Scindendum ergo, quod aliud intelligitur prohibitum quod non inuenitur expressum: aliqui autem econtrario intelligunt esse concessum quod non inuenitur esse prohibitum. Ad quam contrarietatem soluendā forte diceret Iuristæ, quod primū teneret in iis quae sunt stricti iuriis: scindum vero siue secundā regula teneret in aliis. Sed ut loquamur ductu rationis, dicamus quod aliqui id de quo agitur est supra naturam negandum, supra actionem causæ, supra conditionem & exigētiā rerum. Et tunc valet prima regula, quod omnē illud est prohibitum quod non est concessum: vel illud est prohibitum quod non est concessum: vel, ut magis propriè loquamur, quicquid in talibus non est concessum, est prohibitum, id est superiori potentia est reseruatum. Possimus autem ponere exemplū in naturalibus & moralibus. In naturalibus quidem utputa, quia animalare sicut pedibus super aquam est super actiōnem

nem nřam humanā, supra naturam negotii nostri, supra conditionē & exigentiam rerū, quia conditio & exigentia rerū hoc non patit, quod quis vadat siccis pedibus super aquā. Ideo nisi hoc alicui homini sit specialiter concessū a deo, dī ei esse inhibitum. Et. n. hoc superiori potest i. diuinę potentia reseruatū: vt qñ deus volunt, poterit hoc illi homini, vel alii concedere, vt possit super aquā siccis pedibus ambulare. In moralibus quidē possumus de hoc exemplum ponere, quia ordinare totam Ecclesiam, & statuere qui sunt Ep̄i, qui Archiepīi, qui pri-
mates & patriarchæ: & statuere quo h̄i confir-
ment, & quo possint cedere, vel quo possint ab
solui vel transferri, spectat ad summum pontificis, quia cum ipse solus sit caput totius vniuersalitatis Ecclesiae, ad ipsum spectat statuere ea quae respiciunt ordinē vniuersalis Ecclesiae. Ideo oīa ista sunt supra naturā negotii aliorum, supra actionem omnīū altiū dignitatum, supra conditionē & exigentia rerum. Conditio: n. & exigē-
tia rerum hoc non patitur, quod ea quae respi-
ciunt ordinem vniuersalis Ecclesiae, aliqui infra
papam possint facere illa, nisi quatenus sunt eis a papa concessa. In talibus ergo quicquid non est concessum, est prohibitum, vel quicquid non est concessum, est superiori potentia reseruatū. Ea qđ si Ep̄s potest ab Archiepīo, vel a Metropolitano confirmari, & nō pot in manibus Metropolitani cedere, hoc est, quia iura concedunt confirmationē, non aut concedunt cessionem: immo ipsa confirmatio est super vires cuiuscāq; alkerius a Papa. Propter quod oīs alii a papa solum illos Ep̄os & eo modo cōfirmare possunt, quo concessum est eis a iure, vel quo concessum est eis a Papa, cuius est iura cōdere. Dato ergo quod iura concederet qđ Ep̄s posset a suo Archiepiscopo, vel a suo Metropolitano cōfirma-
ti, & nulla iura aliquid tangerent qđ Ep̄s vel ele-
ctus in ep̄m & confirmatum non pot cedere in manibus sui Metropolitani, eo ipso effet hoc suo Metropolitano inhibitum, & etiā superiori potentia i. Papali potentia reseruatū. Sed dīces, Quare iura hoc dicunt, quare iura hoc inhibent quod non pot ep̄s cedere in manibus Metropolitani, cum sufficiat, nō esse hoc concessum Metropolitano ad hoc, quod non pot habere, cum in talibus (sicut dictum est) quicquid non est concessum, intelligatur esse inhibitum, vel intelligatur esse superiori potentia reseruatū? Dicunt ergo, qđ si oīs essent tantæ prudētiae qđ scirent talia conspicere, non fuisset opus hoc per iura exprimere: sed ne aliqui pp ignorantiā facerent de facto, quod nō possent de iure, bene se habuit de hoc iura condere. Sed nulli dubitū esse debet, qđ sicut papa statuit qđ ep̄s potest per suum Metropolitanum confirmari, sic si volueret vel adhuc vellere, potest statuere qđ possit in manibus eius cedere. Vtruncq; n. istorum tā cōfirmatio, qđ cēsio recipit ad quod pertinet ad or-

dinationem vniuersalis Ecclesiae: pp qđ, quantum ad hoc, tñ possunt alii prælati a papa, quātum est eis concessum per papam. Ideo Decretalis illa Inter corporalia dicit, qđ Ep̄orum trāslatio, depositio, & concessio, est soli Romano pontifici reseruata: quia quicquid pertinet ad superiori rem potentiam, si non concedat inferiori, dicit illud superiori potentia reseruatū. Ex his itaq; patet qđ in talibus arguere de ep̄o ad papam, & velle cōcludere qđ si ep̄s non pot cedere nisi in manibus superioris & specialiter in manibus papæ, qđ papa non pot propria auctoritate cedere, sicut nec ep̄s, non est arguere pro se, sed cōtra se. Credunt n. qđ hoc magis teneat in Papa, qđ in simplici ep̄iscopo: & crediderunt ex hoc fundare domum suam supra petrā, cum sit superare nam tenet. n. hoc in simplici ep̄o, & non in Papa. Dicebamus quidē, qđ in his quae sunt supra naturam negotii, supra actionē agentis, supra conditionē & exigentiam rerum, quicquid nō est concessum est prohibitum, vel est superiori potentia reseruatū: sed in his quae contrario modo se habent, est contrario: in talibus. n. quicquid non est prohibitum, est concessum. Illi ergo qui non habent liberā susceptionē oneris & ex solo assensu electioni de se facte, non habent plenam iurisdictionē administrandi, sicut per suos electores confirmant, ita, si volunt cedere, oportet quod cedant prout superiores ordinant. Nam cum confirmatio, & concessio, & cetera talia respi-
ciant ordinem vñis ecclesiae, nō poterunt alii a Papa in eis aliquid facere, nisi quatenus est eis a papa concessum. Sed cum papa nullum habeat superiorē, cum ipse ex libero suo assensu electioni de se facte, suscipiat h̄mōi onus & ex hoc ipso habeat plenam iurisdictionē administrandi in suo officio, non est hoc ultra naturā nego-
tii, immo hoc postular actio agētis, hoc exigit ordo & conditio rerum, qđ sicut sufficit suus liber assensus electioni de se facte, ad suscipiendum onus ad hoc, qđ ipse sit papa, & habeat plenā iurisdictionem papalem: ita etiam sufficit suus liber dissensus, vel sua libera renuntiatio ad hoc, qđ ipse deponat h̄mōi onus, & quod ipse vltius non sit papa, id est qđ non habeat vltius iurisdictionem papalem. In cessione ergo aliorum ep̄orum, quod non est concessum est prohibi-
tum, sed in cessione summi pontificis est econ-
uerso: ibi enim, vt potest patere per habita, qđ non est prohibitum, est concessum. Cum ergo nullo superiori Decreto, nullo statuto diuino hoc prohibeat, cōsequens est, qđ ipso iure hoc sit concessum. Bene ergo supra diximus, quod isti texerunt telas aranearum: arguendo. n. de simplici ep̄iscopo ad papam, credunt arguere pro se; sed, vt patet, arguunt contra se. Sed dīces forte aliquis, qđ non solum simplex ep̄iscopus, sed etiam papa confirmatur per superiorē, Quia confirmatur per deum. Sed, ut supra diximus, ita diuina cōfirmatio nihil est aliud qđ dī-
B iii

uina acceptatio, qui sic administrat res, ut eas proprios cursus agere finat. Sed cum hoc exigat cursus rerum, quod si aliquis liberè assentiendo susceptioni oneris, habet ex hoc plenam iurisdictionem fm onus sibi impositum, quod potest libere illi oneri renuntiare, et ex hoc illa iurisdictione carere: consequens est & eos ipsos conuinat ratio, cum non videamus aliud ligamen diuinum, vel aliud spirituale vinculum cum quis assentit papatui, qd cum renuntiat. Si ergo ex solo liberali assensu ad susceptionem dicti oneris deus hoc acceperit, ad solam liberali renuntiationem dei onoris deus hoc acceptabit. Immo, vt dicebamus, si nō est sufficiens qui praeficitur in papā ad gubernandum Ecclesiam, cum spālis cura sit deo de Ecclesia sua, nullus debet esse tantæ dementiæ qui diceret, qd deus hīmōi hominis acceptat assumptionē, & non acceptat cessionē. Immo est diligenter aduertendū, quod in hac parte, diuina acceptatio oportet qd sumatur valde large, videlicet non tm pro diuino instinctu, vñ p diuina operatione, sed & p diuina permissione: quia, vt supra diximus, si preficiatur insufficiens ad regendū, magis attribuendum est diuine permissioni, qd eius instinctu vel operatione. Nec pp hoc negamus deum habere specialem curam & prouidētiā de sua ecclesia. Attribuemus. n. hoc suæ permissioni, vt ideo hoc spālis permittat, vt aliquid magnum bonum inde eliciat. Postq soluimus hanc rōnem tertiam quātum ad vñ fundamentum quod papa non potest cedere, quia nullum habet superiorē, in cuius manibus cedat. Ostendimus quidem hanc rōnē esse pro nobis, non pro aduersariis. Nam habens superiorē non potest pro libito suæ voluntatis cedere, sed oportet qd cedat fm iura & fm leges a superioribus conditas. Sed non hīns superiorē pro libito potest cedere. Non est enim hoc, vt dicebatur, supra actionē agentis, sed est fm conditionem & exigentiam rerū: vt qui liberè assentiendo oneri, ad qd est electus, ex ipso assumit supra se hīmōi onus, & habet plenam iurisdictionis administrationē, quod liberè assentiendo dicto oneri, deponat hīmōi onus, cedendo pro libito voluntatis. Ibi enim, vt probauimus, qd non est concessum, est prohibitum: hic autem ecclueso, qd non est prohibicū, dī esse concessum. Restat ergo soluere rōnem praefatam, quātum ad fundamentū aliud, videlicet qd qd fortius est spūale vinculum, qd carnale, qd nullo modo humana p̄tate solui potest spūale vinculum. Dicere ergo, vt cōmuniter dī, quod spūale coniugium est fortius dignitate, quia est dignius, sed non est fortius duratione, qd sit durabilius: dissoluit. n. spūale coniugium etiam post cōfessionem & confirmationē epi translatione, quia potest vna eph de vna ecclesia transferri ad aliam: dissoluitur et renuntiatione, & pluribus aliis modis. Sed nunq dicere sic possumus de carnali coniugio post consummationē carnalis co-

A le, quod potest quis auctoritate etiā papali transferri de vna vxore ad aliam, vt quod potest vna vxorem dimittere, & alia accipere, & cū ea matrimonium consumare: sicut eph auctoritate papali, cum esset sponsus vnius ecclesie, transferatur ad aliam, & sit sponsus alterius. Dato ergo quod nesciremus distinguere, quomodo spirituale vinculum est fortius qd carnale, & quo nō est fortius: tñ quantū ad propositum spectat, patet quod ratio peccat in materia, & assumit falsa, supponens qd sit fortius spirituale vinculum qd carnale, & quod minus possit separari spirituale coniugium qd carnale: qd patet esse falso. Vtrum autē etiam quantum ad hunc sensum habeant veritatē, quod spirituale vinculum est fortius qd carnale, in illo capitulo apparebit, ybi soluimus quintam rationē. Ostendemus. n. ibi, qd si aliquo modo esset indissolubilius vinculum spirituale qd carnale, illa tñ indissolubilitas non obuiat proposito nostro. Distinximus ergo de fortitudine vinculi fm distinctionem cōmune: volumus autē nunc distinguere fm distinctionem aliam. Dicimus quidem qd spirituale vinculum est fortius qd carnale, quia plus angit & plus stringit, sed nō est fortius qd plus duret vel plus permaneat. Est ergo huiusmodi vinculum fortius intensiue, quia qd manet, plus stringit: sed non est fortius extensiue, loquendo de extensiōne tuis, videlicet quod plus duret, qd non potest dissolui nisi per mortē. Magis. n. constringit coniugium spirituale qd carnale, quotiā maiore carari & maiorem diligentiam debet habere sponsus spiritualis de Ecclesia sibi commissa, qd sponsus carnalis de vxore carnaliter sibi copulata. Et si dicatur qd apostolus ait ad Eph. 5. Vi Epb. 5. c. ri diligite vxores vestras, sicut christus dilexit ecclesiam. Propter qd fm sententiam Apostoli, qd equalē diligentiam debet habere vir de vxore, sicut Prelatus de ecclesia. Dicū potest qd ly sicut, dicit similitudinem, non equalitatem: sicut est mandatum diuinum, Diliges proximum tuum sicut te ipsum: sufficit. n. qd diligas eum eo modo, sicut debes diligere te ipsum, quia sicut debes diligere te ipsum ad vitam & eternam, sic ad illum eundem finem, videlicet ad vitam & eternam debes diligere proximum. Sic & in proposito vir debet diligere vxorem, sicut prelatus. Ecclesiam: sed non oportet, quod tantam diligentiam habeat vir de vxore, quātam debet habere prelatus de ecclesia: sed sufficit, quod ad illum finē diligat vir vxorem, ad quē christus sive prelatus diligit ecclesiam. Hic autem finis, est sanctificatio. Nam vt dī Eph. 5. Christus dilexit ecclesiam, & tradidit se ipsum pro ea, vt illam sanctificaret. Sed viri debent diligentiam apponere, vt suæ uxores bene vivant, & sint spirituales & sancti. Quod autem maiorem diligētiā testicatur habere sponsus de ecclesia qd vir de vxore, patet per Apostolum dicentem. Cor. 13. Charitas 1. cor. 13. b: nō querit quae super sunt. Quod Aug. expōs

NOTA.

in libro, quem vocavit Speculum Clericorum, ait, Charitas de qua scriptum est, quod nō quærit quæ sua sunt. Sic intelligit, q̄ quia propriis, non propria cōmuni bus anteponit. Maior ergo dilectio h̄iāda est de bono cōmuni, q̄ de bono priuato, siue de bono proprio. Et quia vxor spiritualis cuiusmodi est ecclesia, est quædā res publica, & quoddā bonū commune: vxor autē carnalis est quoddā bonū particulare, ideo maior diligentia est de sponsa sp̄uali, q̄ de carnali. Propter q̄ & primo Ethicorum scribitur. Et si idem sit bonū ciuitatis, & vniuersi solius singulis, semper tñ melius est bonū gentis ciuitatis, q̄ vniuersi solius. Possumus autem & tertiam distinctionem facere de distinctione vinculi, vt dicamus, q̄ vinculum spirituale fortius sit, q̄ carnale quantū est de se: sed carnale sit fortius & durabilius, & quod separari non possit quādiu viuunt coniuges: hoc potissimē haberet ex mādato Christi, qui hoc præcepit & mandauit in euangelio dicens, Quod deus cōiungere fecit &c. Ideo ait Apost. Corin. cap. 7. præcipio non ego sed deus vxorem a viro non discedere, quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari, ita quod dato quod separetur coniugium quantū ad redditionē debiti, vel quantū ad eorum, vel quantum ad habitationem, nunquam tñ separatur quantum ad vinculum loquendo de coniugio consumato; Si enim sit legitimum matrimonium & perfectum, quādiu viuunt coniuges etiā auctoritate papali non p̄nit separari, q̄ vir haberet aliam vxorem, vel vxor alium virū, ita quod tolleref vinculum quod est inter eos. Ex his autem tribus distinctionibus factis de fortitudine vinculi, nihil concluditur contra nos, sed semper pro nobis: nam si dicatur spirituale vinculum esse fortius quia dignius vt dicebat distinctionis communis & prima, dicemus quod tale vinculum est dignius quia fundatur super valde digna cuiusmodi est ecclesia, quæ si bene gubernetur est res magni meriti: & per locū a contrario si gubernetur non bene, est res magni demeriti, quia maiori bono maius malum opponitur. Considerare ergo debet Prelatus qui curam gerit ecclesias sibi commissas, cum quæ diligentia debeat tractare rem tam dignam, & quanto vniuersalior est Ecclesia, tanto indiger majori diligentia: ppter quod summus pontifex cui commissas sunt omnes ques, præ omnibus aliis ad gubernationē tantæ rei debet esse diligens, sollicitus, & atetus. Quare si videat se non sufficientem, & non valentem habere tantam diligentiam, si induret eorū suum & renunciare nolit, nō attribuetur hoc diuino instinctui, nec diuinæ operationi, sed magis temptationi diaabolicae. Valde ergo despiciuntur illi qui de uxore carnali quæ est vna singularis persona, quod coniugium si non dissoluatur, forte potest inde accidere particulare malum, & si soluatur potest inde accidere malū vniuersale, qđ ex hoc

A induceretur communiter homines vt suas uxores dinitterent. Ex hoc ergo velle arguere de coniugio spirituali, circa quod si non sit debita diligentia, accidet inde malum vniuersale, quod est valde inconueniens: immo quia naturale est, quod pars exponat se periculo pro toto, sicut homo naturaliter obiicit brachium, vt defendat totum corpus, brachium ergo quod est particulare membrum naturaliter se exponit periculo, & obiicit se iactu ne ledatur corpus: sic quia quilibet est quædam persona singularis, si commissa est sibi cura boni publici & videat se manifeste insufficientem ad hoc agendum, & manifeste cognoscit quod huiusmodi bonum languet sub ipso, ratio naturalis dictat quod omnimos do quo potest, & q̄ citius bono modo quo potest, debet se exonerare ab onere assumptione: & vt pa set per habita & prout ratio naturalis dictat, oportet quod exoneratio siue depositio oneris respondeat assumptioni eius; vt per idem opus contrario modo factū, esse habeat hoc & illud: papa itaq; vt sepius dictum est quia à nullo confirmat, sed ex libero suo assensu electionis de se facte habet plenitudinem potestatis, & est sub huiusmodi onere, ex libero suo dissensu & ex libera sua renuntiatione erit exoneratus ab huiusmodi onere. Secunda etiā distinctio est pro nobis: dicebatur quidem quod spirituale vinculum est fortius intensius, quia intensius stringit, & magis angit & requirit diligenter curā: propter quod idem quod prius. Nam vt patet quod si assumptus ad tantam curā habendam & factus est sponsus Ecclesie, circa quā diligentem curā prout expedit habere nescit, manifeste hoc dicat ratio naturalis quod huiusmodi coniugium dissoluatur: cum enim optima ratione gubernetur vniuersum, dicere quod vinculum illud nō potest tolli per quod periclitatur commune bonum, est à ratione deficere, & est rationi oppositum. Tertia etiā distinctio de fortitudine vinculi quod vinculum spirituale est fortius, verū est fī se: vineulum autem carnale esse, indissolubilium, verum est ex mādato Christi, quod ēt est pro nobis: nam si queratur causa, quare Christus hoc mandauit de sponsa carnali & non de spirituali, plana est solutio: quia si posset tolli vinculum matrimonii, posset inde eonsurgere forte aliquod bonum particulare, vt quia forte in coniugio istius fuit error fortunæ, credens accipere vxorem diuitem, accepta paupacrem, vt fuit error qualitatis, credens accipere virginem, accepit corruptam: vt credens accipere bene morigeratam sī patientem, accepit discolam: ppter quod forte esset sibi bonum nō posset illā dimittere. Sed ex isto bono particulari orioretur vniuersale malum, quia eum homines magis sequuntur concupiscentiam q̄ rationem communiter homines inducerentur vt suas uxores dimitteret. Ex hoc igitur surgeret vniuersale malum, quia non habet etiam debitè cura de filiis.

Cap. 2.

Ideo nū mirum sī Christus qui erat ipsa sapientia, præamans vniuersale bonum, mandauit, q[uod] vir non posset vxorem dimittere, excipiens in de fornicationis causam, in qua fornicatione licet a coniuge fornicante tollatur ius exigendi debitum, semper tamen manet vinculum, quia si fiat separatio, tamen non potest vir alii uxori nubere, neque uxori alii viro. Verum quia scire mandata dñi non est scire verba mandatorum, sed vim & intentionem mandantis, quia voluntas quidē principis non fundatur in verbis, sed in vi & intentione verborum: propter q[uod] dicebat Christus, Siquis scit voluntatem dñi sui & non facit plagi vapulabit. Sed si consideramus voluntatem & intentionē Christi mandantis nō dissolui coniugium carnale, possum rationabiliter arguere quod mandauit posse dissolui coniugium spirituale, nam si dissolueretur coniugium carnale posset esse bonum priuatū, sed esset malū publicum: in coniugio autē spirituali econtraario, quia si non posset dissolui, cum h[ab]em[us] coniugium sī inter Pr[ed]elatum & Ecclesiam quē est bonum cōmune & publicum, manifeste patet quod hoc esset malum publicū & cōmune. Et si coniugium quod est inter insufficientē prælatum & suam ecclesiam est malum publicū & cōmune, & coniugium quod est inter papam & vniuersalem ecclesiam (si papa nō esset sufficiēs) esset malum publicū & cōmune, quia tota ecclesia esset sub ductore inscio, non valente habere debitam curam & diligentiam de vniuersitate oviūm sibi commissa. Arguatur ergo sic, Christus mandauit quod non dissolueret matrimonium carnale quia oriretur inde commune malum, ergo hoc mandando mandauit q[uod] possit dissolui coniugium spirituale, quia si tale coniugium dissolui non posset, oriretur inde publicū & communē malum. Videant ergo rexentes ipsas aranearum, quid valet ratio fundata super cōiugio carnali, ut ex hoc procedatur ad coniugium spirituale, quia ut patet credentes arguerent pro se, arguunt contra se, & credentes cooperire se, discooperiunt se.

Cap. IX. In quo soluitur ratio quarta arguens q[uod] papatus, qui est summa virtus causam, per nullam virtutem causatam tolli potest.

Vamuis tercia ratio sit manifeste distincta a ratione prima & secunda, ut patere potest intuenti, haec tamen ratio quarta, q[uod] summa virtus creata cuiusmodi est papalis, a nulla virtute causata tolli potest, non videtur esse distincta a ratione prima & secunda. Dicebat enim ratio prima quod papatus a nullo alio nisi a deo potest remoueri. Dicebat secunda quod papatus a nullo alio a deo potest auferri. Dicit aut̄ haec

A ratio quarta quod papatus a nulla virtute ereta potest tolli. Per omnia autem h[ab]et[ur] aqua mortario, & semper videtur haberi idem in eosdem: tamē quia forte non est bonum ac aduersarios vilipendere, quod rationes suas dicant omnino idem, ideo sicut supra diuersificauimus rationem secundā a ratione prima, sic in hoc cap. volumus diuersificare hanc rationem quartam a ratione secunda & prima. Sed non videmus quod ista ratio quarta possit diuersificari a ratione prima & secunda, quae dicit papatum nō posse remoueri nisi a solo deo: & ratio secunda quae dicit papatum non posse auferri nisi a solo deo, arguantur de quacunq[ue] cessione sive voluntaria sive alia. Sed haec quarta ratio specialiter concludit de amotione inuoluntaria video licet quod papatus inuito papa non potest tolli ab ipso, & hoc satis bene sonant verba huius rationis quartę, ait enim quod quia papatus est suprema virtus, ideo non potest tolli per virtutes alias creatas quae omnes sunt inferiores eas propter quod si loquamur de amotione violentia verum est quod concluditur, quia impossibile est quod Nanus inferat violentiam Giganti, & quod inuito gigante moueat ipsum de loco suo: debilis enim non potest violentare fortia rem. Ideo dicit in Isaia. Nunquid tolletur a forti præda? Sed licet non possit debilis prosterne re fortem violenter, voluntarie tamen quātunc debilis posset prosternere fortem. Si itaq[ue] haec quarta ratio arguit de quacunq[ue] amotione sive voluntaria sive alia, habebit eadem solutio nem cum ratione secunda & prima, ita quia per exempla reperta in naturalibus & gratuitis, ostēdimus quod ea quae sunt a solo deo, si ad ea fieri da cooperantur vel cooperari possunt creaturæ, quod opere creaturarum tolli p[otest]. Si vero haec ratio specialiter loquitur de amotione violentia, per ea quae in aliis videntur possimus ad hanc rationem faciliter tridere: habemus n. exēplum manifestum dist. 21. in capite Nunc autē, ubi dicitur q[uod] nullus potest rite ab his qui inferioris sūt dignitatis vel ordinis, iudicilibus submitti diffinitionibus. Deinde etiam ponit ut exēplum de Marcellino-papa, qui compulsus non simpliciter sed passionis metu ingressus pagano rum templum, grano thuris super prunias mos posuit: q[uod] faciendo Idolis sacrificauit. Et cum idem Papa coram concilio episcoporum se hoc fecisse confiteretur, nullus tamen episcoporum in eum proferre sententiā ausus est: sed saepissime dicebant ei, non nostro iudicio sed ote tuo iudica causam tuam. Rursus dixerunt ei, Noli ergo audiri in nostro iudicio, sed collige in sanguine tuo causam tuam. Rursus inquiunt, ex ore tuo condēnabis. Assignabat quidem illi episcopius rationis causam, dicentes, quia prima fides non iudicabitur a quoq[ue]. Propter q[uod] legitur in legenda dicti Marcellini, q[uod] ipse seipsum deposuit: sed omnis turbā eum iterum reelegit, & sic reassumptus

reasumptus in papam, gloriosus martyr esse. Etus est: quia cum nullo modo vterius sacrificare vellet, capite truncatus est. Ex his itaq; manifeste patet, quod summus pontifex a nullo iudicari debet, nisi forte in haeretim esset lapsus: quia

Diss. 40. c.
Si papa.
Vide ibi gl. in
uer. A fide de
muni.

Si vellet pontifex aliquis in errorem contra fidem pertinaciter permanere, ageretur cum eo sicut cum mortuo, ut non esset vterius papa: quia cum haereticus sit mortuus fidei christiane, consequens est, quod non potest christianorum esse caput.

Soluta est ergo haec ratio quarta per ea que legimus facta in Marcellino papa, qui a nullo est depositus, nullus in eum sententiā protulit, sed ipse seipsum depositus. Quod si dicatur, quod iterum fuit reelectus, argumentum est pro nobis: consequens n. est, quod si fuit reelectus, ergo non erat papa: nullus enim eligit papam in papam: claro n. clarus est, quod ille qui eligitur non est papa: sua ergo depositio fecit eum non papam. Est ergo hoc ratione consentaneum, rebus gestis consonum, & patribus approbatum, quod si papa se ipsum deponit, non est vterius papa, nisi iterum reeligatur, & iterum suaz electione consentiantur. Nulla igitur virtus creata potest praeterea papalem ab eo qui est papa inuite tollere: ipse tamen potest seipsum deponere, ut est per habita manifestum. Aduertendum est tamen, quod in multis est similitudo inter episcopum & ecclesiam, & virum & uxorem: nam etsi non debet ecclesiam dimittere nisi

Ecclesiast. pp. sociari: ideo dicit Cau. 7. q. 1. c. Sicut, quod sicut vir non debet dimittere uxorem suam, ita nec episcopus ecclesiam suam, ut illam dimittat absque inewitabili necessitate, ad quam consecratus est, nisi apostolica vel regulari mutatione. Episcopus ergo non debet nec potest, nisi auctoritate superioris, dimittere ecclesiam sibi commissam: quia sicut ipse ex solo suo consensu non potest plenam vel liberam administrationem habere, ita ex solo suo libero dissensu vel ex sola sua renuntiatione libera, non potest onus assumptum dismettere. Papa vero qui superiorum non habet prout saepius tactum est, sicut ex solo libero consensu habet plenam iurisdictionem, ita ex solo suo libero dissensu & ex sola sua libera renuntiatione potest onus assumptum deponere. Semper ergo potest ipse papa assumptum onus deponere, sed non debet nisi ex manifesta causa & in casu hoc facere: quia valde periculosum est in diuinis rebus, quod quis cedat iuri suo & potest statim, ut habet Cau. 7. q. 1. c. Quod periculosum

A ex causa tamen manifesta & in casu licet non posset ad id cogi, ipse tamen debet hoc facere & debet seipsum deponere, si videat seipsum insufficientem ad gubernandum ecclesiam, ne publicum bonum sub eo langueat.

Cap. x. In quo soluitur ratio quinta, & habet hoc cap. partes octo: in prima parte ostenditur, quod in ordine episcopali non imprimitur character.

B Olutis quatuor rationibus antedictis, soluere volumus rationē quintam, quae arguit, quod cum nec papa nec tota creaturam universitas potest facere, quod aliquis potest non sit pontifex: ergo multo magis non videtur posse facere, quod summus pontifex non sit summus pontifex. Addunt enim isti ad confirmationem sui dicti, quod minus est tollere simplicem pontificem, quod summum pontificem: exinde concludunt, quod cum simplicem pontificem nullus possit tollere nisi deus, ergo nec summum pontificem aliquis videtur posse tollere nisi deus: ergo papa renuntiare non potest, nec sua renuntiatio valet. Videtur autem istis bene arguere, & videtur eis, quod arguant per locum a minori, & quod minus sit tollere simplicem pontificem, ita quod simplex pontifex non sit pontifex, & tollere summum pontificem quod non sit summus pontifex. Sed si bene considerant vim suorum dictorum, non arguunt per locum a minore, nam arguunt per locum a maiori, quia ex modo quo simplex Episcopus opere creature tolli non potest, maius est facere quod simplex pontifex non sit pontifex, quod summus pontifex non sit summus pontifex: immo enim communem conditionem rerum, maius est definire a simpliciter esse, quod ab optimo esse: nam quicquid est sit vel priuatim a simpliciter esse, consequens est, quod illud sit priuatum optimo esse, et ipsa simpliciter esse sit fundamentum omnium aliorum. C Sicut ergo difficultius est destruere ratione fundationem, & arborum euellere a radice, quod destrueret ipsam in ramis: sic quia esse summum pontificem presupponit esse pontificem, non valeret si pontifex non potest definire esse pontifex, quod summus pontifex non possit definire esse summus pontifex. Sed dicemus, quod ille idem qui non est pontifex potest habere plenam iurisdictionem & auctoritatem summi pontificis: ut si aliquis sit in papam electus antequam ordinetur in Episcopum, habebit plenam iurisdictionem summum pontificis, non tamen erit summus pontifex nisi sit pontifex. Verumtamen quia verba generalia menti non satisfaciunt nec quiescent intellectum, ideo volumus ad specialia de-

descendere, & quatuor ad praesens cap. spectat, A circa episcopatum, de quo est nunc questio n^o Epatus, ista, octo declarabuntur. Primo quidem declarabitur quod in episcopatu non imprimitur character. Secundo quod licet in episcopatu non imprimatur character, imprimitur tamen ibi per se etio characteris: ille enim qui ordinatur in epm non suscipit characterem, qui sit alius a charactere sacerdotali, sed perficitur in eo sacerdotali character. Tertio ostendetur quomodo episcopatus sit ordo, & quo non sit ordo. Quarto declarabitur quot sunt epm ordines. Quinto manifestabitur, quod ultra simplicem episcopatum non imprimitur character, nec perfectio characteris: propter quod si episcopus sit Archiepiscopus vel Patriarcha vel etiam Papa, ex hoc solam iurisdictionem suscipit, non characterem vel perfectionem characteris. Sexto demonstrabitur, quod inter episcopum & ecclesiam spirituale coniugium reperitur. Septimo patet, quod modis habet esse spirituale coniugium, & quomodo potest solui & non solui, & quomodo est fortius & durabilius q̄ sit coniugium carnale, & quod magis potest dissolui eō iugum carnale q̄ spirituale. Octavo & ultimo ex his quae diximus soluemus rationem propositam, quomodo summus pontifex potest designare esse summus pontifex, & tamē simplex pontifex non potest designare esse simplex pontifex: Propter primum, sciendū, quod character secundā se, signum directuum importat. Vnde & Dionys. dicit, characterem esse signum sanctae contractionis & participationis diuinorum & secundū cōmune dictum Magistrorum, character est distinctio impressa animæ rationali. Sed omnis distinctio & omnis differētia & omnis relatio fundat in aliquo, vt si aliqui sunt similes hoc est quia habent easdem qualitates: Et si sunt differentes hoc est quia habent alias perfectiones. Aliqua ergo perfectio imprimitur in anima postquam distinguitur ab alia anima, ratione cuius dicitur illi animæ esse character impressus. Si ergo querat quid sit ille character. Dicemus, quod est quoddam signaculum & quoddam potestas impressa animæ, per quam ad spiritualia dedicatur. Propter quod Magister, 4. sen. dist. 24. volens diffinire ordinē quātum ad ipsum characterem ait, Quod ordo est signaculum quoddam, quo spiritualis potestas tradit or dinato. Et ideo ibidem ait, quod character spiritualis, est promotio p̄tatis. Verum q̄a per hęc sensibilia sumus apti nati manudici in intelligibilia, cum character non sit aliud q̄ potentia quędam spiritualis, per quam anima habens homini potentia quasi per quoddam signaculum & per quemad characterē distinctum ab alia anima homini potentia non habet: cum ergo inueniamus triplicem potentiam in rebus corporalibus, videlicet potentiam recipiendi cuiusmodi est potentia materie, potentia resistendi sicut dura & fortia

B habent potentia ut resistant, & potentiam agendi, ideo non ponimus nisi triplicem characterem, videlicet characterē Baptismalem, qui est potentia spiritualis ut possit spiritualia recipere: & characterem impresum in Confirmatione, qui est potentia spiritualis ut possit spiritualiter resistere, & spiritualiter resistendo possit in Iesu Christi notitiam deducere: & characterem impressum in Ordinibus, qui est potentia spiritualis agendi vel spiritualia ministrandi. Imprimis quidem character in baptismo, ut possimus spiritualia potestias & characteres recipere. Ideo si quis ordinaretur, & non esset baptizatus, non reciperebatur ordines, sed esset baptizandus, & iterum ordinandus. Imprimitur etiam character in Confirmatione, ut confirmati & firmi existentes possimus nomen Christi audacter confiteri, & obviis tribus resistere. Imprimitur quoq̄ character in ordinibus, ut possimus spiritualia ministrare. His itaq̄ prælibatis, dicemus quod cum character sit quoddam potentia spiritualis, ille qui ordinatur in epm, non suscipit characterem alii a charactere sacerdotali: nam si episcopatus esset ordo imprimens alium characterem a sacerdotali, sicut sacerdotium est ordo imprimens alii characterem a charactere diaconali: sequeretur illud inconveniens, quod quis posset fieri episcopus, etiam si non esset sacerdos. Ordinatio ergo episcopal, quæ est supra sacerdotalem, posset fieri per saltum, & posset quis fieri episcopus non factus sacerdos: quod falsum est. Est tamen diligenter aduertendum, quod Hugo dist. 5. 2. d. Sollicitudo, notauit tria notanda. Primum, quod prætermisso baptismo, nullus ordo potest recipi. Secundū, q̄ prætermisso omnibus minoribus ordinibus, sacer. Ordo non confert. Tertium q̄ prætermisso sacerdotio, episcopal ordo non datur. Primum quidem, quod prætermisso baptismo, non confertur aliquis ordo: & tertium, q̄ prætermisso sacerdotio, non confertur ordo episcopal, vera sunt, sed ob aliam & aliam causam: nam in baptismo confertur character, qui est potentia receptiva, per quam sumus apti ad recipiendum alios characteres: ideo si illo charactere & illa potentia careamus, characteres Ordinis non poterimus recipere: sed quod prætermisso sacerdotio, non imprimatur nobis ordo episcopal, ex hoc veritatē habet, q̄a in sacerdotio imprimitur character sacerdotalis, qui character per ordinem episcopalē perficitur: nec videtur differentia inter sacerdotem & dos quomodo Epm nisi illa, quae est inter hominem puerū & differentia hominem virum, quia homo vir est homo magnus & est homo perfectus, homo puer non est magnus nec est homo usquequaque perfectus. Ideo de quolibet pontifice dē, quod est sacerdos magnus: & Dionys. in de Angelica Hierarchia in cap. de sacerdotalibus perfectionibus, Diacribus attribuit purificare, sacerdotibus illuminare, episcopis perficere. Sicut ergo fī. huic ordinem,

**Aeg. de chara
stere. q. 3.**

**Habent exs
tra de Presb.
ordinis per.**

dīmē, quem vidēmus, habet esse aliqūd ampli
citer q̄ habeat esse perfectū, vt prius est puer q̄
sī virūta prius oportet q̄ sī sacerdotiū in quo
imprimitur character sacerdotalis, q̄ detur epīs
copalis ordo, in quo imprimitur perfectio illius
characteris. Sed illud secundū notabile, q̄ nō re
cipiatur sacer ordo nisi prius recipiatur aliquis
de minoribus ordinibus, fallum est: nam oēs or
dines habent characteres suos distinctos, vt pos
sī vñus sine alio recipi, & possit quis per saltū
ordinari: & si ordinatur per saltū, non reordi
natur, sed imponitur ei pēnitentia, & suppletur
quod est omīsum. Vnde purus laicus potest re
cipere ordinem sacram, sicut dicitur in glosa su
per Dist. 40. c. Sicut. T amētī nulla glosa dices
ret, ex quo characteres sunt distincti, & impres
siones, sunt distinctæ, consequens est, quod pōt
imprimi character superior sine inferiori, vt cō
muniter Theologitēnt. Reuertamur ergo
ad propositum, & dicamus quod quia ordines
se inuicem non p̄supponunt de necessitate,
sed de congruitate, quia potest conferri quilibet
ordo superior sine inferiori, consequens est
quod quilibet ordo tam sacer q̄ non sacer ha
beat suum proprium characterem: sed cum or
do episcopalis nō potest conferri sine sacerdo
tio, vt cōmuniter tenent Theologi & Iuristæ,
consequens est quod ordo episcopalis non ha
beat per se distinctū characterem ab ordine sa
cerdotali: quod primo declarare volebamus.

Incipit secunda pars huius Capitis, declarans quod
licet in ordine episcopali non imprimatur chara
cter, imprimitur tamen perfectio characteris.

Iso, quō in ordine epīs
copali nō imprimit̄ per
se character aliis a cha
ractere sacerdotali, quia
tunc posset cōferti epīs
copatus sine sacerdotio;
volumus declarare: qđ
secundo proponiebāt
videlicet quod in ordi
ne episcopali quāvis non imprimatur ibi chara
cter, imprimitur tamen ibi perfectio characteris
non cuiuscunq̄, sed characteris sacerdotalis. P
Hoc ergo sit in ordine episcopali quod ex hui
usmodi ordine perficitur & compleetur: chara
cter sacerdotalis, quod sic declarat: quia si sunt
duo agentia, quorū vnum nō potest aliquid, qđ
non potest aliud, ex dupli causa ceteris pati
bus hoc potest contingere: vel quia aliquā po
tentiam habet hoc agens, quā non habet illud:
vel quia illam eandem potentiam perfectiorema
habet, q̄ illud: vt si aliquis potest videre a longe
aliquid, quod non potest aliud, vel hoc est, quia
sicut habet virtutē visuam, quā nō habet aliud:
vel si virtutē hñit virtutē visuā, cōpletioni tamen
modo habet huiusmodi virtutem ille, quā aliud:

A constat quidem quod multa potest facere epīs
copus, quæ non potest simplex sacerdos: quia
potest co nsecreare & conferre Ordines non so
lum minores, sed etiam maiores: quod non po
test simplex sacerdos nec ex cōmissione, nec alio
modo. Nunq̄ enim simplex sacerdos potest cō
secreare aliquem in episcopū, nec potest confer
re sacros Ordines: vel ergo hoc est, quia aliqua
potentia spiritualis est in episcopo, quæ non est
in simplici sacerdore: vel quia perfectiori mo
do est in episcopo, q̄ in sacerdote. Sed primum
stare non pōt quod potentia spiritualis aliqua
sit in episcopo, quæ non sit in simplici sacerdo
te: quia huiusmodi spiritualis potentia, de qua
hic loquimur, nihil est aliud q̄ character: Si enim
ordo episcopalis haberet per se distinctum cha
racterem a sacerdotali, sequeretur illud incon
ueniens quod supra tetigimus, quod posset fieri
aliquis episcopus absq̄ eo quod esset sacerdos,
sicut potest fieri sacerdos absq̄ eo quod sit Dia
conus. Poterit ergo aliiquid episcopus qđ non
potest sacerdos, non propter modū primum q̄
aliqua potentia spiritualis, vel aliquis character
imprimat in ordine episcopali alius a characte
re sacerdotali, cōsequens ergo est quod hoc sit
secundo modo, videlicet quod episcopus nō ha
beat characterem nec aliam spiritualem poten
tiā, sed habeat perfectiorem huiusmodi cha
racterem & perfectiorem huiusmodi potestate.
Propter quod bene dictum est, quod in ordine
episcopali nou imprimatur character, sed perse
ctio characteris: nihil est enim aliud episcopus
q̄ sacerdos perfectus: vel est sacerdos qui potest
alios sacerdotes facere: Sic n. dicemus de sacer
dote & de huius ordinibus, sicut dicimus de aliis
naturalibus rebus. Aliud est n. esse hominē, &
aliud esse hominē qui potest alios homines ge
nerare: nam homo puer hō est, sed non est ho
mo perfectus qui potest alios homines genera
re: & si ille, qui est homo puer, crescat & fiat vir,
vt possit alios homines generare, non est factus
homo aliis, sed factus est homo perfectus. Sic
sacerdos simplex sacerdos est, sed non est sacer
dos qui potest alios sacerdotes facere. Si ergo
simplex sacerdos episcopetur, non imprimitur
ei alia sacerdotalis potentia, nec imprimitur ei
alius character, sed ille character sacerdotalis
quē hēbat perfectiē, vt ex hoc sit sacerdos perfect
us vt possit alios sacerdotes facere: quia secun
dum sapientiā sentiētiam, Vnūquodq̄ perfectū
est, cum potest sibi simile generare. Sacerdos
ille, qui non potest alios sacerdotes facere, non
est sacerdos tisquequaq̄ perfectus: episcopus au
tem qui hoc potest, dicitur sacerdos perfectus
Aduerendum ergo, quod multū videtur sim
ile de sacerdote simplici & de sacerdote episco
po, & de homine puerō & de homine viro:
puer. n. per potentiam caloris naturalis, quā ha
bet, potest sibū conuertere in alimentū: sed
non est tantæ potentiaz ille calor quod possit

semen decoquere, vel quodd possit alium hominem generare. Sic & simplex sacerdos per potentiam spirituale, sive per characterem, quem habet, potest substantia panis conuertere in verum corpus Christi, qui est noster cibus, & nostrum spirituale alimentum: sed non est tantæ potentiae ille character quod possit alium in sacerdotem ordinare, ita quod quantum ad sacerdotium non potest simile generare, sicut & hoc puerum quatum ad naturam humanam non potest sibi similem generare, homo autem magnus, cum per se deus sit, potest sibi similem hominem generare. Sic & episcopus, quasi sacerdos perfectus, potest alios sacerdotes facere, vel potest alios in sacerdotium ordinare. Est tamen nihilominus diligenter notandum, quod Diony. in de eccles. Hierarch. cap. de sacerdotalibus perfectionibus, vbi episcopum vocat sacerdotem perfectum: quia quicquid perfectionis est, attribuit episcopis, ita quod qualis sacerdos simplex potest baptizare & potest confidere corpus Christi, modo tamen perfecto id est modo solenni non potest sine episcopo, id est sine adiutorio episcopi: quia, ut inuenitur, sicut quedam mysteria per sacerdotes impleantur, ut baptizamus, & confessio Eucharistiae: tamen, ut ait, baptismus non celebratur solenniter sine christmate, & Eucharistia non conficitur sine akati, quod altare non nisi ab episcopo consecratur. Potest ergo simplex sacerdos baptizare, quia hoc potest quicunque alias homo, & potest corpus Christi confidere: attamen ut haec sunt solenniter & secundum ritum ecclesie, non sunt sine actione episcopali, quia secunda Diony. non nisi solenniter baptismus sine christmate, & secundum ritum ecclesie non conficitur corpus Christi nisi in altari consecrato. Etiam ipse presbyter confidens secundum ritum ecclesie, debet esse indutus vestibus ab Episcopo benedictis. Episcopus ergo est sacerdos perfectus, tum quia potest alios sacerdotes facere, quod perfectioni attribuitur, quia, ut diximus, unumquodque perfectum est, cum possit sibi similem generare: tum etiam, quia quae potest simplex sacerdos, sicut est baptizare & Eucharistiam confidere, non potest ea perfecte id est solenniter, & secundum ritum ecclesie, sine actione episcopali, id est sine unguento. ut Dionysius, dicit libro predicto & cap. Appellat enim ibi unguentum sanctum Chrismum, quod (ut dicit) requiritur ad solennitatem baptismi, & ad consecrationem altaris, in quo conficitur corpus Christi. Concludamus igitur, & dicamus quod quia Episcopus nihil aliud est quam sacerdos perfectus, ideo in ordine episcopali & eum quis efficitur episcopus, non imprimatur ei aliis charactere a suo charactere sacerdotali, sed ille character perficitur: propter quod bene dictum est, ut supra dicebatur, quod in ordine episcopali non imprimetur character, sed perfectio characteris.

Chrismata.

A Incipit tertia pars huius Cap. declarans quomodo episcopatus sit ordo, & quomodo non sit ordo.

I. Is itaque prelibatis, volumus declarare quod tertio proponebatur declarandum, videlicet an episcopatus sit ordo. Dicemus quidem, quod magister. 4. sen. distin. 24: definientis ordinem, dicit, *Ordo est signaculum quoddam, quo spiritu*lis *potes*tas traditur ordinato. In qua diffinitio ne duo tanguntur, videlicet ipsum signaculum, & potestas spiritualis, quae traditur in huiusmodi signaculo: quae licet sint duo, tamen possunt referri ad unum & idem secundum rem, videlicet character impressus in ordine est signaculum quod datur, & est potestas quedam spiritualis. Ipse nam character sacerdotalis vel cuiuscumque alterius ordinis signaculum quoddam est, per quod distinguatur homo ordinatus ab his qui non habent hominis ordinem & potestas quedam spiritualis est, quia per illum characterem quis dedicatur deo ad aliquid spirituale agendum, ut ex hoc possit preparare materiam quae requiritur in sacramento Eucharistiae, quod pertinet ad Subdiaconi: num: vel ex tunc dedicat deo ut possit ministrare immediate sacerdoti in his quae aguntur in hominis sacramento, quod pertinet ad Diaconatum: vel si dedicatur deo ut ex tunc possit confidere Eucharistiae sacramentum, quod pertinet ad characterem sacerdotalem: omnes nam ordinis accipiendi sunt prout ordinant ad Eucharistiae sacramentum, quia homo sacramentum est finis non solum omnium Ordinum, sed etiam omnium Sacramentorum, ut dicit Diony. in de eccles. Hierarch. cap. de contemplatione ministerii illuminationis. Cum ergo sacerdos possit confidere corpus Christi, consequens est quod respectu sacramenti Eucharistiae nullus sit maior ordo quam sacerdotalis: Episcopatus itaque, qui est supra sacerdotium, non est ordo (ut hic de ordine loquimur) sed est dignitas vel officium: propter quod & magister. 4. sent. Distinctio 24. loquens de episcopatus, ait, quod sunt episcopi quedam non ordinata sed dignitatis vel officiorum nomina: & subdit, quod dignitatis simul & officii non est episcopus: ergo secundum Magistri sententiam, episcopi non sunt ordinis, sed dignitatis & offici. Advertendum ergo quod ut diximus, Ordo non est nisi quedam potestas, qua quis ad spirituota dedicatur: sed potestas potest duci alia & alia, vel secundum essentiam vel secundum actum. Dicetur, non aliquis habere aliam potentiam quam alius, si ista potentia sit alia in essentia & potentia, quam habet alius. Dicitur etiam alio modo habere aliam potentiam, si posset in aliquo actu, in quem non possit alia: nata & si non est alius calor per essentiam in homine iam factus vir & cum erat puer, tamen non aliqua potest homo vir, quae non poterat cum erat

erat puer, quia potest decoquere semen & generare, quod non poterat cum erat puer, dici potest aliqua potentia esse in viro, quae non est in pueris: est ergo ad unum dicere, quod sicut & aliae res, & ipsa potentia diversificari potest per aliam & aliam essentiam, vel per perfectum & imperfectum. Primo quidem modo habet distinctos characteres & distinctas spirituales potentias omnes septem ordines, quia character & spiritualis potestia, quae imprimunt vnius ordo, est alia per essentiam a charactere & a spirituali potentia, quam imprimunt alteri: & inde est quod etsi de congruitate semper inferiores ordines debent praecedere superiores, non tamē hoc est de necessitate, quia potest quis suscipere superiorem ordinem prætermisso inferiori. Sed secundo modo differt character & potentia per imperfectum & perfectum in sacerdote & episcopo, quia (ut patitur) in ordine episcopali non imprimuntur alius character a charactere sacerdotali, sed ille character perficitur & compleetur. Quærere ergo, utrum episcopatus sit per se ordo distinctus ab aliis ordinibus, est quærere utrum in ordine episcopali imprimatur alia spiritualis potentia ab omnibus aliis septem ordinibus. Si ergo loqueris de alietate potentiarum per essentiam, patet quod non est alius character vel alia potentia quam cum ad ea quae sunt ordinis in sacerdote & in episcopo: sed si loqueris de alietate potentiarum non secundum essentiam sed secundum perfectum & imperfectum, sic in episcopo est alia spiritualis potentia, quia est in eo perfectior potentia & perfectior character quam in simplici sacerdote. Et quia potentia perfecta potest in aliqua in qua non potest potentia imperfecta, ideo non solū quantum ad ea quae sunt iurisdictionis, sed etiam quantum ad ea quae sunt ordinis, potest aliqua episcopus quae non potest simplex sacerdos. Episcopatus itaque non est per se ordo, quod secundum se imprimat characterem, sed est per se ordo prout per se imprimat perfectionem characteris. Ideo Magister libro 4. distin. 24. cum prius dixisset quod episcopus non est nomen ordinis sed dignitatis & officii, postea dixit, quod ordo episcoporum quadripartitus est: prius ergo negavit episcopatum esse nomen ordinis, & postea concessit quod episcopus erat nomen ordinis: & Diony. in de Eccles. Hierarchia cap. de sacerdotalibus prefaciobibus dicit, eē tres Ordines in ecclesiastica Hierarchia, videlicet ordinem episcoporum, sacerdotum, & aliorum ministrorum, ita quod sub ordine ministrorum comprehēdit sex ordines, videlicet quatuor ordines minores cum diaconatu & subdiaconatu; quia omnes isti ministrant sacerdoti, cuius est confidere corpus Christi. Potest ergo concedi quod episcopus sit nomen ordinis, & potest negari secundam aliam & aliam acceptiōnem, ut est per habita manifestum.

A Incipit quarta pars huius Capituli, distinguens, quae sunt ordines episcoporum.

Voniam ostensum est, quod secundum unum modum accipiēdi, episcopus est nomen ordinis, ideo volumus distinguere, quae sunt ordines episcoporum. Dicit. n. Magister. 4. sent. distin.

B 24. quod Ordo episcoporum quadripartitus est, in Patriarchas, Archiepiscopos, Metropolitanos, & Episcopos. Videlicet ergo Magister distinguere inter Metropolitanum & Archiepiscopum: quia (ut ipse ait) Archiepiscopus accipitur pro Primate secundū quae modum accipiendo, erit distinctio inter Primate & Patriarcham. Sed nos distinguemus de Patriarchis. Est. n. Patriarcha (ut ait Magister in dist. præfata) idem quod sumus Patrum: & quia quod per superabundantiam dicitur, vni soli conuenit, ideo sequendo etymologiam nominis, non est in Ecclesia nisi unus solus princeps, videlicet Romanus Pontifex. Distinguemus ergo Romanum Pontificem ab omnibus aliis. Patriarchas ergo alias associabimus ipsiis Primatibus, ut dicamus quod idem sit esse Primate & Patriarcham. Sed quia inter ipsos Primates aliqui sunt maioris dignitatis, aliqui minoris; illi qui sunt maioris dignitatis, dicti sunt Patriarchæ: illi qui sunt minoris, retinuerunt sibi commune nomen, & vocati sunt Primates: pro eodem ergo genere possumus accipere Primate & Patriarcham. Sic etiam pro eodem possumus accipere Archiepiscopum & Metropolitanum. Dicitur. n. Archiepiscopus quasi princeps episcorum: dicitur autem Metropolitanus quasi mensura ciuitatis; archos quidem idem est quod principes: & metrum idem est quod mensura, ut idem Magister in eadem distin. exponit. Et quia principes episcoporum debet regulare & mensurare ciuitates Suffraganeorum, quae sunt sub ipso, ideo pro eodem accipiemus Archiepiscopum & Metropolitanum. Quatuor ergo sunt ordines episcoporum; quia in infimo gradu sunt episcopi, supra quos sunt Metropolitanus seu Archiepiscopi, supra quos sunt Primates seu Patriarchæ, super omnes quidem est Romanus Pontifex: que omnia (secundū Magistrum in dist. præfata) accepta sunt a Gentilibus. Sed dicit quis. Quare in hoc, Magister, imitatur Gentilesque Iudeos, cum salus ex Iudeis sit, & cum pastor noster dicat esse Abraham, & cum testamentum nouum continetur in veteri, sicut rota in rota iuxta visionem Ezechielis? Dicemus ergo, quod gens iudaica erat unus populus, & lex illa Mosaica data fuit vni populo, ita quod tempore legis scriptarum poterat quis saluari in gentilitate: non. n. tenebantur ad ceremonias illius legis nisi soli Iudei, vel illi qui volebant se conuerte

C

read ritum Iudeorum. Sed nostra ecclesia est catholica & universalis, ut extra eam non possit esse salus, ergo de iure, ecclesia occupat totum mundum, quia de iure omnes deberent obedire Euangello, oes deberent esse sub summo Pontifice: illud. n. tenetur de iure quicq; agere, sine quo non potest iustus esse, vel sine quo non potest salutem consequi: extra. n. ecclesiam non est salus. Sic ergo est de iure quod ecclesia totū contineat, & ēt de facto multo magis est dilatata ecclesia, q; fuit synagoga. Ideo ordo istarū dignitatum dicitur

Papa, Imp. ro. a Gentibus sumptissime originē, quia sicut Gentiles propter sui diffusione, ut quia multi erant & valde diffusi, ideo in eis erant diuersi gradus Patriar. Coss. Prim. Reges. Archiepsi, duc. Bpi, Comites. Coeipi, prefee. Archibp. Trib. mil. Cäcel. trib. pl. Archid. Pres. Decani, ceter. Presby. paroc. Decuriones. Sacerdo. alijs, Aduocati. Diac. Aediles, Subdiac. Quaterniores. Exor. Duūiri Ostiarij, Quæ flores. Lecto. poete. Acolyti, Scri ptores.

Cap. 2 . Politicorum, cōmunitas perfecta: igitur sacerdos simplex qui non est vsquequaq; perfectus non debet præesse toti ciuitati quæ est cōmunitas perfecta, sed debet ciuitati præesse episcopus qui est sacerdos perfectus. Hinc ergo accipitur primus ordo episcoporum secundū præminentiam ciuitatum, ut ille, qui spiritualiter præest ciuitati, vocetur episcopus. Verum quia supra cōmunitatem ciuitatis est cōmunitas prouinciae, & supra cōmunitatem prouinciae, potest esse cōmunitas regni, quia sub uno regno possunt cō

A tineri plures prouinciae & supra cōmunitates regni est Monarchia & est communitas totius mundi: ideo sicut Gētēs diuidebant orbem in Civitates, Proutintias, Regna, & Monarchias, ita secundum hæc quartuor accipiuntur quasi qua tuor ordines episcoporum, quia simplices Episcopi præsunt ciuitatibus, Archiepiscopi vero præsunt prouinciis, ita quod illud, quod subest Archiepiscopo, potest dici prouincia: postea autem & Patriarchæ quasi præsunt regnis; Sumus autem pontifex præst toti mundo:!

B incipit quinta pars huius capituli, declarans q; ultra simplicem episcopum non imprimitur character, nec perfectio characteris.

C Atis potest patete ex dictis, quod in sacerdotio & in aliis sex ordinibus imprimitur character: in ordine vero episcopali imprimetur perfectio characteris: in aliis vero dignitatibus quæ sunt supra episcopatu, eiusmodi sunt Archiepiscopus & Primates, & cuiusmodi est Papa, non imprimitur character nec perfectio characteris: talia. n. (vt patet) accepta sunt secundū maiorem & minorem cōmunitatem, ut quia prouinciae cōmunitas est maior q; cōmunitas ciuitatis, eum qui præest prouinciæ vocamus Archiepiscopum, & eum qui præest Archiepiscopo vocamus Primatem, & eum qui præest omnibus vocamus Papā. Vnde si Archiepiscopus habet prætem ampliōtē q; habeat episcopi, & in collatione pallii confertur ei quædā plenitudo pontificalis officii, ita illud exemplum de auctoritate & vsu pallii capi. Nisi, quod in pallio, pontificalis officii plenitudo cum Archiepiscopal nominis appellatione confertur. Ante acceptancem pallii nō vocatur Archiepiscopus: pp; quod sibi tunc confertur hoc nomine & vocatur Archiepiscopus, & tunc dī sibi conferri plenitudo pontificalis officii quantum ad iurisdictionem, quia habet pleniorum sive ampliorum iurisdictionem q; habeat episcopus: sic etiā Primates vel Patriarchæ iurisdictionem nominant ampliorem Papatus vero oēm iurisdictionem continet. Et quia ea quæ sunt iurisdictionis ex sola cōmissione possunt habere vigorē, ideo in talibus non imprimitur character nec perfectio characteris: habent. n. epi aliqua quæ sunt supra ordinem sacerdotis, quia aliqua pōt episcopus quæ non pōt cōmittere: sed quāvis episcopus habet aliqua quæ sunt ordinis simplicis sacerdotis, ea tamē, quæ supra episcopum sunt, solam iurisdictionem nominant. Sed dicet alius quis, quod cum summus pontifex habeat plenā potestatē & non solum secundū partem sicut alii

Archieps.

Glo. in act. no minis.

alii prælati habere possunt, iuxta illud exemplū A de auctoritate & vsu palli cap. Ad honorē, qm̄ vocati sunt in partē solitudinis non in plenis tudenem potestatis, videbitur ꝑ aliquid habeat supra ep̄m & Archiepiscopum. Dicemus ergo ꝑ illa plenitudo potestatis licet ex multis causis possit ostendi, ex ipso tñ iurisdictione vniuersali competet sibi potestatis plenitudo. Est ergo diligenter notandum, quod semper habens curam vniuersalioris boni habet ordinare de aliis quibus cōmissum est minus bonum vniuersale: ideo ars gubernandi ciuitatem quę dicitur politica, cuius est habere curam de vniuersali bono & de toto populo, debet ponere mensuram & regulam in omnibus aliis artibus: ideo diciēt pri mo Ethicorū, quod videbiēt autē utiq̄ esse hæc per omissionē & architectonice talis utiq̄ est ci uilis, hæc. n. præordinat qualis vnuſquisq; conuenit addiscere & vsquequo. Spectat. n. ad gub bernatorem ciuitatis qui habet curam de bono vniuersali, imponere mensurā & regulam arti bus mechanicis, utputa fabrili qualiter se intromittat de ferro, & carpentario qualiter de ligno, & sic de aliis; immo non solum artibus mechanicis, sed etiam aliis artibus imponit mēsuram & modum: eius. n. est determinare qualiter Rhetores vtantur Rhetorica, & qualiter Medici medicina, & qualiter milites vtantur militia. Ideo diciēt Eth. primo, sub hac autē i. sub politica siue sub Rectore ciuitatis præciosissimas virtutes existētes, utputa militarem & Rhetoricā & sic de aliis artibus: ipsa. n. cura boni publici hoc agit ut ad eum spectet leges cōdere his quæ sunt sub ipso. Et quia summus pontifex habet curam de vniuerso mundo, consequens est quod ad ip̄m spe & at omnibus aliis leges imponere, & oēs alii te nentur scdm leges ab eo conditas viuere. Ista ergo plenitudo potestatis ex sua iurisdictione vniuersali & ex sua vniuersali cura sufficienter concludi potest, ꝑ si bene aspicimus non solū patriarchatus vel episcopatus, sed etiam papas tus supra simplicem ep̄m nō quæ sunt ordinis, sed quæ sunt iurisdictionis dicunt. Et quia quæ solius iurisdictionis sunt, non respiciunt characterē nec perfectionem characteris, ideo bene dictum est quod supra simplicem ep̄m non est impressio characteris nec perfectionis characteris.

NOTA. Et ut hæc magis patiantur, dicemus quod si electus in papam non sit nec sacerdos nec Episcopus, non poterit ea quæ sunt ordinis, qm̄ nō poterit confidere corpus Christi, nec poterit conferre ordines: poterit tamen ea qnæ sunt iurisdictionis, ut poterit conferre præbendas, dignitates, & alia huiusmodi facere. Distincta ergo sunt ea quæ sunt ordinis, quæ respiciunt characterem vel perfectionem characteris, quæ pot simplex episcopus: & ea quæ sunt iurisdictionis cuius plenitudinem habet papa in papatu. Ergo ultra simplicem ordinē episcopalem, & per cōsequens ad esse Primate aut Patriarcham, ad

esse Archiepiscopum seu Metropolitanū, non imprimitur character nec pfectio characteris: quod declarare volebamus. Verū quia ex hoc dicto multum dependet tota materia præsentis negotii, quia quæ sunt Ordinis nō possunt tolli nec desinere esse, ea vero quæ sunt iurisdictionis tolli possunt vel desinere esse, ideo pfectus declarare volumus, qm̄ in papatu ultra episcopatum simplicē non imprimitur character nec perfectio characteris, sed solum ex hoc acquiritur plena iurisdictionis potestatis. Teneratur autem cōmuniter, ꝑ papalis potestas perpetua est, ex qua perpetuitate diciēt ecclesia non posse mori, iuxta illud cau. i. 2. q̄est, 2. c. Liberti. vbi dicitur Bl. 2. Ex cōc. quod ecclesia nunq̄ moritur: & 24. q. 1. cap. Pu Tol. 4. cā. 69. denda, Pelag. pp. testimonio August. compro 5. ꝑ si nullo. bat, quod ecclesia non pōt esse nulla, quia nuns quā illa potestas moritur, quia papa decedente, remanet huiusmodi potestas (vt quidam dicūt) in Romana ecclesia, siue in Collegio Cardina lium, siue in ipsa ecclesia. Quodcumq; n. hord ponatur, semper habemus intentum, videlicet ꝑ in aliquo collegio reseruatur potestas papalis, decedente papa. Arguat ergo sic. Illud qd respicit characterem vel perfectionem characteris, per se loquendo, non pōt competere collegio vt collegium est, vel multitudini vt multitudine est, quia character vel perfectio characteris semper imprimitur huic vel illi; & si multi sunt habentes characterem vel perfectionem characteris, tot erunt characteres quot erunt hmōi habētes characterē vel perfectionem characteris: sed vna eadem potestas vel illa eadem potestas, quæ est in papa, eo viuente, remanet in collegio aliquo siue in ecclesia, ergo hmōi papalis potestas nec dicit characterē nec perfectionem characteris, sed solum iurisdictionē. Immo si q̄s diceret ꝑ propter hoc p̄tā papalis dicit characterem vel perfectionem characteris, oportet ꝑ tot essent tales potestates, quot essent illi in quibus potestas hmōi seruaretur: quod est erro neum dicere, quia cū non possit esse nisi vnuſ papa, non potest esse nisi vna potestas papalis, quæ potestas si reseruatur in collegio Cardinalium, erat in toto huiusmodi collegio, ita quod secundū huiusmodi p̄tā agere ea quæ ecclesiæ expediunt, non poterit nisi totum collegium simul, vel illi qui habent totius collegii potestatem: quia si sufficiēt et vocetur Capitulum, dato ꝑ aliqui deessent, habebunt illi qui sunt in capitulo totius capituli potestatē. Exinde ergo clārē apparet, quod talis potestas nō est character nec perfectio characteris, quia quilibet de collegio h̄eret potestatē papalem in solidū, ut posset agere omnia quæ sunt papæ: quod esset magna dementiē ponere: & qd dictum est de collegio Cardinalium si in eo residet potestas papalis non viuente papa, veritatē habet de ecclesia siue de multitudine fidelium, si in ea residet talis potestas. Nam si papatus siue potestas pa-

C ü

palis diceret characterē sive perfectionē characteris, cum tam character quā perfectio characteris imprimatur singularibus personis: & cū tam character quām perfectio characteris multiplicari habeat iuxta numerū eorum quibus imprimuntur, omnia praefata inconuenientia sequentur, videlicet quod homī potestas non remaneret in ipsa multitudine, sed in singularibus personis ipsums multitudinis: multiplicaret etiam homī potestas iuxta numerū talium personarum, quae (ut patet) omnia falsa sunt. Amplius quā, ut supra tetigimus, ex hoc dicto, virtus potestas papalis ultra simplicem episcopum dicat characterem vel perfectionē characteris, aut dicat meram iurisdictionem, in hoc n. dependet tota materia p̄tis negotiū, ideo volumus ab omnibus predictis hoc aliter declarare. Nam, ut patet, ea quae sunt papae, etiā viuente papa, p̄t cōmitti aliis qui non sunt papa. Nam si papa constitueret in ecclesia archidiaconum, sicut Laurentius fuit archidiaconus Sixti, apud quē erant thesauri ecclesiae reconditi, qui dispersit eos & dedit pauperibus: & constitueret cancellarium, ita quod ad archidiaconū spectaret recipe omnes thesauros, & omnia tributa, & omnia numismata, & quæcunque p̄t numismate mensurari, & non solū spectaret ad eum hanc recipere, sed dispensare & expendere: ad cancellarium vero spectaret beneficia confirmare, & causas, & negotia decidere: tunc papa nihil haberet facere, nisi forte si oriretur aliqua quæstio de fide, quā ad eum spectaret huiusmodi qōnem decidere. Verum quia congregata aliqua multitudine sapientia, posset eis illius qōnis decisionem cōmittere, consequens est, quod ea quae potest papa, cōmitti p̄t his quae non sunt papa. Sed si in papatu imprimetur character alias a sacerdotali, ille character esset longe altior q̄ character sacerdotalis; vel si imprimetur ibi nō character sed perfectio characteris, illa perfectio esset longe altior & nobilior quam perfectio quae imprimitur in simplici ordine episcopali. Arguat ergo sic, ea quae sunt sacerdotis non p̄t cōmitti non sacerdoti propter characterem, qui imprimitur in ordine sacerdotali: & ea quae sunt episcopi non p̄t committi non episcopo propter perfectionē characteris, quae imprimitur in ordine simplici episcopali: si ergo in papatu imprimetur character vel perfectio characteris, cum papatus sit longe quid altius & nobilior q̄ simplex sacerdoti vel q̄ simplex episcopatus, ea quae sunt papae non p̄t cōmitti ei qui non est papa: quod cum falso sit, manifeste concluditur, quod potestas papalis ultra potestatem simplicis episcopi, non dicit characterem nec perfectionē characteris, nec dicit ea quae sunt ordinis, sed solum ea quae sunt iurisdictionis. Patet ergo quod papa renuntiare potest, & potest in eo desinere esse potestas papalis, etiam eo viuente, quia licet ea quae sunt ordinis non possint desinere esse in eo in

A quo sunt, ea tñ quae sunt iurisdictionis tolli p̄t vel possunt desinere esse: Immo si potestas papalis diceret characterem vel perfectionem characteris vel diceret ea quae sunt ordinis, nec pro heresi nec pro quocūq; alio posset papa, dum viueret, desinere esse papa. Hoc n. posito, semper haberet potestatem papalem, quia etiā heretici si sunt sacerdotes, p̄t quidem quae p̄t sacerdotes quantū ad ea quae sunt ordinis, & p̄t consicere: & si sunt episcopi p̄t quod possunt alii episcopi, quia possunt alios ordinare, & ordinati ab eis, dum tamē sint ordinati secundū ritum ecclesie, non sunt reordinandi, sed sunt de perpetratō scelere corrigendi. Propter quod patet quod fundamētum aduersariorū nostrorū, & in hac parte aduersariorum veritatis, erat falso & sophisticum, quia volebant loqui de his quae sunt iurisdictionis tanq; de his quae sunt ordinis.

Incipit sexta pars huius Capituli, declarans, quod inter Episcopum & ecclesiam spirituale coniugium reperitur.

Videtur inter episcopum & ecclesiam est quoddam spirituale coniugium potest multis auctoritatibus probari: nam ut habetur extra de translatione episcoporum cap. Inter corporalia. Inter episcopum & ecclesiam est spirituale coniugium, quod dissoluendū deus omnipotens suo tātum iudicio reseruavit: Et causa, quod. Sicut, dicitur quod sicut vir non debet dimittere uxorem suā, ita nec episcopus ecclesiam suā. Innuitur, n. ibi quod sic est sponsus ecclesiae episcopus, sicut vir uxoris suā. Verum quia, ut habetur in rubrica huius sextae partis, inter episcopū & ecclesiam est spirituale coniugium, ideo declarare volumus, quod, & qualiter huiusmodi spirituale coniugium habeat esse, ut ex hoc in sequenti cap. descendamus, quot modis potest accipi tale spirituale coniugium: ut ex hoc habeamus viam ad inuestigādum qualiter homī coniugium potest solui & qualiter non potest solui: nam, ut patet, taliter potest accipi tale coniugium, quod potest solui etiam viuente episcopo, & taliter quod non poterit solui nisi per mortem, & tertio taliter potest accipi tale coniugium, quod etiam per mortem non poterit tolli illud quod erat fundamētum talis coniugii. Propter primum, sciendū, quod licet sint auctoritates inductae, quod est quoddam spirituale coniugium inter episcopum & ecclesiam, volumus tamē declarare qualiter habeat esse tale coniugium, ut ex hoc possimus descendere ad declarandum quot modis homī coniugium sumi potest. Dicamus quidem quod est sponsus ecclesiae: nam officiū sponsi est ex sponsa filios generare: nā coniugium carnale ut est in remedium non debet transferri ad spirituale. ut sumantur similitudines de coniugio carnali ad

ad spirituale: summendæ quidē sunt hīmī simi-
litudines prout coniugium carnale est in offi-
cium, sed m̄ quem modum coniugium fuisset in
statu innocentie siue in paradiſo, si primi paren-
tes non peccassent. Debemus. n. dicere cū Apo-
stolo ad Philip. 3. Nostra conuersatio in celis
est. Nam illi qui praece ambulant sunt qui terres-
na sapiunt, & illorum conuersatio est in terra:
nostra conuersatio debet esse in celis, id est in al-
titudine innocentie. Cum ergo coniugium car-
nale sit hoc modo in officium causa generadæ
& propagandæ prolis, consequens est: q̄ si est
coniugium spirituale inter ep̄m & ecclesiam, sit
quia ex officio potest in ecclesiam spirituales
filios generare & promouere, cum de eis curam
habeat. Sed dices ergo quilibet homo etiam lai-
cus dicit sponsus ecclesie, quia ipse potest filios
generare, quia potest sacramentū baptismi con-
ferre per quod baptizati fiunt christiani & filii
ecclesie, vel saltim ipse sacerdos cui ex officio
conuenit baptizare poterit dici sp̄s ecclesie.
Aduertendum itaq̄ q̄ ex officio coniugii car-
nalis primo homo generatur ut habeat natura-
le esse: secundo roboratur ut possit obuiantibus
resistere, nam homo ita nascit tener in primor-
dio suæ nativitatis q̄ nisi fascia stringeretur de-
leui dstringerent eius mēbra, & iō postquā na-
tus est roboratur, ut mēbra eius magis se pos-
sint continere & magis possint leſiuis resistere:
tertio postea sic vigoratur ut possit stare, sedere,
ambulare, & hæc opera naturalia facere: quar-
to & ultimo roboratus & vigoratus sic perficit,
ut possit sibi similem generare: sic est in coniugio
carnali. Sed cū in coniugio spirituali, illi, qui nō
sunt epi, vel non possunt hoc ex officio, vel si
possunt aliqua ex illis, nō p̄nt omnia, vel ea que
possunt, non possunt usquequaque perfecte,
concluditur q̄ ipsi episcopi soli sint sponsi ec-
clesie. Dicemus. n. quod illa quatuor, que narra-
vimus in coniugio carnali, possumus adaptare
ad ea que videmus in ecclesia. Nā ḡnationi cor-
respondet Baptismus roborationi ut possit ob-
uiantibus resistere correspondet Confirmationis
vigorationi ut possit spirituale agere correspon-
det Ordo: perfectioni. vero ut possit sibi simile
generare correspondet Episcopatus. Nam per
baptismū quis regeneratur & accipit spirituale
esse: per confirmationem roboratur ut possit
obuiantibus resistere, & audacter nomen Chri-
sti in notitiam deducere: per ordines vero hos
mo vigoratur ut possit spirituales actiones age-
re: sed per ep̄atum quis perficitur ut possit alias
ordinare & sibi similes facere: est. n. ep̄s sacerdos
perfectus ut possit alias in sacerdotium ordina-
re, & ut possit consecranda cōsecrare: illi ergo
qui non sunt epi, vel non p̄nt aliquid prædicto-
rum ex officio, vel non p̄nt omnia prædicta,
vel etiam ea que p̄nt ex officio non possunt ea
perfecte. Propter quod sciendū q̄ si laici p̄nt
baptizare, hoc non p̄nt ex officio, sed ex diuina

A dispensatione. Nam quia baptismus est maxime
necessitatis, quia sine baptismo vel in re vel in
voto non p̄t quis saluus fieri, ideo materia bas-
tismi est maxime cōmunis, quia aqua, & minis-
ter est maxime cōmunis, quia quilibet homo: li-
cer tamen sic sit, hoc est ex diuina dispensatione
& in casu necessitatis, nam laicus vir vel mulier
nō debet baptizare nisi magna adsit necessitas,
& quāvis si baptizat aliquē, ille baptizatus est:
tamen nisi immineat necessitas, si laicus baptizat,
peccat, quia hoc non competit laicis ex officio:
immo etiam clericis non sacerdotibus non cō-
petit hoc ex officio: ipsi. n. diaconi, qui post sas-
cerdotem tenet supremum gradum, ex suo offi-
cio non competit eis, q̄ baptizent. Nam secun-
dum Dionysium in de celest. Hierar. in ordi-
ne de sacerdotalibus perfectionibus, Diaconi-
bus competit purgare, sacerdotibus illuminare,
episcopis perficere. Diaconi. n. purgat, cum
separant mundos ab immundis: ad diaconos. a.
spectat in ecclesia clamare, quod cathecumini
recedant, quod qui non sunt apti ad recipien-
dum Eucharistiam non accedant, quod facien-
do, quia separant mundos ab immundis, eorum
officium est purgare: sacerdotum aut̄ est illumi-
nare. Et quia in baptismo quis illuminatur per
grām, non cōpetit diaconibus ex officio suo q̄
baptizent, sed sacerdotibus. Reuertamur ergo
ad propositum, & dicamus quod ad officium
carnalis coniugii spectat quod filii generetur,
C & quod geniti sic nutriantur quod roboretur,
ut possint leſiuis resistere; & roborti sic vigo-
rantur ut possint actiones naturales agere; &
vigorati sic perficiuntur ut possint sibi simi-
les generare: quæ quatuor adaptamus ad quo-
tuor quæ videmus in ecclesia, quia per baptis-
mū accipimus spirituale esse: per confirmatio-
nem quod possumus spiritualiter resistere: per
ordinem quod possumus spiritualia agere vel
spiritualia ministrare: per episcopatum quod
possumus omnia hæc perficere. Et quia alii
ab episcopis vel non possunt aliquid prædicto-
rum ex officio, sicut omnes qui non sunt sacer-
dotes nō possunt aliquid prædictorum ex offi-
cio: vel si possunt aliquid prædictorum ex offi-
cio sicut sacerdotes qui possunt ex officio bapti-
zare, non tamen possunt omnia præfata, quia
sacerdotes secundū q̄ huiusmodi non possunt
cōfirmare, nec possunt alios in sacerdotium or-
dinare: illud etiam q̄ possunt, quia possunt ex
officio baptizare non possunt omni modo per
fecte sine opere episcopali. Nam licet possint
conferre baptismum prout est quoddam sacra-
mentum, non tamē possunt ipsum perfecte cō-
ferte quantum ad solēnitatem sine opere episcopali,
quia secundum Dionysium, nō sit solē-
niter baptismus sine Chrismate, & Chrisma nō
sit sine episcopo: consequens ergo est quod
illi qui possunt omnia præfata ex officio & per-
fecte cuiusmodi sunt episcopi, sint sponsi Ec-

ecclæ, inter quos & ecclesiam spirituale coniugium habet esse.

Incipit septima pars huius Capituli, declarans quot modis habet esse spirituale coniugium, & quo modo potest solui & non solui.

Icebatur quidem supra quod sicut rōne generandæ & promouendæ prolis carnalis sumebatur coniugium carnale: sic ratione generadæ & promouendæ prolis spiritualis sumitur cōiugium spirituale: & dicebatur quod maximè sunt spirituales & spōnisi qui ex officio & perfecte possunt prolem spiritualiter gignere & promouere. Dicimus ergo quod sicut in aliis tria sunt consideranda: Primo posse, Secundo agere, Tertio, ritè & debite hoc facere: sic & in cōiugio spirituali essent illa tria consideranda, primo quidem posse filios generare & promouere ex officio & perfecte, se cūdo vero illud agere, tertio debite & ritè hoc facere. Eps. n. rōne perfecti characteris potest filios generare & promouere: secundo ex hac potentia potest in actum exire & illud facere: nā aliud est posse agere & aliud agere, nam posse quidem agere respicit ipsam potentiam, agere vero respicit ipsum actum vel vsum potentiae: erit ergo primum posse opera spiritualia agere, scđm vero erit in actum operū illorum exire, tertium autē erit hmōi opera spiritualis coniugii ritè & debite facere. Primum respicit perfectio ne potentiae, secundū vsum potentiae, tertiu veso respicit ipsam iurisdictionem. Perfectio quidem potentiae, est perfectio characteris: ille ergo qui haber characterē sacerdotalem perfectum sicut est eps qui est sacerdos perfectus & sacerdos consecratus, ex ipsa perfectione characteris habet potentia ut possit opera spiritualis coniugii facere: sed si faciat huiusmodi opera cōsecratio Chrīma, confirmando infantes, & tribuendo ordines, hēbit vsum illius potentiae, que potentia nihil aliud est quod character sacerdotialis perfectus vel perfectio sacerdotialis characteris. Tertio quidem, si ritè & debite hoc faciat, habet iurisdictionem ad id agendum: ppter quod bene dictum est quod posse facere opera spiritualis coniugii respicit characterem sacerdotalem perfectum: & quia character ille est quēdam potentia, ideo respicit perfectionē illius potentiae: sed talia opera facere respicit vsum dictæ potentiae: ritè & debite illa opera agere respicit iurisdictionē: & quia nemo debet mittere falce in messem alienam, ideo eps prefata opera spiritualis coniugii non debet facere nisi vbi habet iurisdictionem, vel ordinariam, vel commissam. Ex dictis ergo patere potest, quod spirituale coniugium quod est inter ep̄m & ecclesiam, tripliciter sumi

A potest, quia vel sumit ex ipsa potentia prout potest secundū ritum & formam ecclæ filios generare, & alios ordinare & ipsos in sacerdotis promouere: vel sumitur secūdo ex v̄su istius potentiae, quo præfata opera actu exercet & actu facit: vel sumitur tertio ex ipsa iurisdictione prout præfata opera ritè & debite facit. Erit ergo eps sponsus ecclæ, quia vel habet perfectum characterem qui est potentia per quā fiunt opera spiritualis coniugii: vel quia illa opera facit & habet vsum illius potentiae: vel ga dicta opera ritè facit & habet iurisdictionem ad id facendum. Aduertendū ergo, quod si hoc spirituale coniugium respiciat ipsam iurisdictionem, secundū dum quam hmōi opera debite & ritè fiunt, sic eo viuēte potest eps desinere esse ecclæ sponsus & potest separari huiusmodi coniugium, quod potest ab eo tolli omnis iurisdictione ut nihil tale vel nulla opera talia possit debite & ritè facere, nisi forte in casu necessitatis, in quo potest baptizare, quia possunt & laici hoc facere. Sed si accipiat coniugium secundo modo quantū ad vsum potentiae, siue huiusmodi vsum fiat ritè vel non ritè, siue hoc faciendo peccet vel non peccet, sic viuente ep̄o vel viuēte eo qui ordinatus est in episcopum, nec papa nec tota ecclæ potest tale coniugium tollere vel etiā separare. Nā ex quo quis ordinatus est in episcopū & iam est impressa ei characteris perfectio & iam habet characterem sacerdotalem perfectum. i. potentia perfectam ad ordinandū alios & ad faciendum eos sacerdotes: si exeat in vsum istius potentiae, & teneat ordines, & faciat alios sacerdotes, vel conferat eis alios ordines: qui sic ordinati sunt veros ordines suscipiunt, nec sunt de cetero res ordinandij: sunt tamen corrigendi, estq; eis proprinitentia imponenda, si suscepereunt ordines ab his qui sunt hæretici, vel sunt ab ecclæ separati, vel per ecclæ depositi. Dixerunt. n. aliqui Juriste quod si suscipiantur ordines ab episcopis quod sunt per ecclæ degradati, sic ordinati nihil suscipiunt: cum character & perfectio characteris sint quid indeleibile, quæ respiciunt characterem vel perfectionē characteris: vel ea quæ sunt ordinis sunt indelebilis, ut semper habeant suū effectum. Dicimus. n. quod sicut confidere corpus Christi respicit characterem sacerdotalem sim pliciter, sed posse alios in sacerdotes ordinare respicit huiusmodi characterē perfectum: sic quia simplex sacerdos quantūque degradatus vel hæreticus (dum tamen intendat facere quod facit ecclæ) sine aliqua distinctione tenent cōmuniter Theologi quod si super materia panis cū intentione cōsecrendi dicat verba quæ sunt de forma consecrationis, videlicet Hoc est corpus meum, verum corpus Christi conficit. Et quia sicut character sacerdotialis est potentia spiritualis qua corpus Christi conficitur, sic perfectio illius characteris, quæ imprimitur in ordine episcopali, est potentia conferendi ordines & facie di

di sacerdotes, ideo episcopus siue schismaticus, siue degradatus, siue etiam hereticus (dum ramen intendat facere quod facit ecclesia & secundum ritum & formam ecclesie ordinet aliquos) illi erunt ordinati: & si dispensat est cum eis, non erunt reordinandi, sed eis erit penitentia imponenda, quia contra mandata ecclesiae ordines suscepserunt. Spirituale ergo coniugium sumptu hoc secundo modo prout non respicit iurisdictionem sed solu vsum potentie prout per pfectio characteris sacerdotalis potest episcopus alios ordinare, nunquam separari potest vel tolli viuente epo, quia & character & pfectio characteris quid indeleibile nominatis: solus autem deus potest coniugium sic acceptum tollere, quia posset tollere ab anima characterem & perfectionem characteris. Ipse n. papa nec ut vicarius Dei, nec aliquo modo potest huiusmodi characterem vel perfectionem characteris tollere, sed solus deus hoc potest & sibi soli hoc seruavit & nulli alii hoc concessit. Secundum hoc ergo potest exponi quod in decretali illa Inter corporalia, quod dubitari non debet, quoniam omnipotens deus spirituale coniugium, quod est inter episcopum & ecclesiam, suo tantum iudicio reseruavit dissoluendum. Sed si accipiatur huiusmodi coniugium quantum ad omnem modum, videlicet non quantum ad iurisdictionem nec quantum ad vsum potentie, sed solum quantum ad ipsam potentiam quae nihil aliud est quam character sacerdotalis perfectus, sic non solum viuente epo sed et mortuo episcopo non tollitur tale coniugium, id non tollitur ille perfectus character in quo fundabatur tale coniugium: nam & in anima separata remanet talis character & perfectio characteris. Sed notandum quod in anima separata remanet character & perfectio characteris non quantum ad illud vsum qui erat ordines conferre vel corpus Christi confidere, sed remanet quantum ad decorum & gloriam in beatis, & quantum ad pudorem & ignominiam in damnatis. Nam sacerdotes & episcopi si bene vixerunt, anima eorum separata habebunt characterem sacerdotalem quantum ad animas sacerdotum, & habebunt illum characterem perfectum quantum ad animas episcoporum: sed non habebunt homini characterem aut perfectionem characteris quantum ad vsum qui nunc est, sed habent illa quantum ad hunc vsum qui est decor & gloria. Si male vixerunt & sunt damnati, habebunt huiusmodi characterem & perfectionem characteris quantum ad contrarium vsum, qui est pudor & ignominia. Nam sicut habere insignia Regis est honor & gloria iis qui sequuti sunt voluntatem eius, ita est pudor & ignominia his qui auferterunt se a Rege, & commiserunt crimen contra regem, quia quanto aliorum est quis in curia regis, tanto ignominiosus est ei agere contra regem. Ergo mortuo episcopo, in anima eius separata remanet character perfectus, qui erat potentia ad operandum opera

A spiritualis coniugii, & qui erat fundamentum istius coniugii, ita quod secundum hunc modum nec viuente episcopo nec eo mortuo tollitur id quod erat talis potentia & tale fundamentum, sed tollitur vsum talis potentiae, quia non remanet ad hunc vsum qui est facere opera spiritualis coniugii quod est inter Episcopum & ecclesiam, sed remanet ad vsum alium ut est per habita declaratum. Sed viuente episcopo nec huiusmodi character perfectus sine huiusmodi potentia, nec etiam vsum istius potentiae potest ab ipso tolli, sed semper eo vi uente licet forte cum peccato & cum damnatione animae suae potest exire in actum potentiae & potest facere opera spiritualis coniugii. Sed (ut diximus) si accipiatur tale coniugium tertio modo prout respicit ipsam iurisdictionem secundum quam talia opera debite & recte fiunt, etiam viuente epo potest tale coniugium tolli & separari.

B incipit octaua & ultima pars huius Capituli, declarans quod si simplex pontifex non potest definire esse simplex pontifex, summus tamen pontifex potest definire esse summus pontifex, in quo fundatur ratio quinta.

C Rguunt autem aduersarii nostri quod si simplex pontifex non potest definire esse simplex pontifex, ergo multo magis summus pontifex non potest definire esse summus pontifex. Sed ut supra tetigimus hoc non est magis, immo est minus, quia ut patet minus est facere quod summus pontifex non sit summus pontifex, quod simplex pontifex non sit pontifex simplex. Ad clariorem tamen notitiam & solutionem huius rationis queramus a sic dicentibus, cum nomina sint ad placitum, quid intelligunt nomine simplicis pontificis: nam tale quod potest significari hoc nomine, quod verum dicunt, & tale quid, quod falsum. Nam si dicatur quod nomine simplicis sacerdotis non intelligitur aliud nisi quod habeat characterem sacerdotalem, sic si volunt quod nomine simplicis pontificis non intelligatur D aliud nisi quod habeat perfectionem huius characteris, & tales perfectionem, quod possit exire in vsum dictae perfectionis: sic certum est quod necc papa, nec universalis ecclesia potest facere quod simplex pontifex non sit pontifex simplex, ga non potest ab eo tolli nec character nec perfectio characteris: immo episcopo mortuo, etiam manet in anima eius separata character & perfectio characteris, sed non ad hunc vsum: eo autem viuente non solum remanet character & perfectio characteris qui est spiritualis potentia qua aguntur spiritualis coniugii opera, sed etiam remanet vsum dictae potentiae, ut quando vult possit dicta opera facere, licet agat ea ad damnationem animae suae, si ea faciat contra mandata eccl

In anima separata remanet character.

clesiae. Quare si nomine simplicis pontificis voluntus intelligere hanc spiritualē potentiam & vsum istius spiritualis potētiae, sicut nomine simplicis sacerdotis intelligebatur character sacerdotalis cum proprio vnu characteris, cū sit quid iudelebile perfectio characteris quae imprimit in ordine episcopali, sicut ipse character qui imprimitur in ordine sacerdotiū dicemus quod sic sit simplex sacerdos nunq̄ potest desinere esse sacerdos, sic simplex eps nunq̄ potest desinere esse eps. Loquuti ergo sumus de potentia & de vnu potentiae tam sacerdotali q̄ episcopali, quae innititur characteri qui est in simplici sacerdote, & quae innititur perfectioni characteris que est in epo. Sed aduertendū quod mentionē fecimus non solū de potentia, sed de vnu potentiae, qm̄ in anima separata sacerdotis vel in anima separata episcopi remanet huiusmodi potentia; sed tñ, quia non remanet ad suū propriū vsum, sed ad alium vsum, vt est per habita manifestū, ideo in anima sacerdotis separata non dicimus absolutē q̄ remanet potestas sacerdotalis, sed dicere possumus q̄ remanet in ea character ille in quo fundabatur sacerdotalis potestas, p̄ quā sacerdos eo viuente poterat conficere corpus Christi: & in anima episcopi separata remanet character ille perfectus in quo fundabatur spiritualis potentia, per quā episcopus eo viuente faciebat opera episcopalia, que opera spiritualis coniugii. Reuertamur ergo ad propositū, & dicamus q̄ si nomine simplicis pontificis intelligatur sua spiritualis potentia & etiam vnu potentiae, sic viuente eo non potest desinere esse eps, q̄a eo viuente non potest tolli ab ipso huiusmodi potentia nec etiā vnu potentiae, quin possit exire ad vnu potentiae prædictæ, licet si ea vratur cōtra mandata ecclesiae, grauiter peccet. Sed si nomine episcopi vel nomine simplicis pontificis intelligimus non solum potentia præfata spiritualis & vnu potentiae, sed etiam iurisdictionem ut possit illa potentia iure & ritè vti, sic simplex pontifex. i. habens simplicem iurisdictionē episcopale, potest desinere esse simplex pontifex, quia per cessionem vel per depositionē vel quolibet aliter potest carere iurisdictione prefta. Cum ergo papa vltra ea quae sunt simplicis episcopi & vltra ea quae sunt ordinis, non dicat nisi iurisdictionem, cum iurisdictione possit cōmiti & possit desinere esse, non valet hēc ratio, Si simplex pontifex non potest desinere esse simplex pontifex, q̄ summus pontifex non possit desinere esse summus pontifex: quia per simplicem pontificem possumus intelligere habētem characterem sacerdotalem perfectum, qui est potētia spiritualis perfecta quantum ad ea quae sunt ordinis cum vnu illius potentiae. & quia tam spiritualis potentia q̄ eius vnu non possunt tolli, ideo secundū hunc modum loquendi simplex pontifex non potest desinere esse simplex pontifex: sed nullus diceret q̄ diceret summus pone-

tisfex vel diceretur papa qui solum habet characterem sacerdotalem perfectū, & potest vti illo charactere. Propter q̄ patet cuilibet intuitu q̄ plus dicit summus pontifex, q̄ dicat simplex: sed cum simplex pontifex dicat omnia quae sunt ordinis, consequens est q̄ summus pontifex ea que dicit supra simplicem pontificem, non sunt ordinis, sed iurisdictionis, vt sepius dictū est: & q̄ ea, quae iurisdictionis sunt, possunt desinere esse, ideo cum summus pontifex non dicat solum ea quae sunt ordinis sed quae sunt iurisdictionis, summus pontifex potest cedere & desinere esse. Nū quā tamē potest desinere esse summus pontifex, vocando pontificem qui habet characterem & perfectionem characteris, quia quantūcumq; re nunciet & cedat nunq̄ desinet in eo esse character nec perfectio characteris, & qđiu viuit semper poterit vti illa potentia spirituali quae fundatur in illo perfecto charactere: nunq̄ ergo carabit nec charactere nec perfectione characteris, sed poterit carere & carebit auctoritate & iurisdictione. Dicemus itaq; quod quantum ad ea quae sunt ordinis omnes simplices sacerdotes sunt æquales, quia oēs possunt cōficere corpus Christi: quantū autem ad iurisdictionē nō sunt æquales, quia forte vnu habet curam & habet parochiam, quā curam & quā parochiā non habet aliū: vel vnu habet maiorem curam & maiorem parochiā, quā habeat aliū. Sic quātum ad ea quae sunt ordinis, epi sunt æquales. Et exinde est q̄ electus in papam, si nō sit sacerdos, oēm iurisdictionem habet quae pōt pertinet ad papam: sed nihil habet de his quae sunt ordinis sacerdotalis, nec de his quae sunt ordinis episcopalis: propter q̄ potest & in sacerdotem & in episcopum ab alio epo ordinari: quod fieri non posset, si sacerdotium vel episcopatus in eo qui est papa quantū ad ea quae sunt ordinis, esse in maiora vel altiora q̄ ea quae sunt in simplici quoq; epo, quia secundū q̄ vult Apostolus ad Hebreos. 7. q̄ sine villa autē cōtradictio ne quod minus est a maiore benedicitur. Papa in quantū ad ea quae sunt ordinis si non sit sacerdos, est minus q̄ alii sacerdotes, & si non consecratus vel si nō sit eps, est minus q̄ alii epi. Quod si in his quae sunt ordinis papa factus eps haberet plusq̄ alii epi, non posset consecrari in episcopum a nullo epo, quia tunc maior a minori benedicere. Quid ergo vltra e gēmus testibus: clarē. n. patere potest q̄ ea quae sunt iurisdictionis minuantur & crescunt, quia hic habet iurisdictionē minorem, ille autē maiorem; & omnia possunt tolli vel desinere esse, quia pōt quis totam suam iurisdictionem perderet vel p̄ cessionem vel quomodolibet aliter: sed ea quae sunt ordinis in eodem ordine nec minuantur nec crescunt, nec possunt desinere esse: oēs. n. sacerdotes sunt pares quantū ad ea quae sunt ordinis simplicis sacerdotiis: & oēs episcopi sunt p̄ses quantum ad ea quae sunt ordinis episcopaz lis.

sis. Et exinde est quod quilibet episcopus potest dicitur summus sacerdos, quia quilibet episcopus potest dici summus quantum ad ea quae sunt ordinis episcopalis. Si ergo papa quantum ad ea quae sunt ordinis esset maior episcopo, tunc non posset ab aliquo episcopo ordinari vel consecrari, quia tunc maior a minori benediceretur, quod est contra Apostolum. Ex his autem manifeste concluditur quod cum ea quae sunt ordinis sunt immobilia, ea autem quae sunt iurisdictionis mobilia, quod papa potest cedere quam ad ea quae sunt iurisdictionis, non autem quantum ad ea quae sunt ordinis. In sacerdotio autem quantum ad ea quae sunt ordinis, sunt gradus. Dicemus quidem quod est duplex corpus Christi, videlicet corpus Christi verum, & corpus Christi mysticum, cuiusmodi sunt fideles. Quam cum ad corpus Christi verum non potest esse auctoritas vel potest nisi solum ordinis, prout quis potest confidere corpus Christi verum. Sed quam cum ad corpus Christi mysticum potest esse auctoritas Ordinis prout quis potest fideles ordinare & facere illos sacerdotes vel etiam episcopos: & potest esse ibi auctoritas iurisdictionis per potest eos absoluere vel ligare. Ergo quantum ad ea quae sunt ordinis sunt gradus in sacerdotio, quia episcopi quantum ad ea quae sunt ordinis plus possunt quam simplices sacerdotes, quia simplices sacerdotes secundum quod huiusmodi solum possunt confidere verum corpus Christi: sed episcopi etiam quantum ad ea quae sunt ordinis habent auctoritatem non solum ut possint confidere corpus Christi verum, sed etiam ut possint ordinare fideles & facere eos sacerdotes vel consacrare eos in episcopos, qui fideles sunt corpus Christi mysticum. Et quia quantum ad hoc, ea quae sunt ordinis non plus se extendunt, ideo quantum ad hoc omnes episcoporum sunt aequales, id est quantum ad ea quae sunt ordinis. Propter quod omnes dicuntur summum sacerdotes, quia quantum ad ea quae sunt ordinis non est unus episcopus perfectior, quam alius: quamvis non episcopus sit perfectior sacerdos quam simplex sacerdos, quia in ordine Episcopali recipitur character sacerdotialis, nullus tamen episcopus quantum ad ea quae sunt ordinis est perfectior sacerdos, quam alius episcopus. Propter quod Magister. 4. sententiarum distinctio. 24. dicit, quod pontifex est princeps sacerdotum. Et quia ipse summus sacerdos nuncupatur, vult Magister ibi quod quilibet pontifex possit nuncupari summus sacerdos: & causa eiusdem. 7. c. Accusatio, summi sacerdotes dicuntur esse episcopi. Voluerunt autem quidam quod quilibet episcopus vel quilibet pontifex possit dici summus pontifex, adhuc tarentes illi dicto quod omnes episcopi dicuntur esse simplices sacerdotes: sed ut patuit in sacerdotio sunt gradus etiam quantum ad ea quae sunt ordinis, ex quibus gradibus arguitur quod simplex sacerdos non potest dici sacerdos summus, quia simplex sacerdos non potest omnia quae sunt ordinis. Sed quilibet episcopus potest dici summus sacerdos, quia quilibet episcopus potest omnia quae

A sunt ordinis. In episcopatu ergo non sunt gradus quantum ad ea quae sunt ordinis, sed sunt ibi gradus quantum ad ea quae sunt iurisdictionis. Erit ergo unus pontifex maior alio, non quantum ad ea quae sunt ordinis, sed quantum ad ea quae sunt iurisdictionis. Solus ergo erit summus pontifex, qui summam habet iurisdictionem: & quia solus unus habet & potest habere summam iurisdictionem, non potest esse nisi unus summus pontifex: Propter quod si papa cedat, remanebit pontifex quantum ad ea quae sunt ordinis, sed non quantum ad ea quae sunt iurisdictionis. Sed queret aliquis utrum aliquo modo papa cedens possit dici summus pontifex. Ad quod dici potest quod papa cedens etiam postquam cessavit potest dici summus sacerdos, quia potest omnia quae sunt ordinis, sed nec pontifex nec summus pontifex debet tunc nominari quantum ad ea quae sunt iurisdictionis, nisi forte de novo eligeretur in papam, & ipse assentiret sicut legislatur fuisse factum de Marcellino: vel de novo committeretur sibi aliqua alia iurisdictionis. Verum quia usque nunc non distinximus nisi duo membra, videlicet quoddam aliqua sunt ordinis, & aliqua sunt iurisdictionis: possimus autem superaddere tertium in embrum quod aliqua sunt insignia praeteritae iurisdictionis, ut si Archiepiscopus de sua ecclesia transferatur ad aliam, vel etiam cedat archiepiscopatu, remanebunt etiam ei quaedam insignia praeteritae iurisdictionis, quia se pellet cum pallio illo in quo pontificalis officii plenitudo simul cum archiepiscopalium nominis appellatio ne sibi collata fuit: propter quod extra de auctoritate & usui pallium caput. Ad hoc dicitur, quod quisque archiepiscopus cum suo pallio sepeliri debet. Hoc etiam modo posset ordinari de papa cedente quod sepeliretur cum aliquibus insigniis papalibus: & quia nomina sunt ad placitum, si vellem vocare papam siue summum pontificem eum quem cessit, hoc non potest esse quantum ad ea quae sunt ordinis, quia quantum ad talia inter ipsos episcopos non sunt gradus, sed quilibet episcopus in talibus dicitur esse summus: nec hoc erit quantum ad ea quae sunt iurisdictionis, quia papa cedens renunciavit suam iurisdictionem vel suo iuri: sed quem ad aliqua insignia iurisdictionis praeteritae, cui iam cessit eo modo quo diximus, quia nomina sunt ad placitum si quis talem vellet vocare papam vel summum pontificem, quia ordinatur sic de ipso quod sepeliretur cum aliquibus insigniis papalibus, si fuisse sic ordinatum per ecclesiam quod sic sepeliretur papa cedens, potest forte tollerari quod dicitur. Vel possimus dicere quod summus positius dicitur sub quo alii, & sic loquuntur summus de summo pontifice: & hoc modo nullus simplex pontifex potest dici summus pontifex: sed summus negatius dicit supra quem nullus: & sic quilibet pontifex quantum ad ea quae sunt ordinis potest dici summus pontifex, quia hoc modo omnes pontifices sunt aequales: sed sic non

§. inquisitioni.

loquimur de summo pontifice ut per habita est manifestum. His itaq; expeditis, patet q; cum arguitur q; fieri non potest quod simplex pontifex non sit simplex pontifex, ergo multo magis fieri non potest quod summus pontifex non sit summus pontifex, patet quod non est maius, immo est minus: nā licet bubalus sit maior mure, tñ quantū ad intrare per foramē bubalus est minor mure, q; minus pōt intrare p foramē bubalus q; mus: & mus magis pōt intrare per foramē, q; bubalus. Sic & in proposito, quis esse summum pōtificem sit longē quid maius, q; esse sim plicem pontificem, tñ quantum ad indissolubilitatem non est maius, immo minus: magis enim sunt indissolubilia ea quæ sunt ordinis quæ nul lo modo tolli possunt, & minus sunt indissolubilia ea quæ sunt iurisdictionis quæ tolli possunt vel desinere esse possunt: Et quia summus pontifex supra simplicem pontificem non dicit quæ sunt ordinis, sed quæ sunt iurisdictionis, magis est indissolubilis simplex pontificatus prout dicit ea quæ sunt ordinis, q; sūmus pontificatus q super ea, quæ sunt ordinis, solum dicit quæ sunt iurisdictionis.

Caput. XI. In quo agitur de quinq; alijs rationibus, uidelicet de ratione. 6. 7. 8. 9. 10. quomodo sunt intelligendæ & ab inuicem distinguendæ.

Voniam rationes ad eādem partem nec debet sibi cōtradicere, nec debent idem dicere, quia si sibi contradicunt nō erunt ad ostendendam partem: si autē idem dicunt, cōmittetur nugatio, quæ est vnius & eiusdem inutilis repetitio. Exinde, vt claræ & manifestæ appareant solutiones nostrorū aduersariorum, quāuis pro maiori parte semper videat habere idem fundamentū, volumus laborare ut eas distinguamus ut suum fundamentum demus cuilibet rōni. Solutis igitur primis qnq; rōnibus, volumus in hoc capitulo de quinq; sequentib; rōnibus agere, & ostendere quō sunt intelligendæ & ab inuicem distinguendæ. Tractabimus itaq; in hoc capite de rōne. 6. 7. 8. 9. et 10. qnō sunt ab inuicem distinguendæ: & postea insequenti capitulo eas per ordinem dissolvemus. Erat autem sexta ratio q; papatus erat per legem diuinam, ergo non nisi per deum dissolui potest: ex quo. n. papa subiecit se legi sponsæ, a solo deo potest absolui ab huiusmodi lege. Septima autem rō erat, quia papatus est quodam votū: sed nemo potest seipsum absoluere, solus ergo deus potest absoluere papā q; nō sit papa. Octaua quidem erat, quia nullus potest seipsum absoluere. Nonā vero erat, q; quia papa obligauit se deo, ideo a nullo alio potest ab;

A solui. Decima autē erat, quia post legitimam confirmationem nullus p̄fatus potest absolui nisi a suo superiori, papa non habet superiorē nisi deum, ergo non potest desinere esse papa. Ad uertendum ergo, q; cum dī q; papa non est papa nisi per legem diuinam non per legem aliquius creature, & quia per huiusmodi legem diuinam subiecit se legi sponsæ, ideo a solo deo pōt liberari a tali lege, & a tali subiectione, & ab hoc q; non sit sponsus ecclesiæ. Dici potest q; quæritur a sic dicentibus, quid intelligunt per legē diuinam, & quō loquuntur de lege diuina? Vtrū loquantur de ea sicut loquitur Dionysii. in. 4. c. de cœlesti Hierar. qui ait, quod diuino legali ordine, hæc ponitur lex: per prima, secunda reduci in deum. Vult. n. ibi Dionysii. q; deus hanc legem statuit q; secunda reducantur in deū p prima. i. q; inferiora reducantur in deū per superiora. Ordinavit deus ecclesiæ, & quosdam posuit primos, & quosdam secundos, de quo ordine tractat Apostolus primo Corinth. i. 2. vbi ait, quod, posuit deus in ecclesia primo Apostolos, secundo prophetas, tertio doctores, & sic de aliis. Ad prophetas. n. & ad doctores spectat alios docere: ad Apostolos autē & p̄fatos spectat alios tegere & gubernare: & in huiusmodi rebus, gubernare & habere curam de aliis est supremum: ideo Apostoli vel illi qui gerunt curā Apostolorum cuiusmodi sunt prefati quorum est alios regere & gubernare, tenet primum locum: & inter Apostolos omnino tenet supremum locum Romanus pontifex, qui est successor Petri qui erat princeps Apostolorū: ad qd principaliter designandū, & si omnes Apostoli habuerunt claves, specialiter tñ dictum fuit Petro, Tibi dabo claves regni cœlorū. Vnde supra illa verba Matthæi. i. 6. Tibi dabo claves regni cœlorū, dicit glosa q; specialiter hanc potestate Petro concessit, vt ad unitatē nos invitaret: & subdit, q; ideo Petrum principem apostolorū constituit, vt ecclesia unum principalem haberet Christi vicarium, ad quem diuersa membra ecclesiæ recurrerent, si forte inter se dissentirent. Et si queras, qui sunt illi in ecclesia qui gerunt vices Apostolorum. Dicemus q; Cardinales, &

D Episcopi alii etiā qui non sunt Cardinales gerunt vices Apostolorū, aliter tñ & aliter: q; apostoli & Christo astiterunt & per diuersas partes mundi fuerunt dispersi, quia unus apostolus accepit in sortem prædicationis suæ hanc partem orbis, & aliis aliam partē orbis. Cardinales itaq; qui assistunt papæ gerunt vices apostolorum p ut Apostoli Christo assisterent: Episcopi vero habentes curam secundū diuersas partes orbis gerunt vices Apostolorum prout apostoli per diuersas partes orbis fuerunt sparsi. Supremum ergo locum in ecclesia tenent gerentes vices apostolorum, quorū omnium princeps est Romanus pontifex. Post apostolos vero sunt prophetae & doctores; & primo sunt prophetæ, qui ex

24. q. 1.
c. Loquitur.

Aegid. contra
Exēptos. c. 11

diuina inspiratione habuerunt rerum cognitio nem: & postea sunt doctores, qui per doctrinā possunt de hac notitia aliquid participare. Cū ergo arguitur quod per legem diuinam haberet esse papatus, quia deus hanc legem indidit rebusq; inferiora, reducantur in deum per superiora: & ipse deus secundū hanc legem ordinavit ecclesiam suā quod in ea primo ponit Apostolos, & Petru & quēlibet alium successore constituit principem Apostolorum, propter q; per legem diuinam haberet esse papatus. Si vult hæc ratio se fundare in lege diuina per quā inferiora per superiora reguntur, & quia hoc est a deo ideo solus deus potest eas infringere. Respondebimus volentibus sic arguere, quod hanc legem formaliter nō potest creatura infringere, quia deus per seipsum hāc legem indidit q; in inferiora per superiora regantur, vt patet per Augustinum, 3. de Trinitate, c. 4. Sed materialiter potest creatura ad hanc legem aliquid operari, quia q; huic personæ competit locus superior de quod sit papa, vel q; huic competit locus intermediate post ipsum & q; sit Patriarcha, vel quo modolibet alter ad hoc cooperatur creatura, quia cooperantur ad hoc homines, per quorū electionem, & assensum electi, hic præficitur in papam: sic etiā vel per electionē vel per institutionem præficitur aliquis in Patriarchā. Quod ergo papa existens papa non sit super omnes, hoc est impossibile, quia hoc esset. contraria legem diuinam: sed quod ille homo assentiendo electio nij de se factæ sit papa, vel renunciando desinat esse papa, ad hoc cooperatur creatura, & ideo opere creature potest hoc fieri & tolli. Simile autem videmus in naturalibus: tota n. creaturæ rum vniuersitas non posset dicere q; aer naturæ liter non esset super aquam, immo ita est naturæ le aer esse super aquā quod de plumbo posset taliter vas cōcauum fieri qd nataret sup aquam propter aerem quē cōtineret. Natura ergo nō potest facere contra hanc legem formaliter, potest tñ ad hanc legem cooperari materialiter, quia potest ita cōdenfare materiam aeris quod fiet aqua: & ita rarefacere aquā quod fiet aer: potest ergo natura facere q; illud quod erat materia superioris sit materia inferioris, & econuerso. Sed quia sicut si habet materia ex opere naturæ ad suscipiendum formalem perfectionem, sic si habent homines ut opere humano suscipiat et cœlestasticam prælationem: & ideo sicut opere naturæ materia rei superioris sit materia rei inferioris, & econuerso, ita quod materialiter loquendo in regimine rerum naturalium quod erat inferior sit superior & econuerso. Sic in regimine hominis opere humano homo ille, qui tenebat locum superiorem, potest tenere locum inferioris, & econuerso. Itaq; qui volunt hanc legem fundare supra ipsam legem diuinam, nō faciunt rationem nouam a rationibus superiorius dictis: propter quod hæc sexta ratio secundū hunc modū

A accepta soluitur per dicta in superioribus capitulis. Dicamus n. de lege diuina sicut dicebamus de opere diuino: dicebamus quidem quod ea quæ sic sunt opere diuino, quod ad ea fienda non cooperatur creatura nec potest cooperari creatura, per nullam creaturā tolli possunt: & ideo quia ad productionē intelligentiarū sive angelorum non cooperatur creatura nec potest cooperari, per nullā creaturā tolli possunt: quia non est data talis potentia creaturæ quod possit cooperari deo in opere creationis. Vtrū autem potuerit creaturæ talis potentia conferri nō est praesentis speculationis. Sufficiat autem nunc sci re quod talis potentia non est collata creaturæ. Exinde ergo est quod tota creatura non posset destruere vnam spiritualē substantiam, ne c ipsa spiritualis substantia posset destruere se ipsam: animæ n. d'amantem quærent mortem & non itinuerint. De cent. n. d'natū secundum sūmam Dñi, Lucc. 2. Montes cadite super nos, & colles operite nos. Vniuersa ergo creatura non potest destruere vnam spiritualem substancialm, quia ad productionem eius nihil cooperatur creatura. Sed eos modo, quo creatura operatur ad productionē spiritualis substancialē, potest tolli operæ creaturæ. Nam licet creatura non cooperatur ad productionem spiritualis substancialē secundum se, operatur tñ ad productionem eius quod sit in hoc corpore, sicut ponebatur exemplum de anima rationali. Et quia rōnalis aia opere creature est in hoc corpore, ideo opere creature potest tolli ab hoc corpore. Sic etiā dicebamus de papatu: potestas n. papalis est in ecclesia a deo, & ideo nō potest vñquā tolli potestas papalis finis, quin semper firmi potestas sit in ecclesia, quae nōquā morit: sed licet creatura nō cooperetur ad ipsam præte papalem finem, quia huiusmodi potestas finis est a deo, sit tamen opere creature, quia sit opere humano, quod papalis potestas sit in hoc homine. Ideo ex opere humano fieri potest, quod talis potestas desinat esse in hoc homine: quomodo autem opere humano quis præficiatur in papam, & desinat esse papa, supra dictius dicebatur. Qd ergo dicēdū est de opere humano, quoniam illud, quod sic est opere diuino quod ad illud nec operatur nec operari potest creature, nō potest tolli opere creature: dicetur & de lege diuina, quia illud, quod sic est per legem diuinam, quod ad illud nihil operatur creature, forte non posset tolli opere creature. Ad legē ergo illam, formaliter, quod inferiora rite & de iure regantur per superiora, nihil cooperatur creature: sed quāvis ad hīm potest legem non cooperetur creature, cooperari tñ materialiter: quia quod hoc sit materia superioris & hoc inferioris in naturalibus facit creaturæ, quia potest hoc natura facere, quod materia, quæ est sub forma corporis superioris et dignioris, possit fieri sub forma corporis inferioris & grossioris, & econuerso: & quod facit natura in

naturalibus, possunt homines facere in mortali bus: quia opere humano fieri potest, ut persona, quae erat subiectum dignitatis inferioris, possit fieri subiectum dignitatis superioris, & conuerso. Si ergo ad papatum nihil cooperaretur homines, & nihil ibi cooperaretur consensus diligentium & consensus electi, non posset ope humano destinare esse: eo ergo modo, quod ope humano fit, potest ex opere humano tolli. His itaque prælibatis, dicemus, quod si hæc sexta ratio intelligatur eo modo quo dictum est, erit eadem cum rationibus superioribus dictis, & habet eandem solutionem cum illis, ut est per habitam manifestum. Verum quia, ut diximus, quævis quasi omnes rationes factæ videantur habere unum fundatum, nos tamen ut diximus, ad hoc laboramus, ut demus suum fundamētum cui libet ratione. Distinximus ergo pñt hæc quinque rationes a quibusdam rationibus antedictis, ut rationes illæ innitantur huic fundamento, quod illud quod sit a deo non potest dissolui ope creature, & rationes antedictæ diuer simode innitantur huic fundamento, prout nos diversificauimus rationes illas, in capitulo antedictis, & eas dissoluimus in eisdem capitulis, ut est per habitam declararum. Sed hæc quinque rationes in hoc capitulo positæ, huic fundamēto innituntur, quod cum quis ligatus vel obligatus ad aliqua non potest ab illis seipsum dissoluere. Dicemus itaque, quod quinque modis, quantum ad pñs spē etat, quis potest obligari ad aliqua. Primo, per mancipationem vel per seruitutem, quæ contraxit. Secundo, per votum, quod emisit. Tertio, per culpam, quam voluntarie incurrit. Quarto, per iuramentum, quod præstidit. Quinto, per onus, cui se supposuit. Mancipatione autem & seruitute, quæ quis contrahit, innititur ratio sexta: nam ille, qui est Prælatus, & efficitur sponsus ecclesie, mancipatur diuinis obsequiis, & quodam speciali modo in quadam seruitute redigit, ut subiciat se legi sponsæ, & ut curam habeat de sponsa, siue de ecclesia sibi commissa, siue sic ecclesia tota & vniuersalis quæ commissa est Papæ, siue sit ecclesia particularis, quæ commissa est huic vel illi Prælato. Huic ergo fundamento inquitur ratio sexta, ut quia Papa subiecit se legi sponsæ, et quia seipsum mancipauit, & in seruitute rededit, ut esset Ecclesiæ spōsus: & cum lex dixi a video tur hoc velle, quod non possit quis se seruum faciens a seruitute illa pro libito voluntatis suæ se amouere, non poterit (ut videt) papa suo renuntiare papatui: primo ergo fundamento, quantum est ex parte mancipacionis vel seruitutis, quæ quis contrahit, innititur ratio sexta. Sed secundo fundamento, quod est ex parte voti, quod quis emisit, potest innititur ratio septima: dicebat enim in ratione illa, quod nullus potest tollere votum alicuius, nec potest ipsum a suo voto absoluere, nisi ille, qui est supra votum: ideo, quia papatus est quodam votum maximū super omnia vota, eo quod Papa Deo votet de seipso, quod curam habet

vniuersaliter totius diuini gregis; solus deus potest papam ab hoc voto absoluere. Sed tertio fundamento ex parte culpæ, quæ quis voluntarie incurrit, innititur ratio octava: potest enim ex ratione octava argui a simili ex parte culpæ, quæ quis voluntarie suscepit. Arguat ergo sic. Nullus potest sibi ipsi contiteri, & nullus potest seipsum a culpa absoluere, quantumcumque illam culpam voluntarie incurrit: ergo nullus potest seipsum subtrahere a prælatione, quantumcumque Prælatus genet illam voluntarie suscepit. Sicut ergo potest culpam fit quis debitor dei, per prælationem suscepit, fit quis debitor dei, aliter tamen & alicet: quia potest culpam fit quis debitor dei, quantum ad penam sibi debitam: sed per prælationem fit quis debitor dei, quantum ad animarum curam sibi commissam, quæ de animabus sibi commissa reddet prælatus, ante tribunal Christi in die iudicij, ratione. Sic ergo, quæ factus debitor per culpam non potest sibi ipsi contiteri, nec potest seipsum absoluere: ergo quæ factus debitor potest curam animarum suscepit non poterit per seipsum renuntiare, nec poteris seipsum deponere. Quartæ ratione quipem fundamento, prout quis se obligauit per iuramentum, quod præstidit, potest innititur ratio nona, quæ ait, quod Papalis obligatio non videatur posse tolli nisi per maiorem potestatem: nulla autem est maior potestas quæ papalis, nisi potestas diuina, ergo &c. Si igitur isti nonæ rationes, quæ de obligatione loquuntur, volumus dare, proprium fundamētum, oportet, quod demus sibi fundamētum de obligatione iuramento firmata: quia si vellemus sibi dare fundamētum de obligatione per mancipacionem vel per seruitutem, quod tracta esset hæc ratio nona eadem cum ratione sexta: si vero vellemus sibi dare fundamētum de obligatione per votum commissa, esset eadem cum ratione septima. Ut ergo huic rationi nomine demus proprium fundamētum, dicemus, quod intelligatur de obligatione per iuramenta præstata: ut dicamus, quod papa in susceptione papatus non solum votet & promittit se debitam curam habere de toto grege, sed hunc votum & hanc promissionem quasi quodam iuramento firmat: & quia sic obligatus est per iuramentum præstatum ad suscipiendam curam de grege sibi commisso, non potest seipsum a tali obligatione absoluere. Fundamētum autem quinque, quantum ad onus, cui se supposuit, innititur ratio decima, quæ ait, quod Nulla dignitas ecclesiastica post legitimam confirmationem potest tolli nisi per eius superiorum: & quia papatus non habet superiorum nisi deum, per solum deum poterit tolli papatus. Videtur enim hæc ratio innititur huic fundamento, quia ex quo papa consensit suscipere huiusmodi onus, cum sua consensus sit sua confirmatio, ex ipso consensu est legitime confirmatus, & haber supra se huiusmodi onus, ut curam de toto grege domino nico habeat: non ergo potest se absoluere ab huiusmodi

huiusmodi onere, cum post susceptionem istius oneris intelligatur esse legitimum confirmatus.

Cap: XII. In quo soluitur ratio ut arguens, quod quia papa est papa per legem diuinam, & quia iam consensit, & iam se subiecit legi sponsae, ideo renuntiare non potest.

Ostquā in capitulo præcedenti præfatas quinqꝫ rationes distinximus, & cuilibet rationi suum p̄ prium fundamentū desdimus: in hoc capitulo sextam rationē soluere volumus, quæ innititur fundamēto huic, quodd;

quia papa est obligatus deo, non pōt seipsum deponere, nec potest seipsum absoluere, vt hac ratione soluta, soluantur rōnes aliae, quæ idem accipiunt fundamentum. Dicebatur quidem supra, quod oēs dictæ rōnes innituntur huic fundamento, q̄ obligatus ad aliqua non pōt seipsum dissoluere: iuxta ergo quinqꝫ modos obligationis superius traditos, vt diximus, sumi p̄nt illę quinqꝫ rationes, videlicet, ratio sexta, septima, nona, & decima. Sed sexta ratio satis sp̄ecifi cat suum fundamentum: legitur enim de lege diuina per quā quis subditur legi sponsa: ille aut, qui est sponsus ecclesiæ, dedicatur, & mancipat diuinis obsequiis: ergo illa ratio loquitur de obligatione per mancipationem. Et etiā ratio se-
ptima satis specificat suū fundamentū, quia loqui tur de obligatione per vocum. Et etiā ratio decima satis specificat fundamentum suū, quia loqui tur de dignitate ecclesiastica post legitimā confirmationem, per quam acquiritur iurisdictione. ideo loquitur de obligatione per assumptionem iurisdictionē. Sed rōnes octaua, & nona non sp̄ecificant fundamentū suum. Dicit. n. ratio octaua quod nullus pōt seipsum absoluere, sed nō sp̄ecificat de qua absolutione loquatur. Sic etiam de ratio nona generaliter loquitur de obligatione. Dicit. n. q̄ papalis obligatio nō pōt tolli: sed, cum papalis obligatio pōt sumi multis modis, nō specificat de qua obligatione loquatur. Nos vero, vt vtriqꝫ rationi præfatae daremus p̄priū fundamentum, adaptauimus rōnem octauā ad obligationem per culpā commissam, & rōnem nonam ad obligationē per iuramentū firmatā. His itaqꝫ prælibatis, volumus, vt dicebamus, in hoc capitulo soluere rōnem sextam. Arguit. n. illa ratio, q̄ papa per legem diuinam est papa, & est sp̄osus ecclesiæ: videtur. n. esse lex diuina, q̄ ex quo quis consentit q̄ sit sponsus ecclesiæ, q̄ ipse sit subiectus legi sponsa, vt quod ipse mancipatur obsequiis sponsa, vt ipse sit seruus servitoris dei, & q̄ tota intentio sua sit, q̄ intendat obsequia sponsa: tota obsequia Ecclesiæ catholi-

ce, vt dicat cum Apostolo, Instantia mea quotidiana, sollicitudo omnium ecclesiarū. Sollicitus tabatur, & circa ea quæ poterant insurgeare de qui buscung⁹ ecclesiæ; vel ad hæc potissimum instabat, & laborabat apostolus, vt sollicitationem circa omnes ecclesias haberet. Papa ergo sic mancipatus, sic dedicatus, sic in seruitutem redactus, vt sit sponsus ecclesiæ, & vt intendat circa obsequia ecclesiæ, non videtur, q̄ possit ab ista seruitute seipsum absoluere. Sciendū ergo, q̄, vt supra tetigimus, Ep̄s potest dici sponsus ecclesiæ tripliciter: vel quantū ad potentiam, quia pōt facere opera spiritualis coniugii: vel quantū ad vsum potentie, quia facit hm̄oi opera: vel quantum ad iurisdictionem, quia rite & debite facit hm̄oi opera. Quantū est ad ipsam potentiam, certum est, q̄ Ep̄s dedicatur, & mancipatur diuinis obsequiis, a qua dedicatione & mancipatione non pōt absoluiri. Inde autem est, q̄ quilibet character & perfectio characteris quid inseparabile dicitur, quia in impressione cuiuslibet characteris, & ēt perfectionis eiusdem efficitur quis seruus Christi, vt ext̄ sic regeneratus spiritu liter, & habeat spirituale esse, & sic ascriptus in numero fidelium, & ex tunc denominatur a christo, cuius seruus factus est, & vocatur Christianus. In charactere vero, q̄ imprimitur in confirmatione, efficitur quis vltiori modo seruus Christi, vt non solum sit christianus, & habeat spirituale esse, sed etiam vt possit spiritualiter resistere, & audacter nomen Christi cōfiteri. Per illos autem septem ordines efficitur quis vltiori modo seruus Christi, quia dedicatur & mancipatur diuinis obsequiis, vt possit non solum spiritualiter resistere, sed etiam possit spiritualia ministriare, & circa spiritualia se exercere. In ordine quidem ep̄ali, vbi imprimitur perfectio characteris, perfecte quis dedicatur obsequiis ecclesiæ, vt ex tunc dicatur sp̄osus ecclesiæ, & possit agere opera spiritualis coniugii. Quantum ergo ad hanc potentiam, que fundatur in charactere, vel in perfectione characteris, per quam episcopus pōt agere opera spiritualis coniugii: & etiam quantum ad vsum istius potentie, indissolubile est coniugium inter ep̄m & ecclesiam: & quantum ad hoc dicitur esse dedicatus vel mancipatus Ecclesiæ obsequiis. Sed quantum ad iurisdictionem non est indissolubile hm̄oi coniugium: immo, si bene aduertimus, non est ibi dedicatio quantum ad susceptionem iurisdictionis: quia datur talis iurisdictionis absqꝫ eo q̄ imprimat ibi character, vel perfectio characteris. Nam eleetus in papam, si assentiat electioni, dato quod non sit sacerdos, & dato quod non habeat characterem sacerdotalem, nec perfectionem illius characteris, plenam iurisdictionē habebit. Cū ergo arguitur, q̄ per legem diuinam est Papa subiectus legi sponsa. Dicimus, q̄ dedicatus in ep̄um, & factus sponsus ecclesiæ ēm diuinam le-

D

gem, semper erit sponsus ecclesie quantum ad A dedicationem: sed non oportet, quod sit semper sponsus ecclesie quantum ad iurisdictionem. Esset enim iniqua illa lex diuina, si papa videns se insufficientem ad exercendum iurisdictionem sibi commissam, si deus statuisse legem vel ordinasset, quod non posset illi iurisdictioni cedere, quia languetur sub ipso commune bonum. Igitur si haec renuntiatur obligationi per mancipationem: et si haec mancipatio accipiatur secundum ipsam dedicationem, et secundum perfectionem characteris, certum est, quod talis mancipatio non potest tolli: sed si capiatur huiusmodi mancipatio quantum ad iurisdictionem, quae non innititur rei indebili, quia nec innititur characteri, nec perfectioni characteris, tolli poterit. Iurisdictione igitur poterit tolli, et poterit renuntiatur in aliquo, quae non innititur rei indebili, cum non innitatur nec characteri nec perfectioni characteris. Et si dicatur, quod ipse in hoc consenserit, vel votum commisit, vel iuramentum prestatum, quod esset subiectus legi sponsorum, et quod haberet curam de universalis ecclesia, et quod esset seruus seruorum dei: oia talia intelligenda sunt quod vult tale officium retinere, et vult esse sub humero onore: quod vult hoc et quod vult here humero iurisdictionem, tandem obligabitur ad talam curam habendam: sed si velit renuntiare, et velit onus deponere, cessabit obligatio, et remanebit coniugium quantum ad ea quae sunt ordinis, non quantum ad ea quae sunt iurisdictionis: tolletur onus iurisdictionis, et remanebit honor episcopalis. Erit quidem episcopali dignitate praeditus, nullius tamquam ecclesie erit episcopus, quod secundum iura fieri potest, ut patet in Decretali illa inter corporalia. Quod ergo dicebatur de promissione vel voto seu de iuramento, quia sequentes rationes hoc specialiter tangunt, ideo omnia haec in suis locis clarius dissoluemus: sufficiat autem nunc sciire, quae est illa lex sponsorum, quae est perpetua, et quae non perpetua. Ex his autem patere potest, quod praefata ratio non concludit: nam cum papatus non solum dicat ea quae sunt ordinis, sed etiam ea quae sunt iurisdictionis, quia tamen quilibet episcopus esset papa, cum quilibet episcopus habeat omnia quae sunt ordinis, si papa renuntiet, non veterius erit papa: nam quantumcumque summus pontifex secundum diuinam legem se subiecit legi sponsorum, tamen per diuinam legem non potest eum perpetuari sub lege sponsorum quantum ad ea quae sunt iurisdictionis. Non ergo concludit ratio, quod si renuntiet, quod remaneat summus pontifex, sed solum quod remaneat pontifex, id est quod remaneat episcopali dignitate praeditus: nullam tamquam habebit iurisdictionem, nec erit alicuius ecclesie episcopus, sed dicetur sponsus ecclesie, quia secundum formam & ritum ecclesie potest ea quae sunt ordinis conferre. Si quis tamen velleret appellare summum pontificem quemlibet episcopi dignitate praeditum, vel quemlibet consecratum in eum, quia consecratio est perpetua, et non consecratus in eum, est iterum consecrandus,

Detranslatione
epi. 2. fuerunt
verba Inn. iiij.
lib. 1. epi. 5 19

non discordaret a nobis quanto ad metem & quantum ad intentionem, sed quantum ad verba: non nam negamus, quod papae cedenti non remaneant omnia quae prius habebat quantum ad ea quae sunt ordinis, sed dicimus, quod non remanent sibi quae sunt iurisdictionis. Verum quia intellectus hominis non quiescit, et aduersarii nostri forte libenter cum proprio baculo nos verberarent, dicent, Quare possunt tolli quae sunt iurisdictionis, non autem quae sunt ordinis? nonne istud est fundatum nostrum generale, quod per eadem contrario modo facta, res construitur & destruitur? sicut ergo per idem contrario factum, ut per assensum papae electioni de se factum, & per eius assensum ut renunciet suo iuri, sit papa, & desinit esse papa: ergo a simili, si aliqua fiant, potissimum ea quae sunt ordinis. Sed de hoc, in capitulo. 16. in soluzione illius rationis, quod nulla dignitas ecclesiastica post legitimam confirmationem tolli potest, diffusus intendimus pertractare.

Cap. XIII. In quo soluitur ratio septima arguens, quod per votum, quod papa commisit de cura habenda de grege Dominicano, non potest renuntiare, nec seipsum deponere.

Oluta ratione sexta, quae fundabatur super obligatione papali, & specialiter fundabatur super lege diuina, per quam papa obligatur & subditur legi sponsorum, volunt soluere alias sequentes quatuor rationes, quae quamvis aliter & aliter procedant, ex papali tamen obligatione unum accipiunt fundamentum. Et primo soluemus rationem septimam de voto, quae sic arguebat: Quod nullus potest soluere voto alicuius, nisi ille, qui est supra voto: sed papatus, ut dicitur, est quoddam voto maximum, quia super omnia vota, quia papa de facto, ut aiunt, vobis ipse deo, quod curam habebit universaliter gregis sui totius, id est universalis ecclesie, & quod de ipsis reddet deo in die iudicii ratione: solus ergo deus potest papam ab hoc voto soluere: non ergo, ut concludunt, potest papa renuntiare. Volunt itaque isti, quod papa de necessitate habebit curam gregis sibi commissi, ut non possit deponere assumptum onus. Distinguemus ergo de necessitate, dicentes, quod duplex est necessitas, consequentia, & consequentia. Aliud est enim, quod ipsa consequentia sit necessaria, & aliud, quod partes consequentia, cuiusmodi sunt Antecedens & Consequens, sunt necessariae: Ista est. n. consequentia necessaria, quod si currit, mouetur: & quod quod currit, mouetur: partes tamen istius consequentiae non sunt necessariae, quia nec est necessarium, quod quis currat: nec est necessarium, quod mouetur. Sic haec est consequentia necessaria, quod si est papa, tenetur habere curam de grege suo: partes

partes tamen istius consequentiae non sunt necessariae, quia potest cedere papatu, cui cedendo, non tenebitur curia illam habere, ad quam obligabatur, dum erat papa, & antequam cederet. Sed dices, ipse commisit votum, propter quod oportet, quod sit quid perpetuum. Dicemus ergo, quod in voto, & in iuramento, & in ceteris talibus, conditio bona & debita, etiam non apostola, intelligitur, quia votum non est aliud, nisi quædam spontanea promissio facta de his, quæ sunt dei,

Difinition. 38. ut ait Magister. 4. sententiarum. Si ergo papa commisit votum, vel fecit promissionem, quod curia haberet vniuersalem sui gregis, subintelligendum est quâdiu erit papa, vel quâdiu huius officium retinebit. Sicut & illi, qui sunt Rectores civitatis, iurant tenere statuta illarum civitatum, & seruare in bono statu: sed omnia haec intelligenda sunt, quâdiu durat eorum officium. Quod si tamen expresse emitteret votum, quod quâdiu uiueret, & quocum casu contingente, ipse habebit curam vniuersalis ecclesie, & retinebit sibi officium, & nullo modo renuntiabit potestati papali, esset votum illicitum: quia si accideret sibi grauis infirmitas, ita ut alienaretur a mente, ut non posset dei ecclesiam debite gubernare, vel aliqua alia huiusmodi, constat, quod bene faceret, si renuntiaret, & contra bonum commune ageret, si papale officium retineret. Si quis enim promittit virginitatem, vel promittit obedientiam, quia haec, eo modo quo seruanda sunt, non possunt militare contra bonum publicum, ideo talia vota possunt esse perpetua: sed emitens votum, quod habebit curam de vniuersali bono, & de tam vniuersali bono, sicut est tota vniuersalis ecclesia, si videat se insufficientem, & manifeste cernat bonum publicum sub ipso language, malefaceret, si tale votum seruaret, & illicitum fuisset tale votum emittere, per quod expeneretur periculo commune bonum. Ideo Cau. 22.

Ex cœlio To q. 4. c. Si publicis, dicitur, quod Tollerabilius. **let. 3. cap. 2.** est scutæ promissionis vota reiucere, quam per inutilium promissorum custodiam, exhortendam criminum adimplere mensuram. Quid autem magis horrendum, quam periculo expondere, & male gubernare totam vniuersalem ecclesiam? Eadem etiam causa & quæstione scribitur quod ait Isidorus. In male promissis rescinde fidem, in turpi voto muta decretum. Et quia quod sit sapienti consilio, dicendum est, quod debito modo sit factum, si papa vovet se

talera curam habere, intelligendum est, quâdiu tale officium retinebit: vel aliter non esset rectum
votum: & idem
esset iudicium de huiusmodi voto, sicut de aliis votis non debitis factis.

A Cap. XIII. Vbi soluitur ratio octava arguens, quod nullus potest seipsum absoluere, ideo papa non potest seipsum renuntiare.

Olamus autem in hoc capitulo soluere rationem octavam, quæ etiam erat fundata super obligatione papali, vbi dicitur, quod non videtur quod alius possit seipsum absolvere: & ex hoc volunt cōcludere, quod papa renunciare non potest. Sed queremus a sic argutib; de qua absolutione loquuntur: quia si loquuntur de absolutione facta ex eo quod quis resibus mancipatur diuinis, quod sit, cum quis suscipit characterem aut perfectionem characteris: sed tunc esset haec ratio eadem cum ratione sexta. Si autem hoc intelligatur de absolutione, prout quis se obligauit per votum, esset eadem cum ratione septima: & ut non oporteat nos per omnina discurrere, dicemus quod non poterimus huic rationi dare proprium fundamentum, nisi intelligatur de absolutione, prout quis ligatus est per peccatum, siue per culpam. Arguatur ergo sic. Si papa potest seipsum deponere, & potest seipsum absoluere a papatu, videretur, quod potest se ipsum absoluere a culpa, & posset sibi ipsi consolari. Sicut ergo in foro penitentiali alius est qui absolutus, & alius est qui absolutur, ita quod idem non agit in seipsum: ita vide quod in omni foro, & in omni absolutione, alius sit absoluens, & alius qui absoluatur, ut idem seipsum non potest absoluere. Ad hanc autem objectionem possumus tripliciter respondere: primo quidem, si consideramus quid est culpa, & quid est peccatum; quia culpa & peccatum non sunt effectus, sed defectus. Secundo possumus præfata ratione dissoluere, si consideramus quomodo sit absolutionis a culpa, quia sit per sacramentum penitentiarum. Tertio, hoc idem possumus, si aduertimus, quare tenetur, & quare obligamur ad illud sacramentum. Propter primū sciendū, quod est Augustinum lib. 1. de Ciuitate dei, Peccatum non habet causam efficientem, sed deficientem. Et quia sicut loquimur de causa, ita loqui debemus de eo quod habet esse per illam causam: sicut peccatum non habet causam efficientem, sed deficientem, sicut ipsum peccatum nec est effectus, sed defectus. Absoluti ergo a culpa vel a peccato, non est absoluti ab effectu, sed defectu: propter quod sic absoluti, non est deficere, sed proficere: ille, n. qui absolutus a defectu, collitur ab eo quod non sit deficiens, & tribuitur ei quod sit proficiens: sic ergo absoluti non est descendere, sed ascendere. Sed ille, qui se deponit a papatu, facit seipsum inferiorem: quia cathedra Prælatoris

D ii

rum tenet supremum locum in ecclesia Dei; & inter prelatos Romanus Pontifex. Loquendo ergo de altitudine status, multum descendit qui papatum renuntiat. Cum ergo in absolutione a culpa quis ascendas, in hac absolutione quod descendat, quis esset tantæ ruditatis, qd diceret. Si quis non potest per seipsum ascendere, quod non possit per seipsum descendere. Non ergo valet, si quis non potest seipsum absoluere a culpa, qd non possit seipsum deponere a papatu. Quod si sic argentes volunt inniti huic fundamento, quod nullus potest seipsum absoluere, quia nullus potest in seipsum agere, eo qd agens & actum mouens & motum sunt distincta loco & subiecto (loquendo de accidente & passione, que in istis corporalibus reperiuntur, prout unum corpus agit in aliud vel mouet aliud) plana esset huiusmodi solutio, & modici est ponderis quod dicitur. Reditur quidem, qd non sit ista absolutione per modum actionis, sed per modum cessionis; & quia quilibet potest cedere iuri suo, ppter ea si papa solum cedat iuri suo, & renuntiet iuri suo, se deponit a papatu. licet hoc non sit in aliis praetatis, qui sunt suis superioribus obligati, & ab eis confirmati. Ideo papa potest renuntiare, & potest se deponere, vt haec omnia sunt superius diffusus pertractata. Secundo, possumus hanc obiectionem soluere, si consideramus sacramentum penitentiae, per quod fit absolutione a culpa: omnia n. quae sunt per sacramenta ecclesiae, oportet, quod sint eo modo, quo requirunt sacramenta: nam potestatem ecclesiastica circa sacramenta Christus sibi reseruauit, & nulli hoc concessit. Vnde & Magister quarto sententiarum, loquens de potestate baptistæ sive de potestate sacramentorum, ait, Aliquam potestatem sibi Christus reseruauit. Quod Magister exponit de potestate ecclesiastica, quæ dicunt consistere in tribus. Primo, quia merito passionis Christi habuerunt efficaciam sacramenta: ideo dicit Glos. ad Rom. s. Quod ex latere Xpi pro fluxerunt sacramenta ecclesie. Secunda potestas ecclesiastica est, quod Christus potest dare effectum sacramenti sine sacramento. Tertia quidem erat, quia in nomine Christi conferabant sacramentum, ideo dicebat Apostolus, Nunquid Paulus crucifixus est pro nobis, aut in nomine Pauli baptizati estis? Paulus. n. non erat crucifixus prius, quia a passione Pauli non habebant efficaciam sacramenta: nec in nomine Pauli baptizati erant, quia in nomine Pauli non conferebant sacramenta: & baptizati non debebant dicere sacramentum huiusmodi esse Pauli nec Cepheus ne Petri: quia nec Paulus, nec Petrus fuerunt institutores sacramentorum, quod possint sine sacramento dare effectum sacramenti. Cum ergo absolutione a culpa respiciebat sacramentum penitentiae, & hoc Christus sibi reseruauit, qd nullus possit sine sacramento dare effectum penitentiae, quicunque vult absolvi a culpa, oportet

A quod hoc fiat per sacramentum penitentiae, & oportet quod sic absolutus subdat se alii vel in re vel in voto, prout requiretur huiusmodi sacramentum. Sed cessio Papæ non respicit nisi solam iurisdictionem, cui renuntiando dicitur renuntiare Papatu. Non ergo est simile de his, quæ respiciunt sacramenta ecclesiae: & de his, quæ non respiciunt huiusmodi sacramenta: sed soli respiciunt Ius aliquod acquisitum, cui potest quod cedere, quando placet; sed videat, ut supra diximus, quo animo cedat, quia potest cedendo mereri, & potest cedendo peccare. Tertio, possumus praefata ratione respondere, si consideramus quantum tenemur, & quantum obligamur, ut confitemur alii. Nam ad hoc obligamur ex mandato Domini, qui Lucæ cap. 17. dixit leprosis, per quos intelliguntur peccatores, quod ostenderent se sacerdotibus. Et Iacobi. s. dñ. Confitemini ergo alterum pecata vestra. Si ergo volumus facere simile de absolutione a culpa, & de absolutione a papatu, dicemus quod homo seipsum quodammodo absolvit a culpa, quia in sola contritione dimittuntur peccata, & contritus nihil est aliud qd dolor de peccato. Ergo per idem aliter & aliter factum homo peccat, & absolvitur a peccato: nam si assentiat prava delectationi, & delectetur in rebus peccatis, incurrit peccatum; si assentiat dolori, & doleat de commissis, absolvitur a peccato. Verumtamen istud dolere, & istud conteri non est a nobis, sed a Deo: quia omnia opera nostra operatus est Dñs, ipse n. est qui operatur in nobis velle & perficere pro bona voluntate. Sic etiam & in proposito, si iste, qui non est sufficiens ad gubernandum ecclesiam, renuntiet omnino, aut turnare debemus, qd instinctu diuino hoc sit, & quod diuino opere hoc perficiatur. Ergo si volimus accipere simile de absolutione a culpa, & a Papatu, dicemus, qd ro est pro nobis, non contra nos: n. eo quo adiutores dei sumus, per idem contrarium modo factum, vt assentiendo electioni & assentiendo dolori, incurrimus peccato, & absolvimus a peccato, & per idem contrarium modo factum possimus habere gratiam, & perdere gratiam: sic & in Papatu, per idem contrario modo factum, vt quod iste assentiat electioni, & assentiat renuntiationi, & renuntiet, erit papa, & designet esse papa. Sed dices, quare ergo tenemur alteri consisteri, vt per alterum absolutionem habeamus? Dicemus, quod hoc est ex mandato Dñi: absolutionem tñ possimus consequi et ante quod confitemur, iuxta illud Psal. Dxi, Confitebor aduersum me iniustitiam meam Domino, & tu remisisti iniquitatem peccati mei. Et quod Dominus mandauit leprosis, ut ostenderent se sacerdotibus, dum irent, mundari sunt. Mandauit ergo dominus, quod ostenderemus nos sacerdotibus, & quod consequemur absolutionem per alium: & quia hoc mandauit, tenemur hoc facere. Si autem hoc non mandasset, in sola contritione dimitterentur peccata: & ex eodem contrario

Bsa. cap. 26. b
Pbliipp. cap.
2. b.

Psal. 31. 8
Luc. cap. 5.

Difinit. 5.

Super illud,
qui est forma
futuri.

1. cor. cap. 1. c

trario modo facto essemus obligati deo ratiōe peccati commissi, & essemus absoluti ratione cōtrictionis & doloris suscepiti. Sed cum deus non quam mandauerit, q̄ papa non renuntiaret, & sic se habentibus conditionibus, non potuerit hoc mandare, quia fuisse iniquum mandatū: ideo licet absolutio p̄nitentiae debeat fieri per alium ratione mandati diuini, absolutio tamen a papatu, eo quod non interuenerit mandatum dominicum, non oportet q̄ fiat per alium, sed per assensum, & descensum: vel per assensum & renuntiationem fieri papa, & desinet esse.

Cap. XV. In quo soluitur ratio nona arguens, q̄ quia nullus potest absolui ab obligatione, quam B Deo fecit, nisi per suum superiorem, ideo papa non potest scipsum deponere.

Ecreuimus autem in hoc cap. soluere rationem nostram, quae etiam fundatur super obligatione papali. Dicit autem præfata ratio, q̄ papalis obligatio nō videtur posse tolli, nisi p̄ maiorem potestatem q̄ sit potestas papalis: sed nulla potestas creata maior est q̄ papalis, ergo qui semel est papa, semper erit papa, nisi a deo tollatur sibi papalis potestas. Dici ergo potest, quod si sic arguentes volunt loqui de eo qd̄ tollit ab aliquo violenter, vel loqui volunt de amotione prout quis iudicatur & amouetur a suo maiori, prout videntur sonare verba rationis præfatæ: cum papa non habeat maiorem nisi deum, fm̄ hunc modum a solo deo poterit iudicari. Nā electio papalis licet fiat a Cardinalibus, electione tamē seu amotio est tantū diuino iudicio reservata, fm̄ quod habetur dist. 7, 9, cap. Si transitus.

5. Sicut supra.

Anacletus epi
stol. 2. ad epis
Italiae.

Ecce bis.

Gregorius lib.
9. epist. 41. Summus Pontifex, Aliter id facere nō valemus. Dicit ergo Papa, qd̄ nec pro infirmitate, nec p̄ senectute potest ep̄m deponere, nisi ipse peties

A rit depositionē, cum tamē per infirmitatem potest quis demens fieri, & per nimiam senectutē potest quis omnino esse ineptus ad pastorale officium exercendum: sed dicit Papa se hoc non posse, quia forte non poterat fm̄ scripta iura, poterat tamē de plenitudine potestatis, quę est supra iura, & per quā conduntur iura. Si ergo in inferioribus Prælati non est hoc sic indifferenter agendum, vt inuite remoueantur, dices, quod in summo Pontifice, qui nullum habet superiorem, nullo modo est hoc faciendū, & nullo modo potest nisi a solo deo inuite remoueri. Verū quia ratio plus concludit, quia loquitur de amotione & absolutione obligationis: quia non videt q̄ cum quis est obligatus, & maxime si est obligatus deo, quod possit absolui ab hm̄i obligatione, nisi a suo superiori, vel a deo qui est super oēs. Ideo dici potest de qua obligatione hic loquitur: & si loquitur de obligatione facta per mancipationē, sicut quis obligatus & inservit redactus, & mancipatus diuinis rebus: pater, q̄ de hac obligatione loquebatur tō sexta. Si autē de obligatione per votum, loquebāt de tali obligatione ratio septima: & vt nō oporteat nos per omnia discurrere, pater, q̄ si voluimus huic rationi date propriū fundamentū, dicemus, quod hæc ratio fundat se super obligatione facta per iuramentū, ut dicamus, quod differentia est inter iuramentum, & votum: quia votum est spontanea p̄missio facta Deo de his,

C quae sunt Dei: sed iurare est Deum in testem in iuramentum, uocare. Tunc ergo concurrit vtr̄q, quādo q̄ promittit aliiquid se facturū, & p̄missionē illā iuramento confirmat, & inuocat deum testem, quod ipse obseruabit p̄missionem illā. Sic forte volunt dicere aduersarii nostri, quod cū quis assentit Papatui votum emittit, & p̄missionē facit, quod curam habebit v̄lis gregis sibi cōmissi & quod de his reddet Deo in die iudicii rationem: & ad hoc votum, vel ad hanc p̄missionem seruandam inuocat Deum testem, vel cum iuramento confirmat. Ideo arguunt, Cum ista sit tanta obligatio, quomodo potest nisi per superiorem tolli: & cum papa non habeat superiorem nisi deum, a solo deo poterit ab hac obligatione absolui, cui voto & iuramento est obligatus. Sed hanc rationem nonam de obligatione per iuramentum soluemus, sicut soluimus rationem septimam de obligatione per votum.

D Nam non solum in voto, sed et in iuramento cōditio bona & debita nō apposita intelligitur: p̄ qd̄ si Papavouet hēre curā de vniuersali grege, & illud iuramento firmat, oportet, q̄ hoc intelligatur q̄diu tale officiū retinebit: q̄ si vellit sic se obligare, & velle, hoc per iurū firmare, & hm̄i votū & iuramentū vellemus intelligere simili, obligaret se ad impossibile, quia ēt viuens potest demens fieri, q̄ non possit curā hēre de grege: vel obligaret se ad aliqd iniquū, & iniustū, q̄ si assumptus in Papam processu tuis cognosceret

insufficientiam suam, iniquus & iniustus esset, si vellet homini officium retinere; cum manifeste cognosceret, quod non posset præfatum officium debite exercere. Esset ergo iuramentum illud illicitum, & per consequens non esset obseruandum.

Cap. ij. c.

Nam libro Iudicium legitur, quod Iephate occidit filiam suam per iuramentum, quod emisit: votum enim voverat Domino, dices. Si tradidero filios Ammon in manus meas: quicunque prius fuerit egressus de foribus domus meæ, mihiq; occurrerit reuertenti cum pace a filiis Ammon, eum holocaustum offeram domino. De quo iuramento ait Magister in historiis, quod Iephate fuit in vovendo stultus, & in soluendo impius. Et das vid (ut habet. i. Reg. 25.) iurauit, quod de omnibus, quæ pertinebant ad Nabal, non relinqueret usq; mane mīngentem ad parietem. Impie autem iurauit: & pie fecit, quod iuramentum non soluens, effusione sanguinis non impleuit. Debetemus igitur iuramento dare bonos comites, quia debemus ei dare omnes illas conditiones, sine quibus p̄t̄t̄ impie & iniuste iuramenta seruari.

Et quia impie & iniuste seruaretur iuramentum, si quocunque casu interueniente, & quacunque conscientia urgente, vellet quis dum viueret habere curam vniuersalis Ecclesie, oportet, si qua vota, vel iuramenta facit Papa de habendo curam vniuersalis gregis, quod huiusmodi iuramenta & vota habeant comitem, & intelligenda sint cum hac conditione, quod ipse haec faciet, cum habebit rationem curam, & quandiu papale officium retinebit.

Cap. XVI. In quo soluitur ratio decima arguens, quod quia dignitas ecclesiastica post confirmationem legitimam non potest tolli, nisi per suum superiorum, ideo papa renuntiare non potest.

Vix ordinem superius prætaxatum volumus in hoc. i. 6. cap. soluere decimam rationem, quæ est fundata est super obligatione papali. Sed, ut patet, hec ratio decima satis suum specificat fundamentum de qua obligatione loquatur: loquitur. n. non de obligatione ordinis assumpti, per quem quis dedicat diuinis rebus & diuinis obsequiis, sed de obligatione suscep̄t̄ iurisdictionis, per quam quis obligatur ad habendam curam de animabus sibi commissis. Ait. n. præfata ratio, quod nulla dignitas ecclesiastica post legitimam confirmationem potest tolli, nisi per eius superiorum: & quia papa non habet superiorum nisi deū, ideo ab hac obligatione a solo deo absolui poterit. Verum quia in. i. 2. cap. diximus, quod volebamus reddere rationem & causam, Quare tolli p̄t̄ quæ sunt iurisdictionis, & non quæ sunt ordinis, ideo hoc capitulum diuidemus in duas partes: in prima enim parte lucide declarabitur quod dictum est, in secunda vero dissoluemus præfatam decimam

A rationem: nam ex declaratione prefata haec ratio decima, quæ fundat se supra iurisdictione suscepta, & plures alia rationes clarissim dissoluntur. Aduertendum ergo, quod, ut supra tetigimus, aliquando quicquid non est expressum, vel expresse concessum, est potentie superiori reseruatum; aliquando vero quicquid non est prohibitum est concessum. Dicebamus quidē, quod, quando id de quo agitur est supra naturam negotii, supra conditionē rei, & supra actionem agentis, in talibus solum illa fieri possunt, quæ sunt concessa, vel quæ sunt per superiorum potentiam ordinata. In talibus quidem non valet, si possunt agere, quod contrario modo se habentia possint destruere: quia sicut non p̄t̄ ex sua natura agere, sed p̄t̄, quia tolleratum est eis ex superiori potentia, ita in contrario modo se habentia non poterant per se ipsa destruere, nisi hoc eis expresse per superiorum potentiam concessatur. Ideo ponebatur exemplū de Metropolitano, quod non valebat, si poterat electionē epis copi confirmare, quod posset eius cessionem recipere: quia statuere qualiter debeat fieri electio Prelatorum, qualiter confirmatio, qualiter cessio, & alia huiusmodi ordinare, quæ respiciunt vniuersalem Ecclesiam, quæ tota ecclesia regenda est per prælatos, ad solum illum haec omnia pertinent, qui præfet vniuersali Ecclesie, cuiusmodi est Rom. Pontifex. Propter quod, ut dicebatur, in omnibus talibus, quæcunque non sunt expressae concessa, sunt prohibita, vel sunt superiori potentie reseruata. Et quia concessit Rom. Pont. quod Metropolitanus posset electum ep̄m confirmare, non autem concessit, quod posset eius cessionem suscipere, ideo illud potest de non aliud. Ex his autem habemus viam ad assignādam rationem & causam, Quare quæ sunt iurisdictiones. Iurisdictionis causis p̄t̄ tolli, non autem quæ sunt ordinis. Nam potest tolli, quod unus homo sit sub alio, & quod populus & multitudo aliqua sit sub aliquo capite, hoc est quasi naturale: istud non excedit naturam negotii, nec est supra conditionem rerum, nec supra actionem agentium. Ideo in talibus eo modo quo habent fieri, eo modo possunt dissolui, conditionibus contrarie se habentibus: nec oportet, quod tot concurrant ad destruendum, quod ad construendum. Attamen quādo in talibus omnia, quæ concurrunt ad construendum, concurrunt etiam ad destruendum, nullus dubitare debet, illud esse destructum. Sed dices, Ad hoc quod aliquis sit episcopus alicuius Ecclesie, concurrunt tria. s. assensus diligentium, assensus electi, & confirmationē Metropolitani: dato tamē quod omnia ista, quæ concurrunt ad construendum, contrario modo se habentia concurrent ad destruendum, non p̄pter hoc fieret, quod iste non esset Episcopus. Cui obiectio respondebis, quod ad hoc quod aliquis sit ep̄s alicuius Ecclesie, concurrunt quatuor, videlicet, præfata tria, & quarto concurrat ibi, ordinatio Papæ, quod

quod ordinet Metropolitano quod electum ephm possit confirmare. Si ergo ad cessionem concurreret etiam istud quartum, q.f. ordinasset Papa & Metropolitanus posset recipere episcopationem, posset in manibus Metropolitanani ephs cedere. Reuertamur ergo ad propositum & dicamus, quod non est supra naturam negotium, nec supra conditionem rerum, quod homines hominibus preferuntur: immo est naturale, quod qui sunt potentiores in intellectu, & magis vigent industria, illi prestant. Et ideo videmus, quod homines naturaliter praesunt bestiis, viri feminis, senes pueris. Quod totum ideo est, quia hi magis vigent industria naturali; eo .n. ipso & deus maiorem industriam dedit hominibus quam bestiis, & consimiliter loquendo maiorē industriam dedit viris quam feminis, & adultis quam pueris, ut dicuntur preesse, & hi subesse. Quod autem mulieres & pueri non ita vigeant industria sicut viri, patet,

Cap. 8.1. 1. Politorum scribitur, quod mulier habet consiliū inualidum, puer aut imperfectum: inter adultos etiam aliquibus dedit Deus maiorem industriam, quam aliis. Ex hoc ergo voluit, & non solum homines bestiis, viri feminis, adulti pueris praesent, sed et voluit quod & ipsi adulti aliquem super se praeficerent, quia ut dicit in

Cap. 1.4 Proverbiis, Intelligens, gubernacula possidet. Vult. n. sapiens Salomon, quod intelligens tiam hunc sit aptus ad alios gubernandum. Sed quae uis sic requirit natura negotii, quod sciētes melius pericula praevidere, aliis praeficiant, ut sub eorum gubernaculo multitudo saluetur, oportet tamen quod hoc compleat per consensum hominum. Et sicut per consensum homium perficitur & compleat, ut quis aliis praeficiat, sic per consensum hominum contrario modo factū fieri potest, & Præfectus cedat, vel quod etiam deponatur. Hæc ergo, quia non sunt supra exigentiam rerum, nec supra naturam negotii, fieri & tolli possunt. Hoc itaque modo se habet in his, quae sunt iurisdictionis, ut non oporteat ipsa perpetua esse. Sed in

Et que sunt ordinis, car non possint tolli. his, quae sunt ordinis, & in omnibus, in quibus imprimuntur characteres vel perfectio characteris, non oportet, si possunt fieri, quod possint tolli, quia hæc valde excedunt conditiones rerum, naturam negotiorum, & actiones causarum: sunt enim predicta per hæc corporalia & per verba sensibilia. Vnde hæc aquæ quod animam munderet, & quod in ea characterem imprimat baptis malum? Vnde hæc chrismati & verbis, quae dicuntur in confirmatione, quod imprimant characterem confirmationis in anima? Et vnde hæc his, quae sunt in ordinibus, & possint characteres imprimere in animabus suscipientibus ordinis? Et vnde hæc his, quae sunt in consecratione Episcopi, quod possint imprimere perfectio nem characteris? Patere. n. debet cuilibet intuenti, & quæcunque sunt ordinis, & quæcunque respi ciunt characterem, & perfectionem characteris (cum talia sunt per res naturales & per verba sen

A sibilita) quod talia sunt supra actionem talium causarum, & supra naturam talium rerum: ideo in talibus quicquid non est collatum est superiori potentiae reseruat, & quicquid non est expresse concessum est prohibitum: contulit. n. deus huic rei corporali ut elemento aquæ, quod si accedit verbum ad illud tale elementum, quod fiat sacramentum, & quod sit ibi verus baptismus, & vere imprimatur in aia character baptismalis. Contulit ergo deus aliis rebus sensibilibus, quod possint hæc facere, sed non videmus quod contulit aliquibus rebus sensibilibus, quod possint hæc characterem tollere. Ideo dicit Augustinus Super Ioann. Tract. 8o. Accedit verbum ad elementum, & sit sacramentum. Et subditur deinde, Vnde est hæc tanta virtus aquæ, ut corpus tangat, cor abluit. Non. n. potest hoc habere aqua ex sui natura, sed hoc habet ex verbis, ex quibus est forma baptismi, et ex virtute sibi diuinitus collata. Nam dicimus, quod ideo Christus baptizari voluit, ut tactu suæ mundissime carnis vim generatiuā cōferret aquis. Propter quod Augustinus de baptismo Christi in quodā sermone de Epiphania, De tempore, dicit, Saluator noster baptizari voluit, non ut sibi munditiam acquireret, sed ut nobis fluente mundaret. Et subdit, Ex quo ille in aquis mergitur, ex eo omnia peccata abluit aqua. Quod ergo aqua abluit peccata, & quod possit facere effectus istos spirituales, ut quod possit characterem imprimere in anima; non habet ex natura sua, sed ex virtute sibi a Christo collata. Et quod dictum est de charactere baptismali, etiam intellegendum est de charactere & perfectione characteris quantu ad ea quae sunt ordinis, quia verba sensibilia, & alia quae sunt in his, quae sunt ordinis, non possunt ex sui natura imprimere characterem nec perfectionem characteris. Et quod hoc excedit naturam illarum rerum, ideo quicquid non est eis collatum, est potentiae superiori reseruat: & quicquid non est ibi concessum, est prohibitum. Et quia, ut tetigimus, rebus corporalibus collatum est, ut possint imprimere ea, quae sunt ordinis: non aut est eis collatum quod possint ea tollere: ideo ea quae sunt ordinis possunt dari, & possunt incipere esse: sed non possunt desinere esse. Sed ea quae sunt iurisdictionis non sunt supra exigentiam rerum, nec supra actiones causarum, nec supra actiones hominum: possunt autem esse supra actionem istius hominis, vel illius hominis: utputa confirmare ipsum electum, vel suscipere cessionem electi confirmationi, est supra electionem huius hominis, utputa supra actionem Metropolitanus, quia nihil potest in talibus, nisi quatenus est sibi concessum a Roma Pont. Propter quod si utrumque est sibi concessum, utrumque potest: si neutrum, neutrum potest: si unum & non aliud, unum & non aliud potest. Hæc itaque, quae sunt iurisdictionis, ut diximus, possunt esse supra conditionem huius hominis.

nis, vel illius: sed non sunt supra conditionem humanam simpliciter. Et ideo quando ex parte hominum omnia, quae concurrunt ad construendum, contrario modo facta concurrunt ad destruendum, quod erit constructum erit destruendum, & qui erat Praefectus, non ulterius erit Praefectus, ut patuit in exemplo, quod possumus. Ut si ad hoc, quod aliquis sit Episcopus alicuius ecclesie, & habeat iurisdictionem super ecclesiam illam, concurrunt quatuor, assensus eligentium, assensus electi, confirmatio Metropolitani, ordinatio Papae ordinantis quod Metropolitanus possit electum Episcopum confirmare, non oportet, si defensat talem iurisdictionem habere quod concurrant omnia praefata quatuor. Sed si omnia praefata quatuor concurrerint, videlicet, quod concurrerent ibi praefata tria, & concurseret ibi quartum, videlicet, ordinatio Papae ordinantis quod episcopus confirmatus possit in manibus Metropolitani cedere, patet, quod si capitulum vellit, quod cederet, & episcopus assentiret, & Metropolitanus cessionem acceptaret, & ordinatio Papae hoc diceret, quod hoc fieri potest. Quis tantum esset ruditatis, quod dubitare possit, quod cetero non teneret? Semper ergo stat regula, ut in his, quae non sunt supra naturam negotii, supra actiones causarum, cuiusmodi sunt quaeque sunt iurisdictionis (quia sunt secundum exiguum operum humanorum) omnia, quae requiruntur ad construendum, contrario modo facta concurrant ad destruendum. Oportet igitur talem iurisdictionem esse desinere, & cessare.

secunda pars huius Cap. in qua soluitur decima ratio.

Inquam in prima parte huius cap. praemissimus quedam praesentia ambula, & aedicimus, quomodo quae sunt iurisdictionis possint tolli, non autem quae sunt ordinis: volumus in hac secunda parte istius cap. soluere praefatam rationem decimam, quae, ut dicebat, innititur obligationi papali non quantum ad ea quae sunt ordinis, sed quantum ad ea quae sunt iurisdictionis. Dicitur n. prae dicta ratio, quod post legitimam confirmationem nulla ecclesiastica dignitas tolli potest, nisi per eius superiorem. Constat autem, quod confirmatio non dat Praelato quae sunt ordinis, sed solum quae sunt iurisdictionis. Hec n. duo, videlicet, quae sunt ordinis, & quae sunt iurisdictionis sic ab inuicem sunt distincta, ut unum sine altero esse possit. Potest n. quis habere quae sunt ordinis episcopalis, nihil habendo de his quae sunt iurisdictionis. Ideo dicitur in illa decretali Inter corporalia, quod potest quis esse episcopali dignitate praeditus, nullius tamen ecclesiæ erit episcopus. Et in eadem Decreto dicitur, quod post electionem & confirmationem

A canonicam inter personas eligentium & electi coniugium est spirituale contractum, cui praefatio episcopalis dignitas nihil addit. Quod versus est quantum ad ea quae sunt ordinis. Electus ergo & confirmatus habet quae sunt iurisdictionis, sed non habet quae sunt ordinis. Cerdens vero Pontificali oneri, & non honori, habet omnia quae sunt ordinis, sed secundum quod huiusmodi nihil habet de his quae sunt iurisdictionis. Quia ergo, ut dictum est, confirmatio dat quae sunt iurisdictionis, character autem & pfectio characteris dant quae sunt ordinis, ideo hec ratio decima, quae loquitur de obligatione post legitimam confirmationem, ut clare patet, non legitur de obligatione prout est mancipatus & dedicatus rebus diuinis quantum ad ea quae sunt ordinis, sed prout quis est obligatus ad habendam curam de grege quantum ad ea quae sunt iurisdictionis. Dicemus ergo, quod hec obiectio decima satis solui potest per preambula antedicta in prima parte huius cap. in qua ostensum est, quae sunt ordinis semper manent, quae autem sunt iurisdictionis tolli possunt. Obligatio ergo quam tunc ad ea quae sunt iurisdictionis sicut humano opere cepit esse, sic & humano opere tolli potest, cum non sit supra exiguum terum, nec supra naturam negotii, nec supra conditiones causarum, quod homines hominibus praeficiantur. Est n. Praelatus quedam lex, & quedam regula Subditorum: non est n. differentia inter Princeps & legem, nisi quod lex est inanimatus Princeps, Princeps est animata lex. Sicut ergo quadiu possumus facere lineam tortuosam, tardi quidem regula: sic quadiu possumus bene & male facere, tardi indigemus Legibus & Principiis. Et quia, quadiu durat mundus, possumus bene & male facere, ideo propter directionem & exercitationem electorum, quadiu durabit mundus. Homines præterunt hominibus, Angelis & Demones demonibus. Sed Angelis, & Homines præterunt hominibus ut electi dirigantur: Demones vero præterunt demonibus ut electi exercitentur. Ordinantur n. se Demones ut inter se inuicem magis valeant electos impugnare: per quam impugnationem electi non deprimuntur, sed exercitantur; & sic exercitati merentur. Itaque illuditur in hoc Diabolus, quia quod procurat ad malum electorum, est ad bonum, & ad meritum eorum, iuxta illud Psalmi, Draco ille quem tu formasti ad illudendum ei.

Quod Augustinus super Gen. ad literam expponens, ait, Illuditur Diabolus, cum de ipsius malitia dei ecclesiæ consulitur: prouenit n. ad bonum electorum, quod diabolus machinatur ad malum. Praetatio itaque, quae est in demonibus, est propter electorum exercitationem: sed Praetatio, quae est in angelis & in hominibus, est propter electorum directionem: quauis, quia aliqui homines prelati & precipientes sint mali, quod deberet esse ad honorum directionem, est interdum Malum bonum. ad

ad eorum exercitationem. Sunt n. mali homines membra diaboli: & principatus malorum hominum est quasi principatus Dæmonum: & quæ ad hanc partem sic illuduntur mali homines, sicut illuduntur dæmones, quia quæ faciunt ad malum electorū, Deus conuertit illa ad exercitationem, & ad meritum eorū. Non est ergo supra naturam negotii, & supra exigentiam rerū, quodquādū durat mundus, præferantur, & principentur non solum homines hominibus, sed & angeli angelis, & dæmones dæmonibus.

In illud, Et ppter Angelos. Ideo Glo.super. i. ad Corinth.cap. ii. ait, Dum durat mundus, angeli angelis, dæmones dæmonibus, & homines hominibus præsunt. Sufficiēter ergo pot solui hæc decima ratio per iam dicta: quia per præambula posita in prima parte huius cap. & per ea quæ dicta sunt in hac secunda parte istius cap. patet, quæ sunt iurisdictionis (quia non sunt supra exigentiam rerum, sed humano opere) scdm exigentiam rerum, & fin naturam negotii fiunt & conferuntur. Cum ergo in talibus per eadem contrario modo facta res construitur & destruatur, sicut per consensum elegantium, & assensum electi, quis perfectus est in Papam; sic per eadem contrario modo se habentia desinet esse papa. Verūtamen, quia intellectus hominis non quiescit, sed semper vult scire Quare, & vult cognoscere causam negotii, volumus clariori modo dissoluere præfata decimā rōnem. Et quia prefata ratio se fundat super electione legitime confirmata, ideo distinguemus duplē confirmationem visibilem, & inuisibilem: appellamus quidem confirmationem visibilem, quicq; sensibiliter cognosci potest: inuisibilem autē confirmationem vocamus, quæ sensibus comprehendi non valet. Erit ergo visibilis confirmation, quæ fit opere humano: inuisibilis vero, quæ fit diuino. Quantum ergo ad confirmationem visibilem Papa cōfirmat se ipsum: nam suus assensus est sua confirmation. In aliis ergo prælati, quia etiam inter homines habent superiores seip̄s, eorum confirmationem visibilis non est per seip̄s, sed per suos superiores. Sed papa, quia nullum habet superiorē quantum ad confirmationē visibilem, quæ fit humano opere, confirmatur per seipsum, ita q; suus assensus est sua cōfirmatio; nam statim, cū assentit suę electioni de se factę, habet oēm papalem iurisdictionem. Et quia iurisdiction confirmationi initiat, sicut papa ex suo libero assensu cōsequitur plenam iurisdictionē, sic ex suo libero assensu consequitur confirmationem, ut ipse se ipsum confirmet, & suus assensus sit sua confirmation. Vtraq; ergo electio tñm Papaz q; aliorū Prælatorum inferiorū habet suam confirmationem visibilem; sed fm hunc modū prælati inferiores confirmantur per superiorēs, Papa vero, quia superiorē non habet, confirmat per seipsum, & ipse seipsum cōfirmat. Sed sicut tam electio prælatorum inferiorum q; etiam Papaz

A habet suam cōfirmationem visibilem, sic utraq; electio habet suam confirmationem inuisibilem. Nam quantūcunq; prælati inferiores confirmantur per superiorē, nisi Deus assentiret illi cōfirmationi, sic confirmatus non deberet dici esse Prælatus, nec habere auctoritatem, cum non sit p̄t nec auctoritas, nisi a Deo, vt innuit Apostolus ad Romanos. Sic etiam, nisi Deus assenti Cap. 1 3.4 ret electioni papali, non deberet Papa dici papa, nec deberet dici, quod habet auctoritatē papalem. Supponere tñ debemus cum Augustino, quod quæ hic inferius fiūt, si fiant eo modo, quo fieri debent, a Deo fiunt: & Deus illis assentit vel agendo, vel permittendo. Nam tertio de Trinitate, ait, Nihil visibiliter & sensibili Cap. 4.

B ter hic inferius agitur, q; non de interiori, inuisibili, atq; intelligibili aula summi Imperatoris (Dei) aut iubeatur, aut permittat fm ineffabilem iustitiam præriorū atq; penarum. Et quia, ut sepius diximus, Deus sic administrat res, vt eas proprios cursus agere sinat, si inferiores Praelati rite elegantur, & non per seip̄s sed per eorū superiores rite confirmantur, Deus assentit illi cōfirmationi: & si fm q; superiores ordinant, rite cedant, Deus assentit eorum cessioni. Vtrung; enim in inferioribus prælati tam acceptio iurisdictionis (quod fit per debitam confirmationē) q; depositio iurisdictionis (quod fieri potest per ritam cessionem) fit assensu humano, id est assensu sensibili: & assensu diuino, id est assensu intelligibili, accipiendo assensum large non solū pro eo qd quis facit, sed etiam pro eo q; quis non impedit quod impedire possit. Deus. n. in omnibus talibus assentit, non quia fiunt diuino instinctu & diuina operatione, sed quia fiunt diuina p̄missione, cum ea non impediatur, que impedire possit. Quod ergo dictum est de inferioribus Prælati, vt clare patere potest, veritatē habet in summo Pontifice. Si ergo summus Pontifex rite elegatur, & ipse suę electioni assentiat, cū ipse superiorem non habeat quantū ad confirmationē visibilem, quæ fit opere humano, ipse proprio assensu & proprio opere se cōfirmat: quia suus assensus est sua cōfirmatio: & quia hoc requirit cursus rerum, quod Papa, q; inter homines nō habet superiorē, proprio assensu & proprio opere cōfirmet. Deus, qui administrat res iuxta earum cursum, tali negotio assentit: & sua operatione vel sua permissione assentiendo ei quod factum est, dicit cōfirmare illud. Sed si Papa se ipsum confirmat, nec habet aliquē superiorē quantum ad hęc visibilia, sicut suus assensus est sua confirmation, sic suus dissensus est sua renunciatio: sicut ergo rite & debite datur sibi iurisdictionē & confirmatur assentiendo, sic rite & debite desinit in eo esse iurisdictionē & deponit seip̄m renunciando. Sicut n. cursus rerum exigit, quod inferiores Prælati, qui habent superiorēs, confirmant eo modo, fm quod superiorēs, & specialiter fm quod Rom. Pontifex ordinavit: & si ges-

C gibili, accipiendo assensum large non solū pro eo qd quis facit, sed etiam pro eo q; quis non impedit quod impedire possit. Deus. n. in omnibus talibus assentit, non quia fiunt diuino instinctu & diuina operatione, sed quia fiunt diuina p̄missione, cum ea non impediatur, que impedire possit. Quod ergo dictum est de inferioribus Prælati, vt clare patere potest, veritatē habet in summo Pontifice. Si ergo summus Pontifex rite elegatur, & ipse suę electioni assentiat, cū ipse superiorem non habeat quantū ad confirmationē visibilem, quæ fit opere humano, ipse proprio assensu & proprio opere se cōfirmat: quia suus assensus est sua cōfirmatio: & quia hoc requirit cursus rerum, quod Papa, q; inter homines nō habet superiorē, proprio assensu & proprio opere cōfirmet. Deus, qui administrat res iuxta earum cursum, tali negotio assentit: & sua operatione vel sua permissione assentiendo ei quod factum est, dicit cōfirmare illud. Sed si Papa se ipsum confirmat, nec habet aliquē superiorē quantum ad hęc visibilia, sicut suus assensus est sua confirmation, sic suus dissensus est sua renunciatio: sicut ergo rite & debite datur sibi iurisdictionē & confirmatur assentiendo, sic rite & debite desinit in eo esse iurisdictionē & deponit seip̄m renunciando. Sicut n. cursus rerum exigit, quod inferiores Prælati, qui habent superiorēs, confirmant eo modo, fm quod superiorēs, & specialiter fm quod Rom. Pontifex ordinavit: & si ges-

dunt eo modo, quo Rom. Pontifex ordinat, rite cedunt & desinunt in eis esse iurisdictio. Sic cum serum cursus exigit, quod Rom. Pont. superiorum non habeat, sicut suo assensu seipsum confirmat & in eo incipit esse potestas papalis, sic sua renuntiatione seipsum deponit & in eo desinit esse praefata pars. Et quia, ut diximus, Deus administrat res secundum quod exigit cursus rerum, Papa, qui inter homines nullum superiorem habet, sicut suo assensu se confirmat, sic sua renuntiatione se deponit. Deus ergo, qui in sua generali administratione hunc cursum seruat, verius dicendus est assentire, tam assumptioni oneris, quam etiam depositioni: ita quod ad inferiores Praelatos, & ad Papam quantum ad confirmationem, & quantu[m] ad cessionem concurrat opus humatum & diuinum, & assensus humanus & diuinus, ut est per habita manifestum. Cum ergo arguiatur, quod nulla dignitas ecclesiastica post legitimam confirmationem tolli potest nisi per eius superiorum patet quod dignitates ecclesiasticae, que inter homines habent superiorum, per superiorum confirmantur: & si eo modo fiat cessio in eis, secundum quod superiores ordinant, & specialiter secundum quod ordinat Rom. Pont. valet & tenet huiusmodi cessio. Papa vero, quoniam superiorem non habet, sicut assentiendo potest seipsum confirmare, ita renuntiando potest seipsum cedere. Si vero dicatur, quod confirmatur a Deo, & requirit ibi diuinus assensus. Respōdebimus: & inferiores Praelati confirmantur a Deo, & requirit ibi diuinus assensus, quia quicunque Praelati inferiores confirmantur per superiores, nisi Deus illi confirmationi assentire effectiue vel promissive, non esset ille verē Praelatus, quia esset sua potestas & sua au-

Rem. 13. Autoritas non a Deo: cum tamen secundum apostolum, non sit potestas nisi a Deo: sed si Praelatus inferior assumatur vel cedat secundum quod requirit ordo & cursus rerum, dicimus Deum assentire tam assumptioni quam cessioni. Sic cum ordo & cursus rerum exigit, quod Papa, qui non habet superiorem hominem, non alio opere humano, sed per suum assensum confirmetur, & per suam renuntiationem cedat: Deus, qui secundum cursus rerum res administrat, acceptabit utrumque, vel assentiet utrumque tam assumptioni oneris quam etiam cessioni.

Cap. XVII. Vbi declaratur, Quomodo Christi sacerdotium non habuit initium neque finem, sed secundum ordinem Melchisedec Christus fuit sacerdos in eternum.

Voniam duas ultimae aduersariorum rationes vnde decima videlicet & duodecima fundant se super eternitate sacerdotii Christi, arguentes, Quod quia Christi sacerdotium est eternum, ideo Papa renunciare non potest. Cum rationes praefatae vadant extra me-

tem Apostoli, & cum non concludant, nec argumentant, ut in sequentibus capitulis apparebit, ideo nunc volumus declarare, Quomodo Christi sacerdotium, secundum quod fuit figuratum in Melchisedec, dicitur esse eternum. Ad cuius eidem scindendum, quod eternitatem vel perpetuitatem sacerdotii Christi multis modis & multis viis declarare possumus, quae omnia tangit Apostolus ad Hebreos scribens. In praesenti tamen capitulo hoc volumus declarare, Quoniam Christus fuit sacerdos in eternum secundum ordinem Melchisedec. Propter quod sciendum, quod Apostolus in epistola ad Hebreos, volens praeferre sacerdotium Christi sacerdotio Iesu Christi, dicit Christi sacerdotium esse eternum: quod probat per id quod habet in Psalmo, Iurauit dominus id est *psal. 109.* inconclusa veritate firmavit (et non premiterbit eum) id est non immutabit quod iurauit (tu) id est Christus (es sacerdos in eternum secundum ordinem Melchisedec.) Ipse nam Melchisedec, qui fuit sacerdos Dei altissimi ut dicitur in libro Genesim, secundum quod ait Apostolus ad Hebreos, erat sine patre, sine matre, sine genealogia, neque initium dierum neque finem vitae habens. Ideo, ut dicitur, assimilatus est filio dei, qui manet sacerdos in eternum. Dicit autem Melchisedec fuisse sine patre & sine matre, non quod non haberet patrem neque matrem, sed quia sacra Scriptura mentionem de hoc non facit. Hoc etiam tur modo non habuit initium dierum neque finem, quia scriptura sacra sic facit mentionem de Melchisedec, quod nullam mentionem facit de p[re]ter eius, nec de matre, nec de initio dierum eius, nec de fine, ut per ipsum (qui erat sacerdos dei altissimi, & non scribitur habuisse initium neque finem) figuraretur sacerdotium Christi, quod est quod perpetuum. Hanc autem perpetuitatem sine initio & sine fine possumus sibi attribuere sacerdotio Christi ex parte remedii, sive ex parte personarum, quibus fuit Christi sacerdotium in remedium. Nam nullus nec ante aduentum Christi, nec post eius aduentum potuit, nec poterit spiritualiter Hierosolymam consequi sine fide Mediatoris. Vnde Augustinus. *i. 8. de Civitate dei* ait, Nemini concessum est (supple pertinere ad spiritualem Hierosolymam) nisi cui diuinitus reuelatus est unus mediator Dei & hominum homo Christus Iesus. Et idem ibidem subdit, Una eademque fides antiquior & nostra. Quia sicut illi credebat Christum veterum, ita nos credimus: secundum venisse: sive nam in statu gentilitatis, sive in quoque statu, semper fuit salus per fidem Medicatoris. Non habebant primo ipsi Gentiles, quibus reuelatus est Medicus noster, nec habuerunt Iudei, quibus promissus est Messias, ita claram intelligentiam de nostro Mediatore, sicut nos habemus: cum non sit aliud nomen sub celo, sub quo oporteat nos salvos fieri, nisi Christus, ut dixit Petrus in Actibus. Et quicunque saluati sunt a principio mundi usque nunc, & quicunque saluabantur usque in finem, oportet quod in fide Medicatoris *Ag. 4. b.*

diatoris saluentur. Verè istud sacerdotium xp̄i
etōne huius remedii, videlicet, quia fides de hoc
sacerdote, id est, de Christo Mediatore semper
fuit in remedium, & semper erit, dī esse in æter-
num, & non habuisse initium neq; finem. Sed di-
ces ipse mundus habuit initium. & habebit finē,
Quomodo ergo sacerdotium Christi rōne re-
medii dicit non habere initium neq; finem? Dī
cemos ergo quod homines peccatores habue-
runt initium & hēbunt finem, quia incepit mun-
dus & finietur. Pro tanto tamen pōt dici tale re-
medium non habuisse initium neq; finem, quia
si ante fuissent homines peccatores, & ante in-
cepisset mundus q̄ inceperit, ante fuisset h̄mōi
remedium: & si adhuc ante fuissent peccatores
adhuc ante fuisset tale remedium. Propter qđ
videat tale remedium non habuisse initium for-
maliter, quia ab æterno fuit pr̄destinatum tale
remedium: sed habuit initium materialiter, p̄t
personæ illæ, quibus competit tale remedium;
non fuerunt ab æterno, sed inceperunt esse in
tempore. Et quod dictum est de initio, verū est
& de fine. Nam si finietur tale remedium, hoc
est, quia finietur Mundus & finietur status vitæ
pr̄sentis: sed si semper duraret Mundus, semp-
duraret tale remedium, vt ex hoc dicatur esse si-
ne initio & sine fine. Vel possumus dicere, q̄ ta-
le remedium est æternum, & quod nunq; hēbit
finem, quia personæ que saluantur per tale re-
medium, habebunt vitam æternam, & nunquā
finietur eorum vita, iuxta illud Psal. Beati, qui
habitant in domo tua Domine in sæcula sæcu-
lorum laudabunt te. Quia nunquā finiet beati-
tudo illorum. Quātum ergo ad hoc remediū,
Christi sacerdotium fuit sine initio, & est sine fi-
ne. Sine initio quidem, quia ex quo fuerunt ho-
mines peccatores, nunq; fuit opus, quod fides
Mediatoris non esset in remediū: sine fine vero,
quia quādiu peccatores durabunt, nunq; erit tē-
pus, quod sacerdotium christi, & oblatio christi
non sit nobis remedium. Aduertendū tamē, q̄
omnia ista sunt secundū ordinem Melchisedec
ppter quinq;. Tangit n. glosa quinq; in facer-
potio Melchisedec, quæ Christo conueniunt.
Primum quidem est, quod Melchisedec fuit
Rex & Sacerdos; rex quidē Salem, & sacerdos
Dei altissimis & Christus rex & sacerdos erat.
Secundum vero, quia Melchisedec fuit functus
sacerdotio ante circūcisionē, vt ex hoc ostenda-
tur (vt glosa ait) quod Iudæi a gentibus, nō Ge-
tes a Iudeis sacerdotium acceperunt: In quo si-
gurat sacerdotium Christi, quia non est res pp-
figuram nec a figura, sed magis figura propter
rem, & a re originem sumit: & omnia in figura
e. cor. 10. e. contingebant illis, sacerdotium. s. leuiticum fuit
propter sacerdotium Christi non autem econ-
uerso: & sacerdotium Christi magis fuit causa
sacerdotii leuitici, q̄ econuerso. Tertium quidē
quia Melchisedec cum fuerit functus sacerdo-
tio ante circūcisionem, non fuit vñctus oleo vi-

A sibi fūt quod mādauerit Moyses, quia tempore
ille nondum natus erat Moyses, nec adhuc
fuerat data lex: fuit ergo vñctus oleo inuisibilis,
& oleo letitiæ sive exultationis, sicut legitur fūt
se vñctus Christus. Quartum, quia ipse Melchi-
sedec non obtulit animalia, sed obtulit panem
& vinum, vt habeat in lib. Gen. in qua oblatio Gen. 14.
ne, vt glosa tangit, Christi sacerdotiū figurauit.
Quintum, quia Melchisedec habuit patrem &
matrem: & fuit sine patre & sine matre. Habuit
quidem patrem & matrem fūt rei veritatem, sed
fuit sine patre & sine matre fūt cōmemoratiōne
sacræ Scripturæ, quia sacra scriptura nec de ge-
nealogia eius, nec de patre, nec de matre facit
aliqā mentionem: vt quod diximus non carna-
liter factū est, sed vt ex hoc Dei filius figuraret,
quia habet & patrē et matrē, & est sine patre &
sine matre. Habet patrem fūt Deitatem, a qua p
generationem æternam accepit naturā diuinā:
& habet matrem fūt humanitatem, ex qua acce-
pit naturam humanam; & est sine patre fūt q̄
homo, quia nullus homo fuit pater suus: & est
sine matre fūt quod Deus. Propter quod pater,
qualiter Christus est sacerdos in æternum sine
initio & fine, sive fūt ordinē Melchisedec id est
eo ordine & eo modo, quo fuit figuratus in
Melchisedec, in quo fuerunt quinq;, quæ, vt pa-
tit, p̄t Christi sacerdotio congrue adaptari.

C Cap. xviii. In quo assignantur tres alij modi, quo
modo Christi sacerdotium dicitur esse perpe-
tuum & æternum,

Voniam Christi sacer-
dotium, quantū ad pr̄-
sens spectat, septem mo-
dis potest dici æternū,
vt ex verbis Apostoli
colligere possumus, iō
declarare volumus. Vn-
de isti septem modi su-
mi possunt, quia, cū de
vno illorum modorum tractatum sit in capitu-
lo pr̄cedenti, de tribus aliis modis intēndimus
tractare in capitulo pr̄senti: & de reliquis tri-
bus modis in capitulo sequenti. Aduertendum
ergo, quod æternitas est quædam res extra ter-
minos, hoc n. æternum est quod est quasi extra
terminos: Ergo quia æternitas est res extra ter-
minos, oportet quod sit quid totale, & quid cō-
tinens alia, & a nullo contineatur, quia si conti-
neatur ab aliquo non esset extra terminos, quia
esset intra terminos continentis. Rursus oportet,
quod æternitas sit res eadem & simplex, quia
si esset composita, non esset extra terminos, quia
esset intra terminos componentium. Intellige-
mus itaq;, quod æternitas sit quædam res tota-
lis & simplex, sive totalis & eadem: propter qđ
si volumus probare sacerdotium Christi esse

æternum, vel hoc esset ratione totalitatis; quæ competit huic sacerdotio, vel rōne rei, quæ cō sideranda est in hoc sacerdotio, vel rōne idem p̄titatis, quæ reperiri habet in dicto sacerdotio. Primo modo videlicet rōne totalitatis tractabatur de æternitate sacerdotii Christi in cap. præcedenti, vbi oñsum est, q̄ quia sacerdotiū Christi est remediū totale, ideo est æternū. Nam h̄mōi sacerdotium, remediū est sufficiēs & totale quā tum ad omnia peccata, quātum ad ōes perso nas, & quantū ad omnia tēpora tam præterita q̄ futura. Quia ergo h̄mōi sacerdotium fuit suf ficiens quātum ad omnia peccata quæ fuerūt, quantum ad omnes personas quæ præterierūt, & quantum ad omnia tempora quæ præcesserunt, ideo dicitur hoc sacerdotiū fuisse sine ini cito, quia nunquam fuerunt aliqua peccata, nunquam fuerunt aliquę personę, nec aliqua tempora, quod hoc sacerdotium non esset sufficiens remedium ex parte ante. Et si dicat, q̄ non omnes personæ sunt saluatæ per tale re medium. Dicemus, quod hoc non fuit ex insuffi ciencia istius sacerdotii, sed ex malarum perso narum. Sic etiā tale sacerdotium est sine fine, quia nunq̄ erunt aliqua peccata, nec aliquę per sonę, nec aliqua tēpora, quod non sit hoc sacerdotium in remediū ex parte post. Ergo ratio ne totalitatis probabatur æternitas huius sacerdotii in cap. præcedenti, quod siebat vno mo do. Sed rōne rei, quæ consideranda est in tali sa cerdotio, probabit eius æternitas in cap. præsen ti qd̄ fieri tribus modis. Ratione vero idēptatis, probabitur æternitas dicti sacerdotii in cap. se quenti, quod erit etiam tribus modis. Propter quod se p̄rem sunt modi, quibus probatur æter nitas sacerdotii Christi. Vel possumus aliter lo qui de æternitate, & leuius dicemus, quod Dio nyſlus decimo cap. de Diuinis nominibus, assi gnat proprietates æternitatis esse antiquū, & in suaribile; per esse antiquū intelligit non habere initium, & esse semper; per esse inuaribile intel ligit esse sine successione. Proprietates itaq̄ æternitatis sunt sempiternitas & insuccessibili tas: tēpus. n. qd̄ successiū est, & vna pars succes dit alteri, sed in eternitate nulla est successio, sed est ibi insuccessibilitas, quia nihil est in ea, quod succedat alteri. Præcedens ergo capitulum ar guebat æternitatem sacerdotii Christi ex parte sempiternitatis, quia fuit semper sine initio & si ne fine. Hoc autē capitulum arguit æternitatē illius sacerdotii ex parte rei, quæ consideranda est in hoc sacerdotio, quod, vt dicimus, fit tribus modis. Sequens autem capitulū probabit h̄mōi æternitatem ex parte insuccessibilitatis, quod èt tripliciter fiet: probabitur. n. tripliciter, q̄ in sa cerdotio Christi est insuccessibilitas, q̄a nec aliud sacerdotium succedit illi sacerdotio, nec aliud sacerdos illi sacerdoti, nec alia oblatio succedit illi oblationi. Ideo, vt dicebat, septē sunt modi, quibus probabitur æternitas sacerdotii Christi.

A Notandum ergo, quod, quantū spectat ad hoc capitulum, in sacerdotio Christi, siue in oblatio ne eius triplicem rem considerare possumus, vi delicit, rem offerentem, rem oblatam, rem quæ erat oblationis effectus: omnibus autē his mor dis probabimus Christi sacerdotiū esse æternū. Propter primā, sciendum, quod Christi sacerdotium dicitur esse æternū, si consideramus sacerdotem qui obtulit. Nam in sacerdotio Leuitico homines mortales accipiebant Decimas, & homines mortales & infirmi fiebant sacerdotes, ideo ad Hebreos loquens Apostolus de sacer dotio Leuitico ait, Homines morientes decimas accipiunt: & post multa in eodem capitulo, ait; Lex. n. constituit sacerdotes infirmitatem h̄nites: Heb. 7. b.

B Arguatur ergo sic. In sacerdotio leuitico homines mortales & infirmitatē habentes accipiebāt Decimas, & erant sacerdotes, & offerebant oblationes, ergo ex parte offerentium illud sacerdotium non erat perpetuum, nec æternū: sed in sa cerdotio Christi, ipse Christus, qui est immorta lis, qui est æternus, qui est verus Dei filius, obtulit oblationem Deo patri, ergo ex parte offerētis, Christi sacerdotium est æternum, quia persona illa erat æterna, quæ offerebat. Sed dices nō ne Christus fuit homo mortalis, & pro nobis passus, mortuus, & sepultus? Respondebimus, q̄ sa cerdotes leuitici erant simpliciter mortales, sed Christus erat mortalis, & immortalis: erat. n. suppositum & vna persona, quæ erat homo &

C Deus; ergo propter unitatem suppositi & perso nae, erat in Christo, s̄m Damascenum, & s̄m san ctos, cōmunicatio idiomatiū. i. cōmunicatio nos minū vel denominationū, quia nomina seu designationes, quæ illi homini inerant, poterat vere dici de deo, & econuerso: vt, quia homo ille patiebatur, & fuit mortuus, cum homo ille esset deus & dei filius, vere dici poterat, quod dei filius patiebatur, & dei filius fuit mortuus; sic, q̄a dei filius erat immortalis & dei filius causauit stellas, vere dici poterat, quod homo ille erat in mortal, & quod causauit stellas, sed non in eo q̄ homo, sed in eo quod deus, quia ille hō deus erat: fuit. n. simul in vnum diues & pauper, homo & deus, mortalis & immortalis. Sacerdotiū itaq̄ Christi ex parte sacerdotis offerentis poterat dici æternū esse, quia persona illa, quæ offerebat, erat persona Christi, quæ erat persona æterna, & homo ille erat deus, & poterat dici æternus: sed sacerdotes leuitici simpliciter erant mortales & non poterat dici æterni, cum essent homines puri. Secundo ad prefatam obiectio nem possumus respondere, q̄ s̄m sententia Sapientum, Quando modicum deest, intellectus accipit nihil deesse. Propter quod, qñ modico In Petro car tēpore est quid tale, vt si modico tpe sit qd̄ mor dicitur, fuit so tuum, quasi semper dicitur esse viuūm. Dicunt p̄ita charitas enim plures Sancti de Petro negante, q̄ chara non extingue tis in eo non fuit extincta, sed sopita: certum est cum Christum tamē, quod negando peccauit mortaliter, & exstincta

tincta fuit in eo charitas: sed dicitur charitas nō A
fuisse extincta, sed sopita, quia ita cito fletu cul-
pam deleuit, & flens amare ita cito recuperavit
charitatem, ut ex hoc posset dici sua charitas nō
extincta. Sic etiam dicitur, Christus vēturus ius-
dicaturus viuos & mortuos, quod scilicet illi,
qui tunc erunt viui, ita cito morientur & resur-
gent, ut quasi dicantur semper viui. Sic & in p-
posito, ita modico tempore Christus iacuit mor-
tuus, ut quasi dicatur semper viuuus. Possimus
& tertio rūdere, quod Christus ut sacerdos, ēt
cum erat mortuus, dicebatur viuuus: nam illud
dicit̄ mortuū quod est inefficax ad agendum: et
illud dicit̄ viuum, quod est efficax ad operan-
dum: cum ergo Christus tanq; sacerdos obtulit B
seipsum in cruce, ut nos redimeret, & nobis apie-
ret cęlestem ianuam, ut possimus clare videre
diuinam essentiam, quę erat nobis occulta & ve-
lata ante passionem eius, nunquid eo mortuo
erat hęc oblatio inefficax ad hoc agēdū? immo
dum erat mortuus, & illo die quo fuit mortuus,

LUC. 23. Latro fuit in Paradiso, idest videt diuinam essen-
tiā: ibi. n. potest paradisi accipi pro aperta vi-
stone Dei. Ergo quantū ad sacerdotiū, & quan-
tum ad oblationem, quā fecit etiam mortuus, po-
terat dici quod esset viuuus, quia erat efficax ad
agendum id quod tale sacerdotium requirebat.
Sacerdotium ergo suum & oblatio sua nō fuit
sine efficacia; nam efficaciam habuit antequam
siceret homo, & antequā moreret, & efficaciam
habuit dum erat mortuus, & efficaciam habet & C
habuit postq; resurrexit a mortuis. Ante. n. xpī
aduentum hęc sacerdotium et hęc oblatio effi-
ciam habuit inquantum quicq; saluati sunt
ante Christi aduentū, salvi facti sunt in fide Me-
diatoris, & morientes viderunt diuinam essen-
tiā non in te, sed in firma spe. Quicq; n. ha-
bentes fidem Mediatoris, & operantes fm illam
fidem, mortui sunt, firmi erāt, & nullo modo du-
bitabāt, quod post passionē Christi visuri essent
diuinam essentiam. Mortuo tñ Christo, & eo re-
surgente, habet hęc oblatio maiorem efficaciā,
quia quicq; hñ fidem Christi, bene moriunt,
& si non habent impedimentum particulare,
statim vident diuinam essentiam. Istud ergo sa-
cerdotiū semper fuit, & erit efficax, ut ex hoc di-
catur esse ēternum vel perpetuum. Aduertendo
dum tamen, quod, quantū ad conditionem prę-
dictam ut ratione personæ offerentis quę erat
ēterna, dubitare non possumus sacerdotē illū
esse ēternum, & hoc modo sacerdotium dici
ēternum ex parte rei offerentis. Secundo, chri-
sti sacerdotium potest dici ēternum ratione rei
oblatæ, quia eadem res erat offerens & oblata,
idē erat sacerdos & hostia, Christus. n. seipsum
obtulit. Igitur si sacerdotiū Christi ratione rei
offerentis potest dici esse ēternum, quia perso-
na offerens vel res offerens erat ēterna, cum ea
dem res esset offerens & oblata, consequens est,
q; ratione rei oblatæ, Christi sacerdotium dicit̄

ēternum. Hoc est ergo quod ait Apostolus ad
Hebreos, Accedens (vel ut haber alia litera) ac Heb. 7. d
cedentes per semetipsum ad deum, semper vis-
uens ad interpellandum pro nobis. Ipse ergo
Christus, seipsum offerens deo patrī, per seip-
sum erat accedens ad deum patrem, & nos ipsi
per ipsum christum sumus accedentes ad deum
patrem: & ex hoc est semper viuens ad interpel-
landum. Quod verum est tam rōne offerentis
quę est persona ēterna, q; rōne rei oblatæ, quę
est eadē res cum persona offerente: quia ipse
seipsum obtulit, & ipse per seipsum accessit. Est
tamen diligenter notandū, quod quum christus
fuit mortuus fm carnem, non dicebatur mor-
tuus quantū ad sacerdotiū, nec dicebatur mor-
tuus quantū ad salutem: quia per mortem illam
non erat christus inefficax ad saluandum nos:
immo moriendo, nos saluauit. Ideo quantū ad
efficaciam saluandi & quantum ad efficaciam re-
dimendi & pacificandi deum patrem, semper di-
citur viuens: quia moriens non reddebat ineffi-
cax ad hoc agendum, cum moriendo, nos salua-
uerit, & nobis deum patrem reconciliauerit. Tertia
via ad hoc idem sumit ex parte rei, quę erat
effectus oblationis: & hoc Apostolus appellat
ad Hebreos, virtute insolubilis, dicens, Qui nō. Heb. 7.c.
fm legem mandati carnis factus est, sed secun-
dum virtutē vitę insolubilis. Consuetudo. n. est
loquendi, quod cum quis loquitur de aliqua re,
quę virtutem habet, intelligit quę effectum effi-
ciat. Ex quia sacerdotiū Christi habet efficacē esse
ctum spirituale, quia facit in nobis gratiam &
virtutes & alia spūalia bona, quę non pereunt
post hanc vitam, sed perficiuntur in ēterna vi-
ta, ideo dicitur Christi sacerdotium, quantū ad
hanc rem & quantum ad hunc effectum, habet. Et contrarer
re virtutem vitę insolubilis: quia, ut diximus, gra-
tia & virtutes & huiusmodi effectus spirituales, anfides et spes
quos facit in nobis Christi sacerdotium, & eius remaneant in
oblatio non soluuntur cum hac solubili vita, patria: quas
sed perficiuntur in ēterna vita: ipsa. n. gratia pī Aeg. ad oras
cietur in patria, ita q; ipsæ virtutes remaneant in tñ manere px
anima separata non ad hunc vsum, quem habet tascit de eis
in hac vita, sed ad aliū vsum. Hoc est ergo qđ ratiōne sicut in
Apostolus ait, Manifestum est, si fm similitudiz in anima sepa-
nem Melchisedec exurgat aliis sacerdos (idē rāte, ut dicebat
christus) qui factus est sacerdos non fm legem superius: nisi
mandati carnis, sed fm virtutem vitę insolubilis. In sacerdotio itaq; leuitico nec sacerdos virtutibus que
offerēs erat persona diuina, nec res oblata erat non repugnat
res ēterna, nec effectus illius oblationis erat qđ statui patria.
spirituale vel quid ēternum, sed erat quid car-
nale, & quid temporale. Ideo glosa exponens
illud verbum, Christus factus est sacerdos fm
virtutem vitę insolubilis, ait distare inter hoc et
illud sacerdotium, quia illud sacerdotiū. s. leuiti
cum erat carnale, hoc videlicet sacerdotiū chri-
sti spirituale, illud temporale, hoc ēternū. Obla-
tiones. n. veteris legis non erant ad sanctificatio-
nem spiritus, quantum est ex opere operato, sed

erant ad emundationē carnis, ut dicitur ad Hebreos. 9. & non ad emundationem animæ, ut exponit glosa: mundabat, n. a contractu hominis mortui, ut glosa ibidem ait; nam tangens mortuum immundus erat septem diebus, & per oblationes illas mundabatur, ut non repudaret immundus. Erat ergo illa mundatio quantum ad ceremonias carnales.

Cap. XIX. *Vbi assignantur rationes tres reliqui modi, quomodo Christi sacerdotium est perpetuum vel eternum.*

Icebatur in praecedenti capitulo, quod septem modis declarare poterit, Christi sacerdotium esse eternum sive perpetuum, de quibus sunt modi quatuor enarrati. Dicebatur, n. quod eternitas erat quædam res, quæ erat quid totale & quid simplex & idem: rōne ergo totalitatis accusie piebatur vna probatio, quod Christi sacerdotium erat eternum, de qua agebat in. 17. capitulo: ratione autem realitatis sumebantur tres probatio[n]es sive tres modi ad ostendendum Christi sacerdotium esse eternum, de quibus agebat in praecedenti capitulo: rōne autem idemperitatis sumentur tres aliae probationes sive tres alii modi, de quibus agetur in hoc capitulo: ita quod in uniuerso, quantum ad presentis spectat, sunt septem probationes & septem modi ad ostendendum Christi sacerdotium eternum esse: vel possumus si volumus istos septem modos probandi eternitatem sacerdotis Christi adaptare ad ea, quæ diximus de Dionysio. Dicebamus quidem quod Dionysius decimo capitulo de Diuinis nominibus assignat proprietates eternitatis, sempiternitatem. sed insufficiabilitatem. Ergo probationes de eternitate vel accipiebant ex ipsa re, cui competet eternitas: vel accipiebantur ex semperitatem, quæ est proprietas eternitatis: vel ex insufficiabilitate, quæ est eternitatis proprietas. Ex semperitatem quidem sumebatur vna probatio videlicet quod sacerdotium Christi probatur eternum, quia erat semper sine initio & sine fine: ex parte autem rei, quæ consideranda est in sacerdotio Christi, sumebantur tres rōnes, vna ex parte rei offerentis, alia ex parte rei oblatæ, & tertia, quæ erat ex parte oblationis effectus. Sed in hoc capitulo sumuntur tres ex parte insufficiabilitatis, videlicet, quod, quia in hoc sacerdotio non est successio, sed est ibi insufficiabilitas, ideo dicitur esse eternum. Dicimus quod sicut sumebantur tres rōnes ex parte rei, quæ consideranda est in sacerdotio Christi, ad probandum illud sacerdotium esse eternum, quæ omnia ostendebant procedere ex intentione Apostoli. Nam primo sacerdotium Christi dicetur eternum, quia sacerdotio eius nullum aliud successus

dicit sacerdotium. Secundo, quia ipsi sacerdoti nullus aliis succedit sacerdos. Tertio, quia oblationi eius nulla alia succedit oblatione. In sacerdotio, n. Christi est unum & idem sacerdotium, unus & idem sacerdos, una & eadem oblatione. Est n. diligenter animaduertendū, qd hæc est potissimum differentia inter temporale & eternum sive inter tempus & eternitatem, videlicet successibilitatem quæ est in tempore, & insufficiabilitatem quæ est in eternitate: nam tempus est mensura successiva, & eternitas est mensura sine successione. Quando ergo in mensura pars una successit alteri, illa mensura est temporalis: quod vero nulla est ibi successio, illa mensura est eterna vel sempiterna. Propter quod Boethius in suo libro de Trinitate, volens assignare differentiam inter tempus & eternitatem, ait, Nunc currens facit tempus, nunc permanens facit eternitatem. Tempus ergo est mensura currens, & est mensura, quæ est in fluxu, & in motu. Propter quod sicut in motu una pars motus succedit alteri, sic & in tempore una pars temporis succedit alteri: ideo nox & dies, quæ sunt partes temporis, succedunt adiuvicem, nam nox succedit diei, & nocti dies: & in ipsa die una pars diei succedit alteri, & in ipsa nocte una pars noctis alteri. In tempore ergo nulla est permanentia, sicut contrario in eternitate nulla est successio. Sacerdotium itaque leuiticum erat temporale, quia ibi erat omni modo successio: sed sacerdotium Christi est eternum, quia huic nulla est successio. Nam sacerdotio leuitico successit aliud sacerdotium, quia successus ei sacerdotium Christi. Rursus sacerdotii leuitico succedebat aliud sacerdos, & oblationi alia oblatione: sed in sacerdotio Christi non est successio, nec ex parte sacerdotii, nec ex parte sacerdotis, nec ex parte oblationis. His ergo tribus modis, ex parte sacerdotii, & ex parte sacerdotis, & ex parte oblationis probabimus finem intentione Apollini, Christi sacerdotium non debet dici tempore, cum tempus non sit sine successione: sed debet dici eternum, & hoc ex parte ipsius sacerdotii, quia sicut in eternitate nulla potest esse successio, sic sacerdotio Christi nullum aliud sacerdotium potest succeedere. Hoc est ergo, quod ait Apostolus ad Hebreos, 7. volens, quod, quia non erat consummatio, id est non erat perfectio sacerdotium leuiticum, quod fuit acceptum sub lege, ideo necessarium erat, quod post sacerdotium leuiticum exurget aliud sacerdotium, videlicet sacerdotium Christi, quod sacerdotium non fuit finis ordinis Aaron, sed finis ordinis Melchisedec. Vnde sacerdotium leuiticum appellat sacerdotium translatum: & legem mosaicam, sub qua fuit datum tale sacerdotium, appellat legem translatam, iuxta illud ab Hebreo 7. Translato enim sacerdotio, necessaria est, ut & legis translatio fiat. Dicimus ergo, quod sacerdotes leuitici facti sunt sacerdotes sine iure iurando, quia sacerdotio leuitico

tico debebat succedere aliud sacerdotium: sed christus factus fuit sacerdos cum iureiurando, quia sacerdotio christi nullum aliud debet succedere. Hoc est ergo quod ait Apostolus ad Hebr. 7. Alii quidem (id est sacerdotes leuitici), si ne iureiurando sacerdotes facti sunt: hic autem (id est christus) cum iureiurando (supple factus est sacerdos) & hoc per eum, qui dixit ad illum, Iurauit dominus & nō penitebit eū: tu es sacerdos in æternum. Secundo probare possumus, christi sacerdotium esse æternū, non solum ex parte sacerdotii, cui non potest succedere aliud sacerdotium, sed etiam ex parte sacerdotis, cui non potest succedere aliis sacerdos. Est n. diligenter notandum, qd̄ aliud est sacerdotiū succedere sacerdotio, & aliud sacerdotem sacerdoti, & aliud oblationem succedere oblationi. Nam sub eodem sacerdotio leuitico fuerunt successi, ue plures sacerdotes, & sub eodem sacerdote leuitico successiue facte fuerunt plures oblationes: nam tam diu dicitur esse idem sacerdotium quā diu durat idem ritus, idem ordo, & idem offerē, di modus. Quādiu ergo fm legem Moysi offerebant animalia, & durabat ille ritus, & ille ordo, & ille modus offerendi fm quod lex præcipiebat, dicebatur esse idem sacerdotium: sed mutato illo ritu & illo modo, quia modō non offeruntur animalia, sed offerē panis & vinum, id est offertur corpus Christi sub specie panis, & sanguis eius sub specie vini, prout figuratum fuit in Melchisedec, qui panem & vinum obtulit, dicit̄ verius sacerdotium esse translatum, & lex veteris esse translata, & dicitur quod illi sacerdotio leuitico successit sacerdotium Christi. Durauit itaq; sacerdotium leuiticum usq; ad Christum. Sub eodem ergo sacerdotio leuitico fuerunt multi sacerdotes, quia nullus sacerdos potuit tantum vivere vel tantum durare, quantum durauit sacerdotium leuiticum: & sub eodem sacerdotio leuitico fuerunt successiue multe oblationes, qd̄ id est sacerdos leuiticus quotidie offerebat, & faciebat aliam & aliam oblationem. Probauimus ergo supra, sacerdotium Christi esse æternū ex parte ipsius sacerdotis, quia sacerdoti Christo non potest succedere sacerdos aliis. Ideo dicit Apostolus ad Hebreos, Alii quidē plures facti sunt sacerdotes, idcirco quod morte prohiberentur permanere. Alii sacerdotes leuitici erant sacerdotes plures, quia per mortem unus succedebat alii. Mors ergo cogebat, quod non possit semper permanere idem sacerdos, sed fierent plures sacerdotes salte successiue. Vult ergo Apostolus, quod in lege veteri erant plures sacerdotes, sed in lege noua nō est nisi unus & idem sacerdos s. Christus. Arguat̄ ergo sic, Quando cunq; semper manet unus & idem sacerdos (qd̄ sacerdos ibi non succedit sacerdoti) illud sacerdotium est æternū: sed in sacerdotio Christi semper est unus & idem sacerdos, ergo eius sacerdotium est æternū. Sed dices, Nonne in le-

A ge noua sunt multi sacerdotes & quotidiē moriuntur sacerdotes, & alii eis succedunt in sacerdotium, & sunt quotidiē noui sacerdotes? Dici pōt̄ qd̄ de hoc in sequentibus capitulo diffusius pertractabitur. Nunc autem scire sufficiat, quod sicut probamus æternitatē sacerdotii Christi ex idemptitate sacerdotii, quia nunq; in posterum exurget aliud sacerdotium: sic etiam probauimus æternitatem dicti sacerdotii ex idemptitate & unitate sacerdotis: nam sicut sacerdotio Christi non succedit aliud sacerdotiū, ita nec sacerdoti Christi succedit aliis sacerdos. Et quia mensura successiva est tps, cōsequēs est, quod Christi sacerdotium, quia in eo non cadit successio, per se & directe non mensuretur tempore. Tertio, possimus hoc idem probare ex idemptitate & unitate, siue ex insuccessibilitate ipsius oblationis. Nā sicut sacerdotio Christi sacerdotium aliud non successit, nec sacerdos aliis huic sacerdoti: sic nec oblatio alia succedit huic oblationi. Hoc est ergo, quod Apostolus ait ad Hebr. Sacerdotis (leuitici quotidie id est sape semper) prius pro suis delictis, deinde pro populo hostias offerre. Hoc n. fecit (Christus) semel, se offerendo. In sacerdotio ergo leuitico, vbi quotidie fiebant oblationes, oblatio succedit oblationi: sed in sacerdotio Christi, qui non nisi semel seipsum obtulit, oblatio non successit oblationi. Arguat̄ ergo sic, Vbiq; non est successio, illud nō mensuratur mensura successiva, & per consequens non mensuratur tempore, nec est temporale: sed in sacerdotio Christi non est successio, quia eius sacerdotio nō potest succedere aliud sacerdotiū, nec sacerdoti aliis sacerdos, nec eius oblationi alia oblatio: ergo ipsius sacerdotium nō est quid temporale, est ergo ppetuum vel æternū.

Cap. xx. vbi declaratur, quod duæ ultimæ rationes aduersariorum non uadunt secundum mentem Apostoli; & conclusiones nihil argunt, nec concludunt.

Oculis autem in hoc capitulo declarare, quod modo ultime duæ rationes aduersariorum fundantes se super æternitatē sacerdotii Christi, de qua loquit̄ Apostolus ad Hebreos, nō vadunt secundum mentem, & intentionem Apostoli; & contra nos nihil argunt, nec concludunt. Verum quia ad hoc ostendendum sive quædam alia declaranda, ideo in hoc capitulo quatuor faciemus. Nam primo ostendemus, quod secundū intentionē Apostoli, æternitas sacerdotii Christi directe respicit personam Christi. Secundo debemus declarare quod illa quæ dicuntur de æternitate

sacerdotii christi volumus adaptare ad homines mortales, dicemus quod per se loquendo non differt in hoc Papa a quocunq; Episcopo, nec differt quicunq; episcopus a quolibet simplici sacerdote. Tertio ostendemus quod si verba Apostoli de aeternitate sacerdotii christi adaptamus ad alios sacerdotes, non erit ibi cessio, nec accessio, nec successio, nec renuntiatio, nec per mortem, nec quicunq; alio modo. Quarto & ultimum declarabimus quod aduersarii nostri in praefatis sibibis non vadunt iuxta mentem Apostoli, & contra nos nihil arguant, nec concludunt. Sciendum ergo, quod probabatur quidem supra, sacerdotium christi esse aeternum; uno modo ex sua sempiternitate, quae fuit sine initio, & sine fine: vel ex sua totalitate, quia fuit remedium omnibus personis, & contra omnia peccata. Postea probabatur hoc idem ex ipso, que et consideranda erat in tali sacerdotio, & hoc tripliciter, videlicet, re offerente, & ex re oblate, & ex re, quae erat oblationis effectus. Postea probabatur hoc idem ex insuccessibilitate, sive ex identitate ipsius sacerdotii, & hoc tripliciter. Primo ex parte ipsius sacerdotii, quia nullum sacerdotium succedit, nec succedere potest christi sacerdotio. Secundo ex parte ipsius sacerdotis, quia nullus succedit sacerdos, nec succedere potest christi sacerdotio, q; sit Deus & homo, neut est christus. Tertio ex parte oblationis, quia nulla oblationis succedit, nec succedere potest oblationi christi: ita quod in sacerdotio christi semper est idem sacerdotium, idem sacerdos, & eadem oblatio. Si ergo aeternitatem sacerdotii christi volumus referre ad eos sempiternitatem, quia fuit sine initio, & sine fine, vel ad eius totalitatem, quia fuit remedium omnibus personis, & contra omnia peccata, de qua aeternitate agebatur in decimo primo capitulo, dicendum, quod per hoc declarabitur primum, quod diximus declarandum in hoc capitulo, videlicet, q; hoc directe non respicit nisi personam christi. Sed si aeternitatem huius sacerdotii volumus referre ad multiplicem, quae considerari potest in sacerdotio christi, & si talia volumus adaptare ad sacerdotes, q; sunt puri homines, declarabitur secundum, quod dicebatur declarandum in hoc capitulo, videlicet, quod per se loquendo non differt in hoc Papa a quocunq; Episcopo, nec quicunq; Episcopus a simplici sacerdote. Sed tertio, si aeternitatem sacerdotii christi volumus referre ad eius identitatem, vel ad eius insuccessibilitatem, quia semper fuit, & est in sacerdotio Christi idem, quia semper fuit, & est idem sacerdotium, idem sacerdos, & eadem oblatio; & semper fuit, et est ibi insuccessibilitas, qui nunq; sacerdotio Christi succedit, nec succedere potest aliud sacerdotium, nec sacerdoti aliis facundos, nec oblationi alia oblatio. Ideo si hot volumus adaptare ad homines puros, & ad mortales sacerdotes, declarabitur tertium, quod dicebatur declaran-

A dum in hoc capitulo, videlicet q; in tali sacerdotio non est proprietas cessio, nec accessio, nec renuntiatio, nec successio, nec per mortem, nec quicunq; alio modo. Ex quibus omnibus declarabitur quartum, quod dicebatur declarandum, videlicet q; aduersarii nostri in duabus rationibus suis ultimis, quae soluendae restabant, non vadunt summi mente Apostoli, nec contra nos arguunt, nec concludunt. Propter primum, sciendum q; vt sepe saepius tactum est, sacerdotium christi probat esse aeternum primus ex sempiternitate eius, quia est sine initio, & sine fine, vel probat hoc ex totalitate, quae fuit in sacerdotio, quia fuit totale remedium omnibus personis, & contra omnia vita. Ex hoc autem declaratur primum, videlicet, q; verba Apostoli de aeternitate sacerdotii Christi, directe respiciunt personam Christi. Nam si aeternitas huius sacerdotii sumatur vel ex sempiternitate, quia respicit omnia tempora, & est sine initio, & sine fine: vel summa eius aeternitas ex quadam totalitate, quia fuit, & est sufficiens remedium omnibus personis, & contra omnia vita, constat q; haec puro homini compete tere non possunt. Nam nullus purus homo potest sufficienter satisfacere pro seipso, quia summa sententiam euangelii, cum omnia beneficerimus debemus dicere. Seti inutiles sumus, quod desumus facere, fecimus. Si ergo nullus purus homo potest sufficienter satisfacere pro seipso, quomodo potest tantum supererogare q; satisfaciat pro omnibus tempore, pro omnibus personis, & pro omnibus peccatis? Ideo sic accepta aeternitas sacerdotii directe respicit solam personam Christi. Propter secundum, sciendum q; si aeternitatem sacerdotii christi volumus accipere reali modo, videlicet respectu rerum quae consideranda est in tali sacerdotio, & hoc tripliciter, videlicet respectu rei offerentis, rei oblate, et rei quae erat oblationis effectus, & volumus illa adaptare ad hostes puros, vel ad sacerdotes mortales, ex hoc (ve dicebatur) declaratur secundum, videlicet q; Apostoli verba non magis veritatis tardie Papa q; de quicunq; simplici potuisse, nec de simplici pontifice magis q; de simplici sacerdote. Nam si considerantur verba Apostoli, non loquitur ibi de iurisdictione, sed de oblatione; loquitur n. ibi de corpore christi vero, quod christus in cruce obiit Deo patri. Si autem loquitur ibi de corpore christi mystico, sive de ipsius fidibus, hoc non est ratio iurisdictionis, sed ratione oblationis, inquantu illa oblatio habet spiritualia effectum in omnes fideles, si volunt ad hunc effectum debite se habere. Vnde & Apostolus solum de oblatione loquitur, dicens ad Hebreos. 7. Alii sacerdotes pro se, & pro populo offerebant hostias, sed christus hoc fecit semel se offerendo. Et ad Hebr. 8. dicitur, Omnis enim pontifex ad offerendum munera, & hostias constitutus. Ergo solum de oblatione, & de corpore christi vero, quod fuit oblati Deo

patti, & quotidie offeret in altari loquitur Apostolus. Si autem loquitur de corpore Christi mystico, hoc est ratione istius oblationis: nam & id est Apostolus ad Hebr. 8. vult quod necesse est hunc, id est sacerdotem vel pontificem habere aliquid quod offerat: ubi vult quod Christus oblationem habuit, quia obtulit semetipsum. Arguat ergo sic, Quantum est ad conficiendum corpus Christi verum, & ad offerendum corpus Christi verum, quod facit quotidie sacerdos super altare, non est plus pontifex quam simplex sacerdos, nec est plus Papa per se loquendo, quam quicunque pontifex, vel quicunque sacerdos; quia post confessum corpus Christi verum, quod facit quilibet sacerdos, nulla est alia potentia respectu eiusdem corporis Christi vestri: ergo simplices sacerdotes in hoc sunt aequales pontificibus, & quicunque pontifices in hoc sunt aequales Papae: & hoc est secundum, quod dicebatur declarandum. Aduertendum quod potest esse maiori solennitas in missa ynius sacerdotis, quam in missa alterius: sed quantum ad confectionem corporis Christi vestri, quod offertur in altari, & fuit oblatum in cruce, aequa est potentia per se loquendo omnium sacerdotum. Propter tertium autem, sciendum, quod si aeternitatem sacerdotii Christi volumus referre ad identitatem, quia ibi est idem sacerdos, idem sacerdotium, & eadem oblatio: vel quod idem est, si volumus referre hoc ad insuccessibilitatem, quia ut diximus, nec sacerdotium potest ibi succedere sacerdotio, nec sacerdos sacerdoti, nec oblatio oblationi: & ut dicebatur, si volumus hoc adaptare ad homines putos, & ad sacerdotes mortales, declarabitur tertium, videlicet quod in talibus nec cedimus, nec accedimus, nec renuntiamus, nec aliud succedunt nobis. Sed dices, Quid ergo facimus, & quid aliud faciunt? Respondebimus, quod Christum induimus, & aliud Christum induunt, nam in omni hoc sacerdotio, sacerdos non succedit sacerdoti, & oblatio non succedit oblationi, nec sacerdotium succedit sacerdotio. Sacerdos n. in consecratione corporis Christi dicitur non succedere sacerdoti, quia nullus sacerdos loquitur in propria persona, cum conficit corpus Christi: dicit n. sacerdos cum hoc facit, Hoc est n. corpus meum. Cofstat autem quod illud non est corpus sacerdotis, sed est corpus Christi: ergo non loquitur sacerdos in propria persona, sed loquitur in persona Christi. Ergo sacerdos confiendo non dicitur cedere Christo, nec accedere, ut ipsi de accessu loquuntur, sicut dicitur unus Episcopus accedere alii episcopi, alio episcopi vivente, assumitur ad curam ecclesie eius: nec de his sacerdos renuntiare, vel succedere Christo, sed magis de induere Christum inquantum loquens in persona Christi, conficit corpus Christi. Non hic ergo de successione loquimur, puto unus Papa succedit aliis: nihil. n. tale hic conspicimus. Ex his autem omnibus potest declarari quartus, videlicet quod aduersarii nostri in suis ultimis ratio-

A nibus non vadunt secundum mentem Apostoli, & contra nos nihil arguunt, nec concludunt. Non n. vadunt, ut patitur, & in mentem Apostoli, quia omnia prefata de eternitate sacerdotium Christi referenda sunt ad oblationem ipsam: aduersarii nostri non intendunt arguere de ipsa oblatione, nec de ipsa confectione corporis Christi veri, sed intendunt arguere de auctoritate papali, & de plenitudine iurisdictionis. Iohannes extra mentem Apostoli vadunt, & contra nos nihil arguant, nec concludunt, quia illae duas ultime rationes nihil omnino concludunt: vel si concludunt, hoc faciunt de ipsa consecratione, & oblatione corporis Christi veri, de qua hic non agit, & in qua per se loquendo simplices sacerdotes sunt aequales Papae. Sunt uero simplices sacerdotes in hoc aequales Papae, quia ita potest confidere corpus Christi verum, sicut & Papa: non autem sunt aequales Papae, nec aequales episcopis, quod possint ordinari, ut alios in sacerdotes, sicut Papa potest, & sicut possunt episcopi. Simplices itaque sacerdotes quantitate ad posse confidere sunt aequales Papae: sed ad dandam confiendi potentiam, quod sit, cum aliis ordinantur in sacerdotes, sunt infra Papam, & infra quicunque Episcopos.

Cap. XXI. Declarans quomodo sub sacerdotio Christi omnes sacerdotes possunt dici unus & idem sacerdos.

Vamus ex praecedentibus sic sufficienter ostendit, quod aduersarii nostri duorum ultimorum rationes vadunt extra mentem Apostoli, & contra nos nihil arguunt, nec concludunt, bonum est tamen rationes illas magis perstriccare, & eas clarius soluere: sed anteq[ue] hoc fiat, ostendere volumus, quoniam sub sacerdotio Christi omnes sacerdotes dicuntur esse unus sacerdos, quia in hoc multum declarabatur mens Apostoli, qui volens dare differentiam inter sacerdotium leuiticum & sacerdotium Christi, ait ad Hebreos 7. quod in sacerdotio leuitico plures facti sunt sacerdotes. Quare si differt sacerdotium Christi a sacerdotio leuitico, quia ibi plures facti sunt sacerdotes, oportet quod in sacerdotio Christi non sint nisi unus sacerdos. Itaque declarare unitatem sacerdotis in sacerdotio Christi facit ad clarius intelligere mentem Apostoli, & etiam facit ad clarius dissoluere duas ultimas rationes. Propter quod sciendum, quod si sub sacerdotio Christi unitatem ipsius sacerdotis volumus referre ad solam personam Christi, clarum est quod dicitur, quia non est nisi unus Christus, nec unquam fuit, nec unquam erit nisi unus Christus, non enim ipsi Christo unquam accessit alius Christus, nec unquam regnauit,

nec vñquā sacerdotium eius cessauit. Immo ēt moriens poterat dici eius sacerdotium semper viuere, quia per mortem eius suum sacerdotiū non amisit suam efficaciam, cum ex sua morte, et ex sua passione habuit hoc sacerdotium efficaciam. Nam hoc modo fuit christus sacerdos, & hostia, quia moriendo in cruce obtulit se Deo Patri, & solvit p̄cūm pro humana natura, pp̄ quod nō redemit, & Deo patri nos reconciliavit. Possunt. n. alii homines fieri sacerdotes, & fieri p̄ohifices, & esse vicarii christi, sed non propri dicunt esse christi successores, quia tunc sicut pares christi, quod est impossibile. Successor quidem dicit esse par & æqualis ei, cui succedit. Referēdo igitur verba Apostoli ad ipsam personam christi. sicut referri debent, rōnes ad uersiorum nihil concludunt. Arguunt. n. q̄ quia christus est sacerdos in æternū, ideo tali sacerdote viuente non p̄t ibi esse renuntiatio, sed nos plus cōcedimus q̄ rōnes arguant. Dicimus autem q̄ quantum ad personam christi, de qua loquitur Apostolus, cum suū sacerdotium sit externum, non potest ibi esse renuntiatio, nec cessione, quia non p̄t esse aliud christus; ideo. n. quis cedit, vel quis renuntiat, vt aliud in suo loco instauratur; nec etiam p̄t ibi esse accessio, quæ sit ppter defectum eius, cui accedit, fm quem modū dicimus Augustinū Valerio nō successisse, sed accessisse, quia viuente Valerio factus est Augustinus Episcopus Hipponeſis, sicut habet, cau.

7. q. 4. c. Non autē. Hoc. n. esse nor. p̄t in chriſto, quia tunc esset defectius christus, & essent duo christi. Nec p̄t ibi esse depositio, quia christus peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. Nec p̄t ibi esse successio quæ sit per mortem, quia christo moriente dici poterat eius sacerdotium viuum, quia non amisit sacerdotiū illud vigorem suū per mortē christi; immo per mortem, & passionem christi habuit illud sacerdotium suam vim, & suum vigorem, cum ex la-

Ecclesia vnde supra initū.
sup̄st̄ initū.

Neb. 7. d.

tere christi dormientis in cruce dicatur esse formata Ecclesia, & exinde sacramenta ecclesiastica dicantur habere suam virtutem, vt p̄t patere ex Glosa ad Ro. s. Verū quia intellectus hominis non quiescit, cum sub sacerdotio Christi fiant quotidiani noui sacerdotes, & cum sub tali sacerdotio homines mortales fiant sacerdotes, merito dubitatur, qđo dicat Apostolus, q̄ sub sacerdotio leuitico plures facti sunt sacerdotes, volens ex hoc illud sacerdotium distinguere a sacerdotio Christi, cum & sub sacerdotio Christi plures facti sint sacerdotes? Scindunt ergo, q̄ sub sacerdotio christi omnes sacerdotes possunt dici vñus sacerdos propter nr̄a. Primo ratione oblationis. Secundo rōne rei oblatæ. Tertio ratione cōmemorationis, siue annuntiationis. Primo quidem oēs sacerdotes sunt vñus sacerdos rōne oblationis, quā omnes offerunt in persona vñus sacerdotis; & omnes conficiunt in persona vñus sacerdotis in persona christi,

A quia, vt supra tetigimus, quilibet sacerdos cōficit, dicit, Hoc est. n. corpus meum. Constat autem quod corpus quod conficit sacerdos non est corpus ip̄ius sacerdotis, sed est corpus Christi, ergo cum quilibet sacerdos conficiendo dicat, Hoc est corpus, & illud non sit corpus suum, sed sit corpus Christi, ergo nullus sacerdos cum conficit loquitur in persona sua, sed quilibet loquitur in persona Christi: ergo cum conficiunt offerendo, & conficiendo corpus Christi, omnes dicuntur vñus sacerdos, quia omnes induunt personam vñus sacerdotis. i. Christi. Non autē sic erat in sacerdotio leuitico, q̄ ipsi offerrent in persona vñus & eiusdem sacerdotis: tot ergo erant tunc sacerdotes, quot erant offerentes, & ideo dicuntur ibi plures facti sacerdotes; & dicuntur ibi homines mortales fieri sacerdotes: sed sub sacerdotio Christi, cum oēs sacerdotes offerat in persona Christi qui est æternus & immortalis, dicuntur oēs sacerdotes esse vñus sacerdos, & quantum ad hoc p̄nt dici immortales, quia conficiunt in persona eius qui èternus est & immortalis. Secundo sub sacerdotio Christi dicuntur omnes sacerdotes esse vñus sacerdos non solum rōne rei offerentes, sed etiam ratione rei oblatæ, quia oēs offerunt vñam & eandem rem, videlicet corpus Christi verum. Non autē sic erat in sacerdotio leuitico, quia nō offerebant ipsum rem, nec ipsum verū corpus Christi, sed offerebant animalia quæ erant figura eius. Constat autem q̄ ipsa res in se non est nisi vñam & eandem, sed vñus & eiusdem rei p̄nt esse multæ figuræ. Ideo ratione rei oblatæ sub sacerdotio leuitico vñus sacerdos erat multi sacerdotes, quia vñus sacerdos multis res offerebat, & iterando oblationes, semper aliam & aliam rem offerebat, quia non erat idem animal quod offerebat vno die, & quod offerebatur alio: est erat idem specie, non erat idem numero. Sed sub sacerdotio Christi multi sacerdotes, itinero omnes sacerdotes & ratione rei offerentes, & rōne rei oblatæ sunt vñus & idem sacerdos, quia omnes offerunt in persona vñus Christi, & omnes offerunt vnum & idem corpus, non solū vnum & idem specie, sed etiam vñus & idem numero: omnes. n. sacerdotes offerunt, & omnes conficiunt illud idem corpus numero, quod Christus traxit de virginē, quod fuit eleuatum in cruce; quod resurrexit a mortuis, & cum quo Christus ascendit in celum. Tertio sub sacerdotio Christi oēs sacerdotes p̄nt dici vñus sacerdos rōne cōmemorationis, siue rōne annuntiationis: cum. n. hoc sacramentum celebramus, cōmemoramus mortem Christi, vel annuntiamus mortē eius, iuxta illud Lucæ. 2. Accepto pane gratias egit, & fregit, & dedit eis dicēs, Hoc est corpus meū, quod pro vobis tradetur: hoc facite in meā cōmemorationē. Et prima ad Cor. Quotiens. Cap. 7. d. cunq. n. māducibilis pānē hunc, & calicem bēbelis mortem dñi annuntiabit. Sed si querat, quare

quare in hoc sacro cōmemoratur vel annuntia tur mors christi? Dici potest, q̄ imminente mor te, instituit hoc sacramētum, ideo hoc facimus in memoriam mortis eius, & hoc faciendo an nuntiamus mortem eius. Vel possumus dicere quod ex vi sacramenti, in hoc sacramento cor pus est separatum a sanguine, & econuerso: est enim sub utraq; specie totus Christus: sed hoc non est ex vi sacramenti, sed ex naturali conco mitantia. Id.n.ibi dicitur esse ex vi sacramenti in quod facta est conuersio, vel in quod facta est transubstantiatio: et quia substantia panis non conuertitur, nec transubstatiatur nisi in corpus christi, ideo ex vi sacramēti sub specie panis nō est nisi solum corpus: sed quia illud corpus ha bet sanguinem suū sibi naturaliter coniunctū, et est animatū, ideo ex naturali concomitantia etiā sub specie panis est sanguis, anima, & totus chri stus. Sic sub specie vini ex vi sacramenti non est nisi sanguis tantū, quia substantia vini non con uertitur nisi in sanguinē, atamen quia ille san guis est coniunctus corpori, quod est animatū, ideo etiam sub specie vini est sanguis, corpus, anima, & totus Christus. Igitur quia ex vi sacra menti sub specie panis est corpus tantū, sub specie vini est sanguis tñ, ideo dicitur q̄ in hoc sa cramento conficitur corpus ex vi sacramenti se paratum a sanguine, & econuerso. Et quia hoc fuit in morte, q̄ sanguis fuit separatus a corpo re, ideo quotienscumq; hoc facimus, agimus me moriam mortis christi, & annuntiamus mortē eius. Ex his ergo patere potest, q̄ in hoc sacra mento idē cōmemorat, & annuntiat seipsum: vt quia sub specie panis ex vi sacramenti non est nisi corpus tñ, ideo corpus Christi sub specie panis cōmemorat, & annuntiat seipsum vt fuit separatum a sanguine, quod fuit in morte Chri sti. Sic etiam quia sub specie vini ex vi sacramen ti non est nisi sanguis tñ, ideo sanguis sub specie vini cōmemorat, & annuntiat seipsum prout fuit fusus in passione, & prout fuit separatus a corpore. Ergo quia in hoc sacramēto idē com memorat & annuntiat seipsum, eadem est cōme moratio, & eadem annuntiatio & ratione rei cō memorantis siue annuntiantis, & ratione rei cō memorataꝝ siue annuntiataꝝ: quia (vt diximus.) idem cōmemorat, & annuntiat seipsum: sed in sa cerdotio leuitico cōmemoratio ibi else non po terat quia est dñe p̄terita, quia christus non dum erat passus: si vero illa animalia oblata an nuntiabant vel significabant mortē christi, hęc annuntiatio non erat per eandem rem, sed per aliam, & aliam, quia non erat eadem res annun tians & annuntiata, & figurans & figurata, quia res figurās erat agnus, res figurata erat christus: & quia semper altumebat aliis, & aliis agnus, qui immolatus figurabat & annuntiabat mor tem christi, poterat dici alia, & alia annuntiatio. Patet ergo ex dictis, q̄ sub sacerdotio Christi omnes sacerdotes possunt dici unus sacerdos tra

A tione eorum qui cōficiunt vel qui offerunt, ga omnes conficiunt in persona vnius christi: & ratio ne rei quā offerunt: & ratione eius quod, cōme morant & annuntiant, quia omnes commemo rant & annuntiant eandem mortem Christi. Hoc sit idem per idem, vt est per habita manife stum, & declaratum.

Cap. X X II. In quo specialiter pertractantur ad uersariorum ducē ultimae rationes, & per iam dicta clare & manifeste soluuntur.

Eclarata mente Apostoli, quomodo christi sacerdos tium sit æternū, & quomodo sub sacerdotio leuitico plures facti sunt sacerdotes: sed sub sacerdotio Christi omnes sacerdotes p̄nt dici unus sacerdos, volumus ex his descendere ad sol uendum aduersariorum duas ultimas rationes, vndecimam, videlicet & duodecimam. Ostende batur quidem in praecedentibus, q̄ p̄fate rationes non erant fm̄ mentem Apostoli, & contra nos nihil concludebāt, sed hic volumus dias rationes specialiter pertractare. Arguebat quidem vndecima ratio, quod quia Apostolus vult & probat sacerdotium Christi esse æternū, sequitur ipsum esse sacerdotem æternum: ergo, vt dicunt, nullo modo potest esse vita summi Pon tificis, & summi sacerdotis sine summo sacerdo tio: ideo concludunt q̄ Papa renuntiare nō po test. Addunt quidem quod videtur nimis extra neutum & a ratione remotum q̄ summus pontifex, qui est verus successor & vicarius Iesu Chri sti qui est sacerdos in æternum, possit absolui ab alio q̄ ab ipso Deo, quia aliquo modo posset vi ta summi sacerdotis esse sine summo sacerdos tio. Adducunt autem duodecimā rationem, q̄ si potest renuntiare summaus pontifex q̄. Apo stolus nihil concluderet. Dicūt. n. q̄ si vita sum mi sacerdotis potest esse sine summo sacerdotio, argumentum Pauli, vbi dicit q̄ fm̄ legem Mo saicam plures facti sunt sacerdotes etcet. penitus nullum videtur esse, sed falsitate in continet: nam posset argui: contra Apostolum. Quare Christus sempiternum habet sacerdotium? Re spondet Apostolus. eo q̄ manet in æternum: Dico tibi Apostole non est verum, quia potest in sua vita renuntiare, & non erit sacerdos amplius. Præmissis ergo his duabus rationibus eo modo quo aduersarii eas formant, & sub eisdē verbis, sub quibus eas formant, volumus dictas rationes soluere. Soluemus quidē eas quadru pliciter. Primo prout verba Apostoli directe tangunt personam christi. Secundo prout illa verba si applicentur ad sacerdotes, q̄ ui sunt pu xi homines, non arguunt de: his quā sunt iuris dictionis, sed de his quā sunt oblationis: vel ar

guisit de his quæ sunt ordinis, & de his quæ re spiciunt characterem sacerdotalem, quæ habet etiam sacerdotes simplices. Tertio, soluemus rationes præfatas prout Apostolus loquitur de successione per mortem, nullam mentionem faciens de successione per renuntiationem. Quarto, soluemus rōnes illas prout fīa mentem Apostoli sub sacerdotio leuitico multi facti sunt sacerdotes, non autē sub sacerdotio Christi, sub quo omnes sacerdotes sūt quasi vñus sacerdos. Propter primum sciendum, q̄ sicut supra tetigimus verba Apostoli de æternitate sacerdotii directe non respiciunt aliquē hominem purā, sed solā personam Christi: Loquitur n. Apostolus, vt patet ad Heb. 7. de sacerdotio, quod iure iurando firmatum est, illud psalmi adducens, Iurauit dominus etc. Cum ergo sic habeat in Psalmo, ex vetero ante luciferum genui te, quod propriè cōpetit filio: postea sequitur, iurauit Dominus & non penitabit eum, tu es sacerdos &c. Ille ergo Deus pater qui genuit te ex vetero, idest ex sua substantia, & ex sua natura secunda, ille iurauit, idest inconcussa veritate firmauit, & nō penitabit eum, quia nō mutabit suum firmum propositum, sed semper erit sacerdos in æternum. Cū ergo hoc non possit competere nisi Personæ Christi, verba Apostoli non sunt referenda directe ad purum hominē, sed ad personā Christi. Nihil ergo cōcludit de renuntiatione Papæ, qui era homo purus. Optimè ergo concludit ratio penultima, siue ratio vndecima, quod quia Christus est sacerdos in æternum, ideo ibi non possit esse renuntiatione: quia si renuntiaret, non esset sacerdos in æternū: immo nec per mortem, nec quocūq; alio modo potest esse successio sub tali sacerdotio. Sic etiam optimè arguit rō decima, quia si potest Christus renuntiare, possit ei aliis succedere q; eēt verus Christus sicut ipse, & sic non esset sacerdos in æternum. Concludunt ergo rationes præfatae quandam veritatem de persona Christi, sed si ad aliquem purum hominem adaptentur, nō arguant, nec cōcludunt. Secundo possumus præfatas rationes soluere, quia si illa verba Apostoli adaptentur ad sacerdotes, qui sunt homines puri, cū Apostolus non loquatur de sacerdotio quantum ad ea quæ sunt iurisdictionis; sed quantum ad ea quæ sunt oblationis, patet quod dictæ rōnes nihil arguunt, nec concludunt. Cum n. Apostolus loquitur de huiusmodi sacerdotio æterno, solum de oblatione loquitur, iuxta illud ad Hebr. 7. q; Christus fecit hoc i. oblationem huiusmodi semel se offerendo, et. 8. cap. dicitur, q; omnis pontifex ad offerenda munera, & hostias constitutur: et nono cap. scribitur, q; neq; per sanguinē hircorum aut vitulorū, sed per proprium sanguinem introiuit semel in sancta. Ergo non loquitur Apostolus de sacerdotio, nisi quantum ad oblationem prout Christus se semel obtulit, p; ut factus est sacerdos, & pontifex ad offerendū

A seipsum hostiam, prout non per alienum sanguinem, sed per proprium sanguinem seipsum oblationem fecit. Hęc ergo si volumus adaptare ad alios sacerdotes, qui quotidiē in altari conficiunt corpus Christi, & offerunt illud idē corpus, quod Christus obtulit: licet Christus obtulit suum proprium corpus in cruce sub propria specie, sacerdotes autem offerunt illud idem corpus non sub propria specie, sed sub specie panis, quia ista respiciunt ipsam cōfectionem corporis Christi vel oblationem eius, cum ad hoc sufficiat similes sacerdotales character, quia similes sacerdotes verè conficiunt: patet q; præfatae rationes si aliquid arguunt, vel cōcludunt de charactere sacerdotali, per quē quis conficit B verum corpus Christi, q; fiat oblatio, & hostia pro peccato: non arguunt, quod Papa non possit renuntiare papatu. Et cum directe non possit renuntiare suo characteri sacerdotali, quē quis suscepit, ex quo nūquā potest ipsum depolare, quia hīmōi character remanet etiam in anima separata, licet non ad hunc usum, ad quem est in præsenti vita nec arguunt dictæ rationes plus de Papa, quam de quocūq; sacerdote, quia nullus sacerdos potest renuntiare suo characteri, cum non possit suum characterem depolare, vel q; possit ipsum a se remouere. Tertio possumus præfatas rōnes soluere, quia Apostolus loquitur de successione per mortem, & nullā expressionem facit de successione per renuntiationem: propter qd aduersarii nostri petunt qd est incontrariū, & cum credunt contra nos argue re, contra seipso arguunt. Volunt n. ipsi quod possit esse successio in papatu per mortem, ita q; cum Papa moritur, potest ei alius succedere, quod verum est, & negare non possumus: volunt etiam q; potest fieri talis successio per renuntiationem, & hoc volunt probare per Apostolum dicentem Christi sacerdotium esse æternū: sed Apostolus probat æternitatē sacerdotii Christi per immortalitatem, non probat autem hīmōi æternitatem per non posse renuntiare, sed per non posse mori. Ideo si volunt isti sequi Apostolum, non cōcludant q; Papa nō possit renuntiare, sed quod est immortalis, & non potest mori. Nam si Christus est sacerdos in æternū, oportet q; semper viuat, & q; non possit mori, vt se fundabat ratio vndecima. Sic etiam ratio duodecima, quia secundū legem Mosaicā plures facti sunt sacerdotes, fundat se super semper viuere, & non posse mori. Ideo ad Heb. 7. vnde sumpta sunt illa verba, sicut iacet textus, q; alii quidem supplent (sub lege mosaica vel sub sacerdotio leuitico) plures facti sunt sacerdotes, idcirco quod morte prohiberetur permanere: hic autem, videlicet Christus, eo quod maneat in æternum sempiternum habet sacerdotium. Hęc ergo concludunt. Si volumus hoc adaptare ad Papam, concludatur q; Papa maneat in æternum, & cōcludatur q; non pñt plures affus mi

mi ad papatum, ita q[uod] uno moriente succedat alius. Propter quod cum aduersarii volunt, quod Papaz morienti potest alius succedere, & nolunt quod renuntianti possit hoc fieri, cum Apostolus expressè velit quod sub sacerdotio Christi sacerdoti morienti non potest alius succedere, patet, quod non vadunt ad mentem Apostoli, sed potius ad oppositum mentis eius. Sed dices, si non potest in papatu esse successio per mortem, ut quod unus succedit aliis morienti, multo magis non poterit esse per renuntiationem ut quod unus succedit alteri renuntiati. Respondeamus quod detis nobis Papam immortalem vel summum sacerdotem immortalem, eunc dicemus q[uod] ille renuntiare non potest, sed nulla persona (per se loquendo) potest esse talis nisi persona Christi, quia est æterna: ille autem cum sit sacerdos iure iurando, quia iuravit Deus & non penitebit eum, quia nunq[ue] illud iuramentum mutabit, nec infringet, quod Christus est sacerdos in æternum, neçp[ot] renunciare nec potest cedere, quia si hoc posset, non esset sacerdos in æternum. Quarto possumus soluere rōnes præfatas prout sub sacerdotio leuitico nobis facti sunt sacerdotes, sed sub sacerdotio Christi omnes sacerdotes possunt dici unus sacerdos. Dicetur quidem in præcedenti capitulo omnes sacerdotes sub sacerdotio Christi sunt unus sacerdos rōne confectionis, quia omnes conficiunt in persona Christi & rōne rei oblatæ, quia oes offerunt eandem rem, videlicet verum corpus Christi: & rōne annuntiationis, quia in hoc sacramento, ubi corpus Christi, quod ex vi sacramenti dicitur esse separatum a sanguine, annuntiat seipsum in morte, quod fuit sic separatum & sanguis Christi, qui ex vi sacramenti conficiens separatus a corpore, annuntiat seipsum in morte, qui fuit effusus, & separatus a corpore. Igit[ur] si istam æternitatem sacerdotii volumus adaptare ad alios sacerdotes, dicemus quod omnes sacerdotes in quantum conficiunt sunt immortales, quia oes conficiunt in persona Christi, qui est persona immortalis: & in quantum offerunt sunt immortales, quia offerunt rem immortalem, quia totum Christum: & in quantum annuntiant, & in quantum illud factum in commemorationem Christi sunt immortales, quia rem immortalem annuntiant. Sed dices, Quomodo annuntiant, & q[uod] cōmemorant rem immortalem, cum hoc faciendo mortem Christi annuntiant, & passionis Christi memoriam faciant? Dicemus quod Christus moriens erat immortalis, quia si erat moriens ut homo, erat immortalis ut Deus: & ut supra diximus, possumus dicere melius, & magis ad propositum, quia licet Christus moretur per separationem animæ a corpore, tamen non moriebatur quantum ad efficaciam moriens diuino moriendo fuit efficax remedium ad nos saluandum. Ideo Apostolus loquens de sacerdotio Christi, ait. Accedens ad Deum per semet

A ipsum semper erat viuens ad interpellandum pro nobis. Cum ergo per mortem accesserit ad Deum, quia per proprium sanguinem introiit in sancta, ideo moriens in carne, erat viuus ad interpellandum: & quia ut sacerdos interpellat pro nobis & offert, oblatus pro nobis quantum ad sacerdotium potest dici semper viuere, & esse sacerdos in æternum. Ex hoc autem patere potest illud quod dicebatur in cap. 19. quomodo in sacerdotio Christi non est nisi unus sacerdos, cum in lege noua multi sint sacerdotes, & quotidie novi sacerdotes sint, q[uod] patet, licet huiusmodi sacerdotes sint multi, & mortales, tamen ut conficiunt non sunt mortales, sed immortales, quia conficiunt in persona Christi, qui est immortalis. Non solum itaq[ue] ex tribus prehabitis, sed etiam ex eo quod nunc quartu[m] diximus, patet solutio ad illas duas obiectiones fundantes se super æternitatem sacerdotii Christi: quia cum verba Apostoli intelligenda sint de oblatione prout Christus seipsum obtulit, patet q[uod] Papa quantum ad h[abitu]m oblationem, & in quantum consumit corpus Christi, est immortalis, quia hoc consumit in persona Christi, sicut & alii sacerdotes, qui est persona immortalis. Cum ergo omnes sacerdotes cum h[abitu] modi sint unus & idem sacerdos, & cum in uno, & eodem non propriè successione, nec accessione, nec renuntiatione, nec depositione, nec translatio, nec successio: quoniam omnia ista alienatatem important: nam si quis cedit, hoc fit ut alius sit loco sui: & si quis accedit, hoc fit ut locum eius teneat: & si quis deponitur, hoc fit ut alius præponatur: & si quis renuntiat, hoc fit ut alius illud officium habeat: & si quis transferatur, hoc est ut ipse alium locum teneat, & alius locum eius habeat: & si quis succedit, hoc est quod ipse ponitur ubi alius stetit. Cum ergo ista alienatatem importet, ubi ergo erit unitas & identitas, talia proprie[tes] reperi non possunt: eo ergo modo quo sacerdotium Christi est æternum, & prout omnes sacerdotes sunt unus & idem sacerdos, talia proprie[tes] non reperiuntur: & per hoc sunt solutæ aduersariorum rōnes duæ ultime. Et quia in prioribus capitulis soluebantur aliae rationes decem, ideo iam solutæ sunt omnes aduersario[rum] duodecim rationes.

Cap. X X I I I. in quo preter prehabitas. 12. rationes adducuntur quædam obviationes aliae, quibus obviationibus per præsens capitulum respondet.

Icebatur quidem in secundo capitulo in quo tractabatur de ordine dicendorum, q[uod] in toto hoc opere quinq[ue] ages re volebamus, quia primo narrare volebamus omnes rationes, quas aduersarii fa-

cabant, quod fuit factum, in uno & eodem cap. Secundo volebamus illis rationibus respondere, quod valde diffuse factum est, & per multa & varia capitula rationes illae sunt solutae, & pertraeatae, & ad nihilum redactae. Tertio quidem quia praeter narratas duodecim rationes, aduersarii adducebant quasdam alias falsitates, & quasdam alias obuiationes, ideo volebamus illas falsitates & obuiationes describere & narrare. Quarto volebamus dictis falsitatibus, & obuiationibus respondere. Quinto & ultimo intendebamus adducere rationes ad propositum, & imponere finem dictis. Verum quia illae falsitates & obuiationes, quas suis rationibus aduersarii addiderunt, sunt modici ponderis & quasi nullius momenti, ideo in hoc cap. combinabimus illa duo, & describemus falsitates & obuiationes illas, & respondere ad easdem. Scindū ergo quod falsitates & obuiationes, de quibus locutus sumus, & quas faciunt aduersarii nostri, ad duo reducuntur, videlicet ad ea quae fuerunt in renuntiatione summi Pontificis, & ad ea quae sunt post renuntiationem huiusmodi subsequuta, quae credimus referenda esse ad electionem: ita quod aduersarii duplicitate obuiant nostro proposito & veritati, uno modo ex parte renuntiationis, & inde dicunt se accipere tertiamdecimam rationem: & alio modo ex parte electionis, & inde dicunt quartadecimam rationem facere. Ita quod ex hoc dupliciti modo obuiandi dicunt se facere duas rationes, quas numerant in duodecim rationibus quod dicitis, ut in yniuerso dicant esse 14. rationes.. Ex parte ergo renuntiationis bene sumunt tertiamdecimam rationem. Dicunt quod in renuntiatione ipsius multae fraudes, & dolis conditiones, & intendimenta, & machinamenta, & talia interuenisse possunt, ita quod esto, quod posset fieri renuntiatione, ista tamen que interuenerunt vitiarunt ipsam renuntiationem, & reddiderunt eam illegitimum, inefficacem, & nullam. Volunt ergo per hoc concludere, quod renuntiatione sic machinata, & tot dolositatibus perpetrata, non debet dici renuntiatione: propter quod dato quod potuerit renuntiate prout per habita declaratum est, non tamen renuntiauit, quia falsa renuntiatione non est renuntiatione, sicut falsus denarius non est denarius, & homo mortuus non est homo: ut ex his verbis fortificetur dictum aduersariorum, ut fortificatum plenius destruantur: nam quanto aliquid est magis eleuatum in altum, si casum patiatur, magis colliditur, & maiorem patitur fractionem, iuxta illud Iob, Eleuasti me, & quasi super vetum possessus elisti me valide. Haec autem obuiationes de renuntiatione, sunt quasi supra ventum positae, & faciliter elidentur. Ex parte etiam electionis, vnde sumunt quartadecimam rationem, dicunt quod esto quod renuntiatione tenuisset (quod nullo modo se dicunt alterare, neque credere) multa tamē, ut aiūt, postea interuenerunt cōsequuta, que electione inefficacem & nullam reddiderunt omnino.

Iob. 30.c.

A His itaq; prælibatis, volumus primo soluere rationem tertiamdecimam, in qua narrantur obuiationes sumptuæ ex parte renuntiationis, ad quam quadrupliciter respondemus. Primo quia obuiationes illae sunt falsæ, & peccant in materia: secundo quia non syllogizant, & peccant in forma: tertio quia non sunt ad propositum, & in nostra materia non concludunt: quarto quia quod dicunt non esse renuntiatione, est renuntiatione (dato quod sic esset, quod non est credendum fuisse) potest dici renuntiatione, sed etiam renuntiatione coacta est dicenda renuntiatione, cum voluntas coacta sit voluntas secundum sententiam Sapientiæ. Primo quidem soluimus dictas obuiationes per interpretationem, dicentes quod sunt falsæ, & peccant in materia. Potest quidem ex pluribus adhuc viuentibus comprobari dominum Bonifacium Papam VIII. tunc in minoribus agentem, & Cardinals existentem persuasissime domino tunc Cœlestino, quod non renuntiaret: quia sufficiebat collegio quod nomen suæ sanctitatis inuocaretur super eos. Et quia etiam pluribus audientibus hoc factum fuit, ideo in renuntiatione non fuerunt illæ dolositates, nec illæ machinamenta, nec illæ fraudes, ut aduersarii asserebant. Secundo possumus soluere dictas obuiationes, quia non solum recipiunt falsa & peccant in materia, sed etiam non syllogizant & peccant in forma. Nam cum aliquid persuadetur alicui, vel illud est ad bonum non solum personæ, sed totius ecclesiæ: vel est ad malum personæ, vel (quod peius est) ad malum ecclesiæ. Si autem sit ad bonum ecclesiæ & personæ, nullo modo debent dici fraudes, nec dolositates, nec machinamenta, nisi forte secundum reputationem hominum, qui ea, que bonitates sunt, fraudes & dolositates nominant. Nam in quibus sumus Dei ministri, non debemus curare, si ex hoc famemur apud bonos, & infamemur apud alios: & si ex hoc vocemur veraces apud peritos, & seductores apud alios, iuxta illud ad Cor. 6. In omnibus exhibeamus nos metipso, sicut Dei ministros (et post multa verba idem subditur) per infamiam, & bonam famam, & vt seductores, & veraces. Manifeste natum, quod inducentes Cœlestinum ad renuntiationem, erant Dei ministri, cum hoc expediret ecclesiæ & personæ. Vbi ergo erat tantus profectus, fraudes & dolositas dici non debet, nisi forte secundum reputationem hominum, quibus si vellemus in omnibus placere, non essemus servi Christi, iuxta illud Apostoli, Si adhuc hominibus placet, Christi seruus non essem. In his ergo que sunt secundum reputationem hominum, dum tamen agamus quae sunt in Dei ministerium, non debemus curare, utrum dicamur veraces, vel seductores: nec etiam utrum inde sumus famosi vel infamis. Tertio possumus soluere obuiationes habitas, dicentes quod non sunt ad propositum, & in materia nostra non arguunt, nec concludunt.

Nam

Dilectio. 1.

Non ergo tam in hoc Bonifacio fuit ambitionis et arrogatio, quæcumque impunitus Platina.

2. Cor. 6. ad.

Gal. 1. b.

3.

Nam in electionibus aliis vel renuntiationibus A alii talia locum haberent, quia ibi est superior, qui potest de talibus cognoscere: sed in renun-

Bt spāle in sunt admittenda, nisi forte esset hæreticus qui Papa, ut nulla esset electus in Papam, quia tunc esset in destru exceptione ad tationem ecclesiæ talem exceptionem nō admit mutatur. glos. in. c. Licet, de tere, cum ad ipsum spectet determinare questio electione et ele nem ecclesiæ tales exceptiones admittere, quia in uer. Absq; tunc non esset superior, qui iudicare posset: eēt Ecclesia acephala, & sub magno periculo vacil

4. laret. Quarto soluere possumus. obiectiones iam dictas, quia dicunt non esse renuntiationē vbi est renuntatio: aiunt. n. q̄ renuntatio cū talib⁹, quas vocant dolositates & fraudes, est inefficax, & nulla. Ad quod dicere possumus, q̄ plus habet de inuoluntario id quod sit per coactionem, quam quod sit per inductionē vel per suggestionem: & suggestio vel persuasio tūc est dicenda fraudulenta, quando est in malum personæ, & quādo sc̄iēter persuadetur quod est in malum alicuius, & potissime persuasio est dicenda dolosa, quando est in malum Ecclesiæ: sed hæc non fuerunt in renuntiatione Cœlestini, vt supra tetigimus: ppter quod quæ ibi fuerunt cōmissa, fraudes vel dolositates vel machinaciones vel aliqua huiusmodi non debent dici. Res uertcamur aut̄ ad propositū, & dicamus, q̄ plus habet de inuoluntario quod sit per coactionē, & tamē voluntas coacta voluntas est, non q̄ in coactione sit aliquid de inuoluntario, & de displicentia. Tū voluntas coacta dicit̄ voluntas, q̄a plus est ibi de voluntario q̄ de inuoluntario, vt si quis metu naufragii dicatur coactus p̄cere merces in mari, Vel si quis metu mortis coatus dicat sacrificare Idolis. Licet hoc vel illud vel quodcūq; simile habeat aliquid de inuoluntario, plus tamen habet de voluntario, quia & si displiceret sibi proiicere merces in mari, plus displiceret sibi perdere vitam. Et quia potius vult habere vitam q̄ habere res, ideo illa projectio, vt saluet vitam, licet sit voluntaria & inuoluntaria, plus est tamen voluntaria q̄ inuoluntaria. Sic ēt dicendum est de sacrifice Idolorum, & de quocūq; simili. Immo cum aliquis proiicit merces in mari, cum in potestate sua & in voluntate sua sit accipere res & proiicere, vel non accipere & non proiicere, quis vñquā dicere posset, q̄ hoc non sit magis voluntarium q̄ inuoluntarium? Voluntas ergo coacta voluntas est.

Cap. 1. Ideo in tertio Echicorū, vbi philosophus determinat de factis per violētiā, ait, Talia sunt voluntaria, & inuoluntaria (& subdit) magis assimilantur voluntariis, idest plus habent de voluntario q̄ de inuoluntario. Igitur, vt diximus, si voluntas coacta est voluntas, renuntiatio coacta debet dici renuntiatio: multo ergo magis renuntiatio persuasa dicenda est renuntiatio.

Sed dices quod licet renuntiatio persuasa sit renuntiatio, tamen cum sic agēs ignoret, quid res nuntians faciat, & dolo inducatur ad hoc agēdum, quāuis hoc non faciat quod illa renuntiatio non sit renuntiatio, hoc tñ facit q̄ nihil valeat & nihil teneat quod per talem renuntiatiōrem efficitur. Simile n. videmus de voluntate coacta, quia licet voluntas coacta sit voluntas, tñ non videntur tenere nec valere quæ fuerint per coactionem vel per metū facta, & maxime si esset metus qui posset cadere in constantem vi rum. Sed quicquid de coactione sit, quia hoc non tangit nostram materiam: quantum autem ad renuntiationē dicere possumus, q̄ vi supra tetigimus, renuntiatio illa nō debet dici dolosa, quæ sit in bonum Ecclesiæ, & personæ: immo q̄ plus est instanti forte talia non tenent vel nō valent, inquantū habent aliquid de inuoluntario. Sed ostendere volumus q̄ dato q̄ per circūuentionem, & per pulchra verba suisser inducetus ad renuntiandum, non deberet dici q̄ renuntiatio habuisse aliquid de inuoluntario. Nam instantum qui sunt homīs hñt de inuoluntario, inquantū hñt de ignorantia, vt quia sic agens nescit & ignorat quid faciat: sed vt probat philosophus, 3. ethi. non omne quod sit per ignorantia debet dici inuoluntarium, sed quod est triste, & quod sit cum penitūdine: quando n. quis aliquid facit per ignorantiam, si postea cum recognoscit se, & cogitat, & videt quid fecit, si tristat & penitet, potest illud dici inuoluntarium, quia participat aliquid de inuoluntario. Dato ergo q̄ Cœlestinus suisser inductus ad renuntiandum, quantūcūq; postea cogitaret, & quātūcūq; aduerteret de hoc quod fecit, quia renuntiavit, non debuisse tristari nec penitere: & si tristaretur vel peniteret, male faceret cum hoc esset bonum animæ suæ, qđ præponderat omni bono corporali. Et cum esset bonum totius ecclesiæ, quod præponderat omni bono causato, ergo sicut de iure nō debebat tristari nec penitere, & iniuste suisser tristatus vel penitusser, sic dato q̄ per ignorantiam, & inductus hoc fecisset, non deberet de illa ignorantia habere aliquid de inuoluntario, dato quod habet de inuoluntario sibi facto, non tamen habet de iure: quia iustior esset, & magis fīm ius, & magis fīm rationē ageret, nō penitēdo de hoc quām penitēdo: nā et si forte talia essent admittenda, quæ rem inuoluntariam rōnabiliter facerent, quia dolosa suisser illa inductio, & fraudulenta suisser illa persuasio, attamen prefata nihil tale habent, cum nō sit rōnale quod quis de bono opere doleat. Quod autē addebat, q̄ homo mortuus nō est homo, & q̄ falsus denarius non est denarius. Dicemus q̄ nō debet dici illa renuntiatio mortua, immo debet dici viua, & fīm ius, & fīm rationē valere, cum fīm ius & rationē ageret renuntiando, & non exponendo se periculo in cōmune bonum. Nec debet

dici illa renuntiatio falsa nec fraudulenta, quæ erat in bonum ecclesiæ & personæ. Hæc autem non dicimus quod homo sapiens & peritus, & qui bene sciat gubernare ecclesiam, renuntiare non possit, sed hoc ideo diximus quod prefata renuntiatio non solum fieri potuit, sed sine peccato, & cum merito facta fuit: sed sciens & peritus quis potest hoc facere, peccaret forte id faciendo. Diximus quidem hæc omnia, ut semper cœclus cludamus cōtra aduersarios qui falsum asserūt. Nam si dicant quod illa renuntiatio non fuit renuntiatio, asserunt falsum cum & coacta voluntas sit voluntas. Si vero dicant quod fuit renuntiatio, sed non quod teneret & valeret, quia ex preinductum fuit dolosa & fraudulenta, ex parte inducti fuit per ignorantiam perpetrata, patet quod non debet dici dolus neque fraus quod est in bonum ecclesiæ & personæ. Quid vero de ignorantia additur, dicemus, quod dictat ratione naturalis quod nec de renuntiacione, nec de quaquam re dici possit, quod facta per ignorantiam non valeat vel non teneat, si ea cognita & ignorantia amota, non potest dici quod hoc faciens rationabiliter peniteat vel rationabiliter tristet, quæ omnia sunt per habita manifesta, & maximè si non sit ignorantia, quam habent amentes vel ebrii, sed quæ habent simplices & grossi, qui cognoscunt quod agunt, licet cogitare nesciant quod cogitanda sit. Solutis ergo obuiationibus sumptis ex parte renuntiationis, primo quia falsæ erant & peccabant in materia, secundo quia procedebant in equiuoco & peccabant in forma, quia non quodlibet inducitur debet dici dolosa, & maximè si sit ad bonum: tertio quia non erant ad propositum, quia non sunt talia audiēda in renuntiacione vel in electione Papæ: & quia erat renuntiatio & de iure, vbi non dicebant esse renuntiacionem, vel non esse de iure, volumus, omnibus his rationibus tactis, soluere ea quæ dicebant de electione. Primo quidem soluemus obuiationes de electione, videlicet quod talia interuenient quæ electione vitabant. Rēfidebimus. n. per in seremptionem, quia falsa recipiunt & peccant in materia, quia non est credibile quod in tanto negotio talia committantur. Secundo soluemus rationes illas, quia procedunt in equiuoco & peccant in formâ. Equiuocatur. n. ibi de electione, quia est aliqua electio, quæ per talia vitiat, sicut est electio inferiorum prælatorum, qui cum hæc locum non habent, potest sine periculo cōmuni boni, & sine periculo ecclesiæ de talibus cognoscere & vim sum est quod tales electiones per talia vitiantur. Sed in electione summi pontificis hæc locum non habent, quia cum non sit aliquis superior quod potest de talibus cognoscere, non potest sine periculo cōmuni boni, & sine periculo ecclesiæ tales exemptiones admitti. Ideo dicit extra de electione & electi potestate cap. Licet, quod duabus partibus. s. cardinalium concordantibus, si tercia pars concordare noluerit, aut sibi alium pre

A sumperit nominare, illè absq; vlla exceptione ab vniuersali ecclesia Rom. Pontifex habeat, quia duabus partibus electus fuerit, & receptus. In aliis itaq; electionibus p̄nit hæc habere locū, in electione autem summi Pontificis, vbi nō est superior qui cognoscet vbi publicum bonū exponeretur periculo, duabus partibus Cardinallium consentientibus, nulla est exceptio admittenda, nisi tantum pro hæresi, cuius causa est superius allegata. Tertio possumus soluere obuiationes præfatas, quod ratione proponētiū nō sunt ad propositum quæ proponunt: nam cum ipsi fuerint de eligentibus, cōtra istud propositum, cum fuerit eorum propositum, facere non possunt. Dicentes. n. quod in ipsa electione aliqua talia interuenient, cum ipsi fuerint de eligentibus, sunt minime audiendi. Quarto possumus easdem obuiationes soluere, quia dicitur electio nem illam nullā esse: nam quicquid sit de aliis electionibus vbi ex virtute personæ vitiat electio, hic aut tenet electio, nec sic vitiat, nec sic cassari potest electio summi Pontificis, sicut electiones aliquando tenet de iure & valet homini electio, vbi non valeret electiones aliquæ. Falsa ergo recipiunt, quia nō est credibile talia iteruenisse: peccatum in forma, quod nō est simile de hac electione, & de aliis ratione igitur proponentiū hæc obuiationes non sunt ad propositum cum ipsi proponentes fuerint de eligentibus. Quinto & ultimo per præfata versalia, vel per præfatas obuiationes, non arguunt dato quod vera essent, cum non sit electionis viatum, sed potius personarum. Veram ergo auctoritatem habet sanctissimus Pater Dñs Bonifacius Papa VIII. & est verus & legitimus sponsus ecclesiæ, & ei tenentur oēs humiliter obediens: quod allegare falsa & quod non sunt ad propositum: & quæ si interuenissent, non vitarent electionem; & maximè quod illi allegare audeant qui fuerunt de eligentibus, recta ratione nō admittit.

C Cap. IX IIII. In quo adducuntur rationes ad propositum secundum quatuor genera causarum, & etiam secundum auctoritates quod Papa renuntiare potest.

D Ostquæ adduximus rationes aduersariorum: quod Papa renuntiare nō potest, & eas soluimus, & narravimus quasdam alias obuiationes tam ex parte renuntiationis quam ex parte electionis, et ad illas rēfidebimus, volumus in hoc capitulo adducere rationes ad propositum quod Papa renuntiare potest: sed hoc breuius pertransibimus, quia in omnibus capitulis precedentibus vbi soluebamus aduersariorum rationes tetigimus aliqua: immo multa, & varia, ynde formabuntur rationes ad propositum quod Papa

Papa renuntiare potest. In hoc ergo capitulo de illis aliqua resumentes arguemus propositum quod est toties replicatum, videlicet quod Papa renuntiare potest. Dicemus quidem quod apud sapientes quatuor causarum genera distinguuntur (vnde & in octavo metaphy. laudantur definitiones Aristarchi, quae erant in eodem genere carum) & discurrendo per omnia genera causarum ostendimus quod omnes causae concordant nostro positio, & nullum genus causae nostro proposito contradicit. Propter quod sciendum quod quatuor genera causarum sunt allegata a sapientibus, vide licet causa formalis, materialis, efficiens, & finalis. Expedit considerare in ipso papatu, quid se habet ut formale, quid ut materiale, quid ut finalis, quid ut efficiens. Formale autem est ipsa ratio rei: si videtur volumus quid est formale in ipso papatu, considerare debemus in quibus consistit ipse papatus: nam cum omnis auctoritas, & ecclesiastica potestas vel dicat ea quae sunt ordinis, vel ea quae sunt iurisdictionis, oportet quod ratio papalis potestatis in aliquo illorum existat. Materiale autem in ipso papatu sunt personae, in quibus habet esse papatus, vel quae assumuntur ad papatum: nam praeterea, virtutes & similiter omnes perfectiones non habent materiam ex qua fiant, sed in qua recipiuntur: cum ergo papatus sit quedam potestas, & quedam auctoritas, & quedam perfectio, non habet materiam ex qua, sed in qua: ipsis ergo personae, quae assumuntur ad papatum, & in quibus recipitur papatus, dicuntur esse quid materiale respectu papatus. Causa autem efficiens ipsius papatus est consensus eligentium, & consensus electi: & si dicitur quod est causa efficiens et confirmatio ipsius Dei: dicemus quod deus sic administrat res, ut eas proprios cursus agere sicut: ex quo ergo hoc requirit cursus rerum, quod si eligentes eligunt, & intellectus assentit quod ille sit Papa, debemus supponere quod hoc fiat ex diuina voluntate. Finis autem, ad quem ordinatur papatus, est commune bonum, & regimen totius ecclesiarum. Quod ergo Papa renuntiare possit, vel quod renuntiare non possit, ex aliquo genere causarum debet hoc argui, et concludi. Ea propter si probare poterimus ex eo quod est formale in papatu, & ex eo quod est materiale, & ex causa efficiente, & finali quod Papa renuntiare possit: & postea ad hoc adducere auctoritates, credimus nostrum propositum sufficienter fore probatum. Volumus ergo primo probare nostrum propositum ex eo quod est formale in papatu, vel ex his in quibus consistit papatus. Dicebamus autem quod omnis auctoritas, & omnis potestas ecclesiastica consistit in his quae sunt ordinis, vel in his quae sunt iurisdictionis. Sufficienter autem patere potest per habita quod Papa ultra simplicem pontificem non dicit ea quae sunt ordinis, sed quae sunt iurisdictionis: quod multis modis supra declarabam, videlicet ex quolibet simplici pontifice. Dicebatur quidem quod quilibet pon-

A tifex potest dici summus sacerdos, ut ostendebatur ea auctoritate Magistri Sententiarum, quod auctoritate Decreti. Arguatur ergo sic, Quilibet pontifex potest dici summus sacerdos, vel ergo hoc est quantum ad ea quae sunt ordinis, vel quantum ad ea quae sunt iurisdictionis: non quantum ad ea quae sunt iurisdictionis, quia tunc quilibet pontifex haberet plenitudinem potestatis, & esset summus quantum ad iurisdictionem, quod soli Papae competit: est ergo quilibet pontifex summus sacerdos quantum ad ea quae sunt ordinis habet itaque papa plus aliis pontificibus quae sunt ordinis, cum quilibet pontifex quartum ad talia sit summus. Ostendebatur etiam hoc idem non solum ex utraque potestate, sed etiam ex ipso charactere, & ex perfectione characteris: nam quae sunt ordinis cum sint indeobia, oportet quod in deobia innituntur, huiusmodi autem sunt character, & perfectio characteris: sed ut plane patet character, & perfectio characteris non plus dicunt in summo pontifice, quod in quocumque simpli pontifice, quia si character qui imprimitur Papae & perfectio characteris in Papa, quibus innituntur ea quae sunt ordinis, dicerent aliquid plus quam in aliis potestatibus, tunc electus in Papam a nullo pontifice posset ordinari in sacerdotem, nec consecrari in episcopum, quia cum positum sit quod character, qui imprimitur papae, vel perfectio characteris in aliis praetribus, cum nihil agat ultra suam speciem, nullus pontifex posset ordinare papam in sacerdotem, nec imprimere sibi characterem, nec posset ipsum consecrare in Papam nec dare sibi perfectionem characteris: sed cum papa ordinetur, & consecratur ab aliis pontificibus, consequens est quod character, & perfectio characteris in eo nihil plus dicatur quam in aliis pontificibus: & consequens etiam est quod quartum ad ea quae sunt ordinis nihil est plus in eo quam in aliis. Et quia, ut diximus, ea quae sunt iurisdictionis non innituntur rebus indeobia, sicut ea quae sunt ordinis, ideo potest tolli, vel potest desinere esse: potest ergo papa renuntiare quantum ad ea quae sunt iurisdictionis, quibus renuntiando dicitur renuntiare papatui, cum nihil habeat ultra simplices pontifices, nisi quae sunt iurisdictionis tantum. Adhuc ostendebat hoc idem ex parte ipsius commissoris: nam ea quae sunt ordinis non possunt simpliciter committi. Nam nullus sacerdos potest committere non sacerdoti quod committeret corpus Christi: nec aliquis episcopus posset committere alicui non episcopo quod consecraret aliquem in episcopum: sed nihil habet papa ultra ea quae habent simplices pontifices, quae non possunt committere his qui non sunt Papa, vel his qui non sunt pontifices, ergo nihil habet Papa quantum ad ea quae sunt ordinis ultra simplices pontifices: habet ergo supra eos solum quae sunt iurisdictionis, quae, ut diximus, potest tolli, & possunt de sinere esse: talia. n. eo modo quo sunt potest desinere esse, propter quod per quae potest quis pre-

F

fc*i*n Papam, sic, illis contrario modo se habē tibus, potest destinare esse Papa. Insuper ostendatur hoc idem ex parte potentia papalis, vel ex parte eorum in quibus residet potētia papalis, vacante papali sede. Dicebat quidem p̄ ecclēsia nunq̄ moritur, ideo vacāte sede, remanet potētia papalis in ecclesia, vel collegio cardināliū. Cum ergo ecclesia multitudinem quādām dicat, & cum quodcūq̄ collegium sit ēt multis tuto quedam, cōsequens est quodd̄ vacante sede potētia papalis residet in aliqua multitudine: nunquā autem ea quæ sunt ordinis, nec character, nec perfectio characteris respiciunt multis tudenē fīm se, sed semper respiciunt singulares personas. Idem n. dicemus de iis quæ sunt ordinis, & de charactere & de perfectione characteris, & de ipsiis animabus siue de creatione animarum. Dicit n. Psalmista de Deo, q̄ fixit sigillatim corda eorum. Nā deus sigillatim fingit corda nostra, quia cuilibet sigillatim imprimet suū cor. i. suam mentem, & suam animam: infusio. n. animę non respicit multitudinē fīm se: verū est enim, q̄ multi sunt animati, sed anima nō infundit ip̄i multitudini fīm se, sed sigillatim infundit anima sua. Sic & in proposito character, & perfectio characteris nō imprimitur ip̄i multitudini fīm se, sed cuilibet sigillatim imprimetur suus character, & sua perfectio characteris. Ea ergo quæ sunt ordinis, & character, & perfectio characteris non respiciunt per se multitudinē, sed sigillatim respiciunt personas, quæ sunt in multitudine. Papalis ergo potētia, quæ, vacante sede, residet in ipsa multitudine, non dicit ea quæ sunt ordinis, nec dicit characterem, nec dicit perfectionem characteris; sed solum dicit quæ sunt iurisdictionis. Talia ergo, vt est supius replicatum, per ea quæ fiunt, contrario modo se habentia, p̄n̄ tolli & destinare esse. Consideremus ergo naturam rerū, vel consideremus ea quæ sunt de ratione rei, vel quod est formale in rebus, per quod differt una res ab alia, quia talia argumenta & tales rōnes sunt potissimum in omni genere rerum, apparebit quod papa renuntiare potest. Ex parte ergo causæ formalis, siue ex parte naturæ rerum, ex quibus sumitur ratio rei (quia & natura rei, & ea ex quibus sumitur, ratio rei potissimum ad formam vel ad causam formalem pertinet) formauimus, vt patuit, quæ tuor rationes. Ad cuius evidentiam, sciendum, q̄ ratio rei multis modis inuestigari potest, & multis viis animaduertere possumus quæ sunt de ratione rei: ppter quod quæ sunt de ratione papatus venari possumus multis modis: primo quidē ex his quæ videmus in aliis pontificibus, & ex hoc sumebatur rō prima: secundo possumus id facere ex his quæ videmus in charactere vel in perfectione characteris, & ex hoc sumebatur rō secunda: tertio possumus id facere ex his quæ videmus in ipsa cōmissione prout quæ sunt papæ p̄n̄ aliis cōmitti, & ex hoc sumebat

A ratio tertia: quarto possumus idem aduertere ex his quæ videmus in ipsa potestate papali quā tum ad eos in quibus remanet talis potētia vacante sede, q̄a remanet, vel residet in aliqua multitudine vel in aliquo collegio, & ex hoc sumebatur ratio quarta. Oēs autē hæ rationes, sūptæ sunt ex natura rei, vel ex rōne rei de qua agitur. Oēs etiam rōnes h̄e superius tangebantur, licet forte non hoc ordine, nec ita clare, vt hic sunt positæ: immo non solum h̄e rationes quatuor, sed ēt multe aliae tangebantur, quia ferè omnia capitula sunt plena talibus rōnibus: sed de illis multis sufficiat cōmemorasse has præfatas rationes, ex quibus ostensum est q̄ ea, quæ potest papā ultra quēcunq̄ simplicem pontificem, nō dicunt quæ sunt ordinis, nec dicunt characterē, nec perfectionem characteris: sed solum quæ sunt iurisdictionis, quæ, cum non innitantur rebus indelebilis, non sunt indelebilis: sed per ea contrario modo facta, per quæ fiunt, possunt tolli vel destinare esse: & exinde Papa renuntiare pōt papatui, vel potestati papali: quod declarare volebamus.

Secunda pars Capituli. In qua probatur per tria genera causarum, & per auctoritates doctorum q̄ Papa renuntiare potest.

Robauimus in prima parte huius capituli, per ea quæ respectu papatus se habent quasi forma, vel per ea quæ possunt reduci ad cām formalem, quod Papa renuntiare potest. Volumus autem in hac parte secunda huius capituli, per tria reliqua genera causarum, videlicet per ea quæ possunt reduci ad causam materialem, effientem & finalem, & etiam per auctoritates doctorum probare hoc idē, videlicet quod Papa renuntiare pōt. Primo ergo probabimus nostrū propositum per ea quæ reduci p̄n̄ ad cām materialem. Dicebatur quidem supra quod papatus, & omnis potentia activa, & omnis pfectio, & quæcunq̄ forma, non h̄nt materiam ex qua, sed in qua: ideo probauerūt philosophi quod forma nec est elementum, nec ex elementis: forma quidē nec est materia, nec ex materia, nō. n. habet materiā ex qua est, sed in qua est. Ipsī ergo potestati papali, quæ est quādā perfectio, & volumus querere materiam, quæ remus ei materiam in qua est, vel in qua recipitur: h̄mōi autem materia sunt homines, qui assumuntur ad papatum, in quibus habet esse talis p̄tās. Probare ergo quod Papa possit renuntiare per ea quæ reducuntur ad cām materialem, est probare hoc per ipsos homines, in quibus fuit papalis p̄tās, q̄ renuntiauerunt præfatae potestati. Possumus ergo de multis dare exēplū. Nā in gestis Rom. Pontificū legitur, quod Clemens renūciasit, & post

Glo. 8. q. 1. c. post Linum, & Cletum cathedram recepit: ita si Petrus, in quod Clemens fuit secundus post Petrum, & eo uer. Aut ligat renuntiante, suscepit papatum Linus & Cle- di.

tus: post quos iterum Clemens cathedram suscep- pit, quā suscipiens fuit quartus post Petrum: ita quod iuxta duplēm suceptiōē bīscōputatur fuisse Papa, ut primo fuerit post Petrum secun- dus, & postea quartus. Exēplum etiā habemus de Marcellino qui renuntiavit, sicut dicit Glosa In uer. VI non ordinariā cau. 7. q. 1. super isto cap. Nos autē, sed dices quod Marcellinus non renuntiavit, sed seipsum depositus, ut pater per sententiam quam contra se dictauit. Nam. 2. i. dicitur in e. Nunc autē, ubi tangit hanc materia, satis expre-

Car si uerine se h̄c q nullus fuit ausus in eum profere tentē suam ep̄i i Pa- tiam, sed oēs dicebat ore tuo iudica cām tuam, p̄ nota gl. in de ore tuo condēnaberis; sed quā se condemnā uer. Marcellis uit, vel quā se iudicauit, ibidē non traditur. Sed nus. c. codem. Hug. dicit q in gētis Rom. ponūscū scriptum est, quod Marcellinus dictauit se uerā in se- se depositus, dicens, Bgo. Marcellinus ob scelus idolatriæ, qd infelix cōmisi, iudico me deponen- dum, anathemato ēt quicq; corpus meū tra- diderit sepulturę. Verbi ergo Marcellini nō so- nant q renuntiauerit, sed q depositus se. Ideo merito querit quā lūristæ notant q renuntia- uit. Dicamus ergo, q negotiū sum mi. Pontif. q nō habet superiore, non est simile cā negotiis aliis: nā in aliis pontificibus, aliud est renuntiatio, aliud est depositio: nā renuntiatio est cum spon- te cedit, sed depositio est ēt si inuitē moueat. Sed in famo pontifice nō p̄t esse depositio, nisi ibi sit renuntiatio, nā in uno casu tantū, videlicet pp̄ h̄eresim, & non pp̄ h̄eresim quocūq; mō, sed pp̄ h̄eresim in qua veller pertinaciter p̄sile-

Pont. paratus re, vt ēt lūristæ notant. Dicamus itaq; q nullus corrigi non de debet condēnare Papā, sed ipse in sūnu suo des- ponit. 24. q. 3. c. Dixit se iudicare, & ipse debet seipsum deponere, si vi- deat hoc expedire ecclesię, vel rōne sceleris qd cōmisi, vel rōne suarū insufficiēt: qualiterq; ergo hoc fiat, cum ipsemēt hoc faciat, ideo volū- tarie se deponet. Ista ergo depositio cum sive sponte, & cum fiat a seipso, renuntiatio dici p̄t. P̄t ergo Papa renūtiare, si consideramus p̄sonas, in quibus habet esse rō papatus, quia renū- tiavit Clemens, & Marcellinus. Nullus. n. dubi- tare p̄t, q si Papa p̄t se deponere, sicut Mar- cellinus se depositus, & sicut oēs concedunt q potest se deponere, cōsequens est q p̄t renun- tiare. Nā quilibet p̄t cedere in manib; eius, q p̄t eum deponere: nā successio ep̄i non potest esse in manib; Metropolitani, qui p̄t eū con- firmare, potest tamen esse in manib; eius, qui p̄t eum deponere. Si ergo papa p̄t seipsum deponere, p̄t per seipsum renuntiare: plus. n. est deponere q renuntiationem suscipere, quia ut habetur ca. 7. q. 1. c. Sicut, q nā episcopus petat

In fine. Verbi quod debet ab episcopali honore vacare, & ni- suns Gratiani si hoc dei in scriptis, illud aliter facere non vale-

A mus: nā forte sūm̄ sara tāc scripta, nā forte pro exponentis sen- delicto: sed ppter senectutem, vel propter insentiam Gregō sufficientiam non poterat Papa Ep̄m depone. r̄ij p̄fata ir- re, nā ipse veller renuntiare. Plus est ergo depo. c. Scripsū. eis m̄re q renuntiationē suscipere, & plus depone dem cau. et q. re vel renuntiare, q cōfirmare. Si ergo Papa po- test seipsum deponere, p̄t renūtiare. Dicamus ergo q Papa seipsum deponit, per seipsum renū- tiauit, sicut ēt dicere possumus q seipsum cō- firmat. Adductis duobus exemplis q p̄t Papa renuntiare, ut non solū in ore duorū, sed ēt in ore triū stet oē verbū, possumus & tertium exemplū adducere de Cyriaco, de quo scriptū Cyriacus penitit, q cum Ursula, & cū xi. millibus virginū mar- turū in Antiochia coronatus. Scribit. n. de eo q nocte qua rū et Pontianū dām sibi renūtiauit est, q esset cum illis virginib; ut legitur in palmā martyrii receptatus: tune cōgregato cle Chron. Marti- ro, & Cardinalib; inuitis ciuib; & potissime Vide primam Cardinalib; coram omnib; renuntiavit dis partē chron. d. gnitati, & officio. Postq; ergo oīdimus q Papa Antonini, Tim- renūtiare p̄t per ea quā reduci p̄nt ad cām lo. 7. ca. 7. s. 2. materialē, volumus tertio, hoc idem oīdire per ea quā pertinēt ad cām efficientem. Tēti gimus. n. supra, q dūo sunt per quā quis habet p̄tatem papalem, videlicet assensus eligētū, & assensus electi. Dicebatur ēt supra, q in his quā non sunt supra naturā negotii, nec supra exigē- tām terū, q per eadē contraria mō facta, res cōstituitur, & destruitur. Cum ergo hoc sit sūm̄ naturā negotii, & sūm̄ exigētām terū q ēt p̄ficiat sibi caput, & q aliquid sit postulatus, vel elec- tū assentiat q sibi caput, cōsequēs est q p̄ h̄ec per quā quis est Papa, si contrario modo sicut, designat esse Papa. Sed dices q spūalia facilius cō- struunt q destruunt, licet corporalia se h̄cānt ecōuerso, vt h̄c in illa decretalē Inter corpora- lia. Et quā spūalia facilius cōstruunt q destruunt, ideo, vt v̄, non valet si consentius eligētū, & electi faciunt q aliquid sit Papa, q per h̄ec cō- statit se h̄cāna, designat esse Papa. Scīdū ergo q aliquid inuenimus q spūalia difficultius destruunt q corporalia, & spirituale vinculum est for- mis q carnale, vt patet ex decretali p̄zallegata. Aliqñ vero inuenimus q coniugia spirituale ci- tius corrumpit, & ad terrā trahit, nāl legaliter seruetur, nāl iuste laudet viuēdo, vt h̄c dist. 40. c. Sicut vir. Distinguemus ergo spiritualia, quia aliquid res spiritualia fit ex opere operato, aliquid requirit ut ibi voluntas vel deuotio operantis, vel suscipiētis. Dicimus autē aliquid fieri ex ope- re operato, qn̄ ipsa res habet hoc efficere, dato quod nō sit ibi voluntas suscipientis, vt ignis ex seipso quā sunt sibi pp̄inqua. Daro ergo, q qd non appropinquet igni vt calefiat sed vt p̄zpa- ret fercula, sed quia hoc habet ex se ignis q cas- lesfiat, oportet q sic appropinquans, velit no- lit calefiat. Sic & in proposito, aliquid spiritualia sunt ex ipso opere operato, aliquid p̄zter opus operatum, sive p̄zter opus extētius, requirit ibi voluntas, & deuotio operantis, vel suscipientis,

In quē modum dicimus q̄ aquā baptismi has A
 bet duplē effectū, videlicet imprimere chara-
 cterem, & cōserre ḡam: sed ḡum ad impressio-
 nem characteris habet hoc aqua baptismi ex so-
 lo opere operato: sufficit. n. ad hoc q̄ aliquis re-
 cipiat characterem q̄ baptizetur in forma ecclē-
 siae, & q̄ suscipiat in se hoc opus operatū quod
 est baptismus: sed ad hoc q̄ suscipiat ḡam, si est
 adultus, non sufficit q̄ baptizetur, sed requiri-
 quod amqueat oēm fictionem, & q̄ accedat vo-
 luntarius, & deuotus. Et si dicatur q̄ paruuli nō
 p̄nī habere hmōi deuotionem, & n̄i suscipiunt
 ḡam in baptismō. Dicemus q̄ hoc est ex diui-
 na dispensatione, que vult quod sicut paruuli
 in alio peccauerūt, quia in Adam, ita posset eis
 per alios subuenire, vt per fidem parentum. Ad
 uertendū tñ nos dixisse, q̄ ignis ex opere opera-
 to & ex ipsa re habet quod calefaciat, & aqua
 baptismi ex opere operato, vel ex ipsa re habet
 quod characterem, imprimat: sed hoc non est
 eodem modo, quia ignis hoc habet ex naturali
 origine, & vi est agens naturale: aqua vero ba-
 ptismi: hoc habet ex diuina dispensatione, & vt
 est instrumentum diuinæ naturæ. Reuertamur
 ergo ad propositū, & dicamus q̄ illa quæ sunt
 spiritualiter ex solo opere operato, non solum
 difficultē destruuntur, sed et: nō p̄nī tolli, sicut
 est ipse character, sive s̄ baptismi, sive confirma-
 tionis, sive Ordinis, quia in his tribus sacra-
 men-
 tis character imprimat: sed si illud spirituale nō
 fiat solum ex opere operato, sed requiratur ibi
 voluntas operantis, & suscipiens, non dicimus
 quod nō possit tolli, nec dicimus q̄ difficultē
 destruarur, sed dicimus q̄ facillimē perditur: nā
 potest quis valde de facili ḡam pdere. Talia q̄
 dem sicut construuntur, sic destruuntur: nā sicut
 conuertendo se ad Deum tangit ad lumen lumi-
 nis, verē illuminatur & habet ḡam: sic se auer-
 tendo ab illo lumine, verē obtenebrat, & perdit
 ḡam: immo talia facilius destruuntur q̄ constru-
 tur ppter nostram malitiam, iuxta illud Matth.
 7. Lata porta, & spatioſa est via, que ducit ad
 perditionem: q̄ angusta porta, & arcta via, que
 ducit ad vitam. Quod si volumus difficultatem,
 & facilitatem in talibus ad spirituale coniugium
 adaptare, vt patet ex capitulis antedictis, semper
 sic se habet, q̄n̄ omnia contrario modo facta cō-
 currunt ad destruendum, quæ requirunt ad cō-
 struendū, hmōi cōiugium est destruktū, loquen-
 do de cōiugio quātū ad ea quæ sunt iurisdictio-
 nis, non quantū ad ea quæ sunt Ordinis. Hoc
 ergo dictum est quātū ad posse destrui: sed quā-
 tum ad facile, vel difficile destrui, dici p̄t q̄ tali
 ser potest accipi tale cōiugium, q̄ semp̄ facilius
 destruetur q̄ construatur: & taliter p̄t accipi q̄
 in aliquibus, & quātū ad aliqua facilior est cō-
 structio q̄ destructio. In aliquo autē etiā simpli-
 citer est econuerso: nam si accipiatur tale con-
 iugium vt est meritorium, semp̄ facillimē destrui-
 tur, quia semper potest quis facilius pdere graz-

iam, sive qua nullum p̄t esse meritum: sed si ac-
 cipiatur tale cōiugium vt est auctoritatiū, & vt
 habet iurisdictionem, sive hoc fiat meritorie si-
 ue nō, in aliquibus quantum ad aliqua facilior
 est constructio q̄ destructio, qd̄ pater quia Ep̄i
 p̄f̄t eōfirmari per Metropolitanos, tñ non p̄t
 renunciare, n̄i ex speciali consensu Pap̄: ergo
 in talibus quantū ad hoc facilior est cōstructio
 q̄ destructio: qd̄ ideo est, quia Papa sic ordinat
 ut si ante velle aliter ordinare, aliter esset. Sed
 in coniugio papali prout est sponsus Ecclesiae
 & habet iurisdictionē in totam ecclesiā, facilior
 est destructio q̄ constructio. Nam ad hoc quod
 quis preficiatur in Papā, requiritur consensus
 eligentiā, & electi: sed ad hoc quod destinat esse
 papa, sufficit sola renuntiatio eius. Nam inuitis
 Cardinalibus, & clero, posset etiam eis renunta-
 re, vt possumus exemplū de Cyriaco. Igitur nō
 solum ex iūs quæ adducuntur ad causam forma-
 lem, & materialē, sed etiā ex his quæ respiciunt
 causam efficientē, possumus hoc ostendere, &
 probare quod Papa renuntiare p̄t. Quarto
 volumus hoc idem ostendere ex parte cause fi-
 nali, quod facilius probatur. Nam illud, quod
 ad hunc finem, videlicet ppter bonum publicū,
 constitutum est, contra bonū publicū militat,
 re non debet: sed ille qui factus est caput ecclesiae
 ppter bonū publicū factus est: si ergo est
 insufficiens ad regendā ecclesiam, & renuntia-
 re non posset, contra bonum publicum militat
 re. Quis n. esset tantæ dementia, quod diceret
 Papam renuntiare non posse, quicquid de eo
 esset, ad quicquid de eo cōtingeret, utputa si fie-
 ret factus, si esset ita debilis & impotens corpor-
 e, quod nihil de suo officio exercere posset, q̄
 ergo sic teneret ecclesiā impedītū, & quod renun-
 tiare non posset? Ad ueridētatem quod esse
 sufficiens, vel insufficiens ad regendum sive ad
 quæcunq̄ talia, si referantur ad renuntiationē,
 p̄nī facere ad meritum vel ad demeritum, quia
 renuntiando potest quis mereri vel demereri: ta-
 men quātū ad valere de iure vel non valere,
 quicunq̄ sit ille, qui renuntiat, & quicunq̄ renun-
 tiat, si hoc faciat corā collegio Cardinalium, vel
 etiam coram Clero, renuntiatum erit, & desinet
 esse Papa, dato quod illi contradicant. Nam ex NOTA
 superabundanti est, quod fiat statutū quod Pa-
 pa renuntiare possit, vel assentiat Clerus, vel q̄
 assentiat eligentes: hoc n. p̄t facere ad quandā
 claritatē iuris: ipsi, tñ renitentibus, & iniquis,
 potest Papa renuntiare, & p̄t desinere esse Pa-
 pa, quod (vt supra diximus) Cyriacus fecit. Bo-
 num tñ est talia statuere, & laudabile est in talis
 bus assensum collegii Cardinalium aduenire, vt
 talia ardua cum maiori maturitate fiant, & utili-
 tas publica plenius inde euenerit, & conscientia
 simplicium, qui nesciunt de tam arduis iudicare,
 magis quiescat, & huic veritati magis consen-
 tiat: multa n. de se vera sunt, & de iure fieri p̄nī,
 quæ propter nos homines, qui male natū sumus
 ad

ad sc̄dum, & multum p̄ se apponimus in ignora-
tia, indigent quod elucidentur, & q̄ per que-
dam additamente in notitiam publicam veniant.
His itaq; prælibatis, postq; per quatuor genera-
causarū declarauimus quod Papa renuntiare po-
test, volumus hoc idem quinta via declarare, ad
dueēdo auctoritates Doctorū Iuris, qd de hac
materia decreuerunt. Nam cau. 7. q. 1. in. c. Nō
autem, ubi agitur, quod cum Aug. Valerio Epi-
scopo adhuc viuente, factus esset efs Hippone
sis, quod ei non successit, sed potius accessit. Glo-
sa ordinaria q̄nem mouet in propria forma,
Vtrum Papa renuntiare possit, & determinat q̄
renuntiare possit, assignans pro rōbe, qm Mar-
cellinus renuntiauit, & ēt Clemens. Et Hug. dia-
stin. 21. in. c. Nunc autē, hanc q̄nem in propria
forma mouet, querens, An papa posset hodie
seipsum deponere, vel abrenuntiare, & intrare
Monasteriū. Rñdet q̄ credit quod sic, additēn,
si expediret, & quod alijs peccaret. Quæ verba
addita nihil faciunt ad posse renuntiare, vel nō
posse, sed ad mereti, vel demereri; quia si crede-
ret hoc expedire ecclesiæ, & sic ageret, mereret
si vero crederet nō expedire, demeteretur: sive
tamē ecclesiæ expediatur, sive non expediatur, ipse
potest renuntiare, sed videat quo animo id fa-
ciat, ne renuntiando peccet. Idem ēt Hug. cau.
7. q. 1. c. Non autē, hanc q̄nem mouet in pro-
pria forma, dicens, Sed quid de renuntiatione
Papæ: nunquid p̄t renuntiare, quia vult transi-
re ad religionem, vel quia est ēger, vel senex? Et
respondeat quod utiq; idest q̄ potest, renuntia-
re, assignans pro causa, quia Marcellinus regni-
tiauit, vt habetur distin. 21. Nunc autē. Et Cle-
mens etiam renuntiauit, sicut habetur in gestis
Rom. Pontificum.

Cap. ultimum. In quo imponitur finis huic libro,
vel huic opere, quod intitulari volumus de Re-
nuntiatione Papæ.

1. 207. 14.d.
alios instruam, q̄ decem millia verborū lingua.
Hec autem quinq; verba de qbus loquit̄ Apo-
stolus, adaptare possumus ad quinq; modos ps-
bandi, quos in precedenti cap. adduximus q̄
papa renuntiare p̄t. Vult. n. philosophus in. 1.
physicorum quod tunc arbitramur cognosce-
re vnumquodq; cum causas primas, & prima
principia cognoscimus vñq; ad elementa. Quæ
sm Cōmentatorē non sunt accipienda synoni-

A me, quia nomina synonima (vt ait) non vñstan-
tur in doctrina demonstratiua. Propter qd phi-
losophus cum voluit declarare, qualiter habe-
tur scientia de rebus, dicens quod habet h̄mōi
scientia, cognoscendo causas, principia & ele-
menta, arbitrari debemus quod ista non accepit
synonimē, & quod nec pro eodem accipit causas,
principia, & elementa: sed, vt Cōmentator
ait, per causas intelligit cām finalem, quæ antea
nomatice dī causas, quia est causa causarū. Nam
finis est causa orationis, quia forma est cā mate-
ria, cum materia sit pp̄ formam: & efficiens est
causa formæ, cum efficiens introducat formam:
& finis est causa efficiētis, cum finis moueat agē-
tem, & faciat efficientem. Dicemus ergo quod

B quia finis est causa ipsius efficientis, efficiens ve-
ro est causa formæ & forma materiae, ideo finis
est cā causarum, ea pp̄ per causas intelligit cām
finalem, per principia intelligit cām efficientem,
per elementa intelligit cās intrinsecas, quæ sunt
materia, & forma: cognitio ergo rei ex suis cau-
sis est: eo ergo modo, quo p̄nt rei assignari cau-
sa materialis, formalis, efficiens, & finalis, sic res
habet per illas causas cognosci & declarari. Sic
cū ergo procedebamus, sed procedebamus p̄
se, & ex his quæ sunt cōsona rei, qñ pbauimus
per ea quæ reduci p̄nt ad cām formalē, materia-
lē efficientē, & finalē, quod Papa renuntiare po-
test, ita quod h̄mōi quatuor causæ sūt quatuor
bona verba ad probandum propositum: super
addidimus tñ & quintum bonum verbum, vide
licet auctoritates doctorum. Nam qō proposi-
ta de renuntiatione Papæ potest dici Theolo-
gica, & p̄t dici Iuristalis, pp̄ quod licet apud
philosophos debilissimus locus esse dicatur ab
auctoritate, quia ipsi philosophi nō innituntur
nisi rōnimo dicunt philosophi esse impedimentum
ad scientiam credere testimonio famo-
sorum, vt ideo credat quis sic esse, quia sic dixit
Aristoteles: sed si videat rōnes eius, quare dicat
sic esse, plus credit rōni, q̄ Aristoteli. In scientia
tñ Theologie, & in scientia Iuris multum va-
lent auctoritates. Nam de sacra pagina dicit Au-
gust. 2. super Gen. ad literam, quod maior est
quippe scripturæ huius auctoritas, q̄ omnis hu-
mani ingenii capacitas. Et iuristæ, leges & aucto-
ritates doctorum pro rōne accipiunt. Vñ hæc
dicunt de legibus, & hæc dicent de auctorita-
tibus Doctorum iuris, quod dicent philosophos
de rōnibus. Diceret. n. quicunq; philosophos
quis, quod verecundaret quod aliquid diceret,
& rōnem assignare nesciret: sic etiam diceret le-
gista, quod verecundaret, si aliquid diceret, & le-
gem assignare nesciret. Hoc idem ergo censem-
dum est de auctoritatibus doctorum iuris, quia
h̄mōi doctores nihil dicunt, quod non ianitan-
tur legibus. Resumamus ergo sermonem nřm,
& dicamus quod ad instructionē, idest ad edifi-
cationē aliorum sensu Pauli, idest clare (& in-
telligere sicut volebat clare: & intelligit loqui

Locus ab en-
teritate huma-
na infirmus: à
divina uero na-
lidissime facili.

D . Phys. 1. 1. physicorum quod tunc arbitramur cognosce-
re vñq; cum causas primas, & prima
principia cognoscimus vñq; ad elementa. Quæ
sm Cōmentatorē non sunt accipienda synoni-

Paulus in ecclesia quae est una, & unita, id est ad unitatem ecclesiarum, ne fieret scissura in ecclesia, & ne aliqui vellent sibi praeficere aliud caput) ad probandum, & ostendendum esse verum, & legitimum sponsum ecclesiae sanctissimum Patrem. D. Bonifacium Papam octauum, diximus quinque verba, quia quinque modis, videlicet per quatuor genera caularum, & per auctoritates doctorum Iuris, probauimus, quod Papa Celestinus renunciare potuit: quo probato, consequens est quod ipse sit verus & legitimus sponsus Ecclesiae: quae quinque verba praevalent decem milibus verborum lingua. Diximus autem, quod quae loquimur in Ecclesia debere loqui sensu Pauli, id est intelligibiliter, sicut loquebat Paulus. Nam intelligibile potest dici dupliciter, primo ex parte rei de qua loquitur, & sic quicunque dicunt verum loquitur intelligibiliter: & quicunque loquitur falsum, loquitur non intelligibiliter nam falsum non intelligitur, quia non est, propter quod Augustinus. 83. questionum. q. 33: ait, Quisquis ullam rem aliter, quam ea res est, intelligit, fallitur: & omnis qui fallitur, id, ita quo fallitur, non intelligit. Propter quod sequitur quod nullum falsum sit intelligibile. Alio autem modo dicitur quis loqui intelligibiliter, non solum ex parte rei de qua loquitur sed loquitur verum, sed etiam ex parte modi secundum quem loquitur, & veritatem illam proponat clare, non obscurè. Quantum autem ad primum modum semper Paulus loquebatur intelligibiliter, & semper nos debemus loqui intelligibiliter: quia semper debemus dicere veritatem: sed quantum ad secundum modum, ut verum veritatem illam proponamus clare, & faciliter, vel obscurè, & difficiliter, res linquuntur iudicio prudentis. Nam Paulus in suis epistolis locutus est non faciliter, sed habuit grauem stilum, & fortis ad intelligendum. Quod ideo fecit, ne sanctum daretur canibus, id est ne sua sancta verba exponerentur mortibus heterorum, vel mortibus Pseudoapostolorum: sed in suo sermone loquebatur ita clare, & sine difficultate ut pseudoapostoli eum inde censemarent, & reputarent eum idiotam. Ideo

Aug. 83. que per quod Augustinus. 83. questionum. q. 33: dicitur. 33. ait, Quisquis ullam rem aliter, quam ea res est, intelligit, fallitur: & omnis qui fallitur, id, ita quo fallitur, non intelligit. Propter quod sequitur quod nullum falsum sit intelligibile. Alio autem modo dicitur quis loqui intelligibiliter, non solum ex parte rei de qua loquitur sed loquitur verum, sed etiam ex parte modi secundum quem loquitur, & veritatem illam proponat clare, non obscurè. Quantum autem ad primum modum semper Paulus loquebatur intelligibiliter, & semper nos debemus loqui intelligibiliter: quia semper debemus dicere veritatem: sed quantum ad secundum modum, ut verum veritatem illam proponamus clare, & faciliter, vel obscurè, & difficiliter, res linquuntur iudicio prudentis. Nam Paulus in suis epistolis locutus est non faciliter, sed habuit grauem stilum, & fortis ad intelligendum. Quod ideo fecit, ne sanctum daretur canibus, id est ne sua sancta verba exponerentur mortibus heterorum, vel mortibus Pseudoapostolorum: sed in suo sermone loquebatur ita clare, & sine difficultate ut pseudoapostoli eum inde censemarent, & reputarent eum idiotam. Ideo

Cor. 10. 2. dicitur. 2. Corin. 10. Epistolę (inquiunt) graues sunt & fortes, supple ad intelligendum: presentia autem corporis infirma, & sermo contemptibilis. Dicebant enim alii de Paulo (ut ipse semet ait) quod epistolæ suæ erant graues, & fortes ad intelligendum, sed sermo suus erat ita cōmunitis, & planus, ut diceretur ab aliis esse contemptibilis. Reuertamur ergo ad auctoritatem propositam, & dicamus quod nos debemus loqui in ecclesia non extra ecclesiam, quia debemus loqui ad ecclesie unitatem. Debemus loqui verba, id est verum boantia, quia debemus loqui veritatem. Dicitur enim verbum, quasi verum boans, quia nostrum dictum si debet approbari, oportet quod contineat veritatem. Et ista verba, si volumus aliquid probare & aliqd

A ostendere, possunt esse quinque, quatuor, & iuxta quatuor genera caularum, & quinto per auctoritates. Dieuntur etiam huiusmodi quinque verba esse dicta sensu Pauli quantum ad intelligentiam: ut exinde aduersarii evidenter confundantur. Et dieuntur esse huiusmodi verba ut alios instruamus quantum ad profectum & utilitatem, quia hic est profectus, & utilitas doctrinae, ut alii inde instructionem suscipiant. Ex his autem omnibus concludamus, quod quicunque afferunt Dominum Bonifacium Papam VIII esse sponsum Ecclesie, ipsi non loquuntur extra ecclesiam, sed in ecclesia, quia quae loquuntur, sunt ad ecclesie unitatem. Nam ecclesia figura Ecclesie.

B rata est per illam tunicam Christi inconsutile, quae erat desuper contexta per totum, quae non fuit scissa, sed indivisa remansit. Fecerunt enim milites de vestibus Christi quatuor partes: tunica autem illam inconsutilem noluerunt scindere, quia, ut exponit Augustinus, quadripartita vestis Domini nostri Iesu Christi quadripartita significauit eius ecclesiam, quatuor, & partibus diffusam, & in eisdem concorditer distributam: tunica vero illa sortita, omnium partium significat unitatem. Non enim casualiter, sed divina prouidentia factam est, quod tunica illa non scinderetur, ut cognoscant quam grauissime peccant, qui volunt scindere sanctam Ecclesiam matrem nostram. Secundo, ea quae loquuntur, dicuntur esse verba, id est verum boantia, quia dicuntur continere veritatem. Et si non possumus loqui omnia quinque verba, quia forte nescimus per omnia quatuor genera caularum discurrere, & nescimus quintum versus sonus. Virg. addere, quia nescimus sufficienter aucto lib. 3. Georg. ritates ad propositum enarrare: ea tantum Roboatis syllae.

C quae diximus dicuntur esse verba, id est verum unde verbum boantia, quia dicuntur continere veritatem, ut dictum est à ne cognoscat quam grauissime peccat, qui non in rū boando, hoc Ecclesia, sed extra Ecclesiam, vel quod peius est, verum contra Ecclesiam afferunt falsitatem. Tertio huiusmodi verba dicuntur esse prolata sensu Pauli quantum ad intelligentiam, quia non debemus rationes ponere intricatas, ut possimus personas simplices inuoluere: nam quamvis apud intelligentes de rationibus illis nulla sit difficultas, simplices tamen possent per eas decipi, & inuolvi. Quarto & ultimo sunt huiusmodi verba propounderenda, ut alios instruamus, & ad aliorum utilitatem, & ad ecclesie edificationem, non ad animarum argumentum, & ad Ecclesie destructionem. Nam quanta utilitas prouenire habet ex capite ad membra: quantum etiam nocumentum, & quam pericolosum est impingere in caput Ecclesie. Deus nos instruit, cum ait, Estote ergo prudentes sicut serpentes. Vbi Hieronymus ait, quod serpens astutia ponitur in exemplum, quia toto corpore occultat caput: exponit enim totum corpus periculo pro custodia capituli. Et quia caput

verbū cū dicti mus, prīa eius syllaba uerū significas, sc̄d a non possumus loqui omnia quinque verba, quia forte nescimus per omnia quatuor genera caularum discurrere, & nescimus quintum versus sonus. Virg. addere, quia nescimus sufficienter aucto lib. 3. Georg. ritates ad propositum enarrare: ea tantum Roboatis syllae.

D personas simplices inuoluere: nam quamvis apud intelligentes de rationibus illis nulla sit difficultas, simplices tamen possent per eas decipi, & inuolvi. Quarto & ultimo sunt huiusmodi verba propounderenda, ut alios instruamus, & ad aliorum utilitatem, & ad ecclesie edificationem, non ad animarum argumentum, & ad Ecclesie destructionem. Nam quanta utilitas prouenire habet ex capite ad membra: quantum etiam nocumentum, & quam pericolosum est impingere in caput Ecclesie. Deus nos instruit, cum ait, Estote ergo prudentes sicut serpentes. Vbi Hieronymus ait, quod serpens astutia ponitur in exemplum, quia toto corpore occultat caput: exponit enim totum corpus periculo pro custodia capituli. Et quia caput

put nostrum est Christus , cuius Vicarius est Summus Pontifex Dominus Bonifacius. Ideo contra impugnantes ipsum nō solum corpus, sed & vires nostras , & animam nostram debemus exponere. Et in hoc terminetur hic liber, in quo agitur de Renuntiatione Papæ. Laus

est inde Domino IESU Christo , qui cum Patre, & Spiritu Sancto est unus Deus, benedictus in secula seculorum, Amen.

F I N . S.

D. AEGIDIUS COLVMNAE ROMANI,

Archiepiscopi Bituricensis, & Aquitanæ Primatis, Ordinis fratrum
Eremitarum S. Augustini, de Charactere libellus, nunc primum,
opera M. Fabiani Genuensis, in lucem editus,

OCcasione cuiusdam Clerici minus sufficienter in subdiaconum promoti, tria in praesenti tracta-
tu principaliter inuestigabimus.
1. Quid sit Character, & in quibus sacramentis imprimatur.
2. Cum in quolibet ordine imprimatur Character, in quo puncto illius ordinis imprimatur.
3. Vtrum Clerico ad ordinem subdiaconatus ordinato sine minoribus ordinibus : & qui incep-
pit ordinari ordine subdiaconatus, & non stetit usq; ad finem dictæ ordinationis, imprimat
Character, ut ex hoc teneatur ad perpetuam continentiam ?

Quæstio prima.

Cap. 1. 9.

Corporalibus solum nō mere-
mūr, nisi prout ex spūalibus procedunt. Sicut
ergo qui sunt Diaboli, & qui circa finem mundi
erunt ex parte Antichristi, dicuntur habere chas-
terem, & imaginem bestiarum qui se tenent
ex parte Christi, dicuntur habere characterem & imaginem Christi. Apostolus tamen
ad Corinthios comparat imaginem Christi
ad imaginem Adæ, dicens, Sicut portauimus
imaginem terreni, portemus & imaginem cœle-
stis. Tamen qualitercumque sumatur imago, vel
character per oppositum ad Christum, semper
est imago, & character corruptionis spiritua-

lis: & qualitercumque sumantur talia per adhesionem ad christum, semper sumuntur per modum
gratiae spiritualis, accipiendo gratiam largè p
quocunque dono spirituali. Reuertamus ergo
ad propositum, & dicamus, quod character no-
minat aliquid signum spirituale in Anima, in
quo anima hominis, habentis characterem, distinguitur ab anima non habente. Vizo, quod
character est quid spirituale distinctium, volu-
mus declarare quale sit tale signum. Vtrum sci-
licet solis bonis conueniat, vel solis malis, vel pos-
sit conuenire utrisque. Constat autem quod non possit
conuenire solis malis, cu non recipient characterem, nisi sint recipientes sacra Ecclesia, in quibus
imprimitur character: sacra autem Ecclesia (qua-
cunque sunt illa) quantum est de se, bona sunt: & ad
bonum salutis animarum nostrorum ordinata sunt.
Cum ergo malis deuient a salute, signa ista spiri-
tualia, quae dicuntur characteres, per se conuenient
bonis, per accidentem autem conuenient malis: ga-
cum character sit signum indeleibile, & quadiu
sumus in via peccare possimus, characteres nō
solum habent esse in hominibus bonis, sed etiā
in malis: sed in bonis sunt per se, & in malis per
accidentem. Et quia ex naturalibus sumus apti na-
ti cognoscere alia, & potentiae naturales animæ
sunt cōmunes bonis & malis, characteres erunt
quædam potentiae spūales animæ, que p̄nit esse
cōmunes bonis & malis. Et si hæc ratio sit nimis
logica, & non sufficiat ad cōcludendum, sed ex
quibusdam probabilitibus procedat; tñ si cōside-
remus sacramenta, in quibus imprimitur chara-
cter, sufficit concludere characterem esse quan-
dam potentiam spūalem. Nā iuxta triplicem mo-

1. Cor. 1. 5. f.

dum potentiarum, repertum in corporalibus, per quae oportet nos in spiritualia ascendere, in tribus sacramentis imprimitur character. Videmus enim in his corporalibus triplicem potentiam, vis delicti recipiendi, & haec est potentia materialis, materia enim est in potentia ad diueras formas. Alia vero est potentia resistendi, ut non recipient de facili peregrinas impressiones. Tertia est potentia agendi, secundum quam dicimus calida habere potentiam calefaciendi. Sic etiam in tribus sacramentis imprimitur character: nam in baptismo imprimitur character, id est, spiritualis potentia recipiendi spiritualia dona: nam sine baptismate in re, vel sine baptismo in voto (quoniam est de lege communis) non fit receptio spirituum donorum, vel honorum. Dicimus quantum est de lege communis, quia Deus, qui non alligavit virtutem suam sacramentis, potest in utero

Cap. 1.4. tris hominem sanctificare, iuxta illud Ieremias, Priusquam te formarem in utero, noui te, & ante quam exires de vulva sanctificauit te. Et sicut in baptismate imprimitur spiritualis potentia recipiendi, sic in confirmatione recipitur spiritualis potentia resistendi. Ideo forma confirmationis est, signo te signo crucis, confirmo te christmate salutis: fit n. talis confirmatio in fronte, ut non erubescentes, audacter confiteamur nomen Christi, & audacter resistamus Diabolo: & sicut sit corporaliter in fronte, sic sit spiritualiter in anima quedam spiritualis potentia ad resistendum diabolo. Fit etiam ibi mentio de cruce, & de confirmatione salutis, ut ex hoc significetur, quod ibi spiritualiter confertur potentia resistendi diabolo. In sacramento autem ordinis confertur potentia agendi spiritualia, quia (ut in prosequendo patet) in quolibet ordine confertur aliqua potentia spiritualis, per quam agi potest aliquis spiritualis actus. Patet ergo, quod in ipsa prima ratione queratur, videlicet, quid sit character, quia est quoddam signum distinctium, in quo distinguuntur habentes istam spiritalem potentiam & non habentibus. Patet etiam in quibus sacramentis huiusmodi character imprimatur, quia iuxta triplicem modum potentiarum superiorius praetaxatae, imprimitur in tribus, videlicet, in sacro baptismo, confirmationis, & sacri ordinis.

Quæstio secunda.

Ropter rationem autem secundo propositam (Quis sit ille punctus, in quo imprimitur character in quolibet Ordine) sciendū est, quod in quocunq; ordine sit quedam oblatio rei visibilis & corporalis, ad cuius contactum, una cum verbis dictis ab Episcopo, sit impressio in Anima cuiusdam potentiae spiritualis. Cum autem homini oblatio rei corporalis alio quodam sit ab Archidiacono, aliquando ab Episcopo, quia Archidiaconi non est ordinare,

A sed Episcopi, in oblatione facta ab Archidiacono de re corporali, siue sit una, siue plures, non imprimitur ibi character: sed in oblatione facta ab episcopo imprimetur ibi character. Sed dices, quod aliquis in uno & eodem ordine plura corporalia offeruntur ab Episcopo; & tamen in uno & eodem ordine non imprimitur nisi unus character. Ad quod dici debet, quod si in uno & eodem ordine, unius & eidem ordinato Episcopi plura corporalia confert & tribuit, videndum est quod inter illa corporalia sit excellentius quantum ad ministerium Eucharistie, ad quod omnes ordines ordinantur: quia eo, in illo punto, quo in ordinatione verba proferuntur ab Episcopo, aliqd corporale tradente, imprimitur in anima ordinati character. Et ut discurramus per singulos ordines, dicemus primū ordinem esse Ostiariorum, qui de manu Episcopi accipiunt claves, de manu vero Archidiaconi ostia ecclesiæ, & funes campanarum. In illis ergo rebus corporalibus, quas accipiunt ab Archidiacono, videlicet, in funibus campanarum, & in ostiis ecclesiæ, non imprimitur character: sed cum accipiunt claves ab Episcopo dicente, (Sic agite quasi reddituri Deo rationem pro his rebus, quæ his clauibus recluduntur) imprimitur character Ostiarios. Post hunc ordinem est ordo Lectorum, in quo non est nisi una collatio, videlicet, libri, in quo leguntur lectiones, facta ab Episcopo dicente, Accipite, & estote verbi dei relatores etcet. In quo nulla potest esse dubitatio, quando, & in quo punto character, id est, spiritualis potentia huius ordinis imprimatur: quia fit talis impressio in ipsa traditione libri, dicente Episcopo uerba superius posita. Post ordinem autem lectorum, est ordo Exorcistarum, in quo etiam non potest esse dubium, quando, & in quo punto fiat impressio characteris: quia cum non tradatur ibi nisi una res corporalis, videlicet, liber, in quo sunt exorcismi, in traditione illius libri, dicente episcopo (Accipite, & commendate memoriam, & habete potestatem imponendi manus super energumenum, siue baptizatum, siue catechumenum) imprimitur character istius ordinis. Aduertendum autem, quod ad instruendum nos, quod character sit potentia spiritualis, in qua buscumq; ordinibus sit specialis mentio de potestate, sicut in huc ordine Exorcistarum, qui specialiter est contra Demones, ad abiiciendū eos de corporibus obsessis. Omnes non obsessi corporaliter a Demoniis dici possunt Energumeni, quasi interius laborantes, est n. Energia, id est quod interior actio, iuxta illud Hieronymi in Prologo Bibliae. Habet nescio quod latentis ener giam, viuac vocis actus. Vox non viua ultra vocem presbiteralis, habet quandam latentem operationem: quia magis mouebit discipulum vox viua a magistro prolatæ, quam mortua in libro scripta. Et quia Demones per latentem operationem vexant corpora nostra, ideo sic vexati dicuntur energumeni.

1. Ordo ex missis. 2. 3.

gumeni, id est, interius laborantes. Aduertendū etiam, quod quando Exorcistæ accipiunt potestatem ad abiiciendum Dæmones de corporiis obseßis (quia intra ecclesiam dicuntur esse non solum baptizati, sed etiam catechumeni, i. in fide instructi; & quia nihil ad ecclesiā de his, q̄ foris sunt) ideo cum datur eis talis potestas imponendi manus super Energumenos, specialiter addit. Siue baptizatos, siue catechumenos, ut ex hoc specialiter detur intelligi, quod qui nō est baptizatus, nec catechumenus, esse extra Ecclesiam iudicatur.

⁴ Post exorcistas autem sunt Acolyti, quorum officiū est ceroferarium conferre, & luminaria accendere, & vinum & aquā ad Eucharistiam ministrare. In ordine ergo Acolytorum, est dare duo corporalia, ab Episcopo tradita: q̄a Ep̄s primo tradit Acolytis ceroferarium cum cereo, dicens, Accipite ceroferarium cum cereo etc. Secundo tradit eis vrceolum vacuum, dicens, Accipite vrceolum ad sugerendum vinum, & aquā etcet. Propter qd̄ merito queritur, quo cum duo sint officia Acolytorū, videlicet, seruire de ceroferario cū cereo, & de vrceolo, & cum vtrūq; istorū accipiat ab Episcopo, in quo istorum imprimatur character. Sed ad hoc plana est solutio: quia seruire de vrceolo ad sugerendū vinum & aquā in Eucharistia sanguinis Christi, immediatius se habet ad sacram Eucharistię, ad quod aliquo modo ordinantur oēs ordines, ideo in datione vrceoli, cum verbis, quæ tunc debet dicere Episcopus, imprimitur character in Acolythis. Cō sequens est ergo agere de Subdiaconatu, ppter quē ordinem oēs hæc quæstiones sunt ortæ & motæ: & videndum est, quando imprimat character in Subdiacono. Sciendū ergo, quod sex traduntur Subdiaconis, tria, videlicet, ab Archidiacono, & tria ab Episcopo. Ab archidiacono enim traduntur Vrceolus cum aqua, Bacile, & Martyrologium. Ab Episcopo vero primo Patena vacua & Calix vacuus, cum verbis ad hoc ordinatis, quæ sunt hæc, Videte cuius ministerium vobis traditur etcet. Postea ab eodem Episcopo traditur Manipulus, & tertio Tunicella: vel secundū ordinarium Romanæ curiæ, primo Tunicella, & postea Manipulus. In nullo autē illorum, quæ Subdiaconus accipit ab Archidiacono, imprimitur character, quod tripliciter cōstat potest. Primo, quia (vt superius tangebat) Archidiaconi non est ordinare, sed Episcopi. Secundo, q̄ia Archidiaconus omnia illa tria simul tradit: & tamen traditio illius rei, secundū quam imprimit character, ab eo, cuius est hoc facere, fit separatim ab aliis: nam Episcopus primo tradit solum calicem cum patena, & postea separatim tradit alia. Tertio, quia non oportet, quod Archidiaconus dicat aliqua verba in traditione illorum. Est enim in talibus hęc regula obseruāda, quod, qñ imprimitur character, semper tradatur aliquid corporale, quod se habet

A vt elementum, vtputa in Baptismo, aqua: in Confirmatione, chrisma, & sic de aliis: & quod semper dicantur ibi aliqua verba: quia ex his duobus fit sacramentum, iuxta illud Augustini super Ioā nem, Accedens verbum ad elementum, fit sacramentum. Videndum ergo est de his, quæ converuntur ab Episcopo, in quo imprimatur character. Sed (si bene considerent prædicta) non habet dubium quod queritur. Nam cum tria trandantur ab Episcopo, videlicet, patena simili cum calice vacua, manipulus, & tunicella, cōstat quod in traditione illius imprimitur character,

B qd̄ magis ex propinquo deferuit Eucharistiæ, ad quam aliquo modo ordinatur oēs ordines, & potissimum ordines sacri, inter quos (quantum ad modernos) Ordo subdiaconatus computatur: & quia calix cum patena magis ex propinquo deseruit Eucharistiæ, in ordine subdiaconatus in traditione patenæ & calicis, vna cum prolatione verborum ad hoc ordinatorū, imprimitur character. His itaq; peractis, videndum est de ordine Diaconatus, in quo ab Episcopo

Diaconus.

quatuor corporaliter fiunt: primo enim solus Episcopus imponit manum super capita eorū: secundo, dat eis stolam: tertio dalmaticā: quarto euangeliū, dicens, Accipite potestatem legendi Euāgelium in ecclesia Dei. Vel secundū Ordinariū Romanæ curiæ primo dat eis librum Euāgeliū cum verbis ad hoc ordinatis, & postea tradit dalmaticam. Videndum est ergo, in quo istorum imprimatur character. Ad quod dici debet, quod in traditione libri euāgeliū cum verbis ad hoc ordinatis, videlicet, Accipite potestatem etcet, imprimitur character. Quod tripliciter declarari potest. Primo, ex eo quod quilibet character est quedam spiritualis potestas. Cū ergo in traditione libri Euāgeliū, & non in aliis fiat méto de potestate, in traditione dicti libri character imprimitur. Secundo, quia in euāgeliō traditur forma cōficiendi corporis & sanguinem Christi, vt ex hoc in traditione libri euāgeliū imprimatur character, & potestas ad seruēdum altari eo modo, quo dēbet seruire Diaconus: in quo altari cōficiuntur corpus & sanguis Christi. Tertio, quia ipsius diaconi

Diaconi triplex officium, videlicet, Ministratio altare, Baptizare, & Prædicare. Sed ex eo

quod Diacono datur potestas legēdi Euāgeliū, dāc sibi potestas prædicandi, & ministrandi ad altare. Et quia per prædicationē euāgeliū in primitiua Ecclesia homines cōuertebantur, & deinde baptizabantur, ideo baptizare dicitur ad eius officium pertinere. Et quia omnia illa tria in traditione libri euāgeliī includuntur, rationabiliter concluditur, quod in traditione talis libri, & talis potestatis, in ordine Diaconatus imprimatur character. Restat ergo ultimo videre, qñ imprimat character in ordine sacerdotali. Sed cum multa fiant in collatione talis ordinis, non oportet singula enarrare. Sed eā

G

character sacerdotalis sit potestas conficiendi corpus Christi ut tale sacrificium offeratur deo, et oblatio talis sacrificii fiat in celebratione Missæ, nulli dubium esse debet, quod, quando Pontifex accipit patenam cum oblatis, & calicem cum vino & aqua, & dat cuilibet sacerdoti, dicens, Accepte potestatem offerendi sacrificium Deo, Missamq[ue] celebrandi etcet. in tali traditione una cum prolatione dictorum verborum, imprimitur character sacerdotalis in sacerdote.

Quæstio tertia.

Cap. i Is itaque transcurſis, restat videre de tertia quæſtione, Vtrum ille Clericus ad ordinem subdiaconatus minus ſufficienter ordinatus acceperit characterem, qui imprimitur in tali ordine, & ex hoc teneatur ad perpetuā continentiam, ut de cetero ſibi non liceat nubere, nec cum aliqua coniugalem copulam habere. Verum quia ex factis Ius oritur, necesse eſt, violentem iudicare de aliqbus eſſe instructum quoad facta, & quoad iura. Ait enim p[ro]p[ter]eis primo Rhetoricorū, Quod oportet iudicem eſſe medium inter leges & partes, & ab utrisque diſcere & doceri. Nam a partibus debet diſcere quid factum, & quid non factum: a legibus vero quid iustum, & quid non iustum. Propter quod in talibus dat bonū documentum, vi delicit, quod, quantum poffibile eſt, omnia de terminanda ſint legibus, & quam paucissima contingentia Iudicibus: & affigunt ad hoc rationes plures, de quibus ad praefatos supersedemus. Et licet neſciamus leges & iura, allueti tamē ſumus ad eas rationes, quas sancti Doctores, & ad eas, quas sapientes Philosophi tradunt: quibus rationibus leges & iura inniti debent. Primo ergo a partibus, vel a parte accipiemus, quid factum, & quid non factum: & poſtea a rationibus, qd iudicandum, & tenendum, vel non tenendum.

Cum igitur agatur hic de foro conscientie, vbi sine testibus creditur confitenti, & consciente pars, tunc sine teſtis ſive ille clericus minus ſufficienter in subdiaconatus ordinatus, quod fuit aſcriptus ad ordinem subdiaconatus abſcq[ue] priorū ordinum receptione, confitetur etiam quod & ſi incepit ordinari subdiaconus, non tamen ſtitit uſq[ue] ad finem dictę ordinatiois. Orient hic duæ difficultates, yna, vtrum ex hoc quod nō acceperat priores ordines, & nō fuerat factus ostiarius, lector, exorcista, & acolytus, potuerit fieri Subdiaconus. Sed hoc de leui ſoluitur, quia ſi eſſet vera opinio dicentium, quod in omnibus quatuor primis ordinibus non imprimitur niſi unus character tātum, quia in primo ordine imprimitur character ille imperfecte, in ſecundo magis perfecte, & ſic ſuccellue uſcq[ue] ad ultimum ordinem, in quo praefactus character habet eſſe omnino perfecte, poſſet eſſe dubium quod dicitur. Sed

A h[oc]c opinio ſtare non potest, quia in primitiva ecclesia ſiebant ordines per ſaltum, & accipiebat quis posteriorem ordinem abſcq[ue] acceptance p[ro]rio r[ati]o[n]is: quod fieri non potuiffet. Si iſta opinio vera eſſet, Propter quod cōmuniter tenetur, qd qui libet ordo habeat ſuum characterem distinctū ab alio. Ideo promotio per ſaltum fieri potest, licet valde peccaret ille, qui modo hoc faceret.

Peccauit ergo ille clericus accipiendo ordinem subdiaconatus abſcq[ue] prioribus ordinibus. Hoc tamen non obſtantē, potuit ei imprimi character, qui imprimitur Subdiacono. Soluta ergo prima difficultate, reſtat ſoluere ſecundam, que eſt, vtrum ex hoc quod ipſe clericus non ſtitit uſcq[ue] ad ordinationis finem, ſuſcepit characterem, & ex hoc fit factus in habilis ad contrahendendum.

Ad quod dici p[ot]est, in aliquibus ordinibus imprimitur character in principio illius ordinationis, in qua recipit ordo talis, ut in Ostia riū ſtacim cum offerunt claves clericu[m] ordinando, cum prolatione verborū Episcopi, Sic agitur etcet. Ille huiusmodi clericus accipit characterem ostiarii, & eſſet Ostiarius, ſi tunc recederet. Peccaret tamē, ſi hoc faceret, quia debet ordinis recipere ſecundum ſtatuta, & ordinacionem Ecclesiaz. In aliquibus vero ordinibus imprimitur character non in principio, ſed in processu, ut Acolyti primo accipiunt ceroſerariū cum cereo, dicente Episcopo ſua verba, ſed ibi non imprimitur character: poſtea accipiunt uiceolum ad ſuggerendum vinum & aquam in Euchariftiam ſanguinis Christi, & in traditione talis uiceoli cum prefatis verbis ab Episcopo p[ro]lati, imprimitur character. In aliquibus vero ordinibus character imprimitur in fine, vel quasi in fine ordinationis, ut in diacono, & ſacerdote, ut potest per habita eſſe manifestum. Cum ergo in ordine subdiaconatus in principio ordinationis imprimitur character, quia in principio clericu[m] ſic ordinanduſ accipit de manu Episcopi patenam & calicem vacuum, dicente Episcopo, Videte cuius ministerium vobis tradiſt etcet. In qua traditione & verborum prolatione imprimitur character in subdiacono. Sunt enim verba illa (quantum ad formam dicti ordinis)

D » h[oc], Videte cuius ministerium vobis traditur: » & ideo ſi uſque nunc fuisti tardi ad ecclesiā, » amodo debetis eſſe affidui; ſi uſcq[ue] nūc ſomno » lenti, amodo vigiles: ſi uſcq[ue] nūc ebriosi, amo » do ſobrii; ſi uſcq[ue] nūc in honesti, amodo caſti. » Ideo vos admoneo, ut tales vos exhibeatis, & deo placere poſſitis. Ordinarium tamen Romanæ ecclesiaz plura verba immiscer: ſed iſta videntur ſufficere ad formam, & ad accipientem characterem. Et quia non videtur probabile, quod ille clericus ordinanduſ nō acceperit patenam & calicem, que primo offeruntur, & non ſtetur tantum, quod prefata verba audierit, que primo dicuntur, ideo probabile credendum eſt, quod ipſe ſit subdiaconus, & acceperit characterem, & ſit

Et sit ad perpetuam continentiam obligatus; maxime cum in verbis illis dicatur. Si usq; nunc in honesti, amodo casti: in quibus saltem interpre tatiue intelligitur. Quemlibet subdiaconum votum continentiae emississe. Et quod dictus clericus ait, qd; in dicta ordinatione acceperit librum. Dicendum est, quod nō recordatur, cum in ordinatione subdiaconi non offeratur liber: sed primum, quod offert, est calix vacuus cum patena vacua. Tamen quia in confessione creditur confitenti, quare dum est a sic ordinato, utrum tantum steterit in illa ordinatione, qd; acceperit ab Episcopo aliquid: & qd; audierit Episcopum proferentem verba fm acceptancee illam. Quod si nihil corporaliter acceperit ab Episcopo, nihil spiritualiter recepit in anima: quia vbi non est corporalis acceptio, ibi nō est spiritualis impressio. Vel si acceperit aliquid ab episcopo, & post acceptio nō expectauit verborum prolationem, sed statim recessit, non fuit ibi effectus sacramenti: quia sine re corporali, et sine verbali prolatione, non fit effectus sacri, quia verbo accedente ad elementū, fit sacram; subtrahe. n. verbum, quid est aqua nisi aqua? Sed si acceperit aliquid ab Episcopo (quia primum, qd; offert eph, est calix cum patena) et expectauit verba ab epo prola-

A ta, quæ modica sunt, et cito proferuntur, qd; in tali oblatione vna cum verborū prolatione character imprimitur, et est ibi effectus sacramenti, dicendum est, clericum illum suscepisse characterem, et effectum sacramenti, pp. quod obligatur ad perpetuam continentiam. Suscipiens ergo ille clericus sacri effectum, dī minus sufficiens, non ordinatus, non quantum ad sacri necessitatē, sed quātum ad sacramenti solēnitatem, qd; non expectauit totam ordinationem, sed recessit ante ordinationis complementum. Vel dicitur minus sufficienter ordinatus, non quantum ad sacramenti susceptiōnem, sed quantum ad sacramenti executionem, quia satis potest probabili ter teneri, qd; sic recedens et fugiens ante completionem ordinationis illius ordinis, quem volebat suscipere, quod impediatur ab executione officii, nisi per eum, qui dispensare potest, cum eo dispensetur. Sic ergo dicendum est, si volamus sententiare p. hac parte, quod Clericus fuerit ordinatus, et qd; suscepit characterem, et manifestat obligatus ad perpetuam continentiam. Sed quis vellet dare sententiam pro altera parte, sciremus ad hoc viā inuenire. Sed subtileamus ad pñs imponentes dictis finem, et dicentes qd; huc de questis sufficiente,

F I N I S.

L B C T O R I.

Cum nuper in bibliotheca quadam reperissimus: Aegidij Romani de Concessionibus rerum immobiliarum, que a Regibus & Principibus Ecclesiis fieri solent, Tractatum utilissimum in bune usq; diem incognitum: quanta potuimus industria & labore (erat. n. de pravaate admodum descriptus) eum emendamus, atq; in lucem cōmuni utilitate emus. Felix igitur utere lector, et vale.

G. ü

D. AEGIDI^{II} COLV MNAE
Romani, Archiepiscopi Bituricensis, &
Aquitaniæ Primatis, Ordinis
fratrum Eremitarum
S. Augustini,

T R A C T A T V S,

Quomodo Reges & Principes possunt possessio-
nes, & bona Regni peculiaria
Ecclesijs elargiri,

Nunc primum in lucem editus.

Prima pars.

Erteba^r in dubium, cum
cōmuniter Reges & Pri-
cipes in sua coronatiōe
pr̄stare consueuerint
iūrū de non alienandis
possessionibus, nec im-
mobilibus bonis ad suā
cōtonam spectantibus.

An huic iuramento ob-
sistat, si de hīmōi bonis aliqua ipsi Ecclesiis lar-
giantur: quia & si hoc simpli^r minime fieri pos-
sit, postq^{ue} ipsum tale iūrū fuisse exhibitū, Vtrū
tū in aliquo casu particulari puta pro suis exces-
sibus ut quia forefecerunt ecclesiæ, pro emenda-
tione illius excessus possint Ecclesiæ recōpensa-
re in possessionibus & immobilibus bonis: hoc
enim annexum qōni propositę, tribuit amplio-
rem probabilitatem, vt hac largitio possit effe-
ctū mancipari. Sed ipsa qō absolute proposita
suam veritatē continent, q^{ue} Reges & Principes
p̄nt Ecclesiis bona hīmōi elargiri. Ad evidentia
aut omnium p̄dicatorū dicemus, quod nemo
dat quod non habet: ideo cum de Datione los-
quemur, videndum qui dare possint, & que, &
qualiter dare possint. Item videndū est quæ, &
qualiter habeant, & quot modis illa habeant, vt
ex hoc possimus cōcludere, quomodo valeant,
& qualiter illa dare. Propter quod sciendum, q^{ue}
Reges & Principes bona regni tripliciter h̄ēre
dicuntur: primo, quantū ad fructum & vtilitatem:
secundo, quantū ad iudicium & potestatē: tertio,
quantū ad patrocinium & defensionē, prout in-
nuit Hugo de sacramentis lib. 2. par. 2. cap. 7.
Quantum aut ad primum modum h̄ēdi bonum
vile regni, multa h̄abent Reges, que non sunt
regni regulariter, sed in casu: h̄ēti, n. milites & ba-
rones: & etiam populares vineas, agros, & pos-
sessions, de quibus h̄ēti v̄lilitatem & fructū: mul-
ta enim sunt in regno de quibus regulariter Rex
nullum habet censum nec fructum, in casu aut
(sicut apparebit) poterit h̄ec h̄ēre. Secūdo mo-
do dicuntur bona regni esse Regis quantū ad

iudicium & potestatē, prout ipse Rex p̄t in eis
iudicium & iustitiā exercere: & hoc secūdo mo-
do, multo plura dicitur Rex habere (loquēdo
regulariter) q̄ habeat primo modo: nam nō se
quitur, quod vbiq^{ue} quis habet dominium vtile,
quod habeat ibi dominium potestatiū, q̄ posa-
sit ibi iudicium & iustitiā exercere. Homines, n.
regni licet habeant suas vineas, suos agros, &
suis domos, de quibus habent suos fructus &
sua emolumenta, tñ si contingat aliquem forefa-
cere non p̄terunt in proptis vineis, agris, &
domibus iudicium & iustitiā exercere. Tertio
modo dicitur Rex habere bona regni quantū
ad patrocinium & defensionē, & sic, nihil est in re-

B gno quod nō sit Regis; quia omnibus bonis re-
gni debet rex suum patrocinium exhibete, & ad
defensionē honorū omniū obligari. Sed dices,
q̄ hoc nō est habere, sed haberī: nā habere alia
qua, est quod illa sint obligata sibi: haberī vero
q̄ ipse sit obligatus aliis. Igit̄ quia haberī ad pa-
trocinium & defensionē, vt quia rebus regni te-
neatur Rex defensionē & patrocinium exhibe-
re (vt v̄t) magis est esse obligatū rebus, q̄ res esse
obligatas sibi: vnde & Apostolus ad Rom. dis-
cit de p̄tib⁹ terrenis, q̄ ministri Dei sunt, in
hoc ipsum seruientes: potestates. n. terren⁹ sunt
ministri Dei & seruunt his quibus presunt, in
hoc ipsum, videlicet patriam defendēdo: & glo-
sa ibidem dicit de talibus potestatibus, q̄ sunt mi-
nistri Dei seruientes nobis, dum patriam defens-
dunt: ergo si in hoc seruiūt nobis patriā defen-
dendo, magis habentur, q̄ habeant. Habere igit̄
aliqua ad patrocinium & defensionē: magis est ha-
berī, q̄ habere, quia hoc facere (vt v̄t) magis est
ministrare, q̄ ministrari. Sciendū igit̄, q̄ quicq^{ue}
sic seruit, cōsequens est, q̄ sibi viceuersa seruāt:
& quicq^{ue} sic habetur, cōsequens est, q̄ & ipse
viceuersa habeat. Vnde & Apost. ad Rom. Cū Cap. 13. b.
prius dixisset: Ideo, n. & tributa p̄statis,) postea
subdit, Ministri, n. Dei sunt; in hoc ipsum seruē-
tes. Propter hoc Reges seruunt his, qui sunt in
regno, patriam defendendo, quia incole regni
sibi p̄stant tributa: & econtrario, quia homi-
nes regni p̄stant tributū Regibus, ideo vice
versa Reges eis seruunt, patriā defudēdo. Vñ
& Glo. ibidē dicit, q̄ potestates terren⁹ sunt ser-
uientes nobis, dum patriam defendūt; & in hoc
ipso, i. propter hoc ipsum, s. propter tributū ser-
uunt. Quæcunq^{ue}, n. Rex habet ad defensionē,
op̄ter, q̄ in necessitate habeat omnia illa ad
subuentiōē. Res, uñ ecclesiæ sunt in hoc casu
spātiter excipiēdæ, quia nō tanta est necessitas,
q̄ debeat Princeps ad caput ecclesiæ recurre-
re, cū non possit propria auctoritate bona ec-
clesiarū accipere. Res aut & omnia bona, que
sunt in Regno, quibus Rex debet defensionē
& patrocinium, in casu necessitatis debent esse Re-
gi subuentio & obsequium: & hoc modo om-
nia sunt Principis, vt patet p̄ Hugonē de sacris
lib. 2. cap. 7. par. 2. qui ait, Possessiones regni nū
quā

quā sic elongari pñt a regia potestate, quin ipsa potestas eis debeat patrocinium: & possessiones potestati regie in necessitate obsequium. Habe re ergo ad defensionem est in necessitate habere ad subventionem. Itaq; si hoc modo potestas regia h̄a a rebus, consequens est, q̄ & res a Regia potestate habeantur.

Secunda pars.

Ostq; declarauimus quot modis Reges & Principes dñr habere ea, quæ sunt in Regno, q̄a ex hoc (vt apparebit) euidentius poterimus descendere ad solutionem q̄onis propositæ, videlicet, Qūo Reges & Principes circa bona regni, vel circa bona pertinenzia ad coronam, pñt liberalitatis opa exercere. Sed volumus, anteq; hoc fiat, declarare. Quid est regnum, & cuius causa i[n]nēta fuerit Cōitas regni; quia ex hoc solutio q̄onis propositæ clarius apparebit. Videbitur nāq; forte quis rōnabiliter dubitare, q̄ nō fuerit necessaria cōitas ciuitatis. Sed q̄ pr̄ter cōitatem domus, quæ constat ex pluribus partibus, ex viro videlicet & uxore, & ex liberis, & seruibus: & pr̄ter cōitatem vi ci, quæ constat ex pluribus domib; fuit necessaria cōitas ciuitatis, potest de facili declarari. Qm̄ nec in bona domo, nec in bono vico pñt reperiri omnia necessaria ad humanam vitam, ppea necesse fuit cōitatem construere, quæ constat ex multis vicis, in qua reperitetur necessaria

Cap. 1. in vita tota; ideo P̄hs in. 1. Politicorū describēs ciuitatem dicit, q̄ Ciuitas est cōitas perfecta in vita tota. Nā s̄ bona sit ciuitas, debent in ea perfecte reperiri omnia qbus pñt indigere humana vita quoq; tpe. Diuersificatur quidē humana vita per varias humorū proportiones, quia quidam h̄it humores equatos, & sunt sani: quidam ineqatos, & s̄t infirmi. Diuersificatur et per varias cōplexiones, quia in quib; abundat sanguis, & sunt sanguinei: in quib; abundat cholera, & sunt cholericī: & sic de cōplexionib; aliis. Diuersificatur insuper per varias etates, quia quidā sunt in etate pueritie, quidā adolescentie, & sic de etatibus aliis. Ipsa et varietas temporū, & aliarū conditionū facit varietatem in humano regimine, vt. l. omnia h̄ec ad continuandā vitā, & ad cōmodē viuendū, aliis & aliis egeamus. Non. n. eadē cōpetunt sanis & egris, nec flegmaticis & cholericis, nec cōpetunt iuuenib; & senibus eadē: & verū hyeme an estate. Cū igit̄ tot sint diuerditates in regimine humanae vitæ, & nihil sit necessariū in h̄moī regimine, qd̄ non reperiatur in ciuitate, si Ciuitas sit bona, pfecta, & bene ordinata: necessariū fuit pp h̄ec, q̄ pr̄ter cōitatem domus & vicinuēta fuit: debent. n. in ciuitate esse oēs artes, oīa inge-

A nia, omnia auxilia, per quæ quis pñt iuuari ad te gimen humanæ vitæ. Rector. n. ciuitatis, cuius est politiam regere; debet de omnibus his ordinare, vt patet ex. 1. Politic. Est autē aduertēdū, Cap. 7. q̄, (Cum Deus ab initio constituerit hominē, et Eccles. cap. 15 reliquerit eum in manu consilii sui: bestiæ autē habeant sufficienter instinctus naturales ad cognoscendū quæ sunt sibi proficia in regipine vitæ, pp qd̄ aliquæ bestiæ ex naturali instinctu cognoscunt herbas medicinales, quæ sunt sibi necessariæ ad iuuamentū corporis) homo relatus est in voluntate consilii sui vt ex suo ingeniō inquirat quæ sibi expediūt ad regimē vitæ. Et quia vnu s̄ non pñt cum proprio ingenio oīa p̄quirere, nec pñt sibi in vita sufficere, ideo aliqui student circa medicinā, vt de hoc cuilibet satisfaciant; alii circa carpētatiuam arē, & sic de aliis artibus: quæ omnia debent esse ordinata vt in ciuitate ea omnia reperiant, quæ sunt necessaria homini in tota vita. Sed ga et possent multæ ciuitates, vel multæ gentes insurgere contra ciuitatē aliquā, & impugnare illam: ideo bonū fuit, q̄ ciuitates, castra, & villæ se congregarent adiuvicem, & facerent confederationē, vt se in uicē iuuarent, & defendarent, & cōtra alios vna nimiter cōpugnarent. Pr̄ter ergo necessaria vitæ, quæ reperiunt in ciuitate, expediebat cōitas regni ratione defensionis & cōpugnationis. Et quia vbi multitudo, ibi cōfusio, oportuit cōitas regni, quæ consistit in confederatione multarū ciuitatum, ac multarum villarū, & multorū castrorū, pr̄ficere aliquem in Regem, ad cuius imperium singuli se iuuarent, vt singuli patrocinium exhiberent. Inde dictum est, q̄ omnia sunt Principis, seu omnia sunt Regis q̄tum ad patrocinium & defensionē, quia cōitas regni ratione patrocinii & defensionis inuenta fuit. Debet ergo Rex omnibus, quæ sunt in regno, patrocinium & defensionē: & omnia bona regni in necessitate modo quo diximus, debet obsequiū & subventionē (vt supra patuit per Hugonem) ipsi Regi pr̄stare. Et quia semp quod est per se est potius eo qd̄ est per aliud, cum queritur de regimine regio, & de actionibus regis, & quæ debent Reges liberaliter dare, qualit̄ s̄e debeant regere, quoque modo debeant se habere, potissimum recurrendū est ad regni patrocinii & defensionem, ratione cuius, regni cōitas est inuenta.

Tertia pars.

Iso, qūo tribus modis Reges & Principes habere dñr bona quæ sunt in Regno: & ostendo, quæ fuit necessitas inueniendi cōitatem regni: volumus in hoc capitulo declarare, q̄ salua unitate regni quantū ad tertium modum hñdi, videlicet, quantū ad patrocinium & defensionē, non pñt Reges a se elongare possessiōes & bona immo-

Cap. 2. circa cōitas alia videlicet ciuitatis. Ideo dñ. 1. Politico, finem.

bilia, quæ sunt in regno. Dicebatur quidem supra, q̄ cōitas regni inuenta fuit causa cōpugnationis & defensionis: cum n. in ciuitate reperiatur vel inueniri debeant (si bona sit Ciuitas) omnia, quibus pōt homo indigere in tota vita, sup fueret cōitas regni, si homines essent iusti, & alios non inuaderent, & nollent aliis iniurias facere, unde quia homines ut plurimū mala agunt cum p̄s, & libenter aliis violentiam inferunt, ex cogitata fuit cōitas regni, & ciuitates, & oppida simul in vnum coniuncta contra volentes eos inuadere compugnarent, & se inuicem defendarent. Itaq; si regnum causa compugnationis & defensionis est inuentum, cōsequens est, quod Rex, qui est caput regni, debeat patrocinium & defensionem. Quod ergo sit aliquid in regno, quod nō sit sub defensione & protectione Regis, nihil est aliud dicere, q̄ quod illa res nō pertineat ad regnum, & nō sit de cōitate regni. Propter quod bene dictum est quod supra dicebatur, quod salua vnitate regni, nihil est in regno, loquendo de possessionibus & de bonis immobilibus, quod possit sic elongari a Rege, quod Rex ei non debeat patrocinium & defensionem. Debet n. Rex omnibus rebus regni tam mobilibus q̄ immobilibus patrocinium & defensionem: spectat n. ad Regem quemlibet tueri in iure suo quātū ad omnia bona tam mobilia q̄ immobilia. Omnibus ergo rebus regni debet Rex patrocinium & defensionē, aliter tñ & aliter: q̄a rebus mobilibus debet Rex patrocinium & defensionē, quia, cum talia bona sint mobilia, desportari p̄nt ad regnum aliud, vt nō ulterius sint sub defensione vel sub protectione illius regis: sed bona immobilia sic sunt sub patrocinio & defensione regis, vt elongari nō possint ab eius patrocinio & defensione. Hoc est ergo qđ dicit Hugo lib. 2. part. 2. cap. 7. Ipsas possessiones nunq̄ ita elongari posse a regia potestate, quin ipsa potestas eis debeat patrocinium, & ipse possessiones potestati regiæ debeant in necessitate obsequium. Ex his autem habetur via ad soluēdam propositam qđnem: nam dato q̄ Rex iūret, nō alienare bona immobilia pertinentia ad coronam eius, patet, q̄ non est alienare h̄mōi bona, quādiu sunt sub protectione & defensione Regis, & quādiu pertinent ad regnum, & sunt de vnitate regni: quia quādiu Rex debet rebus & possessionibus regni patrocinium, cōsequēs est, q̄ res & possessiones regni debeant Regi in necessitate obsequium, vt patuit per Hugonē. Aduertendū tamen, q̄ vt supra aliqualiter terigitimus, licet omnia bona, quæ sunt in regno tā laicorū q̄ clericorū, vel tam sacerdotium q̄ alias rerum personarum, sunt sub patrocinio & defensione Regis, nō tñ huiusmodi bona & qualiter debent Regi, & obsequiū & subuentiōne. Et si dicatur q̄ immo, quia in necessitate omnia huiusmodi bona debent Regi obsequiū, sicut omnibus talibus bonis Rex debet patrocinium:

A Dicemus q̄ necessitas subuentiōnis, vel necessitas obsequii, quantū ad Regem, in bonis ecclesiasticis, & in aliis bonis, nō eodem modo sumitur. Nam quantū ad bonum laicorum ad Regem spectat interpretari quæ sit illa necessitas, in qua possit accipere de h̄mōi bonis ad obsequium & subuentiōne eius. Nam absq; eo quod sit recursus ad aliquem alium, poterit hoc Rex facere sine culpa, dūtamen hoc faciendo, non excedat modum neq; mensuram. Nam non sic pr̄est Rex his, qui sunt in regno, sicut pr̄est dominus seruis: sed sicut Pater filiis, vt declarari habetur in Politicis. Non n. homines regni comparantur ad regem sicut serui, sed sicut liberi, vt in eisdem Politicis declaratur. Pr̄est enim Rex regno pp bonum eorum, quæ sunt in regno. Mensura ergo & modus actionis Regis sumitur ex bono eorum, quæ sunt in regno, vt sic debet. Rex se habere circa regnum prout expedit in regno. Quantum ergo ad bona laicorum, quotiensq; Rex viderit, quod expediatur regno: & quādūcūq; Rex viderit se esse in necessitate, poterit pp bona regni, absq; eo q̄ habeat recursus ad alium, accipere subSIDIUM & subuentiōnem ab h̄mōi bonis. Sed quātum ad bona ecclesiistarum non poterit, et in necessitate, talem subuentiōnem accipere, nisi recurratur ad caput ecclesiæ: nisi forte tanta esset necessitas & tam euident, q̄ sine dispendio regni non posset haberi recursus ad caput ecclesiæ: in quo casu intelligendum est dictum Hugonis, qui loquēs de possessionibus ecclesiistarum existentibus in regno, dicit eas nunq̄ elongari a Regia potestate: q̄ si ratio expostulauerit et necessitas, debeat regiæ potestati ipsæ possessiones in necessitate obsequium. Nō n. ait absolute, q̄ possessiones ecclesiæ debeant potestati regiæ subuentiōne sive obsequium in necessitate: sed si ratio et necessitas postulauerit. Postulat n. ratiō, q̄ si ad sit necessitas, possit haberi recursus ad caput ecclesiæ, sed hoc fiat de licentia capituli ecclesiastici, ita q̄ de licentia Summi Pontificis debent ecclesiæ subuentiōnem regiæ potestati: sed vt dices bat, si tanta sit vrgens necessitas, q̄ sine periculo regni, huiusmodi recursus haberi non possit: in hoc n. casu, ratio postulat q̄ ab ecclesiis, sit talis subuentiō capienda.

Quarta pars.

Is itaq; omnibus prælibatis, volumus soluere prædicti questionem, vt totus p̄s tractatus quatuor partes contineat. Valet n. pars prima ad solutionem questionis propositæ, quia cum distinguantur ibidem variū modi habendi, sī p̄ dicitur Rex habere bona, quæ sunt in Regno: quia ex hoc patere p̄t sī quē modum h̄ndi ipsæ possessiones regni elongari p̄nt a regia potestate,

testate, & fm quem modū nequeunt elongari. A Valet etiam ad hoc idem pars secūda, vbi agitur quæ fuit necessitas inueniendi cōitatem regni: quia ratiōē defensionis & patrocinii talis cōitas est inuenta. Ex hoc ergo patere pōt, q̄ illa dasio potissimē repugnat regno, per quam posses siones a Regis defensione & patrocinio elongantur. Valet insup ad hoc idem & pars tertia, vbi dī q̄, salua vnitate regni, non pñt posses siones & bona immobilia quantū ad patrocinium & defensionē elongari a Regia potestate. Quibus omnibus peractis, soluamus fm sententiam Hugonis qōnem propositam, dicentes, q̄ cum Rex tribus modis dicatur habere posses siones & bona immobilia, quæ sunt in regno, videlicet, quantū ad Fructum & vtilitatem, quantū ad Iudicium & p̄tātem, & quantum ad Patrociniū & defensionem: primis duobus modis, potest Rex posses siones & bona immobilia donare ecclesias: tertio autem modo, non pōt, salua vnitate regni: & ratio est, quia diuīslo regni est destruc̄tio regni, si ergo daret tertio modo esset dissipator regni: duobus aut̄ primis modis dare pōt diuīslo & coniunctim. Diuīslo quidem, dando vnum sine alio, quia pōt dare fructū & vtilitatē, retinendo sibi iudicium, & exercendo iustitię potestatem. Hoc est ergo, qđ ait Hugo in de sacris, libro & parte & cap. p̄ allegatis, dicens q̄ Terreni principes in terrenis posses sionibus, quas vel in subditis vel sine subditis possident aliquñ, concedunt ecclesias vtilitatem sine potestate. Et C subdit deinde, Utilitatem sine potestate conceidunt, quando fructum quidem posses sionis ad vsum ecclesias conferri discernunt, sed potestam iustitię exercere in ipsa posses sione ecclesię non p̄termittunt. Sic ergo datur vnum sine alio diuīslo. Aliqñ vero datur vnum cū alio cōiunctim, qñ ecclesias in posses sionibus sic datur a Regia potestate fructus & vtilitas, quod etiā in eisdem conceditur exercendae iustitię potestas. Vnde & Hugo in loco p̄ allegato ait, Terreni principes in terrenis posses sionibus ali quando cōcedunt ecclesias solam vtilitatem, alius quādo vtilitatem & potestatem. Aduertendum tñ q̄ licet ecclesia in posses sionibus a terrenis Principibus vtrunḡ habere possit, vtilitatem s. & potestatem: ipsam tñ potestatem & ipsum iudicium, & potissimē iudicium sacerdotalē, cuiusmodi est iudicium sanguinis, per personas ecclesiasticas exercere non debet: sed pōt ecclesia habere ministros personas laicas, per quos poterit

B ecclesia effectum mancipare. Ideo Hugo dicit, Diligenter attendendū esse, q̄ licet ecclesias, fructum terrenę posses sionis in vsum accipient, potestatem tñ exercendae iustitię per ecclesiasticas personas in iudiciis sacerdotalibus exercere nec pñt. Et subdit, q̄ potest tñ ecclesia ministros habere laicas personas, per quas iura & iudicia ad terrenam potestatem pertinentia poterit exercere. Reges itaq̄ & Principes de suis posses sionibus terrenis pñt donare ecclesias, vt ex eis habeant fructum & vtilitatem, & vt per personas laicas, sive per suos ministros habeant in eis iudicium, & exercere iustitię potestatē quod potissimē intelligendū est, qñ non est tanta datio quod per eam notabiliter impediri possit a Regimine regni. Si. n. Reges sicut a seip̄ls elongarent fructum posses sionum terrenorum, q̄ sine nouis exactionibus, non imminente sibi noua perturbatione regni, pondera Regis sustinere non possent, esset aliter iudicandū: sed quod de suis bonis immobilibus nō possint ecclesias particeps facere, retentis sibi posses sionibus, p̄ quas possunt suum effectū in regimine populi adimplere, nullus assereret sanaz mentis. Bene ergo dictum est, q̄ quantum ad duos primos modos habendi diuīslo (vt patuit) & coniunctim pñt Principes terreni posses siones ecclesias elargiri. Sed quantum ad tertium modum habendi, vi delicer, quātum ad patrociniū & defensionē, & quantum ad obsequium in necessitate, & subuentione, posses siones regni elongare non possunt a regia p̄tā pro vt verba allegata Hugonis exp̄esse hoc afferunt. Quantum ergo ad formam arguendi, quod Rex in sua coronatione p̄st̄at iuramentum de non alienandis bonis ad suam coronā spectantibus, dicemus q̄ non alienantur bona a Rege qđiū pertinent ad vnitatem regni et quādiū sunt sub patrocinio et protectione regni: quod si Rex exp̄esse iuraret, quod nihil de immobilibus bonis ad suam coronā spectantibus, nec quantum ad fructum et vutilitatem, nec quātum ad iudicium et potestatem, largiretur ecclesias, dicemus, q̄ esset indebitum iuramentum, q̄ fatue fieret, et D impiē impleretur: esset. n. contra charitatem et contra deuotionem, quam debent terreni Principes erga ecclesias demonstrare: dicemus. n. tunc cum Isidoro, In male promissis rescinde fidem, in turpi voto immuta decretum. Et hæc de quæsto sufficiant.

FINIS.

D. AEGIDI^I COLVMNII ROMANI
ARCHIEPISCOPI BITVRICENSIS, ET PRIMATIS
AQVITANIAE, ORDINIS FRATRVM EREMITARVM
SANCTI AVGUSTINI, VIRI
SAPIENTISSIMI,

TRACTATVS

CONTRA EXEMPTOS, Antistitibus, & Religiosis omnibus maxime necessarius.

EIVSDEM, De Diuina Influentia in Beatos.

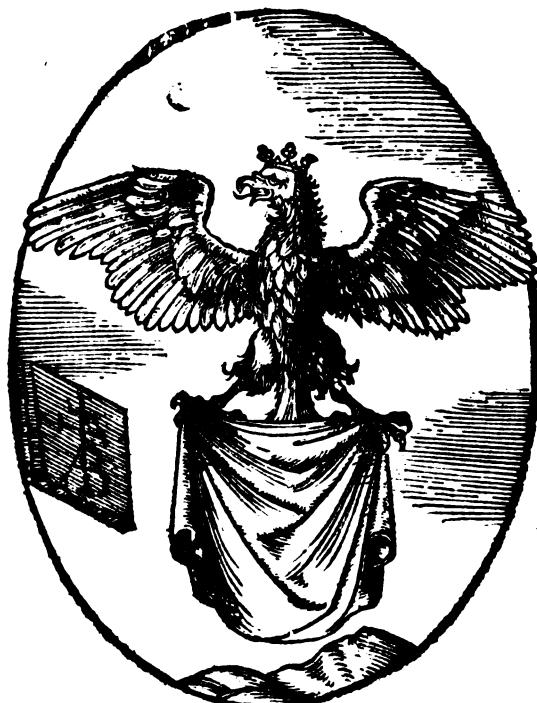
EIVSDEM, De Laudibus Diuinæ Sapientiæ.

EIVSDEM, De Defectu & deviatione malorum culparum & peccatorum a Verbo.

NUNC IN LVCEM EDITI.

Quibus adiunximus, Eiusdem, De Praedestinatione, Præscientia, Paradiso, &
Inferno: item De Peccato Originali Tractatus utilissimos
ac salutares, Denuò accuratius recognitos.

CVM INDICE RERVM AC VERBORVM COPIOSSIMO.

ROMAE

Antonij Bladi Impress, Apost, Characteribus.

ANNVS ERAT CHRISTI NATALIS

M D L V.

INDEX RERVM AC VOCABVLQ;

RVM OMNIVM.

Primus numerus Paginam, secundus Columnam indicat.

A

- Bsoluimus à debito babendi originalem iustitiam in baptismo. 5 1.4.
c. et 5 2. 1.c.
Adam non fuit conditus in paradiſo, sed positus, et cur. 3 9. 2.a
Adam babuit bonum gratiæ gratis date. 3 8. 2.c
Adam per originalem iustitiam habuit & posset stare, non proficere. 5 2. 1.c
Adam & Eva si non peccassent, formaliter & materialiter incorruptibles permanisſent. 3 7. 4.c.
Adam ut persona infecit naturam: in nobis natura infecit personam. 2 2. 3.b
Adam ante & post peccatum fuit agricola. 3 8. 1.a
Aduocatus Christus. 4 6. 2.b
Aegidius composuit Questiones de Resurr. mort. ante Translatum de peccato originali. 5 1. 1.a
Aegidius scripſerat super secundum Sententiarum, antequā ederet librum contra Exemptos. 7. 2.b
Aegidius edidit libellum Cōtra exemptos, ante Translatum de divina Influentia in Beatos. 2 3. 4.a
Agentia alia à Deo non durant nec conseruantur in esse sine operatione Dei. 3 3. 2.b.c
Agens & patiens semper communicant in materia, si realis est actio. 4 3. 1.d
Alimentum non transit in veritatem humanae naturæ iuxta opin. Magistri sent. 5 0. 4.d
Amor diuinus que & quot bona in nobis facit. 3 1. 1.b
Amor quicunq; vnitua virtus est. 4 5. 4. b
Angelorum species tot sunt, quot Angeli. 1 2. 2.c
Angelorum bierarchie quo distinguuntur. 1 3. 4.b
in Angelis triplex distincſio, bierarchiarum, ordinum, & personarum. 1 2. 2.a
Angelorum inferiorum virū quilibet recipiat aliquā influeniam specialem à Deo, præter influentiam, quam recipit medianibus superioribus angelis. 2 3. 1.d
Angeli magis cognoscuntur à Deo, q; cognoscant ſeſe. 3 1. 2.d
Angeli dicuntur proprias ignorare virtutes, et cur. 3 1. 2.d
Angelus nullus de superiori bierarchia militat ad hæc exteriora. 2 3. 1.a
Angelorum duplex missio, ad exteriora, & interiora. 2 2.
4.d. et 2 3. 1.b
Angeli quomodo mouentur per loca. 4 3. 3.a
Angeli fuerunt beati, quamuis Chriſti humanitatem non viderint. 2 2. 4.a
Angeli ante Chriſti incarnationem ſe adorari ab hominibus permittebant, poſt verò incarnationem nunquam eſt permissum, & cur. 5 2. 3.b
Angelo vel animæ ſolus deus illabitur. 2 1. 2.d
Angelorum bierarchie ordinatae ſunt in ſalutem electorum. 7. 2.c
Angeli dicuntur nostri proximi, & cur. 3 0. 3.a
Angeli inter ſe quandoq; habent pugnam, & unus reficit al-

teri propter bonum electorum. 1 4. 3.c

Angelus nonnunquam ipſius hominis quem cuſtodiſt imago nem repræſentat. 9. 1.d

Angelorum prælationes dæmonum & hominum, que nunc ſunt ordinatae ad regimen electorum, oēs in fine mundi ceſſabunt. 1 3. 2.d. et 1 4. 3.b. et inde. et 2 2. 4.d

Angelorum Ordines poſt finem mundi remanebunt, ſed non ad uſum, quem nunc habent. 1 3. 2.d. & inde, et 1 5. 1.c

Angelorum bierarchie quo poſt iudiciū remanebunt. 1 5. 1.c

Anima nascitur, ſecundum sapientes philoſophos, in horizonte æternitatis. 6. 2.c

Anima virū debeat infundi corpori maculato. 5 2. 2.c

Anima quo inficietur à carne infelta. 5 0. 2.d. et 5 1. 2.c.d

Animarum decadentium quadruplex locus, & cur. 44. 2.d. et inde.

Anima ſancta non fertur ad loca corporalia, nec ad ſimilitudinem corporum, ſed ad aliquod excellentius. 44. 1.b

Animae decadentes in gratia, ſi non habent aliiquid ad purgandum, flatim euolant ad cœlum. 44. 3.c

Animae ſeparatae & dæmones poſſunt vere pati ab igne inferni. 4 2. 3.c. & inde

Anima damnata aut Dæmon non eſt neceſſe ut ſemper ſit coniuncta igni. 4 3. 4.a

in Animabus damnatis & dæmonibus, Intelleclus fungitur vice ſenſus, & cur. 4 2. 4.d

Anima in inferno dupliciter dolet. 4 3. 4.b

Anima plus dolebit & cruciabitur ab igne ſine comparatione, quam doleat nunc caro ab igne afflicta. 4 2. 3.d. & 4 3. 2.a

Animatarum rerum diuifio. 5. 2.d

Arca Noe multis modis ecclesiā repræſentat. 7. 3.d. et inde, et 8. 2.a

Arce Noe descriptio. 8. 2.d

Archidiaconi officium in ecclesiā Dei. 1 9. 4.a

Aristotelis error, in Eliticis. 4 8. 1.a

Articuli fidei quatuordecim. 2 6. 2.c

Augustini auctoritas (Vifio eſt tota merces) exponitur. 2 2. 1.d

Augustini ſententia de Inferno. 3 9. 4.d. et quomodo ſit intelligenda. 4 3. 2.d

B

Baptismus a bſoluit nos ab originali iustitia, vt non teneamus eam amplius babere ad ſalutem conſequendam. 5 1. 4.c. et 5 2. 1.c

Baptismus tollit concupiſcentiam, non vt ſit, ſed vt non impunitetur in culpat. 5 2. 1.c. et col. 2.b

Baptismo dimittitur noxa originalis peccati, & quomodo. 5 1. 3.b. et inde.

Baptizatus, cum ſit spiritualiter regeneratus, cur & ipſum filium spiritualiter renatum non generat? 5 1. 2.a

Beatitudinem nostram eſſe Deum quinq; vijs oſtenditav. 2 1. 2.b. et 2 6. 3.c

†† ſ

- B**eatitudo est primum quod redditur nobis per opera virtutis
sa facta in charitate quantū ad adultos, vel in gratia quam
tum ad parvulos. 39. 3.b
Beatitudo nostra duplicitate potest capi. 39. 2.d
Beatitudo nostra principaliter consistit in amore & delectatione,
que est actus voluntatis, q̄ in cognitione, & visio-
ne, que est actus intellectus. 22. 1.d. et inde.
Beatitudo principaliter habet esse in intellectu & volunta-
te, et ab illis redundabit in totam animā, et corpus. 39. 3.d
Beatitudo consistit in videre clare & aperte Deum unum
essentialiter, & trinum personaliter. 22. 2.b
Beatitudo consistit in visione unitatis essentialis, trinitatis perso-
narum, & humanitatis christi. 22. 1.a & inde. &
col. 3.d
Beatitudo nulli contigit ante christi mortem. 22. 3.d
Beati in Patria memores sunt malorum suorum. 39. 2.c.d.
Bonī & saluandi cur dicuntur prædestinati, mali vero non,
sed prædicti tantum. 34. 4.b
Bonī in die iudicij gaudebunt, quando videbunt malos punis-
ri. 41. 4.a
Bona exteriora & interiora propter finem & beatitudinem
debemus diligere. 30. 4.d
Bona ex originali iustitia. 49. 1.c
Bona enumerantur que facit penitentia. 27. 2.c
conversionibus. 16. 2.c
Corpus christi sumitur tripliciter. 42. 1.a
Corporis humani in utero formatio. 6. 1.a
Corpora ex suo pondere quinq; consequuntur. 31. 1.c
Corpus terrenum posse esse in cœlū, septem exemplis indica-
tur. 40. 3.b. et inde.
Corporis pars illa magis in Inferno cruciabitur, qua maiora
mala fuerunt perpetrata. 43. 2.b
Corporalia in virtute alterius agentis possunt agere in spiri-
tualia. 42. 3.b. et col. 4.c
Creaturæ omnes sunt vita per ipsum Deum. 47. 3.d
Creatura quo procedit a personis diuinis. 4. 4.b. et inde.
Creaturas dēmus diligere, tāq; ea qbus bonū volumus. 30. 3.b
Credendorum summa. 26. 2.c
Credere quomodo debeamus. 26. 1.b
Credere deum, deo, & in deum. 26. 1.c
Credere deo, formaliter est, q; credere deū, et in deū. 26. 2.b
Credere Gentilium, fidelis peccatoris, et iusti. 26. 2.a
Culpa ob peccatum originale, in nobis propter debitum habē-
di iustitiam originalem formaliter inest. 52. 1.b
Culpa diuenia, causa est q; aliqui non sint participes redemp-
tionis christi. 52. 3.d
Culpa et peccatum non remittitur, nisi ad sit, in voto saltem,
confessio. 29. 1.c

C

- Cancellarij officium in ecclesia dei. 19. 4.a
Cardinales & episcopi gerunt vices apostolorum, sed non
codem modo. 7. 4.c
Caro infecta peccato originali quo inficiat animā. 50. 2.d
Causæ à multis medijs possunt impediri in suis effectibus.
35. 3.a, & inde
Charakter quid sit, & in quibus sacraments imprimatur.
9. 4.d et 10. 1.d
Charitatis ordo. 30. 2.b
Charitatis modus, est non habere modum. 29. 4.b
ex Charitate quinq; diligenda. 30. 2.c
Christus sicut ab æterno nos prædestinavit, ita nunc ad dex-
teram Dei sedens est apud patrem aduocatus pro nobis,
vt peccata vitemus, & gratiam consequamur. 46. 2.b
Christi corpus in sacramento sumitur tripliciter. 42. 1.a
Christi humanitas est obiectum beatitudinis non principale,
sed annexum. 22. 3.a. et inde
Christi mors est pro redemptione omnium fuerit sufficiens,
non tamen fuit efficiens, & cur. 28. 2.d
Christus primo apparuit Mariæ post Resurr. 20. 1.c
Cicero ne negaret contingentiā à rebus, negauit à Deo præ-
scientiam futurorum. 35. 2.b
Cœli inferior pars & superior. 6. 3.d
Cœli edunt harmoniam & quomodo. 3. 4.b.
Concupiscentia carnalis dimittitur in baptismo, non vt non
sit, sed vt non impateretur ad peccatum. 52. 2.a
Confessio est de necessitate salutis. 29. 1.c. et inde
Confessio debet fieri Sacerdotibus, et cur. 29. 1.a
Contritio in corde de peccatis quomodo esse debeat. 28. 3.d
Contingentiæ non repugnat necessitas præscientiæ, sed contin-
gentia contingenter eueniare permittuntur à Deo. 35. 2.
a. et 36. 1.b
Conuersio panis in corpus Christi quomodo differat ab alijs

D

- Dæmones saluabuntur, iuxta Origenis sententiam. 41. 1.a
Dæmones & animæ separatae verè patiuntur ab igne infer-
ni. 42. 2. c
Damnati puniuntur minus q; sunt digni. 41. 3.b
Damnati non pñt de aliquo cogitare, & cur. 43. 2.b
Damnati in inferno duplicitate dolent. 43. 4.b
Damnati habent poenam infinitam quantum ad durationē,
non quantum ad acerbitatem, et cur. 45. 1.a
Damnati non est neceſſe vt semper sint coniuncti igni, vt
doleant & crucientur. 43. 4.a
Damnati secundum illam partem magis cruciantur, secundū
quam magis peccarunt. 43. 2.a
Deselus ex peccato. 27. 3. cap. 8. et. 9
Deletatio oritur ex coniunctione conuenientis cum conves-
tienti. 31. 3.a
Dei nomine intelligitur aliquid perfectum omni perfectione.
47. 1.a.b
Deus dicitur esse ubiq; quinq; mundis. 31. 4.b. et 32. 2.b
Deus quia habet omne esse, habet omne posse. 4. 4.b. et inde
Deus quicquid potest mediantibus secundis substantijs, bene
potest sine illis. 43. 2.c
Deus quicquid facit vita est in ipso. 47. 3.d
Deus est præciosus omnium futurorum, & rebus necessitatē
non imponit, sed eueniare permittit contingentiā contingē-
ter. 35. 2.a. & inde
Dei præscientia si aliquam necessitatem imponeret rebus,
illa necessitas contingentiæ non repugnat. 36. 1.b
Dei sapientia est causa rerum producens et conseruans. 31.
4.c. et 32. c. l. et. 2
Deus per suam sapientiam omnibus rebus dat substantiam,
virtutem & operationem. 32. 3.d
Deus incomparabiliter pleniorē cognitionem habet de ana-
gelistis, q; angeli de seipſis. 31. 2.d

Deus

Deus illuminat ex docet secundam hierarchiam per primam.
 . ex tertiam per secundam, quantum ad ea que spectant
 ad regimen vniuersitatis. 2.2.3.c
 Deus angelos ex triplex vniuersum ordinavit ad bonum et re-
 gimen electorum. 1.3.2.c et 1.4.3.b
 Deus sic administrat res, ut eas proprios cursus agere suos.
 3.5.4.b
 Deus cur posuerit hominem in Paradiso. 3.8.3.a et
 3.9.4.b
 Deus quomodo videt te salvandum ex damnandum. 3.7.2.d
 Deo in omnibus quomodo seruire debemus. 3.3.3.a
 Deum timere, et ei obediere qualiter debeamus.
 3.1.4.b
 Deus qualiter suu diligentus. 2.9.3.d et inde
 Deum diligimus primo, quia ei volumus bonum distinguere.
 Secundo, quia volumus huiusmodi bonum uniri nobis ex
 proximitate. 3.0.4.c
 Deum debemus querere tanquam principalem mercedem nos-
 stram, alijs sanguinem adiecit. 2.1.2.4.
 Deum possimus diligere, ut dei nobis bona, tum interiora,
 tum exteriora, tanquam administrantia ad beatitudinem.
 3.0.4.d et inde
 Deo credere, formalius est, quam credere deum ex in deum.
 2.6.2.b
 Deum decet infundere animam corporibus maculatis, ex
 quomodo. 3.2.2.c
 Deus solus potuit pro infelctione pinguis et personae satisfac-
 cere, et cur. 2.2.2.c
 Deo gratias agere pro beneficiis suscepatis qualiter debeamus
 3.2.3.b
 Deus non simpliciter desfruit sua opera. 2.1.2.4.
 ex inde
 Deus dicitur inducere non implicantem malitiam, sed ges-
 sio ab astu, ex non dando gratiam. 3.5.1.b
 Deus operatur mala poena, et cur. 4.6.1.d
 Deus cum pro peccato damnat homines ex angelos crea-
 ras suas, an dicendum sit quod derinet eas pro nubile.
 4.7.3.4. et cetera, sed in modo non invenimus
 Deus damnat solum quod ipse non facit. 4.7.2.d
 Deus quomodo deceat pro peccato temporali infligere poenam
 aeternam. 4.4.3.d
 Deus cum damnatis misericorditer agit. 2.1.3.b
 Deus non per alium sed per seipsum beneficat nos ex origi-
 ne. 2.1.2.a
 Dilectionis ratio sumitur a fine. 2.9.4.4. et cetera, sed in
 Dilectio charitatis, que ex quo bona in nobis faciet.
 3.1.3.b
 Dilectio ipsa, est ex charitate diligenda. 3.0.2.d
 Diligenda quae ex quo sunt. 3.0.2.b
 Diligibilis ex charitate sunt quinque. 3.0.2.c
 in Divinitate personis principiis propria experiri non potest
 sed ordo. 3.1.2.d et inde
 Dolor quid sit. 4.2.2.d et inde, et 4.3.3.b
 Dolor anime existens in Inferno cur nunquam cessabit.
 4.3.1.d
 Dona spiritus sancti quomodo distinguuntur inter se. 3.4.4.
 d. per totum cap.
 Donorum spiritus sancti sufficiencia ex ordine. 2.5.2.d. per
 totum cap.

Ecclesia præsens dicitur Paradisus, et cur. 3.9.1.d
 Ecclesia dicitur facere, quicquid facit papa in ea.
 3.0.3.a
 in Ecclesia tres gradus præsidentie. 9.1.2.a
 Ecclesia reprezentatur per arcum Noe. 7.3.d et 8.2.d
 Effectus originalis iustitiae. 4.9.1.c et 5.2.4.a
 Electio papæ est sua confirmatio, ex est à Christo. 1.9.2.b
 ex inde
 Elementorum proprietas ex natura. 3.2.d ex inde
 Elementa sunt in mixto non secunda essentiam, sed secunda
 dum virtutem. 5.4.b
 Elementorum ordo satis iuxta quomodo in ecclesia fieri dea-
 beat exemptio. 3.4.c
 Elementa coessabunt post diem iudicij ab officio quod munia-
 bant, et cur. 1.3.3.d
 Episcopi ex cardinale gerunt vicem Apostolorum. 7.4.c
 Episcopatus an sit ordo. 1.0.2.d et 3.1.c.d
 Episcopi sunt opera sapientiae summi Pontificis. 2.1.c
 Episcopi cur appellantur fratres à Papa. 7.4.d
 Episcopus minus seu officium. 2.2.c
 Episcopi seu prelati conditiones. 3.2.c
 Episcopus assimilatur forti, ex ligno. 2.2.c
 Episcopus assimilatur navi. 1.4.d
 Eructores Ciceronis ex Stoicorum de dei præscientia confu-
 tantur. 3.5.4.c
 Errores de peccato originali. 5.0.1.9.d et 5.1.1.b
 Errores eorum reprobantur qui dicunt dei misericordiam se
 extendere ad salvandos damnatos. 4.1.2.c
 Ex hoc circa confessionem refellitur. 2.9.1.b
 Essentia diuinorum personarum predicatur de qualibet
 persona singulariter, et de omnibus non pluraliter.
 4.5.4.c
 Eucaristie sacramenti excellentia. 1.6.2.a. ex ab alijs eius
 bis differentia. ibidem.b
 Exemplum de morte Christi, facti accommodatius cana-
 lis, fecerunt salutem, quia propria fuit pars iustitiam origi-
 nalem, nunc autem pars baptismi. 5.1.4.d et
 5.2.1.d
 Exemptio contradicit materia secundum naturales
 ordinatus. 3.1.b
 Exemptio est contra naturam, quia per quoddam simile à
 rebus naturalibus totidem substantias ex virtute. 3.1.
 4.3.b
 Exemptio facit idolum de Pastore. 2.2.6
 Exemptio repugnat ordinis elementorum, cui se debet ecclesi-
 astica bierarchia conformare. 3.2.d
 Exemptio contradicit ordinis Vniuersitatis et suarum partium.
 4.3.c
 Exemptio contradicit corporibus inferioribus ut in eis repe-
 riuntur diversi gradus. 5.2.d
 Exemptionem effectuata naturam specialiter concludere
 per ea que in homine contemplamur. 5.4.c

Intellexus fungitur uice sensus in damnatis. 4. 2. 4.d
Ius pacium, debet esse conforme naturali iuri. 1. 3.c
et 4. 3.b
Iustitia originalis quid sit. 51. 1.c. et col. 3.d
Institutionem quomodo habuissimus, si Adam non pec-
casset. 51. 1.c. et inde

L

Laudes septem diuinæ sapientie. 24. 2.d
Laudes sacrae scripturae. 24. 3.c.d
Liberum arb. virtuti syderum directe non subest. 35. 3.b
Lignum vite. 37. 4.b. et 38. 4.a
Lignum scientie boni & mali. 37. 4.e
Limbi puerorum & Purgatorij necessitas. 44. 1.c
Limbus puerorum in originali decedentium. 44. 3.c
Limbus sanctorum patrum, modo amplius non datur, vel ad-
eum nullus accedit, & cur. 44. 3.b

Magistri sent. error de peccato originali. 50. 4.c.b
Mala culpe & peccata non sunt factio[n]es, sed defectiones.
46. 4.c.d
Mala culpa: ex dicenda sine nibilo, ut concludamus & dens
damnae creaturas suas pro nibilo? 47. 1.c. et inde
Mala culpe non sunt à verbo nec per verbum, 45. 3.b
et inde
Mala ex peccato. 27. 3. cap. 8. et 9
Mala ex peccato. Ad. 4.9. 1.d
Mala prece deus operatur, & cur. 4.6. 1.d
Malum respicit res temporalia. 46. 3.c
Marie primo post resurrectionem apparuit Christus. 20. 1.c
Matrimonium quomodo est magnum sacramentum. 18. 2.d
Matrimonium in primis ecclesia inter infideles erat legi-
sum, non ratione; sed inter fideli[n]e non solum legimum,
sed omnino ratum. 18. 1.a
Media multa præ impide[re] causas in suis effectibus. 25. 3.c
in Mixto quomodo sint elementa. 5. 4.b
Modus claritatis, nō babere modum. 29. 4.b
Mors Christi suis sufficiens pro redēptione omnium, sed non
efficiens. 28. 2.d
Motus primus est uita, in Entibus, & cur. 33. 1.b.c
Motu primi mobilis cessante, cessaret omnis aliis motus.
33. 1.b

Necesse est uita, & cetera. Necesse est uita, & cetera
Necessarij varie distinctiones. 36. 1.b
Necessitas præscientie non tollit contingentiam, nec illi oppo-
nitur. 35. 2.a. et 36. 1.b
Necessitas purgatorij, & limbi puerorum. 44. 2.b.

Obeyde deo quomodo debeat. 2. 1. 4.b
Obiectum beatitudinis, Christi humanitas. 22. 3.a
Omnia debemus propter ipsum deum diligere, & cur. 30. 3.c
Omnia nostra, hoc est, animam, corpus, & res exteriores,
qualiter debemus ordinare in dei obsequio. 33. 2.c. et inde

Operibus factis in gratia uel in charitate redire beatitudine.
39. 3.d
Opera misericordie facta in peccato mortali, alleviant pecc-
antes in inferno, & possunt disponere hominem ad graci-
tiam habendam. 41. 2.d. et 42. 2.c
Opiniones falsæ de peccato originali. 50. 9.d. et inde
Opiniones tres cōmemorantur de Paradiso. 37. 3.b. et inde
Ordo quid sit. 10. 4.b. et ij. 1.b
Ordo propriæ in personis diuinis reperitur. ij. 2. 4. et inde
Ordo quidam in personis diuinis reperitur respectu produc-
ctionis creatorum. ij. 4.b. et inde

Ordinum usus & officium. 10. 1.a. et inde
Ordinare omnia debemus in obsequium dei. 33. 3.c
Ordo charitatis. 30. 2.b
Origenis opinio de animq[ue]rūm redditu. 4. v. 1.a
Origenes ab ecclesia reprobatus, & cur. 41. 1.a
Originalis iustitia. 51. 1.c. et col. 3.d. et pag. 49. 1.c. et
col. 4.a

Originalis iusticie carentia non est culpe sed quadam habi-
litas ad culpam. 52. 1.b

Originale peccatum quid sit, & quibus nominibus nominat-
tur. 4.8. 4.b. et inde

Originale peccatum habet rationem culpe, et quo. 50. 1.a

Originale peccatum ut dicit carentiam originalis iusticie non
est formaliter culpa, sed ut dicit debitum habendi eam.

52. 1.b

in Originali peccata tria sunt consideranda. 51. 1.b

Originale peccatum quomodo parvulus imputatur ad paenam
49. 2.d

Originale peccatum dimittitur in baptismo, & quomodo.
51. 3.b. et inde

Originale peccatum remittitur in baptismo: in quantum ba-
bet rationem culpe. 52. 1.c

Panis conuersio in corpus Christi quomodo differat ab alijs
conuersi onibus. 1.6. 2.c

Papa cur dicitur summus Pontifex. 9. 2. b. et 10. 3.c

Papa ex sola electione habet omnem apicem ecclesie quando-
cumque ad ea que sunt iurisdictionis, non ordinis. 19. 3.a. et

Papa figuratur per illam aquilam de qua legitur Script. 17

Aquila grandis magnorum alarum, etc. 8. 3. d

Papa electio sibi sua confirmatio, & cyn. 1. p. 2. b. et inde

Papa electionem Christi confirmat & perficit. 19. 3.c

Papa quomodo potest omnia facere. 1.8. 4.2. et inde

Papa cur episcopos fratres appellat. 31. 4. d. et inde

Papa si facit aliquid in ecclesia, dicitur id facere ecclesia, et
cur. 30. 3. a

Papa proprium munus est questiones de fide, ortas decidere

et re. 1.9. 4. a

Papa eximendo aliquos à iurisdictione sui prædicti sine cuius
identitate uilitate fidelis et ecclesia destruere sua opera. 2. 4. d

Papa non expedire facere exemptionem illis qui non sunt dedi-
cti studio. 1.8. 4. d

Paradisi nomine & inferni quid intelligatur. 4.4. 1. d

Paradisus potest sumi corporaliter, & spiritualiter. 37. 3.b

et inde

Paradisus locus est eorum qui descendunt cum gratia & fine

peccato. 4.4. 3.c

- Paradisus dicitur ecclesia praesens. 35. 1. d
Partium pulchritudo magis est in ordine ad totum quam sit
in seipso. 20. 2. a
Parvulus in originali peccato conceptus potest tripliciter con-
siderari. 50. 3. c
Pater saluatus non companicetur filio damnato, nec e contra.
Et cur. 4. 1. 3. d
Paupertatis votum quantum sit deo gratum. 34. 1. a
Peccati ratio in quo etiis stat. 18. 4. b
Peccatum materialiter aliquid est, sed formaliter est nihil.
47. 2. c
Peccata non sunt factiones, sed desfections. 48. 4. c. d
Peccata audienda sunt nihil, ut dicamus deum dānante circa
futuras suas pro nibilo. 47. 1. c. et inde
Peccata non sunt à Verbo nec per verbum. 45. 3. b. et inde
Peccatum semper est cum defectu et ignorantia. 46. 2. c
de Peccato quatuor sunt consideranda, quibus deum decet p
peccato temporali infligere paenam aeternam. 44. 3. d. et inde
Peccatum tollit imaginem dei, non quantum ad potentias, sed
quantum ad perfectiones potentiarum. 28. 2. b
Peccatum ex culpa non remittitur, nisi ad finem vel saltem,
confessio. 29. 1. c
Peccati mala erunt et anciar. 27. 3. cap. 8. et. 9
Peccato temporalis cur infligitur pena aeterna. 44. 3. d
Peccatum originale quid sit, quibusque nominibus nominetur.
48. 4. b. et 51. 1. a
Peccatum originale quomodo contrahatur. 51. 2. c. d
Peccatum originale habet rationem culpe, et quod. 56. 1. a
in Peccato originali tria sunt consideranda. 51. 1. b
Peccatum originale dimittitur in Baptismo, Et quomodo.
51. 3. b. et inde
Pelagius dixit peccatum prima transgressionis in aliquos homines
imitatione transisse. 50. 4. b
Personae in diuinis est essentia cum proprietate. 46. 1. b
Personarum diuinorum distinctio ex alias fit per proprietas
tatem. 46. 1. b
In Personis diuinis non est proprius principatus, sed ordo. ij. 2. d
Personae diuinae sibi insunt propter essentiae unitatem. 45. 4. c. d
Personae diuinae priester patrem dicuntur missie: visibiliter et
ex invisibiliter, et quomodo. 23. 1. c
Petro omnium virorum primo apparuit christus post resur
rectionem. 20. 1. d
Petro dictum fuit specialiter, Tu es petrus, Et tibi dabo clavis
ueis, Et quocunq; ligaueris quia electio summi Pont, non
habet confirmatoriam alium, nisi deum: quod non est in
aliis. Praelatis. 29. 4. d
Petrus Lomb. 2. sent. dist. 3. vt saluaret et caro infesta in AB
dam inficiat animam omnium posteriorum; posuit q' nibil
est de veritate carnis in filiis, nisi quod à parentibus con
traxerunt. 50. 4. d
Phantasma que sunt corporalia in virtute lumenis intelle
ctus agentis agunt in intellectum possibilem. 42. 3. c
Philippus iiii. Francorum rex, cuius tempore fuerunt deleti
Templarij, figuratur per angelum de quo dicitur Apoc.
9. Data est ei clavis abyssi, etc. Et cur. 26. 3. b
Platonis error de magno anno destruitur. 35. 2. d
Plato assertus animas habere corpus. 42. 2. c
Platonicorum et Origenis sententia, q' nulla pena sit eterna.
40. 4. d
Pena nulla potest esse infinita quantum ad acerbitatem; et
cur. 45. 1. a
Pena damni respondet peccato originali, pena autem sens
sus actuali. 49. 2.
Pena aeterna infligitur pro p'lo temporali, et cur. 44. 3. d
pena aeterna in inferno, est ex immutatione intentionali.
43. 3. c. d. et 42. 2. d
Pena sensus à pena damni minime separatur, sed non est con
tra, et cur. 49. 2. d
Poenitentia quid sit. 28. 3. d
poenitente de peccatis quoniam p'fecte debemus. 27. cap.
7. 8. 6. 10. ij. 1. 2
Poenitentia quod bona faciat. 27. 2. c
poenitentia partes, contritus in cordic, confessio in ore, satisfac
tio in opere. 28. 3. d
Polus arcticus et antarcticus. 6. 4. a
Prælatus assimilatur navi, naute, et anib'ore. 2. 1. a
præsidentia diuina potest dicere simplicem dei notitiam; et
potest includere diuina propostam. 35. 3. d
Præscientia diuina si aliqua necessitatem imponeret rebus,
illa necessitas contingit. Non repugnat. 36. 1. b
præscientia salvandorum sic est præscientia in deo q' etiam est
prædestinationis: non autem præscientia salvandorum, Et
cur. 34. 4. c. d
prædestinationis quid sit ex præscientia. 35. 1. a. et inde
prædestinationis communis homine dicuntur præsenti, et cur.
34. 4. d
præsidentia gradus in eccllesia tres. 27. 2. a
principatus in diuinis propriis reperi non potest, Et cur.
ij. 2. d. et inde
Priuilegia debent concedi Religioibus mendicantibus, Et
cur. 1. 2. c. et 4. 1. a
in productione creaturarum est qualitas, ordo respectu diu
narum personarum. q. 4. b. et inde
poterit in originali decadentes non habent penam sensus; sed
damni; Et cur. 44. 3. a. et inde
pulchritudo partis magis est in ordine ad totum q' in seipso.
20. 2. a
Purgatorium est locus detedentium cum gratia, non tam
sine peccato. 44. 3. c
Purgatorium, Et Limbo puerorum necessitas. 44. 2. b
purgatorium ad locum ibant ante christi aduentum, decadentes
cum gratia, si habebant aliquid ad purgandum, postea ad
Limbum sanctorum patrum, Et cur. 44. 3. b
et inde. R. 3. 1. c

Querere deum quomodo debet usus ex quomodo alia à deo. 3

21. 2. a

Quæstiones fidei decidere proprium est papæ munus et offi
cium. 19. 4. d

Res sic administrantur à deo, ut permittat eas suos cursus
peragere. 35. 4. b

Rebus omnibus tria insunt; substantia, virtus, et operatio.
32. 3. c

Religioibus mendicantibus studio deditis debent concedi pr
ivilégia, Et cur. 1. 2. c. et 4. 1. a

Religio Templariorum cur deferatur. 16, cap. 20. 2. c
Sacerdotibus

Sacerdotibus confessio de necessitate fieri debet. 29. 1. a
 Sacraenta imprimentia characterem, quæ sunt. 9. 4. d.
 et 10. 1. d
 Sacramentum aliquod quatuor modis dicitur magnum. 18.
 2. d. & inde.
 Sacramentum matrimonij quando est legitimum & ratum.
 18. 1. a. et inde.
 Sacramenti eucaristiae excellentia. 16. 2. a
 Sancti non compatiuntur damnatis. 4. 1. 5. d
 Sancti in patria memores sunt malorum suorum. 39. 2. c. d
 Sapientia dei est causa rerum. 31. 4. c. et 32. 1. & inde.
 Sapientiae diuinæ septem laudes. 24. 2. d
 ad Sapientiam diuinam septem gradibus peruenitur. ibidem,
 col. 4. & inde.
 Satisfactio, quæ est tertia pars paenitentiae, ppter quinq; cau-
 sas est necessaria paenitenti. 29. 2. d. et inde.
 Satisfacere pro infectione naturæ & personæ solus deus po-
 tit. 22. 2. c
 Scientia & amoris proprietas. 31. 2. c. & inde
 Scientia utilis ad fidem defendendam, & ad peccatum vitan-
 dum. 1. 2. d
 Scriptura sacrae laudes & auctoritas. 24. 3. c. d
 Scriptura sacrae quatuor sensus. 38. 1. d
 Scriptura sacrae confutatio est saepe ponere præteritum pro
 praesenti, vel etiam pro futuro. 22. 1. c
 Scriptura sacra in praesenti statu loquitur cōminatorie, post
 diem Iudicii per assertionem. 41. 4. c
 Scriptura Canonis nunquā alicubi Inferni nomen in bonum
 accipit. 44. 2. a
 Sensus & ratio duo sunt in nobis motores contrarij. 24. 1. d
 Sensus prout senti immutatur intentionaliter & similitudin-
 Marie. 43. 1. b. et col. 4. a
 Sensitiva organa licet sunt materialia, participant tamen de
 conditionibus rerum immaterialium. 43. 1. b
 Servire deo quomodo debemus. 33. 3. a
 Signis ualde probabilibus potest quis cognosci esse in charita
 te: & quæ sunt ista signa. 31. 3. b
 Sperandum quid sit. 26. 3. b
 Spes est de rebus magnis & arduis. 26. 3. b
 Spes & fides post peccatum remanent informes. 27. 3. a
 Spiritus sancti dona. 24. 4. d. et inde. et 25. 2. d. et inde

Spiritus est in loco per virtutis applicationem. 43. 4. c
 Spiritualia possunt pati à corporalibus, et quomodo. 42. 3. b
 et col. 4. c
 Stella, cuius est causare humiditatem & pluiam, non semo-
 per causat, & si in signo sic cuius est causare humiditas
 tem & pluiam, & cur. 35. 2. c. d
 Stellarum virtuti non subest liberum arb. 35. 3. b
 Stoici ponunt omnia sub Fato ex necessitate contingere. 35. 2. b
 Studentiū uniuersitati debent concedi priuilegia; et cur. 1. 2. b
 Substantia spiritualis quomodo possit pati ab igne. 42. 3. b
 et col. 4. b
 Successuorum & permanentium differentia. 33. 2. a

Templariorum Religionis initium. 16. 1. a
 Templariorū religio cur destruxta. 16. per cap. 20. et 21.
 Timere deum qualiter debeamus. 31. 4. b

Verbi vocabuli etymologia. 24. 3. c. sed diffusus, De Renu-
 ciat. pp. 33. 4. b
 Virtutibus non contingit male vti, sed potentij. 38. 2. d
 Visio est tota merces. 22. 1. d
 in Visione humanitatis est beatitudine tanquam in illo sine quo
 non contingit nostra beatitudo. 22. 3. d
 Vita eterna quæ sit. 22. 2. c
 Vita eorum qui non sunt conuersi ad fidem tota immunda.
 8. 3. c
 Vita in Entibus motus primus. 33. 1. b. c
 Vniuersi duæ sunt partes, sensualia, & intellectualia. 6. 4.
 d. & inde.
 Vniuersum cum omnibus suis partibus est ordinatum ad bon-
 um & regimen electorum. 13. 2. c. et 14. 3. b
 Vniuersitati studentium debent concedi priuilegia. 1. 2. b
 Voluntas, q; sit causa malæ operationis, nō habet ut est natu-
 ra quedam, sed ut est ex nihilo. 47. 2. a
 Voluntas non potest esse causa artificiati nisi mediante intel-
 lectu, & cur. 32. 1. b. & inde. et 35. 4. a
 Voluntas ponitur in definitione artificiati, & cur. 32. 1. b
 et 35. 4. a. b
 Voti paupertatis efficacia. 34. 1. a.

INDEX LOCORVM SACRAB
 Scripturæ à D. Aegidio passim his tractas
 tibus expositorum, secundum ordinem
 librorum ueteris ac noui
 testamenti.

- Gen. 1.d** Vedit Deus cuncta quæ fecerat, & erant
valde bona. 47.2.a
- Gen. 15.a** Noli timere Abram, ego protector tuus,
& merces tua magna nimis. 21.2.a
- Exo. 7.a** Ecce constitui te Deum Pharaonis. 46.3.b
- Iob. 1.3.b** Etiā si occiderit me, in ipso sperabo. 26.4.c
- Iob. 38.d** Quis enarrabit cælorū rōrem, & concen-
tum cæli quis dormire faciet? 3.3.d
- Psal. 72.c** Imaginē ipsorum ad nibilū rediges. 28.2.a
- Prou. 3.a** Honora Dñm de tua substātia, etc. 3.3.4.d
- Cant. cant. 1.c** Dilectus meus mihi, inter ubera mea commo-
rabitur. 39.3.d
- Sap. 6.b** Diligite sapientiam, quoniam inextinguibi-
le est nomen illius. 25.1.a
- Sap. 7.c** Omnia est n. artifex, omnem babens vir-
tutem. 31.4.d.
- Sap. 8.y.a** Per quem quis peccat, per hanc & punietur.
43.2.b
- Sap. 14.a** Tua autē pater, prouidentia ab initio cuna-
etia gubernat: quoniam dedisti & in ma-
ri viam, etc. 1.3.d
- Sap. 14.a** Bñdīlū est lignū per qđ fit iustitia. 2.3.a
- Isai. 5.c** Captivus duclus est populus meus, quia nō
babuit scientiam. 1.2.d
- Isa. 6.a** Duo Seraphim clamabant alter ad alterō
rum. 1.3.1.b. et 2.2.4.b. et 2.3.2.b
- Isa. 26.c** Omnia enim opera nostra operatus es nos-
bis. 3.3.1.c
- Ierem. 17.a** Maledictus homo qui confidit in homine.
26.3.d
- Ierem. 24.b** Ficus bonas, bonas valde: & malas, ma-
las valde. 1.8.3.d
- Ezech. 17.a** Aquila grandis magnarum alarum, magno
mēbrorū duclu, plena ptumis; etc. 8.3.d
- Ezech. 18.e** Omnes iustitiae eius quæ fecerat non recor-
dabuntur. 4.2.2.b
- Amos. 3.b** Si erit malum in ciuitate, quod dominus non
fecerit? 4.8.2.d
- Habacuc. 3.b** Sol & Luna steterunt in habitaculo suo.
1.3.3.c
- Zachar. 8.y.d** O pastor et idolum, derelinquens gregē. 2.3.a
- Matth. 5.b** Sic luceat lux uestra corā hoībus, etc. 4.8.1.a
- Matth. 16.c** Ego dico tibi ꝑ tu es Petrus & super hanc
petram, etc. 19.4.d
- Matth. 22.1** Diliges dominum deum tuum ex toto corde
etc. 29.4.c. et 30.2.d
- Mar. 16.b** Ite dicite discipulis eius, et Petro. 20.1.a
- Luc. 17.c** Cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vo-
bis, dicite, Servi inutiles, etc. 30.1.c.
- Luc. 22. d** Ego aut̄ rogaui ꝑ te ut nō deficiat fides tua:
- et tu aliquando cōuersus confirmas
tres tuos. 1.9.3.d
- Luc. 23.f** Hodie mecum eris in paradiso. 37.4.a
- Ioan. 1.a** In principio erat verbum, etc. 4.5.3.b. et inde
- Ioan. 1.a** Omnia per ipsum facta sunt. 6.3.c
- Ioan. 1.b** Verbum caro factum est. 6.2.c
- Ioan. 3.f** Opera quæ ego facio testimonium perbi-
bent de me. 4.8.1.b
- Ioan. 10.a** Ego sum ostium, per me si quis introierit sal-
uabitur. 3.2.3.d
- Ioan. 10.b** Ingredietur & egredietur, & pascua inue-
niet. 3.9.4.a
- Ioan. 14.a** In domo patris mei mansiones multæ sunt
1.3.2.d
- Ioan. 14.a** Ostende nobis patrem, & suffici nobis.
2.2.2.d
- Ioan. 15.a** Sine me nihil potestis facere. 3.3.1.c
- Ioan. 17.a** Hæc est vita æterna, vt cognoscant te so-
lum verum Deum, & quem misisti Iesu
sum Christum. 2.2.2.c
- Ioan. 20.e** Accipite spiritum sanctum, & quorum res
misericordis peccata, etc. 1.9.4.d
- Rom. 5.c** Sicut per unum hominem in hunc mundum
peccatum introiit, & per peccatum
mortali, etc. 5.0.2.b
- Rom. 7.d** Video aliam legem in membris meis repus-
gnantem legi mentis meæ. 4.9.2.a
- Rom. 9.d** Deus quem vult indurat. 3.5.1.b
- Rom. 8.y.d** Conclusis deus omnia infidelitate. 4.1.4.d
- Rom. 14.d** Omne quod non est ex fide peccatum est.
8.3.c
- 1.Cor. 4.b** Quid enim habes quod non accepisti?
3.0.1.b
- 1.Cor. 6.d** Qui adoraret Deo, unus spiritus est cum
illo. 3.1.2.c
- 1.Cor. 14.c** Orabo spiritu, orabo et mentes psallam etc.
3.3.4.a
- 1.Cor. 14.g** Omnia autem bonefie & cum ordine fiane-
in vobis. 1.9.1.b
- 1.Cor. 15.b** Gratia Dei sum id quod sum. 4.8.1.c
- 1.Cor. 15.c** Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in
Christo omnes vivificantur. 5.2.1.b
- 2.Cor. 1.2.b** Quoniam raptus est in paradisum. 3.9.1.d
- Ephe. 5.g** Sacramentum hoc magnum est, ego autem
dico in Christo et ecclesia. 1.8.2.d
- 1.Theſs. 5.c** In omnibus gratias agite. 3.3.2.d
- 1.Timoth. 1.c** Misericordiam consecutus sum, quia igno-
rans feci. 1.2.b
- Heb. 1.d** Omnes sunt administratorij spiritus, in mis-
ericordia missi. 1.4.4.b. et 2.3.1.b
- Heb. 4.c** Viuis est n. sermo Dei & efficax, etc.
2.7.1.c.
- 1.Ioan. 2.c** Quoniam omne quod est in mundo, concipi-
scientia carnis est, etc. 1.6.3.d
- Apoc. 10.c** Quia tempus non erit amplius. 4.1.4.b
- Apoc. 14.b** Timete dominum, & date illi honorem.
3.3.4.d

ERRATA, QVAE COLLIGENDO
 indice deprehendimus,
 sic restituenda.

Pag. Col. Ver.

3.	2	25.	Pontificum	Pontificem
3.	2	50.	connectantur	connectantur
15.	4	ij.	communicare	communicare
17.	3	22.	imfectum	imperfatum
18.	3	33.	cemeterium	cæmterium
20.	3	16.	reprobri	reprobi
23.	1	25.	Heb. s.	Heb. t.
23.	2	vlt.	mōi	buinsmōi
28.	2	14.	omissa	amissa
26.	2	23.	credere Deum	Credere Deo, q; dēū & in deum.

Pag. Col. Ver.

33.	1.	28.	altus	alius
34.	4	22.	ad mala.	ad bona.
38.	4	16.	dicit	dicens
			ibidem.	dicit
39.	1	16	Nō	Homo
40.	1	30	corris	corporis
44.	1.	36	nolentes	volentes
44.	2	34	uita	uitam
48.	2	17.	ignorātie,	erat ignorantie erat,

DOMINI AEGIDIUS ROMANIA
 Archiepiscopi Bituricensis Ecclesie, et Prima
 eis Aquitaniæ, Ordinis fratrum Eremita
 rum Sancti Augustini, doctoris clas
 sissimi, liber Contra exemptos,
 nunquam antea
 impressus.

Cap. I. Quod exemptio secundum humanos actus
 contradicit cursui naturæ secundum natu
 rales motus.

Eccles. 23. d

Vergilius. 7. de Ciuit. Dei. c. 30. ait,
 Deus sic adminis
 travit omnia quæ
 creauit, ut etiæ ipsa
 proprios exercere,
 & agere motus sis
 nat. Summus ergo
 Pontifex Dei vica
 riis vñis, quia Glos
 sia magna est sequi Dominum, tanque Dei verus
 imitator, sic debet administrare ecclesiæ, vt per
 sonas ecclesiasticas proprios motus facere sinat,
 quia proprium est Prælatorum præesse. Subdi
 torum subesse. Exemptio hoc impediens, natu
 ræ cursui contradicit. Cum ergo fm Diony. &
 Damasc. in omnibus reperiatur substantia, vir
 tus, & operatio, dicere possumus quod omnia hæc
 confundit Exemptio, vt verè contra naturam
 dici debeat: quia si esset Exemptio in naturali
 bus, confunderentur in eis operatio, virtus, &
 substantia. Sic per exemptionem in moralibus
 confunduntur operatio, virtus, & substantia in
 Ecclesia: vt ex his triplex ratio sumi valeat cōtra
 exemptione. Prima ergo huius ratio sumi potest,
 ne confundatur operatio, & ne res sint destitu
 ta propriis operationibus: supponit enim Phi
 losophus tanque notum rationi & sensui, quod
 appropinquante actiuo passiuo, hoc quidem
 agit, illud vero patitur: dicitur autem appropin
 quare actiuum passiuo, vt ignis calefaciens rei
 calefactibili, quando sic appropinquat vnum al
 teri, & est in tali distantia, quod hoc quidem aptū
 natum est caleficere, & illud calefieri. Quod vt
 ad propositū adaptemus, dicere possumus, tota
 dioecesis illa est distantia, in qua Prælatus est as
 pectus natus præcipere, & subditus obediens. Dice
 re ergo personas aliquas esse in Dioecesi, quæ
 non teneantur obedire Prælato, est dicere cale
 factibile esse in illa distantia, in qua est aptum na
 tum calefieri ab igne, & tñ non calefit ab igne.
 Sicut ergo hoc ponere in naturalibus est cōtra
 naturæ cursum, & est destituere res naturales a
 propriis operationibus: sic hoc ponere in per
 sonis ecclesiasticis videtur esse contra naturam,
 & est destituere personas ecclesiasticas suis pros

priis operationibus. Aduentum quod Deus mul
 ta facit per miraculum, quæ contradicunt soli
 to nature cursui: sic & summus Pontifex, quan
 do aliquos eximit ab auctoritate Prælati, facit
 miraculum in ecclesia: nec dicimus quin possit
 hoc facere, sed dicimus, quod debet raro facere, vt
 imitetur Deum, cuius minister est, qui raro fas
 cit miracula, sed (vt diximus per Aug.) sic admi
 nistrat res, vt eas proprios cursus agere sinat: & si

7. de Ciuit. de
 c. 30,

hoc facit, facit quodcum ad singulares personas, nō
 autem quantu ad aliquem totu statum, vel quā
 tum ad aliquem totum populum: sicut fecit in
 Aegypto, quod vbi erant filii Israel, ibi erat lux;
 vbi autē Aegyptii ibi erant palpabiles tenebre: hoc
 fecit pro maxima & euidenti utilitate fidei.

B Propter quod si Vniuersitati studentium in aliquo
 studio conceduntur Privelegia vt commodius
 studeant, hoc fit vt viterit ignorantia: nam ex
 ignorantia multa mala sequuntur, iuxta illud Am
 brosi, Grauiissime peccas, si ignoras: quod ex
 ponendum est, grauiissime, idest, periculosis
 me. Et licet ignorantia excusat peccatum, iuxta
 illud Apostoli, Misericordiam consecurus sum,

Timoth. 1.2

quia ignorans feci) propter quod peccans per igno
 rantiam quāuis ex hoc aliquā excusationem ha
 beat, tamen sic peccans est in magno periculo
 constitutus: melius enim esset aliquem infirmari
 grauiori morbo, & tamen cognoscere causam
 morbi, vt possit succurrere morbo per Medis

C cum, quod si infirmaretur leuiori morbo, & igno
 raret causam morbi, quia non solicitaretur ad
 succurrēdum morbo. Ut ergo homines eruan
 tur a tanto periculo, et captiuitate Diaboli, bo
 num est per priuilegia, & per aliquam gratiam
 inducere homines ad studendum. Sic etiam in
 Religionibus aliquibus, utputa Ordinibus pau
 pertatis, omnino studio deditis, exemptiones &
 gratiae aliquæ conceduntur: quia ex studio vi
 tatur ignorantia tam in studentibus, quod in simili
 cibus, qui per doctrinas studentiū eruditiproter.
 Et cū ignorantia sit periculosisssimū peccatorū,
 laudandus est sumus Pontifex hoc faciēs propter
 evidentem utilitatē, quæ exinde sequitur, tam
 ad ignorantiam evitandam, quod ad fidem catholi
 cam defendendam: nam (vt ait Hieronymus in

Hierony. Pa
 primo Prologo Bibliæ) Sancta quippe rustici
 lino. cap. 4.

tas solum sibi prodest: & quantum ædificat ex
 vita merito ecclesiam Christi, tantum nocet si
 destruentibus non resistat. Valet ergo scientia
 ad fidem defendendam, & ad peccatum vitandum,
 iuxta illud Isai. 5. Captiuus ductus est populus Isai. 5. c
 meus, quia non habuit scientiam. Redeamus er
 go ad propositum, et dicamus, quod Deus fas
 cit miracula in naturalibus, sed raro: facit enim
 quod natura ignis non comburat, quod fecit,
 quando tres Pueros liberauit de camino ignis:
 Dan. 3. et. 14
 & potest facere quod Leones naturaliter exuriē
 tes, cibum non capiant, quod fecit, quando li
 berauit Danielem de lacu leonum. Ita et sumus
 mus Pontifex potest facere et facit miraculum

A

in moralibus nō quae sunt de iure naturali, sed quae sunt de iure positivo: sed talia miracula debet facere raro, & pro evidenti utilitate Reipublicæ. Cum ergo Exemptio sit huiusmodi miraculum, raro debet aliquos eximere; & quādō facit, p evidenti utilitate reipublicæ debet hoc facere, utputa ppter studiū, per quod fides defenditur, captiuitas & seruitus a Diabolo evitatur. Sed q Religionem totam aliquam faciat exemptam, quod nō studio, sed potius otio est deditum, et Prælatum nō metuens, in peccata prorumpat, non solum hoc non facere, sed etiam facta, vel quocunq modo inducta expedit tollere, & potissimum si publicæ utilitati repugnant.

Cap. I I. q Exemptio est cōtra naturam, quia per quoddam simile à rebus naturalibus, tollit substantias & virtutes.

Vm autem dicimus q Exemptio sit contra naturam, intelligēda sunt verba q ex exēptione arguere possumus per quoddam simile aliqua cōtra naturā, & probare possumus q ex exēptione sequitur res naturales destitutas esse propriis operationibus, virtutibus & substatiis. Nam licet summus Pon tifex nō possit facere miraculum in naturalibus nec in moralibus, quae sūt de iure naturali, sed solum in moralibus quae sunt de iure positivo, cum ea quae sunt de iure positivo debeant esse conformia iis quae videmus in naturalibus, & † rōnabile iis quae videmus de iure naturali: † naturale est tamē quod ars imitetur naturā, quia ea quae sunt ab arte sunt ab intellectu humano & sapientia, & ea quae sunt de iure positivo sunt a ratione humana, naturalia vero sunt ab intellectu diuino & sapientia diuina: ars igitur & ea quae sunt de iure positivo debent imitari intellectum diuinum, a quo sunt naturalia, & a quo dependent quae sunt de iure naturali. Viso, quomodo artificia & positiua quae sunt ab intellectu & sapientia debent imitari intellectum & sapientiam diuinam, volumus per hoc descendere ad id qd in capitulo proponitur, videlicet quod Exemptio est contra naturam, quia per quoddam simile a rebus naturalibus, tollit substantias & virtutes. Ad hoc autem declarandū assumimus verba illa, quae habentur Sapientiæ. 14. vbi auctor illius libri, Deo patri omnium nostrum ait, Tu autem, pater, prouidentia ab initio cuncta gubernas; qm̄ dedisti & in mari viam, & inter flum̄s semitam firmissimam, ostendens qm̄ potentes ex omnibus sanare, etiam si sine rate aliquis

Sep. 14. 4

Adeat mare. Sed vt non essent vacua sapientiæ tuæ opera: ppter hoc etiam & exiguo ligno credunt homines animas suas, & transeuntes mare per ratem liberati sunt. Fecit enim Deus, vt habetur in Exodo, q mare se diuist, & apparuit in mari via, & semita firmissima, ita q siccis pedibus transierunt filii Israel per medium maris. Et posset nūc facere, si vellet, quod sine rate et nauis transiremus mare, vt fecit qm̄ siccis pedibus ambulauit super mare. Sed vt non essent vacua, facta & producta opera sapientiæ suæ, & res naturales non sint otiosæ, & destitutæ suis operationibus, videmus continuè q exiguo ligno (idest exigua rati) homines credunt animas suas (idest cōmittunt vitas suas) & transeuntes mare per ratem liberati sunt. Vult ergo Deus substantias naturales habere virtutes suas, & medianis virtutibus procedere naturaliter opera: vt a substatiâ ignis, mediante calore qui est virtus, procedat calefacere, ita q nō potest ignis ppter virtutem caloris quam habet, nō calefacere, pfecte calefactibili. Tollere ergo a rebus naturalibus proprias operationes, est tollere ab eis substantias & virtutes, a quibus propriæ operationes sumunt originem: naturale est enim quod molle cedat graui, & quod plumbum vel ferrum vel etiam lapis in aqua natare nō possint: naturale est etiā homini q male natet, & q non natet naturaliter, sed per artē, quia naturale est homini q vadat rectus, propter quod naturale est ei q stans in aqua se erigat, et erectus ita modicū occupat de aqua, q illa modica aqua eum sustinere non possit: propter q ex arte habet, q volens natare, se dilatat et diffundit super aquam, vt hoc modo occupans multum de aqua, melius natare possit, et melius sustineatur ab aqua: mouet etiā aquam cum natat, quia mota melius sustinet pondus q non mota. Sed naturale est ligno q natet super aquam: & si ex ligno fiat nauis, propter cōcauitatem quā habet, in qua recipitur aer, qui naturaliter est sup aquā et non patitur esse sub aqua, non solum ratione materiæ quia lignum naturaliter natat in aquā, sed etiam ratione formæ quia in ligno inducta est forma nauis, lignum sic dispositum ferit super aquas, & ligno sic disposito et facta nauis, pñt in nauis ferri super aquas homines, et quæcumq; grauia, quae naturaliter non natant in aquis. Sed dicemus eē duplex mare, videlicet mare materiae secundū quem modū magna congregatio aquarum dicit mare, iuxta illud Congregatio aquarum appellavit maria: est etiam aliud mare, videlicet hoc seculum, in quo multas processas patimur: et sicut est duplex mare, ita est duplex nauis, materialis in qua saluant omnia existentia in nauis: et ipse Prælatus potest dici nauis, sub cuius regimine saluantur vel saluari possunt omnes existentes sub eo. Sed dices q Prælatus non debet assimilari nauis, sed nautes, qui gubernat nauem: ipsi vero nauis debet assimilari

miliari ecclesia, quae gubernatur a Praelato. Ad quod dici potest, q[uia] mystica theologia nō est argumentativa, & q[uia] non est in metaphoris disputatione: ppter varias n. similitudines Christus assimilatus est Pastori, & Ovi, & agno: assimilatus est pastori, in quantum gubernat oves: assimilatus est ovi, in quantum pro nobis factus est victima: assimilatus est agno ppter eandem causam, vel propter summā innocentiam. Sic etiam Praelatus potest dici nauta, nauis, & anchora: dicitur n. nauta, in quantum gubernat nauem, id est ecclesiam: dicit nautis, in quantum verbo, & exemplo ponit suos subditos ad portum salutis: dicit anchora, in quantum facit nauem, id est ecclesiam firmam statu. Erit Praelatus ergo nauis animata, sicut dicimus de Seruo, q[uia] est organum animatum: & sicut dicimus de Rege, quod est lex animata. His ergo prælibatis, dicamus q[uia] sicut existentes in naui materiali, si nauis sit talis qualis debet esse, possunt saluari omnes, nihilominus q[uia] vellet exire nauim, posset se in mari præcipitari: sic, si Praelatus est talis qualis debet esse, p[ro]pt[er] saluari omnes qui sunt sub eo, nihilominus qui vult ire post procellas huius seculi, liberum arbitriū habet per quod potest hoc facere. Sicut ergo esset contra naturam nauis, si bene regatur & bene gubernetur, q[uia] aliqui sunt in naui, & non liberentur per nauim: sic est contra naturam regiminis Praelati, q[uia] in Dioecesi Praelati, cū ad totam dioecensem se extendat eius auctoritas, aliqui sunt excepti, & non sunt sub regimine Praelati. Et sicut dicimus de Deo, q[uia] potest sine rate homines salvuos facere, tamen ut non sunt superuacua opera diuinæ sapientie, & non sunt res destituta p[ro]priis operationibus, non facit, quia tunc (naturaliter loquendo) efficiunt destituta p[ro]priis substantiis & virtutibus: sic potest summus Pontifex facere, q[uia] aliqui sunt exempti, & trahant mare huius seculi nō sub regimine proprii episcopi vel proprii pontificis: sed, cum pontifices & episcopi sunt opera sapientiae summi Pontificis, quia per eum vel per auctoritatem eius sunt assumpti in partem sollicitudinibus, ut non sunt superuacua opera sapientiae suæ, id est Praelati non sunt destituti p[ro]priis operationibus, non solum nō debet aliquot eximere, sed etiam exemptionem ex consuetudine vel ex aliquo alio modo inducere, debet tollere, nisi hoc faciat ex aliqua manifesta evidentia. Nam si omnia sibi licent, tamē suæ Ecclesiæ, quam debet cum summa diligētia gubernare, non omnia expedient: immo multa & specialiter exemptiones regimen ecclesiasticum impediunt. Cum ergo regimen ecclesiasticum debeat se conformare rebus naturalibus, & cum res naturales non possint esse naturaliter destituta p[ro]priis substantiis & virtutibus: bene dictum est quod in capitulo dicebatur, q[uia] Exemptio est contra naturam, quia per quoddam simile a rebus naturalibus, tollit proprias substantias

A tias & virtutes: nam cum simile sit de regimine naturali potere exemptionem, & ponere Praelatos in aliqua parte suarum Dioecesum non habere proprias operationes, est simile ac si poneremus verba esse otiosa, & nō habere suas significaciones, & virtutes.

Cap. III. q[uia] Exemptio est contra naturam, quia quantum est de se facit idolum de Pastore.

Astor autem & praelatus aliquando assimilat fontis, secundum quem modum riuulis assimilatur subditi. Hoc autem modo loquitur Ambrosius de pastore, dicens. Quicquid in hac plebe potest esse virtutis, & genitrix: de hoc

quasi de quodam lucidissimo fonte oium riuorum hæc puritas emanauit. Aliquando etiam praelatus assimilatur ligno, & quantum ad præsens spectat, est dare triplex lignum, videlicet lignum saluans, ut si de ligno fiat nauis: lignum crucians, ut si de ligno fiat patibulum: lignum idolum, ut si de ligno fiat simulacrum. Huic autem triplici ligno potest assimilari Praelatus, quia ut operatur ad bonos debet esse lignum saluans, quia debet esse quasi nauis portans suos subditos p[ro]p[ter] procellas huius seculi ad salutis portum: nam sicut nauis portat in se eos quos saluat & quos dicit ad portum, ita Praelatus in se & in suis humeris portare debet suos subditos, ne per suam culpam naufragium patientur, sed reducantur ad salutis portum, quia redditurus est ante tribunal Christi de omnibus suis subditis rationem. Verum quia unusquisque onus suum portabit, et nullus reddet nisi de propriis factis ratione, nō reddet Praelatus de suis subditis rationem, nisi inquantum culpas subditorum facit culpas suas. Habet autem Praelatus quasi duos humeros. Exemplum siue opus, Verbum siue doctrinam: debet enim tale exemplum dare, & talia opera facere, q[uia] subditi sunt inde edificati, quod boni in bono proficiant, & mali a suis malitiis conuertantur: habet etiam praelatus aliud humerum, verbum siue doctrinam, ut sic suos subditos doceat, ut p[ro]pter ignorantiam nullus se valeat rationabiliter excusare: & si propter ignorantiam malefaciat, non imputetur Praelato ad culpam, sed potius sibi, qui noluit intelligere ut bene ageret. Lignum ergo saluans siue nauis potest intelligi corporaliter de corporeo ligno, & spiritualiter de Praelato: de quo ligno adaptato potest intelligi quod dicitur Sapientia 14. q[uia] exiguo ligno, id est exiguae nauis siue rati, credunt homines animas suas, & sicut per ratem liberati sunt. Secundo per lignum possumus intelligere lignum crucis, ut quando de ligno sit patibulum: quod etiam dupliciter

Cap. 14.4

A intelligi potest, materialiter, ut cum ligno materiali in patibulo cruciatur malus: vel spiritualiter hoc ligno potest intelligi Prælatus, qui debet esse lignum saluans vel gratiosum bonis, & lignum cruciatus siue patibuli malis, vt habeat eodem capitulo Sapientiæ, Benedictum est lignum, per quod fit iustitia. Quod licet posset intelligi de ligno Crucis in quo passus est Christus (quia per illud lignum facta est iustitia, qd per illud lignum iuste redempti sumus mediane passione Christi a potestate Dæmonis: nam licet homo teneretur propter culpam quam commiserat, Dæmon tamen iuste eum non detinebat, quia vtebatur nobis tanq; re sua, cum ipse in nobis recto dominio nō vteret. Christus tñ ab ista seruitute vere & iuste nos liberauit, iuxta illud, Si filius vos liberauerit, vere liberi eritis: nam & si potestas semper est iusta quia non est potestas nisi a Deo, vñus tamē potestatis in Dæmone semper est iniustus, quia fm Augustinū facit bona, non tamen bene, quia facit ea intentione fallendi.) potest tamen etiā per huiusmodi lignū, per quod fit iustitia, intelligi ipse Prælatus, qui debet esse lignum nauis gratiosæ portans bonos, & debet esse lignum patibulum non impunē se habens erga malos. Tertio modo potest accipi lignum, tanquam lignum Idolum: de hoc etiam tertio ligno potest intelligi quod dicitur Sapientiæ 14. vbi auctor illius libri cum in prefato capitulo prius locutus fuisse de ligno nauis, & postea de ligno patibulo per quod fit iustitia, tertio loquitur de ligno per quod fit Idolum, dicens, qd maledictum sit lignum de quo fit Idolum: quod etiam ad Prælatum referri potest. Quia prælatus bonus potest esse lignum de quo fit nauis, quantum ad bonos: & lignum, de quo fit iustitia, prout iuste punit malos: & potest esse lignum de quo fit Idolum, si ipse Prælatus secundū se sit pastor & idolum, & fm se sit malus. De tali autem pastore potest intelligi quod dicit Zachariæ. 1. O'pastor & Idolum, derelinquens gregem. Prælatus ergo aliquando est Pastor & idolum non culpa sua sit pastor & idolum, non habens auctoritatem corrigendi eos, qui sunt in Dioecesi sua, qui omnes naturaliter pertinent ad gregē suū. Bene ergo dictum est quod in titulo capituli dicebamus, qd Exemptio est contra naturam regiminis supple ecclesiastici, quia facit idolum de pastore, idest facit qd prælatus sit pastor & idolum. Hoc enim intelligimus nomine Idoli, quod manus habet, & non palpat: oculos habet, & nō videt: quia non potest mederi nec destruere eorum delicta vel peccata.

Cap. 8. e

Zach. 14. d

B Cap. IIII. In quo specialiter agitur, qd sicut Deus non simpliciter destruit sua opera, ita sumus Pontifex suus vicarius non debet aliquos eximere, quia sua opera destruit, hoc agendo.

T habetur Gen. 6. dixit Gen. 6.b

Dominus ad Noe, Fis
nis vniuersæ carnis ves
nit corā me: repleta est
terra iniqitate a facie eos
rum, & ego disperdam
eos cum terra. Volens
ergo Dominus diluuo
perdere omnem carnē,
cum posset omnia animalia non aquatica per
dere diluuo, videns quod huiusmodi animalia
erant opera sua, noluit sua opera destruere, sed
voluit ex ipsis animalibus sibi semen relinque
re, & precepit Noe, vt faceret sibi arcam de li
gnis levigatis, idest politis vel quadratis in qua
arca de omnibus animalibus non aquaticis, que
non pñt nisi per propriā generationem saluari
& cōtinuari in esse, essent aliqua feminini & ma
sculini sexus inclusa. Non oportuit autē, vt in
quit Augustinus, quod ibi essent muli, nisi for
te ad aliquid significandū: nec oportebat qd ibi
essent animalia nata ex putrefactiōne, quia illa
possunt oriri non præcedente simili in specie.

Poterat ergo Deus sicut a principio fecit anima
lia & volatilia, ita poterat diluuo perdere oēm
carnem; & æquali facilitate eam reiterare: & de
omnibus et animalibus nō aquaticis, & natis ex
coitu fm propriam speciem ea reficere: sed vt
non destrueret opera sua, voluit sibi in huius
modi animalibus seruare semen, vt post diluuiū
sic reseruatum se naturaliter multiplicarent. Ex
animalibus ergo reseruatis diluuo, oñdit Deus
se velle seruare ordinem naturalē in operibus
suis. Cum ergo Prælati sint opera summi Pon
tificis, & iste sit ordo naturalis gubernandi ec
clesiam, vt quilibet suo superiori sit debito mo
do subiectus, concedere Exemptionem, est de
struere opera sua, qd est subtrahere iurisdiction
em & potentiam a Prælatis: & est in regimine

C ecclesiastico debitum & naturalem ordinem nō seruare. Sed dices qd nullus est exemptus simpli
citer, quia ex eo quod aliquis eximitur, subiicit

& ligatur iurisdictioni alterius, vt cum quis exis
mitur a iurisdictione Dioecesani, subiicitur iu
risdictioni summi Pontificis. Ad qd dici debet, **Dub.**
qd summus Pontifex eo modo quo iurisdiction
em habet, non posset aliquem eximere a iuris
dictione vel obedientia sua, quia non fieret de
ea quod Deus veller. Si ergo fit exemptio quan
tum ad Deum, fit quantum ad causas secundas,
non quantū ad ipsum Deum: potest. n. Deus exi
mere a potestate causæ secundæ, vputa a po
testate ignis, qd quis stans in igne non comburat.
Resp.

Sic pōt summus Pontifex eximere nō a iurisdictione sua, sed a iurisdictione aliorum Prælatorum, vt pōt facere quod existens de Dioecesi alicuius Prælati, non subiicitur iurisdictioni eius; quod in positiuis est facere miraculum, si cur in naturalibus est miraculū, q̄ stans in igne non comburetur. Verū quia summus Pontifex habet plenitudinem potestatis, in talibus, si eū Deus in naturalibus, si pōt ista facere, debet rād & pro euidenti causa facere: & ne confundatur ordo regiminis in ecclesiastica Hierarchia, promptior debet esse ad exemptiones factas destruendum, q̄ ad nouas concedendum: semper tamē in talibus utilitate vniuersalis Ecclesiae compensata. Verū quia de Exemptione facta est mentio, & dictum est, q̄ cum q̄ exigitur a iurisdictione inferioris, non ppter hoc eximitur a iurisdictione superioris, & specialiter illius qui apicem Ecclesiae est adeptus: dicitur q̄ Exemptione pōt est naturalis, & cōtra naturam: naturalis est, n. vt habetur in Ethicis, q̄ ex eisdem generatur virtus, & ex eisdem quidem corruptitur, sed contrario modo factis. Ex actibus n. humanis secundū rōnem factis generatur virtus, & ex eisdem actibus contra rationem factis corruptitur. Ordine n. regiminis ecclesiastici, vt quia summus pontifex auctoritus est ad tale regimen secundū plenitudinem potestatis, alii vero prælati sūm partē sollicitudinis, inductum est hoc in ecclesia, vt quilibet defensatur in iure suo, & nullus iniuste grauet. Quā diu. n. quis nō iniuste grauat, est sub iurisdictione sui Prælati: si vero contrarium fiat, & iniuste grauet, pōt in hoc casu se eximere a iurisdictione Prælati sui per interpositam appellationem; & ex hoc, prætermisso ordine inferioris Prælati, fieri sub iurisdictione superioris Prælati. Ista ergo exemptione est naturalis, quia ex eisdem contrario modo factis generatur & corruptitur iurisdictione inferioris Prælati. Sed q̄ quis absq; culpa Prælati, & absq; grauamine sibi illato, eximatur a iurisdictione prælati simpliciter & absolute (non in hoc casu vel in illo in quo grauante) est exemptione contra naturā, vbi summus Pontifex in positiuis habet plenitudinem potestatis: haec autē plenitudinē licet nullus debeat in aliquo diminuere, nec ei in aliquo derogari, quilibet tamen debet suum summum Pontificem attentum reddere, quām periculose sit sibi sponsa ecclesiae, q̄ in ea sīant exemptiones naturales secundū cōmunem cursum regiminis, cum naturalia de se sint semp magis perpetua:

z. Celi. tex. 25. non naturalia vero secundum Philosophum a perpetuitate deficiant. Pōt autem patere ex his, q̄ duplex est Exemptione, vna quasi naturalis, alia contra naturam. Est autē exemptione quasi naturalis, q̄n aliquis grauat a suo Prælati & per appellationem interpositā se eximit a iurisdictione Prælati, in quod grauatur ab ipso: nam naturale est, vt etiāimus, quod ex eisdem aliqd fiat

A & corruptatur: ex eisdem quidem sed cōtrario modo factis, vt vult Philosophus in Ethicis. Constat autem q̄ nullus debet fieri Prælatus, nisi habeat per scientiam intellectum illuminatum, & per iustitiam & virtutes appetitū vel affectū regulatum, ita q̄ dia iuste & rationabiliter se gese serit. Si igitur hoc eum fecit esse Prælatum, & factus prælatus postea grauat sibi subditos, & iniuste & irrationaliter sī gerit, ius naturale quasi postulat, quod vt grauat subditos, destinat esse Prælatus: & quod quilibet subdikus vt granatur ab eo, per appellationem interpositam possit se iuste & rationaliter eximere a iurisdictione eius. Hanc autem exemptionem quasi naturalem debet summus Pontifex pro viribus souere & custodire. Sed est alia exemptione contra naturam, quod quis per priuilegium & consuetudinem iam præscriptam sine culpa Prælati eximatur a iurisdictione eius. In iū. n. quę sunt contra naturam quantūcunq; assueta, consuetudo non præualet: nam secundū philosophum, si nullies lapis proliicitur sursum, nāquā assuescit ire sursum. Contra naturā n. est, quod aliquis qui debet esse sub Prælati, & per prælatum debet reduci in summum Pontificum, remouentur de suo loco quasi naturali, secundū quem debuit esse sub Prælati, & immediate collocetur sub summo Pontifice. Et quia hoc facit exemptione, merito debet dici contra naturam, dum tamen hoc fiat sine culpa Prælati. Propter quod sicut exemptionem illam, quā diximus esse quasi naturalem, summus Pontifex debet souere & custodire, sī exemptionem illam non naturalem, sed magis contra naturam, debet non permettere, sed tollere, nīl pro magna & euidenti utilitate Ecclesiae eam faciat vel permittat.

Cap. V. q̄ exemptione repugnat ordini elementorum, cui se debet Ecclesiastica Hierarchia conformare.

Oethius in libro de Philosophica cōsolatione in Lib. 3. metr. 9
illo cap. Qui perpetua) lo quens de ordine elementorum, ait,

Tu numeris elementa ligas, vt frigora flammis,
Arida cōuenient ligdis,

Deus numeris, id est proportionibus ligat. connectit elementa, vt frigora. i. elemēta frigida cōuenient & cōnectant flāmis. i. cū elemētis calidis: & v̄ arida. i. elemēta siccā cōueniant & cōnectā tur liquidis, id est elementis humidis. Ista autem conuenientia et iste connexus non est nisi per qualitatem cōmunem. Sic n. elemēta connēctuntur, quod terra immediate se habet ad aquā. Nam a principio tota terra erat cooperta aq; sed verbo & præcepto diuino cōgregatae sunt aquae in locum vnum, & apparuit arida, id est

A iii

terra: de ex hoc mandato diuino non tota terra: cooperta est aquis, sed maior pars terrae: & quia a maiori parte sit denominatio totius, ponimus terram immediate adhaerere aquis. Neque posset ibi esse connexio inter aquam & terram, nisi aliqua via: & eadem qualitas communis eis esset quae ea connectat: & ista qualitas est frigiditas. Nam licet in hoc discordent terra & aqua: quia aqua est elementum liquidum sive humidum, & terra est elementum aridum seu secum; non in hoc conueniunt quia utrumque elementum est frigidum. Et sic terra & aqua proportione quadam ligantur, & connectuntur, quia licet terra sit elementum aridum, & aqua liquidum, utrumque tamen elementum est frigidum. Sic aqua & aer per qualitatem communem ligantur & connectuntur: in connectione quidem terrae & aquae arida conueniunt & connectuntur liquidis, quae connexio est in frigiditate, quia tamen aqua quam terra sunt frigida: sed in connectione aquae & aeris, frigida conueniunt & connectuntur calidis, id est calidus, quia aqua est frigida, & aer calidus: ista autem conuenientia & ista connexio quae est inter aerem & aquam summi potest inter calida & frigida per qualitatem communem, quae est humiditas: nam tam aer quam aqua sunt elementa humida. Et quod dictum est de elemento aquae & aeris, quorum unum est frigidum, alterum calidum, & connectantur per qualitatem communem ut per humiditatem, quia utrumque elementum est humidum, veritatē habet de elemento aeris & ignis, quia unum est humidus, & aliud est secus, sed utrumque elementum est calidum: connectuntur ergo per qualitatem communem quae est caliditas.

Numeris ergo, id est proportionibus, & quibusdam convenientiis elementa connectuntur & ligantur, ut elementa quae sunt simul coniuncta non omnimodā repugnantiam habeant, sed simul cum repugnantia habeant quandam conuenientiam, ut ex illa conuenire & connecti dicantur. Ex his itaque si bene inspicatur quid est Exemptio, apparebit quod est contra ordinem elementorum naturalem, cui ordini Hierarchia ecclesiastica se debet pro viribus conformare. Hoc est n. exemptio, quod infimū coniungatur superiori sine medio, ut quoddam aliqui sint immediate sub Papa, sine Archiepiscopo, aut Episcopo medio: quod est ponere, ac si aqua, quae est frigida & humida, coniungatur igni qui est calidus & secus, absque aere medio: aer n. mediat inter aquam & ignem, quia cum utroque habet conuenientiam, conuenit n. cum igne in caliditate, cum aqua in humiditate: ut ex hoc quedam proportio, quedam consonantia oriatur: & ex hoc quedam Melodias resulet, quia melodia & armonia non solē in vocibus, sed et in rebus naturalibus inueniuntur, iuxta illud Iob. 38. Quis enarrabit celorum sonum, & concutum celi quis dormire faciet? Inter ipsos enim celos est quedam ratio & quedam proportio: nam Deus omnia in sapientia fecit, & sunt in sapientia facta: & quae sunt in sapientia

Exemptio.

Iob. 38. d

A facta, in quadam ratione & proportione sunt & condata. Istam autem rationem & proportionem ad plenum narrare non possumus, quia ut dicitur Sapientie 9. Difficile estimamus quae in terra sunt: & quae in prospectu sunt invenimus, cum labore: quae autem in celis sunt quis inuestigabit. Sicut igitur in celis est quidam concentus, id est animi cantus, non quod ibi sit sonus & scissura aliquid corporis, sicut huiusmodi ex natura aeris, quia ibi peregrinæ impressiones repetitae non possunt: sed dicitur ibi concentus, id est cantus, quia est ibi quedam proportio, ex qua quedam melodia, quedam armonia, & quedam cantus ibi esse creditur. Istum autem cantum, armoniam & melodiam solus Deus dormire facit, ut quiescere, ut non dissoluatur: & sic armonia & melodia & cantus est inter ipsos celos. Sicut autem inter ipsa elementa est armonia, ita autem armonia vel melodia sit a superiori in inferius per corpus medium, ut sit ab igne in aquam per aerem. Et sic in celo Empyrio, quod est omnino stabile, in celis Planetarum, qui mouentur diversis motibus per primum mobile, quod mouet uno solo motu. Cum ergo Exemptio tollat rem mediæ, & coniungat inferius superiori sine medio, tollit istam proportionem, & istam melodiam: & repugnat illi cursui naturali, cui se debet conformare Hierarchia ecclesiastica: quia positiva quanto sunt magis conformia motui & cursui naturali, tanto magis stabilita & perpetua esse ceterunt.

Cap. VI. qd ex ordine elementorum datur sufficiens ter intelliendi qualis, & quomodo debeat esse Exemptio.

Voniam de ordine elementorum locuti sumus, volumus declarare quod ex ipso ordine elementorum sufficiens instruimur qualis et quomodo debeat esse Exemptio. Videmus. qd inter ipsa elementa nunquam totum elementum inferius coniungitur superiori suo sine medio, sed solum quantum ad minorem partem, ut terra coniungitur aeri sine aqua non quantum ad se totam, sed quantum ad partem habitabilem, quae est longe brevior quam reliqua pars terre: & hoc pro quadam maxima utilitate publica inde venient, quia si tota terra esset cooperta aquis, homines & iumenta & alia animalia, quae sunt ornamenta terre, visuere non valerent: ipsæ etiam arbores, quae sunt ornamenta terræ (terra sic existente cooperta) in terra saluari non possint propter qd Gen. 1. Primo dixit Deus, Congregentur aquæ, quae sub celo sunt, in locum unum, & apparet ariada: & postea dixit, Germinet terra herbam viventem

rentem etcet. Pro tanta ergo utilitate publica terra immediate adhuc est aeris sive aqua media. Sed in aliquibus elementis, & maxime in his quae sunt multum activa, ut puta ignis immensitate adhuc est aqua sine aere medio; immensio esse non potest. Ex hoc ergo datur nobis intelligi quod paucus debent esse exemptiones, & in paucis inveniri debet quod inferius iungatur superiori sine medio: sed in illis paucis hoc fieri debet pro utilitate publica & magna inde evenienti, sicut possumus exempli de studio, ut quia tanta utilitas prouenit ecclesiae de studio & ex scientia: quia ex ea nutritur fides & corroboratur; si prius uilegia de exemptiones concedamur alicui unus ueritati, vel alicui religioni deditus studio totaliter, potest inde summae pontifex merito comedari. Possumus autem immedietatione elementorum rura ut quod coniungatur inferius elementum superiori sine medio aliquam possibilem ponere, aliquam vero impossibiliter. Possibilem possumus non totalem: nam licet naturaliter inter terram & aeren sit aqua media, voluit tamen Deus terram & circa aliquam sui partem ut circa Septemtrionem habere aliquam altitudinem & montuositatem; ut non posset tota illa pars cooperiri aquis, sed possint ibi saluari animalia & plantae. In talibus ergo elementis ut inter aerem & terram quamcum ad aliquam sui partem potest esse immediaatio sive aqua media, sed in aliquibus elementis ut inter aquam & ignem non potest esse immediaatio sine aere medio, quia statim unum corrumperetur ab alio. Ea igitur quae videmus in ordine elementorum secundum possibiliterem & impossibiliterem, possumus adaptare ad status ecclesiasticos secundum decentiam & indecentiam, et secundum utilitatem et nocumentum: nam exemptione habet maiorem decentiam cum paupertate quam cum diuitiis; et convenientias et decentius et magis utile est Ecclesiae quod religiosi pauperes sint exempti quod religiosi diuites proprie tua. Primo propter ociositatem nam diuites (loquendo communiter) sunt magis ociosi quod pauperes, quam magis habent sufficientiam vitæ quod habeant pauperes, & ideo magis vacant ocio quod pauperes: et va cautes ocio incident in cogitationes vanas et prauas, ut cogitent quae non licent; et cogitando perficiant, cum non oporteat eos laborare, & retrahi a cogitationibus suis: et istud dicitur

Ezech. 16. f. fusse peccatum Sodomæ iuxta illud: Ezech. 16. Ecce haec fuit iniqutus Sodomæ forotis tuæ superbia, saturitas panis et abundantia, et acium. Secunda ratio ad hoc est prosperitas, quae in ea idem auctoritate exprimitur cum dicitur: Saturitas et abundantia panis: ad quod potest adduci auctoritas Psalmi cum dicitur: Cadent a latere tuo milie et decem milia a dextris tuis: pro uno. n. qui cadit a latere, id est a sinistra in aduersitate, sunt decem, qui cadunt a dextris tuis in prosperitate. Tertio hoc idem patet ex quadam securitate: est enim secundum philosophum, denarius fideiussor

A noster, ut habetur in Politiciano: scilicet hiis denariis habet denariata: ideo denarius possidentibus dicitur fideiussor, quia quotienscumque voluerit pro denario habebit denariata: tam sunt igit diuitiae nostre, ut denariata sit in denariis, qui sunt fideiussores nostri, securitatem seruantes nobis reddentes. Hanc ergo securitatem uocem diuities habeant, non ponunt Deum adiutorem suum, sed confidant in diuitiis suis. Tales inquit, sunt viri diuitiarum, qui confidentes in diuitiis suis, dormiunt somnum suum, quia eis hæc vita est quasi quoddam somnium: quia sicut homo in somniis non sufficienter cogitat, & faciliter assentit illecebris, sic homines diuitiarum facilius ad illecebra inclinantur. Bene etiam tales dicuntur viri diuitiarum, & non diuitiae virorum, quia magis possidentur a diuitiis, quod possident eas. Et quod dictum est de religiosis diuitiis, in ipsis etiam Capitulis, quorū fundamenta sunt diuitiae, veritatem habet: quia vacantes otio, abundantes diuitiis, & confidentes diuitiis, non cogitant quod proficiunt, sed quid danosum: nec in cordibus suis ruminant, quomodo Praetatum impedian, & impinguati recalcitrant, qui si exemptione carerent, humiliter obedirent. Religiosi autem pauperes in omnibus his contrarias conditiones habent, quia non sunt otiosi, sed studiosi: videntur non nisi studiosi & sapientes, quod non habentur in prætio: ideo totam suam vitam ordinant, ut studiosi & sapientes fiant. Sicut ergo, ut ait Philosophus in Ethicis, Apud illos sunt viri bellicosi, apud quos honorantur fortes: sic apud Religiosos pauperes sunt viri intelligentes & studiosi, quia apud eos honorantur sapientes. Secundo ad Religiosos pauperes possumus adaptare contraria eius quod dicebatur de viris diuitiarum sive de diuitiis, quia sicut in diuitiis est abundantia: & prosperitas, sic in pauperibus est pecunia & aduersitas: sicut diuites dicuntur esse in manu dextra propter prosperitatem, sic pauperes dicuntur esse in sinistra propter paupertatem, ut dictum est per Prophetam: Vbi cadit unus a latere & a sinistra, cadunt decem in prosperitate & a dextra. Propter quod magis est præficiunt ecclesiae quod pauperes exemptione preemineant, quod diuites. Possumus etiam dicere quod Religiosi pauperes quia oportet eos mendicare, & per bonam famam sive vitæ sustentationem querere, si faciunt excessum, & seculum scandalizant, oportet illud scandalum per correctionem tollere, & a scandalo abstinere, ut possint se ad honorabilem statum reducere, aliter vitæ nefariora non habent: sed diuites non sicut curant de scandalis: cù videantur sine queritu habere sufficientiam vitæ. Posset Obiectio: ad hoc idem de Prelatis dici per abundantiam, quam videntur habere. Sed, ut Philosophus dicit, ait in lib. Rhetoricorū, semper mores dignissimi sunt peiores moribus potentius: potentes enim & habentes iurisdictionem sive temporalem, sive

spiritualem, quia occupati sunt circa multa, nō vacat eis malefacere: quod nō est dicendum de diuitibus, qui solum hñt abundantiam temporis ralium, & non habeat iurisdictionis occupationem. Tertio religiosi pauperes sunt contrarii diuitibus quantum ad securitatem, quia non confundentes de diuitiis quas non habet, opotest q̄ omnibus placeant, & ab omnibus sint in honorē, ut possint ab omnibus subueniri. Cū ergo exēptio sit contra naturam, quia coiungit inferius suo superiori sine medio; & naturale sit contrarium quod infierius suo superiori per medium cōiungatur, nō debet summus Pontifex vñlā concedere exemptionem, immo cōcessant vel alias obtentant potius debet tollere, nisi hoc faciat pro utilitate ecclesie magna: & hoc magis debet facere in pauperibus q̄ in diuitiis, quia in pauperibus & maxime religiosis, cōmunis utilitas studii dicitur prouenire. Aduertendum, q̄ Exemptio dicit esse contra naturam, quia est contra quandam imitationem naturalem: quia naturaliter ius positivum debet imitari ius naturale, & ars debet imitari naturam, & intellectus humanus, a quo est ars & ius positivum, debet imitari intellectum diuinum, a quo est omnis natura, & omne quod est naturale. Et quia tam in elementis, q̄ in aliis rebus naturalibus (ut est per habita manifestum) modo quo dictum est, contra naturam est, quod infierius iungat superiori sine medio; & ideo rationabiliter dictum est exemptionem esse contra naturam.

Cap. VII. q̄ Exemptio contradicit ordini universi et suarum partium, cui se debet Hierarchy Ecclesiastica conformare:

Ex disput. 1. 3.
i solus. 4. dubij.

Commentator in. 9. Metaphysicorum, multum habet pro inconvenienti quod sit vnum agens quod agat sine medio, & quod Deus faciat omnes actiones sine medio, & quod res sint destinatae actionibus propriis:

Et quia lex christiana hoc ponit quantum ad posse licet non quantum ad agere, agit actione rerum mediantibus rebus, ita quod res non sint destinatae propriis operationibus: calefacere: n. non omnino immediate, sed mediante igne. Et licet hoc sit verum quantum ad agere, non tamē est verum quātū ad posse: pōt. n. calefacere sine igne, & humectare sine aqua: sed raro hoc facit: raro: n. facit opera rerū sine rebus, & raro subtrahit rebus operationes proprias: tñ verūq; facit & verūq; pōt: pōt. n. actiones rerū agere sine rebus, quia potest humectare sine aqua, & calefacere sine igne: & pōt. rebus subtrahere. operationes proprias, quia potest quod aliquis in ignem nō

A calefacere, & quod aliquis pergens super aquas non madefaciatur sibi pedes. Commentator tamen in prefato libro, hoc pro valde inconvenienti habet: ait. n. quod moderni (hoc potest intelligi de christianis) ponunt vnum agens omnia ensia sine medio scilicet: & subdit, q̄ contingit istis ut nullum ens habeat actionē propriam: & cū omnia entia nō habeant actiones proprias, nō habebunt etiā essentias proprias, quia actiones (ut ait) non diversificantur, nisi per essentias diversas: & subdit, q̄ ista opinio est valde extranea a natura hominis: & qui recipiunt huiusmodi opinionē, non habent cerebrū valde habile ad bonum. Fuit ergo magnū inconveniens apud eos, q̄ res essent destitutaē propriis operationibus, quia tunc essent destitutaē propriis substantiis, cum non diversificantur operationes rerū, nisi quia substantiae rerum sunt diversae: videtur. n. q̄ si res non haberent operationes proprias, non haberent naturas & substantias proprias. Ponens ergo secundū eos, q̄ exuritur igne non calefit ab igne, & ponens quod pergens super aquas non madeficit ab aqua, est: ponere secundū eos, quod ignis nō sit ignis, & aqua nō sit aqua. Tamen si cōsideramus veritatem rerum non est ex impotētia creatoris, quin possit sine rebus mediis operationes facere; & quin possit ab oībus rebus suas operationes subtrahere: Deus est enim omnī potens, qui habet omne posse; & ideo habet omne posse, quia habet omne esse: quia ergo sicut res se hñt ad esse, ita se habent ad posse & ad egere: ut quod habet esse calidū, habet posse calefacere, & habet tale agere, quia presente calefactibili calefacit. Cū ergo esse diuinum sit esse infinitum, oportet quod in illo esse congregetur omne esse: & ideo Dionysius in de Angelica Hierarchy ait, q̄ esse oīum est in esse Dei. Habet ergo Deus omne posse, quia habet omne esse: & solum illud Deus non potest, quod subterfugit rationem entis. Contradictionem ergo Deus non pōt, quia hoc est potentia quae subterfugit rationem entis: nā hoc est cōtradicī, verificari ponens, aliquid sicut esse & non esse, quod est impossibile. Reuertamur ergo ad propositū, & dicamus quod Deus habet omne posse, quia habet omne esse, ita quod omne esse creaturem est quedam participatio diuinū esse; propter q̄ si in Deo congregat omne esse, congregabitur in eo omne posse, ut possit sine creaturis agere omnia opera creaturam. Nec est propter indigentia Dei, q̄ Deus calefaciat mediante igne, & humectet mediante aqua; sed hoc est quia non vult Deus res esse superacuas et ociosas, sed vult suam dignitatē cōmunicare creaturis. Et licet hīc dicta sub quedam inuolucro in præcedentibus sint tacta, in hoc tamē capitulo sunt lucidius declarata. Hęc autem si volumus adaptare ad summum Pontificem, dicemus, quod summus Pontifex potest omnia sine Prelatis mediis, quia tamen Ordinarius

rius vbiq; est, non decet eum facere omnia sine A Praelatis: quia sicut Deus facit res cōmunes me diantibus rebus ipsis, & vult dignitatem suā cōmunicare rebus suis: ita summus Pōtīfex debet actiones Praelatorum facere mediantibus prēlatis: & decens est ipsum velle suam dignitatem cōmunicare ipsis praelatis. Et licet hoc non sit in Deo ex aliqua indigentia, quia posset facere actiones sine creaturis: in summo Pōntifice ga homo est, & non Deus, licet sit Vicarius Dei, hoc est ex aliqua indigentia; quia nō pōt sine adiutoriū mediū: ideo cum aliquos ordinat dicit, Quanto fragiliorē sumus, tanto his potius indigemus. Si ergo Deus apud quem nō est indigentia, & posset totum sine difficultate facere, non vult res destituere propriis operationibus, sed vult eis suam dignitatē cōmunicare: & si al quando hoc Deus facit, nō facit nisi pro aliqua publica & evidēti vtilitate ecclesie & fidei. Sic quia eximere aliquos alios a iurisdictione Praelatorum, hoc est facere opera Praelatorum sine praelatis, & hoc est destituere praelatos quantū ad Exemptos propriis operationibus, & hoc fm Philosophos, quantum ad exemptos, est facere praelatos nō esse Praelatos: non ergo debet hoc facere, licet possit, nisi pro evidēti & publica vtilitate fidei & ecclesie. Ut autem declarēmus q; in capitulo agitur, quod Exemptio est cōtra ordinem Vniuersitatis, adducemus auctoritatem Augustini de ordine corporalis & spiritualis creaturæ, ex quibus duobus totum componit Vniuersum: sunt n. duæ principales partes Vniuersitatis, corpus & spiritus, ex quibus componitur homo; ppter q; merito dicitur totus mundus.

Homo dicitur totus mundus. Erunt ergo tres ordines in Vniuerso, unus qui est totius Vniuersitatis corporū q; spirituū: secundus qui est ipsorum corporū: tertius qui est ipsum spirituū. Totum autē Vniuersum hēt tres partes, corpora inferiora, corpora superiora, & spiritus: corpora inferiora ut elementa regunt per corpora superiora & potentiora, vt per supercēlestia: & omnia corpora per spiritus, sive per spirituales substantias. Exemptio autem cōtradicit huic ordini qui est Vniuersitatis, quia reducit infimum supremo sine medio: quia reducit inferiores personas, qui debent esse sub Praelatis, in supremū Praelatum, sine Praelatis mediū.

Si ergo Deus hoc ordine regit Vniuersum, q; reducit inferiora corpora, idest elementa in superioribus substantias, idest spiritus per corpora media, idest per cēlestia, quae sunt media inter spiritualibus substantias & hēc elementa: sumus Pōtīfex, qui est Dei Vicarius, & debet se conformare Deo, hoc modo debet regere Vniuersalē ecclesiam, q; personas inferiores debet reducere in seipsum, qui est supremus Praelatus, per Praelatos medios. De hoc autem ordine totius Vniuersitatis loquitur Augustinus lib. 3. de Trin. cap. 4.

Aug. q; Deus corpora grossiora & inferiora per subtiliora & potentiora quodā ordine regit: & om

nia corpora per spūs. Hēc autē ordinē, quē vīdemus in toto Vniuerso cōposito ex corpib; & spiritib; sive ex corporib; & spālib; substatīis, rep̄imus ēt inter ipsa corpora, quia elemēta superiora, vt aer, ignis regunt per corpora supercēlestia: elementa autē inferiora vt terra, aqua regunt per elementa superiora, non quin influentia cēlestis pertingat usq; ad elementa inferiora, sed nūq; pertingit ad ea nisi mediantibus elemētis superioribus, quae sunt media inter cēlestia & elementa inferiora. Sic influentia summi Pontificis ad quascunq; infimas personas in ecclesia: sed debet ista influentia pertingere per prēlatos medios, vt nullus sit qui se abscondat a calore eiusdem & aliorum Praelatorū. Et sicut in corporib; reperitur ordo, quia corpora inferiora reducuntur ad superiora per media; sic in ipsis spiritib; qui sunt altera pars Vniuersitatis, quia corpora & spiritus totum Vniuersum constituant) reperitur ordo, quia fm Augustinum prefato libro & capite, spiritus vītē irrationalis regit per spiritum vītē rationalis: & spiritus vītē rationalis desertor atq; peccator, per spiritū vītē rationalem iustum & pium: & ille per spiritum Domini, ac si Vniuersa creatura per cretorem suum, per quem & in quo cōdita est atq; constituta. Et quia Deus ordinate cuncta fecit, decet summum Pontificem ordinate cuncta p̄agere. Cum ergo per exemptionē ipse ordinatissimus ordo intercidatur, non decet summum Pontificem exemptionē facere vel concedere, sed potius factam & concessam tollere, nisi hoc sit p magna & evidēti vtilitate ecclesie, & Reis publice effectui francipetur. Sed cum ex hoc vtilitas Reip. nō oritur, sed impeditur, nulli debet esse dubium, Exemptionem huiusmodi esse tollendam.

Cap. V I I I. q; exemptio contradicit his quae uides mus in ipsis corporibus inferioribus, prout in eis reperiuntur diuersi gradus.

Iacet elementa inferiora reducantur in corpora cēlestia per elemēta media, tamen prēter elemēta inuenimus corpora mixta ex elemētis, in quibus sunt diuersi gradus, quia huiusmodi corpora mixta ex elemētis cōposita quædam sunt inanimata, quædam animata anima vegetabili, & quædam anima sensibili ipsa etiam animata anima sensibili fm Philosophum diuiditur in tres gradus, videlicet in sensituum, secundum locū motiuū, & intellectiuū: nam quædam animata sensitiva sic sentiunt q; nō mouentur scdm locum sicut videmus de ostreis marinis quae non mouent de loco suo, sed solū

mouent se secundū aperitionē & constrictio-
nem, aperiunt. n. se & restringunt, & isto modo
nurriuntur, recipiō aquas maris vel aliud ele-
mentum, & viuunt. Aliqua autē animata sensiti-
ua non solum sentiunt, sed mouentur fīm locū.
Hæc autem animata licet sint non solum sensiti-
ua sed secundū locū motiva, tñ multa ex eis cas-
rēt ratione & intellectu, cuiusmodi sunt omnia
irrationalia. Oportet ergo dare tertium gradū
sensitiorū qui hēr rōnem & intellectū, cuius-
modi homo est. Animatum ergo anima sensiti-
ua habet tres gradus, sensituum, fīm locū mo-
tiū, & intellectū. Omnia ergo hēc enumera-
ta fīm inferius & superius participant entis di-
gnitatem, quia inanimata indigniora sunt ani-
matis anima vegetativa: & ipsa vegetativa sunt
indigniora animatis anima sensitiva: & sensitiva,
quæ non mouētur fīm locum, sunt indigniora
his, quæ mouentur fīm locum: & quæ non intel-
ligunt sunt indigniora his, quæ hēr rōnē & in-
tellectum. Sicut ergo volens equiparare innani-
mata animatis, & animata anima vegetativa ani-
matis anima sensitibili, & sic de aliis gradibus, fa-
cit contra naturā iſtorum corporū; sic volens in-
feriore personas æquarare prelatis, vt sine im-
mediate subiecte summo Pōtifici sicut sunt Pre-
lati, facit contra naturam subjectionis, & contra
ordinem ecclésiae, in qua debent aliqui p̄cessere,
aliqui subesse suo ordine debito, vt semper infes-
tiora reducantur in superiora per media: immo
st bene consideramus, Exemptio non solū æqui-
parat subditos Prelatis, immo facit eos supra
Prelatos, quia prelati ipſi quodā ordine redi-
cuntur in summum Pontificem, vt Ep̄i per Ar-
chiepiscopos, & Archiepiscopi per Primates &
Patriarchas. Tollere ergo istum ordinem p̄ san-
ctos patres & Apostolos ductum in Ecclesia, ni
si vt ſæpe ſæpius diximus, hoc fiat pro notoria
& evidenti Reip. & populū christiani vtilitate, re-
cta ratio contra dictat. Non tñ dicimus quin ele-
menta inferiora vtputa terra, quod est infirmum
corporum, poſſit æquari celis, & non solū con-
iungi celo ſed exaltari ſuper omnes celos, p̄ ma-
nifesta & evidenti vtilitate, & regimine vniuersi,
& exaltatione iuſtorū. Nam terra quæ eſt in cor-
pore Christi, quia corpus eius fuit compositum
ex quatuor elementis, & in eius corpore adhuc
ſunt quatuor elementa ſicut ſunt in aliis corpos-
ribus humanis, quia per omnia voluit fratribus
affiliari, & per omnia affiliatus eſt nobis, qñ
per humanam naturā factus eſt homo ſicut &
nos homines ſumus; illud, n. & idem corpus &
ſic compositum quod hēr nunc sancti ad sarcis-
nam, habebunt in resurrectione ad gloriam: &
corpora sanctorū post resurrectionē eleuabū-
tur ad celū Empyrium quod eſt ſuper omnes
celos alios, vbi nunc eſt vere corpus Christi, q
cum corpore ſuo quod cōtraxit de B. Virgine,
& quod compositum eſt ex quatuor elementis,
ascendit ſuper omnes celos, & ſedet ad dexterā

A Dei Patris. Omnia ergo elementa, & etiam ipsa
terra vt eſt de cōpositione illius corporis, oportet
quod ſint eleuata ſup celos, quia ſicut cōpo-
ſitum non habet eſſe ſine ſuis componentibus;
ſic non pōt eleuari compoſitū ſine ſuis compo-
nibilibus. Et quia ppter electos facta eſt iſta cor-
porum exaltatio, & ad hoc tendit tota ecclesia,
pro iſta maxima & evidenti excellentia electo-
rum, elementa & ipsa terra vt eſt de compoſi-
tione corporum eorū non ſolū cōiungetur celo,
ſed etiam elemabitur ſuper omnes celos. Eo tñ
modo eleuabuntur elementa quæ ſunt de cor-
porum inferiorum electorū cōpositione, quo-
manent in mixto: quia elemēta quæ ſunt de cō-
poſitione miforum non manent in mixto fīm
eſſentiam ſed fīm virtutem: nā fīm Philosophiū
in libro de Gen. cap. de Mixtione, vbi aſſignat
modum, quomodo miſcibilia vel elementa ma-
neant in mixto, ait, quod ſaluatur virtus eorum,
ideſt ſunt vel ſaluantur in mixto fīm virtutem.
Ergo ſicut pro evidenti excellentia iuſtorū, ad
quam ordinantur omnes ordines ecclésiſtici,
poteſt terra, quod eſt infirmum elemētum, imme-
diate coniungi ſupremo celo, & immediate col-
locari in celo empyrio: ſic pro evidenti vtilita-
te & pro defenſione fidei ſapientes & infimæ pa-
ſonæ p̄nt gaudere exēptione, & immediate col-
locari ſub ſummo celo. i. ſub ſummo Pōtifice.

NOTA. It bene consideramus, Exemptio non ſolū æqui-
parat subditos Prelatis, immo facit eos ſupra
Prelatos, quia prelati ipſi quodā ordine redi-
cuntur in ſummo Pōtificem, vt Ep̄i per Ar-
chiepiscopos, & Archiepiscopi per Primates &
Patriarchas. Tollere ergo iſtuſ ordinem p̄ ſan-
ctos patres & Apostolos ductum in Ecclesia, ni
ſi vt ſæpe ſæpius diximus, hoc fiat pro notoria
& evidenti Reip. & populū christiani vtilitate, re-
cta ratio contra dictat. Non tñ dicimus quin ele-
menta inferiora vtputa terra, quod eſt infirmum
corporum, poſſit æquari celis, & non ſolū con-
iungi celo ſed exaltari ſuper omnes celos, p̄ ma-
nifesta & evidenti vtilitate, & regimine vniuersi,
& exaltatione iuſtorū. Nam terra quæ eſt in cor-
pore Christi, quia corpus eius fuit compositum
ex quatuor elementis, & in eius corpore adhuc
ſunt quatuor elementa ſicut ſunt in aliis corpos-
ribus humanis, quia per omnia voluit fratribus
affiliari, & per omnia affiliatus eſt nobis, qñ
per humanam naturā factus eſt homo ſicut &
nos homines ſumus; illud, n. & idem corpus &
ſic compositum quod hēr nunc sancti ad sarcis-
nam, habebunt in resurrectione ad gloriam: &
corpora sanctorū post resurrectionē eleuabū-
tur ad celū Empyrium quod eſt ſuper omnes
celos alios, vbi nunc eſt vere corpus Christi, q
cum corpore ſuo quod cōtraxit de B. Virgine,
& quod compositum eſt ex quatuor elementis,
ascendit ſuper omnes celos, & ſedet ad dexterā

C Cap. IX. q̄ per ea quæ uidemus in homine, qui eſt
dignissima creatura, & animalium optimū,
poſſumus ſpecialiter concludere, q̄.
Exemptio ſit contra naturā.

I cōſideramus quæ ſunt in
homine quātū ad corpus,
habebimus ſpeciale argu-
mentum, q̄ Exemptio eſt
contra naturam. Si etiā cō-
ſideramus corpus humanū
in ſuo primordio, quomo-
do de vna modo viuēdi tendit in aliū modū
vieuendi, & q̄ nunq̄ de infimo modo viuēdi ten-
dit ad ſupremum ſine medio, apparebit ex hoc
ſpecialis ratio q̄ exemptio, quæ ſine medio ten-
dit in ſupremū, eſt cōtra naturā. Habet corpus
humanum cum adhuc eſt embryo, fīm Philo-
ſophum in libro de Animalibus, triplicem mo-
dum viuendi, quia primo viuit vita plantæ, ſecū
do vita animalis, tertio vita hominis. Viuit n.
primo vita plantæ, quia nutrit̄ & augetur ſicut
planta: ita q̄ ſi pungeretur cum acu non ſentire
ret quandiu viuit tali vita. Deinde anteq̄ infun-
datur anima rationalis (quæ non infundiāt niſi
post perfectionē omnium membrorū) incipit
ſentire, & viuit vita animalis. Post infusionē ani-
mæ rōnalis, viuit vita hominis. Sed ſi volumus
consequi modum loquendi Auguſtini lib. 83.
quæſt.

quæst. q. 56. dicemus, q[uod] fetus in utero per sex dies est quasi lac, per nouem dies est quasi sanguis, per duodecim dies consolidat[ur] & est quasi caro, per decem & octo dies formantur & linea[n]tur membra, qui dies o[ste]s simul sumpti faciunt quadraginta quinque: & quia in illo puncto, in quo sunt omnia membra linea[n]ta, infundit anima rationalis: secundum hunc modum in masculis 45. die infunditur anima rationis. Aduertendū est, quod hoc dicimus esse in masculis, quia feminæ in utero propter molitatem & labilitatem materiæ non ita cito formantur & linea[n]t[ur], sed postquam formatæ & linea[n]tæ sunt, citius perficiuntur: pp[ro] quod si mares præcedunt eas in linea[n]tione quia citius linea[n]t[ur], non præcedunt eas, immo sequuntur & apponunt bis de tempore quantu[m] ad exitum de utero, quod non apponunt feminæ: & hoc modo si totu[m] tempus computetur, quo fetus stat in utero, non oportet quod ante exeat de utero, vel quod ante nascatur de utero fetus masculinus q[uod] femininus. Aduertendū est quod naturalia non semper sunt secundum eundem punctum, sed aliqua ponunt plus de tempore, aliqua minus. Augustinus narrans tempus quod apponit fetus in utero ante infusionem animæ, dicit q[uod] maius t[em]ps, quod apponitur in lacte, sunt sex dies. Aliqui n. fetus èm sententia Philosophorum anticipant istud tempus, vt nō fiat fetus complete per sex dies in lacte: & sic etiā de sanguine, & carne, & linea[n]tione membrorum aliqui fetus anticipant tempus ab Augustino positum, vt in quadragesimo die possit infundi anima, vel etiā in minori tempore. His autem suppositis q[uod] fetus per aliquod t[em]ps sit quasi lac, per aliquod quasi sanguis, per aliquod quasi caro, & per aliquod tempus formantur & linea[n]t[ur] membra, qua formatione & linea[n]tione facta infunditur anima rationalis: ex his possumus scire per quantu[m] tempus vivit vita plantæ, & per quantum tempus vita animalis, & in quo tempore incipit vivere vita hominis: nam toto illo tempore, quo est quasi lac vel quasi sanguis, oportet q[uod] vivat vita plantæ, ita quod si pungatur acu non sentiret: nā nec in sanguine nec in lacte potest esse nerui qui sunt organu[m] tactus, p[er] quos sentimus, cum quis nos pugnit. Potest ergo fetus cum est lac vel sanguis vivere vita plantæ, & nutriti & augeri sicut nutritur & augetur planta. Sed cum incipit ibi esse caro, incipiunt ibi nerui apparere, & si pungatur, inciperet sentire: propter quod in toto illud tempus in quo est caro, & in quo linea[n]t[ur] membra, potest dici vivere vita animalis, quia omne quod sentit est animalis: sed non debet dici quod vivat vita hominis, quia nondum ante completam linea[n]tione membrorum, est sibi infusa rationis anima, sed in illo instanti in quo sunt omnia membra completem linea[n]ta; creditur quod anima a Deo creando infundatur & infundendo creetur, vt ex tunc incipit vivere vita hominis, cuius forma specifica est rationalis anima. Si ergo

Ago sic est in compositione hominis, vt non fiat transitus de inferiori ad superiorius sine medio, & a vita plantæ non fiat transitus ad vitam hominis sine vita animalis; vel in fetu humano non fiat transitus a vegetatiu[m] ad intellectiu[m] sine sensu linea[n]to medio: sic etiam cum ecclesia composta sit ex hominibus, debet considerare summus Pontifex cum ipse sit homo, quomodo formauit Deus ipsum in utero, quia non statim a vita vegetativa transiuit ipsum ad vitam intellectuam, sed hoc fecit mediante vita sensitiva: voluit. n. Deus a vegetatiu[m] quod est inferioris, transire ad intellectu[m] quod est superiorius, nō sine sensitivo medio. Sicut. n. Deus sic formauit in utero, quodam ordine debito; sic ipse debet regere & formare ecclesiam, id est totu[m] populum christianu[m] quodam ordine debito, vt non transeat ab inferiori ad superiorius sine medio. Et quia hoc facit Exemptio, quia coniungit inferioris superiori sine medio pertinente, ideo summus Pontifex exceptio[n]em faciens vel tollerans, facit contra suam formationem, & contra seipsum. Nec dicimus quod hoc non posset facere, quia & Deus, cuius Vicarius est, non in omnibus hunc ordinem tenuit; licet valde paucos ab hoc ordine exemerit: non enim exemit nisi tres vel tria corpora. s. Adam, cuius corpus formatum fuit de limo terræ: Euam, cuius corpus formatum fuit immediate de costa Adæ, vt habeat Gen. 1. non de costa sine carne, sed de costa cum carne: nam cum adducta fuit Eua ad Adam, ait Adam, Hoc os de ossibus meis, et caro de carne mea. Tertius, qui fuit exceptus ab hoc ordine, fuit christus, cuius corpus non prius fuit lac, postea sanguis, postea caro, & postea formata sunt eius membra, sed statim in illo instanti, in quo dixit B. Virgo, Ecce ancilla Domini fiat mihi secundum verbum tuu[m] statim superuenit in ea Spiritus sanctus, & statim virtus spiritus sancti, vel virtute totius Trinitatis & appropriate spiritus sancti, Verbum in utero factum est Caro, vt vult Gregorius in moralibus. Augustinus tñ. 2. de Trinitate, cap. 6. exponit, quomodo debet intelligi, quod Verbum factum est caro: quia ibi caro stat pro homine: & idem est dicere, Verbum caro factum est, ac si dicemus, Verbum factum est homo. Sunt ergo quatuor formationes humanæ: una generalis secundum quam omnes homines formati sunt, formantur, & formabuntur: & tres exemptæ, quæ ad solum Deum pertinent, quia solus Deus potuit illas tres formationes facere. Omnes tamen hec quatuor formationes sunt dissimiles, vt non sint una sicut alia: Adam. n. formatus fuit de terra, sine precedente viro & feminâ: Eua formatâ fuit sine feminâ præecedente: Christus de feminâ sine viro efficiente: Omnes autem alii ex viro & feminâ: ex viro quidem efficienter, ex feminâ vero materialiter. Quod enim in aliis hominibus facit vir vel semen viri efficienter quantum ad formationem corporis & ad linea[n]tia eius in mul-

tis diebus, quia tale corpus per aliquot dies est lac, per aliquot est sanguis, etcet. hoc fecit Spiritus sanctus in corpore Christi instanti, quia in uno & eodem instanti, non per interualla temporum, corpus Christi fuit formatum & organizatum; & factum est Verbum caro, id est verbum factum est homo: & ille, qui aeternaliter erat Deus, factus est in tempore homo per unio niem ad carnem, quae uno fuit tanta, ut faceret hominem esse Deum, & Deum hominem. Ex his autem debet accipere exemplum summus Pontifex; ut sicut formatio hominis, quae figurat formationem ecclesie, est una communis omnibus, & valde fuerunt pauci exempti a formatione illa: sic formatio ecclesie debet esse omnibus communis, ut Prelati reducantur in summum Pontificem, & omnes alii prelati per prelatos. Declaratum est ergo ex ipsa formatione corporis humani, quomodo exemptione est contra naturam eius, loquendo communiter de huiusmodi formatione, a qua valde pauci fuerunt exempti. Hoc ergo idem quod declaratum est ex parte corporis humani, esset declarandum ex ipsa anima humana; sed hoc in sequenti capitulo intendimus declarare.

Cap. X. qd per ea, quae videmus in anima humana, possumus concludere, quod exemptione est contra uaturam.

Ostq̄ declarauimus ex parte corporis humani, quomodo formatio (communiter loquendo) vadit de infimo modo viuedi ad supremum per medium, cuius contrarium facit Exemptione; volumus ostendere nunc ex parte animae humanae quae tendit in suum supremum per multa media, quod Ecclesie contradicit exemptione, quae coniungit inferius superiori sine medio. A iunt sapientes Philosophi, qd Anima nascitur in horizonte aeternitatis. Est enim horizon ille circulus in celo, qui diuidit hemisphaerium inferius ab hemisphaerio superiori, & semper est horizon ubi nos sumus: nisi enim motes, vel dominus, vel elementa impedianter, vides mus medietatem celi, & alia medietas nobis semper occultatur: & ille circulus qui diuidit inter utrumque celum, vel inter utramque medietatem celi, dicitur horizon, id est terminus visus, quia usque ad illum circulum se extendit visus noster. Aduentendum tamen qd licet secundum nos haec medietas celi quam videmus, sit hemisphaerium superius, quia versus illam medietatem erigitur caput nostrum: tamē sequendo viam Philosophi, ponentis inferius & superiorius secundum exigentiam Universi, & secundum veritatem, illud hemisphaerium, quod nobis occultatur, est hemisphaerium superius; & illud, quod videmus, est inferius. Polus quoq; qui nobis occultatur est superior, & iste

Plato in Phaedro.

2. Celi, sex.
14.

A polus quem videmus dicitur inferior. Est enim celum secundum Philosophum animatum, non quod anima celi & motor eius faciat unum secundum esse, quia motor celi non influit celo vivere (qd viventibus est esse) sed influit celo vivere secundum qd vivere dicit operationem vitae, quia influit ei motum, qui est quoddam opus vitae: nam aquae fluentes & motae dicuntur aquae vivae, non fluentes & non motae dicuntur aquae mortuae. Celum ergo vivit, quia anima eius vel motor eius influit ei motum, qui est quoddam opus vita: in rebus autem animatis si est dare dextrum & sinistrum, hoc est secundum motum, quia in sphaera ex parte dextra incipit motus. Ideo docet Vegetius in libro de re militari, quod militantes per Vegetius. B secundum sinistrum teneant immobile, & cum pede dextro faciant se ante & retro: ita & pedes belantes debent se hoc modo habere: est. n. pars dextra sic apta ad motum, qd si bellantes vel luctantes vellent pedem dextrum tenere immobilem, non bene possent militare. Erit ergo in celo dextra pars illa, a qua incipit motus. Imaginemur ergo unum hominem, sicut imaginatur Philosophus, qui habeat caput in uno polo, & pedes in alio, & vertat celum de oriente in occidens, de necessitate habebit pedes ad polum septentrionalem siue ad polum arcticum, & caput ad polum meridionalem siue ad polum antarcticum, & manum dextram ad orientem & sinistram ad occidentem: qd si caput haberet ad septentrionem & pedes ad alium polum, non posset vertere celum nisi manum sinistram haberet ad orientem, & dextram ad occidente. Inciperet ergo motus celi ab occidente, quod videmus ad sensum esse contrarium: motus. n. Planetarum incipit ab occidente, sed motus celi seu primi mobilis ab oriente. Hemisphaerium ergo celi, quod videmus, est inferius: quod occultatur nobis, est superius. Quod si imaginamus motorem ipsum celi ad modum unius hominis, non poterit habere dextrum ab oriente, unde incipit, nisi habeat caput ad polum inuisibilem, & pedes ad septentrionem, qui est polus visibilis. Illa ergo medietas, quae respicit celum inuisibilem, est medietas superior, & secundum adaptionem iam dictorum est caput motoris. D Quod dictum est de isto celo materiali, veritatē habet de toto Universo: nam sicut hoc celum materiale habet duas partes, hemisphaerium superius, & hemisphaerium inferius: & sicut in hoc celo hemisphaerium superius est pars inuisibilis, & hemisphaerium inferius est pars visibilis: sic totū universum habet duas partes, videlicet sensualia, quae sunt ista quae videmus, & se habent in universo ut hemisphaerium inferius; & intellectualia, siue substantiae separatae aut spirituales, quas communis nomine vocamus Angelos, qui se habent in hemisphaerium superius: & circulus ille imaginatus, qui diuidit inter utrumque hemisphaerium, dicitur horizon, id est terminus visus, quia dividit inter hemisphaerium inuisibilem quod est superius

perius, & hemispherium visibile quod est inferius. Sic in toto uniuerso sunt tria, videlicet spiritus ritualia quae sunt aeterna & sunt inuisibilia: & haec corporalia, quae sunt temporalia & visibilia: & anima humana est tertium, quia creata, est in horizonte aeternitatis. i. creatura est media inter inuisibilia quae sunt aeterna, & haec visibilia quae sunt temporalia. Est ergo dare in uniuerso unum terminum summum, qui est Deus, & super omnia: & unum terminum infimum, & infra omnia, quae est materia prima: & unum terminum medium, qui est anima humana, quae creata est inter aeterna & temporalia, sicut inter spiritualia et corporalia. Omnia ergo spiritualia & omnes angeli sunt inter Deum & animam: & omnia corporalia sunt inter animam & materiam primam. Ideo Diony. 13. de Cœlesti Hierarchia, vocat istam multitudinem corporalem coarctatam, quia sunt in parvo spatio: aliam vero celestium militiarum & angelorum multitudinem vocat multam, idest ampliatam, quia sunt in ampio spacio: corporalia n. sunt inter animam humanam & materiam primam, quia quilibet earum est creatura, & omnis creatura est finita, spatum, vbi sunt corporalia debet esse coarctatum & finitum. Sed illud spatum seu illa ampliatio, sunt illa spiritualia, vbi debet dici spatiolum & infinitum: sunt, n. spiritualia vel angelii inter Deum & animam humanam. Sed cum Deus distat in infinitum ab anima humana et a quilibet creatura, spatum vel amplitudo, vbi sunt cœlestes militia vel angelii, debet dici amplum & spatiolum, quia est infinitum, licet ista spatiostas vel amplitudo non sit materialis sed intellectiva: & hoc voluit dicere Diony. circa finem 14. cap. cœlestis Hierarchia, q. Multæ sunt beatæ militie supermundium intellectuum, idest angelorum, superantes infirmam & coarctatam materialium comensurationem. Illæ ergo militia intellegitales vel supermundiales sive cœlestes, quas vocamus Angelos, sunt multæ, quia sunt in spatio multo & infinito: sed ista spiritualia & corporalia sunt infirma & coarctata quia sunt in spatio non firmo sed mobili, non ampio sed stricto: sunt. n. inter materiam primam & animam humanam: quod est infimum & coarctatum spatum respectu spati quod est inter Deum & animam, quod est infinitum & amplum: quia secundum amplum, quod videntur habere temporalia quae non sunt aeterna, anima dicitur creata esse in horizonte aeternitatis, idest in infimo Angelorum, & supremo corporum: est. n. media inter corporalia visibilia, & angelos, qui sunt inuisibiles secundum se. Sic totum uniuersum est diuisum, ut corpora sunt media inter materiam primam & animam: & Angeli sunt medii inter animam & Deum. Naturaliter ergo, quia angeli sunt medii inter animam & Deum, illuminationes infundunt a Deo in animas nostras medianibus angelis, & nos reducimur in Deum per Angelos ut possimus habere ex Dionysio in de Cœlesti Hierarchia. Et Hierar-

A chia ecclesiastica reducitur in Deum per Hierarchiam celestem, idest per angelos. Et ideo Magister. 2. sent. dist. ii. adducit auctoritates Augustini, quod Angelii dati sunt hominibus ad custodiam, ita quod quilibet homo habet suum angelum custodem. Vtrum autem unus Angelus est simul custodiat plures homines, quia hoc non obstante quod quilibet homo habeat suum angelum custodem, potest unus habere plures homines sub custodia, sicut non obstante quod quislibet Monachus habeat suum Abbatem, unus Abbas habet sub se multos Monachos. Vel si unus non custodiat plures homines simul, vtrum custodiat simul saltem successiue, ut mortuo uno, detur ad custodiæ alii. Sed in hoc profundare pertinet ad materias secundi Sententiarum, vbi qui voluerit de hoc ultraius scire, poterit nostra scripta inspicere. Ad primitus autem in tantum dictum sit, quod cum angelii sint dati ad custodiendum hominem, & ad custodiendam totam istam Hierarchiam ecclesiasticam, quia hec Hierarchia ecclesiastica reducitur in Deum per Hierarchiam celestem, idest per Angelos; nam omnes Hierarchia cœlestes, i. angelicæ, ordinatae sunt ad salutem electorum: & propter hoc præsunt Angelii angelis, & est ibi inter eos quidam principatus, ut saluentur electi. Sed de hoc inferius agetur, quando de ipso ordine Hierarchiarum, & ex ipsis ordinibus angelorum ostendemus exemptionem esse contra naturam. Nunc autem scire sufficiat pro toto isto tempore inter medio angelii præsunt angelis, & supertiores dirigunt & illuminant inferiores de his, quae spectant ad salutem electorum: & si angelii sunt ordinati a Deo propter salutem electorum, decens & expediens est quod homines sint ordinati a Deo propter salutem electorum. Nam cum homo sit compitus ex spiritu & carne, oportet quod habeat duo genia custodum, custodes spirituales ut angelii, & custodes corporales ut homines: propter quod iter ipsum aliqui homines dicuntur angelii, videlicet illi qui sunt custodes aliorum hominum, & huiusmodi angelii sunt omnes episcopi & praælati: propter quod ait glo. super illo verbo Apocalyp. 3. Septem stellas) q. stellæ sunt episcopi, qui debent aliis lucere verbo & exemplo. Si ergo per stellas intelligimus Angelos, & per stellas episcopos, ergo per angelos intelligimus episcopos, quia quae vni & eidem sunt easdem, inter se sunt eadem. Velle ergo aliquos eximere a custodia praælatorum, & eos velle eximere a custodia angelorum prout per angelos intelligimus praælatos, & velle eximere eos hoc modo a custodia praælatorum, est eos velle eximere a custodia angelorum: per angelos intelligimus spiritus, quia omnia isti ordinata sunt, ad salutem electorum: nam propter huiusmodi salutem angelii præsunt angelis, & homines hominibus, et Dæmones Dæmonibus. Nam sicut angelii sunt ordinati in suo principatu, et homines in suo principatu ut nobis magis præsint, ita Dæmo-

B

Psal. 103.4

nes ordinant se in suo principatu vt nobis magis obsint. Ordo ergo Angelorum & hominum est ad profectum electorum, sed ordo vel principatus Daemonum est ad exercitationem eorum: ideo multo tens dicitur Draconi sive Satanæ q̄ ordinat aliquid ad malum electorum, q̄ electi exercitado se in tentationibus illis, & vincendo eas, sit eis ad bonum quod Demones ordinant ad malum. Propter q̄ scribitur in Psalmo. Dra co iste, quem formasti ad illudendum ei. Cōcludamus ergo q̄ homines reducātur in Deū per angelos spiritus, & per angelos prælatos vel p̄ Pontifices vel episcopos; quia sicut angeli sunt medii inter homines & Deum, ita pontifices & episcopi sunt medii inter alios homines & summum Pontificem in his quæ sunt apud Deum, iuxta illud ad Hebræos 5. Omnis nanḡ pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus cōstituit in his quæ sunt ad Deum. Sicut ergo multum subtraheret bono & ecclesiæ electorū, si angeli remouerentur a custodia hominū: sic multum subtrahitur huic bono ecclesiæ & electorum, si angeli homines, idest pontifices & prælati subtraherentur a custodia aliorū hominum: & q̄ hoc facit exemptio, vt exempti non sint sub custodia episcoporum & pontificum, cōsequens est q̄ exemptio sit multum damnosa ecclesiæ & bono electorum: ppter quod non solum exemptio non est facienda, sed facta, est remouenda, nisi fiat pro magna & euidenti utilitate ecclesiæ & Reipublicæ. Declaratum est ergo qđ in capitulo dicebat, videlicet quod per ea quæ videmus in anima humana, quæ reducitur ad Deum per Angelos spiritus, declarari potest q̄ exēptio est damnosa, quia rediēti sunt alii homines in summum Pontificem & in Deum per angelos Episcopos.

Heb. 5.4

Cap. X I. q̄ Exemptio contradicit formic & dispositioni arcæ Noe, quæ figurabat & figurat Ecclesiam.

Vgustinus 1 s. de Civit. Dei, ca. 26. assignat plures modos, iquomodo arca Noe figurabat ecclesiam, primo rōne peregrinationis, secundo ratione suæ proportionis, tertio rōne locorum distinctionis: possumus & nos istis tribus modis Augustini superaddere quartum modū, s̄m quem illa arca figurabat vel significabat ecclesiam rōne sua consumationis. Primo ergo arca illa figurabat ecclesiā rōne peregrinationis: nam sicut Noe, & ii, qui cum eo erant, per arcam illā, quæ erat de ligno, transirent & salvi facti sunt a procellis maris et aquarum diluvii; sic ecclesia per lignū crucis, in quo

A pependit Christus, saluatur a mari & procellis huius seculi. Lignum ergo, ex quo facta fuit arca, saluauit arcam, & illos, qui erant in arca: & lignum, in quo pependit Christus, saluat ecclesiam, & eos, qui sunt in ecclesia. Vnde Augustinus p̄fato lib. & cap. de illa arca ait, Procul dubio figura est peregrinationis in hoc seculo ciuitatis Dei, hoc est ecclesiæ, quæ fit salua per lignum, in quo pependit mediator Dei & hominum homo Christus Iesus. Sed arca illa nō salvabat a procellis huius seculi, nisi quia erat tali modo formata, & tali ordine ordinata: nā arca illa vel nauis vel qđcūq; vas, nisi sit debito modo ordinatum, non p̄t salvare a procellis maris: ergo nec ecclesia, nisi sit debito modo ordinata, non p̄t conuenienter salvare a procellis huius seculi. Et sicut arca illa fuit ordinata s̄m ordinem debitum a Deo datū, ita ecclesia debet esse ordinata s̄m ordinē a deo datū: sed, vt Apostolus ait, deus sic ordinavit ecclesiam suā, q̄ pri mō posuit † Angelos, idest gubernatores alios † Apostolos rū, per quos significantur episcopi, qui debent gubernare ecclesiās sibi cōmissas, & psonas omnes in suis Dioecesiis existentes. Cum ergo sit naturale q̄ secunda debent reduci per prima, & inferiora per media in supremum, cū primū & supremū officiū sit gubernatio, quod exercebant Apostoli, quibus succedunt Prælati idest Episcopi, oportet quod per hos tāq̄ per supremos & primos, omnes alii reducantur in Deū: inter ipsos autē apostolos erat unus summus, qui vocabatur Petrus, cui succedit summus Pontifex, qui est Dei vicarius, & Petri successor: alii autē episcopi gerunt vices aliorū apostolorū. Sed dices q̄ Cardinales gerunt vices apostolorum. Ad quod dici p̄t, q̄ Apostoli dupliciter cōsiderari possunt, primo vt erant cum Christo, secundo vt erant sparsi per mundū, & cuilibet aliqua pars mundi collata ad conuertendum & gubernandum. Apostoli ergo vt erant cum Christo, & assisterebant ei, figurantur per Cardinales, qui simul cum summo Pontifice gerunt vices Christi & apostolorū. Sed apostoli vt fuerunt sparsi p̄ mundum, & cuilibet accepit ad conuertendum & gubernandum aliquam partem mundi, figurantur per episcopos s̄c sparsos per mundum, gubernantes alias et alias partes mundi. Propter q̄ summus Pontifex non immerto utroq; voce fratres: nam cum facit aliqd de consilio Cardinalem, dicit se hoc facere de consilio fratrum: et cum scribit alicui Episcopo, scribit ei, Venetabili fratri in Christo. Exemptio ergo, quæ contradicit huic ordini, et quæ cōlunget inferiores personas Petro non per apostolos, idest non p̄ episcopos medios, est contra ordinem ecclesiæ: et modo quo dictum est, contradicit ipsi arcæ Noe, quæ ecclesiam figurabat et debet esse ordinata, vt Deus mandat, et Apostolus describit. Viso, quomodo arca Noe figurabat ecclesiam ratione peregrinationis, et q̄ exemptio contradicit

1. cor. 12

Cardinales

Papa cur Episcopos, fratres appellat.

Eph. 4

dicit hunc figuræ & hunc dispositioni, quia tollit debitam dispositionem ecclesiæ figuratæ per arcam, volumus ostendere quō illa area figurabat ecclesiam rōne proportionis suę, quā etiam figuraonem pertractat Aug. in de Ciuit. Dei prefato lib. & cap. Habebat. n. illa arca proportionē corporis humani: & quia ex hominibus composita est ecclesia, ideo area illa habēs proportionē corporis humani, poterat dici figura ecclesiæ prout ex hominibus est composita. Erat. n. illa arca sexties lōga quam̄ lata, & decies longa q̄ grossa; talis autē est figura corporis humani, quia homo s̄m hunc modum, & vt in pluribus, sexties est longus q̄ latus, & decies longus q̄ grossus: nam vt habetur Gen. 6. Longitudo arcæ erat trecentorū cubitorum, latitudo quin quaginta, & altitudo triginta: qui numeri si bene considerent, habent proportionē prefatā. Talis etiam est proportio corporis humani, vt si corpus humanum iaceat in terra, erit longitudine eius a capite usq; ad pedes, latitudo a parte dextra usq; ad sinistram, altitudo a dorso usq; ad ventrem. Quod autem sit septies longum q̄ latum, ex hoc colligit q̄ brachia hominis extēsa, & latitudo corporis, sunt æqualia longitudinii: sed si placentur brachia & digiti vnius & alterius manus, quantitas illa continebit sexties latitudinem. De altitudine autem satis est consonationi, quod homo sit decies longus q̄ latus: & decies sit a capite usq; ad pedes q̄ a dorso usq; ad pectus vel usq; ad ventrē, vt Augustinus dicit. Habito, quomodo pportio illius arcæ erat proportio hominis, & ex hoc figurabat Ecclesiam, quæ ex hominibus est composita, volumus ostendere quod exemptio cōtradicit huic proportioni. Nam homo sic est proportionatus naturaliter, quod si contra naturam accipietur de vna parte hominis & coniungeretur alteri parti, vt longitudini vel latitudini vel altitudini, tolleretur ista proportio, quia si coniungeretur longitudini illius, excederet latitudinem & altitudinem quam̄ deberet: sic etiam si coniungeretur latitudini, tolleretur ista pportio; quia longitudine non tātum excederet latitudinem vt deberet: hoc idem etiam contingere, si illa proportio accepta altitudini vel grossitudini iungeretur. Et quia hoc facit exemptio, quia tollit personas ecclesiasticas aliquas de uno loco ubi sunt naturaliter situatæ, & ponit eas in alio loco, ubi sunt positæ & secundū voluntatem Principes collocatae, claro clarius concludi potest, quod exemptio cōtradicit proportioni arcæ Noe; prout pportio illa erat proportio corporum humanorum, ex quibus ecclesia est composita. Ne ergo tollatur pportio arcæ figurantis ecclesiam, vel non tollatur pportio ipsius Ecclesiae, non est concedenda exemptio, nisi valde euidentis Ecclesiae utilitas hoc exposcat. Eset autem per alias duas figurationes arcæ Noe, ad Ecclesiam declarandum;

A quomodo talli figuraonii exemptio cōtradicit; & hoc in sequenti capitulo poterit declarari.

Cap. XII. q̄ Exemptio contradicit distinctioni et consumationi arcæ Noe, secundum que duo Ecclesiam figurabat.

Icebatur in precedenti capitulo q̄ arca Noe quadripliciter Ecclesiā figurabat: primo quantum ad peregrinationem, secundo quantum ad proportionem, tertio q̄ tum ad distinctionē, quartō quantum ad cōsumationem. Et quia de duabus figuraonibus dictum est in praecedenti capitulo, & ostensum est q̄ illis exemptio contradicit: nunc volumus ostendere q̄ contradicit distinctioni & consumationi arcæ Noe: & primo quantum ad distinctionē. Erant. n. in illa arca loca distincta, & vt Augustinus tangit in praefato lib. & cap. erat illa arca bicamerata & tricamerata: nam ubi nos habemus, Cenacula & tristes ga facies in ea, Augustinus s̄m aliam translatiōnem habet, Arcæ inferiora bicamerata & tricamerata facies ea. Figurabat ergo s̄m Augustinum illa arca Ecclesiā, quia ecclesia bicamerata & tricamerata est. Est. n. tricamerata, quia tota sumpsit originem ex tribus filiis Noe: & est bicamerata, quia tota cōposita est ex Iudeis & Græcis, id est ex Iudeis et Gentilibus: quod satis innuit Apostolus, cum ait, Non. n. erubesco Euā gelium: virtus. n. Dei est in salutem omni credēti: Iudeo primum et Græco. Nam Iudeis primū erat euangelium, qd̄ continebatur in lege veteri: per quandam. n. figuram erant instituti in legem nouam, & maxime q̄ Isaías ita expresse descriptis facta christi, vt magis de præteritis q̄ futuris historiam id est veritatem texere videatur. Reperire. n. possumus q̄ non est apud Deū acceptatio personarum: tñ si in materia magis disposta prius imprimi forma, nulla est ibi perssonarū acceptio, sed ipsa res et ipsa materia hoc requirit. Propter quod Iudeis tanq̄ magis disposta ex instructiōe legis mosaice ad suscipiēdam instructionē legis euangelie, ordo rerum hoc poscebat, vt illis primū euangelium prædicaretur. Verum quia ipsi non acceperunt, et insidiosi se fecerunt, coacti sunt Apostoli se conuertere ad gentes: tamen quia multi ex Iudeis conuersti fuerunt tempore Apostolorum, et cum conuersione Iudeorū plenitudo Gentium intravit, ideo dicitur, ecclesia esse bicamerata. i. cōposita ex bino populo, id est iudaico et gentili. Ad literam, erat illa camera bicamerata, et habebat quinq̄ loca distincta: et ppter ea quæ dicta sunt figurabat Ecclesiam. Istorum aut̄ quinq̄ Descriptio articulorum unus erat sentina, ubi congregabans se Noe. tur immundicię, secundus erat apothecaria, ubi

B ii

reponebantur cibariā: tertius, vbi erat animalia immunda: quartus, vbi erant animalia mitia: quintus erat, vbi stabant homines & aues. Hæc autē quinq̄ loca a diuersis diuersimode ponuntur: nam quidam ponunt ea similiter sub & supra, vt in primo esset sentina, & supra sentinam apothecaria, & sic de aliis. Alii autem non ponunt nisi tres stationes, infimam, medium, & supremā. Sed infima statio continebat duas, vñā quę erat sentina, & aliā quę erat apothecaria: & ex his duabus dicebatur arca bicamerata. Media autem statio continebat duas cameras, vnam vbi erant animalia immunda, & aliā vbi erant munda. Et desuper istas duas cameras erat tertia statio, vbi erant homines & aues. Et sicut ex primis duabus cameris dicebatur arca bicamerata, & dicebatur ibi esse cenacula, quia ibi erat apothecaria, vnde sumebatur animalium cena & cibus, & erat ibi sentina & stercoraria, quę superfluitatem cenę & ciborum colligebat: sic ppter alias tres cameras dicebatur ibi esse tristega, quasi tres stationes, in quarum vna stabant animalia immunda; in alia, munda: & in tertia, homines & aues. Et hæc diuisio quinq̄ locorum, vt duo loca essent inferiora, & duo media, & vnum supremus vbi erant homines & aues, est magis realis, quia fm primum modum distinguendi fuisset nimis alta & nimis stricta in parte inferiori, vt non ita cōpetenter posset ferri super aquas. Et licet in illa arca essent animalia munda & immunda, & essent homines & aues; tñ vt figurabat ecclesiā per omnia hm̄i animalia possumus intelligere ipsos homines, inter quos sunt qui se hñt quasi bestiae, vt illi qui non sunt conuersi ad fidem,

Rom. 14. quorum vita tota est immunda, quia omne qđ non est ex fide peccatum est: & omne peccatum qđ immūdum dici p̄t. Inter ipsos etiā homines aliqui se hñt vt bestiae mundae, sicut sunt simplices & laici conuersi ad fidem. Aliqui vt homines, sicut sunt literati, & cōmuniter Clerici, qui sunt de h̄reditate Dei, & Deus est sp̄aliter pars h̄reditatis eorum. Est etiā in his quartus gradus, qui se habent vt aues, & illi sunt episcopi et pr̄lati, quorū est ecclesiā gubernare, & super alios volitare: inter quas aues est dare superiores & inferiores, vt pr̄lati inferiores et superiores: inter quos est dare vnum supremum cuiusmodi est summus Pontifex, qui p̄t figurari p̄ illam aquilā, de qua dicitur Ezechiclis. 17. cap. Aquila grandis magnarum alarū, magno mēbro rū ductu, plena plumis et varietate, venit ad libanum, et tulit medullam cedri. Ista aquila licet tēporaliter figurauit Nabucodonosor, spiritualiter tamē potest figurare summum Pontificem, qui est aquila grandis, quia p̄ficitur toti ecclesiā, et magnarum alarum, qđ assumptus est non in partem sollicitudinis, sed in plenitudinē potestatis. Et sunt ita magna ala eius, vt ad totum se extendat et totum protegant, et nihil se abscondat à calore carum: habet etiam magnum mē-

A brorum ductum, quia christianissimi Reges pp̄ deuotionē quā habent ad ecclesiam, eum sustentant. Est etiā aquila plena plumis idest virtutibus: calis. n. status requirit hominē maxime virtuosum: nam huiusmodi status sicut supremus est dignitate, ita est supremus sanctitate, vt solus talis status scribatur Sanctissimus. Est n. talis status plenus varietate ppter varia genera virtutum, quia in eo congregantur non solum virtutes Cardinales, sed etiā Theologicae. Ex omnibus autē his, et ex huiusmodi descriptione locorum, et maxime quantum ad distinctionē locorum, in quibus erat animalia, quę omnia p̄trahi ad figurandum hominē fm diuersos status, possumus concludere qđ detestanda est Exēptio, et nullo modo facienda, sed facta est abolenda, nisi pro evidenti utilitate ecclesiæ fiat. Nā vt saep̄ s̄p̄ius dictum est, hoc facit exemptio qđ inferius ponat in loco superiori, et deserat suū locum, et coniugatur supremo sine medio. Frustra ergo in arca fuissent plura loca, si existentia in arca non tenerent quelibet suum locum. Quod si volumus ad ecclesiam adaptare, frustra sunt in ecclesia diuersa loca, et diuersi gradus, si quilibet gradus non teneret suum locū: et sūmus Pontifex frustra esset aquila plena plumis et varietate, si quelibet locū in suo gradu et ordine non conseruat, sed facit de inferiori superiore, et quia ponit ipsum in superiori loco qđ sit, et facit de superiori non superiorē, quia facit P̄relatum non esse superiorē his, quibus suum statum decet esse superiorē, existēdo eos a potestate P̄relati. Nec dicimus qđ hoc nō possit facere, sed debet hoc facere ex evidenti utilitate ecclesiæ, quę maximē ex literatura et studio prouenit. Ostēdo ex distinctione arcæ figurantis ecclesiā put in ea sunt distincti et diuersi gradus, qđ exemptio est detestanda; volumus hoc idē ostendere ex consumptione arcæ. Debemus enim imaginari quod illa arca ex parte infestior erat multum longa et ampla, tñ quanto plus procedebatur ad superius, tanto plus restringebatur, et in tantum erat restricta in supremo; qđ in uno cubito erat consumatio atq; p̄t: tamen fm Magistrum Historiarum accipi ille cubitus geometricus, qui est lōge: maior qđ cubitus alius. Nam fm Rabanū (et ponit hoc Magister in his storiis) cubitus geometricus cōtinet sex vel nos uē cubitos alios: quę forte diuersitas dicoēdi sex vel nouē, reperta est ex diuersitate diuersitatis pedes, ex quibus accipitur mensura cubiti. Si et ego cōsideratur ista arca protinus in parte inferiori est multum lata et semper restringitur, donec in uno cubito consumetur, significat ecclesiā, quę continet ipsos Paxochianos subiectos spirituāliter curatis: et ipsos curatos subiectos Archidiaconis, qui sunt pauciores eis, et debent esse quasi eorum oculi: et sic semper restringitur ecclesia, vt restringebatur illa arca, quousq; vlt̄mo consumetur in uno cubito. I. iā vna summa Ponſifice.

Petrus com.e.
6. Hist. Gen.

Pontifice. Inferiora ergo & ampliora in illa arca non coniungebantur supremo cubito nisi per media: sic qui teneant in ecclesia inferiorem gratitudum, non debent coniungi supremo cubito, in quo consumabatur arca, & in quo figurabatur summus Pontifex, nisi per praetatos & episcopos medios. Et quia contrarium facit exceptio, eam esse abolendam recta ratio manifestat. Quid autem in uno cubitu consumaretur summa arca Noe, Magister in historiis plane tradidit: & possumus hoc etiam habere ex textu, ubi dicitur, Fenestram in arca facies, & in cubitu consumabis summitem eius: quod potest referri ad arcem & ad fenestram. Erat ergo in arca fenestra, et in cubitu consumabatur summa virtusque virtusque enim tam arca quam fenestra potest figurare ecclesiam, quem consumabat in uno cubito, id est uno summo Pontifice. Quod aut illa arca figuret ecclesiam est per habitu quadrupliciter declaratum. Sed quod etiam fenestra figuret eam, potest haberi ex verbis Augustini in locis praesignatis, volentis, quod fenestra in latere aree figurabat vulnus in latere Christi; & quia ex latere Christi fluxerunt sacramenta, ex quibus formata est ecclesia, ideo non solum arca, sed etiam fenestra poterat ecclesiam significare vel figurare.

Cap. XIII. *¶ per ea quæ habentur ex actibus, possumus ostendere exemptionem esse tollendā.*

Match, 16.c

lorum, per quas quodcumq; ligauerit super terrā
erit ligatum & in cēlis, ut habetur Matthēi. 16.
ex quibus verbis aperte colligitur omnes oves
sibi fore commissas: & iste est summus gradus in
ecclesia, cui succedit summus Pontifex. Nihil o-
minus tñ licet sit summus gradus in ecclesiastis:
ca hierarchia, non est tñ sumus simpliciter, quia
& ipse Petrus habebat Angelū custodem suū:
nam, ut habetur Act. 1. 2. qñ Petrus eductus est
de carcere, & nesciebat verum esse quod siebat
per Angelum, existimabat autē se visum videre:
& quādo discessit a se angelus, tunc ad se reuer-
sus veritatē cognouit: & pergens ad quandam
domum sibi notam, & pulsans ut aperiretur sibi,

Suu quisq; an dicens se esse Petrum: stantes in domo non cre gelu bēt custo debant esse Petrum, sed Angelum eius. Ex quis dē, qui nōnūq; bus colligitur q; etiā ipse summus Pontifex ha ipsius custodit: bet Angelum custodem suum: & quantum ad imaginem res hoc summus Pontifex est infra Angelos. Post presentat. hunc gradum sunt ipsi Apostoli vel illi q; tenēt

A focium apostolorū, ut Episcopi. Post quō est tertius gradus, videlicet illi qui constituti sunt p apostolos, cuiusmodi fuerunt septem Diaconi; vel illi qui constituuntur & hī iurisdictionem post episcopos, cuiusmodi sunt Archidiaconi; vel alii habentes iurisdictionē infra episcopos, & sunt ipsi Curati; licet forte archidiaconi, & habentes iurisdictionem infra epos, conuenienter represententur per septem Diacones factos ab apostolis. Curati vero existētes in maiori numero p alios lxxii. a Christo electos. Possimus & tres gradus in ecclesia distinguere s̄m tripli cem modum præsidendi, & in supremo gradu sit summus Pontifex, qui per abundantiam iurisdictionis dī summus, in quo gradū non p̄nit esse plures simul, quia quod per superabundantiam dicit, vni soli conuenit. Post hunc sunt Apoſtoli, vel successores apostolorum, id est episcopi, in quo gradu sunt plures simul, quia plures sunt episcopi; & in quo gradū sunt plures gradus, quia super episcopos sunt Archiepiscopi. Insimul autē gradus præsidendi est habentium iurisdictionem infra episcopos. De omib⁹ autē his tribus gradibus sit mentio in Actibus apostolorum: & per omnia ea, quæ habentur in Actibus de his tribus gradibus, possimus probare, q̄ exemptio est tollenda, nō facienda, sed potius facta abolenda, nisi pro valde rōnabili & euidēti utilitate. De primo habemus exemplū Actuū 10. de Cornelio, q̄ vidit in visu, manifeste quasi hora diei nona, Angelū Dei introētū ad se, & dicentem sibi, Orationes tuas & eleemosynas tuas ascenderunt in memoriā in cōspectu Dic: & nunc mitte viros in Ioppen, & accerte Skuo nem, qui cognominatur Petrus, hic dicer tibi quid te oporteat facere. Poterat autem angelus denunciare Cornelio quid eum oportebat facere, & reduci poterat in Deum immediate per angelum, non mediante Petro, & quantum ad huiusmodi reductionē poterat esse exemptus Cornelius a iurisdictione Petri: tamen, quia ve dicitur ad Rom. 13. quæ autē sunt a Deo, ordinata sūt, licet possit Deus sine omni medio que vult, facere, tñ ea quæ facit & dicit; ordine facies & voluis in hac reductione, reducere Petrum p angelū, quia angeli sunt mediū iter nōs de Deo & Cornelius per Petrum, & noluit eximere Cornelium a iurisdictione Petri. Ex q̄bus colligit q̄ exēptio in ecclesia est odiosa Deo, & nō debet fieri, nisi pro magna & evidentia, nō quæcūq; sed utile & proficia bono publico et ecclesiæ. Quod autē sic hēatur in Actibus ut dictū est, legē cap. 10. vbi dī, q̄ venientibus viris in Ioppen a Cornelio missis, ut peterent Petrum, cecidit super Petrum mentis excessus, & vidit lineū magnū quatuor initis ligatū de celo, in quo erant quadriga, serpenta, & volatilia egli: et dictū est ei, Occide et manduca i. transcas ad Gentes, & doce Cornelium Géralē, apud quē vel apud quos Gétiles, nec serpēta, nec aliqua cibaria sunt im-

mūda, nīl inquātum sunt abominatio & nocu-
mentum corporis. Reductus est ergo Petrus
in Deū per illā visionē factam a Spiritu sancto
vel ab angelo: & reductus Cornelius in Deū p
Petrū tenētem summū gradū in ecclesia: vt ex
hoc oīdat per summū gradum in ecclesia, p
habetur in Actibus, exemptionem esse tollen-
dam. Secūdum autē gradum in ecclesia tenent
Apostoli vel Episcopi tenentes locum Aposto-
lorum. Per ipsos etiam apostolos, ex his quē
habentur in Actibus, possumus ostendere, exē-
ptionem non esse faciendam, sed tollendā. Nā
cum Apostoli prædicantes Christum & verita-
tem, essent positi in carcere per principes sacer-
dotum, illa nocte aperuit Angelus carcerem, di-
cens Apostolis ibi inclusis, Ite, & stantes loqui-
mini in templo plebi omnia verba vita, vt legiē
Actorū. Quod non est intelligendum quod
Angelus verē aperuerit carcerem, quia stante
ianua clausa carceris, & stantibus custodibus ad
ianuam carceris, exierunt Apostoli carcerem,
quia sic exierunt de clauso careere, ac si carcer
esset apertus: nam, vt habetur in eodem capitu-
lo, Princeps sacerdotum hoc audiens misit mis-
nistros ad carcerem, qui dixerunt, Carerem
quidem inuenimus clausum cum omni diligen-
tia, & custodes stantes ad ianuam: aperientes au-
tem, neminem intus inuenimus. Fuit ergo ibi
iste ordo, qd apostoli reducti sunt ad plebem in
Templo per angelum, plebs autem reducta in
Deum per Apostolos. Potuit autē dicere ange-
lus plebi quē dixerunt apostoli, vt hoc modo
reduceretur plebs in Deum per angelum non
mediatibus apostolis, vt in ista reductione esset
exempta plebs a iurisdictione apostolorū. Sed
quia Deo videt esse exosa exēptio, voluit Deus
plebem ad se & ad faciendam voluntatem suā
reducere per apostolos. Et sic summus Pontis
sex tanquā imitator Dei debet tollere exemptionem,
& debet plebem reducere, i. omnes eos qui
sunt infra seipsum, per episcopos tenentes locū
apostolorū. Tertium autē gradū presidendi in
ecclesia tenent illi qui habent iurisdictionem in-
fra episcopos, & in primitiua ecclesia tenebant
illi Diaconi, qui fuerūt ordinati per apostolos,
qui fuerunt septem, 1. fuit Stephanus, 2. Philipo-
pus, 3. Prochorus, 4. Nicanor, 5. Timon, 6. Par-
mena, 7. Nicolaus. Sed Philippo, vt h̄ Actuū
8. locutus est † Spiritus domini, Surge: & vade
contra meridiem, ad viam quē descendit ab Ies-
rusalem in Gazam. Et cum iter Philippus p
dixerat Spiritus sanctus, Ecce vir Aethiops eu-
nuchus, qui erat super oēs gazas Reginę Can-
daces: & venerat adorare in Ierusalem: & reuer-
tens, sedebat super currum, legens Isaiam pphe-
tam. Dixit autem Spiritus Philippo, Accede, &
adiunge te ad currum. Locus autē, quem leges-
bat Eunuchus, erat hic, Tanquā ouis ad occiso-
nem ducetus est: & sicut agnus coram rōdente
se sine voce, sic non operuit os suum. Incipiens

Aff. 5. d

Aff. 6. b

† Angelus

A autem Philippus ab hoc loco euāgelizauit illā
Christum: & venientes ad quandā aquā, in illa
aqua Philippus baptizauit Eunuchum: & cum
post baptismū ascendisset Eunuchus de aqua,
Spiritū domini rapuit Philippum. Potuit autē
Spiritū Domini Philippo conuertere Eunu-
chum, & potuit Eunuchum in illa cōuersione
eximere a iurisdictione Philippi sed vt ostende-
ret exemptionē non esse faciendā, nīl pro ma-
gna & evidenti cauſa, voluit per Philippum cō
uertere Eunuchum. Cum ergo Philippus te-
neret in ecclesia tertium gradū superioritatis,
nec erat princeps apostolorū, nec alius de apo-
stolis, sed erat constitutus per apostolos: mani-
festē patet per tertium gradum, presidēdi in ec-
clesia Exemptionem non esse faciendam, sed
tollendam. Verū quia tam de iurisdictione
Petri, qd de iurisdictionibus aliis in hoc capitulo
actū est, ideo dicere possumus quod quot con-
ueitabantur per Petrum, siue per atios, erant de
iurisdictione Petri habentis iurisdictionis tota-
litatem: sed quantū ad iurisdictiones alias con-
ueit in primitiua ecclesia erant de iurisdictione
saltē voluntaria conuertentium, qui parati
erant facere voluntatem eorum.

Cap. X I I I. qd ex triplici gradu sacerdotij,
quod est in ecclesia, possumus ostendere
Exemptionem non esse facien-
dam, sed tollendam.

Via in hoc caplo mul-
tu tractaturi sumus de
sacerdotio, cū in sacer-
dotio imprimatur cha-
racter, iō de characte-
re sunt aliqua declarā-
da. Primo videlicet qd
est character: secundo,
quare dictus est chara-
cter: tertio, in quibus sacramentis imprimatur
character: & multa alia quē dicēda sunt de cha-
ractere & de perfectione characteris. Propter
primum est sciendum qd character nihil aliud
est qd quādam potentia spiritualis. Vt Ostiarii Ostiary:
datur potestas vel potentia ad custodiendū bo-
na ecclesiæ: & ad admittendū dignos, & ad re-
pellendum indignos, & conuocandū eos qd con-
uenire debent in ecclesia: ideo traduntur eis cla-
ues tanq̄ reddituri rōnem de his quē recondū-
tur sub illis clauibus: & traduntur eis ostia eccl-
esiæ ad introducendum dignos, & repellendum
indignos, quia nō sunt margaritæ exponendæ
porcis: & tradūtur eis etiam funes campanarū,
ad vocandū eos qui debent in ecclesia conueni-
re: nec ppter hoc imprimitur eis nisi unus cha-
racter, & una spiritualis potētia. Sic. n. videmus
in his corporalibus, qd per ynā & eandem potē-
tiā corporalē, multa effectui demandantur:

vt

Lectores.

Exercitie.

Acolytis.

Subdiaconi.

Diaconis

Sacerdotes.

Aut ignis per calorem, qui est potentia calefactiua, calefacit, rarefacit, desiccat, & generat alium ignem. Sic etiam Lectoribus datur potestas legendi, & referendi verba Dei in ecclesia: & ideo traditur eis liber cum his verbis, Accipite & estote verbi Dei relatores. Exorcistis etiam traditur potestis ad expellendum Daemones de corporibus obsessis a Dæmonibus per manus impositionem, tamen baptizatis quod catechumenis, idest instructis in fide: ideo traditur eis liber exorcismorum, his verbis, Accipite & commendate memorie, & habete potestatem imponendi manum super energumenos, idest super interius vexatos a Daemoni, siue baptizatos siue catechumenos. Acolytis est datur potestas accendendi luminaria in Ecclesia; & quia non accenditur nisi quod caret lumine, ideo datur eis ceroferarium cum cera sine lumine; datur eis etiam potentia ad suggerendum vinum & aquam in eucharistiâ sanguinis Christi: ideo dat eis vaceolus vacuus ut possint ipsum impletare vino vel aqua, sicut expedit & sum quod requirit executio ministerii eorum: nec oportet quod in ordine acolytatus, imprimatur plures characteres vel conferantur plures potestates spirituales: quia per unam & eandem potentiam ut supra dicebatur, possunt plura effectui demandi. Subdiaconis etiam confertur quedam potestas spiritualis ad seruendum Missam, videlicet patena & calix, vaceolus cum aqua, bacille, & manutergium cum his verbis, Videte cuiusmodi ministerium vobis traditur etcet. Idem n. est tradere aliquod ministerium alicui, quod tradere illi potentiam ministrandi in ministerio illo. Diaconis etiam dat quedam potentia spiritualis, propter quod cum ordinantur datur eis potestas legendi euangelium in ecclesia Dei: & ideo dat eis liber euangeli. Sacerdotibus etiam imprimetur character, idest quedam potestas spiritualis: propter quod cum ordinatur, accipiunt patenam cum oblatis, & calicem cum vino & aqua inter digestos cum his verbis, Accipite potestatem offerendi Deo sacrificium etcet. Hec n. sunt diligenter notanda, quod cum celebrantur ordines, non in quolibet verbo imprimitur character & potestas spiritualis sum illum ordinem. Cum ergo queritur quid sit character, pater per ea quae dicta sunt, quod est spiritualis potentia. Cum vero querrebatur, quare dictus est character, potest dici, quod quia character est quoddam signum distinctivum, propter quod habentes illam potentiam spiritualis, que imprimitur in quolibet ordine, distinguuntur ab aliis non habentibus illam potestatem: propter quod potentia illa merito nominatur character, ut potest patere per iam dicta: nam cum character sit quedam potentia spiritualis, operatur sum triplicem potentiam, quam videmus in rebus, quod in triplici sacramento imprimatur character. Videmus n. in istis corporalibus potentiam recipiendi, & hec est potentia materie, que est fundamentum naturae, & est in potentia ad

omnes perfectiones naturales: talis autem potentia imprimitur anima in Baptismo: ideo per baptismum dicitur homo generari vel renasci spiritu ritualiter, quia in eius spiritu vel in eius anima imprimitur character, idest quedam potentia spiritualis, per quam sit in potentia ad recipientem spirituales perfectiones: propter quod si quis non baptizatus fuerit sacerdos, esset iterum ordinandus, quia caruit potentia recipiendi, quae imprimitur in baptismo: ordinatus ergo caruit potentia recipiendi, nullos ordines recipit. Secundo videmus in his corporalibus potentiam resistendi, sicut dura habeat potentiam naturalem ad resistendum, cum non faciliter accipiatur alienas & peregrinas impressiones: & haec potentia spiritualis imprimitur in confirmatione, per quam anima sit quasi dura & firma, ut non ita leviter possint ibi subinserre impressiones peregrinae ac alienae, idest malignae. Tertia autem potentia, est potentia agendi, sicut ignis habet potentiam ad calefaciendum: & ista potentia imprimitur in ordinibus, quia in quolibet ordinatione imprimitur spiritualis potentia ad aliquid agendum, ut potest patere per habitum, quia omnis Ordo ordinatus ad aliquid opus, & specialiter omnes ordines ordinantur ad sacramentum eucharisticum. His autem excussis, volumus aliqua dicere de charactere & de perfectione characteris, ut ex eis descendamus ad triplex sacerdotium, & concludamus exemptionem non esse faciendam, sed tollendam. Dicitur est n. quod in quolibet ordinatione imprimitur aliquis character, idest aliqua potentia spiritualis: supremus autem character, qui imprimitur in ordinibus, est sacerdotalis, ultra quem non est dare aliquis character: est tamen dare professionem characteris: sicut corpus humanum prius vivit vita plantarum, postea vita animalis, & ultimo vita hominis, ultra quam non est dare aliam vitam in his corporalibus. Ultimus n. ad quod pertinet ascendere ista corpora naturalia est homo, ut potest haberi ex secundo Physicorum, ubi ostenditur quod nos quodammodo sumus causa omnium. Sed licet in his corporalibus non sit dare vitam ultra humanam, est tamen dare perfectionem in huiusmodi vita, quia est dare hominem parvum & imperfectum, & hominem magnum & perfectum: status quidem hominis parvum & imperfectum, in quo homo non potest generare alium hominem, durat usque ad statum in quo homo est perfectus, & alium hominem generare potest, iuxta illud Philosophi, Nonquodque perfectus est, cum potest sibi similem generare. Sic etiam in proposito, licet non sit dare characterem ultra sacerdotalem, est tamen dare perfectionem illius characteris, & talis perfectio imprimitur in Episcopo, quia ex illa perfectione potest dici sacerdos perfectus & magnus. Ex his autem apparere An episcopas potest verum episcopatus sit ordo alius, hoc est tunc suorū. suscipiat alium characterem a sacerdotali. Sed non suscipit alium characterem, sed suscipit ultra

illum perfectionem illius characteris. Simplex ergo sacerdos potest dici parvus & imperfectus, & non potest facere alium sacerdotem: sed ep̄s est sacerdos magnus & perfectus, & potest facere alium sacerdotem. Sicut ergo homo quantumcūq̄ sit parvus & imperfectus potest cōuertere cibum corporalem in nutrimentum corporis, & non potest facere nec generare alium hominem: sic sacerdos quantumcūq̄ sit parvus & imperfectus respectu episcopi, qui est sacerdos magnus & perfectus, potest cōuertere cibum spiritualem & potest substantiam panis cōuertere in corpus Christi qui est cibus spiritualis & cibus mentis & non est ventris: tamen non potest facere alios sacerdotes. Ex his omnibus possumus cōcludere q̄ non est dare ultra episcopū aliquid q̄ sit ordinis: & si est aliquid ultra, non erit eiusdem ordinis, sed iurisdictionis. Propter qd Archiepiscopatus, Patriarchatus, Papatus ultra episcopum non dicunt aliquid ordinis, sed solē iurisdictionis: et ad hoc forte insinuandum Papa cum scribit, non scribit, se archiepiscopū sed solum episcopum dicens, Clemens episcopus Seruus etcet. vt de nobis intelligere q̄ quicq̄d habet ultra ep̄m non est ordinis sed iurisdictionis: propter q̄ nō dicitur assumptus in plenitudinem Ordinis, quia ad hoc sunt assumpti oēs ep̄i: sed dicitur assumptus in plenitudine potestatis idest iurisdictionis. Est ergo Papa summus sacerdos Summus pontifex: Sed ista summa vel superioritas non est sumenda secundum ea quae sunt ordinis sed iurisdictionis, non n. plus habet de his quae sunt ordinis q̄ quicunq̄ ep̄s. Papa ergo est assumptus in plenitudinem potestatis idest iurisdictionis: ceteri autem ep̄i vel q̄cunq̄ prelati sunt in parte solicitudinis, non in iurisdictionem totalem & summam. Ex his autem apparere potest, quod sicut triplex est sacerdos ita potest distingui triplex sacerdotium, simplex, magnum, & totale sive summum. Simplex autem sacerdotium in quo constitutus est quilibet sacerdos non episcopus, innititur simplici characteri qui est potestas conficiendi eius charitatem, sed non cōferendi ordines: magnus vero sacerdotium in quo gradu constitutus est quilibet episcopus, innititur characteri & perfectioni characteris, sed non totalitati iurisdictionis: sed summum sacerdotium in quo gradu solus est papa innititur characteri, & perfectioni papalis aliquā characteris, ac totalitati iurisdictionis. Est enim innititur totali iurisdictione sacerdos non magnus nec totalis, & sacerdos magnus & non totalis, & est sacerdos magnus & totalis. Sacerdos nec magnus nec totalis est sacerdos simplex & ultimus: magnus & non totalis est episcopus qui est veluti sacerdos medius. Sacerdos vero magnus & totalis est papa et nō est sacerdos, ut in, papa. Quod ergo sacerdos nec magnus nec totalis, nisi qui est sacerdos insimus vel quicq̄d alius nō s. par. ca. 10. sacerdos, immediate sit sub papa qui est sacerdos magnus & totalis, & non reducatur in sus-

A premium sacerdotem per sacerdotem medianum idest per episcopum, est reducere infimum sub premo fine medio. Cum ergo hoc faciat exemptione est detestanda & tollenda nisi fiat pro eius denti utilitate ecclesiae quae consistit in studio. Indubitanter. n. credimus q̄ si periret studium periret fides: & si periret fides, naufragium patet retur ecclesia. His autem omnibus excursis, patet quod in rubrica capituli dicebatur.

Cap. xv. Quod ex ipso ordine uel diffinitione data ab Augustino de ordine, potest declarari exemptionem non esse faciendam sed tollendam.

Vgustinus 19. de Cuius Dei, cap. 13. diffinitione ordinis, ait. Ordō est parium dispositiōnē rerum seu cuius loqua distribuēs dispositio. Ex quibus verbis colligit q̄ non est ordo sed horror, non ordinatio sed peruersitas, q̄ in Uniuerso, vel Ecclesia tribuatur alicui locus non sibi debitus, cum ordo nihil aliud sit fm Augustinum, q̄ quædam dispositio vel quædam ordinatio cuiuslibet rerum tribuens suum locum. Cum ergo aer, sit naturaliter medius inter aquam & ignē, si remoueretur aqua de loco suo, & immediatè coniungerebatur igni, nō esset ordo sed horror, & esset destructio ignis vel aquæ. Cum ergo summus Pontifex teneat supremum gradum in ecclesia, sicut ignis inter elementa, & Episcopi sint mediis inter summum Pontificem et alios homines quantum ad huiusmodi iurisdictionem immediate collocent sub summo pontifice, et supertollantur de loco sibi debito, est ordinem peruertere, et peruersitatem inducere: & si peruersitas non est facienda sed tollenda, ergo et ipsa exemptione, cum hoc faciat, non est facienda sed tollenda. Verum quia quātum ad ordinem elementorum in superioribus sumus hanc materiam consecuti, volumus in hoc capitulo, iuxta definitionem datam de ordine, hanc materiam declarare. Augustinus in diffinitione præfata diffinit ordinem per ordinatam dispositiōnem, et tributionem locorum. Videmus autem in agētibus naturalibus, q̄ agens naturale quātum dat alicui de forma, tātum dat sibi de loco: nam semper superiora sunt formaliora et perfectiora inferioribus. Facete ergo q̄ inferius tenet locum superioris, est facere q̄ nō formale sit formale, et q̄ detur locus superiori cui debet dari locus inferiori, sive superior et inferior accipiuntur fm locum, sive fm dignitatem. Sicut enim in loco fm locum, quae natura facere iugbet,

Cap. 6.

Nota q̄ piás. Ius est papa innititur characteri, & perfectioni papalis aliquā characteris, ac totalitati iurisdictionis. Est enim innititur totali iurisdictione sacerdos non magnus nec totalis, & sacerdos magnus & non totalis, & est sacerdos magnus & totalis. Sacerdos nec magnus nec totalis est sacerdos simplex & ultimus: magnus & non totalis est episcopus qui est veluti sacerdos medius. Sacerdos vero magnus & totalis est papa et nō est sacerdos, ut in, papa. Quod ergo sacerdos nec magnus nec totalis, nisi qui est sacerdos insimus vel quicq̄d alius nō s. par. ca. 10. sacerdos, immediate sit sub papa qui est sacerdos magnus & totalis, & non reducatur in sus-

bet, non sunt eleuanda in altam; & grauia, quæ mouentur ad mediū, non sunt ponēda in loco leuium, quæ mouentur a medio, sed omnia in suo loco sunt situanda, ut ordo in omnibus seruari possit; ita etiam in loco ēm dignitatem est dare gradus, & ordinem, quia magis dignū est medium inter minus dignum & dignissimum. Sed quia contrarium facit exemptio, quæ consiungit immediate minus dignum dignissimo, cū deberet immediae cōiungi magis digno, ideo non solum non est facienda, sed quæ factæ sunt exemptiones omnino sunt tollendæ. Ex his autem apparere pōt quod aliter reprobatur exemptio prout repugnat ordini, quod est sacramētum prout sacerdotium est quidā ordo, & pōt ex triplici sacerdotio probauimus exemptionē non esse faciendā in capitulo p̄cedenti: & alter accipitur ordo non prout est sacramētum, sed prout est quædam ordinatio & quædam dispositio vnicuiq; tribuens sum locum, idest suū statum & suā dignitatem, ēm quem modum reprobatur exemptio in p̄senti capitulo. Primo modo loquitur de Ordine Magister sent. lib. 4. distin. 24. cum ait, Si autem queritur quid sit quod hic vocat ordo: sane dicit potest signaculum quoddam esse, idest sacramentum qdā per quod spiritualis potestas ex officio traditur ordinato. Et subdit, Character ergo spiritualis, vbi sit promotio potestatis, ordo vel gradus vocatur. Ordo ergo sumptus ex p̄cedenti capitulo est officium vel spiritualis potestas quæ traditur ordinatis in quolibet ordine: vñ Ordo est ipse character, qui est quædam spiritualis potestas, per quam exercetur hmoī officium, finitum quem modum in ecclesia sunt septem ordines, ut in eadem dist. Magister tradit, quorum supremus est Ordo sacerdotalis. Vtrum autē sit dare octauum ordinē, videlicet episcopatus, ex p̄cedenti capitulo patere pōt: nam episcopatus non dicit aliud ordinem a sacerdotio, sed dicit perfectionem illius ordinis: nec ordinato in episcopum imprimitur aliis characteris sacerdotali, sed imprimitur ei perfectio characteris sacerdotalis, propter quod Episcopus pōt dici sacerdos magnus. Et sicut homo non quicunq; sed homo perfectus & magnus (ut dicebatur) pōt facere alios homines, & generare eos: sic sacerdos non quicunq; sed perfectus & magnus pōt facere alios sacerdotes & creare eos. Exinde ergo est qd aliquando dicuntur septem ordines pp. septem characteres, inter quos septem ordines nō reputatur episcopatus aliis ordo a sacerdotio, quia nō imprimitur in eo aliquis character aliquādo autem dicuntur esse octo ordines, & dicitur episcopatus esse aliis ordo a sacerdotio non propter aliū & aliū characterem, sed propter superadditam quandam perfectionē sacerdotali characteri. Et est simile in hac parte (ut supra diximus) de homine & de sacerdote, quia sicut homo magnus, & hō aliis quicunq; qdācōq;

A paruuus nō haber afiā & aliā naturā; sed homo magnus super alios homines haber quandam perfectionem nature, per quam pōt alios homines generare: sic episcopus tanq; sacerdos magnus non habet alium characterem qd alii sacerdotes, sed habet quandam perfectionem illius characteris, per quam potest facere alios sacerdotes: sic ergo accipitur ordo vt est sacramētum. Sed ordo, ut definitur ab Augustino, & principaliter agitur de eo in hoc capitulo, est ut omnibus tribuit sua loca. Vt ergo taliter modo sumpto ordine prout sumitur in hoc capitulo & in p̄cedenti, potest probari exemptio nem non esse faciendam, sed tollendam, ut est per habita declaratum.

B

Cap. x v i. qd ex ordine diuinarum personarum probare possumus exemptio nem non esse faciendam, sed tollendam.

Istinxerunt aut̄ aliqui qnq; Hierarchias, vnam super celestem, quæ est diuinarū personarū: & tres celestes, quæ sunt tres Hierarchiæ Angelorum, de quibus tractat Dionysius in libro de celesti Hierarchia & quintam Hierarchiam dicunt esse hominum, ex quibus constituitur Hierarchia ecclesiastica, de qua Dionysius fecit quædam librum ac intitulans eam de Ecclesiastica Hierarchia. Sed quod diuinæ personæ faciant Hierarchiam non videt proprie dictum nam in diuinis nō videtur quod sit proprie hierarchia. Est n̄ hierarchia idem qd principatus sacer vel sanctus. Sed licet in diuinis proprie reperiatur sanctitas, luxa illud, Sancti estote, quoniam sanctus ego sum n̄ non proptie in diuinis reperitur principatus respectu diuinarū ploriarum; sed solum respectu creaturarum, sed n̄ quoniam modum loquic̄ philosophus in fine i. 2. Metaphysicorum, qd totum vaivēsum est vñus principatus, & istius vñus principatus est virus princeps. i. Deus: quia sicut dicimus quod Deus est pater, Deus filius, Deus spiritus sanctus, sic dicere possumus qd istius principatus est p̄f̄ princeps, filius princeps, & spiritus sanctus princeps. Tamen sicut omnes tres personæ nō sunt tres Dii, sed unus Deus: sic omnes tres personæ nō sunt tres principes, sed unus princeps. Hac matetiam pertractat Augustinus lib. 5. de Trin. c. 13. non sub hoc nomine princeps, sed sub hoc nomine principium: vbi vult qd totius principiū est pater. Sed si volumus videre, quomodo de talibus loquim̄ possumus in diuinis dicimus qd in diuinis licet non sit proprius principatus, possumus tamen concedere qd ibi sit proprius ordo: nam principatus intelligitur ēm sub & supra,

Liber. 19. 4
et 20. b

Et in maiorem & minorem dignitatem, quia est in
 Aug. in his, quae non mole magna sunt, idem
 est esse maius quod esse melius, idest dignius.
 In omni etiam principatu est prius & posterius
 sicut dignitate: quia ille princeps est super eos,
 quibus principat, & est in illis maior & dignior,
 superior dignitate. In diuinis autem personis nihil
 maius aut minus, nihil prius aut posterius, nihil
 superius aut inferius; sed est ibi omnimoda equalitas,
 iuxta illud Aug. 1. s. de Trin. filius per omnia
 est & qualis & similis ut pater, non tamen est pater, ga-
 lius filius, alius pater. Propter quod principa-
 tus non est proprius ponendus in Diuinis respe-
 ctu diuinorum personarum. Post tamen ibi ponit
 ordo, ut vult Aug. non ordo est quem una persona
 na sit prior alia vel maior alia, sed ordo est que-
 vna persona est ex alia. Est ergo ibi ordo origi-
 nis non ordo prioritatis vel majoritatis. Secun-
 dum ergo hunc ordinem quod una persona est
 ex alia, possumus ibi salvare quod una persona ope-
 ratur per aliam, & quod una mittit aliam, & quod
 una persona habet aliquam principalitatem in
 aliquo actu: vel in aliquo opere, ut comparatur
 ad aliam. Nam quia una persona est ex alia, ut
 quia filius est ex patre, cōsequens est quod filius
 habeat suam substantiam vel suam virtutem a Pa-
 tre. Propter quod dicit Hylarius in suo lib. de Tri-
 nit. quod filius nihil habet nisi natum, idest quod
 nascendo accepit substantiam. non & virtutem quam
 habet filius, habet a patre, & totum accepit a pa-
 tre. Et sicut quodlibet agens agit per virtutem C
 suam, ita pater operatur per filium, quia virtutem
 suam operandi dedit & cōmunicavit filio. Pro-
 pter quod ait Iohannes, Omnia per ipsum (id est
 per filium) facta sunt, quia omnia operatur per
 filium: nam Deus pater non aliter quam dicendo
 operatur, iuxta illud. Ipse dixit de factis suis. Eo
 ergo modo, quo Deus pater verbo dixit omnia
 verba, & per verbum operatur omnia: Vnde
 de Aug. undecimo Confess. loquens Deo pas-
 tri, ait. Vno verbo æterno, tibi autem coæterno
 simul & sempiterno dicas omnia quae dicas, et sic
 quicquid dicas) sic etiam una persona mittit aliam,
 quia hoc est mittere aliquid, operari aliquid p-
 illud. Hoc etiam modo habet una persona in
 aliquo actu vel in aliquo opere quindam prin-
 cipalitatem ut comparatur ad aliam, secundum
 quem modum loquitur Aug. s. de Trinit. c. 2. di-
 cens, Spiritus sanctus est a patre principaliter.
 Vnica enim & simplici spiratione producunt
 vel spirant pater & filius spiritum sanctum: sed
 illa & vna simplici spiratione, Spiritus sanctus
 procedit a patre principaliter, & pater dat filio
 virtutem spirandi, ideo dicitur spirare per filium,
 & dicitur spirare principaliter. Propter quod spiri-
 tussanctus est a patre dupliciter, quia est a patre
 immediate & secundum se propter ipse pater spi-
 rat spiritum sanctum: & est a patre mediante, id est
 mediante filio & per filium, in quantum dat filio
 & spirat spiritum sanctum. Sed spiritus sanctus:

est a filio uno modo, inquantum est a filio imme-
 diate: non. non est a filio mediante patre quod in
 illa spiratione filius aliquid der patri, sed ecōuer-
 so. Ergo in hac spiratione filius spirat eum se: &
 si comparetur ad patrem, filius spirat receptum,
 recipiendo virtutem spirandi a patre: pater ve-
 ro spirat eum se, & spirat datum, quia dat filio vir-
 tutem spirandi semper propter quod pater spirat du-
 pliciter immediate & eum se, & mediante sive prin-
 cipaliter pater hoc cōmunicat filio, & spirat me-
 diante filio sive per filium. Et quod dictum est de
 patre & filio pater spirat spiritum sanctum, veris-
 tam habet de patre, filio, & spiritu sancto pater
 pducunt creaturam. Nam sicut spiritus sanctus
 est a patre dupliciter principaliter, & immedia-
 te: & est a filio uno modo tantum, videlicet imme-
 diate (Non est autem a filio principaliter, quia
 & filius spirat recipit ab alio id est a patre.) ita
 possumus prout materia patitur, hoc adaptare
 ad creaturam pater creare est opus diuinum, &
 dicere quod creatura procedit a patre et filio & spi-
 ritus sancto, vna & simplici creatione, hoc ta-
 men non obstante procedit a patre tripliciter,
 a filio dupliciter, a spiritus sancto uno modo: in-
 diuisa enim sunt opera trinitatis est August. &
 Diony. quia est indiuisa substantia et virtus. Sed
 licet sit una et eadem substantia et virtus in pa-
 tre & filio & spiritus sancto: tamen est modum se ha-
 bendi, illa eadem substantia & virtus est aliter in
 qualibet persona, quia in patre se habet ut non
 cōmunicata ab alio; in filio autem ut cōmunicata
 a patre; in spiritu sancto ut cōmunicata a patre
 & filio. Propter quod illa actio sive illa creatio qua-
 pducitur creatura est immediate a Trinitate,
 quia virtus creandi est in qualibet persona, pp-
 & quilibet persona creat immediatè, quia habet
 in se illam substantiam & illam virtutem a qua
 creatura procedit immediate. Hoc tamen non
 obstante illa actio & illa creatio est a patre: et fi-
 lio non solum immediate, sed mediante & prin-
 cipaliter prout comparatur ad spiritum sanctum,
 & dant & cōmunicant ei virtutem creandi. Rur-
 sum illa creatio est a patre non solum immediate
 & mediante sive principaliter prout virtutem
 creandi cōmunicat spiritui sancto, sed etiam a
 patre mediante & principaliter pater virtutem crean-
 di cōmunicat filio, & pater cōmunicat ea spiritui
 sancto. A filio autem est huiusmodi creatio dup-
 liciter, uno modo immediate prout est a qualibet
 persona, alio modo mediante & principaliter
 prout virtutem creandi cōmunicat vni soli per
 sonæ videlicet spiritus sancto. Sed a spiritus san-
 ctio est illa creatio solum immediate prout est a
 qualibet persona. Sed respectu diuinarum per-
 sonarum nullo modo est creatura vel creatio a
 spiritus sancto mediante et principaliter, quia spiri-
 tussanctus nulli personæ tribuit vel cōmunicat
 aliquid: nam respectu diuinarum personarum se
 habet spiritus sanctus receptum non datum. Pos-
 sumus autem hæc clarius dicere: nam pater cō-
 paratur

paratur ad opus creatum tripliciter, uno modo secundum se, quia virtutem habet a seipso, alio modo, ut dat virtutem creandi filio, alio modo ut dat virtutem creandi spiritui sancto: sed filius duplum comparatur ad huiusmodi opus, uno modo secundum se, quia ipsum opus creatum secundum se a filio est; alio modo potest comparari ad huiusmodi opus mediante spiritu sancto, prout una cum patre dat virtutem creandi spiritui sancto. His autem omnibus praetribatis, volumus ostendere speciale propositum. T factum est autem hanc materiam diffuse, quia multum est utilis, & multum illuminat intellectum hec materia: ex qua habemus argumentum ad principalem propositum. Nam si diuinæ personæ seruant suum ordinem inconcussum, quia pater communicat naturam & ea que habet filio, non auctor est filius patri: & pater semper spirat spiritum sanctum per filium, & ex hoc semper spirat principaliiter & pater producit opus creatum semper & pater producit opus creatum principaliter respectu filii, quia virtutem creandi communicat filio: filius autem producit huiusmodi opus principaliiter respectu spiritus sapientiæ, quia virtutem creandi cōmunicat ei: propter quod opus creatum semper reducitur in patrem per filium & spiritum sanctum. Cum Exemptio faciat contrarium horum, quia inferius reducit in supremum non per medium: iam nihil aliud est exceptio nisi quedam inordinatio, quia rem, quæ debet esse in inferiori loco, & debet reduci in superius per medium, coniungit supremo sine medio. Idem est ergo facere exemptionem, & facere quod personæ ecclesiasticæ inferiores reducatur in supremum Pontificem non per Prelatos medios, & quod summus Pontifex vellet operari in personas inferiores ecclesiasticas non per Prelatos medios; ac si pater vellet reducere creature in seipsum non per filium medium, & creare eas non per filium: ac si pater & filius vellent in se reducere creature non per spiritum sanctum, cui communicant virtutem creandi. Non tamen dicimus quod in hoc sit omnino simile, sed est secundum impossibilitatem & indecentiam: nam impossibile est patrem creare creature & non per spiritum sanctum. Exemptio quantum ad summum pontificem non dicit impossibilitatem, sed indecentiam: decet enim summum pontificem non solum exemptionem non facere, sed etiam factam tollere, nisi hoc faciat promagna & evidenti militate ecclesiæ. Concludamus ergo & dicamus quod tam videmus ordinem in actione diuinorum plonarum, & summus Pontifex tanquam constitutus a Deo in sede, & tanquam imitator fidei, summe debet cauere inordinationem, & viitate exemptionem, & quæcumque possibile est Ecclesiasticas personas secundum suum statum & ordinem in se reducere: & modum ordinatum, cui contradicit exceptio, in plonis ecclesiasticis semper seruare.

A Cap. xvi. i. Quod ex ipsis Hierarchijs angelicis possumus declarare Exemptionem non esse faciemus sed tollendam.

Et autem in Angelis triplex distinctio, una Hierarchiarum, alia Ordinum, tertia Personarum. Sunt autem in Angelis tres Hierarchiae in qualibet autem hierarchia sunt tres ordines, propter quod contineantur novem ordines Angelorum: in qualibet autem ordine sunt multi & innumerabiles Angelos, sive personæ angelicæ. Propter quod videndum est unde oritur distinctio hierarchiarum: unde ordines, qui sunt plures in qualibet hierarchia: & unde angelorum distinctio, qui sunt multi & quasi innumerabiles in qualibet Ordine. In hoc capitulo licet intendamus aliquid tangere de huiusmodi qualibet distinctione, principaliter tamen intendimus prosequi de distinctione hierarchiarum, ut ex huiusmodi distinctione manifeste concludamus exemptionem non esse faciendam sed tollendam. Dicemus ergo quod aliter accipitur distinctio Angelorum, aliter ordinum, & aliter hierarchiarum: nam distinctio Angelorum accipitur ex diversitate naturarum, distinctionis ordinum ex diversitate operum, & distinctionis hierarchiarum ex diversitate illuminationum. Propter distinctionem Angelorum sciendum, quod sunt personæ angelicæ, tot sunt Quot angelis species angelorum: sunt n. angeli quedam formæ per se existentes, vel quod idem est, sunt quedam substantiaz separatae, sunt n. separatae a materia. Tripliciter ergo possumus ostendere quod sunt angelis tot sunt species angelorum. Primo ut Angelis sunt quedam formæ. Secundo prout formæ comparantur ad numeros. Tertio prout huiusmodi formæ comparantur ad animam humanam. Si. n. Angelis sunt ipsæ formæ, non possunt differre nisi formaliter & per formam, quod est differre speciem Aug. 8. q. de Ideis, ait quod Ideas, formas vel species possunt dicere, ut verbum de verbo transferre videatur. Idem est ergo forma & species: et quod Graeci dicunt Ideas, Latinæ verbum de verbo transferendo formas vel species secundum Augustinum possimus nuncupare. Cum ergo Angelis sint quedam formæ, et non possint differre nisi formaliter, quia idem est forma & species, oportet omnes Angelos differre species; propter quod sicut quot sunt Angelis tot sunt formæ per se existentes separatae, ita quot sunt Angelis tot sunt species Angelorum. Secundum hoc idem patet, si comparemus formas ad numeros: nam secundum Philosophum: 8. Metaphys. formæ sunt sicut numeri: nam nulli sunt duo numeri formaliter differentes, habentes totidem perfectiones vel eque perfecti: potest n. contingere quod differentia numero sint eque perfecta, sed quod differere

ria formaliter et species sunt eque perfecta esse non potest, quia semper una species est perfectior alia. Aduertendum tamen quod formae sunt sicut numeri, & sunt similes numeris, sed quantum ad aliquid est similitudo contraria; nam sicut omnes numeri procedunt ab unitate, sic omnes formae & omnes species procedunt a Deo, qui se habet ut unitas: de quo dicit Boethius in lib. de Trinitate. quod Deus est vere unus, in quo nullus numerus. Quod verum est loquendo de numero rerum absolutarum: non est verum de numero rerum relatarum. Sunt nam in diuinis tres res, id est tres personae, quae non sunt tres res absolutae, sed relatae. In hoc ergo se habent formae sicut numeri, quia omnes procedunt ab uno Deo, qui vere se habet ut unitas. Conueniunt etiam formae cum numeris, quia sicut numeri propinquiores unitati sunt minus composti, ita formae propinquiores Deo sunt magis simplices & minus compotae. Est tamen ista similitudo aliquo modo per contrarium, quia numerus quanto propinquior unitati, tanto habet rationem minoris numeri: sed forma quanto est propinquior Deo, tanto est perfectior, & tanto habet rationem maioris numeri, quia continet in se plures perfectiones. Propter quod ipse Deus est numerus sine numero, ut vult Augustinus super Genesim, est etiam infinitus, quia continet infinitas perfectiones ut vult Dionysius. Si ergo formae sunt sicut numeri, & non sunt duo numeri formaliter differentes eiusdem speciei, quia non possunt nisi formaliter differre cum sint quedam forme, non erunt duo Angeli eiusdem speciei: propter quod quot sunt Angeli, tot sunt species Angelorum. Tertio hoc idem patet, si comparentur Angeli ad animam humanam. Impossibile est autem quod anima humana sit composita ex materia & forma: nam cum anima sit forma corporis, & omnis forma secundum se tota sit quedam actus, impossibile est quod in aliqua forma sit materia vel sit aliquid quod sit pura potentia. Et exinde est quod nullum compostum potest esse forma, & maxime si sit compostum ex materia & forma: anima enim sit esset sic composita ex materia & forma perficeret duas materias, videlicet materialiam suam & materialiam corporis: & utrumque perficeret per se & immediate, quod est impossibile. Si ergo anima humana, quae tenet inseparabilem in genere substantiarum separatarum, non est composita ex materia & forma, ergo nec liber angelus, qui naturaliter est simplicior quam cuncta anima, non potest in se habere materialia, sed est ipsa forma. Omnes ergo angeli, ut sunt quedam formae, non potest inter se differre, nisi forma & species: quoniam ergo sunt angeli, tot sunt species angelorum. Ex his ergo haberi potest, quomodo accipienda sit diversitas Angelorum: nam cum ipsi angeli sint quedam formae, & natura per analogiam dicatur de forma ut potest patere ex. 2. Physicorum, oportet quod distinctione & diversitate angelorum accipiatur ex distinctione & di-

A uerstare naturarum: & quia non sunt duæ formaliter & species differentes equalis pfectio, non erunt duo angeli habentes naturam & que simplicem & que perfectam: et quia in simpliciori & perfectiori natura recipitur nobilis esse, non erunt duo angeli habentes & que nobilis esse: insuper quia natura Angelorum est intellectualis, & inter intellectualia habentia perfectorem naturam & nobilis esse, habent perspicacem intellectum: sicut non sunt duo Angeli habentes & que perfectam naturam & que nobile esse: sic non erunt duo angeli habentes & que perspicacem intellectum. Redeamus ergo ad propositum, et dicamus quod cum queritur quomodo accipienda sit distinctio Hierarchiarum, et Ordinum angelorum, quia in quolibet ordine sunt multi angeli: dici potest quod diversitas angelorum accipienda est tripliciter, videlicet ex nobilitate et perfectione, ex nobilitate essendi, et tertio ex perspicacitate intelligendi, quia non sunt duo angeli & que habentes naturam perfectam, nec & que nobile esse, nec & que perspicax intelligentie. Restat ergo videre quomodo diversitas ordinum accipienda sit ex diversitate operum, vel ex diversitate denominationum, quae denominationes sunt ex operibus sumptuariis. Sed quia de hoc tractabitur in sequenti capitulo, ubi ex ordinibus angelorum declarabimus exemptionem non esse faciendam sed tollendam: ideo in hoc capitulo volumus declarare quomodo ex distinctione hierarchiarum est hic agendum. Dicuntur supra quod distinctio hierarchiarum sumenda erat ex distinctione vel ex diversitate illuminationum, quas illuminationes oportet descendere a Deo in Angelos, secundum quod ipsae hierarchiae sunt adiuvicem ordinatae. Cum ergo prima hierarchia sit inter Deum et homines, secunda inter angelos et angelos, tertia inter angelos et beatos. Aeg. de divina influentia in...
inter angelos et angelos, tertia inter angelos et beatos.

B C D

homines, oportet quod prima hierarchia que est ad illuminationem se habet immediate ad Deum, recipiat illuminationes immediate a Deo: semper enim hierarchia illuminatur ab eo quod est supra se, et illuminat eos qui sunt sub se: et quia prima hierarchia est inter Deum et Angelos, oportet ut illuminetur a Deo, et illuminet Angelos. Secunda vero, quia est inter angelos primae hierarchiae tanquam inferior, et angelos tertiae tanquam superior, oportet quod illuminetur per angelos primae hierarchiae tanquam per superiores, et illuminetur angelos tertiae hierarchiae tanquam inferiores. Tertia autem hierarchia, quae est inter angelos secundae hierarchiae et homines, oportet quod illuminetur per angelos secundae hierarchiae tanquam per superiores, et illuminetur homines tanquam inferiores. Aduertendum autem est quod sicut est in hominibus, ita suo modo est in angelis. In hominibus autem est dare quinque gradus, ut grosso modo loquamur, primo, Magistrum habentem, catedræ excellentiam: secundo, sunt Baccalaurei: tertio, sunt Lectores: quarto, sunt Predicatores: quinto,

quinto, est Plebs vel populus. A summo doctore descendunt illuminationes in baccalaureos: & isti se habent ut prima hierarchia, quae immedia te illuminatur a Deo. A baccalaureis autem descendunt illuminationes in lectores, qui se habent ut secunda hierarchia. A lectoribus in praedicatoribus, qui se habent ut infima hierarchia. A praedicatoribus descendunt illuminationes in homines populares vel plebeios, qui representant hierarchiam hominum, qui illuminantur ab ipsa hierarchia Angelorum. Aduertendum est quod non omnes homines baccalaurei sunt aequi subtiles nec eque simplices: supponuntur tamen esse tantae perspicacitatis, quod possint immediate doceri a Doctore. Sic omnes angeli primae hierarchiae non sunt eque perspicaces: & non solum omnes angeli primae hierarchiae non sunt aequi perspicaces, immo et nec duo angeli eiusdem vel diuersorum ordinum sunt eque perspicaces: nam cum omnes angeli differunt in specie & formaliter, non est dare inter eos habentes aequi perfectam naturam, nec aequi nobile esse, nec aequi perspicax intelligere, ut superius tangentebatur: propter quod inter etiam ipsos Seraphim

Cap. 6 vnum docebat ab alio; & illud Isaiae, duo Seraphim clamabant alter ad alterum, videlicet exponere dominus quantum ad doctrinam, qua alter petebat doceri ab altero: omnes tamen de prima hierarchia supponunt esse tales quod immediate illuminantur a Deo, loquendo de illuminatione communiter, quia omnia talia sic sunt intelligenda. Nam cum dicitur quod natura non agit in superfluum, nec deficit in necessariis, intelligitur communiter loquendo, nam aliqui nascuntur monstruositatem superfluum, quia nascuntur cum pluribus dignis quod debeant habere: & aliqui nascuntur diminiuti, quia nascuntur monoculi, vel etiam ceci. Cum ergo dicimus quod prima hierarchia immediate illuminatur a Deo, oportet intelligere loquendo communiter, quia potest esse aliqua illuminatione, quae non peruenit immediate ad omnes primae hierarchiae angelos, sed oportet superiores de illa hierarchia docere inferiores de eadem hierarchia: sicut etiam esse potest illuminatio aliqua, quae immediate pertinet non solum ad omnes de prima hierarchia, sed et ad omnes de aliis hierarchiis. Sed communiter loquendo prima hierarchia immediate illuminatur a Deo, & aliis illuminantur suo modo & suo ordine, ut est per habitus declaratum. Igitur quia hierarchia nostra ecclesiastica debet imitari hierarchias celestes et angelicas, cum videamus tam ordinacionem in illis celestibus hierarchiis, ut quod prima hierarchia immediate se habet ad Deum: secunda immediate ad primam hierarchiam: tertia immediate ad secundam: cum non fiat exemptione in talibus nec secundum totum, nec secundum partem, utputa quia tota hierarchia tertia, vel pars eius, quantum ad illuminationes, immediate collocetur circa Deum, vel circa primam hierarchiam; sed omnes

Aenes huiusmodi hierarchiae inconcussae seruant suum ordinem ordinatum & debitum: & sicut hierarchie celestes quantum ad illuminationem inferiorem reducuntur in superiora per media: sic illi qui sunt in hierarchia ecclesiastica non debent inferiores collocare circa superiores, vel circa supremum immediate, sed debent reduci in superiores vel in supremum per medios Prelatos: & quod contrarium huius facit exemptione, clero clarior patet quod in rubrica huius capitulo debat, videlicet quod ex ipsis hierarchiis angelicis declaratur exemptionem non esse faciem, sed tollendam.

Cap. XVIII. quod ex ipsis ordinibus angelorum possumus declarare Exemptionem non esse faciem, sed tollendam.

Ostendimus de hierarchiis angelorum declarauimus nostrum propositum de exemptione, in hoc capitulo hoc idem voluntus declarare ex ipsis ordinibus angelorum. Dicemus namque totam militiam celestem, id est omnes angelos, omnia corpora supercellestia, omnem equum, & totum universum, ordinavit Deus ad bonum, & ad regimen electorum, ut ex hoc boni habeant maiorem materiam laudandi Deum, & commendandi se Deo, qui totum universum: omnes creaturas voluit ordinare ad profectum eorum, cuius gratia sunt saluati: & mali sint magis confusi in seipsis, qui spreto tanto bono, et tanta benignitate Dei ordinantis universam creationem ad eorum bonum, sua culpa sunt damnatio. Omnes namque hierarchiae & omnes ordines angelorum non sunt nisi quidam principatus ordinati ad bonum electorum: unde in fine mundi cessabit huiusmodi omnes principatus, iuxta illud 1. Corinth. 15. Deinde finis, cum tradiderit regnum Deo patri, cum evanescerit omnis principatus, potestatem, & virtutem. Nam in fine mundi Deus tradet virtutes, id est cessabunt omnes iste prelationes Angelorum, & non solum praelationes Angelorum, sed etiam cessabunt praelationes hominum & Demonum. Nam secundum glossam ibidem, usque in finem mundi Angeli angelis, homines hominibus, & Demones demonibus praeerunt: sed post finem mundi omnia ista cessabunt, remanebunt. Nam ordines angelorum, & ipsi angeli sunt sub & supra, quia aliqui eorum habent maiorem gloriam, aliqui minorē, sicut et nunc habent: nam ut ait Dominus, In domo patris mei mansiones multae sunt. Ista namque multitudine mansionum et diversitate multorum: facient tunc Angeli & homines unam ciuitatem C

De secundum diuersitatē meritorum. Nam ali⁹ qui hominum assumētur ad ordinē Seraphim, ali⁹ ad Cherubim, & sic de aliis ordinibus, put hoīes in hoc seculo magis & minus meruerūt. Est. n. ibi unus Deus omnes glorificans, & omnes replens gaudio. Et sicut homines boni cum angelis bonis faciunt vñā ciuitatem Dei, sic homines damnati cum malis angelis facient vnam ciuitatem Diaboli. Et sicut in ciuitate Dei erit vñus Deus omnia glorificās secundum diuersas visiones, & fm quōd diuersimode meruerūt, sic in ciuitate Diaboli erit vñus ignis oēs cruciās fm diuersas māſiones, idest fm q̄ diuersimode meruerunt. Omnes. n. tunc homines & angeli beati, erunt docibiles Dei, & immediate docebūt a Deo, & illuminabuntur, ita q̄ nec angeli docebunt angelos, nec homines, quantum ad nouam instructionē, quia non vltierius proficiunt in sciētia, sed immediate oēs illuminabuntur a Deo, iuxta illud Ieremiq. 31. Et ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populū: & non docabit vltra vir proximum suum, & vir fratrem suum, dicens, Cognoscite dominum: oēs enim cognoscent me a minimo eorum vñq; ad maximum, ait dñs. Et quod dictū est de hominibus, veritatē habet de Angelis: quia tunc homines & angeli, vt vult Augustinus in principio. 12. de Ciuitate Dei, constituent vñā ciuitatem. Angeli ergo dum durat mundus cōſtituunt diuersas hierarchias & diuersos ordines, in quibus superior hierarchia & superior ordo illuminat inferiorē quantum ad vniuersi regimen ad bonum electorum; sed in fine mundi cessabunt ista, quia non vltierius indigebunt electi alio regimine, sed quilibet eorum erit rex regum & dñs dominantium. Et qđ dictum est de angelis q̄ operationes eorum sunt propter bonum & ppter regimen electorum, veritatē habet de corporibus super cōſtentibus quōd actiones, & motus sunt propter bonum & propter profectum electorum. Nam in fine mundi cessabunt oēs motus supercōſtentium corporum iuxta illud Sol Luna steterunt in habitaculo suo. Et quod diutum est de angelis & de supercōſtentibus corporibus, veritatē habet de elementis: habent. n. nunc elementa actiones suas per quas agunt & patiuntur adiuvicem & generantur & corrumpuntur, quia si non essent hæc in elementis ex quibus cōponuntur mīta, & non esset generațio & corruptio elementorum, non esset generatio & corruptio mītorum, & per cōsequens nec hominū. Et quia per generationē hominū impletur numerus electorum, propter quorū impletionē non potest cessare generatio & corruptio a rebus istis inferioribus: ideo completo numero electorū, omnia ista cessabunt eo modo quo sunt nunc. Sed q̄ alio modo post iudicium nō remaneant omnia ista, in sequenti capitulo poterit declarari. Ex his autē omnibus possimus distinguere hierarchias & ordines. Imagis

Habacuc. 3. c

A nabimur. n. q̄ deus est princeps & rex omnium angelorū & totius vniuersi: & propter bonum & regnū electorū ordinavit hierarchias. i. principatus, & etiā in hierarchiis varios ordines angelorum. Sicut ergo rex aliquis in hoc seculo accepit aliquos de ciuib⁹ suis, & facit inde curiam suam in qua aliqui sunt secretarii regis intrōmittentes se de omnibus quē sunt in regno: aliqui sunt magistri & iudices in curia regis agētes opera & exercentes iudicia pertinentia ad totum regimen: aliqui sunt Balliu & præpositi sparsi per diuersas partes regni. Secretarii autem sunt in vestibulis regis, & in cameris regis scientes secreta regis quomodo vult regimen suum regi: & isti constituunt primam hierarchiam. Nam vt diximus, hierarchiæ distinguuntur secundū diuersitatem illuminationum. Nā sicut immediate docentur a rege, & postea docent aliquos voluntatem regis: sic prima Hierarchia immediate illuminatur a deo, & doceat ab ipso de regimine vniuersi, & postea docent alii quos & illuminat de regimine vniuersi quomodo deus vult vniuersum regi vt saluētur electi. Magistri autē & iudices in curia regis intrōmittentes se de toto regno, faciunt secundam Hierarchiam. Alii autem sparsi per diuersas partes regni, & intrōmittentes se de toto regno sicut ipsi magistri, docentur a secretariis & cubiculariis Regis: ita ipsi de tertia Hierarchia docentur a magistris & iudicibus de secunda Hierarchia. Ex diuersitate ergo doctrinarum & illuminationum, distinguuntur hierarchiæ, quia prima illuminatur a deo, secunda a prima, & tercua a secunda. Ipsos autē ordines possumus distinguere secundū operationes: quia Seraphim dominantur a diligēte; dicuntur enim Seraphim quasi incendentes vel ardentes incendio vel ardore dilectionis & charitatis. Cherubim dominantur a scire, hoc est enim Cherubim quasi plenitudo Scientiæ. Throni etiam dominantur a iudicare, dicuntur enim Throni quasi sedes, in quibus iudicia exercentur. Et isti sunt tres ordines constituentes primam Hierarchiam, quæ tota consistit in eo quod illuminantur & docentur a deo. Et oēs tres ordines Cherubim, Seraphim, & Throni, sumpti sunt in eo quod constituunt scientiam secretorum Dei de regimine & gubernatione vniuersi: & isti reuelant aliis voluntatem Dei, quomodo Deus vult vniuersum regi, vt electi non pereant, sed salvantur. Advertendum autem quod scientia secretorum Dei in qua consistit tota prima Hierarchia, & omnes tres præfati ordines, tripliciter potest denominari: vel a causa Scientiæ, vel ab ipsa scientia, vel ab effectu Scientiæ. A causa scientiæ dominantur Seraphim, qui sunt ardentes & accensi amore dilectionis; nā amor & dilectio est tota causa, quare aliquis reuelat alii secessa sua. Seraphim ergo dicti ardentes ab ardore amoris,

amoris, qui est causa reuelationis secretorum. Cherubim vero tāq ordo sub Seraphim denominatur ab ipsa scientia, quae non est ita alta sicut sua causa: iste n. actus qui est scire nō est alius sicut amare, quia ut dicit Hugo in cōmento super Angelica hierarchia, Intrat amor vbi foris stat scientia. Seraphim, autē qui denominantur ab amore intrant ad secreta Dei, & reuelant eis aliqua secreta, vbi stant foris Cherubim qui denominantur a scientia. Throni vero, qui est tertius ordo primæ hierarchiæ, non denominantur ab amore qui est causa scientiæ & reuelationis secretorum, a quo denominantur Seraphim nec ab ipsa scientia a qua denominatur Cherubim, sed denominantur ab effectu scientiæ, qui est iudicare: dicuntur n. Throni quasi sedes Dei, in quibus sedet Deus proferens iudicia sua de regimine vniuersi, ut saluentur electi: quia iudicare est effectus scientiæ, ut potest haberi ex primo Ethicorum, vbi dicitur, Vnusquisque bene iudicat de his quæ nouit, & horum bonus est iudex. Prius enim intelligimus q̄ aliquis noscatur & sciat, & postea quod fīm illud noscere & sciere bene iudicet. Ergo ab istis tribus operibus vñ tribus actibus, qui sunt amare, scire, & iudicare, sumuntur tres ordines prime hierarchiæ. Ab aliis tribus operatiōibus vel actibus, qui sunt imperare, impedimenta remouere, & imperata effe ctui demādere, sumuntur alii tres ordines secundæ hierarchiæ, videlicet Dominationes, Virtutes, & Potestates. Nam officium Dominationū est imperare aliis, quomodo regat vniuersum. Nam postquam Seraphim intrauerunt ad secreta Dei, & Throni per scientiā, quam accepérunt a Cherubim, reuelauerunt aliis iudicia Dei, Dominationes per reuelationē receptā a Thronis de iudicis Dei, imperant ut fīm illa iudicia regatur vniuersum. Virtutes autē quantum ad imperata remouent impedimenta, quæ possunt illa imperata impedire. Vñ & facere miracula pōe attribui Virtutibus, quia p̄ miracula inducunt corda fidelium ad credendum, & per miracula remouentur impedimenta incrudelitatis. Sed tertio, scitis & cognitis his, quae Dominationes imperauerunt, & ad illa imperia exequenda remotis illis impedimentis per Virtutes, student D Potestates, quae impata sunt effectui demandare. Ista ergo secunda hierarchia, (quae cōtinet tres ordines iuxta tria opera, quae sunt imperare, impedimenta remouere, & remotis impedimentis imperata effectui demandare) illuminat a prima hierarchia, ut est per habita manifestū. Hęc ergo secunda hierarchia intromittit se de toto Vniuerso circa totum, sua opera exercendo. Sed tertia hierarchia intromittit se de partibus vniuersi, puta ut de tota yna prouincia, quae est pars Vniuersi, vel de personis singularibus, quae sunt partes istius Prouinciarum, vel illius. Discuntur esse tres ordines in tertia hierarchia, vis delictet Principatus, q̄ quasi principes intromitis

A tunt se de variis Prouinciis, ut princeps Persarum intromittebat se de Persia, & Michael tan q̄ princeps Iudeorum se intromittebat de populo Iudaico. Archangeli & Angeli qui sunt duo ordines in fine huius tertię hierarchiæ pos sunt distingui, quia Archageli se intromittunt de maioribus negotiis: Angeli vero de minoribus. Vel Archangeli intromittunt se de personis, ut bonum illarum personarum est bonum multitudinis, ut Gabriel Archangelus nuncias uit Mariæ nativitatem Christi, quæ fuit bonum totius populi christiani: Angeli vero se intromittunt de singularibus personis ut sunt singulare personæ, & ut bona ea sunt quedā bona propria. Ex omnibus autē his concludamus & dicamus quod si Deus tantam diligentiam apponit in regimine Vniuersi per ipsas hierarchias, vel per ipsos cęlestes ordines Angelorū; ut omnia in eis secundum ordinem fiant, ut quilibet Angelus suum ordinem teneat, & suum locum seruat ad regimen vniuersi: quantā curam, quantam diligentiam summus Pontifex habere debet in regimine ecclesiæ, ut omnia fīm ordinē fiant, & quilibet in suo loco sit positus, & faciat illud bonum quod spectat ad ipsum, ut bene regatur Ecclesia et saluentur electi. Et quia exceptio locum debitum nō seruat, locum propriū nō custodit, sed res debitas & ordinatas in uno loco, collocat super illum locum & in loco eis non debito, nec in ordine sibi competenti, decet summum Pontificem non solū exemptiones non facere, sed factas tollere, nisi pro magna & evidenti causa & utilitate ecclesiæ ad eas facientes inclinetur vel moueatur.

Cap. X I X. Quod ut remanebunt distinctiones hierarchiarum secundū ordinem Angelorum, possumus declarare exemptionem nō esse faciendam, sed tollendam.

Icebat autem supra, quod erant tres distinctiones Angelorum, vna hierarchiarum, alia ordinū, tertia psonarum. Sunt. n. hierarchiæ angelorum sumptæ secundum alium & alium modum illuminationis. Nā prima hierarchia est inter Deū & angelos qui illuminant a Deo, & illuminant Angelos. Secunda est inter Angelos & angelos, & est inter primam angelorum hierarchiā, & tertiam: ppter quod illuminantur ab angelis primæ hierarchiæ, & illuminant angelos tertiae hierarchiæ. Hierarchia autē tertia est inter angelos & homines: illuminat ergo tertia hierarchia ab angelis secundæ hierarchiæ, & illuminat hierarchiā hominū, vel ipsos homines (accipiēdo illuminationē receptiue et effectiue, inquit, eadem hierarchia habet eundem modum illu-

C ii

minationis ut alia, qd prima hierarchia lumen recipit a Deo, & facit lumen in Angelos: tertia recipit lumen ab angelis & facit lumen in homines.) Sic ergo diuidi possunt hierarchiae. Et quia in qualibet hierarchia sunt tres ordines angelorum, & in qualibet ordine sunt multi angelii vel multæ personæ angelorum, præter distinctionem hierarchiarum est dare distinctionem Ordinum & Personarum sive Angelorum, quia quod sunt angeli, tot sunt personæ Angelorum: quilibet n. angelus est quedam persona angelica, sicut quilibet homo est quedam persona humana. Omnes autem hæ distinctiones Hierarchiarum, Ordinum, & Personarum Angelorum, quandiu durat mundus, idest usque ad diem iudicii, sunt ordinatae ad pugnandum: ideo vocantur militiae: quia sicut homines, dum vivunt, pugnant vel debent pugnare ut salvantur, iuxta illud Iob, Militia est vita hominis super terram: ita angelii, quandiu durat mundus, bellant & pugnant pro hominibus ut salvantur. Et ideo sicut homines ordinant se in bello per diuersos principatus bellantium habentium aliquam conformitatem, & aliquam unitatem in bellando, possunt n. esse in eodem principatu quantum ad bellum plures acies, & in qualibet acie multi bellatores) ita & Angelii ordinant se in salutem electorum: principatus n. erunt hierarchie, ordines erunt acies Angelorum, ipsi bellatores Angeli. Tanta n. est diligentia circa electos & circa homines salvandos quod oes Angelos Deus distinxit per principatus bellantium, acies bellatorum, & per ipsos bellantes. Fecit autem ex omnibus angelis tres principatus ad bellandum, & ipsi sunt hierarchie Angelorum: nam id est hierarchia quod facer principatus. In qualibet autem principatu constituit tres acies bellantium, & isti sunt tres ordines Angelorum, in quos distinguitur quilibet hierarchia vel quilibet principatus. In quo libet autem ordine angelorum sunt bellatores multi, & ipsi sunt ipsi angelii bellantes. Verum quia omnia ista sunt sub uno rege, ideo omnes exceptant iudicium regis, iudicantis, quomodo sit bellandum. Et inde est quod ipsi angelii aliquando inter se habent pugnam & non id velit quod alius, propter quod deus unus bellare contra alium, & unus insisteret alii: propter quod deus, ut habet in Daniele, quod princeps Grecorum qui erat quidam angelus restituit principi Persarum, qui erat alius Angelus, viginti & una diebus: & volebat liberare Iudeos, credens hoc esse faciendum propter multos bonos Iudeos, orantes hoc, & petentes. Princeps autem Persarum hoc non permiscebatur, videns multa bona contingere Persis, quorum erat constitutus princeps, propter Iudeos commorantes inter illos. Vt ergo erat bonus angelus, & volebat bonum populi sui, cuius erat princeps. Duravit ergo ista resistentia, & ista pugna donec acceptum fuit diuinum responsum & diuinum iudicium, secundum quod fuerunt Iudei liberi

Iob. 7.4.

Dan. 10.

A rati. Sic etiam in eodem Capitulo, vel in eodem Cenobio possunt esse varie voluntates, & unus potest resistere alteri, & quilibet tamen mouetur bono spiritu. Aliquando est non est nisi unus ventus in mari, & tamen si aliter & aliter ordinantur vela unius nautis & alterius, uno & eodem vento ibunt naues in aliam & aliæ partem. Sic etiam secundum quod aliter & aliter est ordinata conscientia huius & illius, uno & eodem spiritu bono prout sibi inuicem resistere, & declinare in aliâ parte. Redeamus ergo ad propositum, & dicamus, quod omnia ista bella angelorum, (quæ sunt distincta in tres hierarchias, idest in tres principatus: & in qualibet principatu sunt tres ordines, idest tres acies: & in qualibet acie sunt multi bellatores, idest multi angelii bellantes) sunt ordinata secundum diuinum mandatum. Propter quod optet ad huiusmodi bella exercenda aliquos esse secretarios Regis immediate scientes voluntatem Regis, idest Dei, quomodo debeant ista bella committi. Propter quod omnes angelii dicuntur Dionysius de cael. nuncii et illi de prima hierarchia, quia oes adnumbriant aliquid: nam illi de prima hierarchia annuntiat alii secreta: propter quod omnes dicuntur administratores spiritus in ministerium missi. Nam licet non omnes mittantur exterius vel hic inferius, omnes tria dñi nuntii ad nuntiandum aliquod mysterium & aliquod secretum Dei pro salute electorum, iuxta illud ad Hebreos. 1. Omnes sunt administratorii spiritus, in ministerium missi propter eos qui hereditatem capient salutis, idest per electos omnes. Ergo angelii de prima hierarchia sunt ad nuntiandum secreta Dei, et oes a scientia secretorum Dei denominantur. Tota ergo prima hierarchia, Cherubin, Seraphin, Troni, et omnes tres ordines vel acies que sunt ibi, deseruunt regimini universi, et bellant pro bono electorum in quantum revelant secreta Dei aliis, docentes eos, et illuminantes ipsos quomodo debeant universum regere, et quomodo debeant iuuare electos ad bellandum, et assistere eis in pugna ad vincendum mundum, carnem, et diabolum. Sic est in secunda hierarchia sunt tres, Dominationes, Virtutes, et Potestates, qui oes deserviunt regno universi, et iuuant electos ad bellandum et habendum victoriam de aduersariis suis, quilibet secundum gradum, vel secundum opus sibi commissum. Nam ordo Dominationis dictus est ab officio, vel ab opere, quod est imperare vel dominari. Nam ipsi post primam hierarchiam primo scientes a superioribus secretaria et iudicia Dei quomodo Deus vult universum regi, et quomodo vult electos iuuari ab angelis, ne succumbant in sua militia et in sua pugna imperant aliis ut sic faciant ut vult Deus. Virtutes autem habent officium ad remouendum impedimenta, ne impedianter quæ Dominationes imperant. Potestates autem habent officium exercendi quæ Dominationes imperant. Sic etiam et alii tres ordines tertiae hierarchiae, quilibet habet

habet officium suū & suum opus vt potest pate re ex præcedenti capitulo. Omnes ergo hierarchiæ & oës angeli, & omnes ordines pugnant pro electis, & iuant eos ad habendum victoriā de aduersariis suis. Distinctio ergo hierarchiarum vel principatum potest sumi ex modo illuminationū, quia vna & eadem hierarchia habet aliquo modo vnum & eundē modū illuminandi: vel potest sumi a modo bellandi, quia quilibet vna & eadē hierarchia pugnat p electis vno & eodem modo, vt hierarchia prima facit hoc reuelando secreta Dei quō vult Deus vniuersum regi, & quē vult Deus electos iuuari in sua militia & in sua pugna. Secunda hierarchia hoc facit intromittendo se de toto vniuerso, vel imperando quæ fienda sunt, vt electi habent victoriam, quod faciunt Dominationes: vel remouendo impedimenta ne impedianter imperata a Dominationibus, quod faciunt Virtutes: vel exequendo quæ sunt imperata, quod faciūt Potestates. Tertia autē hierarchia habet eundē modum bellandi, quia totaliter intromittit se de partibus vniuersi, & maxime circa humānū genus: partes autē vniuersi quæ sunt humānum genus, vel sunt diuersi populi, & circa hoc se intromittunt Principatus: vel sunt singularares personæ, & circa hoc se intromittunt Archangeli exercendo maiora, & Angeli exercendo minora, quæ omnia sunt ordinata ad regimen Vniuersi, & ad iuuandum electos in sua militia & pugna. Ostensio ex isto capitulo & ex præcedenti, quomodo accipiendæ sunt hierarchiæ, ordines, & angeli, volumus ostendere quo modo post iudicium ipsa remanebunt, vt ex hoc habeamus viam ad declarandū exemptionē nō esse faciendā, sed tollendam. Non poterunt autē remanere hierarchiæ & ordines vt sunt quedam acies, & quidā principatus ad militandū & pugnandū pro victoria electorū. Remanebunt autē quinq; modis: primo quantum ad maiorē vel minorem plenitudinē gloriæ: secundo q̄tū ad maiorē vel minorē perfectionē naturæ: tertio quantū ad maiorē vel minorem nobilitatem effendi: quarto quantū ad maiorē vel minorē perspicacitatē intelligendi: quinto quantum ad maiorem vel minorem lœtitiam triumphandi. VI terius. n. post iudicium non erit pugna, sed erit triphus post pugnā & de pugna, quia ad hoc fiunt acies, fiunt principatus propter electos & ppter pugnā electorū: ideo dicuntur euacuari principatus & potestates, quia non exercebunt vterius talia officia ad pugnandū: & ideo vscg in finem mundi dicuntur Angeli angelis præesse, homines hominibus, & Dæmones Dæmonibus, quia vscg ad illud tēpus ad huiusmodi præesse & principari ordinat se angeli & homines, vt siant victores electi, sed Dæmones se ordinat ut succumbant homines in pugnā euacuabunt ergo omnia ista quantū ad pugnā post iudicium, sed remanebunt in bonis quantū ad triū-

A phum. Erunt ergo distinctiones hierarchiarū, ordinum, & angelorū omnibus prefatis quinq; modis. Primo quantū ad maiorem vel minorē plenitudinem gloriæ, erunt. n. oës pleni gloria, sicut essent quedā vas alia maiora, alia minora, omnia plena aqua, quo posito, licet qdlibet vas esset contētum, quia quodlibet esset plenū: nihilominus tñ maius vas haberet maiorē plenitudinē aquæ q minus, & plus h̄eret de aqua. Sic ipse hierarchiæ, & ipsi ordines, & angeli sūt quedā vas alia maiora et minora: nā prima hierarchia habet maiora vas q secunda, & secunda q tertia: & primus Ordo primæ hierarchiæ habet maiora vas q secundus, & secundus q tertius, & sic de aliis ordinibus: et in eodē ordine vñus an B gelus est maius vas q alius. Omnes ergo angeli erunt contenti, quia oës erunt pleni gloria: sed vna hierarchia vt superior habebit maiorē plenitudinē gloriæ & plus de gloria, q inferior: sic in vno & eodē ordine duo angeli non erūt æquales; quia cum oës differat specie et forma, oportet quod vñus habeat meliora naturalia q alius, & fm meliora naturalia vñus mouebit in gloriā maiorem q alius. Remanebunt ergo distinctiones hierarchiarum, ordinum, & angelorum secundum maiorē & minorem plenitudinē gloriæ: quia sicut modo ante iudicium nō est dare duas hierarchias, nec duos ordines, nec duos angelos equalis gloriæ; ita h̄ec omnia remanebunt post iudicium quantum ad omnia prefata, videlicet primo quantum ad maiorē & minorem plenitudinē gloriæ, secundo quantū ad maiorem et minorē perfectionem naturæ, tertio quantū ad maiorē vel minorem nobilitatem effendi, quarto quantum ad perspicacitatē intelligendi, quinto quantum ad lœtitia de triumpho: vterius. n. non erunt bellantes, sed triumphantes: nunc autē ecclesia nō est triumphans, sed militans: sed cœlestes hierarchiæ sunt vbiq; triumphantes in se, bellantes pro nobis. Sed qñ Christus tradet regnum. i. oës electos Deo patri, tunc non erunt pugnantes; nec remanebunt ista quantum ad officium bellandi, sed quātum ad lœtitia triumphandi, & hoc fm magis & minus: quia sicut superiores hierarchiæ, vel superiores ordines, vel superiores angeli plus habebit nunc de gloria & de aliis & de regimine vniuersi vel bello, quia plus faciunt ad regimen vniuersi et ad bellum superiores angeli q inferiores: ita post iudicium plus h̄ebunt de lœtitia triumphandi. Concludamus ergo ex his omnibus, et dicamus quod cum in cœlestibus hierarchiis & ordinibus sit tantus ordo q nullus est ibi exceptus, sed quilibet in suo ordine & in suo gradu bellat, & facit ad regimen vniuersi vscg ad diē Iudicij: & post diem iudicij ad hoc nulla erit exceptio, sed quilibet in suo ordine & in suo gradu habebit plenitudinem gloriæ q̄tum ad Deum, & plenitudinē lœtitiae q̄tum ad victoriā mundi ex eo quod meruerunt electos adū incēdum C iii

mūdum: patet q̄ ex ordinibus angelorum ante iudicium & post iudicium, potest sumi validum argumētum, quōd exemptio non est facienda, sed cauēda, nisi fiat pro magna & euidēti causa.

Cap. x x. Quōd si comparemus hierarchiam et ordines ecclesiasticos ad cœlestes, quātum ad aliquid inuenimus rationem et causam, magis uitandam esse exemptionem in personis ecclesiasticis q̄i cœlestibus.

Icebatur in præcedētibus q̄ vniuersi Angelii sunt ordinati s̄m prīcipatus & ordines, & s̄m singulares personas ad bellandum pro electis: ad quod probandū rationē possumus adducere naturalem. Natura n. debet esse desideriū cuiuscūq; ad pugnādum pro patria, & defendendum conciues & cōpatriotas suos: & quia homines erunt conciues & cōpatriotē angelorum, & facient vñā partiam & vnam ciuitatem cū eis, ideo debet esse naturale desiderium angelorum ad pugnandum pro electis, tanq; pro conciubis et cōpatriotis suis. Tamē si volumus considerare ea quā sunt in ecclesia, & ea quā sunt in cœlestibus, apparet quantum ad aliquid q̄ magis repugnat exemptione in personis quā sunt in ecclesia, q̄ in illis quā sunt in cœlestibus. Sed animaduertendū q̄ quilibet Angelus s̄m suum principatum quādū ad hierarchiam in qua habet esse, & s̄m ordinē prout est ordinatus in suo principatu & in sua hierarchia & in suo ordine, tenet alium & aliū gradum: quia in uno & eodē ordine quot sunt angelii, tot sunt gradus angelorum, quia nec in diuersis ordinibus nec in uno ordine est dare duos angelos æqne gloriosos vel q̄quē perfectos in gratia vel in gloria, nec q̄quē perfectos in natura, nec q̄quē nobiles in essendo, nec q̄quē perspicaces in intelligendo, nec vscg in diem Iudicii q̄quē facientes ad regimen Vniuersi vel q̄quē militates pro victoria electorum: nec post diem iudicii habebunt q̄ualem letitiam; quia sicut nō q̄quē militauerunt in bellando, sed sicut vñus ante iudicium habuit meliora naturalia, & s̄m q̄ plus habuit de gloria & de grā plus bellavit, prout hic de bello loquimur: sic post diem iudicii plus habebit de triumpho & de lætitia triumphādi. Nulli ergo inter angelos sunt exempti, quia nulli sunt in eodem situ dignitatis, vel in eodem gradu, sed in cœlestibus omnia sunt librata et ponderata et s̄m ordinē iustitiae collocata. Posset n. Deus omnia ista per se ipsum facere, sed vult dignitatem suā cōmunicare angelis suis, et vult per eos gubernare mundum,

& regere vniuersum. Et quia vult dignitatē suā cōmunicare angelis suis et regere mūdum per eos, consequens est q̄ magis digno magis cōmunicet de huiusmodi dignitate, et ex hoc, consequens est, q̄ magis dignus magis faciat ad regimen vniuersi. Non est ergo quin Deus q̄quē bene et q̄quē perfecte possit gubernare mundum sine angelis, sicut mediantibus angelis: sed q̄ gubernat ipsum per angelos, hoc est, quia suā dignitatem vult cōmunicare angelis, et magis digno vult plus cōmunicare de huiusmodi dignitate: et si id quod ait apostolus ad Romanos 13. Quæ autem a Deo sunt, ordinata sunt) referatur ad cœlestes mentes, tanta est ibi ordinatio vt nullus eximatur ab alio, sed quilibet secundum suum gradum et secundum suum ordinem facit ad regimen vniuersi, et vt electi viatoriam habeant. Si ergo comparamus Deum regentem mundum per angelos suos ad summum Pontificem suum Vicarium regentē Ecclesiam per personas ecclesiasticas, dicemus q̄ Vicarius debet inquātum potest imitari eum cuius est Vicarius. Si ergo Deus regit mundum p angelos vt nullus supertollat super suum gradum et ordinem, vt nullus eximatur a suo gradu et ordine: et sicut Deus magis digno in regmine vniuersi semper plus communicat de huiusmodi regmine; sic summus pontifex debet suam ecclesiam gubernare, vt personis existentibus in gradibus magis dignis plus cōmunicet de huiusmodi gubernatione, secundum q̄ magis et minus sunt assumptæ in partem sollicitudinis. Et quia contrarium huius facit exemptione, omnino concluditur q̄ non est facienda, sed cauenda. Verum quia in titulo capituli dicitur q̄ quantum ad aliquid inuenimus rationē et causam, magis uitandam esse exemptionem in personis ecclesiasticis quam in supcœlestibus, ideo hoc volumus declarare. Aduertendum autem, quod, sicut dictum est, Deus posset sine Angelis mediis gubernare mundum, et q̄quē bene et perfecte: sed non facit hoc propter indigentiam suam, sed propter abundantiam benignitatis suæ. Sed non est ita in summo Pontifice, quod posset totum facere per seipsum: immo si veller hoc facere, diceretur ei, sicut dixit Iethro Moysi, Stulto labore consumeris: et Exo. 18.c. ultra vires tuas est negotium, solus illud non poteris sustinere. Immo sine omni exemptione satis habet facere Prælatus corrigerre forefacta omnium horum, qui sunt in Dioecesi, vt non vituperetur ministeriū Clericorum. Et si prelatus non potest facere: quomodo sumus Pontifex absens hoc faciet, si tamen vult hoc facere:

quia potest et vult aliquos eximere,

non fieri q̄quē bene, nec ita cor-

rigentur exempti, nō ha-

bentes episcopum

pastorē super

eos vigilantem, sicut non exempti.

Cap.

Cap. XXI. in quo agitur quanta mala fecerit exemptione in Templariis, quantum ad fidem.

Templarij An.
Xpi . 1118.
sub Gelasio II.
originē babue
runt: qui post
annos fere
200. à Clemē
te V. et Philip
po iiij. Franca
rum rege, dele
ti fuerunt.

Iob. 31. c Ostq̄ per ea', quæ sunt iuris & rationis, detestati sumus exemptionem, & ostendimus eam nō debere fieri, sed factam tolli nisi pro magna & euidēti causa: volumus descendere specialiter ad ea, quæ videmus, pal-
pamus, & tractamus: & primo ad Templarios. **Time. 1. d** Quanta mala fecit exemptione in Templariis q-
tum ad ea quæ sunt fidei. Nam. vt habemus in articulis fidei contentis sub bulla sumi Pontificis, Templarii in profundum erroris fidei pro-
sperunt: vt ponerent os suum in celum, Ne-
gantes Christum esse verum Deū: induentes aliquos de nouo receptos adhoc negandum, & conspuendū in Cruce: ad negandum Chri-
stum esse verum prophetam: & ad negandū me-
rita passionis eius, asserentes ipsum non fuisse passum pro redēptione nostra, sed pro suis sceleribus quæ commisit. Facti autem sunt ex huius incredulitate idolatræ & adoratores ido-
lorum, credentes per idola, quæ habebant, ter-
ram germinare & fructificare, & per ea suas diui-
tias possidere. Et non solum idola adorabant, sed etiam Diabolo sub specie Catti reuerentia exhibebant. Quod non solum de rebus hic ins-
erioribus, quæ sunt puræ creaturæ dicere ha-
bere aliquid ab eis, & eis reuerentiam exhibere est contra rationem, sed et hoc credere de ipsis corporibus supercœlestibus ut de Sole & Luna, apud scripturam sacram & veritatem summa ini-
quitas reputatur. Propter quod dī Iob. 31. Si vidi Solem cū fulgeret, & Lunam incédentē cla-
re: & latatum est in abscondito cor meū, & oscu-
latus sum manū meam ore meo, quæ est iniqtas max, imāde negatio contra Deum altissimū. Di-
cemus. n. quod solus Deus dicit verè abscondi-
tus, sicut solus verè dī immortalis & inuisibilis, iuxta illud ad Timoth. 1. Regi seculorū immor-
tali, inuisibili, soli Deo honor & gloria. Quan-
do ergo quis videt Solem fulgentem, & Lunā incendentem clare: & latetur cor eius quasi in abscondito, credens ibi esse aliquid diuinitatis, cū solus Deus sit verè inuisibilis & absconditus, iuxta illud. Verè tu es Deus absconditus) & vo-
lens Soli & Lunæ facere reuerentia quasi Deo, & in signū reuerentiae osculatur manum suam, ista est iniqtitas maxima, & negatio cōtra Deū altissimum. Sunt ergo Templarii in tantū faci-
nus elapsi ppter exemptionē. Si. n. non fuissent exempti, & fuissent sub correctione Prælati sui, & fuisset reuelatus Prælati suo modus profes-
sionis eorū, quem nunq̄ aliquis hominum scire potuit nisi esset de Ordine, qui modus nunc p-

A Christianissimi Regis Francorum astutiam est deiectus, in tantā labē incredulitatis Templarii minimē corruiſſent. Cōsideret ergo ſumus Pō-
tifex quot bonos Christianos amīſit, qui bonæ fidei poſſeſſores intrantes ordinē Templario-
rum exemptū, facti ſunt infideles, non credētes sacramenta ecclesiæ, & ſpecialiter Eucharistiæ sacramentū, quod eſt continentia sanctius, intel-
ligentia pulchrius, deuotione ſuauis. Eſt. n. Eu-
charistiæ sacramentū cōntinentia sanctius, quia in eo continentur totus Christus, qui eſt Deus et homo, de quo dī Danielis 9. quod eſt sanctus **Dan. 9. f** sanctorum. Eſt etiam hoc sacramentum intelligentia pulchrius, quia poſt illam admirabile altitudinem Trinitatis, & poſt illam benigniſimam missionem filii in carnem, ſive unio-
nem Verbi ad carnē, que fuit tanta unio, quæ fecit Deū hominem, & Hominem deum, hoc sacramentum inter cetera sacramenta, & inter cetera alia, ſublimitate intelligentiæ nullū pulchrius eluēſcit. Eſt nihilominus & tertio deuo-
tiōe ſuauius: nam tota ſuauitas noſtra eſt vt in-
corporemur Christo, & ſiamus membra eius, vt ipſe ſit caput noſtrum, nosq̄ membra ipſiſtū quod facit hoc sacramentū. Eſt ſanctus cibus diſſert ab aliis cibis: quia alii cibi ſunt nature, iſte cibus ſpecialiter dictus eſt cibus deuotiōis. Rur-
sus alii cibi conuertuntur in cibatum, ſed in hoc cibo eſt econuerſo, quia cibatus conuertitur in cibum: non. n. per hunc cibum Christus con-
uertitur in nos, ſed nos conuertimur in iſum, et ſimus membra eius, et quod dictum eſt, tota deuotio noſtra eſt vt incorporemur Christo, et ſiamus eius mēbra, vt ipſe ſit caput noſtrum, nosq̄ mēbra ipſius, quod facit hoc ſacrum, et hic ſanctus cibus. Tertio diſſert hic cibus ab omnibus aliis cibis et ab omnibus conuerſionibus, ga-
specialiter vocatur transuſtantia. Nā in aliis conuerſionibus, vt cum uñ corpus conuertiſt in aliud, manet ſubſtantia materiæ: vt ſi ex aqua fiat aer manente ſubſtantia materiæ aquæ, intro-
ducuntur in illā materiā forma aeris et alia que ſunt aeris, quia nihil remanet de aqua corrupta
vt eſt corrupta: omnia. n. poſt generationē ae-
ris generati ex aqua corrupta ſunt in materia,
D vt ſunt aeris generati, et nihil eſt ibi, vt eſt aquæ corruptæ. In conuerſione ergo naturali, rema-
nente ſubſtantia, ſit conuerſio aliorū: ſed in hac conuerſione glorioſa, remanētibus accidētibus, ſit conuerſio ſubſtantiae, ga remanētibus acciden-
tibus panis ſola ſubſtantia panis conuertitur & ſubſtantiatur in ſubſtantiam corporis Chri-
ſti. Ex cuius ſumptione nos conuertimur in corpus Christi, & ſimus membra Christi: ſic enim ait Augustinus, ac ſi ſūptus Christus cor-
poraliter ab eo, loqueretur ſibi. Non, tu me mu-
tabis in te. Et quia per ſumptionem huius ſacra-
menti nos mutamus in Christum, in quo eſt to-
ta deuotio noſtra, benedictum eſt quod hoc ſa-
cumentum eſt continentia sanctius, intelligētia

pulchrius, deuotione suauius. Et quia Ordo Templariorum propter suam exēptionem fugiens correptionem Ordinarii, & visitationem eius, lapsus est in tam horrendas hæreses, specialiter contra Christum, & contra sacramētū Eucharistī, ex hoc c̄ debet induci summus Pontifex videns tantum malum ex exēptione, quod exemptionem non faciat, sed factam tollat, nisi pro magna & evidenti utilitate ecclesiæ exēptionem concedat: & in exēptione facienda summus Pontifex non laxatis fimbriis, sed restrictis, decens est ut procedat.

Cap. XXII. In quo agitur quanta mala fecerit exemptione in Templarijs quantum ad ea quæ sunt moris.

Ernimus quidem fuisse propositum coram D. N. S. Patre summo Pōtifice, Christianissimo Francorū Regi, & Venerabili collegio Reuerendorū patrum Cardinaliū, ac aliis innumerabilibus astātibus: Christianissimum principem Francorū Regem figuratum esse per Angelū, de quo dī Apocalyp. 9. Data est ei clavis putei abyssi, & aperuit puteum abyssi, & ascendit fumus putei, sicut fumus fornicis magnæ, & obscuratus est Sol, & aer de suo puto. Verè Ordo Templariorum erat puto abyssi, continens fumum obscurum & magnum. Qui puto dum esset apertus, & reuelatæ essent nefandæ nequitiae Templariorū, de fumo dictarū nequitiarū est obscuratus Sol fidei, & aer bonorum operum. Et tanta nequitia Templariorum est palam proposita, q̄ D. N. Summus Pontifex, vt verbo dixit, & sub bulla scripsit, nec poterat eam credere, nec mente cōsentire, nisi eam propriū manibus palpasset, & propriū auribus audiisset, & hoc sciuisset a magna multitudine Templariorum eā afferentiū. Et quia in p̄cedenti capitulo diximus de negotiis Templariorū quantū ad ea quæ sunt fidei, volumus in hoc cap. tractare de nequitiis eorū quātū ad ea quæ sunt moris. Nam in huiusmodi oēs nequitias inciderunt propter exemptionē: quia si Prelati potuissent eos visitare, & eos cum opera perquirere, in tam enormia scelera minime incidissent. Assumemus ergo illam auctoritatem, quæ habet 1. Ioan. 2. Quoniam omne quod est in mundo concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorū, & superbia vitæ. Dicuntur autē reduci ad hæc tria omnia quæ sunt in mundo, & omnia peccata quæ dicuntur opera mundi. Nam nemo respiciens ad malum agit quod agit, vt vult Diony. in de diuinis no. Omne ergo agens intēdit aliquod bonum, sed

A non refert, fm philosophum tertio de Anima, verum bonū existens sit, vel apprens. Nā non semper agens agit in bonum existens, sed aliqui in bonum apprens. Cū ergo in rebus nō repe riāt nisi triplex bonū, Delectabile, Utile, & Honestū, oportet secundū ista tria genera bonorū accipi omnia opera bona, & omnia mala. Nam fm ista tria genera bonorum nos habemus oīa bona, & omnia opera virtutū, si fm Deum, & fm rōnem consurgunt: si vero non fm Deum & rōnē consurgunt, omnia mala, & omnia opera vitiōrum. Beatus ergo Ioānes in auctoritate præfata describit ista tria genera bonorum q̄tū ad homines mundanos, & quantū ad homines malos, qui non fm Deum, & fm rōnem se hñt ad ea, dicens, qm̄ omne quod est in mundo vel est cōcupiscentia carnis quantū ad bonum dele & abile, circa quod gulosa & venerea sunt: vel est concupiscentia oculorum, id est bonum vtile, cuiusmodi sunt aurum & argentū, & numismata, & quæcunq; p̄nt numismate mensurari, cu iusmodi sunt ædificia, agri, & omnia genera diuitiarum: vel est superbia vitæ quantū ad bonū honestū, cuiusmodi est p̄esse, præferri & dominari. In omnibus autē his tribus se habebant Templarū omnino sceleratē, quod (rationabiliter intuentibus) ob exemptionē cōtingebat eis. Habebant se omnino sceleratē quantū ad bonum delectabile, & potissime quantum ad venerea, quia bestialitatē nō reputabant peccatum, sed credebant, eis esse rem licitam. Nā philosophus in 7. Ethic. distinguit tria genera malorū, & tria genera bonorū. Sunt. n. aliqui mali quia sunt incontinentes, & aliqui peiores quia sunt intemperati, & aliqui pessimi quia sunt bestiales. Dñr autem illi incontinentes, qui nō de facili et non omnino voluntarie inclinantur ad malum, immo bellant contra passiones et tentationes: sed victi temptationibus & passionibus, & succumbentes in huiusmodi bello nō continent se, sed declinant ad malū; ideo tales dicuntur incontinentes. Post ergo dicuntur esse mali, quia licet sit difficile continere, tñ si bene voluissent bellare, et fecissent totum quod in se est, Deus iuuisset eos, & malitia nō superasset eos. Incontinentes ergo sunt mali, sed intemperati sunt peiores. Nam illi dicuntur intemperati, qui sunt habituati in malū, & quibus delectabile est malefacere: de quibus potest exponi illud verbū, Qui lētantur, cū maleficerint, & exultant in rebus pessimis. Iste non bellant contra passiones, & contra tentationes, immo eligunt ire fm illas, & multoties displicet eis quod non tentantur, & q̄ non hñt insurrectiones carnis. Sunt ergo mali incontinentes, intemperati peiores, sed bestiales sunt pessimi, vt vult Philosophus in eodē septimo. Quia illi sunt incontinentes & intemperati qui sunt malo modo humano, & fm modum hominū: sed illi sunt bestiales, qui sunt mali vltra modum hominum. Inter quas bestialitates computant vi-

tium

7. Eubic. ca. s. tium Templariorum, quod nō reputabant Tē plarii esse peccatum. Dicit etiam in eodem septimo, Aliquos esse bestiales, narrans de quibusdā hominibus existentibus in quibusdam insulis, q̄ rescidiebant pr̄gnantes, & comedebant pueros earum: narrat de quibusdam aliis existētibus circa Pontum, q̄ comedebant carnes hominū: narrat de quibusdam aliis qui sacrificabant mātres proprias, & sacrificabant sacrificium, & comedebat: narrat etiam de aliis, q̄ prestatabant sibi filios in conuiuio: nam si aliquis eorum volebat facere cōuiuim, mutuo accipiebat filiū ab alio. Inter has autem bestialitates cōnumerat cōmīstiones carnales masculorū: hoc autem vitiū est q̄ aliquis delectetur in eo quod natura abhorret. Apostolus autem has bestialitates appellat ignominias, idest innominabiles, quia non sunt digne nominari, ppter quod vocat eas passio-nes ignominiae, vt patet ad Rom. i. Templarii ergo quantū ad bonum delectabile & quantū ad venerea non solū erant mali & peiores, sed etiam pessimi quia bestiales: & quod peius est, non solū erāt bestiales, sed reputabant bestialitē esse licitā. Nā ille est oīno pessimus, q̄ nō solū peccat, sed credit esse licitū peccatū, quia cūaliquis male agit, & credit se male agere, remanet in eo quādam scintilla boni, vt possit ex hoc penite-re & conuerti: sed qui male agit, & non credit se male agere, in eo non est aliqua scintilla boni, et quandiu est talis, non pōt conuerti, nec esse p̄-nitens. Erant ergo Templarii quantū ad bonū delectabile irrationales & pessimi. Sic etiā quāsum ad bonū vtile, quod est cōcupiscentia oculorum, erant irrationales & pessimi: credebant enim per fas & nefas bona eorum vtilia cresce-re & augmentare: quod si negare velint facto docebant contrariū, quia oēs eorū vicini asserebant & asserunt sic esse. Tertio quāctū ad bonū honorabile, quod est superbia vitæ, erant irrationales & pessimi, quia nolabant omnibus sup-ferri. Vñ, vt ipsi metu modo consentur, sic erant inuidi, quod non superferreabant aliis. Sic do-lebant de honore aliorum, q̄ ppter eorū iniudi-
ciam creditur ciuitatem Aconensem fuisse per-ditam. Nam publicē fertur, vexilla Saracenorū in domo eorū primitus fuisse visa. Et si dicat ali- quis eorum Scremiæ bellasse. Dicemus, q̄ facit aliqua bona quispiam, quæ cum facit, non dici-tur facere bene, quia semper ea cum intentione fallendi facit, vt Aug. ait in lib de Trinit. Sic & Templarii faciebant bona, non tñ bene: q̄a nō faciebant ea intentione merendi apud D.N. Ie-sum Christum, sed apprendi apud homines. Credibile est enim ciuitatem Aconēsem p̄ eos fuisse perditam, cum publice diceretur eos esse amicos Saracenorū. Nam multotiens Saraceni, vt a fide dignis audiuius, rogati ab eis, deferebant aliquid Christianis. Dicebant etiam Sarace-ni, vt audiuius, q̄ Tēplarii erant de lege co-sperata. Loquebantur enim de Templariis mo-

A do, quo loquebantur de Saracenis suis. Nam cū Saraceni habeant apud se homines illustres & subtile, quia apud eos viguit & viget magis sciētia, vt patet ex libris, quos hēmus trāslatos ex ipsis, iō Tēplarii volentes eorū imitari legem, libros Saracenorum acceperant, & in propriū idioma transtulerant. Consideret ergo D.N. Summus Pontifex, quanta mala fecerit exēptio in Templariis, ppter qđ nō debet esse facilis ad exemptionē facere, sed potius factam tollere.

Cap. XXIII. In quo agitur, quanta mala fecerit exemptionē in Canonicis secularibus.

B Ostq̄ determinauimus, & ostendimus D. Sum-mum Pontificem non deberē exemptionē fa-cere, sed factam tollere p̄ ea que videmus ac-cidisse i Tēplariis: hoc idem volumus ostendere in Canonicis per ea quæ videmus in canonicis secularibus dicen-tibus se esse exemptos. Possunt aut̄ huiusmodi Canonici operari ad tria: primo ad Pr̄latos, a quibus se dicunt esse exēptos: secundo ad suos conciues & socios: tertio ad personas coniun-ctas illis. In quibus omnibus forefaciunt. Quod si non gauderent exemptione, punirent a suis Pr̄latis, & cauerent sibi manifeste delinquere. Primo si comparemus Canonicos, dicētes esse exēptos, ad Pr̄latos, erigētes ceruicem ppter exemptionem, volunt se æquiparare eis, & des-dignātur suos Pr̄latos, superiores vocare, sed vocant eos suos pares; cui verbo etiam iura cō-tradicunt. Nec est mirum si simplices Canonici hoc dicūt, quia aliquos famosos in iure peritos audiuius sic loquentes. Et non solum vocant se pares Pr̄latis, sed aliqui ex eis reputant se su-periores Pr̄latis, assidentes se posse excōmuni-care ipsos. Aliqui, n. in tantam vesaniam sunt elapsi, vt dicant se habere iurisdictionem in do-mibus Pr̄latorum, dum existunt in domibus. Et dum existunt, qđ peius est, armati insurgunt contra Pr̄latos: & non verentur iniuriari Pr̄latis. Quæ omnia mala ex exemptione vim su-mere nullus debet dubitare. Familiares etiā Ca-noniconrum ppter exemptionem forefaciunt in familiares Pr̄latorū & in ipsis Pr̄latos, atq̄ huiusmodi defensionibus manutenēt & defens-dunt eos: & ex hoc ipsi Canonici verē forefa-ctores esse dictūt. Sed dices q̄ Capitulum rō-nabiliter & de iure debet esse supra Pr̄latū: nā cum Capitulum eligat & faciat Pr̄latū, & sem-per agens sit pr̄stantius patiente, & causa sit semper excellentior suo effectu, ideo vt Capitulum habere quandam excellentiam sup Pr̄latum. Ad hoc dici potest, q̄ vide Capitulum comparati ad Pr̄latum, sicut calor comparat-

ad ignem vel ad formam substantiam ignis. Nam agens calefaciendo generat ignem: prius tamē introducitur calor in materia, q̄ ibi introducatur forma ignis, vel sequatur. Dicemus etiā q̄ calor imperfectus præcedit, sed perfectus sequitur, vt pōt est patere ex Cōmentatore, & cōmuniter ex aliis philosophis loquentibus de hoc. Agens ergo generans ignem primo introducit calorem in materia, q̄ ibi introducat formam ignis. Materia ergo de qua debet fieri ignis semper calefit & augmentat in calore: nō tamē pōt esse perfecta in calore nisi p introductionē forme ignis. Cum ergo calor sit accidens, & semper accidens sumat originem a substantia, iuxta illud quod habetur i. Phys. Materia subiecta cū forma est causa omnium accidentium quæ sunt in ea. Non ergo pōt est intelligi q̄ in materia sit perfectus calor nisi in ea sit prius forma substantialis ignis, a qua oritur huiusmodi perfectus calor. Sic & in ppositio, capitulo sine Prælati & sine capite intelligitur esse imperfectum, quia imperfectum est corpus sine capite, & imperfectum facit ad generationē Prælati, sicut calor imperfectus facit ad generationē ignis: & sicut calor perfectus sequitur generationem ignis, sic Capitulum perfectum sequitur perfectam generationem Prælati. Et vt ista melius patet, dicemus quod calor nō generat ignem, nisi vt organum formæ substantialis ignis, sicut cera nō inducit formam artis nisi in virtute artis, & vt est forma artis. Sicut ergo cera est quid imperfectū respectu formæ artis, & non introducit formam artis nisi in virtute perfecti, id est virtute artis: & sicut calor est quid imperfectum respectu formæ substantialis ignis, & nō facit ad generationem ignis nisi vt organum eius, ppter q̄ si calor imperfectus præcedat formam substantialē ignis, perfectus tñ sequitur: sic capitulo est imperfectum sine opere prælati, & generat prælatū perfectum, sed hoc agit in virtute Prælati superioris, ad quem spectat confirmatio Electi. Per capitulum electus Prælatus sed non confirmatus, est adhuc imperfectus, & præceditur a capitulo imperfecto: quia quandiu capitulum non habet Prælatum confirmatum, non habet propriū caput, & est imperfectum. Sed postq̄ Prælatus est confirmatus de esse eorū caput, tunc dicitur esse capitulum perfectum, hñ suum caput cōfirmatum & perfectum. Et quia Prælatus prius intelligitur esse confirmatus & perfectus q̄ sit Prælatus Capituli, & q̄ capitulum habeat suū caput & sit perfectum, bene dictū est q̄ sic capitulum imperfectum præcedit Prælatū imperfectum, Prælatus tñ perfectus præcedit capitulum perfectum, sicut calor imperfectus præcedit ignē imperfectum. Et quantū adhuc videt se habere capitulum vt accidens, Prælatus vero vt substantia. Et sicut accidens non pōt agere nisi in virtute substantiae, sic videt contra naturam q̄ Capitulum agat nisi in virtute Prælati electi & nō cō

A firmati, vel electi confirmati & perfecti, vel Prælati superioris, cuius est confirmare & perficere prælatum electum. Semper n. ista artificialia, vt circa principium huius libri diximus, quantum possibile est, sunt in natura reducenda, cū natura sit (vt iam diximus) q̄ ars imitetur natura. Capitulum ergo dices se esse exemptum, & habere virtutem agendi a Prælato, dicit se esse imperfectum, cum imperfectū non agat nisi in virtute perfecti: negando ergo se agere in virtute Prælati, fatentur se agere in virtute Prælati. Qui modus arguendi, q̄ negando aliquid concedamus, in notissimis habet locum; sicut dicimus de loquela, q̄ qui negat loquellā concedit loquelandam, cum non possit negare loquelandam nisi loquendo per loquellā. Cum ergo notissimum sit q̄ capitulo debet agere in virtute Prælati, decet summū Pontificem non solum caplū non exemptū facere, & ipsum subtrahere a suo Prælato, a quo debebat habere perfectionē & virtutem agendi: sed factā exceptionē a caplo tolle re nishoc faciat pro magna & euidenti cā. i. p studio per quod sunt homines scientes, & fides salubertima defendit ac roboratur. Sed si hoc volumus adaptare ad Capitula: dicemus ea nō studere (vt sensibiliter cernimus) ad fidei defensionem, sed magis ad rixas & litigia ac Prælatorum inculcationem. Viso, quomodo tollenda est exemptione capitulorum prout comparantur ad suos prælatos, volumus hoc idem ostendere prout Canonici constituentes capitula comparentur ad suos consocios tam clericos q̄ laicos. Videmus n. eos, qui sunt exempti a prælatis, q̄ non timent iniuriari alius tam clericis q̄ laicis. Incedunt n. armati, commouent, vadunt vagabundi de nocte, inuidunt personas alias sive clericos sive laicos iniuriantes eis, & vulnerantes ipsos, & cum armis inuidentes ipsos: & quia Prælatum eorum dicunt esse summum Pontificem, sicut animalia non timent Leonem longinquū, sic summus Pontifex, quia nō potest semper esse proximus, ab eis non timetur: & ipsi nō timent sententias Prælatorum nisi sint subiecti eis: q̄a quantum ad ea quæ recipiunt a prælati, putant per Prælatos Archidiaconi, vel recipiāt ab eis aliquam dignitatem fm quā faciunt Prælati Homagia, & pmitunt eis se esse subiectos: hoc tñ non obstante Prælati non obediunt, nec eorum sententias metuunt: & quod peius est, non timent sententias canonū, quibus se esse subiectos possunt nullatenus dubitare. Immo cum visitant, quia visitatio discurrendo p agrā in transitu non debet magna celeritate peragi, quia diuturnā notitiam res ipsæ postulant: ipsi tamen nō verentur sic transeundo de quibus cunq̄ maximis causis celeriter cognoscere. Nā & matrimonia separant, dicente domino, quod Deus coniunxit, homo non separer. Debet n. iudex in talibus non in transitu, & sine euidenti cause cognitione, sed in diurno tempore iudicare.

dicare. Pōt. n. contingere q̄ matrimonium sit legítimum & non sit ratum, cuiusmodi erat matrimonium in primitiua ecclesia inter infideles. Nam si vñus coniugum conuerterebat, & alius non, si volebant habitare simul sine contumelia creatoris, sustinebatur tale matrimoniu in spe, q̄ vir infidelis cōuerteretur per mulierem fidem, vel econuerso. Sed quando alter coniugū non conuersus volebat habitare cum alia, pmittebatur sine contumelia creatoris (vt dicit Apostolus 1. Corinth. 7. Si infidelis discedit, discessat) dissoluebat matrimonium, quia & si poterat esse legítimum, non tñ erat ratum. Sed nunc inter fideles si matrimonium est legítimum, est omnino ratum, nec debet quis separare quod Deus coniunxit & si separantur coniuges, hoc est solum quantum ad torum, non quātum ad vinculum. Propter qđ dī prima ad Cor. 7. Qui matrimonio iuncti sunt, p̄cipio non ego, sed Dominus, Vxorem a viro non discedere: q̄ si discesserit, manere innuptam, aut viro suo recōciliari. Hoc ergo solum est videndum in matrimonio fidelium, vtrum sit legítimum: & si est legítimum, nullo modo debet nec potest dissolui, & maxime quantum ad vinculum: propter quod magnum periculū, quod inde pōt accidere, nō est huiusmodi cognitio facienda in transitu, sed cum magna maturitate in diurno tempore. Cum ergo Archidiaconi ppter exemptionem hoc faciant in transitu, & sine sufficiēti deliberatione, cum hæc tanto tempore durauerunt, & non potest latere D.N. Summū Pontificem maxime cum ipse fuerit prælatus in tempore sollicitudinis assumptus, et diuersa Prælationū gñia expertus, nunc autem prælationis apicem adespitus, deberet exemptionem nullatenus sustinere. Addemus autem ad aures D.N. Summi Pōtificis, ppter talem exemptionem tollendam et amouendam ab Archidiaconis, quod non solum Archidiaconi non verentur sentētiā Canonis incurrire, nam vna et eadem die visitant plures ecclesiās, sed etiam a qualibet ecclesia visitata totam et integrām procurationē recipiunt in pecunia numerata. Quod neq̄ ipsi episcopis licet facere, nisi super hoc habeant licentiā specialem a Domino Papa. Diximus autem de Canonicis dicentibus se esse exemptos, quomo do se habeāt ad prælatos, et quomodo ad suos consocios siue clericos siue laicos: restat nūc vltimo declarare, quomodo se habeāt ad personas coniunctas tam clericos q̄ laicos, et ad mulieres, sorores, filias, et nepotes, et alias personas eis cōiunctas affinitate vel consanguinitate, vel aliquo modo. Nam, vt diximus, ppter exemptionē nō timentes Prælatum sunt noctiuagi, discurrentes de nocte per villam, portantes arma, vulnerantes homines, volentes suis prauis voluptatibus obuiare: frangentes ostia de nocte, et mulieres ibi existentes vi opprimentes, vel violēter inde eduentes, et alia enormia facientes: quibus om-

A nibus ad agendum exemptio tribuit inceptiū. Nō tamen dicimus quin multi Canonicorum exemptorum sint boni, loquendo tam de Canonicis simplicibus q̄ de aliis in ecclesia habentibus dignitates, quibus displicant ista mala, et forte in cordibus suis optant, et eorum cōscienzia dictat q̄ non deberent esse exemptiones in ecclesia eorum, ne Canonici malefacientes, carrentes capistro et freno correctionis, exiade suerent materiam delinquendi.

Cap. XXXIII. In quo agitur quanta mala fecerit exemptio in exemptis religiosis diuitiis.

B

Eclaratis sceleribus, que prouenerunt ex exemptione Templariorum; et ostensis delictis, quæ ex ea puererunt in Canonicis, et capitulis exēptis: volumus declarare quot et quāta mala Religiosis exemptis diuitiis

tibus ex exemptione contingunt. Primo enim vidimus Religiosos exemptos diuites delinquerē quantū ad respicientia religione & ordinem, quia non gerunt vestes sue religioni congruas, C immo etiam aliū curiosiores existunt in suis vestibus q̄ seculares, aliū etiā vt non cognoscant se transferunt ad habitum penitus secularem. Et cum Religio a religādo dicatur q̄ religiosi debent esse religati a mundanis & solatis, que cōsistunt in auibus, in venationibus, in mundanis strepitibus in armis: ipsi tamen non verētur fersre falcons & alias aues venaticas & alia animalia ad venandum: ferunt etiam gladios & alia arma bellica, quibus (sue religionis immemores) lādunt alios & vulnerant: qui si inter ppterios socios suos ppteris religionis fuissent, hoc midime attentassent. Nam in religiosis est detestabile nō solum alios lādere, sed etiam non refrēnare hanc guam, & alii detrahere ac etiā diffamarē, iuxta illud Iacobi. 1. Si quis autē putat se religiosum esse, & non refrēnat linguam suam, sed seducens cor suum, huius vasa est religio. Secundo delinquent quantum ad sacramenta ecclesiastica, & quantum ad sanctas ordinationes ecclesiæ. Delinquunt. n. quantum ad matrimonium, qđ est magnum sacramentum in ecclesia, iuxta illud ad Eph. 5. Hoc sacramentum magnum est, ego autem dico in Christo & ecclesia. Et dicitur alii quod sacramentum magnum vel quantum ad continentiam, & sic est magnum sacramentum. Et chrisma, quæ continet totū Christum vñū Deum & vnum hominem. Vel dicit magnum aliquod sacramentum quātum ad efficaciam, & sic est magnum sacramentum Baptismus, qui licet directe ordinatus sit contra peccatum originale, tamē effig-

eciam habet contra alia peccata quæ inuenit A cum originali: ut si adiutus baptizetur, & nō accedat fictus ad baptismum, absoluatur non solum a peccato originali, sed etiam ab omnibus peccatis, quæ commisit ante baptismum. Potest etiam dici sacram magnum quartum ad ministerium, & sic Confirmatio est magnum sacram, quia nō potest conferri nisi per ministrum Ep̄m. Et Ordo potest hoc modo dici magnum sacram, quia non potest aliquis conferre ordines; & facere alios sacerdotes, nisi sacerdos magnus & episcopus. Et potest dici quartum sacram magnum quantum ad significatum, & sic Matrimonium vel Coniugium est sacram magnum, quia significat vel figurat coniunctionem Christi & ecclesie. Et iō. Apostolus loco praesignato ait loquens de Coniugio. Hoc est sacram magnum dico, id est expono, in Christo & ecclesia, & in eo quod significat & figurat coniunctionem Christi & ecclesie. Contra hoc autem hoc magnū sacram Religiosi exempti diuites non verentur delinquere, qui contra mandatum ecclesie Matrimonia clandestina celebrant, in quorum celebratione est magna periculum. Et proinde semper debent fieri palam, ne contrahentes habentes aliquod impedimentum, contrahant matrimonia illicita. Et nō solum faciunt contra matrimonium quod est sacramentum ecclesie, sed etiam contra statuta & ordinationes ecclesie, cuiusmodi sunt, nō recipere excommunicatos in Cemeterio benedicto, quia cum quibus non coicamus viuis, nō debemus cōmunicare mortuis. Ipsi autem contrariū facientes Cemeterium pollunt & tangunt conscientiam non hinc, nulla est in eis censura. Territorio currant infestre tam prælati q̄ alii iniutias. Vidi mus. n̄. tpe n̄o quendam religiosum exceptum inuadere hospitiū prælati, et cū enī euaginato interfregisse portas hospitiū Prælati ex qua tratione, plures de familia Prælati erant mortali ter vulnerati, & unus morte extensus: & viā vniuersitatem carnis ingressus, nec tñ fuit ppter hoc sufficienter a suo Abate correctus. Quod etiam faciunt in aliis diuites religiosi exempti: quo modo usurpant iura aliorum? quomodo per potentiam diuitiarū opprimunt alios? quomodo sunt vagabundi de nocte? quomodo in hō nestē vivunt? quād quās nō possunt ad inhonestatē nos torie declinare, vi opprimunt? quā omnia narrare longum esset: sed hæc omnia breuiter cōstringentes, dicamus in eis implētum esse vaticinium Jeremias. 24. Video ficus bonas, bonas valde (& sunt hi qui in religione manferunt & p̄ficerunt, & malas situs, malas valde) & sunt illi excepti, quia religione defecerunt. Religiosi ergo diuites exempti cōmuniter non currant de studiis, & testarunt Hieronymus. Si in literis operam dātent, carnis vitia nō amarent. Non laborantes ergo ad habendum victum & vestitū, quia sunt diuides, nō diligunt studia literarum, credentes ex suis diuitiis sufficientē habere. Et quia an-

mus hominis nescit otiosus esse, cogitant alias vanitates, & fiunt incōtinentes, correctionē sui episcopi non metuentes. Dictat ergo ratio, q̄ summus Pontifex exemptionem nō faciat, sed factam tollat. Sed dices quod D. Summus Pontifex potest omnia facere. Cui dicto nō contradicimus. Habet n̄. summus Pontifex, quantum ad ea quæ sunt de iure positivo, plenitudinem potestatis, non autem habet hanc potestarem in naturalibus, & in his quæ sunt de iure naturali: potest enim calefacere sine igne, & quod existens in igne non calefatur, non obstante q̄ ignis naturaliter caleficiat: potest etiam in his quæ sunt de iure naturali dispensare, & ea facienda percipere, vt si est cōtra ius naturale innocentem occidere, ipse tamē precepit hoc fieri, cum mandauit Abraham imolare filium: & si est cōtra ius naturale furari aliena, & ea inuito domino petrae, hoc tamē precepit, cū mandauit Hebreis, quod acciperent ab Aegyptiis mutuo vasa aurea & argentea, quæ securē detulerunt: & si est contra ius fornicari, ipse tamen hoc precepit Osee, quod acciperet sibi vxorem fornicariam, & faceret filios fornicationum. Potest enim hoc licite imperare Deus, vt non peccet, hoc adimplens: nam ratio peccati in eo est, q̄ quis deordinatur a Deo. Sicut ergo in naturalibus potest remanere ordo ad Deum, non remanente ordine ad creaturam, quod fieret si Deus alii quem calefaceret sine igne, & si aliquo calēfari cibili existente in igne non permetteret calefieri ab igne: sic etiam in moralibus existentibus de iure naturali, potest remanere ordo ad Deum, sublato ordine ad proximum: sed quia Deus potest tollere ordinem ad proximum, remanente ordine ad seipsum, potest ista præcipere fieri sine peccato. Concludamus ergo & dicamus, quod sicut Deus potest dispensare in his quæ sunt de iure naturali, & potest facere contra cūslum rerum naturalium, hoc tamen raro facit, & p̄ euidenti utilitate ecclesie et fidei facit: sic summus Pontifex faciens cōtra ea quæ sunt de iure positivo, cuiusmodi est exemplo: ideo communiter loquendo non debet exemptionem facere, sed factam tollere, his tamen faciat pro magna & euidenti utilitate ecclesie. Rursus si faciat talem exemptionem, quantum ad aliqua capita Religionis diuitum, vel quod totam vnam religionem non deditam studiis, vel deditam secundum aliquam modicam partem faciat exemptam, ex qua exemptione video mus tot mala originem sumere, credimus quod non deceat vel expedit facere, cum secundum sententiam Apostoli, Omnia quæ licent, non expediunt.

Cap.

Cap. XXV. In quo ostenditur quod exemptione secundum sui significatum non est facienda sed tollenda.

I autem consideramus quid significat nomen exemptionis, declarare poterimus exemptionem non esse faciendam, sed tollendam. Hoc enim significat exemptione, quod aliqui eximantur a suo ordinario: sed non prius eximi a suo ordinario, nisi eximantur a suo ordine ecclesiastico, quem debet habere in Dei ecclesia. Cum ergo dicat Apostolus 1. Cor. 14. Omnia autem honeste & cum ordine fiant in vobis:) exemptione autem non sit honestate: nam hoc est honestum, in quo seruat ordinarius status: sed in exemptione non seruat ordinarius status episcoporum vel pontificum, qui sunt super alios in his quae sunt ad Deum, ut habetur ad Hebreos. 5. Sunt ergo Pontifices vel episcopi medii inter summum Pontificem & alios homines, in his quae sunt ad Deum. In spiritualibus. Quod ergo aliqui eximantur a suis ordinariis, non seruat ibi honestas, id est ordinarius status quantum ad Praelatos: nec seruat ibi debitus ordo, id est debita ordinatio quantum ad subditos. Nam cum subditi sint inferiores suis Pontificibus, & pontifices sint medii inter eos & summum Pontificem, non seruat debitus ordo, si eximuntur a proprio praelato, cum summa Dionys. semper debitus ordo requirat, quod inferiora sunt reducenda in superiora per media, quia (ut ait 7. de diuino.) Ipsa diuina substantia est omnium effectiva, & semper omnia concordans, & indissolubilis omnium concordationis & ordinis causa, & semper fines priorum coniungens principiis secundorum, & unam omnium conspirationem & armoniam pulchre operans. In hoc ergo stat armonia, ordo & consonantia totius universi, quod fines priorum debent coniungi principiis secundorum. Priora ergo sunt summa, secunda sunt media, tertia sunt inferiora & infima. Summus ergo Pontifex est omnino prior, ipsi Pontifices sunt secundi, alii autem tertii sunt inferiores & infimi. Ergo infima priorum, id est infima summi Pontificis debent attingere principia secundorum, id est supra aliorum praelatorum (ut verificetur de Vicarius Christi, spiritualiter loquendo, quod verificatur de Christo simpli citer & totaliter, Omnia subiecti sub pedibus eius) & sicut supra Praelatorum attingunt infima summi Pontificis, sic supra aliorum debent attingere infima Praelatorum. I.e. episcoporum. Qui universalis ordo quia per exemptionem tollitur & confunditur tantum quantum se extendit exemptione, ideo bene dictum est quod in rubrica capituli dicebat, quod ex ipso significato nominis exemptionis sufficienter declarari potest

A. exemptionem non esse faciendam tollendam, id est honestum statum a Praelatis, & debitum ordinem a subditis, dicente Apostolo, Omnia in nobis honestate & secundum ordinem facienda. Sed dices, Hoc contrariari superioribus dictis. Dicebatur n. supra, posse contingere, & etiam sic esse, quod Capitulum imperfectum praecepsit Praelatum imperfectum, cum electio Praelati per capl'm communiter fiat: sed praelatus perfectus per superiorem confirmatus praecepsit capitulum perfectum, quia non est capitulum perfectum si non habet caput, & non habet caput antequam sit suus Praelatus confirmatus: propter quod prius intelligitur Praelatus esse confirmatus & perfectus, quod capitulum habeat caput & sit perfectum. Quae omnia si volumus adaptare ad summum Pontificem, cum ipse non confirmetur per aliquem alium, videtur quod semper remaneat ut electus, & ut imperfectus, cum in qualibet Praelatura videatur prefectio summi. Ad quod dici potest, quod semper universalis ut universalis superioribus carent. Non ignis elementum continentia, quantum ad alia elementa, est quid universalis, quia universaliter continet alia elementa: sed non quid universalis est continentiam quantum ad alia corpora, quia non continet omnia alia corpora: igitur sicut habet universalitatem, sic habet superioritatem: est igitur supremus inter omnia elementa, non autem inter omnia corpora: sed celum, quod est supremum inter alia corpora secundum quod huiusmodi non habet aliud superius corpus: ideo ait Philo sophus quod terra est in aqua, aqua in aere, aer autem in igne, ignis in celo, celum autem non amplius in alio. Et ergo ipso quod aliquis eligitur summus Pontifex, quia non habet aliquem hominem proximum superiorem, non indiget alia confirmatione cum sit supremus inter homines hic viuentes, sed ipsa electio, est ipsa confirmatione: sicut videmus in agentibus materialibus quod agens vel generans quartum dat passo vel generando de forma, tantum dat sibi de loco, datum dat sibi de praesidentia & influentia: quia semper superiora situ & loco praesident inferioribus, & influunt in inferiora, vel per ea sit influentia in inferiora. Cum ergo summus Pontifex quartum ad regimen ecclesiae accipiat in se omnem formalitatem, & omnem dignitatem; & sit adeptus omnem apicem ecclesie, inferiora indument confirmatione & stabilitate, summus vero Pontifex non indiget confirmatione, sed ipsa electione est ipsa confirmatione & stabilitas. Propter quod summus potest, eo modo, quo est omnino supremus, non indiget confirmatione & stabilitate ab alio; sed eo modo quo non est omnino supremus, potest his indigere. Patefactum. n. fuit supra quod quartum ad ea quae sunt iurisdictionis, Papa est omnino supremus: propter quod post electionem eius, nullus potest aliquam iurisdictionem influere, vel iurisdictione eum confirmare, vel statuilem facere, sed quartum ad iurisdictionem ipsa electione est confirmatione: in ipsa enim electione datur D

1.cor. 14.

3.cael. t. 30

Sibi tantum de formalitate & de dignitate, & de iurisdictione, quantum potest habere, ut quantum ad hoc non indigeant homines hic viventes superiori agente vel confirmante. Habet ergo papa ex sola electione oem apicem ecclesie quam ad ea quae sunt iurisdictionis, non quantum ad ea quae sunt ordinis. Propter quod si eligeretur papa non presbyter oporteret quod fieret sacerdos ad hoc quod posset confidere corpus Christi: & si eligeretur papa non episcopus, oporteret quod fieret episcopus ad hoc quod posset ordinare & facere alios sacerdotes. Si non eligatur in papam aliquis non episcopus, non erit sacerdos magnus quantum ad ea quae sunt ordinis, quia non habebit in se perfectionem characteris sacerdotalis: erit tamen magnus & maximus quantum ad ea quae sunt iurisdictionis. Sicut etiam propositum confitendi & contritio facit nos impares, sic Santos doctores, in remissione peccatorum, licet absoluimus ab alio sacerdote omnes teneantur: oportet tamen quod se subiiciat alii sacerdoti, ut absolutionis beneficium consequatur, cum nullus sit ab illa sententia exemptus. Ite ostendite vos sacerdotibus: & dixi, Confitebor, & tu remisisti. In solo enim proposito confitendi, si sit tantum propositum quod sufficiat, remittuntur peccata: aliter non esset verum, ut dum irent, id est ante ostendere se sacerdotibus, mundati sunt. Amen ex hoc non potest argui quod simpliciter sufficiat propositum confitendi, vel contritio sine confessione: quia si adsit locus, & opportunitas confitendi, & praesentia debiti sacerdotis, si non confitentur, reputatur fictus, vel contritio vel propositum confitendi apud Deum reputatur fictum: His itaque peractis dicamus, ut dictum est, quod quantum ad puros homines, Papae electio est confirmatione: nec tam propter hoc excludimus diuinam operationem vel Christi, qui est unus Deus & verus homo huiusmodi electione confirmans: Nam coadiutores sumus Dei, & omnia opera nostra operatus est Dominus Christus: qui ea consumat & perficit, ipso dicente, Sine me nihil potestis facere. Ipsam ergo electionem summi Pontificis operatus est Dominus, & dictam electionem consumat & perficit Christus: & forte ad hoc insinuandum dixit Christus Petro Lucæ. 22. Ego autem oravi pro te ut non deficiat fides, & tu aliquando conuersus es firma fratres tuos. Ex quibus verbis manifeste colligitur, quod ex oratione Christi, non defecit fides Petri, sed fuit confirmatus in fidem Petrus per Christum. Quae confirmatione potest referri ad oes successores Petri, ut intelliguntur confirmari deficientes in fide, quae est fundamentum: & in iurisdictione, quae est edificium superedificatum super fundamentum fidei. Igitur Petrus & quilibet successor Petri non est per aliquem purum hominem, sed per Christum confirmatus. Quod vero sequitur, Et tu aliquando conuersus es confirma fratres tuos: vox Christi est ad Petrum & ad suos successores dicentis, Tu Petre & quilibet

A successor tuus per me confirmatus es; Sed tu & quilibet successor tuus confirma fratres, Praestatos per te vel sub te electos. Et signanter hic loquitur Christus de fide, quia quantum ad alias quones & executiones aliquam committi potest sine reservatione, & forte cum quaestione: quia si esset Archidiaconus in ecclesia Dei, ad eum spectaret custodia & executio temporalium: & si esset Cancellarius in ecclesia Dei, ad eum spectaret beneficiorum determinatio vel diffinitio placitorum vel quaestione, ita quod papa non intromitteret se nisi de fide. Et ideo quia huiusmodi quaestio (id est de fide per antonomasiam) spectat ad summum pontificem, Christus igitur loquendo principi Apostolorum specialiter facit mentionem de fide, dicens, Ne deficiat fides tua. Confirmatione ergo summi pontificis non refertur ad purum hominem, sed in Christo: confirmatione autem aliorum Praestatorum, & etiam omnium fidelium, referenda est in Petrum, vel in successores Petri media te vel immediate: quia summus pontifex aliquos ut superiores prelatos confirmat immediate, inferiores non confirmat immediate, sed per superiores: aliquos etiam non superiores confirmat immediate. Et quemadmodum non posset sine aliqua moderatione, quia semper exceptio aliquam inordinationem facit, tam quia in his quae sunt de iure positivo potest remainere ordo ad summum Pontificem sublatore ordine alio, sicut in naturalibus & in his quae sunt de iure naturali potest remainere ordo ad Deum sublatore ordine alio: sed ut saepè sapienter diximus Deus qui potest in naturalibus omnia facere immediate & aequo bene, tam non vult, sed suam vult comunicare creaturis dignitatem: & sic administrat res, ut eas proprios cursus agere sinat, ut in capite huius libri per Augustinum ostensum est. Summus tamen pontifex habet plenitudinem potestatis in positione, sic debet administrare res, id est personas ecclesiasticas, ut eas proprias causas administrare sinat. Et cum non aequo bene, nec aequo diligenter possit fieri executio horum quae spectant ad ecclesias (qua turbat exceptio) per unum singularem hominem quantumcumque bonum, sicut sit per plures bonos: ideo exceptio, nisi per magna causa, non est permittenda. Ad hanc veritatem probandum, quod electio summi Pontificis reducitur in Deum vel in Christum, possumus adducere verba quae habentur Matth. 16. Ego dico tibi quod tu es Petrus, & super hanc etc. & sequitur, Tibi dabo claves regni celorum: & quodcumque ligaueris super terram &c. Petro ergo & suis successoribus dictum est signanter & specialiter, Tu es Petrus, & dabo claves: quia electio summi Pontificis est exceptio actionis, & non habet alium confirmatorem nisi Deum. Sed ad alios Apostolorum in ligatione & absolutione peccatorum locutus est generaliter, ut habet Ioan. 20: quando post resurrectionem insuerit in discipulos suos, Ut dixi eis, Accipite spiritum sanctum, & quoniam remiseritis

remiseritis peccata etc. vt det nobis intelligere, q̄ confirmatio aliorum Prælatorum currit cōmuniter, & sit confirmatio eorum ab homine puro; sed confirmatio summi Pōtificis habet sūgulare medium, & non sit ab alio qui sit purus homo, sed sit a Deo vel Christo, qui est Deus & homo: immo si consideramus verba euangeli, & maximē post resurrectionē Christi, quia ex tunc Christus per modicum tempus cōuerſatus est cum eis, idest cum Petro & discipulis, videlicet vscg ad ascensionem: & ex tunc remansit ecclesia sub Petro, idest sub Vicario Christi, ideo Euangelium loquitur de Petro signanter per comparationem ad alios Apostolos, iuxta illud Marci vltimo, Ite, dicit discipulus eius, & Petro, quia præcedet vos etc. Sic etiam Lucæ vltimo, illis duobus discipulis euntibus ap̄paruit Iesus in via, a quibus cognitus est per fractionem panis: ipsi vero redentes in Ierusalem, inuenierunt congregatos vndecim discipulos dicentes, Surrexit Dominus verē & apparuit Simoni. Quod ergo Euangelium singulariter loquitur de Petro, Gregorius, & Hieronymus dicunt hoc factum esse, ne desperaret, quia negauerat ipsum. Possumus tamen dicere quod Angelus apparens mulieribus locutus est specialiter de Petro propter duo, videlicet ne desperaret, vt dicunt Gregorius & Hieronymus: & etiam quia specialiter confessus est Christum esse filium Dei viui: & Christus specialiter respondit, Tu es Petrus, & dabo tibi claves etc. Nam ex hoc factus est Petrus princeps Apostolorum, & ex hoc traditæ sunt ei claves regni celorum, vt ex hoc intelligemus, quod principatus Petri, & successorum eius noui currit communiter cum aliis, sed est exemplar actionis: immo sicut Petrus primo confessus est Christum esse filium Dei, ita primus inter omnes alios viros post resurrectionem meruit videre Christum. Propter quod super illo verbo iam allegato, Surrexit Dominus vere, & apparuit Simoni, ait Beda, Omnia virorum primo Dominus intelligitur apparuisse Petro, quia omnino credendum est primo apparuisse Matri, non vt dubitantem certificaret, quia vniuersas haereses interermit in vniuerso mundo, quoniam Christo moriente in ipsa sola remansit fides, non credentibus immo dubitantibus ceteris.

Deus ergo apparuit ei vt tristem lētificaret, vt apparuit soritate mulieribus aliis. Sed inter viros primo Petro. Quæ omnia indicant principatum Petri & successorum eius esse actionis exemptæ.

A Cap. X X V I. Et ultimum, in quo ostenditur quod Exempti sunt quedam turpis pars ecclesie, & adducuntur dicta Decreti contra exemptos.

Voniam pulchritudo partis magis est in ordine ad totum, q̄ sit ipsa, non immitto Aug. in Enchir. c. 10. ait q̄ singula creata bona sunt, simul autem vniuersa valde bona: quia ex omnibus consistit vniuersitas, admirabilis pulchritudo. Et qua pars ex toto & ex ordine ad totum habet quandam pulchritudinem, ideo bene dictum est quod ait August. 3. Confess. Turpis est omnis pars vniuerso suo non congruens. Quod si volumus ad hanc materiam verba Philosophi adducere, dicimus, q̄ homo sit medius inter angelos & bestias, non potest nisi triplici modo viuire, quia vel viuit vt angelus, vel viuit vt homo, vel viuit vt bestia; si viuit vt Angelus, viuit vita contemplativa; si vt homo, viuit vita politica; si vt bestia, vita voluptuosa. De qua triplici vita, contemplativa, politica, & voluptuosa, agit primo Ethico. Cap. 7. Vita politica, i. socialis vel ciuilis competit homini in eo q̄ homo, vt plane habet ex i. Politic. Cap. 3. Est n. homo naturalis animal ciuale vel sociale, pp̄ q̄ ei secundum q̄ homo competit vita socialis & ciuilis. Qui ergo nolunt aliis concilare, & volunt esse exēpti, nolunt viuere vita ciuili, & nolunt animi numerari cum aliis; & si sunt pars ecclesiæ, non sunt pars conueniens suo toti, vel suo vniuerso. Et quia turpis est pars, quæ suo nō congruit vniuerso, si tales exēpti dicantur pars ecclesiæ, hoc non erit propriæ & absolute, sed cum hac additione, q̄ sunt pars turpis; quia pp̄ter exēptionē talis pars suo non conuenit vniuerso; quia non tenent modum & ordinem competentē suę vniuersali ecclesiæ, fm quē inferiora semp reducuntur in superiora per media, & semp alii à pontificibus reducuntur in summum Pontificem per pontifices medios. Quilibet ergo talis homo exemptus non viuit vt homo, quia non viuit vita sociali, vt socialis est, nec reducitur in summum Pontificem per pontificē medium. Et quia nō viuit vt homo, & non reducitur vt ciuii istius ciuitatis, quæ est ecclesia, cōsequens est, q̄ vel viuat vt angelus, si viuit contemplativa vita; vel viuat vt bestia, quia viuit vita voluptuosa. De talibus. n. loquens Philosophus in i. Politicoru ait, q̄ non indigens alio, sed per se sufficiens, nō est pars ciuitatis, quare aut bestia, aut Deus. Quia vel est peior homine, & est bestia; vel est angelus qui est melior homine, & tūc Deus. i. diuinus vel angelicus. Omnis ergo exēptus, vel est exēptus, & augetur, si det se contemplationi & studio; vel est

D ii

bestialis, si det se voluptatibus: quod satis experientio cognoscitur, si dicta in precedentibus capitulis diligentius intueantur. Facere ergo exceptos non deditos studio, est facere quandam turpem partem in ecclesia. His itaque peractis, quia vidimus apostolum ad suum propositum assumere similia verba Poetarum, cum ait, Corruptiones bonos mores colloquia prava: & Augustinus,

*Cor. 15. et
funi verba Me
nondri.*

Cause ne existimes Aegidium tenere illos esse acephalosquos. Papa ob urge tissimae causae fuit imediatè sudit pietati.

Nulla ratione clericis aut sacerdotibus habendi sunt, qui sub nullius episcopi disciplina & prouidetia gubernatur: tales, n. acephalos. i. sine capite prisa consuetudo nuncupauit. Item, Qui suis episcopis non obediunt, indubitate reprobri, & rei existunt. Porro ipsi a Deo donum summi munieris consequuntur, qui suis doctoribus libenter obediunt. Item, Ille proculdubio scandalizatur in Deum, qui recte non docet, & qui eius scandalizat sacerdotem vel eum. Ex prima ergo clausula horum dictorum, quod non sunt habendi clericis nec sacerdotibus, qui non sunt sub eis, arguitur, exceptos delinquere quantum ad statum viæ. Ex secunda clausula habetur, quod excepti delinquentio quantum ad ea que sunt viæ, non consequitur a Deo donum summi munieris. i. ea que sunt patriæ. Ex tertia vero clausula quod ille scandalizat eum vel sacerdotem, latenter datur intelligi, qua-

A liter debeat fieri exceptio: quia si quantum ad eos qui recte docentur, & qui dantur se studio, tolleratur exceptio; quantum vero ad eos qui non dant se studio, quia nesciens animus hominis esse ociosus dat se voluptatibus, & ex hoc scandalizat eius episcopum vel sacerdotem, nullatenus tolleranda. His itaque excursis, dicemus quod sicut iura Decretorum redarguant volentes esse exceptios; sic eadē iura docent episcopos, quoniam se habere debeant ad Exceptos. Nam causa. i. 8. q. 1. c. Abbatibus, diciunt, Abbatibus, quod neque sub Episcopo, neque sub Metropolitanus, neque sub Primate, neque sub Patriarcha sunt, nullus prorsus episcoporum episcopalia qualibet administret: cum n. se nulli episcopo omnino subesse profiteantur, cōse quens est ut nullus episcoporum quae sua sunt eis tantum extraneis largiantur. Signanter autem narrantur gradus existentes infra summum pontificem, quia a summo Pontifice nullus specialiter eximi potest. Nam nec ipse summus pontifex hoc facere posset, sicut nec etiam Deus posset aliquam naturam creatam a se eximere. Et in hoc terminatur hoc opus vel hic liber, quem intitulari voluimus contra exemptionem; & exinde sit laus Domino nostro Iesu Christo, per quem omnia sunt, & bona cuncta procedunt, qui cum Patre & Spiritu sancto vivit benedictus Deus in seculorum, Amen.

F I N I S.

D. AEGIDIUS ROMANIA

Archiepiscopi Bituricensis Ecclesiae, et Primatis Aquitanie, Ordinis fratrum Eremitarum sancti Augustini, doctoris clarissimi,

TRACTATUS DE DIVINA
Influentia in Beatos.

Nunc primum in lucem editus.

Cap. I. In quo probatur quinque vijs, q̄ influentia illam, qua beatificantur omnes angeli tam superiores q̄ inferiores & etiam homines, Deus non per alium sed immediate facit per seipsum.

Ignatus est Venerabilis pater Dominus Legionis, per interpositam personā de questione quadā pregnāte, & ad triumphatē ecclesiam pertinente, nostrū animū cōmouere, videlicet, Vtrū Angeli inferiores, & quilibet eorū recipiat aliquam influentiam specialem a Deo, præter influentiā, quam recipit medianibus superioribus Angelis. Diximus autē hanc questionē fore pregnantem: quia forte per eam poterit descendī ad ecclesiā militarem, Vtrum s. expeditat Sanctiss. Patrem Dominū nostrum summū Pontificem exēptionem facere in ecclesia Dei: vt immediate influat, & immediate regat aliquos in Dei ecclesia, non mediabitibus Prelatis mediis. Nam licet Deus regat substancialē corporalem mediante spirituali, & corpora inferiora mediante spiritibus: facit tamē aliquādo præter hunc ordinem, quia sanauit multos egrotos, qui fūt ordinē superiorū corporum erant insanabiles: & suscitavit Lazari in monumento quatriduanū habente, illud idem esse numero, quod prius habebat: quod est contra ordinē influentias celi, dicente Philosopho in de Generatione. Quorū substancialia deperit, non redeunt eadē numero. Dicendum ergo ad questionē primo, q̄cū quæritur, Vtrum Angeli inferiores, & quilibet eorum recipiat aliquā influentiā specialem a Deo præter influentiā quā recipit medianibus superioribus angelis; non est questio de influentia beatifica quia illa est generalis, & non pertinet ad proportionam questionē: quoniam loquentes de influentia

fūt quam habet esse beatitudo beatorū quæ est ipse deus, illa immediate deriuatur a Deo in singulos angelos & beatos: nam Deus ipse per se ipsum & sine alio medio est Beatitudo nostra, iuxta illud Gen. 15. Noli timere Abraham, ego protector tuus, & merces tua magna nimis. Ipse ergo Deus est merces nostra: unde seruimus Deo non propter aliud præmiū habendum, sed propter habendum ipsum Deum. Primo ergo debemus querere regnum Dei quod est ipse Deus, postea omnia alia adiūcent nobis: propter quod tanq̄ adiecta debemus querere alia a Deo, sed propter seipsum tanq̄ beatitudinē nostram & tanq̄ principalē mercedē nostram debemus querere ipsum Deum, iuxta illud Aug. 1. Confess. Ad te nos fecisti domine, & inquietū est cor nostrum donec requiescat in te. Oportet ergo q̄ Beatitudo nostra, in qua quiescit cor nostrum & mens nostra, sit ipse Deus. Possimus autē enumerare quinq̄ vias, per quas irrefragabiliter ostēdi poterit, q̄ Beatitudo nostra est ipse Deus per seipsum: & q̄ nihil infra Deum, & nihil aliud a Deo potest beatificare nō solū nos sed etiā angelos, de quibus est mota principalis questio: vt prima via sumatur ex diuina immensitate: secunda ex eius interioritate: tertia ex eius realitate: quarta ex eius uniuersitate: quinta ex eius quietatione & satietate. Prima via sic patet: est. n. per se nostrum, q̄ si aliquod vas pot capere tantū vinum, minus vinum q̄ illud, non potest illud vas replere: vt si potest capere vas aliquod quintam vini, vel modium, vel quantūcunq̄ vinum, minus vim q̄ illud, non pot vas illud replere. Cum ergo anima & angelus possit capere tantū bonū quartū est ipse Deus, minus bonum q̄ ipse Deus non potest nec animā nec angelum replere: & quia secundū Aug. 10. Confess. non sumus beatū, donec dicamus satis est, idest donec sumus gaudio & bonitate dei impletī: ideo potentes capere tantum bonum quantum est Deus, minus bonum q̄ Deus nos beatificare & replere non potest. Quod autē nos possimus tantū bonum capere quantum est Deus, patet ex hoc q̄ sumus ad imaginē & similitudinē Dei. Nā fūt Aug. anima est imago Dei, ex eo quod eius caritas & particeps esse potest. Secunda via ad hoc idē sumitur ex diuina interioritate vel intimitate. Nam fūt Aug. in lib. Confess. & in pluribus locis, Deus est intimior cuilibet rei q̄ ipsa res simili. Est. n. Deus fūt eundē ibidē intimior intimo nostro. Cum ergo quilibet Angelus & quilibet intelligentia nō sit quanta, nec sit quid extensum, nec quid diuisibile, iuxta illud Magistri de causis, Intelligentia est substantia, quæ nō dividitur: nihil potest illabi Angelo vel Animā, siue cuiuscunq̄ substantiaz spirituali, nisi illud quod potest illabi substantiaz eius: hoc autē est solum Deus, qui illabitur substantiaz vel essentiaz etiam spirituali. Dicemus ergo q̄ Angelum vel animā vel quācunq̄ substantiaz spiritualē velle beatificare.

cari vel satiati aliquo bono q̄ diuino, est velle satiari bono, quod non illabitur sibi nec intrat in ipsum: sed, vt patet, si tota aqua maris proficitur circa testā vnius ovi, vel circa testā vnius nucis, & nihil de illa aqua intraret in huiusmodi testā, tota talis aqua non satiaret talem testā. Magna est ergo fatuitas cuiuscumq; hominis voluntatis satiare animā suā de pecuniis, vel de quis buscuncū bonis exterioribus cū huiusmodi bona in animam intrare non possint: pñt. n. talia bona satiare bursam, in quam intrare pñt: sed angelum vel animā in quam intrare non pñt, nequeunt satiare. Solus ergo Deus, qui pōt illabi nobis & subintrat essentiam angeli vel animae, pōt angelum vel animā satiare & beatificare. Tertia via ad hoc idē sumitur ex diuina realitate: nam magna differentia est inter habere principaliter ipsam rem, vel rei speciem sive intentionem. Experitur. n. quilibet in seipso, fm quod habetur in primo cap. can. Jacobi, de homine considerante vultū natuitatis sue in speculo: considerauit, enim se, & abiit, & statim oblitus est qualis fuerit. Quisq; n. experitur in seipso, & si centies, vel pluries consideraret imaginem suæ faciei in speculo, non ita recordaretur de ea, sicut recordaretur semel videndo faciem alicuius alterius. Ex quo apparere pōt quanta differētia sit inter rem, & speciem vel imaginē rei. Cum ergo fm Philosophum in tertio de Anima, Res nō sunt in anima, sed species vel similitudines rerū: quātūcūq; istae species vel similitudines multipli centur, non implebunt vel satiabunt animā. Solus ergo Deus, qui secundū seipsum & realiter potest esse in anima, poterit animam satiare & beatificare, iuxta illud Aug. 4. Confess. loquens ad Dñm in seipso & supra, Vbi ergo te inueniam ut me docentem nisi in te & supra me? Anima ergo inuenit Deum in seipsa, & supra seipsum, & intra seipsum: quia anima non est in Deo, nisi quia Deus est in anima, iuxta illud qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. Non queramus ergo Deum realiter longinquum a nobis, quia ipse Deus per seipsum realiter est in nobis: immo fm Aug. 3. lib. Confess. Cū sumus longinqui a Deo per peccatum, nos auerterendo, ipse est propinquus nobis pīe & misericorditer nos in nostro esse manutenendo & conservando. Quarta via ad hoc idem potest ex diuina vniuerstate: nam quilibet creatura est quoddā particulare bonū: solus autē Deus est vniuersale bonum: quā materiam diffuse tradit Aug. 8. de Trin. c. 3. vbi ait, Quid plura & plura? bonum hoc & bonum illud, tolle hoc & illud, & vide ipsum bonum si potes, ita Deū videbis, non alio bono bonum, sed omnis boni bonum. Quilibet ergo creatura est quoddam bonum particulare, quia est bonū hoc & bonū illud: sed solus Deus est bonum vniuersale, quod non est particulariter bonum hoc vel bonum illud, sed est vniuersaliter omne bonum, & om

A nis boni bonum, vt patet ex sententia auctoritatis prefatae. Arguat ergo sic, Anima vel angelus, habens rationē & intellectum, est apta natura ferri in bonum vniuersale; quia vt ait Comentator in de Anima, Intellectus est qui facit vniuersalitatem in rebus: nullum ergo bonum particolare poterit angelum vel animā satiare vel beatificare: cum bonum-vniuersale sit longe quid maius quam bonum particolare: solus ergo Deus, qui est bonum vniuersale, & nulla creatura, quia quilibet est quoddam bonum particolare, poterit animam satiare vel beatificare. Quinta via ad hoc idem sumitur ex diuina quietatione & quietate: nā quādū aliiquid est in motu non quiescit: cum ergo per ea quae sunt ad finem tendimus in ipsum finem, quandiu sistimus in his quae sunt ad finem, tandem sumus in motu & non quiescimus. Cum ergo omnes creature ordinentur ad Deum tanquam ad finem, in nulla creatura simpliciter loquendo potest esse quietes: quia nulla creatura est finis simpliciter vel finis omnium: solus autē Deus est finis omnium, quia solus ipse, vt vult Coment. in primo Metaphy. se habet in triplici genere causarē respectu omnium, quia ipse est omnium causa efficiens, omnium causa formalis exemplaris, & ipse solus est causa finalis vel finis omnium. In ipso ergo solo potest esse quietes & beatitudo nostra: nam cum omnis creatura sit quidabile, & quid mobile, in nulla creatura potest simpliciter esse quietes: quia qui labentis innititur, oportet quod cum labente labatur. Redeamus ergo ad quæstionem propositam, & dicamus quod cum Deus per seipsum & sine aliqua creatura media tam Angelos quam animas levificet, ideo cum queratur, Vtrum Angeli inferiores & quilibet eorum recipiat aliam quam influentiam specialem a Deo præter influentiam quam recipit mediantibus superioribus Angelis: si huiusmodi quæstio queratur de influentia diuina, per quam sumus a Deo beatiti, quia talis influentia esse non potest sine collatione gratiarē consumata vel sine collatione glorie, secundum quam Deus per seipsum nos beatificat & glorificat, patet quæstionem nullam esse: quia Deus per seipsum quemlibet Angelum & quamlibet animam glorificat & beatificat. Non ergo quantum ad huiusmodi influentiam & beatificationem beatificat Angelos inferiores per superiores,

sed quemlibet Angelum tam inferiorem quam superiorem: & etiam quamlibet animam beatificat per seipsum.

Cap.

*Cap. 11. Quod licet Angeli fuerint beati uidendo
et diligendo Deum trinum et unum: homines
tamē nunq; fuerunt beati in re, licet
fuerint beati in spe, non uiden-
do deitatem eorum humas
autem Christi.*

Ostquā declarauimus quid tenendū sit de influentia vel impetu quē facit Deus in angelos, vel fm quē Deus reuelat angelis quæ spectant ad regimen vniuersit. Sed anteq; hoc fiat, quia quidam circa beatitudinem errauerunt, dicentes q; non oportet ad hoc q; aliqui sint beati, q; videant psonarū trinitatem: sed sufficit q; videant essentiaz ynitatē. Sed hoc stare nō potest: nam visio succedit fidei, iuxta illud Psal. Sicut audiuimus, sic vidimus in ciuitate Dei nostri. Ea ergo quę nāc per fidem audimus (quia vt dicit ad Rom. 10. Fides est ex auditu) in ciuitate dei nostri, id est in patria videbimus & dicemus illud Psalmi, Sicut audiuimus in via, sic vidimus & videmus in patria. Consuetudo. n. est scripturæ sacrae, s̄epe ponere præteritum pro præsenti, vel etiam pro futuro, ad notandū stabilitatē & firmitatem eosrum, quæ dicūtur in sacra scripture. Nam sicut quod factū pro infacto haberi non potest, q; tanta est immutabilitas rei factę vel rei præteritaz, quod etiā ab ipso Deo negamus non posse facere, facta non esse facta, vel præterita nō esse præterita, iuxta illud quod dicitur in Ethicis de Agatone. Hoc. n. solo Deus priuatur, ingenita facere, quæ vtq; facta sunt. Ad hanc ergo stabilitatem & immutabilitatē insinuandā, quod potuit dici in præsenti, quia cum erimus in patria dicemus. Sicut audiuimus in via de vnitate essentiaz & trinitate personarum, sic videmus in patria: scripture tamē sacra posuit in præterito qd ibi dici poterit in præsenti, Sicut audiuimus, sic vidimus) tamē verē ibi dici poterit, sic videmus. Redeamus ergo ad propositum, & dicamus q; fidei viæ succedit visio patriæ, quæ visio erit tota merces, vt potest patere per Aug. 1. de Trin. cap. 8. et. 9. Quod non sic intelligendū est, q; visio sit tota merces prout est separata ab amore & delectatione: nam videre quod nō diligitur, vel quod nō delectat magis esset ad pēnā q; ad gaudium, & magis esset miseria q; beatitudo. Cōcedimus enim (& semper haec positio nobis placuit) q; Beatitudo nostra principalius consistit

A in amore & delectatione quæ est actus voluntatis, q; in cognitione & visione, quæ est actus intellectus. In vtrq; n. cōsistit Beatitudo nostra tam in actu intellectus, q; in actu voluntatis: sed principalius consistit in amore qui est actus voluntatis: q; in visione quæ est actus intellectus. Consuevit. n. dici in vulgari nostro, cum quis videret quod nō diligit, forte odit & sibi displicet, q; oculos habeat, quando videt illud. Vnde q; impossibile est q; aliquis videat tantum bonum quantū est Deus, & non diligit illud vel nō delectetur in illo, vbi nihil est non amabile, & nō delectabile: ideo dicit Aug. in locis p̄œsignatis, q; visio est tota merces, accipiendo visionem, vt includit dilectionē & delectationē. His itaq; p̄œlibatis q; fidei succedet visio, cum sint articuli fidei, non solum de Deo uno in essentia, sed de Deo trino in personis, visio nostra beata in patria succedens fidei in via, non solum erit de Deo uno in essentia, sed de Deo trino in personis. Vtrung ergo videbimus clare & aperte Deum vnu essentialiter, & trinum personaliter. Immo hæc visio non sufficiet ad beatitudinem, sicut non sufficit ad fidem credere Deum vnum & trinum, nisi credamus ipsum incarnatū quāntum ad personā filii, quia sola psona filii est incarnata. Nam licet tota Trinitas induerit filium carnē, quia Pater & Spiritus sanctus induerunt filium carnē, & filius induit seipsum carnē: ppter quod licet fuerint tres induentes: vna tamen sōla psona est inducta carnē, iuxta illud Symboli Athanasi, Qui vult ergo saluus esse, ita de Trinitate sentiat. Sed necessarium est ad eternam salvatorem, vt incarnationem quoq; Domini nostri Iesu Christi fideliter credat. Non ergo sufficit credere Deum vnum & trinum, nisi credamus Dei filium incarnatū, passum, mortuū, sepultū, & resurrexisse: quæ omnia, Dominus Ioan. 17. volens tractare de nostra vita æterna, quæ est beatitudo nostra, tangit, cum ait, Hec est vita æterna, vt cognoscant te solum verum Deū, & quem misisti Iesum Christū. In quibus verbis vt per Augustinum patet super Ioannē, & habet in Glosis cōmuniib; oportet q; intelligatur spiritus sanctus, qui est charitas substancialis amborum. I. patris & filii: tota ergo Trinitas, Pater, Filius, & Spiritus sanctus, est solus & unus Deus, vt exponit Augustinus ibidem. Sed contra omnia hæcdici posset: quia videtur q; visio vnius psonæ sufficiat ad Beatitudinem, iuxta illud Ioannis 14. Ostende nobis patrem, & sufficit nobis. Sed hoc satis est solutum per verba ipsius Christi respondentis Philippo, dicenti, Ostēde nobis Patrem etcq; Philippe, qui videt me, videt & Patrem. Nam quantum ad deitatem non potest vna persona videri sine alia: sicut nō potest vna persona operari sine alia. Nam cum omnes tres personæ habeant vnam & eandē essentiam, habet vnam & eandem virtutem, & vnam & eandem operationem: igitur propter vnitatem essentiaz

pon videtur vna persona sine alia. Immo quia relativa sunt simul natura. i. naturali intelligentia, non solum propter unitatem essentiae non videtur vna persona sine alia, quia Quod quid est, est obiectum intellectus: sed et propter oppositionem relativa non videtur vel non intelligitur vna persona sine alia, cum relativa opposita, sint simul natura. Rursus etiam obiectum posset, quod cum deitas sit principale obiectum beatitudinis, videtur quod humanitas non pertineat ad huiusmodi obiectum. Ad quod dicitur potest, quod est humanitas non est obiectum principale beatitudinis nostrae, est tamen obiectum annexum, sine quo non potest esse beatitudo nostra. Nam usque ad passionem Christi, quotquot obierunt de sanctis Patribus, non fuerunt beati in re, quia non videbant Deum: sed fuerunt beati in spe, quia habebant firmam spem videndi Deum. Propter quod decedentes ante passionem Christi, si quid habebant purgandum, ibant ad Purgatorium; postquam erant purgati ibant ad limbum Habrae, id est ad Limbum sanctorum Patrum. Nam ut communiter dicitur, ordo conuersus fuit in Adam, & in nobis: nam ibi persona infecta infecit naturam: in nobis autem natura infecta infecit personam. Et ideo non possimus videre Deum, nisi sit satisfactum pro virga infectione naturae. s. & postea. Cum autem omnis natura generabilis et corruptibilis, ut appareat in natura humana, quantum est de se quodammodo sit infinita saltus potentia, quia de se est multiplicabilis in infinitum, licet non possit esse actu multiplicata in infinitum: & cum solus Deus sit quid infinitum, non poterit pro tota natura nostra satisfacere, nisi Deus. Nam secundum Augustinum lib. 12. de Trinitate. 10. Si alias modus fuit possibilis, nostra tamen sananda miseria nullus fuit congruentior. Usque ergo ad diem passionis Christi, qui fuit mortuus pro salute nostra, non fuit satisfactum sufficenter pro natura nostra: eo autem mortuo, aperga fuit ianua celstis: & omnes, qui erant in Limbo sanctorum Parentum, viderunt Deum: & ideo dictum fuit Latroni, Hodie mecum eris in Paradiso: quia eodem die, quo mortuus fuit Christus, mortuo latrone, anima eius vidit Deum. In utroque ergo stabit beatitudo nostra, in visione Deitatis, & Humanitatis Christi, licet principalius sit in visione Deitatis. In visione tamen humanitatis & si non erit simpliciter, erit saltem tanquam in illo sine quo non contingit nostra beatitudo: cum ante incarnationem Christi, & ante eius passionem & mortem, nullus purus homo fuerit beatus. De hoc ergo poterit exponi quod dicitur Ioan. 10. Ego sum ostium, per me si quis introierit saluabitur: ingredietur, videndo Deitatem: & egredietur, videndo humanitatem: & pascua inueniet, quia utrobius erit gaudium, & delectatio nostra. Sciendum tamen quod ante resurrectionem Christi, sancti in Limbo viderunt humanitatem Christi saltem quantum ad animam

A illuc descendetem: sed post resurrectionem Christi, viderunt humanitatem secundum seipsum, & quantum ad totum. Concludamus ergo & dicamus quod aliqua sunt, quae oes beati vident, videlicet, unitatem essentiae, trinitatem personarum, & humanitatem Christi, sine qua & si fuit beatitudo Angelorum, non tam fuit beatitudo hominum. Quantum ergo ad unitatem essentiae & trinitatem personarum, quilibet, tam angelus, quam homo, est beatus ab ipso Deo per ipsum Deum, & in ipso Deo per seipsum. Sed quantum ad regnum Universi propter salutem electorum, non solum ordo superior angelorum illuminat ordinem inferiorem, sed etiam in uno & eodem ordine angelus superior illuminat inferiorem. Nam cum legitur quod Seraphim clamabant alter ad alterum, potest exponi ille clamor de eo quod petebat doceri alter ab altero. Quantum ad hoc ergo potest adaptari questio proposita, videlicet, Utrum angeli inferiores & quilibet eorum recipiat alias quam influentiam specialem etc. quae questio in sequenti capitulo poterit determinari.

Isa. 6.

Cap. I 11. Quod licet Deus beatificat omnes angelos et homines immediatè per seipsum, tamē quantum ad ea quae spectant ad regnum universi illuminat & docebat medios angelos per supremos: et inferiores per medios.

D Vnde quodcum sit de influentia sive de illuminatione inferiorum angelorum per superiores; ideo ad evidentiam questionis propositae sciendum quod super illo verbo 1. ad Corinthios 15. Deinde finis: cum tradiderit regnum Deo & Patri; & evacauerit omnem principatum & potestatem & virtutem etc. Vult glosa quod dum durat mundus, angeli angelis, demones demonibus, & homines hominibus præsunt ad utilitatem viuentium, vel ad desperationem: sed omnibus collectis, cessabit omnis prælatio, quia non erit amplius necessaria. In consumatione quidem seculi, quando perfectorius erit numerus electorum, cessabunt omnes huiusmodi illuminationes, secundum quas inferiores angelii docetur a superioribus de regimine universi, ut hereditatem sciant electi. Ideo dicitur ad Hebreos 1. quod omnes sunt administratori spiritus, in ministerium missi propter eos qui hereditatem capiunt salutis, id est, propter electos. Aduerterendum ergo quod in angelis est duplex missio, ad exteriora & interiora: quod satis potest haberi per id quod dicitur Isa. 6. Et volavit ad me unus de Seraphim, & in manu eius calculus, quem forcipe tulerat

tulerat de altari etcet. Constat autem quod non fuit de ordine Seraphim angelus missus ad Isaiam: quia tota prima Hierarchia continens tres ordines, quorum supremus est Seraphim, est in vestibulis Dei secundum Dionysium. Nullus ergo illorum ordinum mittitur ad haec exteriora. Ideo secundum Dionysius, 8. de angelica Hierarchia, ille angelus fuit de inferioribus ordinibus, quia soli inferioris ordines mittuntur, non superiores: vel nullus de supraemis hierarchia mittitur ad haec exteriora. Dicitus autem est Seraphim ille angelus missus, non ratione ordinis, quia de inferioribus erat: sed ratione administrationis, id est ratione officii. Nam Seraphim interpretantur incendentes, id est igniti, quia toti ardor amore charitatis. Ille ergo angelus missus ad Isaiam, qui forcipe accepit calculum de altari, id est lapillum, qui calculus vel qui lapillus erat ardor & ignitus de igne qui erat in thuribulo illius altaris, & cum illo calculo ignito tetigit labia Isiae, & incendit, & combuscat ea, & hoc modo purgauit labia eius: propter huiusmodi incendium & adustionem dicitus est Seraphim, id est incandes. Ergo secundum Dionysius, non omnes angeli, sed soli inferiores mittuntur. Sed qua apostolus dicit ad Hebreos, 5. quod omnes angeli sunt administratori spiritus, in ministerium missi propter eos, qui hereditatem capient salutis, id est propter electorum salutem: ideo, ut distinximus, oportet nos distinguere de missione, ut dicamus quod omnes angeli mittuntur vel ad interiora, & sic mittuntur quantumcumque supremi: vel ad exteriora, & sic mittuntur soli inferiores. Nam & personae diuinæ dicuntur mitti. Solus namque post secundum Augustinum non dicitur missus, quia non est ab alio: filius autem & spiritus sanctus dicuntur missi visibiliter, & inuisibiliter. Filius namque missus est visibiliter in carnem, cum factus est homo. Et spiritus sanctus missus est visibiliter in specie flatus, cum Christus insufflavit in discipulos suos, dicens, Accipite spiritum sanctum. Et in specie columbarum, cum a Iohanne Christus baptizabatur. Et in specie ignis, in die Pentecostes. Et sicut utriusque spiritus sanctus, quod filius, missi sunt visibiliter: sic utriusque mittuntur quotidie inuisibiliter. Nam filius mittitur inuisibiliter ad illuminandum intellectum, spiritus sanctus ad flammandum affectum. Sed cum mittuntur personae diuinæ, non mittuntur ubi non erant, sed qualiter non erant, non mutando loci statum, sed supplendo nostræ naturæ defectum, ut Beda dicit. Hoc ergo modo possumus intelligere, quomodo mittuntur angelii quantumcumque superiores. Nam cum angeli superiores illuminant inferioris, dicuntur mitti ad illos, quos illuminant de gubernatione mundi, & de regimine universi. Cum ergo queritur, Vtrum angeli inferiores & quilibet eorum recipiat aliquam influentiam specialem a Deo praeter influentiam, quam recipit mediantibus superioribus angelis. Dici potest quod si loquamur de influentia per quam sit homo vel angelus beatus,

Athus, illam causat in nobis per seipsum immediate, te solus Deus. Sed si loquamur de influentia illuminationis quantum ad regmen universi, quia illam causat Deus in angelos inferiores medianibus superioribus, iuxta illud Dionysius, 4. de angelicis hierarchiis, Tantum diuino legali ordine promulgato per prima secunda in Deum reductum. Et idem ibidem cap. 8. dicit, Hoc est nomen omnino diuino ordine diuinitus promulgatum per prima secunda a participare diuinis illuminationibus. Est ergo ordo & lex diuinitatis insima per media in supraemis reducere. Quilibet namque angelus videndo Deum, & diligendo Deum est beatus immediate per Deum. Sed licet quilibet angelus videat Deum tantum quoddam speculum, non tamen quilibet videt in illo speculo omnia quae reluent in ipso: sed continuè quandiu durabit mundus, Deus reuelat angelis superioribus ea quae disposerit facere in universo pro salute electorum. Et ibi est tantus ordo, & tanta armonia, ut illuminationes de regimine universi fiant in angelos medios per superiores, & perueniant huiusmodi illuminationes usque ad inferiores per medios. Et non solum secundum huiusmodi illuminationes ordo superior illuminat inferiorem, sed etiam in uno & eodem ordine angelus superior illuminat inferiorem; quia legitur ipsos Seraphim clamare alterum ad alterum, qui clamor non est aliud nisi quod unus petit doceri & illuminari ab altero. Verum quia non vestrum quæstio adhuc esse soluta, cum queratur, Vtrum aliquam influentiam recipient angelis inferiores immediate a Deo, praeter illam, quam recipiunt mediantibus superioribus angelis: quod si dicatur quod recipiunt huiusmodi influentiam, per quam sunt beati immediate a Deo omnes angeli, quod Deus omnes beatificat immediate per seipsum; adhuc remanseret quæstio de illuminatione quantum ad regimen universi, Vtrum quantum ad hominem regimenter Deus immediate illuminet inferiores angelos per seipsum. Ad quod dico postea, quod sicut est unus magister in cathedra, qui loquitur & mouet aures omnium discipolorum; sic unus est Deus magister in celis, qui facit imperium & mouet intellectum omnium angelorum. Et sicut aliqua sunt in doctrina magistri sicut conuenientia & levia, quod ea omnes capiunt, aliqua vero quae soli perspicaciores capiunt: & de illis perspicaciore docent & illuminant minus perspicaces. Sic Deus stabilit in se manens dat cuncta moueri, & mouet & facit imperium de isto regimine universi, quomodo vult quod universum regatur & gubernetur: & per huiusmodi motum & imperium aliqua sunt quae omnes angelii percipiunt; aliqua vero quae soli perspicaciore percipiuntur: & de illis qui sunt perspicaciore & superiores illuminant inferiores & minus perspicaces. Vnde Dionysius, 4. de divisione nominibus, Deum assimilat soli: quia sicut sol illuminat oculum: tamen quod habent oculos magis clares, magis percipiunt lumen solis; & per modum lu-

men vident multa, quæ non vident alii. Sic & in proposito, ut hoc modo per dictum modum quæstio sit soluta prout tangit ecclesiam triumphantem. Aduertendum tamen & prout præfata quæstio erat prægnans, & prout per eā poterat descendere ad ecclesiā militarem quantum ad exēptionem, per quam sit magis immediatum, quod nō erat sic immediatum. Nam semper summus Pontifex intelligitur esse ordinarius ubique, & posse ad se referuare ordinariam & immediatam cognitionem cuiuslibet ecclesiæ. Hoc tamē non obstante, quilibet Prælatus in Dioecesi habet cognoscere causas illius Dioecesis, & est ordinarius in tota sua Dioecesi: quod ideo cōtin-

git, quia Prælati sunt assumpti in partem solici tudinis: sed summus Pontifex assumptus est in totalem plenitudinem potestatis. Et quia totum stat simul cum parte, ideo simul stat immediata iurisdictio etiā ordinaria summi Pontificis cum ordinaria iurisdictione cuiuscunq; Prælati. Et quia exemptio hoc tollit, & priuat iurisdictiōnem medianam Prælatorum, ideo quædam inordinatio dici potest: quia facit de iure Prælatorum non ius. Sed quia de hac materia pleniū diximus in quodam libello, quem fecimus contra exemptos, ideo in hoc tractatu hanc materiam possumus silentio præterire.

F I N I S .

D. AEGIDIUS COLUMNIA

Romani, Buricensis Archiepiscopi, et Aquitanie Primatis, Ordinis fratrum Eremitorum sancti Augustini, doctoris clarissimi,

TRACTATUS DE LAUDIBVS Divinae Sapientiae.

Super Psal. XLIII. Eructauit cor meum
verbū bonum, dico ego opera mea Regi:lin
gua mea calamus scribæ uelociter
scribentis, et cæt.

Cap. I. In quo ostenditur quæ & quot sunt trā
stantia in hoc opere, & qui sit
ordo dicendorum.

N T R. multas, et
varias occupatio-
nes nostras requisi-
ti à vobis de qōnō-
bus quibusdā, des-
creuimus pro mo-
dulo nostrā scien-
tiae, vestrā pīz pe-
titiōi parēre. Quæ
rebantur. n. in ses-
prenario numero propositæ qōnes, videlicet,
Qualiter est credendum. Qualiter sperandum.
Qualiter confidendum, & de peccatis penitendum.
Qualiter debemus Deum diligere. Quomodo
debemus eum timere, ac sibi obedire. Qualiter
pro suscep̄tis bñficiis debeamus sibi gratias age-
re. Et ultimo, qualiter debemus sibi seruire. Post
has questioñes que sebat̄ specialiter de expo-
sitione auctoritatis præposse, quomodo intel-
ligendum sit (Eructauit cor meum verbū bo-
num etc.) & de Donis Spiritus sancti. Ad hanc
autem omnia intelligenda, & declaranda, cum
Dionysio, circa principium Ecclesiastice hierar-
chiz, Iesum in uocem omnium hierarchiarū
principium, & perfectionem ipsiusq; adiutoriorū
postulantes & supponentes. Dicamus in nobis
duos esse motores contrarios sensum. s. & rauo-
rem, (vt sapientes Philosophi protulerunt, put-
er est in tertio de Anima declaratū.) Quam veri-
tatem Paulus ad Rom. septimo lucidius nar-
rat, cum ait. Video aliam legem in membris;
meis repugnantem legimentis meq;. Ratio iug-
tur, que est lex mentis, tanq; motor, & incitator,
bonus deprecatur ad optimam: sensualitas aut
& lex membrorum ad opposita nititur inclinat.

re, iuxta id quod dicit Gen. 8. Proni sunt sensus hominis ad malum ab adolescentia sua. Pretermissa itaq; sensualitate siue lege membrorū, quæ inclinat ad malum, de ratione agendū est, quæ inclinat ad bonum. Verum, quia hic intendimus agere de salute nostra, quæ supra natu-
ram est, ad quam adipiscendam, ratio non pot sufficere, oportet præter rationem mouentem, dare motorem diuinum, vt hoc modo salutem nostram, & hereditatē illam æternam adipisci-
mur, tanquam mouit Deo, & tanquam filii Dei:
quia qui spiritu Dei aguntur hi filii Dei sunt, &
si filii, & heredes. Ro. 8. Et quia vtricq; motorē
bonum dicere debemus, rationem. s. tanq; Deo
seruentem, & etiam ipsum Deum tanq; principe-
pantem, duo genera habituum in nobis ponē-
da esse, cōmuni locutio atq; opinio protestat:
videlicet, Virtutes, vt vires animæ obedientia-
tioni mouentur & Dona, vt omnes potentie ani-
mæ Deo mouenti atq; impellenti obtéperent.
In his ergo quæ agenda sunt, magis ad impulsu-
sum diuinum debemus recurrere, (quod fit per
donum eius) q; ad rationem. Quod fit clare, &
manifeste ex eo, q; etiam Philosophus in de bo-
na fortuna, loquens de hominibus qui mouen-
tur ex diuino impulsu, ait, q; consiliari nō expe-
dit ipsis, habent. n. principium tale, quod est me-
lius intellectu & consilio. Spiritus itaq; sancti
impulsui innitentes, in hoc tractatu hoc ordi-
ne procedemus. Quia primo exponeamus au-
toritatem proposuam, cuius expositiō ultimum
quærebatur: quia in ea sunt septem cōditiones
laudabiles, siue septem laudes Diuinæ Sapientiæ,
quas adaptabim⁹ ad septē dona, ex quibus sole-
uemus septem propositas questioñes.

Cap. II. In quo ostenditur, q; septem sunt laudes
Divinae Sapientiae, & adaptantur ad exposi-
tionem huius auctoritatis. Eructauit
cor meum etc.

Reamislo ordine dicendordi, vo-
lumus primo agere de septē lau-
dibus diuinæ sapientiae, & eas
adaptare ad expositionem auto-
ritatis prædictæ: & per hoc, dis-
tinguere septem dona. & soluere septem pro-
positas questioñes. Sciendum ergo q; diuina sa-
pientia primo est plena, & copiosa: decūdo est
alta: & profunda: Tertio est recta, & vera: Quarta
est bona, & sapientia: Quinto est omnibus pa-
pinqua: Sexto est secunda: Septimo est efficax,
& prompta. Si igitur volumus propositas que-
stiones solueret, oportet nos aliquid de Diuina
sapientia gustare, & participare, & omnes has
bonas conditiones debemus, in illa alta sapientia
recognoscere, vt possimus de diuinis donis ali-
qua percipere, & omnes prefatas questioñes
soluere. Dicemus quidem prefata sepiusq; ana-

Autoritate præposta per ordinem denotari, ut s. Plenitudo, & Copiositas diuinæ sapientiæ nos tentur, quum dicitur Br̄uſauit. Altitudo, & Profunditas, quum subditur. Cor meum. Rectitudo, & Veritas quum subiungitur. Verbum. Bonitas & Sanctitas, quum additur Bonum. Ad omnia propinquitas, quum sequitur. Dico ego. Fecunditas, quum annexatur Opera mea regi. Efficacitas, quum ultimo sequitur. Lingua mea calamus scribe velociter scribentis. Secundum quidem hec se ptem, sumuntur septem gradus sapientiæ, ut in prosequendo patebit. Primo ergo describitur illius diuinæ sapientiæ abundantia & copiositas quum dicitur Br̄uſauit. Sic n. cor prophetæ repletum erat sapientia illa diuina, ut quasi ea eruere compelleretur, sicut vas nimis plenum compellit eructare de eo quo est sic repletū. Unde & glosa exponens hoc ait, Eructauit quidē de pleno, quia mens prophetæ, (ut ibidem dicit) intus plena erat, ideo eructabat. Nec mirum si sic mentem prophetæ repletebar, ut eam quasi eructare compelleretur; quia thesauri diuinæ sapientiæ, atque scientiæ a nullo compræhendi possunt, sed omnia replent. Secundo, istius diuinæ sapientiæ describitur altitudo & profunditas, quum dicitur. Cor meum. Quod enim profertur ex ore, videtur quasi ex superficie proferti: sed quod procedit ex corde, ex intimo & profundo videtur procedere. Hæc n. est tam alta profunditas, ut nullus eam possit explicare sermone. Tertio circa huiusmodi sapientiam describitur rectitudo, & veritas, quum dicitur. Verbum. Est n. verbum, quasi verū boans, sive dicens. Nomine n. verbi, intelligimus aliqd verum, & perfectum. Propter quod August. 15. lib. de Trinitate, cap. 16. Volens a Deo oēm imperfectionē excludere, dicebat, quod in Deo non est cogitatio, sed verbū. Sapientia n. diuina quia falli non potest, nec aliquam imperfectionē habet, ideo nomine (verbi) exprimitur: ut & ipse Dei filius, cui appropriat diuina sapientia, verbum propriè nuncupetur. Inde est etiam, q̄ ratione huius perfectionis, & veritatis, Scriptura sacra diuinæ sapientia nuncupatur, quia est diuina sapientia exemplata: que rōne talis veritatis cōtēt, tantam auctoritatem habete dicitur, ut Augustinus secundo super Gen. dicit, q̄ maior est auctoritas huius scripturæ, q̄ omnis humani ingenii capacitas. Quarto circa diuinam sapientiam describitur Bonitas, atque sanctitas, quum subiungitur. Bonum, Verbum. n. quod eructare volebat propheta de diuina sapientia non erat verbum quodcunq; sed bonum & sanctum, ut de eo verificaretur, qd dicit, tertio Reg. 7. Verbum domini n̄s p̄ te tuo, verum est. Huiusmodi autem verbum est id in quod vivit homo secundum animam, quod non esset, nisi esset bonum & sanctum, iuxta illud Deut. 8. & Mat. 4. Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo, quod agreditur de ore Dei. Quinto circa diuinam sa-

pientiam describitur propinquitas quātum ad omnia, quum dicitur. Dic ego. Nam per nūtios consuevit alius loqui ad remotos, sed per se ipsum ad propinquos. Et quia quilibet per seipsum ad propinquos potest dicere, quod dicit propheta, Dico opera mea regi, cuilibet diuina sapientia est propinqua. Nec mirum quia (vedi citur Sapientia. 8. cap.) Attingit a fine usq; ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Sexto circa diuinam sapientiam notatur fecunditas, quum additur Opera mea regi. Sicut n. dicitur ali quid, secundum, quātum ad prolem quā filios generat, sic quantum ad actus dicitur aliquid fecundum, quum in opera prōgreditur. Vnde Philosophus in tertio Ethicorum vult, q̄ nos ita se habeamus ad opera nostra, sicut se habet progenitores ad filios. Quum n. diuina sapientia eos quos replet faciat in opera progredi, ut quilibet talis possit dicere, p̄p̄ sua Regi, ad magnam fecunditatem videatur pertinere. Septimo, & ultimo circa diuinam sapientiam describitur Potentia & efficacitas, quum subiungitur. Lingua mea calamus scribe velociter scribentis. Nam facere aliquem velociter pronunciare, & sine impedimento aliquo verbo eructare, ad virtutem, & efficaciam pertinet.

Cap. 8

Cap. III. in quo ostenditur quomodo ex prefatis septem laudibus diuinæ sapientiæ possimus accipere septem gradus, per quos ascenditur ad diuinam sapientiam, & ex hoc accipere septem dona spiritus sancti.

Cap. 7

X his autem septem laudibus p̄nt haberi septem gradus per quos pergitur ad diuinam sapientiam, & ex hoc accipere septem dona spiritus sancti. Ut Aug. secundo de doc. chiliana videtur m̄re. Nam si considerauerimus diuinæ sapientiæ abundantiam, & plenitudinem, quæ prima est dicit laudabilis, sive prima laus est, deberemus ab omnibus delectationibus carnalibus recedere, quod ad donum timoris pertinet. Vi quædam cum propheta thonit August. m̄dium datus est, confige timore tuo carnes meas. Tunc n. carnes nostræ, i. carnis affectiones timore quæ minime cofiguntur, quādo cœpetæ sensibiles delectationes sunt quasi nō nobis abominabiles, & solitum dominicae sunt nobis delectabiles. Hoc autem debet facere Abundantiam, & Plenitudinem sapientiæ, q̄ solidam ea delectari debet. Nam vi dicitur Ecclesiastes secundo, Tanta p̄cedit sapientia stultitiam, quantum differt lux tenebris.

benebris. Habet ergo sapientia rationem lucis. Si ergo dulce est lumen istud corporale: & delectabile est oculis videre Solem: (ut dicitur Eccl. xii. xi.) multo magis est delectabile lumen sapientiae, quia est inextinguibile. Iuxta illud sap. 7. Diligite sapientiam quoniam inextinguibile est lumen illius. Et si delectabile est considerare de lumine sapientiae creatae, multo magis inco-
parabiliter est delectabile considerare de lumine illius sapientiae increatae. Tanta ergo, & talis debet esse delectatio, quoniam considerauerimus plenitudinem diuinæ sapientiae, quod die, nos etem non deberemus de hoc posse satiari; sed deberemus propter talē delectationem omnes alias delectationes sensibiles spernere. Plenius do itaq; diuinæ sapientiae debet nos inducere ut delectationes sensibiles fugiamus, quod pertinet ad donum timoris. Secunda autem conditio laudabilis, sive secunda laus, videlicet, aliquid illius diuinæ sapientiae, debet nos inducere ut mites simus, quod pertinet ad donum pietatis. Ex hoc n. quis se humiliat, & mites efficitur, qui considerat infirmitatem suam, & sublimitatē alterius. Propter quod si considerauerimus quāta sit altitudo, & sublimitas diuinæ sapientiae, et quanta est imbecillitas, & infirmitas intellectus nostri, quia in genere intelligibilium, est sicut materia prima in genere entium, nihil reputabimus nos esse, & quasi iumenta intellectu carentia, dicemusq; ad ipsum dominum, Ut iumentum factus sum apud te, & ad nihilum redactus sum, Huiusmodi autē altitudo diuinæ sapientiae possim debet nos facere humiles, & mites: quod pertinet ad donum pietatis. Nam fm August. secundo de doctr. christiana cap. 7. Sicut delectationes fugere, pertinet ad timorem, sic mites esse pertinet ad pietatem. Facit n. donum timoris in nobis, q; bene nos habeamus circa delectabilitate sensibilia, ea detestando & fugiendo. Sic & donum pietatis (large accipiendo pietatem) facit in nobis, q; bene nos habeamus circa alias personas, eis debitam reverentiam exhibendo. Quod potissimum fit si simus mites, & humiles.

Tertia autem laudabilis conditio illius diuinæ sapientiae est rectitudo, & veritas, quae debet nos inducere ad studioratatem. Quilibet. n. debet esse intentus & studiosus circa ea, quae scit recte esse & vera, per quae potissimum habetur donum scientie, est enim scientia de humanis, de diuinis vero sapientia. Nā bene sentire, vel iudicare de humanis, pertinet ad scienciam: de Diuinis autem ad sapientiam. Et quia nullus bene potest iudicare de aliquibus nisi sit intentus, sedulus, & studiosus, dicere possumus cum Aug. secundo de doctr. christ. q; sicut delectationes fugere pertinet ad timorem, mites esse, ad pietatem, sic studiosos esse ad scientiam: nam bene iudicare de humanis (quod pertinet ad donum scientiae) non possumus sine studiostate. Quarta quidē laus, sive quarta conditio laudabilis diuinæ sa-

pientie est eius Bonitas, per quam debemus in-
ducere in aduersitatibus frangamur, quod pertinet ad donum fortitudinis. Nam (secundum Apostolū secunda Cor. 4.) Id. n. quod in praesenti est momentaneum, & leue tribulationis no-
stre: supra modum in sublimitate eternum glo-
riæ pondus operatur in nobis, non cōtempn-
tibus nobis quæ videntur, sed quæ non videntur.
Quæ n. videntur, temporalia sunt: quæ autem non videtur eterna sunt. Dijina etiam bonitas & illa gloria sublimitas, id esse bonum ostendit nobis, quod oportet nos facere, & tribulatiōes superare. Quinta laudabilis conditio diuinæ sa-
pientiae, est, ad nos propinquitas. Nam sicut di-
uina sapientia, & diuina virtus est intra omnia nō inclusa, & extra omnia non exclusa: sic est altissima nō separata, & proxima, ac propinquissima non contracta. Huiusmodi autem propinquitas debet nos inducere ad amorem, & dilectionem diuinorum, sive eternorum: quod (fm August. secundo de doctr. christ. cap. 7.) spectat ad donum consilii. Sexta autem laus, seu lauda
bilis conditio diuinæ sapientiae, est eius secundi-
tas. Quia, ut dicitur in lib. sapientiae cap. 7. omni-
bus mobilibus mobilior est sapientia. Est n. di-
uina sapientia immobilis, & mobilis: immobilis in se, mobilis in effectibus: quia ad oēs effectus pertinet. Et quantum ad plures pertinet, tanto secundum hunc modū dicitur esse mobilior & secundior. Ex huiusmodi autem secunditate debemus induci ad mentis puritatem, quod pertinet ad donum intellectus. Nam quanto purior est oculus mentis, tanto magis secundatur in cognitione sapientiae. Septima autem & ultima laus superius tacta de diuina sapientia, est eius efficacitas, & virtuositas, quae debet nos inducere ad mentis tranquillitatem. Nam in eo, qui est omnia artifex, omnem habens virtutem, debemus tranquilli, & pacifici permanere, quod pertinet ad donum sapientiae. Vnde August. secundo de doctr. christ. ait. Talis filius ascendit ad sapientiam, que ultima, & septima est, qua placatus tranquillusque perficitur.

D Cap. 111. ubi clarè agitur de sufficientia donum
orum, & ubi clarius ostenditur, quomodo
secundum præsignatos septem gra-
dus, accipiuntur septem dona,

D pleniorē autem intelligentiam prædictos rū, & ut hæc omnia clari-
rus videantur, dicimus septē dona. Spiritus san-
cti sic dēre accipi. Quia quædam pertinent ad perfectionem partis in-
tellectuæ: quædam autē ad perfectionem partis appetituæ. Ad perfectio-

E

nem autem partis intellectuę (quātum ad prae-
sens spectat) quatuor pertinent, videlicet, veritas
tem appræhendere, secundum apprehensionem
factam bene iudicare de rebus humanis
sive de rebus creatis, & bene iudicare de rebus
diuinis, & secundum omnia hæc, in suas actio-
nes, & in sua opera recte dirigi. Bene autem ap-
prehendere pertinet ad donum intellectus: be-
ne iudicare de humanis, ad donum scientie: be-
ne autem iudicare de diuinis ad donum sapientie:
secundum hæc autem bene in operationes
dirigi ad donum consilii. Ad partem autem ap-
petitivam (quantum ad presehs spectat) per-
tinent tria, videlicet, delectationes carnales fugi-
re, quod fit per donum timoris: In aduersis nō
frangi, quod fit per donum fortitudinis: ad
alios debite se habere, quod fit per donum pietatis.
His autem sic assignatis, fit sufficientia do-
norum. Talis tamen est ordinis innuit Aug. in
verbis praesignatis: quia Primo debemus de-
lectationes carnales fugere. Secundo debemus
esse humiles, non nobis intendere, sed mitesce-
re. Tertio debemus attendere & studiosi esse:
Quarto in aduersis nō debemus frangi. Quin-
to ad delectationem æternorum debemus nos
conuertere. Sexto oculum mentis debemus om-
nino purgatum habere. Non enim statim quā
delectationes carnales fugimus, ex hoc omnia
no purgati sumus, quia adhuc possunt remane-
re aliquæ reliquiæ peccatorum. Cum n. vinum
remotum est a vase, adhuc remanet odor vini
in vase. Et quā febris recessit ab egrorō, adhuc
remanent reliquiæ morbi. Ita quum aliquis res-
cessit a peccatis, adhuc remanent incentiua ad
peccandum, a quibus purgantur per dilectionē
æternorū, quia quāto magis æterna diligimus,
ad peccandum minus incitamus. Septimo, & vi-
timo ex his omnibus sumus mente tranquilli.
Per quā septem, colliguntur septem dona, Ut
per delectationes carnales fugere, habeatur do-
num timoris: per mites esse, donum pietatis: per
esse sedulus, donum scientie: per non frangi in
aduersis, donum fortitudinis: per tertia dilige-
re, donum consilii: per purgatos oculos mentis
habere, donum intellectus: per esse mente tra-
quillos, donum sapientie. Quia ergo non pot-
quis deuenire ad donum sapientie, & esse in mé-
te tranquillus, nisi prius carnalia fugiat, quod D
est initium omnium aliorum, quod pertinet ad
timorem: ex isto initio, scilicet, carnalia fugien-
do, peruenitur, ut quis seipsum cognoscat, &
humilis efficiatur, & reuerentiam exhibeat debi-
tam aliis, quod pertinet ad pietatem. Fugiēs au-
tem carnalia, & iam factus humilis, & reuerens,
iam nō est amplius vana cogitans, sed magis
est attentus, & sedulus, & incipit saltē iudicare
de rebus creatis, quod pertinet ad donum sci-
entie. Bene autem iudicatio de rebus creatis, nihil
appreciantur ista temporalia, nec frāgitur rebus
aduersis, quod pertinet ad donum fortitudinis

A Quibus omnibus sicut habentibus, gratia domi-
nia ista temporalia despiciat, et inducit ad amorem
æternorum, quod pertinet ad donum consilii,
nam donum consilii est, ut bene quis distinguat
in operibus suis, quod possimmo sit per amorem
æternorum: quia qualis vita quisque est, talis fu-
nis sibi videtur, & talia operatur, & loquitur. Et
ideo si habemus amorem carnalium, carnalia
operabitur, & carnalia loquemur: quia carna-
lia tractant. Si vero habebimus amorē
spiritualium, tractabimus spiritualia opera, loque-
mur, & ea faciemus, & in nostris operibus diri-
gemur. Ex dilectione autem æternorum purgabit
oculus mentis, quia præceptum domini lucidā
illuminans oculos, potissimum autem præceptum
est de dilectione sive de charitate, per quam pur-
gatur oculus mentis nostræ. Nam sicut diligen-
do carnalia, conuertimur ad ea, & inficiemur: sic
diligendo spiritualia, conuertimur ad ea, & pur-
gariunt per ipsa. Habere autem purgatos oculos
mentis pertinet ad donum intellectus. Nam per
huiusmodi donum sit quod bene apprehenda-
mus veritates: sicut per scientiam, & sapientiam
sit quod bene iudicemus de eis. Sicut ergo ocu-
lus carnis impurus non potest bene videre, sic
oculus mentis non bene depuratus, nō potest
bene apprehendere. Ex his omnibus sit homo
in mente tranquillus, quod pertinet ad donum
sapientie. Nam qui bene vult iudicare de tantis,
& tam arduis rebus, (sicut sūt res diuinæ,) opor-
tet ipsum esse in mente tranquillum, & pacificum.
Bene ergo dictum est quod initium sapientie est
timor domini, quia incipimus a timore delecta-
tiones carnales fugere, ut possimus deuenire ad
sapientiam, & tranquillitatem mentis.

3. Ebd. 8. Psal. 18.

Cap. V. In quo est continuatio ad dicenda, & in
quo ostenditur, quomodo ex prima laude diuinæ
sapientie, videlicet, ex plenitudine eius, scire
possumus qualiter debeamus
credere, et que, et quot
sunt credenda.

Is itaq; omnibus prælibatis, patet
expositam esse auctoritatem illā.
(Eructauit cor meum verbū bo-
num &c.) Cuius expositiō spāli-
ter petebatur. Ad expositionē ēt
illiū auctoritatis adaptata sunt
omnia dona spiritus sancti, de quibus aliqua soi-
re desiderabatis. Volumus nunc (secundum il-
lam eandem auctoritatem, & secundum illas septem
laudes diuinæ sapientie) soluere omnes septem
propositas questiones. Nam ex plenitudine di-
uinæ sapientie ostendemus qualiter debeamus
credere: ex eius altitudine, qualiter sperare: ex
ipsius rectitudine, & veritate; qualiter debeamus
de peccatis nūs penitentes eius bonitate, qua-
liter

liter debeamus Deum diligere: ex propinquitate eius ad nos, qualiter debeamus ipsum timere, & ei obedire: ex fecunditate aut eius, qualiter debemus ei gratias agere. Septimo & ultimo, ex virtuositate diuinæ sapientiæ declarabimus, quæ debemus ei seruire. Ita quod ex septem laudibus diuinæ sapientiæ, quas expressimus, ex auctoritate proposita Psal. 44. soluemus oes septem præhabitas qones. Scendum itaque quod potissimum credendum est alicui de aliquo, si plene sciat de re quæ sita veritatem. Et quia Deitas, & Trinitas, solum sibi nota est: per reuelationem diuinam, & per doctrinam Christi, oportet nos credere quæ credenda sunt. Ipsa itaque plenitudo diuinæ sapientiæ, in qua plene cognoscuntur quæ diuina sunt, sufficienter nos monet, quoniam debeamus credere, quia debemus credere ea, eo modo, quo reuelata sunt a diuina sapientia. Ideo Dionysius primo de diuinis nominibus dicit: De hac igitur substantiali, & occulta deitate, non est audendum dicere, nec cogitare aliquid, praeter illa, quæ nobis diuinitus ex factis eloquiis sunt expressa. Cum ergo quærum, qualiter est credendum, vel quæ sunt credenda, breuis resumso fieri potest. Quia omnino credendum est, & omnia credenda sunt, put nobis diuinitus sunt expressa, sive expressa sunt multisvariè, multisq; modis, sicut quod olim locutus est Deus patribus in prophetis: sive sunt expressa fidei & claræ, & aperte locutus est nobis in filio, quem constituit hunc vniuersorum, per quem fecit & secula. Heb. 1. Quæ ergo & in veteri, & in novo testamento continentur, credenda sunt. Nec alia continentur hic & ibi, sed est rotunda in toto, iuxta visionem Ezecl. ca. 1. Quæ n. in veteri testo exprimebantur velate, & per figuram, in novo paduntur clare, & per veritatem. Fit autem duplex distinctio de credendis, una de modo credendi, alia de articulis creditis. De modo quod credendi distinguuntur: quia debemus credere Deum, Deo, & in Deum. Nam fides a Deo est efficienter de Deo est, & Deum habet sicut obiectum: & in Deum tendit finaliter. Prout ergo fides tendit in Deum, tanquam in obiectum, & terminatur: sic credimus ea quæ sunt credenda de Deo: sed prout fides a Deo est efficienter, & exemplariter, sic credimus ipsi Deo omnia, quæ pponuntur nobis credenda: omnia. n. clare relucent in diuina sapientia, a qua sunt determinatae & exemplatae. Ideo quæ nunc audimus per fidem, in patria videbimus per spem. Tunc ergo dicemus illud Psalmi. Sicut audiimus, sic vidimus in ciuitate domini. Ceterum enim erimus in ciuitate domini. i. in patria: quæ nobis nunc proponuntur ut credenda & audienda, sibi nobis offerentur tanquam inspicienda, & videnda. Hoc est ergo credere Deum & Deo; credere diuinam eammodo, quo inspirata sunt a Deo. Sed prout fides tendit in Deum, finaliter: sic credimus in Deum prout credendo, finaliter in ipsum tendimus. Hec autem tria adaptare possumus ad tria genera hominum, videlicet ad Gentiles, ad Fideles

peccatores, & ad Iustos. Gentiles quidem, & si credunt Deum, non credunt Deo, nec in Deum prius nisi gentiles credere Deum, hunc aliquam notitiam de diuinis, quia (ut dicit ad Roma. 1.) Quod notum est Dei, manifestum est in illis: tamen non ex hoc propriè credunt Deo: quia notitiam quam habent de diuinis, non accipiunt a sacra scriptura, quam inspirauit Deus, sed solum ex sensibus, & per res creatas quas creauit Deus. Accipiendo ergo credere testimoniis sanctorum, per quos locutus est Deus: sic gentiles non credebant Deo, quia & si credebant Deum hunc aliquam notitiam de diuinis, non credebant Deo: quia non recipiebant testimonia sacrarum scripturarum. Fideles autem peccatores & si per amplius credunt Deum, quod gentiles, quia ampliore notitiam habent quod ipsi: ex si credunt Deo, recipiendo testimonia scripturarum sancte, tamen non credunt in Deum: quia sic credendo, non tendunt in Deum tanquam in finem: nec pponunt sibi finem, bonum diuinum. Sed fides les iusti, omnia ista habent. Et licet quantum ad fidem possimus ista tria distinguere, ut sancti distinxerunt; formaliter tamen est credere Deum. Nam si per fidem credimus in Deum, & tanquam in obiectum tendimus in ipsum, isto modo debemus hoc facere, sicut Deus reuelauit nobis, & sicut ipse nos docuit, per fidem: ergo hoc modo credimus Deum, quia credimus Deo, ea quæ de seipso locutus est nobis. Sic etiam put credimus in Deum, debemus hoc facere, puto credimus Deo, ea quæ de se ipso nobis locutus est. Nam hoc modo debemus in Deum finaliter tendere, prout ipse nos docuit. Et quia hoc est formaliter credendi credere eammodo, quo docti sumus a Deo, bene dicta est, quod qualiter debemus credere, ex plenitudine sapientiæ debemus accipere: nam quia solus Deus plene se cognoscit, & plena habet sui notitiam: ideo sibi de seipso debemus credere. Sic ergo dicendum est de modis credendi. Sed si fiat quod de ipsis creditis, quæ, & quod sunt credenda, dicemus, oes articulos fidei quos debemus credere, ad quartum decimum numerum, (sicut ceterum sententiam) reductos esse. Quorum septem ad diuinitatē pertinent, & septem ad humanitatem. Circa diuinitatē quidem est consideranda unitas essentiæ: trinitas personarum, patris, & filii, & S. S. & duplex genus opis, quod proprium solius Dei est, videlicet, creare, dādo naturam: recreare, infundendo g̃ram: & glorificare, dando gloriam. Erat ergo septem articuli, ad diuinitatē pertinentes. Primus de unitate essentiæ. Credo in unum deum. Secundus de persona patris. Tertius de persona filii. Et in Iesu Christū filium eius. Quartus de persona S. S. Credo in S. S. Quintus de opere creationis. Creare em cœli & terrae. Sextus de opere recreationis. Sanctam ecclesiā catholicā, scilicet cōfessionem peccatorum. Septimus de opere glorificationis. Carnis resurrectionē, viā eternam. Septimus et sicut pertinentes ad humanitatem Christi, quia prior credendum est, quod fuerit conceptus de S. S. Secundus quod natus ex Maria virgine. Tertio, quod fuerit passus, mortuus, & sepukus. Quarto, quod descendit ad infernum.

Psal. 47. mus per spem. Tunc ergo dicemus illud Psalmi. Sicut audiimus, sic vidimus in ciuitate domini. Ceterum enim erimus in ciuitate domini. i. in patria: quæ nobis nunc proponuntur ut credenda & audienda, sibi nobis offerentur tanquam inspicienda, & videnda. Hoc est ergo credere Deum & Deo; credere diuinam eammodo, quo inspirata sunt a Deo. Sed prout fides tendit in Deum, finaliter: sic credimus in Deum prout credendo, finaliter in ipsum tendimus. Hec autem tria adaptare possumus ad tria genera hominum, videlicet ad Gentiles, ad Fideles

Quinto credendum est quod tertia die resurrexit. Sexto, quod ascendit in celum. Septimo, quod inde venturus est iudicare viuos, & mortuos. Et quia omnia ista revelata sunt nobis ex plenitudine dictum sapientie, bene dictum est, quod ex plenitudine illa debemus induci qualiter & quid credamus.

Cap. Vii. in quo ostenditur quomodo ex secunda laude diuinae sapientie, uidelicet ex altitudine eius, soluitur secunda questio, quomodo scire possumus quid sperandum.

Iso quomodo ex prima laude diuinae sapientiae, quia est sic plena, et copiosa, potest soluitur secunda questio. Qualiter & quod credendum est, volumus nunc ostendere qualiter ex secunda laude: quia faciliter illa diuina sapientia est ita subtilis, & alta, soluitur secunda quod, videlicet quid sit sperandum. Advertendum ergo, quod semper spes tendit in arduum, & in altum, non est nisi proprie spes de aliquo partio, sed de aliquo magno, & arduo. Ideo, & si ex abundantia diuinae sapientiae aliquo modo inducimur, ut in Deo speremus, tunc ad id agendum maxime, & proprie inducimur, ex eius altitudine, & nobilitate. Vt rursum autem debemus sperare, videlicet, quod perueniemus ad videndum illam altitudinem diuinae sapientiae per visionem apertam, & frumentum excellentia diuinae bonitatis per charitatem perfectam. In quo autem consistat principalius felicitas nostra. An in visione illius altitudinis diuinae sapientiae, An in dilectione illius excellentis bonitatis, alibi declaravimus: nec est hoc prout speculacionis. Sufficiat autem ad prout scire, quod in veritate extat felicitas nostra, & in veritate sperare debemus. Propter autem assignari quinque speciales rationes, quare ex altitudine diuinae sapientiae inducimur, quibus, quid, & qualiter debeamus sperare. Nam si considerauerimus altitudinem illam, aperte conspiciemus, quod ad illam omnia ordinantur: quod ex ea, omnia pertinet, refici, & rescribunt, quod ab ipsa omnia conspicuntur, quod in ea omnia continentur: quod per ea omnia penetrantur ipsa, omnibus inhabitatur. In solo itaque Deo debet esse spes nostra, ut non ita curramus in illud dictum propheticum. Maledictus homo qui confidit in homine, & ponit carnem brachium suum, & a domino recedit cor eius. Sed ecce ratio incursum bisictionem, quia, Benedic vir qui confidit in domino, & erit in Deo fiducia eius. Quod autem in Deo debeamus confidere, & in eo solo ponere principalem spem nostram, omnia illa quinque quae diximus de altitudine diuinae sapientiae, per amplius nos inducunt. Nam (ut diximus) diuina sapientia, propter altitudinem, diuina sapientie,

A est illud ad quod omnia ordinantur: nam semper inferiora ordinantur ad superiora. Et quia illa sapientia in altissimis habitat, ut habet Ecclesia. 24. ideo ad illam omnia alia ordinantur. Sic ergo nunquam quiescit intellectus, donec veniat ad ultimam cam de qua non est ulterior cam querere, (ut sapientes phi protulerunt): sic cor nostra nunquam quiescit in aliquo, quod dependeat ex alio, & quod ordinatur ad aliud, sed in eo quiescit quod ad nihil ulterius ordinatur. Cum ergo ex altitudine diuinae sapientiae, sufficienter possimus arguere Deum esse super omnia, & ipsum ad nihil aliud ordinari posse: non debemus spe nostram ponere, nisi in eo, quod potest cor nostrum quietare, hoc autem est id, quod ulterius non ordinatur ad aliud: in solo ergo Deo debemus sperare. nos ponere; ut dicamus cum Augustino. lib. confess. cap. i. Ad te nos fecisti domine, & inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te. Secundo, altitudo diuinae sapientiae, est id a quo omnia possunt refici, vel reficiuntur: nam non solum Deus non est effectus alterius, nec ordinatur in aliud, nec causatur ab alio; ut ex hoc possit quietare cor nostrum, ut habendo ipsum non desideremus ulterius aliquid aliud: sed ipse sic est omnium causa, quod potest omnia restaurare, & resuscitare, si essent etiam annulata, ut ex hoc habeat cor nostrum quietare, nam id potest quietare cor nostrum, quod potest resuscitare omnia nostra, hoc autem potest Deus solus facere. Vnde si annihiлат essemus, adhuc posset nos in idem numero resuscitare. In tali ergo debemus spem nostram ponere, qui si essemus nullati, si essemus occisi, posset nos adhuc restaurare, & reuiuiscere, & beatificare. Ideo dicebat Iob cap. 13. etiam si occiderit me, in ipso sperabo. Terterio, ex altitudine diuinae sapientiae, possumus declarare, quod ab ea omnia complicitur: nam oculus qui est in imo, pauca potest conspicere: sed ille qui est in alto, omnia videntur. Sit enim diuina sapientia alta, ut omnia sibi sint lucida & clara. Ideo dicitur ad Hebrewos. 4. Quod discretor est cogitationum, & intentionum cordis, & non est villa creatura inservibile in conspectu eius: omnia autem suada, & aperta sunt oculis eius. In illo ergo debemus spem nostram ponere, qui potest omnes defectus nostros videre, & cogitationes omnes cognoscere, cui nihil est inuisibile, nihil oscultum. Sicut ergo de illo medico debet infirmatus considerare, qui optime scit infinitates cognoscere: sic in Deo spem nostram debemus ponere, cui nulli defectus nostri latere potest. Quartuero, ex altitudine diuinae sapientiae, possumus comprehendere quod in Deo omnia, i.e. perfectiones omium continentes. Nam cum diuina sapientia sic causa omniuum rerum, iuxta illud. Omnia in sapientia secisti. P. 3. & ea quae sunt causatorum per amplus insunt eatus, ut dicit Diogenes. Secundo de diuinis nominibus ex ipsa altitudine diuinae sapientiae,

Hier. 17. curramus in illud dictum propheticum. Maledictus homo qui confidit in homine, & ponit carnem brachium suum, & a domino recedit cor eius. Sed ecce ratio incursum bisictionem, quia, Benedic vir qui confidit in domino, & erit in Deo fiducia eius. Quod autem in Deo debeamus confidere, & in eo solo ponere principalem spem nostram, omnia illa quinque quae diximus de altitudine diuinae sapientiae, per amplius nos inducunt. Nam (ut diximus) diuina sapientia, propter altitudinem, diuina sapientie,

sapienzia, per quam arguimus Deum omnium esse causam, concludere possumus quod perfectio nes omnium causatorum per amplius, & per se ceteris sunt in Deo. In illo ergo debemus sperare, in quo sunt perfectiones omnium, & qui potest omnia in omnibus, quia eius solius est desideria omnium completere, & cor cuiuslibet quietare: unde August. secundo lib. confess. cap. sexto, probat quod etiam in omnibus fallentibus uitii, ins uenitur quædam umbratica spes: sed quod perfectum, & non defectuum bonum est, quod in sua puritate consistit, in Deo est. unde ait, quod est quædam defectiva spes, & umbratica in uitii fallentibus, (& subdit.) Quod superbia celstitudinem imitatur, quum tu sis unus super omnes Deus excelsus. Et ambitio quid nisi honores, & gloriam querit? cum tu sis præ cunctis honorandus unus, & gloriolus in eternum. Quicquid ergo boni desiderare possumus totum reperimus in Deo. In ipso ergo debemus sperare, qui potest omnia desideria nostra complere. Illi enim vitiis sunt, & peruersè in creaturis querunt, quæ pure & excellenter reperiuntur in Deo. Quinto, ex altitudine diuinæ sapientie, possumus ostendere, quod eius est omnia replere. Sicut n. videmus in istis elementis, quod quanto aliquid est altius, & sublimius, tanto magis est penetratum, ut aqua magis habet penetrare quam terra, & aer magis quam aqua, & ignis magis quam aer. Diuina ergo sapientia, ex quo altissima est, oportet ipsam puram, & simplicissimam esse, ratione cuius simplicitatis, omnibus illabatur, omnia penetrare propter quod, diuinus sermo, & diuina sapientia ratione eius penetrationis gladio ancipiti assimilatur, iuxta illud ad Hebreos cap. 4. Viuis est enim sermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti. In illo ergo debemus spe nostram posse, qui potest cor nostrum, mentem nostram, & animam nostram replere: hoc autem facere potest solus ille, qui animam nostram potest illabi, & in animam nostram intrare. Sicut enim in corporalibus, non replet aliquid, nisi quod potest intrare in ipsum, si nihil potest satiare, & replere animam nostram, nisi quod potest intrare, & esse in anima nostra: hic autem est solus Deus. Si ergo queratur in quo, &

quid, & qualiter debemus spe rare, dicemus quod spem nostram debe mus ponere in Deo, ut per ipsum consequamur se ipsum, quia solus ille est, qui potest nostra desideria satiare, propter omnian predictam, quæ omnia probari possunt, & etiam concludi ex altitudine diuinæ sapientie.

A Cap. V I I. in quo agitur, quomodo ex tertia laude diuinæ sapientie, ut ex eius rectitudine, soluitur tertia questio. quomodo, uidelicet, perfecte debemus de peccatis paenitere, quod potissimum fiet si sciuerimus que, & quot bona facit paenitentia.

B Stenso quo ex plenitudine diuinæ sapientie possumus declarare cui, & que, & qualiter sit credens datus: & declarato, quo ex altitudine eius, in quo, & quid, & qualiter sit sperandum, Volumus patefacere quo ex veritate, & rectitudine illius sapientie, possumus concludere, quo & qualiter, de nostris culpis, defectibus, & peccatis, sit penitendum. Imaginabimur quidem, quod sicut in istis temporalibus, statim praesente linea recta, apparet quid obliquum, et quid rectum, adeo quod & multa videntur oculis recta, quæ ad presentiam regulæ apparent obliqua. Unde & aedificatores non credunt propriis oculis de rectitudine aedificii, sed ipsum plantant & applicant ei regulam, ut appareat quod est obliquum. Propterea bene dictum est quod dicit in Psal. 74. cum accepero ipsi ego iusticias iudicabo. Multaz. n. hic virum esse iustitiae, quæ in iudicio finali apparebunt esse culpe. Et quia tanta est rectitudine illius sapientie, quod quæcumque obliquitas discordat ab ea, valde debemus esse intenti, quo penitentiam de peccatis nostris, & quo emendemus obliquitates nostras. Quid si bene nos ipsos iudicabimus, non utique ab illo iudicabimur. Et quia persona est secunda tabula post baptismum, per quam mare huius seculi possumus euadere, & ad gloriam diuinam, & ad virtutes, & dona redire, & ex his nostris obliquitates rectificare: ideo ne discondeamus a rectitudine diuinæ sapientie, debemus prius & de peccatis nostris penitire. Quid potissimum fiet, si consideremus quæ, & quot bona, persona habet facere. Dicit n. August. in lib. de vera, & falsa penitentia, cap. 1. quod quantum sit appetenda gratia penitentiae, omnis clamat auctoritas, omnis bonus vita conatur ostendere. Penitentia. n. (Item eum) languores sanat, leprolos curat, mortuos suscitat, sanitatem inducit, auger, & conservat: clavis gressum, aridis copiæ, cecis restituit visum. Virtus fugat, virtutes exornat, mente munit & roborat. Oia sanat, oia laetificat. Tempore successus, costringit impetus, moderat excessus. Ignorans, per hanc se recognoscit: querens, per hanc se inuenit. Hanc estque hoies ad angelos dicit, & creaturam reddit creatori. Ista ouem perditam monstrat quærenti, & decimam drachmam obtulit anxianti. Hec dissipator filius ad prem redixit, & vulneratum a latronibus custodiendum, & curandum tradidit. In hac omne bonum innititur. Per hanc oem bosnum conservat. Fugat tenebras, inducit lucem, excoquit omnia. Ipsa ignis consumens est.

C iii

Cap. V I I I . In quo ostenditur, quomodo intelligenda sint uerba Augustini de bonis que facit paenitentia, quantum ad potentias, perfectiones potentiarum, actio-nes, & modos agendi.

T ergo intelligant uerba Augustini : dicere possumus , quod circa gubernationem nostrā, & circa regimen nřum, est quinqꝫ considerare, videlicet potentias per quas agimus : dispositiones , & perfectiones potentiarum, per quas habilitamur ad agendum: actiones ipsas : modum agendi : & finem in quē tendimus per huiusmodi actiones . Peccatum autem omnia ista peruerit, Tollit bonas dispositiones, & perfectiones potentiarum : impedit actiones, peruerit potentias , destruit modum agendi , facit nos peruersē in finem tendere. Quantum ad perfectiones, & dispositiones potentiarum: peccatum facit tria mala: quia facit nos languidos, leprosos, & mortuos. Facit nos languidos, nos debilitando: leprosos, nos inficido: & mortuos gratiam, & charitatem , & alias bonas dispositiones, & perfectiones per quas vivimus tollendo. Penitentia vero, tanqꝫ peccato opposita, languores sanat, leprosos curat, mortuos suscitat : nam contra hęc tria, videlicet contra languorem, lepram, & mortem, sanitatem dat, auget, & conseruat. Dat quidem sanitatem, per quam languores tollit: auget, quia non solum ab infectione lepra nos custodit, sed huiusmodi sanitatem conseruat, quia nos preseruat a morte. Sic ergo se habet culpa & penitentia, quantum ad dispositiones, & perfectiones potentiarum. Sed quārum ad actiones ipsas, culpa facit quinque mala: quia nos facit claudos, aridos, cęcos, & insuper, nos vitiat, & virtutes deformat. Facit nos quidem claudos, ne in bonas actiones tēdamus : aridos , ne ex bonis actionibus fructū faciamus: cęcos, ne huiusmodi bonas actiones quas fugere debemus, cernamus, & videamus. Et non solum culpa sic nos impedit , quantum ad actiones bonas, sed etiam nos vitiat inclinando in actiones malas: quod faciendo etiam ipsas virtutes (si quae remanent) deformat, vt si post peccatum remanent in nobis fides, & spes, quae inter virtutes computantur, non possunt remanentes reformatae sed informes. Penitentia ergo omnibus his quinqꝫ, quae consequimur per culpā, se opponens, claudis restituit gressum, aridis copiam bonorum fructū, cęcis restituit visum, vitiā fugat, virtutes exornat. Insuper, ipsa eadem culpa, quae peruerit nos, & quantū ad dispositiones potentiarū, & quantū ad actiones ipsas, nihilominus etiam nos lædit, quantum ad ipsas

Fides & spes post peccatum remanent in nobis fides, & spes, quae inter virtutes computantur, non possunt remanentes.

reformatae sed informes. Penitentia ergo omnibus his quinqꝫ, quae consequimur per culpā, se opponens, claudis restituit gressum, aridis copiam bonorum fructū, cęcis restituit visum, vitiā fugat, virtutes exornat. Insuper, ipsa eadem culpa, quae peruerit nos, & quantū ad dispositiones potentiarū, & quantū ad actiones ipsas, nihilominus etiam nos lædit, quantum ad ipsas

A potentias, & quantum ad hoc , culpa quatuor mala facit, Primo a potentis munitiones, & fortitudines tollendo, Secundo in eis ægritudinē operando, Tertio dispergendo eas, & Quarto dolorem & tristitiam caulando in ipsis. Homo enim per culpam perdit primo suam fortitudinem, & robur, vt non possit peccatis resistere. Quādiu. n. sumus in culpa , & dum non sumus in gratia, non possumus omnia peccata vitare; hoc enim ponere, esset incidere in errorem Pelagiū, qꝫ ex puris naturalibus possit sibi quisqꝫ ab omnibus peccatis cauere . Cculpa ergo, primo a potentis munitiones & fortitudinem tollit, & secundo cum hoc eas infirmat, & egrotat: sic enim aliud est perdere calorem, & aliud est incurtere frigiditatem , sic aliud est perdere munitiones & fortitudines, & aliud est contrahere vitia opposita, & infirmari, & ægrotari. Et si hęc duo sic se habent qꝫ vnum concomitant aliud, secundum tamen aliam, & aliam rationem, sumitur hoc & illud. Hęc ergo duo mala facit in nobis culpa, & vltierius facit malum tertium, qā potentias diffusa & dispergit : In peccatore. n. potentiae non sunt vnitæ, sed dispersæ & diffusæ, quia vnum dictat agere ratio, & aliud secundum sensualitatem agitur. Quarto culpa in potentis nostris & in mente nostra dolorē & tristitiam causat. Nam sicut gloria nostra hęc est, testimonium conscientiae nostrę: sic dolor , & tristitia mentis nostræ, est in nobis ipsis contraria nostram conscientiam inuenire. Cōtra autē hęc quatuor mala quae facit culpa, tangit Augustinus quatuor quae facit penitentia, quia mente munit, & roborat, contra primum: omnia sanat, contra secundum: omnia reintegrat, contra tertium: omnia leſificat contra quartum . Et si dicatur, qꝫ hęc etiam superius tangebantur, quum dicebatur, qꝫ peccatum facit languidum, quod est tollere robur & facit hominem leporum, quod est inducere infirmitatem, & morbū: penitentia vero econtra, opposita bona facit. Porro dicemus qꝫ & si peccatum bonas dispositiones tollit, & actiones bonas impedit, & potestis leđit, & si uno iētu omnia hęc mala facit, nihilominus hęc plura mala sunt: sic econtra, opposita quae facit penitentia sunt plura bona. Igitur si Augustinus, vel alii sancti detestando culpam, vel cōmendando penitentiam, videntur idem plures iterare, potest illud sic plures iterum ad diuersa referri, vt ad remotionem perfectionis, vel ad leſionem potentiarum, vel ad impedimenta actionū, vel quomodolibet aliud. Patet ergo quomodo loquēdum est de culpa, & de penitentia, quantum ad potentias, bonas dispositiones, vel perfectiones potentiarum, & quantum ad actiones . Sed quantum ad modū agendi, dicimus quod culpa tria mala facit , qā habet intemperare successus, dispergere impetus, immoderare gressus. Nā quum incidimus in culpam: primo incipimus vana cogitare , &

ex

Ex hoc dicimus non temperare successus, quasi cogitatio succedens cogitationi: quæ non est temperata, nec ad debitum finem ordinata, sed est vana. Secundo quis per culpam quam incepit vana cogitare, & non temperare successus, incipit in rebus vanis delectari, propter quod dicit non constringere impetus. Et tertio consentit illis vanis, & tunc dicitur non moderare gressus. Hic ergo est modus culpæ, & modus agendi per culpam. Sed penitentia tanq; totaliter culpæ opposita, temperat successus, ne cogitemus vana, cōstringit impetus, ne delectemur in eis, moderatur gressus, ne consentiamus in ipsis.

Cap. I X. In quo ostenditur, quomodo intelligentia sunt uerba Augustini, de bonis quæ facit penitentia, prout per eam in finem tendimus.

S ergo ex præhabitis declaratum, qualiter dicendum de culpa, & penitentia quatum ad omnia pretracta: sed quantum ad finem, in quem tendimus per omnia præfata, dicere possumus, qd peccatum nos deuiare facit a fine, pēnitentia vero facit nos tendere in finem. Sed de deuiciatione a fine, possumus loqui dupliciter, primo generaliter, secundo specialiter prout comparatur ad Christum: generaliter quidem quasdrupliciter nos facit deuiare peccatum a fine, Primo impediendo intellectum, ne homo seipsum cognoscat; si. n. peccator seipsum cognosceret, & bene seipsum consideraret, quantum visus effectus est per peccatum, statim a peccato recederet. Secundo peccatum peruerit affectum, ut homo nolit seipsum querere, nolit seipsum inuenire, quia si seipsum quereret, & seipsum inueniret, videret se esse animal rationale, & secundum rationem debere agere. Tertio per peccatum ab ipso Deo creatore auertimur. Et quia penitentia per omnem modum peccato opponitur, ideo contra hæc quatuor quibus per peccatum deuiamus a fine, penitentia quatuor facit. Quia per penitentiam homo ignorans se recognoscit. Querens per hanc, se inuenit. Hæc est, quæ homines ad angelos ducit. Et creaturæ reddit creatori. Sic ergo loquendum est de culpa, & de penitentia, secundum qd loquimur de deuicatione, vel de consecutione finis generaliter. Sed prout specialiter, comparamus ad Christum qui est mediator inter nos, & Deum, dices,

A te possumus qd septem in nobis facit peccatum, quod diuidit inter nos & Christum, quæ omnia restaurat penitentia. Nam peccatum facit nos esse ouem perditam, quia facit nos a pastore nostro deuiare. Facit nos esse drachmam amissam, quia habet nostrâ imaginé deformare; nam sicut in denario, sive in drachma, est imago principis. sic in anima nostra est imago Dei: sicut ergo, si a denario tolleretur imago, non diceretur esse denarius, sic quando ab anima deformatur, vel etiā quodammodo tollitur imago, quod sit p pecatum (iuxta illud psalmi. 72). Imaginem illorum ad nihilum rediges! anima quoq; desinit esse drachma, vel dñs esse drachma amissa. (Qualiter autem peccatum tollat imaginem & qualiter nō, plana est responsio, quia non tollit quantum ad ipsas potentias, tollit autem quatum ad perfectiones potentiarum. Ipsas etiā potentias licet non simpliciter tollat: eas tamē vulnerat, & inhabilitat.) Tertio, peccatum facit nos esse filium dispatorem, tollendo a nobis hereditatem æternam. Quarto, facit nos esse a latronibus, a démonibus, vel a carnalibus affectionibus, expoliatos, & vulneratos: expoliatos in gratuitis, vulneratos in naturalibus. Quinto, per peccatum voluntas nostra perdit omne bonum, & detinetur in malum. Sexto, per peccatum intellectus noster induit tenebras, & expoliatur luce. Septimo, per peccatum omnia opera nostra sunt cruda, & infrigida, & immeritoria. Penitentia autem tanquam peccato omnino opposita sepe facit opposita his quæ numerata sunt. Nam ista scilicet penitentia, Christo querenti ouem perditam monstrat: drachmā amissam Christo inquirenti offert: dissipatore filium ad patrem reducit: vulneratum a latronibus, & expoliatum, custodiendum, & curandum tradit. In hac omne bonum inuenitur, & conseruatur quantum ad affectum. Ista fugat tenebras, inducit lucem quantum ad intellectum: excoquit omnia opera nostra, qd ignis consumens est, quantum ad actum, seu quantum ad opus. Aduertendum autem, qd omnia ista possumus referre secundum qd cōparamur ad Christum, quia ipse specialiter in Euāgelo, loquitur *Matt. 18.* de oue perdita, de drachma amissa, de filio *Luc. 15.* dissipatore, de vulnerato a latronibus: per ipsum consequimur omne bonum: ipse. n. est magister noster, fugans tenebras, inducens lucem: per *Luc. 10.* ipsum excoquuntur igne charitatis omnia opera nostra, quia sine ipso nihil possumus facere. *Ioan. 15.* Si igitur hic iterantur aliqua superius tacta, tam ad aliud, & ad aliud referri possunt. Nam penitentia facit præfata quatuor generaliter, non descendendo secundum hunc modum, vel illum: & facit hæc septem specialiter descendendo ad hunc modum, prout per penitentiam Christo coniungimur, per quem omnia illa septem consequimur. Aduertendum etiā, quod mors Christi, & si pro redemptione omniū fuerit sufficiens, tamen redemptions omniū non

est efficiēs, quia iniquitates nostrae diuidunt ins
ter nos, & ipsum, ut non perueniat ad nos ini
quentia sanctitatis suæ: sed quum per pénitentia
tiam ad ipsum conuerterimus. & ei coniungimur,
tunc tanq; ouis perdita ab eo inuenimur, tunc
quam drachma amissa ab ipso recuperamur etcz.
quæ superius sunt expressa. Aduertendum est,
quod drachmæ amissio pertinet ad imaginem,
quæ consistit in potentissimis animæ, in quibus vul
neramur, ut sunt quædam naturalia, & expolia
musr a gratiis, ut perficiuntur per virtutes &
dona, propter qd huius amissio drachmæ videt
esse idem cum vulneratione, & expolatione.
Sed dicemus quod imago Dei, & drachma no
stra consistit in potentissimis superioribus: & quia
sunt Augustinum in lib. 14. de Trin. cap. 3. in eo
quod est potissimum in anima, quæ reda est ima
go; vulneratio autem, & expoliatione, est in virtu
tibus inferioribus, quia ipsa cōcupiscibilis, & ira
scibilis, sive ipse appetitus secessus per peccatum
expoliatur a suis perfectionibus, & vulnerat
& inhabilitatur ad bonum: ideo ad aliud, & ad
aliud referre possumus hæc & illa.

**Cap. x . in quo demonstratur, q si uolumus ple
nè conformari rectitudini diuinæ sapientie,
debemus de peccatis nostris plenè cō
teri, confiteri, et satisfacere, et quid
est contrito, & propter quas
causas debemus de pecca
tis nostris conteri.**

Voniam ergo locuti diu
tius sumus, quod bona faciat pénitentia ut
inducamus ad pénitentiam, & ne discordemus
a rectitudine diuinæ sa
pientie, volumus nunc
de partibus pénitentiae
loqui. Nam culpa facit
omnia prehabita mala, per quorum quodlibet
discordamus a rectitudine diuinæ sapientie, tā
quam ab arte recta & vera, in qua omnes hu
iusti modi obliquitates cognoscuntur. E conuer
so autem pénitentia facit bona opposita illis mas
lis, per quæ illi rectitudini, & illi arti conforma
mur. Verum ga huiusmodi pénitentia integras
tur ex multis partibus, nec est aliquid perfectum
sine omnibus suis partibus, ideo ut perfecte illi
rectitudini conformemur, de omnibus péniten
tiae partibus decreuimus pertractare, quæ com
muniter dicuntur esse tres. Contrito in corde,
Confessio in ore, Satisfactio in opere. Debet n.
primo peccator in corde conteri, quod similitu
dinarié dictum est, ac si cor peccatoris, esset vas
plenum fætido liquore, quia est repletum tur
pibus culpis. Cum ergo cōterere sit aliquid in

A minutias partes frangere, cor peccatoris debe
esse contritum. i. in minutias partes fractum, ut
totus ille liquor inde exeat: si n. frangeretur in
magnas partes, posset ibi aliquid de illo liquo
re remanere. Sed quando omnino contritum
est, nihil ibi de illo liquore fætido remanebit.
Ista ergo cōtrito, dolor est de peccatis, de qui
bus dolendo, vacuatur cor a fætide, & immu
nacia peccatorum. Vnde Augustinus de huius
modi dolore, qui requiritur in pénitentia, loquens
in libro de vera, & falsa pénitentia, dicit: q pec
cator semper doleat, & de dolore gaudeat, & se
nō semper doluisse doleat. Iste ergo dolor des
bet esse quasi contrito, i. cōfractio in partes par
tas, quia sigillata nostram conscientiam debet
mus inquirere de omnibus, quæ cōmisimus cō
tra Deum, & de quolibet illorum debemus do
lere, ut in nulla parte cordis lateat aliquod pec
catum, vel complacentia alicuius peccati: immo
sic singulariter, & partibiliter debemus de quo
libet peccato dolere, ut totum cor, quantum ad
continentiam peccatorum, secundum quamlibet
sui partem sit confractum, non retinens in
se aliquod peccatorum. Nam (ut dicitur 4. sen.
dist. 14. & allegatur auctoritas Gregorii.) qui
sic alia peccata deplorat, ut alia tamen cōmittat,
adhuc pénitentiam agere aut ignorat, aut dissi
mulat. Et subditur: Quid. n. prodest, si peccata
luxuriaz quis defleat, & adhuc avaritiaz & cibis
anhelat. Et Augustinus in de vera, & falsa péni
tentia, cap. 9. dicit. Quædam. n. impietas infidi
tatis est, ab illo, qui iustus & iustitia est, dimidiam
sperare misericordiam. Debet ergo cor, esse cō
tritum per singulas partes, & confractum, ut de
singulis peccatis doleamus. Possumus autem
assignare quinq; causas; quare sic debeamus de
peccatis conteri, & dolere. Primo, ut a mundo
auertamur, iuxta illud: Nolite diligere mun
dum, nec ea quæ in mundo sunt. Secundo, ut
ad Deum conuertamur, sicut ipse per Proph
etam Iocalem cap. 2. nos inducit: Conuertimini
ad me in toto corde vestro, & scindite corda v
esta. Tertio, ut ex hoc Deum adiutorem habe
mus: sicut. n. qui se auertit a lumine non habet
adiutoriū ab ipso, sic qui se auertit a Deo, quan
tum in se est, respuit auxilium Dei: cōtra quos
dicitur in psalmo. 51. Ecce homo qui non po
suit Deum adiutorem sibi. Quarto, hoc debe
mus facere ut de peccatis displicantiam habeas
mus, nam nō possumus inchoare nouā vitam,
nisi nobis displiceat præterita vita. Quinto de
bemus sic conteri & dolere, ut a peccatis
in posterum caueamus, quia hæc est
vera pénitentia secundum Am
brosum, mala præterita
plangere, & plan
genda iterum
non committere. Et secundum Greg.
est acta peccata deflere, & flen
da non committere.

Cap.xi.

Pénit. partes.

Cap. XI. In quo offenditur quod confessio, quae est secunda pars paenitentie, habet animam decorare: & propter quinq; causas debemus sacerdotibus confiteri.

Cap. 5

Ecunda pars penitentiae est confessio, ad quam inducimur testimonio Iacobii dissentis, confessio alterius trum: peccata vestra. Confessio n. peccatorum animam decorat, & pulchram facit.

Vnde confessio, & decor sine pulchritudo conuertatur, & unum sequitur ad aliud, iuxta illud psalmi. v. 3. Confessionem & decorum induisti. Ex alibi psal. 95. Confessio & pulchritudo in conspectu eius. Fuerant autem nonnullidicesters, qd in sola contritione dimittuntur peccata, ut quis non indigerat confiteri: quod patet per simile de leprosis, de quibus dicitur, quod derident, mundati sunt: mandatum n. eis fuerat qd se ostenderent sacerdotibus. In quo significabatur, qd peccatores debent sua peccata confiteri, se sacerdotibus ostendere, ante tamen quam se ostendereat, videntur fasile mundari: ante ergo quam quis confiteat, in ipsa contritione, in ipso proposito confitendi: mundus est, quod concordat cura Psalmo. 34. Dixi confitebor i. ppo. sui confiteri, aduersum me iniustiam meam domino, & su eccl. Si ergo in proposito sit remissio, non indigemus ulterius confiteri. Dicemus ergo qd fatus & vana est voluntas, si adsit commoditas, & tamen non reducatur ad actum. Nulli ergo remittitur culpa, nisi adsit confessio in yoto, & nisi proponat confiteri, aliter non est illi remissio. Si ergo ibi adest tale propositum, & adest commoditas confitendi, & non adimpleat qd habuit in proposito, & in yoto, datum repuratur tale propositum, & non est sufficiens ad laudem. Potest ergo quis sine confessione saluari, dum tamen conteratur, & proponat confiteri, & desit sibi spatiu[m] confitendi: sed si adsit confitendi commoditas, vel sit p[ro]positum qd volebas implere, vel est a suo bono proposito remotus, & ex hoc est Deo ingratius, in qua ingratitudine persistens, non potest salutem consequi. Possumus autem assignare quinq; rationes, propter quas quisq; debet confiteri. Primo vt in re certa se supponat. Nam quum quis confiteretur, clauibus ecclesiis se supponit, quia magna est virtus clauium, & multoties virtute clauium quis de atris eo sit cōtritus: & homo nescit bene iudicare, an veram contritionem habeat, ideo debet se supponere clauibus, sperans & confidens, qd virtus clauium, suppleatur, si quis sit in contritione defectus, ratione cuius magis se fundat in re certa, dicente sententia sapientis: Tene certum, & dimittere incertum. Secundo hoc debet facere quia

A transgressionem mandati vitat: nam quum preceptum sit qd debeamus confiteri, qd figuratum fuit Leuitici. 14. cap. vbi dicitur qd hic est ritus leprosi, quando mundatus est: adducetur ad sacerdotem. Vbi figuratum est quod peccator mundandus a lepra peccati per confessionem, debet se ostendere sacerdoti. Tertio debet hoc facere, vt augmentum gratiae habeat: nam & si in contritione consecutus est gratiam, per confessionem (si deuote hanc agit) augmentum gratiae promeretur. Ideo dicitur Proverb. 28. cap.

Qui abscondit scelera sua, non dirigitur: qd au tem confessus fuerit, & reliquerit eam, misericordiam consequetur. Quae misericordia intellectu genda est, vel quia de non grato fit gratus, si ante confessionem non fuit in gratia: vel quia de grato fit magis gratus, si in gratia existens, deuote se clauibus ecclesiæ subiicit. Quarto hoc debet facere, vt de peccato cognitionem habeat: Supponit enim qd sacerdos sic sciens discernere inter lepram & lepram, et sciatur notitia de peccatis, & sciatur ligare, & solvere. Vnde Augustinus in de vera, & falsa penitentia ait, qd qui vult confiteri peccata, vt inueniat gratiam, querat sacerdotem scientem ligare, & solvere, ne si negligens circa se extiterit, negligatur ab illo, qui cum misericorditer monet, & petit ne ambo insoueam cadant. Quinto debet aliquis confiteri peccata, vt penam sibi debitam pro peccatis minuat: nam ipsa etubet etia, quae est in confessione, est pars satisfactionis, & minus penam debitam pro peccatis.

Cap. XII. In quo offenditur quod satisfactione que est tercia pars paenitentie propter quinq; causas est necesse faria paenitenti.

Tertia pars penitentiae est satisfactio, quae potest comparari ad quinque. Nam in peccato sunt tria, videlicet Superbia, prout peccator vult Deo subesse. Avaritia, prout vult propriam voluntatem, & cupiditas, & consequit obligatio ad penitentiatione transgressionis. Ad quinque ergo potest comparari satisfactio, vel ad superbiam, quae est in peccato, prout non vult voluntati alterius subesse: vel ad avaritiam, prout vult suam voluntatem, & cupiditatem consequi: vel ad obligationem ad penitentiam: vel ad alias partes penitentiae, quae sunt contrito, & confessio: vel ad ipsum satisfactionem & penitentem. Cum ergo penitens hoc modo satisfaciat, quia supponit se voluntati alterius scilicet sacerdotis, & relinquat voluntatem propriam, & facit illud quod sacerdos sibi iniungit, dato qd sibi sit graue, & sibi displiceat facere, p[ro]pterea quinq; requiruntur, vt sit bona talis satisfactione. Primo, vt peccator voluntati alterius se

subiicit, contra superbiam, quæ fuit in peccato. Secundo, ut voluntatem propriam deserat, contra avaritiam, quæ est est æqualiter in quolibet peccato. Tertio, ut in seipso penam gerat, contra obligationem, quæ habet esse in quolibet peccato, nam hinc dicitur penitens (secundum Augustinum in de vera, & falsa penitentia, cap. 19.) quasi penam tenens. Quarto hoc debet facere, ut defectum, si quis contra hoc fuit, in huiusmodi contritione, & confessione, supplexat. Nam dolor contritionis, & pudor confessionis, sunt partes satisfactionis. Sed forte non fuit tantus dolor, nec tantus pudor, & sufficienter satisfaciat pro peccato. Ideo præter contritionem & confessionem, iniungenda est aliqua alia satisfactio. Quinto, bona est satisfactio, ut penitent totum sé Deo tribuat. Nam in satisfactione iniunguntur orationes, abstinentiae, eleemosynarum largitiones, peregrinationes, ieiunia, & alia huiusmodi. Cum ergo contritio sit in corde, confessio in ore, ut anima ipsius peccatoris ordinetur in Deum, tam corpus, q̄ res exteriores (si quas habet) ut totū se deo tribuat, iniungēda est satisfactio: vel quantū ad ieiunia, per quas corpus maceratur: vel orationes, per quas totus in Deum ordinatur: vel quantum ad genuflexiones, per quas corpus inclinat, & anima humiliatur: vel quātum ad itinerationes, per quas corpus fatigatur: vel quātum ad eleemosynarum largitiones, per quas bona exteriora comunicantur, ut sic totus homo, secundum se & secundum omnia sua possit ordinari in Deum. Vnde cum maturitate & cum discretione debet sacerdos videre, quid cuiq̄ imponat: quia quanto magis penitens conteritur, & dolet, & magis verecundatur de peccato, tanto magis satisfacit, & minor ei pena vltior ponenda est: sicut et iuuenibus magis est abstinentia iniungenda, ut magis macerentur in carne, & ut macerati sibi a peccatis caueant.

Cap. XIII. In quo ostenditur q̄ ex quarta laude diuinæ sapientie, ut quia in illa reducit infinita bonitas, per eam a creaturis participata, soluitur quarti
questio, qualiter Deus sit diligendus.

Ostḡ egimus de tribus laudibus diuinæ sapientie, per quas soluimus tres ppolatas questiones. Volumus agere de quarta laude, videlicet, de bonitate diuinæ sapientie: ex qua poterimus soluere questione quartam: Qualiter debemus Deum diligere, q̄ si bene sciuemus, scire poterimus, quæ, & quot

A sunt ex charitate diligēda, & quot bona facit in nobis dilectio charitatis: Sciendum ergo, q̄ id ē est amare q̄ velle bonum. Vnde & Philosophus secundo Rhetoricorum capitulo de amore ait, q̄ diffinientes amare, dicamus q̄ est velle alicui quæ putamus esse bona. Ex ipia itaq; ratione bonitatis, quam volumus alicui, vel nobis, oportet, q̄ sumatur ratio amoris. Igitur, ex bonitate Dei, scire poterimus, qualiter diligendus sit Deus. Dicimus autem q̄ quarta laus diuinæ sapientie, est eius bonitas. Nam illa sapientia, non solum est plena, alta, & recta, ut dicebant tres primæ laudes: sed etiam est bona, & optima, sicut dicit hæc quarta laus: Dicitur enim bonus equaliter enti. Sicut igitur aliquid est ens, sic est bonus, & quod est infinitum ens, est infinitum bonus: & quia illa diuina sapientia est infinitum ens, consequens est q̄ sit infinitum bonus. Si ergo ex ratione bonitatum sumitur ratio dilectionis, consequens est, q̄ Deus sit in infinitum diligendus: & quia ad hoc nō possumus pertingere, quia dilectio nostra, siue sit actus dilectionis, siue habitus, est finitus (quum sit quid creatum;) consequens est, q̄ nō possumus Deum tantum diligere, quin sit plus diligendus: inde est q̄ secundus Gregorium, modus charitatis, est non habere modum: ideo præcipitur in legemosaica & euangelica q̄ diligamus Deum omnino modo quo possumus, ex tota mente, idest ex tota memoria, ex toto corde, idest, ex tota intelligentia, ex tota anima, idest, ex tota voluntate, que sunt tres partes imaginis. Et vltius debemus ipsum diligere ex omnibus viribus: quod dupliciter potest exponi. Primo, ut omnes vires referantur ad illas potentias animæ. Nā non solum partes imaginis, quæ sunt superiores animæ vires, memoria, videlicet, intelligentia, & voluntas; sed omnes alias vires animæ, debemus ordinare in Deum: propterea q̄ non solum ex tota memoria, intelligentia, & voluntate, sed ex omnibus aliis viribus animæ debemus in Deum ferri, & ipsum diligere, et omnia ad ipsum per dilectionem ordinate. Vel possumus dicere, q̄ nullum debemus habere modum in diligendo Deum, nec extensive, nec intensive, sed nos totos, et totaliter ordinare debemus in Deum. Debemus ergo Deum diligere, ex tota mente, ex toto corde, & ex tota anima, idest omnia nostra, et nos totos, ordinando in ipsum, ut sit ibi totalitas extensiva ut nihil sit in nobis, quod non ordinemus in ipsum. Debemus insuper hoc facere ex totis viribus, q̄ sit ibi totalitas intensiva, ut cum omni feruore, et quantum possumus, et secundū omnes vires nostras, omnia nostra ordinemus in ipsum. Prima ergo totalitas (ut dicit ex tota mente etc.) sumitur extensiva, ut ibi comprehendantur omnia nostra. Secunda autem totalitas quum dicit, (ex omnibus viribus etc.) sumetur intensiva, quia omnia nostra nō quo cūqmodo, sed modo summo debemus ordinare.

nare in Deum: ex bonitate itaq; illa qua relucet A in diuina sapientia, scire possumus qualis Deus sit diligendus: sed ipsa diuina bonitas quæ relucet in ipso Deo, & in eius sapientia, tripliciter potest considerari. Primo quæta est in se. Secundo quæta est in suorum effectuum productione. Tertio quæta est in ipsorum conseruatione. Ex ipsa autem diuina bonitate in se, ostensum est, qualiter sit diligendus, quia diligendus est, secundum omnia nostra, & secundum omnes vires, & secundum omnem modum, secundum quem possimus: quod non solum veritatem habet, si consideremus diuinam bonitatem, relucentem in illa diuina sapientia quanta est in se: sed etiam, si consideremus eam in productione suorum effectuum,

B Cor. 4. quia secundum sententiam Apostoli: nihil habemus quod non acceperimus. Ab ipso enim habemus mentem, cor, & animam: sive membra, & intelligentiam, & voluntatem, & omnes potentias animæ: ab ipso etiam habemus omnes vites, & omnem conatum in bonum, qui potest esse per huiusmodi potentias: ab eo ergo habemus omnia extensuæ, & intensuæ, quantum ad res habitas & quantum ad modum habendi, quantum ad id quod sunt, & quantum ad eorum conatum. Et quia magna ingratitudo est, nō ordinare omnia quæ habemus ad illum a quo habemus: ideo ne ingratisimus Deo, omnia nostra secundum omnem conatum debemus ordinare in ipsum Deum, nec ad hoc sufficit, quia nō possumus ei reddere æquivalens. Si enim consideramus hunc modum, nihil supererrogamus, & nihil facimus, quod non teneamur facer video.

Lxx. 17. dicebat Dominus, q; quum omnia bona fecerimus, debemus dicere, servi inutiles sumus, & qd debuimus facere fecimus. Tertio hoc idem pastet, si consideremus diuinam bonitatem relucet in diuina sapientia, quantum ad effectuum conseruationem. Nam Deus non sic est causa rerum, sicut edificator est causa domus, quia recessente edificatore, adhuc stat domus: sed si ad momentum Deus deferret creaturam suam, statim esse desineret. Vnde August. 4. super Gen. ca. 12. ait, Nec n. sicut structuram ædiū quæ fabricauerit quis abscedit, atq; illo cessante, & abscedente, stat opus eius: ita mundus, vel iactu oculi stare poterit, si ei Deus regimē suum subtraxerit. Et quia Deus est sup omnia conservans ea, & sine ipso nihil sunt omnia; ideo ad ipsum debemus contueri per omnia, & in ipsum omnia nostra per dilectionem, omni modo quo possumus, ordinare debemus. Vnde Aug. loquens Deo. 6. confessionū ca. 6. ait. Quod relictis omnibus conuertamur ad te, qui es super omnia, et sive quo nulla sunt omnia. Aduertendum autem qd modus dilectionis diuinæ est, qd ipsum diligimus super omnia intensuæ, quia ex totis viribus, & super omnia extensuæ, quia secundum omnes potentias nostras, quem modum diligendi approbamus laudi diuinæ sapientiaz, prout in ea re-

Iucet infinita bonitas. Nam pro ut Deus, p suam sapientiam cognoscit se infinitum bonum, suam bonitatem cōmunicauit rebus per suam sapientiam, vt dicantur omnia in diuina sapientia esse facta. Et quia prout per suam sapientiam bonitatem suam cōmunicauit nobis, & fecit nos esse debitores suos, vt ex hoc teneremur ipsum diligere, & nō habere modum dilectionis, iō laudi diuinæ sapientiaz, put ipsa est infinitum bonum, & in ea relucet bonitas finita, hec volumus adaptare.

Cap. X I I I I. In quo ostenditur quomodo ex modo dilectionis diuinæ sapientie scire possumus quæ, & quot, et quo ordine, sunt ex charitate diligenda.

Igitur autem supra, C si sciuerimus qualiter sit Deus diligendus, scire possumus, quæ & quot sunt diligenda ex charitate, & quot bona faciat in nobis dilectio charitatis. Recitat autem Aug. primo de doct. christ. cap. 23. quatuor diligenda esse: Vnum quod est supra nos, videlicet Deus: aliud quod nos sumus: tertium quod est iuxta nos scilicet proximum: & quartum quod est infra nos, videlicet corpus nostrum: sed eo modo quo ipse posuit quatuor sic esse diligenda, potuisse posse quinq; Nā sicut nos ipsos dividimus in duas partes, s. in hominem interiorē, & exteriorē, vel (vt loquamur verbis Aug. 1. de doct. christ. cap. 26.) in animam, & corpus: sic possumus & proximos nostros dividere, vt dicamus. quinq; diligenda esse ex charitate, videlicet, Deus, q; est supra nos: hō interior, quod nos sumus: hō interior proximi, qui est iuxta nos: homo exterior noster, sive corpus nostrum, quod est infra nos: & homo exterior proximi sive corpus eius qd est iuxta corpus nostrum: sed si sic dicimus nō videmur omnia enumerasse, quæ sunt ex charitate diligenda. Nam, & ipse amor, & ipsa dilectionis est ex charitate diligenda. Vnde Aug. 8. de Tri. c. 8. Nemo dicat non noui quid diligam, diligat fratrem, & diligat eam dilectionem, qua diligit fratrem. Dicemus ergo duo esse genera diligendorum. Nam aliqua diligimus, tanq; ea quibus bonum volumus; aliqua autem, non tanquam ea quibus bonum volumus, sed tanq; aliqua bona, quæ nobis, vel aliis volumus. In primo quidem genere, uno modo sunt tria diligenda, alio modo sunt quatuor, alio modo quinq;. Aug. autem 19. de Tri. cap. 14. et. 1. de doct. christ. c. 26. Tria dicit esse diligenda ex charitate, Deus, proximus, & nos ipsi, quæ tria diligenda innuntur quum Dominus ait. Diliges Dñm Deum tuum, & proximum tuum sicut te ipsum. In. 1. Matth. 22.

autem de dœc. chriſt. c. 23. dicit eſſe quatuor ſie diligenda, quia diuidit nos ipſos in animam & corpus, vel in nos & corpus nřm. Nam quum aliquid componitur ex duobus, ſemper ſupremum ſumit nomen totius ut quod facit Papa dicitur facere ecclœſia, quia Papa eſt caput ecclœſia: & ſicut Papa ſupremum in ecclœſia dicit, ſic anima noſtra, vel animus, vel homo interior, videtur eſſe nos ipſi: ſed ſicut nos ipſi diuidimur, in quo, ſic & proximos noſtrós in illa duo diuidere poſſumus, & potiſſime puit homines ſunt proximi noſtri, qui diuiduntur in naturam corporalem, & spiritualē: quod dicimus propter Angelos, qui etiam ſunt proximi noſtri, quia poſſunt nobis misericordiam imparti. Nō. n. inter nos, & Angelos, eſt illud chaos magnū firmatum q̄ non poſſimus ire ad eos, & q̄ nō poſſint dici proximi noſtri. Quinq; ergo (vt rangebamus) ſunt diligenda ex charitate. Natura Ipiſ ritualis, quæ eſt ſupra nos, videlicet Deus: & naſura spiritualis quæ noſ ſumus, videlicet anima noſtra: & natura spiritualis proximi quæ eſt in ea noſ, videlicet anima illius, ſive ſint ſp̄s Angeli, ſive humani: & natura corporalis nřa quæ eſt infra noſ, videlicet corpus noſtrum: & naſura corporalis aliorum hominū, videlicet corpora eorum, quæ eſt ſuixta corpus noſtrum. Hęc autem omnia diligimus tāquā ea quibus bonū volumus, quæ hoč ordine ſunt diligenda. Nam primo eſt diligendus Deus, magis etiam q̄ nos ipſi, quia propter q̄ vnumquodq; & illud magis. i. Poſter. Quum ergo Deus ſit diligendus propter ſeipſum: quilibet autem debet diligere ſeipſum, non propter ſeipſum, quia non eſt ipſe ſui ipſius finis, ſed propter Deū: conſequēs eſt q̄ quilibet debet plus diligere Deum q̄ ſeipſum. Nec in hoč poſſumus dubitare, q̄ ſi amor eſt quēdam vni, magis Deus vnitur, & eſt magis vicius nobis, q̄ nos nobis ipſi, ut vult August. in. 3. lib. cofeſſionum, cap. 6. Immo magis, bonum noſtrum nō poſſet ſubſiſtere ſine Deo. Bonum ergo noſtrum reſeruatur in Deo magis q̄ in ſeipſo: quia bonum noſtrum non poſſet ſubſiſtere ſine Deo. Bonum ergo noſtrum non poſſet ſubſiſtere in ſeipſo, niſi eſſet coniunctum Deo. Vnde ſi annullatum foret, & ſi nihil eſſet in ſeipſo, poſſet a deo refici. Ergo quilibet homo debet ſe magis amare in Deo, q̄ in ſeipſo, & magis amare Deum q̄ ſeipſum, quam ſuixta bonum magis fit ipſe Deus, q̄ ſit ipſem. Sic et plus debemus diligere Deum, q̄ proximos noſtrós. Nam filii plus ſunt vniū patri, q̄ ſibi ipſiſ. Nam non ſunt vniū ſibi ipſiſ, niſi quia ſunt vniū patri a quo deſcenderunt, propter q̄ maior eſt amor filiorū ad patrem q̄ ad ſeipſos. Sic et noſ gerimus imaginē vniū Dei: vniū ergo ad alios, eſt ex vniōne quam habemus ad Deū, ut Deū plusq; omnia alia diligamus. Debemus ergo diligere Deum plusq; noſ, & proximos. Sed noſ debemus plus diligere noſ, q̄ proximos noſtrós.

A Nam non precipitar nobis, q̄ diligamus proximos noſrós plusq; nos ipſos, ſed ſicut nos ipſos. ad id ad quod diligimus nos ipſos: vt ſicut nos ipſos diligimus ad vitam eternam, ſic & proximos noſtrós ad vitam eternam debemus diligere. Oportet n. q̄ ex fine ſumatur omnis ratio dilectionis. Nam finis ſe habet in diligibilibus ſicut principia in ſpeculabilibus: ſicut ergo principiū credimus propter ſe, conclusionibus autē propter principia: ideo plus credimus principiū quā conclusionibus: ſic finem diligimus propter ſe, alia autem propter finem. Deus autē eſt diligendus, quia ipſe eſt finis, & beatitudo nostra, ideo eſt ſumme diligendus. Nos autem debemus diligere nos ipſos propter hunc finem, ut coniungantur ei proximos autem pp̄ hunc finem, ut associemur eis in huiusmodi fine. Et quia plus eſt vniū fini, q̄ associari aliis in vniōne ad finem, plus debemus diligere nos ipſos, q̄ proximos noſtrós. Corpora autem noſtra debemus diligere propter huc finem, & pp̄ hanc beatitudinem, ut quia a beatitudine illa in anima, redundant beatitudo in corporis ſicut enim quām quis eſt letatus in anima, a letitia quæ eſt in corde resultat pulchrior color in corpore: ſic in patria & multo magis, a decore, & beatitudine in anima, redundant decor & beatitudo in corpore: pp̄ter q̄ corpus noſtrum eſt quarto loco diligendum. Corpora autem proximorum debemus diligere tanq; ea quæ noſtris corporibus associabuntur in participatione secundum tamē reſultationē talis beatitudinis: ideo corpora proximorum ſunt vltimo diligenda. Assignauimus ergo (ut eſt per habita maniſtum) in hoc genere diligendorum (prout ſunt ea quibus volumus bona) quinq; gradus. Quia primo volumus bonum diuinum ipſi Deo. Secundo volumus huiusmodi bonū vniū nobis. Tertio volumus in illo bono associari nobis proximos noſtrós. Quarto volumus illud bonum aliqualiter reſultari in corpora noſtrā. Quinto volumus in tali reſultatione associari corporibus noſtris corpora proximorum. Sed ſicut assignauimus ordinem in hiſ quæ diligimus, tanquam ea quibus bonum volumus: ſic poſſumus assignare ordinem in hiſ quæ diligimus, tanq; quēdam bona quæ nobis, vel aliis volamus, quæ ſunt in triplici ordine. Nam primo eſt ipsa dilectio, ſive charitas, quæ eſt mater omnium. Secundo ſunt aliqua interiora bona. Tercio poſſunt etiam ſic diligere exteriora bona: quæ omnia etiam propter finem, & pp̄ter beatitudinem debemus diligere. Charitatē ergo, & omnia illa bona, ſine quibus nūquā eſt charitas, & quæ nunquā ſunt ſine charitate, debemus primo diligere, tanq; ea ſine quibus beatitudo haberi nō potest, & tanq; quibus habitus, a beatitudine fruſtrari non poſſumus. Bona autem illa interiora debemus diligere. ex charitate tanq; cōſecutua finis, & quaſi adminiculantia ex propinquo. Bona

A bona etiam exteriora possumus diligere nobis & aliis, tāquam aliqualiter iuuantia ad finē quodam modo ex longinquo. Sed hæc omnia nō propriè diligimus tanquam ea, quibus bonum volumus, sed tanquam quædam bona quæ ex charitate nobis vel aliis diligere possumus. Nā & ipsam charitatem debemus nobis & aliis ex charitate velle, & diligere, vt sic verificet in nobis illud Cantorū primo, Introduxit me Rex in cellam vinariam, ordinavit in me charitatē. Qui enim vino charitatis inebratur, à recto ordine dilectionis non distrahitur: immo magis ipsum tenet, & continet: vt inebrati hoc modo, omnia diligenda suo ordine diligamus.

B Cap. X V. In quo ostenditur que, & quot bona facit in nobis diuinus amor, siue dilectio charitatis.

Oientes autē complete omnia quæ de dilectione diximus: volumus enarrare que, & quot bona facit in nobis dilectio charitatis, quia de hac dilectione loqui intensimus. Propter quod sciendū, & secundum Aug. 13. confessionum, cap. 9. et. 11. de ciui. Dei cap. 28. Quod illud qd est pōodus in corporibus, est amor in spiritibus. Vnde ait, Pondus meum, amor meus, eo feror quoconque feror. Possumus autem dicere, & accipiendo pondus large sicut accipit Aug. pro omni eo quo feruntur corpora in loca sibi conuenientia, quinqꝫ consequuntur corpora ex suo pondere. Nam primo corpora per pondus, in loca sua tendunt. Secundo locis suis vniuntur. Tertio, locis suis assimilantur. Quarto, in eis cōseruantur. Quinto, ibidem quiescunt, vt grauia per grauitatem ad centrum tendunt, eicq vniuntur: assimilantur centro secundū & conseruant, & quiescunt ibidem: respectu centri loci sui omnia ista concurrunt. Dicuntur enim res suis locis assimilari, & ibidem conseruari: quia quum in locis suis quiescant, & nihil quiescat in eo & est simpliciter sibi dissimile, oportet & locata sicut in locis suis quiescant, sic aliquā similitudinē habeant ad loca sua, vel aliquam similitudinem cōtrahant, ex eo & sunt in locis suis: consequēs etiam est, & in suis locis cōseruentur ratione cōformitatis, quam habent ad ea, vel quam cōtrahunt ex eo & sunt in eis. Hæc autem quinqꝫ, quæ dicta sunt de corporibus respectu sui pōderis, vera sūt de spiritibus respectu sui amoris, & maxime, quum per amorem feruntur in Deum: qd sit per virtutes, qui motus quodammodo est naturalis vel est conueniens naturæ, quia & si sit per gratiam, gratia non tollit naturam, sed perficit eam. Nam ferri secundum vitia, est ferri cōtra naturam: nam omne vitium est contrarium

naturæ, vt vult Augustinus undecimo de ciuitate Dei, cap. 17. Sicut ergo corpora in locis contra naturam non quietantur: sic quum animus fertur in aliquid per vitium non quietatur, immo per hoc magis habet penā, iuxta illud Augustini primo cōfessionum cap. 12. Iustisti Domine, & sic est, vt pena sua sibi esset omnis inordinatus animus. Quum ergo mens fertur per amorem in id quod est secundum naturam, vel in id quod est conueniens naturæ, vel quod perficit naturam, secundum quem modum fertur in Deum, quod potissime facit in nobis amor charitatis, dicemus & secundum talē motum, & secundum talē amorem, natura spiritualis cōsequitur quinqꝫ, correspondentia illis quinqꝫ, quæ consequuntur corpora, prout per pondus ordinantur in locum sibi conuenientem.

Nam hīmōi charitatis amor facit nos in Deum tendere: vnit nos ei: transformat nos in ipsum: facit nos de Deo gaudere & in ipsum quiescere. Facit primo talis amor in Deum tendere. Nam quum proprie talis amor sit diuinus & in omnibus faciat nos habere Deum tāquā finem, quia nos facit diligere omnia propter ipsum, quum res quælibet naturaliter tendat in suum finem, consequens est, & hoc sit de natura huius amoris, & præ cunctis nos faciat desiderare Deum, & in ipsum per desiderium tendere. Habet etiā huiusmodi amor, nos Deo vniire, quia hoc est de ratione amoris, & sit quædam virtus vniuersitatis cum re amata, vt dicit Augustinus de Trinitate cap. 10. & Dionysius quarto de Diuinis nominibus, vbi ait, & omnem amorem, siue Diuinum, siue Angelicum, siue intellectualem, siue animalem, siue naturalem, vniuersitatem quandam dicimus esse virtutem. Inde est ergo quod Apostolus prima ad Corint. cap. 6. dicit quod qui adh̄eret Deo (scilicet per amorem) unus spiritus est cum illo. Tertio huiusmodi amor habet nos in Deum transformare. Nam plus facit amor, qd faciat scientia, quia scientia assimilat tantum. Sufficit enim quod in scientie sint similitudines scitorum ad hoc quod illa sci-
Dta sciantur ab eo. Immo aliquādo maior est cognitio rei scitæ per similitudinē, quam per essentiam eius: vt Angelus de seipso habet cognitionem per essentiam suam: Deus autē non habet cognitionem de re creata per essentiam rei creatæ, sed per essentiam suam quæ est similitudo & exemplar omnium creaturarum. In comparabiliter tamen pleniorē cognitionem habet Deus de Angelis, quam Angeli de seipsis. Vnde Dionysius sexto de Angelica Hierarchia, vult, quod quanti & quales sunt cœlestes spiritus, solus princeps, idest, Deus perfectiones eorum nouit: (& subdit) quod ipsi Angeli dicuntur proprias ignorare virtutes: quod intelligendum est respectu Dei: quia adeo est clara cognitione, quam habet Deus de Angelis, vt respectu illius cognitionis dicantur Angeli ignorare
F

scipios. Scientia ergo assimilat, id est sufficit affi-
milatio ad scire. Sed amor transformat, quia si
sit perfectus amor, oīno vult esse amans idē, qd
res amata. Ideo dicit Dionysius. 4. de diuinis
nominibus, q̄ amor ponit rem extra se, & collo-
cat ipsam in re amata. Quarto amor Diuinus fa-
cit nos de Deo gaudere. Nam quum habeat
nos transformare in Deum, & facere nos Deo
formes. & diuinos, consequens est, quod faciat
nos gaudere de rebus diuinis. Nam ex coniunc-
tione conuenientis cum conuenienti, de neces-
itate sequitur delectatio, & gaudium. Huiusmo-
di ergo amor, qui nos transformat, & confor-
mat rebus diuinis, facit nobis diuina esse dele-
ctabilia. Pondus ergo in corporibus, facit
quod corpora tendant ad illum locum in quo
conseruatur. Sic amor iste diuinus facit nos de-
lectabiliter tendere in Deum & esse in ipso; &
per consequens quantum est de se, facit nos per-
sistere in Deo, & conseruat nos in ipso, quia
quilibet libenter persistit in actu delectabili. Et
quia sic est, ideo inter cetera signa, hoc est valde
magnum signum, quod homo sit in charitate,
& quod habeat huiusmodi amore, quando de-
lectatur in rebus spiritualibus, & diuinis. Certis
tudinaliter quidem scire non possumus: Utrum
amore, vel odio dignissimus, ut dicitur Ecclesias-
tes. 9. sed per signa valde probabilia, vt si non
habemus remorsum conscientiae: si libenter au-
dimus verba diuina: si delectamur in verbis di-
uinis: confidere debemus, quod in charitate su-
mus. Quinto hmoī amor charitatis facit nos in
Deo gescere: q̄a mens delectata in aliquo, (fm
quod delectat) quiescit in illo, & maxime si dele-
cta in eo finaliter; quā delectationē finalem de
Deo, facit in nobis diuinus amor. Erit ergo
huiusmodi ordo, quod huiusmodi amor chas-
ritatis, primo incipit: secundo perficit: tertio sic
perfectus, facit amatorem dicere cum Paulo,
Cupio dissolui, ratione delectationis diuinæ,
& esse cum Christo, sive esse in Deo, & quiesce-
re in ipso. Ergo secundum hunc amorem, inci-
pientes per desiderium in Deum tendunt: perfi-
cientes ei vniuntur: perfecti quasi omnino Dei
formes, in Deum transformantur: transfor-
mati, nihil est eis aliud delectabile, nisi Deus:
sic autem de Deo delectati quiescent in ipso.
Ergo si dubitas, Qualiter debemus Deum dis-
ligere: Dico quod debemus ipsum diligere sine
modo: ut diligamus ipsum quantum pos-
sumus extensiue, & intensiue (vt sus-
perius dicebatur) ut omnia ordi-
nante diligamus ppter ipsum,
quem diligendorū
ordinem superius exprimebamus. Debe-
mus etiā sic eum diligere, vt in eum
tendamus, vt ei vniiamur, vt in
ipm trasformemur, & dele-
ctemur in ipso, & quie-
scamus in ipso.

A Cap. X V I. In quo ostenditur, quomodo ex quin-
ta laude diuina sapientiae uidelicet, quia est
omnibus propinqua, & proxima: sol
uitur quinta questio, qualiter
debemus Deum time-
re, et ei in omnibus
obedire.

Xpeditis quatuor
ppositis questioni-
bus, & adaptatis ad
quatuor laudes di-
uinæ sapientie: Vo-
lumus expedire qō
nem quintā. s. quo-
modo démus Dei
timere, & ei obedi-
re: quam expedi-
mus secundū quintā laudem diuina sapientiae.
Erat enim quinta laus, quod illa sapientia om-
nibus est propinqua. Nā huiusmodi sapientia
atttingit (vt dicitur Sap. 8. a fine usq ad finē for-
titer, & disponit omnia suauiter. Quod non es-
set, nī super omnia diuina opera esset diffusa:
& nī omnibus esset propinqua & intima. Po-
nuntur autem cōmuniter tres modi, quomodo
Deus est vbiq, & quomodo est propinquus et
intimus omnibus: quia est vbiq per præsentia,
omnia videndo & cognoscendo: per essentiā,
omnia in esse conseruando: per potentiam, om-
nibus dominando: quae omnia possumus val-
de congrue diuina sapientiae adaptare. Nam
C Deus per suam sapientiam omnia cognoscit,
quia quæcunq sunt nota sapienti, sunt ei nota
per sapientiam: quæcunq ergo sunt nota Deo,
sunt nota per sapientiam Dei. Et sicut Deus
per sapientiam suā omnia cognoscit: sic per can-
dem omnia in esse cōseruat. Nam sapientia Dei
dicitur esse causa rerum, & Deus per suā sapien-
tiam dicitur res causasse. Vnde August. 15. et. 6.
de Trinitate, cap. vlt. ait, Vniuersas autem creatu-
ras suas & spirituales & corporales non ga sunt,
ideo nouit: sed quia nouit, ideo sunt. Vbi vult,
q̄ scientia & sapientia Dei sunt causa rerum. Hoc
D idem etiam Philosophi afferuerunt: vnde Cō-
ment. super. 12. Met. co. 39. dicit, q̄ scientia
Dei causat res: sed scientia nostra cauatur a res-
bus. Si ergo Deus per suam scientiam, & sapien-
tiam causat res, oportet quod ipse per tales sa-
cientiam eo modo causat res, sicut ipse est cau-
sa rerum: sed ipse sic est causa rerum, q̄ eas effi-
cit & conseruat, ergo oportet q̄ ipse per suam
sapientiam, res in esse producat, & in esse cōser-
uet. Quum enim omnia comparentur ad Deum,
sicut artificialia ad artificem (quia vt de Deo di-
citur Sapientia. 7. Omnium est enim artifex,
omnem habēs virtutem) oportet q̄ sicut in res-
bus artificialibus volūtas & sapientia artificis est
causa rerum artificialium: sic & in Deo, volūn-
tas,

Tex. 1. et. 2. *tas, & sapientia sua sunt causa omnium rerum.* Et ideo dicitur in. 6. Metaph. q̄ in definitione artificiali ponitur voluntas: & artificiatum est volitum, quia pars nō progreditur in opus, nisi per imperium voluntatis: Agens enim secundum artem est agēs a proposito. Inde est, quod causae rerum dicuntur. Dicere Dei: quod pertinet ad sapientiam, iuxta illud, Ipse dixit & facta sunt: & dicuntur velle Dei, quod pertinet ad voluntatem, iuxta illud, Omnia quæcunq; voluit, fecit. Quod sic est intelligendum, q̄ in arte, & in sapientia artificis reluent similitudines, exemplaria, rationes, & Ideæ oīum artificialium, quæ rationes & Ideæ sunt scietiaz productiæ rerū. **B** Sola ergo voluntas artificis non posset producere res, quia in voluntate artificis (vt voluntas est) nō sunt Ideæ & rationes productiæ rerū: sed talia sunt in sapientia, & in intellectu. Ideo voluntas artificis, mediante sapientia & intellectu, progreditur in productionē rerum artificialium. Sicut. n. si manus deberet imprimere formam sigilli in cera, quia in ipsa manu nō est exemplar figuræ imprimendæ, oportet quod hoc ageret manus mediante sigillo, vbi est talis forma: propter quod quantūcunq; manus determinet sigillum & moueat ad huiusmodi impressionem, & quantūcunq; manus possit dici causa illius formæ impressæ, erit tamē huiusmodi causa, mediante sigillo: dicimus enim quod à forma, quæ est in sigillo, est forma, quæ est in cera. Sic & in pposito, vt patet per Philosophū 7. Metaphy. à domo, quæ est in anima est dominus, quæ est in materia. Quantūcunq; ergo voluntas edificatoris, sit causa edificiū: tamen quia in ipsa voluntate (secundū quod huiusmodi) non est exemplar, & imago edificiū construendi, non poterit voluntas esse huiusmodi causa, nisi mediante intellectu. Sic sua modo, & in pposito se habet. Nam diuina voluntas est prima, & summa causa omniū, vt dicit August. 3. de Trinit. cap. 4. Attamen hæc facit diuina voluntas, mediante diuino intellectu, & mediante diuina sapientia, vbi sunt rerum omniū rationes, quibus omnia sunt condita. Nam (vt dicit Augustinus. 8. 3. quæstionū quæstione de Idæis) non est dicendū Deum irrationaliter omnia condidisse. Et ait. Si hoc rectè dici: credi non possest, restat vt omnia ratione sint condita. Et quia non eadē ratione conditus est homo & equus, sed singula p̄priis sunt creata rationib; quas rationes non arbitrandum est esse nisi in mēte creatoris: diuina ergo voluntas vel ipse Deus, nullius est causa, quod non causet illud per suā sapientiam. Sicut ergo Deus est causa rerum, sic causabit eas per sapientiam suam. Et quia Deus est causa rerū producens, & conseruans, sicut conuenientius dici potest quād per sapientiam suam, res non solā in esse producat, sed etiā in esse conseruat. Imaginabimur. n. q̄ & multo amplius, ac etiam efficacius, sicut à for-

A ma sigillitanquā ab exemplari causa, est forma in materia aliqua: sic ab exēplaribus rerū in mēte Dei, sunt res in propria natura. Et imaginabimur q̄ res sunt magis fluxibles ad retinendam sine præsentia Dei impressionē factam a Deo, vel naturam eis impressam ab exemplaribus diuinis, quād sit aqua fluxibilis ad retinendū formam sigilli. Sicut ergo semper oportet esse sigillum præsens ipsi aquæ, vt conseruetur in ea forma à sigillo impressa: sic semper oportet Deum, vel diuinā sapientiam, vel exēplaria rerum existentia in illa sapientia, esse præsentia rebus, ad hoc q̄ conseruentur in eis naturæ impressæ ab exēplaribus illis. Deus ergo per sapientiam suā (vt supra diximus) est omnia prosponiens, & omnia producens, & conseruans. **C** Est etiā per huiusmodi sapientiam omnibus dominans: nam dominari potissimè attribuitur sapienti, iuxta illud Proverbiorū. 17. Seruus sapiens dominabitur filiis stultis. His itaq; tribus modis, videlicet, omnia conspicioendo, omnibus dominando, omnia producendo & cōseruando, est Deus vbiq; per sapientiam suam: sed quarto modo, est in bonis & sanctis viris, eis gratiam & dona largiendo: & est quinto modo in malis, iuxta sua opera, in eis iustitiā exercēdo, vel paratus iustitiā exercere. Ex quibus quinq; que habentur quinq; propter quæ quis potissimè timet, & potissimè obedit Domino suo. Nā q̄ quis Dominū suum non timeat, vel ei in suis mandatis non obediatur, quantū ad p̄fis spectat, ex quinq; potest contingere. Primo, si non credit illum Dñm omnia cōspicere. Secundo, si nō credit ipsum omnibus dominari. Tertio, si non credit ipsum dominari faciliter: nā si quis crederet Dñm suum oīa scire, & eum vbiq; dominari, tñ si opinaretur eū non dominari faciliter, posset intra se dicere q̄ secure posset forefacere cōtra dominū illum, quia etiā si talis Dñs potest vbiq; dominari, & vbiq; sua iudicia exercere, cū difficile sit ei hoc facere, suum delictū remanere poterit impunitum. Quartò, quis aliquando non obedit domino. Si credit ipsum nō esse gratiosum & liberalē, dicunt enim homines, quare seruiemus tali Dño, nihil p̄mii consequetur ab illo: sed quia hoīes libenter volunt gratias & retributiones, & multum timent perdere eas, libenter seruiunt Domino, & timent offendere eum, quem sciunt esse liberalē, & gratiosum. Quinto, aliquis potest esse nō solicitus ad obediendum Domino, & ad timendum eum, si credit ipsum non punire mala, vel non infligere penas, iuxta delinquentiū delicta. Cū ergo Deus, per sapientiam suam, primo oīa prospiciat: secundo oībus domine: tertio omnibus dominatur faciliter, quia per illā sapientiam sic dominatur q̄ omnia cōseruat, ita q̄ statim perirent res, si solum se subtraheret: quartò Deus per sapientiam suam est præsens omnibus bonis & iustis, dando eis suam gratiam, & sua dona: &

F ii

& quinto, est præsens omnibus malis, in eis suam exercendo iustitiam, vel paratus suo tempore iusticiæ exercere: omnia igitur valde subsunt dominio eius, cum ad momètum sine ipso esse non possunt. Propter quod, patet, qualiter debemus eum timere. Debemus enim hoc facere tanq; ei, cui nullū scelus nostrum potest esse ignotum: tanquā ei, sub cuius dominio cuncta sunt posita: qui omnibus faciliter dominatur, & ad suum nutum omnia fiunt: tāquam ei, sub quo nullum bonum irremuneratum, & nullū malum relinquitur impunitum.

Cap. XII. In quo ostenditur, quomodo ex sexta laude diuinæ sapientiæ, & omnia in omnibus operatur et omnimode fœcūda, soluis sur sexta quæstio, qualiter pro beneficijs suscep̄tis debemus Deo gratias agere.

Is itaq; peractis, volamus de sexta laude diuinæ sapientiæ agere, vi delicit, de eius secunditate: & sic secunda est, & omnia in omnibus operatur. Ideo dicebat psalmus. 44. Dico ego opera mea regi. Quasi diceret, opera mea operatus est in me Rex, vel operatus est in me Deus: Ideo ego dico, id est recognosco, & confiteor ea sibi, tanquam opera sua magis, quam mea. Ex hac autem laude diuinæ sapientiæ & sic secunda est, quod omnia in omnibus operatur: possumus soluere questionem sextam, qualiter pro susceptis beneficiis debemus Deo gratias agere. Ponuntur autem à Dionysio in libro de Diuinis nominibus, cap. 8. & Damasceno, secundo libro. cap. 23. tria esse in omnibus rebus, Substantia, Virtus, & Operatio. Secundum quæ tria, possumus tangere quinque, quæ diuina sapientia, propter suam secunditatem, operatur in omnibus rebus. Nam ipse Deus, per suam sapientiam, omnibus rebus dat substantiam, virtutem, & operationem: & omnia conseruat in sua substantia, & virtute, & etiam in sua operatione. Largitur enim Deus per suam sapientiam omnibus rebus substantiam, & naturam. Nam (vt probat Dionysius in. 4. de Diuinis nominibus) Binarius non habet rationem principii, sed vnitatis: ideo quibuscumq; duobus demonstratis, secundum ipsum, vel vnum causatur ab alio, vel ambo à tertio. Illud ergo, quod à nullo causatum est, consequens est, quod sit omnium causa. Quia si aliquod esset non causatum ab eo, tunc illa duo sic se haberent, quod vnum non esset causatum ab alio, nec ambo

A essent causata à tertio. Nam cum ponatur alterum illorum non causatum, non poterunt ambo illa esse causata ab aliquo. Eo ergo ipso, quod Deus non est causatus ab alio, consequens est, quod omnia sint causata ab ipso, vt nulla sit natura, quæ subterfugere possit causalitas eius. Et non solum ex eo quod competit Deo negatiuē, vt quia non est quid causatum, possumus ipsum ostendere, esse omnium causam: sed etiam possumus hoc idem concludere ex eo quod competit Deo positivē: vt quia est ipsum esse, & quia summe habet esse, ex hoc omnia produxit in esse: & nulla est natura, quæ non sit ab eo producta. Dicemus enim cum Phylosopho in. 2. Metaphy. quod illud quod est maximē tale, est causa omnium aliorum: vt maximē calidum, est causa omnium calidorum: sic illud quod est summē ens, est causa omnium entium. Nam sicut videmus in aliis perfectionibus, sic arbitrii possumus in ipso esse: vt si calor est quedam perfectio, calor, qui est in materia, non habet omnem rationem caloris: quia limitatur iuxta capacitatem recipientis: sed si esset calor separatus, haberet omnem rationem caloris. Sic esse in materia, non habet omnem rationem essendi: sed in ipso esse separato, est omnis ratio entitatis. Nihil ergo quod habet in se materiam vel aliquod materiale, est summē Ens. Deus itaq; qui est ipsum esse separatum, est summē Ens, & habet in se omnem esse, & est causa omnium quod habeant esse. Naturæ ergo creatæ, quia hoc modo producuntur sunt, in quantum communicatum est eis esse, cum omne tale esse sit causatum à primo esse, & ab ipso Deo, qui summē est: confessus est quod ipse sit causa omnium naturarum. Et hæc est via August. 12. de Ciui. Dei, cap. 5. vbi ait, à Deo, qui summē est, facta est omnium essentia, quæ non summē est. Et Cōment. exponens illud Phylosophi, a. Metaph. Id quod est maxime tale, est causa omnium aliorum) ait, Vnum est per se ens, & per se verum: omnia autem alia sunt entia, & vera per esse, & veritatem eius. Ab ipso itaq; Deo est omnis natura, ab eo etiam est omnis virtus. Probatur enim in lib. de Causis, quod Deus in Prop. 20. sua actione non indiget alio continuatore. Omnis enim alia natura, & quæcumque alia substantia, continuatore indiget ad hoc vt agat, quia nihil creatum immediate per suam substantiam agit. Formæ enim substantiales, (vt probat Commentator, septimo Metaphy.) non sunt immediatum principium actionum suarum, sed oportet quod substantiis & naturis creatis superaddatur eis virtus, quæ sit immediatum actionis principium. Cum ergo res creata agit, vt per actionem vniatur rei actæ, indiget continuatione. i. indiget aliqua virtute superaddita, quæ continuet agens cum patiente: quia cum Agens & creatum nō agat per suam substantiam,

Tex. 4.

Tex. 4.

Tex. 31.

substantiam, non potest sic se continuare passo, nec potest in actionem progredi, sed oportet quod hoc faciat per aliquam virtutem superadditam suae naturae. Nihil ergo creatum est sua virtus, sed est participans virtutem. Deus autem qui immateria agit per suam substantiam, & qui non indiget aliquo superaddito ad agendum, oportet quod sit sua virtus, & quod non sit participans virtutem. Quia ergo esse, quod est essentialiter tale, sit causa omnium aliorum, quae sunt per participationem: consequens est, quod Deus non solum sit summum Ens & sit causa omnium substantiarum, sed tanquam id quod est essentialiter sua virtus, sit causa omnium virtutum. Vnde & in libro de Causis, virtus diuina dicitur esse virtus virtutum: nam in. 16. propositione dicti libri scribitur, quod omnes virtutes pendentes sunt per infinitum primum, quod est virtus virtutum. Diuina itaque sapientia sic est secunda in rebus, quod est causa in eis omnium naturarum, omnium virtutum, & etiam omnium operationum. Nam operatio in rebus semper dependet ab eo quod est primum operans: sicut omnis motus hic inferius secundum naturae cursum quem videmus, dependet a primo motu ita quod si cessaret primus motus, (nisi Deus immutaret hunc ordinem quem indidit rebus) cessaaret & omnis altus motus. Vnde Philosophus

Tex. i. 8. Physi. appellavit motum primum, vitam in rebus, quia (secundum Com.) ille motus primus, respectu omnium aliorum mobilium, se habet quasi vita, quia suo modo se habet, sicut Anima in rebus viuis. Nam sicut motus vitae in rebus viuis sit ab anima, ita quod separata anima, nullus motus vitae remanet in corporibus: sic suo modo omnis motus simpliciter in omnibus aliis rebus mobilibus sit a primo motu, ita quod cessante illo motu, cessaret omnis alius motus. Ita igitur, quia Deus est primum operans, est causa omnium aliarum operationum, & eius est efficere omnia alia opera. Ideo dicebat Dominus in Evangelio, Sine me nihil potestis facere. Et Isaia. 26. scribit, Omnia enim opera nostra operatus est in nobis Dominus Deus noster. Quarto tanta est fecunditas diuinæ sapientiae, quod non solum omnibus dat substantiam, virtutem, & operationem: sed omnia conseruat in sua substantia, & in sua virtute. Vnde August. in libro Confessionum ait, Sine eo esse volebam, sine quo esse non possem. Propter quod, sicut omnes substantiae conservantur a Deo, in suo esse: sic etiam conservantur omnes virtutes: alioquin, non esset Deus virtutum. Quinto, tanta est fecunditas diuinæ sapientiae, quod non solum eius est creare omnia opera aliorum, sed etiam eius est omnia conservare in suis operibus. Distinguentes hanc conseruationem a conseruatione substantie & virtutis, ipsam autem conseruationem substantiae & virtutis non distinximus ab invicem: quia &

A substantia & virtus creaturarum sunt de generatione successorum, & maximè si illa operatio vel illa actio sit fundata in motu, secundum quem modum loquitur de actione ille Auctor. 6. Principiorum, in cap. 3. de Actione, qui ait, quod omnis actio in motu fundatur. Cum ergo aliud sit esse successorum, & aliud sit esse permanentium: (quia successorum esse, est in ordine partium, non in simultate partium: nam cum totus motus factus est, nullus ulterius motus est: quod inuit August. ii. confessionum, ca. 13. vbi vult quod quia nostri anni transeunt, ideo isti anni tunc omnes erunt, quum omnes non erunt. Non est ergo esse successorum in simultate partium, vel in complectione partium, vel in esse totum: sed in ordine partis ad partem, ut tam diu durant successiva, quam diu pars succedit parti: & quum totum successum factum est, non amplius est. Permanentus autem, econtra: non est proprius, nisi quum totum est:) oportet nos altius loqui de conseruatione in esse unius: & aliter de conseruatione alterius. Propter quod, per se mentionem fecimus de conseruatione rerum in operibus suis, distinguentes hanc conseruationem a conseruatione rerum in suis substantiis, & virtutibus. Deus autem non solum dat rebus quod operentur: sed etiam dat eis quod conseruentur in operibus suis. Ideo August. 9. de Genesi ad literam, cap. 15. dicit, Si Deus subtraheret occultam suam operationem, extincta remaneret operatio naturae. Innuens ex hoc, quod operatio aliorum agentium non potest durare, nec conservari in esse sine operatione Dei. Ex hac ergo fecunditate diuinæ sapientiae, quia ita secunda est, quod operatur in nobis substantiam, virtutem, & operationem: & quia conseruat nos in nostra substantia, & virtute, & etiam in nostra operatione, apparere potest, qualiter debemus Deo referre gratias de beneficiis suscepitis. Nam solus Deus est diuines per seipsum, ut dicitur in libro de Causis: nos autem Prop. 24. sumus diuites ex muturatis, inquantum scilicet Deus vult nobis mutuare, & nos participes facere de bonitatibus suis. Nihil ergo habemus quod non acceperimus. Ideo Deo tanquam mutuant, & praestanti nobis omnia bona, substantiam, vi deliciet, virtutem, & operationem: & conseruant nos in talibus bonis, debemus in omnibus gratias agere, iuxta illud primum Thessal. 5. In omnibus gratias agere. Aduertendum autem quod licet supra, quum agebamus, qualiter debemus Cap. 16. timere Deum & obedire sibi, aliqua tangeremus de conseruatione rerum per diuinam sapientiam, & hic aliqua de hoc tetigerimus, non desbet hoc inconveniens existimari, si ex uno & eodem multipliciter in Deum sermone: ut quia Deus conseruat nos in esse, debemus eum ex hoc timere, & debemus sibi gratias agere.

Cap. XVIII. In quo ostenditur, quomodo ex se
ptima laude diuinæ sapientie, quia illa sapie
tia est sic efficax, & virtuosa, soluis
tur septima quæstio, quomodo
est Deo in omnibus
seruendum.

Ultimo videndum est de septima laude diuinæ sapientie, per quam soluemus septimam quæstionem. Qualiter debeamus Deo seruire. Non enim est idem omnino, esse secundum, & efficaciter Fecunditas magis sonat in multitudine productorum. Efficacia vero in velocitate, & habilitate producendi. Cum enim illa diuina sapientia sit tantæ efficacia, quod omnia bona ab ea sumus sortiti, secundum omnia debemus sibi seruire. Nam & omnia nobis Deus secundum ordinem suæ sapientie dedit, & in omnibus fuit efficax ad dandum. Et ideo secundum omnia debemus sibi efficaciter seruire. Omnia autem nostra in tres partes distinguntur, scilicet in animam, corpus, & res exteriores. Animam quidem sive animæ potentias in tres partes similiter possumus dividere, in intellectum, voluntatem, & in potentias inferiores, quæ sunt potentias organicæ. Deo ergo sic debemus seruire, ut omnia ista quinq; ordinemus ad ipsum, & ad obsequium eius, & ad honorem, & reuerentiam ipsius, videlicet, Intellectum, Voluntatem, Virtutes organicas sive corporales, Ipsum corpus, & Ipsas res exteriores. Et debemus ei in obsequium, & in honorem, & reuerentiam eius, efficaciter ordinare nostram mentem sive intellectum, assidue de ipso meditando. Ideo dicitur Deuteronomio. 6. Verba, qua ego præcipio tibi hodie, in corde tuo erunt, & enarrabis ea filii tuis, & meditaberis sedens in domo tua. Et undecimo cap. scribitur, Ponite hæc verba mea in cordibus & in animis vestris, & suspendite ea pro signo in manibus, & inter oculos vestros collocate; docete filios vestros, ut illa meditentur etcet. Sic enim cor nostrum, & intellectum, mentem, debemus ordinare in obsequium Dei, ut semper meditemur de eo, ut non consentiamus peccato, & ne pretermittamus præcepta Dei (iuxta illud quod dicebat Tobias filio suo cap. 4.) omnibus autem diebus vitæ tuæ, in mente habeto Deum: & caue ne aliquando peccato consentias, & pretermittas præcepta Dei. Secundo, debemus seruire Deo, non solum in obsequium Dei, ordinando mentem, & intellectum, assidue meditando de ipso: sed etiam sic debemus ordinare voluntatem & affectum haben-

A do deuotionem in ipso, ut oremus, & psallamus Deo: & in laudem eius mouemur, non somum mentem, idest intellectu: sed etiam spiritu, idest spirituali deuotione, & voluntate, & affectu (iuxta illud primæ Cor. 14.) orabo spiritu, orabo & mente: psallam spiritu, psallam & mente: quæ duo connexa sunt. Nam si diligimus, et deuotionem habemus in lege Dei, oportet quod meditemur de ea: immo in hoc maximè exprimitur, & insinuat dilectio nostra, & deuotio ad Deum, & ad legem Domini, quando tota die, idest affidue meditemur de eo (iuxta illud Psalmi. 118.) Quomodo dilexi legem tuam Domine, tota die mediatio mea est. Terrio debemus seruire Deo, ordinando in obsequium eius, vires animæ inferiores, & virtutes corporales, quæ possunt dici membra nostra, quia sunt perfectiones membrorum, & perfectiones organorum (iuxta illud Apostoli ad Rom. 6.) Humanum dico, propter infirmitatem carnis vestrae: sicut enim exhibuistis membra vestra seruire in munditia, & iniquitatibus ad iniquitatibus: ita nunc exhibete membra vestra seruire iustitiae in sanctificationem. Condescendit enim Apostolus infirmitati nostræ: nam cum posset præcipere, quod longe amplius, membra nostra, idest vires nostras organicas, & vires animæ inferiores, & etiam omnia nostra ordinaremus ad iustitiam, q; ordinauerimus ad iniquitatibus: quia longe amplius debemus seruire Deo, quod seruiremus mundo: ipse tamen Apostolus humanæ se volens habere ad nos, condescendit infirmitati nostræ, & mandat quod conuersi ad Deum seruiamus Deo, & iustitie: sicut quando eramus auersi seruiebamus iniquitatibus. Quarto debemus in obsequium Dei ordinare corpus nostrum, ipsum Deum adorando, genuflexiones, et inclinationes, & reuerentias etiam corporales ei exhibendo. Nam sicut habemus à Deo non solum animam, sed etiam corpus: sic ad obsequium eius utrūq; ordinare debemus. Ad hoc autem seruitū reducitur omnis maceratio corporis, & quicquid in corpore nostro facimus pro Deo, quia totum est ad obsequium Dei. Ideo dicitur Apocalypsis 14. Timete Dominum, & date illi honorē (et sequitur) adorate eum qui fecit Celum & Terram, Mare & omnia quæ in eis sunt. Quinto debemus ordinare in obsequium Dei ipsas res exteriores, si quas habemus. Nam sicut animam & corpus habemus à Deo; sic ab ipso habemus res exteriores. Ideo scribitur Proverbi. 3. Honora Deum de tua substantia, & de primitiis omnium frugum tuarū da pauperibus: & implebuntur horrea tua saturitate, & vino Toscularia redundabunt. Vbi innuitur quod quum à Deo habeamus ista temporalia, bene vñmur eis, ordinando ea in obsequium Dei, & in pauperes distribuendo ea: qd faciendo, Deus multiplicabit nobis ea. Ad hoc autem obsequium reducuntur oēs oblationes,

nes,

Voti paupertatis, quas facimus in Ecclesia: & quæcunque tem-
poralia in Dei obsequiū ordinamus. Nec sunt
peioris conditionis promittentes paupertatem,
non valentes huiusmodi oblationes facere, nec
temporalia conferte, non habentes aliquid
proprium, nec substantiam, de qua hoc possint
adimplere: quia promittentes paupertatem (si
hoc faciunt diuino spiritu duci, & si sunt pau-
petes spiritu) plus offerunt Deo de temporali-
bus, q̄ aliquis aliis offerat: quia offerunt ei non
solum quæ habent, sed etiam quæ possunt ha-
bere, ut magis seruissim⁹ Dei vacare valeant. Sic
totum Deo offerunt, vt de cetero non liceat eis
aliquid proprium possidere. Quum ergo que-
ritur, qualiter debemus Deo seruire: dicemus,
quod secundum omnia nostra debemus sibi fa-
mulari. Debemus enim ei famulari secundū in-
selectum, de ipso assidue meditando: & secundū

A. dum affectum ad ipsum sine intermissione de-
uotionem habendo: secundum vires inferiores
animæ, eas in Dei obsequium ordinando: secundū
dum corpus nostrum, corporales adoratio-
nes, & genuflexiones, & inclinations pro eo
faciendo, & macerationes in ipso nostro corpo-
re pro ipso tollerando: debemus etiam ei seruire
de propria substâcia (si habemus ipsam) per
facultas se offert, in oblationes ecclesiastarum &
subuentiones pauperum ordinando. Et in hoc
imponatur finis hunc tractati, quem intitulari
volumus, De Laudibus diuinæ Sapientiæ: quia
secundum præassignatas causas de diuina sapien-
tia, omnia a vobis postulata, effectui demanda-
uimus: & soluimus vobis. Ós propositas quæ
B. stiones. Quod quia, sine te Domine Iesu Chri-
ste fieri non poterat, Tibi sit honor, & gloria,
in secula seculorum. Amen.

FINIS.

D. AEGIDIUS COLUMNIUS

Romani, Bituricensis Archiepiscopi, et Aquitanus
Prinalis, Ordinis fratrum Eremitarum sancti Augustini, docto-
ris clarissimi.

TRACTATUS

De Praedestinatione, Praesentia Paradiso, et Inferno.

Capitulorum distinctio.

Cap. i. Quare boni & saluandi dicuntur praedestinati, mali autem non, sed praesciti tantum: Et quid est praedestinatio: Et quomodo praedestinatio, & præscientia distinguntur.

Cap. ii. Quod deus est praescius omnium futorum: Et quod rebus necessitatibus non imponat, sed evenire permittit contingenter.

Cap. iii. Quod si diuina præscientia aliquā necessitatē imponeret rebus, quod illa necessitas, contingentiā nō repugnat.

Cap. iv. Paradisus potest capi spiritualiter et corporaliter: Et quod Paradisus ad literam erat quidam corporalis locus.

Cap. v. Quod paradisus secundum moralem sensum, animam sanctam, letitiamq; bonae conscientie significat, & figurat.

Cap. vi. Quod Paradisus, secundum allegoricum sensum significat ecclesiam militantem, sive p̄tēm.

Cap. vii. Quod Paradisus, secundum anagogicum sensum, significat ecclesiam triumphantem.

Cap. viii. Quod videtur Augustini sententia, quod inferni nomine, non corpus, sed similitudo corporis importetur.

Cap. ix. Quod Infernus dicit vere corporalem locum: Et dictum Aug. quod viderur esse contrarium, non est afferendo, sed magis nostra ingenia exercitando dictum.

Cap. x. Quod scientia dei se extendit ad damnatos, ut illi aliquando salvi fiant, secundum errores, & opiniones & sententias diversas.

Cap. xi. In quo reprobantur omnes errores, & false opiniones supradictiorū. s. q; Dei misericordia se extendat ad saluandos damnatos.

Cap. xii. Quod dæmones, & animæ separatae possunt vere pati ab igne inferni.

Cap. xiii. Quod in animabus damnatis, & dæmonibus intellectus fungitur vice sensus: Et quod tales substantiae crescentur, quia vident. i. sentiunt se cremari.

Cap. xiv. Quomodo verificatur dictum August. quod anime damnatae exutæ corporibus, eunt ad infernum, dicuntur ire non proprio ad corporalia, sed ad similitudines corporalium.

Cap. xv. præter paradisum, et infernum, est dare purgatoriū et limbum puerarum: Et quod ante christi aduentum erat dare limbum sanctorum patrum: Et quomodo pro peccato temporali debeat infligi pena æterna.

Incipit Tractatus;

Cap. i. Quare boni & saluandi dicuntur praedestinati, mali autem non, sed praesciti tantum: Et quid est praedestinatio: Et quomodo praedestinatio & præscientia distinguntur.

Ost distinctionem capitulorum, restat Tractatum cōponere. Discemus autē primo de deo, esse praescium omnium futorum, habet quidē præscientiam de dā, nandis, q; de saluandis, sed præscientia de dā,

nandis dicitur præscientia tantum, de saluandis vero dicitur praedestinatio. Cuius rei possemus duplē causam assignare. Primo quidem, q; deus sic scit bona, q; ea causat: mala autem sic scit, q; ea non causat. Vnde Aug. d. in de Vera innocentia, Omnia quorum deus ipse est auctor, scit: nec tamen omnium peccatorum, que praescit, ipse est auctor. Quorum autem (vt malorum) non est auctor, est vltor. Bonorum autem sic est praescius q; etiam est eorum auctor.

Verbum ergo illud Auer. in. 12. Metaphy. Tex. 51.

quod scientia dei causat res: intelligendum est quantum ad mala. Ex hoc autem patere potest, q; deus sic praescit damnatos, q; eos non praedestinat ad mortem. Sic tamen praescit saluandos, q; eos praedestinat ad vitam: destinare enim idē est q; mittere. Vnde cōmunis v̄sus loquendi habet hoc de aliquo mittente nuntios in seruitū, q; dicitur destinare ei illud. Sed praedestinare idē est q; præmittere. Sicut enim videmus, q; modo homines per diuinum impulsū, & per diuinam gratiam destinantur. i. mittuntur in vitam æternā: sic deus quos ab æterno præuidēs tales, in seipso prædestinavit. i. præmisit suā gratiā, in vitam æternam. Malos autem non impellit ad mortem, & ad miseriā, sed sua malitia vadunt. Sicut ergo deus non mittit eos ad miseriā, sic nec prædestinavit, nec præmisit eos ad mortem. Præscientia itaq; saluandorū, sic est præscientia in deo, q; etiam est prædestinatio: quia tales impulsū dei missi sunt in vitam æternā, per gratiam diuinam. Sed præscientia damnandorū in deo, ita est præscientia, q; nō est prædestinatio, quia deus nō mittit, nec impellit malos ad mortem, sed solum dimittit. Secunda autē ratio sumitur ex iis, quae videmus, in aliquibus nominibus. Videmus. n. q; numerus superficialis dicitur de numero ducto in se, sicut bis duo faciunt quatuor: & dicitur de ducto in alio, quia bis tria faciunt sex. Tamen quia numerus ductus in se, habet nomen proprium, quia dicitur quadratus; numerus ductus in alio, retinuit sibi nomen cōmune,

mune, & vocatus est numerus superficialis: sic A etiam hoc nomen Proprietā, vt patet in Topicis, dicitur de diffinitione: tamen quia diffinitio habet nomen propriū, propria passio retinuit nomen cōmune, & appellata est propriā. Sic etiā in proposito præscientia Dei cōmuniſ est ad bonos, & ad malos: tamē quia præscientia saluandorū habet nomen proprium, quia nominatur prædestinatio, ideo præscientia damnatorum retinuit sibi nomen commune, & dicta est præscientia solā. Ex hoc autē apparere potest, quid sit prædestinatio, & præscientia. Nam præscientia dicit simplicē Dei notitiam, quā habet de dānandis; vel si dicit diuinū ppositum, hoc non est scđm ꝑ deus agit vel scđm ꝑ proponit agere, sed scđm ꝑ cessat ab actu vel secundū ꝑ proponit cessare ab actu. Vel dicamus ꝑ diuina præscientia est notitia, quā habet deus de dānandis, prout proponit aliquos indurare, idest permittere ꝑ indurentur, qui indurati dānbuntur. Nā deus non dī indurare impariendo malitiā, sed cessando ab actu, & nō dando gratiam. Exponēdū ergo est illud R. o. 9. Deus quē vult indurat. i. indurare permittit. Sed prædestinatio non dicit Dei simplicē notitiam, sed includit diuinū propositum cū actu, scđm quod pponit aliquibus misereri, & dare eis gratiā in præsenti, & gloriam infuturo. Et inde est ꝑ prædestinatio multis modis a sāctis, & doctoribus describitur. Aliquando. n. describitur ab ipso fine, ad quē boni tendunt, & sic describitur. Prædestinatio est aliquorū electio in finem. Aliquādo describitur a remissione culpe, & scđm hoc dicitur. Prædestinatio est diuinum propositū misericordi, idest a miseria, & culpa liberandi. Aliquādo ab auxilio describi prædestinatio, per quē tendit in finem propositū, & recedit ab opposito, vt quia sit per diuinā gratiam: & quia h̄mōi diuina gratia quatuor modis considerari pōt, ideo secundū hoc pōt ipsa prædestinatio quatuor modis describi. Potest considerari primo modo gratia ut comparatur ad dantem, & scđm hoc, est gratuita donatio; secundū quem modū describit August. de fide ad Petrum. ꝑ prædestinatio est præparatio gratuitæ donationis. Secundo modo potest considerari ipsa gratia ut comparatur ad recipientem; & secundū hoc, est præparatio ad beneficia diuina: secundū quē modū describit eam Magister primo sententiarum, quod est præparatio beneficiorū dei. Ter tio modo potest considerari ipsa gratia ut comparatur ad vitam æternam: secundū quem modū describit eam Augu. in de prædestinatione sancto rū. d. Prædestinatio est præparatio ad vitā æternam. Quarto modo potest considerari ipsa gratia s̄ se, & sic vt est virtus initiatæ, dī gratia: sed vt est consumata, dicitur gloria. Et secundū hoc describit cōiter a doctoribus, ꝑ prædestinatio est præparatio grīe in p̄fici, & glorię in futuro.

Gratia quas
tuor modis cōsideratur.

Dōc. 35.

Cap. 10.

A Cap. II. Quòd deus est præcius omnium futrorū, & ꝑ rebus necessitatē non imponat, sed euenire permittit contingentia, contingenter.

B Stendemus in præsenti capitulo, Vtrum diuina præscientia, & prædestinatio, rebus necessitatē imponat: vt si deus præseit hos esse dānandos, de necessitate dānentur: & si saluandos, de necessitate saluentur. Et qualis necessitas ibi esse cōtingat. Sciendū ergo, quod August. s. de Ciuitate Dei cap. 9. ostendit Ciceronem, & Stoicos, modū oppositum tenuisse. Nam Cicero, ne negaret contingentiam a rebus, negauit à deo præscientiā futurorū. Stoici vero, ponētes omnia sūb Fato, dixerunt, omnia ex necessitate cōtingere. Sed siue Fatum intelligamus vim aliquā, siue quācunq; ordinatio nem syderum, vel secundarū causarum, vt dica Gell. lib. 13. tur Fatum à for. faris, vt homo prius corde cō Cap. 1. cipit, & postea per verba exteriora pandit illud: sic deus ꝑ ab ēterno concepit, per secūdas causas, in tēpore manifestat: vt dicant secundē causas quedam verba exteriora, respectu dei, ꝑ quē deus fatur, & fando sūb propositum manifestat. Siue per Fatum intelligamus diuinam prouidētiā, s̄m quem modū. D. August. s. de Ciuitate dei. cap. 8. vult, ꝑ nomine Fati diuina voluntas aliquando aut diuinum propositū, aliqñ vero ipsa series causarū intelligatur. Quocūq; autem modo sumatur Fatum, nō oportet a rebus cōtingentiam negare: vt negabant Stoici. Nam series secundarū causarum vocat Fatum: cum huiusmodi causæ in suis effectibus possint impediri, multa eueniunt contingenter, vt non semper stella, cuius est causare humiditatem & pluviā, existente in signo cuius est causare humiditatē & pluviā, faciet hoc, quia forte impeditur ex alterius aspectu syderis, cuius est causare siccitatem: vel ex indispositione materiæ, quia secundū Ptolēmeum, in Centiloquio, expectandum est iudicium a secundis stellis, idest ab elementis, quē forte non sunt disposita ad suscipiendā influentiam secundarū causarum. Et si dicamus ꝑ & ipsa dispositio materiæ a motu causæ deficeret.. Dicemus, ꝑ non oportet tantam ynitatem, & vniiformitatem dare in effectu, sicut in causa; quia semper effectus deficiunt a causa sua: vt si semper redeunt sydera ad eundem punctum, non oportet ꝑ semper ordinatē redeat effectus hic inferius, ad eundem pūctum. Ex h̄mōi itaq; effectu, quem patiuntur effectus, respectu causarum, multa eueniunt contingenter. In quo destruitur error ille, qui ascribitur Platoni, videlicet, ꝑ in magno anno, quādo omnia sydera resur a princ.

C

D In Timaeo legi

dibunt ad eundē punctum, oēs effectus hic infērius, ad eundē punctum redibunt. Ut si Plato nunc est in scholis, & docet; in fine magni anni erit idē Plato in eisdē scholis, & docebit eosdem scholares: quod omnino ridiculū est dicere: quia quorū substantia deperit, non redeunt eadē numero, vt habetur in fine, 2. de generatione. Sed huc in magno anno omnia redeant ad eundē punctū, siue non, propter totā hmōi seriem causarū, non denegabimus a rebus contingentiarū: quia hæc causæ in multis deficiunt in suis effectibus, quia possunt à multis mediis impediri in suis effectibus. Et etiā effectus isti multum deficiunt a suis causis, vt non vniiformiter redeant sicut causæ, ratione cuius multa contingentia eueniūt. Quod si in iis, quæ dependent a motu cœli, multa contingentia eueniunt, consequens est multo magis in iis, quæ dependent a libero arbitrio: quia liberum arbitrium virtuti siderū non potest esse subiectum directè. Sed dicemus cū philosopho in de generatione. Quod futurus quis incedere, non incedit, quātūcūq; secundūdæ causæ, q̄tum est de se, habeant, q̄ iste debeat incedere. Ex hoc possumus dicere, q̄ iste est futurus incedere: poterit tamen impediri, & poterit esse, q̄ non incedet. Igitur, si per Fatum intelligatur series secundarū causarū, non oportet omnia euenire ex necessitate, sicut Stoici posuerunt. Sed si per Fatū intelligatur diuina prouidentia, quāvis hæc non sit propria locutio, q̄a scdm August. 5. de Ciuitate dei. 9. cap. Qui ponit omnia sub Fato esse, quia omnia sunt sub diuina prouidentia, sententiā teneat, lingua corrigat. Ac si diceret, q̄ non deberet diuina prouidentia Fati nomine nuncupari. Quicquid tamen sit de nomine, si volunt Stoici, omnia esse ex necessitate, quia omnia sunt a deo præuisa: dicemus, quod omnia cōparantur ad deū, sic etiā futura, sicut præterita, & præsentia. Sed in iis quæ sunt præsentia, eque certi sumus, & eque non fallimur in contingentibus, sicut in necessariis: vt si præsentialiter video cœlū moueri, & auē volare, eque non fallor, & eque certus sum de volatu avis, sicut de motu cœli, quāvis cœlum moueatur necessario, & avis volet contingēter. Sed quia totus ille decursus est deo præsens: in nullis fallitur, & in omnibus est infallibiliter certus: siue necessario, siue contingentia eueniant. Non ergo tollemus contingentia a rebus propter infallibilitatē diuinæ sciētiæ. Dicemus ergo q̄ diuina præscientia vel potest dicere simplicē dei notitiā, vel potest includere diuinū proposūtū. Si autē dicit simplicem dei notitiā, sic secundū Magistrū primo sententiarū, dist. 38. nō est causa rerū, nisi causa sine qua non. Et secundū hūc modū, scire dei non ponit necessitatē rebus, cū hoc modo, non sit simpliciter causa rerū. Secundūdum hoc ergo dicemus, q̄ scientia dei suo modo sic se habet ad fienda, sicut scientia nostra ad facta. Sicut ergo quæ scimus esse facta, facta

A sunt, & ppser nostrū scire illa non sunt facta, ita vt contingentia, & necessario eueniant secundū exigentia sui generis: sic quæ deus scit fidē, sunt fienda necessario, & contingentia, prout eorū genus requirit. Sed si diuina præscientia includit diuinā ppositū, vt dicatur deus talia scire, quia sic disposuit ea facere, secundū hunc modū scientia dei est causa rerū. Intellectus. n. omnis speculatiuus, non est causa rerū, nisi sine qua non: quia nisi specularetur artifex, nihil artificialiter faceret: intellectus. n. qui est causa re T.c. 49. rū, est intellectus practicus: nam secundū philosopha tertio de anima, Intellectus speculatiuus extensione fit practicus: nā prout se extendit ad opus, se extendit ad effectum, siue ad voluntatem artificis, cum vult per intellectū aliquid operari. Vnde dicitur. 6. metaph. quod in diffi Co. 1. a. 2. nitione artificiati ponitur voluntas, & omne artificiatum est voluntū: quia (vt diximus) intellectus non fit practicus, nisi per imperiū voluntatis. Igitur si sic accipiat diuina præscientia, prout includit diuinum ppositum, vel diuinā dispositionem, adhuc non imponit necessitatē rebus; quia fm August. in de ciui. dei, Deus sic admini 7. cap. 30. strat res, vt eas pprios cursus agere finat. Quās tūcūq; ergo deus disposuerit de rebus, huiusmodi dispositio finit agere res pprios cursus. Quæ contingentia sunt contingentia eueniūt, & quæ necessaria, necessario. Decipiebantur ergo Stoici, pppter Fatū, a rebus contingentiam remouentes. Quia si sic hoc esset, vel esset rōne infallibilitatis, vt quia diuina præscientia falli nō potest: quod nō potest esse, cum totus decursus rerum sit deo præsens; & quæ sunt nobis pñtia, q̄tumcūq; sunt contingentia, non fallimur, iudicando de eis. Nec ratione causalitatis, cum sic deus causet, & prouideat, q̄ eas finit currere secundum proprios cursus. Valde igitur decipiebantur Stoici, sed multo magis Cicero, negans Lib. de Rō. Scientiam a deo vt res contingentia euenirent. Nam, vt ait August. 5. de Ciuitate dei, cap. 9. Confiteri deum esse, & negare illum præscium futurorum, maxima insania est. Et idem ibidem, Qui confitentur deum esse, & negant eum præscium futurorum, non dicunt aliud, q̄ dixit insciens in corde suo, q̄ non erat deus. Et subdit: Qui. n. non est præscius omnium futurorū, nō est vtq; deus. Nomine enim dei intelligimus intellectum quendā separatum, in quo nulla potentialitas est admixta. Sed fm philosophum in lib. de Bona fortuna, vbi plurimus intellectus, ibi minima fortuna. Ergo vbi omnis intellectus, ibi minima fortuna. Qui. n. multum habet de intellectu, multa prouidet, & pauca sibi accidūt casualia. Sicut ergo si esset albedo separata, haberet in se omnem rationem albedinis: sic quia intellectus diuinus est omnino separatus, haberet omnem rationem intelligendi. Negare itaq; a deo intelligentiam futurorum, est negare ipsum intellectum separatum, & per cōsequens est negare

gare ipsum esse deū: hoc enim intelligimus nomine Dei, Intellectū scilicet separatum. Oportet ergo hic per viam medium ambulare, vt nō teneamus alterum extremorum cum Cicero, ne, excipiente a deo futurorum intelligentiam: nec alterum extremorum teneamus cum Stoicis, a rebus contingentiam auferentibus: sed dicemus q̄ deus omnia præscit, & q̄ in sua præscientia minime fallit. Propter quod sic futura cognoscit, sicut sunt, & etiam contingentia: falteretur. n. deus, si aliter futura præsciret, q̄ essent: & quia non fallitur, quę sunt ventura contingēter, scit contingenter euenire; & quę necessario, necessario. Simul ergo stant diuina præscientia, & futura contingentia, nec vnum alterum tollit.

Cap. IIII. Quod si diuina præscientia aliquam necessitatem imponeret rebus, illa necessitas contingentiae non repugnat.

Via nescit intellectus hominis quiescere in materia hac, oportet de ipsa multas distinctiones adhibere. Nam q̄a quicquid deus præscit, necessario est euenire, oportet aliquā necessitatem esse in omnibus a

deo præscitis: quod si ipsa contingentia sunt ipsi deo nota, antequā fiant, etiam quod est deo notum, necessario est euenire. Consequens ergo est, q̄ de ipsa contingentia, vt sunt deo nota, quodāmodo necessario eueniant. Propter qd̄ oportet de ipso necessario distinctiones facere. Faciemus ergo de ipso necessario, quantum ad pñs spectat, octo distinctiones, vt fm quamlibet illarum possit ad qōnem propositam respondere: quod videlicet necessitas imposta rebus præscitis, rerum contingentiam minime destruit. Est autem prima distinctio de ipso necessario, qd̄ est quædam necessitas quę contingentiam tollit, quædam quę roborat, & cōfirmat: sicut est immobilitas aliqua, quę mobilitatem tollit, scilicet posse moueri: quædam quę roborat, & cōfirmat, & quę mobilitatem arguit, vt immobiliter se habeat ad mobilitatem sīc, q̄ nō possit visitare vt non sit mobile. Tali autem immobilitas motum non tollit, sed potius arguit, & confirmat. Sic quia deus quę præscit necessario euenient, quęcūq̄ deus scit contingenter euenire, illa necessario euenient contingenter. Præscientia itaq̄ dei non tollit contingentiam, sed potius confirmat. Sic nec necessitas aliqua, immobilitis tollit motum, sed roborat. Vnde August. 5. de Ciuitate Dei. c. 10. hanc materiā pertractās, ostendit, quod sicut dei potentiam non minimus, cum dicimus eum nō posse mori, quia mo

A ri, non est posse, sed nō posse, ideo dicēdo hoc, attribuimus deo impotentiam, vt si hoc posset, impotens esset. Illud ergo non posse, nō tollit posse, sed magis arguit. Sic & quę deus præscit necessario euenient, ergo quęcūq̄ Deus scit contingenter euenire, illa necessario contingenter euenient. Nō ergo præscientia dei tollit contingentiā, sed magis arguit, & cōfirmat. Sic ergo per primā distinctionē possumus ad qōnē rñdere, seu soluere uno modo. Est autē scđa distinctio, q̄ est quædam necessitas rei, & quædam dicti: vel, q̄ idem est, necessitas in sensu diuisio, & in sensu cōposito; vt Sortes sedens potest ambulare, duplīcē sensum habet, vel q̄ res ipsa, quę est Sortes, & est subiecta sessioni, potest esse subiecta ambulationi, & tunc est verus sensus. vel q̄ totū illud dictum Sortes sedēs posset esse sub ambulatione, & tunc est sensus falsus: quia sic simul sederet, & ambularet, & per cōsequens simul sederet, & nō sederet. In sensu ergo diuisio, quod Sortes secundū se consideratus, posset esse sub ambulatione, est locutio vera; sed in sensu compōsto q̄ Sor. cum sessione posset esse sub ambulatione, est locutio falsa. Sic in proposito: cū dicimus, Hæc res contingens a deo præscita, necessario eueniet) si cōsideret ipsa res, quę est contingens, pōr euenire et nō euenire, sed si cōsiderat hoc totū in sensu compōsto(res simul cū præscientia dei, necessario eueniet) sic est a deo præscita, vt si est præscita contingenter, contingenter eueniet: si autem necessario, necessario.

Et quia necessitas in sensu compōsto potest simul stare cum contingentia, vt currēs in sensu compōsto, necessarie est currere, dum. n. aliqd currit, necessarie est q̄ currat, quia nō potest simul currere, & non currere: præscientia itaq̄ dei, q̄a in sensu cōposito imponit necessitatem rebus, ab eis minime contingentiam tollit. Potest autē cōglutinari illa secunda distinctio cum prima, vt dicatur, q̄ in sensu compōsto præscientia dei contingentiam a rebus nō remouet, sed magis arguit, & cōfirmat, fm q̄ dicebat prima distinctio. Tertia autem distinctio est, quoddam necessarium est simpliciter, quoddam ex conditio ne: & scđm hoc soluēmus qōnem, tertio modo.

Dicimus. n. q̄ ex necessitate simpliciter, sunt res necessariae simpliciter, sed necessitate conditio nata, possunt esse necessariae quęcūq̄ res contingentes scđm quem modum distinguit philosopha in Perihermenias, volens q̄ necessitate conditionata, omne quod est, dum est, neesse est esse. Præscita sunt ergo a deo necessaria; necessitate cōditionata. Nam quod præscit, oportet q̄ illud sit futurum, vt vult Anselmus in de Concordia præscientiaz, & prædestinationis. Dicemus ergo, si hoc est præscitum a deo, est necessario futurum, & vt diximus, hoc esse præscitum esse futurum, nihil erit aliud dicere, q̄ si est futurum, necessario erit futurum: secundū quę modum omnia sunt necessaria, vt dicamus, si

Lib. 2. c. 3.

aliquis currat, necesse est quod currat, quia non potest currere & non currere. Necessitas ergo conditionata simul stat cum contingentia rerum. Posset etiam si alicui curat esset, addi isti distinctioni, ut habilius haberet intentum. Est autem quarta distinctio, qd aliqua sunt necessaria necessitate precedenti, aliqua sequenti. Hanc distinctionem facit Anselmus dicens vbi supra, qd est necessitas antecedens, & consequens. Necessitas consequens, vt si dicatur, Hoc necessario currat: hanc est necessitas consequens tantum, quia argumentatur necessitas cursus tantum, ex consequenti conditione apposita, videlicet, si curret. Sed si dicatur sol orietur, si orietur: hoc est duplex necessitas, antecedens, & consequens: antecedens quidem, quia in ipso oriri solem, vt cum dicit, sol orietur, ante qd addatur conditio, intelligi necessitas, quam necessitatem vocat Anselmus necessitatem antecedentem: sed cum postea additum (si orietur) est necessitas non solum antecedens, sed consequens, vt ex conditione consequente apposita. In hac itaq locutione, sol orietur, per (orietur), est duplex necessitas. I. antecedens & consequens; antecedens, quae cogit rem esse: consequens, quae non cogit rem esse. Sed si dicatur, (Hoc currit si curret) nulla necessitas est in anno recedente, cum dicitur, homo currit: sed solum in consequente, cum dicit, si curret. Cum igitur dicitur, A, necessario erit, si est a Deo praescitum, potest esse ibi duplex necessitas, & una solu. Duplex, quia si, A, quod ponitur futurum esse, est de se necessarium, est ibi necessitas antecedentis, cum, A, erit: & necessitas consequentis ex conditione apposita, siue addita. Si est a deo praescitum. Sed si, A, futurum esse, in se non sit necessarium, vt si dicatur, A, erit, si a deo est praescitum: solum erit ibi necessitas consequens, scilicet, si est a deo praescitum. Et quia necessitas consequens nihil de esse rerum variat, talis necessitas permittit res esse, quales sunt secundum se. Necessitas ergo diuinæ præscientiaz est necessitas consequentis, quia nihil variat rem esse: sed necessaria, necessario euenient, & contingentia, contingenter. Sic ergo possumus per distinctionem quartam ad quoniam soluere quarto modo.

Est autem quinta distinctio, quod quædam sunt necessaria, relata ad mensuram propriam, quædam vero prout ad mensuram aliam referuntur. Dicemus ergo quod illud quod hic fit successivum, secundum cursum temporis, totum in eternitate præstantialiter demonstratur: quia Nunc fluens facit tempus: & Nunc stans facit eternitatem, vt ait Boethius. Oia ergo sunt in eternitate presentia, quia omnia sunt ibi stantia, cum nihil ibi depereat, nec accrescat. Illa ergo eadem, quæ cōparata ad eternitatem sunt presentia, & stantia, cōparata ad mensuram propriam, cursibus temporis peraguntur. Quare si sic in seipsis res presentes sunt, cū fiunt: sic antequā fiant, deo eternaliter præsentia sunt, & ab ipso pñtia cognoscuntur, vt dicit Boethius in lib. de Conso. Cum Lib. 5. pñt. ergo res præstantialiter fiant, nō possunt simul fieri, & non fieri, sed solum alteram partem tantum. nec tamē propter huiusmodi determinationē, quod fit, necessario fit. Res ergo, anteq fiant, possunt fieri, & nō fieri, vt non oporteat eas esse necessarias simpliciter, nec ex conditione. Sed cū causæ sunt pñtes, licet non oporteat eas esse necessarias simpliciter, quia possunt contingenter fieri, tamē necesse est eas esse necessarias ex conditione: quia cum fiunt, necessario est eas fieri, vt non possunt simul fieri, & nō fieri, & actu simul esse, & nō esse: licet anteq fiant, proportionaliter vtrumq pronuntiari possit. Res itaq cōtingentes, relatæ ad propriam mensuram, solum quā sunt futuræ, & temporis subditæ, non sunt determinatae ad alteram partem. Relatae vero ad eternitatem, vbi præstantialiter relucunt, oportet eas esse determinatas ad alteram partem, sicut cum præstantialiter fiunt; quia nisi præstantialiter se habeant, fieri non pñt. Propter illā tamen talem determinationē, nulla necessitas imponit rebus. Et quia necessitas ex præsentia rei, simul stat cum contingentia rei, quia possunt præsenta esse quae cōtingenter fiunt, necessitas ex præsencia dei, rerum contingentiam non euacuat. Præscita itaq a deo sunt cōtingentia, relata ad mensuram propriam, vt ad tempus: sed relata ad eternitatem, & ad dei præscientiam, quae simili intuitu omnia cognoscit, necessitatē illam cōtrahunt, quae competit rebus ex præsencia rerum cū fiunt, quā necessitatē, rerum non tollere contingentiam, pōt esse manifestum ex dictis. Est & sexta distinctio, qd quedam res est necessaria: in se considerata; quedam vero solum vt est ad aliud relata. Omnia. n. quantūcunq cōtingentia, & particularia, relata ad intellectum, dicuntur esse necessaria: quia solum Cōmen. primo Com. 8. de Anima, Intellectus facit vniuersitatem in rebus. Res ergo relatae ad intellectum considerantur sub esse vniuersali, vniuersale autem dicitur esse semper, & ubiq, quia est abstractum a tempore, & loco: vnde non consideratur sub esse hic, & nunc. Eadem ergo res secundum se erit cōtingens, & particularis; relata tamē ad intellectum, & cōsiderata sub esse vniuersali, quādam necessitatē cōtrahit: & sic cōsiderata, nō est corruptio ni subiecta. Ideo dicit philosophus in lib. priorum, Quod Miccalus semper est intelligibile quantūcunq Miccalus sic corruptioni subiectus, & contingentie subditus. Relatus tamē ad intellectum, prout referuāt in eo ratio vniuersalis, dicit semper esse: talis enim semperitas quae est per relationem ad aliud, contingentiam nō remouet. Sic in proposito: cōtingentia in seipsis, pñt quādam necessitatē habere vt referuntur ad intellectum diuinum. Illa tamen necessitas, nullam cōtingentiam remouet: immo magis ea roborat: quia & si talia sic considerata necessario euenirent, patet qd necessario euenirent contingenter;

Lib. 5. pñt. 6. em, vt ait Boethius. Oia ergo sunt in eternitate presentia, quia omnia sunt ibi stantia, cum nihil ibi depereat, nec accrescat. Illa ergo eadem, quæ cōparata ad eternitatem sunt presentia, & stantia, cōparata ad mensuram propriam, cursibus temporis peraguntur. Quare si sic in seipsis res presentes sunt, cū fiunt: sic antequā fiant, deo eternaliter præsentia sunt, & ab ipso pñtia cognoscuntur, vt dicit Boethius in lib. de Conso. Cum Lib. 5. pñt.

tingenter, quia sic sunt à deo præscita, q̄ contin
genter eueniant. Sic ergo potest solui quæstio
7. per distinctionem sextam ut quæstio sexto mo
do soluat. Et nihilominus & septima distinc
tio: quædam habent necessitatem omnimodā,
quædam vero solum necessitatē quādam; ut
sic loquamur de necessitate, & cōtingentia, quæ
videntur sibi multū obuiare, sicut loquimur de
accessu, & recessu, qui sibi inuicem obuiant.
Quod enim aliquid respectu vnius & eiusdem
habeat omnimodū accessum, & recessum, est im
possibile. Sed quod aliquid respectu vnius hēat
accessum, respectu alterius recessum: vel q̄ ali
quid respectu vnius & eiusdem, uno modo ha
beat accessum, alio modo recessum, non est in
cōueniens: videmus enim q̄ idem lapis ascedē
do sursum, recedit deorsum: & quod habet ac
cessum, & recessū: sed hoc non est respectu eius
dem. Sic & in proposito: nam sicut accessus, &
recessus, sunt respectu terminorū: sic necessitas,
& contingentia, sunt in rebus creatis respectu
causarum: propter quod sicut respectu diuers
orum terminorū eadem res potest habere ac
cessum, & recessum: sic respectu diuersarum cau
sarum, eadem res poterit necessitatem, & cōtin
gentiam habere. Quod n. res habeat omnimos
dam necessitatem, & omnimodam cōtingentiam
respectu omniū terminorum, esse nō pōt: sed
habere necessitatē ex parte diuinæ præscientiæ,
contingentiam respectu causarū proximarū, nō est
inconueniens. Sic etiam nō solum respectu di
uersorum terminorū, sed etiam respectu vnius
& eiusdem, alio & alio modo, potest aliquid ac
cedere, & recedere: ut orbiculariter mota, re
deundo ab oriente, accedunt ad oriens: quia tē
dunt ab oriente, ad oriēs. Attamen esse nō pōt,
q̄ simul, & respectu vnius, & eiusdem simpliciter
aliquid accedit, & recedat: tamen quod simili
citer sit huiusmodi, & secundum quid, nullum est
inconueniens. Sic in proposito diuinam præ
scientiam duplicitate consideramus, uno modo
ut solum speculatiue intuetur res, secundū quē
modum infallibiliter cernit: & suum infallibili
ter cernere, nec necessitatem, nec contingentiam,
imponit rebus. Alio modo consideratur, non
solum ut speculatiue circuncernit res, sed ut est
causa rerum, & ut mediāribus secūdis causis res
producit, secundum quē modum est causa entis,
& differentiarū entis, & per cōsequens conti
ngentium, & necessariorū: ut quæ exequitur me
diantibus secundis causis contingentibus, con
tingenter eueniunt: & quæ mediantibus neces
sariis, necessario eueniunt. Respectu ergo vnius
& eiusdem, ut respectu diuinæ præscientiæ, ea
dem res poterit esse contingens, & necessaria.
Contingens quidem prout huiusmodi res cau
satur a diuina præscientia & voluntate median
tibus causis contingentibus: necessaria vero pro
ut infallibiliter cognoscuntur per diuinam sci
entiam q̄ ex talibus causis sint facta. Erit ergo eas

A dem res necessaria, & contingens, modis prædi
ctis: sed contingens erit simpliciter, quia ex pxi
mis causis contingentibus procedit: necessaria
erit scđ n quid, prout diuina scientia in eius ada
uentu non fallitur: quod nō falli, nō cogit rem
esse, nisi sicut est. Octauo & ultimo potest distin
gui (vt dicebatur) q̄ in aliquibus est necessitas cō
tingentis, vel antecedētis: in aliquibus vero nec
hęc, nec illa, sed consequentiæ tantum: sicut po
nit Exemplum Boethius. s. de consolatione phi
losophica, ubi dicit quod nulla necessitas cogit
incedere voluntate gradientem, quāvis necessa
rium sit, quādo graditur, eum incedere. Neces
sarium enim est quod si Sortes currit, quod mo
ueatur: & si graditur, quod incedat. sed talis ne
cessitas, non est antecedens, nec consequens,
sed consequentiæ tantum. In hac enim neces
saria conditionali, Si sortes currit, sortes mouēt:
non est necessarium antecedens, scilicet Sortem
currere: nec cōsequēs scilicet Sortem moueri:
sed solum cōsequentia, vt si currit, quod mouea
tur. Sic & in proposito, si hoc est præscitum a
Deo, ergo veniet. In hoc quod dī, ergoveniet,
non est necessitas: quia cōsequens illud pōt eue
nire contingenter: sed est necessitas consequen
tiæ tantū: quia ex diuina præscientia refert hoc
cōsequēs. Lrem euenire. Res tñ ipsa potest eue
nire, & nō euenire: & Deus est liberi arbitrii, q̄a
posset ordinate, & nō ordinate: & sicut ordina
uit cōtingēter, vel necessario, sic cōtingēter vel
necessario eueniet; ut solum necessitas cōsequē
tiæ sit in ipsis rebus ex diuina præscientia: quod
in ipsis contingentibus fieri potest, nec cōtingē
tiam ab ipsis rebus ausert. Cōcluditur ergo in
ne huius cap. quod diffuse sumus psecuti, sicut
cōcludit Boethius. s. de cōsolatione: vt si visus
noster videat hominem currere, & solēm oriri,
& que vere pronuntiabit cursum hominis, sicut
ortum solis, licet homo contingenter currat, &
sol necessario oriatur: tamē propter illud infalli
biliter iudicare, nō imponit necessitatem rebus
cōtingentibus. Sic & in proposito, deus præsen
tialiter, tamē præterita, q̄ futura cernit, nec in eis
fallitur: & tamē propter hoc nō imponit neces
sitatem rebus, sed cōtingentia cōtingenter eue
niuntur necessaria necessario, q̄a cognoscit ea sū
cūt sūt: & iō nō tollit cōsulere, & negotiari. Que
libet ergo creatura faciat prædestinationē suā,
& quilibet bene agat ut saluetur, sc̄iēs quod nūl
lus dānabitur nisi per culpam suam. Videt. n. te
saluandum, & dānandum, sicut videt te come
sturum. Sicut ergo derideretur ille qui diceret,
deus præuidit me comedendum, ideo de neces
sitate comedam; propter quod nō oportet me la
borare, nec lauare manus, nec ire ad mēsam, sed
veniet bolus, & etiam me inuitō introibit in os
meum, quia præuidit deus me comedendum; &
sic fieri. Sic deridendus est ille qui diceret deus
præuidit me saluādum, aut dānandum, ideo nō
oportet eum curare qualiter agat, quia sic eues
G

niet, sicut deus præuidit. Nam præuidit te deus A comeſtūm, hoc modo q̄ debes tibi prouide re, & procurare cibum, & cetera talia: quæ faciens comedes: & si non, non. Sic deus videt te esse dānandum, quia debebas dei præcepta ser uare, vel nō, ideo ſaluaberis vel dānaberis. Hæc autem octo diſtinctiones licet in vnam viā ten dant, ſentimus tamē eas, hoc modo intelligēdo dicta ſanctorū de hac materia loquētiū. Et hæc de diuina p̄edestinatione ſufficient.

DE PARADISO.

Cap. IIII. Quod Paradifus poteſt ſumi corporaliter, & spiritualiter: & quod paradiſus ad literam eſt quidam locus corporalis.

Oſt executionem de diuina p̄eſciētia, & p̄edestinatione, reſtat exequēdum de Paradifo, & Inferno: & primo de Paradifo. Sciēdum ergo q̄, vt Aug. ait. 8. ſuper Gene. ad Ifram, de Paradifo eē tres opiniōnes. Quarum vna tantū corporaliter paradiſum ponit. Alia ſolum spiritualiter. Alia vtroque modo intelligi voluit. Et vt Aug. ibidem dicit, tertiam ſibi placere positionem, q̄ paradiſus vtroq̄ modo intelligatur. Et Dam. 2. lib. c. 9. dicit, quod ſicut homo ſenſibilis, & intelligibilis poſitus eſt, ſic & paradiſus ſumitur. Qd autem paradiſus vtroq̄ modo dicatur, ſcriptura oſtentat. Nam de paradiſo ſenſibili & terreſtri, dicit Gene. 2. Plantauerat deus paradiſum a principio in quo poſuit hominem, quē formauerat. Quod Magiſter. 2. d. 17. exponens ait. His verbiſ aperte inſinuat Moyses, q̄ homo extra paradiſum formatus fuerit, poſtmodo in paradiſum poſitus, fm quē modū oportet q̄ paradiſus corporaliter, & ſenſibiliter ſumatur: quia cum homo ſit caput mulieris, & mulier fuit formata in paradiſo, quia Adam exiſtente in paradiſo mihi deus ſoporem in Adam, & tulit vnam de costis eius, & formauit inde Euam (vt dicitur Gen. 2.) non potheſt intelligi de paradiſo ſpirituali, quia tūc aliqua dignitas in Eua ſpecialiter fuilſet, que non fuilſet in adā, qd non eſt cōueniens. Oportet ergo q̄ paradiſus ſumatur corporaliter pro quodam loco amēno, fructuoso, ac nemoroſo: extra quem creatus homo, poſtea fuit ibidē poſitus diuina virtute. Vnde Auguſt. loquens de hoc paradiſo, dicit. 7. ſuper Genesim ad literam, q̄ paradiſus in quo collocauit deus hominem nihil aliud eſt q̄ quidam locus amēnus in terra vbi habitauit homo terrenus. Et idem in loco eodē dicit, Paradiſum intelligi debere lo-

cum amēnissimū, fructuofum, nemoribus occu patum, magnum, & ſpatiuofum, magnōq̄ fonte vallatum. Sic ergo in Genesi accipitur paradiſus. f. corporaliter. Spiritualiter ſumitur paradiſus, cū dominus dixit latroni, Hodie mecum eris in paradiſo: quod de anima latronis verificatum eſt: & quia anima eſt res spiritualis, oportet ibi spiritualiter intelligere paradiſum. Quia ergo vtroq̄ modo ſumitur paradiſus, oportet de vtroq̄ exequi. Et primo de corporali, de quo multa dicuntur: dicitur enim primo de tali pa radifo, q̄ homo nō fuit ibi creatus, ſed poſitus: cuius ratio potest eſſe, q̄a non debebat ibi perſiſtere, & ideo non fuit ibi creatus, ſed poſitus. Vel (vt dicit Magiſter Senten.) quia eſſe in para diſo attribuitur gratiæ, non naturæ. Lignum autē vitæ in paradiſo erat fm Bedam: quod lignum eius virtutis eſt, vt qui ex eius fructu co mederet, eius corpus ſtabili ſanitate, & perpetua ſoliditate permaneret: nec ætatis imbecillitate, vel illa infirmitate in deterius laberetur. Aug.

Lnc. 23.

ēt ſuper Genesi. 8. ad literam, de hoc ligno dicit, quod ſicut panis ille quem comedebat Elias, habuit amplius q̄ vſtarus panis, quia ab indigētia famis. 40. dierum ſpatio vendicauit Eliam (vt dicit. 3. Reg. c. 19.) quia (vt dicitur) ambulauit in fortitudine cibi illius. 40. diebus, et. 40: noctibus: ſic lignum vitæ, ſiue fructus eius, vim ſuſtentandi, & restaurandi, vlera alia ligna habuit. Dei. n. perfecta ſunt opa: voluit enim deus q̄ formaliter, & materialiter, poſſet Adam & Eua, ſi non peccarent, incorruptibiles permanere, & ſe p̄eſeruare. Formaliter quidem ex Originali iuſtitia, quæ ppriē erat forma animæ, cui corpus totaliter ſubiiciebatur. Materialiter vero, ppter lignum vitæ. Nam q̄ non perpetueretur homo, contingit ex hoc, quia nō ita pura eſt restaurationi alimenti, ſicut eſt deperditio deperditio; habebat. n. hoc lignū p̄e aliis, vt purius faceret nutrimentum, ex quo tale lignum materialiter faciebat ad perpetuitatem Adæ. Secūdo in paradiſo erat lignum ſcientiæ boni & mali, non q̄ ad lit. lib. 8. vſus illius arboris, ſiue arbor illa eſſet mala, ſed Aug. de Gen. vt homo cognosceret ſe tenere ad obediētiam creatoris, fuit ſibi datum præceptum ne ederet de fructu illius ligni: & ex hoc dicit: eſt arbor boni & mali, quia in illa erat præcepti futura transgresſio, in qua per experimentum didicit, quid intereſſet inter obediētiam boni & mali. Erat tertio in paradiſo corporalifons magnus, diuinus in quatuor flumina, vt magna amēnitatis ibi eſſet. Vnde Dam. lib. 2. cap. 11. de amēnitate huius paradiſi loquens, dicit, Quod deus hominem ſedm propriā imaginem condidit & ſimi litudinem, ſicut quēdam regem, & principē omnis terre, & eorū que ſunt in ipſa. Constituit autem eum velut in quādam regiam mansionem, in qua beatam vitam duceret: & hæc fuit paradiſus, manibus dei plantata, promptuarium omnis exultationis, & gaudii: quod ſine amēnitate aquarū

Cap. 5.

aquarū tunc esse non poterat. Idē ēt Damasc. A dicit quod hic locus in oriente positus erat, omni terra excellentior, tenuissimo ac tēperatissimo aere circūfulgens, plantis semper & floribus comatus, bono odore plenus, & lumine repletus. Quarto, in hoc paradiſo homo fuit positus, vt operaretur, & custodiret illum. Nam secundum August. 7. super Gen. ad literam, Ante peccatum fuit homo agricola sine labore, solum ad delectationem: qui fuit post peccatum ad laborem, nō bene custodiens gratiam sibi datum, & ideo inde fuit abiectus. Hæc autem quæ de paradiſo dicta sunt, ostendunt illum esse corporalem, & sensibilem: tum quia nullum spiritualem bonum habuit Eua, quod non haberet Adam: tum etiam quia ibi erat lignum vite, quod ad eſum corporalem erat: tum etiam quia ells arboris boni & mali, indicat corporalem actionem: tum etiam quia ibi erat fons cum fluminibus, quæ flumina fm August. Gyon, Phyſon, Tygris, & Euphrates sunt nominata: tum etiā quia Adam in paradiſo positus fuit vt agricola, quod solum in loco corporali fieri habet: & Adam etiam inde fuit abiectus. Quare pater, quid sit de hoc paradiſo dicendum.

De Gen. ad liter.
lib. 8. cap. 7.

Cap. v. Quod paradiſus secundum moralem ſen-
ſum, animam sanctam, letitiamq; bo-
nae conſcientiae significat,
& figurat.

Eclarato quomodo accipitur paradiſus corporaliter, restat videre quomodo sumatur spirituāliter. Sciendum ergo q August. super Gen. ad literam. 8. dicit, Lignum vite ſumi corporaliter, & spiritualiter: ſicut Hierusalem eterna eſt in celis: & etiam in terra eſt civitas, qua illa figuratur. Et ſicut Sara, & Agar, quiſ duo testamenta significant, tñ erant duæ mulieres: ſic lignum vite, quiuiſ significet Chriſtum, tamē eſt quædam arbor in paradiſo, ſcili cet, terrestri: & paradiſus licet significet cœleſtem patriam, eſt tamē quidam locus corporalis. Ve igitur prosequamur ſimilitudinem de Ierusalem, & Paradiſo, dicemus, quod ſicut Ierusalem interpretatur viſio pacis, ita & paradiſus eſt locus amēnus, qui quidem in viſione etiam pa- cis, & in tranquillitate conſtituit, in quibus potiſ ſime, amēnitas, & delectatio, habet eſſe. Dicemus ergo q paradiſus quatuor significat, iuxta quatuor ſenſus ſacræ ſcripturæ. In ſacra enim ſcriptura ſignificantur voceſ, & reſ: ſecundum ſignificationem vocum, ſignificatur ſenſus literalis. Nam ille eſt ſenſus literalis, qui ſcdm ſignificationem vocū, ſcilicet literarum, occurrit in-

A tellectui primo ſine repugnantia. Dicimus. n. ſine repugnantia, quia cum dicitur in lib. Iudicium, q̄ ligna voluerunt cōſtituere Regem, nō eſt ſenſus literalis, q̄ ligna hoc facerent: q̄a ibi eſſet repugnantia, cum ligna ratione careant. Quādo ergo eſt repugnantia, poterit eſſe alius ſenſus: ſed illud quod voceſ ſignificant, quod ſe offert primo intellectui ſine repugnatia eſt ſenſus literalis. ſenſus autem ſpiritualis eſt, quod ſignificant reſ: quæ reſ tripliciter ſumti poſſunt ad ſignificandum: quia vel ſumi poſſunt ad ſignificandum quid agendum, & tunc eſt ſenſus moralis: vel quid credendum, & tunc eſt ſenſus allegoricus: vel quid ſperandum, & tunc eſt ſenſus anagogicus. Ut dicatur ſenſus moralis à morib⁹, qui ex actibus noſtriſ dependent. Dicit ſenſus allegoricus, ab alio, quod eſt aliud, & goge, quod eſt ductio, vt vnum ſignificat, & ad aliud ducitur, vt quia ducitur ad aliqua credendū. Dicitur autem anagogicus, ab ana, quod eſt ſurſum, & goge, quod eſt ductio, quaſi ad ea, quæ ſurſum ſunt, & quæ ſperanda ſunt, ductio. Ieruſalem itaq; ſecundū literalem ſenſum ſignificat illum corporalem locū: ſecundū ſenſum moralē, ſignificat animam sanctam: ſecundū allegoricum, eccleſiam: fm anagogicum, cœleſte patriam. Sic paradiſus omnes quatuor ſenſus ha- bet, vt ſecundum literam ſignificet quēdam locū corporalem. Scdm vero mores, animam sanctam. Scdm allegoricum, eccleſiam. Et ſecundū C anagogicum, cœleſtem patriam. De ſenſu autē literali, & paradiſo corporali, dictum eſt. Reſtat autē de tribus ſenſibus exequi, & primo de pri- mo. Dicamus ergo q anima sancta, ſecundum moralem ſenſum, dicitur paradiſus. Illa. n. qua tuor, quæ reperiuntur in paradiſo corporali, poſſumus ad animā sanctā adaptare. Nā ſicut in paradiſo fuit ipſe Adam positus dei gratia: ſic q̄a in iniqtatibus cōcepti ſumus, fm Pſalmū, quod anima ſit sancta, & bona, eſt diuinæ gra- tiæ. Immo magis eſt gratiæ in anima, quam ſuit in Adam: quia in Adam fuit bonum gratiæ gra- tiæ dataæ, in anima noſtra, eſt bonum gratiæ gra- tum facientis. Secundō, quia ſicut in paradiſo D erat lignū vite: ſic in anima sancta eſt charitas, quæ habet omnia facere viua, ſiue lignum vite, quod corpora reficiebat ad vitam. Tertiō, quia ſicut in paradiſo erat arbor ſcientiæ boni, & ma- li: ſic in anima sancta eſt liberum arbitrium, p- quod poſſumus bene & male agere. licet enim virtutib⁹ non contingat male vii, (vt vult Au- gu. in lib. 2. de lib. arbi. & Philosophus in Rhetoricis) iplis tamē potentiis, poſſumus bene & male vii: ppter quod anima potest dici, arbor ſcientiæ boni & mali. Quarto, ſanctitas vite ſi- ne alio, potest dici paradiſus: nam ſicut homo fuit in paradiſo positus à deo, vt operaretur & custodiret illum; ſic eſt positus iustus homo in bonitate & ſanctitate à deo, vt operaretur & custodiret illam. Animaduertēdum tamē, quod

cum dicitur, deus posuit hominem in paradi- A so, vt operaretur & custodiret illum, dupliciter potest intelligi. Primo modo, vt homo positus sit in paradiſo vt custodiret eum sibiipſi, ne per peccatum amitteret illum: sic homo est positus in paradiſo bonæ conscientiæ, vt operando libipſi custodiret sanctitatem, idest, paradiſum suum. Secundo modo potest exponi quod dis- Etum est quod deus posuit hominem in paradiſo vt custodiret ipsum hominem, vt Augustinus exponit, Posuit deus hominem in paradiſo vt custodiret hominem, idest seipsum: quia homo videns se in tantis delitiis, in quantis a deo positus erat, debebat seipsum custodire: qd si non fecit, ostendit se ingratum esse; & quod non dei culpa fuit, sed hominis ingrati. Sic etiā B in proposito, a deo est quod homo sit bona vi- te & sanitatis, quæ potest dici paradiſus. Deus enim posuit hominem in hoc paradiſo, vt ope- raretur, & custodiret ipsum, per bona opera: quod si non fecit, non est culpa dei, sed homi- nis ingrati. Pater ergo quod per ista quatuor, moraliter intelligi possunt de anima sancta, vel de homine sancto, quæ de paradiſo corporali ad literam intelliguntur. Aduertendum tamen quod grammatici dicunt paradiſum, feminini generis: sacra aut̄ scriptura, quæ non est subiecta regulis grammaticorum, sumit eum in ma- sculino genere, cum dicit, Posuit deus hominē in paradiſo, vt custodiret illum.

**Cap. V I . Quod paradiſus secundum allegori-
cum sensum, significat ecclesiā militan-
tem, siue præsentem.**

Stendendum est in hoc cap. quod paradiſus, secundum sensum allegoricum, significat ecclesiā. Prae- sens ergo ecclesiā, quæ dicitur militans, merito dicitur paradiſus, quæ illa, quæ diximus esse in pa- radiſo corporali, possu- mus ad priorem ecclesiā adaptare. Nam sicut homo prius non fuit in paradiſo positus, sed cōditus: sic nos ex primordiali generatione nostra corporali, cum in peccato nascimur, nō ha- bemus, quod sumus filii ecclesiæ, sed ex regene- ratione spirituali: secundum quā ab hoc peccato ab- soluimur. Sicut igitur Adā extra paradiſum for- matus fuit, & per deum in paradiſo positus: sic nos nascimur extra ecclesiā, sed per diuinam gratiam, & regenerationem in baptismo, in ec- clesiā collocamur. Rursus in ecclesiā est li- gnum vite scilicet christus, qui est dei virtus, & dei sapientiā. Nam de hac ecclesiā scriptum est, quod est lignum vite iis qui apprehendunt eā. Vnde Aug. 13. de Civitate dei, cap. 20. de hoc

ligno loquens ait, Cetera ligna erant in paradiſo in alimento: illud autem scilicet lignum vite, in sacramento erat. Et subdit, quod sicut fuit lignum vite in paradiſo corporali, sic in paradiſo hoc intelligibili, & spirituali, scilicet in ecclesiā, est sa- pientia dei, de qua scriptum est, quod est lignum vite amplectentibus eā. Possimus autē dicere, quod lignum, arbor vite, liber vite, sapientia dei, & virtus, & cetera talia appropriate possunt dici de filio dei. Nam filius procedit per modum in- tellectus: ideo dicitur verbum & sapientia p̄ris. Et quia actio intellectus, dicitur vita, inde est, quod ipsa vita, & ea quæ pertinent ad vitam, vt lignum vite, & liber vite, filio appropriantur. Ideo Ioānes volens nobis aliqua enarrare de filio dei, dicit quod erat in principio apud deum patrem, dis- cens Quod factum est in ipso erat vita: innuens quod omnia quæ facta sunt, antequā facta essent, erant in verbo vita, & modo intelligibili: & quod actus intellectus dicitur vita secundum Comentatorem 12. metaphy. 39. ideo talia, quæ vitam dñi, possunt appropriari filio: filius ergo qui procedit per modum intellectus, per appropriationem, dicitur sapientia, vita, & omnia quæ describun- tur per modum vite. Et ideo merito appropria- tur, quod sit lignum vite. Ex hoc etiam dictus est non solum sapientia patris, sed etiam & virtus: quia cum pater sit intellectualis natura, & agere per suam sapientiam, & per suum filium, omnia dicitur agere & per verbum suum: & ideo dicit, C. virtus patris ipse filius. Poteſt ergo ipſe Christus, & ipſe filius dei, dici lignum vite. Cetera, n. quæ erant in paradiſo corporali, erant in ali- mento, lignum autem vite quod figurabat Christum, erat in sacramento solum. Arbor autem sci- entiæ boni & mali, in ecclesiā est transgressio man- dati per experimentum, vt ait Aug. 13. de Ciui- tate dei, cap. 21. Nam, vt dicit idem. 8. super Ge- nesim ad literam, Lignum scientiæ boni & mali, arbor quædam fuit corporalis, cuius eſus non per se malus, sed ratione transgressionis manda- ti. Sicut ergo illa arbor corporalis, in paradiſo corporali, dicitur arbor scientiæ boni & mali, sic in ecclesiā ipsa transgressio mādati per quod experimur, quid interest inter obedientiam bonā, D & malam, Arbor scientiæ boni & mali dici po- test. Vel dicere possumus, quod ipsum mandatum, est huiusmodi arbor: transgressio vero eius, eſus. Fons qui diuidebatur in quatuor capita, signifi- cat in ecclesiā doctrinam euangelicam: quæ di- uiditur in quatuor Euangeliā: per quam doctri- nam irrigatur tota ecclesiā, sicut per fontem illū irrigatur totus paradiſus. Deus etiam posuit ho- minem in hoc paradiſo, qui est ecclesiā, vt ope- raretur, & custodiret illum. Quod dupliciter potest intelligi. Primo, vt homo refertur ad hūc paradiſum, quæ est ecclesiā, potest esse sensus, quod deus posuit hominem in paradiſum, quæ est ec- clesiā, vt operaretur, & custodiat huiusmodi pa- radiſum. Nam sicut ecclesiā dicta est paradiſus dei

Sci. ita potest dici vinea dei, ad quam continue A operarios mittit, vt reddat singulis suos denarios. Positus est ergo homo in ecclesia, quæ dicitur paradisus ut custodiat hunc paradisum, ne per peccatum perdat illum: statim enim qd quis peccat mortaliter, quatum ad deum, separatus est a communione ecclesiaz. Secundo modo pot exponi hoc operari & custodire, non ut referatur ad hominem prout comparatur ad paradisum q est ecclesia, sed prout refertur ad deum. Nam sicut homo operat terram, multo magis deus hominem: nam homo operatur terram, no ut sit terra, sed ut fructificet deus autem operatur hominem ut sit homo & ut sit iustus: sine enim deo non possumus esse, neq*z* iusti, neq*z* opera iustitiae facere. No igitur positus fuit in ecclesia, ut custodiret illam, & ut deus custodiret hunc hominem, faciendo eum operari opera iustitiae, sine qua nihil possumus facere.

Cap. V I I . Quod paradisus secundum anagogicum sensum, significat ecclesiam triumphantem.

Stendemus in hoc capitulo quomodo anagogice per paradisum significatur ecclesia trituphans (ut sit sensus anagogicus, quando ad superna manudicimur, quæ potissimum sunt res sperandæ, & illa cælestis patria, siue illa quæ sursum est, quæ est libera, quæ est mater nostra, ut dicitur ad Gal. 4.) Possimus autem dicere, qd nomine paradisi significatur illa celestis patria, & illa quæ sursum est Hierusalem. Nam fm Augu. 12. super Gen.

circa finem, Omnis etiam spiritualis quasi regio, in qua bene est animæ, paradisus dici potest: sicut dicebatur corporalis paradisus, in quo bene erat corpori. Vnde idem Augu. ibidem vbi supra, dicit. Si enim propriè (paradisus) est nemorosus locus: translato autem verbo, omnis etiā spiritualis quasi regio, vbi animæ bene est, p merito Paradisus dicit pot. Tertiū ergo cœlum, sicut tertius genus visionis vbi erit beatitudo nostra, ad quam raptus est Paulus, paradisus dici potest. Vnde ad Corinthios, cum prius dixisset se raptum esse usq*z* ad tertium cœlum, dicit postea se raptum in paradisum: idem intelligens p paradisum, & per tertium cœlum, quod est visio diuinæ essentiaz, vbi est beatitudo nostra. Præsens ergo ecclesia dicitur paradisus, quia bene est animæ, si bene vivit in ecclesia militante. Paradisus autem celestis dicit & paradisus paradosum, quia bene est omnibus ibi existentibus, vbi nullus alteri inuidet, iuxta illud August. 22. de Cœnitate dei. c. vltimo, In illa superna ciuitas,

te, beati magis in se bonum videbunt, vbi nulli superiori nullus inferior inuidet. Vnde Aug. illam sanctam ciuitatem, paradisum appellat paradosum. 12. super Gene. Et ut discurramus per singula, quæ dicimus esse in paradiſo corporali, dicere possumus omnia illa per amplius, & perfectius, esse in paradiſo spirituali. Primo homo in paradiſo corporali no fuit conditus, sed positus: ut daretur intelligi, fm Magistrum sententiarū, qd non erat naturæ, sed gratiæ. Quod multo magis veritatem habet in paradiſo spirituali. s. celesti patria, vbi erit beatitudo nostra: nam nullus homo purus à sui nativitate, est in hoc paradiſo conditus, sed solum per gratiam positus. Beatitudo enim nostra supernaturalis est. Nam videre deum per essentiam naturaliter alicui creaturæ competere no potest: quia essentiam suam appellat deus, lucem inaccessibilem, quæ unquam nemo hominū vidit, nec auris audiuit &c. Non ergo potest homo, nisi per gratiam, paradiſum ascendere: sicut nec primus homo fuit in paradiſo positus, nisi per gratiam. Possumus etiam dicere, in hoc paradiſo spirituali lignum vitae esse. Nam ipsa sapientia diuina, potest dici lignum vitae: nec est inconueniens qd dicamus diuinam sapientiam, tam in paradiſo corporali, qd spirituali esse lignum vitae, cum sit caput nostrum, & beatorum, ipse Christus dei filius. Vnde August. 13. de Ciuitate dei. c. 2. loquens de paradiſo prout dicit vitam beatam, ipsam sapientiam diuinam in hoc paradiſo dicit esse lignum vitae, dicens. Nemo prohibet intelligi paradiſum, vitam beatam, & lignum vitae, ipsam bonorum omnium matrem, & sapientiam, siue ipsum Christum. Lignum autē scientiaz boni & malii, est in paradiſo cognitio speculativa, quæ habent sancti de bonis, & malis. Obluissent. n. sancti suorum, & malorum p̄enam, quantū ad experimentum, sed quantū ad cognitionē intellegibilem, nequaquam: sicut homo, per ḡam, p̄ecatum dicit gustare de arbore boni & malii, qd gustando bonum, cognovit quid intererat per experientiam inter bonum, & malum: sic boni ē contra dicitur gustare de arbore boni & malii, quia gustando tantum bonum, videbūt quæ differentia sit inter bonū ipsorum, & malum misserorum, ut utroq*z* modo insurgant in dei laudem. Vnde August. 12. de Ciuitate dei. c. vltimo loquens de ciuitate beatorū, dicit qd Liberata est ab omni malo, & repleta est omni bono, fluens indeficienter iucunditatem eternorum gaudiorum, oblita p̄enarum, & culparum: nec tamen suæ liberationis est oblita, ut suę libertati sit ingrata. Et subdit, qd quantū attinet ad scientiā rationalem, memor est etiam priorum malorum suorum: sed quantū ad sensum, omnino est immemor. Fons etiā diuisus in quatuor flumina, est abundantia beatitudinis, & refectionis animæ. Beatitudo autem nostra dupliciter potest capi. Vno modo nomine extenso, prout extendit se

ad omnes potentias, tam sensitiuas, q̄ intellecti uas, tam organicas, q̄ nō organicas: fm quem modum, fluuius paradisi diuisus in quatuor capita, est refectio animæ, & abundantia beatitudinis, fm quatuor potentias animæ, in quibus habent esse quatuor virtutes cardinales, & etiā virtutes aliae annexæ. Hic autē est intellectus, in quo habet esse prudentia. Affectus, siue voluntas, in qua habet esse iustitia. Irascibilis, in qua habet esse fortitudo. Cōcupiscibilis, in qua habet esse tēperantia. Hæc aut̄ virtutes Cardinales, in præfatis quatuor potentias animæ, habēt esse. Et sicut h̄e quatuor virtutes habent esse in illis quatuor animæ potentiis, ita etiam & annexæ virtutes, in eis habent esse. Et quia beatitudo est pri-

Cap. 1. D munus quod reddetur nobis per opera virtuosa facta in charitate quantū ad adultos, vel in gratia quātum ad parvulos: dicitur q̄ nomine extenso beatitudo accepta, ad omnes has quatuor potentias se extendit, in quibus virtutes habent esse. Alio modo accepta beatitudo vt propriè, non potest esse nisi de deo, qui est in cōmutabile bonum: & sic sumpta beatitudo, non potest esse nisi in illis potentias, quæ immediate ferri possint in deum, cuiusmodi est intellectus, & voluntas: quia potentia sensitiæ, & organicæ, cuiusmodi sunt irascibilis, & concupiscibilis, nō referuntur, nisi ad hoc particulare bonum. Hoc autem secundū dupliciter possumus dicere, Primo videlicet, q̄ fluuius diuisus in quatuor capita, sit abundantia beatitudinis, quæ diuiditur in cognitionem veri, quæ pertinet ad intellectum: & in adeptionem boni, quæ pertinet ad effectū: & in securitatem, & pacē, quæ p̄tinent ad vtrāq;. Hæc autem fm Augustinum faciunt ad beatitudinem: vnde de his omnibus ait August. 9. de Ciuitate dei cap. 12. Quod vtrāq; modo effici beatitudinem dicimus, quam recto proposito natura intellectualis desiderat, hoc est, vt homo incommutabili bono, quod deus est, siue villa molesta perfruatur: & in eo se in æternum māsurum, nulla dubitatione trahatur, nec vlo eratore fallatur, vt secundum hoc dicamus animam beatam, esse sponsam dei: propter quod dicere potest de deo, quod dicit sponsus in Cantica: Dilectus meus mihi, inter vbera mea commora bitur: id est, inter intellectum, & voluntatem. Et secundò dicere possumus, quod proprio loquendo, fluuius ipse est deus, in quo beatitudo nostra proprie, & principaliter est: qui diuiditur in cognitionem veri, & adeptionem boni: in pacem, & securitatem: quæ omnia ad intellectum, & voluntatem pertinent. Aduertendum tamen, q̄ licet in iis duabus, tanq; in excellentioribus, habeat esse principale: ab illis tamen potentiis redundabit beatitudo in totam animam, & a tota anima in totum corpus. Erit autem hic ordo: quia ab ipso deo, vbi principaliter & finaliter est beatitudo, redundabit ipsa beatitudo in ipsas potentias principales, scilicet intellectum,

B & voluntatem: & ab his potentis erit redundātia in totam ipsam animam: & ab ipsa anima, sicut in totum corpus: vt totus homo, fm omnia sua, dicatur esse beatus, vt de eo verificetur quod dīctum est. Quod ingrediet, & egreditur, & pascua inueniet. Vt ingredietur, quātum ad hominem interiore, siue quantū ad potentias non organicas: & egreditur, quantum ad potētias organicas, siue quantum ad hominē exteriorē: & pascua inueniet, quia fm vtrāq; potētias, erit refectus, & delectatus, et plenus gaudio delectabit. Vel ingredietur, quantum ad beatitudinē animæ: & egreditur prout illa beatitudo redūdabit in corpus: & pascua inueniet, quia vtrāq; delectabitur. Vel ingrediet Christi cognoscendo diuinitatē, quæ cōis, & vna, & eadē est cū patre, & spū sancto: & egredit vidēdo eius humilitatem: & pascua inueniet, quia vtrāq; modo delectabitur. Quinto positus est homo in paradiſo, vt custodiret, & laboraret illum: dicetur n. homo tunc operari circa hunc paradiſum, & gaudium sempiternum, quia omnes suos actus, omnia sua habebit in hoc paradiſo, & gaudio: sicut angeli sancti, licet operentur circa illa ad quæ per deum mittuntur, semper tamen vidēt faciem eius, qui in celis est. Positi ergo erunt homines in paradiſo, vt custodiant illum, & operentur illum, quia nunq; poterunt ipsum perdere. Vel possumus dicere fm alium exponendi modum, q̄ deus ponet hominem in hoc paradiſo, vt custodiat illū. i. vt deus custodiāt, & laborat ipsum hominē: q̄ si in præsenti, ii filii dei sunt, qui spiritu dei aguntur, multo magis qui in cœlestī patria filii dei sunt, spiritu dei aguntur. Patet ergo quomodo potest sumi paradiſus, secundū in sensum literalē, moralē, allegoricum, & analogicum. Et hēc de paradiſo sufficiant.

DE INFERO.

Cap. VII. I. Quod uidetur Augustini sententia, quod inferni nomine, non corpus, sed similitudo corporis, importetur.

Vm iste tractatus sit de prædestinatione, & præscientia, dignum est, vt in eo, de paradiſo, & inferno, aliqua vi deant: ad quæ vadunt præsciti, & prædestinati, in fine. Post tractatū de paradiſo, si volumus bene diffinire de paradiſo, & inferno, qui sunt contrarii, necesse est tractatum de ipso Inferno componere. Sciendum ergo, q̄ Aug. 8. super Gen. ad literam, videtur ad hanc **Cap. 5.** partem tendere. q̄ Infernus sit locus imaginatius siue spiritualis, sicut est anima, quæ in tali inferno

Cap. 32. **Inferno ponitur.** Nam cum anima non sit corpus, sed possit habere apud se similitudines corporum, (vt dicit idem August.) **infernus** in quo patitur anima separata, non est corpus, sed similitudo corporis. **Vnde August. in. 12.** vide hoc asserere dicens, Iam utrum habeat aliquod corpus anima, cum de hoc corpore exierit, ostendat qui potest, ego autem non puto: spiritualis enim arbitror esse, non corporalem. Et subdit, **Ad spiritualia autem fertur anima pro meritis, aut ad loca penitentia similia corporibus.** Vide ergo r̄slo, q̄ talis locus non est corpus, sed similitudo corporis. **Vñ Aug. in eodē libro, adducit tale exemplū,** dicens. Qualia s̄pē demonstrata sūt iis qui rapti sunt a corporis sensibus, & iacuerunt similes mortuis (id est, ac si essent mortui) & infernales penas viderunt, cum & ipsi in seipsis gererent quandā similitudinem corporis sui, per quam possent ad illa ferri, & talia similitudines bus sensuum experiri. Et idem in eodem dicit, Animam vero nō esse corpoream non me putare, sed plane scire audeo p̄fiteri: hēre tñ posse similitudinē corporis, & corporalium omnium membrorum quisquis negat, potest negare animam quæ in somnis videt, vel se ambulare vel sedere, vel hac atq; illac gressu, vel & volatu, ferri ac referri: quod sine quadam similitudine corporis non sit. Ex proportione itaq; locati ad locum, ostendit Augustinus animam ferri ad locum, non corporalem, sed similitudinē corporis habentē: licet hoc non dicat asserendo, sed hominem exercitando. Si autē querarē, quomodo anima exuta a corpore posset apud se formare similitudines corporis? Dicendum q̄ hoc potest duplicitate fieri. Per cognitionem, & per affectionem. Per cognitionem primo: quia lapis non est in anima, sed similitudo lapidis: ergo per cognitionem, & intellectum, potest anima habere apud se similitudines corporum. Sic & multo magis potest homo per affectionem, & potissimè anima peccatrix, quæ sic est affecta corpori, vt quasi corporale cognoscatur: vt de illo diuite patet, qui portatus in infernum, dicebat, q̄ pater Abraham s̄ineret Lazarum intingere extremum digitū sui in aqua, vt refrigeraret linguam eius, quæ cruciebatur in flamma. Cōstat autem diuitem illum nō esse in inferno, nisi s̄m animam, & ita loquebatur, ac si haberet digitū, & linguam: quod ideo poterat cōtingere, quia anima diuitis, ita erat alligata, & affecta corporalibus rebus, in quibus in hoc mundo delectata fuerat, vt videretur sibi quasi digitum, & linguam habere. Si ergo anima diuitis habebat linguam, hoc erat solum, quia erat similitudo corporis. Sic etiam si flamma illa cruciabat animam illam, non erat corpus sed similitudo corporis: sed flamma illa erat ignis inferni, vel locus infernalium: ergo vide q̄ locus inferni, nō sit corpus, sed similitudo corporis. Sed diceret, quomodo possunt pati animæ, in inferno? r̄sder Aug. q̄

A quāvis nō sīnt corporalia, sed similia corpora libus, quibus animæ corporibus exutæ afficiuntur seu bene seu male, cum ipse corporibus suis similes, sibimet apparetantur tamen & vera lætitia & vera molestia facta de substantia spirituall: nam & in somnis magni interest verum in lætis an tristibus simus. Et subdit, **Vnde quidā in rebus** quas concupuerant constituti, se euigilasse doluerunt: et rursus (in somniis) grauibus terroribus atq; cruciatibus exagitati atq; vexati, cum expergefacti essent, dormire timuerunt, ne in eadem mala reuocarentur. Sicut ergo in somniis verè quis tristatur, sicut dicit August. ita in inferno quis tristabitur, licet ille locus solum similitudinem corporis dicat: & adhuc amplius, quāto ille similitudines expressiores sunt in inferno, s̄m q̄ dicit Augustinus.

Cap. IX. Quod infernus dicit uere corporalem locum. Et dictum Augustini quod uidetur esse contrarium, non est asserēdo, sed magis nostra ingenia exercitando dictum.

St diligenter aduentum, q̄ licet August. 12. de Genesi ad literam, videatur hanc sententiam tenere, q̄ inferna, ad quæ vadunt corpora dñatorum, non sūt corpora, sed similitudines corporum; ipse tamen in hac materia, non loquitur asserendo, sed magis nostra ingenia exercitando.

Cap. 33. **Vnde. 8. de Genesi ad literam,** ponens in quōne, utrum animæ a corporibus exutæ vadant ad corporalia loca, ait: q̄ de tam magnis questionibus nulla temeritate vult aliquid asserere, quia (vt dicit) melius est dubitare de occultis, q̄ litigare de incertis. Certum est autē (vt ait) diuitem illum fuisse in ardore penarum, & illum pauperem in refrigerio gaudiorum: sed quomodo sit intelligenda illa flamma inferni, ille sinus Abrahæ, illa lingua diuitis, ille digitus pauperis, illa sitis tormenti, illa stilla refrigerii, vix fortasse à mansuetè querentibus, a contentiose autem certantibus nunq̄ inuenitur. Quia ergo, non asserendo loquitur hic Augustinus, quātūcūq; ponit partem dubitando, non contradicimus ei, si contrarium asseramus. Volumus ergo ostendere, q̄ infernus sit corporalis locus, & q̄ sit inferior locus. Dicemus. n. q̄ terra sit sex elementorum omnium, vt vii sunt sapientes omnes asserentes: sicut in dolio vini, sex vadit ad inferiorem locum, ita q̄ celum sit sicut dolium, & terra qualis

Lac. 16. lo diuite patet, qui portatus in infernum, dicebat, q̄ pater Abraham s̄ineret Lazarum intingere extremum digitū sui in aqua, vt refrigeraret linguam eius, quæ cruciebatur in flamma. Cōstat autem diuitem illum non esse in inferno, nisi s̄m animam, & ita loquebatur, ac si haberet digitū, & linguam: quod ideo poterat cōtingere, quia anima diuitis, ita erat alligata, & affecta corporalibus rebus, in quibus in hoc mundo delectata fuerat, vt videretur sibi quasi digitum, & linguam habere. Si ergo anima diuitis habebat linguam, hoc erat solum, quia erat similitudo corporis. Sic etiam si flamma illa cruciabat animam illam, non erat corpus sed similitudo corporis: sed flamma illa erat ignis inferni, vel locus infernalium: ergo vide q̄ locus inferni, nō sit corpus, sed similitudo corporis. Sed diceret, quomodo possunt pati animæ, in inferno? r̄sder Aug. q̄

12. de Gen. ad lit. Cap. 32.

in infimo loco vt in medio, sit sex omnium elemorum, & eorum quae continentur sub celo. Dignum est autem quod in fœce, & in vilissimo loco sit career ille, ad quem vadunt animæ damnatorum: vt sicut animæ illæ in rebus turpissimis delectabatur, sic in turpibus submergatur. Possimus autem triplici via venari, quod in infernus sit locus corporalis. Prima via sumitur per ea, quae videmus in corporibus glorificatis: nam enim quod tenet fides catholica, & veritas sic se habet, Christi corpus glorificatum est super omnes celos, iuxta illud apostoli ad Eph. 4. Qui descendit, ipse est qui ascendit super omnes celos. Sic cut. n. corpus, quod est graue, in suæ naturæ desolatum, est in loco inferiori, vt in terra, sed virtute diuinæ, potest esse in excellentissimo loco: sic animæ a corporibus exutæ, quibus non debetur aliquis locus corporalis sum suam natu ram, per diuinam institutam poterit esse in inferno, & in corporali loco, & inferiori. Nam non magis possibile est, quod illud, quod suæ naturæ desolatum est, debet esse in determinato loco, sit in loco sibi opposito, quod indifferenter sum suam naturam, se habet ad locum, quod possit esse in tali loco determinato. Probat autem Augustinus, de ciuitate dei. c. 11. per. 7. exempla quod corpus terrestre possit esse in celo. Primum exemplum. Nam corpora que terrestria sunt, eleuantur in aere: vt primo quod est corpus terrestre sit terra, secundo aqua, tertio aer. Si ergo, vt ait, per plumas, & pennas, donatur levitas terrenis corporibus avium, vt portetur in aere: corporibus hominum immortalibus factis poterit dari etiam virtus, quod possint habitare in celo, quod est corporalis locus. Secundum est tale. Nam si homines adhuc mortales, & terrestres, non vivunt sub terra, immo si sub terra ponerentur statim morierentur, sed vivunt in aere, quod est tertium corpus: non debet esse incredibile quod tale corpus glorificatum, & immortale factum, possit esse in celo. Tertium exemplum est tale. Nam si ipsi plumbi poterit dari talis forma quod natabit in aqua, vt si fiat concauus amplectens multitudinem aeris natabit super aquam, quis suæ naturæ derelictum, sit graue, & graue semper appetat terram: sed si prout fieri forma, & signa, data corpori graui, quod natet super aquam, poterit factus agilitatis, quod corpus glorificatum, sit in celo. Quartum exemplum est. Si. n. corpus terrestre, cui coniuncta est anima per essentiam, sic potest deprimere animam, vt habiteret in terra: anima ergo glorificata adhærens deo, sic potest eleuare corpus suum, vt habiteret in celo. Quintum exemplum est de quodam miraculo. Nam cum quidam incusaretur de adulterio, volens se excusare, vt narrat Varro, accepto cribro implouit eam aqua Tyberis, quod licet tale vas perforatum esset (vt recitat August. narrare Varronem) tenuit tamquam aquas. Si ergo Cribrum perforatum continere potuit aquas, licet diuino mi-

A raculo, vel operé Daemonis, quantūcūq; in utili foraminibus esset aer, cōsequens erat quod aer corpus subtile sustinet aquam, quae est corpus grossum & inferius. Si ergo hoc potuit, vel virtute dei, vel deemonis, nulli dubium esse debet, quod corpus terrestre, virtute diuina poterit esse in celo. Sextum exemplum est, quia cum aquæ pluviales possint subtiliari, & eleuari in aere, poterit corpore gloriificata per dotem subtilitatis, & agilitatis, eleuari ad celum. Adducitur autem septimum exemplum. Nam ignis lux est in concavo lumen, licet de sui natura sit esse super aerem: propter tamen grossitatem eius terrestrem, potest esse in terra, sicut pater de corpore ignis super carbones, & flamma: sic corpus gloriificatum, quod de sui natura est terrestre, propter dotem subtilitatis & agilitatis, poterit collocari in celo. Ex omnibus autem his similitudinibus, & ex aliis, arguamus, quod si corporis terreni potest esse locus celum, eo quod hoc corpus secundum est spirituales & celestes impetus, non est inconveniens quod ipsorum spirituum malorum, & ipsorum malarum animarum locus, sit corpus infimum, & terrestre, cuiusmodi est infernus, qui est locus inferior, vt terra quae est sex fecis. Secunda via ad hoc idem sumitur ex connexitate universi. Concludit enim philosophus. 12. metaph. quod est unus principatus, & unus princeps. Sic ut ergo unus est princeps, ita unus principatus, & universum debet esse unum. Cum igitur corpus, & anima, sint principales partes universi, oportet quod anima habeat semper unionem ad corpus. Nulla nam est substantia spiritualis que alicui corpori non sit aliquo modo unita: quia si seclus esset, illa creatura spiritualis non haberet connexionem ad universum. Animæ ergo, quantūcūq; exutæ a corporibus, propter connexionem universi, debet esse in aliquo corporali loco: vt si sunt bonæ, sursum in celo: & si male, in inferno subitus terræ: quia illæ celestes, terrestres secundum fuerunt motus. Tertia via sumitur ex merito animarum, quod patere potest ex dictis. Nam si animabus beatis pro merito datum est locum superiorum, & celestem, animabus vero damnatis, pro demerito, locum inferiorem, & terrestrem, cōsequens est quod si celum est locus corporeus, quod est infernus sit locus corporalis.

B 2. A tex. 52. vñq; ad finem.

C 3.

D

Cap. x. Quod scientia dei se extendit ad damnatos, ut illi aliquando salvi fiant secundum errores, et opiniones diversas.

Arrat August. lib. 21. de Ciuitate dei. c. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. septem positiones falsas, & erroneas, quarum prima est Platonicon, & Origenis: qui dixerunt quod nulla pena sit eterna, sed omnis pena purgatoria est. Nam ut dicit idem

1. op. Orig. idem Aug. eodem lib. cap. 17. vbi p̄ctm Origenis pertractat. Sed illum & propter hoc & pp alia nonnulla, & maximē propter alternantes sine cessatione beatitudines & miseras, & status seculorum interuallis, ab istis ad illas, atq; ab illis ad istas itus ac reditus interminabiles, nō im merito reprobauit ecclesia. Posuit enim Origenes (vt Aug. ait) quod animæ saluatæ, aliquādo redibunt ad corpora, & peccabunt, & dānabuntur. Sic & dānatæ redeuntes ad corpora, saluabantur. Sic ergo alternatim, sine cessatione, animæ dānatæ saluarentur; & animæ saluatæ, dānarentur: & tam dēmones, q; animæ aliae saluarentur. Vtrum autem hoc senserit Origenes vel sui æmuli ascriperint suis libris (vt aliqui dicunt) ignotum est nobis. Erit itaq; contra misericordiam dei prima positio quæ ascribit Ori geni, quod tam dēmones quam homines dāna tū, saluari poterunt post multa flagella, assumēs motiuum ex sacra scriptura, vbi dicit, Nunquid obliuisceret misereri deus? Secunda opinio est magis erronea, quia magis ampliat misericordiam dei, dicens q; deus miserebitur dēmonibus, & hominibus damnatis, statim non post multa flagella. Quod tripliciter probatur: primo q; hoc testatur scriptura sacra, dicens, Non continebit deus in ira misericordiam suam? Nō dicit diu, sed absolute, propter quod statim miserebitur. Secundo probat hoc idem. Nam (vt dicunt) sancti in vita ista & boni homines, orant p̄ nisi micis suis, & pro malis hominibus; multo magis hoc facient, quando erunt sancti, & beati: & sic propter eorum sanctitatem exaudiētur preces eorum: propter quod oēs saluabuntur. Tertio hoc idem probant, q; si ad prædicationē Ionaz pepercit deus ciuitati Niniue subuersaræ, multo magis ad preces sanctorū, omnibus dānatis deus parcer, quantumcūq; prædixerit eos damnados. Tertia opinio erronea dicit q; misericordia dei se extendebat ad omnes homines quantumcūq; malos, & dānatos, non autē ad dēmones, quia de hominibus videt potissime intellēxisse Apostolus cum dicit, Conclusit omnia in infidelitatem, vt omniū misereatur. Quarta opinio erronea dicit q; misericordia dei se extendit ad baptizatos, & hæreticos, qui cum participes fuerint corporis & sanguinis domini nostri Iesu Christi, in quaqcūq; hæresi vel impietate fuerint, damnari non p̄nt, propter illud quod ait Iesus, Ioan. 6. Ego sum panis viuus, qui de celo descēdi: si quis manduauerit ex hoc pane, viuet in eternum. Si ergo in eternum viuet, non cōdēsabitur. Quinta opinio erronea dicebat, quod deus miserebitur hominibus omnibus baptizatis, qui crediderunt, & veram habuerunt fidem, q; quis in hæresim postea sint lapsi, dicēte scriptura: Qui crediderit & baptizati fuerit, saluus erit. Addit autem hæc positio supra aliam: q; opor tet illos fuisse fideles aliquando, quibus deus mi

miserebitur omnibus hominibus baptizatis, qui in fide permanerunt & si pessimē vixerint, dicē te Apostolo. Fundamentum nemo aliud pone re potest, præter illud quod possum est, quod est Christus Iesus. Si quis autem edificauerit super fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides preciosos, ligna, sēnum, stipulam: vniuersus iusq; opus manifestum erit. Et subdit, Si cuius opus manserit quod superedificauit, mercedē accipiet. Si cuius autem opus arserit, detrimens tum patietur: ipse autē saluus erit: sic tamē quasi per ignem. Volunt ergo isti, q; ex quo in fundamento, id est, in Christi fide permanerit, de necessitate homo saluatur. Septima opinio errorea, est, quod deus miserebitur in iudicio solū illis fidelibus, qui se exercitauerunt in operibus misericordiæ: iuxta illud Iacobi. 2. Iudicium dei sine misericordia fieri illi, qui non fecerit misericordiam. Sed isti dicunt: qui fecerit misericordiam, quantumcūq; malus, deus illi miserebitur, propter misericordiam suam. Ad hoc est pertinere dicunt, & in oratione dominica quotidiana postulationem: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Propter qd qui se exercitauerint in operibus misericordiæ, dimittentur ei peccata sua. Est & alia positio catholica, concordans sacrę scripturę: q; tā dēmones, q; homines dānati, in eternū cruciabuntur: ppter quod nō erunt omnes p̄ ne purgatoriæ, sed erunt aliquæ infernales.

1.cor. 3.

7.

Cap. 22.

Matth. 6.

Cap. XI. In quo reprobantur omnes errores, & false opiniones supradictorum, scilicet, quod dei misericordia se extendat ad saluandos dānatos.

Ductis variis opiniōibus cōtra prescritos ad infernum tendētes, volumus opiniones illas reprobare: & ostēdes re, quomodo in inferno nulla est redemptio: adhærentes sententiæ Augustini in lib. de fide ad Petrum dicentes, Imposibile est bene mori, qui male vixerit, & qui in peccato mortali mortuus est: & male mori, qui bene vixerit, & sine peccato mortali mortuus est. Possunt enim opera misericordiæ facta in peccato mortali, alleuiare peccantes in inferno: q; sicut est dare gradum in paradiso, ita etiā in inferno. Possunt etiam talia bona disponere hominem ad gratiam habēdam: sed q; talia opera, nisi sint perpetua, possint hominem eripere de æternali iudicio, veritas non capit. Nulla ergo in inferno est redemptio, quantum ad penitentiam: est tamen ibi inqualitas quārum

Cap. 18.

2.

Ione. 4.

3.

Rom. 9.

4.

Cap. 19.

Cap. 20.

5.

6.

Cap. 21.

7.

ad baptizatos, & hæreticos, qui cum participes fuerint corporis & sanguinis domini nostri Iesu Christi, in quaqcūq; hæresi vel impietate fuerint, damnari non p̄nt, propter illud quod ait Iesus, Ioan. 6. Ego sum panis viuus, qui de celo descēdi: si quis manduauerit ex hoc pane, viuet in eternum. Si ergo in eternum viuet, non cōdēsabitur. Quinta opinio erronea dicebat, quod deus miserebitur hominibus omnibus baptizatis, qui crediderunt, & veram habuerunt fidem, q; quis in hæresim postea sint lapsi, dicēte scriptura: Qui crediderit & baptizati fuerit, saluus erit. Addit autem hæc positio supra aliam: q; oporet illos fuisse fideles aliquando, quibus deus mi

- ad acerbitatem: quia unus acerbior altero puniatur. Et ut discurramus per omnes opiniones superius enarratas, dicamus quod prima positio discessens, quod in finali iudicio misericordia dei se extendet, tam ad dæmones, quam ad dānatos homines,
- 7. Psal. 5.** quia nō obliuiscetur deus misereri, sed post tormenta miserebitur deus eorum, erronea est & Matib. 25. falsa Nam sacra scriptura dicit. Ite maledicti in ignem æternum. q.p.e.d.&a.eius. Ille ignis est æternus, quia ibi mali æternaliter puniuntur. Dices Cap. 23. mus.n. vt ait Aug. 21. de ciuitate dei, quod dānati possint saluari, est dicere, quod salvi possint dānari, quia sicut ibi sunt confirmati in bono, ita ibi sunt obstinati in malo. Quod ergo dicebat, quod non obliuiscetur Deus misereri, potest referri ad hanc vitam præsentem, ubi non obliuiscetur misereri Deus: quia semper est paratus misereri, & parcere. Vel secundo, hoc melius referemus ad vitam futuram. Dicemus. n. quod dānatis ipsis, deus non obliuiscetur misereri, quia cum eis misericorditer agit, puniens eos minus quam sint digni.
- 2.** Secunda autem positio quæ dicebat, quod deus statim miserebitur, quia non continebit in ira misericordiam suam, est multo irrationalior alia. Dicere quidē, quod mali sic saluabuntur in iudicio, quod nullam penam sustinebunt, est dicere deum ita misericordē, quod nullo modo sit iustus: quod nefas est dicere. Quod ergo dicunt, quod non continet in ira misericordiam suam, exponit hoc August. 21. de Ciuit.dei.c.24. ubi vult quod illud referatur ad malos in præsenti, quos deus semper est paratus recipere: vel quod referatur ad malos in futuro, quibus deus semper miseretur, tamen quia punit eos minus quam digni sunt, tum etiam quia in tali pena est dare gradū, & unus, minus alio crucietur, & puniatur: quod semper cum misericordia fieri habet. Quod vero addebatur de sanctis, quod intercedant pro eis: dicendū est euangelicam sententiam, quod tunc chaos magnum fit, matum est inter bonos, & reprobatos, ut mali non possint ire ad iustos, & iusti ad iniustos, per compassionem, & ut pro eis orent. Vnde Gregorius in Homelia, super euangelio B. Lucæ, De diuite, ait, Sed qui volunt de beatorum sede ad afflictos atque in tormentis positos transire, nō possunt: quia iustorum animæ qualius in sua natura bonitate misericordiam habeant, iam tamen auctoris sui iustitiae coniunctæ, tanta rectitudine constringuntur, ut nulla ad reprobos compunctione moueantur. Ipsi quippe iudici concordant, cui inherent, & eis quos eripere non possunt, nec ex misericordia cōdescēdunt: quia tamen illos a se videbunt extraneos, quantum ab eo quem diligunt auctore suo conspicunt esse repulos. Pater enim saluatus, non cōpatietur filio dānato; nec ecōtra. Immo est Isidorum, utrummodo gaudent sancti, scilicet de salvatione, quam recesserunt, & de iudicio, quod euaserunt: & de utroque delectabuntur, videlicet de diuina misericordia, quæ potissimum apparebit in salutis, &
- Luc. 16.**

A de diuina iustitia, quæ potissimum apparebit in dānatis. Adhuc etiā in vita ista experimento cernimus, quod viri delectantur iustitiae, & veritatis, & contra quoscūq; inimicos mouentur, quādo videtur eos male facere: & gaudent de eorū positione: quod maxime implebitur in bonis in iudicio, quā videbunt malos puniri: quia gaudent de diuina iustitia, & maxime, quia scient talem esse dei voluntatem, cui inseparabiliter adh̄rebunt. Vnde Ioānes in canonica sua dicit: Est autem peccatum ad mortē: non pro illo dico ut roget quis. Et Aug. in. 21. de Ciuitate dei c. 24. dicit nō esse orandum pro dæmonibus, nec pro dānatis, nec etiā pro iis qui sunt in vita illa, si constaret nobis quod vñq; in finem perseverarent in malo. Si ergo oramus pro quantūcunq; malis in vita ista, hoc est, quia speramus de salvatione, & conuersione eorū ad penitentiam, ut conuersi saluentur. Quod vero addebatur de Ciuitate Niuiue, quod deus dixerat illam subversoram; & tamē non fecit, propter quod (vt videtur) pari ratione quātūcunq; scriptura dicit quod mali in æternum puniētur; non tamē oportet sic esse, ut in æternum puniantur. Dicitur debet, quod non est simile, quia iurauit angelus per viuentem in secula, quod non est amplius tempus. Post. n. diem iudicii, non est amplius tempus miserandi, & ulterius penitentiam agendi, neque merendi, nec demerendi: propter quod quādiu sumus in vita ista, quia possumus penitentiam agere, multa dicuntur nobis per cōminationē, ut conuertamur a via mali: propter quod sacra scriptura & si sic loquitur, vera est, quia cōminatio loquitur. Sed post diem iudicii, quia nō est amplius tempus miserandi, non potest esse intellectus scripturæ per cōminationem, sed solum per assertionem: propter quod falsa esset scriptura, quæ hoc asserit, nisi sic esset, ut asserit: quod ipsum est cogitare de sacra scriptura. Tertia autem opinio, quæ dicebat, quod deus miserebitur nō omnibus dānatis, sed solum hominibus, est erronea, & falsa. Quod ut pateat, dicitur debet, quod qua ratione possint saluari dānati, eadem ratione possunt dānari saluati, & dæmones saluari, ut dicit August. 21. de Ciuitate dei. c. 24. Et quia ibidem dicit, dæmones saluari non possunt, nō dicit homines dānatos saluari posse. Quod autem dicebatur, quod Conclusit deus omnia infidelitatem, est Apostolum, vel ut haber alia litera, incredulitatem, ut omnium misereatur: non est intentio Apostoli quod nullus dānetur, sed hoc referendū est est August. 21. de Ciuitate dei, cap. 24. ad ipsos prædestinatos, qui est August. sunt via misericordia, quos deus conclusit infidelitate, ut omnium talium deus misereatur. Vel possumus dicere, omnes sic conclusit, ut omnium misereatur in hac vita, ut nullus possit cōqueri de diuina misericordia, sed de sua culpa. Quarta opinio dicens quod diuina misericordia se extēdit ad dānatos ipsis, non ad omnes, sed baptizatos

1. cap. 5.

Ione. 3.

Apoc. 20.

3.

Rom. 9.

4.

tos solum etiam inter hereticos existentes q̄ fūe
runt participes corporis, & sanguinis domini,
debet etiam erronea iudicari. Nam cū dicitur,
Siquis manduauerit ex hoc pane, viuet in eter-
num: intelligendū est, si manducat digne, & si in
tali statu se teneat. Q̄ illa vt dī ad Cor. 11. Qui
enim manducat, & bibit indigne, iudicium sibi
manducat & bibit. Vel possumus dicere, vt dicit
Aug. 21. de Ciuitate dei, cap. 25. Non mandu-
cant corpus Christi, qui non sunt in corpore
Christi. Et tamē intelligendū, q̄ corpus Christi
potest sumi tripliciter, scilicet, materialiter,
& hoc modo possunt infideles manducare, q̄a
possunt sumere species illas, sub quibus est cor-
pus Christi. Sacramentaliter vero, corpus Christi
illi manducant, qui credunt sub speciebus
illis esse Christi verum corpus, & sanguinem ves-
trum, quod fidelibus bonis, & malis competit.
Spiritualiter vero corpus Christi sumunt illi, q̄
sine remorsu conscientiæ hoc faciunt. Et hoc
modo intelligendum est, qui manducant corpus
Christi spiritualiter, viuent in eternū, dumtamen

5. perseverent. Quinta etiam opinio, s. quod deus
miserebitur baptizatis, qui fuerūt participes cor-
poris Domini nostri Iesu Christi, & fuerunt fi-
deles, quāuis in hæresim lapsi fuerint, vel in qd̄s
cuncq̄ peccatum, est erronea, & falsa: quia vt dis-
citur ad Heb. 11. sine fide impossibile est plac-
re deo. Si ergo post susceptionē fidei in hæres-
sim fuerunt elapsi, impossibile est tales placere

6. deo. Sexta autem opinio, s. q̄ deus miserebit om-
nibus fidelibus in iudicio, dumtamen in fide sua
permanerunt, est falsa. Quia fides sine operi-
bus mortua est: & Apostolus ad Cor. 11. dicit.
Si habuero omnē fidem: ita vt montes transfe-
ram, charitatē autē non habeam: nihil sum. Da-
to, ergo quod quis haberet tantam fidem quod
montes transferri faceret, dumtamen charitatē
non habeat, nihil sibi prodest ad vitam. Cū au-
tem dicit: Qui crediderit & baptizatus fuerit,
saluus erit. Dici debet quod intelligendum est de
iis qui credunt per fidem formatā per charitas
tem, non autem de iis qui credunt per fidem in-
formem, qaz est mortua. Quod aut̄ dicebat de
fundamento, quod si manet fides, manet funda-
mentum: dicendum est, quod fundamentū illud
est Christus Iesus. Et si hoc fundamentum
est fides: hoc est prout hac fide coniungeris
deo, vel ipsi christo Iesu, & es membrum eius:
quod non facit fides informis, sed fides forma-
ta, & charitati coniuncta. Si ergo aliqua pec-
ata venialia committimus, propter hęc pec-
ata non dānabimur: quia adhuc manet funda-
mentum quod est christus, quo manente, perire

7. non possumus. Septima autem opinio, qaz di-
cit quod in iudicio deus miserebit infidelibus,
non omnibus, sed his qui se exercitauerunt in
operibus misericordię: etiam est erronea & fal-
sa. Quia quantumcūq̄ nos exercitamus in ope-
ribus talibus, sine charitate, & fide, nihil prodest

A ad salutē. Fatuum est enim velle dicere, velle il-
luminari a sole, & nolle cōuerti ad solem. Opes
ra ergo facta sine charitate, valent vt conuerta-
mur ad deum: sed ad vitā nihil valent, si in hoc
p̄manet homo. Dicamus ergo, & cōcludamus,
quod quacunq̄ mala quis fecerit, dumtamen
finaliter in charitate moriatur, in alia vita p̄qnas
purgatorias sufferre poterit, quia forte non suf-
ficienter in hac vita penitētiā egerit de peccatis
suis: ex quo enim quod in charitate morimur,
nunquā p̄qnas æternas sustinebimus. Sic era-
go quicq̄ in peccato mortali decedit, in per-
petuum dānabitur: iuxta illud Ezechiel. 18. Si
impius egerit penitentiam ab omnibus pecca-
tis suis quaz opatus est, & custodierit omnia præ-
cepta mea, & fecerit iudicium & iustitiam, vita vi-
uet & non morietur. Et sequitur. Si auerterit
se iustus a iustitia sua, & fecerit iniquitatem fūm
omnes abominationes quas opari solet impius,
nunquid viuet? omnes iustitiae eius quas fecerat,
non recordabuntur. Quod intelligendum est
ad salutem: quia tales iustitiae nihil proficiet sibi
ad salutem.

Cap. X I I. Quod dæmones, & animæ sepa-
ratæ, possunt uerè pati ab
igne inferni.

Ost omnia supradicta, inuestigare restat, quomodo anima in
inferno crucietur, & patiatur. Dixerūt aliqui Angelos esse cor-
poreos. Ideo mali angeli patiun-
tur in inferno mediatis suis corporibus. Sic
et voluerunt quidā animas hoium habere cor-
pora aerea, non vñita naturaliter, quaz nunquā
deponunt: & media nitibus illis corporibus sub-
tilibus, dicebant animas coniungi istis corpori-
bus grossis. Anicta ergo recedens a corpore,
poterit pati ab igne inferni, fūm hanc sniam: q̄a
defert secum quoddam corpus subtile, in quo
poterit sustinere p̄qnas igneas. Sed cum cōmu-
niter teneamus, & veritas sit, animas, & ange-
los, esse substantias spirituales: videndū est, q̄uo
possunt pati a corpore ignis. Dicemus ergo
pati dolorem, hoc est, sentire dolorem: pa-
ti enim ab igne, hoc est, sentire impressionem fa-
ctam ab igne. Sentire enim dolorem, nō est idē
qd̄ calefieri, vel pati: quia secundū hoc lapides,
cum possint pati, & calefieri ab igne, dolerent.
Dolor ergo addit supra passionem, sensus. Sed
cum sensus sit susceptius specierum sine mate-
ria, & non fiat sensus nisi per immutationem
intentionalem, consequens est, vt dolor forma-
liter, immutatione intentionali fiat. Immo immu-
tatio realis impedit sensus; quia caro nimis cale-
facta, non percipit differentias tangibiles: cons-
tituit enim de quodā, cum nimis haberet pedes

Plato in Phæ-
done inquit,
Aīc nō pura
decesserunt à
corpore, sed ui-
sibile aliiquid
būt ut uideri
possint (et pau-
lo inferius.)
Nunq̄ pura in
vitā alterā p̄fū
ciscitur, sed sē
per plena cor-
poris labē egre-
ditur.

nfrigidatos posuit eos in aquam n̄mis calidā; A nec sentiebat aquam illam, nisi prius aliqua p̄ carnis decoctæ caderet de pedibus eius. Immunitatio ergo realis impedit sensus. Ideo natura fecit quod oculus esset discolor, vt posset omnē colorem sentire. Et fecit carnē esse proportionem medium inter qualitates tangibiles, vt posset excellentias tangibilium cognoscere. Si ergo sentire est ex intentionali immutatione, erit dolor perceptio immutationis intentionalis displicentis. Est ergo in carne duplex passio. Una realis, in quantum realiter calefit: & secundum hanc immutationem, licet caro calefiat, non tamen proprio sentit: quia non fit sensus per mutationem realem, sed magis impeditur. Alia passio in carne est intentionalis, fm quā caro sentit. B Si ergo tolleretur a carne immutatio intentionalis, manente reali, nec sentiret caro, nec dolebet, sed pati posset, sicut & lapides patiuntur: & econtrafī tolleretur realis, quod nō est possibile manente intentionalī, non solum adhuc doleret, immo plus doleret. Est nihilominus notandum, quod maxime patimur. & dolemus secundū qualitates tangibles, à quibus dependēnt corpora nostra, & quae possunt corpora nostra destrui. His itaq; prælibatis, inuestigare possumus, quomodo spiritualis substantia, pati possit ab igne. Dicemus vero, non esse incoueniens corporalia, quae non possunt virtute propria agere in spiritualia, hæc facere in virtute alterius: vt phantasmata, quæ sunt corporalia, in virtute luminis intellectus agentis, possunt agere in intellectum possibilem. Oportet tamē q; semper sit aliqua vniō agentis ad patiens. Et ideo cum essentia animæ, sit in qualibet pte corporis, erit ergo intellectus possibilis in organo vnitus phantasmatibus, ppter quam vniōem, licet nō possit phantasmata agere in intellectū possibilem sui virtute, hoc tamen possunt facere, virtute luminis intellectus agentis. Sic & in proposito, corporalia aliquā vniōem habent ad spiritualia (aliter enim eēt vniuersum destruetum) sed ex ista vniōne, non habent corporalia, q; possint agere in spiritualia, sed magis ecōuerso: quia semper corporalis substantia gubernari habet per spiritualem: nec tamen est incoueniens, quod in virtute superioris agentis, vt virtute dei, corporalia possint aliquam similitudinem imprimere in spiritualia, etiam nocuam, & etiam verum dolorem causare in eis. Si enim qualitates tangibles, quia ab eis dependet corpus, possunt sic sensum carnis immutare intentionaliter, quod tamen causant dolorem: cū magis depēdeat spiritus a deo, quād corpus n̄m a qualitatibus tangibilibus: poterit ignis inferni virtute dei, aliquā intentionem horribilē causare in spiritum, sive in animam, à qua magis affligetur, & cruciabitur, q; affligat caro, sive corpus, ab his qualitatibus tangibilibus. Plus ergo dolebit, & plus cruciabitur anima ab igne sine

Dolor.

comparatione, quād doleat n̄ic caro ab igne afflita; tum quia magis dependet à deo, in cuius virtute agit ignis, q; faciat caro à qualitatibus tangibilibus: rūm etiam quia caro ab igne afflita mutatur realiter, & intentionaliter: quae immunitatio realis, vt quia calefit, impedit perceptionē doloris, & immutationē, & intentionē. Anima autem solum immutatur intentionaliter, quia solum sentit, sive (vt proprie dicatur) percipit locationem, & dolet, & cruciatur maxime: non autem immutatur realiter, quia nō calefit, licet ab igne cremetur, & crucietur, quia in illo suus dolor, & sua afflictio impeditur.

Cap. XIIII. Quod in animabus damnatis, & demonibus, intellectus fungitur vice sensus. Et q; tales substantiae cremantur, quia uident, i. sentiunt se cre mari.

Via vero intellectus hominis nō quiescit, dicit et alius, nō esse possibile, corporalia quecunq; in virtute diuina, posse in spiritualia agere: quia non cōmunicant in materia corpus, & spiritus. Agētia autem, & patientia, oportet in materia cōmuni care, vt est per habita declaratum. Dicemus ergo q; qui intelligit quo modo sensus sit suscep̄tiūs specierum sine materia, potest intelligere veritatem huius quæstionis. Est enim sensus, quātum ad præsens spectat, susceptiuus speciesrum sine materia, quia talis suscep̄tio sit sine materia, & quia est talis suscep̄tio immaterialis: quia in hoc cōmunicat sensus cum intellectu, & materialia cum in materialibus, vt intentionaliter immutentur. Sed si spiritualia nō immutantur a corporibus, hoc est, q; agens poterit esse praestans patiente. In virtute ergo propria non poterit materiale immutare, sed in virtute alterius. Ignis ergo inferni in virtute dei, agit in animam, intentionaliter immutando ipsam: scdm quem modum eam affigit, & cruciat. Et vt magis ad punctum descendamus. Dicamus quod animæ peccatorum, quia suam rationē, & suum intellectum supposuerunt rebus materialibus, & sensibus: dignum est, vt intellectus in eis fungatur vice sensus: vt sicut naturaliter ignis potest immutare sensum causando intentionalem immutationem, sic ignis inferni causabit virtute diuina in intellectū animæ separata, vel causabit in intellectum spiritus maligni, intentionalem quandam immutationem: propter quā vere affligitur anima, sicut vere affligitur caro propter immutationem intentionalem factam in sensu.

Ex

A Ex hoc autem apparet dictum Grego. in dia-
log. Quod anima crematur in inferno, quia vi-
det se cremari: ut exponatur, videt, hoc est sen-
tit: fm quē modum est quasi propositio per se
nota, quia ratio p̄diciati, clauditur in subiecto:
nullus enim dolet, nisi quia sentit se cremari. Di-
ctū est enim q̄ in anima separata, & in maligno,
spiritu, intellectus fungitur vice sensus: & quia
ad intellectum spectat videre, & cognoscere, vo-
luit sic loqui Grego. quia per intellectum ad
quem spe. et videre, & cognoscere, anima cre-
matur: & quia non fit per hoc q̄ intellectus fiat
sensus, sed quia fungitur vice sensus, ut sicut ca-
ro per sensum vere dolet, & cruciat, sic ani-
ma vere affligitur, & cruciat per intellectum.
Reuertamur ergo ad propositum, & dicamus,
q̄ rerum creatarū, quædam sunt simpliciter im-
materialia, ut angeli, & animæ. Quædam sim-
pliciter materialia, ut lapides, & ligna. Quædam
sunt materialia: cum hoc tamē aliquid partici-
pant de conditionibus immaterialibus: ut orga-
na sensitiva, quæ licet materialia sint, aliquid ta-
men participant de cōditionibus rerum immas-
terialium, quia sunt susceptiva specierū sine ma-
teria. Lapides ergo, & ligna, quæ solum sunt ma-
terialia, solum materialiter immutantur. Animæ
& spiritus solum immaterialiter immutantur.
Organavero sensitiva, & maxime sensus tactus,
vtroque modo immutatur: quia cum vtrisq; cō-
municant: cum lapidibus quidem, & lignis, pro-
ut materialiter immutantur: cum spiritualibus
autem substantiis, prout immaterialiter immutā-
tur. Et inde est, q̄ immutatio realis nunquam a
sensu deriuatur ad intellectum. Nūquam enim
intellectus, potest fieri frigidus, aut calidus: vt di-
citur. 3. de anima. Vbi ostenditur, q̄ nō est cor-
pus, nec virtus in corpore. Sed immutatio inten-
tionalis a sensu peruenit vscq; ad intellectum: sed
inter has duas immutationes, hæc est differen-
tia, quia scđm immutationem realem fit corru-
pido passi, secundū quem modū scriptum est, q̄
passio magis facta abiicit a substantia: sed fm im-
mutationem intentionalem, si sit ultra p̄portio-
nem debitam, causatur dolor, & cruciatus, non
autē corruptio: ppter hoc lapides immutati so-
lum realiter, corrumpuntur, nō autem dolent:
sensus autē dolere, & corrūpi potest. Anima au-
tem dānata quia solum intentionaliter immuta-
tur, dolere p̄t in mente, sed nunq̄ corrupti:
nunq̄. n. talis passio magis facta, abiicit a substan-
tia. Et de hoc intelligitur, q̄ agens, & patiens,
semper cōmunicant in materia: vt de illis agen-
tibus, quæ per realem actionem corrumperem
possunt. Illa autē alia agentia quæ solum inten-
tionaliter immutant, & rem immutatā non cor-
rumpunt, nō concedimus in materia & in essen-
tia, cōmunicare. Nunq̄. n. dolor animæ existen-
tis in inferno cessabit, quia talis passio non cessā-
bit: quia anima corrupti nō p̄t a tali igne, cō-
secum non cōmunicet in materia. Dicimus er-

B go q̄ sicut deus in beatis est omnia in omnibus,
quia quicqd homo desiderabit, erit in deo suū
desiderium adimpletum: sic ignis inferni in ani-
ma separata, est quodāmodo omnia in omnibus
quātum ad afflictionem: quia ille, virtute di-
uina afflit intellectum, qui fungitur vice sensus,
vt q̄ non possit de aliquo cogitare. Dices-
mus ergo q̄ sic afflit anima per ignem, sicut
nunc caro per ignem. Qđ sanè est intelligens
dum: quia multo amplius afflit anima per
intellectum ab igne, q̄ nunc caro per sensum: &
multo magis est ille dolor, quā iste, vt superius
fuit declaratum. Est tamen omnino consonū,
vt fm illam partem corporis, vt fm linguā, fie-
ret cruciatus in diuite, fm quā plus peccauit: q̄a
epulabatur quotidie splendide. Sicut ergo di-
ues ille si dū viuebat in corpore, fuisse positus
in igne, sic cruciaretur lingua in flamma, q̄ pue-
nisset dolor in animā per corpus, mediante sen-
su lingue: sic virtute diuina talis dolor, & maior
erat in anima diuitis separata, p̄ illud quod age-
bat ignis inferni in intellectu eius, cum plus age-
ret in intellectu eius, q̄ egisset dum viuebat in
sensu: vt p̄ quę peccat homo, per hęc torqueat.
C Nam licet in inferno esset anima diuitis non ha-
bentis corporalem linguam, tamen talis crucia-
tus virtute dei poterat causari in anima separata
per intellectum, qualis fieri poterat eo viuente,
per linguam, & sensum. Hoc ergo modo p̄t
intelligi lingua diuitis, & digitus Lazari, quia ille
diues sic affligebatur in anima exuta, ac si fuisse
in igne posita carni coniuncta. Deus. n. est cau-
sa causarum, & quicquid potest medianibus ses-
cundis substantiis, bene potest sine illis. Sicut er-
go potest affligere animam per ignem, median-
te carne: sic potest eam affligere sine carne, per
ignem. Petebat ergo diues, q̄ Lazarus intinge-
ret digitum suum, & refrigeraret sibi linguam:
idest, petebat q̄ saltem temperaretur in vita ista
per guttam aquæ positam in lingua, si quis cō-
bureretur in igne.

D Cap. X I I I I . Quomodo uerificatur dictum Au-
gustini q̄ animæ dānata exutæ corpori-
bus, euntes ad infernum, dicuntur ire
propriè ad corporalia, sed ad
similitudines cor-
poralium.

T dicta doctoris sic ex̄ 8. de Gen. ad
cellentis, & sanctissimi, lit. cap. 5.
ac Reuerēdi patris Au et. 12. c. 32.
gust. sane, solidēq; intel-
ligantur. s. q̄ anima exu-
ta à corpore non fera
ad corporalia loca, sed
ad similitudinē corpo-
ralium: est diligēter ad-
uertendum, modum suum esse, vt semper atria

H

Cap. 22. buat factum ei, quod est faciendum: fm quē modum loquitur ipse. 8. super Gen. ad literā, cū dicit, deus mouet spiritualem creaturam per tēpora, non per loca. Constat autem q̄ per loca mouentur angeli: descendunt enim de celo ad terram; non tamē mouentur per loca localiter, q̄a nō cōmensurant se corporali loco: bene tamē mouentur successiue, quia cum applicant virtutem suam ad vnum locū, desinunt applicare eā ad alium, vt cum sunt in celo Empyrio nō sunt in terra. Igitur quia successio tēpori applicatur: quia quicquid successuum est, tēpore mensuratur secundū q̄ h̄mōi, ideo Aug. ipsum motum angelorum diuidit per loca, quia nō mouentur sub hac ratione qua mouentur successiua, quę sunt nunc in uno loco, nunc in alio. Idem n. dicit, creaturam spiritualem moueri per tēpora, non per loca, idest moueri successiue, nō localiter, quāuis vere nunc sit sp̄tialis substantia in uno loco, nunc in alio. Sic & in proposito, q̄uis locus infernalis corporalis sit, tamen si consideramus modum & rōnes, qualiter animæ dānas et sunt in inferno, dicemus q̄ animę dānatorū, non feruntur ad loca pēnalia, sed magis feruntur ad similitudines corporum, q̄ ad corporalia loca. Sic etiam licet celum empyrium, ad qđ feruntur animæ sit locus corporalis, & animæ existentes in celo empyrio, dicuntur esse in paradiso; tamen animæ euntes in paradisum, non dicuntur ire, nec ad loca corporalia, nec ad similitudines corporum, sed ad aliquod excellētius, tam corpore, q̄ similitudine corporum. Est itaq̄ infernus, corporalis locus, quia est locus infimus: & ille ignis, est corporalis ignis: anima tamen exuta corpore nō est localiter, idest per cōmensurationem, sicut corpora quanta cōmēsurātur loco, sed solum per applicationem virtutis ad infernalem ignem. Ex qua applicatione infernalis ignis per similitudinem suam intētionaliter, virtute diuina immutat intellectum, tam animæ, q̄ substantiæ separatae: ex qua immutatione vere cruciantur, tam animæ dānatæ, q̄ spiritus mali. Pēnalitas itaq̄ animæ est ex immutatione similitudinaria & intentionalis, & ideo p̄ ut anima fertur ad loca infernalia, vel ad loca pēnalia, non debet ferri ad corpora, sed ad similitudinem corporum: quia suscipiendo intētionaliter similitudinem corporum cruciat, & dolet. Nec valet si quis obiciet ex hoc, q̄ anima non feratur ad pēnas, sed ad similitudines pēnarum: quia (vt late disputauimus) vera pēna, & verus dolor est ex eo q̄ percipimus laetitiam, vel immutationem aliquā terribilem, ita q̄ qui non sentit, non dolet: & quia sensus non percipit nisi immutationem intentionalem, vera pēna, & verus dolor est ex huius immutatione intentionalis. Sicut nunc ergo anima coniuncta corpori vere dolet ex eo q̄ per sensum applicatur igni, cum sensus fm quod huiusmodi, & prout sentit, nō immutat corporaliter, &

A realiter, sed intentionaliter, & similitudinariae: sic & anima separata per intellectum applicata ad ignem, per hanc immutationem vere cruciat, et dolet. Aduertendum tamē q̄ (vt supra diximus) licet intellectus fungatur vice sensus, non tamē intellectus sit sensus: & alt̄ immutat intellectus, q̄ sensus. Sufficit tamen q̄ etiā hoc recipiat similiter intellectus, sicut sensus. Quia vere cruciat anima per intellectum sicut corpus per sēsum. Nec tamē oportet q̄ s. malignus sit semper cōiunctus igni corporali inferni adhoc q̄ cruciat & patiatur has pēnas. Nec est necessarium, q̄ semper portet ignem inferni secum: quia potes est deus similem immutationem facere, & similē pēnam horribilē in anima sine spiritu maligno & sine igne, sicut cum igne. Intantum ergo dictum sit, q̄ siue in nobis, siue in anima separata, non fit dolor ex immutatione reali: sed solū ex intentionalis. Et quia ire ad infernum, est ire ad locum pēnalem, & ad locum doloris: ideo dictum est q̄ infernus magis dicit similitudinem corporum, fm quem modū immutari potest anima separata, q̄ dicitur corporalis, fm quē modum immutari nō potest: vt quod infrigidetur, & calefiet. Quia si sic esset, tantum posset calefieri, q̄ ad ultimum fieret ignis: qđ omnino est absurdum. Est etiam diligenter notandum ad plenam intelligentiam dictorum August. vt possimus adaptare omnia ista verba ad propositum nostrum, quod anima existens in Inferno, duplīcē passionem habet, vel duplīciter dolet. Primo, quia cruciat. Secundo quia sicut carcerata cruciat. Sicut enim corpus nostrū est in loco per cōmensurationē, sic spiritus est in loco per virtutis applicationē: & sicut nunc homo corporaliter viuens, suę libertati relictus, potest se commensurare nunc isti loco, nūc illi, prout vult: sed si poneretur in carcere hoc non posset: sic spiritus suę naturę derelictus, potest applicare suam virtutem ad quodcūq̄ corpus: sed p̄p hoc non patitur: sed postea in pēna deliti factum est quod anima dānata suam virtutē applicare non posset, nisi ad tale corpus; vt ad infernalem ignem: vt ex hoc quasi dicat esse in carcere, & hoc sit ei magna pēna: fm quem modum ipsi maligni spiritus qui tenētur reclusi in infernum, dicent christo: Ut quid tibi, & nobis fili Dauid venisti ante tēs torquere nos? Secunda est pēna animæ dānatæ: quia non solum carceri addicta cogitur virtutem suam applicare ad tales corpora, vt ad ignē inferni, sed quia ex tali applicatione sic sit intellectui suo quædam horribilis immutatio, ex qua immutatione verissime cruciat. Qualitercūq̄ tamen sumat infernus, siue dicat pēnalis locus, quia est carcer animę: siue anima sit in tali corporali loco, nō est ibi localiter per cōmensurationem, sed per virtutis applicationem. Vnde Aug. 12. super Gen. d. aīam exutam corpore, ad corporalia non ferri nisi cum aliquo corpore, vt non localiter ferriss vero

verò dicatur infernus locus penalis ratione immutationis quā facit in anima, & ignis non dicit esse quid corporale, sed similitudo corporalitū; quia anima solum immutatur intentionaliter, & similitudinarie: non vere calefit, nec frigescit: sed solum cruciat, & dolet: non quia corporalis locus sit infernus, & etiam ignis, sed quia (vt dictum est) modus essendi non est ita sicut ea quae corporaliter sunt in loco, vt ex hoc verificantur dicta Aug. vt anima, cum est exuta corpore, nō fertur ad loca, idest ad modum essendi rerū corporalium in loco, sed ad similitudines corporalium, i. ad modum rerū spiritualium in loco existentium, quod est per applicationem virtutis, vel per immutationē intentionalem. Sic autem dicimus de anima damnata. Sed anima beata non fertur ad loca corporalia prout dicitur esse in paradyso, nec ad similitudinē corporalium, sed ad aliquod excellentius. Est enim celum empyrium ubi sunt angeli beati, & ad quod feruntur animæ beatæ, locus quidam: sed vere dicitur anima esse in hoc paradyso, quia est in celo Empyrio, quia fructus ipso deo, & dicitur quod vere paradisus anime, sit locus amenus eius, & regio in qua optime est sibi, sicut ipse deus, qui nec est corpus, nec similitudo corporis, sed est longe & in infinitum quid excellentius omnibus creaturis, paradisus anime dici potest.

Cap. X V. Quomodo præter Paradisum, & infernum, est dare Purgatorium, et Limbum puerorum. Et quod ante christi aduentum erat dare Limbum sanctorum patrum. Et quod pro peccato temporali debeat infligi paena æterna.

Oientes præsentem statum consumare, quæ intitulare volumus de prædestinatione, & præscientia, ratione quarum de paradyso ad quem ferruntur prædestinati, & de inferno, ad quem ferruntur præsciti, longum sermonem fecimus. Volumus summatum ad maiorem gloriam beatorum, & ad maiorem miseriæ damnatorum dicere, quid nomine paradyssi, & quid inferni, intelligi debeat. Dicit n. August.

Cap. 33. 1. super Gen. ad literā: Quod licet latina lingua hoc sonet, vt dicat Infernus locus inferior, & subetus terram: & sicut corpus mortuū subitus terram ponitur, sic anima peccatrix, quæ sequens voluntatem corporis digna est subitus terram ponit: & ex hoc in infernum descendere: tamen ut idem in eodem dicat secundum græcam linguam, origo nominis inferni appellari afflictio, eo quod

A nihil suave habeat. Idem etiam in eodem loco dicit. Quod nūquam sibi occurrit scriptura Canonis, infernum alicubi in bonum posuisse. Semper enim infernus sumitur in malam partem, & pro afflictione, & pro parentia gaudiorum. Sic ergo intelligimus infernum, vt omne illud habeat, quod dānatis displiceat: & si ignis inferni possit habere lucem, hoc non est nisi ad dolorem dānatorū. Vnde Ist. de summo bo. lib. 1. cap. 29. dicit, Ignem gehennæ ad aliquam lumen habere, & ad aliquam non habere: hoc est, lumen ad dānationem, vt videant impii se in tanta miseria constitutos, & ad quas afficiantur, vnde doleant & nō habet ille ignis lumen, vnde videat, & gaudeant. Ponit aut̄ Ist. exemplū de illis tribus pueris missis in fornace ignis ardenti, qui ignis combussit in eis quod erat cōtristans, quia combussit vincula, vnde erant ligati: non autem combussit quod erat placens, & delectans: quia nec capillus capitis eorum erat adustus, vt dicit. Danie. 3. Sic econuerso ignis, & alia quæ sunt in inferno, agent quæ erunt ad dānatorum tristitiam, non autem quæ ad lætitiam. Sic in beatis econuerso paradyfus dicit quicquid potest ex cogitari gaudii, nō autem aliquod triste, vel molestū. Est ergo paradyfus, locus in quo bene est animæ, infernus autem econuerso, vt patet. Præter autem paradyfum, & infernum, est dare tertium locum, scilicet, Purgatorium. Cum enim

C multi deceidunt cum charitate & gratia, tamen quia non sufficienter penitentiam egerunt in hoc mundo de peccatis suis, & quia nullum malum impunitum, sic vt nec bonum irremunera tum, oportet sic se habentes, post hanc vita alias penas tollerare & in paradyfum introire, & salvi fiant, sic quasi per ignem. Non ergo omnes penæ purgatoriæ sunt, vt videtur Plato sensisse, prout ei August. imponit, quia in vita ista penæ purgatoriæ sunt & penæ quæ ad purgationem non faciunt: quia aliqui flagellantur in vita ista, nec ex hoc penitent, sed ex hoc incipit quasi eorum dānatione. Pharaonem enim flagellatum, non penituit. Nabuchodonosor flagellatus, ad penitentiam reuersus est. In vita ergo præsenti, vt experimento videmus, flagellations, & percussionses diuinæ, vel sunt purgationes vitae præsensis, quia per eas homines contunduntur, & boni fiunt: vel sunt initium parentiæ felicitatis æternæ: quia per eas homines nō corrupti, sed potius indurati, morientes, ad inferna descendunt. Vnde Ist. 3. de sum bo. c. s. d. Qd omnis diuina percusso, aut est purgatio vitae præsensis, aut est initium penarum sequentis. Et subdit, quod Quibusdam flagella ab hac vita inchoant, & in æterna percusione perduntur. Et sic in hac vita, non omnes penarum sunt purgatoriæ, & multo minus in alia vita. Est ergo triplicem locum dare, videlicet, Paradyfum qui est decedentium cum gratia, & non habentium ad purgandum. Est & purg.

gatoriū, qui est decedentiū cū grā, & hñtium ad purgadū. Et infernus dñatorū, qui est decedentiū sine gratia, & nō valētum purgatorū recipere. Verum quia duplex est peccatum, videlicet, actuale, & originale. Decedentes in originali, quia carent gratia, nunquā vident deum: habebunt ergo pēnam dāni, ppter carentiam gratiæ: sed non habebunt pēnam sensus, quia tale peccatum non est ex inordinata delectatione, sed solum ex origine Protoplasmorum contracrum. Et quia pēna afflictionis rñdet gaudio in ordinatę delectationis, nullam habebunt pēnam sensus. Præter ergo paradisum, infernum, & purgatorium, est dare limbū puerorum, quod est quartus locus: sed decedentes in actuali peccato, digni sunt ut tormentis, & pēnis æternis plementantur. Insuper, præter omnia hæc tria loca, ante christi aduentum erat dare alium locum, scilicet sanctorum patrum limbū. Omnibus. n. ante christi passionem, erat clausa ianua regni cælestis, quia nōdum solutum erat præcium pro peccato primi hominis, put fuit infectio totius humanae naturæ: pro quo, purus homo satisfare nō potuit. Decedentes autem cum gratia, si habebant aliqua ad purgandum, ibant ad purgatorium, & purgabantur: cum iam purgati essent, nō poterant ad celum ascendere, quia nōdum solutum erat præcium, nec satisfactum pro humana natura: ideo ibant ad limbū sanctorum patrum, quem christus expoliavit, dicens secū ad celos captiuatos. Nunc autem nullus ad talē locum accedit, vel non est amplius dare modo talem locum. Quia si qui decedunt in gratia sine peccato aliquo, statim euolant ad celum; quia satisfactum est per passionē christi, & est p hoc amotum naturę impedimentum. Si vero alii qui decedunt in gratia & habent aliquid purgandum, vadunt ad purgatorium, & purgati ad celum ascendunt. Patet ergo q̄ nō sunt nisi quatuor loca, scilicet paradisus, illorum qui decedunt cū gratia, & sine peccato. Infernus sibi oppositus, qui est locus decedentium cum actuali culpa, & sine gratia. Et purgatorium, quod est decedentium cum gratia, nō tamen sine peccato: ppter quod purgari indigent. Et limbū puerorum in originali decedentium, qui nunquā deum vident, non habentes pēnam sensus, sed dāni. Ultimum autem locum, vel nō est dare, vel ad eum nullus accedit, scilicet limbū sanctorum patrum: quia passio christi eum expoliavit totaliter. His itaq̄ prælibatis, quia ex dictis insurgit dubitatio: Cū dictum sit aliquos fore in æternum cruciados: volumus priusquam huic tractatui finem imponamus, difficultatē hanc aperire, & declarare quō deceat diuinam iusticiā, pro peccato temporali infligere pēnam æternā. Dicimus q̄ in peccato quatuor est considerare, videlicet, pēnam peccato debitam: ipsum peccatum: peccatum commissum: & deum qui offenditur pro peccato. Omnis hiis declaratis viis, patet decens esse p̄ pec-

cato temporali debere infligi pēna æterna. Prima via sumitur ex parte penarum inflictarū p̄ peccatis. Recitat autem Augu. 21. de ciuit dei, cap. 11. dixisse talium, 8. genera esse penarū postrum in legibus. scilicet Dānum, vincula, verbera, talionem, seruitutem, ignominiam, exilium, & mortem. Vbi August. dicit q̄ nihil horum tantum a celeritate plectatur, quāta deprehēditur suis se peccatum perpetuum, nec forte talio. Vocat autem talio, quādo quis patitur in se qđ alteri fecit, ut oculum pro oculo, & dētem pro dente. Potest enim cōtingere, q̄ in tanto tempore oculus alicuius eruat per iustitiam, in quātum ipse eruit oculū alterius per nequitiam, & iram: sed cætere alia pēnae, nō cōquantur in celeritate temporis cum peccatis. Ut si quis per morulam patitur delectationis delectatur, si ex hoc puniatur pēna dāni, non oportet q̄ solum per tantā morulam patiatur huiusmodi dāni pēnam, ut ppter hoc dānatus sit in pecuniam, siue in aliqua alia re, q̄ carentiam huius rei nō plus tempore patiatur, nisi quātum proposuit in perpetratio ne peccati. Immo illa re carebit in æternum etiā iuste, pro peccato, quod cōmisit in paruo tempo re. Sic de vinculis, & ignominia, & de multis aliis, possunt habere talia iuste pro peccato, qđ in paruo tempore perpetrati sunt. Præter enim talionem, nulla est ibi alia pēna numerata, quæ nō vel perpetuo, vel saltem non in maiore parte possit de iure durare, quam fuit peccatum perpetratum. Igitur si gentes hoc faciunt, quia pēnas perpetuas infligunt pro peccato temporali: nō debemus deum de iniustitia arguere, sed de iustitia cōmendare, si pēna perpetua puniat peccatum, qđ fuit in paruo tempore perpetratum. Secunda via sumitur ex parte ipsius hominis peccantis: Nam peccator usq; ad mortē fuit Greg. peccat in suo extremo, quia peccauit quādiu potuit, ex quo usq; ad mortem noluit pēnitere. Iudicādus est, q̄ quātum est de se, in peccato perpetuo fuit. Igitur si peccauit, si quātum est de se perpetuo peccauit, iuste æterna pena plectur. Tertia via sumitur ex parte ipsius peccati cōmuni. Nam sunt aliqua peccata, quæ iusta pēna, plectuntur morte. Cum igitur per mortem q̄ auferatur in sempiternum a societate viuentium, quia si resurgat, vel moreretur morte naturali, hoc totum est per accidentis: sic dignum est, ut deus pro peccato temporali possit infligere pēnam æternam. Nam dato quod nunquā esset futura resurrectio mortuorum, & posito quod nūquā quis moreretur morbo, sed solum posset mori gladio: quilibet sanæ mentis iudicaret, quod si quis delinqueret in regiam maiestatem, vel in rem publicam, quod esset morte moriendus, per quam mortem, in æternum priuaretur a societate viuentium. Quarta via sumitur ex parte ipsius dei. Quod per peccatum offendit infinitū bonū dignū est ut in infinitū patiatur. Sunt ergo in peccato duo: scilicet auerſio ab incomutabili bono, & cōuersio

& conuersio ad cōmutabile bonum. Ex parte autem auerſionis, peccatum est infinitum, quia auertit se ab incōmutabili, & infinito bono: sed ratione conuerſionis est finitum: quia conuertit se ad finitum bonum. Cum ergo peccamus in infinitum, si secundum mensurā delicti & peccati, debet esse mensura pēnæ, oportet hanc mensuram esse finitam, & infinitam: Cum ergo in pēna non possint esse nisi duo, quæ potissimum sunt ponderanda. Lacerbitas, } & duratio (nam ex hoc ponderamus pēnam, vel quia est multū acerba, vel quia multum durat) ergo sīm hęc duo, oportet esse finitatem, & infinitatem in pēna. Non potest autem esse infinitas, quātum ad acerbitatem, vel quia nō est possibilis huiusmodi infinitas: vel si esset possibilis, creatura ad tam acerbitatem durare nō posset. Si ergo sumetur finitas, & infinitas in pēna, vt respōdeat finitati, & infinitati delicti, erit infinitas ibi ex par-

A te durationis, & finitas ex parte acerbatis. Vel possumus dicere, q̄ acerbitas pēnæ dicit qđ positiuum: nūquā autem finiri, dicit quid priuatiū. Cum ergo in peccato sit priuatio ex parte aversionis ab infinito bono, & ibi sit positio ex parte conuerſionis ad finitum bonū: dignū est ut acerbitas, quæ est quid positium, respōdeat conuerſionis: interminatio pēnæ, & carentia gloriæ, respōdeat auerſioni: & quia auerſio est ab infinito, erit carentia gloriæ, cum interminatio ne pēnæ infinitæ: cōuersio vero, quæ est quid finitum, erit acerbitas pēnæ finitæ. In infinitū ergo dānatī priuabitur deo, cum tanta pēnæ miseria: & in infinitum beatifruentur deo, cum tanta gaudiū lētitia. Et in hoc erit summa felicitas bonorum, quia videbunt se euālisse tantam miseriā, & adeptos tantam gloriam. Cuius gloriæ nos participes faciat Christus Iesus, per infinita secula. Amen.

Tractatus de Prædestinatione, Præsciētia, Paradiso, et Inferno,
editus a D. Aegidio Romano, Ordinis fratrum Eremitarum S. Augustini,

F I N I S .

H iii

D. AEGIDI^{II} COLVMN^{II}
 Romani, Bituricensis Archiepiscopi, et Aquitanus
 nūc Primatis, Ordinis fratrum Eremitarum
 rum sancti Augustini, doctos
 ris clarissimi,

De Defectu & deviatione malorum culpe & peccatorum à verbo Tractatus,
 Nunc primum excusus.

Cap. I. In quo ostenditur per quatuor clausulas
 in principio Euangeliū Ioānis positas,
 q̄ mala et peccata non sunt à
 verbo, nec per verbū.

Lacuit nobis propone te quæstionē de eo qd̄ habetur Ioan. i. Omnia per ipsum facta sūt; & sine ipso factum est nihil. Vtrum ex hoc possimus cōcludeř omnia tam bōa q̄ malaesse facta per ipsum, idest, per Verbum. Et videtur quod sic: quia qui omne dicit nihil excipit: si ergo omnia facta sunt per ipsum, idest, per verbum, & nulla exceptio est ibi adiecta, videntur omnia tam bona quam mala esse facta per Verbum. Præterea & quod ibi additur, Et sine ipso factum est nihil. vt vis detur, multum fortificat quæstionem. Nā mala idest, peccata non videntur esse nihil: nam pro nihilo Deus nō damnaret hominē: cum ergo Deus damnet hominem ppter mala & peccata, videtur q̄ talia non sunt nihil: quare si solū nihil factum est sine Verbo, mala & peccata fas & sunt per Verbum. Sciedum ergo q̄ multis viis per verba Euangeliū, vnde sumpta sunt verba præfata, probare possumus mala & peccata non esse facta per verbum nisi permittiue, non autem effectiue. Incipiems. n. a principio euangelii, quod sic incipit, In principio erat verbū.) & ostendemus per verba ipsius textus euangeliū præcedentia & sequentia, ac per proposita verba, veritatem intentam. Duæ n. clausulæ sunt propositæ, quarū prima est, Omnia per ipsum facta sunt.) secunda est, Et sine ipso factum est nihil.) Quatuor etiā sunt clausulæ præcedentes: quarū prima est, In principio erat verbū.) secunda, Et verbum erat apud Deum.) tertia est, Et Deus erat verbum.) quarta est, Hoc erat in principio apud Deum.) Similiter quatuor clausulæ sunt sequentes, prima est, Quod factum est in ipso vita erat.) secunda est, Et vita erat lux ho

minum.) tertia, Et lux in tenebris lucet.) quarta est, Et tenebræ eum non comprehendenter.) Per omnes autem has decem clausulas contentas in ipso textu Euāgeliī, quarum quatuor sūt præcedentes, duæ propositæ, & quatuor sequentes, intendimus declarare mala & peccata non esse facta per Verbum. Primæ n. quatuor, clausulæ præcedentes quantū ad personas diuinæ sic se habent: quia prima continet essentiæ unitatem, secunda personarum alietatem vel proprietatem, tercia personarū diuinarum æqualitatem, quarta personarū diuinarum æternitatem. Ille ergo qui fecit Præfationem in missa de Trinitate, qui creditur fuisse Gregorius, cum dixit de Trinitate, In essentia unitas, in personis proprietas, in maiestate adoretur æqualitas.) si ad didisset (in duratione veneretur vel adoret æternitas) fuisse satis & cōpetenter hæc quarta clausula ad tres clausulas propositas copulata. Prima ergo clausula cum dicitur, In principio erat verbum.) continet in patre & filio essentiæ unitatem: & quia nunquā sunt separandi Pater & Filius à Spiritu sancto, qui est amor & unitio & nexus amborum (nam, vt ait Dionysius quarto de diuinis nominibus, Amorem sive diuinum, sive angelicum, sive intellectualem idest humandum, sive animalem idest sensibilem & vegetabilem, sive naturalem & grauiam dicimus amante deorsum & leuia sursum, unituam quādam intelligimus esse virtutem.) cum ergo nominamus patrem & filium semper intelligimus ibi spiritum sanctum, tanq̄ virtutem unituam, & tanq̄ amorem & nexus amborū. Cā ergo in prima clausula dicitur, In principio erat verbum, idest in patre erat filius, notatur in patre & filio, & p consequens in spiritu sancto, qui est amborum amor, nexus, & unitio, in essentia unitas: nam p̄ se sibi insunt ppter essentiæ unitatem. Nā quia una est essentia omnium trium personarum, & illa una & eadem essentia prædicatur de qualibet persona singulī, & de oībus nō pluraliter, quia pater est diuina essentia, & filius est illa eadem essentia, & spiritus sanctus eadē essentia: oīes tamen tres personæ non tres essentiæ, sed una essentia. Quia ergo nullus ita desperet non solū de personis diuinis, sed et de quacunq̄ re, quod diceret, Essentiam rei nō esse in re: nullus ergo pōt ita despe q̄ dicat, Essentiā p̄is nō esse in patre. Et quia sic est, cum illa essentia patris sit ipsa persona filii, & ipsa persona spiritus sancti; si essentia patris est in patre, filius & spiritus sanctus sunt in patre. Benē ergo dictū est, q̄ persona diuinæ sibi insunt ppter essentiæ unitatem: & bene dictum est, q̄ cum in prima clausula dicitur, In principio erat verbum, idest in patre erat filius, & in patre & filio spiritus sanctus, qui tanquā nexus amborū intelligitur in verog, circa omnes personas diuinæ notatur in essentia unitas. Ex hac autem prima clausula possumus expresse arguere & probare q̄ via & mala & peccata

peccata non sunt per ipsum, id est, per Verbum. Nam si est tanta vniuersitas Verbi ad Deum patrem, quod est in ipso Deo patre, mala & peccata, que non vniuerst nos cum Deo, sed separant nos a Deo, per ipsum id est per verbum facta esse non possunt. Viso quomodo prima clausula que est in principio erat verbum, manifeste concludit, mala, virtus, & peccata non esse facta per verbum: volumus hoc idem ostendere ex secunda clausula, que est. Et verbum erat apud Deum. Dicebatur. n. supra quod sicut in prima clausula In principio erat verbum, denotatur circa personas diuinis in essentia vnitatis: sic in secunda clausula: Et verbum erat apud Deum, notatur circa personas diuinis personarum alietas vel proprietates. Nam distinctio & alietas personarum non nisi per propria esse potest: propter quod est in diuinis proprietatis & alietas pari passu currunt. Est. n. persona in diuinis essentia cum proprietate, ut pater est essentia diuina cum paternitate, filius est essentia diuina cum filiatione, spiritus sanctus est illa eadem essentia cum processione, iuxta illud Damasceni lib. 1. cap. 2. In diuinis oīa sunt vnum præter ingenerationē, id est, paternitatē, & generationē, id est, filiationem, & processionem. Reuertamur ergo ad propositum, & dicimus quod proprietas filii, qui est verbum in principio apud Deum, est quod ei appropriatur virtus & sapientia, iuxta illud. 1. Cor. 1. Preedicamus Christum, dei virtutem, & dei sapientiam. Procedit enim filius a patre sicut verbum: ergo procedit per modū intellectus, & ei appropriatur sapientia: ipse est. n. patris sapientia, & splendor, & figura. Rursus quia pater dicendo facit quicquid facit, iuxta illud. Ipse dixit & facta sunt, oportet quod filius non solus sit sapientia patris prout predictum a patre per modū intellectus, sed etiam sit virtus patris, quia per ipsum tantum per virtutem operatur, iuxta illud August. 1. 1. confess. Verso tibi coetero simul & sempiterno dicis omnia que dicis, & sit quicquid dicis. Si ergo Dei filius verbum patris, est sapientia & virtus patris, per seipsum non possunt fieri aliqua mala, quia omnis malus ignorans, & Philosophus in Ethicis, que signorantia repugnat sapientie, & omnis malus defectiuus, quod repugnat virtuti. Deus ergo pater per suū verbum quod est eius virtus & sapientia, nulla mala (loquendo de malis culpæ) operari potest. Mala. n. pene, que inferuntur prodemritis nostris, potest Deus operari tanquam iustus iudex, cui est tribuere vnicuique opera sua, iuxta illud. Opera. n. illorum sequuntur illos, per suā virtutē & sapientiā: quia talia non inferuntur ex defectu dei, sed ex eius virtute: nec ex ignorantia Dei, sed ex eius scientia. Nam non nos puniit, quia scit nos malos: aliter. n. non esset iustus iudex, si puniret creaturas suas, nisi sciret eas esse malas, iuxta illud Psalm. Vi iustificeris in sermonibus tuis,

A & vincas cum iudicaris, id est cum in iudicio ad alios compararis. Iudicamus. n. Deum dicentes, quod sic debet facere vel sic facere: sed cum bene perspicimus, omnia in sapientia facit, & omnia debito modo facit. Bene ergo dictum est, quod deus pater per verbum tanquam per eius virtutem, in qua non potest esse aliquis defectus: & sapientia, in qua non potest esse ignorantia, licet possit facta mala penitentia, quia ipse potest facere omne opus iustitiae; non tamen potest facere mala culpa, quia talia sine defectu & ignorantia, que sunt à Dei verbo penitus aliena, committi non possunt. Dei ergo verbum ab ēterno cum patre & spiritu sancto nos praedestinavit, id est ad gratiam in praesenti, & ad gloriam in futuro nos praordinavit. Cum ergo nec cum gratia, nec cum gloria, que est gratia consumata, possit stare peccatum, bene dictum est quod per verbum peccatum vel mala culpa fieri non possunt. Aduertendum tamen quod sicut Christus Dei filius verbum patris ab ēterno nos praedestinavit, nos praordinando ad gloriam in praesenti & gloriam in futuro, que duo culpas & peccato repugnant: sic nunc ad dexteram Dei sedens est apud patrem aduocatus pro nobis, ut peccata vitemus, & gratiam consequamur, iuxta illud. 1. Ioan. 2. Filioli mei hæc scribo vobis ut non peccatis: sed si quis peccauerit aduocatum hemus apud patrem Iesum Christum iustum, & ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi. Sunt. n. hæc valde repugnantia quod Christus Iesus sit iustus, & aduocatus noster apud patrem pro peccatis nostris, & tamen ipse sit illus, per quem peccata fiunt, & culpas committuntur. Cū ergo dicitur, Et verbum erat apud Deum, id est apud deum patrem, quia erat apud ipsum tantum virtus & sapientia, quibus repugnant defectus & ignorantia, que sunt in quolibet peccato, non possumus enim hoc arguere quod per Verbum sint facta mala & peccata: sed magis quod per ipsum sint amota & deleta. In omni. n. peccato est defectus & ignorantia: Nam esse ibi defectum, non est dubium, cum secundum August. 1. 2. de Ciuit. Dei, cap. 6. malum non habet causam efficientem, sed deficientem. Ait. n. Nemo igitur querat causam efficientem malorum voluntatis: non enim est efficientes, sed deficiens, quia nec illa, id est, mala voluntas est effectio, sed defectio. In omni itaque mala & peccato est defectus: quod repugnat virtuti. Est etiam ibi ignorantia: quod repugnat sapientiam. Nam & si non omne peccatum sit per ignorantiam, quia ignorantia respectu peccati non semper se habet causaliter: tamen omnis malus ignorans, ut ait Philosophus: quia ignorantia ad peccatum & si non semper se habet causaliter, semper tamen se habet concomitans. Olenso, quo per primam clausulam, quia In principio erat verbum: & quomodo per secundam clausulam, quia Verbum erat apud Deum, non possumus arguere propositum, quod mala

& peccata sine facta per Verbum, sed magis op-
positum: volumus hoc idem declarare per ter-
tiam clausulam, cum dicitur, Et deus erat verbum:
quod statim apparere potest. Nam si omne pec-
catum instantum est peccatum, inquantum auertit
a Deo, clare clarius appetet quod peccata non sunt
per Deum. Lumen non quantum est de se semper
habet illuminare; nullus non obtenebratur ex eo
quod conuerit se ad lumen: & quia Deus lux est, &
tenebrae in eo non sunt ulta: tenebra vel pecca-
tum non committitur per Deum, qui est lumen sine
admixtione alicuius tenebre, cum secundum Communi-
Deus sit actus purus sine admixtione alicuius
potentiae. Peccatum itaque non est per Deum, nec
est de Deo: & quia Verbum est vere Deus, cum dis-
cendum sit in tertia clausula quod deus erat verbum, pec-
catum non est per verbum nec a verbo. Propter
quod Hilarius in suo libro de Trinitate expos-
tus hoc dictum, Et deus erat verbum, ait, Cef-
sat sonus vocis, & cognitiōis eloquium. Et subs-
dit, Verbum hoc res est, non sonus: natura est,
non sermo; deus est, non inanitas. Nos enim pos-
sumus esse dei dicto vel sermone, iuxta illud Psalmi,
Ego dixi dei essem. Et potest quis esse Deus,
quia constituitur aliquis Deus, iuxta illud quod

Exo.7. dixit dominus Moysi, Ecce constitui te Deum
Pharaonis. Sed Verbum non est hoc modo
Deus: sed natura Deus. Mala ergo & pecca-
ta auertentia a Deo seu a Verbo, quod est na-
tura Deus, non sunt per verbum nec a verbo.
Declarato, omnes tres praefatas clausulas in
hoc conuenire quod mala & peccata non sunt
a verbo nec per verbum: volumus hoc idem
declarare per quartam clausulam, quae est, Hoc
erat in principio apud Deum: quod sic potest
exponi. Hoc, scilicet, Deus verbum erat in prin-
cipio, id est, ab eterno apud Deum. Cum ergo
mala & peccata nunquam respiciant nisi res tempo-
rales & deficientes, ab eterno facta esse non pos-
sunt per Verbum, quod erat in principio & ab
eterno apud Deum. Potest ergo haec quarta
clausula (exponendo eam ut exposita est) circa
personas diuinās asserere quod personis diuinis
competit in duratione eternitas. Nam sicut
in prima clausula quod in principio erat ver-
bum id est in parte filius, & in virtute spiritussan-
ctus, qui a patre & filio minime est separandus,
denotabatur in essentia unitas, quia personae
sibi insunt propter essentiā unitatem: & in se-
cunda quod verbum erat apud Deum, ostende-
batur in personis proprietatis: in tertia vero, &
Deus erat verbum, in maiestate aequali-
tas: sic in hac quarta clausula quod
hoc erat in principio, id est
ab eterno apud
Deum, no-
tatur circa personas diui-
nas in duratione
eternitas.

A Cap. I I. Vbi per duas clausulas propositas hoc
idem concluditur, quod mala & pec-
cata non habent esse a verbo
nec per verbum.

Istinguemus enim super duas clausulas euangeliū quae volebamus exponere ad ostendendum intentum quod mala & peccata non sunt a verbo nec per verbum, discentes quod quatuor de illis clausulis erant præcedentes, duæ erant propositæ, & quatuor sequentes. Egimus ergo in præcedenti cap. de quatuor clausulis præcedētibus, & ostendimus per quamlibet illarum clausula-
Brum mala & peccata non esse facta a verbo nec per verbum. Nunc autem volumus agere de clausulis propositis, quae sunt duæ, quarum pri-
ma est, Omnia per ipsum facta sunt. Secunda est, Et sine ipso factum est nihil. Per quamlibet autem istarum propositarum clausularū duarū ostendebatur mala & peccata esse facta per Ver-
bum. Nam cum sine exceptione aliqua dicatur quod omnia sunt facta per ipsum id est per verbum; & qui omnia dicit, nihil excipit: videtur quod mala & peccata sunt facta per verbum. Rursus, cum ma-
Cla & peccata non sunt nihil, quia pro nihilo Deus non damnat hominem, & tamen damnat ipsum propter mala & peccata: cum ergo a factione per Ver-
bum non excludatur nisi solum nihil, vt quod ab huiusmodi factione non excludatur mala & pec-
cata. Sciendum ergo quod cum dicitur, Omnia per ipsum facta sunt (non potest hoc intelligi nisi de factibilibus). Nam sicut sub hoc nomine Animal non conti-
nentur nisi animalia: propter quod si dicaretur tali die Deus produxit omnia animalia, non posse-
mus ex hoc arguere, quod Deus illa die produxerit lapides, quia sub nomine animalium lapides comprehendendi non possunt. Sic a simili cum di-
citur, Omnia per ipsum facta sunt (non potest hoc intelligi nisi de factibilibus, quia sub nomi-
Dne factorum solum factibilia possunt denominari). Mala ergo & peccata, quae non sunt factibilia sed defectibilia, & que non sunt factiones sed defectiones, sub factis vel factilibus compre-
hendendi non possunt. Omnia non facta & omnes fa-
ctiones habent causam efficientem: mala enim & peccata non habent causam efficientem sed defi-
cientem, & non sunt factiones sed defunctiones: quae omnia concordant cum verbis Augustini suprpositis. 12. de Ciuit. Dei, cap. 7. vbi ait, Nemo igitur querat efficientem causam malorum voluntatis: non enim est efficiens causa sed defi-
cientes, quia nec illa, i.e. mala voluntas est effectio, sed defectio. Cum ergo dicimus omnia esse facta per verbum, intelligitur de factibilibus non de defecti-
bilibus, vel intelligitur de factionibus non de defi-
ctionibus. Argumētum ergo præfatum non est ad

est ad ppositū ꝑ mala & peccata sunt facta per Verbū. sed potius est ad oppositum ꝑ talia nō sunt facta per Verbū; cum dictum sit ꝑ talia nō sunt factiones sed defectiones, quo posito, non sunt factibilia sed defectibilia. Nam fīm causam debent iudicari quæ sunt ex illa causa: cum ergo mala & peccata non habeant cām efficientē sed deficientē, talia non possunt esse facta a Verbo vel per verbū, cum Verbū sit naturā Deus, vt patuit supra per Hilarium exponentem illā clausulam, Et Deus erat verbum. Deus autē est in quo congregantur perfectiones omniā generū, vt patet per Philosophū, s. metaph. cap. de Perfecto, vbi vult ꝑ aliquid dī bonū nobile vel perfectū modo vniuersali, in quo reperiunt talia vt sunt in unoquoq; genere vt nihil inueniatur extra illā. s. bonitatem vel perfectionē: & vt exponit Gōmēt. ista est dispositio primi principii. s. Dei. Nomine ergo Dei intelligitur aliqd perfectū omni perfectione, vel intelligitur aliqd bonū omni bonitate, & nobile omni nobilita. Ideo de hoc primo principio. s. Deo dicit in 1. Metaphy. ꝑ Deus est viuus æternus in fine nobilitatis. Si ergo Deus est perfectus in fine, i. infinitæ perfectionis, & nobilis in fine. i. infinitæ nobilitatis: Verbum, quod est natura Deus, qā habet eandem deitatem & eandē naturā diuinā cum patre & spiritu sancto, erit hoc modo pse etum, quia erit in fine perfectionis. i. infinitæ pse etionis, & nullo modo poterit esse cā deficiens sed semper efficiens & perficiens: nullo modo poterit esse causa malorū & peccatorū, quæ non sunt effectiones nec perfectiones, sed defectiones. Mala ergo & peccata non sunt facta à verbo nec per verbū: quod declarare volebamus. Sed quid dicemus ad secundā clausulam propositā, ꝑ sine ipso factū est nihil? Nungd vitia & peccata vel mala culpæ quæcūq; pro q; bus damnatur homo, dicenda sunt esse nihil, vt concludamus de Deo factore nostro & creato re ꝑ pro nihilo dānat creature suas, quia damnat eas pro vitiis & peccatis? Ad quod vī dices te Augustinus super Ioānem, exponens istud verbum, Sine ipso factū est nihil. i. peccatum, assensens ꝑ peccatum dicit nihil, quia nihil sunt homines, qñ peccant. Sed hæc rñsto indiget declara tione, qñ peccatum nihil est, & qñ nihil sunt homines, cum peccant. Aduertendum ergo ꝑ homī declarationē, videlicet, ꝑ peccatum nihil est, & ꝑ nihil sunt homines cū peccant, accipere possumus ab Augu. 1. 2. de Ciuit. Dei, cap. 7. quærit. n. ibi vnde hoc habet voluntas ꝑ pōt fieri mala, & quod pōt esse causa malæ operatio nis, fīm quē modum nō erit cā efficiens sed deficiens, quia hoc est vniuersale in omni malo & in omni peccato ꝑ nō habet cām efficientē sed deficientē. Et soluit ibidē qōnem propositam, innuens ꝑ voluntas sit quædam natura, & sit ex nihilo: vt est quædam natura, nō est cā deficiens, sed efficiens. Si ergo quæris vnde habet hoc vo

A luntas quod sit causa deficiens, & quod sit causa malæ operationis? Responderi pōt, quod hoc non habet vt est natura quædam, sed vt est ex nihilo. Immo plus arguit ibidē August. ꝑ dice re voluntatem posse esse malā vel posse esse causam deficientem vt est natura quædam, idem est quod retrorquere hoc in ipsum Deū, et asserere ipsum Deū fecisse naturas malas: quod falsum est. Nam, vt habetur Gen. 1. vidi deus cuncta quæ fecerat, & erāt valde bona: quod exponēs Augustinus in Enchiridion ait, Vnūquodq; in se bonū est, sed omnia sunt valde bona, quia ex omnibus cōstat vniuersitatis admirabilis pul chritudo. Concludamus ergo ex his omnibus, & dicamus quod natura vt natura est nō est cā malæ voluntatis, sed hoc habet vt est causa deficiens & vt est ex nihilo: sic voluntas vt volūtas est, & vt quædam natura est, nō est causa malæ operationis, sed hoc habet vt est causa deficiēs & vt est ex nihilo. Si ergo volumus hæc adapta re ad hominē, dicemus quod homo vt homo est & vt est natura quædam à Deo pducta, non est causa peccati vel malæ operationis, sed hoc habet vt est causa deficiens & vt est ex nihilo. Ex his autem patere pōt, bene dictum esse hoc quod Augustinus ait, & quod ponitur in Glo sa, videlicet, quod peccatum nihil est, & quod nihil sunt homines cū peccant: quia posse pec care & posse deficere, hoc nō habent homines vt sunt natura quædam & vt sunt à Deo, sed vt sunt causa deficiens & vt sunt ex nihilo. Sed dices quod adhuc stat argumentum: nam si peccatum est nihil modo quo dictum est: cū ergo Deus pro peccato damnat homines & angelos creature suas, ergo damnat eas pro nihilo. Ad hoc dici pōt, quod peccatum est aliquid materialiter, sed est nihil formaliter: nam peccatum est operatio quædam, sed est operatio deficiēs. Propter quod (formaliter loquendo) peccatum non est aliquid, quia non est aliquid effectus, sed est aliquid defectus: & inde dictum est quod peccatum non habet causam efficientem, sed deficiētem. Damnat ergo Deus creature suas pro aliquo materialiter, quia damnat eas pro mala operatione quæ est aliquid materialiter: sed cū mala operatio sit quidam defectus, formaliter loquendo potius est nihil q̄ aliquid. Quid ergo damnat Deus? patet quod damnat solum quod ipse non facit, & quod nō est ex ipso. Nam peccata & malæ operationes ipse nō facit, sed crea tura facit, non vt est quædam natura & vt est à Deo, sed vt est quid deficiens, & vt est ex nihilo. Totum enim quod facit in nobis Deus remu nerat et præmiat: peccata aut punit & damnat, quia nō facit ea in nobis Deus, nec nos facimus ea vt sumus à Deo, sed vt sumus quid deficiens & ex nihilo. Ex hoc aut poteſt patere quod pec cata non sunt facta per verbū nec à verbo, cum Verbum sit natura Deus, & peccata non sunt à Deo, nec à creaturis suis vt sunt à Deo.

Cap. III. In quo ostenditur per quatuor clausulas sequentes, quod mala & peccata non sunt à verbo nec per verbum.

T patet per habita duas fuerunt clausulas propositae, quarum prima est, Omnia per ipsum facta sunt. i. per verbum. Secunda est, Et sine ipso factum est nihil. i. sine verbo. Has duas clausulas propositas præcedunt in

Evangeliio Ioannis quatuor clausulas, quarum Prima concludit diuinorum personarum, quantum ad substantiam, unitatem. Secunda concludit & assertit earumdem, quantum ad personas, alietatem & proprietatem. Tertia affirmat in diuinis personis, quantum ad maiestatem, equalitatem. Quarta assertit in diuinis personis, quantum ad durationem, eternitatem. Cum ergo probatum sit sex modis, videlicet, per quatuor clausulas præcedentes, & per duas clausulas propositas quod mala & peccata non sunt à Verbo nec per verbū: volumus hoc idē ostendere per quatuor clausulas sequentes. Sequentur, n. in Euāgeliū Ioānis omnia hęc quę sunt dicta, quatuor clausulas, quartū est, Quod factū est in ipso vita erat. Secunda est, Et vita erat lux hominū. Tertia est, Et lux in tenebris lucet. Quarta est, Et tenebrę eum nō comprehenderunt. Postea sequitur alia materia, Fuit homo missus à Deo) de qua non intendimus prosequi in hoc Tractatu. Aduertendū ergo quod primam clausulam quę est, Quod factū est in ipso vita erat, Augustinus exponens super Ioānē, ait, De ipso Dei verbo, sive de ipso Dei filio, quod ipse est sapientia Dei. Omnia ergo sunt facta per ipsum, quia omnia sunt facta per Verbum: & oīa sunt in ipso, quia omnia sunt facta in Dei sapientia, iuxta illud Psal. Omnia in sapientia fecisti.

Psal. 103. Sed querit Aug. quō verum est, Qd factū est in ipso vita erat, cum lapides facti sint in ipso & per ipsum, sed nunq̄ lapides viuunt: vñ ergo esse falsum, qd factū est in ipso vel ēt per ipsum vita erat. Ad qd dici debet quod non h̄ ex textu, Qd factū est in ipso, vita erat; sed qd factū est in ipso vita erat: nam oīa facta ēt non viuentia cuiusmodi sunt lapides & aqua & terra & alia nō viuētia, antequā fierent erant vita in ipso. Vnde Aug. sup Ioan. & h̄ in Glo. ait quod ipsa terra, quę facta est, nō est vita, sed in Dei sapientia est quedā ratio, quę facta est terra, & hoc est vita. Et ponit exemplum. Sicut arca in opere non est vita, sed arca in arte, vel in artifice est vita: sic terra, & omnia quę non viuunt, in seipsis, & vt sunt in opere exteriori producta, non sunt vita: sed vt erant in Verbo qd est ars Dei patris plena rōnum omniū viuentiū, vt vult Aug. 6. de Trin. c. vlti.

A sunt vita. Nā in verbō, ēt de non viuētibus sunt rōnes viuentes, aliter nō esset ars plena rōnum omniū. Ad hoc ēt valēt verba Ph̄i, qui dicit: in. 12. Metaphy. φ actio intellectus est vita. Et quia supponit Deū esse intelligentē, ideo cōcludit ipsum esse viuū, dicens ibidē, Deus igitur est viuus, eternus in fine nobilitatis. Bñ ergo dictū est quod quicquid factū est, in ipso erat vita anteq̄ fieret, quia rōnes siendorū in Verbo, sunt rōnes viuentiū: & quęlibet talis rō non solū pōt dici quid viuens, sed ēt potest dici vita. Nā tanta est Dei simplicitas, quod quęcunq; prædicant de ipso in concreto, pñt prædicari in abstracto: nam si verificat de Deo quod est Deus, verificat de ipso quod est Deitas: & si verificat de ipso quod est viuens, verificatur de ipso quod est vita: & quod dictum est de Deo, veritatē habet de oībus quę sunt in Deo, quod quicquid est in Deo est deus, iuxta illud, Nihil in Deo p̄ter Deū. Ex his aut omnibus arguimus & concludamus mala & peccata nō esse facta à verbo nec p̄ verbū. Nam si verbum est ipsa Dei sapientia, & quicquid factum est à verbo vel p̄ verbū, factū est in Dei sapientia; cum oī malū de p̄ctū factum sit cū quidā insipientia, & in quidā ignorantia, quia, vt diximus per p̄lm, Omnis malus ignorans: cōcludere possumus mala & peccata nō esse facta à verbo nec in verbo nec p̄ verbum. Rursus vt arguamus ex hac prima clā vi verba iacent, dicamus quod ipsum verbum est vita: & quicquid factum est in ipso vel per ipsum erat vita in ipso & viuebat in ipso: cum ergo mala & peccata, quę sunt quidā defectus, deficiant a vita, & nunq̄ possint viuere vel esse vita in verbo, quia tāc verbū esset artifex defectius, claro clārius patet mala & peccata nō posse esse facta à verbo nec p̄ verbum. Oīlo p̄ primā clām quę est, Qd factū est in ipso vita erat) quod mala & peccata nō pñt esse facta nec à verbo nec p̄ verbum, volumus hoc idē ostendere per clām secundam, quę est, Et vita erat lux hoīum) qd exponens Origenes ait, quod nō est p̄termittendū quod vitā p̄mittit luci: primo. n. agit euangelista de verbo vt est vita, dicens Qd factū est in ipso vita erat. Et postea agit de verbo vt est lux hominū, dicens, Et vita erat lux hominū. Ipsum n. verbum nō solum est vita, sed ēt est lux omnium hominum, iuxta illud qd in hoc eodē capitulo h̄ de verbo, Erat lux vera quę illuminat oīm hominē venientē in hunc mundū. Aduertendū tñ quod nō solum referēdo hanc clām ad præcedētem primo agit de vita, quia primo dī, Qd factū est in ipso vita erat) & postea agit de luce, cum subditur, Vita erat lux hominū sed si cōsideremus hanc eandē clām, primo agitur de vita, quia primo nominatur hic vita: & postea agitur de luce, cum subiungitur quod huius nostra vita erat lux hominū: quod ideo factum est fīm Origenē, vt detur nobis intelligi quod nō illud minantur nisi viuētes: nā primo intelligitur homo spiritualiter viuere, quod pertinet ad esse, quia

quia viuere viuentibus est esse: & postea intellit
gitur illuminari, quod pertinet ad opera, vel age-
re, iuxta illud Matth. 5. Sic luceat lux vestra co-
ram hominibus, ut videant vestra bona opera.
Sicut ergo in corporalibus prius est esse quod agere,
quia nihil agit nisi ut est in actu: sic & in spiri-
tualibus prius habet aliquis spirituale esse, & po-
stea ex tali esse competit ei spiritualiter agere.
Propter quod Dionysius. 2. cap. de eccl. hier.
vult quod prius debemus esse diuini, & postea
operari diuina: vel quod idem est, prius debemus
esse spirituales, & postea spiritualia agere.

4. Eth. c. 5.

Matth. 5.

Hic enim fallit regula Pthi volentis, quia bona
facimus, boni sumus: immo e conuerso, quia
boni sumus, bona facimus. Philosophus enim
quia solo ductu rationis processit, non potuit
videre de bonitate nostra prout habet esse ex
infusione per gratiam, sed solum ut habet esse
ex operibus. Redeamus ergo ad propositum,
& dicamus quod Euangelista, scdm Origenem,
vitam praemittit luci. Nam per vitam vel per
viuere intelligimus esse, quia viuere viuentibus
est esse; sed per lucem intelligimus operari vel
agere. Nam opera sunt quae apparent in nobis:
propter quod sicut lux est illud quod se offert
visui, sic opera nostra sunt illa quae se offerunt
visui, & sunt illa quae testimonium perhibent de
nobis, iuxta illud Ioannis, vbi Dominus ait, Ope-
ra quae ego facio testimonium perhibet de me.
Quod autem opera assimilentur luci, patet per
id quod supra diximus, Sic luceat lux vestra
coram hominibus, ut videant bona opera ves-
tra. His itaq excursis, volumus evidenter & cla-
re declarare quod diximus. Dicemus ergo quod
per gratiam habemus spirituale esse, iuxta illud
1. Cor. 1. 5. Gratia Dei sum id quod sum: quod
verum est ad literam, quia ipsum spirituale esse
habemus a gratia: sed spiritualiter operari & age-
re habemus per virtutes. Spiritualiter ergo gra-
tia præcedit virtutes, sicut spirituale esse præce-
dit spiritualiter agere: nulla n. opera sunt meri-
toria nisi per gratiam, quia non possumus spiri-
tualiter agere nisi per virtutes, nisi habeamus eē
per gratiam. Possumus ergo ex his habere ar-
gumentum ad propositum, dicendo quod Verbum
est vita nostra, quia facit nos spiritualiter viuere,
ide est facit nos spiritualiter esse, dādo nobis grā-
tiam, per quam habemus spiritualiter viuere & spi-
rituale esse. Et ipsum idem Dei verbum vel Dei
filius, qui est vita nostra, dando nobis spiritualis-
ter viuere vel spiritualiter esse per gratiam: est lux
nostra, dando nobis p. virtutes spiritualiter ages-
re & spiritualiter operari. In sp̄tientes ergo essemus,
si diceremus a verbo vel per verbum esse
mala vel peccata, a quo & per quod est nostrū
spirituale esse dando nobis grām: & sūt nostra spi-
ritualia opera dando nobis virtutes, cū virtutes

A & gratia sunt opposita nō obris vitii & peccatis,
& ideo tollant & deleant quęcūq; vitia & p̄ctā.
Habito q̄uo per primā clausulam quae est, Qd
factum est in ipso vita erat.) nec à verbo nec p
verbū facta sunt mala & peccata: & oīso hoc
codē per secundā clausulam, quae est Et vita erat
lux hominū:) volumus hoc idē declarare per
tertiam clausulam quae est, Lux in tenebris lu-
cer.) Vbi Chrysostomus ait quod cū dicit Lux
in tenebris lucet, per tenebras mortem & erro-
rem dicit: tenebræ n. nīx sunt errores & mors
nostra. Nec tñ hoc est intelligendū fm eddē
Chrysostomum de luce corporali, quia illa nō
lucet in tenebris, sed tollit & fugat tenebras: sed
hoc intelligēdū est de luce sp̄uali. f. de luce Chri-
sti; quia prædicatio Christi in medio erroris &
ignorantiae, erat & adhuc est per doctos chris-
tianos & per imbutos doctrina Christi. Verē
ergo lux Christi in tenebris lucet, quia errantes
& tenebrosos conuertit. Quis ergo erit ausus
dicere quod mala & peccata sunt à verbo & p
verbū, cū lux verbi luceat in tenebris, & quā-
tum est de se semper conuertit errantes, & tollit
mala quae sunt vitia vel peccata? His itaq om-
nibus peractis, volumus per quartam clausulā
quae est, Et tenebræ cum nob̄ cōprehenderūt,
declarare hoc idē, vbi Origenes ait, quod Ver-
bum est vita, quae est lux hominū: sed stulta cor-
da hominum istam lucem capere non possunt,
quia peccatis suis aggrauantur. Si ergo peccata
nos impediunt ne possimus capere istā lucem,
qua est verbum Dei & filius Dei, nō debemus
concedere quod peccata sunt facta per verbum
vel à verbo: q̄ effectus non impediunt, sed sunt
apti nati ducere in cognitionem suæ causæ: si
ergo mala & peccata essent facta per verbū, qd
est lux hominum, nō impidiunt ne possemus
capere talet lucem: immo nos disponerent &
habilitarent ad cognoscendum & capiendum
eā, cum semper effectus ad capiendum & in-
telligēdū suam causam nos habilitat & dispo-
nunt. Secundum ergo decem clausulas, quatuor
præcedentes duas propositas, & quatuor sequē-
tes, declaratum est decē viis mala vel peccata nō
esse facta à verbo uel per uerbum. Nam intel-
ligēdō de malo p̄enæ, ut supra diximus, cōcede-
re possumus tale malum esse factū à Verbo uel
per Verbum, secundum quem modum dicitur
Amos. 3. Si erit malum in ciuitate, quod Deus
non fecerit. Quod intelligendum est de malo
p̄enæ, sive de tribulatione. Vnde glosa margi-
nalis dicit ibidem, quod nō erit tribulatio nisi à
Domino. Non ergo de malo culpæ; sed de ma-
lo p̄enæ uel de tribulatione fm glosam est hoc
intelligēdum. Et in hoc terminetur Tractatus
iste, quem intitulari uoluimus, De Defectu &
deuiatione malorum. I. peccatorum à Verbo.

F I N I S .

D. AEGIDI^{II} COLVMNII A ptum sit coram te,& quæ de his veritas sicut
Romani,Bituricensis Archiepiscopi , et Aquitan
niæ Primatis, Ordinis fratrum Eremita
rum sancti Augustini , docto
ris clarissimi,

Traetatus de peccato Originali,
Qui iuxta septem sui nominis literas, septem Capit
tulis terminatur .

Cap. I. In quo ponitur intentio operis.

Gen. 18

Ezeb. 18. et Hier. 3.1. ne inter nos illud vulgare proverbiū , patres cōmederunt vuas aceras, & dentes filiorū ob stupescunt? Quod si sic non est, sed iustitia iusti super eū erit, & anima quæ peccauerit ipsa mortietur, quare innocentibus, & parvulis, liberi arbitrii vsum non habentibus, Protoplasterū noxa imputatur ad culpam? Erit ne peccatum alius quod non voluntarium cum per sanctos tuos spiritus sancto inspiratos hanc sententiam profesas, omne peccatum adeo voluntarium esse , q̄ si voluntarium non existat, peccati rationē amittat. Iste nāq̄ parvulo si per originem, quam vivere non potuit, originale peccatum imputatur ad noxam, nonne fateri cogimur esse peccatum aliquod quod non voluntate, sed necessitate cōtrahitur? Quod si huiusmodi culpa ideo subditur anima: quia carni corruptæ infunditur: debeat ne bonitatem tuam animā bonam a te bono deo creatam infundere corpori quod feditatis obnoxium esse cognoscimus? Quid est ergo hoc originale peccatum? Quomodo parvulus imputatur ad pēnam? Quia iustitia hoc crimen, culpa rationem assumit? Quomodo caro infecta inficit animam? Per quam viam hæc noxa in baptismo dimittatur? Qualiter decet tuam super abundantem clementiam animam, tam purissime pro creatam permettere maculari? Igitur quia ad hæc lucide declaranda humana industria minime sufficit, pater de celis deus cuius sapientia attingit a fine vñq̄ ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter, mittere dignus ris eam de sede magnitudinis tuæ, vt mecum sit, & mecum labore, vt sciam quid de his acced-

Cap. II. In quo determinatur quid est ori
ginale peccatum, & quibus nomi
nibus nominatur.

Ratiæ de innixus auxilio, prius inuestigabo, quid est originale peccatum. Putauerunt autem quidam origina le peccatum esse reatum pēnæ, pro peccato primi hominis, vt recitat a Magistro

B 2. sententiarum, fm hoc ergo originale peccatum culpa dici non debet. Ad quod dicendum, forte mouebantur, quia non videbatur eis de cens nec congruum, innocentes infantes culpā habere, qui (vt in prologo tetigimus) liberi arbitrii vsum minime habuerunt. Sed quod originalis noxa sit iniustitas, & peccatum, satis aperit Psal. cum dicit. Ecce enim in iniurias cōcēptus sum, & in peccatis cōcēpit me mater mea. Sed de hoc quomodo habeat rationem culpa infra plenius describetur. Nunc autem inuestigandū occurrit, quid nomine originis peccati intelligi debeat. Inuenimus autem a sanctis (vt patet per Aug. in de baptismo parvulorum) hoc peccatumquinq; nominibus nominari. Dicitur

C enim Cōcupiscentia. Fomes peccati: Lex membrorum, sine lex carnis: Langor naturæ: & Tirrānus. Itaq; vt appareat quomodo omnia hæc nomina peccato originali conueniunt, aduersitatem quod peccatum originale est, carentia originalis iustitiae, cum debito habendi eam. Sic enim imaginari debemus, quod deus fecit hominem rectum: sed ipse per auersionem à deo, infinitis se miscuit questionibus, & in innumerabilibus modis peccandi se subiecit. Adam ergo creatus est rectus, quia in eo omnia inferiora superioribus erant subiecta: caro enim in eo erat subiecta anime, quia nullus morbus, nulla passio, nulla indispositio poterat insurgere in carne, quæ animæ repugnaret. Rursus vires inferiores subiectæ erant superioribus, vt concupis scibilis & irascibilis sic erat subiectæ menti & rationi, vt nihil in eis insurgeret, nisi fm ordinem & dictamen rationis. Iste ordo quodāmodo iustitia dici poterat, quia quodāmodo iustum est in inferiora, suis superioribus eē subiecta. Dicebatur autem hæc iustitia originalis, quod duplice de causa poterat talem denominationem assūmere, videlicet, vel quia Adam a sui origine a deo talem iustitiam accepérat, vel quia huiusmodi iustitia erat in posteros per originem transfe renda. Erat itaq; fm institutam naturam, hic ordo salutis, vt quilibet saluandus haberet originalem iustitiam. Sed cum huiusmodi iustitia eē deriuāda in posteros per Adam, prout eramus futuri

Psal. 50.

Ista est diffini
cio Ansel.

futuri membra Adæ, consecuti fuisset origi-
nalem iustitiam, quæ fū ordinē institutæ natu-
ræ, erat necessaria ad salutem. Vtrum autem suf-
ficiens esset, vel post illam originalem iustitiam
necessaria est superaddita gratia, si volebamus
proficere & salutem consequi, inferius ostendetur.
In præsenti autem sufficiat scire, hūmōi iustitiam in
posteros deriuandam, sic esse necessariā, modo
quo diximus. Adam ergo peccante, & a suo, su-
periori se auertente, ordo rationis poscebat, q
cum ipse nollet suo superiori esse subiectus, q
eius inferiora superioribus rebellaret. Propter
qd caro statim incepit rebellare animæ, & ince-
perunt insurgere in corpore contrariæ dispositi-
tiones ipsius formæ. ideo Adam, qui potuit nō
mori si non peccasset, eo peccante, necessitatem
habuit moriendi. Super hanc quidem pugnam
fū quam corpus rebellauit animæ, super addi-
ta est pugna secunda, vt vires inferiores rebella-
rent superioribus: incepserunt. n. ex tunc insur-
gere primi motus, & concupiscentiæ in viribus
inferioribus, præter dictam & ordinem ratio-
nis. Duo. n. contraxit Adam ex eo qd se auero-
tit ab ipso deo, videlicet, necessitatem moriendi,
& necessitatē peccandi: qdū quidē stetit in sua
rectitudine, poterat non mori, & poterat non
peccare. Poterat. n. non mori, quia eo sic stante
nihil insurrexisset in corpore quod repugna-
ret animæ. Poterat non peccare, quia vires infe-
riores erāt omnino subiectæ superioribus. Ac-
cepérat. n. Adam per originalem iustitiam, vnde
posset stare, poterat. n. per eam omnia peccata
vitare: eo autem peccante, & a deo se auertens
te, perdidit hanc originalem iustitiam, & hāc re-
stitudinem, qua inferiora superioribus subiecta
erant. Et quia hūmōi rectitudinem peccando p-
didit, non potuit eam in posteros trāfundere.
Hoc est ergo peccatum qd dñm us originale, q
ipsum ex origine contraximus. s. carentia hūmōi
rectitudinis, & hūmōi originalis iustitiae, cum des-
bito hñdi eam. Secundum. n. ordinem naturæ
institutæ necessaria erat originalis iustitia ad sa-
ludem consequendam: quia ergo ea caremus, &
eam vt sumus membra Adæ habere tenemur,
priuatio vel carentia originalis iustitiae cū debi-
to habendi eā, est originale peccatum. Ex hoc
autem apparet, quare hūmōi peccatum tot nomi-
nibus nominatur. Nam Adam perdendo origi-
nalem iustitiam dicitur fuisse vulneratus in natu-
ralibus, quia necessitatem habuit moriendi: vel
vulneratus, quia peccando natura eius facta est
inepta & inhabilis ad operandū bonū. Fuit ins-
uper spoliatus gratuitis: quia fuit spoliatus illa
rectitudine & illa iustitia, quā gratis acceperat.
Tertio ex hoc factum est, vt vires inferiores su-
perioribus rebellarent. Quarto inde consecutū
est, vt in eo esset habilitas ad cōcupiscendum.
Quinto ex hoc originem suam sit, vt in eo esset
quædam infectio, quædam corruptela, & quæ-
dam prouitas ad peccandum. Prout ergo fuit

A vulneratus in naturalibus, qd vulnus quodāmodo
do est deriuatū in posteros, dicitur originale pec-
catum, languor naturæ. Prout vero fuit spoliatus
gratuitis, hūmōi peccatum nominatur tyran-
nus, quia tyranni est semper spoliare sibi subie-
ctos. Tertio quidem prout vires inferiores res-
bellauerūt superioribus, hoc peccatum dicitur
lex membrorū, fū quem modū loquitur Apo-
stolus ad Ro. dices, Video aliam legē ia mēbris *Rom. 7*
meis repugnantem legi mentis meæ. Quarto
vero prout ex hoc fuit in Adam, & etiam in no-
bis habilitas ad concupiscendum, dicitur cōcupi-
scētia. Nam originale peccatum, non dicitur
concupiscentia, quia sit actualis concupiscentia;
sed quia est habilitas ad concupiscēdum. Quinto
autem prout ex hoc fuit in Adam & est in
nobis quædam corruptela & quædam prouita-
tas ad peccandum, huiusmodi peccatum dicitur
fomes peccati.

*Cap. III. In quo determinatur, quomodo Originale
peccatum parvulus impunis-
tatur ad paenam.*

Vititia Dei exigit, vt
sicut est duplex pec-
catum, originale, &
actuale; ita duplex sit
pena, damni. s. & sensu:
pena autem dam-
ni recipiōdet peccato
originali, sed pena
sensus (vt cōmuniter
ponitur) recipiōdet actua-
li. Hę autem due pēnæ quodāmodo se habēt
ad inuicem sicut ipsa peccata. Nam sicut contin-
git aliquos solum originale peccatum habere q
nunquā actualiter peccauerunt, aliquos vero
qui supra peccatum originale plura peccata as-
cētalia addiderunt: sic aliqui punientur solū pē-
na dāni, aliqui vero simul cum pēna dāni, ex-
periēntur pēnam sensus. Sed dicet aliquis, An
opporteat sic has duas pēnas ad inuicem esse cō-
nexas ita, vt nūquā sit pēna dāni quin adsit pē-
na sensus? nam cum naturale sit quēlibet ex dā-
no dolere, dolor autē sine pēna sensus esse non
possit. pēna dāni (vt videtur) a pēna sensus se-
parari non poterit. Aduertendum ergo quod
licet pēna sensus a pēna dāni separari non pos-
sit, pēnam tñ dāni a pēna sensus separari cōtin-
git. Nullo. n. modo esse potest qd in aliquo sit
pēna sensus, & tamen non sit in eo pēna dāni,
vt quod aliquis affigat, crucietur, & lentiat pē-
nam, & tamen videat diuinam essentiam, quā vi-
dendo nō dicatur habere pēnam dāni. Quod
duplici de causa contingit, primo ex superabun-
dantia delectationis, secundo ex gratia con-
sumata quā requiritur ad hūmōi visionem. Prū-
mū sic patet: semper. n. delectatio diminuit dos,

lorē & tristitiam, quare nō poterit esse super excellens delectatio cum aliqua tristitia, vel dolore: & quia in visione diuinaz essentiaz erit dele etatio superabundans, illa visio nullum dolorem, nullam tristitiam, poterit secum compatis: quare esse non poterit quod aliquis sentiat dolorē & pēnam, & tamen videat illam admirabilem diuinitatem: ergo esse non poterit quod aliquis habeat pēnam sensus & tamen non habeat pēnam dāni Secunda via ad inuestigādū hoc idem sic ostenditur. Nam post hanc vitam nunquā diuina essentia videtur ab aliquo qui non sit omnino mundus, & in quo non sit gratia perfecta & consumata: in nullo autem tali potest esse pēna sensus: ergo quicqz habet pēnam sensus, de necessitate habet pēnam dāni, & caret visione diuinaz essentiaz. Non separat igitē pēna sensus a pēna dāni: attamē econuerso ē contingit: Potest enim quis habere pēnam dāni absqz eo qđ experiat pēnam sensiblē. Scīē dum tñ quod dānificari aliquē, est ipsum priuati aliquo bono: bonum ergo illud vel est naturale, vel supernaturale: si enim habemus pēnam dāni, quia priuamur aliquo naturali bono, non video quin ad talem pēnam in habente vsum liberi arbitrii nō sequatur tristitia, dolor, & pēna sensus. Sed si per pēnam dāni priuamur supernaturali bono, nūq ad talem dānum rōnabilitē sequitur pēna sensus: quia irrationabile est tristari de carentia alicuius boni, quod scđm naturam obtinere non possumus; vt si fīm naturam volare nobis non cōpetit. irrationabile est si tristemur, si volare non possumus. Sic qā originalis iustitia, quā fīm ordinem naturaz instituta requirebatur ad salutem consequēdam, erat bonū superadditum naturalibus: & quia ipsa diuina visio est bonū supernaturale, paruuli dentes solum in originali peccato, si priuantur visione diuina, habent pēnam dāni: sed non propter hoc dolent, vel tristantur: nec etiam habent pēnam sensus, quia vident bonum illud esse supernaturale, de cuius carentia irrationabile est dolere. Viso, quomodo pēna dāni separari potest a pēna sensus, de leui patere potest, quomodo iusto iudicio Dei originale peccatum paruulis imputetur ad pēnam, nō ad pēnam sensus, sed dāni. Quātū enim ad pēnam sensus & maxime si illa pēna sit æterna, filius non portabit iniqtatem patris, nec patres fīm hmōi pēnam comedunt vuas acerbas, & dentes filiorum obstupescunt. Sed anima quā peccauerit ipsa morietur, inquantum ad pēnam dāni: & potissime si huiusmodi pēna dāni sit carentia boni, supernaturalis, iuste iniquitas patris filio imputatur. Vt si aliquis rex castrum aliquod dare; militi, eius filii ex successione hæreditaria castrum illud possidere debebant; si autem miles ille contra regem forefaceret, nonne iusto iudicio castrum perderet, quo perditō filii priuarent illo? Itaqz in hoc nulla iniuria fieret filii, quia castrum illud libē-

A taliter fuit militi a regē collatum, & filii per patrem debebant consequi tale castrum, quare eo peccante, iuste filii incurruunt huiusmodi pēnā. A simili ergo quia originalis iustitia liberaliter fuit collata ipsi Adē: quam debebat in posteros transfundere, eo peccate & hmōi iustitiam amittente, nō potuit eam transfundere in posteros: quare nos Adē filii per priuationē patris, priuati sumus hmōi iustitia & rectitudine originali. In hoc tamen nulla iniuria facta est nobis, qā illa iustitia quodāmodo donum supernaturale erat. Igitur cum nos ab Adam processerimus naturaliter, forte iniuria fieret nobis, si sic procedendo, priuaremur naturalibus bonis: sed si sic procedendo naturaliter, non cōmunicatur nobis originalis iustitia vel aliquod aliud supernaturale bonum, in nullo iniuriatur nobis deus, nec de eo possumus rōnabilitē conqueri. Priuati ergo originali iustitia quā fīm ordinem naturaz institutę erat necessaria ad salutem, nisi per gratiam Dei, & per Iesum mediatorem Dei & hominum liberemur, non possumus salutē cōsequi: quare carebimus diuina visione, & ppter originale peccatum habebimus pēnam dāni. Sed hoc non iniuste fit, nec propter hoc nobis iniuriatur deus, quia hoc dānum quod incurrimus propter originale peccatum, non est priuatio boni naturalis, sed supernaturalis. s. grā.

Cap. IIII. In quo determinatur, quomodo originale peccatum affumit rationem culpæ.

Dicitur. **V**bitabatur a multis cū omne peccatum sit voluntarium, & adeo sit voluntarium qđ si non est voluntarium nō est peccatum, qđ originalis noxa cum non voluntate, sed quadam nec cessitate originis contrahat, habeat rōnem peccati, & maxime quomodo habeat rōnem culpæ: nam culpa super peccatum vī addere voluntariam inordinationē: concedimus enim aliquando peccatum esse in agentibus naturaliter, dum tamē hmōi agentia contingat inordinate agere: vt si per actionem naturalem fiat sextus digitus in manu, vel continet aliquid aliud mōstrum, dicimus esse peccatum in natura, nō tamen ibi esse culpan videt ergo culpa omnino importare voluntariam nequitiam & inordinationem. Et cum August. ait Lib. 3. cap. 18 in lib. de libero arb. Omne peccatum esse voluntarium: accepit peccatum prout est idem quod culpa. Igitur licet forte per originem possemus salvare nos contrahere peccatum prout peccatum extendit se ad actiones naturales, quia generationis & origo sunt opera naturaz: nullo tamē

Et cum August. ait Lib. 3. cap. 18 in lib. de libero arb. Omne peccatum esse voluntarium: accepit peccatum prout est idem quod culpa. Igitur licet forte per originem possemus salvare nos contrahere peccatum prout peccatum extendit se ad actiones naturales, quia generationis & origo sunt opera naturaz: nullo tamē

men modo (vt videtur) per originem saluare poterimus quod contrahamus culpam, vel quod contrahamus peccatum ut est idem quod culpa. Sciendum itaque quod peccato & culpe responderet pena, quare si videre volumus quomodo originale peccatum habeat rationem culpe, videndum est qualis pena debeatur tali peccato, & quomodo parvuli per homini culpam puniuntur. Ad hoc autem intelligendum valet exemplum superius positum de milite accipiente castrum a rege. Si ergo miles accipiens castrum a rege forfaceret contra ipsum, contra quem forefaciendo perderet castrum, quo perditum priuarentur filii eius dicto castro: insurgeret queratio quomodo filii puniuntur ex castri ammissione. Ad quod esset respondere manifesta. Nam filii militis contra regem fortefacientis duplicitate considerari possunt. Primo, ut sunt quedam personae in se. Secundo, ut sunt filii patris, vel ut sunt membra praefati militis. Si considerantur homines filii ut sunt quedam personae in se, non puniuntur, nec peccant: non puniuntur quidem, quia eis semper se non debetur hoc castrum. Si autem debetur eis castri hereditas, hoc non est ut sunt quedam personae in se, cum eis semper se non fuerit hoc castrum tributum; sed hoc solum esse contingit, in quantum sunt membra patris, vel in quantum sunt membra dicti militis, quia ab illo milite ad suos filios erat castri hereditas deriuanda: quare si huiusmodi filii non puniuntur ut quedam personae in se, sed solum ut sunt quedam membra patris, et solum puniuntur in patre, quia semper hunc mundum non puniuntur in se, sed in patre, ad hoc quod talis punitio sit iusta non oportet quod peccauerint in se, sed in patre. Sufficit ergo culpa patris quantum ad hunc modum punitionis quod huiusmodi noxa imputetur filiis. Quod ergo dicendum est de castro quod miles a rege accepit suis posteris relinquendum, intelligendum est de originale iustitia, quam accepit Adam a deo in suos posteros filios deriuanda: sicut ergo milite forcefaciente contra regem, iuste amittit castrum a rege acceptum, sic Adam se auerte a deo, iuste amittit originalem iustitiam, quam ab ipso nullis praecedentibus meritis, sed solum gratis accepit. Ipso itaque Adam originalem iustitiam amittente, in posteros filios eam nequit transfundere, quia nullus dat quod non habet. Videntur ergo ex hoc filii Adae, ex peccato patris esse puniti, quia nascendo non accipiunt originalem iustitiam, quam accepissent si Adam eorum pater in sua rectitudine permanisset. Si ergo queratur si filii Adae puniuntur, quia originalem iustitiam non accipiunt: nullam difficultatem habet respondere, si prius dicta ad memoriam reducantur. Patet nam quod si considerentur filii Adae ut quedam personae in se, non puniuntur: quia nullo bono pruantur, quod sit eis debitum semper se. Sed si considerantur in quantum sunt membra patris, sic aliquo modo puniuntur, quia non transfunditur

A in nos originalis iustitia, quae semper ordinem naturae instituta per Adam patrem nostrum in nos transfundenda erat: quare si nos carendo originale iustitia non punimur ut sumus aliquid in nobis ipsis, sed ut sumus membra ipsius Adae: ad hoc quod tales punitionem iustae patiamur, non oportet quod peccauerimus in nobis ipsis, sed sufficit quod peccauerimus in Adam. Et ista est sententia apostoli ad Romanos 5. ubi probat nos omnes esse peccatores non per operationes factas in nobis ipsis, sed quia peccauimus in Adam: per peccatum enim illius hominis, mors transiuit in omnes homines, & omnes peccauerunt in illo. Hoc est ergo quod Apostolus ait, quod sicut per unum hominem in hunc mundum peccatum intravit, & per peccatum mors: ita & in omnes homines mors pertransiuit, in quo uno homine, scilicet Adam, omnes peccauerunt. Ex hoc autem apparere potest: quomodo originale peccatum sit voluntarium. Nam si filius Adae non imputaret originale peccatum ad culpam ut sunt aliquid in se, sed ut sunt membra Adae, ita quod contrahunt originale peccatum ut ex Adam descendunt: non oportet homini peccatum originale esse voluntarium per usum liberi arbitrii existentem in pueris parvulis, sed sufficit homini peccatum esse voluntarium per voluntatem Adae, & per usum liberi arbitrii existentem in Adam. Et ista est sententia Augustini, respondens Julianum hereticum contenti nullum peccatum esse in parvulis. Inquit enim Julianus: Si per hominem peccatum intravit in mundum, vel hoc est ex voluntate, vel ex natura. Si ex voluntate, mala est voluntas quem peccatum facit: si autem ex natura, mala est natura. Cui responderet Augustinus: quod ex voluntate peccatum est. Sed veluti Iudeus, et capitulo 24. posset querere Julianus, dato quod aliquid peccatum sit ex voluntate ut peccatum actuale, utrum originales peccatum ex voluntate sit. Cui responderet Augustinus: quod ex voluntate est originale peccatum, quia hoc est ex voluntate primi hominis seminatum, ut in illo esset, & in omnes transferretur. Patet ergo quod sicut per peccatum originale punimur, sic est culpa, & sic est voluntarium; punimur autem ut sumus membra Adae: ideo sufficit quod per hoc peccatum peccauerimus in Adam, & quod fuerit voluntarium in ipso.

C Cap. v. In quo determinatur quomodo caro infecta infectit aruanam.

Sta fuit obiectio Juliani hereticus Lib. 3. contra ci contendentis contra Augustinum. Non igitur fidei defensorem. Dicebat & precepit praefatus Julianus Augustinum per quod peccatum inuenitur in parvulo? Non peccat ille qui nascitur, non peccat qui lignit, non peccat deus qui condidit adam: per quas ergo trimes, per quae foramina, iter tot praesidia & subsidia innocentiae peccatum fingis in

trasse, vel ingressum habuisse? Cum ergo Deus A producens animam iustus sit, & contingat parentes aliquos iustos esse, & ipse parvulus non peccauerit: dubitabat Julianus hereticus quomodo peccatum originale subintrat infantes, & qualiter anima maculatur a carne. Ut ergo in hoc cap. omnes difficultates contra hanc materiam emergentes tollamus de medio, est diligenter notandum, quod parvulus iste qui in originali peccato concipitur, tripliciter consideratur. Primo, ut est aliquid in se. Secundo, ut refertur ad parentes proximos. Tertio, ut refertur ad Adam protoplastum. Secundum autem has tres considerationes, circa hanc materiam triplex difficultas insurgit. Consurgit itaque difficultas prima, ex eo quod ille parvulus in originali conceputus, est aliquid in se; constat autem peccatum oē esse in anima; cum ergo anima humana non sit ex traduce; quia intellectus est ab extra, & rationabilis anima immediate creaturā a deo: si non potest traduci accidentis nisi traducto subiecto, non poterit originale peccatum a parentibus descendere in parvulum, ex quo anima quaē est peccati subiectum non est a parentibus deriuata. Secunda autem difficultas oritur ex eo quod parvuli ad parentes proximos referuntur. Nam continet aliquando parvorum progenitores esse baptizatos, & non habere originale peccatum, quare si nullus dat quod non habet, quomodo est intelligibile originale peccatum a parentibus C deriuari in parvulos, si hoc crimen in ipsis progenitoribus non existat? Tertia quidem difficultas oritur ex eo quod ipsi parvuli referuntur ad Adam protoplastum. Nam si anima originale peccatum contrahit, quia carni infecta coniungitur, & caro ista ideo infecta dicitur, quia in Adam primo parente corrupta fuit: cum omnino incredibile sit dicere totam carnem omnium hominum fuisse in Adam, & cum possit contingere animam alicuius parvuli vñiri alicui carni, de qua nihil omnino fuit in primo parente, consurgit difficultas, & admirabilis questio: Vnde in illo parvulo peccatum originale insurgat: non ex parte animae, quia illa est immediate a deo producta: non ex parte carnis, quia postremum est nihil de carne fuisse in Adam protoplaste nostro, per cuius corruptionem, peccatum transiit in omnes. Has autem difficultates quidam per opiniones falsas conati sunt soluere. Voluerunt, n. aliqui, quod sicut caro a parentibus traducitur, ita traducitur anima: & hoc posito de facili soluebant difficultatem primam quomodo originale peccatum subintrat infantes. Dicebant enim, quod sicut a carne corrupta parentum, progreditur caro corrupta filiorum, sic ab anima peccatrice progenitorum, oriū pecatrix anima prolis. Sed haec positio stare non potest, dicente Domino per Ezech. Omnes animae meæ sunt sicut anima patris, ita & anima filii. Et in Psal. Qui finxit sigillatim corda eorum.

Cap. 18.

Psal. 32.

B Omnes ergo animae sunt dei, & non magis est anima patris, quam anima filii: quia omnes animae immediate producuntur a deo: nulla ergo rationalis anima educitur de potentia materiae, sed quilibet sigillatim a deo creando infundit, & infundendo creaturā. Cum n. intelligere quod est actus rationalis animae, sit per abstractionem a materia, sufficienter ostenditur rationalem animam, cuius est habere talēm operationē, de potentia materiae non esseeductam. Secunda autem opinio falsa contra originale peccatum, est dicens, non esse in parvulis traductionem originis, sed similitudinem præuaricationis. Hoc est ergo quod Aug. ait in lib. de Baptismo parvus 2. cap. 19. lorum loquens de ipsis Pelagianis hereticis dicens: Sciendum est hereticos quosdam, qui nominati sunt Pelagiani, dixisse peccatum primæ transgressionis in aliquos homines non propagatione, sed imitatione transisse: consueverunt enim filii imitari progenitores. Dicebat ergo Pelagius hereticus peccatum originale esse in parvulis, non quia per originem aliquod peccatum contrahant, sed quia per originem in peccato consueverunt filii imitari parentes. Secundum hoc itaque si haec positio vera esset, plene solueret difficultas secunda. Nam cum dicebatur quod parentes mundi & baptizati generabant filios mundos, & sine originali peccato, patet quod secundum hunc modum tales filii non nascuntur immundi, nec per originem contrahunt peccatum hoc, sed solum dicuntur habere originale peccatum imitando parentes. Sed haec positio Pelagi stare non potest, quia plana est sensatio Apost. Qd Rom. 5. omnes peccauimus in Adam, & quod oēs natu Ephe. 2. ra nascimur filii ira. Hoc etiam sancti volunt. D In cap. 15. Vnde Greg. ait quod nos ex carnis delectatione cōcepti, culpam originalem nobis contraximus. primi Reg. Et Aug. in lib. de natura & gratia, vult parvus ea finem. los peccatum ex origine contraxisse. Ad tertiam Cap. 3. autem difficultatem vitandam Magister secundus Dīst. 3. do sententiarum singularis opinionis esse videtur: nam ut saluaret quod caro infecta in Adam inficit animam omnium posteriorum filiorum, posuit quod nihil est de veritate carnis in filiis, nisi quod a parentibus contrixerunt. Vnde a. quod nihil de alimento transeat in veritate humanæ naturæ. Illud ergo quod a parentibus contraximus, in seipso multiplicatur, & consurgit in tantam quantitatem, quanta sufficit ad veritatem humanæ naturæ: & quia enim hunc modum dicendi, nihil de exteriori materia conuertitur in veram carnem naturaliter & carnaliter, quicquid est in humanis corporibus, dicitur fuisse in primo homine: enim hoc itaque soluitur difficultas tertia. Supponebatur enim anima rationalis posse coniungi alicui carni, de qua nihil omnino fuit in primo parente: propter quod argubatur quod si caro illa non fuit infecta in Adam, non potuit inficere animam. Sed opinio haec Magistri, stare non potest. Improbauimus enim eam

q. 3. de Refut. **eam diffusus in quibusdā specialibus questio-**
nibus. Ad præsens autem sufficit dicere, quod si
talis esset hominis generatio, non esset naturalis
sed miraculosa: quod est in cōueniens. Vt ergo
prædictæ tres difficultates tollantur de medio,
vt sciamus quomodo infici in paruulis anima,
& per quam viam peccatum originale subintrat
infantes: sciendum quod (vt supra terimus)
originale peccatum est carentia originalis iusti-
tæ cum debito habendi eam. Si enim Adam in
sua rectitudine sterisset, filii nati ex eo consecuti
fuissent originalem iustitiam, & nati fuissent in-
nocentes. Sed Adam peccante, & originalem
iustitiam amittente, non potuit eam transfunde-
re in posteros. Quare sicut in Adam post pecca-
tum fuit carētia originalis iustitiae quā hēre de- B
bebat: sic & in filiis fuit carentia illius iustitiae] quā
iustitiam tenebantur habere in quantum erant
membra ipsius Adæ. Et quia hæc carentia cum
debito habendi eam, est originale peccatum: cū
in ipsis infantibus sit talis carentia, in ipsis infan-
tibus erit originale peccatum. In peccato enim
originali tria est considerare. Primo, carentiam
ipsius originalis iustitiae. Secundo, infectionem
animæ. Tertio, naturalem originem, per quam
talis infectio contrahitur. Tripliciter ergo circa
hæc materiam errate contingit: quia vel erratur
circa ipsam originalem iustitiam: & secundum hoc
oriebatur difficultas prima. Vel erratur circa
ipsam originem naturalem, & sic insurgebat dif-
ficultas secunda. Vel cōtingit error quātum ad
infectionem animæ: & quātum ad hoc habebat
ortum tertia difficultas. Si hæc ergo tria plene
declarare poterimus, sufficienter patefactū erit
quod queritur. Propter primum ergo, sciendum
quod iustitia originalis nō erat donum ex debi-
to naturæ adeptum, sed ex largitate creatoris
gratis datum. Nō ergo sic imaginari debemus,
quod animæ ex sua natura debeatur originalis
iustitia, quæ vñta carni, huiusmodi perfectione
suæ naturæ debitam, perdit. Sed animæ filiorum
Adæ, hoc modo habuissent originalem iusti-
tiam: quia si primi parentes nō peccassent, & ori-
ginalem iustitiam nō perdidissent, cōcepissent
sine libidine, & hoc modo in posteros originale
iustitiam transfundissent: animæ ergo filiorum
Adæ cōiunctæ carni, cōceptæ sine libidi-
ne, originalem iustitiam habuissent. Igitur ad
hoc quod anima contrahat originale peccatum,
nō oportet eam esse ex traduce, vel esse educta
de potentia materiæ vt (arguebat difficultas pri-
ma) sed sufficit eam esse cōiunctam carni libidinosa-
& ex corruptione conceptæ. Oriebatur
itaq; difficultas prima ex errore circa originalē
iustitiam: quia supponebat eam esse donum na-
turæ debitum, nō gratis datum. Secunda autē dif-
ficultas sic tollitur. Nam homini cōpetit duplex
generatio: una carnalis, secundum quam accepit
esse naturæ: alia vero baptismalis, secundum quā
accepit esse gratiæ. Quantū ergo ad generatio-

A **nem primam, nascitur homo natura filius iræ,**
quia concipitur in originali peccato. In omniis
bus ergo considerandum est quod est per se, &
dimitendum quod est per accidens. Iste ergo
baptizatus generans filium, vel generat ipsum
vnde carnaliter natus, vel vnde spiritualiter re-
generatus. Si vnde spiritualiter regeneratus,
cum per huiusmodi regenerationem absoluta-
tur ab originali, producet filium absq; originas
li. Si generat eum vnde carnaliter natus, cum
secundum hoc in originali nascatur, quantum
cunq; sit ipse baptizatus, generabit filium in ori-
ginali conceptum. Cum ergo generatio filiorum
sit naturalis, quātum cunq; parentes sint ba-
pitzati: (quia non generant vnde renati, sed vnde
de natu) faciunt filios in originali conceptos.
Et ista est solutio Aug. in lib. de Baptismo pars 2. cap. 27.
uulorum, qui ait parentes baptizatos generare
filios in originali, quia non generant filios se-
cūdum generationem illam qua de nouo sunt
nati, sed potius secundum eam, qua carnaliter
& ipsi prius sunt generati. Vnde idem ibidem
ait: quod sicut homines circumcisæ generant fi-
lios non circumcisos, & sicut granum a palea pur-
gatum, generat granum a palea nō purgatum:
sic homo baptizatus & ab originali mundatus,
generat filium ab originali nō mundatum: quia
sicut granum producit aliud granum non ex
eo quod est à palea excussum, sed quia est cum
palea ortum: & homo circumcisus generat ex
eo quod carnaliter natus est cum prepucio, nō
ex eo quod est postea circumcisus: sic homo ba-
pitzatus, non generat ex eo quod est spiritualiter
regeneratus, & ab originali absolutus, sed
generat ex eo quod est carnaliter generatus &
in originali conceptus. Difficultas ergo secun-
da, dicens, ex parentibus baptizatis & ab origi-
nali absolutis, deberi procreari filios ab origi-
nali mundatos: oriebatur ex errore circa gene-
rationem naturalem: referebat enim difficultas
illa generationem filiorum in regenerationem
spiritualem, non in generationem carnalem.
Tertia autem difficultas sic soluitur. Nam non
debemus imaginari infectionem & turpidi- D
nem animæ quam contrahit ex originali, esse
per appositionem alicuius turpidinoris, sed ma-
gis per subtractionem alicuius decoris, & alicuius
pulchritudinis. Dupliciter enim posset de-
**terpari corporalis imago: primo, per appositi-
onem luti, vel alicuius alterius turpidinoris vel
infectionis: secundo, per subtractionem alicuius
pulchritudinis, & decoris: vt si imagini am-
**putaretur nasus, vel euellerentur oculi, detur-
pata diceretur. Sic & in proposito, non infici-**
tur anima ex originali peccato, sicut inficitur
imago ex luto: quia hoc modo infectio car-
nis animam inficere non posset, cum sit quid
spirituale. Sed est ista infectio per carentiam cu-**
iusdam pulchritudinis, & decoris: vt per care-
niam originalis iustitiae, quæ esset decor & pul-

christudo aīe, & quam haberet anima si coniuncta geretur carnī non libidinosæ, & non ex corruptione conceptæ. Quare ad hoc quod secundum hunc modum inficiatur anima, non oportet totam carnem filiorum carnaliter, & materialiter fuisse in Adam, ut Magister opinabatur; sed sufficit quod per propagationem sit caro libidinosa concepta. Patet ergo quod inficitur anima cuiuslibet parvuli ab originali peccato; & peccatum originale subintrat infantes non obstante quod anima non est ex traduce, ut rangebat difficultas prima; & non obstante quod contingit aliquos generari ex parentibus baptizatis, ut rangebat secunda difficultas; & etiam non obstante quod tota caro nostra non fuerit materialiter & carnaliter in Adam, ut difficultas tertia praedebat.

Cap. VI. In quo determinatur, quomodo in baptismō dimititur noxa originalis peccati.

Ehemens difficultas originatur ex predictis, quomodo originalis noxa dimittitur in baptismō. Dicебatur enim quod originale peccatum est languor naturæ, concupiscentia, lex membrorum, tyranus, & fomes peccati.

Rom. 7. Cum ergo homines baptizati adhuc in seipsis sentiant concupiscentiam, i.e. appetitudinem ad concupiscendum: & cum videant quandam legem in membris suis repugnantem legi mentis suę: & cum ex hoc sit in eis quidam fomes peccati, & quidam langor naturæ: & ulterius sit in eis quosdammodo quidam tyrannus, quia ex hoc habet quidam promptitudinem ut seruant peccato; qualiterque accipiatur originale peccatum, non videtur quod dimittatur in baptismō. Sciedum ergo quod (ut patet ex habitis) originale peccatum est carentia originalis iustitiae cum debito habendi illam. Sic enim requirebat ordo naturæ iustitiae, ut ad consequendam salutem, necessaria esset originalis iustitia: quare cum originalem iustitiam eum ordinem illum debeamus consequi in quantum essemus membra ipsius Adæ, patet quod salutem consequi debueramus eum ordinem naturæ institutæ, existentes membra ipsius Adæ. Peccante itaque Adam, ordo ille non solum fuit interruptus, sed etiam quodammodo fuit in contrarium permutatus: ita quod sicut ex Adam patitur eum naturam institutam natu ralem. Itaque eum huc ordinem quem habemus ad Adam non solum salutem non consequimur,

Ephes. 2. natura filii ire, & priuamur illa rectitudine naturali. Itaque eum huc ordinem quem habemus ad Adam non solum salutem non consequimur,

A sed in ipso morimur, quia in ipso peccauimus *Rom. 5.* omnes. Oportuit ergo quod per alium ordinem consequeremur salutem. Propter quod in hoc fuit maxima dei dispensatio, quod mitteret unigenitum filium suum factum sub lege, factum ex muliere, per quem adoptionem filiorum recipemus, & per quem possemus salutem consequi. Est igitur dare naturam in triplici statu, scilicet in statu innocentiae: corruptam: & restauratam. Innocens quidem natura a deo est creata, sed per Adam est corrupta, per Christum vero mediatorem dei & hominum est restaurata. Hoc ergo modo dimititur originale peccatum in baptismō, non quia nobis restituatur originalis iustitia, sed quia dimititur nobis debitum habendi eam. Nam in statu naturæ innocentiae, si permanisssemus in tali statu, habuissemus originalē iustitiam: nunc autem in statu naturæ corruptæ non habemus eam, sed quādiu sumus in tali statu, tenemur eam habere. Quando autem per baptismum sumus membra Christi, qui naturam humanam reparauit, absoluimur a debito habendi eam. Debemus ergo imaginari duos Adam: unum terrestrem, ut protoplastum nostrum: & unum célestem, ut ipsum Christum. Ante ergo baptismum sumus in ordine Adæ terreni, & sumus membra illius Adæ: & quia Adæ data fuit originalis iustitia in statu naturæ conditæ, necessaria erat originalis iustitia ad salutem consequendam ut est per habitu manifestum: & quādiu sumus in tali ordine, tenemur originalē iustitiam habere. Baptismus itaque hoc facit, quod per baptismum consepulti sumus morti *Rom. 6.* Christi, & facit nos membra Christi, ut iam non ulterius dicamur esse de ordine ipsius Adæ terreni, sed magis de ordine ipsius Adæ célestis. Et quia originalis iustitia necessaria erat nobis quādiu eramus membra Adæ terreni, & quādiu eramus in ordine illo: nunc autem in ordine alio constituti & facti membra Christi, absoluimur a debito habendi originalem iustitiam, & ad consequendam salutem non tenemur habere eam: quia existentes membra Christi conferunt nobis a deo quoddam donum, ut gratia baptismalis, quæ (ut patet) est potior ad salutem consequendam, quod esset originalis iustitia, quam consequi fuisset per Adam, si ipse in sua restitutio ne permanisset. Vnde quodammodo simile est de consecutione salutis, sicut est de transiūcū: iisdem magnæ aquæ. Si enim esset aqua magna, quādiu non esset ibi pons, nescientibus natare necessaria esset nauis, si vellent transire aquam: factio autem ibi ponte haberent homines aliud ordinem, & aliam viam ad transiūcū aquam, & sine nauis posset aquam transire, immo pons potior esset quod nauis ipsa ad transiūcū. Sic quodammodo est in proposito, quādiu sumus membra Adæ terreni, ante quam sumus membra Christi, tenemur originalem iustitiam haberet facti autem membra Christi per gratiam baptismi maleam.

malem, possumus consequi salutem abscq; ori-
ginali iustitia : absoluimur enim a debito habé-
di eam. Pater igitur verum esse quod diximus,
videlicet in baptismo dimitti originale peccatum,
non quia reddatur nobis originalis iustitia, sed
quia absoluimur a debito habendi eam. Et inde
est quod sicut in Adam omnes morimur, quia
per eum priuamur originali iustitia quam ha-
bere tenemur quādū sumus membra eius: sic
in Christo omnes viuiscamur, quia in baptis-
mo confertur nobis per ipsum gratia baptis-
malis, & absoluimur a debito habendi origina-
lem iustitiam. Relinquendo ergo imaginem
Adæ hominis terreni in quo morimur per ca-
rentiam originalis iustitiae, & debitum habens
di eam, & portandi imaginem Christi hominis
caelestis, in quo viuiscamur, dimittitur nobis
originale peccatum. Vnde Apostolus primo
ad Cor. 15, ad hoc nos hortat dicens. Quod
primus homo ex terra terrenus, secundus hō
de cœlo cœlestis. Et subdit, Quod sicut porta-
vimus imaginem terreni, ita portemus imagi-
nem cœlestis. Vnde ibidem ait, quod sicut in A-
dam omnes moriuntur, ita & in Christo om-
nes viuiscabuntur. Dicamus ergo quod ori-
ginale peccatum ratione qua dicit parentiam
originalis iustitiae, non est formaliter culpa,
sed magis est quādā habilitas ad culpam. Ra-
tione vero qua dicit debitum habendi eam, ha-
bet quod sit formaliter culpa. Ex eo igitur q
tenemur, vel debemus habere originalem iusti-
tiam, & non habemus eam, est nobis culpa ori-
ginalis. Quare si in baptismo absoluimur a
debito habendi originalem iustitiam, remittis-
tur nobis originale peccatum, inquantum ha-
bet rationem culpæ. Ratio autem, quare in ba-
ptismo dimittitur nobis debitum habendi ori-
ginalem iustitiam, est, quia datur nobis gratia
baptismalis, quæ potior est ad consequendam
salutem, quam iustitia originalis. Nam secun-
dum Magistrum, secundo sententiārum, per ori-
ginalē iustitiam solum habebat Adam quod
posset stare, non autem habebat quod posset
proficere. Sed per gratiam baptismalem non
solum consequimur quod possumus stare, sed
etiam quod possumus proficere. Quare sicut yo-
lens transire aquam non tenetur habere na-
uigium si esset ibi pons, quia pons in transeun-
do est nauigio potior: sic si volumus salutem
consequi, non tenemur habere originalem iu-
stitiam si habuerimus gratiā baptismalem: quia
in consequendo salutem, huiusmodi gratia
est potior quam illa iustitia. Quod non sic in-
telligendum est quod gratia baptismalis simul
cum originali iustitia non esset potior ad con-
sequendum salutem, quam sola huiusmodi gra-
tia: tamen hec gratia sine illa potior est ad con-
sequendum salutem, quam illa iustitia sine hac
gratia: cum per talēm gratiam possumus me-
teri, & proficere, per originalem vero iusti-

tiam solum stare. Ex hoc ergo apparet quod li-
cer gratia baptismalis simpliciter loquendo quā-
tum ad consequēdam salutem sit potior quam
originalis iustitia, attamen hec & illa quodam
modo se habent sicut excedentia, & excessa.
Nam quantum ad standum potior erat origi-
nalē iustitia, quia illa non solum tollebat pec-
catum, sed etiam habilitatem ad peccandum:
gratia vero baptismalis licet peccatum & cul-
pam tollat, non tamen tollit habilitatem & po-
nitatem ad peccandum, sed solum eam debili-
tatem, & minuit. Ex hoc ergo apparere potest in-
tellectus illius verbi Augu. in libro de Nuptiis Lib. I. ca. 25.
& cōcupiscentia, qd̄ dimittitur cōcupiscentia car-
nalis in baptismo, nō vt nō sit, sed vt non impu-
tetur ad p̄ctū. Per baptismum ergo non tollit
cōcupiscentia vt non sit, quia nō redditur no-
bis originalis iustitia: sed tollitur vt nō imputet
in culpam, quia absoluimur a debito habendi
eam: ex quo debito originale peccatum, culpæ
rationem habebat.

Cap. V 11. In quo determinatur quos
modo decet diuinam clementiam
infundere animam cor
poribus macu-
latis.

C Vnt nonnulli de sua
intelligentia præsumē-
tes, volentes diuina me-
tiri iudicia, dicentes nō
decere diuītam bonis-
tatem, & clementiam,
infundere animā cor-
pori maculato. Sed cū
deus sit ipsa bonitas, &
ipsa clementia, quicquid voluntate diuina com-
pletur in opere, totum ordinatum & iustum est
penitus iudicandum. Verum quia intellectus
humanus nescit quiescere nisi dictorum ratio
affinetur, possumus triplici via ostēdere quos
modo hoc deceat diuinam clementiam, & bo-
nitatem. Sumitut autem hec triplex ratio secun-
dum quod triplex bonum in rebus aspicimus,
videlicet, vniuersale, speciale, & personale. Est
enim quilibet homo primū quādā persona
in se: secundo, est in specie humana: tertio, est
pars vniuersi. Prout ergo est pars vniuersi, re-
fertur ad botum vniuersale. Prout vero est in
specie humana, habet ordinem ad bonum spē-
ciale. Sed prout est quādā persona in se, est in
se ipso quādā personale bonum. Prima
itaq; via sumpta ex bono vniuersali, sic patet:
nam spectat ad vniuersalem causam principi-
liter intendere vniuersale bonum: ubi ergo nō
impediretur vniuersale bonum ex aliquo par-
ticulare malo, decet principem vniuersi permit-
tere aliquod particulare malum, ne impediatur

vniuersale bonum. Et quia magnus est decor A vniuersi ex humana specie, non decet diuagam bonitatem impedire generationem in specie humana, quantumcunq; nō possit fieri talis generatio-nis infunditur animæ corporibus maculatis: quia si impedit generationem humanam, & animæ non infunderentur corporibus, ipsi vniuerso tolleret maxima pulchritudo. Istam viam videtur tangere August. in Enchiridion, qui vult deum decenter permettere aliquam in-equalitatem in rebus, & aliquos defectus in crea-turis, ne aliquis deo-r detrahatur ab vniuerso: vnde ait, q; ex omnibus constat vniuersitatis admirabilis pulchritudo. Secunda via sumitur ex ipsa specie humana, vel ex ipsa natura humana, sive ex ipso bono speciali. Nam quia homines nascuntur peccatores, deus pater motus cle-mencia, & pietate, ordinavit ut magnus veniret medicus, eo quod ubiq; magnus iacebat egro-sus. Iste autem magnus medicus est Dei filius as-sumens carnem, per quam assumptionem tota natura humana & omnes homines sunt quo-dammodo mirabiliter sublimati: ita vt post filium dei incarnationem, omnes angelii se reputent conseruos nostros: quia licet ante incarnationem permitterent angeli se adorari ab hominibus vt pater in Daniele, qui cecidit in faciem suam, & adorauit angelum loquentem ei: post incarnationem in hoc nō est permisum: nam vt habet in Apoc. Ioānes hoc volens facere, est pshibitus ab angelo dicente sibi: Vide ne feceris,

Dan. 10. 10. C. 10. 10. Secunda via sumitur ex ipsa specie humana, vel ex ipsa natura humana, sive ex ipso bono speciali. Nam quia homines nascuntur peccatores, deus pater motus cle-mencia, & pietate, ordinavit ut magnus veniret medicus, eo quod ubiq; magnus iacebat egro-sus. Iste autem magnus medicus est Dei filius as-sumens carnem, per quam assumptionem tota natura humana & omnes homines sunt quo-dammodo mirabiliter sublimati: ita vt post filium dei incarnationem, omnes angelii se reputent conseruos nostros: quia licet ante incarnationem permitterent angeli se adorari ab hominibus vt pater in Daniele, qui cecidit in faciem suam, & adorauit angelum loquentem ei: post incarnationem in hoc nō est permisum: nam vt habet in Apoc. Ioānes hoc volens facere, est pshibitus ab angelo dicente sibi: Vide ne feceris,

Apo. 19. 11. 22. C. 10. 10. Secunda via sumitur ex ipsa specie humana, sive ex ipso bono speciali. Nam quia homines nascuntur peccatores, deus pater motus cle-mencia, & pietate, ordinavit ut magnus veniret medicus, eo quod ubiq; magnus iacebat egro-sus. Iste autem magnus medicus est Dei filius as-sumens carnem, per quam assumptionem tota natura humana & omnes homines sunt quo-dammodo mirabiliter sublimati: ita vt post filium dei incarnationem, omnes angelii se reputent conseruos nostros: quia licet ante incarnationem permitterent angeli se adorari ab hominibus vt pater in Daniele, qui cecidit in faciem suam, & adorauit angelum loquentem ei: post incarnationem in hoc nō est permisum: nam vt habet in Apoc. Ioānes hoc volens facere, est pshibitus ab angelo dicente sibi: Vide ne feceris,

Ep̄b. 2. C. 10. 10. Secunda via sumitur ex ipsa specie humana, sive ex ipso bono speciali. Nam quia homines nascuntur peccatores, deus pater motus cle-mencia, & pietate, ordinavit ut magnus veniret medicus, eo quod ubiq; magnus iacebat egro-sus. Iste autem magnus medicus est Dei filius as-sumens carnem, per quam assumptionem tota natura humana & omnes homines sunt quo-dammodo mirabiliter sublimati: ita vt post filium dei incarnationem, omnes angelii se reputent conseruos nostros: quia licet ante incarnationem permitterent angeli se adorari ab hominibus vt pater in Daniele, qui cecidit in faciem suam, & adorauit angelum loquentem ei: post incarnationem in hoc nō est permisum: nam vt habet in Apoc. Ioānes hoc volens facere, est pshibitus ab angelo dicente sibi: Vide ne feceris,

In benedictione cerei.

Recapitulatio. C. 10. 10. Secunda via sumitur ex ipsa specie humana, sive ex ipso bono speciali. Nam quia homines nascuntur peccatores, deus pater motus cle-mencia, & pietate, ordinavit ut magnus veniret medicus, eo quod ubiq; magnus iacebat egro-sus. Iste autem magnus medicus est Dei filius as-sumens carnem, per quam assumptionem tota natura humana & omnes homines sunt quo-dammodo mirabiliter sublimati: ita vt post filium dei incarnationem, omnes angelii se reputent conseruos nostros: quia licet ante incarnationem permitterent angeli se adorari ab hominibus vt pater in Daniele, qui cecidit in faciem suam, & adorauit angelum loquentem ei: post incarnationem in hoc nō est permisum: nam vt habet in Apoc. Ioānes hoc volens facere, est pshibitus ab angelo dicente sibi: Vide ne feceris,

poemio dicebant: nam ostēsum est, quid est ori-ginale p̄ctū. quia est languor naturæ, inquātā eam inhabilitat ad bonū. Est fomes peccati, ins-quātū eā habilitat ad malū. Est cōcupiscētia, put nos reddit pronos ad cōcupiscendū. Est lex car-nis vel lex mēbrorū, p̄ ut membra & carnē facit rebellē menti & rōni. Est tyrānus, put nos facit pnos ad seruendū p̄ctō. Secūdo oñidebat q̄o h̄mōi p̄ctū paruulis imputat ad p̄enā: quia si cut peccant, sic ordinat ad p̄enā: non aut pecca-uerunt vt sunt quædam p̄sonæ in se, sed vt sunt quædam mēbra Adæ: sic puniuntur vt sunt Adæ mēbra, non vt sunt aliquid in seip̄sis. Nam ori-ginalis iustitia qua priuamur per origina-le pec-catum, non debebat paruulis vt sunt aliqd in se, sed vt ab Adā in eos erat h̄ec iustitia transfun-dēda. Retsus visio diuina, cuius carentia ponit p̄enā originalis peccati, non debet hominibus fm̄ se; sed eam habuissent, si in sua innocētia, & in originali iustitia p̄fūmāssent. Tertio declara-tura est q̄o origina-le p̄ctū habet rōnē culpæ: cum hoc peccatum sit carentia iustitiae origina-lis cum debito habendi eam, ratione qua est ca-rentia non est formaliter culpa, sed ratione debiti habendi: & quia tenemur huiusmodi iusti-tiam habere, reputamur culpabiles. Ex quo ap-paret quod cum non teneamus eam habere n̄ si inquantum sumus membra Adæ, omnes pec-cauimus in Adā: & per illum hominem pec-catum intravit in mundum, & per peccatum-mors. Quarto ostēsum est, quomodo h̄ec no-xa subintrat infantes, quia hoc est, non prout sunt quædam p̄sonæ in se, sed prout sunt quæ-dam membra Adæ protoparentis nostri. Quin-to ostēdebatur, quomodo talis noxa in baptis-mo dimititur: nam cum ostēsum sit eam ha-bere rationem culpæ, non ratione carentię ori-ginalis iustitiae, sed ex eo quod tenemur habe-re eam, in baptismo dimititur h̄ec noxa, quia absoluimur a debito habendi talem iustitiam, vt ex tunc non ulterius nobis imputetur ad pec-catum, si caruerimus ipsa: quoniam (vt per August. patuit) tollitur in baptismo concipi-scentia, non vt non sit, sed vt non imputetur ad peccarum. Sexto & ultimo declarabatur q̄ decebat diuinam clementiam & bonitatē in-suffidere animam corporibus quantūcunq; ma-culatis, & hoc propter triplex bonum, vniuersale, speciale, & personale. Vere ergo domine deus tibi soli peccamus, & vincis eum. iudicaris: quia tu solus in omnibus equus es, & quæ alilibus hominibus iniqua videntur, & quæissima ratione sunt a te cōdicti. Tu ergo solus bonus & pius, & nos in iniquitatibus cōcepti sumus; & in pecca-tis concepit nos mater nostra. Sed tu pro tua pietate misericordes nobis: vt facies ad faciem te via-dere possimus, qui es benedictus in secula secu-lorum. Amen.

D. AEGIDII COLUMNAE ROMANI,

ARCHIEPISCOPI BITVRICENSIS, ET

Aquitaniæ Primatis, Ordinis fratrum Eremitarum
sancti Augustini, doctoris clarissimi,

THEOREMATA DE CORPORE CHRISTI,
opus mirè eruditum, planeq; necessarium: nunc denuo longe
quàm antea, opera fratris Iosephi veronensis,
cùm emendatius, tum diligentius
excussum.

Cui supra priorem editionem accessit Rerum ac uerborum toto opere, memos
rabilium copiosissimus INDEX.

ROMAE

Antonius Bladus Impressor Apostolicus excudebat.

M. D. L I I I I.

THEOREMATA QUINQUAGINTA. TITULUS.

LECTORI.

Habes optime lector Aegidij Romani Theorematum quinquaginta, cum ad recte intelligendum sanctæ Eucharistie sacramentum, tum ad clariorem multarum et grauiissimarum in Philosophia questio-
num, quæ uidentur hoc tam excellens et præstans sacramentum mo-
lestare, solutionem, in primis necessaria. In quibus si te diligenter
exerceas, nimirum compries nihil esse quod ad hæc mysteria perti-
neat, quod in hisce non sit traditum, discussum, et absolutum. Fruere
lector, et faue.

THEOREMATA

THEOREMATA QUINQUAGINTA. TITULUS.

THEOREMATA QUINQUAGINTA. TITULUS.

INDEX RERVM INSIGNIORVM

in Aegidij Theorematâ de Corpore Christi.

Primus numerus paginam, secundus columnam indicant.

A

Accidentia omnia corporis Christi sunt in hostia media te substantia. 10.4. et 12.2
Accidentia in sacramento eucharistiae sunt ibi sine subiecto. 17.2. a. et 33.3.b
Accidens nullum est in hostia ex vi sacramenti. 20.4.a
Accidentia panis & vini in sacramento & si diuina virtute absq; subiecto subsstant, tamen non possumus intelligere accidens non intellectu subiecto, & cur. 28.1.d
Accidentia non celant angelis rerum quiditates. 12.2
Accidentium utilis partitio. 26.1.b
Accidentia diffiniuntur per additamentum. 18.3.b
Accidentia duo solo numero differentia in eodem subiecto simul esse non possunt. 9.2. et 24.3.b (26.2.c)
Accidens esse sine subiecto contradictionem non implicat.
Accidentia successiva nec naturaliter nec miraculo fieri possunt q; habeant per se esse. 23.2.d. et col. 3.b.
Accidentium successuorum essentialis unitas formaliter est per subiectum. 25.4.a. et 26.1.c
Accidentis esse est inesse non formaliter, sed causaliter. 27.4.b
Accidentis quiditatem & naturam concomitant aptitudo inhaerendi. 28.4.c
Accidentia aliqua immediate fundantur in dimensionibus determinatis, aliqua magis in indeterminatis. 32.a
Accidentia habet materiam in qua, non ex qua. 25.3.a
Accidens oritur ex principijs subiecti. 25.2.a
Accidentia que sunt in nobis per acquisitionem, aut per infusione non oriuntur ex principijs subiecti. 25.2.a
Accidentis duplex est causa materialis. 25.2.d
Accidentis duplex est causa efficiens. 25.2.a
Accidentia duplicitate possunt conservari. 24.3.c. et 25.2.d
Accidentia omnia praeter quantitatem per sua subiecta individualitatem suscipiunt. 24.1.a. et col. 3.a
Accidentia agunt in virtute formae substantialis. 30.3.c
Accidentia possunt immutare materiam ad generationem substantiali, & quomodo. 36.4.b. et 37.1.a
Accidentium possibilis est mixtio contra Arist. 1. de Gener. 37.2.d
Accidentia manuducunt in cognitionem quiditatis. 12.2.
Actio ut fiat duo requiruntur. 10.2
Actio nulla immediate egreditur à substantia creata. 10.4.
Actio & passio duplex, intentionalis, & realis. 13.1.d
Actus procedentes ab habitu sunt proportionati habitibus. 14.1.d
Aegidius composuit Theorematâ de corpore Christi ante Tractatum de corporibus resurgentibus. 9.1
Aegidius prius composuit Theorematâ de corpore Christi, q; Questiones & Theorematâ de esse & essentia. 18.3.c
Aegidius composuit Theorematâ de corpore Christi ante liberum de Gradibus formarum. 23.1.d
Aegidij confessio de fide catholica. 23.2.c. et 36.4.e
Aegidij oratio ad Christum, ante sumptionem Eucharistie

dicenda. 38.2.c

Agens naturale agit ut instrumentum. 1.2
Agens naturale nunquam immediate attingit passuum ut est quid, sed ut est quantum vel quale. 10.4. et 1.2
Agens agit in passum, cum est debitus ordo & debita proportio inter actuum & passuum. 10.1
Albedo non est in puncto, nec pars albedinis. 13.1.b
Albedinis extensio est alia ab extensione superficiei. 18.1.c
Aliquid fieri naturaliter contingit duplicitate. 33.2.c
Angelos esse intelligimus, sed quid sint, in praesenti statu intelligere nequimus. ij. 2. et 14.1.c. et 28.4.a
Angeli intellectuales, homines rationales dicuntur. 12.1
Angeli confirmati in gratia cur peccare non possunt. 15.2.b
Angelus omnis christum in hostia existentem uidere potest, modum tamen existendi eius nullus comprehendit. 12.1
Angeli modum productionis rerum ex nihilo non comprehendunt, quamuis naturaliter per intellectum videant res creatas ex nihilo esse productas. 12.3. et 28.3.a
Angelus loco definitur. 2.4. et 3.3
Angelus ibi est ubi operatur. 14.2.b
Angelus cum corpore & anima simul esse potest. 9.1. et 13.2.d
Angeli duo non possunt esse in eodem loco, & cur. 9.1
Angelus in eo corpore, quod mouet primò, est totus in toto, & totus in qualibet parte. 12.1. et 13.3.a
Angels cum operatur in una parte uniuersi, definit operari in alia. 13.4.b
Angeli quod possunt per naturam, non possunt per probationem. 12.3
Angelus si quempiam baptizaret, de lege communi non esset baptizatus. 15.2.a
Anima Christi & diuinitas sub sacramento altaris ex naturali concomitantia, non ex vi sacramenti, & cur. 20.4.a
Anime definitio ab Arist. data exponitur, 20.2.a
Anima unita corpori constituitur natura tertia. 17.4.a
Anima comparatur ad materiam duplicitate, ut est forma & ut est motrix. 20.1.b
Anima rationalis est tota in toto corpore, et tota in qualibet parte. ij.4
Anime duæ in eodem corpore simul esse non possunt. 9.1
Anima numero eadem non potest duo corpora informare. 13.4.b
Animali duplex motus competere potest, alter ab anima & forma, alter ab anima ut anima. 20.2.d
Animalia in uacuo si mouerentur, mouerentur in tempore, & cur. 19.3.b. et 20.2.d
Aqua gutta si permisceatur accidentibus illis, sub quibus est sanguis Christi, conuertetur in unum non in sanguinem. 37.1.a
Argumenta eorum qui afferunt plures formas in compositione. 22.2.c
Aristotelis opinio, q; quicquid mirabile hic inferius agitur est effectus corporum celestium, & non sit immediate

* ij

ab aliqua substantia separata. 14.2.a
 Auerroes imaginationem uocat intellectu possibile. 27.2.a
 Augmentum quomodo per rarefactionem, & diminutio per condensationem fiant. 31.1.c
 Augustini sententia de materia prima. 18.4.c

B

Baptismus posset fieri in oleo sicut fit in aqua, si hoc ordinatur Deus. 15.2.a

C

Cæcus a nativitate quomodo potest de coloribus ratiocinari. 9.3
 Cælum iuxta mentem Aristotelis est causa immediata eorum omnium quæ hic inferius aguntur. 14.2.a
 Caro mortua & uiua est aliquo modo caro uniuoce, & quo modo. 36.2.b
 Causa efficiens duplex, aut quia efficit, aut quia conservat. 25.2.a
 Christus quod corpus dedit discipulis cœnantibus. 34.4.d
 Christus qui est in celo, quomodo etiam simul in altaris sit. 2.1.
 Christus non est in hostia per descensum de celis, aut mediætibus dimensionibus proprijs. 7.1. et 22.2.a. et 29.2.d
 Christus non est in hostia sicut imago in speculo. 6.4.
 Christus est in hostia aliquo modo ut ad superficiem speculi multiplicatur imago. 8.2.
 Christum in hostia intellectus angelicus uidere potest, modum tamen existendi eius non comprehendit. 12.1.
 Christum in hostia nemo corporali oculo aut intellectu uide potest. 9.3. et 10.3. et 9.2.
 Christus oculo corporali se non uidet in hostia, prout in hostia habet esse. 10.2.
 Christus se uidet in hostia, quatenus extra hostiam habet esse. 9.1. et 34.4.b
 Christum existentem in hostia representant magis spirituælia q̄ intentionalia, licet per neutra totaliter innotescat. 12.4. et 13.3.a
 Christus non habet aliam rationem quiditatis ut est in hostia, & ut est in celo. 14.3.a
 Christo existenti in hostia copulare possumus dolorem innatum non iuatum. 35.1.a
 Christi corpus in sacramento altaris circumscripsiè esse non potest. 2.4.
 Christi corpus in altari aliquomodo determinatur ad locum. 3.1
 Christi corpori in altari conuenit positio, que est quantitas differentia. 4.1
 Christus sub hostia est quantus non quantitatue. 4.2. et 10.1
 Christi corporis dimensiones simul sunt cum dimensionibus panis. 4.2.
 Christus totus est sub ultraq; specie & totus in qualibet parte ut potest ibi reseruari species panis & uini. 5.3. et 6.3. et 7.1. et 13.2.a. et 38.1.b
 Christi corpus modo opposito est in celo & sub hostia. 5.4. et 7.1
 Christus sub hostia habet ordinem partium ad totum & ad

seuicem. 7.4
 Christi totum corpus est per se & primo sub hostia, partes autem vi habent ordinem ad totum. 8.1. et 13.3.c.d
 Christi quantitas est in hostia mediante substantia. 10.1
 Christi corpus in hostia non est modo extenso. 9.4
 Christus ut est in celo potest simul esse cum corpore non glorificato: ut in hostia cum glorificato. 9.1. et 2.
 Christi corpus idem numero potest simul sacramentaliter & localiter esse, sed non eodem modo. 9.3. et 14.3.a
 Christus non est situatler in hostia. 13.3.c
 Christi corpus in hostia non definitur in partibus nec in totis spirituales substantiae diffiniuntur in toto non in partibus: intentiones tam in partibus q̄ in totum. 13.4.c
 Christus in hostia quantum ad rationem quiditatis est notior substantijs separatis, sed non quantum ad esse quod habet ibidem. 14.1.b
 Christus non est in sacramento mediantibus dimensionibus proprijs, mediantibus quibus habet esse ut est in loco proprio, & ut est in celo. 14.3.a
 Christus apparet interdum in hostia sanctis hominibus in forma pueri, & fuit diu conservatus, 14.3.c. et col. 4.b
 Christus cum apparet in hostia in forma pueri, dimensiones panis conuertantur in dimensiones carnis. 15.1.b
 Christus in hostia, si species panis diuina virtute conuertatur in speciem pueri, non describitur ut puer ille q̄.f. casput sic in capite & pes in pede, sed in capite & in pes de & in qualibet parte eius necesse est totum christum existere. 15.3.a
 Christus quomodo existat sub specie vini. 35.1.d
 Cognitio nostra rationalis secundum rem imitatur magis cognitionem angelicam q̄ cognitio sensitiva: sed quod modum cognoscendi est contra. 12.1
 Compositum potest conuerti in solam materiam. 20.4.d
 in Composito plures forme esse non possunt. 19.3.d
 Conuersio panis in corpus christi proprio nomine vocatur Transubstantiatio, et cur. 20.4.b. et 28.1.c. et 31.3.c
 Corpora celestia mouentur in tempore, & cur. 19.3.a
 Corpus & anima cum per se ueniuntur, constituant naturam tertiam. 17.4.a
 Corpus tripliciter dicitur, ut tres dimensiones, ut materiam cum forma, & ut materiam organizatam nominat. 16.2.b. et 25.2.d
 Corpus quod nominat alteram partem compositi est in genere sicut principia sunt in genere. 16.3.b
 Corpus quod est altera pars animalis, de animali non predictatur. 16.1.b
 Corporis partes organicas posunt duplicitate considerari. 36.1.d
 Corpus est per se & primo in loco, partes autem ut habent ordinem ad totum. 8.1
 Corpus aliquod esse alicubi de novo contingit duplicitate. 22.1.d
 Corpora duo cur in eodem loco esse non possunt. 5.1
 Corpus cum frangitur, una superficies fit multæ superficies. 23.4.b
 Corpus nullum, etiam glorificatum, non potest occupare minorem locum q̄ sua quantitas requirat. 14.4.d
 Corporalis creatura per spiritualem administratur. 14.2.b
 Corporalia in spiritu lia: conuerti non possunt. 20.4.a
 Corpus glorificatum cum non glorificato simul in eodem lo-

I N D 8 X

eo esse potest, sed non cum glorificato, & cur. 9. 1. et 14. 4. c.
Corpus glorificatum potest per hostiam transire. 9. 3.
Corpus Christi in hostia non definitur in partibus nec in toto
 13. 4. a
Corporis Christi partes sunt in hostia mediante toto. 13. 3. c
Corporis Christi partes sunt in celo ut habent ordinem ad totum
 & ad locum: in sacramento autem, solum ut habent ordinem ad totum. 15. 3. d
Corpus Christi in hostia non simul est cum substantia panis,
 ut nonnulli existimarent. 27. 2. c
Corpus Christi non incipit esse in altari mediantibus dimensionibus proprijs. 26. 2. d
Corpus Christi post resurrectionem & ante non eodem modo babet esse in hostia. 34. 3. a
Corpus Christi verum est sub specie carnis sicut prius sub specie panis, cum in hostia miraculose apparet Christus in imagine Pueri. 14. 3. c et 15. 1. c
Corpus Christi vivum & mortuum an sit idem numero.
 36. 1. a et col. 3. d
Corruptio potest in aliquo dupliciter contingere. 37. 4. a
Creatoris potestas est, ut faciat de creaturis quod sibi placet.
 23. 2. a
Creatum omne agit per aliquam virtutem superadditam sue substantiae. 10. 4
Creaturae multa non possunt, non quia repugnat earum naturae, sed quia prohibentur. 12. 3
Creatura nulla, supernatura naturaliter comprehendit. 12. 3
Creaturae ducunt in cognitionem, quia est Deus. 14. 1. d.
 In Creatura nulla est bonitas, nisi ex eo quod ordinatur ad creatorem. 24. 4. d

D

Dæmones an videant corpus Christi in hostia. 12. 2. d
Deus & agens naturale in modo agendi duobus modis differt. 1. 2
Deus immediate attingit rem ut est quid. 1. 2. et 10. 4
Deus est simul cum qualibet creatura. 9. 1
Deus multa prohibet ne fiant. 12. 3
Deus non cognoscitur à creatura quiditatibus. 14. 2. a
Deus potest sine sacramentis rem sacramenti efficere. 15. 1. d
Deus potest facere, & aliquid conuertatur in partes materie absq; eo qd aliquid sit conuersum in partes quantitatis, & cur. 21. 3. a per totum Theor.
Deus & creatura non plus est qd deus solum. 24. 3. c. d
Deus respectu creaturae est in triplici genere cause. 24. 3. d
Deus est forma exemplaris omnium rerum. 24. 4. b
Deus nullius est causa in genere cause materialis ei formulis inherenter. 24. 4. c
Deus multa non potest, & non ex eius impotentia. 25. 1. b
Deus sua virtute potest conseruare accidentis in esse sine subiecto. 24. 3. c
Differentiae positionis non assignantur in Christo existente in hostia. 13. 3. d
Differentia quod secundum rem dicat quid, secundum modum quale, unde sumptum est. 17. 1. c
Dissimilitudo cur terminus appelletur. 2. 3
Dissimilitudo per additamentum. 18. 3. b
Dimensiones panis non sunt in Christo tamen in subiecto. 10. 2
Dimensiones panis convertuntur in dimensiones carnis, cum Christus in forma pueri apparet in hostia. 13. 3. c. et 15. 1. b

Dimensiones panis in altari sine subiecto existunt. 27. 3. d
Dimensionum in materia omnium generabilium et corruptibilium quædam determinatae, quædam indeterminatae. 31. 2. b
Dimensiones si simul cum alijs dimensionibus existant, non implicat contradictionem. 4. 3 et 9. 2
Dimensiones indeterminatae non sunt eadem per essentiam dimensionibus determinatis. 31. 4. a
Discipulis, Christus suum corpus in cena passibile dedit: sed ab ipsis impossibile sumebatur. 34. 4. d
Distinctio relatiuorum & alia secundum esse, alia secundum dici (qua distinctione possumus ut in omni praedicamento) unde suum sumit initium. 17. 2. b
Diuersorum generum et non subalternatum positum est. 16. 4. a
Dividitur res alter ut continua, alter ut natura quædam: vel alter secundum materiam, alter secundum formam. 6. 2. et 7. 3

E

Effectus si est proportionatus dicit nos in cognitionem causæ, si improportionatus, esse cause. 14. 1. d
Elementa non mouentur ex se, & cur. 19. 2. c
Esse sacramentaliter opponitur ei, quod est eccl localiter. 15. 3. b
Esse est de quiditate divine nature, non autem creaturarum.
 18. 3. a
Esse ex vi sacramenti, appellatur id, in quod aliquid est conuersum. 20. 4. a
Esse, quod extrahitur de aliquo, est aliquo modo in eo. 21. 1. c
Extensio per se & primo competit quantitati, cum sit de quantitate eius. 17. 3. a et 18. 2. d
Extensio albedinis non addit naturam aliquam supra essentiam albedinis, nec in alio trahit albedinem praedicamento. 18. (1. c. d)

F

Falsa esse probabiliora quibusdam veris nihil probabit. 23. 1. b
Fides secundum se non continet impossibilia. 1. 2. et 2. 2
Fides non potest ratione probari, licet possit ratione defendi. ij. 4
Figura omnis est qualitas in quantitate, vel quantitas in qualitate. 10. 1
Forma cur dicitur educi de potentia materie. 32. 1
Forma & materia non obtinent diuersum locum. 4. 3
Forma comparata ad materiam nunquam mutat rem sed modum. 17. 1. a
Formæ plures in composita esse non possunt, & cur. 19. 3. c
Formæ aliquo modo sunt in materia. 21. 1. c
Forma reducta in potentiam materie non dicitur annubilata.
 (22. 1. b)

G

Generatio & corruptio quo patto salvantur in hostia consecrata. 32. 3. b
 in Generatione totum quomodo mutatur in totum, cum sub vitro: eadem materiam faciat. 33. 4. c

H

Habitus per actus ab ipso procedentes, cognoscitur. 14. 1. d
Hostia consecrata si frangitur, fractio illa fundatur in aliquo suscepiente, & cur. 23. 3. a
Hostia consecrata fractione, ut & frangitur corpus Christi quod est in genere quantitatis. 23. 4. c
 in Hostia consecrata potest saluari motus localis. 29. 1. d
 Alterationes attineantur passim. 30. 1. b Motus augmenti. 30. 4. c Generatio & corruptio, 32. 3. b

INDEX

- I**
 Idem redire numero cur non possit. 1. 2
 Idem secundum rē esse pōt in duobus prēdicamentis. 16. 4. a
 Imago non est in speculo. 8. 4
 Imago pueri in specie carnis quādōq; miraculose apparet
in hostia. 14. 3. c
 Imaginabile nūbil est, nisi habeat esse quantitatū. ij. 4
 Intellectus nominat simplicem intuitum. 12. 1
 Intellectus separat partes quantitatis à partibus materiæ, lis
et naturaliter semper fint. 21. 3. a
 Intellectus noster solum per effectus intelligit substantias abs
tractas esse. 28. 4. b (ditatis. 12. 2)
 Intellectus noster per accidentia deuenit in cognitionem quis
Intelligere humanū est cū continuo ēr tēpore. ij. 4. et 12. 1
 Intelligentia omnis est substantia que nō diuiditur. 13. 2. d
 Intelligentia cum operatur in vna parte vniuersi, definit ope
rari in alia. 13. 4. b
 Intentiones plures albedinis possunt esse in eadem parte aei
ris. 13. 4. b et 14. 1. a
 Intentiones nō fuscipiunt numerū à subiectis, in quibus sunt.
 Intentionalia repræsentant christum in hostia. 12. 4 (8. 2

- L**
 Lege communi multa sunt falsa, quæ lege speciali sunt vera.
 Linx animal cur videat post montes. 8. 4 (15. 2. b. c)
 Linea cū diuiditur, vnum punctus sit duo puncta. 23. 4. b
 Loco circumscribi, loco definiri, ad locum determinari quo
modo differunt. 3. 3
 Luminaria plura solo numero differentia possunt esse in ea
dem parte aeris. 14. 1. b

- M**
 Magi Pharaonis cur auxilio Dæmonum facere nō potuerū
minutissimas muscas. 12. 3
 Marie coniugiū fuit cā, ut partus Diabolo celaretur. 13. 3
 Materia per se est pura potentia. 31. 2. c
 Materia prima mediū est inter ens ēr nūbil. 18. 4. c
 Materia secundū sui cēntū subiectū motus esse nō pōt. 1. 2
 Materia secundū se nō pōt nominari corpus, iō antiqui erra
uerū, ponentes cā de nūero corporū. 18. 4. a et 20. 1. c
 Materia, quæ secundum rem est quid, pōtest habere modum
quantitatuum. 17. 1. d
 Materia ēr si non habeat partes nisi per quantitatē, aliæ nū
sunt partes materiæ, aliæ quantitatū. 17. 3. b
 Materia extensio[n]is natura. 18. 2. b. c
 Materia ppter modū quantitatuum quem induit absq; addi
tione alterius essentie quoddam totum nominari pōtest.
16. 2. a et 17. 3. a. et 18. 2. c et 19. 1. c
 Materia organizata pōtest dupliciter intelligi, vt includit par
tes quantitatū, ēr vt includit solas partes materiæ. 17.
4. b et 20. 1. d (16. 1. d)
 Materia cū forma corporeitatis constituit corpus qđ est gñs.
 Materia est tanta per dimensiones indeterminatas, occupat
tantum locum per dimensiones determinatas. 31. 3. a. b
 Materia vt est sub forma aīalis pōt dici corpus, non vt infor
matur alijs formis, et cur. 19. 2. a et 20. 3. a et 23. 1. a
 Materia in elementis ēr in animalibus non differt quoad
essentiam, sed quoad modum. 20. 2. a
 Materia ēr forma uno modo plus sunt qđ materia solū, alio

- modo nequaquā. 21. 1. c
 Materia signata principium est individuationis. 24. 2. c
 Materia pōest ab omnib[us] accidentibus absolui præterquam
à quantitate. 23. 3. c
 Materia non pōt intelligi cum alijs accidentibus, circumscribi
gta quantitate, sed e contra. 26. 3. c. et 27. 2. a
 Materia ēr subiectum quomodo inter se differunt. 28. 2. c
 Mathematicus abstrahit à materia sensibili, non imaginabili
27. 2. a
 Mathematicus pūctus cur dicitur omnino indiuisibilis. 12. 4.
 Minimum duplex geometricum ēr naturale. 13. 1. c
 Modus superadditus naturæ non diuersificat prædicamentū.
18. 2. et 36. 2. c
 Modus rei facit realem differentiam ab ipsa re, non tñ dicit
aliam essentiam ab essentia rei. 18. 2. a b
 Modus superadditus materiæ realiter reddit materiam mas
gis compositam. 18. 3. d
 Modus quantitatius additus materiæ facit differre materiæ
in animatorum a materia animatorum, ēr quō. 20. 2. a
 Motus natura. 23. 3. d
 Motus rarefactionis ēr condensationis pōest in aliquo absq;
alia materia, per dimensiones indeterminatas ēr deter
minatas saluari. 32. 1.

- N**
 Naturaliter aliquid fieri contingit dupliciter. 33. 2. c
 Natura et quiditas sunt obiectū intellectus. 28. 4. c et 29. 1. a
 Natura tertia resultat in ijs quæ per se uniuntur. 17. 4. a
 Natura humana in christo vt aduenit Verbo habet quendam
modum accidentis. 17. 2. a
 Naturam substantiarum abstractarum, quādiu durat status
præsentis vitæ, scire non possumus. ij. 2

- O**
 Operatio proportionata substantiae ducit in cognitionē quid
sit natura rei. ij. 2
 Opilio Arist. q; quicquid mirabile hic inferius agitur, est effe
tus supercœlestis corporis, ēr non sit immediate ab alijs
qua substantia separata. 14. 2. a
 Opiniones diuersæ, an christus sit in re vt apparet, cum in
hostia sub specie carnis à sanctis hoībus cernitur. 14. 3. d
 Opiniones diuersæ de dimensionibus panis, postq; panis sub
stantia conuersa est in corpus christi. 27. 2. c
 Opiniones diuersæ de generatione vermium ex hostia conse
crata. 32. 3. c
 Ordo formaliter acceptus est relatio, materialiter sunt res
ordinate. 7. 4.
 Ordo partiū duplex, in toto, ēr in loco. 4. 1. et 7. 3. et 8. 1
 Ordo partiū ad totum et ad inicem sunt relationes. 7. 4.
 Ordo-contrarius ad locum non tollit ordinem partium ad
totum. 8. 1 (19. 3. d)
 Ordo inter formas duplex, prædicamenti, et dependentie.
 Organizatio quæ ponitur in definitione Animæ nominat
partes materiæ, ēr cur. 20. 2. a
 Organizatio ēr partes materiæ non addunt aliquam effensa
tionem supra naturam materiæ, sed solum dicunt quendam
modum existendi, quem habet materia vt est in compo
sitione. 17. 2. c et 22. 4. d
P
 Panis substantia si conuerteretur in corpus quod est altera
pars

pars compositi, effet conuersa in solam materiam. 16.1.a
Panis substantia potest deus conuertere in solam materiam existentem in christo ut habet partes, et quod nihil sit conuersum in quantitate christi. 22.1.a et col. 4.c
Panis non annibilatur, cum ex eo sit corpus christi. 22.1.d
Panis substantia cum conuertitur in corpus christi, in hac conversione sola contingit accidentia remanere. 27.2.b
Positio duplicitur accipitur, secundum ordinem partium ad totum, et secundum ordinem partium ad locum. 4.1.et 7.3
Prædicamenta nouem accidentium quomodo distinguuntur inter se. 26.3.c
Propositio quando iudicanda est vera. ij.1
Propositionem, Diuersorum generum et non subalternata positorum esse. Aegidius interpretatur egregie. 16.4.a
Propositio, Accidentis esse est inesse, quo vera sit. 27.4.b
Propositio, Christo existenti in hostia copulari possumus dominum innatum, non illatum, quo intelligi debeat. 35.1.a
Puer in specie carnis interdum miraculose apparet in hostia. 14.3.c
Punctus duplex mathematicus et perspectivus. 12.4.

Q
Qualitas immediatus attingit passum quam quantitas. 10.1
Quantitas de se est diuisibilis. 7.1
Quantitas est ratio et res diffiniatur loco. 2.3.
Quantitas immediatus adhaeret substantiae quam cetera accidentia. 10.1.et 27.1.d et 29.4.d
Quantitas sola est sua extensio. 18.2.d et 24.2.c
Quantitas ut individuetur subiecto non indiget, et cur. 24.2.b et 32.2.c (et 29.4.d)
Quantitas per se accepta potest esse subiectum motus. 24.3.a
Quantitati magis comunicatur per se esse quam ceteris accidentibus, et cur. 32.2.b
Quantitas magis se tenet ex parte materiae, qualitas autem ex parte formae. 26.4.c
Quantitas, per quam materia est tanta, non est eadem cum quantitate, per quam materia occupat tantum locum. 31.3.d
Quantitas ad alia accidentia quatuor differentias habet. 26.3.b
Quanti ratione non dicitur vniuersitate de quant. uirtutis, ex molis. 2.4
Quantitas sola per se virtute diuina potest sine subiecto subsistere. 24.3.c et 25.2.a et 26.3.b et 27.4.a
Quantitas corporis christi est sub sacramento non ex vi sacramenti, sed ex naturali concomitantia. 3.1.et 10.1
Quiditas semper est obiectum intellectus. 29.1.a
Quiditatem substantiarum separatarum in praesenti statu scire non possumus. ij.2
Quiditatis ratione non est alia in christo, ut est in hostia, et ut est in celo. 14.3.a

R
Ratio importat discursim cognitionem. 12.1
Rationibus, quibus se fulcire putantur afferentes plures formas in composite, satisfit. 22.2.c et col. 3.d
Rationes contra tenentes plures formas in composite. 23.1.b
Relatio secundum suam quiditatem est ordo. 7.4
Relativa secundum esse, et secundum dici. 17.1.b
Res non est suus modus. 18.2.c
Res unius prædicamenti, modum alterius potest suscipere. 16.3.a
Res quod sit bac vel illa habet a sua natura et forma. 16.3.d

Res et non determinetur loco duplicitate contingit. 3.2
Res aliter dividitur ut est continua, alicet et substantia et natura quedam. 6.2

S

Sacerdos si sacrificasset in illo triduo, confecisset carnem eamdem numero, et cur. 36.3.d
Sacerdos si in illo triduo sacrificasset, sub specie vini fuisse sanguis sine anima et carne: sub specie panis fuisse corpus sine anima et sine sanguine, si totus sanguis christi in passione fuit separatus a corpore. 38.2.a
In Sacramentis omnibus duo sunt consideranda, sanctificatio materiae, et usus sacramenti. 29.3.c
Sacramenta sunt medicinae nostrae, que in usum nostrum veniunt. 29.3.b
Sensibile dicitur tripliciter, proprium, eodem, per accidentem. 9.4
Sensibile nihil est nisi habeat esse quantitatuum. ij.4
Sensibile non mouet sensum, nisi immediate attingat medium, per quod deferatur species sensibilis ad organum visus. 10.1.et col. 3

Sensitua cognitione quad modum cognoscendi magis imitatur cognitionem angelicam quam intellectua cognitione: sed secundum rem est econuerso. 12.1
Similitudo rei visibilis suscipitur in toto oculo, et tota in qualibet parte. 8.3
Simplicia non comprehenduntur ab his, que sunt in compositione et figura. 14.1.d
Situs duplicitur accipitur, secundum ordinem partium ad totum, et ad locum. 4.1.et 7.3
Specierum in oculo multiplicatio quomodo fiat. 8.3
Spiritualia ubique sunt, sunt ratione totius. 13.4.a
Spiritualia non habent esse situale. 14.1.a
Substantia de se est indiuisibilis. 7.1.et 13.2.d
Substantia immediata non agit in sensum. 10.1.et col. 3
Substantia substantiae contrariatur, et quod. 21.1.a
Substantia quartam coitatem explanat Aegidius. 17.1.c
Substantia separata simpliciter intuentur quiditates rerum. 12.2

Substantiae separatae quid sint in praesenti statu scire non possumus. ij.2 et 34.3.c
Substantia creata nulla immediate agit. 10.4
Substantia separata, Christum in hostia intellectu videre potest, sed modum existendi eius non comprehendit. 12.1
Substantia corporis Christi esse in hostia, solum fide suscipimus. 12.2
Substantia sola corporis Christi est in hostia ex vi sacramenti, sed ex naturali concomitantia est ibi quantitas, anima, diuinitas, et cetera. ij.1.et col. 3
Substantia panis conuertitur in materiam, que est in Christo. 22.1.d et col. 4.c

Subiectum individuat per quantitatem. 24.2.d
Subiectum quinq; modis facit ad esse accidentis. 25.2.a et col. 3.et 4
Successiorum natura consistit in ordine partium. 23.3.b
Superficies est proprium et immediatum subiectum coles. 13.1.b

T

Totum duplex quantitatuum, et essentiale. 5.3

- V
- Verba consecrationis Eu: hostie exponuntur.** 29. 2.d
et col. 4. per totum.
Viatores Christum in hostia nec sensu, nec intellectu videre possunt. ij. 2
- Vinum quomodo transfusantur in sanguinem Christi.**
35. i. d
- Virtus diuina non est alligata sacramentis.** 15. 1.d
- Visio non est in re visa, sed in uidenti.** ij. 2
- Visio fit per modum pyramidis, cuius basis est quantitas.** 9. 4
- Vniuersale à particulari in tribus distat.** 24. 1.d

**Alter index, quod Questiones ad philosophiam pertinentes,
inuenire quis faciliter queat.**

- Vtrum, Accidentia per sua subiecta individuationem suscipiant, Theor. 35. et 36.**
- Vtrum, Accidentis esse sit inesse.** In Theor. 40.
- Vtrum, Accidens possit intelligi non intellectu subiecto.** Theor. 41.
- Verum, Accidentia possint immutare materiam ad generationem substantiae.** In Theorem. 48.
- Vtrum, Accidentium possibilis sit mixtio.** Theor. 49.
- Vtrum, Corpus unum & idem numero possit esse in diversis locis.** In Theor. 3.
- Vtrum, Corpus quodlibet determinetur ad locum.** Theor. 5
- Vtrum, Corpus mortuum & viuum sit idem corpus numero.** In Theor. 47
- Verum, Deus sit causa creaturarum in omnibus generibus causarum.** Theor. 37
- Verum, Dimensiones unius corporis possint esse simul cum dimensionibus alterius corporis.** Theor. 7. et 8. 14.
- Verum, Dimensiones indeterminatae sint eadem per essentiam cum dimensionibus determinatis.** In Theor. 44
- Vtrum, Entia naturalia sint determinata ad minimum.** In Theor. ij. et 20.
- Vtrum, Formae plures dentur in compagno.** In Theor. 31. 34. et 47.
- Vtrum, Materie partes possint intelligi, non intellectis partibus quantitatis.** Theor. 33
- Vtrum, Subiectum sit causa accidentis.** In Theor. 38.

Errata, que, in colligendo indice, obvia fuerunt.

Pd.	col.	lin.		
7.	1	54	p.p. descensum	p.p. descensum
7.	4	8	ligaret, tales	ligaret tales
10.	3	48	adere	addere
12.	2	5	opposita, oculis nostris	opposita oculis nostris
12.	2	57	demones	Dæmones
15.	2	54	consecrationem, hostie	consecrationem hostie
19.	4	46	firma	forma
36.	1	31	suit	fuit
31.	1	42	priuationi et forme. Non m	priuationi et forme. Non enim
			Hoc erratum in compluribus libris emendatum inuenies in imprimento, n. illud corrigit.	
31.	2	25	in margine delendum est, + vel	

FUNDATISSIMI, AC PRAE
clarissimi doctoris. D. AEGIDIJ Colunæ Romani,
† Bituricensis Archiepiscopi, Ordinis fratrum
Eremitarum Sancti Augustini, Theo
remata de corpore Christi,

A fratre Iosepho veronensi emendata et illustrata.

VIA INTER cetera ecclesiæ sacramenta Eu charistiæ sacramentum plus difficultatis contûnere videtur : & quæ omnino sensui repugnare, & contradicere rationi in predicto sacramento includi videntur: ne incredulis præstetur occasio contradictione catholicis sacramentis, dicendo q̄ fides nostra contineat repugnantia rationi, q̄ fas est: domino concedente, quæ in eo s̄m superficiem via contradictionem implicare cernuntur, declarabimus: ostendentes q̄ nihil impossibilitatis sacramentum præ habitum continet. Nō est enim, q̄ fidem probare non possumus, ex repugnatia veritatis: sed quia quæ continent supra rationem sunt, & ad ea probanda ratio non attingit: & si propter sui excellentiam rationes deficiunt cōprobantes, multo magis deficiunt improbatæ. Quicquid ergo contra fidem potest per hominem rōne concludi, p̄t ab hoīe rōne dissolui. Hanc ergo firmā tenentes fiduciā, aggrediemur qd̄ diximus tractatum præsentē, prout rei congruētia postulat, p. Theorematā distinguētes.

Theorema primum.

RIMVM principiū qd̄ est deus summus omnipotens, potest conuertere aliud in aliud actu præexistens, quia immediate attingit materiam ut est quid, & potest agere præter transmutationem & motum. igitur virtute eius in corpus Christi conuerti posterit pānis substantia, non obstante quod tale corpus dictæ conuersioni actualiter præextiterit.

Comment. Theorematis.

PONIT fides Catholica, quod virtute verborum, quæ Christus tradidit, quod dicta verba cum intentione conficiendi a sacerdote dicuntur, substantia pānis in verum corpus Christi conuertitur, in illud quod formatum est ex sanguinibus virginis, quod de virginē traxit, quod in cruce pependit, quod fuit pro redemptione totius generis humani immolatum. Ex quo præstatur occasio, ut hi, qui virtutem diuinam secundum naturæ potentiam metiri con-

tur, dicant fidem secundum se impossibilia contineat. Sic enim in conuersationibus singulis oculata fide conspicimus, q̄ nihil conuertitur in aliis quid præexistentis. Si enim ex aqua fit ignis, ignis qui ex aqua producitur, nunquam actu prius fuit. Semper enim in omni transmutatione, qd̄ est potētia tale, fit actu tale. Cum igitur corpus Christi actu præexistat, in illud idem numero nihil videtur posse conuerti. Ut ergo ista repugnatio tollatur de medio, ostendemus q̄ in re actu præexistentem, potest deus aliquid conuertere. Ad cuius evidentiam aduertendum: q̄ inter agens naturale & deum, quantum ad præsens, duplex est differentia. Prima est q̄ naturale agens agit per motum & transmutationem; Deus autem potest res, sine motu & transmutatione præcedente, in esse producere. Nam cum omne agens per naturam agat ut instrumentum eius qui agit per intellectum, cum de ratione instrumenti sit, q̄ agat motum: quicquid ab agente naturali in esse producitur, mediante motu & transmutatione sumit originem: propter qd̄ secundo modum agentis naturalis, veritatem habet qd̄ scribitur 8. physiorū: Quicquid est in aliqua dispositione, in qua prius non erat, est per præcedentem motum. Deus autem qui est principale agens non agens ut instrumentum, neq; agens motum: potest sine transmutatione præcedente res in esse producere. Ex ista differentia sequitur secunda, videlicet q̄ naturale agens, prout res producit in esse ex materia aliqua, prius attingit eam ut est quanta, q̄ ut est quid. Nam cum materia s̄m sui essentiam, ut est omnino potentia, subiectum motus esse non possit, ut probat Commētator. s. physiorum: & ut etiam potest haberi ex dictis p̄k. 6. physiorum, ubi scribitur: q̄ nullum impartibile mouetur. Quod ergo de natura sua non habet agere, nisi per transmutationem & motum, immediate materiam ut est quid, p̄t motu subiecta esse non potest, nullatenus attinger. Deus autem, qui omnes essentias conseruat in esse: qui est quodammodo rei intimior q̄ ipsa sibi, non presupponens in actione sua transmutationem & motum, etiam prout res producit in esse ex aliqua materia, eam non solum ut est quāta, sed etiam ut est quid immediate attingit. Ex his duabus differentiis dicere possumus, Deinde duo posse, quæ naturale agens nullatenus potest. Primum est: quod postq̄ forma cessit in potentiam materie, agens naturale ex eadem materia illam eandem formam numero non potest producere: quæ est causa q̄ res corrupta non redit eadē numero: Nam q̄ aliquid non redat idem numero si suum esse interrupatur & discontinuetur, potest esse duplex causa. Prima sumitur ex ipso producto. Secunda ex modo producendi. Propter primum nihil successuorum si discontinuetur, redit idem numero: propter quod, si motus discontinueretur & cessaret, nullum agens esset illius potentie, qd̄ facere posset

Differēt deus
& agens na-
turale.
Aeg. 2. sent.
d.i.q.2. ar.4.

T.cō.7.

Com. 8.

T.c.32.

motum redire eundem numero: quia de ratione unitatis numeralis motus est continuitas: propter quem motum intercūm redire eundem numero est ponere oppositum in obiecto. Propter secundum, forma cedens in potentiam materialē. Si postea de eadem educatur per motum, eadem numero non redibit: non quia hoc repugnet ipsi productō, quia non est de unitate numeri rerum permanentium continuatio. Vnde non propter hoc quod formae esse interciditur, forma non redit eadē numero: sed propter modum producendi, quia possum est ipsam produci per motum: & quia motus intercūs non redit idem numero, forma si educita eadem numero redire non poterit: propter quod loquendo de agente naturali, quod per motum & transmutationem producit, verum est quod scribitur in fine secundi de generatione, Quorum substantia diperit, non redeunt eadē numero. Deus autem qui per motum & transmutationem non necessario agit, de eadem materia rem corruptā potest eandē numero restaurare, ut forma, quae in materia potentiam cessit, eadem numero in materiam inducatur. Nam cum hoc non repugnet ipsi productō, quia non est de unitate numeri rerum permanentis continuatio ipsius esse: nec repugnat modo producendi, quia potest deus non mediante motu producere, potest deus facere ut ea, quorum substantia periit, redeant eadem numero. Vnde si ex igne fiat aqua, potest deus ex aqua generata illum eundē ignem numero, cuius substantia petuit, producere. Verum quia adhuc non habemus, quomodo aliquid potest conuerti in aliud præexistens diuina virtute, cum ignis corruptus, qui postmodum idem numero ex aqua producitur, siue productioni non actu præexistat, ut hoc declaretur, secundum dñm, quae dicebat inter naturales agēs & diuinis esse, diligenter est consideranda, videlicet deum immediate materiam attingere, ut est quid, naturale vero agens solum ut est quanta. Ex qua differentia sequitur, quod si deus ex eadem materia potest formam quae in potentia materialē cessit eandem numero producere, & possit manente aliqua forma in aliqua materia illam eadē de alia materia educere, ut manente forma aqua in sui materia potest deus illam eandem formā numero educere de materia ignis: quod si fieri, quia ad eandem formata numero, sequitur: eadem materia numero, aqua sic producta ex igne esset eadem numero cum aqua præexistente, propter quod sequeretur ignem esse conuertum in aliquid præexistens, quia in aqua. Ex quo veterius sequitur, deum posse unam materiam conuertere in aliam materiam, cum possit facere materiam aliquam informari eadem formā numero, qua alia informatur. Non enim differt materia a materia secundū se, cum actus sit qui distinguit, sed solum ratione formae. Est. n. p. per se laquedo, una materia omnium habentium

ut, ut scribitur primum de generatione. Quod T.c. i. autem deus possit unam materiam in aliam convertere, siue possit facere aliquā materiam subesse eidem formā numero, cui alia subest, sic ostendit potest, quia materia a materia non differt ut est quid & finē essentiam considerata, quia sic accepta imparabilis est, & ab alia materia differre non potest, quia nec alia esse posset: sed prout materia sub quantitate stat, quia extenditur extensione continui, est accipere in ea diuersas partes, & in diuersis partibus materię possunt induci diuersę formę, propter quod materia a materia differt. Agens ergo naturale, quia solum immediate attingit materiam ut est quanta solū immediate attingit hanc materiam, ut ab omni alia materia differt, & quia ab aliquibus ut sunt differentia, solum differentia possunt educi, non potest naturale agens facere, quod illa eadem forma numero perficiat hanc materiam, quae perficit aliam, propter quod non potest unam materiam in aliam convertere. Deus autem qui immediate attingit materiam ut est quid, cum materia sic accepta ab alia materia non differat, quācumque formam numero potest inducere in materiam unam, potest etiam inducere in aliam. Et quia ut est habitus per primam differentiam inter agens naturale & deum hoc interest, quia deus potest illam eandem formam numero, quae cessit in potentia materię, de materia educere, ut si materia aquae sua forma priuaretur, eandē numero formā in illam materiam restauraret. Et quia quācumque formam numero potest inducere in materiam aquae, potest & in materiam aliam ut in materiam ignis. Sicut si materia aquae sua forma priuaretur, facere posset quod denuo eadē forma numero perficeret, sic facere posset quod materia sub forma ignis existens priuata formā aquae, eadem numero perficiat, quae perficitur hanc materia aquae, propter quod faces re potest, quod hanc materia ignis fiat hanc materia aquae, & quod hic totus ignis conuertatur in haec totam aqua. Non est ergo inconueniens virtus de diuina, quod ordinem prætaxat, vel etiam secundum alium ordinem, aliquā res conuertatur in aliquid præexistens, ut quod hic ignis fiat, haec aqua, vel haec materia illa materia. Igitur sacramentum eucharistiae, finē & ponimus haec substantiam panis conuerti in hoc corpus christi, ex parte conuersionis probare non possumus: & autem ex parte alia improbat non possum in sequentibus apparebit, ubi specialiter ostendet quoniam substantia panis conuertatur in substantiam corporis christi: quia hic soluta universaliter est ostensum quod deus potest conuertere aliquid in aliud præexistens.

Propositio. II.

V. M. res conuertitur in aliud præexistens, non est possibile, quācum in quantum conuerti, sed quid in quid.

Ex

Ex quo apparet quantitatem corporis Christi esse sub sacramento ex natura rati concomitantia, & non ex vi sacri.

Declaratio.

Cogimur si considerentur praedicta ponere, quod cum res cōuertitur in aliquid præexistens, & solum conuertatur quid in quid, nō quantum inquantum. Dicebatur .n. q̄a quia naturale agēs attingit materiam solum immediate ut est quanta non ut est quid, ideo eandem formā numero educere non potest de vna materia, quā educebat ex alia, quia ab aliquibus ut sunt diuersa, solum diuersa produci possunt. Et quia ppter diuersas partes quātitatiuas, est diuersitas in materia: educere aliquid de materia ut sub quantitate existunt, est educere ex eis, ut diuerstatem habent adiuincem: propter quod dicebatur, naturale agens nō potest educere eandem formā numero ex vna materia quā educit ex alia, nec potest vna materia in aliā cōuertere. Nā sicut quia albedines solū distinguuntur ex subiectis vel substatiis in quibus sunt, & si albedo esset separata, esset vna albedo numero, & in vna superficie vna existit albedo: qui posset vnam superficiem cōuertere in aliā, vnam albedinem in aliā conuerteret, si utraq illarum superficierum albedini esset subiecta, cum in eadem superficie quæ albedines numero differentes esse nō possint. Sic etiam quia materię distinguuntur per formas, qui esset illius potentia, & facere posset hanc materiam eidem formę esse subiectam cui altera subūcitur, hanc materiam in illā conuertet. Et quia hoc potest deus, eo q̄ immediate attingit materiam etiā ut est quid, secundum q̄ vna materia ab alia non distinguitur, tñm itum modum ordinis quē videmus, talis conuersio solum exerceri poterit, ut conuertatur quid in quid, non quantum in quantū. Nam si fm quātitatem attenderetur cōuersio, cum fm hoc materia quantum ad suas partes diuersificetur, ppter quod in diuersis partibus materiae introducuntur diuersae forme; sic de conuersione loquendo, nunquā hæc materia eidem formę numero poterit esse subiecta cui subiicitur alia: & quia in conuersione, quæ esse habet in hoc sacramento conuertitur substantia panis in aliquid præexistens, & materia panis efficitur materia corporis Christi, non est possibile quantitatem panis conuerti in quātitatem corporis Christi, sed substantiam panis in substantiam corporis. Est etiam hoc idem ratione aliter videre. Nam si conuertitur res in aliquid præexistens, utputa hæc aqua in hunc ignem actu præexistentem, si non solum substantia conuertetur in substantiam, sed quantitas in quantitatē, esset ignis in quem facta est conuersio fm dimensiones proprias, vbi existit aqua: & sic, cum panis in corpus Christi conuertitur, esset localiter & fm dimensiones proprias corpus Christi in altari, vbi prius

existebat panis substantia. Cum ergo ex alio & alio loco sumatur alia & alia individuation: si ponetur corpus Christi esse in altari scđm dimēsiones proprias, quia ibi esset ut in loco, nō esset idem corpus numero, nec idem individuum corpus Christi, qđ est in celo & quod est in altari. Non ergo, loquendo de cōuersione ut ad propositum spectat, est possibile quantum in quantum cōuerti, sed quid in quid. Et quia non est ibi ex vi sacramenti, nisi illud in quod aliqd est conuersum, quia solum substantia panis conuertitur in substantiam corporis, non quantitas in quantitatem, quantitas corporis Christi ex vi sacramenti in hmoī sacramento esse non potest: verum, quia non est dare substantiam sine propria quantitate, ex naturali concomitantia quātus corporis Christi sub sacramento existet, cū sit ibi substantia corporis Christi, ad quā habet ordinem naturalem, quod declarare volebamus.

Propositio. III.

O R P V S Christi sub speciebus hostiæ ut est in sacramento altaris diffiniri non potest localiter, sed substantialiter.

Aperitio.

Arguunt rationis ignari: Fidem impossibilita ponere. Nam cum fm fidem catholicam, ponamus verum corpus Christi, quod extraxit de virginine, esse sub speciebus panis in sacramento altaris, cum vnum & idem corpus numero in diuersis locis numero simul esse non possit, cum dictum corpus est in vno altari, nō erit in alio, & cum est in celo in altari esse non poterit. Ad hanc autem rationem soluendam dixerunt aliqui, corpus Christi esse in celo fm dimensiones proprias, esse autē in altari fm dimensiones panis, & ita quasi per accidens. Et quia non est inconueniens idem in diuersis locis esse per accidens, sed per se, sic in diuersis locis ponere corpus Christi, ut fides ponit, nihil inconueniens accidit. Hi autem licet incident in aliquam veritatem, difficultate tamē non remouent. Ponere enim aliquis & per se & per accidens impossibile esse idem in diuersis locis existere. Oportet ergo dare modum, & huiusmodi per accidens rationem assignare: quare corpus Christi sub speciebus illis non diffinitur, sed simul cum in celo est sub altari est, & cum est in vno altari etiā in alio esse potest: immo, quod plus est, sequi videt corpus Christi posse esse vbiq, quia si totum vniuersum occuparet substantia panis, & tota illa substantia in corpus Christi conuertetur, huiusmodi corpus vbiq esset. Nec valeret, si quis diceret positionē hanc impossibilem esse, quia vbi esset sacerdos cuius est verba proferre, per quę sit talis cōuersio, ibi panis esse non posset, quia si potest deus sine sacramento efficere rem sacramenti,

PROPOSITIO. III.

T.c. 22.

absq; sacerdote posset talē conuerzionē efficer; posset enim deus totū vniuersum annihilare & tantam quantitatē panis producere, quanta est quantitas vniuersi vel etiā maiorē. Et qā qua ratione potest hanc particulā panis conuerte in corpus christi, etiam quālibet, & sic potest christi corpus vbiq; esse, quod esse videt contra rationem cuiuslibet creaturā. Propter hoc aduertēdum est qđ aliquid diffinire est idē quod finire siue determinare, ppter qđ philosophus. s. metaphy. diffinitionē appellat terminū, quia in ea ponunt̄ rei principia, inter quā, velut inter proprios terminos & iter proprios fines, res diffinita concluditur: hmōi autē diffinitio vel finitio, quę rei cōpetit, nō semper est uniformis. Nam aliter competit diffinitio rei, vt est substantia, aliter, vt est quanta. Nam vt est substantia diffinitur quelibet res creata siue sit corporalis siue spiritualis, quia terminatur ad certū genus, & ad certam speciem, & ad certum indiuiduationis modum. Solus autē deus, qui est substantię infinitę, generis rationem nescit. Ita qđ nec per se nec per reductionem determinatur ad genus, & multo minus determinatur ad speciem, vel ad hoc aliquid, quia hmōi determinatio in genere determinatione cōcluditur. Prout autē res est quanta, si per hmōi quantitatē comparatur ad alia, sic competit ei determinatio loci. Nō. n. diffinitur res creata hoc loco vel illo rōne substantiæ, quia substantiæ finitas per comparationem ad locum non sumitur: vnde, quia substantia ut substantia non debetur locus, finitas per comparationē ad locum est ratione quantitatis. Secundū ergo qđ rei competit alia & alia quantitas finita, si per eam comparatur ad locum, sic & loco diffinitur, vt quę habent quantitatē dimē siue diffinitur loco per cōmensurationem, vt quia cōmensuratur se ita isti loco, qđ non alii: quā vero quantitatem virtualem habēt, diffiniuntur per operationē: ideo cum angeli operantur in terra, desinunt operari in celo. Si ergo aliquid esset alicubi solū ratione substantiæ, quantitas aut̄ eius ibi existeret propter naturale ordinē quem ad substantiā haberet, illi rei competeret finitas, quā sequitur naturām substantiæ, nō autem finitas quā sequitur naturā quantitatis, prout per quantitatē res ad alia cōparatur: ppter quod quia ex vi sacramenti corpus christi est in altari, ratione substantiæ, & per quantitatē ibi nō comparaſ ad alia, quia finitas substantiæ nō circūcerit determinationem situs, sed determinationem generis & speciei, sufficit corpus xp̄i prout in altari fm̄ fidem nostram ponit, determinari ad illud genus, & ad illam speciem & ad illum indiuiduationis modū, ad quę determinatur vt est in celo: nō tamen oportet determinari ad illum situm, cum talis finitas competat quātitati prout per eam res comparatur ad locum. Ex quo apparet qđ illius per accidens, cuius causa querebatur assignata est ratio. Ulterius etiā

ex hoc innoscet corpus christi vt est in celo, non posse esse alibi, nisi inde recederet. Attamē prout est in uno altari, potest esse & in alio, cum ibi non sit prout ei competit finitas situs, sed finitas speciei: ppter quod & si totū vniuersum esset panis, nihil inconueniens esset corpus xp̄i fm̄ h̄c modum vbiq; existere. Diffinitur ergo angelus loco, quia per quantitatē suam est in loco substantia sua, secundū quā quantitatē ei competit operari, nō est autem ibi quantitas mediante substantia. Et quia finitę quantitati cōpetit finita operatio, oportet spiritualem substantiam prout ei competit esse in loco, loco diffiniti: christus autem vt est in altari, quia ibi est per se & primo mediante substantia, ad quā fm̄ se finitas situs equiuoce comparatur, sic existens ibi per se loquendo diffiniri nō poterit.

Propositio. IIII.

V O D corpus christi in sacramento altaris circūscriptiue esse non potest.

Declaratio.

Sunt autem qui imaginationem transcendere non valentes, cum audiunt verū corpus christi esse sub speciebus panis, credunt christi corpus dimensionibus panis cōmensurari, vt in supra parte hostię sit caput, & in inferiori pedes, qđ si verba p̄ehabita recte & bñ intelligant, hmōi intelligentia h̄eri nō p̄t. Nā qđ alii cubi circūscriptiue existat, hoc est qđ quātitas locati siue illud, qđ per locatū in loco existit, vnuoce cōparat ad quātitatē loci & ad locatū ip̄m: & iō corpora existētia in loco p̄ quantitatē propriā circūscriptiue in loco existunt, eo qđ rō quāti vnuoce dī de corpore locati & locantis. Sed si substantia separata & angelus operaret circa aliquod corpus, & in eo fm̄ suam virtutem existet, non circūscriberetur ibidem, ita qđ pars esset in parte, & torus in toto, eo qđ ratio quanti non dicitur vnuoce de quantitate virtutis & de quantitate molis. Et quia non sunt cōmensurabilia, nīl quā vnuoce comparantur adiūcūcū, cum cōmensuratio comparationem imporet, quā solum inter vnuoca esse potest, vt probatur. 7. physicorum, virtus angeli quantitati corporis cōmensurari non poterit, loquendo dē cōmensuratione prout hic loquimur. Nam esse non poterit qđ vna pars virtutis angelicę sit in vna parte corporis, & alia in alia, propter quod nec angelus circūscribetur ibidem. Si igitur angelus non circūscribitur loco, quia ratio magnitudinis non vnuoce dicitur de quātitate virtutis fm̄ quā angelus in loco existit, & de quantitate corporis circa quā operando angelus in corpore esse dicit: mulcōminus corpus christi, vt est in sacramento altaris, circūscriptiue esse poterit. Habitum etsenim substantiā corporis christi non esse sub hoc sacramento mediante quantitatē, sed quantitatē mediante substantia.

T.c. 23.

substantia. Extēndendo ergo nōmen magnitudinis ad ipsam rationem substantiæ, ut sicut in ipsa substantia fīm se sumptu rōnem finitatis vel infinitatis ponimus, sic & magnitudinem ibi esse ponamus. Inuenietur magis equiuoce magnitudinē dici de magnitudine molis respectu magnitudinis substantialis, q̄ respectu magnitudinis virtualis. Nam cū ratione finitatis vel infinitatis magnitudinē ponamus in rebus, cum magis equiuoce dicatur finitas vel infinitas de magnitudine molis respectu substantiæ, q̄ respectu quantitatis virtualis, & magnitudo etiam magis de eis dicitur equiuoce. Dicitur enim magnitudo molis finita, quia occupat determinatum locum, vel quia clauditur inter determinata pūcta vel determinatos terminos: infinita autem, quae clausiōnem terminorum nescit. Sic & quātitas virtualis finita dicitur, quia potest in determinatum obiectū, ultra quod virtus illa se non potest extendere. In substantia vero reperitur finitas solum ex eo quod determinat ad genus & ad speciem. Ex quo apparet, q̄ licet ratio finitatis de omnibus his tribus dicatur equiuoce, q̄ non reperitur in eis magnitudo vnius rationis, potissimum tamē ratio equiuocationis accipit ex eo q̄ quantitas molis ad substantiā comparatur, vbi solum ratio finitatis accipitur, ex eo q̄ ad genus vel ad speciem determinatur. Si igitur angelus non circūscribitur loco, quia per virtutem suam ibi esse dicitur, cui equiuoce compedit ratio quantitatis: multo magis corpus christi, vt est sub sacramento altaris, circūscribi non poterit, cum ibi per se & primo, si solum medians substantia: & finitas & magnitudo magis representatur equiuoce in substantia & quantitate dimensionis, q̄ respectu quantitatis virtutis.

Propositio. V.

 Vobis corpus christi, vt est sub sacramento altaris, aliquo modo determinatur ad locum, sed non circumscrribatur, nec diffiniatur ibidem.

Aperitio.

Credere forte aliquis eo q̄ ex superioribus est ostensum, corpus christi sub sacramento altaris diffiniti non posse, sed simul in diuersis altariis esse, nec etiā circūscribi vt quod corpus christi se cōmensuret dimensionibus hostie, qd ex hoc sequeret nullo modo corpus christi determinari ad locum, prout ponitur esse sub sacramento, quae positio stare non potest. Quia si nullo modo determinaretur ad locū corpus christi, vt est in altari, sic acceptū, nec per se nec per accidentis moueret. Cum igitur post cōsecrationem hostie, verissime sit corpus christi in altari, licet non mediantibus dimensionibus propriis, sed mediantibus dimensionibus panis, & definat corpus christi in altari esse, si hostia eos sacrata inde tolleret, oporteret nos dicere cor-

pus christi sic acceptum aliqualiter determinari ad locum, cum nullo modo motus localis competit rei, quæ nullo modo determinatur ad locum. Huiusmodi autē veritas sic declarari potest. Nam q̄ res non determinetur ad locū, duplice causa, quantum ad presens spectat, potest minimari loco contingere. Primo si magnitudo illa, per quam eos dupliciter esse petit ei esse in loco, est infinita. Et quia infinita potest, magnitudini non debetur determinatus locus, res, quae sic comparatur ad locum, loco determinari non potest. Secundo, hoc contingit, si hīmōi magnitudo realiter non differt a substantia rei. Nam cum substantia fīm q̄ huiusmodi non debetur determinatus locus, eo q̄ finitas & infinitas in substantia accipitur fīm determinationem & indeterminationē ad genus & species, nec rei, cui talis magnitudo competit, disponit determinatus locus. Propter vtrūq; deus ipse loco determinari non potest, tum q̄a magnitudo ipsa, sive virtus sua per quam est in omnibus omnia conservandā est infinita: tum etiam, quia talis magnitudo a diuina substantia non est realiter distincta. Vnde & Hilarius, dis-

tin. Lib. 8. de trin. T.c. 46.

uinam substantiam esse vbiq; probat, quia sua virtus, quae est substantia sua, vbiq; existit. Et q̄a deus nō determinatur ad locum, veritatem habet qd probatur. 8. physicorum, Primum moto rem ipsius deum non moueri per se nec per accidentis. Vnde motis nobis, deus, qui in nobis est, locum non mutat per se nec per accidentis, quia ad locum, in quo sumus, determinari non potest. Corpus autem christi vt est in altari: tū quia dimensiones panis, per quas ibi existit, finitum quid sunt, tum etiam quia hīmōi dimensiones non sunt substantia sua, oportet corpus xp̄i sic acceptum aliqualiter determinari ad locum, verum quia nō determinatur ad locū mediante dimensionibus propriis, quia hīmōi dimensiones non solum ibi sunt mediante substantia, sed mediante aliis, quia mediante dimensionibus dimensionibus panis, de tali determinatione duo concludere possumus. Primo q̄ determinatio talis non sit per se, sed per accidentis. Nam illud dicitur esse per se uno modo sumptum, qd est per causam in se existētem. Cum christi corpus per dimensiones proprias & existentes in ipso, vt in subiecto, nō determinetur ad locū vt est sub sacramento altaris, sed solū per dimensiones alias, sic sumptum per accidentis determinatur ad locum, proprie quod per accidentis cōpetit ei motus. Secundo concludere possumus ipsum sic acceptum, loco non diffiniri. Nam cū vnius rei sit vna quantitas vel vna magnitudo, per quam in loco ponitur omnis creatura, cum comparatur ad locum fīm quantitatē propriam, solū in loco uno esse poterit, cum eius sit vna propria sola quantitas, per quā comparat ad locū. Sed quia corpus christi est sub sacramento mediante dimensionibus panis, cum dimensiones panis possint esse aliq & aliq, & in diuersis locis di-

dimensiones huiusmodi esse possunt secundum alias & alias dimensiones panis, simul in diversis altaribus esse poterit, ideo corpus christi sic acceptum, loco diffiniri non debet. Ex quo apparet alia ratio a ratione superius assignata, quare intelligentia loco diffinitur, & corpus christi sub sacramento non diffinatur loco: quia virtus intelligentiae per quam comparatur ad locum est una, dimensiones autem panis, secundum quas corpus christi comparatur ad locum, possunt esse diuersae. Sed si secundum easdem dimensiones panis corpus christi compararetur ad locum, sicut intelligentia per virtutem suam quae una est, ad locum comparatur: et sicut quelibet creatura dicitur esse in loco per quantitatem propriam, diceremus corpus christi secundum illas easdem dimensiones in diversis altaribus simul esse non posse, sicut nec aliqua creatura, cum mediata sua quantitate, quae una est, comparatur ad locum, simul in pluribus locis esse non potest.

Differunt determinari ad locum, diffiniri loco, & circumscribi.

Ex quo apparet ista tria differre. scilicet determinari ad locum, diffiniri in loco, & loco circumscribi. Nam tunc res determinatur ad locum, cum magnitudo illa, per quam in loco esse ponitur, est finita, & non est sua substantia. Sed tunc loco diffinitur cum habeat finitam magnitudinem, & per eam comparatur ad locum. Sed loco circumscribi dicitur, cum per quantitatem propriam comparatur ad locum: & ratio quanti vniuoce reperiatur in qua sitate locantis & locati. Quia si bene aduertimus, dicere possumus ista quatuor. scilicet deum, corpus christi, ut comparantur ad locum, hunc habere ordinem, quia deus nec ad locum determinatur, nec loco circumscribitur, nec diffinitur. Corpus vero christi ut est sub sacramento, aliquo modo determinatur ad locum, sed non diffiniri vel circumscribitur loco. Intelligentia vero ut ponitur in loco esse, quia in loco comparatur, non solum determinatur ad locum, sed etiam loco diffinitur. Vnde & Damasce probat quod cum angelus est vel operari in uno loco, desinet esse vel operari in alio, non tamen loco circumscribitur. Huiusmodi autem corporalia determinantur ad locum, & diffiniuntur, & circumscribuntur loco. Non enim determinatur deus ad locum, quia sua magnitudo est infinita, & est sua substantia: nec diffinitur loco, quia loco diffiniri includit determinari ad locum. Nam res ex hoc dicitur diffiniri loco: quia ita est in uno loco, quod non in alio, quod sine determinatione loci esse non potest: nec etiam circumscribitur loco, cum ratio magnitudinis equiuoce dicatur de magnitudine divina, & de magnitudine creature, in qua deus esse dicitur. Immo, si volumus uniuersaliter loqui, nihil vniuoce reperiatur in creatore & creature. Intelligentia vero ad locum determinatur: quia sua virtus est quid finitum, & non est sua substantia. Et etiam loco diffinitur: quia per quantitatem propriam comparatur ad locum, quae cum sit una & finita, ei locus unus atque finitus debetur. Pro-

Quae erit determinatio ad locum, deus corpus christi, angelus & corporalia.

Lib. I. c. 17.

pter quod, cum diffiniri loco sit solum in uno loco esse, cogimur ad ponendum intelligentiam loco diffiniri, & cum in uno loco esse incipiat, in alio esse desinet: non tam loco circumscribitur: quia ratio quanti non reperitur vniuoce in quantitate virtutis, secundum quam angelus ponitur esse in loco: & in quantitate corporis, circa quam angelus operando in loco esse dicitur. Corpus autem christi, ut est sub sacramento, aliquo modo determinatur ad locum: quia dimensiones panis, per quas in altari ponitur, sunt quid finitum & non sunt sua substantia: non tamen diffinitur loco, quia non est in altari secundum dimensiones proprias, sed secundum dimensiones panis, propter quod secundum alias dimensiones panis simul in diversis altaribus esse poterit. Non ergo sic acceptum loco diffinitur, cum incipiat esse in uno altari absque eo quod in alio esse desinet: nec etiam ibi est circumscripti, cum quantitas propria sit ibi media in substantia: & finitas & magnitudo equiuoce reperiatur in substantia & quantitate dimensionis. Immo (cum nihil circumscribatur loco nisi comparetur ad locum secundum quantitatem propriam, & vniuoce reperiatur ratio quanti in quantitate locati, secundum quam comparatur ad locum & ad quantitatem locantis) dicere possumus quod circumscribi loco includit diffiniri loco, sicut diffiniri loco includebat determinationem ad locum. Est enim in plus & vniuersalius determinari ad locum, quod diffiniri loco: & diffiniri loco est communius, quod circumscribi loco. Et quia ab inferiori ad superiori arguimus affirmando, & superiori ad inferius negando: dicere possumus quod quicquid loco circumscribitur, diffinitur, & determinatur loco: & quod loco diffinitur, loco determinatur. Negando autem, debemus arguere econuerso: quia quod non determinatur ad locum, nec diffinitur, nec circumscribitur loco, & quod loco non diffigitur sic acceptum loco circumscribi non potest. Cum ergo corpus christi, ut est sub sacramento, non diffiniatur loco, loco etiam circumscribi non poterit. Quod vero corpora, que ad locum comparantur, secundum quantitatem propriam determinantur ad locum & circumscribantur & diffiniuntur loco (quod quarto proposuit declarandum) satis apparent si considerentur prehabita. Nam huiusmodi corporalia sic accepta determinantur ad locum: quia quantitas, secundum quam in loco ponuntur, est quod finitum, & non est ipsa substantia rerum corporalium. Amplius diffiniuntur loco, quia, cum secundum propriam quantitatem ad locum comparantur, & cum unius corporis una sit quantitas, secundum quam in loco esse dicitur, debet unum corpus solum in uno loco esse, quod est loco diffiniri. Circumscribuntur quidem loco, quia huiusmodi corporalia, velut in loco, in corporibus collocantur. Cum igitur reperiatur vniuoce quantitas in corpore locante & in locato, quia utrobius est quantitas dimensionis, oportet corporalia,

poralia contenta a corporibus continentibus circumscribi verum, quia circumscriptio includit diffinitionem & determinationem ad locū, licet per se ostensum sit corporalia diffiniri loco & ad locum determinari, posset tamen ex isto solo ultimo virūq; illorum ostendi, cum probatū sit omne quod loco circūsribitur determinari ad locum & loco diffiniri.

Propositio. VI.

 Orpori christi existentí sub hostia competit positio, siue situs, quæ est differentia quantitatis, nō autem quæ est prædicamentum.

Aperitio.

CQuia ex præcedentibus est habitum corpus christi, ut est sacramentaliter in altari, loco circūsribi nō posse: crederet aliquis qd; posatio & situs partium ei sic existenti non posset cōpetere. Ut ergo appareat qualiter ei posatio competat, est aduerséendum, qd; posatio uno modo sumpta est differentia quantitatis. Vnde in prædicamentis scribitur, qd; quantitatum hæc quidem habent positionem ad se inicē, illæ vero minime. Alio modo est prædicamenta: nam posatio siue situs inter decem prædicamenta computat. Sic autem, & sic accepta posatio a Commentatore, s. metaphy. isto modo distinguitur. Nam posatio siue situs quedam ordinem partium imporsat, ut potest habeti a philosopho in eodem. Ordo autem partium est duplex, videlicet ordo partium in toto, & in loco. Et prout ordinantur partes in toto, consurgit inde posatio, quæ est differentia quantitatis: prout vero ordinatur in loco, accipitur inde posatio, quæ est prædicamentum. Si ergo ostendere poterimus, qd; partes corporis christi existentis sub hostia nō habent ordinem ad locum, sed ad totum, ostensum erit, qd; corpori christi sacramentaliter considerato, competit situs, qui est differentia quantitatis, non qui est prædicamentum. Ideo notandum, qd; vterq; talis ordo prouenit ex quantitate, alter & aliter sumpta. Nam sicut qualitates duplē tem comparationē habent, unam ad subiectū, secundū quam competit eis dāre esse: aliam ad obiectū siue ad exteriora, fm quā sunt principia actionum, & ratio vel causa agendi, vtput calor per comparationem ad subiectū, dat esse calidū, prout vero comparatur ad calefactibile, est calefaciendi principium: sic & quantitas, prout comparatur ad subiectū, cōpetit ei dare esse, habet enim subiectū quantitatis per quā titatem esse quantū: prout vero ad exteriora cōparatur, est ratio quare aliquid sit in loco. Sicut ergo si calidum non comparetur ad calefactibile per calorem, & nō esset calor medium inter calefactibile & calefaciens, sicut virtus est media inter agens & actum: sic calor daret suo subies-

Positio duplis
cetera accipitur

C. 24.

to esse calidum, qd; non esset calefaciendi principium, cum nō sit intelligibile agens agere, nō existēte virtute media inter ipsum & materiam. Sic corpus quātitatem habens, si non cōparatur per quantitatem nī ad illud in quo existit, consequens esset, qd; quātitas suo subiecto dare esse quantum: quod tamen per eam ibi localiter non esset. Cum ergo habitum sit quantitas tem corporis christi nō esse in sacramēto ex vi sacramenti, cum nihil conuertatur in ipsam, sed solum ex naturali concomitātia, & quia corpus christi sine quantitate propria esse non posset, ex quo substantia panis est conuersa in substantiam corporis, & ponitur substantia corporis in altari per hīmōi cōuerſionem existere: oportet quantitatē propriam, quæ suū subiectū non deserit, ibi esse. Propter qd; apparet verum esse qd; cōmuniter dicitur: Christum sub hostia esse quantum, nō quantitatue: est enim quantum, cum propria quantitas det ei esse quantum non nī est ibi quantitatue, quia ex hoc quantitatue aliqd existit alicubi, prout mediante quātitate ibi esse conspicitur. Et quia substantia corporis christi non est sub hostia mediante quantitatē, sed quantitas mediante substantia, ibi quātitatiue esse nō poterit. Sic enim imaginari debemus, qd; ex hoc corpora sunt in loco, & habent esse quātitatiuum, prout per quantitatē comparantur ad locum: sicut calidū calefacit, prout per calorem ad calefactibile comparat. Cum ergo sumatur posatio, quæ est differentia quantitatis, prout corpus habet esse quantū & partes ordinantur ad totum: posatio vero, quæ est prædicamentū sumatur, prout aliquid est alibi quantitatue, & partes eius comparant ad locum: manifestū est qd; declarare volebamus, videlicet, corpus christi, ut est sub hostia, habere positionem, quæ est differentia quantitatis, cum quātitas sua det ei esse quantum, cum non deserat ordinem quē habet ad subiectū: non tamen habere positionem, quæ est prædicamentū, cum dictum corpus non existat sub hostia quantitatue: eo qd; sua quantitas deserit ordinē, quem habet ad exteriora: cum substantia non scribi mediante quantitate, sed quantitas mediā te substantia.

Propositio. VII.

 On est inconueniens, si mul cum dimensionibus panis, esse dimensiones corporis christi.

Declaratio.

Oportet, si considerantur præmissa, nos fate ri simul cum dimensionibus panis esse dimēsiones corporis christi. Habitum n. est qd; in hoc sacramento sit conuersio substancialium, quæ tamen in accidentia non conuertuntur. Vnde dimensiones panis remanent, postq; substantia pa-

T.c.72.

nis conuersa est in substantiam corporis. Cum igitur ante conuerzionem esset substantia panis, vbi erant dimensiones panis, eo quod forma & materia non obtinuerunt diuersum locum (propter quod philosophus in p[ro]prio de Anima dicit ad inconueniens, dicentes animam esse corpus, quia ex hoc sequebat duo corpora in eodem loco existere) necesse est ergo substantia panis ante conuerzionem esse, vbi sue dimensiones existunt, cum substantia respectu quantitatis habeat rationem materiarum & subiecti. Et quia vbi fuit prius substantia panis (facta conuerzione) facta est substantia corporis: sicut simul cum dimensionibus panis ante conuerzionem erat panis substantia, sic facta conuerzione simul cum eisdem dimensionibus erit substantia corporis. Rursum (quia dimensiones corporis Christi proprium subiectum non deseruntur) oportet dimensiones corporis Christi esse vbi est ipsum corpus, ex quo simul cum dimensionibus panis est substantia corporis Christi) oportet simul cum dimensionibus panis esse dimensiones corporis. Cogimur ergo ad hoc sic ponendū: difficultates tamē hanc positionem catholicam impugnantes, vitare non est facile. Videtur enim contradictionē implicare, quod dimensiones simul cum dimensionibus esse possint. Arguit n. philosophus in 4. physicoru[m] contra ponentes vacuum, & dicentes locū esse dimensiones separatas, quod si in h[abitu] dimensionibus recipere aliquid corpus, sequerentur duo corpora in eodem loco posse existere. Nam tota causa, quare unū corpus cum alio corpore simul esse nō potest, sumitur ex eo, quod dimensiones dimensionibus resistunt: per se est enim (ut idem plus intuitus) quod dimensiones secum alias dimensiones nō copianantur. Et quia non est intelligibile, quod remaneat aliquid priuatū, eo quod sibi per se competit, nisi ibi impliceatur contradictione, videtur veritate superficialiter considerantibus, ipsi deo nō esse possibile, quod dimensiones dimensionibus coexistant. Propter quod aduentū, quod si sic esset, per se dimensiones dimensionibus non coexistere, sicut est: per se hominem esse animal, frustra laboraremus ad soluendum rationem prætactā: quia sine implicatione contradictionis hoc esse non posset. Ideo notandum, quod dimensiones dimensionibus resistere non est ita per se, sicut per se de specie prædicatur genus, vel sicut per se priora in inferioribus reseruantur: sed est ita per se, sicut per se est actui agere, utputa prout est per se calidi calefacere. Dictrina est enim, quod sicut calor duplē habet comparationē, unam ad subiectum, sicut quā dat ei esse calidum: & aliam ad obiectum sive ad materiam, sicut quam rō, est calefaciendi: ita & quantitas, prout comparat ad subiectū, dat ei esse quantū. Per comparationē autem ad exteriora, sive prout comparat ad dimensiones alias, competit ei resistere: & est ratio quare corpus habens h[abitu] dimensionem existat

T.c.53.

in loco. Sicut ergo absq[ue] implicatione contradictionis p[otest] esse calidum: absq[ue] eo quod calefa faciat: & calor p[otest] dare esse calidū absq[ue] eo quod sit calefaciendi principiū: sic & dimensiones poterunt dare esse quantū, absq[ue] eo quod dimensionibus aliis resistant. Est autē ex superioribus manū festum, quod semper virtus est media inter agentis & actum. Vnde, quia calidū comparat ad calefacibile, mediante calore, sequitur calidū calefacere: quod si ista mediatio tolleret, calidum calefacere nō posset: sic etiā omne quod est ratio alicuius, quendam modū mediationis habet. Cum igit[ur] quantitas sit ratio, quare quantū resistit quanto, oportet quantum unū ad quantū aliud comparari mediante quantitate, & quantitatē esse medium inter corpus resistens, & illud, cui sit resistēria. Et quia corpora semper sunt in loco mediante quantitatē, ut probat Auctōna in sufficiētia sua, sicut istū modū ordinis, quē videmus, non est intelligibile, corpora alicubi esse localiter, nisi ibi talis mediatio inueniatur. Propter quod, sicut istum modū ordinis, quem videmus, reseruata h[abitu] mediatione, saluare nō possumus duo corpora localiter existentia simul esse: sed si substantia non esset alicubi mediante quantitate, immo econverso, quantitas ibi esset mediante substantia: talis mediatio tolleretur: & per consequens huiusmodi resistēria ibi non esset. Cum ergo sit ex præcedentibus patet, dimensiones corporis Christi esse substantia mediante substantia: sicut non est contra rationem substantiaz simul cum dimensionibus esse, sicut non est contra rationem dimensionum corporis Christi existentium in altari mediante substantia, esse simul cum dimensionibus panis. Tota ergo causa, quare non est in conueniens esse dimensiones corporis simul cum dimensionibus panis Christi existentia in altari mediante substantia, esse simul cum dimensionibus panis in ipsum. Propter quod tollitur illa mediatio, secundum quam oriebatur talis resistēria: qua dimensiones dimensionibus resistebant. Vtrum autem secundum alium modū ordinis, & propter aliquam aliam causam, quam habet per subtractionem huius mediationis, saluare possumus dimensiones simul cum dimensionibus esse, ita quod duo corpora alicubi localiter existentia, prout localiter existunt, in eodem loco esse possint, directe non est presentis speculationis: licet etiam h[abitu] fides catholica ponat, quia dicit Christi corpus, irreseratis claustris virginitatis, de beatæ Mariæ vtero exiuisse, & ianuis clausis ad discipulos intrasse, & corpus glorificatum cum non glorificato in eo de loco posse consistere.

Propositio. VIII.

Propositio. VIII.

On est incouueniens corpus christi sic esse sub speciebus hostiarum, & simul cum dimensionibus vnius partis, sunt dimensiones alterius partis.

Declaratio.

Superius autem ostensum est fīm illum modum existendi, quem habet christus sub speciebus hostiarum, non esse impossibile, simul cum dimensionibus panis esse dimensiones corporis christi. Nunc autem restat ostendere, quod secundum prefatum modum existendi simul cum dimensionibus vnius partis, possunt esse dimensiones alterius partis. Ad cuius evidentiā aduertendum, quod ex eadem causa procedit, quare duo corpora non potest stare in eodem loco, & quare plura duobus vel etiam infinita, & quare vbi est unum paruum corpus non potest esse maius vel maximū, vel etiam infinitū, si daretur magnitudo infinita. Nam tota causa, quare duo corpora in eodem loco esse non possunt, sumit (ut superius dicebatur) ex eo quod dimensiones dimensionibus resistunt: quod si tolleretur huius resistentia, non esset dare causam, quare duo corpora vel etiam infinita in eodem loco esse non possent: Ideo p̄fis. 4. physiorū, capitulo de vacuo ait, Quod si duo corpora possint esse in eodem loco, & quelibet, & etiam infinita, ut Commentator supplet. Cum igitur duo corpora in eodem loco esse non possint, nisi resistentia tollatur: & resistentia dimensionum amota, quelibet corpora vel etiam infinita simul esse valent, bona est consequentia, ceteris conditionibus paribus: quia si duo corpora simul esse valent, potest esse simul quelibet & infinita. Est enim tota causa huius, ut patet ex habitis, amotio resistentiae. Et sicut huius amotio resistentiae causa est, quare duo corpora, & quelibet, & etiam infinita (si infinita esset dare) simul esse possunt: sic etiam talis amotio causa existit, quare vbi est minus corpus, potest esse maius & maximū, & etiam infinitum, si esset dare magnitudinem infinitam. Nam sic duo corpora plus occupant de loco, q̄ vnu corpus, quia dimensiones resistunt dimensionibus, & vbi est unum corpus aliud esse non potest: Quod si talis resistentia tolleretur, & vnu corpus simul cum alio esse posset, non plus occuparent de loco plura corpora vel etiam infinita, q̄ vnu solum corpus: sic est, vbi est minus corpus, maius corpus esse non potest: sed plus occupat de loco maius corpus q̄ minus corpus, quia partes magnitudinis corporis sibi adiuvicem resistunt, & vbi est una pars, alia pars esse non potest. Sic enim imaginari debemus, quod sicut in corporibus contiguis, corpus resistit corpori sibi contiguo, sic est in partibus eiusdem corporis contigui, pars resistit parti sibi proxime, & vbi est una pars, alia esse non potest: sed si pars simul cum parte esse posset, non plus occuparet de loco magnū corpus q̄ paruum corpus, & totū corpus q̄ una pars. Clare ergo manifestum est, quod si dimensiones dimensionibus non resisterent: fīm quod ad praesens spectat, quantum inde sequerentur. Primo, quia vbi est unum corpus possint esse duo, & quelibet, & infinita. Secundo, quia vbi est minus corpus, possint esse maius & maximum & infinitum. Tertio, q̄a vbi est una pars alicuius corporis, possint esse duæ & etiam omnes partes. Quarto & ultimum, quia vbi existit singula pars, totū corpus possit existere. His visis, de leui patet propositum: nā cū corpus christi, & quelibet pars eius non sit sub speciebus hostiarum modo quo dimensiones dimensionibus resistunt, quia non est ibi substantia, mediante quantitate, sed quantitas mediante substantia, simul cum dimensionibus vnius partis esse poterunt dimensiones alterius partis. Si cut ergo simul cum dimensionibus panis esse possunt dimensiones corporis christi, eo quod istae dimensiones non resistunt dimensionibus illis: sic simul cum dimensionibus vnius partis, possunt esse dimensiones alterius partis, quia talis resistentia est amota: manifestum est ergo quod declarare volebamus. Sed ut magis pateat veritas quaestio, Notandum quod non est resistentia dimensionum, nisi utræque dimensiones resistat. Dupliciter ergo talis resistentia tolli potest. Primo, si neutrae dimensiones resistant. Secundo, si solum alteræ resistant. Si ergo essent duo genera dimensionum: & vnum, quantum de se, resistenter: alterum vero non resistenter: tales dimensiones simul esse possent: amota enim resistentia, resistentia esse non valeat, ut dictum est, nisi utræque dimensiones resistant. Cum ergo in sacramento altaris sint duo dimensionum genera, videlicet, dimensiones panis, & dimensiones corporis christi, fīm has duas dimensiones triplex comparatio sumi potest. Primo enim comparari potest dimensiones panis ad dimensiones corporis. Secundo comparati poterunt dimensiones vnius partis corporis Christi ad dimensiones alterius partis. Tertio, dimensiones vnius partis hostiarum ad dimensiones alterius partis. Poterunt ergo simul esse dimensiones corporis cum dimensionibus hostiarum, & dimensiones vnius partis corporis christi cum dimensionibus alterius partis. Dimensiones tamē vnius partis hostiarum cum dimensionibus alterius partis nullatenus esse poterunt. Nam si dimensiones hostiarum quantum est de se resistant dimensionibus, poterunt tamen esse simul cum dimensionibus corporis christi: quia dimensiones dicti corporis non sunt sub sacramento altaris modo quo resistunt. Sic enim arguit philosophus. 4. phys. T.c. 53. sicut. Quod si aliquod corpus poneretur in vacuo, simul cum dimensionibus essent dimen-

poris contigui, pars resistit parti sibi proxime, & vbi est una pars, alia esse non potest: sed si pars simul cum parte esse posset, non plus occuparet de loco magnū corpus q̄ paruum corpus, & totū corpus q̄ una pars. Clare ergo manifestum est, quod si dimensiones dimensionibus non resisterent: fīm quod ad praesens spectat, quantum inde sequerentur. Primo, quia vbi est unum corpus possint esse duo, & quelibet, & infinita. Secundo, quia vbi est minus corpus, possint esse maius & maximum & infinitum. Tertio, q̄a vbi est una pars alicuius corporis, possint esse duæ & etiam omnes partes. Quarto & ultimum, quia vbi existit singula pars, totū corpus possit existere. His visis, de leui patet propositum: nā cū corpus christi, & quelibet pars eius non sit sub speciebus hostiarum modo quo dimensiones dimensionibus resistunt, quia non est ibi substantia, mediante quantitate, sed quantitas mediante substantia, simul cum dimensionibus vnius partis esse poterunt dimensiones alterius partis. Si cut ergo simul cum dimensionibus panis esse possunt dimensiones corporis christi, eo quod istae dimensiones non resistunt dimensionibus illis: sic simul cum dimensionibus vnius partis, possunt esse dimensiones alterius partis, quia talis resistentia est amota: manifestum est ergo quod declarare volebamus. Sed ut magis pateat veritas quaestio, Notandum quod non est resistentia dimensionum, nisi utræque dimensiones resistat. Dupliciter ergo talis resistentia tolli potest. Primo, si neutrae dimensiones resistant. Secundo, si solum alteræ resistant. Si ergo essent duo genera dimensionum: & vnum, quantum de se, resistenter: alterum vero non resistenter: tales dimensiones simul esse possent: amota enim resistentia, resistentia esse non valeat, ut dictum est, nisi utræque dimensiones resistant. Cum ergo in sacramento altaris sint duo dimensionum genera, videlicet, dimensiones panis, & dimensiones corporis christi, fīm has duas dimensiones triplex comparatio sumi potest. Primo enim comparari potest dimensiones panis ad dimensiones corporis. Secundo comparati poterunt dimensiones vnius partis corporis Christi ad dimensiones alterius partis. Tertio, dimensiones vnius partis hostiarum ad dimensiones alterius partis. Poterunt ergo simul esse dimensiones corporis cum dimensionibus hostiarum, & dimensiones vnius partis corporis christi cum dimensionibus alterius partis. Dimensiones tamē vnius partis hostiarum cum dimensionibus alterius partis nullatenus esse poterunt. Nam si dimensiones hostiarum quantum est de se resistant dimensionibus, poterunt tamen esse simul cum dimensionibus corporis christi: quia dimensiones dicti corporis non sunt sub sacramento altaris modo quo resistunt. Sic enim arguit philosophus. 4. phys. T.c. 53. sicut. Quod si aliquod corpus poneretur in vacuo, simul cum dimensionibus essent dimen-

iones. Nam vacuum non est natura aliqua, quae possit cedere, vel quae possit resistere. Si ergo vacuum (ut videbantur antiqui ponere) nihil est aliud quam dimensiones separatae, si homini dimensiones non cedunt nec resistunt, si intra tales dimensiones ponatur aliquod corpus, quantumque eum corpus illud esset aptum natum resistere, simul cum dimensionibus illius corporis essent dimensiones separatae: quia tales dimensiones non resistunt, & si non resistunt, nececedunt. Tota enim causa, quare aliquid cedit, est, quia resistit: ob hoc enim aer cedit lapidi, quia resistit ei, & simul cum dimensionibus lapidis non potest esse simul dimensiones aeris. Quantumque ergo dimensiones hostiarum, quantum est de se, sint apte namque resistere, simul tamen cum calibus dimensionibus poterunt esse dimensiones corporis christi: eo quod homini dimensiones non sunt sub hostia modo quo resistunt: dimensiones autem unius partis corporis simul etiam esse poterunt: non quia alterum resistunt, sed quia neutrum resistunt. Sed dimensiones unius partis hostiarum cum dimensionibus alterius partis nullo modo simul esse poterunt: est enim ibi completa resistentia, cum utrumque resistat.

Propositio. I. X.

Otus Christus est in tota hostia, & totus in qualibet parte hostiarum.

Declaratio.

C. Licet valde videatur mirabile, quod totum corpus christi tantum qualitatis existens, sub dimensionibus tam parvum hostiam continetur: tamen secundum ineffabilem veritatem fidei catholicae cogimur ad ponendum, quod non solum totus christus in tota hostia, sed etiam quod totus christus sit qualibet parte hostiarum. Hanc autem veritatem triplici via venari possumus. Primo, secundum quod substantia corporis christi comparatur ad substantiam panis, quae in ipsum convertitur. Secundo, prout quantitas corporis christi comparatur ad substantiam eius, in qua radicatur. Tertio, prout quantitas corporis christi comparatur ad quantitatem hostiarum: & prout qualitas unius partis comparatur ad qualitatem alterius partis.

Tertius duplex in rebus corporalibus.

Præd. quæ.

Propter primum notandum, quod, quantum ad prius spectat, in rebus corporalibus duplicitem totalitatem distinguere possumus. Una quantitas, & aliam essentialē. Albedini, non duplex tota litas competit. Una dimensiona, secundum qualiter extendit albedo extensione superficie: propter quod dicitur in praedicamentis, quod albedo dicitur multa, eo quod superficies multa sit. Secundum hanc autem totalitatem, albedo est tota in tota superficie, & pars in parte: ut si superficies sit duorum palmarum in medietate superficie erit albedo unius palmi: & loquendo de totalitate praedicta omnino secabitur albedo, ut secatur superficies. Alio autem totalitas albedinis, est totalitas essentialis sive totalitas definitio-

ua: & secundum hanc totalitatem non secatur albedo, ut secatur superficies, nec est tota in toto, nec pars in parte, sed tota albedo in tota superficie, & tota in qualibet parte. Si enim sit aliqua superficies alba, & dividatur, qualibet pars superficie ex alba: & albedo reseruabitur in qualibet parte. Cum ergo non sit albedo nisi habeat in se omnia, quae pertinent ad rationem albedinis, sicut non est homo, nisi quod aggregatur in se quicquid pertinet ad rationem hominis. Quia ergo in qualibet parte superficie reseruatur albedo, in qualibet parte erit tota albedo, loquendo de totalitate definitiva & essentiali. Et sicut est in accidentibus, sic suo modo est in substantiis corporalibus. Nam lapis secundum totalitatem dimensionalem (si est in aliquo loco) est totus in toto, & pars in parte. Sed quia qualibet pars lapidis est lapis, & in qualibet parte lapidis reseruatur tota ratio lapidis, & ibi concurrunt omnia, quae pertinent ad definitionem lapidis: ideo secundum totalitatem tota litarum, tota substantia lapidis est in toto lapide, & tota in qualibet parte. His visis patet quid dicendum sit de corpore christi. Nam, ut potest patere ex habitis, tota substantia panis conuertitur in totam substancialiam corporis christi, non secundum totalitatem quantitativam, sed secundum totalitatem essentialiem. Dicebat enim quod in hac conversione ita conuertitur quod in quid, quod non converitur quantum in quantum. Ergo ex vi sacramenti, christus est sub hostia solum secundum totalitatem substantialiem, eo quod tota substantia panis conservata sit in totam substancialiam corporis christi. Ceterum ergo ante conversionem secundum totalitatem substantialiem esset tota substantia panis sub tota hostia, & tota sub qualibet parte, quia, facta conversione, ibi est tota substancialia corporis, ubi fuerat tota substantia panis, omnino cogimur ad dicendum, quod facta transubstantiatione, sit tota substantia corporis christi sub tota hostia, & tota in qualibet parte. Et quia naturaliter totam substancialiam corporis christi sequitur totalitas quantitatis, quae fundatur in ipso corpore, ideo corpus christi tam secundum totalitatem substancialiem quam secundum totalitatem quantitativam est totum in tota hostia, & totum in qualibet parte, aliter tamen & aliter: quia secundum totalitatem substancialiem est totum corpus christi in qualibet parte hostiarum ex vi sacramenti, sed secundum totalitatem quantitativam est totus christus in qualibet parte secundum naturalem concomitantiam solum. Patet facta est ergo prima via, videlicet, si comparemus substancialiam corporis christi ad substancialiam panis, quae in ipsam conuertitur, & oportet nos dicere: quod sit totum corpus christi in tota hostia, & totum in qualibet parte: sicut substancialiter ante conversionem erat in tota hostia tota substantia panis, & tota in qualibet parte. Secunda via, sic ostenditur. Nam modo opposito est corpus christi in celo, & prout habet esse sub hostia. Nam in celo est localiter, ideo est ibi secundum dimensiones

dimensiones proprias, & per quantitatem. Nā, vt p̄bat Averrois in Metaphysica sua, Omnis substantia corporalis est in loco per quantitatē: ppter qđ prout est christus in celo, quia ibi est localiter, est ibi substantia mediante quantitate: sed prout est sub hostia nō est ibi localiter, sed est ibi solum ex conuersione alterius in ipsum: sive est ibi solum sacramentaliter, in quantum virtus, & sacramenti substantia panis est conuersa in corpus christi. Et quia ex vi sacramenti non est ibi nisi substantia corporis christi, eo qđ solū in talem substantiam cōuersa est substantia panis: ideo p̄ se & primo sub hostia est substantia corporis. Si aut̄ est ibi quantitas & alia accidētia, hoc est ex naturali concomitantia, & mediante substantia. Bene est ergo dictum qđ Christus est quodam modo opposito in celo, & sub hostia: nam in celo quia est substantia mediante quantitate, trahitur totalitas substantiar̄ ad modum totalitatis quantitatiū, quia secundum totalitatem quantitatiū est aliquid totum in toto & pars in parte: ideo loquendo de corpore christi, vt habet esse in celo, est totum corpus christi in solo suo loco, & pars in parte. In hostia autem, ybi est quantitas mediante substantia, totalitas quantitatiū trahitur ad modum totalitatis substantiar̄: ita quod tota quantitas corporis christi est in tota hostia, & tota in qualibet parte: quia modus totalitatis substantialis est, qđ si tota in toto, & tota in parte. Sicut ergo substantia, quā de se nō diuiditur, quia est in loco medianus quantitate, cui competit diuisio, est ibi diuisibiliter: sic econuerso, quantitas corporis christi, quā de se est diuisibilis, quia est sub hostia mediante substantia, cui per se non cōpetit diuisio, est ibi indiuisibiliter: propter qđ patet quod cōparando quantitatem corporis christi ad substantiam eius, mediante qua, est sub hostia, oportet nos dicere totum christū esse sub tota hostia, & totum in qualibet parte. Tertia via sic ostendit, Dicebatur. n. in praecedenti capitulo, qđ secundū dimensiones panis & dimensiones corporis xp̄i, triplex comparatio sumi poterat. Primo, quia dimensiones hostiar̄ sic comparantur ad dimensiones corporis christi, qđ simul cum dimensionibus hostiar̄ possunt esse dimensiones corporis xp̄i. Secundo, quia dimensiones unius partis corporis christi sic comparantur ad dimensiones alterius partis, qđ illis non resistunt, sed simul eis esse valent. Sed fīm comparationem tertiam, scđ in quā dimensiones unius partis hostiar̄ ad dimensiones alterius partis comparantur, est ibi cōpleta resistētia: & iste cū illis simul esse nō possunt. Quantitas ergo hostiar̄ erit tota in tota hostia, & pars in parte, eo qđ ybi una pars hostiar̄ existit, altera esse non potest. Ideo plus occupat de loco tota hostia qđ pars eius: sed, vt patet per habita, ybi est aliqua pars hostiar̄, ibi est aliqua pars corporis christi, quia quantitas hostiar̄ non resistit quantitati corporis. Rursum

vbi est una pars corporis christi, ibi potest esse alia, & etiam per consequens, ibi poterit esse totum corpus, quia dimensiones unius partis corporis dimensionibus alterius partis non resistunt. Ergo vbi est quæcūq; pars hostiar̄, nō est inconueniens, qđ ibi sit totum corpus christi. Est ergo tertia via declarata. Ex his autē tribus viis declaratur plane veritas. Nam per primam viam habetur totam substantiam corporis christi esse in tota hostia, & totam in qualibet parte: sc̄cut substantialiter tota substantia panis, conuersa in totam substantiam corporis christi, erat substantialiter tota in tota hostia, & tota in qualibet parte. Per secundam aut̄ viam, per quā ostēditur totalitatem quantitatiū corporis Christi trahi ad modū totalitatis substantiar̄, manifeste colligitur, quod corpus christi sicut substantias liter est totum in tota hostia, & totum in qualibet parte: sic etiam fīm totam quantitatem suam, est totum sub tota hostia, & totum sub qualibet parte. Per tertiam autem viam oēs ambiguū, utrum tota quantitas corporis christi possit esse in qualibet parte hostiar̄: nam si una pars corporis christi alteri parti resistenter, & ybi una pars esset, altera esse non posset, plus requereret de spatio magna pars qđ parua, & plus totum corpus qđ pars qualibet. Sed quia partes corporis christi sic sunt sub hostia, qđ sibi inuicem non resistunt, patet quod in qualibet parte hostiar̄ possit esse totū christū corpus: quod declarare solebamus.

Propositio. X.
Iacet totus Christus in qualibet parte hostiar̄, partes ramen illar̄, in quibus per se est totus Christus, hō sunt infinitae, sed finitae.

Declaratio.

Est autem in superioribus declaratum, qđ res corporalibus cōpetit duplex totalitas, una quantitativa, altera substantialis. Cum ergo totum & pars correlatiue dicantur, oportet cuilibet totalitati correspondere suā partialitatem. Alter. n. diuidit res, vt est cōtinua, alter, vt est substantia, & vt est natura quædam. Lapis enim vt est quid continuum, est diuisibilis in infinitū. Est enim de ratione continui, qđ diuisibile sit in semper diuisibilia, vt patet per philosophum in 6. physicorum, & primo cōgli & mundi īmo T.c. 3. ferē ybiq; in libris eius hæc inuenitur sententia. T.c. 2. Non enim est possibile cōtinuum diuidi in in diuisibilia: quia si indiuisibilia componant, nullam efficiunt magnitudinem: & plura indiuisibilia non sunt quid maius, qđ vnum indiuisibile. Si ergo continuū diuidetur in indiuisibilia, fieret quantum ex non quāis, & magnitudo

PROPOSITIO. X.

T. c. 38. ex non magnitudinibus, & diuisum non erit ali quid maius aliquo diuidentium. Est ergo continuaum diuisibile in infinitum, & quælibet res, si diuidatur ut continua, potest diuidi in infinitas partes. Non est ergo dare minimū in re, si consideratur ut continua. Est tamē dare minimū, si consideratur ut substantia, & ut natura quædam. Vnde philosophus in. 1. physicorum, disputās contra Anaxagoram, ostendit, q̄ est dare minimam carnē, & minimā aquam. Stat. n. res naturalis, & in maius, & in minus: quia omnium natura constantium est rō certa, & numerus eorū magnitudinis & augmenti, vt dī in. 2. de Anima. Posset ergo adeo esse minima caro, q̄ si vltierius diuidaretur, non remaneret in specie carnis: & adeo posset esse magnus Leo, q̄ si vltierius cresceret, non sufficeret ad animandū totū corpus Leonis anima: propter qđ non esset Leo, nec remaneret in specie Leonis. Et si dubium est de augmento, vtrum aliquæ res naturales possint augeri in infinitū, ppter hoc, qđ philosophus videt dicere in. 2. de anima, q̄ ignis in infinitum augeret, si haberet combustibile: de diminutiōe tamē nulla est qđ, quia cum nō sit dare aliquid otiosum in natura, & nulla res sit destituta operatione sua propria, oportet nos dicere, q̄ cum acciperetur adeo modica caro, q̄ si vltierius diuidaretur, non posset ei competere aliqua operatio carnis, eo q̄ ibi sit status, & diuisa talis caro non erit in specie carnis. Manifestū est ergo qđ lapis, vt continuaus, est diuisibilis in infinitas partes, & nunq̄ potest adeo diuidi, quin semper remaneat continuaus. sed lapis vt lapis est, & vt est natura quædam, non habet infinitas partes, & potest adeo diuidi q̄ nō remaneret in specie lapidis. Sic etiam, vt facit ad propositū, panis vt est quid continua, diuisibilis est in infinitum: sed vt est substantia quædam, nō habet infinitas partes: potest. n. adeo modicū accipi de pane, quod si vltierius diuidaretur, non remaneret species panis. Licet ergo christus sit totus in tota hostia & totus in qualibet parte hostiæ, tamē quia non est in partibus hostiæ, vt sunt quid continua, sed est in talibus partibus, vt potest ibi reseruari species & substantia panis, quæ non sunt infinitæ, sed finitæ: partes ergo hostiæ, in quibus per se existit totus christus, non erunt infinitæ, sed finitæ. Si enim arguebamus in præcedenti capitulo, qđ, quia tota substantia panis fīm totalitatem diffinitiuā erat in tota hostia, & tota in qualibet parte, ideo tota substantia christi, facta conuersione, est tota in tota hostia & tota in qualibet parte. Sed cū tota substantia panis etiam fīm rōnem diffinitiuā erat in tota hostia, & tota in qualibet parte hostiæ, loquendo de partialitate prout hostia diuiditur vt quid continua, & vt habet partes infinitas, quia posset adeo accipi modicū de hostia, quod non reseruaret ibi species panis, non est totus christus in qualibet parte hostiæ sed qđ diuiditur hostia, & vt quid continua;

vt habet partes infinitas: sed reseruatur in qualibet parte hostiæ totus christus, vt hostia diuiditur in tales partes, in quibus pōt reseruari species panis, & non vt habet partes infinitas. Immo, quia in hoc sacramento est conuersio substantiarū absq̄ conuersione accidentiū, oportet nos omnino loqui de partialitate prout quælibet pars panis est panis, non prout quælibet pars continua est continua. Et quia nulla hostia ante consecrationē diuisibilis est in infinitas partes, in quibus reseruatur species panis (licet quælibet hostia diuisibilis sit in infinitas partes, in quibus reseruari pōt ratio continua) in nulla hostia facta consecratione erit dare infinitas partes, in quibus per se sit totus christus: sicut ante consecrationem infinitæ partes in hostia, in quibus reseruaretur species, & substantia panis, esse non poterant. His vīs, non bona appetere esse imaginationē dicentiā, Christum sic esse totum, in tota hostia, & totū in qualibet parte, sicut ī mago est tota in toto speculo, & tota in qualibet parte. Vnde concludebant, qđ cum non sit tota imago in parte speculi, nisi speculo fracto non est totus christus in parte hostiæ, nisi hostia fracta. Videmus. n. ad sensum, qđ si speculū sit vnum, loquēdo de speculis vītatis, quæ sunt figuræ cōuexe, semper in vno speculo vnius & eiusdē vultus nō appetere nisi vnum idolum. Sed si frangatur speculum, quot sunt partes speculi, tot apparent ibi imagines vnius & eiusdē vultus. Sic dicebant isti de corpore christi existente sub hostia, q̄ hostia integra permanente, sic erat totus christus in tota hostia, quod nō erat totus in qualibet parte: sed si diuidebatur hostia in partes suas, in qualibet parte hostiæ reseruabatur totus christus. Est autem hæc imaginatio non bona, quia quod vna imago vnius & eiusdem vultus appetere in vno speculo cōuexo, hoc est ppter vnitatem superficie speculi, quia fīm vnam superficiem est vna reflexio, & propter vnitatem reflexionis appetere vna imago: sed frācto speculo plurificantur superficies, & plurificatis superficiebus, apparent plures imagines: Christus autem totus est sub tota hostia rōne totalitatis substantiæ panis cōuersæ in totam substantiam corporis christi. Quia ergo simpliciter & absolute loquēdo totus panis fīm totalitatem substantiæ panis cōuersæ in totam substantiam corporis christi. Nam quia nulla pars est adeo modica, in qua, vt est cōiuncta alteri, non reseruatur species panis: igitur in qualibet parte hostiæ, vt est cōiuncta alteri, habet christus esse: tamē quia posset adeo modicū accipi de hostia, quod ibi reseruari

reseruari non posset species panis, non quælibet pars hostiæ, si frangatur hostia, continebit totum christum. Immo omnis illa pars tam modica, in qua non potest reseruari species panis, per se accepta, non est contentiua corporis christi: & si non est contentiua totius corporis, non est contentiua partis eius. Declaratum est enim, sic christum esse sub hostia, quod ubi est una pars corporis, est ibi totum corpus. Clarum est ergo, quod non solum (per se loquendo) partes hostiæ, in quibus habet esse totus christus, non sunt infinitæ, sed finitæ: sed etiam patet finitas esse illas, in quibus per se acceptis, habent esse partes corporis christi: cum adeo modicum hostiæ possit ab hostia separari, in qua esse non poterit corpus christi, nec pars corporis.

Propositio. X I.

Sic est Christus totus in qualibet parte hostiæ, quod in parte punctali hostiæ nec est Christus, nec pars Christi.

Declaratio.

Sumeret forte aliquis ex habitu errandi materiali, dicens, Christus esse in qualibet parte punctali hostiæ. Dicebatur enim superius, christum sic esse in celo, quod est ibi substantia mediante quantitate: sed ut est sub hostia, est ibi quantitas mediante substantia. Cum ergo substantia de se sit indivisibilis, quantitas vero divisibilis: ex hoc arguebatur, substantiam corporis christi, ut est in celo, esse divisibiliter: quia est ibi per quantitatem, cui competit divisione: quantitatè vero eius esse sub hostia indivisibiliter: quia est ibi quantitas per substantiam, cui per se divisione non competit. Quia ergo nihil est sub hostia omnino in divisibile, nisi punctus (his superficialiter consideratis) omnino videtur dicendum esse, quod in parte punctali hostiæ sit tota quantitas corporis christi, & etiam totus christus. Verum quia hoc veritati repugnat, ut praedicta sophisticatio solutatur, duo declarabimus. Primo enim ostendemus, quod in parte punctali hostiæ nec est christus, nec est pars christi. Secundo manifestabimus quomodo intelligendū sit quantitatē cor-

Non est Christus pars christi esse sub hostia indivisibiliter. Prosternas in hostia ppter primū notandum, quod corpus christi non per descendens incipit esse sub hostia, quod descendens de celo, de cœlis.

ingrediatur dimensiones hostiæ: quia, cum idem corpus ad diuersa loca opposita non habentia ordinem, adiuvicem, simul ferri non valeat, si christus, ut est sub hostia, inciperet esse pro descendens eius de celo, simul in diuersis altaribus non posset conciliari corpus christi idem numero: quod fallsum est: quia cum corpus per motum localem, incipit esse alicubi, ibi de necessitate localiter existit: esset igitur christus localiter sub hostia, si per descendens localem ibi inciperet esse: quo-

posito, corpus christi circumscriberet sub hostia, sicut circumscribuntur corpora in locis propriis: & tota quantitas corporis christi esse non posset sub tam paruis dimensionibus hostiæ: quæ omnia repugnant catholicæ veritati. Restat ergo dicendum, quod non propter motum localē, nec propter descendens de celo incipit christus esse sub dimensionibus hostiæ. Sed quia substantia panis conuerſa est in substantiam corporis christi, ideo facta conuerſione est corpus christi sub dimensionibus hostiæ, quia sub talibus dimensionibus erat prius substantia panis. Sic nō suo modo est in hac conuerſione supernaturali, sicut est in generatione naturali: videmus nō quod si ex aqua generetur aer, ubi prius fuerat aqua, iam corrupta, ibi est aer generatus. Si ergo substantia panis conuerſit in substantiam corporis christi, ubi erat prius panis substantia (ibi facta conuerſione) est substantia corporis christi. Cui ergo in parte punctali hostiæ non possit esse pars substantia, ibi esse non poterit corpus christi, nec etiam pars corporis, cum plures habentum sit, quod ubi est una pars corporis, ibi est totum corpus. Dicebatur enim superius, quod est dare minimum aquam, & minimum carnem, & minimum panem. Posset enim adeo modicum accipi de pane, quod si ulterius diuidideretur, species panis ibi reseruari non posset. Cum ergo quantum non possit tantum diuidi, quin semper remaneat quantum: panis autem in tantum diuidi potest, quod non remaneat panis: oportet nos dicere, quod non in qualibet parte quantæcumque quantitatis possit reseruari species panis. Multo ergo minus reseruari potest in parte punctali. Immo, quia materia nunquam absoluitur a quantitate, ut patet per ipsum in pluribus locis, & per Comentorem in de substantia orbis, quia in puncto non reseruat ratio quantitatis, materia enim esse actuale, quod habet, nunquam habet esse punctale. Nihil ergo de numero habentium speciem in materia potest esse in aliqua parte punctali: immo quia sub parte punctali nec est materia, nec pars materiae (cum materia & quælibet pars eius sit quanta, eo quod nec materia est, nec secundum suas partes a quantitate possit absolui in parte punctali hostiæ) non poterit esse panis, nec pars panis, cum panis sit de numero habentium speciem in materia. Bene ergo dictum est, quod in parte punctali hostiæ non potest esse corpus christi, nec pars corporis accipiendo punctale est quantitatem: quia in tali parte non potest esse panis, nec pars panis. Verum autem, accipiendo punctale aliter quam acceptum sit, dicere possumus, quod ipsa hostia tota est totus Christus, & in qualibet puncto hostiæ etiam est totus Christus, inservientem ostendetur. Ad præsens tamen restat ostendere, quod quantitas corporis christi sit sub hostia indivisibiliter, postquam in parte punctali hostiæ non est substantia corporis christi, & per consequens non est ibi eius quantitas. Nam si in hostia est quantitas corporis christi mediana,

PROPOSITIO. XII.

te substantia; si in parte punctali non potest esse substantia corporis Christi, nec eius quantitas in tali parte poterit esse. Sciendum ergo, quod sicut distinguimus carnem a spem, & carne secundum materiam: sic distinguere possumus panem a speciem & panem secundum materiam. Nam enim philosophum in primo de generatione, capitulo de augmento. In omnibus hancib[us] specie in materia potest dici hoc secundum materiam, hoc vero secundum spem. Sicut ergo illa dicit caro enim speciem, quae per se accepta habet actionem & operationem carnis; sic ille dicit panis secundum speciem, qui per se acceptus potest habere aliquam actionem & operationem panis. Cum ergo secundum speciem sit dare panem atomum & carnem atomam; quantitas corporis Christi & totum corpus Christi debet esse in hostia indivisiibiliter. Nam quod stat diuisio ad partem secundum speciem, non ad partem enim materiam. Nam diuisio est partes materiales videntur in infinitu[m], sicut diuisio continui. Nam panis secundum materiam & caro secundum materiam diuidi possunt; quae alteri coniuncta habere possunt actionem panis sive carnis. Non est ergo inuenire panem atomum a materiam, nec carnem atomam. Nulla est enim caro adeo modicæ quantitatis, quae alteri coniuncta non possit habere actionem carnis; sic etiam de pane & de quolibet alio habente spem in materia sentiendum est. Si ergo in talibus reperi minima, quia sic procedit diuisio in partibus secundum materiam, sicut in partibus continui, minimis in istis est minimum punctale; reducetur enim minimum in materia ad minimum in quantitate. Et sic punctus, qui est minimum in quantitate, nec est quantitas, nec pars quantitatis, loquendo de parte integrali; sic tale minimum non erit materia, nec pars materiae. Cum ergo habitum sit, quod in parte punctali nec est corpus Christi, nec pars eius; erit corpus Christi & eius quantitas ex sub hostia indivisiibiliter, ut stat diuisio ad partem secundum speciem, non ad partem secundum materiam.

Proposito. XII.

Im multas partium Christi in qualibet parte hostiae non confundit ordinem partium ad seiuicem, & ad totum: licet tollat ordinem partium ad locum.

Declaratio.

Ostendebatur superius, quod Christo existente sub hostia competit positio, quae est differentia quantitatis, non autem quae est praedicamentum. Cum ergo positio, quae est differentia quantitatis, dicat ordinem partium ad totum; illa vero, quae est praedicamentum, dicat ordinem partium ad locum. Satis ex illo capitulo posset haberi veritas huius capituli, videlicet, quod modus existendi, quem

habet Christus sub hostia, non tollit ordinem partium ad totum, licet tollat eorum ordinem ad locum: tamen quia parum instructis in scientia non satisfit per verba communia, & nisi eis manifestentur principia & inde conclusiones educantur, nesciunt scipios mouere, & eorum non quiescit intellectus, immo modicum ligamentum eos ligat: ideo ne forte ligaret, tales, illius, quod superius dicebatur, de similitate partium Christi, bonum est veterius aperire veritatem. Nam si ordo partium in toto requirit, quod caput sit supra pectus, & genu sit supra tibiam: si vbi est una pars corporis Christi, ibi est quelibet pars: inter partes sic existentes non reseruabitur dictus ordo. Non enim, ut videtur, est intelligibile, quod caput sit simul cum pectore, & tamen sit supra pectus. Ut ergo tollatur dubitatio tacta duo declarabimus. Primo enim ostendemus, quod in Christo existente sub hostia de necessitate reperitur ordo partium ad totum, & ordo partium ad seiuicem. Secundo declarabimus, quod similitas partium ordinem non confundit. Propter primum notandum, quod ordo partium ad totum, & ordo earum ad seiuicem sunt relationes quaedam. Nam ipsa relatio, enim suam quiditatem & essentialiter, est ordo quidam. Et ordo licet materialiter sumptus dicat ipsas res ordinatas, formaliter tamen & enim se acceptus est relatio quaedam. Praedicti autem ordines sive praedictae relationes connexionem quandam habent ad seiuicem. Non nam est ordo partium ad totum, nisi sit ordo partium ad seiuicem. Nam nisi ipsae partes ordinate constitutae essent, totum non constitueretur; toto autem non constituto, non esset ordo partium ad totum. Si ergo ostendere possumus, quod Christo existenti sub hostia competit ordo partium ad totum; offensum erit ibi esse ordinem partium ad seiuicem. Notandum ergo, Christum sive esse sub hostia, quod partes sunt ibi ratione totius, non totum ratione partium. Nam, ut superius dicebat, Christus ex hoc est sub hostia, quia substantia panis conuersa est in substantiam eius. Sed enim Innocentius in libro IV. tium papam, sive totalis panis in totale corpus constituit, quod nulla pars panis transit in aliquam partem corporis. Non nam est intelligibile, quod totum translat in totum, & pars in parte, nisi illud totum per partes circumscribat, & sit totum in toto, & pars in parte. Si ergo esset aliquid, quod esset totum in toto, & totum in qualibet parte: & converteretur in aliquid, quod similiter esset (facta conversione) totum in toto, & totum in qualibet parte, talis conuersio sive esset totius in totum, quod nullo modo esset partis in parte. Cum ergo totus panis conuersat in totum corpus Christi non est totaliter quantitativa, sed quod panis extensio ex extensione hostiae & est totus in tota hostia, & pars in parte sed fiat talis conuersio non totaliter substantialiter, ratione tamen est totus panis in tota hostia, & totus in qualibet parte: & quia facta conuersione est et totus Christus in ho-

ilia, & totus in qualibet parte, ut declarabat superius pluribus argumentis. Ideo bene dictum est, quod in hac conuersione mirabilis, sic est conuersio totius in totum, quod nullo modo conuerit pars in partem. Sunt ergo in hostia partes ratione totius. Est ergo per se & primo sub hostia totum corpus Christi, in quod totum conuertit tota substantia panis: & quia non est totum sine partibus, si est sub hostia totum corpus Christi, sunt ibi & partes, ut habent ordinem ad totum. Verum, quia ordo partiū ad totum (ut dicebatur) presupponit ordinem partiū ad sciuicē, declaratū est quod primo proponebat declarandum, videlicet, quod in Christo, existente sub hostia, reperiā ordo partium ad totum, & ordo eorum adiuicem. Reliquum ergo declarare restat, videlicet, quod similitas partium talem ordinem non confundit. Notandum ergo, quod ordo partium ad locum, & in vniuerso, aliquando est similis ordini partium ad totum, aliquando dissimilis: & in diuersis speciebus animatorū existentium sicut suum naturale esse reperiā similis & dissimilis. In homine enim, qui habet pedes versus terram, & caput erectum ad celum, res perī idem ordo partium ad totum, & ad locum suum, & ad vniuersum. Nam partes, quae sunt superiores in toto, quia magis appropinquant celo, sunt superiores in loco & respectu vniuersi. In plantis autem, in quibus radices tenent locum ortis in animalibus, reperiā ordo conuersus. Si n. volumus accipere superius & inferius in plantis, secundū ordinem partium ad totum radices sunt ibi superius & rami inferius, quia os in animalibus est in capite, quod est superior pars animalis. In vniuerso autem est econuerso. Nam cum radices sint in terra fixæ, secundum locum & secundum ordinem vniuersi radices sunt inferius, & rami superius. Est ergo homo, (ut Plato dicebat,) platanus sive planta vera. Si quis ergo verteret hominem, quod caput haberet versus terram, & pedes eleuatoris in altum; licet caput esset inferius secundum locum, tamē superius esset secundum ordinem ad totum. Vbi cūq; enim sit caput, & qualiter cūq; vertatur animal, semper erit superius, & pedes erunt inferius, loquendo de ordine partium ad totum. Si igitur ordo contrarius vniuersi, & ordo contrarius ad locum non tollit ordinem partium ad totum, nulli debet esse dubium, q; si ordo partium ad locum omnino tolleret, adhuc remanseret ordo partium ad totum. Nam si posito capite versus terram & inferius, & pedibus sis in altum, caput est superius, & pedes inferius: multo magis, si simul cum capite essent pedes, non peruerteretur ordo, quin caput sit supra pedes. Bene ergo dictum est, quod similitas partiū corporis Christi, existentis sub hostia, non tollit, nec confundit ordinem, quem partes habent sciuicē, & ad totum.

Propositio. XIII.

Iacet Christus sic non sic sub hostia, ut appareat imago in speculo: aliquo tamen modo est in hostia, ut ad superficiem speculi multiplicatur imago.

Declaratio.

Fuit autem in superioribus sufficienter ostium, Christum non sic esse sub hostia, ut imago appetat in speculo. Ad maiorem tamē expressiōnem huius veritatis possumus addere rationem Innocentii papaz dicentis. Seio tamen quod dicitur in libro 4. a quibusdam, q; quādiu species panis integra perseverat, sub totali specie totale corpus Christi existit. Diuisa autem, in singulis partibus incipit esse totum: sicut in speculo dum est integrum, vna tantum appareat insipientis imago: sed eo fracto, tot apparent imagines, quot sunt ibi fracturæ. Postea hac ratione, subdit: Porro cū Deus illam virtutem verbis contulerit, ut ad prolationem eorum corpus dominicum incipiat esse sub specie sacramenti, nec illa verba proferantur in fractione, diligenter attendant, & ipsi (qui hoc docent) respondēant, unde corpus Christi, quod ante fractionem non in singulis partibus erat totum, sed sub totali specie totaliter existebat, post fractionem in singulas partes quodammodo se cedit, & incipit esse singulatum in singulis partibus (totum corpus) quod integraliter erat in integrō. Certe non videtur via ad euadendum, quomodo saluare possumus, q; per solā fractionem incipiat esse Christus in singulis partibus hostiæ, cum virtus transubstantiandi substantiam panis in Christi corpus, non sit data fractioni, sed verbis. Immo, si sic vellemus iudicare de existentia Christi sub hostia, sicut de apparentia imaginis in speculo, omnino dicendum esset, corpus Christi non esse in hostia. Nam imago non appareat in speculo, nec etiam est in speculo. Solum enim diaphanum corpus susceptuum est talium intentionū. Specula autē de densissimo calice fieri possent. Non est ergo imago in speculo, nec appareat in eo, loquendo de speculis vistatis, quae vplurimū sunt conuexa. Vtū autē sit imago, vbi appetat, & quomodo potest apparere, vbi non est, inquirere non est præsens speculationis. Sufficiat autē nobis tantū patet factum esse, Christum non esse in hostia, nec ut appareat imago in speculo, nec ut existit in ipso. Reliquum autē est ostendere, aliquo modo Christum esse in hostia, ut ad superficiem speculi multiplicatur imago. Ad cuius evidentiam aduentem Aeg. quodlib. 5. dum, intentiones non suscipere numerū a subiectis q. 10.

Etis in quibus sunt. Possunt enim in eadem parte aeris esse diverse species luminarium, quælibet enim pars albedinis se multiplicat in toto medio: & quod dictum est de albedine, intelligi

gendum est de quolibet specie intentionalis. Est ergo secundum esse intentionale tota albedo in toto medio, & tota in qualibet parte. Et quod dictum est de medio, sentiendum est et de organo. Ad quolibet enim punctum oculi multiplicat speciem suam quilibet punctus rei visibilis, ita quod similitudo rei visibilis suscipit in toto oculo, & tota in qualibet parte. Non tamen in quolibet punto oculi sit iudicium de quolibet puncto rei visa: nam si per quolibet punctum oculi visideremus quolibet punctum rei visibilis, & iudicaremus de quolibet puncto rei visa, esset confusio in videndo. Appareret enim dextra sinistra: & sinistra dextra. Non n. iudicare possumus, quae visibilium essent a dextris, & quae a sinistris; quod apparet sensu falso esse. Propositus n. visibilibus coram nobis, recte iudicamus dextra esse a dextris, & sinistra a sinistris; quod ideo contingit, quia in cancellatione neruorum optime eorum, ubi sit iudicium de re visa, solum per partem dexteram iudicamus de dextris, & per sinistram de sinistris, & per medianam de mediis. Si autem ratio homini quaeratur, qualiter de parte dextra rei visibilis sit solum iudicium in parte dextra, cum similitudo illius partis non solum suscipiat in parte dextra, sed etiam in parte sinistra, & in qualibet parte. Dicendum, quod licet quilibet punctus rei visibilis multiplicet speciem suam ad quemlibet punctum organi, tamen dextra diametralius & fortius imprimunt species suas in parte dextra, quam in aliis partibus. Et quia non quilibet impressio sufficit ad videndum & iudicandum, sed sola impressio diametralis & fortis, ideo licet pars dextra visibilis imprimat speciem suam in qualibet puncto organi, & tota etiam similitudo rei visibilis sit in qualibet parte organi: non tamen videtur totum visibile per qualibet partem oculi; nec de parte dextra iudicamus per quamlibet partem organi; sed per dextram partem organi iudicamus de parte dextra rei visibilis, & per sinistram de sinistra, eo quod dictae partes visibilis in talibus partibus organi fortius spem suam imprimunt; immo. si qualiscumque impressio sufficeret ad videndum: possemus videre quae sunt post nos, & montes non celarent nobis visibilia existentia post ipsos: Nam ea, quae sunt post nos, licet diametraliter non possint imprimere speciem suam in oculum nostrum, cogimur tamen ad ponendum, quod oculus noster aliquo modo suscipiat intentiones visibilium existentium post ipsum. Nam cum res multiplicet intentionem suam in toto medio, quae sunt retro nos multiplicant speciem suam in aere, qui est ante nos; & a specie multiplicata in aere situato coram oculis nostris, aliquo modo suscipitur intentione in oculo nostro: Tamen quia homini susceptio est debilis, per talem susceptionem non iudicamus de visibilibus. Sic etiam res post montem existentes per multiplicare spem suam usque ad aereum, qui est iuxta nos, propter quod oculus noster potest

Quæstū de nī
sione & mul
tuplicatiō spe
cierū in oculo.

suscipere similitudines illorum visibilium: huiusquam tamē illa visibilia videntur manente monte in medio: quia sic conditionibus stantibus, non quam diametraliter & fortiter oculus suscipit similitudines illorum: & forte si verum est, quod communiter & vulgariter dicitur. Lynxem videre post montem: ista posset esse causa, quia debilis impressio ei sufficit ad videndum: possunt enim existentia post montem imprimere suas similitudines in oculū, licet non diametraliter: tamen si hoc ponimus, oportet nos ponere aliquā virtutem in oculo animalis predicti regulantem & dirigentem intentiones susceptas, ne longinquā appareant propinqua, & econuerso: & ne sinistra appareat dextra, & econuerso. Viso quo modo intentiones & idola multiplicantur in medio & organo, de facili est videre, quoniam imagines & idola se multiplicant ad superficiem speculi. Nam cum quilibet punctus superficie speculi contingat aliquem punctum aeris (quia in quilibet punto aeris est tota intentione & tota imago rei visibilis) oportet nos dicere, quod non solum ad totam superficiem speculi multiplicetur tota imago, sed quod ad quilibet punctum superficie speculi etiam tota multiplicetur imago. Non ergo suscipitur imago in speculo, quia speculum non oportet esse diaphanum; sed sufficit tersum & politum, ut fiat ibi reuerberatio & reflexio, ratione cuius appareat idolum & imago. Si enim esset speculum omnino diaphanum (quia non obsteret visui propter transparentiam) nullum appareret idolum ibi. Non igitur oportet in speculo suscipi imaginem: cum ad superficiem speculi multiplicatur imago, eo quod superficies attingat medium & aerem susceptuum intentionaliter horum idolorum & imaginum. Est ergo aliquo modo simile de susceptione organi & de multiplicatione imaginis ad superficiem speculi, nam sicut tota res visibilis imprimat similitudinem suam in toto organo, & tota in qualibet parte: & sicut intentionaliter quilibet punctus rei visibilis multiplicat speciem suam ad quilibet punctum oculi (non tamen quilibet punctus & quilibet pars rei visibilis videtur per qualibet partem oculi, sed una pars visibilis videtur in una parte organi & in uno loco) sic quilibet res visibilis opposita speculo multiplicat suam imaginem ad quemlibet punctum superficie speculi: non tamen videtur in qualibet puncto: & manente integro speculo, non videtur una imago nisi in uno loco. His autem diligenter perspectis, apparent verum esse, quod proponebatur, videlicet, aliquo modo sic esse corpus christi in hostia, non sicut appetit idolum in speculo, sed sicut tota imago multiplicatur ad superficiem speculi: quia sicut tota imago multiplicatur se ad totam superficiem speculi, & tota ad quemlibet punctum superficie, sic totus Christus est in tota hostia, & totus in qualibet puncto hostie. Sed sic dicendo videmur contradicere his, que superius diximus: dicebatur. n. in præceptis,

Nō est imago
in speculo.

dētibus, q̄ sic est totus christus in qualibet parte hostiæ, q̄ tamē in parte punctali hostiæ nec est corpus christi, nec pars corporis. Sed q̄ in hoc non sit contradic̄io, cum inferius de hoc occurret materia, poterit declarari. Ad pr̄sens tamen ostēsum est, quomodo sit simile, & quo modo dissimile, prout comparatur x̄ps ad hostiam, & imago ad speculū: ppter quod si dictū alicuius sancti inueniat, per quod existētia christi in hostia accipiatur fm proportionem, quā habet imago ad speculū, diligens inquisitor nō credat esse simile per oēm modnm, sed ei sufficiat fm tactam exilem similitudinem exponere dicta sanctorum.

Propositio. XIII.

Ecundum doctorum sentētias videtur esse tenendum, q̄ christus vt est in loco proprio, & vt habet esse in hostia, ad corpora glorificata modo opposito comparatur.

Declaratio.

Videtur enim esse cōmunis doctorum sentētia q̄ corpus glorificatum cum non glorificato simul in eodem loco potest existere: glorificatū autem cum glorificato simul esse non potest. Hoc autē quo modo verum est, non diffinies mus ad pr̄sens; sed auxiliante deo, si locus occurreret, vt de corporibus resurgentium possimus aliquem tractatum componere, ibi ostēdemus, quo modo veritas sic se habeat, vt proponebarūt. Tamen vt aliqualiter quiescat intellectus, potest ad hoc talis ratio assignari: quia quā fm eandē rōnem comparantur ad locum, nō vide tur, q̄ in eadē loco simul possint esse; sed quā differenter cōparantur, non est inconueniens, simul esse. Videmus. n. q̄ angelus & corpus simul esse possunt, quia spirituali substantiæ non cedit corporalis, vt potest haberi a Damasce. libro. 2. cap. 3. vbi ait: q̄ angeli non circūscribuntur, nec continent a parietibus, & ianuis, & clavistris. Sic etiam substantia separata, & anima in eodē corpore possunt esse: demones enim sub intrant corpora humana, vt potest haberi ex textu Euangelico. Cum ergo anima rationalis sit in qualibet parte corporis tota, vt vult Aug. 6. de tri. cap. 7. in quaq̄ parte corporis ponatur demon simul in illa parte erit demon & anima. Sed hæc ideo contingunt, quia spiritus & corpus non eodem modo comparantur ad locum: & demon & anima non eodē modo sunt in corpore. Sic etiam deus est in qualibet creatura, & est simul cum qualibet creatura, q̄ nō eodem modo est in loco creatura, & deus; sed duæ animæ non simul possunt esse in corpore eodem: & duo angeli non possunt esse in eodē loco; & si essent duo dñi, ybi esset ynuſ, nō pos-

set esse alius. Quia ergo duo corpora glorificata eodem modo comparantur ad locū: per nullam p̄prietatē existentē in corpore glorificato, potest vnum corpus glorificatū esse cū alio corpore glorificato, nisi hoc deus faceret speciali miraculo: sed corpus glorificatum & non glorificatum diuersimode comparantur ad locum, ideo non est inconueniens, etiam absq̄ miraculo, talia duo corpora simul esse. Non n. videtur rōnable, semper ad motū cuiuslibet corporis glorificati, deum operari speciale miraculum: q̄cet enim sit alia claritas Lunæ & alia claritas Solis, & corpora glorificata non sint paria, vnum tamē nō est materiale respectu alterius, propter qđ duo talia corpora in eodem loco simul esse non possunt: sicut quia omnis albedo fm eandem rōnem videtur cōparari ad suum propriū susceptiuū, quātūcunq; vna albedo sit clarior alia: duæ tamē albedines in eodē subiecto esse simul non p̄nt. Vtrū autem per miraculū posset fieri aut nō, nō est pr̄sens speculationis. Tantum tamen dictū sit, q̄ sicut duæ formæ eiusdem rationis non p̄nt esse in eadē parte subiecti, vt duæ albedines non possunt esse in eadem parte Pomi: diuersarum tamē rationum possunt, vt saporem & colorē esse in eadē parte Pomi, nō videtur inconueniens: sic duo corpora glorificata, & duo non glorificata (nisi per speciale miraculū) simul esse non p̄nt. Corpus tamē glorificatum cum non glorificato, etiā absq̄ miraculo, simul esse, non videtur inconueniens. Hoc viso & his suppositis, sequi videtur, q̄ christus, vt est sub hostia, & vt est in loco proprio, siue vt est in celo, ad corpora glorificata, & ad corpora non glorificata comparat opposite. Nam vt est in celo, & vt est alicubi locali, potest simul esse cum corpore nō glorificato, sed nō potest esse cum corpore glorificato, nisi fiat ibi speciale dei miraculū: sed, vt est sub hostia, est ecōuerso, q̄ non p̄t esse simul cum corpore nō glorificato, nisi forte per speciale dei miraculū: sed nō videtur repugnare corpori glorificato, quin possit esse simul cū hostia. Ut autem hoc appareat, notandum, q̄ (quia dimensiones corporis christi sunt in hostia mediante substantia) si hostia consecrata non p̄t esse simul cum alio corpore, hoc non est ratione dimensionum corporis christi: quia sic est corpus christi sub hostia, qđ non est aptū natū resistere aliis dimensionibus, cum dimensiones corporis christi non sunt ibi per se. Tota ergo causa istius resistentia sunt dimensiones ipsius hostiæ: nam fm p̄km si dimensiones essent separatae adhuc resistent, & nō compaterent secum dimensiones alias: licet ergo dimensiones hostiæ cōsecretae sint sine subiecto: tamen, quia per se est dimensionū resistentia, dimensiones illæ resistunt, & nō compatuntur secum dimensiones alias, nisi essent tales dimensiones, quād diffimeret comparantur ad locum: huiusmodi sunt dimensiones corporis glo-

7. pby. t. 35.

rificati. Si ergo dimensiones corporis christi nullam resistentiam faciunt, quin possit esse hostia consecrata simul cum aliо corpore, sed tota ratio resistentia sumitur ex dimensionibus hostie per se loquendo, quodcumque corpus quod poterat simul esse cum hostia non consecrata, poterit simul esse cum hostia consecrata: corpori autem glorificato (quia non repugnat ei esse simul cum hostia non consecrata, eo quod corpus glorificatum simul cum non glorificato esse potest) non repugnabit esse simul cum hostia consecrata. Secundum ergo hanc viam, idem corpus christi posset simul sacramentaliter & localiter esse, sed non eodem modo: sed sacramentaliter esset ibi, eo quod substantia panis esset cōuersa in corpus eius: localiter autem ibi esset per dimensiones proprias. Si enim corpus christi gloriosum potuit simul esse cum ianuis, potest simul esse cum hostia non consecrata: & per consequens simul esse potest cum hostia consecrata. Aduertendum tamen, quod si non repugnat corpori glorificato simul esse cum hostia consecrata, tamen propter reuerentiam sacramenti nunquam hoc contingit; immo si aliquis sanctus, habens glorificatum corpus, videret aliquam hostiam consecratam (quia credibile est quod per aliqua signa, vel per revelationem, vel aliquo alio modo cognosceret ibi corpus christi) non transiret per ipsam, sed eam adoraret & veneraretur, videlicet ibi esse illum Deum, per quem facta est redempcio totius humani generis. Immo, quia peccaret, si talem hostiam videns non veneraret eam, sed transiret per ipsam, bonum intellectum habere posset dictum dicentes, Corpus glorificatum non simul posse esse cum hostia, non propter resistentiam dimensionum, ratione cuius de possibiliitate & impossibiliitate loqui intendimus, sed quia habentes glorificata corpora peccare non possunt. Manifestum est ergo quomodo corpus glorificatum potest esse simul cum corpore christi, ut existit in hostia. Quod autem corpus non glorificatum non possit simul esse cum hostia consecrata patet: quia dimensiones remanent ipsius hostie, quae secum non copiuntur dimensiones alias non gloriosas. Partem ergo, quod ratione dimensionum corporis christi, ut habet esse in loco proprio, & in hostia, est comparatio opposita ad corpora glorificata & non glorificata, modo, quo dictum est: quod declarare volebamus.

Propositio. XV.

Christus, prout existit in hostia, videri non potest ab aliquo alio oculo corporali.

Declaratio.

Consequenter restat ostendere, quod nullus alias a christo videre potest christum existentem in hostia corporali oculo. Hoc autem declarare possumus triplici via. Est autem in quolibet sensu tria considerare. s. Obiectum, quod sentimus: Mo-

dum, quem habemus in sentiendo, & Medium per quod defertur species sensibilis usque ad organum sensus. Primo ergo ostendemus, Christum non posse videri ab aliquo alio corporali, prout existit in hostia, ex parte ipsius obiecti sensibilis. Ad cuius evidentiam notandum est prim in. 2. de anima, quod sensibile dicitur tripliciter: quoddam enim est sensibile proprium, ut illud, quod percipitur uno sensu, ut color visus, & sonus auditus, & cetera alia sensibilia, quae sentiuntur uno particulari sensu. Sensibile vero commune est illud, quod percipitur pluribus sensibus, ut magnitudo, sive quantitas continua, numerus, motus, quies, & figura. Hortum autem unum quodcumque non solum unus sensus percipit, sed plures, ideo huiusmodi sensibilia, licet sint sensibilia per se, non per accidens, dicuntur tamen sensibilia communia ratione plurius sensuum, quorum sunt objecta. Sensibile vero per accidens est illud, quod nihil efficit in sensu: tamen, quia est subiectum vel coniunctum ei, quod sentitur per se, dicitur sensibile per accidens, ut Diaris filius per accidens sentitur, quia in eo habent esse magnitudo, & color, quae sentiuntur per se. Inter haec autem sensibilia est hic ordo: quia sensibile commune & sentitur per se, non tamen sentitur primo. Nam illud est primum (est prim in primo posteriori) cui Cap. 4. est alteri per ipsum, non ipsi per alterum: ut, quod habere tres competit triangulo primo, cuiusque competit talis passio, competit per triangulum: & si ab omni alio remoueretur habere tres, non remoueretur a triangulo. Si ergo sensibilia communia sentirentur primo, si nihil aliud sentiretur, adhuc posset sentiri magnitudo, & quodlibet aliud sensibile commune: hoc autem est falsum. Nam si esset aliquid, quod esset quantum, & non haberet in se aliquam qualitatem sensibili non posset sentiri aliquo sensu: nunquam n. videmus aliquid quantum, nisi sit coloratum, vel lucidum: nec aliquid quantum tangi potest, nisi sit durum, vel molle, vel habeat in se qualitates activas, & passivas. Et sic discurrendo per ceteros sensus, manifeste apparebit, quod nunquam sentitur sensibile commune, nisi habeat annexum sensibile proprium, mediate quo, moueat sensum: Et inde est, quod mathematicus abstrahit a quali, licet non abstrahat a quanto: dicitur enim abstrahere a materia sensibili, quia quantum nunquam facit se in sensu, nisi mediante qualitatem. Si ergo sensibile commune nunquam mouet sensum, nisi mediante sensibili proprio, multo magis sensibile per accidens per se acceptum non potest mouere sensum: est n. quandam adaptationem loquendo, dicere possumus, quod a sensibili proprio habet esse actionem: sed a sensibili communi habet esse modus agendi: a sensibili vero per accidens nec est (proprie loquendo) immediate actionem, nec modus agendi: color. n. ipse & lux agunt & mouent visum: quia quicquid videtur, videtur per modum pyramidis & sub angulo: modus ergo agendi sumitur a magnitudine, & a superficie

Com. 2. cie, quæ est basis illius pyramidis, fm quā percipiatur visibilis filius autē Diaris, qui sentitur per accidens, nec proprie & immediate agit in sensu, nec ab eo sumitur modus agendi proprius. Loquendo ergo de tactu naturali, immediatus attingit passum qualitas, q̄ quantitas, quia quantum non mouet passum, nisi mediante qualitate: immediatus n. color mouet aerem, & visum, q̄ superficies. Cum ergo in sacramento eucharistiae per se primo sit ibi substantia, ex cōsequenti aut & ex naturali cōcomitantia sunt ibi cetera accidentia, cum quātitas immediatus adh̄erat substantię, q̄ qualitas, vt ostendit Commentator in 12. metaphysicorum, naturali ordine in hoc sacramento est prius & immediatus quātitas, quam qualitas. Si ergo corpus christi existens in hostia deberet agere in visum (quia sicut res se habet ad esse, ita se habet ad agere) immediate moueret visum substantia: & mediante substantia, moueret visum quātitas: & mediante quātitate, qualitas; & esset ibi totus modus contrarius modo, quem videmus in actione sensibilium; quod stare non pōt. Immo cum substantia sit sensibilis omnino per accidens, & immediate non possit agere in sensum: & etiam cum quātitas per se, nisi qualitas intercidat media, non possit mouere sensum; patet qđ ex parte ipsius obiecti sensibilis, qđ christus existēs sub hostia nec visu, nec alio sensu sentiri pōt: quod primo proponebatur declarandum. Secunda autē via ad ostendendum hoc idē ex parte modi agendi de leui patet. Nam modus agendi in visum (vt tactum est) est per modum pyramidis: huiusmodi autē pyramidis basis est quantitas, nunq̄ enim pōt esse pyramidis nisi habeat basim extensam. Nunq̄ ergo poterimus saluare modum videndi, ratione cuius non possumus dicere, qđ christus videatur in hostia: hoc autem patet ex eo qđ christus nō est in hostia modo extenso: quia non est totus christus in tota hostia, & pars in parte: sed est totus in tota, & totus in qualibet parte. Qđ autem sic se habet esse alicubi, non pōt esse basis alicuius pyramidis. Rursum (quia est ibi quantitas mediante substantia, & non est ibi christus quātitatiue, licet sit ibi quātus, cum pyramidis nō possit fundari immediate per substantiam, eo qđ pyramidis, & omnis figura sit qualitas in quantitate, vel quantitas in qualitate vt dī in prædicamentis, & etiam vt habet in s. metaphysicorum) phys. 15.

Tex. 18. et 7. nullo modo saluare possumus quod Christus videatur sub hostia ab aliquo alio, cum ibi saluare non possumus modum videndi. Nunq̄ enim agens agit in passum, nisi sit ibi debitus ordo, & debita proportio inter actiuū & passiuū: & nisi sit ibi omnis ille modus, qui de necessitate requiritur ad actionem & passionem; sicut, ablativo modo agendi, cessat actio, sic, non existente modo videndi, non est visio. Tertia via ex parte medii sic habetur. Nunq̄ n. sensibile mouet sensum, nisi immediate attingat medium, per qđ

deferat spēs sensibilis usq; ad organum sensus; Christus autem, vt est in hostia, nullo modo immediate attingit aerem, sed dimensiones hostiæ immediate aerem attingunt. Ipsa ergo hostia, vel ipsæ dimensiones panis poterunt percipi visu, Christus autem ibi existens viseri non poterit. Non possumus autē dicere, qđ quia dimensiones illæ videntur, sub quibus existit christus, ideo christus videatur per accidens; sicut filius Cleonis per accidēs vñ, quia superficies colorata, subqua existit filius Cleonis, visetur per se. Nam dimensiones hostiæ non sunt in christo sicut in subiecto, sicut superficies colorata est in subiecto & in filio Cleonis; & ille dimensiones panis non sunt aptæ natę ducere in cognitionem substantiæ corporis christi, sicut illa superficies est apta natę ducere in cognitionem substantiæ filii Cleonis. Patet ergo, Christum non videri ab aliquo alio, nec percipi aliquo sensu put habet esse sub hostia; quod declarare volebamus.

Propositio. XVI.

Hristus oculo corporali se non videt in hostia, prout in hostia habet esse.

Declaratio.

Communiter a doctoribus dī, qđ licet christus existens in hostia ab aliquo alio videri corporaliter non possit, a seipso tamen oculo corporali videtur: hūmōi autem veritatis modum & causam declarare non est facile. Dixerunt autē qui D. Thom. 4. dam, qđ quia oculus christi est in hostia, ideo se sent. dist. 10. ipsum in hostia videre potest: sed alius oculus art. 4. ad priz videre christum in hostia existentem non pōt, num argum. eo quod omnis alius oculus præter oculū christi non est in hostia, sed extra hostiam. Hoc autem, vt dī, non quietat intellectum: videtur. n. tāle dictum petere quod est in contrario: quia christus nō se videt in hostia ratione qua in hostia habet esse. Ad cuius eidētiā notandum, quod nunq̄ sit sensus, nisi sensibile moueat organum sensituum, & nisi imprimat suam speciem in sensum, quia nihil agit, nisi fm quod est in actu. Cum ergo virtus visiva sit in actu per speciem visibilem, nisi visibile ageret in visum, nunquam esset visio. Ad hoc autē quod agens agat in aliquid, duo requiruntur. Primo enim requiritur, quod agens sit in ea dispositiōe, quod possit agere: proper qđ, nisi sensibile esset in ea dispositione, quod possit mouere sensum, nullus fieret sensus. Secundo requiritur, qđ passuum sit in ea dispositiōe, quod possit moueri ab actu: ppter quod quantumcunq; sensibile esset in ea dispositiōe, quod possit mouere organum, si tamen sensus non esset in dispositiōe, qua posset moueri, & qua posset pati ab ipso sensibili, etiam nō fieret sensus. Hac autē dupli via declarare possumus, Christum non videre se in hostia, vt existit in hostia. Si enim christus, vt

existit in hostia, se videret, oporteret nos dicere. Christum ibi existentem esse in ea dispositio-
ne, quod posset mouere visum, & oculum eius
ibi existentem esse in illa dispositione, quod pos-
set immutari a sensibili: horum vero neutrū ve-
rum est: nam illa triplici via, qua declaratum fuit
in præcedentibus, Christum existentem in ho-
stia non esse in ea dispositione, qd̄ imutare pos-
set oculum alicuius alterius, ostendi pōt, Chris-
tum ibi existentem in ea dispositione non esse,
quod imutare possit propriū organum sensi-
tiuum. Dicebatur enim primo, qd̄ quia substan-
tia est sensibilis solum per accidens, & non sen-
titur, nīl mediante quantitate & qualitate: quali-
tas autem & quantitas, & cætera accidentia sunt
in hoc sacramēto mediante substantia: Si ergo
ipsa substantia immediate sentiri non pōt, opor-
ter quod talia non sint in ea dispositione, quod
possint sentiri, & quod possint immutare visum:
igitur sicut aliis oculis ab oculo christi non vi-
det ipsum, vt est in hostia, quia ab eo immutari
non potest: sic nec christus, vt existit in hostia, a
seipso videri poterit; quia oculus eius a seipso, vt
existit in hostia, immutari non valet. Secundo,
christus existens in hostia (vt dicebatur) non vi-
detur ab alio oculo corporali, quia ibi saluari
non pōt modus vidēdi: semper. n. videmus sub
angulo, & videmus modo pyramidali, cuius py-
ramidis basiſ ſt res viſibilis. Quia ergo christus
non eſt in hostia modo extenso, nullius pyra-
midis potest eſſe baſis, ideo ab alio videri nō po-
test: & ſi nō videtur ab alio (quia ibi ſaluare nō
poſſumus modum vidēdi) ſic etiam nec a seipſo
viſebitur, vt existit in hostia, ex quo modus vi-
dendi ibi ſaluari non pōt. Tertio ostendebatur
hoc idem ex parte mediū, quia nunquā viſibile
eſt in ea dispositione, vt poſſit videri, nīl imme-
diata attingat aerem vel aliquod diaphanū. Et
quia non cōpetit christo existenti sub hostia im-
mediate attingere diaphanum, concludere poſ-
ſumus, qd̄ non ſolū ab alio, ſed etiam a seipſo
non videt christus, vt existit in hostia. Omnes
ergo illæ rōnes, per quas concludebamus, chri-
ſtum existentem in hostia non videri ab alio, ga-
nō eſt ſic sensibilis, qd̄ ſit in ea dispositione, qua
poſſit viſum immutare, adaptari poſſunt, quod
etiam a seipſo videri non poſſit. Immo præter
rōnes ſumptas ex parte ſensibilis, poſſumus ad-
dere rōnes ex pte organi. Triplici enim via co-
cludere poſſumus, christi oculum, vt eſt in ho-
stia, non eſt in ea dispositione, qua poſſit a ſen-
ſibili immutari. Primo, quia nunquā viſus eſt in
ea dispositione, vt poſſit immutari a viſibili, nīl
ſit ibi debita distantia inter organum & rem vi-
ſam; ſensibile enim poſitum ſupra ſenſum nullū
facit ſenſum, vt dicitur in. 2. de Anima: Quia er-
go ſic eſt christus in hostia, qd̄ vbi eſt oculus,
ibi eſt quodlibet membrū christi, vt oculus chri-
ſti existit in hostia nullum membrū christi vide-
re poſſet; non ergo christus vt existit in hostia

ſeipſum viſere poſſet. Secundo declaratur hoc
idem, ſi conſideramus iudicium terum ſenſibilis-
ium: nam vbi organum non habet eſte modo
quantitatuo, nunquā poſterit iudicare recte de
re viſa: nam (vt ſuperius dicebatur) ideo dextra
apparet dextra, & ſinistra ſinistra, & non fallim-
ur in viſendo, iudicando eſte a dextris quæ
ſunt a ſinistris, quia per partem dextram organi
iudicamus de dextris, & per ſinistrā de ſinistris.
Cum ergo oculus christi non eſt modo quan-
titatiuo in hostia, non viſebit ſe christus, vt ibi
existit, quia non haſberet rectū iudicium de re
viſa: immo, ſi conſideratur hæc cauſa, non ſolū
arguit oculum christi non eſte in ea disposi-
tione, vt eſt in hostia, qua recte poſſit iudicare de
viſibili, ſed etiā per dictam cauſam manifeſte ha-
betur, non eſte in ea dispositione, qua poſſet ha-
bere aliquod iudicium de re viſa; dicebatur. n.
ſuperius, qd̄ nunquā ſit viſio, nīl viſibile quodā
modo diametraliter imprimat ſpeciem ſuam in
organum ſenſituum. Cum ergo diametralis
impreſſio quendam modum quantitatuum im-
portet, oculus christi (quia modo quantitatuo
non eſt in hostia) vt ibi existit, non poſterit ſic
ſuſcipere ſpeciem, & per conſequens nō erit ibi
viſio, nec iudicium de re viſa. Tertio hoc idem
ostenditur, quia nullum naturale agens imme-
diata attingit paſſiuū, vt eſt quid, ſed vt eſt quan-
tum, vel vt eſt quale. Sicut enim a nulla ſubstan-
tia creata egreditur actio immediate, ſed omne
creatum agit per aliquā virtutem ſuperadditam
ſuæ ſubſtantiaz: ſic nulla creatura ab aliquo crea-
to agente, vt haſber rationem paſſiui, immediate
attingitur, vt eſt quid: oſtendebatur enim in cō-
mento primæ propositionis, ſolum deū imme-
diata attingere paſſiuū, vt eſt quid. Dicamus
ergo, qd̄ ſicut christus non videt in hostia, quia
vt ibi existit non eſt in ea dispositione qua poſ-
ſit ſentiri, & qua poſſit organum immutare (qd̄
ſubſtantia corporis christi, & quælibet ſubſtantia
creata immediate non pōt immutare ſenſum,
nec eſte immeiatū principiū alicuius actionis)
ſic oculus christi, vt existit in hostia, non eſt in
ea dispositione, qua poſſit ſuſcipere, &
qua poſſit immutari a ſenſibili, quia ſubſtantia
non poſterit eſte immeiatū principiū paſſionis:
nam cum quiditas & ſubſtantia creata conſide-
ratur ſine quanto, & ſine quali, nec conſiderat
vt actua, nec vt paſſiua. Si igitur omnia accide-
tia corporis christi ſunt in hostia mediante ſu-
ſtantia, christus rōne qua eſt in hostia, nec im-
mutabit, nec immutabit, nec viſebit, nec viſebitur.
Apparet ergo quodāmodo imposſibilius eſte,
Christum ea rōne, qua eſt in hostia existens, vi-
deri a ſeipſo, qd̄ ab alio: nā ſi nos non poſſumus
viſere christum existentem in hostia, hoc non
contingit ex parte organi, eſt. n. oculus noſter
in ea dispositione, qd̄ poſterit immutari a ſenſibili:
ſed tota cauſa ſumitur ex parte obiecti, vt ga-
christus nō eſt in hostia, quod poſſit viſum im-
mutare.

mutare. Sed si christus, ratione qua existit in hostia, se non vider, tam ex organo q̄ ex obiecto ratio sumi potest (non est enim christus in hostia sub ea dispositione, qua possit sensum imitare, nec vt oculus eius ibi sic existit, q̄ possit a sensibili immutari) bene dictum est, q̄ christus non se vider in hostia, rōne qua in hostia habet esse: quod declarare volebamus.

Propositio. XVII.

Christus se videt in hostia, prout extra hostiam habet esse.

Declaratio.

Crederet tunc aliquis simpliciter concedendū esse, christum non videre se in hostia, eo q̄ pluribus rōnibus sit ostensum, q̄ christus existens in hostia ratione qua existit in hostia, se non vider: hoc autem non pati veritas, quia Christus simpliciter oculo corporali se videt in hostia, non tamē se videt rōne qua ibi existit, sed ex eo q̄ extra hostiam habet esse. Simpliciter enim cōcedendū est, q̄ homo sit aliquo colore coloratus, licet homo, vt homo est, nec sit albus, nec niger, nec medio colore coloratus. Nam simpliciter propositio iudicanda est vera, si prædicatū conuenit subiecto: dato q̄ in tali propositione non exprimatur ratio, & causa veritatis. Nam si ædificare conuenit homini simpliciter, hēc propositio iudicanda est vera, qua dicitur, q̄ homo ædificat, licet in ea non exprimatur ratio, & causa veritatis. Homo enim, vñ homo est, non habet qđ ædificet, sed homo ædificat inquantū ædificator, nō inquantū homo. Est enim hēc propria & per se, Aedificator ædificat. Sic, quia vider se in hostia conuenit ipsi christo, simpliciter facendum est, Christum se videre in hostia, licet in tali dicto non exprimatur ratio, & causa veritatis. Declaratum est enim supra, christum se non videre rōne qua existit in hostia: nūc ergo restat declarare, q̄ christus se videt in hostia, ex eo q̄ extra hostiam habet esse. Ad cuius eidem aduentum est, q̄ licet sola substantia corporis christi sit in hostia ex vi sacramēti (eo q̄ solum in talem substantiam, panis substantia, sit conuersa) ex naturali tamen concomitantia est ibi christi quantitas, & etiam christi anima, & omnes virtutes animarū tam organicæ q̄ non organicæ, & q̄cquid habet esse in h̄mōi virtutib⁹: cum enim substantia corporis christi habeat naturalem cōexionē ad omnia ista, vbiunque erit eius substantia, ibi oportet esse omnia prædicta. Cū igitur christus, vt est in celo, seipsum videat, & oculus christi suscipiat speciem Christi, vt est in celo (quia oculus christi est in hostia, & est idem oculus christi, qui est in celo, & in hostia) species illa visibilis, quæ est in oculo Christi existente in celo, est in oculo eius existente in hostia. Non ergo Christus se videt in hostia, q̄ membra eius, vt in hostia existunt, possunt spe-

ciem suam imprimente in oculum christi, sed q̄ oculus christi, existens extra hostiam, suscipit sū militudinem membrorum christi. Ideo ex naturali concomitantia illa species, & illa similitudo habet esse in illo oculo in hostia existente, propter qđ potest se in hostia videre: immo (cum visio non sit in re visa, sed in vidente, eo q̄ vide re & intelligere & huiusmodi actus animarū sint transentes in exteriorem materiam, sed habent naturalem ordinem ad potentias in quibus existunt) si oculus christi idē numero, qui est in celo, est in hostia, illa eadem visio, & ille idem actus vidēdi numero, qui est in oculo Christi existente in celo, est etiam in oculo christi existente in hostia. Quia ergo christus se videt in celo, ideo se videt in hostia: non est nō possibile esse actionem in aliquo agere, nisi illud agens agat, impossibile est enim q̄ actus intelligendi sit in intellectu, & intellectus non intelligat; non est ergo possibile, q̄ sit actus vidēdi in aliquo oculo, & tamen ille oculus non videat. Pater ergo, simpliciter verum esse, Christū se videre in hostia, tamē (vt ostensum est) videt se ex eo qđ extra hostiam habet esse. Ex quo patet, q̄, cum species rei visibilis non conseruetur in oculo, nisi ad præsentiam rei visi, si posito per impossibile, christus (quod abit) desineret esse extra hostiam, & non esset alicubi tanquam in loco proprio, sed solum sacramentaliter in hostia habetur esse (nisi fieret ibi speciale miraculum) se in hostia non videret. Oculus enim christi (naturaliter loquendo) non pōt in se habere speciem rei visi, nisi talem speciem suscipiat, prout extra hostiam habet esse. Non est enim in hostia (vt superius dicebatur) in dispositione qua possit a sensibili immutari.

Propositio. XVIII.

Iatores christum existentem in hostia non solum sensu, sed etiam intellectu videre non possunt.

Declaratio.

Multa ratiocinando perquirimus, & de multis per intellectum disputauimus, quorum quidem intelligere non possumus. Dicimus enim, & rationabiliter concludimus substantias separatas esse intelligentes, & libero arbitrio videntes, & cetera talia, quæ probamus inesse substantias separatis. Quid sint tamē substantiae separatae? Earum quiditatem & naturam, quādiu durat status vita præsentis, scire non possumus. Et si ne scimus quid sit natura intelligentiarū, nescimus quid sit earum intelligere: quia si bene intelligemus quid est intelligere angelorum (cum operatio proportionata substantiæ ducat in cognitionem quid sit rei natura & substantia) cognitio intelligere angelorum, cognoscemus qđ esset eorum substantia & natura. Scimus ergo in dissolubilibus rationibus, Angelos esse intel-

ligentes, quid sit tamen eorum intelligere, intelle
 ctu non capimus. Sic & de corpore Christi,
 suppositis fundamentis fidei, multa inuestigans
 do perquirimus: ut supposito, & panis substan
 tia conuertatur in substantiam corporis Chris
 ti: & ipsa substantia est ibi ex vi sacramenti, ce
 tera vero sunt ibi ex naturali cōcomitantia. Ex
 hoc inuiolabiliter concludimus, Christum esse
 totum in qualibet parte hostie, & dimensionibus
 corporis Christi esse simul cum dimensionibus
 hostie, & cetera talia, quae superius probau
 mus esse vera. Ipsum tamen Christum existētem
 in hostia, quādiū durat status presentis miserie,
 etiam intellectu videre non possumus. Qd tri
 pli via declarari potest. Primo ex parte ipsius
 sensus. Secundo ex pte imaginationis. Et tertio
 ex pte intellectus. Prima via sic ostenditur. Quia
 fm p̄m, primo Posteriorum, nostra cognitio
 incipit a sensu, & deficiente sensu, necesse est des
 dicere scientiam, quae fm illum sensum est; vñ in
 libro physicorum dī. Quod cæcus a natuitate
 non syllogizat de coloribus. Si ergo intellectu
 videre possumus Christum existētem in hostia,
 oportet quod aliquo sensu manuducamur in
 illud, sed (vt habitum est) nullo sensu sentiri po
 test Christus vt existit in hostia, quia accidentia
 corporis Christi sensum nostrum immutare non
 possunt, cum sint ibi mediante substantia, quae
 immediate sensum immutare non p̄t; immo si
 fm aliquem sensum immutamus per hostiam cō
 secratam, hoc non est fm accidentia corporis
 Christi, sed fm accidentia panis, quia (vt infra de
 clarabitur) accidentia panis remanent, postquā
 substantia panis conuersa est in substantiam cor
 poris Christi. Sic ergo possumus syllogizare &
 arguere de existentia Christi in hostia, sicut cæ
 cus a natuitate poterit syllogizare de coloris
 bus. Si enim cæcco a natuitate dicerent aliqua
 principia de natura colorum, posset per intelle
 ctum se mouere ad concludendū aliquas cōclu
 siones veras ex illis principiis, tamē quia illa pri
 cipla non sumptissimæ ex sensu, sed solum narrati
 ue, & per auditum, illa principia cognosceret,
 & non videret ea in lumine intellectus agentis,
 quia nihil tali lumine videtur, nisi aliquo mo
 do ex sensibilibus sumat ortum. Posset ergo hu
 iusmodi cæcus per credulitatem aliquā assentire
 illis principiis, non directe tamē ea intellige
 ret; nec esset propriæ dictum, & per intellectū
 talia principia videret: & quia tota conclusionis
 cognitione innititur cognitioni principiorum, si
 cæcus illa principia intellectu non videret, quans
 tūcunq; ex illis principiis veras conclusiones eli
 cit, non dicetur illas conclusiones videre per
 intellectum. Sic suo modo ex parte ista dicere
 possumus, quod licet suppositis fidei fundamē
 tis, quae ex auditu cognoscimus, possumus ex
 talibus principiis, de corpore Christi, existēte sub
 hostia, multas conclusiones veras elicere: tas
 men quia illa simpliciter non sumunt originem

ex his quæ videmus in sensu, non est simpliciter concedendum, quod per intellectum videamus Christū existēte sub hostia, quia hoc non est nobis notum in lumine intellectus. Possimus ergo per fidem apprehēdere veritatē prædictam: sed & in lumine intellectus eam videamus, & eam sic esse, possimus ostendere similipli per rationem, patet esse falsum. Si enim per intellectum possemus videre veritatē prædictam, possemus probare quicquid credimus de sacramento Eucharistia: sed (vt diximus in principio huius operis) ea quæ sunt fidei nō possumus rōne probari, licet possint ratione defendi. Pastet ergo ex via sensus, & Christum existēte sub hostia, intellectu videre nō possumus. Secunda via, ad probandum hoc idē ex parte imaginationis, sic p̄t haberi. Nam fm p̄m in. 3. de anima: Cum intellectus speculat, necesse est simul & phantasmatum speculari. Et in primo de anima dicit, qd intelligere vel est phantasia quædam, vel nō est sine phantasia. Est. n. nostrum intelligere cum cōtinuo & tēpore, vt dicitur in libro de Memoria & reminiscencia. Nihil ergo intellectu videre possumus, nisi qd habet phantasma, vel qd est proportionatum phantasma habentibus. Substantia enim corporis Christi, & si fm se accepta & cōsiderata prout habet esse alii cubi medianibus dimensionibus propriis phan
 tasmatum habeat: tamē prout existit in hostia, nec phantasma habet, nec est ibi modo proportionato habentibus phantasma. Possumus ergo ipsam substantiam corporis Christi intelligere, sed eam, prout existit in hostia, videre non possumus. Quod autē modus, fm quæ Christus est in hostia, transcendat virtutem phantasticam & non sit proportionatus habentibus phantasmata, sic patet. Nam sicut nihil est sensibile, nisi sit quale, & habeat esse qualitatum, ita nihil est imaginabile, nisi sit quantum, & habeat esse quætitatum. Sicut ergo corpus Christi existens in hostia non p̄t percipi sensu, quia licet ibi existens sit quale, tamē non est ibi modo qualitativo, ideo sensum immutare non p̄t: sic corpus Christi existens in hostia licet sit quantum, quia quantitas sua proprium subiectum nō deserit: tamē per imaginationem apprehēdi nō valer, quia non est ibi quantitatue, non est enim ibi extenso modo, quia non est ibi substantia mediante quantitate, sed quantitas mediante substantia; imaginatio autem nihil apprehēdit, nisi qd habet esse modo extenso. Bene ergo dictum est, substantiam corporis Christi fm & existit in hostia, nō habere phantasma. Quod autē prout consideratur in hostia, non sit proportionata habentibus phantasma, sic ostenditur. Nam modus existēdi, quo corpus Christi existit in ho
 stia (vt inferius apparebit) potissimum assimilatur modo, quo spiritualia sunt in corporibus, siue sint ibi vt forma, siue vt motor. Nam sicut anima rationalis est tota in toto, & tota in qualibet parte;

parte: & sicut Angelus in ea parte corporis, siue in eo corpore, quod mouet primo, est totus in toto, & totus in qualibet parte; sic corpus Christi est totum in tota hostia, & totum in qualibet parte. Cum ergo spiritualia phantasmatis careant, corpus Christi, ut existit in hostia, non solum transcedit virtutem phantasticam, & caretphantasma, sed etiam non est proportionatum habentibus phantasma. Pater ergo ex parte ipsius imaginationis, & Christum existente in hostia intellectu videre non possumus. Hoc etiam pater tertio ex parte ipsius intellectus: nam cum in hostia corpus Christi supernaturaliter existat, & supernaturalia intellectu capere non possumus, si consideramus ipsum intellectum secundum se; patet esse verum, & Christum existente in hostia intellectu capere non possumus. Debemus ergo fide & devotione suscipere, Christum esse sub hostia, ut tenet Ecclesia. Ex suppositis aliquibus principiis, & aliis fundamentis fidei, possumus multas, & varias conclusiones elicere circa praedictum sacramentum, sicut potest Perspectivus multas conclusiones inferre, suppositis propositionibus geometricis: nullo tamen supposito possumus defendere fidem, & resistere contradictoribus, & afferentibus. Fidem impossibilitate contine, & contradictoria implicare.

Propositio. XIX.

 Mnis substantia separata Christum existet in hostia per intellectum video potest, modum tamen existendi eius nulla intelligentia comprehendit.

Declaratio.

Est autem differentia inter substantias separatas & homines, quia substantiae separates non intellegunt cum discursu, habent enim intellectum deformatum, & eorum cognitio non est discursiva, ut vult Dionysius. ⁷ de di. no. Homines autem intellegunt cum discursu, quia nostrum intelligere est cum continuo & tempore. Non inservito ergo ⁶ de di. no. appellat Dionysius Angelos intellectus, & homines rationales: quia intellectus nominat simplicem intuitum, ratio vero importat discursuam cognitionem. Si ergo Angelii habent cognitionem simplicem, & absque discursu feruntur in cognitionem rerum, oportet quod simplici intuitu cognoscant naturas, & quiditates entium: propter quod licet secundum rationis cognitio nostram plus immetitur cognitionem angelicam, si faciat cognitionem nostra sensuia, tamen quantum ad modum cognoscendi, aliquo modo sensus plus immetitur intellectu angelicum, si faciat ratio. Nam scilicet sensus visus simplici intuitu fertur in cognitionem coloris, & debitis conditionibus concurrentibus, ipsius non latet aliquis color: sic substantiae separatae,

quia simplici intuitu feruntur in cognitionem entium, accidentia, & ea, quae circundiacient quiditatibus entium, non celant eis substancialia & nature rerum. Sicut ergo si in superficie opposita, oculis nostris unus color mutaretur in aliud, non lateret nos color ille, in quem color alius esset conuersus, cum nullus color excedat nostram virtutem visuam, & absque discursu feramur in cognitionem colorum: sic cum substantia panis conuertatur in substantiam corporis Christi, quia accidentia non celant Angelis rerum quiditates, quaelibet substantia separata (naturaliter loquendo) per intellectum videre potest intra dimensiones hostie non esse substantiam panis, sed esse ibi substantiam corporis Christi. Noster autem intellectus hoc videre non potest: quia per accidentia deuenimus in cognitionem quiditatis, iuxta illud quod habet in primo de Anima, Accid. T.c. 11. dentia conferunt magnam partem ad cognoscendum quid est. Incipit ergo nostra cognitione a sensu, & nulla substantia est sensibilis, nisi mediatis accidentibus. Cum ergo in hostia sint accidentia corporis Christi mediante substantia, & nullum accidens corporis Christi nostrum sensum immutet, sed solum appareant accidentia paucis: licet possumus ratiocinando concludere quod non implicat contradictionem, nec est impossibile deo, & substantia panis conuertatur in substantiam corporis Christi, tamen substantia corporis Christi esse in hostia, nec sensu, nec imaginatione, nec intellectu videre possumus, sed solum hoc fide suscipimus, nisi sumeretur videre large, secundum quod videnter videri quae videntur per speculum in enigmate. Substantiae autem separatae non feruntur in cognitionem substantiarum per accidentia, quia non intelligunt cum discursu; immo, quia simpliciter intuentur quiditates rerum, non est supra intellectum eorum (naturaliter loquendo) videtur quae substantia, & quae natura habeat esse intra dimensiones hostie: sicut non est supra naturam nostram visus cognoscere quis color sit in superficie. Quibuscumque ergo dimensionibus propositis, non latet eos quae substantia sit intra dimensiones illas: & si intra dimensiones aliquas esset alia substantia quam prius, non latet eos illa substantia: Propter quod (naturaliter loquendo) ut substantia panis iam conuerterea in substantiam corporis Christi, non possumus dicesse: quod Angelii, videntes dimensiones panis, decipiuntur, credentes ibi esse panis substantiam, cum reuelata facie videant quiditates rerum, (nam per dimensiones panis non deueniunt in cognitionem substantiarum, per nulla enim accidentia manifestudunt in notitiam quiditatis) neque erit super naturam intellectus alicuius substantiae separatae, videtur Christum in hostia existentem. Sed ^{An} Demones si queratur utrum demones (quia sunt de numero substantiarum separatarum) videant Christum in hostia, scilicet in hostia existentem, cum talis visus non excedat intellectum alicuius substantiae separatae:

dici posset sic iudicandum esse de christo existente in hostia, sicut iudicamus de Mariæ coniugio, loquendo de iudicio, prout spectat ad questionem propositam. Nam inter alias causas speciales, quas habuit Mariæ coniugium, hec fuit una, ut partus Diabolo celaretur, ut dicitur. 4. sententiarum, dist. 30. Constat enim, quod Diabolus, nisi esset diuina virtute prohibitus, videre potuisse virginem Mariam intactam esse, & virum non cognouisse. Coniugium ergo Ioseph (naturaliter loquendo) Diabolo partum Virginis celare non posset. In talibus ergo dicendum est, ut ait Augustinus, de trinitate, capitulo 8. loquens de Magis, qui auxilio demonum, & malorum Angelorum fecerunt ranas, & serpentes, non tamen eorum auxilio face se potuerunt minutissimas muscas, dicit, quod hoc ideo non potuerunt, quia permisso non fuerunt, potuissent, si permisso fuissent. Ideo Augustinus vult, quod illud, quod Angeli possunt per naturam, non possunt per prohibitionem. Ex verbis ergo suis ibidem potest talis distinctio colligi, quod aliqua non possumus, quia repugnant naturae, aliqua vero dicimus non posse, non quia sunt naturae contraria, sed quia prohibemur, & repugnare permissioni. Dicamus ergo, quod naturaliter loquendo, ut loqui intendimus, non repugnat alicui substantiae separatae, videre substantiam corporis Christi per intellectum, in hostia existentem. Credibile tamen est repugnare permissioni: probabile. Non videatur, quod Deus tam excellens sacramentum celat alicuius substantiis separatis, & non permittit demones habere oculum illam cognitionem de sacramento eucharistiae, quam naturaliter habere possent, sicut non sinebat eos habere omnem cognitionem de partu Virginis, quam eorum naturalis notitia exigebat. Declaratum est igitur, quomodo substantia separata videre potest Christum in hostia existentem, quod prima pars propositionis proponebat. Restat ergo declarare secundum, videlicet, quod modum existendi Christi in hostia naturaliter nulla intelligentia comprehenditur: quod de facili declaratur. Nam modus ille existendi supernaturalis est; nullum enim agens naturale potest conuerte aliiquid in aliud actu praexistens: sed solus Deus hoc potest efficere, ut superius dicebat. Quae autem supernaturalia sunt nulla creatura naturaliter comprehensibilia; ex hoc enim aliiquid est supernaturalis, quia omnem naturam creatam superexcedit. Si ergo naturaliter creatura supernaturalia comprehendenteret, esset naturaliter naturam creaturam super omnem naturam creatam: & sic idem sicut idem seipsum excederet: nam natura creata est infra terminos creature. Si ergo creatura supernaturalia naturaliter comprehendenteret, esset naturaliter creatura illa infra terminos, & supra terminos creature. Dicamus ergo, quod sicut res creatas ex nihilo productas Angeli naturaliter per intellectum vident, modum tam productionis rerum ex nihilo, et quod super-

naturalis sit, nulla intelligentia comprehenditur: sic Christum existentem in hostia (naturaliter loquendo) quilibet intelligentia (nisi sit prohibita) per intellectum videre potest, modum tamen existendi eius, quia est supernaturalis, naturaliter comprehendere non potest aliqua substantia separata.

Propositio. XX.

 Hr̄istus, ut existit in hostia, potissime per intentionalia & spiritualia inotescit: utramque enim ipsum sic existentem aliqualiter imitantur.

Declaratio.

Proposita propositio duo continet. Quorum primum est, quod intentionalia representant Christum in hostia existentem. Secundum vero, quod ipsum spiritualia imitantur. Primum autem aliquo modo est declaratum. Dicebatur. non quod intentionalia sic habent esse tam in medio, quod in organo, quia sunt tota in toto, & tota in parte, si similitudo. non. coloris est tota in toto aere, & tota in quolibet puncto aeris: sic Christus est totus in tota hostia & totus in quolibet puncto hostie. Tamen quia in hoc videmur contradicere superioribus dictis, ubi ostendebatur, quod in parte punctali hostie Christus esse non potest, ideo declarabimus dubitationem superius factam, videlicet, quod sic est Christus in tota hostia, & totus in quolibet puncto hostie, sicut est tota intentio coloris in toto aere, & tota in quolibet puncto aeris: nec tamen est simpliciter, & absque additione fatendum, quod in parte punctali hostie sit totus Christus. Ad huius autem evidentiam aduertendum, quod punctus duplex potest accipi. Potest. non. accipi punctus, ut de eo loquitur mathematicus, & ut de eo loquitur perspectivus. Mathematicus autem loquitur de puncto, prout est principium & finis linearum, & punctus est simpliciter aliquid indivisibile. Vnde in principio geometrie Euclides diffinit punctum per parentem partium, dicens. Punctus est cuius pars non est. Et sic accipiendo punctum, ita puncto aeris non est aliqua similitudo coloris: punctus enim sic acceptus non est susceptivus alicuius impressionis. Perspectivus vero non sic accipit punctum, sed punctum nominat minimam partem aeris susceptivam specierum intentionalium. Nam & si in aere non sit dare minimum, ut aer consideratur, ut quod continuum, est tamen dare minimum in aere, ut est susceptivus specierum intentionalium. Posset enī accipi ita modicum de aere, quod si ulterius dividideret, non posset ibi suscipi aliqua similitudo intentionalis. Causa autem, quare mathematicus accipit punctum ut dicit quid omnino indivisibile, ex hoc sumi potest, quia a mathematico potissime consideratur quantum. Si ergo loquitur mathematicus de

Punctus dupli
citer dicitur,

Lib. i. Geometria
elem.

dē indivisiibili, loquitur de eo, ut non diuidit pro ut est continuum, & prout est quantū. Cum ergo quodlibet continuū & quodlibet quantum sit indivisiibile in infinitū; quia non sit quantū ex non quantis; oportet illud, qđ est indivisiibile in genere quātitatis, esse omnino punctale. Perspectivus autē non intēdit tractare de linea simpliciter, sed de linea visuali; cum ergo loquitur de indivisiibili, non loquitur de indivisiibili secundum quantitatē, sed s̄m actionem & passionē, accipiēdo actionem & passionē large, s̄m qđ visibile videtur agere in medium, & in sensum, imprimēdo speciem suā in ipsa: & s̄m qđ sensus & mediū patiuntur a sensibili, suscipiendo speciem, & similitudinem eius. Cū ergo dicit. Perspectivus, quod quilibet punctus albedinis se facit in quolibet punto aeris, per punctum albedinis non intelligit punctum simpliciter, sed intelligit minimam partem albedinis, potentem imprimere similitudinē suam in aere. Nam cum superficies sit proprium & immediatū subiectum coloris & punctus nec est superficies, nec pars superficieis, in punto non est albedo, nec pars albedinis. Oportet ergo per punctum albedinis intelligere minimam partē albedinis, potentem generare suam speciem in medio, & per punctum aeris intelligere minimam partē aeris, potentē illam speciem genitam suscipere. Est ergo tota intentio albedinis in toto aere, & tota in quolibet punto aeris, accipiēdo punctū aeris, ut accipit perspectivus, & non ut accipit mathematicus. Sic est totus christus in tota hostia, & totus in quolibet punto hostie, non accipiēdo punctū, ut de eo loquitur geometra, sed accipiēdo minimum & indivisiibile, ut potest accipi in naturalibus. Nam sicut distinguebamus, quod est punctus mathematicus, & est punctus perspectivus: sic distinguere possumus, quod est minimū ut de eo loquitur geometra, & est minimum ut de eo loquitur naturalis. Minimū n. apud geometrā est omnino indivisiibile s̄m quātitatem, sed minimū apud naturalem est indivisiibile s̄m actionem. Dicit enim naturalis minimam aquā, & minimam carnem, quae si vterius diuiderent, non haberent actionē carnis & a. quę. Et quod est sic minimū, non est punctale, sed est quantum. Si ergo bene consideramus, sicut accipit perspectivus minimū s̄m actionē & passionē intentionalē, sic accipit naturalis minimum s̄m actionem & passionē realem. Ut sicut dicit caro minima apud naturalem, quę s̄m realē actionē potest habere actionē, vel operationē carnis; sic dici potest albedo minima apud perspectivum, quae si diuideret, non habet intentionaliter operationē albedinis. Vnde sicut distinguit naturalis, quod est caro s̄m speciem, & caro s̄m materiam; sic posset distingue perspectivus, qđ est albedo s̄m speciem & albedo s̄m materiam: & appellaret albedinē s̄m speciem illā, quae scdm se accepta generare pos-

A set suam similitudinem in aere, & intentionaliter mutare medium, sicut appellat naturalis car nem secundū speciem, quae pōt realiter cōverte re ad se alimentum, & habere actionem, & operationem carnis. Innotescit ergo nobis christus per intentionalia: & modus existendi intentionalium imitatur modum existendi, quem habet Christus in hostia: quia sicut tota intentio coloris est in toto aere, & tota in qualibet parte aeris, accipiendo partem aeris s̄m formam, ut accipiendo partem, quae pōt habere operationem aeris in suscipiendo intentionem coloris, quę pars idem est qđ punctus perspectivus: sic totus christus est in tota hostia, & totus in qualibet parte, loquendo de parte secundum formam, in qua potest reseruari species panis, quae pars potest dici minimum apud naturalem. Ex quo apparet, qđ sicut partes hostie, in quibus per se habet esse christus, non sunt infinitæ, sed finitæ, sic puncta & partes aeris, in quibus habet esse intentio coloris, non sunt infinitæ, sed finitæ. Est ergo totus christus in tota hostia, & totus in quolibet punto: sicut est tota intentio coloris in toto aere, & tota in quolibet punto, accipiendo punctū in hostia ad similitudinem puncti accepti in perspectiva. Verum quia magis proprie loquitur de punto mathematicus qđ faciat perspectivus, ideo simpliciter loquēdo, non est concedendum, Christum esse in parte punctali hostie: tamē cum additione nō est inconueniens hoc concedere. Nam si concedamus Christum esse in quolibet punto hostie, sicut est intentio coloris in quolibet punto aeris propter additionem dictæ similitudinis, patet non esse intelligendum de punto simpliciter & absolute ut de eo loquitur geometra, sed intelligendum est de punto ut de eo loquitur perspectivus. Non est ergo abiicienda notitia, quā possumus habere de Christo existente in hostia, per intentiones existentes in medio. His autem vīlis, restat ostendere, quo modo spiritua tualia imitantur Christum existētem in hostia, de quo breuiter transibimus, quia de hoc in sequenti propositione diffusius tractabitur. Nos tandem igitur, qđ spirituales substantiae nō per se diuidunt, loquendo de spiritualibus substancialibus, quibus competit intelligere: tales. n. appellamus spirituales substantias. Nā omnis intelligētia est substantia, quae non diuiditur, ut dicit in libro de causis: qđ non solum veritatem habet Prop. 7. de intelligentiis propriis sumptis, sed etiam verum est dicere de animabus rōnaliis, quae nō debent dici intelligentiæ, nisi large. Nulla ergo spiritualis substantia per se diuiditur, nec etiam per accidens potest diuidi, cum non educatur de potentia corporis. Vbiqđ ergo est Angelus, & Anima ibi est secundum sui totalitatem: imitantur ergo spiritualia Christum existentem in hostia, quia sicut est totus Christus in tota hostia, & totus in qualibet parte: sic est tota anima

C

Rationalis in toto corpore, quod informat, & tota in qualibet parte: & totus Angelus est in toto corpore, in quo operatur primo, & totus in qualibet parte.

Propositio. XXI.

CHRISTUS ut existit in hostia, per spiritualia magis q̄ per intentionalia innocentescit: neutra tamen ipsum totaliter representant.

Declaratio.

Fuit in præcedentibus declaratum, q̄ intentionalia & spiritualia repræsentant christum in hostia existente. Nunc autem restat ostendere, q̄ modus existendi, q̄ habet christus in sacramento, magis innocentescit per spiritualia, q̄ per intentionalia: qd̄ prima pars propositionis ppōnit. Ad cuius evidehtiam aduertendū, quod h̄ic et quilibet punctus coloris se faciat in qualibet punto medii, & quilibet punctus rei visae generet suam similitudinem in quilibet punto organi, propter qd̄ aliquo modo saluamus totam intentionē coloris esse in toto medio, & totam in qualibet parte: in duobus tamen, quantum ad præsens, differt modus existendi intentionium in medio a modo existendi christi in hostia. Nam sic christus est in hostia per cōuerſionem totius substantiaz panis in totam substatiā corporis Christi, q̄ nulla pars panis conuersa est in aliquam partē corporis Christi, ut dicebatur superius auctoritate Innocentii. Sed tota intentio coloris nō est sic in medio, quod nulla pars coloris se faciat ibidem. Dicitur est. n. q̄ a quolibet punto coloris multiplicatur species in quilibet punto medii. Sunt ergo partes corporis Christi in hostia solum mediante toto: partes autem coloris non solum sunt in medio mediante toto, immo totū est aliquo modo in medio medianib⁹ partibus. Secunda diffērentia est, quia intentiones sunt aliquo modo in medio situalliter. Nāquā enim appareret imago per speculū situalliter, nisi multiplicaret se color in medio aliquo modo fīm fītum: Christus autem nullo modo est situalliter in hostia: scdm enim q̄ est in hostia, non potest ibi assignari, q̄ in una parte hostie sit dextrum, & in alia sinistrum: vel q̄ in una parte hostie sit pars corporis Christi superior, in alia vero inferior: quia ex quo non sunt partes corporis Christi in hostia, nisi mediante toto) partes corporis Christi ut sunt ibidem, ita habent ordinē ad totum, q̄ nullo modo sunt ibi situalliter, nec habent ordinem ad locū: sed partes coloris non solū sunt in medio mediante toto, sed quilibet pars coloris generat suā similitudinem in medio: immo quia diametralius vna pars coloris respicit vna partem medii, q̄ faciat alia, fortius & perfectius vna pars coloris imprimit speciem suam in una parte medii, q̄ faciat alia: propter qd̄ aliquo mo-

A do situalliter est intentio coloris in medio. His ergo differentiis vīs, quas habet christus, existens in hostia, ad species intentionales, appareat quod spiritualia imitantur magis christum existentem in hostia, q̄ intentionalia, cum christus, ut existit in hostia, non habeat illas differentias ad spiritualia, quas habet ad intentionalia. Nam spiritualia ubique sunt, sunt ratione totius, cū careant partibus. Rursum nullo modo sunt situalliter alicubi, cum non extendantur extensio ne corporū: propter qd̄ est prima pars propositionis declarata. Reliquū ergo est declarare secundā, videlicet, quod nec spiritualia, nec intentionalia complete repræsentent christum existentem in hostia: quod sic patet, quia Christus existens in hostia nō diffinitur ibidem, sed intentionalia, & substantiae spirituales creatæ diffinire functionib⁹. Illa enim eadem intentio numero, quæ est in una parte aeris, non est in alia: & illa eadem anima, numero, quæ informat corpus Socratis, nō informat corpus Platoni: & Inteligentia, cum operatur in una parte vniuersi, definit operati in alia: Sed corpus Christi, q̄ non definitur in hostia, simul & semel esse potest in diuersis altaribus, ut superius est ostensum. Pos Prop. 3, sunt ergo, quantum ad definitionē corporis christi ut est in hostia, spirituales substantię, & intentionē se habere per ordinem: minus. n. definit corporis Christi, ut sacramentaliter habet esse, q̄ spirituales substantię; & spirituales substantię minus definiuntur, q̄ species colorum intentionaliter existentes in medio. Nam corpus christi existens in hostia, nec diffinitur in partibus, nec in toto. Spirituales vero substantię diffiniuntur in toto, & non in partibus. Intentio habet diffinitam in partibus, q̄ in toto: quæ omnia p̄nt esse ex habitis manifesta. Non. n. corpus Christi diffinitur in partibus hostie: est enim in qualibet parte hostie totus Christus, propter quod cum est in una parte hostie, non definit esse in alia: sicut etiam nō diffinitur in tota hostia, quia simul & semel potest esse in diuersis hostiis, & cum est in una hostia, non definit esse in alia. Substantia vero spiritualis nō diffinitur in partibus, quia anima rationalis est in qualibet parte corporis tota, & cum est in una parte nō definit esse in alia: sic etiam & Angelus est totus in qualibet parte corporis, in quo operatur primo. Diffinitur tamen spiritualis substantia in toto, quia vna anima non potest esse in diuersis corporibus, & unus Angelus non potest simul esse in pluribus locis. Intentiones autē colorū diffiniuntur in partibus, & in toto: nam illa eadē intentio coloris numero, quæ est in una parte aeris, nō est in alia: & multo magis illa eadem intentio coloris numero, quæ est in uno toto, non est in alio: quicquid enim diffinitur in partibus, diffinitur in toto. Vtrum autem, si simul plura corpora existerēt, posset esse in illis pluribus corporibus vna intentio numero, quia intentiones nō videntur suscipere numerum

merum a substantiis, in quibus sunt: cum plura luminaria solum numero differentia, & plures intentiones albedinis esse possint in eadem parte aeris declarare non est praesentis negotii. Tamen tamē ostensum sit, q̄ non solum spiritualia plus imitantur Christum existentem in hostia, q̄ intentionalia, ex eo q̄ non habet esse situale, nec sunt alicubi mediatis partibus, sicut nec Christus habet esse situale, ut est in hostia, nec est ibi totum ratione partium: sed etiam plus representant spiritualia modum existendi, quem habet Christus in hostia, q̄ intentionalia, quia minus diffiniuntur spirituales substantiae, q̄ intentiones; utræq; tamen deficiunt a perfecta representatione, cum non solum intentiones, sed et spirituales substantiae diffiniantur plus, q̄ substantia corporis Christi, existens in hostia.

Propositio. XXII.

Christus ut existit in hostia, quantum ad esse quod habet ibidem, est ignorator substantiis separatis: sed quantum ad rationem quiditatis est notior. Cum ergo modus existendi, quem habet Christus in hostia, dicat quandam modum essendi, & non dicat aliam rationem quiditatis, simpliciter est fatendum, q̄ intellectu naturali ignorator est nobis Christus ut existit in hostia, quam sint substantiae separatae.

Declaratio.

Cogimur ad dicendum, q̄ de substantiis separatis, quādiū durat status praesentis miseriae, naturaliter intelligere nō possumus. Quid sunt; possumus tamen scire eas. *Esse*. Nam intellectu naturali, cum nostrū intelligere non sit sinephantasmate, intelligere nō possumus, ut superius tā gebatur, nisi quæ habent phantasmatā, vel sint proportionata habētibus phantasmatā: substantiae autem separatae phantasmatā nō habent, q̄a carent quantitate molis, nec sunt proportionata habētibus phantasmatā: quia fīm Dionysium primo de diui. nomi. Intelligibilia nō sunt comprehensibilia a sensibus, & simplicia nō comprehendunt ab his, quæ sunt in compositione & figura. Non ergo possumus cognoscere qd sunt intelligentiae; eas tamen esse non latet nos. Nam omnis effectus dicit in cognitionē causas: sed si effectus est proportionatus, possumus cognoscere quid est causa: ideo per ipsos actus procedentes ab habitu scire possumus quid sit habitus, quia actus sunt proportionati habitibus. Si vero effectus est improportionatus, tūc dicit in cognitionem. Quia est causa: & inde est quia creature sunt proportionatae primæ causæ, ducunt in cognitionem quia est Deus: p̄ eas

tamen quid sit Deus, scire non possumus. Cum ergo in vita ista non cognoscamus Deum nisi per creaturas, bene dictum est quod ait Damascenus primo libro, cap. 4. Quoniam autem est Orbis fidei.

Deus manifestum est: quid autē est fīm substantiā immanifestū est hoc, & omnino ignotum. Si ergo de Deo per effectus tam improportionatos sibi possumus scire. Quia est, non est inconveniens, si sciamus intelligentias esse per effectus earum, licet nesciamus eas, quantū ad rationes quiditatis. Hoc viso, apparet bene dictum esse, q̄ ignorator est christus quantū ad modum existendi, quē habet in hostia, q̄ sint substantiae separatae. Nam naturali intellectu scire possumus intelligentias esse in celo, eo q̄ percipimus. corpora cœlestia moueri a substantiis separatis: qā fīm Damascenum, libro primo, cap. 16. Angelus ibi est, vbi operatur. Si ergo Angeli operantur in celo mouendo corpora cœlestia, conuenient eos esse in celo. Sic etiam possumus percipere spirituales substantias esse hic nobiscum, cum videamus aliquos effectus hic inferius, qui fieri non possint, nisi a substantiis separatis. † Alchin

Arist. **Alchinius**

dus tamen in libro de Theorica artium Magicarum asserit Arist. dixisse, q̄ quicquid mirabile hic inferius agitur, est effectus supercelestis corporis, & non sit immediate ab aliqua substantia separata. Quod autē illa fuerit opinio Arist. manifeſte non habetur per libros suos apud nos existentes. Posset autem forte ex dictis suis con-

cludi, q̄ si nollet dicere repugnans dictis suis, oporteret eum sic dicere. Quicquid tamen de

hoc sit, non est verum qd dicitur. Compertum est enim oppressos a demonibus loqui lingua

ignoram, & loqui latinum, dato quod aī essent laici, & ignorantes qd a corpore supercœlesti fieri non posset. Possumus ergo cognoscere p̄ ista sensibilia, quæ videmus, intelligentias esse in celo, & etiam eas esse in terra, cū videamus effec-

tos aliquos, qui fieri non possent, nisi per spirituales substantias: vniuersaliter enim tota corporalis creatura per spiritualē administrat, qā

lex diuinitatis est fīm Dionysium reducere infi-

ma in suprema per media; ppter qd comprehē-

dere possumus tales effectus esse ab intelligentiis: sed per nihil sensibile nobis innotescit chri-

stum esse in hostia. Ergo quantū ad modū exi-

stendi, quem habet christus in hostia, notiores

sunt nobis substantiae separatae, quam sit ipse:

cū naturaliter aliquo modo possumus cognoscere substantias separatas esse, vbi sunt; christum

tamen esse in hostia (naturaliter loquendo) non

solum non possumus scire, sed etiam nō possumus suspicari; & non solum ad hoc fīm natura-

lem intellectum nō pōt fieri syllogismus demō-

stratiuus, sed etiam nec dialeucus, nec rhetori-

cus. Reliquum est ergo ostendere, quomodo

christus ratione quiditatis ut existit in hostia, sit

notior, q̄ intelligentiae: quod de leui ostenditur.

Nam corpus Christi ut existit in hostia, licet ha-

beat quendam modum essendi, quē non habet vt est in celo, quia non est in sacramēto median tibus dimensionibus propriis, mediantibus quibus habet esse, vt est in loco proprio, & vt est in celo: non tamen habet aliā rōnem quiditatis vt est in hostia, & vt est in celo, quia alia & alia ratio quiditatis diuersificat esse specificū: corpus autē christi in celo, & in hostia non solum nō est diuersum specie, sed etiam nec est diuersum numero. Propter qđ etiam si corpus particula re diffiniretur, illa eadem diffinitio, quę competeret corpori christi existenti in celo, competenter ei existenti in hostia. Si ergo corpus Christi existens in loco proprio fm rōnem quiditatis est notius intelligentiis, quia non est supra intellectum nostrum cognoscere quid sint corporalia: cum corpus christi non habeat aliam rōnem quiditatis vt est in hostia sacramētaliter, & vt est in celo localiter, notius est corpus christi quantū ad rōnem quiditatis vt existit in hostia, quām substantiæ separatae. Verum quia existentia in hostia addit modū quendā essendi, vt ostensum est, et iam non dicit aliā rationem qui diratis, bene dictum est, qđ corpus christi cū ista reduplicatione vt existit in hostia, simpliciter sit nobis ignotius, qđ substantiæ separatae.

Propositio. XXIII.

Vm miraculosè apparet in hostia imago pueri in specie carnis, prout Christus ibi sacramētaliter existit: dimensiones, ibi apparentes, dimensiones corporis christi esse non possunt.

Declaratio.

Quia de sacramento Eucharistiae christiani ali qui dubitauerunt plus qđ de cæteris sacramētis, Deus paterna prouidentia volens nos erudire, vt firmiter credatur ibi esse verum corpus christi, aliquando dignatus est miraculosè ostendere hostiā in figura pueri, & in specie carnis: qđ cum cōtingit, cōmuniter tenetur a doctoribus, & a defensoribus fidei orthodoxæ, qđ sub illa specie sit verum corpus christi. Deus enim, qui est int̄tator malorum, quia seipsum negare nō potest, nō faceret, qđ homines incitarent & moverent ad adorandū puerum, vel carnē sic apparentem, nisi ibi esset dñs noster Iesus christus, cuius est illa species, quę appareret. Et verum sic sit in re, vt apparet, sunt diuersi modi dicendi. Dixerunt enim quidam, qđ figura apparent, & species carnis, quę videtur, non sunt aliquid in re, sed solum sunt in oculo videntis. Format. n. deus in oculis fidelium, vt eos erudiat, idolum pueri, † vel spēm carnis; quia sic iudicamus de visibilibus, vt habemus speciem in oculo, videū si delibus videre carnē, vel videre puerum, cum tamen non sit facta aliqua transmutatio in re extra. Sed hoc sufficiēter improbatur, quia si hoc

A dici posset, cum talis apparitio sit vni astantiū & non aliī, vel sit omnibus astantibus, postmodū cum desineret esse talis apparitio: vt si omnibus astantibus videretur qđ sacerdos teneret puerū in manibus, & post modicū deficeret talis visio, & videretur qđ teneret hostiam consuetam, posset habere veritatē quod dicit: tamen quia talis apparitio aliquando diu durat, & omnibus ap̄petat talis visio, dici non potest, qđ hoc solū fieri habeat per imutationem oculorū. Ideo dixe runt aliū qđ talis apparitio habet esse, quia Christus ostendit seipsum in specie pueri, vel in specie carnis. Nec obstat (vt dicunt) qđ christus nō appareret puer, cum sit tantæ quantitatis, quia est in potestate corporis christi occupare ad libitum magnū locum, vel paruum. Istud autem potest tripliciter improbari. Primo per illud qđ tactum est: nam si huiusmodi apparitio duraret per horam, vel per modicū tempus, forte esset probabile qđ dicit, sed quia aliquādo pro Reliquiis illa species carnis sic apparen̄s diu est reseruata, non est credibile, christum fm dimensiones proprias & localiter diu sic esse. Rursum quia fm dimensiones proprias nō est vnum corpus nisi in uno loco, oporteret ch̄ristum descendere de celo, vt talis apparitio fieret. Quod forte sic dicentes, si nō haberent pro inconvenienti, qđ christus de celo descenderet, & a celo se absentaret, & tādiu in ampulla aliqua vel in aliquo vase localiter existeret, qđiu illa species carnis visibiliter appareret; habeant pro inconvenienti, quia cum talis apparitio fit in diuersis partibus, & cum est in vna parte, non definit ēē in alia, eo qđ dictum sit, qđ species carnis sic apparen̄s diu reseruatur; christus autem simul in diuersis partibus localiter esse non pōt. Tertio videtur inconveniens tale dictum, quia si est in potestate corporis glorificati esse cū corpore non glorificato, duo tñ corpora non glorificata, vt cōmuniter ponitur, simul esse nō possunt. Cum ergo quelibet pars corporis glorificati sit glorificata, qua rōne duo corpora glorificata simul esse non possunt, pari rōne ubi est vna pars glorificata corporis, ibi alia pars esse non potest; & quia nunquā aliquod corpus, existens alicubi localiter, & per dimensiones proprias, occupat minorem locū, qđ sua quātitas requirat, nisi vna pars subintret aliam partē, & sit simul cum ea, non est concedendū, esse in potestate corporis glorificati occupare minore locum, qđ sua quātitas requirat. Propter hoc dixerunt aliū, qđ secundus est dicere, qđ sicut tñ corpus christi erat sub specie panis, erant quādam dimensiones per se subsistentes, & in illis alia accidentia fundabantur; sic cum illæ cædem dimensiones manent, in eis alia accidentia sensibilia superadduntur diuina virtute, quę pr̄ attendunt speciem carnis, sicut accidentia priora pr̄tendebant speciem panis. Sed istud propter duo non videt quietare intellectum. Primo, quia ipsæ dimensiones apparent

S. Nicolauſ tol
lentinas, Ord.
eremit. s. Aug.
Cbristū aliquā
do, dū a facer
dote eleuabas
tur hostia, in
forma pueri
cernebat.

+ secundum

Parent transmutatę, cum appareat christus in forma pueri. Vel ergo dimensiones panis efficiuntur dimensiones pueri, & tunc non remanent dimensiones eodem: vel dimensiones pueri, ut in subiecto, fundantur in dimensionibus panis: quod non videt possibile, cum existentium eiusdem rationis unum non possit alteri subiectum esse, nam quam n. albedo in albedine fundatur ut in subiecto; & sic, discurrendo per singulas vias, ille modus non appetit rationabilis. Præterea, cum dimensionibus panis superadduntur accidentia carnis, vel simul cum specie carnis erunt species panis, quod videtur inconveniens, quia opposita in eodem subiecto simul esse non possunt: vel adueniente specie carnis, cedit species panis; & tunc illæ dimensiones non debent dici dimensiones panis, sed dimensiones carnis. Non n. differunt dimensiones panis a dimensionibus carnis, quia illæ sunt triangulares, & illæ rotundæ: pot enim de pane accipi portio triangularis, & de carne portio rotunda: sed istæ dimensiones ab illis differunt, quia istæ dimensiones sunt coniunctæ &æ speciei panis, illæ vero speciei carnis. Si ergo dimensiones illæ sunt coniunctæ speciei carnis, magis debent dici dimensiones carnis, qd panis, sicut si materia, quæ erat sub forma panis, si fiat postea sub forma carnis, manente sub tali forma, non dicere materia panis, sed carnis. Probabiliter ergo videtur esse dicendum, qd virtute diuina conuertuntur dimensiones panis in dimensiones carnis; & est ibi corpus christi sub specie carnis, sicut prius erat sub specie panis. Sicut ergo dimensiones panis, quæ prius apparebant, non erant dimensiones corporis christi: sic dimensiones carnis, postea apparentes, non sunt dimensiones christi. Quicquid autem sit de veritate dictorum, tam quia esse sacramentaliter opponitur ei, quod est esse localiter, christus ut sacramentaliter ibi existit, non est ibi medianibus dimensionibus proprius. Bene ergo dictum est, qd siue hostia appareat in specie carnis, siue in specie pueri, dimensiones ibi apparentes, non sunt dimensiones corporis christi, ut ibi sacramenta litter exsistit: qd declarare voleamus.

Propositio. XXIII.

Si virtute diuina, post consecrationem hostiarum, species panis conuertatur in speciem carnis, non erit ibi Christus quantum est de lege communis, sed Dei dispensatione speciali ibi Christum esse, est omnino fatendum.

Declaratio.

Sunt autem catholica sacramenta congruentissime ordinata, & quodlibet sacramentum habet fieri in conuenienti materia. Non tamen debemus concedere virtutem diuinam esse alligatum in sacramentis, posset enim Deus sine sacramen-

to rem sacramenti efficere: & sicut ordinatione diuina sit aliquod sacramentum in aliqua materia, sic virtute & ordinatione eius fieri posset in alia, posset n. baptismus fieri in oleo, sicut fit in aqua, si hoc ordinasset Deus. Et sicut sacramentum Eucharistie sumitur sub specie panis, sic sumi posset sub alia specie, si legislator hoc ordinare voluisse. Sic ergo suo modo dicendum est de sacramento Eucharistie, sicut dicendum esset de aliis sacramentis. Videmus n. in sacramento baptismatis, qd si Angelus aliquem baptizaret, quantum est de lege communis, baptizatus ab Angelo non esset baptizatus, potestatem n. baptizandi non tradidit Deus Angelis, sed hominibus tamen quia bonus Angelus non baptizaret aliquem, nisi hoc faceret de speciali dei mandato, quantum est de speciali dispensatione diuina, f tendum esset, baptizatum a bono Angelo suscipere fructum baptismi. Sunt enim boni Angeli in gratia confirmati, & peccare non possunt. Non enim est credibile, qd boni Angeli aliquos decipiant. Deciperent autem, si aliquem baptizarent, & ille non susciperet fructum baptismatis. Et quia sicut baptismus habet debitum ministerium, & debitam materiam, & quantum est de lege communis, nisi ibi debita concurrant, non sit ibi baptismus; de lege tamen speciali potest fieri aliter: sic sacramentum Eucharistie requirit debitam materiam, & debitum ministerium. Debita enim materia eius est panis. Voluit enim christus, ne + horror esset + error sumentibus Eucharistie sacramentum, ordinare & statuere, qd corpus eius sumeretur sub specie panis. Ideo quantum est de lege communis, quâdiu durat ibi species panis, tâdiu est ibi corpus Christi. Si ergo species panis post consecrationem hostie virtute diuina conuertatur in speciem carnis, quantum est de lege communis, non est ibi Christus; tamen quia (ut tacitum est supra) deus non incitat nos ad idolatriam, nec intendit nos decipere, ideo nullo modo species panis conuertetur in speciem carnis, nisi speciali sua dispensatione faceret, qd sua virtute & sua omnipotētia, quam non alligatur sacramentis, verum corpus Christi formatum ex purissimis sanguinibns Virginis esset sub specie carnis, quod erat sub specie panis. Patet ergo verum esse, qd in Theoremate proponebatur, qd si post consecrationem virtute diuina conuertatur species panis in speciem carnis, quantum est de Lege communis non est ibi christus: sed speciali dei dispensatione omnino fatendum est, ibi christum existere.

Propositio. XXV.

I virtute diuina, post consecrationem, hostiarum species panis conuertatur in speciem pueri: ubi Christus sacramentaliter existit, non describetur, ut puer ille descri-

bitur, videlicet, ut sit caput in capite, & pes in pede: Sed in capite, & in pede, & in qualibet parte eius, necesse est totum christum existere.

Declaratio.

Si hostia appareat in specie pueri vni astantis, & non alteri, vel ad modicum tempus appareat omnibus astantibus, ita quod hostia existens in manu sacerdotis habeat speciem pueri, & quasi statim post appareat in specie panis, credibile est (ut superius innuebatur) talem immutationem esse factam in oculis videntibus, non in exteriori natura. Sed de tali immutatione loqui non intendimus. Sed si species & dimensiones consecratae conuentantur in speciem & dimensiones pueri: quia, si sit diuina virtute, certum est speciali eius dispensatione ibi christum existere, ideo inquirendum est, verum christus ibi sacramentaliter existens, describatur descriptione pueri, ut sit caput in capite, & pes in pede. Ad cuius evidentiam aduentum, quod (ut pluries tactum est) esse sacramentaliter opponitur ei, quod est esse localiter. Nam licet illud idem corpus numero sit in hostia sacramentaliter, quod est in celo localiter: tamen (ut dicebatur) modo opposito est hic & ibi, quia in celo est substantia mediante quantitate, sed in hostia est quantitas mediante substantia. Secundo, in celo incipit esse localiter per motum localem, sed in hostia incipit esse corpus Christi, ut substantia panis conuertitur in ipsum. Tertio, in celo ubi est una pars christi non est alia: in hostia vero ubi est quaecunque pars corporis Christi, ibi est totum corpus. Quarto, in celo est totum corpus mediante partibus in quantum ibi partes loci correspondentibus corporis: in hostia autem nullo modo sunt partes, nisi mediante toto, quia (ut tangebatur supra) ita tota substantia panis conuersa est in totam substantiam corporis, quod nulla pars panis conuertitur in aliquam partem corporis. Si ergo corpus Christi non habet esse in sacramento, nisi quia aliquid est conuersum in ipsum, cum talis conuersio solus fiat in totum, & non in parte, sub sacramento nullo modo erunt partes corporis Christi, nisi ratione totius. Quinto, in celo sunt partes corporis Christi, ut habent ordinem ad totum, & ad locum: in sacramento vero solum sunt tales partes, ut habent ordinem ad totum, & non ad locum. Ex his autem formari possunt quinque rationes. Prima talis est, quod facta conuersione speciei panis in speciem pueri ut sacramentaliter est ibi Christus, non describitur corpus eius descriptione pueri, ut sit caput in capite, & pes in pede. Nam si sacramentaliter esse, non est esse substantiam mediante quantitate, sed est esse quantitatem mediante substantiam, quia secundum totalitatem substantialem res non dividitur, ut sit tota in toto, & pars in parte, sed secundum dictam totalitatem (ut superius

Modi essendi
sacramentaliter
et localiter op-
ponuntur.

tius probabatur) est tota res in toto, & tota secunda parte: Christus, ut sacramentaliter existit sub specie pueri, est totus in toto, & totus in qualibet parte. Non ergo describitur Christus descriptione pueri. Secunda ratio est talis, quia si ad esse sacramentaliter requiritur, quod ubi sit una pars corporis Christi, ibi sit totum corpus, patet nullo modo esse ponendum, describi Christum descriptione pueri, ut sit totus in toto, & pars in parte: immo prout ponitur Christus sacramentaliter esse sub specie pueri (quia secundum esse sacramentaliter ubi est una pars, ibi est totum) in qualibet parte pueri sacramentaliter ponendus est totus Christus. Tertia ratio talis est. Nam quia nihil prius existens acquirit nouum locum, nisi per motum localem: cum ergo corpus moueatur localiter propter diuisibilitatem, eo quod motus diuidit secundum partes eius quod mouet, ut dicitur. 6. phys. T.c.4. corum, sicut mobile successivae commensuratur se spatio secundum partes eius, sic commensuratur se loco secundum partes eius: propter quod corpus Christi, ut existit in celo, est totum in toto loco, & pars in in parte. Sed quia in sacramento est prout tota substantia panis conuersa est in ipsum corpus, ubique est Christus sacramentaliter, est totus in toto, & totus in parte: cum substantia panis ante conuersionem sic esset in hostia secundum totalitatem substantialē. Non ergo describitur Christus descriptione pueri, prout sacramentaliter habet esse sub specie eius. Quarta ratio sic sumi potest. Nam si partes corporis Christi non sunt sacramentaliter alicubi nisi mediante toto, ubi non est totum corpus, ibi non est pars corporis, quia ubi non est prius, ibi non est posterius: secundum enim nostrum modum intelligendi prius est totum corpus sub sacramento, quod eius partes, cum non sit ibi pars corporis, nisi mediante toto. Si ergo Christus habet esse sacramentaliter sub specie pueri, non commensurabunt se partes corporis partibus pueri. Quinta ratio talis est. Dicebatur. non partes corporis Christi ut habent esse sacramentaliter alicubi, non sunt ibi situativer, & ut habent ordinem ad locum: sed Christo existente sacramentaliter sub forma pueri, si partes corporis commensurarent se partibus pueri, Christus ibi esset situativer: quod est omnino oppositum ei, quod est sacramentaliter existere. Dicamus ergo, quod sicut Christus existens sacramentaliter in hostia sub specie panis, non commensuratur se partibus hostiarum: sed in toto totus, & totus in qualibet parte, propter quod si verteretur hostia, ut pars superior fieret inferior, non verteretur Christus ut caput esset inferius, & pedes superius: sed si virtute diuina dimensiones & species panis, sub quibus est Christus sacramentaliter, conuerteretur in dimensiones & speciem pueri, & speciali dei dispensatione esset corpus Christi sacramentaliter sub specie pueri, iudicandum esset de existentia corporis Christi sacramentaliter sub forma pueri, sicut iudicabamus de existentia eius sub specie

cie pani. Non ergo commensurabunt se partes corporis Christi pubus pueri, sed erit totus Christus sub tota forma pueri, & totus in qualibet parte. Propter quod, si verteretur puer, ut casum haberet inferius & pedes superius, non verteretur Christus: sed in qualibet parte pueri ibi totus Christus existeret.

Propositio. XXVI.

Orpus, qd' est altera pars compositi, cuius coniunctum prædicationem non suscipit, solam materiam significare dinoſcitur. Si igitur in tale corpus conuerteretur panis substātia, in solam materiam effet conuersa.

Declaratio.

Intentio autem propositionis propositæ est loqui de composito, vel de cōiuncto, qd' est in genere substantiæ, ut de ceruo, vel de leone, vel de quocumq; alio, quod est in genere substātia, cuius pars essentialis dicit esse corpus. Quodlibet enim animal diuiditur in animā & corpus, tanquam in partes essentiales: hmoi autem corpus, quod est pars animalis, de animali nō prædicat realiter, & essentialiter, quia non significat nisi materiā. Quod sic declarat, quia si non significat materiā tantū, sed significat materiam cum forma, vel significat materiam cum forma substantiali, vel cum accidentalī; cum accidentalī non, quia forma accidentalis non est essentialis pars aliquius compositi, qd' est in genere substantiæ: accidentia enim non ingrediuntur quiditates substantiarum; nec loqui nos intendimus nisi de corpore, qd' sic est pars compositi, vel coniuncti, qd' est tamē in genere substantiæ vel directe, vel per reductionem. Rursum tale corpus diceret non potest materiam cum forma substantiali, quia materia cum tali forma prædicatur de cōposito: corpus autem, qd' est pars, non prædicatur de composito, animal enim non est corpus, qd' est pars eius. Non ergo possumus dicere, qd' materia cū forma corporeitatis dicit corpus, qd' est pars animalis, quia materia cum tali forma constituit corpus, qd' est genus. Nam loquendo de substantiis sensibilibus, de quibus est nostra intentio loqui, genus non dicit materiam solam, nec formam solam: sed compositū ex materia & forma. Ideo Boethius in cōmento super prædicamentis dicit, qd' philosophus volens determinare de genere substantiæ, reliquit extremis, idest, relictā forma & materia, agit de medio, idest, decomposito. Nam & si non est verum, qd' substantia simpliciter dicit compositum ex materia & forma; substantia tamen sensibilis & corpus, quod est genus, dicit compositū ex materia & forma. Sicut ergo materia cū forma animalitatis facit animal quod est genus: sic materia cū forma corporeitatis facit corpus

esse genus. Cum ergo genus prædicetur de suis inferioribus, & quodlibet compositum suscipiat prædicationem eius, qd' reseruat in ipso; quodlibet corpus sensibile est corpus, prout corpus nominat compositum ex materia & forma corporeitatis. Cum ergo pars non prædicet de toto, corpus, quod est pars animalis, cuius animal prædicationem non suscipit, quia (ut probatum est) nec dicit materiam cum forma accidentalī, nec cum forma substantiali: relinquuntur quodlibet corpus solam materiā nominet. Quomodo autem sola materia potest dici corpus, in. 28. p. positione declarabitur: ad præsens autem sufficiat nobis scire, qd' corpus, quod est altera pars animalis, nec de animali prædicatur; solam materiam nominat. Dicamus ergo, qd' corpus potest tripliciter sumi. Vno modo, corpus est Corpus triplex ipsaz tres dimensiones; sicut enim magnitudo habens tres dimensiones, Aeg. de grad. est superficies: sic magnitudo habens tres dimensiones, par. 2. fones est corpus: ppter qd' corpus sic acceptū cap. 1. &c. 2. nihil aliud est, qd' triplex dimensionis. Secundo, corpus nominat compositum ex materia & forma corporeitatis: & sic corpus est genus ad quodlibet animal. Tertiomodo, corpus dicit ipsam materiam. Corpus primo modo sumptum est quantitas, est. n. in genere quantitatis sive recta linea; ppter qd' corpus sic acceptū nec est in genere substantiæ per se, sicut composita sunt in genere: nec est in genere substantiæ per reductiōnem, sicut principia sunt in genere substantiæ: quiditas enim nec est substantia, nec est principium in genere substantiæ. Corpus vero sumptum secundo modo, prout dicit materiam cū forma corporeitatis, est in genere substantiæ secundū recta linēam. Et quia (ut tacitum est) corpus sic acceptū est genus ad quodlibet animal, quia genus prædicatur de suis speciebus, & habet rationem totius: corpus sic sumptum prædicitur de quolibet animali, & habet se ut totū respectu animalis. Sic enim arguit pñs in. 4. top. qd' genus nō habet rationem partis, quia genus prædicatur, pars non prædicatur. Nō ergo corpus sic acceptum nominat corpus, qd' est altera pars animalis, quod de animali prædicari nō potest. Ridiculū enim esset dicere animal esse corpus, quod est pars eius. Si enim animal non est anima, quæ est pars ipsius, multo magis nō est corpus, quod est pars eius. Cum enim res principali habeat esse per formam, & ex consequenti per materiam: si incompetenter dicit, qd' res sic sua forma, incompetenter dicitur, qd' sic sua materia: & cum animal principalius habeat esse per animam, & ex consequenti per corpus, si incompetenter dicitur, qd' animal sic sua anima, incompetenter dicitur, quod animal sic suum corpus. Siue ergo ponamus plures formas in composito, sive non, sive quod spectat ad propositum, difficultatem questionis non variat. Postio. n. de gradibus formarum a positione de unitate

formæ in hoc differt, quia ponentes vnam formam substantialē in composito, coguntur dicere, q̄ totus ordo prædicamēti sit ab vna formā sūm rem, ut anima Leonis aliter & aliter considerata dat Leoni, q̄ sit substantia, q̄ sit corpus, q̄ sit animal, & q̄ sit Leo: sed poneutes gradus formarum dicūt, Leonem per aliam formam esse corpus, & per aliam animal, & per aliam Leo-nem: semper enim materia cum formā corporis reitatis faciet corpus, quod est genus: & in hoc non est distinctio inter ponentes multas formas, & vnam formam. Siue ergo ponantur multæ formæ, siue vna, corpus, ut dicit materiam cum forma corporeitatis, non est corpus, quod est altera pars animalis, & quod de animali non prædicatur: cum corpus sic sumptum, quantūcunq; positionem sequendo, opōteat nos dicere, q̄ sit genus, & quod de animali prædicetur. Gōgi-mur ergo ad dicendum, q̄ corpus sumi potest tertio modo, secundū q̄ nominat ipsam materiam organizatam, quæ est sub forma animalis, & informatur ab anima; & sic acceptum corpus est in genere substantiæ non directe, scut composita & principiata sunt in genere: sed per reductionem, scut principia sunt in genere. Isto autem tertio modo, sumptum corpus dicit partem compositi, quia dicit partem animalis: & cōiunctum non suscipit prædicationem eius, quia corpus sic dictum non prædicatur de animali, quod est quid coniunctū, & quid compositū: & etiam tale corpus nominat solam materiam, quod declarare volebamus. Materia ergo organizata, quæ est altera pars animalis, potest dici corpus. Sed quomodo materia sic sumpta potest dicere solam materiam, non addendo aliquam essentiam super essentiam materiæ, hoc in. 28. propositione declarabitur. Ad præsens tamen tantum declaratum sit, q̄ materia sic accepta potest dici corpus: & quod si in tale corpus converteretur substantia panis, in solam materiam esset conuersa.

Propositio. XXVII.

Res vnius prædicamēti modum alterius prædicamen-ti suscipere potest, licet forte in alio prædicamento essentialiter esse non possit. Materiā igitur corporis christi licet in prædicamento quantitatīs esse non pos-sit, potest ei modus quātitatiūs com-petere.

Declaratio.

Differt considerare aliquid sūm rem & secundum modum; quodlibet enim habet, q̄ sit hæc res vel illa a sua natura, & a sua forma: quia que libet forma dat rei quod sit hoc, & quod nō sit aliud ab illo; quælibet enī forma est vnitas que-

dam: vnum enim cum ente conuertitur, & vni-tas cum entitate. Cum ergo vnum sit indistinctum a se, & distinctum ab alio, forma dando rei, quod sit hoc, dat ei q̄ non sit aliud. Nulla ergo res, quæ per aliquam naturam est in aliquo prædicamento, potest esse in alio prædicamēto differente realiter ab illo. Bene ergo dictum est q̄ diuersorum generum, & non subalternatim Arist. in at- positorum, diuersæ sunt species, & differentiæ. *pred.* Non ergo res vnius prædicamenti per se loquēdo potest esse in alio prædicamento realiter dif-ferente ab illo; tamen si duo aliqua prædicamēta realiter non differrent, nō esset inconueniens idem sūm rem esse in † diuersis prædicamentis. *+ doebas Tex. 18.* Et inde est quod, quia actio & passio sūm philo-sophum in. 3. physicorum eandem rem nomi-nant, & non differunt nisi sicut via, qua itura Thebis ad Athenas, & ab Athenis ad Thebas, ideo eadem res est actio & passio. Nam caleface-re, vt est a calefaciente, nominatur calefacere, & est in prædicamento actionis; vt vero suscipit in calefactibili nominatur passio, & diciturcale-fieri, & est in prædicamento passionis. Sed si as-ctio & passio realiter different, res, quæ esset in prædicamento actionis, non posset esse in prædicamento passionis. Et inde est, quod in propositione nō simpliciter asserebatur, rem vnius prædicamenti non posse esse in alio: sed dicebat for-te, quia si veritatem debet habere quod dicitur, intelligendum est, illa prædicamēta differre rea-liter, vel intelligendum est cum reduplicacione. Nam & si eadem res potest esse in prædicamento actionis & passionis, nunquā tamen res illa, vt est in prædicamento actionis, est in prædicamen-to passionis. Præterea intelligendū est hoc quantum ad id, quod res significat, quod p̄ rem principaliter importatur: non quantū ad id, qđ implicat, quod importatur ex cōsequenti: nam album significat albedinē, quæ est in prædicamen-to qualitatis, & in alio prædicamento esse non potest: implicat tamen suppositum, quod est in prædicamento substantiæ. Si ergo bene intelligatur dicta propositio, patet, quomodo res vnius prædicamenti in alio prædicamento esse non potest; non tamē est inconueniens, rem vnius prædicamenti habere modū alterius prædicamenti, & vniuersaliter vna rem habere mo-dum alterius; quia licet reale esse competat rei per suam essentiam & naturam, modus tamen potest rei competere ex eo quod alteri coniun-gitur, vel secundum quod ad aliud comparat; quia secundum quod ad aliud & ad aliud cōparatur, & prout aliū & aliū connectitur, aliū & aliū modū induit: quod declarari potest tam in his, quæ naturaliter sensu apprehendimus, q̄ in his, quæ supernaturaliter fide suscipimus. Vi-demus enim, quod forma suscipit aliquo modo mēsuram & modum a materia, omne enim, qđ recipitur in aliquo, recipitur per modū rei recipiēt, & nō rei receptę, vt dī in libro de causis: *Prop. 10.* sūm

T.c. 24.

Fm.n.modum & mēsuram passiuorum est modus & mensura formarum receptarum in ipsis. Actus n.actiuorum sunt in paciente & disposito, vt dicitur in. 2.de anima. Nunquā. n.forma, vt comparatur ad materiam, in qua suscipitur, proprio loquendo, mutat rem sed modum. Nō enim si forma caloris suscepta in uno susceptibili dat esse calidum, suscepta in alio dat esse frigidum: tamen vt susceptiva sunt magis & minus disposita, magis & minus calefiunt, & secūdum aliū & aliū modum formam caloris suscipiunt. Et sicut est in essendo, q̄ res vna sumit modum ex alia, vt formae sumūt modum & mēsuram ex suis susceptibilibus: sic est in significando, & prædicando, quia quod significat & prædicat rem vñā, pōt prædicare, & dicere, vel si significare rem illam per modum alterius, vt qđ significat quid, potest dicere quid per modum qualis: & quod significat quale, pōt dicere quæle per modum ad aliquid. Scientia enim, quæ fm rem est qualitas, & est essentialiter in prædicamento qualitatis, habet quendam modūm relationum, ex eo quod relative refertur ad scibile, & inde sumpit originem; quia quædam sunt relativa secundum esse, & quædam fm dici, quia ea, quæ sunt in aliis prædicamentis & sunt essentia liter qualitas, vel substantia, vel alia prædicamenta, habet quendam modūm relationū, propter qđ dicta sunt relativa secundum dici. Non. n. sunt relativa secundum esse, & essentialiter, quia non sunt essentialiter in prædicamento relationis: sunt tamen relativa fm dici rōne modi relationi, quem important. Sic etiam omnis forma substantialis, quæ fm rem est substantia, habet tamen quendam modūm qualē: propter quod in. 5.metaph. dī, q̄ qualitas vno modo dicit de forma substantiali, siue de eo, per qđ differt vna substantia ab alia. Et quia differentia talem formam nominat, inde sumpit originem id quod cōmuniter dicit, videlicet, quod differentia fm rem dicit quid, & secūdum modum dicit quale. Sic & vniuersalia, & omnes secundæ substantiæ fm rem dicunt qđ, sed secundū modū dicunt quale. Et ideo licet secundæ substantiæ ratione similitudinis nominum videantur significare hoc aliquid: quia per idem nomen potest importari substantia vniuersalis & particularis: non tamen significant hoc aliquid, sed magis quale quid, vt dicit in prædicamentis: significant. n. quid per modū qualis, ideo dicuntur significare quale quid, vt quid referatur ad rem, quale ad modum rei. Et sicut vniuersalia & differētiæ, quæ secundū rem sunt quid, possunt habere quendam modum qualē; sic materia, quæ secundum rem est quid, potest habere quendam modūm quantū siue quātitatiū, vt infra dicetur. Et quod dictū est de his, quæ naturaliter sensu percipimus, quod id, quod secundum rem est vnum, fm modū potest esse aliud: idē sentire debemus in his, quæ secundū fidē apprehendimus. Nam in sacramento Eucharistiæ, ga

A accidētia sunt ibi siue subiecto, vt infra declarabitur: quod ibi secundum rem est accidens, habet quendam modū substantiæ, inquantū competit ei per se esse: & natura humana in christo licet fm rem sit substātia, tamē quia aduenit Verbo post esse completum, habet quendam modū accidentis. Ideo in scriptura aliquando vnio illa significabatur per habitum: siue per indumentum, iuxta illud Apostoli, In similitudinē homi ^{+ figurabatur} num factus, & habitu inuentus est, vt homo: Est Philip. cap. 2. enim de ratione habitus: siue de ratione indumenti, quod adueniat non habenti, & induito post esse completum. Nunq̄ ergo quod est fm rem substantia, erit accidens secundū rem, nec econuerso: & quod est secundum rem quid, nunquā erit secundū rem quale, vel quantū: sed sicut qđ est secundum rem quale, vel quantum, potest habere quēdam modūm relationū: sic quod secundum rem est quid, potest habere quendam modūm qualē, vel quendam modūm quātū, & quod secundū rem est substantia, potest habere quendam modūm accidentalem, & econuerso. Ex quo manifeste patet, quod sicut distinguimus relationia secundum esse & secundum dici: sic distinguere possumus, quod est substantia secundum esse, & est substantia secundum dici: & est accidens secundum esse, & accidens secundum dici, vt est qualitas, & quantitas secundum esse, & secundum dici. Propter quod patet, quomodo res vnius prædicamenti, non est in alio, sed induere potest modū alterius. Materia ergo, quæ est in Christo, licet esse non possit in alio prædicamento, q̄ in prædicamento substantiæ: potest tamē ei competere quidā modus quātitatiū: quod declarare volebamus.

Propositio. XXVIII.

Materia, quæ secundū rem est in prædicamento substantiæ, prout modū quendam quantitatū induit, qui modus supra naturam materiæ nullam addit essentiam, potest corporis appellationem suscipere. Poterit ergo dī, q̄ in corpus christi sit facta pars conuersio, si in solam materiam pars substantia conuertatur.

Declaratio.

Nulli dubium est, quod materia organizata potest appellari corpus: ex hoc. n. secundū vnum modum exponēdi. Anima dicitur actus corporis, quia perficit naturam organizatam: est enim cōmune omni animæ quod non habet esse in suo susceptivo ante organizationē materiæ. Si ergo possemus ostendere, quod pōt accipi materia vt organizata, & tamen organizatio non dicat aliquam essentiā supra naturam materiæ, sed solum importet quendam quantitatū mo-

In certis cōm
te substantiæ.

In oī prædicta
mēto possumus
uti bac distin
ctiōe, videlicet,
esse in tali p̄di
camento secūdum
esse nel secundū
dum dici.

PROPOSITIO. XXVIII.

dum propositum Theorema nullā difficultatem habebit; hoc enim posito, manifestum erit, quod sola essentia materiæ prout competit ei quidam quantitatius modus, poterit suscipere appellationem corporis. i. poterit appellari corpus.

Aeg. de esse et
eff. q. 8.

Pred. qual.

Notandum ergo, quod licet extensio per se & primo cōpetat quantitati, & nihil extendatur, nisi mediante quantitate: tamē alię sunt partes quantitatis a partibus eorum, quae per quantitatem extenduntur: videmus. n. albedinem extēdi per superficiem, secundū quā extensionē, quāta est superficies, tanta est albedo. Ideo dicit in Prædicamentis, quod dicimus albedinē multā, eo quod superficies multa sit; si tamen superficies ab albo diuidetur, partes albedinis essent alię a partibus superficiei. Et quia ad alietatem partium sequitur alietas extensionis, dicere possumus, quod extensio secundū partes albedinis est alia ab extensione secundum partes superficiei. Nam & si bonitas causatorum est a bonitate causarum, & a se tantam bonitatem non habet, dicere tamen possumus quod bonitas & entitas causati realiter differt a bonitate & entitate causa. Sic suo modo ex parte ista contingit. Nam licet sint partes in albedine solum propter partes superficiei, tamen quia vere ipsa albedo extenditur extensione superficiei, ex quo albedo differt realiter a superficie, & alia est essentia albedinis ab essentia superficiei; partes albedinis oportet essentialiter differre a partibus superficiei. Cum ergo ipsa materia extendatur extēsione quantitatis, & cum diuidit materia quanta, simul cum quantitate diuiditur materia; sicut cum diuidebatur superficies alba, simul cum superficie diuidebatur albedo: oportet partes materiæ esse alias a partibus quantitatis, sicut partes albedinis erant alię a partibus superficiei. Licet ergo materia non habeat partes nisi per quantitatem, alię tamē sunt partes materiæ alię quantitatis. Immo si quantitas haberet esse per se absq; eo quod haberet esse in materia, & quantitas sic accepta diuidere, esset ibi assignare partes quantitatis absq; partibus materiæ. Igitur cum quantitas habet esse in materia, si diuiditur tale quantum, non solum diuidetur quantitas: sed etiam diuidet materia, quae est sub quantitate, & per quantitatem extenditur. Et quia non est diuisio nisi in partes, & alietas diuisio arguit alietatē partium; ex quo in prædicta diuisione nō solum diuidit quantitas, sed etiā diuiditur materia, quae est sub quantitate, oportet ibi dare alias partes a partibus quantitatis, & huiusmodi partes alię sunt partes materiæ. Si igit̄ omne genus partium dicit aliquā materiam & aliquam essentiam, huiusmodi partes materiæ vel dicunt solum essentiam materiæ, vel solum essentiam quantitatis, vel dicunt aliquā essentiam, & aliquā naturam unam compostam resultantem ex unione quantitatis cum materia. Cōstat autem tales partes nō dicere ipsam essentiam quantitatis. Dicatum est. n. huiusmodi partes

materiæ alias esse a partibus quantitatis. Nec enim dicere possumus, tales partes dicere essentia cōpositam ex quantitate & materia. Nam ex materia & quantitate fit unum per accidens: ex his autem, quae coniunguntur per accidens, non resultat natura tertia; ex corpore enim & anima rationali resultat natura tertia, ut natura humana, quia anima per se vnitur corpori: sed ex corpore & albo non resultat natura tertia, quia albedo accidit corpori. Oportet ergo prædictas partes dicere solum essentiam materiæ. Dicendo enim materiam quantam solum, duas essentias significamus materiæ & quantitatis. Et tertiam essentiam nullo modo dicimus, quia non fit aliqua natura una ex materia, & quantitate. Si igit̄ in materia quanta est dare partes alias a partibus quantitatis, oportet partes illas alias, ex quo non significant essentiam quantitatis, importare solum essentiam materiæ: propter quod materia a partibus sic accepta habet quendam modum quantitatuum, sed huiusmodi modus nullam essentiam addit supra essentiam materiæ, quia partes illae solum essentiam materiæ dicunt. Et quia materia sic accepta a talibus partibus dicit materiam organizatam, quia materia organizata potest dici corpus, nulli dubium esse debet, quod sola essentia materiæ, prout in dicit quendam modum quantitatuum, potest appellari corpus. Dicamus ergo, quod cum organizatione partes respiciat, materia organizata potest dupliciter intelligi. Vno modo, ut includit partes quantitatis, & sic, si dicit corpus, tale corpus idem est quod materia quanta; propter quod corpus sic sumptum non erit in genere: concreta enim & aggregata, quia includunt naturas plures, non constituunt naturam tertiam, ideo potius sunt in generibus, quam in genere, propter quod dicitur tertio Topicorum, quod ius Cap. 1. stum non est in genere, sed iustitia. Secundo modo potest accipi materia organizata, ut includit solum partes materiæ, absq; partibus quantitatis: & quia tales partes solum essentiam materiæ dicunt, materia sic accepta solum essentiam materiæ nominat: ideo corpus, quod nominat materiam sic organizatam, non dicit nisi solum materiam, prout competit ei quidam quantitatius modus. Et quia sola materia accepta, ut dictum est, potest dici corpus, si in materiam organizatam existentem in Christo conuerteretur substantia panis, quia materia organizata dicit solum materiam, ut ostensum est: quod potest dici corpus, posset etiam dici panis conuersus in corpus Christi: & tamen in solum materiam facta esset panis conuersio. Sed tamen corpus illud licet determinaret ad genus substantię solum, non tamen esset in genere substantię directe, sed per reductionem.

Proposito.

Propositio. XXIX.

Sola materia, quę secundū se quid īdūisibile nominat, prout ei superadditum quidam quantitatius modus absq; additione alterius essentię, quoddam totum potest congrue nuncupari. Si igitur in solam materiam existentem in Christo panis substantia conuertatur, dicitur, quod totius in totum sit facta conuersio.

Aperitio.

Licet res unius praedicamenti, prout induit modum alterius praedicamenti, non diuersificet essentiam, nec mutet praedicamentū: tamen si competet ei actualis existentia sine illo modo, & cū illo, ut haberet talē modum, & ut careret eo, fortiretur realē differentiam. Albedo enim, prout habet esse extensum, & prout consideratur sicut partes nominantes solam essentiam albedinis, competit ei quidam modus quantitatius. Quicquid enim est extensum, vel est quantitas; hoc habet ex quantitate, & vt induit quendam quantitatium modum; sed huiusmodi modulus nullam essentiam addit supra naturam rei, nec trahit rem extra praedicamentū. Nam cum solum ipsa quātitas habeat esse extensum, sed etiam verè extendatur ipsa albedo sicut extensionem eius, extensio albedinis est alia ab extensione superficie: sed huiusmodi extensio solum nominat quendam modum albedinis, dicit enim modum illū, quę habet albedo, ut habet esse in superficie. Non ergo huiusmodi extensio addit aliquam naturā supra essentiam albedinis, quia tunc superficies alba diceret tres essentias; videlicet essentiam superficie, & essentiam albedinis, & extensionem illam, quae acciperet sicut partes albedinis, differentes a partibus superficie. Cum ergo ex superficie & albedine non constituantur natura tertia, superficies alba solum duas essentias nominat; & oportet illam extensionē albedinis non dicere aliquā essentiam superadditam naturā albi, sed solum importare quendam modum quantitatium, qui competit albedini, eo qd̄ radicatur in quanto. Rursum talis extensio, quae non addit aliquam essentiam supra naturam albedinis, nec diuersificat essentiam eius, non trahit albedinem in aliud praedicamentum. Cum enim omnis color habeat quoddam esse quantitatuum, quia omnis color in corpore est, ut

In Antepred. dicitur in praedicamentis, & etiam est proprium Et. 5. metaphy. superficie primo loco colorari, ut dicit in Topicis: si huiusmodi modus trahit naturam coloris in aliud praedicamentum, nullus color erit in praedicamento qualitatis. Non ergo diuersificat praedicamentū modus superadditus naturā

a rei. Non tamen debemus concedere, qd̄ nullam differentiam realem faciat talis modus. Si enim albedo posset habere esse præter quantitatē, & habere esse nō extensum, realiter differret a se ipso, ut haberet esse extensum, & ut fundaretur in quanto. Dicere ergo possemus, qd̄ extensio accidit albedini, quia albedo per se non est quid extensum, sed accidit ei extensio: est enim extensa per quantitatē. Rursum ipsa extensio est aliquid receptum in albedine, quia modus rei est aliquid receptum in natura rei: extensio autem competit albedini mediante extensione superficie, & (ut tactus est) nominat quendam modum albedinis. Amplius huiusmodi extensio facit realem differentiam in albedine, nec tamē dicat aliam essentiam ab essentia albedinis: sed p tanto dicitur realē differentiā facere in albedine, quia si albedo haberet esse, sicut modum non extensum (ut dicebat) realiter difficeret a seipso, ut ei extensio competere ret. Hoc viso, patet quid sit dicendum de materia. Nam scilicet extensio considerata penes partes albedinis, differentes a partibus superficie, dicit quendam modum albedinis solum, quem fortitur albedo, ut est in quātitate; sic quae partes materiae sunt aliae a partibus quantitatis, extensio competens materiae considerata secundum suas partes, non dicit aliquā essentiam superadditam materiae: sed solum nominat quendam modum, quem acquirit materia, eo qd̄ est quantitas subiectum. Propter qd̄ extensio sic accepta accidit materiae, & est aliquid receptum in essentia materiae, & aliquo modo diuersificat essentiam: non tamen dicit aliquā essentiam superadditam naturā materiae, sed modum solum. Et quia res non est suus modus, non esset bene dictum, materiam esse extensionē suam. Et quia quicquid consideratur, ut extensum, est totum quoddam, quia extensio requirit partes, ex quibus constituatur extensum; patet bene esse dictum, qd̄ sola essentia materiae, quae de se quid īdūisibile nominat, prout ei competit quidam modus quantitatius, absq; additione alterius essentię totum quoddam nominati potest. Et quia materia existenti in Christo competit quidam modus quantitatius, talis materia quoddam totū dici poterit. Si ergo in solam materiam existentem in Christo conuerteretur substantia panis, posset ibi dici, qd̄ totius in totum esset facta conuersio. Ex his autem iuuamur ad intelligendum esse & essentiam creatorū. Videmus enim, qd̄ sola quantitas est sua extensio, quia extensio in quātitate non est aliquid superadditū quantitati: nō enim quātitas est extensa per aliud, sed seipso est quid extensum. Propter qd̄ quia non competit ei extensio participatione, sed essentialiter est ipsa extensio, ideo non potest intelligi quantitas, si nō intelligeretur extensa, pertinet enim ad ipsam quiditatem quantitatis extensio. Unde si diffineretur quantitas diffinitione non per additamentum, extensio pertineret ad quiditatem ipsius: qd̄

Ateria autem præter quætitatem sunt extensa per participationem, & extensio dicit quiddam ad ditum naturæ eorum: quæ si non diffinirentur per additamenta, extensio non ingredere diffinitionem eorum, & possent intelligi non intellecta extensione. Sic ex parte ipsius esse suo modo videre possumus. Nam sola essentia diuina est suum esse, quia esse in essentia dei non dicit aliquid superadditum nature eius. Est autem natura diuina a seipso, & non acquirit esse pro aliud. **B**Propter quod quia non habet esse per participationem, sed essentialiter est suum esse: ideo non potest intelligi natura diuina non intellecto ipsius esse: immo si diffiniretur talis natura diffinitione non per additamentum, esse pertineret ad quætitatem eius. Cætera autem entia quia habent esse per diuinam essentiam, esse dicit aliquid additum naturæ eorum, propter quod esse non pertinet ad naturam alicuius entis creati. Et si quod liber ens creatura diffiniretur diffinitione non per additamenta, esse non ingredere diffinitione alicuius creaturæ; propter quod esse nullo modo ingreditur diffinitione substantiaz, quia substantia non diffinitur per additamentum. Si autem ingreditur diffinitione accidentis, hoc ideo contingit, quia accidentia habent diffinitionem per additamentum, & aliquid ponitur in diffinitione accidentis, quod non pertinet ad essentiam eius. Ex his autem clare patet, quod esse accidit cuiuscumque creaturæ, & dicit aliquid receptu in natura cuiuslibet creati, & dicit aliquid additum in natura cuiuslibet entis creati, & facit realem differentiam in rebus creatis. Vtrum tamen esse dicat aliquam essentiam additam essentiae creature (videtur enim absurdum quod essentia & esse dicantur duæ essentiæ). Quomodo ergo habeat esse ista realis differentia, & vtrum essentia & esse possint dici duæ res: & quomodo esse fluit ab essentia, & est actus eius ostendere non est presentis speculationis. Tamen quia ut plurimum circa esse creaturarum fatigantur adiscentes, & multi, cij loquuntur de esse & essentia, in solis verbis suscitantur: cum locus occurrerit (domino concedente) intendimus hoc diffusius pertractare.

Propositio. XXX.

Ovia secundum se considerata materia aliquid indivisibile nominat, prout vero additur ei quidam quantitatius modus dicitur quodam totum, & potest corporis appellationem suscipere: oportet modum illum materiam magis compositam rea liter reddere. Si ergo in solam materiam existentem in christo conuertatur pars substancialis, in re compositam conuertetur.

Esse est de qua
dixate diuinæ
naturæ, non aut
naturarū crea
tarū.

Declaratio.

Si materia secundum se accipiatur, non considerata prout in ea habet esse quantitas, vel prout ei competit quidam quantitatius modus, nullo modo materia sic accepta potest dici totum, nec potest nominari corpus: & inde est quod omnes antiqui philosophantes in hoc errauerunt, quia materiam omnino primam, & secundum se acceptam dixerunt esse corpus, & esse aliquid in actu. Nam aliqui materiam sic dictam dixerunt esse ignem, aliqui aerem, aliqui aquam, ita quod omnia elementa acceperunt iudicem præter terram, nullus enim philosophantium posuit solam terram esse principium omnium corporum. Tamen terram cum aliis aliquis philosophantium posuit primum principium, quia Empedocles posuit omnia elementa esse primum principium materiale corporum, nullus tamen philosophus iudicauit solam terram esse tale principium. Quidam tamen legista, Hesiodus nomine, ut dicitur in primo metaphysicæ, posuit solam terram esse principium omnium corporum: sed ipse non fuit de philosophantibus, immo fuit vir famosus in legibus, ut recitat commentator ibidem. Et sicut aliqui philosophantium posuerunt unum elementum esse principium omnium, aliqui vero aliud, sic aliqui posuerunt medium inter aliqua elementa esse tale principium. Cum ergo sic omnes philosophantes loquerentur solum de causa materiali, oportebat eos dicere materiam secundum se consideratam, & ut est primum principium habere rationem corporis, quod est omnino falsum: nam materia omnino prima, & secundum se accepta, nec est corpus, nec est aliquid in actu. Ideo philosophus primo metaphysicæ reprehendit omnes antiquos philosophantes, dicens eos errasse, quia posuerunt materiam elementum corporis. Ideo numero corporum, quia dixerunt materiam esse corpus, & non dixerunt eam de numero non corporum. In fundamento enim naturæ non est aliquid distinctum, neque quantum, neque quale. Est enim materia prima medium inter ens & nihil, ut dicit Commentator primo physicorum, quod concordat cum verbis Augustini in libro Confessionum, dicentis, Duo fecisti domine, unum prope te, ut naturam angelicam, & aliud prope nihil, ut materiam primam. Cum ergo materia prima secundum se considerata non dicat aliquid in actu, melius dixissent philosophi, si materiam sic acceptam dixissent esse non corpus, quod dicendo eam esse corpus. Non enim materia sic sumpta habet partes, nec est quid indivisibile, sed indivisibile. Tamen (ut superius ostensum est) si accipiatur materia ut competit ei quidam modus quantitatius, contingit materiam partes habere. Nam licet materia habeat partes per quantitatem, tamen (ut dicebatur) partes materiarum, sunt alias a partibus quantitatis. Cum ergo ille partes materiarum non dicant aliam essentiam nisi

Com. 79.
12. cap. 7.

nisi essentiam materie, secundum rei veritatem A materia sic accepta est cōposita: est enim quodam totum ad suas partes. Et quia sic considerata materia, ut habet tales partes, non dicit aliam essentiam, sed solum additur ei quidam quantitatius modus: patet verum esse qđ in Theore mate proponebat, videlicet, qđ h̄mōi modus superadditus materiae etiam realiter reddit materiam magis compositam. Cum igitur materia, ut existit in christo, sit aliquid extensum & organizatum, & habeat quendam modum quantitatum, & competat ei habere partes, quae partes non dicunt aliam essentiam ab essentia materie, cum qualibet pars materia sit materia, constat materiam existētem in christo esse quid realiter compositum, cum realiter habeat partes. Si ergo in solam materiam existentem in Christo conuerteretur panis substantia, in rem compositam esset conuersa: quod declarare volebamus.

Propositio. XXXI.

 Voniam materia non dicit quoddam totum, nec meretur nomen corporis nisi propter modum quantitatuum, quem induit, quia prout comparatur ad animam hoc maxime obtinet, proprie & sp̄otissime debet materia dici corpus, prout diuiditur ex opposito contra animam, & non contra formas alias corporales. **Materia** ergo organizata in christo existens cōgrue potest dici corpus.

Declaratio.

Consurgit ex præcedentibus rationabilis dubitatio. Nam si materia secundū se accepta nō meretur nomen corporis, considerata tamen ut induit quendam modum quantitatuum, induit rationem corporis, & habet rationem totius, & est quid compositum ex pluribus partibus: quia cum materia nunquam absoluatur a quantitate, semper competit materiae quidam modus quantitatius: sub quacunq; ergo forma sit materia, semper erit quanta, loquendo de materia sensibili, quia de tali loqui intēndimus. (Vtrum autem intelligibilia materiam habeant, nō est præfantis speculationis.) Si igitur modus quantitatius dat materiae qđ habeat rōnem corporis, & materia nunquam absoluitur a tali modo, sicut nec absoluitur a quantitate, ad quācunq; formā comparetur materia semper habebit rationem corporis. Igitur sicut dicimus, qđ animal est compositum ex corpore & anima, quia materia, induens modum quantitatuum, habet rationem corporis: sic (ut videtur) dicere poterimus, lapidem compositum esse ex forma & corpore; qđ materia lapidis, ut comparatur ad formam suā, habet modum quantitatuum. Poterimus ergo

dicere in lapide esse duplex corpus; corpus, quod est genus ad lapidem, qđ dicit totū, & prædicatur de lapide: & corpus, quod est altera p̄s compositi, & de lapide non prædicatur, quia est pars lapidis; sicut distinguimus in animali duplex corpus: corpus, quod est genus ad animal, & corpus, quod est pars eius. Et quod dictū est de lapide & de mixtis inanimatis, dici posset de miscilibus & elementis: sicut enim forma lapidis non recipitur nisi in materia quanta, sic etiā nec forma ignis, nec forma aquae possunt recipi nisi in materia quanta. Secundum ergo hāc viam (ut videtur) possemus dicere, qđ ignis esset compositus ex corpore & forma, sicut animal Pulcherrima
dubitatio.

B

C

D

talia nec usus loquendi admittit, nec ratio patitur, oportet dare causam, quare materia, ut est sub forma animalis, & universaliter ut informatur anima, potest dici corpus: ut vero informata aliis formis, non proprie meretur nomen corporis. Rursum animal diuiditur in per se mouens, & in per se motum, diuiditur enim in animam & corpus; anima autem est per se mouēs, & corpus per se motum; cætera vero corpora inanimata non mouentur ex se. Si ergo materia, ut induit modum quantitatuum, potest dici corpus, tunc mixta inanimata & etiam elemēta diuiduntur in corpus & formam: ergo elemēta mouerentur ex se, & nō mouerent a generante. Tota enim causa, quare elementa non possunt moueri ex se, sumitur ex eo qđ non diuidunt in formā & corpus: sed in formā & materiam. Ideo & si forma posset esse p̄ se mouēs, materia non potest esse per se mota; non enim habet, per quid resistat motori: ideo Commen- Coll. 70.

D

PROPOSITIO. XXXI.

T.c.70.

De subiecto orbis.

Coff. 70.

Contra tenetem possumus, nisi propter ordinem, quae formae habent adinuicem; nullus. non ponit plures formas in cōposito, nisi illae formae habeant ordinem adinuicem. Stultum enim esset ponere plures formas in aliquo, & tñ illæ formæ non essent adinuicem ordinate. Inter formas autem aspicimus duplēm ordinem, quorum unus est ordo prædicamenti, & talis ordo est inter genus & speciem; hunc autem ordinem sequēs Auicebron in libro suo Fontis vite, posuit ordinem formarum secundū ordinem prædicamenti: voluit enim formam generis & speciei esse aliam & aliam. Secundo modo est ordo in formis, quia corporalia ordinantur ad spiritua- lia, sensibilia ad intelligibilia, naturalia ad super naturalia, & vniuersaliter ea, quæ educuntur de potentia materiæ, videntur esse materialia, & habere quendam potentiale ordinem ad spirituales substancialias. Et si istum modum sequeremur, dices,

A remus in homine esse plures formas, & non in aliis. Esset enim in homine una forma naturalis educta de potentia materiæ, & alia supernatura- lis immediate creata a Deo, & infusa corpori: & tunc naturalis forma educta de potentia mas- teriæ erit materialis, & habebit potentiale ordinem ad formam supernaturalem, & infusam. Sed siue sic siue sic dicamus, non videſ difficultas solui, quia si nos ponamus pluralitatem formarum propter ordinem prædicamenti, volentes genus & speciem non posse dicere eandem formam, tunc in elementis erunt plures formæ, cum in eis res serueretur forma generis & speciei: est enim ignis ignis & corpus, & quodlibet elementum est aliqd in genere & in specie. Possumus ergo saluare propter pluralitatem formarum elementa esse cōpo- sita ex corpore & forma, & res ibi mota est cor- pus, & non materia solum. Moverent igitur ele- menta ex se, & non vitaremus difficultatem tacta, sed magis poneremus ipsam. Rursus si in solo homine poneremus plures formas, quia in so- lo homine est forma supernaturalis infusa: tñc idem esset iudicium de animalibus brutis, & de elementis. Moverentur ergo elementa ex se sicut animalia bruta, vel animalia bruta non mo- verent ex se, sicut nec elementa; quorū neutrū est conueniens dicere. Non autem dicere possumus, qđ in elementis, & in mixtis inanimatis, ut in lapide, est solum una forma, ideo non possumus moueri ex se; quia non sunt diuisibilia in corpus & formam, sed in materiam & formam: in animali- bus vero omnibus sunt plures formæ, ideo mo- ventur ex se; quia cōponuntur ex corpore & anima, siue ex corpore & forma: & ibi corpus non dicit materiam solum, sed materiam cū for- ma. Secundum hanc n. positionem, lapis per eandem formam est lapis & corpus, & quodlibet mix- tum inanimatum per eandem formam est in genere & in specie: Leo autem non per eandem formam est Leo & corpus, & quodlibet animal non per eandem formam est animal & corpus. Sed hæc posicio non videtur posse stare. Cum enim ex inanimato sit animatum, vtputa ex lapide vermis, si lapis per eandem formam est lapis & cor- pus, quia cedit forma lapidis, postquam intro- ducitur furma vermis, cedet corporeitas, quæ erat in lapide. Non est enim intelligibile, qđ aliud quæ duo dicant eandem rem, & unum realiter con- rūpatur, alio manente incorrupto. Si ergo cor- poreitas & lapideitas in lapide dicunt eandem formam, postqđ cedit lapideitas, adueniente ani- ma vermis, cedit & corporeitas. Et quia, cum ge- neratur vermis ex lapide, solū introducitur de nouo in materia una forma, s. anima vermis: si igitur corporeitas, quæ prius erat in materia la- pidis, ibi non remanet, quia non remanet lapideitas, generato ex lapide verme, vel aliquo alio viuo per solam introductionem animæ in mate- riā, vel vermis genitus ex lapide non erit cor- pus, vel illa eadem forma, quæ dat vermi qđ sit vermis,

vermis, dabit ei quod sit corpus: & eandem formam dicent anima vermis, & corporeitatis. Videtur ergo omnino esse dicendum, quod sicut forma per quam lapis erat lapis, aliter & aliter accepta, dabant lapidi quod esset lapis, & quod esset corpus; sic forma vermis, postea introducta, dabit vermi quod sit vermis, & quod sit corpus. Corporeitas enim in genere substantiae non est ipsa dimensiones, sed est forma dans esse materiae aptae naturae suscipere dimensiones. Anima ergo vermis corporeitas dici poterit. Nam forma vermis sicut dicit anima, ex eo quod dat vermi quod vivat; & quod sentiat; sic potest dici corporeitas, ex eo quod est actus materie dimensionis. Quicquid autem sit de homine, in aliis plures formas ponere non est rationabile, nisi poneremus pluralitatem formarum tam in elementis, & in mixtis, & tam in mixtis inanimatis, & animatis. Non ergo ex pluralitate formarum possumus saluare difficultates tactas, videlicet, quare elementa & mixta inanimata componuntur ex materia & forma, & non proprie ex corpore & forma, & non mouentur ex se, & in motu eorum non est assignare resistentiam, praeter resistentiam mediū: animalia vero dicuntur cōponi ex corpore & forma, sicut ex corpore & anima, & mouentur ex se, & est ibi resistētia rei mortis, praeter resistentiam mediū. Notandum ergo, quod anima potest cōparari ad materiam, cuius est actus & perfectio dupliciter. Uno modo ut est forma eius, alio modo ut est motor ipsius. Veroque autem modo materia existens in animali, ut comparatur ad animam meretur nomen corporis: materia vero elementorum & universaliter mixtorum inanimatorum, ut cōparatur ad formam suam: neutro modo meretur nomen corporis. Dicebatur. n. superius, quod materia secundum se considerata non meretur nomen corporis; tamen ut induit quendam modum quantitativum, potest dici corpus. Ostendebatur. n. quis erat ille modus quantitativus, propter quem materia poterit appellari corpus. Dicebatur etiam, quod talis modus erat organizatio; materia enim organizata potest dici corpus. Vnde si in nullo cōposito esset formarum pluralitas, anima ex hoc ipso diceretur actus organizati corporis, quia esset perfectio materiae organizatae. Organizatio autem dupliciter sumi poterat, vel propter partes materiae, vel propter partes quantitatis. Materia autem organizata propter partes materiae potest dici corpus, cum ipsae partes materiae nullam essentiam dicant praeter essentiam materiae. Ideo materia sic accepta nullam essentiam significat praeter essentiam materiae. Et si quaeratur, cum anima dicatur actus materiae organizatae, utrum illa organizatio debet sumi secundum partes materiae, vel secundum partes quantitatis. Planum est, eam esse sumendam secundum partes materiae, quia anima materiae immediatus ad hanc est quantitas, cum talem materiam informet, qualiter inuenit, inuenit materiam organizatam, ideo talis materiam perficit. Organizatio ergo illa,

A quae ponitur in definitione animae cum dicitur, Anima est actus corporis organici, non dicit ac 2. de Anima cidens, neque nominat partes quantitatis, quia ac 1. c. 6. cidens non ingreditur definitione substantiae, sed nominat partes materiae. Cum ergo specialiter anima dicatur actus organici, & specialiter anima requirat tanquam proprium susceptiuum organizationem materiae, specialiter materia, ut est in animalibus, & ut cōparatur ad animam, mereatur proprium nomen, ut est in elementis, & in mixtis inanimatis, & ut cōparatur ad formas alias. Dicamus ergo, quod materia, ut est in elementis, & in rebus inanimatis, non differt per essentiam a materia, ut est in animalibus. Materia tamen in animalibus existens, habet quandam modum quantitativum ut organizationem, quam non habet, ut est in aliis mixtis, & ratione huius animalia dicuntur composta ex corpore & forma, sive ex corpore & anima, quia materia organizata potest dici corpus: mixta inanimata dicuntur cōposita ex materia & forma, quia forma eorum non proprie requirit organizatam materiam, ideo non proprie dicuntur composta ex corpore & forma. Et sicut declarauimus materiam in animalibus proprie habere rationem corporis ut comparatur ad animam tanquam ad formam, & ostendimus hoc non contingere in rebus inanimatis: sic ostendere possumus materiam in animali ut cōparatur ad animam tanquam ad motorem habere rationem corporis, ut tamen est in elementis, & in his, que non mouentur ex se, non potest dici corpus. Ad cuius evidentiā notandum, quod inanimata non mouentur nisi ad unam differentiam positionis tantum, & per unam naturam tantum, ut grauia per naturam grauis mouentur tantum deorsum, & levia per naturam leuis mouentur tantum sursum. Cum ergo forma grauia per grauitatem est ratio, quare graue moueat deorsum, nihil remanet in graui propter quod resistat illi motui: ideo res mota in grauibus dicitur esse materia tantum, & aliquid quod est in potentia solū, quia amota forma grauia, quae videatur se habere ut motor, materia quantum est de se est in plena obedientia ad motum illum, quia nihil est in ea, propter quod possit resistere tali motui. Vnde si subtraheretur resistētia mediū, & grauia mouerentur in vacuo, ut dicebatur, motus ille esset in instanti. Sed in animalibus non sic: Animalia. n. mouentur ad oīm differentiam positionis, & non mouentur uno modo tantum: mouentur. n. tam per grauitatem, & per appetitum. Et cum anima mouet secundum appetitum, non est materia in plena obedientia ad motum illum, immo per grauitatem resistit illi motui: ideo materia existens in animali ut cōparatur ad animam tanquam ad motorem quia habet aliquid per quod resistat, induit rationem existētis in actu: ideo meretur nomen corporis, loquendo est de animatis, ubi possumus ponere unam formam tantum, ut si in Ceruo non esset nisi anima solū, Ceruo cō
D ii

peteret duplex motus, unus deorsum per graui-
tatem. Et prout & in talem motu comparatur ma-
teria Cerui ad formam suam, nullo modo mer-
etur nomen corporis, quia non haberet rationem
existentis in actu, cu non haberet per quid resi-
steret tali motui: Sed prout Ceruus mouetur
per appetitum, qui motus est anima & anima,
sic materia existens in eo, ut comparatur ad
animam, potest appellari corpus: habet. n. per
quid resistat dicto motui: quia per grauitatem
ideo potest appellari corpus, quia induit ratio-
nem existentis in actu. Pater ergo & materia in
animalibus, ut comparatur ad animam, meretur no-
men corporis: siue comparatur ad eam, ut ad for-
mam, siue ut ad motorē. Sed non propter eam,
de causam sic & sic meretur nomen corporis:
quia ut comparatur ad animam materia existens in
animali, & ut ad formam, meretur nomen corpo-
ris propter organizationem: ut vero comparatur ad
eam, ut ad motorē, potest dici corpus propter re-
sistentiam. In elementis vero, & in rebus inanimis
quia formae eorum non proprie requirunt
organizatam materiam, nec materia eorum habet
per quid resistat formam mouentis, siue ut est ra-
tio mouendi, nullo modo materia in talibus re-
spectu siue formam meretur nomen corporis, &
talia non possunt dici moueri ex se. Non. n. sive
composita ex corpore & forma, sed ex materia &
forma. Non. n. sunt diuisibilia in talia duo, quo-
rum unum sit per se mouens, & aliud per se mo-
tum. Nam si forma in elementis potest dici per se
mouens, quia dicit aliquid in actu: materia tamen
non potest dici per se mota, quia nominat quid
in potentia solū. Bene ergo dicit Cōmen. in. 4.
celi & mundi, & grauia & levia mouent per se,
sed mouentur per accidens. Patet igitur verum
esse, quod in Theoremate proponebatur, &
materia in animalibus, ut comparatur ad animam,
meretur nomen corporis: sed ut est in elemen-
tis, & ut comparatur ad formas alias corporales;
corpus appellari non potest. Quod vero cor-
relatiue addebat, & materia organizata in chri-
sto congrue potest dici corpus, vīs p̄dictis,
dubitacione non habet.

Propositio. XXXII.

Si nō excedit rationem pos-
sibilis, quod panis mate-
ria conuertatur in mate-
riam corporis Christi, &
forma in formam, conuersio
totius substantiae panis in solam mate-
riam, non est impossibilis reputanda.

Declaratio.

Si poneremus in quolibet cōposito unam for-
mam substantialē tantū, & dicemus, & in chri-
sto non fuit forma substantialis, nisi anima so-
lum; cu conuertitur substantia panis in corpus
christi, oporteret nos dicere in solam materiam

A panis substantia esse conuersam. Corporalia. n.
in spiritualia conuerti non possunt. Omnes. n.
concedunt, & sic totus christus est in tota ho-
sta, quod tamē in anima christi nihil est con-
uersum; anima. n. eius est sub sacrificio altaris
solum ex naturali concomitantia, non ex vi sa-
cramenti, quia nec materia panis, nec eius for-
ma, nec aliquid in pane existens conuersum est
in anima: & si non est ibi anima ex vi sacramen-
ti, multo magis non est ibi diuinitas, ut appelle-
mus esse ex vi sacramenti id, in quod aliqd est co-
uersum. Si. n. nihil panis potest conuerti in ani-
ma, multo minus poterit conuerti in diuinita-
tē. Rursum nullū accidens christi est ibi ex vi sa-
cramenti, quia nihil est conuersum in aliquod
accidens eius; speciali. n. nomine (ut infra dices-
tur) ista conuersio appellatur Transubstantiatio,
quia substantia panis conuertitur in substantiam
corporis: nullum tamen accidens panis conuer-
titur in aliquod accidens, in christo existens. Sed
si in corpore christi non est forma substantialis
nisi anima, quicquid erit in christo, vel erit ma-
teria, vel diuinitas, vel anima, vel accidens. Si er-
go nihil conuersum est in diuinitatem, nec in ani-
mam, nec in accidentia, oportet substantiam panis
conuersam esse in sola materiam. Sed ponendo
plures formas in cōposito, & dicendo, & corpus
christi per aliam formam est corpus & anima;
potest esse duplex modus dicendi de conuersio-
ne substantiae panis in corpus christi. Primo, &
talis conuersio fiat in materiam organizatam, quae
potest dici corpus; & quia materia organizata
(loquendo de organizatione secundum partes
materiarum) non dicit nisi solam materiam, & in isto
modum loquendi, tota substātia panis conuertitur
in solam materiam. Secundo modo potest
intelligi talis conuersio, & corpus non dicat ma-
teriam solū, sed dicat materiam cu forma corpo-
realis: & panis conuerti dicatur in corpus chri-
sti, quia materia panis conuertitur in materiam
corporis christi, & forma in formam. Quod autē
istorum verū sit, non est præsentis Theorematis
diffinire. Sed in dicto Theoremate dicitur, & si
est possibile quod materia panis conuertatur in
materiam corporis christi, & forma in formam, con-
uersio totius substantiae panis in solam materiam
non est reputanda impossibilis. Triplici. n. via
ostendere possumus, & si potest materia aliqua
conuerti in materiam & formam, potest totum
cōpositum conuerti in solam materiam, loquendo
de formis de potentia materiarum educitis, quia de
talibus loqui spectat ad præsens. Prima via sus-
mitur, ex eo & materia formam non contraria. Secunda
via habetur, quia omnes formae de poten-
tia materiarum educit quodammodo virtualiter clau-
duntur in ipsa materia, aliter non dicentur edu-
ci, & extrahi de potentia eiusdem. Tertia via ha-
betur, quia formae materiali, de qua loquimur,
cōpetit potentialitas & possibilis propter ma-
teriam, sicut econuerso materiarum cōpetit actualitas
propter

Com. s^r.T.c.s^r.Com. s².Com. 188
tomus

ppter formam. Prima via sic patet, quia ut dicit Cōmen. in primo physicorū. Nunquā vñū cōtrariorū sit essentialiter reliquū, albedo enim nō sit nigredo. Sic ergo verificatur ex albo fieri nigrum, quia materia, quæ erat sub forma albi, sit postea sub forma nigri. Et inde est, q̄ philosophus in primo physicorū pbat, q̄ est dare materiam subiectam vtricq; contrariorū. Forma ergo formæ contrariatur inquantū forma vna, existens in materia, non cōpatitur secū aliā. Sed materia nulli formæ contrariatur, quia sub qualibet forma esse potest. Ideo Cōmen. in primo physicorū super illo verbo (Cū non dicimus substantiā esse contrariā, quomodo igitur ex non substantiis fieri substantia) vult, q̄ substantia substantiæ contrariatur, verū est quantū ad formā, sed non est verum quantū ad materiam, & subiectū. Si ergo virtute diuina fieri potest, ut forma conuertatur in formā, ad quā contraries tam habet, nō est reputandū impossibile deo, totā subām cōpositi cōuertere in solā materiā, ad quā contrarietatē non hēt. Immo si nobis innotescit esse possibile deo, vnam formam eductā de potentia materiæ posse conuerti in aliā, ut in prosequēdo patebit, potissime hoc innotescit nobis, ex eo q̄ formæ illæ ex parte materiæ, in qua vniunt, quia de eius potentia educī pñt, contrarietatē non habent. Si ergo cōcedimus q̄ possit forma in formā cōuerti propter ipsam materiā, in qua vniuntur, multo minus est repudiatū impossibile deo, q̄ possit formā in ipsam materiam conuertere: propter qđ totam substatiā rei cōpositā in solam materiam potest cōuertere. Secunda via sic patet. Nam (ut tactum est) forma educta de potentia materiæ virtualiter clauditur in ipsa materia, quia (ut Cōmen. ait in. 12. metaphysicæ) tñesse. quod extrahit de aliquo, est aliquo modo in eo, de quo extrahit. Formæ ergo aliquo modo sunt in materia, antequā de materia educantur, cū possint extrahi, & educi de materia. Possimus ergo aliquo modo dicere, q̄ materia sit potentia & virtute totū. In potentia enim passiua materiæ est forma educibilis de ipsa, quæ cōposita materia, facit totū. Igitur uno modo materia & forma sunt plus q̄ materia solū, alio modo materia & forma quodāmodo non sunt plus q̄ materia solū. Nam actiue loquendo materia & forma sunt plus q̄ materia solum, quia si materia est ratio agendi, hoc habet a forma, principaliter. n. ratio agens di est forma; si tamen aliquo modo cōmunicat materiæ hoc cōpetit ei, prout habet esse sub forma. Sed loquendo de potentia passiua, materia & forma non plus est quodāmodo q̄ ipsa materia, cū de potentia passiua materiæ educat. Sed cū substantia panis conuertitur in corpus christi, ibi substantia non habet rationē actiui, sed passiui, sicut n. hoc virtute diuina, respectu cuius cuncta creata habet rationē materialis & passiui: est. n. in potestate creatoris habere ple-

A nam actionē, & plenum dominii super creaturam suam, vt faciat de ea, vt sibi placet. Si ergo secundū potentiam passiua quodāmodo materia & forma non sunt plus q̄ materia solū, quia (ut tactum est) panis in dicta conuersione habet rationē passiui, vt spectat ad propostū, quodāmodo tantum est materia panis, quantum materia & forma simul. In quodcūq; igitur virtute diuina potest conuerti materia panis, conuerti poterit materia & forma simul. Sicut ergo in cōuertere est ex parte formæ, sic in cōuerti est ex parte materiæ. Propter quod sicut in conuerte re, & in agere nō est plus materia & forma, q̄ forma solum, quia fm potentiam actiūm materia claudit in forma, & vbi vnum pp alterum, vtrōbīq; tantum vnum (unde, quia tota ratio agēdi cōpetit materiæ pppter formam, in agere & in cōuertere non plus erit materia & forma, q̄ forma solum) sic in pati & in conuerti, quia principali ter ratio passionis sumitur ex materia, & forma claudit in potentia passiua materiæ, nō plus est materia & forma, q̄ materia solum. Si ergo potest conuerti materia panis in materiam corporis christi, & forma in formam, poterit simul forma & materia panis conuerti in solā materiam. Et quia formæ (fm q̄ spectat ad propostum) non se sic virtualiter continent, vt forma continetur in materia, difficilius est assignare rationem & modū, per quem forma panis cōuerti potest in formam corporis christi, & materia in materiam, q̄ ostendere, q̄ tota substantia panis conuerti possit in solam materiam. Tertia via sic patet. Quia forma per se non est in potentia passiua nisi ratione materiæ, sicut difficile esset sustinere materiam per se agere, vel esse aliud, quod agit materia ab eo, quod agit formam (materiam tamen coniunctam formæ agere & conuertere aliquid, non est inconueniens, si non aliud agat, nec aliud conuertat materia, q̄ forma) sic difficile esset sustinere formam per se sumptam pati & conuerti in aliquid (formam tamen vnitam materiæ conuerti in aliquid, nō est inconueniens, si conuersio formæ non sit alia a conuersione materiæ, & forma non conuertatur in aliud q̄ materia.) Si ergo materia aliqui cōpositi in materiam conuertitur, facile erit sustinere, quod etiam forma in eandem materiam conuertatur; totum ergo cōpositum in solam materiam potest conuerti. Et si nō est impossibile, quod in aliud cōuertat materia, & in aliud forma, vt quod materia cōuertat in materiam, & forma in formam; omnino tñ facilius est sustinere, quod materia & forma panis virtute diuina cōuerti possit in solam materiam corporis christi, q̄ quod materia cōuertatur in materiam, & forma in formam. Si ergo hoc est possibile, illud non est reputandū impossibile, vt in Theoremate dicebatur. De modo autem possibilis in sequenti Theoremate aliqua declarabimus, prout spectat ad præsens opus.

D iii

Propositio. XXXIII.

DArtes, quas habet materia, naturaliter actu esse non possunt sine partibus quantitatibus: intellectus tamen propter essentialem differentiam separat has ab illis. Poterit ergo aliquid conuerti in partes materie existentes in christo absq; eo q; in quantitate ipsius aliquid conuertatur.

Declaratio.

Si alicui rei cōpetit modus alterius per aliud, si cut cōpetit ei per illud, sic illo deficiente, ei non remanet dictus modus: quod videre possumus tam in his, quae naturaliter habent esse, q; etiam in his, quae miraculose fiunt. Videlicet. n. vniuersalia naturaliter esse in particularibus. Et quia vniuersalia per se nō existunt, sed in alio habent esse, omnibus vniuersalibus cōpetit quidam modus qualis: & ideo superius dicebatur, vniuersalia, quae sunt secundum substantias, non significare hoc aliquid, sed quale quid: quia significant quid per modū qualis. Si ergo modus qualis cōpetit vniuersalibus, ex eo q; sunt in alio, si pone remus vniuersalia per se esse, & dicemus quiditates rerū abstractas per se existentes, vt Plato posuit, quas dixit esse Ideas particulariū, cogere C mur dicere vniuersalia esse substantias, non solum quantum ad rē, sed etiam quantū ad modū, quia cōpetet eis per se existere: ideo philosophus. 7. metaphysicæ disputans contra Platonem, ait Vniuersalia non esse substantias, q; nullum cōmune est substantia: & reprehendit Platonē ponente vniuersalia esse substantias. Et si cut se habet in his, quae naturaliter sunt, sic videmus in his, quae miraculose fiunt; Neut. n. vniuersalibus naturaliter cōpetit modus qualis p; particularia, vt quia sunt in particularibus, & si amouerentur a particularibus, non competenter eis dictus modus: sic quia per diuinæ virtutis influentiā potest miraculose accidenti competere modus substantiæ (quia diuino miraculo possunt accidentia per se esse, vt infra declarabitur) si diuina influentia cessaret, tolleretur ab accidentibus modus substantiæ: non. n. possent vltius per se esse. Semper ergo cū competit alicui rei modus aliquis per aliud, illo alio amoto, nō poterit ei cōpetere ille modus; si ergo materiae cōpetit naturaliter habere partes, & habere modum quantitatuum mediante quantitate, amota quantitate, naturaliter non cōpetit materiae habere partes, sicut quas dicebatur materia habere quandam modū quantitatuum. Naturaliter ergo partes materiae nō possunt actu existere sine partibus quantitatibus, intellectus tamen ppter essentiale differentiam separat has ab illis. Sicut enim per sensum visus possumus iudicare lucē

A esse aliam a colore, quia videmus colores aliquantum illuminatos, aliquando minus: sic quia essentia materiae est alia ab essentia quantitatis (quia videmus eandem materiam per essentiam alia quando esse sub maiori quantitate, aliquando sub minori) iudicare possumus per intellectum partes materie essentialiter differre a partibus quantitatibus, sicut essentia materiae est alia ab essentia quantitatis. Vt autem possumus intelligere partes materiae, non intellectis partibus quantitatibus, vel omnino sic est de cognitione intelligentibili quantū ad partes materiales respectu partiū quantitatuarū, sicut erat de visu colorū in comparatione ad lucē, vt sicut visu cognoscere possumus colorē differre a luce, non tamen possumus videre colorē non visa luce: sic forte diceret quis, q; intellectu percipere possumus partes materiae esse alias a partibus quantitatibus, non tamen possumus intelligere illas partes nō intellectis partibus quantitatibus: talia autem inuestigare non spectat ad propositū. Nam licet possumus intelligere aliquid esse differens ab alio, q; intelligere non possumus, non intellecto alio, vt possumus cognoscere, q; accidens sit aliud a subiecto, non tamen possumus intelligere accidens, non intellecto subiecto: Deus tamen plus potest facere, q; intellectus noster intelligere, q; potest facere accidens esse sine subiecto, licet hoc non possumus intelligere. Sic forte diceret alius quis, quod deus posset cōseruare in esse partes materiae absq; partibus quantitatibus, licet forte nō possumus intelligere partes materiae, non intellectis partibus quantitatibus. Et si posset deus facere has partes esse sine illis, nulli dubium est, q; potest facere, quod aliquid conuertatur in partes materiae, absq; eo quod aliquid sit cōuersum in partes quantitatibus. Sed si hoc, quod dicitur, non potest deus: quia forte non habet rationē possibilis, quod actu existant partes materiae absq; partibus quantitatibus, nō tamē propter hoc tollitur veritas questionis. Nam si albedo absq; superficie esse non posset, tamen quia essentia albedinis est alia ab essentia superficie, & deus potest unam essentiam in aliam essentiam conuertere, q; (vt probatū fuit supra) deus conuertere potest Prop. 8. aliquid in aliquid actu præexistens: posset deus per se loquendo aliquid conuertere in essentiam albedinis, & tamen nihil esset conuersum in essentiam superficie, eo quod ista essentia non sit illa. Sic quia partes materiae sunt differentes essentialementer a partibus quantitatibus, posset deus aliquid conuertere in partes materiae, vel in materiali habentē partes, & nihil esset conuersum in partes quantitatibus: ppter quod declaratū est, qd in Theoremate proponebatur. Ad vltiorē tamen veritatis intelligentiam notandum, quod (ve superius est ostensum) si potest deus conuertere remateriam in materiam, potest totum cōpositū ex materia & forma conuertere in solam materiam, loquendo de forma educta de potentia materie.

Prop. I. materiae. Poterit ergo deus totam substantiam panis conuertere in solam materiam existentem in christo , loquendo de materia illa , vt habet partes, & tamen nihil erit conuersum in quantitate christi. Ut ergo aliquid appareat de modo conuerzionis, aduertendum, q (ut superius dicebatur) Deus potest conuertere aliquid in aliud præexistens actu, vt potest hunc aerem conuertere in hunc ignem: quia potest illam eandem formam numero , quæ est in igne, educere de materia aeris. Et quia materiae non differunt nisi per formas, si materia, quæ est in aere , informatur illa eadem forma numero , qua informatur materia existens in igne, materia aeris fieret materia ignis: sicut quia albedines non differunt nisi per superficies, qui esset illius potentiae , q uoniam superficiem conuerteret in aliam , posset vnam albedinem in aliam conuertere . Sic ergo poterit Deus totam substantiam panis in solam materiam conuertere, quia poterit formam panis in potentiam materiae reducere, & facere, q illa materia informetur illa eadem forma, quæ est existens in christo: & tunc materia illa conuersa erit in materiam, quæ est in christo. Et quia forma reducta in potentiam materiae non dicitur an nihilata, si deus conuerteret materiam illam , in quam redacta est forma panis, in materiam existenter in christo, quodammodo totam substantiam panis in solam materiam conuertisset. Cum ergo, effectiue loquendo, deus possit immediate facere quod mediate facit, si potest totam substantiam panis conuertere in solam materiam, reducendo formam panis in potentiam materiae, poterit absq; tali reductione talem conuerzionem facere; immo quia fm conuerti & passiuq (vt in præcedenti propositione dicebatur) non plus est forma & materia panis, q materia solu; si potest deus conuertere materiam panis in materia corporis christi, poterit immediate totam substantiam panis conuertere in solam materiam existente in christo, absq; eo quod prius secundum intellectum inducatur forma panis in potentiam materiae.

Propositio. XXXIV.

CVm substantia panis in corpus Christi conuertitur, quia totum transubstantiatur in totum ; non est dicendum, quod panis materia, vel q eius forma in nihilum redigatur.

Declaratio.

Voluerunt aliqui dicere, cum ex pane fit corpus christi, q panis annihilatur, vel q eius substantia redigatur in primam materiam: sed hoc sufficienter improbat. Ostendebatur. n. superius, q aliquod corpus esse alicubi de nouo contingit dupliciter: Primo, per transmutationem propriam, vt quia per motu localem acquisuit

A locum illum, & est ibi localiter, & sic corpus christi est in celo. Secundo modo hoc potest continere, per transmutationem alterius, vt quia aliqd est conuersum in ipsum, & sic corpus christi est in hostia. Nō ergo incipit christus de novo esse in altari per motu locali; vt quia descendens de celo, superna deserens, incipiat esse in hostia: sic enim totus est in hostia, q etiam totus remansit in celo. Si igitur substantia panis in nihilum redigeretur, vel esset redacta in materiam primam, & non conuerteret in corpus christi, non posset esse corpus christi de novo in altari, sive in hostia per transmutationem alterius, vt per conuerzionem panis in ipsum: solum ergo ibi esset per transmutationem propriam: oporteret ergo ipsum de celo descendere, vt ibi existeret, & esset ibi localiter. Et quia unum & idem corpus localiter in diversis locis esse non potest, cu esset christus in hostia, desineret esse in celo; & cu esset in uno altari, desineret esse in alio: quæ omnia sunt contra fidem catholicam. Ideo tenet communiter & bene, q in hoc sacramento nec annhilatur panis materia, nec forma: sed tota substantia panis conuertitur in totum corpus christi; non est .n. anima nihilatum, quia in aliud est conuersum. Sed quod modo totum conuertatur in totum, & quod totum in quod totum, declarare non est facile. Si. n. possemus vnam solam formam in cōposito, & dicere in christi corpore non esse substantiam formam nisi animam, fm quā positionē (vt superius tangebatur) oporteret nos dicere totam substantiam panis esse conuersam in solam materiam : forte sic dicendo de facili possemus soluere rationes contrarias. Possimus autem quantum ad præsens, octo rationes facere contra positionem istam. Prima talis est: quia principia oportet manere, vt dicitur in primo physico: formas in comitum. Cum ergo forma & materia sint principia posita. oportet illa manere: est. n. contra rationē principiorum, quod sunt ex alterutris, vel quod sunt ex aliis: sed alia sunt ex ipsis. Non. n. forma ex materia fit, nec materia ex forma. Unde circa finem septimi metaphysicæ probatur, quod forma nec est elementum, nec est ex elementis. Sed si tota substantia panis tam materia q forma conuerteret in solam materiam, existentem in Christo (quod oporteret dicere ponentes vnam formam) forma panis conuerteret in materiam corporis christi; quod videtur omnino inconveniens, quia si forma non est ex materia; multomagis videtur, quod nec materia possit esse ex forma. Secunda talis est, quia dato quod materia & forma panis possint conuerti in solam materiam existentem in christo, cum materia (vt videtur) non possit dici corpus, falsum esset, quod predicit Fides catholica, cum ait, Quod ex pane fit corpus christi, vel quod panis conuertitur in corpus christi: sed solum esset verum dicere, quod panis conuertitur in materiam christi, quod visus loquendi non admittit, nec veritas videtur pati.

R. et. quibus se tum ad præsens, octo rationes facere contra positionem istam. Prima talis est: quia principia oportet manere, vt dicitur in primo physico: formas in comitum. Cum ergo forma & materia sint principia posita. oportet illa manere: est. n. contra rationē principiorum, quod sunt ex alterutris, vel quod sunt ex aliis: sed alia sunt ex ipsis. Non. n. forma ex materia fit, nec materia ex forma. Unde circa finem septimi metaphysicæ probatur, quod forma

T. c. 60.

ma nec est elementum, nec est ex elementis. Sed si tota substantia panis tam materia q forma conuerteret in solam materiam, existentem in Christo (quod oporteret dicere ponentes vnam formam) forma panis conuerteret in materiam corporis christi; quod videtur omnino inconveniens, quia si forma non est ex materia; multomagis videtur, quod nec materia possit esse ex forma. Secunda talis est, quia dato quod materia & forma panis possint conuerti in solam materiam existentem in christo, cum materia (vt videtur) non possit dici corpus, falsum esset, quod predicit Fides catholica, cum ait, Quod ex pane fit corpus christi, vel quod panis conuertitur in corpus christi: sed solum esset verum dicere, quod panis conuertitur in materiam christi, quod visus loquendi non admittit, nec veritas videtur pati.

PROPOSITIO. XXXIII.

Tertia.

Tertia talis est: quia & si materia potest dici corpus, hoc non contingit, nisi prout haber esse extensum: materia autem, quantum est de se, dicit quod indivisibilis, & est secundum se in praedicamento substantiae, non ergo potest ei competere extensio, quae dicit modum quantitativum.

Quarta.

Quarta talis est: quia & si saluare possumus, quod materia competit modus quantitativus, hoc non esset nisi per quantitatem. Nunquam ergo sola materia potest dici corpus; sed materia cum quantitate corporis appellari poterit. Si igitur in tale corpus conuerteretur panis substantia, esset aliquid convertitur in quantitatibus christi, & quantitas christi esset in sacramento ex vi sacramentis, quod falsum est.

Quinta.

Quinta talis est: quia et si saluare possemus, quod materia possit dici corpus, & quod possit ei competere modus quantitativus, & quod ille modus non addat aliquid supra naturam materialis; tamen nullo modo videtur posse stare, quod sola materia dicatur totum. Si igitur tota substantia panis conuerteretur in solam materialis, dici non possit, quod totum conuerteretur in totum.

Sexta.

Sexta talis est: cum omnis compositione videatur regere plura per essentiam (ut videtur) sola materia nullo modo potest dici res composta: igitur si substantia panis conuerteretur in sola materia, non esset transubstantiationis rei compositionis in rem compositionem: quod est falsum.

Septima.

Septima talis est: si materia, ut habet esse quantitativum, potest dici corpus, materia panis, quia non absolvit a quantitate, poterit dici corpus.

Ottava.

Ottava talis est: quia si materia, ut habet modum quantitativum, dicitur corpus: & ideo substantia panis dicitur conuerti in corpus christi, quia conuertitur in materiam existentem in christo, ut habet modum quantitativum, quia modus semper arguit rem, & modus absque re esse non potest, non possit esse aliquid conuersum in materiam (ut videtur) existentem in christo, nisi aliquid conuertatur in quantitatibus christi. Erit ergo quantitas corporis christi in hostia ex vi sacramenti, non ex naturali compositione solum: quod est contra veritatem Catholicarum fidem. Haec autem obiectiones, si considerentur praedicta, planè soluuntur. Nam per. 32. propositionem soluitur prima obiectio, ubi ostendebat, totum compositionem virtute diuina posse conuerti in solam materialis. Et quod arguit de principiis, quia principia oportet manere, non est plus contra ponentes unam formam, quod contra ponentes formas plures: quia si principia oportet manere, nec sunt ex iniucem, nec ex alterutris. Sicut materia non fit ex forma, nec forma ex materia, quod materia sit aliquid de essentia formae, vel quod conuertatur in formam: sic materia non fit ex materia, nec forma ex forma: quod oportet nos dicere, si ponamus plures formas. Dicendum est ergo quod materia & forma, si sunt principia, sunt principia agentium.

A naturali, quia tale agens presupponit materialis, & etiam aliquando presupponit formam: quia si esset dare materia omnino primam & absque omni forma, ut probat Comen. s. physicorum, non posset esse subiecta motui, & transmutationi.

B Agens ergo naturale quia agit per motum, de ea nihil posset producere. Sunt ergo talia principia supposita ab agente naturali, non a Deo, qui ipsam essentiam materialis produxit in esse, & cuius est agere nullo presupposito. Secunda ratio soluitur per. 26. Theorema, ubi ostensum fuit, quod sola materia, ut induit modum quantitativum, potest dici corpus. Tertia ratio soluitur per. 27. Theorema, ubi probatum fuit, rem unius praedicationis posse habere modum alterius praedicationis: propter quod materia potest habere modum quantitativum. Quarta ratio soluitur per. 28. Theorema, ubi ostensum est, modum illud quantitativum nullam essentiam addere super naturam materialis. Quinta ratio soluitur per. 29. Theorema, ubi ostensum est, sola materialis, ut habet modum quantitativum, posse dici totum quoddam.

C Sexta ratio soluitur per. 30. Theorema, ubi ostensum est, sola materialis, ut induit quedam modum quantitativum, posse dici rem compostam. Septima ratio soluitur per. 31. Theorema, ubi ostensum est, quod speciali modo & proprietate materia existens sub forma animalis, potest dici corpus, & non materia alia. Octaua & ultima ratio soluitur per. 33. Theorema, ubi ostensum est, quod potest conuerti substantia panis in materiam existentem in christo, ut habet rationem totius, absque eo quod aliquid conuertatur in quantitate eius. Dicamus ergo, quod ponendo unam formam in compositione, dicemus substantiam panis esse convertitur in solam materialis: non tamen esset conuertita in materiam quocunque modo sumptuosa, sed in materiam, ut est in christo. Sicut ergo, si aliquid conuertetur in solam albedinem existentem in parte (licet albedo, quantum est de se, sit quid indivisibile, tamen, ut habet esse in magnitudine, est quid extensum) quod conuersum esset in talem albedinem, non esset conuersum in aliquid indivisibile, sed in aliquid extensum, & habens partes, sic quod conuertitur in solam materialis existentem in christo, in tale aliquid convertitur, qualis est materia illa. Licet ergo materia illa quantum est de se sit quid indivisibile, & non possit dici totum, nec possit vocari corpus: tamen quia habet esse in christo, habet esse extensum, & est quid organizatum, & habens partes: quae organizatione, & quae partes (ut potest patere per habitationem) nullam essentiam addunt supra naturam materialis, sed solum dicunt quendam modum existendi, quem habet materia, ut est in compositione. Et quia sola materia, ut est in christo, est quid organizatione, & habens partes, & potest dici corpus (ut superius est ostensum) si in talis materialis conuertatur substantia panis, erit conuersio in aliiquid totum, & in aliiquid habens partes, & in aliiquid,

quid, quod potest dici corpus. Materia. n. cuiuslibet animalis potest dici corpus, & pars corporis potest dici corpus, & corpus dicit alteram partem animalis, & de animali non praedicatur; & est etiam pars corporis, accipiendo corpus, quod dicit totum, & de animali praedicatur. Immo materia, quia secundum se considerata, materia dicitur, sed ut organizata, dicitur corpus: si solum unam formam poneremus in christo (quia substantia panis non esset conuersa in materiam per se sumptam, sed in materiam ut est organizata) melius & congruentius diceretur, quod panis substantia conuerteretur in corpus christi, quod in materiam christi. Patet ergo, quod ponendo unam formam, obiectio factas de leui soluimus: propter quod dicta positione videtur valde probabilis. Tamen quia nihil prohibet quedam falsa esse ^B probabilita quibusdam veris, quia de veritate dictae positionis mihi non constat, dictae positioni non assentio: audeo tamen dicere, quod contraria non intelligo. Nam ponere multas formas in composite, habet multas difficultates secundum se, quas soluere nescio: quia si non eandem formam dicit superius & inferius, ut si aer non per eandem formam est aer, corpus, & substantia: & cum ex aere sit ignis, remanet in aere forma, per quam erat corpus, & substantia, sicut inde sit amota forma, per quam erat aer; non ergo in tali generatione erit generata substantia, nec corrupta substantia. Sicut enim (quia per aliam formam homo est homo & albus) si remoueat forma albi, & fiat niger, non erit generatus homo, neque corruptus: & si nunquam absoluaret materia a forma humana, nunquam esset generatio, nec corruptio hominis: sic cu nunquam absoluatur materia a forma, per quam est corpus, & substantia, nunquam erit generatio, nec corruptio substantiae: videtur ergo esse tenetum, quod illa eadem forma, quae dat rei esse specificum, determinat ordinem praedicationis. Ideo cu corruptitur equus, corruptitur corpus, & substantia: quia per illam & eandem formam, per quam equus est equus, est corpus, & substantia. Rursum multa inconvenientia mihi insolubilia hanc positionem sequuntur: Nam tunc partes differentiationis non essent unum, quia dicent materiam unam, sed solum essent unum, quia essent in uno: & superiora de inferioribus praedicarentur denominative, non essentialiter: & multa alia, quae alibi (Deodante) diffusus prosequemur. Habet nihilominus ista positione speciale difficultatem, ut spectat ad propositionem. Nam si ponimus multas formas in composite, & substantia panis conuertitur in corpus Christi (quia materia conuertitur in materiam, & forma in formam, ideo tota subha panis conuertitur in corpus, quod dicit aggregatum ex materia & forma) constat quod corpus sic acceptum, ut semper est ostensum, praedicatur de composite. Sicut enim homo non est substantia, secundum quod substantia dicit alteram partem composite, quia nec est

^A materia, nec forma: est tamen substantia, secundum quod substantia dicit aggregatum ex materia & forma; sic homo non est corpus, secundum quod corpus dicit alteram partem composite; est tamen corpus, secundum quod corpus dicit aggregatum ex materia & forma. Si ergo panis conuertitur in corpus christi, ga conuertitur in aggregatum ex materia & forma: cu tale corpus sit xps eo quod xps est homo, & omnis homo est corpus (accipiendo corpus ut est genus, & ut dicitur composite ex materia & forma) possemus dicere, quod panis est conuersus in christum, & quod est conuersus in hominem, quod falsum est. Non enim panis conuertitur in christum, nec in hominem: sed in corpus christi, & in corpus hominis. Et si diceretur, quod haec praedicatione est vera per accidentem. Homo est corpus, in quantum forma corporeitatis, & forma humanitatis sunt in eodem: propter quod per accidentem est, panem conuerti in hominem, per se autem conuertitur in corpus, augetur questionis difficultas. Incidimus. n. in magnum inconveniens, quia cogimur dicere, quod superiora de inferioribus per accidentem praedicentur, sicut albū praedicatur de musico. Et rursus non effugimus argumentū: corpus enim illud, in quod conuertitur panis substantia, non praedicatur de homine, ut possimus saluare, quod per accidentem panis conuertitur in hominem, sicut saluamus per accidentem ædificator cantat, si ædificator praedicetur de musico. Istā ergo positionē de multitudine formarum non intelligo, nec tamen in his, quae sunt fidei, minus assentio, cum ad talia requiratur captivitas intellectus. Quid ergo dicamus? Scio, quod panis substantia conuertitur in verum corpus christi, & in illud idem numero, quod in celum ascendit, & verum corpus christi sumimus in altari. Hoc christus tradidit, hoc etiam ecclesia tenet: si aliis hoc non sufficit, mihi sufficit. Cui ergo non sufficit, salvius fundamentis fidei, cum reverentia & timore inuestiget, quale sit illud corpus, ergo autem malo in mea simplicitate persistere, quod de arduis temere iudicare.

Propositio. XXXV.

Accidentia successiva, quorum esse est in fieri, adeo a substantia dependent, quod nec naturaliter, nec miraculo fieri potest, quod habeant per se esse. Si ergo frangatur hostia consecrata, oportet fractionem illam fundari in aliquo suscepitio.

Declaratio.

Fuerunt aliqui non intelligentes, Quomodo fides patitur in hoc sacramento accidentia per se esse, credentes, quod de omnibus accidentibus esset pars ratio: ideo diversarunt fractionem, quam exer-

PROPOSITIO. XXXV.

cet sacerdos in hostia consecrata, non fundari in aliquo subiecto, volentes, quod ibi esset fractio absq; eo quod aliquid frangeretur. Cū ergo fractionem quendam motū importet, si ostendere possumus motū, & ea, quae sunt de genere successione uorum, nullo modo absq; subiecto posse per se esse, manifestum erit fractionē illam fundari in aliquo subiecto. Possimus autē hoc triplici via venari, quarum prima se extendit vniuersaliter ad omnia successiva. Secunda specialiter arguit de motu. Tertia autē specialiter determinatur ad fractionē illam, quā aspicimus in partibus hostiae consecratae. Prima via sic patet. Nam totalitas successiorū, & totalitas permanentium non currunt pari passu. Totalitas n. permanentium consistit in simultate partium: tunc est n. tota domus, quando oēs partes domus modo debito simul sunt: ideo si tales partes simul existat, omni alio amoto, domus habebit esse. Sed totalitas successiorū non est in simultate partium, sed in ordine partium, nunq. n. partes successivū simul esse possunt: immo si simul essent, successivū non esset: oportet n. tales partes habere ordinē prioris & posterioris. Et iste ordo de necessitate requirit mobile & successiuū: nunq. enim eēt prius & posterius in motu, nisi aliquid variaretur ēm prius & posterius, nulla n. pars motus est in actu, sed in fieri solum. Si ergo successiva dicuntur esse, hoc est, quia aliquid secundum ea succedit: vt si motus est, hoc non continet, quia motus vel eius partes sunt aliquid in actu, sed quia aliquid mobile mouetur ēm motum. Ideo dicitur, qd a mobili accipit̄ vnitas, & ordo, in partibus motus: motus n. habet unitatē & magnitudine, vel a mobili, vt dicitur in quinto physicorū; & sicut successiva, & ordinatim mobile acquirit aliquid per motum, & sic successiva accipitur ordo partium motus. Sicut ergo, quia permanentia habent partes simul, stare nō possunt, qd esset aliquid totum permanens, non manente simultate partium: sic, quia totalitas successiorum est in ordine partū, fieri non potest, qd sit aliquid successivū, & non sit talis ordo. Et quia iste ordo, & ista vnitas non potest esse sine eo quod succedit, non potest esse motus sine mobili: & vniuersaliter non potest esse aliquid successivū absq; eo qd aliquid succedit. Nam sicut implicaret contradictionem, qd esset homo, & nō esset anima simul cū corpore, & unita corpori, quia totalitas hominis consistit in simultate partium, vt in simultate animae & corporis: sic non poterit esse aliquid successivū, nisi aliquid succedit, cum habitum sit successiva habere ordinē, & unitatē ex mobili, & eorum totalitas constat in ordine partium. Cū igitur fractio quendam ordinē motus importet, & quendam successionem, non poterit esse fractio, nisi aliquid frangatur. Secunda via, quae arguit specialiter de motu sic accipitur. Per oēm. n. motū, acquiritur aliquid (nihil. n. aliud est motus, nisi

T.c. 35. :

A quēdam successiva acquisitio alicuius) & quādō nihil acquisitum ēst, nondum inceptus est motus; quando autē est totum acquisitum, tunc cōpletus est motus. Tunc ergo est motus, quādō est aliquid acquisitum, & aliquid est in acquiri: ideo 6. physicorum scribitur, qd mos T.c. 32. mouetur, partim est in termino a quo, & partim in termino ad quē: & 9. metaphysicꝝ scribi T.c. 10. tur, Omne quod mouetur haber aliquid de eo ad quod mouetur. Cum ergo per se loquendo motus non terminetur ad motum, quia motus T.c. 11. non est motus, vt dicitur in quinto physicorū, & in fine oportet dare aliquē situm, vel aliquam formam acquisitam per motū, ad hoc qd motus sit. Nunq. ergo erit motus, nisi sit dare aliquid in aliquo, quod successiva per motum acquiritur. Et quia hoc sine mobili esse non pōt, non est dare motus, nisi aliquid moueat̄. Ergo non erit dare fractio nisi aliquid frangatur: acquiritur .n., per aliquam fractionē nouus situs, vel noua superficies. Sicut n. cum linea diuiditur, unus punctus sit duo puncta, & unus punctus in potentia, qui erat linea continuatiuus, sit duo puncta in actu, quae sunt termini linearū; sic cū corpus frangitur, una superficies fit multæ superficies, vt superficies in potentia, quae erat corporis copulatiua, efficitur duæ superficies in actu, quae sunt termini corporū. Ista aut̄ superficies, quae per fractio acquiritur, quando nihil de ea acquisitū est, nondum est incepta fractio; quando tota est acquisita, est fractio consumata. Nunquā autē poterit esse fractio in frangi, & in fieri, nisi sit aliquid acquisitū in superficie, & sit aliquid acquirendum. Ergo non pōt esse fractio, nisi sit dare corpus, in quo acquiritur superficies, & nisi sit dare aliquid de superficie acquisitū in corpore. Verē ergo in omni fractione aliquid frangitur: & fractione hostiae consecratae, verē frangitur ibi corpus aliquod: non corpus, quod est in genere substantiæ, sed corpus, quod est in genere quantitatis: non enim ibi frangitur corpus christi, sed dimensiones panis ibi franguntur, sub quibus est corpus christi. Et quia dimensiones ipsæ suar̄ corpus, quod est in genere quantitatis, bene dictum est, quod ibi frangitur corpus, quod est in genere quantitatis, & non substantiæ. Tertia via propria ipsi fractio sic habet̄ potest. Inconveniens est, n. sensum falli circa per se sensibilia: scilicet si virtute diuina hoc fieri posset, tamen non est congruum, quod in sacramento tantæ veritatis aliqua cōmittatur fallacia: unde Magister 4. sententiard, dist. 1. 2. ait, Ambrosiū dicere, quod nihil falsum pyrandum est in sacra ficio veritatis, vel altaris, sciat sit in magistrū presbīt̄i, vbi delusione quadam falluntur oculi, vt videant esse quod non est. Nec valer, quod alii qui dicunt, nos non falli, quia nō credimus aliquid ibi frangi; quia cum vere aspiciamus, qd de hostia consecrata sunt multæ partes, cum nūs T.c. 64. meritis sit in sensibilibus per se, vt dicitur i. 2. de anima:

Textus

anima: si ibi non esset vera fractio, & nos non crederemus ibi fractionem esse: licet non falleretur ibi + estimatio, deluderetur tamen visus, qui iudicat ibi fractionem esse: sicut deluditur visus in præstigiis magorum, quando dicit se videre milites, cum milites ibi non existant; licet forte ex hoc non fallamur, sed forte cogitamus illos non esse veros milites. Non ergo potest ibi esse fractio, nisi aliquid frangatur; quod declarare volebamus.

Propositio. XXXVI.

 Eterna accidētia per sua subiecta indiuiduationem suscipiunt, sola quantitas dimensiua seipsa est hæc, que, ut indiuiduetur, subiecto non indiget: ex parte ergo indiuiduationis impugnari non poterit; + cum in hoc sacra mento possit quantitas per se esse.

Comment.

Quia tota causa, quare dicimus accidentes non posse per se esse, est, quia a subiecto dependet: ideo secundum quod magis & minus dependent accidentia a suis subiectis, sic est magis & minus difficile sustinere, quod possint accidentia per se esse, loquendo de accidentibus permanentibus, quod successivis nulla est questio; planum. n. est successiva sine subiecto esse non posse. (Stultus est. n. dicere, quod motus, & tamen nihil mouetur, quod oportet dicere, si poneretur motus sine subiecto, motus enim non mouetur; si. n. motus per se esset, scdm motum illum nihil moueretur.) Cetera vero accidentia permanentia potissimum difficultatem habent, quod non possint per se esse: quia per subiecta indiuiduantur. Non enim potest aliquid in actu esse nisi sit hoc, & nisi habeat esse distinctum ab aliis: ideo stulte posnebat Plato, Vniuersalia esse quiditates per se existentes. Omnia ergo illa accidentia, quæ per sua subiecta indiuiduantur, vel est impossibile, quod per se existant absq; eo quod contradictione implicit, vel est valde difficile hoc sustinere. Si igitur potissima causa videtur esse indiuidatio, quare contradic̄tio implicitur, si accidentia per se existant: si possumus ostendere, quod non omnia accidentia indiuiduantur per sua subiecta, & quod quantitas indiuiduet per se, ex parte indiuiduationis non poterit veritas huius sacramenti impugnari, ex hoc quod quantitas per se existat. Quod autem quantitas per se indiuiduetur, & non alia accidentia, triplici via venari possumus: in tribus enim differunt vniuersalia a particularibus. Prima. n. differentia est, quod particularia habent esse signatum & determinatum ad locum, & ad tempus, vniuersalia vero non: ideo dictum est, quod particularia sunt hic & nunc, vniuersalia vero propter sui abstractionem sunt semper & ubique. Secunda differentia est, quod par-

Vniuersale a particulari in tribus distat.

A ticularia plurificantur in eadem specie, vniuersalia vero non. Nam plurificatio quantum ad vniuersalia, respicit differentiam formalē, & infra speciem specialissimā in rebus materialibus non est diuīsio per formam: proprium est. n. generis, quod diuidatur per formales differentias, species autem secundum quod homini solum diuiditur in particularia individua, quia si species diuidetur in differentias, particularium esset diffinitio: quod est contra philosophum, qui vult quod particularium non est scientia neque diffinitio. Particularia tamen rerum materialium plus rificantur in eadē specie: quia differentia particularium videt esse per materiam: ista enim particularia corruptibilia, de quibus loqui intendimus, non differunt, quia in diversis partibus materiali recipiuntur diversæ formæ. Tertia differentia est, quia particularia sunt corruptibilia, & mobilia: vniuersalia sunt immobilia & incorruptibilia. Ex his autem differentiis tribus formæ possunt tres rationes, quod quantitas per se, ipsam indiuiduat. Prima ratio talis est, quia (ut probat Averroë in sufficientia sua) accidit substantiaz esse in loco, substantiaz. n. non competit: Vbi, nisi per quantitatē, & quicquid est in loco, loquendo de ipsis corporalibus, est p quātitatem. Si ergo omnia per quātitatē ad locum determinantur, quantitas (formaliter loquendo) non determinabitur per aliquid aliud, seipsa est ergo hic & nunc: immo tam materia q̄ formæ, loquendo de materia simpliciter sumpta, pertinet ad totam speciem; & non fit indiuidatio, nisi accipiatur materia signata, & materia non habet esse signatum, nisi per dimensiones existentes in ipsa. Si ergo consideramus primam differentiam inter vniuersale & particulare, videlicet, quod vniuersalia non habent esse signatum, sed particularia, patet per quid quantitas seipsa indiuiduat & est hoc, cum per eam alia habeat esse signatum, ipsa vero non per alia. Secunda ratio talis est. Nam si vniuersalia a particularibus differunt, quia vniuersalia non plurificantur in eadē specie, sed particularia; cum in quantitate possimus intelligere plura in eadē specie, quantitas per seipsam potest indiuiduari (dictum est enim supra, quod quantitas per seipsam est extensa, cetera vero extenduntur per quantitatē), quantitas ergo per se habebit quantitatius partes: Et quia partes quantitatis possunt esse eiusdem speciei, quia potest diuidi una linea in plures lineas eiusdem speciei, & una superficies in plures superficies, & unum corpus in plura corpora: sicut per se considerata quantitas habet plures partes tales, sic per se considerata quantitas potest plurificari sub eadem specie. Si ergo talis plurificatio non potest esse sine indiuiduatione, quantitas est per se hæc, & ut indiuiduetur, non indiget subiecto: immo subiectum ipsum indiuiduat per ipsum. Tertia ratio talis est. Assimilabatur. n. differentia tertia inter vniuersale &

1. Posteriorum cap.

2. et. 7.

7. Met. t. 5. 3.

Quædam scipio
sa id iudicatur,

particularē , quia vniuersalia sunt immobilia, particularia vero mobilia. Sicut ergo quantitatē per se debetur locus, ita si quantitas habet esse p̄ se actuale, per se competet ei motus (loquendo de motu, qui competit rebus corporalibus, secundum quod dicitur, nullum imparibile moueri, sicut omnia sunt partibilia per quantitatē) & quia nihil potest esse mobile nisi quātūm; sic omnia per quantitatē videntur individuari, quia sine quantitate non possunt esse subiecta

Accidētia oīa p̄ter. quātūtē seipsa individuatur. Et sicut triplici ratione est per sua subiecta ostensum, quantitatē individuari seipsa, non ita individuā per subiectum: sic triplici via ostendi potest, cetera accidentia per sua subiecta individuationē suscipere. Primo quia omnia accidentia alia a quantitate non habent esse signatum, nisi ex eo quod suscipiuntur in materia signata. Rursum non plurificantur in eadem specie, nisi ex eo quod sint in diuersis subiectis: si enim albedo esset separata, esset una albedo: quod autem sint plures albedines, hoc est propter diuersa subiecta. Tertio alia accidentia, per se accepta, non possunt esse subiectū motus, cū per se considerata nō hant partes. Quō autē quātūtē per se accepta, p̄t esse subiectum motus, cum mathematicus, cuius est considerare quātūtē, dicat abstrahere a motu, & a materia, in sequentibus apparebit.

Propositio. XXXVII.

 Mnia accidentia per sua susceptibilia conseruantur: propter quod nullum accidens potest naturaliter per se esse. Sed per hoc non habet, quod virtute diuina, in hoc sacramento non possit accidens per se subsistere, si nibil aliud obuiaret.

Declaratio.

Quia quicquid habet creatura habet a deo, secundū p̄ deus est causa creaturæ, non plus est deus & creatura, q̄ deus solum: igitur secundū Aeg. in Pro. omne genus causæ, secundum p̄ deus est causa 1. Sen. q. 2. creaturæ, quicquid deus p̄t mediante creaturæ, par. 2. princ. ea, potest non mediante illa: quia, loquendo de tali genere causæ, tota ratio causalitatis creaturæ reseruatur in creatore; quod patet discurrendo per omne genus causæ, secundum p̄ creatura procedit a deo. Est autem deus respectu crea-

In quibus gñis turæ in triplici genere causæ, efficientis, finalis, bus cārū deus & formalis, vt dicit Commentator in. 1. 2. metas sit cācreaturæ physice: & secundū quodlibet genus dictarum T.c. 5.

causarum non plus est deus & creatura, quam deus solum. Nam secundum genus causæ efficiens, quicquid potest deus mediante creatura, potest non mediante illa. Si enim faber p̄t aliquid cum martello, quod sine martello non posset, hoc est, quia martellus habet aliquid, qd

A non accipit a fabro, non enim quicquid virtutis est in martello, est à fabro: martellus enim ratione ponderositas fortius percudit, ponderositatem tamē non accepit a fabro, sed ferrū, quod est in martello, accepit talē grauitatem a generante. Si ergo aliquid posset deus mediā te creature in genere causæ efficientis, quod nō posset seipso, oporteret, quod aliqua virtus ēt in creatura, quā nō hant a deo. Si ergo nihil est in creatura, quod a deo non acceperit, nō plus est de virtute in deo & in creatura, q̄ in deo solum. Et effectiu loquendo, quicquid p̄t deus mediante creature, p̄t non mediante illa. Et qd dictum est de causa efficiente, veritatē habet de causa finali: finaliter enim loquendo, vbi vnum propter alterum, vtrobiq̄ tantum vnu. Per se enim non est magis bonum sanitas & potio, q̄ sanitas solum. Et si quis diligeret plus sanitatem & potionem, q̄ sanitatē solum, oporteret quod apprehenderet aliquam bonitatē in potionē, quā non competet ei, vt ordinatur ad sanitatem. Si ergo nulla est bonitas in creatura, nisi ex eo quod ordinatur ad creatorē, non est plus de bonitate in deo & in creatura, q̄ in deo solum. Sic etiam in causa formalis dicere possumus, p̄t deus est causa formalis rerum. Est autem deus forma exemplaris rerum, & non inhārentis: quicquid enim exemplaritatis est in una creatura respectu alterius, per amplius & perfectius reseruatur in primo. Ergo secundū omne genus causæ, secundū quod deus est causa creature (quia secundum tale genus causæ tota causalitas creaturæ reseruatur in causa prima) quicquid p̄t deus mediante creature, potest non mediante illa. Prout vero una creatura est causa alterius, secundum aliquod genus causæ, quod deo competere non potest, quod potest deus mediante creature, non oportet, quod possit illud ea nō mediante. Est enim una creatura respectu alterius in dupli genere causæ, secundum p̄ genitius causæ deus nullius est causa, videlicet, in genere causæ materialis, & formalis inhārentis, siue loquamus de materia ex qua, siue in qua, deus nullius est materia: non enim deus est causa materialis ex qua res fiunt, cum talis materia sit quid in potentia, deus autem sit actus purus: nec etiam deus esse potest materia in qua, quia forma simplex nullius potest esse subiectum. Et si cut non est materia rerum, sic absq̄ materia res non potest facere. Non p̄t enim facere cultellum ferreum sine ferro, & quod esset homo sine carnibus & ossibus; posset autem facere res sine materia in genere causæ efficientis, q̄ ipsam materiam posset producere, sed materialiter nō potest materialia facere sine materia: producit enim res ex nihilo ordinaliter, quia post nihil res incipiunt esse aliquid: sed materialiter ex nihilo nihil facit, nihil enim est, cuius materia nihil sit: non ergo materialiter potest materialia facere, non habentia materiam partem sui. Et quod dictum

*In quibus gñis
bus cārū deus
non sit cā crea
turæ.*

dictum est de materia ex qua, intelligendum est & de materia in qua. Si enim accidentia ex hoc habent materiam in qua, quia insunt, non posset deus facere. quod accidentis inesset, & non haberet materiam in qua esset: cum enim facit accidentis sine subiecto, illud accidentis non ulterius inest. Et sicut quia deus non est causa materialis rerum, quod potest facere cum materia, non oportet eum posse sine materia: sic quia non est forma in hęres rebus, quod potest mediante forma in hęrente, non oportet eum posse sine illa forma, ut si potest facere parietem album cum albedine, non oportet, qd possit eum facere albū sine albedine. In omni ergo genere causæ, scdm qd deus non est causa creaturæ, quod potest deus facere mediante creature, non oportet, qd possit illud non mediante illa: non quod hoc sit ex dei impotētia, sed quia subterfugit rationē possibilis, ideo posse illud nō est posse. Cum igitur efficere, & conseruare res in esse, reducatur ad genus causæ efficientis, secundum quod genus causæ deus est causa rerum. Si nihil aliud obuiat, quod accidentis non posset esse sine subiecto, nisi quia subiectum est causa efficientis accidentis, in quantum accidentis oritur ex principiis subiecti, & per subiectum reseruatur in esse) quia in tali genere causæ quicquid deus potest facere mediante causa secunda, potest non mediante illa: si potest deus, mediante subiecto, conseruare accidentis in esse, poterit ipsum sine subiecto conseruare. Sicut enim (naturaliter loquendo) deus producit hominem mediante homine & mediante sole, & naturaliter homo non producitur in esse sine homine & sole, & quia homo generat hominem ex materia & sol, ut dicitur in 2. physicorum, & tamen quicquid virtutis est in homine & in sole, per amplius & per se. Quis reseruatur in primo, ideo pōt deus absq; homine & sole producere hominem in esse: sic naturaliter accidentis conseruat in esse a deo mediante subiecto, cū quicquid effectivitatis est in subiecto, totū reseruet in deo. Si ergo nihil aliud obuiat, quare accidentis sine subiecto esse nō posset, nisi quia per subiectū conseruat, poterit deus miraculo, sua virtute conseruare accidentis in esse: sine subiecto, qd naturaliter per subiectū in esse conseruat. Patet ergo verū esse, quod in Theoremate proponebatur, videlicet, qd omnia accidentia per sua subiecta in esse conseruant: ppter quod nullum accidentis potest per se esse. Sed, si nihil obuiat, virtute diuina pōt accidentis per se subsistere. In quibus autem accidentibus nihil aliud obuiat, & in quibus non, declarabitur in ppōne sequenti. **Propositio. XXXVIII.**

Via p̄cipalís causa, quare quantitas absq; subiecto esse non posset, sumitur ex eo quod per sub-

iectum conseruat in esse. Cum ergo deus possit sine subiecto accidentis conseruare, ex quo p̄cipaliter nihil aliud obuiat, poterit in hoc sacramento virtute diuina quantitas sine subiecto persistere.

Declaratio.

Ponitur autem subiectum respectu accidentis in dupli genere causæ, efficientis, & materiae. Dupliciter etiam intelligi pōt subiectum esse causa efficientis accidentis. Primo quia accidentis oritur ex principiis subiecti, quia materia subiecta cum forma, est causa omnium accidentium,

Subiectū quo?
cā accidentis.

T. cō. 80.

quæ sunt in ea, ut dicitur in primo physicorū. Et sic subiectum non est causa efficientis cuiuslibet accidentis existentis in ipso, potest enim accidentis esse in aliquo subiecto, quod non proprietur ex principiis eius, cuiusmodi sunt accidentia, quæ sunt in nobis per acquisitionem, ut scientiae, & virtutes, & ea, quæ sunt in nobis per infusionem, ut dona gratuita. Et si aliquo modo sat: uare, possumus habitus acquisitos oriri ex principiis subiecti, habitus tamen infusi, quantum ad id, quod sunt, ex principiis subiecti oriri, nō pos: sunt. Non ergo subiectum est causa efficientis cuiuslibet accidentis existentis in ipso, loquendo, de causa efficiente, secundum qd accidentis, quantum ad id quod est, oritur ex principiis subiecti. Secundo modo subiectum respectu accidentis, reducitur ad genus causæ efficientis, in quantum facit ad conseruationē eius. Et quia omne accidentis, sine naturaliter fluat a principiis subiecti, sine sū ipso, subiecto per acquisitionem, sine sū a superiori agente per infusionem, semp conseruatur in esse per subiectum proprium. ideo: sic accipiendo causam efficientem pro conseruā: te, subiectum est causa efficientis cuiuslibet accidentis existentis in ipso. Verum quia deus omnia in esse producit, & omnia in esse conseruat, quo: cungo modo sumatur effectivitas sine ia produ: cendo, sine in conseruando, quicquid effectivitatis est in causis inferioribus, hoc totum peram: plius & fortius reseruatur in causa prima, ut pot: est patere ex Theoremate præcedente. Ideo: quodcūq; accidentis pōt deus producere mediatis principiis subiecti, potest producere non: mediantibus illis; & quodcūq; accidentis pōt conseruare per subiectum, potest sine subiecto euā: conseruare, si nihil aliud obuiat. Ex slaut subiectum dupliciter intelligitur esse causa efficientis, accidentis, ita duplex est causa materialis eius, loquendo de causa materiali, ut competit accidentibus habere materiam. Accidentia enim du: pliciter possunt conseruari. Primo quantum ad: naturam, & quantum ad id quod sunt. Secundo: quantum ad modum essendi, quem habet. Si consideremus accidentis quantum ad modū: essendi, sic subiectum est causa materialis accidentis.

E

is, in quantum accidētis esse est in esse: eo enim ipso q̄ modus essendi accidētum est q̄ insunt, competit accidētibus habere materiam, in qua sūt; ergo ex hoc ipso q̄ insunt, subiectū est māteria accidētum, quia accidentia materiam nō habent ex qua sunt, sed in qua sunt. Si vero cōsiderantur accidentia fīm naturam, & fīm id qđ sunt, sic subiectū est causa materialis accidētū, in quantum natura accidētum indiuiduat per ipsum subiectū. illud enim, per quod indiuiduat aliquid, habet modum materiae, quia consideratio rei fīm esse vniuersale, pertinet ad considerationē eius fīm formā: sed consideratio eius fīm esse particulare, reducitur ad consideratiōnem eius fīm materiam. Cum ergo deus nō sit materia rerum, fīm quod subiectū est causa materialis accidentis, aliquo modo dicere possumus, q̄ accidentibus conferri nō possit sine subiecto, quod eis conuenit cum subiecto. Si enim consideratur subiectū prout est causa materialis accidētū quantū ad modū essendi, vt in quantum accidentia insunt, nullo modo fieri potest, nec naturaliter nec miraculo, quod cōpeteret accidentibus inesse, & haberent modum essendi illum sīne subiecto, quem habent cum subiecto non enim est intelligibile, q̄ aliquid in sit, & tamen non substernatur ei subiectū, tanquam materia in qua sit. Videlicet m̄ dubitū, utrum accidentia, que per subiectū indiuiduantur, indiuidari possint virtute diuina absq; subiectū. Sed hoc inuestigare magis est curiosum q̄ fructuosum; non. n. hoc inquirere spectat ad propositū, cum supra ostensum sit quantitatē, quā in sacramento altaris sine subiecto ponimus, nō indiuidari per subiectū, sed per se. Probabile tamen videtur, q̄ accidentia materia lia, que orīditur ex principiis subiecti, illum modum indiuiduationis quem habent, vt in subiecto existunt, & prout subiectū est materia illorum, & prout natura ipsorum per subiectū indiuiduantur, absq; subiecto habere non posse. Utrum autē eis virtute diuina posset aliis modis indiuiduationis conferri, prudenter lectoris iudicio relinquatur. Ad præsens agit ostensum sit, qualiter verū est quod cōmuniter dicit, subiectum respectu accidentis esse in dupli gene re causa, efficientis & materialis. Et prout est in genere causa efficientis, omne illud, quod pōt competere accidenti cum subiecto, potest ei virtute diuina sine subiecto competere: prout vero subiectum est causa materialis accidentis, nō oportet hoc vniuersaliter verū esse. Et ut melius declaretur quod in Theoremate proponitur, possumus addere tertium, videlicet, q̄ subiectum aliquo modo pertinet ad rōnem formalē accidentis, in quantum essentialis vnitatis aliquorum accidentium est aliquo modo formaliter per subiectum: licet enim subiectū ponatur in diffinitione accidentis, ppter quod aliquo modo pertinet ad quidditatem cuiuslibet accidētis,

A tamen propter hoc subiectū non propriè pertinet ad rationem formalē accidentis: quia sufficit ad hoc q̄ subiectum in diffinitione accidētis ponatur, q̄ accidens a subiecto dependeat, & p̄ subiectum in esse conseruetur, qđ magis reduciatur ad modū efficientis, q̄ ad modū formā. Aliqua tamen accidentia sunt, ad quorū essentialē vnitatem quodāmodo formaliter videtur subiectū facere, & talia accidentia sunt omnia successiva, quorū esse est in fieri, & non est in factō esse: sicut enim de ratione formalē permanentium est (vt superius tangebatur) q̄ totalitas eorum sit in simultate partium: sic de ratione formalē successiōrum est ex ordine partium, quia nequaquam successio essentialiter vnu essent, nisi partes ordinatas haberent. Et quia talis ordo sumitur ex subiectō ideo tempus, & motus, & cetera successiva vnitatem ex subiecto suscipiunt. Nos enim debemus imaginari, q̄ in tempore sit aliquod, qđ faciat tempus vnum, sicut in linea est aliquod vt punctus, quod facit linēam vnam; sed ipsa substantia rei mobilis facit vnitatem in motu: & faciendo vnitatem in motu, facit vnitatē in tempore: ideo dictum est, q̄ tempus habet vnitatē a motu, & motus a magnitudine. Et quia ab ipso: Nunc, tempus vnitatem habet, oportet Nunc ipsum in ipsa substantia rei mobilis fundari; ideo dictum est ia. 4. physiorū, q̄ est vnu. Nunc in toto tempore, sicut est vnu mobile in toto motu. Sicut ergo illud, quo formalē vnitatis linea, et ex puncto, propter quod punctus dicunt ipse tactus, quia est illud quo partes linea se tangunt & continuantur, & essentialiter non competet vnitatis linea sine pūcto: sic quodāmodo formaliter ipsa substantia rei mobilis est illud, quo vnu sit tempus, & motus, & huiusmodi successiva vnitatē essentialiter habere nō possunt absq; subiecto. Dicamus ergo q̄ subiectum quinq; modis facere potest ad esse accidentis. Primo, prout medianib; principiis subiectū, accidens producitur in esse. Secundo, prout facit ad conseruationē eius. Tertio, prout facit ad essentialē vnitatē ipsius. Quarto, prout facit ad modum essendi eius: quia modus essendi accidentis, qui est inesse, absq; subiecto esse non pōt. Quinto, prout facit ad indiuiduationē eius. Dimisso autē primo modo, put subiectum facit ad productionē, & est causa efficiēs eius, prout medianib; principiis ipsius subiectū, accidens in esse producitur: quia planū est, deum accidentibus hoc conferre posse sine subiecto, cam quicquid effectivitatis est in agentiis secundis, per amplius & perfectius referuet in primo. Rursum dimisso quarto modo, letus dum q̄ subiectum facit ad esse accidentis, rōne modi

T.C. 12.

modi essendi: quia planum est, res unius praedicti camenti posse habere modum alterius, ut declaratum fuit in 27. Theoremate: Secundæ enim substantiaz habent modū accidentis, quia nō per se existunt, & non significant hoc aliquid, sed quale quid, & habent esse in particularibus. Et quia non implicat contradictionē, q̄ res unius prædicamenti habeat modum alterius (q̄a hoc solum deus non p̄t quod contradictionē implicat, iuxta illud quod habet in 6. Ethicorū,

Ad Nicomas Hoc solo deus priuatur, ingenita facere, quæ cibum, cap. 2.

utq̄ facta sunt) poterit virtute diuina accidenti conferri quidam modus substantiaz, & poterit diuino miraculo accidens, quod de sui natura inest, non inesse, si nihil aliud obuiat. His ergo duobus modis dimissis, dicere possumus, subiectum tripliciter posse facere ad esse accidentis. Primo, quia conseruat ipsum in esse. Secundo, prout facit quodāmodo formaliter ad essentiam unitatem eius. Tertio, prout facit ad individuationem ipsius. Et licet secundū hæc tria possint subiectum facere ad esse accidentis, non tñ respectu cuiuslibet accidentis habet hos tres modos causalitatis, quia respectu permanentiū nō habet causalitatem illam, quæ quodāmodo formaliter facit ad essentiam unitatem ipsorum: & respectu quantitatis, non habet causalitatem illā, q̄ per ipsum subiectū individuet quantitas. Possumus n̄ distinguere tria genera accidentiū, q̄a quædam: accidentia sunt successiva, quædā permanentia: & permanentia distinguuntur, quia quædam individuantur per seipso, ut quantitas: quædam vero individuantur per subiectum, ut accidentia alia à quantitate. Loquendo ergo de dictis tribus modis, quibus dictum subiectū vla detur facere ad esse accidentis, ad tria assignata genera accidentium subiectum sic se habet: q̄a ad esse successiorū subiectum facit tripliciter; ad esse permanentiū aliorum accidentiū à quædātate facit dupliciter: sed ad esse quantitatis facit uno modo. Accidentia enim successiva conseruat in esse per subiectum, & quasi formaliter habent essentiam unitatem per subiectum, & èt individuantur per ipsum; accidentia vero permanentia alia à quantitate liceat formaliter nō proprie unitatem habeant a subiecto, quia totalitas eorum non consistit in ordine partium, vt tota sitas successiorum; tamē conseruantur in esse per subiectum, & individuationem habent per ipsum: quantitas vero, tum quia est de genere permanentium, tum quia per seipso individuatur, de dictis modis solum hoc habet a subiecto, quia conseruat in esse per ipsum. Possimus autem dicere, q̄ accidentis rationē tripliciter considerare possumus. Primo, sub quædā ratione generali, ut accidentis est. Secundo, specialiter èm suam unitatem essentiale. Tertio, particulariter, ye habet esse signatū. Aliqua ergo accidentia sunt, ad quorū esse facit subiectum generaliter & specialiter & particulariter: & huius

modi accidentia sunt successiva, ad quorum esse facit subiectum, ut considerantur generaliter, ins quantum conseruat ea in esse: quod simpliciter & naturaliter competit accidentibus, ut accidentia sunt. Rursum ad esse successiorum faciunt subiecta specialiter, quia essentiam unitatem quodāmodo formaliter habent per ipsa, sed faciunt etiam ad esse eorum particulariter, q̄a successiva per sua subiecta individuationem suscipiunt; ad esse autem accidentium permanentium aliorū à quantitate faciunt generaliter & particulariter, quia conseruant ea in esse, & faciunt ad individuationem eorum: ad esse autem quantitatis facit subiectum generaliter, ut inquantum accidens est: & si facit ad esse eius specialiter & particulariter, hoc est inquantū communis ratio generis reseruatur in specie, & individuo. Tota ergo difficultas, quare quantitas non videtur posse esse sine subiecto, sumitur, quia per subiectum cōseruatur in esse. Si ergo nihil aliud obuiat, vt ostensum est, poterit virtute diuina, in sacramento altaris quantitas per se esse: quod declarare volebamus.

Propositio. XXXIX.

Voniam in hoc sacramento sola quantitas ponitur per se absq̄ subiecto subsistente, cætera vero accidentia in quantitate fundantur; positio fideli de existentia accidentis sine subiecto nihil irrationaliter continet, si modum ponendū cū diligētia meditemnr.

Declaratio.

Manifestum est, si considerentur præhabita, q̄ contradictionē nō implicat accidens sine subiecto esse, ex eo q̄ subiectum facit ad productiōnem eius. Ut ex eo quod ortus ex principiis subiecti, & ex eo quod facit ad conseruationē eius, vt mediante subiecto accidens conseruat in esse, quia subiectum sic habere causalitatem respectu accidentis, sed utitur ad genus causæ efficiētis: & subiectis agentibus intermediet, potest primum agens esse illi, quicquid cū illis potest. Rursum n̄e contradictionē implicat, si ponimus accidens absq̄ subiecto esse, ex eo q̄ subiectum facit ad modum essendi accidentis, ut quia competit accidēti inesse, quia est in subiecto, cum res unius prædicamenti modus alterius possit habere. Sed si ad essentiam unitatem eius formaliter subiectum faciat, absq̄ implicatio contradictionis nō potest accidens absq̄ subiecto esse, pppter quod successiva accidentia absq̄ subiecto esse non possunt. Dubium cāmē est, vtrum illud accidens absq̄ subiecto esse possit ad cuius individuationem subiectum facit. Et quia ad individuationem omnium accidentium, præterquā ad individuationē quantitatis,

PROPOSITIO. XXXIX.

facit subiectum, dubium est, Vtrum albedo & huiusmodi accidentia absq; subiecto esse possunt. De quantitate autem nulli dubium esse debet, q; si ponatur absq; subiecto esse, contradictionem non implicat. Minus enim dependet quantitas a subiecto, quam aliquid aliud accidens, habet. n. quantitas in se vnde continetur, & vnde unitatem habet, ppter quod non dependet a subiecto, vt tempus, & motus, & cetera successiva, quae a magnitudine unitate suscipiuntur. Rursum quantitas habet in se, vnde individuatur, propter quod a subiecto non dependet, sicut alia accidentia, quae individuantur per subiecta sua: cetera enim accidentia (ut dicebat in 36. propositione) per sua subiecta individuatione suscipiuntur: sola quantitas seipso est hec, & vt individuatur, subiecto non indigeret. Si ergo ostendere poterimus, q; in hoc sacramento sola quantitas sine subiecto existit: cetera vero accidentia in quantitate fundantur (quia sic ponendo non ponimus aliquid accidens sine subiecto praeter quantitatem, vt cum sit specialis ratio de quantitate, quare sine subiecto esse possit, vt quod minus dependet a subiecto, q; cetera accidentia). manifestum erit, q; postio fidei de existentia accidentis absq; subiecto, non est irrationabilis, si diligenter videatur modus ponendi. Habet enim quantitas respectu aliorum accidentium quatuor, ppter que arguere possumus, cetera accidentia inesse substantiae mediante quantitate, & quod cetera accidentia in quantitate fundantur. Primum est, quia quantitas magis se tenet ex parte materiae, q; alia accidentia. Ex illo primo sequitur secundum, quia materia ab omnibus aliis accidentibus absolvitur, proutque a quantitate. Ex isto secundo sequitur tertium, q; quantitas immediatus adhuc ret substantiae, q; cetera accidentia. Ex isto tertio sequitur quartum, q; potest intellegi materia cum quantitate, circumscriptis aliis accidentibus; non autem potest intelligi materia cum aliis accidentibus, circumscripta quantitate. Primum sic patet, quia accidentia dividunt in noue praedicamenta; illorum autem noue praedicamentorum, quædam sunt quasi extrinsecus aduenientia, quædam intrinsecus. Omnia enim illa sex praedicamenta accidentalia, de quibus determinatur in sex principiis, possunt dici quasi extrinsecus aduenientia: vt, Vbi competit rei, fm q; comparatur ad locum; locus autem est extra locum aliquid, quia non est in loco, sed in loco. Quando autem competit rei, vt comparatur ad tempus, & est proprium in motibus secundis, & in mobilibus ordinatis ad mobile primum. Tempus autem, vt in subiecto non est in talibus motibus: sicut etiam de Situ, vt est praedicamentum, competit rei, vt comparatur ad aliquid extra; quia sicut res ipsa, prout comparatur ad locum, competit ei Vbi, sic prout partes eius ad locum comparantur, competit ei situ: nihil enim est aliud Situ, prout est praedicamentum, quædam

Quantitas ad
alia accidentia
quatuor differ-
entias habet.

A ordinatio partium in loco, vt ostendit Comenius, s. metaphysicæ. Et etiam Habitus rei com petit, prout comparatur ad aliquid, quod eam circumstat, vt prout comparatur ad indumentum, vel calciamentum. Sic etiā Actio & Passio comedunt rei per comparationem ad aliquid extra, vt per comparationem ad agēs. Eadem enim res est actio & passio, sed actio est, vt est ab agente; passio vero est, vt suscipitur in passo. Non differtur. n. actio & passio: nisi sicut via, qua itur ab Athenis ad Thebas, & a Thebis ad Athenas, vt dicitur in. 3. physicoru. Cum ergo se teneat T.c. 21. magis ex parte rei, quæ sunt intrinsecus aduenientia, q; quæ sunt extrinsecus, qualitas & qualitas magis se tenent ex parte rei, q; illa sex principia, de quibus determinatur in sex principiis. Rursum magis se tenent ex parte rei, q; relatio, quia relatio, vt habetur, s. metaphys. vel seq. T.c. 20.: tur ad quantitatem & qualitatem, vel ad actionem & passionem. Loquendo ergo de relatione fm esse, quia talis proprie est relatio, dicere possumus, q; relatio minus se tenet ex parte rei, q; qualitas & quantitas, cum sequatur ad quantitatem & qualitatem; vel ad ea, quæ sunt quasi extrinsecus aduenientia, vt ad actionem & passionem, quæ minus se tenent ex parte rei, q; quantitas & qualitas: immo, quia omnia, quæ extrinsecus adueniunt rei, competunt per ea, quæ intrinsecus sunt in ipsa, dicere possumus, omnia alia accidentia quæ competere rei mediante qualitate & qualitate, & omnia alia accidentia fundari in quantitate & qualitate. Si ergo ostendere poterimus, q; ipsa qualitas in qualitate fundatur, manifestum erit, cetera accidentia in quantitate fundari: Hoc autem, s. q; quantitas sit illud in quo fundatur qualitas, & per consequens omnia alia accidentia, patet ex eo q; primo presupponet, vt quia quantitas magis se tenet ex parte materiae, qualitas autem magis ex parte formæ, quod declarari potest: quia quantitas nunquam est immediatum principium actionis, nunquam enim immutatur quantitas, nisi informata qualitate: sic nec materia est ratio agendi, nisi inquantum est sub forma. Si ergo quantitas magis se tenet ex parte materiae, qualitas autem magis ex parte formæ: quia ordo causarum naturaliter in praedicatis sumit originem ex ordine causatum: sicut materia substeratur ipsi formæ: sic quantitas erit substrata qualitatibus. Patet ergo, omnia accidentia in quantitate fundari: quia omnia fundantur in quantitate & qualitate, cui qualitati quantitas est subiecta: quod sequitur ex hoc, q; quantitas magis se tenet ex parte materiae: qd: prima via proponebat. Secunda via sic patet. Nam si quantitas magis se tenet ex parte materiae, q; cetera accidentia; quia res prius absolvitur ab eo quod minus se tenet ex parte eius, q; ab eo qd plus se tenet ex parte ipsius; materia prius absolvitur ab aliis accidentibus; q; a qualitate: immo ab aliis accidentibus absolvitur, a qualitate proprie non

Com. 2. non absolvitur; materia enim respectu qualitatis vel absolvitur ab eis simpliciter, vel induit operitas qualitates. Qualitatū n. quædam sunt prius, quædam sunt secundū. A qualitatibus secundis potest absolui materia simpliciter, potest n. materia esse sub tali forma, & nec est alba, nec nigra, nec medio colore colorata, & nec est dulcis, nec amara, nec aliquo sapore sapida, ut si esset materia informata forma aeris, vel forma alicuius puri elementi: ab elementis n. prædictæ passiones alienæ sunt. A qualitatibus autem primis & si non absolvitur materia simpliciter & secundum esse actuale quod habet, absolvitur tamē a qualibet, suscipiendo oppositam qualitatem: ut absolvitur a calido, quia potest esse sub forma frigidi: & absolvitur a raro, quia potest esse sub forma oppositi, ut sub forma densi. Sed de quantitate non sic, quia nec absolvitur a quantitate simpliciter, ut absolvetur a qualitatibus secundis, quia esse actuale materia sine quantitate habere non potest: nec absolvitur a quantitate, suscipiendo eius oppositum, quia quantitati nihil est contrarium: ratum enim & densum, rectum & curuum, & cetera talia, quæ cōtrarietatem habere videntur, nō sunt quantitates essentialiter, sed sunt qualitates quædam in quantitatibus fundatæ. Immo nunq̄ forte corrūpiit quantitas in materia q̄tū ad essentiam, sed solū quantū ad esse, q̄a magis & minus perfectū & imperfectū nō vir diuersificare esset: sed si eis ibi diuersitas, est ibi quātū ad esse solū. Si ergo nō p̄prie absolvitur materia a q̄tate, vel magis absolvitur materia ab aliis accidentibus q̄ a q̄tate, oportet q̄ quantitas prius insit materie, q̄ cetera accidentia. Cetera ergo accidentia in q̄tate fundantur, & mediante quantitate materie adhærent. In sacramento altaris ergo nullū accidentes ponitur per se esse præter quantitatem, cum ostensum sit, cetera accidentia in quantitate fundari. Tertia via sic ostenditur: quia si proprie loquendo magis debet dici materia posse absoluī a ceteris accidentibus q̄ a quantitate, oportet q̄ quantitas immediatius adhæret substantiæ q̄ aliquod aliud accidens. Vnde Themistius (ut recitat Cōmentator. i. 2. meta.) volebat, q̄ sicut inter ceteras figuræ, p̄ prima figura est triangulus, postea quadrangulus, & sic deinceps: sic inter prædicamenta, primū quod adhæret substantiæ, est quantitas, & postea qualitas, & sic deinceps. Cū ergo substantia sit illud, in quo accidentia fundantur, quantitas, quia immediate adhæret substantiæ, est illud, mediante quo, omnia accidentia in substantia habent esse, igitur omnia accidentia in quantitate fundari habent. Transubstantiata ergo substantia panis in substantiam corporis Christi, sola quantitas ibi sine subiecto existit, cetera vero accidentia in quantitate fundabuntur. Quarta via sic patet: quia si quantitas magis immediate adhæret substantiæ q̄ cetera accidentia, erit prior ceteris accidentibus: & quia prius potest intelligi

Agi nō intellecto posteriori, poterit intelligi materia quāta non intellecta materia quali, vel nō intellecta materia ut est sensibilis. Et inde est, q̄ mathematicus abstrahit a quali, & nō a quāto; abstrahit a materia sensibili, non a materia imaginabili, siue non a materia intelligibili: ipsa. n. imaginatio quidam intellectus est: Commentator enim in 3. de Anima, imaginationem vocat

Com. 5.

Intellectum possibilem. Si ergo quantitas est prior ceteris accidentibus, quia semper accidentia posteriora fundantur in prioribus, cetera accidentia in quātate fundantur. Patet ergo verum esse, quod in Theoremate proponatur, videlicet, quod nō est impossibilis postio fidei, cum solam quātatem in sacro altaris sine subiecto ponat: quæ sine implicatione contradictionis, ut patet per habita, sine subiecto esse potest: cetera vero accidentia ponit in quantitate fundari.

Theorema. XL.

In ceteris transmutationibus naturaliter factis, qđ est ibi commune & maznet transmutatione facta, est substantia aliqua, ut in generatione materia, in alteratione subiectum. In hac vero conuersione supernaturali non substanciam aliquā, sed sola cōtingint accidentia remanere.

Declaratio.

Cogimur ad dicendum; q̄ facta transubstantiatione panis in substantiam corporis Christi, quantitas panis sine subiecto persistat. Fuerunt tamen aliqui saluare volentes, postquam corpus Christi incipit esse in hostia, quantitatem panis habere subiectum in quo fundatur: dicebant autem, quod simul cum substantia corporis Christi est in hostia panis substantia, & ideo quātitas panis nō est sine subiecto, habet. n. subiectū in quo fundetur, quia habet propriam substantiam. Sed hoc stare non potest: quia sicut superius probabat, quod panis substantia annihilari nō potest, quia corpus Christi non incipit esse de nouo alicubi, nisi vel per motum localem, vel ex eo q̄ aliquid est conuersum in ipsum; & ideo dicebatur, quod si panis substantia esset annihilata, Christi corpus non esset in hostia, ex eo q̄ aliquid esset conuersum in ipsum, & inciperet esse ibidē per motū localem, de celo descendēdo. Pari ergo ratione, si substantia panis remaneret in hostia, Christus non inciperet ibi esse per conuersionem alicuius in corpus eius, quia nihil aliud ponitur conuerti in corpus Christi, nisi panis substantia. Si ergo illa maneret, nihil erit conuersum in subam corporis Christi: igitur Christus incipiet esse in hostia per motum localem, & non ex eo q̄ aliquid sit conuersum in subam corporis eius. Et quia qđ p̄ motum localem incipit esse alicubi, est ibi localis

ter. Christus esse localiter in hostia: ergo circū scriberetur ibidem, & esset ibi situatiter. Et totus in hostia tota, & pars in parte. Immo quia locus debet equari locato, non posset esse christus in hostia, nisi esset tota quantitas hostiæ, quanta est quantitas corporis christi. Et ulterius (ut argueatur superius) quia unum corpus est localiter in uno loco, cum christus inciperet esse in hostia, desineret esse in celo: & cū esset in uno altari, desineret esse in alio: quæ omnia sunt inconvenientia, & contra fidem; positio ergo prædicta stare non potest. Propter hoc dixerunt alii, quod quantitas illa, ut in subiecto, fundatur in aere: dicebant enim, quod conuersa substantia panis in corpus christi, dimensiones panis fundantur in aere existente circa hostiam. Sed nec istud stare potest, quia quantitas, & substantia, in qua quantitas fundatur, simul sunt; forma enim & materia unum & eundem locum habent. Si ergo dimensiones panis, facta transubstantiatione, fundarentur in aere sicut in subiecto, solum esset aer cum dimensionibus illis; sed (ut probatur in. 4. physicorum) per se est dimensionum resistere dimensionibus: ita quod si ponerentur dimensiones separatae, & simul cum illis dimensionibus ponebatur aliquod corpus, duo corpora essent in eodem loco: quia tota causa, quare corpus non potest esse simul cum corpore, sumitur ex eo quod dimensiones dimensionibus resistunt: hoc ergo amoto, duo corpora in eodem loco esse poterunt. Quantumcunq; ergo panis substantia conuersa sit in substantiam corporis christi, dimensiones panis non simul poterunt esse cum aere, quia dimensiones illæ non compatiuntur secundum dimensiones aeris. Non ergo dimensiones panis, ut in subiecto, fundantur in aere: nec etiam dicere possumus, quod huiusmodi dimensiones sint in corpore christi tanquam in subiecto, ga copus christi proprias habet dimensiones, & propriam quantitatem: & sicut duas albedines in eodem subiecto esse non possunt, sic nec duas quantitates in eodem corpore esse possunt. Rursus, quia dimensiones hostiæ sunt in altari localiter, si dictæ dimensiones essent in corpore christi tanquam in proprio subiecto (quia nihil est aliud corpus esse localiter alicubi, nisi esse ibi secundum dimensiones proprias) corpus christi esset localiter in altari, quia esset ibi secundum dimensiones suas. Cogimur ergo ad dicendum, dimensiones illas sine subiecto esse. Virtute ergo diuina, quæ accidens (si non sit successivum, & non individuat per subiectum) potest sine subiecto conservari in esse, quantitas per se & absq; subiecto existet. Vrum autem accidens, quod per subiectum individuationem suscipit, possit virtute diuina absq; subiecto conservari in esse, non diffinio, quia non est praesentis speculationis; nullum. n. aliud accidens ponitur in sacramento altaris si ne subiecto esse præter quantitatem, quæ per subiectum individuationem non suscipit. Non na-

A turaliter ergo, sed miraculose in sacramento altaris est quantitas per se existens; non tamen propter hoc quantitas illa erit substantia, sed habebit quandam modum substantię: per se enim esse dicit quandam modum essendi substantię, sicut inesse dicit modum essendi accidentis. Et sicut dicebatur superius, potest substantia non per se esse, & tamen non erit accidens, sed habebit quandam modum accidentis, quia forma substantialis substantia quædam est, nec tamen per se est, sed non ideo est accidentes, habet tamen quandam modum accidentale, & quandam modum qualitatis simili ergo, si ponitur accidens per se esse, non erit illud accidens substantia, sed habebit quandam modum substantię. Ex his autem apparere potest, quomodo verum sit quod accidentis esse, est inesse. Non est autem hec prædicatio formalis; inesse enim non dicit ipsum esse accidentis, sed dicit quandam modum essendi eius; sicut per se esse non dicit ipsum esse substantię, sed dicit quandam modum essendi substantię. Non ergo forma littera verū est, quod accidentis esse est inesse, sed causaliter solum, quia accidens non conservatur in suo esse, nisi per subiectum, cui inest. Et quia in herendo subiecto haberet esse, & in esse conservatur, ideo dictum est accidentis esse est inesse. Est ergo ordo naturalis, ut accidens conseruet inesse per subiectum, & non sit, nisi insit. Solus ergo ille, in quo reseruatur totus ordo secundorum agentium, & qui ordinem rebus naturaliter inditum immutare potest pro suo libertatis arbitrio, & potest facere sine causa secunda, quod potest facere cum causa secunda, poterit qualitatem sine subiecto conseruare. Non ergo implicat contradictionem, quod sit accidens, & non insit; non quia contradictionem implicit, si per naturam accidens non inesse, sed quia est supra facultates nature conseruare, accidens sine subiecto, & facere quod sit accidens, & non insit. Et ideo bene dictum est, quod non naturaliter, sed miraculose in sacramento altaris accidens per se existit. Hoc viso, apparet verū esse, quod in Theoremate proponebatur, videlicet, quod in ceteris transmutationibus, quod est ibi commune, est substantia aliqua: sed in hoc sacramento non manet substantia aliqua, sed solum accidens. In omnibus autem transmutatione naturali illud, quod manet in tota transmutatione, oportet esse substantia aliqua agens. n. naturale, semper presupponit materiam, quia non potest materiam producere in esse, nec potest unam materiam in aliâ conuertere. Semper ergo in omni transmutatione manet eadem materia subiecta utriq; contrario rum; sed si manet materia sola, tunc est generatio: si vero manet materia cum forma substantiali, & est transmutatio in passionibus, tunc est alteratio,

Quo verū sit
quod accidentis
esse sit inesse,

T.c. 10.
alteratio, ut potest haberi a philosopho primo A de Gen. Vnde ergo dictum est, q̄ in omni trāsmutatione naturali, quod est ibi cōmune, & manet, transmutatione facta, est substantia aliqua: quia in generatione manet materia, in alteratio ne vero manet subiectum. i. manet aliquid in actu, quia manet materia cum forma substantias li. Est enim differentia inter materiam & subiectum, ut dicitur . 9. metaphysicæ, quia materia dicit quid in potentia, subiectum vero dicit quid in actu. Sed cum substantia panis conuertit in substantiam corporis christi, facta hac transmutatione, non manet aliqua substantia, quia tota substantia panis conuertitur in totam substanciam corporis christi: manent autem accidentia, quia accidentia panis non cōuertuntur in accidentia corporis christi. Sed q̄uitati panis tribuit virtute diuinæ, quidam modus substantiaz; & ha ber per se esse; cætera vero accidentia panis licet maneant, non tñ per se existunt: sed in quantitate fundatūr, ut in subiecto. Ex hoc autem ma nifeste patet, q̄ nullum nomen transmutationis naturalium potest congrue adaptari huic con uersioni. Omnis.n. trāsmutatio naturalis vel est generatio, vel alteratio, vel augmentum, vel loci mutatio. Non autē hæc conuersio potest dici loci mutatio, quia christus non incipit esse in hostia per motum localē: sed ibi incipit esse, quia est aliquid cōuersum in ipsum. Nec pō dici augmētum, quia ex eo q̄ christus incipit esse in hostia, nullum augmentum suscipit. Nec pō test dici generatio, quia in omni generatiōe ma teria manet tanquā cōmune subiectum; hic autē non manet panis materia. Nec pōtest dici alteratio, quia in alteratione non solum manet materia, sed etiam manet forma substantialis: hic autē nec materia panis manet, nec eius substantialis forma; sed tota substantia panis tam materia q̄ forma conuertitur in substantiam corporis christi. Debet ergo hæc mirabilis conuersio p̄pro nomine vocari. Transubstantiatio: quia in ea manentibus accidentibus, sit conuersio substantiarum, quia substantia panis non manet, sed conuertitur in substantiam corporis christi: ma nent tamen accidentia panis: quod declarare volebamus.

Propositio. XL.

Dicimus, quod, facta con uersione, accidentia panis absq̄ subiecto subsistunt: tamen non possumus in telligere accidens, non intellecto subiecto. Verē ergo est laudādus & venerandus ille supremus sum mus omnipotens, cui multa sunt possibilia, que intellectu capere non valemus.

T.c. 12.
Declaratio.
Quia est ex superioribus declaratum, q̄ virtute diuina, absq̄ subiecto potest accidens conserua ri in esse, & q̄ contradictionem non implicat accidens absq̄ subiecto existere: crederet forte aliquis, eo quod ista rationabiliter sint ostensa, quod per rōnem & intellectū possemus intelligere accidens, non intellecto subiecto. Ut ergo appareat veritas propositionis, tria sunt declaranda. Primo. n. ostendemus, quod licet pos sumus intelligere, quod accidens absq̄ subiecto possit a deo conseruari in esse, non tamen pos sumus intelligere accidens sine subiecto. Secun do manifestabimus, quod dato, quod sciremus aliquod accidens per se esse, & non inesse alicui subiecto: non tamē possumus intelligere illud accidēs sine subiecto. Tertio specialem causam assignabimus, quare intellectus noster non pos test intelligere accidens, non intellecto subiecto, licet possit intelligere, quod accidens absq̄ subiecto possit a Deo conseruari. Propter pri mum notandum, quod licet in quadam vniuer salitate possimus rōnabilitē cognoscere, quod causalitas secundorum agentium reseruatur in primo: propter quod quicquid deus potest me diante causa secunda, potest non mediante illa: in speciali tamen non possumus intelligere modū illum; secundum quē ordo secundorum agentium reseruatur in causa prima: & inde est quod non possumus intelligere accidens sine subiecto, quantūcunq; cognoscamus; quod ac eidens immediate. & absq̄ subiecto potest a deo conseruari in esse: quia modus huius conseruationis non est nobis notus. Scendum est enim, quod deus est causa cōmuni & causa propriā singulorum. Sic enim est causa cōmuni rerum, quod causalitas sua se extendit ad omnia: est ē causa propriæ cuiusq; rei, quia in eo relucent rationes singulorum entium. Sunt enim in deo propriæ rōnes omnium, ut probat Aug. 8 3. q. c. de Ideis. In verbo enim diuino rationes sunt propriæ omnium rerum, quia (ut scribitur. 6. de Trinitate, Verbū est ars dei patris. omnipotētis, plena ratione omolūm viuentium). Si ergo per deum tanquā per causam vellomus habere sciētiā alicuius effectus, oportere nos cogno scere, quomodo deus est propria causa illius: quia per communia non aggeneratur scientia: cum ergo subtracto ordine secundorum agentium, deus non sit propria causa rerum, nisi p̄ ut in eo relucent rōnes propriæ singulorum; cū non sit nobis notus diuinus ordo, & non sint nobis notæ propriæ rationes in deo existentes, nō possumus habere propriam cognitionem effectus, prout immediate reducitur in diuinā ordinē. Possumus ergo intelligere accidens, in intellecto subiecto; quia natura substātiaz, in qua reseruatur propria causalitas accidentis, non su perat intellectum nostrum, sed non poterimus

intelligere accidentem, non intellecto subiecto, quia tunc reducamus accidentem in diuinum ordinem; quia natura diuina, in qua relucet propria ratio causalitatis cuiuslibet effectus, excellit intellectum nostrum. Nec sumus sufficietes ad cognoscendum, quomodo causalitas, quia habet subiectum respectu accidentis, reseruatur in primo agente, & potest deus accidentes absq; subiecto conservare in esse, quod cum subiecto in esse conservat. Dicamus ergo, quod sicut scimus deo, quia est; quid est autem secundum naturam scire non possumus: sic scire possumus q; potest deus accidentes absq; subiecto conseruare in esse, & q; sublato ordine secundorum agentium, remanet ordo agentis primi: & potest deus absq; secundis agentibus res in esse producere; & eas conservare: sed quomodo accidentes in esse conservantur, & quomodo absq; secundis agentibus res in esse producit, intellectu non capimus. Sicut ergo nunq; intelligeremus accidentem intellecto subiecto, nisi cognoscemus principia subiecti, & modum, quo accidentes a subiecto fluit: sic si istam dependentiam reducere volumus in diuinum ordinem, sublato subiecto, accidentes absq; subiecto intelligere non poterimus, nisi intelligamus diuinam naturam, & cognoscamus modum, secundum quem entia a deo fluunt, & per ipsum in esse conseruantur; quod proprio cognoscere superat intellectum cuiuslibet viatoris. Sed forte videtur alicui mirabile, quomodo possumus cognoscere accidentem virtute diuina posse esse sine subiecto, & tamen ipsum sine subiecto intelligere non possumus. Manifestandum est ergo, quod secundum declarandum dicebatur, videlicet, q; si sciremus aliquod accidentem absq; subiecto esse, ipsum tamen absq; subiecto non possemus intelligere. Sciendum ergo, q; causa, quare accidentes absq; subiecto non potest intelligi, non proprio sumitur propter ipsum inesse actualiter, sed propter ipsam aptitudinem, quia haber accidentem, vt subiecto insit. Si enim nullus natus esset sumus, sumitas actualiter non inesset alicui natio, quia actualis inherentia requirit actualiter esse, non existente autem aliquo natio sumo, nulla sumitas haberet actualiter esse, & per consequens actualiter non inesset. Non tamen, hoc posito, possemus intelligere sumum, non intellecto natu; eo enim ipso q; sumitas dicit naturam talem, quae est apta esse in natio, non possumus intelligere sumum, non intellecto natio. Cum ergo accidentis in sacramento altaris ponitur esse absq; subiecto, licet illud accidentis actualiter subiecto non insit, & virtute diuina ablata sit ab eo actualis inherentia; tamen quia aptitudo inherendi inseparabiliter concomitantur naturam accidentis, cum illud accidentis maneat accidentis, & non sit amota ab eo natura propria, non est amota ab eo aptitudo inherendi; possemus enim dicere de illo accidente, quod non inest; est tamen aptum natum inesse: non enim semper aptitudo

A inseparabiliter est annexa actu: potest in. esse quis aptus natus ratione vti, qui ratione non vti. Immo, quia non competit illi accidenti per naturam suam quod non insit, sed per miraculum, quantum est de natura sua semper est aptus natum inesse, & si relinquatur natura sua, vel esse deficeret, vel inesset: non ergo amota est ab illo accidente aptitudo inherendi. Cum ergo accidentis non possit intelligi sine subiecto propter aptitudinem, quam habet, vt insit, quantum cuncti scimus accidentes aliquod non inesse actualiter, quia scimus ipsum aptitudinem habere, vt subiecto insit, semper intelligimus accidentis in ordine ad subiectum. Aliud enim est cognoscere de re, qd est: aliud est cognoscere ipsum esse, de substantiis enim separatis scimus, quia sunt; B quid autem sunt, scire non possumus: & scimus q; vt sint, effectibus non indigent (effectus enim non faciunt ad esse eorum) & tamen eas non intelligimus, nisi per effectus: cum enim nostrum intelligere non sit absq; phantasmate, substantias separatas sic intelligimus vt phantasmatuhabent. Si ergo propter hoc intelligentiae habetphantasmatu, quia effectus earum phantasmatu hnt, & non intelligimus eas, non intellectis effectibus: sic, vt aptemus aliquo modo simile ad propositum, dicamus, q; licet scimus, virtute diuina, accidentis posse sine subiecto esse, non tam ipsum possumus intelligere, non intellecto subiecto: inesse enim & aptitudo inherendi sic se videtur habere, q; actuale inesse respicit ipsum esse accidentis: aptitudo enim inherendi concomitantur naturam & quiditatem eius: licet non eodem modo sit ista pportio, quia nec natura nec miraculo fieri potest, q; naturae accidentis non sit annexa aptitudo inherendi: sed miraculo potest accidentis esse absq; eo q; insit. Cum ergo natura & quiditas sint obiectum intellectus, intelligere accidentis est intelligere naturam & quiditatem accidentis: si aptitudo inherendi concomitantur ipsam naturam & quiditatem, & sublata actuali inherentiab accidere, non tollatur aptitudo inherendi, non poterit intelligi quiditas accidentis, & per consequens non poterit intelligi ipsum accidentis sine aptitudine inherendi; D dato quod actualiter non insit. Et quia aptitudo ad aliquid non potest intelligi sine eo respectu, cuius dicitur aptitudo; cum relativa sint simul natura i. naturali intelligentia, non poterit intelligentia accidentis, non intellecto subiecto, cui est aptus natum inesse. Specialis autem causa, quare accidentis sine subiecto intelligi non valet (quod tertio proponebatur ostendendum) secundum quod spectat ad propositum, sic ostenditur. Quia intellectus intelligendo naturam aliquam format distinctionem; quicquid enim intelligitur ab intellectu, quod aliquo nomine significari potest, q; intellectum diffinitur, accipiendo distinctionem large, secundum q; conceptus mentis diffinitio dicitur, vel secundum quod omnis ratio, iudicans quiditatem

T. cō. 9. quiditatem rei, diffinitio appellatur: ideo dicitur est in 4. metaphysicæ, quod ratio, quam significat nomen, est diffinitio. Immo, quia semper quid est, obiectum est intellectus, sic aliquid apud intellectum nostrum intelligitur, secundum quod competit ei habere diffinitionem, vel secundum quod ei competit habere quiditatem. Cum ergo accidentia habeant diffinitionem & quiditatem per additamenta, ut dicitur 7. metas physicæ, eo quod diffinitio subiecti quasi additamentum quoddam ingrediatur diffinitionem accidentis, ex quo accidentia non habent diffinitionem nisi diffinitionem eorum ingrediatur subiectum, & diffinitio subiecti non poterit esse intellectus accidentium sine intellectu subiecti: bene ergo dictum est in principio. 7. metaphysicæ, quod, Substantia est prior accidente diffinitione, & cognitione: ut quia diffinitio accidentis non potest esse sine substantia vel sine diffinitione substantie, non poterit intelligi accidentis, si non intelligatur substantia. Est enim hæc ratio recte ad propositum, ut dicamus accidens, quod in sacramento altaris sine subiecto est, non potest intelligi a nobis, non intellecto subiecto: Quia, cum partes positaæ in diffinitione non dicant actu, sed aptitudinem, si propter hoc non potest intelligi accidentis non intellecto subiecto, quia substantia est prior accidente diffinitione, ut quia diffinitio substantie ingreditur diffinitionem accidentis (cum habitum sit, quod anima actuali in haerentia accidentis, remanet aptitudo, ut subiecto insit) non poterit intelligi: illud accidentis, non intellecto subiecto, non quia subiecto insit, sed quia est aptum natum subiecto inesse, quam aptitudinem importat diffinitio accidentis, quam intelligendo formamus. Pater ergo ex dictis, quod diuinum ordinem comprehendere non possumus, & multa sunt deo possibilia, quæ intelligere non possumus; fact' enim deus accidentis sine subiecto esse, quod intelligere non possumus, non intellecto subiecto. Cōcludamus ergo, ut concludebatur in Theoremate proposto, videlicet, quod vere laudabilis & venerandus est ille summus omnipotens, cui multa sunt possibilia, quæ intellectu capere non valemus.

Propositio. XLII.

Conuersione facta, quia remanent dimensiones panis in loco circumscripsione & situatiter existentes, dici potest, quod localiter manere possit hostia consecrata.

Declaratio.

Postquam (auxiliante deo) ostendimus, quomodo corpus christi existit in hostia, & quomodo virtute diuina in sacramento altaris potest esse accidens absq; subiecto: nunc restat ostendere,

A cum corpus christi non sit motibus & transmutationibus subiectum, qualiter salvare possumus motus & mutationes, quas videmus in hostia consecrata. Accipiendo autem motu large, put mutationem includit, ut potest haberi ex tertio physicorū. Motus est in quatuor generibus, sc T. cō. 5. cundū quod quatuor sunt res, ad quas est motus, substantia, quantitas, qualitas, & vbi. Motus autem in substantia dicitur generatio vel corruptio, in quantitate augmentum vel diminutio, in qualitate alteratio, in vbi loci mutatio. Omnes autem hos motus aspicimus in sacramento altaris. Est enim ibi loci mutatio, quia hostia consecrata devno altari ad aliud potest deferri. Sic etiam ibi alterationem esse contingit, quia potest hostia calefieri & infrigi. Et rursus augmentum & diminutio ibi esse possunt, quia potest ibi esse refactio & condensatio: quia accipiendo augmentum & diminutionem large absq; rarefactione & condensatione, augmentum & diminutio ibi esse non possunt: quia & si dubium est, vtrum in sacramento altaris possit esse rarefactio & condensatio prout christus est sacramentaliter sub specie patis, omnino tamen manifestum est, quod ibi talia esse possunt, prout est sub specie vini. Sic etiam & generationem aspicimus: potest n. hostia consecrata corrumpi, ex cuius corruptione possunt inde vermes generari. Et quia non videtur congruum ponere per miraculum talia fieri, ideo ostendemus de omnibus transmutationibus tactis singulariter, quomodo p̄t cōtingere circa sacramentum altaris. Et primo de loci mutatione, quia de illa fit specialis mentio in Theoremate, quod premanibus nunc habemus. Notandum ergo, quod ostendere hostiam consecratam posse moueri localiter, est declarare, quod dimensiones panis remaneant, sub quibus habet esse substantia corporis christi. Quod ergo oporteat dimensiones panis remanere, duplice via declarare possumus: Prima via sic patet. Nam, ut superius dicebatur, corpus Christi incipit esse in hostia; non quia descendens de celo incipit esse in altari; sed quia aliquid, ut pars substantiae, est conuersum in ipsum. Sic n. arquit Philosophus in primo de Generatione cap. de Augmento, quod quando aliquid generat ex alio, ibi incipit esse genitum, vbi erat illud ex quo generatum est. A simili ergo nos arguere possumus, quod cum aliquid transubstantiatur & conuertitur in aliud, ibi incipit esse illud, in quod aliquid est conuersum, in quo erat illud, quod est conuersum in ipsum. Si ergo substantia panis, conuersa in corpus christi, erat in altari, etiam in altari incipiet esse corpus christi. Non autem dicere possumus, quod corpus christi incipit esse in altari medianibus dimensionibus propriis, cum ostensum sit, sic christum esse sub sacramento, quod non est ibi substantia corporis christi mediante quantitate, sed quantitas mediata substantia. Oportet ergo remanere dimensiones

Prop. 11.

Tex. 33.

flones panis, quibus medianis sit christus sacramentaliter in altari, cum medianis dimensio-
nibus propriis, ibi esse non possit. Quia si di-
ceret, miraculo fieri posse, sic substancialam panis conuertit in corpus christi, et tam dimensiones
panis non remaneant, sequeretur, ut talem con-
uerzionem christum nusquam esse, per se enim sacra-
mentaliter christus nusquam est, quia mediatis
dimensionibus propriis non est sacramentaliter
alicubi. Si ergo christus, prout sacramentaliter
habet esse, non esset alicubi, medianis dimensionib-
us aliis, ut medianis dimensionibus
panis, sequeretur, quod christus, prout est sub sa-
cramento, nullo modo determinaret ad locum.
Quod & si miraculo fieri posset corporaliter sub-
stantiam virtute diuina non determinari ad locum
aliquem, tamen tale miraculum nullo modo
est conueniens sacramento: sacramenta. n. sunt
medicinae nostrae, que in usum nostrum veniant,
sed si corpus christi, ut sacramentaliter habet
esse, non determinaretur ad locum, non posset ver-
nire in humanum usum: non enim ut possumus,
secundum quod hic de usu loquimur, his, quae nullo
modo ad locum determinantur. Est ergo una ra-
tio, quare oportet dimensiones panis remane-
re, ut corpus christi, ut sacramentaliter habet esse,
aliquo modo determinaretur ad locum. Sive qua
determinatione non possemus ut isto spirituali
cibo: immo, quia sacramentum est inuisibilis gra-
tie visibilis forma, nisi aliquo modo determina-
retur ad locum, nec esset quid sensibile, nec sa-
cramentum esse posset. Secunda via sumitur, si
considerantur verba, per quae sic conuersio pa-
nis in corpus christi: haec autem duæ viæ sibi cor-
respondent; in quolibet enim sacramento est
duo considerare, sanctificationem materiæ, &
usum sacramenti. Sanctificationem materiæ in hoc
sacramento fit cum dicitur, Hoc est corpus meum.
Usus autem huius sacramenti consistit, ex eo quod
hostiam consecratam accipimus, & manducamus. Prima ergo via sic ostendebat quod opro-
tebat dimensiones panis remanere propter usum
sacramenti: sed haec secunda via manifestat, quod
expedit tales dimensiones remanere propter san-
ctificationem materiæ. Nam in sanctificatione
materiæ (ut tactum est) profertur haec verba:
Hoc est enim corpus meum. Et ly hoc demon-
strat contentum sub ipsis dimensionibus, vel sub
ipsa specie panis: est enim sensus, hoc: i. conten-
tum sub hoc, ut sub his dimensionibus, sive sub
hoc velamine specierum, est corpus meum. In
hac enim conuersione est tria considerare, ter-
minus a quo, terminus ad quem, & id quod est
comune, quod manet, transmutatione facta. Ter-
minus a quo est panis substantia, quæ non ma-
net. Terminus ad quem est corpus christi, in
quod panis conuertit. Id autem quod est com-
une, sunt ipsa accidentia panis, quæ manent con-
uerzione facta. Sic & in aliis transmutationibus
est tria considerare, si enim ex aere ignis, te-

August. lib. 2.
cap. 1. de doct.
christ.

A minus a quo est forma aeris, quæ non manet:
terminus ad quem est forma ignis, quæ inducit
in materia: id autem quod est commune, est ipsa
materia, quæ aliquando est sub forma aeris, ali-
quando sub forma ignis. Sunt ergo tria in trans-
mutationibus naturalibus, sicut in hac transmu-
tatione supernaturali, differenter tamen (ut su-
perius tangebat) quia quod est ibi commune, est
substantia aliqua, ut materia vel subiectum: hic
autem non subiectum aliquod, sed sola contiu-
git accidentia remanere. Cum ergo dicitur, Hoc
est corpus meum, ly hoc vel demonstrat termi-
num a quo, ut substantiam panis, vel terminum
ad quem, ut corpus christi, vel id quod est com-
mune, ut accidentia panis, sub quibus ante con-
uerzionem erat substantia panis, facta autem con-
uerzione, est sub eis corpus christi: propter quod
contineri sub illis speciebus successivè secundum
diuersa tempora, est commune substantia panis
& corpori christi. Ergo ly hoc non potest des-
monstrare substantiam panis, quia panis non est
corpus christi: nec potest demonstrare ipsum cor-
pus christi, quia in principio locutionis, cum
dicimus, Hoc nondum est ibi corpus christi, ex
ego ly Hoc demonstraret quod non esset. Tunc
ergo & communius tenetur, quod ly Hoc demon-
strat id quod est commune, ut sit sensus, Hoc: i. co-
tentum sub hoc, sive sub his speciebus, est cor-
pus meum. Nec videtur valere illud, ad quod quis
dam confugint, volentes vitare inconvenien-
tia, per hoc quod verba praedicta sunt significativa
& factiva: quia si per hunc modum debere veritatem
carpi proposicio absque eo quod ly hoc demonstra-
ret quod est commune, congruentius diceretur,
Hoc sit corpus meum, q. Hoc est corpus meum.
Et dicere christum non tradidisse formam per
omnem modum congruam, est ostendere se esse
sapientiorem eo, qui est dei virtus & dei sapientia.
Possumus autem quod dictum est declarare in
naturalibus: signis enim illius esset efficaciam, quod
de quocunque diceret, hoc est aurum fieret autem:
ly hoc non demonstraret terminum a quo, & nec
terminum ad quem, sed id quod est commune: Est
enim sensus, hoc quod est aurum. i. hanc quod est
in hac materia, est aurum. Si ergo debent ve-
rificari verba proleta ad sanctificationem materiæ,
oportet ibi remanere aliquid commune, ut
oportet quod remanere ibi accidentia panis,
sub quibus est postea corpus christi: immo talis
demonstratio, qualis per Hoc designatur, ab aliis
praedictis accidentibus fieri non valet. Et quia
inter cetera accidentia, quatuorias est magis pro-
pinqua substantia, & est illud, per quod aliquid
magis determinatur ad locum, ideo oportet quoniam
titatem panis remanere. Possumus ergo in hos-
tia consecrata motum localium saluare, eo quod re-
maneat dimensiones hostie, existentes in loco
stabilitate & circumscriptione, quod sufficiat latitudi
duam hanc localium. Quod si dicatur, quod mathe-
maticus non abstrahit, quanto abstrahit tandem
a motu:

T. c. 7. ^t quali a motu; ergo sola quantitas nō videtur ad motum sufficere. De leui respondere possumus: quia (ut scribitur in primo de Generatione) mathematicis corporibus debetur tactus & locus: sed ille tactus & ille locus est imaginatus solum, quia mathematica, sicut & huiusmodi, abstracta sunt a materia sensibili, & a materia & naturali: quod si hoc non esset, competenter mathematicis tactus & locus naturalis, & etiam motus naturalis eis conueniret. Quantitas autem panis, quae manet in sacramento altaris, non est quantitas mathematica, nec est quantitas separata a qualibet remanente enim ibi quantitas cum qualitate & ceteris accidentibus panis. Poterimus ergo ibi saluare tactum, & locum, & motum naturalem; quod declarare volebamus. *Propositio. XLIII.*

Nulla transmutatione facta in Christo, saluare possumus alterationem in hostia: quia remanet panis quantitas subiecta qualitatibus, secundum quas contingit aliquid alterari.

Declaratio.

Prop. 35.

Prop. 38.

Quia est ex superioribus declaratum, quomodo in hostia consecrata potest saluari motus localis: nunc autem restat ostendere, quomodo ibi saluari possit motus alterations: potest enim hostia calefieri & infringi & sicut alias alteraciones alterari: non autem possumus dicere quod ibi sit illuslo sensus, ut quod videatur hostia calefieri, sed non calefici: videatur humectari, sed non humectetur. Ostesum enim fuit supra per Ambrorum, quod non debet esse illuslo sensus in sacramento veritatis, quemadmodum sensus illuditur in prestigiis Magorum. Igitur ex quo hostiam alterari aspicimus, fatendum est, quod sit ibi vera alteratio. Nec etiam dicere possumus, quod sit ibi alteratio vera, sed nihil ibi alteratur, ponendo miraculo esse ibi alterationem sine subiecto: dictum est enim, quod accidentia successiva adeo a subiecto dependunt, quod nec miraculosè, nec naturaliter fieri potest, quod habent per se esse. Rursum, quia per talem alterationem sit via ad corruptionem, quia per nimiam calefactionem posset hostia incinerari, & quod ad tales effectus interueniat miraculum, non videatur congruum. Dato ergo, quod miraculo fieri posset, quod esset alteratio absq; eo quod aliquid alteraretur: huiusmodi tamē alteraciones, quas videmus posse contingere circa sacramentum altaris, ponere per miraculum nō est decens. Solum ergo una via restat, ut dicamus in sacramento altaris remanere quantitatē subiectam qualitatibus. Et quia scdm qualitates habet fieri alteratio, possumus ibi saluare alterationem, secundū quod una & eadē quantitas potest esse subiectum diuersarum qualitatum. Sicut n. naturaliter est generatio in rebus corruptibili

A bus, quia corruptibilia cōmunicant in materia, quae est subiectum formarū substantialium: sic naturaliter possumus saluare alterationem circa sacramentū altaris, quia remanet ibi quantitas, quae est subiectum qualitatum. Sufficit enim ad saluandū transmutationē de forma ad formā, quod ponamus tertium, qd possit subiici utriq; formaz. Sed si sic dicimus, quod credimus bene dictum, occurrit nobis quedam dubitatio: quia (ut scribitur in primo de Generatione, capitulo de differentia alterationis ad generationem) T. c. 24. yle est maxime subiectum generationis, in aliis autem transmutationibus aliquo modo est subiectum. Dicitur enim yle. i. materia prima esse maxime in generationibus subiectum, quia forma substantialis, sicut quā est transmutatio in generatione simpliciter immediate habet fundari in prima materia: sed alias transmutationes habent aliquo modo pro subiecto materiam: quia ea, sicut quae alias transmutationes attenduntur, vel fundantur in ipso composito, vel immediate fundantur in aliquo accidente. Verum quia quod primum est in omni genere, est causa omnium aliorum, quae sunt post, quia materia est primum subiectum, quicquid aliud subiicitur, nō habet quod possit subiici, nisi per materiam. Si ergo quantitas est subiectum qualitatis, & potest esse susceptiva diuersarum qualitatum, hoc habet per materiam in qua fundatur, igitur in motu ad albedinem, & in omnibus alteratioib; est alii quo modo subiectum materia, quia superficies non habet quod sit subiectum albi & nigri, nisi per primum subiectum, vt per materiam. Vnde & philosophus in primo metaphysice, materialē appellat fundamentum naturae: est enim fundatum cuiuslibet transmutationis naturalis. Licet ergo remaneat quantitas panis subiecta qualitatibus, tamen quia non manet materia pnis (cum materia sit primum fundamentū transmutationū naturalium omnium, & a motu primo amouentur omnia, quae sunt post), vt videat, in hostia consecrata naturaliter saluare nō possumus motum alterationis. Et sicut ex his, quae dicta sunt, videtur sequi (facta conuertione sicut accidentia panis) non posse fieri alterationem passiuam; ita sequi videtur, qd sicut talia accidentia nō possit fieri alteratio actiue: videtur enim esse dicendū hostiam consecratam non posse alterari, nec alterare. Nam sicut materia est primum potentiale, & est primum principium omnis transmutationis passiuæ: sic forma substantialis respectu aliarum formarū est primus actus, & respectu earum est primum principiū omnis transmutationis actiue: agunt enim omnes formæ accidentiales in virtute formæ substantialis, sicut enim accidenti non competit subiici, nisi in virtute materiæ, sic accidentibus non competit agere, nisi in virtute formæ. Cum ergo nec maneat materia, nec forma panis, sed tota substantia panis conuerteretur in corpus Christi, & etiam non

Cap. I.

remaneat materia & forma vini, sed in sanguine conuertatur tota vini substantia, fū accidentia panis & vini nō poterit fieri ibi alteratio nec actione nec passione. Si ergo, facta conuersione, alii quid ponerent in calice, non humectare ab accidentibus vini, nec etiam aliquā alterationem, ut videtur, faceret circa illa accidentia, quae omnia repugnant his, quae sensui apparent. Notandum ergo, qđ tota causa, quare vnu accidens nō potest esse subiectū alterius accidentis, nisi hoc habeat virtute materiæ, quæ ponitur esse primū subiectū: & etiā tota causa, quare omnis transmutatio presupponit materiam, sumitur ex eo ipso accidentia absq; materia in esse cōseruari nō possunt: sed si collatum esset alicui accidenti, qđ posset sine subiecto persistere: si illud accidenti esset susceptuum proprietatum, naturaliter posset ab una proprietate, & ab uno accidēte transmutari in aliud. Poterit ergo quantitas, si potest habere per se esse, sine materia ab una qualitate in aliam transmutari, & esse subiectū diuersorum qualitatū sine materia: quia tota causa, qua re talis transmutatio non potest quantitatī cōpetere sine materia (ut dictū est) sumitur, qđ quantitas, ut sit, materia indiget: quia non potest subiectum esse nisi sit, nō potest esse subiectum, nisi per materiam. Sed si virtute diuina potest quantitatī conferri qđ per se sit, poterit ei cōferri, quod per se subiectum sit, & qđ per se transmutari possit: transmutatio n. fecit scire subiectum & materiam, ut vult Cōmen. in de substantia orbis. Qđ ergo potest per se subiectum esse, potest per se transmutari ea, quorum subiectum ponitur. Et quod dictum est de alterari passione, valet ad intelligentū, quomodo ibi potest esse alterari actiū. Nam sicut quantitas panis & vini, facta conuersione, alterari possunt, suscipiendo alia & alia accidentia; si secundū accidentia, quae habent, possunt alia alterare: alteratio enim est motus ad formam accidentalē. Et si per formā accidentalem formā accidentalis inducit, non dōpet accidenti agere ultra suam speciem. Si ergo accidentia dicuntur agere in virtute formæ substantialis, hoc intelligendū est quantum ad introductionem formæ substantialis, quia si ignis per calorem generat ignem, hoc sit per calor agit in virtute formæ substantialis ignis: ageret enim calor ultra suam speciem. Si in virtute propria possit inducere formam substantialē. Sed si ad introductionem formæ accidentalis hoc vellemus extendere, dicemus accidens agere in virtute formæ substantialis, non solum quantum ad generationem substantiali, sed etiam quantum ad alterationem, quae sit secundū accidentia: hoc pro tanto veritatem haberet, quia sicut competit alicui esse, sic competit agere: & quia accidentia non possunt per se esse absq; forma substantiali, non possunt per se agere absq; tali forma: Omnia autem accidentia, de quibus loqui intēdimus, fundantur in subiecto composito ex ma-

A teria & forma. Verum quia materia dicit quid in potentia & habet rationem subiectibilis, forma vero dicit quid in actu, & habet rationem actionis: ideo licet a tōto composito habeant accidentia esse & agere, & quod sunt subiectum & agentem, tamē competit accidentibus subiecti ratione materiæ, & agere ratione formæ, quia & si oriuntur & conseruantur in esse per materiā & formam (quia materia cū forma est causa omnium accidentium, quae sunt in ea) non tamen tāquē comparantur huiusmodi accidentia ad tex equo materiam & ad formam: sed quantitas, quae habet rationem subiecti, magis se tenet ex parte materiae: qualitas vero, quae habet rationem actionis, magis se tenet ex parte formæ. Dicamus etsi ergo, prout spectat ad propositum, qđ sicut quantitas, si potest per se esse absq; materia, potest per se subiecti absq; illa: sic qualitas, si potest per se esse absq; substantiali forma, potest per se agere absq; illa, loquendo de actione, fū quam inducit accidentalis forma, rōne cuius non dicit agens agere ultra suam speciem; quia de modo, secundum quem ibi potest esse transmutatio ad substantiali formam, in sequentib; apparebit. Patet ergo, quod in sacramēto altaris potest esse alteratio passione, quia remanet quantitas subiecta qualitatibus: & potest ibi esse alteratio actiū, quia remanet qualitas in quantitate fundata. Possumus ergo alterationē saluare in hostia non solum passione, sed etiam actiū: quod declarare volebamus.

Propositio. XLIII.

On augmentata corporis Christi substantia, circa sacramentum altaris per rarefactionem & condensationem contingere poterit motus augmenti: quia dimensiones in determinatae determinatis dimensionibus sunt subiecte.

Declaratio.

Saluauimus per præcedentia in sacramento altaris motum localem, & alterationem: nūc autem restat ostendere, quomodo ibi saluari possit augmentum & diminutio; quem motum in prædicto sacramento saluare, maiorem difficultatem continet, qđ fuerit difficultas prædictorum motuum. Augmentum autē & diminutio circa aliquod, possumus dupliciter intelligere. Primo per subtractionem alicuius partis, vel per additionem nouæ materiæ, & sic augmentū & diminutio proprie sunt in rebus animatis, in quibus, qđ alimentum transmissum ad singulas partes conuertitur in substantiam aliti, quælibet pars aucti est augmentata, & in diminuendo quælibet pars diminuti est diminuta. Et quia quantum aucti auctam else oportet, & diminuti diminutam esse, quae sunt proprietates augmenti

T. cō. 32.

gmenti & diminutionis, vt dicitur in primo de Generatione, capitulo de augmento; ideo proprium augmentum inuenitur in rebus animatis, sed tñ aliquo modo in rebus inanimatis inuenitur augmentum per additionē nouæ materiæ, quia si lapides lapidibus cumulantur, maiorem acerū lapidū efficiunt. Et sic loquendo de augmento & diminutione nō intēdimus, certū est enim q̄ si diuidat hostia consecrata, pars hostię nō tantas dimensiones habet, quāas habebat tota hostia: & sub majoribus dimensionibus erat corpus christi hostia existente integra, q̄ sit ea diuisa in partes. Sic etiam si dimensionibus vini sub quibus existit sanguis christi, aliae dimensiones adderentur, licet sanguis christi augmentatus non esset, quia sub utrisq; dimensionibus sanguis Christi totus & idē existeret: possemus tñ dicere, facta tali additione, sanguinē christi esse sub majoribus dimensionibus, q̄ prius. Sic ergo, ponere augmentū & diminutionē videre non est difficile. Secundo modo pōt intelligi, q̄ dimensiones illar; sub quibus est corpus christi, vel eius sanguis, augmentantur & diminuantur per rarefactionē & condensationē: posset enim sp̄s vini, sub qua est sanguis christi, per frigus congelari & condensari, & occupare minorē locū: & tunc sub minoribus dimensionibus esset sanguis christi, q̄ prius. Sic etiā per calorē sp̄s illar; possent rarefieri, & occupare maiorem locū: & tunc, nullo addito, esset sanguis christi sub maioribus dimensionibus, q̄ antē. Hac sensus iudi-

Augmentū quo per rarefactionē, & diminutionē per condensationē fiant.

Catoculata enim fide, tale augmentum, & talem diminutionem percipimus. Sed quomodo hoc contingat, & qualiter, q̄ in tali sacramento absq; additione aliarum dimensionū, per rarefactionē nem pōt esse motus ad maiorē quantitatē, & per condensationē absq; subtractionē, pōt esse motus ad quantitatē minorē, videre non est facile. Naturaliter enim loquendo, non est dare aliquam mutationem, nīst sit dare subiectum tertium possibile subiici duabus formis oppositis, vel priuationi & formē. Nonm̄ esset motus nec mutatio fm̄ illuminationem, nīst esset aer, vel aliquod diaphanū differens & a tenebra & a luce, aliquando habens esse tenebrosum, aliqñ illuminatum. Sic. n. non esset motus ab albo in nigrum, nīst esset dare subiectū tertium, differēs ab utroq; possibile subiici formā albi & nigri. Secundū autem hunc modū saluabimus in sacramento altaris & motū localē, & alteratiōnē; potest. n. hostia moueri localiter, quia dimensiones hostiæ, existentes in loco circūscrisptiue & situatice, possunt se successiue cōmensurare diuersis locis. Sic etiā & alteratio ibi esse potest, quia quantitas, quæ subiicitur qualitatib; est differentia a qualitate, & pōt esse subiecta diuersis qualitatibus, fm̄ quas contingit aliquid alterari. Sicut ergo naturaliter non pōt ibi esse motus fm̄ qualitatē, nīst ibi sit aliquid qualitatū subiectum: sic naturaliter non pōt esse motus

fm̄ quantitatē, nīst ibi sit aliquid quantitati subiectum. Vel ergo dicemus, q̄ cum species vini, sub quibus est sanguis christi, per calorem rarefiunt, & occupant maiorem locū: vel per frigus condensantur, & occupant minorē locū, q̄ hoc sit supernaturaliter: vel oportet ibi dare aliqd subiectum dimensionibus vini, quod possit esse aliquando sub magnis dimensionibus, aliqñ sub paruis. Prima aut̄ positio est omnino absurdā, quia ex quo naturaliter p̄nt species vini infrigiār; & calefieri, naturaliter cōdensantur & rarefiunt & occupant minorē locum. Videntur. n. sensibiliter, q̄ h̄mōi transmutationes sequuntur motum, & temperiem aeris naturalem: cōgelaſt enim species vini, sub qua est sanguis christi, in hyeme, non in estate. Fugere ergo difficultatē hāc, q̄ hoc supernaturaliter fiat, videt omnino ridiculum. Rursum ostendere, q̄ illis dimensionibus sit aliquid subiectum, est valde difficile, habūt. est. a. supra q̄ oīa accidentia facta conuerſione, fundantur in quantitate; quantitas autē ipsa nō fundatur in aliquo subiecto. Non v̄ ergo dimensionibus vini, sub quibus est sanguis christi, aliquid esse subiectum; cum dimensiones ipsar; quantitatē dicantur. Notandum ergo, quod in Dimensionum materia panis & vini, & in materia omnium generabilium & corruptibilium, est duplex quātitas, & duplex genus dimensionum. Sunct. n. ibi dimē dā indeterminates determinatae & indeterminatae; est enim natura materia generabilium & corruptibilium tanta & tanta, & occupat tantū & tantum locum: dicitur. n. q̄ tantum de materia quantū est in uno pugillo aqua, est in decem pugillis aeris; nec tñ tantū locum occupat materia vt est sub uno pugillo aqua, quantū occupat vt est sub decē pugillis aeris: nullum. n. horum habet materia per seipsam. Non. n. per se est tanta & tanta vt multa vel pauca, nec per se occupat tñ & tantum locum vt magnū vel paruum: materia. n. per se est pura potentia. Et quia essentiale est materiæ esse in potentia, quicquid actualitatē aliquā vel distinctionem importat, nō habet materia de se, sed acquirit illud vt est sub tali forma accidentali, vel substantiali. Oportet ergo dare formā & perfectionem aliquā, per quā materia est tanta & tanta, & per quam occupat tñ & tantum locum: hoc autē necesse est esse quātitatem; quia quicquid importat magnitudinem & pluralitatem aliquā, fm̄ quam accipiē aliqua partialitas molis, necesse est illud quātitatem esse. Cū ergo competit materia habere partem & partem, ex eo q̄ occupat tantū & tantū locum: oportet ei utrūq; horum per quantitatē conuenire. Si ergo ostendere poterimus, q̄ non est eadē quantitas, per quam materia est tanta, & per quam occupat tantum locū. Et rursum, si poterimus declarare, q̄ quātitas illa, per quam res est materia tanta, p̄cedit quantitatē illam, per quam materia occupat tantum locum; & q̄ in prima quantitate, per quam materia est tanta, tāquam in subiecto fun-

Prop. 39.

Aeg. quol. 4.

q. 1.

Nō est eadem quātitas per quam materia est tanta, & per quam materia occupat tantum locum.

F

datur alia quantitas, per quam occupat tantum locum: facile erit sustinere, quomodo in sacro altaris saluari potest per rarefactionem & condensationem motus augmenti & diminutionis, & occupationem maioris & minoris loci. Nam quā titas illa, per quā materia est tanta, pñt dici dimensiones indeterminate; sed dimensiones determinatae dici pñt quantitas, per quā materia occupat tantum locum. Vtrum autem sic loqui de dimensionibus indeterminatis & determinatis sit intentionem Clementatoris, qui pñmū vias est ista notabilia inuenisse: & vtrum sit dare alias dimensiones indeterminatas in materia preter has, de quibus locuti sumus: & quod modis accipiuntur dimensiones determinatae & indeterminate, declarare nō est præsentis speculatioñis: alibi enim (domino concedente) proponimus hanc materiam diffusius perractare. Ad præsens tñ est declarandum, qd̄ quia quantitas illa, per quam materia est tanta, quæ potest dici dimensiones indeterminate, subiecta est quantitatē, per quā materia occupat tantum locū, quæ potest dici dimensiones determinatae: oportet dimensiones indeterminate subiici dimensionibus determinatis. Et quia tantū de materia, cum est sub forma aquæ, occupat minorem locum: cum est sub forma aeris occupat maiorem locū, oportet easdem dimensiones indeterminate alias quando subiici maioribus dimensionibus determinatis, & aliquando minoribus. Si igitur hæc conuersio, quæ sit in sacramento altaris, ppter invocatur transubstantiatio: quia sic conuentior substantia panis in substantiâ corporis Christi, & substantia vini in substantiam sanguinis, qd̄ non est conuersio accidentium in accidentia: sed remanent omnia accidentia panis & vini, sub quibus est corpus & sanguis Christi: oportet remanere utræcum dimensiones panis & vini determinatas & indeterminate. Sicut ergo absq; variatione Christi saluabimus alterationem in sacro altaris, quia ibi remanet quātitas possibilis subiecti diuersis qualitatibus: sic ibi saluare possumus occupationem maioris & minoris loci, & motus ad maiorem & minorem quātitatem, quia ibi remanent dimensiones indeterminate possibiles subiecti diuersis dimensionibus indeterminate. Ut ergo hæc manifestè appareant, sicut supius tangebatur, duo sunt declaranda. Primo enim ostendendum est, qd̄ quātitas illa, per quam materia est tanta, non est eadem cū quantitate illa, per quam materia occupat tantum locum: & qd̄ dimensiones indeterminate non sunt eadem per essentiam cum dimensionibus determinatis, loquendo de dimensionibus indeterminatis, vt hic loqui incipimus. Secundo manifestabitur, qd̄ quātitas illa, per quam materia est tanta, est prior illa, per quam occupat tantum locum: vt est ei subiecta, vel, quod idem est, dimensiones indeterminate priores sunt dimensionibus determinatis, vt indeterminate dimensiones sunt determinatis subiectæ,

A Primum dupli via ostendit. Prima talis est; si duo aliqua sunt idē per essentiam, corrupto uno corrumpitur & aliud: sed potest remanere materia tanta absq; eo quod remaneat occupatio tanti loci: ergo non est eadem quantitas, p quā materia est tanta, & per quā occupat tantum locum: cum enim ex aqua fit aer, remanet materia tanta, quia tantū de materia, quantum erat sub forma aquæ, fit postea sub forma aeris. Nihil. n. ibi de materia deperditur, quia nihil ibi annihilatur, nec aliud de materia de nouo creatur. Remanet ergo materia tanta, sed non remanet occupatio tanti loci, quia plus occupat de loco, vt est sub forma aeris, qd̄ vt est sub forma aquæ. Dimensiones ergo indeterminate, loquendo de eis vt hic loquimur, non sunt eadem per essentiam: cum dimensionibus determinatis. Secunda via talis: quod̄ aliqua duo sunt idem per essentiam: si potentia alicuius agentis se extendit ad variū illorum, oportet qd̄ se extendat ad aliud: sed virtus naturalis agentis pōt immutare quantitatem materie, prout occupat tm̄ & tantum locum: naturaliter. n. fieri potest, quod̄ materia occupans paruum locū, postea occupet maiorem locū, quia naturaliter ex aqua fit aer, & ex aere ignis: sed nulla virtus naturalis agentis pōt immutare quantitatem illā, per quam materia est tanta & tanta; non. n. naturaliter fieri potest, quod̄ paruum de materia fiat multum, quia tunc ex granulo posset fieri mons unus & turris una, & posset aliquid augeri eo nou rarefacto & nullo addito, quod̄ quidam concesserunt fallentes se metipso per experimenta fallentia: sed hoc inquirere, requirit vltiorem speculationem: manus est tm̄ p̄ædictā mutationem fieri non posse ab agente naturali, vt patet per philosophum in primo de generatione, in capitulo de augmentatione. Non est ergo eadem quantitas, per quam materia est tanta, & per quam occupat tantum locum, quia virtus agentis naturalis se extēdit ad unam quantitatem, & non ad aliam. Dimensiones ergo indeterminate non sunt eadem cū dimensionibus determinatis, qd̄ primo dicebat declarandum. Qd̄ autē hæc dimensiones p̄cedant illas & eis sint subiectæ, per easdem vias declarari potest, per quas ostēlum est, eas non esse easdē. Nam si manet materia tanta, & nō remanet occupatio tanti loci, oportet naturaliter materiā prius esse tantam, qd̄ occupet tm̄ locum. Si. n. esset posterius, non remaneret, amoto priore: nec ex æquo comparari possent: quia tunc qua ratione materia posset absolvi ab uno, posset absoluī ab alio, quod non est verū: quacunq; n. transmutatione naturaliter facta, semper manet materia tanta, quanta erat prius, sed non semper occupat tantum locum. Rursum eo ipso quod̄ naturale agens p̄æsupponit id, per quod materia est tanta, quia non pōt aliquid augmentare eo nō rarefacto: & nihil addit, & nō p̄æsupponit occupationem loci: quia facit illam eandem materiam

materiam occupare maiorem locum, quæ prius
occupabat minorem; prius est quantitas p. quæ ma-
teria est tanta, q. quantitas p. quæ materia occupat
tm locum. Si ergo aliqd agens presupponit vnu.
& nō aliud; q. semp posteriora priora presup-
ponuntur præsuppositū naturaliter in via
generationis prius esse eo, qd non presupponi-
tur. Ex quia semper ea, quæ prius adhærent ma-
teria, subiiciunt his, quæ posteriori adueniunt:
nō solum dimensiones indeterminatae præce-
dunt dimensiones determinatas, sed etiam sunt
eis subiectæ, & hæc fundantur in illis. Sicut ergo
quia cætera accidencia fundantur in quantitate,
ideo saluabamus ibi alterationis motum, prout
cadent quantitas aliquando sub una quantitate
est, aliquando sub alia: sic quæ dimensiones de-
terminatae fundantur in dimensionibus indeter-
minatis, p. rarefactionem & condensationem
poterimus ibi saluare motum augmenti & di-
minutionis, prout eisdem dimensiones indetermina-
tis subiici pnt majoribus & minoribus dimen-
sionibus determinatis: quod declarare voleba-
mus. Ex his autem magis declarantur quæ dicta
sunt in anterioribus Theorematibus, quia pos-
set forte alicui esse dubium, qn in dimensionib-
us panis & vini potest induci vna qualitas per
motum alterationis. Omnis n. forma dñ educi
de potentia materiæ; sed ex quo materia panis
non manet, & materia corporis Christi nō est
susceptibilis nouæ formæ, nulla materia est ibi,
de qua possit educi noua formæ. Quantocunq;
ergo remaneat quætitas subiecta qualitat, cum
calor non inamittat ab extra sed educat de po-
tentia materiæ, iuxta illud Commentatoris in
Com. 18. metaphysicæ, corpus calidū agens in aliud
corpus, nō immittit calorē ab extra, sed facit
potentia calidū accalidum: Cum ibi non se-
date materiam, de cuius possessioñ educat calor,
nō videt sufficere qntitas subiecta qualitat, ut sit
ibi motus a frigido in calidum. Scindū igit; q.
omnis forma dñ educi de potentia materiæ; & omnes formæ dñcuntur fundari in materia: quia
formis materialibus & accidentalibus non com-
petit per se esse, nisi ex eo q. in materia fundan-
tur. Sed si dimensiones indeterminatae subiectæ
dimensionibus determinatis possent per se esse;
ex eis possent educi accidentales formæ funda-
tar in ipsis; possit. n. inde educi raritas & densitas.
Nam ex hoc est aliquid rārum, quia dimen-
siones indeterminatae subiectæ sunt magnis di-
mensionibus terminatis: & ex hoc est densum,
quia illæ eisdem dimensiones indeterminatae sub-
iiciunt patiis dimensionibus terminatis. Possus-
mus ergo per hæc duo genera dimensionum
absq; alia materia saluare raritatem & densitatem,
& ponere motum rarefactionis & condensatio-
nis, potentialiter igitur & virtute, hæc duo ge-
nera dimensionū continent raritatem & densi-
tam. Et quia per se videtur esse, q. rārum sequit
calor, & densum frigus; ex his dimensionibus

A per raritatem & densitatem educi poterit calor &
frigiditas, & per eōsequens siccitas & humiditas
q. siccitas potissimum si tenet ex parte caloris, &
humiditas ex parte frigiditatis. Nō. n. posset ali-
quid esse summe & potissimum calidum, nisi esset
siccum: nec posset esse per se & primo frigidū,
nisi esset humidum. Ex quia qualitates secundæ
fundantur in primis, supponendo prædicta gene-
ra dimensionum, per raritatem & densitatem pnt
inde educi qualitates primæ, scilicet calidum & frigi-
dum, humidum & siccum: & medianis qualiti-
tibus primis, naturaliter inde educi poterunt
qualitates secundæ. Omne ergo modū altera-
tionis ibi saluare possumus. Ex prædictis etiam
magis manifestum est, quomodo cæteræ acci-
dencia in quantitate fundantur: quia nō omnia
fundantur immediate in dimensionibus termina-
tis, sed aliqua immediate fundantur in dimensioni-
bus terminatis, vt album & nigrum & cæteri colo-
res, qui fundantur in superficie; est. n. propriæ
superficiei primo loco colorari. Aliqua vero
magis immediate fundantur in dimensionibus in-
terminatis, vt rārum & densum, & forse primæ
qualitates, quæ rārum & densum sequuntur. Ex
hoc patet etiam, qn o. quantitatæ magis cōmu-
nari possit per se esse, q. cæteris accidentibus. Nō
solum n. quantitas magis immediate adhæret
substantiæ, q. cæteræ accidencia, pppter hoc quod
magis accedit ad per se esse, q. accidencia alia: sed
etiam modus quantitatis magis imitatur modū
substantiæ, cui competit per se esse, q. modū
aliorum accidentium. Nam sicut substantia cō-
pœtra, quæ existit per se, componatur ex mate-
riæ & forma: sic in quantitate est aliquid ad mo-
dū materiæ, & aliquid ad modū formæ; ipsæ
enim dimensiones indeterminatae se habent vt
materiæ, & terminatae se habent vt forma. Sicut
enim materia per formam complectit, & termina-
tur: sic dimensiones indeterminatae per termina-
tas perficiuntur, & terminantur. Ex his autem ma-
gis declaratur, quomodo quantitatæ competere
per se individualiter. Non solum enim quantita-
tes per se possunt dici individualiter quia per se in se
possunt signationem quandam, & quia in quan-
titate secundum se possumus intelligere plura
similium speciei, & propter aliquæ, quæ super-
ius etiimus: sed etiam quantitatæ per se video-
tur competere individualiter, quia individualiter
quid aggregatum nominat. Compositio enim
in quantitate reperta insinuat compositionem
ex materia & forma, inquantu dimensione-
bus interminatis se habent ad simili-
tudinem materiæ; quia formæ
subiiciuntur dimensioni-
bus terminatis. Plu-
res etiam alie-
veritates ex prehabitis haberi possunt,
quæ prudentis lectoris inuge-
rion & iudicio re-
linquuntur.

Proposito. XLV.

Ransubstantiatione completa, in sacramento altaris nulla manet materia susceptibilis nouæ formationis tamen, obstat q[uod] yle est maxime subiectum generationis, ibi generatio & corruptio esse poterunt, nullo alio miraculo contingente.

Comment.

Difficile fuit ostendere quomodo in sacramento altaris potuerit esse motus ad maiores dimensiones: sed (ut videt) longe difficultas est ostendere, quomodo ibi salutari posse generationem & corruptio. Hie autem (ut videatur) non est fuga vel certius, nec amplius videatur possibilis euasio. Saluabatius. n. motum localem, quia eadem dimensiones pluribus locis se commensurare poterant: sic etiam saluabamus alterationem, quia eadē quantitas diuersis qualitatibus poterat esse subiecta: nectione & mortis augmentis sic saluare conservabamur, ostendendo dimensiones indeterminatas posse: subiectialis & aliis dimensionibus terminatis. Generationem autem (ut addetur) nullum modo saluare possumus. Difficile est, n. videre, quomodo ex hostia per putrefactionem possit oriiri vermes: & quo ex ea per variationem potest generari cinis. Vermis. n. de cinis dicunt: quaedam materialis substantias, quae esse potest possunt, nisi frumentariae materialis partem sui. Cum ergo facta conversione, in sacramento altari non remaneat aliqua materia susceptibilis nouæ formæ, videre est valde difficile, quo ibi tales generationes praे contingere. Dixerunt quidam, volentes evitare difficultatem prædictam, q[uod] in dicto sacro remanet panis substantia, ex quo possit generari vermes, & cineres, & cetera talia. Et si hoc esset verum, quaestio proposita difficultatem non habebet: sed ut superius fuit tacitum hec positio stare non potest. Cum. n. panis substantia conuertat in corpus christi, & illud, quod in aliud conuertitur, non manet, necesse est panis substantiam non remanere. Quod si dicere, substantiam panis non conuerti in corpus christi, & christum non esse sub sacro per conversionem alterius in ipsum, tunc sequeretur, q[uod] christus inciperet esse in altari per motum localem, quod fuit superius improbatum. Est ergo secundus modus aliorum, dicentium accidentia illa sic corrupti, quod ibi nihil aliud generatur. Sed hoc sensui repugnat: vt enim q[uod] ibi generatur aliquid, vbi erat species panis: vbi. n. erant dimensiones panis, sunt aliqui vermes & cinis. Propter hoc est tertius modus quorūdā, dicētū hæc generata generari ex corpore circunstante: vermes. n. quos aspergitur generari post putrefactionem hostie (ut dicunt) generari ex aere. Sed nee istud est conueniens, vt cōiter improbatum: quia q[uod] diu durant species

1. Opinio. dicitur, q[uod] redit panis substantia, ex qua generatur hæc vermes: sed istud est improbatum: quia si redit substantia panis, vel redit manentibus speciebus panis, vel non manentibus. Manentibus speciebus, non: quia quādiu ille species manent, tāndiu est ibi corpus christi. Dictons est autem supra, quod simul cum corpore christi non est panis substantia, sed conuertatur in ipsum. Si autem dicatur, quod corruptis sp̄ebus panis, incipit ibi esse panis substantia: non vt congruum, quod tunc incipiatur esse panis substantia, q[uod] deficitib[us] esse panis species: nisi forte per substantiam panis intelligatur tanta materia, quāta fuit materia sub forma panis. Et ideo est quatuor mores 4. Opinio. ducendi, q[uod] redit panis substantia, ex qua generatur hæc vermes: sed istud est improbatum: quia si redit substantia panis, vel redit manentibus speciebus panis, vel non manentibus. Manentibus speciebus, non: quia quādiu ille species manent, tāndiu est ibi corpus christi. Dictons est autem supra, quod simul cum corpore christi non est panis substantia, sed conuertatur in ipsum. Si autem dicatur, quod corruptis sp̄ebus panis, incipit ibi esse panis substantia: non vt congruum, quod tunc incipiatur esse panis substantia, q[uod] deficitib[us] esse panis species: nisi forte per substantiam panis intelligatur tanta materia, quāta fuit materia sub forma panis. Et ideo est quatuor mores 5. Opinio. ducendi, quod miraculose redit ibi tantum de materia, quantū erat sub forma. Sed non videtur conueniens, q[uod] deus faciat miraculum, cum cimenes & vermes de itala vilia generantur ex illis speciebus. Præterea miraculum est quoddam inconveniens naturæ, in quantum agenti naturaliter non conuenit facere miracula: quanto autem pauciora talia ponere possunt, tanto conuenienter vt posse. Frustra ergo saluamus per miraculum: q[uod] sine miraculo saluare possumus. Ideo dixerunt alii, quod dimensiones ipsæ 6. Opinio. interminatæ miraculose conuertantur in naturam materiarum: ppter quod p[ro]pterea inde generari vermes, & aliæ materiales substantiarum. Sed si ad miraculum vellemus configere, nulla positio tanta esset inconveniens: s[ed] n. miraculose substantia panis esset annihilata; vel in quodcumq[ue] esset conuerta, posset redire eadem numero: quia his enim virtus est, quod aliquid conuertatur in aliud actu preexistens, & q[uod] corruptum vel annihi latum

2. Opinio. 3. Opinio. 4. Opinio. 5. Opinio. 6. Opinio.

A & dimensiones panis non generant ibi vermes: nec etiam si durat ibi aer: quia dimensiones panis sufficiētes sunt ad resistendū dimensionibus aeris. Igitur in eodem instanti erit corruptio specierum, & motus locatis aeris ad locum, vbi erant species panis & generatio vermis: q[uod] statim non potest: quia generatio & corruptio, prout mutationem important, finit q[uod] de eis hic loquimur, sunt in instanti motus. n. localis requirit tempus. Rarus cum vermes illi generent ex putrefactione (cum putrefactio non fiat in aere sed in illis speciebus) non est congruus dicitur, q[uod] vermes illi ex aere generantur. Amplius ex uno elemēto ex immediate nō generat mixtum ergo nō ex aere circundante generant vermes. Præterea si hoc sacram someretur in magna quantitate, nutritas & homo posset sustentari ex illo: & diceretur contrarium: est contradicere sensui: Ex aere autem non potest fieri nutrimentū, quia & ut probat plato sophus circa finem secundi de Generatio T.c. 50. ne. Ex eisdem nutritur & sumus. Non autem sumus ex uno elemēto, ergo nec ex uno elemēto nutrīti possumus. Immo, vt cōiter ponitur, s[ed] inter solida corpora includere hostia cōferrata, absq[ue] eo q[uod] ibi ingredieretur aer, possent generari inde vermes. Est igit[ur] quartus modus 4. Opinio. ducendi, q[uod] redit panis substantia, ex qua generatur hæc vermes: sed istud est improbatum: quia si redit substantia panis, vel redit manentibus speciebus panis, vel non manentibus. Manentibus speciebus, non: quia quādiu ille species manent, tāndiu est ibi corpus christi. Dictons est autem supra, quod simul cum corpore christi non est panis substantia, sed conuertatur in ipsum. Si autem dicatur, quod corruptis sp̄ebus panis, incipit ibi esse panis substantia: non vt congruum, quod tunc incipiatur esse panis substantia, q[uod] deficitib[us] esse panis species: nisi forte per substantiam panis intelligatur tanta materia, quāta fuit materia sub forma panis. Et ideo est quatuor mores 5. Opinio. ducendi, quod miraculose redit ibi tantum de materia, quantū erat sub forma. Sed non videtur conueniens, q[uod] deus faciat miraculum, cum cimenes & vermes de itala vilia generantur ex illis speciebus. Præterea miraculum est quoddam inconveniens naturæ, in quantum agenti naturaliter non conuenit facere miracula: quanto autem pauciora talia ponere possunt, tanto conuenienter vt posse. Frustra ergo saluamus per miraculum: q[uod] sine miraculo saluare possumus. Ideo dixerunt alii, quod dimensiones ipsæ 6. Opinio. interminatæ miraculose conuertantur in naturam materiarum: ppter quod p[ro]pterea inde generari vermes, & aliæ materiales substantiarum. Sed si ad miraculum vellemus configere, nulla positio tanta esset inconveniens: s[ed] n. miraculose substantia panis esset annihilata; vel in quodcumq[ue] esset conuerta, posset redire eadem numero: quia his enim virtus est, quod aliquid conuertatur in aliud actu preexistens, & q[uod] corruptum vel annihi latum

latum vel etiam in aliud conuersum, redeat idē numerū. Si enim consideratur prius Theorema huius operis, in quo ostendit, quomodo virtute divina aliquid pō: converti in aliud actu pre-existentis, non habet difficultatem, quomodo annihilatum & in aliud conuersum redeat idem numero. Posset ergo deus, & ex aere circūstante, & ex substantia panis eadem redeant, & ex materia de novo creata, & aliunde sicut veler, facere illos vermes, & illos cineres, quos videmus fieri in hostia combusta, vel putrefacta. Immo & si non est impossibile, satis est tamen difficultas sustinere, quō modo dimisstos, quae sunt accidentia, pō: converti in materiam, quae est quād in substantia, q̄ quomodo ex aere, vel ex materia de novo creata pō: fieri vermes. Litteratū stat magni, qui hoc dixerunt, & si vinerent, suam positionem defenderent, dicta tamē eorū impunitib[er] intellectū nō quietant. Immo, ponendo ab generatione & corruptione sine miraculo, dictis tantorum doctorum non contradicimus: quia ipsi abunde alibi in aliis suis dictis alias dixerunt, volentes q̄ sine miraculo ibi posse esse generatio & corruptio. Dixerunt enim, quod si miraculo se illis accidentibus collatum est sine subiecto existere, quod est propriū substantiae sine novo miraculo possit facere quicq; quid facit substantia. Possunt ergo omnia dicta accidentia inebriare & nutritare, & pō: ex eis generari vermis, & cinis, & cetera talia. Dicunt isti, q̄ absq; novo miraculo naturaliter ex illis accidentibus potest generari substantia: quia collatum est illis accidentibus per se esse, quod est propriū substantiae. Rationabilitas autem dictarum positionarū in duabus vī consistere, vel q̄ miraculo se redeat, vel creetur materia, ex qua pō: generari vermes, & cineres, & cetera talia: vel quod absq; miraculo, ex illis accidentibus possit generari substantia. Sed si configimus ad miraculum, videmur rudibus adhærente sermonis bus pō: miraculum. p. & diuinam potentiam est facile omnia sustinere: nec expedit per miraculum ponere, quod absq; miraculo potest fieri. Si vero non ad miraculum fugimus, sed cū in daganibus quēsita subtilius dicimus, q̄ absq; miraculo novo naturaliter ex illis accidentibus, pō: generari vermis, & alias materiales substantiae, ultra vires nostras opus assumimus: quia si tanti viri sic diceōdo sibi sufficiebāt, noster tñ intellectus, qui ad intellectum eorū nouā attingit, non quietatur in talibus dictis. Videmus enim, quod illis accidentibus virtute diuina collatum est per se esse: non tñ propter hoc collatum est eis esse substantiam, sed collatum est eis q̄ habeant quemadmodum substantiae. Si nō dici posset, illa accidentia esse substantias, quia collatum est eis per se esse, non excedere intellectū nostrum, q̄ ex eis naturaliter & absq; miraculo possit generari substantia, quia nil minus est, si ex substantia substantia generatur: sed ex eo quod nō est

A substantia, sed habet quendam modū substantię, q̄uo substantia possit generari, nostrum intellectum excedit. Sicut, n. accidentibus confer modus substantiar, vt per se sint: ita substantias competere potest modus accidentis, vt in alio sustententur. Si ergo nullus diceret, q̄ substantia, habens modum accidentis, possit natura liter absq; miraculo converti in accidens, vt videtur: nullus deberet dicere, q̄ accidens, habēs modum substantie, naturaliter in substantiam converti possit. Teneamus ergo viam quasi me *Opinis propria*. diam, quæ intellectum plus quietare vī. Dicamus enim, q̄ si debeant ex hostia generari vermes, quod ibi incipit esse materia: pp quod ex accidentibus non sit substantia, vt dicebat vltima positio, sed ex substantia substantia: & tamē non est ibi miracoli aliquod, vt dicebat alia postulatio: corruptis. n. speciebus & accidentibus panis, sub quibus est corpus christi, quod per alterationē naturaliter fieri pōt (vt patet per Theoremata præcedentia) & inducitis accidentibus aliis, definit ibi esse corpus christi: quia corpus christi non est in hostia, nisi qđiu sunt ibi accidentia panis. In illo autem instanti, in quo definitur ibi esse corpus christi, & sunt corrupta accidentia panis, & sunt ibi inducta alia accidentia, naturaliter absq; miraculo incipit ibi esse materia, ex qua generantur vermes, & cineres, & cetera talia. Et quantū nobis occurrit, non solum est ibi miraculum q̄ sic ibi incipit esse dicta materia, sed oppositum: huius esse nō posset absq; magnio miraculo. Miraculum, n. esset, si non insiperet ibi esse materia. Possimus autē dicere, q̄ quinq; sunt ibi simul in tpe, & in eodem instanti: licet naturaliter se præcedat. In eodem enim instanti sunt plene corrupta accidentia panis, & sunt introducta accidentia alia, & definit ibi esse corpus christi, & incipit ibi esse materia, & educitur de illa materia forma substantialis, vt forma vermis, & cineris: pp quod inde vermes & cineres, & hīmōi materiales substantiae naturaliter & absq; miraculo generantur. Hęc autē vt patēant, naturaliter notandum, q̄ naturaliter dī aliquid fieri dupli aliquid fieri ē citer: vel quia naturale agens illud efficit, vel qā dupliciter, natura, vt illud fiat, sufficienter disponit. Ignis enim ex igne naturaliter generatur; quia naturaliter forma ignis de materia educitur: sic etiā homo ex homine naturaliter generatur. Non enim est artificialē nec supernaturale q̄ homo generatur ab homine; & tñ natura non educit animam intellectuam, per quam homo est homo, de potentia materiæ: sed pro tanto dī illa generatio naturalis, quia naturaliter disponit materia, vt ibi introducatur anima intellectua. Quotiens. n. aliquid agens naturale sufficienter disponit, vt aliquid fiat, dī illud naturaliter fieri, & non est miraculum quod fit: sed esset miraculum, si nō fieret. Quantūcunq; n. anima rationalis immediate sit a Deo per creationem, materia tñ sufficienter disposita ad susceptionē talis

formæ non est miraculum: quia et talis forma ita funditur: sed miraculum est, & manente ea sic disposita, non susciperet talam formam. Quos tienescant ergo aliquid secundum naturam suam & esse habet ordinem ad aliud, siue illud sit immediate a deo per creationem, siue non, non est miraculum si est ei coniunctum. Sed potius miraculum habet esse, si est ab eo separatum. Si ergo possumus ostendere, quod naturaliter circa sacramentum altaris potest aliqua transmutatio contingere, sed quam aliquid inducitur, quod non minus habet naturalem ordinem ad materiam, quod habeant sufficietes dispositiones ad animam rationalem: sicut sufficientibus dispositionibus inductis in materia non est miraculum, si in ea anima rationalis infundatur, & si solus deus possit in productionem animæ rationalis: ita per transmutationem naturaliter factam circa sacramentum altaris, inductis ibidem his, quæ non minus habent ordinem & naturalem connexionem ad materiam, quæ habent illæ dispositiones ad animam rationalem, naturaliter & absq; miraculo ibi habebit esse materia, non obstante, quod solus deus potest in productionem materiæ, & materia solù a deo habet esse immediate per creationem, cetera autem agentia naturalia in suis actionibus materiam præsupponunt. Aduentendum igitur, quod solis accidentibus panis datum est esse sine subiecto & sine materia: & ideo quādū durant accidentia panis (quia virtute diuina est eis collatum, quod non actualiter, materiæ insint) absq; nouum miraculo dicere possumus, quod ibi nulla existit materia, quæ sit talium accidentium fundamentum. Miraculum non fuit, cum deus illis accidentibus contulit, quod possent per se subsistere: propter quod illis sic existentibus & permanentibus, quādū durant eorum esse, si non sit ibi materia, in qua fundentur, non est nouum miraculum; sed totum innescatur miraculo primo, sicut miraculum est quod causus reciperet virtutem visuam, sed recepta virtute visuam, quod videat, non vltierius habet rationem miraculi. Si ergo solis accidentibus panis est collatum sine materia posse per se esse: cum naturaliter (vt superius ostensum est) possint corrupti accidentia panis, & induci alia accidentia: si inductis accidentibus aliis, quibus non est collatum per se esse, sed de se actualiter magis habent ordinem ad materiam vt fundent in ipsa, quod habent dispositiones ad animam rationalem, quia plus est dependentia accidentis ad subiectum, quod sit dispositionis ad formam: miraculum esset, si statim talibus accidentibus inductis sufficienter, non esset ibi materia: sicut miraculum esset si materia sufficienter disposita, non infunderetur ei rationalis anima. Est ergo rationalis anima per creationem, & tñ absq; miraculo infunditur: materiæ sufficienter dispositæ, sic cum corpus christi definit esse sub sacramento, & sunt ibi inducta accidentia, quibus non est collatum per se esse, absq; miraculo est ibi materia: quia ut dis-

ctum est magis est essentialis ordo, & maiordet pendentia accidentis ad subiectum, quod dispositio nis ad formam. Sed si sic dicimus (quod creditur bene dictum) occursum nobis duo dubia: Primo, quia dictum est omnia accidentia in quantitate fundari, & dimensiones determinatas fundari in dimensionibus indeterminatis: propter quod solæ dimensiones indeterminatae sunt ibi sine subiecto. Cum ergo virtus naturalis agentis non se extendit super dimensiones indeterminatas sed illæ dimensiones semper videantur remane re ex eisdem per essentiam: aliter enim in sacra me to altatis nos possent esse transmutationes naturaliter factæ, quia tales requirunt subiectum tertium. Si ergo illæ dimensiones semper manent, & solum illis collatum est esse sine subiecto, quia sunt propinquissime naturæ materiæ; cetera vero accidentia fundantur in illis, non vt per aliquam transmutationem naturaliter factam, incipiat ibi esse materia, nisi hoc fieret miraculo, cum illæ dimensiones, quibus collatum est per se esse, semper manent. Secunda dubitatio est talis: quia ager naturale in sua actione requirit repulsionem illo ergo instanti, in quo incipit ibi esse materia (dato quod hoc sine miraculo posset) non inveniretur ibi forma vermis, vel aliæ rius substantie. Non ergo in illo instanti, in quo ibi definit esse corpus christi, est ibi generatio alterius substantie. Propter primum, notandum, quod dimensionibus illis indeterminatis datum est per se esse, in quantum sublunt accidentibus panis, sub quibus est corpus christi. Cum ergo ibi definit esse corpus christi, & sunt ibi inducta alia accidentia ab accidentibus panis: non vltioris eis competit per se esse, nisi nouum miraculum fieret, & eis noua virtus, & noua potentia ad per se existendum divinitus conferretur. Ad formam autem arguedi dicere possumus, quod quodammodo dimensiones illæ non manent nam sicut cum ex aqua fit aer, dicitur totum materiali in totum, vt patet per philosophum primo de Genera, & tamen manet materia aquæ. Dicitur ergo totum mutari in totum, secundum unum modum exponendi: quia licet maneat materia aquæ, non tamen manet vt est aquæ, sed vt est aeris: nihil enim manet aquæ vt aquæ est. Sic cum facta est transmutatio in accidentibus panis, sub quibus est corpus christi, quod inducta sunt ibi accidentia omnino contraria, ita quod si esset ibi panis substantia, non posset cum talibus accidentibus remanere. Hac autem transmutatione facta, non remanet ibi aliquid accidentis, quod possit dici accidentis panis, & illæ dimensiones nullo modo remanent, vt panis sunt. Non enim possunt dici dimensiones panis, quia fundentur in panis substantia, quia substantia panis conuerfa est in corpus christi; nec potest dici dimensiones panis, quia sublunt accidentibus, quod panis erant, quia talia accidentia immutata sunt possunt ergo dici tales dimensiones non remanere.

nere, quia non remanent ut panis sunt. & vt eis erat collatum per se esse. Aliis ergo accidentibus inductis, & illis dimensionibus quodammodo aliis existentibus, & si non quantum ad essentiam, tñ quantum ad esse, quod hñt sub aliis accidentibus, non vltius eis cōpetit per se esse. Igitur pp naturalem ordinem, & dependentiam incipiet ibi esse materia, nullo miraculo interueniente; nisi forte sic diceremus ibi esse miraculum, sicut miraculum est cum anima rationalis materia disposita infunditur quod (vt dictum est) non proprie habet rationem miraculi; immo si oppositum esset, miraculum esset. Propter fm dubium notandum, q̄ tota causa, quare requirit ipsi in actione agentis, est pp indispõne materię. In illo. n. instanti, in quo materia est summe disposita, est inductio formae: simul. n. est corruptio vnius formę & introductio alterius. In illo etiam instanti, in quo est summa dispositio vnius, est in ea summa indispositio ad formā, sub qua est: & econuerso, cū est summe indisposita respectu formę sub qua est, summe est disposita ad formā aliam; & hoc ideo quia generatio vnius est corruptio alterius, & econuerso. Cum ergo non incipiatur ibi esse materia, nisi qñ ibi inducta sunt accidentia contraria, cū quibus substantia panis stare non posset, in illo instanti, in quo incipiatur ibi esse materia sub talibus accidentibus, est ibi summa indispositio respectu substantiae panis: & esset ibi corruptio substantiae panis, si panis substantiam iaueniret. Et quia est ibi summa indispositio ad illam formam, est ibi summa dispositio ad aliam, & quia nō est dare summanam dispositionem sine introductione formae, bene dictū est, q̄ in illo instanti, in quo ibi incipiatur esse materia, est ibi aliqua generatio substantiae, vt vermis, vel cineris, vel alicuius alterius. Ex hoc autem patere potest, qñ incipiatur ibi esse materia: non. n. quælibet alteratio tollit formam substantialem; sed debet esse passio & alteratio magis facta, vt abiiciat a substantia: Cū ergo facta est tanta variatio in accidentibus panis, q̄ tali variatione facta, nō posset ibi esse panis substantia (propter quod merito dici pōt, q̄ non sunt ibi accidentia panis, quibus datum est per se esse) tunc definit ibi esse corpus Christi, & tunc incipiatur ibi esse materia pp accidentia inducata, quibus non est datum per se esse: sed tanto plus requirunt materiam, q̄ propriæ dispositio nes formam: quanto plus dependent & habent essentialē ordinem ad materiam, q̄ dispositio nes ad formam. Ex hoc etiam pōt patere, quāta materia ibi incipiatur esse: quia dimensiones illarum indeterminatae, per quas materia est tāta & tan ta, licet non maneant ut sunt panis, vel ut subsunt accidentibus panis, idest, accidētibus, cum quibus posset stare substantia panis, pp qd vltius non cōpetit eis per se esse: & incipiatur ibi esse materia, cum maneant semper eadē per essentiam: & quia per eas habet materia, quod sit tan

A ta: ideo tantū ibi incipiatur esse de materia sub forma vermis, vel subforma alterius substantię generatę, quanta erat materia sub forma panis, antequā panis substantia conuerteretur in corpus Christi. Ex hoc etiam patere pōt, quod forma vermis, vel alterius substantię ibi generata, nō educitur ibi de potentia alicuius accidentis, sed de potentia materiae. Nam licet ibi simul tpe incipiat esse materia & forma, tñ naturali intelligētiā prius sunt ibi accidentia requirentia materiae, & postea ibi incipiatur esse materia, quę per illa accidentia est summe disposita ad susceptionem alicuius forme, & deinde de materia sic disposita educitur forma substantialis competens tali materiae. Sunt ergo ista in eodem instanti, & simul tpe, natura tñ non simul sunt: sed est ibi ordo modo quo dictum est: in via enim generationis naturaliter est ibi vltimo forma, licet in via perfectionis, & complementi sit econuerso. Ex hoc etiam patere pōt: quare in sacramento altaris, in quo est tanta dignitas, pōt generari tā vilia, vt vermes & putredines: quia in transmutationibus naturaliter factis, deus se habet quasi uniformiter ad omnia, vt videtur dicere Dionysius. 4. de di. no. Influit. n. fm dispositionē materię, & cooperatur particularibus agentibus, sc̄ cundum quod requirit eorū natura. Sic enim animam rationale infundit quibuslibet corporibus sufficiēter dispositis, non eliciendo, nec differentiam faciendo inter corpus ex legitimo matrimonio, vel ex adulterio conceptum. Ideo nō immerito Dionysius circa principium quarti de di. no. assimilat deū soli, qui non ratiocinans, nec præzeligens omnia illuminat. Sufficit enim, vt aliquid illuminet, quod directo aspectu offertur soli: nihil ad propositum, vtrum illud ob latum sit fex, vel surum. Sic amotis panis accidentibus, & aliis inductis, quibus nō competit per se esse, deus substernit materiam. Nam sicut materiae requirenti formam deus inducit formā, & si naturaliter disponitur materia ad tales formam absq; miraculo est inductio talis formę; sic formę requirenti subiectum deus substernit materiam, & si naturaliter sit inductio talis formę, illa substernit materiae miraculosa nominari non debet. Non ergo præzeligens deus, vtrum illa accidentia, quibus substernit materiam, disponant ad formam vermis, cineris, vel carnis; ex quo singula accidentia alia ab accidentibus panis in hoc conueniunt, quod requirunt subiectū: deus. n. singulis substernit materię, in qua inducitur substantialis forma proportionata dispensationibus illis. Ex hoc patet veritas propositi Theorematis, quia licet yle sive materia sit maximē generationis subiectum: quia solum de potentia materiae habet educi substantialis forma, ad quam terminatur generatio (nō obstante, quod quādiu est ibi corpus Christi, non est ibi materia susceptibilis nouarum formę: quia absq; miraculo cum ibi esse definit corpus Christi, in-

cipit ibi esse materia ex qua potest educi substantialis forma) poterit ibi esse generatio , nullo alio miraculo contingente : quod declarare volebamus.

Propositio, XLVI.

Post resurrectionem & ante, corpus christi in hostia habet esse indifferenter differens: indifferenter quidem, quia semper impassibiliter est christus in sacramento: differens tamen, quia nunc impassibile corpus, quod sumimus, cenantibus discipulis passibile Christus dedit.

Declaratio.

Solet a multis queri: quale corpus christus tradidit discipulis cenantibus, cum instituit hoc sacramentum. Hugo autem videtur velle, quod christus diuersis temporibus omnes dotes assumptum: quia in nativitate assumptum subtilitatem, cum irreverberatis virginis claustris exiuit de utero virginis. In transfiguratione autem assumptum claritatem. Et cum ambulauit super mare, assumptum agilitatem. Cum tradidit corpus suum cenantibus discipulis sub specie panis, assumptum impassibilitatem. Sed quoniam intelligenda sunt verba Hugonis, ut videamus, utrum verum sit quod christus tradidit cenantibus discipulis impassibile corpus, notandum, quod corpus christi, ut habet esse sacramentaliter in hostia, & ut est localiter in loco proprio, non differt quantum ad id quod est, sed quantum ad modum existendi: illud. n. idem corpus numero, quod est in loco proprio localiter, est in hostia sacramentaliter, licet aliter & aliter: quia (ut patet ex superioribus) in loco proprio est substantia corporis christi mediante quantitate, sed in hostia est quantitas mediante substantia. Si ergo consideratur corpus christi, ut est in hostia, & ut est extra hostiam, est indifferens differenter. Indifferens quantum ad rem, quia eadem res cum eisdem dimensionibus, & cum eisdem qualitatibus est in hostia, & extra hostiam: sed differenter quantum ad modum, quia non habet eundem modum existendi hic & ibi. Sed licet christus in hostia, & extra hostiam sit differenter indifferens, tamen ut fuit in hostia ante passionem, & ut est modo in hostia post resurrectionem, non est differenter indifferens: sed magis ecclueso indifferenter differens. Indifferenter. n. quantum ad modum, quia semper impassibiliter est christus in hostia: differens tamen, quia tale est corpus christi in hostia, quale est extra hostiam. Si ergo ante passionem corpus christi erat passibile, passibile erat corpus quod existebat in hostia. Nunc autem quia illud corpus est impassibile, impassibile est corpus, quod nunc est sub sacro. Corpus christi ergo ante passionem fuit sub specie panis pas-

A. Obile impassibiliter. Nunc autem sub talibus speciesibus non solum est impassibiliter, sed etiam impassibile. Semper ergo impassibiliter, sed non semper impassibile. Ergo semper indifferenter, sed non semper indifferens: sumendo dicam large, prout passibilitas & impassibilitas dicam faciuntur. Si. n. clare intelligere volumus, quoniam corpus christi ante passionem passibile, poterat esse sub hostia impassibiliter, iuuaret si bene intelligimus, quoniam corpus christi, quod est visibile, potest esse sub hostia immutabiliter: corpus. n. Christi, ut est sub hostia (qua non est ibi mediatis dimensionibus propriis, ut ibi existit: nec agit, nec patitur) non imprimat speciem suam in oculo alterius, nec ut ibi existit, in oculo eius imprimat aliqua species: tamen, quia idem corpus est in hostia, & extra hostiam, dicebatur, quod si christus videt se extra hostiam, videt se etiam in hostia (non quia, ut in hostia existit, suam similitudinem recipiat, sed quia est idem corpus in hostia, & extra hostiam) si informatus oculus christi similitudine sua extra hostiam, informabitur illa eadem similitudine in hostia existens, quia ex naturali concomitantia species illa, quae informat oculum christi extra hostiam, habet esse in oculo christi existente in hostia. Sic suo modo corpus illud passibile impassibiliter erat in hostia: passio enim & dolor viri contingere ex divisione continui: christus. n. ut existit in hostia nec frangi, nec dividendi potest. Si. n. dividis hostiam, non dividis corpus christi, quia (ut supra ostensum est) sic est totus christus in hostia, quod in qualibet parte hostie totus christus existit. Non ergo vulnerari, nec scindi potest christus, ut existit in sacro. Dimensiones. n. panis, sub quibus est christus, atteri & dividendi possunt. Sed propter taliter attritionem corpus christi semper manet illesum: verum quia idem corpus est in hostia & extra hostiam, quicunque dolor est in corpore christi extra hostiam, est in corpore christi in hostia. Sic ergo potest pati corpus christi in hostia, non quia in ipsa hostia ei infertur passio, sed propter naturalem concomitantiam, si infertur passio corpori christi extra hostiam, illa passio habebit esse in corpore eius in hostia. Sicut ergo christus se videt in hostia, quia se videt extra hostiam: sic, cum erat corpus eius passibile, poterat pati in hostia, si patiebatur extra hostiam. Ex hoc ergo potest intelligi dictum Hugonis, quoniam corpus christi impassibile dedit discipulis cenantibus, quia illa impassibilitas non est referenda ad rem, sed ad modum: passibile. n. erat corpus, quod discipuli sumebant: sed impassibiliter sumebat. Haec autem exposicio satis concordat cum verbis Hugonis, si diligenter considerentur dicta eius. Ait enim. 8. parte de sacramentis, ubi istam quoniam pertractat, Quoniam enim immortaliter non dabatur, qui inuisibiliter sumebatur, & incorruptibiliter traducabatur. Incorruptionem ergo & impassibilitatem non refert ad rem, sed ad modum. Ex hoc etiam patere potest, quoniam intelligi debet illud dictum

dicatum communem, q̄ christo existēti in hostia co^Apulare possumus dolorem innatura non illatū. Non enim hoc sic intelligendū est, q̄ si quis infert per vulnera aliquē dolorem christo ex trahostia. q̄ ille dolor nō esset in christo in hostia. Sic n. tam dolorem innatum q̄ illatum debe hemus. copulate christo existenti in hostia. sicut enim christus dolere pp̄ dolorem febrem, vel pp̄ aliquam passionem intrinsecus organū: sua pp̄t vulnera, & pp̄t passionem extrinsecus illacara doluisse christus extra hostiam, pp̄ id est p̄titatem corporis & naturale concomitantiam dolor. ille fuisset in corpore christi existente in hostia. Sic ergo debemus intelligere, q̄ christo existenti in hostia non p̄t copulari dolor illatus, quia ei ut existit in hostia nō p̄t inferti dolor. T. n. sicut & corpus christi fuisset reseruatum in hostia, cum patiebatur in cruce, q̄ separata fuit anima a corpore eius in oratione exultante, fuisset separata a corpore eius existente in hostia; & cum fuisset mortuus in cruce, fuisset mortuus in hostia & n. est intelligibile, q̄ id est corpus numero simul sit mortuum de viuum, & simul sit animatum & in animatum). Sic omnis dolor qui ei inficeretur in cruce, fuisset in eo existente in hostia. Differenter enī, quia in cruce, ubi erat corpus passibile & passibiliter, fuisset in eo dolor per illationem: sed in hostia, licet esset passibile: tñ, quia ibi erat impassibiliter, non fuisset ibi dolor per illationē, sed per redundantiam; dolor enim illatus corpori existenti in cruce pp̄ter idē p̄tareta redundantia in corpore existente in hostia. Patet ergo, quod christus semper est in hostia indifferenter, quia semper impassibiliter: tñ aliquo modo est differens corpus christi existens in hostia post resurrectionem de ante passionem, quia nunc impassibile, tuac passibile quod declarare volebamus.

Proposito. XLVII.

Sicut panis in corpus christi conuertitur, sic vinum transubstantiatur in sanguinem. Iuuamur ergo per præcedentia Theorematum ad intelligendum, quomodo christus existit sub specie vini: quia per ea est aliquatenus declaratum, quomodo sub specie panis habet esse.

Declaratio.

Per præcedentia Theorematum, quibus ostensum est, qualiter corpus christi est sub specie panis, iuuamur ad intelligendum, qualiter eius sanguis est sub specie vini: quia sicut totum corpus christi est in tota hostia, & totū in quolibet parte hostiae per se: sic totus sanguis christi est sub specie vini, & totus sub quilibet parte speciei viti. Et sicut partes illarum, sub quibus est corpus christi, non debent esse punctales, sed debent

esse tales, in quibus reserueretur species panis, q̄ in parte punctali hostiae nec est corpus christi, nec pars eius: sic partes illarum, in quibus est sanguis christi, non p̄nt esse punctales, sed oportet q̄ in eis reserueretur species vini; in parte enim punctali nec est sanguis christi, nec pars sanguinis. Et sicut quantitas corporis christi est in hostia mediante substantia & non euonuerso, pp̄ter qd̄ corpus christi non est in altari medianis dimensionibus propriis, sed medianis dimensionibus dimensionibus & accidentibus panis: sic quantitas sanguinis christi est in altari mediante substantia sanguinis & non euonuerso, & sanguis christi non est ibidem medianis dimensionibus propriis, sed per dimensiones vini. Et sicut corpus Christi, ut est in altari, diffinitur substantialiter, quia est ibi per essentiali: non tñ diffinitur localiter, q̄ potest esse simul in pluribus altaris: sic sanguis christi, ut est sub sacro, diffinitur essentialiter, quia est ibidem per essentiali: non tñ diffinitur localiter, quia simul in diversis altaris est potest. Et sicut corpori christi existenti sub sacre competet situs, qui est differentia quantitatis, & non qui est prædicamentum, qui competit ei ordinatio partium in toto, & non in loco: sic sanguini christi, ut est sub sacro, competit situs, qui est differentia quantitatis, & non qui est prædicamentum, qui est in eo ordo partium in toto, & non in loco. Sanguis n. christi, ut est sub sacramento, est quantus, quia ex naturali concomitantia quantitate illius sanguinis condonatur proprium subiectū: nō tñ est ibi dictus sanguis quantitatue, quia non est sub sacro mediante quantitate. Prout vero sanguis huius esse in altari sacramentaliter dicitur quantus, competit ei ordo partium in toto, qui est differentia quantitatis: sed quia non est ibi quantitatue, non competit ei ordo partium in loco, qui est prædicamentum. Si ergo bene considerantur præcedentia Theorematum, in quibus declaratum est, quod corpus Christi est sub specie panis, iuuamur per ea ad intelligendum, quod sanguis eius sit sub specie viti. Sed forte videtur alicui, q̄ sanguis, ut est sub sacro, haberet specialem difficultatem, quam nō habet corpus christi, ut sacramentaliter habet esse. Diebatur. n. q̄ corpus tripliū totum posse terat. Nam corpus vnc modo dicebat ipsas dimensiones: & sic corpus est quantitas, & est directe in genere quantitatis. Secundo modo, corpus dicebat materialiam cum forma corporeitas: & sic corpus est in genere substancialiter, in reatam lineam: corpus: n. sic acceptum nominas mihi corpus q̄ est genus, de quo essentialiter fides, cas substantia, quae est prædicamentum. Tertio modo, dicebat materialiam organizationem, quae nō est in genere substancialiter, in rectam lineam, sed per redundantiam. Est enim in talis genere, ut principium, non ut principium materie, ut compositum ex genere & differentia: principia insunt in genere per reductionem, quia per principia.

G

De principiis. n. non prædicator genus; sed de principiatis. De materia. n. sive accipiatur ut organizata sive fūm se, non pōt prædicari substantia, quæ est genus sive quæ est prædicamentū; sed substantia, quæ est analogum. Nam fūm analogiam collatent rōnem generis prædicatur analogice substantia de materia, & forma, & cōpositio. Si ergo sic multipliciter potest ac̄ipi corpus christi, fūm quam multiplicitatē iuuamur ad eundem difficultates multas: quia de sanguine (ut vt) sic distinguere non possumus, quia videt in congruat, q̄ ipsa materia sanguis nominē: videretur, q̄ sanguis, ut est sub sacro, speciem difficultatem contineat, quia per multiplicitatē sanguinis significatam forte non possemus difficultates effugere. Sed si intrinsecus cernuntur vetustas, non vt alias difficultates habere hoc quod illudicū, n̄ distinguiimus conuersione in via conuersione panis, & dicimus, q̄ panis conuerterit in corpus, & viam in sanguinem, corpus christi non debet ibi accipiri rōnem cōmūnē, quia sic non distinguitur a sanguine sanguis. n. quoddā corpus est. Et ut collatur ex quoatio, dicamus, q̄ panis conuerterit in carnem, & viam in sanguinem. Verum est q̄ panis in carnē conuerterit, fūm q̄ plurima dicta sanctorum hoc testantur; immo ipsa euangelica veritas hoc socrare vñ Christus. n. qui dicit discipulis suis accipie & manducate ex hoc oēs. Hoc est. n. corpus meum ait. Nisi manducaveritis carnem filii hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Corpus ergo christi sumimus, & carnem eius manducamus. In corpus christi panis conuerterit, & in carnem eius transubstantiatur. Quæro ergo caro christi, in quā panis conuerterit, virum dicat materiam cū formā accidentalē, vel dicat materiam cū formā substantialē, vel nominet ipsam materiam subiectam formæ, & accidentibus carnis. Non pōt dici, q̄ dicat materiam cum formā accidentalē, quia si in tale cōpositum conuerteretur subā panis, tunc aliquid esset conuersum in accidentia corporis christi; qđ est falsum. Dictum est. n. q̄ hæc conuersio debet nominari trāsubstantiatio, quia solum substantia in substancialm conuertit: in accidentia vero nihil est conuersum. Si vero dicat, q̄ caro dicit quid cōpositū ex materia & formā substantiali, oportet illam formā substancialē esse id, per qđ caro est caro: quia si panis substantia conuerteret in cōpositū ex materia & forma, & illa nō noaret formam, per quā caro est caro, pp talē conuersiōne dici non posset, q̄ aliquid esset conuersum in carnē. Forma aut̄ substancialis, per quā caro est caro, vñ esse animā. Non. n. possumus dicere, q̄ forma substancialis, dans carni esse, sit forma præcedēs oēta animā: quia materia recipit substancialē formam, ordinat. Sit. n. ponamus vñā substancialē formā in cōposito, sive plures, ut saluet ordo prædicti cōmētī, & forma generis de specie, oportet nos

- Mat. 26.** *qui dicit discipulis suis accipie & manducate ex hoc oēs. Hoc est. n. corpus meum ait. Nisi manducaveritis carnem filii hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Corpus ergo christi sumimus, & carnem eius manducamus. In corpus christi panis conuerterit, & in carnem eius transubstantiatur. Quæro ergo caro christi, in quā panis conuerterit, virum dicat materiam cū formā accidentalē, vel dicat materiam cū formā substantialē, vel nominet ipsam materiam subiectam formæ, & accidentibus carnis. Non pōt dici, q̄ dicat materiam cum formā accidentalē, quia si in tale cōpositum conuerteretur subā panis, tunc aliquid esset conuersum in accidentia corporis christi; qđ est falsum. Dictum est. n. q̄ hæc conuersio debet nominari trāsubstantiatio, quia solum substantia in substancialm conuertit: in accidentia vero nihil est conuersum. Si vero dicat, q̄ caro dicit quid cōpositū ex materia & formā substantiali, oportet illam formā substancialē esse id, per qđ caro est caro: quia si panis substantia conuerteret in cōpositū ex materia & forma, & illa nō noaret formam, per quā caro est caro, pp talē conuersiōne dici non posset, q̄ aliquid esset conuersum in carnē. Forma aut̄ substancialis, per quā caro est caro, vñ esse animā. Non. n. possumus dicere, q̄ forma substancialis, dans carni esse, sit forma præcedēs oēta animā: quia materia recipit substancialē formam, ordinat. Sit. n. ponamus vñā substancialē formā in cōposito, sive plures, ut saluet ordo prædicti cōmētī, & forma generis de specie, oportet nos*
- Ioan. 6.**

A ponere aliquo modo pluralitatem formarum sed ponendo vnam formā erit illa pluralitas fūm rōnem, ponendo plures erit fūm esse. Qualiter cunq̄ hanc pluralitatē ponamus, materia prius recipit formas magis vniuersales, & postea minus vniuersales, ut dicit Cōmeatator. 2. meth. Com. 17. Quod declarare & si utile esset præsenti operi, tñ breuitatis causa volumus silentio præterire. Idem est ergo formam substantialē prius recipit in materia & esse vniuersaliter. Si ergo forma per quā caro est caro, præcedit vniuersaliter animalē, prius est aliquid habere carnē, q̄ esse animalē & vniuersaliter est forma illa, per quā caro est subiecta, q̄ si anima. Quicquid ergo vivet, & quicquid esset animalē haberet carnem: qđ est falsum, immo, quia tripla sunt animata carnem non habentia, vniuersaliter est anima līmā plūciter sumpta, q̄ si illa forma. In homine vero, vbi congruētius est ponere vnam animā q̄ tres animas, quia si nō per eandem formā subiectam homo est homo, & corpus, vñ tamē omnino esse tenēndū, q̄ per eandem formā, vñ per animā rationalem sit homo, & vivat: nec vñ possibile, q̄ remota anima rōnali homo possit vivere: formaliter, n̄ illa anima, quæ dat homini vitam, vñ omnino esse anima rōnalis, q̄a creauit deus hominē de limo terræ, & inspirauit in eum spiraculū vitæ, & factus est homo in aliā Gen. 2. ca. viuentem: Per creationem ergo est anima, qua homo vivit: & si ante infusionem anima rōnalis apparent in embrione opera vitæ, vel hoc esse videtur: per aliquā virtutem immissam ab anima matris, & a virtute in semine patris; vel si est per animam vegetatiū distinguita ab anima matris, quod a multis forte nō indocte tenet, vñ q̄ oportet anima illam cedere in potentia materię adueniente intellectuo, quod dat homini vitam. Et si per eādem animam homo est homo, & vivit: multo magis per eādem animam est homo, & est animal: extrema, n̄. non vniuntur, nec posunt fieri idem, nisi & medium sit idem cū extre mis; cum forma viui sit supra formā animalis, & forma animalis sit cōmūnior q̄ formā humana, non vñ possibile, q̄ homo per eandē formā sit homo, & vivat: & tñ per eandem formā non sit homo, & animal. Ex hoc autem videtur sequi, q̄ forma substancialis, per quā caro hominis est caro, sit anima rationalis, nam formā illa est intra viuēti, non autē potest dici q̄ sit infra animam rationalem, cum anima rōnalis sit forma specifica. Si ergo anima rōnalis est eadem cū formā viui, quæ vñ esse magis extrema, ut videtur, erit eadē cū formā carnis. Cum ergo in animam rōnalem nihil cōuertatur: quia anima est in sacramento altaris ex naturali concomitantia, nō ex vi sacramenti, & caro dicit quid cōpositum ex materia & forma, quæ est anima: in talem eam nō conuerteretur substantia panis. Vñ ergo, si argumenta prædicta efficaciam habent, q̄ caro dicit ipsam materiam subiectā formæ & accidentibus

cidentibus carnis. Quicquid ergo inter tot diuersitates dicemus, siue unam formam ponamus in compagno, siue plures, intelligere non quoniam substantia panis conuertatur in carnem christi, difficultatem habet. Et quia continetur ponitur, quod si quis sacrificasset in illo triduo, in quo fuit anima christi a carne separata, fuisset sub sacro caro mortua, & caro sine anima: hoc est, quod maxime augerat quoniam difficultatem. Voluntur n. doctores salvare idem partem corporis christi mortui, & viui, propter idem partem formam substantialis. Dicunt n. corpus christi non per eandem formam esse corpus & viues: re: ideo remota forma viui, remanet corporeitas: & est idem corpus mortuum & viuum propter eandem corporeitatem. Numquid de carne hoc poterimus dicere, quod in carne mortua remanet forma substantialis, per quam caro est caro, quod aullo modo videtur; forma n. viui (ut ostensum est) vniuersalior est & prior quam forma carnis: amotus autem priori & magis vniuersali, non videtur conueniens, quod remanet posterius & minus vniuersale. Si ergo remanet viuum, videtur non remanet caro, nisi forte equiuoce, ut si sub alia ratione caro accipiat. Videtur ergo sequi, secundum hunc modum dicendi, quod corpus christi mortuum & viuum sit idem corpus numero, & dicatur vniuersale corpus; caro vero christi mortua & viua sit alia & alia caro numero, & dicatur caro equiuocata, ut quod sit caro viuoce, in qua est anima: & equiuocata, in qua fuit anima: id vero, in quo nec est anima, nec sunt anima, nec est caro: vniuersoce, nec & equiuoce. Qui modus, si bene consideratur, & si non probat quod conclusum est, non irrestrahibiliter ostendit quod forma, per quam caro est caro, est infra formam viui. Concedemus igitur tam absurdum dictum, quod si quis in illo triduo sacrificasset, substantia panis fuisset conuersa in idem corpus numero; sed non in eadem carnem numero. Quoniam has difficultates evadere poterimus. Si poneremus unam formam in compagno, dicendo, quod ipsi supposito competit esse similitudiniter & poneremus, quod ex supposito & ex hypothesi debet accipi idem partem numeralis, ita quod quoniam adest in eodem supposito, tamen est idem numero, forte facile esset evadere difficultates tactas. Nam sic, caro christi mortua & viua, & corpus eius mortuum & viuum esset idem numerus propter idem partem supposita; quia unio Verbi ad carnem nunquam fuit separata. Et si quereretur quod nominaretur caro: diceretur enim hunc modum dicendi, quod caro, ut dicit partem compagno, dicit ipsam materiam subiectam formam & accidentibus carnis: sicut corpus dicebat materiam organizatam. Nam caro, & sanguis, & ossa & humeri partes corporis organizatae, dupliciter pertinet considerari: vel ut sunt nomina substantiarum, vel ut sunt nomina organorum & officiorum. Secundum quod nominant substantiam, eadem forma informentur: eadem n. anima rationalis est in qualibet parte corporis, dans esse cuilibet parti. Secundum

A dum verò quoddam sunt nomina organorum & officiorum, perficiuntur per accidentales formas. Numquid oculus habeat esse ab anima ut est qualiter substantia, sicut dolabra habet a forma ferraria ut est res naturalis: tamen cum oculus est quoddam organum, & est nomen officii, habet esse a forma aëcidentali: quia virtus viuis, quae est quoddam accidens, accipiendo accidens, enim quod accidens includit nouem genera, est forma oculi, sicut dolabra, ut est quoddam organum artis, constitutum in esse per formam aëcidentalem: omnes n. formas artificiales sunt accidentia, ut dicit Com. 2. phys. c. 13. commentator in 1. phys. cor. Ideo dictum est, quod si 8. Metaph. oculus esset anima, vius est forma eius: & quod dicatur 8. c. 9. Etiam est de oculo potius intelligi de carne, & de aliis 12. Metaph. partibus corporis. Cato ergo, ut dividit contra c. 14. animam, & ut dicimus quod est homo compositus ex carne & anima, quia sic de carne loqui intendimus non includit animam: enim quam acceptationem dupliciter potius sumi, vel ut est nomen substantiae, vel ut est nomen officii: ut est nomen substantiae, dicit materiam subiectam animae rationali, si ut forma substantiae: ut est nomen officii, dicit materiam subiectam formis aëcidentibus. Et quia in quibusdam aëcidentibus conuenient caro mortua & viua, licet non conueniant in forma substantiali: si ponamus unam formam subiectam in compagno, caro mortua & viua est aliquo modo caro vniuersale propter vniuationem & unitatem aliquorum aëcidentium. Hæc autem vniuatione non est omnino despicienda, cum a forma aëcidentiali sumi possit nomen carnis. Si ergo quereretur, ponendo unam formam, quid nominat caro, in qua conuertitur subiecta panis: plana est ratio, quia dicit ipsum materiam subiectam formam & aëcidentibus carnis: licet n. non diversificet essentiam materie considerare materiam: enim se, & ut est subiecta tali & tali forma: tamen quantum ad esse, & quam ad modum existendi est magna diuersitas. Secundum ergo hunc modum dicendi, nunquam caro dicit ipsum materiam pro se, sed dicit materiam ut competit ei quidam modus, quem acquirit ut est subiecta formam & aëcidentibus carnis: qui modus supra naturam materie nullam addit essentiam. Nam (ut supra tangebatur) si aliquid conuerteretur in albedinem existentem in pariete, & si non esset conuersum nisi in solam essentiam albedinis; in talen tamen albedinem conuerteretur, qualiter inueniretur: propter quod licet albedo de se non dicat quid extensem, illud tamen esset conuersum in aliquid. quod habet partes: & si esset albedo illa magna, conuersio esset facta in aliquid magnum: & si esset parua, in aliquid paruum. Sicut ergo aliquid potius conuerteri in albedinem absque eo quod conuerteretur in superficiem, & tamen aliud est conuerteri in albedinem magnam, & aliud in parua: sic aliquid potius conuerteri in materiam subiectam animae rationali & aëcidentibus, quod non conuerteretur in rationalem animam nec in aëcidentia. Ex quia aliud & aliud modum habet materiam, ut aliud & aliud est subiecta, ratione hu-

B mentator in 1. phys. c. 13. Ideo dictum est, quod si 8. Metaph. oculus esset anima, vius est forma eius: & quod dicatur 8. c. 9. Etiam est de oculo potius intelligi de carne, & de aliis 12. Metaph. partibus corporis. Cato ergo, ut dividit contra c. 14. animam, & ut dicimus quod est homo compositus ex carne & anima, quia sic de carne loqui intendimus non includit animam: enim quam acceptationem dupliciter sumi, vel ut est nomen substantiae, vel ut est nomen officii: ut est nomen substantiae, dicit materiam subiectam animae rationali, si ut forma substantiae: ut est nomen officii, dicit materiam subiectam formis aëcidentibus. Et quia in quibusdam aëcidentibus conuenient caro mortua & viua, licet non conueniant in forma substantiali: si ponamus unam formam subiectam in compagno, caro mortua & viua est aliquo modo caro vniuersale propter vniuationem & unitatem aliquorum aëcidentium. Hæc autem vniuatione non est omnino despicienda, cum a forma aëcidentiali sumi possit nomen carnis. Si ergo quereretur, ponendo unam formam, quid nominat caro, in qua conuertitur subiecta panis: plana est ratio, quia dicit ipsum materiam subiectam formam & aëcidentibus carnis: licet n. non diversificet essentiam materie considerare materiam: enim se, & ut est subiecta tali & tali forma: tamen quantum ad esse, & quam ad modum existendi est magna diuersitas. Secundum ergo hunc modum dicendi, nunquam caro dicit ipsum materiam pro se, sed dicit materiam ut competit ei quidam modus, quem acquirit ut est subiecta formam & aëcidentibus carnis: qui modus supra naturam materie nullam addit essentiam. Nam (ut supra tangebatur) si aliquid conuerteretur in albedinem existentem in pariete, & si non esset conuersum nisi in solam essentiam albedinis; in talen tamen albedinem conuerteretur, qualiter inueniretur: propter quod licet albedo de se non dicat quid extensem, illud tamen esset conuersum in aliquid. quod habet partes: & si esset albedo illa magna, conuersio esset facta in aliquid magnum: & si esset parua, in aliquid paruum. Sicut ergo aliquid potius conuerteri in albedinem absque eo quod conuerteretur in superficiem, & tamen aliud est conuerteri in albedinem magnam, & aliud in parua: sic aliquid potius conuerteri in materiam subiectam animae rationali & aëcidentibus, quod non conuerteretur in rationalem animam nec in aëcidentia. Ex quia aliud & aliud modum habet materiam, ut aliud & aliud est subiecta, ratione hu-

C sumi possit nomen carnis. Si ergo quereretur, ponendo unam formam, quid nominat caro, in qua conuertitur subiecta panis: plana est ratio, quia dicit ipsum materiam subiectam formam & aëcidentibus carnis: licet n. non diversificet essentiam materie considerare materiam: enim se, & ut est subiecta tali & tali forma: tamen quantum ad esse, & quam ad modum existendi est magna diuersitas. Secundum ergo hunc modum dicendi, nunquam caro dicit ipsum materiam pro se, sed dicit materiam ut competit ei quidam modus, quem acquirit ut est subiecta formam & aëcidentibus carnis: qui modus supra naturam materie nullam addit essentiam. Nam (ut supra tangebatur) si aliquid conuerteretur in albedinem existentem in pariete, & si non esset conuersum nisi in solam essentiam albedinis; in talen tamen albedinem conuerteretur, qualiter inueniretur: propter quod licet albedo de se non dicat quid extensem, illud tamen esset conuersum in aliquid. quod habet partes: & si esset albedo illa magna, conuersio esset facta in aliquid magnum: & si esset parua, in aliquid paruum. Sicut ergo aliquid potius conuerteri in albedinem absque eo quod conuerteretur in superficiem, & tamen aliud est conuerteri in albedinem magnam, & aliud in parua: sic aliquid potius conuerteri in materiam subiectam animae rationali & aëcidentibus, quod non conuerteretur in rationalem animam nec in aëcidentia. Ex quia aliud & aliud modum habet materiam, ut aliud & aliud est subiecta, ratione hu-

D sumi possit nomen carnis. Si ergo quereretur, ponendo unam formam, quid nominat caro, in qua conuertitur subiecta panis: plana est ratio, quia dicit ipsum materiam subiectam formam & aëcidentibus carnis: qui modus supra naturam materie nullam addit essentiam. Nam (ut supra tangebatur) si aliquid conuerteretur in albedinem existentem in pariete, & si non esset conuersum nisi in solam essentiam albedinis; in talen tamen albedinem conuerteretur, qualiter inueniretur: propter quod licet albedo de se non dicat quid extensem, illud tamen esset conuersum in aliquid. quod habet partes: & si esset albedo illa magna, conuersio esset facta in aliquid magnum: & si esset parua, in aliquid paruum. Sicut ergo aliquid potius conuerteri in albedinem absque eo quod conuerteretur in superficiem, & tamen aliud est conuerteri in albedinem magnam, & aliud in parua: sic aliquid potius conuerteri in materiam subiectam animae rationali & aëcidentibus, quod non conuerteretur in rationalem animam nec in aëcidentia. Ex quia aliud & aliud modum habet materiam, ut aliud & aliud est subiecta, ratione hu-

PROPOSITIO. XLVIII.

Prop. 26.

ius superadditi, potest aliud & aliud nomen sortiri: est. n. aliud conuerti in materiam subiectam vni, & aliud in materiam subiectam alii. Sicut ergo supra ostēsum fuit, quod sola materia poterat dici corpus prout cōpetit ei quidā modus quā titatiūs, qui naturam nullā addebat supra naturam materię: sic vī quod sola materia, possit dici caro & sanguis, prout additur ei quidā modus, quem acquirit materia, prout est subiecta formaz, & accidentibus carnis & sanguinis: licet nō sit nobis specialiter nominabilis ille modus, diuersificatur tñ talis modus ppter diuersitatem formaz & accidentium, quibus materia subiicitur. Si. n. caro est caro pp animam, & caro per se loquendo, & fm quod h̄mōi non dicit materiam cum alia forma substantiali, cum formaliter & B per se non habeat aliam formam, qua sit caro: caro ergo vt est pars essentialis animalis, quia animal diuiditur in animam & carnem, vel dicit materiam fm se, vel vt competit ei quidam modus, quē acquirit vt est subiecta animaz & accidentibus carnis: vel caro in sui significato includit animam, & dicit quoddā totum, vel etiā includit ipsa accidentia. Non potest dici, q̄ caro dicat ipsam materię fm se, quia cum vna sit materia omnium h̄ntium eam, omnia generabilia haberent carnem; qđ falsum est. Nec pōt dici, q̄ caro dicat quoddā totum ad animam; & ad id quod animę subiicitur: cū caro sit pars essentialis animalis, diuisa cōtra animam, Nec etiā dici potest, q̄ caro in suo significato includit ipsa accidentia, cū accidentia nō possint esse pars essentialis substantiaz. Relinquitur ergo, q̄ caro dicat ipsam materiam, vt induit quendā modum, quē acquirit, vt est subiecta formaz & accidentibus carnis: qui modus per se loquendo nullam essentiā addit supra naturam materię, vt pluries dictum est. Hoc autē posito, non vī habere difficultatē intelligere, quō substantia panis cōvertit in carnem christi, & quō vinum in sanguinem, & quō vna conuersio differt ab alia: & quō per neutrā conuersione conuertitur aliquid in animam rationalem vel in accidentia; sed in id quod subiicitur animaz rōnali & accidentibus: & etiam apparere potest, quō si aliquis sacrificasset in illo triduo, confecisset carnē eandem numero pp idēptitatem suppositi, & confecisset eandem carnem vniuoce aliquomodo, non solū ppter idēptitatem materię, sed etiam pp idēptitatem ipsius modi additi materię, rōne cuius recipit nomen carnis. Donec. n. peruentum sit ad incinerationem, vel ad plenam corruptionē, semper ibi potest esse caro vniuoce pp vnitatem modi existēdi. Sieut. n. manet qualitas simbola in re genera ta & corrupta: sic manet ille modus vniuocis in re generata & corrupta. Non ergo simpliciter tollitur ille modus vscq ad incinerationē vel ad perfectam corruptionem, ad quam cū peruentum est, licet maneat materia, nō tñ meretur nomen carnis: quia non vterius ei cōpetit ille mo-

A dus existendi, per quem dī caro. Et qđ dictū est de carne, intelligendum est de sanguine. Vide ergo, q̄ ponendo vnam formam in cōposito, est facile sustinere ppositū. Tñ quia de veritate huius non constat, huic positioni non assentio. Sufficit mihi scire, quod panis conuerti in veram carnem christi, & in verum corpus eius, in illud, qđ fuit formatū ex sanguinibus virginis, qđ fuit immolatum in cruce: & vinum conuertitur in verum sanguinem, qui p̄ redēptione generis humani fuit effusus. Cui hoc non sufficit cum freno fidei, quārē vterius; mihi autē hoc sufficit. Nam vt dixi, & iterum iterare non piget. Malo in simplicitate mea manere, q̄ de at duis temere iudicare. Tñ tamen pōt esse per habita manifestum, quod per Theoremata p̄cedentia, per quā est aliqualiter declaratum corpus christi esse sub specie panis, iuuamur ad intelligentium, quomodo sanguis eius est sub specie vini: quod declarare volebamus.

Propositio. XLVIII.

Accidētia panis & vīni, sub quibus est totus Christus, non fundantur in substantia aliqua: possunt ramet ad generationem substantiaz materię immutare.

Declaratio.

C Videtur aliquibus forte irrationaliblē esse, si accidentia panis & vīni, sub quibus existit corpus & sanguis christi, possint immutare materię ad generationem substantiaz. Non. n. vī pr̄ter rō nem esse, si dicta accidentia immutant materię ad generationem accidentalis formaz, quia accidentia non agunt vltra suam spēm, si formaz accidentalem inducunt: sed si inducunt substantiam formam, vī transcedere modū propriaz virtutis & propriaz speciei: nihil. n. agit vltra spe ciem suam in virtute ppria, nisi agat in virtute alterius; ideo accidentibus non cōpetit trāsmutare materiam ad generationem substantiaz, nisi in virtute substantialis formaz. Cum ergo accidentia illa, sub quibus est corpus & sanguis christi, non fundent in aliqua substantia, non poterunt agere in virtute alicuius substantialis formaz: poterunt ergo immutare materiam ad generationem formaz accidentalis, non substantiaz. Si ergo aliqua gutta aquę permisceat accidentibus illis, sub quibus est sanguis christi, poterit illa aqua (vt vī) alterari solum, sed nequaquam corrupti; vel si illa aqua corrupti potest, & ex ea aliquid generari, hoc erit in virtute substantialis formaz: quia vī valde mirabile, si vna gutta aquaz immisceretur accidentibus vī in magna quantitate, quod illa accidentia nō possent aquā corruptere; immo, quia alteratio magis facta abiicit a substantia, si illa accidentia p̄it aquam alterare, poterunt eam corruptere. Dandus est ergo

Aeg. de celeb.
Miss. per. 2.

Ergo modus, ne sensus negetur, quo illa accidētia p̄t immutare materiam ad generationem substan-

Prop. 45. *stantiē. Potest enim esse per habita manifestum, qualiter in fac̄to altaris possit esse generatio pas-
tus; ut quia nullo miraculo contingente, p̄t ibi redire materia, de qua p̄t forma substantia-
lis educi. Non tñ est per dicta patefactum, quali-
ter ibi esse possit generatio actiue, sive qualiter
accidentia illa p̄t immutare materiam ad ḡnos-
nem substantiaz: cum hoc efficere non cōpetat
accidentibus, nisi in virtute substantiaz: illis autē
accidentibus nulla substantia est subiecta. Notā-
dū ergo, q̄ licet accidentia non possint in ge-
nerationem substanziaz, nisi in virtute formaz sub-
stantialis, non tñ oportet accidentia semper esse
coniuncta illi formaz substantiali, in cuius virtu-
te faciunt ad ḡnonem substantiaz: videmus: n. q̄
naturaliter Leo Leonem generat, & animalia
perfecta sibi similia pducunt: virtus aut̄, existēs
in semine Leonis, nō p̄t disponere materiam,
ut sit susceptibilis anima Leonis, nisi hoc agat in
virtute ipsius formaz Leonis, sive anima eius. Et
licet virtus, exīs in semine Leonis, non possit di-
sponere materiam ut sit susceptibilis anima Leonis,
nisi hoc agat in virtute ipsius formaz Leonis,
sive anima eius: & licet virtus existens in se-
mine masculi, faciat ad ḡnonem fetus, p̄t agit
in virtute animaz patris non tñ illa virtus est cō-
iuncta illi formaz, vel illi animaz: quia semen, in
quo est talis virtus, est aliquid diuisum & sepa-
ratum a patre. Dicunt ergo accidentia facere ad
generationē substanziaz in virtute substanziaz: nō
quia sunt coniuncta illi substanziaz, in cuius virtu-
te hæc agunt, sed quia a forma substantiali h̄nt,
quod possint in ḡnonem substanziaz. Poterunt
ergo accidentia vini corrūpere liquorē eis im-
mixtum, & generare inde substanziam aliā, quia:*

*t. de Gen. 1.
17. et. 18. corruptio vnius est generatio alterius: & ḡno-
nem illius substanziaz facient in virtute formaz
substantialis vini, non q̄ illi formaz sunt cōiun-
cta, cum forma vini non maneat sed quia (cum
orta sunt accidentia illa ex principiis vini) accep-
erunt a forma vini, ut possint immutare ma-
teriam ad ḡnonem vini. Cū igitur non efficiant
generationem vini, nisi in virtute illa, quam ac-
ceperunt ab illa forma, adhuc dñr agere in vir-
ture formaz vini, non obstante, q̄ forma illa nō
maneat: sicut, quia virtus in semine patris dñ ac-
cipere ab anima patris, q̄ possit disponere men-
struum ad susceptionē animaz, dabo q̄ ipse illo,
quo mater est prægnas, pater decederet, adhuc
semen dñ agere in virtute animaz patris, non q̄a
pater sit, sed quia est in semine illa virtus, quam
accipit ab anima patris, in cuius virtute disponit
materiam. Ex hoc autem patete p̄t, cum appo-
nitur aqua, vel alias liquor inter accidentia vi-
ti, sub quibus est sanguis christi, ut generetur
inde sanguis, vel vind. Nam accidentia illa, que
immutant materiam ad susceptionē formaz, nō
acceperunt virtutem agendi ex principiis sanguis,*

A. *guinis, sed ex principiis vini: & nō agunt in vir-
tute sanguinis, sed in virtute vini: licet, n. sub spe-
ciebus vini sit sanguis christi cum omnibus suis
accidentibus, tñ accidentia sanguinis nō sunt ibi
modo, quo possint immutare materiam. Et q̄a
tota illa transmutatione sit ab accidentibus vini, ne
quaquam ille liquor, admixtus accidentibus illis,
accipiet formam sanguinis, sed formam vini. Ina-
mo ex hoc ipso, quod ex tali actione non gene-
ratur sanguis, sed vinum, ut Sacerdotū auctorita-
tes testantur, patet, q̄uo illa accidentia dicuntur
agere in virtute formaz substantialis: quia talia
accidentia ex principiis vini orta acceperunt a
forma vini, ut possint immutare materiam ad simili-
lem formam. Posset autem assignare alia ratio,
q̄uo accidentia illa, cum non fundent in substanzia-
tia, p̄t disponere materiam ad generationem sub-
stanziaz. Ad cuius euidentiam sciendū, q̄ ad ge-
nerationem animalium perfectiorū non sufficit
corpus superclestē, sed oportet generationem
illam antecedere animal simile in specie. Nam si
sol generat vermes & mures, & est pater planta-
rum, homo generat hominē ex materia, & sol,
vt dñ. 2. physicorum, & pari ratione: Leo gene-
rat Leonem ex materia & sol. Sed imperfecti &
inanimata non solū sūt a sibi simili, sed et a sole
ignis, n. non solum sit ab igne, sed etiam a mo-
tu, motu, n. in virtute corporis superclestis fa-
cit ad generationem ignis. Accidentia ergo vi-
ni poterunt immutare aquam ad susceptionem
formaz vini, tam: quia remanet eis virtus, quam
acceperunt a principiis vini, in cuius virtute hoc
agunt: tum quia hæc efficiunturā. Virtute cor-
poris superclestis, quod sufficit ad productio-
nem formaz vini mediante alteratione, quā exer-
cent accidentia vini super liquorem immixtam.
Pater ergo, q̄ non obstante, q̄ accidentia vini
non fundantur in substanzia aliqua; possunt im-
mutare materiam ad generationem substanziaz:
quod declarare volebamus.*

Propositio. XLIX.

*On obstante, quid sūt
communis philosophorum
sententia, non esse
possibile accidentiū mix-
tionem: poterit tamen
accidentibus vini liquor aliquis im-
miseri.*

Declaratio.

*Fuit autem cōs philosophorum sententia, q̄
passionum & accidentiū non est possibilis mix-
tio, ut ostendit philosophus, ptimū de Genera-
tione, cap. de mixtione. Sed si consideratur eos.
rum motiū, & ex qua radice dictus sermo pa-
uenit, non obviatur catholicæ veritati, quia dici-
mus, q̄ conuerione facta, accidentia vini rema-
nenit sine subiecto, quibus potest liquor aliquis
immisceri: nā causa, quam tangit philosophus,*

quare accidentium non est mixtio, sumitur, q̄ non habent per se esse: vnde cap. de mix. ait, q̄ neq; album, neq; disciplinam, neq; aliquod inseparabilem contingit misceri: & subdit cām, quia oportet utrūq; mixtorū vel miscibilium separabile esse, passionum autem (vt ait) nulla est separabilis. Tota ergo causa, quare accidentia misceri non p̄nt, est, quia suat inseparabilia: sed si haberent esse separatum, misceri possent. Lis

Lib. 4. cap. 31. Myst. Miss.

T. com. 86.

qui ergo aliquis misceri poterit sacramento altaris, non q̄ miscetur sanguini, sed miscet in accidentibus vini, vt Innocentius dicit. Sunt n illa accidentia separata, immo eorū poterit esse mixtio. Non aut̄ miscetur liquor sanguini, quia nō sit mixtio, nisi diuīstibulum; ideo circa finem pri mi de Gene. diciē, quae sunt diuīstibilia sunt bene miscibilia. Cum ergo sanguis Christi non sit sub sacro diuīstibili, quia si diuīdant̄ accidentia illa, sub quib; est sanguis Christi, sub qualibet parte erit totus sanguis; accidentia ergo vini misceri p̄nt, quia sunt separabilia & per se existentia: sed non sanguis. Sed si sic dicimus, qđ credimus bene dictum, duo dubia nobis occurunt. Primo, q̄uo fieri possit talis mixtio, cum vnum & idem non possit habere esse separatum & inseparatum. Si n. liquor miscetur liquori, ex illis mixtis sit vna superficies: ergo si misceret aliquis liquor illis accidentibus, fieret ibi vna superficies sine subiecto, & in subiecto. Sine subiecto, quia esset sanguinis contentiva; in subiecto, q̄a fundatur in substantia vini. Secundo, occurrit dubium, vt̄ per ammixtionē alterius liquoris ibi esse destinat sanguis Christi. Primum dubium de facili soluitur: quia non est inconueniens, q̄ idem ab diuersas partes possit esse affirmatio & negatio. Eadem. n. superficies s̄m vnam partem p̄t esse alba, & s̄m aliam nigra: pp̄ q̄od erit alba & non alba; & nigra & non nigra sed nō s̄m idem. Sic, vt̄ cōiter ponitur, si liquor admisceat accidentibus illis, & fiat inde vna superficies, erit superficies illa in subiecto, & nō in subiecto: sed nō s̄m idem: sed quantū ad vnam partem erit in subiecto, quantū ad aliam, non. Scdm vero dubium sic ab aliquibus soluitur: quia cum aliquis liquor immisceat accidentibus illis, deficit ibi esse sanguis, s̄m q̄ liquor appositus attingit: pp̄ qđ si sit tanteus liquor, qđ possit attingere omnia accidentia ista, nullo modo erit ibi sanguis Christi. Si vero non sit liquor ille in tanta quantitate, q̄ attingat ad omnia accidentia, sed ad aliquā partem, deficit esse sanguis Christi in illa parte, vbi attingit ille liquor. Sed istud non vt̄ posse stare, q̄a si s̄m quodd attingat liquor appositus, sic deficit ibi esse sanguis, cum semper liquor appositus aliquid attingat, semper in aliqua parte deficit ibi esse sanguis: pp̄ qđ augmentatus erit liquor in quo non est sanguis: & quia augmentatus plus p̄t attingere de accidentibus illis, sub quibus est sanguis, ad ultimū locum attinget, & sub omnibus illis accidentibus deficit esse san-

guis. Si ergo tanta essent illa accidentia, sub quibus est sanguis Christi, quod repererit vnum diuīstibulum: si apponenteret vna gutta vini, vel alicuius alterius liquoris sub omnibus illis accidentibus, desineret esse sanguis Christi: quod vt̄ absurdū. Notandum ergo, quod sanguis Christi est sub sacramento altaris, quādiu est ibi species illius. vni, sub qua est dictus sanguis: tot ergo modis p̄t ibi desinere esse sanguis Christi, quot modis p̄t tolli species illius vini. Scdm aut̄ quod spectat ad p̄ns, aliquid p̄t corrumpi duplicitate, vel per contrariū, vel per diuīstionē materię: dupli Aliquid contrarie: n. p̄t corrumpi caro vel aqua, vel p̄ actio p̄t duplicitatem contrariū, vt̄ si contrariae qualitates carnis, & aquę inducerent in materia, in qua est aqua, vel caro: vel per diuīstionē materię, quod ita modicū acciperetur de materia, quod ibi saluari non posset species aquae vel carnis. Sic etiā duplicitate tolli potest sp̄es illius vini, vel per contrariam actionem, vt̄ si introducant̄ ibi contraria accidentia accidentibus vini: vel per diuīstionem, vt̄ si adeo modicum acciperetur de illis speciebus, quod ibi saluari nō posset species vini; quocūq; aut̄ istorum modorū fieret ibi esse desineret sanguis Christi. Cum ergo aliquis liquor admiscet accidentibus illis, vel est similis, vel contrarius: similis non poterit ibi desinere species vini p̄ actionem contrariam, quia agens & patiens in principio dissimilia esse debet; poterit tñ ibi desinere species vini per diuīstionem continui, q̄a si intra liquorem appositum accidentibus illis sub quibus est sanguis Christi, includeretur adeo modicum; quod ibi non posset reseruari sp̄es vini, in illa parte desineret esse sanguis Christi; nec valeret obiectio, qđ per appositionē similis liquor nō posset adeo modicū de accidētibus illis includi in liquore apposto, q̄ esse desineret vni species: quia nō posset esse liquor appositus similis, nisi illud positum esset vinum. Intra vim aut̄ non p̄t adeo modicum vini includi, quod sp̄em vini deserat. Nā sanguis Christi est sub speciebus aliquibus determinatis: pp̄ quod non sufficit, quod ibi remaneat sp̄es vini, vt̄ ibi sit sanguis Christi: sed requirit, qđ remaneat talis sp̄es vini, vt̄ sp̄es illius vini, qđ cōuersum est in sanguinem Christi cōseruari possit. Licet ergo nō posset adeo modicū de illis accidentibus includi intra liquorem similem appositū, q̄ ibi esse desinere species vini, poterit tñ ibi esse desinere species talis vini, qđ sufficit, vt̄ esse desinere sanguis Christi. Per liquorem ergo similem appositum vao modo ibi posset desinere sanguis Christi, vt̄ si ita modicum de illis accidentibus, sub quibus est sanguis Christi, clauderetur intra liquorem appositum, q̄ ibi saluari non posset species talis vini. Sed si liquor appositus esset contrarius, duplicitate ibi posset desinere sanguis Christi, vel per actionē contrariam, vel per inclusionē p̄dictam. In tanta enim parte illorum accidentium desineret esse sanguis Christi, in quanta inducerentur

rentur accidentia contraria: & etiam desineret esse h̄mōi sanguis in omni ea parte, qua clausa, intra liquorē appositiū nō posset ibi saluari spēs talis vini. Ex hoc autem pōt̄ saluari dictum doctorum, quo dī, q̄ per appositionem liquoris intra accidentia contentiuā sanguinis christi, in tanta parte esse definit dictus sanguis, quātam attingit liquor appositus. Debet n. accipi illud attingere, vel per dictam inclusionem, vel per contrariam actionem: ppter quod non per appositionem quanticūq̄ liquoris oportet, q̄ ibi esse definit totaliter sanguis christi, siue sit lis quorū contra ius, siue similis. Pater ergo, quomodo per appositionem liquoris alicuius intra accidentia cōtentiuā sanguinis christi, ibi esse definit dictus sanguis: & quō illorum accidentium est mixtio; qd̄ declarare volebamus.

Propositio. L.

 Otus Christus sub vtracq̄ specie panis & vini a fidelibus sumitur, qui vere via tīcū dīcī potest; quia per ipsum deuotē suscepimus tanquā per viam tutam, & veram peruenimus ad gloriam, & amenum consortium Angelorum: ad quod nos perducat christus, qui est bñdīctus deus in secula seculorum amen.

Declaratio.

Sub specie panis & vini totus christus continetur: sed hoc ex naturali concomitantia non ex vi sacramenti. Ex vi. ii. sacramenti non solū sub specie panis per se sumpta, vel sub specie vini non continetur totus christus, sed ēt sub vtracq̄ specie simul non existit totus christus: illud. n. est in altari ex vi sacramenti, in quod aliquid est conuersum: igitur sub specie panis ex vi sacramenti non est nisi corpus christi tñ: & sub specie vini est sanguis christi tñ. Plus est ergo ex vi sacramenti sub veraq̄ specie, q̄ sub altera tñ: attamen ex vi sacramenti nec sub altera tñ, nec sub vtracq̄ simul est totus christus: quia anima eius ex vi sacramenti sub neutra specie continetur, cum nihil sit conuersum in ipsam: ex naturali tamen concomitantia sub vtracq̄ specie totus christus existit. Nam cum corpus christi sit naturaliter cōiunctum suo sanguini & suę anima, licet sub specie panis ex vi sacramenti sit solum corpus: ex naturali tñ concomitantia est ibi sanguis, anima, & etiā ipsum Verbum, qd̄ ha-

A bet inseparabilem vniōnem ad carnē & ad animam. sic etiā sub specie vini est /solus sanguis ex vi sacramenti, sed ex naturali cōcomitantia sunt ibi cetera alia. Et inde est. q̄ si totus sanguis christi fuit separatus a corpore eius in passione, si quis tunc sacrificasset sub specie vini, fuisset sanguis sine anima, & sine carne: quia hoc posito, tunc sanguis erat a corpore & ab anima separatus: & pari rōne sub specie panis fuisset corpus sine anima & sine sanguine. Bene ergo dictum est, q̄ quia nunc coniuncta sunt quae in passione diuisa fuerunt, licet tunc non ex vi lacramen-
tis, nec ex naturali concomitantia fuisset sub vtracq̄ specie christus quantū ad omnia sua; nūc tamen non ex vi sacramenti, sed ex naturali cōcomitantia sub accidentibus panis & vini totus christus existit. Omissis ergo qōnlbus, quae difficultate non ponderant ut Vtrū non facerdos confidere valeat, & Vtrū degradati, vel etiam hæretici cōficerere possint: & Vtrū quis debeat continuē celebrare: & Vtrū eucharistia sumptionē corporalis turpitudo impedit; & Vtrū in azimo, vel in fermentato confici debeat: & Quibus verbis christus cōficerit; & cæteris talibus modica difficultate munitis, cōcludamus, ut concludebatur in fine T heorematis præassis-
gnati, q̄ hoc sac̄m vere viaticum dici pōt̄: quia in eo continetur totus christus, qui est via, veritas, & vita: per ipsum enim deuote suscepimus tanquam per viam veram & tutam, peruenimus ad patriam, & ad amenum consortiū Angelorum;
C ad quod, quia propriis viribus peruenire non possumus, exclamo. Dñe Iesu, ad cuius laudis & honoris præconia eucharistiae mysterium, qd̄ inter cetera sacramēta deuotione suauius, intelligentia pulchrior, continentia sanctius, p̄ quinquaginta T heoremata, te auxiliāte, descripsi, representans annum iubileū; qui cū per qn quagenarium extensus seruos a seruitute liberos faceret, figuram huius sacri mysterii, per qd̄ habetur peccatorū remissio, prætendebat. Per hanc ergo refectionē sanctissimā me famulum tuum, a Diaboli potestate redēptum, perducas ad gloriam, & ad vitam delectabilē, cohortem angelicam: ad quā nos ordinat tui corporis & sanguinis sacramentum. Qui cum patre & spiritu sancto es unus deus benedictus, in secula seculorum. Amen.

Aegidii Romani Ordinis eremitarum
S. Augustini, de corpore christi
Theorematum
Finis.

que la "Casa del Pueblo" es el resultado de un gran trabajo de voluntad que ha sido realizada en el seno de la Asociación de Amigos del Pueblo. La idea de la Casa del Pueblo nació en la Asociación de Amigos del Pueblo, que es una asociación de vecinos que se organiza para la defensa de sus intereses y que tiene como presidente a don José María Gómez. La idea de la Casa del Pueblo nació en la Asociación de Amigos del Pueblo, que es una asociación de vecinos que se organiza para la defensa de sus intereses y que tiene como presidente a don José María Gómez. La idea de la Casa del Pueblo nació en la Asociación de Amigos del Pueblo, que es una asociación de vecinos que se organiza para la defensa de sus intereses y que tiene como presidente a don José María Gómez.

A pesar de ser una asociación de vecinos que se organiza para la defensa de sus intereses y que tiene como presidente a don José María Gómez, la idea de la Casa del Pueblo nació en la Asociación de Amigos del Pueblo, que es una asociación de vecinos que se organiza para la defensa de sus intereses y que tiene como presidente a don José María Gómez. La idea de la Casa del Pueblo nació en la Asociación de Amigos del Pueblo, que es una asociación de vecinos que se organiza para la defensa de sus intereses y que tiene como presidente a don José María Gómez.

La idea de la Casa del Pueblo nació en la Asociación de Amigos del Pueblo, que es una asociación de vecinos que se organiza para la defensa de sus intereses y que tiene como presidente a don José María Gómez.

La idea de la Casa del Pueblo

La idea de la Casa del Pueblo nació en la Asociación de Amigos del Pueblo, que es una asociación de vecinos que se organiza para la defensa de sus intereses y que tiene como presidente a don José María Gómez. La idea de la Casa del Pueblo nació en la Asociación de Amigos del Pueblo, que es una asociación de vecinos que se organiza para la defensa de sus intereses y que tiene como presidente a don José María Gómez.

La idea de la Casa del Pueblo

La idea de la Casa del Pueblo nació en la Asociación de Amigos del Pueblo, que es una asociación de vecinos que se organiza para la defensa de sus intereses y que tiene como presidente a don José María Gómez. La idea de la Casa del Pueblo nació en la Asociación de Amigos del Pueblo, que es una asociación de vecinos que se organiza para la defensa de sus intereses y que tiene como presidente a don José María Gómez.

D. AEGIDI^I ROMANI ORD^I
nis Fratrum Eremitarum Sancti
Augustini Archiepiscopi
Bituricensis

OPVS HEXAEMERON

Nunc denuo longe quam antea cum emendatus, tum
diligentius excusum.

ROMAE

Apud Antonium Bladum

M D L V.

INDEX huius operis, ubi primus numerus folium, secundus columnam indicat.

A

C C I D E N S in virtute sub=stantiae pōt cārē subām. 33.3.a.
Aētio nulla pōt immediate egredi à forma substanciali. 10.2.a et
32.3.b et inde.
Aētio quare mala? 3.1.a
Aētiones naturales ex contrarijs

in contraria. 1.3.d
Aētus essentiales & formae se bñt sicut numeri. 7.4.a
Adamas sanguine birci frangitur. 28.3.b
Aegidius scripsit Exaemeron. 1280.) 53.2.a;
Aegidiū positiō de identitate materie. 4.1.b. & 7.4.c
Aegidiū opinio de luce in media. 34.1.a
Aegidius ponit eccentricos & epicyclos. 15.4.c
Aegidius ponit q̄ si ultra Zodiacum in parte meridionali
effet terra discooperita aquis, illa terra non effet habi=tabilis. 16.3.a
Aequiuocatio. 30.0.a et 4.3.1.c
Aequiuocationes multæ sunt in operibus sex dierum. 43.
1.a. & inde.
Aeris mediū interstitiū pōt accipi pro firmamento. 13.4.a
in Aestate quare est maior calor q̄ in hyeme, cū Sol videa=tur esse propinquior terræ in hyeme quam in aestate.
16.1.a per totum cap. 17.
Agens nullū creatum agit immediate per suam substatiā,
& cur. 50.2.a
Agens naturale non pōt introducere formā substancialē
nisi prius introducat accidentalē; et cur. 10.2.a
Alpetragius & Auerroes negant eccentricos et epicyclos.
Analogia. 30.2.a (15.4.c
Angelorū creationē quare Moyses apte nō doceat? 19.3.d
Angeli simul cum Cælo in Cælo creati. 8.3.c
Angeli non habent materiam. 3.4.b
Angelorū intellectiōnū successio 22.4.d et 23.3.c
Angelus existens in vna parte cæli mouet totum cælum.
39.4.b
Anima Adæ num fuerit producta ante corpus? 20.1.d
Anima humana non extenditur extensione corporis, &
cur. 6.2.b. & inde.
Animalis partes sunt omnes necessarie. 53.4.b
Animalia inimica ex putrefactiōne producta. 56.3.c
Animalia ex semine & putrefactiōne non sunt eiusdem
Antipodes. 42.1. (speciei. 46.4.b
Aquaæ que sunt supra firmamentum num dicantur corpo=rales, an spirituales? 34.4.d et 35.1.d. & inde.
Aquaæ noīe pōt intelligi Cælū crystallinū. 9.4.b
Aquaæ aliter dicuntur que ligantur in nubibus, q̄ ille que
perpetuò supra cælum sydereū solidantur. 9.4.c
Aquaæ quomodo congregatae sunt in locum vnum, & appa=ruit arida. 43.4.c. & inde. (2.b
Aquaæ vbinam fuerint congregatae ut appareret arida. 46
Aquaæ cōgregatio in principio tria auidit bona. 13.3.b
Aqua naturaliter nō cooperit totam terram. 44.3.d per
cœlum cap. 35.

Arbores que sunt fixæ in terra cur non dicuntur orna=menta terræ. 51.1.a

Arist. tradit omnia pendere à Deo tanq̄ efficiēte. 24.3.ā
Aristoteles nō deprebendit oclauam sphærā moueri di=uersis motibus. 41.3.a et 52.4.d

Aristotelis error de Tempore. 17.4.d et 19.1.a

Auerroes fuit tempore Federici II. Imp. 53.2.a

Auerroes positio q̄ in cœlo non sit vere materia, direc=tē improbatur. 6.2.b

Auerroes in omnibus corporibus non posuit vnam nec ver=ram materiam, S. Thomas veram sed non vnam, Aegi=dius veram & vnam. 4.1.a et col. 2. cl. 3.

Auerroes negat eccentricos & epicyclos. 15.4.c]

Augustini regule VII. quas debemus tenere in exposicio=ne scripturæ sacræ. 34.4.d

Augustini verba q̄ materia omnino informis, ignorando sciatur, & sciendo ignoretur, quo verificantur. 2.3.a

Augustinus in operibus sex diebus dissentit à cōmuni Sans=torum sententia. 22.3.c et inde. et 23.2.b

Augustini opinio de opere creationis, distinctionis, & ora=natus, quo differat ab opinione aliorum sanctorum.

9.4.a. & inde.
Augustinus ponit in principio ante oēm diem simul cū ope=re creationis factum fuisse opus perfectæ distinctionis.

& illa internalia dierū secundū cū referenda sunt ad cognitiōes angelicas, nō ad res ipsas. 10.3.c et 11.3.b
Augustinus octo modos effendi terrā tangit. 21.4.b. et idem.

Avicebron de materia prima. 3.2.c et 4.2.d

Auicennæ positiō de causa caloris & frigoris consultatur.
16.2.b. & inde.

B

Basilius ponit Angelos ante mundum creator. 10.3.b

Benedictio Dei. 55.3.d. & inde. et 58.4.d

Bestijs cur non sit data benedictio. 55.4.b

C

Caloris super terram tres sunt causæ. 16.2.b. & inde,
Calor cur maior in aestate. q̄ in hyeme, cū Sol propinquior

ſit terræ in hyeme q̄ in aestate. 16.1.a. p totū cap. 17.
Cælum quid? 43.2.a

Cæli nomine, cum dicitur, ut princ. creavit deus cælū &
terrā, intelligitur cælū empyriū. 10.4.d. & à glibolu=nari supra. 11.3.c.

Cælū & terra ante cœpus & ante omnem diem dicantur
effe producta. 17.3.c. & inde. et 18.2.b

Cælum factum in primordio quid sit. 38.1.d.

Cæli omnes exceptio empyrio nomine aquæ designantur,
& cur. 9.1.c. & col. 4.c

Cælum crystallinam ad informem materiam pertinebat.

Cæli empyri natura. 11.1.c (9.2.b)

Cælū crystallinū est primū mobile. 8.3.a

Cæli pars quælibet non est cælum. 15.3.d

Cælorum numerus & distinctio. 49.0.a

in Cœlo nulla est vacuitas, non obstantibus condensationibus in partibus illis cœlestibus vbi luminaria sunt pro ducta. 50. 1. a. & inde.
 in Cœlo duplex color & triplex lux. 52. 2. a. & inde.
 Cœlestes sphaerae sunt simpliciores sphaeris elementaris bus. 37. 2. b
 in Cœlo si non esset vera materia, cœlū non esset corpus. i. esset ibi accidens sine subiecto. 6. 2. a per totum cap. 7
 Cœli multis modis inter se differunt. 15. 1. c
 Cœli quoq; sunt animati. 39. 2. b. et col. 3. d
 Cœlum est alterans inalterabile, et alterans alterabile, & quomodo. 29. 2. b
 Cœlestes corpus aliquod non potest moueri ab alio corpore inferiori. 37. 3. c (et inde)
 Cœli aquæ motus proprius ab oriente in occidens. 37. 1. d
 Cœlū et quelibet pars cœli constat ex tota sua materia. 7. 1. b
 Cœli forma cur non habet contrarium, & elementi forma habet? 5. 2. a. b
 Cœlum conuenit cū istis inferioribus in diaphano & lumenoso. 51. 4. d
 Cœli motus quadruplices. 15. 1. c
 Cœli statim creatae incepserunt moueri vna cum elementis ignis & aeris. 16. 4. d
 Cœli omnes rotant, empyrio excepto. 8. 3. d (4. c.)
 Cœlū sydereū ei planetæ mouentur motibus contrarijs. 37. in Cœlo differentia. 49. 1. d. & inde.
 Cœlū quo habet differentias poni. 38. 4. d. & inde.
 Cœli sursum & deorsum, ante & retro. 40. 3. d
 Coœqua sunt quatuor, Cœlū empyrium, Angelica natura, Materia informis, & Tempus. 16. 3. d. et. 26. 2. a
 Coloris natura. 30. 3. b. et. 32. 2. d. et. 33. 3. c
 Colores sunt de natura lucis. 2. 4. a
 Colores quos videmus in cœlis unde habent esse. 51. 4. b.
 Coloris rubei & cœrulei origo. 52. 3. c
 Comment. positio q. f. in Cœlo nō sūt vera materia, ipugnat. 4. 1. a. et col. 4. b. et pag. 5. col. 4. a. & inde.
 Compositum proprio fit. 2. 1. a
 Congregentur aquæ in loci vnu, et appareat arida. 11. 1. d. et col. 4. b. et. 13. 1. d. et col. 3. b. et. 14. 3. d
 Corpus animatum à duabus animabus immediate moueri non potest. 37. 3. a
 Corruptibile et incorruptibile differunt gñē. 12. 3. b
 Creatio quid: sūt. 10. 1. b. et. 29. 4. c
 Creatio nō est motus aut mutatio, et cur. 10. 1. d. et. 19. 4. c
 Creationis necessitate fuit in instaurati, et cur. 10. 2. c. et. 19.
 Creationis processus. 10. 1. b. c. et inde. (4. c.)
 Creatio præcessu opus distinctionis, et ornatus. 9. 3. a. per totum cap. 1. 1. (10. 1. b)
 Creationis opus aliter sūt alteratiois et naturalis gñōis
 Creatura, quelibet agit medianie aliqua virtute. 32. 3. c. & inde.

D

Dæmonis expulsio fuit illa prima die qua creatus est mundus. 26. 4. b
 Delicia in intelligibili esse dicuntur, & quo. 3. 1. d
 Dextrum & sinistrum in cœlo. 40. 1. c
 Deus nō determinatur ad aliquod Prædicamentū. 50. 2. b

Deus ex nihilo fecit omnia, ly nibil tenetur ordinaliter, nō materialiter. 1. 4. b. et. 3. 2. a
 à Deo tangi efficiēte omnia p. ndere tradit Arist. 24. 3. a
 Dei opus triplex ab initio. 47. 3. c
 Dei opera respiciunt naturā, gratiam, et gloriā. 57. 1. c. d
 Deus sex pōr quæ nō p. it alia agentia. 50. 4. a
 Deus solus primò introducit formam substantiam q̄ ac cidentalem. 10. 1. b. et col. 2. b
 Deus solus agit immediate per suam substantiam. 10. 2. b et. 50. 1. c (1. b)
 Deus quo mare vectibus et ostijs clausit et terminauit. 45.
 Deus quomodo die septimo complevit opus suum, cum continet omnia in omnibus operetur. 57. 1. a. et inde.
 Deus die septimo quietuisse dicitur septem modis. 58. 1. d
 Dei opus intrinsecum & extrinsecum. 58. 2. b
 Deus est locus omnium rerum. 58. 3. a
 Diabolus tunc dicitur mendax à principio, & in veritate non stetisse. 26. 2. b
 Diaphanes vniuoce inest cetero corpori et caduco. 34. 3. a
 Diaphanitates quas videmus in cœlis vñ bñt esse. 51. 4. b
 Dies multipliciter dicitur. 25. 4. c
 Dies quos narrat Moyses non fuerūt in ipsa re secundū Au gusti, nisi vna dies multoties repetita. 22. 3. c. & inde.
 Dies prima nū fuerit minor alijs diebus? 29. 2. d. et inde.
 Dies productionum quomodo differant secundum Augusti num, & alios sanctos. 23. 2. c
 Dies naturales non oēs sunt æquales. 16. 3. b. c. et. 29. 3. d
 Differentiae inter agens creatū & Deū. 50. 3. a (et inde)
 Differentiae positionis in cœlo. 38. 4. d. et inde. et 40. 3. d
 Differentiae tres sunt in Cœlo. 49. 1. d (et 41. 2. d)
 Distinctio triplex tangit in Princ. Gen. anecq; fiat mentio de diebus. 10. 4. a
 Durum & mole & bñt qualitates quas videmus in istis inferioribus, num ponēde sint in corporibus cœlestibus. (28. 2. d)

E

Eccentrici & epicycli necesse est ve dentur. 15. 4. c. d & 49. 3. a. et. 53. 3. 3. a
 Eccentrici et epicycli nō sunt, p. prie cœli. 15. 2. d. et col. 3. d
 Elementorum quatuor proportiones. 44. 3. d. & inde.
 Empedocles opinatur antipodes. 41. 4. d
 Empry cœli natura. 43. 2. b
 Entia primò creata, secundò distincta, tertio ornata. 12. 4.
 Esse omne est à forma. 1. 3. b (c. d)
 Esse rerum octo modis. 21. 2. a
 Esse in tempore quatuor modis dicitur. 18. 3. d

F

Faciamus hominem ad imaginē et cœl. 56. 1. d. et inde,
 sub Fationem non cadit nisi compositū. 2. 1. a. b.
 Factio. compositi sunt materia & forma, que sunt par tes compofitū. 2. 1. a. b. & inde.
 Factum est vespero. & mane dies unus. 27. 2. c
 Federici II. Imp. mors. 53. 2. a (48. 4. b)
 Fiat lux. 14. 1. b. et. 25. 1. d. 28. 2. a. et. 29. 1. b. et. 44. 1. b
 Fiat firmamentum in medio aquarum, & dividat aquas. ab aquis; 8. 4. c. et inde. et. 9. 3. d
 Fiat firmamentum in medio aquarum. 15. 2. c. 14. 3. a
 15. 3.

I N D E X.

15.3.b.17.2.b.38.4.b.et.43.4.d
 Fieri in tempore quid sūt.10.2.c
 Firmamentum est opus secundæ diei. 37.4.d.et inde.
 Firmamentum quomodo accipiatur. 38.2.b
 Firmamentum potest accipi pro cœlo sydereo, et pro medio
 intersitio acris. 14.2.c. et inde. et col.4.a. per totū
 cap.16.et.43.4.d
 Firmamentum quomodo diuidat aquas ab aquis. 38.2.d
 Flamma est fumus ardens. 31.2.b
 Formæ et actus essentiales se bñt sicut numeri. 7.4.a et idem
 Forma est ratio quare aliquid agat. 5.2.c
 Forma potest impediri quantu[m] ad actu[m] scdm. 27.4.c.d
 Formæ natura est perficere et distinguere. 47.4.a
 Formatum triplex differentia. 6.2.b
 Formæ versus duplex. 27.4.b
 Forma est quid appetibile, et cur. 4.4.e
 Forma intentionalis denominat. 34.4.a
 Forma separata duplex. 6.3.c
 Forma substancialis sola materie immediate iungitur. 7.3.c
 Forma est quantitas diversificant materiam, sed non eadem modo. 3.3.c
 Forma cœli cur non habet contrarium et forma elementi
 habet. 5.2.a.b
 Forma cœli satiat appetitum suæ materie, et non in istis
 inferioribus, et cur? 8.1.a

G

Generatio est terminus mortis. 10.1.c
 Gloria est perfectio gratiae, sicut gratia consumata. 57.1.c
 Gradus otio effendi rerum. 21.2.a
 Gratia est perfectio naturæ. 57.1.c

H

Homo quo ad imaginem et similitudinem Dei. 56.2.a.et inde
 Homo longe alter fuit productus quam cetera animalia. 56.
 1.d. et inde.
 Homines conditio ante et post peccatum. 56.4.b.c
 Homo punitur et corrigitur ut perfectus fiat. 56.4.c.d
 Hora quid sit. 29.3.c

I

Ideæ Platonis. 21.1.b
 In æternis non differt esse et posse penes actum primum,
 non secundum. 7.2.b
 Incorruptibile quolibet constat ex tota sua materia. 7.2.a
 et inde.
 In principio creauit Deus cœlum et terram. 7.3.c. et ins.
 de. et. 10.3.a. et col.4.b. et ij.3.d. et. 14.1.a. et. 16.
 4.c. et. 20.2.a
 Inflans primum temporis fuit initium futuri, non autem finis
 præteriti. 10.3.a
 Intelligentia est quasi anima cœli, et cur. 5.3.d
 Intellectus agens, et possibilis. 30.3.b. et inde.
 Intellectus quomodo negotiatur circa materiam, et circa
 nihil. 3.2.a
 Intentio transmutat realiter. 34.4.b
 Intentiones diversæ suscipiuntur in eodem punto aeris.
 (34.3.b)

Intentionalis forma denominat. 34.4.a
 Istæ sunt generationes cœli et terre, quando creatae et creantur.
 48.1.d

L

Locus congregationis aquarū ut appareret arida. 46.2.b
 Luminaria cœli quomodo diuidunt diem ac noctem, et sunt
 in signa et tempora. 54.1.a. et inde.
 Luminaria celestia quarto die sunt producita. 48.1.d
 Luminaria que sunt in cœlo quomodo dicuntur ornamenta
 cœli. 51.1.a. et inde.

Luna minor terra. 54.4.a
 Lunæ macula. 32.2.c. et. 52.3.a
 Lux ubi creata fuerit. 14.4.d. et inde.
 Lux primo creata quomodo faciebat diem et noctem.
 27.2.a. et inde.

Lux non est forma substantialis corporis lucidi. 32.2.a
 et inde. et. 33.1.c

Lux dicit perfectionem. 31.4.d
 Lux, lumen, splendor idem subiecto, differunt secundum
 rationem. 32.2.a

Lux illa ad primam diem pertinens, in qua parte cœli fue
 rit creata. 25.4.c. et inde.

Lux non est corpus nec defluxus corporis. 31.2.a. et inde
 Lux videatur primo et per se et per omnem modum, color
 primo et per se, magnitudo primo, substantia nul
 lo modo. 33.3.c. et inde.

Lux fuit facta ante o[mn]im diem. 17.2.c. et inde.

Lux primo die creata num secundum se permanserit, aut
 in corpus aliud fuerit conuersa, quando fuit factus sol.
 28.3.c. et inde.

Lux pertinens ad primam diem num fuerit facta per no
 nne formæ substantialis acceptiōem, an per aliam mu
 tationem? 28.1.a. et inde. et. 48.3.d

Lux in spiritualibus num dicatur propriæ an transumpti
 ue? 30.1.c. et inde.

Lux facta prima die num fuerit corporalis, an spiritua
 lis? 25.1.b. et inde.

Lucis natura et proprietas. 30.2.b. et inde.

Lux et tenebra sunt sensilia propria visus. 2.3.d

Lux in medio est realiter, iuxta opin. D. Thom. 33.4.d

Lux hic inferius non habet esse reale, sed habet aliquid rea
 le annexum, per quod realia generantur. 33.3.b

M

Magistri opinio de loco in quo creata fuerit lux. 25.4.c.
 et. 26.3.d

Mare est altius nobis et quomodo. 45.3.c

Mare quomodo conclusum vestibus et ostijs, ut dicit Scrip
 tura. 45.4.b

Mare vnde cum terra habitabili facit vnde sphera. 45.4.b

Maris fluxus et refluxus. 45.1.b

Materia omnino informis, praecessit suam formationem na
 tura et origine, non tamen et duratione. 1.4.d. et. 2.2.a

Materia omnino informis, quomodo ignorando sciatur, et
 sciendo ignoretur. 2.3.a

Materia illa de qua facta est lux, quo in loco producitur
 fuit. 26.3.a. et inde.

I N D E X.

- Materia illa informis ex qua facta sunt omnia, nū carebat omni forma? 1. 1. d. per totum cap.
- Materia informis, ex qua facta sunt alia, ad cœlum empyrium usq; pertingebat, & toto in huiusmodi spaciū occupabat. 3. 2. c. per totum cap. 10.
- Materia informis nominatur vocabulo terræ & aquæ, et cur. 8. 4. d. et inde. & nomine abyssi. 9. 2. b
- Materiæ cœli competit voluntar' Creatoris & suscipiat formam nō habet cœlum, et cōplentē totū appetitū. 8. 1. b
- Materia in supercœlestibus & in iūtis inferioribus potest dici aequiuoce, non tamen impedit quin sit eadem per essentiam hic & ibi. 8. 1. c. d
- Materia nuda scdm suā essentiam in omnibus corporibus est eadem. 3. 2. c. per totum cap. 4. et. 2. 3. c
- Materia de se & essentialiter nō habet ordinem magis ad unam q̄d aliam formam, sed ex voluntate creatoris. 5. 1. d. & 6. 1. d. et. 7. 3. d
- Materia prima nō cadit sub factionē 1. 4. c. et. 7. 1. a
- Materiæ essentialis differentia est carere oī forma. 6. 1. c
- Materia est mediū inter ens et nihil. 3. 2. a
- Materiæ triplex unitas. 7. 3. b
- Materia & forma et instans in quo incepit tempus, simul tempore & duratione fuerunt, non causalitate & origine. 2. 2. b. & inde.
- Materia quæ subjicitur forme cœli, secundū se considerata, est pura potentia, sicut est materia omnium inferiorum. 5. 2. c. per totum cap. 5.
- Materia licet una sit in omnibus corporibus tam cœlestibus q̄d inferioribus, non tamen habet eandem rationem suscipiendi formam. 7. 4. d
- Materia cœli licet nō appetat esse sub alia forma, quia cū ea nulla est annexa priuatione, in potentia tamen creatoris est, subiçere eam formæ habenti contrarium. 4. 4. d. & 5. 1. a. b. et. 8. 1. b
- Materia si non esset in cœlo, esset ibi accidens sine subiecto. 6. 2. per totum cap. 7.
- Materia existens sub forma elemēti nō appetit esse sub forma Cœli, nec conquerit, licet secundum essentiam non differat hec ab illa. 4. 2. a. per totum cap. 5.
- Materia facit differentiā. 1. 2. 3. a. & inde.
- Materiæ ad formam est aliqua similitudo, sicut loci ad corporis. 1. 1. c
- Materia mactinatur ad corruptionē nō per se et scdm suā essentiā, sed per priuationem formæ. 4. 4. b. & inde.
- Materia in diffinitione trahitur ad modū formæ. et cur. 8.
- Materia nō separatur à quantitate et cur. 3. 4. a (1. d)
- Materia est causa multitudinis in eadem specie, si res ex terra materia non constat. 1. 2. 3. b
- Modi oī effendi rerum. 20. 4. c. & inde.
- Modi octo, cur dicuntur aliqua specialiter esse ex aliquo elemēto. 5. 5. 1. a
- Modus unus in cūlibus cōcandi naturam. 4. 6. 4. b
- Motor primus est in oriente. 3. 9. 3. d
- Motus cœli quadruplex. 5. 1. c
- Motus cœli nō potest sentiri nisi ratione corporis luminosi. 14. 2. a. et. 15. 3. c
- Motus ab oriente in occidens est proprius cœli aquæ. 3. 7. 1. d. & inde.
- Motus cœli aquæ est diuina aliq; motus mensura. 3. 6. 4. b
- Motus primi mobilis incepit, ante q̄d crearetur lux. 1. 5. 3. c
- Motus eccentricorum & epicycloïz. 1. 5. 2. c. et. 5. 3. 3. a
- in Motu vnum mobile scdm rem, multa scdm rōnē. 1. 8. 1. a
- Motus prior tempore. 1. 7. 4. a. b
- Motus est quoddam opus vitæ. 5. 3. d
- Motus est in tribus generibus. 1. 0. 1. c. d
- Moyses cur non aperie fecit mentionē de creatione creature spūialis. 1. 3. 4. d. et. 2. 5. 3. c. et. 1. 9. 3. d
- Moyses quare aliquando pretermittit, vidit Deus q̄ esse bonum. 2. 0. 3. c. et. 4. 2. 2. c. & inde
- Mundus incepit ante omne tempus & cum tempore, sed nō in tempore. 1. 8. 3. a. per totum cap. 2. 1.
- Mundus est factus in tempore quantum ad actionem vel passionem. 1. 9. 2. d
- Mundus iste habuit primum vespero, deinde mane: qd etiā cum diuinis officijs appositiissime consenti. 1. 5. 1. b
- N
- Naturale agens non potest introducere formā substantialem, nisi introducat accidentalem, & quare. 1. 0. 2. a
- Nubes nō protenduntur in aliū per tria: miliaria. 4. 4. 1. a
- Nunc temporis in ipso primordio fuit solū initium futuri 1. 7. 4. d. et. 1. 9. 1. b
- O
- Octaua sphæra mouetur duobus motibus cōtrarijs. 3. 6. 4. b. et. 5. 3. 2. a
- Omnia fuerunt simul creata secundum suas substantiales formas. 1. 8. 1. d. 2. 8. 1. b
- Ornatus in operibus sex dierum quo accipietur. 5. 1. 1. b
- Opus non solū creationis, sed et multiplicis distinctionis (secundum cōm sanitōrum sñiam) ante omnē diem dicitur esse factum. 1. 0. 3. c. per totum cap. 1. 2.
- Opus diuinum triplex. 4. 7. 3. c (et inde)
- Opera cōditionis, restaurationis, et glorificationis. 5. 7. 2. a
- Opera sex dierum fuerunt per factionem, productio rerū per creationem. 1. 9. 4. d
- Opiniones de productione lucis. 2. 5. 4. per cap. 2. et. 3. secundae partis.
- Opiniones quomodo lux primò creati faciebat diem et noctem. 2. 7. 2. a. & inde.
- Opinio Aug. quo differat ab opinione aliorū sacerdotiū quo ad opus diuinū creationis, distinctionis, et ornatus. 9. 4. a
- Opinio D. Thomæ, q̄ lux sit realiter in medio, confutatur. 3. 4. 1. a
- Opiniones de idētitate materiæ. 3. 2. c. et inde. et. 4. 2. b. c. d
- P
- Pecatum deficiendo committitur. 2. 4. d. & inde
- Permanentium & successuorum natura 1. 7. 3. c
- Perpectius opinatur visionem fieri emissione radiorum: ex oculis. 3. 1. 3. b
- Phantasmat. 3. 0. 3. b
- Pisces & aues quomodo producti fuerint ex eadem materiæ, id est, ex aqua. 5. 5. 1. a
- Pisces quomodo dicuntur reptilia. 5. 4. 4. c
- Pisces cur producti ante Bestias. 5. 5. 1. a
- Planetae nū faciunt vñā sphæriū cœlo syderico. 4. 9. 1. c.

I N D E X.

Plantæ quo die fuerunt productæ. 4.6. 3. c. et. 4.7. c. et inde.
Platonicus nō est determinatus; modus genonis. et cur. 4.6. 4. d.
Planctæ sunt minus animatae q̄ cœli. 4.0. 3. c.
Platonis opimo de rerum principijs. 2.1. 1. a.
Platonis magnus annus. 1.5. 2. b.
Plato, viuere illa omnia docuit, quæ motionis principium
intra se continent. 5. 4. a.
Poli Zodiaci distant à polis mundi per. 2.3. gradus cum di-
micio. 1.5. 2. b.
Potentia pura est mediū inter ens et nihil. 1.4. b.
Potentia pura de se non habet ordinem ad aliā & aliam
formā, sed ex voluntate Creatoris. 5. 1. d. et. 7. 3. d.
Potentia pura non potest habere essentialē distinctionem.
4. 1. d. et col. 2. b.
Potentia pura nullis mutationibus temporum potest esse subz-
iecta. 1.3. c. d.
Potentia & actus per se non cadunt sub factionem. 2. 1. a
b. & inde.
Primus motor in qua parte cœli sit. 3.9.4. d.
Præiuatio in cā est q̄ materia sū turpis et defectiva. 4. 4. b.
Præiuatio in materiæ essentiæ minimè continetur, & cur.
8. 1. a.
Producant aquæ reptile animæ viventis, et volatile et cæst.
5.5. 4. a.
Propositio hæc, Deus ex nihilo fecit omnia, quomodo ins-
telligatur. 1.4. b. et. 3. 2. a.
Propositio hæc, In æternis non differt esse & posse, inter-
pretatur. 7. 2. b.
Proportiones quatuor elementorum. 4.4. 3. d.
Ptolemaeus & Thebit de motu octauæ sphæræ. 1.5. 2. b.
et. 3.6. 4. b. & inde. et. 5. 2. b. a. b.
Ptolemaeus posuit partes nostras aliquando fieri inhabita-
biles. 1.6. 3. a.

Q

Quæstio vulgaris, Num fuerit ante gallina, vel oxium?
4.7. 2. c.
hydralites quedā vniuocē dicuntur de cœlo & de istis in-
terioribus, quedam equiuoce. 5.1.4. d.
Quantitas & forma diversificant materiam, sed alio &
alio modo. 3. 3. c.
Quare in fine conditionis rerum sū dictum, Valde bona.
4.8. 3. a.

R

Radix franguntur, interfescantur, & reflectūtur. 3.1. 2. c.
Rarum & densum in cœlo & in istis inferioribus quomo-
do differunt. 5.1.4. d. & inde.
Rationes aduersus Aegidium de vnitate materie. 4.4. d.
Rationes quæ contradicunt sensui minimè sicut curandæ.
1.6. 2. d.
Regule septem, quas quisq; debet obseruare, cum vult ex-
ponere sacram scripturam. 3.4. 4. d.
Relatio in Deo & in creaturis dicitur equiuoce. 5.0. b.
Res omnes fuerunt in principio creatæ quantum ad suas
substantiales formas 1.7. 2. a. 2.8. 1. b. & inde.
Res primò fuerunt creatæ, deinde distinctæ, tertio ornatae.
9. 3. a. per totum cap. 1.1.

Res habent otio modos effendi. 2.0. 4. c. per totū cap. 2.4.
Rerum opus distinctionis & ornatus. 4.7. 4. c.
Res quomodo fuerunt creatae ante omne tempus, & ante
omnem diem. 1.0. 2. c. d.
Rerum productio per creationem, sed opera sex dierum
fuerunt per factionem, & cur. 1.9. 4. c. d.
Reptilium plura genera. 5.4. 4. c. d.

S

Sacramenta. 5.7. 2. c. & inde.
Sanctorum cōmuniſ ſententia de productione rerum, ma-
gis est scripture sacrae conſona quam illa Augustini.
2.4. 1. d.
Sanctificatio Dei. 5.9. 2. a.
Scriptura sacra in prima productione rerum, multis modis
Trinitatem infusat. 2.0. 1. c. per totum cap. 2.3.
Scriptura sacra non codicē modo loquitur de creatione mun-
di, quæ fuit ante omnem diem: & de alijs operibus sex
dierum. 1.9. 3. b. et. 2.0. 2. a.
Scriptura in eisdem pro plurali ponit singulare. 4.8. 2. b.
Sensus nō est supra ſe conuertitus. 3.4. 2. a.
Sensus ſi mutaretur ſolū realiter, nō ſentiret. 3.4. 2. a.
Sensus est ſuceptius ſpecierum ſine materia. 3.4. 1. c. d.
Sensibus omnibus tria ſunt cōmūna. 3.4. 1. a.
Sensible pofitum ſupra ſenſum cur non facit ſenſuonem?
3.4. 1. b.

Senſu codicē quo iudicamus de luce, iudicamus de tenebre
2.3. c.
Sol quomodo in ſigna, tempera, & annos. 5.4. 2. a.
Sol ſons est lumen quo illuminatur luna, & ſydera omo-
nia. 3.2. 2. b.
Sol calidus causaliter, ignis formaliter. 4.3. 3. a.
Sol ex qua parte orbis factus. 4.8. 4. a.
Sol, qui nunc eſt, erat illa lux primo die creata. 2.8. 4. d.
& inde.
Sol tripli motu mouetur. 2.9. 3. d.

Spiritus domini ſerebatur ſuper aquas. 1.0. 4. b. et. 1.1. 2.
d. et. 1.6. 4. c. et. 3.8. 3. a.
Spiritualia iuxta Auicebran habent materiam. 3.2. c. d.
Stella nulla creditur eſſe recte in polo. 1.5. 1. c.
Stelle cur tot ſint in octaua ſphæra, & una duntaxat in
ſphæris inferioribus. 5.3. 3. c.
Stella nautica, quæ vulgariter dicitur Transmētana, mul-
tum appropinquat polo mundi superiori. 1.5. 1. c.
Subſtantia de Deo & creaturis dicitur equiuoce. 5.0. 2. b.
Subſtantia eſt ens ſimpliciter, ſed ſcđm ſe nō eſt perfecta
ſimpliciter, ſed accidentibus perficitur. 3.3. 2. d.
& Subſtantia nulla creatæ immediate egreditur actio. 3.2.
3. c. & inde.
Sursum & deorsum, ante & retro. 4.0. 4. a.

T

Tempus. 1.7. 4. b. & inde.
Tempus eſt numerus motus cœli crystallini, non firmamē
ti, deſt cœli ſyderi, vt dixerunt quidam magni. 1.6.
3. d. & inde.
Tempus in ipſa creatione mundi fuit totum futurum, in ſe-
cunda mundi erit totum præteritum. 1.9. 1. a.

I N D E X.

Tempus quod est numerus motus primi mobilis, est vnum de quatuor coevis. 16. 3. c. per totum cap. 18.
 Tempus est passio motus primi nobilis. 19. 2. c
 Tempus quod nunc est, est illud tempus quod est vnu de quatuor coevis. 17. 1. b. & inde.
 Tempus vnum habet nunc secundū tem, multa secundū rationem. 18. 1. a
 Tempus postterius motu. 17. 4. a. b
 Tenebrae erant superfaciem abyssi. 9. 2. a. b. 1. 2. b. et. 1. 2
 1. a. et. 1. 3. 2. b
 Tenebra percipiuntur à visu, et quomodo. 2. 3. d
 Tenebrae non sunt secundū substantiam, sed passio est aetris que ei ex privatione luminis accedit. 11. 1. b
 Tenebra non cadit sub factione, & cur. ibidem.
 Terra erat inants & vacua 47. 3. a
 Terra cur non cooperata est aquis, sicut tota aqua cooperata est aere. 41. 4. c

Terra quomodo fundata est super aquas. 46. 1. c
 Terra nostra aliquando fieri inhabitabilis si Ptolemæo creditus. 16. 3. a
 Terra ultra Zodiacū in parte meridionali si esset discooperata aquis non esset habitabilis, & cur. 16. 3. a
 Thomas ponit lucē in medio esse realiter. 33. 4. d
 Thomas opinio de materiae identitate. 3. 4. c. et. 4. 2. b
 Trinitas in creatione rerum multis modis insinuat. 20.
 1. c. per totum cap. 2. 3.

V

Venenum quid sit? 56. 4. a
 Virtus agentis naturalis est accidentis. 10. 2. e
 Visio num fuit emissione radiorum ex oculis, an receptione simulacrum? 51. 3. b. c
 Vniuersi distinctio. 12. 4. d

E R R O R E S.

Pag.	Col.	Lig.
7.	4.	40.
admisicitur.		admisicitur.
8.	3.	21.
Genesis		Genesios
26.	1.	8.
incipit		incepit
26.	1.	18
emispærium		bemispærium
27.	1.	51.
lux ergo illa		lux ergo illa

Pag.	Col.	Lig.
19.	2.	11.
continuatum		continuatum
29.	2.	32.
tamen		tamen
33.	2.	7.
aggregatio		aggregatio
46.	3.	15.
atq;		itq;
49.	2.	35.
fatuas		fatuas

D· AEGIDI ROMANI, ORDINIS
FRATRVM EREMITARVM SAN=
cti Augustini, Archiepiscopi Biturio=
censis, Opus Hexaemeron,
sive de Mundo sex dieo=
bus condito.

CAP. I.

Quod materia illa informis, ex qua per spatio sex dierum dicuntur omnia esse facta, non carebat omni forma.

Gen. 2.4

Sap. 1.1.c

Gen. 1.4

Lxx.

i. Phys. 1.69.

Gen. 1.4

Cap. 4. et 6. Capituli in 1.2. Confessionum, triplex obstatum parabut.

A Vnum ex parte formarum, aliud ex parte temporum, tertium ex parte ipsius nibili. Ex quibus omnibus uidentur verba eius sonare, & materia illa ex qua facta sunt omnia, quae dicitur in principio esse facta, erat omnino informis, & carebat penitus omni forma. Primo quidem videtur hoc esse ex parte formarum: videtur enim velle, & in illa inferni materia nulla erat forma, quia non color, non figura, non corpus, non spiritus. Cum ergo omnis forma sit substantialis, vel accidentia iste omnis forma substantialis vel sit corporalis, vel spiritualis: si in illa materia non erat color, nec figura, excludebatur ab ea forma accidentalis: si non erat corpus, nec spiritus, excludebatur ab ea omnis forma substantialis: immo cum omnes forme accidentales sint posteriores formis substantialibus, & sequantur eas (quia, ut dicitur in 7. Met. substantialia est prior accidente, cognitione, definitione, & tempore) si in illa materia non erat corpus, nec spiritus, id est, non erat ibi forma corporalis, nec spiritualis, nulla erat ibi forma substantialis, & per consequens nec accidentalis: nam & ipsae forme accidentales vel sunt corporales, vel spirituales. Erat ergo, secundum hanc verba, materia illa omnino informis, non tamen erat omnino nihil: nam si erat sine omni forma, erat tamen & poterat formari forma. Ideo Augustinus circa principium 1.2. Confessionum loquens Deo de huiusmodi materia, dicit, Priusquam istam informem materiam formares, atque distingueres, non erat aliquid, non color, non figura, non spiritus, non corpus: non tam omnino nihil, sed erat quedam informitas sineulla specie. Secundum, verba Augustini, præbent obstatum huic veritati ex parte ipsorum temporum. Nam cum veritas sit, & materia illa informis primò creata, non caruit omni forma: verba tamen eius huic veritati præbent obstatum, & videntur sonare, & carueri: omni forma, non solum ex parte formarum, quia nec erat color, nec figura, nec corpus, nec spiritus, & era sineulla specie, sed etiam hoc idem arguit ex parte temporum, & talis erat illa materia, & nullis mutationibus temporum poterat esse subiecta: ideo terra, id est, materia illa informis non dicitur esse facta prima die vel secunda, sed dicitur esse facta in principio, id est, ante omnem diem, quæ sic considerata nullis diebus, & nullis mutationibus temporum poterat esse subiecta. Est enim hoc conuertibile, videlicet, & quicquid est omnino informe nullis mutationibus potest esse subiectum: & etiam conuertitur, & (loquendo de creaturis) quicquid nullis mutationibus potest subiecti, est omnino informe. Vnde & Comment. super 8. Physicorum probat, & materia omnino prima nullis mutationibus potest esse subiecta. Hoc est ergo, quod Augustinus dicit 1.2. Confessionum, & Moses, cum commemorat Deum in principio fecisse cælum et terram, id est, angelicam naturam & materiam informem, tacet de temporibus sive de diebus, & subdit, & ista informitas terræ, inuisibilis & incomposita, in diebus & temporibus non est numerata, quia ibi nulla species, nullus ordin, nec venit quicquam, nec præterit: & ubi hoc non fit, non sunt utique dies, nec vicissitudo, nec spatium temporalium. Materia ergo illa informis non est connumerata inter dies, sed facta est ante omnem diem: & sic facta est, & nulla posset esse in ea mutabilitas temporum: quod esse non posset, nisi suisset facta penitus informis, quia in materia iam formata, mutabilitas temporum esse potest. Tertiò, verba Augustini in codem libro huic veritati præbent obstatum

Cap. 3.

Tex. 4.

Cap. 3.

I. I.

Com. 4.

Cap. 9.

A

ex parte ipsius nihil. Nam, ut diximus, materia illa informis non sicut sit sine omni forma. Verba: am: Augustini comparantis materiam ad ipsum nihil, sonant: quod penitus sine omni forma facta fuerit illa informis materia.

12.lib. Confes. cap. 7. Hoc est enim quod dicit. Duo quidem fecisti domine: una propere te, alterum propere nihil. Unum, quo tu superior es, id est, naturam angelicam: aliud, quo nihil inferius es, id est, informem materiam. Natura ergo angelica ita est propere Deum, quod nihil praeter Deum est supra eam: materia autem informis, quae dicitur facta prima die, ita erat propere nihil, quod nihil poterat esse inferius ea. Quo posito, facta sicut sine omni forma: quia si fuisset facta cum aliqua forma, fuisset magis propere nihil: et fuisset inferius seipso, si consideraretur sine omni forma. Aduerendum itaque, quod haec verba Augustini in sequenti Capitulo soluemus. In hoc autem capitulo intendimus declarare, quod materia illa informis non sicut facta sine omni forma: quod tripliciter possumus declarare, secundum quod verba Augustini, huic veritati triplex obstatum videntur praebere, ut illis eiusdem tribus vijs, et radicibus, ex quibus veritas obstatula insurgebant, veritas proposita declaretur: ut sit prima via ex parte formarum, secunda ex parte temporum, tertia ex parte ipsius nihil. Prima quidem via sic patet. Nam, secundum Boethium et secundum veritatem, omne esse est a forma: quod ergo caret omni forma, caret omni esse: si ergo esset aliquid omnino informe, esset secundum hanc hypothesis unum nullum haberet esse: ergo illud esset, et non esset: quod contradictionem implieat: poterit quidem, quod esse sit actus entis, nam oportet esse ens, quod habet esse: est enim hoc conuertile, Omne ens habet esse: et Quicquid habet esse est ens. Pura ergo potentia, et illud quod est omnino informe, non est ens, et per consequens, nullum habet esse: nam quod est in potentia (secundum quod huiusmodi) non est ens, sed potest esse ens. Illa itaque informis materia primo facta, non sicut pura potentia, nec Secunda via. fuit sine omni forma, quia fuisset sine omni esse. Secunda via ad hoc idem sumitur ex parte temporum. Dicere enim aliquid informe, et nullo modo subesse mutationibus temporum, est dicere oppositum in adiecto. Nam hoc est informe, quod potest formari: et illud potest formari, quod subiectum mutationibus temporum. Materia ergo illa informis, non sicut sine omni forma: quia non fuisset subiecta mutationibus temporum, ut patuit supra per verba Augustini 12. Confessionum. Illud enim subiectum mutationibus temporum, quod de hoc in illud vadit, et quod unum deserit, et aliud recipit: nam mutari secundum Aristotelem est de aliquo in aliquid ire. Vnde et Augustinus ait, Vbi nec venit, nec praeterit, non est vicissitudo temporum. Haec est enim vicissitudo temporum, quando hoc praeterit, et hoc aduenit: hoc expoliatur, et hoc induitur. A pura autem potentia nihil potest praeterire, et pura potentia nullo modo potest expoliari: et per consequens, nullis mutationibus temporum potest esse subiecta. Notandum tamen, quod prima ratio directe et simpliciter arguit puram potentiam esse non posse: sed haec secunda ratio recte concludit, quod pura potentia et res omnino informis actionibus naturalibus non potest esse subiecta, quia actio naturalis non inducit unam formam, nisi expellat aliam. Non enim sunt actiones naturales, nisi ex contrario in contraria: quia semper unum con triorum agit in aliud, ut calidum in frigidum, vel magis

1. Via.

In libro deuinitate, et uno. a forma: quod ergo caret omni forma, caret omni esse: si ergo esset aliquid omnino informe, esset secundum hanc hypothesis unum nullum haberet esse: ergo illud esset, et non esset: quod contradictionem implieat: poterit quidem, quod esse sit actus entis, nam oportet esse ens, quod habet esse: est enim hoc conuertile, Omne ens habet esse: et Quicquid habet esse est ens. Pura ergo potentia, et illud quod est omnino informe, non est ens, et per consequens, nullum habet esse: nam quod est in potentia (secundum quod huiusmodi) non est ens, sed potest esse ens. Illa itaque informis materia primo facta, non sicut pura potentia, nec

Secunda via. fuit sine omni forma, quia fuisset sine omni esse. Secunda via ad hoc idem sumitur ex parte temporum. Dicere enim aliquid informe, et nullo modo subesse mutationibus temporum, est dicere oppositum in adiecto. Nam hoc est informe, quod potest formari: et illud potest formari, quod subiectum mutationibus temporum. Materia ergo illa informis, non sicut sine omni forma: quia non fuisset subiecta mutationibus temporum, ut patuit supra per verba Augustini 12. Confessionum. Illud enim subiectum mutationibus temporum, quod de hoc in illud vadit, et quod unum deserit, et aliud recipit: nam mutari secundum Aristotelem est de aliquo in aliquid ire. Vnde et Augustinus ait, Vbi nec venit, nec

cap. 9. praeterit, non est vicissitudo temporum. Haec est enim vicissitudo temporum, quando hoc praeterit, et hoc aduenit: hoc expoliatur, et hoc induitur. A pura autem potentia nihil potest praeterire, et pura potentia nullo modo potest expoliari: et per consequens, nullis mutationibus temporum potest esse subiecta. Notandum tamen, quod prima ratio directe et simpliciter arguit puram potentiam esse non posse: sed haec secunda ratio recte concludit, quod pura potentia et res omnino informis actionibus naturalibus non potest esse subiecta, quia actio naturalis non inducit unam formam, nisi expellat aliam. Non enim sunt actiones naturales, nisi ex contrario in contraria: quia semper unum con

4.Cœ. 22. triorum agit in aliud, ut calidum in frigidum, vel magis

In qua aliõe In qua aliõe similitudine, nisi ex contrario in contraria: quia semper unum con

A calidum in minus calidum, sive calidum in tepidum: nec propositio versus calidum agit in frigidum, nec in tepidum, nisi expellendo ratiocinatio videtur formam frigidi et formam tepidi, et inducendo formam doc. s. Quod est. calidi. Propter quod ponere aliquid naturaliter informe, q. 10.

quod non possit secundum aliquem ordinem esse subiectum actionibus naturalibus, est ponere oppositum in adiecto: quia quod naturaliter est informe, naturaliter potest formari. Ideo non solum ex ipsis formis ut dicebat ratio prima, sed etiam ex mutationibus temporum ut dicit haec ratio secunda, concludit quod illa informis materia non sicut pura potentia, nec caruit omni forma. Vel, ut supra tetimus, etiam haec ratio arguit simpliciter veritatem, quia dicit aliquid contradictionem, quod idem possit formari, et non formari. Tertia via ad hoc idem sumitur ex parte ipsius Tertia via. nihil. Pura enim potentia, ut vult Comment. in Phy. est 1. ph. 73. et medium inter ens et nihil: non est enim ens, quia non habet esse: et non est nihil, quia potest esse. Hoc enim dicit potentia, quod non est, sed potest esse: ratione qua non est, non est ens: ratione qua potest esse, non est nihil. Est enim potentia illud ex quo res est materialiter: ut ferrum est potentia culter, quia ex ferro materialiter fit culter. ex materiali autem non potest aliquid materialiter fieri: ut sicut aliquis malleando ferrum, facit inde cultrum, ita malleando nihil, non faciet inde aliquid. Cum ergo dicitur, quod Deus ex nihilo fecit omnia, ibi (nihil) non potest teneri materialiter, ita et ipsum nihil, sicut materia rerum, vel et in ipsum nihil tanquam in materiam induxerit formam, et hoc modo fecerit creaturam. Sed ibi (nihil) ut supra diximus, tenetur ordinaliter, sicut dicitur et ex manefit meridies, ut ponitur exemplum in 2. Metaphy. Non Tex. 7.

B enim ipsum mane fit meridies, nec una hora fit alia: sed post mane incipit esse meridies, et post unam horam incipit esse alia. Sic ex nihilo fit aliquid, non et ipsum nihil fit aliquid: sed cum res prius fuissent nihil, actione diuina incepserunt postea esse aliquid. Reuertamus ergo ad propositum, et dicamus, et pura potentia, et materia omnino informis, nec est ens, nec nihil, sed est medium inter utrumque: et quia impossibile est tale quod esse actu, quia tunc esset aliquid actu, quod non esset ens: ideo materia sic omnino informis non potest cadere subfactione: quod illud quod cadit subfactione, et illud quod fit, cum est factum incipit actu esse. Quare si materia omnino informis possit cadere subfactionem, tale existens possit esse actu quod esset omnino informe. Vnde Augustini 12. Confess. loquens ca. 6. 8. et 15 de materia penitus informi, ait, Non est aliquid, sed est una de potest esse aliquid. Non est enim nihil, et non est aliquid, quia non est quid: sed est vnde facta sunt alia, et unde facta sunt entia.

C Cap. II.
Quod non tempore, sed natura: non duratione, sed origine, materia omnino informis praecedit suam formationem.

E C V N D V M rones præhabitas cogimur ponere, et nullum sicut dare instans aut ipsi, in quo esset materia omnino informis: quia (ut patet per habitum) hoc posito, triplex inconveniens sequeretur, videlicet, et aliquid simul esset et non esset: et non esset aliquid

aliquid naturaliter informe, quod secundum nullū ordinē actionibus naturalibus possit esse subiectum: et ter in ipso esset aliquid factum, quod esset mediū inter ens et nihil.

i. Phy. 64. 7. Immo, ut clare patet et pura potentia sub factione non Meta. 23. & cadat, nec possit esse aliquid quod sit secundum ipsum factum: inde. 8. Met. 8 dicimus cū sapientibus Philosophis, et proprie non sit nisi i 2. Met. 18. compositum ex potentia et actu: et ex factione compo si dicitur fieri potentia et actus: non enim sit potentia per se, nec actus per se, sed simul sit potentia cum actu, et ex eo uero. Si enim cera est in potentia ad rotunditatem, et quod vellet facere ceram rotundam, non faceret ceram per se, et rotunditatem per se, et postea coniungeret rotunditatem cerae: sed transmutaret ceram, et transmutando eam, de cera non rotundas faceret ceram rotundam, ita et simul faceret ceram sub rotunditate, et rotunditatem in cera. Totum ergo compositionem faceret simul, ita et per se non cadit sub factione, nisi compositione, ut declarari habet in. 7. Met. et in lib. phys. Facere enim ceram rotundam non est facere et cera sive cera, quia hoc semper verum est sine rotunditate: nec est facere et rotundum sive rotundum, quia et hoc semper verum est sine cera, sed est facere totum simul. Quod potissimum verita te habet in potentia et in actu, quia nullū istorum per se cadit sub factione. Nam facere potentiam, non est facere et potentia sit potentia, quia hoc semper est verum et potentia est potentia: sed tunc incipit esse potentia, et tunc sit potentia, quando incipit esse sub actu. Ergo prius intelligitur potentia fieri sub actu et incipere esse sub actu, et si sit potentia vel et incipiat esse potentia. Et quia potentia sub actu dicit quid compositionem, prius sit compositionem et incipit esse compositionem, et si sit potentia vel incipiat esse potentia, que est pars compositionis: ideo bene dictum est, et factio compositionis sit materia que est pars compositionis. Et quod dictum est de materia et de potentia, veritatem habet de actu materiali et de forma materiali, que non potest esse sine materia. Facere enim huiusmodi actum vel formam, non est facere et actus sit actu vel et forma sit forma, quia hoc semper verum est: sed hoc modo sit huiusmodi actus quando sit in sua potentia, et hoc modo sit forma quando sit in sua materia. Ergo non intelligitur huiusmodi actus fieri nisi sit in sua potentia, nec forma fieri nisi sit in sua materia: et quia forma in materia, et actu in potentia, dicit quid compositionem, prius intelligitur fieri compositionem, et si actu et potentia vel et materia et forma, que sunt partes compositionis. Factio itaque compositionis sunt potentia et actu, materia et forma. Illud igitur dictum Philosophi clare patet esse verum, et per se non sit, nisi compositionem.

Tempore ergo et duratione non potuit fieri pura potentia sine omni actu, nec purus actus sine pura potentia. Et si inuenitur purus actus sine omni forma, quod patet verum esse in Deo, ille actu non cadit sub factione, nec tale ali quid potest esse factum, sed est faciens omnia. Illud enim quod sub factione cadit, semper oportet esse compositionem. Duratione ergo et tempore, pura potentia et materia omnino informis non praecessit actu, sed origine et quadam consideratione naturali. Nam licet non sit potentia nisi sub actu, et ex hoc non sit potentia nisi factio compositionis: imaginatur tamen, et actu recipiatur in potentia, et ex hoc (secundum quendam modum intelligendi) prius intelligitur esse materia, et postea intelligitur in ea recipi actu: sicut prius intelligitur aliquid imperfectum, et

A postea intelligitur perfici. Secundum ergo hunc modum loquendi, origine et natura, id est, naturali intelligentia, non duratione nec tempore, materia omnino informis praesens est: sicut formationem. Secundum hoc ergo salvantur verba Augustini cum ait, et prius fuit materia omnino informis, et postea fuit forma: quia non loquitur de prioritate durationis vel temporis, ita et fuerit aliquid tempus vel ali quod instans in quo materia fuerit talis, sed et quodam origine et quadam naturali intelligentia: sicut prius intelligitur imperfectum et postea intelligitur perfici, sic prius intelligitur materia omnino informis et postea intelligitur suisse forma. Secundum hoc ergo possumus salvare omnia illa verba August. 12. Confessionum cap. 3. Nam cum dicebatur, et priusque Deus hac informem materiam formaret atque distingueret, non erat aliquid non color, non figura, non spiritus, non corpus, sed erat quedam informitas sine villa specie: loquuntur de prioritate non temporis et aliquando fuerit aliquid tale, sed prioritate originis et de naturali intelligentia. Nam origine et naturali intelligentia, materia praecedit formam, et imperfectum perfectum: complemento autem, et perfectione, et etiam electione, perfectum praecedit imperfectum, et forma materiam. Ex hoc etiam patet illud quod secundo dicebatur de ipsis temporibus. Nam materia sine omni forma fuit ante omnem diem et ante omnes tempus, et non poterat esse subiecta mutationibus temporum, sed hoc modo non potest intelligi prior tempore, vel duratione: nam cum tempus incipiat in instanti, non potuit tempus esse ante omnem instans, quia tunc fuisset tempus ante omnes tempus, quod est impossibile. Similiter ergo tempore vel duratione fuit materia et forma, et instans, in quo incipit tempus: sed quadam naturali intelligentia prius imaginatur suisse materiam, et postea introduxit ibi suisse formam: et quia materia sic sub forma, poterat esse subiecta mutationibus, et variacionibus temporum, statim incipit esse instans, quod est principium temporis. Duratione ergo omnia illa simul fuerunt, licet origine et causalitate se praecesserint. Nam cum tempus sit accidentis, materia et forma que sunt substantia, origine et causalitate praecesserunt omne instans et omnes tempus: et cum fundamentum praecedit origine illud cuius est fundamentum, materia que substernitur formae tanquam fundamentum, origine praecessit omnem formam. Ex hoc etiam potest patere, quod tertio dicebatur, et sicut etiam fuit materia omnino prope nihil, ut nihil posset esse inferius ea: quod esse non posset nisi facta fuisset omnino informis, quia hoc modo est infima omnium, nam materia iam formata et facta in actu non est omnino prope nihil. Ad quod dici potest, quod materia prius fuit facta omnino prope nihil, non prius duratione, quia quantum ad hoc simul fuit facta materia cum forma, et ex eo uero: sed fuit ibi prius origine, et natura, id est, naturali intelligentia: quia cum materia intelligatur substerni formae tanquam quoddam suum fundamentum, et prius intelligatur esse fundamentum, et quod aliquid superedificetur vel recipiatur in eo, ipsa materia hoc modo praecedit et intelligitur antecessisse suam formationem.

Ad. 1.

+ Materia est prior forma naturali intelligentia, non et possit sine forma intelligi; sed quod postea est cognita per formam, prius itel ligitur esse materia, et postea in ea recipiatur. Et sic, cu alijs dicitur Aeg. cōtrouer sue nibil est.

Ad. 2.

Ad. 3.

Compositione pri mo sit.

i. Phys. t. 64.

Dens solus est actus ab omni potentia separatus.

A ij

Cap. III.

Quomodo uerificantur uerba Aug. q materia omnino informis, ignorando sciatur, & scien do ignoretur.

Cap. 5.

Tex. 4.

1. Post.c. 14.

In Proc. I.
Metaphy.

[†] Aeg. in. 2.
de An. ix. 66
in dubijs.

2. de An.t, 7

Sensus quisq; per accidētē propriū sensiliū priuationē apprehendit.
2. de Ani. iex. 103.

autem, ratiōne, dicitur, s. si percepitur. Ratiōne, nō viciatur, id est, visu non percipitur. Cum enim nihil videmus, dicimur videre tenebras: non videre enim, est tenebra, vel est res tenebrosa, aut res priuata lumine potens suscipere lumen. Non ergo nisi per analogiam ad lumen cognoscitur tenebra: et tunc atīu percipimus tenebram, quando nihil omnino videmus. His itaq; prælibatis, dicamus, q; sicut se habet visus ad res visibiles, ita se habet mens et intellectus ad species et ad formas: et sicut visus non percipit nisi lucem et colores que sunt res visibiles, sic intellectus non percipit nisi formas et species. Nam (ut de arari habet in. 3. de Anima) quod quid est, est obiectum intellectus: et quia quod quid est rei secundum quiditatem, est illud q;

A per diffinitionē exprimitur, quia diffinitio est sermo ex-
pressius quiditatis & essentiae: cum omnes partes posse
in diffinitione sint formae, ut declarari habet in. 7. Meta-
physicorum, consequens est, qd nostra intellectualis cogni-
tio ad formas & species terminetur: quia terminatur ad
quiditatem quae per diffinitionē exprimitur, t in qua om-
nes partes posse dicuntur esse forme. Ut ergo prosequa-
tur similitudines de visu corporali & intellectu, dice-
mus, qd visus corporalis non percipit nisi lucem: & si di-
catur qd percipit colorem, dicemus qd colores sunt de na-
tra lucis. Est enim lux quidam color clarus: & color est
quasi quedā lux opaca. Si ergo colores possunt dici que-
dam lux, visus corporalis non percipit nisi lucem, sicut &
intellexus non percipit nisi formas. Sic igitur cognosce-
tur ab intellectu quod caret omni forma, sicut cognoscetur
B a corporali visu quod caret omni luce. Et quia materia
omnino informis caret omni forma, & tenebra secundum
qd biusmodi caret omni luce: bene dictum est, qd sicut te-
nebra percipitur corporali visu, sic materia omnino infor-
mis percipitur intellectu. Et Iqua tenebra non videndo
videtur, & videndo non videtur (quia quamediu aliud
videmus, non dicimus videre tenebras, sed tunc dicimus
eas videre, cum nihil omnino videmus) ideo hic apparet
veram esse sententiam Augustini, quod materia omnino
informis ignorando cognoscitur, & cognoscendo igno-
ratur: quia sicut quandiu aliud corporaliter videmus,
videmus lucem vel colorē qui est de natura lucis, sic quā-
diu aliud intelligimus, dicimus intelligere formam vel
speciem: omnino autem informe non intelligendo intelligi-
mus, sicut & tenebras non videndo videmus. Possimus
C enim per intellectum intelligere hanc speciem, & illam
speciem, & aliam speciem, & sic de singulis. Si vis ergo
intellexu abstrahere ab omni specie, abstrahas ipsum ab
oī intelligere. Materia ergo sub hac forma, cadit sub hoc
intelligere: vt est sub alia forma, cadit sub alio intelligere:
ergo vt est sub nulla forma, cadit sub nullo intelligere, vt
quasi non intelligendo intelligatur. Quia quando abstrahim-
us materiam ab omni forma & ab omni intelligere, (qd
hoc modo intelligimus materiam omnino informem) con-
sequens est, qd sic acceptam non intelligendo, intelligimus
ipsam. Et quod dictum est de tenebra respectu visus, veri-
tatem haber de silentio respectu auditus. Nam & per vi-
sum cognoscimus tenebras, et per auditum percipimus si-
lentium: & sicut tenebram non videndo videmus, sic et si-
lenzium non audiendo audimus. Eodem etiam modo et ma-
teriam, non intelligendo, intelligimus. Quando enim nihil
D videmus, dicimus esse tenebras, & quando nihil audiimus,
dicimus esse silentium: sic cum abstrahimus materiam ab
omni forma, abstrahimus eam ab omni esse, et ab omni in-
telligere: sed abstrahere ab omni intelligere, est non intelli-
gere ipsam. Sic enim dicimus de materia quantum ad co-
gnitionem, sicut dicimus de peccato quantum ad factio-
nem. Nam sicut non faciendo, peccatum facimus, sic non
intelligendo, materiam intelligimus: habet enim peccatum
non causam efficientem, sed deficientem. Ideo Augu. 1. 2.
de Ciui:ate Dei, ait, Nemo igitur querat efficientem cau-
sam malæ voluntatis: non enim est efficiens, sed deficiens:
nec illa est effectio, sed defectio. Siquis enim facheret linea
tortuosam, ipsius lineæ assignaremus causam efficientem
plumbum vel cultellum cum quo facta est linea: sed ipsius
contingentia

tortuositatis non possumus assignare causam efficientem, sed deficientem. Est enim eius causa, defectus regulæ, quæ si adhibueret ibi regulam, non fecisset lineam tortuosaam. Sic ipsius actionis assignabimus causam efficientem, virtutem vel potentiam, a qua egreditur huiusmodi actio: sed ipsius actionis, ut est obliqua et mala et ut est peccatum, non assignabimus causam efficientem, sed deficientem, quæ quatenus deficit huiusmodi actio a regulis rationis vel a regulis diuinis, est obliqua et mala et peccatum. Sic et in proposito: cum intelligimus materiam cu[m] aliquo esse vel cum aliqua forma, huiusmodi intelligere habet causam efficientem, quia ille actus et illud esse cum quo intelligimus materiam, est causa quare sic intelligamus eam: sed cum volumus considerare materiam sine omni esse, operetur et deficiendo ab omni intelligere intelligamus ipsam.

12. Met. 5. 1

Scientia enim nostra causatur a rebus, et res mediante sensu agunt et immutant intellectum nostrum: cum ergo nihil agat, nisi ut est in actu, quod deficit ab o[mn]i actu, deficit ab omni actione, et ab omni immutatione: ideo materia sic accepta non intelligendo intelligitur, quia deficiente ab omni actu, deficit ab omni intelligere, cum deficiat ab omni immutatione et ab omni actione, ut hoc modo accepta non possit: immutare intellectum nostrum, nec quicquid agere in ipsum. Sicut ergo peccatum deficiendo committitur, sic et materia, quantum ad cognitionem, deficiendo a cognitione cognoscitur: et per consequens, non intelligendo intelligitur. De hoc autem modo cognitionis loquitur Aug. 12. de Ciuitate dei, cum sit, et causas porro istarum, id est, malarum voluntatum vel malarum actionum, cum efficientes non sint sed deficientes, velle inuenire, tale est ac si quispiam vellet videre tenebras vel audire silentium, quod tamen virum nobis notum est, neque illud nisi per oculos, neque hic nisi per aures, (et subdit) et hoc non est in specie, sed in speciei priuatione. Et idem dicit, et ea quippe quae non in specie, sed in eius priuatione sciuntur, si dici aut intelligi possunt, quodammodo nesciendo sciuntur, ut sciendo nesciantur. Et exemplum de oculo ponit, dices cu[m] oculus corporalis currit per species corporales, nusquam tenebras videt, nisi ubi cœperit non videre. Ponit etiam exemplum de auribus, dicens, et ita etiam non ad aliquem aliud sensum, sed ad solas aures pertinet audire silentium, quod nullo modo necnon audiendo sentitur. Et quod dictum est de peccato, et de tenebris, et de silentio, veritatem habet et de ipsa materia quantum ad intelligere: quia quando discurremus per formas et per ea quae sunt de se intelligibilia, tandem possumus intelligere materiam formam. Sed tunc dicimus intelligere materiam omnino informem, quando deficiimus ab omni intelligere: nam materia sic accepta intelligitur cum omni priuatione cuiuscunq[ue] speciei: quae autem cum priuatione speciei cognoscuntur, quasi nesciendo sciuntur: nam priuatio in negatione consistit. Ideo August. 12. de Ciuitate Dei, cap. 7. dicit, et species intelligibiles mens nostra intelligendo conspiciunt: sed si deficiunt species, illa nesciendo condiscit. Et quia in materia omnino informe deficiunt omnes species, consequens est, et eam nesciendo condiscimus. Ipsa etiam delicta, prout corum ratio in priuatione consistit, non intelligibilis esse dicuntur: iuxta illud Psalm. Delicta quis intelligitur? Sed dices, et secundum iam dicta, ut videtur, non aliter intelligitur materia, quam intelligatur ipsum nihil. Ad quod di-

Cap. 7.

1. Phy. 1.75,

Psal. 1.8.

A ci potest, et materia non est nihil, sed est prope nihil, et est medium inter ens et nihil. Nam sicut angelus est propè Deum, quia multum habet de actualitate: sic materia prima est prope nihil, quia multum habet de potentialitate, et nihil habet de actualitate. Attamen materia, licet sic sit propè nihil, non tam est nihil, et alter negotiatur intellectus circa omnia et circa nihil, quia circa nihil negotiatur non intelligendo negatiu[m], ita et intellectus intelligit per nihil, quod non est, nec potest esse: ipsius enim nihil, nec est aliquid, nec potest fieri aliquid. Unde cum dicimus, et Deus ex nihilo fecit res, non est intelligere, quod ipsum nihil, si facta aliqua res, vel sit factum aliquid, ita et ibi (ex) non tenetur causaliter, sed ordinaliter, et est idem quod primò, non materialiter, sed ordinaliter. Ex nihilo enim facta sunt res: quia cum prius essent nihil, postea incepserunt esse res. Igitur non intelligendo intelligitur Nihil, non intelligendo omnino negatiu[m]: quod Nihil, nec est, nec potest esse, nec est aptum natum esse. Sed non intelligendo, intelligimus materiam, intelligendo priuationem: nam priuatio dicit parentiam cum aptitudine. Materia quidem sine eminente intelligitur cum priuatione: quia licet careat omni esse, habet tamen aptitudinem ad esse: et licet sic accepta non sit, quia non est aliquid in actu, potest tamen esse, quia est aliquid in potentia.

1. Phy. 1.78.

Aeg. quodl. 5.
quest. 12.

B

I R C A identitatem materie volumus evitare extrema, et tenere medium. Inuenimus quidem aliquos sic ampliantes identitatem materie, ut ea in omnibus corporibus tam corruptibilibus quam incorruptibilibus, et elementaribus quam coelestibus, et etiam in omnibus spiritibus dixerint esse eandem. Ut patet ex Auicebron in suo libro quem vocavit de Fonte vita. Vult enim ibi, et quantum ad essentiam materie, non differant spirituales creature a corporalibus, sed solum quantum ad conditiones materie: ut quia corporalia habent substantiam, et materia subiectam quantitatibus et qualitatibus corporalibus, spirituales autem substantiae habent materiam quantitatibus et qualitatibus non corporalibus, sed spiritualibus. Secundum quem modum (sequendo hanc opinionem) non solum qualitatibus, sed etiam quantitatibus spiritualibus, materia in spiritibus est subiecta: ut dicamus et duplex est quantitas, una molis quae solum est in corporibus, alia virtus que est etiam in spiritibus. Voluit itaque Auicebron, et quantum ad essentiam materie non differant spirituales creature a corporalibus, differunt autem quantum ad conditiones materie: quia materia in corporalibus est subiecta qualitatibus et qualitatibus in spiritibus vero, est subiecta qualitatibus spiritualibus et quantitatibus virtutis. Sed isti nimis extendunt naturam materie, ponentes eam in rebus spiritualibus: nam ut patet. 8. Metaphys.

Auicebron de
materia p[ri]a.

D

Tex. 16.

Dub.

Tu tū sūt pter
mām intelligi-
bile, nec mathe-
maticā: ideo t.
Sol.

Cap. 1.

Cap. 3.

Tex. 71.

In. 1. parte di
Stin. 3. q. 1.

substantiae separate ideo dicuntur separate, quia sunt praeter omnem materiam sensibilem & intelligibilem. Sed dices, qd ib: materia sensibilis vocatur materia naturalis: materia autem intelligentialis vocatur materia mathematica. Substantiae itaq; separate sunt praeter omnē materiam sensibilem & intelligibilem, quia non habent materiam naturalem, hoc matemam ex hoc non concluditur, qd nullam habeant materiam. Dicimus ergo qd nunquam materia separatur à quantitate: si enim separaretur ab ea non posset esse simul sub diuersis formis. Ideo dicit Comment. in de Substantia orbis, qd si materia non haberet dimensiones, non recipere insimul formas diuersas numero, nec formas diuersas specie, nisi in diuersis tēporibus: sed in eodem tempore non inueniretur in ea nisi una forma, & hoc quia materiam est una. Hec enim verba Commentatoris sunt per se vera: quia nullius agentis est facere illud quod contradictionem implicat, quia tunc simul esset & non esset. Cum ergo omnes formae substantiales habeant aliquam oppositionem adiuicem, impossibile est unam & eandem materiam esse sub diuersis formis, qd simul sit sub forma ignis & sub forma aquæ, vel sub quibuscunq; duabus formis. Si ergo est materia sub diuersis formis, hoc est, quia est quantia, & in alia parte materiae potest recipi alia & alia forma. Imaginabimur. n. cum August. i. 2. Confessionum, qd origine semper in forme præcedit formatum. In hanc etiam eandem suam incidit Philosopher in. 2. Metaphy. cum appellat materiam fundamentum nature. Semper fundementum præintelligitur ei quod recipitur in fundamento. Oportet itaq;, vt præintelligantur diuersæ materiae, vi possint recipere diuersas formas: qd si non esset nisi unum in forme & una materia, simul nō posset recipere nisi unam formam. Sed diuersitatem in ipsa materia non potest facere nisi quantitas: ideo si separaretur materia à quantitate, non posset esse nisi unum materiale, quia (vt in questionibus nostris super. 2. sent. vbi de immaterialitate Angelorū tra. Etiamus, diffusius diximus) hoc faciunt aliae forme in materia, qd diversificant eam ab alia materia secundum formam: sed materiam in seipso qualitas sola diversificat, quia quantitas extendit materiam & facit eam habere partes, vi ex hoc in diuersis partibus materiae possint recipi diuersæ forme numero vel specie vel etiam genere. Sed si huiusmodi partes subtraheremus à materia, nullo modo posset habere simul diuersas formas, nec numero, nec specie, nec etiam genere. Quod si Angelii essent materialis: vel essent quantia, quod est contra communem opinionem, & contra veritatem: vel non posset esse nisi unus Angelus. Nam si Angelus haberet materiam, & Deus veller producere duos Angelos, oporteret quod præintelligeretur aliquid informe, in quo introduceretur forma Angelii: si ergo producerentur duo Angeli, oporteret qd præintelligeretur duo informia, cum in uno et eodem in formi non possent induci duas formæ. Quæreretur ergo de illis duobus informib; per quid essent duo: non posset dici, qd essent duo per suas formas, quia eti non tempore, saltem origine præcedent suas formas. Cum enim illa informia debeant fieri fundamenta suarum formarū, oportet qd saltem origine præintelligantur suis formis, vi origi ne prius sint duo informia, qd ibi inducantur duas forme. Hanc autem diuersitatem saluare non poterimus, nisi per

A quantitatem: semper enim materia tantum fundementū præ intelligitur sue forme, siue sit forma substantialis siue accidentalis. Persolam ergo illam formam poterunt esse multa materialia, per quæ nō possunt esse materia informia: hæc autem est sola quantitas, que dat materiae qd habeat partes, vi in diuersis partibus materie possint recipi diuersæ forme. & non compatientes se adiuicem, siue huiusmodi diuersitas secundum numerum sit, siue secundum speciem, siue secundum genus: leo si separaretur materia ab omni quantitate, non posset esse nisi unum materiale, & nō posset simul recipere nisi unam formam, loquendo de formis que non compatiuntur se adiuicem. Supposito itaq;, sicut veritas est, qd Angeli non sint quanti: si Angelus haberet materiam, non posset esse nisi unus Angelus. siue enim Angelii differentia numero, siue specie, siue genere, si in ipso informi, siue in ipsa materia non ponamus diuersitatem, quod nō potest ponи nisi per quantitatem, nullo modo potest esse nisi unus angelus. posset tamen fieri virtute diuina, qd in illo codem informi in quo inducta est forma huius angelii, induceretur postea forma alterius Angelii, sed qd simul sint multa materialia, nō si materia habeat partes, est impossibile. Aduentum est autem, qd & aliter possumus nos breuiter expedire, quod angelii sint immateriales, considerando animam rationalem, que est forma corporum, & non corruptitur corrapto corpore. Si ergo anima rationalis post separationem a corpore habet per se esse, erit composita ex materia & forma sicut & angelus: immo si ponitur angelus sic compitus, multo magis debet ponи anima, que minus habet de actualitate, qd angelus, & plus de potentialitate: sed destruitur consequens, quia anima non potest esse composta ex materia & forma; ergo multo magis nec angelus: Assumptio autem propositio de leui probatur. Nam cum anima sit actus & forma corporis, & materia que est pura potentia, nullo modo possit esse actus & forma. anima que est forma corporis non potest esse composita ex materia et forma, ergo nec Angelus. Identitatē itaq; materia extendere usq; ad spiritualia, quos fecit Avicebron, est tenere extreum, & est nimis materiam extendere, & falsam opinionem habere de ea. Hi ergo de quibus locuti sumus, tenent unum extreum, quia usq; ad spiritualia extendunt identitatem materiae. I sunt autem & aliud aliud extreum tenentes, nimis restringentes huiusmodi identitatem, audentes afferere, quod etiam omnium corporalium nō sit eadem materia per essentiam, quam opinionem tenendo dicunt se tenere cum Commentatore. Hi inuestigant duas naturas, ex quibus composita sunt supercelstia corpora: & dicunt illas duas naturas sequuntur, dico in istis inferioribus & in illis. Nam (vt patet per eundem. 8. Metaphy.) hæc inferiora sunt cōposita ex materia & forma, sed supercelstia componuntur ex corpore & forma, ita qd ipsum corpus supercelste se habet ibi tanquam materia, & intelligentia mouens ipsum se habet tanq; forma: sed cum ex corpore celesti & sua intelligentia mouente non fiat unum secundum esse, patet qd & a uoce de materia celasti loquitur Commentator. Circumscrip̄ta enim intelligentia oportet dñe materiam in ipso celo, ita qd ipsum celum præter intelligentiam oportet habere materiam. Nam dicitur, 2. Metaphy. s: orum, oportet imaginari materiam in re mota, id est, in re mobili. Cœlū itaq;

Materia cur
nō possit à q:
titate separari

Angelus est &
etualior, qd
separata.

+ D. Thomas
in. 2. Sen. dist.
12. art. 1.

Comm̄. 12.
& 1. de cedo
92.

Tex. 1. 2.

Itaq; quod est mobile oportet ipsum habere materiam. Sed Cōment. in hac parte fuit singularis opinionis: creditit. n. cōlum esse quid simplex, & esse quandam formam corporalem absq; aliqua materia, quae forma corporalis respectu intelligentiae mouentis eam, sortitur quandam rationem materiæ; non q; illa sit vera materia, sed est illud corpus, idest, forma corporalis, & intelligentia mouens ipsum. Ideo dicit Commen. cōlum esse compositū ex corpore & forma. Sed ista positio stare non potest, quia ipsa quantitas secundū se nō potest esse subiectum formæ substancialis, esset enim accidens secundum se fundamentum substancialis formæ, sed hoc est ratione materiæ: ideo si forma cōlī non esset forma in materia, non posset esse quanta & extensa, & cōlum non esset quid mobile; omne autem mobile est quantum, & omne quantum est materiale, vt ex hoc verificetur illud dictum Philosophi, quod oportet imaginari materiam in re mota t̄. Ideo illi idem dicentes supercœlestia non conuenire in esse materiæ cum istis inferioribus, qui prius dixerunt se tenere cum Commentatore, postea in alijs suis scriptis improbarunt opinionem Commentatoris. His itaq; prælibatis de causis de idētitate materiæ nos tenere opinionem mediā. Nec enim tenemus cum Auicebron ampliante huiusmodi idētitatem instantum, vt etiam spiritualia quantum ad nudam materiam diceret cum corporalibus conuenire. Nec tenemus cum his alijs restringentibus istam idētitatem, vt etiam omnia corporalia, videlicet, supercœlestia, & hæc priora, negent quantum ad nudam essentiam materiæ conuenire. Ratio autem que mouet eos hæc est possimā, quia tunc supercœlestia essent corruptibilia, quia materia secundum suam essentiam est in potentia ad oēs formas: si ergo cœlestia haberent eandem materiam cum elementis, materia existens sub forma cōlī appeteret esse sub forma elemēti. Nec valeret, si diceretur q; forma cōlī est adeo nobilis, q; existens sub illa forma non appetit esse sub alia: quia videmus, q; materia existens sub forma ignis, quæ est forma nobilis, appetit esse sub forma terræ, quæ est ignobilis. Quod si quis tamē proteruiret, q; existens forma cōlī, ratione sue nobilitatis, nullo modo appetit esse sub forma elemēti. Cogeretur tamen (vt videtur) concedere, q; existens sub forma elemēti appeteret esse sub forma cōlī. ergo ex corpore elemētari posset fieri corpus cœlestis: quod est impossibile. Hoc ergo modo probant nō esse eandem materiam supercœlestium & inferiorum. Sed quomodo possit ibi esse alietas, dicunt, q; hoc est respectu actus: vt sicut potentia auditiva est alia a potentia visuā, quia ordinatur ad aliū actū; sic materia cōlī secundū nudam suam essentiam considerata, est alia a materia elemētorum, quia ordinatur ad aliam formam: ordinatur enim materia cōlī ad formam incorruptibilem, elemētorum vero ad corruptibilem. Sed hæc stare non possunt: q; sicut in actu puro non potest esse essentialiter distinctione, vt q; sine ibi duæ pure potentie essentialiter differentes, sic nec in pura potentia potest esse essentialis distinctione, vt q; sine ibi duæ pure potentie essentialiter differentes: si ergo est alia materia supercœlestium & inferiorum, oportet q; altera earum non sit pura potentia, & per consequens, non sit materia. Teneamus itaq; viam medium, quod non spiritualium & corporalium, nec quorundam corporalium, & quorūdā non-sed omnia corporalium suā et eadē

Impugnatur
Auerr.

6. pby. t. 71.

t̄ D. Tho. i. par. Sum. q. 66. art. 2.

Rō Auer. &
dini Tbo.

Impugnatur
D. Thom.

A materia per essentiam. Difficultates autem tales circa istam materiam intendimus in sequenti capitulo declarare.

Cap. v.

Quod materia existens sub forma elementi non appetit esse sub forma cōlī, nec econuerso: non obstante, q; materia secundum nudam essentiam non differat hæc ab illa.

B

E materia quidem potest esse duplex modus loquendi, unus quantum ad veritatem, et alius quantum ad unitatem. Et licet ille duplex modus apud doctores Genitiles, & apud Philosophos non fuerit reputatus nisi unus, quia in quibuscumq; posuerunt veram materiam, dixerunt ipsam esse unam, & econuerso: quidam t̄i Theologi non eodem modo locuti sunt de veritate et unitate materiae, posuerunt enim in aliquibus veram materiam, & tamē negauerunt ipsam esse unam. t̄ D. Thom. & in istis inferioribus, & in supercœlestibus est vera materia: non tamen secundum eos est una, quia illa materia & ista secundum ipsos abs oī ut ab omni forma non tamē est eadem secundū essentiam, sed essentialiter differt una ab alia. Et hoc fuit mirabile opinari, q; vera materia, & per consequens, vere pura & summa potentialitas, possit

C essentiale habere differentiam, cū illud qd̄ per superabundantiam dicitur, vni soli conueniat, vt in. 10. Metaphys. declaratur. Quod pura, inquam, potentia, & per consequens, summa potentialitas possum habere essentiale distinctionem, est valde mirabile: quia pari ratione sumus & purus actus realem differentiam habere posset. Deus enim, qui est actus purus, est essentialiter unus, q; est unus deus, & pater omnium entium: sic & materia omnino nulla, quia est potentia pura, est una, non omnium: nū, sed omnium materialium rerum. Est enim Deus omnino in esse supremo, continens in se omne esse, quia esse omnium est que super esse est diuinitas, vt vult Dionysius in de Cœlesti hierarchia: & materia penitus informis est omnino in infimo carens omni esse, vt plane innuebant verba August. t. 2. Confessionum. Propter istum itaq; varium opinandi modum apud Philosophos, & apud doctores Theologos, dicere possumus, quod apud opiniones gentilium, & philosophorum fuerunt duo extrema, tam de veritate materiae, & etiam de unitate. Sed apud Theologos inuenimus duo extrema de unitate, non autē de veritate. Auicebron quidem, & sequaces eius in libro suo circa finem, cui imposuit titulum vocans ipsum de Fonte vite (cum tamen totus sit plenus erroribus, quia nullum accepit fundamentum de veritate & unitate materiæ) posuit opinionem extremam quantum ad ampliationem: q; sic opinatus est ampliationem unitatis, & veritatis materie, q; in omnibus creaturis tam corporalibus & spirituibus dicit esse unam & veram materiam: quam opinionem in præcedenti Cap. credimus sufficienter improbase, & in questionibus nostris sup. 2. Sent. vijsvarijs conati sumus in. 1. pte dist.

66. art. 2.

Impugnatur.
D. Tbo.

Tex. 5.

ta. I. perē di
uniatis.

Cap. 4.

Cap. 3

D opiniandi modum apud Philosophos, & apud doctores Theologos, dicere possumus, quod apud opiniones gentilium, & philosophorum fuerunt duo extrema, tam de veritate materiae, & etiam de unitate. Sed apud Theologos inuenimus duo extrema de unitate, non autē de veritate. Auicebron quidem, & sequaces eius in libro suo circa finem, cui imposuit titulum vocans ipsum de Fonte vite (cum tamen totus sit plenus erroribus, quia nullum accepit fundamentum de veritate & unitate materiæ) posuit opinionem extremam quantum ad ampliationem: q; sic opinatus est ampliationem unitatis, & veritatis materie, q; in omnibus creaturis tam corporalibus & spirituibus dicit esse unam & veram materiam: quam opinionem in præcedenti Cap. credimus sufficienter improbase, & in questionibus nostris sup. 2. Sent. vijsvarijs conati sumus in. 1. pte dist.

- Et dist. 1. q.** *eandem improbat, etiam in pluribus alijs nostris editioni
bus imprebaimus opinionem praefatam. Aliud autem extre-
mum secundum restrictionem quantum ad unitatem et ve-
ritatem materie tenuit Coment. ut patet ex. 8. Metaphy.
e de subst. or-
bis.*
- Cō. 2. et. 2.** *et in Trac. suo de Substantia orbis: qui nec in omnibus en-
tibus corporalibus & spiritualibus, nec etiam in omnibus*
- Auerr. sūmā de** *materiā cœli.* *corporibus posuit nec unam, nec veram materiam. Voluit
quidem, qd in corporibus cœlestibus non esset vera mate-
ria, eo qd ibi non esset pura potentia: in istis autem inferiori-
bus posuit veram materiam & puram potentiam, et di-
cit eam esse composita ex materia & forma. In supercœ-
lestibus itaq; corporibus non posuit veram materiam, nec
aliquam puram potentiam: dicit enim ea non esse compo-
sta ex materia & forma, sed ex corpore & forma, ita qd
corpus cœlestie secundum eum non est nisi quædam corpo-
ralis forma cum quantitate sine materia, quæ corporalis
forma se habet sicut materia ad intelligentiam mouentem;
ita qd in corso ipsum corpus cœlestie se habet sicut mate-
ria, & intelligentia mouens secundum opinionem eius se
habet sicut forma. Et huic opinioni innixus, dicit cœlum
non esse compositum ex materia & forma, sed ex corpo-
re & forma: opinabatur quidem nihil esse in cœlo, quod
esset vera materia. Sed ponere cœlum esse quandam for-
mam corporalem extensam per qualitatem sine materia,
est ridiculum dicere, & deutat a via Philosophi, qui ait
T. 3 G. et. 60 in. 7. Metaphy. qd forma non dividitur, & per consequēs
non extenditur nisi per materiam. Sic ergo exiremā fure-
runt apud opiniones aliorū doctorum, tam de veritate ma-
teriae, qd etiā de unitate. Sed apud Theologos inuenimus
extrema de unitate materiae, non autem de veritate: nullæ
quidem opiniones Theologorum ad nos peruererunt, ne-
gatiū non esse veram materiam in omnibus corporibus.
Sed licet non negauerint veritatem materiae ab omnibus
corporibus, negauerunt tamen aliqui unitatem: vt ex hoc
de unitate materiae sint extreme opiniones inter Tholo-
gos. Nam quidam acceperunt unum extremum de unitate
materiae quantum ad ampliationem, sic ampliantes eam,
vt dicentes materiam esse unam in omnibus creaturis spi-
ritualibus & corporalibus, sed qd spiritualis substantia ini-
nitatur alicuius materiae fundamento, est in precedenti capitulo improbatum. Alij vero Theologi circa unitatem ma-
teriae posuerunt aliud extremum quantum ad restrictionem, sic restringentes huiusmodi unitatem, vt etiam nega-
rent in omnibus corporibus materiam esse unam: accipien-
tes pro fundamento, qd si esset una materia omnium cor-
porum supercœlestium & inferiorum, materia elementi
appeleret esse sub forma cœli, & è conuerso. In præsen-
ti capitulo opinionem hanc intendimus improbarc. Ac-
cipiunt quidem sic opinantes duo fundamenta: unum autem destruendum opinionem diversam, qd si una materia sup-
cœlestium corporum & inferiorum: & aliud ad confir-
mandum opinionem propriam: quo utroq; fundamento de-
structo, declarata erunt que in Titulo huius capituli con-
tinentur. Est enim unum fundatum eorum, quod
materia non sit una hec è illa: quia, vt diximus, si esset
una appetere et esse sub forma cœli, & è conuerso. Dicunt
quidem, qd materia secundum suam essentiam est in poten-
tia ad formam, ergo non potest tolli à materia, si esset una
& eadem omnium corporum, quin sit in potentia ad om-
nem corporalem formam: si ergo hec potencialitas, et hic*
- Empugnatur.** *Auerr.*
- Theologorum** *opinio de ma-
teria cœli.*
- D. Tho.**
- Fundamenta** *aduersus Aeg.
iaciuntur.*

A appetitus sequitur ipsam essentiam materie, vel cōpetit ma-
terie per suā essētiā; quia materia non pōt separari à
suā essētiā, nō poterit separari ab hīmō appetitu: ergo sec-
undū eos, vt diximus, materia existēs sub forma elemēti.
vel sub forma elemētari, appetere et esse sub forma cœli, & è
cōuerso: et qd hīmō appetitus nō debet poni frustra et oīo-
sus, aliquādo ex istis inferioribus fierent corpora super-
cœlestia, & è conuerso: & quia hoc est notoriū falsum,
falsum est (vt aiunt) esse unam materiam hic & ibi: hoc
ergo fundamenrum accipiunt ad destruendum opinionem
aliā. Aliud quidem fundamenrum sumunt ad construendū
opinionem propriam, videlicet qd materia cœli, et ma-
teria horum inferiorum, differunt per comparationem ad
actū. Sicut videmus in potentiis sensitivis, quia potentia
visuā & audituā non sunt una potentia, sed sumunt eo-
rum diuersitas per comparationem ad actū, quia illa or-
dinatur ad actū videndi, hæc autem ad actū audiendi:
sic materia cœli et materia istorū inferiorum, differunt: se-
cundum ordinem ad actū, & secundum ordinem ad for-
mam, quia materia cœli habet ordinem ad formam incor-
ruptibilem, materia vero horum inferiorum ad formam
corruptibilem. Dicemus ergo contra fundamenrum pri-
mum, qd materia machinatur ad maleficium, & ad corru-
ptionem, & cum est sub forma una appetit esse sub for-
ma alia: sed hoc non competit ei per essentiam, quia tunc
per se & directe appetere suipius expoliationē, sed hoc
competit ei per priuationem forme. Videt enim se esse
turpem, & se esse desectiuam ratione priuationis, quam
babet annexam: ideo appetit esse sub illa forma cuius pri-
uationem habet, sicut appetit turpe bonum, & sc̄. nina vi-
rum, vt declarari habet in fine. 1. physi. Hæc autem que-
stionem directe pertra: lat̄ philosophs: quia existēte quo-
dam diuinino, optimo, & appetibili, idest, existēte ipsa for-
ma, quae est quid diuinum, in quantum habet rationem a-
ctus: & est quid optimum, in quantum habet rationē finis,
quia forma est finis generationis, & semper finis habet
quandam rationem optimi: & etiam forma est quid appe-
tibile, in quantum habet rationem boni, quia sic diffinitur
bonum, Bonū est, quod omnia appetunt, vt dicitur in prin.
1. libri Eth. Forma ergo est quid diuinum, quid optimū,
& quid appetibile. Forma quidem existēte tali, materia
cū est sub una forma, appetit esse sub alia: sed hoc non est
sub eius ratione, ita qd ipsa per se et directe appetat expo-
liari una forma, & indui alia, t̄ sed hoc est sub ratione
priuationis per quam est turpis, idest, inornata, & infor-
mis: & est effeminata, idest, defectiva. Sed tolle priuatio-
nem a materia, tollis ab ea turpitudinem sive informitatem,
& tollis sibi defectum & effeminatatem. Hoc ergo posi-
to, non machinabitur ad maleficium, nec ad corruptionē;
& non appetet esse sub alia forma, sicut appetit turpe bo-
num, & sc̄mina virum: quia iam amota est ab ea turpitu-
do, & effeminetas. His itaq; declaratis, dicamus, qd mate-
ria considerata secundum suam nudam essentiam, cum sit
pura potentia, non habet per quid differat ab alia mate-
ria: amen in potentia creatoris est, subiecte eam formae
corporali habenti contrarium, & non habenti contrarū.
Et cum subiecti formae habenti contrarium, habet anne-
xam priuationem alterius forme: ratione cuius est tur-
pis, idest, indecora, & effeminata, idest, defectiva: & ex
hoc non cōpletur totus appetitus eius, sed cum est sub una
forma

Fundamentū *Tex. 81.*

Cap. 8

Priuatio, n̄
priuationis per quam est turpis, idest, inornata, & infor-
mis: & est effeminata, idest, defectiva. Sed tolle priuatio-
nem a materia, tollis ab ea turpitudinem sive informitatem,
& tollis sibi defectum & effeminatatem. Hoc ergo posi-
to, non machinabitur ad maleficium, nec ad corruptionē;
& non appetet esse sub alia forma, sicut appetit turpe bo-
num, & sc̄mina virum: quia iam amota est ab ea turpitu-
do, & effeminetas. His itaq; declaratis, dicamus, qd mate-
ria considerata secundum suam nudam essentiam, cum sit
pura potentia, non habet per quid differat ab alia mate-
ria: amen in potentia creatoris est, subiecte eam formae
corporali habenti contrarium, & non habenti contrarū.
Et cum subiecti formae habenti contrarium, habet anne-
xam priuationem alterius forme: ratione cuius est tur-
pis, idest, indecora, & effeminata, idest, defectiva: & ex
hoc non cōpletur totus appetitus eius, sed cum est sub una
forma

vna forma appetit esse sub alia, ut patet in materia iorum inferiorum. Cum vero subiicitur formae non habenti contrarium, non habet priuationem annexam, ideo nec habet turpitudinem, nec effeminitatem: quo posito, nunquam cabinatur ad maleficium, & tamen est sub una forma, & non quā competit ei esse sub alia: & talis est materia celi. Est itaque cælum incorruptibile, & haec inferiora sunt corruptibilia, sed hoc non est per materia cœli omnino informis (cum sit pura potentia) differat essentialiter à materia elementorum, sed quia materia cœli est substrata formæ non habenti contrarium, & ideo non habet priuationem annexam: qua priuatione sublata, materia ibi non machinatur ad maleficium, nec ad corruptionem, sed habet statum appetitum, & exinde cælum est incorruptibile. Elementa vero habent materiam substratam formæ habenti contrarium, & exinde habent priuationem annexam; et materia machinatur ad maleficium, & corruptionem, ex quo elementa sunt corruptibilia. Materia ergo existens sub una forma appetit esse sub alia, ratione priuationis, que semper est respectu formæ contrarie. Materia ergo existens sub forma elementi, appetit esse sub forma alterius elementi, vel sub forma elementati, ad quam habet aliquam contrarietatem: sed nunquam appetit esse sub forma cœli, ad quam nullam contrarietatem habet. Sic etiam materia existens sub forma cœli, que est forma nullum habens contrarium, nullam habet annexam priuationem: & ex hoc sub nulla alia forma appetit esse. Secundum quidem fundatum ipsorum de facilis tollitur: quia cum dicunt, & potentia auditiva habet ordinem ad alium actum & potentia visiva, & ex hoc sunt diuersæ potentiae dicimus, & (ut patet) nostra istarum potentiarum est pura potentia, immo qualibet est quedam perfectio sui organi: ut potentia visiva est pfectio organi visivi, & auditiva auditivi: sed in pura potentia nullus potest imaginari distinctionem, ideo dicitur in. 1. Metaphy. & in fundamento naturæ, id est, in materia sua in pura potentialitate, nihil est distinctionem. Si enim una pura potentialitas de se ordinaretur ad nobiliorem actionem vel ad nobiliorem formam & alia, una esset nobilior alia, & per consequens, una esset magis proprie nihil & alia; quia in rebus hoc est esse nobilior et melius, quod est esse magis prope actu et prope Deum. Et hoc est esse ignobilior et melius, quod est esse magis in potentia et magis prope nihil. Pura itaque potentialitas, quo nomine intelligimus materiali priuam, est ita prope nihil & non potest esse magis prope: et ita longe & Deo, & non potest esse magis longe, ut patet per August. 1. 2. Confess. Tenet ergo locum infimum in generatione entium, ut illi nullus gradus esse possit. Non ergo potest esse & una pura potentialitas ordinetur ad unum actum vel unam formam, & alia ad alium actum vel ad aliam formam: quia tunc esset una pura potentialitas melior alia, ut illa que de se ordinaretur ad meliore formam, esset itaque in pura potentialitate gradus, quod est impossibile. Concludamus ergo & dicamus, & aliquid est in cœlo unde factum est cœlum, quod est vera materia, quod oës Theologi coœidunt, & per consequens alia vera per se est pura potentialitas. Et aliquid est in istis inferioribus unde facta sunt haec inferiora, quod est etiam buiusmodi: quod sic acceptu hoc illud non habent per quid differenti, nec de se habent ordinem ad alium & alium actum: sed ex voluntate creatoris sic factum est, & materia cœli subiicitur formæ cœli

A non habenti contrarium; et materia horum inferiorum, que secundum se abstracta ab omni forma non differt a materia cœli, subiiceretur formæ habenti contrarium: & quia materia existens sub forma non habente contrarium (ut patet per habita) non appetit esse sub alia forma, existens vero sub forma habente contrarium, appetat: cōsequens est, & materia sub forma elementi appetat esse sub forma alterius elementi, vel sub forma alia, que est contraria sue formæ, cuius priuationem habet: non autem appetit esse sub forma cœli, que nulli est contraria: & existens sub forma cœli non appetit esse sub forma elementi, non obstante, & eadem est materia haec & illa, ut in Titulo huius capituli dicebatur. Si autem queratur, quare forma cœli non habet contrarium, & forma elementi habet contrarium?

B Dicimus, quod motus sequitur formam: & sicut loquimur de motu, sic loquemur de forma. Cum ergo formam cœli sequatur motus circularis, qui (ut probatur in de Cœlo & mundo) non habet contrarium, ideo dicimus formam cœli non habere contrarium: sed quia formæ istorum inferiorum sequitur motus rectus, qui est motus habens contrarium, ideo formam istorum inferiorum dicimus habere contrarium; mouentur enim haec inferiora motu recto, quia mouentur a medio ut levia, vel ad medium ut grauia; cœlum autem mouetur motu circulari, quia mouetur circa medium.

Cap. V I.

C Quod materia, que subiicitur formæ cœli, secundum se considerata, est pura potentia, sicut est materia omnium inferiorum.

D E T V R forte aliquibus in cœlo non esse veram cœli. et idem materiam: nam transmutatio fecit scire materialia, sicut et actus formæ: qd. n. vidimus res agere, ideo dicimus

E in eis esse formas aliquas, & quibus procedunt buijsmodi actiones: nam nihil agit,

nisi secundum quod est in actu: & nihil est in actu, nisi per formam. Ratio ergo, quare aliquid agit, est forma eius, per quam est in actu: proper quod bene dictum est, & actio fecit scire formam. Sed si queratur quid est illud, quod fecit scire materialia? dicimus, & transmutatio: nam quia videmus aquam rarefieri, & generari inde aerem; & rursum videmus aerem condensari, & fieri inde aquam, ideo

F cogimus ponere aliud tertium, quod prius subiicitur formæ aeris, nunc autem formæ aquæ: hoc autem subiectum tertium, quod nunc subiicitur vni formæ contrarie, et nunc alteri formæ, vocamus materialia. Si ergo non esset transmutatio, esset

G ignota natura materialia: sicut si non esset actio, esset ignota natura formæ. Ex quo videatur se qui, & sicut videmus aliqua transmutari, sic ponimus ibi subiectum. Videmus autem aliqua transmutari quantum ad Vbi tantum, sicut corpora supercaelestia, quibus solis conuenit modus localis: aliæ

H quæ autem transmutantur secundum esse, et hoc vel secundum esse accidentiale, quod fit per alterationem, per quam acquiritur

I Averr. 1. phys. et idem 60. et idem 2. de Ani. 24. et 9. Met. 20. et alibi.

J phys. 1. 60.

Materie cœli desideriū penes alia formā euacuatiū est.

Tex. 17.

Cap. 3.

Pura potentia non habet ordinem ad aliā et aliā formā, nisi ex voluntate dinem ad alium & alium actum: sed ex voluntate creatoris, sic factum est, & materia cœli subiicitur formæ cœli

accidentalis forma: vel secundum esse substantiale, quod sit per generationem & corruptionem, secundum quem modum materia expoliatur una substantiali forma, et induitur alia. In motu autem locali subiectur corpus, quia corpus est illud quod nunc est in uno loco, nunc in alio. In alteratione vero subiectur ens in actu; quia materia subiecta cum forma, est causa omnium accidentium, quae sunt in ea. Forma ergo accidentalis est compositioni contingens, eo quod aduenit rei compositionem ex materia et forma. Oportet quidem quod totum compositionem ex materia & forma subiectur formae accidentia, et quod utraq; materia & forma, & per consequens, ipsum compositum, sit causa accidentium, quae sunt in eo. Sed in generatione & corruptione subiectur ipsa materia, quia (ut dicitur in. 1. de Gen.) Hyle, id est, materia prima, est maxime subiectum generationis: illud enim quod immediate subiectur substantiali formae, non est accidentis, cum accidentis debeat esse fundamentum substantialia, sed illud quod immediate subiectur substantiali formae, est ipsa materia. Ex his omnibus videtur sequi, quod sicut loquimur de transmutatione, sic loquendum sit de subiecto: & sicut in aliquibus reperitur transmutatio, si queratur ibi subiectum, ut ibi inueniatur sola transmutatio localis, ut videatur, non debet ibi queri aliud subiectum, nisi quod subiectur illi transmutationi; huiusmodi autem subiectum est corpus, quod nunc est in uno loco, nunc in alio, nunc acquirit unum Vbi, nunc aliud. Corpus itaque celeste, quod non est generabile nec corruptibile quia est perpetuum, non est alterabile quia est primum alterans, sed est solum mobile localiter: & (ut videtur) non oportet in celo querere tale aliquid, quale subiectur in alteratione, quod dicitur esse compositum ex materia & forma: nec tale aliquid, quale subiectur in generatione & corruptione, quod dicitur esse ipsa materia; sed sufficiat ibi querere tale aliquid quod subiectur motui locali, et hoc est corpus mobile. Verum quod omne quod mouetur ab alio mouetur (ut dicitur in. 7. pby.) ideo oportet rem motam habere motorem. Et si sit aliquid quod mouetur ex se, oportet quod sit divisibile in talia duo, quorum unum est per se mouens, & aliud est per se mouatum. In caelestibus igitur illud quod est per se motum, est corpus celeste: id quod est per se mouens, est ipsa Intelligentia, quae est motor appropriatus, ex qua Intelligentia dicitur celum vivere. Non quod dicatur vivere prout vivere viventibus est esse, eo quod non sit unum secundum esse ex motore caeli, & caelo; sed diciuntur celum vivere per intelligentiam, prout intelligentia influit sibi motum, tamen qui motus est quoddam opus vite, sicut dicuntur aquae viuae, quae fluunt & mouentur; dicuntur mortuæ, quae stant & sunt immobiles. Aliquo tamen modo sit unum ex corpore caelesti, & intelligentia, non quod fiat inde unum secundum esse, sed secundum operationem, prout intelligentia operatur circa celum, & influit sibi motum, et quantum ad hoc dicitur quasi anima caeli. Et licet mouens lapidem non dicatur anima lapidis, quia potest mouere lapidem, qui non est motor appropriatus eius; motor tamen caeli potest dici quasi anima eius, quia est motor appropriatus ipsius: ut sicut anima habet suum proprium corpus quod mouet, sic quasi intelligentia commissum est quod moueat specialiter tale celum, & alijs intelligentiæ commissum est quod moueat aliud celum, ideo hoc celeste corpus est proprium mobile huius motoris: & quia proprius motor corporum est quasi

Tex. 24.
Differētia mo-
tus arguit di-
scrimē subie-
cti.

6. Pby. i. 32.
+ 1. Cœli. i.
30.

Tex. 1.

+ Nature re-
bus oībus, ut vi-
ta quedā, mo-
tus inest. 8. 8.
Pby. i. Et. 4. de Cœlo. 2.
aut graue et le-
ue i se bēre vi-
te quedam fo-
menta, nempe
grauitate et le-
uitate, quae mo-
tus sunt princi-
pia, in quo re-
tū quedā vita
possit est. Quod
buius motoris: & quia proprius motor corporum est quasi

A anima eius, ideo quilibet motor appropriatus dicitur esse quasi anima eius. Est ergo ibi compositio ex corpore moto, & anima mouente: & quia anima est forma corporū, ideo potest ibi dici compositio ex corpore & forma. Conclu-
damus ergo & dicamus, quod si in celo non inuenimus gene-
rationem & corruptionem, non oportet (ut videtur) quod ponam-
us ibi materiam. Rursus, quia non inuenimus ibi altera-
tionem, non oportet (ut videtur) quod ponamus ibi rem compo-
nitam ex materia & forma: sed quia inuenimus ibi localem motionem, oportet quod ibi sit compositio ex corpore moto & suo motore, qui modo, quo diximus, potest dici eius forma. Erit ergo ibi compositio ex corpore & forma: & ista est positiō Cōmentatoris, quam diu venatur in de Substantia orbis: vbi inuestigans ex quibus naturis cōponatur celum, vult quod non componatur ex materia & forma, sicut compo-
nuntur generabilia & corruptibilia, vel sicut componuntur alterabilia; sed solum componatur ex corpore & forma, sicut componuntur secundum locum mobilis. Nam si nullam aliam transmutationem videmus in celo nisi localē, sufficit (ut videtur) quod ponatur ibi quod subiectur motui loci: huiusmodi est corpus. Ideo in celo nullam posuit materiam, sed voluit ipsum celum esse quasi quoddam corpus simplex, & quedam corporalis forma sine materia; quod corpus simplex, et quae corporalis forma respectu sue ani-
mæ mouentis habet se sicut materia: ideo voluit, & equivo-
cē diceretur forma & materia in supercaelestibus, & in istis inferioribus, quia in istis inferioribus materia dicit alii quod de se est pura potentia & quod subiectur genera-
tioni, & ut adeps est substantiali formam subiectur alteratio: in celo autem secundum Cōm. nibil est tale, sed loco materiae est ibi corporalis forma sive ipsum corpus, loco autem forme est ibi intelligentia mouens. Sed ista positio sta-
re non potest: nam licet si non fuisset transmutatio secundum substantiali formam, non fuisset plene cognita natura materie; tamē postquam nobis est cognita natura materie, co-
gimur rationabiliter etiam ponere verā materiam, vbi non est transmutatio secundum substantiali formam: & etiam cogimur hoc ponere vbi non est generatio nec alteratio da-
to etiā quod non esset ibi localis mutatio, sed solum esset ibi quantitas extensio. Propter quod, dato quod celum staret & esset immobile, tamē quia est quantum & extensum, oportet quod de compositione eius sit vera materia. & quod sit compositum ex materia & forma. Queremus enim ab Auerroë, quomodo quantitas caeli comparatur ad suam formam: aut est n. fundamenum forme caeli & est illud in quo recipitur huiusmodi forma: et tunc accidens (per se) origine & natura praecedet substantiali: quod ponendo oblitus fuit doctrinam Aristotelis magistri sui, dicentis in 7. Meta. quod substantialia est prior omni accidente, cognitione. & definitione, & tempore. Si autem quantitas non intelligitur ut praecedens & ut fundamenum illius forme, sed ut aliquid adueniens sibi: hoc etiam esset ridiculum dicere, quia forma i materiali (secundum quod forma) non potest advenire quantitas, dicente philosopho in. 7. Meta. quod forma non dividitur, nisi per materiam. Divisio ergo et etiam quocumque extensio non accidens forma, nisi per materiam. Hoc idē est declarari potest non solū ratione extensionis et quantita-
tis, quas videmus in celo, & que non possunt cōpetere forme nisi per materiam, sed etiam ratione qualitatum, quas videmus in celo, quia ibi videmus rarum et densum, videmus

Auer. apugna-
tur.

Tex. 4.

Tex. cō. 37. et
60.

videmus ibi stellam & artem: est enim stella densior pars
2. de celo. t. 41 sui orbis, ut dicitur in de Cœlo & mundo: rarum autem &
Rarum & den densum sunt differentiae materiales: ideo oportet in cœlo
sum sunt diffe ratione quantitatis, quæ nunquam separatur naturaliter a
rētue cōsequē materia; & ratione raritatis & de nsitatis, quæ sunt dif-
ferentiae circūcernentes materiā, sufficienter probari pos-
set cœlum in se habere materiam. Verum quia cœlum mo-
uetur localiter, ideo potest sumi tertia ratio sumpta ex hu-
ijsmodi motu, qd (ut dicitur in 2. Metaphy.) oportet ima-
ginari materiam in re mota. Sed dicet aliquis, forte in cœlo
esse materiam, sed illa materia non est potentia pura si-
eu est materia istorum inferiorum: nam materia illa abso-
luta ab omni forma differt essentialiter ab hac materia, ra-
tione cuius pōt habere de se ordinem ad alium actū, et ad
aliam formam: quod videmus sensibiliter esse verum, quia
7. Meta. t. vlti. materia illa est sub actu & sub forma incorruptibili &
sed secundum quid & per accidens: ideo forma accidentia-
lis quia aduenit enti in actu, cū suo subiecto facit unū per
accidens & secundum quid, forma vero substantialis, qd
fundatur in ipsa materia secundum se, quæ de se est poten-
tia pura, facit unū per se & substantialiter cum ipsa; ut
quicquid postea ei adueniat dicetur esse accidens: itaq; si
materia cœli secundum se diceret aliquid in actu, forma
cœli esset accidens, & fieret unū per accidens & secun-
dum quid ex materia cœli & eius forma. Concludamus
igitur & dicamus, qd in ipsa materia, secundum se, nō pos-
sunt esse gradus, tamen si possent ibi esse gradus, non mi-
nus immo magis deberet ponи materia cœli esse in pura po-
tentia, qd materia istorum inferiorum, cum non minus immo
magis fiat unū per se ex cœli materia & eius forma, qd
in istis inferioribus: sed in pura potentia gradus esse non
possunt, hoc enim dicit pura potentia, qd ita est in poten-
tia, & plus non pōt esse in potentia, & qd essentiale est ei
esse in potentia: ideo dicitur in de Substātia orbis, qd esse in
potentia est differentia substantialis materiae. Si enim ma-
teria competitor aliquis actus, non esset potentia differen-
tia substantialis eius: sed reponeretur materia per illum
actum in suo esse specifico. Nūc autem, eo modo quo possu-
mus loqui de suo esse specifico, dicimus quid carentia cu-
m iuslibet speciei, & quod carere omni specie, est sibi pro spe-
cie, id est, pro sua substantiali differentia, quid per hoc sub-
stantialiter differt ab omnibus alijs, quia est potentia ian-
tum, cui secundum se nullus admixtus est actus. Patet ergo
per habita, qd in cœlo est materia, & illa materia est pura
potentia, sicut materia borum inferiorum, & per cōsequē
secundum se est indifferens ab hac materia. Quod auem
materia ista su sub forma corruptibili, illa sub incorrupti-
bili: hoc est ex actione primi agentis, qui voluit illi mate-
ria imprimere formam non babentem contrarium nec pri-
uationem annexam, ratione cuius non est ibi generatio &
corruption. In hac auem materia impressit formam ha-
bentem contrarium & priuationem annexam,
1. Pby. t. 80. ratione cuius machinatur ad malefi-
cium & ad corruptionem, ve-
pōt esse per habita
manifestum.

A

Cap. V II.

Quod si in cœlo non esset uera materia, cœlum
non esset corpus, id est, esset ibi accidentis sine
subiecto.

VONIAM positio Commenta-
toris, qd cœlum non habet materiam, et
non est compositum ex materia &
forma, ita qd ipm cœlum se habet ibi
ut corpus, intelligentia mouens ut for-
ma, est falsa et irrationalis: ideo, ut directè improbemus
eam, volumus declarare, qd si cœlum non haberet verā ma-
teriam, cœlum non esset corpus, & ex hoc non posset dici
compositum ex corpore & forma; & quod esset ibi ac-
cidens sine subiecto. Ad cuius evidentiam sciendum, qd
ad hoc qd forma extendatur extensio materiae, nō suffi-
cit quod sit perfectio materiae, sed requiritur quod sit eda-
cta de potentia materiae, vel quod sit inseparabilis à mate-
ria, & quod sit forma simplex materialis non excedens
materiam. Nam anima humana est perfectio materiae,
quia est perfectio corporis: tamen quia non educitur de
potentia materiae nec de potentia corporis, non extendit
ur extensio corporis, sed est tota in toto corpore, &
tota in qualibet parte, ut vult Augustin. 6. de Trinitate.

2. de dia. t. 7.

Cap. 9.
Inuenimus autem in formis tres differentias: quartam
autem differentiam inuenire non possumus. Sunt enim
aliquæ formæ, quæ nec sunt perfectiones materiae, nec
educent de potentia materiae, ut Intelligentiae. Alique ve-
rò sunt formæ omnino oppositæ, quæ sunt perfectiones
materiae & eduent de potentia materiae, ut formæ mate-
riales non excedentes suam materiam. Tertiò verò sunt
formæ mediae, quæ sunt perfectiones materiae, non ta-
men sunt eduent de potentia materiae, ut Animae ratio-
nales. Quartum autem membrum sive quartam differen-
tiam, videlicet, quod sunt aliquæ formæ eduent de poten-
tia materiae & tamen non sunt perfectiones materiae, in-
uenire impossibile est: quia formæ eduent de potentia
materiae penitus sunt materiales non extendentis suam
materiam, et sunt inseparabiles à materia: sed formas in-
separabiles à materia non perficere materiam, est oppositum
in adiecto. Oportet itaq; qd id quod extendit extensio
quantitatis sit eductum de potentia materiae, & qd sit inse-
parabile à materia. Si ergo in cœlo nō esset materia, nihil
esset ibi eductum de potentia materiae, et nihil esset ibi in-
separabile à materia, immo quicquid esset ibi, esset sepa-
ratum à materia. Forma ergo cœli se haberet ad quantitas
em quam videmus in cœlo, sicut se habet anima nostra ad
quantitatem nostram: & sicut anima rationalis non exten-
dit ad quantitatem corporis, sed est tota in toto, & tota
in qualibet parte, ut patuit per Augustinum: sic forma sub-
stantialis cœli circumscripsiō motorē non esset quid exten-
sum, sed esset tota in toto, ex tota in qualibet parte: immo, si ve-
ra est positio Cométatoris, multo fortius forma substātia-
lis cœli non esset quid extēsum nec quid situale, qd aīa ra-
tionalis. Nam bīnō anima licet non sit educta de potentia
materiae; tamē perficit materiam: & licet sit separabilis
a materia, tamen non est actus separatus a materia, immo lē esse alicuius

Formarū tri-
plex differēcia

D6. de Trini-
tate cap. 8.
2. de dia. t. 20

B ii

corporis actu, quamdiu est in corpore, est actus coniunctus materie. in dubiu reuo cat Arist. 3. de An. i.ij.

t. Tho. i. par.
q. 66. ar. 2.

Forma separata duplex.

Tex. 2

Sed si in celo non esset materia, forma coeli non solu no
est educita de potentia materiae, sed etiam non esset pse
ctio materiae: & non solu esset separabilis a materia, sed
etiam esset actus separatus a materia: plus ergo haberet
de immaterialitate, qd anima rationalis. Si ergo aia rationa
lis, ratione suae immaterialitatis, vt quia non est educita de
potentia materiae, vel quia est separabilis a materia, no
est quid situale, nec quid extensum, sed vbiq; est, est tota
in toto, et tota in qualibet parte, consequens est, qd multo ma
gis bue competant forme coeli. Et hoc forte voluerunt di
ceret quidam magni, qd si vera esset positio Auerroris, & si
in celo non esset alia materia, forma coeli esset quid in
tellectum in actu, & ex consequenti, coelum non esset qd
sensibile, sed quid intelligibile: immo hoc posito, forma coe
li esset quedam substantia spiritualis, et esset quid intelligens. Nam ois forma suistancialis, que non est situalis, et
non est extensa exesse materiae, de necessitate est que
dam substantia spiritualis, et est quid intelligens: hoc est n.
proprium soli spirituali substantiae, qd vbiq; est, sit tota
in toto, et tota in qualibet parte: et quia forma coeli est hu
iusmodi, si in celo non esset materia, bene dictum est, qd
hoc posito, forma coeli esset quedam spiritualis substantia: im
mo hoc hypothesi stante, magis esset substantia spiritua
lis forma coeli, quam anima humana. Nā ex immateriali
tate alicuius substantiae contingit, qd ipsa su spiritualis et
intellectualis substantia, et qd intelligat: quod patet ex ipso
actu intelligendi. Nam in intelligendo fit abstractio a ma
teria, et ex hoc concludimus qd substantia illa cui competit
intelligere est immaterialis. Inuenimus quidem duplitem im
materialitatem in formis: quia quedam forme sunt mate
riales, quia sunt actu separatae a materia, vt intelligentiae:
quedam aut sunt imateriales, quia sunt separabiles a ma
teria, vt anime humanae. Iste aut est infimus gradus ima
terialitatis, qd aliquid dicatur imateriale, quia licet sit pse
ctio materiae, est tñ separabile a materia: ideo anima in
genere intelligibilium tenet infimū gradū, et est quasi ma
teria in genere intelligibilium. Itaq; si in celo no esset ma
teria, forma coeli esset imaterialis, quia esset actus separa
tus a materia: inter substantias itaq; spirituales, forma coe
li teneret altorem locum, qd anima humana. Bene ergo di
stum est, qd stante hac hypothesi qd in celo non esset mate
ria, forma coeli esset magis spiritualis substantia, qd anima
humana. His itaq; prælibatis volumus declarare, que in
Titulo huius capituli pœbantur, videlicet, qd si in celo no
esset materia, coelum non esset corpus, et esset ibi accidentes
sine subiecto. Stante n. hac hypothesi nulla substantia est
ibi, que possit dici corpus, nam (vt habetur in. 2. de aia)
non est nisi triplex substantia, materia, s. forma, et cōposit
um. Nulla ergo substantia est in celo, que possit dici cor
pus: quia non materia, cum ibi negetur materia: no forma,
quia (vt declaratum est) si in celo non esset materia, for
ma eius esset quedam spiritualis substantia, no igitur esset
corpus. Nec est dicere possumus, qd in celo dicatur esse cor
pus aliquod compositum ex materia et forma, cum ibi talis
negetur compositio, et negetur ibi materia, iuxta positio
nem Cōmentatoris: et quia coelum non dicit accidentis, sed
dicit aliquid qd est substantia, veritatem habet qd diceba
tur, qd si in celo non esset materia, coelum non esset cor
pus. Sed dices, qd ipsa trina dimensio meretur dici corpus,

A iuxta illud Philosophi in Prædicamentis, qd continua quantitas. In ea de quantitatibus est linea, superficies, et corpus. Ibi enim prima dimensione intelligitur id quod habet unam dimensionem tantum, ut puta longitudinem, quod dicitur linea: qd autem habet duas, longitudinem, s. et latitudinem, dicitur superficies: qd vero habet tres, videlicet, longitudinem, latitudinem, et profunditatem, dicitur corpus. Sed huiusmodi corpus no est in genere substantiae neque est substantia, sed est in genere quantitatis et est quantitas. Cum igitur coelum dicat aliquid qd est substantia, quia nulla est ibi substantia que sit corpus, supposita positione Cōmentatoris, bene dictum est qd si in celo non esset materia, coelum non esset corpus: qd nullus sane mentis diceret. Cogimur ergo ponere qd in celo sit materia, et qd ibi sit compositio ex materia et forma: et si est ibi materia, est ibi vera materia, quia aliter non fieret vere unum ex illa materia, et sua forma. Declaratum est ergo primū, quod in præsenti capitulo ponebatur qd si in celo non esset vera materia, coelum (ut est substantia) no est corpus: hoc n. posito, no esset in celo corpus, quod est substantia, licet forte esset ibi corpus quod est quantitas. Restat ergo declarare scdm, videlicet, qd hoc posito, esset ibi accidens sine subiecto. Quæremus n. de quantitate coeli, et de trina dimensione eius, in quo sit tanquam in subiecto? Non autem dici potest qd sit in materia, si ibi negetur materia: nec poterit dici, qd sit in ipsa forma coeli tanquam in subiecto, cum probatum sit, qd si in celo no esset materia, forma coeli esset quedam spiritualis substantia: constat autem, qd nulla spiritualis substantia potest esse subiectum quantitatis motis, sive quantitatis extensae, cuiusmodi est quantitas qua videmus in celo, licet possit esse subiectum quantitatis vir
tutis: erit ergo quantitas coeli sine subiecto. Immo nullum accidens corporale potest fundari in simplici ente tanquam in subiecto, sed omne tale accidens fundatur in cōposito qd (ut supra diximus) forma accidentalis (loquendo de accidentibus corporalibus) est forma cōpositioni contingens. . rei composite aduenies, quia, vt prædictum, materia sub
iecta cum forma est causa omnium accidentium que sunt
in ea, vt totum cōpositum sit subiectum talium accidentium. Et quia in celo sunt accidentia corporalia, quia sunt
ibi accidentia sensibilia que sentiuntur sensu visus, si ibi
non est aliquid compositum ex materia et forma, cogimur
ibi ponere, qd sit accidens sine subiecto. Qd autem hec posito
sit Cōmentatoris, qd in celo no sit materia, patet ex Tracta
tu suo de Substantia orbis, et ex verbis suis in prio Coeli
et mundi: vult enim qd materia coeli sit aliquid in actu, et
forma eius sit intelligentia. Vnde ait, Debemus intelligere
de corpore coelesti ipsum esse neutrum ad hanc naturam,
que est materia: intelligimus. n. non qd sit aliquid huius for
mam et materiam coelum, qm si ita esset, graue aut leue
esset. Ergo secundum ipsum est neutrum: et est remouum ab
hac natura, s. à natura materiae: et ipsum corpus coeleste ē
subiectū intelligentiae, i. habet se sicut materia respectu eius,
vt intelligentia et corpus coeleste faciant a'iquid unū, sicut
materia et forma: proprietas tamen (secundum ipsum) no est
coelum cōpositum ex materia et forma, sed ex corpore et
forma. Sed, vt diximus, si in celo non esset materia, coelum
non esset corpus, ergo non posset ibi esse compositio ex cor
pore et forma, loquendo de corpore quod est substantia: et
si est ibi corpus, quod est quantitas, quod est trina dimensio,

1. pby. sex. 80

Cap. 3.
Com. 95.

D illud

illud non potest pertinere ad substantiam caeli, ut si: ita substantiale compositione in ipso: immo stante positione Averrou, illa quantitas esset sine subiecto. Haec ergo et alia inconvenientia sequuntur, si in caelo non ponatur vera materia.

*i. et. 2. cap. de
substantia orbis.*

Commentator tamen videtur velle, quod si in caelo esset materia, caelum esset graue aut leue: ideo dicit ipsum esse neutrum ad hanc naturam, quid neque graue neque leue, cum nec moueatur a medio nec ad medium, sed circa medium se habeat: nos vero differentiam corporis celestis ad haec inferiora non accipiemus ex materia, sed ex eius forma. Dicemus quidem quod haec inferiora sunt forma in materia, et caelum est forma in materia, aliter tamen et aliter: quia haec inferiora (ut diximus) habent materiam subiectam formae habenti contrarium, et hanc priuationem annexam, et motus contrarios, ideo sunt grauia vel levia: materia vero caeli non est subiecta formae habenti contrarium, nec habet priuationem annexam, et motus caeli non est motus habens contrarium, ideo caelum est neutrum ad hanc naturam, videlicet, gravitatis et levitatis, ut nec moueatur a medio nec ad medium.

Cap. V III.

Quod caelum et quelibet pars caeli constat ex tota sua materia.

*Tex. 93. &
inde.
Plato in Timotheo à princ.*

HILOSOPHVS in primo caeli et mundi, volens probare non esse nisi unum mundum et unum universum, dicit ipsius constare ex tota materia sua, nihil enim in universo quod non comprehendatur in ipso: nulla est ergo materia que non comprehendatur in universo: si enim aurum esset materia annuli, et non fieret annulus nisi ex auro, si aliquis annulus constaret ex toto auro, non esset nisi unus annulus in specie annuli; ideo vero sunt diversi annuli, quae ex alio et ex alio auro fit alius et alius annulus. Non ergo potest esse plures mundi vel plura universa, quia tunc ex alia et alia materia fieret alius et alius mundus, vel fieret aliud et aliud universum: sed cum unus mundus totam materiam comprehendat, et unum universum totum in se contineat, non erit nisi unus mundus, et unum universum. Ostendebatur quidem prius oium corporum esse unam materiam, quod quo verum sit in sequenti capitulo patefiet, ubi distingueremus diversos modos universitatis materiae. Nam aliquo modo potest accipi unitas materiae, quod omnia corporum tam supercaelestium, quam inferiorum est una materia: alio vero modo potest accipi huiusmodi unitas, quod caelestia cum inferioribus non conueniant in materia: et taliter possit accipi prefata unitas, quod etiam ipsa caelestia non conuenirent in materia. Ergo si omnia corpora habent unam materiam, quelibet materia potest constare ex tota materia sua, nisi in se comprehendat omnem materiam: secundum quem modum nec terrestria constant ex tota materia sua, nec etiam caelestia, quia neutra istorum in se totam materiam comprehendunt:

A sed totus mundus, vel totum universum constat ex tota materia sua, quia nihil de materia est extra ipsum. Alio quidem modo potest dici aliqua constare ex tota materia sua, ut si etiam essent plura talia, quodlibet eorum posset dici constare ex tota materia sua. Nam si essent plures soles, quilibet eorum posset dici constare ex tota materia sua.

Accipiemus n. unitatem materiae secundum quod accipit philosophus in de Generatione, ut solum illa dicantur haere materiae unam, que habet ad se invenientem transmutationem. Sed

i. tex. 22.

(ut patet) si essent plures soles, vel plures lunes, quilibet eorum esset quid incorruptibile. Quod ergo esset sub forma unius non posset esse sub forma alterius, quia incorruptibilia non habent transmutationem ad se invenientem, nec cum aliis. Quodlibet ergo incorruptibile constat ex tota materia sua, quia secundum philosophum in 3. phy. In perpetuis non differt esse et posse. Perpetua quidem ut perpetua sunt, et quilibet incorruptibilia ut incorruptibilia sunt, non differt quantum ad esse, et posse: quicquid non potest ibi esse, totum ibi est actu; quia si aliquid possent habere quod actu non haberent, quantum ad illud non essent perpetua, sed corruptibilia. Caelum. n. vel partes caeli potest habere aliud

Tex. 32.

Vbi quod non habet, ut haec pars caeli que nunc est in oriente, potest esse in occidente, ita quod quantum ad Vbi differt ibi esse et posse, non enim quilibet pars caeli habet omne in alio: sed quantum ad esse, non differt ibi esse et posse, quia caelum et quilibet pars caeli habet omne esse quod potest habere. Ideo communiter dicimus, quod in caelo non est transmutatio quantum ad Essere, sed solum quantum ad Vbi. Caelum ergo et quilibet pars caeli constat ex tota materia sua, quia nihil potest esse sub forma caeli vel sub forma cuiuslibet partis eius, quod non sit sub huius forma: aliter. n. ibi esset generatio et corruptio, et esset ibi transmutatio quantum ad esse et quantum ad formam, cuius contrarium videmus ad sensum. Ideo (ut dicebamus) dato quod essent duo soles, de quolibet dici possit, et constaret ex tota materia sua: quia, cum ibi non sit transmutatio quantum ad formam nec quantum ad esse, tota illa materia quae possit esse sub forma huius solis, aut sub forma illius, tota ibi actu esset; nam quantum ad hoc non differt ibi esse et posse, vel non differt ibi actu habere et posse habere. Quilibet ergo huiusmodi soles haberent actu totam materiam quam possent habere: propter quod merito dici possit, et constaret ex tota materia sua. Aduertendum tamen, quod philosophus (ut patet in fine de Generatione) in rebus incorruptibilibus non posuit nisi unum individuum sub una specie. Nam res corruptibles cum non possint se perpetuare in uno individuo, ideo (secundum Philosophum) reliquo modo complevit Deus, continuam faciens in eis generationem et corruptionem, ut species que non potest se perpetuare in uno individuo, per generationem et corruptionem perpetuet se in multis. Sed incorruptibilia, quia in uno et eodem individuo se perpetuare possunt, ideo ponitur unum tale in una specie, ut unus sol in specie solis, et una luna in specie lunae: et si multa sunt talia, hoc est, quia sunt partes eiusdem, ut multae stellae fixae in uno orbe potest dici partes illius orbis. Reuertamus ergo ad propositum, et dicamus, quod quodlibet incorruptibile constat ex tota materia sua, quia habet in se actu totam illam materiam quam potest habere: et quia caelum et quilibet pars caeli est quid incorruptibile, bene dictum est, quod

In eternis non differt esse et posse penes actionem primam, non penes actionem secundum.

C

D

2. tex. 70.

2. de An. tex. 35.

nam res corruptibles cum non possint se perpetuare in uno individuo, ideo (secundum Philosophum) reliquo modo complevit Deus, continuam faciens in eis generationem et corruptionem, ut species que non potest se perpetuare in uno individuo, per generationem et corruptionem perpetuet se in multis. Sed incorruptibilia, quia in uno et eodem individuo se perpetuare possunt, ideo ponitur unum tale in una specie, ut unus sol in specie solis, et una luna in specie lunae: et si multa sunt talia, hoc est, quia sunt partes eiusdem, ut multae stellae fixae in uno orbe potest dici partes illius orbis. Reuertamus ergo ad propositum, et dicamus, quod quodlibet incorruptibile constat ex tota materia sua, quia habet in se actu totam illam materiam quam potest habere: et quia caelum et quilibet pars caeli est quid incorruptibile, bene dictum est, quod

quod in Titulo huius capituli dicebatur, videlicet, q̄ cōsum et quilibet pars eius constat ex tota sua materia.

Cap. I X.

Quod tribus modis potest accipi unitas materiae, et secundum alium & alium unitatis modum, corpora aliqua possunt conuenire in materia & differre.

VONIAM aliquādo diximus omnium corporū esse vnam materiam, alio quando vero diximus corpus aliquod vtpula cælum & eius quamlibet partem constare ex tota materia sua, merito cogimur distinguere de vnitate materiae.

Materie triplex vnitatis.
I.

Nam eo modo quo omniū corporum est vna materia, nihil potest constare ex tota materia sua, nisi in se comprehenderet omnem materiam: quod solum de toto mundo vel de toto vniuerso veritatem habet. Aduertendum ergo, quod tribus modis possumus loqui de vnitate materiae, ut uno modo dicatur materia vna per indifferentiam, quia non habet per quid differat ab alia materia: secundum quem modum loquitur Cōmentator de vnitate materiae in. 1. 2. Metaphy. q̄ materia non dicitur vna numero per aliquam formam individualē, sed per indifferentiam, & per carentiam omnis formae. Ut si bēc materia absuleretur ab omni forma, vel consideraretur ut abstracta ab omni forma, & alia quæcumq; materia consideraretur hoc modo, non bēret per quid differet vna ab alia: et hoc modo esset idē per essentiam vna cum alia, secundum quē modū vnitatis materiae, omnium corporū est vna materia. Probabatur n. supra, q̄ materia, quæ est sub forma cœli, est pura potentia. nā si esset de se aliquid in actu, non fieret verē vnum ex materia cœli & eius forma: vel si sic fieret, fieret vnum per accidentem, & forma cœli esset forma accidentalis. Nam ideo dicimus, q̄ ceteræ aliæ forme sunt accidentia, quia sola forma substantialis coniungitur ipsi materiae immediate; ita q̄ illa sola forma coniungitur materia quæ de se est pura potentia: ceteræ autem forme coniunguntur enti in actu, quia coniunguntur materiae iam factæ in actu per formam substantialē, & dicuntur esse accidentia. Ideo Philosophus in de Generatione animalium q̄ Hyle maxime est subiectum in generatione: nam in generatione est transmutatio ad formam substantialē, quæ coniungitur ipsi materiae secundum se. Reuer tamur ergo ad propositum, & dicamus quod materia cœli secundum se est pura potentia, & materia istorum inferiorum secundum se est potentia pura, quia (ut dicitur in. 2. Metaphysice) in fundamento naturæ nihil est distinctum. Ipsa ergo materia, quæ dicitur fundamentum naturæ, nullam distinctionem, nullam actualitatem habet, sed est pura potentia: pura autem potentia a pura potentia differre nō potest, quia (ut dicitur in. 7. Metaphysice) Actus est qui distinguunt. In potentia autem pura non potest aliqua esse distinctione ex parte actus quem habet, quia nullum actum habet.

Forma subiecta sola materiae immedietate iungitur.
I. Tex. 23.

Tex. 17.

Tex. 49.

A Nec ex parte actus ad quē ordinatur, quia vna potentia pura (quantum est de se) nō magis ordinatur ad alium & etum essentialiter, q̄ alia: quia nō sunt duo actus essentialiter differentes quin vñus sit nobilior alio, quia actus essentiales & formæ (vt patet ex. 8. Metaphy.) se habent sicut numeri. Ideo sicut non sunt duo numeri specie & equaliter differentes, quin vñus sit altior alio, et magis distans ab vnitate; ita non sunt duo actus & due formæ essentialiter differentes, quin vna sit altior & nobilior alia, & propinquier primo enti q̄ alia. **Differentia est tamen inter numeros et formas, quia maior numerus magis distat ab vniitate: sed in formis, quanto forma est nobilior, tanto habet rationem maioris numeri, quia plura in se virtualiter continent: & huiusmodi forma nobilior habens rationem maioris numeri, ex hoc nō magis distat ab vnitate, id est, ab ente primo, sed est deo propinquior, qui est vñus & simplex à quo procedunt omnia alia, sicut omnes numeri procedunt ab vnitate. Et exinde est, q̄ omnis multitudo, & omnis numerus participat aliqualiter uno (vt vult Dionysius in de Divinis nominibus: & vt vult Proclus in sua Elementatione Theologica) quia omnes creature se habent ut numeri, & participant primo ente, quod se habet ut vnitatis. Reuertamur ergo ad propositum, & dicamus, q̄ licet econuerso in formis sit & numeris, quantum ad elongationem, & apportionationem ad vnitatem: conueniunt tamen numeri & formæ, quia sicut non sunt duo numeri essentialiter differentes, quin vñus habeat plures vnitates q̄ alius; ita non sunt duo actus nec due formæ essentialiter differentes, quin vna habeat plures nobilitates q̄ alia. Si ergo due potentiae puræ ex hoc essentialiter different, quia vna de se ordinatur ad alium actum essentialiter magis q̄ alia quia duo actus essentialiter differentes non sunt æque nobiles, consequens esset, q̄ vna huiusmodi potentia ordinatur de se (ut supra terimus) ad nobiliorem actum quam alia, & esset de se nobilior q̄ alia, & per consequens, esset magis propè Deum, & minus prope Nihil, q̄ alia, & per consequens, non esset potentia pura, sicut alia. Quia ergo esse non potest, q̄ vna potentia sit propinquior actu q̄ alia, quin sit magis in actu q̄ alia, & cum Deus sit actus purus cui non admiscitur aliquid de potentia, illa potentia quæ esset nobilior & propinquior Deo, & per consequens propinquior actu, non esset potentia pura sicut alia. Imaginari itaq; gradus, & differentiam, seu distinctionem in pura potentia, est impossibile. Materia ergo secundum hunc vnitatis modum prout materia, per carentiam s. omnis formæ, & prout est potentia pura, secundum quem modū nō potest habere differentiam & distinctionem, est vna in omnibus corporibus tam cœlestibus, q̄ inferioribus. Secundo modo potest accipi vnitatis materiae secundum vnam & eandem rationem suscipiendi formam: & sic non est eadē materia in omnibus corporibus. immo supercœlestia differunt in materia ab ipsis inferioribus, quia materia hic & ibi nō secundum eandem rōnem suscipit formam: quia in ipsis inferioribus, materia suscipit formam secundum rōnem non completem totum appetitum materiae: in supercœlestibus vero, fit susceptio formæ secundum rationem completem huiusmodi appetitum. Propter quod dicere possumus, q̄ supercœlestia ad ista inferiora suo modo se habent, sicut intelligentiae ad animas nostras: quia Intelligentiae sunt plenae formis, iuxta illud Authoris de causis, Omnis intelligens Prop. 10.**

B

C

D

E

F

tia est plena formis, ita ut non possit suscipere ulteriore formam, nec ulteriore specie: sed Anima nostra non est plena formis, sed semper est in potentia ad ulteriore formam. Sic corpora supercaelestia sunt plena formis, ut materiæ ibi non sit in potentia ad ulteriore formam, ista autem inferiora non sunt plena formis, sed materia in eis semper est in potentia ad aliam formam. Quid si queratur, quare forma Cœli satiat appetitum sue materiæ, & non in ipsis

Priuatio i^m ma- inferioribus: Est per habita manifestum, quia (ut supra di-
terie essentia cebatur) priuatio est causa, q^{uod} appetat materia aliam for-
minime contine- mat, sicut turpe pulchrum, & feminina virum: & q^{uod} for-
tur: aliter, nul- ma cœli, q^{uod} non habet contrarium, non habet priuationem
lam formam pos annexam, ideo materia ibi non machinatur ad maleficium,
set materia ad nec appetit vltiorē formam. In ipsis autem inferioribus
matiere, nullā ratione priuationis annexa, & ratione formæ contrarie
itē experieret. cui subiicitur materia, est machinatio ad maleficium, et ap-
1. Pto. t. 8. 1. petitus ad aliam formam. Quod si queratur vltius, unde.

1. Pto. t. 81. petitus ad aliam formam. Quod si queratur vleterius, vnde.

Taeg. i epist. ad Rom. circa finē lect. 15. pollicetur Tra-
Ela. de Rat. sem. Sed nunc vide cū in. 2. sent. dijst. 18. q. vltima.

Institutio. intelligendum est hoc secundum rationes semifinales, prout materia subjicitur agentibus naturalibus. Non est autē hoc intelligendum secundū rationes obedientiales, prout mate-
ria subjicitur agenti diuino. Concludamus ergo & dicamus, q̄ si accipiatur vnitas materie secundum eundē mo-
dum vel rationem suscipiendo formam, sic in omnibus inse-
rioribus est vna materia; quia in illis omnibus suscipitur forma secundum banc rōnem, prout est forma contrarium
babens, & prout habet priuationē annexam, & prout non

completum appetitum materie. Et in omnibus supercœlestibus est una materia, quia in omnibus suscipitur forma non contraria, non habens priuationem annexam, et pue compleat totum appetitum materie. supercœlestia igitur, et bœc inferiora, non habent hoc modo unam materiam, quia non secundum unam rationem suscipiunt formam. Ex hoc autem patere potest, quod ea materia in supercœlestibus, et in ipsis inferioribus dicitur æquiuocè, non tamen impedit quod non sit eadem materia hic et ibi per essentiam, vel quod non sit eadem per indifferentiam: nam materia hic et ibi absoluuta ab omni forma, non habet per quid differat. Hoc tandem non obstante, materia hic et ibi dicitur æquiuocè, quia æquiuocatio sumitur ex alia et alia diffinitione, sive ex alia et alia ratione: et quid omnes partes posse in diffinitione sumi formæ, ut dicitur i. 7. Metaphysicæ, propter quod ipsa materia (ut potentia) in diffinitione trahitur ad modum formæ, quia non est intelligibilis nisi per analogiam ad formam; et quia secundum aliam rationem suscipitur forma hic et ibi, secundum huiusmodi aliam rationem, quandam æquiuocationem contrahit materia hic et ibi. Dicemus n. de caelo et de ipsis inferioribus, sicut dicimus de Leone viuendo, et de Leone mortuo. Nam æquiuocè dicitur Leo hic et ille: non quod non sit eadem materia per essentiam in Leone mortuo que erat in Leone viuendo; sed propter aliam formam,

A ut propter formam mortui & formam viui, Leo dicitur equiuocè de Leone mortuo & viuo. Sic etiam in istis inferioribus & supercoelestibus, in quibus non solum est alia & alia forma, sed etiam in eis non est materia secundum eandem rationem suscipiendo formam; ideo merito que cunq; sum hic & ibi equiuoce nuncupantur: nam si materia non diffinatur nec cognoscitur, nisi † per analogiā & proportionem ad formam, dicuntur equiuocè nuncupari. Tertio modo potest accipi vnitas materie non per indifferentiam tantum, nec secundum eandem rationem su scipiendi formam tantum, sed secundum transmutationem ad formam: vt illa dicantur habere eandem materiam, quo rum vnum potest transmutari ad formam alterius. Secundū quem modum loquitur philosophus in primo de Genera tione, q̄ vna est materia omnium habentium adiuvicē trans mutationem. Et hoc modo solum in rebus corruptibilibus est vna materia: in supercoelestibus autem non est hoc modo vna materia, quia adiuvicem transmutari non pos sunt: secundum quem modum, cœlum et quelibet pars caeli conflat ex tota materia sua, quia secundum hunc modū nulla pars caeli habet eandem materiam cum alia. Hoc ergo modo non habet stella eandem materiam cum orbe, nec econuerso, quia non potest ex stella fieri orbis, nec econuerso. Aduerit dum tamen q̄ cum dicimus, q̄ secundū viratatem transmutationis adiuvicem stella nō habet eandem materiam cum orbe, nec econuerso, intelligendum est hoc, prout talia subjiciuntur agentibus naturalibus vel agentibus secundis, non autem prout subjiciuntur agenti diuino, vel agenti primo, posset enim deus, si velleret, ex stella sacre orbem, & econuerso.

† i. Phys. l. 6 q
quod à Plat.
accipit in Ti:
meo.

L I L.

B Tex. 2 2.

Cap.X.

Quod materia illa informis, ex qua facta sunt alia,
usq; ad coelum empyrium pertingebat, & totū
buiusmodi spatium occupabat.

E videamur enarrasse no-
uam opinionem, cum dixi-
mus, & materia illa infor-
mis, ex qua facta sunt alia,
vsq; ad cælum empyreum
pertingebat: adducemus ver-
ba Magistri. a sent. quærē-
tis, vbi erat huiusmodi ifor-
mis materia; & quantū se-
in altum porrigebat. Cuius responsio quātum ad primam
partem quæstū in hoc consistit, & illa prima rerum omniū
moles, id est, illa informis materia quando condita est, ibi-
dem esse videtur, vbi nunc sub forma consitit. Vbi est er-
go modò illa materia ex qua formata sunt alia, ibidē erat
cum erat informis. Ad secundam vero partem quæstū, qd=
cum se in altum porrigebat illa informis materia, habetur
eiusdem responsio, & tantum porrigebatur, quo usq; nunc
summitas naturæ corporeæ contingit. Oportet autem hic
accipere naturam corpoream, totam naturam corporalem
mutabilem quæ pertingit vsq; ad cælum empyreum, quia
illud cælum est ab omni voluti'itate semotum. Et ideo ma-
gister, volens magis suam mentem exprimere, ait qd sicut

Dist. 12.

D. Basilius in
suo Hexaeme-
ron, Homal. 2.
terram nomi-
nat inuisibilē,
ut habet lit.
lxx. aut qd nō
erat spectator
ipsius bō; aut
q d cerni nō po-
terat, cū esset
obruca aquis;
aut quia nonz
dū erat exor-
ta lux.

quibusdam videtur) illa moles, idest, illa informis materia extendebar extra locum firmamenti ultra cælum sydereum. Nam ultra huiusmodi cælum est quoddam corpus volubile, quod ab Astronomis dictum est ultimum mobile, & a sanctis vocatum est cælum crystallinum. Quicquid est ergo infra cælum empyrium, totum est mobile. Ideo in suo primordio totum dicebatur quedam indigesta moles & quedam informis materia. Vnde August. 2. de Gen. ad literam, vult, q; in ipsa mutabilitate rerum dabatur intelligi informitas materia: & quia quicquid est infra cælum empyrium est mutabile, congrue dici potest, q; totum pertingebat ad informem materiam, vt ex hoc verificetur quod in principio diximus, q; illa informis materia vsq; ad cælum empyrium pertingebat, & totum hmoi spatiū occupabat. Verum quia (vt August. ait. 2. super Gene.) maior est scripturæ auctoritas, q; omnis humani ingenij perspicacitas, illeo ex verbis scripturæ sacræ volumus hanc veritatem ostendere, q; s. illa informis materia ultra firmamentum siue ultra cælum sydereum, vsq; ad cælum empyrium pertingebat: quod tripliciter possumus declarare.

Primo ex eo quod in principio Genesis scribitur, In principio creauit deus cælum & terram.

Secundò ex eo quod ibidem habetur, Dixit quoq; deus, Fiat firmamentum in medio aquarum, & diuidat aquas ab aquis. Tertiò ex eo q; ibidem scribitur, Tenebre erant super faciem abyssi. Propter primum sciendum, q; cum dicitur, In principio creauit deus cælum & terram, multiplex à sanctis datur exposi-

Cap. 7. et ide. tio. Nam August. 1. 2. confess. uno modo nomine cœli et terra ait, q; datur intelligi omnis creatura intelligibilis et sensibilis, spiritualis et corporalis. Vnde ait, cum in principio fecit deus cælum & terram, idest, in verbo suo sibi coetero fecit deus intelligibilem atq; sensibilem, spiritualē atq; corporalem creaturam. Sed q; nomine cœli intelligatur spi-

ritualis creatura, hoc est per quandam extensionem, prout scilicet, simul cum cœlo et in cœlo, et potissimè in cœlo empyrio producti sunt omnes Angeli, ideo nomine cœli intelliguntur Angeli, qui producti fuerunt cum cœlo & in cœlo. Cœlum tamen & terra, secundum se, corpora quedam nominant. Ideo prætermisso hoc modo, dicamus, q; in codice libro tangit August. alium modum exponendi, dicens, q; in principio fecit Deus cælum & terram, idest, in verbo suo sibi coetero, fecit Deus informem materiam creaturæ spiritualis & corporalis, vbi confusum adhuc erat cælum & terra. Vel si volumus per principium accipere ipsum initium temporum, vel exordium faciendi & operandi, dicesmus, vt idem Augustinus ibidem dicit, q; in principio fecit Deus cælum & terram, idest, in ipso exordio faciendi et operandi fecit Deus informem materiam confusæ habentem cælum & terram cum omnibus que in eis sunt. Si ergo p;

Cap. 20. Qes. cœli ro- cœlum volumus intelligere totum istud cœlum volubile, q; factum est ex informi materia, cum omnes cœli voluntur exceptio cœlo empyrio, bene dictum est, q; illa informis ma-

teria vsque ad cœlum empyrium pertingebat. Sed si per cœlum volumus intelligere cœlum empyrium: & per terram informem materiam, vt etiam ipsi cœli, qui sunt infra cœlum empyrium, secundum communem opinionem sanctorum facti fuerint informes, & postea fuerint formati, secundum hunc modum loquendi dicemus, q; in principio, idest, in suo verbo coetero, quod est principium de principio. Nam pater est principium sine principio, filius est prin-

A cipium de principio, non tamen duo principia, sed unum principium. In principio ergo, idest, in filio. Vel in principio, idest, in inicio temporis, fecit Deus cælum, scilicet, empyrium, & terram, idest, totam aliam informem materiam, que usq; ad cœlum empyrium pertingebat: nomine enim terræ tota informis materia potest significari, vt ipsi etiam cœli volubiles in quantum considerantur informes, ad informem materiam pertineant. Cœlum autem, quod dicitur factum in principio, non ad ipsos cœlos volubiles, sed ad ipsum cœlum empyrium hoc loquendi genere referatur.

Vnde Beda, vt habetur super Gene. ait, q; cœlum, quod in Beda. principio cum terra factum est, est cœlum illud superiorius, quod a volubilitate mundi secretum est, quod mox ut crea-

tum est, sanctis angelis est repletum. Et Strabon in quadam Scabon. gloso sup Gene. exponens illud, In principio creauit Deus

B cœlum & terram, ait, q; cœlum non est cœlum visibile firmamentum, sed empyrium. Nomine ergo cœli, quod factum est in principio cum terra, secundum Strabon, et Bedam, intelligitur cœlum empyriū: ergo nomine terræ oportet, q; intelligitur tota illa informis materia, que est infra cœlum empyrium, quare bene dictum est, q; illa informis materia existebatur usq; ad cœlum empyriū. Quod autem nomine terræ significari possit tota informis materia vnde facti sunt cœli & terra, satis ratio persuadet. Nam nihil est tam informitati propinquū sicut terra: et quia non possumus ipsam informem materiam nominare nec intelligere nisi per analogiam ad formam, ideo bene se habet q; nominetur sub inferiori forma; bæc autem est forma terræ. Ideo August. 1. 2. confess. loquens Deo, ait, q; quia in omnibus mundi partibus reperiri non potest aliud magis propinquum omnimode de inferioritatib; vel omnimode informitati q; terra, ideo nomine terræ vocata est illa informis materia. Igitur si nomine cœli, quod primum factum esse dicitur, secundum communem sanctorum expositionem intelligitur cœlum empyrium: & nomine terræ intelligitur totum aliud quod est infra huiusmodi cœlum, quod totum vocatum est terra ratione informitatis, bene dictum est q; per hoc quod dicitur,

In principio creauit Deus cœlum & terram, haberi potest q; illa informis materia usq; ad cœlum empyrium pertingebat, & totum huiusmodi spatiū occupabat. Secunda via ad hoc idem haberi potest ex alio verbo scripturæ, cum Deus dixit, Fiat firmamentum in medio aquarum, et diuidat aquas ab aquis. Et fecit Deus firmamentum, diuisitq; aquas que erant super firmamentum ab his que erat sub firmamento. Ad cuius intelligentiam sciendum, q; secundum communem opinionem sanctorum sicut nomine terræ significatur tota illa informis materia, sic etiam nomine aquæ significata est tota illa informis materia, vt tota huiusmodi materia dicatur terra ratione informitatis. Nam inter omnia elementa terra plus habet de materia & minus de forma, quia est magis compacta & magis densa: aqua. quanto enim res plus occupat de loco & est magis rara, tanto plus habet de forma & minus de materia. ideo vult Auerroes q; generans quantum dat rei de loco, tantum dat ei de forma: et quia terra inter omnia elementa minus occupat de loco, ideo dicitur magis informis & minus habere de forma. Ideo rōne informitatis tota illa materia poterat dici terra; ratione autem fluxibilitatis (q; adhuc non erat stabilis, sed acceptura erat pretiosiore formam) poterat dici aqua. Possemus tamen dicere si vellimus, q; licet tota illa

Cap. 4.

I.L.

Materia illa huiusmodi materia dicatur terra ratione informitatis. Nam informis nomine aquæ significata est tota illa informis materia, vt tota huiusmodi materia dicatur terra ratione informitatis. Nam inter omnia elementa terra plus habet de materia & minus de forma, quia est magis compacta & magis densa: aqua.

8. pbi. 32. et 3. de cœlo. 28

Cap. 1. illa materia posset dici terra ratione informitatis, & tota posset dici aqua ratione fluxibilitatis: nam quodam speciali nomine tota illa materia, que erat supra terram, vocabatur aqua, et terra plus habet de informitate, & non ita mouetur sicut mouetur aqua, ideo dicitur Ecclesiastae primo, Terra autem in aeternum stat. Nam aqua fluit & refluxit: quia ad locum unde exirent flumina, reuertuntur, ut ierum fluant, et spiritus, id est aer et ignis in circuitu pergit: quid totus ignis & totus aer (excepta illa parte aeris, quae clauditur intra montes) circumvoluitur cum caelo, ut habet declarari alibi & ut satis innuitur Ecclesiastes, & etiam ipsum caelum circulariter voluit, quia oritur Sol, & occidit, & ad locum suum reuertitur. Omnia ergo alia a terra, excepto aere qui clauditur intra montes, qui quasi clauditur intra terram, quandam fluxibilitatem, & quandam motum habent, ut ex hoc sola terra dicatur esse sensibiliter stabilis, & in aeternum stare. Ex quibus liquet, & licet tam nomine terrae, quam nomine aquae possit significari tota illa informis materia, specialiter tamen nomine aquae significatur tota informis materia alia a terra, pertingebat a terra usque ad caelum Empyrium. Vnde de Beda in glossa super Genes. ait, quod aquae totam superficiem terrae tanta altitudine tegebant, ut ad illos usque locos pertingerent, ut super firmamentum partim residerent. Ergo aquae ita eleuabantur super terram, ut essent super firmamentum. Sed nomine firmamenti, secundum communem opinionem sanctorum, intelligitur caelum, in quo fixa sunt sydera. Vnde Beda expognes illud verbum, fiat firmamentum, ait, quod in hoc verbo caelum describitur in quo fixa sunt sydera. Si ergo aquae protendebantur super firmamentum, oportet & pertingerent usque ad caelum Empyrium, quia supra firmamentum, id est, supra caelum sydereum, non est nisi caelum Crystallinum: quod potest dici caelum aqueum, non a frigiditate, sed a diaphanitate: sicut dicitur caelum Empyrium, id est, igneum, non a calore, sed a splendore. Erit ergo sensus secundum communem opinionem sanctorum, cum dicit Deus, Fiat firmamentum in medio aquarum, & dividat aquas ab aquis: id est, distinguantur caeli, & fiat firmamentum, id est, caelum sydereum; & dividat aquas ab aquis, id est, dividat inter caelum Crystallinum quod est super caelum sydereum, & alios caeli qui sunt infra huiusmodi caelum: qui omnes caeli (quia sunt sic mobiles, & ratione motus possunt dici labiles) aquae nominis designantur. Si ergo ipsum caelum crystallinum significatur nomine aquarum, iuxta illud Psal. 103. extendens caelum sicut pellem qui tegis aquis superiora eius: cum caelum crystallinum pertingat usque ad caelum Empyrium, bene dictum est, quod illa informis materia, que potest significari nomine aquae, usque ad caelum Empyrium pertinebat. Sequendo quidem communis sanctorum dictum, quod informis materia non solum origine, sed etiam tempore praecessit suam formositatem, dicimus, quod caelum crystallinum, & caelum sydereum, & omnes alij sepiem caeli, ubi sunt septem planetae, quandam informitatem habebant, & quandam quasi indistinctiorem. Et quando dixit Deus, Fiat firmamentum, id est, caelum Sydereum, & dividat inter aquas que sunt super firmamentum, & alias aquas que sunt sub firmamento,

A id est, dividat inter caelum crystallinum & alios caeli: tunc omnes caeli facti sunt distincti, & quodam formositatem accepérunt. ipsum (inquam) caelum crystallinum, quod Philosophi quodam nominare nesciētes, vocauerunt ultimum mobile, quandam formositatem accepit, cum dixit Deus, fiat firmamentum, &c. Vtrum autem huiusmodi caelum, & alia que Deus creauit, præcesserint tempore, visent cō munis sanctorum opinio, vel præcesserint solum origine, Greg. ut inquit August. 1. super Gen. 2. 1. de Cœnitate Dei, et Beda. in Questionibus ad Orosum, inferius tractabitur: quāvis huiusmodi opinionem quod ad distinctionem rerum creatarū non fuerit ordo temporis sed originis, Augustinus non pertinaciter asserat, sed sub quodam dubio hoc dimittat. Reuerlamur ergo ad propositum, & dicamus, quod siue tempore, siue origine, materia præcesserit suam formam, eo ipso quod cū Deus dixit, Fiat firmamentum &c. ex isto Dei verbo caelum crystallinum accepit aliquam formositatem, cogimur dicere quod ipsum caelum crystallinum ad informem materiam pertinebat: & quia caelum crystallinum pertinet usque ad caelum Empyrium, quia caelum crystallinum est ultimum mobile, & immediate supra huiusmodi caelum, est caelum empyrium, quod non mouetur, sed est locus beatorum, bene dictum est, quod illa informis materia usque ad caelum Empyrium pertinebat. Tertio hoc idem patet ex illo verbo sacrae scripture, quod tenebrae erant super faciem abyssi. Nam sicut nomine terre & aquae potest significari tata illa materia informis, ita etiam significari potest nomine abyssi. Vnde & August. 1. 2. Confess. vult quod nomine terre & abyssi significetur tota illa informis materia; quia secundum eum nihil est iam propinquum informitati, sicut terra & abyssus. Cum ergo dicuntur, quod tenebrae erant super faciem abyssi, possumus intelligere quod nullum corpus lucidum abhuc formatum erat in illa informi materia: & quod corpus lucidum tunc formatum suit, quando dixit Deus, Fiat lux, & facta est lux: tunc enim in ista informi materia dicitur suis se factum quoddam corpus lucidum. Et quod siue tempore, siue origine, in primordio creationis caeli & terre non erat ibi lucidum nisi solum caelum empyrium, quod empyrium siue igneum a luce siue a splendore dicitur (etsi nomine abyssi secundum sanctorum expositionem intelligere possimus illam informem materiam tenebrosum, quia tenebrae erant in huiusmodi abysso) oportet quod usque ad illum caelum ascenderet illa informis materia, rbi non inueniebatur corpus lucidum: hoc autem erat usque ad caelum Empyrium, quia solum illud corpus fuit lucidum in prima creatione rerum. Vtrum autem ex illo caelo empyrio resultaret ali quis splendor in illa informi materia, non est praesentis speculacionis: sufficit autem quod tota illa materia diceretur tenebrosa, quia non continebat in se aliquod corpus lucidum.

B

C

D

E

F

G

H

I

J

K

L

M

N

O

P

Q

R

S

T

U

V

W

X

Y

Z

Hieronym.
Greg.
Beda.

Cap. 4.
D. Basilius nomine Abyssi intelligit copiosam aquam.

Cap. X I.

Quod cum in primordio triplex fuerit opus diuinum, creationis, distinctionis, & ornatus: opus creationis ante omnem diem est perpetratum.

Cap. 29.

**Hieronymi.
Greg.**

LXX. etat manus & vacua, ut, si uides, illa tanta tanta, cuius manus
lis, & incomposita. & tenebræ erant super faciem abyssi.
Prout enim hæc verba sonare videntur, hæc elementa cum
fuerunt creata, non fuerunt perfectè distincta: etiam ipsis coe-
li in illo primordio cum fuerunt creati, non fuerunt perfe-
ctè distincti, ut videtur sonare textus Gen. Sed tunc fuerunt
perfectè distincti, quando dixit Deus, Fiat firmamentum
in medio aquarū, & diuidat aquas ab aquis. Tunc n. factū
fuit cælum sydereum, ut exponunt sancti, & diuisit aquas
que erant super firmamentum, id est, que erant super cæ-
lum sydereum, ab aquis quæ erant sub firmamento. i. (se-
cundum vnum modum exponendi) ab alijs cælis, qui sunt
sub cælo sydereo. Cælum enim sydereum est inter cælum
crystallinum (quod potest quasi dici cælum glaciale, siue
cælum aqueum) & alios cælos planetarum, qui possunt di-
ci cœli aquæ propter eorum motum & fluxibilitatem.
Non enim intendimus reprobare opinionem Augustini de
perfecta distinctione rerum, quam in suo primordio, videli

Gen. r.

A. *cet, q̄ simul res fuerunt creatae & distinctae: sed intendimus dicere q̄ textu Gen. vt prima facie appareat, coeli non fuerunt simul creatae & perfecte distincti, sed tunc fuit hoc factum, quando dixit Deus, Fiat firmamentum, &c. nec etiam elementa fuerunt simul creatae & perfecte distincta, sed tunc hoc factum fuit quando dixit Deus, Congregetur aquæ in locum unum, & appareat arida, id est, terra. Dif- ficit ergo opinio Augustini ab opinione aliorum sanctorum quantum ad distinctionem rerum: quia secundum ipsum, creatio & distinctio cœlorum, & elementorum fuit simul tempore facta, & in talibus informe præcessit formatum non tempore. Sed origine tantum: sed secundum alios sanctos, perfecta distinctio cœlorum & elementorum, etiam per interualla temporum fuit facta, quia prima die fuit distinctione lux a tenebris, quando dixit Deus, fiat lux & fa-*

B. *Eta est lux. Secunda die fuit facta cœlum distinctio, quando fuit factum firmamentum, id est, cœlum sydereum, quod diuidit inter aquas superiores, & inferiores. Tertia quidem die facta fuit distinctio elementorum, quando congregatae sunt aquæ in locum unum, & apparuit arida, id est, terra. Aduertendum tamen, q̄ per aquas, que sunt super firmamentum, id est, super cœlum sydereum, possumus intel ligere cœlum crystallinum, siue cœlum aqueum: vt sicut Deus ad tempus ligat aquas in nubibus, sic in sempiternum & in perpetuum solidavit aquas illas in quadam so liditate glaciali & crystallina. Vnde Beda in quadam glo* Marginalia.
sa super Gen. dicit, q̄ Deus, qui infra cœlum ligat aquas ad ipsi vaporibus nubium retinas, pot sup cœlum sydereum non vaporali tenuitate sed glaciali soliditate aquas suspen dere. Aduertendum etiam, quod aliter dicuntur aquæ que ad tempus ligantur in nubibus, quam illæ que in perpetuum super cœlum sydereum solidantur: quia aquæ vaporabiles infra cœlum dicuntur aquæ a frigiditate, quia sunt frigide naturæ, & sunt vere aquæ & sunt nature aquæ: sed aquæ que sunt supra firmamentum, dicuntur aquæ non a frigiditate, sed a diaphaneitate, quia habent quandam diaphaneitatem crystallinam. ideo dicimus quod supra cœlum est cœlum crystallinum, et supra cœlum crystallinum est cœlum empyrium, supra quod non est aliud cœlum, sed ille est locus Angelorum & Beatorum. Aduer- dum etiam cum diximus quod per aquas que sunt supra cœlum siue supra firmamentum quod dicitur cœlum sydereum, possumus intelligere cœlum crystallinum; sed per aquas que sunt sub firmamento possumus intelligere cœlos septem planetarum, patet sic esse. Nam cœlum syde- reum est medium inter cœlum crystallinum & cœlos se- ptrem planetarum: qui cœli septem planetarum possunt dici aquæ ratione sui motus & siue fluxibilitatis, quia secundum motum suum proprium semper mouentur & fluunt ab occidente in oriens, licet raptu firmamenti mouean tur è conuerso. Intelligendo ergo per aquas supra firma- mentum cœlum crystallinum, & per aquas sub firmame to cœlos planetarum, factum est firmamentum in medio aquarum, quia factum est cœlum sydereum inter cœlum crystallinum & cœlos planetarum. Possumus tamen, si volumus, per aquas sub firmamento intelligere bas aquas labiles, que fluunt super terram, & etiam aquas vaporabiles, que ad tempus ligantur in nubibus. & scdm hoc, sa- Etū est firmamentum, i. cœlum sydereum inter aquas et aquas, q̄a factū est cœlum sydereum inter cœlū crystallinum q̄c est

est supra ipsum, & has aquas fluxibiles super terram, & aquas vaporabiles, que sunt sub ipso. Aduertendum etiam quod opinio Augustini ab opinione aliorum sanctorum differt non solum quantum ad creationem & distinctionem, sed etiam quantum ad ornatum caelorum: quia secundum ipsum, caeli simul fuerunt creati, & distincti, & Sole & Luna & alijs syderibus ornati: sed secundum alios sanctos, non fuerunt caeli ornati in suo primordio, sed quarta die prodieta sunt luminaria caeli, cum dixit deus, Fiant luminaria in firmamento caeli: & cum fecit dominus duo luminaria magna, videlicet, Solem & Lunam, & etiam Stellas. Sed de opinione Augustini faciemus in sequentibus per se Capitulum: nunc autem volumus tractare que tractanda sunt in hoc Capitulo per communem sanctorum sententiam: secundum quam dicimus, & ante omnem diem fuerunt res creatae, & aliqualiter distinctae. Ad cuius evidentiam sciendum, & aliter sit opus creationis, & aliter alterationis & naturalis generationis. Nam in opere creationis prius im-

Creatio. primitur forma substantialis, & accidentalis: est enim creatio simplex defluxus rerum a primo; nam in creatione tota res simul producuntur, quia non ex materia praeciacente,

Circa princ. sed ex nihilo dicitur esse creatio. Vnde Magister. 2. sententiarum dicit, creator enim est qui de nihilo aliquid facit: et creare proprie est aliquid de nihilo facere. Cum ergo forma accidentalis non sit apta nata inhaerere materie sine forma substantiali, in creatione in qua producitur totum simul, prius intelligitur introduci forma substantialis in materiam, & accidentalis, non tempore, quia totum fit in instanti, sed natura & origine, quia naturali origine substantia praecedens accidens. Sed in alteratione, secundum quod ibi iusmodi, non est motus ad formam substantialem, sed ad accidentalem. Et in generatione naturali, id est, in generatione, quam possunt facere agentia naturalia, prius introducitur forma accidentalis: ut si ignis agens in aerem, convertit ipsum ad se & generat ex hac materia ignem, operatur & calefaciat aerem, & quando est in tantum calefactus, & non potest ibi stare forma aeris, introducitur ibi forma

Generatio est terminus motus: generatio itaque ignis est terminus motus, quia est terminus alterationis, sive calefactionis. Omnis ergo ac-

tionis agentium naturalium (accipiendo actionem large, ut etiam ipsa generatio dicatur actio) vel est motus, vel mutatio, quod est terminus motus. Nam per actionem agentium naturalium non acquiritur nisi triplex forma accidentalis: quia vel acquiritur ex hoc quantitas, & secundum hoc est motus in quantitate, quia vel est motus ad quantitatem maiorem, & dicitur augmentum; vel ad quantitatem minorē, & est diminutio. Si autem per talen motum non acquiritur quantitas, sed qualitas, sic est alteratio. Si vero acquiratur ubi, sic est motus localis: ut in tribus generibus est motus. scilicet in quantitate, qualitate, & ubi, ut declarari habet

s. Phys. l. 18. in Physicis, ergo actio agentium naturalium, per quam acquiritur forma accidentalis, potest dici motus. Sed immo actio, per quam acquiritur forma substantialis, non est motus, cum hoc fiat in instanti; sed est mutatio, id est, terminus motus: est enim terminus alterationis, quia agens naturale prius alterat, postea generat & corruptit. Sic est ergo de actione agentium naturalium, & vel est motus, vel

Creatio non est motus aut mutatio. Sed creatio, quae propriè non potest competere nisi Deo, nec est motus, nec mutatio. Motus quidem non est: quia cum non fiat ex materia praeciacente, non pre-

A cedit ibi aliquid quod supponitur motui. Nec est mutatio: quia cum mutatio sit terminus motus, & nullus motus; præcedat creationem, creatio non erit terminus motus, & per consequens, proprio loquendo, non erit mutatio, quæ est terminus motus. Sed queres, quare agens naturale non potest introducere formam substantialiem, nisi prius introducat accidentalem, deus autem in creando & si non tempore, natura & origine prius introducit formam substantialiem, quod accidentalem? Ad quod dici potest, quod omnis virtus agentium naturalium est aliquid accidens, quia (ut probat Comentator in 7. Met.) nulla actio potest immediate egredi a forma substantiali, ut in igne nulla est virtus activa, nisi calor. Et ideo cum agens assimilet sibi passum, si agens naturale non agat nisi per aliquam formam accidentalem & alteret, etiam hoc modo mediante scilicet forma accidentali introducet formam substantialiem & generabile.

Com. 31.

B **Vide Doct. s. quodlib. q. 1.**

Deus autem, qui immediate agit per suam substantialiam, potest prius introducere formam substantialiem, & accidentalem. Nec oportet quod Deus sic astringatur in sua actione, & non possit aliter agere, & & non possit prius introduce re formam accidentalem, & substantialiem: quia cum substantialia Dei non determinetur ad aliquod praedicamentum, sed in se continet: omnia praedicamenta, non determinantur Deus ad aliquem modum agendi, sed sicut volet agere, sic agit. Quicquid tamen sit de actione Dei, prout agit in rebus iam productis: in ipsa tamen creatione, & in ipsa prima productione rerum, ordo naturæ requirit, & prius fuit introducta in materia forma substantialis, & accidentalis. Sed de his clarius infra dicetur in 33. cap. 2. partis.

Erit itaque rerum creatio hoc modo, & cum prius fuerint nihil, incepunt esse aliquid, ita quod inter nihil & aliquid nullum fuit ibi medium. Illud ergo instantis, in quo res incepunt esse aliquid, nullum praecessit tempus: quia cum ante illud instantis res fuerint nihil, ipsi illud fuisse fundatum in nihilo.

Et ideo creatio de necessitate fit in instanti, cum ipsum nihil quod praecedit creationem non possit esse subiectum motus. Et ideo bene dictum est, quod creatio non est motus, cum fiat in instanti: nec est mutatio, quia creatione, ut patet per habita, non potest praecedere alius motus. His visis, dicamus, quod creatio, proprio loquendo, non fuit facta in tempore, sed fuit facta ante omne tempus, & per consequens ante omnem diem, cum ipsa dies sit tempus, vel pars temporis, & quilibet pars temporis sit tempus. Proper quod sciendum, & aliquid fieri in tempore, proprio dicitur, & illud fieri manifestetur tempore: & etiam aliqualiter potest dici fieri in tempore, quando illa factio continetur a tempore. Sed si vellemus valde

large extendere fieri in tempore, diceremus aliquid sic fieri, quando factio eius nec manifestaretur tempore, nec continetur a tempore, sed esset in initio temporis: & quia initium temporis est ante omne tempus & ante oīm diem, bene dictum est, quod opus creationis, & quod res fuerunt creatæ ante omne tempus & ante omnem diem. Non autem dici potest, quod creatio fuerit facta in tempore quod manifestetur tempore, cum de necessitate facta fuerit in instanti: nec etiam dicere possumus, quod creatio fuit facta in tempore, quia continetur a tempore, & quia illud continetur a tempore, quod tempus praecedit & sequitur sed instantis illud, in quo facta fuit creatio rerum, nullum tempus praecessit, nisi forte tempus imaginatum: nam cum ante creationem nulla res esset, consequens est quod nul-

C 4

lum tempus naturale erat ante creationem. Itaq; rerum creationem sic sequutū est ips & nullum præcessit tempus: & instans illud, in quo fuerunt res creatae, sic fuit initium futuri, & non fuit finis præteriti: & sic fuit principium temporis, & non fuit finis temporis. Propter quod creatio non fuit inter duo tempora, videlicet, inter præteritum & futurum: sed fuit ante omne tempus, quia ante creationem nullum fuit tempus, sed sola æternitas. Ergo non dicetur creatio facta in tempore, primo modo: quia manifestatur tempore. Nec secundo modo, quia contineretur a tempore, vt & ante creationem, & post creationem fuerit tempus. Sed si dicitur facta in tempore, hoc est, solum tertio modo: quia facta fuit in principio temporis, ante quod nullum tempus fuit. Vnde cum dicitur, In principio creauit Deus caelum & terram, licet sit unus modus exponendi, & in principio, id est, in filio, per quem fecit omnia, fecit Deus caelum & terram: exponitur etiam communiter a sanctis alio modo, & in principio, id est, in initio temporis, & ante omnia tempora creauit Deus caelum et terram. Vnde August. 1. 2.

Ca. 1. 2. et. 1. 3

Cofess. ait, & hanc informem materiam fecit Deus an omnem diem. & idem ibidem dicit, iam enim fecerat caelum & terram ante omnem diem. & idem ibidem ait, & cum Moyses commemorat dictu fecisse in principio caelum et terram, tacet de temporibus, scilicet de diebus: per quod innuit, quod creatio caeli & terrae facta est in principio. id est facta est ante omne tempus, & ante omnem diem, quod declarare volebamus.

Sed Basilius ponens Angelos a mundu creatos, expone & post eas res, que non speclu, sed mente percipiuntur, res istas fecit Deus, quas sen su percipimus.

Cap. XI.

Quod non solum opus creationis, sed etiam multis plicis distinctionis, secundum communem sanctorum sententiam, ante omnem diem dicitur esse factum.

In quest. ad Oros.
1. de Ciuit. dei.
1. de Gen. ad lit.

I vellemus sequi Augustini sententiam, non solum in principio ante omnem diem simul cum operi creationis factum fuit opus aliqualis distinctionis, sed etiam perfecte distinctionis: quia secundum eum, omnia corpora coelestia, & elementia simul fuerunt creatae, & perfecte distincta. & illa interualla diez, que narrantur in distinctione rerum, secundum Augustini sententiam referenda sunt ad cognitiones angelicas, non ad res ipsas: secundum tamen communem sanctorum sententiam, res fuerunt omnes creatae simul, sed non perfecte, sed aliqualiter distinctae; fuerunt enim omnes simul creatae secundum materiam, sed non fuerunt simul distinctae secundum formam. Vnde Greg. (et habetur in glossa super Gen.) ait, quomodo Deus simul cuncta condidit (vt dicitur in Ecclesiastici, 18.) dum idem Moses ex diebus mutatione distinctione creata describit? Et respöderet, & rerum materia simul creata est, simul vero per species formata non est. Et subdit, Si simul existit per substantiam materie, non simul apparuit per speciem formae. ergo quantum ad substantiam materie, omnia simul sunt creatae, sed per speciem formae

A non simul omnia sunt distincta, quod intelligendum est de distinctione perfecta: quia sicut simul corpora coelestia, et elementia fuerunt creatae, ita secundum communem sanctorum sententiam, & secundum & sonat textus Genesis, fuerunt simul aliqualiter distincta. Volumus ergo nunc sequi communem sanctorum sententiam, & illud quod videtur sonare textus Genesis, quomodo fuerunt corpora coelestia & elementia simul creatae, & aliqualiter distincta. Ad cuius eidem sententiam sciendum, & in principio Genesis antequam fiat mentio de diebus, i. ante omnem diem, triplex distinctio tangitur, videlicet, caeli a terra, & hoc cum dicitur, In principio creauit Deus caelum & terram. Secunda distinctio tangitur tenebrarum a facie abyssi, & hoc cum dicitur, Et tenebrae erant super faciem abyssi. Tertia distinctio tangitur ipsarum aquarum a caelo, & terra, & hoc cum subinventur, Et spiritus domini cerebatur super aquas. Hæc n. omnia fuerunt ante omnem diem, i. antequam fiat mentio de diebus, vel antequam factum fuerit vespero & mane dies unus, i. primus. Est ergo sensus, & in principio, i. in filio et per se ipsum, qui est principium de principio. Vel in principio, i. in primo instanti, quod fuit principium & initium temporum & dierum, & quod fuit ante omnia tempora, & ante omnes dies: in illo itaq; primo instanti omnia illa fuerunt simul facta & creata, quia fuerunt facta caelum & terra, fuerunt tenebrae & facies abyssi, & fuerunt aquæ medie inter caelum & terram, super quas aquas cerebatur spiritus domini sicut fertur mens artificis super materiam operis condendi. Vnde & glosa ibidem ait, & spiritus domini cerebatur super aquas, sicut dominus & conditor confusæ materie, vt eam distinguere, quando vellet. Vel, C vi videtur sonare litera hebraica, spiritus domini incubabat super aquas, sicut avis incubat super oua sua, vt foecat ea. Oportet quidem, & per hoc materialia verba operationes diuinae nobis innotescant. Certum est quidem, & dominus, sive spiritus domini, id est, spiritus sanctus, qui est unus Deus cum patre & filio, curam habebat de illis aq., id est, de illa materia confusa: & ideo dicitur ferri super eas, sicut mens artificis fertur super opus suum: sicut etiam dicitur incubare super eas, & fouere eas proper quandam spiciale curam, quam habebat de eis. Has autem tres distinctiones dicemus esse, quia rursumque est dare extrema, ibi est etiam dare & media: ibi est ergo triplex distinctio assignanda: una extrema, alia mediorum, tercia est horum ad illa, scilicet, mediorum ad extrema. In ipsa enim prima creatione rerum fuerunt aliqualiter distincta extrema ab inuicem, & media ab inuicem, & media ab extremitate. Cum ergo tangitur distinctio caeli a terra, & cum dicitur, & in principio creauit Deus caelum & terram, tangitur distinctio extremitatum, videlicet, caeli & terræ. Nam caelum est unum extrellum, quia est illud supra quod nullum est corpus: & terra est aliud extrellum, quia est illud infra quod nullum est corpus: caelum enim est sursum, & terra deorsum: cetera autem sunt in medio. Nam cum dicitur caelum & terra primo facta, non intelligitur de caelo (vt patuit per Bedam & Strabum), id est, de firmamento, quod est caelum sydereum, quod factum est secunda die, quia illud non est caelum extrellum, & non est caelum omnium sursum, sed supra illud caelum sunt alii caeli: sed intelligitur de caelo empyrio, quod est caelum omnino sursum, supra quod caelum non est aliud caelum. Et ergo sensus, & in

B Merabibeb,
i. cubabax, vi
interpretatur:
R. Solomon.

in principio creauit Deus caelum & terram, id est, in principio creauit Deus materiam illam confusam, que non sicut ita confusa etiam in principio sue creationis, quia esset ibi aliqualis distinctio, quia erat ibi distinctio caeli & terrae, et erat ibi distinctio extremorum, que per caelum empyriū quod est omnino sursum, & terram que est omnino deorsum, recte intelliguntur. sicut itaque prima distinctio extre-
morū per caelum, & terram significatur. Secunda sicut dis-
tinctio mediorum per tenebras & abyssi faciem figura-
ta: ut dicamus, quod illa prima creatione rerum non solū fuit
caelum a terra distinctum, que sunt extrema, sed etiam fa-
cies abyssi fuit distincta a tenebris, que sunt media. Facies
enim abyssi sunt ipsa abyssus et tenebrae, id est, corpora illa
tenebrosa, media inter caelum et terram significantur. Erat
quidem hic ordo, quod terra erat omnino deorsum, & super
terram erat abyssus, & super faciem abyssi, id est, super su-
perium abyssi erant tenebrae, id est, erant corpora tenebro-
sa, quia abduc lux non erat creata. ita quod tota illa materia,
que dicebatur confusa, habebat aliqualem distinctionem se-
cundum quatuor partes, quia erat ibi terra, & abyssus, et
tenebrae, & caelum, scilicet empyrium. Advertendum tamen, quod
tenebrae non sunt nisi absentia lucis; et ideo deridendi sunt
illi, sicut Beda dixit, qui dixerunt, quod Deus creauit prius

Tenebrae non tenebras, quod lucem. Nam cum tenebrae dicant priuationem secundū substantiā quandam, & ipsa priuationē secundum se non possit cadere nisi extiterit, sub fractione, consequens est, quod tenebrae secundum se sub fractione non cadat; sed fecit Deus a principio quēdam cor-
affectio ē, que pta, que nondū erant decorata per lucem: ideo illa corpo-
ra dicuntur tenebrae, quia erant tenebrosa propter care-
tiam lucis. Ad intelligendū autem hanc distinctionem me-
accidit.

Ecclesiastes i. a. est etiam immobilis, & stabilis, quia terra in aeternū star-
funt in medio, aqua, aer, ignis, & omnes isti caeli mobiles.
per abyssum ergo possumus intelligere aquam, & aerem.
Nam in primordio aqua non erat sic spissa ut nūc est, sed
erat quasi vaporosa torum hunc aerem insciens, ut quasi
aer sic infectus per aquas totus posset dici aqua, ut ex hoc
illa duo elementa nomine abyssi possent significari: & per hoc terra diceretur inuisibilis, quia ubi nos habemus,

LXX, quod terra era inanis, & vacua, alia litera babet, quod era in-
uisibilis, & incomposita. Inuisibilis quidem era, quia pro-
pter has nebulas tegentes eam apparere non poterat. Incō-
posita autem era, quia, ut supra tetigimus, non era plantis
et arboribus perornata: ipse enim plantae, & arbores ad-
haerentes terre, quandam compositionem faciunt cum era-
ra. De hac autē permixtione aquae cum aere loquitur Stra-
bus super Genesim, quod in principio elementa erant com-
mixta & confusa, & totum hoc aeris spatium erat aqua
plenum non quales, nūc sunt, sed sicut nebulae tenues. To-
tus ergo aer era plenus aquis nebulosus: & aquae tunc per
eius raritatem torum buiusmodi spatium occupabant, ut terra videbi non posset. Ideo quando dixit Deus, Cōgre-
gentur aquae in locum unum, & appareat arida: fuerunt
aque condensatae secundum suam naturam, & occupau-
runt minorem locion, ut possint omnes buiusmodi aquae re-
cipi in concavitatibus terre, et ex hoc apparuit arida. ita
era est terra visibilis, quia & terra sicut tunc discooperit
aquis, ut possit videri: & aer est ita purificatus, ut per ipsum

A tanquam per medium possumus eam videre. In illo itaque primordio, quando aqua per modum cuiusdam nebulæ erat sic cōmixta cum aere, illa duo elementa, aer, & aqua, sic commixta, abyssus poterant nuncupari, quia non erat tunc aer sic cōmixtus plenè receptius lucis. Per tenebras vero possumus intelligere elementum ignis, & omnes hos caelos mobiles: qui cum essent sic commixti nebulis, anteponerentur lux, fuissent tamen receptivi illius: & quia tenebra est carcer lucis, vel tenebra est, quod est apud natum illuminari, ideo per tenebras ignis, et hos caelos mobiles possumus intelligere. Erant itaque extrema, terra, et caelum empyriū: & erant media, abyssus, id est, aer immixtus aquis, et tenebrae, id est, ignis, & hi caeli mobiles, qui nondū erant illuminati, sed erant susceptivi lucis. Bene itaque dictum est, quod cum dicitur, in principio creauit Deus caelum & terram, denotatur distinctio extremonrum: sed cum subditur, & te-
nebrae erant super faciem abyssi, describitur distinctio me-
diorum. Advertendum tamen, quod facies est suprema pars
hominis: ideo facies abyssi potest intelligi prima pars ipsius
aeris sic cōmixti & nebulosi: & quia elementum ignis, et
hi caeli mobiles collocati sunt super totum aerem & super
supremam partem aeris, ideo bene dictum est, quod tenebrae,
id est, elementum ignis: & hi caeli mobiles, qui erant apti
ad illuminandum, sed non erant illuminati sed abduc-
tus, erant super faciem abyssi, quia erant super totum
aerem sic nubilosum, & per consequens erant super su-
premam partem aeris, que abyssi facies poterat nuncupari. Verum quia non sufficit distinguere extrema ab inui-
sibilis, & media ab inuisibili, nisi distinguantur media ab extre-
mis; ideo post quod fuit facta mentio de caelo & terra tangi
de extremitate, & de abysso & tenebris tangi de medijs, sub-
ditur ibi, quod spiritus domini ferebatur super aquas: ut post
quod distinxerat extrema ab inuisibili quia caelum a terra, &
media ab inuisibili quia abyssum a tenebris, distinguuit media
ab extremitate, in eo quod spiritus domini ferebatur super aquas. Ad cuius evidentiā sciendū, quod inter extrema sunt
labilia, id est, omnia sunt mobilia. Motu enim ultimi mobi-
lis, quod a Theologis dictum est caelum crystallinum, om-
nes alii caeli, videlicet, caelum sydereum, & septem caeli
planetarum, & elementum ignis, & aeris, circuoluuntur
cum ultimo mobili; excepta illa parte aeris: que clauditur
intra montes, que rōne montium non potest sic circuoluatur.
Ipsa etiam aqua labitur & quasi circuoluuntur, quia redit
ad mare ut uerum fluat. Ipsum etiam mare habet quandā
circuoluionem, quod appetet ex suo fluxu & refluxu.
Est ergo haec differentia inter extrema & media: quod ex-
trema, id est, caelum empyrium & terra, non sunt mobilia
nec labilia, sed stabilia: omnia autem media sunt labilia. i.
mobilia: ipse etiam aer, qui clauditur inter montes, licet non
circuoluatur motu firmamentis, tamen ventis agitur &
mouetur. Nominis ergo aquarū possumus intelligere omnia
media, que sunt inter caelum empyriū, et terram; que ra-
tione labilitatis, id est, mobilitatis aquarū nomine nuncupan-
tur. Quod, ut magis appareat, advertendum, quod labi & ferri,
et casera talia non competit Deo secundum effectum, sed secundum effectum, ut tunc dicatur spiritus domini ferri et moueri, quando facit effectus labiles & mobiles: &
quia nomine aquarum possunt intelligi omnia media, in eo
quod spiritus domini ferebatur super aquas, quia fecit aquas
labiles, et mobiles, quia fecit omnia media labilia et mobilia

D

lia, datur differentia mediorum ab extremis, quia extre=ma sunt stabilia & immobilia. Igitur si in ipso principio, in illo primo instanti temporum ante p[er]ficiat mentio de diebus, fuerunt distincta extrema ab inicem quia cælum & terra, & media ab inicem quia abyssus & tenebris, & me=dia ab extremis quia media erant aquæ labiles; id est, erant labilia & mobilia, extrema vero erant stabilia & immo=bilia: bene dictum est. quod in Titulo huius capituli dice=batur, & non solum opus creationis, sed aliqualis, imo mul=tiplicis distinctionis, ante omnem diem dicitur esse factum.

Cap. XII.

Quod ille triplex distinctionis modus, qui ante om=nem diem, & ante omne tempus, dicitur esse factus, potest multiplicitate adaptari.

I C E B A T V R supra in præcedenti capitulo, & ante omnem diem, secundum mentem Augustini, simul cum opere creationis factum fuit opus non solum aliqualis sed etiam perfectæ distinctionis: secundum vero aliorū

Dicit sententiam, simul cum opere creationis factum fuit opus non perfectæ sed aliqualis & multiplicis distinctionis, quia secundum illam aliqualem distinctionem inerat differentia, differebantur. n. extrema ab extremis, media a medijs, & media ab extremis: que tria adaptantur ad illa tria de quibus agitur, antequā fuit mentio de diebus. Sed possumus has differentias assignatas respectu extremitatum, mediorum, & vtrorūq[ue], multiplicitate aliter adaptare, secundū & tangit Titulus praesentis capi=tuli: secundū quam expositione per terram intelligimus ele=mentum terræ sicut prius. Sed per cælum non solum intelligimus cælum empyrium, sed etiam oēs cælos; ita & nomi=natione cæli intelligimus a globo lunari supra: quod cælum quā=tum ad aliquid, factum fuit secundū spēm forme, videlicet, quantū ad cælum empyriū, vbi postea fuit creatū, nihil fuit ibi secundū se postea immutatū: quantum vero ad alia, intelligimus facta secundū substantiā materie, quia tam in orbibus planetarū, q[uod] ēt in cælo sydereō, vel etiā in cælo crystallino pōt dici aliquid immutatum, ut infra patet. Erit ergo, secundum hunc modum exponendi, terra vnum extremum: & cælum. i. totum cælum, & omnes cæli a globo lunari supra, aliud extremum. Erit ergo sensus, q[uod] in principio temporū. i. ante rēporā, Deus fecit cælum. i. a globo lunari supra: & terram. i. elementum terræ. aliter ergo accipitur cælum hic, q[uod] supra. Sic etiam aliter accipientur tenebre= hic, q[uod] supra; quia supra per tenebras exponebamus tam elementum ignis, q[uod] etiam cælos, qui sunt infra cælum empyrium; sed nunc per tenebras intelligimus solum elemen=tum ignis, qui non erat illuminatus, quia nondū erat facta lux, sed erat aptius natus illuminari, & ideo tenebrae dici poterant. Vel elementum ignis pōdici tenebrae, quia ignis in propria sphæra pp[er] nūniam suam raritatem non lucet. Cum. n. secundū hunc modū exponendi, per cælum intelligamus a globo lunari supra, et per abyssum totū acrem in-

Auer. 4. cœli,
com. 32.

A factum aquis nebulosū, oportet & per tenebras intelligamus elementum ignis. Illa ergo quatuor de quibus fuit mentio in principio ante oēm diem, videlicet, Cælum et Terra, Abyssus & Tenebrae, secundū hunc modū quē incepimus pa=sequi, sic poterunt expandi: vt per terram intelligatur elemen=tum terræ: per abyssum intelligentur duo elementa, aer. s. & aqua; que ideo uno nomine nuncupantur, quia erant simul cōmixta; nam aquæ nebulosæ sic erant commixtae deri, vt quasi totū videretur aqua, & ex hoc ambo illa elementa vo=catur abyssus, vt expressè sonant glossæ super Genesim: per tenebras vero intelligimus quartū elementū, videlicet, elementū ignis: per cælum autē intelligimus a globo lunari supra. Erat ergo terra in infinito: supra terrā erat abyssus. i. erat aqua immixta; supra abyssum erant tenebrae, i. elemen=tum ignis, supra tenebras autem erat cælum. i. erat orbis, in quo facta fuit luna cum omnibus orbibus superioribus, que omnia cœli nomine poterant nuncupari: per aquas vero la=biles, supra quas dicebatur ferri spiritus dñi, intelligeb=a=mus omnia media que sunt inter cælum empyrium et ter=ram, quia omnia talia sunt labilia. i. mobilia. Sed nunc per hu=iusmodi aquas possumus intelligere ipsum elementū aque; vt eodem modo accipientur aquæ, cum dicitur, Spiritus dñi cerebatur super aquas), & cum postea dicitur, Congregen=tur aquæ in locum unum, & appareat arida.) Nam ibi & aquas intelligitur elementum aque, que prius nebulosæ, infu=cientes aerem, non permettebant apparere terrā: postea con=gregatae, & inspissatae, fecerunt elementum per se, & oc=cupauerunt maiorem locum, ita ut arida. i. terra apparere posset: ideo postea subditur, & congregations aquarū appella=tur maria: cōstat autē & per maria intelligitur ipsa aqua, vel elementum aque: ergo si accipientur sic aquæ, cum dic=tur, Spiritus domini cerebatur super aquas, sicut accipiuntur aquæ, cum postea subditur, Congregentur aquæ in locū unum &c. per eas vtrobiq[ue] intelligimus ipsas aquas, vel elementum aque. His itaq[ue] prelibatis dicamus, & antequā fuit mentio de diebus, & antequā fieret lux, que facta est prima die; de tribus. i. de triplice distinctione agitur in Ge=nesi, videlicet, de cælo & terra, que erat tunc inuisibilis et incomposita: de tenebris super faciem abyssi: & de aquis super quas cerebatur spiritus domini. ita & hoc quod dicitur, In principio ad omnia haec debet referri, & erit sensus, q[uod] in principio. i. in bmoi instanti, ante omne tps, ante omnem diem, Deus fecit cælum & terram, que terra tunc erat inuisibilis & incomposita. Et in illo eodem instanti, si=ue in illo eodem principio, tenebrae erant super faciem aby=ssi: ita & in illo primo instanti non solum fuerunt producita cælum & terra, sed etiam abyssus, & tenebrae: & in illo etiam eodem instanti, spiritus dñi cerebatur super aquas, quia producerat etiam aquas, que erant de se labiles & mobiles: ergo in uno & eodem instanti sive in uno & eo=dem principio & primordio rēporū, Deus fecit terrā et cælum, fecit aquas, fecit abyssum. i. fecit aquam immixtam aeri per modum cuiusdam nebulæ, que ambo sive permixta poterant vocari abyssus: & fecit etiam tenebras. i. ignis ele=mentum: fuerunt. n. hæc omnia simul facta, que non potue=runt esse simul dicta; potuit. n. Deus hæc omnia simul face=re, que non potuit famulus suus Moyses simul dicere. Ad=uertendum quidem, & exponendo per cælum, ut nunc expo=situm est, a globo lunari supra, oportet & per tenebras in= intelligatur solum elementum ignis: nam per tenebras non pa=terat

LXX.

D

Tex. 4.

2. de nia. i. 7. 2
 dicitur, eadem natura modo aliquo verificari poterat, q̄d de igne: nam tenebra opposuit luci, & opposua sunt apta nata fieri circa idē, ergo erit tenebra, vel erit subiectū tenebrosum, quod tunc in primordio de nullo elemento aliquo verificari poterat, q̄d de igne: nam tenebra opposuit luci, & opposua sunt apta nata fieri circa idē, ergo erit tenebra, vel erit subiectū tenebrosum, quod potest esse lucidum, & quod pot est subiectū lucis: hoc autē nō est terra, quae in se & in suo profundo nō illuminatur, sed illuminatur solum in superficie quatenus perfunditur aere luminoso: non est in primordio aqua, vel aer, poterant dici hoc modo tenebrae, quia aer tūc in primordio erat sic permixtus nebulis, & erat sic grossus & spissus, vt in sui profundo luce non posset suscipere, & ex hoc illa duo elementa sic permixta pp sui confusionē vocabantur abyssus: ergo solum elementum ignis per tenebras dabatur intelligi, q̄d ignis etiā tunc in primordio erat susceptius lucis, sed quia nondū lux facta erat, poterat per tenebras nuncupari. Ita principio igitur erat triplex modus distinctionis: quia cœlum distinguebatur a terra; aquæ labiles, super quas ferebatur spūs domini, distinguebatur etiā a terra: & tenebrae, quae erant super faciē abyssi, distinguebantur ab abyso. Ex his autē dictis possimus accipere triplicē distinctionis modum preter ea quae sunt superius assignata; vt per cœlum distinctionum a terra, accipiatur distinctione per materiam: per aquas labiles, vel (quod idem est) per aquas super quas ferebatur spūs domini, distinctiones etiā a terra, quae de se nō est mobilis nec labilis sed stabilis, accipiatur distinctione secundū formam: per tenebras existentes super faciē abyssi distinctiones ab abyso, accipiatur distinctione secundū accidentia sequentia formam, vel materiam. Vel per cœlum distinctionē a terra accipiatur distinctione secundū genus: per aquas distinctiones a terra, accipiatur distinctione secundū speciem: per tenebras existentes super faciē abyssi, accipiatur distinctione secundū accidentia, quae sequuntur & formam generis & formam speciei. Vel per cœlum distinctionē a terra, accipiatur distinctione secundū totam essentiā: per aquas distinctiones a terra, accipiatur distinctione secundū partē essentiā: per tenebras super faciē abyssi, accipiatur distinctione per accidentia, quae non sunt essentia, nec pars essentia. Proprius primum, sciendū, q̄d eo quod dicitur, In principio creauit Deus cœlum & terrā datur intelligi, q̄d in primordio & in ipsa prima rerū creatione, fuit distinctionē cœli & terra, quae distinctione potest dici secundum materiam: nam cœlum differt a terra secundum materiam, non secundū materiā quantum ad nudam essentiam, quia sic est vna oīum habentium eam; sed differt secundū materiam, prout comparatur ad formam, quia materia cœli sub alia ratione suscipit formam, nam suscipit eam cōplentem totum appetitū eius: sed materia terre nō suscipit formā, qua compleatur totus appetitus ipsius materiae. Verū quia etiā in ipso principio spūs domini ferebatur super aquas, quod non est intelligendum quantum ad ipsum spūm, q̄d secundum se possit ei cōpetere motus, nec q̄d possit ferri; sed hoc est intelligendū secundū suum effectū, vt hoc modo spūs domini ferebatur super aquas, quia p̄duxit aquas, quae erant aptae natae ferri, & quae erant de se labiles: ergo in illo primordio. i. in illo principio ante oīem diem

A non solum fuit distinctionē cœli a terra, quae potest dici distinctionē secundū materiam, sed etiā fuit distinctionē aquarum a terra, quae potest dici distinctionē secundū formam. Quae enim non differunt a terra quantum ad materiam secundū se, q̄d hoc modo est oīum habentium eam: nec et differunt quantum ad materiam secundū rōnem suscipiendo formam, quia sub eadem rōne suscipit formam materia aquæ, & terræ: differt tñ aqua à terra secundū illam formam quam habet, quia nō est eadē forma aquæ & terræ. Sic etiā dicere possumus, q̄d in illo primordio. i. in illo principio ante oīem diem, tenebrae. i. ignis, erant super faciē abyssi. i. super illum acrē nebulosum & immixtū aquis, qui totus sic obscurus, sic aequaliter poterat dici abyssus. In quibus verbis notare possumus differentiā secundū accidentia, sequentia materia & formam: & de duobus accidentibus quasi sit hic mentio, videlicet, de suu qui cōpetit rei secundū suam quantitatē, nam res est in loco per suam quantitatē; & hīmoi situs notatur, cum dicitur, q̄d tenebrae erant super faciē abyssi, nā super & subtus differentias loci significant: & etiam ali qualiter sit ibi mentio de ipsa qualitate per hoc q̄d sit ibi mentio de abyso, quae quid densum nominat, & rarum & densum qualitatem nominant. Hęc autē duo, videlicet, qualitas secundū quam accipitur situs, & qualitas cuius sp̄es sunt rarum & densum, secundū quandā generalem rōnem possumus adaptare ad materiam & formam, quia quantitas magis est accidentis sequens materiam, & qualitas accidens sequens formam: scđm tñ specialem rōnem possumus facere adaptationē ē conuerso, & adaptare situs secundū formam, & densitatem ad materiā, vt per hoc q̄d tenebrae erant super faciē abyssi, intelligamus accidentia sequentia formam: nā q̄d res habeat locū superiorem, & impletat maiorem locum, hoc cōpetit ei ratione formæ, iuxta illud Pbi losophi, generans quantū dat rei de forma, tñ dat ei de loco: quia semper elementia magis formalia implent maiorem locum & superiorē locū, vt ex uno pugillo aquæ fiunt decē pugilli aeris, impletibit igitur & occupabit decē pugillos, et sub forma ignis centū pugillos. Ergo per tenebras semper possumus intelligere differentiam localem sequentem formam; sed per hoc q̄d erant super abyssum. i. Super rem densam, possumus intelligere accidens, vel differentiam accidentalem sequentē materiam: nam licet tota qualitas secundū quandā rōnem generalem dicatur accidentis sequens formam, secundū tñ quandā rōnem sp̄alem potest dici accidentis sequēs materiā; nā inter ipsas qualitates sunt aliqua magis formales et aliqua minus formales, et illae quae sunt minus formales (prout sp̄aliter cōparantur ad alias) possumunt dici materiales: & ex hoc rarū & densum dicta sunt differentiae materiales, & adhuc densum magis se tenet ex parte materiæ, q̄d rarum. Bene itaq; dictum est, q̄d sicut per cœlū differre a terra, accipiatur differentia secundū materiam; per aquas differentes a terra, accipiatur differentia secundū formam: sic per tenebras etiā super abyssum, accipiatur differentia per accidentia sequentia formam & materiam, vt per esse supra et rarū accipiatur accidentis sequens formā, et per esse abyssum et densum accipiatur accidentis sequens materiam. Ergo bene dictum est, q̄d præter differentias assignatas in præced. cap. vii per cœlum differens a terra accipiebatur differentia extremerū; per tenebras esse super abyssum, differentia mediorū, per sp̄um ferri super aquas, idest, per esse aquas labiles inter cœlū & terram, accipies

batur differentia mediorum ad extrema: præter igitur illas differentias superius assignatas, possunt hæc differentiae, ut patet per hoc capitulum, aliæ assignari. Rursus possumus autem aliter has differentias tangere, vt dicamus, q[uod] per cœlum differre a terra, accipiatur differentia scđm genus: q[uod] aquas differre a terra, differentia scđm spēm: q[uod] per tenebras esse super abyssum, differentia scđm accidentia sequentia genus & spēm. Ad cuius evidentiam sciendū, q[uod] materia in faciendo differentiam semper tenet extremū: nam cū differentia scđm spēm sit media inter differentiā secundū genus & secundū numerū, materia nunq[ue] faciet differentiā medium, quia nunq[ue] faciet differentiam scđm specie, quia tunc illa differentia non est materialis, sed specifica: materia itaq[ue] vel faciet differentiam scđm genus, vel faciet differentiam scđm numerū. ideo vult Philosopbus in Metaphysica sua, q[uod] genus se tenet ex parte materie, & q[uod] unitas generis est quasi unitas materie. scđm quē modum loquendi, differre secundū materiam, est differre scđm genus: & tamen cōter dicimus, q[uod] differre scđm numerū, est differre per materiam. Vnde & idē philosophus dicit, q[uod] si est: quo loco itel aliquid sit unū specie & plura numero, multam habet materiam. Innuens q[uod] differentia scđm numerū, est differentia accidentalis materialis. Dicamus ergo, q[uod] si ex ipsa materia sit differentia, vel hoc erit quia sub alia rōne suscipit formam, & hoc modo differt materia cœli a materia terre: & hæc differentia materialis, quæ est per aliam rōne suscipienda formam, semper facit differentiam secundū genus. Ideo dicitur in. 10. Met. q[uod] corruptibile, & incorruptibile differunt genere: quia materia rei incorruptibilis sub alia rōne suscipit formam, quia suscipit eam sub rōne com plente totum appetitum, q[uod] materia rei corruptibilis, vbi nō cōpletur totus appetitus materie. ergo si sit differentia materialis pp aliam rōnem recipiendi formā, facit differentiam secundū genus; sed si su bmo: differentia non pp aliam rōnem, sed pp materiae excēsionem, vt quia materia est extensa, & in diversis partibus materia etiā secundū candē spēm possunt suscipi diversæ formæ, talis differentia materia facit differentiam secundū numerū. Ergo per cœlum differre a terra, vbi est differentia per materiam secundū aliam rōnem suscipienda formā, est differentia secundū genus. Sed per aquas differre a terra, vbi non est differentia secundū materiæ sed scđm ipsam formam, est differentia secundū spēm. Sed per tenebras esse super abyssum. Super

Forma gñis et rem densam, possumus intelligere differentiā per accidentia eadē. tia, quæ sequuntur formam substantialē, videlicet, formā generis & speciei, nō q[uod] in uno & codem sūt alia forma generis, et alia speciei, q[uod] tunc genus non prædicaretur essentia liter de specie, sed est vna & eadē forma secundū aliam & aliam rōnem sumptu. Possumus aut̄ adhuc et aliter has differentias adaptare, vt dicamus, q[uod] cœlū differt a terra secundū totam essentiam: aqua aut̄ differt a terra secundū partem essentiae: sed differre per esse super, et per esse densum, sicut & tenebrae dicuntur esse super, & abyssus. dicitur esse densa, est differre per accidentia, quæ nec sunt essentia, nec pars essentiae. Cœlum, n. differt a terra secundū totam essentiam: ideo cœlum est dictum quinta Essentia, vt sint quatuor essentiae quatuor elementorū, & cœlum non sūt de essentia alicuius elementi, sed faciat quintā Essentiam per se, quia scđm totam essentiam differt a quolibet elemento. Dicemus, n. q[uod] materia pertinet ad essentiam rei, vt cō-

A paratur ad formam: & quia sub alia ratione materia cœli suscipit formam, q[uod] materia terra, oportet q[uod] cœlum differat a terra secundū materiam, prout materia pertinet ad essentiam rei, & prout materia comparatur ad formam: et si differt hoc modo cœlū a terra per materiam, prout materia comparatur ad formā, multo magis differt scđm ipsam formā: ergo differt secundū totam essentiam, videlicet, scđm materiā, & etiā formam. Sed aquæ non differunt a terra secundū materiam, cū vna sūt materia omnium babentium ad inuicem transmutationem; sed differunt scđm formā. Ergo secundū hunc modum loquendi, accipere differentiam per cœlum differre a terra, est accipere differentiam secundū totam essentiam: sed accipere differentiam per esse super, & esse densum, sicut dicimus q[uod] tenebrae erant super abyssum que est quid densum, est accipere differentiā per accidentia, quæ (vt pare) nec sunt essentia, nec pars essentiae.

Cap. XIII.

Quod accipiendo firmamentum pro cœlo sydere, secundum cōmunem sanctorum sententiam, sic cut ante omnem diem factum est opus creationis, & aliqualis etiam multiplicitis distinctionis: sic in primis tribus diebus factū est opus perfecte distinctionis.

S T quidem per batia manifestum, q[uod] ante omnem diem simul cū opere creationis secundum cōmunem sanctorum sententiam factum est opus multiplicitis distinctionis: quia cœli a terra, aquarum a terra, tenebrarum ab abyssō.

Sed ista multiplex distinctione erat aliqualis, nō erat perfecta: quia res in sui primordio, vt sancti cōmuniter sentiunt, fuerunt distinctiones aliqualiter, non perfecte. Ideo in hoc capitulo volumus ostendere, q[uod] in primis tribus diebus res fuerunt perfecte distinctiones, & in alijs tribus diebus sequentibus fuerunt ornatae. ita q[uod] res ante oīm diem fuerunt creatae & aliqualiter distinctiones, per tres primos dies fuerunt perfecte distinctiones, per alias tres dies sequentes ornatae. In

D septimo autē die, q[uod] erant res iam creatae, ac perfecte distinctiones & ornatae, dicitur requiesce ab omni opere, quod patratur. Verum quia tres primi dies, qui appositi fuerunt in rerum perfecta distinctione, aliter sunt accipendi prout pro firmamento accipitur cœlum sydereum, & aliter prout pro firmamento accipitur medium interstitium aeris: ideo in hoc capitulo loquemur de his tribus diebus, accipiendo pro firmamento cœlum sydereum. Ad cuius evidentiam sciendū, q[uod] Vniuersum distinguuntur in duas partes principales: in Vniuersi distinctione. substantias, spirituales, & corporales. Rursus substantiae corporales dividuntur in corpora supercoelestia quæ sunt incorruptibilia, & hæc elementa quæ sunt corruptibilia. Tres ergo sunt partes Vniuersi, videlicet, substantiae spirituales, substantiae corporales coelestes, & substantiae celestiales:

Entia primo creata, secundo distincta, tertio ornata.

Vniuersi distinctione.

mentales: mixta autem cum sunt cōposita ex elementis, sub eodem gradu ponit p̄t sub quo ponuntur elementa. Hæc autem tres partes vniuersi sic sunt cōnexæ: quia intelligentia sicut angelii sunt substantiae spūales & incorporales, hæc autem elementa sunt corporalia et corruptibilia, ita q̄ sunt quasi omnino semota & separata ab intelligentijs: quia nec in corporeitate, cū ille sint incorporeæ; nec in perpetuitate, cum elementa sunt corruptibilia, conueniunt. Ideo oportuit dare corpora celestia media, quæ sunt corporea & perpetua: quæ quantum ad corporeitatem conuenient cum elementis, quantum ad perpetuitatem cū intelligentijs, ita q̄ non transiunt de extremo in extremum sine medio: nā a rebus spūalibus & perpetuis cuiusmodi sunt intelligentia; ad res corporales & corruptibiles cuiusmodi sunt hæc elemēta transiunt per res medias, videlicet, per corpora supercelestia, quæ sunt res corporales & perpetue, cōnētentes extrema, & cōuenientes cū extremis. Vtrum autem corporeitas accipiatur equiūocē bic & ibi, q̄a nū bil videtur esse vniuocē sumptū in corporibus supercelestibus, & in istis inferioribus, non est p̄tis speculationis. Sufficit, n. quantū ad p̄tis sp̄ctat, q̄ illa supercelestia sunt vere corporea, & vere extrea, sicut & hæc elemēta, ad hoc q̄ dicantur cōuenire cum eis. His itaq; prælibatis dicamus, q̄ cum ab ipso primordio tres fuerint partes Vniuersi principales, videlicet, ipsa spūalia, corpora supercelestia, et elemēta, dicere possumus: q̄ tres dies fuerunt appositi in distinctione rerū: quia primo die fuerū distincta ēt spiritualia, q̄n dixit Deus, Fiat lux. Et facta est lux. Et q̄n distinxit lucem a tenebris. i. substantias spirituales bonas sive angelos bonos, qui significantur per lucē; ab angelis malis qui significantur per tenebras: & factum est vesperē & mane dies unus. Sc̄d a die fuerunt distincta corpora supercelestia, q̄n dixit Deus, fiat firmamentū. i. factū cælum sydereum (sc̄d vnum modū exponendi, quæ nūc prosequimur) in medio aquarū. i. in medio cælorum: & diuidat aquas ab aquis. i. diuidat cælum crystallinū, q̄t est supra cælum sydereum, ab alijs cælis, qui sunt sub cælo sydereo, cuiusmodi sunt cæli septē planetarū. Ideo sequitur in litera, Et fecit deus firmamentū. i. cælum sydereū (quod Philosophus vocat ultimum mobile) & diuiſit aquas que erant super firmamentū. i. cælum crystallinū, ab his. i. ab aquis, que erant sub firmamento. i. a cælis septē planetarū.

I. Arist. 9. de natura cæli. A. Par. 1. c. 2. I. L. I. I.

Vnde Hugo in lib. 1. de Sacramentis, per aquas sub firmamento intelligit cælum, & per aquas supra firmamentum intelligit ēt cælum. Nam secundum eum a principio nō erat nisi cælum. Sed q̄n dixit Deus, Fiat firmamentū in medio aquarū: tunc factum est cælū inter cælum & cælū, quia factum est cælum sydereum inter cælum crystallinū, & cælum septē planetarū, quod cælum diuiditur in septem orbēs, iuxta septē planetas: et tūc factū est cælū inter aquas & aquas, quia cælū crystallinū p̄t vocari aqua pp suam diaphaneitatē, mobilitatē, et labilitatē: et ēt cæli septē planetarū p̄t vocari aqua pp suam diaphaneitatē quia diaphanū sunt, & ēt pp suā mobilitatē et labilitatē, quia sunt in continuo motu. p̄gare si cælū crystallinū p̄t dici aqua, et cæli septē planetarū p̄t dici aquæ, et cum firmamentū. i. cælum sydereū sit mediū inter cælū crystallinū, et cælos planetarū, cōsequens est, q̄ sit mediū inter aquas et aquas, et q̄ diuidat aquas ab aquis: et factū est vesperē & mane dies secundus. Tertio quidē die facta est distinctione elementorū, quando dixit Deus, Congregentur aquæ quæ sub cælo

B. C. D.

A. B. C. D.

sunt, in locū vnum, & appareat arida. Et factū est ita. Ad curas evidentiam, sciendū, q̄ Hugo in. 1. parte de Sacramē Cap. 7. tis, videtur sentire, q̄ tria elementa erant cōmixta, videlicet, aqua, aer, et ignis: quia aqua non erat sic grossa ut nūc est, sed quasi rara, vaporalis, & nebulosa, inficiebat aerē, & ignē; ut omnia illa tria elementa essent cōmixta, & voarentur abyssus. Hoc est ergo q̄d dicit Hugo lib. 1. q̄ erat itaq; terræ elementū in medio (et subdit) q̄ circuquaq; in modum cuiusdam nebulæ inuolutū erat elementū terre, ut apparere non posset (et subdit) q̄ illa tria elementa, videlicet, aqua, aer, & ignis, in una adiuc confusione permixta, siue potius in una permixtione confusa, vsq; ad cæli limitē in illa nebulæ & caligine replebanur. Totum ergo spatium, quod est inter cælum & terram, vbi nūc sunt tria elementa, erat quedam caligo nebulosa, que abyssus dici poterat. Ideo cogebatur ponere Hugo, q̄ per tenebras super faciem abyssi, intelligeretur cælum. nam cum oīa illa tria elementa essent sic nebulosa, & sic permixta, non erant suscepitiva lucis. Nullum ergo dictorū elementorū poterat dici tenebra, cum lux ēt tenebra sint apia nata fieri cirea idem: et nullum dictorū elementorum sic nebulosum existens, su suscepitiva lucis. Sed melius est, vi per tenebras super faciem abyssi, intelligamus elementū ignis: & per cælū, quicquid est a globo lunari supra. Si ergo in principio Genesios fūmentio de cælo, et terra, de abyssō, et tenebris: sicut p̄ abyssum & tenebras nō intelligitur terra, quia iam facta erat fūmentio de terra: ita per abyssum & tenebras non intelligitur cælum, quia iam facta erat fūmentio de cælo. Si n. per cælum vellemus intelligere cælū empyrium, tunc per tenebras possimus intelligere alios cælos. Sed si per cælū volumus intelligere omne corpus perpetuum, & totū illud quod pertinet ad quinā essentiam, quē modū nos prosequimur, et etiā Hugo prosequitur, tunc per tenebras non intelligetur cælū, sed intelligetur elementū ignis, quantū ad illam partem, in qua nō erat pmixtus nebulæ. Dicimus. n. q̄ imaginatio Hugonis nō est intelligenda nec p̄t intelligi quantū ad totum elementū ignis: quia ignis de se non patitur peregrinam impressionē, vel saltē nō patitur contrariam impressionem, quia possit et infrigideri; nec posset permisceri aqua, q̄a extingueretur ignis. Et si dicatur q̄ aquæ ille erant rare: dicimus q̄ rarius est elementū ignis, & q̄ oīo cōtraria admisceantur sine corruptione alterius, nō videtur p̄babile. Admiseri itaq; aquā cū aere, nō est inconveniens, cum ambo humiditatē participant: et admiseri aerem cū igne, nō videtur inconveniens, q̄a vterq; est calidus et ambo in caliditate cōmunicant: sed admiseri aquam cū igne, videtur omnino inconveniens, cum in nulla qualitate concordent: tanta autem esset ibi actio & passio, q̄ alterum corrumperētur, vel corrūperentur ambo, & resultaret tertium, quod in illo primordio non ponimus. Dicimus quidē in illo primordio, q̄ distinctione erant elementa secundum suam substantiā: quia elementum terræ habebat suam substantiam distinctionem ab alijs, licet videri non posset: & aqua habebat suā substantiam distinctionem ab aere, licet esse permixta aeris, sicut & nūc permisceatur, cum eleuantur vapores & nebulæ, per quam elevationem non tollitur substantia aeris, licet sit permixta vaporibus nebulosis: ignis etiam habebat suam substantiam distinctionem ab alijs elementis, & permisceri non poterat aquis sine corruptione alterius elementi, vel virtutisq; nam si aqua grossa & densa nō

D

compatitur secū ignem densum & grossum, cuiusmodi est ignis carbo vel ignis flama, nec aqua p̄tuncūq; vaporosa non cōpatitur secum ignē rarū cuiusmodi est ignis elemen tum vel ignis in sphēra sua. Reueriamur ergo ad proposi tū, & dicamus, q; in illo primordio totus aer erat permix tus nebulis, vt vnr sonare dicta sanctoz. Possimus et dicez re, q; cum ēt nunc aer, quantū ad aliquā partē sit pmixtus, ignis; quia vbi coniunguntur aer & ignis, nec ēt aer ibi purus, nec ignis purus: sc̄ dicere possumus, vt saluētur ea que sonare vnr dicta sanctoz, q; quantum ad illam. partē que erat mixta aeri, ignis erat permixtus nebulis, nō rāne sui, sed rōne elementi aeri quod humiditatē aque participa bat, & qd̄ habebat bmoi conuenientā cū aqua. Inficiebant ergo aque totum elementum aeri; et inficiebant illam par tem ignis, que erat permixta aeri, vbi non erat ignis purus, nec aer purus, sed erat aer malū calefactus: et qd̄ rōne aliquis humiditatis aque non erat omnino succus, com patiebatur secū admixtionē aque. Cum ergo dixit Deus, Congregenter aque que sub celo sunt in locum vnum, et apparet arida: tunc ille aque nebulosæ, & rare, congregata & facta densæ, occupauerunt parvū locum, & rece pte fuerunt in concavitatibus terre, vbi nunc est mēre, vel vbi sunt flumina, que ola intrant mare. Aqua ergo sic con gregata tria bona fecit, quia purificauit totum aerē, et purificauit illam partem ignis, que erat infecta aere, & dis cooperuit terram nō tam sed quād ad aliquam partē, que sufficeret habitationi boīum & animalium: quo facta fuerunt omnia elementa distincta, quia terra apparuit visibilis & distincta ab alijs: aer et fuit distinctus & separa tus ab aquis, vt non esset sic infectus vt prius erat. Illa ergo pars ignis que erat immixta aeri, & adhuc est immixta ppter coniunctionem quam habet cum aere, non fuit vlt̄rius admixta nebulis: & sic factum est vesperē & mane dies tertius, vt in primis tribus diebus omnia essent perfe cte distincta, sicut & modo sunt. Accipiendo ergo pro firmamento cælum sydereum, dicemus, q; prima die facta fuit distinctio Angeloz, cum diuisa fuit lux a tenebris. i. Ange li boni à malis, & factum fuit vesperē & mane dies vnum, idest dies primus. Secunda die fuit facta distinctio cælo rum, qd̄ fuit factum firmamentum inter aquas & aquas. i. factum fuit cælum sydereum inter cælum crystallinum & cælos planetarum: & factum fuit vesperē et mane dies secundus. Tertia autem die facta fuit distinctio elementorū, quando congregatae sunt aquæ in locum vnum, & appa ruit arida, & et apparuerunt omnia elementa distincta, vt est per habita manifes tum. Et factum fuit vesperē & mane dies tertius. Sed de his oībus in sequenti Capitulo p̄tractabili mus, vbi siqua sunt hic obmūsa, ibi plenius reseruentur. Ex his autem apparere pōi, q; cum in principio Genesios fiat mēto de cælo, terra, tenebris, & abyssō: sicut distincte ista quatuor nominantur, ita oportet q; distincte ista quatuor accipientur, ita q; terra poterit accipi pro toto elemento ter rae: et si cōsū accipiatur pro toto eo qd̄ est de qua essentia, accipietur tunc pro abyssō totum elemētum aeri immixtū aquis, et ēt illa modica pars ignis imixta aeri, que poterat esse nebulosa: pro tenebris vero accipietur totum reliquum elemētum ignis, quod non erat sic nebulosum, & qd̄ poterat esse susceptiuim lucis; qd̄ ppter absentia lucis (nondū. n. lux creata erat) poterat tenebre nuncupari, vt in præcedēti capitulo dicctatur.

Aquatū con gregatio i pri cipio tria attu li bona.

Epilogus.

Cap. XV.

Quod si pro firmamento accipiatur medium inters titutum aeris, saluare poterimus & etiam pri mis tribus diebus perfecta rerum distinctio fa cta fuerit.

VONIAM in prima creatione rerū tres fuerunt partes Vniuersi p̄cipiales, videlicet, entia spiritualia sive angelī, corpora supra cœlestia, & elementa: sea cūdūque tria in tribus die bus perfecta rerum distinctio dicitur esse facta, vt in

precedenti capitulo lange tur. Ideo est diligenter aduers tendum, q; illa tria vel distinctio illorum trum potest aliter & aliter accipi, sicut firmamentum aliter & aliter sumi potest: quia si pro firmamento accipiatur cælum syde rum, tunc primam diē vendicat sibi distinctio angelorū secudā, cœloz: tertiā, elementoz, vt est per habita manifes tum. Sed si pro firmamento accipiatur mediū interstitium aeris, tunc oīa ppetua, videlicet, tam angelī, qd̄ cæli, fuerint distincta prima die: quo posuo, vno & eodem die nō fuerint distincta oīa elementa. Sed m̄ quē modum exponendi dices mus, q; primo die fuerint distincti angelī, & cæli: scđo dia fuerunt distincta elementa superiora: sed die tertio fuerunt distincta elementa inferiora. Et si volumus distinctionē res ferre ad ornatum, ista expositio satis cōcordat literis Gene seos. Nā ille senarius diez, in quo res sunt distinctæ, sic est accipiendo: quia ille senarius diez, habuit duos ternarios: in primo ternario sive in primis tribus diebus res fuerūt distinc tæ, sed in alio ternario sive in alijs tribus diebus fuerūt ornatae. Primus itaq; ternarius respicit recte distinctio ne: scđo, vñ ornatum et decorē. Sed in primo die secundi ternarii fuerunt ornati colli: in alijs aut̄ duobus diebus sequentibus fuerunt ornata elementa. Parci itaq; modo per quandā congruentiā dicere possumus, q; sicut in primo die secundi ternarii fuerunt cæli ornati, & alijs duobus diebus fuerūt ornata elementa: sic in primo die primi ternarii fuerunt distincti cæli, & in alijs duobus diebus fuerunt distincta elementa. Hoc ergo ordine procedemus in hoc capitulo, quia primo ostendemus quo fuit facta distinctio angeloz: secundo, quomodo cælorum: tertio, quomodo elementorum: quarto, quomodo firmamentum potest sumi pro cælo syde reo, & pro medio interstitio aeris: quinto et ultimo declarabimus, quomodo aliter & aliter accipiendo firmamentum, aliter & aliter ad tres primas dies est rerum distinctio ad apienda. Proprius primus, sciendum, q; Moyses, vt sancti tradunt, rudi populo loquebatur, vnde & August. i. super Genesim vult, q; sic loquatur Moyses, quia loquebatur bo minibus tardioribus; erant enim illi homines, quibus loquebatur Moyses, tardi & grossi ingeni. Et inde dicere possumus, q; in principio Genesios vbi agitur de productione & distinctione rerum, nulla fuit mentio de creatura spirituali quomodo sit condita, & quomodo sit distincta: quia hoc ille populus rudi nō posuisset capere, quia non posuisset trans scandere

Cap. 7.

scendere imaginationem, sub qua spiritualis creatura non eadit: ideo sub nomine rerum corporalium, ut sub condizione cœli intelligitur condita spiritualis creatura: sic sub distinctione rerum corporalium, ut sub distinctione lucis, & tenebrarū, intelligitur fuisse distinctionem spiritualē creataram. Vnde cum dicitur, qd in principio creauit Deus cœlum & terram, ibi ponit Strabus, qd illud cœlum in principio creatum, non est cœlum visibile firmamentum, sed intellectuale, vel empyrium, quod non ab ardore, sed a splendore igneum dicitur, qd statim repletum est angelis, iuxta illud Ioh, Vbi eras cum me laudarent astra matuina. Istud enim cœlum habet pro ornamento hæc astra visibilia: sed illud cœlum empyrium habet pro ornamento astra matutina, que visitato nomine angelos appellamus. Vere enim factum fuit cœlum aliquod, cum in principio creauit Deus cœlum, & terram, quia factum fuit cœlum empyrium: sed sub productione illius cœli intelligitur productio angelorum, quia illud cœlum statim cum fuit factum, ut patet per Strabum, mox angelis est repletum. Et sicut dicimus de productione cœli empyri, per quod intelligitur productio angelorum: sic dicimus de distinctione lucis & tenebre, per quam intelligitur distinctione angelorum. Non ergo, cum prima die Deus dixit, Fiat lux, & facta est lux, facta fuit quedam lux corporalis distinctiona a tenebris corporalibus; sed debemus intelligere, qd in illa distinctione lucis & tenebris corporalibus datur intelligi distinctione bonorum angelorum a malis. Vnde Augustinus primo de Genesi ad literam, loquens de creatura spirituali, dicit, qd primo cœlum appellata est, cum dictum est, In principio fecit Deus cœlum & terram(& subdit) qd cum dixit Deus, Fiat lux, & facta est lux, facta est conuersio creaturae spiritualis, & illuminata intelligitur. Ergo sicut sub conditione cœli intelligitur conditio Angelorum, sic sub distinctione lucis intelligitur distinctione Angelorum: non qd ista sunt verè corporalia, sed per hæc corporalia intelliguntur illa spiritualia, et quantum ad conditionem per cœlum, et quantum ad distinctionem per lucem. Aduertendum ergo, qd sicut primo fuit conditum cœlum, & postea fuit facta lux, & distinctione a tenebris: sic primo fuerunt producti Angeli, postea fuerunt distinctiones, quia aucti a creatori facti fuerunt tenebre: conuersi autem facti fuerunt lux. Ideo post conditionem rerum, primum, quod legitur esse factum, est distinctione lucis a tenebris, quia modica fuit morula inter creationem angelorum, & eorum lapsum. Dicitur enim de Diabolo, qd in veritate non stetit, non dicitur, qd in veritate non fuit: nam in veritate quidem fuit, sed in ea non stetit, nec mansit, ideo dicit August. 11. super Gen. de Diabolo, qd factus continuo a luce veritatis se auertit superbia tumidus, & proprio potestate delectatione corruptus: & sicut mali angelis cadentes facti sunt tenebre, sic boni persistentes facti sunt lux, & diuisa est lux a tenebris, quia diuisi sunt boni a malis. Primo ergo fuit facta distinctione angelorum: secundo fuit facta distinctione cœlorum. Nam in instanti nec est motus nec pars motus: ideo nihil de motu adouc erat in illo instanti, in quo fuit creatum cœlum & terra, & in quo fuit producta spiritualis & corporalis creatura. Nam omnia, tam angelici, qd cœli, & elementa, fuerunt simul producta: sed non fuerunt simul perfecte distinctiones; nondum enim erant distinctiones angelorum, quia nondum erant separati boni a malis. Nondum enim erant perfecte distincti cœli; quia cum in illo instanti

A nondum esset aliquid de motu, nō erat perfectè distincta cœlum empyrium, quod dicitur esse stabile, ab alijs cœli qui oēs sunt mobiles. Sed & si hmoi cœli mouebantur a principio, non apparebat motus eorum, cum motus cœli non possit percipi, nisi per corpus luminofum: sed incepserunt talia ap Motus cœli nō parere cum luce: & hoc modo apparuit distinctione cœlorum, pō sentiri nisi quia distinctiones apparuerunt cœli mobiles a cœlo non mobili. rōne corporis. Vel ex hoc distinctiones fuerunt ipsi cœli mobiles inter se, quia luminoſi. forte excuse incepit resultare in cœlis alius & alius motus; vi & ipsa lux primo facta, motu primi mobilis pergit versus occidens, & rediens in oriens, etiam faceret resperam & manu, quae motu alio ibat ab occidente in orientem, sicut & nunc vadunt oēs planetæ. Primo ergo fuit facta lux, & distinctione a tenebris, per quod intelligitur distinctione angelorum: & postea incepit illa lux moueri, & facere resperam & manu: et exinde fuit facta distinctione cœlorum. Habito quomodo fuit facta distinctione angelorum quod presponebatur primo, & ostendo quomodo fuit facta distinctione cœlorum quod propriez nebatur tertio. Aduertendum ergo, qd ut patet ex habitu, aquæ vaporabiles reddebant terram indistinctam, quia reddebant eam inuisibilem, ut tunc dicatur res esse, cum intotescit: aquæ igitur vaporabiles sic permixtæ aeris, et sic insuolentes totam terram, reddebant eam inuisibilem, ut non appareret distinctione ab alijs: ipsæ etiam aquæ sic vaporabiles & nebulosæ, quales scđm sanctorum sententiam fuerunt in principio, erant indistinctæ, quia erant permixtæ aeris: & ipse aer erat indistinctus, quia erat permixtus agnus ignis etiam quantum ad aliquam sui partem (ut quantum ad partem illam, ubi non est ignis purus, sed est quasi aer multum calefactus) erat et permixtus aquis. Ideo dicit Strabus, qd oīa elemēta erant confusa, quia totū hoc aeris spatiū erat plenum aquis; ut accipiantur totū aeris spatiū, et illa pars ignis, quae est infecta aere: & forte plus inficietur tunc de igne ab aere sic nebuloso quia erat posterior ad inficiendum, qd modo inficiatur ab aere puro non imixto nebulis. Sed qd aqua sic imixta aeris separata fuit diuino imperio ab illa mixtione, purificauit illam partem ignis, quae erat immixta aeris, et purificauit aeris, et dispergauit terrā, & facta fuit distinctione elementorum. Vtrum autem facta fuerit tunc distinctione tota simul, vel non, in psequendo patet. His vero, volumus declarare quartū, quo s. posset accipi firmamentum pro cœlo sydereo, & pro medio interstitio aeris: nam August. super Gen. ad literā, vtrūq; modū prosequitur. Qd autem scđm unū modū exponendi firmamentum accipiatur pro cœlo sydereo, pater per Bedā, qui exponens firmamentū, dicit, Hoc est cœlū sydereum, qd diuidit inter aquas & aquas. id diuidit inter cœlū crystallinum et alios cœlos septem planetarū. Vel diuidit inter aquas et aquas, quia diuidit inter cœlū crystallinum qd dicitur aquum, et istas aquas inferiores. Est n. cœlū sydereum infra cœlū crystallinū, & supra cœlū planetarū: et est infra cœlū crystallinū, & supra has aquas inferiores, ut vitroq; modo dicatur esse inter aquas et aquas, et diuidere aquas ab aquis. Quod etiam firmamentū possit accipi, p medio interstitio aeris, patet per Aug. 2. sup Gen. quia per cœlum inter aquas et aquas. id firmamentū, exponi: acrem, qui est inter vapores humidos unde superius nubila cōglobantur, et bas aquas inferiores sive haec materialia subtilis fusa. His oībus expeditus, volumus 2. lib. serē per oīa capitula.

Ca. 1. 2. cl. 3,

declarare quintum, videlicet, & accipiendo aliter et aliter firmamentum, illi tres primi dies ad distinctionem rerum sunt aliter et aliter adaptandi: quia si accipiatur pro firmamento cælum sydereum, tunc prima die facta fuit distinctio cælorum: quod dixit Deus, Fiat firmamentum in medio aquarum, tunc enim factum fuit cælum sydereum, & incepit habere motum alium a cælo crystallino, & a sphaeris planetarum. Notandum, & aliquando dicimus eundem esse motum octauæ sphaeræ, & sphaerarum planetarum, quod verum est, quia dictæ sphaeræ se tenent cum octaua sphaera: alio quando vero dicimus esse alium & alium motum, quod verum est quantum ad Eccentricos & Epicyclos, qui sunt in sphaeris planetarum: propter hunc ergo alium & alium motum, firmamentum dicitur diuidere inter cælum crystallinum, et has aquas inferiores. Accipiendo ergo firmamentum, pro cælo sydereum, & quod diuidat aquas ab aquis, id est, cælum crystallinum a cælis planetarum, magis appetet: quomodo secunda die facta fuit distinctio cælorum. Tertia autem die facta fuit distinctio elementorum, quando congregatae fuerunt aquæ in locum unum, & apparuit arida. Sic ergo, adaptantur tres dies in distinctione rerum, si pro firmamento accipiatur cælum sydereum. Sed si pro firmamento accipiatur medium interstitium aeris, quod diuidit inter nubes sive inter aquas ligatas in nubibus, & istas aquas inferiores, dicimus & prima die facta distinctio angelorum & cælorum, sicut supra exponebatur: secunda die fuit facta distinctio illius partis ignis, que inficiebatur ab aere, et etiam totius aeris usque ad locum illum ubi nunc sunt nubes: nam accipiendo pro firmamento illam partem aeris que est inter aquas nebulosas & alias aquas, erit sensus, Fiat firmamentum in medio aquarum, & diuidat aquas ab aquis, quasi diceret, aquæ usque nunc fuerunt ita rarae & nebulosæ, & totum infecerunt aerem, & infecerunt illam partem ignis que inficitur aere: sed de cætero non tantum ascendat, sed fiat quoddam firmamentum & quedam pars aeris supra quam ascendant nubes, ut non possint ultra ascendere: & illud firmamentum diuidat inter aquas & aquas, id est, inter aquas in nubibus ligatas, & alias aquas: ita & secundum hoc aquæ fuerunt inspissatae, ut prima die inspissatio fuerit, quando dixit Deus, fiat firmamentum in medio aquarum; ex qua inspissatione purificatur illa pars ignis, que tunc inficiebatur aere, et purificatus fuit totus aer usque ad partem illum ubi nunc sunt nubes. Et quia hoc factum fuit secunda die, ideo dicebamus, & (accipiendo pro firmamento huiusmodi aerem medium) sicut prima die facta fuit distinctio elementorum superiorum, quia fuit purificatus ignis quantum ad partem illum que inficiebatur aquis, & fuit purificatus aer superior usque ad locum illum in quo nunc sunt nubes: sic fuerunt secunda die (iuxta hunc modum exponendi) aquæ aliqualiter inspissatae, quia se retraxerunt usque ad locum illum ubi nunc sunt nubes; & tunc factum fuit firmamentum, & data fuit aquis hec firma lex, ut naturaliter non ulterius possent plus ascendere. Tertia autem die, quando dixit Deus, Congregentur aquæ, etc. tunc fuerunt inspissatae aquæ in tantum & purificauerunt istam partem aeris inferiorum, & dispergeruerunt terram, ita & ex tunc apparuit arida, i. terra, que tota prius erat cooperta aquis nebulosis, & raris.

Motus octauæ sphaeræ interdū idem cu mo tu planetarū, interdū distinctus.

D. Bas. sic inspiatur.

Quod si pro firmamento accipiatur medium interstitium aeris, prima die facta fuit cælorum distinctio perfecta: sed si accipiatur cælum sydereum, facta fuit cælorum distinctio imperfecta. In quo capitulo de omnibus cælis, & eorū motibus multa dicuntur.

B:

C

D

E C L A R A B A T V R superius, & in primis tribus diebus facta fuit perfecta distinctio rerum: declarabatur euā, & in illis tribus diebus tria fuerunt distincta. scilicet Angelii, Cæli, & Elementa. Ergo si angelorum distinctio habuit primum diem quasi propriū, et cælorum distinctio secundū, consequens est, & oīa elementa fuerint distincta die tertio. Sed si cæli & angelii fuerunt perfectè distincti uno & eodem die, consequens est, & alijs duo dies in elementorum distinctione fuerint appositi: ut dicatur, & secunda die fuerunt distincta elementa quanū ad partem superiorē, et die tertia quanū ad partē inferiorē, ut supra diffusus tractabatur: que diuersitas ex hoc accidit, & firmamentū potest aliter & aliter sumi. Si enim accipiatur firmamentum pro parte aeris, que diuidit inter aquas ligatas in nubibus & alias aquas, cum firmamentum fuerit factum secunda die, consequens est, & illa secunda die facta fuerit aliqualis distinctione elementorum, & prima die facta fuerit distinctione angelorum & cælorum, quia cum sint superiora & digniora & elementa, rationabiliter coprobarunt: ordo enim rationis expositus, & superiora & digniora, vel sicut simul cu inferioribus, vel si successione sunt, & precedant infima; et modo quo est ibi prioritas, semper superiora & digniora dieuntur esse priora: & quia post factiōē firmamenti nulla fuit mentio de distinctione cælorū, sed solum de ornata quæ facta fuerunt luminaria magna & stellæ, ideo si pro firmamento accipiatur Aer, ratio nos dicere cogit, & in prima die facta fuit cælorum distinctio imperfecta, et scilicet die facta fuit perfecta, & tertia die fuerunt omnia elementa distincta. Ad cuius evidentiam sciendū, & licet per distinctionē lucis a tenebris intelligatur distinctio honorum angelorum & malis: quia cum fuisse modica morula, inter creationē malorum angelorum & eorum lapsum, fatis est rationabiliter dictum, & in ipsa creatione lucis corporalis per cuius creationē facta fuit distinctio lucis a tenebris, intelligatur tunc fuisse facta distinctio honorum angelorum a malis tanq; lucis a tenebris: sed quāuis in ipsa prima die facta fuit distinctio angelorum figurata & significata per creationē lucis, vere tñ creati fuit quedam lux corporalis, quæ mota fecit resperere & manere. Et exinde colligitur, & creata fuerit lux illa in meridi, & in medio cæli, sive in nostro arcu meridianō: quia cum Sol declinat a meridi & vadit versus ea fuit in meccidens, iam incipit inclinari dies & ire versus vesperum cæli fortas ram, ideo consequens est, & lux illa sic fecit vesperam, & non sis in primo secū mane, & per consequens & prima dies non habuit ma Arctus puto.

ne.

ne. Si. n. lux illa fuisset creata in oriente , consequens esset, qd; in prima die fecisset mane, & vespere. fecisset quidem Cur dictu su prius vespere qd; mane.

1. de Gen. ad lit. cap. 10.

mane veniendo ab oriente versus meridiem, fecisset autem ve spera, cū do à meridie versus occidens: sed quia creata fuie in medio caeli, fecit primo vespere eundo a meridie versus occidens, postea fecit mane eundo ad ories, & redun- do ad meridiem ubi creata fuit: ita quod vespere prime diei, & mane sequentis dici, fecerunt diē vnum, ideo dicitur in Genesi qd; factū est vespere & mane dies unus. Sed querit August. cum semp lux illuminet unā partem et ob- tenebret alia. Semper facit diem & noctem, semp ergo est meridies, semper est mane, semper est vespere: quia cū lux est in alia parte caeli, est meridies in illa parte terrae, quā reū pīcet diametraliter. & est mane in illa parte terrae, quā incipit illuminare, & ad quam incipit accedere: et est pri- cipū noctis in illa parte terrae, quam definiit. illuminare, et quā incipit deserere: sed de hoc in sequentibus tractabitur. Suffici autem ad præsens scire, qd; in nostro meridiano, siue in meridiano terreni habitabilis, vel forte in meridiano ubi creatus fuit primus homo, vel forte in meridiano mediae terrae habitabilis, creata fuit illa lux: & iōpīrus fecit vespere, qd; mane. His itaq; prelibatis, dicamus, qd; quantūcumq; accipia tur firmamentū pro caelo sydereō, cogimur dicere, qd; ante qm diem facta fuit aliqualis caelerū distinctio, qn in prin cipio creauit Deus caelū & terrā: & postea prima die fa Ela fuit maior caelerū distinctio, qn dixit Deus, fiat lux, et facta est lux, & factū est vespere & mane dies unus. Sed postea secunda die qn dixit Deus, fiat firmamentū, etc. ac cipiendo pro firmamento caelū sydereum, facta fuit pfecta distinctio oīum caelerum: sed non omittimendo, que sunt in caelis: quia postea quarta die, quando fuerunt ornati caeli, et qd; facta fuerunt duo lumenaria magna & stellae, supra perfectā distinctionē caelorum, facta fuit distinctio omnū caelorum, que sunt in caelis. qd; oīa sic declaratur: qd; caeli mul tis modis inter se differunt: primo quidē scdm substantia, alio modo differunt penes stabile & mobile, tertio penes aliud & aliud motū, quia alio motu mouetur unū caelū, & alio motu aliud. Et si volumus enarrare motus caelerū, & eis que sunt in caelo, dicimus esse quatuor motus. Unus est ab oriente in occidens, & econverso ab occidente in oriens: qd; motus est ultimi mobilis, siue est ipsius caeli crystallini, & est infra diem & noctē solum: nam ultimum mobile in diē mouetur ab oriente in occidens, & in nocte ab occidente redit in oriens, et est iste motus super polos mundi. Nulla autē stella creditur esse recte in polo, licet stella nautica, que vul gariter dicitur transmontana, multū appropinquet polo mōdi superiori. Alius autē polus est in opposita parte caeli, op positus illi polo. Scdm hunc modum volvuntur oīes caeli, & oīes stellae, & oīes planetarū infra diem & noctē ab oriente in occidens, & utrum redirent ad oriens. Sed iste motus non est eis proprius, sed sic circuoluuntur raptu ultimi mobilis, siue raptu primi mobilis: nam caelum crystallinum, si cōputamus caelos mobiles ascendendo, est mobile ultimum; sed si eos cōputamus descendendo, est mobile primū. Caelū qd; crystallinum non est caelum primū descendendo, nec est caelum ultimum ascendendo; sed hīmo caelum est empyrium qd; tenet primatū inter oīes caelos. Ideo dicitur caelum ultimum, caelum decimum, & caelum primū: quia si sic incipimus cōpu care à caelis planetarū, sic ascendendo, empyrium erit caelum ultimum, et erit caelum decimum, quia erunt sepiē caeli se-

A piem planetarū, & erit octauū caelum sydereū, & erit nos nū caelum crystallinū, & erit deūnum caelū empyriū: sed si volumus incipere à supremo caelo & cōputare caelos de scendendo, sic primū caelum erit empyrium. Sed licet caelū crystallinū non sit primum caelū nec ultimum caelum, est tū primum mobile & ultimum mobile: quia cum caelū empyriū non reūcatur, consequens est, qd; inter caelos mobiles crystallinū obtineat primatū. Ideo si volumus cōputare caelos mobiles ascendendo, crystallinum erit ultimum mobile, & erit nonum caelū: sed si volumus eos computare descendendo, & incipere à supremo mobile, sic crystallinū erit primum mobile, quia est supremū mobile. Redeamus ergo ad propo sitū, & dicamus, qd; unus motus caelerū est ab oriente in occidens, rediendo ad oriens infra diem & noctē semel: & hīmo motus est proprius caelo crystallino, et fit super polis mundi, siue super polis circuli æquinoctialis. Alius motus caelerū est super polis Zodiaci, qui distant à polis mundi p viginti tres gradus cum dimidio: et iste motus est contrarius primo motui, est. n. ab occidente in oriens: et est proprius octauū sphære, siue caeli syderei, et est proprius sphæratū omnium planetarū; quia octaua sphæra, et sphærae omnium planeta rū volvuntur super polos Zodiaci ab occidente in oriens motu contrario motui primi mobilis. Et iste motus est multis sum lentus, quia secundū Ptolemeū in centum annis est per unum gradū: et cum caelum habeat. 360. gradus, iste motus secundū Ptolemeū compleatur in. 36. millibus annorum: et iste est annus, quē vocavit Plato magnū annum, afferens qd; post completionē magni anni, omnia redibant ad eundem punctum. Ut si Plato taliter legebat in his scholis, et erat in bac cathedra, et habebat hos scholares, revolutis. 36. millibus annorum, vel (qd; idem est) completo magno anno, erit idē Plato in eisdem scholis, et in eadē cathedra, et habebit eosdem scholares, et proferet eadē verba. Sed istud est magis stultum panere, qd; ex hoc impossibilia considerare; et ideo tanq; ramloquū dimittatur. Cōcludamus ergo, et dicamus qd; non est nisi duplex motus caelerū: unus ab oriente in occidens supra polum mundi, qui est proprius caelo crystallino, et aliis econverso ab occidente in oriens super polū Zodiaci, qd; est proprius oīum aliorum caelerū. Sed sunt alij duos motus in caelis, qui non sunt propriè caelerū, sed sunt eorum que sunt in caelis: et iste est motus eccentricus, et epicyclorum. Nam cum caelū dicatur a caelando, non est propriè caelum, nisi quod celat, et quod involuit, et quod rotū circuit. Eccentrici autem, qui sunt in caelis quasi medulla in offe, et qui circuoluunt planetam et suū epicyclum reputa in sole et in ceteris planetis; et faciunt ipm p̄gere ab occidente in oriens, et redire ad occidens: et epicycli qui sunt in eccentricis quasi qdā pomū; ut puta si de ipsa medulla et in ipsa medulla esset quoddam pomū, qd; et volueretur ab occidente in oriens, in quo pomo fixus est planeta: scdm in cuius motu aliquando planeta dicitur directus, aliquando retrogradus, aliquando stationarius. Sed in his magis se profundare, esset astronomicū non theologicū; ideo sufficit superficialiter pertransire. Dicimus ergo qd; si eccentrici et epicycli sunt in caelis, non propriè dicuntur caeli: quia sic se habent sicut si quodam filo circuiscinderetur caelum, siue supra, siue infra, siue in medio. & in illo filo esset quoddam pomum, et in illo pomo esset fixus planeta: et illud filum, et illud pomum haberet suum motu, et moueretur planeta motu fili, et motu etiam pomo; illud tamen filum non dices

In Almag.

C In Timeo les gitur à princ.

D Sol bēt eccentricos et cōcen tricos, planetæ alij vna cū his bñt etiā epicy clos, ut innuit Georg. Purb.

Eccentrici, et epicycli n̄ sūt proprie celi.

Motus caeli quadruplex.

Alius autē polus est in opposita parte caeli, op positus illi polo. Scdm hunc modum volvuntur oīes caeli, & oīes stellae, & oīes planetarū infra diem & noctē ab oriente in occidens, & utrum redirent ad oriens. Sed iste motus non est eis proprius, sed sic circuoluuntur raptu ultimi mobilis, siue raptu primi mobilis: nam caelum crystallinum, si cōputamus caelos mobiles ascendendo, est mobile ultimum; sed si eos cōputamus descendendo, est mobile primū. Caelū qd; crystallinum non est caelum primū descendendo, nec est caelum ultimum ascendendo; sed hīmo caelum est empyrium qd; tenet primatū inter oīes caelos. Ideo dicitur caelum ultimum, caelum decimum, & caelum primū: quia si sic incipimus cōpu care à caelis planetarū, sic ascendendo, empyrium erit caelum ultimum, et erit caelum decimum, quia erunt sepiē caeli se-

Psal. 8.

remur cælum, qd celaret, nec intuoleret ista inferiora. Duo igitur sunt motus cælorū, ut supra tetigimus, & sunt duo alij motus, unus eccentricorū, et alius epicyclorum. Ex quibus autē dicere possumus, qd accipiendo pro firmamento cælum sydereū (qd videatur magis probabile & rōnabile, sequēdo textum Genesios vbi dicitur, qd vocavit Deus firmamentum cælum. Et si dicatur, qd ē aer dicitur cælū; iuxta illud, Volucres cæli. i. volucres aeris. Dici debet, qd aer non dicitur cælū, prout accipitur cælum in Genesi vbi dicitur, Producant aque volatile super terram sub firmamento cæli. Si autē acciperetur ibi cælum, vel firmamentum pro aere, non diceremus aues volatilia sub firmamento cæli, sed volatilia in firmamento cæli, qd volitant in ipso aere.) Sic ergo accipiendo firmamentū pro cælo sydereū, ante oēm diem fuit distinctio cæloꝝ quantum ad substantiā, quia statim in principio cū fuerunt creati cæli, erat distinctum cælum empyrium scdm substantiā ab alijs cælis: sed postea primo die facta fuit distinctio cæloꝝ quā ad mobilitatem & stabilitatē, quia qn incepit illa lux p̄o crea-
ta facere vesperā & mane, incepit esse motus ab oriente in occidens, qui est proprius primi mobilis. Cælum ergo empyrium remansit stabile, et oēs alij cæli incepserunt moueri à meridie in occidens, & ire ad orientem, & redire ad meridiem, & facere vesperā & mane. Sed qn dixit Deus, fiat firmamentum, & factum fuit cælum qd dicitur sydereū; tunc incepit alius motus, qd est ab occidente in orientem, & est motus proprius octauæ sphæræ, et oīum alijs sphæraru; et tunc plena facta fuit distinctio cæloꝝ, quia in oēm diem erat aliqualis distinctio cæloꝝ scdm substantiā: p̄ia autē die facta est distinctio cæloꝝ scdm stabile et mobile: secunda vero die secundum mobile et mobile. Sed dices, qd ante primā diem, & antequā crearetur lux, incepit motus primi mobilis: quia primum mobile statim cum fuit produc-
tum incepit moueri, & statim tunc incepserunt esse mo-
tus & tps, cum tps ponatur unum de quatuor coenis. Ad qd dici pōt, qd quantūcunq; motus primi mobilis præcessit productionē lucis, tñ motus ille non potuisse tunc nobis ap-
parere, quia si nullum esset corpus luminosum in cælo, nul-
lus posset percipere motum cæli: & quia ista distinctio ac-
cipienda est scdm qd poterat innescere & apparere, pōt
dici, qd primo facta fuit distinctio scdm stabile & mobile,
quia in ipsa factione lucis innotuit cælos esse mobiles, re-
manentes cælo empyrio stabili: sed secunda die facta fuit
distinctio cæloꝝ secundum mobile & mobile, quid cælū
sydereum incepit contrarie moueri primo mobili: sed quar-
ta die, ut dicebatur, qn facta fuerunt magna luminaria, &
stelle, fuit facta distinctio mobilium, non p̄prie cælorum,
sed eoz que sunt in cælis, quia qn fuerūt producti plane-
te, fuerunt facti eccentrici & epicycli, scdm quoq; motū
mouentur planetæ: qui, ut patuit, eti sunt in cælo, non sunt
p̄prie cæli, qd nō quelibet pars cæli est cælū. Patet igitur,
qd si pro firmamento accipiatur cælum sydereū, scdm die fa-
cta fuit perfecta distinctio cæloꝝ: sed si accipiatur p̄aero,
tunc prima die facta fuit perfecta distinctio cæloꝝ, ita qd
qn incepit moueri lux illa ab oriente in occidens motu p̄i-
mi mobilis circumvoluentis oēs alios cælos, incepit moueri
octaua sphæra motu contrario. Aduertendum tñ, qd quād-
siqui dicant magis rōnabiliter ponit, qd pro firmamento ac-
cipiatur aer, qd cælum sydereum, attendentes ne detur occa-
sio infidelibus, qd cæli fuerint successiue distincti: sequētas

A tñ textū Genesios, vt supra tetigimus, magis rationabiliter ponitur, qd pro firmamento accipiatur cælum sydereum: nec in hoc datur causa irrisio[n]is, sed vitatur causa erroris ne nimis demus creature, & vt credamus in ipsis cælis esse rōnes obedientiales, vt in oībus obediunt creatori, vt sic fiat de eis, & sic distinguantur successiue, vt placuit creatori: scdm tamen August. nihil est in hac parte pertinaciter asserendum. Aduertendum ēt, qd secundum hunc modum exponendi, non solum evitatur cā erroris, sed etiam datur cā rōnabilis disputationis: nā cum tres sint partes vniuersi. s. angeli qui sunt sp̄iales & incorruptibles, cæli qui corporales sunt & incorruptibles, & clementia que sunt corporalia & corruptibilia, rationabile videtur, qd qdlibet istoꝝ habeat suum diem distinctionis, vt prima die distincti sint angeli, secunda cæli, tertia clementia. Aduertendum ēt, qd cā diximus, qd motus primi mobilis est valde velox, qd est infra diem & noctem semel; motus autē octauæ sphæræ, & sphærarum planetarum est valde tardus, quia est in 36. millibus annorum, cum sit in centum annis per unum gra-
dum, hoc est secundum opinionem Ptolemæi, qui posuit, qd scdm illum motum octauæ sphæra totaliter complet cursum suum. Tebit tamē in quodam suo Tractatu de Accessu & recessu octauæ sphæræ, vult, qd prius qd octauæ sphæra Tebit anglos i. de motu octa. revoluatur ab occidente in orientem & redeat ad occidens, ut sphæra. contra vertatur. Vnde imaginatur præsatus Tebit duos paruos circulos, unum super caput Arietis, & alium super caput Libræ, secundum quos mouetur octauæ sphæra. Scdm autem hunc modum ponendi, non oportet apponere tantum temporis in motu octauæ sphæræ, sicut posuit Ptolemæus: imo si vera esset positio Ptolemæi, nostra terra habitabilis fieret inhabitabilis, proprie[m] motum augis solis. Aduerten-
dum etiam, qd nos dicimus esse in cælo eccentricos & epicyclos: Alpetragius autem in libro de Sphæra motu, negat eccentricos, & epicyclos, et conatur saluare per incurias te-
sionē oēs diversitates, quas videmus in motibus celestibus: libro de sphæ-
ra quia unus planeta est tardior alio, ideo dicit omnes istas ra physicas rō
diversitates esse in motibus planetarum. Nos tamē nunquā
vidimus, qd sine eccentricis & epicyclis clare possenti salua-
ri omnes apparentiae in motibus planetarum, & elevatio-
nibus; quia aliquādo sunt in auge superiori, quia magis ele-
vantur a terra; aliquādo in opposito augis, quia magis ap-
propinquant terre, & retrogradationibus, quia aliquā plaz-
netia est directus, aliquādo retrogradus. multi tamen conda-
ti sunt hoc improbat. nam Commenta. in. 1. 2. Meta. com.
4. 5. contra hanc positionem suas rationes adducit, licet nō
perfecte concludant. Simplicius vero videtur velle, qd eis
alicie apparentiae possint saluari sine eccentricis, ista tamē
apparentia non potest saluari, qd solum magis eleventur a terra
in cœstate, qd in byeme. Centrum ergo circuli deferentis so-
lem est eccentricus, & non habet centrum suum in centro
terrae: sed in una parte magis eleventur a terra, qd in alia: et
in cœstate est in illa parte, qua magis eleventur a terra. in
byeme vero est in illa parte, qua magis appropinquat ter-
ra: sicut & sensibiliter appetit. Secundum hoc ergo videa-
tur, qd sit dare eccentricos, & pari ratione dici potest, qd si-
dare epicyclos. Quare autem sit maior calor in cœsta
te qd in byeme, cum sol videatur esse pro-
pinquier terre in byeme qd in cœsta-
te, in sequenti Capitulo pas-
cerit declarari.

B

C

D

E

F

G

H

I

J

K

L

M

N

O

P

Q

R

S

T

U

V

W

X

Y

Z

Non quelibet
pars cæli est
celum.

Cap. XVII.

Quod eccentricitas solis in septentrionali parte terrae non facit aestate frigidam & hyemem calidam, sed quoddam temperamentum inducit.

I C E B A T V R in precedenti capitulo, qd propinquior est sol terra in hyeme qd in aestate, et ex hoc videtur oriri materia qonis, quare in aestate plus abundat calor, qd in hyeme. Sed cum multe sint causae caloris, praefata solis propinquitas quoddam temperamentum inducit in parte septentrionali terrae, sed hoc non facit, vt hyems sit aestate calidior. Credimus quidem terram bēre gibbositatē quandā in parte septentrionali, que gibbositas pp sui altitudinē remanet discoverta, tamen autē terra creditur esse cooperia aquis: et quia sol bēt augem suam in septentrionali parte, et qd sole existente in signis septentrionalibus est nobis aestas, consequens est, qd in aestate sol magis eleuetur a terra & sit longior ab ea, qd in hyeme: ex quo inducitur temperamentum quoddam in hyeme, & in aestate, vt aestas non sit ita intemperata calida, & hyems ita intemperata frigida. Ponuntur n. cōiter tres causae caloris & frigoris solum respectu terrae: nam directio, multa mora, & propinquitas, sunt causae caloris. Nā quando sol directe vel quasi directe respicit capita nostra, et multa moratur super nos, si esset propinquus nobis immoderatos calores generaret. Et sicut tres sunt causae caloris, directio, multa mora, & propinquitas; sic tres sunt causae frigoris, videlicet, obliquitas, parua mora, & longinquitas. Si ergo sol obliquè nos respiceret, & parū moraretur super nos, et esset longinquus et remotus, fieret immoderatus frigus. Exinde ergo coniungit, qd eccentricitas solis facit temperamentum in hyeme & in aestate, quia in aestate sunt due causae caloris, & pp eccentricitate solis est vna cā frigoris contemporens: in hyeme vero econverso. Nam in aestate vna cā caloris, est directio solis, eo quod in aestate sol multum directe mittit radios suos super nos, ut ex hoc magnus calor generetur in nobis: magis autē, & minus, prout sol vna parē terrae magis directe respicit qd alia, ut ultra marinas partes magis directe respicit, qd contra marinas: erit itaq; in aestate una causa caloris, v 3, directio solis. Secunda autē cā, multa mora, quia plus moratur super capita nostra sol in aestate, qd in hyeme. nam tardius sol respicit nos, qd tamen est dies nobis. Et hē due cause non sunt aequaliter causae caloris, qd directio est in parua mora plus causat calorē, qd obliquitas in multa mora: quia si super ignem quis teneret manū, plus ealeficeret in parua mora, qd si teneret eā ex latere in multa mora. Et licet directio, & multa mora, causent calorem in aestate: est tertia causa calorē contēperans, videlicet, solis longinquitas, sive solis altitudo. Nā circulus deferens solē dicitur eccentricus, quia non habet cētrum suū cum centro terrae: nā si circulus ille esset concentricus, i. haberet idem cētrum cum terra, semper aequaliter circueret terrā, et semper aequaliter eleuaretur a terra: sed circulo illo in quo dicitur esse sol existente eccentrico, consequens est, qd ille circu-

lus in vna parte magis eleuetur a terra, et in alia magis appropinquet: et quia pars magis eleuata a terra est septentrionalis, magis autē appropinquans est meridionalis, ut patet scientibus Astronomiam, et quia sol est in signis septentrionalibus in aestate, in meridionalibus in hyeme, ideo magis eleuetur a terra in aestate, qd in hyeme. Bene ergo dictū est, qd si in aestate sunt due causae caloris, videlicet, directio radiorum solis, et multa mora, quia magni sunt dies in aestate: est tā tertia causa frigoris calorē contēperans, eleuatio, s. solis a terra, qd sol in aestate est in illa parte sui circuli, que magis eleuetur a terra. Sic et in hyeme sunt due causae frigoris, obliquitas, videlicet, radiorum, quia sol valde oblique nos respicit in hyeme: & parua mora, quia sol parum moratur super nos in hyeme, cum sint parui dies: sed est tertia causa caloris contēperati, videlicet, depresso solis, quia sol est in illa parte sui circuli in hyeme, que est magis depresso, & que magis appropinquat terrae. Auicenna tā visus est innuere quartam cām caloris, & frigoris: quae est velox, et tardus motus solis. Nam nō eodem modo causatur calor, si cōtingat eodem tge diuersimode moueri calefactiu vel calefactibile, ut aqua non calefit a sole si velociter mouetur. Non enim potest ibi figi radius calefactius, vt. n. sensibiliter appetat aqua multū currēns in sua frigiditate remanet; vt nibil vel modicum calefici a sole: aqua vero stans statim calefit per solem. Pari quidem rōne si ipse sol calefactius velox eius moueretur uno tge qd in alio, consequens esset, qd quantum ad hoc minus calefaceret in illo tge, qd in alio: et quia sol in uno tge describit minorē circulum qd in alio, cu semper describat suū circulum in die naturali qui semper est aequalis alijs, manifeste concluditur, qd qn describit maiore circulum velocius mouatur, qd cum describit minorem. Si. n. aliquis in tanto tge faceret paruum circuitum, & aliis in illo eodem tanto tge faceret magnū circuitum, velocius moueretur faciens magnum circuitum, qd paruum: ergo quia quālibet dies naturalis est aequalis alijs, si sol cōplet suū circulum, prout sol mouetur ab oriente & redit in orientis in vna die naturali, qd hoc faciendo facit magnum circuitum, velocius mouetur qd qn facit paruum: & quia circulus aequinoctialis est maximus circulus descriptus a sole, qd sol est in principio Arietis, & in principio Librae, quia describit circulum aequinoctiale, habet motū velociter: qd vero est in principio Canceris, & Capricorni, qui sunt circuli minimi descripti p i sole, habet motū tardiorē. Ex hoc autē visum est Auicennae, qd sub aequinoctiali sit regio valde tēperata: nam cu ibi dies semper sint aequales noctibus, est ibi scđm cum tēperaties aeris, quia quantum sol calefacit in die, tā infrigidat in nocte: & semper ibi nox est aequalis diei. Rursus sol nō est directe super capita eorū, nisi qd describit circulum aequinoctiale: et quia ibi circulus est maximus, velociissime tūc mouetur sol, vt non possit figere radios super eōrum capitā. Sed nibil est curandum de rōne, quae contradicit sensui: boni menses, n. circa partes illas sunt ita denigrati, qd oīno concluditur, qd sit ibi caloris excessus. Ad rōnes autē Auicennae, qd semper ibi nox est aequalis diei, & qd sol est super capita eorum habet cursum velociissimum: dici debet, qd directio radiorum est maior causa caloris, qd aliqua alia causa: et qd sol magis directe respicit capita eōrum qd plus remouetur ab eis, qd capita nostra qd plus accedit ad nos, esse non potest qd ibi sit excessus caloris. Redeamus ergo ad ppositū, & dicamus, qd eccentricitas solis rōne cuius sol est propinquior tera.

In. v. Pen.ca.
1. doct. 3. & i
lib. de suffic.
naturali.

rie in hyeme qd in aestate, non facit qd estas sit frigidior, et byems calidior: quia eis hæc est causa frigoris in aestate; sunt ibi tñ duo aliae cause caloris: & si hæc est cā caloris in hyeme, sunt ibi tamen due aliae cause frigoris: non erit ergo ex hoc estas frigidior hyeme, sed erit per hoc qd est quoddam temperamentū in aestate et hyeme. Ex hoc etiam apparere pōt, qd si ultra Zodiācū in parte meridionali cēt terra discooperat aquis, qd illa terra nō esset habitabilis: haberent. n. illi hyemem qd nos habemus aestatem. Nullū itaqz

Alij dicūt hoc magis verifica ri de Mercu- rie, qd de sole.

est ibi contempamentū, sed haberent in hyeme oēs causas frigoris: haberent. n. in hyeme obliquitatē radiorum & parvam moram, quia essent parui dies: et haberent magnā elevationem solis, quia sol esset in illa parte sui circuli, que magis elevarat a terra: & in aestate econtrario haberent oēs cās caloris. Ptolemaeus tamē posuit partes nostras ali quando fieri inhabitabiles, quia augē solis sue illam partē circuli, in qua magis sol elevarat a terra, voluit cōplere totam circulum, ut aliquā fiat meridionalis: quo posito sol in hyeme esset in illa parte circuli, quo magis elevarat a terra, esset: ergo tunc in hyeme oēs cause frigoris, & in aestate oēs cause caloris. Compertum est aut̄ octauam sphēram nō habere illum motum qd posuit Ptolemaeus, vt patet per Tebib in de Accessu et recessu octauae sphēræ: qd sic vertitur illa sphēra super capita Arietis & Libræ, qd nunq̄ auges solis fiet meridionalis; quare partes nostræ semper habitabiles remanebunt. Aduertendum quidē nos dixisse oēs dies naturales æquales esse, quia qn̄ parum deest, intellectus accipit nihil deesse: ergo quādā parum supereſt, intellectus accipit nihil supereſt: dies quidem naturalis contineat revolutionem, totā diem. s. & noctem: et tm̄ plus, qdā sol acquisivit proprio motu in hm̄oī die naturali, quod est fere vnu gradus: ex eo qd continent revolutionē totam, tanta est vna dies naturalis, quāta est alia: sed ratione illius plus, qd est ferē vnu gradus, vna dies naturalis supat alia, quia illud plus vel ille ferē gradus potest oriri recte, & apponet plus de tempore: vel oblique, & apponet minus de tpe, sed hoc est ita modicum qd non est de hoc curandum.

Cap. X V I I .

Quod tempus, quod est numerus motus primi mobilis, est unum de quatuor coevis.

O M M V N I T E R . ponunt Doctores esse quatuor coeua, sive esse quatuor que simul ab initio sunt producta, v 3, Cœlū empyrium, Angelicam natuā, Materiam informē, & Tps. Sub materia informi describunt oīa corpora, que sunt infra cœlum empyrium. Sed de tpe est nō modica dubitatio, qd vel quale sit illud ips, qd est coeū cœlo empyrio, vel naturæ angelicæ, sive materie informi. Dixerunt. n. aliqui, qd ips est numerus motus firmamenti, qd legitur factum secunda die; et quia hm̄oī ips non pōt esse coeū cœlo empyrio, ideo conati sunt inuenire, qd et quale ips erat illud qd suis sic coeū.

S. Tho. 1. par.
sum. q. 66. ar.
4. ad. 3. arg.

A Dicunt ergo qd accedit tēpori qd suū numerus motus firmamenti, quia quicunq; motus suū nō poterit esse sine tpe: & quia oportuit aliquē motum suisse à principio, & aliquam successionem, quia salicē fuit successio in cogitationibus angelorum, illud ergo qd mensurabat vel numerabat illam successionem poterat vocari tps, & tale ips potest dici vnu de quatuor coevis. Sed quia scdm Augustinū super Gen. deus Lib. 1. cap. 1.

fecit cœlum et terram in principio. i. in principio ips, vi p cœlum & terram intelligatur omnis creatura, scdm ipsum oportet qd ibi tps accipiatur alio modo qd pro successione cogitationū angelicarū: illud ergo ips est vnum de quatuor coevis, in cuius initio fecit deus cœlum et terram, & omnē creaturā. Et qd ipsi dicunt, qd ips est numerus motus firmamenti, qd factum est secunda die: planum est non sic esse, nam firmamentum factū secunda die est cœlum sydereum, vel medium interstium aeris; ipsi aut̄ non est numerus motus eius alcius istorū, imo est numerus motus cœli crystallini, rus motus cœli ab Astronomis vocatur primū mobile, à Sanctis vero dī crystalluni. Etum est cœlum aqueū, de quo pōt exponi qd aut Propre- ta, Benedicite aque quæ super cœlos sunt domino. Illud, n. cœlum aqueum, est super oēs cœlos s. mobiles: non est aut̄ super oēs cœlos simpliciter, cum cœlū empyrium inter corporalia sit oīno supremum cœlum. Dicemus ergo esse con- gruū rationi, videlicet, qd ips quod nōc est numerus motus primi mobilis, est illud qd est de quatuor coevis, in cuius prīcipio secundū vnu modū exponendi dicimur oīa esse facta quantum ad suam substantiā sue quantū ad suam creatio- nem, licet non quantū ad suā omnimodā distinctionem, nec quantū ad suum ornatum: hm̄oī autēq; initium ipsi fuit ante oēm diem, & fuit ante qd inciperet vesperē & mane. Ad cu-

C ius evidentiā sciendum qd ante oēm diem, & ante creationē lucis, & ante qd inciperet vesperē et mane, de quinq; fit mē- tio in Gen. videlicet, de cœlo et terra, quā dictatur. In princi- pio creavit Deus cœlum et terrā: de tenebris et abysso, quā dictur, Tenebrae erant super faciem abyssi, et de aqua mo- ta & fluctuante, quā subinfertur, Spūs domini ferebatur super aquas. Qd exponens glosa, dicit, Sicut dominus est cōditor, sic præterat fluctuanti et confusæ materie: non enim Deus mouetur perse nec fertur, sed mouetur scdm suos effe- Elus prout facit effectus mobiles et labiles, iuxta illud Sapientie, Omnibus, n. mobilibus mobilior est sapientia. Per cœlū enim exponebamus cœlum empyriū: et per terrā, elementū terre: per abyssum exponebamus aquam immixtā aeris: & per tenebras illam partē ignis que non erat immixta aquis, que poterat per tenebras figurari: per aquas verò super quas ferebatur spūs domini, exponebamus ipsum elementū aquæ sic immixtū aeri. Vel possumus, si volamus, p aquas sic fluctuantes intelligere oēs cœlos mobiles, vt hec quinq; v 3, cœlum, terra, abyssus, tenebrae, & aquæ fluctuan:es, referātur ad hæc s. ad cœlum empyrium, ad elementū terræ, ad aquam immixtam aeri, ad ignē, & ad oēs cœlos mobiles, su- per quos tanq; super aquas motas ferebatur Spūs dñi, non scdm se, ad secundum ipso cœlos, quos fecit mobiles, qui erāt sui effectus. Imaginabimur ergo, qd statim qd fuit Uni- versum creatum, oēs cœli mobiles, qui sunt nouē, v 3, septem cœli septem planetarū, firmamentum sue octaua sphēra, et vlemū mobile sue cœlū crystallinum, inciperunt rotati, & etiam moueri ab oriente in occidens; et ēt cum eis ro- tari & moueri cœpit elementū ignis, & ēt elementū aeris sic immixtū aqua, excepta illa parte aeris, que erat inclusa

Cap. 7. d.

inte r

inter quæcunq; obſtacula: & iſte motus erat proprius pri-
mai mobilis. Sicut ergo primum mobile motu ſuo, qui eſt ab
oriēte in occidens, circuoluit omnes alios cœlos mobiles, et
ignem, & magnam partem aeris, exceptio aeris qui eſt inter
obſtacula inclusus: ſic & quia tunc à principio incēpit ſic
circulariter moueri, a principio fuit tēpus, quia a principio
fuit motus primi mobilis. Cum ergo tēpus fundetur in pri-
mo motu, & non ſit primus motus ſine tēpore, ab initio fuit
tēpus, quod nunc eſt. Tempus itaq; quod eſt numerus mo-
tus primi mobilis, fuit vnum de quatuor coeuis, ut cōmuniſ
Doctorum ſententia protestatur.

Cap. XIX.

Quod conuenientius eſt tempus quod nūc eſt, eſſe
illud tempus quod eſt unum de quatuor coeuis,
q; quodcunq; aliud tempus.

VIA forte dicta p̄ceſſentis cap. nō quietant in-
tellectum, volumus in p̄ceſſenti cap. remouere nonnul-
la contraria, & declarare
propositū, videlicet, q; con-
uenientius eſt ponere tem-
pus quod nunc eſt eſſe vnu
de quatuor coeuis secundū
cōmūnem sanctorū ſententiam, q; quodcunq; aliud tempus.
Nam nomina ſunt accipienda ſecundū cōmūnem vſum loquen-
di, non ſecundū extenſionē vocabuli. Nā vt legitur in Apoc.
iurauit Angelus per virtutem in ſecula, q; nō erit amplius
tempus, cum poſſimus hoc ſaluare ad literam, quia in fine
mundi ceſſabit motus primi mobilis, & per conſequens ceſſabit tēpus quod nunc eſt, non oportet ad aliud tēpus recur-
rere niſi ad tēpus quod nunc eſt, vel ad illud quod includi-
tur in tēpore quod nunc eſt: nam in tempore quod nūc eſt,
includitur tēpus merendi & demerendi; ceſſante igitur illo
tempore, quod nunc eſt, ceſſabit tēpus meriti. Sic eiā in p̄-
poſito, ſi ſecundū cōmūnem sanctorū ſententiam tēpus
eſt vnum de quatuor coeuis, & poſſimus hoc ſaluare de
tēpore quod nunc eſt, non oportet recurrere ad aliud tem-
pus. Sed ſecundū hunc modum dicendi videntur multa inco-
uenientia ſequi. Primo quidem, quia cum omnia eſſent iūc
confusa, nō videbatur fuſſe primum mobile, ergo nec erat
motus eius, & per conſequens, nec tempus quod nunc eſt.

Cap. 10.c.

Cap. 9. Rursus Auguſt. 1. 2. Confess. ait, Ipſe doctoſ Moyses cum
commemorat Deum ſecifſe cœlum & terram in prin-
cipio, tacet de temporibus, ſicut de diebus, innuens ex hoc
iſta eſſe facta ante omnem diem, & ante omne tempus.
non ergo tempus quod nunc eſt, eſt vnum de quatuor coe-
uis, ſed oportet aliter accipere tempus. Amplius idem ibi-
dem dixit, illa infor-mis materia erat inuiſibilis & incom-
poſita, nec ipſa in diebus numerata eſt, innuens hoc fuſſe
ante omne tēpus. ſi ergo infor-mis materia ponitur vnu
de quatuor coeuis, & ipſa fuit ante omne tēpus, non erit tem-
pus coeum aliis, niſi forte aequivoce mis in tēpore. Inſuper
idem ibidem dicit, q; vbi nulla ſpecies, ibi nec quicquid ve-
nit, nec p̄aeterit, & vbi non fuit dies, ibi nec viciſſiudo
temporum. dies ergo & viciſſiudo temporum non ſunt coe-

A ua infor-mis. Sciendum ergo, q; materia diſta infor-
mis que ponitur vnum de quatuor coeuis (vt patet per ba-
bita, & per ſanctorū dicta) non erat ſic infor-mis, q; care-
ret omni forma; nec erat ſic diſtincta, nec ſic ornata ut nūc
eſt. Nam ſecundum cōmune dictum, & ſecundum eos qui
negant tempus quod nunc eſt, eſſe vnum de quatuor coeuis,
ab ipſo principio omnia ſunt prodiſta ſub ſuis ſubſtantia-
libus formis: erant enim terra et aqua, aer & ignis ſub ſuis
ſubſtantialibus formis: ſed dicuntur haec fuſſe confuſa, q; a
qua eraſt tunc ſic rara & ſic immiſſebatur aeris ut totū
aerem redderet confuſum, & confundebat aliq; de igne
ſaltem partem illam que immiſſetur aeris; cofundebat etiā
terram, quia nō ſuebat eam apparere ut ex hoc diceretur
terra eſſe inuiſibilis: nam, vt ſupra patuit, vbi nos habemus,
q; terra erat inanis & vacua, alia litera habet, q; erat inui-
ſibilis & incompoſita, hoc itaq; modo erant elemēta con-
fuſa, erant tamen ſub ſuis ſubſtantialibus formis: etiā elemē-
ta erant ſic diſtincta, multo magis & cœli produc-ti ſunt
diſtincta ſub ſuis ſubſtantialibus formis, ut ſic etiam docto-
res cōmuniuerint ponunt. Primum ergo mobile in prima crea-
tione rerum prodiſtum fuit ſub ſua ſubſtantiali forma, ita
q; in illo inſtantि ſue productionis moueri capiit ab oriēte
in occidens, & (vt diximus) incēpit voluere & rotare alios
cœlos ſibi inferiores. Poteſt tamen dici hoc primum mobi-
le fuſſe productū confuſum, quia confuſus erat motus ſuus,
ut non plene apparere poſſet cuius eſſet ille motus: ſed quāz
do dixit deus, Fiat firmamentum in medio aquarum, expo-
nendo cœlo ſydereco, incēpit tunc cœlum ſydereum moue-
ri contra motum primi mobilis, & tunc facta fuſſe diſtincta
cœlorum, ut apparet alij cœli diſtincti à primo mobi-
li, quia incepérant moueri contra motum primi mobilis. Si
ergo tempus quod nunc eſt, eſſet numerus motus firmamen-
ti, quia ille motus incēpit ſecunda die, bene dictum eſſet, q;
tempus quod nunc eſt, non ſi vnum de quatuor coeuis: ſed
cum ſi numerus motus primi mobilis qui fuit ante omnem
diem, conuenientius dicitur, q; tempus quod nunc eſt, eſt vnu
de quatuor coeuis. Ponere enim alium motum ante motum
primi mobilis, oīno videtur inconueniens: non dicimus quin
deus poſſit hoc facere, ſed vbi poſſimus ſaluare conuenien-
tiam naturæ ſine cotradictione scripture, vt q; primus mo-
tus p̄cedat omnes alias mutationes et motus, oīno debe-
mus hoc facere. Aduerſandum ergo, q; licet lux dicatur fa-
cta prima die, quia fuit facta in initio primi diei; facta fuit
tamē ante omnem diem, quia prius intelligitur fuſſe facta,
& poſtea intelligitur fuſſe moza, & feciſſe vſperam &
mane, & ſic feciſſe primum diem: illa enī lux oīm diem
p̄ceſſit non ſolum natura vel origine, ſed etiam aliquali-
ter duratione, ſicut inſtas dicitur eſſe ante tēpus quod ſeq-
uit inſtanſ, ſuit enim facta in inſtanti, quod inſtanſ ſequi-
tum eſt tempus quod vocatum eſt vſpera & mane, & q; ſe-
cet diem primum: non enim eſt vſpera niſi per motum a
meridię in occidens, nec eſt mane niſi lux ab occidēte ve-
niat ad oriens, & currat ad meridiem, & ſic faciat mane.
Cum ergo moueri ab oriēte in meridiem, & a meridię in
occidens & venire ad oriens, ſit motus primus proprius pri-
mi mobilis, ſi lux illa incēpit moueri ante omnem diem, con-
sequens eſt, q; motus primi mobilis fuit ante omnem diem.
Dicemus quidem, quod valde parua mora fuit inter produ-
ctionem cœli & terre, & productionem lucis. Nam tunc
intelligitur producta fuſſe lux, & facta ſeparatio lucis à

B

Cap. 3.

tenebris, q̄n facta fuit diuisio bonoꝝ angelorū à malis; non quin vere creata fuerit lux corporalis, sed illa lux corporalis significabat lucem spūalem angelicā separatā à tenebris. i. a malis angelis. Vnde & Aug. 13. Confess. vult. q̄ factio lucis fuerit illuminatio spūalis creatureꝫ et quia parua fuit morula inter creationē angelobꝫ & lapsum, valde parua fuit morula inter creationē mundi, & productionē lucis. Negare quidē nō possumus quin fuerit motus primi mobilis, q̄n lux illa movebatur versus occidens, quia motus ille nulli aliobꝫ est proprius, nisi primo mobili: oēs. n. coeli, alij versus oriens mouentur. Dicere autem in illa parua morula nō fuisset motu primi mobilis cum esset materia fluctuans, & Spūs domini ferretur super aquas, cū ex hoc sequeretur q̄ fuissent alij motus ante primum motu, non videmus quare nolumus istud inconueniens incurrere, cū possumus ipsum vivere sine contradictione scripturæ. Reueriamur ergo ad p̄positum, & dicamus, q̄ oīa creata sunt simul, sequendo cōēm sanctorum s̄niā, q̄tum ad substantiales formas: & q̄ primum mobile productum scđm suam substantiam formam, statim incepit moueri versus occidens, quod sic motum lucem quasi statim postea productā duxit versus occidens, & fecit vesperam, et ab occidente duxit ad oriens, et fecit noctē, et postea fecit mane, et sic factus est dies unus, qui habuit primo vesperam, postea noctem, & postea mane. sed de nocte non fit in textu mentio quantū ad cōputationem diei, sed dicitur q̄ factum est vesperē & mane dies unus. Obiectioes autem Augusti, & alia quæ videntur noctræ s̄niæ obuiare, in sequenti Capitulo dissoluentur.

Cap. XX.

Quod non obstante, q̄ tempus quod nunc est, fuit unum de quatuor coevis, cōēlum tamen & terra ante tempus & ante omnem diem dicuntur esse producta, ut uerba Aug. dicere uidebatur.

Cap. 13.

T V E R B A 'Augustini possumus intelligere, & vt nobis obuiantia possimus soluere, dicemus, q̄ non eodem modo habent esse permanentia, & successiva. Nam esse permanentium, est quātum ad simultāē partium: nam si domus est de genere permanentium, non dicitur esse domus nisi sint simul oēs partes eius, quicquid. n. fiendū restat de his que sūt de essentia domus, nondū dicitur esse domus. Sed non est sic de successiis: q̄. n. totum successivum productū est, tunc nibil de illo successivo est, q̄. n. oēs anni erūt completi, tūc nulli anni erunt. Vnde Aug. 11. Confess. I. s̄ti. ait, omnes anni nostri erunt, cum oēs nō erunt. i. cum nulli erunt. Esse ergo successiorū nō est in simulāte partiu, sed est in ordine partiu, vel in initio partiu, vt q̄ est ordo partiu vel initium partiu; unc dicatur esse successiu, vel tunc dicatur esse tps. Ordo quidem oīum partiu tps, & initiu oīum partiu tps, est Nunc, & vñ & idē Nunc scđm rē fuit initium oīum partiu tps, & est ordo oīum partiu tps: & de tpe, vt etiam cōuer ponitur, non est nisi hmoi Nunc. Si ergo modō dicitur esse tps, hoc ideo est, quia est Nunc, quod est ordo partiu tps: et si in primordio, q̄i producta fuerunt cōēlum & terra, dicebatur esse productū tps, et ex

A hoc dicebatur cōēlum cōēlō & terrā, hoc erat quia producētum erat Nunc, quod erat initiu partiu tps: & q̄ idem est Nunc scđm rem, qd̄ tunc fuit in initio, & qd̄ nunc est ordo partiu tps, ideo pōt dici tps, quod modo est, & qd̄ fuit vnum de quatuor coevis: sicut idem est fluuius Romanus, quod nunc est, et quod fuit iam sunt mille anni, licet omnes partes aque fluant, & refluant, & successiue labentur. Imaginabimur quidē & sicut idem est. Mobile in toto motu, ita idem est Nunc scđm Philosophum in toto tpe: & 4. phy. l. 90. sicut Mobile fluens causat motum, sic Nunc fluens causat & inde. tps. Et inde est, q̄ Boethius ait, q̄ Nunc stans facit æternitatem, In lib. de Trinitate, Nunc fluens facit tps. Ipsa. n. substantia primi mobili 4. Pby. l. 101 ut causat motu dicitur esse quid mobile, ut causat tps dicatur esse nunc: & quia tps non est nisi prius & posterius in motu ut sunt numerata ab aīa, cōsequens est, q̄ prius intelligatur primum mobile causare motu, & deinde causare tps, ut ex hoc tps dicatur posterius motu, & mensura motus, & numerus motus scđm prius & posterius. Ip̄m itaq; primum mobile ut causat motu, dicitur esse Nunc. Convenientia ergo erit inter mobile & motu, & nunc et tps. Nam scđm rem idem est tps quod primus motus, & idē est nunc quod primum mobile. Ideo dicit Cōmentator in 4. Pby. tolle animam, sc̄licet numerantem, non remanet nisi motus, & res & inde. nota: itaq; sine anima numerante est tps materialiter, quia est prius & posterius in motu, cōplementum tñ suum habet tēpus ab anima numerāte. Idem est ergo realiter, in re extra, tēpus, quod primus motus: & hoc mō est idem nunc tēporis & primum mobile. Itaq; sicut mobile aliquādo est initium motus absq; eo & sit continuatiū motus, sic Nunc tēporis aliquādo fuit initium tēporis absq; eo quod effet cōtinuatiū tēporis. Ideo modō Nunc est cōtinuatiū temporis, quia est finis præteriti, & initium futuri: & est ordo temporis, quia est ordo præteriti ad futurum. Sed quando incepit esse tempus, Nunc non erat continuatiū temporis actu, quia nihil præcesserat tempore; & non erat ordo præteriti ad futurum, quia nihil erat de tempore præteritum: sed totum erat futurum, erat enim initium tēporis, ut ex hoc diceretur incepere esse tēpus, quia quālibet res dicitur incepere in suo initio. Si igitur in prima creatione mudi incepit Nunc tēporis, sequitur & in ipsa prima creatione incepit esse tēpus non in se, sed in suo initio. Patet ergo, q̄ tempus fuit cōēlum cōēlō & terrā, ita & tunc fuit tēpus, & nunc est tēpus: nec tunc fuit de tēpore nisi Nunc, nec modō est de tēpore nisi Nunc, aliter tamē in ipso primordio se habuit Nunc ad tēpus, & modō: nam modo Nunc est finis præteriti & initium futuri, sed in ipso primordio Nunc fuit ita initium futuri & non fuit finis præteriti. Ex hoc ergo clare cognoscitur, quomodo cognoscere possumus & ante omne tempus fuit cōēlum & terra, & q̄ tempus est cōēlum cōēlō & terrā, simulq; cum cōēlum & terra incepit esse tempus, & tamen cōēlum & terra fuerunt ante omne tempus. Dicebamus quidem, q̄ tempus incepit simul cum cōēlum & terra, non in se, sed secundum suum initium: ergo si consideramus tempus solum quantum ad suū initium, incepit esse simul cum cōēlum & terra: sed si consideramus ipsum in se, fuit post cōēlum & terram. In priori itaq; primordio Nunc temporis ita fuit initium futuri, ut dicebatur, & non fuit finis præteriti, quia nihil adhuc fuerat de tpe. ergo illud initium, & illud Nunc primordiale fuit ante

ut oē tēpus, & tēpus tunc non erat nec fuerat in se, sed fuerat in sua initio. sed mod̄. licet de tempore non sū nisi dñc, fuit tēpus ante istud Nunc. Ita tēpere autē ponimus multa Nunc, & vnum Nunc; multa scđm rōnem, vnu auiē. secundū rem, fuit in ipso motu ponimus multa mobilia, et vnum mobile; multa scđm rōnem, vnum auiē secundū rem. Secur si Socrates de ibeatro vadat ad forum, idem erit scđm, rem Socrates in ibeatro, & Socrates in foro, secundū rōnem.

4. Pby. i. 104. tamen vnde Philosopbus, & differat à seipso, vt est in ibeatro, & vt est in foro. Sic idem est Nunc scđm rem qđ fuit à primordio, & qđ incopit: cum cœlo et terra, et qđ fuit scđlum initium ipsi absq; eo & effet continuatiū ipsi & qđ, effet ordo præteriti ad futurum, et nunc qđ est cōtinuatiū, ipsi & est ordo præteriti ad future, quia est finis præteris, & & initium futuri, sed scđm rōnem differt hoc Nunc ab illo: ita cum continuē fluat nunc, et cōtinue fluendo cōtinue sit ipsi, semp erit continue idē nūc scđm rem, aliud tñ ei aliud scđm rōnem. Dicemus ergo & sicut mobile fluens causat motum, ita nunc fluens causans ipsi, et sicut mobile fluens et caue-
fans motum semp est aliud et aliud scđm rōnem, idē auiē scđm rem: sic nunc fluens & causans ipsi semp est aliud et aliud scđm rōnem, idem auiē scđm rem. Advertendū auiē & gloriā sante sit conuenientia inter nunc & mobile, & ipsi & motum, nunc tamen non est idem cū quolibet mobile, nec ipsi est idem cum quolibet motu, sed nunc est idē solum cū primo mobile, & ipsi est idem solum cū primo motu. Dieē, tamen vero & accidit Nunc & sic idē cum primo mobile, et per consequens accidit Tēpori. & sit idē cū motu eius, quia sū fuit aliud motus ante motum primi mobiles, de necessitate fuit tēpus quod fuit numerus prioris et posterioris illius motus, vt patet per iam dicta: nullam autē videmus rōnem et cām & operari: posere motū aliquem ante motum primi mobiles, nec vñlo modo est scripture, sacre contrariū: ita est cōf. secundū rationi: & in ipsa prima creatione rebus incepserit pri-
mū mobile moueri, ita & tēpus, quod est numerus primi motus, nō in se, sed in sui initio, simul incepserit cum ipsa crea-
tione rebus, vt effet coenū rebus primo creatis, vñl, natura angelicē, et cœlo empyrio, & materie informi. Nam cū cre-
teli & elementa secundū cōm sñiam doctorum fuerint à primordio creatas scđm suas substantiales formas, licet per processum ipsi aliquam distinctionem acceperte, & alii quem ornati, nullum inconveniens, sed cōm̄ conueniens est, ponere, & prius mobile in illo primordio productum scđm suam substantialem formam, moueri incepserit secundum suum propriū motum, cum ex hoc multa inconvenientia vi-
tentur, & multa conuenientia saluentur. Ex his autē soli possunt oīa inconvenientia superius facta. Nam cum dicatur, & in illo primordio oīa erant confusa, & & nō erat pri-
mū mobile, & per consequens nō erat motus eius, nec ipsi quod est numerus illius motus, ideo si sit tēpus aliud cœcum prime productioni, oportet accipere ipsi aliud qđ tēpus qđ est numerus motus primi mobiles: patet & in illo primordio fuit productū primū mobile & oīs aliū cœli secundū suas substantiales formas, prout etiā concedunt negantes ipsi qđ est numerus motus primi mobiles esse. vñl de quatuor cœ-
mis: quare si in illo primordio primū mobile scđm suā substancialē formam productū fuit, non est inconveniens & secundū suum motū p̄priū i illo primordio ēt motū fuerit. Qđ vero ipsi aut, & ipsi qđ nūc est, est numerus motus firmamentū, qđ fuit factū secunda die: patet esse falsum, qđ firmamentū ēt

A si accipiat pro cœlo sydereō nō est primū mobile, sed est octaua sphera in qua est zodiacus, in quo sunt tot stellæ, qđ præsideret et septē orbitis septē planetarū: primū verò mo bile est nona sphera sive nonū cœlum, qđ à Theologis vo eatur cœlum crystallinū sive cœlum aqueū, ab Astronomis vero ignoratiib⁹ naturā illius corporis, vocatum est primū mobile vel ultimū mobile; sed qđ nō posuerunt ipsi Astronomi aliud corpus ultra illud primū sive ultimū mobile, ideo dixerunt oē corpus mobile, et oē mobile corpus, vt patet ex 6. Pby. i. 32. cœlo et mundo. Theolog⁹ vero prævia revelatione diuina, et i. cœli. i. 57. dicunt esse decimū cœlum, vñl, cœlum empyrium, sive cœlū igneū nō ab ardore, sed à splendore, stabile nō mortuū, qđ à pri mordio fuit locus Angelorū, qđ vt credunt sancti, mox crea tū, statim Angelis est repletū, et nunc est locus beatarum Anglorū. Hęc autē cœlum est supra oēs cœlos corporales sim pliciter, et eff(ut diximus) decimū cœlum. Primū vero sive ultimum mobile, est infra istud cœlū, et est nonū cœlum, et est sup oēs cœlos, nō simpliciter, sed supr̄ omnes cœlos mo biles: et accipiendo cœlos & globo lunari supra, nō est nisi su pra oēo cœlos, vñl, supra octaua sphera, quod est cœlum sy dereū, et supra septē cœlos septē planetarū. Quod autē ad debatur de Aug. i. 2. Cōfess. & Moyses dei samulus cōm̄ morans in principio dñi fecisse cœlū et terrā, facit de tēpus bus, sicut de diebus annuis per hoc, et cœlū et terrā fuisse fas etia ante oēm dñi, et ante oē tēpus ut patet per iam dicta, cœlū et terra fuerunt facta ante oē tēpus, & fuerunt facta simul cum tēpe. Nā ipsi est virtus de quatuor cœnis, et fuit productū secundū cœlo et terra, nō in se, sed in sua initio, qđ præcessit oē tēpus. Nā illud initium et illud nunc ita fuit principiū fu turi et principiū oīs tēpus, qđ nō fuit finis præteriti nec finis aliquid tēpus, quia nihil adhuc tenebatur de tēpe: ergo si cō sidereremus, ipsi in se, cœlum et terra fuerunt ante oē tēpus & ante oēs dies, sed si cōsidereremus tēpus in sui initio, cœlum & terra sunt coena tēpori. Quod vero addebatur qđ informitas materie nō est numerata in tēpe, et qđ ex hoc præcessit oēm diem et oē tēpus: dicemus & sicut cœlum et terra præcesserunt oē tēpus, et sunt coena tēpori, sic illa informis materia que noīc terra, pōtū nūcupari præcessit oē tēpus, et est coea na tēpori, qđ præcessit tēpus in se, et est coena tēpori qđ in ad ſuū initio, in illo n. primordio nihil adhuc fuerat de tēpe, sed esse incepit initium tēpus. Quod est addebatur, qđ scđm cūdem Aug. ubi nulla spēs, nullus est ibi ordinis, nec venit, quicq; nec præterit, nec est ibi dies nec vice, ita tēpus oportet ad illud rūderi nō per cōm̄, sed per opinionē p̄pria Aug. Volit. n. August, & informitas materie præcesserit ſuā formationē, 12. Confess. nō tēpe ſed origine et natura, quia ſemper informe ſecundū, cap. 29. ipsum natura et origine præcedit formatiū: et ſicut materie informis natura et origine præcessit ſuā formationē, ita mul to magis natura & origine præcessit oē tēpus. Nā ſecundū, ipsum cali et elemēta ab initio ſuerūt formata, et diſtincta. Sed dñs ſuissē producta informia, qđ natura et origine præcesserunt ſuā formationē: et quia ſub iſta informi materia cōtinetur ipsum primū mobile in cuius motu fundatur tēpus, scđm hāc opinionē primū mobile vt pertinet ad informem materię præcessit ſuā formationē natura & origine; & ipsa formaō primū mobile natura & origine præcessit ſuū motū cum ſuā accidentis, et ſubſtātie natura et origine ſit, prior accidente: & multo magis præcessit tēpus, cū motus ille natura et origine ſit prior tēpore et ſuā cā tēporis: per hoc autem ſunt omnia declarata & argumenta ſoluta.

Cap. XXI.

Quod mundus factus est et incepit ante omne tempus & cum tempore, sed non incepit in tempore: incepit quidem ante omnem diem, sed non incepit in die nec cum die.

Cap. 9.

VONIAM August. de inceptione mundi & de factione terrae & terre, ac etiam de factione siue de productione illius materiae informis, videtur diversimode loqui: quia alio (ut patet ex. 12. Confess. iusta ostendit esse

facta & producta ante eam, quia quod de productione istorum loquitur Moyses, rater de ipsis, sicut de diebus, immensis ista esse producta ante eam: ipsi & ante eam dicte. Sed in xi. de Cœnitate dei vult: quod mundus sit factus cum ipso, sed non in ipso. Ait. n. Proceditudo non est mundus factus in ipso, sed cum ipso. Quod. n. sit in ipso, & post aliqd sit, et non aliqd: ipsi post id quod præteriū est, ante id quod futurū est. Nullū autem ante mundū posset esse præteriū, quia nulla erat creatura, cuius mutabilibus motibus ageretur (et subdit) Cū ipso factus est mundus, scilicet eius: cōdōne factus est mutabilis mons, sicut videtur se habere: et ordo ille primorū sex vel septē dierū, in quibus mane & vespera noiantur, donec oīa sunt facta. Sed in vero cōm sancto, sicut non renocantū in dubium quod ad literā fuerunt: bmoī sex dies, per quos lux illa p̄ducta p̄gens quod meridiē in occidens faciebat vesperā, veniens aut ad orientem & rediens ad meridiē faciebat manē; et sic erat dies unus ubi erat cōpleta circulatio incipiens a meridiē vel ab oriente, ubi creditur facta illa lux, & rediens illuc facit vesperam & manē: ergo dicere possumus quod mundus factus statim fecit motū ab oriente in occidens, sed in quem motū illa lux p̄ducta statim incepit moueri et facere vesperā & manē; quo posuit verificatur dictum Augustini quod mundus factus ante ipsi & cum ipso, sed non in ipso. Distinguit autem Philosophus in. 4. Phy. quod quatuor modis dicitur aliqd esse in ipso. Primo quidē modo dicitur aliquid esse in ipso, quia est eum ipse, vel et quod est ipsi. Sed iste modus multum videtur improprius, quod patet: quadrupliciter, primo prout ipsi cōparatur ad motū, secundū prout cōparatur ad locū, tertio prout cōparatur ad sp̄ula, et quarto prout

A ut cōparatur ad corporalia. Prima via sic patet: nā fieri aliqua sunt in ipso & dicitur esse corporalia, sic aliqua sunt in mundo & dicitur esse mobilia, & cum motus de se sit quidē actus quia est actus mobile, in mobiliā proprie sunt in motu quod est actus mouentur: si ergo hoc esset esse in ipso, esse quod est ipsi, hoc esset esse in motu, esse quidē est motus. Quo posito, uno quocunq; moto oīa mouerentur, ut mota materia moueretur terra, & mouerentur oīa. Nam quodcumque sit illud quod modō possuntur affirmare quod motus est, & oīa alia entia sunt, quod est illud motus: sed quia (re dictū est) hoc dicebatur esse in materia, esse quod est motus, uno motu oīa entia essent in motu, & oīa moueretur quod esset absurdum: quare si non est et in motu, esse quod est motus, non erit esse in ipso, esse quidē est ipsi, sed hoc erit esse in ipso, contineri à ipso. Secunda via ad hoc idē patet, prius ipsi cōparatur ad locū: nā si hoc esset esse in ipso, esse quod est ipsi, hoc esset esse in loco, esse quod est locus: et quia granum miliū potest esse aliquius locus, quia aliquid possit esse in grano miliū, hac itaq; hypothesis stānt, esset in grano miliū, et illud quod est quod est granum miliū: ideo arguit philosophus in. 4. phy. quod cōtū esset in grano miliū, quare sicut non est esse in loco, esse quod est locus, quia totū cōtū esset in grano miliū, quia est quod est granum miliū: sed esset in loco, est contineri à loco: sic non est esse in ipso, esse quidē est ipsi, sed esse in ipso, est contineri à ipso. Tertia via ad hoc idē sumitur prius ipsi cōparatur ad sp̄ula: si nā hoc esset esse in ipso, esse quidē est ipsi, ipsi intelligentia, et ē ipse deus esse in ipso, quia esset quidē est ipsi, cum tamē sedm veritatem Deus non sit in ipso, sed sit supra ipsi, quia non continetur in ipso, sed magis continet ipsi: non. n. opus babel: Deus ut ab aliquo continetur, quia ipse continet oīa. Vnde August. Cap. 3. Confess. circa principium loquens Deo de hoc, dicit, An se bēs opus, ut a quoq; cōlinearis, qui continet oīa, quā via ad hoc idē sumitur prout ipsi cōparatur ad corporalia: nam si hoc esset esse in ipso, esse quod est ipsi, hoc esset esse in rebus corporalibus, esse quod sunt corporalia; et quia quodlibet corporis est, quidē est aliud corpus, quodlibet corpus esset in quodlibet corpore ut vinum in vase, & vas in vino, cum vas sit, quando est vinum, & continens esset in contento, et ecōuerso, et oīa in oībus; quod sunt impossibilia: sicut ergo non est esse in re corporali, esse, quando est res corporalis, sed esse in aliquo corpore, est contineri ab alio corpore: sic non est ē in ipso, esse quidē est ipsi, sed est contineri à ipso. Pristinissimo igitur primo modo essendi in ipso, cum nō dicatur aliud quid esse in ipso, quia est quidē est ipsi, prius philosophas in. 4. phy. tres modos alios essendi in ipso. Nam longū & breve & tertiū. Nam longū & breve, multum et paucum sunt in ipso: et præteriū & sunt in ipso: et ipsum Nunc sunt in ipso: et tertio ipsa sp̄ula dicuntur esse in ipso, qui tres modi essendi in ipso sic accipiuntur. Nam aliquid potest dici esse in ipso, quia est passio ipsi, sive proprietas ipsi: nam semper passio dicitur esse in eo cuius est passio: ergo passiones & proprietates ipsi sunt in ipso: et secundū hunc modū, longum & breve, multum et paucum sunt in ipso, quia sunt passiones ipsi: sicut. n. linea dicitur longa et breve, quod longū et breve sunt passiones lineæ, et sicut numerus et quantitas discreta dicitur multa & pauca; sic oīa haec dicuntur de ipso, quia ipsi dicitur longum & breve, et dicitur multū et paucū. Secundo modo dicitur aliqd esse in ipso, quia est aliqd ipsi, reputata quia est pars ipsi, et secundū hoc Præteriū & Futuriū sunt in ipso, quia sunt partes ipsi: secundū hoc est, potest dici, aliqd in ipso, quia est continuatum

constitutum temporis, et sic Nunc dicitur esse in tempore, quia continuitus est. n. nunc in tpe, quia est inter tps et tps est. n. inter præteritum et futurum. Nā sicut dicitur aliqd esse in aqua, quia est inter aquam et aquam, et ex veraq; parte hēt a qua sit. Nūc in tpe, quia est inter tps et tps, et ex veraq; parte habet tps, ante. n. et post, habet tps, ante qdē hēt præteritum, et post hēt futurum, s. n. finis præteriti, et initium futuri. Aduertendū tñ qdē in sequendo viā Philosophi, nūc to-

4. Phy. i. 89.

tū tps erit præteritum, et nūc totū fuit futurum, ita qdē nūc est, vel orit, vel fuit totū præteritum, vel totū futurum; scdm ergo viam illā præteritum et futurum nūc sunt, totū tps, sed semper sunt partes tps, ita qdē præteritum et futurum nō pñt esse in tpe tanq; totum in totū, sed tanq; partes in totō; sed scdm fidem et veritatem in ipsa creatione mudi tps erat totū futurum, ita qdē tunc fuit, non erat pars tps sed totū tps, et in fine mundi cessante motu primi mobilis, tps erit totū præteritum, ita qdē nūc præteritum erit totum tps non pars tps. Sic ēt dicere possumus de ipso Nūc, qdē scdm philosophus semp nūc est in tpe, et ēt inter tps et tps; et scdm ipsum nūc est, dare Nūc, qdē si ante oē tps, nec quod si post oē tps; habet. n. tps se nō sicut linea recta, sed sicut circulus. Nam in linea recta est dare punctū in capite linea, et in fine linea, et in medio linea; sed in circulo nō est dare aliquem punctū qui sit in principio circuli vel in fine circuli, sed qdē liber punctus in eo est continuatio partis circuli, quia est finis unius eius partis et initium alterius, ita qdē nullus est pñctus in circulo qui nō sit inter linea et linea; sic (vt. videtur) cum tps non assimilatur linea recta sed linea circulari, vera est opinio philosophi, qdē nullus est Nūc, qdē non sit inter tps et tps; et hoc modo scdm imaginationē philosophi nō est vera sntia Fidei, qdē si dare Nūc ante oē tps, et si dare nūc post oē tps. Dicendum ergo qdē hoc imaginatio Philosophi nō concludit, quia tps se habet tanq; linea circularis vel sicut circulus in fieri, non in factō esse: imaginabimur ergo qdē Nūc fluens facit tempus, sicut si punctus fluens faceret linēam: posito ergo quod punctus moueretur circulo riter et faceret circulum, et circulus ille esset in fieri, esset dare punctum ubi incepit fieri circulus anteq; nihil esset de circulo; et esset dare punctum postq; nihil esset de circulo. Sic imaginabimur in ppasio, qdē nūc tps in ipsa creatione mundi incopit fluere et facere tps, et desinet fluere et facere tps. Quādo ergo illud nūc qdē facit tps incepit fluere et facere tps, totū tpe erat futurum, et erat ante omne tps: quādo autē desinet fluere et quādo cessabit primum mobile moueri, totū tps erit præteritum et erit post oē tps. Sic ergo sicut in ipso primordio tps, et sic erit in fine tps modō: tñ qdī durat tps, præteritum et futurum sunt partes temporis, et Nūc semp est continuatio tps, quia est finis præteriti, et initium futuri. Revertantur itaq; ad ppasio, et dicamus, qdē cum dicremus qdē quatuor modis dicitur aliquid esse in tpe, quoq; unus est oīno amotus, quia non est esse in tpe, esse quādo est tpe: restat qdē tribus modis dicitur aliquid esse in tpe, vt superius tangebatur. Vnus tñ istoq; modoru dividitur: nam esse in tpe quia est aliqd tps, potest est duplex, quia vel est aliiquid temporis tanq; pars, vt præteritum et futurum sunt in tpe: vel est aliiquid in tempore, quia est initium temporis, vel finis temporis, vel continuatio tps ut Nūc. Ergo quicquid est in tempore, vel est pars tps, vel initium temporis, vel passio temporis, vel est mensuratio et numeracione a tempore. Ex his autē patere potest, qdē supra dicebatur, v. 3, qdē mundus nō

4. Phy. i. 104
et inde.

fuit factus in tempore, nec incepit in tempore, nec scdm totum suum esse vel scdm totā suā durationem est in tempore: quia vel hoc esset tanq; pars temporis, sicut præteritum et futurum: vel tanq; initium temporis, sicut Nūc: vel tanq; passio tps, sicut longum et breue, multū et paucū: vel tanq; contentū à tpe: constat autē qdē mundus nō est pars temporis, non. n. dividitur tps in mundos: nec ēt se habet mundus scdm qdē bmoi tā qdē continuatiū eius: et dato qdē idē si scdm rem Nūc cum ipso mundo: vel cum primo mobili qdē est in mundo, non tñ sub illa rōne tñ continuatiū temporis, sed sub hac rōne (vt est Nūc,) dicitur esse continuatiū eius: et tā mundus est passio temporis, vt hoc modo dicatur esse in tpe vel fieri in tpe, sicut accidentia fiunt in proprio subiecto. Relinquitur igitur qdē si mundus est factus in tpe, vel si factio mundi dicitur fuisse in tempore, hoc si. rōne cōtinentiae, quia s. contineatur in tempore, fuisse ergo primo tps qdē mūndus fuisse factus: itaq; mundus nō fuit factus in tpe, quia tps nō p̄cessit mundum; fuit tñ factus cum tempore et ante tps, quia fuit factus in illo initio temporis, sicut in ipso Nūc, qdē inchoauit tps, quod scdm se est ante oē tpe, quia semp initium est ante illud cuius est initium: sed tñ bmoi nūc et bmoi initium tps ut est eōiunctū tps, est simul cuī tempore: scdm quē modū loquitur philosophus in 4. Phy. qdē non est tempus sine nūc, nec nūc sine tempore. Mūndus ergo factus in nūc tempore quod fuit primū initium temporis, dicitur fuisse factus ante tpe, et cum tempore, sed non in tempore, prout in Tida lo huius capituli dicebatur, et prout est per habitu manifestum. Oibus ergo praetatis modis non habet dici mūndus factus in tempore, quia nō continetur à tempore: nec sunt in mundo ali modi taci: superiorius, p̄ quos dicuntur mūndus factus in tempore: p̄t tamē scdm aliquē istoq; modoru mundus dici factus cum tempore, vt p̄t per habitu esse notū. Præter tamen taci prefatos modos p̄t dici aliquid esse in tempore, non qdē continetur à tpe, sed quia patitur à tempore, i. patitur à mobi primi mobilis, causis propria passio est tps. Imaginabimur enim qdē in illo instanti in quo fuerunt facta celū et terra, et incepit primū mobile rotari, incepit spūs dñi ferris super aquas, nō quia ferreretur in se, sed quia habet efficaciam super re labili et mobilis, quae cerebatur et super primū mobile, erat. n. ille motus primi mobilis, licet nō apparet, quia nondū erat factū et distinctū firmamentū: i. celata sp̄hera, que cum alijs sp̄heris caelestibus scdm die incepit contra moueri: et quia in illo instanti in quo factus est mūndus, incepit motus primi mobilis cuius passio est tps, in illo ideo dem inflami in quo factus est mundus incepit passio: mundus a tempore vel a motu in quo fundatur tps, non qdē passio fuit in instanti, quia actio et passio fundatur in motu, qui in instanti esse non potest: sicut ergo aliquid dicitur incipere in instanti quādū in illo instanti nihil sit de tempore, sic actio et passio et motus possunt dici incipere in instanti, non obstante qdē in instanti nihil sit de motu. Ex hoc ergo potest patere dictum Augustini in de Ciuitate dei dicentis quād mundus non est factus in tempore: quod vetrum est quantū ad continentiam, quia tempus non p̄cessit actionem mundi: factus est tamen in tempore quantū ad actionē vel passionē, quia statim in ipsa factione mundus incepit mundus pati a motu in quo habet esse tempus: et quia pati a tempore est p̄ priorē esse in tempore, quādū ad passionem poterit dici mūndus factus in tempore. Ex hoc autem potest patere veritas Capituli, qdē mundus non incepit in tempore quantum ad cō-

A fuit factus in tempore, nec incepit in tempore, nec scdm totum suum esse vel scdm totā suā durationem est in tempore: quia vel hoc esset tanq; pars temporis, sicut præteritum et futurum: vel tanq; initium temporis, sicut Nūc: vel tanq; passio tps, sicut longum et breue, multū et paucū: vel tanq; contentū à tpe: constat autē qdē mundus nō est pars temporis, non. n. dividitur tps in mundos: nec ēt se habet mundus scdm qdē bmoi tā qdē continuatiū eius: et dato qdē idē si scdm rem Nūc cum ipso mundo: vel cum primo mobili qdē est in mundo, non tñ sub illa rōne tñ continuatiū temporis, sed sub hac rōne (vt est Nūc,) dicitur esse continuatiū eius: et tā mundus est passio temporis, vt hoc modo dicatur esse in tpe vel fieri in tpe, sicut accidentia fiunt in proprio subiecto. Relinquitur igitur qdē si mundus est factus in tpe, vel si factio mundi dicitur fuisse in tempore, hoc si. rōne cōtinentiae, quia s. contineatur in tempore, fuisse ergo primo tps qdē mūndus fuisse factus: itaq; mundus nō fuit factus in tpe, quia tps nō p̄cessit mundum; fuit tñ factus cum tempore et ante tps, quia fuit factus in illo initio temporis, sicut in ipso Nūc, qdē inchoauit tps, quod scdm se est ante oē tpe, quia semp initium est ante illud cuius est initium: sed tñ bmoi nūc et bmoi initium tps ut est eōiunctū tps, est simul cuī tempore: scdm quē

Tex. 223. Et
inde.

modū loquitur philosophus in 4. Phy. qdē non est tempus sine nūc, nec nūc sine tempore. Mūndus ergo factus in nūc tempore quod fuit primū initium temporis, dicitur fuisse factus ante tpe, et cum tempore, sed non in tempore, prout in Tida lo huius capituli dicebatur, et prout est per habitu manifestum. Oibus ergo praetatis modis non habet dici mūndus factus in tempore, quia nō continetur à tempore: nec sunt in mundo ali modi taci: superiorius, p̄ quos dicuntur mūndus factus in tempore: p̄t tamē scdm aliquē istoq; modoru mundus dici factus cum tempore, vt p̄t per habitu esse notū. Præter tamen taci prefatos modos p̄t dici aliquid esse in tempore, non qdē continetur à tpe, sed quia patitur à tempore, i. patitur à mobi primi mobilis, causis propria passio est tps. Imaginabimur enim qdē in illo instanti in quo fuerunt facta celū et terra, et incepit primū mobile rotari, incepit spūs dñi ferris super aquas, nō quia ferreretur in se, sed quia habet efficaciam super re labili et mobilis, quae cerebatur et super primū mobile, erat. n. ille motus primi mobilis, licet nō apparet, quia nondū erat factū et distinctū firmamentū: i. celata sp̄hera, que cum alijs sp̄heris caelestibus scdm die incepit contra moueri: et quia in illo instanti in quo factus est mūndus, incepit motus primi mobilis cuius passio est tps, in illo ideo dem inflami in quo factus est mundus incepit passio: mundus a tempore vel a motu in quo fundatur tps, non qdē passio fuit in instanti, quia actio et passio fundatur in motu, qui in instanti esse non potest: sicut ergo aliquid dicitur incipere in instanti quādū in illo instanti nihil sit de tempore, sic actio et passio et motus possunt dici incipere in instanti, non obstante qdē in instanti nihil sit de motu. Ex hoc ergo potest patere dictum Augustini in de Ciuitate dei dicentis quād mundus non est factus in tempore: quod vetrum est quantū ad continentiam, quia tempus non p̄cessit actionem mundi: factus est tamen in tempore quantū ad actionē vel passionē, quia statim in ipsa factione mundus pati a motu in quo habet esse tempus: et quia pati a tempore est p̄ priorē esse in tempore, quādū ad passionem poterit dici mūndus factus in tempore. Ex hoc autem potest patere veritas Capituli, qdē mundus non incepit in tempore quantum ad cō-

Modus hic ex
trabi potest ab
Arist. 4. Phy.
tex. 117.

Gibl. in cap.
de Actione.

6. Phy. tex.
21. et. 24.

tinentiam, lices passus dici incepisse in tempore quantum ad actionem et passionem, qd vero mundus non incepit nec cu die nec in die, patet, quia tempus incepit ante omnem diem, ut in sequente Capitulo poterit declarari.

Cap. XXXI F.

Quod diversimode loquitur scriptura sacra de creatione mundi, que fuit ante omnem diem: Et de aliis operibus sex dierum.

Cap. I.

Eloquuntur in libro Genesim, qd est simile de tempore et de die: qd licet mundus fuerit factus cu tempore et aetate tempus, non in fuit factus cu die, sed ante oem diem. In illo qd instanti in quo fuit factus mundus, fuit factus primus mobile cu mundo, qd statim incepit volvi et incepit rotare, alios caelos, et tunc statim incepit tempus, ut dicatur mundus creatus in principio. id principio, qd prout secundum modum exponendi exponit Augustinus super Gen. circa princ. Nam secundum eundem Augustinum, non est recurrendu ad miraculum, qd possimus aliquid naturaliter salvare. Vnde ait, 2 super Gen. circa principiu, quod ad modum Deus instituerit naturas regias secundum scripturas eius nos coenit querere, non qd in eis vel ex eis ad miraculum, potentiae sue velit operari. In scripturis, n. sacris non debemus querere opera divina, secundum miraculum, vbi possimus ea aliter querere. Si ergo, qd incepit tempus, non in statim incepisset primus motus, fuisse et aliquid tempus ante oem motum primum, et per consequens fuisse aliis motus ante primum motum, et in exponendo scripturas sacras oportere recurrere ad miraculum, vbi possemus procedere secundum naturas rerum. Propter qd statim incepit tempus, et statim incepit motus primi mobilis, qd fuit factus mundus: non in statim incepit dies, sed fuit valde parua morula inter inceptionem ipsius et factiōē diei, sive factiōē lucis, vbi fuit lux diuisa a tenebris; sive fuit valde parua morula inter creationē angelorum, que fuit in initio mundi, et ex ea lapsum et conversionē. Loquebatur, n. Moyses populo rudi et grosso, ideo nihil in principio Genesim loquebatur de spiritualibus angelis: sed per ipsam lucē corporalē diuisam a tenebris, debatur intelligi diuisio bonorum a maliis. Concludamus igitur, et dicamus, qd si elemenda in ipso initio mundi fuerunt, pudentia distincta secundum substantiam, sive secundum suas substanciales formas, licet in se habuerint aliquā compositionē, multo magis ipsi caeli fuerūt, pudentia distincta secundum suas substanciales formas, licet in se habuerint aliquā compositionē, ut in prosequendo patet, rōne cuius firmamentū seu caelum sydereum si dā die dicitur factū. Primum itaq; mobile, i. caelum crystallinum in ipso initio mundi productū distinctū secundum suā substancialē formā, statim īcepit hinc suū motū: de quo pōt exponi, qd dicitur in Genesim ēi ante oem diem, qd spūs dī i. ferebatur super aquas: qd ipse

A aquae, i. ipsi caeli mobiles ferebantur, et mouebantur a spiri- ta dī: de quibus aquis verificatur qd dictū est secunda die, fiat firmamentum in medio aquarū, i. in medio caelorum, sicut caelum sydereum est factum inter primum mobile et alios caelos planetarū: et dividat aquas ab aquis, i. dividat, primum mobile ab alijs caelis planetarū, qui oīs caeli (quia in ipso initio incepere lebē et moueri) vocati sunt aquae, qd dictus est spūs dī ferri super eis. Cum ipso ergo modo incepit primus motus et incepit tempus, et ex hoc dictū est tempus unum de quatuor coevis. Sed tunc statim incepit dies, qd fūtū est lux, que motu primi mobilis incepit rotari versus occidens, et venire ad orientem, et facere vesperam et mane. Et quia factiōē lucis sive factiōē diei p̄cessit factio mundi, mundus non dicitur esse factus, cum die, sed ante oem diem: nisi forte vellemus exponere, mundū esse factū sive diei, i. parum ante diem, quia modica fuit morula inter creationē mundi et factiōē lucis, cu quā incepit dies, sive modica fuit morula inter creationē Angelorum, et conversionē eius, que nōle lucis datur intelligi. Vel possumus dicere mundū factū esse cum die, vi illa modica morula que p̄cessit lucem, co-puicitur cu prima die. His itaq; p̄ceptis, volumus narrare, qd est diversimode loquitur scriptura sacra, quam describit creationē regi, que fuit ante oem diem: et quā loquitur de operibus sex dierum. Possumus, n. dicere qd bīmoi diversitas est quādū ad tria: v. 3, qdū ad ipsam operationē, qdū ad rerum enumerationē, et qdū ad Trinitatis insinuationē, quoq; pri-mū intendimus in hoc capitulo declarare. Propter qd scien-dū, qd in principio Genesios aliter describitur ipsa primordialis productio regi, et aliter describuntur opera sex dies rū. Nam primordialis productio regi, describitur per sim-plicē emanationē à Primo, ideo dicitur In principio cre-avit Deus caelū et terrā. Creatio quidē nō est motus, nec ma-tatio propriè loquendo: motus, n. nō est, quia oīs motus sit in ipso, creatio vero sit in instanti mutatio aut nō est, quia nō est terminus motus, creationē aut nullus pōt p̄cederet mo-tus, quia nulla est praecipiens materia cuius variatio sit mo-tus, ad quē motum sequatur creatio: sed (vt cōter ponitur) Creatio est simplex emanatio rerū a Primo. Primordialis itaq; creatio rerū describitur per creationē seu per simplicē emanationē, quā dicitur In principio creauit Deus ce-lum et terrā. Inter quos caelū et terrā ēt in ipso primordio erant abyssus et tenebre: et erant aquæ super quas ferehe-tur Spūs dī, i. erant aquæ quae ferebantur et mouebantur a Spū dī. Opera tri sex dierum nō describuntur per creationē, sed per factiōē, quā dixit Deus, fiat lux, et factū est lux; qd factū fuit prima die: et quā dixit Deus, fiat firmamentū in medio aquarū, et quā dixit, fecit Deus firmamentū, et quā dixit factū est ita, factū fuit secunda die: et sic de alijs diebus. Nā in oībus operibus sex dierum vel est, F I A T, vel factū est ita, vel FECIT DEVS, vel sunt ibi oīa ista: et si Verbū (crea-tiōē) in operibus sex dierum sit mentio de creationē, iuxta illud uī ad ea etiā Creauit Deus Cete grandia, ibi (creauit) exponendū est pro aptatur, que nō fecit: nam quā dicitur, Creauitq; deus Cete grandia, et ex nihilo à deo oem etiam vivēcē atq; motabile, postea subdividit, quā p̄duce facta sunt. rānt aquæ in spēs suas, nō est igitur per creationē, qd nec aquæ, nec alicui creaturæ cōcessū est, qd possit aliqd creare. Dicamus itaq; p̄tria pudentia rerū fuit per creationē, qd non era materia p̄rēmēs de qua possent res fieri, sed solē poterant creari: sed opera sex dierum fuerunt p̄ factiōē, quia oīa illa opera fuerunt facta ex aliqua materia; nā post

prima

primā creationē rerū nihil post: a scdm se totū fuit crea-
tū. Dicimus (scdm se totū) p̄p̄ boīem, in cuius p̄duictiōe sem
per est aliqua creatio p̄tum ad diām rōnālē. Itaq; primus
boī & alij hoīes secundū se totos nō subiacent creationi, sed
secundū corpus fūnt ex materia p̄eiacente, vt Adam fuit
formatus de limo terrae, & Eva de cōsta viri, et oēs alij hoīes
mines tān mares q̄ fēminæ generantur ex menstruis, non
ergo scdm se totū, sed sōlū p̄tum ad diām, boī accipit eē
per creationē. Si ergo volumus referre res ad suū primor-
diale principiū, sic oēs res dicuntur esse creatae q̄ si fiūt
ex materia p̄eiacente, illa materia quātū ad suum primor-
diū bēt ess̄ per creationē: sed si volumus eas referre ad
suum materiale principiū proximū et imediatū, sic res in
ipsa p̄duictiōe primordiali ante oēm diē acceperunt esse p̄
creationē, sed postea in operibus sex dierum acceperūt eē
per factiōē: ideo dicitur q̄ in principio creauit Deus cōclū
et terrā, postea dicitur, q̄ primo die fecit lucē, scdm firmamen-
tū, & sic de singulis. Si aut̄ dicitur q̄ q̄nta die creauit
Deus Cete grandia, ibi (creauit) accipitur pro (fecit) vt su-
perius dicebatur, quia ex aquis tanquam ex materia p̄eiac-
ente fuerunt facta.

Cap. XXIII.

Quād non sōlū quātū ad operationē, sed ēt quātū
ad rerū enumerationē, et trinitatis insinua-
tionē, diuersimode loquitur scriptura sacra de
priā productionē rerū, et de operibus sex dierū,

A T E T quidē ex capitulo p̄cedē
ti q̄ p̄tum ad ipsam operationē aliter lo-
quitur scriptura sacra de priā p̄duictiōe
rerū, et de operibus sex dierū; quia illam
primā productionē ei illā primā opera-
tionē vocat scriptura sacra creationē, quā dicitur, In prici-
picio creauit Deus cōclū & terrā: operationes aut̄ alias sex
diez̄ vocat factiōes: et si aliquā in operibus sex dierū dicat
scriptura sacra q̄ Deus creauit, exponēdū est (creauit) idest
(fecit) vt antea dicebatur. Vel possumus dicere q̄ licet oīa
op̄a sex diez̄ fuerint factiōes, & nullum tale op̄us fuerit
creatio nisi forte p̄tum ad diām rōnālē, nō tñ vacat a my-
sterio q̄ in operibus sex dierū aliquā sacra scriptura dicat,
creauit: quia, si referrentur res ad suū primordiale princí-
piū, et ipse res factae dicerētur creatae, quia si sunt factae de
aliquo, et illud aliquid de aliquo scdm scripturā sacram et
scdm veritatē nō est abire in infinitū, sed illud ex quo fa-
ctae sunt res, v3, materia rerū primo producēta, fuit creata
ex nihilo. Aduerendū aut̄, q̄ diximus oīa opera sex dierū
fuisse factiōes, et nō fuisse ibi creationē, nisi forte quantū
ad diām rōnālē, q̄ ideo addidimus ibi (forte), q̄a verba Aus-
gust super Gen. vñ sonare, vel salī vidētur sub dubio re-
linquere, Vtrū aīa rōnalis primi boīs fuerit producēta ante
corpus in ipsa prima creatione rerū, vt in operibus sex die-
rū nihil sūt creatū, sīd aīa prius creata, postea sexta die cor-
pori humano sit infi: salī: licet rōnabilius sūt dicere de illa aīa
fecit de ceteris aīabus, q̄ creādo fuerit infusa, et infundēdo
creāta: quia qd̄ p̄t sine miraculo saluari, nō oportet q̄ ad
miraculū recurratur, vt supra p̄bauimus per August. His
lit. cap. i. itaq; visis, volumus ostēdere q̄ p̄tū ad rerū enumerationē,

A ee p̄tū ad Trinitatis insinuationē, diuersimode loquitur Scri-
ptura sacra de prima p̄duictiōe rerū, et de op̄ibus sex die-
rum: nā in prima productionē rerū aliter enumerat res, et
aliter insinuat Trinitatē, q̄ in operibus sex dierū. Propter
primū, sciendū q̄ in priā p̄duictiōe rerū magis cōfusū enu-
merat res, et magis cōfusū noīat eas: nā non noīat distinēte
nisi cōclū & terrā, et tñ in hac distinēta noīatione sunt va-
rie expositiones Sanctorū. Nā scdm vnum modū exponen-
di, per cōclū intelligitur cōclū empyriū: & per terrā ele-
mentū terrae. Sunt tñ aliqui, qui per terrā volunt intelligere
totā corporalē materiā: et per cōclū angelicam et spūalem
creatūrā, uixit illud August. Super Gen. circa principium,

Cap. i.

An cōclū intelligendū est creatura spūalis, terra vero cor-
poralis materies? et. i 2. Cōfess. ait q̄ scdm vñ modū ex-
ponendi. In principio fecit cōclū et terrā. i. intellecūtualē atq;
sensibilem, vel corporalē atq; spūalem creaturā. Scdm er-
go primā expositionē accipiendo pro cōclū cōclū empyriū,
& pro terra elementū terrae, scriptura sacra in prima p̄-
duictiōe distinēte noīauit extrema, quia cōclū & terrā:
sed confusū noīauit media, quia inter cōclū empyriū quod
est vñ extremitū oīno superius, et terrā qd̄ est extremitū oī-
no inferius, sunt media, aqua, f. aer, ignis, et oēs cōclū mobi-
les, que oīa sub modo cōfusū scriptura sacra tribus vocabu-
lis noīauit, v3, per abyssum, et tenebras, et aquas, super quas
serebatur Spūs dñi: vt per abyssum intelligantur duo elemē-
ta, f. aer et aqua simul mixta, que sic se habentia faciebant
quandam abyssum et quandā confusionē: per tenebras intel-
ligatur elementū ignis qd̄ ante creationē lucis nō lucebat,
quia ignis in sp̄bēra ppria nō lucet: erat ergo tenebroſus,
& erat super faciē abyssi: & h̄mōi tenebrae & h̄mōi ele-
mentū ignis sic tenebroſum, erat super aerē imixtū aqua,
que duo elementa aer & aqua tunc vocabātur vel vocari
poterant abyssus. Per aquas vero latas, & motas à spirite
dñi, possunt intelligi oēs cōclū mobiles. Nā spiritus dñi, scdm
vñ modū exponendi, dicebatur ferri super aquas, nō se-
cundū scdm, sed quia faciebat ipsas aquas et ipsos cōclūs mobi-
les ferri & moueri. Nā ab ipso principio coepit ipsum pri-
mū mobile moueri, et circūferre oēs alios cōclūs mobiles,
vt super oēs illas aquas et super oēs illos cōclūs diceretur fer-
ri Spūs domini, quia virtute illius spiritus et virtute diuina
oēs illae aquae. i. oēs illi cōclūs mouebantur, sicq; sub mō con-
fuso aqua & aerē per abyssum, ignem per tenebras, et per
aquas oēs cōclūs mobiles noīauit: que oīa sunt inter cōclū
empyriū, et elemētu terrae. Sed licet scriptura sacra quodā-
modo confuse enumeret ei enarrat res productas, sicut res
medias, que sunt inter cōclū empyriū, et elemētu terrae,
op̄a tamē sex diez̄ magis manifeste enumerat, quia in pri-
ma die fecit lucē, in scdm fecit firmamentū qd̄ vocavit cōclū,
et in tertia cōgregauit aquas et distinxit elementa: in
quarta fecit luminaria cōclū, Solem, et Lunam, et Stellas, &
h̄mōi. Habito quo scriptura sacra diuersimode loquitur de
priā p̄duictiōe rerū, et de operibus sex diez̄ quantū ad
ipsam operationē, quia operationē primā vocat creationē,
quia de nihilo; operationes alias sex diez̄ vocat factiōes, q̄a
de aliquo: & ostēdo quo etiā diuersimode loquitur p̄tum
ad ipsam rerū enumerationē, quia magis cōfusū enumerat
& enarrat res in ipsa prima p̄duictiōe, & postea magis
clare loquitur in operibus sex dierum. Volumus ostēde-
re q̄ etiā diuersimode loquitur in insinuatione Trinitatis,
quia aliter insinuat̄ & significatur Trinitas in prima

Cap. 17.

C B. Cōfess. ait q̄ scdm vñ modū ex-
ponendi. In principio fecit cōclū et terrā. i. intellecūtualē atq;
sensibilem, vel corporalē atq; spūalem creaturā. Scdm er-
go primā expositionē accipiendo pro cōclū cōclū empyriū,
& pro terra elementū terrae, scriptura sacra in prima p̄-
duictiōe distinēte noīauit extrema, quia cōclū & terrā:
sed confusū noīauit media, quia inter cōclū empyriū quod
est vñ extremitū oīno superius, et terrā qd̄ est extremitū oī-
no inferius, sunt media, aqua, f. aer, ignis, et oēs cōclū mobi-
les, que oīa sub modo cōfusū scriptura sacra tribus vocabu-
lis noīauit, v3, per abyssum, et tenebras, et aquas, super quas
serebatur Spūs dñi: vt per abyssum intelligantur duo elemē-
ta, f. aer et aqua simul mixta, que sic se habentia faciebant
quandam abyssum et quandā confusionē: per tenebras intel-
ligatur elementū ignis qd̄ ante creationē lucis nō lucebat,
quia ignis in sp̄bēra ppria nō lucet: erat ergo tenebroſus,
& erat super faciē abyssi: & h̄mōi tenebrae & h̄mōi ele-
mentū ignis sic tenebroſum, erat super aerē imixtū aqua,
que duo elementa aer & aqua tunc vocabātur vel vocari
poterant abyssus. Per aquas vero latas, & motas à spirite
dñi, possunt intelligi oēs cōclū mobiles. Nā spiritus dñi, scdm
vñ modū exponendi, dicebatur ferri super aquas, nō se-
cundū scdm, sed quia faciebat ipsas aquas et ipsos cōclūs mobi-
les ferri & moueri. Nā ab ipso principio coepit ipsum pri-
mū mobile moueri, et circūferre oēs alios cōclūs mobiles,
vt super oēs illas aquas et super oēs illos cōclūs diceretur fer-
ri Spūs domini, quia virtute illius spiritus et virtute diuina
oēs illae aquae. i. oēs illi cōclūs mouebantur, sicq; sub mō con-
fuso aqua & aerē per abyssum, ignem per tenebras, et per
aquas oēs cōclūs mobiles noīauit: que oīa sunt inter cōclū
empyriū, et elemētu terrae. Sed licet scriptura sacra quodā-
modo confuse enumeret ei enarrat res productas, sicut res
medias, que sunt inter cōclū empyriū, et elemētu terrae,

D Lib. 3. ca. 22. 2. de Gen. ad 2. de Gen. ad
miraculū recurratur, vt supra p̄bauimus per August. His
lit. cap. i. itaq; visis, volumus ostēdere q̄ p̄tū ad rerū enumerationē,

productione rē, & in operibus sex dīc. Vt obiq; quidem significatur tota trinitas, et vtrūq; est tota trinitas opera, primā, v 3, productionē rerū, et opera sex dīc. Nā in prima productione rerū significatur Trinitas per Dēū, et per principiū, et per spūm domini q; ferebatur sup aquas. Nā quā dicitur, Deus in principio creauit cōlū et terrā (et postea subdit) spūs domini ferebatur sup aquas, in eo, q; dicitur, Deus, intelligitur Pater: in eo q; dicitur. In principio, significatur Filius: in eo q; subditur, Spūs domini ferebatur sup aquas, datur intelligi spūs sanctus, ut vult Aug. i. super Gen. Deus ergo pater in principio, i. in suo filio creauit cōlū et terrā, & in spiritu sancto ferebatur sup aquas, q; in spiritu sancto cōplacebat sibi in re producta. Nā sicut mens artificis ferunt sup opus, q; est sibi cura de opere, & cōplacet sibi in opere: sic spūs sanctus ferebatur sup aquas, quia tota Trinitas et appropriate Spūs sanctus bēbant curā de re producta: sic ergo insinuatur. Trinitas in prīa productione rerū. Sed in opibus sex dīc insinuatur Trinitas p Dēū dicentē, et per videre q; effet bonū: sic n. loquitur scriptura de opere prime diei, dixit Deus, fiat lux, et facta est lux, & vidit Deus lucē q; effet bona. Et sic de opere tertio dīc, Dixit verō Deus cōgregentur aquae, factūq; est ita. Et sic de opere quarte diei, Dixit aut̄ Deus, sicut luminaria, et factū est ita, et vidit Deus q; effet bonum. In eo q; dicitur, Deus, intelligitur Pater: in eo q; dicitur, Dixit, i. verbū genuit, intelligitur Filius: in eo q; subditur, Et vidit Deus q; effet bonū, i. cōplacuit sibi in re producta, intelligitur Spūs sanctus. In opere, n. cuiuslibet diei hīc hæc tria, Deus, Dixit, & Vidi, q; effet bonū (exceptio opere scđē dīc, vbi nō dicitur, vidit Deus q; effet bonū) per que tria significatur tota Trinitas, pater, verbū, et spūs sanctus. Quare aut̄ aliquā prætermittitur, Vidi Deus q; effet bonū, i. cōplacuit sibi in re producta, per qd significatur spūs sanctus? Dic pōt q; qn in opere cuiuslibet diei sit mentio de Patre, qui dixit, & de filio sive de verbo, qd dicendo genuit, quia dicere non potest esse sine verbo, quia hoc est dicere, verbū producere vel Verbū formare; et sit mētio de spū sancto, in quo vidit q; effet bonū, & in quo sibi cōplacuit: vt ostēdatur q; tota Trinitas opera, ita est nō solum primā productionē rerū, sed etiā oīa opera sex dīc, quia indiuisa sunt opera trinitatis ut sancti tradunt, qm est indiuisa substantia: aliquā tri in opere alicuius diei prætermittitur, Vidi Deus q; effet bonū, in quo significatur spū sanctus, vt instruamur, & doceamur, q; noīato patre & filio, etiā non noīato spū sancto, intelligitur ibi spū sanctus, tanq; nexus in iis que necit: & tanquā amor in re amata. Est, n. spū amor necens patrem & filium, & est amor in quo pater diligit filium & econuerit: est enim quidā naturalis amor patris ad filium, & filij ad patrem. Esi contingat patrem nō diligere filium vel econuerit, hoc est ex malitia patris vel ex malitia filij. Vbi autem nulla pōt effe malitia, non pōt intelligi pater & filius, nisi intelligatur amor unius ad alterū. Cian ergo noīatur pater & filius, et cū noīatur vtrūq; intelligitur spū sanctus, qui est amor vtrūq;. His itaq; declaratis, merito forte aliquis dubuaret, quare in prima productione rerū sic loquitur scriptura sacra in quidā vniuersalitate et cōfusione, q; Deus creauit cōlū & terrā, et qd erant tunc abyssus & tenebrae. In operibus aut̄ sex dīc, dixit Deus, fiat lux, et facta est lux, & sic de operibus alijs. Quare ergo in ipso primordio non dicitur, Dixit Deus, fiat cōlū, et factū est cōlū:

Aliā persona=
m insinuatio.

Quidā ab Hebreis edoc̄di, cū huius cōlūtūtātā nō effet manifesta donec a que separātur & terra, icēcī Moysen dīstulisse ī terā dīc qn fācta est hmōi se parato. Mibi gbatur abſtūnūsse Moysen ne diceret q; effet bonū, qm firmamentum adhuc imp̄fētū erat, cū nō bēret suū stelātārātā, in quo sumāllius pulchritudo cōfīstīt. Suā deinde p̄fēctionē quārātā die ade p̄fīm est.

A vel fiat abyssus & facta est abyssus, & sic de alijs? Quod August. super Gen. circa principiū dupliciter soluit: primo ex cōfusione ad distinctionē: scđo ex informitate ad formositatem. Vt si prima solutio, q; sicut fuerunt res prius cōfusa, et postea distincte, et per partes explicatae, qualitercūq; sit istud prius sive origine sive tpe: sic scriptura sacra prius in quidā vniuersalitate & confusione loquitur de prīa productione rerum quā fuit ante oīem diem, & postea distinctionē & per partes explicat operationes sex dīc. Hoc est ergo quod August. ibidem ait, Cur ita dictum est, In principio creauit Deus cōlū et terra: & non dīcū est, In principio dixit Deus, Fiat cōlū et terra, et facta sunt cōlū et terra: sicut de luce enarratur, Dixit Deus, Fiat lux, & facta est lux? Vtrū prius vniuersaliter nomine cōlū & terra cōp̄rebendū erat & cōmendandum qd fecit Deus: & deinde per partes exequendum quō fecerit, cū per singula dicitur, Dixit Deus, fiat, idest, q; per Verbū suum fecit quicquid fecit? Secunda via ad idem sumitur ex informitate ad formositatē: nam cum Verbū illud sit semp̄ formatum & formosum, & imperfēctio & informitas (secundū q; hmōi) non imitentur Verbū illud, qn dicebatur de ipsa informitate, quidā fuit primitus ante oīem diem, non erat dicendū, dixit Deus fiat, i. Verbum genitū nec per qd fecit, sed postea in enumeratione dīc qn dicebatur de distinctionē & ornata re, in quibus consistit eorum formositas, tunc dicendum erat, Dixit, Deus fiat, idest, verbū genuit, & per quad fecit: quia res iam formata & formosā imitatur Verbū illud, qd nunq; potest esse informe. Hoc est ergo qd August. in eodē loco ait. Cū primum fiebat in formitas materie sive spiritualis sive corporalis, non erat dicendū, dixit Deus, fiat: quia formā Verbi semper patri cōbērentis, quo sempiterne dixit Deus oīa, nō imitatur iperfectio, cum dissimilis sit ab eo qd summe ac primatus est.

Cap. X X I I I.

Quidā plato posuit quatuor modos effendi rerum:
sed dimittendo uiam Platonis, possumus ostendere q; res habent octo modos effendi.

E C V N D V M Platonis opinionem res istae sensibiles et corporales habent quadruplicē modum effendi, v 3, ideale, intellectuale, rationale, & sensibile. Voluit quidē q; istarū rerū sensibilium essent ideæ separatae, vt puta lapis & planta bēbant ideas separatas, quia secundū ipsum est dare ideā lapidis, et ideā plantæ. Et ab illis idē voluit q; fierent species in mentibus angelorum, in animabus nostris, et in materia sensibili; quia ab idea lapidis causabatur species lapidis in mente angelica, in aīa nostra, et in materia sensibili; sed hmōi species recipiebantur in mente angelica magis vniuersaliter, in aīa nostra minus vniuersaliter, in materia sensibili oīo particulariter. ergo lapis habet quadruplex esse, vnum ideale prout est dare ideam lapidis, aliud intellectuale put ab illa idea causatur spēs lapidis in mente angelica, tertium rationale prout ab illa eadem idea

Nihil eius mos
di apud Plat.
legitur, sed hoc
ei attribuit A:
rist.

T. 55. et. 80.

Plato in Tis-
meo circa me-
dium, probat
breuiter ideas
esse.

1. Lib. post.
l. 35.7. meta.
33.10. meta.
tex. vti.

idea causatur cuiusmodi species in anima nostra, et quan-
tum omnino sensibile & particolare prout ab illa eadem
idea causatur forma lapidis in hac materia particulari et
sensibili. Et ideo fuit Platonis opinio in narrando rerum
principia, q[uod] ueritas esset ex parte formae, & pluralitas ex
parte materie: quia erat una idea, que suam similitudinem
imprimebat in pluribus rebus, utputa in mentibus angeloi-
rum, in animabus nostris, & in materia sensibili: ideo ex
parte formae posuit ueritatem, ex parte materie pluralita-
tem, quam diuisit secundum magnum et paruum: quia mens
angelica recipiebat similitudinem idearum lapidis vel cuius-
dam alterius idearum secundum magnu[m], quia recipiebat eam
valde universaliter: anima autem nostra respectu intellige-
tiae recipiebat secundum paruum, quia recipiebat minus uni-
versaliter, sed respectu materie sensibilis recipiebat anima
nostra huiusmodi similitudinem secundum magnum: sed
materia sensibilis recipiebat eam omnino contrarie & parti-
culariter, que omnia locu[m] habent in primo Poy. ubi hec
Platonis opinio recitatatur. Sed haec opinio stare non potest,
primo quia ponebat istas ideas separatas: tamen Aug. lib.
Octuagintatrium questionum nititur ipsum excusare, dicens
q[uod] posuit eas in mente diuina. Sed hoc non est ex doctrina
Platonica. Nam sequentes Platonem, h[ab]et ideas oino posuisse
separatas, & vocant eas Deos, ut patet ex lib. Procl. Hoc
etiam idem quedam glossa super Gen. innuit, dicens q[uod] Ple-
to posuit tria rerum principia, Deum, Exemplar, & Mat-

teriam: innuens fuisse Platonis opinionem, ideas fuisse que-
dam exemplaria, ad quae aspiciebat Deus cum volebat: ali-
quid agere: sed ponere tales ideas separatas, est inconveniens, ut patet per Philosophum in pluribus suis libris. Rur-
sus posuit ideas illas esse quiditates rerum sensibilium, asse-
rens q[uod] de illis esset scientia, quem deridendo philosophus
in posterioribus ait, Gaudeant enim species, mōstra enim
sunt, & si sunt, nihil ad rationem. Dicuntur enim aliquæ
gaudere q[uod] stant ocoosi & nihil faciunt, ideo derisorie dis-
xit Philosophus, Gaudent species, id est, gaudent ideas ee-
quiescant, monstra enim sunt, i. contra naturā sunt, et nihil
sunt; & si sunt, nihil ad rationem, i. nihil ad scientiam, q[uod]
nihil conferunt ad nostrum scire, habent enim haec sensibi-
lia suas causas & sua principia per quae sciuntur: propter
quod nō indigemus ideis Platonicas ad sciendū, quiescere
ergo ideas et gaudent, et non inquietantur a nobis pp se-
re nostrū. Quid vero Plato posuit q[uod] ab ideis derivabatur
species in mentibus angelorum, si dixisset hoc de ideis in
mente diuina, bene dixisset: sed quia dixit hoc de ideis se-
paratis, non bene dixit, quia nec est dare tales ideas. Quod
etiam dixit de animabus nostris q[uod] ab illis ideis derivabatur.
Species in animabus nostris, de quibus scūq[ue] ideis loquatur, patet
esse falsum, quia tunc nostrū discere esset reminisci: si nō
anima nostra in sui primordio habereat species sic impres-
tas, non disceret aliquid de nouo, quia nullas nouas species
acquireret, sed solum reminisceretur, quod Philosophus im-
probando in tertio de Anima ponit q[uod] intellectus noster in
sui primordio est sicut tabula rasa, in qua nihil est scriptū.
Quod autem velerius dixit de materia sensibili, patet q[uod] est
dare particularia agentia, à quibus introducuntur particu-
lares formae in materia sensibili, ut non ostrearet ponere
ideas: sufficit quidem ponere ideas in mente diuina: a quis-
bus facta est prima productio rerum, et subiecta sunt passi-

A ma attiuis, ut naturaliter fiant effectus sensibiles quos vis-
demus. His itaq[ue] prelibatis, dicamus q[uod] licet de modis es-
sendi rerum non sit tenenda Platonis opinio, gratias refer-
re tamen debemus Platoni, quia dedit nobis materię cogi-
tandi: & inuestigandi modos essendi rerum, secundum quem
modum loquitur Philosophus in 2. Metaphy. q[uod] b[ea]te grā-
tias debemus bis qui sunt discordes ab opinioribus nostris,
excitauerunt n. intellectum nostrum. Possimus ergo dice-
re q[uod] (quantu[m] ad presens spectat) octo sunt modi essendi: re Tex. 2.

Otio gradus
essendi re.

ipsius: in rationibus obedientialibus: in rationibus seminali-
bus: in elemētis: in suis principijs: & in sua duratione. Res
enim in deo sunt eternaliter, in mente angelica intellectus
liter, in seip̄sis essentialiter, in rationibus obedientialibus
materialiter, in rationibus seminalibus primordialiter, in
elementis causaliter, in suis principijs terminatiue, in sua
duratione perpetualiter. In deo quidem sunt eternaliter,
quidque videmus per tempora explicari, sunt ab eterno
in mente diuina, & rationes eorum ab eterno fuerunt in deo.
Et quia haec rationes appropriate dñr esse in filio, Deus
pater dicitur omnia facere per filium, et filius dicitur esse
ars patris, plena omnium istarum rationum. Hoc est ergo
quod August. dixit 6. de Trin. quod filius est ars que-
dam omnipotentis atque sapientis Dei, plena omnium ratione-
rum viuentium incommutabilium. Rationes enim sunt in
Deo rerum viuentium & non viuentium, & sunt ibi ra-
tiones rerum mutabilium & variabilium: rationes tamē
rerum non viuentium, ut sunt in Deo, sunt viuentes. Idea
dicitur Loan. 1. Quod factum est, in ipso vita erat. Omne
enim quod factum est, & omnia ista quae facta sunt, & est
quae non viuunt, ab eterno erant vita in Deo, et viuebant
in ipso: nam quicquid est in Deo, Deus est. Si ergo Deus
est viuus & est ipsa vita, ea quae sunt in ipso (ut sunt bu-
tusmodi) viuant & sunt ipsa vita: sic etiam rationes rerum
commutabilium sunt in deo incommutabiliter, quia apud
ipsum non est transmutatio nec vicissitudinis obumbratio. Iac. 1.

ideo rationes illas quibus ars diuina dicitur esse plena, vo-
cat Aug. viuentes & incommutabiles. Secundo dicuntur res
esse in mente angelica intellectualiter: si enim Plato posuisset
illias ideas & illas rationes in mente diuina, & dixisset

quod ab eisdem ideis & ab eisdem rationibus in mente di-
uina fluxerunt species in mentes angelicas intellectualiter,
& in materiali exteriorem sensibiliiter, bene dixisset:
sed in hoc errauit q[uod] non posuit illas in mente diuina, sed
per se separatas. Habent itaq[ue] res esse non solum in Deo
eternaliter, sed etiam in mente angelica intellectualiter:
quia ab illis rationibus eternis fluxerunt species intelles-
tuales rerum in mentes angelicas: et ex hoc omnis intellige-
tia in libro de Causis dicta est plena formis, quia quo pos-
sunt recipere de formis & sp̄ibus intelligibilibus ab ideis
& rationibus in mente diuina, tot recepit: & quia omne
quod recipitur in aliquo, recipitur secundum modum rei re-
cipientis, quia mentes angelicae sunt intellectuales, res b[ea]te
ibi esse intellectualiter. Tertio res b[ea]te esse in seip̄sis essen-
tialiter, quia (ut probatur in 7. Met.) vnuquodq[ue] est id, q[uod]
est per essentiam suam: & quia res in seip̄sis sunt id quod
sunt, dicuntur in seip̄sis esse essentialiter. Quarto res sunt
in rationibus obedientialibus materialiter: dicuntur enim ra-
tiones obedientiales ad differentiam rationum seminalium. Ille
quidē dñr rationes semifinales, quas Deus inseruit materię p[ro]p-

L.

Cap. 6.

II.

Prop. 4.

III.

Tex. 21.

III.

VI. vi subiectur agentibus naturalibus, de quibus loquitur Au
Cap. 9. gust. in multis locis. Nā tertio de Trinitate ait, q̄ sicut ma
 tres graiae sunt fœtibus, sic iste mundus causis nascitur.
 Et idem in eodē libro vult, q̄ quicquid fecerunt illi mali
 angelī tpe Pharaonis, fecerunt per adhibita semina cōun
 gendo actua passiūs. Ad differentiā ergo rōnum harum
 seminalium per quas sunt res naturaliter, dicūtur esse in
 materia rōnes obedientiales per quas sunt supnaturaliter.
 Ideo diximus q̄ in rōnibus obedientialibus sunt res mate
 rialiter, quia ex quo ipsa materia est p̄ducta à deo. op 3 q̄
 ipsa materia sū ad obedientiā dei, vt fiat de ea quod vult
 Deus, & scdm hoc dicuntur in materia esse rōnes obedie
 tiales. Constat aut̄ q̄ materia non est p̄ducta à naturali
 bus agentibus, ideo nō est ad obedientiam eoz, nisi quae
 nus ordinavit Deus. et nisi quatenus voluit Deus inserere
 materiae rōnes seminales, vi scdm eas agerent agentia na
 turalia: aliqua tñ reseruauit sibi posse facere de materia
 que non p̄nt naturalia agentia, & illa dñr fieri scdm ra
 tiones obedientiales. Scdm itaq; tales rōnes dicerentur res
 esse materialiter, quia ipsa materia sic subiecta Deo est,
 vt fiat de ea res quas Deus vult. Quinto res sunt in rōnib
 us seminalibus primordialuer, vel (vt clarius loquamur)
 naturaliter. nām (vt diximus) ea dicuntur fieri scdm rō
 nes seminales que sunt naturaliter, vel que sunt à natu
 ralibus agentibus: tñ possunt dici scdm rōnes seminales
 res esse primordialiter, quia prius sunt scdm rōnes semi
 nales q̄ scdm seip̄sas. Sexto dicuntur esse res in elementis
 causaliter, vt distinguamus inter rōnes seminales, & elem
 enta: vi rōnes seminales magis sonent in quandā aptitudinem
 fassiuā, prout sunt in materia quædā aptitudines p̄ quas
 p̄nt fieri tales effectus: vt sicut Philosophus in prio Phy.
 posuit tria reḡ principia, materiam, formā, & priuatio
 nē, reprehendendo Platōnē, quia priuationē despexit, no
 lens ipsam ponere principiū: sic nos dicamus tria esse prin
 cipia, materiam, formā, et rōne seminale. Aduertendū aut̄
 q̄ cum priuatio de se sū non ens, si aut̄ dicit aptitudinem,
 hoc videatur esse per quandā implicationē & cōcomitan
 tiā: illud. n. ēst priuatum quod nō est, est tñ aptum natum
 esse. Ratio cū seminalis magis dixit ipsam aptitudinem ad
 rem fiendā: et ideo magis videtur esse ponendā rōnem se
 minalē principiū, q̄ priuationē quā vna videatur inten
 tio vtriusq; dicentis. Sed diceret aliquis q̄ semen sonat in
 actionē, ideo in generatiōe aīalium q̄ dat masculus dicit
 tur semen, q̄ dat fœmina dicitur menstruum: semen erga
 q̄ se tenet ex parte masculi in actionē sonat. rōnem itaq;
 seminale possumus hoc modo referre ad actionē, quia ex
 ponemus q̄ in materia est rō seminale i.e. ratio per quā
 subiectur actioni. quare si Aug. videtur distinguere inter
 res, eff̄ scdm causas, et scdm rōnes seminales, vi patet ex
 Cap. 10. & super Gen. possumus per quādam adaptationē dicere q̄
 in elementis & in agentibus secundis sunt res causaliter
 per eoz virtutē actiū, sed in rōnibus seminalibus sūt na
 turaliter per quandā aptitudinem fassiuā. Septimo res sunt
 in suis principijs terminatiue: nā principia reḡ sunt quasi
 quidam termini et quidam fines, cuiusmodi sunt genus &
 differentia, vel materia et forma, intra quos clauditur res
 quasi inter quosdī terminos, quos nō p̄nt exceedere. Octa
 uo res sunt in sua duratione perpetualiter: nā vidit Deus
 cuncta quæ fecerat, & erant valde bona: et quia talia sūt,
 non est bonum q̄ pereant, sed q̄ durent & maneat,

perpetuētur, p̄diu perpetuabitur motus primi mobilis. Sed
 h̄c duratio perpetua, aliqua respicit scdm idētitatem nu
 meralem, aliqua scdm idētitatem specificam; vt quæ non
 possunt perpetuari eadem numero, perpetuantur eadē spe
 cie, vi vult August. primo super Gen. & Philosophus. 2. de
 Generatione.

Cap. 8.
Tex. vltim.

Cap. X X V.

Quod omnes istos octo modos effendi rerum trans
 git August. & omnes possunt accipi ex scrip
 tura sacra in prima rerum productione, &
 in earum distinctione.

V G V S T I N V S secūdo de
 Gen. ad literā tres modos distin
 guit effendi rerum: quia res scdm
 ipsum fuerunt prius in Verbo, po
 stea fuerunt in cognitione ange
 lica, vltimo in genere proprio. Di
 cit aut̄ q̄ condito cœli prius erat
 in verbo Dei secundum sapientiam genitam, deinde facta
 est in creatura spirituali, hoc est in cognitione angelorum
 secundum creatam in illis sapientiam: deinde cœlum fa
 ctum est vt esset etiā ipsa cœli creatura in genere p̄prio.
 In. 5. verò libro distinguit aliter triplex esse rerū, volens
 q̄ res habeant esse in rationibus æternis, in rationibus se
 minalibus, & in seip̄s: ita q̄ in prima distinctione nō fe
 cit mentionem de rationibus seminalibus, nec hic de cogni
 tione angelica. In. 6. verò vult q̄ aliter res sunt in verbo
 Dei, vbi res non sunt factæ sed æternæ, aliter in elementis
 mundi vbi sunt iam futuræ, aliter in rebus secundum cau
 sas, sicut Adam formatus est de limo terræ, aliter in semi
 nibus: vbi videtur distinguere quadruplex esse rerum, quia
 sunt in Verbo æternaliter, sunt in elementis prout sunt res
 futuræ, causaliter sunt in ipsis rebus secundum causas, pro
 ut Adam formatus est secundū rationes obedientiales, &
 sunt in seminalibus secundū rationes seminales. Nam ergo ta
 eti sunt sex modi effendi rerū, quia sunt in Deo æternaliter,
 in cognitione angelica sunt intellectuāliter, in seip̄s
 essentialiter, in elementis causaliter, in causis diuinis sunt
 secundū rationes obedientiales, in seminalibus secundum ra
 tiones seminales. Superaddit aut̄ August. duos alios modos
 quomodo sunt res in sua duratione perpetualiter: dicit. n.

primo super Gen. quod duo sunt propriæ quæ Deus amat
 creaturem vt sit & vt maneat (& subdit) quod quælam
 manent supergressa oēm volubilitatem temporalem, idest,
 quedam sunt incorporialia & manent eadē numerō nero, que
 dam verò secundum sui temporis modos per decepcionem
 & successionē, quia vnum decedit & aliud succedit, et ita
 manent & perpetuasunt eadē specie: oīa ergo in sua dura
 tione perpetuantur vel eadē numero vel eadē specie, ita
 quod sunt res in sua duratione perpetualiter, sunt etiā in
 suo genere terminatione, ita q̄ non excedunt terminos sui
 generis. Vñ Aug. au. Cū audimus, sic factū est, vel (vi bēt
 nostra litera) et factū est vñ, intelligimus factā creaturā nō
 excessisse terminos sui generis: oīs ergo illos octo modos
 (vi patet per habita) innuit Augus. Rursus oīs illi octo mo
 di effendi possunt haberi ex scriptura sacra, p̄tum ad pri
 mam

Cap. 3. & vlt.

Cap. 10.

Cap. 8.

**2. de Gen. ad
 lit. c. 8.**

nam rerū productionem, & quād ad eārum distinctionē. Res. n. primō fuerunt productæ, & postea per tres dies fuerunt distinctæ quia in prima die fuit distincta lux à tenebris; in scđa fuit distinctum firmamentū ab alijs cælis: in eternis fuerunt distincta elementa, quia fuerunt cōgregatae aque in locū unum, & apparuit arida. In prima ergo productione res possunt haberi duo modi essendi, put res habent esse in Deo eternaliter, & in ipsa materia informi obedientialiter. Nā cūm dicuntur, in principio i. in filio, tangitur esse rerum qđ habent: in Verbo eternaliter: cūm vero additur, creavit deus cœlū et terrā, tangitur esse res. i. totam materialiam illam, in qua res habent esse materialiter, & per consequens secundū rōnes obedientiales. Productæ enim fuit primo tota materia rerū, ex qua factæ sunt res, non scđm rationes semifinales, sed secundū rōnes obedientiales: ex illa enim materia facta fuerunt sydera, facta fuerunt animalia prima & perficta, que quia non potuerū fieri secundū rationes semifinales, fuerunt factæ secundum rationes obedientiales. Nam August. plane dicit. 6 super Gen. circa principium, & sydera non fuerunt facta secundum rōnes semifinales, fuerunt ergo facta secundum rationes obedientiales. Sic animalia perfecta, que non sunt nisi à sibi simili, vi æquus non fit nisi ab equo, & homo ab homine, ista (dico) fuerunt primo productæ, et nō habuerunt aliquid præcedens simile, nec potuerunt fieri secundū rationes semifinales, sed obedientiales. In principio ergo & in filio omnia erant eternaliter, & in ipso creata sunt: cœlum vero & terra, et omnia corporalia sunt producta in ipso primordio materialiter scđm rationes obedientiales, quia producta materia sic fuit ad obedientiam Dei, ut omnia fieret ex ea quæ vellet Deus. Et sicut in prima rerum productione tangitur duplex modus essendi rerum: sic in operatio- ne prime diei vbi distincta est lux à tenebris, tanguntur tres alijs modi, videlicet, put res habent esse in seipso essentialiter, in cognitione vero angelica intellectualiter, in sua autē duratione, perpetualiter. Sic enim dicitur ibi, dixitqz. Deus, Fiat lux: & facta est lux: & vidit Deus lucem qđ effet bona. & factum est vespere et mane dies unus. Tanguntur enim hic quatuor modi essendi, sed unus illorū iam est habitus: cūm enim dicitur, Fiat lux, exponendum est qđ per Verbum in quo facta est lux eternaliter, et in quo erat vi fieret, facta est lux in proprio genere essentialiter: & vidit Deus lucem qđ effet bona. i. approbavit rem productam, vel complacuit sibi in ea, & p' acutū sibi qđ maneret. Vnde Aug. 2. super Gen. Porro quum audimus, & vidit Deus quod bonum est, intelligamus benignitati eius placuisse qđ factum est, ut pro modo sui generis maneret. Vedit ergo Deus qđ effet bonum, ut maneret perpetualiter vel in se, vel in eo qđ factum est de eo. Et factum est vespere & mane dies unus, quantum ad cognitionē angeliam, scđm unum modum exponendi: in qua sunt res intellectualiter, que cognitio diuiditur per cognitionem vespertinam, & matutinam. Tātī ergo sunt quinqz modi essendi rerum, quia cū dicitur, creavit deus cœlū et terrā, intelliguntur esse factae omnes res materialiter, secundum rationes obedientiales. In ipso autē principio & in eo quod Deus dixit, fiat, exprimitur Dei filius & Dei verbum, in quo sunt res aeternaliter. Et cum dicitur, facta est lux, exprimitur eius esse in

A seipso essentialiter. Et quia vidit Deus lucem qđ effet bona, exprimitur esse in sua duratione perpetualiter, hoc enim modo vidit qđ effet bona, quia complacuit sibi, & voluit qđ maneret & duraret. Et qđ (secundū unum modū exponē di) factum est in cognitione angelica vespere et mane dies unus, dat intelligi esse rerum, qđ hñt in angelo intellectua liter. In opere autē secundū diei superadditur unus modus essendi, put res habent esse in suo genere terminatiue. Nā cām dicitur, Dixit Deus, Fiat firmamenū (ideft, verbum genuit, in quo erat vt fieret), tangitur modus essendi quem habent res in verbo, de quo iam est tactū. Et cūm subditur, Et fecit Deus firmamenū (v 3, in seipso) tangitur alius modus essendi quē habent res in seipso, de quo ēt iam est dictum. Sed cām subditur, Et factum est ita, tangitur modus essendi, quē hñt res terminatiue: unde exponendū est (et factum est ita). i. nec plus nec minus factū est, nisi sicut Deus dixit, & sicut Deus ordinavit, vt res nec plus nec minus fuerint, sed in suis terminis remanerent. Vnde August. 2. super Gen. ait, Cūm ergo audimus, Et factum est ita, intellegamus factam creaturā nō excessisse præscriptos in verbo Dei terminos generis sui. In opere autē tertiae diei superadduntur duo alijs modi essendi, vt sunt in vniuerso octo modi. Nam in tertia die distincta sunt elementa, in quibus res habent esse causaliter, cūm dixit Deus, Cōgregentur aque in locū unum, & appareat arida. Nā August. ait. 2. super Gen. qđ cum dixit deus, congregentur aque, in locum unum & appareat arida, tunc hæc duo elementa, aqua & terra, acceperunt species suas: sic ēt possumus dicere qđ tūc etiā aer & ignis acceperunt spēs suas, quia tunc aqua inficiat totū aerē, et inficiebat forte partē illam ignis que non est pura sed est imixta aeri: ergo in ipsa distinctione elemētū datur intelligi esse rerū qđ hñt in elemētis causaliter. Cū autē eadē tertia die dixit Deus, Germinet terra herbā virentē et facientē semen, datuys intelligi esse, res qđ hñt semifinaliter vel scđm rōnes semifinales, quia tunc in illo verbo, Deus inseruit materię rōnes semifinales cōiungēdo attīua passiuis, ut fierent ex materia scđm rōnes ibi inditas, et scđm leges a deo datas sibi. Et sic narrati sunt oēs octo modi essendi res, quos Aug. in diuersis locis tangit, & ex scriptura sacra (vt patet p' habita) haberi p'nt. Sed diceret aliquis qđ in assignando istos modos essendi, fecimus mentionē de vespere et mane, exponēdo de vespertina et matutina cognitione angelicā, qđ fuit descedere ad opinionē Aug. & fuit diuersificare st̄yū nostrū scđm quem sequitū fūmus cōm opiniōnē Sanctoz: id est nullā faciendo mentionē de vespere & mane, volumus recolligere oēs illos octo modos essendi. Nā prætermis̄ duobus modis essendi, qui p'nt accipi ex prima productione res, cūm dicitur, In principio i. in filio, in quo sunt oīa eternaliter, creauit Deus cœlū & terrā. i. vniuersam res materia, vbi creata fuerunt oīa materialiter scđm rōnes obedientiales: et prætermis̄ duobus alijs modis, qui p'nt accipi ex opere tertiae diei, quia cām ibi dicitur, Cōgregentur aque in locū unū, datur intelligi distinctione elemētū, et potissimē datur ibi intelligi purissimē aeris et ignis que sunt elemēta attīua, in quibus elemētis sunt res cāliter scđm virtutes attīuas: et cūm ibidē subditur, Germinet terra herbā virentē, inseruit Deus in materia rōnes semifinales, ut effent res in ea scđm quādā apti satuer secundū studines passiuas. Præter hos quatuor modos cōficiendū designā virtutes attīeunt et in opibus prime et secundū diei quatuor alijs essendi res.

Cap. 6.

Cap. 9

Li. 4. de Gen.
ad lit. cap. 23.
& inde.

Res sūt i igne
& aere cau-
saliter secundū
studines passiuas.

F ij

Cap. 1.

B

C

D

Cap. 1.

modi, non descendendo nec ad vespera nec ad mane. Nam de luce, quae pertinet ad primam diem, dicuntur tria, v 3, & dixit Deus, Fiat: & facta est: & vidit & esset bonum. De firmamento autem, quod pertinet ad secundam diem, superadditur unum, v 3. Et factum est ita, & dimittitur aliud, vi deliceat. Vedit Deus & esset bonum: dicitur n. ibi Fiat firmamentum, sicut dicebatur, Fiat lux; & subditur, & fecit Deus firmamentum, sicut et dicebatur. Et facta est lux: et super additur ibi. Et factum est ita. In primis ergo duobus diebus quatuor possumus notare, v 3, quod dixit Deus, Fiat: & facta est siue fecit: & factum est ita: & & vidit Deus & esset bonum. Dixit ergo Deus, Fiat i. habeat esse in mente angelica: facta est siue fecit, prout habuit esse in natura propria. factum est ita, nec plus nec minus, prout habuit esse terminationum secundum terminos generis proprii: et vidit Deus & esset bonum. i. complacuit sibi in re producta, & ex hoc voluit & haberet esse perpetuum, vel in identitate numerali, vel in sua specie: qn. n artifex copiacet sibi in opere, vult & stet opus: qn displicet sibi, destruit opus, quauis placere & displicere sunt accipienda in deo secundum esse eius, non secundum varietatem affectus. Sed aduentendum & fiat, fecit, factum est ita, & vidit Deus & esset bonum, non solum dicuntur de luce vel de firmamento, sed repetuntur in operibus aliorum dierum, & dicuntur de aliis rebus: nam & rebus aliis competunt isti variii modi essendi.

Cap. XXVI.

Quòd secundum opinionem August. omnes isti sex dies referendi sunt ad cognitionem angelicam, cum secundum ipsas res non fuerit nisi una dies multotiens repetita.

cognitionē angelicam; in ipsa ē re non sicut nisi vna dies multotiens repetita. Ad quod ponendū (vt patet ex diuersis locis super Gen.) rōne quadruplici mouetur, vt prima ratio sumatur ex parte infidelium, contra quos Moyses loquebatur: secunda sumatur ex parte fidelium, quibus loquebatur: tertia sumatur ex parte ipsius Moysis, qui loquebatur: quarta ex parte ipsius scripture sacræ vel ēt ex parte ipsorum verborū, que Moyses scripsit ēt que loquebatur. Prima via sic patet: quia valde cœundū est sic exposere scripturā sacram, ne deridendi occasio infidelibus tribuatur. Si ergo sic fecit Deus per interualla temporum, et in vna die fecit lucem, ēt in alia firmamentū, ēt sic de reliquis, qđ potuit totum simul facere, videtur qđ detur infidelibus occasio deridendi. Rursus qđ fecit lucem, constat qđ in instanti fecit, quid ergo fecit tota illa die, ēt quid expeditauit? maxime de ipsis syderibus, ēt de ipsis cœlis, qđ sic per interualla sint facta, videtur ridiculū. Ideo Aug. ait. 1. super Gen. turpe autē est nimis, et perniciosum, ac maxime

Cap. i 9 per interualla sint facta, videtur ridiculu. Ideo Aug. ait. 1.
super Gen. turpe autem est nimis, et perniciosum, ac maxime

A cauendū, ut christianū de his rebus quasi scđm christianas literas loquentē, ita delirare, ut quislibet infidelis audiat, & dicat qđ toto cœlo conspiciens errare, risum tenere vix pos sit. Et subdit, qđ non iam molestū est qđ errans homo deride retur, sed qđ Doctores nostri tangunt indecni reprehendendi reprehendātur. Scđ'a via ad hoc idē sumitur ex parte fidelium, qđ bus loquebatur. Moyses n. loquebatur populo rudi & tardo, et ideo distinxit per interualla reportū quæ fuerunt simul facta. quā ergo dicitur, Dixit Deus, Fiat lux; & posse dixit, Fiat firmamentū, & sic de alijs, totū fuit simul factū: sed sic distincte fuit pronuntiariū, ut tardus & rudis populus hoc melius caperet, ut patet ex eodē. 1. super Cap. 15. Gen. Tertia via ad hoc sumitur ex pte ip̄sius Moysis, qui loquebatur: nā multa pñt simul fieri quæ non pñt simul dici; nā simul fuit materia cū forma, non tñ simul dicitur, qđ quum sint duo verba, oportet qđ prius proferatur unum qđ aliud: dato tñ qđ posset simul dici & fieri, posset tamen qđ per interualla narrare, qđ nō fuit per interualla factū. Ideo August. ait qđ quā dicimus materiā & formā, simul dicuntur in quadā breuitate t̄pis, sed cū sint duo verba oportet qđ vñ ante alterū p̄feratur. Et idem in eodē primo dixit (loquendo de factiōibus istorū sex dierū) qđ potuit diuidere scriptura loquēdi t̄pis, qđ Deus faciendi t̄pis nō diuisit. quarta rō sumitur ex parte ipsius scripturæ sacrae, et ex parte ipsorū verborū, quæ Moyses scriptū et quæ loquutus est. Nā postqđ Moyses divisit oēs dies, et dixit quod tali die factū fuit hoc, et tali hoc, dixit qđ ista sunt ḡ. a. iōnes cœli et terræ, qđ creatæ sunt in die quo fecit Deus cœlum & terrā, et oē virgultū agri, vel (ut habet alia litera) & oē viride agri. Cōstat autē quod cœlū et terra fuerunt facta prīa die vel ante oēm diē, virgultū aut̄ agri factū fuit: die tercia, qđ dixit Deus, Germinet terra herbā virentem. (et subditur ibidē) & factū est vespere & mane dies tercius: ergo, ut videatur, manifeste colligitur, quod iste tertius dies fuit idem cū prima die. pari rōne oēs kmōi dies fuerū idē qđ primus dies, ita quod in re ipsa nō fuit nisi una dies multo iens repetita, ut plane dixit Aug. 3. super Gen. Et alibi scriptura sacra dixit quod qui viuit in eternū creauit oīa simul. verū quia maior est huius scripturæ auctoritas qđ oīis bugnani ingenii perspicacitas, ut dicitur. 2. sup Gen. ideo conatus est Aug. istum numerū senariū ad aliqd. adaptare, ne videretur omnino deserere scripturā sacram. E: exinde in multis locis super Gen. & ad Orosium, & 1. de Ciuitate Dei, oēs istos dies adaptat ad cognitionē angelicam. Habuit quidem ip̄se angelus in ipso p̄ rimordio oēs species rerum sibi concreatas; sed licet oēs species regi fuerint facte simul in mente angelii, non tñ scđm oēs illas species actū et distincte simul intellexit, sed intellexit vñū post aliud. Et ut saluēmus menē Aug. dicamus, quod angelus primò intellexit seipsum, & intellexit lucē factā, et in ista intellectione fuit vespere et mane: ut dicatur vespere, qđ intellexit se in proprio ḡne et in seipso; dicatur mane, qđ hoc retulit in laudē creatoris. Dixit ergo Deus, Fiat lux. i. fiat creatura spūalis cōuersa ad Deum, et si ex hoc lux; quæ nō cōuersa, erat tenebra; & in hoc si vespere et mane. i. spūalis creatura cognoscat sic seipsum cognitione vespina in suo ḡne, et matutina, referēdo se in laudē creatoris, & si hoc vespere & mane dies unus. Scđo cognovit Angelus per species sibi impressas ipsum firmamentū, & cogitauit de ipsis coelis, qđ erāt diuisi, & qđ erāt facti, & qđ

¶ quo firmamentum qd est cælum sydereum, erat inter aquas superiores & inferiores. i. inter cælum crystallinū & cælos planetarum: & in ista cognitione fuit vespere, cognoscendo hæc in pprio genere: & fuit et mane, referēdo ea in laudē creatoris, & hoc vespere. et mane factus est. Dies secundus, & iste dies secundus successit diei primo, qd remittitur cognitione angelii respectu sui cum incœpit cogitare de alijs: quia et si nunq̄ cadit angelus a cogitatione sui ipsius quin semper actu cogitet de seipso, tñ non ita intenſe nec ita direcťe cogitat de seipso, qñ cogitat de alijs, sicut facit cū conuertit se super seipsum. Tertio angelus cogitauit de elementis, qd sunt cōgregatae aquæ in locum vnu, qd apparuit arida diuisa ab alijs elementis, & qd arida idest terra germinat herbā virentē, et facientē semen, & lignum pomiferū faciens fructū: & in hac cogitatione fuit vespere & mane. i. fuit cognitione vespertina & matutina, & factus fuit dies tertius, & iste dies tertius successit diei secundo, quia qñ incœpit cogitare de istis, desit cogitare de cælis. Hi itaq; tres dies secundū cognitionē angelicam appositi fuerunt ad cognoscendū distinctiones rerum, quia primo cognovit & cogitauit de distinctione angelorū, v 3, de distinctione lucis à tenebris, bonorum a malis: scđa die cogitauit de diuīsione aquarum. i. cælo: tertia vero, de distinctione elementorū. Quarto angelus cogitauit de lumina ribus cæli, qd diuidunt diem ac noctē, qd sunt in signa, tpa, dies, & annos, qd sunt ibi duo luminaria magna, lumenare maius. i. sol qui præst diei, & lumenare minus. i. luna que præst nocti, & qd sunt ibi stellæ: et in hoc fuit cognitione vespertina & matutina, et sic factus est scđm cognitionē angelicam dies quartus, & iste dies quartus successit tertio, quia qñ incœpit se conuertere et cogitare de luminaribus que sunt ornamenta cælo, desit cogitare de cōgregatione aquat, & de distinctione elementorū. Quin to postquā iam cogitauerat angelus distinctiones rerum et ornamenta cælorū, incœpit cogitare qd aquæ producunt reptilia animæ viuentis, & qd pducuntur volatilia super terram sub firmamento cæli. i. in aere, & qd in aqua sunt cete grandia, et variae species piscium, et cogitabat qd in aere est oē volatile scđm genus suum, quia sunt ibi variae quoq; aer, in species avium, sunt. n. aues ornamētum aeris sicut pisces ornamenti aquæ: & in hac cognitione de ornatu aeris et aues, aqueus dicitur, pp bimorē, quo cum aqua participat.

A sapientibus quoq; aer, in species avium, sunt. n. aues ornamētum aeris sicut pisces ornamenti aquæ: & in hac cognitione de ornatu aeris et aues, aqueus dicitur, pp bimorē, quo cum aqua participat.

D

A qui successit diei quinto, quia qñ incepit cogitare ornamēta terræ desit cogitare ornamēta aeris et aquæ. Tres itaq; dies secundū cognitionē angelicam fuerunt appositi ad cognitionē ornatus rerum, sicut tres dies fuerunt appositi ad cognitionē distinctiones rerum: ita & quarto die cogitauit angelus de ornato cælo, quinto de ornato aeris et aquæ, et sexto de ornato terræ: et quia non erant vterius noua cogitanda, ideo scđm cognitionē angelicam perfecti sunt cæli et terra, et alia elementa, et oī ornatus eoz. Quare si isti dies referantur ad cognitionē angelicam, sunt alii & alijs, & unus succedit alijs: sed si referantur ad distinctiones rerum, est unus et idem sexies vel septies repetitus: quia eodē die quo fecit lucem, fecit & alia, secundum Augustini sententiam, quam nō pertinaciter assertit, sed multum declinat ad ipsam.

Cap. XXXVII.

Quomodo differt opinio Augustini, à communī sanctorum sententia quantum ad dies productiōnū, & quantum ad res productas.

I C E B A T V R supra tres dies fuisse appositos ad rerū productionē, et tres ad earum ornatum: tñ licet alijs qui illorum sex dierum possint dici dies productionū, et aliqui dies ornatum, omnes tñ possunt dici dies pductio nū: quia in oī ornatu fuerunt aliqua pducta, vt in ornatu cælo, fuerūt pducta lumina ria; i. ornatu aeris et aquæ, fuerūt pductæ aues et pisces: in ornatu autē terræ, fuerunt producta reptilia, bestiae, & hō. Videndū est ergo primo, qd cōes dies productionū differant scđm opinionem August & scđm alios sanctos. Nā licet scđm August referendi sint isti dies ad cognitionē angelicam, scđm autē alios sanctos ad res productas, prout verba Geneseos sonare vidētur. adhuc tñ potest esse dubiū, qd referendi sint isti dies ad cognitionē angelicā. Ceterum est. n. quid qualesq; formas impressit Deus in materia, & illarum species impressit in mente angelica: sed non in tanto numero sunt homī formæ & spēs in mente angelica, m quanto sunt in materia, quia per vnā spēm potest angelus multa cognoscere. Referendo ergo hos dies ad cognitionē angelicam, dicunt aliqui eos accipiēdos esse secundū ordinem rē cognitarum, non scđm cognitionū successionē. Sed ista positio non videtur posse stare, quia sic accipiendi sunt isti dies, scđm August. referendo eos ad cognitionē angelicam, prout scđm alios sanctos sunt accipiēdi, referendo eos ad productionē rerum: sed illi dies, quantum ad productiones rerū, non solum accipiuntur secundū ordinem rerum pductarum, sed etiā secundū successionē productionum, quia primo fuit facta productio lucis, et postea subsequenter fuit facta productio firmamenti: ergo a simili si referentur ad cognitionē angelicam, accipiēdi sunt secundū successionē cognitionū. Rursus si solum acciperentur bi dies scđm ordinē rerū cognitarum vel produz-

Eidem, non essent nisi unus dies multipliciter repetitus.
Nam & si omnia essent simul producta, adhuc esset ibi ordinem rerum productarum, quia quedam res essent digniores alijs. Dicamus ergo, quod si volumus incedere secundum opinionem Augusti, aliqui exponemus, Factus est dies secundus, i.e. factus est idem dies secundo repetitus: aliqui autem exponemus, Factus est dies secundus, i.e. factus est dies alius secundo succedens: fuerunt namque res secundum Augustum, simul productae in materia, & simul impressae in mente angelica, sed non fuerunt oes simul ab angelo cogitatae. Si ergo referamus hos dies ad res productas, dicemus quod prima die facta est lux: secunda die, i.e. eadem die secundo repetita factum est firmamentum. & tertia die, i.e. eadem die tertio repetita congregatae sunt aquae, & apparuit arida: & sic de alijs diebus. Eodem eti modo exponemus hos dies, si referantur ad res in mente angelici impressas. Nam secundum Augustum, & secundum alios sanctos, & et secundum oes Philosophos, in mente angelica oia fuerunt simul impressa: & ideo intelligentia dicta plena formis, quia ois intelligentia non recipit successione formas & species sicut recipit mens nostra, sed statim oes formae rerum & species fuerunt sibi impressae, & similiter plena formis & speciebus: ergo si ad huiusmodi impressionem volumus referre dictos dies, dicemus quod prima die facta est lux, i.e. impressa est in mente angelici species lucis: & secunda die, i.e. eadem die secundo repetita, factum est firmamentum. i.e. impressa est in mente angelici species firmamenti: et sic de alijs diebus. Quanti ergo ad hanc impressionem, nulla est ibi successio, nec potest ibi esse plures dies: sed si est ibi pluralitas, erit dies plures repetitus. Nec videmus qualiter oporteat Aug. ad salvandum dies configere ad cognitionem angelicam, si volumus eos exponere secundum ordinem rerum cognitarum, & factiōnē secundum successionē cognitionū: cum & in ipsis rebus (dati & sint simul productae) possit salvare ordo rerum productarum, & secundum hunc ordinem possint salvare hi dies, non potest ad successionē secundum diversitatem, sed igitur ad repetitionem secundum identitatem. Aduerendū ergo quod (ut Augustus ait, i.e. de Trinitate) non potest acies animi simul oia, que memoria tenet, uno aspectu intueri, sed alternat vicissim, cedendo ac etiā succedendo cogitationes. Sunt ergo in memoria angelici species in quadam cognitione quasi habituali vel potentiali, postea in intelligentia angelici sunt actu huiusmodi species non simul sed successivae, prius actualiter cogitat nunc de hoc, nunc de illo: ita & a specie in memoria gignitur species in intelligentia sicut proles a parente. quare si cognition angelica debet dici dies, non referetur ad spēm in memoria in se, quia in memoria sunt species quasi in abscondito, ut Augustus ait; dies autem sonat quid clari, & quid apertū: referetur ergo dies ad species ut sunt in claro & in aperto & in intelligentia: & si referretur ad species in memoria, hoc non erit secundum se, quia illo modo non habet rationem diei, sed poterunt ad eas referri prout factae in actu, & ignorunt species in intelligentia, ubi sunt quasi in die. Secundum hoc itaque secunda die factum est firmamentum, quia secunda cognitione angelici potuit esse de firmamento, quae secunda cognitione potest vocari secunda dies: & sic de diebus alijs. Ergo differt sententia Augusti, a coi opinione Sanctorum, quia secundum alios sanctos etiam quantum ad res productas fuerunt alijs & alijs dies: sed secundum Augustum quantum ad res productas fuit una dies, et eadem dies totiens repetita; sed quantum ad cognitionem angelicam potuerunt esse alijs & alijs dies prout secundum aliam &

Cap. 8.

- A aliam cognitionem seu cogitationem angelus potuit alia et alia cognoscere seu cogitare. Viso quo differt opinio Aug. ab opinione aliorum sanctorum, quia secundum Aug. non sunt alijs & alijs dies productionum in re exira, sed possunt esse alijs et alijs in cognitione angelica, prout s. nunc gignitur & producitur in cognitione angelica actualis cogitatio de bac re, & postea gignitur alia actualis cogitatio de alia re, sic ergo loquendū est de diebus productionum. Sed quantum ad ipsas res productas (loquendo de istis inferioribus) non videtur differre opinio Augusti, qui ponit oia fuisse producta simul, ab opinione aliorum sanctorum. Nam & alijs sancti dicunt elementa fuisse producta simul distincta secundum formas substantialies, sed non fuisse ornata: quia terra non erat ornata arboribus, quod fuit factum tertia die: nec aer avibus, nec aquae pisces, quod fuit factum quinta die: nec terra alicibus terrestribus, quod fuit factum sexta die. Aug. etiam volunt, & plantae, aues, pisces, & alicia terrestria, fructus, & cetera simul cum elementis, quantum ad rationes seminales, vel quantum ad rationes obedientiales, non aut in se, immo per successionem temporum fuerunt postea per se producta. Dicitur, n. communiter & quantum ad res productas, in quatuor differt opinio Aug. ab opinione aliorum sanctorum: quia secundum alios sanctos fuit dare tempus, in quo non erat lux, in quo non erat firmamentum, in quo non erant luminaria caeli, in quo non erat terra discoperta aquis: quae non oportet posse (ut dicunt) secundā expositionē Aug. Aduerendū ergo & tota intentio Augusti: videtur esse & non exponatur sic scriptura sacra, & detur occasio infidelibus deridendi eā: ideo que videmus fieri per processum temporis, fuerunt facta per processum temporis: & si fuerunt facta simul, hoc fuit secundum rationes seminales vel obedientiales: & quia in istis inferioribus videmus has mutationes fieri processu temporis, quia quotidie generantur aues, pisces, arbores, bestiae, & homines, ideo processu temporis fuerunt talia facta: sed in celestibus non videmus tales mutationes, ideo oia illa fuerunt simul facta: quarto ergo die facta fuerunt luminaria caeli, id est, prima die quarto repetita fuerunt illa producta: sed in prima die, nec in initio temporis non fuerunt productae arbores vel animalia secundum se: Ideo dixit Aug. 6. super Gen. Cap. 1. & sydera non fuerunt prius facta secundum rationes seminales, sed secundum se: animalia autem et plantae secundum ipsum non fuerunt in principio facta secundum se. Redeamus itaque ad propositum, & igitur dicamus, & igitur ad celestia, et quantum ad res productas, differt opinio Aug. ab opinione aliorum sanctorum: & possumus multo plures differentias assignare quod sint assignatae. Nam secundum alios sanctos fuit dare tempus, in quo non erat lux, & in quo non erant firmamenti motus, vel in quo non apparebat firmamentum distinctum: nam secundo cōiter sanctos, & intelligendo per firmamentum celum, iuxta illud Vocabulū firmamentū celum, possumus dicere & firmamentum factum erat igitur ad formā substancialē: sed dicitur factum secunda die, quia secunda die incepit moueri contra motū primi mobilis, ut extunc appareret oīo distinctum ab eo. Sic et secundum alios sanctos, fuit dare tempus, in quo non erant luminaria caeli, in quo non erat Sol, nec Luna, nec Stelle, & per consequens, non erant motus planetarum. secundum quemque motū vadunt planetae ab occidente in orientem, & non erant motus epicyclorum, secundum quemque sunt planetae retrogradi et directi, sed tunc oia ista facta sunt, quā dixit Deus quarta die, Fiant luminaria in firmamento celum, & sint in signa,
- D

signa, & pa. dies, & annos. quantū ergo ad ista que in cœlestibus ponimus facta successus, sed in Augusto fuerū facta simul: oēs, n. illi motus, v. 3, primū mobilis, firmamenti sue cœli syderei, deferentiu, & epicyclorū, fuerunt scđm Aug. simul, sed fuit ibi successio, vt ponunt alij sancti. Nā & si à principio incepit motus primi mobilis, tñ postea secunda die, qñ fuit factum firmamentū incepit motus firmamenti, postea quarta die, quando facte sunt stelle, & planetæ incepit motus deferentiu & epicycle, qui sunt motus planetarū. De eo vero qđ dicunt alij, qđ Augusto posuit à principio terrā discooperatā aquis, & qđ in hoc difseri ab alijs sanctis: dicemus qđ non op̄ 3, sed uādo opinionē Augusti, ponere terram à principio discooperatā aquis. Nā quicquid sit processu t̄pis, scđm Augusti, non fuit à principio, sed processu quidē t̄pis videmus qđ aque nebulae vaporatiter imixtæ se acri, et aliquā videmus adeò intensas nebulas qđ vix homo possit videre sociū suum, vt & terra quasi reddatur inuisibilis: quare si processu t̄pis hoc videamus, cōsequens est qđ à principio ponere aquā nebulae suis se imixtam acri, non repugnat opinioni Augusti. Vñ idem

Cap. ij. 2. super Gen. ait, His postea verbis, cùn dicitur, Congregentur aquæ, & appearat arida, acceperunt hæc duo eleminta, terra & aqua, sp̄es proprias. Terra ergo tunc nebulas cōporta aquis non hēbat sp̄em propriā, quia nō poterat in specie propria apparere: aqua ēt non erat in specie p̄pria, quia non erat cōdensata & cōgregata, sed erat quasi nebula. Cōcludamus itaq; & dicamus qđ quātum ad enumerationē dierū, et qđ ad corpora supercœlestia, vbi nullam alterationē videmus fieri, cum scđm sapientes.

8. Ph. 37. 2. Philosophos cœlū sūi corpus primū alterans, et ex hoc sic de Cœlo. 42, alterans inalterabile, sicut primū mouens est mouens immobile, magna differentia est inter Aug. & alios sanctos: sed qđum ad hæc inferiora, & qđum ad res productas in his inferioribus, cum ista fiant processu t̄pis, quia quasi quotidie videmus aquas nebulae imisceri acri, & generari animalia, quasi non est differentia inter Aug. et alios sanctos: quia sicut scđm alios sanctos hæc facta fuerunt processu t̄pis, sic scđm Augusti. & facta sunt processu t̄pōris, licet Augu. non ponat hæc facta per distinctionē dierum, sicut ponunt sancti. A principio itaq; scđm Augusti, corpora supercœlestia oīa fuerunt facta, sicut nunc sunt: sed elementa habuerunt aliquā admixtionē adiuvantē, & nondū erant arbores, nec aīalia, nisi in rōnibus seminalibus, vel obediētibus: postea p̄cessu t̄pis fuerunt cōgregatae aquæ, exortæ plantæ & producta animalia.

Cap. XXVII. I.

Quomodo soluuntur objectiones facte contra communia dicta sanctorū, et quod cōmunis sanctos rū sentētia est magis cōsona scripturæ sacræ.

I T I T V R quidem Aug. probare oīa fuisse facta simul, & potissime supercœlestia corpora, ne detur Infidelibus occasio deridendi scripturā sacram: ideo in hoc capitulo hāc obiectionem & alias intendimus soluere.

2.cor. 5. Nam nihil ad nos de his qui foris sunt: quicquid, n. diceret

*A mus deriderent nos infideles, iuxta illud Apostoli ad Cor. 1.cor. 1. Nos predicamus Christū crucifixum Iudeis quidē scandalum, Gentibus autē stulticiam. Deo autē, qui est caput Ecclesie et totius scripture sacre, de quo in capite libri scriptum est, cū dicuntur. In principio, i. in filio creauit Deus cœlum & terrā, Gentes stulticiam arbitrantur & derisionem faciunt: multo magis hoc agunt de ipsa scriptura sacra. Sed licet gentibus & ijs qui foris sunt, si hoc stultitia: bis tñ qui salui fiunt, est salus, virtus, & gloria. In hoc ergo perdiuit sapientia sapientum, & prudentia prudentiū reprobatur: iuxta illud prime ad Cor. Perdā sapientiā sapientū, & prudentiā prudentiū reprobabo. Non op̄ 3 quidē totū deferre supercœlestibus corporibus, vt dicamus qđ omnino distincta & ornata sunt perfecta pudicitia: nō. n. plus debemus deferre corporibus supercœlestibus qđ angelis: sed angeli à principio nō fuerunt oīno distincti, nec fuerunt oīno perfecti, ergo multominus supercœlestia corpora. Fuit autē aliqua perfectio & aliqua beatitudine in angelis, quia fuerunt creati in quadā luce naturali: ideo Esaias sub similitudine regis Babilonis dicit de diabolo, Qūo ceci-
duisti de cœlo Lucifer, qui mane oriebaris? Sic etiā fuerunt creati angelii in quadā beatitudine innocentiae, vel (vt multi dicunt) in quadā beatitudine gratiae: ideo diabolus dictus est plenus sapiētia, perfectus decorē, et in deliciis Paradisi fuisse, scđm quem modū in persona regis Tyri, Ezech. 28 dicitur de diabolo, Tu signaculū similitudinis, plenus sapientia, & perfectus decorē, & in deliciis Paradisi Dei fūisti. Habuerunt ergo aliquā beatitudinē oīes angelii à principio, et habuerunt aliquā perfectionē prout requirebat tēpus illud: sed non fuerunt oīno perfecti, nec habuerūt beatitudinē gloriæ, à qua nullus cadit. Et ideo sicut primus bōbabuit quādam beatitudinē in statu innocentie, à qua cecidit per peccatum; sic & diabolus habuit quandā beatitudinē, à qua cecidit per superbiam, vt vult Aug. 11. de Cœnita. Dei. Redeamus ergo ad p̄positū, & dicamus alij similitudinē fuisse de cœlis et angelis: et si nō deridebimur ponēdo hoc de angelis, nullus debet nos deridere ponēdo hoc de cœlis. Primo quidē babuerunt cœli aliquā decorē & alij quā p̄fectionē ab ipso principio, quia fuerunt creati scđm substantiales formas: & cōstituebant qđā quinidē essentia, vt non essent corruptibiles sicut sunt quatuor elemēta, sed nō fuerunt creati cœli oīno perfecti: sic & angelii habuerunt quandā perfectionē à principio, sed nō fuerunt oīno perfecti. Scđo, sicut in angelis per motū liberi arbitrij facta est distinctio inter eos, quia per cōuersionē que est motus liberi arbitrij, facti sunt beati, & per auersionē alij facti sunt miseri: sic per motus corporales facta est distinctio inter cœlos, qñ incepit firmamentū moueri cōtra motū primi mobilis. Tertio, sicut angelii primo fuerūt creati, & postea sunt illuminati, & p̄ lucē gloriæ decorati: sic et cœli primo fuerunt creati, et postea per Solē et Lunam & Stellas velut per quādam luces, fuerunt ornati, et decorati: vel et per lucē creatā prima die aliquā ornatū acceperūt, licet non tantū qđum postea habuerunt. Et sic solutū est in cōueniens primū, quia si nō deridemus ponēdo hoc de angelis qđ in ipso principio nō fuerunt oīno perfecti & decorati sicut nunc sunt, nō debemus derideri ponēdo hoc de cœlis. Non autē ista dicimus vt iprobemus opinionē Augu. que est valde subtilis & solēnis, quia nec ipse eā perlinas citer asserit: sed vt sustineamus opinionē sancto: que ma-*

gis concordat Textui scripturæ sacrae, prout litera sonat, per sex dies caeli & elementa fuerunt distincta & ornata. Qd autem addebat secundum, quod si Deus fecit lucem primam die, quod fecit eam in instanti: quod ergo fecit per totam illam diem, & quod expectabat? Dicemus quod non expectabat aliquid quo indigeret, nec fecit hoc ratione indigentiae, sed secundum ordinem sue sapientie. Gentiles n. nimis dederunt creaturæ posuerunt n. eternitatē mundi, dicentes sic fuisse ab eternis non oīa distincta & facta, sicut modo sunt. Et quia hoc non posuerunt secundum diuinum beneplacitum sed ex necessitate, ideo sequitur secundum eos quod productio causarum à deo sit quasi sicut productio umbræ à corpore, vel vestigij à pede: quia si ab eterno fuisset corpus in lumine, ab eterno fecisset & sint & vi- umbram, quam esse causatà à corpore nemo dubitaret: & si ab eterno fuisset pes in puluere, ab eterno fuisset vesti- t. 100 et. 12. giu m. qd factū à pede nulli esset dubium, ut est Augusti. fate- Met. 1. 38. ex- tur: sed si sic esset, non ageret deus ex libero arbitrio, sed preesse Aristo. ex necessitate naturæ, quod est sumē inconueniens ponere. tradit. Sed per pulchrem Aus- Elor libelli de mūdo, ubi reci- omnia distincta & ornata, sicut & modo sunt. quod vero tanit hæc verba, vetus fama est, vniuersa à Deo et p. Deum esse constituta (et rursus) deus est, & parens loquebatur Moses populo & grosso, ideo distinctit etiam, que in mundo confitetur.

Sap. ij.

Tex. 4.

sicut se habet ad veritatem, & ad cognoscendam, quia dispropor- tione res. n. sicut se habet ad esse ita se habet ad veritatem, & ad cognitionem de factione ipsarum: sicut ergo fuerunt facti simul, sic debent dici facti simul, et si aliter, et aliter. Qd vero addebatur quanto ex parte ipsius Moysis, quia que non potest simul dici, p. i. t. simul fieri. Dici posset quod que non potest in codice instanti dici, p. i. ad idem instans referri: nullus n. posset simul dice re caelum & terram, abyssum & tenebras, & ferri spum dñi super aquas, sed quāvis scriptura prius nominet caelum, postea terram, & sic de alijs, t. i. omnia ista refert ad unum et idem instans, cum ait, In principio. i. in initio t. i. secundum unum modum expoundi, fecit Deus caelum et terram: et terra erat manis et vacua, et tenebrae erant super faciem abyssi, & spūs domini cerebatur super aquas; oīa. n. ista non potuerunt simul dici nec simul scribi, potuerunt t. i. per scripturam sacrā ad idem instans referri: sic et oīa opera sex dierū si suissent in codice instanti facta, potuerint ad idem instans referri. Qd autem addebat sexto de scriptura sacra, dicente, iste sunt generationes caeli et terræ, quoniam creatae sunt in die quo fecit Deus caelum et terram, & oīe virgultum agri, ergo in codice primo die quo fecit Deus caelum et terram, fecit virgultum agri, quod factum est tertia die; itaque tertia dies fuit eadē cum prima die, & per consequens oīe

die sex fuerunt idē quod primus dies, et non fuerunt nisi unius dies septies repetitus. Dici potest quod ipsa scriptura soluit se ipsum: sic n. iacet textus, iste sunt generationes caeli et terra, et omne virgultum agri anteponit oriretur in terra. Sed quod facere virgultum agri anteponit oriretur in terra, hoc est factum virgultum agri non in se, quia quoniam fit virgultum agri secundum se, oportet quod fiat in terra & quod factum est in terra. sed est factum ipsum vel secundum suas rationes primordiales, sicut secundum suas rationes semifinales aut obedientiales, quia virgultum et oīa que videmus facta, prius fuerunt facta in hominibus rationibus & in suis causis quod in se. Erit ergo sensus quod in primo eodem die quoniam fuerunt facta caelum & terra, factum virgultum in suis causis anteponit oriretur in terra secundum se. Hoc ergo modo solvitur auctoritas Ecclesiastici dicenti quod qui vivit in eternum creavit oīa simul: quia (ut Gregorius ait) rerum substantia sive rerum materia est simul creata, sed non est simul per species formata. Materialiter quidem sicut virgultum simul creatum in terra anteponit oriretur de terra, et postea per successionem ipsius factum formatum de terra & oriū de terra. Vnde et Aug. virgultum, plantas, & alia non ponit primo producta ab initio t. i. nisi secundum rationes semifinales vel obedientiales, sed postea per ipsa sunt producta. Possumus autem & aliter solvere quod dictum est, ut cum dicitur, Et oīe virgultum agri, ratione illius repeatatur ibi (in die) ut sit sensus, iste sunt generationes caeli et terræ, quoniam creatae sunt, in die quo fecit Deus caelum et terram, et suppletum in die, quo fecit Deus oīe virgultum agri. In die ergo fecit Deus caelum et terram, & in die fecit virgultum agri: sed ex vi textus non oportet dicere tertium diem esse eundem cum primo. Aduertere dū ergo quod exponendo de virgulto agri in se, possumus exponere quod Deus produxit virgultum agri anteponit oriretur in terra. i. anteponit oriretur virtus terræ: quia productio prima vegetabilium & sensibilium facta virtus diuina, magis quam virtute elementorum, ut in secunda parte huius operis posse declarari. Aduerterendū etiam quod possumus aliter solvere, quia vivit in eternum creavit omnia simul: quia quantum ad creationem quae est facere de nihilo aliqd, post primam creationem rerum nihil sicut postea de nihilo productum, nisi sicut quotidie producitur, v. z. quātum ad alias rationes, quae quotidianè creando infunduntur, et infundendo creantur. Nō im probauimus quidem (ut diximus) opinionem Aug. sed voluimus viam voluntibus tenere opinionem sanctorum aperi- re, ideo studiuimus soluere obiecta posita contra opinionem prædictam. Et in hoc terminatur prima pars huius libri de operibus sex dierum.

FINIS

D. AEGIDI ROMANI, ORDINIS
Fratrum Eremitarum Sancti Augustini,
De Mundo sex diebus condito,
Secunda Pars: vi de unoquoc
opere sex dierum sigils
latim agitur.

CAPUT PRIMVM.

In quo agitur, utrum lux illa primo edita,
fuerit lux corporalis vel spiritualis.

Lib. i. de Ges
nes.ad lit.cap.
3.

Cap. 9.

E

X P E D I T A pri
ma parte huius operis,
in qua agitur de operi
bus sex dierum in gene
rali: volumus aggredi
secundam partem, &
agere de opere cuiuslibet
dieris in speciali. Et
quia prima die facta
est lux, ideo a luce in
cipientes ostendemus, An lux facta prima die, fuerit cor
poralis, vel spiritualis? Augustinus enim sup Gen. videtur
declinare ad banc partem quod fuerit spiritualis. Dicit. n.
quod ipsa prima creatura, videlicet, natura angelica pri
mo appellata est caelum, cum dictum est, In principio fe
cit Deus caelum & terram: postea vocata est lux, cum
dixit Deus, Fiat lux, & facta est lux, eam enim reuocas
te ad se creatore, conuersio eius facta atq; illuminata intel
ligitur. Natura ergo angelica primo fuit creata, que no
mine caeli nunc significatur: postea conuersa ad creatorem
& illuminata, nomine lucis est significata. Vnde idem Au
gustinus super Gen. dicit q; lux, que prius dicta est, ut fiat,
& facta est, etiam primum creature tenere intelligenda
est (& subdit) ipsa est intellectualis vita: que nisi ad crea
torem illuminanda conuerteretur, fluitaret informiter. Cum
autem conuersa & illuminata est, factum est quod in verbo
dei dictum est, Fiat lux. Sed licet (ut verba Aug. sonare vi
dentur) per lucem possumus intelligere conuersionem sive
illuminationem angelorum, sicut per caelum intelligimus eius
creationem nihilominus tamen sicut caelum quod prius fa
ctum est, fuit quoddam corpus, quia fuit caelum empyrium,
per illud tamen significantur angelii, quia mox creatu, san
ctis angelis est repletum: sic dicere possumus q; lux illa
primo facta, fuit lux corporalis, tamen significabat conuer
sionem naturae angelicæ, quod satis probabiliter creditur.
Et hoc satis plane dicit Hugo lib. i. parte prima, q; cu lux
illa corporalis fuit facta, fuerunt ei boni angeli ad deum con
uersi, & mali a deo auersi: & cum corporaliter fuit lux
separata a tenebris, dicitur quod boni angeli fuerunt diuisi
a malis. Videndum est ergo, an corporalis, an spiritualis fue
rit illa lux? Posset autem triplex ratio adduci quod lux il
la fuerit spiritualis, vt sit pria ratio ex parte prioritatis,
secunda ex parte vniuersi, tertia ex parte firmamenti. Pri
ma via sic patet: nam ut dicit Augustinus. i. super Gen. ad
literam, cum dixit deus, Fiat lux, non illa vera coetera pa
tri intelligenda est, per quam facta sunt omnia, & que illu

A minat omnem hominem: sed illa de qua dici potest, Prior o= Eccl. i.
nium creata est sapientia: si ergo prior omnium creata est
sapientia, id est, natura angelica, sive vita spiritualis, vt in
sinit Augustinus, & ut habetur Ecclesiast. i. videtur non
solum ex autoritate Augusti, sed ex autoritate scripture
sacrae q; ratione prioritatis habeatur q; pudicitio spiritualis sub
stantiae pertinet ad primam diem: nam si prior omnium
creata est sapientia, ipsa est illa lux que est facta primo die.
Secunda via ad hoc idem sumitur ex parte Vniuersi: nam
in illis sex diebus (ut aliqui aiunt) enarrantur vniuersa
producta: quod ergo in ista narratione pretermittatur q; est
nobilis in vniuerso, conditio sive natura angelica, vel
eius illuminatio, ut videtur est inconveniens: lucem ergo pri
mo factam non referremus ad naturam corporalem, sed ad
spiritualis. Tertia via sumi potest ex parte ipsius firmam
enti: nam si illa lux fuisset corporalis, ibi fuisset facta
vbi sunt facta luminaria caelestia: sed omnia huiusmodi
luminaria facta sunt in firmamento caeli, vt patet ex textu
Genes: ergo lux illa fuisset facta in firmamento caeli: q; non
videtur posse stare, cum firmamentum dicatur factum
secunda die, & illa lux fuerit facta prima die: illud enim
in quo fit aliud, saltem origine praecedit illud quod fit in ip
so: Firmamentum ergo non fuisset factum secunda die, im
mo saltem origine fuisset factum ante primam diem: & qa
sive implicatione inconveniens lux primo facta (ut parte
per hanc rationem) non potest intelligi de luce corporali,
oportet quod intelligatur de luce spirituali. Sed omnes he
rationes non concludunt: tamen antequam soluamus eas:
adducemus tres rationes quod lux primo facta fuerit corpo
ralis. Fuit enim illa lux quoddam corpus lucidum, vt vult
Magister in. 2. senten. dum ait, quod utique probable est cor
pus lucidum fuisse velut lucida nubes. Sumatur ergo pri
ma ratio ex parte tenebrarum, quod est oppositum lucis: sec
unda ex parte dierum, qui sunt effectus lucis: tertio ex par
te aliorum luminariorum, que sunt de genere lucis. Prima
via sic patet: nam (ut dicitur Gen.) tenebrae erant super fa
ciem abyssi: si ergo abyssus nominat illam informem mate
riam que erat corporalis, oportet q; & tenebrae corpora
les essent, & lux illa primo facta que a tenebris est diuisa
pari ratione corporalis erat: ita quod si consideramus te
nebras que sunt oppositum lucis primo factae, cum opposi
ta sunt nata fieri circa idem, quia tenebrae ille siebant cir
ca corpus, quia circa abyssum, & erant corporales, lux illa
corporalis fuit. Secunda via potest accipi ex parte dierum,
qui sunt effectus lucis: nam appellauit Deus lucem diem, et
tenebras noctem: lucem enim appellauit diem, quia causat
diem. Itaq; cum illi dies fuerint corporales secundum com
munitam sententiam, oportet quod lux illa corpo
ralis fuerit. Immo cum facto Sole fecerit quartum diem cor
poralem, cum omnes illi dies fuerint eiusdem rationis, oportet
primos tres dies, quos fecerat dicta lux, corporales esse:
Tertia via potest sumi ex parte ipsorum luminariorum, que
sunt de genere lucis: non videtur enim aliud intelligendum cum
dixit Deus, Fiat lux, & facta est lux, quod factum est pri
mo die, quam cum dixit, Fiant luminaria in firmamento cae
li: sed illa luminaria fuerunt corporalia, quia fuerunt Sol,
Luna, & Stelle, vt patet ex textu: ergo & lux illa corpo
ralis fuit. His itaq; prælibatis, cum ostensum sit lucem illam
fuisse spiritualis, & probatum sit fuisse corporalem, dici
forte posset, argumenta binc inde procedere secundum varias

G

I.

opiniones: ut probantia lucem illam fuisse spiritualem, procedunt secundum opinionem Augustini: quae autem probat eam corporalem, procedunt secundum opinionem aliorum Sanctorum. Nos autem dicere possumus ad literam fuisse productam quandam lucem corporalem, ut dicunt communiter Sancti, quae figurabat et significabat quadam lucem spiritualem: in quo potest verificari opinio Augustini. Cum ergo quaeritur, qualis fuerit illa lux, quae producta fuit prima die? Dicendum est quod fuit lux corporalis, sed significabat lucem spiritualem. Ex hoc autem possunt solu argu menta virtusq; partis. Nam cum dicitur q; prior omnium creata est sapientia: dicemus q; sapientia angelica, sive natura angelica producta fuit ante factiōnē lucis, & fuit producta prior omnium non tempore, sed dignitate: tempore quidem sive duratione fuit coœua cœlo empyrio, sed dignitate erat longe prior eo. Et sicut quātū ad creationem fuit coœua cœlo empyrio, sed dignitate lōge prior: sic quātū ad conuersiōnē & illuminationē potest dici coœua luci pria die facta, sed dignitate lōge erat prior ea. Quare, ut supra tangebatur, sicut cœlū primō producūt fuit corporale, & significabat cœlum spirituale, id est angelos: sic lux primō facta fuit corporalis, & significabat angelos primō factos, & ad Deum conuersos, qui sunt lux spiritualis. Angeli ergo illuminati, per ea quae sunt in textu pertinent ad primum diem secundum sensum mysticū, quia figurati sunt per lucem factam prima die: sed corpus illud lucidum factū primō pertinet ad primum diem secundum literam, quia ad literam fuit facta quādam lux, id est quoddam corpus lucidum prima die. Quod autem secundo addebatur, quod tam nobile quid, sicut est natura angelica, in narrando partes vniuersi non debuit prætermitti. Dici potest quod natura angelica non fuit prætermissa, cum Moyses narravit partes vniuersi, nec quantum ad suam creationem, nec quantum ad suam illuminationem: sed de eius creatione et illuminatione non agitur aperte & literaliter, sed sub velamine & figuratione, q; sub productione cœli empyri intelligitur angelorum creatio, sub factiōne lucis intelligitur eorum illuminatione. Causa autem, quare sub velamine & figuratione locutus est Moyses de Creatione et illuminatione angelorum, non literaliter & aperte, duplex assignatur: una ex parte intellectus Iudeorum, alia ex parte affectus eorum. Habant quidem Iudei intellectū rudem, cum non possent transcedere corporalia, ideo sub figura corporalium loquebatur eis Moyses de conditionibus spiritualium: fuisse forte Iudei propter ruditatem intellectus magis ducti in errorem quam in veritatem, si aperitè fuisse eis proposita spiritualia. Secunda causa ad hoc idem sumitur ex parte malitiae affectus: habebant quidem Iudei ita malum affectum & ita malam voluntatem ad sequendam idolatriam, q; si fuisse eis proposita manifeste spiritualia, credidissent in eis aliquid numinis et adorassent ea: nam cū nō essent eis proposita nisi corporalia, etiam ipsa corporalia adorabant, ut patet Exodi. 32. quia adorauerunt Vitulum aureum, dicentes, Hi sunt dii tui Israel, qui eduxerunt te de terra Aegypti. Quod autem addebatur tertio de firmamento quod fuit factum secunda die: dici potest quod secundum substantiales formas omnes cœli fuerunt facti ante oīm diem, quia et in ipso principio temporis etiam elementa fuerunt facta secundum substantiales formas. Sed exponendo firmamentum pro cœlo sydere, dicitur firmamentum factum secunda die:

II.

C

D

A

quia in principio non creditur fuisse motus nisi ab oriente in occidens, ita ut omnes cœli mouerentur uno motu, videlicet primi mobilis, qui durationem incepit simul cum initio temporis: sed postea secunda die fuit factum firmamentum, non quantum ad substantiale formam, sed quantum ad distinctionem; ut quia forte secunda die incepit moueri contra motum primi mobilis, ut ex hoc appareret omnino distinctionem ab ipso. Quare si cœli omnes producti fuerunt secundum substantiales formas ab ipso primordio, potuit lux illa primo die produci in illo cœlo, in quo producēda erat. Eodem etiam modo ad argumenta illa probantia quod lux illa era corporalis dici potest quod hoc nō excludit quin significare posset lucam spiritualem, immo quātū ad angelos semper in figura aliquarum rerum corporalium loquuntur Prophetae. Sicut Isaías in figura Regis Babilonis loquitur Cap. 14. de diabolo, cum dicit, quomodo cecidisti? Et in figura Regis Tyri de eodem loquitur Ezech. cum dicit, Tu signaculum Cap. 28. similitudinis. Sic sub figura lucis loquitur Moyses de angelis, cum dicit, Fiat lux: ut sit sensus, fiat lux corporalis, et facta est lux corporalis significans & figurans lucē spūalē.

C A P V T II.

Vbi agitur quod multi sunt modi dicendi, in qua parte cœli lux illa, ad primum diem pertinens, sit producta.

O L E N T multi dubitare in qua parte cœli illa lux fuerit producta. Magister quidem sententiārū distingaens multipliciter diem, quia dies vel potest dici lux illa quae causabat diem, vel ac illuminatus secundum quem causabatur dies, vel spaciū. xxiiij. horarum, iuxta quantitatē temporis secundum quam extenditur dies. Hanc ergo matrem sic pertractans Magister, innuit quō dies illa prima habuit vespérā et mane, volēs q; i oriente fuerit producta lux. Sed dī illa dies pria nō habuisse mane, sed habuisse vespérā pp duo. Primo quidem, quia mane dicitur finis præcedētis diei et initū sequētis: primā autē diem nulla dies p̄cesserat, cuius finis posset dici mane. Secunda ratio ad hoc idem est, quia secundum ipsum, mane dicitur, quum est aurora, quando s. nec sunt omnino tenebræ, nec est plena lux. tale autem non fuit in prima die, sed luce facta fuit plena dies super terram ab oriente. Itaq; sequendo Magistrum inchoauit primā dies, et in oriente fuit facta illa lux: sed in illa parte orientis, cum iam non fuisse aurora, era plena dies super terrā ita ut dies illa non haberet mane cum non haberet auroram; haberet tamen vespérā, quia circūducta pergens ad occidentem fecit vespérā: ac per eius occasum circumiens emisphærium inferius, fecit noctem, & veniens ad orientem fecit auroram sive fecit mane: rediens autem ad illum pāntū ubi incepit, prima & plena fuit dies completa, habens vespérā, noctem, & auroram sive mane: & fuit dies illa xxiiij. horarum, sicut sunt alijs dies. Est autem alijs modus dicendi, quod lux illa fuit facta in crepusculo, quia christus tunc dicitur resurrexisse, & quia tali hora creditur futura resurrectio. Luce itaq; illa redeunte ad illum pāntū, erit completa.

a. Sc. dist. 1. 3.

I.

II.

III.

In Aries.

completa circulatio, et tunc cessabit motus coeli, ita quod ubi fuit facta lux illa, ibi stabit. Hi ergo duo modi (de luce facta in oriente) differunt; quia unus dicit lucem factam plena die, alius in crepusculo. Alij quidem dicunt, quod in meridie. i. in circulo meridianio terre habitabilis, vel illius partis terrae ubi producendus erat homo, fuit facta illa lux: et quia cum Sol, vel quodcumque corpus luminosum attingit meridianum circulum, statim incipit declinare versus occidentem, et ex hoc statim dici potest, et incipit facere vesperam, ideo dicitur illa dies incepisse a vespera, ut post habuit vesperam, et postea habuit mane, et sic vespera et mane factus est dies unus. Secundum hanc quidem expositionem potest esse duplex modus dicendi, videlicet, quod dies illa etiam secundum motum illius lucis, habuit. xxiiij. horas: vi dicas quod mundus fuit productus in Martio, quem est equinoctium in vniuersa terra. Circulus ergo ille, secundum quem accipitur dies et nox, dividitur in duas medietates, vel in duas partes in emisphaerium superius quod est arcus diei, et in emisphaerium inferius quod est arcus noctis. Insuper arcus diei, sive emisphaerium superius dividitur per circulum meridianum. Dicebatur autem illa lux in illis primis tribus diebus, ut dicitur modo Sol omni die respectu alicuius parti terrae, attingere circulum meridianum, quod est meridies in illa parte terrae. Ergo circulus meridianus dividit diem in duas partes: quarum una est ab oriente usque ad circulum meridianum: alia est a circulo meridianio usque ad occidens. Et si dies artificialis dividitur in mane et vesperam, potest dici mane ab oriente usque ad circulum meridianum, et vespera a meridie circulo usque ad occidens. Ponendo ergo lucem illam factam in circulo meridie, erit unus modus dicendi, ut supra aliquatenus tangatur, quod lux illa in meridie facta mota ad occidens fecit vesperam, peragens autem circulum noctis, et veniens ad oriens fecit noctem, rediens vero ad circulum meridianum fecit mane: et sic vespera, nocte, et mane, factus est unus dies naturalis, habens. xxiiij. horas. Vel (quod idem est) dicere possumus, quod si illa lux facta fuerit in meridiano circulo, primo fecit vesperam, postea fecit noctem, et ultimo rediens ad meridianum circulum fecit mane, ita quod nox illa fuit inter vesperam et mane: et quia nominatis extremis datur intelligi medium, nominatis vespera et mane datur intelligi nox illa quam fecit post vesperam, antequam facta eret mane: et si in vespera et mane includitur nox et datur intelligi nox, possumus dicere quod vespera et mane factus est unus dies naturalis, habens. xxiiij. horas. Est autem secundum hunc modum exponendi alius modus: dicunt enim quidam quod factio mundi precessit factio lucis per sex horas, ita quod primum mobile revoluens omnes alios caelos iam peruenerat ab oriente usque ad circulum meridianum, ibique facta fuit lux, quae tendens ad occidens fecit vesperam; currens autem per arcum noctis, et veniens ad oriens fecit mane, et factum est vespera et mane dies unus naturalis. xxiiij. horarum. Differt autem hic modus dicendi a primo: quia licet secundum utrumque modum lux sit facta in circulo meridianio tamen secundum primum modum non fuit completa dies nisi quando lux peruenit ad circulum meridianum: sed secundum hunc modum alium fuit completa dies, quando lux

A peruenit ad oriens continens. xxiiij. horas: de quibus decem et octo fecerat illa lux, et sex erant transactas ante factio lucis. Sed iste modus dicendi non videtur congruus: quia quod factio mundi praecesserit factio lucis per sex horas, non videtur conueniens. Credimus quidem valde fuisse parvam morulam inter factio lucis mundi, et factio lucis: nam cum factio sine cum creatione mundi fuit creata natura angelica, quam dicimus esse unum de quatuor coeum, nam Materia informis, Tempus, Coelum empyrium, natura Angelica (ut supra diximus) ponuntur quatuor coeum: et sicut in creatione mundi fuit creata natura angelica, sic secundum Hugonem libro primo, parte Cap. ii. prima, simul cum illuminatione quando facta fuit lux et diuisa a tenebris, fuit illuminata natura angelica, et creditur diuisos esse bonos angelos a malis, et bonos quidem permanentes, malos autem cedisse. Inter creationem ergo mundi, et factio lucis non creditur plus fuisse de mora, quod inter creationem diaboli et eius casum, vel inter creationem bonorum angelorum et eorum illuminationem: sed tam modica fuit morula inter creationem et eius casum ut dicatur diabolus mendax a principio, et dicatur in veritate non loan. 8. stetisse. In veritate quidem fui, quia ut dicitur Ezech. 28. in deliciis Paradisi fuit; nam diabolus in veritate innocentia et in deliciis innocentia fuit: sed ita fuit modica morula inter illa, ut dicatur in veritate non stetisse. Propter hoc autem est alius modus de factio lucis in meridie, videlicet, quod primum mobile incepit moueri etiam aucta factio lucis, et motum fuit per tantam morulam quantum fuit inter creationem mundi et factio lucis: et perueniens illa materia, de qua fuit facta lux ad circulum meridianum, facta fuit inde lux, que statim incipiens ire ad occasum, incepit facere vesperam, et postea noctem, et postea mane, et rediens ad eundem circulum fecit perfectum diem. Hi itaque tres modi de luce in meridie quantum ad factio lucis non differunt, sed differunt quantum ad materiam: omnes enim dicunt lucem factam in meridie. Sed primus modus nihil dicit de materia lucis per quantum temporis praecesserit factio lucis. Secundus autem dicit materiam illam fuisse factam parum ante meridiem. Propter quod hi tres modi sunt quasi duo modi, quia cum primum modus nihil tangat de materia lucis secundum quam differunt hi modi dicendi, non proprie ponit in numerum cum aliis, sed potius ad opinionem virorumque illorum adaptari.

D

CAPUT III.

Cum multi modi dicendi de productione lucis sine tactu, quis illorum est probabilior.

VAMVIS modi dicendi in precedentibus capitulo de productione lucis videantur esse quinque, tamen non sunt nisi quatuor: sunt enim duo modi dicendi de luce et illa producita in meridie, et duo de ea producita in oriente. Propter duos modos de meridie, sciendum, quod non est differentia inter

Gy

illos duos modos quantum ad productionem lucis, sed quantum ad productionem materie lucis: credibile, nō est quod materia illa de qua facta fuit lux esset spissior, quam alia partes illius caeli in quo est facta, quia (ut vult Ibilosophus in

2. Coeli t. 4. 8. de Cælo ēr mundo) stella est pars spissior sui orbis. Nam ēr ipsa elementa maiorem & minorem similitudinem habebant etiam in ipsa prima productione rerum, secundum q. requirebat natura eorum: quia rbi erat terra, erat spissior materia, quam rbi erat aqua immixta aeri: ēr rbi erat aer & aqua sic mixta, erat spissior materia, quam rbi erat elementum ignis. Et si ab ipso primordio in ipsis elementis erat ista distinctione secundum maiorem & minorem spissitudinem prout requirebat natura eorum, multo magis sic erat in ipsis caelis: nam distinctiones & perfectiones posse in elementis, multo magis debent ponere in caelis, quia (secundum

1. lib. cap. 1. Aug. super Gen.) digniora debent esse prius distinctiones & ornata. quod enim inferiora habeant aliquam distinctionem ex sui natura prius quam superiora, videtur inconveniens.

Ergo rbi debebant fieri stelle, erant spissiores partes orbis, q. alibi: & materia illa vni fuit facta illa lux, erat spissior, quam alia partes illius orbis: nō tamen habebat tantam spissitudinem quod lucere, sed quando dixit Deus, Fiat lux, nūc accepit spissitudinem, & pulchritudinem lucis. Dicentes itaque lucem illam factam esse in meridie, quantum ad materiam de qua facta est illa lux, sunt bipartiti: quia aliqui dicunt materiam illam fuisse factam in oriente, & cucurisse sex horas ante aduentum eius ad meridiem, & in aduentu eius ad meridiem materia illa facta fuit lux. Alij vero dicunt, et probabilius quātum ad hanc partem, quod materia illa fuit producta prope circulum meridianum, ita quod modica fuit morula inter productionem illius materie, & ante aduentum eius ad circulum meridianum, qua attingente ibidē fuit facta lux. Ergo quantum ad factum lucis non differunt, sed duas opiniones, quia quaelibet dicit lucem factam in meridie: sed quantum ad productionem materie: de qua fuit facta lux, differunt: quia una illarum dicit materiam illam fuisse productam in principio orientis, distans per sex horas à circulo meridiano: alia vero dicit fuisse productam circa finem partis orientalis prope circulum meridianum, distans per parvam morulam ab illo circulo. Et sicut sunt duo modi dicendi de luce producta in meridie, sic sunt duo modi dicendi de ea producta in oriente: sed bi duo modi de oriente differunt non solum quantum ad productionem materie lucis, sed etiam quantum ad productionem ipsius lucis. Nam quidam dicunt lucem illam fuisse productam in crepusculo, qn abduc non est plena lux, & nō est super horizonte, nec potest videri aspectibus hominum. Alij vero, ut Magister sententiarum & suu sequaces, volunt lucem illam productam fuisse in oriente, sed producta fuit cum facit plenum diem in parte habitabili, & in parte illa ubi producendus erat homo, & cum producta fuit, iam erat super horizonte. His itaq; prælibatis, hoc ordine in hoc cap. procedemus: quia primo comparabimus adiuvicem duas opiniones de productione lucis in meridie, & ostendemus quae illarum sit potior: postea comparabimus duas alias opiniones de productione lucis in oriente, et manifestabimus quae illarum sit melior: tertio comparabimus potiorem opinionem de productione lucis in meridie ad potiorem opinionem de productione lucis in oriente, & declarabimus quae illarum sit probabilius. Propter primum est sciendum, quod opinio de productione

lucis in meridie afferens materiam unde facta est lux, esse productam prope circulum meridianum, ita quod parva fuit morula inter productionem illius materie & aduentum eius ad circulum meridianum ubi afferit factam lucem, est longe probabilius q. alia opinio afferens materiam illam productam esse in principio orientis, et cucurisse sex horas usq; ad circulum meridianum. Nam, ut supra tetigimus & etiam Aug. vult int. i. de Civitate Dei, natura angelica significata est per caelum & per lucem, alter tamen et alter; quia per caelum significata est quantum ad sui productionem, quia in illo principio in quo creauit Deus caelum empyrium & terram, etiam producta fuit natura angelica, quia (secundum Strabonem & ut supra diximus) istud caelum statim factum, mox sanctis angelis est repletum, sed per lucem significata est natura angelica quantum ad sui conuersionem, vel quātum ad sui illuminationem: sicut per tenebras significata est illa natura quantum ad eius auersionem & quātum ad causum. Sicut ergo nō sex horae, sed valde parva morula fuit inter creationem naturæ angelicæ quantum ad malos, & eius casum: vel sicut modica fuit morula inter creationem illius naturæ quantum ad bonos, & eius illuminationem: sic modica creditur fuisse morula inter productionem illius materie unde fuit facta lux, & factum lucis. Declaratio primo que opinio sit potior de factione lucis in meridie, volvamus declarare secundum que. Sit potior de factione lucis in oriente. Credimus quidem opinionem Magistri sententiarum ponentis lucem illam esse factam, cum iam est plena dies, & quando lux est super horizonte, esse potiorem opinionem illa dicente lucem illam fuisse factam in crepusculo quādo abduc non est clara dies. Habet enim opinio Magistri Bedam profectus qui vult, ut dies illa à luce incepit, et in matutino sequenti diei tenderit, ut opera Dei à luce inchoare & in luce completae esse significaretur. Quare si lux illa fuit facta in crepusculo ante claritatem, non incepit dies illa à luce, sed incepit à semiluce, vel (ut magis proprie loquamur) non incepit à luce, sed incepit inter tenebras et lucem. Rursum dies illa prima hoc posito prius habuisset mane q. vesperam, cuius contrarium habetur in textu; si enim lux illa fuit facta in crepusculo, fecit auroram, sed aurora nō potest esse nisi sit mane, vel nisi statim post se sit mane; incepisset itaque dies illa à mane, quod non consonat sacrae scripture. Viso que sit potior opinio de ponentibus lucem creatam in meridie, & ostendo que sit potior de ponentibus eam creatam in oriente: volumus potiorem opinionem de meridie comparare ad potiorem opinionem de oriente. Propter quod sciendum hanc diuersitatem quod quidam dicant lucem creatam in meridie, quidam in oriente, ex scriptura sacra sumptissime originem, secundum quam prima dies non incepit à mane: à mane ergo secundum quod mane potest sumi dupliciter, sic enim sumpsit originem hæc duplex opinio. Potest enim accipi mane ut dicit medietatem arcus diei ab oriente usq; in meridiem: & tunc accipietur vespera pro alia medietate, videlicet, à meridie usq; in occidente: & hinc modum locum seruat aliquæ genies, ut quousq; sit aliud Sol, dicunt. Adbuc est mane: sic ergo accipiendo mane non fuit lux illa producta in oriente, quia sic primus dies incepisset à mane, & habuisset prius mane quam vesperam. Alio modo potest accipi mane pro aurora, ut Magister tangit, quādo adhuc non est plena lux: & sic (sequendo opinionem Magistri) dies illa non habuit mane, & nō incepit à mane, quia non

Cap. 9.

In. 2. dist. 1. 3. te videri aspectibus hominum. Alij vero, ut Magister sententiarum & suu sequaces, volunt lucem illam productam fuisse in oriente, sed producta fuit cum facit plenum diem in parte habitabili, & in parte illa ubi producendus erat homo, & cum producta fuit, iam erat super horizonte. His itaq; prælibatis, hoc ordine in hoc cap. procedemus: quia primo comparabimus adiuvicem duas opiniones de productione lucis in meridie, & ostendemus quae illarum sit potior: postea comparabimus duas alias opiniones de productione lucis in oriente, et manifestabimus quae illarum sit melior: tertio comparabimus potiorem opinionem de productione lucis in meridie ad potiorem opinionem de productione lucis in oriente, & declarabimus quae illarum sit probabilius. Propter primum est sciendum, quod opinio de productione

2. S. dist. 1. 3.

Cap. 3.

1. Cor. 10.

Matib. 13.

Psal. 54.

non habuit auroram, nec incepit ab aurora; habuit tamen ve
speram, quia iuit ad occidēs: ergo decursus illius lucis usq;
ad occidens, quo faciendo fecit vespera cum nocte sequen
te & cum aurora sequentis diei quae poterat dici mane, fa
etus est dies unus. Quae autem istarum opinionē sit potior,
vel magistri ponentis lucem creatam in oriente, vel dicen
tium ipsam creatam in meridie, dici potest quod (quantum
ad superficiem) scripture sacræ aliqualiter opinio de me
ridie videtur concordare: sed simpliciter loquendo, proba
bilior est opino Magistri, cum dicatur in Habacuc & Sol.
& Luna steterunt in habitaculis suis: creditur autem com
muniter & cessante motu primi mobilis, Sol & Luna sta
bunt in habitaculis suis, id est, in locis illis ubi fuerunt crea
ti, et communiter ponitur quod Sol stabit in oriente, et Lu
na in occidente: & quia lux illa vel est semper coniuncta
Soli, vel ex ea factus est Sol, ut de hoc infra speciem cap
titulum faciemus, ideo creditur & lux illa creata fuerit in
orienti in plena luce, ut primo saceret vesperam quam ma
ne: quia in sui primordio (ut diximus) non fecit auroram
nec crepusculum quod potest dici mane. Nam sicut unus singu
laris homo habet suas etates, sic totus mundus habet suas eta
tes, et a Christo Salvatore mundi, usq; in finem mundi, est ultima
etas, iuxta illud Apostoli. Nos sumus i quos fines seculo
rum deuenierūt. Verum est autem quod ultima etas hominum que
potest incipere a sexagesimo anno ultra, aliquando plus du
rat quam quelibet alia etas, cum non possimus scire diem,
neque horam, neque annum, neque tempus, quando finietur mun
dus, dicente Christo, Non est vestrum scire tempora vel
momenta que pater in sua posuit potestate. Voluerunt tan
tem quadam (& in hac parte sentientes non recte) quod
licet non possit sciri dies vel hora vel annus, potest re
men sciri tempus, ut forte potest sciri centenarius an
norum, vel forte nullenarius: que omnia tanquam non
consona fidei sunt abiicienda, quia secundum Augustinum, valde
periculorum est sacram paginam expondere de eo quod ali
quo tempore est futurum. & idem Augustinus, 8. de Ciuitate
dei vult, quod nec dies, nec hora, nec annus, nec tempus
sciri potest, quando ista fuerint. Vnde ait non viaq; illi de
hora, vel die, vel anno, sed de tempore interrogauerūt, quan
do istud acceperunt responsum (& subdit) frustra igitur
anos qui remanent buic seculo computare ac diffinire co
natur, cum hoc scire non esse vestrum ex ore Veritatis au
diamus. Reuertamus itaq; ad propositum & dicamus &
sicut seculum potest dici habere suas etates, sic unus singu
laris homo: et licet non possimus scire tempus quo seculum
vel unus singularis homo finietur, de fine tamē seculi est ali
ter loquendum quam de fine unius singularis hominis: quia
unus singularis homo aliquando non dimidiat dies suos, ali
qui enim dum est puer, vel dum adhuc oritur, succiditur
& moritur: sed totus mundus quando finietur, perfectus
erit: itaq; circulationes mundi erunt perfectæ. Lux ergo,
illa perfectam circulationem faciet, & redibit ad primitum
illum ubi fuit creata: & quia Luna fuit creata plena cre
ditur creata fuisse in occidente, & lux illa in oriente: &
quia post finem mundi non amplius movebuntur,
stabant in habitaculis suis, Luna, scili
cet, in occidente, lux vero
illa in oriente.

A

B

C

D

CAPUT IIII.

Quomodo lux illa faciebat diem, & noctem.

O S T Q V A M narravimus varias
opiniones & modos dicendi de luce illa
in qua parte cœli sit condita, et ostend
imus quis illorum sit potior, volumus
declarare quomodo faciebat diem &

noctem. Proprius quod sciendum quod Græci de hoc ali
ter senserunt, quam Latini. Nam Græci volumus quod re
fuso & contracto lumine illa lux fecerit tres primos dies,
postea quarta die factus fuit Sol, & facta fuit Luna: et quod
Sol factus fuit in potestate diei qui est ab oriente in occi
dens, ideo Sol fuit factus in oriente: Luna vero quod facta
fuit in potestate noctis que incipit ab occidente & redit in
orientem, facta fuit in occidente. Hec autem Græcorum opi
nio quantum ad hanc partem & Sol fuit factus in oriente
et Luna in occidente, concordat cum opinione nostra capi
tulo præcedenti tradita: sed quantum ad partem illam, &
lux illa refuso & contracto lumine fecerit illos tres dies,
non concordamus cum illis. quod vero haec sit Græcorum
opinio quam tetigimus, patet per Damascenum libro quin
to, ubi ait, quod tribus quidem diebus refuso & contracto lu
mine, diuino præceptio dies & nox fiebant. Ipse etiam idem
Damascenus codice lib. et capitulo De Sole facto in potesta
te diei, dicit ipsum Solem productum in oriente. & De lu
na productam in potestate noctis, dicit eam productam in oc
cidente. Sed licet sentiantur Græci illos tres dies factos ef
fusione & contractione luminis, Latini tamen non sentiunt p
motum & per circuitum illius lucis. Vnde Bela exponens
illud, Factum est vespera & mane, ait quod accedente
paulatim luce post spacium diurne longitudinis & subeun
te partes inferiores, factum est vespera, sicut nunc videntur
circuitu Solis fieri solet (& subdit) quod factum est etiam
mane eadem luce super terram redeuntes, et alium diem in
choante, & sic dies expletus est unus xxiiij. horarum. Au
gustinus autem viri modum tangit, videlicet, quod lux
illa trium istorum dierum fecit diem & noctem. Vnde ait
quarto super Gen. quod lux illa que dies appellata est, vel
circuitu suo (quod diximus sentire Latinos) vel contra
etiose & emissione (quod diximus sentire Graecos) vices
nocturnas diurnasq; peregit. His itaq; prælibatis volumus
declarare opinionem Latinorum esse potiorem: quod sex
viis ostendere possumus, ut prima via sumatur ex parte na
raculi: secunda, ex parte primi mobilis: tercua, ex par
te temporis: quarta ex parte lucis & tenebrarum: quin
ta, ex parte vespere & mane: sexta ex parte dierum. Pri
ma via sic patet, nam (ut vult Augustinus super Gen.)
quemadmodum instituit Deus naturas rerum, secundum scri
pturas eius nos conuenit querere, non & in eis vel ex eis
ad miraculum potentiae sue velut operari: posset enim (ut
subdit) oleum esse sub aqua, si Deus vellit; licet hoc natu
rae olei non comperiat. Ad ipsas ergo naturas rerum debe
mus recurrere in expositione sacrae scripturae, & non ad
miraculum, ubi possumus eam sine miraculo exponere. Sed
intelligendo opinionem Latinorum, quod lux illa suo cir
cuitu fecerit vespera et mane, nullum ponimus ibi miracu
lum, cum et nunc Sol solito cursu suo sic vesperam faciat
et mane: sentiendo autem cum Græcis, quod non per circui

Cap. 7.

Cap. 21.

Cap. 1.

tum sed per contractionem et emissionem lumen fecerit lux illa diem et noctem, oportet per miraculum hoc ponere. Ideo Damascenus ait, diuino precepto hoc fuisse factum. Videbat enim quod naturaliter fieri non poterat, nam naturalia agunt ex necessitate naturae non ex electione voluntatis: non est enim ex potestate ignis retrahere suum calorem, sed ex necessitate naturae praesente calefactibili calefacit. Sic non erat in potestate illius lucis retrahere suum lumen, sed ex necessitate naturae fundebat suum lumen. Secunda via ad hoc idem est ex parte primi mobilis: oportebat quidem secundum naturam (nisi velimus confugere ad miraculum) quod primus modus praecederet omnes alios motus, et quia ab ipso primordio semper erat aliqua varietas in materia producta, quia ab ipso primordio spiritus domini poterat deferriri super aquas, quia fecerat aquas, id est, materiam corporalem labilem et mobilem, ut dicatur Deus ferri non secundum se, sed secundum suos effectus: itaque ut seruetur naturalis ordo, dicemus primum motum praecepsisse omnes alios motus. Erat ergo iam primus motus qui est ab oriente ubi illa lux fuit facta, in occidens: et quia ille motus trahit secum omnes alias spheras, statim illa lux coepit rotari versus occidens; quod faciendo fecit vespere et postea mane. Non ergo oportet recurrere ad contractionem et emissionem luminis, cum sine hoc possimus saluare dies et noctes. Tertia via ad hoc idem patet ex parte temporis. nam tempus (ut supra diximus) ponitur unum de quatuor coevis, ergo in ipso primordio et ante productionem lucis, incepit esse tempus, et si fuit tempus de necessitate fuit motus, et si fuit motus (loquendo de ordine naturali) fuit primus motus. Vnde August. s. super Gen. ait quod si nullus esset motus, nullum esset tempus. Sic etiam possimus dicere naturaliter, ut philosophi pbant, si non esset primus motus, nullus esset motus. Quare si non debemus confugere ad miraculum ubi possimus alter saluare scripturam sacra, dicere possimus quod fuit primus motus, quia cum sit ab oriente in occidens, statim illa lux producta incepit iter versus occidens, et redire in orientem suorum circuitu fecit diem et noctem, vespere et mane. Quarta via sic patet ex parte lucis et tenebrarum: sicut enim scriptum est, Fiat lux, et facta est lux, et vidit Deus lucem quod esset bona, et diuisit lucem a tenebris; non enim dicitur aliquid diuisum quando est totum tale: si enim lux illa contraxisset radios suos, et non illuminasset, totum fuisse tenebra et nihil fuisse de luce, non ergo fuisse diuisio inter tenebras et lucem, et ipsum Vnde uestrum non fuisse diuisum quod s. una eius pars esset lucida et altera tenebrosa, sed totum fuisse tenebrosum. Cum enim illa lux circuiret terram vel circuiret ista elementa, semper una pars illuminabatur que obiectebatur luci, et alia obstruebatur que occultabatur a luce, ut sic semper per lucem illam esset diuisio lucis a tenebra. Facit autem ad hoc idem quod dicitur in Textu, quia vidit Deus lucem quod esset bona: cum ergo illud videre quod esset bonum, secundum Aug. 2. de Gen. ad sit complacere sibi quod tale quid duret et perseveret, lux illa durauit et perseverauit, sed non durasset lux si aliquando non luxisset; semper ergo lucebat, et suos radios non contraxit. Quinta via sumitur ex parte vespere et mane: non enim dicitur mane ex eo quod lux est super terram habitabilem, quia tunc tota dies esset mane: sed dicitur mane ex eo quod hinc ab oriente vadit versus meridiem, et dicitur vespere ex eo quod vadit versus occidens. Vespere itaque

Cap. 7.

II.

III.

Cap. 5.

4. Pby. 133.

IV.

2. de Gen. ad lit. cap. 6.

V.

A et mane non possimus saluare propriam sine motu corporis luminosi. Cum ergo scriptura sacra (loquens de factione illius lucis) non solus loquatur de die et nocte, sed etiam de vespere et mane, et haec non sunt sine motu corporis lumenosi, consequens est quod illa lux suo motu et suo circuitu fecerit diem et noctem, et vespere et mane: si enim semper stetisset in oriente, semper fuisset dies sive mane: et si semper stetisset in circulo meridiano, semper fuisset meridiem: et si versus occidens, semper fuisset vespere. Cum ergo hoc viceps faceret, suo circuitu hoc faciebat. Sed dices forte virumque fuisse, videlicet, et lux illa sui circuitu peragebat, et radios contrahebat et emitebat. Sed frustra fit per plura quod potest fieri per unum: cum ergo per solum circuitum possimus saluare lucem illam fecisse vespere et mane, non estem et diem, non oportet superaddere emissionem et contractionem. Sexta via ad hoc idem sumitur ex parte diem: nam cum prima die fuerit facta lux: secunda, firmamentum: tertia, congregatio aquarum: quarta, luminaria caeli, et sic de aliis: quia scriptura sacra eodem modo loquitur de omnibus his diebus, dicens eos esse factos per vespere et mane, oportet omnes hos dies uniformiter accipi. Ergo cum quarta die factus fuerit Sol, qui motu suo fecit vespere et mane diem unum, sicut et nunc facit motu suo, oportet quod illi tres dies facti fuerit motu illius lucis primo factae: aliter aequivoce fuissent illi tres dies ab aliis tribus diebus sequentibus, in quibus totus mundus est conditus, et ornatus. Posset autem ad hoc idem adduci et septima via: nam duplex potest esse actus forme. Unus respectu proprii subiecti: sicut albedo facit suum subiectum album, et calor calidum, et lux lucidum. Alius actus est respectu aliorum a suo subiecto, sicut calor non solum facit suum subiectum calidum, sed etiam calefactabilia circa se posita calefacit, et albedo facit non solum suum subiectum album, sed oculos ipsam intuentes disgregat, et lux non solum facit suum subiectum lucidum, sed etiam aerem circa se positum illuminat. Quantum autem ad actum secundum potest impediri forma saltem virtute diuina, sicut tres Pueri missi in caminum ignis non sunt calefacti. Calor ergo in illo igne babebat actum suum quantum ad interiorum et quantum ad suum subiectum, quia vere ille ignis erat calidus, sed non babebat actu suum quantum ad exteriorum respectu istorum puerorum, quia eos non calefecit, nec quicquam molestiae intulit. Potest ergo forma cobiberi quantum ad actum exteriorem, sed quantum ad interiorum qui est respectu proprii subiecti videtur omnino contradictionem implicare, ut si calor in aliquo subiecto, et non sit calidum illud subiectum. Ergo quia illa lux primo facta, erat in aliquo sicut in subiecto, ab hoc actu non poterat cobiberi quin faceret illud corpus lucidum, sed sufficit corpus esse lucidum ad hoc quod videatur. Illa ergo lux (ex quo non tollebatur ab ea quin esset corpus lucidum) semper erat visibilis: non ergo faciebat veram noctem, cum semper appareret lux illa, cuius erat facere diem. Sed dices quod virtute diuina potest cobiberi ne illuminaret alia, et ne multiplicaret speciem suam ad oculum, et ne videri possit. Sed non oportet ad tota miracula recurrere, quando saluata natura rerum possit sufficienter sacram scripturam exponere.

Caput

VII.

Vsus forme duplex.

Dan. 3.

Quomodo facta fuit illa lux pertinens ad primum diem, Vt trum per noue formae substancialis acceptionem, An per aliam mutationem?

O G I T V R animus dubitare, quomodo illa lux facta fuerit, nam oia fuerunt a principio producta secundum subiectam materiam et secundum substanciales formas, vt post illud principium in quo Deus creavit coelum et terram (accipiendo illud pro principio temporis) nihil fuerit postea creatum, nisi sicut quotidie nunc aliquid creatur, quia quotidie creantur animae rationales, et suis corporibus infunduntur, omnia ergo fuerunt in principio creata quantum ad substanciales formas, et etiam quantum ad subiectam materiam, et specialiter ea que sunt in supercoelestibus, nam supercoelestia semper sunt praeferenda istis elementis, vnde prius fuit facta distinctio coelorum qd elementorum, vt prius fuit factum firmamentum in quo fuerunt distincti coeli, et postea fuit facta congregatio aquarum per quam fuit facta distinctio elementorum, nihil enim debemus ponere prius in elementis qd in supercoelestibus: sed vel simul fuerint haec, vel successivac, ibi prioritas semper attribuenda est supercoelestibus et non elementis: igitur cum ipsa elementa ab ipso primordio fuerint producta secundum suas substanciales formas, quia terra ab ipso principio habuit suam substancialem formam, aqua etiam et aer (licet essent immixta) suas substanciales formas habebat, ignis etiam ab ipso primordio fuit sic productus, ergo multo magis supercoelestia fuerunt producta secundum suas substanciales formas. Merito ergo (vt prae diximus) dubitat animus, quomodo lux illa fuit facta post productionem coeli et terrae, cum ab ipso primordio fuerint producta secundum suas substanciales formas? Dicemus ergo, quod non est alterius naturae stella cum suo orbe in quo est fixa, quia (vt probat Philosophus in de Caelo et mundo) omne quod est naturaliter fixum in aliquo, est eiusdem naturae cum illo in quo est fixum: cum ergo stella naturaliter sit fixa in orbe, erit eiusdem naturae cum suo orbe, et tamen stella lucet, orbis non lucet: quod non est quia sit alterius naturae hoc qd illud, sed quia est densius hoc quam illud. Ideo dicit Philosophus quod stella est densior pars sui orbis, vel (quod idem est) est aggregatio luminis in orbe. Totus enim orbis et totum caelum est de natura luminosi, sed vbi habet illam naturam raram non lucet, sed vbi eam habet densam et spissam lucet. Ideo (vt diximus) orbis quia est rarus non lucet, stella que est densa et spissa lucet: sicut videmus in igne, nam videmus qd lucet ignis carbo et flamma, et non lucet in sua sphæra, quod non est qd ignis flamma vel qd ignis carbo sint de natura lucis, et ignis in sua sphæra non sit huiusmodi: immo si ratione ignoratis habent flamma et carbo qd sint de natura lucis, ignis in sua sphæra magis adeptus est nomen lucis qd carbo et flamma, quia habet magis naturam ignis vt est elementum et vt est in sua sphæra, qd vt est elementatum et vt est hic inferius.

2. Cœli. t. 4. 1.

2. cœli. t. 4. 8.

A Tota ergo causa quare haec lucent et ille non lucet, est, quia ille est magis rarus, carbo et flamma sunt magis spissa. His itaque prelibatis dicamus quod ab ipso primordio illa lux, et omnia luminaria coeli, fuerunt facta secundum suas substanciales formas, et illa materia vnde fuit facta lux et unde fuerunt facta luminaria coeli, fuit magis spissa qd alij coeli, sed non erat tantum spissa quod luceret: quando ergo dixit Deus, Fiat lux, et facta est lux, illa materia (vt facta est lux) fuit magis densata et inspissata qd prius esset, ut extunc inciperet lucere cum prius non luceret. Si ergo queritur quo est facta illa lux prout in Titulo capitulo proponebatur? dicemus qd fuit facta per inspissationem et condensationem sue materie non per acceptionem alicuius alterius formae substancialis, rarum enim et densum non sunt forme substanciales, sed accidentales: fuit ergo illa lux a principio producta secundum suam substancialem formam: sed non lucebat, quia illud corpus quod dicitur factum lux, ab ipso primordio non erat ita densum et spissum qd posset lucere, sed cum dixit Deus, Fiat lux, fuit eius corpus sic densatum et inspissatum, ut luceret. Possimus autem sensibile exemplum ponere de Luna: videmus eni in Luna quandam maculam, vt vbi est macula illa non luceat sed videatur tenebrosa, quod non est qd Luna sit alterius naturae vbi habet illam maculam et vbi non lucet, qd vbi non habet et vbi lucet, sed quia secundum Commentatorem in de substancia orbis, vbi habet illam maculam et vbi non lucet Luna, non est ita densa et ita spissa, vbi autem non habet maculam: et vbi lucet, est magis densa et magis spissa. Videmus etiam in reuerberationibus: quia a corpore denso et spizzo (si sit tersum et politum) fit reuerberatio et generatur splendor; a corpore autem non sic denso nec sic spizzo quantum tuncq; si tersum et politum, non fit tanta reuerberatio nec generatur splendor. Ut si quis velit tergere et polire ferrum, quia est corpus densum et spissum, et obiectat ipsum soli, vt patet in ense, fiet magis reuerberatio, et generabitur inde splendor: sed lignum quia non est corpus sic densum nec sic spissum, quantumcūq; sic tergatur, et poliatur, et obiectatur soli, non fiet inde magna reuerberatio, nec generabitur inde splendor. Videmus etiam qd ensis magis lucet oppositus soli, qd aliud ferrum, quod inde est, quia fit de bono et forti calibe quod est magis spissum et densum, quam aliud ferrum, ideo tersum et politum et oppositum soli plus splendet, qd aliud ferrum. Spissitudo ergo materie facit ad multiplicationem lucis et splendoris: sed hoc non est tota causa in istis inferioribus, quia non est eadem natura in omnibus istis inferioribus. Ut forte amplius ponderat plumbum qd ferrum, et forte in uno pugno plumbi non minus est de materia qd in uno pugno ferri; sed quia plumbum est alterius naturae cum sit molle qd ferrum cum sit durum, forte ferrum tersum et politum et oppositum soli, plus faciet de splendore qd plumbum, et si fiat speculum de ferro et maxime de calibe plus faciet de splendore, et ardebit, et faciet ignem; quod non sic faceret speculum factum de plumbō. Sed in ipsis supercoelestibus vbi non est alterius naturae stella qd orbis, nullam aliam causam assignabimus quare lucet stella et non orbis, nisi quia stella est spissior pars sui orbis. Est enim calum quinta essentia longe distans a quantiori elementis elementorum et elementatorum, ita qd durum et molle et huiusmodi qualitates quas videmus in istis inferioribus, ibi non ponimus. Vel si volumus istas qualitates

Auerr. 2. cap.
de substancia
orbis, et. 2. cœ
li. 4. 2. et. 4. 9.

2. Cœli. t. 4. 1.

adaptare ad caelos, dicemus & durissimi et solidissimi sunt, nec est solidior stella q̄ orbis; nullum enim instrumentum, nullum ferrum, nullumve aliquid posset à caelis aliquid remouere: ideo dicitur Iob, Tu forsitan cum eo fabricatus es caelos, qui solidissimi quasi ære fusi sunt. Oportet autem per hæc inferiora manuduci in illa superiora, & ideo forte non habuit Iob aliquid solidius quod nominare posset q̄ es fūsum, et specialiter sūcum ære admisceatur aliud metallum, ut patet in factione cimbali quod sit de valde solida materia: secundum tamen veritatem nulla est comparatio inter soliditatem caeli & æris fusi, vel cuiusq; rei alterius hic inferius existens: nam nulla res est hic inferius non patiens peregrinas impressiones & quæ non posset scindi vel aliquo alio modo alterari: nam cum adamus de quo, dicimus quod est tantæ soliditatis, si super incudine ponatur & malleo ferreco percussiatur, si ictum mallei expectat non frangetur, sed malleum vel incudinem subintribit; & tamen (ut dicitur) sanguine birci frangitur, ut nihil sit hic inferius à peregrinis impressionibus omnino remotum. Cœli autem tam stellæ q̄; orbes à peregrinis impressionibus se-moti sunt omnino: nam cum caelum sit primū alterans, concluditur esse inalterabile. Huiusmodi itaq; differentias inter stellam & orbem ut quod stella sit dura, & orbis mollis, vel quod hoc patiatur peregrinas impressiones, & non illud, rationem assignare non possumus, sed solum assi-gnabimus differentiam secundum luminosum & diaphanum, quia stella est luminosa, & orbis est diaphanus. Vel erit ibi differentia inter spissum & spissum, quia stella est spissior pars sui orbis: secundum quem modum dici potest illam lucem esse productā, quia materia vnde facta est, fuit adeo inspissata quod incepit lucere, que prius non sic in spissata lucere non poterat.

Cap. 37.

A Adams sangue birci frāgitur, ut nihil sit hic inferius à peregrinis impressionibus omnino remotum. Cœli autem tam stellæ q̄; orbes à peregrinis impressionibus se-moti sunt omnino: nam cum caelum sit primū alterans, concluditur esse inalterabile. Huiusmodi itaq; differentias inter stellam & orbem ut quod stella sit dura, & orbis mollis, vel quod hoc patiatur peregrinas impressiones, & non illud, rationem assignare non possumus, sed solum assi-gnabimus differentiam secundum luminosum & diaphanum, quia stella est luminosa, & orbis est diaphanus. Vel erit ibi differentia inter spissum & spissum, quia stella est spissior pars sui orbis: secundum quem modum dici potest illam lucem esse productā, quia materia vnde facta est, fuit adeo inspissata quod incepit lucere, que prius non sic in spissata lucere non poterat.

CAPUT VI.

Quid factum fuit de illa luce, utrum secundum se permanserit, uel in corpus aliud sit conuersa.

Lit. 1.º Gen.
ad lit. cap. 11.

Magist. in. 2.
seni. dist. 13.

Cap. 4.

E L V C E quidem primō facta multi sunt modi dicendi, quorum quosdam tangit Augustin. quosdam verò Doctores ali qui inuenierunt. Possimus autem tangere quinq; modos dicendi. Ut sit unus modus, quem tangit Augustinus & illa lux est in partibus tam remotis, ut ab oculis hominum videri non posset. Siq; modus alias quem idem August. tangit, ut sit lux illa semper coniuncta soli ut nobis apparere non posset. Siq; modus tertius, & factio Sole lux illa in præiacentem materiam sit redacta. Siq; modus quartus, quod lux illa erat quedam nubes lucida, de qua formatum est corpus solis. Siq; modus quintus, quem tangit Dionysius de Diuinis nominibus, & illa lux fuit ipse Sol qui factus dicitur quarta die: erat enim (secundum ipsum) illa lux ipse Sol, siue ipsum lumen solare, sed adhuc informe; sed quia quandam formositatem accepit quarta die, ideo tunc dicitur esse formatum. Hoc est ergo quod art. Ipsum enim videlicet solare lumen, est illud lumen (quāuis tunc infors-

me erat quod & diuinus dicit Moses) quod primam determinavit nostrorum dierum trinitatem. Duae enim fuerunt trinitates dierum, id est, sex dies fuerunt appositi in productione orbis: & prima trinitas dierum fuit apposita ad rerum distinctionem, & alia trinitas ad ornatum: & lumen illud quod fuit productum in illa prima trinitate dierum, quia fuit productum prima die, est illud idem lumen quod est Sol: sed tunc erat informe, nunc autem est formatum, ut patet ex sententia Dionysii. His itaq; modis dicendi, & his opinionibus prælibatis, volumus eas singulariter discutere, & opinionem inde eligere meliore. Prima quidem opinio q. s. lux illa sit in partibus sic remotis, ut à nobis visideri non possit, non vident secundum mentem Augu. cum ponat omnia luminaria caeli ab ipso primordio fuisse produc-ta, sicut & nunc sunt: sed recitat illum modū dicendi tanquam dictum ab alijs, quem non esse rationabilem clare patere potest. Nam illæ partes remotæ in quibus ponitur lux illa, vel sunt coelestes, vel elementales. Si sunt elementales, tunc illa lux esset corruptibilis, quia esset quid elementarum; non ergo sic duraret, sed iam esset corrupta, nisi miraculo conseruaretur, nec subest causa, quare miraculo conseruaretur, ex quo nullum profectum facit. Insuper elementum ignis & aeris totum circuoluatur cum caelo, excepto illo modico aere qui clauditur inter motes, ut patet ex lib. Meteo. ergo illa lux circuoluaretur, & quantumcūq; esset in Lib. 1. posse partibus remotis appareret nobis visibilis; immo quia suo circuitu in nostra terra habitabili faciebat diem & noctē, sicut tunc erat visibilis, ita & nunc esset. Si vero dicatur lucem illam esse in partibus coelestibus, cum caelum sic circuoluatur nunc, sicut circuoluatur & tunc, nobis visibilis appareret. Sed dices q; est sic commixta soli & nobis apparere non potest, qui ponebatur secundus dicendi modus. Sed nec hoc stare potest, quia (ut communiter improbat) tunc lux illa superflue retineretur, nihil autem est superua-cuum in diuinis operibus, propter quod hæc positio rationabiliter sustineri non potest. Tertius autem dicendi modus, scilicet, & factio Sole, in præiacentem materiam lux illa sit redacta, non est rationabilis, cum specialiter dicatur de lumine illa, & videt Deus lucem & esset bona, quia placuit sibi manere quod fecerat: non ergo in præiacentem materiam est redacta, sed adhuc manet, ut in se vel in re que est inde formata. Quartus autem dicendi modus, videlicet, quod illa lux erat quedam nubes lucida de qua formatum est corpus Solis, aut accipit nubem propriè prout pertinet ad naturam elementatam, & tunc Sol de sui natura esset corruptibilis, quia esset de natura elementorum, quod est inconveniens: aut accipit nubem largè pro illa materia coelesti de qua facta est lux, de qua luce postea factus est Sol, & tunc eadem est opinio illa cum ea quam tangit Dionysius. Ceteris itaq; alijs opinionibus improbatis dicemus cum Dionysio, quod lumen Solare, quod est nūc, erat illa lux, sed adhuc erat informe, quod formatum quarta die dicitur factus Sol. Sed in his verbis Dionysii oritur duplex difficultas, ut sit difficultas prima: quia (dato & de illa luce factus sit Sol) non videatur bene dictum & lux illa erat Sol, nec econuerso, sed quod de illa luce factus est Sol: sicut si de aere fieret ignis, non esset bene dictum & ignis erat ille aer de quo factus est, nec econuerso, sed & aer est corruptus: & ignis est generatus, & sic de aere factus est ignis: eodem etiam modo si de illa luce factus est Sol, illa lux est corrupta, & Sol est inde factus.

Aristot. 1. de Gen. cap. 3. Etus. Secunda difficultas est, quomodo lumen illud solare erat adhuc informe? Propter primum, scindum, quod non eodem modo ex aere fit ignis, et de illa luce factus est Sol: nam cum ex uno elemento fit aliud, unum corruptitur secundum formam substantialem et aliud generatur, ut non possit di- ci quod hoc fuerit illud, sed quod ex hoc factum est illud: sed quae- do non est corruptio secundum substantialem formam, non est factum aliud, sed est factum alterum; secundum hoc ergo manet idem secundum substantiam, variatur autem secundum accidentia, ut si ex pueri fiat vir, quia idem manet secundum substantiam, optime potest dici quod vir iste erat puer. Sic etiam in proposito: nam quia corpora caelestia fuerunt ab ipso principio creata sub substantialibus formis, lux illa et Sol qui dicitur factus de illa luce, sub sua substantiali forma sunt producta: erat enim (ut diximus) in illa parte caeli vbi facta est lux, materia magis densa quam in qua- uis alia parte illius orbis, sed non erat ita densa nec erat ibi tanta aggregatio luminis quod luceret: sed quando Deus dixit, Fiat lux, materia illa fuit magis condensata, et ex hoc lumen fuit ibi magis aggregatum, et ex tunc incepit luce- re: postea quarta die quoniam deus ex illa luce fecit Solem, mate- ria illa fuit adhuc magis aggregata et magis condensata, et lumen fuit ibi amplius multiplicatum, ut ex hoc amplius luceret: ergo nec in productione lucis ex sua materia, nec in productione Solis ex illa luce facta est variatio secundum substancialem formam, sed solum secundum maiorem con- densationem, et secundum maioris luminis aggregationem: nam quilibet orbis caelestis secundum se totum est de natu- ra lucis, propter quod idem est orbis caelestem in aliqua sui parte condensari, et lumen ibi aggregari; et idem est stel- lam esse densiorem partem sui orbis, et esse aggregationem luminis in suo orbe. Reuertamur ergo ad propositum, et dicamus quod in productione lucis ex sua materia, et in fa- ctione Solis ex illa luce, non fuit variatio secundum substancialem formam, sed solum fuit maior condensatio materie, maior aggregatio luminis, et ex hoc fuit ibi maior virtus et maior potentia ad lucendum, sicut si puer fiat adolescentes, et factus adolescens fiat vir, non erit ibi variatio secundum substancialem formam, sed erit ibi maior et maior adeptio virtutis et potestatis, quia factus adolescens erit fortior et potentior se puer, et factus vir erit fortior et potentior se adolescentem. Ex his autem apparere potest solutio difficultatis praetextae, nam propter idemtatem eiusdem substancialis formae, lux illa primo facta est illud idem corpus ex quo factus est Sol, et Sol est illud idem corpus luminosum ex quo est factus. Bené ergo dixit Dionysius quod lumen so- late erat illa lux primo facta, quia est illud idem corpus quod erat lux illa. Ex his etiam apparere potest quod in Titulo ca- pituli dicebatur, cum quarebatur quid factum fuerit de illa luce, utrum secundum se permanerit, aut in aliud corpus sit conuersa? Dicimus quod secundum se permanerit et perma- net secundum substantialem formam, sed secundum se non permanerit nec permanet quantum ad aequalis luminis acce- ptionem, quia multo magis lumen accepit cum factus sit in- de Sol, quam ante haberet. Vnde Aug. 1. super Gen. que- rense, ait, Ut quid ergo factus est Sol in potestate diei, qui lu- ceret super terram, si lux illa diei faciendo sufficerat; que- dies etiam vocata est? An illa prior regiones superiores a- terra longinquas illustrabat, ut sentiri non possit in terris: atque ita oportebat Solem fieri per quem dies inferioribus mu-

A di partibus dispergeret? et subdit, Potest et hoc dici, au- etum esse fulgorem diei Sole addito (ideft, producendo Sole) ut per illam lucem minus fulgens dies quam nunc est fuisse credatur. Non ergo tantum lucebat illa lux, quantum lu- cet Sol. Quod vero addebatur in dicto titulo, utrum illa lux in corpus aliud sit conuersa: dicamus eam non esse conuer- sam in corpus aliud, sed in corpus alterum: illud enim cor- pus tunc alterum fuit, cum factus Sol, accepit maiorem ag- gregationem luminis, non tamen ex hoc fuit aliud secundum suam substancialem formam. Sed dices quod etiam non potest esse corpus alterum secundum quascumque conditiones: nam cum caelum sit primum alterans et ex hoc sit inalterabile, non videtur corpus illud ex quo facta est lux, et ex quo po- stea factus est Sol, potuisse aliquam alterationem recipere. Dicimus ergo quod caelum est quelibet pars caeli est alterans inalterabile secundum rationes seminales prout res est sub ieclis naturalibus agentibus, sed non est quid inalterabile secundum rationes obedientiales prout de creatura fit quod Deo placet: nam secundum Augu. super Gen. viii. q. 14. tiones indidit Deus, seminales, secundum quas subduntur naturalibus agentibus, et obedientiales, secundum quas fit de eis quod Deus disposuit. Adhuc forte diceret aliquis, si corpus illud de quo facta est lux, tunc fuit magis condensa- tum, et postea factus inde Sol, fuit per amplius condensa- tum, quia non potest corpus condensari nisi occupet minorum locum, videtur in caelo aliquid remansisse vacuum? sed de hoc, cum agetur de opere quartae diei quando producta fue- runt luminaria caeli, infra in. 33. cap. difficultas mouebitur specialis. Secunda quidem difficultas superioris tacta de in- formitate illius lucis, soluta est per iam dicta: nam cum non esset lux illa tanti fulgoris et tanti luminis sicut est nunc Sol, poterat dici informis respectu Solis. Dicunt tamen alii S. Tbo. 1. par. qui informitatem illam fuisse quantum ad causalitatem, quia sum. q. 77. ar- lux illa primo facta erat substantia Solis, et habebat virtutem. 4. Ad. 2. tem in communio, sed postmodum data est ei specialis et de- terminata virtus quantum ad particulares effectus. Sed vel hoc est idem cum dicto nostro, vel est sine causa possum: nam cum tradant Philosophi influentiam esse a lumino, si fuit ei data specialis virtus ad influendum et causandum, fuit ei specialis illuminatio addita, quia cum possumus aliquid na- turaliter salvare, non oportet ad miraculum recurrere. Pro- pter quod dicimus, quod illa lux erat informis, propter minorem lu- minositatem: facta autem inde Sole, dicitur fuisse forma facta pro- fess. d. Et videtur maiorem luminositatem, qua aucta, cum influentia sit a deus lucem et lumino, potuit illa lux habens maiorem luminositatem in effec- bona, si multos effectus, in quos non poterat propter minorem lumi- nis debeat esse informis.

CAPUT VII.

Quomodo illa prima dies se habuit ad alios dies secundum quantitatem temporis, utrum fuerit maior, uel minor, uel aequalis?

E ILLA autem die prima secundum quantitatem temporis et spaciun horarum, dupliciter loqui possumus: et secundum unum modum loquendi, illa dies fuit maior dies omnibus sequentibus diebus: secundum alium modum lo- quendi, illa dies fuit aliquibus diebus sequentibus forte aequa-

Dist. 13.

lis, aliquibus vero diebus minor. Accipitur enim uno modo dies illa prout incepit a factione lucis, ut sit prima dies a luce in lucem, a luce, s. evose versus occidens, in lucem reduntem in oriens: secundum quem modum dixit Beda & opera Dei a luce inchoata in lucem completa esse significantur, secundum hunc etiam modum loquitur Magister sententiarum lib. 2. dicens qd dies illa habuit. xxiiij. horas. Possumus enim distinguere horas & hora sit transitus corporis luminosi per quindecim gradus, quando enim Sol peragreditur quindecim gradus, dicimus fuisse pertransitam unam horam: & quia circuli caelestes diuiduntur in. 360. gradus, quando Sol peragreditur tatum circulum inter diem & noctem, & redit ad punctum unde incepit moueri motu diurno suu motu primi mobilis, dicimus ipsum progressum. 360. gradus, qui diuisi per horas, vel diuisi per quindecim gradus, faciunt vigintiquatuor horas: nam quater & vices. 15. gradus, sunt. 360. Prima ergo dies incepido ea a factione lucis non continebat nisi unam circulationem: & ideo fuit minor omnibus diebus sequentibus. Credimus enim a principio fuisse motum primi mobilis qui est ab oriente in occidens, ut ex hoc viderentur quodammodo indistincti alii caeli inferiores a primo mobili, quia nondum habebat motu propriu[m] qui est oppositus illi motui per quem distincte agnoscimus alios caelos esse diversos a primo mobili: sed factio firmamento, & factio caelo sydereco. siue facta octaua sphæra (secundum unum modum exponendi) quod fuit factum secunda die, incepit esse motus contrarius motui primi mobilis. Et ideo secunda & tertia dies fuerunt longiores qd prima dies: nam dies prima, secundum modum quem terigit, non continebat nisi unam circulationem tantum, sed dies secunda & tertia continebant aliquid plus: prima enim die non mouetur lux illa nisi ab oriente in occidens secundum motum primi mobilis, sed secunda & tertia die mouebatur ab oriente in occidens secundum motum primi mobilis, & ab occidente in oriens motu firmamenti siue motu octauae sphæræ, qui dicitur incepisse secunda die, qua die dicitur firmamentum factum: ergo secunda dies continebat totam revolutionem, & tantum plus quantum recuperauit illa lux motu octauae sphæræ: tantudem etiam temporis continebat tertia dies: aliud autem tres dies sequentes, qui dicebatur dies ornatus, cum iam facta esset luminaria caeli, fuerunt maiores, qd secunda & tertia dies. Prima itaq; dies fuit minor qd secunda, & tertia: & secunda, & tertia dies fuerunt minores, qd quarta, quinta, & sexta: nam secunda & tertia dies non continebant plus qd unam revolutionem & quantum mouetur octaua sphæra in una die: sed alii dies sequentes, & omnes dies qui sunt nunc non solum continent plus qd unam revolutionem & quantum mouetur octaua sphæra, sed etiam quantum mouetur Sol: nam cum factus fuerit Sol quarta die, incepit tunc moueri Sol contra motum primi mobilis, sicut mouetur nunc, mouetur enim nunc Sol triplici motu, motu primi mobilis, motu octauae sphæræ, & motu proprio: sed motu primi mobilis vadit ab oriente in occidens, motu octauae sphæræ & motu proprio vadit ab occidente ad oriens. Si ergo modo incepit dies, & Sol sit in aliquo puncto caeli, ille punctus redibit ad locum unde incepit moueri in una revolutione completa: sed Sol motu proprio, & motu octauae sphæræ cum his modis econtra mouetur, non erit in illo punto in quo incepit moueri, sed retrocessu per tantum pacium per quantum iuit motu octauae sphæræ & motu

A proprio: quapropter redditu puncto caeli ad locum proprium quando incepit dies, non propter hoc reddit illuc Sol, sed operatur & moueat cœlum per tantum spaciū quantum Sol contra acquisuit, ad hoc quod Sol incepit apparere, & ad hoc & incepit esse alia dies. Cœcludamus ergo, et dicamus, quod, incepido primam diem a factione lucis illa dies non continuit nisi unam revolutionem tantum, quia nondum erat factus motus firmamenti: secunda autem dies, & tertia (qd iam factum erat firmamentum) continebat unam revolutionem, & tantum plus, quantum retrogradiebatur illa lux motu firmamenti: quarta autem dies, & omnes alij dies sequentes, factio iam Sole, continebant unam revolutionem, & quantum ipse Sol contra voluebatur motu firmamenti, & etiam quantum contra voluebatur motu proprio Solis. Propter quod liquide apparet, quod quarta dies, & omnes sequentes excesserant secundam & tertiam, quantum contra gradiebatur Sol in una die: secunda autem & tertia dies excesserunt primum diem, quantum certa gradus adiiciunt illa lux motu firmamenti in una die. prima vero dies unam revolutionem continens, & nihil babens de retrogradatione, quia nondum erat motus firmamenti, & nondum erat factus Sol, minor fuit omnibus aliis diebus. Patet itaq; si accipiat dies prima a factione lucis, & minor fuit omnibus alijs diebus continens. xxiiij. horas, vel continens spaciū. 360. gradum, & nihil amplius: ceteri autem dies continebant tantudem, & retrogradationem octauæ sphæræ tantum, vel octauæ sphæræ & Solis. Verum quia huiusmodi retrogradatio quantum ad unum diem est ualde quid modicum, non dicitur dies naturalis esse nisi .xxiiij. horarum, & non curatur de huiusmodi retrogradatione quantum ad computationem dierum: sed si vellimus equare caelum, & vellimus scire punctualiter veritatem & punctualem locum Planete, oportet istas retrogradationes computare. Sed potest aliter accipi prima dies, ut incepit non a factione lucis, sed a factione mundi, ita quod prima dies contineat revolutionem unam que fuit a factione lucis usquequo redit ad punctum in quo facta fuit, & contineat etiam illam modum morulam que fuit inter factum mundi, quod in principio creauit Deus caelum & terram, & factio lucis quando dixit, Deus Fiat lux & facta est lux. Vtrumq; enim modum accipiendo diem insinuat Moses: nam cum dixit, In principio creauit Deus caelum & terram, nullam mentionem fecit de diebus, sed incepit facere mentionem de diebus a factione lucis, quia cum dixit Deus, Fiat lux, & facta est lux, postea subdit, Et factum est vespero & mane dies unus, innuens quod illa dies prima incepit a factione lucis, vel innuens quod unus modus accipiendo diem, est a factione lucis. Ipse etiam idem Moses postq; enarravit opera sex dierum, & sanctificationem septimi dieris, quasi recapitulando subdit. Iste sunt generationes caeli & terræ, qd creatæ sunt, in die quo fecit dominus caelum & terram: ubi planè innuit quod potest accipi dies a factione mundi, non enim in die fecisset Deus caelum & terram, nisi dies illa incepisset a factione mundi: secundum quem modum loquendus erat una comparatio inter primam diem, et omnes alias: quia quelibet huiusmodi dies continebat totam revolutionem, & cum hoc aliquid amplius, sed aliter & aliter, quia prima dies continebat revolutionem unam & morulam que fuit inter creationem mundi: & factio lucis, secunda et tertia dies continebant revolutionem unam & morulam que

Gene. 2.4

que

que fuit propter retrogradationem octauae sphære, quæ vero er sequentes dies continebant revolutionem unam & ampliorem morulam propter retrogradationē octauae sphæræ & Solis. Sed dices primum diem declaratum non esse (computando eum cum morula que fuit inter creationem mundi & factiōē lucis) an fuerit maior, vel minor, vel equalis alijs diebus: nā sive illa morula erat omnibus diebus minor, sed quid cum illa morula relinquitur declarandum. Sciedum ergo duas esse trinitates dierum, ut innuit Dionysius de Diuinis nominibus, prima quidē trinitas fuit apposita ad distinguendum, secunda ad ornandum. Satis ergo videretur probabiliter dictum, & primi tres dies fuerunt æquales vel quasi æquales, alijs vero tres sequentes dies fuerunt maiores primis, sed inter se fuerunt æquales: nam illa morula quam computamus cum prima die inter creationem mundi & factiōē lucis, dicebatur superius fuisse tanta quanta fuit inter creationē angelorum bonorum, & eorum conuersiōē, vel inter creationem malorum, & eorum auersionē, quæ fuit valde modica: retrogradatio autē quam ultra revolutionem continebant duæ sequentes dies, fuit et̄ valde modica, quia fuit quantum mouetur octaua sphera in una die, cum secundum Ptolemaeū illa octaua sphera in centum annis non mouetur nisi per unum gradum: ex quo potest apparere quanta fuit morula inter creationem malorum angelī, et eius lapsū, et sic illi tres dies primi fuerūt unis formes vel quasi uniformes, alijs autē tres sequentes dies maiores tribus primis, inter se tamen fuerūt æquales, vel quasi æquales, quia quelibet continebat tam revolutionē & retrogradationem octauae sphæræ & Solis. Dicimus autem illos dies fuisse æquales vel quasi æquales propter eccentricitatem Solis: nam licet Sol in suo eccentrico vadat æquale, consequens est quod in circulo signorum vadat inæqualiter. Iterum dicimus hoc propter ortū rectum et obliquum, quia si illud quod recuperat Sol ortū rectū, apponit plus de tempore, si oblique minus.

CAP V T VIII.

Vtrum lux in spiritualibus dicatur proprie, vel transumptiuē.

E R B A sanctorum in eo quod dicimus de luce magna difficultatem faciunt: nam Aucti. 4. super Gen. vult & lux in spiritualibus dicatur proprie. Ait enim, Ne quisquam arbitretur illud quod dixi de luce spirituali nō iam proprie

sed quasi figuratae, quasi dicat & non figuratiū nec allegoricē spiritualis substantia dicitur lux, sed proprie. Idem est ibidem dicit & lux non dicitur hic i. in corporalibus proprie, & ibi, idest, in spiritualibus figuratae. Et ibidem vult quod in spiritualibus melior & certior sit lux & dies, q̄s incorporalibus. Et idem ibidem ait quod Christus non sic dicitur lux, quomodo dicitur lapis, quia Christus lux proprie dicitur, lapis verò figuratae. Ambrosius tamen, & multi alijs sancti volunt quod hæc metaphorice dicantur de spiritualibus substantijs. Sciedum ergo quod lux de corporalibus & spiritualibus nō potest dici vniuocè, quia vera vniuocatio nō est nisi in specie specialissima, vt patet i. 7. Phys.

A nam & ibidem dicitur, q̄ latentæ equinoctiales in vniuersalibus sive in generibus, nec potest dici pure & equiuocè, q̄a vbi est aliqua similitudo nō est omnimoda equiuocatio. Sed dices & cum similitudine stat vera equiuocatio, quia animal homo, & quod pingitur, idest, homo verus, & homo p̄t̄ulus dicuntur equiuoce. Ad quod dici potest & logicus communiter non distinguit inter analogum & equiuocum, vel inter analogum & vniuocum, sed illam analogiā quæ multum appropinquat vnuocationi, vocat vnuocationem; dicit enim & genus prædicatur vnuocè de suis sp̄ebus; & tñ (vt diximus) latentæ equiuocationes sive analogie in generibus, analogiam autem illam quæ multum distat ab vnuocatione cuiusmodi est analogia entis, vocat equiuocationem: ideo dicit Porphyrius & si quis omnia entia vocet, equiuocè nuncupabit: ideo nō oportet esse vere equiuoca quæ logicus vocat equiuoca, nec vere vnuoca quæ vocat vnuoca. Vel possumus dicere & similitudo quæ est inter picturam & rem, non est similitudo secundum naturam: nam ille idem color qui datur parieti vbi pingitur bō, posset dari ligno vel alijs rei alterius nature: nos autē loquimur de similitudine naturali. Redeamus ergo ad propositum, et dicamus, quod nec proprie vnuocè, nec proprie & equiuocè, sed analogice: et secundum prius & posterius, dicitur lux in spiritualibus, & corporalibus. Videntur est ergo unde dicitur lux in corporalibus, & secundum hoc inuestigabimus. Vtrū illud magis, vel per prius reperiatur in corporalibus, quam in spiritualibus, vel ecōverso. Videntur autem nomen lucis sumptum esse à manifestatione, iuxta illud Apostoli ad Ephes. omne enim quod manifestatur, lumen est: & ex hoc videretur & lucis sit manifestare. Lucis etiam est irradiare tam super cognoscibilia, quam super cognoscēntia: vt si oculus est cognoscens corporaliter, & colores cognoscuntur ab oculo corporaliter, lux corporalis irradiebat super colores qui se habent ut cognoscibilia, & super oculū qui se habet ut cognoscēns: nam nisi esset color illuminatus nullo modo videretur ab oculo, nam nō potest immutare visum nisi color illuminatus, cum color sit motius visus secundum actū lucidi, vt declarari habet super. 2. de Anima: vt ergo colores manifestetur visui, oportet lucem irradicare super eos: sic etiā dicere possumus, & sicut colores non manifestantur visui nisi lux irradiet super eos, sic visus nō videt manifeste colores nisi lux irradiet super eum. Sed dices & oculus in obscuro vides colores illuminatos, sicut patet cū ad lumen candele legimus in aliquo libro, & nolentes pati disgregationem visus, veritas lumen ad librum, & occultamus ipsum ab oculo. Dicemus ergo, eo ipso quod visus non potest fuscipere speciem coloris nisi illuminati, dicitur lux irradicare super colorē, & super oculū, inquantum oculus nō potest immutari nisi à colore illuminato, & in virtute lucis: quaniūq; ergo occultetur lumen ab oculo, tamē ex quo proponitur oculo diametraliter color illuminatus, simul recipit oculus speciē coloris & luminis, vt ex hoc dicatur lux super vtrūq; irradicare. His visis dicemus & lux hæc importare videntur, videbile, manifestationem, irradiationem, super cognoscibile, et cognoscens. Quare si ista magis reperiuntur in spiritualibus quam in corporalibus, consequens erit, vt videatur veram esse opinionē Augustini, & s. melior, & certior, & verior est lux in spiritualibus, q; in corporalibus. Igitur si loquimur de primo, i. de manifestatione, patet sp̄ualia & intelligentias esse manifestissima in natura. Ideo Phys. in. 2. Met. com

In cap. de sp: cie.

Lux.
Cap. 5.

Tex. 6 7

D dicemus ergo, eo ipso quod visus non potest fuscipere speciem coloris nisi illuminati, dicitur lux irradicare super colorē, & super oculū, inquantum oculus nō potest immutari nisi à colore illuminato, & in virtute lucis: quaniūq; ergo occultetur lumen ab oculo, tamē ex quo proponitur oculo diametraliter color illuminatus, simul recipit oculus speciē coloris & luminis, vt ex hoc dicatur lux super vtrūq; irradicare. His visis dicemus & lux hæc importare videntur, videbile, manifestationem, irradiationem, super cognoscibile, et cognoscens. Quare si ista magis reperiuntur in spiritualibus quam in corporalibus, consequens erit, vt videatur veram esse opinionē Augustini, & s. melior, & certior, & verior est lux in spiritualibus, q; in corporalibus. Igitur si loquimur de primo, i. de manifestatione, patet sp̄ualia & intelligentias esse manifestissima in natura. Ideo Phys. in. 2. Met. com

Tex. 1.

Cap. 4.

Cap. 28.

In suo Hexae meron.

Tex. 24. & 31.

parat intellectum nostrum respectu intelligentium ad oculum noctue respectu Solis sive lucis diei, dicens qd sicut se habet oculus noctue ad lumen Solis, sic se habet intellectus noster ad ea quae sunt manifestissima in natura. Sic ergo Sol est manifestissimus respectu omnium corporalium; sic intelligentiae sunt manifestissimae in natura etiam respectu ipsius Solis: nulla enim corporalia sunt ita manifesta in natura, sicut sunt spiritualia & intelligentiae, cum omne opus naturae sit opus intelligentiae, & cum natura non agat nisi rememorata & superioribus causis. Qod ergo diximus de manifestatione possumus dicere de irradiatione tam super cognoscibilia qd; super cognoscientia: dicimus quidem qd lux spiritualis vehementius irradiat super cognoscibilia quam lux corporalis super colores, ut intellectus ager qui est lux spiritualis vehementius irradiat super phantasmatum quam lux corporalis super colores: & licet dicat Philosophus, qd sicut lux se habet ad colores, sic se habet intellectus ager ad phantasmatum; istud tamen, sicut, non dicit aequalitatem, quia vehementior est irradiatio intellectus super phantasmatum, quam lucis super colores: nam phantasmatum sunt intelligibilia in potentia nibil habentia (secundum qd huiusmodi) de actualitate intelligibili, cum intelligibile ab intellectu nostra sit vniuersale, phantasmatum autem sunt singularia & particula, & sunt bic & nunc, nibil habentia (secundum qd huiusmodi) de vniuersitate: colores tamen aliquid habent de actualitate visibili, cum de compositione colorum sit lux vel perspicuitas, quae participat naturam lucis, est enim color extremitas perspicui sive perspicuitas extrema in corpore terminato, ut Philosophus ait in de Sensu & sensato: sed tamen color hanc actualitatem visibilem non habet tantam, nec in illa plenitudine, qd possit immutare visum sine actu lucidi. Quapropter si plus est qd phantasmatum quae sunt potentia intelligibilia, moueant intellectum in virtute intellectus agentis, quam qd colores qui sunt aliquo modo actu visibles, moueant oculum in virtute lucis, possumus verè concludere qd intellectus agens qui est lux spiritualis, & vehementius irradiat super phantasmatum, qd lux corporalis super colores. Habitudo qd manifestatio per amplius & perfectius repetitur in spiritualibus que sunt manifestissima in natura, qd in quibuscumque corporalibus in quibus magnus est defectus respectu spiritualium: & ostendo qd irradicare super cognoscibilia vehementius competit luci spirituali quam corporali super colores: volumus declarare diuid, videlicet, qd irradicare super cognoscientia vehementius conuenit luci spirituali, quam corporali. Est enim simile de intellectu agente qui est lux spiritualis respectu phantasmatum, & de luce corporali respectu colorum comparendo colores & lucem corporalem ad aerem & lumen intellectus agentis, & phantasmatum ad intellectum possibilem: quia (vt Commentator ait in 3. de Anima) sicut aer simul recipit species coloris & lumē, sic intellectus possibilis simul recipit similitudines phantasmatum & lumen intellectus agentis: & quod dictum est de aere, veritatem habet de oculo, quia oculus non recipit similitudinem coloris nisi illuminati, ut ex hoc simul dicatur recipere similitudinem colorum & lucis. Fortior tamen est lux spiritualis sive lumen intellectus agentis, quam sit lux corporalis respectu oculi: quia cum intellectus possibilis desinit cogitare, non propter hoc perdit speciem nec lumen intellectus agentis: sed cum oculus clauditur & desinit videre, non remanent ibi species coloris neq; species lucis. Vehementius

12. Met. I. 18

3. de Anima.
lex. 18.

Cap. 3.

Comment. 18.

A ergo coniunguntur intellectui possibili similitudinesphantasmatum & lumen intellectus agentis, quam coniungatur oculo similitudines colorum & lux corporalis, cum oculo se auertent à coloribus & à luce non ulterius haec remaneant; in ipso intellectu vero desinente considerare de rebus, adhuc similitudines rerum & lumen intellectus remanent in eo: & quia intellectus possibilis dicitur cognoscens respectu intelligibilium, sicut visus respectu visibilium; bene dictum est qd non solum super cognoscibilia, sed etiam super cognoscientia lux spiritualis vehementius irradiat, qd lux corporalis Tria itaq; tacta sunt circa lucem tam corporalem quam spiritualem, videlicet, manifestatio, irradiatio super cognoscientia & cognoscibilia. Si ergo queratur, quomodo ista se habent adinuicem? Dicemus qd sunt simul tempore, ut illo enim eodem instanti in quo sit irradiatio super coloribus, sit receptio similitudinis coloris illuminati in oculo, & sit visus. Et quia cum sit irradiatio super colores, dicitur fieri irradiatio super cognoscibilia: quum autem recipiuntur similitudines colorum illuminatorum in oculo dicitur fieri irradiatio super cognoscientia: quum autem sit visus dicuntur colores fieri manifesti oculo: ideo irradiatio super cognoscibilia, & irradiatio super cognoscientia, & manifestatio sunt simul tempore, sed non sunt simul causalitate. Cum autem dupliciter distinguitur causalitas, videlicet, inferendi, & essendi: si loquimur de causalitate inferendi, magis ex manifestatione inferemus qualibet irradiationem, qd econuerso: nam benè valet qd si sit visus & fiant colores manifesti oculo, qd fiat irradiatio super cognoscibilia, et bene valet qd si sit hoc, qd fiat irradiatio super cognoscibilia, sed non valet si sit irradiatio super cognoscibilia, qd fiat visus vel qd fiant colores manifesti oculo, quia forte non est ibi oculus cui fiant colores manifesti: ergo si volumus loqui de manifestatione facta oculo, non semper ex qualibet irradiatione possumus inferre manifestationem, sed econuerso. sed si volumus loqui de manifestatione in se, tunc unum inferre aliud, & econuerso: nam per irradiationem lucis sunt manifesti colores in se, etiam si à nemine videantur: ergo si est irradiatio, est & hmoi manifestatio, & econuerso: sic ergo dicendum est quantum ad illuminationem, & quantum ad causam inferendi. Sed si volumus loqui de causa essendi que est potior & magis consideratione digna, prius est irradiatio super cognoscibilia. & ex hac causatur irradiatio super cognoscientia, & ex his causatur visus & fiant colores manifesti visui, ut prius intelligimus lucem illuminare colores, & postea intelligimus colores illuminatos causare suam similitudinem in oculo, & postea intelligimus ex his fieri visionem, & colores manifestos esse oculo: & quia omnia illa fiant in instanti, non est ibi prius & posterius tempore, sed causalitate, natura, & origine: & secundum ea que dividimus de luce, coloribus, & oculo, possumus intelligere de intellectu agente, phantasmatibus, & intellectu possibili. Concludamus ergo & dicamus qd si irradiatio super cognoscibilia, & super cognoscientia, & manifestatio, sunt potiora in luce spirituali, quam corporali, videtur dicendum esse, ut Augustinus ait, lucem magis proprie in spiritualibus, qd in corporalibus reperiatur. Sed ut saluerimus dicta Augustini, & aliorum Sanctorum, dicemus qd in Nomine duo est, considerare, scilicet, impositionem, & impositionis rationem: ut si hoc nomen lapis impositionis est lapidis ab hac ratione, quia lredit pedem, ut dicatur lapis, quasi pedem ladedes, possemus considerare

considerare de hoc nomine lapis et quantum ad impositionem, & quantum ad impositionis rationem: sic & de luce possumus ista duo considerare. Si ergo consideremus de luce quantum ad nominis impositionem, propriè competit corporalibus, & ex hoc translatam & extensem est ad spiritualia: nam cum nostra cognitio incipiat a sensu, & prius cognoscamus lucem corporalem quam spiritualem, prius fuit nomen lucis impositum corporalibus: & ex his extensem ad spiritualia. Sed si consideremus de ratione impositionis, sicut multa magis possunt ledere pedem & magis ledunt pedem, quam lapis, sic manifestatio & ea quae sunt de ratione lucis, magis possunt conuenire & magis coquuntur spiritualibus quam corporalibus, ut ex hoc nomen lucis non figuratur sed propriè in spiritualibus esse dicatur. Sed dices, quod etiam irradiatio translatis competit spiritualibus. Ad quod dico potest, quod quicquid sit de impositione nominis, id tamen quod est de irradiationis ratione per amplius & perfectius competit spiritualibus quam corporalibus, ut si ex hoc dicatur lux corporalis irradiare super colores prout colores in virtute eius mouent visum, & ex hoc intellectus agens qui est lux spiritualis dicitur irradiare superphantasmata prout in virtute eius mouent intellectum possibilem, ut patet per habita: perfectior est virtus intellectus agentis superphantasmata ut moleat intellectum possibilem, quam lucis corporalis super colores ut mouent oculum. Et si voluntus ista adaptare ad Angelum qui est substantia spiritualis separata, dicimus quod illud quod Augustinus ait de Anima que est spiritus iunctus corpori vel que est spiritus unitus, & omnia cognoscit in quadam luce sui generis, ut patet ex. 12. de Trinitate, possumus dicere & de angelo qui est spiritus separatus, quod omnia cognoscit in quadam luce sui generis: ipse enim intellectus angelicus in quantum retinet species potest dici quedam memoria, in quantum vero ab ipsis speciebus in memoria generantur species in actu ut per illas actu intelligat intellectus, potest dici quedam intelligentia, ut ex hoc verificetur hoc communis dictum, quod in angelo & in animo à specie que est in memoria gignitur species in intelligentia: tertio ille idem intellectus angelicus qui dictus est, memoria prout quasi habituditer retinet speciem, & dictus est, intelligentia prout actualiter & clariori modo fit ibi species, potest dici lux prout habet hanc vertutem manifestatiuum, quod à specie que est in memoria ubi est quasi in abscondito & minus manifesta, gignitur species in intelligentia ubi est magis in actu & magis manifesta: nam (ut patuit per Apostolum) Omnis manifestatio habet rationem luminis: istae ergo manifestationes non possent fieri per intellectum angelicum, nisi esset quoddam lumen & quoddam lux; & quia ista manifestatio que fit per irradiationem & lucem spiritualem est perfectior quam illa que fit per corporalem, si in time consideramus non impositionem nominis sed id quod intelligimus, & id quod importatur per irradiationem & lucem, perfectius contineat, perfectius contineat bæc spiritualibus quam corporalibus.

Cap. 15.

Ad Ephe. 5.

CAPUT IX.

Quod lux nec est corpus nec defluxus corporis.

OLENTIBVS nobis probare quid lux nec est corpus nec defluxus corporis, obuiant vel obuiare videntur dicitur scripturae sacre, sanctorum, & Philosophorum, & etiam dicta communia que communiter dicuntur. Obuiant quidem dicta scripturae sacre, quae primo die dicitur facta lux, iuxta illud Fiat lux: constat autem quod non sit nisi compositum, ut probat Philosophus in lib. Phys. t. 64. quia non sit ipsa rotunditas nec albedo, sed et. 7. Met. tex. sit corpus rotundum & corpus album: si ergo ipsa lux dicitur facta, videatur quod lux sit quoddam corpus. Secundo intentioni nostrae obuiant & obuiare videntur dicta Sanctorum: videtur enim velle Augustinus quod lux in corporibus teneat primum locum, quod non esset nisi ipsa esset corpus. In lib. de lib. Tertio videtur nobis obuiare dicta Philosophorum: videtur arb. exim Philosophus velle in Topicis, quod tres sunt species ignis, carbo, flamma, & lux. Ut ignis in materia terrestri est carbo, in materia vaporali & fumosa est flamma. Nam loc. 98. secundum Philosophum, Flamma est fumus ardens: quod manifeste videmus. Nam si sint candelæ accensæ, & una extinguitur, et supponatur alteri, ita quod fumus candelæ extingueatur attingat flammam candelæ accensæ, flamma cande late accensæ incipiens ardere fumum candelæ extingueatur, accedit cædilam extinguitur, ita quod materia flamma est fumus: ignoratur sicut in materia terrestri ignis est carbo, sic in fumosa materia est flamma. Sed ignis in propria sphæra ubi est itarum et diaphanum, dicitur lux, quia diaphanum & perspicuum participant naturam lucis: quare si ignis in propria sphæra dicitur lux, & sic acceptus est corpus, consequens est quod lux sit corpus. Quarto nobis obuiare videntur dicta communia que cōiter proferuntur, nam hoc est lucere, radios emittere, ipsi ergo radij sunt quoddam lux. Et tamen dicimus de radijs, quod franguntur, intersecantur, & refleuantur. Franguntur quidem propter diversitatem mediorum: reflectuntur propter resistentiam opacorum corporum: intersecantur propter irradiationem diversorum luminum. Franguntur quidem radij propter diversitatem mediorum: ut si quis videat aliquam rem per diversa media, semper frangitur radius vel à perpendiculari, vel ad perpendiculari: ut si sunt duo media per quae oculus videt rem, & si subtilius medium iuxta oculum, & densius iuxta rem, frangitur radius ad perpendiculari versus versus perpendiculari, ut ex hoc res videatur maior, quia videtur sub maiori angulo. Ut si si oculus A, res visa B, et mediū differens grossius sit C, et subtilius D, radij A E, & A F, qui recte procedentes attingerent totam rem que est B, refracti versus perpendiculari versus B, non attingunt totam rem sed partem rei: ergo ad hoc quod res videatur, oportet quod sint alijs radij, & A D, qui fracti versus perpendiculari & versus B, attingunt totam rem: quia maior est angulus A C D, sub quo videtur res per refractionem, quia angulus A E F, sub quo videtur per directum, ideo videtur res maior. Ecce contrario quidem esset, si medium iuxta oculum esset densius, & iuxta rem visum subtilius: quia esset fractio à perpendiculari, & video

Cur literae p
eppositionem
Crystalli, aps
pareant mai
res.

Quod visus fas
at emissione ra
diorum ex oculis,
non rece
ptione simula
ciorum, docet
Macrobi. lib.
7. Saturn. cap,
14.

Tex. 69.

retur res sub minori angulo, & per consequens videretur minor. quid aut quando iuxta oculum medium est rarius, & iuxta rem visam densius, res videatur maior, patet: quia si supra literam ponatur crystallus, litera videbitur maior, quia oculus videbit literam per duplex medium, videlicet, per aerem qui est medium rarius iuxta oculum, & per cry
stallum qui est medium densius iuxta rem visam. Quod ve
ro quando est medium densius iuxta re visam & radius fra
gatur versus perpendiculariter & versus rem visam, patet,
quia si ponatur moneta aurea vel argentea in aliqua scutel
la, & homo stet ita a remotis & non videat monetam illam, si
ponatur in illa scutella aqua, ita & oculus possit videre aquam
incipiens videre monetam per refractionem radii infra aquam,
qua non poterat videre sine aqua proprie transsum radii in
directum. Sic aut se habentibus rebus ut possum est, radius
directus non attinget monetam, fractus aut attinget. Ut sit
oculus B, scutella D, moneta E: radius B C rectus
non attinget E, siue non attinget monetam, qui fractus ver
sus E, & versus aquam, attinget ipsam. Aduerteret autem au
tem perspectivum imaginari visiones fieri per emissiones ra
diorum ab oculo, ita & radius unus extens ab oculo et attin
gens unam summam rei, & alius radius exciens ab eodem
oculo, & faciens angulum in oculo cum illo radio, & attin
gens aliam summam rei, complementum rei visionem, & fas
ciunt angulum sub quo res videtur: tamen secundum verita
tem nihil exit ab oculo, & nihil videmus extramittendo, sed
intus suscipiendo. Radij ergo facientes angulum in oculo sub
quibus res videtur, sunt species multiplicatae a duabus summi
tibus rei, pertingentes usque ad oculum, facientes in eo ante
gulum: ipsa ergo species multiplicata modo quo potest in di
rectum, potest uocari radius. Perspectivus autem illa sua ima
ginationem sequitur, ut faciliori modo demonstrationes tra
dat. Reuertamur ergo ad propositum, et dicamus, & propter
diuersitates mediorum sunt radiorum fractiones, propter opa
citatem obiectorum sunt radiorum reflexiones: ut quod ra
dius solaris siue alterius corporis luminosi peruenit ad rem
opacam, non valens ulterius transire, dicitur repelli, reuert
erari, reflecti, & reuerti superius, sicut si projectetur pi
la ad terram, inueniens ibi obiectum, repelletur, & re
uertere superius: sunt ergo reflexiones & repulsiones
radiorum propter resistentiam corporum opacorum, et sunt
intersecções eorum propter diuersitatem lumen, ut si
sunt diuersa lumina in aliquo medio quodlibet emittet radios
suos, propter quod radii unius lumen intersecant radios al
terius lumen, ita quod inconfusè manent radij bi et illi: se
inuicem intersecantes: ut si duo ignes calefaciant eandem
rem non erunt in illa re duo calores sed erit unus & idem
calor magis intensus. & si subrabitur unus ex illis ignibus
non statim subrabitur totus calor quem impressit, quia est
unus & idem calor quem impressit ille & aliis ignis: sed se
sunt duo luminaria in aliquo medio, radij eorum sunt alii, et
facient aliam umbram, & si subrabitur aliquid eorum subs
trahetur quicquid luminis faciebat in medio. Sed cum be
videlicet, frangi, reflecti, et intersecari, videantur conuenient
re corporibus, radij videntur esse corpora, & per consequens,
lux videtur esse corpus. His itaque modo dubitabili prenarratis,
dicere possumus hanc veritatem determinare Philosophum in. 2. de Aia, ubi ait quod lumen neque est ignis, neque oīno
corpus, neque defluxus corporis ullius, est in. (vi ait) viquis ali
quod corpus & sic. Quasi dicat, quod si lumen non est corpus,

A non est ignis, neque defluxus corporis, quia cum tam ignis &
defluxus corporis sit corpus, ex quo negamus lumen esse corpus;
possimus negare ipsum esse defluxum corporis aut ignorantem
videmus enim & ab aliquibus corporibus excutunt aliqui va
pores qui possunt vocari quidam defluxus vel que lumen deci
siones, quia defluunt & deciduntur a corpore, que omnibus
habent rationem corporis. Inuit autem Philosophus in. 2.
de Anima triplicem rationem & lucem aut lumen impossibile
est esse corpus: ut una ratio sumatur prout comparatur ad
suum subiectum quod est aer in quo suscipitur: secunda pro
ut comparatur ad suum oppositum quod est tenebra: tertia
prout comparatur ad suum actum qui est de se diffundere.
Prima via sic patet: cum enim lux siue lumen sit in aere,
sit lux esset corpus, essent duo corpora in eodem, ut lux et aer,
Secunda via prout lux comparatur ad tenebram sic patet,
nam tenebra non est nisi priuatio luminis, cum ergo priuatis
tio non opponatur corpori cum non opponatur ipsi compos
situ secundum se, sed opponatur forme & perfectioni, erit
lux non corpus, sed quedam forma erit & quedam perfec
tio corporis. Est autem haec secunda via corroboratio pri
me viae. Posset enim aliquis dicere & vapores & fumositas
qui sunt in aere, sunt corpus, nec tam propter hoc sunt
duo corpora in eodem, quia ubi est vapor non est aer. Sic
posset forte dici de luce, quod est quidam defluxus corporis &
quidam evaporationes a corpore, non tamen propter hoc
sunt duo corpora in eodem, quia huiusmodi evaporationes
non erunt simul cum aere, sed erunt immixtie acri. Sed om
nia haec tolluntur per hoc quod dictum est de tenebra: nam
cum tenebra sit priuatio luminis & opponatur luci, & opus
posita sunt apta natura fieri circa idem, oportet, quod ubi est tene
bra, ibi habeat esse lux; sed cum tenebra sit priuatio, et pri
uatio non possit esse aliquid per se sed semper sit in alio, oportet
& in ipso aere sit tenebra, & per consequens in ipso aere
re erit lux: quare si lux esset corpus, essent duo corpora in
eodem. Tertia quidem via prout lux comparatur ad suum
actum qui est se diffundere, sic patet: nam motus corporis
non potest esse in instanti, sed lux se diffundit ab oriente usque
in occidentem in instanti, ergo impossibile est quod sit corpus. ideo
Philosophus in. 2. de Anima hanc materiam peritachans, re
probat Empedoclem dicentem lumen multiplicari in repon
te, sed latere nos: nam ea que se multiplicant in tempore in
parvo spacio latenti nos, sed in magno latere non possunt nos,
ut patet de sono: ut si quis percussat arborē, & alius sit pro
pius arbori, videbitur forte ei & in illo instanti in quo arbor
percussitur, sonum audiat, & forte latebit cum, utrum multiplicatio
soni sit in tempore: sed in magno spacio, ut si flaret
a remotis cum latere non posset, nam saepe vidimus arborē
secundum percussione antequam audiemus percussione primā, visus
ergo sit in instanti, auditus in tempore: & in magno spacio
non potest nos latere quin percipiamus auditum fieri in tem
pore. Quod ergo lux in tanto spacio sicut est ab oriente in
occidentem, se multiplicaret in tempore, et latenter nos, est im
possibile, ut Philosophus ibidem ait. Possent autem ad hoc aliæ
rationes assignari, sed cum rationes iam dictae sufficiant,
& probent propositum, non sit de hoc nobis curæ. Propter
autem obiectum superius posita, sciendum, & nominibus uti
mur ad placitum: & ideo licet lux (quantum est de se) dis
cat perfectionem corporis luminosi & putata perfectionem
Solis, vel perfectionem corporis illuminati, quia dicitur perfec
tionem diaphani, vel dicat perfectionem corporis refunden
tis lumen,

Tex. 70.

lumen, quia dicit perfectionem Lunc & stellarum que recipiunt lumen a Sole, & refundunt lumen in nos: aliquando autem nomine lucis intelligimus ipsum corpus luminosum vel illuminatum participans naturam lucis. Et secundum hoc possumus soluere tria prima obviaria: nam cum dicitur de scriptura sacra, dixit Deus, Fiat lux, ibi lux accipitur pro corpore lucido, ut dicit Magister, & sententiarum. Quod vero addebatur de sanctis, reputa de August. quod lux in corporibus tenet primum locum, possumus dicere quod appellat ibi lucem pro corpore lucido. Vel possumus dicere quod ibi (in corporibus) exponentum est pro corporalibus: ut sit sensus, & lux in corporibus, id est, in corporalibus & in sensibilibus primatum tenet; nam licet lux non sit corpus, est tamen quod corporale, quia est quid in corpore, & quid sensibile. Quod autem addebatur de Philosophis, id est, de Arist. qui inter species igitur numerat lucem; dicemus quod de ex eius logica libis non est multum curandum, quia ut ipse dicit in Prioribus, Exempla ponimus, non ut ita sint, sed ut sentiat qui dicit. Vel possumus dicere quod in Topicis loquitur modo famoso, quia famosum erat illud dictum, tres esse species ignis, carbonem, & flammam, & lucem: sed in lib. de Anima loquitur secundum veritatem quod lumen sive lux non est ignis, nec omnino corpus, nec defluxus corporis. Vel possumus et tertio dicere, quod ibi lux accipitur pro corpore diaphano & participante naturam lucis, nam diaphanum & perspicuum participant naturam lucis: cum ergo ignis carbo habeat materiam terrestrem, ignis flammanam materiam famosam, quia materia & fumus non dicuntur participare naturam lucis, exinde est quod ignis in sphaera sua, ubi est propinquus & diaphanus & participat naturam lucis, dicitur lux ad differentiam ignis in materia terrestri & famosa. Quod vero addebatur quarto, quod radii dicuntur frangi, reflecti, et intersecari: & ista sunt corporum. Dici potest quod ista sunt corporum, ut dicunt motum localis, sed possunt esse non corporum, ut dicunt generationem vel multiplicationem alicuius perfectionis vel formae: nam cum est unum & idem medium, lux multiplicat se directe; cum autem est diuersitas mediorum, lux multiplicat se indirecte & obliquè: illa ergo multiplicatio et illa generatio lucis obliqua dicitur fractio. Hoc idem est in reflexione: nam quando lux inuenit corpus opacum, & est apta nata se in directum multiplicare, non valens plus ulterius se multiplicare in directum, multiplicat se per reflexionem: & licet non sit omnino simile de reflectione pile ad terram, & de reflectione lucis, quia illa reflexio est per motum localis, reflexio autem lucis est per multiplicationem & per generationem lucis; aliqua tamē similitudo est hic & ibi, quia sicut pile fortiter percussa ad terram non valens ulterius ire reuertitur sursum, sic multiplicatio lucis cum est fortis & perueniens ad corpus opacum non valens se ulterius multiplicare in directum, multiplicat se per reflexionem. Hoc etiam eodem modo possumus soluere de intersectione, quia cum sunt plura lumina in medio a quolibet eorum excut radij luminosi; et quia utriusque radij sunt vel prius esse in eadem parte medijs, ideo dicuntur se intersecare: hanc ergo intersectionem non est nisi multiplex luminis genitio, immo ab eodem corpore luminoso prout diuerso modo & in diversis punctis excut radij, potest ibi esse intersectione, licet bmoi intersectione sit magis nota et manifesta cum sit a diversis corporibus luminosis, quod si sunt est ibi diuersae umbras, si obiectas transversas.

CAPVT x.

**Quod ex comparatione ipsius lucis ostenditur q
neq; lux , neq; lumen , neque splendor sunt for
ma substantialis corporis lucidi.**

POSSVMVS autē assignare differē-
tiam inter lucē, lumen, et splendorem : ut
dicatur lux ut est in fonte, lumen ut est in
medio, splendor put reuerberatur a cor-
pore dēnsō tergo et nolim ut Avis videtur
splendor. idem
subiecto, diffe-
runt secundūm
rationem.

distinguere. Et si volumus hæc adaptare ad corpora coelestia, dicetur lux ut est in Sole, lumen ut est in Orbe, splendor ut est in Luna et stellis. Dicemus quidem quod Luna et stellæ habent lumen a Sole, et ideo videmus Lunam semper ex illa parte illuminari ex qua respicit eam Sol: et iō quādiū Luna est crescentia, semper habet cornua versus orientem quod Sol respicit eam versus occidēs, et ideo versus occidens illuminatur et versus orientis habet cornua; cum autem est in diminutione, est econverso, quod tunc respicit eam Sol versus orientem, et ideo tunc versus orientis illuminatur, et versus occidēs habet cornua: et quod dicimus de Luna quod habet lumen a Sole, veritatē habet etiam de oībus stellis, ut experimento patere potest, et ut sapiētes tradūunt: sed a Sole non potest lumen pervenire ad Lunam et stellas, nisi transeat per orbēs coelestes, qui sunt mediij inter Solem et Lunam, vel inter Solē et stellas. Erit ergo Sol fons luminis, a quo tamen a fonte derivatur lumen ad alia: ipse si autem coelestes orbes erunt tanquam medium, per quod peruenit lumen ad Lunam et stellas: ipsa autem Luna et ipsae stellæ sunt quedam corpora densa, munda, et polita, a quibus lumen receptum a Sole derivatur in alia, nam ratione sue densitatis eo quod stella sit densior pars sui orbis, stellæ lucent, et lumen quod recipiunt a Sole, reuerberat in alia: et ideo si stella in aliqua sua parte non esset ita densa sicut in alia, in illa parte non luceret, sicut patet in macula Lunæ: nam Luna ubi habet maculam non lucet, quia creditur in illa parte non esse ita densa sicut in alia. Quare si Sol sic se habet ut fons luminis, orbes coelestes se habent tanquam medium, per quod peruenit lumen ad Lunam et stellas: ipsa autem luna et ipsae stellæ se habent ut corpora densa, et ut refudentia et reuerberantia lumen receptum a Sole: et si dicitur lux ut est in fonte, lumen ut est in medio, splendor ut est in corpore a quo reuerberatur, bene dictum est quod dicetur lux ut est in Sole, lumen ut est in orbe, splendor ut est in Luna et stellis: tamen communis noīis unum pro alio accipitur, ut lumen accipitur pro luce, et pro splendore, et econverso. His itaque prælibatis dicamus quod qualitercumque accipiatur lux, siue ut est in fonte, siue ut est in medio, siue ut est in corpore a quo reuerberatur et dicitur splendor, non est forma substantialis eius in quo est: omnia autem corpora in quibus habet esse lumen possunt dici lucida, siue habeant lucem sicut fons et siue principium luminis, siue sicut medium, siue alio modo: nam et ipse aer illuminatus dicitur lucidus, iuxta illud Philosopphi in secundo de Anima. Color est motuum lucis secundum actum lucidi, id est secundum medium, et secundum aërem actum illuminatum. Dicamus ergo quod neque lux, neque lumen, neque splendor est forma substantialis corporis lucidis, quia (ut diximus) qualitercumque accipiatur lux, non est forma substantialis eius in quo est. Quod duplice via potest declarari, una ex parte operationis prout mediante luce aliqua sunt et generantur, alia ex parte sensus prout lux

SECVNDA PAR. 3.

A. est quid sensibile, & sensus immutatur ab ipsa. De prima ergo via agitur in hoc capitulo: propter quod sciendum quod communiter distinguitur duplex actus, primus, & secundus, ut actus primus est esse, secundus est operari: & ideo Philo sophus dicit quod Anima est primū sentiens: non est enim substantia animae immediatū sentiens, ita quod iste actus qui est sentire immediate egrediatur a substantia animae, sed immediate egreditur a virtute sive a potentia sensitiva: verū quia ipsa virtus & ipsa potentia sensitiva oriuntur a substantia animae, consequens est quod & ipsum sentire oriatur a substantia animae, non tantum a principio immediato, sed tantum a principio primo & principali: & ideo anima dictu est primum sentiens, & primum operans; virtus autem & potentia est immediate sentiens & immediate operans: & quod dictu est de substantia animae, veritatem habet de qualibet substantia creatu, quia nulla talis substantia est immediate agens vel immediate operans: & ideo dixit Comm̄. sup. 7. Met. quod nulla actio immediate egreditur a substantia sive a forma substantiali: illud autem quod immediate egreditur a substantia sive a forma substantiali non est actus secundus qui est agere, sed actus primus qui est esse. Et ideo dixit Aug. 7. de Trinitate, & sapientia est sapere, & ab essentia esse. Erit ergo hic ordo & primo intelligimus substantiam, postea intelligimus eam esse, deinde intelligimus eam habere potentiam & virtutem, & ultimo intelligimus eam agere & operari. si ergo a substantia erit agere vel operari, erit a substantia mediante virtute: & quia ab ipsa luce immediate sunt actiones & operationes, quia corpora celestia mediante luce cum influentia a luminoſo agunt ad generationes & corruptiones in istis inferioribus: ergo ex parte ipsius operationis quam videmus fieri per lucem, possumus concludere quod lux non sit forma substantialis corporis lucidi, cum a forma substantiali immediate non progrediatur actus vel aliqua operatio, sed potest esse lux & est quædam virtus & quædam potentia & quædam qualitas per quam corpus lucidum operatur. Possumus autem, quantum ad praesens spectat, enarrare quatuor inconvenientia, si a forma substantiali creature immediate progredieretur operatio. Ut si primum inconveniens, quia tunc in creatura suum agere esset suum esse: quod de solo deo dicimus verificari, ibi enim est idem intelligere quod esse, & sapere quod esse. Secundum inconveniens esset, quia creatura ageret sine transmutatione & motu. Tertium, quia creatura ageret in non tempore. Quartum quidem esset, quia creatura posset creare. Primū inconveniens sic patet: nam substantia se habet ad esse sicut virtus & potentia ad agere, ita quod esse est actus respiciens substantiam sicut agere est actus respiciens virtutem et potentiam: quare si agere immediate egredieretur a substantia, tunc substantia esset sua virtus, & agere esset substantia sive actus substantiae: & quia actus substantiae est esse, agere esset idem quod esse, quod de nulla creatura verificatur. Secundum inconveniens sic patet: nam tota causa quare creatura agit mediante transmutatione & motu, est, quia agit mediante forma accidentalis, ut ignis agit mediante calorem: & quia agens semper assimilat sibi passum, si ignis non agit nisi mediante calorem, non agit nisi calefaciendo: hoc ergo modo ignis generat ignem, non & immediate inducat formam substantialis ignis, quia nulla actio immediate egreditur a forma substantiali, sed si ignis generat ignem ex aere, tandem cum aer calefit & cum tanta calefactione non potest stare

**2. de ani. tex.
5, 24.**

Com. 31.

Cap. 1.

I.

II.

A. forma aeris; in illo ergo instanti in quo aer est ita calefactus quod non potest cum tanta calefactione stare forma aeris, expoliatur materia forma aeris, et induitur forma ignis. Itaque calefactio aeris fit in tempore & dicit transmutationem & motum, sed generatio ignis & introductio forme ignis fit in instanti & non dicit transmutationem & motum, sed dicit terminum motus, calor enim intenditur & remittitur, & calefactio est alteratio & fit in tempore. Sed forma substantialis non suscipit magis & minus, & ut probatur in. 5. Physicorum, in substantia non est motus, quia in ea non est contrarietas: est enim in substantia generatio que non est motus, sed potest esse terminus motus. Tota ergo causa quare creatura agit mediante transmutatione & motu, est, quia agit mediante forma accidentali que habet contrarium, quod expellendo requiritur ibi transmutatio & motus, ut ignis agit in frigidum vel in minus calidum, quod expellendo vel quod faciendo perfecte calidum, facit hoc calidum transmutatione & motu. Quare si agens creatum immediate ageret per formam substantialem suam, cum agens assimilat sibi passum immediate induceret substantialalem formam, ut ignis si ageret in aerem per suam substantialalem formam, immediate induceretur forma substantialis ignis in materiali aeris: tamen quia substantia non recipit magis & minus, quia in substantia non est contrarietas, consequens est quod in substantia non sit motus, ut probatur. 5. Phys. agere ergo creatura sine motu & transmutatione que esset species motus. Tertium autem inconveniens de leui patere potest: nam tota causa quare requiritur tempus in actione creature est contrarietas, & per contrarietatem resistentia, ut quia qualitates aeris sunt contrarie qualitatibus ignis: nam aer est minus calidus quam ignis, & minus calidum eo quod participat aliquantiter frigidum contrariatur magis calido vel contrariatur perfecte calido, cuiusmodi est calidum ignis, quod nihil participat de frigido. Ratione itaque huius contrarietatis aer resistit igni, & igne appropinquante aeri non statim aer fit perfecte calidus, nec statim conuertitur in ignem: sed semper praesente igne intenditur calor aeris donec conuertatur in ignem: sed si ignis ageret per formam substantialem suam cui non competit intendi & remitti, quia ibi non potest esse motus, in illo instanti in quo appropinquaret ignis aeri, materia aeris expoliaretur forma sua, & induceretur forma ignis, & sic ignis ageret in instanti, esset enim hoc modo generatio. Si cui videmus in aqua calefacta que per se redit ad frigiditatem. Nam cum forma substantialis aquae re quirat frigiditatem, & a materia subiecta, & a forma causentur omnia accidentia que fiunt in ea, manente, forma aquae in sua materia, statim cum remouetur praesentia forma ignis ab aqua incipit a forma aquae cum sua materia fluere frigiditas & expelli caliditas, donec caliditas sit totaliter exclusa, & aqua sit ita frigida ut requirat natura eius. Sic & in proposito, stante hypothese quod a forma substantiali immediate egrediatur actio, statim cum ignis appropinquaret aeri, si forma ignis esset potentior forma aeris, materia aeris expoliaretur forma sua, & induceretur forma ignis, qua praesente in materia, etiam si ignis generans esset amotus, calor qui erat in aere corrupto ad praesentiam formam ignis, in materia intenderetur, donec esset perfectus, sicut & calor ignis, quem modum generationis non videmus in entibus. Diximus autem si forma ignis esset potentior forma aeris,

Tex. 8. 10.

B. & ut probatur in. 5. Phys. agere ergo creatura sine motu & transmutatione que esset species motus. Tertium autem inconveniens de leui patere potest: nam tota causa quare requiritur tempus in actione creature est contrarietas, & per contrarietatem resistentia, ut quia qualitates aeris sunt contrarie qualitatibus ignis: nam aer est minus calidus quam ignis, & minus calidum eo quod participat aliquantiter frigidum contrariatur magis calido vel contrariatur perfecte calido, cuiusmodi est calidum ignis, quod nihil participat de frigido. Ratione itaque huius contrarietatis aer resistit igni, & igne appropinquante aeri non statim aer fit perfecte calidus, nec statim conuertitur in ignem: sed semper praesente igne intenditur calor aeris donec conuertatur in ignem: sed si ignis ageret per formam substantialem suam cui non competit intendi & remitti, quia ibi non potest esse motus, in illo instanti in quo appropinquaret ignis aeri, materia aeris expoliaretur forma sua, & induceretur forma ignis, & sic ignis ageret in instanti, esset enim hoc modo generatio. Si cui videmus in aqua calefacta que per se redit ad frigiditatem. Nam cum forma substantialis aquae re quirat frigiditatem, & a materia subiecta, & a forma causentur omnia accidentia que fiunt in ea, manente, forma aquae in sua materia, statim cum remouetur praesentia forma ignis ab aqua incipit a forma aquae cum sua materia fluere frigiditas & expelli caliditas, donec caliditas sit totaliter exclusa, & aqua sit ita frigida ut requirat natura eius. Sic & in proposito, stante hypothese quod a forma substantiali immediate egrediatur actio, statim cum ignis appropinquaret aeri, si forma ignis esset potentior forma aeris, materia aeris expoliaretur forma sua, & induceretur forma ignis, qua praesente in materia, etiam si ignis generans esset amotus, calor qui erat in aere corrupto ad praesentiam formam ignis, in materia intenderetur, donec esset perfectus, sicut & calor ignis, quem modum generationis non videmus in entibus.

Tex. 10.

III.

C. & ut probatur in. 5. Phys. agere ergo creatura sine motu & transmutatione que esset species motus. Tertium autem inconveniens de leui patere potest: nam tota causa quare requiritur tempus in actione creature est contrarietas, & per contrarietatem resistentia, ut quia qualitates aeris sunt contrarie qualitatibus ignis: nam aer est minus calidus quam ignis, & minus calidum eo quod participat aliquantiter frigidum contrariatur magis calido vel contrariatur perfecte calido, cuiusmodi est calidum ignis, quod nihil participat de frigido. Ratione itaque huius contrarietatis aer resistit igni, & igne appropinquante aeri non statim aer fit perfecte calidus, nec statim conuertitur in ignem: sed semper praesente igne intenditur calor aeris donec conuertatur in ignem: sed si ignis ageret per formam substantialem suam cui non competit intendi & remitti, quia ibi non potest esse motus, in illo instanti in quo appropinquaret ignis aeri, materia aeris expoliaretur forma sua, & induceretur forma ignis, & sic ignis ageret in instanti, esset enim hoc modo generatio. Si cui videmus in aqua calefacta que per se redit ad frigiditatem. Nam cum forma substantialis aquae re quirat frigiditatem, & a materia subiecta, & a forma causentur omnia accidentia que fiunt in ea, manente, forma aquae in sua materia, statim cum remouetur praesentia forma ignis ab aqua incipit a forma aquae cum sua materia fluere frigiditas & expelli caliditas, donec caliditas sit totaliter exclusa, & aqua sit ita frigida ut requirat natura eius. Sic & in proposito, stante hypothese quod a forma substantiali immediate egrediatur actio, statim cum ignis appropinquaret aeri, si forma ignis esset potentior forma aeris, materia aeris expoliaretur forma sua, & induceretur forma ignis, qua praesente in materia, etiam si ignis generans esset amotus, calor qui erat in aere corrupto ad praesentiam formam ignis, in materia intenderetur, donec esset perfectus, sicut & calor ignis, quem modum generationis non videmus in entibus.

1. Phys. t. 8 o.

quia

LII. I. quia posset esse tantum de aere & ita modicum de igne, & materia ignis magis expoliaretur forma sua, & indueretur forma aeris, quam econverso. Quod autem inconueniens sic patet: nam si virtus vel potentia fluat ab essentia, & actio fluat & oritur a potentia vel virtute, & substantia mea dante virtute agit, & virtus est media inter substantiam et actionem, ut puta quia potentia intellectiva est media inter substantiam animae et suum intelligere, si substantia anima est idem quod suum intelligere, multo magis esset idem quod sua potentia intellectiva, & quod suus intellectus: sed sicut virtus est media inter substantiam & actionem, sic esse est medium inter substantiam & virtutem, quia prius intelligitur substantiam esse & habere virtutem per quam competit ei agere. Quare si substantia esset sua virtus, multo magis esset suum esse: sed si a substantia immediate egredetur actio, esset sua virtus, quia haec est virtus, illud a quo immediate egreditur actio: ergo illa substantia esset suum esse, & per consequens esset omnino simplex, quia ideo incipit diuersitas in creatura in quantum non est suum esse, et per consequens non est suum agere, nec sua virtus: si ergo creatura esset suum esse, esset suum agere & esset omnino simplex: & quia tali enim competit creare, creature competit creatio. Et inde est quod Auctor de Causis omnibus alijs agentibus attribuit continuatorem, solum autem Deum posuit sine continuatione. Ut ipse ignis per se ipsum non possit continuare aeri ut profunderetur in aere & agat in ipsum, sed habet virtutem calefactuam per quam continuatur aeri & profundatur se in eo. Ipsa itaque virtus calefactiva est quedam continuatio continuans ignem cum alijs: solus autem Deus est intimus omnibus rebus, & per suam substantiam agit in omnia, et continuatur se virtualiter oibus rebus.

Prop. 20.

C A P V T X I.

In quo solvuntur obiectiones, quod lux est forma substantialis corporis lucidi, & in quo ostenditur ex parte ipsius sensus, quod lux non est substantialis forma.

D. Tho. hanc op. recitat. 1. par. Summ. q. 67. art. 3.

O N A T I quidem sunt aliqui tripliciter declarare quod lux est substantialis forma corporis lucidi: ut si prima via ex parte prioritatis temporis: secunda ex parte nobilitatis lucis: tertia ex parte causalitatis ipsius.

Prima via sic patet: quia dicitur in 7. Met. substantia est prior accidente cognitione, diffinitione & tempore. Si ergo substantia tempore est prior accidente, cum auctor lux dicatur producta primo tempore, quia est producta primo die & in principio prime diei, non videtur quod lux possit esse accidentis, erit ergo substantia. Sed non est substantia quae est materia. erit ergo substantialis forma: itaque ex parte prioritatis temporis arguitur lucem esse formam substantialis. Secunda via ad hoc idem potest sumi ex parte nobilitatis lucis: nam cum lux in corporibus teneat primatum, & sit nobilior ceteris corporalibus, prout supra dicebatur per Augu. quod lux in corporibus tenet primatum locum: cum videatur inconueniens quod accidentis sit no-

A bilius & perfectius quam substantia, lux quae est in primatu nobilitatis & tanto perfectionis, non erit accidentis, sed substantia. Tertia via sumitur ex parte causalitatis lucis: dicebatur enim supra, quod est sententia Philosophi in de Caelo & mundo, quod in supercaelestibus potissimum est influentia a lumine, ut magis est influentia a stella quam ab orbe, eo quod stella sit aggregatum luminis in orbe: quare si corpora caelestia possint ne influent in haec inferiora per lucem, consequens est quod suas causalitates & suas actiones in haec inferiora exercant per lucem: & quia corpora supercaelestia causant generationem & corruptionem substantiarum hic inferiorum, consequens est quod per lucem generentur haec substantiae inferiorum: cum ergo accidentis non causet substantiam, sed econverso, manifeste concluditur quod lux non sit accidentis sed substantia. His itaque prelibatis antequam ostendamus ex parte sensus lucem non esse substantialis formam corporis lucidi, volumus soluere obiectiones propositas.

B Cum ergo primo arguitur ex parte prioritatis temporis lucem esse substantiam, eo quod prius tempore sit producta, cum substantia sit prior accidente tempore. Dici debet quod substantia est prior tempore accidente habet suum intellectum, tamen quantum spectat ad propositum, si lux esset oīno producta prius tempore, non posset esse accidentis, sed (ut patet per habita) corpus illud unde facta est lux de qua postea factus est Sol, fuit primo productum secundum substantialis formam suam, nam omnia corpora supercaelestia ab ipso primordio cum in principio creauit Deus caelum & terram, sunt producta secundum substantialis formam, quod negare de supercaelestibus esset inconveniens, cum & ipsa terra & alia elementa ab ipso primordio secundum suas substantias formas fuerint producta. Argumentum ergo petit quod est in contrario, & arguit oppositum non propositum: nam si corpus illud quod postea factum est lux sive factum est lucidum prius erat productum secundum substantialis formam, illud quod postea aduenit sibi, aduenit enti in actu, et erat accidentis: si ergo prius extitit corpus & substantia, et postea incepit lucere, consequens est quod lux sit accidentis. Quod autem arguebatur secundo de nobilitate & de perfectione lucis: dici potest non esse inconveniens aliquid nobilitatis & aliquid perfectionis esse in inferiori, quod non est in superiori natura: nam in istis corporibus est aliquid nobilitatis et perfectionis, ut quia possunt sibi similia generare, quod non est in Angelis: secundum hunc ergo modum aliquid nobilitatis & perfectionis potest esse in accidente, quod non est in substantia, ratione cuius aliquid accidentis ut prima lux potest primatum in corporalibus obtinere. Ille autem modus perfectionis, quod sit in aliquo quicquid, perfectionis est in omnibus alijs, est solius dei, ubi (ut probatur. 5. Met.) congregantur perfectiones omnium generum: quod de nullo alio contingit dicere. Non est ergo inconveniens in luce esse alii quem modum nobilitatis qui non est in corporalibus alijs. Vel possumus dicere, quod non est idem modus loquendi de ente & de perfectione: certum est quidem quod substantia est ens simpliciter, & accidentis est ens secundum quid, immo accidentis non est ens nisi quia est entis, id est, quia est substantiae, ut probatur. 7. Met. Sed non est sic de perfectione, ut dicatur substantia secundum esse perfecta simpliciter, immo perfectur per virtutes & proprietates, & per accidentia sibi aduenientia. Ut homo (secundum se) non dicatur esse nobilis nec perfectus simpliciter, quia qualibet esset talis: sed ex.

**2. de Caelo. i.
42.**

Cap. 6.

C D. Tex. 2. 1. **Tex. 2. 1.** **Tex. 2.** **I** **Tex. 2.** **I**

gantur perfectiones omnium generum: quod de nullo alio contingit dicere. Non est ergo inconveniens in luce esse alii quem modum nobilitatis qui non est in corporalibus alijs. Vel possumus dicere, quod non est idem modus loquendi de ente & de perfectione: certum est quidem quod substantia est ens simpliciter, & accidentis est ens secundum quid, immo accidentis non est ens nisi quia est entis, id est, quia est substantiae, ut probatur. 7. Met. Sed non est sic de perfectione, ut dicatur substantia secundum esse perfecta simpliciter, immo perfectur per virtutes & proprietates, & per accidentia sibi aduenientia. Ut homo (secundum se) non dicatur esse nobilis nec perfectus simpliciter, quia qualibet esset talis: sed ex.

Tex. 4.

eo quod est ab antiquo ex diuitibus, & potentibus progenitoribus: vel ex hoc quod est virtuosus, & bene morigeratus, ex eo dicitur nobilis et perfectus: ratione itaq; nobilitatis et perfectionis non possumus concludere lucem esse substantiam, quia haec possunt esse accidentia substantiae. Quod arguatur tertio de causalitate lucis, quod substantia non causatur ab accidente: dicere possumus quod accidens (secundum se) non potest causare substantiam, quia tunc ageretur ultra suam speciem, sed accidens in virtute substantiae, & ut est organum substantiae, potest causare substantiam, quia non est inconueniens organum in virtute superioris agentis agere ultra suam speciem. ut serra in virtute artis inducit formam artis. Calor itaq; in virtute formae substantialis ignis, et ut est organum forme ignis, facit & generet ignis, immo cum non sit in igne virtus activa nisi calor, oportet & ignis calefacere generet ignem. Calor ergo qui est accidens facit & generat ignis: & sicut calor est instrumentum ignis, sic potest dici & lux est instrumentum supercoelestium corporum. Et sicut ignis mediante calore generat ignem, sic corpora supercoelestia mediante luce faciunt ad generationem istorum inferiorum. Vel possumus dicere, & ipsa lux coelestis ut recipitur hic inferius, secundum se, non facit simpliciter ad generationem, sed hoc facit ratione caloris sibi annexi, nam a corporibus supercoelestibus non solum generatur lux hic inferioris, sed etiam generatur calor & frigus vel frigiditas, que annexa luci faciunt ad generationem & corruptionem; nam lux hic inferioris non solum non habet esse substantiale, sed etiam non habet esse reale, sed habet aliquid reale annexum per quod realia generantur. Solutis itaq; objectionibus, volumus ostendere ex parte sensus, quod lux non sit forma substantialis corporis lucidi, nec in coelestibus, nec hic inferioris: nam omne quod sentitur, vel sentitur per se & primo et per omnem modum, vel per se & primo & non per omnem modum, vel sentitur per se sed non primo, vel nec sentitur primo nec per se sed per accidens, ut patet in visu. Nam lux videtur primo & per se & per omnem modum: videtur quidem per se, quia aliquid operatur in visu; videtur primo, quia per se ipsum operatur in visu; videtur per omnem modum, quia perfecte habet unde operetur in visu: vel videtur per omnem modum, quia est ratio videndi omnia alia. Color vero videtur per se & primo, sed non per omnem modum: videtur quidem per se, quia aliquid operatur in visu; videtur quidem primo, quia per se ipsum operatur in visu; sed non videtur per omnem modum, quia illam naturam per quam operatur in visu non habet perfecte, vel non habet eam in illa plenitudine quod sit ratio videndi alia, immo habet eam ita debilem quod oportet quod videatur per lumen, ita quod non est motuum visus nisi secundum actum lucidi, id est, secundum medium actu illuminatum, ut potest patere ex 2. de Anima. Imaginabimur ergo quod lux, & color ad eadem naturam reducantur, quia color participat naturam lucis: & quia eandem naturam participant, si lux videtur per se & primo, & color videtur per se & primo: verum quia color participat naturam lucis imperfecte, lux vero perfecte, color non erit ratio quare videatur lux, sed econverso. Videbitur ergo lux per se & primo & perfecte, color vero per se primo sed imperfecte: & quia totum & perfectum idem, & omne & totum quasi idem, illud quod est per se primo & perfecte, potest vocari primo & per se & per omnem modum: aliud quod est imperfecte, potest vocari primo.

Doctor iste in
2. de ani. tex.
66. in dub.

Tex.73.

Idem totum et perfectum.

A & per se non per omnem modum. Tertio videtur aliquid per se, sed non primo, nec etiam perfecte vel per omnem modum: & hoc modo videtur magnitudo, que non est sensibile proprium, sed commune: magnitudo quidem videtur per se, quia aliquid operatur in visu: quia eo modo quo res habet partes, eo modo facit impressionem in visu, ut dextra pars magnitudinis imprimit diametraliter in dextra parte oculi, sinistra in sinistro, & ex hoc fit angulus in oculo, ut versificetur dictum Perspectivi, quod omne quod videtur, sub angulo videtur: facere enim angulum propriè conuenit magnitudini. Videtur itaq; magnitudo per se quia aliquid operatur in visu, sed non videtur primo, quia non habet hoc de se quod operetur in visu. Vnde si magnitudo non esset colorata sive lucida, nullo modo videretur à visu, non enim habet magnitudo in se naturam vnde moueat visum, sicut habent lux & color, licet lux habeat perfecte, color imperfecte: magnitudo ergo non secundum se sed coniuncta luci vel colori poterit mouere visum, ut ex hoc dicatur visibilis per se, sed non primo. Quarto non videtur aliquid nec per se nec primo nec perfecte, sed solum secundum accidens: ei sic videtur substantia, iuxta illud Philosophi in 2. de Anima, quod secundum accidens sentitur Diaris filius; & subdit causam, quia secundum quod huiusmodi, nihil patitur sensus à tali sensibili: si enim esset aliqua substantia separata à quantitate vel à magnitudine, non posset videri, quia non posset facere angulum in visu: magnitudo itaq; aliquid operatur in visu, sed si magnitudo esset separata à substantia, & esset colorata vel lucida, ita videretur sine substantia, sicut cum substantia: ergo solum per accidens se habet substantia ad visum. Possimus autem ad hoc adaptare que aperire videmus in corpore Christi: nam ibi est magnitudo sine substantia panis, & quantitas sine subiecto; nec videmus & aliter videatur magnitudo illa: cum est in subiecto, & cum est ibi substantia panis, quamcum est sine subiecto, sive cum definit ibi esse substantia panis, nec est aliquis oculus, nec aliquis sensus quo possit discerni hostia consecrata ubi est quantitas sine subiecto, à non consecrata ubi est quantitas cum subiecto: quod totum ideo est, quia substantia non sentitur nisi per accidens. Concludamus ergo, & dicamus, quod si lux videtur per se & primo & perfecte, substantia autem non videtur nec sentitur nisi per accidens, impossibile est lucem esse substantiam vel substantialis formam.

2. de Anima,
tex.64.

Omne & vide tur sub angulo videtur.

Tex.65.

C

D

C A P V T XII.

Quod licet lux in proprio subiecto sit realiter, in medio autem est intentionaliter.

O L V E R V N T autem quidam & magni, & lux in medio esset realiter, assignantes ad hoc duas rationes, unam ex parte denotionis, aliam ex parte actionis. Prima via secundum eos sic paterit: nam intentionale (ut aiunt) non denominat aerem, & quia dicitur aer esse lucidus sive illuminatus, ideo (ut dicunt) lux in aere habet esse reale. Secunda via ad hoc idem secundum eos sumitur ex parte actionis; nam cum lux in aere habeat actionem naturalem, quia calefacit

D. Tho. in 1.
parte Sum. q.
67. art. 3.

calefacit aerem, & calefacit alia corpora que sunt in aere, consequens est (ut dicunt) quod lux in aere habeat esse naturale & reale. Sed antequam soluamus obiectiones illas, volumus multis vijs ostendere lucem in aere non esse realiter sed intentionaliter: nam primo possumus hoc ostendere ex parte sensus sive ex parte ipsius visus, secundo ex parte lucis. Primo modo possumus hoc ostendere tripliciter: secundum quod tria sunt communia omni sensui. Dicimus enim de omni sensu, quod sensibile positum supra sensum non facit sensum. Dicimus secundo de omni sensu, quod est sensus specierum sine materia. Dicimus et tertio, quod non est supra se conuersus. Prima duo patent per Philosophum in 2. de Anima: tertium autem patet per Proclum in Elementar. Theologica, vbi vult quod nullum corporele sit supra se conuersum. Prima via sic patet: nam hoc est sensibile, quia realiter habet in se per quod sentitur, ut coloratum dicitur sensibile propter colorem quem realiter habet in se, & corpus luminosum dicitur sensibile propter lucem quam realiter habet in se: si ergo medium haberet in se realiter illud per quod fit sensus, ipsum medium dicetur quid sensibile: & quia aer illuminatus pertinet usque ad oculum, si lux esset realiter in aere, esset sensibile possumus supra sensum: non ergo sentiremus, & per aerem illuminatum non fieret sensus, cuius contrarium quotidie experimur. Si autem queratur causa quare sensibile positum super sensum non facit sensum? dici potest quod species sensibilis recipitur spiritualiori modo in sensu, quam in medio: & quia a specie reali non potest gigni immediate tanta spiritualitas quam requiritur ad sensum, ideo oportet quod prius fiat species intentionaliter in medio, & postea a specie in medio fiat species magis intentionaliter & magis spiritualiter in sensu: & quia de necessitate requiritur ibi medium inter sensibile & sensum, ideo sensibile positum supra sensum non facit sensum: si enim in ipso medio esset realiter species sensibilis, esset eodem modo in eo sicut in obiecto sive sicut in ipso sensibili: quare sicut sensibile positum supra sensum non facit sensum, sic medium habens realiter speciem sensibilem tangens sensum, non facit sensum: per aerem ergo illuminatum attingentem oculum non videremus, si lux esset realiter in aere. Si quis autem de hac materia vellet videre ulterius, quare, si sensibile positum supra sensum, non facit sensum, querar in his quae diximus super 2. de Anima, vbi de hoc diffusus pertractatur Secundo modo potest declarari hoc idem ex parte sensus prout est commune omni sensui quod sit susceptiuus specierum sine materia, ut patet per Philosophum in 2. de Aia: color enim, et quaecunq; species visibilis, ut est in obiecto, habet esse reale, & facit ad esse, ut color est in pariete realiter, & facit parietem esse coloratum: sed ut est in sensu, habet esse intentionale, & facit ad cognitionem. & ideo sensus dicitur esse susceptiuus specierum sine materia quia non recipit ipsam speciem prout habet esse materiale, sed recipit similitudinem speciei, ut visus non recipit colorem realiter, sed receperit similitudinem coloris. Est enim oculus quasi quoddam speculum, in quo recipiuntur imagines et similitudines visibilium: & si inueniatur quod sensus immutetur realiter, sicut nerus in quo est sensus tactus calefit realiter ab igne, illa immutatio realis non facit sensum; sed quia ille idem calor immutans nerum realiter, immutat ipsum etiam intentionalem, ideo fit sensus ex intentional immutatione, non ex

A reali: nam si sensus immutaretur a calore solum realiter, non sentiret: nam hoc modo immutantur lapides, non tamen per huiusmodi immutationem sentiunt: cum enim oporteat esse animatum quod sentit, immutatio faciens sensum erit animalis, quae fit per intentiones, non per res per quas fit immutatio naturalis. quare si oculus videt lucem, suscipiet lucem sine materia, cum hoc sit commune sensui, nec aliter fiet sensus: & quia eodem modo suscipit species medium & sensus, erit lux in medio non materialiter nec realiter, sed intentionaliter. Tertio modo potest hoc idem patere ex parte sensus prout sensus non est supra se conuersus: intellectus. n. est supra se conuersus, quia potest intelligere seipsum: oculus autem non est supra se conuersus, quia non videt se ipsum: si ergo oculus posset videre rem coniunctam sibi, posset uidere seipsum, vel saltem una pars oculi videret aliam partem sibi coniunctam: quod videmus esse falsum. Vtrum autem per confricationem in confricando oculum, possit ali quid resultare in oculo, unde videatur oculus videre quandom lucem, vi si quis reciperet magnam percussione in oculo, posset ex hoc fieri tanta dissolutio in oculo, ut videretur oculus videre multiplicem lucem, & videretur ex hoc multplex lux exire ab oculo, non est praesentis speculationis inuestigare: quia loquimur de oculo non dissoluto: secundum quem modum quilibet experitur in se quod nec oculus videret totum se, nec partem sui: ideo si sensibile applicaretur ad oculum, non videretur ab oculo, sicut nec partes oculi applicatae adiuvicem, videtur a seipso: nihil ergo reale pertinet ad oculum sinit videre oculum, lux ergo si esset realiter in medio, oculus attingens lucem, & suscipiens lucem, non videret, vel esset supra se conuersus. Et si dicatur quod lux multiplicat se realiter & intentionaliter. Cum sic dicente non esset concedendum, quia nos loquimur de luce quam videmus, que multiplicatur per medium vsq; ad visum, quae dicimus esse intentionalem, et non realem. Visu triplici via ex parte sensus, quomodo lux est in medio intentionaliter: volumus hoc etiam tripliciter ostendere ex parte ipsius lucis. Ut sit una via, prout comparatur lux ad ipsum medium secundum se, sive ad ipsum diaphanum, sive sit coeleste, sive sit elementare. Secunda via sit, prout medium elementare comparatur ad coeleste. Tertia sit, prout lux comparatur ad alias formas reales. Prima via sic patet: nam Sol exsistens in medio planetarum illuminat orbes planetarum, & lux illa peruenit vsq; ad aerem in quo sumus: viri: autem repugnat quod lux illa sit in medio realiter. Repugnat quidem orbibus planetarum: quia si immutarentur realiter, sive sciperent peregrinas impressiones, & non esset caelum primum alterans, quia primum alterans debet esse non alteratum, ut Commentator ait, sicut primum mouens est non motum: hoc est enim esse alteratum, suscipere nouam formam realem. Repugnat hoc etiam ipsi aeri quod lux sit ibi realiter, quid omne quod recipitur in aliquo recipitur secundum modum rei recipientis: cum ergo hic inferius forma recipitur realiter recipientur cum contrarietae, quia materia horum inferiorum est subiecta contrariis, lux recepta habet contrarietatem, vel esset annexa forme habenti contrarietatem, & lux multiplicaretur in tempore non in instanti: immo cum species visibilis quanto magis se multiplicant tanto habeant esse magis intentionale, si lux Solis multiplicaretur per orbis coelestes, & peruenit vsq; ad aeren, si in orbibus coelestibus habet esse intentionale, cum non possint ima-

Sensus si mutaretur solum realiter, non sentiret.

III.

3. de Anima.
tex. 15.

B

C

D

Tex. 73.75. et 2. de Anima: tertium autem patet per Proclum in Elementar. Theologica, vbi vult quod nullum corporele sit supra se conuersum. Prima via sic patet: nam hoc est sensibile, quia realiter habet in se per quod sentitur, ut coloratum dicitur sensibile propter colorem quem realiter habet in se, & corpus luminosum dicitur sensibile propter lucem quam realiter habet in se: si ergo medium haberet in se realiter illud per quod fit sensus, ipsum medium dicetur quid sensibile: & quia aer illuminatus pertinet usque ad oculum, si lux esset realiter in aere, esset sensibile possumus supra sensum: non ergo sentiremus, & per aerem illuminatum non fieret sensus, cuius contrarium quotidie experimur. Si autem queratur causa quare sensibile positum su-

2. de Anima: 2. de Anima, vbi de hoc diffusus pertractatur Secundo modo potest declarari hoc idem ex parte sensus prout est commune omni sensui quod sit susceptiuus specierum sine materia, ut patet per Philosophum in 2. de Aia: color enim,

Tex. 121. et 138. I. I.

et quaecunq; species visibilis, ut est in obiecto, habet esse reale, & facit ad esse, ut color est in pariete realiter, & facit parietem esse coloratum: sed ut est in sensu, habet esse intentionale, & facit ad cognitionem. & ideo sensus dicitur esse susceptiuus specierum sine materia quia non recipit ipsam speciem prout habet esse materiale, sed recipit similitudinem speciei, ut visus non recipit colorem realiter, sed receperit similitudinem coloris. Est enim oculus quasi quoddam speculum, in quo recipiuntur imagines et similitudines visibilium: & si inueniatur quod sensus immutetur realiter, sicut nerus in quo est sensus tactus calefit realiter ab igne, illa immutatio realis non facit sensum; sed quia ille idem calor immutans nerum realiter, immutat ipsum etiam intentionalem, ideo fit sensus ex intentional immutatione, non ex

8. Phys. 37.2.
de Caelo. 4.2.

mutari realiter orbes illi, in acre habebit esse magis intentionale quam in orbibus, & in oculo magis quam in acre.

- I I .
2. de ani. tex.
68.
Diaphanes v= niuocè iest & terno corpori & caduco,
1. de cœlo. t.
com. 16.

In eodem pun
to inveniōes
duresse.

I I I .

Secunda via ad hoc idem sumitur prout lux in acre comparatur ad lucem in orbe cœlesti, nam (ut vult Philosophus) suscipere lumen conuenit aeri prout habet aliquid commune cum orbe cœlesti, sed ista inferiora non conueniunt cum orbe cœlesti prout suscipiunt formas reales sive naturales, quia natura cœli dicitur quinta Natura separata à naturis quatuor elementorum, & per consequens a naturis elementorum, ita quod secundum formas naturales exaltati sunt cœli à terra & ab omnibus elementis, cum naturales formæ cœlestes tam substantiales quam accidentales sint sine contrarijs, hic autem inferiora sint cum contrarietate, vt nulla sit forma naturalis sive realis hic inferioris, que non habeat contrarium ita, sive sit annexa habenti contrarium, vt omnes generationes naturales sint ex contrarijs in contraria, & nunquam est generatio formæ realis, que non sit alteratio vel terminus alterationis, vel in se, vel in eo ad quod dicitar, quod dicimus pro relatione, quia potest quis fieri de non simili similis alteratione facta in alio. Quantum ergo ad formas reales multum distat hæc inferiora à superioribus, sed quantum ad intentionales conueniunt hæc & illa, quia intentionales formæ etiam hic inferioris non habent contrarietatem, cum in eodem puncto aeris suscipiantur intentio albi & nigri: et quia in acre suscipitur prout conuenit cum corpore cœlesti, suscipietur in eo intentionaliter non realiter. Sed querel aliquis, Vtrum in aliquo corpore hic inferioris sit lux realiter, prout conuenit cum corpore cœlesti? Dicemus quod lux in igne est realiter, licet in medio, & in sensu sit intentionaliter: sicut color qui participat naturam lucis, est in parte realiter, & in medio & in oculo intentionaliter. Possimus quidem aliquam similitudinem assignare non per uniuersationem, sed per quandam analogiam, inter ignem & cœlestis corpus: sed longe aliter est conuenientia inter aerem suscipientem lumen & cœlum: quia aer de non illuminato fit illuminatus in instanti, & lumen in acre nec habet contrarium nec est annexum forma habenti contrarium sed meram priuationem habet oppositam vt tenebra, et magis vniuocè est lumen in acre cum lumine in orbe vbi virtutib; est intentionaliter, quam si lux in igne & lux in Sole vbi virtutib; est realiter, quia non est de non igne ignis nisi alteracione prævia que respicit contrarietatem, quod non dicimus de lumine in acre: lumen itaq; in acre est intentionaliter, secundum quem modum & orbes recipiunt immutationem, propterea lumen est in acre vt conuenit cū orbe cœlesti. Tertia via sumitur prout lux comparatur ad alias formas, & potissimè vt comparatur ad caliditatem: nam virtus; est in acre à Sole illuminatio & caliditas, sed illuminatio est in instanti, & recessente Sole statim tollitur illuminatio, caliditas fit in tempore, & non statim recessente Sole cessat caliditas: quare si lux esset in acre realiter sicut caliditas, non statim cessaret lux in acre sicut non statim cessat caliditas: quod si dicatur quod caliditas habet contrarium, lux non habet contrarium, petitur quod est in contrario & arguitur oppositum, quia non potest aliquid realiter recipi in materia subiecta contrarietati nisi habeat contrarium vel sit annexum habenti contrarium, ita vt non possit tolli & remoueri nisi tollatur per suum contrarium: ideo in omnibus talibus requiritur tempus, quod

- A non requiritur in illuminatione acri. Opposita autem his non est difficile solvere: nam cum dicitur forma intentionalis non denominat, dici potest quod immo, cum concedat Philosophus in 2. de Anima visionem coloratam esse. Vel possumus dicere & melius, quod intentio fortis denominat, debilis autem non denominat, nisi forte secundum quid: vt si radij solares transirent per vitrum coloratum faciunt eundem colorem in pariete vel vbi se applicare, vt manifeste videatur paries viridis si transirent radij per vitrum viride: eo ergo modo dicetur paries illuminatus per applicationem lucis quo poterit dici viridis factus per applicationem illius intentionis colorata, vt non aliter video multiplicari lux quam fortis intentio coloris, ita quod (ut ad propositum spectat) non concludit ratio. Quod autem addebatur secundo, quod intentio non transmutat realiter: dici potest quod immo, si sit fortis, secundum quem modum concedit Philosophus aerem pati à fortibus oportibus, vt fiat scetus. Vel possumus dicere quod Sol non solum illuminat aerem, quod lumen est in acre intentionalis, sed etiam calefacit ipsum, que caliditas est ibi

realiter: iste autem immutationes reales magis sunt à Sole vt calefacit realiter, quam vt illuminat intentionaliter. Et hæc de luce, & opere prius me dici sufficient.

Tex. 1. 38.

Alia a sensu pñt pati à sensibilius, nō vt sensibilia sū, sed vt eorum accidentia.

2. de anima.
tex. 1. 27.

- C Declarans quales sunt illæ aquæ que sunt supra firmamentum quod factum dicitur secunda die, utrum corporales an spirituales?

O S T Q V A M D E terminauimus de luce que specialiter pertinet ad priam diem, volumus etiam agere specialiter à bis que pertinent ad secundam diem; & quia secunda die dixit Deus, Fiat firmamentum in medio aquarum, & dividat aquas ab aquis, & fecit Deus firmamentum, & divisit aquas que erant supra firmamentum ab aquis que erant sub firmamento; ideo merito declarandum occurrit, quales sunt aquæ illæ que sunt supra firmamentum. Sed antequam hoc declareremus, volumus enarrare Regulas quas debemus tenere in expositione scripturæ sacrae, quas tangit Augustinus super Gene. Tangit autem Augustinus in dicto libro septem regulas. Est autem prima regula, quod non debemus sic exponere sacram scripturam, vt illa sit sententia scripturæ que est nostra, sed magis econuerso, vt illa sit nostra que est scripturæ sacrae. Sunt enim aliqui sic trahentes aquam ad molendinum suum, vt potius velint scripturam esse expositionem mentis eorum & sententie, quam econuerso: & potius velint scripturam conformare eis, quam se conformare scripture: contra quos Augustinus ait, quod non pro nostra sententia ita dimicantes vt eam velimus esse scripture

lib. 1. cap. 18.
I.

scripturæ sacre que nostra est, cum potius eam quæ
scripturæ est, nostram esse velle debeamus. Secunda est
quod plus debemus existimare scripturas sacras quam
alias scripturas: in tantum quidem debemus in precio
habere scripturas alias, in quantum famulantur scriptu-
ræ sacre: ubi autem ei contradicunt, non debemus eas
tenere sed repellere. Ideo Augustinus ait quod periculo-
sius quidem erat, quod quidam infirmi fratres qui cum
istos impios de caelestium corporum, vel de quibusdam
elementorum mundi questionibus subtiliter et copiosè
differere audient, eos cum suspirio sibi preponentes et
magnos reputantes saluberrimè pietatis libros cum fastis
dio recipiunt. Valde est quidem pericolosum fastidire
libros pietatis, id est, libros scripturæ sacre, et libros
Gentilium magis reputare. Tertia regula est, quod non
solum debemus plus existimare scripturam sacram quam
opinionem nostram ut dicebat regula prima, et plusque
scripturas Gentilium ut dicebat secunda, sed plus quam
capacitatem totius humani ingenij, ita quod si tota capa-
citas, et tota subtilitas, que potest esse in omnibus ho-
minibus esset in uno homine, plus esset existimanda
scriptura sacra, quam tota huicmodi capacitas: hoc est
ergo quod Augustinus ait quod maior quippe est scri-
pturæ huius autoritas, quam omnis humani ingenij ca-
pacitas. Quarta est, quod quando multis modis scriptu-
ra sacra exponitur, debemus attendere cui expositioni
cetera consonant et concordant: quia nihil dimittenda
est in una parte scripture sacre, quod impedit
aliam. Ideo ait quod si virumq; sensum scripturam sa-
cram voluisse creditur, videndum est si viriusq; senten-
tie cetera circunstantia suffragantur. Quinta est, quod
obscuritates sacre scripturæ non debemus in aliquam
partem ita pertinaciter afferere, quod aliqua labes scri-
pture sacre possit attribui. Sexta est quod non debe-
mus scripturam sacram ita exponere, quod alijs deri-
dendi materia tribuatur: ideo ait quod turpe est nimis
et perniciosum Christianos sic delirare in expositione
scripturæ, quod infidelis audiens, risum tenere vix pos-
sit. Septima est quod cum possumus salvare scripturas
sacras per ea que naturaliter videmus, non debemus
ad miraculum vel ad potentiam diuinam recurrere: et
Vide et Aug. maxime hoc dicit propter opera sex dierum, ubi tota
pro bis Reg. instituta est natura. Hoc est ergo quod ait, Nunc enim
1. de Doctri. quemadmodum Deus instituerit naturas rerum, secun-
christ. cap. 2. dum scripturas eius nos conuenit querere, non quod in
et. 3. de Doc. eius vel ex eis ad miraculum potentia sue velit opera-
cbri. 2. et. 26. ri. Omnes autem has regulas tangit Augustinus primo
ite. 2. de Trin. et secundo super Gene. non tamen hoc eodem ordine
cap. 1. Cötra quo ipsas posuimus: nos autem eas ordinavimus prout
Faustu lib. 9. nobis ordinanda videbantur. His itaq; praemissis regu-
cap. 6. 7. lis, dicemus, nos non enarrasse omnes has regulas pro-
pter hoc capitulum tantum, nec etiam propter hoc opus
tantum: multa tamen de his sunt huic capitulo, et ope-
ri necessaria. Sciendum ergo aliquos voluisse nullo mo-
do super celos esse aquas: quod si hoc dicant, quia
non possunt ad hoc suum animum inclinare, faciunt con-
tra primam regulam, quia non scripturam sibi, sed se
scripturæ conformare debent. Sed si hoc dicant, quia
scripturæ Gentilium huius sententie non concordant, vel
quia hoc est humanae capacitatibus contrarium, faciunt con-

A tra secundam et tertiam regulam, quia scripturæ sa-
tra preeminet scripturis Gentilium: et quia maior est
huius scripturæ autoritas quam omnis humani ingenij
capacitas, ideo dicamus cum Augustino super Gene. q
quomodo autem, et quales aquæ ibi sunt, dubitare pos-
sumus, sed esse eas ibi, minime dubitemus. Sunt ibi itaq;
aque, sed quæ, et quales sunt illæ aquæ, volumus des-
clarare. Dixerunt autem aliqui illas aquas esse spirituales
et esse naturas angelicas, ita quod aquæ sunt sua
præ celum, quia ibi sunt Angeli: et aquæ sunt sub celo,
quia ibi sunt anime humanae, vel quia sunt ibi homi-
nes. Et banc sententiam tangit Augustinus. 13. Confess. Cap. 15.
dicens quod aquæ super celos sunt angeli. Ideo ait,
Sunt autem aliae aquæ super hoc firmamentum, credo
immortales, et à terrena corruptione secretæ superca-
lestes populi Angelorum, que laudant nomen tuum. Et Cap. 32.
idem in eodem libro circa finem ait, Videmus firmam-
mentum celii inter spirituales aquas superiores, et cor-
porales inferiores. In his autem duabus authoritatibus
videtur Augustinus velle, quod aquæ super firmamen-
tum sunt spirituales angeli: sed ut dicebatur in regulis
supradictis in expositione scripturæ sacre, omnes cir-
cunstantie sunt considerandæ. Cum ergo firmamentum
factum secunda die, sit vocatum celum, et cum in fir-
mamento celii sunt posita sydera, consequens est quod
nomine firmamenti intelligamus aliquid corporale: et
quia sicut accipitur firmamentum, sic debent accipi as-
que illæ super que sunt firmamentum, consequens est
quod aquæ illæ sunt aliquid corporale. Vnde Augusti-
nus in libro Retractationum, contradicit isti sententiae
quod illæ aquæ sunt spirituales. Possimus enim dicere
de istis aquis sicut dicebamus de luce, quod verè pri-
ma die factum fuit corpus quoddam lucidum, et ex-
hoc dicitur ad literam, facta est lux corporalis: sed fi-
guratiæ et allegoriciæ significabat lucem spiritualem,
et naturam angelicam ad creatorem conuersam, diui-
sam à tenebris, id est, à malis angelis à Deo auersis.
Sic et in proposito, corporales aquæ sunt supra fir-
mamentum, sed illæ aquæ possunt significare angelos su-
pra firmamentum, id est, angelos confirmatos. Sancti
ergo, dicentes illas aquas esse spirituales, loquuntur my-
sticè et allegoricè: dicentes verò eas esse corporales,
loquuntur secundum literalem sensum. Cum ergo que-
ritur in Titulo capituli, quales sunt illæ aquæ, utrum
corporales, vel spirituales? patet quod corporales, sed
significant spirituales. Et ex hoc solvuntur obieciones
et dicta Sanctorum: quia dicentes eas esse corporales,
loquuntur secundum sensum historiale: qui vero spi-
rituales, secundum mysticum. Sed quid dicemus ad au-
thoritates Augustini, quia authoritates illæ non solum
sunt authoritates, sed etiam rationes: nam cum dicitur
aque que sunt super hoc firmamentum sunt superca-
lestes populi angelorum, que laudant nomen tuum: con-
stat quod laudare et benedicere non spectat ad cor-
poralia, sed ad spiritualia: igitur si illæ aquæ lau-
dant dominum, iuxta illud, Benedicite aquæ omnes que
super celos sunt domino, illæ aquæ spirituales erunt.
Rursus, cum in secunda autoritate dicebatur, Videmus
firmamentum celii inter spirituales aquas superiores, et
corporales inferiores, ibi subtilis latitas ratio: nam si alia

que aquæ sunt superiores aliæ inferiores, cum omnes aquæ corporales videantur esse eiusdem naturæ non poterunt esse aquæ corporales aliæ superiores aliæ inferiores, et maxime sic superiores quod sunt supra firmamentum: cœli ergo erunt ille aquæ superiores non corporales, sed spirituales. Proprius primus, sciendum quod omnis creatura inducitur ad benedicendum Deum: nam non solum aquæ, sed et ipsa terra inducitur ad bénedicendum Deum, et imber, et ros, et glacies, et nubes, et oia inducuntur, ut laudent et benedicant Deum: nam sicut omnis creatura clamat Deum factorem suum, quia ex omni creatura possumus manuduci in cognitionem creatoris, et ex hoc omnis creatura dicitur clamare Deum creatorem suum: sic quia ex omni creatura possumus manuduci ad laudandum et benedicendum Deum, dicitur omnis creatura laudare et benedicere Deum. quod omnis creatura clamet Deum factorem suum, patet per Augustinum in. 1. lib. de Trinitate, qui ait, quod neque enim diuinorum laborum tantummodo authoritas Deum prædicat, sed omnia que nos circumstat vniuersa ipsarum rerum, natura proclamat se habere præstantissimum conditorem. Hoc idem etiam senserunt Philosophi, quia vult Commentator, 8. Metaphy. quod non posse cognosci haec particularis substantia determinata, ignorat rata prima causa. Quellibet ergo creatura clamat Deum factorem suum cum non possit cognosci ignorata prima causa: sic etiam quelibet creatura dicitur laudare et benedicere Deum, quia habentes discretionem et sensum, ex qualibet creatura surgunt in glorificationem creatoris, iuxta illud Basili, quod dicuntur aquæ glorificare Deum, non quod aquæ sint rationales creature, sed quia ab habentibus sensum consideratio earum prudenter contemplata glorificationem perficit creatoris. Quod vero addebatur quod non possunt dici aquæ superiores nisi spirituales, ut patet in sequentibus, taliter possunt accipi aquæ etiam corporales, quod dicuntur superiores, et haec aquæ quas videmus, inferiores.

Cap. 4.

Comment. 12. 1. Phys. 1. et 2. Phys. 3. 8. et 72.

In Hexam. lud Basili, quod dicuntur aquæ glorificare Deum, non quod aquæ sint rationales creature, sed quia ab habentibus sensum consideratio earum prudenter contemplata glorificationem perficit creatoris. Quod vero addebatur quod non possunt dici aquæ superiores nisi spirituales, ut patet in sequentibus, taliter possunt accipi aquæ etiam corporales, quod dicuntur superiores, et haec aquæ quas videmus, inferiores.

C A P V T X I I I .

Declarans cuius naturæ sunt illæ aquæ, quæ sunt supra firmamentum.

V A M V I S declaratum sit aquas illas supra firmamentum cœli esse corporales, restat tamen investigare cuius naturæ sint illæ aquæ. Circa quod non potest esse nisi duplex modus dicendi, quia vel sunt eiusdem naturæ cum elemento aquæ sive cum ipsis inferioribus, vel sunt de quinta essentia: nam sicut de cœlo aliqui opinati sunt, sic et de ipsis aquis aliqui opinati sunt: Quidam enim posuerunt cœlum eiusdem naturæ cum elementis, et circa hoc fuit opinio duplex. Nam quidam dixerunt ipsum esse compositionem ex omnibus elementis, ut Empedocles, qui dixit ipsum esse compositionem ex quatuor elementis, sed dixit ipsum incorruptibilem: quia non fuerat lis in compositione eius, sed

1. Cœli. text.
10. 2.

A solum amicitia. Plato autem cœlum elementum simplex dicitur posuisse: dixit autem ipsum incorruptibile voluntate diuina, iuxta illud Platonis. O' dij deorum quorum pater In Timo. et opifex ego sum natura vestra dissolubiles, voluntate mea indissolubiles permanet. Quod de corporibus cœli: stibus secundum Platonem potest intelligi, ut sunt natura dissolubilia, voluntate vero diuina indissolubilia. Quod si due haec opiniones vere essent quod scilicet cœli essent eiusdem naturæ cum omnibus elementis vel cum aliquo elemento simplici, non esset inconveniens aquas illas super cœlos, esse eiusdem naturæ cum ipsis istis aquis inferioribus: sed quia cœli sunt incorruptibles, omnia autem elementa sunt corruptibilia, cum corruptibile et incorruptibile differant 10. Metaphy. genere non potest esse quod cœli sunt eiusdem naturæ cum ipsis inferioribus: et quia omnia ista inferiora sunt de natura quatuor elementorum, tota sphaera actuorum et persistuorum que pertinet usque ad globum lunarem, dicitur continere quatuor naturas, et omnia que sunt in hunc modi sphaera dicuntur moueri motu recto qui est motus habens contrarium, et dicuntur ferri a medio vel ad medium, et ex hoc dicuntur grauiæ vel lenia: a globo autem lunari supra, ut omnes cœli, et omnes stellæ, et lumina omnia in eis, dicuntur separata ab ipsis quatuor naturis elementorum, et dicuntur facere quintam naturam sive quintam essentiam; omnia autem illa corpora non mouentur motu recto qui est motus habens contrarium, sed mouentur motu circulari cui nullus contrariatur motus, que enim non sunt grauiæ neque lenia sed sunt neutra, non mouentur a medio, nec ad medium, sed circa medium, que omnia declarari habent ex libro Cœli et mundi. His itaque declaratis, patet opiniones prius tacitas, vel esse falsas, vel esse exponendas. Possemus enim si vellemus reducere eas ad bonum intellectum, ut dicamus cœlum esse ex quatuor elementis, et hoc per amicitiam sine lite, quoniam est cœlum ex quatuor elementis, quia est ex illa eadem materia per essentiam, ex qua sunt quatuor elementa, ut supra in prima parte huius operis diffusè probauimus, et ut plane sensit Augustin. 2. super Gene. ad literam, ubi ait quod ex ista inferiori et ex ista corporali materia factum est cœlum, cuius species multum distat a terrenis. Quantum ergo ad nudam essentiam materie, et quantum ad materiam omnino informem, conuenit cœlum cum ipsis inferioribus, sed multum distat quantum ad formam et speciem a terrenis. Est ergo cœlum ex ista materia quatuor elementorum, et hoc ex amicitia sine lite, quia illa materia ut est in cœlo, non subjicitur formæ habenti contrarium, nec formæ ansæ nexæ priuationi, et ideo illa materia sic amicatur sive formæ quod nullo modo lis aliqua oriatur inter eas. Dicimus quidem quod lis et amicitia proprie habent esse in agentibus per intellectum vel per rationem: per quandam tamen extensionem habent esse in his que agunt per estimatiuam, sicut et bestie videntur sibi amicari et inimicari: et metaphorice et per quandam similitudinem habent esse etiam in his que agunt ex necessitate naturæ. Quantum autem ad præsens spectat, ex duobus surgit lis vel inimicitia, uno modo quia unus accipit alteri quod suum est, et alter patitur priuationem et defectum eius quod debet habere, et ideo dictum est quod iustitia et pax osculatæ sunt: quando enim seruat iustitia Psal. 84, et nullus priuatur eo quod debet habere, est pax,

1. de Cœlo. 1.
24.
1. de Cœlo. 1.
18. Cap. 11.

D

¶ cessant lites inter cives. Secundo potest oriri lis non solum ex rebus & honoribus, ut quia ille priuat talibus quae debet habere, sed etiam ex ipsis contrariis operibus, ut quia unus contrariatur voluntati alterius: ideo ad seruandam pacem dicit dominus, Quaecunq; vultis ut faciant vos bis homines, ita & vos facite illis. Quare si lis consurgit vel ex contrarietate vel ex defectu sue priuatione, p; quamdam similitudinem dicitur lis esse inter elementa, & inter elementata prout agit ex necessitate naturae, quia sunt subiecta formis contrariis, & habent priuationes annexas: sed in compositione caeli potest dici non interuenisse item; quia forma caeli non habet contrarium, nec etiam habet priuationem annexam. Sicut ergo ad bonum intellectum reduximus opinionem Empedoclis, sic possumus ad bonum intellectum reducere opinionem Platonis: ut dicamus caelum esse elementum simplex, quia est sicut elementum quantum ad materiam, cum in materia conueniat cum elementis: et est simplex quantum ad formam, quia unus simplici formae est subiecta illa materia, cum non sit in ea appetitus ad aliam formam. Reuertamur ergo ad propositum, & dicamus, quod sicut de ipsis caelis est duplex opinio sue modus dicendi; quorum unus est simpliciter verus, videlicet, quia sunt quinque essentia: alter autem est verus per expositionem, ut quia sunt ex elementis sine lите, vel quia sunt elementum simplex: sic de illis aquis quibus teguntur superiora caeli, iuxta illud, Qui regis aquis superiora eius, potest esse duplex modus dicendi: unus simpliciter verus q; pertinet ad quintam essentiam, sicut & alijs caeli: Alius dicendi modus poterit esse verus per expositionem p; sunt eiusdem naturae cum istis inferioribus. His autem aquas inferiores videmus tripliciter se habere. uno modo ex multa frigiditate, & sic sunt glacie: alio modo ex ponderositate, & sic fluctuant super terram: tertio ex subtilitate, & sic ascendunt vaporabiliter super aliquam partem aeris, & sunt inde pluviae. Secundum itaque hos tres modos repertos in istis inferioribus aquis, est triplex modus dicendi de illis superioribus aquis: quia aliqui dicunt eas glaciales, aliqui fluctuantes, aliqui tenues et subtile: Omnes autem hos modos dicendi tangit Aug. 2. super Gene. ad literam: nam, ut ait, Quidam considerantes stellam Saturni debere esse multum calidam, quia habet magnam sphæram continentem omnes sphæras planetarum, et quia motum revolutionis sphæra illa, & quelibet alia sphæra, circuit infra diem et noctem, solum sphæra Saturni agens tantum motum, deberet esse calidissima. Sed quod sit frigida, dicunt aliqui hoc esse proprie illas aquas superiores. His ergo coniecturis aliqui dicunt ibi esse aquas: non vaporabile tenuitatem, sed glaciali soliditatem: & forte ideo dixerunt illas aquas esse, ut magis infrigidarent Saturnum. Hoc est ergo quod Aug. ait, p; his coniecturis, id est, ex frigiditate Saturni, quidam expressè agunt aduersus eos, qui nolunt credere aquam aliquam super caelum: volunt enim stellam esse frigidam, quia circuit iuxta summum caelum, id est, iuxta octauam sphæram, ut ex hoc cogantur illic naturam aquarum credere non vaporabile tenuitatem, sed glaciali soliditate dependere. Secundum quidem modum dicendi, p; s. sunt ibi aquae graues & ponderose sue fluctuantes, tangit Aug. 2 super Gene. circa principium, dicens quosdam dixisse p; secundum omnipotentiam Dei cui cuncta sunt possibilia, oportet nos credere aquas esse tam graues, quas nouimus atq; sentimus esse caelesti corpori, in quo sunt sydera supersusa. Tertium

A etiam modum dicendi de tenuitate aquarum tangit Aug. in eodem. 2. & videatur multum assentire illi modo, cum ait, q; si potest aqua sicut videmus ad tantas guttarum minucias deuenire, ut super istum aerem vaporabiliter feratur, et natura illa leuior est aquis, cur non possit & super illud leuius caelum minucioribus guttis & leuioribus materiæ vaporibus superesse? Hi autem tres modi dicendi si consideretur secundum p; verba sonant, sufficienter improbanur p; Aug. per regulam superiorius positam, q; in istis sex diebus in quibus Deus natura instituit, nos naturas rerum conuenit querere, non quod ex eis ad miraculum potentiae sue velit operari: nam in eis, vel sint cum glaciali soliditate, sue cum ponderosa fluentiitate, sue cum vaporabili raritate, tales aquæ, quales istæ sensibiles sunt, supra caelum naturaliter esse non possunt. Nam dictum illud de vaporali raritate, cui aliqualiter videatur alludere Augustinus, plus de ratione habere videatur quam alia dicta, hoc tam non est consonum his quæ videmus, nam esse non posset quod aqua manens aqua ad tantam tenuitatem & raritatem veniret sicut est raritas ignis, quem sic rarum & tenuem supra caelum ponere esset conuenientius. Concludamus ergo, & dicamus, quod cum queritur quales, & cuicunque naturæ sunt illæ aquæ, possumus dicere quod sunt quinta essentia, & sunt naturæ caelestis. Possunt tamen dici, proprie aliquam similitudinem, glaciales, ratione soliditatis, quia aqua in gloriam conversa soliditatem acquirit. Vel possunt dici glaciales proprie frigiditatem, quam habent, non formaliter, sed effectu: nam à quibusdam corporibus caelestibus generatur hic calor, à quibusdam frigus: nam sic fecit Deus Sap. 1. 1.

C Tu numeris elementa ligas ut frigora flammis, Lib. 3. de cof. Arida conueniunt liquidis: = sic in corporibus caelestibus resultat effectus, ut illæ super caelestes aquæ possint dici glaciales, quia forte frigiditatem generant in istis inferioribus: & sicut illæ aquæ possunt dici glaciales ratione frigiditatis, sic possunt dici ponderosæ & fluctuantes ratione humiditatis: nam humidum et specialiter humidum ponderosum cuius est humidum aquum, non bene terminatur termino proprio, & ideo fluit et fluctuat. Illæ ergo aquæ caelestes possunt dici ponderosæ & fluctuantes non formaliter sed effectu, quia forte habent humectare ista inferiora, quod humectare conuenit aquas fluentibus & ponderosis: nam sicut quedam corpora sunt percoelestia sunt effectus calida, quedam frigida, ita queædam sunt secca, quedam humida. Tertio illæ aquæ caelestes possunt dici vaporabiles, id est, ræræ & tenues ratione diaphaneitatis: nam si sunt frigidæ & humide effectus, diaphaneæ tamen sunt formas liter.

Matib. 7.b

Psal. 103.

Cap. 4.5.

Cap. 1.

Cap. 4.

Sap. 1. 1.

Lib. 3. de cof.
metro. 9.

D Tu numeris elementa ligas ut frigora flammis, Arida conueniunt liquidis: = sic in corporibus caelestibus resultat effectus, ut illæ super caelestes aquæ possint dici glaciales, quia forte frigiditatem generant in istis inferioribus: & sicut illæ aquæ possunt dici glaciales ratione frigiditatis, sic possunt dici ponderosæ & fluctuantes ratione humiditatis: nam humidum et specialiter humidum ponderosum cuius est humidum aquum, non bene terminatur termino proprio, & ideo fluit et fluctuat. Illæ ergo aquæ caelestes possunt dici ponderosæ & fluctuantes non formaliter sed effectu, quia forte habent humectare ista inferiora, quod humectare conuenit aquas fluentibus & ponderosis: nam sicut quedam corpora sunt percoelestia sunt effectus calida, quedam frigida, ita queædam sunt secca, quedam humida. Tertio illæ aquæ caelestes possunt dici vaporabiles, id est, ræræ & tenues ratione diaphaneitatis: nam si sunt frigidæ & humide effectus, diaphaneæ tamen sunt formas liter.

C A P V T X V .

soluens rationes quod cælum aqueum sit immobile, & ostendens multiplicitem quod motus eius est omnium aliorum mensura.

Psal. 103.

I.

10. Met. t. 4.
& inde.

II.

III.

Cap. 10.

Tex. 2. & 3.

I D E R E T V R forte als quibus, quod ille aque cœlestes, siue illud cœlum aqueum, quo tegitur firmamentum, siue cœlum sydereum, iuxta illud, Qui tegis aquis superiore eius, non moueretur: quod forte tripliciter quis conaretur ostendere: primo prout illud cœlum comparatur ad nos: secundo, prout comparatur ad cœlum empyrium: tertio, prout comparatur ad firmamentum. Prima via sic patet: quia si illud cœlum moueretur, esset primū mobile, & motus eius esset primus motus, esset itaq; mensura aliorum motuum: sed mensura debet esse notissima, cum ergo illud cœlum non sit stellatum, cum non sit nobis visibile, non est nobis ita notum sicut sunt alijs cœli visibiles; quare motus illius cœli non erit mensura aliorum motuum: sed cum hoc sit inconveniens quod primus motus non sit mensura aliorum motuum, consequens est qd prout illud cœlum comparatur ad nos, non mouetur. Secunda via ad hoc idem potest sumi, prout illud cœlum comparatur ad cœlum empyrium: nam non sunt nisi duo cœli uniformes, empyrium, & aqueum: cœlum enim empyrium est uniforme, quia est totum lucidum: et cœlum aqueum est etiā uniforme, quia est totum diaphanum: omnes alijs cœli non sunt uniformes, quia sunt partim lucidi, partim non lucidi: quare si motus sequitur naturam rei, & cœlum aqueum, & empyrium sunt uniformes, quod dicimus de uno quantum ad motum, de alio videbitur esse dicendum; sed empyrium non mouetur, ergo nec aqueum. Tertia via sumitur, prout comparatur ad firmamentum, quod est stabile, & quod non mouetur. Vnde Augu. 3. super Gene. vult, partem aeris superiorem posse dici firmamentum ratione tranquillitatis & quietis, quia non inquietatur a vento: itaq; de ratione firmamenti videtur esse qd sit quietum: sed si firmamentum, quod est cœlum sydereum, non mouetur, cœlum aqueum, quod est supra ipsum, erit immobile: quia si moueretur, moueret firmamentum, cum sphæra superior mota moueat inferiorem. Propter quod sciendum aliquos concessisse propter rationē primam, quod motus cœli aquei non est mensura aliorū motuum, dicentes quod cum dicitur motum primum esse mensuram aliorum, debere intelligi de primo motu nobis manifesto & noto: & quia secundum eos nobis manifestè est notus motus cœli in quo sunt sydera, ideo volunt motum octauæ sphære siue cœli syderei esse mensura aliorum motuum. Sed sic dicentes ignorant veritatem rerum: certum est quod (vt patet per Philosophum in. 10. Metaph.) quod mensura debet esse quid notum, & ex hoc debet esse quid minimum. Siue sit quid minimum quantitate, sicut unitas in numeris que est mensura omnium numerorum. Siue sit quid minimum simplicitate, sicut album in coloribus, qui est simplicissimus color, ideo est mensura omnium colorum. Dicitur quidem album simplicitate superare omnes colores, qd hoc modo superat colores medios, qui sunt composti ex extre-

- A mis. superat etiam colorem nigrum, quia color niger plabet de priuatione admixta, albus aut plus de perfectione & actualitate. sed quoniam forma plus tendit ad actum & ad perfectionem, tanto plus habet de simplicitate: ideo Deus, qui est actus purus, est simplicissimus: Album itaq; est quid minimum in coloribus simplicitate. Tertio potest dici quid minimum tempore, & sic planè dicit Philosophus in. 10. Met. qd accipitur mensura in motibus: secundum quem modum motus velocissimus est mensura omnium motuum, qui vocatur motus diurnus quia est in die naturali, id est, infra diem & noctem semel: buiusmodi autem motus cœli noni, siue cœli aquæ, siue cœli crystallini, est ille motus qd est mensura omnium aliorum, quia velocissimus, & quia minimus in tempore: nam tantus motus in tam modico tempore, alias ab hoc primo motu, reperiri non potest. Possumus autem ad hoc triplicem rationem adducere, quod. s. motus cœli aquæ est mensura omnium aliorum, ut sit una ratio ex parte noctis & diei; secunda, ex parte uniformitatis: tertia, ex parte causalitys. Prima via sic patet, dicunt enim ponentes motum octauæ sphære esse mensuram aliorum, illum motum esse notissimum; quod patet esse falsum, immo motus ille est nullum latens. Mouetur quidem octauæ sphæra duobus motibus contrariis, videlicet, ab oriente in occidens super polos aequinoctialis siue super polos mundi, & mouetur econtrario ab occidente in orientes super polos zodiaci qui sunt proximi poli octauæ sphære. Primus autem motus est multum notus, sed ille non est nec potest esse proprius octauæ sphære, sed est primi mobilis revolventis octauam sphæram ut infra patet: alijs autem motus octauæ sphærae contrarius huic super polos zodiaci, est ita latens quod non risi per armillas & per instrumenta astronomicâ comprehendi potest: immo dicunt multi (& est quasi commune dictum) qd tanta est latencia illius motus, & temporibus Aristotelis non erat comprehensus: nam secundum Ptolemaeu m cœnum annis non In Almagesto. est nisi per unum gradum: valde est ergo difficulte deprehendere talen motum, in quo tantum apponitur de tempore: motus autem qui est mensura aliorum est velocissimus & quid minimum in tempore, sed motus octauæ sphærae respectu primi mobilis est tardissimus & est maximus tempore. De laetitia quidem istius motus dicere possumus qd non solù sicut multum temporis elapsum antequam esset deprehensus, sed adhuc forte non est bene deprehensus: nam Ptolemaeus voluit quod in cœnum annis esset per unum gradum, & quod secundum hunc modum totum compleat circulum. Tebius autem ponit hunc motum fieri super capita Aries et Libra, & quod octauæ sphæra si mota, & retrogradatur antequā eorum compleat circulum. Certificati itaq; sumus octauam sphæram moueri contrariis motibus, quia hoc planè probat astronomicâ instrumenta, sed proprie latetiam buius motus unum compleat circulus ut ponit Ptolemaeus, vel fiai retrogradatio ante completionem ut posuit Tebius, forte non est bene notum, licet communiter Astronomi in hoc videantur tenere cum Tebius, & deferere Ptolemaeum. Revertar ergo ad propositum, & dicamus, qd inter omnes motus est magis notus motus diurnus qui est ab oriente in occidens in die naturali semel: sed difficile sicut deprehendere cuius est ille motus. Sed postq; est sufficienter deprehensum per instrumenta infallibilia (ut infra patet) quod est motus primi mobilis, si de ratione mensuræ est quod sit nota, ex parte ipsius notitiae prius habitæ, motu primi mobilis aliorum

rum

item motuum mensuram esse dicemus. Secunda via ad hoc idem sumitur ex parte ipsius uniformitatis: nam mensura in motibus debet esse uniformis, ita quod non sit uno tempore motus ille velocior alio, sed semper in aequalibus tempibus abscondat aequales angulos. Et ideo dicit Philosophus quod talis debet esse mensura, cui non possit fieri additio vel diminutio, supponens, quae lateat nos: et ideo minimum ponitur esse magis natura mensura, quam in modica re vel in modico tempore non potest fieri additione vel diminutio quin statim percipiatur: sed in multo si faciat ibi additione aliqua vel subtractione, non sic percipiatur: itaque nullus aliis motus a motu diurno potest esse simpliciter mensura aliorum motuum: non autem motus planetarum, quia per eorum eccentricitatem fit eis additione in velocitate et tarditate, ut velocies eius dicatur moueri in circulo signorum in uno tempore, quam in aliis ideo dicuntur ceteri Astronomi, et verum dicunt, quod si planeta in suo eccentrico moueretur aequaliter, consequens est quod in circulo signorum mouatur aequaliter: motus autem octauae spherae non potest esse huius mensura, quam dato quod non recipiat additionem vel diminutionem secundum se, tamquam potest hoc recipere secundum nostram latentiam, cum sit in centrum annis per unum gradum: motus autem diurnus qui in uno die completar totus, est non bisignatus, ut dicebat prima via: nec potest fieri ibi additione nec diminutio quod sic nos lateat, ut dicebat haec via secunda.

Ter. cō. 2.

Tertia via ad hoc idem sumitur ex parte causalitatis, quia (ut vult Philosophus in. 10. Met.) unum quod est mensura numerorum, est principium numeri: illud ergo est potissimum mensura aliorum, quod est eorum principium: et quia motus primi mobilis est omniem aliorum motuum causa et principium, erit omnium eorum mensura. Ex parte itaque mensuræ, et prout caelum aqueum comparatur ad nos, ut arguebat prima ratio superius posita, non possumus ponere caelum aqueum quod est primum mobile et non mouetur, immo cogimur ponere ipsum moueri: cum probatum sit multipliciter, quod est omnia aliorum mensura. Sed a quidem via, per quam negabatur caelum illud moueri ex parte uniformitatis, prout comparatur ad caelum empyrium, quia est uniforme sicut caelum empyrium, ideo non mouetur sicut non mouetur caelum empyri: bonum posset esse argumentum, si haec esset causa quare non moueretur caelum empyrium, quia est uniforme: sed causa quare illud caelum non mouetur, non est uniformitas, sed est quia est locus bonorum spirituum, et est locus corporis

Caelum empyri: in fine seculi erit locus omium bonorum corporum, rium cur imo- et quia ubi est reges aeterna et ubi expectatur aeterna et invariabilis beatitudo, non est conveniens quod mouatur: ideo illud caelum ponitur immobile, et nunc est immobile, quia nunc sunt ibi Angeli, et a principio fuit immobile, quia secundum Sanctos mox creatum Sanctis angelis est repletum. Quod vero tertio dicebatur, quod firmamentum non mouetur, quia non esset firmamentum, si moueretur. Ad hoc respondet Augustinus et habetur in

3. lib. cap. 10. glossa sup Gen. quod non dicitur firmamentum propter stationem suam per immobilitatem, sed per firmitatem, ut infra clarius patet.

CAPUT XVI.

Quod caelum aqueum mouetur, et motus eius proprius est ab oriente in occidens.

SOLOVENTI rationibus volentibus concludere caelum aqueum esse immobile, volunt lumen ostendere, quod in caelum mouetur, et quod motus eius proprius est ab oriente in occidens. Ad probandum autem haec duo que tanguntur in Titulo huius capituli, quod scilicet caelum aqueum

A mouetur, et quod motus eius est ab oriente sumenus sex proportiones, quare primi est instrumenta astronomica probata: Alio vero quod ex sensibus prius esse notae, et quilibet bene disciplinatus debet eas recipere. Prima propositione est, quod octaua sphaera mouetur pluribus motibus sibi aeternam aliquo modo contrariis. Hec autem propositione (ut supra tangebamus, et ut hic est diximus) adeo est per instrumenta astronomica probata et determinata, ut de ea minime dubitemus. Secunda propositione est, quod unius sphaerae celesti non competit nisi unus motus proprius et secundum se: quod est per sensibus declaratur. Sensibiliter quidem videmus quod unius corpori simplici non competit nisi unus motus proprius, ut igitur quod est corpus simplex, et aer quod est corpus simplex, non competit nisi unus motus, videlicet, moueri a medio et tendere sursum: et aqua et terrae cuilibet etiam non competit nisi unus motus, moueri, scilicet a medio et tendere deorsum: oportet ergo elementis, quia sunt corpora simplicia, non competit nisi unus motus. Itaque cum sphaerae celestes et corpora celestia sint magis simplicia quam elementaria, octauae sphaerae non poterit competere nisi unus motus proprius. Quod autem sphaera celestis sit simplicior sphaera elementaria, de levi patet: nam hoc est esse simplex, esse unum, et secundum se, quod est ergo magis simplex, est magis unum, et quod magis unum, magis simplex: constat autem illud corpus esse magis unum cuius materia non potest subiungi nisi una forma, magis non sit unum ex materia caeli et sua forma quae non potest subiungi alteri formæ, quod ex materia elementi et sua forma, quae est comixta priuationi, et potest subiungi alteri formæ: quare si corpus celeste est magis quid unum quod corpus elementare, et per consequens magis quid simplex, si unius elementi simplici non competit nisi unus motus proprius, unius corpori celesti quod est quid magis simplex non nisi unus motus proprius competit poterit. Tertia propositione est, quod quando aliqua sphaera celestis mouetur duobus motibus, unus illorum erit sibi proprius, alius erit ab aliquo celesti corpore illum sphaeram mouente et revoluente. Haec autem propositione partim est declarata per habitum, et partim potest sensibiliter declarari: nam cum declaratum sit quod unius sphaerae non potest competere nisi unus motus proprius, si videmus sphaeram moueri duobus motibus, unus illorum erit sibi proprius, alius autem aliunde sibi erit. Querimus autem unde aliunde sit. vel hoc erit a corpore elementari, vel a corpore celesti, vel ab aliqua intelligentia. Diceret enim forte aliquis, quod cum aliqua sphaera celestis mouetur duabus motibus, unus illorum erit sibi proprius, alius erit ab intelligentia mouente ipsam. Sed cum motus proprius alicui corpori celesti sit a suo motore appropriato quod est aliqua intelligentia, si alius motus competere sibi immediate per aliquam intelligentiam, tunc illud corpus celeste babere duas intelligentias immediate mouentes: quo idem esset dicere ac si quis poseret quod aliquod corpus animatum haberet duas animas. Nam licet intelligentia immediate mouens non sit per omniem modum anima eius, quantum tamen ad propositionem spectat potest dici anima ipsius: quia sicut motus corporis animati non est nisi ab una anima immediate, sic motus corporis celestis non est nisi ab una intelligentia immediate: et si duae intelligentiae immediate mouerent aliquod corpus celeste et quelibet influeret sibi alium motum, tunc illius corporis celestis essent duo motores appropriati, et essent ei duo motus proprii: quod est contra determinata. Diximus enim quod corpus anima-

K

tum nō mouet īmediate nisi vna aia: nam vnum corpus am-
mat: un pōt mouere aliud vel deferre aliud, sicut equus de-
fert equitantē, & tū equitans cum cruribus percūit equū,
equo non quiescente se l' moto, ita & crus equitatis simile et
semel mouetur duplīcī motu, vno quo percūit equum, & alio
quo defertur ab equo: et iste duplex motus erit a duplīcī ani-
ma, nā motus cruris quo percūit equus erit ab aia hominis,
motus cruris quo fertur ab equo erit ab aia equi, se l' ab aia
hominis mouetur crus īmediate, ab aia verò equi, mouebitur
mediate, quia aia equi primo mouebit corpus equi quo moto
mouebitur crus equitantis & totus equitans. Sic & in ipsis
corporibus cælestibus pōt contingere & aliqua intelligentia
mouebit sphæram suā ppriam, et alia itēligētia mouebit alia
sphæram, qua mota mouebitur illa sphæra: vna ergo intelli-
gentia mediante sua sphæra pōt mouere aliam sphæram.
Vnum itaq; corpus aiatum à duabus aliabus īmediatē mo-
ueri non pōt: & vna sphæra cælestis à duabus intelligentijs
īmediate moueri non valet. Inde est & Iphilosophus in. 1. 2.
Metaph. probat numerū intelligentiarū secundū numerū
sphærarū cælestium, supponens & vna sphæra cælestis nō
nisi ab vna Intelligentia moueri possit īmediate, cum vnius
sphærae cælestis nō nisi vnuis motus proprius esse possu. Re-
uertamur ergo ad proposū, et dicamus, & cū aliquod cor-
pus cælestē mouetur duobus motibus, hoc non erit à duabus
Intelligentijs īmediate, sed vnuis illorū motuum erit à suo mo-
tore appropriato, aliū aut̄ erit ab aliquo alio corpore mouē-
te et reueluente ipsum: sed non à corpore elementari, cū ele-
menta non possint influere in supercæstia corpora, crū, ergo
ab aliquo alio corpore cælesti; bene ergo dicitū est & cum
aliquod corpus cælestē mouetur duobus motibus, vnuis illog
motuum erit ei proprius, aliū aut̄ erit ab aliquo alio corpo-
re cælesti mouente et reueluente ipsum. Quarta proposi-
tio est, & corpus aliquod cælestē non pōt moueri & reuelui ab
aliо corpore inferiori, sed superiori, & & Sensibiliter pōt
esse motu. Nam semp deferens & reueluēs est virtuosius et
præstantius paciente: superiōra aut̄ sunt præstatiōra et vir-
tuosiora inferioribus, iuxta illud Iphilosophi semp agens est
præstatius paciente: immo si corpore cælesti inferiori moto
moueretur et reueluretur corpus superiorius, nullū esset cælū
immobile, qđ est contra ea que fides tenet, cum cælū Ent-
pyrium ponatur īmobile: cum n. orbis Lune sit inter cælos
infimis et eius orbis moueat, si ad motum orbis inferioris
orbis superior moueretur, moto orbe Lune moueretur aliis
orbis superior, et isto moto moueretur aliis, et sic nullū es-
set cælū immobile, qđ est incōueniens. Ex his quatuor ppos-
itionibus possumus declarare iprīmū quod in Titulo huius
capituli dicebatur, videlicet, & cælū aqueum non est immobi-
le, sed mouetur. Assumemus aut̄ propositionē primā, & octa-
ua sphæra mouetur duobus motibus quodāmodo contrarijs.
Assumemus secundā propositionē, & octaua sphæra nō pōt
cōpetere nisi vnuis motus proprius. Assumemus tertīā propo-
sitionem, & si octaua sphæra vel cuiuscq; sphærae competē
duo motus, non erunt à duabus intelligentijs īmediate, sed
vnuis illog motū erit sphærae proprius, aliū erit ab aliquo
alio corpore cælesti mouente ipsum. Assumemus proposi-
tionem quartā, & cælū superius mouet inferius, non econuer-
so. Concludamus ergo, et dicamus, & cū octaua sphæra mo-
ueatur duobus motibus, erit aliquā cælū superius motum,
quod mouet et reueluit ipsam: sed hoc non erit cælū empy-
rium qđ ponitur immobile, erit ergo cælū aqueum: quare

Tex. 48.

III.

3. de Anima.
Tex. 19

A cælū aqueū non est īmobile, se l' mouetur, qđ declarare vo-
lebamus. Addictis quatuor propositionib; p; quas ostēsum
est primū principale, qđ in Titulo huius capituli diceba-
tur & s. cælū aqueū non est īmobile se l' mouetur: volumus
adducere duas alias propositiones (vt sint in totū sex propo-
sitiones) p; quas oīdemus & motu: proprius cæli aquæ sue
crystallini est ab oriente in occidēs. Sit itaq; vna nostra p;
positio, & non pōt vna et eadē sphæra moueri motibus duo-
bus contrarijs vel quasi contrarijs super eosdem polos vel eosdē
axes. Nam si essent penitus duo motus contrarij vel quasi co-
trarij sup; eosdem polos et eosdē axes, vnuis aliū penitus ipse
diret: ideo ponimus & octaua sphæra mouetur ab oriente in
occidēs sup polis æquinoctialis, sue sup polos mundi et su-
per axem, ab vnu polo ad aliū, qui est linea imaginata tran-
siens à puncto. vnuis polo ad punctū alterius: mouetur etiam
octaua sphæra ab occidēte in oriens, sed hoc est sup polos zodiaci distan-
tes a polis mundi p. xxiiij. gradus & aliqd amplius: & qa
sunt diversi poli, bñt alium axem. Secunda proposi-
tio est, & sphæra reueluta habet polos mobiles, sphæra reueluēs (si nō
est reueluta) habet polos īmobiles. Nam secundū poli sphære
quantū ad motum proprium sunt īmobiles, si ergo moueren-
tar poli alicuius sphære, hoc erit scđm motum alium: & qa
nos videmus polos octauæ sphære moueri, cōsequens est &
octaua sphæra habeat plures motus, et reueluatur ab aliqua
sphæra alia. Cælū nanq; aqueū quia non habet aliud cælū
superius per qđ reueluatur, & nō habet ni si suū proprium
motum, polos habet īmobiles: et qa poli mundi sue poli æq-
noctiales sunt īmobiles, consequens est & su p illis polis mo-
ueatur cælū aqueum sue cælū crystallinum: & qa sup illis
polis fit motus ab oriente in occidēs, proprius motus cæli cry-
stallini est ab oriente in occidēs: et quia ab oriente in oc-
cidēs est proprius motus cæli crystallini sup polos mundi,
relinquitur ergo & pprius motus octauæ sphære sit ab oc-
cidēte in oriēs sup polos zodiaci: declaratū est itaq; quod
declarare volebamus. Aduertendū tamen nos dixisse octauā
sphæra moueri motibus contrarijs: qa motus octauæ sphæ-
re proprius qui est ab occidente in oriēs, & motus eius qui
est ab oriente in occidēs quē habet octaua sphæra non pprius
sed à cælo crystallino reueluente ipsam, sunt quasi
motus contrarij, cum vnuis sit ad occidēs, aliū ad oriēs: sed
non sunt omnino contrarij, cum nō sint super eosdem polos,
& super eundem axem, vt per habita est declaratum.

C A P V T XVII.

Soluens obiectiones quod firmamentum diuidens
aquas ab aquis non sit factum secunda die.

I C E B A T V R aūt supra &
lux fuit opus dici primæ, firmamē-
tum aūt dici secundæ: sed bāc ve-
ritatem videntur quatuor īpedire,
vt si primū impedimentū ex pte
scripturæ secundum ex pte
naturæ cælestis, tertīū ex pte mul-
tiplicitatis firmamēti, quartū ex parte naturæ elementoz.
Videbas enim præstari impedimentum ex parte scripturæ
sacræ, & firmamentum sit factum secunda die. Nam scriptu-
ra sacra illud firmamentum vocat cælū, iuxta illud, Vo-
cauitq; Deus firmamentum, cælū: sed cælū dicit scriptu-
ra sacra factum ante omnem diem, iuxta illud, In principio
creauit

I.

Gen. 1. b

creauit Deus cœlum & terram : firmamentum ergo quod est cœlum, fuit factum ante lucem , & per consequens ante primam diem: non ergo fuit factum secunda die. Secundo præstatur impedimentum huic veritati ex ipsa natura coelesti. Dicitum est enim quod materia cœli non est annexa priuationi, & non habet formam babentem contrarium, propter quod consequens est quod cœlum non possit fieri ex materia praæcenti, nam omnes alterationes & oes transmutationes sunt ex contrariis & in contraria, quibus semper est priuatione annexa, que oia a natura corporis cœlestis sunt penitus aliena: quare si quantum ad materiam qui vivit in æternum creauit omnia simul, quia post primam creationem rerum non fuit producita aliqua noua materia, nullum cœlum potuit fieri secunda die, quia tunc esset factum ex praæacente materia. Tertio præstatur huic veritati impedimentum ex parte multiplicatis firmamenti. Nam firmamentum, ut patet per Augu. 2. super Gen. potest accipi pro cœlo sydere, vel pro interstitio aeris, sed si accipiatur firmamentum pro interstitio aeris, non potest dici factum secunda die, quia bmoi firmamentum potest dici factum quando congregata sunt aquæ: quod non fuit secunda die, sed tertia. Quarto præstatur impedimentum ex parte naturæ elementorum. Nam natura elementorum est longe ignobilior natura coelesti: sed elementa fuerunt facta in ipso primordio ante omnem diem, nam elementum terræ factum fuit in primordio, iuxta illud In principio creauit Deus cœlum & terram: sic etiā in ipso primordio fuit factum elementum aquæ, quia antequam fuit aliqua mentio de aliis quibus diebus, dicitur quod spiritus domini cerebatur super aquas: ergo si elementa fuerunt facta in primordio, multa magis fuerunt facta cœli, ergo & firmamentum non secunda die, sed in primordio fuit factum. Sed (ut supra diximus, quando deditum regulas expositionis scripturae sacrae) debemus nostram mentem & nostrum intellectum conformare scripture sacrae, non econuerso: et debemus bmoi scripturam tenere super omnes alias, immo debemus eam existimare super omnem capacitatem humanam: ideo si negremus intelligere bmoi factiōē firmamenti fuisse secunda die, & si scripture alias huc veritate contradiceret, & si omnia humani ingenij capacitas ad hoc non posset attingere, inconcūsiē tenere debemus quod scripture sacra dicunt firmamentum esse factum secunda die: & si adhæreremus opinioni Augustini, accipientis diem pro cognitione angelica, modicam difficultatem haberet quod dicitur: attamen accipiendo diem secundum cōmūnē Sanctorum sententiam pro quodam spacio temporis, videndum est quo factum fuit firmamentum secunda die, cum tamen bmoi firmamentum vocatum sit cœlum, & cœlum dicatur factum in primordio, et etiam quomodo bmoi firmamentum diuidat aquas ab aquis. Tria ergo sunt declaranda, videlicet, quid sit illud cœlum quod dicitur factum in primordio: & quo accipiantur firmamentum: & quo diuidat aquas ab aquis. Propter primum sciendum quod cœlum factum in primordio non dicitur firmamentum istud visibile sive istud cœlum sydereum, sed dicitur cœlum empyrium vel igneum non ab ardore sed a splendore: & ista est sūnia Strabi, dicentis, quod in principio creauit Deus cœlum & terram, quod cœlum (ut ait) non est visibile firmamentum, sed empyrium vel igneum, vel intellectuale, quod non ab ardore, sed a splendore igneum dicitur, quod statim repletum est angelis: angelii ergo sunt astra illius cœli, iuxta illud, Cum me laudaret simul astra matutina: illud ergo cos

A lum empyrium dicitur intellectuale, non rōne sui, sed rōne suarum stellarum sive suorum astrorū, quia habet stellas & astra spiritualia. Damascenus enī tangit quandam opinionem lib. 1. cap. 3. que dicit quod cœlum factum in primordio, sit cœlum sine stellis. i.e. cœlum totū diaphanum, quod nos vocamus cœlū aquæ. Ut rānq; aut opinionem credimus esse veram, & illam quā asserit Strabu s & cœlum factum in primordio sit cœlū empyrium, et istam quā tangit Damascenus quod bmoi cœlum sit cœlū totum diaphanum sine stellis. eodem n. noīe cœli vtrūq; est totum uniforme, ideo p.p bas conuenientias eodem noīe cœli possunt significari. Vtrūq; etiam bmoi cœlum potest dici factum in primordio, quia post primordiū mobil est additum eis: nam cœlum empyrium sic est modo sicut in primordio fuit factum: vnde a primordio fuit factum totum lucidum & totum stabile, et ita semper erit lucidū et stabile. Sic ēt dicere possimus quod cœlum crystallinum à primordio fuit totū diazophanum: et quia illud est primum mobile, ab ipso primordio incepit moueri, quē primū motum nullus aliud præcessit: et ita semper mansit diaphanū totum, & semper continuat suū motum, et continuabit donec repleatur cœlum, et fiat resurs rectio mortuorū. Secundo videndum est, quo accipiatur firmamentum: Nam (ut supra diximus) scriptura sacra cū pōt multipliciter exponi, illa expositiō potissimum est accipienda cui cætera suffragantur, & cui cætera consonant: & ideo cum dixit Deus, Fiat firmamentū in medio aquarum, liceat hoc possit exponi de cœlo sydereo super quod sunt aquæ. i.e. cœlum aqueum, et de interstitio aeris super quod sunt aquæ vaporales et pluviales, magis in accipienda est expositiō prout firmamentum accipitur pro cœlo quod pro aere, quia huic expositioni sequentia magis et evidenter suffragatur: dicitur n. ibi quod vocavit Deus firmamentū, cœlum. Sed dices, quod etiam aer dicitur cœlum, quia & aues vocantur volucres cœli, cum tñ sunt in aere. Sed cū dixit scriptura sacra quod Deus vocavit firmamentū cœlū, postea subdit quod dixit Deus, Fiat luminaria in firmamento cœli: illa autē luminaria sunt stellæ, que sunt nō in aere, sed in cœlo sydere. vnde & Beda firmamentū factum secunda die dixit esse cœlum in quo sunt sydera. Advertendum enī quod accipiendo firmamentū pro cœlo, pōt dupliciter intelligi, videlicet, oes cœli visibles, vbi sunt septem planetæ: & ēt cœlum, ubi sunt stellæ, totum vocetur firmamentū, vbi postea facta sunt luminaria. Et hæc expositiō multū concordat cum sacra scriptura: nam cum dicit Deus, Fiant luminaria in firmamento cœli & diuidant diē ac noctem, et sunt in signa, & p. annos, patet quod illa luminaria sunt Sol & Luna, et oes stellæ tam erraticæ quod fixæ: nam statim postea subditur, facitq; Deus duo luminaria magna, luminare maius. i. Solem, & luminare minus. i. Lunā et stellæ, et posuit eas in firmamento cœli: constat autē quod Sol et Luna et stellæ nō sunt oia in cœlo sydere, nisi dicantur esse in cœlo illo quod sunt sub illo. Si ergo dicitur firmamentū cœli in quo sunt oia ista luminaria, videtur magis cōsonans scripturæ sacrae, quod pro ipso firmamento accipiatur cœlum sydereum, non secundum se tantum, sed ut continet omnes cœlos planetarum: huic etiā dicto consonant verba Damasceni, qui omnia haec dicit esse in firmam: nito cœli. Huius visus restat tertio videndum, quo firmamentū cœli diuidat aquas ab aquis. Hoc est enim firmamentum cœli diuidere aquas ab aquis, esse inter aquas & aquas: si ergo firmamentum cœli accipiatur solum pro cœlo sydere, tunc nomine Lib. 2. cap. 6. III.

8

equarum intelligimus omne diaphanum. Nam Moyses (ut communiter ponitur) loquebatur populo rudi & grosso & sensibili , ideo solum sensibilia proponebat eis : ipsa etiam sensibilia siue subtilia clementa , cuiusmodi est aer & ignis , & etiam omne diaphanum , proponebat eis sub nomine aquæ , cum dixit , Spiritus domini ferebatur super aquas : quod glossa interlinearis exponens dixit , Ferebatur super aquas , id est , super informem & ductibilem materiam : à cœlo enim empyrio infra , totum poterat vocari informis materia , quia totum quasi circuoluiebatur : terra autem tunc poterat dici informis , sed non ductibilis propter sui immobilitatem : colum autem empyrium nec informe nec ductibile dici poterat : totum autem aliud quasi poterat dici informe & ductibile , & per consequens poterat vocari aqua . Dicimus autem totum fuisse quasi ductibile , quia pars aeris nubilosus que tunc erat clausa inter montes , cum terra sit immobilius , non circumoluiebatur cum revolutione cœli . Erat ergo in primordio cœlum empyrium , & terra : inter quæ duo tota illa materia erat & poterat dici informis , et quasi fluctuans . Et postea secunda die factum est firmamentum cœli inter aquas & aquas , id est , inter cœlum aqueum & totam aliam materiam fluctuantem . Si ergo accipiatur firmamentum non pro cœlo sydereō secundum se tantum , sed ut includit omnes zonas planetarum , tunc factum fuit firmamentum inter aquas & aquas , id est , inter elementa quæ tunc poterant dici aquæ , quia (ut supra diximus) tunc aquæ erant ita vaporabiles & tenues , & inficiebant totum aërem , & etiam partem ignis , saltem partem illam quæ nunc inficitur aere , quapropter aqua , aëre , et ignis sic immixta , vocabatur aqua : sed super aquam , aërem , & ignem , sunt septem zone planetarum , et cœlum sydereum : supra quæ est cœlum aqueum quod & per aquas intelligebatur . Accipiendo ergo firmamentum pro cœlo sydereō prout continet totum spaciū vbi sunt planetæ , multum concordat cum scriptura sacra & hoc modo omnia luminaria facta sunt in firmamento cœli : hoc etiam modo firmamentum factum est inter aquas & aquas , quia factum firmamento dicere possumus tunc quinq; potuisse numerari ; quia supremum erat cœlum empyrium , post hoc cœlum aqueum , post quod erat firmamentum , id est , cœlum sydereum cum spacio omnium planetarum , post firmamentum autem erant tria clementa modo quo diximus immixta aquæ , in infinito quidem erat terra : propter quod manifeste patet , firmamentum tunc fuisse inter aquas & aquas , quia era ; inter cœlum aqueum , & elementa , quæ propter immixtionem , aquæ poterant nuncupari . Sed quæres , quomodo factum fuit firmamentum secunda die ? Ad quod dico potest , & non fuit factum quantum ad substantialem formam , quia & ipsa elementa secundum substantialem formam fuerunt facta ab ipso primordio , multo ergo magis cœli : sed dici potest factum firmamentum secunda die quantum ad distinctionem . Nam ab ipso primordio fuit factum cœlum aqueum quod est primus mobile , omnia alia inferiora secum circuoluens , excepta terra enqua claudebantur inter montes terre . Sed secunda die potest dici & incepit moueri firmamentum contra motum primi mobilis , ut ex tunc dicere

A tur fieri , quia factum est distinctum , et habuit motum distinctum contra primum mobile . Quare si accipiatur firmamentum pro solo cœlo sydereō factum fuit tale firmamentum secunda die : quia ipsa die incepit habere motum sibi proximum distinctum à primo mobili . Si vero accipiatur firmamentum pro cœlo sydereō ex omnibus alijs inferioribus cœlis , verificatur etiam quod dicitur , quod moto cœlo sydereō in contrarium , omnes cœli inferiores incepunt etiam circa cœli ferri . Ea autem , que in principio ponebantur , non est difficile soluere : nam cum arguitur ex scriptura sacra & cœlum factum est in ipso primordio ante omnem diem , patet & cœlum factum in primordio fuit cœlum empyrium , quod sic permanuit ut est factum . Vel cœlum crystallinum , quod non aliter est motum quam à principio mouebatur . Quod autem dicetur secundo de natura cœlesti & non potest subiecti alteri forme , patet & non dicitur factum firmamentum per transmutationem ad formam , sed per transmutationem ad ubi ; quia tunc secunda die incepit habere firmamentum motum ad ubi contrarium primo motui . Quod autem ad lebatis tertio de multiplicitate firmamenti , quia potest accipi firmamentum non solum pro cœlo sydereō sed etiam pro intersitu aeris , quod non fuit factum secunda die . dictum est , quod expositio magis accipienda est eo rnode quo , magis concordat scripturæ sacrae & hoc modo firmamentum est cœlum sydereum , vel in se , vel ut includit zonas planetarum . Vel possumus dicere & si acciperetur firmamentum pro intersitu aeris , tunc prima die facta fuisse distinctione cœlorum , cum dixit Deus , Fiat lux , & facta est lux : secunda autem & tertia die fuisse facta distinctione elementorum ; sed de hoc aliquid supra tetigimus , & cum age tur de opere terce diei dicemus aliquid . Quod autem dicebatur quarto & elementa fuerunt producta sub suis substancialibus formis , ergo multo magis cœli : patet & firmamentum siue cœlum sydereum non fuit factum secunda die quanum ad subiectum formam , quia hoc modo fuit productum à primordio , sed dicitur esse factum secunda die ratione distinctionis , quia incepit habere distinctum motum à motu primi mobilis .

C A P V T X V I I I .

Declarans , quomodo habent esse partes diuersimode in rebus , & quomodo cœli ab istis inferioribus sunt diuersimode animati .

V I A antiqui Philosophi posuerunt in cœlo dextrum & sinistrum , ideo in 2. Cœlo Cap. 2. li & mudi ista materia diffusius penetratatur , ubi Philosophus manifestè assertit in cœlo esse dextrum et sinistrum . Sed huius Physico dicto quinq; videntur esse contraria : primo , si consideremus cœlum ad alia animata : secundo , si consideremus dextrum & sinistrum : tertio , si consideremus ipsum cor , respectu cuius sumitur dextrum et sinistrum : quarto , si consideremus viuere saliter partes rei animatae habentes dextrum & sinistrum : quinto , si consideremus ipsas planas , quibus non damus dextrum et sinistrum . Primum sic patet : nam non ponimus dextrum & sinistrum nisi

nisi in rebus animatis, si autem in alijs dicimus esse dextrum vel sinistrum, hoc non est in se, sed per comparationem ad nos, quia quod est ad dextram nostram dicimus dextrum, ad sinistram sinistrum: sed cœli sunt inanimati et insensibili.

Lib. 2. ca. 6. Iuxta illud Damasceni, Nullus autem animatus cœlos vel luminaria existimet, inanimati sunt enim et insensibiles (et subdit) si dicat scriptura diuina, Extentur cœli et exultet terra, eos qui in cœlis sunt angelos, et qui in terra sunt homines ad laetitiam vocat. Quare si solū animata habent dextrum et sinistrum, cœli vero comparantur ad animalia, talia non habent, quia sunt inanimati. Sed o. hoc idem patet prout consideramus ipsum dextrum et sinistrum in se:

3. Cœli. i. 15. nam in animali dextrum semper manet dextrum et sinistrum, sinistrum: sed si in cœlo esset dextrum orientis et sinistrum occi-

III. dens, ut Philosophus ponit, quia pars cœli que est in oriente, aliquando est in occidente, dextrum sicut sinistrum, et econuerso. Tertio possumus hoc idem ostendere ex parte ipsius cordis ex quo sumitur dextrum et sinistrum: nam ex hoc dicitur una pars dextra, alia sinistra, quid cor prius influit motum in partem dextram, quam in partem sinistram:

III. sed hoc non est ponere in cœlo, ergo et cetera. Quarò hoc patet, si consideremus partes rei animatae: quia quando una pars mouetur, alia quiescit, ideo dicitur cor prius influere motum in unam partem, quam in aliam; sed si omnes partes mouerentur simul, non diceretur prius influere motum in unam partem quam in aliam, ideo ex hoc non posset ibi accipi dextrum et sinistrum: sed cœlum cum sit corpus continuum totum mouetur simul, ergo et cetera. Quanto hoc patet, si comparemus cœlum ad ipsas plantas: nam magis videtur plantæ animatae quam cœli, cum anima sit forma substantialis plantarum, et intelligentia non sit forma substantialis cœli. sed in plantis non ponimus dextrum et sinistrum, ut patet per

2. Cœli. i. 2 Philosophum in de Cœlo et mundo, ergo nec ponimus ista et in libro de in cœlo His itaq; prelibatis ad declarandam veritatem huius Communitati animalium ius que sit volumus distinguere in hoc Capitulo de Partibus rerum: postea volumus ostendere in sequenti Capitulo, quomodo dextrum et sinistrum sunt in cœlo. Sciendum ergo si partes aliquando sumuntur formaliter et non materialiter, vel sumuntur per comparationem ad totum et non secundum se, ut si natu ligata ad palum fixum in terra, esset in flumine, diceretur illa nauis (quādū esset sic ligata)

esse in eadem parte fluminis, sed non esset in eadem parte fluminis materialiter et secundum se, quia semper alia et alia aqua esset subter ipsam, sed esset in eadem parte fluminis formaliter et per comparationem ad totum, quia semper haberet eundem ordinem ad totum flumen, et quilibet diceret eam esse in eadem parte fluminis. Sic etiam, si aliquis quiesceret in aliqua parte aeris, et veniret ventus, et totum illum aerem expelleret, sic quiescens non esset in eadem parte vniuersi materialiter, quia haberet alium aerem circa se quam prius, sed esset in eadem parte vniuersi formaliter, quia quādū quiesceret semper haberet eundem ordinem ad vniuersum. Secundo possumus distinguere de partibus non solum ratione materie et formæ, sed etiam ratione figure: quia aliquando altera figurata est una pars quam alia, aliquando vero non. Sicut sursum in homine quod est caput, altera figuratum est, quam deorsum ubi sunt pedes; atiam pars dextra non est altera figurata quam sinistra, nam manus dextra ita est formata sicut sinistra: potest enim esse grossior magis dextra quam sinistra: sed eodem modo est li-

A. neata et figurata. Tertio modo potest accipi dextra partium penes potentiam et virtutem, prout pars dextra est potentior et virtuosior quam sinistra. Haec autem differentiae aliquando concurrunt omnes ad diversitatem partium, aliquando concurrunt non omnes sed aliquae: sicut caput differt a pedibus etiam materialiter, quia nunquam pedes erunt caput nec econverso: sed pars cœli que est in oriente aliquando est in occidente, et econverso: sic etiam caput differt a pedibus figura et virtute, quia est aliter figuratum caput quam pedes, et sunt aliquae virtutes in capite que non sunt in pedibus: sed in dextro et sinistro non sunt omnes illæ differentiae, quia (ut diximus) non est aliter linea et figurata manus dextra, quam sinistra. Viso de diversitatibus partium, volumus ostendere quomodo cœli ab ipsis inferioribus sunt diversimode animati. Ad quod ostendendum assumemus hanc propositionem, quod cœli aliquo modo sunt animati, et aliquo modo inanimati: et ideo secundum alium et alium intellectum, verum dicentes eos animatos ut dicit Philosophus. Et dicentes eos inanimatos, ut dicit Damascenus. Differt quidem animatio cœlorum ab animatione animalium et plantarum: quia in animalibus et plantis fit unum secundum esse ex anima et corpore, ut ex his verificetur illud dictum Philosophi in. 2. de Anima, quod vivere viventibus est esse: sed ex anima cœli et cœlo non fit unum secundum esse, sed secundum operationem sive secundum motum, quia illo eodem motu quo intelligentia mouet, mouetur cœlum; ideo dicit Commentator in. 8. Met. quod cœli sunt animati et vivunt, non quod sint animati per animam, vel quod vivant per vitam, sed sunt animati et vivi per se: cœlum enim non est animatum per animam formaliter, nec vivit per animam formaliter, sed formaliter est animatum per se, et vivit per se. Propter quod sciendum, quod nos distinguimus animatum a non animato sensu ei motu: nam quae sentiuntur dicimus animata, et quae mouentur ex se, sive mouentur motu nutritionis, sive augmenti, sicut mouentur plantæ, quae matriuntur et augmentantur ex se; sive mouentur motu locali, sicut mouentur animalia oia, talia dicimus animata: igitur motus et sensus quibus distinguimus animata a non animatis, et viventia a non viventibus, possunt dici quendam opera vitae. Hoc ergo modo vivit cœlum, non quia sentiat, sed quia mouetur: nam intelligentia influit motum cœlo, qui est quoddam opus vite, et exinde diciter cœlum vivere. Sed dices, quod si Intelligentia moueret lapidem influeret motum lapidi, non tam propter hoc dicerebatur lapis vivere. Sciendum ergo quod multipliciter se habet Intelligentia ad ipsum cœlum, sicut anima ad suum proprium corpus: nam sicut anima non potest immediate mouere nisi suum proprium corpus, sic secundum hunc ordinem quem Deus indidit, intelligentia non potest alium orbem mouere. Rursum sicut corpus animatum non potest immediate moueri ab alia anima nisi a propria: sic secundum istum ordinem quem videmus, nullum cœlum potest immediate ab alia Intelligentia moueri, quam a propria. Amplius sicut anima mediante proprio corpore potest mouere aliud corpus sive aliam sive inanimatum: sic intelligentia mediante proprio cœlo potest mouere alios cœlos, et haec inferiora. Ex his omnibus potest concludi quod intelligentia est motor appropriatus proprij cœli, sicut anima est motor appropriatus proprij corporis: et quia motus qui est a motore appropriato, potest dici quendam opus vite, motus igitur cœli erit quoddam opus vite.

2. de Cœlo. i.

3. ait. Est autem cœlum aia tū et habet motus principiū, et. 12. Met. 2.

27. Dicimus autem, inquit, ipsum deum animal perpetuum optimum esse. Tex. 37.

Com. t. 2.

C. Plato in Separata ait, reuera motum est vita. Et Arist. in. 8. Phy. t. 1. asserit, motus non omnibus que natura constante esse vitam quendam.

D. ad ipsum cœlum, sicut anima ad suum proprium corpus: nam sicut anima non potest immediate mouere nisi suum proprium corpus, sic secundum hunc ordinem quem Deus indidit, intelligentia non potest alium orbem mouere. Rursum sicut corpus animatum non potest immediate moueri ab alia anima nisi a propria: sic secundum istum ordinem quem videmus, nullum cœlum potest immediately ab alia Intelligentia moueri, quam a propria. Amplius sicut anima mediante proprio corpore potest mouere aliud corpus sive aliam sive inanimatum: sic intelligentia mediante proprio cœlo potest mouere alios cœlos, et haec inferiora. Ex his omnibus potest concludi quod intelligentia est motor appropriatus proprij cœli, sicut anima est motor appropriatus proprij corporis: et quia motus qui est a motore appropriato, potest dici quendam opus vite, motus igitur cœli erit quoddam opus vite.

Quare si Intelligentia moueret lapidem, non diceretur ex hoc lapis viuere, quia Intelligentia non esset eius motor appropriatus: sed cælum ex motu intelligentiae dicitur viuere, quia est eius motor appropriatus. Ex his autem patere possunt verba Commentatoris, quod cælum (loquendo formaliter) non viuit, nec est animatum per animam, sed viuit et est animatum per se: nam tota causa quare cælum dicitur viuere, est motus sibi influxus ab Intelligentia, qui est quodam opus vite: sic etiam tota causa quare cælum dicitur animatum, est motus, secundum quem fit unum ex Intelligentia & Cælo: ideo sicut aliquid corpus dicitur animatum, quia fit unum ex anima & illo corpore: separata quidem anima à corpore, illud corpus non ulterius dicitur animatum. Sic cælum est animatum, quia fit unum ex Intelligentia et ipso, sed non fit unum secundum esse, sed secundum operationem, sive secundum motum, ut supra tetigimus. Causa ergo & ratio animationis cæli, est motus sibi influxus ab Intelligentia: quod motus formaliter est in cælo secundum se, est autem ab anima effectus: sed nihil de illo motu nec per se nec per accidens est in anima cæli, quia motores cælorum mouent immotiliter, ideo cælum dicitur esse animatum & viuere secundum se, quia motus ille in cælo est formaliter secundum se. Declarata sunt ergo quae in Titulo capituli diccebantur, videlicet, quod dextrum & sinistrum diuersimode sunt in rebus, quia in aliquibus differunt materialiter et secundum virtutem: sed si in cælo sunt bac, differunt formaliter, & secundum virtutem, sed non materialiter. Declaratum est etiam cælos ab his inferioribus esse diuersimode animatos. Obiecta autem in principio capituli posita, in sequenti capitulo dissoluuntur.

22. Met. tex.
43. colligitur omnes basce subst. viribus i finitis eē præditas, cū nullū discrimen ponat iter subst. quarū multitudine cōcludit, et primū. Nisi dicamus eas eē cōuenire, quod motu eo, quo suā queq; spēbe ram mouet, ex accidētē nō mouentur: & si fortasse iter se differant, & pria nullo mó, ceteræ mouet, qui fit a pria, ex accidētē mouentur, vt inuit Arist. 8. Phy. i. 5. 2.

C A P V T X I X.

Quod in oriente est primus motor, & quod in illa parte est dextrum cæli, & in opposita est sinistrum.

VONIAM de diversitate partium rerū, et de diversitate dextri et sinistri in rebus locuti sumus, propter dextrum et sinistrum in cælo: et quia propter hoc idem loquuti sumus de aitione cælorū: ideo volumus declarare ubi habet esse anima cæli, & specialiter anima primi mobilis, vt ex hoc ostendamus in qua parte cæli est dextrum & sinistrum. Aduentum ergo quod quia aliter animati sunt cæli, & animalia, & plantæ, ideo aliter habet esse anima cæli in cælo, & in animalibus, & plantis. Nam cum ex anima animalium, et plantarum, & ex corū corporibus fiat unum secundum esse, quod fieri non potest sine præsencia essentiae animæ, consequens est quod anima per essentiam in istis inferioribus sit in toto corpore & in qualibet parte corporis, sive hoc sit per extensionem ut in animalibus & plantis, sive per totalitatem ut in homine. Nam in animalibus & plantis, ubi anima educta est de potentia corporis, educta est tota de toto et pars de parte; ita quod est tota in toto & pars in parte, & est extensa extensione corporis. Anima autem rationalis quia

A non sic educitur, & non est simul in corpore, non habet partem & partem, & non extenditur extensione corporis, sed est tota in toto, & tota in qualibet parte. Sed qualiter cuncti in istis inferioribus habeat esse anima, sive solum secundum totalitatem, sive secundum extensionem, hoc est commune omnī animato hic inferius, & in qualibet parte habeat esse anima. Nam cum in istis inferioribus qualibet pars animati viuat, & illud viuere sit esse, & animatum non posse dare esse nisi per essentiam, oportet in qualibet parte rei animata esse animam per essentiam, sive si hoc per extensionem, sive per totalitatem. Verum quia ex anima cæli & cælo non fit unum secundum esse sed secundum motum, quia cælum est corpus continuum, & motu una parte mouetur totum, non oportet animam cæli esse in qualibet parte cæli, sed sufficit eam esse in una parte ubi primo influit motum, quia motu mouebuntur cæteræ partes, & totum cælum. Amplius non solum animam cæli non oportet esse in qualibet parte cæli cum moueat totum cælum, sed etiam impossibile est eam esse in qualibet parte cæli. Nam licet Intelligentia non circumscribantur loco, quia non sunt situatae & circumscripiti in loco, quia sunt infigurabiles et non commensurant se loco, tamen sunt in loco diffinitiæ, id est, finitiæ: nam hoc est rem diffinire, eam finire; partes enim diffinitionis sunt quidam fines & quidam termini includentes naturam rei, ut ex:ra illos fines & illos terminos nihil inveniatur de ea: ideo Philosophus diffinitionem multo tèr vocat terminum, & aliqui diffinitionem vocant finitionem Angelus itaq; (ut communiter ponitur) est in loco diffinitiæ, id est, finitiæ, quia finitas suum esse ubi est, sed quia non est ubiq; & cum est in cælo non est in terra. Hoc est ergo

C quod Damascenus ait, quod angeli non sunt in locis corporaliter quasi formam figuramq; recipient: in loco tamē dicuntur esse propterea quod adsunt intelligibiliter et operantur secundum suam naturam: & non dicuntur esse nusquam, sed alicubi intelligibiliter circumscribi ubi & operantur (et subduci) non enim potest secundum idem diuersis in locis operari. Ergo cum mittuntur ad nos, & cum sunt circa terram, desinunt esse in cælo, ut non possint esse simul in cælo & in terra: & si non possunt angeli propriam suam finitam potentiam esse in cælo & in terra, sequitur quod multo magis non potest unus & idem angelus esse simul in orientali parte cæli & in occidentali, cum plus distet oriens ab occidente quam cælum à terra, quia cum terra sit in medio cæli, non distabit cælum à terra nisi per medietatem diametri: sed oriens distat ab occidente secundum duplum, quia secundum diametrum totum. Viso quod angelus non potest mouere totum cælum existens per essentiam in toto cælo, sed existens in una parte cæli, propriam continuatatem cœlestis corporis, potest mouere totum cælum: videndum est in qua parte cæli habet esse motor eius, & specialiter primus motor. Philosophus quidem circa finem octauæ Physicorum inuestigans banc questionem ubi habeat esse primus motor, dicit quod est propinquius primo mobili moueri velocius: quod est consonum rei, quia sicut quod est propinquius igni calentienti (ceteris paribus) magis calentur, sic quod est propinquius primo mouenti, magis & velocius moueri debet. Ex hac autem propositione patere potest, in quo cælo est primus motor, & in qua parte illius cæli: nam est in illo cælo quod velocius mouetur, & est in illa parte cæli que velocius mouetur. Sed primum mobile (quod Philosophus vocavit)

i. Post. cap. 8.
et i Top. cap. 4.

lib. i. cap. 17.

Tex. c. 84.

eauerunt ultimum cælum, quia non posuerunt aliquod cœlum immobile, nec potuerūt aliquid scire naturaliter de cœlo empyrio per certitudinem: nos autem ultimum mobile dicemus esse cœlum crystallinum, sive cœlum aquatum, quod est immediate sub cœlo empyrio, quod est immobile.) Illud autem cœlum habet motum velocissimum: quod patet tam ex quantitate corporis, quam ex spacio temporis. Ex quantitate quidem corporis, quia continet omnes altos cœlos mobiles, et per consequens est maius omnibus alijs. Ex spacio vero temporis, quia cum sit tantum corpus infra diem et non item compleat totum cursum suum, et vocatur motus eius motus diurnus, quod nulli alijs cœlo conessum est sic velociter moueri, et ita modo spacio temporis completere suum cursum. In illo itaq; cœlo sic velociter moto, est primus motor. Distinguuit tamen Philosophus circa finem octauo Physicorum duo principia, centrum, s. et circuferentiam, dicens quod si alicubi est primus motor, vel est in centro, vel in circuferentia: sed centrum est principium in quo quies, circuferentia est principium in quo est motus, et quia motus resulget in circuferentia, concludit Phi'losophus motorem primum esse in circuferentia. Habito motorem primum esse in circuferentia primi mobilis, videndum est in qua parte est illius mobilis. Sunt autem sex puncta notabilia in primo mobile, videlicet, polus arcticus, polus antarcticus, oriens, occidens, meridiens, et punctus oppositus meridiei. Sed in centro polarum, nec in partibus propinquis polis, debet ponи primus motor, cum poli sunt immobiles, et partes propinquæ poli tardius moueantur. Sed quatuor puncta sumpta in eque distantiis amborum polarum, videlicet, oriens, occidens, meridiens, et punctus ei oppositus, sunt puncta notabilia, et sunt illa que velocissime mouentur: sed sicut motus magis apparet in illa parte que velocius mouetur, sic magis apparet in illa parte unde incipit motus: et quia motus primi cœli est ab oriente in occidens, et rediens ad oriens: in oriente, que est pars velociter mota, et unde incipit motus, magis resulget ipse motus: et quia vbi hoc est debet ponи primus motus, secundum Philosophum et secundum rationem in oriente primi mobilis, est primus motor: et quia dextrum in aliquo, est unde habet esse motus, et sinistrum est oppositum eius, dextrum primi mobilis est in oriente, et sinistrum in occidente. Ad uertendum tamen quod dextrum, et sinistrum, et meridiens num cœli, et oppositum eius, non accipiuntur materialiter sed formaliter: nam eo modo detinet accipi dextrum et sinistrum in aliquo, quo sunt distincta in illo: nam materialiter quelibet pars eque distans a polis, modo est in oriente, modo in meridiens, modo in occidente: ita quod esset confusio partium, si hec acciperentur materialiter: sed oriens et occidens formaliter semper manent distincta. Imaginabimur quod enim quasi simile esse de partibus cœli, et de partibus fluxuum: nam in fluvio est dare primum vbi oritur fluuius, et est dare finem vbi intrat mare, vel vbi intrat aliud fluuium, vbi perdit nomen proprium, et est dare medium inter hoc et illud: nunquam autem initium fluuii erit finis fluuij nec medium fluuij, sed aqua que nunc est in initio, postea est in medio, et ultimum in fine: semper enim manet forma eadem fluuij secundum initium, medium et finem, sed aqua que est materia fluuij non semper est eadem hic et ibi: partes itaq; fluuij secundum initium, medium, et finem, semper manent distincte formaliter, sed non materialiter. Eodem etiam modo dicemus de cœlo, quod semper secundum se totum maneat

A in eodem Vbi secundum substantiam, et habet eandem formam rotundam, et semper est oriens vbi oritur lumenaria cœli, et semper est occidens vbi occidunt, et semper est meridiens in medio horum, in quo medio ponimus circulum meridianum, quia semper est meridiens habentibus talē medianum, cum Sol attingit huiusmodi circulum: formaliter ergo erunt semper haec partes distinctae, quia nunquam oriens fit meridiens neque occidens formaliter: sed partes cœli, que sunt materia huius figuræ rotundæ vbi describimus circulum cuius una pars est in oriente et alia in occidente, et circum meridianum cuius una pars est in nostro hemisphaerio superiori, et alia pars in inferiori, possunt (dico) dicte partes nunc esse in oriente, nunc in circulo meridiano, nunc in occidente. mouebuntur quidem partes cœli manentibus illis duobus circulis imaginatis, immobilitate se intersectantibus orthogonaliter: quorum unus secundum unam partem facit oriens, secundum partem oppositam occidens: alter vero circulus qui dicitur meridianus secundum unam partem facit meridiens, secundum aliam constituit angulum oppositum meridiæ noctis. Dicitur autem circulus ille meridianus, non quod semper faciat meridiem, sed quia habitantibus sub illo circulo quando Sol attingit illum circulum, semper est meridiens. Opposita autem in praecedenti capitulo non est difficile soluere: nam cum dicatur quod cœli non sunt animatae, patet quod non sunt animatae prout anima comparatur ad corpus dans ei esse, sed sunt animatae prout anima comparatur ad corpus dans ei motu: quia Intelligentia (ut p multa similia probauimus) est motor appropriatus sui cœli, sicut anima corporis sui. Quod vero addebatur secundo quod si oriens esset dextrum et occidens sinistrum, oriens fieret occidens et conuerso, patet quod oriens fit occidens materialiter, prout pars cœli que est in oriente, est postea in occidente: sed formaliter oriens, meridiens, et occidens semper sunt distincta. Quod vero addebatur tertio quod dextrum et sinistrum non accipiuntur in rebus animatis, nisi prout cor vel aliquid aliud loco cordis prius influit in dextram, et in sinistram: sed cor vel aliquid aliud membrum simile cordi non est dare in cœlo. Ad quod dici potest quod in rebus animatis illud dicitur dextrum prout ab aliquo principio prius ibi influitur motus, sed sive illud principium sit cor, vel aliquid simile cordi, vel ipsa anima, vel ipse motor appropriatus, immediate non refert: nam dextrum et sinistrum sufficit quod differant per potentiam et virtutem, et per influentiam motus, ut illud dicatur dextrum vbi a principio aliquo prius influitur motus, hoc autem est oriens, ut per habita est manifestum. Quod autem addebatur quarto ex ipsis partibus, quod quando una pars mouetur, alia quiescit, ut prius mouetur pes dexter quiescente sinistro: sed in cœlo omnes partes mouentur pariter, ut non sit ibi dare hanc partem esse motum prius, et illam posterius. Ad quod dicimus quod in partibus cœli quantum ad motum non est dare prius et posterius secundum tempus, quia omnes partes mouentur simul, et mota una parte mouentur omnes: est tamen ibi dare prius et posterius causalitate, et secundum receptionem influentie motus. Ut si quis teneret lanceam in manu, et hoc modo moueret totam lanceam, omnes partes lanceæ essent simul motae tempore, sed non causalitate, nec secundum receptionem influentie motus, quia illa pars que adberet manu, primo recipere influentiam motus, et mediante illa mouerentur omnes alias partes, et motus illius partis esset causa motus

I.

II.

III.

III I.

Exemplum.

nis omnium aliarum partium: sic & in proposito, oriens primi mobilis vbi ponitur esse primus motor appropriatus, primò recipit influentiam motus, & eo moto mouetur totū cælum, ita quod motio partis que est in oriente (quecumq; sit illa) est causa motionis omnium aliarum partium, quia oriens primo recipit influentiam motus, & dicitur dextrum cælum esse in oriente. Et si dicatur, q; nunc una pars cæli est in oriente, nunc alia. Dicemus q; accidit orienti ista variatio partium, quia non accipitur oriens respe. tu partium cæli que mutant locum etiam secundum substantiam, sed respectu totius cæli quod semper est in eodem loco secundum substantiam, licet non semper sit in eodem loco secundum dispositionem: ideo oriens semper est in eodem loco, sicut se nauis in medio fluuij semper quiesceret, semper esset in eodem loco respectu totius fluuij, quia totus fluuius non mutat locum, sed partes fluuij semper essent aliae & aliae, quia semper nauis illa haberet aliam & aliam aquam sub se: simili citer autem & absolute loquendo, nauis sic se habens, esset in eodem loco, secundum quid autem & materialiter mutare locū. Quod vero addebatur quanto q; plantæ sunt magis animatae quam cæli, & tamen in eis non ponimus dextrum & sinistrum. Dixerunt aliqui q; immo, afferentes q; si quis diligenter consideraret folia arboris, videret quod longe alter sūi formata folia à parte dextra quam à parte sinistra. Sed istud est contra sensum, quia non videmus sic esse: & est contra Philosophum, qui in. 2. Cæli & mundi, negat in plantis esse dextrum & sinistrum: & contra rationem dextri & sinistri, quia dextrum & sinistrum non differunt secundum lineamenta, sed secundum potentiam & virtutem. Propter quod dicere possumus quod plantæ (quantum ad propositum spectat, & prout in rebus querimus dextrum & sinistrum) sunt minus animatae quam cæli; nam dextrum & sinistrum non querimus propter motum alterationis, vel propter motum augmenti, sed propter motum localem, ut in rebus animalibus, vel in quibusdam rebus motus à motore proprio, vbi prius recipitur influentia motus localis, ibi ponimus dextrum & quia cælum recipit influentiam motus localis à sua aia vel à suo motore appropriato (quam influentiam localis motus non recipiunt plantæ ab anima sua, quia non mouentur localiter) manifestè concluditur, q; (prout querimus dextrum & sinistrum in rebus) plus sunt animati cæli, quam plantæ.

C A P V T XX.

Declarans, quomodo in primo mobili sunt sursum & deorsum, ante & retro.

IS I sunt Pythagorici loqui de dextro & sinistro cæli: sed miratur Philosophus in. 2. Cæli & mundi, vbi hanc materiam pertractat, cum sursum et deorsum sint priora quam dextrum & sinistrum, & ante & retro sint differentiae positionum corporis, sicut dextrum et sinistrum, quare Pythagorici loquuti sunt de dextro et sinistro cæli, nihil tractantes de positionibus alijs. Ideo in hoc capitulo volumus declarare, quomodo aliae positiones, vel differen-

A tie positionum alia à dextro & sinistro, sunt in cælo, siue in primo mobili: & quomodo omnes differentiae positionum sint in alijs cælis inferioribus. In animalibus quidem, & specialiter in homine, vbi ista manifestius apparent, sursum & deorsum dicunt longitudinem, dextrum & sinistrum latitudinem, ante & retro profunditatem siue grossitudinem. Est quidem longitudine boninis, à sursum usq; ad deorsum, siue à capite usq; ad pedes: latitudo, à dextro usq; ad sinistrum: profunditas siue grossitudines, ab ante usq; retro. Hæc aut tria, longitudine, latitudo, & profunditas, possunt considerari vel secundum se, vt sunt quantitates quedam, sicut considerat eas Mathematicus: vel ut comparantur ad motum localem, secundum quem modum in animalibus & possimè in homine accipitur dextrum & sinistrum, & possunt accipi positiones aliae. Si ergo dictæ positiones considerantur secundum se, prius est longitudine, postea est latitudo, vltimò profunditas. Imaginabimur quidem q; punctus est principium quantitatis, qui motus facit lineam que habet longitudinem, linea quidem motu describit superficiem que cum longitudine habet latitudinem, superficies vero motu facit corpus quod cum longitudine & latitudine habet profunditatem: ita ergo est prior superficie, et longitudine prior latitudine, & superficies prior est corpore, & per consequens latitudo profunditatem prior est. He itaq; dimensiones incipiunt a longo, vadum in latum, & terminantur in profundum: quia in animalibus, & specialiter in homine, longum sumunt ab eo quod est sursum, latum ab eo quod est dextrum, profundum ab eo quod est ante, ita quod secū dum sursum, dextrū, & ante, & bis opposita, sumuntur omnes hæc dimensiones. Immo hæ dimensiones non solum secundum se habent hunc ordinem, sed etiam ut comparantur ad motum localem, & specialiter ut habet esse in homine, quia motus localis in homine incipit a sursum, vadit in dextrum, & terminatur in ante, ut patet per Philosophum, et Commentatorem in. 2. de Cælo. Hoc est ergo quod Commentator ait, exponens Phiblosophum in. 2. de Cælo, q; superius est principium motus, dextrum est exitus motus vel est unde incipit exire motus & vbi manifestatur motus, ante est finis motus: & Philosophus ibidem hæc eadem dicit. Hec autem sic declarantur: quia motus incipit a corde q; est sursum, recipitur in parte dextra unde sumuntur latitudo, & terminatur in ante unde sumuntur profunditas. Dicitur quidem cor esse sursum, q; est in illa parte que est sursum, ut sit propinquius capiti q; pedibus: vel dicitur esse sursum, quia est principius membrum omnibus alijs: est enim illud quod primo viuit, & ultimum moritur, & à quo procedit vita, iuxta illud Proverbiū, Omni custodia serua cor tuum, quia ex ipso vita procedit. Cor ergo dicitur esse sursum, quia intentio fuit naturæ facere ipsum sursum, & fecit ipsum sursum: sed quod nō fecerit ipsum omnino sursum, hoc fuit propter salutem et custodiā cordis, quia non posset sic saluari & custodiri, si esset omnino sursum, sicut salvatur et custoditur in loco in quo est. Reuertamur ergo ad propositum, & dicamus, quod motus localis in homine est ex influentia cordis: & q; ista influentia recipitur in parte dextra, ideo mox dicitur incipere a corde, & manifestari in parte dextra, vbi primo incipit influentia cordis: sed dicitur terminari in ante, q; cum homo mouetur naturaliter, primò mouet pedē dextrū, qui deserens locum retro, terminat motum sursum in ante: ergo iste motus a corde incipit, si dextra manifestatur et exit, in ante

Tex. cō. 2.

Cap. 4.e

V.

Tex. 12.

Solutio p̄pria.

in ante terminatur & finitur. sic est ergo de motu hominis qui mouet se, quia per eum primo mouetur pes dexter et mouetur ante, quia homo secundum suum naturalem motum non vadit retrorsum, sed anterius: etiam cum mouet alia naturaliter, primo applicat ibi manum dextram, & mouet ante se prius, quam post se, ita quod est iste motus incipit a corde, exit sic in dextrum, & terminatur in ante: ergo principium motus est a sursum, exitus est in latum, finis & terminatio est in ante. Itaq; si ista volumus adaptare ad primum mobile, dicemus quod dextrum & sinistrum sunt oriens & occidens, sursum & deorsum sunt poli, ante et retro sunt meridies & eius oppositum. Oportet quidem in motu caeli ante quam ponamus dextrum & sinistrum, posnere polos, vbi possumus dicere esse principium motus, quia ibi est fundamentum motus: sicut enim fundamenta se habent ut principium domus, ita poli possunt dici principium celestis motus: nam non potest moueri sphaera circulariter, nisi moueat super aliquibus polis qui sunt immobiles. Nam (ut vult Augustinus. 8. super Genesim) omnis motus innititur alicui stabili, ut si mouetur digitus innititur palmae, si palma cubito, si cubitus humero: si mouetur versus pes innititur alijs pedi quiescenti & stanti: si mouetur totus homo, ut in saltu, firmat se super terram stabilem, ut saltum perficere possit. Eodem etiam modo si mouebitur sphaera, fundabitur ille motus super polis stabilibus: semper enim quando mouetur sphaera motu proprio, habet polos stabiles: & inde est quod primum mobile quod non mouetur, nisi motu proprio, poli eius semper sunt stabiles, super quibus fundatur motus eius: & quia illi poli sunt fundamentum motus, & motus incipit a sursum, oportet alterum polorum esse sursum, & polum oppositum esse deorsum: ergo sicut secundum oriens & occidens accipiuntur in caelo dextrum & sinistrum, sic secundum polos accipitur sursum & deorsum: secundum autem circulum meridianum & eius oppositum accipiuntur ante & retro: nam scit homo per dextram partem mouetur ante se, sic quia caelum per oriens quod se habet ut dextrum vadit in meridiem, meridies se habet sicut ante. Sed quares, quis polorum sit sursum? Sed ex quo habemus quid est dextrum in caelo, quia oriens, & per consequens, sinistrum occidens: & quid est ante, quia meridies sine circulo meridianus in nostro hemisphaerio: de leui patere potest, quis polorum sit sursum? Nam si esset unus homo qui haberet dextram in oriente, & faciem quae est anterior pars in homine haberet versus meridiem, de necessitate haberet caput versus polum antarcticum: & si dextra est in oriente, sinistra erit in occidente: & si caput est in polo antarctico, pedes erint in polo articulo: & si facies que est pars anterior est versus circulum meridianum in nostro hemisphaerio, occiput et dorsum que sunt posterius erunt versus oppositum nostrum hemisphaerij, vel versus oppositum meridiani circuli. Per hunc hominem sic se habentem, quem Philosophus describit in 2. Caeli & mundi, possent apparere omnes differentiae caeli. Cum ergo queritur, quis polorum est sursum? dicemus quod secundum nos sursum est polus articulus quem videmus, & polus antarcticus deorsum, iuxta illud Poetae,

Tex. 15. *bit in 2. Caeli & mundi, possent apparere omnes differentiae caeli. Cum ergo queritur, quis polorum est sursum? dicemus quod secundum nos sursum est polus articulus quem videmus, & polus antarcticus deorsum, iuxta illud Poetae,*

Virgil. in. 1. *Hic vertex notis semper sublimis, at illum
Sub pedibus stix atra videt manusq; profundi.
Videlicet, polus articulus, qui notatur per verticem, semper
est sublimis nobis: at illum, scilicet, polum antarcticum sub*

A pedibus stix atra, id est, infernus tenet. Sic est ergo quo ad nas, sed respectu caeli, & respectu motus eius, est econuersio: quia si imaginabimur hominem mouentem caelum, habentem dextram ad oriens, sinistram ad occidens, faciem versus nostrum hemisphaerium, occiput & dorsum versus oppositum, ille habebit suum superius & suum caput versus polum antarcticum, & ille erit polus superius: & pedes versus articulatum, & ille erit inferior. Ad clericorem autem intelligentiam praedictorum dicemus quod motus caeli est propter habitantes in terra, & maxime propter homines: quod secundum Theologos & secundum veritatem simpliciter est verum, quia quando completus erit numerus electorum cessabit motus caeli. Secundum Philosophos vero caelum propter hoc mouetur, ut assimiletur primo enti: 2. caeli. t. 66. quod fit, prout mouetur, & prout causat generationem & corruptionem in istis inferioribus. Nam cum prima causa sit causa omnium, caelum per motum affinitatiter sibi, quia per motum suam causalitatem exercet in istis inferioribus. Ideo etiam secundum Philosophos verificari poterit quod dictum est, quod scilicet motus caeli est propter habitantes terram, & specialiter propter homines. Nam in istis inferioribus elementata sunt perfectiora elementis, & inter elementata est perfectior homo: & si motus caeli est propter haec inferiora, vel propter causalitatem quam habet in istis inferioribus, potissimum erit propter perfectiora in his inferioribus: bivis modi autem sunt habitatores terrae, & specialiter homines. His itaque prelibatis, dicamus, quod poli sunt in caelo secundum se: oriens & occidens, ante & retro, sumentur in caelo secundum terram habitabilem. Ut si quis esset in medio terrae habitabilis, vbi primus orirentur sibi stellae, esset oriens: vbi occiderent, esset occidens: circulus autem, qui esset in medio & que distans ab oriente & occidente, esset circulus meridianus, quia quoniam Sol perueniret ad illum circulum, esset homini sic existenti in terra habitabili meridies. Itaq; sicut hominis motus incipit a dextro, & vadit ante, non retro: sic motus caeli, ut ipsa alicuius stellae secundum motum primi mobilis incipit ab oriente, & vadit versus meridiem, non retro, versus eius oppositum: ex quo sequitur quod oriens est dextra pars caeli, & occidens sinistra: circulus meridianus erit pars anterior caeli, et quasi facies eius: oppositum, erit pars posterior, et quasi occiput et dorsum caeli: et polus antarcticus, erit pars superior caeli: et quasi caput: et articulus, pars inferior, et quasi pedes.

C A P V T XXI.

D Quomodo differentiae positionis iam habite sunt in alijs caelis inferioribus, & quomodo se habent ad habitatores terrae.

V M I N primo mobili sunt omnes differentiae positionis, sursum & deorsum, dextrum et sinistrum, ante & retro: videndum est, quomodo omnes iste differentiae sunt in alijs caelis inferioribus. Philosophus aut. 2. Caeli et mundi

vult & econtrario sit sursum & deorsum in primo mobili, & in alijs caelis inferioribus, vbi (ut ait) sunt stelle ers

ratioe; id est, planetæ, forte quid tempore Aristoteli non dum erat deprehensum, quid octaua sphæra sive cœlum sydereū moueretur diuersis motibus, et ideo forte cre- didit ꝑ proprius motus octauæ sphærae esset ab oriente in occidens, et solæ sphære planetarum mouerentur econtra, ab occidente. scilicet in oriente: sed postea deprehēsum est octauam sphæram sive cœlum sydereū moueri diuersis motibus, propter quod necessario cogimur ponere aliam sphæram superiorem, quæ est ultimum mobile, cuius proprius motus est ab oriente in occidens: sphærae autem octauæ, et omnium sphæ- rarum planetarum, motus proprius est econtrario. Sed quicquid si de hoc quantum ad querere dextrum et sinistrum non referi: sufficit enim scire ꝑ primum mobile, quodcumque sit illud, sive si nona sphæra, sive octaua, mouetur ab oriente in occidens: ceteri autem orbes, quicunque sint illi, mouen- tur econtra. Cum ergo differentias positionum in cœlo po- namus propter motum, si orbes inferiores habent motum con- trarium motui primi mobilis, dextrum et sinistrum, sursum et deorsum ponemus modo contrario in orbibus inferioribus, et in primo mobili, secundum quod Philosopbus dicit: sed non oportet ꝑ ponamus modo contrario ante et retro. Ad cuius evidentiam scientum, ꝑ intelligibilitate patefiant no- bis per sensibilia, quia nostra cognitio incipit a sensu: quia ergo motor cœli est in illa parte unde mouet cœlum, inde est quod quia primum mobile mouetur ab oriente in occidens, motor primus erit in parte orientali, et ibi erit dextrum pri- mi mobilis, et sinistrum in occidente: sed quia alijs orbes infe- riores mouentur ecōtra, scilicet ab occidente in oriente, conse- quens est ꝑ dextrum inferiorum orbium sit in occidente, et sini- strum in oriente. Sicut ergo in primo mobili precedens ca- pitulum reducebas hoc ad sensibilia, imaginando unum bo- minem habentem dextram in oriente, sinistram in occiden- te, et faciem versus hemisphærū nostrum: sic in orbibus inferioribus imaginabimur hominem habentem dextram in occidente, sinistram in oriente, et faciem versus hemisphærū nostrum, sive versus meridianum. quæ ideo necessariū est ponere, quia si primi mobilis motus incipit ab oriente, ibi erit dextrum primi mobilis: verum quia homo per de- stram mouet rem aliquam ante se, et coram facie sua, non post se versus dorsum, ideo quia primum mobile mouetur ab oriente in meridiem sive in circulum meridianum, quan- tum ad primum mobile sicut in oriente est dextrum, sic in circulo meridiano est ante: et sicut primum mobile ab oriente tendit ad circulum meridianum, et vadit in occidens, sic orbes inferiores ab occidente vadunt ad circulum meridia- num, et tendunt in orientem: ita quod idem erit ante in primo mobili et in alijs: sed non erit idem dextrum et sinistrum, quia licet tam primum mobile quam alia tendant in circu- lum meridianum, non tamen ab eadem parte incipiunt suos motus, et ideo non secundum eandem partem habebunt de- strum et sinistrum: sic etiam non secundum eandem partem habebunt sursum et deorsum: nam si aliquis homo habe- ret dextram versus orientem, et sinistram versus occidens, et faciem versus circulum meridianum, de necessitate habe- ret caput versus polum antarcticum, et pedes versus arcti- cum, et talis est dispositio primi mobilis. Sed si in alijs orbibus imaginabimur hominem habentem dextram versus occidens, sinistram in oriente, et faciem versus circulum meridianum, tunc ille homo haberet caput econtrario ab alio homine, quia haberet caput versus polum arcticum, et pe-

3. Cœli. t. 15.

1. Post. ca. 14.

A des versus antarcticum. Itaque ante et retro sunt ea lemmata in primo mobili, et in alijs: quia hic et ibi, ante, sive facies, est versus hemisphaerium nostrum, sive versus circulum me- ridianum: sed retro, id est, occiput, et dorsum, habebunt ver- sus partem oppositam. Aliæ autem differentiae positionum sunt contrariae in primo mobili, et in alijs. Sed dicet alijs quis, si primum cœlum mouetur ab oriente in occidens, et alijs orbes inferiores mouentur ab occidente in orientem, vbi erit eorum orientis? Ad quod dicemus, quod aliud est orientis sim- pliciter, et aliud est orientis huius: nam orientis simpliciter est secundum polos mundi, et secundum motum primi mo- bilis, secundum quem omnia alia circumvolvuntur: sed ori- ents huius potest accipi secundum proprium motum huius, et ita orientis planetarum est secundum proprium motum planetarum. quia ergo planetæ secundum suum propriū mo- tum moueri incepunt ab occidente in orientis simpliciter, eorum proprium orientis erit in occidente simpliciter unde moueri incepunt. Viso, quomodo omnes differentiae posi- tionum praetabuntur sunt in primo mobili, et in orbibus infe- rioribus, quia ante et retro sunt eadem, aliæ vero differen- tiae sunt contrariae hinc et ibi: volumus declarare quomo- do hæc differentiae secundum praefatos orbes se habent ad ba- bitatores terræ. Propter quod sciendum quod de habitato- ne terræ possimus loqui secundum veritatem, vel secundum opiniones aliquorum. ¶ Creditur autem secundum verita- tem, quod de tota terra habitetur quasi quarta pars, que lib. i. cap. 10. dicitur pars Septentrionalis. Naturale est quidem ꝑ ter- ra sive Geogra- ra (sicut et alia elementa) sit figuræ sphærica: et natu cludit muer- rale est quod aqua sit super terram, et sit inter terram et sicut cogniti- acerem, sicut aer est super aquam, et est inter aquam et bis latitudine ignem. Ideo meritò dubitatur, quare non tota terra coop. r esse stadiorū est aquis, sicut tota aqua cooperta est acre? Ad quod di- 40000. ci potest, quod licet forma terræ sit sphærica, aliquam tamē gibbositatem in se habere potest: sicut pomum aliquod sphæ- ricum posset alias gibbositates et alias concavitates in se habere. Si ergo terra non haberet in se aliquam gib- bositatem, tota esset cooperta aquis, quia secundum suam formam mere sphæricam, mare est altius terra: sed ter- ra, voluntate et dispositione diuina, ut animalia terrestria xime sui spe- possent in ea vivere, habet quandam gibbositatem in parte cui aqua et Septentrionali, que gibbositas est tanta quod quasi æquatur acre plena: quartæ parti terræ, secundum quod sensibiliter possimus deo vi man- experiri tantam esse terram habitabilem: hæc autem gib- bositas in tanum eleuatur quod est aleior mari. Dixerunt supra aquas autem quidam quod virtute diuina retinetur mare ne coo- minet. D periat terram, cum naturaliter aqua debeat esse altior ter- ra. Sed frustra recurrimus ad miraculum, vbi possimus res naturaliter salvare. Secundum autem aliquorum op- niones etiam aliæ partes terræ sunt habitabiles: sed si se- cundum omnes partes esset terra habitabilis, non esset dare locum vbi reciperebatur maria: sed dicuntur aquæ maris recipi in concavitatibus terræ, quia terra habente hanc gib- bositatem tota alia terra respectu illius gibbositatis est quasi quedam concavitas, ita ꝑ tota alia terra occupatur a ma- ri: ista autem gibbositas propter elevationem occupari non po- test. His itaque prælibatis de habitatione terræ possimus lo- vel secundâ istam gibbositatem quam nos credimus habitari, vel secundū ꝑ Empedocles opinabatur, ꝑ. scilicet nos sunt alijs homines habitantes: ita ꝑ isti quartæ versus Septentrionalem et versus polum arcticum vbi habuimus nos, scilicet alia

alia quaria versus meridiem & versus polum antarcticum: quo posse dicebat Empedocles quod nos habitamus superius, & illi inferius. Sed dicet Philosopbus, quod est econtra, quod si nos habitamus inferius, & illi superius, nisi (ut ait) acciperetur inferius & superius secundum orbis erraticorum sive planetarum. Hec autem satis nota sunt si confide-

De Antipodiis rursum prehabita: nam secundum motum primi mobilis caelibus qd sentias pum & pars superior illius caeli, est versus polum antarcticum. Lact. Firmia. cum vbi docuntur esse illi Antipodes, & pars inferior versus vide lib. 3. de suis polum arcticum vbi sumus nos. Simpliciter ergo loquens Duin. instie, do, illi essent superius in universo, & nos inferius: secundum cap. 24.

quid autem, ut secundum motus planetarum, secundum quos sursum & deorsum est econtrario a motu primi mobilis, nos sumus sursum, & illi deorsum. Concludamus ergo, & dicamus, quod si est dare tales habitatores, quilibet sunt sursum secundum se, quia omnes habent caput versus caelum: sed si consideramus sursum et deorsum secundum spheras caelestes quantum ad primum mobile, ipsi sunt sursum, & nos deorsum: quantum autem ad alios caelos inferiores est econverso, sed tam respectu primi mobilis, qd aliorum caelorū inferiorum nos sumus ante, & ipsi sunt retro: quia licet dextrum & sinistrum, sursum & deorsum differantur, & ibi, ante tamen & retro non differunt, quia tam primi mobilis quam aliorum caelorū ante & facies, est versus bennospherium nostrum, retro et occiput sive dorsum est versus oppositum. Habito, quomodo haec differentiae se habeat ad habitatores terrae, si erunt aliqui habitantes in parte opposita nobis: volumus declarare, quomodo se habent haec differentiae ad hanc quartam partem terrae, quam verè credimus habitabilem. Dicemus enim hanc quartam debere diuidi in duas partes, quas dividit circulus meridianus aequè distans inter oriens & occidens: ita qd pars illa que est ab oriente usq; ad circulum meridianum dicuntur pars orientalis: alia vero pars a circulo meridianu usq; ad occidens dicuntur occidentalis, ut & Commentator ait. In ista autem parte occidentali sunt omnes partes ultramontanae, & tota Italia, & tota Grecia, & adhuc ultraius, quia nullum est de terra habitabili ultra Greciam antequam perueniatur ad medium

2. cœli. ca. 16 Tex. cō. 16. terræ habitabilis: nam & Arist. in 2. de Cœlo & mūdo, dicit se (idest, Græcos, ut Comentator exponit) esse in parte occidentali, quia Græci sunt circa medium terræ habitabilis. Ex his autem satis patere potest, quomodo differentiae positionum caelestium se habent: ad nos: nam tota nostra terra habitabilis est ante & versus faciem cœli, tam secundum primum mobile, qd secundum alios caelos. Rursus tota terra nostra habitabilis est deorsum respectu primi mobilis, quia tota respicit polum arcticum, sed tota est sursum respectu orbium planetarum, qui habent sursum & deorsum econtra a primo motili: sed quantum ad dextrum & sinistrum, nec est tota terra habitabilis in dextra, nec etiā in sinistra: sed terra habitabilis ab oriente usq; ad circulum meridianum est in dextra quantum ad primum mobile, & est in sinistra quantum ad o:bes planetarum: nos autem Itali, & Græci, & Ultramontani, & tota terra habitabilis a circulo meridianu usq; ad occidens, sumus in sinistra quantum ad motum primi mobilis, & in dextra quantum ad motum planetarum. Aduertendum tamē qd circulus meridianus postest accipi vel respectu istius civitatis vel illius, vel respectu istius hominis vel illius: & tunc tot sunt meridiani circuiti, quos sunt distantiae ab oriente in occidens: ita qd non sunt

A due ciuitates, nec duo homines, se vnu sit propinquior orienti qd alius, habentes vnum & idem meridianum: distantia ergo maior & minor secundum polos mundi non diversificat meridianum, quia si erunt mille homines, vel mille ciuitates, & vnu sit propinquior vni polo, & alius alij haberent idem meridianum: sed distantia inter oriens & occidens diversificat, quia non sunt due res non aequè distantes ab oriente vel occidente habentes idem meridianum: quæcunque enim non aequè distant ab oriente, consequens est quod non aequè distent ab occidente, quia quod est propinquius occidentis, longius est ab oriente, ergo si una res non aequè distat ab oriente sicut alia, quæ est orienti propinquior, non aequè distabit, quia ex quo est orienti propinquior, est ab occidente longior, sic ergo loquendum est de meridiano respectu huius ciuitatis, vel illius, vel respectu istius hominis vel illius. Sed possumus loqui de meridiano non respectu huius habitationis tantum vel huius hominis tantum, sed respectu totius terræ habitabilis: et sic circulus meridianus est semicirculus transiens per polos aequè distans ab oriente & occidente: & sicut circulus meridianus, respectu cuius sumuntur facies, & anterior pars cœli, sumendus est non respectu cuiuscumque habitationis sed respectu totius terræ habitabilis, sic dextrum & sinistrum cœli sive oriens et occidens sunt eodem modo sumenda: ille ergo bō qui, effet in medio terræ habitabilis, vbi sibi orientur stellæ, effet dextrum cœli: & vbi sibi occiderent, effet sinistrum, loquendo de dextro & sinistro primi mobilis, quia de dextro & sinistro planitarum, effet ecclora: vbi autem illi homini effet meridies, effet anterior pars sive facies cœli: sursum autem & deorsum accipiuntur in cœlo secundum polos cœli, prout est per habita declaratum.

CAPUT XXXI.

Declarans, quare in opere cuiuslibet diei dicitur,

Vidit Deus quod esset bonum, praeterquam in opere secunde diei.

D

I R A N T V R multi, quare in factione firmamens ti quod fuit opus secundæ diei, non dicitur Vidit Deus quod esset bonum, sicut dicitur in operibus omnium aliorū diesrum. Vnde Hugo de Sacras mentis libro primo parte prima, ait quod mirum est, quare non vidit Deus opus secundæ diei, quod esset bonum, sicut in ceteris omnibus diebus videtur legiur. Et subdit quod opus secundæ diei, aut dei opus non fuit, aut si dei opus fuit, bonum fuit. Assignantur autem ad hoc tres causæ, ut causa una sumatur ex parte ipsius numeri binarij, alia ex parte ipsius operantis, tercia ex insperfectione operis: possumus autem nos addere rationem quartam, ex parte ipsius firmamenti. Prima ergo ratio potest sumi ex parte ipsius numeri binarij. Dicitur autem numerus binarius infinitus, vel dicitur numerus dissensionis, quia est primo recedens ab unitate: unus enim ergo fuit opus secundæ diei, & bonum est firmamentum, quia vidit Deus curia que fecerat & erant

Cap. 21,

I.

Hieronym'. in lib. i. cōtra Io. famem ērē esse numerum diffensionis, dicunt doctores quod in A: ex hoc forte in opere secundae diei non dicitur, Vedit Deus quod esset bonum: et hæc est sententia Hugonis libro et parte preassignatis: qui querens quare in opere secundæ diei non est dictum Vedit Deus quod esset bonum, ait fortassis q̄ binarius signum est diuisionis, et c̄t quia primus ab unitate recedit. Hoc idē tangitur in glossa marginali sup Gen. vbi dicitur, q̄ huius secundæ diei opera secundum Hebreos non dicunt bona, cum bona sunt sicut cetera: quod fit propter binarium principem alteritatis, quia primus ab unitate discedit. Hoc idem dicit Magister sententiarum. Secunda via ad hoc idem potest sumi ex parte ipsius operantis. Nam opera illorum sex dierum vel sunt multa ex parte operatoris, vel sunt multa ex parte dierum, quia in multis diebus sunt facta: sed sunt unum ex parte operantis, quia omnium illos rum operum fuit unus operans, videlicet, Deus glorus: ergo Deus fuit primum operans, homo vel diabolus fuit secundum operans; sed quia uterque secundus operans fuit malus, ideo opus secundæ diei non dicitur esse bonum, non quia in se non esset bonum, sed quia poterat esse signum, et figura secundi operantis, scilicet, diaboli, vel hominis, qui uterque malum est operatus. Hoc est ergo qđ Hugo ait lib. et par. p̄te dictis, quod sacramentum hic aliquod commendatur, q̄ non sunt laudanda opera secunda, non quia bona non essent, sed quia malorum signum essent. Et subdit, q̄ prima opera fecit Deus, et illa omnia valde bona: sed diabolus ei homo fecerunt opera secunda post prima quae fuerunt mala. Sed dices, q̄ et angeli boni fecerunt opera secunda, et illa fuerunt bona: ergo sicut opus secundæ diei potest figurare opera diaboli et hominis quae fuerunt mala, sic potest significare opera bonorum angelorum quae fuerunt bona. Ad quod dici potest, q̄ omnia opera sunt opera ipsius Dei, iuxta illud, Omnia opera nostra operatus es domine. Nam secundum Apostolum, Non sumus sufficientes cogitare aliquid à nobis quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex deo est. Opera itaque nostra bona non debent appropriari nobis et non sunt propria nobis sed magis sunt ipsius dei, opera vero mala sunt propria nobis. Luxta illud quod dicitur in Euangelio de diabolo cum mendacium dicit, ex proprijs loquitur. Opera ergo propria hominis et angeli quae fuerunt opera secunda, fuerunt mala, in cuius signū de opere secundo non est dictū, Vedit Deus q̄ esset bonū. Tertia via ad hoc idem sumitur ex imperfectione operis: et hæc est multum literalis et bona, et tangitur in glossa marginali super Gen. vbi dicitur quod opera secundæ diei ideo bona non dicuntur, quia in hoc opere aquarum distinctio non est perfecta, que perfecta fuit, cum dixit Deus, Congregentur aquæ que sub Cælo sunt in locum unum et appareat arida. Ad huius evidentiam sciendum quod Strabus exponens illud, Fiat firmamentum in medio aquarum, ait quod pars superior aquarum est in modum crystallini lapidis, inferior vero est redacta in matricem aquarum, idest in concavitas terræ, vbi est matrix aquarum, et vbi omnes concurrunt aquæ ut iterum fluant: firmamentum ergo factum est in medio aquarum superiorum quae sunt cælum crystallinum, et istarum inferiorum quae sunt redactæ in matricem aquarum: sed non fuerunt sic redactæ nisi cum tertia die fuit dictum, Congregentur aqua in locum unum et appareat arida ergo quia secunda die remansit opus imperfectum, propter imperfec-

A. tionem operis non fuit dictum, Vedit Deus quod esset bonum: sed perfecto opere, et congregatis aquis in matrice, dictum est, Vedit Deus quod esset bonum. Aduertendum itaq; quod in opere tertiae diei bis dictum est, Vedit Deus q̄ esset bonum: semel pro perfectione operis secunde dici quando aquæ congregatae sunt: et secundo pro germinatione terræ, quod fuit opus tertiae diei. Ergo cum in oībus alijs diebus non habeatur nisi semel, Vedit Deus quod esset bonum, in tertia die habeatur hoc bis, manifeste cocluditur in secunda die hoc non fuisse dictum, quia expectabatur p̄ficio operis secundæ diei, vt in tertia die bis hoc dicereetur id pro perfectione operis secundæ diei, quam pro opere diei tertiae. Possimus autem ad hoc idem assignare quartam rationem ex parte firmamenti. Nam in ipso firmamento sive caelo sydereo est circulus obliquus, sub quo mons Sol facit generationem et corruptionem, in istis inferioribus: nam latio prima sive motus primi mobilis semper est uniformis, et idem manens idem, semper facit idem: ille ergo motus non erit causa contrariorum, vel non erit causa generationis et corruptionis, vt dicitur circa finem. 2. de Generatione. Sed latio circa obliquum circulum, idest, circa zodiācum, corrup. l. 56. vbi sunt contraria motus, quia una pars illius circuiti declinat ad Meridiem, alia ad Septentrionem, unde ille circulus sic declinans et sic obliquus contraria causat in istis inferioribus generationem, videlicet, et corruptionem. In istis Etiam in Be: itaq; inferioribus est duo considerare, generationem et corruptionem que sunt contraria, et continuationem eorū que legitur q̄ p̄ aliquo modo ad unitatem vergunt: nam ipsum continuare (que p̄ter item et cunq; sunt illa que continuantur) aliquam uniformitatem contrarieat importat: ergo quia motus primi mobilis est uniformis, mo: omisum est, q̄tus obliqui circuiti sive zodiaci est difformis, quia Sol et plures moti difformitatem habent, nam in una parte illius circuiti accidunt ad nos, in alia parte recessunt a nobis, ideo generationem et corruptionem que sunt difformia attribuemus obliquo circulo, qui est in caelo sydereo sive firmamento, continuationem autem generationis et corruptionis attribuemus lationi primæ sive motui primi mobilis qui est semper uniformis: et quia generabilia et corruptibilia sunt bona defectiva, et multum distantiæ à primo principio, Mibi probet iuxta illud Philosophi in fine de Generatione, Propter longe distare à primo principio, non possunt perpetuari hec absimilis. Mox inferiora in seipsis, propter quod reliquo modo complevit sensum, ne dicera Deus continuationem faciens generationem et corruptionem, vt possit bonum que non possunt perpetuari in seipsis eadem numero, per: quoniam firmetur in suo simili eadē specie. Quare si circulus obliquus metum adiu: sive zodiacus est in firmamento, et ille circulus est causa de: imperfici: defectiva bonorum quia est causa generationis et corruptionis, rat, cu non habet, firmamentum factum in secunda die non solum est si: beret suū stat: gnum malorum operum vt dicebat Hugo, sed etiam est causa de: larum ornati: de facti:uorum bonorum, ratione cuius forte non dictū est in quo sum: illius paltr: de facti:uorum bonorum, Vedit Deus quod esset bonum: est illius paltr: etiam bonum firmamentum et bona sunt generabilia et cor: ruptibilia, sed sunt bona valde defectiva, non vt ex: ruptibilia, sed sunt bona valde defectiva, non vt ex: ruit. vi iq: R. Le: Bengarson. Vel q̄a co: (ut dixerat: atiq: Hebrew: Beretijah Rab: bat) creau: fuit getrus.

B. 2. de Gene. et ne. Sed latio circa obliquum circulum, idest, circa zodiācum, corrup. l. 56. vbi sunt contraria motus, quia una pars illius circuiti declinat ad Meridiem, alia ad Septentrionem, unde ille circulus sic declinans et sic obliquus contraria causat in istis inferioribus generationem, videlicet, et corruptionem. In Etiam in Be: itaq; inferioribus est duo considerare, generationem et corruptionem que sunt contraria, et continuationem eorū que legitur q̄ p̄ aliquo modo ad unitatem vergunt: nam ipsum continuare (que p̄ter item et cunq; sunt illa que continuantur) aliquam uniformitatem contrarieat importat: ergo quia motus primi mobilis est uniformis, mo: omisum est, q̄tus obliqui circuiti sive zodiaci est difformis, quia Sol et plures moti difformitatem habent, nam in una parte illius circuiti accidunt ad nos, in alia parte recessunt a nobis, ideo generationem et corruptionem que sunt difformia attribuemus obliquo circulo, qui est in caelo sydereo sive firmamento, continuationem autem generationis et corruptionis attribuemus lationi primæ sive motui primi mobilis qui est semper uniformis: et quia generabilia et corruptibilia sunt bona defectiva, et multum distantiæ à primo principio, Mibi probet iuxta illud Philosophi in fine de Generatione, Propter longe distare à primo principio, non possunt perpetuari hec absimilis. Mox inferiora in seipsis, propter quod reliquo modo complevit sensum, ne dicera Deus continuationem faciens generationem et corruptionem, vt possit bonum que non possunt perpetuari in seipsis eadem numero, per: quoniam firmetur in suo simili eadē specie. Quare si circulus obliquus metum adiu: sive zodiacus est in firmamento, et ille circulus est causa de: imperfici: defectiva bonorum quia est causa generationis et corruptionis, rat, cu non habet, firmamentum factum in secunda die non solum est si: beret suū stat: gnum malorum operum vt dicebat Hugo, sed etiam est causa de: larum ornati: de facti:uorum bonorum, ratione cuius forte non dictū est in quo sum: illius paltr: de facti:uorum bonorum, Vedit Deus quod esset bonum: est illius paltr: etiam bonum firmamentum et bona sunt generabilia et cor: ruptibilia, sed sunt bona valde defectiva, non vt ex: ruptibilia, sed sunt bona valde defectiva, non vt ex: ruit. vi iq: R. Le: Bengarson. Vel q̄a co: (ut dixerat: atiq: Hebrew: Beretijah Rab: bat) creau: fuit getrus.

C. 2. de Gene. et ne. Sed latio circa obliquum circulum, idest, circa zodiācum, corrup. l. 56. vbi sunt contraria motus, quia una pars illius circuiti declinat ad Meridiem, alia ad Septentrionem, unde ille circulus sic declinans et sic obliquus contraria causat in istis inferioribus generationem, videlicet, et corruptionem. In Etiam in Be: itaq; inferioribus est duo considerare, generationem et corruptionem que sunt contraria, et continuationem eorū que legitur q̄ p̄ aliquo modo ad unitatem vergunt: nam ipsum continuare (que p̄ter item et cunq; sunt illa que continuantur) aliquam uniformitatem contrarieat importat: ergo quia motus primi mobilis est uniformis, mo: omisum est, q̄tus obliqui circuiti sive zodiaci est difformis, quia Sol et plures moti difformitatem habent, nam in una parte illius circuiti accidunt ad nos, in alia parte recessunt a nobis, ideo generationem et corruptionem que sunt difformia attribuemus obliquo circulo, qui est in caelo sydereo sive firmamento, continuationem autem generationis et corruptionis attribuemus lationi primæ sive motui primi mobilis qui est semper uniformis: et quia generabilia et corruptibilia sunt bona defectiva, et multum distantiæ à primo principio, Mibi probet iuxta illud Philosophi in fine de Generatione, Propter longe distare à primo principio, non possunt perpetuari hec absimilis. Mox inferiora in seipsis, propter quod reliquo modo complevit sensum, ne dicera Deus continuationem faciens generationem et corruptionem, vt possit bonum que non possunt perpetuari in seipsis eadem numero, per: quoniam firmetur in suo simili eadē specie. Quare si circulus obliquus metum adiu: sive zodiacus est in firmamento, et ille circulus est causa de: imperfici: defectiva bonorum quia est causa generationis et corruptionis, rat, cu non habet, firmamentum factum in secunda die non solum est si: beret suū stat: gnum malorum operum vt dicebat Hugo, sed etiam est causa de: larum ornati: de facti:uorum bonorum, ratione cuius forte non dictū est in quo sum: illius paltr: de facti:uorum bonorum, Vedit Deus quod esset bonum: est illius paltr: etiam bonum firmamentum et bona sunt generabilia et cor: ruptibilia, sed sunt bona valde defectiva, non vt ex: ruptibilia, sed sunt bona valde defectiva, non vt ex: ruit. vi iq: R. Le: Bengarson. Vel q̄a co: (ut dixerat: atiq: Hebrew: Beretijah Rab: bat) creau: fuit getrus.

D. 2. de Gene. et ne. Sed latio circa obliquum circulum, idest, circa zodiācum, corrup. l. 56. vbi sunt contraria motus, quia una pars illius circuiti declinat ad Meridiem, alia ad Septentrionem, unde ille circulus sic declinans et sic obliquus contraria causat in istis inferioribus generationem, videlicet, et corruptionem. In Etiam in Be: itaq; inferioribus est duo considerare, generationem et corruptionem que sunt contraria, et continuationem eorū que legitur q̄ p̄ aliquo modo ad unitatem vergunt: nam ipsum continuare (que p̄ter item et cunq; sunt illa que continuantur) aliquam uniformitatem contrarieat importat: ergo quia motus primi mobilis est uniformis, mo: omisum est, q̄tus obliqui circuiti sive zodiaci est difformis, quia Sol et plures moti difformitatem habent, nam in una parte illius circuiti accidunt ad nos, in alia parte recessunt a nobis, ideo generationem et corruptionem que sunt difformia attribuemus obliquo circulo, qui est in caelo sydereo sive firmamento, continuationem autem generationis et corruptionis attribuemus lationi primæ sive motui primi mobilis qui est semper uniformis: et quia generabilia et corruptibilia sunt bona defectiva, et multum distantiæ à primo principio, Mibi probet iuxta illud Philosophi in fine de Generatione, Propter longe distare à primo principio, non possunt perpetuari hec absimilis. Mox inferiora in seipsis, propter quod reliquo modo complevit sensum, ne dicera Deus continuationem faciens generationem et corruptionem, vt possit bonum que non possunt perpetuari in seipsis eadem numero, per: quoniam firmetur in suo simili eadē specie. Quare si circulus obliquus metum adiu: sive zodiacus est in firmamento, et ille circulus est causa de: imperfici: defectiva bonorum quia est causa generationis et corruptionis, rat, cu non habet, firmamentum factum in secunda die non solum est si: beret suū stat: gnum malorum operum vt dicebat Hugo, sed etiam est causa de: larum ornati: de facti:uorum bonorum, ratione cuius forte non dictū est in quo sum: illius paltr: de facti:uorum bonorum, Vedit Deus quod esset bonum: est illius paltr: etiam bonum firmamentum et bona sunt generabilia et cor: ruptibilia, sed sunt bona valde defectiva, non vt ex: ruptibilia, sed sunt bona valde defectiva, non vt ex: ruit. vi iq: R. Le: Bengarson. Vel q̄a co: (ut dixerat: atiq: Hebrew: Beretijah Rab: bat) creau: fuit getrus.

Dist. 14.
II.

Esa. 26.
2. Cor. 3.

Ioan. 8.
III.

Strabus.

Capue

C A P V T X X I I :

Quod multe sunt aequiuocationes in operibus sex dierum, & quod aequiuocè dicatur terra facta in principio, que postea die tertio arida est vocata.

VONIAM aequiuocatio impedit intellectu, & multi per aequiuocationis fallacia sunt decepti: ideo volumus declarare quomodo scriptura sacra multis aequiuocationibus vtitur in operibus sex dierum: & quod cum Deus aridam vocauit

terram (quod factum est tertia die) aliquo modo aequiuoce sumitur ibi terra ab illa terra, de qua dicitur, qd in principio creauit Deus caelum et terram. Quod autem sunt multe aequiuocationes in operibus sex dierum, patet, quia aequiuocè dicatur caelum, cum dicitur, in principio creauit Deus caelum & terram, & postea cum subditur, quod secunda die factum est firmamentum, & vocauit Deus firmamentum caelum. Rursum aequiuocè dicatur dies, cum Deus vocauit lucem diem, postea dicuntur factum est mane & vespere dies primus. Tertio aequiuocè dicatur aqua, cum dicuntur spiritus domini serebatur super aquas, & cum tenebre erant super faciem abyssi, id est, super faciem aquæ. Et quartos (vi tangentibus) terra dicuntur aequiuocè ut est in principio facta, &

Acquoci et vni ut tertia die arida est vocata. Propter primum, sciendum quod noci discrimen, vniuersum semper dicit vnam impositionem, & si conuenit pluribus, hoc erit ex impositione una: aequiuocum autem (ut aequiuocum est loquendo de prima aequiuocatione) si conuenit pluribus, hoc est ex pluribus impositionibus: vi: si sunt duo homines quorum quilibet vocetur Petrus, homo dicetur de vtroq; Petro. & Petrus etiam dicetur de vtroq; Petro, sed homo dicetur vniuerscè, Petrus autem aequiuocè, quia ex una impositione omnes homines vocati sunt homines, sed ex una impositione non omnes Petri vocati sunt, immo tot sunt impositiones quot sunt Petri. Ergo si in principio creauit Deus caelum & terram, & postea secunda die factum fuit firmamentum, & vocauit Deus firmamentum caelum, fuit ibi noua impositione, ut primo factum sit caelum, & postea ex vocacione diuina quasi ex noua impositione firmamentum vocatum sit caelum: ergo non eodem modo caelum sumitur hic & ibi. nam cum in principio creatum est caelum, ibi caelum accipitur pro empyrio: cum vero secunda die factum est firmamentum & vocatum est caelum, ibi caelum accipitur pro sydere. Potest quidem caelum sumi aequiuocè et vniuerscè: nam quando nomen est vnum & ratio eadem, tunc est vniuersum. Si ergo sumatur caelum secundum vnam rationem, ut quia pertinet ad quintam essentiam, & quia non est de natura alicuius quatuor elementorum, sed est neutrum a quolibet eorum, neq; est graue neq; leue: sic dicitur caelum vniuersum de omnibus caelis à globo Luna supra, eo qd ex una impositione praedicatur de omnibus illis. Sed potest sumi caelum ex diversis impositionibus, ex alia & alia ratione: & sic potest dici caelum de empyrio & sydere: ut empyrium dicatur caelum quasi celsum, & sydereum dicatur quasi

A celas. Empyrium dicitur celsum, quia est omnibus alijs caelis subiunius: & quia super caelum superius continet alia, illud caelum quia est omnino celsum & omnino superius, dicitur continere omnia. Vnde Damascenus lib. 2. diffiniens caelum, dicit ipsum esse continentiam omnium visibilium et invisibilium creaturarum, quod proprio de caelo empyrio versificatur. Caelum enim empyrium continet omnia visibilia, id est, omnia corporalia, cum sit celsus omnibus: & continet omnia inuisibilia, id est, omnia spiritualia, loquendo de creaturis: quia cum vniuersum sit connexum, oportet spiritualia esse: vbi sunt corporalia, vt sit connexio & vniuersum: & vniuersum ex creaturis corporalibus et spiritualibus compositum, sit vnum & connexum. In quibuscumque ergo corporalibus sunt creaturae spirituales, continentur a caelo Empryrio: quia si sunt in ipso caelo Empryrio, continentur ab ipso: si sunt in alijs corporibus, continentur ab eodem caelo, cum omnia alia corpora continentesur ab ipso. Empyrium itaque dicitur caelum, id est, celsum, & continens omnia: sed non dicitur caelum, id est, celans, quia dupliciter aliquid celatur nobis, vel ex carentia luminis quia non possumus ipsum videre: vel ex opacitate corporis, vt quia aliquid corpus opacum non transparens interponitur inter nos & aliquam rem, ve ex hoc aliqua res celetur & abscondatur vt non videatur a nobis. Caelum autem Empyrium est totum lucidum et splendidum, vt non possit dici caelum quasi celans & abscondens ex defectu luminis, quia est diaphanum & transparens, quasi se sit corpora beatorum ibi existentia non possint se inuisum videre, quo posito multum carerent de solacio et gaudio quod habent ex inuisiva visione. Possimus enim dices re, quod caelum Empyrium assimilatur quasi splendori flammæ: quia in ipsa flamma se ponatur aliquid, & possit neque si sit splendidum, non celatur ab oculis, sed videatur. In ipso itaque caelo Empyrio quasi in quadam flamma non ab ardore sed a splendore cruni corpora beatorum longe lucidiora isto caelo, & cruni quasi quidam Soles & quasi quedam Stelle illius caeli se mutuo videntia in ipso caelo: quia propter diazophaneitatem & propter splendiditatem proprietatum corporum, vnum non celabit alteri, sed simul gaudebunt & letabuntur ex mutua visione. Concludamus ergo & dicamus,

B. Empyrium non dicitur caelum quia celans, sed quia celsum, & sydereum non dicitur caelum quia celsum, cum tam caelum Empyrium quam caelum aqueum sint celsiora ipso, sed quia celans: celat enim nobis omnia superiora, vt ultra caelum sydereum non transcatvisus noster. Bene itaque dictum est, quod factio caelo Empyrio in principio, postea secunda die Deus vocauit firmamentum caelum, quia ex alia vocatione & alia impositione, & ex alia ratione potest dici caelum hoc, & illud. Viso quo modo non eodem modo sumitur caelum creatum in principio, & firmamentum vocatum caelum secunda die, volumus declarare quo aequiuocè dicuntur dies, cum Deus vocauit lucem diem, & cum factum est vespere et mane dies unus, ibi dies sumitur pro die naturali: qui tenet viginti quatuor horas, et durat: prout lux incipit ab oriente, et transiens per occidens redit ad orientem: et quia aequiuocè dicuntur dies prout stat pro artificiali, & prout stat pro die naturali, aequiuocè etiam dicetur dies pro luce et pro vespere, prout lux ab oriente iuxta in occidens et fecit vespere sine auro:

ra præcedente, & prout iuit versus oriens & fecit auroram;
 & sic fecit mane. Rursus æquinocte dicitur dies hunc modo & illo, sicut æquinocte dicitur aliquid tale sumptum causuliter, & sumptum formaliter: sicut æquinocte dicitur calidus Ignis qui est talis formaliter, & Sol qui est talis causa liter: sic cum dies sit quedam pars temporis quia est via circulationis, ut est transitus totius circuiti prout sumitatur natura liter, & ut est transitus dimidi circuiti prout sumitatur dies artificialiter, lux vero cum non sit pars temporis hoc modo dicetur dies, quia ex luce causatur dies, secundum quem modum diffinitur dies quia est latitudo Solis super terram. nomine ergo diei intelligitur aliqua pars temporis formaliter: sed quia hoc causatur ex latitudine corporis caelestis, post hoc corpori caelesti competere causuliter. Et si dicatur quod dies dicuntur a deo quod est clarum. Dicemus hoc dictum esse, quia dies est latitudo suae motus, vel (ut verius dicamus) est numerus motus a claritate causatus, suae a claritate per praesentiam quantum ad diem artificialis, vel a claritate per absentiam quantum ad noctem que coniuncta dici artificiali constituit diem naturalem. Vtrum autem dies prout est tempus vel pars temporis, sit numerus motus Solis, suae numerus motus lucis, secundum se, vel ut revolutus a primo mobili, ut magis sit numerus motus primi mobilis, quam cuiuscunq; alterius, non est presentis speculacionis: tamen clare patere potest, & tempus & quelibet pars temporis est numerus motus primi mobilis: & si pertinet ad alios motus, hoc est prout referuntur ad primum motum, vel ut per eos intromiscit primus motus. Habito, quomodo in operibus sex dierum potest sumi æquinocte cœlum et dies: volumus ostendere quo æquinocte sumitut aqua, cum dicitur & spiritus domini ferebatur super aquas: quia ibi aqua accipitur pro tota materia fluctuante, suae pro toto eo quod est inter cœlum empyrium quod est stans, & inter elementum terræ quod est etiam quid immobile & quid stans, iuxta illud, Terra autem in eternum stat. Et alter accipitur aqua, cum dicitur, & tenebre erant super faciem abyssi, suae super faciem aquarum: quia ibi aqua non potest accipi pro tota materia tunc fluctuante supra quam erat cœlum empyrium, quia tunc cœlum empyrium esset tenebra, sed accipitur ibi abyssus pro aqua tunc immixta acri super quam est elementum ignis. Vel erat tunc prius pars elementi ignis quæ dicebatur tenebra, quia ignis in propria spæcere non luet, et nondum erat facta lux quæ iluminaret ipsam. Sic etiam possumus ad æquinoctionem referre & alia loca scripture, vbi fit mentio de aquis. Postquam ostendimus & scripture æquinocte loquitur de cœlo, de die, & de aquis, volumus ostendere quomodo æquinocte losquitur de terra, quia aliter accipitur terra, cum dicitur in principio creauit Deus cœlum & terram, & aliter cum tertia die dictum est quod vocavit Deus aridam terram. Nam cum cœlum & terra in principio creata dicantur, ibi terra stat pro toto elemēto terræ, sed cū tertia die arida vocavit terrā, ibi terra nō stat pro toto elemēto terræ, sed stat pro terra habitabili, quia congregatis aquis in locū vnu, terra habitabilis apparuit arida, et vocata est terra. Sicut ergo dicebamus de cœlo, sic dicemus de terra: nā cœlū creatum fuit prima die, et postea secunda die vocatum est firmamentum, cœlum, quasi ex alia vocatione et ex alia impositione sicut cœlum prima die creatum, & secunda die firmamentum cœlum est vocatum: sic in principio creata est terra: & postea tertia die arida, id est terra habitabilis, vocata est terra, quasi

4. Pby. I. 102

Eccl. cap. 1,

A ex dei vocatione: & ex alia impositione sit dicta terra in principio creata, & arida terra tertia die vocata: nō enim esse potest quod idem nomen conueniat toti, & specialiter conueniat alicui parti, quod non sit alia & alia ratione. quod ergo totum elementum dicatur terra, & quod specialiter terra habitabilis dicatur terra, hoc erit secundum aliam et aliam rationem, & per consequens hoc erit secundum aliquam evocationem. Ergo (ut communiter ponitur, & bene) totum elementum terræ dicitur terra ex natura, qui a est naturæ terrenæ: sed terra arida & terra habitabilis dicitur terra ex proprietate terræ, et ex ariditate: quia sicut proprium est aquæ quod sit frigida, potest tamen calescere per ignem, sic proprium est terre quod sit sicca et arida, potest tamen buntari per aquam: ita aqua calida, est aqua per suam naturam & per suam formam substantialis, sed aqua frigida est aqua non solum per suam formam substantialis, sed per suam proprietatem naturalem ut per frigiditatem: sic totum elementum terræ, & partes illæ quæ sunt coniunctæ aquis, sunt terra quantum ad formam substantialis, sed sola terra arida est terra per secitatem & ariditatem, que nominat proprietatem terre naturalem. Dicamus ergo quod terra habitabilis & terra arida potest dici terra dupliciter, videlicet, ex forma sua substantiali, & habet hoc commane cum toto elemento terræ & cum omnibus partibus eius: & potest dici terra ex secitate quasi ex quadam proprietate naturali, & hoc habet proprium sibi terra habitabilis, ut quasi secundum aliam rationem dicatur terra ab alijs partibus terre: & ex hoc terra arida & terra habitabilis indigebat alia vocatione & alia impositione: postquam ergo prima die creata est terra secundum substantialis formam, postea tertia die arida vocata est terra secundum proprietatem naturalem.

C

C A P V T X X I I I .

Quomodo congregatae sunt aquæ in locum usum, & apparuit arida.

I D E T V R autem ex congregatione aquarum triplex difficultas consurgere: una ex parte ipsius aeris, cuim immixte erant aquæ: alia ex parte ipsorum aquarū, quæ congregatae dicuntur: tercia ex parte ipsius aride sue ipsius terræ, que apparuisse dicitur. Propter primum, scidum quod (ut supra tetigimus) cum dixit Deus Fiat firmamentum in medio aquarum, dupliciter potest exponi: vel ut ipsum cœlum vbi sunt stelle vocetur firmamentum: vel ut ipse aer firmamentum dicatur, quos duos modos ponendi tangit Aug. 2. super Gen. ad literam in principio. Sed si pro firmamento accipiatur cœlum sydereum, nullū dubium resultat quantum ad hoc in praesenti materia: sed si pro firmamento accipiatur aer, id est illud interstitium aeris quod dividit inter aquas pluviales & inter illas aquas inferiores, tunc cum factum fuit firmamentum congregata etiam sunt aquæ. multum enim fuit aliud dicere, Fiat firmamentum, & dividat inter aquas pluviales & istas inferiores, quam comprimatur aquæ et non inficiant totum aerem sicut nunc inficiunt, & hæc sit lex impositionis aquis quod non amplius ascendant supra

Cap. 1.

Cap. 17. supra firmamentum, id est, super illam partem aeris super quam est continuum frigus, ad quam partem venientes vapores, inspissantur, sunt nubes, et resoluuntur in pluviam. Sed cum aqua primus infecta aere, et cum nubes multum parum ascendant, quia creditur quod non protendantur in altum cōpletè per tria miliaria, de necessitate cōcluditur quod in factione firmamenti (accipiendo pro firmamento parte aeris iam dicta) cōgregatae et inspissatae sunt aquæ, ut de cetero non inficiant totum aerem, sed solùm istam partem aeris inferiorem, quam etiam nunc inficiunt. Propter quod sciendum quod (ut dicebatur in hac secunda parte huius operis) sufficit ponere firmamentum esse factum eo modo quo magis concordat scripturae sacræ, et (ut patet per habita) magis est consonum sacræ scripture et firmamentum factum: secunda die sit cœlum sydereum, quām interstitium aeris, quo posito omnis huiusmodi difficultas tollitur. Attamen, si ponatur huiusmodi firmamentum esse interstitium aeris, dicimus (ut tetigimus in prima parte, et ut tetigimus in hac secunda parte) quod accipiendo firmamentum pro interstitio aeris, prima die fuit facta distinctio cœlorum: statim enim cum dixit Deus, fuit lux, et facta est lux: illa lux incepit moueri contra motum primi mobilis, et omnes orbes tam octaua sphaera ubi posite fuerunt quarta die stellæ, quām omnes alij orbes planetarum ubi eadem die fuerunt positi omnes planetæ, incepserunt moueri contra primum motum. Ut primus motus cuius passio est tempus, fuerit ab ipso primordio, et una cum tempore fuerit de quatuor coevis: postea in factione lucis fuerunt alij motus per quos fuit facta distinctio calorum, postea secunda die in factione firmamenti (accipiendo pro firmamento interstitium aeris) fuerunt inspissatae et congregatae aquæ usque ad medium aeris interstitium, et ex hoc elementa super illud interstitium fuerunt mundatae et purgatae, sed ex hoc nondum apparebat terra: postea tertia die quando dixit Deus, Congregentur aquæ in locum unum, et appareat arida, fuit facta tanta inspissatio aquarum, et ita occupauerunt paruum locum, quod non cooperiebant totam terram, sed ex tunc incepit appere arida. Ad formam aurem arguendi, cum dicitur quod in factione firmamenti congregatae sunt aquæ et inspissatae: si accipiatur pro firmamento interstitium aeris, patet quod tenendo hanc opinionem, fuit facta duplex inspissatio aquæ: una secunda die in factione firmamenti, per quam nondum apparuit arida, et alia inspissatio fuit facta tertia die, cum dixit Deus, Congregentur aquæ etc. et ex tunc incepit arida apparet. Sequendo quidem hanc opinionem, erant aquæ primus ita rarae et nebulae, ut totum inficerent aerem, et etiam illam partem ignis que dicitur mixta: sed postea secunda die in factione firmamenti, fuerunt ita inspissatae, ut clarificarent ignem et aerem usque ad medium interstitium: sed postea tertia die specialiter dicuntur aquæ congregatae, quia ita fuerunt inspissatae, et ita occupauerunt paruum spaciū, ut non cooperirent totam terram, sed appareret pars terra arida. Sed dices, et nunc ascendunt aquæ usque ad medium aeris interstitium, nec tamen pro hoc terra est inuisibilis. Ad quod de leui responderi potest, quod nunc non tota aqua efficitur vaporalis, nec tota sic se immiscet aeri, ideo non potest aerem sic connubilare ut terra sit omnino inuisibilis: sed tunc tota aqua erat sic nebula et sic immixta, ut ex hoc terra apparet non posset: nam et modo ex ista modica infectione aliquando est tanta nebula, et

A vix unus homo potest respicere alium, et vix potest respicere terram: multo ergo magis erat iucundum, quando non pars aquæ nec aliqui vapores, sed tota aqua sic erat aeri permixta. Hoc itaque modo dicimus, accipiendo pro firmamento aerem: sed non oportet in hoc multum insistere, quia quod firmamentum factum secunda die sit cœlum sydereum, quod talis aeris interstitium, magis scripturæ sacræ est consonum, et illud est magis tenendum; quia non in prima die in factione lucis fuit facta distinctio cœlorum, sed tunc fuit facta distinctio angelorum, et fuit iam lux corporalis quam lux spiritalis diuisa à tenebris, iuxta illud Hugonis lib. primo, parte prima, quod eodem prorsus temporis momento, quo visibiliter et corporaliter diuisa est lux à tenebris, inuisibiliter quoque, id est, spiritualiter angelii distincti sunt à malis illis in tenebris peccati cadentibus, alijs ad lucem iustitiae conuersis: secunda vero die in factione firmamenti facta fuit distinctio cœlorum: in tertia quidem in congregatione aquarum distinctio clementorum. Iosua et soluta difficultate prima de aere cui immixta erat aqua, volumus ponere et soluere difficultatem secundam de ipsa aqua, quae dicitur congregata. Circa quod est triplex modus dicendi: ut uno modo dicatur aqua congregata et apparuisse arida, ut si in aliqua platea essenti sparsi multi lapides sive multæ paleæ ut non sinerent illam plateam apparere, possent illi lapides vel illæ paleæ cangregari in aliquem locum, et fieri ex eis aceruis, ut ex tunc non occuparent totam plateam, sed eam permetterent apparere: ita volvuntur quidam quod ad verbum diuinum fuerunt congregatae aquæ quasi in aceruum unum ut ex tunc appareret arida: propter quod planè isti dicunt quod mare est multo altius terra, et quod virtute diuina tenetur mare ne cooperiatur terra. Et ista positio videtur multum consona scripturæ sacræ: quia legitur Job. 38. Quis conclusus est ostijs mare, quidam erumpet quasi de vulva procedens? Et post pauca, Circumdedi (supple, ego Deus) illud terminus meis, et posui vellum et ostia: et dixi, Vtque hoc venies, et non procedes amplius. Et in Psalmo dicitur, Cōgregans sic Psal. 32. cui in utre aquas maris. Et proverbi. 8. Quando circundabat mari terminum suum, et legem ponebat aquis, ne transiret fines suos. Hoc ergo modo uidentur aquæ congregatae, quia faciunt quasi quandam montem et quandam aceruum: et virtute diuina quasi per quedam ostia et per quosdam vates retinentur, ne cooperiant terram. Sed (ut supra diximus) frustra recurrit ad miraculum, quando possumus scripturam sacram naturaliter saluare: immo Augusti, in principio. 2. super Gen. videtur multum inconueniens secundum quod in operibus sex dierum ubi instituta est natura, recurramus ad miraculum contra naturam. Constat autem quod aqua et omne humidum est male terminabile termino proprio: naturale est enim quod aqua descendat et tendat ad infinitum. Si ergo aqua esset sic congregata in modum cuiusdam acerui, et esset sic altior terra, contra naturam teneretur quod non cooperiretur terra, et quod contra naturam esset aliquid perpetuum: sed quod semper sic teneatur aqua contra naturam suam, videatur inconueniens, quia secundum omnes doctores Deus sic administrat entia ut eorum proprios cursus agere smat. Ad tempus tamen quandoque, ea a suis cursibus suspen dit, ita quod virtute diuina ignis ardens non calefacit, sicut quoniam proiecti fuerunt tres Pueri in medio ignis. et ad tempus, quoniam filii Israel ingressi sunt per medium maris, et erant aquæ quasi murus ad deciram eorum et leviam, ut dicitur Exod.

Cap. 11.

II.

Psal. 32.

di. 14. scilicet semper et perpetuo sic teneantur aquae et contra naturam alicuius sit perpetuum (ut videtur) non deceat diuinam sapientiam . Propter hoc est secundus dicendi modus, et congregatio aquarum non fuit nisi quedam inspissatio : quia aquae primitus rarae et nebulosae occupabant magnum locum, postea inspissatae occupauerunt minorem locum . Hoc est ergo quod ait Beda, et credi potest, primarias aquas rariores fuissent, quae sicut nebula tegerent terram: sed congregatione esse factas spissas . Sed abducere non videtur hoc sufficere : quia non creditur esse defraudatum elementum aquae, quin sit decuplum ad elementum terrae, sicut elementum aeris est decuplum ad elementum aquae, cum secundum Philosophum ex uno pugillo aquae fiant decem acris. sed et aqua sit decupla ad terram et non cooperiat terram, videatur inconveniens . Ideo (ut supra diximus) ad hanc veritatem declarandam, quomodo congregatae sunt aquae et apparentur arida, parat difficultatem ipse aer, cui immixta erat aqua, et maxime si accipiat pro firmamento interstitium aeris; sed hoc in principio huius capituli satis est declaratum . Parat secundum difficultatem ipsa aqua quomodo sit congregata . Paras et tertio difficultatem ipsa arida quomodo possit apparere . Propter hoc est tertius modus dicendi de congregatione aquarum, ut ex hoc etiam soluatur difficultas de apparitione terrae, ut dicamus et aqua non solum fuit congregata per alterationem ut quia fuit inspissata quod sine alteratione fieri non potuit, sed etiam fuit congregata secundum receptionem quia fuit tota recepta in concavitatibus terrae, quae sunt tantae, et aquae sic receptae non possunt cooperire terram . Hoc est ergo quod Beda ait, exponens illud verbum, Congregentur aquae et cetera, quod potuit fieri ut terra subdens partes concavas praebaret, quibus fluentes aquas recipieret . Quae autem sunt istae concave partes terre, et quomodo elementum aquae non est defraudatum, quia debet esse circa decuplum quam terra, et quomodo sunt intelligenda auctoritates scripturae et aquae maris sunt congregatae quasi in vere, et quomodo Deus posuit oschia et velles ne mare transaret fines suos, in sequentibus capitulis intendimus declarare . In praesenti autem capitulo scire sufficiat, quod aquae fuerunt duplicitate congregatae, videlicet, per alterationem quia inspissatae, et per receptionem sive per localē motionem quia in concavitatibus terrae receptae, et ad illas concavatates fluxere et localiter perrexerunt, ut ex tunc possit arida, id est, illa pars terre quae dicitur arida est que est habitabilis, apparere .

C A P V T X X V .

Quomodo sine defraudatione elementorum saluare possumus naturaliter, quod aqua non cooperat totam terram .

IDE TVR istud capitulum postulare et nos tractemus de proportionibus elementorum, quibus scitis inuestigare poterimus, quare aqua etiam materialiter non cooperat totam terram . Possumus autem assignare quatuor proportiones inter elementa, iuxta illud Boetij,

A Tu numeris elementa ligas ut frigora flammis,
Arida conueniunt liquidis, =

Deus enim ligat, id est connectit elementa numeris, id est, proportionibus, ut frigora, id est, elementa frigida conueniunt flammis, id est, elementa calidis: et humida conueniunt siccis, ut aer qui est calidus conueniat aquae que est frigida: et aqua que est humida conueniat terrae que est siccus: et aer qui est humidus conueniat igni qui est siccus . Has autem proportiones et has conuenientias possumus (ut praediximus) quadrupliciter tangere, ut sit una proportio secundum quantitatem materie, alia secundum conuenientiam qualitatis, tercia secundum aliqualem et equalitatem virtutis, quarta secundum vicissitudinem generationis . Erat itaque proposito in elementis secundum quantitatem materie: credimus quidem et tantum sit de materia in uno elemento quantum in alio . Verum quia continua elementa generantur et corruptuntur ex seinvicem, non oportet quod istud idem de materia semper continuetur secundum esse punctale, sed sufficit ipsum continuari secundum notabilem excessum: et quantum elementum est rarius et formalius alio, est et continens aliud . Credimus enim et aer sit in decuplo rario aqua, iuxta ille Philosophi, et ex uno pugillo aquae fiant decem acris: et quia (ut diximus) elementa proportionantur secundum quantitatem materie, si tantum de materia in aere propter sui raritatem occupat decies tantum quantum in aqua, dicemus sphæram aeris esse decuplam ad sphæram aquae, sic etiam quia credimus ignem esse in decuplo rario aere, dicemus sphæram ignis esse decuplam ad sphæram aeris, sic forte diceret aliquis sphæram aquae esse decuplam ad sphæram terrae, sed de hoc in hoc capitulo tractabuntur . Secunda proportio elementorum est secundum conuenientiam qualitatis: non sunt enim duo elementa sibi inuenientia et approximantia que non conueniant in aliqua qualitate: ut si ignis coheret aeri et est proximus aeri, conuenit cum aere in caliditate: differt autem in siccitate, quia ignis est siccus, aer autem est humidus: et si aer coheret aquae et est proximus aquae, conuenit cum aqua in humiditate: differt autem in caliditate, quia aer est calidus, et aqua frigida . Eodem etiam modo si aqua coheret terrae, et est proxima terrae, conuenit cum terra in frigiditate: differt autem in humiditate, quia aqua est humida, et terra siccus . Non sunt ergo duo elementa proxima, que non differant in una qualitate et conueniant in alia, ratione cuius est quedam proportio inter ipsa .

Tertia proportio inter elementa est secundum aliqualem equalitatem virtutis: nam et si unum elementum est virtuosius et actiuus alio, non tamen sunt duo elementa proxima, quorum unum sit tanto actiuus et tanto virtuosius alio, et posse ipsum consumere, sed semper reseruantur in sua proportione . ideo inter quilibet elementa proxima est quedam equalitas virtutis, ut unum non consumat aliud, sed in sua proportione permaneant . Ad hanc autem equalitatem virtutis ut unum elementum non consumat aliud, tria cocurrunt, videlicet, duas primas proportiones, et super celestia corpora . Nam cum prima proportio tacta fuerit secundum et equalitatem materie, secunda vero secundum conuenientiam qualitatis, ex quo elementa sunt aequata in materia, et non sunt duo elementa proxima que non conueniant in aliqua qualitate, consequens est et aequalitas in materia, et conuenientia

Lit. 3. de cōf.
met. 9.

Aegid. contra
exemp. cap. 5.

I.

1. Meteor. 1

II.

III.

nientia in aliqua qualitate, teneant ipsa elementa proxima agentia & patientia adiuicem, ut unum non confundat aliud, sed conseruentur in sua proportione. Pertium autem faciens ad hoc, est supercoeleste corpus, ubi saltem effectus & virtualiter aliqua signa vel aliquae stelle & aliqui planetae sunt calidi, aliqui frigidii, aliqui humidii, & aliqui secii: & aliqui dominantur in una parte, aliqui in alia: aliqui uno tempore, aliqui alio, & sic circulariter, sicut apparet; quia coeleste corpus circulat vertitur. ideo si in una parte dominantur calida propter signa coelestia, in alia parte dominantur frigida, in una parte dominantur humida, in alia secca: & si in uno tempore haec, in alio illa: & sic circulariter semper coelestia corpora in hac parte vel in hoc tempore influendo elementis ipsis in alia parte & in alio tempore alijs, semper fit reseruatio elementorum secundum se, ut totū unum non corruptatur ab alio. Quarta proportio elementorum est secundum vicissitudinem generationis, ut si in hac parte aer inspissatur & sit inde aqua, in alia parte aqua rarefit & sit inde aer. Credimus enī & in illa parte ubi Sol transit diametraliter supra mare, propter nimiam caliditatem radiorum solarium, multum de aqua rarefit & convertnatur in aerem, ut ex hoc mare restringatur, et se retrahat: sic et sub Aegione & sub stella nautica ubi est tanta frigiditas, multum de aere inspissatur et convertnitur in aquā, ut ex hoc aqua maris dilatetur et fluat, & sic vicissim aer generatur ex aqua & econverso: et quia ista sunt omni die, quotdie fit fluxus & refluxus maris, & potissimum in illis maribus, in quibus ex aqua matrice, sive ex magno mari, magis fit diminutio, & augmentatio naturae aquarū. Hæc omnia quidem narravimus nō propter elementa alia, sed p p aquam et terrā, de quibus volumus in hoc capitulo pertrahere. Directimus quidem sermonem nostrum ad omnia elementa, ut magis cognoscat intellectus noster verificari de aqua & terra, quæ verificatur de omnibus elementis. Aqua itaq; & terra sunt æquata secundum materiam, sicut alia elementa, & conueniunt in aliqua qualitate, & in aliqua æqualitate virtutis, & potissimum ut unum non possit omnino superare aliud, sed semper manent & manebunt in sua proportione: & si est generatio & corruptio inter ea, ut si in una parte vel in uno tempore augmentatur aqua, in alia parte vel in alio tempore augmentabitur terra, ut (sicut prædictimus) in sua proportione permaneant. Advertendum autem quod licet assignauerimus quatuor proportiones sive quatuor convenientias inter omnia elementa, quia nulla sunt elementa proxima quæ non conueniant in æqualitate materie, in affectione alicuius qualitatis, in aliquali æqualitate virtutis & potentie, & in reciproca & mutua communicatione: possumus tamen quintam proportionem assignare inter aquam & terram quantum ad unitatem sphæram terræ, ut dicamus quod licet elementum superiorius faciat suam sphæram, & circundet tam elementum inferius, ut licet ignis faciat suam sphæram & circundat iocam terram, aqua tamen & terra faciunt quasi vitam sphæram. Imaginabimur quidem quod terra habet suam formam rotundam, super hanc autem formam rotundam est una magna gibbositas alta & eleuata: & in hac gibbositate etiam in forma hac rotunda terræ sunt multi montes & multæ gibbositates & concavitates: ipsa quidem gibbositas propter sui altitudinem & elevationem remanet arida, ut aqua nō pos-

A sit cooperire totum spaciū terræ habitabilis, que quasi continet quartam partem terræ: in hac autem terra habitibili propter suas aliquas concavitates sunt flumina fluentia ad mare, & sunt brachia maris: matrix autem aqua vel magnum mare facit unam sphæram cum gibbositate terre, ut patet si circumscribatur figura. His itaq; prælibatis, dicemus, quod elementum aque non defraudatur sua quantitate: nam dato quod aqua esset decupla maior quam terra, sicut aer est decupla quam aqua, & ignis decupla quam aer, non tamen propter hoc aqua cooperire terram habitabilem, nam gibbositas terre que est terra habitabilis, est plus quam quartam pars terræ: sed quod dicitur habitari manus de terra quam quartam pars, hoc est quod aqua aliquod cooperit de illa gibbositate. Constat autem quod quartam pars sphærae tenet medietatem diametri: nam si diuidatur sphæra in quatuor partes, cui libet quartæ respondebit medianas diametri. Gibbositas ergo terræ, quæ est aliquid plus quam quartam pars, eleuatur vel potest eleuari aliquantulum plus quam medietas diametri terræ eleuetur, quod est quasi per octauam partem plus, ita gibbositas terræ eleuetur super terram per medietatem diametri, & quasi per octauam partem: quo posito diameter aquæ erit duplus ad diametrum terræ, & continebit ulterius quartam partem: nam aqua faciens unam sphæram cum gibbositate, tantum erit eleuata circa terram, quantum eleuatur gibbositas terre: & quia gibbositas terræ continet medietatem diametri, & octauam partem, aqua ex una parte superabit diametrum terræ per medietatem diametri, & octauam partem: itaq; diameter aquæ bis continebit totum diametrum terræ & & bis octauam partem, que omnia coniuncta simul faciēt bis diametrum terræ, & quartam partem, quæ multiplicata cubicè, resulتابit inde undecim & aliquid ultra tota ergo sphæra tam aquæ quam terræ erit undecies forma terræ & aliquid amplius: subtrahita ergo inde undecima parte propter formam terræ, & illo aliquo modo amplius propter gibbositatem terræ, remanebit aqua decupla ad terram sive ad formam terræ. Secundum hoc ergo non defraudatur aqua à sua quantitate, & ponendo in terra præfatum gibbositatem, remanebit terra habitabilis discooperita aquis naturaliter, quia si aqua cooperire illam, ascenderet. Sed forte queres, si aqua cum illa gibbositate facit unam sphæram, & illa gibbositas eleuatur super terram per medietatem diametri & octauam partem, et ex hoc aqua undiq; eleuatur supra formam terræ tantum, et per consequens diameter aquæ ex viraq; parte ultra diametrum terræ continebit medietatem diametri & octauam partem, vel (p idem est) continebit bis diametrum terræ et quartam partem, quare oportebit hoc multiplicare cubicè, ut sciatur tota quantitas sphære? Ad quod dicimus esse in rotundis corporibus secundum diametros, quod & in quadratis secundum superficiem. ut si esset aliqua arca quæ in qualibet facie esset unius palmi, & alia quæ in qualibet facie esset duorum palmorum, accipiemus cubitum binarium, & dicemus bis duo quatuor, bisque quatuor octo. & concluderemus quod arca habens in qualibet facie duos palmos, contineret octo areas habentes in qualibet facie unum palmum: sic si esset alia quæ sphæra cuius diameter esset duplex ad alium diametrum alterius sphærae, illa sphæra contineret octo de illis: quare si diameter aquæ continet bis diametrum

terne et quartam partem, quia duo & quarta multiplicita cubicè faciunt vndeclim & aliquid amplius, haebunt se aqua & terra secundum proportionem prædictam, & erit aqua decupla ad terram, & tamen non cooperire terram totam. Aduertendum autem quod diximus gibbositatem terre se prætendere super terram per medietatem diametri & octauam partem, & ex hoc conclusimus quod diameter aquæ facientis vnam sphæram cum gibbositate teræ, est bis diameter terre & quarta pars, ut ex hoc concluderemus terram esse vndeclim partem illius sphære, & aquam esse decem partes, ut ex hoc saluaremus aquam esse decuplam ad terram, & non cooperire totam terram: quod si ratio huius non est punctualiter facta, potest quis ponere gibbositatem terræ aliquid plus vel aliquid minus, et sic saluare punctualiter proportionem. Aduertendum etiam quod dicet aliquis, & satis rationabiliter, quod non oportet aquam esse decuplam ad terram, quia terra non est tantum densior aqua quam aqua aere, quia si aer est decuplus ad aquam, est, quia est tanto rarius aqua & vnuus aquæ facit decem acris. Aduertendum etiam nos non descripsisse montes tam in forma terræ quod in gibbositate terræ & ibi sint vbi eos descripsimus, ac si vellemus describere Mappam mundi: sed solum hoc fecimus ad ostendendum quod tam in forma terræ quam in gibbositate eius sunt motes. Quot autem sint huiusmodi montes & vbi sint situati, relinquimus descriptibibus Mappam mundi. Bodem autem modo in ipsa gibbositate terræ vel in ipsa terra habitabili descripsimus brachia maris & flumina, non quod ita sint situata sicut ea descripsimus, sed ad ostendendum quod sicut circa formam terræ sunt aquæ matricies et magnum mare describens cum gibbositate terræ sphæram vnam: sic in ipsa gibbositate terræ vel in ipsa terra habitabili sunt brachia maris & flumina.

C A P V T X X V I .

Quomodo mare est altius nobis, & quomodo Deus ipsum uectibus & ostijs clausit, & terminavit.

Ioan. de Sacro
Busto cap. 1.

SED VIDE AMVR omnino despicer dicta doctorum dicentium mare habere altitudinem supra nos, volumus ostendere quomodo hoc verisificari possit. Sensibiliter enim videmus quod si sumus in portu videmus ibi nauem quam longe existentem discedentem a portu videre non possumus. Illi etiam qui sunt in naui aliqui non vident terram, qui si ascendant arborē nauis forte eam videbunt: multotiens quidem existens in arbore nauis videt terram, quam non videt in naui: sed constat longiorem esse lineam a summitate arboris ad terram, quam a terra ad infinitam partem illius arboris. quia si describeretur unus triangulus cuius vnum latus esset arbor nauis, aliud latus linea a terra usque ad infinitam partem illius arboris, tertium autem latus esset a summitate arboris usque ad terram: linea procedens a summitate, esset maior, quia eē opposita angulo reserto. longinquitas ergo non esset causa, quare oculus in naui non videt terram, quam oculus videt in summitate arboris.

Aerit itaq; causa, quia aqua maris se iterponit inter narem, & terram. Scindū ergo quod oportet nos ponere mare et omnem aquam habere aliquam gibbositatem, quia nunquam res plana secundum totam planicem potest distare aequaliter a rotulo. Cum ergo cœlum sit rotundum, oportet aliquam rotunditatem aquam habere, ut possit aequaliter distare a cœlo, quia si esset plana in extremitatibus suis, magis apopinqaret cœlo quod in medio: & quia extrema illius aquæ que ponitur plana essent altiora quæ essent cœlo propinquiora, descendenter versus medium, & jacerent ibi aliquid quam gibbositatem: & non solū in mari vbi est tanta aqua, sed etiam si in ipso cypho vel in quocunque vase ponatur aqua (sive impletatur vas illud sive non), semper gibbositatem facit, alter enim aqua circa latera vasis propinquior esset cœlo quod in medio, & tunc aqua circa latera quia altior, descendet ad medium, & faceret gibbositatem in medio. mare itaq; est gibbosum, & habet altitudinem respectu nostri, quia interponit se inter nos & naues que sunt in ipso: sed respectu vniuersi habet aequalitatem, vel habet esse infimum respectu terræ habitabilis: nam cum omnia flumina tendant ad mare, et aqua nunquam naturaliter tendat ad superius sed semper ad inferius, mare erit inferius quam terra. Vt si, quomodo mare respectu nostri potest habere aliquam altitudinem ratione sue gibbositatis, respectu tamen vniuersi facit vnam sphæram cum gibbositate terre sive cum terra habitabili, immo habet quandam inferioritatem respectu eius: restat videre, quare scriptura dicat quod Deus conclusi mare lob. 38. ostijs, & posuit vetelem, ne transiret fines suos, & congrega psal. 32. uit sicut in vere aquas maris: cum enim mare non possit operire terram habitabilem nisi ascenderet, non oportet ibi ponere ostia, nec vetelem, nec alios terminos, cum contra eius naturam sit ascendere. Ad hoc autem potest dupliciter responderi, ut sit una responsio ex gibbositate maris, alia vero ex actione maris. Congregatae sunt quidem aquæ quasi in vere propter gibbositatem eius: eo enim ipso quod Deus dedit mari naturam grauem, conclusit ipsum ostijs, & posuit sibi terminos, & constituit circa eum quasi vetelem, ne ampliaret se dimittendo suam gibbositatem & accipiendo planicem. Constat autem quod tanta aqua quantia est aqua maris si esset plana sicut est gibbosa, maiorem locum occuparet quam modo occupet. Legem itaq; Deus posuit aquis, ne dilatarent se per planicem, sed constringerent & congregarent se per gibbositatem: quam legem accepterunt, accipiendo naturam graui. Nam cum ad naturam graui pertineat recedere a cœlo quantum potest, oportet aquam habere gibbositatem, ut ex omni sui parte possit aequaliter fugere cœlum. Ita tamen gibbositas est pars magni circuli: ut si poneretur pes circuli immobilis in centro terræ, & alius pes in aqua maris vel in quacunque aqua, illam gibbositatem haberet aqua illa, quam describeret ille circinus: & quia rotundum (si sit magnum) minus habet de circuitate, ideo aqua in vase vel in flumine vel in mare quantumcumque videatur plana, semper gibbositatem habet. In mari tamen magis appetit gibbosa, quam in flumine vel in vase: nam qui videret totum circumlocutum rotundum, vel medietatem eius, vel etiam quartam partem, non dubitaret de curvitate eius: sed ita modicum posset accipi de circulo vel de sphæra, quod oculus non apprehenderet curvitatem eius, quia in modico gibbo magis decipimus quam in multo, propter quod magis decipiuntur.

Dicitur autem quod tanta aqua quantia est aqua maris si esset plana sicut est gibbosa, maiorem locum occuparet quam modo occupet. Legem itaq; Deus posuit aquis, ne dilatarent se per planicem, sed constringerent & congregarent se per gibbositatem: quam legem accepterunt, accipiendo naturam graui. Nam cum ad naturam graui pertineat recedere a cœlo quantum potest, oportet aquam habere gibbositatem, ut ex omni sui parte possit aequaliter fugere cœlum. Ita tamen gibbositas est pars magni circuli: ut si poneretur pes circuli immobilis in centro terræ, & alius pes in aqua maris vel in quacunque aqua, illam gibbositatem haberet aqua illa, quam describeret ille circinus: & quia rotundum (si sit magnum) minus habet de circuitate, ideo aqua in vase vel in flumine vel in mare quantumcumque videatur plana, semper gibbositatem habet. In mari tamen magis appetit gibbosa, quam in flumine vel in vase: nam qui videret totum circumlocutum rotundum, vel medietatem eius, vel etiam quartam partem, non dubitaret de curvitate eius: sed ita modicum posset accipi de circulo vel de sphæra, quod oculus non apprehenderet curvitatem eius, quia in modico gibbo magis decipimus quam in multo, propter quod magis decipiuntur.

decipimur de gibbositate fluminis quam maris. Secunda via ad hoc idem potest sumi ex actione maris. Nam si mare semper susciperet flumina, & semper infrigidaret aerem circa se, & conuerteret ipsum in aquam, forte cresceret tantum & cooperiret totam terram; sed Deus limitauit istam actionem maris, & istam susceptionem eius, ut sicut crescit in partibus frigidis conuertendo aerem ad se, sic diminuitur per actionem Solis, qui cum transiit diametraliter super mare, multum de aqua maris facit evaporare: & sicut crescit mare suscipiendo flumina, ita diminuitur madefaciendo terram: itaque omnia flumina intrant mare, & mare non redundat, quia sicut suscipit mare flumina a terra unde augmentatur, ita inebriat terram unde diminuitur: & ex ista mutua datione & receptione sicut recipit a terra, sic dat terra: & sicut ex nimio frigore mare conuertit aerem ad se, & generatur inde aqua: sic ex nimio calore Solis fit multa evaporatione mari, et generatur inde aer. Clauditur itaque mare quasi quibusdam ostijs, & posuit Deus circa mare quasi vellum & terminos, ne tantum crescat quod transeat fines suos.

C A P V T X X V I I .

Quomodo terra fundata est super aquas, & quis est ille locus unus ubi congregatæ sunt aquæ ut appareat arida, & quomodo congregationes aquarum appellantur Maria.

Cap. 1. ORTE videtur alicui contradictiones quasdam continere scripturas sacras, secundum quas terra fundata est super aquas: videtur ergo & terra supernata aquæ, id autem quod supernata alteri semper appetit super illud, non ergo oportuit aquas congregari ut appareret arida, id est terra. Aduentendum ergo & terra non dicitur fundata super aquas & supernata aquis. Vnde August. 2. super Gene. ad literam circa principium ait, Quo circa nec ad literam quisquam potest intelligere quod dictum est. Fundauit terram super aquas: ut aquarum pondus terreno ponderi supportando naturali ordine quasi subiectum esse arbitretur. Tripliciter itaque potest intelligi secundum Augustinum, Terram fundatam esse super aquam. Primo mystice: sic enim iacet textus Prophetæ, Qui fecit cœlos in intellectu, qui fundauit terram super aquas. Cœlos igitur, id est sapientes fecit in intellectu, quia fecit ut vigerent intellectu, et sapientia: terram autem, id est, simplices fundauit super aquas baptisinales, vnde habent firmatatem. Secundo potest intelligi quo ad sensum literalē, & hoc duplicitate. Primo, quia aliquæ partes terræ sunt altiores aquis: terra ergo fundata est super aquas, quia ex fundamento suo habet aliquæ partes altiores aquis. Alio quidem modo exponit terram fundatam esse super aquas, ultra aquas, & plusquam aquæ, quia est solidior quam aquæ: illa. n. domus fundata est super alia, que est solidior et firmior illa. Hæc autem exposicio literalis & terra fundata est super aquas quia est firmior & solidior aquis, potissimum habet veritatem, quia ista soliditatem & firmitatem non potest habere terra nisi per aquas, ut quia est conglutinata per humidum aqueum: ipsum

Psal. 135.

A enim humidum per se non est stabile, quia non est bene terminabile termino proprio: et ipsum siccum sine humido totum est dissolutum, et totum est puluis, conglutinatum autem siccum per humidum fit stabile & solidum. Terra ergo fundata est super aquas non quantum ad natationem, sed quantum ad admixtionem, quia admixta aquis dicitur ex hoc basere quoddam fundamentum, quod habet inde quandam soliditatem & firmitatem. Concludamus ergo, et dicamus, quod quatuor ad natationem terra non est fundata super aquas & aquæ superponent eam, sed hoc modo fundata est super stabilitatem suam, ut non inclinetur in seculum seculi, ut dicit scriptura. Eo n. ipso & terra habet gravitatem super omnia alia elemeta, est in centro et in medio: et est longior a coelo quam aliquid aliud elementum: ergo ex stabilitate sua. i. ex gravitate sua competit sibi ille locus, ut non declinet ab illo in seculum seculi, sed semper in eternum stet. Ex hoc quidem potest intelligi scripture alia quæ dicit, quod terra fundata est super nibil: quia nibil est aliud a terra quod sustinet terram, sed de se competit terra locus quem habet terra. Cum ergo dicebatur supra quod si terra fundata est super aquas, supernata aquis, et semper appetret visibilis super aquas, et non oportebat aquas congregare, ut appareret arida: patet quod non ex signatione, sed ex admixtione ad aquas dicitur terra fundata super aquas: habet tamen suum intellectum, quare congregatæ sunt aquæ, & quo appetunt arida, ut infra patet. Vnde, quod terra fundata est super aquas, volumus declarare quis est ille locus unus,

B vbi congregatæ sunt aquæ, ut appareret arida. Dicimus ergo & ille locus unus est inter aerem et terram: nam aquæ quatuor ad signationem sunt leuiores terra & graviores aere, ascendunt, non a terra & descendunt ab aere: si non terra ponatur super aquas, terra ibit inferius, & aqua remanebit superius, ut ex hoc dicatur aqua ascendere a terra, vel (quod id est) aer ascendit ab eis: ergo unus competit locus aquis medius inter terram, a qua ascendunt, & aerem, a quo descendunt. Et si queratur, quod vocatur locus ille? Dicimus quod nomine vocatur Oceanus, vbi esse dicitur magnum mare. Et si queratur ulterius, si aquæ ascendunt a terra, & descendunt ab aere, & sunt media inter terram & aerem, quare non cooperiunt terram totam? Hoc est (ut patet per habita) propter gibbositatem quam habet terra, quam gibbositatem dedit ei Deus, ut hoines & animalia respirantia possent habere terram in ipsa: et quod illa gibbositas est anterior aliis reliquo terra, totum illud spacium circa terram versus ad summam gibbositatem, potest dici quedam concavitas: et quia ibi habent esse aquæ matrices, & ibi habet esse mare magnum: congregations aquarum quæ appellantur maria vel quæ appellantur magnum mare, dicuntur esse receptæ in concavitate terræ: ita tamen quod non cooperiunt terram totam, quia non cooperiunt summam gibbositatis terræ, vbi est terra habitabilis. Oportuit ergo aquas congregari ut appareret arida, quia aquæ prius rarae & nebulosæ occupabant tantum locum, et cuam summam gibbositatis terræ non poterat apparere. Sed quia aquæ fuerunt congregatae, inspissatae: & occupantes minorem locum, summam gibbositatis terræ quae est terra habitabilis est terra arida non cooperi aquis, incepit apparet. His autem prælibatis volumus declarare, quare congregations aquarum vocatae sunt maria in plurali, quod potest dupliciter declarari, primo ratione pluralitatis brachiorum, secundo ratione facilis divisionis aquarum. Propter primum sciendum quod imaginatur Psalmista congregations marium quasi in vita

C Locus congregatio: & ille locus unus est inter aerem et terram: nam aquæ quatuor ad signationem sunt leuiores terra & graviores aere, ascendunt, non a terra & descendunt ab aere: si non terra ponatur super aquas, terra ibit inferius, & aqua remanebit superius, ut ex hoc dicatur aqua ascendere a terra, vel (quod id est) aer ascendit ab eis: ergo unus competit locus aquis medius inter terram, a qua ascendunt, & aerem, a quo descendunt. Et si queratur, quod vocatur locus ille? Dicimus quod nomine vocatur Oceanus, vbi esse dicitur magnum mare. Et si queratur ulterius, si aquæ ascendunt a terra, & descendunt ab aere, & sunt media inter terram & aerem, quare non cooperiunt terram totam? Hoc est (ut patet per habita) propter gibbositatem quam habet terra, quam gibbositatem dedit ei Deus, ut hoines & animalia respirantia possent habere terram in ipsa: et quod illa gibbositas est anterior aliis reliquo terra, totum illud spacium circa terram versus ad summam gibbositatem, potest dici quedam concavitas: et quia ibi habent esse aquæ matrices, & ibi habet esse mare magnum: congregations aquarum quæ appellantur maria vel quæ appellantur magnum mare, dicuntur esse receptæ in concavitate terræ: ita tamen quod non cooperiunt terram totam, quia non cooperiunt summam gibbositatis terræ, vbi est terra habitabilis. Oportuit ergo aquas congregari ut appareret arida, quia aquæ prius rarae & nebulosæ occupabant tantum locum, et cuam summam gibbositatis terræ non poterat apparere. Sed quia aquæ fuerunt congregatae, inspissatae: & occupantes minorem locum, summam gibbositatis terræ quae est terra habitabilis est terra arida non cooperi aquis, incepit apparet. His autem prælibatis volumus declarare, quare congregations aquarum vocatae sunt maria in plurali, quod potest dupliciter declarari, primo ratione pluralitatis brachiorum, secundo ratione facilis divisionis aquarum. Propter primum sciendum quod imaginatur Psalmista congregations marium quasi in vita

*Si enim esset vix habens collum & bracchia in similitudi
nem crurum, & esset plenum usq; ad summum, tunc in cru
ribus & in collo viris essent derivatiōnes aquarum: sic ma
gnum mare quod dicitur Oceanum, est quasi corpus istius
viris: & quia magnum mare habet plura talia bracchia, ideo
illae congregatiōnes aquarum pluraliter appellatae sunt ma*

*Nunc etiam à ria. Secunda via ad hoc idem potest sumi ex facilitate diuis
terris propin- sionis: nam quia aqua faciliter diuiditur, & de facili una
quis Oceanus aqua potest fieri multæ aquæ, & etiam quia possunt de fa
denominatur, cili congregari & fieri una aqua, ideo indifferenter in nu
mero plurali & singulari, & de aliquo loco ubi est aqua,
nisi dicitur Bri possumus indifferenter dicere singulariter. Hic est multa a
cannicus, apud qua: & pluraliter. Hic sunt multæ aquæ: illæ atq; congre
Gados Gadica gationes aquarum indifferenter possunt dici singulariter
nus, apud. Inz mare, & pluriditer maria.
dam Indicus.*

C A P V T X X V I I .

*Quod secundum communem Sanctorum sententiam
plantæ fuerunt productæ tertia die, quia hoc
concordat magis Textui scripturæ sacrae, &
ex hoc difficultates difficiles enarrantur.*

I C I M V S autem secundum
communem Sanctorum sententiam
tertia die fuisse plantas produ
ctas: vel fuisse productas ea die,
quando dixit Deus, Congregen
tur aquæ &c. ad differentiam Au
gusti. discordantis in hac parte à
communi Sanctorum sententia. Dicunt quidem sancti. edm=

Beda. muniter ea die congregatas fuisse aquas, & apparuisse ar
dam, & productas fuisse arbores & plantas, quantum ad
suum perfectum esse, cum folijs et fructibus. Vnde glossa in
terlinearis (& est Bedæ) super illo verbo. Germinet ter
ra, &c. dicit q; omnia creata sunt perfecta, et arbores & ca
te sunt perfectæ cum folijs & fructibus. Augu. autem cum
dixit Deus, Congregentur aquæ, & postea cū subdit. Ger
minet terra, vult arbores factas esse non secundum se: sed
secundum rationes semifinales, & prout habent esse in terra
causaliter. Tunc enim cum dixit Deus, Germinet terra, se
cundum ipsum non fuerunt productæ arbores & plantæ,
sed tunc accepit terra vim & virtutem producendi arbo
res & plantas: quod probat per textum Genesios, dicentes,

*Cap. 2.a Istæ sunt generationes cœli & terræ, quando creatæ sunt,
in die quo fecit dominus Deus cœlum et terram, et omne vir
gultum agri antequam oriatur in terra, omnemq; herbam
regionis prius q; germinaret. Sed non potest intelligi (vt vi
detur) virgultum factum antequam oriatur in terra, nisi
intelligatur causaliter factum, & non in se: & (vt videtur)
non potest intelligi herba regionis producta prius q; germi
naret terra, nisi intelligatur producta causaliter, & non in
se. Hoc est ergo quod dicit Augustinus. s super Gene quod
causaliter tunc dictum est produxisse terram, herbam, et li
gnum, id est, producendi accepisse virtutem. Et subdit, q; in
ea iam quippe tanquam in radicibus (vt ita dixerim) facta
erant. Cum ergo congregatae fuerint aquæ, productæ fue*

*A runti arbores, non in se, sed in quadam radice causali, prout
terra radicaliter accepit virtutem & causam producendi
plantas & arbores. Dicemus ergo quod terra non produxit
herbas & arbores secundum rationes semifinales, nisi prou
res sunt subiectæ agentibus naturalibus. Haec autem rationes
semifinales sunt in plantis tripliciter, ut communiter ponitur,
videlicet, in radicibus, ramis, & seminibus: sicut videmus
in vite, quia si plantetur vitis cum radice, germinat: & si
plantetur ramus vitis sine radice germinat: et si grana que
sunt in vītib; sive semina commendentur terræ, germinan
tur inde vites, ergo antequam essent arbores, non erant ra
mi, nec radices, nec semina arborum. unde poterat terra ac
cipere virtutem generandi & producendi ipsa. Sed dices
magnum esse differentiam inter generationem animalium
& plantarum: quia in generatione animalium sic sunt de
terminatae origines, ut non sit nisi unus modus communica
di naturam in buijsmodi natura: & inde est q; nata ex pu
treactione non nascuntur ex semine: inde est etiam quod
nullum animal natum ex putreactione, generat. Et si dicat
q; mures nascuntur ex putreactione & ex semine. Di
cemus cum Commentatore q; isti & illi non sunt eiusdem Auerr. 8. ph.
speciei: sed mures nati ex putreactione nunquam generat, cō. 46. & 7.
et mures nati ex coitu nunquam nascuntur ex putreactione Met. 22.
ve. Patet enim diuersos esse hos ab illis, quia mures nati ex
coitu sunt magni & habent pilos grossos, nati autem ex pu
treactione sunt parvi & nunquam adæquantur illis et ha
bent pilos imbecilles alios ab illis. Solus autem Deus prout
placet sibi potest facere hominem eiusdem speciei cū alio
homine de terra vel de quacūq; materia: sed nunquam na
tura potest facere duo animalia eiusdem speciei alio et alio
modo genita, ut q; vnum generetur ex putreactione, et aliud
ex coitu: immo adeò est determinatus iuste generationis mo
dus in animalibus, q; non solum animal natum ex putreac
tione non generat, quia tunc natura eiusdem animalis cō
municaretur per putreactionem & per coitum: sed etiam
nullum animal natum ex coniunctione diuersorum anima
libus generat: in talibus quidem oēs semelle sunt steriles, &
omnes mares habent semina infecunda, ut quia mula gene
ratur ex coniunctione diuersorum, omnis mula est sterilis, et Plinius lib. 8.
cap. 44. iqui, nullus mulus generat, quia si generaret mulus, aut genera
ret mulum, aut generaret non mulum: si generaret mulum, bus nostris ma
tunc mulus acciperet duplex esse, à mulo, s. & ab asino: si las pepisse se
vero generaret non mulum: tunc agens non assimilaret sibi pe, verum pro
passum: & quia non est dare medium inter affirmationem digi loco habi
& negationem, sive inter mulum & non mulum, concludit
D Olsquevens re
tur q; mulus generare non possit: sic etiā concluditur q; om
nis mula est sterilis: nec esset dicendū q; mulus ex mula ge
dit mulā Re
nerare non possit sed ex alio animali generaret, quia si non te peperisse L.
generaret asinus ex asina, nunquam generaret asinus ex Scipione, C.
equa. Reuertamus ergo ad propositum & dicamus, q; forte Lelio Coss.
diceret aliquis sic esse determinatum modum in genera
tione animalium, sed nō est sic determinatus modus in genera
tione elementorum & in generatione plantarum: vt ignis non Cappadocia
solum generatur ab igne, sed etiam à motu, et ignis genera
tus à motu ita calefacit & generat ignem, sicut aliis ignis. id animal ita
Ita forte & herbae non solum generantur ex radicibus vel sui g̃is. Re
ex ramulis sive ex seminibus similibus berbarum, sed ex me item tem
putreactione: ex cimento enim antiquato generatur quæ poribus nostris
dam herbae quæ dicuntur ruta, ex quarum seminibus gene mula peperi
rantur aliae ruta, ut manifestè videmus in antiquis parieti
bus*

bis ex putrefactioē clementi herbas rutas generari: sic etiā dicunt aliqui, q̄ si funis ille vbi quiescunt muscae facientes ibi immundicias suas, poneretur subter terram, q̄ nascetur inde menta: ergo à simili ex materia putri, terra potest accipere virtutem producendi herbas & plantas absq; eo q̄ essent tunc actu productae, sed postea in futurum producere eas. Sed non est verisimile nec rationabile, immo est cōtra ea que sensibiliter videmus, oēs, f. herbas & omnes arbores esse ita imperfectas q̄ cum simili ex sine simili generari possint: quia videmus alias herbas & alias arbores ita se habere q̄ nunquam sunt alicubi, nisi vel radices, vel ramusculi, vel semina earum portentur ibi. Has autem difficultates non incurruunt dicentes virtute diuina primas plantas & herbas esse productas, & postea per rationes seminales ex terra similia ex eis similibus procreatas, quantū ad herbas & plantas perfectas: vel ex similibus & non similibus quantum ad herbas & plantas imperfectas: immo ea que sunt facta in paenitentiam hominis sicut spine & tribuli à principio fuerunt producta, sed non in paenitentia hominis, sed propter peccatum est factum, vt effet ad hominis paenitentiam: quare si imperfectae plantae vel arbores fuerunt primo productae, multo magis fuerunt productae perfectae etiam secundum se, non solum secundum rationes seminales. Vnde super illo verbo, Germinet terra &c. dicit glossa, q̄ queritur de spinis & tribulis & de quibusdam lignis in fructuosis, cur & quando creata sunt (& subdit) q̄ noīe fructus quedam utilitas designatur (& ait) q̄ multæ utilitates sunt manifestæ vel occulæ omnium que terra radicatus ait (& subdit) q̄ ista prius & postea (idest , ante peccatum & post) nascebantur, sed prius non nascebantur

August. 3. de homini ad laborem, sed post, sic. Et quedam glossa marginis super illo verbo, Spinas & tribulos germinabit terra, cap. 18. dicit q̄ spinae antea erant, sed non vt laborem homini inferrent, sed post peccatum fuerunt ad laborem & afflictionem,

C A P V T X X I X .

Quod eodem die quo fuit discooperta terra & apparuit arida, decuit plantas esse productas.

O S S V M V S autem tripli via inuestigare, q̄ illo eodem die quo fuit discooperta terra et apparuit arida, decuit plantas esse productas. Prima quidem via sumetur ex parte plantarum, secunda ut comparantur ad terram, tertia ex parte ioritatis terræ. Propter primum sciendum q̄ possit aliquis credere, decere diuinam sapientiam q̄ in productione prius essent producta semina, & postea ex seminibus plantæ esent exortæ: nam secundum sapientes Philosophos principia debent esse minima quantitate & maxima virtute. Ideo in arboribus semē habet rationem principij, quia est modicum quantitate & magnū virtute, cum ex parvo semine videamus consurgere magnam arborē. Et hoc forte attendētes quidam, dixerunt plantas prius esse factas in seminibus q̄ Cap. 4. in seipsis: quam opinionem tangit Aug. 5. super Gen. dices,

A An in ipsa terra causaliter & rationaliter, sicut in seminibus iam sunt omnia antequām evoluant quodammodo atq; explicita incrementa & species suas per numeros temporum? (& parū infra,) An ideo antequām exorta sunt, facta sunt, quia tunc exorta sunt, cū semina germinarint? Erit ergo iste intellectus secundum hanc opinionem scriptura sacra, q̄ Deus fecit omnivulgum antequām oriretur in terra, & omnem herbam prius quam germinaret terra, quia ista prius fuerunt facta in seminibus antequām oriretur in terra, & post factiōem seminum fuerunt exorta ex terra. Sed verba scripture sacrae magis sonant q̄ à principio fuerunt semina ex arboribus, q̄ arbores ex seminibus: utrumq; autem videmus modō: nā ex semine oritur arbor, & postea semen ex arbore, & sic arbor ex arbore, & semen ex semine, & totum ex terra, vt vult August. circa finem. 5. Super Gen. Sed licet omnia circulariter modo siant, quia ex gallina ouum, & ex ovo gallina, oportuit tamē ista a principio secundum modum aliquē inchoari: quia vel incepit Deus à seminibus ex quibus productæ sunt arbores, vel econverso. Scriptura autem diuina sonat q̄ econverso. Hoc est ergo quod Augu. ait, f. super Gen. q̄ non dicit scriptura germinent semina in terra herbam et lignum fructiferum: sed ait germinet terra herbam virentem & facientem semen. Ideo concludit idem Augu. q̄ dicit scripture sacra à principio suissem ex herba, non herbam ex semine. Differt enim operatio naturæ ab operatione diuina, quia semper natura ab imperfecto ad perfectum tendit, vt nunq; facit hominem nisi faciat ipsum puerum qui est homo imperfectus et aetatis imperfectæ: sed dei perfecta sunt opera.. Adam enim factus à deo, non est factus in aetate puerili, sed factus est in aetate perfecta: & arbores factæ à deo, nō fuerunt factæ primo in seminibus vbi sunt arbores, imperfectæ, sed factæ sunt secundum se perfectæ cum folijs & fructibus. Hoc est ergo quod Beda dicit super illo verbo, Germinet terra, q̄ omnia creata sunt perfectæ, quia homo factus est aetate perfectus, & arbores perfectæ cum folijs & fructibus. Ex hoc ergo apparet solutio illius questionis vulgaris, quid, f. fuit ante, an gallina, an ouum? quia Deus primus non fecit oua, sed fecit aves perfectas ex quibus orta sunt oua, & ex ouis aves, & sic facta est continuatio auii: galilina ergo præcessu ouum, sicut arbores præcesserunt semina: & si nō præcesserunt tempore, quia totum fuit factum simul arbor cum folijs & fructibus in quibus sunt semina, præcesserunt tamen origine, quia dixit Deus, Germinet terra herbam virentem & facientem semen, & lignum pomiferum faciens fructum iuxta genus suum: verum si non tēpore, saltem origine & natura lignum sue arbor præcessit fructum & semen, et universaliter perfectum præcessu imperfectum. Secunda via ad hoc idem patet non solum prout plantæ comparantur ad semina tanquam ad imperfectas, sed etiam prout comparantur ad terram ex qua sunt, & ex qua perfectionem suscipiunt: quia (vt tangit Augu. 2. super Gen.) plantæ cum sunt distinctæ à terra, debebant alio productionis modo fieri à terra: vt autem sunt coniunctæ terre, deberent eodem tempore, vel eodem die fieri cū terra, vt dicatur tunc terra facta, quando fuit discooperta, & quando apparuit: nam secundum se fuit facta terra à principio: sed tertia die fuit discooperta, et eodem die fuerunt in ea arbores & plantæ productæ. Hoc est ergo qd Augu. ait, 2. super Gen. q̄ aduertendū est huiusmodi moderamen

Cap. 4.

Cap. 4.

Cap. 12.

LXX.

ordinatoris, ut quoniam distincta quedam creatura est herbarum atque lignorum a specie terrarum et aquarum, ut in elementis numerari non possint, seorsum de illis diceretur ut exiret de terra. Et subdit, quod tamen quia fixa radicibus continuantur terris et connectuntur, ista quoque ad eundem diem voluit pertinere. Ergo quia ista sunt fixa terra, eodem die debuerunt oriri quo discooperita fuit terra, ut statim apparerent cum apparuit terra cum sint conexa terrae. Terrae via ad hoc idem patet ex informitate terrae: nam circa terram narratur duplex informitas, scilicet erat inanis, et vacua, vel (ut habet alia litera, et clarius) quod erat inuisibilis, et incomposita. A principio quidem erat terra inuisibilis, quia erat aquis cooperata: et erat incomposita, quia non erat plantis et arboribus coniuncta. Et sicut duplex narratur a principio eius informitas, sic duplum debuit formositatem accipere: et ideo communiter dicitur, quod sicut prius erat informis quia erat inuisibilis et aquis cooperata, et sicut a principio erat incomposita quia non erat plantis et arboribus coniuncta, sic eodem tertio die produxit arbores et plantas quibus est coniuncta et composita. Sed dicet ali quis, quomodo translatio nostra quod terra erat inanis et vacua, concordat cum translatione altera quod erat inuisibilis et incomposita? Sed vtrique translatio vult exprimere duplum informitatem terrae: nam a forma habet res quod cognoscatur et videatur, et a forma habet materia quod compleatur et replicatur: translatio ergo dicens quod terra erat inuisibilis, informitatem quandam expressit, cum a forma habeat materia quod videatur et cognoscatur: et translatio dicens quod erat inanis, informitatem expressit, cum materia sit quasi quodam locus recipiens formam: ergo materia informis potest dici quasi inanis, quia caret forma: sic etiam translatio dicens quod terra erat vacua, quandam informitatem voluit exprimere, quia non erat repleta arboribus: et translatio dicens quod erat incomposita, eandem informitatem voluit exprimere, quia non erat arboribus coniuncta. De operibus itaque dici tertia haec dicta sunt.

CAPUT XXX.

De ortu rerum, ubi ostenditur quod sicut tres dies fuerunt appositi ad res distinguendum, sic fuerunt tres appositi ad ornandum.

Dei opus triplex.

Gen. 2.4

RIPLEX diuinum opus (quantum ad praesens speclarat) distinguere possumus, videlicet, creationis, perfectionis, et ornatus. quantum ad opus creationis, nulla uite diversitas temporum, nec pluralitas dierum: sed in ipso primordio omnia fuerunt simul producta, iuxta illud Eccl. 1.8. qui vivit in aeternum, crevit omnia simul. Sed licet oia sint simul creata, non tamen fuerunt omnia simul perfecta et ornata: sed tres dies fuerunt appositi ad res perficiendas, et tres ad ornandas, itaque sexta die omnia fuerunt perfecta et ornata, et die septimo Deus ab omni opere huiusmodi requieuit. Inde etiam quod Moyses narrato opere sextae diei, recapitulando subdit. Igis

A tur perfecti sunt caeli et terra, et omnis ornatus eorum. In quibus verbis volens recapitulare omnia perfecta in sex diebus, non recapitulat nisi duplex diuinum opus, perfectionis, scilicet ornatus: quia in sex diebus fuerunt omnia perfecta et ornata. De opere autem creationis nihil recapitulat, quia illud non fuit factum secundum pluralitatem dierum, sed in ipso primordio simul omnia sunt creata. Aduentum tamen quod forma perficit, et distinguunt, et ut perficit, dat esse et facit quod res suae: ut distinguunt, separant et facit quod qualibet res sit una: et quia unum est ens se consequuntur cum quodlibet ens sit unum, et econuerso, quilibet forma perficit, et distinguunt: et quia omnia fuerunt facta aliquo modo informia, et per tres dies primos accepserunt formam et speciem, id est opus illorum trium dierum post dicti distinctionis, et perfectionis. Moyses itaque narrando opera primorum trium dierum, magis est versus nomine distinctionis, seu divisionis, ut primo die diuisit lucem a tenebris, secundo aquas ab aquis, tertio terram ab alijs elementis: recapitulando vero magis est versus nomine perfectionis, dicens quod post sex dies perfecti sunt caeli et terra et omnis ornatus eorum. Aduentum etiam quod illa informitas rerum magis fuit quantum ad quandam confusione, quam quantum ad carentiam substantialis formae: nam (ut supra diximus) omnia fuerunt creata sub suis substantialibus formis, tamen sub quadam confusione: quia caeli non apparent distincti, et elementa propriei immixtionem aquarum non videbantur distincta. In primo itaque ternario dierum licet res fuerint distinctae et perfecte quia confusio et indistinctio ad imperfectionem pertinent, magis tamen utimur sub nomine distinctionis quam perfectionis, cum illa informitas sub qua res sunt productae non fuerat nisi quedam confusio et indistinctio rei. Volumus ergo declarare in hoc Capitulo, cum in primo ternario dierum fuerunt res distinctae, quomodo in alio ternario fuerunt res ornatae: et quia primo res fuerunt creatae, postea distinctae, postea ornatae, oportet ipsis rebus creatis adaptare opera distinctionis et ornatus. quidam itaque sic adaptant, dicentes, In principio de tribus diebus creatis meminisse scripturam, videlicet, de caelo, et terra, cum dixit quod in principio creauit Deus caelum et terram: et de aquis etiam cum addidit quod spiritus domini ferebatur super aquas. Secundum ergo haec tria (ut aiunt) accipiuntur tres dies ad distinguendum, et tres dies ad ornandum: quia primo die facta fuit distinctio caelorum, cum fuit facta lux: secunda, aquarum, cum factum fuit firmatum diuidens aquas ab aquis: tertia die congregata sunt aquae, et apparuit arida, id est, terra diuisa ab alijs elementis. Proprius quod tres dies fuerunt positi ad distinguendum, et tres ad ornandum: quia quarta die fuit ornatum caelum, cum facta sunt luminaria in firmamento caeli: quinto die fuerunt ornatae aquae, cum ex aquis fuerunt pisces producti et volatilia: sexto die fuit ornata terra, cum facta fuerunt reptilia, bestiae, et homo. Sed haec multum pulchre sonant, sed forte non aequae concordant rebus: nam supra in hac opinione residebamus quod prima die facta fuit distinctio angelorum, secunda caelorum, tertia elementorum. Sed opinio iam dicta primam diem adaptat distinctioni caelorum, secundam distinctionem aquarum: et si considerare volumus de ipsis, perfecta positio non est realis, sed verbalis et equiuoca: nam sequendo literam Gen. cum diuisae fuerunt aquae, non fuit facta immutatio circa elementa, sed circa caelos: cum autem fuerunt

D. Thomas. i.
parte summe.
q. 70 art. 1.

D de aquis etiam cum addidit quod spiritus domini ferebatur super aquas. Secundum ergo haec tria (ut aiunt) accipiuntur tres dies ad distinguendum, et tres dies ad ornandum: quia primo die facta fuit distinctio caelorum, cum fuit facta lux: secunda, aquarum, cum factum fuit firmatum diuidens aquas ab aquis: tertia die congregata sunt aquae, et apparuit arida, id est, terra diuisa ab alijs elementis. Proprius quod tres dies fuerunt positi ad distinguendum, et tres ad ornandum: quia quarta die fuit ornatum caelum, cum fuit facta sunt luminaria in firmamento caeli: quinto die fuerunt ornatae aquae, cum ex aquis fuerunt pisces producti et volatilia: sexto die fuit ornata terra, cum facta fuerunt reptilia, bestiae, et homo. Sed haec multum pulchre sonant, sed forte non aequae concordant rebus: nam supra in hac opinione residebamus quod prima die facta fuit distinctio angelorum, secunda caelorum, tertia elementorum. Sed opinio iam dicta primam diem adaptat distinctioni caelorum, secundam distinctionem aquarum: et si considerare volumus de ipsis, perfecta positio non est realis, sed verbalis et equiuoca: nam sequendo literam Gen. cum diuisae fuerunt aquae, non fuit facta immutatio circa elementa, sed circa caelos: cum autem fuerunt

fuerunt ornatae aquae per pisces et aues, non fuit facta immutatio circa caelos, sed circa elementa, quod siue aequivalētatione aquarum esse non potest. Si enim acciperemus firmamentum pro aere ad quem ascendunt nubes, possit dicta positio stare, sed accipiendo firmamentū pro firmamento caeli, in quo posita sunt sydera, ut sonat litera Genesios, cuius est maior autoritas pro totius humani ingenij perspicacitas, stare non potest. Viso, quomodo quātum ad incorruptibilita, fuerunt appositi duo dies ad distinguendum et unus ad ornandum, volumus ostendere, quātum ad corruptibilita fuit, econverso, unus s. ad distinguendum, et duo ad ornandum: ad distinguendum quidē corporalia, id est, elementa non requirebatur nisi una dies, quia uno elemento erant confusa et indistincta omnia alia elementa: nam elementum aquae ita erat rarus, et nebulosum, et cooperiebat totam terram, inficiebat totum aerem, et inficiebat aliquam partem ignis: congregato ergo hoc elemento et apparente arida, oīa ap̄paruerunt distincta: et quia unum elementum sufficiebat ad confundendum omnia, sufficiebat una dies, immo unū opus videlicet, congregatio aquarum ad distinctionem omnium. Habito, quomodo una die omnia corporalia sive omnia elementa sunt distincta, volumus oīdere quomodo duobus diebus sunt ornata: nam licet immutatio vii elementi sufficeret ad elementa distinguenda, quodlibet tamen elementū (excepto igne) suum ornatū requirebat. Advertendū tamen et non totus aer ornatur aliis, sed solum iste vaporosus aer multum vicinus terrae et aquae dicitur aliis adorari, unde pisces et volatilia ex aquis dicuntur esse prodeta, quāuis pisces pertineant ad aquas, aues vero quantum ad ornatum ad aerem humidum et vaporosum: tamen propter hanc conuenientiam vtrūq; genus, piscium s. et avium naturae humidiae, id est, aquae depuratur, vt Aug. vult. 3. s. per Gen. Et ita vtrūq; elementum aeris et aquae rōne huius conuenientiae ornatur uno die: propter quod duos dies fuerunt appositi ad ornandum elementa, unus ad ornandum aerem et aquam, et alius ad ornandum terram: primo ergo et secundo die fuerunt distincti angeli et caeli, quarto vero die fuerunt ornati caeli, sed tertio die fuerunt distincta elementa, quinto et sexto die modo quo diximus sunt ornata.

Cap. 6.

CAPUT XXXI.

Declarans, quod quarta die luminaria cœlestia sunt producta.

OLENTES declarare et quarta die cœlestia luminaria sunt producta, duplēm difficultatem incurrimus: nam ex parte diei, aliam ex parte lumenum: et licet difficultatem ex parte diei supra tetigerimus, volumus eam iterum tangere, vt ipsam perfectius dissoluamus. Ad quod mouent nos verba Augusti, multotiens replicamus, omnia esse facta uno et eodem die, cum scriptura sacra dicat, istae sunt generatimes caeli et terrae, quando creatae sunt, in die quo fecit Deus caelum et terram, et omne virgultum: vel (vt habet alia litera) hic est liber creature caeli et terrae, cu factus est dies, in quo fecit Deus caelum et terram, et omne viride agri. Secundum enim literam nostram ratione illius,

A ET interpositi, cum dicitur quod in die fecit Deus caelum et terram et omne viride agri, iterum repetendus est ille ablativus (die) ut supra tetigimus, ut si se iesus et in die fecit Deus caelum et terram, et (supple) in die fecit omne virgultum agri: non ergo uno die fuerunt haec facta, sed in uno die fuit factum hoc, et in die aliud aliud. Sed ista enarratio non sufficit ad translationem quam perpetravit Aug. vbi dicitur, Hic est liber creature caeli et terrae, cum factus est dies, in quo fecit Deus caelum et terram, et oī viride agri. Ergo videtur quod eodem die omnia ista sunt facta. Et quia viride agri factum est tertia die, videtur idem esse tertia dies cum prima: pari etiam ratione quarta dies in qua facta sunt luminaria magna, et omnes alii planetæ, sunt idem cum prima die. Ad quod possimus tripliciter respondere, primo per Augustinum: nam cum dicitur in Genesi quod fons ascendebat et irrigabat vniuersam faciem terræ, exponit August. s. super Gen. quod pro numero plura i posuit singularem, ut sic intelligamus fontes multos per vniuersam terram regiones proprias irrigantes. Pariter itaque ratione respondemus rationibus Aug. quod ibi pro plurali ponitur singulare, ut intelligamus dies plures in quibus facta sunt ista. Est autem in scriptura sacra iste modus factus: et status quod pro plurali ponitur singulare, sicut idem August. in eodem s. inducit, quia in singulari locusta et rana nominata est in placis quibus Egypti sunt percussi, cum esset (ut ait) innumerabilis locustarum numerus et ranarum. Secundo possimus ad hoc respondere sicut respondeat Beda quod ibi accipitur dies pro omni eo tempore, quo primordialis creatura formata est: in die ergo, id est, in tempore fecit Deus caelum et terram, et omne virgultum, et cetera alia: ibi ergo dies non stat pro uno die, sed pro toto illo tempore, in quo ista sunt facta.

C

Et (ut inducit ibide Beda in glossa marginali super Gen. vbi ista tanguntur) sic accipiendo est hic dies, sicut accipitur, cum ait Apostolus, Ecce nunc dies salutis. ibi dicit Beda quod dies significat totum tempus, quo hic vivimus, sic dies potest significare totum tempus quo primordialis natura facta fuit. Tertio modo respondere possimus accipiendo diem pro una die: ut dicamus quod in una die fecit Deus caelum, et terram, et omne virgultum agri, et omnia alia opera facta in Genesi, que in sex diebus dicuntur esse prodeta: nam omnia illa sunt partes totius vii, quia sunt partes vii et eiusdem vniuersi. Sed partes alicuius totius possunt dupliciter considerari, vel ut sunt secundum se, vel ut sunt factioe totius: nam cum totum sit omnes partes, ideo eodem die quo factum est totum, factioe totius possunt dici fieri omnes partes: ergo si una die fuerit fundamenum, alia partes, et tertia teatum, partes istae secundum se fierent alia et alia die, sed factioe totius facta, fierent uno et eodem die: nam cum prima die factum fuit fundamenum, non poterat dici quod facta erat domus, nec secunda die, cum additus fuit fundamenio partes, dici poterat facta domus, sed tertia die quando superpositum fuit teatum parieti et fundamento, tunc dici poterat facta domus, domus s. fundamenum, partes, et teatum. ergo una et eadem die facta sunt haec omnia non secundum se, sed ut pertinent ad dominum totum, et non ut facta sunt secundum se, sed ut facta sunt factioe totius. Sed quares, cuiusmodi sit factio totius, et cuiusmodi factio dicuntur fieri partes? Ad quod dicemus quod est factio secundum bonitatem, et factio secundum perfectionem: nam (ut pluries recipit Aug.) perfectior est pars in suo toto quam

Cap. 2.

Cap. 20.

Cap. 10.

Legitur in Psalmo secundum diem tentationis. In Luc. 19. Abram exulta ut ut videret diem meum. et Ioh. 9. Me oportet operari donec dies es. Et Paulus, Nox precessit, dies autem appropinquauit.

in se: & ideo de quoque opere diuino dicitur q̄ est bonum, sed de omnibus simul scribitur q̄ vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. partes ergo singulæ in se sunt bona, & sunt factæ factione bonitatis, sed in toto sūt valde bona, et sūt factæ factio pfectioñis. illo ergo die quo oia sunt perfecta, omnes partes acceperunt quādam pfectioñem in toto, ut factio pfectioñis vno & eodem die oia sunt producta: et ista videtur esse iniectio literæ: nā cum sexta die oia producta essent, loquens Moyse de factio pfectioñis, ait, Igut pfecti sūt cœli et terra, et omnis ornat⁹ corum (& aliquibus interpositis, subdit⁹) q̄ istæ sunt generationes cœli & terræ, quando creatae sunt, in die quo fecit Deus cœlum & terram, & omne virgultum, & etiam omnia opera primordia: nam quando fecit Deus diem, in quo die perfecta sunt omnia, siue accipiat⁹ ille dies sextus, sive septimus, quia aliter tam sexta die quam septimo perfecta sunt omnia, quando fecit Deus huiusmodi diem, factio pfectioñis fecit cœlum & terram, & omne virgultum, & omnia que in primordialibus operibus enarrantur. Soluta difficultate quantum ad diem, volumus soluere difficultatem quantum ad luminaria. Diceret forte aliquis, quarta die nō fuisse facta luminaria cœlestia, quia si elementa fuerunt producta secundū suas substanciales formas, multo magis secundum suas substanciales formas cœli luminaria sunt producta: si ergo ab ipso primordio babuerunt luminaria cœli suas substanciales formas, non quarta die, sed in ipso primordio secundum veritatem producta videntur. Sciendum ergo q̄ (ut communiter ponitur) luminaria cœli ab ipso primordio babuerunt suas substanciales formas, sed in quadam informitate, quia ab ipso primordio non babuerunt omnem formositatem, quam postea accepunt. Videndum est ergo quæ sit illa informitas sub qua producta sunt luminaria cœli. Dixerunt autem quidam illam informitatem esse quantum ad carentiam virtutis specialis, babebant enim secundum eos luminaria cœli ab ipso primordio quandam virtutem cōmunem et generalem ad producendum effectus: sed postea quarta die data fuit eis virtus specialis & determinata ad producendum hos effectus & illos, sicut data fuit terre, tertia die, virtus specialis ad germinandum herbas & arbores, cum dictum fuit, Germinet terra &c. Quam opinionē sequendo, luminaria quæ nūc sunt, ab ipso primordio (ut videtur) fuerunt luminescentes & lucebant, sed non babebant illam specialem & determinatam virtutem, quam accepunt postea quarta die. Sed hic modus dicendi non concordat cum textu, quia ab ipso primordio luminaria quæ nūc sunt non lucebant, sed (ut dicitur in textu) tenebrae erant super faciem abyssi. Et si dicitur, q̄ lux facta fuit prima die: ergo prima die fuerunt facta luminaria cœli. Dicemus quod lux prima die fuit facta, sed quarta die quando fuerunt productae luminaria, fuit lux augmentata. Vnde August. sequendo communem Sanctorum opinionē, primo super Gen. ait, cur ergo factus est Sol in potestate diei, qui luceret super terram, si lux illa die sufficerat? Et responderet, quod lux illa forte illuminabat regiones superiores, & non plene illuminabat istas inferiores partes: ideo oportebat Solem fieri, per quem dies inferioribus mundi partibus appareret. Vel potest secundum eundem Augustinum dici, quod factus fuit Sol ad augmentandum fulgorem diei. Sic etiam dicere possumus facta fuisse luminaria & stellas quarta die ad illuminandam

D. Thomas. i.
partie summae.
q. 70. art. 1.

Cap. ii.
Capitulum
Opere diuino dicitur q̄ est bonum, sed de omnibus simul scribitur q̄ vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. partes ergo singulæ in se sunt bona, & sunt factæ factione bonitatis, sed in toto sūt valde bona, et sūt factæ factio pfectioñis. illo ergo die quo oia sunt perfecta, omnes partes acceperunt quādam pfectioñem in toto, ut factio pfectioñis vno & eodem die oia sunt producta: et ista videtur esse iniectio literæ: nā cum sexta die oia producta essent, loquens Moyse de factio pfectioñis, ait, Igut pfecti sūt cœli et terra, et omnis ornat⁹ corum (& aliquibus interpositis, subdit⁹) q̄ istæ sunt generationes cœli & terræ, quando creatae sunt, in die quo fecit Deus cœlum & terram, & omne virgultum, & etiam omnia opera primordia: nam quando fecit Deus diem, in quo die perfecta sunt omnia, siue accipiat⁹ ille dies sextus, sive septimus, quia aliter tam sexta die quam septimo perfecta sunt omnia, quando fecit Deus huiusmodi diem, factio pfectioñis fecit cœlum & terram, & omne virgultum, & omnia que in primordialibus operibus enarrantur. Soluta difficultate quantum ad diem, volumus soluere difficultatem quantum ad luminaria. Diceret forte aliquis, quarta die nō fuisse facta luminaria cœlestia, quia si elementa fuerunt producta secundū suas substanciales formas, multo magis secundum suas substanciales formas cœli luminaria sunt producta: si ergo ab ipso primordio babuerunt luminaria cœli suas substanciales formas, non quarta die, sed in ipso primordio secundum veritatem producta videntur. Sciendum ergo q̄ (ut communiter ponitur) luminaria cœli ab ipso primordio babuerunt suas substanciales formas, sed in quadam informitate, quia ab ipso primordio non babuerunt omnem formositatem, quam postea accepunt. Videndum est ergo quæ sit illa informitas sub qua producita sunt luminaria cœli. Dixerunt autem quidam illam informitatem esse quantum ad carentiam virtutis specialis, babebant enim secundum eos luminaria cœli ab ipso primordio quandam virtutem cōmunem et generalem ad producendum effectus: sed postea quarta die data fuit eis virtus specialis & determinata ad producendum hos effectus & illos, sicut data fuit terre, tertia die, virtus specialis ad germinandum herbas & arbores, cum dictum fuit, Germinet terra &c. Quam opinionē sequendo, luminaria quæ nūc sunt, ab ipso primordio (ut videtur) fuerunt luminescentes & lucebant, sed non babebant illam specialem & determinatam virtutem, quam accepunt postea quarta die. Sed hic modus dicendi non concordat cum textu, quia ab ipso primordio luminaria quæ nūc sunt non lucebant, sed (ut dicitur in textu) tenebrae erant super faciem abyssi. Et si dicitur, q̄ lux facta fuit prima die: ergo prima die fuerunt facta luminaria cœli. Dicemus quod lux prima die fuit facta, sed quarta die quando fuerunt productae luminaria, fuit lux augmentata. Vnde August. sequendo communem Sanctorum opinionē, primo super Gen. ait, cur ergo factus est Sol in potestate diei, qui luceret super terram, si lux illa die sufficerat? Et responderet, quod lux illa forte illuminabat regiones superiores, & non plene illuminabat istas inferiores partes: ideo oportebat Solem fieri, per quem dies inferioribus mundi partibus appareret. Vel potest secundum eundem Augustinum dici, quod factus fuit Sol ad augmentandum fulgorem diei. Sic etiam dicere possumus facta fuisse luminaria & stellas quarta die ad illuminandam

A noctem, quia (ut Sancti tradunt) illi tres primi dies habuerunt noctes sine aliquo lumine. Vnde Beda super Gen. ait, Notandum esse quod nox toto illo triduo omnino tenebrosa fuit, quæ post creatu rationa aliqua luce claruit. Sed quia intellectus hominis non quiescit, dubitaret forte aliquis, quomodo luminaria cœli fuerunt ab ipso primordio producta sub suis substancialibus formis, et postea quarta die incepserunt lucere? Dicemus ergo quod sequendo Diony. lux Lib. 4. de dimis nos non nobis. illa facta fuit prima dies & factus fuit Sol, & quod lux illa erat lux solaris, sed cum quadam informitate, Sol habuit triplicem condensationem, Luna autem & aliae stellæ duplarem: nam non differt stella quæ lucet à suo orbe qui non luceat, nisi quia est densior pars sui orbis, ut supra testigamus, sequendo sapientes Philosophos. In ipso ergo primordio dicere possumus, quod vbi debebat esse Sol & Luna & aliæ stellæ, erat pars densior quam suus orbis, sed non erat tanta densitas & luceret: sed quod prima die dixit Deus, Fiat lux, tunc illa pars orbis in qua debebat esse Sol, lucere incepit, & diuisit diem à nocte: sed non lucebat ita clare & ita splendide, sicut nunc lucet: sed postea quarta die quæ fecit Deus Solem Lunam & stellas, tunc illa lux facta prima die adeò condensata fuit, & ita splendere incepit & discitur tunc factus Sol. Aliæ autem partes cœlestes unde factæ sunt stellæ & Luna ita condensatae sunt, ut recipiendo lumen à Sole, lucere possent. Itaq; tripliciter fuit Sol cōdensatus: primo in ipsa primordiali factioñe, per quam condensationem lucere non poterat: secundam autem condensationem accepit, cum primo die facta fuit lux, ex qua condensatione lucebat, non tamen recipiendo lumen ab alio corpore, sed non lucebat ita clare & ita splendide sicut nunc luceat: cet: sed postea quarta die est illa materia tertio condensata, ex qua condensatione dicitur factus Sol lucens clare & splendide, sicut nunc videmus. Sed Luna et stellæ duplarem condensationem tantum accepunt: vnam primordialem, ex qua non lucebant, nec potuissent lucere, etiam recipiendo lumen ab alio: secundam autem condensationem accepunt & possent lucere, non per se, sed recipiendo lumen ab alio, quam condensationem accepunt quarta die, qua dicitur Deus fecisse Lunam & stellas. Ex quo patet & etiam secunda condensatio Solis fuit maior quam secunda condensatio Lunæ & stellarum, quia ex illa condensatione secunda lucebat illa lux, quæ postea facta est Sol, non accipiendo lumen ab alio corpore: sed ex condensatione sua secunda non luceat Luna & stellæ, nisi recipient lumen à Sole. Sic ergo secundum hunc modū dicendi facta sunt luminaria cœli: & condensationem cuiuslibet luminaris, possumus tamen per solam condensationem illius lucis de qua factus est Sol, pone re productionem omnium luminariorum: factæ enim erant substancialia omnium luminariorum, sed non lucebant, quia nec modo lucebant, si non haberent lumen à Sole. Quando ergo primo die fuit facta lux illa, lux non babebat tantum de lumine quod luceret in se, & quod faceret lucere alia luminaria: sed quando quarta die de illa luce factus est Sol, fuit tantum augmentatum lumen eius, ut luceret in se, & faceret lucere alia luminaria, ut ex tunc dici potuit facta fuisse omnina luminaria, quia omnina lucere incepserunt, quæ antea non lucebant.

Caput

CAPUT XXXII.

Vtrum sit unum cælum uel plures, ubi lumina dicuntur esse producta.

E D A I N quadam glossa marginali super Gen. dicit septem esse cælos, quorū hæc sunt nomina, aereum ethereum, olympicum, igneum, firmamentum, cælum angelorum, & Trinitatis. Gregorius quidē, et habebat in glossa su-

per Gen. dicit primum cælum esse Trinitatis, secundum an gelorum, tertium firmamentum. In vtrah; autem huiusmodi narratione pretermittitur cælum crystallinum, de quo fit mentio super illo verbo, Fiat firmamentum in medio aquarum, in quadam glossa. Erunt ergo secundum hoc octo cæli, aereum, ethereum, olympicum, igneum, firmamentum, cry stallinum, empyrium sive cælum angelorum, & cælum Trinitatis. Sed omisso cælo Trinitatis, quia illud non est cælum corporeum; septem cæli corporei sunt enarrati. Qui sic distinguuntur, quia cælum aereum est ipse aer quantum ad partem inferiorem, cælum ethereum est etiam ipse aer quantum ad partem superiori, cælum olympicum est ipse ignis quantum ad partem inferiorem, cælum igneum est etiā ipse ignis quantum ad partem superiori, firmamentum autem (ut dicuntur) est à globo lunari supra vsq; ad cælum sydereum, cælum autem aqueum sive crystallinum est ultimum mobile, cælum angelorum sive cælum empyrii est ultimum corpus, quod creatum mox sanctis angelis est repletum. Itaq; non computatio cælo Trinitatis, et non computatio elementis, solum tres cæli nominati sunt; Empyrium vbi sunt angeli, Crystallinum, & Firmamentum. Damascenus tamen ponit septem Zonas cælestes, in quibus dicit esse septem planetas, quas dicit se habere

Lib. 2. cap. 6. re secundum superius & inferius, sicut ipsa planetæ se habent. Erit ergo tota difficultas quæstuti, Vtrum sphæræ planetarum faciant vnam sphæram cum cælo sydereo, quod multum videtur concordare cum texu, vbi dicitur & fecit Deus duo luminaria magna & stellæ, & posuit eas in firmamento cæli. Si ergo luminaria et stellæ sunt in firmamento cæli, videtur quod omnes planetæ sint in firmamento cæli, quod esse non possit nisi sphæræ planetarum facerent vnam sphæram cum firmamento, sive cum cælo sydereo. Aduentum ergo quod propter ista tria possit aliquis moueri ad ponendum distinctionem in cælestibus secundum tres differentias quas videmus in ipso cælo. Est enim ibi differentia secundum rarum & densum, quia videmus orbis raros & stellas densas, vel videmus sphæras planetarum raras et sphæram sydereum densam, quia sphæras planetarum pertransire sit visus, sphæram autem sydereum pertransire non possit, cum cælum crystallinum & empyrium qui sunt supra octauam sphæram a nobis videri non possint. Secunda differentia in cælo est secundum superius & inferius: quia sydera fixa sunt supra Saturnum, Saturnus supra Iouem, Iuppiter supra Martem, & sic de planetis alijs. Tertia differentia est secundum motum, et hoc est duplex: primo penes de-

A xtrum & sinistrum, quia videmus in cælo motum ad dextrum & sinistrum sive ab oriente in occidens, & eōrum so ab occidente in orientem. Est autem & alia differentia motus penes velox & tardum, vel secundum citius & tardius completere cursum suum: quia Saturnus cōplet cursum suum in xxx. annis, Iuppiter in .xxij. & sic de alijs. His ita præbatis dicimus aliquos negare in cælo eccentricos & epicyclios, ut patet per Commentat. in. i. 2. Met. & per Alpetragium, quod si sic esset & planetæ non haberent eccentricos & epicyclios, sed solum mouerentur per motum sphærarum suarum, nullus posset negare quin sphærae planetarum essent diuisæ inter se, & ab octaua sphæra. quod patet ex ipsius motibus: nam octaua sphæra sive firmamentum dicitur in septem millibus annis perficiere cursum suum, Saturnus vero torum suum cursum compleat in .xxxx. annis, Iuppiter in

B 1. Mars in duobus, reliqui suo tempore: quod d' esse nō posset, si omnes huiusmodi sphærae essent vna sphæra: sed ponentes eccentricos & epicyclios, nulla ratio cogit quin omnes sphærae planetarum possint facere unum corpus cum octaua sphæra, quod non ponendo, nō possunt, nisi forte ali quis vellet in futuras opiniones incidere, dicens & stelle per se mouentur in orbibus sicut pisces mouentur in aquis, quia tunc esset scissio orbis, vel esset vacuum, vel essent duo corpora in eodem: vel nisi quis vellet in aliam futuram opinionem incidere, & sicut aqua manens continua potest secundum vnam partem moueri ad vnum locum, & secundum aliam ad alium locum, sic possunt & orbes: sed hoc non est sine scissione aquæ, sic hoc non possit ponere orbibus sine scissione orbium: sed cum cæli sint solidissimi, nullam scissuram pati possunt, iuxta illud Job, Tu forsan cū eo fabricatus es cœlos, qui solidissimi quasi ære fusi sunt. Ponendo tamen (ut dividimus) eccentricos & epicyclios nihil obstat quin omnes prædictæ sphærae sint vna & eadem sphæra. Hoc enim nā impedit primam differentiam cælestium penes densum & diaphanum, quia quicquid ponamus (nisi velamus in futuras opiniones incidere) de necessitate ponere cogimur vnu & idem corpus continuum esse partim densum & partim diaphanum: nam si planeta non habet epicyclum nec eccentricum, sed est fixus in suo orbe, unus & idem orbis continuus, erit in vna parte densus vbi est planeta, & in alia diaphanus vbi est alia pars orbis. Secundo, hoc non impedit differentiam secundam penes sursum & deorsum, quia tantum est spaciū a Luna vsq; ad cælum sydereum, & in tanto spacio possunt describi deferentes vel eccentrici maiores & minores, quia Saturnus habebit maximum circulum deferentem vel maximum eccentricum, qui deferens vel eccentricus erit in orbe quasi medulla in osse que est contigua ossi & non continua: & si esset in ipsa medulla Intelligenzia mouens, posset moueri medulla motu proprio velocius osse, vel in contrarium ossi, si esset os in modum circuli, & medulla in ipso. Post Saturnum habet quidem maximum deferentem & eccentricum Iuppiter, & sic de alijs. Ponendo ergo vnam sphæram tantum, & ponendo varios deferentes poterimus saluare aliquos planetas esse superiores, aliquos vero inferiores, quia habentes maiores deferentes sunt superiores, minores autem inferiores. Tertia etiā differentia penes motum ad dextrum, vel ad sinistrum, vel penes motum velocem & tardum, non impedit: quia sphærae planetarum non possunt habere alium motu ab octaua sphæra cæli: ergo planetæ possunt dici vnum cælum cum octaua sphæra, et

C Cap. 37.

D los, qui solidissimi quasi ære fusi sunt. Ponendo tamen (ut dividimus) eccentricos & epicyclios nihil obstat quin omnes prædictæ sphærae sint vna & eadem sphæra. Hoc enim nā impedit primam differentiam cælestium penes densum & diaphanum, quia quicquid ponamus (nisi velamus in futuras opiniones incidere) de necessitate ponere cogimur vnu & idem corpus continuum esse partim densum & partim diaphanum: nam si planeta non habet epicyclum nec eccentricum, sed est fixus in suo orbe, unus & idem orbis continuus, erit in vna parte densus vbi est planeta, & in alia diaphanus vbi est alia pars orbis. Secundo, hoc non impedit differentiam secundam penes sursum & deorsum, quia tantum est spaciū a Luna vsq; ad cælum sydereum, & in tanto spacio possunt describi deferentes vel eccentrici maiores & minores, quia Saturnus habebit maximum circulum deferentem vel maximum eccentricum, qui deferens vel eccentricus erit in orbe quasi medulla in osse que est contigua ossi & non continua: & si esset in ipsa medulla Intelligenzia mouens, posset moueri medulla motu proprio velocius osse, vel in contrarium ossi, si esset os in modum circuli, & medulla in ipso. Post Saturnum habet quidem maximum deferentem & eccentricum Iuppiter, & sic de alijs. Ponendo ergo vnam sphæram tantum, & ponendo varios deferentes poterimus saluare aliquos planetas esse superiores, aliquos vero inferiores, quia habentes maiores deferentes sunt superiores, minores autem inferiores. Tertia etiā differentia penes motum ad dextrum, vel ad sinistrum, vel penes motum velocem & tardum, non impedit: quia sphærae planetarum non possunt habere alium motu ab octaua sphæra cæli: ergo planetæ possunt dici vnum cælum cum octaua sphæra, et

N

possunt dici alijs coeli ab octaua sphera. nam quantū ad ipsas spheras possunt dici vnum cælum, & frustra sit p plura quod potest fieri per vnum: sphera ergo potest dici vna, sed deferentes debent dici plures, & debent dici alijs et alijs: erunt ergo septem planetarum septem deferentes respectu quorum cælum sydereum potest dici octaua sphera. Rursus præter deferentes sive eccentricos planetarum ponimus epicyclos, quia aliqui videmus planetas retrogrados, aliqui directos, quod ex deferentibus tantum saluare non possumus. Si quis tamen vellet ponere spheras planetarum non esse vnum corpus continuum cum octaua sphera: de leui responderet ad Argumentum, quia cum dicitur p Deus posuit luminaria in firmamento coeli, quantū ad planetas, dicemus p illa luminaria sunt posita in firmamento. i. sub firmamento, quia sub cælo sydereum: tamen ex quo spherae planetarum non habent alium motum ab octaua sphera, sed deferentes et epicycli habent alium motum, non videmus quare spherae planetarum non possunt ponit vnum corpus continuum cum octaua sphera, existentibus deferentibus planetarum et epicyclis in illo corpore non continua sed contigua, ut possint planetæ per eos proprios et varios habere motus. Erat itaque octaua sphera vnum corpus continuum cum omnibus sphæris inferioribus, in quo sunt multæ varietates: sicut in eodem corpore aialis sunt multæ venæ per quas currit alijs et alijs sanguis, et multa ossa in quibus sunt aliæ et aliæ medullæ, sicut venæ et ossa in animali non se habeant circulariter, quia ipsum animal non est figuræ circularis: sic in ipso cælo erunt multi deferentes circulariter se bñtes qui mouebuntur in hmoi corpore quasi medulla in osse: si esset os et medulla ad modum circuli, quod ponimus in cælo, quia est figuræ circularis, non in animali, quia non habet circularem figuram. Hoc autem satis visus est imaginari Avicenna, cum dixit p cælum est animal obediens deo. Ex hoc autem possumus saluare numerum motorum p tot erunt motores, quot sunt spherae celestes, et quot sunt deferentes et epicycli. Et si discatur p in. 1 2. Met. ponuntur motores. 47. vel. 55. Dicimus hoc non dixisse Philosophum secundum mentem propriam: opinio enim sua propria est p tot sunt ibi motores, quot sunt ibi motus, et quot sunt ibi mobilia. Et quia aliqui Astronomi tunc temporis ponebant ibi esse. 47. motus, alijs 55. ideo dixit Philosophus tot esse motores: immo si poneamus spheras planetarum non esse continua cum octaua sphera, non propter hoc cuilibet spherae daremus suum motorem, cum dictis sphæris non demus alium motum ab octaua sphera. Ex hoc etiam magis concordamus cum scriptura sacra dicente Solem et Lunam et omnes stellas esse in firmamento coeli, quia ex quo omnes spherae planetarum scilicet vnum corpus cum octaua sphera, quod dicitur firmamentum, omnia hmoi luminaria sunt in firmamento coeli, et oia hmoi luminaria bñtia suos deferentes et suos epicyclos habent eos in firmamento coeli. Insuper ex hoc magis concordamus cum scriptura sacra dicente, Fiat firmamentum in medio aquarum et diuidat aquas ab aquis: nam cum tunc temporis aquæ secundum Sanctorum sententiæ essent rarae et nebulose, et inficerent omnia elementa, si à globo lunari supra cum octaua sphera est vnum corpus quod dicitur firmamentum, cum hmoi corpus sit inter cælum crystallinum quod dicitur aqueum non à frigiditate sed à diaphaneitate, et ista elementa quæ erant infecta aquis, et ex hoc poterant dici aquæ, ideo congrue dicitur firmamentum cse

Tex. cō. 47.

47. vel. 55. Dicimus hoc non dixisse Philosophum secundum mentem propriam: opinio enim sua propria est p tot sunt ibi motores, quot sunt ibi motus, et quot sunt ibi mobilia. Et quia aliqui Astronomi tunc temporis ponebant ibi esse. 47. motus, alijs 55. ideo dixit Philosophus tot esse motores: immo si poneamus spheras planetarum non esse continua cum octaua sphera, non propter hoc cuilibet spherae daremus suum motorem, cum dictis sphæris non demus alium motum ab octaua sphera. Ex hoc etiam magis concordamus cum scriptura sacra dicente Solem et Lunam et omnes stellas esse in firmamento coeli, quia ex quo omnes spherae planetarum scilicet vnum corpus cum octaua sphera, quod dicitur firmamentum, omnia hmoi luminaria sunt in firmamento coeli, et oia hmoi luminaria bñtia suos deferentes et suos epicyclos habent eos in firmamento coeli. Insuper ex hoc magis concordamus cum scriptura sacra dicente, Fiat firmamentum in medio aquarum et diuidat aquas ab aquis: nam cum tunc temporis aquæ secundum Sanctorum sententiæ essent rarae et nebulose, et inficerent omnia elementa, si à globo lunari supra cum octaua sphera est vnum corpus quod dicitur firmamentum, cum hmoi corpus sit inter cælum crystallinum quod dicitur aqueum non à frigiditate sed à diaphaneitate, et ista elementa quæ erant infecta aquis, et ex hoc poterant dici aquæ, ideo congrue dicitur firmamentum cse

- A se factum inter aquas et aquas. Advertendum tamen p in hac materia diversimode locuti sunt Sancti et Doctores, et nos ipsi multotiens non curauimus de modo loquendi: et ideo sive dicatur vnum cælum et vna sphera à globo lunari usq; ad cælum sydereum, sive dicantur esse octo cæli et octo sphære, quia septem cæli, id est, septem sphære septem planetarum, et octaua sphera, id est, cælum sydereum, patet omnia hec verificari posse: nam propter unitatem totius corporis est vna sphera et vnum cælum, propter diversitatem autem deferentium et eccentricorum possunt dici multæ sphære et cæli multi. Advertendum autem p vnum animal vivum vnum homo vel vnum leo dicitur esse vnum corpus, non tamen omnia quæ sunt in ipso, sunt continua, ut medulla non est continua ossi, sed contigua, et sanguis non est continua vena sed contiguus: sic potest a globo lunari usq; ad octauam sphæram includendo ipsam sphæram octauam dici vnum corpus propter continuationem totius: non tamen omnia quæ sunt in eo sunt continua, quia deferentes sive eccentrici non sunt continua cum hmoi cælo, sed habent suos proprios motus p quos deferuntur planetæ, et epicycli, ubi sunt fixi planetæ, non sunt continua ijsis circulis deferentibus: et inde est p habent suos motus proprios per quos dicitur planeta retrogradus vel directus. Si enim esset vnum os tantum rotundum ad modum circuli, et esset plenæ medulla non continua ossi sed contigua, et in illa medulla esset quasi quoddam pomum non continuum medulla sed contiguum, et in illo pomo esset fixa quedam gemma: medulla se baberet ut circulus deferens sive ut eccentricus, pomum ut epicyclus, gemma ut planeta. Secundum hoc ergo saluata congruitate totius à globo lunari cum octaua sphera, possumus saluare diversitates motuum planetarum per deferentes et epicyclos. Advertendum etiam p sicut in animali omnes partes non sunt æque dense, quia os est densius carne: sic in hmoi cælo omnes partes non sunt æque dense, quia stella est densior orbe: immo partes illæ ubi collocati sunt planetæ, sive sunt deferentes, sive epicycli, sive aliæ partes cæli, sunt ita rarae p sunt diaphanae et transparentes: differunt tamen hec in animalibus et in cælo, quia in animalibus partes magis rarae sunt magis passibiles, sed in cælo ita est impassibilis et ita inalterabilis et semota ab omni peregrina impressione pars rara, sicut et densa: si ergo aliquis cum aliquo Instrumento ferreo esset in cælo ita esset impossibile fibi infigere aliquid in partem raram sicut in dñam. Advertendum etiam p sicut in eodem animali omnia quæ sunt in ipso non sunt eiusdem qualitatis formaliter, quia aliqua membra sunt ibi calida et aliqua frigida: et aliqui humores sunt ibi calidi, aliqui frigidi, aliqui humidæ, et aliqui secæ: his tamen omnibus non obstantibus a globo lunari supra cum octaua sphera modo quo diximus dici poterit vnum corpus. Secundum hoc ergo sunt tres cæli et decem cæli: nam si à globo lunari supra cum octaua sphera computatur vnum cælum quod dicitur firmamentum, erunt tres cæli, videlicet, cælum firmamentum, cælum aqueum, quod dicitur crystallinum, vel quod dicitur ultimum mobile: et empyrium quod dicitur cælum angelorum: sed si à globo lunari supra cum octaua sphera dicantur octo cæli propriæ septem deferentes septem planetarum, et propter cælum sydereum, tunc erunt decem cæli ut est p habita manifestum.
- B
- C
- D

Caput

CAP. XXXIII.

Quod non obstantibus condensationibus in partibus illis caelestibus ubi luminaria sunt producēta, nulla uacuitas est in cœlo, ubi multæ raritatem traduntur ad naturalia cuncta proficue.

IC E B A T V R autem sua præp non per alterius formæ substancialis susceptionem, sed p sola condensationem, prima die facta est lux: sic etiā per solam huiusmodi condensationem facta sunt quarta die oīa lumina cœli, Sol, Luna, & Stellæ. Merito ergo potest aliquis dubitare qd in cœlo sunt multæ vacuitates: nam si materia illa vnde facta est lux prima die ab ipso primordio, erat densior qd aliae partes orbis, sed non erat ita densa qd luceret, sed ad verbum diuinum, cum dixit Deus Fiat lux, illa materia fuit magis condensata, & lucere coepit: cū materia magis condensata occupet minorem locum, videtur ibi quoddam vacuum remansisse? Rursus, si illa eadem materia vnde fuit facta lux, quarta die postea magis condensata factus fuit inde Sol; videtur ibidem magis vacuum remansisse? Amplius, si partes illæ caelestes vnde facti sunt placent & aliae stellæ ab ipso primordio habebant quandam densitatem, sed non tantam qd luerent, sed postea quarta die partes illæ fuerunt magis condensatae, & fuerunt inde factæ Luna & aliae Stellæ: videtur qd in omnibus illis partibus remansit quoddam vacuum, cum corpus condensatum non occupat tantum locum vt primus occupabat? Scendum ergo qd aliter operatur Deus, & aliter agentia alia: nam Deus operatur immediate per suam substanciali, omnia autem alia agentia operantur mediante aliqua virtute, sive mediante aliqua qualitate, vel mediante aliquo accidente.

Com. 31. Vñ et Cōmentat. vult sup. 7. Met. qd nulla actio egreditur immediate à forma substanciali. Si autē queratur bius cā: triplex causa poterit assignari, vt si pria ex parte diuina simplicitatis: secunda ex parte diuina pfectiois: tertia ex parte diuina infinitatis. Pria via sic patet: nā ab essentia est esse, à potentia posse, vel agere. Vñ Aug. 7. de Trinit. vult, quod sicut ab essentia est esse, ita à potentia est posse. Verum quia Deus est tantæ simplicitatis, quia sua essentia est sua potentia & sua virtus; ideo actio que immediate egreditur à virtute, dicitur in deo immediate egredi à substanciali, qui a idem est ibi substancialia quod sua virtus. Sed in creaturis non est tanta simplicitas quod idem sit ibi essentia qd sua potentia vel virtus, sed potentia in creaturis est quoddam accidens & quedam qualitas superaddita substanciali vel essentiæ creature, vt potentia actua & virtus per quam agit ignis, est calor qui est quedam qualitas, & quoddam accidens superadditum substanciali ignis: et quia potentia aeterna sive virtus in creaturis à qua egreditur immediate aetio, est quoddam accidens & quedam qualitas, & nō est ipsa substancialia creature, inde dictum est quod nulla actio egreditur immediate à substancialia creature: quod idem est dicere, quod creatura non est tanta simplicitatis, quod idem sit sua substancialia quod sua potentia vel sua virtus. Secunda via ad hoc idem sumitur ex parte diuina pfectio-

A misnam res que agit intelligitur aliquo modo esse perfecta, nam vñ quodq; tunc perfectum est, cum pōt sibi aliqd simile facere: sed in deo omnes biusmodi perfectiones trāseunt in substancialiam. Vnde August. 5. de Trinit. vult, quod in deo nihil sit per accidēs. Et idem August. ait, quod Deus

Cap. 2.

6. de tri. ca. 7

est sine qualitate bonus, sine quantitate magnus. Bonitas ergo in deo nō est qualitas sed est sua substancialia, & magnitudo in deo non est quantitas que est accidens sed est sua substancialia. Et quia Deus per suam substancialiam est perfectus:

si ex hoc dicitur res perfecta quia pōt agere, Deus agit p suam substancialiam, sed creatura perficiunt per proprietates & accidentia superaddita substantiae, & per biusmodi perfectiones agit que non sunt sua substantia: ideo in creatura actio non dicitur immediate egredi à sua substantia: qd idem est dicere, qd creatura non est eo modo perfecta, ita qd sue perfectiones sunt sua substancialia. Tertia via ad hoc idem sumitur ex parte diuina infinitatis: Deus enim ppter suā infinitatē nō determinatur ad aliquid. Prædicamentū. Et si dicatur qd Boetius dicit duo Prædicamenta esse in deo, scilicet, substancialia, et relationē. illa Prædicamenta sumuntur aequiōcē bic & ibi: substancialia enim que est in deo nō est ciudem rationis cum substantia de qua loquitor Philosophus, que est vnum de decem pfectamentis: & relatione que est in deo longe semota est à relatione, quā Philosophi dixerunt vnum esse de decem pfectamentis, quia biusmodi relatio est accidens, in deo autē nullum accidens esse potest. Nō dicimus autem quan sit aliqua similitudo vel aliqua analogia substanciali creatæ ad substantiam diuinam, & relationis in creatura ad relationem in deo: sed non est illa similitudo & analogia qd substantia in deo determinatur ad Prædicamentū substantiae, quod pfectatur de creaturis: nec relatio in deo determinatur ad Prædicamentum relationis, quod est accidens in creaturis, quia in deo nullū cedit accidens. Id ergo per quod agit Deus, est sua substancialia: sed quia illa substancialia est incomprehensibilis & infinita, & est quoddam pelagus claritatis & perfectionis, ideo includit in se perfectiones omnium generū. Proprius quod dicit Philosophus, s. Meta. qd est quoddam perfectum, quod includit in se perfectiones omnium generū. & ista est p se deo primi Principij, videlicet, Dei. Immo non solum omnes perfectiones que sunt in quibuscunq; generibus, sed omnes perfectiones que sunt & que possunt esse, sunt in deo, ita qd in eo sunt infinitæ perfectiones. Hoc est ergo quod vult Dionysius qd laudare nos conuenit eum qui est infinitorum nominū. Nam quia secundū qualibet pfectioē pōt nominari Deus, vt secundū sapientiā dicitur sapiens, secundum iustitiam iustus, & sic de alijs: quia ergo ipse est infinitū pfectuum, consequens est qd sit infinitorum nominū. Reuertamur ergo ad ppositum, & dicamus, qd quia Deus immediate agit per suam substancialiam, pōt immediate producere ipsam substancialiam: creatura vero quia id per quod immediate agit est accidens, non pōt immediate e producere nisi accidens. Sed dices, qd etiam ipsam substancialiam producit agens creatū sive agens naturale: quia ipsam materiam sua substanciali forma expoliat agens naturale, & eam induit alia forma. Dicemus ergo, qd agens naturale habet posse in ipsam substanciali formā non immediate sed mediante accidentibus, vt ignis potest expoliare aerē sua substanciali formā nō immediate sed mediante caliditate, quia potest tantū calefacere aerē quod cum tanto ca-

In li. de Trin.

B idem est dicere, qd creatura non est eo modo perfecta, ita qd sue perfectiones sunt sua substancialia. Tertia via ad hoc idem sumitur ex parte diuina infinitatis: Deus enim ppter suā infinitatē nō determinatur ad aliquid. Prædicamentū. Et si dicatur qd Boetius dicit duo Prædicamenta esse in deo, scilicet, substancialia, et relationē. illa Prædicamenta sumuntur aequiōcē bic & ibi: substancialia enim que est in deo nō est ciudem rationis cum substantia de qua loquitor Philosophus, que est vnum de decem pfectamentis: & relatione que est in deo longe semota est à relatione, quā Philosophi dixerunt vnum esse de decem pfectamentis, quia biusmodi relatio est accidens, in deo autē nullum accidens esse potest. Nō dicimus autem quan sit aliqua similitudo vel aliqua analogia substanciali creatæ ad substantiam diuinam, & relationis in creatura ad relationem in deo: sed non est illa similitudo & analogia qd substantia in deo determinatur ad Prædicamentū substantiae, quod pfectatur de creaturis: nec relatio in deo determinatur ad Prædicamentum relationis, quod est accidens in creaturis, quia in deo nullū cedit accidens. Id ergo per quod agit Deus, est sua substancialia: sed quia illa substancialia est incomprehensibilis & infinita, & est quoddam pelagus claritatis & perfectionis, ideo includit in se perfectiones omnium generū. Proprius quod dicit Philosophus, s. Meta. qd est quoddam perfectum, quod includit in se perfectiones omnium generū. & ista est p se deo primi Principij, videlicet, Dei. Immo non solum omnes perfectiones que sunt in quibuscunq; generibus, sed omnes perfectiones que sunt & que possunt esse, sunt in deo, ita qd in eo sunt infinitæ perfectiones. Hoc est ergo quod vult Dionysius qd laudare nos conuenit eum qui est infinitorum nominū. Nam quia secundū qualibet pfectioē pōt nominari Deus, vt secundū sapientiā dicitur sapiens, secundum iustitiam iustus, & sic de alijs: quia ergo ipse est infinitū pfectuum, consequens est qd sit infinitorum nominū. Reuertamur ergo ad ppositum, & dicamus, qd quia Deus immediate agit per suam substancialiam, pōt immediately producere ipsam substancialiam: creatura vero quia id per quod immediately agit est accidens, non pōt immediately e producere nisi accidens. Sed dices, qd etiam ipsam substancialiam producit agens creatū sive agens naturale: quia ipsam materiam sua substanciali forma expoliat agens naturale, & eam induit alia forma. Dicemus ergo, qd agens naturale habet posse in ipsam substanciali formā non immediately sed mediante accidentibus, vt ignis potest expoliare aerē sua substanciali formā nō immediately sed mediante caliditate, quia potest tantū calefacere aerē quod cum tanto ca-

Tex. c. 21.

C idem est dicere, qd creatura non est eo modo perfecta, ita qd sue perfectiones sunt sua substancialia. Tertia via ad hoc idem sumitur ex parte diuina infinitatis: Deus enim ppter suā infinitatē nō determinatur ad aliquid. Prædicamentū. Et si dicatur qd Boetius dicit duo Prædicamenta esse in deo, scilicet, substancialia, et relationē. illa Prædicamenta sumuntur aequiōcē bic & ibi: substancialia enim que est in deo nō est ciudem rationis cum substantia de qua loquitor Philosophus, que est vnum de decem pfectamentis: & relatione que est in deo longe semota est à relatione, quā Philosophi dixerunt vnum esse de decem pfectamentis, quia biusmodi relatio est accidens, in deo autē nullum accidens esse potest. Nō dicimus autem quan sit aliqua similitudo vel aliqua analogia substanciali creatæ ad substantiam diuinam, & relationis in creatura ad relationem in deo: sed non est illa similitudo & analogia qd substantia in deo determinatur ad Prædicamentū substantiae, quod pfectatur de creaturis: nec relatio in deo determinatur ad Prædicamentum relationis, quod est accidens in creaturis, quia in deo nullū cedit accidens. Id ergo per quod agit Deus, est sua substancialia: sed quia illa substancialia est incomprehensibilis & infinita, & est quoddam pelagus claritatis & perfectionis, ideo includit in se perfectiones omnium generū. Proprius quod dicit Philosophus, s. Meta. qd est quoddam perfectum, quod includit in se perfectiones omnium generū. & ista est p se deo primi Principij, videlicet, Dei. Immo non solum omnes perfectiones que sunt in quibuscunq; generibus, sed omnes perfectiones que sunt & que possunt esse, sunt in deo, ita qd in eo sunt infinitæ perfectiones. Hoc est ergo quod vult Dionysius qd laudare nos conuenit eum qui est infinitorum nominū. Nam quia secundū qualibet pfectioē pōt nominari Deus, vt secundū sapientiā dicitur sapiens, secundum iustitiam iustus, & sic de alijs: quia ergo ipse est infinitū pfectuum, consequens est qd sit infinitorum nominū. Reuertamur ergo ad ppositum, & dicamus, qd quia Deus immediately agit per suam substancialiam, pōt immediately producere ipsam substancialiam: creatura vero quia id per quod immediately agit est accidens, non pōt immediately e producere nisi accidens. Sed dices, qd etiam ipsam substancialiam producit agens creatū sive agens naturale: quia ipsam materiam sua substanciali forma expoliat agens naturale, & eam induit alia forma. Dicemus ergo, qd agens naturale habet posse in ipsam substanciali formā non immediately sed mediante accidentibus, vt ignis potest expoliare aerē sua substanciali formā nō immediately sed mediante caliditate, quia potest tantū calefacere aerē quod cum tanto ca-

Lib. 12. de dī
utis noībus.

D idem est dicere, qd creatura non est eo modo perfecta, ita qd sue perfectiones sunt sua substancialia. Tertia via ad hoc idem sumitur ex parte diuina infinitatis: Deus enim ppter suā infinitatē nō determinatur ad aliquid. Prædicamentū. Et si dicatur qd Boetius dicit duo Prædicamenta esse in deo, scilicet, substancialia, et relationē. illa Prædicamenta sumuntur aequiōcē bic & ibi: substancialia enim que est in deo nō est ciudem rationis cum substantia de qua loquitor Philosophus, que est vnum de decem pfectamentis: & relatione que est in deo longe semota est à relatione, quā Philosophi dixerunt vnum esse de decem pfectamentis, quia biusmodi relatio est accidens, in deo autē nullum accidens esse potest. Nō dicimus autem quan sit aliqua similitudo vel aliqua analogia substanciali creatæ ad substantiam diuinam, & relationis in creatura ad relationem in deo: sed non est illa similitudo & analogia qd substantia in deo determinatur ad Prædicamentū substantiae, quod pfectatur de creaturis: nec relatio in deo determinatur ad Prædicamentum relationis, quod est accidens in creaturis, quia in deo nullū cedit accidens. Id ergo per quod agit Deus, est sua substancialia: sed quia illa substancialia est incomprehensibilis & infinita, & est quoddam pelagus claritatis & perfectionis, ideo includit in se perfectiones omnium generū. Proprius quod dicit Philosophus, s. Meta. qd est quoddam perfectum, quod includit in se perfectiones omnium generū. & ista est p se deo primi Principij, videlicet, Dei. Immo non solum omnes perfectiones que sunt in quibuscunq; generibus, sed omnes perfectiones que sunt & que possunt esse, sunt in deo, ita qd in eo sunt infinitæ perfectiones. Hoc est ergo quod vult Dionysius qd laudare nos conuenit eum qui est infinitorum nominū. Nam quia secundū qualibet pfectioē pōt nominari Deus, vt secundū sapientiā dicitur sapiens, secundum iustitiam iustus, & sic de alijs: quia ergo ipse est infinitū pfectuum, consequens est qd sit infinitorum nominū. Reuertamur ergo ad ppositum, & dicamus, qd quia Deus immediately agit per suam substancialiam, pōt immediately producere ipsam substancialiam: creatura vero quia id per quod immediately agit est accidens, non pōt immediately e producere nisi accidens. Sed dices, qd etiam ipsam substancialiam producit agens creatū sive agens naturale: quia ipsam materiam sua substanciali forma expoliat agens naturale, & eam induit alia forma. Dicemus ergo, qd agens naturale habet posse in ipsam substanciali formā non immediately sed mediante accidentibus, vt ignis potest expoliare aerē sua substanciali formā nō immediately sed mediante caliditate, quia potest tantū calefacere aerē quod cum tanto ca-

lere non potest stare forma aeris sed introducitur ibi forma ignis. Erit ergo una differentia inter agens creatum et deum, quia ipse deus habet posse immediate super ipsam substantiam, sed agens creatum non habet suum posse immediate super ipsam substantiam sed hoc habet mediante aliquo accidente, ut multipliciter est per habita declaratum. Ex hac autem differentia sequitur alia, quod Deus attingit rem quae est substantia ut est substantia, cum immediate et secundum se attingat ipsam substantiam; sed agens creatum per suum posse si attingit rem quae est substantia, non attingit eam ut est substantia, sed ut comparatur ad accidentia, cum non attingat eam nisi per accidentia. Agens itaque creatum hoc modo substantiam attingit, quia inducit accidentia quae contrariantur substantiae, quibus inducitur oportet quod tollatur substantia, sicut tollitur forma aeris cum tantum est calefactus quod illa calefactio sic contrariantur sue formae quod non potest ulterius ibi stare nisi iusmodi forma. Ideo sapientes philosophi omnes generationes et corruptiones dixerunt esse ex contrariis et in contraria, et omnia haec ad contraria reduxerunt. Ex hoc autem patet quod nullum agens naturale sive mediate sive immediate nullum posse habet in ipsam materie essentiam, quod possit ipsam essentiam materie tollere: quia nulla accidentia contrariantur essentiae materie, sed cum quibuscumque accidentibus stat eadem essentia materie, nam eadem essentia materie numero modo est sub summe calido, modo est sub summe frigido, modo sub medio: potest tamen agens naturale tollere essentia formae, quia non stat eadem essentia formae cum quibuscumque accidentibus, ut forma ignis non stat cum frigido, et forma aeris non stat cum summe calido, et sic de aliis. Agens itaque naturale quia non agit nisi per accidentia, non potest tollere essentiam materie, cui nulla accidentia sunt contraria: sed potest tollere essentiam formae, cui in hoc contrariantur accidentia aliqua, quia non stat cum quibuscumque accidentibus. Ex hac autem differentia sequitur alia, ut quia non potest tollere essentiam materie, necesse est quod presupponat essentiam materie: non autem sic presupponit essentiam formae. Ex his etiam sequitur differentia tertia quod non possit tollere quantitatem materie, ut quod possit eam augmentare nisi addito quanto, quia non possit facere ex materia quae est in uno pugillo, esse tantum de materia quantum est in duobus pugillis, nisi addito quanto, vel addito aliquo corporeo. Ideo dicit Philosophus

1. de Gener.
Tex. 31. &
inde.

in libro de Generatione in capite de Augmento, quod debemus supponere augmentum fieri per additionem alicuius corporis, potest enim agens naturale rarefacere, sed ex hoc (secundum Philosophum) non proprius augmentat, sed maiorem tumorem generat. Concludamus ergo, et dicamus, quod sicut ipsa essentia materie stat cum quacunque raritate plurificabili in natura, et cum quacunque calefactione et in frigidatione et condensatione, et cum omnibus huiusmodi permutationibus: sic stat ipsa quantitas materie per quam materia est multa vel pauca, quia in omnibus huiusmodi permutationibus non minuitur materia neque crescit; quia si ex aqua fiat aer vel quodcumque aliud corpus, illud idem est tantum, nec plus nec minus, quod erat de materia sub forma aquae, sicut sub forma aeris vel cuiuscunque alterius corporis. Ex quo manifeste sequitur quod agens naturale sicut non potest tollere essentiam materie, sed necesse est ipsum ipsam supponere: sic non potest tollere nec imutare quantitatem materie, sed necesse habet ipsam supponere, quia quantitas

A materie stat cum omnibus istis transmutationibus naturalibus, sicut et ipsa materia. His autem omnibus prelibatis, in quibus diutius insistimus propter multas veritates ibi contentas, que non solum ad hoc capitulum, sed quasi ad omnia naturalia deseruiunt: descendamus ad declarandum nos strum propositionum. Dicemus ergo quod sex potest Deus quae non possunt alia agentia: potest non prius de aliquo facere nihil: secundum potest de nibili facere aliquid: tertio potest augmentare non rarefaciendo nec aliquid corpus addendo: quartio potest minuere non condensando nec aliquid de materia remouendo: quinto potest condensare non occupando locum minorem, sexto potest rarefacere non occupando locum maiorem. Nam quia Deus attingit ipsam substantiam secundum se et immediate non habito respectu prout comparatur ad accidentia contraria, cum ipsa essentia materie sit quedam substantia, suum posse attingit ipsam essentiam materie: et non obstante quod nulla accidentia sint ei contraria, potest ipsam essentiam materie tollere, quod si faceret, annibilaret. Secundo quia potest tollere essentiam materie, consequens est quod in agendo non presupponat eam: potest ergo producere ipsam essentiam materie, sicut agens naturale potest producere ipsam essentiam formae, quia non presupponit formam, cum possit tollere formam: potest ergo Deus producere aliquid non producendo materiam, quia faciendo creat et facit de nibili aliquid. Tertio potest augmentare non rarefaciendo nec aliquid addendo: quia cum posse diuinum attingat ipsam essentiam materie, et etiam ipsam essentiam qualitatis quia attingit essentiam cuiuslibet rei praedicabilis, cum sint in eo perfectiores omnium praedicatorum, poterit essentiam materie trasmutare ad maiorem quantitatem, poterit enim facere quod parum de materia fiat multum de materia: quod faciendo augmentabit non rarefaciendo, nec aliquid aliud addendo, sed illam eandem materiam ad maiorem qualitatem transmutando. Quarto poterit diminuere, non condensando nec materiam diminuendo, sed ipsam ad minorem qualitatem transmutando: nam si potest facere quod parum de materia fiat multum, poterit facere conuerso quod multum de materia fiat parum, quod faciendo diminuit rem modo quo diximus. Quinto potest condensare non occupando minorem locum: nam si potest facere quod parum de materia fiat multum, poterit condensare non occupando locum minorem, cum in hoc differat densum a minus denso, quia plus est de materia in tanto loco in re magis densa quam in minus densa. Sexto poterit rarefacere non occupando locum maiorem: quia sicut transmutando materiam ad maiorem quantitatem potest rem condensare non occupando locum minorem, sic transmutando materiam ad minorem quantitatem potest rem rarefacere non occupando maiorem. Quare si

Deus potest rem condensare non occupando

locum minorem, cum fuerint partes

ille celestes condensatae vni-

de factus fuit Sol, Lu-

na et cetera

Stelle,

factum est hoc virtute diuina non occupan-

tes minorem locum, ut mille vacuitas

res remanerent in caelo: quod

declarare vole-

bamus.

Itemmodo

Sexi potest Deus que non potest alia agentia.

CAP. XXXIIII.

Quomodo luminaria, que sunt fixa in caelo, dicuntur ornamenta caeli.

OLENTES tractare de luminaribus fixis in caelo quo sunt ornamenta caeli, incursum difficultatem quandam de terra, quia arbores que sunt fixe in terra non dicuntur ornamenta terrae, quia terra dicitur ornata die sexta, arbores, vero fuerunt productae die tertia. Ad hanc autem difficultatem soluendam volumus declarare quo accipiatur ornatus in operibus sex dierum. Videntur autem omnia buiusmodi opera ad duo esse referenda, ad perfectionem, et ad ornatum: nam cum sexta die vidisset Deus curta que fecerat, et erant valde bona, quasi concludendo inferit scriptura dicens, Igitur perfecti sunt caeli et terra et omnis ornatus eorum. Videndum est itaque quo ornatus differt a perfectione. Aliqui autem distinguunt haec duo penes interiorum et exteriorum: aliqui autem penes agere universaliiter et specialiter: aliqui vero penes finem et ad finem. Nam perfectio videtur pertinere ad interiora, ut ex hoc dicitur perfectus quis ex formis et ex qualitatibus que sunt in ipso: sed dicitur ornatus propter aliqua exteriora que adhibet circa se, rupes vestes, vel aliqua alia ornamenta: igitur bestie et homines dicuntur ornamenta terrae, quia sunt circa terram. Rursus in terra est quedam virtus generalis producendi haec, cum haec in quadam generalitate causatim sint in elementis, quia per virtutes actiuas et passiuas elementorum sunt mixtio unde ista producuntur, tam non posset terra nec possent esse omnia elementa simul sine homine producere hominem, nec sine equa equum: ideo haec ornamenta terrae videntur facere ad specialitatem productorum, nam terra secundum suam perfectionem videtur habere quoddam generalitatem ad ista, sed per haec ornamenta determinatur specialiter ad productionem istorum: ergo perfectio et ornatus non solum possunt accipi penes interiorum et exteriorum, sed etiam penes universale et speciale. Ex his autem dicunt aliqui, arbores et plantas non pertinere ad ornatum terrae, quia terra de se potest omnia illa producere: sed animalia dicuntur ornamenta terrae, quia terra non potest producere animalia perfecta sine simili in specie. Terra itaque secundum istos habet generalem et speciem virtutem respectu omnium arborum, quae oculi arbores possunt de se producere; sed respectu animalium perfectorum habet virtutem generalem non specialem, quia nisi determinetur per simile in specie, non potest illa producere. Sed hoc non est verisimile nec rationabile quod omnes arbores sint ita imperfekte quod omnes sunt ex terra sine semine, cum semper perfectiora determinent sibi modum generationis. Animalia quidem sunt perfectiora plantis, quia omnia animalia determinant sibi modos generationis, ut animalia que sunt ex putrefactione semper determinant sibi illum modum ut nunquam sint ex semine, et que sunt de semine nunquam sint ex putrefactione. Et si dicantur aliqua fieri ex semine et aliqua ex putrefactione. Hec et illa non erunt eiusdem speciei ut supra de muribus

A tangebamus. Sed quod nullae plantae sunt ita perfecte quod determinent sibi modum generationis, non consonat rationi, cum videamus alias plantas participare masculinum et femininum, in quo participant modum animalium, talia enim credimus sibi determinare modum generationis: et quia talia sunt ex semine, non sunt ex putrefactione. Et si inueniatur, quod sola virtus terrae sufficeret ad productionem plantarum: potest exponi non simpliciter, sed per magna parte. Tertio modo distinguunt aliqui perfectionem et ornamentum, quia perfectio (ut dicunt) se habet ut finis respectu perfecti, quia perfectum tendit in suam perfectionem tanquam in finem: sed ornatum respectu ornati non se habet ut finis, sed ut ad finem: nam homo non ordinat se ad suas vestes, sed suas vestes ordinat ad seipsum. Sed isti modi ac cipiendi perfectionem et ornatum penes interiorum et exteriorum

B ut dicebat distinctio prima, aut penes agere generaliter et specialiter ut dicebat distinctio secunda, vel penes finem et ad finem ut dicebat distinctio tertia, non videntur per se sumi, nec conuenire videntur omnibus ornamentis et perfectionibus: nam alicuius penes sui intrinsecus videntur ornari, ut agri vestiri, quia lilia agri dicuntur melius esse vestita, quam Salomon in omni gloria sua: et angeli dicuntur Matib. 6. esse ornati, iuxta illud Ezechielis de Lucifero, Tu sis Cap. 28. gnaculum similitudinis, plenus sapientia, perfectus decorum. Et subditur ibi, Omnis lapis pretiosus ornamentum tuum.

C Et narrat nouem lapides pretiosos ornamentum eius, quo numero (secundum Isid. i. de summo bono) intelliguntur nouem ordines angelorum, quos (ut ait) apostolus angelus ait lapsum quasi in vestimento ornamenti sui, affixos habuit. Constat autem quod angeli non possunt habere ornamenta exteriora, sed ipsae perfectiones angelorum dicuntur ornamenta coruuntur: unde supremus angelus dicebatur esse ornatus omnibus aliis angelis, quia quasi omnes perfectiones aliorum angelorum congregabantur in ipso: ipse etiam Deus dicitur esse vestitus et ornatus, iuxta illud Psalmi, Amictus lumine sicut Cap. 10. vestimento. Lumen autem, quo Deus dicitur amictus est vestitus, est ipse metus, qui est lux, in qua tenebre non sunt villes: unde ipse est lux qua vestitur, ipse est lux quam inhabitat, iuxta illud Apostoli. i. ad Thess. Lucem inhabitat inaccessibilem. Itaque in talibus spiritualibus substantiis non poterunt accipi perfectio et ornamentum secundum modos predicationis, ut dicitur Deus ornatus per exteriora, vel per ea que sunt ad finem, vel penes agere in alia, sive generaliter sive specialiter. Possimus ergo dicere perfectionem posse accipere penes dare esse: et ideo forma dicitur perfectio 2. Ph. ix. 27.

D rei, quia dat esse rei: Ornatum autem posse accipi penes dare pulchritudinem et decorum, undeque sunt illa pulchritudo et decor, sive per interiora sive per exteriora. Unde lilia dicuntur ornata penes ea que reddunt ea pulchra, ut penes suos colores, et penes alia quod reddunt ea pulchra. Videntur autem pulchritudo et decor facere ad delectationem: sicut perfectio facit ad esse, et ad distinctionem. Unde ex hoc est res perfecta, quia habet esse in actu, et habet esse distinctionem: sed ex hoc est pulchra, quia ipsa delectatur in seipso, vel quia alia delectantur in ea. Unde ille supremus angelus quia delectabatur in seipso, ex sua pulchritudine corruit: et quia res delectatur in bono, eo quod bonum est illud quod omnia appetunt, ut sapientes Philosophi dixerunt: hoc forte motu dixit Dionysius de divinis nominibus, et omne pulchrum bonum, et omne bonum pulchrum, quod (ut dicit)

Cap. 12. bonū & pulchrū secundū oēm cām cūnta desiderāt. His itaq; p̄elabatis dicemus q̄d res sunt p̄fectiores, tā to mi nus indigent ornamētis exterioribus, q̄a ipsæ sīti sunt orna menta, iuxta illud Apost. 1. ad Corin. Que putamus igno biliora mēbra esse corporis, his abūdantiorē honorē circū= damus. Et subdit, q̄a honesta mēbra nullius egent ornamētū. Videmus quidē q̄ Deus ornatur seipso, q̄a ornamētū eius est ipsa substāntia que est actus purus et lux pura. Ornamētū autē angeli sunt intellectus et sapientia eius, que nō sunt ipsa substāntia eius, sed sunt supaddita substāntiae: sunt ēn bona intrinseca eius. Homo autē ornatur p̄ bona exte= riora, vt per vestes, & p̄ aurū, et argenti, et per gemmas pretiosas appositas circa ipsum. Sic ēt videmus in elemen= tis, quia ignis qui est nobilissimus elementum, nullū habet or namētū nisi se ipsum: aer autē ornatur aibus: aqua p̄isci= bus: terra autem (que est fex elementorum) est magis orna= ta ceteris elementis, quia ornatur arboribus, bestiis, & bo= minibus; ornatur et aibus & p̄iscibus, quia aues licet vo= lent in aere, quiescunt ēn in terra: et p̄ishes licet natent in aqua, multi eōe quiescunt in terra. Sed vt ad nostrū p̄posi= tū descendamus, et vt obiectiones factas vel fieri possibles persoluamus: dicamus in ornatibus rebus esse multitudinē et paucitatem, q̄a aliqua ornatur pluribus, aliqua paucioribus, et quāto sunt aliqua ignobiliora, tanto plura h̄nt ornamēta. Rursus in ornamētis inuenimus maioritatē et minoritatē: q̄n ergo in aliqua re inuenimus multa ḡna ornamētorum quorū aliqua se tenet cū re, aliqua sunt separata à re, ali= qua sunt maiora, aliqua minora: tunc que se tenet cū re, quasi amittunt nomē ornamēti, nō quin possint dici orna= menta, sed quia h̄nt aliud sp̄ale nomē, quia vñr primere ad p̄fectionē. Sed ornamēta separata sp̄aliter dñr ornamēta, quia nō ptinent sic ad p̄fectionē, sicut cōiuncta. Et in hoc bñ dicebant dicētes q̄ ornamēta sunt in exterioribus, p̄fectioes in interioribus: qd̄ vñr est vbi est dare ornamēta exteriora, sed vbi nō sunt ornamēta exteriora, idē erit p̄ficio & ornamētū, sc̄dm aliud et aliud distī. Vel verū dicū sic di centes, vbi sunt ornamēta exteriora, et additur ibi magis p̄fictum: nā quia exteriora magis se tenet cū ornamētis ut distinguamus ea ab interioribus, dicemus interiora magis se tenere cū p̄fictiōibus, nō quin et ipsa sunt ornamēta, sed q̄a in hoc distinguuntur ab exterioribus bonis. Scđo, vt dicēbas= mus, in ornamētis inuenitur maioritas et minoritas, q̄a ali= qua sunt nobiliora, aliqua ignobiliora: sicut ergo adueniēt maiori lumine obfuscatur minus, sic minus ornamētū p̄dit nomē ornamētū p̄ maius. Ex his autē possimus soluere ob= iectionē p̄stāta superius, quare luminaria que sunt fixa in cœlo, sunt ornamēta cœli; et arbores que sunt fixae in ter= ra nō dñr ornamēta terræ? Ad qd̄ aliqui dixerūt, q̄a lumi= naria non sunt fixa sicut arbores, q̄a arbores sic sunt fixae, q̄a nullo modo mouētur: sed luminaria cœli mouētur et suo cursu peragunt circuitus suos. Sed dato q̄ cœlū staret, et lu minaria nō mouerētur, essent nikolminus ornamēta cœli. Propter hoc dicere possumus p̄ut anteā diximus: nā q̄a in cœlo nō sunt alia ornamēta nisi luminaria, iō q̄pūcū q̄, sine ibi fixa, quia nō sunt addita ibi aliqua alia vñ possint p̄de= re nomē ornamēti, vocata sūt ornamēta cœli. terra autē h̄s in se arbores fixas, q̄a h̄t alia ornamēta separata lōge me liora et potiora, p̄diderunt arbores nomē ornamēti, p̄uis ve resunt ornamēta: et exinde Deus forte fecit arbores statim, cū apparuit terra, significans q̄ volebat dare terræ alia or

A namēta. Amplius dato q̄ in cœlo possent assignari aliqua alia que dicerētur ornamēta, tñ nulla alia p̄nt assignari in cœlo ita digna et ita nobilia sicut sūt luminaria: iō pp nul la alia potuerunt pdere nomē suū quin vocarētur ornamēta, sed terra (vt d: ximus) p̄ter arbores h̄t alia ornamēta lō ge nobiliora, q̄a h̄t sensitua, et sc̄dm locū motiua, que sūt longe nobiliora q̄ vegetatiua: babet insuq̄ itellectua, idest, hoies, qui sunt longe nobiliores prædictis, licet hoies nō sint simpliciter ornamēta terræ: ideo pp tot nobiliora ornamen ta merito arbores nomē ornamētorum perdiderunt.

CAP. XXXV.

Declarans unde habent esse diaphaneitates, & tot modi coloris, & tot modi lucis, quot uidemus in cœlis.

V E R V N T quidā vo= lētes dicere q̄ de cœlo nūk il videmus nisi stellas, assūme= res rōnem ex aere et igne, q̄ in sua puritate videri non possunt: et quia (vt aiunt) cœli q̄to superiores, tanto pu= riores, & per consequens tā= to rariores, & ideo de eis (vt afferunt) nūk videre possumus, nisi stellas. Sed h̄ec po= sitio flare, non p̄t: primo prout cœli cōparantur ad elemē= ta: secundo prout cōparantur ad visum nostrū. In elemē= tis quidē quanto densiora, tanto vñliora, & minus habentia de actualitate: sed cum cœlū sūt naturæ luminosæ, nūk est densa pars cœli, q̄ aggregatio luminis: sed diuersitas est in densitate, quia p̄t esse tanta densitas & resultat ibi color & non lux, & p̄t esse tanta densitas & resultat ibi lux, et tanta densitas & resultat non solū ibi lux sed fons luminis, vt patet in Sole qui creditur densior oibus alijs: densitas er= go in supercœlestibus nō pertinet ad vñliatem, sicut in ele= mentis, sed magis ad nobilitatem & aggregationē luminis.

Ex densitate color, lux, & fons lucis, cau= santur.
pars ergo illa cœli vbi fixa sunt sydera, est superior, & in= densior alijs partibus, vbi sunt fixæ planetæ. Secūdo dicta positio flare non p̄t prout cœli cōparantur ad visum no= strum: nam si oēs cœli præter stellas essent rari, appareret nobis cœlum empyrium qd̄ est totum lucidū, cuius contra= rum videmus ad sensum. Prætermissa igitur hac opinio= ne, dicamus q̄ in cœlo non videmus aliquid nisi diaphanū & luminosum, in quibus cōuenit cœlū cum istis inferiori= bus: vnde Philosophus in. 2. de aia dicit, q̄ nō secundum se aqua & aer est quid lucidū, sed qm̄ natura eadē est in his vñris q̄, & in perpetuo superius corpore. In alijs. n. qualita= tibus, vñputa in calido, frigido, humido, & sicco, non conue= niunt supercœlestia cum istis inferioribus formaliter: q̄a hec sunt in istis inferioribus formaliter, in superioribus qd̄ dem non sunt formaliter sed virtualiter. Sed rārum et den= sum, luminosum & diaphanum vere & formaliter sunt in istis inferioribus & in supercœlestibus: differunt tā= hec multipliciter, primo quantū ad scissionē, scđo q̄pū ad origi= nē, tertio q̄pū ad actionē, quātū ad scissionem qd̄, q̄a elemē= ta rāra facilis scindūtur q̄ densa, nisi forte p̄p nūmā a= elūtūtē cōtraſistat, sicut ignis q̄ est rārior aere, nō ita p̄= transiretur

Tex. 68.

transirent propter nimirum attinaciam, sicut pertransiter aer: ipsum tamen rarum (secundum quod huiusmodi) in his que patiuntur peregrinas impressiones, leuis scis suram patitur quam densum: sed in supercaelestibus non sic, quia (vi supra tangebatur) ita esset impossibile scindere rarum sicut et densum, et scindere orbem sicut et stellam, quia neutrum pati potest peregrinas impressiones. Secundo differunt haec et illa quantum ad originem, quia hic rarum oritur ex calido dilatante, densum ex frigido constringente: ibi autem haec oriuntur ex deo producente vel subente. Nam nihil est ibi secundum rationes semifinales, ut vult Augustinus circa principium. 6.

Cap. i. super Gene . Non sunt in caelo aliqua producta prout secundum rationes semifinales materia est subiecta naturalibus agentibus, sed solum prout secundum rationes obedientiales est subiecta deo. Et ideo rarum et densum vel est in eo a principio producente, vel post productionem deo sic subente. nam producta caelo ex materia sub forma caeli, aliquae partes caeli fuerum diutino rufi su magis condensatae, quam prius essent: quia (vi supra dicebatur) lux facta est prima die per condensationem sue materie: sic Sol, Luna, et stellae producti sunt quarta die per condensationem sue materie. Tertio differunt haec et illa quantum ad actionem, quia densa in elementis, ut humor et humus, id est, aqua et terra, sunt magis passiva: rara, ut

Cap. io. ignis et aer, magis activa. Vnde Augustinus. 3. super Gen. at, quod sunt duo elementa ad pariendum, humor et humus, id est, aqua et terra: ad faciendum autem alia duo, aer, vis delicit, et ignis. Advertendum tamen quod quodlibet calidum est actuum, frigidum subactuum: et quia aer et ignis sunt calida, dicuntur elementa ad agendum. Invenimus tamen aliquando aerem esse valde passuum: quorum utrumque verum est, quia si consideramus ipsam caliditatem secundum se, aer scribitur inter elementa activa, quia calidus: sed si consideramus modum secundum quem aer participat caliditatem, quia simul cum raritate participat remissam caliditatem, dicitur esse valde passius. Vel possumus dicere quod aer iste inferior propter infelitionem quam habet ab elementis frigidis, semper est frigidus, nisi calefact per supercaelestes radios: et quia frigidus et rarus, ideo passius multum quantum ad istam inferiorem partem. Densitas itaque in elementis, facit ad passibilitatem, vel in elementis secundum aliquem modum diminuit actuitatem: nam et iste aer inferior qui dicitur multum passius, est magis aliquantiter spissior, quam aer superior qui est magis actius. Sed in supercaelestibus densitas facit ad actionem, quia influentia et a Ello magis est a stella que est pars desior, quam ab orbe qui est pars rario. Reuerterimus ergo ad propositum, et dicemus, quod licet raru et densum sint in superioribus formaliter, longe in altero: in elementis: et licet elementa habeantur, longe dissimiliter a supercaelestibus, aliqua tamē elementata (quantum ad aliqua) imitantur in his supercaelestibus, ut ferrum ignitum quia est densius. longe plus virile et agit quam stuppa vel palea ignita quia est rario. Sed in his non oportet sermonem producere: sufficiat autem sciare, quod in supercaelestibus est rarum et densum, et est ibi magis densum et minus densum, sicut in his inferioribus. Prætermissa ergo actione et passione, quia de his nunc loqui non intendimus, saluare poterimus omnia que videmus in caelis vel omnia que in eis visu percipimus. Nam vides

A mus ibi aliqua quasi colorem: aliqua lucem: aliqua, nec colorum nec lucem, sed diaphanitatem et transparentiam. Diaphaneitas ergo et transparentia sumuntur secundum raritatem, color autem et lux secundum maiorem et minus norem densitatem. Assignabimus quidem in caelo duplum colorum, et triplicem lucem, que omnia contingunt ex majori et minori densitate: est enim in caelo duplex color maculosus, qui est in quadam parte Lunæ, qui dicitur macula Lunæ: nam Luna in illa parte ubi est macula non lucet, sed apparet ibi quasi quidam color obscurus et quasi nebulosus et maculosus: unde dicit Auerr. in. 2. Cœli et multis Com. 4. 2. di, Lunam sapere naturam terrestrem. tamen sine terre streitae sed ex sola quadam debili densitate, possumus maculam illam salvare. Secundo est in caelo quidam color lazurinus non splendidus, id est, non illuminans: quem color rem pretendit octaua sphæra, vel illa pars caeli, ubi sunt sydera: nam inter ipsa sydera, quando est tempus clarum, videmus colorem lazurinum. Sunt ergo in caelo duo modi colorum, et sunt ibi tres modi lucis: quia est ibi quedam lux ab alio recepta, que est quasi rubra sicut Mars, qui totus apparet igneus, et sicut sunt aliquæ aliae stellæ, que videntur quasi ignea, non tamen habent huius stellæ lumen ab alio quam a Sole, sed in recipiendo illa lucem praetendunt colorem rubeum vel igneum. Secunda lux est in caelo recepta per modum quasi cuiusdam albedinis, sicut lux Lunæ in illa parte ubi non habet maculam que videtur alba et clara, et sicut planeta qui dicitur Venus, qui recipiens lumen a Sole offert huiusmodi lumen oculis nostris per modum claritatis et albedinis. Tertius modus lucis est in caelo, que non est recepta ab alio, sed est fons luminis in se, et est principium luminis in alijs, cuiusmodi est lux Solis, a quo omnia alia recipiunt lumen. Erunt itaque sex in caelo: videlicet, diaphaneitas, quantum ad partes illas caeli, ubi sunt Planetæ: color maculosus, quantum ad maculam Lunæ: color lazurinus, quantum ad octauam sphæram, vel quantum ad partem illam caeli, ubi sunt fixa sydera: lux ab alio recepta quasi ignea, cuiusmodi sunt multæ stellæ talem colorem praetendentes: lux recepta quasi clara et alba, sicut sunt multæ stellæ talem faciem demonstrantes: lux non recepta ab alio corpore, sed que est principium et fons luminis, cuiusmodi est lux solaris. Diaphaneitatem ergo salvamus sola raritate, ut partes illarum caeli ubi sunt planetæ, sunt diaphanae propter raritatem quam habent: sed alia quinq; videlicet, duos modos coloris, et tres modos lucis, salvabimus ex majori et minori densitate. Ad cuius evidentiam, est sciendum, quod in istis inferioribus color albus plus participat de luce, et niger niger. Omnes autem alii colores conficiuntur ex albo et nigro. In caelo autem non ponemus album et nigrum, sed ponemus maiorem et minorem densitatem, et ex hoc ponemus maiorem et minorem aggregationem luminis: et ubi est maior aggregatio luminis et maior densitas, magis accedit ad lucem: sed illa densitas facie lucem, vel si non facit lucem, sed colorem, magis accedit ad colorem illum, qui plus habet de albo, vel plus habet de luce. Dabimus ergo quinq; modos densitatis solum secundum magis et minus, ex quibus duobus accipientur duo modi coloris, et ex alijs tribus tres modi lucis. Dicemus ergo quod macula Lunæ densa est, quia non transparet, et eclipsat non bis Solem, cum supponatur Soli: et quia Luna secundum

B C D

Auer. in. 2. de
Cælo, cō. 49.

se totam tam secundum partem lucidam quim maculosam Soli suppositu, Solem eclipsa; ideo est densa secundum se totam: densa est ergo macula Lunæ, sed est minor densitas, quæ reperiatur in cælo: & quia minus est ibi de densitate, minus ibi est de aggregatione luminis: & ideo plus accedit ad colorem maculosum & obscurum, cum ibi minus sit de participatione luminis. Fuerunt enim aliqui dicentes quod illa macula est umbra terræ vel alicuius montis. Sed non semper terra nec aliquis mons se interponit inter Solem & Lunam, sed solum hoc sit in illis intersectionibus, ubi deferens Lunam intersecat deferentem Solis, quarum una intersecatio dicitur caput, & alia cauda Draconis. semper autem est in Luna illa macula, non autem semper se interponit terra vel aliquis mons inter Lunam & Solem. ergo illa macula non est umbra terræ, vel alicuius montis. Dixerunt autem alii, quod illa macula est idolum maris, vel idolum terræ. Imaginatur autem quidam quod Luna sit quasi speculum, ubi appetet imago & idolum: & quia Luna semper respicit terram & mare, semper appetet ibi idolum terræ & maris, & per consequens semper appetet ibi illa macula. Sed nec hoc stare potest, quia cum Luna moveatur semper, terra stante stabili, & mari stante in eodem loco, idem idolum non semper appetere in eodem loco in Luna: quia resstante, et speculo modo, idolum & imago mutatur ad motum speculi. Nos ergo non plus diffundentes in opinionibus talibus, dicamus Lunam in aliqua parte sui esse lucidam, et in aliqua maculosa: quia in illa parte ubi est maculosa, ita modicam densitatem habet, & ita modicam aggregationem luminis, & ratione densitatis in parte illa non est diaphana nec transparentis: ratione vero eius, quia illa densitas est valde modica, & parum habet de aggregatione luminis, redditur obscura & etiam maculosa. ergo tam modica densitas reddit colore obscurum, ubi parum participatur de lumine: omnis enim color participat aliquid de luce, sed color obscurus minus participat de luce quam alijs. Præter itaque hanc densitatem, quæ est in macula Lunæ, est dare maiorem densitatem in cælestibus, quæ non est tanta densitas, quod lucent vel & possunt recipere lumen, & ipsum refundere in alia; sed ex illa densitate resultat quidam color magis participans de luce, quod macula Lunæ: & hinc est color lazurinus, cuius similitudinem prædit octaua sphæra. Erunt ergo illæ partes ubi sunt sydera fixa, quæ apparent lazurinæ, magis dense, & plus habentes de aggregatione luminis, quam pars illa Lunæ, ubi appetet macula, sed non erunt ita dense, nec habebunt tantam aggregationem luminis, sicut reliquæ partes Lunæ quæ lucent. Amplus autem præter has duas densitates ex quibus resultat lux, color obscurus, & lazurinus, est dare alias tres maiores densitates, ex quibus resultat lux: quarum una est recepta et quasi ignea, alia est recepta et quasi alba, tertia non est recepta sed est fons & principium luminis. Stellaræ enim quæ videntur quasi ignea, plus habent de densitate & de aggregatione luminis, quam habeant partes illæ cæli quæ videtur lazurinæ, tu quia illæ lucent, partes cæli lazurinæ non lucent: tum etiam quia color tubeus plus accedit ad lucem & albedinem quam lazurinus, et plus habent de luce stellaræ tubeæ lucentes, quam partes cæli lazurinæ. Unde manifeste videmus in istis inferioribus, quod si sint parietes antiquati & degenerati, & ponamus ibi calcem albam, resultat ibi quasi color tubeus: sed si carbones viuis triti miscerantur cum calce, resultat ibi quasi color lazurinus: quia ergo prius habet de

2. de Anima.
Tex. 66.

Origo coloris
rubei & lazu-
rinei.

A nigredine i carbonibus vittis quam in parietibus antiquatis, plus accedit ad lucem & ad album color rubeus quam lazurinus. Sed est dare aliam maiorem densitatem in supercœlestibus, ex qua resultat lux recepta prætendens claritatem et albedinem, sicut sunt partes lucide lune: & ista est maior densitas quam sit lux recepta prætendens colorem rubeum, quia albus color plus participat de natura lucis vel de luce quam rubeus, omnes enim stellaræ tam prætendentes colorem album quam rubeum, habent lucem receptam à Sole: sed prætententes colorem album, habent plus de densitate & aggregatione luminis quam prætententes rubeum. Est autem ultima densitas in cælo & ultima aggregatione luminis, quæ est tanta, quia ex ea non resultat lux recepta ab alio, sed resultat inde fons luminis in se, & origo & principium luminis in alijs: et ista est lux solaris, propter quod Sol est densius corpus, quod reperiatur in cælo, ut vult Comment. 2. Cæli et Comment. 42. mundi. Erit ergo in cælo diaphanitas ratione raritatis, & erit ibi duplex modus coloris, et triplex modus lucis ex majori & minori densitate, ut est per habitu manifestum. De eo autem quod videtur Philosophus dicere, quod Luna videtur sapere naturam terrestrem: non hoc dictum est quod Luna non libus, ut refert pertinet ad quintam essentiam, sed ratione illius macula, que colorum obscurum & terrestrem videtur prætendere. Auer. 2. cap. de subtil. or.

CAPUT XXXVI.

Pertractans de situ, & multitudine, & paucitate stellarum.

C

H I L O S O P H V S in 2. Cæli & mundi querit, quare in primo mobili sunt multæ stellaræ, in qualibet vero orbe planetarum est una tantum stella? In quibus verbis aliam questionem mouet de situ stellarum, prout stellaræ que sunt in cæli parte syde rea, sunt superiores, planetæ autem inferiores. ipsi etiâ plante se habent penes superius et inferius, quia Saturnus est superior inter planetas: postea est Iuppiter: & sic de alijs. In eisdem etiam verbis mouet questionem de multitudine et paucitate stellarum, cum querit, quare in primo mobili sunt in supremo cælo sunt multæ stellaræ, in alijs autem orbibus inferioribus, in qualibet est tantum una stella? Sed videtur quæstio Philosophi presupponere falsum, quia cælum sydereum ubi sunt multæ stellaræ, non est primum mobile, nec ultimum eternum. Ad quod dici potest, quod omnino verba Philosophi sonare videntur in 2. Cæli & mundi, quod octaua sphæra sit ultimum cælum & primum mobile; quia forte ante eius temporā, vel quando illum librum compositum, nondum compertum erat octauam sphæram moueri diuersis motibus: nunc autem certum est orbem illum qui non mouetur nisi uno motu, esse primum mobile: non tamen certum est, immo falsum est, ipsum esse supremum cælum, quia supra primum mobile est cælum empyrium. Tamen apud Philosophos hoc habitu est pro indubitate veritate, quod idem sit primum mobile & supremum cælum: quia posuerunt omne corpus mobile, & conuerso. Nec possumus in hoc recte reprehendere Philosophos, quia cælum empyrium, quod est supremum cælum & est supra

Tex. 61.

est supra primum mobile, ductu rationis sufficienter inueni-
stigari non potest. Supponens: itaque philosophus, omne corpus
esse mobile, & opinans octauam sphærā moueri uno tan-
tum motu, ex hoc credit ipsum esse supremum corpus, quia
ex quo erat primum mobile, nullum erat aliud mobile su-
pra ipsum. & si nullum aliud mobile, ergo secundū ipsum:
nullum aliud corpus. Hoc ergo Philosophus presupponē-
dit & querit circa finem. a. de Cœlo & mundo, quare
in orbe primo habent motū unum, sunt stellæ multæ, quae
non comprehenduntur (id est, quae sunt in tanta multitudi-
ne quod cōprehendi non possunt,) & in unoquoq; orbī.

Tex. 67. reliquorum habent motus multos, est stella una? Et post
paucā hoc idem habetur, & secundū quidē primam sphē-
ram unā existētē lationē magna constat multitudo astros-
rum: aliorum autem signatim unumquodq; accipit proprius
motus. Ergo secundū P̄ilosopbum octaua sphera est pri-
mus orbis, & habet unum motum, & multas stellas: ceteri
autem orbes planetarum, qui sunt inferiores, e conuerso se-
babent; quia quilibet eorum habet unam stellam, & plus

Com. 67 res motus. Sed translatio Cōmentatoris veteri translationi
videtur esse contraria, ubi dicitur, quare in octauo. orbe p-
ropinquō orbi primo habente unum motū sunt plures stellas
non numeratae (id est, innumerabiles), & in aliorū orbium
unoquoq; habentū plures motus, est una stella? Igitur ut
detur hic, quod octaua sphera non sit primus orbis, sed sit
propinquus primo orbi. Sed patet translationē Commenti.
esse falsam, & praeferre mentem philosophi ibi esse additum
de sphera octaua propinqua primo mobili: nam primo est
ibi contrarieas ex verbis ipsius iectus, cum dicitur, quare
in octauo orbe propinquō orbi primo habenti unum motū.
Si enim octauus orbis habet unum motum secundū Philosophi-
borum opinionē, nō est propinquus primo orbi, sed ipse est
primus orbis: nam secundū Philosophorū opinionem ille
orbis qui habet unum motū, ille est primus orbis, cum secundū
rei veritatem illud sit primum mobile: & secundū Phi-
losophos ultra primum mobile non est alijs orbis, quia ille
orbis non esset mobilis, quod est contra eos, ponentes, Om-
ne corpus mobile. Habet enim sic se rei veritas, & supra pri-
mum mobile est cœlum stabile, quod dicitur empyrū, sed
hoc revelatum fuit Sanctis, nō inuestigatum a Philosophis.
Secundo patet hoc idem ex verbis Cōmenti. ibidē dicentis,
& hoc qd̄ dixit & octauus est propinquus primo orbi, est
ibi ab alijs additum (et subdit) & Ptolemaeus posuit nonū,
quia dicebat & ipse inuenit in stellis fixis motū tardum se-
cundū ordinem signorum. i. inuenit & octauus orbis præter-
motum diurnum qui est ab oriente in occidens, habebat mo-
tum tardum qui est ab occidente in oriente: motus enim ab
oriente in occidens in octaua sphera & in omnibus alijs,
est velox, quia est infra diem & noctē semel: sed in octaua
sphera motus contrarius, ab occidente in oriente est tar-
dus qui est octaua spherae proprius, quia est in centū an-
nis per unum gradū secundū Ptolemaeum. Et subdit idē
Cōmentator, & moderni Arabes dicunt & iste motus est mo-
tus accessus & recessus, & qd̄ non est perfectus. Ad cuius

In almagesto. evidentiam sciendū & Ptolemaeus posuit octo spheras mo-
ueri motu primi mobilis, quod est supra ipsam, qd̄ nos dis-
cimus cœlum crystallinū, Philosophi tamē vel potius astro-
nomi qui magis inuestigauerunt de motibus cœlestibus, ne-
scierunt aliquid dicere, cuius naturae esset primum mobile:
sed vidētes & octaua sphera mouebatur pluribus motibus,

A coacti fuerunt dicere & supra octauā sphera ram sive supra
cœlū sydereū erat aliqd̄ mobile, qd̄ aliter ipm noīare ne-
scientes, dixerunt est: primū mobile. quia ergo cœlū syde-
rū sive octaua sphera bēt aliqd̄ mobile supra se, oportet
& moueatur duobus motibus: uno motu quo mouetur ab o-
riente in occidens, qui est proprius superiori mobili a quo
reuoluitur, & qui est valde velox, quia est infra diem &
noctē semel: & ulio motu mouetur motu proprio ab occi-
dente in oriens contrario primo motui qui est valde tar-
dus, quia secundū Ptolemaeum est in centum annis per
unum gradū. Nunc autem de isto motu proprio sic tardo
est contrarietas inter opinionem Ptolemei & opinionem

Federicus II.

modernorū Arabum qui fuerunt tempore Cōmentatoris,
quia filii eius (vt dicitur) fuerunt cum Imperatore Federico
II, qui obij forte sunt quinq; anni, vel obij cum essent ab
annis domini. i. 250. parum plus vel parum minus, cum
modo sin 30. Ipse igitur Ptolemaeus videns & octaua
sphera contra motum primū mobilis mouebatur in centum
annis uno gradu, credit & perficeret & completeret hoc
modo cursum suum. Et quia quilibet circulus cœlestis sec-
undū computationē Astronomorū diuiditur in 360. gra-
duis, si octaua sphera in centum annis mouetar uno gradu
& hoc modo complet cursum suum, consequens est & octaua
sphera in triginta sex milibus annorū complet reuolu-
tionem suam. Sed Arabes (iter quos forte principaliter fuit
Tebib, qui de hoc motu fecit specialem Tractatū) dixer-
unt & octaua sphera secundū illum motū non perficit mo-
tum suū, sed post aliquem motū factum retrocedit: ideo vō
cauerunt motum illum accessus & recessus, quem motum
describens Tebib, dixit octauam spherae moueri super
duos paruos circulos descriptos super capia Arieris et Lī-
bre. Cōmentator tamē videns hoc non procedere secundū
mentem Philosophi, ponit octauam sphera ram esse primū
orbem, & ait in eodem Cōmento, & illud quod inuenit.
in hoc libro, videlicet, & octauus orbis nō sit primus orbis,
sed sit propinquus primo orbi, si sit verum. i. si vere hoc
dixerit Aristoteles, forte hoc dixit innuendo opinionem Ba-
bilonicorum, id est, Arabum. Non ergo secundū Cōment.
quātūcunq; haberet translationem nō verā, sicut de intentio-
ne Aristotelis, & octauus orbis nō esset primus orbis, sed eēt
propinquus primo orbi: sed si hoc dixit Arist. secundū Cō-
mentatore dixit illud referendo opiniones aliorum, vel (vt
supra tetigimus) philosophus hoc nō dixit, sed fuit superē
additum ab alijs, quod satis Cōmentator esse inuenit. Ter-
tia via ad hoc idem & s. Aristoteles opinatus est octauam
sphera ram esse primū mobile, patet ex rationibus quas ad-
ducit: sed de hoc in prosequendo patet.

Viso quid sentie
de octaua sphera, quia credit ipsam esse primū mobi-
le: volumus aliam difficultatē bic mouere, quia videtur non
esse unum corpus cōtinuum ab octaua sphera usq; ad orbem
lunæ, cum philosophus videatur distinguere inter octauam
sphera ram & septem spheras planetarum, & dicar septem
spheras planetarum esse septem orbes, & cœlum syde-
rū ubi sunt multæ stellæ esse octauum orbem. Proper
quod sciendū & cœlestes apparentias saluare debemus per
pauciora qd̄ possimus: cū ergo quilibet planeta habeat suū
motum aliū à quocunq; planeta & syderibus fixis, de ne-
cessitate ponere cogimur quilibet planetā babere sphera
distinctam à qualibet sphera aliorum planetarum, & ab
octaua sphera. Vel si ponamus à globo lunari cum cœlo.

O

sydereos esse unum corpus continuum, de necessitate cogimur ponere in illo corpore continuo planetas habentes eccentricos et epicyclos, ut est superius declaratum. Et si possemus per diuersitates solis sphaerarum planetarum saluare oes apparentias quas videmus in motibus planetarum, non ponendo eccentricos et epicyclos, leue esset hoc ponere, et diceremus sic esse ponendum; sed quia sol et oes planetae aliquando sunt in Auge, aliquando in Nadir et in oppositio Augis, quod aliquando magis eleuantur a terra, aliquando magis approximantur terrae, et quia aliqui planetae aliquando sunt retrogradi, aliquando directi, ad saluandum istas apparentias de necessitate cogimur ponere eccentricos et epicyclos.

2. de celo. Vnde et Simplicius vult, quod si alias apparentias saluare poterunt negantes eccentricos, istam tamen apparentiam saluare non possint, quia videmus sole unum et per magis eleui a terra, quam alio tempore. Cogimur erga ponere eccentricos et epicyclos, quos ponendo saluare possumus oes apparentias, non ponendo sphaeras planetarum esse diuisas inter se, et ab octaua sphaera. Sed ponendo autem hec esse unum corpus continuum, in quo et cum quo eccentrici et epicycli planetarum non habent continuitatem sed contigitatem, et sunt in huiusmodi corpore continuo collocati quasi medulla in ossibus, ut superius dicebatur, et quia frusta sunt per plura quod potest fieri per pauciora et sequere bene, ideo possumus ponere a globo lunari supra cum octaua sphaera esse unum corpus continuum, ponendo ibi (modo quo dictum est) eccentricos et epicyclos, quia his positis poterimus oes apparentias saluare, ut parum instructis in Astrologia potest esse necessarium, quia sphaeris non oportet dare alium motum ab octaua sphaera, sed sufficit hoc dare eccentricis et epicyclis.

Iraq; sic se habentibus caelestibus sphaeris assignat idem Aristoteles tres rationes in fine. **2. de Caelo et mundo** quare in octaua sphaera sunt tot stellae, et in unoquoque aliorum inferiorum est una stella sive unus planeta, ut sit una ratio ex parte motus, alia ex parte influentie, tertia ex parte motoris. Ex parte quidem motus potest sumi ratio talis: quia cum per motum et luminositatem fiat influentia in haec inferiora, ideo inferiores orbes habentes plures motus super quos influunt in haec inferiora non habent unumquodque nisi unam stellam, octaua autem sphaera econuerso, quia non habet nisi unum motum, habet multas stellas inferiores. igitur orbes planetarum quia abundant in motibus, deficiunt in stellis; octaua vero sphaera quia abundat in stellis, deficere (ut sic loquamur) in motibus, quia non habet nisi unum motum. Sed haec ratio Philosophi supponit falsum, quia corporum est octauam sphaeram habere plures motus. Ad quod dici potest, et forte tempore Philosophi hoc nondum erat cognitum. Possimus tamen dicere, veritatem habere rationem Philosophi, dabo octauam sphaerae plures motus, sicut dante Astronomi. Nam si octaua sphaera habet plures motus, non habet nisi duos: unum qui dicitur accessus et recessus, et aliud qui dicitur revolutionis motus. Alii autem orbes planetarum habent etiam hos motus quia revoluuntur a primo mobili et ab octaua sphaera, et cum hoc habent motus proprios, ergo superabundant in motibus plus quam octaua sphaera, ideo deficiunt in stellis. Octaua autem sphaera econuerso, quia non superabundat in motibus, superabundat in stellis. Alia autem ratio ex parte influentie sic sumitur: quia octaua sphaera plus influit ad vitam nostram inferiorum quam alii orbes inferiores, ut idem Philosophus vult ibidem; ideo ut

Tex. 69. I. Aristoteles tres rationes in fine. **2. de Caelo et mundo** quare in octaua sphaera sunt tot stellae, et in unoquoque aliorum inferiorum est una stella sive unus planeta, ut sit una ratio ex parte motus, alia ex parte influentie, tertia ex parte motoris. Ex parte quidem motus potest sumi ratio talis: quia cum per motum et luminositatem fiat influentia in haec inferiora, ideo inferiores orbes habentes plures motus super quos influunt in haec inferiora non habent unumquodque nisi unam stellam, octaua autem sphaera econuerso, quia non habet nisi unum motum, habet multas stellas inferiores. igitur orbes planetarum quia abundant in motibus, deficiunt in stellis; octaua vero sphaera quia abundant in stellis, deficere (ut sic loquamur) in motibus, quia non habet nisi unum motum. Sed haec ratio Philosophi supponit falsum, quia corporum est octauam sphaeram habere plures motus. Ad quod dici potest, et forte tempore Philosophi hoc nondum erat cognitum. Possimus tamen dicere, veritatem habere rationem Philosophi, dabo octauam sphaerae plures motus, sicut dante Astronomi. Nam si octaua sphaera habet plures motus, non habet nisi duos: unum qui dicitur accessus et recessus, et aliud qui dicitur revolutionis motus. Alii autem orbes planetarum habent etiam hos motus quia revoluuntur a primo mobili et ab octaua sphaera, et cum hoc habent motus proprios, ergo superabundant in motibus plus quam octaua sphaera, ideo deficiunt in stellis. Octaua autem sphaera econuerso, quia non superabundat in motibus, superabundat in stellis. Alia autem ratio ex parte influentie sic sumitur: quia octaua sphaera plus influit ad vitam nostram inferiorum quam alii orbes inferiores, ut idem Philosophus vult ibidem; ideo ut

II. II. Aristoteles tres rationes in fine. **2. de Caelo et mundo** quare in octaua sphaera sunt tot stellae, et in unoquoque aliorum inferiorum est una stella sive unus planeta, ut sit una ratio ex parte motus, alia ex parte influentie, tertia ex parte motoris. Ex parte quidem motus potest sumi ratio talis: quia cum per motum et luminositatem fiat influentia in haec inferiora, ideo inferiores orbes habentes plures motus super quos influunt in haec inferiora non habent unumquodque nisi unam stellam, octaua autem sphaera econuerso, quia non habet nisi unum motum, habet multas stellas inferiores. igitur orbes planetarum quia abundant in motibus, deficiunt in stellis; octaua vero sphaera quia abundant in stellis, deficere (ut sic loquamur) in motibus, quia non habet nisi unum motum. Sed haec ratio Philosophi supponit falsum, quia corporum est octauam sphaeram habere plures motus. Ad quod dici potest, et forte tempore Philosophi hoc nondum erat cognitum. Possimus tamen dicere, veritatem habere rationem Philosophi, dabo octauam sphaerae plures motus, sicut dante Astronomi. Nam si octaua sphaera habet plures motus, non habet nisi duos: unum qui dicitur accessus et recessus, et aliud qui dicitur revolutionis motus. Alii autem orbes planetarum habent etiam hos motus quia revoluuntur a primo mobili et ab octaua sphaera, et cum hoc habent motus proprios, ergo superabundant in motibus plus quam octaua sphaera, ideo deficiunt in stellis. Octaua autem sphaera econuerso, quia non superabundat in motibus, superabundat in stellis. Alia autem ratio ex parte influentie sic sumitur: quia octaua sphaera plus influit ad vitam nostram inferiorum quam alii orbes inferiores, ut idem Philosophus vult ibidem; ideo ut

2. Caeli. Tex. 68. Aristoteles tres rationes in fine. **2. de Caelo et mundo** quare in octaua sphaera sunt tot stellae, et in unoquoque aliorum inferiorum est una stella sive unus planeta, ut sit una ratio ex parte motus, alia ex parte influentie, tertia ex parte motoris. Ex parte quidem motus potest sumi ratio talis: quia cum per motum et luminositatem fiat influentia in haec inferiora, ideo inferiores orbes habentes plures motus super quos influunt in haec inferiora non habent unumquodque nisi unam stellam, octaua autem sphaera econuerso, quia non habet nisi unum motum, habet multas stellas inferiores. igitur orbes planetarum quia abundant in motibus, deficiunt in stellis; octaua vero sphaera quia abundant in stellis, deficere (ut sic loquamur) in motibus, quia non habet nisi unum motum. Sed haec ratio Philosophi supponit falsum, quia corporum est octauam sphaeram habere plures motus. Ad quod dici potest, et forte tempore Philosophi hoc nondum erat cognitum. Possimus tamen dicere, veritatem habere rationem Philosophi, dabo octauam sphaerae plures motus, sicut dante Astronomi. Nam si octaua sphaera habet plures motus, non habet nisi duos: unum qui dicitur accessus et recessus, et aliud qui dicitur revolutionis motus. Alii autem orbes planetarum habent etiam hos motus quia revoluuntur a primo mobili et ab octaua sphaera, et cum hoc habent motus proprios, ergo superabundant in motibus plus quam octaua sphaera, ideo deficiunt in stellis. Octaua autem sphaera econuerso, quia non superabundat in motibus, superabundat in stellis. Alia autem ratio ex parte influentie sic sumitur: quia octaua sphaera plus influit ad vitam nostram inferiorum quam alii orbes inferiores, ut idem Philosophus vult ibidem; ideo ut

A possit banc influentiam perficere, superabundat in stellis, quia a stellis magis habet esse influentia quam ab orbibus. Tertia ratio ad hoc idem assignatur ex parte motoris: supponit quidem esse maximam proportionem inter motorem et rem motam. Motor autem octauae sphaerae mouendo octauam sphaeram, mouet omnes orbes inferiores sic proportionaliter, et si adderetur una stella orbibus inferioribus, motor ille moueret cum labore et poena, quod est inconveniens.

His itaque prelibatis possumus aliter omnium horum rationes producere, ut dicamus cum Avicenna, quod cælum est quasi quoddam animal obediens Deo, nec possumus melius assignare rationes omnium istorum quam considerando que sunt in animali. Siquis enim scinderet aliquid animal, et videret et ibi cor et pulmonem, et pectoral, et splenem, et stomachum, et viscera, organum unde vadit cibus, cannam pulmonis unde attribuitur aer, renes, vesicam, cerebrum, et alia organa corporis, visceres multa ossa, et in aliqua parte videret multiplicari venas, et nervos; in alia vero parte videret hoc non sic multiplicari, et nesciret naturam animalis, foris miraretur et credere illa frustra esse. Et causa sic esse facta, et tamen omnia ista habent sua iuuamenta: nam cor est illud a quo procedit vita, ideo semper est in continuo motu, et semper spiritus vitalis dicitur esse in eo, quia motus qui est opus vitae spargitur per venas pulsiles, per spiritum, per dentem a corde: ab epate autem transmittitur nutrimentum ad omnia membra, licet in hoc opere sit cor magis princeps quam epatis. ideo oportuit epatis adiungi bursa fellis, ad quam trahitur superfluitas colorica, et splenem ad quam trahitur melancholica, et renes et vesicam ad quam trahitur superfluitas aquosa: similiter oportuit cordi superaddi pulmonem qui est quasi ventilabrum eius. Et quia animal propter continuam resolutionem indiget cibo, oportuit ibi esse organum unde vadit cibus in stomachum, ubi recipitur, et viscera ubi purgantur feces. Rursus quia anima propter sanguinis circulationem indiget respirationem, oportuit ibi esse cannam pulmonis per quam fieret attractio aeris ad refrigerationem corporis: oportuit etiam ibi esse cerebrum ubi sunt virtutes animalia et sensitivae: et sic discurrendo nihil videbitur in animali quod non faciat ad regimen illius. Ergo si tanta ordinatio est in animalis regimine, imaginari debemus multo maiorem ordinacionem esse in caelestibus, unde ordinatur universum, ita quod nulla est ibi stella que sit frustra que non habeat in universo suum iuuamentum, et que non sic sit suauata et sic mota et sic posita prout exigit regimen universi. Et si esset nobis sic nota natura caelestis, sicut natura animalis: sicut in orbis his que videmus in aliis assignamus sua iuuamenta et suas rationes quare sint tot et sic situata, et quare sunt talis complexionis; sic assignaremus de omnibus planetis, et de omnibus stellis, et de omnibus motibus caelestibus iuuamenta et rationes. Immo in ipso animali assignamus aliqua necessaria ex materia vel ex superfluitate aliqua egrediente a corpore, sicut dicuntur generari pilis: et licet sint aliqui pilis ad decorum et profectum sicut capilli decorantes caput, et defendentes ipsum a frigiditate, multi sunt tamen pilis in corpore non habentes huiusmodi decorum vel profectum: nam multis bonis nascuntur pilis intra aures non facientes ad decorum et non proficientes aurum, sed magis impedites audiendum: si etiam de pilis quarundam aliarum partium hoc idem narrare possemus. In caelestibus autem non est sic,

III.
Tex. c. 71.

Oes ptes aëris
sunt in aliis
necessarie.

D Dicitur sicut in aliis assignamus sua iuuamenta et suas rationes quare sint tot et sic situata, et quare sunt talis complexionis; sic assignaremus de omnibus planetis, et de omnibus stellis, et de omnibus motibus caelestibus iuuamenta et rationes. Immo in ipso animali assignamus aliqua necessaria ex materia vel ex superfluitate aliqua egrediente a corpore, sicut dicuntur generari pilis: et licet sint aliqui pilis ad decorum et profectum sicut capilli decorantes caput, et defendentes ipsum a frigiditate, multi sunt tamen pilis in corpore non habentes huiusmodi decorum vel profectum: nam multis bonis nascuntur pilis intra aures non facientes ad decorum et non proficientes aurum, sed magis impedites audiendum: si etiam de pilis quarundam aliarum partium hoc idem narrare possemus. In caelestibus autem non est sic,

quia

quia nihil est ibi talis, sed omnia sunt ibi ad iuvamentum
et ad regimen vniuersi, ideo multo magis sunt ibi omnia ordinata.

C A P. XXXVII.

Quomodo luminaria coeli diuidunt diem ac noctem, et sunt in signa et tempora, dies et annos, et illuminant terram.

V O N I A M sacra serupura dicit luminaria celi facta esse ad diuidendum diem et noctem, et sunt in signa et tempora, et dies et annos, et luceant in firmamento celi, ut illuminent terram, ideo de oibus his volumus quic-

rere veritatem. Propter quod sciendum quod omnia haec possunt accipi vel secundum motus caelestes, vel prout comparantur ad homines. Motus autem caelestes (quantum ad praesens species) possunt accipi dupliciter. Vel secundum motum diurnum, qui est motus primi mobilis ab oriente in occidens, et reddit ad oriens in una die naturali sive infra diem et noctem, et iste est communis omnibus, quia hoc modo mouentur omnia caelestia que sunt in firmamento vel sub firmamento celi. Alter modo potest accipi motus caelestis prout est proprius huic vel illi, et potissimum prout est proprius Soli, quia secundum motum Solis potissimum sunt haec accipienda, licet alia non sint despicienda, quia ad alia caelestia haec poterunt adaptari. Illa ergo qua sunt in Titulo capituli posita, quantum ad motum caelestem, tripliciter possunt accipi: vel secundum motum diurnum vel secundum motum proprium: vel secundum virumque Iugum, secundum motum diurnum, luminaria celi, et potissimum Sol, diuidunt diem et noctem, et sunt in dies. Nam si consideratur motus diurnus, qui completeret in uno die naturali secundum suas partes, que sunt arcus diei ab oriente in occidens, et arcus noctis, prout ab occidente reddit ad oriens: sic illa luminaria, et potissimum Sol, diuidit inter diem et noctem, quia Sol diuisum motu diurno peragit arcum diis, eundo ab oriente in occidens, et arcum noctis, ab occidente in ories, quia (ut dicitur Eccl.) ortitur Sol et occidit, quemadmodum ad arcum diei, et ad locum suum revertitur, quantum ad arcum noctis. Secundo modo potest accipi motus diurnus non secundum suas partes, sed secundum totam revolutionem: et sic luminaria celi, et potissimum Sol, sunt in dies, quia quelibet huiusmodi completa revolutione facit diem naturali. id est, sol est in dies, quia faciendo completam revolutionem secundum motum diurnum facit diem, et dividit diem et noctem secundum partes revolutionis. Quod ergo diximus de sole, possimus adaptare ad omnia luminaria, ut dicamus quod luminaria celi diuidunt die et noctem motu diurno, quia sol lucet in die, et alia luminaria in no-

Cap. i. Et iuxta illud, Fecit Deus duo luminaria magna, lumina re maius. i. Solem, et praecepsit diei, et luminare minus. i. Lunam et Siellas ut praecepsent nocti. ergo luminaria celi dividunt noctem et diem, et sunt in dies, quia sicut sol in motu diurno apponit viginti quatuor horas que sunt una

Gen. i. Ete, iuxta illud, Fecit Deus duo luminaria magna, lumina re maius. i. Solem, et praecepsit diei, et luminare minus. i. Lunam et Siellas ut praecepsent nocti. ergo luminaria celi dividunt noctem et diem, et sunt in dies, quia sicut sol in motu diurno apponit viginti quatuor horas que sunt una

A dies naturalis, sic quilibet planeta et omnes stellae, complete revolutiones suas secundum motum diurnum in viginti quatuor horis. Si autem est ibi aliquid plus, vel aliquid minus, propter id, quod contra feruntur motui diurno, de talibus ad praesens non curamus. Viso quomodo luminaria celi, et potissimum Sol, diuidunt diem et noctem, et sunt in dies, quantum ad motum diurnum, volumus declarare quomodo sunt in signa et tempora et annos, quantum ad motum proprium, que potissimum apparent in Sole. Sol enim secundum motum proprium est in signa, quia peragunt signa: est in tempora, quia peragit tempora. et est in annos, quia peragit annos. Circulus enim, quem describit Sol motu proprio, potest tripliciter accipi. Primo ut diuidatur in duodecim partes. Secundo ut diuidatur in quatuor partes. Tertio ut accipiat secundum se totum. Si ergo accipiatur primo modo, scilicet diuidatur in duodecim partes, facit Sol duodecim menses, et agit duodecim signa, quia in Martio dicitur Sol esse in signo Arietis, in Aprili in Signo Tauri, et sic de aliis signis et mensibus. Si vero consideretur praeferatus circulus ut diuidatur in quatuor partes, sic Sol est in tempore, quia describit quatuor tempora, videlicet Ver quod est tempus calidus et humidus, Acstatis que est calida et secca, Autumnum qui est siccus et frigidus, et Hibernum que est frigida et humida. Tertio modo potest considerari dictus circulus Solis secundum se totum, et sic sol est in annos, quia cum complete revolutione suam, tunc facit annum, et quod complete revolutiones (secundum predictum motu) tot annos facit. Imaginabimur quidem quandam formicam esse super quandam rotam, motam ab oriente versus occidens, comprehendente totum cursum suum ab uno puncto in idem punctum infra diem et noctem, ipsa in formica ab uno puncto illius rotae usque ad idem punctum rediundo motu contrario motu rotae apponit unum annum. illa itaque formica motu rotae complebat rotam revolutionem in una die naturali, motu autem proprio complebat revolutionem in uno anno, motu ergo rotae diuidente diem et noctem, et est in dies, quia describendo arcum rotae quod dura dies, et postea describendo aliam partem quod dura noctem, et diuidere diem et noctem punctum ad partes revolutionis. sed quia tota revolutione ficeret in una die naturali, ideo hoc modo esset in dies. verum quia tota revolutione motu proprio complebat in anno, ut supposuimus, secundum hunc motum, esset in signa, et mensibus, peragendo duodecim partes: esset in tempora peragendo quartam partem: esset in annos peragendo tam. et quod dictum est de formica, intelligamus de sole, et de aliis luminaribus celi, ut supra testigimus. Advertendum autem, illa quatuor et paucae accepta secundum cursum solis, accipi posse secundum quatuor puncta notabilia, secundum cursum Solis in celo, nam sunt ibi duo puncta notabilia, principium Canceris, et Capricorni, que dicitur solstitia, quasi solis statio. quod in n. sol est, in principio Canceris, dicitur quasi stare, quia non potest plus ad nos accedere, sed incipit recedere. et quando est in principio Capricorni, dicitur quasi stare, quia non potest plus a nobis recedere, sed incipit accedere. Alia autem duo punta notabilia sunt principium Arietis et Librae, quae prima principia Arietis et Librae dicuntur aequinoctia, quia sole existente in aliquo istorum duorum punctorum, est aequinoctium in vniuersa terra. Habito quo luminaria celi, et potissimum sol, secundum ad motum diurnum diuidit die et noctem, et est in

dies: et declarato quo secundum motum proprium est in signa, tempora, et annos: volumus ostendere quomodo secundum vtrungs motum huiusmodi luminaria, et potissime sol, lucent in firmamento caeli, et illuminant terram: quod de leui patet, quia ad hoc mouetur utroq; motu, ut haec faciant. Ostendo quomodo omnia praedicta possunt verificari de luminaribus caeli secundum motus coelestes: volumus declarare quomodo possunt verificari prout huiusmodi lumina deserviunt homini, et sunt facta in ministerium hominis, quia, ut dicitur Deuteronomio. Solem et Lunam et omnia astra creavit Deus tuus in ministerium cunctis generibus. Secundum hoc ergo exponemus aliter Solem et Lunam que sunt luminaria magna, et alia astra esse in signa, q; prius fecerimus. Exponebatur enim prius q; erant in signa, prout peragebant duodecim signa coelestia, que sunt Taurus, Aries, Gemini, etc. sed nunc exponemus q; sunt in signa, quia significant aliqua futura, utputa pluvias, ventos, tempestates futuras, vel alia quae possimus considerari per ea. Secundum hoc ergo dicemus quod Sol et Luna et alia luminaria caeli sunt facta in ministerium hominis, et deserviunt homini (prout ad praesens spe stat) quantum ad quatuor, videlicet, quantum ad solitum, et sic dividunt diem et noctem: quantum ad praesagium, et sic sunt in signa: quantum ad documentum, et sic sunt in tempora dies et annos: et quantum ad auxilium sive adiutorium, et sic lucent in firmamento caeli, et illuminant terram. Luminaria ergo caeli prout dividunt die et noctem sunt homini in solitum, quia ex hoc homines sciunt quando debent quiescere quia in nocte, et quando debent operari, quia in die, magnum enim fastidium geraretur homini si semper esset dies, vel semper esset nox, iuxta illud, Aeternae rerum conditor, noctem diemque qui regis: et temporum das tempora, ut alleues fastidium. Secundo (prout haec luminaria sunt in signa) deserviunt homini ad praesagium, quia hoc modo sunt in signa modo quo diximus, prout designant et significant aliqua futura, et prout per ea habemus aliqua praesagia futurorum. Tertio prout haec luminaria sunt in tempora et dies et annos, deserviunt homini quantum ad documentum: nam hoc modo fuit inuenta Astrologia, et hoc modo fuerunt homines educti de coelestibus motibus, videntes luminaria caeli describere alia et alia tempora, et alios et alios annos, ut quia in tali die tantum declinat Sol ab aequinoctiali, et in tali tantum, et talis planeta tantum, et talis tantum, et quia in tali tempore, ut tali hora diei, vel tali mensie, hoc signum incipit sic oriri cum tali planeta, et cum hoc signum oritur, aliud tale signum occidit, et etiam quia tali anno erit coniunctio Solis et Lunae circa caput vel circa caudam Draconis, et erit eclipsis, et quia in tali aliquo anno non sic coniungetur et non erit eclipsis, et sic de aliis, de quibus tractant Astronomi, et per quae docemur de his que pertinent ad Astrologiam. Quarto prout huiusmodi luminaria lucent in firmamento caeli et illuminant terram, sunt facta in ministerium hominis, et deserviunt homini quantum ad auxilium sive quantum ad adiutorium, quia prout talia luminaria illuminant terram, iuuatur homo in operibus suis, quia videt et cognoscit qualiter debeat operari, quia si penitus effici tenebrae, hoc videri non posset. Aduerendum tamen q; Sol et Luna dicuntur lumenaria magna, quod de sole nullam dubitationem habet, q;

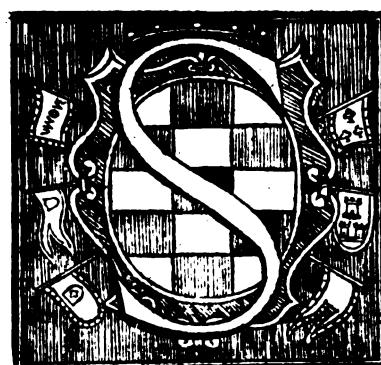
Hymnus ecclesie.

A est maius luminare, etiam quantitas, quam aliquid aliud. Dixit lum. ma quod reperiatur in caelo: sed quantum ad Lunam videtur gna secundum appa esse falsum, quia Luna cum eclipsatur, tota clauditur in una rentia, q; Lu bra terre, proprie quod manifeste concluditur q; sit minor na post Solem terra, et communiter ponitur de Stellis fixis, q; quelibet prae cunctis astris aperte non dicit scriptura sacra q; post Solem Luna sit maius corporis, quam ceterae stellae, sed q; est luminare minus q; ceterae stellae, quia proper sui propinquitatem ad lucendum nobis, et ad illuminandum terram, post Solem plus hoc facit, q; ceterae stellae. Et hoc de quarta die sufficiant.

CAP. XXXVIII.

B Quomodo pisces dicuntur reptilia, et quomodo eadem die, et ex eadem materia, producti fuerint pisces, et aves.

Cicero in lib. de nat. deorū, testatur Lunā dimidia parte terre cē maiorem.

CRIBITVR
enim de opere genitie diei, producat aque reptile animalia viventia, et volatile super terram. Et quia eadem die dicuntur producti pisces et aves, cum per voluntate intelligantur.

C tur aves, oportet q; per reptile intelligantur pisces. Ideo merito dubitatur, quomodo pisces dicuntur reptilia? Diceamus ergo q; a repo, repis, repsi, reptum: vel a repo, repatis, quod est eius frequentatuum, dicta sunt reptilia: repere autem (ut dicit Hugo) est ventre et pedibus ire. Isidorus autem. 1. 2. Etymol. dicit q; reptilia sunt, quia ventre et

Cap. 4.

peccore repant. Quaecumq; ergo in eundo iuuant se cum ventre, reptilia dici possunt. Sed aliqua animalia in eundo sic se iuuant cum ventre q; etiam se iuuant cum pedibus, ut lacertae et sceliones: et illa sunt reptilia eo modo quo dicit Hugo, quia iuuant se cum ventre et cum pedibus repant. Sed aliqua in eundo iuuant se cum peccore et ventre, et illa sunt reptilia eo modo quo dicit Isidorus, quia ventre et peccore repant. Pisces autem dicuntur reptilia, quia in motu semper mobile innititur alicui immobili, ut vultus August. 8. super Gen. ut si homo mouet se,

Cap. 21.

D figit pedem dextrum ut moueat sinistrum, et postea sinistrum ut moueat dextrum: vel si totus simul se moueat, firmatus super terram stabilem, ut saltu se mouere possit. Sic reptilia firmant se super ventrem et supra pedes, quantum ad ea que repant pedibus et ventre: vel firmant se super ventrem et peccore, quantum ad ea que repant ventre et peccore. Et sicut reptilia mouent se super terram repant do in terra, sic pisces repando mouent se in aqua, quia firmant ventrem super unam partem aquae ut mouent se ad aliam partem. Aduerendum ergo q; cum sint distincta duo genera reptilium, quia quedam ventre et pedibus, quedam vero ventre et peccore repant: possimus alia duo genera distingueare, quia quedam ventre, penulis, et etiam cauda repant, ut pisces, qui repando cum ventre non solum se iuuant cum penulis, sed etiam caudam firmantes

in

in aqua se agilius mouent per aquas. Vermes verò (qui ad quartum genus reptilium pertinere possunt) ora fingen-tes in terra, totum reliquum corpus trahunt. Vifo quomo-do pisces dicuntur reptilia, volumus ostendere quomodo ex eadem materia & eodem die producti sunt pisces & aues. Ad cuius evidentiam sciendum & secundum Philos-

T. 50 phum in Lib. 2. de Generat. ex eisdem nutrimur & sua-mus, quia non nutrimur ex uno elemento, sicut non sua-mus, sed ex omnibus elementis: atamen proprie aliquas causas dicuntur aliqua esse ex terra, aliqua ex aqua, alia quia ex aere, sic etiam possent dici aliqua ex igne. Possu-mus autem, quantum ad præsens spectat, assignare octo modos, quare dicuntur aliqua specialiter esse ex aliquo, elemento: ut sit primus modus ratione quantitatis: secun-dus ratione terminationis: tertius ratione liquefactionis: quartus ratione modi vivendi: quintus ratione motus: sex-tus ratione dominij actionis: septimus per respectum ad alia animalia: & octauus ratione prime productionis. Primo ergo dicuntur aliqua esse specialiter ex aliquo ele-mento ratione quantitatis: quia licet ad mixtionem illius concurrant omnia elementa, tamen est ibi aliquod elemen-tum de quo est ibi plus secundum quantitatem, quam de alio: & sic mixta dicuntur esse ex terra, quia secundum quantitatem est ibi plus de elemento terræ, quam de alia quo alio. Secundo modo possunt dici aliqua ex aliquo ele-mento ratione terminationis, que sit per aquam & ter-ram, tanquam per humidum & siccum, ut declarat philo-

Tex. 29. sophus in 4. Meteor. terra enim sine aqua non tenet se, quia tota est puluis: aqua autem sine terra tota est labilis: mixta autem adiuicem faciens corpus terminatum. Sicut videmus de farina & aqua. Farina quidem quia est siccata, non tenet se, quia est tota puluis: aqua etiam non contine-t se, cum tota sit labilis: mixta autem simul sit pasta tenens, se, que est terminabilis proprio termino. Siccum ergo cum humido facit corpus terminatum & sensibile: hoc autem non facit humidum aereum, quia est valde rarum & insensibile: sed humidum aqueum, ut idem Philosophus ibi-

Tex. 29. dem innuit. Unde ait quod elementorum proprijsime, sic cum quidem terræ, humidum aut aquæ. Et subdit. Propter hoc omnia terminata corpora hic non sine terra & aqua. Sed cum mixta hoc modo sine terminata, quia aliqua sunt mollia, aliqua dura, ideo quantum ad hanc terminationem mollia dicuntur esse ex aqua, quia de facili cedunt, & quantum ad hoc tenent se cum humido: dura dicuntur esse ex terra, quia se tenent cum siccō, & non ita cedunt.

Tertio possunt aliqua dici esse ex aliquo elemento ratione liquefactionis: & hoc modo ait Philosophus. 4. Meteorol.

& materia omnia liquabilem est aqua. Nam & metalli liquefiant per ignem, hoc non competit eis ratione siccii, quia siccum secundum quod bivismodi non liquefieret ab igne, ideo competit eis ratione humidis: & ideo quantum ad hoc dicuntur esse ex aqua. Quarto dicuntur aliqua esse ex aliquo elemento, quia vivunt, id est, vivunt accipiunt in illo elemento: ideo dicit Philosophus. 4. Meteorol. quod & in terra & in aqua animalia solum sunt: in aere autem & igne non sunt, quia corporum materia, haec. Et si dicatur & aues sunt in aere. Dici potest & non sunt in aere & vivunt accipiunt in aere, nisi forte ad horam. Nam cum non sunt aues in aere nisi laborando; et cum non quiescant in aere, non dicuntur esse in aere & vivunt accipiunt in

A aere; nisi forte aues ratione timoris, & per paruum spatium temporis, hoc facerent: magis tamen est eis con- modum vivum accipere in terra vbi quiescent, & in aere. Ergo ratione modi vivendi aliqua animalia dicuntur esse ex terra, quia vivum recipiunt ex terra: aliqua autem ex aquis, quia ibi vivum accipiunt. Non enim sic laborant pi-sces in aqua stando non attingendo terram, cum aqua sit quid palpabile & quid spissum, sicut laborant aues in ae-re. Ideo vivum suum possunt commodius accipere pisces in aquis, quam aues in aere. Quinto dicuntur aliqua ex ali quo elemento ratione motus, vel ratione conuersationis, quia mouentur & conuersantur in illo elemento: & sic terre-stria sunt ex terra, quia ibi mouentur & conuersantur: aquatica ex aqua, volatilia ex aere, & maxime ex isto ae-re humido, vbi mouentur & conuersantur. Verum quia aer iste humidus multum conuenit cum aqua, ideo etiam quan-tum ad motum & conuersationem possunt dici aues factæ ex aqua, quia aer quantum ad partem istam inferiorem humidam ad aquas pertinere videtur, ut vult August. 3. su-per Gen. Sexto possunt dici aliqua esse ex aliquo elemento ratione dominij & actionis: & sic possent aliqua dici ex igne, si erunt multum calida, & quantum ad actionem do-minabitur ibi elementum ignis. Septimo possunt dici aliqua esse ex aliquo elemento non simpliciter sed per respectum ad alia: & sic possunt dici aues producere ex aere, quia cum aues conuersantur magis in aere & alia animalia, cre-dibile est quod elementum aeris plus abundat in aribus & in alijs animalibus: abundat enim in aribus secundum qua-titatem plus terra, quam aer. Possunt tamen dici aues pro-ducere ex aere, non & secundum quantitatem plus babeante de aere, quam de terra: sed quia plus habent de aere secun-dum proportionem mixtionis suæ, quam alia animalia. Isle autem modus septimus confirmatur per modum quintum: quia illud animal quod plus conuersatur in aliquo elemen-to & alia animalia, rationabile est & plus appropinquat et magis sapiat naturam illius elementi, quam alia anima-lia. Octauo possunt dici aliqua produci ex aliquo elemen-to ratione prime productionis: & sic Deus ex libito va-luntatis potuit producere quacunque ex quocunque elemento. Nam cum attingat immediate ipsam essentiam materie, potest ibi immediate inducere quacunque formam: dato ta-men & ex materia unius elementi Deus producat aliqua mixta, illa materia unius fungetur vice materie omnium elementorum, quia ut sicut nunc talis mixtio fit ut produc-tatur auis, qualis requirit natura auis, sic si virtute diu-na ex uno elemento produceretur auis, talis proportio & talis dispositio fieret in illa materia qualis requirit na-tura auis: & quia scriptura sacra secundum productionem primam dicit aues productas ex aqua, debemus dicere eas sic esse productas. Et si queratur, quare aues non aliud. Hebr. veritas non est elementum ornans quam aerem, & ex alio sunt produc-ta, quia ex aqua? Dici potest & virtus & divina & que facta sunt volatile: eliter potuissent produci ex aere, sicut ex aqua: verum sed dicitur volatile quia ratione corpulentie aues maiorem conuenientiam volet super ter-ram cum aqua quam cum aere, forte voluit Deus ipsas rā. Et in 2.c. ex aqua producere, ut innuit Hugo lib. primo, parte prima. Gen. numeran-dum Aduertendum tamen & dixit Deus producere aquæ, non tur aues inter quod aquæ ex se possent producere pisces & volatilia: sed diu-nia terra, sicut dicitur terra producere animalia, hoc tamen facit me-diant semine quantum ad ea que generantur ex semine,

Cap. 7

C

D

Digitized by Google

vel mediante coelesti corpore tanquam mediante principio altius: sic aqua produxit pisces & aues mediante divino verbo, tanquam mediante altius principio. Et hoc de qua die sunt dicta.

CAP. XXXIX.

Pertractans de animalibus quae sunt ornamenta terrae, & circa ea difficultates elucidans quae possent de huiusmodi animalibus exoriri.

OST cælum repletum syderibus, & aërem volatilibus, & aquas pescibus, consequens erat etiam terram suis animalibus repleri, ut ait Beda. Sed de huiusmodi animalibus tractare volentes præter difficultates oriri possibles de homine prout comparatur ad alia animalia, possumus enumerare difficultates quatuor circa animalia quae sunt ornamenta terræ. Tres difficultates assignare possumus prout huiusmodi animalia terrestria comparantur ad aquatica, & etiam ad volatilia. Nam una est difficultas, quia scriptura loquens de productis ex aquis, ait: Producant aquæ reptile animæ viuentis, & volatile super terram, sine hoc verbo (viuentis.) Sed cum loquitur de productione terræ, non dicit, producat terra iumenta, vel reptilia, vel bestias, vel homines animæ viuenies: sed, Producet terra animam viuentem in genere suo. Secunda quidem difficultas est, quia in productione animalium productorum ex aquis dicitur, & benedixit eis, dicens, Crescite & multiplicamini, & replete aë quas maris: auesque multiplicentur super terram. Sed in productione iumentorum, reptilium, & bestiarum, que producuntur ex terra, nihil est tactum de huiusmodi benedictione. Tertia quidem difficultas est non ex modo nec ex benedictione cuiusmodi erat difficultas prima & secunda, sed ex ordine productorum: cum enim bestiae magis hanc distinctionem membra pescibus & aues, videantur in hoc quod sunt digniores eis, & ideo videtur & prius debassenti esse productæ. Possimus autem tangere difficultatem quartam ex enumeratione eorum, que dicuntur ex terra esse productæ, que ad tria genera secundum scripturam sacram videantur esse reducta, videlicet, ad iumenta, reptilia, & bestias. Nam iumenta (ut ait Isidorus lib. 12.) sunt que nostrum laborem & onus suo adiutorio subeundo iuvant. Nam boves aratum trabunt, & durissimas terræ glebas vertunt: Equus autem & Asinus portant onera hominum. Ista ergo sunt iumenta secundum Isidorum quasi hominum iumenta, pro quibus laborant vertendo terræ glebas, quod faciunt pro nobis boves: et etsi laborant portando onera, quod faciunt pro nobis equi, muli, & asini. Bestiae vero proprie sunt, secundum Isidorum, Leones, Pardi, Tigres, & certa huiusmodi, que (secundum ipsum) bestiae dictæ sunt, quæ sunt: & exinde (secundum eum) feræ sunt appellatae, quia sunt sine freno & suo desiderio feruntur. Vel (quod idem est) dicuntur bestiae quasi vastæ, à vastando. Quid autem sunt reptilia, in praecedenti cap. dicebatur. Sed in his.

Cap. 1.

A tribus generibus non comprehenduntur omnia animalia terrestria: nam multa sunt huiusmodi animalia que nec recte sunt reptilia quia non reptant: non sunt bestie, quia non se iungunt: nec sunt iumenta quia nos non iuvare ad portandum labores & onera & possumus talia animalia inter sylvæ stria reperire, quia cuniculi, lepores, caprioli, & ceru ad nullum istorum trium generum pertinere videntur. Possumus etiam ea reperire inter domestica, quia porci, et aues non videntur sub aliquo istorum trium generum contineri. Restat ergo videre quid sit dicendum ad eas difficultates: & primo ad primâ de volatilibus dici potest, quod cum dixit producant aquæ reptilia anime viuentis, & postea subdit, & volatile sine ly viuentis, quia ex quo prius facta est mentio de anima viuenti, satis datur intelligi, quod ad volatilia debeamus referre animam viuentem: sed quod non repetitur nec in resto nec in obliquo, vel non repetitur nec transiit nec intransiit, forte est, ut detur intelligi quod medio modo participant vitam inter bestias terre & pisces: nam licet quantum ad aliqua aues sint nobiliores bestiæ, tamen membra bñi magis distincta & organa magis perfecta bestiæ, quam aues. Aduertendum tamen quod cum dicimus terrestria esse magis perfecta, quam aquatica, vel quod volatilia, intelligimus quam ad terrestria perfecta, vel intelligimus coniter loquendo: nam certum est multa aquatica esse perfectiora, aliquibus terrestribus. Remota difficultate prima, volumus, amouere secundam, quare si bestiæ non est data bñdicio illa. Crescite et multiplicamini. Propter quod, sciendū, quod quidam imitatoe premitur, subintelligitur in eo id quod imitatoe sequitur: & quia imitatoe sequitur post productio ne piscium & auiū producta esse aialia terre, ideo illa benedictio data productis ex aqua, subintelligitur esse data eis productis ex terra, cum productio una imitatoe se beatitudinem. Hoc est ergo quod Beda dicit, & crescite & multiplicamini, quod de prima creatura anime viuentis, id est productis ex aquis dictum erat, de secunda, id est productis ex terra subintelligendum reliquit. Immo diligenter debemus aduertere scripturam sacram, maximam ordinationem & subtilitatem continere, ut repetenda repetat, & non repetenda non repetat: nam cum tertia die apparuit arida, dixit Deus, Germinet terra herbam virentem & facientem semen, & lignum. pomiferum faciens fructum iuxta genus suum, quod idem fuit dicere, quod arbores & herbe multiplicarentur, & concinnarentur: se per generationem in genere suo: nam quod est animalibus generare, hoc est herbis & arboribus germinare. Verum, quia quarta die fuerunt facta luminaria cœli antequam aquæ producerent pesces & volatilia, dictum fuit pescibus & volatilibus quod crescerent & multiplicarentur, et fuit quasi repetitum in pescibus & aubus quod crescerent & multiplicarentur, quia illud dictum de plantis, fuerat tertia die, dictum vero de pescibus & aubus fuit quinto die. & quia per interpositionem quartæ diei, dictum tertiæ diei non congruebat, subintelligebatur de quinta die, ideo congrue hoc voluit scribere, utura repetere. Vel voluit non solù per interpositionem quartam sub bovis benedictione, sed et quia perfectiori modo voluit proferre multiplicationem pescuum & auium, quam plantarum, nam in multiplicatione plantarum non fit mentio de benedictione, sed absque non comprehendendi. lute dicitur, Germinet terra herbam virentem & facientem semen, per quod se multiplicet & continuet in genere suo: sed multiplicatio pescuum & auium cum benedictione prolata est, cum dicitur, Benedixit eis Deus, dicens, Crescite, &c, sed quia

III. quia sexta dies in qua sunt producta terrestria immediata se habet ad diem quintam, in qua producta sunt aquatica et volatilia, quibus data est benedictio multiplicationis, propter huiusmodi immediata consecutionem subintelligatur, et non oportebat repetere benedictionem. Quid autem addebatur tertio de ordine productorum: dici potest (ut com-
muniter ponitur) quod scriptura loquitur de productione pis-
cium et avium tanquam de ornatu aquae et aeris, et de ani-
malibus terrestribus tanquam de ornatu terrae: ideo haec ma-
cū elementum accipienda sunt secundum ordinem et nobilitatem elemē-
torum quae ornant, et secundum proprias dignitates. Et quia
aqua et aer sunt nobiliora quam terra que est sex elemento-
rum, ornatus eorum premititur ornatui terrae, et productio-

IV. piscium et avium productioni terrestrium. Quod autem ad-
debatur quarto quod omnia animalia terrestria non compre-
henduntur sub illo triplici genere, dici potest quod sylvestria
(dato et non serviant) comprehenduntur sub bestiis pro in-
domita feritate, ut glosa marginalis dicit, et est Beda. Ipse
etiam Isidorus in verbis superius tacitis innuit, quod bestiae di-
cuntur fere pro desiderio quo feruntur: et quia omnia in-
domita sunt talia, possunt quae sunt huiusmodi ad bestias
pertinere, non computatis reptilibus: domita vero (dato quod
non portent onera, nec moueant glebas terrae) possunt cum di-
ci iumenta, quia sunt hominis iumenta, ut glosa Bede mar-
ginalis innuit. Et sic omnia terrestria possunt ab illo tripli-
ci genere comprehendendi: quod clare patet, si consideretur
antiqua translatio. Nam (ut glosa marginalis dicit) ubi nos
babemus Lumenta, antiqua translatio habet Quadrupedia.
Una ergo translatio exponitur per aliā, ut dicatur. Produc-
cat terra animalia videntem in genere suo, iumenta. I. qua-
drupedia, hominum iumenta. Et tunc plane patet: quod pecu-
des et porci sunt huiusmodi, quia sunt quadrupedia, homi-
num iumenta. Aduertendum etiam quod aliqua domestica,
secundum Isidorum, computanda sunt: cum bestiis, ut canes, et
dentibus nocenti: et simile computatur cum bestiis, quia video-
mus et vnguis et dentibus seuire et nocere conatur.

Biblia LXX.

CAP. XL.

Declarans multimodas differentias inter hominem
productum et alia animalia, et pertractans
difficultates de animalibus minutis et uenenosis.

I. consideremus verba scri-
pturarē sacra loquentis de
productione hominis, dicere
possimus ipsam sacrā scri-
pturam tangere quasi quaque
differentias hominis produ-
cti ad alia animalia. Ut sit
prima differentia, prout ho-
mo est in esse productus. Se-
cunda, prout est nobilium potentiarum. Tertia, prout est di-
uina gratia decoratus. Quartā, prout est praesidentia et do-
minio omnium aliorū animalium prædictus. Quinta, quia non
est factus ad terram ornandā, sed magis ad eam sibi subi-
ciendam. Propter primā, sciendū, ut Aug. dicit super illo
verbo Faciamus hominem, et habetur in glosa marginali, quod
apparet, quare dictū est, ut cuncta fieret iuxta genus et spe-

A. cies suas, quia erat creandus homo, qui nō solum generi suo 3. super Gen.
et speciei congrueret, sed ad imaginē creatoris fieret, cu= ca. 19. 20. 21
ius dignitas (ut ait) ostenditur, quia quasi consilio est crea et. 22.

tus, unde nec simpliciter dicitur sicut de ceteris. Fiat homo,
sed faciamus hominem, et c. Ergo homo prout est in esse prod-
uctus differt ab alijs animalibus, quia non est factus solum
ut aquaretur principijs sui generis vel speciei, et non est
factus quocunq; modo, sed quasi cum consilio est productus,
ac si Trinitas inter se deliberasset de fattione hoīis, ut pa-
tit per Aug. cum dicitur, Faciamus hominem. Itaq; in hoc
verbo scripture sacrae, Faciamus hominem, datur intelligi
et homo longe differenter ab alijs animalibus est in esse pro-
ductus. Sed ex eo quod postea subditur, Ad imaginē, datur
intelligi quod homo longe differenter ab alijs animalibus,
nobilibus potentij est perornatus. Habent enim alia ani-
malia suas potentias vegetatiwas, et sensitiwas: sed non ha-
bent intellectuas, secundum quas est accipieā Imago dei,

Cap. 7. et
Col. 3.

sive Trinitatis. Nam, ut Aug. ait, 10. de Trinitate, si spiri-
tu mentis nostrae renouatur homo in agnitione dei secundū
imaginem eius qui creauit eum, nulli dubium est nō secun-
dum corpus, nec secundū qualibet animi partem, sed secun-
dum rationalem mentem, ubi pōt̄ esse cognitio dei, hominē fa-
ctum ad imaginē eius qui creauit eum. ergo in parte rationa-
li sive intellectuā, ubi est memoria, intelligentia, et voluntas
sequens intellectum, quibus potentij carent bruta, acci-
pienda est Imago dei, sive Trinitatis: quia sicut est a patre
filius et ab utroq; spiritu sanctus cōnetens parentē pli;
sic à specie existente in memoria gignitur species in intel-
ligentia, et ab utrisq; procedit intentio in voluntate speciei
gignenti, speciem genitā connētens. Ex istis ergo potentij
ubi est imago Trinitatis, homo est excellentior animalibus
alijs. Tertio, prout additur, Et similitudinem, quia homo fa-
ctus est ad imaginem et similitudinem dei, datur intelligi et
homo longe differenter ab alijs animalibus est diuina gratia
decoratus. Nam imago dei in nobis pōt̄ accipi secundū na-
turalia, sed similitudo dei accipienda est in nobis secundū
gratuita. Ex eo enim quod babemus has naturales potentias,
sive bas naturales vires, scilicet memoriam, intelligentiam,
et voluntatem, sumus ad imaginē dei: sed ex eo quod bis sup-
additur diuina gratia, vel superaddūt̄ dona gratuina, sic
conformamur, ut dicamur filii eius, et dicamur sancti ad
similitudinem eius. Vnde idē August. eodē lib. de Trinitate

Cap. 7.

ait, quod secundū rationalem mentem efficiuntur filii dei
per baptismum, Christū induentes, ergo per gratiam baptis-
talem Christū induimus, et sumus filii dei, et per conse-
quens facti sumus ad similitudinem, quia hoc est de ratione
filii quod assimiletur patri, per gratiam quidem sive pōt̄ do-
na gratuina non solum efficiuntur filii dei et similes deo, sed
etiam aliquo modo efficiuntur Di, iuxta illud Psal. Ego Psal. 8. 1.
dixi dij estis et filii excelsi oēs. Primus itaq; bō fuit factus
ad imaginem dei, quantum ad naturalia: et ad similitudinem,
quod fuit productus cum Originali insti-
tutio, qua est donum gratuatum et supernaturale. sed à la-
cronibus. i. à Diabolo fuit spoliatus gratuitus, vulneratus in
naturalibus, et secundū ipsa naturalia sic vulneratus re-
mansit et factus est quasi semiuius, ut non haberet ea sic
babilia ad bonum ut prius. Sed quārō prout subiungitur, et
præsit piscibus maris, et volatilibus cœli, et bestiis: datur
intelligi quod longe aliter ab alijs animalibus est præiden-
tia et dominio prædictus. Quinto vero ex eo quod additur

III.

V.

præsit vniuersæ terre, ex eo quod infra subditur, replete terram, & subjcite eam: datur intelligi quod longe aliter factus est ab alijs animalibus terrestribus, quia hmoi animalia facta sunt vt ornarent terrā, homo autem non est factus ad terrā nec propter terram, sed ad cœlum, & ppter eum qui fecit cœlum & terram, & factus est dominus & possessor terræ.

Cap. 26.

Vnde Hugo lib. 1. parte prima vult quod quarta die accepit ornamentum cœlum, quinta accepit ornamentum aqua in piscibus, & aer in volatilibus, sexta vero die accepit terra ornamentiū per bestias, & iumenta, et reptilia (& subdit) nouissime autem factus est homo de terra & in terra, non tñ ad terram nec propter terram, sed ppter cœlum & ad cœlum, & ppter eum qui fecit cœlum & terram (& subm̄fer) ergo factus est homo non quasi ornatus terræ, sed dñs & possessor. Oēs enim has quinq; differentias tangit scriptura sacra hominis pducti ad alia animalia. Possimus tñ (si vellemus) addere differentiam sextam, cum dixit Benedixi q; illis Deus, & ait, Cresce, & multiplicamini. Nam bestiis & iumentis non est hoc dictum, sed qd dictum erat aib; & piscibus, intelligitur (vt dicetur) in bestiis & iumentis. Quod ergo bñdictio repetitur in hominibus vt crescant & multiplicentur, datur intelligi, quod longe aliter benedicuntur homines q̄ bestiæ. Quare (vt Beda tangit) benedictio repetenda erat in homine ne quis putet officium gignendi filios esse peccatum. In hoc ergo excedit homo bestias, quia debet viuere secundum regulas & leges diuinæ, quas cogitare vel apprehendere non est concessum bestiis. Viso, quo longe differenter pductus est homo ab alijs animalibus, volumus quædam difficultates declarare circa animalia inimica & venenosa: et primo de animalibus inimicis, que ex putrefactione generantur. Narrat autem Aug. 3 super Gen. multos modos, per quos animalia inimica ex putrefactione producta, progressiuntur in esse: & narrat quæ sex modos, quia quædam nascentur de purgamentis corporū viuorum, quædam de exhalationibus elementorum, quædam ex putrefactione cadaueq;, quædam ex corruptione lignorū, quædam ex corruptione frumentarū, quædam ex corruptione herbarū. De his autem querit Augst. vtrum sint producta in prædictis productionibus, vel postea in sequentibus corporibus, et ait, qæ ex aquis vel ex terris oriuntur, nō absurde intelliguntur, tunc fuisse producta, quando illa elementa producta sunt. & ait Cætera vero que de animalium gignuntur corporibus & maxime mortuorū, absurdissimum est tunc dicere esse creatæ, cum animalia illa creata sunt, nisi quia inerat iam quasi in omnibus corporibus animatis vis quedam naturalis quasi preseminata materia, & quodammodo initia primordia futurorum animalium, que de corruptione talium oriuntur. Videlicet ergo esse solutio Augst. q̄ illa inimica animalia orta ex putrefactione in primis operibus facta fuerunt solum potentialiter: sed aliqua facta fuerunt in potentia propinquæ, vt illa quæ oriuntur ex terris & aquis, que possunt dici tunc facta, quodammodo facta sunt illa clementa, & data est eis vis producendi, non quod tunc essent producta in actu, sed erant producta in potentia propinquæ, quia erant facta illa clementa, & data erat eis vis & potestas producendi. Buiusmodi animalia eo modo quo nunc producuntur ex eis. Sed cætera huiusmodi animalia alijs modis producta, et potissimum illa quæ nascentur ex corporibus mortuorum, absurdum est dicere quod fuerint producta in potentia pro-

VI.

Cap. 15. et 16

A pinqua, sed fuerunt producta in potentia remota, eo q̄ poterant illa animalia mori, & ex eis mortuis ista oriri: nam in ipsis corporibus viuis est quedam preseminata materia, & sunt quedam initia primordia quasi à remotis, q̄ de his, non viuis, sed postquam sunt mortua, oriuntur. His itaq; prelibatis volumus enarrare de animalibus venenosis. Vtrum ante peccatum fuerint producta? Ad quod responde Augst. q̄ tunc creata fuerunt, erant tamen innoxia Cap. 15. saltem homini, & non nisi postea peccatoribus nocere coepiunt. Venenum enim non est aliud nisi humor aliquis contrarius complexioni alterius, vt saliuia serpentis est contraria complexioni hominis: non est ergo venenū simpliciter, quia si saliuia serpentis esset venenum simpliciter, ipse serpentis moreretur ex saliuia sua. Itaq; saliuia serpentis nō est contraria simpliciter complexioni, nec venenū simpliciter, sed est venenum huic, reputata complexioni hominis vel alterius animalis. In ipso etiam homine oriuntur humores venenosi, ideo consueuerunt dicere medici de aliquo morbo q̄ materia eius tota est venenosa. Non est ergo mirum q̄ homo possit venenari ab aliquo animali sibi contrario, qua pote venenari a seipso: quia in seipso possunt oriri humores venenosi & esse contrarij complexioni sue, per cuius contrarietatem oportet animam recedere a corpore sic in dispostio & quasi venenato: & sic moriuntur homines omnes, praeter senes & phibicos, qui nō ex corruptione vel ex venenatione humidis (vt dicitur) sed magis ex defectu defidunt, sicut deficit lucerne lumē, cum deficit oleum. Verum quia ante peccatum hoc faciebat donum Originalis Iustitiae, q̄ in humano corpore non possent huiusmodi humores oriri, ideo ante peccatum nibil esse poterat homini venenosum. Post peccatum itaq; talia nocere coepiunt homini, cuius documenti videtur Augst. 3. super Gen. causam Cap. 15. quadruplicem assignare, videlicet, hominis punitionem, correctionem, virtutis perfectionem, & instructionem. Punitionem quidem, quia permittit Deus q̄ homines de peccatis suis per talia venenosa & noxia puniantur. Sunt etiam talia ad correctionem: nam aliquando homo per documenta aliqua punitur, quia omne documentum est quedam punitione: non tamen semper ex tali punitione homo corrigitur, sed aliquando potius induratur: Deus autem vult ista noxia esse, vt homo ex hoc documento nō solum puniatur sed corrigatur, vt si est malus fiat bonus. Tertio, vult ista documenta esse proper perfectionem virtutis: nam aliquando homo ex documento punitur sed non corrigitur, aliquando punitur & corrigitur sed non fit perfectus, sed vi ritus in infirmitate perficitur secundum Apostolum: voluit ergo Deus ista noxia esse documenta non solum vt puniamur & corrigamur, sed etiam vt considerantes infirmitatem nostram, in huiusmodi infirmitate sumus totaliter deo subiecti, & sic simus exinde virtute perfecti. Quartò vult Deus ista noxia esse non solum vt puniamur, corrigamur, & perfecti fieri, sed etiam vt exinde instruamur: nam aliquando quis ex aliquo documento punitur, corrigitur, & datur sibi materia perficiendæ virtutis, sed non habet hoc in memoria, immo quasi statim obliuiscitur, & proinde non instruitur. Sed nos ex his documentis per quæ punimur debemus corrigi, perfici, & habere ea in memoria, & exinde semper esse deo subiecti: nam infirmus debet recurrere ad sanitatem, impotens ad virtutem, infortius ad sapientiam: & quia Deus est virtus, sanitas, & sapientia nos

3. super Gen. Cap. 15.

2. cor. c. 12.

Stra, sub ipso semper esse debemus. Et hæc de sexta die dæta sufficiant.

CAP. XL.

solvens difficultates, quomodo Deus die septimo compleuit opus suum, cum die septimo omnia fuerint perfecta, & cum post diem septimum Deus continue omnia in omnibus operetur.

3. super Gen.
cap. 24.

Bib. LXX.

Ioan. 5.

V B I T A T animus quomodo verum sit quod scriptura sacra dicit, & compleuit Deus die septimo opus suum, cum ante diem septimum illud compleuerit quia de sexta die dictum est, Videlicet Deus cuncta que fecerat, & erant valde bona. Nam secundum August. vnumquodque in se bonum est, sed omnia simul sunt valde bona, quia ex omnibus constat universitas admirabilis pulchritudo. Ergo si die sexto dictum est cuncta esse valde bona, illo die cuncta sunt producta. Illo itaque die compleuit Deus opus suum, quia illa die producta est universitas admirabilis pulchritudo, unde vbi nos habemus quod die septimo compleuit Deus opus suum, alia translatio habere dicitur, quod die sexto compleuit opus suum. Rursus non solum est dubium quia ante septimum diem videntur omnia sive completa, sed etiam & post septimum diem continue Deus operatur opera sua, ergo nec die sexto nec die septimo compleuit Deus opus suum, sed adhuc continue operatur, iuxta illud Pater meus usque modo operatur, & ego operor. Sciendum ergo quod oportet hic multipliciter distinguere de diuinis operibus, & de diuina completione. Diuina quidem opera possumus dicere esse triplicia, iuxta tria quæ videamus per ordinem se habere, naturam, gratiam, & gloriam. Gratia enim est perfectio naturæ, & Gloria est perfectio gratiae: est enim gloria, gratia perfecta, sive gratia consumata. Erunt itaque (ut diximus) triplicia diuina opera, quia quedam respiciunt naturam, per quæ naturæ sunt conditæ: & ista sunt opera conditionis, quæ respiciunt rerum naturas, in quibus possumus quasi sex diuinæ opera considerare: ut sit primum opus creationis, quo res sunt creatæ: secundum, distinctionis, quo res sunt distinctæ: tertium, ornatus sive perfectionis, quo res sunt ornatae & perfectæ: quartum, propagationis, quo res propagantur & sunt ex rationibus seminalibus, vel sunt similia ex similibus: quintum dici potest continuatio propagationis, nam quod sic concinuetur propagatione rerum vel generatio rerum, vel ex rationibus seminalibus quæ latenter in elementis, vel prout ex putrefactione elementorum sunt nunc ista animalia vel alia, vel prout ex semine animalia perfecta generant sibi similia, opus diuinum est, quia sine ipso nihil fieri potest: sextum potest dici opus diuinum, terminatio vel cessatio ab huiusmodi propagatione, quia erit tempus in quo omnia ista cessabunt.

A Hæc autem omnia sic possumus referre ad dies & temporæ: quia Opus creationis ante omnem diem fuit factum, cum in principio ante omnem diem, & antequam fieret lux, qua incepit dies, creavit Deus cælum & terram.

Opus distinctionis factum fuit in primis tribus diebus, in quibus (vi patuit) omnia fuerunt distincta. Opus ornatus sive perfectionis factum fuit in alijs tribus diebus sequentibus. ita & in sexta die omnia fuerunt creata, distincta, & ornata sive perfecta. Sed in septimo die dicere possumus & incepit opus propagationis: quia post productionem arietum, piscium, & animalium terrestrium, & post ornatum elementorum, quæ omnia fuerunt completa sexta die, incepserunt animalia agere ad sui propagationem, & eleminta ad elementorum productionem: & quia in his consistit rerum propagatio, & hæc incepserunt post sextum diem, ideo cōmuniter ponitur quod septima die quæ est post sextum diem, hæc esse incepserunt. Continuatio autem propagationis, est continua usque ad finem mundi. Terminatio autem vel cessatio à propagatione, erit in fine mundi: quia tunc cessabit motus primi mobilis, & non erit amplius generatio & corruptio in rebus, nec propagatione rerum. Viso de operibus conditionis, quæ respiciunt naturam: volumus agere de operibus restorationis, quæ respiciunt gratiam, sive quæ respiciunt sacramenta, per quæ recipimus gratiam. Possumus autem dicere quod opera restorationis sequuntur quasi eūdem modum cum operibus conditionis: nam sicut secundum opera conditionis prius fuit rerum creatio sive rerum inchoatio, quia tunc fuerunt res inchoatae, cum fuerunt creatae: postea fuit opus distinctionis, postea perfectionis, & sic de alijs: eodem etiā modo dicere possumus in sacramentis, & in operibus restorationis. Ponemus ergo sex in operibus restorationis, quæ respiciunt sacramenta, & gratiam: sicut ponebamus sex in operibus conditionis, respiciens natu-

ram. Dicemus ergo quod secundum opera restorationis primo fuit sacramentorum inchoatio: secundo sacramentorum distinctio: tertio sacramentorum perfectio: quarto secundum sacramenta perfecta propagatione: quinto propagationis buius continuatio: sexto & ultimo ab hu-

iusmodi sacramentis & propagatione cessatio. Sacramentorum itaque inchoatio fuit sub lege naturæ. Sacramentorum autem distinctio, in populo Iudaico incepit sub lege scripta. Sacramentorum autem perfectio & consumatio fuit in passione Christi. Secundum sacramenta perfecta propagatione fuit post passionem Christi. Propagationis buius continuatio erit usque in finem mundi. Ab huiusmodi sacramentis & propagatione cessatio, erit in fine mundi, quando iam dicet spiritus, Ut requiescant a laboribus suis, & opera illorum sequuntur illos. Ad maiorem autem evidentiam dictorum scire debemus, quod ex quo Adam & Eua peccauerunt, in quibus eramus omnes secundum rationes semifinales, vel secundum materiam, statim ipsi indigerunt restauratione sive reparacione, quia effecti erant peccatores; & omnes qui nascebantur ex eis vel ex eorum filiis, hoc etiam reparacione indigebant, Epheſ. 2.

quia nascebantur natura filij iræ. Propter quod oportuit quod statim inciperent sacramenta, per quæ restaurarentur: & quia tunc erat lex naturæ, ideo sub lege naturæ fuerunt huiusmodi sacramenta inchoata: & quia res ten-

dunt de imperfeto ad perfectum, de indistincto ad distinctum, ideo sacramenta illa erant valde imperfecta et valde indistincta; erant enim illa sacramenta quedam oblationes et sacrificia, que homo faciebat pro libito voluntatis. Rationabile quidem est, quod tunc homines instruerentur a Deo per Angelos vel quomodolibet alterum, quod humiliarent se, et offerrent deo oblationes et sacrificia, et expectarent redemptorem, sine cuius fide

- Cap. 3.2.** nec est, nec fuit unquam salus. Vnde August. 10. de Civitate Dei vult quod preter mediatoris fidem, nunquam fuit salus. Ergo et sacramenta, et fides mediatoris, incepert in lege naturae: sed profecerunt, et fuerunt magis distincta in lege scripta; quia lex illa fuit data distincta populo, et fuerunt eis sacramenta quibus data fuit lex distincte proposita, rite quod deberent eorum masculi circumcidere, et quod deberent haec et illa facere, et quod deberent haec vel illa pro peccatis offerre. In lege etiam ipsa fuit fides de mediatore magis specificata: quia in lege naturae ignotum erat de qua gente et in quo loco deberet nasci mediator noster, sed in lege scripta haec fuerunt distincta et specificata. Specificatum enim fuit de qua gente deberet nasci Propheta et mediator noster,

Deut. cap. 18

Mich. 5.

Esa. 7.

Ad Eph. 5.

Mar. cap. 16.

1. Cor. c. 15.

Apoc. cap. 6.

- A quid eruere de manu eius, tunc erit finis, et omnia ista cessabunt. Ergo magna est conuenientia inter opera conditionis, et opera restorationis: quia sicut ibi distinximus sex opera, ita hic (ut patuit) possumus similia sex opera adaptare: et sicut illa opera facta fuerunt in sex diebus, sic opera restorationis possunt dici fieri in sex etatibus: et sicut in septimo die requieuit, sic hic taliter possumus distinguere etates, quod in septima erit eterna quies. Vnde sicut in operibus conditionis sexta die omnia sunt completa, et septima die Deus requieuit, sic secundum opera restorationis que potissime respiciunt Christum, dicere possumus quod Christus sexta die, id est, die Veneris in cruce pendens, dixit, Consumatum est: et postea die septima, id est, die Sabbati in sepulchro quieuit. quam similitudinem pertrahat **Cap. 1.3.**
- B . August. 4. super Gen. ad literam. Habito quomodo loquendum sit de operibus conditionis respicientibus natum, et de operibus restorationis respicientibus gratiam: de leui patere potest, quomodo loquendum sit de operibus glorificationis respicientibus gloriam. Nam illa opera non possumus distinguere per imperfectum et perfectum, quia omnia sunt ibi perfecta, ibi nullus est tristis de imperfectione, sed qualibet est laetus de perfectione. Vnde Propheta cum prius dixisset de Civitate Dei ubi erit gloria nostra, Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei. postea in fine Psalmi concludit, Sicut lacantium omnium, habitatione est in te. Postquam distinximus de operibus, volumus distinguere de completione, sive de perfectione. Nam in operibus conditionis possumus distinguere triplicem perfectionem sive complexionem, ut sit una ex integritate partium, alia ex operatione partium, tertia ex omnimoda consumatione et cassione. Prima perfectio est totius, quia tunc totum est perfectum, cum habeat integre omnes partes. Secunda est partium, quia tunc partes vniuersi sunt perfectae, cum exire possint in operationes suas. Sed tercita perfectio est vniuersalis tam partium quam totius. Prima perfectio sive completio fuit die sexta, quia tunc integre omnes partes fuerunt completae, creatae, distinctae, et ornatae. Sexto ergo die complevit Deus opus suum quantum ad integratem partium: sed septimo die (ut communiter ponitur) complevit. Deus opus suum quantum ad opera partium; quia postquam sexta die partes fuerunt perfecte creatae, distinctae, et ornatae, postea septima die incepert agere, et incepunt se propagare, et se conseruare secundum genus suum. diem ergo sextam damus perfectioni ex integritate partium. Illum autem diem non possumus dare propagationi, nisi forte dare ei non diem, sed partem diei: sed ipsum diem septimum possumus dare perfectioni ex propagatione. Omnibus autem diebus sequentibus usque ad finem seculi damus continuationem propagationis: postea in fine mundi damus consumationem omnium, quia tunc totum vniuersum et partes eius, quae sunt coeli et clementia, erunt perfecta sine alteratione et transmutatione. Ergo die sexto complevit Deus omnia, totum vniuersum secundum omnes partes suas perficiendo: et die septimo complevit opus suum, partes vniuersi per propagationem ad propria opera ordinando: et continue exercet opus suum, cuiusmodi opera continuando: et in fine mundi omnia faciet perfecta,

Psalm. 86.

fecta alterationem & transmutationem quae imperfectionem dicunt tollendo. Aduertendum autem quod que dicimus de operibus conditionis que respiciunt omnia, adaptare possumus ad opera restorationis que specialiter respiciunt homines: quia sexta die quando passus fuit Christus completa sunt omnia, nam omnia sacramenta tunc habuerunt suam completionem & perfectionem, ut ex tunc possit coelestem ianuam aperire. ergo sexto die compleuit istam perfectionem, sacramenta noue legis dando: septimo autem die quiete & compleuit imperfectiones aliorum sacramentorum, alia sacramenta imperfecta tollendo, & ab eis cessando, id est, nos cessare faciendo: nam omnia sacramenta cum legis scriptae quam naturae in septimo die fuerunt mortua, & cessauerunt, ut non haberent amplius efficaciam. Huic autem cessationi & completioni non possumus dare sextam diem secundum se totam, quia ante mortem Christi efficaciam habebant sacramenta legis scriptae quantum ad populum Iudaicum, & sacramenta legis naturae quantum ad alios Populos: sed hanc perfectionem dabimus toti diei septima, & alijs sequentibus diebus. Ergo quantum ad opera restorationis, Deus illa compleuit die sexta, perfecta sacramenta faciendo: & compleuit ea die septima, imperfecta sacramenta tollendo: & semper & continua operatur, opera sacramentorum perfectorum continuando usque in finem seculi: sed in fine seculi omnia haec perficiet, & consumabit, nos glorificando. Et per hoc solitare sunt omnes difficultates, que circa istam materiam fieri possent.

CAP. XLII.

Declarans, quomodo Deus die septimo quietuit, & benedixit, & ipsum sanctificauit.

B D I E septimo in scriptura sacra quatuor enarrantur, videlicet, quod in ea Deus compleuit opus suum, quod in ea requiescit, quod ei benedixit, & quod ipsam sanctificauit: nam cum scriptura prius dixisset, compleuitque Deus

Cap. 9. 10. 11. et. 12. die septimo opus suum, & requieuit die septimo, postea subdit quod benedixit diei septimo, & sanctificauit illum. Verum quia in praecedenti capitulo dictum est, quomodo Deus die septimo opus suum compleuit: de reliquis tribus volumus in hoc capitulo pertractare. Et primo de requie dei in die septimo. Propter quod sciendum quod (ut ait B. Augustinus. 4. super Gen.) quasi septem modis dicitur Deus die septimo quietuisse, ut sustinatur tres modi prout ipse Deus dicitur tali die quietuisse, duo autem modis sumuntur prout facit nos quiescere, & duo alijs modi prout facit totum universum quietescere. Propter primum, aduertendum, quod Deus pos-

A test dici tribus modis die septimo quietuisse, ut sit unus modus prout cessauit ab opere, alijs prout non eget opere, tertius vero prout est locus operis. Propter primum, sciendum, quod videtur quies esse dicta prout dicitur communiter respectu motus, cum quiescit quid oppositum motui: hoc est ergo quietescere, cessare a motu. Verum quia ipsa operatio, secundum ea que videmus in rebus corporalibus, videtur fundari in motu, ex hoc sequitur quod cessare ab operatione, dicitur quies: in super quia operantes videtur laborare, ideo cessare a labore, dicitur et quies. Et licet sint narrati tres modi quietis: unus, cessare a motu: alijs, ab opere: tertius, a labore. Primum & tertium modum non possumus congrue ad diuina transferre, quia Deus operando, nec mobilitate, nec labore aliquo fatigatur. Hunc ergo modum quietis possumus ad diuina transferre, quod Deus septimo die quietuit: quia condendo & operando noua genera creature, creare cessauit: quia non ultra sextam diem huiusmodi noua genera condidit, sed ea conservauit, & propagari fecit, & non noua eduxit, sed ex similibus similia produxit. Sexto enim die omnia erant creatura, distincta, & ornata, & omnia erant in suo simili vel in rationibus seminalibus edita. Ideo Augustinus ait. 4. super Gen. quod Deus die septimo requieuit, quia non ultra noua genera creature condidit. Aduertendum tamen, quod in deo possumus ponere duplex opus, intrinsecum, & extrinsecum. Intrinsecum, cuiusmodi est suum intelligere, & suum velle: & secundum hoc opus nunquam cessabit & nunquam cessat, sed semper eodem modo se habet. Extrinsecum vero sunt hec opera exteriora sive isti exteriorum effectus, qui sequuntur ad illud intelligere & velle non ex naturali necessitate, sed ex sui arbitrij voluntate, & prout secundum suam sapientiam ordinavit. ab ipsis ergo exterioribus operibus cessat prout vult & quando vult, & ab ipsis cessauit die septimo non suam creature relinquendo, nec ab omni opere cessando, cum semper operetur in creaturis suis, sed cessauit ab huiusmodi opere, nouam creature non condendo. Viso quomodo Deus die septimo quietuit cessando ab opere non simpliciter sed quia nouam creature ultra non condidit: volumus ostendere quomodo quietuit septima die, quia ipse creature condita non egreditur. Nam aliqui quietuntur operando, quia in opere ponunt sufficientiam suam, & principalem delationem suam, & tales ex eorum virtute talibus operibus egerint. Vnde Augustinus. 4. super Gen. ait, & nec nimis ergo quia nitem est & infirmitas anime ita in suis operibus deligatur, ut potius in ipsis quam in se quietescat, vel in suo potius quam in seipso quietescit, ut Augustinus, per tractat in eodem libro. Aduertendum autem hanc rationem (ut videtur) concludere magis modum quietus dei in die septimo, quam ipsam quietem. Dicemus enim quod Deus in seipso semper & eternaliter quietescit, sed quieties eius magis assimilatur diei septimo, quando cessauit ab opere, cum ad suam quietem non indigeat opere, quam alijs diebus, quando erat in opere. Erit ergo sensus quod quia Deus cessauit ab opere die septimo, ideo dictus est tunc quietescere, quia ad suam quietem non indiguit suo opere, sed de hoc ad maiorem quietem intellectus nostri hic inf-

Cap. 12.

Duplex opus Dei.

C

extra exteriora sive isti exteriorum effectus, qui sequuntur ad illud intelligere & velle non ex naturali necessitate, sed ex sui arbitrij voluntate, & prout secundum suam sapientiam ordinavit. ab ipsis ergo exterioribus operibus cessat prout vult & quando vult, & ab ipsis cessauit die septimo non suam creature relinquendo, nec ab omni opere cessando, cum semper operetur in creaturis suis, sed cessauit ab huiusmodi opere, nouam creature non condendo. Viso quomodo Deus die septimo quietuit cessando ab opere non simpliciter sed quia nouam creature ultra non condidit: volumus ostendere quomodo quietuit septima die, quia ipse creature condita non egreditur. Nam aliqui quietuntur operando, quia in opere ponunt sufficientiam suam, & principalem delationem suam, & tales ex eorum virtute talibus operibus egerint. Vnde Augustinus. 4. super Gen. ait, & nec nimis ergo quia nitem est & infirmitas anime ita in suis operibus deligatur, ut potius in ipsis quam in se quietescat, vel in suo potius quam in seipso quietescit, ut Augustinus, per tractat in eodem libro. Aduertendum autem hanc rationem (ut videtur) concludere magis modum quietus dei in die septimo, quam ipsam quietem. Dicemus enim quod Deus in seipso semper & eternaliter quietescit, sed quieties eius magis assimilatur diei septimo, quando cessauit ab opere, cum ad suam quietem non indigeat opere, quam alijs diebus, quando erat in opere. Erit ergo sensus quod quia Deus cessauit ab opere die septimo, ideo dictus est tunc quietescere, quia ad suam quietem non indiguit suo opere, sed de hoc ad maiorem quietem intellectus nostri hic inf-

Cap. 15.

D

magis modum quietus dei in die septimo, quam ipsam quietem. Dicemus enim quod Deus in seipso semper & eternaliter quietescit, sed quieties eius magis assimilatur diei septimo, quando cessauit ab opere, cum ad suam quietem non indigeat opere, quam alijs diebus, quando erat in opere. Erit ergo sensus quod quia Deus cessauit ab opere die septimo, ideo dictus est tunc quietescere, quia ad suam quietem non indiguit suo opere, sed de hoc ad maiorem quietem intellectus nostri hic inf-

P. ij

rius aliqua tangemus. Habilo quomodo Deus quietuit die septimo, quia cessauit ab opere. Et non indigebat operae volumus ostendere quomodo Deus die illa quietuit, quia ipse est locus operis. Nam ut Augustinus ait. 4. super Gen. Deus manens in seipso, quietum ex ipso est, retinet ad se. Et idem ibidem ait, quod omnis creatura in se habet naturae suae terminum, sed in deo habet quietus suae locum, quo conseruetur quod ipse est. Quilibet enim creatura amat sui conseruationem, siue ille amor sui naturalis, siue intellectualis, siue aliqualis alius: Et quia potissimum Deus est conseruator rerum, ideo Deus est locus omnium rerum: Et quia locus non requiescit in loco, sed e conuerso, Deus non requiescit in rebus, sed res requiescent in ipso. Requies ergo loci non est querenda ut comparatur ad locatum, sed ponitur ut non comparatur ad ipsum. Et quia Deus est locus omnium suorum operum, requies igitur eius non est querenda in illis sex diebus ut versabatur circa sua opera, cum ipse sit locus operis, et non requiescat in opere, sed magis est querenda die septimo, quando cessauit ab opere. Ostensio quomodo deus tribus modis requieuit septimo die, quia cessauit ab opere, opere non indigebat, et erat locus operis: volumus ostendere quomodo duobus modis requieuit tali die, quia duobus modis facit nos quietere. Nam si volumus quietere, debemus ab omnibus operibus cessare, et transcendere omnia buiusmodi opera, et non requiesceremus etiam in diuinis operibus, sed in ipso deo. Vnde sicut deus die septimo quietuit cessando ab opere, et sicut sua quiete non est in suo opere, sic nos si volumus quietere, ex buiusmodi septimo die debemus exemplum sumere, cessando ab opere, et transcendendo diuina opera in deum tendere, ac in Deo quietere. Sicut ergo deus quietuit die septimo ab opere cessando, i.e. non quietendo in aliquo suo opere: sic exemplo sui facit nos quietere in se. Secundo modo Deus quietuit, quia facit nos quietere cessando ab opere, quia quietes in ipso est quid melius et quid excellentius suo opere. Ideo Augustinus. 4. super Gen. dicit, quod magnum est enim nobis ab illo extinisse, sed magis in illo requieuisse. sicut ipse Deus non ideo bonus est quia haec fecit, sed quia factis non egens, in se potius quam in ipsis requieuit: Et quia in eo quod est melius est manendum et quietendum, cum sit melius tendere in ipsum quam existere ab ipso, non debemus quietere ex eo quod sumus ab ipso, sed ex eo quod tendimus in ipsum: ideo non in nobis debemus quietere, sed in ipso Deo. Dupliciter itaq; ostensum est deum quietere cessando ab opere, quia facit nos quietere cessando ab opere spem nostram non ponendo in creatura, aut in diuino effectu vel in diuino opere. Et haec prima ratio habet virtutem negotiata, ut quia non est quietendum in aliquo diuino opere, ideo quietendum est in deo. Secunda vero ratio habet virtutem affirmatiuam, ut quia melius est tendere in deum quam existere a deo, non debemus quietere prout sumus a Deo, vel prout extinximus ab ipso, quod esset quietere in nobis, sed debemus quietere ut tendimus in ipsum, quod est quietere in ipso. His itaq; praelibatis, volumus ostendere quod Deus duobus alijs modis quietent cessando ab opere, non solum quia facit nos quietere in ipso, sed etiam quia totum universum facit sic

A. quietescere: ut dicatur totum universum facere in ipso quietescere, quia facit totum universum in ipsum tendere, et suas leges et suum ordinem seruare. Propter primum, sciendum quod ut Augustinus ait. 4. super Gen. Cap. 18. Si unaquamque pars potest esse in toto cuius est pars, ipsum tamen totum non est nisi in illo a quo est totum, ergo pars potest quietescere in toto, sed totum non potest quietescere nisi in deo, sed prius oportet quod sit totum a deo, antea quam requiescat in deo: Et quia in primis sex diebus totum universum est factum et perfectum a deo, dicere possumus quod huiusmodi totum in sex diebus factum fuit, et exiuit a Deo: in septimo autem die requieuit in deo, quia conseruabatur in ipso. ergo Deus requieuit septimo die, quia tali die fecit in seipsum tendere totum universum, et ex hoc in ipso quietescere. Possimus etiam dicere quod Deus die septimo requieuit, quia totum universum fecit tali die quietescere, quia fecit ipsum suum ordinem et suas leges seruare. vnde Augustinus. 4. super Cap. 18. Gen. dicit quod in Deo est ipsum universum, quia pro suo generis modulo stabilitur ut quietescat, id est, ut scilicet momenti ordinem teneat. In sex itaq; diebus universum fuit productum, et post illud tempus, id est, die septimo incepit ordinem sibi inditum seruare, et leges sibi das. tenere, ut secundum illas ageret, et suas propagationes faceret: Et quia tales leges tenere et seruare est quasi quoddam quietescere, cum tales leges habeant a Deo, dicitur ex hoc quietescere in Deo, et ex hoc dicitur etiam ipse Deus quietescere. quia facit hoc modo universum quietescere. Advertendum autem quod tres rationes prius fasse sunt quod Deus ipse quietuit die septimo quia cessauit ab opere, non indiguit opere, et erat locus operis, sed habebat per additamenta, quia secunda ratio addit supra primam, et tertia supra secundam. Nam cessare ab aliquo non est quietescere, nisi addatur quod non indiget illo: quia cessare ab eo quo indiget, non est quietescere et sufficientiam habere, sed magis est in insufficientiam incurvare. secunda ergo ratio addit supra primam. Tertia autem addit supra secundam, quia concludit quod Deus non solum quietuit cessando ab opere, quia non indiget opere; sed etiam insert quod opus indiget Deo, quia quietuit in Deo, cum deus sit locus cuiuslibet sui effectus, et cuiuslibet sui operis. Postquam declarauimus quomodo Deus die septimo requieuit, volumus declarare quomodo diei septimo benedixit. Propter quod sciendum, quod benedictio dei est multiplicatio beneficiorum eius: ideo cum suis que sit. pra agebatur de perfectione et benedictione, agebatur de incremento et multiplicatione. ideo cum quinta die agebatur de benedictione pisium et avium, quia Deus benedixit eis, statim subiungitur de incremento et multiplicatione, quia dixit Deus eis, Crescite et multiplicamini, et replete aquas maris, quantum ad pisces (et subditur) Auesq; multiplicentur super terram. Sicut etiam sexta die quando Deus benedixit hominibus, statim subiungitur etiam est, Crescite et multiplicamini et replete terram. Benedictio ergo septimae diei potest referri ad multiplicationem, quia tunc incepit opus multiplicationis. Rationabile quidem est quod prius fuerint omnes res perfecte, quod fuit sexto die: postea die septimo incepit dare operam propagationi, et multiplicationi. Vnde communis

ter

ter ponitur quod sicut sexto die fuit vniuersum comple-
tum ex integritate partium, quia omnes partes fuerunt
tunc perfectae & completæ; sic septimo die fuit vni-
uersum completum ex opere partium, quia tunc par-
tes incepunt dare operam ut se propagarent. Ante
enim septimum diem fuit virtus data animalibus se propa-
gandi & multiplicandi, sed non exierunt in actum &
in opus illius virtutis, nisi postquam vniuersum fuit com-
pletum: & quia vniuersum fuit perfectum sexto die, in
huiusmodi opus exierunt septimo die: ut sicut sexta dies
fuit attributa perfectioni, sic dies septima potest attri-
bui propagationi, non quod oportet quod statim effet
propagatio. Homo autem qui non sequitur impetum na-
ture, sed motum liberi arbitrij & rationis, non opor-
tuit quod statim operam daret & sequeretur impetum
naturæ, sed per impetum diuinum & per motum ratio-
nis potuit hoc differre. Reuertamur ergo ad proposi-
tum, & dicamus quod benedictionem diei septime pos-
sumus multiplicationi attribuere: ideo dici potest diem
illum fuisse ter benedictum, iuxta triplicem multipli-
cationem, videlicet, suppositorum, temporum, & perfe-
ctionum. Pater enim secundum communem sanctorum
sententiam quod diei septime attribuimus propagationem:
ex propagatione autem sequitur multiplicatio sup-
positorum: per hoc enim multiplicantur supposita ani-
malium, quia inuicem exercent opus propagationis &
generationis: multiplicatis autem suppositis, multipli-
cantur tempora, quia quod non potest natura conserua-
re & perpetuare idem numero, propagando & gene-
rando & supposita multiplicando perpetuat idem spe-
cie. Ex his sequitur multiplicatio perfectionum, quia
animalia per propagationem perpetuando se in esse par-
ticipant perfectius esse diuinum, a quo habent esse om-
nes perfectiones. Et quia declarauimus, quomodo Deus
die septimo opus suum compleuit, quod factum est in pre-
cedenti capitulo: & quomodo in huiusmodi die septimo
requieuit, & ei benedixit, quod factum est in hoc capi-

A tulo: restat ultimo declarare quartum, scilicet, quomodo
deus huiusmodi diem sanctificauit: cui possimus dupli-
cem sanctificationem tribuere, ut dies septima dicatur
vno modo sanctificata, quia est sanctis vībus dedicata:
dicatur etiam alio modo sanctificata, quia per eum est
vitæ sanctitas demonstrata & signata. Intelligimus au-
tem per diem septimum, diem, quo iubemur cessare ab
opere, quæcunq; dies sit illa: vnde Ecclesia, potest bu-
iustmodi diem statuere, prout sibi expedire videtur, cum
vacandum est aliquo die, & aliquibus temporibus ab o-
peribus mundi, ut insistamus operibus diuinis. Tales er-
go dies in quibus iubemur cessare ab operibus mundi
sunt deo dedicate, & debemus insistere operibus diuinis.
Septima ergo dies, vel id quod significatur per se-
ptimam diem, est quid sanctificatum, quia est diuinis
vībus dedicatum. Secundò septima dies dicitur sancti-
ficata, quia per eam cessando ab operibus, est vitæ san-
ctitas designata. Vnde Maria quæ quiescebat & ces-
sabat ab operibus, & sedebat secus pedes Domini, dicitur
meliorum, idest, sanctiorem, & partem os-
pumam, idest, valde sanctam elegisse, vt

Augustinus. 4. super Gen. tractans

de sanctificatione diei septi-

me de Maria sic

quiescente,

inducit exemplum. Et in hoc termines

tur liber noster Hexaemeron, idest,

de operibus, sex dierum.

Laus ipse Chri-

sto, qui

cum Patre, & Spiritu sancto, est unus

Deus benedictus in secu-

la seculorum.

Amen.

Cap. 14.

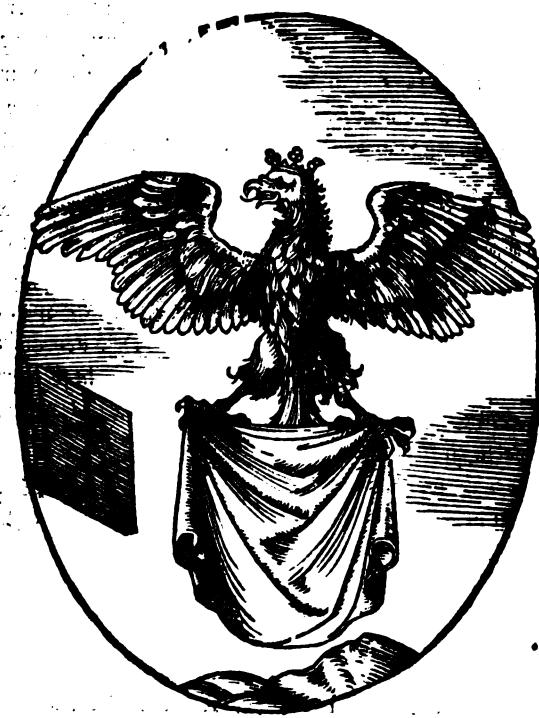
AEGIDIUS ROMANI-BITVRICENSIS

Archiepiscopi Ordinis Fratrum Eremitarum

Sancti Augustini, de Mundo sex die-

bus condito explici-

tum est Opus.

ROMAE

Apud Antonium Bladum.

M D L V.

